

Batumi Rustaveli State University

Shushana Putkaradze

The Georgian Language of "Chveneburebi" in Turkey

Book One

The book is published by Aslan Abashidze fund

Батумский Университет Имени Шота Руставели

Шушана Путкарадзе

Грузинская речь "чвенебуреби" ("своих") в Турции

Книга первая

Книга издана Фондом Аслана Абашидзе

Batumi
Батуми
1993

შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შუშანა ფუტყარაძე

ჩვენებურების ქართული

წიგნი პირველი

წიგნი გამოსცა ასლან აბაშიძის ფონდმა

აჭარის უკრნალ-გაზეთების გამომცემლობა

ბათუმი

1993

წინამდებარე წიგნი მოიცავს თურქეთის რესპუბლიკაში მცხოვრები ქართველების (ჩვენებურების) მეტყველების ნიმუშებს, ლექსიკონსა და შესავალ წერილებს.

სასაუბრო ტექსტებს გარდა, მასში წარმოდგენილია ზღაპრები, ანექლოტები, ლექს-სიმღერები, ლეგენდები, თქმულებები თამარ მეფის, ლაშა-გიორგის, გიორგი სააკაძისა და სხვათა შესახებ. ჩანაწერების ერთი ნაწილი ასახავს მეურნალობის ხალხურ სამუალებებს, ყოველდღიურ ყოფით ურთიერთობას (ჭამა-სმა, ჩაცმა-დახურვა...), სამეურნეო საქმიანობას, საწესჩვეულებო რიტუალებს (ქორწილი, ტირილი, აშურა, ბაირამობა, ქაშატობა, ლაზარობა, ჰიდირელიასი, ნავროზობა, კვირკობა, შუამთობა, მარიამობა, მემხლიანობა...). ინტერესს აღძრავს ყურანის ქადაგების – ე. წ. „ქართული ეიზის“ ნიმუშები. ლექსიკონში შევსებდებით საკვლევ რეგიონში დღესაც ცოცხალ ბევრ ისეთ ძირძველ ქართულ სიტყვას, რომლებიც სალიტერატურო ენაში აღარ გამოიყენება.

წიგნს დართული აქვს გეოგრაფიულ სახელთა, პირთა და თემატური საძიებლები, ბოლოსიტყვაობა თურქულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე.

წიგნი გადაგვიშლის ჩვენებურების სულიერი და მატერიალური ცხოვრების მრავალყეროვან სურათს. იგი უსათუოდ მიიზიდავს საქართველოს ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ფოლკლორისა და ენათმეცნიერების საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველს.

Bu kitap giriş makalesiyle beraber Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan Gürcülerin (Çveneburebi'nin) konuşma dilinin örneklerinden ve sözlüğünden oluşmuştur.

Konuşma metinlerin yanısıra masallar, fıkralar, şiir ve türküler, efsaneler, Kraliçe Tamara, Laşa Giorgi, Giorgi Saakadze ve diğer şahıslar hakkında menkibelere yer verilmiştir. Metinlerin bir kısmında halk tedavi vasıtaları, yemek, içmek, giyim, kuşam gibi her günkü yaşayış tarzları; düğün, ölüye ağlayış, aşure günü, bayramlar, Kaşatoba, Lazaroba, Hıdır İlyas, Nevruz, Kvirikoba, Şuamtoba, Memhlianoba, Mariamoba gibi örf ve adetler ve iktisadi faaliyetler anlatılmıştır.

Gürcü diliyle verilen vaiz örnekleri ilginçtir.

Sözlük bölümünde; araştırma yaptığımız bölgelerde hala kullanılmakta olan fakat çağdaş edebi dilimizde yaşamayan bir çok eski gürcü kökenli sözcükler vardır.

Kitabın sonuna; yer ve kişi adlarıyla beraber terimlerden oluşan bir dizi ile Türkçe, İngilizce ve Rusça son söz bölümü eklenmiştir.

Bu kitapta Çveneburebi'nin maddi ve manevi yaşantısının renkli tabloları verilmeye çalışılmıştır. Gürcistan tarihi, etnografyası, folkloru ve dilbilgisi gibi konulara ilgi gösteren okurlarımızın dikkatini mutlaka çekecektir kanısındayım.

This book comprises the speech patterns, vocabulary and introductory articles of "Chveneburebi" - Georgian people living in the Turkish Republic.

Besides the conversational speech-texts - tales, anecdotes, song-poems, legends and stories about Queen Tamar, Lasha-Giorgi, Giorgi Saakadze and others are also represented in the book. A Part of recordings describes folk remedies, everyday relationships (meals, garments...), economic activity, ritual rites (wedding, funeral, Ashura, Bayram, Kashatoba, Lazaroba, Hidireliasi, Navrozoba, Kvirkoba, Shuamtoba, Memkhlianoba, Mariamoba...). The popular (folk) variants of Koran - the samples of so called "Georgian Vaizi" is of great interest as well.

The book is supplied with the index of Geographical names, personal and thematic indexes, as well as the afterwords in English, Russian and Turkish languages.

The book represents the vast picture of Chveneburebi's spiritual and material lives. It will undoubtedly attract all the readers interested in Georgian history, ethnography, folk-lore and linguistics.

Данная книга содержит образцы речи проживающих в Турецкой Республике грузин ("чвенсбуреби"), словарь и вводные статьи.

Кроме разговорных текстов в ней представлены сказки, анекдоты, стихотворения, песни, легенды, сказания о Царице Тамар, Лаше-Георгии, Георгии Саакадзе и других. Часть записей рассказывает о народных средствах лечения, отражает повседневные бытовые отношения (прием пищи, одежда, обувь...), хозяйственную деятельность, обрядовые ритуалы (свадьбы, похороны, ашура, байрам, кашатоба, хидирелиас, наврозоба, квиркоба, шуамтоба, мемхлианоба, мариамоба...). Вызывают интерес народные варианты Корана - образцы так называемого "грузинского Ваиза". Часть слов, представленных в словаре, не употребляется в современном грузинском литературном языке, не смотря на то, что большинство из них исконно грузинского происхождения.

В книге приводятся указатель географических названий, имен, тематический указатель, послесловия на турецком, английском и русском языках.

Книга раскрывает перед нами разнообразную картину духовной и материальной жизни "чвенебуреби". Она непременно привлечет внимание читателя, интересующегося вопросами истории Грузии, этнографии, фольклора, языкознания.

ქართული ანბანი
Gürcü Alfabeti

თურქული ანბანი
Türkçe Alfabeti

ა	A	ტ	T
ბ	B	უ	U
გ	G	ფ	P
დ	D	ქ	K
ე	E	რ	Ğ
ვ	V	ც	Ɔ
ზ	Z	შ	Ş
თ	T	ჩ	Ç
ი	İ	ც	Ts
კ	K	ძ	Dz
ლ	L	წ	Ts
მ	M	ჭ	Ç
ნ	N	ხ	H
ო	O	ჯ	C
პ	P	ჭ	H
ჟ	J	ღ	Y
რ	R	ყ	Ĥ
ს	S		

Aa	ა	Mm	მ
Bb	ბ	Nn	ნ
Cc	ჯ	Oo	ო
Çç	ჩ	Öö	ჭ
Dd	დ	Pp	პ
Ee	ე	Rr	რ
Ff	ფ	Ss	ს
Gg	გ	Şş	შ
Ğğ	ღ	Tt	ტ
Hh	ჰ	Uu	უ
Iı	ი	Üü	ქ
İi	ი	Vv	ვ
Jj	ჟ	Yy	ღ
Kk	კ	Zz	ზ
Ll	ლ		

წინათქმა

„ჩვენებურების ქართული“ (ნიგნი პირველი) იქმნებოდა ხუთი წლის მანძილზე. მასში მოცემულია თურქეთის რესპუბლიკაში მოსახლე ჩვენებურების მეტყველების ნიმუშები, ლექსიკონი და შესავალი წერილები.

თურქეთში მცხოვრები ქართველების (ჩვენებურების) ენაზე დაკვირვება დაიწყო 1989 წლიდან, როცა საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძისა და აკადემიის წევრ-კორესპონდენტ ბესარიონ ჯორბენაძის ინიციატივითა და მხარდაჭერით გადამყდა დამწყო ჩვენებურების (ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და უმუჟაღირი ქართველების) მეტყველების შესწავლა. ამ კეთილშობილური საქმის განხორციელებისათვის ზრუნვა კი შთამაგონეს პროფესორებმა ივანე ქავთარაძემ და ალექსანდრე ღლონტმა.

ბევრ ქალაქსა თუ სოფელში შევხვდი ჩვენებურებს, გავეცანი სხვადასხვა ასაკის, სოციალური მდგომარეობის, რელიგიური შეხედულებისა და განათლების მქონე პირებს. მათგან ჩაინერე ფოლკლორული, ისტორიული, ეთნოგრაფიული მასალა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, დაილექტოლოგიური ტექსტებია. ჩანერისას (ვიწერდი როგორც უმუჟაღოდ ხელით, ისე მაგნიტო და ვიდეოკასეტებზე) ზედმიწევნითაა დაცული მეტყველების ნიუანსები, ამიტომაც, ვფიქრობთ, დიდა მისი ენათმეცნიერული ღირებულება. აქაურთა მეტყველებაში დაცულია ქართული ენის არქაული ვითარება, შენარჩუნებულია ჩვენი ენის განვლილი საფეხურების ცოცხალი სურათი. ამასთანავე, იგი მდიდარ მასალას იძლევა ენათა კონტაქტების, კერძოდ, ქართული და თურქული ენების მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის საფუძველზე წარმოჩენილი საკითხების მეცნიერული კვლევისათვის.

დღემდე ვიცნობდი მხოლოდ იმერხელ მეტყველებას ნიკო მარის ჩანაწერებით, რომელიც მეცნიერმა აქ შეაგროვა 1904 წლის ზაფხულში მოგზაურობის დროს. ნიკო მარის შემდეგ იმერხეში (საერთოდ ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში) ქართველ ენათმეცნიერს ფეხი აღარ დაუდგამს. ისტორიული ლივანის, ტაოსა და ზედა მაჭახლის (მიჭხიანის) ქართულის შესახებ კი აქამდე არაფერი ვიცოდით. ისტორიკოს, არქეოლოგ მკვლევარებსა და მოგზაურებს (გიორგი ყაზბეგი, პრასკოვია უვაროვა, ექვთიმე თაყაიშვილი, ზაქარია ჭიჭინაძე...) მეტყველების ნიმუშები არ ჩაუწერიათ. „ჩვენებურების ქართული“ ამ მხარის ხალხური მეტყველების ნიმუშებს პირველად სთავაზობს ქართველ მიკითხველს.

ჩვენებურების ქართულის ნიმუშების შეგროვების რთულ საქმეში უანგარო დახმარებისათვის გულითად მადლობას ვუხდით თურქეთის რესპუბლიკის მოქალაქეებს, ჩემს ნათესაებებსა და ახლობლებს — მეჰმედ, შემსედი, აჰმედ ოზბეგებს (თავდგირიძეებს), ჯემალ არიქს (ცეცხლაძეს), დურსუნ ოზდილს (გოგოტიძეს), ნეზამეთინ ბაირახტარს (ფუტყარაძეს), ოსმან ახისხალოღლუს (გოჩიტაძეს), მეჰმედ-ემინ ქაიას (მაკარაძეს), საბაეთინ, მეჰმედ, ნური ბამთურქებს (ვახტანგიძეებს), აჰმედ შენს (აბულაძეს), პუსენი თურხას (შარაშიძეს), სიმონ ზაზას (ზაზაძეს), ბასრი იაგუს (ფუტყარაძეს), მეჰმედ-ალი ქაიას (ფუტყარაძეს), ქემალ შაჰინს (მესხაძეს), დურსუნ იენილმაზს (ხევრაძეს), ოსმან ეროლს (ხევრაძეს), ისმაილ ქარას (შავიშვილს), შაირი შაირიოღლუს (ვახტანგ მალაყაძეს), რაფეთ აიდოლანს (ბასილაძეს), ხასან და მეჰმედ ბაირამოღლუს (ფუტყარაძეებს), რამაზან ქერჩიჯის, მეველუდ აიდინს (ღაღანიძეს), მუსტაფა იენიდუნის, სინან დურმაზს, ნურეთინ იშლის...

ჩვენი საქმიანობისადმი გულისხმიერი დამოკიდებულებისა და უანგარო

დახმარებისათვის მადლობას მოვასხენებთ აგრეთვე პროფესორ გურამ შარაძეს, ვისთან ერთადაც სამჯერ ვიმოგზაურეთ ჩვენებურებით დასახლებულ რეგიონებში.

დიდად მადლობელი ვართ თურქეთის რესპუბლიკის მთავრობის, ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებისა, რომელთა მხარდაჭერითა და ნდობით შესაძლებელი გახდა ჩვენებურებით დასახლებულ ქალაქებსა და სოფლებში შესვლა და მათთან მეცნიერული მუშაობა.

მოგზაურობისას და ხალხური მასალების შეგროვებისას თანმხლები სიძნელების დაძლევაში სულის სიმტკიცესა და მხნეობას: მანიჭებდნენ ჩვენი დიდი წინაპრების — გრიგოლ ხანძთელის, მტბევაერების, ოპიზარების, იშხნელების, ნიკო მარის, ექვთიმე თაყაიშვილის... ნათელი აჩრდილები. მათ ნაკვალევზე სიარული ბევრს მავალედა...

ხუთი წლის მანძილზე სათუთად ნაგროვები ხალხური მარგალიტები, ოპიზარებისა და ოშკელების შთამომავალთა ბაგებზე დაკრული ქართული სიტყვები დღეს მზის სინათლეზე გამოდის, დედასამშობლოში თვალს ახელს პირველად. ამ წინაპრ ოცნებას ცის კარი გაუღო, ფრთები შეასხა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობამ, პირადად მისმა მეთაურმა ბატონმა ასლან აბაშიძემ, რომლის მხარდაჭერითა და ფინანსური დახმარებით გამოიცა ეს წიგნი. უღრმესი მადლობა მას ამ დიდი მამულიშვილური საქმისათვის.

წიგნზე მუშაობის დროს ყოველდღიურ მზრუნველობასა და დახმარებას არ გვაკლებდა ბათუმის უნივერსიტეტის რექტორატი, უშუალოდ კი რექტორი ბატონი აზიზ ახვლედიანი, რომელმაც ყურადღებით ნაიკითხა მთელი ტექსტი და წიგნის რედაქტორობა ითავა. მისი რჩევა და საგულისხმო შენიშვნები სწორ მიმართულებას აძლევდა ჩვენს მუშაობას, რისთვისაც დიდ მადლობას მოვასხენებთ.

ძველი ქართული ანდაზა ამბობს: „მეზობელო კარისაო, სინათლე ხარ თვალისაო“. თურქეთი და საქართველო კარის მეზობლები არიან. საუკუნეთა განმავლობაში ახლო მეზობლური თანაცხოვრების საფუძველზე — პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კავშირთა თვითობების შედეგად — ეს ორი ქვეყანა საკმაოდ დაუახლოვდა ერთმანეთს. ამას დავმატა ახლო წარსულში მოსახლეობის მიგრაცია, განსაკუთრებით, ე. წ. მუჰაჯირობის დროს, რამაც ნათესაური ურთიერთობის ძაფები გააბა ამ ქვეყნების ხალხთა შორის. დღესდღეობით თურქეთის მილიონობით მოქალაქეს, წარმომოებით ქართველს, ღვიძლი ნათესავი ჰყავს ჩვენს სამშობლოში. ეს კეთილმეზობლური დამოკიდებულება და ნათესაობა კიდევ უფრო გააცხოველა სარფის კარის გახსნამ. ამიტომაც, მართლაც, თვალის სინათლესავით აუცილებელია საქართველოსა და თურქეთს შორის მეგობრული ურთიერთობა. „ჩვენებურების ქართული“ ძველი ქართული ანდაზის სიბრძნეს მისდევს, ამ ორ ქვეყანას შორის ჭეშმარიტი მეგობრობის განმტკიცებას ემსახურება.

„ჩვენებურების ქართული“ დანერილია წიგნში წარმოდგენილი მხარეებისა და იქ მოსასლუ ადამიანების ჭეშმარიტი სიყვარულით. სიყვარული კი მძლეთამძლეა. გვეყრა, იგი თავის მიზანს მიაღწევს, მკითხველის გულს დაისაკუთრებს.

აპტოკრი
7 ოქტომბერი, 1993 წელი, ბათუმი

მუჰაჯირი ქართველები (ჩვენებურები)

სიტყვა „მუჰაჯირი“ (არ. muhajir) არაბულია და ქართულად ნიშნავს ემიგრანტს, გადახვეწილს, სამშობლოდან წასულს. გამოთქმა „მუჰაჯირი ქართველი“ ჩვენს ენაში მკვიდრდება მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედში საქართველოდან თურქეთში საცხოვრებლად გადასახლებული ქართველების აღსანიშნავად. თვით მუჰაჯირი ქართველები კი თავისიანებს „ჩვენებურებს“ ეძახიან. თურქეთში ერთხანს ჟურნალიც უკამოდიოდა ასეთი სახელწოდებით (იხ. ჟურნალი „ჩვენებური“. 1977-79 წლებში დაიბეჭდა რამდენიმე ნომერი თურქულ ენაზე. ახლახან განახლდა მისი გამოცემა).

მუჰაჯირობას საკმაოდ რთული ისტორია აქვს. პირველად იგი დაიწყო მესხეთში 1828--29 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დამთავრების შემდეგ, როცა მესხეთი დაუბრუნდა საქართველოს. მუჰაჯირობამ ფართო ხასიათი მიიღო 1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის მომდევნო წლებში. როგორც ცნობილია, ბერლინის კონგრესის გადაწყვეტილებით ადრე ოსმალეთის იმპერიის ქვეშევრდომობაში მყოფ გამუსლიმანებულ მოსახლეობას მიეცა არჩევანის უფლება -- შეეძლო მიეღო რუსეთის ქვეშევრდომობა, შეეძლო ოსმალეთში გადასახლებულიყო. რუსეთსა და ოსმალეთს შორის 1879 წლის 27 იანვარს სტამბულში დადებული ტრაქტატის თანახმად მუჰაჯირობის ოფიციალური ვადაც კი იქნა დაწესებული -- 1879 წლის 3 თებერვლიდან 1882 წლის 3 თებერვლამდე, თუმცა გადასახლების დრო შემდეგ 1884 წლამდე იქნა გაგრძელებული (10,41). ეს პროცესი მომდევნო წლებშიც არ შეწყვეტილა. ფაქტიურად იგი სპონტანურად ხდებოდა 1921 წლამდე.

მუჰაჯირობა ქართველი ხალხის ისტორიაში იყო ერთ-ერთი უძველესი ტრაგედია. არც ერთ შემოსევას, არც ერთ ბარბაროს დამპყრობელს არ მიუყენებია იმოდენა ზარალი ისტორიული ზემო ქართლის (სამცხე-საათაბაგოს) კუთხეებისათვის, რაც მუჰაჯირობამ მოუტანა. ძირძველი ქართული მინა დაიცალა მოსახლეობისაგან. თითქმის დაცარიელდა კოლა, არტანუჯი, შავშეთი, კლარჯეთი, ლივანა, მურღული, მაჭახელი, ტაო, აჭარა, ქობულეთი. დაცარიელებულ სოფლებში გაჩანავდა მეურნეობა, ბევრი სოფლის სახსენებელი სამუდამოდ წაიშალა. საარქივო ცნობები გვატყობინებენ, რომ 1879 წლის გასახლების შემდეგ ქობულეთში ორი ათასი მცხოვრებიდან ხუთასამდე დარჩა, ხოლო მახლობელი სოფლები სრულიად გავერანდა და გაპარტახდა (10,48). იყო სოფლები, სადაც არც ერთი სული აღარ დარჩენილიყო. მაგ. კვირიკე ქობულეთში, არსენაული ქედამი, ერეგუნა -- მურღულში...

მუჰაჯირობის შედეგად გადასახლებულთა რაოდენობის შესახებ ზუსტი ცნობები არ არის შემონახული. 1891-1893 წლებში ამ დაზარალებულ მხარეებში მოგზაურობის დროს სამშობლოდან გადახვეწილთა რაოდენობის შესახებ ცნობებს აკრებდა ცნობილი მახოვადო მოლვანე ზ. ჭიჭინაძე. ამ ცნობების მიხედვით არ არის სოფელი, საიდანაც წასული არ იყოს 5-10 კომლი მაინც, მოზრდილი სოფლებიდან კი 40-50-100 კომლი, მაგ. აღამბრიდან წასულა ასი კომლი, ხუცუბნიდან და წყაეროკიდან -- ორმოცდაათ-ორმოცდაათი კომლი, დაბა ჩაქვიდან -- ორმოცი კომლი. საერთოდ ქობულეთიდან გადასახლებულთა შვიდიასა კომლზე მეტი. მერისის თემში შვიდასი კომლი ყოფილა, აქედან ექვსასი კომლი გადასახლებულა და მხოლოდ ასი კომლი დარჩენილა. ზედა და ქვედა აჭარას ამ წლებში დასუკარგავს ოთხი ათას კომლზე მეტი. ზ. ჭიჭინაძეს გადასახლებულთა რაოდენობის შესახებ ცნობები მიუღია აგრეთვე ბათუმის მუფთის პახან ეფენდი გვერდამისაგან, რომლის მიხედვით ოსმალეთში წასულთა საერთო

რაოდენობა მილიონამდე ყოფილა.

საქართველოდან ოსმალეთში გადახვენილ ქართველთა შესახებ 1920 წელს გარკვეულ ცნობებს გვანდის იტალიელი ევგენი დალეჯიო დალესიო თავის წიგნში „ქართველები კონსტანტინეპოლში“, სადაც ვკითხულობთ: „დიდძალი ქართველი მუსულმანები სცხოვრობენ ოსმალეთში. ოსმალეთის ქართველი მუსულმანების უმრავლესობა 1877-1878 წ. ომის დროს გადმოიხვნა ბათომის და მის მოსაზღვრე ოლქებიდან, რომელთა რიცხვს მიემატა ელანდელ დიდი ომის დროის ლტოლვილებიც.“

ტრაპიზონის ბერძენთა კომიტეტის აღწერილობით პონტის ფარგლებში სულ უკანასკნელი 53.380 ქართველი იქნება. სხვა აღწერილობით კი, სამსუნის და თოქათის მაზრებითურთ, ქართველებს მოშენებული აქვთ 64 ქალაქი თუ სოფელი. ვარაუდით ქართველების რიცხვი აყავათ 140.000-მდე, რასაკვირველია, აქ არ გულისხმობენ ჭანებს (მეგბრელებს). ამის გარდა, ერთი მოზრდილი ნაწილი ქართველ მუსულმანებისა ცხოვრობენ კონსტანტინეპოლში და ამის ახლოს, აღმოსავლეთ-სამხრეთით, მარმარას ზღვაზე, იზმიითის და ადაფაზარის ოლქებში, სამხრეთით — ბურსაში. ქართველთა სოფლებს კილიკიაში პალეპის გზაზედაც შეხვდებით.

ამათი რიცხვი რომ მიეუმართო შავი ზღვის ნაპირა მაზრებში მცხოვრებ ქართველ მაჰმადანთა რიცხვს, სამასიდან ოთხას ათასამდე ავა. ბერძენ-ქემალისტების დღევანდელ ომის დროს, იზმიითის და ადაფაზარის ოლქებიდან, მოზრდილიზაციით განეუულთ გარდა, 7.000 თავისუფალი ქართველი მეომარია გამოსული“ (4, 12).

სამშობლოდან გადახვენილთა რიცხვი უფრო დიდი იქნებოდა, მაგრამ წასასვლელად გამზადებულ მოსახლეობაზე დადებითი ზეგავლენა მოუხდენიათ აქაურ პროგრესულად მოაზროვნე სასულიერო პირებსა და ბეგებს. მათ შორის აღსანიშნავია: ქედის მუფთი ახმედ-ეფენდი ხალიფაშვილი, დაბა ხულოს ყადი-ნური ეფენდი ბერიძე, მუფთი ლომან-ეფენდი ქარცივაძე (სტამბულიში ფადიშაჰის კარის მასწავლებელი), ზუსეინ-ბეგ აბაშიძე, ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი, შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, თეფფიყ-ბეგ ათაბაგი, ღურსუნ-ბეგ თავდგირიძე, თუფან-ბეგ შერვაშიძე, ახმედ-ეფენდი ხალვაში (მარადიდიდან)..

მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში აჭარის მოსახლეობას ჭეშმარიტ წინამძღოლად და ერთგულ ქომაგად მოეცილინა მემედ-ბეგ აბაშიძე. მან თავისი მამულიშვილური საქმიანობითა და დაუღალავი კალმით შექმო რთული პოლიტიკურ-ეკონომიკური სიტუაციის ტყვეობაში მოქცეული თანამოძმეების სწორ სამომავლო გზაზე გაყვანა, მათში ეროვნული თვითმეგნების გაღვივება. განუზომელია მემედ-ბეგ აბაშიძის როლი პირველი იმპერიალისტური ომის პერიოდში აჭარიდან თურქეთის შიდა პროვინციებში გადასახლებლად განწყობილი მოსახლეობის დაწყენარების, მშობლიურ მიწაზე სამუდამოდ დამკვიდრების საქმეში. მას დიდება და კარიერა, სხვა გვარის დიდებულებისაგან განსხვავებით, უნებ ქვეყნებში არ უქებნია, თავის ხალხში ტრიალებდა და მშობელი მინის სიყვარულში ხედავდა ნამდვილ ბედნიერებას.

მამინდელი ცხოვრების მძიმე პირობებით სასონარკვეთილებაში ჩავარდნილი აჭარის მოსახლეობა, უმწეო ცხვრის ფარას დამსგავსებული (იხ. საბათეტინ ბაშთურქის მონათხრობი), თავის წინამძღოლს კვალში მიჰყვებოდა. ამ წინამძღოლს კი აჭარა დედის კალთიდან „საუკუნოებით მონყვეტილ ყვავილად“ ესახებოდა და სჯეროდა, რომ ამ ყვავილას, მხოლოდ დედისაქართველოს მეკრძზე მჭიდროდ მიკრულს, შეეძლო სიცოცხლე და დაფესვიანება (1, 14).

ამ კეთილშობილურ საქმიანობაში მემედ-ბეგ აბაშიძეს ჰყავდა შესანიშნავი წინამორბედები და თანამოაზრეები. კერძოდ: გაზეთ „დროებაში“ (1879 წ. 11 ოქტომბერი) დაბეჭდილია ანონიმი ავტორის „ნერილი აჭარიდამ“, რომელიც მოგვითხრობს ლომან ეფენდი ქარცივაძის დიდ მამულიშვილურ საქმიანობაზე: „ზემო აჭარაში გამოჩინებულ პირთა რიცხვში ითვლება ლომან ეფენდი, დიდი ჭკვიანი, ნასწავლი კაცი და დიდი

გავლენისა ხალხში. აჭარლებმა რომ გაგზავნეს ოსმალეთში აღმორჩეულნი პირნი დასაზვერავათ მათთვის ადგილებისა, ეს ლომან ეფენდი აღმორჩეულთ პირთ რიცხვში გახლდათ. დაბრუნდა რა მოგზაურობიდან, აი, რა სიტყვები წარმოსთქვა თურმე ყრილობაში (ყრილობა გამართულა ქედაში, რომელსაც დასწრებია მთელი აჭარის წარმომადგენლობა): „ბევრი ადგილი დავიარე, მაგრამ ჩვენი ქვეყნისთანა (აჭარისთანა) შემკობილი და საჩვენო ვერსად ვერა ვნახე-რა. ამას გარდა, ნამდვილი მაჰმადიანობა ჩვენში დარჩენილა, რჯული ჩვენისთანათ სუფთათ და წმინდათ არავის უჭირავს სახონთქრეში... ამის გამო არ გირჩევთ გადასახლებას“. ლომან ეფენდის სიტყვებს ჩაუფიქრებია ხალხი და ბევრი მათგანი, ნასასულელად გამზადებული, თავის სახლ-კარს აღარ მომორებია.

გულგატეხილ მოსახლეობას ანუგეშებდნენ, მფარველობდნენ და ეხმარებოდნენ აგრეთვე ქართველი ხალხის მონინავე შეილები — ი. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, გრ. გურიელი, ს. მესხი, ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი, თ. სახოკია, ნ. მეფისაშვილი (ზემო აჭარის მავზრის უფროსი) და სხვ.

საეკონომიკურ ლიტერატურაში კარგად არის შეფასებული მუჰაჯირობის ისტორია, მისი გამომწვევი მიზეზები, რომელთა შორის უმთავრესად მიჩნეულია: 1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად ამ მხარის მოსახლეობისათვის შექმნილი უმძიმესი ეკონომიური და სოციალური პირობები, ახლადმყოფრთებულ მხარეში რუს ხელისუფალთა მმართველობის ბარბაროსული ფორმები და გამუსლიმანებული მოსახლეობის რელიგიური ფანატიზმი (10, 2). მკითხველის ყურადღებას მივაპყრობთ ამ საკითხის ზოგიერთ მხარეზე.

მკვლევართა ერთი ნაწილი რელიგიური ფანატიზმის როლს აზვიადებს მუჰაჯირობის დაწყებაში. მაგრამ ილ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ს. მესხი, ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი მუჰაჯირობის ძირითად მიზეზად სამართლიანად მიიჩნევენ ცხოვრების აუტანელ პირობებს, მმართველი წრეების ბარბაროსულ დამოკიდებულებას ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ. მათი აზრით, ამ საქმეში რელიგიური ფანატიზმი შედარებით ნაკლებ როლს თამაშობდა. ამ მხრივ საინტერესოა გრ. ორბელიანის წერილი სვიატოპოლსკ-მირსკისადმი, რომელიც იყო კავკასიის არმიის მთავარსარდლის უფროსის მოადგილე: „აჭარიდან და ყარსიდან გრძელდება ოსმალეთში გადასახლება. რას მივანეროთ ეს მოვლენა — სხვა მორწმუნეთა გაქცევა რუსეთის თვითმპყრობელობისაგან. ყირიში დაცარიელდა, ჩერქეზები ორასი ათასზე მეტი გადასახლდნენ ყუბანიდან, აფხაზეთი დარჩა მოსახლეობის გარეშე. ახლა ყარსისა და აჭარის მოსახლეობა გარისს ჩვენგან, როგორც ჭირისაგან. ნუთუ ყოველივე ეს ფანატიზმით აიხსნება?... ადამიანი რა რელიგიასაც არ უნდა ეკუთვნოდეს, უპირველეს ყოვლისა, ეძებს დამშვიდებულ, წყნარ ცხოვრებას... და ემორჩილება სამართლიან კანონებს, რა ენახეც არ უნდა იყოს დაწერილი იგი“ (10, 79). მართლაც, მოსახლეობას კარგი პირობები რომ ჰქონოდა რუსეთის მმართველობის დამკვიდრების პირველივე დღეებიდანვე, ვერავინ შეძლებდა მოსახლეობის ოსმალეთში გადასახლებას. მაგრამ, საუბედუროდ, მმართველი წრეები ყოველნაირად ხელს უწყობდნენ მოსახლეობის გადასახლებას. ასეთ საქმიანობას შორსგამიზნული პოლიტიკა ედო საფუძვლად. ეს კარგად ჩანს ბათუმის სამხედრო გუბერნატორისადმი სვიატოპოლსკ-მირსკის მიმართვიდან, სადაც ვკითხულობთ: „ბათუმის ოლქის მიღებით რუსეთმა მიიღო ბუნებრივი სიმაგრე კავკასიის საზღვრების ყველაზე უფრო საშიშ კუთხეში, რომელსაც ჰყავს მებრძოლი და ნახევრად დაუმორჩილებელი მოსახლეობა, ხალხი, რომელიც თურქეთთანაა დაკავშირებული რელიგიით, ამიტომ იგი საშიშ ელემენტს წარმოადგენს ციხის შიგნით და მისი იქ ყოფნა შეუძლებელია... ადგილობრივი მოსახლეობა უნდა მოვიცილოთ“ (10, 30). იგი აშკარად მოითხოვდა ამ ხალხის ასიმილაციას ან გასახლებას. მაგრამ ასეთი მიდგომა ბევრი, უფრო

პროგრესულად მოაზროვნე, რუსი მოხელის გაკვირვებას იწვევდა, რადგან გასახლების შემთხვევაში „რუსეთი დაქარგავდა ოც-ოცდაათ ათას ადამიანს, ხოლო ეს ბრძოლებში გამოცდილი ხალხი ადგილზე თუ დარჩებოდა, სამედო დასაყრდენი იქნებოდა რუსეთის საზღვრებზე, რომელსაც ისინი დაცვავენ, როგორც თავის მშობლიურ მიწას“ (8, 131). გარდა ამისა, მუჰაჯირობას ხელს უწყობდნენ, მოსახლეობას აქეზებდნენ და აბნერებდნენ სხვებიც, კერძოდ: ბათუმის სამხედრო გუბერნატორი გენერალი კომაროვი, გენერალი სტეფანოვი და მრავალი სხვა.

ახლადშემოერთებულ რაიონებში მეფის მთავრობამ მამინვე შემოიღო ახალი გადასახადები და საჩქაროდ დაიწყო მისი აკრეფა. ნ. ნიკოლაძე ხალხის აღშფოთების ერთ-ერთ მიზეზად ამას თვლის: „ხალხმა ვერც კი მოასწრო ომის უბედურებისა და დარბევისაგან თავის დაღწევა, რომ მათგან გადასახადი აიღეს ექვსიდან ათ მანეთამდე და ამავე დროს მისი აკრეფისათვის ყველაზე უხემ მეთოდებს იყენებდნენ...“ (5).

ილ. ჭავჭავაძე წერს: „შინაური მიმობილა“ გვიხატავს აჭარისა და ქობულეთის სიდუხჭირის რეალურ სურათს: „აქარა და ქობულეთი... ომის მოედნად ქანდა ბდმა. აქ იდგა ცალკე რუსის ჯარი და ცალკე ოსმალოსი. ჯარების დგომა, ნამეტნავად ერთი ერთმანეთზედ სამტროდ გალაშქრებულებისა, რასაკვირველია, კვილის არ დააყრიდა ხალხს საზოგადოდ და უფრო იმ ხალხს საკუთრივ, რომლის მამულშიაც ჯარები იდგა და რომლის ბედი წინადადე არევი იყოდა, ვის ჩაუვარდებოდა ხელში. ამიტომაც აშკარაა, რომ არც რუსი გაუფრთხილებოდა ხალხის სიკეთესა და არც ოსმალო, არც რუსი მოიქცეოდა გულმტყინეულად და არც თათარი... საცოდობა მიადგა აქარასა და ქობულეთის ომის გამო. აოსნება ტყეებისა და მინდვრებისა, წვა და ბუგვა სოფლებისა, დანოიკება ხალხისა, გადახვეწა ზარ-დაცემულთა მცხოვრებთა, ამის გამო წარამარად დაღუპვა ხალხის ქონებისა, რომლის წაღებაც თან არ შეიძლებოდა, უხველ-უთესავად დარჩობა, ბოლოს სიკვდილი და სისხლის ღვრა-სისენი სულ იმისთანა თვისების უბედურებაა, რომელიც დიდხანს გასწევს და დიდხანს იქნება საგრძნობელი“ (15, 467). ამ ამბით შეწუხებული ილია მოუწოდებდა მთავრობასა და ქართველ ხალხს, დახმარების ხელი გაეწოდებინათ უნუგემო მდგომარეობაში ჩავარდნილი მოძმეებისათვის: „ქართველობაც... ხელი გაუწოდე შენს ძმებსა და დებსა, რომელნიც დღემდინ შენთინ დაქარგული იყვნენ და რომელნიც დღეს შენთანვე მოვიდნენ. შევენიგეთ, რითაც შეგვიტლიან, ფულით, საჭმლით, საცმლით... ვაჩვენოთ, რომ ძმობა, ერთმანეთის შველა და გატანა — უქმი სიტყვა არ არის ქართველობისათვის... რომ ამ ძმობაში გამოიკვანძა ჩვენი ბედი, ამ ძმობამ ჩვენის ბედნიერების კვირტი უნდა გამოიტანოს... ღარიბნი ვართო, ვიძახით, მაგრამ ქვეყანაზედ მართო ღარიბმა იცის, რა არის შველა, რა არის ძმობა გაჭირებაში“ (15, 462). საუბედუროდ, ამაო იყო დიდი ილიას მონოღება. საქართველო მამინ ჯერ კიდევ არ იყო სულიერად და ფიზიკურად ისე მოძღვარებული, რომ ერისკაცის ამ მონოღებისათვის ჯეროვნად მოესმინა და გულთან მიეტანა, ლუკმა გაეყო მოძმისათვის. ცხადია, გროვდებოდა შემონირულობანი პროდუქტისა და ფულის სახით, მაგრამ, ჯერ ერთი, ზღვაში წვეთის ტოლა იყო. „იგი არ იყო იმდენად საგრძნობი, რომ ხალხის ნაწილს ხელი აეღო თავის გადაწყვეტილებაზე და უარი ეთქვა გადასახლებაზე“ (10, 75). მეორეც, ხშირად დროულად და უდანაქარგოდ ვერ აღწევდა და დახმარება მოსახლეობამდე. ახლადშემოერთებულ ხალხს უფრო მეტი სითბო და სიყვარული სჭირდებოდა დედასაქართველოსაგან, უფრო მეტ ყურადღებას მოითხოვდა უმწურო მდგომარეობაში ჩავარდნილი ხალხი, თვითგამორკვევის უნარს მოკლებული, ათასი ჯურის მტრის ქადაგებით გონებადაბნეული.

სამართლიანად წერდა ს. მესხი ქართველთა გულგრილობის შესახებ: „ყველას ახსოვს ის ალტაცება, ის სიხარული და კმაყოფილება, რომელიც ამ დაქარგული ძმების პოვნამ აღძრა ჩვენში... გავიდა ხანი, ბევრი გაჭირება, შიმშილი, წყურვილი, სიტყვილე, სიცივე

გამოცადეს ჩვენმა მოძეგებმა. ბევრმა მათგანმა მიატოვა თავისი მამა-პაპეული ადგილი, მამული... ბევრიც გადაიხვეწნენ ოსმალეთში. ჩვენ ამ დროს კი ვერ დავეხმარეთ, როგორც საჭირო იყო... პირველი ალტაცების შემდეგ ჩვენ დაგვაინყდა... კაცობრიული მოვალეობა ჩვენი მოძეგების მიხედვით, რომ ამ ნაპოვნი ძმას მოვლა-პატრონობა, გზის ჩვენება, ჩვენი თავის გაცნობა და შეყვარება უნდა... თითქმის არც ერთი ფაქტით, არცერთის სახსრით და ჩვენი მოქმედებით ჯერ არ დაგვიმტკიცებია ამ ხალხისათვის, რომ ჩვენ ამათთვის ბედნიერება და სიკეთე გვსურს, რომ ჩვენ ნამდვილ ძმებათ მიგვაჩნია იგინი და ვზრუნავთ მათთვის... ამის შემდეგ რად უნდა გვიკვირდეს, რომ ისინი მიდიან ოსმალეთში, სადაც საქმით თუ ვერ უსრულდებიან, სიტყვით მაინც პპირდებიან გაჭირვებულ მდგომარეობაში ხელის გამართვას და დახმარებასა. ამაზე ყველა ქართველმა უნდა იფიქროს, რომ ნაპოვნი ძმა ხელახლა არ დაგვეკარგოს" (6).

მართალია, „დროება“, „ივერია“ ხშირად წერდა დაბრუნებული ძმების გასაჭირზე, მაგრამ ეს ბევრს ვერაფერს შველოდა საქმეს, რადგან მოსახლეობამდე ნაკლებად აღწევდა ამ გაზოტებში გამოტყეული აზრი. ჯერ ერთი, ქართული წერა-კითხვის მცოდნე აქაურ სოფლებში სანთლით საძებარი იყო და მეორეც, მოსახლეობისათვის თითქმის მიუწვდომელი იყო მაშინდელი პრესა.

ახლადშემოერთებული ხალხი თანამოძეგებისაგან უფრო მეტ ყურადღებასა და სითბოს საჭიროებდა. ამ მძიმე ჟამს არც ერთ საზოგადო მოღვაწეს ფეხი არ შეუდგამს აქაურ სოფლებში და სანუგეშო სიტყვა არ უთქვამს სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ხალხისათვის. სამართლიანად შენიშნავდა ექვთ. თაყაიშვილი ამ დროის მონინავე ადამიანების საქმიანობის ერთ მთავარ ნაკლებზე: „არაგინ დამოგზაურობდა და არც იცოდნენ, თუ რა ვითარება იყო საქართველოს სამხრეთ მხარეებში, ნახარზე რომ ათასი ჯურის გადამთიელი სახლდებოდა... რომ გვეკითხათ, ყველა გეტყოდათ, დიდი პატრიოტები ვართო, მაგრამ გოლოვინის პროსპექტსა (ახლანდელი რუსთაველის გამზირი) და ქუთაისის ბულვარს იქით ფეხს არ გადაადგამდნენ. ხალხს კი მოვლა უნდოდა. ამისთანებში სომხები გვეჯობიანდნენ, პატრიოტობში მათ ყოველთვის პრაქტიკულ საქმიანობაში უპირატესი უნდა გამოხატულიყო და ბევრ რამესაც მიადნის" (7, 436. 11).

მართლაც, ისტორიული ტაო-კლარჯეთი თითქმის ორმოც წელზე მეტ ხანს (1878-1921) საქართველოს ფარგლებში იყო დაბრუნებული და ამ დროის განმავლობაში თითქმის არც ერთ დიდ მწერალსა თუ პოეტს არ მოუწადინებია სტუმრებოდა ძირძველ ქართულ მიწას, გაველო ხანძთელის ნაევალებზე, სანუგეშო სიტყვა ეთქვა ათასჭირვარამ გამოვლილი ქართველებისათვის და როგორც ვხვრუნა აქ ქართული სულის აღორძინებისათვის, ქართული სკოლების გახსნისათვის.

ამ მხარეში სტუმრად ყოფილა დიდი მგოსანი ვეა-ფეშაველა. იგი წერდა: „პირადად დამივილია აჭარა, ქობულეთი, კლარჯეთი, ტაო — დიდებული მესხეთი, ჩვენი დღევანდელი ძვირფასი სამუსლიმანო საქართველო" (14). აქ იგი ჩასულა თუმცა და ხევსურ მეცხვარეებს შორის ნამოყრელი სადგომი საკითხების მოგვარების მიზნით. აღსანიშნავია ისიც, რომ თუმცა-ფეშაველა-ხევსურ მეცხვარეებს საუკუნეთა განმავლობაში აქაურ საძოვრებზე დაჰყავდათ ფარა. კლარჯეთში, კერძოდ, შავშეთში, ერთ დასახლებულ პუნქტს დღესაც ჰქვია ხანთუმეთი — თუმების სამყოფი, ქარვასლა.

წერი-ბეგ ხიმშიაშვილი კი არაერთგზის წერდა წერილებს (1883 წ.) ილია ჭავჭავაძეს და მოითხოვდა შვეშეთში წერა-კითხვის საზოგადოების ხაზით სკოლის გახსნას, რომ „იქა მცხოვრებთა მიხედვით საშუალება აღზარდონ შვილები და ასწავლონ მათ ჩვენი დედა-ენა... რაც შეეხება სახლსა სკოლისათვის და მასწავლებლისათვის, მე მივცემ მუქტათ სადგომს და მის მონყობილობას და ვალად ვიდებ შევეკრიბო ყმანელები რიცხვით 60-80... მათ შორის ღარიბებს და ობლებს მე თვითონ მივცემ სარჩოს" (9, 152). ამასვე ითხოვდა ართვინიდან მაზრის უფროსი ნიკო ერისთავი 1907 წელს (17).

მაგრამ თხოვნა თხოვნად დარჩა.

ჯერ კიდევ 1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომამდე, ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და აჭარის დაბრუნებამდე, ილია ჭავჭავაძე ნერილში „ოსმალოს საქართველო“ წერდა: „არ გვაშინებს ჩვენ ის გარემოება, რომ ჩვენ ძმებს, ოსმალოს საქართველოში მცხოვრებთა, დღეს მამამდიანის სარწმუნოება უჭირავთ, ოღონდ მოვიდეს კვლავ ის ბედნიერი დღე, რომ ჩვენ ერთმანეთს კიდევ შევეუერთდეთ, ერთმანეთი ვიმოთ და ქართველი, ჩვენდა სასიქადლოდ, კვლავ დაუმტკიცებს ქვეყანას, რომ იგი არ ერჩის ადამიანის სინდისს, და დიდი ხნის განშორებულს ძმას ძმურადვე შეითვისებს, თავის პატიოსანს და ლმობიერს გულზედ ძმას ძმურადვე მიიყრდენს თვალში სიხარულის ცრემლმორეული ქართველი... და თუ ამისთვის საჭიროა, რომ სიხარულის ცრემლის უწინარეს ჯერ ჩვენი სისხლი დაიღვაროს, ნუთუ ქართველი უკუდრკება და თავს არ შესწირავს მას, რისთვისაც ორი ათასი წელიწადი თავი უწირავთ ჩვენთა დიდებულთა“ (14, 20).

დაკარგული ძმების დასაბრუნებლად სისხლი მართლაც დაიღვარა მალე, მართლაც მოვიდა ის ბედნიერი დღე, რომელმაც ძმა ძმას შეაერთა, დედასაქართველოს დაუბრუნა თავისი ღვიძლი შვილი; დაუბრუნა ის მიწა, რომელსაც დიდი ილია ასე ახასიათებდა: „ჩვენი ყოფილი ცხოვრება იქ აყვავებულა, ჩვენს სიცოცხლეს იქ უქექუნია, ჩვენი სულის ძლიერებას იქ ალუმართავს თავისი სახელგანთქმული დროშა... სწავლა, განათლება, მამულისათვის თავგამებებული სიყვარული თითქმის იქიდან ეფინებოდა ჩვენს ქვეყანას ერთს დროსა“ (14, 9).

დაბრუნებულ მიწა-წყალზე ცხოვრება ისე არ წარიმართა, როგორც ამაზე დიდი ილია ოცნობობდა. ქართველი ხალხი მთლიანად როდი იყო ამაღლებული ამ ერისკაცამდე. ქართველებს შორისაც იყვნენ ვინორ ეროვნულ ნაჭურჭში გამოშწყვედილი კაცუნები. მათ აღმოცენდა დაუნყეს ცქერა მუსლიმან ძმებს. „თათარი“ დაუძახეს იმ ქართველს, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში ოსმალეთის იმპერიის ქვეშევრდომობაში ცხოვრობდა, მაგრამ ყოველთვის „გურჯი“ ერქვა, „თათარი“ ოსმალებსაც კი არ შეურქმევიათ. ამ ხნის განმავლობაში ქართული იყო მისი „ნენეს ენა“... რუს მოხელეებსაც ეს უნდოდათ. გააჩაღეს აგიტაცია-პროპაგანდა: — „თქვენ თათრები ხართ და სათათრეში გადასახლდეთ გორჩევიართო“. ამასვე აკეთებდნენ ოსმალეთის იმპერიის ემისრებიც. ასეთ საქმიანობას მორსგამოიზნული პოლიტიკა ჰკვებავდა. მტერი ცდილობდა საქართველოს დასუსტებას. მათი მთავარი მიზანი იყო ქობულეთ-ბათუმის სანაპიროების დასაკუთრება, აქ პოლიტიკური დასაყრდენის შექმნა. მტერმა თავის სანადელს ამ რეგიონში სულ მალე მიაღწია. ჯერ კიდევ პირველი მუშაჯირობის დროს, 1879 წლისათვის, ქობულეთ-ჩაქვი და ბათუმის გარეუბნები თითქმის დაცალა ძირძველი მოსახლეობისაგან. დაცარიელებულ მიწებზე შემდგომი რუსები, სომხები, ბერძნები დასახლეს, ხოლო საიმპერატორო კარის წარმომადგენლებმა და სახელმწიფო მმართველობის მაღალი ჩინის მოხელეებმა ბრწყინვალე აგარაკები გააჩინეს. აქედან გადახვენილი მკვიდრი მოსახლეობა კი ოსმალეთში ტყეებს ჩეხავდა დაუსახლებელ ადგილებში და ახალ სოფლებს უყრიდა საფუძველს, ანდა იქიდან გადახვენილი რომაელების, ბერძნებისა და სომხების ნასახლარზე ქართულ კერას აჩაღებდა.

ამ ეროვნული ტრაგედიით შექმნილებული ილია ჭავჭავაძე მწარედ კითხულობდა: „ნუთუ ხალხი ჰტოვებს ყველაფერს, რაც კი მისთვის ძვირფასია, მამულს, დედულს, სახლ-კარს, ადგილს, სადაც დაიბადა, საცა გაიზარდა, საცა უმარხია დედა, მამა, ძმა და მიდის სად? ოსმალეთში... ეს დაუჯერებელი ტვინის შემარყევი ამბავი მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს, როცა ხალხს ეტყვიან: ან აქ სიკვდილი, ან იქ სიცოცხლეო... რამ მიიყვანა საქმე აქამდის, ამ განწირულებამდე, ამ სასონარკვეთილებამდე?... რამ და იმანაო, ამბობენ ყველგან, რომ ახლად შემოერთებულ ქვეყანას კალიასავით მიესია

თურმე ყველა კალიაზედ უფრო მსუნაგი, უფრო ხარბი, უფრო გაუმადლარი წერილი ჩინოვნეობა... საცა სამსახურიდამ გამოგდებული კაცი იყო, საცა გამოუსადეგი, უხერო, თავზებულალებული იყო, ამ ახალ ქვეყანაში მონებლობა მიიღო. აბა რა კეთილს დააყრიან ხალხსა? აბა რა მხრით. დანახებენ ისინი რუსის მთავრობასა, რუსის მმართველობასა?... მთავრობა მთავრობა კი არ არის, ნენვა-გლეჯაა, ზედ მისევაა, თავზარია ხალხისათვის. ამის შემდეგ ნულარ პუკრობთ, რომ დღეს, მეცხრამეტე საუკუნეში, რამოდენიმე მაგალითი ვნახეთ ხალხის მამა-მამეული ბინილამ აყრისა და გარდახვენისა... დეე, ამაზედ ჩვენს შემდეგ ისტორიკოსი განციფრდეს, ჩვენ კი ეს გულისტყვილით შევნიშნო (15, 470).

აჭარის მცხოვრებთა ერთი ნაწილის უცხოეთში გახიზნვა იძულებით ხდებოდა. მეფის მთავრობის ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოები მმართველობის ბარბაროსული ფორმებით სარგებლობდნენ, რასაც ვერ ეგუებოდა ადგილობრივი მოსახლეობა. ასე გრძელდებოდა წლობით... ომებით, არეულობით, შიმშილით განანამები მოსახლეობა სიცოცხლის გადასარჩენად იძულებული იყო უცხოეთის გზას გასდგომოდა. მდგომარეობა უკიდურესად გამწვავდა პირველი იმპერიალისტური ომის დროს. აი, რას წერს მემედ-ბეგ აბაშიძე: „დიდი ტანჯვა-ვაება უცდია ჩვენს ხალხს. დიდხანს უბატონებიათ ჩვენზე უცხოელებს. დიდი შეურაცხყოფა, დიდი წვალება მოუყენებიათ მათ ჩვენთვის... 1915 წელს ლიახოვები და გუბსკები ცეცხლითა და მახვილით შემოგვესიენ, ჩვენი ქვეყნიდან გადაგვრეკეს, ჩვენი ძმები ზოგი ჩამოახრჩვეს და ზოგსაც უცხოეთში აღმოხდა სული.“

თვითმყრობელობას გადაწყვეტილი ჰქონდა საესებით გავენადგურებინეთ, საესებით ავეყარეთ ჩვენი საყვარელი მინა-წყლიდან და ჩვენს სამოსახლოზე კაზაკები ჩამოესახლებინა“ (1, 34).

აჭარის მოსახლეობას ამ პერიოდში უაღრესად მძიმე პირობებში უხდებოდა სიცოცხლის შენარჩუნება. მემედ-ბეგ აბაშიძის წერილებში ვკითხულობთ: „შემოგვესიენ დენიკინელები, ფაშების აგენტები და არავითარ სამუალებას არ ზოგავენ, რომ ხალხში არე-დარევა შეიტანონ, ცხოვრება აგვიფორიაქონ, შავბნელი დღეები გაგვიმეორონ... ცეცხლსა და მახვილს მისცეს ჩვენი ქვეყანა. ჩვენი ხალხი იძულებული იყო აყრილიყო, მიეტოვებინა თავისი სახლ-კარი, ნამოეკიდა ზურგზე თავისი ბარგი და საშინელ ზამთარში თავისი ცოლ-შვილით უცხოეთში გადახვენილიყო. ბევრს გზაში ამოხდა სული, ბევრი განყდა სიცოცხისა და შიმშილისაგან... უცხო მხარეში გაიჭრა მათი სამარე... ბევრია ასეთი საფლავი ჩვენი განამებული მოძმეების ოსმალებში“ (1, 38).

აჭარის მოსახლეობას მემედ-ბეგ აბაშიძე „ჭირსა შიგან გამაგრება“-ს, მშობელ მინაზე დარჩენას ურჩევდა და მომავალი ნათელი ცხოვრების გზას უჩვენებდა. აი, რას წერდა იგი 1919 წელს: „ჩვენი სამშობლო (აჭარა) ომის შემდეგ კუნძულს წარმოადგენს, რომელსაც ყველა ეპოტინება და მის ჩაყლაპვას ლამობს. ასეთ გაჭირვებულ დროში არავის ვხედავთ მშველელს, გარდა საქართველოსი, რომელიც, როგორც ყოველთვის, უანგაროდ და თავგანწირულად ცდილობს ჩვენი დაღუპვისაგან გადარჩენას... ნურავინ ფიქრობს, რომ სარწმუნოება და ეროვნება ერთი და იგივეა. ჩვენ მტკიცე მუსლიმანები ვართ, მაგრამ მასთან ერთად, ჩვენ ქართველები ვართ, საქართველოს ლეიძლი შვილები. ჩვენ უნდა შევიგნოთ, რომ გარდა საქართველოსი, ჩვენი ხსნა არ არის. მოიგონეთ, რომ როცა ჩვენ ძმროდით ცეცხლისა და მახვილის ქვეშ, ჩვენი მშველელი იყვნენ მხოლოდ ჩვენი ძმები — ქართველი ქრისტიანები. დაუკვირდით ყველაფერს კარგად და თქვენი გადაწყვეტილება ჩვენი მომავალი ცხოვრების შესახებ ისე გამოიტანეთ. გახსოვდეთ, რომ თქვენ ხართ პასუხისმგებელი ისტორიისა და შთამომავლობის წინაშე“ (1, 30).

ქართველი ხალხის მატინანეში ცრემლითა და ოხვრით ჩანერილი მუჰაჯირობის ისტორია დღესაც გულს უკლავს მკითხველს და მწარედ ჩააფიქრებს ჩვენი ქვეყნისათვის

სამუდამოდ დაკარგულ იმ ასეულ ათასობით ქართველის ბედზე (რომელთა რაოდენობა მიახლოებით მაინც, ჩვენდა საუბრალოდ, არავის აღურიცხავს საქართველოში), რომლებიც თვალცრემლიანი განშორდნენ მამულს და აღარ ელირსათ მშობლიური ცის ხილვა.

მაშინდელი ქართული პრესა სისტემატურად ბეჭდავდა წერილებს მუჰაჯირობის შესახებ. განსაკუთრებით ბევრი იბეჭდებოდა „კავკაზ“-ში, „გოლოს“-ში, „დროება“-სა და „ივერია“-ში. ამ გაზეთების ფურცლები მოგვითხრობენ, თუ როგორ მძიმე პირობებში უხდებოდათ მუჰაჯირებს თავიანთი სახლ-კარის დატოვება და უცხოეთში გამგზავრება. თითქმის ჩალის ფასად იყიდებოდა მათი ქონება და მამული; ძნელი საშოვარი იყო ტრანსპორტი. ოსმალეთში გასამგზავრებლად გემს თევობით უტყდიდნენ ბათუმში. ამ ლოდინში ზოგს ფული უთავდებოდა, უკან მიბრუნებაც აღარ შეეძლოთ, სახლ-კარი გაყიდული ჰქონდათ და უმწურო მდგომარეობაში ვარდებოდნენ, მშვიერ-მწყურვალი რჩებოდნენ... ასეთ ვითარებაში თვალცრემლიანი ემშვიდობებოდნენ მუჰაჯირები თავისიანებს, მშობლიურ მინა-წყალს და მიდიოდნენ იქ, სადაც უკეთესი ცხოვრება ეტყლებოდათ. მუჰაჯირთა შთამომავლებში დღესაც ცოცხალია იმ მწარე დღეებში შექმნილი ერთსტროფიანი ლექსი:

**აივღეთ, წიქელი მუჰაჯირათ,
რა ლაქაზი დარაიო,
ჩვენ რომ გემში ჩავეღებოთ,
ჩვენი გული კლარაიო“.**

ოსმალეთის მთავრობამ საქართველოდან (ბათუმისა და ყარსის ოლქები) ლტოლვილი ნახევარ მილიონამდე (სულ მცირე) ქართველი მიიღო. 1879 წლის ბოლოს რუსეთის მთავრობამ, პროგრესული ძალების ზემოქმედებით, გამოსცა ბრძანება მუჰაჯირთა უკან დაბრუნების შესახებ. მობრუნება წლების განმავლობაში ხდებოდა, მაგრამ თითო-ორიოლა თუ ახერხებდა ამას. უსახსრობის გამო ბევრი მსურველი ადგილზევე რჩებოდა. ოფიციალური ცნობით, დაბრუნებულა 15 ათასი აფხაზი. დაბრუნებული ქართველების რაოდენობის შესახებ კი ასეთი ცნობა არ მოგვეპოვება.

თავდაპირველად, ცხადია, დიდ სიდუხჭირეში უხდებოდათ ახალი ცხოვრების დაწყება. „ჩვენ თავზე ნისქეილის ქვა არ დაბრუნებულა მარტო, სხვა ყველაძმერი გადაგვხდა, მუჰაჯირობაში დიდი რეზაბი გავნიეთ, გაჭირვებისგან დღრდით გველენეთ, თვალებზე ცრემლი და ზრუგში ოფლი არ შეგვმრობია ცხოვრებაშიო“, — იგონებენ ღრმად მოხუცი მუჰაჯირები. პირველად გასჭირვებით უცხო ბუნებრივ პირობებთან შეგუება. სშირი ყოფილა ავადმყოფობა და სიკვდილიანობა. ბევრიც გზაშივე დაღუპულა გემით მოგზაურობისას, ზოგიც კატასტროფაში მოჰყოლია ზღვის ლეღვის დროს... პირველ ხანებში ძლიერ ნოსტალგიას შეუჰყრია სამშობლოდან გადახვენილები. ზოგს დედ—მამა დარჩა საქართველოში, ზოგს, ძმა — შვილი, ძმა და ახლო ნათესავ-მეგობარი, ზოგსაც — სატროო. ენატრებოდათ თავისიანების ნახვა, თავიანთ კარ-მიდამოზე თვალის შეველება. მაგრამ მონახულებას ვეღარ ახერხებდნენ ჯერ უსახსრობის გამო, შემდეგ კი თურქეთ-საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის განმტკიცების შედეგად. სამშობლოს მხოლოდ სიზმრად ხედავდნენ და ეს იყო მათი ნუგეში. „დღეში რამითიგზობ ჰულიემი ნავალ, მემღექეთმი გადავალ, მევიარ იქავრობასა. ბერჯელ სიზმარმიც ენახულობ... ესეც რომ არ იყოს, რა ეველებდა ინსანსა“, — ამბობენ მუჰაჯირები.

მუჰაჯირ ქართველებს, ჩვენებურებს, დღემდე შეუნახავთ ძველი ქართული ადათ—ნესები, ხალხური სიმღერები, ცეკვები, ზღაპრები და თქმულებები. ამავე დროს შეუქმნიათ ახალიც. ერთ-ერთი ასეთია „ლაღ“:

„ბათუმი და ქედა, რომ დიმიჩა დედა, ლალე...
წვევე, გაესდი ფირალი, დედა დაეტიე ტირალი, ლალე...
მემლექეთის ტრედი, გოგო დამჩა ერთი, ლალეე...
იმიტეხა დერდი, შიმიბრალეფს ღმერთი, ლალეე...
საყვარელი ველარ ენახე, დიმიფინეს ფეხქეეშ მახე,
ლოცვით თები გადავლახე, გამჩენელო, შიმიჩახე“...

ერთ-ერთ ლექს-სიმღერაში ჩვენებურები თავიანთ თავს ადარებენ „შეფრენილ ფუტკარს“. სკა რომ გამრავლდება და ახალი ოჯახი გამოიყოფა, იმაზე იტყვიან, „სკამ მართვე გამოუშვაო“. მართვე (ფუტკრის ახალი ოჯახი) ზოგჯერ წინასწარ გამზადებულ ახალ სკაში არ შედის და სადმე სხვაგან დაიბუდებს, სხვაგან შეფრინდება. აი, ასეთ დედა სკიდან გამოსულ მართვეს (ფუტკარს) ადარებენ თავიანთ თავს, იმ მართვეს (ფუტკარს), რომელსაც გზა დაებნა და სხვა ქვეყანაში შეფრინდა, სხვაგან დაიდო ბინა. ქ. ინეგოლის მცხოვრებმა ქაზიმ უჩარმა (დავითაძემ) ასე მოთხრა: „შეფრენილი ფუტკარი, აჭარიდან გამოქცეული მართვე, ჩვენა ვართ იანი. მოვსულვართ აქა და შამოფრენილვართ, აქ გიგვიკეთებია ბუდიები, აქ მოვფუფულებულვართ, გამოვმცხოვრებულვართ. ჩვენ ძველებსაც ამაზე სიმღერა მუუგონებიან „შეფრენილო ფუტკარო“ (სიმღერა ჩანერილია მაგნიტოკასეტაზე):

„შეფრენილო ფუტკარო, წადი, მაეანს უთხარო:
— შენ ქართველი შეილი ხარ, შეილო, მოდი ჩემთანა...
ერთიც ამდონი ხანია, სულაც არ გიმიხარია...
ჩემი დერდები მგონე, სიმღერები მეგგონე...
შორ დიგვიჩა მემლექეთი, ღმერთო, მეგვე ბერქეთი...
შეფრენილო ფუტკარო, წადი, მაეანს უთხარო:
— შენ ქართველი შეილი ხარ, შეილო, მოდი ჩემთანა...“

საინტერესოა აგრეთვე სიმღერა „თეთრო მამალო“. სიმღერის ტექსტი ალეგორიულია. ჩვენებურები ლექსის შინაარსს ასე ხსნიან: „თეთრი მამალი“ არის სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალეგორიული სახე. „ლამაზი ქალი“ კი მუჰაჯირთა შთამომავლების სიმბოლოა... დრო გასულა სამშობლოდან გადმოხვეწის შემდეგ, ჩვენებურები შეგუებიან ბედის ტრიალს, აღარ ფიქრობენ მემლექეთში დაბრუნებაზე, ამიტომაც აღარ ყვივის თეთრი მამალი. ადრე თუ მუჰაჯირი ქალები, თვალბში ცრემლებჩამდგარი, იგონებდნენ გურჯისტანს, ახლანდელი ქალები აღარ ტირიან, ახალ სამშობლოში გაუჩენიათ კერა და დღენიდაგ მას ევლებიან თავს. ღელე გაღმაში — მიტოვებულ სამშობლოშიც — ბევრი რამ შეცვლილა, ძველები წასულან წუთისოფლიდან, ახალგაზრდები მოსულან მათ ადგილას. ე. ი. ლექსში სამი ალეგორიული სახეა: თეთრი მამალი, ლამაზი ქალი და ღელე გაღმა (თეთრი მამალი — სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალეგორიული სახე; ლამაზი ქალი — მუჰაჯირთა შთამომავლობა, ღელე გაღმა — მიტოვებული სამშობლო). აი, ეს სიმღერაც:

„თეთრო მამალო, რატომ არ ყვივ,
ლამაზო ქალო, რატომ არ ტირი?
შენი ჭირიძე, შენ გენაცვალე,
შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე...
ღელე გაღმაში ჩვენი სახლები,
მოკდენ ძველები, დარჩენ ახლები...“

შენი ჭირიმე შენ გენაცვალე,
შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე“...

აჭარის მოსახლეობის ზეპირსიტყვიერებაშიც კპოვა ასახვა მუჰაჯირობამ. შეიქმნა შესაბამისი შინაარსის ლექს-სიმღერები (იხ. 2, 108-152).

მუჰაჯირთა მონათხრობიდან (ღრმად მოხუც მუჰაჯირებს შევხვდი რამდენიმე სოფელში) ჩანს, რომ საქართველოდან წასვლისას არავინ ფიქრობდა საზღვრის ჩაყვებაზე, გადასვლა-გადმოსვლის აკრძალვაზე. ეგონათ, რომ წინანდებურად თავისუფალი მიმოსვლა იქნებოდა საქართველოსა და თურქეთს შორის. ამიტომ წასვლისას საბოლოოდ არ ეთხოვებოდნენ მამა-პაპათა საფლავებს, ხანდახან მონახულების იმედით მიდიოდნენ აქედან. მაგრამ შემდგომი ცხოვრება სულ სხვანაირად წარიმართა. მოვუსმინოთ მათ: „თურქეთში, ოსმანლიში, წამოსულ ხალხსა ეგონენ ქი, კიდო გადმულათ საქართველოშიო. ამა რუსებმა კარები დააყაფანეს, კინის ფერდე ააფარეს. ჩიტმა ვეღარ გადმოუფრინდა ბილა აქეთ. მე ბაღვი ვიყავ, თქვენიდან გადმოსულები რომე იტირებდენ ბათუმის მოგონებაზე, პალადვენ მახსოვს. სულ ტიროდენ: — ეი, კიდი, მემლექეთო, შორედან ვიციცქირებით, ვეღარ გნახეთო. ჩემი ნენეი იტყოდა: — მემენატრა სულ ყველაი... სამოცი ნელნადი გახდა, ვუცდი, ქი გეისნას პუდუდიო... საზღვარი ენსონ გერჩქე გეიხსნა, ამა ნენეს აღარ მეესტრა. მისი ბადიში ძვილაი გადმოიდა მემლექეთში“ (იხ. სტამბოლის ჩანაწერები).

მუჰაჯირ ქართველებს თურქეთში საცხოვრებლად ისეთი ადგილები აურჩევიათ, რომლებიც პაერთა და წყლით ჩამოპკავდა მამა-პაპათა სამკვიდროს. აჭარის მთიანეთიდან წასულებს ტყითა და ცივი წყაროებით მდიდარი ადგილები შეურჩევიათ საცხოვრებლად (მაგ. ბურსის ვილაეთის ინეგოლის რაიონის სოფლები: ბახჩაყია, ფახარლანი, პილბიე, მეზითი, გუნეჭესტანა, თუფექქი ქონაქი, ყეზელი, პაირიე... ადაფაზარის ვილაეთის აქიაზის რაიონის სოფლები — აშმედიე, გავრხარმანი, ქიუჩუჯექი და სხვა). ქობულეთ-ჩაქვიდან წასულები კი უფრო ზღვის სანაპიროებზე, დაბლობ ადგილებში დასახლებულან (მაგ. ფათისის, სამსუნის, სინოპის, იზმირის, ადანის რაიონების სოფლებში; ინეგოლის რაიონში სოფელი „ხასან ფაშა“ და სხვა).

მუჰაჯირი ქართველების შვილები და შვილიშვილები, ჩვენებურები, თანამედროვე თურქეთის რესპუბლიკის ბევრ ქალაქსა და სოფელში ცხოვრობენ. მათ შორის დავასახელებთ შემდეგ მხარეებსა და რაიონებს: ტრაპიზონი, გირესუნი, სამსუნი, სინოპი, ზონგულდაქი, იზმითი, იზნიქი, იზმირი, ქუთაია, ბალიქესირი, ადანა, ქონია, ესქიშეპირი, ადაფაზარი, ბოლუ, ჩორუმი, ამასია, თოქათი, ორდუ, უნია, ბურსა, ინეგოლი, დუზჯე, იალოვა, გემლიქი, მეზიფორი, ფათისა, გონენი, ჩუმრა, გუულბაში... ჩვენებურებს მრავლად შეხვდებით აგრეთვე ანკარასა და სტამბოლში. დასახლებულ ადგილებში უმთავრესად ცხოვრობენ აჭარა-ქობულეთიდან და ტაო-კლარჯეთიდან გადასახლებული ჩვენებურები. ძალიან იშვიათად ვხვდებით გურიიდან, სამეგრელოდან და ქართლიდან გადასახლებულთა შთამომავლებსაც. მაგ. თოქათის რაიონში დღესაც ცხოვრობენ გიორგი სააკაძის ამაღაში მყოფი ქართველების შვილთაშვილები.

თურქეთში მცხოვრები ქართველების შესახებ გარკვეული ინტერესი გამოუჩენიათ უცხოეთი მკვლევარებს. მათ შორის აღსანიშნავია ამერიკის შეერთებული შტატების ინდიანას უნივერსიტეტის მკვლევართა მიერ გამოქვეყნებული ნაშრომები. კერძოდ, ბურსის ვილაეთის ინეგოლის რაიონის სოფელ პაირიეს ისტორიას, ეთნოგრაფიას და მუსიკალურ ფოლკლორს სწავლობდა ინდიანას უნივერსიტეტის სამეცნიერო ექსპედიცია. 1979 წელს პულ მაგნარულამ გამოაქვეყნა ნაშრომი „The Peasant Venture“. მასში აღწერილია ერთი ქართული სოფლის — პაირიეს ისტორია, ეთნოგრაფია, ეკონომიკა. ამავე წელს გამოქვეყნდა ამავე სოფლის მცხოვრებთა მუსიკალური ფოლკლორის

კატალოგი, რომელიც შეადგინეს ამავე უნივერსიტეტის თანამშრომლებმა პეტერ გოლდმა და ფრანკ გილისმა ასეთი სახელწოდებით — „GEORGIAN FOLK MUSIC FROM TURKEY“.

ქართველ მკვლევართაგან კი დღემდე არავინ შეგებია აღნიშნულ საკითხს.

ჩვენებურების მეტყველების შესწავლა დაიწყო 1989 წლიდან. ამ მიზნით თურქეთის რესპუბლიკაში ვიმოგზაურე ხუთჯერ. პირველად 1989 წლის მარტში ჩავედი ბურსის ვილაეთის ქ. ინეგოლში. აქ სამი თვის განმავლობაში ეცხოვრობდი უახლოს ნათესაებთან. ჩემმა მასპინძელმა მემედ ოზბეგმა (თაედგორიძემ) დიდი სამსახური გამინია. შემახვედრა ბევრ სოფელსა და ქალაქში მცხოვრებ ქართველს. ჩვენებურების ქართულ ვსწავლობდი ბურსის, ინეგოლის, ადაფაზარის, ანკარის, სტამბოლის, ფათისის, ქალაქებსა და სოფლებში. ამ ხნის განმავლობაში შევხვდი როგორც მუჰაჯირებს (ღრმად მოხუცებს), ასევე მათ შვილებსა და შვილიშვილებს. ჩავინერე მეტყველების ნიმუშები, რომლებიც საინტერესოა არა მარტო ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, არამედ იგი გარკვეულ სამსახურს გაუწევს ფოლკლორის, ეთნოგრაფიისა და ისტორიის საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველსაც.

ჩემი ინფორმატორები იყვნენ სხვადასხვა ასაკის, განათლების, პროფესიისა და სოციალური მდგომარეობის მქონე ჩვენებურები. მათგან ჩავინერე როგორც ცოცხალი ხალხური მეტყველების ნიმუშები, ასევე სიმღერები და მუსიკალური (საცეკვაო) მელოდიები. მასალის დიდი ნაწილი ჩანერილი მაქვს მაგნიტო და ვიდეოკასეტებზე.

საუკუნეზე მეტი გავიდა იმ ავადმოსახსენებელი მუჰაჯირობიდან. ბევრი რამ შეიცვალა ამქვეყნად... ჩვენს ქვეყანაში განხორციელებული დემოკრატიული გარდაქმნების წყალობით გაიხსნა საზღვის კარი. მოძმემ მოძმე მონახა, სისხლმა სისხლს მოძებნა. ათმაგად გავიხარეთ მას შემდეგ, როცა გავიგეთ, რომ საქართველოდან გადახვენილ მუჰაჯირთა შვილებსა და შვილიშვილებს ჯერ კიდევ არ გაუწყვეტიათ სულიერი კავშირი მამა-პაპათა სათაყვანებელ მემლექეთთან, რომ დღესაც სიყვარულით იხსენებენ წინაპრების ნატრულ მინა-წყალს და თარჯიმნის გარეშე, სუფთა ქართულით გვესაუბრებიან. მაღლიერების გრძნობით ვივსებით სახელოვანი ქართველი დედების მიმართ, რომლებმაც უბეში შეინახეს ჩვენი დედაენა და შთამომავლობას გადასცეს უძვირფასეს იადგრად. ამიერიდან ჩვენ ერთმანეთს აღარ დაგვარგავთ, რადგან ვიცით, რომ ერთი ხის სხვადასხვა ტოტზე ამოყრილი ყლორტები ვართ, ძმები ვართ და სულიერად გვაერთიანებს მამა-პაპათა საფლავების, მათი დედულ-მამულის სიყვარული. აი, რას ამბობს შუახევის რაიონის სოფელ გოგინაურიდან მუჰაჯირად წასული ქართველის შვილი დურსუნ ოზილი (გოგატიძე): „საქართველო ჩვენი დედა-მინა არი... აჭარაში გამბრავლებულან ჩვენი ხალხი. ხუთი ძმა, ექვსი ძმა ყოფილან. ექვს ძმიდან ერთი მაქ დარჩენილა, ხუთი თურქიემი წასულა... წასულა ჩვენითანაი რამდენი?... ბევრი ძალიან... თლათ თურქიემი მოდენილან, ამსილან. გურჯი სოფლები გუფხსნიან, ერთათ დამყდარან ბევრი... იმ ხალხს გუუმარჯოს, რომ დედის ენა ყველთინ ულაპარიკინან, ენიდან არ მუუცილდებიან და დღემდე აცოცხლებენ ქართულსა, ახლაც იციან აჭარის ღეერ-ღურდანი. არ დავინყებინ და დღესაც იხსენებენ, დღესაც ენატრებიან აქავრობა... დარჩენილ ჩვენ სისხლსა და ხორცსაც გუუმარჯოს. ამათაც არ დავინყებინ იქ წასულები და ენატრებიან მათი დანახვა. აქავრებსაც გუუმარჯოს და იქავრებსაც... ღმერთმა ჩვენ ჰუუქმათებსა იმფერი ჭკუა მიცეს, რომ გააყოლაგონ წასლა-მოსლა, ხისიმი ხისიმის ნატრული არ დატიონ.“

ჩვენა გურჯისტანის კარგობა, მისი დიდობა გვინდა, ის გვახარებს. გვინდა, რომე გურჯისტანმა მისი ჰუუქმათი გაანყოს, მისი თავიდი გეიყვანოს თავარბაშათ, მისი ბიირალი ქონდეს... ცალი ყური სულ მაქეთ გვაქ, მაქავრი დერდი გვანუხებს. თქვენნი კარგობით ჩვენ გევხარებთ, ჩვენი კარგობით თქვენნა გეიხაროთ... გურჯისტანი და

თურქიე ახლო მეზობლებია. ძმები უნდა ვიყოთ ერთმანეთისა...ჩვენი ძველები იტყოდენ: — „მეზობელი კარისაო, სინათლე ხარ თვალისაო“. ჩვენაც ერთმანეთითინ დასტურ სინათლე უნდა ვიყოთ“...

დურსუნ ოზდილის (გოგიტიძის) სიტყვები ეხმაურება დიდი ილიას სულიერი შვილის, მგზნებარე პატრიოტისა და ჭეშმარიტი ერისკაცის მემედ-ბეგ აბაშიძის ერთ პატარა წერილს — „მაჰმადიანი და ქრისტიანი ქართველების სულიერი ერთობა“, სადაც ვკითხულობთ: „სამშობლოს სახელით შეერთებულნი, სხვადასხვა კუთხისა და სარწმუნოების შვილები ჩვენს ეროვნულ საღაროს მრავალს სიმდიდრეს შეჰმატებენ და დეე, გამოვიყენოთ ეს ერთობა ჩვენდა სანუგეშოდ, მამულის საბედნიეროდ“ (1, 24).

ჩემო მკითხველო, ვისურვოთ, რომ ქრისტიანი და მუსლიმანი ქართველების ეს სულიერი ერთობა, ჩვენი მამა-პაპების მიწის სიყვარულით შეკრული, მართლაც გადაქვეუღიყოს საქართველოსა და თურქეთს შორის ძმობისა და მეგობრობის მტკიცე ხიდად.

ლიტერატურა:

1. აბაშიძე შ., რჩული ნაწერები, ბათ. 1973 წ.
2. ახვლედიანი აზ., აჭარის საგმირო-საისტორიო სიტყვიერება, ბათ., 1968 წ.
3. ახვლედიანი ხ., ნარკვევები აჭარის ისტორიიდან, ბათ., 1944 წ.
4. დალეჯიო დელსიო ევ., ქართველები კონსტანტინეპოლში, იხ. წიგნი „ქართველები კონსტანტინეპოლში და სპარსეთში“, გ. შარაძის გამოცემა, თბ., 1990 წ.
5. დროება, 1879 წ. № 14.
6. დროება, 1880 წ. № 4.
7. თაყაიშვილი ექეთ., ილია ჭავჭავაძე, იხ. ემიგრანტული ლიტერატურა, „დაბრუნება“, ტ. 1, გ. შარაძის საერთო რედაქციით, თბ., 1991 წ.
8. ივერია, 1879 წ. № 2.
9. იყო და მარად იქნება, შეადგინა მ. ვარშანიძემ, ბათ., 1978 წ.
10. მეგრულიძე შ., აჭარის წარსულიდან, თბ., 1964 წ.
11. უმიკაშვილი პ., გურჯები (ქართველები) ოსმალეთში, ივერია, 1888 წ. № 21.
12. ფუტყარაძე ო., ჩვენებურთა სიმღერა, ბათ., 1991
13. ფუტყარაძე შ., დედის უბეში შენახული სიმღერა, იხ. „მამულიშვილი“ (სრულიად საქართველოს მ. აბაშიძის საზოგადოების გაზეთი) № 1, 1992 წ.
14. ალმანახი „მური სიტყვა“, №1, 1915 წლის 26 ივლისი
15. ჭავჭავაძე ილ., ოსმალის საქართველო, ტ. 4, თბ., 1987 წ.
16. ჭავჭავაძე ილ., საქართველოს მატთანე (შინაური მიმოხილვა), 1879 წ. (თებერვალი), თბზულებანი, თბ., 1957 წ.
17. ჭიჭინაძე ზ., ქართველ მაჰმადიანთა დიდი გადასახლება ოსმალეთში (მუჰაჯირი), თფ., 1912 წ.
18. ჭიჭინაძე ზ., ფონდი 5288—6 (ნიკო ერისთავის წერილი ართვინიდან).
19. ფრენკელი ა., ოჩერკი ჩურუკ-სუ ი ბატუმა, ტიფ., 1879 წ. (რუსულ ენაზე).

მუჰაჯირი ქართველების შთამომავალთა მეტყველების ნიმუშები ბურსის ვილაიეთი

ინეგოლი

* * *

— თები აქაც გუაქ. ულუდალიდან ნამუა ჩუენი თები — ყოჯაიალა, ბოლოზოვა იაილა, ქაზმითი იაილა. ეს ბითევათ სერია. გადაღმა-გადმულმა კორდები, ცივი წყლები. ხელ ვერ ჩაყოფ, იმფერი ცივია... ქალებმა ზაფხულში თაზე ყოფნა დააჯობინეს.

— საქმელები თულითული ვიცით. თარჰანა შორვა მაიხოში საქმელია. თარჰანა ჟადე დოთ, გადა მანით გაკეთებულია. ჟავე მანონში მოზილენ პური ფქვილსა, იმაში ურთვე ბიბერს, ზოგი ტკობილ სურუნჯს ურთავს, ზოგიც — ნარეს, ჭადზე თხლათ მოზილავ. ამუა ცომი, ორ დღეს იქნება. გადმოდენას რომ დეინყეფს, ამელიეფ, დანეკავე პანჰანათ, ცხრილზე დაანყოფ, გაახმოფ. გამხმარსა მოხრეს, გახდება ფქვილივით. თენჯერაში დალი და ხახვი მოხრაკე, ზედან წყალი დაასხი, ისიც ჩააყარე, გამუურიე კოვით; მიხდები ქი ადულდა, ადულე კარქა, მარილი ურთე, წუნანე ხახვი ჩააჭარ. გახდება თარჰანა შორვა. ჯოხი უნდანან ჩუენ ქალებ, ქეიფობენ, არ საქმობენ ბევრსა... ახლა ჩორბები გაპაზირებული იყიდება ფაქეთებში. თევზის, ქათმის, საქონლის ხორცი დაფქვევლი არი. იმით კეთდება ჩორბები.

— ქისართმასაც გავაკეთებთ. ყართოფას მოხრაკენ დღში, ხახვ დააჭრიან. ყველი ვიცით გადამუშვილიც და ხასიც. ვიცით ყიომა — დაფქვევლი ხორცი. იმა და ფხალის ფევრში, დადა ყურძნისაში გაახვევ, გახდება სარმა. ქუშმაში შემწუარი ხორცია. ყაურმაც არი, ძელიანი ხორციც. წუანილები ვიცით რეჰანი, ქინძი, მაიდანოზი, მაკიდო, პრასა, ჭლაკვაი, ბოლოკი. ბოლოკი ორი თულაია — შავი და თეთრი. ყირმიზია ერთიც, შხამი ქვია.

— რენგის სახელები გითხრა? — წუნანე, მავი, აჩექმავი, ბითევათ ყირმიზი, ტიალი ყირმიზი, ფემბე, ყაპვერენგი, მოჭირებულიც იქნება და აწულიც, მორი, ბრეში, საყიზრენგი. „საქიზ“ — კეესა ქვია. საქიზრენგი — კევიფერაი. სარი რენგი ყვითელივით არი.

— ქორნილის საქმელები რა ვიცით? — პირველათ ჩორბა, მემრე ქოფთა, ფილავი, პოშაფი, ტათლი. ტათლი გამოცხობილია პურის ფქვილითა, შექრის წყალი აქ მოსხმული. ყოფნილოფს ეს საქმელი. კაცი იქნება, რომე ათ ქოფთას შეჭამს... კაცია და ოცსა შეჭამს... პოშაფი ხილით, ჩირბთ კეთდება, სხალით, ვაშლით, ბიათ... ბეთმეზიც ვიცით — სხალის, ვაშლის, ყურძნის, ჭარხლის. სულ კაი ბეთმეზი ჭარხლის არი. ჭარხალას ადულებენ, გამთხლევაზე წევა, მემრე წუნენ გუდუწუნურენ თემთში, დანარჩენ ზაათი იმა საქონელ დუფყრიან. მემრე წუნენ ადულებენ. გასქელდება. უშექროთ ადულებენ. შექერი ჭარხლით კეთდება. ყირმიზიც არი, თეთრიც. ბეთმეზათ თეთრია კაი, თაფლივით არი... სხალის ბეთმეზიც კეთდება. სხალ ჩაყრი სარნაში, მოჩეხავ უროით, სარნაზე დაამხოფ ვიცარ, ზეიდან ერთ კუტ გადმეფ. დანაწევი, რაცხიეფ დაადეფ, დადა დაბაზე თოკით... მენგენებით მუუჭირეფ, ნამუა წუნენი. გამოხრეტილი ადგილიდან გამოდის, მემრე განურონა დულბენდში, საცერში. წუნენ მუადულებ. სხლები იმფერია, ხელეფში დადნება. დალი არმუდია ისა. არი სასელაი, ბოქშეაი, თურქულაი. თურქულაი სასელაზე დიდუანია. ხეჭეჭურაი ზამთრი სხალია. თავრაჯულია სასელას მოგავს. ვაშლის ბეთმეზიც

კაია. ბოტიანი ვაშლი, შაქარ ვაშლი, სინობი, დემირ ალმა... ქლიავიც ჩეშიტ-ჩეშიტია: ბოსნა, ჩიტკურეცხაი, ღორაქლიავი. ოტური ნენიადან გამოტანილი ყოფილა. ჭანჭურებიც არი. სამარიობაი სახლიც ნენიადან ყოფილა გამოტანილი... ბოტიანი მაიხოში ვაშლია... ყორავოც ვიცი და ფელევერდაც. ფელევერდა ტკიბილ ტყემლებიდან მოდულდება, ყორავო — ჯავედან. ზამთარში პანა შექერ ჩაყერი, გალესავ წყალში და სუამ, გაგაცოცხლავს. ჩირსა ძელებზე დაფენით, იადა ყაერებზე.

— ყავარსა სოჭიდან გახვდით. ნაძვი აქა არ არი. ბოლუსკენ არი ნაძვი. ბოლუ ადგილა ქვია. სოჭის ხესა სანაფოტეს ავართვამ, ხელისიფართვეს. იმას ცულის პირითა შუაზე გავარიგებ. თუ სტორეთ არ გასკდა, დახვეული გასკდა, იმა დავტევე. ეს ხე ბრუდუა, ყავარი არ გეიხდებაო, — ვიტყვი, — ყავარი არ იქსო. სხუა ხეს აართუამ სანაფოტეს. იმან თუ სწორე გასკდა, იმას მოვჭრი, გამოვხევე, ხერხით გამოვხევე. ექვს ტკაველზე გამოვხევე, იათ მეტი, სიგძეზე. სოლებით გახვებოქავ. ერთ ადგილ გეკვეთებ, ბოლკოს დავდე, ავენე ბეჭას. ბეჭაი არი კინიდან გაკეთებული დანასავეთ. სატარე ადგილი აქ. ასე რომე გავარიგეფ დანითა, დანზე დავწვე, ნელა-ნელა გეიხდება. ერთი სანთუმი სისქე ექნება. ისტარ გაახმე, ისტარ ნედლი იყოს. ეწოით დავჭედავით, მუხ ეტყვი, იმითა. ნედლსა დავებლავით გასახმობათ. ქარმა გეიაროს, გექაროსნა. გახმესო, — ვიტყვი, — გაჭენესო. ჟურეიც გაჭენესო, — ვიტყვი. იაილეში ქვებიც მინახავს ყავარზე დანყობილი. ანკარას რომ გამეიარ, ქვებით სახლება გაკეთებული, სინეთ დანყობილია ქირიმები. ქირიმებზე, ბალახია ერთნაირი, იმა დაწყობენ, დაყრიან მინას. ზედან ემეს ამეიღეფს — სახალი, საზი ბალახი... ერთი თული ქვა არი, იმა დაადებენ, დაზელენ, წვიმა აღარ ჩევა. ზამთარი მუახლოებიხან კიდვენ დაზელ, წვიმა არ ჩევა.

— ტყეში იზდება კატარი, სოჭი, მუხა, იფენი, თელა, ვერხვი, ნაძვი, ნაბლი, ცხემლა, ნიფელა, თხმელა, არდუჭი. არდუჭი სოჭისისხო ვერ გეიზდება, ძალიან მაგარია. დედი ჩამოსულა ასი წლის წინ. ეზო დუღობავს, ის ღღესაც დგას, დირეგები დუღესია, ჭერი მუუჭეღია, დღესაც არი. მერთეგებად ვიხმართ კატარი. მალენა დალპეს მერთეგები. მერთეგი რომნა შეინახო, იმისი ბილა სედეყე, ზეპათინა მიცე.

— სახლსა აქ ტანტარაბა. სამხეროსაც ვიტყვი. საობტურეც გუაქ, ქილარსაც ვუძახით. ინეგოლის ქაზაში თვრამეტი გურჯი სოფელია. ყულამ იცის ეს სიტყუები.

— მოსაგოლი ადგილის სახელია. კიდი არი მალლაი ყანები, დაბლაი ყანები, ნაფუზარი, დათალები, ისმეილა დათალი, ჩარხი ღლე... თურქებმა არ იციან ეს სახელები. ესენი გურჯების დარქმეველია... კილდიებიდან ჩამუა წყლები. შერთდება წყლები. იმ ადგილსა ორწყალი ქვია. არი ალისა ვაკეც, ზედვაკეც, ყურთიჩუხურები. იქ ხომ ყანა არ მიხნავს?! რანა ვიცოდე.

— საქონლის სახელებია: მარტაი, აპრილი, ბოგრუმი, მაისაი, დოვლეთაი, მაშალაი, დედიფერაი, კუდმელაი, მასკლიაი, ზემერაი, ლამაზაი, ჩიჩეგაი, ყუავილაი, ნიკორაი, ზილიფაი, ნათელაი, თუარაი. ხარების სახელებია: ახჩაი, ყურაგოზაი, შავარდენაი, აღმასაი, კოფო, არაფაი, კაბაქაი. კაბაქაი ურქიო ხარია.

— ერთნაირი ცხუარი ქყუავს: — თოსლი, შიშაგი, კრავი, კაკუნაი.

— გემლიგმი გურულები არიან ბეერი.

— დოდოფლის კაბა კაი ვიცი... სირცხვილი ანველია, ახალგაზრდები შავ ჩარ აღარ იხურვენ... მაშინ ერთორჯულ მოიდა ჩუენსა.

— დოიანი სალათა მიყუარს, ჯაჯიკი... რაცხამდონი შუუქლიოდენ, იმდენი ჭამეს... ინსანის ნამსხმანი მოსაფთხოლებელია.

— ეყუაი და დავანახვი სოფელი, ქალაბნები... იგზე გაყუნა აღარ ეღირსა...

— ჩანერილი პიდან იყო?... სხუამ გეედეს, რაფერ ვიმცხოვრეფ... ლაპარიკიც დევსტუელთ... ერთი ჯარის ბიჭი ნამოდგებოდა, დევშალოდით.

— ათათურქის ნყობილობას ზოგი ვერ ტანულოფს... ახლა ქყუავს მიერე კაცი,

ვილიები აქ ამერიკაში... ბანკები მოთულა ბევრი... ვინცხას აქ ფარა, ეილოსო, ვინცხას აქ, ჭამოსო... ვინცხას ფარა არ აქ, რა ქნას? იმას აღარ ჯავროფს. ხალხს აღარ უნდარან... ჭკვიდან გამოსული კაცია. რაცხამდონი ვართ, საყოფიარო.

— კდარს თაბუთზე დაუდებთ, შეხვევლია ქეფენში. ქეფენი თეთრი ფათისკა მატერიიდან არი. გინდა თაბუთით ჩადეფ, გინდა ისე, უთაბუთოთ. ჩემ ანამ ვესიეთი დიმიტია, ვესიეთი ქნა: მეო სოფელში იმიყუათო; აქ არ ჩამდვათ, ძალიან წყლიანია აქავრობაო. ცივ მინაზე ნუ დამდევთ, შემცივებდებო. თივას დიგიგეფ-მეთქი, — უთხარი. მართლა თივა ნეველე ჯიფით და დაედე მინაზე პანია. ნათქუამი რომ მქონდა, თვარა ანაი რალას შეიტყობდა.

— ზოგჯელ კაც თულ ნაკრავს, გაუქმურიანდებთ, დეისხრიკის, დეიბინდვის. იმა ულოცვენ ხოჯეები. ყუელა ხოჯა იმას არ იქს.

— ძუელათ აქ ყოფილა ქარხანები, ამილა-დამილა.

— მესი არი ფეხზე ჩასაცმელი, ტყავისა... დილაზე ხამინა დეიბანო ფეხები...

— ქონებელი იყო ცხონებული, ყუელამფერში მესხმარებოდა... მეიშალა, მომაცუდა კაცმა ჯოხი. თორმეტ ნელნად იმცხოვრეს ერთათ.

— სხუა ენისა ქყუავს ერთი ძალი, არნაუტი. ისა დაუქმურიანდა; გეციცოდა სახლიდან. ენახეეთი ერთი ფალჯი, კოფეზე ეჭყირებოდა... გელინი ხმას არ იღებდა. ჩუენ ისტარსა თავზე დაეფარტყათ, აფერ გეებნევა. ამ ფალჯიმ რაცხაები უკითხა, მოიდა ჭკუაში... მეც გუუჯიქდი, გარეთ გამოსულიყავ-მეთქი... კატრის ხუა ერთი. იქში გუუძრუმლებიან ავატყოფო.

— როის შაგიმსიან საპაიჯო?... გვანუხებს თქუენი სინატრულე. ახალგაზდობა სოფელი აღარ დგებინა... საყუთრათ სელამი ბიბიაჩემს... დიდ ღმერთით, ახლო ხანში გვესტუმრებთ... ოსმანას დუუყურეთ, ის გეტყვის აქავრ ხებერს... არ იყაბულებს ჩუენი პუქუმათი... ჩემ ოჯახიდან სელამ გადმოქცემ...

— ჩემი ტაიაი ბალზე მიაბეს დღევანში. ბიბიაი ნიყუანეს ველიოღლებმა. დაღოღლებმა არ მუურიგდენ... შალვასი ნენეი მოპარეს ველიოღლებსა. იმით დარიგდენ. ველიოღლებიდან მოპარულ ნენეს ერქუა გულაიში...

— წყალი მუუტანია მათარაით.

— ოთხ წელიწადში ერთი რამტოლი გამბრავლებული ვართ, ვიცით... ამლებელმა მე თუნა მარუნისო, დაადვას ფასი... ახლა შეყათულია ყუელამფერის ფასი.

— ნაყურე ევა, ციცავ!... ჩახმახი მომიტაი, ძიგარაი მუუკიდო!

— მეგემ ერთმა გაპერსდა და მიერეს უთხრა: — ნაგატან ყურზე ხელსა და ქუეყანას შამოგარბენებო.

— ჩემთან ერთათ შენაც ხომ შამეირბენო, — უთხრა მიორემ.

— სადილზე დაუდობა დიმიგვიანდო, — თქუა გელინმა

— ვანშამზე დაჯექიო, — უთხრა დედამთილმა.

ახლა გელაპარიკონა ჩემი ბიოგრაფია, თერჯუმეიჰალი... ჩუენ გოგნიავრიდან ვართ წამოსული. ჩემი დედეი გოგნიავრის შიშინავრ მაპალედან წასულა. ერთი ნენეი მყავდა; ის იტყოდა, რომე ერთი დრო იქნება, კალო გეილენებაო: — გუნ ოლლაა, ხარმან ოლლააო. ეს ის სიტყუა არი, მემლექეთში წერილის გადასლა-გადმოსლა შეიძლებო. წერილს უკან დეინახავ, რომე თქუენც გადახუალთ-გადმოსხუალთო... გერჩექ ისე იქნა.

— მე ერთი იქავრი სოფლები, ხისიებე მოგითუალოო, — იტყოდა ნენეი. ნენეი აქედან არი წასული. რვა შვილი წაყუანილი ყავდა. — თქუენაო თათაროლი ხართ გოგნიავრიდანო, მე გოგო მყავს ოდობამოღლებში გათხვეულიო, იქ დაუტეიო. მე შუბნიდან ვარ ჩახალოლიო, დედაშენი არი დღევანელი. ეს, ნენე, იცოდე. გახედავ, ჩახუალ მემლექეთში, მეიკითხავ და ვინცხაი დაქხდებიანო. ესენი ისე მქონდა ბაღვობით აკრეფილი, ჩიმიწერია ტვინში. 1968 წელში ოსმანამ ჩამოიდა ახისხალოლიმ, თხუთმეტი

დღე დარჩა. დღე უფოვდა, ჩამოიდა თურქიები. მაშინ იგრომასა სხუა ქალაქში ემე ქონდა, სამსახური. შეეცყვიეთ, რომ ოსმანნი ჩამოსულაო. ჩუენ ავდექით ინეგოლიდან და წვეულით ოსმანასთან. ასოცი კლომეტრეთ შორ იყდა ჩუენი. გარმონიკა-მუზიკაი წველეით იქ, დამკრელი ქვეყავდა ოლადაერელი ბაიკოზოლი, ნურეთინაი ქეიოდა, ახლა, ცოცხალ აღარ არი, გედევცალა. მევესიერეთ, ღამეში დავჯექით და ვსვენოფთ. ოსმანას ვუთხარი: — ოსმანავ, იქიდან წამოღებული სურათები რამე გაქუან თუ არაო. — აბა არ მაქო, — ოსმანამ. ამეილო სურათები, ვეჭყერებთ, ჰემ ვეკითხებთ, ეს ვინ არი, ეს ვინ არიო. ეს რავერი ნათესავიო. ზოგი ამმანაკია, ზოგი ნათესავი. ერთს სურეთში დვენახე, რომ ერთ დედეს თეთრი კაბალახი აქ, ოსმანას ფხარზე გადადებული აქ კლავი. ოსმანაი ჟდას, მარა დედეი იშხელა პანაია, რომე დედეი დგას და დამედარ ოსმანას ძვილაი გატოლებია. ოსმანაი მაღალი კაცია. ოსმანას ვკითხე: — ოსმანავ, ეს დედეი ვინ არი-მეთქი.

— ჭოვ, ღურსუნავო, ეს დედეი თათაროლლებ ეძეფსო. ჰამაო, მეო აქედან რომ წაველი, შენი ბაბოი ახალი კდარი იყო, ორი-სამი თვის. მე ვუთხარიო, ერთი ოსმან დედეი იყო თათაროლი, მოკდა. ბიჭები ყავს ღურსუნაი, თახსიმაიო. გოგებეც ყავსო. მკითხა დედეს სახელიო, არ ვიცოდო.

იმ დედეს ჩუუნერნებია ოსმანათინ ჩემ დედესი სახელი — თათაროლი ალი-ფენდის ბადიში თუ არი ღურსუნაი, მაშინ ჩემი ნათესავიო. დედეს ორი და ყოლია. ერთი ტბეთ ყოფილა გათხვეული. ეს დედეი ტბეთელი ყოფილა, მამაჩემის ბიბიაშვილი. მე ჩემ დედეს არ მოვსტრივარ, არ დიმიანახავს, მარა სახელი ვიცოდო, ალი ფენდი ხოჯა, ნაკითხი კაცი ყოფილა.

— აბა, ოსმანავ, ერთი წერილი დავწეროთ-მეთქი... წერილი დავწერეთ, მიერე დღეს ფოსტას მივეცი. ჩუენ დავბრუნდით ინეგოლ... სამი თუე გამოიდა, თუ ოთხი თუე გამოიდა, არ ვიცი. ერთი წერილი მომიედა იმ ქაშილ ემიადან. ჩუენ ქართული წერა-კითხვა არ გუაქ. გეტყვანთ ოსმანასთან. ოსმან ახისხალოლიმ იცის ქართული წერა-კითხვა. ის თვრამეტი წლის დელიყანი გადმოვდა აქა. ბაბომ, ზექერია ფენდიმ, გადმიყუანა ორი ბიჭი შვილი. მეგემ დეეჭირესნა და გადმუახტენ აქეთ, გედვირჩინეს სული. მაშინ დაჭირებეი ყოფილა ძალიან. ოსმანას ნავაკითხვიე. ქაშილ-ემიაი მინერავს, რომე მე თქუენი ბაბოსი ბიბიაშვილი ვარო, ეს გეიგენი ზაითი. ბიბიაშვილები მყავს გოგნიაერზე, სახელები ეს ქვიან: იუსუფაი, თერჯოი, ოსოი. ოთხი დედეი დარჩენილან, ორი გოგნიაერზე, ორიც კვიახეთ. ასე ჩამახტინა, გვეკანით ერთმანები შორედან.

იმ წელნად თაზე ვიყავ, თიდან ჩამუელი, ოსმანამ ქალაქში შემხდა: — ოსმანავ, მემლექეთში ერთი რატომ არ წიმიყუნავ-მეთქი. ოსმანამ მითხრა, რომ შენ ვერ წამოხუალ მემლექეთში, შენ საქმეს გარეთ აფერი არ იციო. მარტო საქმე შიგიძლიაო. მეც ვუთხარ: — მე სიარულიც ვიცი, ჭამაც ვიცი-მეთქი. შენ ერთი არ წიმიყუნ, არ დამანახვეფ იქავრობას-მეთქი... ოსმანამ ამაროჟა წუფუს ქალიდო. აგერამ ერთ თუეში გაპაზირდო, მითხრა. თხუთმეტ დღეში კილო შევხდით ერთმანებ. — მეო ყუულამფერი გავაკეთე, როისნა წევდეთნაო, — მითხრა ოსმანამ.

იმ წელნად თაზე ვარ, მანქანა მაქ, ტრაქტორი მაქ, საქონელი მყავს. მოთავებული არ მაქ საქმე. — ოსმანავ, მე გაჩეჩებული ვარ ძალიან-მეთქი. პანაი შევეცადოთ-მეთქი, ვუთხარი, რომე მეთერთმეტე თუეში წევდეთ-მეთქი. მაშინ ძვილაი მევესამეფე-მეთქი. ბინალიმ და ზექერამ შეგვეტოლენ. ოთხმა ავდექით, ჩამუელით თიფლიზში. თიფლიზიდან გავაგნებოთნა აქავრობაში, რომე ჩუენ თიფლიზში ვართ, თურისთი. ტელეფონი გავსენით დღვანში. ოსმანას ქუეშა ყათში დუუძახეს და ჩედა. მასობაში დიგვიძახეს, დღვანი გამოიდა, დელაპარიკეთო. ავსნიე მიკროფონი. გახუედე, ერთი წენეი გამოიდა: — შენ ვინ ხარ-მეთქი, ვკითხე. — მე ომბაშოლი შუქრასი დედა ვარო, სახელი აშოიო. შენ ვინ ღურსუნაი ხარო. — მეც გოგნიაერიდან თათაროლი ალიფენდის ბადიში

ვარ-მეთქი. — ეინ გახლავსო. — შენი დიშვილი ოსმანაი მახლავს, ტბეთიდან ბინალი მახლავს, გოგაძივიდან ზეკერიიაი მახლავს. სულ ოთხი ვართ-მეთქი.

ოსმანაიც ამოვდა და ამართო მკერფონი. ელაპარაკა ოზდათი წლის უნახავ ხალასა... იგზე ბევრი გუატირეს ჩუენა. ნენემ ბევრხან აღარ დატია ლაპარაკი. დილა გახდა, გადმოფერინდით, ჩამუელით აქა, ბათუმში. ყუელამ შეიტყუა დღევანში ჩუენი ჩამოსლა. ხალხმა დაქვდენ, გვეცანი ხალხი. ახლა მეორეთ ჩამუელ, იმფო გვეცანი, ყუელაი დევსტავლე, მათ დიშისტავლეს და, ამას უკანაი მე თუ რაცხა გამოშევა, ჩემ ნათესავებ სიცოცხლეში არ დეიწყუენ. მე მინდა უკანა შვილებ ერთმანები გავაცნათ და იმათმა ჩუენსავფე გედევენ-გადმოვდენ. ახლა ქართული წერა მე არ ვიცი. მე ერთი ბადიში მყავს მეგოდან, უსეინი ქვია. იმან ლამაზათ იცის. აგერ შალვამ ჩამოიდა, ასოები ჩამუტანა, მაგიდან გედევინა, მაგიდან წერის, კითხულოფს. ვიტყვი, რომე სულ ყუელაი ახალგაზრდები ეცდებიან აქაერ ქართულ დანერვას, კითხვას. წიგნები არი ქართული, ინახებდა.

— ჩემი აქაერი გუარა გოგიტიძე, თურქიეში ოზდილი ვარ. გურჯიჯა თარჯუმანი იქნება „ნამდვილი ენისა“. შენი ხსინძები ოზბეგები არიან — ნამდვილი ბეგები, ასე იქნება თარჯუმანი. ძუელით ბეგი ყოფილან. ზოგი ჩემი გეგნები არიან.

— ძუელი პეჩიები პელებთ გიმიგონია, ჰამა თურქქა ნათუჟამი. გურჯიჯა გადმევეფუ ახლა. თურქქა რატომ იტყოდენ, იცი? რომ დეუდებოდენ თურქები და ქართულები სალაპარაკოთ, თურქები ილლა ბევრი იქნებოდენ. ყუელამ მიხტენო, თურქქა იტყოდენ. მე პეჩიები მოკლედან ვთქუა ახლა:

* * *

ერთი ცოტა უქონებელი კაცი ყოფილა. სოფელ-სოფელ იარებოდა მეგემ. ქალი არ ყავს, ბაღვი არ ყავს. დოთ ყავს და პურ ექეფს. ერთ სოფელში მისულა. დაღამებულა. დამდგარა ერთ ალა კაცთან. ვახშამინა ჭამონ. ვახშამზე დეუდენ მეგემ. ყუელამ ერთი ჯოხი დეიკავა. ამაჰაც ერთი ჯოხი მიცეს ხელში. ეს რა არიო, კითხოსნა, ცხენია. ერთი დევენყოთ ჭამა, დეიცადე ერთი, ფიშმანობს მისთათინაი. მარცხენა ხელში ჯოხი, მარჯუნა ხელში ხის კოვზი. კინის კოვზი ჰად იყო მაშინ. გახედა, რომ თაგებმა დეინყეს ფუთონი მეგემ. თაგეი გამოშევა, დაარტყამს მეგემ, გეიქევა თაგეი, ჰემ არტყამს, ჰემ ჭამს მეგემ. კატას ვერ ხედავს მისული სტუმარი. ის ღამე გათენდა, დილასაც ხევის ჭამეს. უთხრა მისულმა სტუმარმა, რომე თქუენ ასე ყუელთვინ სუფრაზე დეუდებით და ჯოხებ დეიჭირათ, რა დრობამდინა დეიჭიროთ ასეო. ამას საშველებელი აქ, ვეშელება რაცხაო. მე თქუენ ერთ ასლან მოგიყუანო და ის ერთ თაგე არ დატევეს აქაო. — ვიის მოგიყუანო? — გეინარეს. — მე ახლა ნავალ, ბახალომ როის დეკავეფ და მოგიყუანო.

ნასულა ეს კაცი. ცოტა დუფევიანებია მოსლა, ცხრა-ათ დღეში მუუყვანია ასლანი — კატა. ტავარჯულში ჩუუდვია კატა, თაგი ნუუკოჭებია ზეიდან. სუფრა დუუდგამან სალაოს. კიდო მუუცემიან ჯოხები ერთმანებისთინ. ამ კაც უთხრომია: — დადევით ჯოხები ძირთაო. ჭიჭინედან თაგებ ნამოყობილი აქვან ბუკები მეგემ. ჯოხები დადვეს. ამანაჰ ტავარჯულის პირი გახსნა. კატა იქით მიმხტარა, აქეთ მომხტარა, თაგეები დუუფთხია. თაგებმა კატა დეინახეს, რალაფერ გამოილენ შეიდანზე. ლამაზათ გერმელია ჭამეს ვახშამი. კატა გაშეებული იყო, თაგეები თავ-კისერზე აღარ ახტებოდენ. ლამაზათ უძინიან. დილა გამხდარა, კიდო ხევის უჭამიან. სტუმარსა უთქუამს ნასლა. — შენ მიხულა იქნებო, შენ მანა ხან დადექიო, — უთხრეს მეგემ. ტავარჯული შუაზე ამუუყვანია ალთონით, ოქროით. ზენგინი კაცი ყოფილა. ოქრო ნამუუკიდავს ამ კაცსა და ნასულა. ამ აღასა ერთი ვეზირი ყოლია, ჭქუა იმას დეეკითხებოდა მეგემ. — აგერეს საქმე რაფერ იქნებო, — დუუძახნია ვეზირითინ აღასა. — ჭო, აგერეს კაცი გააგზავნეთ,

აგერ ამას კითხეთ, რომ აგერეს თავები რომ დელივეიან, აგერამ კატამ რანა ჭამოს მემრეო? — უკითხავს ვეზირს. გამოსხრიკებიან აგერამ კაცსა, კითხონნა. კაცმა მიხედა, რომ ხალხი მორბიან რაცხა ბევრი, მას ესხრიკებიან. ამას ეგონა, დომიკაჟონნა და ოქრო ამართიანო. ესაც გარბის, ისინიც ესხრიკებიან და უძახიან: — დადექო, დადექო. ემჯამი მოლაღულა და დამდგარა.

— აგერეს კატა თავებ რომ დალევს, მემრე რას ჭამსო. — კითხეს.

— ყუელამფერ ჭამს, სულყუელამფერსაო. — კაცმა.

მოჭუჭყეს ხალხი იმ სოფელში, გვიგონა, რას ქვია „ყუელამფერ ჭამსო“. ვეზირი კითხავს ხალხსა: — ეს ასლანი რომ დიგვიტია იმ კაცმა, მეგემ ყუელამფერ ჭამსო. თავებ რომ დალევს, მემრე ჩუენზე არ მოიდეს სირაო, ჩუენ არ შექეჭამოსო. ხალხმაც დეიძახეს: — ჩუენაც შექეჭამს, ამდენი თავი შეჭამა, აბა რას იქსო.

ვეზირმა უთხრა ხალხსა: — ბევრი ფაზი მიეტიათო.

ხალხსა შამუუხოლოებიან ფაზი; შუაში ადგილი დუღტევიან კატის გასაქნეულათ. მუუულის ცეცხლი ფაჩხსა, კატა შიან გექნიეს. კატამ ცეცხლი დეინახა, შიეშინდა. კატა იქ მომხდარა, აქ მომხდარა. იგზე ახლოს ერთი სელვის ხე ყოფილა. კატა შემხტარა იქა, ასულა ხეზე. ტოტი მუნუფავს ერთი მეგემ, ენვის და ილოკავს ასე მეგემ. იმ ვეზირ უთქუამს: — ერთი დეინახეთ, რას ამბობს იციო, თუ არაო: — აქედან თუ ჩამუელ, თქუენ რას ნაქიდავ დეინახეთო. შეშინებია ხალხსა, ვიდა სოფელი გუუცლიან. ასლანს დარჩენია ეს სოფელი. ესაც ვეზირის ჭკუა.

* * *

— სამოზდახუთი წლის ვარ. მებუთე კლასი მაქ გათავებული. ჩემი სულ უმაღლო ის არი. პეჯია გითხრა კიდო: ერთი პუქუმდარი ყოფილა. ეს არი სოფლის, ქალაქის თავიდი. ამ ქუეყანას ის ატარებდა მეგემ მის ჭკუაზე. ერთი გოგო ყოლია. გასათხუარი გამხდარა. მიცესნა ვინცხას. სიძეი მასთანა მიიყუანოს იჩქეე. იმფერი ვინცხაინა მიეყუანოს, რომე გამუადგეს. მაშინ მეგემ ჯირით ითამაშებდენ. მოჯირითებესა ვინცხანი ცხენიდან ჩამუადგდეს, იმ კაც მიცემ გოგოსაო, ამბობს პუქუმდარი. ერთ დღე დუუნუყიან ჯირითი. მიეყარენ ხალხი. გამორიდა ჯირითი საყურებლათ პუქუმდარი... ერთი ბიჭი ყოფილა, აღასი ცხვრების მძებელი. თმები ლამაზი ქონია, მარა ქელი ქონია დაბურვილი ყუელითინ, თმები არ უჩანდა. ებნევიან: — წაი, ქელოლან, მოი, ქელოლან. კაი ცხენი ყოლია. შამუურბენლება ცხენითინ შეიდანო. ის გუუგორვებია, ეს გუუგორვებია, იქიდან გაქარვებულა. ვინ იყო, ვერ უცნიან.

მაშინ მოხატვა ყოფილა ადეთი კაცისა, ცხენისა, ვინ რას იჯება ჯირითში. იმსოლოღში მუუხატვან, მარა ვერ დუუთავრებია, ნახევარზე რჩება მეგემ. ერთ დღე გამუა, მიერე დღე გამუა, სულ ყუელია დალია მეგემ. პემაც მოხატვა ათავებულა. იმ კაცის მგზავსი ამდონ ხალხში ვერ უნახვან, ვერ მიხდარან ეს იგითი ვინ იყო. პუქუმდარმა უთხრა, რომე ეს კაცინა მოქეფნითო. თავზე ქელ წამოცმული დარბის მეგემ ეზო-კარში, სახლში მიხედის ქედ და ლამაზი თმები უჩანს. იგირი მოხატულით ულიან, ულიან, ვერ უნახვან.

ამ კაცმა ერთ დღეს პუქუმდარის ეზოსთან ახლოს მიიყვანა ცხვრები. ხიზმეთქარმა გამეხედა და არ იცნა ჯირითში ხალხის წამქეველი! ასულა ეს პუქუმდართან და უთქუამს, რომე მე მივაგენ ის კაციო, შენ ეზოში არიო. ამის მთქმელსაც ფარანა ეელო. ამეიყვანეს, რომ გერჩექ ის კაცი. მეგემ გოგოსი თხოვნა დონებია იმასა, მარა ცხვრების ჩობანი იყო და ვერ ბედედა. პუქუმდარ უთქუამს, რომე ვაძლევ ჩემ გოგოსა და ორმოც დღე ქორწილი ქეწითო. ჩობანი გამხდარა მისი შვილი და ასე უმცხოვრიან.

— მე ერთი სადღეგმელოცნა გითხრა ამ სუფრაზე: — გუუმარჯოს საქართუელოს. საქართუელო ჩუენი დედა-მინა არი. მარა წინწინ ის დრო იყო, რომე ყანა — ბახჩის

გახსნა ძალიან ჩათინი რაცხა ყოფილა. მამში გამბრავლებულან ჩუენი ხალხი, ხუთი ძმა, ექვსი ძმა ყოფილან. აჭარას მინა ბევრი არ ყოფილა, ვეღარ ათავებიან ამდენ ხალხსა. ექვს ძმიდან ერთი იქ წასულა, ხუთი აქ დარჩენილა... წასულა ჩუენითანაი რამდენი? ბევრი ძალიან... თლათ თურქიეში მოდნილან, ამსილან. გურჯი სოფლები გუუსხნიან, ერთათ დამუდარან ბევრი... იმ ხალხ გუუმარჯოს, რომ დედის ენა ყუელთინ ულაპარკინიან, ენიდან არ მუუცილვებიან და დღემდე აცოცხლებენ ქართულსა, ახლაც იციან. ეს ლელე-ღურდანი არ დავინყებიან და დღესაც იხსენებენ, დღესაც ენატრებიან აქაერობა. აქ დარჩენილ ჩუენ სისხლს და ხორცსაც გუუმარჯოს. ამათაც არ დავინყებიან იქ წასულები და ენატრებიან მათი დანახვა. აქაერებსაც გუუმარჯოს და იქაერებსაც. ღმერთმა ჩუენ ჰუქუმათებსა იმვერი ჭკუა მიცეს, რომ გაყოლაეონ წასლა-მოსლა, ხსიმი ხსიმის ნატრული არ დატონ.

საუბრობდნენ დურსუნ და ფატყუმე ოზილეები (გოგოტიძეები).

* * *

— ეს მე დავებარჯე გუმინ... ღალიბა შემეშალა ეს ჭრელი. ზოელი ტიტლიბაში იყო... გამოვიარეთ დანი, ვუნიეთ ტელეფონი. მოვიარეთ, რომ არ არიან. დავზინდით ისვენ უკან... აჯაბა რა ქნაო, გავდერდიანდით.

— რაი იხსანი დომინახავს, რაი მინა დომინახავს... ასხი ბალევი ქყუავს.

— ჭადი ბილა არ ქეჩებოდა, მოსაფირი გამეეს, იმდენი მოდიოდენ მემლექეთიდან გამოქცეულები... ელმაჩერი სოფელია, დღვანელები არიან იქა.

— ჩემი და მოლექსიი იყო... ერთი ყვილიე ვართ ბითევი... სანქი დანლუნია... ჩემ პარტიდან არ ხარო და ვერი უცვალა. ედეფსიზია ისა... ადნი ამურათ არი.

— ბორეგის ფევილით გაალებენ არხას... ექისტემის ფევილით არ გვილევა ჟუხა... იფეგ საცერი იმფო სუფთა არი, იმ საცერში გაცერიან ბაქლაის ფევილსა. გომში მოზელენ ცომსა. ცივ წყლით მოვზელთ, მარილ ჩავაყრით. წეიმკლავონა კლავები, მოხელონა ცომი. უხლავით გეყვანთ ცომსა სუფრაზე. სუფრა შუმა ხის არი. საჯზე ვწავთ. ლაფერაით გადავბრუნებთ. თუ გახმა ჟუხა, წყალ შავაშხფეფ, დავლობთ. თეფსზე დიდ დავასხამთ, შევბიძგავთ ფურუნში. ბილ-ბილ ჟუხას დავახვევთ. ბორეგის-თინაც ადნი დავახვევთ. მანონს, დალს დავასხამთ, გინდა ნიორიანი გააკეთე, გინდა შექრიანი ქენ... მაკარინასაც ასე ვაკეთებთ... დანი არ მიეშლება, წელნადი მუა თავითავზე, არ მიეშლება. ერიშტაც ვიცით, იმაპაც ვაკეთებთ. ენ ძალიან რამაზანში ვიხმართ ამ საჭმელესა. სხუა დროს ხილლაი არ ვიხმართ... სობაში ავაყირმიზებთ... როიძლა მოგინდება,ჭამ... ჩუენ გურჯებშია მარტო, თამამ ასეა, თურქებმა არ იციან ესენი.

— ჯერ, ენპილა ფირქეთი, თულა მუანყოთ, საჯი ზეიდან დავდვათ, ცეცხლი დავანთოთ. შუუგზნით შეშას... დანი იგორი კაი შუშას შევინახავთ ქი, კარგა დვენთოსო. მარტვაი ეს არ გაკეთდება. ერთი მეჯინა გაუხდეთ, ნადინა გაუხდეთ... ჩუენიებში ამურათ მოხმარება ბედიავა არი. ქორნილებიც ასეა, მოხმარება ბედიავა.

— იმდონ ლაპარაკობთ, შამაპავისებთ ყუელამფერ.

— ერთი ხამური ერთი ფუხის ცომია. პურის შავე ცომია. ხმიადი პურიც იქნება... პურის ცომის მოხელვას ვიტყვით... საჯდალი და ჯაჭვი ვიცით. მემლექეთიდან მუჰაჯირების გადმოტანილი ჯაჭვი ჯერ კიდევ გუაქ. თუფექჩი ქონაქ სოფელში სახლები რომ დეგვენვა, ჯაჭვები გადარჩა, არ დეინვა. გერიყალანი ყუელაი დეინვა, ნაგუზალი, ნაკუერცხალი გახდა.

— მეც ეს ჯაჭვი მიყურა, იქიდან მოტანილია, მემლექეთურია, გემი აქ გამოვლილი. — ჩემი ანაი შუახვევლი იყო, ბაბოიც შუახვევლი იყო. ანას სულთანაი ერქუა. ყადაბახატაროლი იუსუფასი ურათი იყო ანაი. ამ ქალის ბაბოი ხულადან იყო.

— კაი იქნა, გადასლა-გადმოსლა გასერბესდა.

— შპინი იგვილო; შპინზედა დავაუდეთო, თქუეს.

— გუბურიანა დუჟყარო, წყალიცნა დუჟსხა ყავადებსა. წყალი იგზე ჰამან ყანაშია. პუქუმათმა გამიყვანა. მუხტარმა ფარა მოკრიფა ხალხში, თაბი. მოკრიფეს და მეცხმარეს პუქუმათსა... მარწყვის გერი იფხიკება დღესა. ხალხ აქვან არსებში, ყიდიან მარწყვ-ერეჟამა, აშლამა — მარწყვის სოფადია... დავთესო-მეთქინ, სოფელში მივალ... ურუში დავრგე. შავშეთიდან გამოსულები კერვენ, ბერები. სუფურ გელეჟ უძახიან ისინი ურუშსა. შექერ ყამშიც იმას გაეს, ადნი ურუშ გაეს. შექერ ყამში დანურვენ და ბეთმებ შუადულებენ.

ბეთმები ჭარხლისაც არი. ჭარხალას მოგლიჯავ, გარეცხავ, გათლი, დაჭრი, ჩაყრი ქუაბში, წყალ დაასხამ, მეხარშვის, გემო გამუა. იგირიმ წყალ გამუშუნურავ, სხვას დაასხამ. ასე იქ სამჯელ. იმ წყალ დაადგამ ცეცხლზე; იდულავს, იდულავს, ბეთმები დადგება. თეშტი მუადლებთ... დავთესავთ შექერ ყამში, გავფხიკოთნა. იმას უკან მოჟქრათნა, გავარჩიოთნა ტყავი, ჟვერი გავარჩიოთნა. იმის დასანრუხავი არი, დანრიხავს; გამუა ყირმზი ნვენი. ჭარხლისას ჯობია. ეს აღარ არი ახლა. ბალვობაში იმას დანაყეედენ, მოხარშეედენ, მონურეედენ. ნინინ შექერი ჰად იყო...

— ხუთ წელიწად ანჯახ ვიცოცხლეთ. იაილაშინა წეედე წრეელაი, ცივი წყალიანა ვსუა. იაილა გვაქ. ჩემ ბაბოსაც აქ. ნენეი იარებოდა. იქ ძილი მიყუარდა ძალიან. ნენეი იმფერი კაი იყო, იმფერი... წელითო, არ იტყოდა.

— სელამი დიგითა ჩემ მულმა.

— ხალბური იქსოვნება საქონლი ტყავით. ხალბურში ლობიაჰაც გავაცხრილებთ, პურსაც, სიმინდსაც. წიკვილში ისე წეელებთ. რომ გავაცხრილებთ, ქეტო გავა, ქეფგვი, საქონელზე დასაყრელი... კალოზე, ხარმანზე, ვინაიებდით პურსა. ბზიები დარჩება ცალკე... ჩით არაბას მუანყობდით... ჩითი არი ფიცარი. დავანყობდით, ჩავაყრიდით ბზეს. გუაქ ფინალიიდრენიიმერულიიბიზაი. ადნია ესენი. ამათით ჩავყრით ბზეს. დირენი თივასაც ანვეს. ჩაირებქალებ მოვითბავთ თირფანით.

— ლისანში დენიყობენ ყანები მოხნას. ერთ მოხნენ, ორ მრხნენ, მესამეთ დათესვენ. ხელი ვუყოვო, თუ გინდა, სამჯელ მოხნავ.

— უხლავო არ გუაქ ქი... მე არ იმინეია ქი... ბალვობითვე ვიცი, ახლა აღარ მახსოვს... ცლუტავს რაცხას, ნუ უდინგლეთ მაგასა!... ფეხი ველარ მეიკიდიეს, წაყვენ იმათ.

— დალჯი ინსანია. დალჯობა არ ვიცი. დალჯი რაფერია და, იტყვი, გავაკეთონა და არ გააკეთეთ, ტყვილაი.

— ქაშე კარდოლასი ორთია, ლოგინზე გადასაფარებელი. ეთემენი სალოცავია, ნახშიში კეთდება ზედ, იშლამა... სარმა, ამოხვეული ნახშიში.

— შინ დატივით? ერთი კილო ხელში არნა დიგინასო?!... ფაზმას ოდა აქ გაკეთებული: მექექ ოდა, ინნე ოფაინემსის ოდა, კინთის ოდა. ორუმჯექლი ოდაც არი, გურჯიჯა იქნება ბუჭუნჯეულა ოდა.

— ბადალი დანერე, მენისვენე ახლა!... დეილია ზათინ ძაფი... ეს თელიგია, ტაბანი, ფეხზე ჩასაცმელი... ქალით მოდიოდა ჩუნთან... მე ებედი არ შევსულვარ... არც ქკითხვენ, პიდაერი ხარო... ბანგო გაკეთდა ქი... წყალი არ მუუცემიან... დამეში ჰირ არვინ არ არიან, სერბესია, გასერბესდა შესლა...

— დადექ, გიგისილონა ჩოხა!

— ჟვერის ქარია, ქიქინფუს ნელა, ჟვერინა გამოვდეს... თველზეც ქარი ჩამუაჩეჩებს ჟვერ... გელაი საცერი მომეცითო, — ბალემა... თამამ, ასე იყო.

საუბრობდნენ ჰავა და სევიმა ოზბეგები (თავდგირიძეები), ფაჩყუმე ოზილი (გოგიტიძე).

* * *

დუშმანი გამოსხრიკებია, სამი კაცი გაქცევლან. თარსუს ვერზე მალარაში შესულან. სოფლიდან რომ გეიქცენ, ფილიკაი ძალი გამოკიდებია. დაბრუნდიო რომ უთხრობიან, ენაზე მოსულა ძალი: — თქუენთან ერთათნა ნამოვდუო, თქუენნა დაქცოვო... მისულან მალარაში, დუჟძინიან. სამას ნელნად უძინიან. ძალი მომკდარა, დამპალა... გამუღვიძიან; ნუხელი დევიძინეთო, გონებიან. ერთი კაცი ფურუნში წესულა პურის საყიდველათ. ამუღლია სამასი წლის ფარა. ფურუნჯის უთქუამს: — სამასი წლის ფარა არიო. მემრე მალარაში მისულა და იმ კაცებითვინ უთხრობია ეს ხებერი: — სამასი წელინადია დაძინული ვყოფილვართო. შეშინებიან, ღმერთ შეხვეწებიან: — აგზე სული არ აგვართვა, ღმერთო, სხუაგან აგვართვო. გამოსულან მალარადან და ჰემაც მომკდარან. იმ თარსუს ვერზე ხეა ამოსული. ვინცხას ბალვი არ ეყოლება, ტანინა მოტეხოს და მოხარშოს პანჰანაი, სუასნა. ეყოლებაო, იტყვიან. მეც მოვტეხე, მეზობელ ქალითვინ მინდოდა, მარა ოტელში დემკარქა.

* * *

კაცმა მიეყვანა ქალი. მეგემ ორსული იყო სხუა კაციდან. ფუში გეეზარდა ქალსა. კაცმა, მისი ადგი ბუკზე არ შამოეკრაო, ააფერი უთხრა; გეიტანა, არ იმტუტა. ქალმა ბალვი იმუა ადრე. რა ქნან ახლა, ხალხიდან ცხვენიან. კაცი ჯამეში იარებოდა. ქალსა უთხრა: — საბახნამაზის ლოცვას რომ დევწყეფთ ჯამეში, ბალვი მიეყვია და ჯამი კარ დატიეო. ქალმა მიიყვანა ბალვი ჯამი კარ. თვითან დეიმალა. გამოვდენ მლოცავეები, რომ ბალვი ტირის, ვინმე არ ჩანს.

— ბალვი ვისია? ბალვი ვისია? — იკითხეს. არვინ გამოჩინდა პატრონი.

ხოჯამ თქვა: — ვინცხამ წვეყვანოთ, ღმერთის ყულია, ღმერთის გაჩენილი, ცოდვა არიო. ამ კაცმა თქვა: — ერთი ქალ კვითხა, ბელქი გაზდის და მე წვეყვანო.

ქალი რაზ გახდა, დანი მისია; რალათ უნლოდა კითხვა, მარა ხალხის თვალში, გოდა კითხა. მიიყვანეს ბალვი და გაზარდეს. ღმერთ გამჩენელსა ნაბრძანები აქ: ინსანსა მისი ადგი ბუკზე არნა შამოკრა, სირცხვილიდანნა გამეიყვანო ინსანი. მუტელი მარტო საჭმლისთვინ არნა ქქონდეს, საბრიანიან იყო.

ეს კაცი მაღლიანი იყო, საჯენეთო. ღმერთ გამჩენელიდან შიეშინდა. ღმერთ ასე აქ ნაბრძანები; მე მცდის, რაფრათ მექცევიო.

ქალი სირცხვილიდან რომ გამეიყვანა კაცმა, ეს ქალმაც მიხტა და მისი ყუსური არ დაეინყებია სიკდილამდინ, ფეხის ნუერებზე იდგა და ისე ემსახურებოდა კაცსა სიცოცხლეში.

* * *

ჩემ დედესა, დელიალა აჰმედ დედესა, გუმიშის ნიშნები, გუმიშის ყილიჯი ქონდა. გართათი ყინი-მინი სულ გუმიში იყო. ჩემ ბაბომა ესკერში დატია, ცხენიც იქ დატია, პუქუმათს ჩაბარა. სახლში რომ მეეტანა, ვუნანებნა ნეელეს. მამინ ვუნანობა იყო. სახლი გაქუტეს და? ყოლიმფერი წელიეს.

— აგზე ბანდო არ არი?... გეზმა ჰად აქვან?... ყასაბაში წეხველ ჰალა?

— ჩემიდან ეშინიოდა იმასა... მუხტრობა კაი არ არი, მოსაფირები დეგედებიან. ასანას რედ აღარ ჩუუგდეს, წინიწოფს ასანაი.

— ჯამეში შუუზღირიალებენ ეზან ყუელაი ერთათ.

— ნანოი ჩემი ბიბაი იყო; კაცივით ქალი იყო, ფიშტოი წელში ქონდა ჩამოდებული. ჰერალდა ადრე მუუქდა კაცი. უსტაისმეილოლებიდან იყო იმისი კაცი. მაღალი თეთრი ნენეი იყო. ხალხ უზემდა ჩახაჯობას. იყოს, იყოს, ორმოზდაათი წელინადი იქნება, ბევრი ხანი არ არი, რაც მოკდა.

— ასლანამ მეიპარა ძროხა. ძროხა ნური-ფენდისა იყო, ბაბოსი. ძროხა გაყიდა რუმტყეს აბაზებში. იმათ შეიტყვეს მოპარულიაო და, გაყიდეს სხუაგან. იმ იქითა კაცმაც გაყიდა სხუაგან, კიდო სხუაგან. მიანია ადაბაზარ. მემრე აქ გამოჩინდა ყოლიმფერი. ჩუენი ხისიმები არიან ადაბაზარ. დანი შეიტყვეს, ვინ მეიპარა, ვინ გაყიდა. შაატყობის პუქუმათსა. ჯანდარმებმა თავი აკრევიეს მოპარავსა ცხელ სობაში. ნური-ფენდი დედოც იქ იყო. შეებრალა კაცი, დეინვანსაო. დემხო კაცსა და იყირა: — არც ძროხა მინდა არც აფერი, ნუ აკრევიფთ კაცს სობაში თავსაო. ჯანდარმებმა დედეს ხელი ნამოკრეს, გაცადეს დანი. ათქმევის იმაზე, რაფრათ მეიპარა, რაფრათ გაყიდა. ძროხამ იარა, იარა და სახში მოიდა შალალი საქონელი. იმფერი კი ძროხა იყო, ევლიხან რომ არ მეგენველა, ძუძვებიდან დენას დეინყებდა ძე. სახლი რომ დეენვა, ძროხა ჩუენ მოქეყიდა.

— ჰასტაჰანსეკენ წევდენ ისინი.

— ძროხას ყარმას ვუკეთებდი, ბზეს წყალ დავასხემდი, გემ დავყირიდი. ისე დაყირილი გემი, უწყალოთ, არ იჭმეებდა... ახლა შალა შიმშილია ძროხი მოვლა... მერცხალი გაშპა, დაებერდი... ღმერთმა სიკდილი არ გვანატრა, ისე გუამყოფნა ამ დუნდაზე. ზეით გავყიდეთ სახლი, ყებულელ ერთ კაცმა იყიდა... ბუხარში გადავტლანცე ხაპები... ესენიც ბილა აღარ მინდოდა.

— ხოჯა ხოჯის, შილი შილის, ძმა ძმის დუშმანია. ძმა რომ კაი იყოს, ღმერთ ეყოლებო, იტყვიან. დას ძმა ძალიან უყუარს, მარა ძმის ემდენზე არ უყუარს და. და ძმითვის, გოდორი ბზითვისო, იმითვის არი ნათქუამი.

— თერსინა ნუ ჭრი მაგ იფეგსა!

— ბარსამი ყვარი გამეიარა იმანაც. მურაჯათი ქენ ქალიდები? რამტონეთი ფარა დანვინე? ახალათ დორთიღუხალთიმში ლირას ვანვენდიო.

საუბრობდა მერიემ ბაშთურქი (თავდგირიძე), 67 წლის, ნერა-კითხვა არ იცის.

* * *

— ყარფუზები მომქონდა ქუედიდან... ხელი ბილა არ ნიმიკარია... შეველი შიან, ვველი მიერე ყათში... დებუზრევი თავზე.

— დამლლავე, ქო! ნუ ქცხენიაო, — დუუძახეს გარედან.

— თექ არ წებვიდე, მაგზე იფექიო, არ მუალ ახლოსო.

ფაქინურამ უთხრა ალიას: — ნუუხედო. ფიჯი ბაღები იყვენ.

— გულთენ, ამელამ თქუენ სახლში შიმყვაიო, — შეეხუნეა.

— მერდევანი ისეე ყოლზე ავაყუდობიე. გეველ, დეინვაპარიკე. — სახლინა დენახო, — მითხრა. მე შენი სახლი არ ვიცი, შენც არნა იცოდე-მეთქი, ვუთხარი... ნადიდან გამევერჩევი? შენთან მუალ? — არა!... გაღმა მუხი ძირში ზის. სიმინდ ჭამენ ძროხები. მეც არ ვდენი ძროხებსა, ჭამონ!... არვისთვის არ მითხრობია, ემლერიდით, ვიცინიდით... დუნდად არ დეველაპარიკე... ყუელა ჯუმა დღე იქ იყო. — მოი აგზე და ერთათ ვილაპარიკოთო. — მიძახის. — არ მიველ... ნამეესხარკებოდენ, ყავალბე შეეფარებოდენ... ჰილმიელეგმა დამაპირეს და...

— ჩირეგშია მარწყვი. ოვაებში გამოსულია. მუჰაჯირების ქალები, ფერეჯები ჩაცმული, ფტკენ... მაშინ რაფერ კაი დლიები იყო... ბუზდოლაბშინა დავანყოთ ლალიბა წყლები, დაცხა...

— დუუწყიან კარი, ფენჯერა. დღესნა სვალონ. გუშინ ანჯახ მუასუფეთეს კარი, ქომა.

ჭარხალას სამ კალოს დონეთ მიაყრიან, წუენ გამეილებენ, ჩენჩოს გაპყიდიან. საქონლისთვის იყიდის ბერიო... ნარიც ბევრია აქა.

— პესრეთ, მეჰაც მასვი წყალი!... ორი ხელი ლოგინი ქონდა. ერთი ფლასტი, ერთი კაი... არდანუჯლებ გოდრები აქვან მოკიდული... ავათ გავხდი, აწყალბიში მოვკდი...

იქიდანა წესულიყო; რა ქნა, არ ვიცი... მე რომ გვეთხვე, ის ბალვი იყო.

— გერჩექტანქი ისეა... ჩემ ძმამ ჩემ დას რა წაკიდა, იცი?... მეგერეს აღმა-დღამა არ იხმარება... პანია არ იძინე?... მემრე მუუხბა წამალი? დანი მოხდენია, მოხდენია, გასალამებულა... კაცები ანიოთნა და აქნა ჩამეყვანოთო...

— დომინრევით-მეთქი, ვებუნე... შეტირე, შეტირე და რაცხა მოქცენ იქნება...

— ავთ გახდე, დეგესევიან დეგენები... მიველ იგირიქა, აღმანდასა... იქიდან მოვცოცხე.

— დიდი ძლონკი პრატი ყავს... ხირხა გეიქინა პრატმა... გამეგბინე ზინურასთან... იმაზე დადინგლებული არ ვიყავი... ხუთშაბათამდინ იყონნა?

— შედეგი იქ იყო?... ასიავ, აპანდა მევთავე, ჰემ დღეს დევწყე...

— ეხველით, ჩამოხველით? — ეფიჯა იყავით? ვინ და ვინ იყავით? — ჩუენი ზერაიც იყო? ადვილაი ფხიკეთ?... მიერების ჯოფდა? მისი იყო ხმელი იყო? მოვდენ გუშინასნინ და? დედეიც ფხეკდა... შენთვინ მუუცემიან ერთი არსა.

— თერჯიბან ებნევა ამასა... ორნავე დღეს მოქსევა... ნიორი ჯანჯუხებით აქვან დაკიდული... ხანდებან შაგახანჯალეფს... ლალიბა ისენა იყოს... ეს იყოს აჯაბა?... ძაფი ხომორი ყოფილა... ძიასი ღამე-დღე ბელლი ყოფილა... ბლავცი, ბე, რატომ არ დააქდა არაბაზე?

— მეელედ! ეხველით? ყუელამ შეიტყვეს მექელამი?... კურნაზი ისა! ჰაჯიშვილები ლობიძირებში ჩაუდებიან... მათობაში გაანყობენ... უჩუმარაი გამუაძრო თესპა და დადვა... ზამანუნდა ასე ყოფილა.

— რეფრეფი ფატყუმასა ქალბმა დაარქვეს... ერთმანები გეყუარდა...

— რას იჯები, ნენვე, რავარ ხარ?... დეინახა და წესულიყო... კაცები ილექსებდენ გურჯულა:

**„გალმა სერზე სარაია, ერთი გეველთ რაეაია.
შიან გოგეები სამობენ, საყურებლათ რაეაია“.**

— ამის ანას ძალიან უხაროდდა, მეგემ მითხუონსა დია!... იდიალი ვიყავ, არ გევტანდი ვარადოლა ნათქუმასა... მეეკიძიებიდან არი ბაბოი, ღორჯუმელი. ყვუნელში კაბას „ფაშალიას“ ეტყვიან, დოლბენდას — „ლაჩაქსა“. „დეფანი“ იციან, აქ „ტანტრაფა“ ქვია. ბაბოსა დეგანი გამოსლია მემლექეთიდან. „ქვიჯა“ ვიციით, „ხაპაი“ ვიციით — საკრეფელი. „კავაი“ მოსანეველია, ტან მეიტანს ახლოს. „ელბისი“ ურუბა არი... ძალი ვიყავ, ფენა ვიყავ, რაძლიებ მუაფერებდი... ამომკრავლი ჯამუში ქვეყავდა, იმის მუუნველელი არ ევდოდი სახლში, ღუნდადა არ ვიკადრებდი... ჩუენ იქ დევნახედეით იმასა.

— რამითი წლისა ხარ?... მიერაც თუ დავასახლებ, კაი იქნება... ესენი გევტანევით გარეთ... ბათალოლები ყოფილან ბეკრი... გურჯიჯა დეილაპარიკეთ, გეიგონოს ქალმა!

— ლომანავრიდან ყოფილა ბაბოი. დემურალა-დედესი ყებილე. ბაბოს შაქირაი ერქვა, დედესა ინუსაი... ემრულოლები ყოფილან... ლალიბა ბიბიაშვილიც ყოფილა მათი... მემლექეთიდან რამე ხებერი არ არი ქი, ჰადნა მოგნახო? ქალი ყისში ვარ... ანაი ტბეთიდან იყო, ლეზეთაი ერქვა, ასლან ფეპლივანების ყებილე... დემურალა დედეი კაი იყო, მოვდოდა ჩუენთან. მუხამედაი არი ცოცხალი, ემრულოლი დედეს ბადიში. დემურალა დედესი ქალი ცოცხალია, ერთი ციცაი ყავან. შაქირა დედეს არვინ არ ყავს. სირმო ნენეიც იყო ერთი. ინუსა დედეს ბადიში ყოფილა. დედეს ხანეზე გამუა ედინხანე, ისე დიდიო...

— იმ ქალმა მალე ბალვი იმუა, ახალათ იკრიფვის... შიშმანი იყო... შიშმანობა არ მინდა... გუშინ თემიზობა ვქენ, სვალი მუუსევი. ლოჯიები შევლებევით... სიცხე კალვობაზე ორმოზდახუთი დერეჯე ხდება... ჰაჩან ვუდავარ, რაცხიები ექსეო... პანაი ნამეტარი

მოვდა.

— ძმებიც ძალიან გერმელია, მარა შენი და სხუა არი... გეჩუენი არ არი ჩემი კაცი, უსულა... დანოლაში ერთათ ვგირგილოფთ... კაცი ესეკრშია... ნენეი დაშლია... გამოგვიგზავნეთ, ბე, რაძლას ვეჭყვი... ნენეი ბლორინ-ბლორინით მივა, ხელით ანიშნებს, ანავ, მოიო... ერთ ლამის მელიოგინე ყოფილა მუნთაჰა ნენეს და, ესენი რომ მუჰაჯირათ ნაშოვლია... საბანი თავზე ნებურა მეგემ მელიოგინემ და ტირილი დეინყო...

— გოდაშქის გაკეთებულია ლამაზათ... ქვეოფნილოფს ჩუენ ეს არსა. „ამხანაგი“ რას ქვია? — ორი ქალი რომ არი ერთ კაცთან, იმათ ამხანაგები ქვიან. ამხანაგი მეიყვანაო, იტყვიან... ახლა აღარ არი მაგფრობა, ალაჰამუჰეურ!... ეს ნაქუარო პანაი სიხი იყოს, კაია... დემეარქა, ხანდებან ვერ ნახე, შეითანი გედევფარება.

— ხალხის დაძინულ ნყალსა არ სმენ... ლასტიკინა გუჰყარო ამაში... ზაათი ლედრობა იყო. დედამთილ-მამათილისთვინა დეგენთო დილიანა ცეცხლი... დეი ზაფხულამდინ ვანთობდით სობასა... ძალიან ლეზაბში ვიყავით. ფუხრობა იყო. ყაზალი ბილა არ ჩიმიცუამს... ნინ გასხნილ ყაზალსა ხირხას ვეჭყვით... ჩუენი გასაძლობელი სოფელია. მარა ენ ახალათ დეინვა, მემრე დეიფლატა. ბურსაში მივეციტ ქალიდი ჰუქუმათში. ყასაბაში მოქეცეს მინა. ახლა ბერები დარჩენ სოფელში, გენჯებსა არ უნდებინ სოფელი, ყასაბისკენ მორბიან. ყასაბაში მეჭელებად დაგვაფუნეს. ინეგოლში თუფუქჩი ქონაქის სოფლისა არი მამუდიე მეჭელე, ქემალ ფაშა მეჭელე. გურჯებმა ყასაბა დეგვაეთ. ჩუენი კაციც გეყვანევით ბელედე ბაშქანათ. ას ათი ნელი გევედა აქ ვართ და ძვილია გეყვანევით ჩუენი გურჯი ჯემალ არიქი (ცეცხლადე). მისი ძუელი ქვანიდან ყოფილა გამოსული, ბართავლი სოფლიდან.

— ჩემ ძმებსა მეგმასხურება ბილა... მეპაც საგორავით ნიმიყანებენ... ონაგორა ვით ყულამფერსა... ზუბუნიიგომლედიიპერანგი ვიცით. კაცისაც იქნება და ქალისაც... უხლავით ცვემ ნელინადში ერთუფე ბალეებსა. თხრაშუნაი ბალეები არიან, მარა კვანტი — მანტი არ იციან... იმერთი ფერდე მამანონდა... ფერდეები დავსხენ, პრატბე ჯამები დავასილიე.

— ანარცეთი არ მინდა... თემიზობას იყება ნურჯანაი... ნინინ დიდუნები იტყოდენ: — სახლ ვასუფთეფო. ახლა თემიზობას იტყვიან. გადაბრუნდა ლაპარიკი. საუბრობდენ ნურან, ნურჯან და ილქნორ ოზბეგები (თავდგირიძეები).

ტრაპიზონელი ლაზი დაჟდა თიარზე. ადგილი არ იყო შიან და კარზე ჩამეყიდა. მარობაშიც ადგა თიარი. — ჩამოიო, — დუმახეს, არ ჩამოიდა. მალლა რომ ეედა, ველარ გუჰძლო და შოფორს უთხრა: — ერთი დევეუნტლო ხელეზუო, კარქა დევეკვატო, ხელეტი მემელალაო. შოფორმა თიარის გრიალში კარქა ვერ გეიგონა და კითხა: — რა თქვი, რანა გექნაო? — ასენა მექნაო, და ამასობაში „თფუ“ ქნა ხელეზუო ლაზმა და მუჰებრა ჰამაც ქუეითყენ.

ორი ლაზი გასულა ისტამბოლში, — იდრისაი და თემელიაი. ისტამბოლში საქმეს ვნახავთო და გედენ იმისთვინ. იარეს, იარეს, ვერ ნახეს მათებური საქმე. — ამერიკას კაი მუშაობა ყოფილა, კაი ფარას აძლევენ და იქ ნედეთო, — თქუეს ორნივემ.

— ფარა რომ არ გვაქ საფრინავზე დასაჟდომიო, — თქუა ერთმა.

— ნყალში ჩევედთ და ცურეი-ცურვით ჩევედთ ამერიკასო, — თქუა მიერემ.

ჩევედენ ნყალში. ერთი ნელინადი, ორი ნელინადი სვენებს-სვენებით უელიან. ამერიკას პურეით აბიდე გამოჩენილა. ხუთ საათის გზა დარჩენილა. იდრისას უთქუამს:

— მე უკან დავბრუნდენა, კლავები აღარ მიდის, მევეალეო. გავალ მეესვენეფ და მემრე ნამულაო.

თემელამ იქ გააგდო იდრისაი, გედევდა ამერიკას, მეიგო ფარა, თიარით მოვდა

ტრაპიზონ. იკითხა: — იდრისაი არ მოსულაო? — არაო. უთხრეს. — მე მაშინვე მივხედი, რომ არ დიმიჯერაო.

ერთი კაცი წასულა შუშის გასაპაზირებლათ, ქალიც წუყყანია. რომელცხა ხე რომნა მოჭრას, მეგომ ის ხე ბრუდეთ ყოფილა. მოჭრას, ბრუდე თერეფნა ნეიქცეს. სტორე თერეფზე ნავაქციითო, — უთხრა ქალსა.

დიდი თოკი ქონიან. ის მუუბამს ხეზე ზეიდან, ჩამოსულა, ქალითონაც მუუბამს წელზე. ქალითონ უთქუამს: — შენ ამ თერეფ დეეკიდო, მენა მოვჭრა ხეო. ჭრა დუუწყო ხეს. იმისისხო ხე ქალმა რაფერნა დეიკავოს? ის ხე ისეც იმ ბრუდე თერეფზე ნაქცეულა, ქალიც მუუკლავს, მუუგდია ქუემა. იმას უკან ბევრი უტირია კაცსა, მარა თავიდან არ დეიფიშმანა და...

ერთი ლაზი ყარადენიზელი ერთ დღეს ანა-ბაბოზე გაპერსდა, ანია ფიშტოი, დახოცა ორნივე. მიიყვანეს მოსამართლესთან. შიაცოდვა თავი: — მე ერთი გეთიმი ბალვი ვარ, ანაი არ მყავს, ბაბოი არ მყავს, შიმიცოდვეთ, შიმიბრალებო.

ერთ ყარადენიზელ ლაზთან მისულა მოსაფირო. სახლში ერთი კაცი და ერთი ქალი ყოფილან. უკითხავს სტუმარსა: — დიდუანი პა ქყავანო,— ესენი გენჯეზი ყოფილან.

— მომყე, დაგანახე, ჰად არიანო, — უთქუამს მოსაფიროთონ საიბსა.

მუუყყანია მეხოლოლზე. — აგერ ეს არი ბაბოი. მოკლა, მოკლა, მოკლა, მოკლესო; ეს არი ძიაი. ამანაც დაასო, დაასო, დაასო, მასაც დაასეს და მოკდაო. ესაც არი ძმაო. ამან ესროლა-მოკლა, იმაპაც ესროლეს-მოკლესო. ეს არი ანაჩემი; ამან ბედავა მოკდაო. უთხრა მოსაფირსა. აქ არიან ჩუენი დიდუანებო.

მთქმელი დურსუნ ოზდილი (გოგიტიძე), სამოცდაექვსი წლის.

* * *

ოსმან-ემიასი ბაბოი იყო ზექერიოი. ეს დედეი სოფელში ამოვდოდა. ბათარდას რადიო ქვეონდა. — მოსკოვანა გამოვდესო, — იტყოდა და უცდიდა, დეედინგლებიანა. ლამის ორ საათზე გამოვდოდა. დუუდინგლებდა. დილაზე გვეტყოდა: — მოსკოვას დეველაპარიკო. სიმღერებიც იყო. მე მოლაღული ვიყავ, მთლემდა, მთლემდა. კაცები, გურჯიჯანა დეილაპარიკონო, იმა უცდიდენ შუალამედინ. უხარიოდენ, გურჯიჯა გეგვონეთ მემლექეთერიო.

— ახისხელები (მესხები) გურჯიჯა ვერ ლაპარიკობენ, მარა ვერც თურქა ლაპარიკობენ კარქა. შენი ენა რომ არ გაქ, თურქა მაი კარქანა ილაპარიკო...

— იმ ბაღემა მყავყ ფეხზე წააელო ხელი, წაატანა, მემეციო. არ ეშინიოდა... ფურთუნა ქნილა, ხედავ?... ახლოპირ გადმოსლა გვინდა მემლექეთში... ყური ათხვევით, მევებარევით...

— ხეირიელები და ჰასანფაშვლები იმფო იტყვიან „დაბზანდი“, „მოზზანდიო“. ჩუენ ადრე ვიცოდით, ახლა აღარ ვამბობთ... ერთი შახაჯი წენი იყო, ამელიათი გამხდარა... ერთპირაი მოკდენ ბევრი სოფელში... ჩართ დაგარჩინაო, მითხარი და? სული ველარ მვეთქეი... ე ხელი ზამანუნდა მტკივა. ბეთმეზით გაკეთებული გუხა მქონდა გაგონილი წამლათ, შამევედ წუხელი... ავდგები, კილო მტკივა.

— ერთი, ალღისევერსან, რომელი ქტკივა? — ფირცხალი მტკივა-მეთქი, არ გითხარ? სამ-ოთხ დღე რა ჰალში შეველ. ყოლის ბეთმეზით გიმიკეთა დუნა და დამადვა კლაგზე. არ დემეკრო ქი? არც მოგინდება ასე... სოფელში იმისისხვან გოდრებ ვზიდედე და მაშინ არ მტკივოდა, ახლა რა ზუხუმი უნდა, არ ვიცი.

— გამოვხედავ მეპაც. კოჭივარას თამაშობენ ბაღეები... იქ აბლასანის სახლია...

— გარევი ბალახები ბევრი იჭმება. ეშოთი (ისპანაკი), ქინძი, წარაი, ღვალა, ბულდოლოლი ხახვითან მოხრაკო და ჭამო. ფხალბოლოკაი, მოლოქაი იჭმება, ფხალ გავაკეთებთ იმითა.

— არ უნდა, ბე! ანიევით იქიდან. ხახამი მეჭყირება.

— ხეირიეს შეშა ამსილია... აფახაბი ჩეიცვი ახალი... მეემური გახდა ჩემი შვილი... ბერი ემექლოზე გამოვდა... ანახტარი არ დაქჩეს ჰადმე... შავშეთლებ აქუან ფემტამლები. ფერეჯას მუჰაჯირები ჩეიცმენ. თურქულა ლაპარიკობენ მუჰაჯირები...

— გულფიდანაი იყო, მეექვსაბო, აბა!... ჩორათანი ცოლა ესმერია, მოჟავოა... ლობიას სოფადია; ლივანურაი ლობია, ყირმიზი ჭრელი ლობიაა. ბარბუნაიც ყირმიზი ჭრელია. მარტის ნაცარ მუყაირაი თესლელობაზე... კაი ტაროსი თუ არი, მუასნრობთ დათესვას სესხებასა. მარტო წუანილობას სესხებამდე მუასნრობთ. ჟუმარეთს და სალგუნი დათესავთ.

— უმარილო ღალ დაჭრიდა, თოზ შექერ მუყაირიდა ჩემი ანაი. იმა ვეტყოდით კარაქსა.

— ჯარუკი ხარ შენ, მანაი... ძალო, გააროსროსნა ბაღემა, აართვი ხელიდან!... ილოცა და აამინ იჯება... იმფერ უჩრუმში რაფერ გადაბრუნდა არაბაი? მუნიბისიდან დღუნახვან...

— თებერვალი ბერავსო, მარტი კაბას კერავსო, აპრილი ჩეიცუამს, მაისი გაცვეთს, — იტყოდენ ნენიები... მაისის ექვსზე ხიდრილეზია, ხიდრილეზი დღეა. ამ დღეს ითამაშებენ, არ ისაქმებენ; არ დეიძინებენ, სიმძიმე მეგემატებო, იტყვიან... დედაბრები იტყვიან დანი, ჭამონა კაიები, იარონა, იქეფონა, რომ ასე დეგებედსო. იმ დღეს გარეთ ხიებზე ჩამუაბენ სალინჯალებსა, საკორნიალას. კორნიალობენ, სამობენ. ცოდვები გაჩრდებო, იტყვიან. მღერობენ, თამაშობენ ქალი, კაცი, ენწული გენჯები. ღამეში ცეცხლ დაანთობენ; იმაზე უხტან, შეითნები დაწვათო, ცოდვები დაწვათო...

ბუხურიც იციან. ბუხური კალუობაზე იციან, მარიობაში — აუგუსტოში — ერთი დღეა. იმ დღეში ერთი საათია. იმ საათზე თუ ყანაში ეკალი მობურდე, ეკალი აღარ ამუა; თუ დარგევი, იპაც აღარ ამუა. თუ წყალი მუუშვი ყანაში, გახმება ყანა. ბუხური აუგუსტოს თხუთმეტზეა ღალიბა.

— კვირკობაც არი, იმაპაც დაცდიან დიდვანები. გენჯები ახლა ააფერ აღარ უყურებენ. ჩურუგას პირველი კვირკობა არი, ჩურუგას დადგომიხან პირველი კვირაც კვირკობა არი. იმ დღესა ყანაში, ბოსტანში რომ შეხვიდე, მატლი მოჭრის ყველაფერსა. თუ ილა შესლა უნდარი, კინისეული რაცხანა გააგლო წინდანი ყანაში და რომ შეხვი, მაიდამაი ზარალი არ ექნება.

— დააბა ცხენი თავლაში?... ვის მუუყვანია, აბლი?... ღამაში ცხენი იგყვანიან.

— წინწინ იყო სახელები ქალებისა — გულსერაი, გულფერაი, გულიზარაი, გულვარდაი, გულიხანაი, გულბაიაზი, გულმებერაი. ახლა აღარ გვარქმევიფეს პუქუმათი. ოქულიც დასალ იჯება ამფერ სახელებზე... ოქული იქავენ არი. წინიებზე ეველი იქ... შიგვიცვალეს სახელებიც. შაიდე, ბახალომ, რა იქნება!...

— წყალი არ მოქცეს, შეებრალა. შორ არი წყალი... მისი ვერ მუურწყავს, ისტარსა სხუისი მორწყოს... იმფრათ საქმეს ვერ გააკეთებენ, არ შამანუხონ... წინა ჰაფთას იქ ვიყავით... რამაზნეში ევლას უკან გონჯი ვარ, მშია... ბითეფ არ ვგონილოფ მის ნათქუამს, ყურში არ ვუშეფე... ეს ქომური რამითხანია ჩადებულია სობაში. მეპაც დავანთე დღეს.

— პანაი საბრინა ქნა, უმუცლო არნა იყო ინსანი... ესმა ნენეი ოზოში, არსაში ბალას ბლის, გუდუშაღეკია იქავრობა. ემე, ბალახი დიდუანი გაბდღნილი არია?... თუ რაცხა მოგივა, ილა ბალას დეკვიდები... მე შარშან თხუთმეტი ძირი ვაშლი მოუთხარე. თუ არ მეიხმარიეფ, რათ გინდა? არ ისხემდა ჰეჩ. ყავალი დაერგეთ.

— ვახტი არ აქ შემსიდას, ასაქმებს სხუას, ფარას აძლევს... ის გენჯია ჰერალდა... ახლა მარტია, ჰალა არ დალევლა და პურები ჰიჩ გადახრაკულია ყურადისკან. ღმერთმა გამჩენელმა ხელისი გიგვიწვიოს... ყასაბაში ეიმსენ ფოცხოვლები.

— მომიდინგლეთ-მეთქი... შაიქუმ არ უთქომია... ნენეი ფენჯერი ძირში ზის და არი

მოლულელი... ჩუენ ბევრი ვესაბეთ... მემლექეთურები ძალიან მიყუარხართ... შამპიონის ყუთი რომ იყო იქედან გამოტანილი გაცლილი, ისიც არ გიდიმიგდია... მე ზაათი ქჷუა იქ მაქ, გადავალ-გადმუალ... ფერუზაი, სარე, გულბაიაზა ნენეი დაჟდებოდენ და ილაპარკებდენ მემლექეთურ ამბებ... რამაზანაი რას მმართებს! მგონია, ლოგინში ვინცხაი ნეეს, ისეა ანეელი საბანი. ნამუუნეე საბან, რომ ლასტიკები, ხარახურაი გამუუოქია და მინდარ ქუემ დუუდია. დღეჲც ისე დამმართა. ლასტიკები, იელეგები შიან დუუყრია... მე ჰა ვარ შინ ყუელთვინ. შხა ანეულე გუაქ. ნყულე ჩაასხემდენ ხანდესან ლოგინებში... იაილაჯები ჩამობარგული არიან. ლამეა. რაცხა რაკი-რუკი, რაკი-რუკი მესმის; გეგუხე, რომ იმალიან, იბლუნძვიან ღობიძირებში... პრატ შეეშინდა, ავთო გახდა. მე რანა შამპინოს იმანა, შუიდ დველ ჯულაბ მივცემ... შუფე ააფერი მაქ.

— ქათამა ნენეი მახსოვს: „ქათამაი“ ლაღაბია. ხატო ნენეიც კაი ქალი იყო... დიდ დასა დაია ვეტყვიო, ბაჯისაც ვეტყვიო. „დაია“ გურჯიჯა არი, „ბაჯი“ — თურქჩა... ჩემი დაიაი ძალიან მიყუარდა. ფეთიობით გაზდილი ვყავარ.

— აფი მიყავი ცოდვები?... ფარია ამუშავებენ შინასა, აჷუებენ ძროხებსა... კაი ინსოზა გიყო მებობლი ქალმა... გააკეთებს პესაბსა... ხილლაი არ აენეე ტელეფონ... დღეით ძვირი ღირს. რატომ არ ვყაფანეფ, არ ვიცი.

— ის კაცი ამმა გახდა, დაქორდა... თემიზი ლელეა ეს... მე რომ შანაი ვიყავ, ხიდრილზე დღეს დელიალების ნალიაზე ჩამუაბემდენ ზენჯირებ, გადებდენ ორ ზენჯირზე ფიცარ, კორწიალობდენ. დაჟდებოდენ 5—ნ ქალი. ენ ლამაზ-ლამაზ ჩეიცუემდენ. ცოდვებინა გაეაჩქროთო, ამბობდენ. ჰემაც სამობდენ. გურჯები არ იყვენ. მე ვხტომილობდი მათ ლაპარკისა. ჩიტის ენაზე ლაპარკობდენ, იცინოდენ... ჩიტის ენა ჩემ დიდ გენილმა იცოდა ძალიან. ჩიტის ენას თურქჩაც ლაპარკობენ და გურჯიჯაც... სოენუნდა უურია დედაბერმა...

— მუქერემას ბალვებ ხაპერი უსაქმებენ... ლოქინთას წინედან იდგა. დიმიანხა და რენგე უუარა... სამი დღეი გავაციოცხლევი, მათი სახელები ჩემ ბალვებ დავარქვი, მეყოფა. ამას უკან ძალიან თუ გინდარან, თქუენსას დარქვით დიდუანების სახელები.

— ასია ბიბიამ იცის თქმა — ოი, ანა მისათი. თურქჩა არი — ოი, ანაი გიმიყიდა. თურქებიდან არ გიმიგონია. ძულემა გურჯებმა იციან. პერალდა მემლექეთიდან არი გამოტანილი.

— სახლის ძირსა თემელი ქვია. კორკუმალაებზე შემდგარი სახლი იქიდან გამუუტანიან ძულელებსა. ფიცრის სახლები დუუკეთებიან. ახლა აღარ არი იმჷერი სახლები, ქვისა არი.

— ინსის შიანაი ალეთებია: გული, მიდე (კუჭი), ჯიერი (ღვირძლი), საფრა ქესა (ნალუელა), თეთრი ჯიერი (თირკმელი). ჯიარ, საფრა ქესას წმენდავს მადენ სუფ. ბურსას არი კაი წყალი — ქუქურთლი. უშვილობაზეც კაია ბურსა. ევლეთიც კაია ჩუენი. იონჯალი არი ქუთაიასთან ახლო, ისაც კაია ზოვლი. პანანუანი კაპიტალისტები ვერ ნეულენ, ფაალია. ბევრი ფარა უნდა.

— ვინცხას ბაბოდან თუ ფუზრობა, ზაჰმეთი გამოვლილი აქ, ის იკითხავს დიდუან ოქულებში. აქ შავშეთლები ნაკითხები არიან ძალიან. ჩუენები იმჷო არ ელტვიან კითხვასა.

— გემლიქ გურჯები არიან, აქედან წესულები.

— ბუხარში დიდი სართინა ჩავაგდოთ, ხოშორინა იყოს, ქოქინა იყოს. არ გათოვლდება, მარა ცივა... ბუხარში კეცი, საჯინა იყოს, ჭადინა გამოცხვეს, მარა ჰალა არი, სობები შამოვდა...

— ჩემ მისლამდი დედამთილი კაცსა აღას ებნეოდა, ახლა დედეს უძახის... დაებერდი, სული დიმიპანავდაო, იტყვის. გუმინ აზღაი დეიბნიდა დედმა, გადაყვითლდა.

— ხორთუმები ჩუედა მინაში ნყლითინ... ამის ბაბომ ნუერი რომ გამუშუვა, ანამ ბეერი იტირა, კაცი დიმიბერდაო. ფენა უყუარდა კაცი... ბალეები გამზდარი ყავს. მეხფული კაცი იყო... იმათ სოფისან ეტყვიან. ბაშთან რა სულალა, არ ვიცი.

საუბრობდნენ ხენიფე ბაშთურქი (ვახტანგიძე) და ფატყუმე ოზილი (გოგიტიძე).

* * *

ბაღოზაში დაწინზედით ფიცარზე და ლობია კაკლებით ვითამაშებდით. მეტანდით შავ და თეთრ ლობია კაკლებ. თამაშ ერქუა „ცხრა ქუა.“ „ცხრა ქუა“ ვითამაშითო, ვიტყვოდით. გურჯულა „ხუთი ქუაც“ იყო, „კენჭობლია.“ „ობლეგი“ იყო კიდო. აგზე დადებთ და ქუას გუუქეე. ნაკოდებ დაყენებდენ. ვინცხაი მოყუდა, ის გამოიოდდა. დაწინზედით მინასა და ვითამაშებდით. „ნაზილა“, „ჩიგზი“ ერქუა. „ელემელს“ ვითამაშებდით კიდო. პრატები დაყვებოდით, მენდილ გამოკოჭყევდით, ვინცხას გუუგდებდით. უკან გატანილი ხელებით თუ ნახა, ნახა, თუ არა და იმ გამოკოჭილ მენდილით ვცემდით. იმა ღმერა ქონდა: „ელე მელე, მელ ფენდერე, სარი სური სარმან ალა, ჩემ ნათუქამმა პური ჭამა; ჰაცხა ნუედა, იქ მიბარხლა“. მენდილ გუუგებდით, რა შიან ყართოფ, ხახვ შუუღებდით. ერთი ღმერობს მასოზაში. ბაშთან დაყარქმევდით, სამდენჯელნა დავარტყათო.

— „ყუიბილიაც“ ვიცოდით. ყუფს ამოთხრი, ხუთ ქუას ჩადებ. ხუთი ყუი, თითოში ცხრა ქუა იქნება. ორი თამაშობს. მე ჩემ ყუფს ავამსობ, შენ — შენსას. დარჩება სამი ყუფ ცარიელი. მე ჩემიდან ამოვჭაჭყავ, შენ — შენიდან. ერთ ამოღებანა ქნა, მარა ძევალინა დატიო. თუ ძევალიც ამეილე, პუზ! გამოხუალ, შენი ყუი დაბათლდება. ამეღვევით ყუღდან, ჩაყვრით იმ ყუებში. შენში თუ დარჩა, შენ დეინყობ თამაშ, ჩემში თუ დარჩა, მე დევნყობ თამაშ.

— „ფუზულიც“ ვიცოდით. შუაში გატყვენ კაკლასა. ჩადებენ ლობია კაკლასა. დამხოზილინა იყოს ცხრა ნატყვი. უამობრუნებული გააცურვონა, ის კაკალი ლობიასი ნახონა რომელშია, მიაგნონა. ის თუ ნახე, კაი; თუ არა და ჯგზას მოქცემენ. შაარქმენ, რანა ქნა. კაცებ თაშვის დერა აქუან, ფა? ქათამზე ითამაშებენ, და სხუა საქმელზე. ყუზელში ჰალა ითამაშებენ ფა. ყუზელში ზიან მკევიძიები, ყუფეგოღლები, ღორჯუმებოი. ლამაზი არიან მკევიძიები. ათი ბაღვი ყყოლა ქალსა და მაიც ლამაზია.

— მუხლისა ნენეი მახსოვს. მუხლისა სახელია ქალისა... ფისი ქალები, თემბლები, ძულდა ამ ნენესა, უყვირებდა. იგირიმათი საქმელი არ იჭმებო, იტყოდა... ხამდან ნეყუანა ისინი. ბეგსა მოსაფირითინ ადრი ოდა, მოსაფიროდა ქონოდანა, ბეერ ხალხითინა ეჭმევია საქმელი. მოსაფირი ერთ-ორ თუესაც დარჩებოდა ხანდებსან. პერალდა მემლექეთური ადეთი იყო, თურქებში არ არი ასე.

— რომელს იმფონა შიბერალოსო ჩემი თავიო, ვინეჯევიო... მესხუზ იპაც ნაყუება...

— მუხლისა ნენემ იცოდა კითხვა თუალიცემისა. მუხლისა ნენეს ბაბოი გურჯიჯა ხოჯა ყოფილა, კითხვები ცოდნია, თავდგირიძე ყოფილა ლომანავრიდან. მუხლისა ნენეი დღვან ყოფილა გათხუებული. კუ ქარ ვეტყვით. იმისი ლოცვაც იცოდა. — კუ ქარი მიკითხვ-მეთქი, — შეეხუენებოდი. — ძუძუ გამეილეო. — ხელ უსუემდა. ჩემი ხელი დალოცვილა, გიგირას ტკივილიო, — იტყოდა. პემ მიკითხვება: „ჰუაჰუ, კურკუმეტო, პირ აღმართო, პირ ჩაღმართო. ჰადაცი ხასარ, შავი ბაზარი გასხენ. კუ, კუ, მოგახსენეფ, თითა, მამითა, ძითა შიგილოცავ, კუისაც, ქარისაც, ქარდებოსაც“. შიმიბერეედა.

— დამტკიცნილის ლოცვა: „მაღლა ეველ ხშირ სოფელსა, დედა-შვილი ჭამაზე იფდენ. დედა ფტქნიდა, შვილი სხნიდა. დამტკიცნილო, გუუშვი. შტამა, შტუმა, შტუმფურცელსა“. შუებერადა, შუიდ-შუიდჯელ ჩეიკითხედა. სამჯელ სამ დღეს ჩიგვიკითხედა.

— ექვს ფიდეს ბირდენ ალებს?... დორთამდი გავალებთ... მაგასტრობენ ქალები... იმა ცოტა ვახტი არ ქონდა. ყანა-ბახჩას იდებს ნრეელი?... მუყიათნა გუუხდე

ყუელამფერს... თავათც მებნევა, მეც ვებნევი... არ განვიმდა სოფელში? პანაი პავი ხორთუმით წყალავს არსას... ასიაი რაიჯებაო, მკითხა... ჩემებზე საათები არ გაქუნ?

— ბაქლავას რა სოც ვაკეთებთ? ჩაგანერიავ ყოლიმფერ: ათი კუერცხი (ყვითულინა ქნა, თეთრი არა), ნახევარ ფაქეთი სანა დალი, სამი წყლის შუშითა მანონი, სამი წყლის შუშითა ძე. ერთნახევარი შექერი, ერთნახევარი ლიმონის წუენი. ერთი ჩაი ყაშულითა სოდა. აგერ ესენინა გარეკონა, მოზილონა ძალიან მაგრათ არა. თეფსია გორა კაკლისისხვანი ცომინა დაჭრა. ექვს-ექვსი ფუხა დაზარდონა. სიმინდი ფეკილის ნიშასტა წააყარონა. მისირული ნიშასტა ანერია ფაქეთზე თურქჩა. მემრენა გაალო უხლავათ. გაალონა სუფრაზე. თეფსზე სამ დუხას რომ დააფენ, მუაყარონა დანაყილი კაკალი. ათავდება სამი ფუხა, კიდუნ მუაყარონა. ასეა თექმილი გახდენამდე. ათავდება ოთხმოცი ფუხა. მემრენა დაჭრა ბაქლავა. აგერამ სინსა სამი ფაქეთი სანა დალი უნდა. სადე იალ დაასხამ, იმფო კაია. ერთი ოყა დალი უნდა, არ უნდა, პა! სამი ოყა შექერი, წყალი სამი ოყა. აგერ ამით თუ ჩავყრი შექერ, ერთი და ნახევარი ამითნა დავასხანა წყალი. შერბები გაკეთებინან, დუღეაში, ჩაანურონა ერთი ლიმონი, რომ შექერი არ გახდეს. თურქები ეწეული შერბეთსა „რევაკ“ ეტყვიან... მემრე პანირსა ფურუწში წვილებ, შენუაჟ... მემრე როცხა გინდა, მაშინ დაასხი შერბეთი. ფუხასა თექ-თექ არ ვალებთ. ექვს-ექვს ერთათ ვალებთ. ნიშასტას წაყარით და ყოლად გავა ცომი, გვილება.

საუბრობდნენ პესრეთ ოზბეგი (თავდგირიძე) და ფატყუმე ოზდილი (გოგიტიძე).

* * *

ნებაქეთას დავამქაშებ, ისე მაპერსებს. მომახო კაცი იყო და ალაჯინებდა. შახაჯი იყო, დაგრებილი ლაპარიკი იცოდა. ვპერსტებოდი ტიანზე... დილაზე ადრე ამდგარა, უჭამია ფიფინაი და ფიფინოფს გელინი... დაანგრიოსნა ძუელი ნისქვილი... ათ იერზე ისენა თქუას, ვილოცონაო... ორნეგი მოქცე მაგაზე?... ნობეთი ვართ პაფთაში ერთ დღეს.

— ოფლი მოგდის, კოტოვ!... ამრუშული იყო გუშინ... გუეჯო თიხით გაკეთებულია თავისივ, დასხმენ წყალ, დოს... დიდუანსაც გუეჯო ქვია... მოდიდუანებიც არი, იანიდან ტარები აქ, თენჯერასავით არი. შიან ერთითული საჭმელი კეთდება... ფუჭი ხის არი, კოლოფივით. კოლოფი და კასრი სხუა, ფუჭი სხუა, ადრია. მოჭედლია ჩემებით, მოკოკვილია. ის იკავეფს. დიდუანულსა ფუჭი ქვია...

— წრეელ ზამთარი მოკლე ნევდა... ჩუენ სახლში დეილია დიდი ფუჭი ფავე და ბასხი. ბასხი რა არი? რა არი და: ტკიბილ სურუნჯე ყურნით თესლ გამეილებ, ჩაანყოფ თითო-თითო, დაადებ პანა ფიცარ, დადა ქვას დაადებ, დაბასხავს. ის გახდება ბასხი. მარილ დავყრით შიან. რაცხაფერი ფავეს ჩადებ. წყალ არ დაასხმენ. წყალ შეიხეთქავს მისათ. ზათი რომ სერა არ იყო, იმას იმითინ ვდებდით. ზამთარში სურუნჯინა მიგუეტანებია საჭმლითინ. სერა სათბურია, ყანეფშია გადახურვილი... ბოსტნის სერაც გუეენება... ანაი იტყვის „ბოსტნევისა“, მე ვიტყვი „სებზესა“. თურქჩაზეა გადასული. ანაი იტყვის: „ბოსტანში ჩაი“, მე ვიტყვი „არსაში ჩაი“. ნიეთი ისე მაქ, რა ვქნა.

— გუშინ მიმუყადა მოსაფირი მოსლა... ზათინდელი ნათქუამია: „ბალი გაგხდის მის ყურნივით, ული გაგხდის მის ჟურევივით“. ნენერემი იტყოდა მემლექეთურ ლექსა: „ავდგეთ, ძია, გემში ჩავედეთ, რა ლამაზი დარიაო. ყუელას გული ხალვათოფს, ჩუენი გული კდარიაო“.

— სიმინდის გარდა ააფერ ჭამდენ, ისე გურჯი ვიყავით... პური რომ გამოვდა, იტყოდენ: „ახლამი პურის ფეკილიდან გამაუაცებთ ჭადიო“.

— ენ წინ მანდალის თორბა დალახტა, მემრე შეკერა. ერთი თერფი ნოხსანი გამუჟდა, მე გაევასტორე... თულამე მაქ დღესა... თალაში ადრია. ფიცრის გათემიზბოდან გამაუა. თალამ ბედდავა მიცეცემთ მადლითინ ქრივებ, ყერივებ, ფუხარებ... ხელის

უკუუწყობლობა არ მიყუარს... ჩემიდან გურნაკლული არ დარჩე.

— ლობიას სოფადება: თუარია, ყენეზაი, ბარბუნია, თეთრი გუალი ლობიაი, ჯეპრაი ლობიაი, ოთურაქ ლობიაი. ოთურაქ ლობიაი ძირთულია. ბარბუნიაი მოყვითლოა, ლივანურაი ორმოც დღეზე მოდის.

— ამ საქმელსა მოქიფლული აქ დალი... იმისი ბაღეები ჩემ უკან დაბადული არიან... კამპური აქ ზრუგმი... ქერიზა ის კაცი?... მერანა გითხრა, მეჭყირე!... დღეს ნუბეთი მაქ ნისქილზე... ფორთოქალმანა გამებბარგოს ია?!

— ბაღრაშობა, ბაღრაში, ორჯელ არი ნელინადში. ერთი რემენის ბაღრაშია. ერთი თვის ნეთლობის, მარხვის მემრე იქნება. მიერე დიდი ბაღრაშია, ყურბანბაღრაში ქვია. ყურბანბაღრაშზე საკლავ დაკვლავთ, ფუზრებ ხორც დუურიგებთ. შუიდ კუამლსა მეჯბურინა მიცე ხორცი. ქალები თემიზობას იქმენ, გარცხიან ყველაფერ, გასილვენ, გააპაზირებენ ბაღრაშისთინ ეზო-კარსა, ოლლუშაღსა. კაცეიქე კაი ურუბას, კაი საქმელ უულუბენ ოლლუშაღსა. ხისიმ — ახრაბას ვნახათ ბაღრაშზე, მევიართ ნათესებსა, ვნახათ ყველასა. გაბუტვილი თუ ვართ ვინმეზე, ბაღრაშზე ილლე შუურგიდებთ. მეზოლოღებზე მივალთ, კდრების სულითინ საქმელ გავაკეთებთ. ბევრითული საქმელი გაპაზირდება ბაღრაშზე, შამა იმფოსერთი ბაქლავა და ხორცის საქმელი იჭმება. ბაღრაში სამ დღეს გუუნეეს.

საუბრობდნენ პურიე და საბათდინ ბაშთურქები (ვახტანგიძეები).

* * *

— გენაზება ეს ჯერდანი რაცხა შენ... ციცაი ნაზუქაი გიგიზდიან ნამეგარი. ხუადი კაცი რაფერს ქვია, ივი? ხუადი კაცი დარტყმულ ნააქვეს, ტყვილ არ იტყვის, ონდან სორა... ხალხ არ მუატყვილებს, სიტყუა გუუვა ხალხში. ამფერი ხუადი კაცი იყო ზირალ დედი... ბაღეი შეფერულია, ისე გავ... ევეზეზე და დავრჩი აქავრობაში... მევეილეთ მუჰაჯირობაში... ფილიზამ ანქრევია და ააბრუნა შაღვარი... არ იჯება ზოგას... დღეს სერონი დუბებს... ცოცხი და წყალი აფაქებს სიზიბილესა... აიშვი ძალიან ფენაა, რესმ არ მაძილეს... ფერეზაზე ხარჯი მესხან... კოპინკაი ევლე ჩარში.

— ბაბას თერეფი შირინაღის შვილები არიან... ნაბლის კრეფობა იყო, ვერ ვნახე... ტიბეთიდან ვართ გამოსული... ფატყუმაი ქვებია ჩემ ნენესა... ჩემ ანათინ გეკითხა, გეტყოდა... მეცნა ნამოვდე ბაღრაშზე... იმი გულისათინაო თავზე ვერ დავადგებო... ანაი ვაშლი ქალია... ამფერი რამითინა არ ნეიკინტლონა... მაიხომო, თუ გინდა მესელე, ვთქვათ. საქმელების მესელე: ყაემალის ხავინი — ჩადებ ტაფაში ყაემალსა, ცეცხლზე აადლებ. სიმინდ ფქვილი ჩაყარ; მის დალ ნეიხეთქავს, მემრე წყალინა დაასხა, მარლინა ურთო, მუაშუშვონვა კარქა. ბორანი — ყველი დავჭრაო, გამდნარ დღესი ჩავყაროთ, ზედან კურეცხები დავატეხოთ. ცოტა წყალი დავასხათ. ერთი ნამუადულოთ. ხასი ყველი უნდა, დაგრეხილი.

— გადამუშუებული ყველიც ვიცით. შანკეები, ფუჭი, კოლოფი ძითნა აამსო. შედგება მანონივით. გასაზონა ხელით, ერთი განზე, ერთი აღმადღამა, ყვითელი წყალი ნამოლინდება, შრატი. პანაინა გაათბო, ჩახვინა ჩაასხა. დუენრიხონა თავი, ქუანა დაადვა ზედან. ადამახილი ძალიან გეინურეის. მემრენა დათალო, გობშინა ჩაფუნჩხო. ფხალის უფერი თუ გაქუან, შვახვიონა თიბილათ. ქუემ ყალხოთურაინა დუედვა, ხირხანა დაახურო, სობი ძირშინა დადვა, რომ კარქა ჩაშუშდეს. ონდანსორა, დილაზე-სალამოზე ოურიონა და ხამათნა დატკენო. მემრე იმისი თავზე მოსლაა, მიხდები, ქენერებიდან ყვითელი გახდება. ჭიმურივითნა მუჭყირო, რომ არ გეიშლება, თავზე მოიდა. გამოაგდონა ყაბში, ძენა ჩუუსხა. თუ არ გაქ ძე, ადრლებული წყალი. ძიფისავეთნა მოშუშდეს. მემრე იგირისა აშუშო. პანა მარლ დაყარი. მოშუშდესნა. დაასხი და ჭამე. გუზელი სული აქ. ბორანი გაკეთდება, ისეც გერმელია.

— ხმელი ბორევიც ვიცით. გამოცხობილი ფუხა გუეენება. ამას ნელთბილა წყალში დაასულებ, ათი თანე ან რუა თანე იქნება. დაანყობ ყაბში, შენუავ, ყველ დუუმწყრევე, იალ დაასხამ. დაჭრი და ჭამ. მანონი და ბორევი კაია ერთათ. ყოლაია მისი გაკეთება, ბეერი ზაჰმეთი არ უნდა.

— ყეთმერიც ვიცით. ცომს გეიყუან, გადაკეცავ, გადაკეცავ. შიან მუუმწყრევე, რაცხა გინდა იმასა: კაკალი და შექერი, იადა ფათათესი, ყველი. ოთხათნა მოყათო ცომი, თიხის საჯზე შენუავ.

— ბაზლამაც არი. ადამახილი წმინდად მოზილავე ცომსა. თიხის საჯ დადებ ცეცხლზე, მპრარფთი დაასხამ თიხის საჯზე, ფალია წასმული. მისთათინაი გაფტყელდება დობასავეთ. ჩააბრუნებ, შეინუება.

— ბურლულსა დავნაყათ დიბეგებში, ხის ან ქვის დიბეგებში. უროს დავარტყამთ. გამუა ლირლილილერლილი. ზაათი ჰასუთაზე მისლამდი გავაკეთებდით, ახლა გადავარდა... ჩემ ნათქუამსა თეელ ხდომილობ?

— მაღალი სულთანა ნენეი იყო იქა. სელამი დამაბარა... გესულა ტანტრაფაზე დედაბერი.

— გეცდა ბათუმ და შეიშალა, ეტარუნება და არი ბულვარში ნეჯათი... ანარცეთმა რაფერ არ ასტავლეს, რაფერ არ მოკრეს ჭკუას ხელი?... შენ ეფეიჯა გაუსტავდი.

— შიშნიავრიდან ყუელი მუჰაჯირათ რომ წასულან, კომი უსუფას უთქუამს: — ყუელი დები, ძმები იქ ნებუელით, მე აქ მარტუაი რაფერ მტეეთო. თეითონაც გამოსულა გარეთ. მარა ანამისი გადადგომია ზაბში. გაბარცულა, აღარ ამდგარა. იმათ ეზოში რომ გევიარ, ის მომგონდება და ჰალადვენ მეტრება.

საუბარი ჩანერილია ჰუსეინ აიღინის ოჯახში (ძველი გვარი თავდგირიძე).

* * *

— მემლექეთში ვირი ნაკლებათ ყოფილა. ზოგ სოფელში ბითევათ არ ცოდნიან ვირი. ტბეთ ერთ კაცს ახორში მაკე ძროხა ყოლია... ძროხა მოჰაზირებული ყოფილა, ხორონა ეყოლოს. შახაჯებ ეს ძროხა ახორიდან გამუყუყუანიან, საბძელში დუუმალნიან. ქიზინიდიფეთ ერთ კაცსა ვირი დაკარქეია. ეს ვირი ტბეთ გასულა. დუუკავიან ვირი ცა ამ ძროხის ბაგაზე დუუმბან. ლამეში ჩასულა სახლის პატრონი ახორში, ძროხას ეუენ, ხობოს ხომ არ შოვნილოფსო. ნახეს რაცხა სხუა სურიელი აბია ძროხის კალზე. უყურეს, უყურეს, ვეფერი მიხტენ: — ვირია, ჯინია, შეითანია რა არიო, — იყურებიან აქეთ-იქეთ. მივდენ ხოჯასთან, გააღვიძეს და კითხეს: — ასე, ასე არი, რა ვქნათო. ხოჯამ უთხრა: —ფეხებზე დახედეთ, დაჭდილი არ იყოს. გათენებამდინ მუუცადეთ. ჯინი თუ არი, გაქარდება, დეიკარქეის; ვირი თუ არი, დეიყროყინეფსო. მივდენ, ფეხებზე დახედეს, ნალები აქ. მუუცადეს გათენებას. საბახნამაზიხან ვირმა ყროყინი დეინყო. ძვილია მიხდენ, ვირი ყოფილაო...

— კოვზი გუუევარდა ყონალსაბას... ზეირალამ სიძეი მომიკლაო, ტიროდა ზოვლი. ქობი ცვობა იყო, სახლ დეეცენ, გაცარცუეს... აქ გადმოსლამდი ტაიათი არ ლაპარიკობდენ... პურმა გასუქდა მალე... შეეტყევი, ომერემიას გელინის სულავე არი ნენიდან დედეშვილები. იქიდან გადმოსულან ნურიია, ოსმანია, იუნუსია, შანალი-დედეშვილები. მე იუნუსასი ბადიში ვარ. მოლა იუსუფაი იქ ყოფილა, ნენიას... პილმეის დამეღარა, სევდას გამოკიდებია, მემრე პილმეის დამეღარა ერთიც... ნაბლები ქონდენ პილმიელებსა... იმანაც დაბუცდა.

— ჩემი სიტყუა მეჯბურინა დეიჯეროს... ნურჯანია სოფელში მეჯბურინა ნევედეს... ერთი კვირა თაბური მილლეთი იარებიან. ტათლიზე ვერ ვართ, ადეთ ვიჯებთი ოყათარჯა... ეს გელის ნაფრენი ესა, შა მირბის, შა!

— ვიყავ შენ დროს, მოხუალ ჩემ დროს... მაშინ ეილეს მუსაადე... სახლზე იყო

ტანტრაფა... შენ ზეიდან სეირობდი, ნეზამეთინი ჩიკე სროლილობდა. — ეი, შენ ქალი რათ გინდა, ჩიკეი ვერ მოკალიო, — ენეოდა ზეიდან... იუზი მიცვტო, დღესვე მიიყუანს ქალს... ნინებზე დევნაზე ის ციციო. ლებლები ქონდა და მომცა... შენ დიგიუდა დაუდომა, აღარ დგები... დილას მოღმა არ გავსულვარ ეზოში... მინიდან ყუელას ემინა... აკვანი გადმევეტით აქეთ... ახლა სალინჯაქი გუაქ, საქანებელია — ბალვების გასაზდელი. ბადიშები ამაში იზდებიან. აღრე აკვანი იყო. „ბრაზი“, „ბრაზი“ გუუდიოდა, ვარნობდენ. სალინჯაქსა ნინინ ქალები ჩამოკიდედენ ყანიფეში. ახლა სახლშიც ხმარობენ... „ივერინა“ ვთქვა, ისე გაე, არ ვდგები სუფრიდან... მე ჩემთათინი ავდგები... „თავან“-„თაბან“, — იტყვიან პუქუმეთში, თურქია. გურჯიჯა იქნება — „თავი და ბოლო“... რაფერ გავათენავ, არ ვიცი.

— ამათ დროელი, ოზდათსუთმეტი-ორმოცი წლისა რომ ვიყავ, თურქა სულ არ ვიცოდი. მექეთში ისწავლეს ბალვებმა... სხუანებიც ასე იტყვიან... ნინადლე შაგვაშინა ბერმა, ავათ არი ზოლი... გასწავლით სამნივე ძმებმა, გაით მემლექეთში.

— გულთენ, ნენი აქ არი?

— ზედა აჭარლებსა და მაჭხილვებსა მასხარი გვიყუარდა ერთმანებში. ისინი ჩუნენ გუდიანებ გვიძახდენ, ჩუნენ მათ გოდრიანებ ვუძახდით. ფქვილსა გოდორში ჩაყრიდენ. ხეირილები ისე კარქა მოქსოვდენ გოდორ, სიხათ. ფქვილი არ გევედოდა, მაჭხილვები ხეირის უდარან, ბევრიც აღმანას ნევედ.

— ბალვის მექეთუბი მოდის?... რა ტკივა ამსოლოლში?... ამილეთიანი ბლვი, ტკივა, აბა არა?!... ერთი ყარლი კიტრის თესლი გექნებოან? როისნა გააყარილოს? გძელკაკალია?... მე ორი ყარლი კიტრი დავრგე. დღეს პანანაი დუურიგე ყუელას... ნინადლეს მითხრეს ხებერი... ჰაფიზ აჰმედა ძიას ქალ თხუე? ჰოდა, იმას აქ თესლი.

— ჯამეშიც იყუენ ისენიც... მუკაც მეველალე, მუკაც მომინდა ჯამის ეზოში დაუდომა... დავდექით იმ ლამეს რაფეთასანთან... შენ ანას შენი ბაბოი ვუმუყდავეო, მეზნევა. ერთი იელეგრაო შექერაო... სახლებელია ჯინსი აქ მუგას, შაბათი არ მიიცემა. ...ზამპარ ისმიალამ ნეიყუნანა... მისათ იყო, არვის აწყენდა. ესიძებოდა ბაბოი. ...კიტრი საჭამადი დარგული გუაქ.

— ნანერავი გაატანა ჩემ ძმამ მემლექეთში, ხისიშები გეიგენიო. მუუხტენია ყუელათინ აქავრი ხებრები... სავაილში გეეთხუე?... იმდონ ჰალში შეედა, რომ?! იმსხოლოზე თქუა ყუელამფერი... მიველ, რომ დედეი ლოცვაზე დგას... ეფენდივით იყდა ყოლთულზე...უთავებოლო ბლვები არ არიან... ქალი ბოლი ქალი იყო, ღენი ხალხი არიან ყუელაი. კუპენი არ არიან... ძმა დასახლებულია ფუნდულის... უსიინი ტათლიჯი არ არი... ინათიანი ხარა? ახლა გუუძელ ამასა... გაქცევილი ქალი ნეხვიდენა და მიიყუნაო, მისათ არ მუა... იდილი ქალია ძალიან... ჰილალი გუუეკეთობა და არჩეეს სიშინდ.

— შენიდან მაიაც ნეველე და ცომიც-მეთქი... იმფერი სუფთა ქალი იყო, ფეხებით მიესრინა, ვჭამდი. სულაღე არ ყავს კაი, დიდ-მიდ არ დუუჯერებენ. ხათბოლლები ერთმანებ შექმნილ აკინებენ მეგე... ერთსა სახათი ყავს ბალვი.

— ისინი სხუა არაბით მიდიან... თქუენ უკანდისან დარჩით... ცხუარისავეთ ინსნები არიან... დისწულია ისა ჩემი... ხამათ და ხამათ გათხუება ჩათინია... ჰვაი ბარბალაია... საქონელი სულითო, ინსანი ლაპარიკითო, — იტყოდენ დიდუანები.

— ჩემო თუალის სინათლეე, რავარ ხარ? ჯანი არ შიგინ-უზდეს?... მითხრეს, მოსაფერი აქ ბძანოფსო და მუელ სანახავათ... მე აგზე ვენავარ, მარა თუალები მარანშიაო, — უთუქამს დედამერსა, მომშევია მოგე... განწიპაი, ჭლე დედბერი იყო ჰემაც... მოსაფერი რაცხა მუუნდება, იმას ვერ ჭამს, მარა რაცხა იქნება სუფრაზე, იმა ჭამს... მარანი, ქილარი ვიცი... ძალიან ბერი იმასა ტალავერა ხაპერში აქ და გარედან არ ჩანს. ტალავერა—იონჯა ინსანია, საქმეს მუაფერებს...

სოზგელიში, რომ მოკედე, ციოდეთ, ჯანაზას ტირილი მუუხტება, ქორნილ-სიცილი...

ერთი ემსალი ვართ... ის მინამტეურაი გახდა.

— ზეირალ დედეს მეზელული გირასუნის სოფელ ყარააჩშია. იმ ეტრაფში ერთი გურჯი სოფელია. ჩვიდმეტი ხანა ზეირალ დედეს ემის თორამა. ისტამბოლთან ახლოა. დეგანოლი შაქირაიცი იქ გამოსულა და მომკდარა. მისი თორუნი არ არიან, უშვილოთ მომკდარა... მოლა შერიფასი პრატი ყოლია ზეირალა დედეს გელინათ. მოლა შერიფაი კვიახიდიბიდან იყო... გძელი ომერაი თქუნმა პუქუშათმა გამოგზავნა: — ზეირალის თავი გამეტიბი, იმის ნონა ოქროს მოქცემით. დედემ მიხტა. ლოგინში ქუთუჯა დაწვინა, ნაბურა, თვითან ლივერით ცვედა. ხაპერი ვერ გეიტანა ომერამ. ზეირალა დედემ გამოტება ომერაი: — შენი ჭირიმი, ჩემო ბატონო, ამის გულისთენი გამომგზავნა პუქუშათმაო... ზეირალ დედეს ძმა ყოფილა ყურჩაყა აპმედაი. ის იქ დარჩენილა... შაქირაპაც აქ ქონდა ყურშუმი. გახრეტილი იყო ყარშიბერ. ზეირალ დედეს შვილმა გამუგზავნა საათი, ჩოხა-შალი... ვინცხა იუსუფამ არ მიცა. ამაზე მერაყი ქნა, ჭკუაზე შერიკა... ერთხან ანადანტოლმა ტიტუელი ინუა ბანდომი. 1968 წელში მოკდა ზეირალ დედელი... ზალუმი კაცი იყო, მარა ლოცვის ვახტ არ გაარუნებდა. მიწანიდა გირესუნ ნასლა. — დარი ბაბოთ თუ მინამი გიყურასო, მე იქ გამაგზავნევიო, — შემტყუნა. მეპაც გეყურანე გირასუნ და დავტეე ემაშვილებში... მერვე დღესა ამბავი გამომივდა, დედეი აღარ არიო. ემაისი და მისი თურბელული იქ არი დან-დან... თურბელულის მოყორვის ფარა მივეც იმათ... მუაბეთი კაი ქონდა ზეირალ დედესა. ველიოლებით დოსტი ვართ... ბევრი სიფუხრე გავნიევით, მარა ამსოლოლში კარგა ვართ.

საუბრობდენ ნური უნუერ (დავითაძე), შემსედინ ოზბეგი (თავდგირიძე), ალი ფორთოქალი (ფუტკარაძე) და სოფლელი ქალები.

* * *

— რა და რა თერთიბი ვისნავლე... დიდუანი დაღენჩილი შეშები სობაში შეეყარეთ. მეჯბური მუხუხლეფხონა და დაანთო ცეცხლი... ჩუენი ყურულული პანაია... ქეყოფნილოფს ის ეერი... ზეთიფეში ინვიმა ნუხელი.

— ყარადენიზის ლაზსა ყადლი ყოლია. ხოფადან ტრაფიზონში ხალხს ზიდავს მეგემ. ერთი კაცი მივარდნილა ჩქარაი: — მე მარტუაი გიმყუაი იქა, მეჩქარება ზოვლიო. დუუქდუმლებია ყადლე და ნუუყუნაია. შუა გზაზე რომ მისულან, ლაზ უკითხავს იმ კაცითენ: — ფარას რატომ არ მაძლევ? ჩემი ფული მემეცი აქაო. ფულითა მიყავს და? — ფული არ მაქო. — უთქვამს იმ კაცსა. — ფული თუ არ გაქ, ისე ჩქარა ჩემ ყადლე რატომ დააჯეყო. რა ექნა ახლა? ჩაგაგდო ზლუაში, შენ ბრალი ხარ, ტრაფიზონში გიციყუნო, მე ბრალი ვარო, — ენება ლაზი.

ზლუაში დუბასთან ახლოს ყოფილა. — გახტი აგერ ამ ნიშანზე და მე გადამარჩინე ამ საქმიდანო. — ლაზმა უთხრა. ლაზსა კაცი დუუტეგია ამ ნიშანზე და გუულია ნასულა უკან... ესაც ლაზის მესელე!

„აღმე, ხულა, ღორჯუმო, საჯდალისავეთ არიო, დაადე, მესხო, ყაშულიო“, — დიდუანებიდან მაქ გავონილი ბავობაში... იტყოდენ, ამა აჭარის წყალი ბილა არ გარცხისო... ტუელათ მემლექეთში ბეგობა ყოფილა. ენერბეგები იყუენ ჩუენი ბეგებო, — იტყოდა დედეი. რაის ბეგაო, მენა ვაჭამო და ბეგაო? ზენგელი არ ყოფილან.

* * *

მემლექეთში ბეგებმა ჩამოკიდება იცოდენ თავანველ, იგით კაცებზე. ამფერი კაცები არ ებლაყებოდენ ბეგებსა და იმითენ. დელილა აპმედაი იყო ლომანავრიდან. ამფერი იგითი კაცი. „დელი“ ერქუა ლდაბათ, თვარა გერჩექ დელი ხომ არ იყო. ჭკუაგამჭრო, უშუშუშინარი კაცი იყო. რაცხას იტყოდა, იმას გერჩექ გახდიდა, გააგერჩექებდა. ერთხან პაცხიდან მოკდა მეგომ. მისი ძალი სხალთურაი სახლში მარტუაია და ლექსობს რაცხას

გონჯათ დედ-მამათიონზე. მუდინგლებია დელიალასა, გაპერსებულა. დუმენყრევია ძალი სახლში. მუშულია ენრის ზინი. მუყყრია სახლზე ხმელი ენერი, ცეცხლი მუყცემია და დანუასნა ძალი სახლში. თითანი ანოლია კორდზე და თუთურ სუამს. უყყრია სხალთურასა, — მიშუელეთო. მოსულან მეზობლები და რაპალინდა გუდუურჩენინან სახლი დანუასა. ამფერებ იქმოდა მეგემა გაპერსებულზე და „დელიალა“ იმითვინ დუურქმევიან.

ამ დელიალასა გონჯი თუალით უყურებდა მეგომ ზულას თოფან ბეგი. ესკერში მუუთხოვინან დელიალა. მარა ამასობაში ოსმანლის ფადიშაჰსა ბეგებისთინაც დუუძახნია ესკერში. ჩაყარეს გემში ესენი და მუაყარეს ისტანბოლ: დელიალასთან ერთათ რაფერნა ვიასკროთო, — ფიშმანობენ მეგომ ბეგის შვილები. დელიალაც ასკერი, ბეგიც ასკერი... ფადიშაჰთან მუუყუანიან ესენი. დელიალა კაი შუხედული დელიყანლი ყოფილა. ფადიშაჰს მონონებია და მის სარაიში დუუყყენება ყარავლათ. სულ სამი ყარავლი ყოფილან. ფადიშაჰის შესასლელ კარებთან დელიალა ყოფილა, მიერე გარეთა კარებთან ყოფილა, მესამე — ჭიშკართან. ერთხან ფადიშაჰსა უთქუამს: — ერთი ჩემ ყარავლებ გამოყვადი, რაფერ მცუნენ დუმშინდანო. ჩუუცუამს ვაჭრის ურბა, ცხენზე გუდუუქიდავს პეგბით ალთუნი და მოდგომია ჭიშკარსა. ყარავლითვინ ალთუნი მუუცემია და გამოსულა. მიერეთვინაც ალთუნი მუუცემია და შამოსულა შიან. მიმდგარა ფადიშაჰის ყონაღზე. დელიალა არ უშვეფს მეგემ. ფარა ნააძლია, მარა დელიალამ დეემუქრა: — დაგადეფ კოროინზე და მოქვსავო. ყილიჯიჯი დაამპუნა მეგემ. — ჩემ ფადიშაჰს ალთუნში გაცელიო?! ძილია გუუსტრია ფადიშაჰსა.

დელიალაზე დუუძახნია ფადიშაჰსა ყარავლებითვინ: — ვინ იყო ნუბეთჩი ჩემ ყონაღთან ამ საათხოვ? დუუძახნინან დელიალასთვინ. — შენ იყავ საცუელათო? — მე ვიყავო. — შენ ახლა რა გინდა ჩემიდავო, — უთქუამს ფადიშაჰსა. — რა გაჩუქეკო.

— თესკერე მინდაო. — უთქუამს დელიალას. იმის პევესი ქონია, ბეგებზე ადრე ჩასულიყო მემლექეთში... გუდუუხტა, ჩევა ლომანავრზე. ბეგები ისტამბოლ არიან მიყრილი ესკერში, დელიალამ მამალი იქ დააყვილა.

ყანის ხნობის დრო ყოფილა. ყანას გონავს მეგემ დელიალა. ერთ გოროხ დაარტყამს, ერთ თავზე მიირტყამს: — გეკუთნის ყანის გონვა, ფადიშაჰს რატომ არ მოთხუე სხუა რამეო... მოვდა ისენ სულთანთან ისტამბოლ. დუუთერთობა ბეგების იჩყრობის ხებერი: — მე შენ ხიზმეთათ სიყურულით ნამულე მარა, აჯელობით გამომავზავნეს ბეგებმაო... ფადიშაჰმა დუუნიშნა იგირში ღირა. მაშინ დიდი ფარა ყოფილა. სულთანმა დუუძახა ვეზირებ: — ამ კაც დუზბამობა მიეციეთო. დუზბაში ყოფილა მაშინ ამდონ აფლულზე. ერთი გუმიშის ყილიჯიჯი უჩუქეყებია ფადიშაჰსა. სიკილამდე იგირში ღირას ღებულობდა ყუელა თუეს... ფადიშაჰს შყუარებია ჩუენი ხალხი. ესენი ერთგული არიან და გამომადგებიანო. მუშაჯირობა რომ ქნილა აჭარიდან, ჩუენი ხალხი კარქ მინებზე დუუქედულებიან, ვემილ ბურსაში მუუცემიან სოფლები. დელიალა ბანჩაყანას დამუქდარა.

დელიალა პაჯე ნასულა... ბეერი ხალხი ლოცვილოფს ქააბეს. არაბზა ეხუუენებთან ღმერთსა. დელიალაც ეხუენება ღმერთსა: — მე ვარ, ღმერთო, ერთი შენი ხარო. ესენი რომ გუუენებთან არაბზა, მე ის არ ვიცი. მე ჩემი ენით გუუენები ამათ ნათქუამსაო, ყაბული გიმიხადეო. პაჯი იხეთ ევენდის გუუგონია ესა. მივდა და აკოცა მეგემ თუალეფში. ეს პაჯი ევენდი იყო ღორჯომელი.

დელიალა სუფთა კაცი, ალა კაცი იყო. ერთმა უხმარო კაცმა, უბარ იარამაზმა კაცმა, უბარმა კაცმა გაახტელა. დეიკავა და ლამაზათ შენაყა, გამონაყა, ცემა. იმ იარამაზ კაცმა ევდა სოფლის თავზე მალალ ენრეფში: — ნუ იქ, გულოვ, ნუ იქ, სულოვ, იმ დელიალა, ძგუფ დელიალა. — დანყვიტა ჯოხით იქავრობა. ენრებზე იყარა აჯელი. აბა, რანა ექნა. დელიალას ვერ შენდებოდა, ბრუდე თუალით ვერ შეხედევდა...

დელიალის ხებრები ზეყერია ახისხალოლიდან, ჩემ ბაბოდან, მაქ გაგონილი,

დასტავლილი. მემლექეთში ყუელას ცოდნის.
მთქმელი ოსმან ახისხალოლი (გოჩიტძე).

* * *

— რაზე შეიფუნჩენით?... წაკიდებულან მეგემ... კვერის კაიყებ აკეთფეს... ჭრელი თხაო ბითევი დალიანი გონიანო... სულ მარტუი არა კალოს არ გავლენევედით... მულას ნეედოდენ ზაათი... ბალები რომ ვინახსებდით, იტყოდა: — დღურე, ნუუყურეთო, დადექითო.

— ნენემ თურქა არ იცოდა. ჩემ ანამაც არ იცოდა. ჩუენც აგერ აქ ვისტავლევით თურქა... ჩემ ანალულმა ვერ დეისტავლა თურქა.

— რასიმასი სიძე არია? ისინი არიან აქა... მისათ არ აქ არაბა... ესკიშეპერ ხალაი მყავსო... ფოსტა-ფოსტა ვჭამთ ზაათი; შაბანი არ არი.

— იმა ქალი მოკდენოდა, ერთი ციცი დარჩენოდა იეთიმათ. კაც რა ექნა, არ იცოდა... არვინ არ ყავდა მიძხედავი. საქმეზე წასულიყო, ბლვი ჰად დევტია; უსაქმური შიერი მოკდებოდენ. — წყალშინა გადავადო, თუ ვინმემ არ იყაბულო, — დეიჩიელა ჩემთან. ბლვი ბასრითან იყო. მე ამფერ საქმეს ვეძეფდი, ლმერთმა მომცა-მეთქი, მაღლინა მომაგებოს-მეთქი, დეფეიშმანე. ავდექით, გვევტატუნეთ, გვევლით ესკიშეპერ... ნაიღონ თორბაში ჩადლა ურებები, გამეიტანა ოდიდან და წამოქყუა. მაამისმა დემეშვიდობა:

— ბაბა-დედი, ჩემეზუტეო, ამჯას წაყევი, მე საღამოს მუალო.

წამეყუაით ციცი... ახტება დუქენბში შოკოლადას. დევლუნე, მევეკიდე ზრუქში, მიელალა, ფეხით ვერ იარა. შეველით სახლში. ქალები მოყრილი არიან: — ბაბა ანეი ვინა იყოსო, იენგეი ვინა იყოსო, — მიეითხა. — ბაბი მე ვიქნები, ანეი ეს იქნება, ბაბა ანეი ეს არი-მეთქი, — დავაკვირე ყუულაზე... ყუელას მიეხვია, მივედა დასოსოლდა კერასთან. ჭრელი შანაი კაბა ეცუა, ებედი არ დამავინწყდება.

— კნაჭედა ყულამფერ. ვეფერ გამუაპარებდი. რაცნა ყოფილიყო, ჩუენიო, იტყოდა; სხუისი, რა იყო, არ იცოდა... გეიზდა, კაი ქალი გახდა. კაი კაცი ყავს. დარიე ქონიან, კოფრათივეი დეწერეთო. გონჯ სახლში არ ჩავარდნილა.

— ემინე, ბარსამ ქცემდი, შალალი მიყავ-მეთქი, — ვეტყვი შალაბეგუმ... არნა მეთქუა, რომ სხუისი იყო. პრაბმა ჩემმა უთხრა ყულამფერი მეგემ... მოლოგინდა. იმფერი ლამაზი პრატი ყავს, რომ ბულული.

— პანკა-პუნკით არ წეისლელება, ტალახია... ამეილევით თითო ლუქმა. უყისმეთოთ არ ნეხვიდე.

წახუბარი ჩანერილია დურსუნ ოზდილის (გოგიტიძის) სახლში. საუბროპდენენ ფატყუმე და დურსუნ ოზდილები (გოგიტიძეები).

* * *

ბოჯექები ჩინდებიან ქვის სახლებში. შამამ ბოჯექიც იცის აქა. ეყერი, ხარაბუაი, ბუზუზუნაი ვიცით. ბუზუზუნაი დიდი ბუზია. ზეიდან ყედიფე აქ გადაკრული, ყედიფესავეთ. ბლების დროზე ბერია. დაჟდება ბლებზე, იზუზუნეფს ძალიან. ბაღობაში დეკავებდით. ფეხზე მუაბემდით კირნაფ, ზედან ასე დაფუზანდით, დაფუზანდით, გუფერინდებოდა, ძალიან იზუზუნებდა, ძაფით დეკავებდით ისუნე.

— ცვანაიცი არი. ძალიან აამყრაღეს. ხელ წააკარეფ, მოგაცუამს.

— ბზიციც ვიცით. ბუჯერ გააკეთფეს ფუტკარივით, თაფლ არ გააკეთებს. ხიებ დახრეტს, შიან გააკეთებს ბუჯერ.

— ჭალინკალაი თიგობის დროზე ნუუხტება, წრიპინობს ბალახებში.

— ტკიბაი ძალიან მიაჟდება საქონელ ძუძუებზე, ხარებსა ქუემედან. ჩააჟდება ტყავში და კბენს. იანა სისხლი წოვენშინა მოკდეს, იანა ხელითნა გამეიღონა... წურბელას

დეკავებდით ტლახიან, ჭილოიან ტბაში. იმ ნურბელას ჩავყენებდით კოშკში. ძუელი ინსნები მიებმდენ ჩენგებზე, კიბილები თუ ტყიოდენ. მიებმდენ, ამოძრებოდენ კოშკიდან. ჩენგებზე მიებმებთან. გონჯი სისხლი თუ არი ნამსხმანში, ავატყოფი, გამოწოვენ. ჩავარდებიან ხამათ კოშკში. ზოგი მიებმდენ ფეხზე, ვინცხას ფეხი ტყივა. იმა ძალიან მუაფერებდენ ნენიები — ხატიჯეი, მუნთაპაი, გულიზარი... ესენი მემლექეთში დაბადული არიან. ერთი ბიბაი იყო — ფემბეი, ძალიან მუაფერებდა.

ტბაში ჩადგები, ამინევე ფეხებ, ამინიონა მულამდი. იმას უკან ჩავდგებოდით ტბაში. დეინყონა: — ნუუ ნურბელა, ნუუ ნურბელა, ნუუ ნურბელა, ნუუ, ნუუ! — დაუძახიდით. გახედავ, მეგებმება ფეხზე. ამინევე ფეხ, ჩააგდევ კოშკში. სისხლი არ გამოგია. მისთათინაი გაძლება, გადმუარდება.

— ჭიყელაი, ჭია, ვიცით იპაც. მე რომ გადამხდა, იმფერი ჰქეია გითხრა? აგერ ამ შუბლზე ხედავ? მე ვიყავ ჩემ იბრაჰიმთანაი ბალეი. ჩუენ ქვექონდა არსაში ყურძნის ბოგა. ბოგა იყო ბალზე ჩამოდებული. იმ ბოგას ქუემედან ბევრი იყო ეკლები. ეკლებში იყო ქვები. ერთი დიდი ფტყელი ქვა იყო. იმ ფტყელ ქვებზე დაკრობილი ერთი პანაი ქვა იყო. იმას უკან ბლის ძირიდან ვერ უუცდებოდი და ბოგაზე ეველ, რომ ბალზე გვედვ. პამა ზედან არი ერთი პატარაი ხე გაბუგული. მე იმაზენა გვეიარო გოია. დიმიშა ფეხი, გადმუარდი. იგირიმ ეკლემში, ქვებზე რომ დაკრობილი იყო ქვა, იმაზე დევცი შუბლით. აგერ ეს ფერი მამინ გატყდა. გამოიდა დიდ ჯემალ ემას ქალმა, იმიკიდა, გიმიყუნა შინ. სოფელში დოხტური არ არი. ნენემ მიმიყუნა კაპელოლის ოზოში. იგირიქ იყო ბევრი ქვები. ქვებ ქუემედან მოყრიდა ჭიყელეები, ანია ისინი, ქვით დანაყა. აგერ ამ გატყილ შუბლში ჩადვა. შიმიხვია იმას უკან ფალაზით. ის არ მყყო, შეხოელი ვიარებო, ... ბალეები არიან მეზობლისა, კინტლობა დევწყეთ. ერთმა გამომიქნია ქვა. იპაც არი ყარაყადიდედეს ბადიმი იზეთაი. იზეთამაც გიმიჭრა შუბლის მიერ თერფი. ფალაზი გავასტორეთ შუბლის მეიდანზე, ბითევა შევახვიეთ. იზეთაი პანაი არ იყო... მიმიყუნა და სხლის ძირში დამანენა ნენემა. ის სხალი პალა დგას. ტუალი ჩატეხილი მქონდა. იმ სხლის ძირში ერთ ჩაის გასუამ, რომ მოგაგონდეს ჩემი გადახდენილი.

მთქმელი მეჰმედ ოზბეგი (თავდგირიძე).

* * *

— უბარი სიტყვები ბევრი ვიცით, დაგინება. ჩუენი დიდუანები იტყოდენ: — შენ რა ჩემი ნაგაზი ხარო. „ნაგაზი“ არ ვიცით, რას ქეია. მასხარი სიტყუაა. გაპერსებიხან გუუგახუნებთ ხოშრათ. ვიტყვით: — შენ ლენძუკო. მეგემ „ლენძუკა“ ხმელ, ჭლელ ძალს ეტყვიან მემლექეთში... შეგინება ძალიან ვიცით გაპერსებულზე. ასჯერ ბაბოი გაეხდები დღეში. — ამისისხუანი ბალეები რა დროს მიგეტსტრაო, — მეტყვიან და იცინებენ.

...უჩამუადან 1939 წლის ზაფხულში გადმოიდა პანაი ომერაი. ასე ვუძახდით იმასა, ტანდაბალი კაცი იყო, პამა ჭკვითა დიდი კაცი იყო, მიმხდენარი, მომფერე, დამფასებელი დიდ-პანასი.

— ბალეი დამჩა უჩამუას, მეველუდაიო, — იტყოდა ზავალი. მისი მეველუდაი ახლა სამოზდაათი წლისა მაიც იქნება. უჩამუას ერთი პანაი მეპელე ყოფილა, იქ მცხოვრებულა ეს ომერ-ემაი. აქა გამოქცეული გადმოიდა, ყარაღრი...

— ჩუენა ბოლშევიკის თერფი არ ვიყავითო, — იტყოდა. — ჩუენა მემედ-ბეგის თერფი ვიყავითო.

— რას იყებოდით-მეთქი, — შევეკითხე ომერ-ემასა, ართუხ.

— რას ვიყებოდით და, მემედ-ფენდიმ ჩაგუაქუა, დაგუახურა, დიდუანი სასროლი თოფები გადაქკვიდაო. ვართ, სულ ცოტაი, ხუთასი კაციო. ერთჯელაც შემოგუეხვია

რუსის ასკრემაო. ასკერის თავზე იყო ერთი ყუმანდანი, ზავითე დუზბაშიო. იმანა გვითხრა: — თქუნენა ნაგჭუჭკონა ყულელი დე ციხეშინა შეგყაროო. მარა აღარ დავამთავრებთე ლაპარაკიო. რომ ამუწუნურე, კაცოო, გაეპქენვიე დუზბამ ტრინკებიო.

— შეგაგდეს ციხეში თუ არა, დელიმ-მეთქი, ვკითხე.

— რავარ იქნება, კაცოო. ყოჯა მემედ-ბეგ აბაშიძის კაც რავარ შააგდებდენ ციხეშიო. დემეშულენენ ჩუენიანები და გამაქციესო, გადამარჩინეს ციხესაო.

მემედ-ბეგისთინ ვესხრიკე საქმესა ათ ნელნადსაო. ჩუენ ბეგსა ბოლშევიკობა არ მონონდა; ხალხსა მიწას, ქონებას არ უტევს ბოლშევიკი და რათ მინდაო, ხალხინა დიმიტიერბოსო. ზედაი აჭარა თლათ მემედ-ბეგის ხალხი ვიყავითო, კერძობსა გვინდოდო.

აჭარას ხალხი ადამის ხნიდან მოყოლებული მისათ ცხოვრობას იყო მიჩვეული, სერბესათ ცხოვრობას. მისი ბეგი ყავდა თავზე გამორჩეული და იმას მიყვებოდა ცხვარივით. ბეგი კილდეზე გადავარდნილიყო, ცხუარიც გადაყუებოდა იმითინ, რომე ბეგი ამ ხალხის მონალე, მისი ბატონი იყო. აჭარას ხალხი მემედ-ბეგსა უბეში ყავდა ჩადებული, პარქა უყურებდა. აჭარლებსა თუალეში ვარაიოდა ვერვინ ჩახედედა. ეიდა, შამოვდა ბოლშევიკი და ხალხსა ჭკვის სტავლება დუწუნო: — ბეგობა რათ გინდარან, ბეგები გაავადეთო, ჩუენ თერეფზე გადმოითო. კერძობსა მოშალევიტო, ზიარი იყოს ყულეამფერიო. ძუელები იტყოდენ, ზიარი კდარი ზეზე დარჩაო... ზიარაი ძმიებიც ვერ მცხოვრობენ და რიგდებიან, ცალკე გადიან, ვინცხა რიზმანასთან ზიარი რაფერნა გვემცხოვრა, კაცოო. ამითინ გვინდოდა კერძობა, ჩუენ-ჩუენათ ყოფნაო... მარა ბოლშევიკი ძრიელი დარჩა, ჩუენ ნელ-ნელა დავცოტავდით, ჯამუშობა დეინყო. მემრე მეც ყარაღობა დეენყე, ყვიდელი საქონელსა იქით და აქეთო. დანაბლოსა გერქმანის ჩხუნტი გამოვდა. ასკერში მიყავდა რუსის თავრობას ჩუენი ხალხი. მეც ავდექი და აქეთ, თურქიეში გამევექციო...

— ერთ ინსანს თუ რამე ყუსური აქ, ნოხსანია, იმიდან გამუა ნაჩრობაო, რაცხას ნაჩარ, გონჯ საქმეს დეიფქრესო, იტყოდა დედეი რეპმეთლი.

— ტიტყარი რომ დეიყავანო, ვერ მიხდება... ხუალ მივალო ბურსაში; იმით მივალო, მის ბლვ არაბაი აქ... ახორინა დავბლუნანო, ვიტყვით. ზლუენა ჩავყაროო. მარა მიერე თერეფიც აქ ამ სიტყუასა; გელინინა დავზლუათა ალთუნითა, ურუბითა, მოვროთონა, ჩავაცუნანა, დავახუროო, ამფრაც ვიტყვით... მოსაფირი მუხამედამ დააზლუა და გაგზავნაო, — იტყვიან შენ რომ ნახუალ მემრე.

— ახრო აქ სანანყალი, სანათური. საქონლის გუბურსა ნიჩაბით გადავყრით. კინით გაკეთდება ბიზაილინალი. ხითაც გაკეთდება ფინალი. ვიხმართ ბზეში, ექსითითაი იქნება. ვიხმართ კალოო, კალოს გაევანაევებო. ვიცით კიდო დაბაი. ის იმყო დიდაი. გოდორ, ბზეს ანეეს. ბზეს ჩავყრით ჩითში. ჩითსა ხარის არაბაზე მუანყობით ფიცრებით. ის ეილებდა ბეერ ბზესა. იაბით ავამსოფთ. საძქელში დაბით ჩავყრით.

თიგას ავწვეთ მერულით. ის არი ხისა, ორთათაია. გაკეთდება ძენნიდან, ცაცხვიდან, სუბუქი იქნება. იმას უკან ვიცით ფოცხი. ფოცხ აქ ბეერი თითები. ნაპურვალში დარჩენილ პურის თავებ მოკრეფს ის (იგი — იტყვიან ასანფაშლები). „იგირის“ — ასე ვიცით თქმა. იმას უკან ვიცით როდი. როდი ფიცარია, აქ ტარი — როდის ფაიანდა. კალოს რომ გალენავ, რომ მოთავდებდა ლენვა, მოკრიფონა ბზე, გახადონა ბულული. როდითნა მიაროდონა... მოვაროდებთ ერთ გერზე, ფინლებით გავანაიებებო, ბზე გარიგდება კაკლიდან; ბზის ზინი დადგება ცალკე, პურის დარჩება ცალკეთ. იმას უკან ავნიევით ხელში ხალბური. ხალბური დიდაი, ცხრილი პანაია. ცხრილიც ვიცით. ხალბურ აქ ქარა, ტყავით მოქსოვნილია, ჭიჭინები აქ. ახლა თელებით ქსოვენ... დავასევით მერული მინაში. ნამოკვიდეთ ის ხალბური მერულზე. ხალბურის ერთ თერეფიდან მოვდევიტ ხელი, გავნიეთ. ჩავყაროთ გასასუფთებელი პური. გაეაქანოთ. ძირში გამოიდა სუფთა პური. ხალბურში დარჩა ხომორი ბზიები. იმა ქვია ხეჭეჭო. იმას უკან პური

ჩაყვარებით ჯუღლებში. დავაყვარებით ხარი არაბაზე, მეგტანეთ სახლში და ჩაყვარებით ხაროში. ავაძსევით ხარო. იმფო ძუელათ იყო გარეცხვა. პურ ჩიტანდენ ღელი ქენერში ჯუღლით. გარეცხვდენ წყალით, ათ ქილეს, ოც ქილეს. ქილე ორი კოდია. ერთხან ჩუნც გავრეცხვით, დავაგვით ძირში ხასირები, ქუნჩალიდან მოქსოვნილი, გაფინევით ზედან გარეცხილი პური. იმას უკან მუნთაპა ნენემ დაუდა, დაცო ქათმები, არ შეჭამონ პურიო. იმას უკან რაცხამდონი განადა ფევილი, იმდონ ჩაყვრით ჯუღლებში, მივტანთ ნისქვილში. დააფქვიე და ჭამე, გააკეთე ბურღული, გააკეთე კორკოტი. დაჯექ და ჭამე ერთ ზამთარ, იადა გაყიდე. ახლა ანჯახ ვჭამთ, გასაყიდი აღარ მოქცეუვს. ჩემი დედე გაყიდა. პურის ფარით ჰაჯ ნესულა ისუფა დედე.

— შენ დააფქვიე, პა!... ნისქვილში შეითნები მიეკრიფვიანო, იტყოდენ ოცი წლის წინ... მაგრე იყო თქმულება.

— ჭო, დერსუნავ, ჩუნც ბღვებ ჩამუშუტანიან პური. დააფქვიე ფრანჭულათინ!... ფრანჭულათი ლამაზი თეთრი პურია. ზაათი ჭად პურსა მივატანდით და ვჭამდით.

— ნისქვილში გიმიგონია: — არ დაარობიო, ეგმზე არ დაყაროო. ეგმი რა არი? ეგმი საქონლის საქმელია. ეგმი რომ მოთავდება, რომ დეიფქუევა, ქვაქუეშ დარჩება ნახევარი შინიკი საფქუავი. ის ბითევიანა ჩამეიფქუას და პური ისენა დაყარო. შინიკი სარწყავი იყო. შინიკი არი კოდის ნახევარი. იყო გაკეთებული შინიკები, ყაბალები. ესენი იყო ხით გაკეთებული. ყაბალი იმფო პანაია. რვა ყაბალი არი ერთი კოდი. პურ ერთ ოყა ნახევარ ვიღებს. ერთი ქილე პური გამუა ოზდაათი ოყა... სოფელში თუ ერთი ნისქვილია, იქ აფქუევენ ყულაი. ნისქვილჯი სირაზე შეიყუანდა ხალხ, ნობეთში შეიყუანდა. მე მეტყოდენ: — საბეთინავ, მე სიმინდი გეგტანევი ნისქვილში, არ მოვდა ნობეთი, ამელამ გვასესხე ერთი ყაბალი ფევილი.

ჩემი ანაი ეტყოდა ბაბოსა: — ბეროო, დეგველია ნისქვილობა, ხარებთინ აღარ გუაქ ეგმი, ძროხებთინ ქეფეგისქეტო, ვირთინ — ქერი!

ბაბოსნა ექნა ნისქვილობა, ჯუღლით პურის კაკალიანა წველო ნისქვილზე.

ვირის შვილსა მუტრუქსიფას ვეტყვით... ცხენ ვაჭმეთ დაღერდილ ქერ. ვირ ნანარჩენებ დუჟრიან. ნეკერიც, ჩალაც ვიცით... ფხალ გაყახმობდით და ვაჭმევდით საქონელსა.

იტყოდენ: — თმები თეთრი რატომ გუაქ და ნისქვილში ნასაქმი გუაქო. თლათ ყოლაღ საქმე არ იცის ნისქვილში.

თივასაც ბარსამი ხიზმეთი უნდა... თილფანი ხელში, ორსი და ჩაქუჩი. ერთი თილფანი გრილში დავეჯქით და მოვკოდევით. იეგა, მასათი მეგტანევით, უუნევით თირფნის პირი. თირფანსითილფანს აქ პირი, ყუა, ტარი. ტარზე აქ ლეკი, მარჯუნა ხელი მოდევი იმაზე. ჭვირთი, სიმძიმე ლეკზე მოდის... გეველით ჭალის პირში, დვენყევით თიბვა. იმღერებდენ ნადში თიბვიან. ჩუნც არ დიგვისტაველია... ბალახი ძალიან მაღალი, ჩანოლილი იყო. ვიტყოდენ: — ბიჭებო, ამ თერფვიდან დვენყეთო. იქითიდან თირფანი არ მჟუღდება, ზეიდან მოჭრის თივას. ერთი ნაპირი, დიდი ნაპირი მიმაქო, — ვიტყოდენ. დიმიძახებდენ ბიჭები: — საბეთინავ, შენ პანაი ნაპირი მიგაქ, მაგრათ მჟუქვინი!

თიბვიან სიცხვა, ზაფხულის დღეა. მალ-მალე მოგინდება პირის გასუღლება.

— ქემაღავ, ერთი დო მიტატი, შევსუათო, — დეიძახებდა ვინცხაი. წყალი იმფო წყალ აწურეფვს, დო ჯოფს... იმფრათ ზოელი თიბავს, რომ არღვევს, ზუზუნოფს და მიდის... ზითუალი უყურეფს ბალახ. ბალახი გაჭენება, გახმება, იმას გადავაქცევთ მერულით. მიერე დღეპაც გადავაქცევთ. მერე ჭალასი ბალახსა ხელით გავენჭავთ. ერთ-ორ დღეს ზითუალი უყურეფს. იმას უკან ჭალას დავაბულულეფთ, მერულით მოვკრეფთ. გაყაკეთებთ ბულულ. იმას უკან ერთ დღეს დაუდება, დეიტკენის მისთათინაი. იმას უკან აწენეთ მერულით, დავყრით ხარის არაბაზე, მეგტანთ სახლის ოზოში საბქელში საბზელში. თუ დერი გუაქ,

ჩაყვრილი იმაში, თუ არ გუაქ ეერი, გარეთ გავაკეთებთ დიდ ზეინს. დავასობთ შუაში დორეგ, ზეინის დორეგ. იმაზე ზედან ავასხამთ თივას. ქუემ დუღებთ ჭერებ, გავაკეთებთ იმით იზგარას, წყალმა არ შუუსკდესო. ზეიდან დავყრილი თივას... ეველით წუერში. ნამოვდევით ზეიდან ჩათალაი ხე. დავახურავთ ჩალას სამ-ოთხ კონას. ძუელ ხასირ ნამოვდებდით, რომ ზეიდან წვიმა არ ჩევდესო, არ ამფორდესო... კაი თივა არი სამყურაი, პრასა ბალახაი, ყაინაში. ყაინაში მაღალი გეიზდება ლეშხივით. ჭლო ბალახი წყლიან იერზე მუა. კუკუმეკავაი ბალახი, კლერტაი, ხურთქლაი, გელნიჯილი ვიციით. იონჯა ბალახსა, მურდუკი ბალახსა ერთი დათესავ. ერთი მისთინაი ამუა. კლერტაი ბალახი შუიდ წელწად ყოფილა ბუხრის ქენერზე დავიდული, წყალი დუენახავს და ჟური გამუჟულია. კიდო არი კატარაი ბალახი, ბუნლო, ენრიანი ბალახი. ანწლი, ნარაი, ღვალო, ფახლობოლოკაი. ჩიმებში ამოვდოდა ქათამნაცარაი.

მიველით ზამთარში. საბძლიდან დევწყევით თივის გამონიკვა. შევტანთ, დუყურით, შევტანთ, დუყურით საქონელსა, ბახლომ გაზაფხულზე გავწანევს თუ არა... თუ ალაფი ბეერი გუაქ, საქონელ კარქა გავზამთროთ. თივას ბაგამი ჩაყვრილი.

ახლა ერთი შესულე: ყოფილა ბაგანბეგი. უთქუამს: — ეს ქალები ძალიან ბევრ ლაპარაკობენო. რა ვქნათ და ახორში შვეყაროთო, ერთ დღესა ასე ვქნათო. გერჩექ ძალიან ღიბეთი იციან ქალებმა... ბეგსა შუყურია ქალები ახორში. ოზდაოთხ საათ უკან ბაგან ბეგ გუუგზავნია კაცი: — გუულე კარი, კითხე ქალებსა, რა შუუტყვიან ახალიო. მეგემ ქალები დამედარან ბაგაზე, გამწკრივებულან. ერთსა დუყვირია, რომე: — ბაგამ ტრაკი დამგალაო. მიორეებსა გუუტყვიან: — ბაგან ბეგი მომკდარაო.

კაცსა კარი შუუღლა და უთითხავს: — ქალებო, ახალი რა შუიტყვითო. ქალებს დუუძახიან: — ბაგან ბეგი მომკდარაო... ქალები მუყუყუნიან ბაგან ბეგთან. იმ კაცმა უთხრა ბაგან ბეგს, შენი თავი კდარი იციანო. მუუთითხავს ბეგსა ამბავი და მიმხდარა: — ქალებს ვეფერ შავახტენთ, რაცხას ილლა შეიგონებენ, ჰაცხა გინდა, იქ დავამწყრიროთო, ბეგობაზე ვარი უთქუამს, რატომ დროზე ვერ მივხდი ქალების ამბავიო. საუბრობდა საბათინ ბაშთურქი (ვახტანგიძე).

* * *

— ღმერთ მუუცემია შეილები და მეპაც არ მიმტუტებია. ძალიან რაზი ვარ ბაღებთან. ათი შეილი მყავს. პანაი ოთხი წლის არი, დიდი თხუთმეტი წლისა. პრატები ძალიან მაქეიფებენ. — კროხი ასენა დავაყდუმლო-მეთქი, — ვიტყვი. ყასაბადან ავალ, ვნახავ, რომ დუუყდუმლებიან კროხი... მე თუალებით დველაპარაკებ, იმას მიხტებიან... დებსა უყურან ერთმანები; გეიზდებიან, გეთხუბებიან, ერთმანები მიენატრებიან.

— ველარ ხორონა ქი იქა ქალმა...მინაი? ი, ი, ის იბლისი, მაიშუნი ისა! უმუდი ნე გუქუანა... უმუდი იქენყვიტონა ავატყოფიდან... უსუფასაც შუუტყვია... კაციც ჰახლია, მე არ გაძლევ ციცასა... გულში აქუან მეგერ... ჩემ იეგენბ არ უქნიან... ხისიმობა არი, ბუსეფერ, გონჯი არ გაწუდელ... სარეცხი გვიქენითო... კანკალი უარება ბაბოს... ოგოი პრატაი არ მინდა... ნამუარს სამთუჯაი... შენ დემაქ რომ არ გეიარ, ჩუენი აღარ იქნებო... ხალაშვილი დეა მიყურადო, ახლა სხუფერ რაფუკნა შიმოყარდეს, ხალადან მცხუენიაო... შაიქემ ჩუენ შუაში ააფერი არ არი-მეთქი... გამჩნმა გერმელ დღეს გიმყოფნა შეილი... ახლა დავაყდუმლევით იმ დერზე... თოქას არ ვუზამო, ვერ მოვრჯულეთ, იმფერი ღორი შეა. შიჩ უდუუნახველი მივეცი.

— მემლექეთში მეგემა მუუპარვან ხარი. ეს მემლექეთიდან გადმოსულ წენეს პირიდან გიმიგონია, სუნდუს წენედან. ხირსიხები მეგემ ერთ მოყრილობაში არიან. ერთმანეთ რაფერ უთხრან, რომ ხარი მუუტლან და დუუმალისა. ახლა ერთმანებ რაფერ ვუთხრანო. ეშინიან, ხორცი არ ნახდეს. ერთი ებნევა მიერეს: — იქ რომ იგნა, თუ არ ნავნაო, იქ რუმ იქნა, თუ არ ნახდაო, იმას ქვია. იმერთი ხირსიხიც ამბობს: — ორშაფათ

ვარდაგანაო, დევნახე, ვარდივით იყო ორშაფათაო. — კვირას წონწორიქეო, კვირას ავნწორთო. ის ნენეი ამას ასე გეაცინებდა. იმ ნენემ იცოდა მელასი სიმღერა: „გაეროლიო, ყადირაჲ, მეხი დაგეცაო, პანაი ჩემ ქათმითინ ყური მეტეცაო. მელამ რომ მივდა საქათმეს კართან ფეხი მიეცეცაო. ქათმის ნაყუანისხან ძალუან დეიკნესაო“... კიდევ იმღერებდა, მარა აღარ გვახსოვს.

— ხულას ხუთ წელწად უსტაველია ჩემ დედეს, გოგითიქე მემედ დედეს, გულდაცხაროლის. მის ბაბოსაც ქმებია ალიაი. მემრე გადმოსულა ისტამბოლში, თექვსმეტ წელწად უკითხია. მერდესეს მემრე უკითხია სხუაგან, რომ გახდეს ენ დიდი, რუსტიქე მექთებში. გამხდარა დიდი მსტავლობელი. ამ მექთებში ერთ დღეს შესულა დიდი ფაშა, უთხრობია თელეებითინ: — ჩუენ აქედან სწმა! არჩეული თელიბი ქეჭირაიო. გადაარჩეს კაი-კაი თელიბები. ჩემი დედეც ამერიჩეს — მალალი, ნასტაველი, ჯესური|გაბედული, მაგარი. მემრე წუყუანთან ჩანაქქალეში. — ათას კაცში ერთი გადავჩირაო. პარფი იყო ინგლისუებთანო. მეო ლმერთმა დღე მომცა, გადამარჩინაო, — იტყოდა... ჩემი დედეი რომ ისტანბულში სტავლობდა, გოგიაყრინდა ერთ გუარდა ილა, ერთ გუარდა თათლ გამუუტანდენ ოდა იმა დალევდა მეგომ ყუელა ზამთარ. ის გუარდაები ახლაც ცოცხალია. სოფელში გუაქ შენახული. თეფურიც აქუან ბაბოსან შენახული. თეფური ლამაზათ არი მოხუენილი... თათლ და ილა რომ ჭამდა, იმითინ იყო ძეგეფაი კაცი.

— ერთი დედაბერი დააპირეს მეგემ ჩუენ მემლექეთში. კაცებმა მოიდენ და ელწობას იჯებთან ბაღებში. მის ბაღე თხოვენ ანასა, მარა ზოელი მოხუცებული დედაბერი ყოფილა. ბაღესაც უთქმია: — ჩემ ანამ რალანა გეეთხვოს, პირში კიბილი არ დარჩაო. დედაბერმა გეიგონა, კარი გაალო და დღუძახა: — აგერ, ანაჲ, ერთი კიბილი მაქო.

— ჰოდა, ანაჲო, ამათ წელწედ და მე შენ გაგათხვონაო.

მეგემ ყოფილა ერთ წელა თაზე იაილა, ცივი, ყინული. გახდა დილა. შვილი ებნევა ანასა: — ანაჲ, იმ კაცებსა მე სიტყუა მივე, მარა მენა ნიგიაყუნაო ცხენითო. დედაბერმა გეიხარა, ვეთხვებო. მეგემ ეიყუნა იმ ციე თაზე, დატია და უთხრა: — ახლა მოიდენ შენ ნეფის დადიებმა და ნიგიაყუნაო. მარობაში მოსულან გელები. გელების მოსლამდი დედაბრითინ კანკალი შუუტანებია, შეცივებია ზოელი. დედაბერსა სახელი ქმებია ხეიბიქი. — მევო სახელი ქმეია ხეიბიქი, კანკალობს და ყვირის. გონია ნიქაჰს იჯებთან ხოყვიბიო. მისულან გელები. ლამეა, დედაბერი იყინებს. ეიდა, გელებმა პირი რომ ნაატანეს, დედაბერ ეგონა ნეფეს მიყვავარო: — ნელა, ნელა დამაყოლეთ, ჩემო-ნეფის დადიებო, ამაზე ნინაც გიმივლია ამისთანაი დღეებო. განინეს დედაბერი გელებმა. ესაც დედაბრის გათხუების ხებერი!

— ზაათი იტყოდენ მუელები ლობის ლექსსა, ყუელაი არ მახსოვს. „ჩემო დარგულო, ლობიაჲ, ჩაგაყარე მიწაშიო; დაბერება შენ ვერ მიხტი, ლერნიც მიე ზედა ცაში; გაქწინე და გამოქწინე, ზრუჯით მოგათრიე სახლში. მე კარ ერთი ხუცი ბერი კაცი, ფეხი მიწყეია ნაცარშიო. მაჭამეს ლობიაი, გამაბერა, ველარ გავასტარი კარშიო, ბლაზხა პირი რომ შალშიო“. გამაქლეიქე, გადაბერუნდი, დედაბერსაც ვუთხარი, იბრეთობა ნამკიდაო. — მაგერ მაქედან დეიკარქე შენ, მესხდაყრილოო. — დომიყვირა დედაბერმაო. ავდექ, ჩეველ დაბლა ლელეშიო, რუმ გუუცურდი-გამუუცურდი ციე წყალში თეგზივით და ბატივითო. ამაქელ, ჩევეცი, დეგზურე, გავხდი ძუელი დელიყანლიო. შუა გზაზე რუმ ავედი, ამატანა პუნკალიო; რუმ ეველი შინა. ნახდა, გულის კაკალიო. შემიწინდა დედაბერსა: — არ მოკდე, ბერო, გუდას გუდაზე რუმ მეიკიდედი, რა მაგარი იყავ, არ მოკდეო... შუუძრა დედაბერსა თიბილ ლოგინში, მარა კატამ არ ჭამა ნიორი, აკანკალებდა ბერსა.

— სოფელში ყოფილა ერთი კეხიანი კაცი. ეს კაცი ამდგარა და ნისქელი კარ მისულა. დანოლილა იგზე, დაძინებია. გამხდარა შუალამე. ჰანი, ნისქელში შეითნები მოყრილანო, ვიტყვით. გერჩქე მოყრილან შეითნები. იმ ლამესაც ყოფილა ორშაფათი.

შეიტნებასც დუუნყიან მღერა: — ორშაფათი და ორშაფათიო...

კაცი ამდგარა ზეზე, რა მჭირსო. გესულა კარში, რომ ღმერინ შეითნები. იაც შერეულა შეითნეფში და დუუნყია ღმერა: ორშაფათი და ორშაფათიო... გამხდარა დილა. შეითნებ უთქმან: — ამა რა ჰედეე მივეცი, რუმ ჩუნ ერათ იმღერა თელი ლამეო. ერთსაც უთხრომია, რუმე ამა ეს კეხი მოვხსნათო. მუხსნიან კეხი. კაცი გამხდარა ლამაზი დელიყანლი. მისულა სოფელში. იქ ერთი კეხიანი კაცი ყოფილა კილო. კეხიანსა უკითხვია: — რა ქენი, კეხი ჰა წელივეიო. უთხრომია მისი გადახდენილი. ამ კაცსაც უთქუამს: — მეაც ჩედეე ნისქელიშო. ჩესულა გერჩეე ნისქელიშო. გამხდარა ოთხშაფათი. შეითნებმა კილო მეიყარენ, დეინყეს ღმერა: — ოთხშაფათი და ოთხშაფათიო. იგირიმ კაცმა გეიგონა, ორშაფათიო. კაცი ამბოფს „ორშაფათი“, შეითნები ამბობენ „ოთხშაფათიო“... გამხდარა დილა. — ამა ჰედდა რა მივეციო. — უთქუამს ერთ შეითანსა. — ამან ჩუნ ღმერაში არ მოქყუა, არ მეგვეტოლა, მისი ჰედდა ის არი, ეს მოხსნილი კეხიც ამას დავადვათო. გახდომია ორი კეხი.

— თამარ დოლოფალი რუმ ყირალი გახდა, ძმამ ვერ გეიტანა, რატომ გახდა ის ყირალიო. გუუხსნა ჰარბი. თამარმა მეფერია. ეესირათ ეილო ძმა. მარა ძმას ზოელი ლამაზათ შეხედა, ძმას ააფერი უზამა. ესკრები მისი დაამწყრია. მეგრე სულ ქოლევბათ დაყიდა მეგემ. ესკრებში ზოგი ყოფილან აბაზები, ესენი არ იყიდა არენ. — ეიდა, რატომ ზოგი ვერ გეიყიდიან ქოლელულაო, — მეიკითხა თამარ დოდოფალმა ერთ დღესა. — რაძღა ელარ ყიდულობენ ხალხიო, ვერ ხტომილობენ, ვინ არიანო. — მაგათ კაბები ჩააცვი, გაიყუნათ და გეიყიდიანო, — უთქმია თამარსა. „კაბიანე“ იმითენ უძახიან აბაზებსა... — ახლაც ჩემ ემრის ქუემ იმცხოვეთო, — უბრძანებია დოდოფალსა.

— ყოფილან ერთი გურჯი, ერთი აბაზი, ერთიც ლაზი. მიდიან ისტამბოლიდან ტრაპიზონ. დაედენ თიარეზე. თიარესი ცაში ფრინვაში ქუეში ჩამშპარა. ზედაზე მოკვატებულან. აბაზას უთხრომია, გულჩორიანია აბაზაი:— შენ, გურჯო, შენ გუდუხტი და ჩუნ დავსუბუქდები, გადავარჩებთო. გურჯსაც უთხრობია: — თამამ, მენა გუდუხტენაო, მარა ჩემ გადახტომიხან თქუნ დელუტაშუნოთანო. დუუტაშუნებია აბაზას და ლაზსა, ისინი გადაცვენილან, გურჯი გადაჩენილა.

— ერთი ქამილ ხოჯა იყო. ის ქამილ დედეი აჭარელია. მისი ბაბოი გადმოსულა აჭარიდან. აჭარელი დედეი მეტყოდა: — მეო შენ დედემა, მემედ ეფენდიმა, მაკითხვიო. შენ დედემ თქუაო: — მე ბევრი ხიზმეთები გევიარე, ახლა ტყეში სოფელიან ვადაკეთო და ნერვაცნა ვასტაველო ხალხსაო. სოფელში ბევრი ყართოფები ქონდენ, სადილსაც გვაჭმედდა, ჩახვებითაც გამოგვატანდა შენი დედეიო. ქამილ დედესა, ნელან რუმ ვთქვი, დედაბერი ყავს თურქებიდან ნათხარი. მიველით ერთ დღესა, რუმ სუფრაზე უდარან. — დედე, რავარ ხარ-მეთქი, — ვუთხარ. — ეს დედაბერი (დედაზე შიაკინა) პერსდება, ბევრ რატომ ჭამო. მე გევეცინე, დედაბერმა ვერ მიხტა, კუდიანი არია? დედაბერმა მკითხა: — რაზე გეიციენთო. ვუთხარ: — დედემ შენზე თქუა, კარგათ მირაგება, ღმერთმა ბევრი აცოცხლოსო. დედაბერი მარანში რუმ შეედა, ბერმა ბევრი იცინა ამაზე.

— დესტი გატყდა, ოი, შენ რა გითხარ, მარხვანა გატყეო? ბაჯიას ვაძუფე. ვერ ხტენულოფს... ოტურაი მოსულა, მოსერსემო... ძალი მესხი მყავს, ძმის ქალი. მესხებსა ჩუნეა გურჯის ჯინგანი იმითენ დეარქვით, რუმ გურჯიჯა სულ აღარ იციან, გადაჯიშდენ... ესმასი პრატი, ბე! ვერ იცან? — აშოი იყო აჯაბა?...

— მანყვალთიდან წყარო წყალი გამუტანეს, გამუტავანეს იქიდანა ლევანის ბიბიას სულთანას. ის სუა სიკელიხან ზავალმა... მემღეკეთი ძალიან ენატრებოდა...

— რატომნა ვიყო ღმერთის ძროხა? ჰანაი გაახილონა თუალები... დედეს ფამბულაი ნუერი ქონდა... კატრის კუკული მოქონდა, ცეცხლინა დვენთო... მე ჰაფთაში ორი დღე მაქ საქმე, სხუა სერბესათ ვარ... ნაზიმემ ახალათ იმტუტა, ბითევი მარტუაი დარჩა. ილლა ემტუტება ახალი ქალი, ანაი ემნარა.

— დევებზედობი პრატებსა, ორმოცას შევეჭმდით. მუასტრობდი დაძახებასა, გულმავინწყაი არ ვიყავ... აენიე მაშით ნაბლი ბუჯგი და ლოგინში ჩუუდვი, ბახალომ როის მიხნდაი-მეთქი. ასე ვალაჯინებდით ერთმანებსა. ხალხმა დაგვარქუეს შიქშიები... მეც დედჯალი უზრუჯი დავარქვი იმასა, გონჯი სურიელი. მეგემ ყიამეთის დროს განინდება რაცხა გონჯი სულიერი. დიდი ფეხი აქ. ერთ ფეხსა დუნის ამ ქენერში დაადგამს, ერთსა იმ ქენერში. შეყლაპავს გონჯ ინსნებ, დუნეას ზარალში შეიყუანს... ყიამეთის დადგომადი ორმოც წელიწადზე წინ ბალემა აღარან დეიბადოს დუნეაზე. მუასტრობვი ყოფილა ის კაცი.

— ტელევიზიონსა მე ბლაცვი დოლაბი დავარქვი, რას არ ებლაცუნება ნეტი... შენ თავი დუდში ეზან ვიკითხავ, ლისე რუმ მქონდეს მოთავებული... დაქება მუუხტება ბლაცვას... აქედან იქნება, იქიდან იქნება, სილამაზე ჯინსიდან იქნება... იმფერი კაი მოლაპარიკე იყო, სიტყვაში არ დეიმტროდა, ვერც სიტყვით დააბმდი...

— ხუარდა ინსანი საძულელია. ხუარდა რაფერი, იცი? შენ ქალთან შეშეება, ჩემ ქალთან შეშეება, ფოშიობას იქს. კობალთულებში ყოფილან ამფერებ... მემლექეთში ყიაზე თოვლი მუა მეგემ... ვიყუპო, ბეჩი ხომ არ ვარ... გამეყვითლებ იმასა...

— პრატები მითთვინაი დაკალიბდენ... ანაი ჩუენ სამარ რუმ გახდეს, ჩუენნა მუაროთო... შაჩან ლაპარიკობენ, ილაპარიკონ, მათ სამარ ღმერთმა ნუ დამტოოს, სიძიების ხელში ალაღათმასუნ! პრატსა საბან-არტახინა მუუტანო, ბალვი ეყოლა.

— ძროხას რომ შუუფდები, დუუყუავეუ, დუუმღერეუ, ძე კარქა მომე-მეთქი: — ნუელავ, ანავ; დიდავ, ანავ... შენი ჭირივე, ანავ. ჩამოყარე, ანავ. ჩემო ძუძვავ, იმითვინ გიარები, ბევრი მენიუნელს-მეთქი. ჩამოყარე, ჩამენუნევე, ანავ...

— ხბო რომ თავზე დეიბადვის, ტალღურას, იაილი ყიზას დაარქვენ. ძროხის სახელები ბევრია: გათენაი, თურანდაი, სვილანაი, მაშალაი, შუელიაი, აპრილაი, მაისაი, ილინიაი|მასკლავაი, ყარაყიზაი, კაზმურაი, კუდმელაი, მასკლიაი, თუმბულაი, ჩირეგაი, აინდაი... საქონელსა დუუძახებთ: — დეთ, დეთ, დეთ! საქონელსა ემართება ტაბალი, ფეხებში დეემართება იმფორითი. მალე თუ მუუხტით, შაბ ჩავაყრით ტირინალებში, ღელეში ჩავაყენეთ, მარილ ჩავაყრით.

— ერთი ბლაცვი გელინი ყოფილა... ალიკოშვილებ გარეგებხან ვარიი გუუხევიან, მიხდი მავათი ძმობა!... ტრაქბალიში ქვიან ჩემ ხისიების სოიადსა, ბალიშოლებსაც ეტყვიან. ხმელ ადგილზე არ დაუდებოდენ მეგემ და იმიტომ დაარქუეს... კაპელოლებიც არიან, თავკაებე აკეთებდენ მეგემ ბევრსა. და ყიდიდენ. თავკაპი საქონლის ტყავიდან გაკეთდება, ჯღარკიდან.

— თეთრი თორომანაი ციცაი მყავს... იმათიდან არც მემინიოდა, არც მცხუენიოდა... კაპელოლი დედესა ძალიან გადასლა უნდოდა მემლექეთში. მარა ვაშლი იყო. — ბაბოვო, ქალიდები გავაკეთე, რუსიას მიხუალო? — აბა, არაო. — შალი რომ არ გაქო? — დაშა შალი მომივა, ინშალა ნავალო. უმუდსა არ ინყევეტდა ზავალი.

— ერთი ართვინელი ამბობდა მეგემ, ალა ეთმასუნ, გურჯი ვიყო. აჭარელმა კითხა: — სიმინდ თესავთო? ჩალას რა ქვია? კოდს რა ქვიანო? — გურჯიჯა უთქუამს სიტყუები ართვინელსა, ვიცით ესენიო. — აბა ვინ ხარ, გურჯი არ ხარო? — დუუფიქრებია აჭარელსა... ბევრი გოია არ კადრულობს გურჯობასა... თურქსა არ ჯობია?!

— ნევდენ აჭარელი და ახისხელი ტყეში. შაბებს ერთი ხარი და ერთი ჯამუში. ზიდეს ქერესტა და ყიდეს... აჭარელი ტყეში მომკდარა. დუუკრავს ახისხელ მარხილზე კდარი და მოყავს. გვიარეს ღელეში. არ მიდევს ხარი. თვითან უძღვება მარხილსა. შამობრუნდა ახისხელი და ეხნევა კდარსა: — რა უწოთ მოკდი, რომ ხარებსა „დეითაც“ ვერ ეხნევიო. — უყვირის კდარს.

მესხი ხარ-ჯამუშს ეკიდება, ეკიდება ზავალი. ახისხელები — მესხები ლამაზ თურქჩას

ვერ აზმანებენ, ძიას „ ტადას“ ებნევიან... ერთმა თქვა: — საათსა ძუელი გურჯები „მარგალიტს“ უძახიანო, გურჩეია?... დავებრდით, იმფო ყიმეთლი გავხდით. ძუელი ხებრები ჩუენ ვიცით ანჯახ... ჩემი დედესი, ნენესი მეზელულები გოგნიაგურზეა...ყუელა ლამეს ვუკითხავ, ვუგზავნი ლოცვასა. იზნი რომ არ უნდოდეს, ფეხით გავალ, მესელა... ჰუდუდი რომ გეისხნა, გადასლა გაყოლავდა. გედევდეთ-გადმოვდეთ ერთმანეფში, გავათეზავფეთ ხისიმობას.

— ძუელებმა ყუელამფერი იცოდენ, ჭკუის სასტაველი იყუნ. იტყოდენ: — დღვანელ კაც, ჭვანელ კაც შორიდან გუუარეო, ჩინგანა ინსნები არიანო. ჭვანელი კაცი მის სიტყუაზე არ დადგებო, დალატაიო. ჭვანელ კაც გუოჭვილი აქ ზარმელი ყუელიონი. კითხეს: — რათ გინდაო. — ვჭამონაო... მისი თავი ახსოვს ძალიან... ასე იტყვიან დაა...

— ყეზელში იყო ამბავი. ერთი დიდი ქითაბი იყო ამსილი. თექ-თექ მახსოვს: „რომენე შუუდექი აღმა, ჯამეში გაჩდა ყავლა; ჩუენი ასლანი გლახა, დაფჩენილი აქ ხახა; ტყავი გახადეს ძროხას, დაჭედოლ ვირსა მოგავს; მუხტარი გყუავედა რაშიდი, დაედაი იყო ჩაშუტი“... ჯიხრიკები არ დავამტროთ, რამე არ ვთქუათ იმფერი.

საუბრობდა მუქქერემ ჩიბუკი (გოგირტიძე).

* * *

— უბატონო ქალს ქუემ ჩალას დუუგებენო, — ძუელების ნათქუამ გებნევი... მომიჩალუმდა, კიდვენ მკითხა, ტყვილი გონიოდა. გაგერჩედა ბეერი რამე... კიდვენ გომიგონია: მული მუხის კუნძიო, მახლი ია-ვარდიო, შილი შექერ-შხამიო... მე ჩიგითესლიმე, რაც მომაგონდა... დამევიწყდა, თვარა დიგითალიბებდი კარქა.

— იაილასავეთ ვერზე უდარან, რამე არ გუუროხდება შირ... ისნა გავასტორო დღესო... აქისთინ-მეთინ ვეღარნა მეიცალოს...დილიანა ანდგარა ლოგინიდან, გამონძრალა სახლიდან, გაქარებულანი... მიველ და უჩუმალაი ვირითხასავენ შექვეერ... გზიები კაია, უგაქანებული მივალ ჩემ სოფელში... შენი პრატი ჰაცხა იარება, მეც იქ მივალო, — მითხრა და უთუშტა... წინიობაში ჩუენთან დაანერიი.

— დიდი ხაჭა გაზღილა, მაღალი... კოდარასავეთ უკაქუნფეს... ქუეში სახლი ბუზხანა არი, არ დეინოლება... ბუზდოლაბიც ვიყიდევით... კაი ფუჩი გუუკეთებია. ფუჩში იალ ჩადებენ, ყველს. პანანა ხის ჩოტებით გაკეთებულია... ვარისა ჯერ ცხელ წყლით გამოვერცხევდით, მემრე, არ დარქოლოსო, ცივი წყლით გამოუალარღაღფეთ. გამოვენრეტო, გავაშრობთ. გერმელი სულინა ქონდეს.

— დემეთები პურისა მოზილა ეჯელა. მოჭრილი პური კაია, მოთიბული ჩათინია, ჩეჩდება. მოფოცხონა გაჩეჩებული... დასახლების ფარა სხუა რამით გააკეთონ... მე მეყვეპრე, იმათ არ მეიყპრონ... წრეულ სამასი ყუი მოვთხარევი ყართოფისა... რემპეთლი ქამოლ დედეი იყო, ძალიან მუსელიმანი კაცი. რომ მოკედება ამფერი მუსლიმანი ინსანი და ჩაფლენ, მემრე იმის მეზელულსა ზიარეთს ეტყვიან. ამ დედეს ზიარეთზე მიდიან, იგზე შეეზუნებიან ლმერთსა, თმებ მიაბმენ ხის ტანებზე... უშვილო ქალები იარებოდენ, ლმერთ შვილ თხოვდენ. ჩემი ბაბოი იცინებდა: — აქ რას იარებთან, დედეი ხომ არ ამაუ და არ შიაქნის, კაცებთან წევდენო... ჩინარის ტანზე თმა, იადა ფალაზი, მიგიბამს, იმან რანა გიყოსო. ერთმა მოზლიმანა ესენი, გვედიქობა.

— ეს ყანა ხოზანია... კაი რამიები არ მოდის აქა, ყურალში უჭირს ყუელამფერს... ზაათი იმფო ინსნობა ქონიან ჩუენ ძუელებსა. — მოძმიები ერთმანებიდან არ გავრიგდებთო, — იტყოდენ. ახლა ვინ გუუძღეფს სახლში იმდენის გუნგრუცსა. უგუუტანელი გავხდით. ყუელას მისათ უნდა ყოფნა, მოსუენება. დედ-მამათლი ბილა აღარ უნდარან გელინებსა... იმ დღიფეში ვიყავით ზაათი... ამდენში დახეისუზებაც იყო...

— ფუნდული რაში მოგანონდა-მეთქი... ერთჯელ რომ დელიაპარია, მეგონა დალი

დამადნა გულზეო... იჟდა თეთრ მინდარზე, პირში ვეჭყირებოდი, კიდვენ დელიაპარიკოს-მეთქი... ნენი ჯაბნიერი ქჷუავდა. ჩემი ბაბო თივეფიყი ჩანახალეში წევდა, მოკდა, შიდი წევდა.

— სახლი დავანგრევით სოფელში. ხიები დეიყარა ვერბაერ. ვუყურეფ, რომ ვირითხა იყურება, არ მიდის. მეგემ შვილები ყავს ხიებ ქუეშა და იმაზე არ ტვეს შვილებსა. ვირითხაძე შვილები იცის და ზოგმა ინსანმა — არა. გაყრის შვილებსა და სხუაგან მია... სურათები არიან ბერი, ნახვით... ჩიეთი სილაპი მქონდა, ეველ დღევანზე და ბრახ და ბრახ. — ვინ სროლილოფსო? — მეიკითხეს კაცებმა. — მუქქერემაიო... გიციენეს კაცებსა, ამფერი ფენა ქალი რაფერ არიო.

საუბარი ჩანერილია ემინე ჩიბუკის (გოგტიძე) ოჯახში.

* * *

— სიძეი და სიმამრი დამედარან სუფრაზე. დომორვა რომ დლუსხმან, დომორვა ძალიან ცხელი ყოფილა. სიმამრმა რომ ამეილო, სიძეს არ მიახტინა, ცხელიაო. შორვამ პირი რომ მონუა, არ შეიტყობია. სიძეს მეგომ ძალიან ში და დაადეა კოვზი, გულუშუშა ჯუჯუხეთში. ყია რომ ძალიან მონუა, თუალები აღმა შამპირიალა თავანში. ის თავანი მეგემ ახალმიჭედებული ყოფილა: — ბაბოვო, ესაო რამითათ მიაჭედებიეო. — ესაო სამ შებერვაი მიაჭედებიე, სამ შებერვაი, შვილოო, — უთხრა სიმამრმა. ესა ძუელებიდან დარჩენილი სიტყუაა.

— ფათას იყო ერთი ხინველი შავიშვილი, ხინოდა გასული. მეგემ ეს კაცი ადვილია არ გამუსლიმანდა. ერთი სირა ავათ გახდა მეგემ. მუყუყანონნა ჯინდარი, ხოჯა. ხოჯას მისლა არ დონებია, მაგი მაიც არ დეიჯერუფს ჩემ კითხვასაო. ხოჯამ დლუსწყო სელავათით, სელავათინა ათქმევიოს. — ლა ილაპე ილელაჰ, — ამბობს ხოჯა. ამანაც ნა თქუას ახლა. ესაც ამბობს: — ქვა შამოქკრა ხინველმა... ასე გაყეება ბერი, მარა ყუელია არ მახსოვს. — რას ამბობს, ხოჯავო, — კითხულობენ თურქები. — სელავათ ამბობს, მარა გურჯიჯა, არაბჩა ვერ ამბობსო. აღარ გატყდა ხოჯა.

— საბი კაცი ყაილით გასულია დენიზში, თეებზე იჭირენი. დიდუანი თეებები აქუნან დაჭირული. ყაფიი დალღამ ნეილო, ველარ ბრუნდებია, დლუნყეს ბუნენა ღმერთსა: — ოლონ აქედან გევედო, ამ დაჭირულ თეებზე დიგიკლავთ, ღმერთოო.

გამოსულან ქენერზე. ერთსა უთქუამს: — დაკლათ ახლა ყურბნათ ეს თეებებიო. მიერემ უთხრა: — ღმერთსაო ზლუაში თეებების მეტი რა ყავს, დაკლას და ჭამოსო.

— სინორი ძუელი სიტყუა არი. ჩუნენში ერთ ოსმან აღას სტუმარი მოსლია. ქალები ხამურ გააღებენ, სინორ მოჭრია ჩუნენი. სინორი გულუკეთიან, სუფრაზე დლუდიან. მეგომ სტუმარი სინორსა ოროლ იღებს პირში. სახლის საბი შენუხდა, რა ქნას არ იცის, დელიოსნა მალე სინორი. დეიფიშმანა ცოტა და კითხა სტუმარსა: — თქუნენში რომ მოკდებინაო, მეზოლოღში რამით ჩადებენო? სტუმარმაც უთხრა, რომე თუ ნეიტი არიან, ორორლ ჩადებენო, დიდუანი თუ არიან, თითოს ჩადებენო.

— ერთი სუფრაზე დამედარან. სტუმარს შუუტანეს საქმელი. ბალვი გარედან უყურეფს კარგ საქმელსა. სტუმარმა ბითევი კაი რამე მოხოცა, რამე აღარ დატია. ბალვი ნერწყუებ ყლაპევდა, ეგონა სტუმარი ბითევათ არ მოხოცავს საანს და რაცხა დამჩებაო. რომე დეინახა, სტუმარმა ბითევი მოხოცა, კარებში დეიყვირა: — ანიო, ამ ჩემ შექნილმა ბითევი მოხოცაო და გიქცა. ძუელი სიფუხრის ამბავია ესა...

— ლომანაერელი დედიები იტყოდენ, ერთი გედევოდეთ და დევნახევდეთ ჩუნენ მემლექეთსაო... ზამანუნდა, ორმორზდათ ნელ უკან, ერთი დემურალაი გადმუახტა აქა. მეგემ ქალის ერთათ ნესულა ტყეში ნეკრი საკაფავათ. ზარმელზე რომ დამედარან, ქალსითინ უთქუამს: — ქალოო, ეს ჩუნენი ერთათ ბოლო ნეკრი კაფვა არიო, ჩუნენი ბოლო ერთათ ყოფნა არიო. მენა გადავახტე სერზე, სინორზე და თურქიეშინა გედევდე,

აქ აღარ დემედგომლება, დიმიჭირვენი. ბერიას დრუები ყოფილა მეგემ. ხალხ იჭირვედენ და? — ჩემო თუალის სინათლევ, ჩუენ როის შევხდებით ერთმანებო. — კითხა ქალმა.

— თუარესი თხუთმეტში რომ დადგებო, მე იქიდან თუარეს შევხედავ თხუთმეტში, შენ აქედან შევხედავ თხუთმეტში და ერთმანებ დევნახავთ მაშინაო. ამას მეიგონებდა დემურალ დედი, თუალებიდან ცრემლები წამოდინდებოდა, ჩუენც გვატირებდა. მე შალა მახსოვს. ჩუენ ნენიებ, დედიებ, ანა-ბაბოსა ეს გადმოსლა არ ელირსენ. ჩუენ გველირსა, მათ ბადიშებსა. ლმერთმა თქუენ თავრობასა, ჩუენ თავრობასა კარქობა მიცენ, რომე ეს სითიბილე შამეიტანეს, სარფის კარი გიგვილეს. გამჩემმა ლმერთმა გუუმარჯოს საქართულოს.

— ჩემი ნათესები, ჩემი ნატრულები დევნახე. აქედან რომ გედევალ, თქუენი კაი ენები გედევტანონა. კიდო გადმოსლანა მომინდეს; აქავრი ქორნილიც დევნახე, ტირილიც დევნახე. ქორნილში ექსასი ინსანი მუა და მუულოცავს სიძე-დოდოფალსა; ტირილში ოთხასი ინსანი მაიც მუა, გაალამახებს ტირილსა. აქავრი ადეთები ძალიან კაი ყოფილა.

— ჩუენში აქედან გადმოსული სიტყუებია. ლომანავრზე მეგომ ქალებ თიბვენ ცხრა-ათი კაცი. ევლისან მომშვეინ, თირფნები დუუსიან მინაზე. ზარმელზე დამეფარან. ზარმლები მუუტანიან ცოლებსა. გახსნეს ერთის ზარმელი, რომე ლობიაი; გახსნეს მიერე, რომე ლობიაი, გახსნეს მესამესი, რომე კიდვენ ლობიაი. ცხრანივესი ლობიაი ყოფილა. გაპერსტენ მეგომ, ამოთხარეს მინა, ჩაასხეს ლობიას შორვა მინაში, ნახურეს მინა და ლობიას ჯანაზა ილოცეს. იმის მემრე მეგომ სამ ნელნად ლობიაი აღარ მოსულა ლომანავრზე. ლობიას ერთი დესტანი აქ. ზოგი მახსოვს:

„ჩემო დარგულო, ლობიაე, ბევრი ჩაქყარე მიწაში.

ზაშარი რომ დაგისევი, ლერწი მიეცი ზეცაში.

დამწიფებაც არ გაღირსე, ზრუგით მოგათრიე სახლში.

გაქწიწეს და გამოქწიწეს, მოგბარგეს და ფახრაჯაში.

საღამოც რომ შემესტრა, ძეილაი მიგამწერიე ჩემ კოვზში და ჩემ ჯამშიო, გიდიგიშვიე ჯუჯუხეშიო!..“

— ზავალ ბერს ლობიაი ბევრი უჭამია. შუალამე რომ გახდა, მუცელმა დუუნყო სივილი, გუუსივდა მუცელმა. რა ქნას ახლა, მუანვა ბერსა. დედაბერ უთხრა: — დედაბერო, მუცელმა სივილი დიმიწყო, მომეხმარეო.

— მე რა მენაღლა, არ გეტჭამა მაგდენი ლობიაიო. — უთხრა დედაბერმა. მარობაში გუუშვა მეგემ ბერმა და აამსო ნიფხავი. — დედაბერო, რა მეშველება ახლაო. — მე რა ვქნა, მე ვეფერე გიშველი, შენ აჭარი ნყალი ძილაი გაგასუფთებსო. ადგა ბერმა, რა ქნას, ლალიბა დედაბერიდანაც პანაი ეშინია. ქალაჩუნაი კაცი იყო, ისე გავ. ახლა აჭარა ნყაილისკენ მივა. აქეთ-იქით უყურეფს, არვინ დიმიწახოსო ეშინია. სირცხვილისკან კდება ზავალი ბერი. ჩევადა მეგემ იმ აჭარა ლელუმი, გუუცურდა-გამუუცურდა ბატისავეთ. ბერმა გასუფთდა. ამოიდა ლელიდან, მარა ცხროსავენ შაატანა სიცივემ მეგემ. ცივი ლელე, რა ქნას. რომ ამოიდა სახლში, დეიყვირა: — დედაბერო, მიშველე, შენი ჭირიმი, გამათბევიო. შენ ჩემი თუალის სინათლე ხარ. მე შენ ვერ გადაგადებ, შენ მე ვერ გადამაგადებო. რაცხა მიშველეო. კიდვენ იმ დედაბერმა სობა დუუნთო, ურბა გამუუცურა, ლოგინი დუუგო, დანვენ და ჩაათბო ბერი. ლობიასი მესელე ამფრათ არი. ესაც ძუელები ნათქუამია. ლექსებსაც გეტყვი. პილლაი სიმღერა „თეთრო მამლო“.

თეთრო მამლო, რატომ არ ყვივი, ლამაზო ქალო, რატომ არ ტირი?
შენი ჭირიმი, შენ გენაცვალე, შენი თულ-წარბი მე შემიცვალე.
ღელე გაღმაში ჩუენი სახლები, მოკლენ ბერები, დარჩენ ახლები.

შენი ჭირიძე, შენ გენაცვალე, შენი თუალ-წარბი მე შემიცუალე...
 სათამაშო ვაშლი მქონდა, შენთვის გადმომივარდა,
 ჩემი თავი თუ არ გიყუარს, ნესლიც ამოგივარდა.
 გაღმა სერზე ხარაია, ერთი გეგვლეთ, რაგაია,
 შით ფადიძეი ფუნდრუკოფს, საკოცნელათ რაგაია...
 მაღლა სერზე წამომდგარა თუალჭუჭუნაი თეთრი ქალს,
 ხელსაც მიქივებს, აქ ამოდი, შინ არ არი ჩემი ქმარი.
 ღმერთმაც რომ ამართვას ქმარი, ყურბნათ დაეკლა სამი ხარი...
 ღელე ღელე შევიარე, ღელეღე ბალახანი,
 მე რომ ფაციაი დავაპირე, წელმალალი, თმიანი.
 თუალები გაქ გიშრისაო, აქ ჩამოდი, წყლისპირსაო,
 წყალი მასვი კოკითაო, გამაძღვევი კოცნითაო...
 შამევიარე მემღეკეთი, ღმერთო მემე ბერეკეთი.

ახლა სიმღერა „შეფრენილო ფუტკარო“. ეს რატომ არი გამოთქმული იცი?!
 შეფრენილი ფუტკარი, აჭარიდან გამოქცეული მართვე, ჩუენა ვართ დანი. მოვსულვართ
 და აქ შამოფრენილვართ, აქ გიგვიკეთებია ბუღიები, აქ მოვფუფულებულვართ. ჩუენ
 ძუელეხსაც ამაზე სიმღერა მუუგონებთან „შეფრენილო ფუტკარო“.

„შეფრენილო ფუტკარო, წადი მავანს უთხარო:

– შენ ქართუელი შვილი ხარ, შვილო, მოდი ჩემთანა.

– ეოსა, ეორერა, ეოსა, შვილო, მოდი ჩემთანა.

ოზრუქეთო, მერიაო, თქუენში ბეკრი მტერიაო,

ერთიც ამღონი ხანია, ჯერაც არ გამიხარია.

ეოსა, ეოდელა, ეოსა, ჯერაც არ გამიხარია...

ჩემი ღერღების მგონე, სიმღერები მეგვონე,

ეოსა, ეოდელა, ეოსა, სიმღერები მეგვონე...

შაეი ზღუის პირზე თოვლი მოხულა, შენი ფუტკარი სხუახთან წახულა,

შაეი ზღუის პირზე მასკლავი ბწყინავს, შენი ფუტკარი

ღღეს სხუაგან ფრინავს,

ბახმაროს თებზე დაუთოვლია, შენი ფუტკარი სხუას უპოენია,

პარი, პარალე, პარალე, პარი პარალე, შენი ფუტკარი სხუას უპოენია...

ჩემი ღერღების მგონე, სიმღერები მეგვონე...

შეფრენილო ფუტკარო, წადი, მავანს უთხარო;

– შენ ქართუელი შვილი ხარ, შვილო, მოდი ჩემთანა!..

ეოსა, ეოდელა, ეოსა, შვილო, მოდი ჩემთანა!

შაეი ზღუის პირზე თოვლი მოხულა,

შეყუარებულის ჭირიძე, ვისთან წახულა.

შაეი ზღუის პირზე მასკლავი ბწყინავს,

შეყუარებულის ჭირიძე, ვის კლავზე ძინავს...

ეს სიმღერაც გარიგდება, გოგო-ბიჭი შერიგდება...

ოზრუქეთი, მერიაო, ჩუენში ბეკრი ყველიაო...

ოზრუქეთი, მერიაო, ლექსიც შამომელიაო...

ესენი ზოგი სიმღერებშია სათქმელი, ზოგი „დოდოფლის სიმღერაში“, ზოგი „ეოსაში“,
 ზოგიც „თეთრო მამალოში“.

წუხელი სიზმარში გნახე, წარბი აღმა ეგეყარა,
აქოშკაზე მომდგარიყავ, ნამწენიც გაღმეგეყარა...
წიფლი ფურცელ ნუსხას დაეწერ დამწიფული მოცკითაო,
ფაციაჲ, ერთი მაკოცნისე, გეკიარ, წაგალ ლოცვითაო.
წიფე სხალის ჭმა მინდა, კიბილების კრაქუნება,
ფაციაჲ, შენთან წოლაჲ მინდა, ხელებისაც ფათუნება.
ჰაბუ ლალები, ლალები, მაყუალ გიგავს თუალები...
საყუარელო, რა გაწყინე, ერთი შენთან დამაწყინე...
ამქლამდელი დამქო, ნუ გათენდები მალეო...

— ღმერთმა კარგათ გამყოფნონ და კიდევნ ნასიბი გიგვიხადოს ერთმანების ნახვა.
გადასლა-გადმოსლა.

მთქმელი ქაზიმ უჩარი (დავითაძე).

* * *

— ოთხმოცი წლის ვარ. ძალიან მიყუარან ჩემი სიმსილა. ჩემ ხელიდან რომენ შემეძლოს, ფეხით,
ხოსვა-ხოსვით იქ გადმუხატები. ღმერთმა კარგათ გამყოფნონ. ღმერთმა ერთმანები
დაგვანახვოს. ინშალაჲ, ერთმანები მალენა დვენახოთ.

ჩემი ბაბოი — მემედ ეფენდი გულობადიხტაროლი გოგნიაერიდან გამოსულა,
ისტანბოლში კითხულობდა მექთებში. გზები რომე დეეძრა, სინორი რომე ჩეიკლიტა,
აქ დარჩენილა. ჩემ ბაბოსა ორი შვილი ყავდა — მე და ჩემი და — მერიემაი. ჩემ
დედესა ქმებია ალიაი. იმასა ყოლია შვილები — ლომანაი, ოსმანაი, მოლა ალი, მემედ
ეფენდი და სალიეი. აქ წამოსულან მემედ ეფენდი და სალიეი. გოგნიაერზე გეყოლია
ბევრი ხისიმები, ჩემი ემიების — ლომანასი, ოსმანასი, მოლა ალის თორუნები. ძალუან
გუენატრებიან...

სიმღერას ვიტყოდით დოდოფლის მოყუანისან. ყივანს ვიტყოდით, ბანს მოქცემდენ.
ყივანსა მე ვიტყოდი.

— ქამარ დოდოფალი ყოფილა ზამანუნდა. ხალხსა ძალუან ყუარებიან, გაჭირვებუ-
ლსა, დეთიმსა, ქრივსა, ავატყოფსა ეხმარებოდა მეგემ და იმი გულობაი. მისი გაკეთებული
ქემერქოფრები ბევრია შავშეთ, აჭარას, ახისხას. ასე იტყოდა ჩემი ბაბოი, მემედ ეფენდი
გულობადიხტაროლი, გოგნიაერიდან გამოსული. ზოგი ლექსები მახსოვს, ზოვლი
ვიმღერებდით.

ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ,
ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ...
ზითვალ გიგავს პირიო, მე შენთუინა და კტირიო,
რას დაგვაკლებს მტერიო, მეც იმაზე ვმღერაო.
ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ...
ჩუენო დიდი დედაო, ეს რა დეგეებდაო.
ჩუენო დიდი ანაო, აქ რამ და მოგეყუანაო,
ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ...
შორ დიგვირჩა მემლექეთი, ღმერთო, მეგევე ბერექეთი,
ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ,
ვორირავ და ქამარავ, რეროვ, რერავ და ქამარავ!

— მე კიახიძეებიდან ვარ. ჩემ ბაბოს ისუფაი ქვიოდა. კიახეთ შეიდაი, გოჩიოლი

ჩემი ემია იყო, ბაბოსი ძმა, აასლი ემიაი. ძუელათ ვუკრეველი მუზიკას. ყედეები ვიცოდო: ყოლსამა, ცეკვაი, ხორუმი, ყარაბალი, ნარდანიანიც ვიცოდი, მარა ის ყედი ჩუენი არ იყო, ქუედა აჭარლებისა იყო. ჩუენებურა ვისამებდით, ვისერიებდით. მე ერთი შვილი მყავს, ის არ უკრავს. გულში არ აქ ქი მუზიკას სიყუარული, ვერ დუუკრავს. ტანში, ნამსხმანშინა ქქონდეს ყეიდეები, რომ კარქა დუუკრა. კიახიდეები აქ არიან ორი მოსახლე. მე თქუენი კარქობა მინდა, მენატრებით ძალიან. ჩუენი ერთი იეგანი ბაღრამაი ბათუმ არი ჩაბარგული. ის ქყუაბს დაპაიჯილი. ჩემ იეგანმა ადემამ დაპაიჯა. პილმიეს ვართ, მარა მე ინეგლო ვარ ჩამბარგული. ჩემი ბაბოი მემლექეთსა დააქელებდა ზოგლი. კიახეთ ჩუენ სახლის წინედან ბარაქაი სხალი იყოო, იტყოდა მამაჩემი... ჰელბეთ მინდა დანახვა იმათი, ჩემიანებისა, მემლექეთისა. ჩუენ ღმერთმა ასე დიგვინერა, შორ ნამოგეყუანა, მიმოგვაჩეჩა. ღმერთმა სულ კაი გამყოფნონ...

საუბრობდენ ხასან ჩიბუქი (გოგიტიძე) და მერჯან ნაარინი (ფუტყარაძე).

* * *

— მე გოგნიაერზე ხსიმ-ახრება მყავს. ლევან ბიძაი ყოფილა, ანზორი ძიაი ყოფილა გოგიტიძეები, კიდვენ ბევრი ყოფილან. ვეხუენები იმათა, ყუელასა, გეაცნობიონ მათი თავი, გადმოვდენ. დეგვენახვონ.

— ჩემო ბიძიკო, შენი თუალების ქირიმოს, შენ ხელების მოკითხვასა, შენი ერთი დანახვა თელ დუნისა გვორჩეენია, აჯაბ როის დიგვინახავთ, როის ვნახავთ შენ ბითუმ ოლლუშალსა. ბითუმ ჩემ დედეს ნავალის ლელიებში, ტყეებში, ლელე-ღურდნებში, იმ იერებისა, ქირიმე. თქუენ ოლლუშალთან, ერთამეთთან როისნა მოქეყაროს ღმერთმა. ღმერთმა ნეიანი გიგვიხადოს, ერთამეთთან მოქეყაროს... ორი გოგო, სამი ბიჭი მყავს. ჩემ ერთ გოგომ გადმოვდა მაქა. თურისთ გადმოვდა აღმანიედან, თაბი. მარა ჩუენ არ ვიცოდით ქი, ჩუენი ახლო ხსიმები ქყუავსო. მაჭიხლელებში მლასა, ერთი ჩემ დედეს ოჯალებიც მეველო ჩემ გოგოსა, რა იქნებოდა? ახლა დევსტავლეთ. ერთი კიდო რომ გადმუა, თეელინა მოგვიაროს. ღმერთმა მალე მოქეყაროს ერთათ... მაჭიხლეი სიძეი მყავს. მის ხსიმებში მიიყუნა ჩემი გოგო. ერთ თუეს იმათიებუ იარეს. ჩემ გოგომ მითხრა:

— ანავო, თიფლისში შენ დედესი სახლები, ჯილა, ულელი, კოლოფი, გუარდაი, ყულამფერი დენახეითო, აჩი მუზეში იყოო. შავი პრასა, ქინძი, მაკიდო, ტარხუნა, შავი ადესაი ყურძენი, ანეო, დვენახევიო. ჩუენი ყურძენია, დეაო, შვეახტი, მოვწყვიტე, კილამ დევმტერო. იქაერ შენ დედესი მინა ვნახე, ვაკოცეო... ძალიან შეყუარებოდა ჩემ გოგოსა მემლექეთურები.

— ახლა მე მინდა მევეითხო ჩემი ბიძიკოი. მე რაც დევაბადე, ვიცი, რომ იქა, მემლექეთში, ბიძიკოები მყავს, ჩემ დედესი ნათესავები. ძალიან მიყუარან. იმათი ნანერავი გადმოიდა და იმა ვეხაფიფები რამდესანია. თვითან როისნა გადმოიდენ, არ ვიცი. მექარება მათი გამოსლა.

— ჩემო ბიძიკოვ, თუალებში კონიტი გიკითხავ, რას საფიროფ, რავარ ხარ? შენი შვილი, ძირი, რაც რომ გოგნიაერის ხალხია, თელი მიყუარან. ვიცით, შვახევი ჩუენი რაიონია. ჩემი ბაბოი, ჩემი დედეი იტყოდა მაქაერ ამბავსა. ღმერთმა ძალიან ადრე ერთამეთსა შავახდინოს. ინშალაჰ, გადმობუალთ, ჩუენც გადმუალთ. ვინც ხართ, მოქენერეთ მექთუბი, ყულაი გამოით მეიდანზე, გეაცნობით თქუენი თავი. დვენახოთ ყულაი ღმერთით... ჩუენც გვინდა თქუენთან გადმოსლა. ღმერთმა ორ სახელმწიფოს მიცეს კარქობა, სიცოცხლე, რომ ჩუენ მოქეყაროს ერთათ... სელამი შენ ბითეე შვილებსა, ძირხასა, თუაღეში კკონით! ძალიან გვენატრებით. აჯავ თქუენ გენატრებით ასე?

— ჩემო გოგნიაერის ხალხი! ჩუენ გურჯობა, ქართულობა არ დიგვიკარგებს... ქორნილ რომ ვიქთ, სულ გურჯულა, ქართულა არი ყულამფერი, სიმღერა, ლაპარაკი,

ადეთები... მე ძალიან მომღერალი ვარ... ორმოზდაშუიდი წლისა გაეხდი, ცხრა შვილის ბატონი ვარ, სიმღერა ახლა მცხუნენია, მარა თქუენისთინნა ვიძღერო პანაი, ამ მობძანებულ დიდ მსტავლობელ ხანუმსა ხათრინა უუშენო. ამან თქუენთანნა გადმეტიხოს ჩუენი ნათქუამები, თეფი მონყობიდი აქ, ბანთშინა ეილოს ჩუენი ხმა. ხმის ალება ცოდეა არიო, იტყვიან, მარა ღმერთ შეეთხოვ ცოდეაში არ ჩიმიწეროს, მემლექეთში ვატან ჩემ ხმასა:

„ღელე-ღელე შეეიარევი, ვერ ავახე გუგუმიო.
ჩემ ნიშანლის ვენაცვალე, თეთრი აცვია ზუბუნო.
არსაში მაქ ლობიაიო, ვერ დუუსევი ხაშარიო,
გამახელა დედამთილმა, არ ვაჭაპე ვახშაიო.
გალმა სერზე თეთრი ხარი, შავთუალწარბის თეთრი ქალი,
აქ ამოდი, საყუარელო, შინ არ არი ჩემი ქმარი;
ბახჩაში მაქ ჭანჭურო, კონწოლ-ძონწოლ კიდაიო,
მე ის ბიჭი არ მინდოდა, რაღა ჩამომკიდაიო“...

— სხუა ლექსი არ მახსოვს, შემცხუა და ჩიმიციენდა სულ.

— შუანთობა ადრე იყო, მემრე-მემრე გადავარდა. შუანთობაზე იტყოდენ გურჯულ სიმღერებს. თენზილასი ანაი იმღერებდა გურჯულ სიმღერებს. შამუყუყვირებდა იმფერ ვორიამას, რომე ტანში გაგაკანკალებდა.

— მონატრებული სელამი უთხარ ყუელასა, თა-ბარსა, ღელე-ღურდნებსა...

საუბრობდნენ ემინე და მუქქერემ ჩიბუქები (გოგითიყები).

* * *

— ისტამბულის მოლლა მექთებში სწავლობდა მეგომ ჩემი დიდი დედეი მოლლა შაქირაი. ბათუმ რომ გადასულა, ბათუმი რუსებსა უუღიან. მემრე რუსი და ოსმანლი შერიგებულან; ერთმანებისთინ უთქმან, რომე ვინცხას გინდარან თურქიეში გადაით, იქ იმცხოვრევით, ვინცხას გინდარან აქ დარჩით, იმცხოვრევით აქაო. სამი დედეი ყოფილან ჩემი. ერთი დედეი იქ დარჩენილა. ორი დედეი აქ წამოსულან: ერთი, მოლლა შაქირა დედეი, ერთიც მერჯანა დედეი. იგირიმ ორიდან გამბრავლებული ვართ აფერაქა. მე მოლლა შაქირა დედეს აჰმედა შვილიდან ვარ. აჰმედას — მამაჩემს ექესი შვილი ყავს, თლათ ბიჭები. მე მეოთხე შვილი ვარ, ნეზამეთინ ბაღრახტარი. მემლექეთში ოსმანლი ზამანის გუარი ჩუენი ყოფილა ბაღრახტაროლი. ჩუენ არ შიგვიცლია გუარი, ისეენ ბაღრახტარები ვართ. და არ ქყუავს. ბაბოი ოცი წელწადაი მოკდა. ანაი ცოცხალ მყავს, სამოზადრუიდმეტი წლისა გახდა, ფეფიჯა რაშლია. ჩემი ანაი თათაროლებიდან არი, დიასმიძიებიდან. იქმიდან მექოუები, ნანერავი, ნანერავით ვიცანიდი ჩუენი ბინალი ეშიაი, დღვანის მელივრი მეჰელედან. იმის დაპაიჯნა, დანახვა გვინდოდა, იმით გაძლომა გვინდოდა, იქავრობის მოყაყირება. იმას სამსახურობა ქონია. ნანერავით გვითხრა, რომ ემექლიზე გავალ, ცარიელი ვიქნები და გესტუმრებო. სამსახურობა დეემთავრებინა და გადმოსულიყო. ნანერავი დიგვინერა და დევსტავლებით. იმას ყოლია სამი შვილი: იმთ ერთ ქვებია ნადიაი, ერთსა ქვებია ლევანი, ერთსა ქვებია აკაკი. ორი და ყოლია — ლილმოი და ნესიბეი. ნესიბეი გოგო ლილმოი აქ გადმოიდა თენგიზა სიძეთ, ძალიან შიგვიყუარდენ, კაი ინსნები იყვენ, გვენატრებინან. დევსტავლებით ია, იმისთინ გვენატრებინან. ღმერთმა ბევრი გაგახაროს, რომე გადმოხუულ და გვაცნობიე თავი, იქავრობა მოგვაყაყირებიე. ღმერთმა ბთიევი კარგათ გამყოფინონ. ქალსა წამოსლა მუუნდა, შენ დაპაიჯე რა? ჩემი თავიც მოყავს. ამა მეჰაც ვებნევი, რომ წინწინ იმათთან გადმოსლა მომინდება, მელივრზე. მე იქა ეშიაშვილები მყავს. ჯერ იმათ დაპაიჯონ.

წინინ იმათანა გადმოიდე, შენ რაზენა დაგაზაპმეთო?

— შევეჩვევით, თუ შიგვიყურადება ერთმანები, გადავალთ-გადმუალთ. თუ არ შიგვიყურად ერთმანები, აღარ გადავალთ, აღარ გადმუალთ. ამა ჩუენი სისხლი რომე აქუან, იმფო ზოვლი ერთმანებ შევეყურეფთ.

— ჩუენი ხალხი ცოტა აგერაქა ჰემ მარჯუე, ჰემ ინათიანი ხალხი არიან. ქალებ უკინდან მაიღამი არ წაყუებიან... თუ გიგვიხდა ნასიბი წამოსლა, წამუალთ. მე სამსახურობაში ვარ. აქა ჩუენ გვეხვევინა, რომე ორმოზდათ ნელწადამდენა ისაქმითო, იმდენი წლის გახდენდამდინო. სამსახურობაში ოზდახუთი ნელწადის ათაეებას ოთხი ნელწადი მიკლია. ოთხ წელს უკან სამსახურობანა მეეთაო. ფული ბითევიწა ევლო. უაღებუღი გარიგება მე არ მინდა. იმის მეგრე ჩემ ფულით ჩემით სხუა საქმენა გავანყო...

— აქ ვინცხაი გადმოიდენ, შიმიყურადა, ყუელია შიმიყურადით...

— ბძანება თქუენია, იქნება, აბა, არ იქნება?

— ჩუენ გვინდა შეტყობა: იგირიქ რომ დარჩენილა ერთი ძმა ჩემ მოლლა შაქირა დედესი, იგირიბ ძმიდან გაშენებული ვინ არიან. რაბით გობეგზე ერთმანებზე ვართ, ესენი დასწავლა მინდა, იმითი თავის დაპაიჯეა, აქ გადმოყუანა გვინდა. იმითი დანახეა გვინდა. ახლა გზა რომ დაახლოვდა, ამას იქით თქუენაც იმფო გადმოხუალთ, ამას იქითაი იმფო კაინა დარჩეს. ჩუენ ერთმანების დანახეა გვენატრება, ერთმანების დასწავლა გვინდა, სხუა რამე არ გვინდა. ჩუენ აგერაქა კარგათ ვართ. ეტყობილობთ, თქუენც კარგა ხართ.

— მე ახლა მინდა, რომე ჩემ ხსიმიგბსა ბითევსა ჩემიდან ბეერი სელამი უთხრა. იმათა ჩუენ ჩიგვიწერონ. თუ გვეღირსება, ერთმანებინა დვენახთო.

— მე თუფექჩიონალ ვიყავ. ესა ჰემ ბაბოსი, ჰემ კაცის სოფელია. ორსწავე იქავერი ვართ. თუფექჩიონალ გვეზარდე, გვეთხუე: ოთხ წელწად დავრჩი. იმა უკან ეს სამსახური გახდა, ჩემი ეფენდი. წამუელით ყასაბაში. ოცი წელწადია აქ ვართ. სოფელში არსები ქქვონდა ბეერი. ვეთსევედით სიმიწდ, პურ, ლობიას. ლობიაი თულლითულლი არი: ბარბუნიაი, თეთრი ოთურალი, ჯერაპი ლობიაი, სუფასულია ლობიაი — წყლის ლობიაი, ბონწაყურაი ლობიაი. ლობიასა მოვხარშავთ შორვასავეთ, ხახუთ და იალით გავაკეთებთ, მაღახტოს, ფხალობიას გავაკეთებთ. წუანლიები — რეჰანი, პიტნა, მაიდანოზი, ქინძი, პრასა — ვიცით. საქონელ ვინახევედით სოფელში ყოფნაში. ძროხებიც ქყუავდა, ცხერებიც ქყუავდა. მოწუნეღევედით. ვარიას მოვრეკევედით. არ გავეყიდევედით ნანუელსა. ჩუენ ვჭამდით, მეზობლებ მიცემდით. ეწჷლი არ ყავდენ მეზობლებ მენუელი საქონელი. წინინ ადეთი იყო მეზობლებზე მიტანა. კარდალაში ჩავასხემდით შერევილ დოსა, ძესა. დუურიგებდით მეზობლებსა. ახლა ყიდიან ნანუელსა. სოფელში საქონელი ახლა ჰამანქი ყუელას ყავს.

— სოფლიდან ჩუენა ჰირ ააფერი მოგუაქ. სოფლის სახლი, არსები არ გიგვირიგებია. ყუელია ჩუენათ წამუელით სამსახურაზე. ყუელია აქ ჰაზირ ვჭამთ, მინაზე არ ვსაქმობთ, სამსახურაზე ჰემ ვსაქმობთ, ჰემ ვიღებთ ჰაზირსა და ვჭამთ.

— ხელაქმარი კარგა მიყურარს. ყენეწას გავაკეთებ, დანთელ მოვექსოვ, ფათიკებ მოვექსოვ, ყახალ, დეღეგ მოვექსოვ, ჩაიფეჩეთებ მოვექსოვ, ოღებ მოვექსოვ. ჭრელები ბეერი ვიცით: მარწყვის ორნეგი, ვაშლის ორნეგი, ბლის ორნეგი, ყურძნის ორნეგი. თავზე გვახურია ჩუენი აჭეჭლებული. დიდი თეთრი დოღბენდი გუაქ; თეთრინა იყოს დოღბენდი. პანწანუანები დაზმებია. სახლში ყოფნაში დაზმას გედვეჭირეფთ, ისე ვიართ. გარში რომ გავალთ, ოზიებში დოღბენდ დეებურავთ. ჰაცხან თუ ნეველით, მანთოს ჩეცუამთ, კაბითაი არ წავალთ. შარფას დეებურავთ თავზე.

— ყენეწას დავაყერებთ დაზმაზე. შესაბიშ გავაკეთებთ, უყენეწოთ.

— ამურას გავაკეთებდით. ამურა ბაღრამის ფარძიო, იტყვიან. კორკოტ ვეტყვიო

დანაყილ პურსა. იმასა ლამით დავალობთ. დილაზე გავრეცხავთ, ჩაცვრით თენჯერაში, ჩაცვრით იქში ფუნდუქ, ფისთიქ, ინჯირ, ლუხუდ, ეუზუმ, ლობიას, სიმინდ. შექერ ჩავყვრით, ბაპარ ჩავყვრით. ჩუენი წინწინდელი წენიები ძიან ამურას აკეთებდენ. ახლა ენწული შექერიან გავაკეთებთ.

— ამურა ნუხ ფეღლაბბრიდან დარჩენილა. დუნია რომ წყალმა დეიკავა, ნუხ ფეღლაბბერის გემი წყალში ცურევდა. გემში ყველა სურიელი იყო შეყვანილი დედალ-მამალი. მუათე დღეს საჭმელი დეელიენ; ყველა სურიელმა რაცხა მიიტანა ქუაბში ჩასაყრელათ. ჩიტებმა პური კაკლები, თესლები მიიტანეს, ზოგმა ხილი მიიტანა, ზოგმა კვირხლი. ყველაფერი ჩაყარეს ქუაბში, მუადულეს და ჭამეს. ასე გააკეთეს ამურა. აქედან დარჩა ეს აეთი.

— საჭმელები ბევრი თულლი ვიცით. ძუელებური საჭმელები ეს არი: დოშორვა, ფხალობიი, ხავინაი, ძიფიაი, პასუთა, სინორი, მაკარინაი, ქლაჯო, ბორეგი...

— ბორანსაც გავაკეთებთ. სიმინდი ფქვილსა პანა მანონ დავასხამთ, კუერცხ ჩავატებთ, ცოტა სოდას ჩავყვრით. ერთ კეცზე იალ დავასხამთ. კეცში ჩავდებთ, საუჯ დავახურებთ, ჩავყვრით ნაგუნალ, გამუაცხობთ.

— ხაჭაპურიც ვიცით. მოვხელთ ცომსა, გავასუქებთ. შიან და კაკალსა, ია ყველსა, ია ფუნჩხასა მუუმწყრეთ. ზეიდანაც მოვრთავთ, ბარდალით დავჭრითავთ. კუერცხ წუუსუამთ ზეიდან. ხაჭაპური კაკლიანიც იქნება, ყველიანიც. ვინძღას რაცხაფერი უნდა.

— ენწული მატყლით ვაკეთებთ ლოგინსა. მატყლი რომ ძვირია, ბამბამაც გუურევთ. საბანს გარედან ჩარშაფი აქ. მინდარზე იათაქ ჩარშაფი არი გადახურვილი. ბალიშიც ვიცით. ბალიშსა აქ ნამოსაცმელი, ყილიფი. ბალიშის ყილიფი, — ვიტყვით.

— აქ რომ ჩამეგბარგეთ, გურჯიჯას ენწული აღარ ვლაპარაკობთ, თურქებში გვევრით. დილაზე ოღლუშალი დეჰვანტვით, გარეთ თურქებში გავალთ, მათთან დავუდებთ, თურქჩა ვილაპარაკებთ. გურჯიჯამაც არ ვივინყებთ. პანანა ბალვებ ვასწავლით გურჯიჯასა. ჩემ გოგომ იცის გურჯიჯა, შუათანამაც იცის, ბიჭმა. სულ პანამაც იცის ცოტაი, მარა სულ არ დეილაპარაკებს გურჯიჯა. ბადიშმა პირ არ იცის. მით სახლში გურჯიჯა არ დეილაპარაკებენ, ისინი გურჯი არიან, ამა თურქებში უდარან.

— აბაზებმა იმფო შეინახეს აბაზური ენა. ისინი ოჯალში თურქჩა დუნიადა არ დეილაპარაკებენ. აბაზებმა ძალიან არ დეიპანტენ, არ გვერიენ თურქებში. მეემური ნაკლებათ გახდენ, სამსახურაი არ დეინყეს. სოფლებში დარჩენ. ჩუენ ერთ მაჰალეში ვართ ორი სამი გურჯი. თურქებში ვართ დამოსახლებული.

— ინეგოლში გურჯი სოფელი ბევრია: პილიმი, ფუნდული, ყეზელი, ბაზარალანი, ბახჩაყაი, შაირი, გუნექესტანა, მეზითი, თუფექჩოქოაქი... ძუელიდან მუა ეს სახელები. ახალი დაარქუეს სახელები ახლა, ამა არ ვიცი. ძუელი იმფო მახსოვს.

— მეც ბითევს ხისიმებსა სელამ ვებნევი, კარგობით იყავით, ღმერთმა რიზყი არ მოგაკლონ, ქეიფი არ მოგიშალონ... კიი ღამიობა, აბა!

— ერთი გურჯი ველა დედე ყოფილა. ერთი დიდი ჯამეა ბურსაში. იგირიმ ჯამის გაკეთებინან ამ დედესა უცხია პური და უჭმევია. ორსა კაცსა უსაქმიან ჯამეზე და იმათთვინ. პანაი ფურუნი ქონია მეგომ, შიან გამოცხუებოდა ოთხი, ია ექვსი ემე, სომუნი. იმისთვინ, ამ კაცისთვინ უთქმიან სუმუნჯი დედეი. ამ ჯამესა ერთი დიდი მსწავლებელი ზოჯა კაცი აკეთებებდა მეგომ მისი ფართი. ჯამე რომ მუუთავებია აგერემ კაცსა, მემრე სულ დიდი კაცისთვინ, ემირ სულთანისთვინ უთქუამს: — მოდი, ჩემი გაკეთებული ჯამე დეინახე, კაი გიმეკეთებია, თუ არაო. აგერამ ჯამის გამეკეთებული კაცი მეგემ რახსა სუემდა. ემირ სულთანისთვინ რომ დუნუნახებია გაკეთებული ჯამე, ემირ სულთანსა უთქუამს: — ამას ერთი რაცხა აკლიაო. აგერემ გერზე დასალევი რახისა რატომ არ გიკეკეთებიაო. ეს ჯამე კაცის ხელიდან გაკეთებულია, ქეიდან გაკეთებულია. ამში რომ ჩაასხა რახი, რა იქნებაო. შენ ღმერთის გაკეთებულ ნამსხმანში

ასხამ რახსა და კაცის გაკეთებულშიც ჩაასხი ბარელამო. და რახი ბითევათ აღარნა დალიო, და ჯამესაცნა გუუკეთო რახის იერიო. შენ ამ ჯამის დიდი კაცი ხარ, მულელიმი, მსწალებელი, შენ ყულამნა მოგიდინგლოს. რახ დალევ, შეიშლებიო. და აქაცნა გააკეთო რახის იერი, და ლმერთის გაკეთებულშიც არნა ჩაასხა რახიო. ამ კაცმა დეიფიცა, ჰირ აღარ ვსუამ რახსაო. ამა ემირ სულთანსა უთხრა: — ახლა ამ ჯუმა დღესა აქა, ახალ ჯამეში, ენწინ შენნა ილაპარკიო. ემირ სულთანსც უთქუამს, რომ შენ ჩემი თავი დიდი გგონია, ამა აქა ჩემზე დიდი ინსანი არიო, სუმენჯი დედიო. აქნობამდი ჰირ მეიკითხ თუ არაო. ერთი ენახოთ ჰად აცხოზდა ამდენ პურსაო, ჯამის მკეთებლებსა რომ აჭმევდა, რას უთავდებოდაო. ნამოი, შენც დინახე ის ფურუნი და მაშინ მიხდები, რომ ევლია არის ის დედიო.

წუყუჟანია ემირ სულთანსა (მეგემ ისიც ევლია არი) და დღუნახეგებია, რომ ერთი პანიდი ფურუნი ქონია სუმენჯი დედესა, შიან ოთხი-ექვსი სომინი ძვილი გამოკუხებოდა. აქ აცხოზდა პურსა და იმდენ ხალხ უთავდებოდა. ეს არი ლმერთისთვინ კაი კაციო. ის ჩემზე დიდი კაცია, ის მეიყუაი ახალ ჯამეში და ენწინ იმან ილაპარკოსო. წასულან, მუყუჟანია. სუმენჯი დედეს უთქუამს, რომ ეს ვინ იცოდა, ეს ვინ გამამჟღავნა, მე ამფრათ ლმერთთან ახლო ვიყავ, ეს არვინ იცოდა. მე ამის უკან აქ აღარ დემედგომებო. იმ დღეს ულაპარკინა ამ დედესა ჯამეში. ლაპარკიო რომ მოთავებულა, ხალხ დღუნყიან ჯამედან გამოსლა. იგირიმ ჯამეს აქ ოთხი კარი. რომელცა კარიდან გამოსულა დედიო. მარა ოთხ კარიდან ხალხი რომ გულად, ყუელას უთქუამს: — მე ჰაცხაიდან გამეულ, ისიც იქიდან გამოიდაო. ევლარდან იყო და? გასულა გარეთ. ბერი ყოფილა ეს დედი. ხელში ერთი ხმელი ჯოხი უუნეგია. ბურსას გარეთიდან რომ გასულა, იმ ხმელ ჯოხით, ბიჯგინბიჯგინ, დამედარა იგზე. ეს ჯოხი გუუქნეგია. ჯოხი ჩინარის ტანი ყოფილა. ის ჩინარის ტანი მიწაში ჩასობოდა. მაშინ შებრუნებულა ყობლისკენ და უთქუამს: — ლმერთო გამჩენელო, ჩუენ რომ გაგვანინეო, გეხუნენბი, აგვრამ ბურსა შერსა გონჯი რამე არ დანახეო ყიამეთამდინო. მე მივალ, მარა ჩემი გული, სული აქ მჩებო. ჩამდგარა გზაში, მისულა ტაემანლი შვერში. იმასთან ახლოს ერთ ეგრზე მისულა, ზოვლი მოლალულა, გაბარცულა, იქ ჰემ დამინებია, მომედარა ჰემაც. იქ ჩუუფლან, გზის ქენერში. იმის უკან მუუკითხიან, ვინ იყოო. მუუგნიან კითხვა-კითხვითა, სომუნჯი დედი იყოო... დეი ახლა, დიდუანი მანქანები რომ გაკეთდა და გზიები მინროთ დარჩა, გაეგენიშოთო, უთქმიან. იმ დედეს მეზოლოლთან გზა დაკლანკილი ყოფილა. გავასწოროთო, უთქმიან. მაქინაი გასასწორებლათ რომ მისულა, იგირიმ იერზე მაქინას აღარ უსაქმია. უთქმიან, რომ სხუა ახალი მაქინაი მეგტანოთ, ის ისაქმებსო. წასულან, სულ ახალი მუუტანინან, მარა არ უსაქმია. მემრე ლამეში მოჩვენებია მაქინას მსაქმებელ კაცსა: — აგერაგზე მოსასუენებლათ დაეჯექი, ნულარ მიხიტინეფთ, მეესუენო. — ისე უთქუამს იმ დედესა. მემრე მუუკითხვან, ვინ წევს აქაო. უთქმიან, რომ ბურსადან ნამომსლელი სომუნჯი დედი წევს აქაო. ის ევრი აღარ მუუტლიან, დღესაც გზა დაკლანკილია იმ ეგრზე. კინბით გაკეთებულა ის ეფრი. იგირიმ თერეფ გაციბინე, ვინცხას კითხო, ყუელას ეცოდინება, ყუელია გეტყვის: — აგერამ ჩინარი ხის ჩამრგველია, ლმერთისთვინ კაი კაციო.

— ჩუენები აქ რომ მუჰაჯირათ გამდოსულან, რაცხაფრათ იქ უმცხოვრიან, იქავრულა აქაც უუნყიან მცხოვრობა, თობა გუუნყიან. უთქმიან: — წინწინ გამოდენილი წყალი ჩუენნა ვსუათო. ტყე ძირეფში დამედარან, დელი ქენერეფში. საქონელი გუუშენებინან, საქონლებით უმცხოვრიან. სოფელთან ახლოს არი ქუედაი ბარი; სოფელში ბალახი რომ მელილოდა, იქ ვიყვანდენ საქონელსა. იქ რომ მელილოდა, ზედაი ბარი იყო, იქ ვიყვანდენ. მემრეც თაზე ევდოდენ. იაილაჯობას იჯებოდენ. ჩემი ბიბიაი იყო ერთი, იაილაჯობას იქმოდა. თაზე საქონლის შემხვდავ ქალსა მემთევრ ვეტყვით. შუანთობა აქაც ვიცოდით. ყუელია ევდოდით თაზე, ბაირამობას მემთევრებთან ვიქმოდით. ხამათ ნამოდოდით

უკან, მემთევრები დარჩებოდნენ თაზე.

— ერთი ბიბიაი მყავდა, ზემრავი ქვიოდა. იმაჰაც ყავდა შვილები. ძალიან მარჯუე, ჭკვიანი ქალი იყო. პრატი ყავდა, ნაზოი ქვიოდა. ნაზოი გასათხარი იყო. ადგა ამ ნაზომა და პაპოშნიკელსა წაყვა. ბიბიამ მე დიმიძახა. შინ მე ვიყავ. ძიები სამსახურზე იყვენ ნაბარგული. ახალმოსწრე მე რომ ვიყავ, დიმიძახა: — ჩუენი ნაზოი პაპოშნიკელ შუქრიამა მემპარაო. ჩემ კარაქით გაზდილ პრატსაო, არ მივეცემ იგირომ შავ შუქრიასაო. ფილინთაი ჩამეიტი, ფიშეკებიც ჩადე შინაო. გინდა მეჰაც წმიყვი, გინდა შერ მარტეაი წაიღე და პართო პრატიო, გა მოკალიო. ძალიან ახსი იყო ბიბიაი, რატებებ ვერ გეიტანდა. პაპოშნიკებმა ჩემი პრატი რატომნა მემპარონო. მეჰაც ფილინთა ავამსე. ჰაცნა თერეფ ნასულან, შევტყევე. მიველ, ვნახე, რომე პატრონი ყავსო, ეთქვეს. კითხე ნაზოსა (ჩემზე დიდი იყო, ბაჯიაი იყო): — ბაჯიაე, რატომ წაყევი ამ კაცსა-მეთქი, ბიბიაი პერსტება-მეთქი. შენ აქ არნა დაქტიოს. მე გამომავზავნა, დედიმ, და წამეყვი, და მოკალ ისენიო, ისე მითხრა-მეთქი. ნაზოი ამბობს: — ნავეყო, მევენევი და ნავეყო, კი ბალვიო... აბა რა მქენა, გუთხვარი ხომ არ დაქენბოდიო. ამვალმა მოიდა, არ მიმცესრ. რატომ არ მიმეციო? — ბალვი კაი არ არიო. ამვალმა მოიდა... რატომ არ მიმეციო? — ფული არ აქუან. ამვალმა მოიდა, რატომ არ მიმეციო? — გვარი კაი არ აქუანო. სულ ყუელამფერი რომ მოძენო, კაცსაც ველარ ნახავო... მეჰაც ეს ბალვი მომანონდა, ლამაზი ბალვიო და, წაყევიო. ნაი, ანაჩემ ასე უთხარი, მე აღარ მომძებნონ, მე ამითნა ვიმცხოვრო. მიველი, მეჰაც ვუთხარი ბიბიას: — იმას შუქრიაი მოწონებია, შენ ისტარ კარაქით გაზარდე, ისტარ ყაიმბალით გაზარდე, აღარც შენი კარაქი უნდა, აღარც შენი ყაიმბალი უნდა-მეთქი. აღარ დეელაპარიკა ათ წელიწად, ამას იქით აღარც მუუშეა. ამა მემრე შარაიგეს ათ წელიწადს უკან. ახლა ძალიან კაი მცხოვრება აქუან. ახლა აქ ინეგოლმი მცხოვროფს, ჩუენი მებოვლია.

— ბიბიაზე მარჯუე ქალი არ იყო ამ ქუეყანაში. ჩემი ნენეი დღევანურაი იყო. დღევანურასი ზემრავო, საე იტყოდნენ ბიბიაზე. თა-ბარი იმათიდან დასწავლილი ქეკონდა. ორი ბიბიაი მყავდა, ზათი, ორი ემიაი, იაილები არი ახლაც. მეჰაც მემენატრა, ეველ და მევიარე შერმან. წინწინ ხარის არაბებით მივდოდენ, ახლა თლათ არაბებით მიდიან ქოხებში მისლამდი. ქოხებ ვეტყვიოთ იქავრ სადგომებსა. ბითეგსა ერთათ იაილები ქეია. იაილები რომ არი, იქ თლათ ტყეა. ხე მუუჭრიან, გუუთლიან, ერთმანებზე ჩამუუდიან, იმფრაი ჩამუუდიან, შუაში ცარიელი ადგილები დარჩება. შუა გერებსა და მინი მიწვალვენ, და სხუა ხეს მიაჭედებენ. ზაფხული დღე ზათით ცხელა, არ შეცივდებიან. საქონლისთინაც ცალკე აქუან გადაბურვილი. საქონელ ძუება არ უნდარან. მიჩუევილი არიან, მითათალაი მიდიან-მოდიან. ევლენ, გაძლებიან, საღამოზე მოილენ. მითათალაი სულ ცოტა ოთხ თვეს არიან. იქ მოწუელდ ძესა, გაკეთებულ დაღსა, ყველსა კაი გემო აქ, საღამია. იმა მუამცრევენ, ჩამეიტანებენ, ზამთარში ჭამენ. წინწინ ნანუელის გაყიდა არ იყო ადეთი. მებობლებ დეურიგებდენ, უქონლობა არ განიონო. ახლა-ახლა იმფო გაყიდა არი. ახლა მიდიან თაზე, ძეს ყიდულობენ, მუაქუან ფაფრიკებში და აკეთებენ საქმელსა. ახლა ძუელებურა ბევრი საქონელი აღარ არი. ახლა ახალი მოსტრილები აღარ მიდიან თაზე. და კითხულობენ, და საქმობენ ქალაქებში... სამსახურები აქუან. სოფელში დამრჩენელიც ყანას მუშაობენ. ყუელამფერ დათესვენ, ყუელა სღე მოსავალი მუა. ახლა მოსარწყელებიც გაკეთდა.

— დღევანელები დიდი სულაღე არიან აგერაქა, ბევრი ქოქი აქუან, ჭკვიან-ჭკვიანიც არიან. იკითხვენ, ბევრ იკითხვენ. თურქიეში ყუელა იერზე იშოვნებიან: ანკარას არიან, ისტამბულ არიან, იზმირში არიან, ბურსას ზათინ ბევრ ეგრზე არიან. მესელა, ჩემ ძიასი ბალვები ადანას არიან, ყუელა თერეფ არიან, კარგათ მცხოვრობენ, სწორე არიან, მოგება კაი აქუან, მცხოვრება კაი აქუან. ვისმეს სხუის საქმეში არ გეერევიან, სხუასაც მათ საქმეში არ გეირევენ. დაპანტული არიან ყასაბაში, სულ ბევრი ბურსას არიან...

მიერები იქ მცხოვრობენ. ნელინადში სამი სირა, ოთხი სირა ბაღრამებზე, სხუა რამიებზე — სიცილი, ავატყოფობა — მოილენ, დენახავთ, მემრე დაბრუნდებიან კიდევ სამსახურებზე.

— დღევანელებიდან არიან დიდუანი კაცები. დღევანელებიდან, განიერებიდან ერთი ჰაყიფ ფაშა იყო, გვარია — ყადა. იგირისა თქუენში იყო გადმოსული თავრობაში. თურქიეში სულ დიდ კაცებიდან თქუენში იყო, ჰემ რუსეში, ჰემ თურქეში ელჩობას იჯებოდა... ჩუენ ხსიმიებიდანაც არიან ისტანბულში დიდუანი კაცები, მოგებაც კაი აქუან...

— ღმერთმა შენაც ბევრი გაგახაროს. აქ გადმობძანდით. აგერამ შენ გადმობძანებით გიცანით. ბევრი ვილაპარაკეით, იქავრობა მეგყაყირეით, დანახლისავეთ გავხდით იქავრობისა... ჩუენ სხუა რამე არ გვიინდა, მარტო თქუენი თავი გუენატრება. თქუენ რომ გიცნობთ, იმფო კარგათ ეხვებით. ღმერთმა ბევრჯელ შეგვახდინოს ერთმანებსა. აბა, კარგობით იყავით!

საუბრობდნენ ნეზამეთინ და ხატიჯე ბაირახტარები (ფუტკარაძეები).

* * *

— ასიე უსტაისმეილოლი ვარ. ჩუენი დიდი დედეი გოგაძიებიდან არი გამობარგული. ჩუენი ახალი სოფადა ბაშთურქი. მემლექეთის დანახვა ძალიან მინდა, ჰამა ჰალა მემესტრობა. მაი თქუენ გადმოით მალ-მალე და დიგინახო, მემლექეთი მეგყაყირიო. ძუელი ხებრები ბევრი მაქ გაგონილი, ჰამა ყუელაი ჰა მახსოვს, დამვიწყდა. მემლექეთიდან ერთი შერიფ ემიაი გადმოვდა, გამეიქცა, მეგომ დეეჭირესნა, თავი აქ შააფარა. რვა წლის ბალვი ვიყავ. იგირისა ჩობნათ დააყენეს. გეედოდა სოფლის ქენერეფში, საქონელ აძუებდა. იმანა მემლექეთური სიღმერები იცოდა. ზოგი დღეჰაც მახსოვს, ზოგი ჩიმიცივინდა და მაჩუქვე ყუსური:

„გედეველი სერგაღალმა, გაღმეეტანე მარხილიო,
შენი ბიჭი მე რათ მინდა, ჭლიკებგამოგრეხილიო.
ღელი ეოვღელიაშიო, გენაცვალე ყიაშიო.
გედეველი სერგაღალმა, გაღმეეტანე მერულიო.
შენი ბიჭი ვის რათ უნდა, ჩოხა აცვია ბერულიო.
ღელი ეოვღელიაშიო, გენაცვალე ყიაშიო.
გედეველი ხულასკაში, გაღმეეტანე ოყით ვაშლი,
ჰური ჭრამი ნაღი მყავად, შამურეიგე თითო ვაშლი.
ეოვღელიე რამაშაო, ფაცია მემესამაშაო.
ბიჭო, ბიჭო, ჰიწკინაო, შენმა ხელმა მიყწკინაო.
ბიჭო, ბიჭო, აღექსაო, ნუ უყურებ ქალებსაო.
ღიგინახვენ პატრონები, ღიგიგლესენ თუალებსაო.
ღელი ეოვღელიაშიო, გენაცვალე ყიაშიო.
კაბალახის ყურებიო, აქეთ რას ვეყრებიო,
ღეინახვე ქალებსა და დეეხარჯის ფულებიო.
რა მემსინია ქალებიდან, მათი თავი ქანებიდან,
ბევრი არიან ქალებიო, აემოკოცნე თუალებიო.
ღილას ეჭამე ხავიწიო, ჰაღნა წეეღე არ ვიცოო.
ღილას აედექ, ღილა იყო, საყუარელი შინ არ იყო.
ღელი ეოვღელიაშიო, გენაცვალე ყიაშიო.
წყარო წყალი მოდინდება, არ ეტევა ღარაზეო,
შენი-ჩემი სიყუარული არ ვიწონვის ფარაზეო.

აბუღალის ლალებიო, მაყვალს გიგავს თუალებიო,
თუალი მაყვალს დუუდგება, მე შენ გენაცალებიო.
აბრეშუმის ლანდებიო, რა ლამაზი ბანდებიო,
ახალი ხარ, ბარი ხარ, წასასლელათ ბრალი ხარ.
დღევს მიქონდა კატრი ნათალი, მომაგონდება შენი ნათქუამი.
ვოდელიე რამაშაო, ფაცამ გემეთამაშაო...

— აგერ ამის ღმერაზე ჩუენ კაცებმა გაბღუდენ. — შერიფავ, რატომ ღმერი მაგრო, — უთარეს შერიფასა. — მე თქუენ ქალებ ხომ არ ვეცქირები, იმათ ხომ არ ვუყურეფ, ჯანი მიწუხს და იმიტომ ვამბობო. იქიდან გამოქცეველესა აქაც კაი საქმე არ ჭირდენ. ენჩული არვინ არ ნაყვა. მარტვაი დარჩენ, ამა-იმი კარიებზე აგორევებული. ბევრი ისე უქალოთ დაბერდენ, ყუელ დღეი მიეგონებდენ მემღევეთში დატველ ქალ-ბაღესა და ჩამეიტრებდენ. ინსნის თავზე ყუელამფერია დანერილი.

— ქალები იღმერებდენ:

„თავი ღუღში ყირმაზი თმა, რაიდარირამეო,
შეერული სირმას გავდა, რაიდარირამეო,
ჩემზე გონჯი რამე თუ თქვი, რაიდარირამეო,
შენი ენა გიგიქვაგდა, რაიდარირამეო...
შენი ძიაი რაფერია, რაიდარირამეო,
პამან ჩემი საფერია, მისიდაჭირამეო, ჰოი...
იმა ქუეიდან თეთრი ქუქუ, რაიდარირამეო...
ხელი ჩაყე, აპი დამჩა, რაიდარირამეო.
იმა ქუეიდან ვარდი ბახჩა, რაიდარირამეო,
ხელი ჩაყე, სული დამჩა, რაიდარირამეო...
ფაცია, შენი წელი წმინდა, რაიდარირამეო...
მომიქსუე ჭრელი წინდა, რაიდარირამეო...
შენი წინდა მე რათ მინდა, რაიდარირამეო,
შენი ძიაი ყაინათ მინდა, მისიდაჭირამეო.“

— ბევრი დამვინყდა. იმდენი რამე გადამხდა, რომე კიდვენ კაი ჭყუაზე ვარ. კევრი არ გალენილა ჩემ თავზე, თუარამ სხუა ყუელამფერი გამევიარე... ღმერთმა შენ კარგათ გამყოფნოს, რომე ასე გულმოყვასი ინსანი ხარ, ყუელას ქვადრულოფ, ყუელას ლამაზათ გველაპარიკები. ღმერთმა შეიდობით დაგაბრუნოს მემღევეთში.

მთქმელი ასიე ბაშთურქი (ვახტანგიძე).

* * *

— თურქიეში ბევრი ქართუელია. სხუადასხუა დროს არიან ნამოსული აქეთ. ინეგოლი ბურსის ვილაეთში ერთი რაიონია. ინეგოლის რაიონში, ქაზაში, თვრამეტი გურჯი სოფელია. მე ჩამოვთლი ახლა: 1. ხასან ფაშა — აქ ჩურუქსუელები (ქობულეთელები) ცხოვრობენ; 2. დერეჩეთი — ჩაქველების არი; 3. პაირიე (ხეირიე) — მაჭინლელებისა არი; 4. ყეზელი — ღორჯომლები არიან; 5. პილმიე — აქ არიან ჭვანელები, დღვანელები, დანდაღელები; 6. ფაზარალანი — აქ ჭვანელები არიან; 7. ბახჩაყაია — ტბეთი, გოგაძიები, ლომანავრი; 8. თუფექჩიქონაქი — ლომანავრელები და ოლადავრელები არიან; 9. მეზითი-კვიახიძიები, გოგნიავრელები, კარაპეტლები, ნენელები და დღვანელები არიან; 10. გუნექსტანა — ჭვანელები, კვიახიძიები, ოლადავრელები, კოკორლოლები; 11. ყარაჯა ყაია — 10 კუამლი მანყვალთიდან არიან, დღვანელები არიან. პაყიფ ფაშა

განიეროლი დღევანელი აქაერია. მეჰმედ ყადა განიეროლი მილიონერია ისტანბულში. ლასტიკების ფაფრეკა აქ. ათაშე იყო მოსკოვას; 12. ვენი ქორ (ახალი სოფელი) — ჯაბნიდიები არიან, უვაიერეკები (ლალაბია მათი); 13. ყარაყადი — მესხები არიან ენჩული; 14. ელმაჩარი — აქა ორი მეჰლეა, ერთი მესხებისა არი, მიერე ფურტეველებისა; 15. ბათახლი — ლორჯუმლები არიან; 16. გულბახჩა — ტბეთელები და ლორჯომლები არიან; 17. ფუნდული — სამი მეჰლეა აქა. ცხოვრობენ კოიოლლები, ჩანჩხალეველები, უჩამფელები, დღევანელები, ხულელები; 18. ეენიჯა — ბევრი არიან ბაკუელები.

— ინგოლის ქაზას ასი სოფელი აქ მიკრული. ათი-თხუთმეტე ხანე გურჯი ბევრ სოფელში იპოვნება. სოფელი ჰაჯი ყარა ჩერქეზების სოფელია. შიან არიან გურჯებიც — ყადიოლლები, ჰაჯიოლლები, ლორჯუმდიდანაც არიან.

— ქართუელები თლათ თურქეთში არიან მოდენილი. ბურსას აქ ბევრი ქართული სოფელი. ამას გარდა ბევრი არიან ელოვას — ესენქოგში სულ გურჯები არიან, კუტრუნოლლები, აღიქოლლები... ტრაპიზონ ორი სოფელი გურჯია; გირესუნში, ორდში, ამასდამი, სამსუნში, ადაფაზარში, დუზჯეში, იზნიქში, გემლიქში, მეზიფორ, ადანას, ფათსა ბევრი გურჯი სოფელია. ბალიქსირ გრნენ რაიონში შუიდი გურჯი სოფელია; ბოლუში შუიდი გურჯი სოფელია, იზმითის გრულჯეჟქშიც ბევრი არიან გურჯები, სინოპში სოფელი ლალა გურჯების არი, კიდო სხუა სოფლებიც არი, ყუელაი არ მაგონდება, ზონგულდაქში ერთ რაიონში — ორმანლიშიც ბევრი ქართულია. თოქათშიც არიან, კონდასც, ესკიშეპირშიც, ადანის კოზან რაიონში ორი სოფელია გურჯი. ეს ყუელაი შიანა თურქეთში რომ არი. ანკარას ბევრი გურჯია ისეც თურქეთის დანარჩენი რაიონებიდან მოსული, გუელბამის რაიონი თლათ ქართულია. ჩუმრამი ბევრი არიან მოსული შაეშეთიდან და ბორჩხადა.

— ორ აბაზა ბალევა, აფხაზსა, რაცხა მუჟპარვან ბიჩხში. ბიჩხებსა კარები არ აქ შვიიდი. მისულან იგირი ბალევის ბაბოსთან. უთხრომან ქი, თქუნე ბალევისა ჩუნე ბიჩხიდან რაცხა მუჟპარვან. ბაბოს უთქუამს ქი, მიედეთ, დევნახოთ ბიჩხი, რა უუნეკიანო. აფხაზები დუნადა სუჩ არ ეილებენ, არ იყაბულებენ. აფხაზსა შუუხედა, შაუუხედა, რა მევეგონოვო, დუფიშმანია: — კაც ამსისხო ბიჩხი გუუქეთებია, ერთი-ორი კარი ვერ შუუკიდაო. კარი ქონოდა ჩემი ბალევი ვერ შევედოდენო. გეიმართლა თავი...

— ისტამბულში მისულა აჭარელი. თაზე ნასლის დროს დაბრუნებულინა იყო აჭარაში. ისტამბულში ზღვიდან მიდდა ამუაქუან, თეზე გაეს. შენვენ, ჭამენ. ის მიდდა რომ შიენვის, გამყიდველი დენიყებს ძახილს: — თაზე მიდდა, თაზე მიდდაო (ახალი მიდდა, ახალი მიდდაო). აჭარელ ეგონა თაზე ნასლის დროა მოსული და აქაც იძახიან: — თაზე მიდიან, თაზე მიდიანო. თურქა ბევრი არ ცოდნია და ვერ ხტომილოფს, რას ამბობენ... იმსოლოლში მობრუნდა და ჩამოიდა აჭარაში. უთხრეს, რატომ ასე მალე მობრუნდაო.

— რატომ დაებრუნდი და ისტამბულში ყვიროდენ: — თაზე მიდიან, თაზე მიდიანო. მე გერჩეკი მეგონაო. აჭარას ზამთარი ყოფილა...

— მეც მიკვირს, ზაფხულში საჭამადას რატომ ქვია საზამთრო. სახელი ვერ უნახვან ლალიბა და გამუჟგონიან.

— ლომანავრელმა უჩამფიდან გოგო მეიპარა. უჩამფელმა სხუა ბიჭმა აართვა უკან. უჩანფელს ძუელათ დონებია ეს გოგო. ლომანავრელი, გოგოს მომპარავო, გენჯალოლლი ყოფილა. ამაზე პანაი ლექსი გამოთქუეს:

„უჩამფამი ბალი ყვაის, ლომანავრეზე ნარიჩვი

შენ, ქოროლიც, რათ გინდოდა გენჯალოლლის ნასიჩვი“.

— ქალი ჩემი ნათესავი იყო, უჩამფამი ყუდამფაროლი ოსმანასი გოგო. გენჯალოლლისთენ უკან უურთმეგია ქოროლი უსეინას, უჩამფელსა.

— სამ-ოთხით ვლაპარაკობთ, ვერ ხედავ?

— ტბეთში ტუფუკი ხასანაი იყო, ხათობოლი. მეგემ რამაზანია მუბარეკი. ამ ხასანას გუუჭარდა შიმშილობა რამაზანში და მაამის კვითხება: — ბაბოვ, ვინ გამეიგონა რამაზანო? — ისე მგონია ღმერთ აბრალიან ამასაო, უთხრა ბაბოშ.

— ხმა დადინდა... ბევრი ხანია გადმოხუელ აქავრობებში?... თველი ტბეთიდან იყავით?... გააღევ კარები?!... ჰეჰია, მეჰია, კატამ კუდი გეიქნია.

— აჭარაში სასამართლოში შესულა ეს საქმე. ზედაი აჭარლები და ქუედაი აჭარლები ნაკიდებინან ერთმანებსა. ზედა აჭარლებ გუდიანებ უძახდენ, ქუედა აჭარლებსა — გოდორიანებ. ქუედა აჭარლებსა დუჭრემებთან: — გოდორი კაია, სუფთა არი. გუდა თხის ტყავიდან შეკორილია, სუფთა არ არიო. გოდორ უთქუამს: — მე გუდას მევერევიო, ამიტომ, რომე მე გუდას ჩაედევ გოდორში, ნევედ გოდორითაო. გუდასაც უთქუამს: — მე გოდორზე ნინაი ვარო. გუდით ყუელამფერ ნეველებ, ნყალ ჩავასხამ ნეველებ; ფქვილ ჩაყვრი ნეველებ. გოდორი ვერ ნეილფესო. სასამართლოზე გუდა მორევია გოდორსა; გუდიანები მორევიან გოდორიანებსა.

— ქუედა აჭარაში საქონელი ნაკლებია, ნანველიც ნაკლებათ აქუან. ზედაი აჭარლები ამაზე ბევრჯელ ცინიან ქუედა აჭარლებსა. ქედლები კოვზ გახრეტენ, ძე გადინდეს, ბევრი არ ამოყუესო. ზეგნელი — ზედაი აჭარელი დაპაიჯა ქედელმა მეგემ. მუუტანა სუფრაზე ძე, კოვზი არ მუუტანა, პური ჩანოს ძემიო. ზეგნელმა ჭკუა იხმარა. პურის ლუკმა გააკეთა, შუაში ჩაჭუნა, ჩააღრმავა ლუკმა და იმით დეინყო ძის ჭამა. — კოვზსაცერაი გააკეთა? გამომფუჭონაო, — იყვირა ქედელმა.

— ქუედაი აჭარელი გაგზავნა ქალმა, თხა იყიდუო, მენუელე იყოს, ბალე ვაჭამო ძეო. პოსი მიყიდეს მეგემ და ვერ მიხტა. ქალს უთხრა, რომე მონუელეო. ქალი ჩვედა ახორში, ხელი შუუყო, ძუძუნა ჩამონუელოს თხისა. ნახა, რომ ცურნეს ბედელია ყუერები აქ პოსსა ჩამოგძელებული. — ეს ვაცი ყოფილაო, — დუუძახა ქალმა. — ერთი, მეინუელოს და გინდა ვაცი იყოს, გინდა ვაცმანცურიო, — უთხრა კაცმა. საქონლის ხამი იყო, არ იცოდა ააფერი.

— ქედას ნევედ მეგემ სანადიროთ. შუელი ეძეფეს, ეძეფეს, ვერ ნახეს. დილაზე გევედნ ეზოში, რომ შუელი მოსულა. თოზალი იყო, თვლიბირი. ესროლეს თოფი და გადააბრუნეს. ფეხები ეიშვირა, რომ დაჭედლია, ნალებიანი, ვირს გაეს. ერთმა თქუა: — რას ამბობთ, ღმერთმა ეზოში მოგვიყვანა შუელი და ველარ დაჭედაო?

— ერთი ბიჭი დასახლებულა, ქალის ოჯალზე მისულა. სიმამრის ოჯალში რომ იყუნენ, კაცი მის კასტომს გეიხდიდა, კედელზე დაკიდევდა; მისი ცოლიც თავიდან მიხიზიდა ჩარსა და კასტომზე გადაკიდევდა. კაცმა უყურა, უყურა; ვერ მიხტა, რატომ იჯება ასეო. ბოლოს ადგა, ნედა და ცალკე ადგილი იყიდა მისთვის. სახლი ჩადგა. ქალს უთხრა, გედებარგოთო, ჩუენი ბარგი გედევტანოთო. ცოლმაც გადაბარგა ყუელამფერი. მის სახლში რომ გეეწყუნენ, საღამოზე კაცი მოიდა, კასტომი გეიხნადა, კედელზე დაკიდა. ცოლმაც მიედა, კაცის კასტომი ჩამეილო, მისი ჩარი შიან დაკიდა, კაცის კასტომი მის ჩარზე გარედან მიაკიდა. ქმარმა შეეკითხა: — რატომ იჯები ასეო. ქალმა უთხრა: — აქომამედ ჩემ გავლენის ქუემ იყავი, ჩემ ბაბოს ოჯალზე რომ იყავიო, ჩემი სიტყუა გადიოდაო. ახლა შენ სახლში ვარ მე, შენი სიტყუა გადისო.

— ერთი აჭარელი ჩასულა ბათუმში. მისულა აჭარის თავარბაშთან და დუუძახნია: — დიდ გოდორის თავედომარო, შენ გენაცვალეო,

გლახა ცოლის ბატონი ვარ, გამომიცვალეო...

— იმ გზის ზეიდან მეზიდა, იქაც ბევრი იეზიდა, — ვიტყოდით ბავლობაში და გავახლებდით მეზიდლების გენჯებსა.

— დაჰკითხვიან ყარსელსა: — რა ნახე ისტანბულშიო. — ის დვენახეო, ერთი მინდორი ადგილი ყოფილა, ისიც ზლუას დუუპატრონებიაო.

— ძუელათ ბეთმებ მუადულებდენ ზედა აჭარაში. ტბეთში მეგემ დიდი თეშტი აქუან

დადგმული ძმებსა — რიფეთასა და უსუფასა. ცეცხლი შეგზნებული აქ თემტსა და ურევენ, არ დინვასო. ერთი გძლებენვი ძალი ყავან მეგემ. ისაც მეზობლის ძალღებთან ერთათ ურბენს თემთსა; ლამეა, ჩისავს, თბება ძალლი. დაყვირებენ, გვიქცევა მეგემ, დაყვირებენ, გვიქცევა. ეს ძალღები მეგემ ერთმანებსა ედუგუშებიან, თამამობენ. მასობაში არ ჩავარდენ თემტში... ყვირიან... რიფეთას ებნევა ისუფაი: — ჭო, ძალღები დანრიტე, დანრიტეო, არ შეყევს ბეთმეზიო.

მემრე გასულა ხანი და ერთი ნენვეელი ცინის ტბეთელსა: — ჭო, ჰა წვილეთ ი ბეთმეზიო. ტბეთელმაც უთხრა: — ნენიაში პურზე გადავცვალეო, აბა ბეთმეზს ხომ არ გავაეღლებდიო.

— ცხენი დაბერებია ერთ აჭარულსა. თქვა მეგემ: — ნეყუან არდაპანში და კვიცზე გადავცილო. ჩეყუანა არდაპან. ქურთებ უთხრა: — მე ამ ცხენ ვყიდი, ისვენა ვიყიდო, ჰამა კვიციო. გაყიდა დაბალ ფასითა, კვიცინა იყიდოს, დაბერებულა ეს ცხენი. ქურთებმა ის ცხენი ეიყუანეს, ნეიყუანეს, გაენაჭეს, კუდი ღუემწენეს, მარილიანი წყლით და თივით გაბერეს. დილაზე გამუშუვეს და ნეიყუანეს ბაზარში. მიიყუანეს ამ აჭარულთან; დუუქეს, კაი კვიციაო. აჭარული შეედა. გააჭენა, გამუაჭენა, მიენონა. ქურთებმა ძვირია მიყიდეს. მოდიან შავშეთისკენ. მეგემ ცხენმა ნავალი ადგილები იცნა და ჰაცხა გავლიხან რომ მუუსვენთან, ი ცხენი იგზე დადგება. ცოტაც დეისულა, ჩუუცვინდა მენჯი თავები. აჭარულმა შეხდა-შამოხედა ცხენსა და ამბობს: — ე ცოტა ჩემ ცხენ გავს და? არხატაშს უთხრა: — გერჩექ თუ ჩემი ცხენია, ეზომი რომ მიყუან, ალელ რომ მოვხსნი, საძუარზე ჭალაში გავაო. ცხენმა გერჩექ ისე ქნა. — ჰემდა ჩემი ცხენი ყოფილაო, — დაბეჭდა კაცმა. მესელა, თხელი ყოფილა კაცი ჭკუიდან...

— ერთმა კაცმა თქვა: — იმფერი ადგილინა ვნახო, სიკვდილი არ იყოსო. იარა, იარა და ნახა ვითამ უმეზრო ადგილი. მიედა იმ სოფელში და დადგა ჩობნათ. თხები ნეიყუანა საძუებლათ, აძუა. მიერე დღეს სხუა თერეფ ნეიყუანა. თხები ევლიხან სიცხემო უჩრუმ ტყიან ადგილში შეზავდენ, მეიგრილონნა. შეიხედა და მეზრები დეინახა. საღამოს მოყუა, მეიყუანა თხები. ივითხა, ვისია მეზრებიო? ჩუენიაო, უთხრეს სოფელში. დატია ეს სოფელი და კიდვენ ნევედ უმეზრო სოფლის საძებნელათ. სიარულ-სიარულში მოკდა, თვითან დარჩა უმეზროთ.

— ლობიას დესტანი იცოდენ ძუელათ, იმა იტყოდენ და იცინებდენ. ბევრი დამაინყდა:

**„ჩემო გამზდელო ლობიაე, რაყერ თალაშობ ქოთანში,
გაზაფხული რომ გამოედა, ტრლით ჩაქყარე მიწაში.
ტანი მალე ეიყარე, ლერწი წვილე ზეცაში.
დამწიფება არ მოგასწარ, ზრუგით მოგათრიე სახლში.
მამაჩემი შენ მომიკალ, შენ შემხლები მიწრო გზაში“.**

— სუფრიდან ადგომიხან მამაჩემი — ზეკერიანი ახისხალოლი იტყოდა, იმიდან მამ გავიცილი: „ზედაი ყანა, ქუედაი ყანა, ლმერთმა ბევრი მოგვიყუანა“.

— მე ერთი ძალ-დედამთილის დესტანი დავნერე:
დედამთილი ამბობს:

— სიხარულით მოგიყუანე შინა, ზელზე ღაგადე ინა.
ძალზე მეგონე კინა, თავზე ღაგეცა ბინა.
დილით არ დიგოძახე, ისე მიგაჩვიე ძალი.
მეზობლებმა არ გაიგონ, პირში ამოიკედა ძუალი.
ჭახრაკზე ღაგართი აბა, შაგიკერე ყირმიზი კაბა.

ვერ შამაყუარე თაგი, ღმერთმა დაგიბლენა თუალი.
ძროხა მოეწუელე ღლითა, შენ ვერ გაგაძღე ძილითა.
ძალზე გიყუარდა ძილი, თავზე დაგეზვია წილი...
ჯეიზი მოიტანე ჩული, ტანზე აგიტყდეს მუნი,
სახლში ვერ გაიტანე მული, ღმერთმა ჩაგიცივა ხული.
წინდა მოგიქსუე ქურთული, არ მოხუელი მორთული.
ენა კი ქქონდა სლიკეი, თავზე გეწეროს ბლიკეი.
ქოთანში ჩაყვარე ჯერი, პირზე წაისვი ფერი.
სახლში გამობღეზე ბერი, რათ მიწდოდა შენისთანაი შტერი.
კარზე დაეღვი ზეინი, შენ ქალათ არ ღირხარ,
არ გაცარი ფქვილი, გონჯათ დამიწვი შვილი.
— შვილო, დატოვე ქალი, არ მოგიტანა ხალი.
ყიაში ჩაგასხი წუანე ფხალი.

შვილი ამბობს:

— დედაც, რათ გინდა მისი ხალი, ვერნა დაეტოვო ქალი.
შაიღირსე ძალი, დაჯექ და ჭამე ფხალი.

ახლა ძალი ამბობს:

სახლში მოგიველ მორთული ძალი,
სუფრასზე დამიდე წუანე ფხალი.
ზაფხულში მოვიდა ჭალობა, შენ არ ღეინახე ჩემი ქალობა.
კაბა შამიკერე ჰელები, ღმერთმა დაგამტრიოს ხელები.
ღამიყარე ქილარის კარი, თავანში დამალე ყველი და იაღი.
გობში გაეცარი ფქვილი, შენ არ გაგისტორდა ცხვირი.
კარზე მოგიველ გული, გონჯათ წაამყენე მული.
ღმერთმა დაგიღია სული!
რათეინ გაბღეზდა ბერი, შეიღმა წამისუა ფერი.
ანტრათ დაგიორჩა თველი.
ხელზე დავიდე ინა, შენა არ წამიშვი წინა,
აწე მარტო დაჯექი შინა.

მთქმელი ოსმან ახისხალოლი (გოჩიტძე).

* * *

— აგერამ ჩაკითხულ ყურ-ანი ქერიმში დიდი ბატონი, ბითუნ ცა-ქუეყანა რომ გააჩინა იგირიმ ღმერთმა, ასე ბძანობს: — ეი, ინსნებო, ბითევი თქუენ მე გაგაჩინე. თქუენი ენ წინაი ინსანი ადემი არი, თქუენი ენ წინაი დიდი ანაი პაზრეთი ადემის პან-უმი ჰავა ანაია. თქუენ პაზრეთი ადემიდან ვე პავადან გაბვერებული ხართ. ღმერთმა იმასა ქითაბი გამუღზავნა. ადემიდან მემრე დიდ ბატონმა ღმერთმა ბევრი ფედლაშბრები გამოგზავნა, ბევრი ქითაბი გამოგზავნა, ასი და ოთხი ქითაბი გამოგზავნა. ასი ქითაბი პანანაია, ოთხი ქითაბი დიდუანი ქითაბებია. ესენია: ინჯილი, ზებური, თევრათი ყურანი. ინჯილი ისა ფედლაშბერ გამუღზავნა, თევრათი მუსა ფედლაშბერ გამუღზავნა, ზებური დაუდ ლალეღსელამ გამუღზავნა ღმერთმა ჯემბრად ლალეღსელამით. ყურ-ანი ჩუენ ენ დიდ ფედლაშბერ პაზრეთი მუხამედ მუსტყეფას გამუღზავნა. ჩუენი დიდი ფედლაშბერი პაზრეთი მუხამედია. ჩუენი ენ დიდი ქითაბი ვე ცა-ქუეყანის მოსკლომამდი,

ღანი ყდამეთამდინ ყიმიეთი, სიტყუაგამსლელი ქითაბი ჰაზრეთი ყურ-ანია. ჩუენი ღმერთი ასე ბძანოფს, ასენა დეეჯეროთნა. თუ იგირის ღუნდაც გვინდა, ეგერეს ღუნდაც გვინდა, ასენა დეეჯეროთ. ვინცხაი არ დეიჯერეფს, ღმერთ იმფერი ინსნები არ უყუარს... გერჩქე ამ ღუნდაზე ღმერთის სიტყუა დამჯერელიც ცოცხლოფს, ფედამბერის სიტყუა დამჯერელიც ცოცხლოფს, ყურ-ანი ქერიმის ნათქუამებს ვინცხაი რომ იჯერეფს, იპაც ცოცხლოფს. ვინცხაი რომ ამათ პირ არ იჯერის, ისენიც ცოცხლობენ. ამა შავ მინაში რომ ჩეხუალ, შავ მინაში... ის არი საქმე. ვინცხამ დიდ ბატონის ნათქუამები დეიჯერა, იგირისენი ჯენნეთმინა ნეედენ, ჰაზრეთი მუხამედთანა მიეფენ. ამა ვინცხაი არ დეიჯერეფს, ვინცხაი ამათ ინქარ იქს, ესენი ტყვილიაო, იტყვის, იმათი ეერი, შავ მინაში რომ ჩადრება, შავ მინას რომ პირზე წაყრიან, იმათი ეერი ჯუჯუხეთი, ჯეპენემია, ცეცხლია. ღმერთმა ბატონმა ბითევი, ბითუნ მუსლიმანები იგირიმ ჯეპენემის ცეცხლიდან მოგვინახოს, შიგვინახოს. ამა ღმერთმა ბითევი მუსლიმანები ჯენნეთში, ჯენნეთის ჰემ ლამაზ ეერებში, ბახჩებში, გუამცხოვროს ჰაზრეთი მუხამედის ერთათ, ინშალაჰ!

აგერამ ჩაკითხულ აეთში ამობოს ღმერთი, რომ მე თქუენ ერთ კაციდან და ერთ ქალიდან გაგაჩინე, ჰაზრეთი ადემიდან ვე იმისი ხანუმი პავადან გაგაჩინე. თქუენ იქიდან გამეგრეული ხარო... მემრე სოფლებში, ვილაეთებში, ყასაბებში გაგარიგე... მემლექეთებში დავარიგეო... ამათიდან დედმინაზე რაცხამდონი ინსნები გაჩენილი არიან, ამათში ენ კაი ინსნები, ღმერთთან ენ დიდათ კაი ხასი ინსნები ის არიან, ვინცხას რომ ენ დიდათ ეშინია ღმერთისა. ვინცხას რომ ღმერთიდან არ ეშინია, იგირიმ ინსნიდან ბითუმ ნაჩრობა დეინახებდა. ის ინსანი ყუელა ნაჩრობას იქს. აბა, ვინცხას რომ ღმერთიდან გერჩქე ეშინია, იმ დუნიდან რომ გერჩქე ეშინია, ამ ტყვილ ღუნდაზე არ მოტყვილდება, ჰემ ამ დუნისთინ ისაქმებს, ჰემ იმ დუნისთინ ისაქმებს. იგირიმ ინსნების ეერი კაია, ლამაზია. დამჯერო ინსანი მიეგებს. ვინცხაი არ დეიჯერეფს, ის წააგებს.

აგერამ ინსნეფში ენ კაი დემექ, ენ ლამაზი დიდ ბატონთან, გამჩენელთან ენ საყუარელი ინსანი, ენ ლამაზი, ენ დიდი ინსანი, ვინცხას რომ ღმერთის სიტყუებიდან ეშინია, ღმერთიდან ეშინია, იმის ნათქუამებს რომ ლამაზათ დეიჯერებს, ლამაზათ გვიარს, დიდ ბატონთან — გამჩენელთან ენ ლამაზი, ენ სტორე, ენ დიდი ინსანი ის არი. ღმერთმა ბითევი იგირიმ ლამაზ ინსნებიდან გაქეხაღოს... ლამაზი დეინჯა, პირი ლამაზი არა, დაკავებული გზა ლამაზინა იყოს, ინსანმა ლამაზი გზანა დეიკავოს. ამ დუნისთინ მარტო არნა ისაქმოს, იმ დუნისთინაც მარტო არნა ისაქმოს. ერთმა ინსანმა ჰემ აგერამ დუნისთინნა ისაქმოს, ჰემ იმ დუნისთინნა ისაქმოს, ჰემ მის კარგობისთინ, ჰემ მის ბალევის კარგობისთინ, მის ანა-ბაბოს, მის დების, მის ძმების, მის ხისიმების კარგობისთინ, მის დეველეთის კარგობისთინ, მის მეზობლების კარგობისთინ, მის სულალეს — ბადიმებზე მისლამდინ, პათდა კდარებზე მისლამდინ, იმათი კარგობანა მუნდეს, იმათ კარგობითინნა ისაქმოს, გული კაინა ქონდეს, ენა კაინა ქონდეს, თუალი კაინა ქონდეს, ვე ამისთანას ხუთი ვახტი ლოცვა კაინა ქონდეს. ხუთი ვახტი მის ვახტუნა ილოცოს. აგერე ინსნები, ვინცხაი რომ ამათ დეიჯერებენ, ენ კაი ინსნები ისინი არიან.

იიჰან, დემაქე ღმერთი დეიჯერონა, დემაქეი დაჯერვა დანი იმას ქვია, რადლას რომ იტყვის, ესენი სტორეანა თქუა, ენით, თუალით, გულით, ყურით. ღმერთის გამოგზავნილია, ჰაზრეთი მუხამედის ნათქუამია. ყურ-ანის ნათქუამები თლათ სტორეა დეა დეიჯერონა, იიჰანი ის არი. აგერამ იიჰანის შართები ექქესა.

ერთი, ღმერთის ერთობანა დეიჯერო, ღმერთი ერთია, ღმერთ გარეთ ღმერთი არ არი. აგერეს ეიქლები, ფუთები თლათ ტყვილია. ჩუნქი ერთ ინსანმა ეიქელ თავი-კისერი რომ დაამტროს, ვეეფერ ვერ გეტყვის, ქვადან გაკეთებულია, შეშადან. ჰამა ღმერთ ხელ ვერ წააყარეფ, ის დიდა. ღმერთი იმისისხოზე დიდა, რომ თუ უნდა, აგერამ დუნას ერთ ტყემალის, ერთ ბალის, ერთ ყავლის ყუერივით გააქანეფს. ზერზელე

რომ იქნება, ამისისხუან მიწეფ რაფერ აქანეფს, იცი? ცაში დეიჭიხვის, დიდათ დეიჭეჲებს. ცადან ერთი ცეცხლი ჩამუარდება. აგერამ იერზე, მიწაზე, სახლში, სახლნიდან ინსნებ დეეცემა, ინსნები კვდიან. იგირომ ცეცხლსა ცადან ვინ იქნეს? — ლმერთი იქნეს, ლმერთი! რომე მე დიდი ვარ, დიდი! ბაქ! თუ მიწადა ცადან გამეჲქენე ცეცხლებ, თქუენ დაქნუავო, ისე ამბობს ლმერთი, ისე ბძანოფს ლმერთი... იმისთინ ეს ლმერთის იიმანი დემაქ ექსია. ერთი, ლმერთის ნდობანა დეეჲეროთ, ბითუნ ნათქუამები სტორეანა დეეჲეროთ.

მეორე იიმანის შართა ისა, რომე ლმერთის მელაიქებუნა დეეჲეროთ. ლმერთ მელაიქები ყავსან დეეჲეროთ. მესელა, ჯებრაილ ლალესელამ, ისრაფილ ლალესელამ, მიქაელ ლალესელამ ვე დაჰა იმდონი მელაიქი ყავს ლმერთ, რომე მისი ადეთი მის გარდა არვინ იცის. ჯებრაილ ლალესელამმა ყურანი ქერიმი ჩუენ ფელიამბერ ჩამუტანა, იჰაცნა დეეჲეროთ. მემრე ქითბები არი, დეეჲეროთნა, ქითბების ნათქუამი დეეჲეროთნა.

მესამე იიმანი შართი ეს არი.

მეთხე იიმანი შართი ეს არის, რომე ფედამბერების ნათქუამინა დეეჲერონა.

მესუთე იიმანი შართი ეს არი, რომე ველიომილ აახირი, აახირეთინა დეეჲერო. რაცხაფერ ამ დუნის სიცოცხლე არი, ისე იმ დუნდასა სიცოცხლეა, ჯენნეთია, ჯეჲენემია, ჯუჯუხეთია; დაგაჰსებუნ ის არი, გუელებ გამოგიგზავნიან ის არი. ერთიც ჯენნეთში გაგაგზავნიან, ჯენნეთში ლამაზი ნყლები, ლამაზი ჩიჩეგები არი, ის არი. აახირეთ გუნი ის არი, იქაც სიცოცხლე არი, იქაც ლამაზი დიეები გუაქ, ინშალაჰ! ამ დუნდას ინსანმა ენ დიდი, რომ უმფოსი იყოს, კიდო ტყულია, ენ სონანდა მოკდეს. შაც მიწაშინა ჩავდვან, პირინა ნაგაჲარონ, ხელმა ეკლარნა გეექანოს... ამა იმ დუნისა რომნა გავცოცხლდეთნა, სიცოცხლე, სიმარლე, სილამაზე, სიჩიჩეგე, ცოცხლობა იქ არი, კაცო. ეს ასენა დეეჲერო... ინსნის შუბლზე დანერილი კარგობა, გონჯობა რომ არი, ლმერთიდან არი. ამა ინსანმა ეცადონა და კარგობანა ქნა, მაშინ ლმერთ შუჲყუარდები. ნაჩრობას რომ იქ, მაშინ ლმერთ გაჲულდები, შეითან შუჲყუარდები, შეითანსა! შეითნის დერი ჯეჲენემშია, მუსლიმანების დერი ჯენნეთშია. ჩუენ გეეჲეადოთ, რომე შეითანის მეზობელი არ ვიყოთ იმ დუნდას და ჰერბეთი მუხამედის ვე ევლდაების, კაი ინსნების მეზობელი ვიყოთ. იმ დუნდას ჯენნეთში, ინშალაჰ!

ერთიც, მოვკდებით, იმას უკან გავცოცხლდეთნა, ეჰაც გერჩეგია. რაძღაფრათ რომ არ ვიყავით და გაგაჲინა დიდმა გამჩენელმა ლმერთმა, მოვკდებით, კიდო ისენა გაგავცოცხლოს, ეჰაცნა დეეჲერონა. კარგობა ვინცხამ ქნა, კარგობაშინა ნეედეს, კარგობის ყარიშულინა დეინახოს. ნაჩრობა ვინცხამ ქნა, იმისი ჯგზანა განიოს. კარგობა ვინცხამ ქნა, იმისი ლამაზობა, მუქაფათი, იმისი სისნორიესი მუქაფათი, ჯენნეთი, რახმეთი, ბერეჲეთინა დეინახოს. ერთიც იიმანის შართი არი მუსლიმანობაში. ამ ქერიიმის შართ რომ იტყვის, მუსლიმანი ხაზდება. მუსლიმანი რას ქვია, იცი? — ლმერთს რომ უნდა, იმდერი ინსანი. მუსლიმანი ის თქმა არი. ქელიმეი შაადეთი ეს არი: ყუელამ იცით, ამა ერთთა ვოქუათა, ერთპირა: ემედუე ამა ილაჰ ილელა! ვე ემედუე ენე მუხამედენ ლებდუე ვერესულუ! — დანი ამისი გურჯიჯა, ქართულა, გურჯულა ეს არი: ლმერთ გარეთ ლმერთი არ არი. ენ დიდი ლმერთი ჩუენი გამჩენელი ლმერთია. მეორე, ქილისაგდში, აქეთ-იქით ლმერთიო არიო, იმის თქმა დანი, იმათი დასობილი ლმერთიო. იმისი თქმა ტყვილია. ქვადან, ცეცხლიდან, თუარედან, ხედან, რესმიდან ლმერთი არ გაკეთდება, ჩუენქი იმას ინსნები აკეთებენ. ამა ლმერთი იმდერი, რომე იმისი სიდიდებე ჩუენ ჭკუა არ ანეეს, იმისხო დიდია ლმერთი.

ენ დიდი ლმერთია, მემრე, დეეჲერე, რომ ჰაზრეთი მუხამედი ლმერთის ჰემ ყულია, ჰემდა მისი ელჩია, ფედამბერია. ამას ვინცხაი დეეჲერეფს, ლმერთის ენ კაი, მეხუული ყული, საყუარელი ინსანი ეს არი. ისტარ ქალი იყოს, ისტარ კაცი იყოს. ისტარ ბერი ვიყოთ, ისტარ გენჯი ვიყოთ, ისტარ ფუხარა ვიყოთ, ისტარ ზენგინი ვიყოთ. ისტარსა

ენ დიდი კაცი ვიყოთ, ისტარსა ენ პანაი კაცი ვიყოთ. ისტარსა ამ დუნის ენ დიდი გუარის კაცი ვიყოთ, ისტარსა ენ პანაი გუარის კაცი ვიყოთ. აგერეს ასენა დევეჯროთ. ვინცხაი არ დეიჯერეუს, ამ დუნეაპაც ნააგებს, იმ დუნეაპაც ნააგებს. ეს ასენა ვიცოდეთ...

ამ იომანდა სორა ერთიცდა ილიმ ოქუმაქ, ბევრინა იკითხო: ყურანინა იკითხო, სხუა რაცხა ბილგია, სხუა რაცხა სასანავლეგელია, უსტიობა იყოს, სახლი გაკეთება იყოს, ხე, მეფეა ისტირმაქი იყოს, რაცხა რომ კარგობა იყოს, ისინინა იკითხო, დეისტაველონა. ამ დუნეაპაც ჯამილი არნა იყო, უტოდნელი არნა იყო, იმ დუნეაპაც იცოდენა ყუელამფერი. ნალოხელი ინსანი, ვინცხაი რომ ბევრი რაცხა იკითხა ავ იცის, ის კაია.

ღმერთმა გამჩენელმა რომე ყურ-ანი ჰეზრეთი მუხამედ რომ გამუუგზავნა მექქეს, ყურ-ანის ენ ბირინჯი აეთები ასე ბძანა ღმერთმა: — იკითხე, და მუხამედ, იკითხე! — არ ვიკითხოო, არ ვიციო. — მუხამედმა. — შენი გამჩენელი ღმერთის სახელით იკითხე, დანი ბისმილამი რეზმანი რაპიმ, თქვი, მეგრე კითხვა დეინყე. შენ ვინცხამ რომ გაგაჩინა, მისი სახელით იკითხე. ღმერთმა ყელემით წერვა რომ დაგასტავლა, წერვა, იმბა, შენ რომ წერვა-კითხვა დაგასტავლა, იგირიმ ღმერთის სახელით იკითხე. — თქვა ღმერთმა. დანი ენ ბირინჯი აეთი, ენ ნინ ჩამოსული ყურ-ანის სათირები, ნანერები იკითხე დია, არი ჩამოსული. იკითხონა, პამა პემ ამ დუნისთვინა იკითხო, პემ იმ დუნისთვინა იკითხო. კარგობისთვინა იკითხო. ნაჩრობა ღმერთ არ უყუარს, ღმერთ დაპა კაი ინსნები უყუარს. ღმერთ კაი უჩანს ბითვი, რაც გააჩინა. ღმერთ ნაჩარი და ზარალონი, გადავარდნილი ინსნები, საქონელი ბილა არ უყუარს, საქონელი. კაი, მერხემეთიანი, სწორე ინსანიც უყუარს, ევეთ, ბითუნ მახლეუყები, კაია, უყუარს. ეს ყიიმეთლი ძალიან კაი დიდუანებო, ნეიტებო, გენჯებო, ბერებო, ფუხარა, ზენგინო, ქალო, კაცო... ეს ასე დევეჯროთნა.

კითხვას უკან დიდი ბატონი ამბობს, რომე ისაქმეთო. ასე ამბობს ჩუენი ფეღამბერი. ფეღამბერის ნათქუამ სიტყუასა ადნი ვამბობ აგზე. ყური მომეციოთ, ძილი არ მოგიდეთ. თუალი ამ დუნეაპე კარგა გაახილეთ. მინაში რომ ჩეხუალ, თუალი გიგიხილბია, იმას ყიიმეთი აღარ აქ, კაცო. თუალი გაახილეთ, თუალი! ამ დუნეას გუდუხუხედავ და მარტო ამ დუნეათვინ არ მოტყვილდეთ. ამ დუნეასთვინ ვინცხაი მოტყვილდება, ამ დუნის კარგობისთვინ, ამ დუნის ხუთი ფარისთვინ ვინცხაი მოტყვილდება, ის ანსანი ზარალშია, ის ინსანი გადავარდნილია, იგირის ინსანი მოტყვილბულია. ვე ჩუენი ფეღამბერი ასე ბძანოფს, მის ნათქუამს აინი ვამბოფ. დანი ჩუენებური თქმა ეს არი: ამ დუნისთვინ ისაქმეთ, სანქი ებედ ამ დუნეაპენა იყოთ, ამ დუნეაპე დარჩეთნა გიბი, ამ დუნისთვინ ისაქმეთ... ამისთა პამან ამ დუნის საქმეზე გეხუალ, ორ საათ ამ დუნისთვინ თუ ისაქმეფ, ორ საათაპც იმ დუნისთვინა ისაქმო, საბოლოო, აახირი დუნეასთვინ, მიორე დუნეასთვინ, შავ მინაში რომ ჩაქრებით, აახირეთში მინაში რომ ჩაქრები, იმისთვინაცხა ისაქმო, კაცო! ჩუენ ბატონის ემრი ასეა. საქმე ისაქმონა, შენ კარგობითვინ ისაქმონა, სხუაპე მუხტაჯი არ გახედ დია, ისაქმონა. ამ დუნეაპე მოსაქმე ინსანი ყუელას უყუარს. ისაქმონა, ამა მარტო ხელით საქმე, ყანაში საქმე არა!... დუქანში საქმე, კითხვაც ერთი საქმეა. ვაზიფეფე გეხუალ და ვაზიფეფეს იქ, იპაც საქმეა, ევეთ! ეს საქმე პემ ამ დუნისთვინა იყოთ, პემ იმ დუნისთვინა იყოთ. ამ დუნის საქმეა — ერთ ვაზიფეს ეილფე, იმას იერზე მეტიან; ერთ რაცხას მოქცემენ, იმას ხიზმეთზე მეიყუნა. ამ დუნის საქმეა, ყანაში, ბახჩაში ისაქმებ. ერთ ტყემალ, ვაშლ, ბალ, ყურძენ მუასტროფ, ინსნები ტამენ, საქონლები ტამენ, ეპაც ერთი საქმეა. დიდი იკითხენ, მკითხველი იქნები. ახალგაზრდა ბალდებ ასტაველი, ეპაც ერთი საქმეა. პემაც ძალუან კაი საქმეა, დიდი საქმეა, ლამაზი საქმეა. ამისდა ლოცვაც, კითხვაც ერთი საქმეა. რამაზანში რომ რამაზან დეიკაგებ, იპაც ერთი საქმეა, პემაც ღმერთისთვინ საქმეა. პემ შენთვინ, პემ ფეღამბრისთვინ საქმეა, იმ დუნის საქმეა ლოცვა-კითხვა. მარტო ლოცვით საქმე არ მოთავდება, იტყვიან. ეპაც სტორეა. მარა მარტო ამ დუნის საქმითაც არ მოთავდება.

ამ დღედაზე ისაქმე, ისაქმე, ისაქმე... ბითუნ ერთ მემლექეთის საქმე რომ შენ ქნა, შენ გააკეთო, ხუთი ათასი, ათი ათასი, ორმოზდაათი ათასი ინსანის საქმე რომ ერთ ინსანმა გააკეთოს, იმდონი ისაქმოს. ისაქმებ, ისაქმებ, დაბერდები, დეიპრანჭვი, თულაღუში ნისლი აღარ დაქჩება, მუხლები მეიკაკვის, წელი მეიკაკვის, თავში ჭკუა აღარ დაქჩება: უკანდინან ჩაძრები შავ მინაში; ამ დუნის საქმე აქ დაქჩება. იმ დუნდას რანა წელიო? ჩემო ბატონო, რაი? ეს დეიფიშმანე თუ არა?... იმ დუნდას რანა წელიო? ღმერთთან რითნა მიხვდე? ჰაზრეთი მუხამედთან რომელი ლამაზი საქმიებითნა მიხვდე? ეს ახლანა დეიფიშმანო, კაცო!.. ია ჩემო მუსლიმანო ბაბოეო და ჩემო ანაეო, ჩემო დებო, ეპაცნა დეიფიშმანო. ღმერთთან მისლა ეს დიდი საქმეა. ამ დუნიაზე კარგათ საქმე და კარგათ სიცოცხლე, უზაშმეთო სიცოცხლე რაცხამდონზე კაია, დიდი საქმეა, ღმერთთან რომ ლამაზ რაცხაებით მიხუალ და, ღმერთო, ეს ლამაზი საქმეები შენთინ ვქენი, ეს, ჰაზრეთი მუხამედო, შენთინ ეს ლამაზი საქმეები ვქენი, რომ იტყვი ამასა, ის დიდი საქმეა, ის იმფო ლამაზი საქმეა. ამ დუნისთინანცა ისაქმო, იმ დუნისთინანცა ისაქმო. მარტო არ ვისაქმო და ვიძინო, ხალხი ვატყვილო, სხუას ჰაზი ავართვა, იმას ავართვა, არ მივცე, ამას ავართვა, არ მივცე, ვატყვილო, ამით სიცოცხლე არ იქნება, ამას სიცოცხლე არ ქვია. არც ამ დუნისთინ სიცოცხლეა ესა, არც იმ დუნისთინ სიცოცხლეა ესა. ეს, ჩემო მუსლიმანეო, ჩემო ლამაზო ღმერთის საყუარელო ინსნეო, ეს ასენა ვიცოდეთ. ეს ჩემი ნათქუამები ღმერთის ნათქუამებია, ჰაზრეთი მუხამედის ნათქუამებია. ჩუენი ენ დიდი ქითაბი, ჰაზრეთი ყურ-ანი, ლამაზი ყურ-ანის ნათქუამებია ესე. ჩემ ხაპირიდან მე ერთ სიტყუას ვერ ვიტყვი, ღმერთი მკითხავს, ეს ასენა იცოდეთ.

ახლა მოიღეთ სისტორიეზუ, ახლა პანაი სისტორიეზუ ვილაპარაკეთ, კაცო! ღმერთი ბატონი ბძანოფს, ყურ-ანი ქერიშში ასე ამბობს... დანი ამისი ჩუენებური, გურჯული, ქართული თქმა ასეა: ღმერთმა რაცხაფრათ რომ თქუენ გითხრა, რაცხაფრათ რომ ღმერთსა თქუენიდან უნდა, იმფრათ იყავით. სტორენა იყო ინსანი ყიდეხან, გაყიდეხან, ანონეხან. სტორენა იყო სახლში ქალთან, ბაღთან, ანათან, ბაბოთან სტორენა იყო. ერთმანეი არნა დუშუმუვეირო. ერთმა ინსანმა მიერეთენი გუნჯობითინ არნა ისაქმო, შენ შვილითინ, შენ დათინ, შენ ძმათინ, შენ ანათინ, შენ ბაბოთინ. შენი ბიბია, შენი ემაია, შენი სულაღე, შენი ბადიშითინ, შენ მეზობლითინ, იმათ კარგობითინნა ისაქმო. სისტორიე ეს არი. ღმერთი ბატონი ბძანოფს, სტორე იყავითო, რაცხაფრათ მე მინდაო, ისე იყავითო, ეს თქმა არი. მარტო ერთი ინსანი მის კარგობას დეიფიშმანეფს, სხუა არვის არ დეიფიშმანეფს, აგერე კაცი სტორე კაცია, თქმა არი. ერთი კაცი ვეა ერთი ქალი ჰემ მისი კარგობა მუუნდება, ჰემ ყუელასი კარგობა თუ მუუნდება, სტორე ინსანი ის არი. მე სტორე ვარო, თქუა და აგერეს დუშუმუვეირე, იმისთინ ის ნანერი მიაწერე, აგერე ინსითინ ტყვილი თქვი, აგერეს ინსანი სტორე ინსანი არ არი, აგერე ინსანი თეთრაპირაი, განათლებული პირაი არ არი. ამფერ ინსანსა ჩუენში შავპირა ინსანსა ეტყვიან. ამფერი ინსანი არი ტყვილი ინსანი. მარტო მისი კარგობა უნდა, სხუა ყუელასი ნაჩრობა უნდა. ამფერი ინსანი არც ღმერთ უყუარს, არც ფეილაბერ უყუარს, არც ყურ-ან უყუარს. არც მელაიქებ უყუარან, არცდა მის ხისიმებ უყუარან. მის შვილ ბილა, მის ბაბოს ბილა, მის ანას ბილა გადახოვლი ინსანი, დაღრეკილი ინსანი არ უყუარს. ღმერთსა დაღრეკილი ინსანი ჰიჩ არ უყუარს. ღმერთთან, დიდ ბატონთან, ჩუენ გამჩენელთან შავპირაი ღმერთმა ნუ მიგვიყუანოს. ღმერთმა განათლებულ პირით, თუარესავეთ განათლებულ, ზითულსავეთ განათლებული, მასკლავისავეთ განათლებული იმანით, ყურ-ანით, ქითბით, ლამაზ ლოცვა-კითხვით ღმერთთან მიგვიყუანოს. ღმერთმა შავ მინაში ჩუენ არ დაგვარცხვინოს. მარა აგერე დარცხვენაც პანაი თქუენ ხელშია... ეი, მუსლიმანეო, პანაი ყური გაახილეთ, თუალი გაახილეთ, თქუენ ხელშია ესა, წინწინ ყუელაი ჩუენ ბატონის ხელშია, ჩუენ ღმერთის ხელშია.

ახლა, ჩემო ღმერთის საყურადღო ინსებო, შიან გენჯი ხართ, დიდუანი ხართ, შუანის ინსები ხართ. დიდი ღმერთია, ჰამა ინსები წლის დიდი იქნება, სამოცი წლის, ოთხმოცი წლის იქნება. იმასა ჩუენ დიდუან ვებნევი. ინსების შიან დიდუანი არიან ესენი. ესენი დათვალონა, ამათ მეეხიზმეთონა, არნა გაგძულდეს, დაბერდა დია. ესენი ჩუენი დიდუანები არიან, ანაი არიან, ბაბოი არიან, დები არიან.

ახლა პანაი ანა-ბაბოს კარგობისთინ კინა ვილაპარკო. ანა-ბაბოს კარგობისთინ ღმერთი რას ამბობს? ანა-ბაბოს რაფერ მეეხიზმეთო, რას ამბობს? ყურ-ანი ქერიმში, ჩუენ ქითაბი ღმერთი ასე ბძანოფს: — მუსლიმანებო, თუალი გაახილეთ, ღმერთის ნათქვამები დეიჯერეთ, კაცო! ყუელაი იჯერებთ შიან, ამა არ მოვტყვილდეთ, ღმერთის ნათქვამები დეიჯერეთ. ღმერთი ბატონი ანა-ბაბოს კარგობისთინ ასე ბძანოფს. ღმერთი ბატონი ბძანოფს, რომ მოწყეტილი თუენ გებნევიო, რომე ღმერთ გარეთ არვის ღიბადეთი არ უზამოთ, არვის ყულობა არ უზამოთ. ღმერთი ერთია, ყულობა ინსობა და ღიბადეთი ღმერთი უზამეთ. ღმერთსა თუენ ღიბადეთი, თუენ ლოცვა-კითხვაზე იხტაჯი არ აქ. ლოცვა-კითხვა, „ჩემი ცოდვები მაჩუქე“, — თქმა, მე ცოდვა ბევრი მექნება, ღმერთო, მე აფთი მიზამე, მე აგერამ ნაჩრობიდან გადამარჩინე, მე ჩემი ნაჩრობა, რაცბა რომ ვქენი, ბითევი მაჩუქე, დიდო ბატონო, — თქმა კაია. აგერამ სიტყუებზე მე იხტაჯი არ მაქ, თუენ იხტაჯი გაქუან. აგერეს სიტყუები იმ დუნისას შვე მიწამი თუენ გადაგარჩენს, თუენ. — რიდან გადაგარჩენს? — დიდუანი რომე ზებანები არიან, შვიი ვერი რომ არი გაცხელებული, წყალი დულს რომ არი, გაცხელებული ყათლანი რომ არი და დულს, იგირიტიდან გადაგარჩენს თუენა აგერეს სიტყუები. დიდი ბატონი ბძანოფს: — მეპაც მეგებმარონაო. ამა ჩემი სიტყუები დეიჯერეთ, ჩემ ნათქვამ გზაზე გვიარეთ. პაზრეთი მუხამედის ნათქვამი, ყურანის ნათქვამები დეიჯერეთ, მეცდა მეგებმარო, ვენენთოშინა ნიოყუანოო. — ღმერთი ასე ბძანოფს... აგერამ აეთის გურჯულა, ქართულა თქმა ასე არი. ნინ მიდის კიდო ეს აეთი. ასე ამბობს: — ღმერთ რომ ყულობას უზამ, იმის ნათქვამ დეიჯერეთ, ილოცვა-კითხვაზე იმას უკან ანა-ბაბოპაც კარგობა უზამეთ. ანა-ბაბოს სიტყუა დეიჯერეთ. ანა-ბაბოს არ აწყინოთ. იმა ნაჩარი სიტყუა არ უთხრათ. იმათ გული არ გუუტეხოთ, ანაი-ბაბოი არ ატიროთ. ერთი დღე იყო, დიდი ბატონი გამჩენლი გვებნევა, ჩუენ— ინსებეს. ერთი ზამანი იყო, რომე თუენ პანანუანი იყავით. ამ დუნჯაზე მოგყუანა ანამ და ბაბომ ღმერთის ემროთ, ღმერთის სიტყუით, ღმერთის მუსადეთი. რომ ამ დუნჯაზე მოხველით, თუენ ააფერი არ იცოდით, ჭამა არ იცოდით, სმა არ იცოდით. ანა-ბაბოს რომ თქუენი თავი ერთ ხის ძირში გექენა, ააფერი არ იცოდით. მე აქედან ამწიეთ ბილა, ვერ იტყოდით. ამა ანა-ბაბომ თუენ რაფერ გაგზარდეს, არ გატირეს, გაჭამეს, ჩაგაცუეს, დაგახურეს. ანა-ბაბოს თუენი თავი რაფერ ებრალებოდა, თუენ პანაი იყავით, ააფერი არ გამოგვიდოდენ მამინ ხელიდან. ახლა თუენაც, რაცხაფრათ რომე თუენ ააფერი გამოგვიდოდენ და ანა-ბაბოს თუენი თავი შეებრალებს, გაგზარდეს, ანამ ღამენი ადგა და შენთინ ძუძუ განუა, მის ტანიდან გამოსული ძუძუ შენ განუა, კაცო, ჩემ ბაღემა, ჩემ პრატმა, ჩემ შვილმა არ იყვიროსო; ანა-ბაბომ თუენ მერხემეთი გიზამეს, თუენი თავი შეებრალებს. რაცხაფრათ რომ თუენ ააფერი გამოგვიდოდენ ხელიდან და ანა-ბაბოს შეებრალებს და გაგზარდეს, თუენი თავი რაცხაფრათ რომ უყუარდენ, თუენაც ახლა, ანაი-ბაბოი თუ დაბერდენ, ანაი-ბაბოი ისენა გიყუარდენ. ანაი-ბაბოი ისენა შეგებრალონ, ისე არნა ატიროთ, არნა აყვიროთ. — ოჰ, გამწყინდიო, — არნა უთხრათ. „გამწყინდიო“, — უთხარ და ანა-ბაბოს გული მუუკალი, ღმერთსა შენ განყინდები. იმ დუნჯას ანაი გეტყვის, რომ „შვილო, მე გაგზარდე, შენ მე გიმიქინე იქით. მე რომ დავებრდი, ჩემი სიტყუა არ დიმიჯერე, მარტო შენ ქალ სიტყუა დუუჯერე. შენ ქალის სიტყუით მე გიმიქინე იქით, მე ნაჩრათ დიმიწახე, მიმაგდეთ ერთ კურხეში. ახლა ჩემი ჰახი მიწდა. მე შენ პანაობამი არ გიგიქინე, მე შენ პანაობამი არ გატირე“. რომ ასე გითხრას ანამ

შეე მინაში, რანა უთხრა?...

ამ დუნდას ქალისთვისაც კანია იყო, ქალის სიტყვით ანაი-ბაბოი გეიქნიეო და ისენი მოჭიჭეო, ისენი ატირეო, ღმერთი არ გებნევა. ანა ბაბოს სიტყვიპაც, ბაბოს სიტყვიპაც ქალი ატირეო, არ გებნევა. ქალსა კაცობანა უზამო, კაცინა იყო, ბეერი არნა ატაპტაპო, არნა ალაპარიკო, ვეეთ. ამა ქალიცნა გიყუარდეს, იმითაც კარგანა იმცხოვრო. სახლში რომ მისხუალ, ქალ, შვილ შენი თავინა გუუხარდენ, ამა ჰემ ისენინა გიყუარდეს, იმათი კარგობანა გინდოდეს, ჰემ იმათ სიტყვით ანაი და ბაბოი არნა გეიქნიო. ანა-ბაბოს სიტყვიპაც ქალიც არნა გეიქნიო. ანავ, შენ ანაბო იცოდე, ანიეთ თესპა, სელავათი იძახე; ბაბოვ, შენაც ილოცე, იკითხე, ჭამე, სვი, პაცვა გინდა, იქ იარე, ჯამეში წედი, ილოცე, მოდი, დანე, ჭამე, სვი. ამა ჩუენთვინ ნაჩარ ნუ იტყვი, ბაბოვ, რომე ამ დაბერებას უკან ნაჩარი სიტყუა ინსან ზაათი არ მუუხტება. სიგენჯემიც ინსან ნაჩარი სიტყუა არ მუუხტება. ვე ერთი ინსანი რომე ანა-ბაბოს კარგა ამცხოვრელებს, მის ქალისთვისაც კაი იქნება, მის ბალვისთვისაც კაი იქნება, ავერე ინსანი ყუელასთვინ კაი იქნება.

ჩუენ ფედამბერს უკან ერთი ხალითე იყო, იანი ფადიშაპი. დანი ახლანდელი ერთ დეველეთის ბაშბაქანი. ამ ჰაზრეთი ომერთან ერთ კაცმა ევდა და ჰაზრეთი ომერმა მასთან ასული კაცი ერთ ქალაქში ვაალი გახადა. დანი ერთ დიდ შეერის ენ დიდი მაყამის საიბი გახადა. იმისი სიტყუა ყუელგან გაჭრის. ჩუენქი ავერეს სიტყუა ვაალია. ეს ენ დიდი უმფონო კაცი ვაალი რომ გახადა ჰაზრეთი ომერმა, იმათ ლაპარიკი ორ ბალემა მიედენ, პანანვან ბალეებმა, ჰაზრეთი ომერმა, ფედამბერის ფერზე რომ გევედა და დეველეთი იდარე ქნა, იმ პანანვან ბალეებსა ანაი პანაი ფარა მიცა. თითო-ორილი ხურმა მიცა და გააგზავნა. ამ მოსულ კაცმა თქუა, რომე ჰაზრეთი ომერმა რომე ერთ შეერში რომე ვაალი გახადა, იმ კაცმა თქუა: — და, ომერ, ესენი ვინ არიანო. ჰაზრეთი ომერმა უთხრა, რომე ესენი ჩემი ბადიშები არიან, კაცი. ამ კაცმა უთხრა, რომე მეაც ბადიშები მყავს, ანაი, ბაბოი მუუქდენ. ჩემ ბადიშებმა რომე ასე ენ დიდ დერზე მოიდენ, მე იმათ ვცემ და გაედენ; შენ იმათ არ ცემე, შექერი მიე, ხურმა მიე, ფარა მიე. რაფერია ესა? ჰაზრეთი ომერმა უთხრა, რომე შენ მერხემეთი არ გაქ. შენ ვაალობისა რომა დიპლამა მოგეცი, გაგზადე ვაალი, ის დიპლამა მომეცი მე. აართვა იგირის დიპლამა, დაფრინა, დაფრინა, გადაყარა. უთხრა, რომე ახლა რანა ვქნა მე, ვაალი ვიყავ და. — შენთანაი მერხემეთსუზი კაციო ვერც ვაალი გახდება და ვერც ჩობანიო... გადენა იქიდან. ერთი ინსანი რომ მის ძეთიმ ბადიმ მერხემეთ არ უზამს, ერთი ინსანი რომ მის შვილ მერხემეთ არ უზამს, ერთი ინსანი რომე მის სახლის ოღლუშუალ მერხემეთ არ უზამს, მის ანა-ბაბოს მერხემეთ არ უზამს, მის შვილ, მის ციცას მერხემეთ არ უზამს, იგირის ინსანი სხუას ჰქრ მერხემეთ არ უზამს, უთხრა ჰაზრეთი ომერმა. შენ ამფერი კაცი ყოფილხარო, დაადე ტრაკზე ჯოხი ჰაზრეთი ომერმა და გადენა. მეგემ ერთ ინსანსა ჰემ მერხემეთია ქქონდეს; ეს მერხემეთი ჰემ ინსნებთივინა ქქონდეს, ჰემ საქონლითვინა ქქონდეს. საქონლითვინ ბილა მერხემეთინა ქქონდეს.

ჩუენი ფედამბერი რომ ახლა ნევეს, იგირიმ ქალაქში, იგირიმ შეირში ერთი ქალი მეგომ, ჩუენი ფედამბერი ბძანოფს, სოფლიდან მოიდოდა. ძალიან ცხელა იმ არაბისტანში, ძალიან ცხელა მუბარეკეი. იგირიმ სოფლიდან მოსლიხან ქალ მეგომ ძალიან წყალი მოწყურდა. გზაში წყალი ეძეფა, ვერ ნახა; წინ ნამოიდა; ერთი გზის ქენერზე მეგომ ამოთხრილი იყო ყუბ. დეინანა ავერეს ყუ. იგირიმ ყუში ჩახედა, რომ წყალი არი, ამა ამოსალღებლი ყუბ არ არი. ქალმა მის წელიდან ბალი მვისხნა, თავზე დახურვილი დაზმა, დოლბენდი მვისხნა, ერთმანებზე ნააბა ქალმა. მის ფეხის საცმელი — აფახყაბი გეიდრო, იმაზე მუაბა. წყალი ამეილო მის აფახყაბით, მის ფეხის საცუამით ქალმა წყალი სუა. მოკდესნა უწყლო. ერთი კიდო ამეილო, სუა ქალმა წყალი. ღმერთ შუქური უყო, ელხემდულია, ღმერთო ბატონო, წყალი მომეცი, რა დიდი ხარო; ღმერთ

შუქური უზამა. ერთ წყალისთინ რაფერ შუქური უქნია, ბაქ? მეგრე მეგომ ქალმა გუხუდა, რომ ყუს ქენერებზე ერთი ძალი იარება, წყალი მონყურებია, მუცელი ერთმანებზე მიტყაბებულა. აქეთ-იქეთ უძენია, წყალი ვერ უნახავს. წყალი დასველებულ მინასა მეგომ ლოკავს ძალი. იგირიმ ქალმა იგირიმ ძალსა წყალი ამულო. მან რომ სუა იგირიმ ფესსაცუამით, წყალი ასუა ძალსა, შეებრაღა. მეგომ მოკდესნა ძალი, ძალიან წყურებია წყალი. — მე ნაღან წყალი მწყურიოდა, კვდებოდი, ახლა აგერამანაცნა მოკდეს. წყალი წყური, ცოდვა არი. — დეფიშმანა ქალმა. ამილო, წყალი ასუა. იგირიმ ქალმა იგირის ძალი მოკდენიდან გადაარჩინა დია, იგირიმ ძალსა მერხემეთი უზამა დია, ღმერთმა იგირი ქალი, ჰემ ნაჩარი ქალი ყოფილა, ნარე ენაინი ქალი ყოფილა, იგირიმ ქალსა ღმერთმა ჯებრადლი გამუღზანა: — იგირიმ ქალ უთხარი, ამას იქით ნაჩრობა არ ქნას, აქამდი რაცხა რომ სიცოდვე ქნა, მე რომ მანყინა, ისენი ბითევი აფი ვქენი. ვე იგირი ქალი ღმერთმა ჯეპენემიდან, შვე მინაში ღებებში ჩავარდნიდან გადაარჩინა. ვე იგირიმ ქალმაც თებეა ქნა ღმერთიდან, აფე, ისტადი. ღმერთო, მე მაჩუქე, ამას იქით ნაჩრობა აღარნა აქნა, ხელები გამაღა ღმერთზე. ღმერთმა იგირიმ ქალის იმდობანზე ნასაქმი ცოდვები გასილა.

ჯებრავლმა, მივდა, ქალ უთხრა: — გუშინ დიდი მადლი რა ისაქმეო. — ააფერი არ მისაქმეო, — ქალმა. — შენ გუშინ პა იყავო? ათქმევი ყუელამფერი. მე კაი საქმე ააფერი არ მიქნაო, — ქალმა. ჩუენ ფედამბერმა, მუხამედმა, ძალ რომ წყალი ასეო, შეგებრაღა და მერხემეთი უზამე, ღმერთმაც შენ მერხემეთი გიზამა და ნაჩრობიდან, ცოდვებიდან გადაარჩინაო. ქალმა თებეა ქნა, ერთი კიდო ცოდვა აღარ ქნა ვე იმანით, ყურ-ანიო ჯენეთში წედა.

— ჯა, ჩემო მუსლიმანებო, ღმერთის საყურელო ყულებო, თქუენ, მე ყუელი ერთ ძალზე მერხემეთ იზამა, წყალ ასუამს, სიკდილიდან გადაარჩენს და იმის ყარიმულულობა რომ ჯენეთი იქნება, ის ინსანი რომ მუხამედ ფედამბურთან იქნება. ია ერთ ინსან რომ მერხემეთ უზამ, ერთ ავატყო რომ მერხემეთ უზამ, მეეხიზმეთები, ერთ საქონელ რომე ასორში მერხემეთ უზამ, მეეხიზმეთები, არ ცემ, ბევრ ჭვიროთ არ მოვიდავ და მერხემეთ უზამ, იმისი ჯერი რამისისხოზე ჯენეთშია, ის თქუენ დეფიშმანეთ.

ღმერთმა ყუელას ასე კაი მერხემეთი მოქცევს, ღმერთმა ყუელას ლამაზი ჯენეთი მოქცევს. ღმერთმა ამ დუნეპაც, იმ დუნეპაც ყუელას კარგობა მოქცევს. ჩუენი დიდუანები არ დევიწყოთ. ჩუენზე ნინინ მომკდენარი ინსენი არ დევიწყოთ. იმათაც ყურ-ანი ჩუუკითხოთ. — ღმერთო, ისენი ცოდვებიდან გადაარჩინე, იმისი შავი მინა, მუხელული ნური გუხუხად. ისე ღებაპში არ შეიყუანო, ჯენეთში შეიყუანე დია. ღმერთ ასე ვეხუენოთ, სამი „ყულველაუხებედ“ ჩუუკითხოთ, სამჯელაც „ელხემდულილია რობილ დალიომ“, სამჯელაც „ელაუმესხელო“ ჩუუკითხოთ. მემრე ვთქუათ: — ღმერთო; ეს ჩემი ნაკითხები ყაბული ემიზბადე. ღმერთო, ჩემ ანას, ბაბოს, ნენეს, დედეს, ჩემზე ნინინ გენჯი, ბერი, კაი, გონჯი — ვინცხამ რომ მოკდა ჩემ სულადეს, ნესლიდან, ღმერთო, იმათ რუხისთინ, იმათ სულისთინ მე გუუგზანე, ესენი იმათ უხუნინე დარები, ამ ჩაკითხულების ხურმეთით. იმათი მინა აახირეთი ჯენეთი გუუხადე, ღმერთო. იმათი დასარჩენელი ფერი ყამეთამდი ჯენეთი გუუხადე დია, ასენა შეეხუენოთ ღმერთსა.

ერთიც, პანაი ბანი თვებეა თეფისა, იქმი ვლაპარკობ და...

— ყიიმეთი მუსლიმანებო, აგერამ ჯამის ჯემადლოთ, მე ვინცხაი ყურ მიყურებს, ახლა პანაი მოკდენისნა ვლაპარკო. ღმერთი ბატონი ბძაფონს, რომე ყუელას რომ სული აქ — ინსანმა, საქონელმა ყუელამნა მოკდეთ, ყუელამ სიკდილის სიმნარენა განიოთ. ესაც, ენ დიდი სიკდილის სიმნარე ინსენებმანა განიონ. ამა საჯენეთო ინსენებმა მოკდენიხან სულის სიმნარე ვერნა მიხდენ. მოღალული ინსანი რომ ლოგინში დეიძინეფს ლამაზათ, ისენა სულინა მიცენ, სული არნა დეენუნან. ერთი თუალინა გაახილონ, რომე

ჯენეტის ლამაზ ჩიჩეგებში, ლამაზ ნიღმეთებში, ჯენეთში ლამაზ წყლების ქინერებში, იემილოლებში თუალინა გაახილონ. ყუელა ინსანმა სული მიცემიხან სიმნარენა განიოს. ამა ვინცხაი ღმერთის სიტყუას დეიჯერეფს, იმან ცოტანიან განიოს. ვინცხაი ღმერთის სიტყუას არ დეუჯერის, ყურ-ან არ დეუჯერის, ჰაზრეთი მუხამედ რომ ააფრათ არ დათლის და მის სიტყუას არ დეიჯერეფს, ჰაზრეთი მუხამედი პანაი კაცი ეგონება და მისი თავი დიდი კაცი ეგონება ვინცხას, იმათმა მოკდენიხან ღორებივითნა იბლორინონ. რომეც არ იბლორინონ, იმათ სული მიცემიხან, ყიაში რომე აჭარის წყალი გაადინო, იგირომ სულის სიმნარედან ვერ გადარჩებიან. ამისთვინ მაადედი მოკდენიხარ ორი თული სიკდილია, ერთი თული სიკდილი ლამაზათ გერმედი, საჯენეთო არი, ერთიც სულის მიცემაცდა საჯეპნემო არი. ჩუენ ვეცადოთ, იკითხოთ, ვილოცოთ და საჯენეთო გავხედოთ. ღმერთმა ბატონმა დღეში ხუთი ვახტი ლოცვა ფარძი გიგვიხადა. ყურ-ანში ასე ბძანოფს:— დანი ყუელა დღეს ხუთი ვახტი თქუენზე ფარძი ვქენიო. ეს ვახტებია: საბაზნამაზი, ოღლა ნამაზი, იქინდი ნამაზი, ახშამნამაზი და გათსინამაზი. აგერეს ვახტები ყუელი თქუენთვინ თქმა მინდა, ამა ესენი არ დეილევა. მე რომ ორომც ნელნად ესენი გალაპარაკო, ხუთ გზობ ას ნელნად რომ გელაპარაკო, ესენი არ მოთავდება. ანჯეი თქუენ მიხილო, დღეში ხუთი ვახტი ილოცეთ. თქუენთვინ ფარძი გიმიხდა. ამ ფარძებ ვინცხაი ილოცავს, იმისთვინ ამ დუნიას ჯენეთია, იმ დუნდაპაც ჯენეთია... ერთ ჩიტ ერთი ფთა რომ საღლაში ექნება, მიერე ფთა რომ მოტეხილი ექნება, იგირი ჩიტი ბევრ ვერ გუფურინდება, ცეცხლში, წყალში ჩავარდება. იგირიას ინსნები მოზელენ ფეხით. ამა ორი ფთა რომ ექნება საღლაში, რომელცხა ხის ლამაზ ტანზე უნდა, იქ დაუღვბა. ინსანსაც თუ ჩიტვით ორი ფთა საღლაში გახდომბა უნდა, ერთი ფეხი ამ დუნისთვინ ნააბიჯოს, ერთი იმ დუნისთვინ. ერთი ფეხით აგერამ დუნის კარგობისთვინ ისაქმოს, ერთი ფეხით იმ დუნისთვინ ისაქმოს. ღმერთთან, ფედამბერთან საყუარელი თუ უნდა, ვიყოთ, ის დუნდა არნა დაგავინყდეს. ყური გახსენით და მე დიმიდინგლეთ, ღმერთ დუედინგლეთ, ფედამბერ დუედინგლეთ, ყურამ დუედინგლეთ, ისლამ დინის ნათქუამ დუედინგლეთ... მარტო ყური სიმღერაზე მიგიცემია, ვალაში, ეს ვერ გადაგვარჩენს შვე მინას ლეზაბიდან... ასე იყოდეთ ესა. — ალაჰ! — დეიყვირო, მარტო ამ ძახილით არ იქს, ილოცონა, იკითხონა, ასე იყოდეთ, ჩემო მუსლიმანო.

ახლა ორი სიტყუა ბალევის გათერბილებიდანნა ვთქუა. შვილები გაათერბილეთ, ღმერთის სიყუარული დაასტავლეთ, ფედამბერი დაასტავლეთ, ყურ-ანი დაასტავლეთ, დიდი დაასტავლეთ, პანაი დაასტავლეთ, ხისიმი დაასტავლეთ, ანაი, ბაბო, დამა, ბიბიაი, ტაიაი, ხალაი დაასტავლეთ. ესენი შიგიყუარდენ — ბიბიაშვილი, ხალაშვილი, ემაშვილი, ტაიაშვილი. ძმიშვილინა შიგიყუარდეს, ბადიშინა შიგიყუარდეს. ლოცვა-კითხვა დაასტავლეთ ბალეებსა. შვილები მარტო ხესავეთ არ გაზარდოთ; შვილებსა ეს დუნდაც დაასტავლეთ, ის დუნდაც დაასტავლეთ. ჯაპილი, ბილგისუზი, უჭკეო შვილები არ დატიოთო, ღმერთი გვებნევა. შვილებ ჩუენნა ვასტავლოთ. მემრე იმათ ჩუენნა დიგიჯერონ. ღმერთის სიტყუანა დეიჯერონ. მემრე მათ შვილებნა ასტავლონ, ისინიცნა დააჯერონ...

ღმერთმა ყუელას კარგობა მოქვეცეს, ღმერთმა ყუელას ცოდვები გვაჩუქვოს, ღმერთმა ყუელას, რაცხამდენი ვართ შვე მინაზე მუსლიმანი და ვცოცხლობთ, რაცხამდონიც კდარი არიან, აადემ უჟან, ღმერთმა ყუელას აფი გვიზამოს, ჯეპნემიდან გადაგვარჩინოს. ღმერთმა ყუელაი ჯენეთში შიგვიყუანოს. — ამინ!

ახლა პანაიც აგერამ ვაიზი მქნელის, ამდენი რომ გელაპარაკა, იგირის ვინ არინა, გელაპარაკო... ბანდში ლაპარაკებელი, აგერამ ჯემალეთზე ვაიზი მქნელი, თურქეთში ბურსა ვილაეთის ინეგოლ ყეზასი ენ დიდი ჯამის ხოჯა ისაყ ფაშა ჯამე იმამ ხათიბი ჰაჯი შუსენინ აიდინმა ილაპარაკა ესა. ჩემი ნენეი, ჩემი დდევი ბათუმის, ხულას ლომბანავრის სოფელიდან აქ არიან მოსული. ღმერთმა, ბათუმში ვინცხაი რო დარჩენ

ჩუენი ხალხიდან, სხუა ხალხიდან ბითვე მუსლიმანებსა, ლმერთმა ჯენნეთი მიცეს. აქ ვინცხაი ნამოიდა, იმათაც ჯენნეთი მიცეს. ბითუმ ამ შავ მინაზე რაცხამდენი ინსნები არიან, ჩუენებური იყოს, სხუა მილლეთის იყოს — არაბი, ეჯემი, თურქი, ქურთი, მუსლიმანი, თათარი, ქართული, ვინც უნდა ის იყოს, ბითუნ მუსლიმანების კარგობა მინდა. ლმერთმა ჯენნეთი მიცეს. ყუელას, აგერამ ნალაპარიკებ ვინცხაი გეიგონებს და „ამინ“ იტყვის, ლმერთმა ისენიც ნამდვილ, ლამაზ ჯენნეთიდან არ ამეიყუანოს, ამ დუნის ბითუნ ავატყოფობიდან გადაარჩინოს, ავატყოფობაზე შიფა მიცეს. იმ დუნდაპაც ლმერთმა, ვინცხაი ამ ნალაპარიკებზე მუუდინგლებს და დეიჯერეფს, ლმერთმა ჯენნეთი მიცეს. იმ დუნდას ენ ლამაზ ეერებზე, მას რომ რაცხაფერი ეერი უნდა, ჩიჩეგებიაანი, მასკლავიანი, თუარესავით განათლებული, ლმერთმა ის ეერი მიცეს. ლმერთმა ბატონმა ამ დუნდაპაც ყუელას კარგობა მიცეს, იმ დუნდაპაც. — ამინ! ამინ! ამინ!

ლმერთო, ჩუენი დუა ყაბული გიგვიხადე, ამ დუნდაპაც კარგიდან გაგვხადე, იმ დუნდაპაც კარგიდან გაგვხადე. ვინცხაი აგერამ ნალაპარიკებს მუუდინგლებს, ლმერთმა გაცინება, კარგობა მიცეს, ლამაზი სიცოცხლე მიცეს. — ამინ!

საუბრობდა ჰუსეინ აიდინი (თავდგირიძე).

* * *

ლაზი მეგომ რამაზანში საქმოფს ყანაში, რამაზანი უკავია. საქმე საქმეში ოფლი-ღვარი გადმოღენია. მოწყურვებია წყალი, მომშევია ჰემაც. იმ ხანობაში ერთ კაც გუულია გზაზე. მუუცეგია სელამი. მეგომ ის კაცი ჭამდა, პირში რაცხა ქონია ჩადებული, ჩენგეს აქანებდა. ლაზ უკითხავს: — რატომ ჭამ, რატომ არ თმენო. რამაზან რატომ არ იკავეფო. იმასაც უთხრობია: — მე ვჭამო. ხამდან უკითხავს ლაზხა: — რატომ ჭამო?

ჭამელსა უთხრობია ქი, მე მუსლიმანი არ ვარ, ხრისტიანი ვარო, იმიტომ ვჭამო. ლაზსაც უთხრობია ქი, ზოელი კაი ყოფილა, ხრისტიანი დინი ქქონია, ხრისტიანობის ყიბითი იცოდეო, ზოელია ხრისტიანობა. მე გამხედე, რა მჭირსო, ვერ ვჭამ, ვერ ვსუამო. — სამერ ყათი ხორუმი გენჯებია არი. ცხრამეტე მის ბაგრამი აქუან, მაშინ ისამებენ...

ტელეფონი მოსწინაა, ტელეფონმა დუუკრასანა. ტელეფონი დავრკეოთო, არ ვიტყვიო. ჩუენა დარეკვას სხუა რამეზე ვიტყვიო: ფქვილიანი ჯუალი დავრეკე, ტვერიანი შალი დავრეკე, ჯადა ბაღვი დავრეკე, ვცემეო იმას ქვიან... — ბაღვო, დავრეკავ, წუუყურე! — ამფრათ ვიციო თქმა.

— ძუელების ნათქუამია: გზები ჭენებით არ დაცდებო... ათი ფარა, ხუთი ფარა, ხუელეები სულ ფუხარა... მარა მემლექეთში გადმოსულები ამბობენ, ხუელეები ფუხარა არ არიან, კარქა მცხოვრობენო. აჯელზე ნათქუამია ისეგავ... ბაღვის ერთათ ნეხუალ გზაში, ნეიქცევა-იჩირეფს, შენ ნეიქცევი-იციწეფს... მესხი ქოთან ლოკდა, გადამბრუნდა მოკდა...ენა არ აქუან მესხებსა, დეიწეწეს გურჯის ენა. აღარც თურქი არიან, აღარც გურჯი. ჩუენა გურჯის ჯინგანი დავარქეოთ. აბა, რატომ დეიწეწეს გურჯიჯა?

— უუავიციო იყო იქა, მაამისის ფარას ჭამდა... წყალი ნავა; ყუმი, ლილა დარჩება... იმფერ ნუ იტყვიო, რომ ინსანს ლაპარიკეში წუ დააგინეფთ. რა უთხრომინ ჩუენ დედიფესა, იცი? — ორმოცი ვირის ყიდვასა, ერთი სიძეი ჯობიაო... მემლექეთიდან ბითევით სუუფხანე გადმოვდენ... ხელებზე აამხელა სოკუები ქონდენ... ნაი, კეტიო წყალი მეიტანეო, — მეტყოდენ ძალსა. კეტი იყო ხისა. იქით-აქეთ ვედრები იყო დაკიდული. ახლა სახლებში ბილა შეიყუანეს წყალი სოფლელებმაც. შეიცუალა ზამანი... ვაზო თიხისაც არი, მალალი. ჩიჩეგებ ჩავაწყფეთ. გუეფო თიხის ქოთანვიოთ არი. გუეფოში გავაკეთებ ყურმას, ოთურთმას. ოთურთმა ამ სოფ კეთდება: ერთი სირა ფათოიჯანი, ერთი სირა ყართოფი, ერთი სირა ხორცი, ბიბერი, თომათაი, მარლიი. ყაფდინა დაახურო. პანაი წყალინა დაასხა, დანარჩენ ნეიხეთქავს. ნელ ცეცხლენა ადულო.

— ბორჯელი ვართ... ისტარსა მოი, გიმხარდება... ჩემი ასეი რა ხისიმჯანლია, შენ არ იცი... ჩემი თორუნია ასიაი... მიზანაიცი ჩემი თორუნია... მიზანაი ქალ ქვია... საუბარი ჩანერილია იღრის ერსოსი (თავმჯირიძე) ოჯახში.

* * *

— ნითელ კვირას, ნამიან დილას... ასე იტყოდა ნენეი, გიგოტიყვილებდა საქმესა... ანაი თილაპარიკე პანაი... პანკო ნენეი მახსოვს... შექალაი მერჯან დედესი ანაია... ხეს უთქუამს: — ცული რას დამაკლევს, შიან ჩემი გუარისა რომ არ ერიოსო. — კაი ნათქუამია ესა... გურჯი „გელს“ ქვია გურჯიჯა. სპარსული ყოფილა.

— იმდენი გუჯი ქონდა, ჭადის მადმა, ბევრი ყადთანაი არ ქონდა... ბაბოი ახალი მოკდა, ანაი გეეთხუა. ძალიან ვიდერდე, ემჯამი გეკლენე დერდისკან... ზავალი ომერა დედეი, ყეპროფს რამდენხანაია... მილექ-ოსმანაი აქ წამოსულა სამ ბიჭით... ჩუენ ორმოზდაათი დონუმი მიწა ქექონია. დიდი ნისქვილიც ქექონია. სოფელი იმ ნისქვილიდან იხმარდა მეგემ... დიდუანი ილაპარიკებდენ მემლექეთის კარგობას, იქავერ ლაპარიკის სიგერმელით, შიანედან ამოსლით იტყოდენ, ჟანი გუუფრინდენაო... ჩუენი ხისიმი აქ რომ ჩამოვდეს, ერთ წელიწად რომ აქ იყოს, თითო ღამეს არ დაქვდება. იმდენი ვართ აქა. ხისიმდინა მეთარო და პაჯ ისენა წეხვიდო, იტყვიან ხოჯიები, იმდენე მადლია მეგემ... ხლამ შენ ფეხზენა მოიფესნა თუ?... უკანა კარიდან ვპაიჯავო? — რა თქმა არი, განა! ყირმიზ მუმებთნა ქაიჯო თუ?... ბევრში თუ რაპათსუზი გახდები, ხვალე მოი... აქ ძალუან ბევრი ვართ, ბახჩაყაჯა, ბურსა თლათ ჩუენია... ოსმან ძიათ ვანყობდი წასლას, მარა ხელი მომეხიკლა.

— ჩემი ანაი ყადიოლი ყოფილა. ისკენდერ დედეი, სებილე ნენეი ყოფილან. სებილე ნენეს მუცელით გადმუყუწინა ჩემი ანაი, შაფივი. სებილე ნენეს კაცი ისკენდერაი, თეთიკი (ლაღაბაი) ნენეველი ყოფილა. მომკდარა პარფში. ჩემი ბაბოი ალიოსმან იავუზია, ლორჯუმელი, ალიოსმანის დიდი პრატი-ჯემილეი ვარ მე. ბაბოი ასი წლის არი ახლა. შეიტყვა შენი ჩამოსლა და გამომავანა: — რაცხა ხებერი მომიტაი მემლექეთურიო... ერთი იქავრული მომასმენიო. ცრემლები სამსე აქ თულალებში. — რა ქეჭირს ეს ბე... რა წარე ხარ, მემლექეთო?!... რა წარეა ყურბეთობა?!... ამისისხოთ ყერიბები რატომნა ვიყოთ?

საუბრობდა ჯემილე იავუზი.

* * *

— პალბუქი ყულა დედეი ვგვიოთ... ახალათ რომ გესულა, აზდაპი ჩავარდნილა. მიწეჩნი არ მაქ, ყულა დედეი თუ არ გავსილე თეიფი, რადიო... ტვარები ჩამოსილე მუთვალში?... აჯნი ასე წერს. მის ბალეებმა ბილა იციან კითხვა... ჩემი თავიცი დავატანო ამ ნათქუამსა... ჩუენ ძილი შერგობილი არ გუპქ იმი ბარობაი... ახლოპირ დუუკრავ ტელეფონს... დიდი კატა ბადაი ნენეპაც არ უყუარს...

— ბიჭები ხატია ნენეს აყუანილი არიან... ესა დუნჯაზე მოვდა ჩათინაი... პრატები გეველით გარეთ და ვაჯავრიოთ... იმაპაც დიეჯეერებია... დუნჯადა არ შამუშუვი ოდაში... კაცებსა ყედერი აქუან, ბალვი შოვნიდან გადარჩენილი არიან... სხუა დუნჯადა აღარ მეყუან-მეთქი. ვაყენეთ ორ-სამ ღამეს... შიქაეთი უყო, ფესატობა.

— მიეკრიფვის შამან ექიფი... გულნაქცეოფს კელინი?... თენჯერაში ვასხამ ქალაფოს... შენ რომ მე მომიქსუევი, გახსოვს?... სუფრა ქალებისა აჯრი იყოს, კაცებისა აირი... გევეზი იყო ძალიან... ასიესან მეჰლეში იყუნე.

— ბაქლავა აჯრი-აჯრი ვიციოთ: ყირყიტონი ბაქლავა, სერი ბაქლავა, დუზი ბაქლავა, ნუსხი ყურა ბაქლავა, ბოჩნა ბაქლავა... ფესტილი, ყორავო ვიციოთ... უთბრომია, ფეხ ქვაზე წამიკერენ, აქ მოვდენო... ბილა მიმბიძგუნო. — ჯემალას მიყავს, დემაქ? — დუუძახეფ, „ჰოვო“, დიეყირეფს... არაბამ ადგა, გიქცა... დედამთილსა ჩიეხუტოს

ძალმა!... კარებთან არ ევეყუდები სომეხებით... კარი შიგვიზროა, არ შამულ ქი!... დუძახევი, ნამოხტა. ისე თუ ვუძახევი, რალა გამოიდა?... მემრე დანევი, იძინე ევლამდი... ზითული დანეონჷ, საათი არ ქექონდა... — ჰა გააფთინეფ მაგ საათს, გო?... ილიმილი გახდებ... მენა ვუკეთო დასლული გენილსა თუ?... ღუნგადა უკან არ მენხედავდა... გამახედნია ლლიაში, შეიფურა და... ბირა ყადარ არ დავენებით...

— ვაქიზე გელინის ქორნილია... პარტიჯობა გამოიდა ბოლოსან. — კაცოვო, თქუნ დიდ ფადვას გობულობო: ყუელაზე დიდი ღმერთი, მემრე პუქუმეთია, მემრე შენი ანაი-ბაბოია... შენთენი შენი პუქუმეთი კაია, ჩემთენი ჩემი პუქუმეთია კაი... აიშეს პაზირინა უულო... მაქინასი მექიქი ევლე... ისნავლოს ქალის ყიმეთი... ჰავა ნენევი მეიპარეს, საქონელ ვაძუებდით დათალებზე. გამევიარეთ, გზაში ჰავაი ანიეს, მეც გადმომახხვეს. მე ამას დევკვატე. იმან მე დევკვატა. ერთი პანაი სხალი იყო, იმას მევეკვატათი ორნივემ. იქიდანა მეზობელმა გამოვდა, გააგდებია ჩუენი თავი... კაცსა იყურათი ქვირიდა, თვითანაც იყო. ორი კაცი იყვე კიდო. ნამუელთი მეიდანში. შაჯი დედვი წალდით მოვდოდა, გაცვითოსნა ისინი... გადარჩა ჰავაი, მეგბარეთე შინ.

საუბარში მონანილეობდენ ხენიფე ოზდილი (გოგტიძე), ასეიე ბაშთურქი (ვახტანგიძე).

* * *

— ერთი ქორვა მუნთაჰანენია, ოთხმოზდაცხრამეტი წლის, და ერთიც მე. ჩუენ მემლექეთიდან გამოსული მუჰაჯირები ვართ. ყოჩიოლების პრატი ვარ, უსენასი, ველიოლების გენილი, ქერემასი ქალი... ნურიანი გამოვდა იქიდან. პირველ კაცთან ხუთ თუეს ვიყავე, მემრე კაცი მოკდა და მაზლსა მიმცეს. სახლიდან აღარ გიმისვეს. პირველი კაცი მერჯანაი იყო ჩემი. მომიპარა, ჭყიბინ-ჭყიბინ მომიყუანეს... ანას არ უნდოდა, დამწყველა მეგემ. რუა წელი ამასთან ვიყავე, მეიერესთან. ისაც მოკდა. მემრე მიმცეს ზაბითა დედეს ბაბოს ზეირალ დედეს. იმასთან ოც წელიწად ვიყავე. სიკდილიხან გირასუნ მეთიზა წასლა; წევდა, იქ მოკდა. გირასუნ თორმეტი ხანე ველიოლია, ებიაშვილები არაა. ინეგოლ ხუთი ხანე, არიან მარტო. ორი კაცის თორუნი, ორი ძმის ნამბრავლი, სამი გოგოს ნამბრავლი.

— ნური-ეფენდი დედეს და ფატყუმაი იტყოდა, ორმოც დღენა დაამწყროო ქათამიო, ისენა ჭამოო... იჩქვე მიეყუაი სიძე?... ხალიებ მიმამგზავსა ლეიბინი...

— თერთმეტი მეყოლა ბალვი, ოთხი ზეზე მყავს, სხუანები დემეხოცა. ღმერთ ვანყინე. კაცი რომ მომიკდა მესამეთ, ვამბობდი: — გამჩენელო ღმერთო, ესენი მეგეკლა და კაცი მყოლოდა-მეთქი. ძალიან გაემწარდი, დემენუა. ქრივობაში ზულეში მქონდა ნანევი, ბეზარ მუელ. ღმერთმა მკითხა, გაზდილები მომიკლა შეილები, დასახლებუნი, გათხვებული. ზოგიდან ბადიშები მაი დამჩა, ერთიდან არც ერთი არ დამჩა... მემლექეთის სახლები მახსოვს. მალალ-მალალი სახლები არ იყო, დაბალი იყო. ჩემი დედვი მაფრიალებდა ეზო-კარში. ჩემი ტაიაი ნამოსულა, ბაბოსი ბაბოი იქ დარჩენილა... პილანდელი ყუელამფერი კაია... სამი გელინინა მევეყუნო, სამნივე გურჯი. ერთი ართონიდან მყავს.

საუბრობდა სულთან უნურ (დავითაძე).

* * *

— ოზდაათი წელიწადის წინ, ზამანუნდა, ვზიდევდით შუმას ხარი არაბით და ვყიდევდით ყასაბაში. ამფრათ გზები არ იყო. ახლა დემირელმა გიგვიკეთა გზები. იმფერი პატარაი გზები იყო, რომ ხარი არაბით რა პალით გევიარდით. ლელე— ლურდნეფში დავსველდებოდით. შემცივდებოდა, მომინდებოდა, პაცსა გავმრეთ-მეთქი. ჩითლიგ ვუძახით. ადგილია ერთი. ჩეველით იქა. შეველით ვინცხა თურქ კაცთან. ქემიოდა. ყურძნის ბეთმეზი და ბიბერის ჟავე დიკვიდა. ასე ვართ გაძუნძლილი,

ლართხი... გალართხული ვართ, ქვეცვა რასძალა. ბუხარში რა ჰალებით ბეინავს ცეცხლი. მინდა, რომ ქალმა გარეთ გვედეს და დავაყარო ბუხარში კობერი, დავანთო კარქა და გავშრე... გვედოდა, დავაყრიდი; გვედოდა, დავაყრიდი. გავშრით ენჯამი. შავებით ხარები და ნამუელი. ყასაბაში შემხდა ერთი კაცი. ძიას მახლავს. ძიას ვუთხარი: — ერთი შეხედე, ეს კაცი რაფერ ზოვლი ყიდის ტყემალსა. ჩუენ სოფელში ტყემალი ფეხეფში იზილება და აქა ყასაბაში იყიდება-მეთქი... კაცი ყოფილა გურჯი, მიხდა ჩემი ნათქუამი. შამობრუნდა კაცი და მითხრა: — ტყემალი რა არი, თხის გუბური ბილა გეიყიდებო, ეს ყასაბა არი, აბლახანუმო.

ახლა მინიშნება, ჩუენ რომ ყასაბაში ჩამეებარგეთ... ებედი კალათაი არ ნამომიციუამს კლავზე, ჩარში არ გვესულვარ... აქ ჩამუელით, ყუელამფერი დვენახეთ.

— ზამანუნდა სოფლი ლელე დიდი ადგებოდა ნვიმებზე. ქვებ ბილა, ხეს, შეშას ნამეილებდა. — სოროტი მოდისო, — ვიტყოდით. სერებზე გედევდოდით და ლელეს ვუყურებდით. ამ ლელეს ზედა ტყიებში ადრი სახელები ერქუა: ესეი ბიჩხი ლელე, მებტობიჩხი ლელე... ჩარხი ლელეც ადნია. ეს ლელიები მეიჭუჭკვის, ჩუენ სოფელში ჩამეიარს.

— მუხლისა ნენეი გურჯიჯა კითხავი იყო. რომ ჩიგვიკითხედა, ილლა მივეცმდით ფარას, კურცხ... მე მუდინგლევი ბევრჯელ, დევსნავლევი. ერთ დლესა ვინცხას უკითხედა, მე გავეყვი ხმამალლა. — დიგისტავლია, იზინანი პრატი ყოფილხარო, — მითხრა. ჩემ მოკდენამდი, ეგ ლოცვები სხუას არ ჩუუკითხო, ჩემი ნალოცი აღარ გაკუეთავსო. მე რომ აღარ ვიქნები, ჩემი ხელი შენთინ დიმილოცავსო, — თქუა მუხლისა ნენემ. გერჩქ დევსნავლე და ჰალადვენ რუუკითხავ ავათყოფებსა. ჩემი ნალოცი ილლა გაკუეთავს, მუხბებბა ავატყოფსა.

— ზაათი ყენეუზი ძალიან მესფული ყოფილა. კაბებ იკერევენ იმითა.

— ჩემი ბალვი ამბობხ: — დუნეადა არ მევეყუან თურქ ქალსაო. იმან რა იცის გურჯის თაბათი, იმან არ იცის გურჯის ენა: შენი ჭირიმი, ჩემუხუტე, კლავები მომიჭირე, ხომნა მითხრას ქალბო... ის ამა ებედი ვერ მეტყვის, ვერ რეუფერებოს.

— ბევრი გურჯები არიან ადაბაზარ, ბალიქსირ, გრენ... კოპე წყლის ამოსალელებლა ქვია. ესა „კოვა“ არი, ვედრასაც ვეტყვით... „გეზმა“ ჩუენებურებმა იციან, თუვალეთსა ქვია... ჩემ ციცასა ხომორი თმები აქ.

— ხაპურიდან ავთ გამხდარა საცოდვაი... ლაზები ფისი არიან, არ მოქეწონან...

— კაპურება მათ ხელშია, სოფადშია, ჯინსშია... კამპური გახდები ემჯამი სიბერეში, მეიკაკეი... იმ ქალის საშეშელო გადავარდნილა... იმასა ბევრი ვარი აქ, ზენგინია... აბა, მონაზარდე პრატსა რათ უნდა ნუერიანი კაცი?!

— იქ ედი ტყეში, დეიმალევიო... შააუდა ცხენზე, მოძენა. — ის გერჩქ ცოცხალია თუ?... რაფერნა ვიმცხოვრო მარტვაიო, — ტიროდა. — ჩემზე ქალ არ მეიყუანდიო? — უთხრა კაცსა... მიოვრ ქალ გუუზდია ანაი. ბაბოი ოგოი ბაბოსთან გუუზდია ანასა... ენ ნინ ამ სახლში დოროფალი ჩემი ანაი გამხდარა. მოზლო გოგვებ მონონებიან გენილული. ის გენილული იმფერი კაი ყოფილა, რომ დიდ გენილსა ოღამში აქ შენახებანი ჰალადვენ. ზაათი იმფო ყიმეთი იცოდენ... ვინცხას რომ ყიმეთი ცოდნიან, შუუნახვან... მე პანათ მახსოვს, ბაბოი ნისქვილ ასაქმებდა, ანაი დეზგაპზე ქსოვდა. ნენეპაც ქონდა დეზგაპი.

— ანაი დლეთი მესხუზ ნევდოდა მეზობელთან, ახალები მარტვაი დარჩეო... ეს ძალიან გევეზაია, მარა არ ნეგეკარება... პრატი შვილის ნახვა ძალიან მაღლია, სხუასთან არი ნასული, სხუისი მორბედია... ამისისხო ფოსტი ქონდა სოფელში...

— გენჯებმა მალე არ დანვეთ, ბრე, ცოდვა არიო, — შახჯობდა მალმალე.

— ჩუენი დედეი ძალიან იაშლია, ჰამანქი ვეეფერ ტყობილობხ. ხანდებან იტყვის: — დედაბერო, ერთი მომამსმევი, ნუ გემინიან, ეპაც ხორცია, ეპაც ხორცია, სირცხვილი

ააფერი აღარ არიო. ჩუენ მიცე ვეცყოდით, ბადიშები: — დამალე, დედე, სირცხვილიაო... მარა ჭკუა აღარ აქ თამ, სირცხვილი ჰიდანანა ქონდეს? იმიოთინ იტყვიან: — სიბერეუ და სინხველი... ტომათის ჟავე ამუტუტანე ავათყოფსა.

— გენჯებესა გზა შენნა გულნარბო, გზა შენნა მიცე.

— შენაო ულურსუზი ხარო, — ილლა ეტყვის ქალსა და გულ მუუკლავს. დაილნული ენა აქ იმ გერჩექ ულურსუზსა... აზლუნი იყო ძალიან, გახურვებული. მიერე ქალიც მიეყუნა და მალე მუუკდა. კლავს ქალესა ნეხდაცემული... კარქ სიტყუასა პანას ბილა ვერ ათხრობიებდა... დენიდა ვერ ვჭამდი იმათსა. აყრობი ამოიდოდენ ჭიტიინეში, მემინიოდა, არ შიმიძრე კაბაში-მეთქი.

— ერთი ომერაი იყო. ამ ომერამ შიაციანა დელი ალა აჰმედა დედესა. ეს ომერაი დედესა მიეკლანა, მარა ქალის იეგნის კაცი იყო და... ომერაი ვერ ტანულობდა: — რა არი ამფერი: — დელიაჰმედაი, დელიაჰმედაი!... ორმოცი ნელინადა ამას იძახით. მეყო და! ახლა პანა ხანაც ომერასი სიტყუა იყოსო... მარა არ იქნა, არ ჭამა კატამ ნიორი...

— ქალი ქალობაში რაც გინდა, ის თქვი, კაცთან არ ითქმება ყუელამფერი... ღორაი პრატიბი ქყუავეს ჩუენო, — ამბობდა... ფინათთ გევეზე იყო, კაცი-მაცი არ იცოდა... გეერახუნებოდა ყუელგან ყუელამფერი.

— სოფელში ყინვობა იცოდა. ცეცხლაპირ ჟდებოდენ... ახლანდელეები ქიბარი არიან, სოფელეები არ უნდარან... სოფელში ორი დლე ყანანა გეთხარა, რომ ერთი კილო შექერი ეგელო... ახლა იმფო გამბოლდა ყუელამფერი. ერთ ჰაფთაზე ბილა დავლევთ ერთ ოყა შექერ... კუერიცხი ხარშო ვიციოთ. სიმიინდი ფქვილ ჩაყარით ცოტას, გავრეკავთ, წყალში მუაშუშეებთ, დალ დავასხამთ. ახლა იმიოთანანა საჭმელეებმა გადავარდა. ამდელხანა გევეზედა, არ გიმიოთებია, პალა პირ არ გიმიოეთებია.

— იყო ერთი გელინი. გელინი თემბეული ყოფილა. სალამომდი გაზეთეს კითხულოფს. ეხო დასაგელო. მაამითილმა უთხრა მის ქალსა: — ხუალ დილაზე მენა დავგავო ეხოო. ჩავალ ნიფხავ-პერანგით დილიანაო. მე რომ დეენყოფ გვასაო, შენც ჩამოხუალო, მეტყვიო: — შენ არ დავგავო, სირცხვილია, ჩუენ ორი ქალი ვართ სახლშიო.

გერჩექ მიერე დლეს ჩეედენ ეხოში და გააჩინეს პაჟარაი. „პაჟარაი“ დილუანათ რომ აყერიდებთან, იმას ქეია. გეიგონა გელინმა, ჩეედა იმათთან: — არ ნეიკინტლოთო. ერთ დლეს შენ დავგავ, ერთ დლეს — შენაო. შაროგა ბერ-დედაბერი. თვითან ეედა სახლში და დეინყო ისვენ კითხვა. ჩუენც იმაზე გეეყუნათ მესელე.

— ეი, კიდი. შენი ჭირიმე, ბიჭო, რომ გაჩინდება პაჟარაი. — იტყოდენ გამოსულეები.

— დოდოფალაი ბალახია; ყირმიზი ამუა, ყირმიზი ჩოჩევი აქ. იმა მოკრეფთ და გავკეთებთ ფხალსა... ფირილი შამპუნ გავს... გათემიზდა სახლი. გაფისდება, გაათემიზონა, აბა ქალის საქმე სხუა რა არი!

— 1968 ნელში ჩუენიდან თურისთი ნამოვდენ მემლექეთში ორი-სამი კაცი. ნური ეფენდი დედი ძალიან იაშლი იყო, ევლარ ნედა თვითან. თურისთების მუნიბისი რომ ნედა, ნური ეფენდი დედემ ბეერი იტირა ოდაში: — სისხლ ვეძეფდი, თვარა სხუა ხომ ააფერი მინდაო...

— მემლექეთური დედაბრები იტყოდენ სოფელში: — თოვლს, პენტიერ იქნევეს, დედაბერი ტრინკებ იქნევეს.

— ნეიმს ზოელი; ხაროში ნეიმსო, იტყვიან. იმდონზე კია ამ დროს ნეიმა, დათესილები ამუა მინიდან... ონაგორა შემსეითნა ნეედეს ამ ნეიმაში.

— ჩუენი ბალეები ოქულში რომ ნეელენ, გუუჭირდებთან. თურქქა კარქა ვერ დეიკავებენ. ორეთმენმა თეფვიას უთხრა: — გაი გარეთ, ნახე ტაროსი რაფერიო. გეედა, რომ ნამავს. რაფერ უთხრას ახლა თურქქა. შეედა და უთხრა: — ლამავსო. ვერ მიხდა ორეთმენი. მემრე ორეთმენი ჩემთან მოედა სახლში და მიოთხრა: — „ლამავს“

რას ქვიაო? — ლამაც ააფერი არ არი დედიმ-მეთქი. დუღძახეთ თეფვიყას, ვკითხევით. — რა მეთქუა აბაო. „ნამავს“ გურჯიჯა არი; „ლამავს“ თურქა მეგონაო... ორთემინი პალიბეთი გედა ქენერში, მისბა, ბევრი იცინა.

— პალკონსა ზაათი ტანტრაფასა ეტყოდნენ ნენიები. ტანტრაფა პალკონზე გძელი იყო. სახლსა ერთი თურეფიდან ილა ქონდა სიგძეზე ტანტრაფა. ტანტრაფაზე მიყუდებული იყო კიბე. აქედან შეედოდით სახლში. ამ ჩემ დაირესაც აქ ტანტრაფა.

— ახლა რამაზანია, მუბარეტი და ემარსულოფთ. რამაზანი გატეხვა ძალიან ცოდვა ყოფილა... შუიდი გზოფნა დეიბნიდო და ისენა გატეხოო, — იტყვიან ხოჯეები.

— ლაზარიანი გურჯებმა ვიტყ. თურქებმა, კუდიანებმა, გურჯეებიდან დეისნაველს და „ნაზარ“, „ნაზარო“, იძახიან... გოგები გააკეთებდენ დოდოფა ჯოხზე. კლაკებ, ფეხებ, თავ მივაბემდით. დენწყობდით სოფლის ქენერიდან სიარულსა. მუუმღერებდით ყუელა ხანესა:

„ლაზარიამ მიადა კარსა, აღარდალფეს თავსა.

აბლამ მიადა თაროსა, ღიემგზავსა თუარესა.

ღმერთო, მეგვე წვიმა-წყალი, შიგინახზე ზე და თუარე“.

ყუელი ვიტყოდით: — ამინ! გადმოგვასემდენ წყალსა ტანტრაფიდან. ზოგი მოთხოვდენ იალ, კურცხ, ფეკელ. მოყრილი ვიყავით ბაღები, ბევრი. ყუელა მოსახლეს თითოს მუუმღერებდით. მოქცემდენ ისინი საჭამადსა, მოკრეფდით ბითეფ სოფელში. სოფელ რომ მევიარდით თავითავე, ერთი კაი აბლია გიგვიკეთებდა საჭმელსა, მოგვიხარშედა. ერთმა ქალმა გვასწავლა: ვინცხაი რომ ძალიან კუპენია, თქუენზე მოცემა ებრალემა საჭმლისა, იმანა მოპაროთ ცოცხიო. მოვპარეფდით და ლაზარიას ერთათ იმაპაც ვარუნიებდით, იმაპაც ასემდენ წყალსა. მემრე კოცხ მივაბემდით ლელეში. განვიმდებოდა, ამეველებდით. სუელ ცოცხსა მუუგდებდით პატრონსა.

— ინსანი ემედნი გახდება ავთ... მიედა იგირიქა... დიდთავებმა მისდენ, ვერ უძღეფსო... დაამწერიეს იგირიქა... ისტარსა არ სუან ძიგარათ, მიიც მანყენს არაბაი... მიერეთ წავალთ... ბაღვი რაცხას დააშავეფს ენ წინ ანა-ბაბოსნა მოკითხო სურჩი... გელინი დედამთილის მინიდან არიო, — იტყვიან, მარა ეს მამათილის მინიდან არი.

საუბრობდნენ ფატყუმე ოზილი (გოგითიქე) და პაჯერ ქაია (ფუტკარაქე).

* * *

— გურჯ ქართულ გუტყვიან. ბაღებმა ყუელამ არ იციან, ჩუენ ქართულები ვართო. შავშეთელებიც ქართულები არიან, გურჯები. მარა შავშეთელები ჩუენსავეთ მომფერე არ არიან, ვერ აწყობენ ჩუენსავეთ სახლსა. იმფოსერთი ქალები არიან მუუფერებელი. თემიზათ ლაპარიკობენ გურჯიჯას იმერხველები. შავშეთელებსა გურჯიჯა ბევრსა აღარ ახსოვან. ჩუენი ქალები ყაფალი ვიყავით, ისინი — აჩული. ახალებ ახურიოდენ თეთრ-თეთრი დოლბენდები. შავშეთელები არ მიყუარან, ენა დაკარქეს, თურქა ლაპარიკა აქუან მარტო, შიან-გარეთ. ზოგი მალავს, შავშეთელი ვარო. ჩემ მეზობელსა იმითიენ ვუთხარ წინაგზობაი: — ჯინგანი არ იყო, შავშეთელი ვარ არ დამალეფდი-მეთქი. ჯინგანი ის არი, ვინცხაი მის ჯინის დაკარქავს.

— შენ კარქა მოჩიზავ... ბაღე შიეხათრა... პილიმე სოფელია ლამაზი. პილიმელებმა იციან თქმა: — შეგფერთხავ, დაპანავდენ, მეიკაკვენ. ბევრი სიტყუა აქუან...

— კაპური, კეხი, ანია... არ უნუხან სული?... იმ დელსკენაი იცოდენ. შენი საქმე დაპა ზორია... ბაბანევიც იყებრავს... პრათი დაპა არ ვიცი... ღმერთო ნურვის კარზე ნუ დატიოქს. ჰემ შეგებრალება, ჰემ გიხარია... მანაც ფუფუფუღებდა.

— ლილის ოდის თეთრ იაზმაზე, დოლბენდზე მიაკერებენ... იმან დამანახვია ზაათი.

რაფერ უჯგტივინებენ იმდენ, რაფერ ქსოვენ ამდენ, არ ვიცი. ძალიან დაპორნიკალებული ოფა თმებ ბლღის... წრეე ჩუენი წასლა შუფელა... იპაც იქენება იქა...

— გაფეხიკო მარწყვი, ბელქიდა გაბალახიანებულია... მარწყვი ჯანლი-ჯანლი გამხდარა... ახლანდელი დარგული გახდა. ჩიჩეგის სოიადი ბევრია: ქუფელაი, ორთანჯაი, შექერჩიჩევი, შექერლალე, უბეგუმეჯი, მენეკეშე, ქარამფილი, ეკლიანი ვარდი, ზუმბული ჩიჩეგი, ქართოფუ, გირგინე, ონბირადლიქ ჩიჩეგი, ყაინანადლი, გელინდლი, დედამ-თილის ენა... ერთი იმფერა, ურუმალაი ეკალია; ხელ წააკარფუ, დეგენვის. გენილდილს აქ დაგეტყუებული დფრალღები. აჩალია ჩიჩეგი ფემბეა. რენგებია: ეგშილი, მოჭირებული ეგშილი, მორი, ყუი მორი, დალისფერი.

— ევდენა ბე სახლში, ბალღები გამეყყუანო... შერალდა გაკეთდება საქმე... ის იმფერი ქექეჯია, აასლი ჩუენიდანა... ძიგარაი მიე, ბე! ოკოი მაქედან...

— გურჯები ბვერი არიან სინოპში (სოფელი ლალა სულ გურჯებია), ადაბაზარში, იზმიოში, გოლეჯუქ, ბალიქსირში, გონენში (შუიდი სოფელია), ორდუში, სამსუნში, ფათსაში, ამასიაში, მერზიფორ, ადანაში, ბოლუში (შუიდი სოფელია), იზნიქში, გემლიქში, ბურსას; ინეგოლ ყასაბას თერამეტი გურჯი სოფელი აქ...

— ეზოეთი არ გიმინევი... აბლაი ქირდათნა ევლოვო, იტყოდა... ეს უსმელი ზარხოშია... შენ რატომ დაგაჭიკტა ამ ნათქუამმა. თუ აფვერი არ არი, შენ რატომ გაჭიჭყელს?... ყავრითაფე ადი და იქ დაჯექ, თუ ბიჭი ხარ.

— ვაშლი გათალე, ჭამე; სხალი დათვალე, ჭამე... ცხენის სიკლილი ქერიდან იყოსო, იტყოდენ დიდუანები... ორნივე პილმიევი გელინი ითხვა ბე?... ფაქუნა არ ესმის... ლამაათ ვართ, მარა ტანსღონი მაქ. შენი ტანსღონი ღუშულია, დუქსელი ტანსიონი აქ იმას... დანიდანაც დუქანი გუაქ... ბალღთან ერთად გზას არნა წახვიდე, ბელას წახვა, გიმინევიანი დიდუანებიდან.

— მილმიეს არიან გორიოდღები... ყარა იუსუფ დედეს ბადიში ვარ... ამეზაფხულ ველით მოსაფირებსა... ზოელი აღირი არიან... იქინდს უკან ონდან სორა მევიფიშმანოთ... დეიკარქა მეგემ... ღამეა საქმე, ჩათინია, ბნელა, თუარამ დღეი რა უნდა... ახმანამაზია და მესუდიე არაბაზე დააფდა.

— ერთხანა ბალღი ნეყყუაი მეზიღში. სხუა მეპელეში ვიჯექით მაშინ. ჩუენი სახლი მორთული არ იყო... იმერთ პრატმა იკითხა, ხომ არ უულიან ფეხითო... ნუბეთი არ არის ნისქვილბუ... ყოჯა დიდი ოდა, დიდი პავლი შამოქრნილი ქონდენ...

— შუეშეთელი ქალი გავგაზანე, გამხმარა, ხეპერნუკი გამხდარა ზავალი.

— ძუელღების ნათქუამია: — მოხუალ, წახუალ — ჩემი ხარ; არ მოხუალ, არ წახუალ

— შენ ვინ ხარ... მეჯბური იმანნა გააკეთოს ეს საქმე.

— ბაღლი ვიყავით ვახშამზე... ეს ჯინიკლიტე პად მივა?... პალბუქი ბვერია ცხუარის ძე... მეიტაი და უუნარჩვოთ, თაგალიც ვიციო. ლამაზათ გავარუნიფეთ თაგალსა. რომ გაგვაპერსებ, მემრე გუშუდღეოდღეო.

— დვაები ბვერი არი, კარგა მუდინგლევიო... კურდღელმა სერი გადაახტა, — ესა რა თქმა არი, იცი? — დრო, ზამანი ნევედო... რაძღამითი უნდა, წამეილოს... ჩემ ბალღ ხირზა აქ. ხირზა წინ ჩახსნილია... იგირიშის იქითაი არ გიმიკეთებია... წამეტრათ არი ეს კაბა... სუთერი მოეკსუონა დანი, დახა გუუკეთონა... გოჯა მითხრა, ასე-ასე ვნახევიო... გუშინ მოგისიზმრე, ვნახოთ, რაზე გავა... მუნასიბი თუ გამოიჩინდა, პრავტი გავათხვონა... მემრე დემიშხლა და გააკეთა, ოზოივ ანა ოდაში. ვინცხაი ნეგეპუტუნა ვიცი, მარა, ჭადის მადმა, არ გეტყვი. ბელქიდა არ დიმიედა, მარა არ გეტყვი, არც დიგიბაგფუ... აინი ხასი ბიბიაი, ისე გვიყუარს...

— გაეჯაზებულვარ, აფილარ მინდა, ავდექ, გავაკეთევი ბაილი საქმე.

— ჰემ სიტყუა მომცა და ჰემ მიფუშტა... ზითვალმა გამეიჭიჭინოს, დამწვავს, დამხალასავს... ფიჯი მისებურა ღმერის... ოზოდან შემა ანიეს... ხირსიბი ვიცი, მარა

რა ზორი მქონდა, მეთხრომიო. სარგი ბალიშზე გადასაფენია... თახულები გექნება ვათაქ ოდისა... მუედა ბალიში დოდოფალ მოქონდა, ბორდა ბალიშიც ვიცოდით... ახლანდელ გელინებსა არც ერთი აღარ მუაქუნა, გადაბრუნდა ზამანი. ახლა გელინები ამბობენ, უბუხრო სახლი გვინდა, უდედანთილო კაცი გვინდაო.

— ჯამეში ქალები ყუელთვინ არ ნავალთ. ჩუენი კაცები ჩუენ ვერზე უდინგლებენ ხათმსა... არ განვიმდა, ამოვდეს რაძლამ. ბარსამ იონჯა დათესილი აქ... თართქალი არი ზოგი ბალახი, გატყეპილია მიწაზე... ნარწყავ იერებზე ფიდანში არი სემიზითი. ესა ძალიან ნამალია, ინაბალახ ტყყოდენ, გეიტყლაპვის... ენი ნუერზე მაქ და ვერ ვამბობ... ღვალისი ფხალობია გერმელია... დაგანახვიო ღვალო? სამი-ოთხი დემეთინა მუყიდა... ლექსავევი არიან იმის ბალვები.

— ჯუმა დღეს ურუბა არნა დაჭრა, მატერიას მახასი არნა ნააკარო; ჯუმა დღეს დაჭრილი დეინუისო, იტყვიან. არც დაბანა იქს ამ დღესა, არც გარცხა. ჯუმა დღეს წყალი რომ დადგმული დინახო, ფეხი მიკარ და დაქციეო, — გმიგონია დიდუანებიდან.

— ყაზალსა ლასტიკი გუუკეთე... ესა ჯილველი ლასტიკითი ნაქსოვია... ამ ლაპარაკში თუალი გემქცა, ნაქსოვი გავაროსლე... მის ემვანებზე გონჯ არ იტყვის.

— ხსან ფაშეღისი ლაპარაკი ცოტა აირია. „სომა გაანთო“, იტყვიან; ჩუენ ვიტყვით „დაანთ“. ისენი ამბობენ „ცეხლიო“, ჩუენ ვიტყვით „ცეცხლი“.

— ჩაქათი ნელზედაი ჩასაცმელია, წინ გახსნილია. წინედან დაყაფანებულს ქვია ბულუზანი... ჩუენ ქალებმა ელიში, ხელნაქმარი კაი იციან. „ხელნაქმარინა ვქნაო“, იტყვიან... ხელი ჯაგლაგი გიმიხდა, კარგ ხელნაქმარ ველარ ვიჯები...

— მოზდე ბლვი ქემი გახლდა, მეთიელა... ბლვი გაქემებულა, ჩემ სიტყვით ველარ მუაბრუნე. ადრე კრავივით იყო... ერთშირაი მუხსტება, გაპერდება...

— ჩითაში ჩაყრიდენ ზესეს... ჩითებ აყუდებდენ... ცინვა იციან?... შენი ძიიი მებნევა, ახლავენ უშველევიო... მოვდა და ჩემეთესლიმა... ავათყოფი თესლიმი გახდა. ვარიოლა ნუ უჭიტიწეუ მაგ ყაზალსა, ჯუჯი ხელები გაქ, ლამაზათ ვერ ქსოვ...

— ყიმიანი ფიდა ვციკთ. ყიმა გამოწველი ხორცია, დაფუქველი ხორცი.

— ჩევედა და ანასთან წევს, თუალები უბლენდება. ვანსუზია... დუნედა ხომ არ მოსკდებოდა, ამელამ წევდოდი... ბლენეთაში დელუგსაც ვერ ვნახულოვ... ქირდათ ნუ მიღებ, ვერ ვნახულოვ დელუგსა!

— როკები ჩამომშპარიყო ლოჯიდან... გულფიდანაი მემლექეთიდან გამოსულია... ეზომი არა? კაცი გაამუფელა... მე ეხტომილოვ ყუელამფერს, ვერ დამბელა...

— შეო სიკილო, ათფერი არ ემღება, ვერც ფუზარა გულფურჩება და ვერც ზენგალი. ლეზრაფილი, ჯემზრაფილი სულ ავართვამს. ისრაფილი, მიქაილი-ქარია. ოთხი დიდი მელაქი ყავს ღმერთ გამჩენელსა... ღმერთმა ყაბული გიგვიხადოს ჩუენი ნალოც-ნავითი... ძალიან გასტორებულია საქმე მუსლიმანობაში, მარა ჩუენ არ ვართ სტორე. დღეში ათჯელ სელავათინა თქუა, რომ ყაბული გიგვიხდეს... ეი, კიდი, რაფერ საცოვადავი ვართ ტყედი დუნიანზე, მოვკედენა, მემინია ძალიან სიკიდილისა... ვიტრონა, მარა ცრემლები არ გადმოდინდება...

— ფედამბერის ანაი-ემინე გაერი ქალი იყო. მის ხალამ მუარა იმას, მუალოგინა. ებე ის იყო. ჩვილი ბლვი ფურფუჩეფს მეგემ. ყური მუუგდეს: — ღმერთო, მუსლიმანი უმეთი მომციეო, სელავათ ამბობდა. ტანი დავებანთ ბლვსა, — თქუეს ქალებმა. ჯებრაღლმა უთხრა: — ტანდაბანილია, არ დაბანთო. არ დუუბანიან... მემრე ანაი მუუუკდა, ბაბოი მუუუკდა, დარჩა რეთიმი ანას ძმასთან, ტაიასთან, გავრებთან დარჩა. მის დედემ, გავრმა, თქუა: — ამ ბლვსა არ აჭამოთ, არ ასუათ, ტყეში გააგდევითო. ებუთალიბი ქმეგია მის დედეს. — მე ჰადაც უნდა, იქ გამაგდევით, გულში ამტონეთი გამოკოჭილი მაქ, ის გადამარჩენსო. გერჩექ არ ასუეს, არ აჭამეს. ქერეჭები აჭამეს ჭადისა... თველი დაამუსლიმანა. მინედან ამეილო, ანაი, ბაბოი; გაამუსლიმანა და ისე

ჩაფლა... ასე მაქვს გაგონილი ხოჯებიდან.

— ჯერზე იკეთავს პრატი. ბარსამი რამე აკლია... მისი ბაბოი კაკლიდან გადმუარდა და დასახათდა... ჩემ ანასი ბაბოი იტყოდა, დავრჩი დეთიმათო, ანადანაო... გულსოდ ძალ ერქუა... ნევეზე ბიბიასან დოსტ რა ერქუა, არ ვიცი. იმა დაარქვია სხუა რაცხა სახელი...

— პრატი გახდა ბაირაღი, გაზიღლა... ყუელას მისი კუნზე უნდა... დარები სანა შუქარი, ავათ არ არა... პურაი ემსახურება, ძალ თავი ტყივებია... მომსახურე ინსანი რა კაია?... ზეპრასთან არ ჩავა, არც ზეპრაი ავა მასთან... პურას ერთი ძალი ზოელი ყავს. ფატყუმა გელინი ზოელია...

— დღე ერთი დრამი ხან ვიძინე... ისუფამ რა დრო ადგა, არ შიმიტყვია, ერთდრამი დასლოდი ჭამა... ილაღვის არაბას დაყარაში... განა ის არ აყრის, ფარა აყრის დიდ არაბაზე.

— ფოცხოვლებ ძუელებ ცოდნიან გურჯიჯა. გენჯებმა აღარ იციან.

— თუ დამთლიმა, ნევექვეი იერბაერ. „გერბაერ“ სიტყუა თურქქა არ არი. თურქქა იქნება „დუმარმიერე“... ამათმა რომ თურქქა იციან, ისე არ ვიცი, იმფო ხოშრათ ვიცი... ხოჯა რომ ჯამიდან გამუშუებდა ბაღეებსა, დამწერიედებოდენ... ერთი პავა აბლი იყო და?... ორსნავეს ვხედავ კითხვაში ჯამეში... ქალები რამაზანმა ათინგლა; გვეძინებაო, — ამბობენ... დუზათ ექსოვ, ასე ადვილია... შად და შად იყავით, ვინ იცის... სხუა ფიშინა უნახონ.

— სახლი მის ანას მქველემი არ არი ბოში?... სოფელ არ უნდოდენ... ისტარ გინდოდეს, ისტარ-არა, ვინ ქეითხავს რამეს?!... ალაფირონ შად გადმოსულან... ფატყუმა ნენეი, ფირუზა ნენეი ილაპარიკებდენ, ხორთლალი ადგებოდო. აშქედ-ჩავში ნენემ თითო ნენეში ანაი ახორთლად და ასტმით დაკლა. ასტმითნა დაკლა მეგემ, აღარ მუაო. აღარ მოსულა გერჩე.

— ერთმანობაში არევა ძალიან ჩათინია... დუზი დეღეგი აცვია ეიგერ... როკები დაასხი, გო, როკები!... ქალიყისმ შეგებრალება ძაფი... ქურთი ქალმა ნევედა, ხიში ქამა... იმ ღამე პური მისხუა, ვერ მივეცი, შალა მცხუნია ჩემ თავიდან... ფოცხოვლები ქუედა თერეფ არიან... ფოცხოვლებმა თორი გამომიტანა, ლამაზი, დაკოჭილი... თორსა დაქსელევენ ფილფიტებით. ღამაზ ქესებ მოქსოდენ... იმაც ქსოვდა... თულითული ყადშებია ახლა გამოსული.

— კაი მანგალი თუ ქქონდა, ბერე მოჭრიდი. ერთონას ერთპირაი მოვჭრიდი, დაშლი ხომ არ ვიყავ, დაფხავსებული!... გულიას დედამთილი თარავიდან მოსულა... ჩუენსა ვილაპარიკოთ, იყენენ ისინი... მე, ბე, ნავალ.

— ახსი იყუნე ძალიან... უწლუგი მინდა ველო... აღმაჩადრში, ყუხელში, ფაზარალან იციან „ძალი“. ჩუენ იმფო „გენილი“, „დენგე“ ვიცით... ქეშეკე უწლუგი შემეკერა... ბოშე არ ჩეიცმება... დღე ეფეიჯა ვარ... ხარჯლული, ადლული კარქა აქუან იმათ... შენთენია იგონავ მაგ ჭრელეფსა?

— ენ ნუერებში გადაყირმიზდებოდა ბალი. ბალი მიყუარს ია? ყავლა-ყვამეთით ჩამომიყუნადა ბლიდანა... მოკრეფდა, გააპაზირებდა ბალ... დედესან გერმელი ბლები აქუან. ჩუენი ბალი ცლუტეა, ბაბოსანი ბალი ბილაჯუგურაია, გერმელია. ჩუენსა გემო არ აქ. სახათი, ჩალღუნი ბლები ესხა. ამ ბალმა აგზე ღანდლიდანლი ძვილია გეიზარდა. შამოვლობავს ბაბოს ბლები... ხორთუმით მოგრწყე ბლის ფიდენები... შავქოფრის თუთუნები ქექონდა დარგული, მოგუერწყონა...

— ეუმალი გავაკეთე ძაფისა... ბაღვი საბანი ილლა შეიკეცვის... ბადიში გოგო მეყოლოს, შორელანა დავარქუა; რა ღამაზია გურჯი სახელები და ჩუენი შუქუმათი არ გუარქმევიებს... სიფესატისკან ხმელი არიან, სილორისკან... სიფესატისკან გუუფრინდესნა ცაშიო, ამასაც იტყვიან... ქალებმა გასკედენაო, ასე რომ ვამბობო... ჩუენი ძალი

ძიმიობაში გასუქდა.

— ყარა მუსტაფა ყანაში ამოხვიდოდ და? რეპმეთლი ფადუნაიც იქ იყო.

... აჯიქლი სიღმერაჯია... სულ ხომ არ ვლმერი?... შენ უუნე სატარამი... გულზე მოყრია ქალ და ნაქცევლა.

— პანა ძალმანა გარეცხოს სარცხელი და გააკეთოს საჭმელი. მე რაც მოსული ვარ, დასლულ ვაკეთებ... ღმერთმა ნუ დაქტიოს ძლისამარ...

— ძმისშვილებთან ნიშანი მუაქუან ჰილმიედან. იქ ბევრი თული მილეთი არიან: ჭუანელები, დლუანელები — სულ გურჯები არიან. — სამი-ოთხი სოფლიდან არიან, ისე არა?

— ნალიკაი პრატია, რა მეშველება?!... სვალი, ბადანა ქნა და ბერბადი გახდა. დუარქადიც ეიტანა... რალათ გინდა თალამი; მიაკალიბე და ნამუელ... ყარშიბერ ყოფილა სახლი... ციცასი ქორნილი ბაქალომ როის იქნება... ჯამი ღიანა ქქონდეს ღამემიო... ახალი წინდა ევლე, სახათი გამოდგა...

— რამითი თუალით დევნყო? — ძაფიაგორა მიაყოლე.

— ანახტარი ვისია?... ნუ დვენახვის, აქედან გეევდეს უჩუმალი.

— ხიები როისნა დაქირეჯო?... ამოკირევედნო, იტყოდენ ზამანუნდა... ბეთმეზში თორბათი ქირეჯ ჩავდებდით, გერმელი იყოსო... ხიებ თირთირი უჩინდება, ჩჩეგებსა, შევენამლონა ხიები... მაგრე ვეჭყვით და გამუაცხადებებთ-იმტა... კიბილებინა გაეაკეთებო დოხტურსა.

— სტენულობს ჩუენ ლაპარიკსა. აგნი ტამარი არ არიან-ქი?!... კურნაზი ყოფილან, რომ გადმოსულან... პარამი არ გვინდა რამე... შენ დაასტარი, დუუმახე!...

— მემლექეთში ჩუენი სოფელი გოგნიაერი ყოფილა. ჩუენი ძუელები გულბაეახტაროლლები არიან გოგნიაერიდან. ჩემი კაცი მანყვალთიდან არი, პაჯიშვილებიდან. ვის უჯინსოა, ახისხალებიდან ყავს ანაი. მელეზია, ანაი — სხუა, ბაბოი — სხუა... ეი, ვახ, ეი, ვახ! თერსინა მიდის საქმე, ევხურხლეთ... ნახევარზე მეტი ვერ ჩავხტი იმისი ლაპარიკი. ლაპარიკში ფუნგავს ყუელამფერს.

— მურადას ვისით აქ თრატოთორი?

— ჩემი ანადილი გურჯია. არ დაკვარქავთ გურჯის ენასა. წინიებზე მიველ ოქულში, ვუთხარ ორეთმენსა: ჩემი დედეი რომ მემლექეთ მეიგონებდა, ერთ პავთას იტირებდა, შუიდ დლე იტირებდა, კერაზე მიდებდა თავსა და იტირებდა... მემრე ანჯახ ადგებოთ, თუალ გაახილებდა. — რატომ ტირიო, — ვკითხევიდი ბადიშები. — ჩემი მემლექეთი, ჩემი ანაი, ჩემი ძმები მემენატრა და იმიტომ ვტირიო... მეცოდებოდა ჩემი დედეი.

— ორეთმენი გუეკინტლება, ბალეებსა გურჯიჯა ნუ ელაპარიკებითო, თქუენი ბალეები თურქა კარქა ვერ ლაპარიკობენო. გაეპერსტი და მიველ ოქულში. ორეთმენსა ვუთხარ: — შენა ჩუენი ხალხი ჯინგანი არ გეგონოს-მეთქი. ჩუენ ჩუენი დეველი გუაქ, ჩუენი ბადრალი, ჩუენი დაზი, ჩუენი ქითაბი გუაქ-მეთქი. ჩუენ ჩუენი ფადიშპი თამარი გყუავს. ენ ლამაზი ხალხი ჩუენ — გურჯები ვართ-მეთქი. შენ მე რანა მითხრა, შენ შენი დაზიც არ გაქ-მეთქი. ვეეფერი ვეღარ მითხრა ორეთმენმა. რა მიხარია ჩუენი გურჯები რომ აქ მოდიან! ახლა ყეზეთემი რა ვიკითხეთ, იცი? გურჯი მილეთი ფუნზე ადგა, ჩუენთვინაი გვინდა პუქუმათის განყოზაო, რუსებზე აღარ გვინდა ვიყოთ გამობმულიო... აბაზაი მიმოპანტულა, ის იმფო ვერ მონყდება რუსსა, ილაა ვინცხაზენა იყოს მიკერებული... ჩემ გურჯისტანსა ვენაცვალე. ჩემი ოლლუშალი, დიდიდან პანაზე გასული, გურჯიჯა ვლაპარიკობთ. რაც რომე ჩემ დედეს დულაპარიკინა, იმა ვილაპარიკებ მეცა და ჩემი შვილებიცა. გურჯისტანი გუაქ, გურჯიჯას ჩუენ არ დაკვარქავთ.

— ძუელი გურჯი სიტყუები კარქა ვიცით: ხარო. ხაროში ვყრით სიმინდსა, ლობიასა, პურსა. კიდობანიც ვიცით. კიდობანში შეენახავთ გამომცხუარ პურსა, ჩავყრით ფქვილსაც. დეფანიქიტანტრაფაისამფეროც ვიცით. ჩუენ „ფენჯერე“ ვიცით, „აქოშქასაც“ ვიტყვით.

— ვანიწინე ტელეფონი, ვანიწინე და ძვილია გავაგონე... უუთავებელს ემექლიზე ვერ გეკუწანთო, გეკუწესაბება თვიებო.

— დგარან იგირიგზე... შენ ხმა გაქ, იმაპაც ექნება... გუუფულუკუნოს ხომ არ არი კუდიანი... ზედა იაილაში დენახე ღიმი, ფუნდულლის არი ბევრი... რომ ვიცოდე ჩუენ ნასახლავებზე ფეხი დიგიდგამს, ფეხის გულებზე მოგიკითხავთ. მინა წამოგელო ერთი მუჭა, დემენახა, რანაირი მინა... სიზმარში ვითამ დედეს სახლში მიველ გოგნაივრე. ეზოში ჩიჩგებტი იყო ამოსული, წყაროც მოდიოდა ცივი. ჩემი დედი წყალ სუემდა. რომ დომინახა, ხის საფლი წყლით აამსო, მომცა და მითხრა, ეს ეზო-კარი მენატრებოდა და ძვილია მუელ აქაო. წყალი ვსვი და გემეღვიძა. გერმელი წყალი იყო, სუბუქი, პალადვენ პირში მაქ იმის გემო. ღმერთმა ნასიბი გიგვიხადოს მემლექეთის ნახვა, იქავრი ცივი წყლების სმა.

— თუალი შვიროსო ჩუენ ბალმა. თუალ შვიროთავს, შვითუალვის ისტარ ბალი იყოს, ისტარ მარწყვი იყოს.

— დედესა ძალანი უყუარდა სიმღერა „შეფრენილო ფუტკარო“. ჩუენო, შეფრენილი მართუე ვართო ამ დაბანჩ მინაზუო, იტყოდა. „შეფრენილო ფუტკარო, ნადი მარალს უთხარიო“, — მღერობდენ ძუელები.

— ჩუენი თავდდი ღვინოს აყურყულეფს, დათვი ტყავზე დამქდარი. შარაფშია, ხავერი მოშლია, ააფრის აღარ ეშინია, ზარხოშია. გორელივით ბრუნავს... დაგინებადდი ჩამო, თუარა რომ დავაგინებ, რაღაი... ბლავეი ინსანი არ მიყუარს, კაი იყავით, ვებნევი ბლევბ.

— ჰაჯიშვილები მულაგმი ხალხი არიან. მემლექეთში დელიაღა ყოფილა აჰმედაი. დელიაღამ სულოი ცემა მანყვალთელი. სულოი დელიაღას რავარ ცემს. რა ქნას სულომ? ევდა იაილაში, ანია თირფანი, გეკედა ენრფეში და მეიქნია თირფანი, ჰემ ყვირის: „იშ დელიაღა, ძგუფ დელიაღა! იშ დელიაღა, ძგუფ დელიაღა!“ — ყვირის და თიბავს ენერსა. გრდა დელიაღას თავ ჭრის. რავარ მოჭრის თავს!

— ენ პილია იმისი სტუმარი ყოფილა, ენ პილანდელი სტუმარი. ჩუენქი აქ მოვდა. ჩემ კაცის ხისიშია. მეზობელი ვიყავით ჩუენ ამითი... იქავრი ტყეები არ ვიცი... ბაბოიც ისე იყო გენჯობაში. მე ეფენდი კაცი ვარ, ბამბასავეთ კაცი. ჩუენ კაპელოღლები ჯღინკი-ჯღუნკაი დაერჩით... ჯაპილი ჩემი თავი არ მინდა. ხუალ და ზუგ რომ გევიღები, მე მინდა რომ კაცს კაცი დაარქუან.

— აგერამისი ანაი ჩუენ სოფლიდან არი... მეზობლები შიქათ გვიჯებიან... მე ქალკაციი ქალი ვარ... ჩემ ძეს პარამ გიზამ... იქ თქუენ ჟდომიღხართ?... ხანდებან იმფერი პერსი მომივა, რომ ჯამუშიხელა თუალები გიმიხდება... ჩავახტი ქირინჩორში ცხენსა და დეკავე გუშინ... კაცი თავმობდილი ბალკონზე იდგა, ოღსაქი ფენჯრიდან ჯულაბ ვერ მომცემენ... მე შენ ხისიმივით დოშორვა არ ვარ... სოფელმა აფი უზამეთ, ჩავარდა ბილქერე კაცი... სოფელზე მუსტალია, ის რომ გეყუანეს... ხალხის ბორჯლებმა ჩუენთან არნა მოვდეს.

— ერთხან ქოხ ვკავთ ყანაში. ღორები გარეველი, იბანი, სიმიდ ქამენ. ღორნა ჩუუყდეთ. მე და სულეიმანაი ერთათ ვართ. ჩივთაი სილაპი მე მივეც. ძალლი დავაბით, ნადირი არ დააფთხოსო. ღორი რომ აგზე ჩამოვდეს, ენ პილია ჩუენნა ვესროლოთ. ვუყურებთ, ნაშოიდა, მოდის, მოდის, ფეხის ხმა გუესმის. ახლოს მოივდესო, ვუცდიოთ. თუარე გათერთებულა. თათიქი გამონია სულეიმანამ. არ გავარდა თოფი. ახლა მე ვესროლოე. მეგემ ღორი ჰა იყო! ძროხა ყოფილა, ჩემი ჭრელი, გენჯი ძროხა რეჰანაი. ძროხას უუშეია მეგემ და ყანაში ჩასულა. ვაიმე, დედო, ჰად მოქდა-მეთქი, — ვიყვირე. თავი გუერდზე მიაბრუნა, მანიშნა, ბეჭზე მომხდაო. თუალები დომიბნელდა. ჩემი რეჰანაი ჩემი ხელით მომეღლა. ვიყვირე, შაი დაკვლავთ-მეთქი. არც დანა იყო, არც ცული, არც დამკლელი. რეჰანაი მწვალობდა, თუალებიდან ცრემლებ ყრიდა, მეც ვიტირე ბევრი.

გვეყვით, მევეყანეთ დამკლელი. ერთ საათ იცოცხლა რეჰანამ. ადნი ძროხა ვეღვეით რეჰანას ხორცის ფართით. მეგემ ჩემი კაციც მოვდოდა ყანაში რეჰანას უჯან. ჩემი კაცი რომ არ მოვკალ?! ჩემი კაცი რეჰეგები რომ მომკელა, რანა მექნა? მაშინ კოოპერატივ ბაშკანი ვინნა გამოსულიყო? ჩემი კაცი ჰალალია, ჰარამ სახლში არ შამეიტანს. — ბაშუსტუნა! ამფერი საქმე დემემართა...

— ბალვებ ვესიეთ ვუჯებო: მეზელულში ვიტირეფ, სხუა სისხლის ქალი რომ მიეყუანონ და სახლში ალაჟლუნონ. სახლში დავალპოფ პრატ გუუთხუარსა და სხუა სისხლის ინსანსა არ მიცემ... კუდანიები მძულან. ამ სიტყუების მთქმელი დე ვარ მუქერემაი, თერთმეტი შვილის მეფა.

საუბარში მონანილობდნენ მუქერემ ჩიბუქი (გოგითქე), სევიმ და ჰავა ოზბეგები (თავდგირიძეები).

* * *

— სოფლის სახლი ლამაათ შიან ყუელამფერი გავაკეთებო. ევლე მობილია, ყოლთულები დავანყვი, ხალები დავაგვეით. ყურბან ბაგრამზე იქ დავკალით ყურბანი. — რანა ქნა სოფელშიო, — ქალი მიყვიროდა, ეველით და ნამოსლა აღარ მოგვინდა ქუეთი. ერთი კლიტე ჯიფიეთ, დააჯემ მანქანაზე, აი. ლამაზი მოსასუენებელი სახლი გახდა. ვინცხას უნდა ბათუმინად მოსლა, მოიდეს. იგირიქ მენისუნოს, მიცემ ანახტარეფს. თუ უნდა ერთ ნელნად დარჩეს. იგზე, ნინედან ბოსტანი, არსა არი. არსას ვეტყვით, ბახჩას ვეტყვით. სიმინდი, ლობიაი, ტომატი, ბიბერი არი. ნამოსლი დამეს ჭყინტილი ვჭამე იქ მოსული. ეველით, ნყალი მუშუვით, მოვრწყეთ, ლამაზი გახდა. ასლა არ გვინდოდა სოფელში, ჰამა ჩუენი სახლი რომ არი, შეგუეჰავისა. ეველით, გუუხედოთ, დევნახოთ, თავგებმა არ შეჭამონ ემიები, ხალები, მობილიაები, ლოგინებო. იქაერი ჰავა ძალიან ზოვლია. მაღლათ დარჩა, სუფთათ დარჩა, ინეგოლი ქი არ არი! ჰავაც ბილა გაზიბილგებულია. ინეგოლში დილაზე ავდგები, თავი მტკივა. იქ ტაროსი კაია, ორ საათში გამეიძინეფ.

— შენა მკითხე, უგაკეთებული რას ქეიო? — უგაკეთებული ის არი, რომე არ გომიკეთებია ჯერემთ. ვიტყვით ასე, მესელა: ამის უგაკეთებული შენ არსად არ გახზავნი; ამის უდანერილი ვერსად ვერ ნახულა; უდანოლილი ვერ მვისვენებ, ჰამა უდანოლილი ერთ დამეს გაათენებ; ე რა უგათოელი კაცია ესა, რა ურცხო კაცია ესა! ახლა რომ ჩევალ, მანქანას უყიდული არ დავდგები; ორი თოული ვიტყვით: უშეკერილი არ ნევალ, რომ არ შავაკერიო; უშეკერილი ურბა არ მემენყოზა ტანზე, ტანზე შავაკერიებ... მე ჰაზირ ურბას ვერ ევლებ, უშეკერილი ვერ ჩევცუამ. მე ერთი ყათი სახლი გავაკეთე, მიერე ყათის უამენებული ქუემ არ დეიჟდუმლება, და ზედა ქერემუთინა გადავხურო, დადანაც ავამენონა კიდვენ. კიდევსკიდვენ, ორნივესკორსანვე. მე იმფო ორსანვეს ვიტყვი.

სოფელში მედვები მაქ, ყავალები, ვაშლი, ბოქშუაი სხალი, ქილიაი, ოტური, ყიზილჯული (შინდი). ყიზილჯულით ვაკეთებთ ხოშავს. ერთ ნამოვხარშავთ და პერალდა შექერსაც აყრიან. გახდება ხოშამი (ხოშავიო ასეც იტყვიან).

— იაილაჯობას აძრე ვიჯებოდი. ნენემ დაბერდა, ველარ ნევედა, თაც მოთავდა. ჩუენ სოფლიდან ერთი-ორი ხანე იარება ახლა თაზე. თაზე ნასლა იყო ზაათი. ჩუენი კაცები ტყეში საქმობდენ. ქალებიც მიყავდენ ტყეში, საქონელიც. ძუელათ იმფო დედარბები ევდოდენ თაზე. ჩუენა იგზე ერთი დეფო გუაქ, ყარაბთუთურალ ვეტყვოდით. ჩუენ იგარიქ ესაქმობთ, ნენეი ქუედა თაზე იყო. ასე ფხბით გეხულა თხოუმეტ ნუთში. რადა რას ვყპრობთ, ვერ ვაკეთებთ საქმელს. ჩუენ ნენეი აესნიეთ, გამევეყუათი ჩუენთან. მერე სხუებმაც ასე ქნეს. ლამაზი სახლივით ქობი გავაკეთეთ. დასანოლი იერი მას აქ, ოდიები. ქობ უგაკეთებული ნენეი ჰანა ნეყუანო? ჰანა დანავინო?

ერთ სადღეობინა დედეი ქყუადა. ზედაი თები გუაქ. იგირიქ ჩუენ ემე არ გუაქ, სახლი გაკეთებული, რემთილი მურთებ ემაი იყო. იმისი თანა მუანყოთ და ნენეი იქნა ავბარგონა. ბაიკოზოლი იყო ერთი იმის ერთათ. იმანნა მემეხმაროს. ნეველით იმით თაზე. იმას უკან ნენენა ნევეყანოთ. ის დედეი ჩუენზე წინ ესულა, დუუმალავს ცული პაცხა. ეძეფს, ეძეფს ცულსა, ვერ ნახულობს. ჩუენც იმ თას ვაკეთებთ, ქოხსა. გაგხედეთ, რომ მოვდა: — ჭო, ბიჭებო, ჩემი ცული დეინახეთ პადმე? ბადა ხოჯა იყო ისაც. დარბის, ცულ ეძეფს, ცული არ არი. გაგხედეთ, რომე მოიდა სამათ:

- ჭო, ჩემი ცული მინახვითო. — დედე, ჩუენ პანა გინახოთო, — ვუთხარით.
- ჩემი ცული თქუენ ანიევითო.
- დედე, ჩუენ არ იგინენია!
- სხუა ვინნა ანიოს, ვინ არიო.

რანა უთხარა, ბერი კაცი, დიდი, მეტი გაბანჩიც არ არი ჩუენი. ჩუენ ჩუენთათენი გუეყინა. ბერმა ნევადა ისეუ. ერთ-ორ საათ უკან ბერმა მოიდა ტირილით: —პახი პელალი მიყავითო, მე აქ თქუენ განბილევითო, პელალი მიზამევითო, თქუენ დაგაბრალებე ცულიო... და კაცმა ჩამოგვიტირა. ასე რაცხა ნეგუეკიდა მამინ. ის თა გააკეთევით, ნენეი აესნიევით, ავბარგევით, დავამწყნარევით ლამაზ გაკეთებულ თაში, ნეველით ჩუენა სოფელში. ნენეი ორ თუეს ზედა თებში დარჩებოდა. საქონელ შეცივდენო, მემრე ისუენ ქუედა თაზე ჩამოვბარგევიდით. დავყრიდით ხარის არაბაზე ბარგსა და მიქეჟონდა მალა-დაბლა. კარგა აცივებამდინ ქუედა თაზე რჩებოდა. იმას უკან ჩამეგბარგოდით ხამათ სოფელში. ახლანდელი ქუედა იმყო საქმიებ აადვლიდებს. ზედა თაზე, ქუედა თაზე რომ არ ექენო, ტყეში საქმობ ზაათი, ევეყან იქა, ჩემთან იქნებთან, მეც შემხედვენ, მუაც და ქალი-ბალიც მესუენებს. ადგა პამან-პამან ეს ადეთი. ზეით თაზე არა და ქუედიებში მიდიან, პემ საქონელ უარებთან, პემ ტყეში საქმობენ, პემ ერთათ არიან.

— ქამატობა რა არი და ერთი ადეთია; ძეგლებიდან დარჩენილი. ქამატობა აპრილის პირველი დღეა. ამ დღესა ყანაში არნა ისაქმო. ხარი არნა გააბა ყანაში, არნა მოხნა, არნა მოთხარო. თუ მოთხარე, ღვარი წეილებს იქავრობასაო, იტყვიან დიდვანები. ერთხან დაცადეს მეგემ მემლექეთში და გერჩექი გამოდგა. კიი გინდა, აპრილის ხუთი რომე გეობარგვის, მემრენა დეინყო ყანის საქმე. ყველა ფურთუნაი გავლილი იქნება აპრილის ხუთის მემრე...

— ყანუხიც ადეთია ერთი. ყანუხის დღეა სამშაფათი. აპრილის ხუთი რომე გეობარგვის, ყანას რომე მოხნავ, მემრე დათესვის სირა მუა. დათესვა ყველა დღეს არ იქნება. ყანუხინა შარჩიო. თვარე აღმა იქნება, მაგარი თვარე იქნება, ხუთშაფათ გავლილი. ამის მემრე ყანუხი — სამშაფათინა მოძეფნო, იმ დღესნა გეიქნიო პირველათ კაკალი მინაში, დათესონა. ამფერ დროზე, ყანუხზე თუ ავი დარია, მაიცნა გეიქნიო კაკალი მინაში, ამ დღესნა დეინყო დათესვა. ამას ქვია ყანუხი.

მანთაფონი ძროხები არიან, იმ ჯინსისა. — რაფერი ძროხები ქეყასო? — მანთაფონი ძროხები მყავსო, იტყვიან. ის ძროხები თაზე ვერ ნეველიან, ვერ იარებთან ბევრსა, სიარულ ვერ უძლებენ. ახლოს ჭალაში-მალაში იძუება, თურანდარა ვერ შეინახავ. პოლანდა ძროხაც არი, ყარასილირიც არი. პანა ძროხებ მელეუბი ჰქვია, შინავრი საქონელი. ჩუენში იმყო ისენი იყენ გამბარავლებული. პანანუან საქონელ ძე ცოტაი აქუან. რათ გინდა უარო. იმ დიდ ძროხასდონ ჭამს, იძლებენბიან ორმოზდაათ ოყა ძეს. ახლა, ეიდა, დინას ვავს მანთაფონი ძროხა. ერთ ჯერზე ოც კილოზე ქუეთი არ ჩამუარდება. მალე გამზდარი საქონელი არიან. ძეს ყიდის ემაი. დილაზე ევა არაბაი, მოკრეფს სოფლის ძეს. წეილებს კაცი, გაყიდის. გამოხუალ კარზე, ჩუუსხამ ძეს. ყულე ჰაფთას რაცხამდონი მიგიცემა ძე, იმდენ ფარას მოქცემს. მუუარე, მაპაც აჭამე და შენც ჭამე. მინაზე ჩუენი ხალხი იმყო აღარ მუშაობენ. ზოგი მეტი ჭკვიანი, მეტი თულაგამხილებულია. კაცმა

ისაქმა, ისაქმა, თუელზე მისი საჭამადი მეიყუნა მარტო. ამბობს კაცი: — ამდონი არ ვისაქმო, ოთხი ჯუალი ფქვილი მეყოფა ზამთარში; წავალ, ჰადაცდა იქ ვისაქმებ. ჩუენში ტყის საქმეები კაი იყო. ტყეში ისაქმევი, ყანაში მოყუნაზე ბევრ მეიგებ. ყავალებ რგვენ ხალხი. ათ ნელნადმი ესწრობა ყავალი. შუიდ-რუა ნელნადმი მომჭრელიც არი. მე ახლა რომე დავერგე ათასხუთასი ყავალი, ათასიც წრეენა დავერგო. ათ ნელნად რომ მე ის ყანა ვთესო, იმის ფარას ვერ მუაგებებ. იმითენ რათ მინდა მინას ვალამებო. ყავალ ვყიდით, დახვეთ, ვყიდით. დახველ ყავალს გაყვიდით. გამეიყუნება ყალიბებისთენ, ზოელი ლამაზი ფიცარია, ჰემ სუბუქია, ჰემ მუხი ადვილათ დეეჭედება, ჰემ სხუა ხიებზე იმფო იფეია. ამითენ ყავალი მეტი მიდის.

საუბრობდა მეჰმედ ოზბეგი (თავდგირიძე).

ინეგლის რაიონის სოფლები

თუფექი ქონაქი

* * *

— რაფერ ყარალი მოდის საჭმელი-მეთქი, ეს ვთქვი მაშინ... მუთუალი პანაი გუაქ... მეყბულესან უთხარი, შემსოემიასთან ჩამოი-თყო.

— ვინ დანავა ტელეფონსა?... ხამდან დაანევიბან ტელეფონ... და ფქვილი არ აქუან, და სხუა რამე უნდებიან... ბადალი მეეროდა... დეფშულათ გეცემა სული.

— კაპებ აკეთებდენ და დარქუეს კაპელოლები... მაგარიგებთ ახლა!... ნასიბი ამათზე გახდა... მოსლიხან თქუაია?... ცქვიტა დავასხია? ხუსუსი ვქენი.

— შამევიარეთ და?... შაბანასი არხატში და მე იმითენ ჩამუელით... ჩუენ ქილერში აყუდებულა გობი და მეიტაი... ეიტანდა იქა ფხრითა. პალა ბეგუმ ასეა... შამობრუნდი, აღმა კუალი ეიტანე... ყარალი საქმე იციან დიდმაქ, პანამაც... ნეველ და თრაქთორის თექირებ შეეხედე... დიდუანი ჩიხური გუუხდია... ცალკლავაი ნედი. თობადარები, ცალკლავაი იარე. მინა ფუმფლია, ბურლული, თრაქთორზე მასხარი არ გავა. თრაქთორ ყუდ გუუხდია, ჩიხური.

— ყური მომე, ლექსი გითხრა: გაღმა სერზე თიენები, შენი სიძე ვიქნები, შენ თუ პრატ არ მომცემ, ვიტირეფ და ვიქნები... ზედა ყათიდან გაღმა ყანები ჩანს... ჰუდუდებზე იარებანი... თუალეით ილა გამეიცნოფ ინსანსა... ნუ წეიკინტლებიან და იარონ... ებედი ნამოსლა უნდოდა... თაქა ხარ ჩემსავეთ... თუალეები ტკივილი შამომეჩვია; ქირეფი მტკენს ძალიან. ყაზღალში დეისვარე ხელები, ქირეფი აღარ დაქწუაეს... ფეფიჯა არიო, ამბობენ...

— ფიდანივით ჩამოსხმული ბალვია... რაფერ ამოვდა იმ ეერიდან უდუუბნედელი? ვესური სიტყუა ქონდა... ვერ ხტომილობენ იმი ნათქუამსა... ზაპარ თქუენთან გამოგზავნა, პერპალდა თქუენთან მოვდენ.

— ვისაქმეა? მიხამა პერპალდა... ხანდებან ძალიან შამომეხოვა ფერცებზე... სვალი ქნეს გუშინ... მეფებური მე ვრეცხე... პალა ქეფინი ვერ გაფრინა, არ მოკდა... ჯვალში პირი ქონდენ ჩადებული, შექერ ტამდენ... ბარსახან უწყლობა გამოვნიე. კინის ვარელი ხორთუმით წყლით ავამსე... თემიზობა მუასნარით მოსაფირების მოსლას. ლელედან ამეგებით წყალი, საფა ვქენით.

— ახორი მესაქმე ძვილაი... დუნდადა არ შეცივდებიან იმათ ბლევებსა... მეფიდაი იმფო გახრეტილია... იმის დაები იყუნე პურიშანაი და დოდოი... ლიბეთია ამ სოფელში... ფისი არიან... კუდიანებნა მივედარო?... ამობარცეს კიდო ტალახებში აზღაპა... გუშინ ვუყვირეა? დღეს ველარ ნეედა.

— ჩხუბი გავარდა, წვეკიდა დუნდას ცეცხლი... მარანი, საოხდურე ვიცით. იქ საქამად ვინახავთ... ეს ევლევი მაშინა... არნა გამოქყყუე და ყუსურზე არნა დიმიხედო... ცხვირზე არ დიდვა ჩემი გაეკეთბული... აშმედაი ხარებ ასაქმებდა.

— ზაათი ლელი წყალ ვსუემდით... შენ წასლამდი თულა შეირთობს მარწყვი... არ უნდარან კაცის ტიპი. პრატი, გეგნები ტიას არ ეტყვიან ერთი, მოიო.

— წრეველი ჭანჭურე არ ასხია... ხოშაშ ვსუამთ... თემიზობა საქნელა აქაც, იქაც... იმან პილმიეს დასახლა ბალი, პირველი ძლიც პილმიელია... დუნდა არაბა იდგა... მატილი გაჩენია ყავადებ... მიწას ვაყარილებ, ყარილებ დავაკეთე: — წინწინ ჯილგა იყო, ახლა ფულულია-გუთანია... ჩუენები ავგააზე იარებიან. მოკლენ დათვ, ლორ; ირემ არ მოკლენ. ირემის მოკლა კემ დასალია, კემ ცოდვა არი. ბაბამ თქუა, არ ვესროლე, მიყურა, მიყურა და მოცოცხაო. ირემის დაწოლილები ბალახებზე ჩანს... ასი ოფე დავრგე ყავალი.

— ამ ერთი წლის წინ სისი იყო გადასლა-გადმოსლა. გორბაჩოვმა გიგვიადვილა. ლმერთმა კარგა ამცხოვროს... პანაი სვეანტილია კაცი ყოფილა ლენინი, მარა ჩუენ ათათურქივით ფენა, დუნია გააქანა სიტყვით.

— კაცსა საქმე-საქმეში ფარა-ფარჩა გუუხნდა ხელები... ლენჩბერობა ვქენით და მივალთო... თხილი ფარა არ იგვილიაო... გევეცადეთ თვარამენი, აღარ დარჩებოდა... ორსავე არიან მოსაფირათ... ეს ჩილვეგიმარწყვი კარქა ისხამს... ორნავეს ასხა წრეველი... ხალხში შავა. გაგაქარვონო, იტყვიან... ავდგეთ, ზროხებ წყალი ვასუათ...

— მოტოტავ და წილებ, გავერსტები, აბა!... ბეერ მოტოტავ? — შალალოლსუნ... ბალეები, ნახირი რომ ყავან, მიდიან, მოდიან ჭამენ... ხილი საჭმელათ არი, ყუელამნა ჭამოს... მეისამშობლონა და ჭაბონ იქავრობა... ამეებრანე სიცხეში... აიშეგულამ ამეიყუანა ძროხები... ელიშებიხსელაქმარი გაქუან თუ?... გაბარცული არ დადგება.

— ბალეი ადგამს ბაღალი ახლა ფესსა... ქათამზე ან ზროხაზე ბასხუნი იქნება!... თუ რაძლაზე ბასხუნი, იმაზენა დააუდუმლო... ი ნენი ნაცარ გალესავს, ჩუუტიოხნავს, ბლვე დაბანს. ბალეი ნაბანა წყალსა ნაცარზე დაანურავს. ნაცარი დეინამირვის, იმა განურავს, მომუჭავს, დეინახავს, გეტყვის რაზეა ბასხუნი. ეშაამი იდრიკვიდა ფესსა მაშინ, ახლა დგომა ეზარება, თვარა აღარ იდრიკვის. ყურშემიცნა ჩამუასხმევიო, იმაზეც დეინახვის, რაზეა ბასხუნი. აქავრი ბალახებითაცნა ეუნამლო...

— ექმეგ მაია — პურის ცომი ვიცით. ყავე ცომსაც ვეტყვით.

— ყანაში ხოლხი გოროხი ამდგარა, არ წვიმს... წყალი გუაქ, მარა დეპოში... ქუნქში რაცხა გაჯრილა, ამუასუფთონა... წყალმა გამოვდა... ქიმ ბილა, ბარსამი რამე იქნება... წყალმა გამოვდა ხორთუშში... ლაზ ყავს წყალი... ქუნქი ჩადვეს, წყალი გამუა... დაყარილებასადარება გინდა?

— ახითმა ვიცით. ახითმა თხელი ცომია, გასუქდება, მაიებინა ჩაასხა, თოფრაქ საჯუნა გამუაცხო... ამფერ გამომცხარ პურსა ქვია ახითმა... მოსქელონა გამუაცხო... იფთარი გულტანეთ ამელამ.

— სუნალია მყავს წურანაი, სუნალი... მემეც ერთი ქათამი, ბე?!... აქ შამოი, ფერუზავ... არ მილოცნია... მით ანამ ასე მითხრა, ძმები წიმივდენო... ყერიბათ არი შაქირემიანი... სიცვიემ შემატანა დილაზე...

— რამითათ ვილე?... დემურალა დედეი ტიროდა... ბალეებისკენ ველარ გიმიჩუჩუნია... შა ნილებს აჯაბ? გინდა ამუატანიფე... პერალდა პური ჩანთაში ქონდა... ბაზლამა გამუაცხე... ახითმა ბაზლამა პურისა... წურანას ქორნილი როის ქნადიან?... გელინი მეყყანათ... ერთოლოლოში მორწყენ ყავადები... ესენი გელური ადგილებია... დაფუფმფეთ ყავადები ილაჯები... ჯერ ფუმფა არ გვიქნია... პრატინა წეიყუანონ ადრე?

— ხელილოლსუნ, ერთი მეგვეთ, გვიამა დედიშ?... შენი ლაპარაკი მენანიებო... ვინცხებ გაატანა მექთუბი... ქუფაშაშა შენახული ცომი... დემურალადედეი გააკეთებდა

ციცხუებ, გობებ... შიშით ვქსოვ... შიში საქსუარი ჩხრება, დიდუნი...

— ღაშთინები იქიდან გადმოსული არიან... მოთიფ-მოთიფნა შეიქსოვს... მოთიფებინა მიება ერთმანებზე. გამუა მასაორით... იათაქორთივ ასე იქსოვება... სეჭი თურქა არ არი, თურქა „სედერი“ ქვია. ხალი, ქილიმი, ყალბოთურაი ვიცით... ბუხარის არალოღში ლოგინები მივანყე... აგზე ფერდე მაქ ჩამოკიდული... კერა, კერიძირი სოფლებში გუაქ. კუკული ჩიტი „კუ-კუს“ იძახის... ტრედი, ოლოლი, ყორანი, ქორი ვიცით. „არნივი“ არ ვიცით, რომელს ქვია. პერალდა სუავია, ან ტერა. არნივი ძროხის მუცტებში რომ გაჩინდება, იმას ვეტყვით. არნივიან ძროხას ხობო აღარ ეყოლება, არნივი უჭამს დანიწილებულ ხობოსა.

— რემატ დედი აგერამითანას წერიდა. დიდუანები მასზე დიდსა „დაიას“ ეტყვიან, მარტო დას არა, ყუელას. დასა ბაჯიასაც ეტყვიან; მძას ძიაი დუუძახონა. მულსა დედაბრები „ჩემულოვო“ ეტყვიან, მავლსა — ალაბატონი. მამათილი, დედამთილი ვიცით... ერთი კაკალი დაღამება არ მაქ, ძროხას ეუარები... მურვეთაი ფენაია... ექთანო, ექიმი არ ვიცით — ჰემშირქსაღემე, ლოქტორი...

— გძელი ფიში იქნებოდეს, ტელევიზონ იგზე დავდეფ... ჯამი ფენჯერის შუშა არი, ეს ფარვაზა. ჯამი ფარვაზეშია ჩადგმული... იმ ბაღესა ქოთი შალი აცვია... მინქინი არ მაქ... მერაყი ქნა ბაღემა... მეცუა ლასტიკები ყანაში... ზითულამა მომიხარაშა ფხებები... ცივია მუშამბა, ჩიცივი ფხებე... კაცი ყისმი მალე გაცივდება... წყალის შეყუანა არ მიწდა, მიწას გააროხლებს...

— ჩუენი ხოჯა იაშლია... ხოჯები მოყრილიყუნენ ჯამი ეზოში... ახიშერიცნა დაახლოდენსაო, ამბობენ... ხოჯებიდან რომ გეგვონე, ასეო, აღარ დევეყვირები იმასა.

— ნური ევენდი დედი მოვდა ჩუენსა, მუნთაპა ნენეს სათხოვნელათ. დანა მომცენაო, უთხრა დედემესა. — ერთძირ ნაბლ თუ მომცემ, მეც დას მოქცემო, — უთხრა დედმა. ნური ევენდი ყაბულ გახდა. — მოგეც და ეს არიო, — ებნევა დედი მეგემ.

— გულბაიაზი ქვიოდა ჩემ აბლასა. ამის ნენესი ძმის ქალი იყო. მათ თახუებმა ითხვეს... სამი და კლარი მყავს... ძმა ერთი ქვეყანა, ისიც მოგვიკდა... მისი იუსხსა უკეთავს, ხელი უკეთავს... მაგრობითა მახსოვს... ყოლამფერი აამსოვ, მესისაქმო.

— ყანა ეთხარევით ბეერი... ჰამნადაბირ მოწყდება წყალი, არ ყოფნილოფს... მომსლელსაო ბუხრიძირიდან ელეპარიკო... გაფლახვდა ეს ადაყაბი... მარჯუე შეშა ვერ დავაპობიე ბაღეებსა. მარჯუე შეშა გამუაცხობს ჭადას, ცუანაი შეშა — არა. ოგოჯ ბაბაი გყავს ლალიბაო... გული გადამკაფა... ფიშნას ძალიან ასხია, დანაძულია. მოკრეფილი ჩახურდა და გიმიროხდა. გახახული ბერეკეთიანია ბალი.

— სიტყუა მოგეჭარ თაფლით... ოი, მამაცხონებულო, ლენი იქნებოდე, რა მიშავს. იმ ქალსა რასძალა ათეში აქ, ბრონშიტიანია. ეს დერდი შამორევილი მაქ... ერგუნაი სიზმარში ენახე, ძალიან შავი ქონდა ჭაჭვები.

— ისინი ხუელს ეტრაფეზა... ხუელს სოფლებიდან მოსულან ჩუენი ძუელები... — გახვდი მამაი, კითხვა არ ვიცი... ყაირათ ვიქმოდით... რა მიზამა მარტმა, გაკვარ ერთი უღარტიო... ერთი მოკლეუთი მოკდენია... ზაფი ქალი იყო და გასქედა, ჩხირაი იყო. სიზაფეუ კაია... დიდუანათ ლაპარიკი მეც ვიცი... ამისი ყია საქრეთელით ხომ არ არი ამოჭრილი?... ყაჩაღ ზიდვენ ხესა, ტყესა, იპარვენ... მეაც ჩობანი ვარ, ცხუარ ვაძუებ... ცხვრები ჩიმითესლიმეს... ყიბლის მადმა, ზროხა მიგიცემია... მოვდა ვინმე ჯამბაზმა... ჩუენი საქმე ნამხტარა... იმ კაც არ ვცნობიბაო... დიდ ალიგზენა ნეხვიდე, ჩაირედა მოძეფრო.

— ქენან, ტაიმოლი, კარქა ხარ?... ჩემი თავი დავხარჯე.

— მივდენ ანკარას და ეს გამავეებული საქმე გაათეთრონ... ჩუენ ძუელებმა ევდენ და მუჰაჯირები დაფუქმეს... რაძლახან რომ ადგენ, დარაზებულან ჩუენები, ტყიები შუურევიან... ახსუზი არ დარჩეს... იმ ზროხამ სისხლი მოფსა, მარა მემრე გუუარა,

მორჩა... რატომ არ ვაპოვნე-მეთქი, ვამბობდი... შეილთ გარიგებული ყოფილა... ექვსი ინსანი მოსულან, ოთხი კაცი, ორი ქალი... ვალაჯინბდით ერთმანებ...
— დუზბაში იყო დელაღა, ნიშნები ქონდა... მისი ცხენის ხმა შორიდან ისმოდა.

— ათი წლის წინ მე და მუხამედამ ზიარაი ევლეთ ერთი ტრაქტორი. ორ წელნად ერთათ ვისაქმეთ. ნასაქმი უსტიემა შეჭამეს, ტრაქტორი ნაჩარი, ძუელი გამოდგა. მონაგები იმ ტრაქტორმა შეჭამა ისევ... ტყიდან ტომრულ ვზიდევდით, ყანას ვზნევდით. მემრე მუხამედამ თქუა: — მე ორთა ველარ ვისაქმებ. მუხამედამ გამორიგდა. ის ტრაქტორი გაყიდე, მემრე ეველ ახალი ტრაქტორი. ძუელათ აბაზები გამოვილან ამ სოფელში; გუწყიდან აბაზებ, უულიან ჩუენებს. ამ ოჯალის სააბი ზაფონი აბაზაი ყოფილა. მუუკლან დორუგებ, თურქებ. აბაზები ღორ-ღორი ყოფილან. მოკლეს, დანით დანელეს. აბაზამ დააბა დორუგების ყანაში, პურებში, ცხენი და იმიტომ მოკლეს. აბაზები ჰამანქი გურჯები არიან. ახლაც სამი-ოთხი ხანე ლაზები არიან. შუიდი-რუა წელწანია მებარგეს. არიან ველიოღლები, კირჩხელოღლები. ემრულოღლები არომანავრიდან არიან. ფარა არ ქონიან და ნური-ფენდი დედეს გამუუყუანია. ღორიან კაქელოღლები, ჰაჯიშვილები მანყვალთიდან, ოლადავრიდან. იმის იქით გეხულ ჩემ დისანი არიან — სოფიოღლები აღმედან. არიან დღვენელებიც, მათ ბაბოს მერჯან ჩავში ერქუა. ბაიკოზოღლები ოლადავრიდან არიან. ალიკოშვილები, კოლოფოღლებიც არიან. მურადემიასანი ჩელებოღლები არიან... შინიკები პაპოშვილები არიან... სულ ერთმანების ვართ. ხუელელები დაბანჩები არიან მარტო, იტყოდენ ჩუენი დიდუანები.

— ნარგუზელი, სირმაი ლამაზი გოგებეი იყუენ... ბალახმანა მოვედეს, ისე გავ... ირთიჯი ღორები, ჰანა წეყუანო ესენი?!

— სახლის კაკუთება ვილაპარაკო? — ენ სიფთათ ბინას ჩააგდობ, ქუებ ჩააგდობ, ქირიშებ გაბოგვენ... მემრე, მესელა, დარიგდება ყონალები, ღირეგებ დაასოფ... მემრე ბალდადეს შიაჭედობ, ღოჯებიჩა კაკუთდეს. ბალდადევ ჩელტებია ყვაროიეთ. ტლახ ჩაასხმენ, მემრე შესვალვენ. ბირინჯის რომ შესვალვენ და გამარება, მემრე იქინჯი შესვალვენ და ქირეჯ ნუუსმენ. — თაბი! ქირეჯის წასმამდი თავანია, დოშამა არიოსარალოდი. „ფინი“ — სიტყუა არ ვიცით, „ძირთაი“ დადა „ძირთი“ ვიცით. ფერვაზი ვიცით, დადა ჯამიშიშუამც ვიცით... შუმებინა გამუანყობითო, ვიტყვით. კარებინა შეეკიდოთო. პალები აქ სახლსა, ოდიები შუაში. ტანტრაფა ვიცოდით, წინწინდელ სახლებე ქონდა. ამ ოდას სახლი ქეია... პაცხა ბუხარია, იმ ოდას ქეია სახლი. ეს მუთფალიაშარანიააქილანსა. ახლა გადავაქციეთ ლაპარაკი, ჩუენც გედევქციეთ. ბალებეი ყანა-ბახჩაში დავზარდეთ. ოქულებეი გამოვდა და? ბალებეი გედვიქცენ. 37 წლის წინ დეინყო ოქულებეი ნელნელა. ამფერ სოფლეთეში არი ილქოქულებეი. ნაპიეშია ორთა ოქული. ლისეც ნაპიეშია. ბირინჯი კითხვა მარტო სოფლეთეშია. ყასაბაში ლისეა,... ზანათ ოქულებეიც არი.

— წინწინდელ სახლებეში მეიდან ოდაშოსაფეროდა ქვექონდა. ახლა აღარ ვიტყვით. დათქოდან, ყოლთულ ოდა არი ახლა. გენილის ოდა — ასე არ ვიტყვოდით. პერემ ოდა ერქუა... სკივრზე დავბარგებდით ლოგინსა. ახლა ეივზე ვდებთ... ახლა თავანშია ჩემი სკივრი. სკივრსა ბოდას ნუუსმენ. ხეზე ნახიში იყო უწინდელ დროში... ნენემ უთხრა ანასა: — ერთი სკივრი, ერთი ყათი ლოგინი, ერთი დეკევილი მიეცით ამასაო. ანამ საბანი მომცა მარტო, ლოგინი ვერ გიმინყო. სიფუხრე იყო მაშინ... ხუუსუი ვერ გიმინყო ვეფერო... დედაბრების ყუპრი გეცბინე.

— ახითმა რა არი? — ქალანბი ტყავი!... წინწინ მალმალ ნადიოდა შეპერში, დაპი ვერ მიდის... ყადრათია, ყადრათითი საქმობს... ჰალი, ვახტი გონჯი არ გუაქ... ცოცხალი ყოფილიყო და გედესულიყო საცოდვაი! ... ერთ მეუღლეში ვართ გამზადარი. რამდოხანია აღარ დიმინასია... შუახვერა-ნენეი იყო ერთი... რომე მუა, მალენა ჭამო, შეოდომდებდა...

ნაგვიანვეში მატლი გვიან შავა... შავი, ყურჭი გახდბა... ჩიტებმა შეჭამეს... შემსიდმეიაი ბლი წუერში ავა... მე ჰუჯუდი აღარ მომდევს. შეებერი კაცი. ბაბოი რა პალშია! ჭლიკე გიმიკავდა მე.

— შუახვერავ! სანთებელასი ხებერი ვერ ვნახევი!

— აქავრი ადგილების სახელები: ჩარხი ლეღე, სოჭიან ვაკე, ბითიშდუბე, თხილიანი დუბე, ცაცხვიანი დუბე, მეზიდი ლეღე, ყარაბუთურალი, ქელთეფე, ბახჩა, ბოსტანი, დონყალული, დიალი, კორდები, აჯინკოფრები, ომერბეგიჩემე, ყურთუჭურუხი, მოსაგოლები, ნურიალი სოფელი, ყარაჯყაია, იენიქო, ყალიყონალი, რუშტიე, გუნექესტანა, გუენჯული, თახთაქოფრი.

— ჩუქურთულობა აქუან პალადვენ... მის დედამთილ არ უცდის... ზათი არვინ არ ახლავდა... იმა ფათმა ნენეი ქეიოდა... ხელი გუუცხელდა დედაბერსა... შენაც რომ არ ებატონო, აგორდესნა... ჩუენო ვეღოთ და ზიარეთი ექნათო. გეცო ნამოქყუნა თქუნაო... დედაბერი შეიჭიჭყა, თავი მეეხადა.

— პირგამოფყენილი თურქები, პირ არ იბურვენ, ააფერი!

— დღეს ნეიმა არია? დამურია.

— კროხმა ათი გამუშვა, ერთი ხეჭბოში მოკლა, ჭუჭული... მითი დედეი გადმოსულა, ჭკუაში ხილლაი არ არი... ბაშთანაც არ იყო ხილლი.

— მემედ-ალიშვილებიდან არიან ლომანასი ბალეების თორუნი... ერთი ხანეა აქ-დანარჩენები ბახჩაყაიას არიან... თხუელი არი, იმათ კარზე მიანიეს.

— აქავრი საქმელებია: ფხალობია, კერჩხილობია, ხამურიდან გაკეთებული მაკარინაი, ყულახი ნამური (ესაც მაკარინადან გამოსულია). თხლათ დაჭრი, ცოტა ფტყლათ, მოხარშავ, ნიორ-მანონ მუასხამ. კიდევ: სინორი, ბორეგი, ერიშტა. ახლანდელ ქორნილში გააკეთებენ: თეთრი ლობიაი, ხორცი, ფილავი, ხოშაპი ყურძნისა. ეს წუნენიანია. ვინცხამ თუ ქუფთალი გააკეთა საქმელი, ისა ქუფთას, ტომატას, დოს, ტათლის — ქემალ ფაშა ქეია. ამას გააკეთებენ. წინწინდელი ქორნილის საქმელი: კორკოტი, სინორი, მაკარინაი, ბორეგი, ერიშტა, პასუთა, ქათმიანი საქმელი, ბურღულიანი საქმელი — ბურღულიფილავი, ყაღსეფე, სხლი ხოშაპი. კუერცხ ქორნილში არ დადებენ, არ ვარგაიო, იტყოდენ.

თუ შორ იყო დოდოფალი, ნეფი დადიები ერთი ღამით წინ წევდოდენ. გათენდებოდა, წამეიყუანდენ ცხენებით. წამოყუებოდენ ბევრი ხალხი. ანჯახ მიეყუანდენ ზითვალი ჩაძრომიხან. იღმერებდენ დოდოფლის სიღმერას. ერთი ყივანს ამბობს, მიერები ღმერინან. დედამთილი სკივრზე ბებ გუდუთუფენდა დოდოფალსა, დააღუღმლებდა. კალთაში ბიჭ ბალანას ჩუუფდუმლებდენ. იმას ერთ წინდას, ერთ იელეგ მიცემდენ, ერთსაც მენდილ. ბიჭინა ყოფილიყო, პრატი არ იქს. შამეიყუანდენ სახლში, ბუხარზე ცომიან ხელ მუასმევიებდენ. მემრე დეი შულამემდინ პირ არ მოხდიდენ, ვალა, ია შალაქიები ქონდენ გადმობურვილი. მემრე ბახშიშ მოკრეფდენ. მემრე შეეღოდენ დედამთილი, მულები და პირ მოხდიდენ. მემრე დადიები პანტვას დეინყებდენ. დადიებ შეხუენობოდენ, დოდოფალი დავანახვით სიძესო. პანახან სახლში წამეიყუანდენ დადიებ, დუღდგემდენ ნაბლ, ვაშლ, შექერ. დოდოფალი პანა ხან სიძესთან დარჩებოდა. სიძიეც აბდესით შეეღოდა. დოდოფლის კაბაზე ილოცეკვა ორ მუხლ. მემრე დეილაპარიკებდენ. მალე მუუკაკუნებდენ კარბზე. სიძეი გამოიღოდა გარეთ, დადიები შეეღოდენ შიან. მემრე დანვებოდენ, დეიძინებდენ. დოდოფალი მათთან იყო. გათენდებოდა, ადგებოდენ, ჭამდენ, სუამდენ. ეულამდენ იქნებოდენ. მემრე მიეყუანდენ ცხენებ. სიძეი გევდოდა, ნუშღკებოდა ცხენსა. ჩაყებოდა პანას, დაბრუნდებოდა. მემრე დოდოფალთან შიადგებდენ სიძესა. დოდოფალი საბახნამაზიხან შამიოვდოდა სახლში, აბდეს ააღებიებდა დედმამათილსა. ისაქმებდა სახლის საქმესა. გარეთ რუა დღეს არ გამეიყუანდენ. ახალმა გენილმა ყუელთვინ დილაზენა ადგეს.

საუბრობდნენ შემსო ზამთურქი (ვახტანგიძე), ჰავა, მერიემ, მუსემზე, შაბან ოზბეგები (თავდგირიძეები).

* * *

— ერთი კაცი დამუდარა კაკლი ძირში. შეხედა, რომ ლერნ მუუსხამს დიდი ქესტანაი ხაბი. უთქუამს: — ეს რაფერია ღუნდა. ერთი შეხედე, აგერ ამისისხო ხეს ერთი დრაამეანი კაკალი მუუსხამს, ამ ზადღ ლერნსა კი დიდი ხაბიო. რა იქნება კაკლის ხეც ხაპისისხვან კაკალს მუისხემდესო... შეეჭყირა ხეს. ამასობაში გადმუარდა კაკალმა, დეეცა თავზე. მაშინ თქვა, რომე ლმერთი ჭყვიანი ყოფილი, კაკლები პანანვანი რომ მუასხმევიო. ხაპისისხვანი რომ მეესხა კაკალსა და ჩამუარდნილიყო, დამცემოდა, მე გავცდებოდიო. დეილოცა გამჩენ ლმერთის სამართალიო.

— ორი ხირხიზი ერთათ მოყრილან. კაც ხარებინა მოპარონ. კაცი ყანას ხნავს. ერთმა უკან დარჩა, ერთმა ხარებთან მივდა, შეიქცია მხნელი. ერთმა რომე კაცი შეიქცია ლაპარიკში, მიერე დამალულმა ერთი ხარი უშუვა უღლიდან, წეიყუნა. ხარის ბატონს რომ ელაპარიკებოდა, იმ ხირხიზმა თქვა: — მე შევმაღე ჭყვიდან. აგერამ საქმეზე მიკვიროსო. — რა გიკვიროსო, — კითხა მხნელმა. იმან ხამდან და ხამდან თქვა: — აგერამ საქმეზე მიკვიროსო. თქე ხარით რაფერ ხნავო. კაცმა გუუსხედა, რომ გერჩქე თქეი ხარი აბია უღელში, მიერე ხარი ვინცხას უშუვია უღლიდან, არსად ჩანს... იმ ხარის ბატონმა აქ მოხდა, იქ მოხდა, ეძეფს. არსად არ არის ხარი. ამასობაში მობრუნდა უკან და ხედავს, რომ უღელი მინაზე გდია, მიერე ხარიც აღარ ჩანს. მანაც თქვა: — მეც ძალიან მიკვირს აგერამ საქმიდანო და გეიარა წევდა სახლში.

— სოფელ ბახჩაყაის იქნა შამან ამისთანაი საქმე. მეგომ მარწყე კრეფს ნესხერის ისკენდერაი მანყვალთული. ამილი კალათაი ეიტანა ყანი თავში, გზაში და დადვა. ჩამოიდა ყანაში და ხამათ ეიტანა მიერე კალათაი. ჩამოიდა და მესამე კალათაი ეიტანა. ედა, რომ კალათები აღარ არიან. მეგომ ერთი ხირხიზი პარავს. — ეს კალათები ჰა წევდა, აგზე ქემონდა დანყობილო, — ამბობს მეგომ მისათ და ბრუნავს, ეძეფს იქაყობაში. ამასობაში მიერე ხირხიზი გამოჩინდა და ებნევა: — ეე, ემიაჲ, შენი კალათები იგირომ კაც მიაქე. დაანახვა დაბლა გზაში მიმავალი ხირხიზი. ნამიესხირიკა ისკენდერაი იმასა. ხირხიზმა, ყანაში რაც კალათები იყო სამსე, ყუელაი მოპარა. ისკენდერამ იმ ხირხიზ ვერ დეენია. ამოიდა, რომე ყანაში დატეველი კალათებიც აღარ არი. ბითევი მარწყევი გითმიშ. ისკენდერაი დარჩა მოტყევილებული. მის ქალმა გამოიდა და წეიყუნა სახლში. — მალე ნამოი შინ, შენც არვინ მოგიპაროსო.

— აგზე ახლოს ერთი სოფლია, რუშტიე. იქ აბაზანი ცხოვრობს, გოჯა ხოჯა, აიდაი. ოზდაათი წლის წინ იყო ესა. ჩუენთან მეიყყებოდენ ხალხი. აბაზა ბერსა უნახავს სიზმარი. ამ ხალხის თავყრილობაში მოიდა და დეიკვება: — ჩუენაო მელაქქივით გავხდით, ვფრინევედითო. ერთმა სიზმარში მითხრა, შენნა გუუფრინდე ჯენნეთშიო. დილაზე ამდგარა ეგრე ბერი. სოფლის ქუეიდან დიდი კილდე იყო. ასულა იგირიმ ქვაზე და ამბობს, — სიზმარი ვნახე, მენა გუუფრინდეო. მეგომ მისი ბალვი შემძრალა ამ ქვა ქუემ და უდინგლუფს, ამბობს, — ბაბოი გაბუნდა თუ რა არიო. ბერმა სამჯერ დეიძახა: — გუუფრინდეო?! ბალვმაქ ქვა ქუეშედან დეუყვირა: — გუუფრინდეო. ბერსა ეგონა, რომე ლმერთმა დიმიძახაო და გერჩქე გუუფრინდა, გუდუუხტა კილდიდან. დეიძტრა ბერი. ბარსახან ლოგინში ინვა. რომ ადგა ფეხზე, შერცხვა და ამ სოფელში აღარ დარჩა, სხუაგან გადამოსახლდა.

— ერთ სოფელში მეგომ ლახებ გუუკეთებიან ჯამე ყველიდან. ხოჯა ვინნა იყოსო, მეიკითხეს. — დილაზე ადრე ვინძელა მუა, ისაო, — თქუეს ყუელამ. ახლა სუნ ყუელამ გეცცადა დილაზე მოსლა, მარა ძალღები მოსულიყუნე ყველი სულზე და ჯამის ერთი თერეფი ჩამეელეს, შეეჭამეს. — ძალღები იყონ ხოჯათო, — დაამტკიცეს ლახებმა.

— ჩუენებურებსაც (აჭარლებსაც) ნისქეილი გუუკეთებთან. ევლიხან მეგერ საჭმელი გუუტანეს უსტიებს. გევდენ, ნახეს, რომ ნისქეილ აკეთებენ, მარა ერთ სერობა ევრზე, წყალი არ არი და ააფერი. იკითხეს სადილის გამტანებმა: — ნისქეილსა წყალი არ უნდაო? — წყალი ვერ დეფიშმანეთ, სხუა ყუელამფერი კარგათ დეფიშმანეთო... ასე ვცინით ერთმანებ და ვექცევით.

— მემლექეთში ხარი აეთ გამხდარა; დაკლანა ხარი, ამა დანა თავანშია. ავანტყოფი ხარი ეიყუანეს თავანში. აბა, დანას ხომ ვერ ჩამეიტანდენ?!

— მოზვერს მეგომ დერგში თავი ჩუუყია, ველარ ამუღია. რა ქნან ახლა? დერგსა ხომ ვერ გატეხდენ, მოზვერი მუუკლან.

— ალიკოშვილი ომერას თუფექიყონალელსა ამფერი რამე დამართნია. ნუუყუანია ხარი ბაზარში გასაყიდათ. ხარი დაბერებული ყოფილა და იმიტომ გაყიდვა მუუნადინებია. გუუყიდა ხარი. გასულა ცოტაი ხანი. იყიდოსნა ახალი ხარი. ჩასულა ბაზარში. მოწონებია ერთი ხარი და ხამათ უუყუანია ძვირათ. მუუყუანია სახლში, კარგათ შუუენდაეს, დაჭყირებია, რომე მისი ძეული ხარი.

— შავ ზღუის გემებზე დამჯდარი ინსნები ძალიან მასხარაი არიან. ერთმა შეედა ლოქანთაში. ჯიფეში ნაჭარი ცოტაი ქონდა: — ერთი თაბალი ზეითუნი მომიტანეთო. მუუტანეს. ხმელ ზეითუნსა ჩათალი ვერ დაასო ქი, პირში ჩეიდვას. მოსამსახურემ დაასო ჩათალი და მიცა. ლოქათაში შესულმა კაცმა უთხრა: — შენც ვერ დეიკაგებდი, მარა მე მოვლალე და იმითენ დეიკავეო.

— ბოშნაკი და შეითანი გახდენ არხატაშები. დეიფიშმანეს, ცარიელი ნუ ვართ, რაცხა დაეთესოთო. დათესეს პური. შევდენ სარჩევეში, რომელი რომელის იყოს.

— ზედაი ჩემი იყოსო, — თქვა ბოშნაკმა.

— ქუედაი ჩემი იყოსო, — თქვა შეითანმა.

გალენეს პური. პური დარჩა ბოშნაკსა, შეითან ააფერი დუურჩა. ახლა თქუეს, რომე ეს არ იქნაო. თქვა შეითანმა: — სხუა რამე დაეთესოთო.

დათესეს ყართოფი. ახლა შეითანმა უთხრა, ზედაი ჩემი იყოსო. გეიხარა ბოშნაკმა, მოსავალი კიდო მას დარჩა. ასეა, შეითანი მუატყვილა ბოშნაკმა.

* * *

— ახლა გეტყვი ლექსებსა, რაცხა მომაგონდება:

ბახმაროს თაზე გათოვლებულა, შეყვარებულის ჭირიმი, გათხოვებულა;

ჰარი, ჰარალი, ჰარალე, ჰარი, ჰარალე, ჩემო ტურფავ, თვალჭუჟუნა, შენ გენაცვალე;
შავი ზღუის პირზე თოვლი კაშკაშობს, შეყვარებულის ჭირიმი, ვისთან თამაშობს.

შავი ზღუის პირზე მასკლავი ბწყინავს, შეყვარებულის ჭირიმი, ვის კლავზე ძინავს;
ლამაზო ქალო, გიყიდე კაბა, არ მეკონცა, ჭირიმი და, რა მექნა აბა.

ჰარი, ჰარალი, ჰარალე, ჰარი, ჰარალე, ჩემო ტურფავ, თვალჭუჟუნა, შენ გენაცვალე;
ლამაზო ქალო, მოგიკლავ ქმარსა, ცრემლით ავიგოსო ჟუჟუნა თუალსა,

ჰარი, ჰარალი, ჰარალე, ჰარი, ჰარალე, ჩემო ტურფავ, თვალჭუჟუნა, შენ გენაცვალე...

* * *

ეს ქუეყანა ძეულია, სიყვარული ძნელია,

რომელცხაი რომ მე მიყუარს, ის სულ საბერტყელია.

ჩემ სახლს ბოლოს დადიხარ, სანატრელი ვარდი ხარ,
ჩემთან არას კადრულობ, სხუასთან კარგი ვარდი ხარ.

საყვარელ შენი წინდები, იცოდე დეგეწინდები,

საყვარელ შენი თითები, შენი შემწუარი ჩიტები...

საყვარელო, შენ და მეო, შენ დღე გიყუარს, მე — ლამეო..

ვოი, მეგ ლამაზი ფაშალიაი, ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო;
ვოი, მეგ ლამაზი თეთრი ზუბუნი ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
ვოი, მაგ ლამაზი ფოთოი შაფხა ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
ვოი, მაგ ლამაზი ბილე ზუგები ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
ვოი, მაგ ლამაზი საყურიები ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
ვოი, მეგ ლამაზი ჩაფულიები ვინ მოგიტანაო,
შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
— ელიხა თუ მელიხა, პროხა მყავდა ქალისა,
გადაეღვენ ლელუმი, თაეი კრა და შეერეფში.
ღუუძახე ანასა, ვერ მუუსტარ დანასა...
— თაეი ღუღში ყირმიზი თმა, შეერული სირმას გიგავს,
იმა ქუეიდან თეთრი შუბლი შეერული აინას გიგავს,
იმა ქუეიდან შაეი წარბი ყელემით გაყუანილ გიგავს,
იმა ქუეიდან შაეი თუალი დამწიფებულ მაყუალ გიგავს,
იმა ქუეიდან თეთრი ყია შეერული შუშას გიგავს.
იმა ქუეიდან წმინდა წელი, ამოხული ლერწამ გიგავს...

მთქმელი სეფეთინ ფოროთქალი (ფუტკარადე).

მუჰაჯირის ნაამბობი

მემლექეთიდან ნამუელით. — მივალთო, — ანამ რომ უთხრა ჩემ დას, ჩემ დამ საბანი წიხიურა. მახალაკეთ იყო, ჩემ აბლამ ძმითინ ითხუა, შეიდალაი ერქუა სიძესა. ბიჭი ყავდა.

ჩემი ემსალი ბიჭი იყო სოფელში ერთი, როსტომაი ერქუა. კაკლებზე გედევქენებოდა. მე და ჩახალი წაყვებოდით. ბიბიაი ქყუადა ტომემეთ. იქიდანაც აბლაი ქყუადა... ამსოლოლში დამავინყდა, რანა მეთუქა. პაი კიდი, სიბერევე?!... ჯუმუმავერი ჩანდა ჩუენ სახლიდან. გრუცი ბიბიაი ქყუადა — ელამი. აბლასი ემიები, ბაბაი, ანაი გვიყუარდა... ბუჭულა დედი იყო, თუალბი ქრელი ქონდა... ეი კიდი პაი, დედი პერსიანი კაცი იყო. ჩემი ემიანი არ იყო პერსიანი...

მასოვს, ბარგი დაყარეს მარბილზე. დანიკევს ქათმები მოხარმული და გუარდებში ჩაყარეს, ძვლები ჩუენ მოგვიყარეს ბალეხსა, დახარითო. ბარგებზე ქერქის თოკი იყო გადაჭირებული. ბათუმ რომ ჩამუელით, ყაიღში ჩავექეთ, ლილაზე გაველით. მუზიკას უკრეოდენ, იმა ვეჭყირებოდით. გულიმანაი ერქუა, ბიბიასი პრატი იყო, ისიც გვეხლა. ბიბიაი გვიყუარდა. ოთხმოზდახუთი წელნადი გევედა მასკან, ათას ცხრაას ოთხში იყო ესა. მე პანაი ვიყავ. ათი-თერთმეტი წლისა ვიქნებოდი ბელქი.

უნინ გზითევი ცოტაი იყო, ერთი ლეგენი, ერთი გუგუმი, შეგაქდუმლებდენ ცხენზე და უცა! ნახილოდი კაცთან. ახლა დამედარი სკამზე ლექსობენ ბილა, აღარ დოდოფლობენ. მაშინ მყარი იმღერებდა; ილექსებდენ ბევრსა: „პრატი ქყუადა და უბრეტელი, ბიჭი ქყუადა და უთხველა და უდრეკელი“.

ქურთები ზაათი ბევრი იყვენ. ბაბოსან დოსტობა ქონდენ. კახაბერში იედენ ზამთარში.

გაზაფხულზე ჩირუხის თაზე ევლოდენ, თვლამდი იქ იყვენ. ბაბოი ბათუმ რომ ჩეველოდა ზამთარში ვაშლის, დო-ყველის გასაყიდველად, იმათთან დადგებოდა.

მეღელეთის კილო ის მახსოვს: პრატენი წვევლით ერთ დღესა სოფლის გადაღმა, ხრამში ჩავექვით და საღამომდინ ყურები ვიხრით. ახლა ოყათარჯა მეტყობა გახრეტილი.

აქ რომ გამუვლით მასკან, თოთხმეტი წლის რომ გავხდი, ქრივ კაც მიმცეს. გერი მყავდა. ჰამანქი ჩემი არსალი იყო. პიჩ არ ვცემდი... შოღლე-ბოღლე გევედა ხანი. ეს ნათქუამი გურჯული ამი... ამსოლოღში გადამაქინყვდება სათქმელი...

წელქუემი იყო ზაათი კაბა. კი წელქუეში მიქონდა. ეუნანი მოდა აქაც. ეუნანის ასკრები სახლებში შამოიდოდენ, ყოლიმფერი მიქონდენ. ჩუენ ტყეში გვექვით. — შენი წელქუეში სკივირიდან ამეილო ეუნანმა, ჩეიპეჭა წელში და მეიდანში წვედაო, — მითხრეს. ძალიან დემენუა ჩემი წელქუეში. ხასი კაბა იყო, ჭაჭვეში ჩეეტეოდა.

— ეუნანი მუა, წილებს ყოლიმფერ, ტყეში წილეთო, — გუებნეოდენ დიდუანები. ეუნანებ დიდუანი ძალენი ყავდენ, გუემინიოდა მათიდან. ერთხან ეუნანებ დარჩენ პური. ზოგმა თქუა: — ეს არ იჭმება, გავრებისაო. — პური ყუელი მუბარეკია, იჭმებაო, — ასეც თქუეს. ჩუენც საფა ექენით თეთრი პური. პილადვენ მახსოვს იმისი გემო. სამ წელწად დარჩა ეუნანმა... ხან ტყეში გვექვით, ხან ღრეში... მემრე წამეისხრიკია ქემაღ ფაშამ. იმას უკანია ეუნანობა არ არი. დუღბირით ვერ გევედევედით ტყიდან, ისე გუემინიოდა. ძროხებ ტყეში ვმაღევედით, ლოგინიც ტყეში ქეკონდა. ვარიას ტყეში მოვრეკევედით.

ჩემი კაცი ესკერში იყო თორმეტ წელწად. ყეპრი გამომლილი გუაქ. ტყეში ეუნანის ცხენის რეშმასი ხმა ამოვდოდა. იმფო დევმალოდით ტყეში... მასობაში ესკრობა გამოვდა. ეგმალას ბაბომ (ასე ვეტყოდო კაცსა, სახელს არ დუუძახებდით) ესკერში წვედა. მეც ნათხონი ვარ. თუფექჩიონალზე დავეკვით. ადრე, პილაი ბახჩაყაყას ვიეკვით. გევეგეთო, ჩემი ეთიშვილი ოჯალ ყიდის. აბაზას ოჯალი იყო. მეზელუღიც არი აქეთა ქომესთან. ვიყიდი... თხობი ქუუავდა, საქონელიც. ტყე ხალხმა გაბარგეს შემათ... რა მებრალდება, იცი?... ჩემი ენოსი დატევა მებრალდება. ასი ღონეში ალაგი გუაქ. ახლა ყავადი დარგეს... მოსაქმე ვიყავ, ტყი კაცი... ქოქებ ვასუფთებდი მიწიდან, საყანეს ვაკეთებდი. თექესმეტ წელწად დედამთილთან და მამათილთან ვიყავ. ეევიპირა წენეი ჩემ ხელებშია კდარი... დურმაალ ვსაქმოდი, ეჯილის მაჭაზე წამოცმული ვიყავ, სატარაზე... ახლაც არ ვტევთ მიწას, ყანები გუაქ დავდებუღი.

ულეფთა წენემ, წური-ევენდის ქალმა, მეღელეთური ხებრები ყუელი იცოდა. მეც მის ნათქუამ ვამბობ: ჩუენი დიდი მამათილი, დელიალა აშმედა დედეი ეუნანში იყო. მეგემ ამ ჩუენ დედეზე აჯელი ჭირს მანყვალთელ მოლა მუსტაფას... ვინცხაი კაცი მუუკლან საცავში. დაბრალეს დელიალას, ჩუენ დედესა. — ამას გეიზამდა დელიალაო, — თქუეს ჰუქუმათი. ბეგას არ ყუარებია მეგემ ჩუენი დედეი, თავანეელი კაციაო. მოლა მუსტაფამაც შეიტანა დანოსი. დუუძახეს დედეს. დელიალა დედეი იფადეს (სიტყუას ა-რთმენ, ის თქმა არი). ისაც ინქარ იეება. — დაფშმანდიო, — უთხრეს ჰუქუმათში.

— ჩემი მტერი მოლა მუსტაფაია, ის დამმართებდა ამასო, — დეიჩემა დედემ. მიეყუანეს მოლა. დაფიცვეს. ბოლოს თქუა: — მე ექენი, მე გამოგიგზავნე ამის ფერვანიო... მარტუაი ველარ გუუშვეს მუსტაფაი, დელიალა გზაში მოკლავსო.

დედემ მოლა მუსტაფას ჯამალეთში, კაცებში, უთხრა: — ამ თხუთმეტ დღეში ან შენ მომკლავ, ან მე მოქლავე; შენი ქალი ან მე დამჩება, ან შენ დეჩება ჩემი ქალიო... იმერაყა მუსტაფამ და გერჩექ მოკდა თხუთმეტ დღეში. დელიალა დედეს სიტყუა დარჩა ნათქუამი ხალხში. ისა სიტყვის კაცი იყო, პირ არ გატეხდა. უთხრა მის ქალსა ეევიპირას: — ქალო, ასე მაქ ნათქუამი, შენ რას იტყვიო.

— მიეყუაო, — უთხრა ეევიპირა-წენემ. დელიალა დედეს ბიჭებიც ყავდა დიდუანი,

დელიკანები და გოგუებიც, რამის გაჭირვება, მიწნეთი არ ქონდა.

— ქალი შენა მომიყუანო, — უთხრა ჯევეირა ნენეს დელიალა დედემ.

ჯევეირა ნენემ ჩეიცუა ბარანონის კაბა, გადააყდა ცხენზე, წეყუანა შვილები — სერდალა და ზაბითაი და შუუყვა მანყვალთის აღმართსა. ბიჭი შვილები იძახიან მეგემ: — ეს რა ქვჭირს, დედინაცვალის მოსაყუანათ ჩუენ მიუალთო. მარა რანა ეწენს. დელიალა დედეი სიტყუას უკან არ დეიბრუნებდა.

გამეყუანეს მანყვალთურაი ქალი, მერიემაი. ჯევეირამ ამხანაგი მეყუანა. მარა მერე ქალებმა ვერ გეიტანეს ერთმანები. აკინტლდენ ქალები. დედმა გეარეგა ქალები. ერთი მალა ყანაში დააქდუმდა, ერთი დაბლა ყანაში... მერიემამ მეგემ პარეა დუუწყო ჯევეირა ნენეს. დელიალა დედეს პუქუმათიც ვერ ტანულობდა. ისტამბოლ ბევრი თანიში ყავდა. ადგა და წამოვიდა აქეთ. აქა წამეყუანა მერიემა ნენეი... გამოვიდენ ბახჩაყადას. პუქუმათმა კი ადგილები აძლია მეგემ. ისტამბოლ, ბურსას. მარა არ დაუდა იქა. ბოცონცლები, ბოვრები ყოფილან ბევრი; ქალ-ბალე შიმინუხებენ, იდარეს ვერ ვიქ აქაო, უთქუამს და მას მუუძეფინა ტყიანი, წყლიანი ადგილი და დამყდარა ბახჩაყადას. მერიემანენეი მალე მომკდარა ბახჩაყადას. დელიალა დედემ შუუთუალა მემლექეთში: — ჯევეირავ, დედაბერი მომიკდა და გამოი ბურსასო. ნენეი მუჰაჯირებ წამოყვა და გამოიდა ისტამბოლ. ჯევეირა ნენეს ორი ბიჭი შვილი ყავდა: სერდალაი და ზაბითაი. სერდალაი გენჯი მომკდარა და ორი ვეთიმი დარჩენია — უსუფაი და ოსმანაი. მიერე შვილს — ზაბითაიც შვილები მოკედენია და ერთი გოგო-ბადიმი ზულფიეი დარჩენია, შენი ნენეი. ბათუმ ზაბითაი ჩამოყლია ჯევეირა ნენეს. მისი მუჰაჯირათ წამოსლის რაზი არ ყოფილა ზაბითაი. გემში რომ ჩამყდარან, ნენეს შეცივებია და შვილითვი — ზაბითათვი ჩოხა უთხონია: — ეგ ჩოხა მომეცი, შემეცივებო. ზაბითაიც გაპერსებული უთქუამს: — შენაო, ორ-ორი ბადიშები მიქყას, არ შექცივებო. გემი რომ გაქანებულა, ჯევეირა ნენეს უტირია მეგემ. გემში ასე მღერობდენო, იტყოდა ნენეი:

**„აჭარას ვემშვიდობებით, რა ლაშაზი დარიაო,
ჩუენ რომ გემში ჩაეჭვებით, ჩუენი გული კდარაიო“.**

ჩუენაც იმ გემით გამოესულვართ. ისტამბოლ გამუელით, ყურუნთულა იყო ერთ თუეი. ერთ თუეს კიდებან ვყოფილიყავით. ჯევეირა ნენემ შუუთუალა ბურსას დედესა. დედეი გამოვიდა ისტამბოლ, გენახა მემლექეთურები და დეიდახა: — პად არი ჩემი დედაბერიო: — ორი ვეთიმი გამოგყუაი, — ოსმანაი და უსუფაი, — უთხრა ჯევეირა ნენემა. პუქუმათში საქმე მუანყო. და ყუელაი გამოგვიშვეს...

— თა და ბარი შამევიარე, მუელი და ჩეგებარე... ბარსამი რამე გითხარ მემლექეთური. — კიდო რა მახსოვს?...

— თაზე გევეციით მე და ჩახალი მემლექეთში; ნენეი იყო თაზე და მასთან აველით. ნენემა გუარდადან ამეილო კევაკოხანი და მოქვცა. ძალიან გიგვიხარდა. მემლექეთში ჩირ გაჩირეედენ ბევრ... კიდო რა მახსოვს იცი? მუჰაჯირათ რომ მოვდოდით, ჩამევიარეთ ქუედა აჭარას და ხურმები იყო დაკონწლილი, ძალიან მომინდა ჭამა, მარა ვინ გაჭმევდა! იმისი პევესი დამჩა პალადვენ. ჭამა მიწდოდა, ვერ ვჭამე და პალა იშტაპი მაქ... მუჰაჯირობა ძალიან წარეა...

ოსმანას, ჩემ მახლას, ქალი-ბალე ყავდა, მემლექეთიდან მოყვა აქ. ოსმანა დედეს ქალი იყო პილმიეს გოჩა დედესი პრატი. ქალ-ბალეი მუუყდა ოსმანა დედეს. მემრე სხუა ქალი მეყუანა. იმიდან გაშენებული არიან. მეზიდ სოფელში არიან ახლა. მისი შვილი სერდალაი პაჯ მივა წრეველი...

დედამთილთან თექესმეტ წელწად ვიყავ. მამათილთან არ მაჭმევდა საჭმელ. ის ხოჯა კაცი იყო. ადრე ჭამდა, წევდოდა... ხანდენან ჩემ თავსა თელყიმ დუუძახებ, მოკვითხავ

პასუხსა, მოვკდენა...

— ჩუენ თასა რა ქვია, გო? — სანალიე?! მიყუარდა თაზე ასლა. ხარის ჩობანსა მემლექეთში მესრეს ეტყოდენ. ერთი ფომა კაცი იყო მესრეთ. მახსოვს, თქუეს: — მესრემ ჩამეიარა და გარეცხილ პურანგზე მიაფსაო. მეგემ თოთო ნენეს ძალზე ეჭირა თუალი, ნენივრახე. ძალიან ლამაზი ქალი ყოფილა ნენივრათ. მარა მონეელი, ჭკვიანი ქალი ყოფილა. იმ ლამეს ის მესრე ველარ მივდა ნენივრასთან, დედამთილთან გაამქლავნა ქალმა.

მემლექეთში დედამთილსა „ბატონოს“ ეტყოდენ. — ბატონო, მაგას ნუ ალაპარკეფო, — მახსოვს ანასი სიტყუები.

ნენიებმა მოკდენ... ღორჯუმლები ყებულელები არიან. ყებულში ზიან... ამამაც ანაი მოკდენია. ბალები შეებრალენ. იქ დალაპარკებულან გემში, ბახჩაყადას დამუდარან, ყებულიდან დასახლებულა. — ბაბოი დემაქ დასახლებულა?... პური ჭრაში წეიყუნა ყებულში... ზაათი ავატყოფობა იყო, ყორელი — საოფლე. ანაი იქ მოკდა ამით. დედესა შეებრალა ბადიშები. ანას და ყოლია გასათხვარი და ის ბაბოთინ მუუტემიან. იმან გაგვზარდა ჩუენ... ხისიმობა გუწყუნაი გემში.

ბალები ვიყავით. მემლექეთიდან გუგუმები გამეიტანეს, გაყიდეს, ნევდენ. ვინ იყუენ, არ ვიცით, პანანაი ვიყავით... რას ელტვოდა ის, არ ვიცით... ონდანსორა ორკარაი გახდენ, ზოგი აქა, ზოგი იქა.

ჩემი დედამთილი უვახტოთ იყო მარა, ადგებოდა, კეც მიაყუდებდა ცეცხლზე, ციცივით ჭად მოზელდა, გამოგვიცხობდა...ჯერ ბახჩაყადას ვიყავით. მე ძალი იქ ვიყავ. მემრე, აქ იდარე ველარნა ექნათო, თუფექიყონალში ჩამეებარგეთ, სხუის სახლში ვიყავით. ნურიეფენდი დედეს ტაიას სახლში ვიყავით, პაფიზ ნურის სახლში. აშუნა ბიბიაი ხოჯის ხისიმი იყო. მემრე ველევით აბაზას სახლი. ულუმემა ტყეში გეებარგეთ. აბაზები ტყეს გაზდიან. ბურნუმელი, ქელამუში (მუხა) ბეერი იყო ტყეში. ხარები რომ შეედოდენ, ვერ გამოდენიდი. ტიალი მინა არ იყო. ბურნუმელებიდან ვერ გამოდენიდი. დედემ გაალო მინა. ყუელამ ბალხანი თხარეს, გააღეს მინა. დავთესეთ, კაი მოსავალი მოვდა... ტყეში ანწლიც არი, მაყუალიც არი, თელი არი აქა. გემი გამოვლილი აქ იმას, ყურძენსა. ყურძენ ხეს რომ დუუსობ, იმა ჩარდალი ქვია. ლებლებსაც ვთესავთ. ლებლები ლობიასავით არი. ლებლებსა ლუზუდიც ქვია გურჯიჯა. ლუზუდი ერთხან იმდენი დავთესეთ, რომ გავლენეთ კალოზე.

ჯევაირა ნენი ნამსხმანიანი, ყაბა ქალი იყო. ნანოი, მესუდაი, ქეზოი, ზაბითაი, სერდალაი მისი შვილები იყუენ. პანაი შვილი ყავდა დუნდული, ბაიკოზას უძახდენ. ძალიან უყუარდა აუასაო, იტყოდა ჯევაირა ნენი. მალე მომქდარა, პანაი.

კიდო ის მახსოვს, რომ პანაი პრატი ვიყავ, ნუნქერა ნენემ წისქვილში ფქვილი მაჭამა: —ჭამე, ჭამეო, — მომარქმდა. ფქვილი თობილი იყო. ფუშიც დამწუარი მაქ. კუარი მომცა ხელში. ნემეკიდა ცეცხლი, ვიჭყიპინე. მიშველეს, მარა ფუში მაიც დემენა, ტამრები გამომოიჩინდა. ტყემლის სუო დანუეს, დამაყარეს, მინა მომარჩინა. ღმათ მომწუარი იყო. სიგენჯეში გახსნილიყო პუდუდი, ვოლაი, ნევდოდი. ერთი ჯუმუშავრი-თვინ შემეხედა და ისე მოვქდარიყავ...

კიდო ეუნანებუნა გითხრა: ეუნანი ესკერი მოვდა. შიშისკან ტყეში გევექვით. ტყეში ბარსახან დავრჩით. მე გათხეებული ვიყავ. შაღბანი მყავდა ჩვილი. ტყეში წალებული ქვეონდა ლოგინები. თენზილანი ერთი ლამის მელოგინე იყო, ტყეში წეიყუნანეს. ერთი იათალზე გევექვით, ერთი ლარტყიან ვაკეზე, ერთი ბარჩაყადას გევექვით. დღევანურა ნენი, რეჯებასი ანაი, ბახჩაყადას მოკდა. ავათყოფი იყო. ხატია აბლაი ძიმეთ იყო მაშინ. დიდი მუტელი ქონდა. ეუნანმა... თხუა მეგრემ ხატია აბლას. მარა ღმერთმა შეებრალა. მიგრე ეუნანმა არ ქნა, ცოდვა არი ქალიო, წეიყუნა ის ეუნანი ასკერი და გადარჩა ქალი.

ბარსახნის ვარ. ყოლად სული ვეღარ ამომიღია. ამ დღივ ვენეკარ... ახლა ის მომაგონდა... შამბალეთის დათვებ მოკლევდენ, საპონ მუადულებდენ. შეშას, ნახშირს დანუევდენ, ნაცარ მოჭუჭკევდენ, ნაცრი ტუტით მუადულებდენ დათვი ქონსა. ძალიან დიდუანი იყუენ შამბალეთის დათვები. რომ ესროდენ, ნამოიდოდა გარალი დათვი, ხეს ნაჭკევდა. ბაბოი ილაპარიკებდა, საპონ მუადულებდითო. ვერხვიც ბევრი იყო შამბალეთსა. ბაბოი იტყოდა, დიდუანი კატები არიან ვანშიო, სოფელი ყოფილა. ვანს დიდუან კატებ მეგპარევდითო, ბაბოი თქუა. ვანკატებისავეფ რა დიგიჭყემია თუალებიო. ახლაც ვიტყვიო.

ჩიტი შუგდანი ალთუნის ყეფეში. მეგემ ჩიტი ტირის: — ახ, ვათან! ვახ, ვათან!... გუულან ყეფეს კარი. გამოფრენილა და კირკატის ბუტგებში შემძრალა და დამუდარა. მივდენ, გუუხედეს, ალთუნის ყეფედან ჰად ნუვდაო, რა ეერი აქო. ნახეს, რომ კირკატის ბუტგებშია შემძრაი. ყუელას მისი ვათანი, მისი მემლექეთი უყუარს, ენატრემა... ხანდუხან ძილი გომიტიყვება და მევიარ ვათანსა პულიემი... სინდავრზე, ჩემ სოფელში, ბევრი კაკლები იყო... თუელზე კაკლი ძირებში ვიყავ სულ. ახლაც სინდავრზე მინდა გავლა. ითხმოზდა ხუთი ნელინადი გეკდა, აქ ვართ. ჰამან გევედე, ჯუშუშავრი გამარუნოონ, ოლადავრზე ჩემ სახლ მივაგანებ. ასე, აქეთა თერეფზე, ყრუ ლელე იყო. შიან სახლები ქონდენ ჩადგმული. ნყარო იყო. სხალი იყო გუაქუემ. მემრე საბძელი იყო, კალო იყო, ბელელი იყო, ბელელში ჩირზე ევლოდით მე და ჩახალი, ყუდუსაი ერქუა, ჩახალი დავარქვი, თულაჭრელი იყო. ჩახალი და მე არხატამეში ვიყავით. აქაც სახლები ერთათ იდგა. ნისქეილი შიან ლელეში იდგა. ნუნქერა დაიას შევეცი და შავი სიმინდი ფქვილი მაჭამა, დაფუტვილი. გერმელი იყო თიბილი, დაფუტვილი სიმინდი ფქვილი... ჩახალი ცოცხალია...

ჰალა ბეგუმ მენვის ჩემი ძალი, გენჯი მოკდა. მუსემბეს და იმას კაი შილობა ქონდეს. „ფადუნავ, გენილო“, — ასე ეძახდენ ერთმანებ. გენილი არ დეგენვისო, იტყვიან. რატომ არნა დემენუას? ჩემი არ არი გენილი? მემსახურება... დემენვის, აბა!

ძლის მოძებნიან ასლი-ნესლი მოძებნონა. სისხლიდან ილლა გამუა. შუიდი გობეგინა მოძებნო... ერთმა მეგემ ითხუა არაბი ქალი. ეყოლა არაბი ბლვი. მიეყუანა ამან თეთრი ქალი. გათეთრდენ ბლვები. ასი წლის მემრე ბურჭუმელა შავი ბლვი ეყოლა მათ ნესლსა. მემუიდე გობეგზე გამოსნია სისხლმა. ვერ მიხტენ ბაშთან; გამეიძიეს, რომ ნენვი შავი ყოლია; მემუიდე გობეგი სულალე შავი ქვავდაო, უთხრეს... სისინებითაც არნა დასახლდე.

ინასა მიიდამაი არ დევედბდი ხელებზე, არ მცალიოდა მაგისთინ.

რატომნა გუდუქციო თურქა? გურჯი ენა მირჩენია ყუელასა. ზამანუნდა სოფელშიც არ ვლაპარიკობდით თურქა. სოფლები რომ გუაქ, გურჯობა არ დეიკარქვის, გურჯოვა იციან ონაგორა.

ოცი ნელნადია ზოვი ევერიეთ თურქებ. წინწინ ვინცხაი ყასაბამი იყდა, გურჯი გურჯათ იყო. ადნი ჭამა, ადნი ჩაცმა, ადნი ლაპარიკი იყო. ახლა ევერიეთ თურქებში.

მემლექეთიდან რომ ჩამოსულან ჩუენებურები, ტყე ადგილები მუენახვან. ორ ნაბლი ხედან, რომ მუუჭრან, სახლი გუუკეთებიან, ისე დიდუანი ხიები ყოფილა. ასე დამუდარან ტყე ადგილებში... მანავები ყოფილან ადრე ინეგოლში...

კაცები ზათი ზანკლებ ჩეიცუმედენ, კაბალახებ დეიხურევდენ შავ. ეს მახსოვს, გოგონ ვინცხაი არ ცემს, მუხლ ცემსო, იტყოდა ბაბოი. მემლექეთში ქალებსა სახელ არ დუუძახებდენ. ოლადავრულა, მახალაკეთურავ, დღვანურავ, ასე იტყოდენ, დუუძახებდენ. აქა ასე არ იციან. ზათი კეცსა ბარდი ფურცელ დაახურევდენ, საჯი არ იყო... ჯოჯოკ აქაც ვიციო. ბიჩნში გავაკეთებთ შარშან. ბიჩნში ტომრულებ ხევენ ჩუენი ბლვები, ყუთებ ჭედვენ.

ბაბოი უთხრა მის დოსტსა: — გადაღმიდან, მაკარადან გადმოსული ვართო, მახსოვს

კარგა. მისმა დოსტმა უთხრა: — ჩუენ გამოსული ვართ ქვეთარადანო. ქვეჯეი იყო, ლამაზათ ვერ ამბობდა: „ქა-ქა-ქავთარადან ვართო“, — ვიცინიდიო ბაღვები, ვაჯავრიდიო. ეი, კიდი, ანასუნენ ოლიდ, ყუელი შაცხაიდან არი გამდოსული!

თუფეჩიყონალში მუჰაჯირი აბაზები იყუნენ, არეული ვიყავით. ვისნაველეთ აბაზური: ბაფსი — ულამაზო; აძი — წყალი; ბზი — კარგი. აბაზური მემლექეთის ხოჯიები დიდუანი იყუნენ. აქავრმა უმფო არ იციან, ცლუტი არიან. ოღსაქი აქავრინა იყუნენ დიდუანი. ნური-ეფენდი დედეი ჭკვიანი ხოჯა იყო. პუქუმეთმაც იცოდა ესა და უთხრეს დედესა, ასკერის თავზე ხოჯათ წამოიო. არ წაყვა იმან. აქ ქალი-ბაღვი გაჩჩებულა არიანო. ასკრობა არ უქნია. ხოჯას ასკრობას არ აძლევდენ.

ნური-ეფენდი დედეს პრატიები ჩემ ბაღვებთან გეიზარდენ. მერიემაი ჩემზე იყო გამობმული. მეტირებოდა. სერზე რომ ჩეყყუნენ, ერთი ვცემე, ღელეში მომყუებოდა. შანაი აჯიალი ამეყყარე. შაბანაი და ფატყუმაი ერთათ გეიზარდენ. მე ლენჩბერი ქალი ვიყავ, გარეთ ვიყავ გასული... შაბანაი სუქანი ბაღვი იყო, ტლუნკი. მემრე შემსიდაი ვიყოლა... მემრე ნური-ეფენდი დედემ გაგვარიგა. თორმეტ-თორმეტი ქილე სიმინდი მოგვინია. ჭადი მადმა, ვაკართი და ვჭამეთ გემოზე. გაზაფხულზე სიმინდი დევეელა... არსაში პური მოგვივდა ბევრი. კალოზე მოფშნა ჯემალამ ორი კონა პური. ჯემალაი გერი იყო ჩემი. ებედი არ მიცემია. ბაბოი თერსი ყავდა, სულ ვუდგებოდი და ვუდგებოდი. შალა ბეგუმ მიყუარს. იეთიმი მებრალებოდა... მიერე დღე არსაში ნეველი პურის საჭრელათ. ოზდაზუთ მარჩილათ ერთი მეტრო ამალიკაი მოდიოდა. მედუნქე ჩუენებური იყო. ერთი ქილე სიმინდი მოქცეა. ვიყანაეთეთ და ერთ ქილე სიმინდმა პური ბლა გამალენია. იმის მემრე აღარ მიყანათია. ორი კოდი ერთი ქილეა. კოდის ნახევარი ერთი შინიკია. შინიკის ნახევარს ყაბალი ქვია. ფინთარი შინიკზე ცოტაია.

ახალ გარიგებული ვიყავით. ანაი ჩამოვდა მოსაფირათ, ლოგინი არ მაქ, რა ვქნა. ჩემთან დანე-მეთეი, შეეფხვენე. არ დანვა ჩემთან. პურზე დანვა, ჰემ პურ ჩევეხუტები, ჰემ დეფქინეფო. ახლა ორი სახლი მაქ, მარა მოვცენა. ღმერთმა კაი დლოდამი მოქცეცეს იმ დუნეას. ესერი, გენჯები, კაი სისალთა დატორო.

ღმერთმა ჩემ დედმაბათილსაც კარგობა მიცეს იმ დუნეას. თექვსმეტ წელნად მათთან ვიყავ, გადაბრუნებული სიტყუა არ უთქმან, გონჯი თუალით არ შუუხედვან. ერთჯელ მახსოვს დედამთილის ნათქუამი მარტო: — ეი, ხაშარაი ნუ ხარო! — ვინცხას გევემახსრე პერალდა. თორმეტ წელნად კაცი ესკერში იყო, ბელქიდა გევემახსარე ვინცხას და არ დეუუქდა თავში. ბემერი ნენი ქეყუავდა. იმ ნათქუამმა იმფერ მომშინა, რომ მემრე გეშიც ალარ გევედოდი, ღმერთმა ბოლი მინა მიცეს! არ შარაფერინოს იმ დუნეას...

ებიობას ვიჯებოდი სოფელში. სამასი ბაღვი აყუანილი მყავს. ღამეში კაცები ნიმიყუნდენ ებეთ, ახლა ბაღვები მოვლენ, მომეხოვიან, ნამეჰრამი არ არი. ქალებსა ხან მევემარებოდი, ხან — ვერა. ამურევედდი მუცელსა, ბაღვ ეუნახედდი, გუუსნორებდი, მუხლში ჩაყაუდუმლებდი. ამოვდებდი ჩიჩვირებში თითებ, ყურებზე დევეკიდებოდი ბაღვსა, გამუშუმენდი, დავბანდი, ჭამ მოვჭრიდი. მელოგინე ქალსა ფაფას, მანონს ვაჭმევდი.

სოფელში ჩუენი მეპელე ამსილი იყო. კირჩხელისანი, თიარასანი, ველიოოლლები, ბაიხტარები, ალიკოშვილები — ბითევი იქ ვიყავით. სოფელი ექანებოდა. მარა ცეცხლი გიგვიჩინდა, დევნით. ცეცხლი იქითა მეპელეში გაჩინდა. რომელცხასი ნიშანინა დეედვეს. ცეცხლი დანათო შევექეთის ქალმა ფურუნში. ნეკარ მეეკადა ცეცხლი, ქარი მიეიქროლა, დეეგო მეზიდი თერეფიდან ქარმა, გზაში გამეიქანა. შეეგჭა სახლებში, იმ თერეფიდან მოვდოდა ქარი. აქნევედა, დიგიშვებდა... დევნით იშტა. მემრე ზერზელე იქნა, დეიფლატა სოფელი. ვეების სახლი გასკდა. პუქუმათმა ამოვდა, მეთარა სოფელი. ყასაბაში მოქცეცეს ადგილი. ჩუენი სახლი არ დამუნარა. აბაზებმა გიდიგვიჩინეს. დეიკავეს მაშრაფები, შაცხან დეეცემოდა ნაკურცხალი, დანანლებდენ. ჩუენი ჩათმა ახორი დეინუა (ხის ახორი).

საქმელი მოქვეცეს პუქემათმა. ავშენდით, ალლაშუქურ!

რომ გახულა მემლექეთში, ოლადავრზენა ახვიდე. ბაიკოზოლღების ქალაში დიდი ქვა არი. ისნა ნახო. იმ ქვაზე მიყურადა თამაში... გულამქედაი აქ ნამოვდა მუჰაჯირათ, იქ მისი ძმა ეზიზალი დარჩა. ამათი ბაბოი, მუხამქედაი ქვიოდა, ოკოლმართი დედეი ყოფილა და ქელემენჯი დაარქუნეს... აქ რომ გამუელით, თორმეტი ხანე გავხვდით. ისინი რამდონეთი გახდენ, არ ვიცით. ჩემ ბაბოს ანასანი გელოლღები ყოფილან გოგნიავრზე, გოგიტდიბი. ერთი მქეთუბი არ გამოგვიგზავუნეს.

შემსიდასი ბაბოი აღმულეებმა გეიყვანეს აღმეს, ტაიებმა. ჩემი დედამთილი აღმელი ყოფილა; კაცი რომ მოქდენია, ძმებ ნუუყვანიან აღმეს, მემრე ლორჯუმ გუუთხვებიან. აღმულეებმა მეგემ ვერ გეიტანეს დიშვილი, შემსიდასი ბაბოი, ჩემი კაცი. სამქეროდან გადაადგეს მეგემ ბღვეებმა. გატეხილი ქონდა შუბლზე. — ანას სამშობლოში გიმეყვანეს, სამქეროდან გადაამადგესო, — იტყოდა. დელილა დედემ, დიდმა მამამთილმა, შეიტყვა და გამეიყვანა ლომანავრზე, აღარ გააგზავნა მეგემ.

კიდო მომაგონდა უღფეთა-ნენეს ნათქვამები: ზაბითა დედეს ძალი იყო, აღიასი ქალი. დღვანიდან იყო გამოთხვებული, დღვანურა ნენეს უძახდენ. აღიანი გენჯი მომქდარა ძალიან. ზაბითა დედეს შვილი აღარ დარჩა, ერთი გოგო ბადიში დარჩა მარტო აღიადან. ძლის ოჯალში დაბრუნება მენადინა. ბურსაში მის ბაბოს, დელილა აპმედა დედეს, შამუთუალა: — ძმა გამომიგზავნე, ნური-ეფენდი, ძალიან მიცეყო. ნური-ეფენდი მანყვალთურ ქალიდან — მერიმადან ყავდა დელილა დედეს. ნური-ეფენდი უქქენა ყოფილიყო ძმათან. ბელქიდა გაგონილი გაქ ეს ხებერი? უღფეთა-ნენეი იტყოდა: ხმა გავარდა, ბურსელები მოდინანო. ამოიდა ნური ხოჯა. თოვლი მონათხული ქონდა თავზეო. ხალთურა-ნენემ კარდლით წყალი გააცხელა, თავი დეიბანე და კაცთან შედიო, მითხრა. ბელი ვიტრე, მარა დიდვანების სიტყუას ფეს ვერ დავადგემდო. უღფეთა-ნენეს ბიჭი გეოლა, მეველდაი. ზაბითა-დედემ და ხალთურა-ნენე ვერ გულქდეს ეს სიმნარე. გენჯი შვილის თურბე ეზოში ქონდენ და ღურმაალ ტიროდენ. ნური-ეფენდი ხოჯათ დადგა დღვან, ტომქმეთ, გოგნიავრზე. ფარა მუამკრიეს, თაზეც ნევედენ. იმ ფარით გამუელით აქაო, გუარდაით ყველი გამეცვაით თაზე გაკეთებულიო, იტყოდენ.

ზულფიგი ხხალთურა-ნენესთან იზდებოდა. არ იცოდა, მისი ანაი რომ ვიყავიო, იტყოდა უღფეთა-ნენეი. ქვას გამომიქენედა, ვინ ხარ შენო. მემრე შემეჩვიანო.

— ჯუმუშავრზე ოზდათომეტი ხანე იყო. ერთი ხანე იყო შავმეთიდან მოსული. დანარჩენი ყველაი ერთი ვიყავით.

— დისნულეები გყავეს მახალაკეთ. ხალაშვილები ქალები არიან. ენ დიდი და ჰავანი იყო. კუტი იყო, ჰემ მლოგინე იყო. ანამ კარიზლობი გეიარა, მე ვუყურებდი იმას... ჰურა ხალაი გათავებულია... თორმეტი-ცამეტი წლის პრათი, იათო იმფო პანაი ვიყავ... რათინ ხეეს იჯნა? ფუხარა იყოს, ისტარ გაური იყოს... სახათი, თოფალი ქალი. მუხტიაჯზე გავა ფთირე... მახალაკეთ ბაშთან მუზობელი ვართ... ნიეთი ვქენ ამაზე...

— კახბერი ჩემსობას ქურთი იყო. ბაბოი დადგებოდა ერთ ქურთთან. ბაბოი იტყოდა. ქურთებმა სირცხვილი არ იციანო. ჩემთან მის ქალსა ჭლიკ გადადფეს, კლავ გადადფესო.

— აგზე სვენ წყლები.

— მემლექეთში გერმელ ყურუთ აკეთებდენ. ჩორათანის ყურუთი კაია. იმ ყურუთის გემო პირში ჰალა მაქ. ანას შევეყენებოდით, ყურუთი გიგვიხვიე და საქონელში გაგვატაიო... მემლექეთში ყველიც გვექონდა ამსილი. ბაბოი რომ მოვდოდა, მე და ჩახალი გევეცებოდით, რომ ყველი ავართვათო.

— იგზე არ აქვან სახლი?... ოთხ წელწად ბახჩაყადს ვიყავით.

— რაცხამდენ მოქცემს ლმერთი, იმდენი მეიყვითო...

— უკანაი რვა საათ არ მოვდა. უკანაი მომყოლს ქვია. შიეშინდა ქალსა.

— ყველას რომ ვეგელინო, კარი ძირიდან ვერ მუალ... მეპაც ახალი გელინი ვარ...

პიათადა დანახული არ ვარ.

— ანაი რომ მოკდება, ბაბოი მეზობელი გახდებაო, — ძველი ნათქვამი ასეა... ანავ, შენ ქტიკია კლავი, მე მტიკია გული...

— შამაცია, დამახურევი-მეთქი, რაპათაი დავნე... ჩვენსას ვუთხარ, კლიტე გარეთ დატიე-მეთქი...ძიას ასე უთხრომია... დუნდადა არ შამეიხედავს ქათაქ ოდამი... შიქეთი არ მიქნა დედამთილთან?

— დუნდა თახუმი მოვქსევევი... გძელი არ მიყუარს, პარნუკია... დასაბანელი იმიტყადა, ნაბასტაი... დასაბანელი იარბე და არი... თავ მიესტრა თუ?

— ადნი სოფლიდან ვართ... ადნი ალთუნეით არი... საყუარლობ ამდონზე?

— დუნდადა არ გევეტაკუნები... ჩვენმა ჩავარდა გეზმამი... აზდაპი გამასტრეს... დუუდინგლე მაგასა, მაღლია... ხუთი ფურცელი მუუსტრიან... საათი მოდის ედინზე, საათი მოდის დაპა... ისენიც ელიდენ მოსაფირებ... დისჩისთან კიბილის ამოსალებათ მივალო... ეს მოტოლბეული არ არის იმათზე... ქალებმა ნემეკინტლეს... ახლანდელები ბევრ პალ იჯებიან... ნურეოსიმი შეკერე... მომკლევდა მინწეთმი... მის თერეფმა ბარსამმა ხალხმა აღარ ქენს... ჩვენც შევევლით და ბავრამი ეუზამეთ... ფილიზას რა სუჩი აქ ნეტაი, ნენემ გააშეგბია, თაბი. ყიყვი ბილა გამუუყვანა.

— ჯემალაი დაასახლევი?... ჩემი ბიბიაცი ხუისუზია... უტყდენ იმათაც ერთმანებ... მეტი ანაჯია, ვერ წიყყანა... აქ ყოფილიყო, იმფო მოკდებოდა... ქილერში ვიჯილდავეთ ბარსამი... ჰამან ჩემ ბაღვის საფურია-მეთქი... არ გუუჯიქდი... ია გაგაგდებ, იადან წაყურდი... მე არ ვაღვი... უსეინამ მუსტალი ქნა... ამას თხოვნილობენ მესსუზო... ისტიანჯი ზაათი გუაქ... ჩენც ეფეეჯა მოსტრილი ვიყავით... ბითევი ექსოვდით ნინდებსა... ებიობა იცოდენ სამნავე ნენემ... ყვირილია ყოფილა, ხელები ბილა მანანკალი ქონია... გენჯობაში იცოდა ამფერობა... ჩვენ მუქელეში ფატყუმა ბიბიანი იყო... იპაც პრატი გეგონა?... მუნთაჰამ გელინი მალე გახდა... ბაია ქარი ქრის... გამოსანყვეტელო, მოი აქ!

— ეს რამაზანი თვე თამი არ არი... ერთი დღე ნაჭამია... ყური გახრეტილი აქ, ყველაფერი იცის. აჯინქოფრი ადგილს ქვია... ქვედების ყავალის დერი დავთესე... ზაათინ რომ არ მოხნა არ იჯება.

— ვირითვინ ალთუნის სემერი დუუდგმან, მარა ვირი კიდვენ ვირათ დარჩენილა... გუბური, ახუნი დუუყარეთ მინასა...

— ხარებ უძღვებოდა ნენეი, მე ვხნევი... კკითხევი, რაფერ დატიე გოგო შვილი-მეთქი... მინის ჩხრეკას დეინყება; ნუ მომაგონებო, მეტყოდა...

— ბეგები დელიალა აჰმედა დედესი ქირვაი ყოფილან... დუზბაშობის პენსიეს აქ ლებულობდა... ჩანჩხალელები ადანასკენ გასნიეს... იქ არ უნდოდენ, ხარის არაბებით მოვდენ აქ. ბუზებმა კილამ შეჭამეს მეგემ.

— ვახტი მქონდეს, უგანყვეტილი ვიარ... დაპა ზაფხული იყო, გარეთ გახვალ... დაკუუტხილია მარწყვი, ჩირეგიდან გამოვდა, ზოგიც ჩირეგშია... შირ სახლში არ დავედები... იმსოლოლში შუუქციეთ სახლში... ხასი გურჯი ვართ... მანყალათადან იყო მაკარ ემიანი... ბღვსა ზულალი ქვია, ქალსა — ნაზმივი.

— მერიემა ნენეი იტყოდა, ზულფიესა ყვითელი კაბა ეცვა, ნამოსლიხან დევემშვიდობე, ჩევეხუტე. გორიდან მიყურა და მიყურაო.

— გოდორი ნაკოკობული იყო... ევზარ ზეითა და კუდი დავასკვი, გულ-შემემეყარა... მუსტალია-მეთქი, ვუთხარი იმასა... ძიმიობაში მქონდა მაიასიერი, ბიჭებზე მქონდა იმფო, პრატზე — არა. ბარსამ ინსან აქ, ბარსამ არ აქ.

— მომიტანეს შალაქისი კაბა, ნარინჯი სათინასი კაბა. ალთუნის ბეჭედი მომიტანეს. სამი ალთუნი მომიტანეს, ერთი დიდი, ორი პანაი. შუბლზე დევებემდით. ბანაყალსა ალთუნის არ იყო-ბე, თხელი ქეფსატები. ასე მომატყვილეს და ცალა ბახალომ.

თხუთმეტი წლისა ვიყავ. სიმინდი ტუბობიან მიველ... მარტი დადგა, შენ დედემ წევდა ესკერში. ხუთ წელნად იქ იყო. ერთ ღამეს გამეიქცა და მოვდა. ისაც დააპაფსეს. მემრე კიდო თორმეტ წელნად ესკერში იყო. იმსოლოლში მეყოლა ბალვი. სამ თვეს იცოცხლა და მოკდა. მემრე თხუთმეტ წელნად აღარ მეყოლა... ერთ დღეს ჯილღას ვიკავებ სხლი ძირში სურზე. ჯემალაი ნაძლოლილია. თქვეს, რომ ესკრები მოდიანო. პაიდე, ბახალომ, კაცი მუა თუ არა... ვაიძე, ისაო, გუგხარე, თორმეტი წელნადი იყო ათავებული და დანახული არ მყავდა. ერთმა წინ დევჯეტი ხარების, მეორემ უკან. ითქვა, თხუთმეტი კაცი იდამი ქნსო, დაკიდონნაო. ნური-ეფენდი დედემ გეეცადა და შვიდ სოფელში მოპორები მოკრიფა. ნამოვდა ყასაბისკენ. გადაარჩინა იმან იდამიდან თხუთმეტი კაცი... ეიდა მოვდა მემრე ჩემი კაციც. გამხმარი იყო ძალიან, რაპალებში იარებოდა. იმა რალა იდამი უნდოდა... ნური-ეფენდი დედეს მამინ სიტყუა გუულოდა. იმან გადაარჩინა დაკიდვასა. საქმე არ შექლო; ევდოდა მაღლა, ყანი თავში, ნამოკოკოლდებოდა, დეყვირებდა სიმღერასა. ილაპარქებდა ესკრობის ხებრებსა... საჭმელი ყითი იყო, ბალახ მოკრეფდით, მარილ სოფლობაში ავართმევდითო და იმას ვჭამდითო.

მამინ ჩვენა ძროხები, ხარები ქვავდა. ხარებ დილაზე ნეყვანდი, გავაძლობდი, შავებმდი. დედი ყარაჯი ყადას იმამი იყო, იქიდან მოგვიდიოდა იდარე. მერიეში ჩვილი ყავდა. ბევრი ყვბრი ეგმევიარეთ. მემრე ბალახში მუათხრევიეთ, ხამი. მემრე გაგუნგინდით, ყველამფერი ეგვემსო. ორმოცი ქილე პური მოვდა არსამი. სარისუნთარ ვთესევიდით, პურის სოვდაო.

ის მახსოვს კიდო. ერთხან წევდენ ტყეში, მოკრიფეს ნიფლი კუკული, სამი კოდი, ერთი ქილე ნახევარი. სახლებ ვაკეთებთ და ზარმელ-სადილ უზიდვენ კაცებ. გამობადეს ნიფლი კუკულის დლი. არი იმისი გამოსახდელი მაქინაი. ფადუნაი იტყოდა, რომ მარტო ჭიმური ვაკეთით ახლა ამისაო, ნინიბო ნიფლისაო. მარტო ჭიმურ აკეთებდა იმიდან. ახლა გუნდონდი გვაქ დათუსილი. თველზე გუნდონდ ჩავაბარებთ ფაფრიკაში. ისტარსა გამობდის შენ მიტანილ გუნდონდსა და დიდ მოქცემს, ისტარსა შაზირ დიდ მოქცემს თენქით. ახლა იმფო გადადილებული ცხოვრება გახდა. ყველას აქუან საჭმელი. სიფუხრე აღარ არი... მემლქეთიდან ჩვენ იმფო წინ გამუელით. აქ იყვენ აბაზები და მუჰაჯირები. გურჯებმა რომ გაჭინდით, ისინი თითო-თითო გაძრენ აქედან. ჟელიც არიან მუჰაჯირები. ზოგი სამასი კუამლია, ერთი ნაპიეა... ყიზილბაშებიც არიან. ბუსირა აღარ არიან ბევრი, ნედე-ნამოვდენ.

— ძიებმა განახონ, არ ნახვიდე... სისინთი აქ მოვლილი... ჯამი გაალო და სექვიდან გადმუარდა. მუზული, ფელჩი დემართა, ხელ-ფეხი გუუჩერდა.

— მე და მუსემბე ხუთ წელნად ვიყავით თაზე, ყარაბთურალის თაზე. ბეღლუბ ფურუნიც თა არი. ეს ენ მაღალა... ნანარქო იყო აბაზების სოფელი, ახლა თუფექჩი-ქონაქი ქვია. ხამათ დაარქვიეს სახელები... ველლი თხილი გვაქ. ეზოში დიდი პანტა ქვეონდა.

— მე რომ გვევთხვე, უღფეთა-ნენეი ნური-ეფენდი დედეს ორი წლის მოყვანილი ყავდა. იმისი პრატები და ჩემი ბლევები დასავეთ, ძმასავეთ გვიზდენ. სიკილიხან დედემ მითხრა, ვესიეთ ააფერ არ ვიჯები, ჩემ პრატებისთინ რაცხაფერ აქამდი იყავით, ახლაც ისე იყავითო. ვესიეთი მითხრა.

— თქვენ თურქების შექნილი ხომ არ ხართ, რომ სულ თურქა ლაპარაკობთ.

— ევდენა, ბე სახლში, ბლევები გამეყვანო... პურალდა ვაკეთებდა ეს საქმეც. ის იმფერი ქვეჯია, აასლი ჩენიდანა... ძიგარაი მიე, ბე!...

— ახალმოდე პრატსა სარცხელი დემართება, ადბაში თურქა.

— თხუთმეტი წლის გამათხუა ჩემ ბაბომ. ჯევიარა ნენეი ცოცხალი იყო მამინ. თუფექჩი-ყონალმიც ჩეყვავი. ორ-ორ წელნად სხუის სახლებში ვიყავით. აღებული არ გვექონდა მინა, გაჩეხილი არ გვექონდა. აბაზას სახლი ევლეთ. აბაზას პანაი სახლი ქონდა.

იმ სახლში მეყოლა ბაღვები; ჰაფიზ ნურის სახლშიც ვიყავით ბარსახან, მერიემა ნენეს ძმის სახლში. ჰაფიზ ნური იყო ჰაჯი თახუმიდან, მანყვალთიდან.

— ოჯახობას მოქცემენ, რა კაია?!

— ჯეიზი მაშინ ჰად იყო, ყველაი ფუხრათ ვიყავით. გამომატანეს ერთი გუგუმი აბდესითინი, ერთი ლეგენი, ერთი წყვილი ყერეველა. დილაზე ადგები, ჩეიცვამო. ერთი ბათანდე გამამატანეს, ისიც უკან ჩამეიტანეს. ეს იყო ჩემი ჯეიზი|გზითევი... იუსუფა დედეს, ჩემ კაცსა, არ ვიცნობდი, ისე მიმცეს. მეგემ ერთათ გამუელით მემლექეთიდან. მაშინ ის ცხრამეტი წლის ბაღვი იყო. აქ გამოვდა, ქალი უთხვეს, ყებულში დაასახლეს. ყებულში ღორჯუმლები არიან. ნიშალათ იარა მგომ, ქალი ძიმეთ გახდა. ჯეშალაი ეყოლა, მალე მოკდა. ჩემთან არ უღია ნიშალათა... ერთჯელ ჩამოვდა მარტო, აიმა ბიბიასთან. ჩახალმა მითხრა, ისუფა სიძეი ჩამოსულაო. დვენახე, ამა ზეით ბევრი არ შიმინხედავს, კაბალახი ესურა. გარეთ აღარ გამოვსულვარ. ის მის ბიბიასთან იყო იქა. მიერე დღეს ნევედა ბახჩაყადას. მალალი ლამაზი დელიყანლი იყო. თავარბაში იყო დელიყანლების. ბადიმებიდან არც ერთი არ გავან. მისი ანაი აღმელი იყო, სერდალა დედესი ქალი. ისუფასა, რეშმეთლისა, ზოვილი ანაი ყოლია. თავუ ასულან, ქალეშში გასულან ქალები. კაცებიც გადმოდგარან სერზე და ქალებ სეირობენ მეგემ. იმ ნენეს თავზე ალთუნი გაბჟილალებულა. სერდალა დედეს დეუნახავს; უყვირია მემრე ქალისთინი, ალთუნი რატომ გამოგვიჩინდაო. ნენეი ილაპარაკებდა ამითანანებას...

— ღორჯუმ გეველით, ჯეშალასი ბაბოი იტყოდა, ისუფა დედეი, ანასთანო. მეორეთ ღორჯუმ გაათხუეს აღმელებმა. ვერ გიმიტანესო, პრატებმა სამძეროდან გადამაგდესო. შეჭუქნილი ქონდა შუბლზე. დელიადა დედემ რომ შეიტყვა, ნიმიყანა და აღარ გამაგზავნა ღორჯუმო.

— ერთი ყებილე ვართ რაძლა და...

— მემლექეთიდან ნამოქყვა დიდ დამ, წელათ გათხვებული იყო. კაციც ნამოვდა მოაჯირით. იმით ადაბაზარ ნევედენ, ჩვენ ბურსას ნამუელით. ჩემი და ადაბაზარ მოკდა. დათეი დეემართა და მოკდა. ბაბოს შამუუთეფა, მნახოსო. სამი დღის გზა იყო საგალი. ფეხი ტკიოდა ბაბოსა, შეიჭრა ფეხი. ვერ ნევედა. მეიტირეს და დაუდენ. არ უნახვან კდარი. სამ დღეს იარონა, რაფერნა ნახო? ერთი დაც მახალაკეთ დაეტიეთ, ფატყუმაი, შეიდალასი ქალი. კუტი იყო ისა, კემ მელოგინე. ჩვენ დასამშეიდობელათ მიველით. ნამოსლიხან ნეიხურა საბანი, ტირილი დენწყო. საბანი ექანებოდა, რომ ტიროდა. ანამ უთხრა: — ჰაიდე, ანაე, შეიდობითო. ანამ ნევედა, უკან აღარ მიეხედა სიმნარისკან. მე ვუყურებდი კიდო. ფატყუმაი ლამაზი იყო ძალიან.

ბათუმ რომ მოედოდით, გზა ქალებში გეიარდა. გევიარეთ, ხურმას მოსხმული ქონდა, რომ ჩამევიარეთ, ღელიებში დაკონწლილი იყო. მარხილით ჩამუელით, ხარები იყვენ შებმული. ღამე ჰა გავათენეთ აღარ მახსოვს. ერთ ღამეს ოვანი ჩამუელით, ქურთებთან დავედეთ, მომე არხატამები ქეყუავედა. სოფელშიც ქურთები ქეყუავედა მებოზლები. მებოზლებმა არ ეიღეს ჩვენი ეზოკარი. მემრე ერთ ქურთმა გულამედა დედეს უთხრა: — შენ ნაი, მე ვიყიდითო. ეილო ქურთმა, გამოგვაგზავნა ჩვენ. ოთხი-ხუთი კუამლი ვიყავით, ნამუელით. ერთ თვეს დავრჩით ისტამბოლ გემში. ერთ თვეს უკან, მუზიდ ხატო ნენეი იყო, კარაბეტელი, შამუუთეფალა ისტამბოლ გამომსლელებსა: — დელიადამ გამოვდეს და გამოგვიგემ. გერჩექ გამოვდა და გვითხრა: — თქვენ იოლჩი ხართ დილაზე, მენწყევიით. მეგემ უთხრა ჰუქუქმათში ასე-ასეო. ერთ თვეს კიდევან ვყოფილიყავით. ჭამა? ფარა დელია.

კარზე პანაი თუალი იყო გემზე, იმაში გავძვერით. ჯერ ყადღში ჩავჯექით. აწყალშიმ გადავარდი წყალში, ის შიში მახსოვს. გეველით ჰაცხა ლილაზე. ერთ სახლში შეველით, მოზიკას უკრევედენ. იმ ღამეს იქ დავრჩით. მიერე დღეს ნამუელით ბაფორებით. ჩავაჯექით ხარი არაბაში, გამუელით ბურსას. ყოჩალა დედეი იქ დაქვბდა. მემრე ყასაბაში

მუელით. მემრე თუფეჭიყონალზე. ძმამ ძმათან შეიბარგა. ჩვენ ერთ პანა სახლში შეებარგეთ. ეს სახლი მუჰაჯირების იყო. ძირთული პანანაი სახლები იყო. ახლა შედგეს, გაჯამბაზდენ თვარა.

მემლექეთში ლამაზი სახლი ქვექონდა. ქვეშ ახორი იყო. ზეიდან ოთხი ყონალი იყო. ერთ ოდაში კუარით შეველი; მემეყიდა კაბაზე ცეცხლი და მევენე. ის პალა მტყყობა. იანიდან სახლ ქონდა ნალია; ბელელიც ქვექონდა, რუზე დადებული. ბელელში შეინახევდენ ჩირ-მირ. მე და ჩახლა აფრებოდით და ვჭამდით. ხამურსაც შეინახვენ ბელელში. ხამურია მაკარინაი, ერიშტი, სინორი. ფქვილის საქმე ყველამფერი ხამურია. ხამურინა გააკეთოო, იტყვიან — ბიში, ფიდა, ბორეგი, სინორი, მაკარინაი, ყულახლი (მოჭრილი, თულითული), შეპერიე, კუსკუსი. ესენი სულ პურიდან არი. პურის კაკალსა გაასუთებენ, ხალბურში გაარუნიებენ. ხალბურსა ცხრილზე დიდვანი თუალეები აქ.

ღუნანები, ახარტალია ბურსას გზაში, იქ იყვენ. ტბა რომ არი, იქ იყვენ. ჩადრები დადებული აქვანი, იტყოდენ. ამოვდოდენ ჩვენთან, გაგპუტევედენ, ნევდოდენ. იმ სერზე ხალ დააყენებდენ, მუსლიმანმა არ ნამოგვისხრიყოსო. აბაზებმა გეიხარეს, ფარა ეილეს, ღუნან ეხმარებოდენ.

იმაზე უკან ტყეში გვექვეით, სამჯელ თუ ოთხჯელ. — აქერენ სუნგსაო, გაქფერენენ და გაგადებენო, — ამბობდენ ღუნანებზე. კაცი, ქალი ტყეში გვექვეით. ვარიას ბილა მოერკვით ტყეში. ლელუმი ვიყავით. იქ ტან ვიბანდით. ნიფლი ძირში ვნვებოდით, ლოგინი ნალებული ქვექონდა... შორეა გააკეთა დედამთილმა. ბალეებმა შეჭამეს. — ძალო, თარპანა შორეა გააკეთე და ჭამეო. გააკეთე ტაფაით. ნიფლი ძირში დავდე. ტაფას კინთი აქ, ხომ იცი? გეიარა ფაჭუმას ნენემ, გაბლაცაი სიარული იცოდა. კინთს გამოდვა ნიფლის ტოტმა. ტაფას მიათრეს, შორეა იქცევა. თლათ ვერ დიმიქვია. შალბანზე ბაღიანი ვიყავ მაშინ. გავრის-იუნანის ნასლაში დავრჩით. ჩვენ ყანებთან ისევ ჩვენ მექპარევით ლობიას, ფხალ, შინ გააკეთებდი უჩუმალაი, ღუნანმა არ დიგეიხახოსო, ნევლებდით კარდით საჭმელსა ტყეში. დელეებმა არ მოქეპაროო, გვეშინოდა. ყაჩაღები იყვენ მაშინაც... ათათურქმა ნამეიხსრიკია ღუნანი. ისტამბოლ წყალში რომ ჩაცვინდენ, მეგემ, დენიზში, შაფხა მეიცვა დენიზმა, იმდენი იყვენ. იმას უკან ყავდა აღარ ქნილა. აგერამ სუქან კაცმა — ოზალმა რაც მოვდა, გავრები ეპაბი გეიხადა. გავრები აღარ გვერჩიან ახლა. იმას უკანია ღუნამ გაშენდა, დასვეს ქალებმა ბაღები. გავრებ ბევრი ბაღები არ ყავან. ჩვენ ქვეყავს იმფო.

სოფელში მეთხე, მეცხერე, ჩობანი ვიცოდით. ხობიებ აძუებდენ ცალკე, ზამთარში საქონელ ბაგაზე დავაბმდით, დუყურიდით, თივასა, ვაჭმევდით კარქა. ხაპი მოდიოდა ბევრი. ახლა გვიან თესენ, აღარ მოდის. პანანა არსებ თესვენ. აღარ აშენებენ. ქესტანას, ხამ ჩარში იღებენ და ისე ჭამენ. იქითა მეპლელში ხაპი ბურკას, ხაპი კაკალ გაყიდევდენ. ზაათი როკები ხაპი მოვდოდა. ახლა რაცხა სხუა თესლი გამეიტანეს, პირ არ გავს ხაპსა.

— გენჯობაში მეც ვქსოვდი შალ. საფრექო მქონდა. ახლა დანვეს, აღარ შეინახეს. შვერში გამოვდა კიი ყუმამები, იმ ფხაჭიას აღარ იცმენ. ზაათი ჰად იყო მატერიები. უნიფხურო გეიხარდენ ბაღები. ჩემი მოქსონილი ნაცუამი აქუან შაბანას, შემსიდას, ჯემალას. ისუფას და მემედას აღარ აქუან ნაცუამი. ამ შალის შალეებში ნილ მიყერიდა კანჭებში, ჰად იყო აფფერი ღუნია მაშინ? თაზე დავართევი მატყლი. ჩემ ანას ანას დუუტეი, დაართი დანარჩენი-მეთეი. მეც შინ, ბარში რომ ჩამუელ, დავართი, ნადი ვქენ. მოქქსონა ქალმა საშალე. შამა ფხეკანა მევთაყო ყანისა და ისე. დავეახონა ჭახრაკე. მურგეები ჰავლში მქონდა დანყობიდი. გეველ ჰავლში რომ აღარ არი მურგეები, მუჰარვან. აღარ მქონდა მატყლი. დავეჯექ და მუჰუერე შალეები ბაღებესა ისე, რომ ახალობა მუარუნიე... ბევრი რამე გამონევილი მაქ. ასე-ისე, ასე-ისე, ელებედურილა, აქამდე მუელით.

ღამეში მემლექეთში რამდენჯერ მივალ-მუალ, ჰესაბზე არ მუა. სიზმარში სულ იქ ვარ. აქავრობა მაიღამი არ დემსიზმრება. იქავრობას ვყაყიროფ სიზმარში. მევიარ ეზოკარ, ჟუმუშავრ გაგებდავ, ნისქვილში შევალ, მევიარ. ზეპრა ბიბიას სახლში შევდოდით ბალვობაში, ახლაც მახსოვს, ვერანა სახლი იყო. კატებიდან გვემინოდა, ცქვიტა შავარეკებდით კიბზე. ქუემ მოჭედელი არ იყო სახლი.

— ვანკატებსა დიდუნი ბუფლები ქონიან, გიგიგონია შენა? ერთსა ბუფლი მოჭრაში ჭვანკი ჩამოკრა მეგემ, ცხვირი გამოფრინა, თული დუსუსათა.

— ნუხელი ავმდგარვარ და ნავეცევევარ. ი სიბორკალი იდვა აგერ. ძილჭკვაში არ იციი ააფერი... აწყალში დევმტვერ, ეზოში გავეგორდი. ეი, კიდი, სიბერევ... —

— ბაღალი იჯიღადეთ ნუხელი?!

— ერთიც მომაგონდა: დავლითავი სოფელია. იქიდან ტყვიარასი ანაი იყო. ტყვიარაი აქ მოკდა. დავლითავი ნენეს უძახდენ იმ ქალსა. გურჯიჯა ლაპარიკობდა. ერთისირა ბალვებმა თესპა მოკპარეთ, უუნიეთ ფოსტიდან. ნენემ გამეგვესხრიკა. ეს დავლითავი მაადვემ შენ არ იცი, გადმოლმა იქნება ღალიბა... ციმციმიანი დოლბენდი მეხურა. რომ გამეგვესხრიკა ნენემა, გავერევე სიმინდებში, გოდა შემემინდა.

— რა ზორი მაქ თურქქა ვილაპარიკო... დიდი ბადიშები სოფელში გეიზარდენ და კარქა იციან გურჯიჯა.

— იაილაში გიმიხარდებოდა საღამო. საქონელი რომ მოვდოდა, ბლავილ დეინყებდენ... ექვსი და ვიყავით. ზოგი ადაბაზარ ნევედენ, ზოგი ღალოვას. დევანტეთ, დეკარქეთ. ბაბოიც ადაბაზარ გევედა. შამითვალა: — დათვანი მჭირს (კანსერი), გამოი, მნახე ცოცხალიო. ვერ გეველ. სიკვდილზეც ვერ გეველ. ფეხზე არ მეცვა და ტანზე... ამფერია მუშაჯირობა!...

— ზაბით-ალა დედეს დიდი ყაბათი აქ. ყუელი ნევედენ მუშაჯირათ შენი სულალე, შენ რატომ არ მიხვალ? ედა იმათ რატომ არ უშლი ნასლასა? ყუელი ერთათ ყყოფილიყავით, არ ჯოფდა?... —

— მახსოვს სარე ნენეი, გულბაბაზა ნენეი, გულფიდანა ნენეი... რაფერ ტიროდენ, ჩუენ რომ მოვდოდით მუშაჯირათ.

— მემლექეთში მულსა ეტყოდენ „ბატონი შვილო“-ს, „ბატონ-ხანუმს“. სახელ არ დუუძახებდენ. მაზლის ბალვსაც „ბატონის შვილი“ ერქუა.

— ეი, მემლექეთო, მემლექეთო! რაფერ მენატრები! შენ უნახველავი კვდები ღალიბა. თულალები ღია დიმიჩნება, იმა ჟივი... —

მუნთაპა ბაკოზოლლი-თავდგირიძისა, 95 წლის.

* * *

— გენჯი ვიყავ, ჩუენ სოფელში მაშინ ტელეფონი იყო. ერთი ქედა ქვეყავდა. ქედა რა არი და სოფლის მოსამსახურე. აგერამ ტელეფონ დაცევედა. მაშინ სოფლებში იყო მოსაფირხანა, ტელეფონიც იქ იდგა. ის ქედა იქ ჟდას. ტელეფონი მოიდოდა, დეიყვირებდა: — ალოო. ხალხი დააჯავრებდენ, შალა დააჯავრიან... —

— თქუეს, რომეო მემლექეთში ტელეფონები კაი არ აქვანო. გერჩექ იმითვინ ვერ გელაპარიკებით აქედანა. რატომ არ გაქვან? ჩუენა ყუელი სოფლიდან დუნდა— მემლექეთის სუნყუელა გერსა გამეყყანთ ტელეფონითა, თქუენს გარდა... თუარეზე მიხვალთ, დუნდას თქუენ ასტორეფთ და ტელეფონი ვერ დიგიდგმან?!

— თქუენებური ბეგები ხიშშიაშვილები იყვენ, იტყოდა ნური-ფენდი დედეი. მათი თორუნი აქაც იყო. მენან ბეგი იყო, ჯემალ ბეგის ბადიო, ჯერ იჟდა ინეგოლში, ორმან მუდირი — ტყივობს კაცი იყო, იმათი თავდიდი. მემრე ნევედა ადაბაზარ. იქიდან პენსიაზე, ემექლიზე გამოვდა და ისტანბულ გედევდა. მითიდან ისტამბულ იყვენ და იმათთან. რაძღა იქ იმათ იმფრათ დარჩენ, რომ კიდვენ არ დაკარქეს თავი, შამა დიდი საქმიები

არ ქონდენ. ინეგოლში ახლა ბეგებიდან აღარ არიან არვინ. იზმირში ყოფილან იმათი თორუნნი.

— ჯემალ ბეგი ყოფილა დედესი ქირვაი. ესულან ლომანავრზე დედესთან. ქეზოი პრატი გასათხვარი ყოფილა და იმის ელჩათ მისულან. დემოსაფირენ მეგერ. ლამეში, ვანშამს უკან, უბძანებთან, რომ პრატიანა გავათხვოთო.

— ვინ არი ჩემი პრატის მთხოვნელიო, — უკითხავს დედესა.

ვინცხაი დიდი კაცის შვილი გამოდგარა. დედი შენუხებულა. პრატი ცოტა რახუნაი, ბეგი ყოფილა. შესულა სახლში ქალთან, ჯევიარა ნენესთან:

— დედაბერო, ქირვებმა ჩამოიღენ, ჩუენი პრატი ამგალისთვინ უნდებანო.

— შენ იცი, აღავ, ჰამა ჩუენი პრატი იქ ვერ იქს ქალობასაო.

— მეაც ვიცი და რაფერ გავაგნებოი ეს, ამას ვფიქმანოვო.

დედი შესულა მოსაფირ ოდამი მოსაფირებთან:

— ქირვებო, მადლობელი ვართ, რომე ჩუენ კარზე მოხუელით ჩუენი პრატის გათხვებისთვინ, ჰამა ჯერ ვეფურ გიტყვი, დილას ჩემი პრატიანა დაგანახვო და იმას უკან, რაც უნდა, ის გადანყვიტოთო.

დილაზე ამდგარან ბეგები, ხევის უქნიან და ედარან ოდამი. ქეზოსთვინ უთქუამს დედესა, თხები გამოყარე და ნეიყვანი საძუარხო. გამუყარია ახორიდან ქეზოსა თხები, ზოგი აქეთ გაქცევლან, ზოგი იქით. ამანაც მეგემ ზოგსა ყიაში შიაგინა, ზოგსა— სულში, ზოგი ასნა, დუუშეა ძირთ, ცემა, ტყემა. დედემაც გულში თქუა მეგერ, თუ არგინ ამფერი ძალი, იგერ არიო.

ბეგებმა ყუელამფერი დეინახეს, ანონ-დანონეს, ნუერი პირში ჩეიჩარეს და სიტყვის უთქმელი ნეედენ მეგერ. იმას უკან ეს ქეზოი ანიეს და გაათხვეს ტბეთ.

— ეს დუნჯა ერთ კალათამია. ყუელი რომ ჭკვიანი იყოს, ბაზრობა არ იქნება... დევრიმ ფიქრი რაც აქ, ზიქრიც ის აქ, რანა ქნა, ასე ბრუნავს დუნჯა.

— დუდგული ბალახი ყუელამფერის ნამალიაო, იტყოდა ჩემი ანაი. მოხარში, ორ ლამეს ადანზე დადგი. ადგები ლამეში, ნამეიყუდე, სვი, დლით სვი. ლეტეტიც იჭმება მისი, თაზა...

— ქალები წარბ გამეილებდენ ჩურუგა დადგომიან, კვირა რომ იქნება, ჩურუგას პირველი კვირა, მაშინ. ეინყობდენ წარბსა... ნაცარი მუხისნა მესისუა ბალნიან ადგილევში, ფისითნა ამილო, გაქარდება ბალანი, ეს დაცდილია, ანადან გიმიგონია.

— ჩაქურაი ქალები შელლიგი არიან, არ მეგენყინება მათთან...

— ჩივიტი ლილა არი. სახლსა ქირეჯით შევსვალავთ; იმას უკან ქუეშედან, ფიცრებზე რომ წყალი-ძალი შეესხმება, გაბაყლიანდება, ბაყლმა არ დეეტყოსო, ჩივიტ მუუსკემდით. გახდებოდა ცოს რენგით, ჰემ მუუხდებოდა, ჰემ ბაყლი აღარ დეეტყოლოდა. ჩივიტი ისე მგონია, რომ მაქედან წასულია, მაქაერი სიტყუა არი, გემი აქ გამომვლილი.

— შექვალაი სახელია, ადაბაზარ იყო, ჩუენიანია... მის არხატაქ უთხრა, სოფლისკე გამექვეციო... ქვედიებსაც ხებერი მიცა მეგომ... იუსუფა დედი ოთხმოზდაცამეტი წლის წინ გადმოვდა, იმისი ბაბოი მუსლიმანი იყო, იმისი ბაბოი-ხრისტიანი... მასობაში მუნამედამ შამეიზდა... ქერვანი მიაქვან ცხენებით გასაყიდი... ბალვი გამზდარი, დასასახლებელია. მის ბიბიამ უთხრა, ვიცი, მარა ხელ-ფეხში არ მაქ ააფერი და რით დავასახლო... ემაი თუ რაზ გახდება, ნევალო. აგერამ საქმეში დიდი ქარი გვექნებაო, დიდი მოგებული დავრჩებოთ... მის ემაიშვილითვინ უთხრომია, მუუყდე იყოს ეს შენთვინო... ჩუენ ერთათ გეგზდით, არნა გიმიმჟღავნო?!... შვილებმა მუუყდენ, ერთი დურჩა... იქიდან მეგომ დაბეჭებული ჩამოიდა... ქუფარი ქალები ამბობენ, კაცებიდამ ყედერი არ აქო... თქუენ იმითვინ მერაყ ნუ იქოთ... ზენგილ კაცებმაც შეეტოლენ... უყათულო შავადოთო, სხუა მემლექეთში გადავგზავნოთო... ცვენ... დანი კოლაუზი ყავან... დით და სიძეთ მოდისო, იმათიანა ოზდაცხრამეტი არიანო... იმერთები ცალკე

ოდში უდარან... სულ რომ ვერ მიცემს ზოგი, ყირს უკითხვენ, ყირს დასინი — ორმოცი დასიანია.

— კასიერი კამადოკიასთან ახლოს არი, ნეუმპირიცი იქ არი. ადამახილის დერებია ესენი. სივა, ანთალია, დიარბეკრი, მუმი... სამოზდაშუიდი ვილაეთი აქ თურქეთსა. გურჯი შამანქი ყუელგან არი. თხუთმეტში არ იქნება მარტო. იზმირში, ადღინში ბევრი გურჯი არიან. კონჯაში არი სოფელი ბათუმელუ, ბათუმ ქრჯ — ბათუმ სოფელი, სულ გურჯები არიან.

— პუქემეთი ყუოლოთინ თვრამეტი წლისა არი, არ დაბერდება.

— ამფერი ანდაზები გითხრა? — გეტყვი, თუ მომგონდა: შილს შილი დუჟუარქაქას და ლელე ალმა მუჟუდენიო; ცქვიტა იცოცხლე და გვიან მოკდიო; ერთი ენა — ერთი კაცი, ხუთი ენა — ხუთი კაცი; რვა დღის ომრითვინ, ცხრა დღენა ისაქმოო, ერთი დღის საქმე წინა მეიგდოო; რაცხამდენინა იცოცხლო, იმდონინა ისაქმო; ცცხლ რაცხამდონ გუჟღობო, იმდონი ცოდვანა ისაქმო; რაცხამდონ ლმერთ იხტიაჯინა ან უყნა იმდონინა ემსახურო; შეითან უთქვამს: — ან უყნაი ქალი ვიქნებოდე, ან უყნაი შეილიო; რავარც ფჩილსა და ნუნს შუა არ შეისლება, ისე ცოლ-ქმარ შუა არ შეისლება; შენ ერთი შედთ შამაშინეფ, ინსნობით შამაშინეფო; ინსნის ჰახით, საქონლის ჰახით, იეთიმის ჰახით ჩემთან არ მოხვიდო, უთქვამს ლმერთსა ინსნისთვინაო; ხალხის ყანაში ვერ ილოცავო; ვირი მოკდება, კეხი დარჩება, კაი კაცი მოკდება, მისი სიტყუა, სახელი დარჩება; იმფერი კაცია, რომე მარტო მის თავს მუაკლდება, იმფერი კაცია, რომე მარტო სახლ მუაკლდება, იმფერი კაცია, რომ ბითეფ დუნდას მუაკლდება; მტერს კისერი ბამბითნა მოჭრაო; ტყე ტყეს არ შეხტება, ინსანი ინსანს შეხტებაო; ბრუდეთნა დაჟდე და სტორეთნა დეილაპარიკოო; ავი მუზობელი სახლისა და ქონების პატრონს გაქედისო; სწორე კაცის გულს თუ გუჟუხარდება, ლმერთსაც გუჟუხარდებაო; დედაბერი ჯჟუქენებში რიზით არ ნესულა და ბიძგვა-ბიძგვით ნუჟუყანანა.

— თქუენით ლაპარიკი მინდა კიდენ, ჰამა ვვარ მეგგონე ძუელი მესელე.

— იმ ლომჰაპს რანა ნავვიდო, ივი?!... მითი ნათუჟამი ხალბურ ქუემ დარჩა, დამპალ სხლებივით გაჩქინდა... მოკვატებული იყო ფესუებზე, ქოქებზე, ჰამა გადარჩენით მიაცი ვერ გადარჩა.

— ის იმფერი მოკოჭილი კაცია, რომ ხელ არ მეიჭამს...

— გიმიჭირდა და დევეჟუტე ისტამბოლ.

— რატომ უთხარ და დაათალამე?... იყარქვის და არი ეს თესვე...

— ლმერთმა აფი გვიზამოს. ლმერთგამჩენელს აფი მიზამეო, შეეხვენე!...

— ნაქცდება ემედენი რაძლა, ონაგორა ჭჷუას მოქცემს ლმერთი...

— ტოლრი არ მალაპარიკეფს, ცოტა ვირი, როდი კაცია.

— თამამ, ემიაეო, მე მიყუარხარო, ნამოხტა და მემეხვია...

— თახილი კაცი ხარო, ასენა უთხრა პირში და მისდება გემოს...

— მის ანამაც იცის ძუელი ხალხის ამბავი... ჩიფლაოლი ბულოდან იყო, დელიალის დის კაცი, გამოიდოდა, დანახული მყავს, ბუდლებიანი იყო...

— ყასაბა ბილა ნეფრეთი გამახდევით, რა არი ესა?!

— გურჯები თელ თურქეჟში არიან მოთესილი, სინათლეს აძლევენ თურქეჟსა... ბურსის ვილაეთში ქემალ ფაშა ქაზა არი. ამ ქაზაშიც არი გურჯი სოფლები: ქარაფნარ, ქუმურჯუ ქადე, ყარაჯა ბეჟ (ძუელი სახელია ბოლაზ ქრე). აქა ენჩული ბათუმიდან მოსული ხალხია... ჩურუქსუდან (თქუენ ქობულეთ ებნეით) მოსულან ქუმურჯი ქადეში. ბოლაზ ქრეში არიან მარადიდიდან, ნათხილავიდან მოსულები, ქართულათ ლაპარიკობენ.

— თურქიეში ქალაქია ადღინი, სელჩუკის რაიონში. იქ არი მერთემ ანასი სახლი, ყუდუსიდან გამეიცა აქ. იმისი სახლი იქ არი. მოდიან თურისთები ევროპადან, ამერიკადან, გახდებიან შაჯი. ეგოსის ზღუასთან არი, იქ წასლა გერჩექ ღირს, ნეხვიდენა

ინსანი.

საუბრობდნენ შემსედთინ და უმიან ოზბეგები (თავდგირიძეები), ალი ფორთოქალი (ფუტკარაძე).

კვლები

ჩუენ რომე ახალმობდე ბიჭები ვიყავით, ერთი მუთიანი იყო, ღამბაროლი, პამოვილებიდან, კაცი მუუკლავს და გამოქცეველა თურქიეში. ამოვდოდა ისა ემეში, ჩუენ სოფელში. მაშინ სელეთიზი სოფელში ვიჯექით ადაბაზარ. ერთი არსატაში ყავდა, შეექეთაი. იმის ერთათ ამოვდოდა, დიგვიძახებდა, შუალამედი ჰემ გვამლერებდა, ჰემ გვასამებდა, გვასნავლიდა იმათიებ... ჩემი დიდი დედეი სოფელ დაჩეთიდამ გადმოსულა...

— თქუენი არც სიმლერა, არც სამა, ტელევიზიონში რომ გამოდის, არ მომწონს, ეფშაკუნებიან ძალიან ცქეიტა... ღამაზთა მიაყოლო, იმფრა დაგნებულათ. რა არი ფშაკ-ფშუკ, ღამაზათ და მიაყოლო, რომ ხელშიც მოქუუეს და ნელშიც.

— ადაბაზარში მეჯიდიე სოფელია. სულ ჩუენებური ხალხია სოფელში. იქ რასიმ ეფენდის ქორნილი მახსოვს, ჩუენებური ქორნილი... მემლექეთური კაცების სამა მახსოვს იქა. ხუანჯრიანი შარვლები იყო წინწინ, უკნელამ დუმასავეთ დაყრილი. სკალატ ეტყვიან ჩუენსა იმ საქონელსა, შალია სუფთა... ეიდა, ხოროში ეისამეთ, ძირთ რომე ვჯდებოდით, შალის დემიები გვიდა ფინსა. ჰამა რაფერი სამა! თელ ქუეყანაში დანახული არ არი ისა. იქაც, გურჯისტანშიც, ბილა ველარ ისამებენ ახლა, გადავარდნილი იქნება იმფერი სამა.

— ერთ დღეს ჯუმა არი და სოფელში ჩამუელი. ამათმა ტყეში ნევდენ, ხარები შიბებს; მე ჩამუელი, ჯამეში ჯუმა ეილოცე, ზარმელი ვჭამე, ლელეში ჩეველ, თევიზინა დეკავო. ცივ ლელეში რომ თევიზა, ჩუენებური თევიზი, წინწკლებიანი. ბელქიდა ერთი ოზდახუთი დეკავე... ერთ ნაცნობ ბარაქაი სხალი ქონდა, ჩუენებური ბარაქაი. ისიც მოკრიფე, ეტხაი სახლში. ათი-თორმეტი შეეწვი. ჩემი ბიჭი, იბრაჰიმი, გავგზავნე, კომიოლის დუუძახე-მეთქი. ერთი არიფაი იყო კომიოლი. იმა დუუძახე, ჩუენთან ჭამო-მეთქი. თევიზი ჭამა დევწყეით: — ემიავ, ჭო! — მებნევა არიფაი რაჰმეთლი.

— რა გინდა-მეთქი.

— ისტამბოლ ნახველ შენო?

— რანა კენა ისტამბოლ-მეთქი.

— აბა ეს თევიზი ჰა ნახეო.

— ჭო, ლელეს ვერ ხედავ, დაბლა ლელეს-მეთქი.

— ლელეში თევიზი იქნება, ბრე! შენ ისტამბოლ იქნები წასულიო. ასეა, კაც ებბედი რომ არ დუნახავს თევიზი, ისტამბოლ ნეველ, გონია. დუუსტავლიან ისტამბოლიდამ მოტანა!

— ერთ დღესა მე და ის კაცი მივალთ შეშაზე ტყეში ხარი არაბებით. რამსისხვანი ხარები ყავს, იცი?! ერთ ზრუგში ეიკიდავ რაჰათაი. ჩემი ხარები დიდუანი არიან, ორას კილოს ეინონიან. იმის ხარები ჩემი ერთის წონას არ გააკეთებენ. მარა იმისი გული იმფერია, კაი გონია მისი ხარები...

— მემლექეთიდამ რატომ გამეიქცენ ჩუენებურები, იცი?! — მუზევირობა დეინყეს ჩუენ მილლეთმა თავრობასთან, ძუელი კაცების დამუზევირება. ჩხუბი ახალათ გამოვდა. ჩუენ მილლეთმა შეწუხდენ, შეეშინდენ, გამეიქცენ. ჰამა, კაცი ჰუქუმეთს რომე ჭირია და არ მთარგებს, არ არი კაი კაცი. აქაც არ უყუარდენ ჩხუბის დროს გამოქცეველები. აქავრ ჩუენებურ მილლეთმა თურქიეს მაგრათ დუუდგა დუნანებთან ჩხუბში. ამითვინ აქ კაი ყვედერი ჩუენ მილლეთსა თურქიეს ჰუქუმათში. ერთიც გამეიქცენ, კომონისტობა რომე შამოდიოდა, მაშინ. მაშინაც დეინყეს მეგომ მუზევირობა, ამავლ. კაც ერთი თენექა

ამსილი აქ ალთუნო, კაც ბელქიდა ხუთი მარჩილიც არ ქონდა. კომონისტები მეგემ მაჭირებდენ სუნგსა, თქვი გერჩეჟიო. ეიდა, ბეზარ მოვდა მილლეთი, გამვერჩინენ ბერ ხალხმა და ნამოვდენ ბათუმადამ თურქიეში, სულ ყულამფერი დატიეს, ცარიელი ნამოვდენ... პუქუმეთის კაცებმა დინჯეს მეგომ დიდუაბების კლა. ორმოც ნელზე დიდი კაცი აღარ დატიეს, სულ ნეიყუანეს, გადაამოსახლეს სიბირიას. ეს ძუელი კაცების ნალაპარიკებ გებნევი, აბა მე ხომე იქ არ გიმძვლია, აქ დევაბდე და გევეზდი. შამა, ჩუენ აქ ვართ, მარა იქავერ ზეხდავთ სუ ყულამფურ, სარკესაგით ანახეებს ჩუენი ტელევიზიონი... თქუენა მეგომ იქა აქეთ-იქით ხვერ მეინხდავთ, თქუენებურა ვერ შემობზრუნდებით, სულ პუქუმეთის ეჭყირებით ბედებში, პუქუმეთის იზნი ქჭირიან ყულამფერზე. აქა, თურქიეში, ყულამფერი სერბესია. რაც გინდა ის გააკეთე, შამა გონჯ საქმეს ვერ იქ. პუქუმეთი, ხალხი გონჯ საქმესა არ გაგაკეთებებს... ჩუენ თურქიეში გააადვილა ოხალმა ყულამფერი. ჩუენა, მესელა, დილაზე ავდგებით საღამომდე, პაცხა გვინდა, იქ ნავალთ, პუქუმეთი არ მოგვიკითხავს... ბევრ ისაქმებ, ბევრ მიეგებ, შენ ჯიფემი ჩავა. პუქუმეთსა, რაცხა რომე გადასახადი არი, იმა მივეცემთ, ნელინადმი ვაძლევთ გადასახადსა. ისტარსა ორმოცი საგორავი გქონდეს, შენია, პუქუმეთი ვერ დიგთლის, ვერ შეგეზიარება., მოგებაც შენია, ნაჭარიც შენია, ნაგებაც შენია. ხაპრითნა იმუშაო, რომე არ დეიფუჭო. ყანაც შენია, სახლიც შენია, გინდა გაყიდე, გინდა იყიდე... ახლა გაყოლავედა საქმე. ახლა გინდა ამერიკას წაი, გინდა აღმანიას... ზაათი ერთ ადგილზე დგომით კაცი წინ ვერ წავა... პაცხან რომე იქნები, იმ ადგილ ლამაზათნა მიემსახურო, კაცურანა მიემსახურო, ღალატი კაცი არნა იყო...

— რაფრთა იყო ადაბაზარის სოფლები, იცი?... ხამოცდაათი ხანე გამოსულა ჩუენ სოფელში. ჩუენ ბაბუებსა სოფლის მიწა მუუთხრიან თოხით, მიწა თოკით უუზომვან და დუურიგებინან. ერთი ტკაველი ადგილი ერთსა ნამეტარი არ აქუან. ყულა სახლის წინედამ ორი დონუმი მიწა აქუან. ერთი ქენერიდამ რომე გეიხედავ, მიერე ქენერი ჩანს, აქავრულა შესულ-გამოსული სახლები არ არი...

— სამ მილიონზე ნამეტარია თურქიეში გურჯი, ბელქი ოთხი მილიონი გურჯი არი... ნამეტარიაო ბელქიდა, იმაპაც ამბობენ... სულ იქიდან გამოსული გურჯი არიან. ზოგი შავშეთელი არიან. იმათ ჩუენ ხას გურჯებათ არ ვთლით... იმ პუდუდიდან წამოსული რომ არიან, ისინი ითლებიან გურჯებათ... ჩუენ შავშეთლებით ვერ მოვირგდებით, ლაპარაკი გურჯიჯა არ იციან... ჩუენებური გურჯიჯა არ იციან, ზოგმა სულ არ იციან. გურჯიჯა ვინცამ იცის, იმას გურჯათ ვთლით... ადაფაზარში არი ბევრი გურჯი სოფელი... გურჯი სოფლები აქაც ბევრია: ყუზელი, თუფექჩიყონალი, ბახჩაყადა, ფაზარალანი, ჩივთლიქი. აჟნი ჩუენ ენაზე ლაპარაკოფს ელმაჩაჟრი, ალაჩაჟრი, დერეჩეთი. პირიე და ხასან ფაშა ცოტა აჟრია. ხასან ფაშა ყოფილა ჩუენებური კაცი. მუუყუანია მემლექეთიდამ ხალხი, პუქუმეთსა ოვაში დუუჟდუნებინან. ჩაქველები არიან ხასანფაშელები... ჩუენ „ყართოფ“ ვეტყვით, ისინი „მინავალას“ ეტყვიან... ჩუენ „თოკ“ ვეტყვით, ისინი „საბელ“ ეტყვიან. ჩუენ „ემის“ ვეტყვით ისინი „ბიძის“ ეტყვიან... პირიეში მაჭახლები არიან...

ჩემი ბაბოი იტყოდა, ისენა დეელაპარიკო ხანდენან, რომე გაღმა სხუა კაცმა ვერნა მიხდეს, თათრებმა, კუდიანებმაო. სხუამ თუ მიგისდა, შენი ლაპარაკი აფრათ არ იქს... და სახელინა გამეიცუალო, და უტუგოუცლელინა გახსოვდეს... ადაბაზარშიც ბევრია გურჯი სოფლები: იმაღი, შერეფი, ბიჩიიდერე, ალაჩაჟრი, გაგხარმანი... ათი სოფელი გამონყობილი გურჯი სოფელი.

— ერთ ენაზე დელიაპარიკებ, ერთი ინსანი ხარ, ორზე დელიაპარიკებ — ორი...

— ხაპი შორვა უჭამია ერთსა მოსაფირათ. — ხაპის შორვა ჯენენითდამ გამოსულიაო, უთქუამს ხანესაიბისა. სხუა საქმელი არ ქონდა ზაპარ ზავალსა.

— დილაზე ხაპიშორვა, საღამოზე ხაპიშორვა, მონყენია მოსაფირსა. მიერე დღეს

უთქუამს მოსაფერსა ხანესაიბისთინ: — მაგ ჯენნეთიდამ გამოსულ ხამ რატომ მაქმეგო, მაქფერ ეზათის ღმერთსა რატომ აძლევ. ყუელა დღე ჯენნეთიდამ გამოგაქო. უკაცრავლი პასუხია, ტრაც ძღნერიინი ქათამი არ მყყოფა მე თოო!? ქათამი დიმიკალ, ეს მეყოფა მე და ის ხამი ჯენნეთში დატიეო... იმ კაცის არ იყოს, იმა, მოსაფერსა ლამაზი ქათამი შორვანა აჭამო, ბრე.

— სიმღერა ავანყოთ?! — იმფერი დელიანლები არ არიან, რომე ავანყოთ. იქიდამ გადმოსული სიმღერები სამ-ოთხმანა თქუეს, მარტუაი არ იმღერება.

— თუ ქცხვინია, ჩუენ გარეთ გვეალთ და აანყევით...

— აქ კაი ხამა იციან, ინეგოლში. ხორუმსა, ცეკვასა ისამებენ... სიმღერებიც არი ჩუენებური, ჰამა ახლანდელმა არ იციან.

— მე ყვიან ვეტყვი, შენ ბანი თქვი, ერთიც თავს იტყვის და იენყო სიმღერა. ამასა სხუა ესრე-უსტუნი არ უნდა, ეს ყყოფა.

— კაი დიგინახე! ოო! მოი, სიძევნა გამღერო...

— იმა ფალაყაში მონევა უნდა!

— დავნერი სანერავსა და გამოგზავნი, რაფერი კაცია ესა...

— იმფრა მიმხდარი ვართ, რომე თქუენა ჩუენ გულში დარჩით, ჩუენა თქუენ გულში დავრჩით... ღმერთმა ნუ მოგვიშალოს ერთმანების სიყუარული...

— ერთი კაცი ნედა მეგომ ავგაპზე, სანადიროთ. თქუეს ქი, მალარაში, ფოქეში შევხედლოთ. ერთში შეიხედეს, მეგომ ფუჩასა ბობლაბუდი გუუკეთებია. ააფერი არ იქნება ამ ფოქეშიო, თქუეს. იქით მიდიან, ხამდან ისე იყო, იმის იქით კუდვენ ისე, კუდვენ ისე. დინახეს კუდვენ ერთი ფოქეი, შევდეთო, თქუეს. მეგომ გელიც იქეთიდამ დამღდარი ეყურება. ერთი კაცი ფოქეში შიან შევდა, ერთი გარეთ უცდის, თოფით დგას. შიანაი კაციც უსულაი, უსულაი შიან მიდის ფოქეში. ლეკები არი გელისა და საღლაშინა გამიყუნასო. იქითიდამ დუენახავს მის ანასა, დედალ გელსა. — ჩემი ემიბინა, ლეკებინა, მოკლასნაო, დაჰკვირდა გელმა მეგომ. თოფიან კაც აღარ მუუყურა და თოფქუემ შემპა. გარეთა კაცსა კუდედან რაცხაფერ დუუკავია გელი. რომე დუუკავია, გელი მეგომ ფეხებით ფუთხნის მინასა და ფოქეში შიან შესლას ეცდება. ფეხებითა რომ ფუთხნის გელი მეგომ მინასა, ბული დამდგარა. შიანაი კაცი მეგომ ყვირის, ეს ფუტი რა არი, სინათლე აღარ შამოდისო. გარეთა კაცსა დუუძახნია: — ახლა ააფერი გიმავს, ჰამა რომე მონყავს კუდი, მემერ დინახავ, რა არი ეს ფუტიო.

— ახლა ერთი კუდვენ პეტიანა ვოქუა.

— ერთი დიდი ხოჯა ყოფილა, ნასრედინ ხოჯას ეტყვიან. ამასა მეგომ ერთი დიდი ყორი ყავს. მეგომ სულ ყუელას თუალები აქ ამ ყორზე. ყორი რაფრათ დუუკლან ხოჯასა, იმაზე ფიშმანობენ; ფილანზე იჯებიან, რაფრათ მოპარონ. ვერ ატყვილებენ, დიდი კაცია... ნიისა, მოატყვილეს ხოჯა, მოპარეს ყორი, დუუკლანა. ხოჯასაცნა აჭამონ მისი ყორის ხორცი. ხოჯასათინ უთხრობიან ქი, წუედეთ დენიზი ქენერში და ზიაფთი ვქნათო. ხოჯაც ნაყოლიან. ხოჯის არხატაშებმა, ყორი რომ მოპარეს ხოჯასა, იმათი უთხრეს მეგომ ხოჯას: — ამელამ ყდამეთინა მენსვაროსო და ერთი ყორის ხორცი მაიც ვჭამოთო. ყდამეთინა იქნას მაიც და რათ გვინდა შეენახოთო.

ხოჯა დაჯერდა, ჰამა ისაც რაცხას ფიშმანობს, იმკილი ეილო მეგომ, ესენი რამეს ხომ არ მატყვილებენ ქუუაშიო.

მეგომ დენიზი ქენერში, დაკლეს ყორი. ხოჯას უთხრეს, რომე ყორი ჩუენ მეყუაით; ჩუენ დეკალით, ზამქეთი ექენით, ხორცი შენნა მოხარშოეო. ხოჯამ ამასაც დაჯერდა. გეიხადეს ურუბები-მურუბები, ჩუუთესლიმეს ხოჯას, თვითან შევდენ დენიზში, წყალში ცურვენ, იცინიან.

ხოჯამაც მიიხედა-მეიხედა. დენიზი ქენერში შეშა ჰანა ვნახოო, დეიფიშმანა და ხორციან კარდალასა შუუგზნა იმათი ურუბები, ადახაბები. მოხარშა ხორცი. გააპაზირო

სუფრა, დუუძახა: — ჰაიდე, ჰაზირია საჭმელიო, ეჭამოთო. გამოვდენ დენიზიდამ ისენიც, ცხელა, ურუბას არ იკითხვენ, ბზეს ეცხუნებიან, შრებიან. აჭამა ხოჯამა საჭმელი, ხორციოთ კარქა გააძლო. რომ გეიბერენ კარქა, მემრე მეიკითხეს ურუბები: — ხოჯა, ურუბები მეგვეც, ჩვეცუბათო. ხოჯამაც უთხრა: — რათ გინდარან ურუბები, ხუალ ზათინა ყდამეთინა მისვაროსო, დუნდანა დეიქცესო. ხოჯასაც ასე მუუტყვილებია ყოჩი მომპარავენი. მუსტალი ქნილა იმათზე!

— შექიაჯებმა სირაზე შევდეთ! მე კუდვენ ვიტყვი...

— ჩანჩხალველებიდამ ერთი ორმანჯი ნურიია. დიდი სილაპით ტყეში იარება, ტყეს ცავს მეგომ. ევეა ტყეში, ერთი პანტა ვაშლი ძირში დაჟდა, მეილალა ია გზაში! ჩემი სიძეი შეხდება ამასა ჩანჩხალველი და ილაპარიკებს ხალხში. მეგომ იმ პანტაზე დათვი ყოფილა ასული და პანტას ჭამს. კაცმა ვერ დეინახა. მივდა, დაჟდა პანტი ძირში მეგომ, მისვვენოსნა. თოფიც მიაყუდა პანტაზე. ახლა დათვმა გაკრა სუნგალი, ხმას არ იღებს, დეინახა თოფიანი კაცი, შეიშინდა. დათვი ჭკვიანია, ყუელამფერ ხდომილოფს. გეიქცესნა, პამა რაფერ გეიქცეს. დათვსა გონია ქი, მენა მომკლასო. კაციც ვერ ხედავს ზათი. დათვმა იფიშმანა, იფიშმანა და გეიქცესნა, ვერ მხედავსო. გუდუხტესნა ტანიდამ. იმ გადახდომიხან დათვმა გუუშვა ტრანი მეგომ, შეიშინდა და?! იმ ნურიას ბუკზე არ შეესხა მეგომ?! ნურიასაც შეიშინდა მეგომ, ე რა იქნაო და იმაპაც გაატრანიანა, თოფის უკნიდამ დააქუხა მეგომ. ასე დიემართენ დათვსა და ჩანჩხალველ ნურიასა. ჩემი სიძეი ამასა სოფელში ილაპარიკებდა და სიცილში კვდებოდით.

მე ვარ კაპელოლლების სიძეი და ამას რომ გედეიტან მემლექეთში, იქ არნა დამცინოთ, მე, ემე, ცოტა ზარხოში ლაპარიკი ვიცი.

იმ ჩანჩხალველმა ნურია ორმანჯიმ ერთი სირა ტრაბახობა დეინყო, ერთ ყურშუმით დათვი და ღორი მოვკალო. პიდან მიაგენი დათვი და ღორიო, — კითხედენ სოფელში. ხალხსა უკვირდენ, რაფერ მოკლაო. ტყეში ყოფილა ერთი პანტა ხსალი. იმის ძირში მეგომ იაბანი ღორი მისულა და ჭამს პანტასა. დათვიც იგზე ყოფილა, იმასაც ჭამა დონებია. ერთმანებ უღრენენ დათვი და ღორი მეგომ. ესა დუენახავს ორმანჯე ნურიასა, ავეჯია და? ენწინ რომმანებ მოვკლაო, ფიშმანობს მეგომ, დათვი თუ ღორიო. ღორისთვინ უსრია ენწინ. ღორმა ყურშუმის იარა ვილო მეგომ და გაპერსტა, ეგონა დათვმა მომასო კიბილიო. ღორი გეიქანა და ეტაკა დათვსა, მისასო კიბილები. ღორი ფენა დარჩა, მოკლა დათვი, პამა თვითანაც იარალი იყო და მოკდა. ახლა ის კაცი ჰახლია, ორნივე მოკვალო ერთი ყურშუმითაო, რომე ამბობს. დეიქო კაცმა მისი თავი.

მთქმელი შერიფ ბერიძე (ჩავდაროლლუ).

მასალა მოგვანოდა ო. ფუტყარაძემ.

ხასანფაშა

- რავარ საფიროფ, რავარ ბძანდები?
 - შენ, ნენი!
 - მოი, ცავ, მოი!
 - ფეხმა ამტკივდა... ყდამეთით დავაძინე, ხუდსუზი ციცაია...
 - კარქა ხართ? მუხამედაი, ბალვები?...
 - შენ კარქა ხარ, ფაშა-ბატონ?
 - სიძეიც კარქაა?
 - ბერიც წამეყუაითო... რამტოლ იყვირეფს, ბალვები რატონ არ წამეყუაითო?...
- ჩუენ ხალხ რამაზანში არ უყუარან სიარული.
- ეს ჩიჩგი იღეფს? — არ იღეფს, არა!
 - ჩუენი კაცი არ ექცევა ბიჭის მოყუანას... კარქა არ ვიცი.

— შენ როცხა მოცივა მოსაფირი, ერ ლამე ჩემთანაა მეციუანო მოსაფირები, დასტურ გებნევი.

— ნენეი რომ უმფოსია, რამეს ვერ ვჩივი. ნენეი რომენ წინ არი... ზოგი დედათილი გონჯია.

— ბაღნები ხართ ვერ... შენ უმისოთ რათ გინდა.

— ნენეი რომენ უმფოსია, მეხავისება, რამეს ვერ ვჩივი.

— თუალი გაქ პელებეთ.

— დოღრია!

— აჯაბა ჩუენებურა ლაპარიკობენ?

— დუზე ლაპარიკი იციან.

— ესა, იმფო ლამაზათ ლაპარიკობს.

— რა ქვია, ცავ, მაგას?

— აგინი მეგვენატრება... ნამეტარი შორი არი გურჯისტანი.

— ჩიი არა, კაპვე არა, ამფერი მოსაფირი იქნება?!

— ახლა ნევა, რახან მუა, ბილურსუნ?

— აბა, რა ბე! ჭამენ ლოქანთაში!

— ხისიმების დანახვა იმფო ჩათინა, მეგვენატრება!

— ნენეი ვიცით, ანაი არ ვიცით...

— ფაშა-ნენეი ვიცით ჩუენ. დედეი — დიდი ბაბაი, სიძე — ჯუმადაი.

— „ბაბაი“ ვიცით, სხუაი რამე არ ვიცით. ბაბას ძმას „ბიძას“ ვეტყვი. ნენეის ძმას „ტაიას“ ვეტყვი. ბაბაის დას „ბიბის“ ვეტყვი, ნენეის დას „ხალას“ ვეტყვი. ენჩული „გელინი“ ვიცით, „ძალი“ ჩუენ არ ვიცით, სხუაგან იციან. „მული“ არ ვიცით, ფაშა-ბატონიო, ასე ვიტყვი. ზოგმა ბატონ-ხანუმი|გორუმხანუმი იციან. მაზლსა აღბატონს ვუძახით. „კაცი“ ვიცით, ენჩული სახელს ვეტყვი, „ქმარი“ არ ვიტყვი. ზოგან სახელ ვერ დუუძახებენ. ქალი კაცსა სახელ ვერ ეტყვიან, იტყვიან, ცოდვა არიო, ასე ჩივიან. დიდ ძმას „აბე“-ს ვეტყვი. „ძიაი“ არ ვიტყვი, აჭარლებმა იციან „ძიაი“. დიდ დას „აბლას“ ვეტყვი.

— ახალწელნადზე ხაპს მოვხარშავთ, სიმიდს მოვხარშავთ, მაღლიაო, იტყვიან, ხიდირილეზე ყუელამფერი ვიცით. ფილავებს გავაკეთებთ, სალინჯალებ ჩამუაბამთ, ფილავებ მოკრეფენ, ერთათ ჭამენ, ჯუმბუშობენ. პურების წინ წამონევისთვინ მობძანდება ხიზირელისი|ხიდირილეზი. იმასა ყაში აქ, შამოკრავს ყოლიფერს, თავს იქს პური. იმის ხიდირელისაიო, იტყვიან დიდუანები. ეს ადეთი გურჯულია, თურქებმა მემრე გეიგონეს... ჯუმბუშობენ, უხარიან იმ დღესა...

— იმისა დაი და მან მივლიან, ეორვე მივლიან.

— გელინები იარებიან ქლათ, ზეპრაი იარება... დერსათ იარებიან, ბე!

— გულფადიმეს რა საქმე აქ?

— იმის რაპათი და ქნას... დაელაპარიკდეთ და შეეტყობთ...

— შენი ნიშანი რახანაა?!

— ზეპრას ეხავისება ძალიან...

— ყოლაია?! შენ სულ ყოლიფერი არ იყიდე?

— შილები ერთ სახლში არიან? კარქა არიან?

— პელებეთ, აბა, არა?!

— ზიადეი, ნურანაი იარებიან, კითხულობენ ყურანსა,... ერთი ხათმი დარჩონ მარტო... რემეზანია ახლა, ბე!

— რაპათაი ვერ ზიხარ რაცხა!

— რამე არ გიგვითემიზებია, ყურბანბადრამზუნა ექნათ თემიზობა.

— მოსვადვა ყოლაია. უპუ კაია, დააცხე. დემექ დაასხამ, აღარ გეიქცევა. იგინი

მეტი გეიქცევა... დავრჩი ბილქერე ასე...

— ავდგოთ ახლა?... რემათიზმა, ბე, რემათიზმა. ცავე, თავზე მიმარტყა სისხლმა... რუმეზანში პანაი მადლში შეით!

— გედი, აართვი, შეისე ლემსები, თვარამ თლათ დაკავდები... შიფალი ბალახებიც არი... გახზირდი, გაი!

— ისტარსა მე მოგიტან, აბილაე!

— შენ რას ექცევი, კარქა ხარ?

— ერთი ჰაფითთ წინ ეს დეინიშნა?

— ბაირამდასორა!... ლარჯივეთი საკაბე იყო?

— კაცებს არ ჰსცალიან... მიველიან, ბე?

— არ გაგარიგონ ღმერთმა, ერთათ დაგაბერონ!

— სხუი, სევიმ, გელინი კარქაა?

— კარქაა!... ჩუენც კარქა ვართ, ჩოხ შუქურ!

— გულუფადიმემ იცოდა, ვინ ამეგიყუნა?...

— იგინს უყურან პაიჯინი... ამტოლი ეყოფა ძილი... მეაც ნენესანთან დამძინია მეგომ...

— ნეჯაათ, რაის ექცევი?

— ფეშილ ჯამეს ებნევიან, იქ მოსულან. ჩონობური ვართო, ჩივიან... ვორი ღამე ვალოციოთო, ებნევიან...

— ყურშუმლი ყიზილობაში სოფელია... ერთ დვენახვიდე, მინდა. იქ ერთი ქოქი ჩუენიც ყოფილა, ჯანუმ.

— მუთიოლლები მოდიან, თუალ არ გეცონ?

— მე იქა სამარგელში, სატეხავში ვიარებოდი.

— შენ ვარდებ გამუუღლია, მელექაე!... ჩიჩეგები მემეცი, ერთ ქუფელია მემეცი... დღეით არ საქმოფთ, ისიარა?!"

— ვენიჯას შერეველი ხალხია, სულ თურქა ლაპარიკობენ... ყურშუმლის ნევედა დასტურ. ჩუენ ბაზარზე კაიაო, იფვი ყოფილა. ყურშუმლის თომათაი ბინ ლირა ყოფილა. ჰემ თავზე ხორცი, ჰემ იფვი!

— შალბანაი დღეით საქმოფს? ბალესა დიეძინა და დარჩა.

— ხასანფაშას ჩაქველები, მახინჯავრელები, დიდჯამიელები არიან სულა. ჩემი ანაი დიდჯამელია.

— „ქესერს“ უძახიან ჩაქველები, „ეროს“ — აჭარლები, „ფათათეს“ — ჩაქველები, „ყართოფს“ — აჭარლები.

— ეს სახლი ჩემი აბილასია.

— რას ექცევი?.

— კარქა ვარ.

— რას ექცევთ, უმიან, რავარ ხართ?...

— ბიქერე დასტია ბრეველი... ჯერ ერთი წელნადი არ ქნილა, იმტე. ჩემ ქორნილზე დასტია... მომატრეს, მიმატრეს, იმტა.

— ინავე პანაი შენაც თურქეჩე, იმტა.

— თქუენ რაიჯებით, რავარ ხართ?...

— ერთი მოვდოდეს და გაგაფაქებდეს... იმაპაც სულის სიმნარით უნდა... კაცი დერდოფს, მომენატრა ბალვიო.

— ჭუჭკავ, ჭუჭკავ, დეილევა... არ დიესხმება?

— ადგა, ეფეიჯა გახდა, ხოსავს ეზო-კარში.

— ხალიჯი მოსულა, ცავე ყიდვენ...

— პანაი მანაცნა მოვდეს, მარტუაი ჩუენ ხომ არ ვიართ?

- მის მამითილ არ დუუჲდა მეგემ ქუჲაში... დელიყანები იედებიან, იარებიან.
- ნამეგეჲჲუნა გელინი?!...
- დუნდადა ვერ ნევალო.
- მოზობლები კარქა ქყავს... დამტეველი ვინ მყავდა?... რაჰათ ვერ იქ... ფიქრი-ჭკუა აქდა მქონდეს, აქა, ყაჲაში.
- ქობროლი ვართ ჩუენ. სულიემან ჩაჲში გამოსულა. აჰმედაი ქობროლი იყო ჩემი ბაბა... კაი ხსიმიები ვართო, იტყოდა. სხუაი რა ვიცი!
- იგი არ ვიცი ქი... ზინეთაის ბადიში მოსულა... საცხან-საცხან არი, ვერ მისცა ყუელი... სუნ თელი საქმობენ... იმდონი ფარა დახარჯა... გულთენამ არ შიახედინა... და არნა ისაქმო, და კარქანა მეიგო საქმობაში... თელი ბიჭები საქმობენ... მე რა ვისაქმო და რა ვქნა, აღარ ვიცი...
- ციცას ნითუჲ მოვდა ბიჭმა. ალა რაზი ოლსუნ...
- ფადის გამჩენმა, ასე დომიმონმა.
- აჰადა, მესამე გამონეჲაა დღეს ამ ბალვის ურუბაი. ახლაც ბერბადი მეიყუნეს, ეს ფისი, ესა!... ური ინსანი ვარ, მას მიესდიო, თუ საქმე ვქნა? ვორი კაცი უნდა მარტო მაგ ბალესა, რომ შეიქციოს.
- ნენეჲ, ალაეთმასუნ! მაი რაფერ ითქმის...
- ზითუალმა დასნუა ჩიჩეგები... გადავსჭარ რამითიგობ... დუშგუნია ბალვებუჲ ძალიან... რა მენაღლება, მან ჩარგას ჩიჩეგები.
- მთმენელი ხარ? მოი, ვჲამოთ იფთარი.
- იქანაი ნეჲდა, დომანიჩ, დისნული მყავს იქა... მეხაზირენ, ნეჲდენ, ახლა ჩამოვლიან.
- მიერე გელინი რაჲარ საფიროჲს?... რადა ქნა, შვილის ხათრიზა ვითმენ... ჩემი მამამითილ, კაცის ბაბაი, იყო იმამოლი. ნენეი მემლექეთიდან იყო...
- ლობიაი არნა ნაჲრგო საჭამადი?... ნაადრეჲაი მანსაეკველი დავრგი.
- დამამინყდება... სიბურეში ინსანი ველარ უთევეს.
- დარჩე და?! ... რადა ისაქმონ ახლა სახლში?... ინათინე აკეთებს ამასა.
- ითამაშოს, ბე! არ თამაშოჲს და...
- ვაიმე, ნენეჲ, დასტურ ჩუენებური პიტინა!... მაკიდო მეც მომიხდება, მოვხარშო და მენაც ვსუა. ვერ ვსვი ნინნინა, ბეთა.
- გონჯა გამხდარა მისი მამამითილ. ბირემედნი შენუხებულა... ნელან კარქა იყო... ამსულულჲე დამნიფული ბერი გაქარდება... გენჯი მოკდი, იტირონ უკნიდან...
- შენთათალი თქეი ასტი!... ჩემ დედეს ხოშ არ ქეია?
- ჩემი დედეი მოვდა აქა, რიზმანოლი აჰმედაი. მოვდა თემელაიც, ლალუბიისიგელი
- კატრუხაი. ძმანები არიან აჰმედაი და თემელი... დედეს ბაბას რიზმანაი ერქუა... ჩემი დედეი იგიების სიძეი იყო.
- ვინ გეტყოდა აჲიბა... გულა ბიბიმ არ იცის ქი... აკვანში მუჲყუნაინან პანაი... დურსუნ ბიძიასთენინა მეკითხა... ერკენ ასე დანერე: თემელ დედეს ბურსას გუჲსხინა დუქანი, დამედარა... ძელი ჩუუგდია ძელი, კაჩალია მეგომ. ძელით ქენარ-ქენარ გამოსულა, რომ ჩიყულუმჲა ნყალსა?... იქამ მუედარა...
- ერნამალი გარბის ნელნადი... გაემილდა ყოლიფერმა...
- რას ექცევი აქაო?... ყანა-ბახნა ვიყიდეთო... მემრე გუჲყიდია და ნამოსულა აქა... ყანიფი ქონდა და საქმობდა... რაჰათი ვქნა, არ ვობდა?
- შენი ჯიშია, უშიან, შენი!... რაფერ უთევენ აღმანიას?... ფარა უნდებიან ბრეველი... იმათთვი საქმობენ... გულჲადიმეს სიძეს არ უქნია...
- ქალმაც აყეჲდა, ციცავ... ბადრაშუჲდა მოვდეო, აბუღლა?
- მანაც ნენეი არ იცის... თერავიც გაჲაქციეთ, ბე!

- დედაშენი მოგრესიტავს! ნინა დღეს არ გარებულხარ?
- საჭმელები ჩემიტი-ჩემიტი ვიცით... ბაშკანი იგია, იმან იცის...
- ძალიანი ქათამი — ნიგოზი, პირპილი, ნიორი, შავი სისამი (ფიდებზე რომ არი დაყრილი), ქიბილი უნდა, მარაგი. იმას ნიორი, ქინძის კაკალი, დანაბლოს დაანაყავ... შავი ბარბუნიაი ლობიაი — ქინძი, შემტრამი, პირპილი, ნიგოზი, ნედლი ნიორი, ყორავო... სუნელიანი ლობიაი — პრასა, ქინძი, ნიორის ფურცელი, პიტნა; იმის ერთათ მიხარშვის. ყორავოც უნდა, პანაი ქიბილი ერთი ყაშული... სირსული ლობიაი — ნიგოზი, ქინძი, ნედლი ნიორი... შრალი პარკი ლობიაი — აფნი იმასაც ქინძი, ნიორი, ნიგოზი, შაშტრამი (ნედლი), პილიპილი... შრალი ფხალი — ნიგოზი, ქინძის კაკალი, ნიორი, პილიპილი...
- ხორციდან გაკეთდება დანი. უნდა ხახვი, ნიორი, მაკიდო, პირპილი, ბოლოს ურთავს პემ... სალჩა თომათესიდან გაკეთდება. მოხრაკავ, ჭადი კაია.
- ზეთიანი ქათამი. იმასა უნდა ქინძის კაკალი, ნიორი, ნიგოზი. დანაყავ კარქა, ნუენი გამუა, გალესავ, მოხარშოლ ქათამებ ჩუუნყოფ... შენ ხელი შეიკოჭე, მე — ფეხი.
- ბევრი იგივებ ცუოდინებთან.
- მუა თხის ჩობანი!
- პურიდან: მაკარინაი, კუსკუსი, იუქა, ერიშტე, შვერიე, ხახვიანი ფიდებეი. შვერიე ასუა: კუერცხ გავრეკავთ ერთ ყაბში, მუარებთ, ბურღულ დაპყრი, კუერცხ მუარებ, დაგორგვალდება, კიდო დაასხამ კაშულით, კიდე დააგორგვალდებთ... მოზილავთ კუერცხით. დიდი გოზერე, საცერივით, საცერზე დიდუანი თუალები აქ, ცხრილ ვეჭყვით. გაეახმოთ. მემრე ფილავ გავაკეთებთ, ბრინჯი გუურე, გააკეთე. ახლა ხაზირები გამოვდა, აღარ ვაკეთებთ.
- მებრაკვის გული!
- აფნი შრალ ფხალს გავს, ჭარხალიდან გავაკეთებთ, ნონონაი ქეია... ჭარხალის ფურცელიდან გავაკეთებთ. უნდა ნიგოზი, ნიორი, პირპილი, ქინძის კაკალი, ყორავო უნდა...
- შენ დასტურდა ჯიღები იცი... არსად გეიქცოსო...
- ახლა აქანაი შიეჩია... დანვონდა ლოგინში, რომე მორჩე!
- აგენი რახან გქონდა?... ახლა არ იყიდა?
- ბოლოკის ტყავი! ორი ნელნადია ვიყიდე...
- სუთანაი კაია, რაფერია?
- ერთი თული თუ გააკეთე, არ იჭმება. ჩემიტი იყოსნა, ბრეველი...
- ნყალს ბძანეფთ?!
- გუზხედე ერთი, ამელამ ხორთლადობა სჭირს!
- გოგო გელინათ რახანდა მოქეცე?
- დედოკიდი რა არი და მუზვიერობა... ნახვარი თურქეჩა ჩუენი ლაპარაკი.
- ფორი ბალვი ყავს... კაცები ინახვენ, არ იქნება... ჩუენ მექელეში იმალეიდენ...
- დედამისი არ არია?... სულთანამ იცის სილმერები... ერთგან ვიჯექით და ურბას ვრეცხდით...
- ბურღულს ჩავაყრით ძალიან ქათამს...
- ჩუენ „კაც“ ვიტყვით, „იარიო“ ვიტყვით. „ქმარი“ მაჭახლელებმა იციან...
- იცინონ, ბე! მოვალ-მუვალთ ერთქვანებთანო... რათდა ქჭირია სხუა?... დავედე-ბოდით იქანა პანას... მაშინ მე ვიყავი, ჯანამ!... საბარი უქნიან მოსლამდინა... სუთბაბამ რომ მოკდა, რამითი იქნა?
- ოზო-კარი რაი გუაქ?... დღევანდელი დღეა თავმა ხაპრათ მემექცა... ვოროლი მყავს აქა... ბაღრამამდინა მოვდეს... ვის გავხარ მარყუჯაი-მეთქი...
- დაპაიჯეს დომანიჩ... ჩემი ნენეი და მისი ბაბაი ხასი ბიძიშვილები არიან...

ისტამბოლს იყვენ 'ნასული... უმფროსი და მარტო ერთია... გულბაპარას ძმის ქალი მოვდა... რაები იცის უწინდელი, იცი?!... დუუყურებ?

— ჩუენ გელინის დაი ყოფილა, დები შილებინა გახდონ...

— ნუხელი მეტი მტკიოდა... სისხლი გაქ, ალლაპალემო... ბალესა დლეი ძინავს სალინჯალში... ბეთი სოფელია, კაპანია, ბაირია ბახჩაყადა... თავმა გიმიცივოდა... მუხლებმა დიმიკავადა... ეკალი ქოქიანა მოხარშე, ოაში დადე, ის ასვი, კაია.

— ეკალი ისე რომ იყოს, მილეთი სუამს...

— რა დიემართა ბუზდოდაბ?... მიმდგარა და ძელი ამბარები დუუტეხია... ამბარები დეიტეხის?!... ჩუენ გვინდა რაფერ, გაეკეთებინა... ქიბილის ჩასაყარი ამბარი ბილა არ გუაქ... ოზოც რომე არ გუაქ?... რაფერ უთევენ, ბე?!

— ნადი ნეყუაი და ფენერი ავართი... მაქედამ გაქარდი-მეთქი... ნევედა ემეგები... შენა, ნარგიზა, გაგლახონდა-მეთქი... აყეფებული ვიყავით ყანიეფში... ჰელაქი ვიყავით ყანაში... დემირელი რაფერ ენეფს ებნევა ხალხს, ამდენი წლის რაშლი ვარ, მე დიმიჯერთო...

— გოზგორ ეძინება ბალესა... მუარებდა ვალ ზეიდან, შეწვიდა კეცზე.

— დლეი ძინუან? თქუენსას ვიყავი...

— ხულაიდან და ვიყოთ, ვა ზედა კვატიადან, ვა ქუედა კვატიადან. ბაბოის გუარი სურმანიზე, დიდი ანას გუარი დუაზე. ენ დიდი მე ვარ. დიდი ანაი ხულაიდან იყო. ფურუკალი გაგონილი მაქ. აქ შერეული ვართ ჩაქველები, მახინჯავრელები, დიდჯამელები. ჩემი ანაი დიდჯამელია. მუთიოლლები ვართ ბაბოდან. აქ გამოვდა შაბან მუთიოლლი. რაქეთელი დიდი ანაი თორმეტი წლის ყოფილა, აქ რომ გამოსულა.

— მეიკითხე, ჯანუმ. ას და ათი წელნადი გვიარა შუაში. დიდი ნენეს ემიაი დარჩენილა, ბეერი ფუტკარი ყოლია. ჰიიდე, შენაც ნაშოიო, — უთქუამს მისთვინ ძმასა.

— ე ფუთრები რაფერ დავტიო, ვერ ნაშუალო, — უთქუამს და დარჩენილა ეერბაერ.

— ჩემი დიდი ნენეი იტყოდა, რომე: ერთხან გათოვლებულა, დიდი თოვლი მოსულა. ყადმაყამი ამოსულა კვატიას თუ რაქეთას, აღორ მახსოვს. უკან დაბრუნებინან გზიები თოვლით ამსილი ყოფილა, ნაბათლებული. ხალხისთვინ უთქუამს, გზა გაკვალეთ და ზრუგით ჩიმყუაით სხალთასაო. ერთ შეედევა ყადმაყამი, მიერეს, მესამეს. ასე მიდიან გზას მეგომ. ჩემ დიდ დედზე მოსულა სირა. პირველათ, შეეფომამდე გუარს კითხედა მეგომ ყადმაყამი. უკითხავს ჩემ დედესთვინაც. — სურმანიზე ვარო, — უთხრომა დედესა. — შენ ვერ შეგედები, ჩემზე დიდი გუარისა ყოფილხარო.

საუბრობდნენ სოფელები.

ქალაქი ფაცა (ფათსა)

— ფაცას აჭარლებიც არიან. სუდერეში სულ აჭარლები არიან. ჩუენებურები არიან ბრეელი. ჩერქეზტალი, ალჯაქესი, ეემიშანი, ფისირტამი სულ ჩუენია, კოლანში, კუნდანში ხინველები არიან სულა. ხინველებს ვჩივი მე, თვარა სხუაც ბრეელია. თაჰნალშიც ექსერი ხინველები არიან.

— იმდენი ფიშმანობა აქ დემექ?!

— რამეთი წლის ხარ?... გალაჯინებ...

— ბაბას რომე გაეკუჭებდი, „ლორის ნაგაზოვ“, — მეტყოდა, „ლორის გოჭოვო“. აბეს გაეკუჭებდი, „გამცილდი, გოჭოვო“, — მეტყოდა.

— ყოლისფერ წელნადს გამულა, დვენახაე მემლექეთსა.

— ისხანი რაცხას ჩივა, ისე იქნება ყოლიფერი.

— ბაბაი დაკლიდა ცხუარ; ბრეელი ხალხი მოვლენო, იცოდა.

— ჩუენი ნაგაზი ერთ კბენაი ნახვარ კილო სისხლ აგართმიდა.

- კაზილი გუდუერია ვინცხას... ხაში ყოფილა სოფელში.
- ამეგვესკნება კისერი... მოსკოვის შვილო, ერმენის შვილოვო, — ჯავრობდა ბაბაი...
- ორასი ჰანე მარტო ჩუენიდან ვართ ისტამბულ.
- ცხენი გუარში გაჭენდებაო, იტყვიან ძუელები.
- მასსოვს, ყანას რომ დახნიდენ, თალარზე მისლამდი მიდენე ხარებო, იტყოდენ დიდუანები. თალარი ჩუენებურა ნათქუამა, თურქულა იქნება სინორი.
- პანა ხანს იქით ვახშამინა ვჭამოთ.
- ფუშუმი ძუელათ იყო. ძელიდან, ქუთულიდან აკეთებდენ, შამუამგვლებდენ... ჩუენ ფილი გუაქ. შიან ვნაყავთ ნიგოზ, შეშტრამ, ქონდარ, საჭმლის გასაკეთებელ მისამართ ყოლიფერ, რაცხა რომ დასანაყავია. ჩამური გაცეხუავს... გაცეხუავთ ლომ, სიმინდ, პურ. ტყავი რომ აქ გასადრობი, იმა პანა წყალს გადაარებენ, გაცეხუენ. ტყავი მოძრება, კაკალი დარჩება, გული დარჩება.
- კალამ გავსკოდ კაცი გულზე!...
- ხაინის ფაფა ქეია, ქალს რომ ბალანა ეყოლება. გოგო ბალანისთვინ ფაფას გააკეთებენ, ბიჭი ბალანისთვინ ფილავს გააკეთებენ. მონათესებს ამატივებენ; დამსწრეს ეტყვიან ამასა. ამა და ამ ქალს დღეს დამსწრე აქო, ასე იტყვიან ჩუენში.
- ჩუენთან გამორებულინა იყავით, კაი მოიდოდა.
- დამსწრე რომ გუექნება, ქალებ დავჰაიჯავთ.
- ტყუბი თხილი ვიცით, აჰა!
- გურჯები თამსილი ბლიქსირი, ადანა, სამსუნი, ორდი, იზმითი. იზმითსა აქ გრლჯუქი რაიონი. იმისი სოფლები — დომამა, ზედაი დომამა სულ გურჯია. სოფელი მამუყეი გადარევი ხალხია, სხუანიც არიან. სინოპიცი ბევრი გურჯია. სინოპის ადანჯულის რაიონი, თურქელის რაიონი, ჩათალზეითუნის რაიონი ექსერი გურჯია. ჩათალზეითუნის რაიონის სოფელ ათმიდანში ტბეთელები არიან. თურქელის რაიონის ხუთ სოფელში ზედაი აჭარის ხალხი არიან. სოფლები — ქოსერეტაში, დაფრალი, საზყიმლა სულ გურჯია.
- ორდში შუიდი ქაზა გურჯების არი: ფაცა, უნიე, კოლან, კუმრი, ფერშემბე, გრლქრე, ულუბეი. ორდუს ვილაეთია ესა.
- ფაცას რაიონში ოზდათხი სოფელი სულ გურჯია: ბოსტალი, დუაერი, ჩერქეზალი, ქაბაქტალი, ესკიორდი, ყირანი, სალიზლი, სალჯაქესა, ეემიშკანი, ჭაპრანი, სუდერე, საზჯილარი, ყურშუმჩალი, ფასანჯული, კოსმოდარი, ფისიტამი, თახნალი, კუნდანი, ბაჯანალი, ჰოილი, თახთაბაში, ხამლული, ზავო. ამ სოფლებში ენ პანაი სოფელი ორმოცი ჰანე მიცი იქნება, ნდიდი სამასი ჰანე. ბევრი გურჯია ამ ეგრეფში.
- ერი კიდიდან დეგვენყო, კაი მოიდოდა... ვოთხ-ვოთხი ჟუერი გადაშალე?!
- ენ ბევრი ჩუენი დერია. დენიზის ქენერიც არი. ოზდათხუმეტი კილომეტრი მოცილებულიც იქნება. მანდალინაი არი, ფორთოქალი არი.
- ჩუენ ლაპარიკს კარქა ხთომილოფ?...
— სამი-ვოთხი წლის ბადში მყავს, იცის გურჯიჯა. კარი რომ გეისხნა, ნამეტარი კაი იქნა, მივალთ-მუალთ ერთმანეფში, გურჯიჯა აღარ დეიკარგვის. აქანაი ვიცით დინეი, ბაბუაი, ბუძიაი, დეიდაი, ბიბილაი, ბალნები, უმფოსები...
- ცეხლი რომ დეინთება, იმას ემგუანება.
- ყველს რომ შაყენებენ და წყალივით დარჩება, იმასა ნაქას ეტყვიან. ძის მონაცუამს კაიმაღს ეტყვიან. ნენესი გაცეთებული ყველინა ჩაფუნჩხო კაიმაღში; ჭადით კარქა იჭმის. ჩაქუთნავ იმ ჭადსა, ლუკმას გააკეთებ.
- შაკაკალაი არი, იმა თესვენ. ლერნამის კაკალ გავს. ნენეი იმით ძაფს შეძახვიდა. კანაფს გავს. ერიცახანი ლერება. ნენეი ენ სიფთე იმა შესწვიდა, შესწვიდენ ლერნამსაც. მემრე ძაფ გააკეთებდენ. მემრე შეძახვიდენ ჩერიეზუიხერტალზე, შესთვიდენ. იმა

კვირისთავი აქ. მატყლით მოქსოვდენ.

— რას ეტყვი?... რაით ნაყავ?... რა დეგემართა?... ჩუენ ისთე ვჩივით... ვერ ხტომილობენ, რაფრათ სულს ჩეუთუჲამთ, ამოუთუჲამთ.

— უჲან დატულადენ და მოიდენ ისვენ შინ.

— ვიცით ხარის არაბაიურემი... ბალახები მოდის ქისრიბაი... ენერი... თივას სამანლულში შეენახათ. სიმიდსა ნალიაში შეენახათ. ქილერი საჭმლის დასადები დერი. რაცხაბებს ვიყიდით შეპერში, იმაში შეენახათ.

— პურის საჭმელია ბურელი, ბორეგი. ძის ფავაც ვიცით. ძეით, პურის ფევილითა მაქარნას, პურს გამუაცხობენ. ხაჭაპურიც გაკეთდება. ენწინ მოზილვენ ცომსა. მემრენ ცებლზე წაადგმიდენ კეცსა. გახურდებოდა, ჩამეილებდენ ცებლიდან. საჯს დაახურვიდენ, ნაკურჩხალს დააყრიდენ, გამოცხუებოდა... კუერსა გამუაცხობენ ოჯალში. უუერებშიც გაახებდენ. გარეცხვიდენ უუერებსა... იქა წაეაკრიდით კუერსა, წისქვილშიც რომე მოქეშიედებოდა...

— ხორცით დაწნი, ყაურმა, მოხრაკული ხორცი გაკეთდება. ქათმის ხორცი — ზეთიანი ქათამი, ნიგოზიანი. ნიგოზი დეინაყვის, მემრე განურავ. გამონავალი იქნება ობრალო. ზაფრანა გააყრიმიზებს. ჩუენ ხაზურ დიგვიდებენ და ეჭამოთ... ნიგოზის ხესა მესულზ დარგებენ.

— ნანუელიდან მიყუარს მანონი. მანონიდან ღალი გამუა, მერიკევის დადუქმი, დარჩება ქუემ წარეკაიისირანი. ღალს ზეიდან მეიგდებს. ნარეკას მუადულებენ, გამუა ჩოქელექილი. იმის გამონანურს სუელს ეტყვიან.

— აგი ჭამე, აგი! დაესწრავთ კიდენ, ანდრეზი დავიბარეთო, ვიტყვიო...

— ერთ დედას სამი შვილი ყავდა. დილის ხუფისთვინ თითო კაკალი კუერცხი მუხარჩია. ბალნებზეა მუუცემია ნენემის. ბალნებს ნენემიზიზა უთქმია-ქი: — ნეე, შენ კუერცხი არ გინდა?

— უამი ჭამა ნენემენმა, ნახჯრ-ნახვარი რომ მომცოთ, მეყოფაო. ნენეს გუუხდა კუერცხნახვარი.

— ტურა კდებოდა და ერთი კარიესკენ შამატულალებიე თავიო, უთქმია. ქათამი ყუარებია ძალუან.

— ტურიზა უკითხიან: — ქათმის ხორცი თუ გიყუარსო. იმხელა გასცინებია, რომ სიცილში ვეღარ უთქმია.

— აგი კლიტე ვისია?

— მეჯბურ ხარ, თავზენა დაადგე.

— კაცსა მეყუანთ, დავაკლიფთ საკლავსა... ჭალფესა მუათიბიფთ, პურისა მუაჭრიფთ... ჩუენ მოეჭრათნა პური, ვხაზიროფთ ამაზე...

— ახლა გურჯისტანსა რომე მუახლოვდით, გულმა დიმიწყო ბანძგალი, მეშინია რამე არ დემემართოს... ღმერთო, ერთი დამანახიე ჩემი დილუანების ნამყოფნი დერიები და მემრე, როიცხა გინდა, ნემყუაი შენთან...

— ქართულ ხალხსა დიდი თაარიზი აქ. დუნდამი თოთხმეტი ალფაბეა და ამათში ჩუენი ერთი არი.

— მესელა, ერთი კი არა და სამი. რატომ გაბინყდება ჩემიტ-ჩემიტი რომ არი ჩუენი დაზი. ოთხას ნელწად ერთი იხმარეს, ხუთას ნელწად მიერე და მესამეს ხმარობენ. კუდიანებსა არც ერთი არ აქუან. პირ ვერ გამუუგონიან დაზი, ყაფა არ უსაქმებენ ამათა, საქონელით ხალხია, მარტო იმუშავებენ...

— ჰამა ჩუენი გურჯი ხალხი ძალუან გონჯიც არი. კაცი რომე მეზობელ გოგოსა, ბიჭსა მოპარავს, გაყიდავს, ფარას ეილფს და ამ ფარით ოჯალსა პურ აჭმევს, ის ინსანი? ჰამაც ყულა დლე გამწარებული მეზობლის ტირილსა უდინგლევს. ქვანა იყო, ქვა. ინსანი ამას გუუძლევს?

— იშტა, ჩუენები უძლეფდენ... გონჯი ზამანი იყო. გორიცაში ჩადებდენ ბაღნებსა, სტამბულში გაყიდიდენ... გოგო არ მყავს, დანყევილი ვართ ბელქიდა... ბიჭები არიან, გუარი გრძელდება, პამა გუარის დამტირებელი არ ქყუყავს.

— ღმერთმა საქართველოსა სიმრავლე, სიკეთე მიცეს, გონჯი დღიები აღარ გუუთენოს. მე საქართველოს ერთი ნუეთი სისხლი ვარ, გულზე ვიკრი საქართველოს პართას, აგერ მაქ, გულის ჯიფეში, საქართველოს ერთათ დავდივარ ამ იაბანჩ მინაზე. ყური სულ გურჯისტანისკენ მაქ. ცხრა აპრილზე რომ გუუჭირდა ქართულ ხალხსა, სამასი დანკეპილი გურჯი შეეყარეთ და თოფლანთი ექენით, რით მიეცემართო ჩუენ ძმებსაო. ღმერთმა კარჯ ამყოფნოს ჩუენი საქართველო...

— ახლა გურჯისტანისკენ მივალთ და გული დიდი გუაქ, ჩუენ მემლექეთში მივალთ. პამა მე ახლავენ ნამოსლას ვჩივი. აქეთ რომ შამოვბრუნდებით და ნამუალთ, მაშინ მოგვიჭირფუს გულზე, სარფის კარსა რომე გამეძრავთ, მაშინ ვიქნებით ცოდეა.

— რა ექნათ, ღმერთსა ასე დუუნერია ჩუენთვინ. ღმერთმა გააყოლაგოს ნასლა-მოსლა და მოგვაყაყირებისოს ერთმანები, მალმალე გედევდეთ, გადმოედეთ. ამინ!

საუბრობდენ ნიაზ კაკალოლი (კაკლაძე) და რეჯეზალი კენჭოლი (კენჭოშვილი).

მეზითი

მეზითიდან ვბძანდები. ნენიადან გადმოსულა ჩემი დედეი — იბიოლი სეფერაი. პერალდა გადმოყვენ მეზობლებიც. დედის ბაბოი იქ არი — მემლექეთში. ერთი ემიაი აქ მომქდარა. იქ ემიაი კილო დარჩენილა თუ არა, არ ვიცი. ხისიმბი იქ ბევრი დარჩენილან... წერილი მომინერე-მეთქი, შევეხუნე. დევაში მომწერა. ოგოი ბაღე მუუნერა, მის ანასი რესმები უნდა. სიბირიას სამ წელნად დანროლია. მისი იეგანი აქ არი. ადემაი ჩემი ბიბიამვილი ხდება. გეიქცა და?... იმაპცე ვყოლა სამი ბიჭი.

— შერიფ ბეგის ხასი ხალი იყო ჩემი ანასი ანაი. შერიფ ბეგის ძმები იყვენ თემურ ბეგი და ბექირ ბეგი. ანასი ანაი სხალთადან იყო.

წინალამ ჩივთლიქ სოფელში ვიყავ... პერალდა ზამმეთი მოგეცი... დენიახირეთი ჩემი და ხარ...

— სეფერა დედეი იბიოლი ძალიან ზენგილი ყოფილა. ჩემ ბაბოს მერჯანაი ერქუა, ემია — უსენია... თორმეტ წელნად პარბი ქნა. ოზდაცამეტი წლის მოკდა. ოთხი წლის ყყოფილვარ, მომქდარა... ანაიც მოკდა, ხალაიც მოკდა. ანასი ბაბოი ფაჩხადან იყო. მოლლას უძახდენ — მოლლა ლომანაი... ანასი ანაი იყო სხალთადან, ბეგის ხალი... ახლა ყუელაი თორუნი მეზითში ვართ. ანას ბაბომ ლომანამ ფაჩხადან ნამიყუანა მისი პრატი: ცამეტი წლის, სახელი სებოი. იმაზე პანა დას ქვიოდა ყიმეთაი. ენ პანაი ჩემი ანაი იყო, თუთაი. სამი და იყვენ, ორი ძმა. ბიჭებს, დიდს ერქუა ქესკინაი, პანას — ინუსაი. ესენი არც ერთი აღარ არიან ცოცხალი. აქ მყავს ხალაშვილები ყიმეთადან — ერთი პრატი ჯევაირაი, ორი ბიჭი — ნოზაი და ისუფაი. სებოს პრატიდან ფირდესადან ბადიში ერთი პრატი დარჩა — ლუთბიეი. პანა პრატმა მოკდა, ზულფიეი ერქუა. სებო-ნენეს ბიჭი არ ყავდა. თუთია-ნენედან ორი ვართ — ვეზირაი და მეჯიდაი. მეჯიდაი მე ვარ, ვზივარ ყასაბაში. აქ მყავს ოთხი პრატი და ორი ბიჭი. პრატებიდან ერთი გათხუებულია. ხუთი ბადიში მყავს. ერთი ნიშანლია ახლა. ქორნილი ბაირამს უკან გუაქ. ბიჭებიდან დიდს — აჰმედას ყავს ერთი პრატი, ერთი ბიჭი. პანაი ახლა მოიდა ესკერიდან. იმაზე პანაიც ორი პრატი არიან. ერთი 17-18 წლის, ერთიც პანაი 13 წლის. ჩემი ხანუმი არი მემედასი ოგოი პრატი. მემედაი აქ გამეიქცა, მემრე ისევ ახალშენში გეიქცა. ლომანასი დის შვილი ერთი არი ანკარას. ესმასი პრატი არი აქ, მეზიდ. მისი კაცი არი ოდობაშოლი. ჩუენი გუარი ნენიადან არი — ქამადაძე. ნენიას ჩემი დედეი ძალიან აუჯი ყოფილა. ასლანის ბარტყი დუუკავია, ჩუუყუანია ბათუმ

შერიფ ბეგთან. რომ მუუყუანია ბეგთან, — ქობული ხარ, ბიჭო, — უთქუამს შერიფ ბეგსა... თექ-თექ ვიცით გურჯიჯა, წმინდა ლაპარიკი აღარ ვიცით. გადაცეველია ჩუენი ლაპარიკი... უჩამჟა, კარაპეტი გაგონილი მაქ. დედი იტყოდა: — ერთი გედევდოდე, დუნას თუალ გადავკვებდე და ისე მოკვედებოდე, მეყოფოდაო. დედეს ფარა დარჩენილი ქონია ნენიას... რვა წლის ვიყავ, ნენი მომიკადა... ჰაჟ ვიყავ, რუენი ჯული კაია, მარა რუენი ადეთი გონჯია... დეფერი იტყოდა, იმფერი იაილა ქექონდა, რომ მუხლზე ბალახი მოვდოდაო. ორას მარხილ ხმელ თივას მეტტანდილაო. ორ თუეს ძვილი მეფთავებდით ჭალობასო. რუენი იაილა შაქშეთის პუდუღზე ყოფილა ახლოსაო... მეზითმი ორმოცი ხანე ნენეველი ვიყავით. ახლა ზოგი ინეგოლ, ზოგი ბურსას, ზოგი ანკარას, ზოგი ისტანბულ გეიბარგენ. საკითხავათ ნეედენ და დარჩენ. ხოჯიობას აკეთებენ. სამი-ოთხი არიან ისტამბოლ ხოჯათ... ჰაჟ ნეველ-მუელ, ჭკუა დაკვარქე.

— ჭროხი ხიდთან რომ ჩხუბი ქნია რუსთან, მამინ ის ბინდაში ყოფილა, აბდულ-ეფენდი. თოკით დუუკოჭებთან. ყურშუმ გუუჭრია თოკი. არხატაშებმა ქნეს ეს, გაჭრეს თოკი. იქიდან გაქცეველა. ხუთ წელნად რუენ სოფელში იმამი იყო. მუდანიას არი მისი შვილი — ისმეთაი... ბაია ზამან გემთი, დაბავინყდა. ზოველი დიდარი კაცი ყოფილა. ბარსამი ასე გამოქცეველან. ბარსამი ჭროხი ხიდზე განყუეტილან. შენ ყოჯა ემესა, რუსის ასკერსა რაფერ გუუთავედები, რუსსა. არნა შეჩხუბელიყვენ რუსთან, რუს შენ რანა უყო?

— დოსტობა ფარა-ფურულზე არ მუა... ვნახოთ, ბალე მისათ თუ ყავს ვინმე... ოცი მილიონი უნდა დუქანის გახსნას. მამუდამნა გახსნას... დიდი ბალევი გარიგდა ოთხი წელნადია.

— შერიფ ბეგის ბალეებზე გომიგონია. ერთი — მენან ბეგი მუენდისი იყო, ორმან მუენდისი, ტყისა. მორე — ჯევათ ბეგი რა იყო, არ ვიცი. ბირინჯი გადმოსლა რომ გეიხსნა, ნენემ და ტაიამ არ მიახდინეს, ხისიმები ვართო, არ მიახდინეს. სიფურხრე იყო მამინა და დარცხუენილი დავრჩებით დიდ კაცთანო; ფუბარა ვართო, არ მიახდინეს. აქ ორ-სამ წელნად იყდა მუენდისათ. ერთ დღესა მენან ბეგმა მიეყუნა მეზიდელი შერიფაი, კვიახიძედან იყო... იმ შერიფამ ყუელამფერი იცოდა, უთხრა მენან ბეგსა.

— იქ გადმოვდოდე, რალა მინდა, დუნაზე ახალათ მუალ... შენ რომ შიან გულში არ ქქონებოდა ჩადეული აქ გადმოსლა, არ გადმომხედოდი, არ მოძებნიდი სისხლსა. შენ იმხელა მადლი მიეგი, ჰაჟ ნასლა აღარ გინდა. ეს დიდი ევლუგსა ყუელია არ გიხამს.

— მე ძალიან თითიზი ვარ მაქფერ საქმეზე. მეჯბური ილლანა აკითხვიო... დათ საქმეზე ნეხუელ, ესნა დეიბარო. ინსნობას ასე მუუხტება... ხუსუსი მისულან და მქუევიმან... თუჯარობა ჯერ არ არი სერბესი... ბალად ზეიდან გედევინათ. ნაასიბ გახდება... არ მეგონა... კარაპეტიდან გადმოვდენ ორ ბერმა, აქ მოკედენ... საქონელ ვიყუნან, გაყიდის, ეამბაზია... ბუქ მუუნევია ყარს თერეფიდან... ადემამ მუუარა აჰმედ ხოჯას. სიკდილიხან, დურსუნავო, უძახდა შვილსა... მეჯიდავ, ამყეო, სულ აძლევს ხოჯაო, მითხრა... ფეშკორით შევხოცეთ ოფლები... მე ნამუელ, დახარჯულა... ადემას მისი დათველი ემიები ჰალა შენახული აქ, ბელქი გამუა დურსუნაი და მიცემო.

— სიმინდი ჭრობა იყო მამინ. სიმინდი ჭრობაზე ნეედენაო, დეიჩმა... არ ესააბეს იგირიმ ბალეებმა... ადნი დანახულივით გიმინარდა იქავრობის გახსენება... ნასლა-მოსლა კაია ძალიან... სულთანაი ქვიოდა ჩემ ანას... ღუნანი მოვდა. რა ქეია რუენებურა, ბე?... რუენსობას ასკერი ოთხი წელნადი იყო. ახლა წელნადი და რვა თუეა... ვაიზდაგორა იქ მოყრილან ხოჯიები.

— სამ თუეზე ანჯაბ ჩამოსულან მემლექეთიდან აქა რუენებურები. ამათ ანასი ანაი ილაპარიკება. ეი კიდი, რაფერი ნენი მყავდა, აიშეი ქვიოდა, შერიფ ბეგის ხალაი იყო. ინის ხელში გეჯვარდეთ. ძიმობაზე ნეყუნადენ, ებე იყო, უგუდუურჩენელს

გადარჩენდა, იმვერი ქალი იყო... იმათ შახ ვერ გედევხდით, მათი გამზდარი ვართ... მამარჩენი გვიან მოსულა ხარბობიდან.

— აჰმედ ხოჯამ დოსტურობა იცოდა. იმ ხოჯას მოკდენამდე, ყულა ჰაფთას განვიმდებოდა, მადლიანი ინსანი იყო, დუას იქმოდა. ის სხუაფერი კაცი იყო. ტყეში ნევედოდა, იკითხევედა ლოცვებსა, ილოცევედა მარტუაი, ხის ძირებში, მალარაში... შვილი მუარჩენეს სიკილიხან, ქალ-ბალვი ძალიან უყურადა. აქ აღარ დასახლებულა... ერთი დემურალდედიც იყო, აქ მოკდა. გადმოვედა მემლექეთში, მეიარა იქავრობა, 50 ბადიში ყოლია. წამოსლინა ქალს რომ დამშვიდობებია, ასე უთქუამს ქალსა: სამსე თუარეს რომ შეხედავ, მეც შეხედედე და ერთმანებ დევენახვო...

ჰაჯე რომ ნეველ, სიციხე იყო ძალიან. ორ ლამეს და ერთ დღეს მედინეს ჰასთაჰანეში ვინევი, ავათ ვიყავ. დერეჯე სიციხესი 80-90 იყო. ქეები დახეთქილი იყო სიციხიდან. იქავერი ხალხი შერჩოვი არიან. იმა უკან მახსოვრობა აღარ მაქ.

მეზიდიდან გუნანის ხარბში ხუთასი კაცი წასულან. სამი დაბრუნებულა, ზოგი გამოქცეველან, დანარჩენი დახოცილან... ლანძოლღები არიან... დემურალდედი იტირებდა მემლექეთური, იქავრობა რომ მუეგონდებოდა. იმათ ბეერი ტომრული ეველთ ტყეში, შემსეთინათაც ეველ... აქავრმაც გედეიქენ, ჯული-მული აღარ იციან... ღალიბა იმასა სამი-ოთხი შვილი ყავს. ემიაშვილებიც ყავს, ბე.

საუბრობდა მეჯიდ აითექინი (ქამადაქ).

* * *

— ტყეში, თრაქთორი დეიკავეს გა, იმათ საქმობენ.

— მეზითი ხილიანი სოფელია, ხილიხილნარი ასილია. სხლები — თავრაჯული, ტალყირანი თუელზე, სიმინდი ტეხობიხან, მუა. გოქულა სხალი ხარმანობაზე, კალვობაზე მუა, დიდუანი სხალია. ბოქმუაიც არი. დღარმდედე გერმელი სხალია. იპიც კალვობას უკან მუა, თუელზე. ბარაქაიც არი, სასელაიც არი. ხეჭეჭურაი ზამთრის სხალია. ჩუენი ხეჭეჭურაი ნალიას უშლიდა და მოეჭარით. ზღმარტლიც არი, ეაბანი ხურმაც არი, ზამთარში ეჭამთ. სხალი, რაფერ თხლათ გაფენილი, დამაყავა... ხასირ ქსოვს ისუფა ქალის ანაი, გულფურაი. ქუნჩალით ქსოვენ ხასირ... ოზოზე ვაგებთ. რაფერ ჩათინია ხასირის ქსოვნა...

ხასირი რომ გეთხოვნა, გული გუუსკდებოდა... ჩირსა ბარაქადან ვაკეთებთ... ბეთმეზ ჭარხალაით ვადუღებთ... შექერ-ვაშლითაც ვადუღებთ ბეთმეზსა. სარნაში მოვჩხავთ, დანდა მოვხარმავთ ქუაბში, სუფთა ჯულაში გაენურავთ, ნუენსა თემთში მუადუღებთ. ახლა ჩუენი ქალები და კაცები ეფენდი გახდენ, ბეთმეზი მოდუღებას აღარ კადრულობენ. ერთათ აღარ ჭამენ ქი!

— გულთენაი ყასაბაში ნევედა... ვინმე არ უდინგლექს ტელევიზიონსა, დააყავანე! დაბანჩი არ არიან ისინი. რაცხა გიმუფდავო, გახაროო. ეზიზათინ დუუქლენენიან საკლავი... კაკობი რეკობი დროს გამოვდენ... რესმი გაახლებია, მეც ახალი მხდა... ყუავი ჰად არი?... გუუჯიქდი მეც... გაღმა კუთხე აბაზაი იყვენ, დაყიდეს, ნევედენ.. ახლა ლაზებმა დეიკავეს, ტრაპიზონიდან მოვდენ, გირესუნიდან, სამსუნიდან... ემექლი ხალხი არიან... გურჯის მაჰალეს სულღე ქვია. ყუუფთა ერთად მეზიდი ქვია. გურჯები ბევერი ვართ: ისტიაროღლები კარაჰალული არიან, ბევერი. ნენიადან გამოსულან. ასანოღლები, იბიოღლები (სამი ძმის გამრიგო ვართ), სალოღლები, რიზმანოღლები, შეიდიოღლები, მუთიოღლები — ესენი სულ ნენიადან არიან. დღევანიდანაც არიან: ქოსიოღლები, ეადოღლები, ოდობაროღლები. კევახიძიებიც არიან სამი ხანე, რა ოღლები არიან, არ ვიცი. ლანძოღლები ფურტეკლები არიან. ჰამდაროღლებიც არიან. ჰამდაროღლი ილიასამ იცი გურჯული ნერა-კითხვა. გაზეთიც მოდენ იმაზე. მარა ნეტი ეაზია და ვერ კითხულობს.

მეზითის ადგილებია: სარმანები, ინუსანყაროები, წყაროწყალი, ყანი -ყონალების ყანები, ომერბეი ჩემშეს ყანები, ნებიე დათალი (იაილა), ჩელემენი (იაილა), ურთოფე (იაილა), ესკი ბიჩხი (იაილა).

ტყეში ბევრი სოფ ხეა: სოჭი, ნიფელა, არდუჯი, კატარი, ცხემლა, თელა, ცაცხვი, ყიზილ ჯული (ბალს გავს). ეს ხე ყირმიზ-ყირმიზ მეისხამს, იჭმება. არი ტყეშალი, მოცვი, წყავი, კირკატი, ასკილი, მყუაღი, ბაბილოლიბილო, ქინძი, ნიორი, ხახვი, მარული, პრასა, ისპანაქი, ეშოთი, ღიმი, ნარკოკობაი — ესენი ნუანილები, საქმელი ბალახებია. მოდის ბევრი: კაკალი, თხილი, წაბლი, ლელვი, ზღმარტილი, ბია, ფიშნა (ვიშნე — თურქქა), ნეიტხი ზურმა. ბევრი ვაშლი გუაქ, ნახევარი დალაპება. ერთი კამდონი წვეღვეით... წრეღვლი იბრეთი სხლები იყო, დალაპა ძირში... მუხიკუკულივით ნეიტხა წრეღვლი... ჩუენ ყართოფმა ამოიდა ბაეღლი.

— მოკდენილან ისეგავ ჭუჭულები...შავი წყალი ჩუუთავლოთ — დაევაიჯოთ.

— ამხანაჯთ ითხოვა...დოდოფას რომ მეიყუანდენ, ორი წყობა იყვენ მომღერლები. ყივანს იტყოდენ... მექოუბი მომიხედა, ვერ ვიკითხე, ქუეით დავტივეი... გედუგუშოს ვინცხამ, კაია?... ფუთები დაამსხრია მეგემ... ორთალული დევნახეთ... განი და ჯინი და-ძმა იყვენ. მათ ზინა ქენს... გამუაგდეს ჯენნეთიდან.

— ქალით მოდიოდა, თუ მარტუაი?... ხაპერი ფიღმში მაქ... — ბათუმელი საჯია, მომიბანე ბაჯია, — იტყოდა ანაი... ნუ ნამომიგდებთ მემლექეთის ლამპარიკსაო, — ეტირებოდა, ვერ უძლებდა.

— შუანთობამი იარები?... შუავი იცის?

— აშმედ ხოჯა ჩუენსა იყო, ბერიძე, დობტურობაც ქონდა ხელში. მის ქალსა უმიანაი ერქუა, ბაღესა — მუსტაფაი, ციციებსა — მერიემაი, ზელიხეი. რომ მუაგონდებოდა, იტირებდა, იყვირებდა... მის ემიამვილს ერქუა ომერაი. ომერას დას გული ერქუა, გულუნენეს ვუძახდით... სიტყუას ვერ მუუჭრით ჩუენა... ამ თუალები გულობაი იქ მუაღ... შუუგდიან საფხოვრეში ძაღლები. ჩხორინოფს, ჩხორინოფს მეგერ ძაღლი... პალა ჩლოხინოფს ი ძაღლი...

— ლოცვათ დადგა ახლა? მუხტიაჯი გახდა... დადექ და მოპარე, მუსტალია მაგაზე... ახლა რა ვქნა მე საწყალმა, ლეჩაქი ნამართვა წყალმა. — ის იქავრი ნათქუამაია. მაგ ლამაზი ლაჩაქი-მაჩაქი ვინ მოგიტანაო, შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო.

— მეგაც იქავრია, გემი აქ გამოვლილი მაგ ლექსა.

— ბერ კაცმა კითხვათ დაედა?

— ღვთმიშიაშინდა ვიქნები, სამოზდათი წლისა... სულ ყუღელი კარგობა მახსოვს. მემლექეთიდან ნამუელო, იტყოდა ანაი, ჰამა დერდი არ გიმინევი, გახარებული ვარ სულ ყუღელა კუთხედანო. ანასი და ბაბოსი კინტლობა რამე არ მახსოვს, ზოვლი კარგათ იყვენ ერთმანებისთინ... მაღალი ერთი კაცი იყო ჩემი ბაბოი, ლამაზი კაცი. ანაიც ლამაზი მყავდა, ბაბოიც. ერთმანების საფერი იყვენ. ანაიც მაღალი ქალი იყო. ნამსხმანი ქონდა სუქანი, თეთრი ქალი იყო. თუალები არც შავი ქონდა, არც ჭრელი, ჩემთანაი თუალები ქონდა. სუფთიდან ქალი იყო. არც ერთი არ ვგავართ ჰამანქი... მოვთუალო წელანდელი!

**„დილას, იალუმზე, ადგება ტყეში ნადირი, დაბანი.
ვახტი მოდის, რას არ ღვები, რა წიგინურავეს საბანი.
ნუ გიგიშლია ფეხის ტაბანი.**

**ახლოს არი ყვამეთაი, იცლება დრო, ზამანები,
ეინც რომ ვართ მუსლიმანები, ღმერთ შევთხოვთ იმანები.
ჰად არიან ჩუენი ძუელები, მოკეთე ჩუენიანები,
ჩუენი მოყუარე ანიები?**

ჯერაც სიკდილ არ ელოდენ, უცბათ დეიხრიალესო...
ორ ხელით დეეკატევი... აბუღლებულო ინსანო,
ნეტაი რას ეპრიანები... ნენაო, ჩემო ნენაო,
მაგ ენითა ყუელას აწყენ, საქმე დიგიჩა ფენაო...
ჩემო მომწერალო ხელო, ერთ დროს შენაც გაჩერდები.
სიკდილსაც რომ დენინახე, ავატყოფსაც დაჯერდები.
მიხუალ ღერესეთის მეიდანზე, ნალოციდან, ნაკითხიდან
აღარ მოვიგა მადლი, ვიეთრევა შენი ენა სამოზდაათი ადლი.
ენა ღიბეთ მუაცილევე, ერთმანების წყენაზე, სელავათსა ნუ მიეცილევებ
ღილა-საღამ ენაზე. ერთი ქეფნით მეეთა წახუალ
ბოლოს კილო ჯენაზე. იმ ღუნდას ხელ არ მოქცემს
ჯლომა ცხენზე, ყათირზე.
თუ ბიჭი ხარ, ვარაყით მთი ღერესეთის მეიდანზე.
თითო-თითო ნუ მოწყდები სასწორზე და ჯუმაზე.
მეღინესაც ფარბი გახდა ჯუმა ჩუენ ფეიდაამბერზე.
ერთი უყურო, მეღადქი მუა, ცეცხლის თოფუზი ექნება.
ის რომ გირტყამს, შენ რომ ყვირი, მას აფერი ყყურება.
... დაეჯექი, ციგნი დაეწერე – ეს სიმღერა არი მემლექეთური.

ჩემი ანაი იტყოდა:

— დაეჯექი, ციგნი დაეწერე, ჩიტ გაკატანე ხებრათა,
აგი ჩემ სიღედრს მუუტანე, ვეღარ ვესტუმრე ჩქარათა.
აბდულ ბეგი ძალიან მეძეფს, ამდგარი არი ჯარათა.
აღბათ ბასხუნ დემეცემა, ნუ დამატან მე ძალასა...
ეს თუარე რომ ეიმსობა, საღამ-საღამ შევხედოთ.
ჩუენი საყუარელი თუალები, მაშინ ერთათ მეიყრებუ...
ფოცხოვი და ნენია, ზენგილი და ღენია...

— ეს ასე ალაპარიკე თიეფი და შაიქითომ მე და ის ვლაპარიკოფთ... სამი ბიჭი
მყავს, ორი პრატი. ციციები დათხუებული არიან, ერთი მუენდის ყავს. იარეს აღმა-დაღმა
სამსახურებზე და ახლა ბურსას მოიდენ. ერთიც ყასაბაში უდას. იმათიდან დერდი არ
მაქ. ბიჭებიც დასახლებული არიან, იმათაც ყავან ბალევი... სამი ბალვი დიდ ციცას
ყავს, ექვსი — პანას... აქ რომ გამუა ხანდენან... იმაპაც სამი ბიჭი, სამი ციცაი ყავს.
ბიჭები დაასახლა... მე მეზითში ვუდავარ. ზოვიც კაი ალიგია. შავდალი ვერია, არ
ცხელა, წყლები კარზე გუაქ. მეფეა ყუელია არი. ამსოლოლში ბლებმა მეილია, ის დროა.
ყუელია თული ხილია... გაზაფხულზე პილიაი ბალი მუა, მემრე ყოლი, მემრე სხალი
— გოქსული, ბარაქაი, ტალყირანი, ხეჭეჭურაი.

— ვაიმე, ფეხები განდილი მაქ, მოვხუჭო, ბალევი შამოიდენ, სირცხვილია.

— ვაშლები თულითული არი: უსეინალმა, სინეპი, შექერვაშლები, ამერიკა
ვაშლები... თუფეჩიყონალაც აენი მეფეა არი. ამსილია მეფეა, ხილიანია. ჭანჭურები არი,
ნაბლები არი. აკალე გაყვიდავთ.

— დას ველი მემლექეთიდან. ახლა გზებმა გეისხნა, რომ შევტყევით, მუაო.
გუენატრება ვითამ. უთხარი, გელიან-თქუ. რომ შევტყევით, მოვდესნაო, ახლა გვეჩქარება.
შენ ამბობდი, მომისტრასნაო, იმ სამ თუეს ვთლიდი.

— ნეჯაათიდან მოსულა მექეთები... ნამოიდეთნაო, ისე უთხრობიან... პელებთ ველით.
ბირაღეველი მოიდენ, გვინდა სულისიმნარით... სიზმარში ენახევი ქი, ვითამ მოიდა,

ბრემ ათხიანმა გამოიდა არაბიდან. ჩუენ გევეგებეთ, ვითამ ჩემი და იყო.

— ეს ბანთი მუადინგლებიე, მეგ ეტყვის სელამსა...

— თქუნ კარქა იქნებით, ჩუენ გიგვიხარდება; ჩუენ კარქა ვიქნებით, თქუნ გიგისარდებიან... თაბი, გენყინებიან!...

— ლმერთმა ნაჩარი ხებერი ნუ დაგახდინა, გონჯი ხებერი ნუ აგალებია. ლმერთმა ყუელია კარგათ დაგახდინა... იმანაც ბეერი სელამი დამაბარა... ვერ ვაფერებ სილმერას... ჩემსავით ვერ გილმერია? ჩემი დერდების მგონე, სილმერები მევეგონე-თქო. ესეც ვერ გითქუამს?

— ბიბიას ნასლა ასე ჩათინინა მოიდეს-მეთქი, მცოდნოდა, არ დაეპიჯევიდი.

საუბრობდნენ მერიემ და ფატყუმ ოზბეგები (თავდგირიძეები).

ჰილმიე

— კაი შენი ბძანება! ათი დღის წინ გადმუელ.

— ჩუენი დიდუანები, ჩემი დედეი ლომანაი არძენაძე თურქიეში ნესულა ოთხმოზდაათი წლის წინ. არძენოლებ გვეტყვიან, მოლალალომანაშვილებ. ახალი სოღადია იავუზი. მე ორმოზდაცხრამეტი წლისა ვარ. ჩემი ბაბაი თურქიეში დაბადებულია, სოფელ ჰილმიეში. დედა ველი მყავდა. მისი ბაბოი ვაიოდან იყო გადმოსული. დედაჩემიც ჰილმიეს არი დაბადებული. სოფელი ჰილმიე ზაათი არ ყოფილა. აქ ცარიელი ადგილები ყოფილა. ჰილმიე ბათომიდან გამოსულმა ჰილმი ეფენდიმ გაანყო და ჰილმიე დეერქუა სოფელსა. ჰილმი ეფენდი მემლექეთური კაცი ყოფილა.

— სული შეეთქუათ ცოტა... ახლა ჰილმიეში ასი ხანე მცხოვროფს, თლათ ქართუელია. ჩემი ქალიც ჰილმიეს დეიბადა, გეიზარდა... დესტნები ვიცით. ამაზე ორმოზდაათი წლის წინ თხა-ცხუარის გადასახადი იყო. თავრობაზე ის გადასახადი არ გედევზადოთო, დამალევდენ ტყეში. ერთ მეზობელმა შამოლობა ტყეში ბახნა, შეყარა თხა-ცხუარი, მანაც გარედან მუუნვა. მის ძილში გელმა მუურბინა და შეჭამა ცხვრები. დილა რომე გათენდა, ეს კაცი წამოხტა ლამიანა და ხარმანზე წევდა. პურიანა გეელენა. დილის საჭმელ ჩუენ სადილ ვეტყვით. უყურა-უყურა, ქალმა სადილი არ გამუუტანა, ზარმელიც არ გამუუტანა. მიემშია კაცსა. იქინდს უკან შეხედა, რომე ქალი მოცოცავს, საჭმელი მუაქ. ბერმა უთხრა: — დედაბერო, შიერი მომკალ, ჰად ხარ აქომამდინო.

— ლმერთმა ზეპირი გაჭამოს, ზუზუმი გაჭამოს, ნავთი გაჭამოსო, — დუუნყო დედაბერმა წყველა.

— რა გინდაო, — კაცმა.

— თხების ჭლიეები იკარ ცხვირში, შიაჭამე თხები გელებ, მისიუნენო? — დედაბერმა.

ამის მქნელ კაცსა აბდულა ჩავში ქვიოდა, ჩუენ სოფლიდან იყო, ჰილმიედან. მისი დედეი აჭარის ალმე სოფლიდან იყო გამოსული. მის ძმამ ეს რომ გეიგონა, კვერზე ყდომაში ლექსის თქმა დეინყო, დანერა დესტანი. იმ ლექსზე ძმამ ძმა კილამ მოკლა... ბეერი აღარ მახსოვს და მაჩუქვე:

„მეზობლებო, დამიყურეთ, რანდა მოგახსენობაში,
ენახე წუხელი სიზმარში დაქეწოდა ნეერის ზინებით.
აედექ დილაზე ჩვეელი, დვერუე თელი ზროხები.
ლამაზათ იყუენე მოზრები, ჰად არიან ჩუენი თხები.
ჰად არიან ჩუენი თხები, ჰაწაწაი ჩუენი თიკნები.
ჩუენ სახლ ზეიდან ჩამოსულან ჩოხაფრეწიაი გელები.
უნახვან დაბმული თხები, კისერქეუმაი თლათ შუუჭამიან
ძირშიც არ გუუყრიან ძულეები.“

ვაიმე, ჩემო წარბიარო, ლამაზი ქქონდა ძუძუები.
გელებ ცხვირში დაუკეტე წონაქაი შენი ქიები.
შიერი, გონცი და გელები ინსაფსუნო და ღორები,
ფაშფუშები რამ შაჰამიეს, ძირშიც არ გუუყრიან ძულეები.
ცეცხლზე შეწუაც ვერ იცალეს, ცოცხალ-ცოცხალი შეჭამეს...
ცეცხლის მინეთი არ აქუნან, გამეიძღეს შიერი ფუშები.

გელი ჩივის:

— რათ იქმოდენ თქუენი თხები, ტყაეში ჩაყრილიყო ძულეები,
მაგითანაი შაგეიჭამია გერუქების თხები-ცხვრები.
მაგას ყანჯულობას ვეტყვი, ჰაზირ დაბმულ თხებზე შესტი.
ამ ზამთარში თუ კი შექსტი, მაშინ მიხლები რავარია
თხების შეჭმა ჩემ მაგ ძილში.

ახლა კიდო გელი ჩივის:

— რათგან მუელი თხებთანა, თუალები მეგზე შენთანა,
შენ უბრალოს დაგძინებია ბუმბულ-საბან ქუეშედანა.
თლათ ძროხები შემეჭამა, როს მოესულიყავ შენთანა,
ძირშიც ამეძებრო ესა, შენ თოფისა აწევამდინ
მოგასპობდი ღუნიდანა.
აბდულ ალა შორეთ იყო, ორი ადუმი იქითაო,
რათ გინდოდა მეგ თოფი, ხელში ქქონოდა ნაჯადი,
აგერ გიდგია წინ ზამთარში, რომ შევამწყვრევეს მიწრო გზაში.
არც წელზე და არც ზრუგზეო, გამოგაწყოფს.....თუალზე.

დედაბერი ჩივის:

მე თქუენ არ გითხარ, შვილებო, წრევე არ დატიოთ სირყეთი,
მიდღემში არ დეგველეკა, ამათი ღერდი, ფირყეთი.
საცოდევყო, ჩემო თხებო, რაფერ გააძღეთ გელები.
რაცხა გელმა თქუენ შექქამა, ღმერთმა მოტეხოს ხელეები.

— აგერეს დესტანი კილამ სამოცი წლის არი. მოლლა უსენინას ნათქუამია. იმან
ილიასას ლექსიც იცოდა. კიდვენ ქონდა სიყუარულზე დესტანი. ერთი გოგო დონებია,
არ მუუცემიან; იმაზე სევდა ქონია და გამუთუთუამს ლექსი. მემრე ის გოგო მომკდარა
და ამ დესტანს აღარ ამბობდა, მალევედა. ჰაცხა ჩანერილინა ქონდეს. მის სახლში
მოვნახავ; თუ ვიპუე, გიცდენ რაცხაფერ...

— დაბადულიდან ამხანაგები ვართ ჩუნენ... ლექსები რაცხა ვიცით, გეტყვი:

გევიართ ღელე გაღმა, ყურში გეტყვი რაცხასაო,
ჰაცხა რომ დიგვიღამდება, იქ ჩიგიღამა ფაცხასაო.
გამჩენლო, შამიბრალე, უნდა მოკედე ღერდიდან,
დაწეილი ვარ შიანედანა, არ მეტყობა გარედანა.
გამჩენლო, შამიბრალე ბარიშნების სედიდანა,
უმფრო-უმფრო ლამაზდება მელაქების ნურიდანა.

წუხელი ხიზმარში გნახე, წარბი აღმა ეგვეყარა,
საკოცნელი თეთრი ღოფა, ზედ შექერი მოგვეყარა...
დავჯექი და მოვწუწუნე დამქერივებულ ქალივითა,
ვერც ვისამეფე, ვერც ვიძღერეფე, გვეგვლები სარივითა...
ნანი და ნანი და ნანანი, ნანას გეტყვი, შენ რას მეტყვი.
ნანას გეტყვი, შენ რას მეტყვი. — ღილის გასათენელს გეტყვი...
გაუდენე ი ძროხები, თან გავატაი ფუჩიაიო,
შენთანასაც ეფერება ტანმადალი ფაცაიო.
გვეიარე ღელე გაღმა, იქაც იყო პურებიო,
იმ გოგოსთან რომ მიველი, დამიცქვიატა ყურებიო...
ერთი აძღონი ხანია, ჯერეთ არ გამიხარია,
მიყუარდა ჩიტის ენაო, ფენჯრიდან გაღმორენაო...
გამჩენელო, შამიბრაღე, შენა ბბანებ შენობაში,
ვერცა ვერვინ გეგერევა ამ ხალხის გაშენებაში.

— ბაბოი და შვილი დამყდარან სუფრაზე. საჭმელის ქამაში პირი მენიწა შვილმა. ერთი-ორი დღეფუშუკუნა, ნაყურდა. — რა იქნაო? — კითხა ბაბომ. — შვიდობაო, — უთხრა შვილმა. ბაბომაც ამიღო საჭმელი. მენიწა პირი. — რა იყო, ბაბოვო, — კითხა შვილმა. — ღმერთ გამჩენელის მწყენია, შენისთანაი ურგებელი შვილი რომ მომცაო, პირი მომანუევიო.

— იბრაჰიმ ფეგლამბერი ყოფილა ზამანუნდა. ბევრი ცხვრები ყოლია. ჩოზნები აძუებდენ ცხვრეფსა. გელმა მიედა ჩოზანთან და თხუა: — ერთი ცხუარი მომეცო. — ბატონს ვკითხავო, — უთხრა ჩოზანმა. მიერე დღეს გელმა ისენე გუურბინა. — კითხვა დამავეწყდა ბატონზეო, — ჩოზანმა. მიერე დღეს ბატონმა დააბარა ჩოზანსა, რომე გელსა ერთი ცხუარი მიეცო. ჩოზანმა ნუუთითა ცხუარზე გელსა. — მე ნუ მიმცემო, — შეეხუენა ცხუარმა. ახლა სხუაზე ნუუთითა ჩოზანმა. — მე ნუ მიმცემო, — ცხუარმა. ერთმა ცხუარმა სული ვერ გეიმეტა. გელმა ველარ გუულო, შავარდა ფარაში და ყუელაი დახოცა. იქიდან მოდის ეს ამბავი, რომ გელი ყუელას აზიანეფს.

— ევლეთმი მღერიდენ, სამობდენ... აზდაჰა მანქრეგია, იმფერი სული ქონდა... იმათი ნამცხოვრი ადგილი დევნახოთ... დუურტყი დუდუკი, გამოიდეს გარეთ... კალკობას ვიჯებოდით მაშინ... მეფლისის კაცი იყო ისა, კევრზე არ დაჟდებოდა.

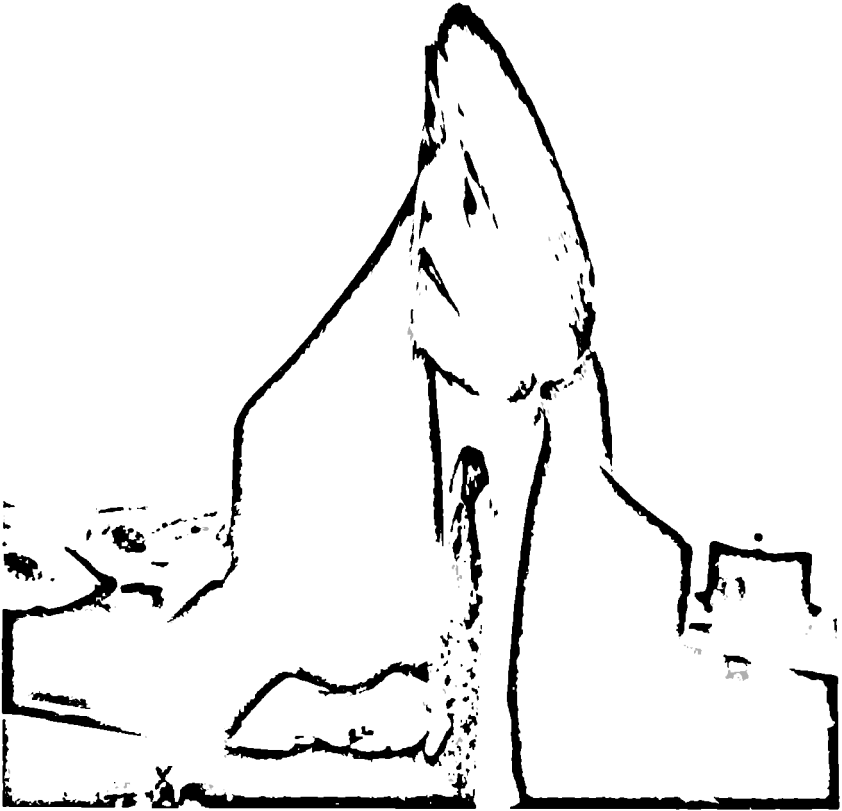
— ბათუმ ჩასულან ერთი მოსეფილო და ერთი ფენა კაცი. ღელეზე მიმდგარან, რომე ხიდი აღარ არი. მობლაყეო, მოსეფელო კაც ყოლია კბენარაი მამალი. ღლიაში ამოჩრილი ყავს მამალი. ფენა კაცმა უთხრა, რომე მე გაგბარგავ თქვენ ღელე გაღმაო. ჯერ ბლაყეის ქალი გეიყუანა. ღამაში ქალი ყოლია ბლაყესა. გეიყუანა, დადვა და ეხუტება.

— ჭოო, მამალი მუა, მამალიო. ექამუშება მამლით; — გააგდე ქალიო, — უძახის ბლაყეი, ვითამ ამითნა შააშინოს.

— კავკასიაში მომკდარა აფხაზების დიდი კაცი. მოყრილან აფხაზები, ჩივიან: — ჩუენი დიდი რომ მოკდა, ჩუენც დემაქინა მოკედეთ დანიო. რა ვუშველოთ ამასო, — დეიფომბანეს. მოყრილან აფხაზები, ასულან დიდ სერზე, მესელა ულუდალზე. ღმერთსა კვეროზ ქვია აფხაზურა.

— კვეროზ, კვეროზ, — ყვირიან აფხაზები. — გადაგვარჩინე სიკვიდისაო: სერზე იმითინ ვედენ, ღმერთნა გაავგონონ. აფხაზებთან ყუელგან ღმერთი არ არი... სერზე ღმერთ რატომ ეჭეფ? ღმერთი ყუელგან არი ყუელასთინ.

— კვეროზ, ერთი კიღო აფხაზმა არ მოკდესო, აბაზამაო, — ყვირიან მეგემ. იმათთინ ღმერთი სერზე ყოფილა.

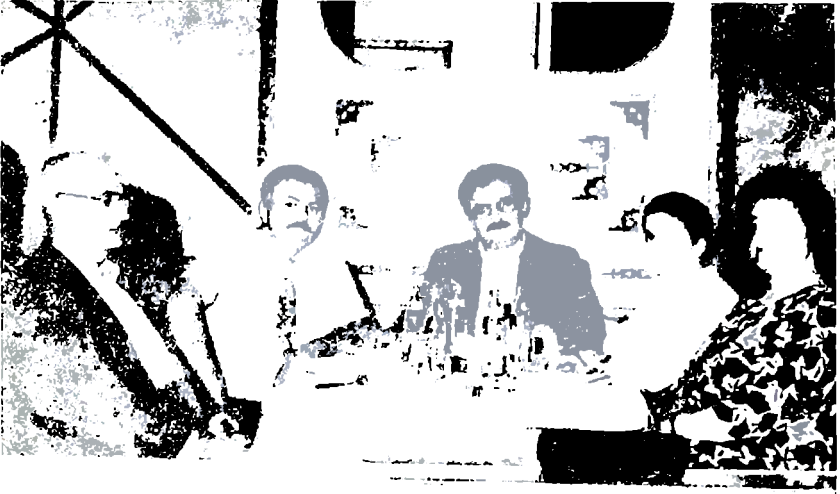
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ბატონი ასლან აბაშიძე, რომლის უშუალო თანადგომით გამოქვეყნდა ეს წიგნი.

მეჰმედ ოზბეგი (თავდგირიძე),
კინც ხაში თეის განსაულობაში
ქ. ინეგოლში გულოთადად უმოსანსტლა
აეტორს და დაუხმარა მასალეების
შეგროუეებაში.

ქ. ინეგოლის მერია. 1991 წ.

ოსისნ ახისხალიძელი (გონიტისე), ალი ჯია (ფურტკარაძე), შეშუედ ოზბეგი (თავედგირისე),
ბათუმელი შორენა ფურტკარაძე და ამ წიგნის ავტორი შუშანა ფურტკარაძე ბურსაში
„ქართველების ღამის“ დღესასწაულზე 1989 წლის 10 ივნისს.

ისმაილ ჯარა (შავიშვილი),
მწერალი, რომანების
„მაჭახლის უღელტეხილისა“ და
„ქოროხი ჩქარა მიდის“ ავტორი.
ბათუმი, 1989 წ.

ელისაბედ და პავლე ზაზაძეები, ბასრი იაუჯი.
სტამბოლი, 1989 წლის ივნისი.

ქადრი გურულუს აფეჯის მალაზიაში.
ინგოლი, 1992 წ.

სიმონ ზაზაკე.
სტამბოლი, 1991 წ.

ამედი შენი (აბულაძე), ჯემალ ფუტყარაძე,
იუსუფ ოზბეგი (თაყდგირიძე) აიასოფიის ეზოში.
სტამბოლი, 1989 წ.

ჯემალ არიქ (ცეცხლაძე), ქ. ინგოლის მერი, 1992 წ.

მემედ-ემინ ქაია (შაკარაძე).
სტამბოლი, 1991 წ.

სოფ. ჯინაული.
შაქარაძე, 1990 წ.

ფატი ქაია — დუმაბე (დგას მარცხნიდან მესამე)
 შეილით სტუმრად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
 არნოლდ ჩიქობავას სახელობის
 ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომლებთან.
 ანანური, 1992 წლის ივნისი.

ქაიმა უჩარი — დავითაბე (მარჯვნიდან მესამე) სტუმრად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
 არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორთან, აწ განსვენებულ
 აკადემიის წევრ-კორესპონდენტ პროფესორ ბესარიონ ჯორბენაკესთან (მარცხნიდან მესამე).
 თბილისი, 1989 წლის დეკემბერი.

რაფეი აიდოღანის (ბასილაძის) ოჯახში.
სტამბოლი, 1991 წ.

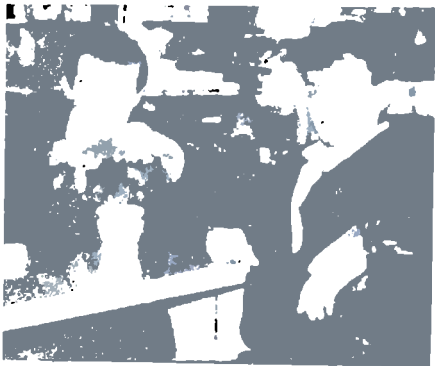
იმერხვეელი მასპინძლები ბეას და
დურსუნ იენილმასუბი (ხევრაძეები).
სოფ. ხოხლევი, 1989 წ.

ინეგოლის მერს ჯემალ არიქს (ცეცხლაძეს)
საჩუქარს გადასცემს პროფესორი გურამ შარაძე.
ინეგოლი, 1991 წ.

ადნან, გულსუნ, სულეიმან შაპინები (მესხაძეები).
ართვინი, 1989 წლის ივნისი.

ჩვენ ერთმანეთს აღარ დაეკარგავთ.
ბათუმელი ზვიად ფუტკარაძე (მარცხნივ)
სტუმრად ევროლდ ოზბეგთან (თავდგირიძესთან).
ინეგოლი, 1990 წ.

კამილ ქარაოდღუს
ოჯახში.
ტრაპიზონი, 1990 წ.

იბერია ოზქანი (მელაშვილი) პატარა
ნინო გოჩიტაძე-ახისხალოდღისთან ერთად.
ბურსის ულუდალი,
1989 წლის ივნისი.

სულთან იაეუზი (მაკარაძე).
სტამბოლი.

ოსმან იაეუზი (არძენაძე)
ინეგოლი, სოფ. პილმეიე.

საბრი იაეუზი (ფურტკარაძე).
სტამბოლი.

ერდოღან თეზურ (თეზურაშვილი),
სოფელი ახალდაბა, შავშეთი, 1993 წ.

ილიზ ხიმშიაშვილი და სულთან
 შუტკარაძე. სოფ. არიფიე.
 ადაფაზარის ეკლესიით, 1989 წლის ივნისი.

წიგნის ავტორის მასპინძელი
 სამი თვის განმავლობაში —
 პაეა ოზბეგი (თავდგირიძე).
 ინეგოლი, 1989 წ.

ინეგოლელი ქალები.
 1990 წ.

სამსხვერპლო ევრისი (ნათესაეებთან შეხვედრის აღსანიშნავად). სოფ. ჯინაღლი (შაქუში).

შუახევის რაიონის წარმომადგენლები სტუმრად ინგოლში. წინა რიგში სხედან ინგოლის მერი ჯემალ არიქი-ცეცხლაძე (მარჯვნიდან მესამე) და შუახევის რაიონის გამგებელი ანზორ გოგიტიძე (მარჯვნიდან მეოთხე).

შამსთილი მეჰმედ ოზბეგი (თავდგირიძე) რძლის დასიუქნისას.
მარჯვნივ — ინეგოლის მერი ჯემალ არაქსი (ცეცხლაძე).
ინეგოლი, 1989 წ.

სათლელის ციხე.
შავშეთი, 1989 წ.

არტანუჯი. აზიზ ახვლედიანი, თეიმურაზ კომახიძე, შუშანა ფურცარაძე, ეკუა თევზაძე, გულიკო შერვაშიძე, გურამ შარაძე, მონანს არტანუჯის ციხე.
1992 წლის ოქტომბერი.

სოფელი მანხატეთი.
იმერხევი, 1989 წლის აგვისტო.

პუსეინ თენჯი (შარაშიძე) —
წინა პლანზე.
სტამბოლი, 1993 წ.

სოფ. ტბეთი.
შავშეთი, 1990 წ.

ამედ შენი (აბულაძე), შუშანა ფურტყარაძე, სიმონ ჯაშაძე, ბასრი იაქუჩი
(ფურტყარაძე). სტამბოლი, 1989 წლის ივნისი.

ხარის დაქვედა.
შაგუეთი, 1990 წ.

— სულისდასიმწარით მინდოდა ხისიმების ნახვა. ორმოზდაცხრამეტი წლისა გაეხდი აქავრობის ნატრულით. აქავრობის დუენახელი რომე მოემკდარიყავ, თუალები ღია დიმირჩებოდა... აქ რომე მოვდოდი, მემლექეთში, ჩემ ამხანაგამ დამაბარა, ხისიმები მინახეო და სხუა ააფერი არ მინდაო. აგვრამ აჭარასი ნატრული ხალხი ვართ. აქნობამდი აგვრამ აჭარასი, ბათუმის, მემლექეთის ნატრულით, მოგონებით ვცოცხლობდი. ნენეჩემი ას და რვა წლის მოვდა, სინარაძიებიდან იყო.

ერთი პანაი ომერაი გადმოიდა ორმოცი წლით უკან. იმან უთხრა: — გულიმან ნენევო, შენი ნენეი შენზე ახალიო, შენ რატომ მოტეხილხარო.

მემლექეთსა რომ მიეგონებდა, თუალებიდან ცრემლები წამოუდოდა დედაბერ ქალსა. ძალუან სატირალი იყო, მემლექეთიდან წამოსულები რომ მიეგონებდენ. ეს ნენეი ძალუან საბრიანი ქალი იყო. რომაც არ ქონებოდა საჭმელი, ჩასაცემლ-დასაბურავი, არ იჩივლებდა, უმუდ არ მიენყვებდა. ყუელ დღეი ჩუენ გვოცევედა, თავრობას ლოცევედა, ბელქი ერთი გზა გეისხნებოდეს და გედევდოდეთო, ერთი კიდო დენახევედეთ მემლექეთსაო. არ მეესტრა საცოდევაჲსა.

— მე ახლა ერთი მესეტენა გითხრა. თურქეთის ენ დიდი სულთანის — ფათიმ სულთანის წინედან მისი მასტავლებელი მიდოდა. ბერძნებმა კითხეს, შენ თუ სულთანი ხარ, წინ რატომე არ მიხუალო. — ის ჩემი მასტავლებელია, წინ ხომ არ წოუსტრობო. სტავლობაზე მიცემული ფასი აქედანა დეინახო.

— ჰაზრეთი ალი ბზანობს, რომ ვინცხაი ერთ სიტყუას მასტავლის, იმისი მომსახურე გაეხდებო, პიზმეთჯი თურქულა, არაბულა ქრლე. მუჰამედ ფედლამბერი ბზანობს, მე სტავლის ქალაქი ვარ, ჰაზრეთი ალიც იმის კარიაო.

ამფერი ქიიმეთი აქ სტავლას მიცემული დუნვაზე.

— ფათიმ სულთანმა თქუა, ჩემ ტყიდან ვინცხაი ერთ ტან მოჭრის, მე იმას კლავს მოეჭრო. იმაჰაც წუნანებობაზე მიცემული აქ ამხელა ფასი. დღესაც თურქიეში ჰუქუემეთი შვილვით უყურეფს ტყიებას.

— ფათიმ სულთანმა მამინ ერთი კანუნი დადვა, ყუელა ჯინსის ხალხის შუფასებისა. უთხრა: — კოსტანტინებო, ნუ გემწინან, თქუენ სერბესი ხართ, ჩუენიდან გონჯობას ვერ დეინახავთ, თქუენაც გონჯობა არ ქნათო. ამფერი კანუნით შეინახა კოსტანტინეპოლი, დუნანები, რუმები, ერმენები.

— წყაროს გამკეთებელს, გზის გამკეთებელს, სკოლის გამკეთებელს, ჯამის გამკეთებელს, ეეთიმის გამზდელს, გამთხუებელს, ვინცხაი ახელფეხებს, იმას ყდამეთამდინ დეფთერში მადლი არ მოუკლდება, სულ მადლი დეენურებო, იტყვიან.

— ინსანი ბევრ გონჯობას მისი ენიდან ნახავს ისვენ. ამითინ იტყვიან, ჩემი თავი მეისუენეფს, ენა თუ დიმიდგებო.

— თქუენ ხალხსა, წინ წასულს, ცხვირზუნა დაარტყა, უკან დარჩენილს — ზრუგზე. რაფერ ვერ ხედვენ, მიკვირს. იქიდან რუსი ახთაფოთივით (რვაფეხასავეთ) იყურება. ესნა დენახათო, მივხდეთნა და ერთათნა ვიყოთ, ერთმანებ ფხარინა მიცვეთ. ახლა ერთმანეფში ჩხუბი დუშმანზე ვარესია.

— თქუენი პრეზიდენტი ზოელი ვესური კაცია და იმა ფხარინა მიცვეთ ყუელამა.

— გუელიდან ხისიმობა იქნება? გუელია, ვეშაპია, რუსია. ამდენი ჯინსის ხალხი გადაყლაპა, კაცკასიაცნა გედევყლაპა, ამა გულზე დაადვა და ველარ ყლაპავს.

— ასე ვთქუათ: დედიდან ძუქუს მომწოენებელის ხურმეთზე, მინიდან ბალახის მჭამელების ხურმეთზე, გათენებამდინ ღმერთგამჩენელის სახელის მსხენებლის ხურმეთზე, კარგ კაცების და კარგ ქალების ხურმეთზე, ეს საქართუელი, ეს მიწა ადღეგრძელებ, ღმერთო, კარქი დღიები ჩუუყენე! გონჯი დღიები არ დაანახეო, გამჩენელო, ამინ!

— მე ახლა ეჩქაროფ, საგორავინა მოვდოს და ამნიოს. ერთი ფინჯანი ყაჰვე შიგისვი. ერთ ფინჯან ყაჰვესა ორმოცი წლის ხათრი აქო, იტყვიან. დაეინყება არ იქნება.

— აბა, კაი დღობა! კარქა იყავით!
საუბრობდა ოსმან იავეუზი (არძენაძე).

გულბახჩა

— ამას კოტია|კოტი ქვია. ნეზვია ესა, თიკანიც ვიცით. დეკეველი, მოზუერი — ასე ვიტყვივით... ჰა ქყავდენ, გო ძროხები?

— აქაერი ადგილების სახელებია: ყარაჯები, იბოყანები, ყარატოლოლი, ბაშიყირილი, ქოქლამა, დიდყანა, სამ მუხი ძირები, ბოკუერი, გაღმა ლელე, დიდი ლელე, ხანთაფლი. სხლის სახელებია: გრქსული, ბოქშუაი, სასელაი, ხეჭეჭური, თავრაჯული. ხეჭეჭური და თავრაჯული დახმენ, აღარ არიან. კარჭალიც აღარ არი.

— სირაზენა დაყენო წყალი, მორწყვა დანი ჩათინი საქმეა... განვიმდა, მიეფლატვის ეს თერეფი... ენ ბეერი წლისა ვინ იქნება?... ქირფიჩის სახლია ესა, ბალდადგეს არ არი... ჩუნებურა დაჰა კაი იყო, გენჯები თურქჩაზე გედევდენ. დაშლებმა სუფთათ იციან გურჯიჯა.

— კაკლის ქუთუგებიდამ ყაფლამას აკეთებენ და მობილდას გადააკრავენ.

— ეს გემყურძენია, თიყურძენიც ქვია. გემით გამოუტანიან ნერგი მუჰაჯირეფსა და გემყურძენი იმითინ ქვია... შინას ვერ დაეტევ მარტუაი, თქვენ ნაით. ხტენულოფს ყუელამფერ?... ბობლები დახოვიან ყართოფო და იქ არიან ნასული. დაზლული გოუკეთებია... თქენით ნავა ინეგოლში ბაბაი?

— ეა იენგესი იქნება, ეა დიდანასი... ჰაიდენით ლელეში... არ დააპნიო ჩილეგი?... განვიმდება, შევდივარ ამ ფაცხაში, ბერეკათერესუნ. ამას ზუინ ეტყვიან... ცხრუები ქყუაფს... ნეკერი ვიცით, დავკონავთ, ავასხამთ... ფაჩხია ესა.

— ლობესა დირეგები აქ, ეს ფადანდა, განზე გადებული ხე... ტანი, ბუდალი დააპუნქეს ბაღებმა ბლებსა... დედესა ძუელი ხებრები არ ულაპარიკნია ქი, რომ მეცოდნა.

— ფეხშუელაი რატონ იარები, ციცავ?... აბა ერთი ლექსებ უთხარ გუჯიჯა ამ მოსაფირსა:

„ნენემ კაბა შიმიკერა ფათისკადან რობადა,
სიყუარულმა დიმიწუა, გულში რაცხა მებადა.
ბაბოე, მალე დამასახლე, რას მიხდები სევედა.
ჩემ სახლ უკან მინარე, გოგო ენახე შინარე,
ჰემ ეაკოცე, ჰემ ეუკბინე, გაგავზაენე მცინარე...
ჩემ სახლ უკან პირპილაი, სემიპაია ტირტილაი.
ჩემ სახლ უკან ბლიძირი, ილქნორაია ზინძირი.
ჩემ სახლ უკან ლობიაი, იმა უნდა ზაშარი.
დედამთილი გაკაბღეზე, არ ვაჭამე ვახშამი.“

— ამათ ჩაბირკულოდლები დავარქუათო, — უთქმან... ბოხჩა დავმალენით, ველარ ნახეს... ცხრა წლისა მუელით აქა. მე დიმიწიშეს, ონდორთში ვიყავ... აფრიდან ხებერი არ მაქ. ახლანდელი იყნენ, სხუა იქნება... ცხურების ლემსია ესა... კაცმა ორჯელ ასკრობა მიხნადა... ექსი წელნადი ვუცადე. ბაბომ მიმცა, ლამაზი დელიყანლიაო... სხუის სახლში მიველ. სახლი არ ქონდა. მიმიყუანეს სხუის სახლში. მემრე გეკვეთეთ იქა, გევბარგეთ ცალკე. გეკვეთეთ ადნი სახლი. ეს იქაერი სახლია, აქ გამეცხათი და დავდგით... კარქა ვარ, ზოვლი ლამაზათ ვარ. მემრე რა ვიცი, ძლიებმანა მოვდენ... კაცმა რომ მოკდა, აქ ველარ დავდექ... მარტუაი აქ დღეთაც ვერ დადგები. ემედენი დათვი შამუა...

ჩემი კაცი გორუგი იყო. აქ რომ მოედა, დეისტავლა გურჯიჯა... ნეისა, ჩემი სარაიც დეინახე, არ დამძრახო. მემლექეთში ეს ამბარია! მღელღილსარო, — ასე უძახდენ ძუელები... ეს სხალი გარეცხვეთი და ჭამეით. — ამა დავჰკარქა? — არა!... ერთი პრატი ცხურეფშია ნასუხე... შავრაბტავ, შენა ჰა მიხუალ?... ცხუარიც არიან ბვერი. ნრეველ ევეღვით... დავსჭრით ნევერსა, გავზამთრავთ ცხურებსა... შენი სიტყვით იქმონენ?... ჰა დეიკარქენით ამღონ ხან?... ამეიღვით მარწყვი... ჰა იყნენ ნეტაი?

— ბლის ფოთელი კაია თავის ტკივილებითვინ. შავ ფხალზე თაფლი დაადანა, შიახვიონა ტკივანი ადგილი... მოსაფირები აქ იყნენ და იმისთვინ მევტაი ჩაი აქა, შთავრაჯულის ძირში... რემეთლი დედეს გადაჭრილია ესა. დედი ღორჯუმელი ყოფილა ბურკოლი. აქა ემიებს — ყადირას, ხელილ-ფუნდის, მამუდას გამუყუანინან ოთხი წლისა, დავდაი ქვიოდა, ბურკოლი სულებიანას შვილი იყო. იქავარი სულალეს მოძენა მინდა... ამ საქმეს ევეჯენგები... ეს სათხუარი ითხრომება შენზე?

საუბარი ჩანერილია ქაბილ არსლანის (ბურკაბის) ოჯახში. საუბარში მონანილეობდნენ სოფელ ტბეთიდან და სოფელ ღორჯომიდან წასული მუჰაჯირების შთამომავლები.

ანკარა

— ამა გავაბიძგინეფ და წველებ საგორავით.

— იზმირ ვიყავ. დუნვა მემლექეთიდან ხალხი მეიყარა. ყუელი მისი მემლექეთის ყიმეთლი ემდას ანახვება, ალიშვერიშპაც იჯებოდენ. დუქნები გარეთ გეეფინეს. ერთ დუქნითან გურჯების ლაპარიკი გეეგონე. მიველ, რომ გერჩქე ჩუენებურები გამოდგენ. ერთი გენერი ქალი გურჯულ ქითბებ ყიდევდა. თურქა ნოსხანათ იცოდა, ჩათინაი ახტენდა. მიველ და თურქა ლაპარიკი მიეხმარე. იგირიმ ქალმა მკითხა:

— ჰა მცხოვროფო? — ვერ მივხტი, რას ამბობდა. დედიმ, ჰა მცხოვროფ კაკუნას ეტყვიან, მცხურასა. დეფეიშმანე, მცხვრებ ხომ არ მეკითხება-მეთქინ. დედიმ, გიმიკვირდა, ჩემი მცხვრები სოფელში მე ანჯახ მახსოვს, ამან ჰიდან იცის-მეთქი. მიხტა, ვერ გამაგნებია და, — სახლი ჰად გაქო, — მკითხა. — მაგრე მითხარ, დედი, — სახლი ჰად გაქ, ჰად ზიხარო და მივხტები.

— სოხასში მივა იაშლი ქალი, იმხლევა... ლალოიანი ისამებენ-მეთქი, ერთმანების ენა ჰირ არ იცინა-მეთქი... ისამევეთ ენადაბმული-მეთქი... დაედომილა ყასაბაში... ქალის ძმამა, ჯემალ არიქმა, სეჩიმში გეგვა, ბელედეე ბაშქანი გახდა... გიგეიხარდა ყუელასა გურჯის ვასლა. ამდენანა სხუა არი ჩუენ თავზე, ერთი ჩუენიც გეეღეს! წრეველი ბვერ ვერზე გეეღენ ბაშქანებათ გურჯები.

— საგორავი არ ყავს, თუ რა არი?... ბიჭი რომ მუჰედა, ჭყუაზე ლალმი შეიშალა, მარა რანა ქნა; ღმერთის მოცემულსა, ღმერთი აგართუამს. ჩემ ძიამ ევდა მეხელულზე, ჩიჩეგეცი დუურგო. რანა ქნა? ხომ აღარ მუა უკან? გამჩენის ემრის ჭირიმე, კიდვენ მიცა ბიჭი შვილი. ღმერთმა გუუზარდოს, წასულის ნაკლები დლე ღმერთმა ამა მიცეს, ამა გაანედლებიოს ჩემ ძმის ოჯახი.

— თავ ტკენულოფს? ჰასთაჰანეში არ წევდესნა? მაგრე ყულალარდობა არ იქს. შენ თავ შენნა შეხედო, შენი თავის დობტური შენნა იყო...

— დლაგას იჯება დენიზი... მე და შენ ვმასხაროფთ ახლა... სხუაფრათ მენბევი და ვერ ვხტომილოფ ნათქუამსა... ქიდათ ნუ მიდლეფ, გურჯიჯა ზოვლი არ ვიცი.

— სხალი მის ძირში ჩამუარდება, ასეა ძუელიდან... საბან-არტახი მომიტანეს გუშინ... ბალვი ტირალაია, საქმეს ველარ ვიჯები... დემენთო წმინდა მურამი... გაზაფხული მოდის, დეიბუძგა ბლებმა... გურჯიჯა სიღმერები ბვერი იცოდა ბაბომა. ბვერი არ მახსოვს. აბა მეეგონო? „ალი ალა სუმბაშოლი ნაქება ბიჭობაში... შერიფ, ბეგო, რაში მჯოფხარ, თხელი ადრანის ჭამაში? თოფი სროლა ჩქარა ვიცი, ვერ გამყუები ყამაში“.

— რაპათ ვიჯები აგზე... ეს ხანდენან ვირებზე შეედება, ძალიან ხუდსუზოფს... იცოდა ქი და არ მოვდა... მოვდეს და ნელიახსახოს ცოტა, ჩუენც გეეცინეფთ.

— შა ნეედა მუხამედაი, გო?... ეტყოდა, ბე, აბა არ ეტყოდა?... სულ იმას შავაჩეწლით... სალამოდინ აგზე ვიჯეე... შევეყრი შიგან ბარგ... შიქაეთინა ქნა, პუქუმეთინა თქუა... შიგიფერიან თქუენ, არვინ არ აძლევს მაგდენ... იმა კაი ხელი ქონია, ნელი უსრიმა, კლავები უსრიმა.

— ხირსიზები დაცემიან, ფარა გონებიან სახლში. ფარაც არ გამუდგენ; ტყვილაი დაკლეს დედაბერი... ხალათით მოკოჭვენ არაბას. ხალათი დიდი თოკვია. თოკვით მორეკვენ ვარიას, თოკვით თამაშობენ ბალეები.

— რაფერ ხარ, ბრე?... რამდონი ხნის ემე, ჯამები, არნა გასილოს თუ?

საუბარი ჩანერილია ქემალ ბამთურქის (ვახტანგიძე) ოჯახში. საუბრობდნენ დიასახლისი სანიე არიქი (ცეცხლაძე), აჰმედ ოზბეგი (თავდგირიძე) და მეზობლები.

ბახჩაყადა

აქ არიან გოგამიები, ლომანაერელები, კობალთელები, დღევანელები. პური მოდის, სიმინდი მოდის. გეჭომი ის არი. ნაბლიც მოდის, მარწყვიც. მეფვა ბევრია ძალიან. ნად ექმოდით პური საჭარში. ნად წევეყანდით ოც ქალს. საჭმელ ვაჭმევდით დილაზე, სადილსა. სალამოზე ვაჭმევდით. იქნებოდა საჭმელები: ლობიაი, ქალაჯო, ყაიმალი, მანონი, მაკარინაი, სუთლი, ბურლულ-ფილაეი; ყორ დაკვლევდით. თურქ მუჰაჯირებსაც წევეყანდით. თეელს ვაჭმევდით სამჯელ გუნდელულში. პური ჭრამში, კონვაში მეხეზმარიებდით. ნადში სულ ძალიან იმღერებდენ, ფიშტუებ ისროდენ. ახლა მოთავდა მატეფრობა, ნადობა... ბარესამ ვღმერობდით... ეს გაღმაზე იყო ყანაში. ნიშანლი ვართ. დევწყეთ ქალებმა სიმღერა:

— ჩონა გეიძრე, ძირს დაღევი,

ჯელეგი მოვიხდება.

შენი ერთი დანახვა ჯენსეთი გამიხდება.

ვორირამას ვიმღერებდით... ჩემზე მოსამე კაცი არ იყო ვინმე. შედგმული ხორომი ვიცოდით. ოთხი კაცი ძირთ სამობდა, სამი ზეით, ფხრებზე დამდგარი. ქორწილში სადილი ყავრი თავზე ჭამა იყო. საჭმელ ავონევედით, ეტანდით და იქ ვჭამდით. ხანჯელ ხეზეც ეტანდით, ხეზე ვჭამდით.

— ჩემი ანაი ნანოი იყო, დელიალის შვილი. მისი ერთი შვილი — ალიაი შედდი გახდა ჩანაკალუმი 1915 წელს; ნურიი, მიორე შვილი, სუარი (ცხენიანი) ჯენდერმე იყო. ბიარამ დღე მოკდა, საჯენნეთო გახდა; ოსმანაი ჰაჯი ოთხმოზდარვა წლის მოკდა ყურბან ბადრამ ლამეს; მემედაი ორმანჯი იყო, ტყის მცველი. ოზდაათი წელიწადი აათაფა ორმანჯობაში. ისიც ბადრამ ლამეს მოკდა; აჰმედაი ჰაჯი — მე ვარ, ნანოსი მეხუთე ბიჭი შვილი. ამ ოჯახზე მე ვყდავარ... ნანო ნენესი წყარო აჯერ არი. კაი ცივი წყაროა.

ჩემ ძმებს — ალიას და ნურიას შვილები არ დარჩენია, გენჯი წეედენ. ოსმანას სამი ბიჭი ყავს: შემსიდაი, ალიაი, ადემაი. მემედას ყავს ერთი ბიჭი — რეშიტაი. აჰმედაი მე ვარ. მე მყავს სამი ბიჭი და ერთი პრატი: საბათტინაი, ზიეთტინაი, ნურიეთტინაი, ასიაი.

ამ თავნის ფიცრები ასი წლის არი. რომ გამოსულან მემლექეთიდან და ხე მუუჭრიან, იმ ხიდან არი... მეფვა ბევრია. სხალი — ბარაქაი, თურქულაი, ხეჭეჭური, ტანყირანი (ტანწომტხელი სხალი), სასელაი, ბოქშუაი, თავრაჯული. ვაშლი — ბიჩაქელმა (დანის

ვაშლი), სინები, დემირალმა, სარაკუნაი (გერმელი ვაშლია, შიან ბურეები გერაკუნება, ფევილიაა, მაიხოში), ბოტიაი, შექერვაშლი. ბალი — შავი ბალი, თეთრი ბალი, საკმატუნაი, ყირმიზი ბალი, ფიშნა ბალი, ხარითვალაი, კახამბალი. ჭანჭურეც არი, ოტურეც. მარა ოტურეები გახმა რაცხა. თეთრი ქლიაეც არი. ბოსნაც არი. იმაც ჭანჭურია, მარა დიდუნია. არაბისტან მიდის. გარეთ სურუმი აქ. ძალიან გერმელი ჩირი აქ. ფიშნა ხოშაპათ იქს, მემურებათ იქნება.

— ნიორს რომ დანაყავ, ისე ხარ დასანაყავი!

— კაკალიც მეტი მეხფულაა, ნაბლიც, თხილიც... ნუანილებიც ვიცით.

— ყურძენიც არი: ცხენი ძუძუ ყურძენი, ადესაი ყურძენი, გურჯ ზუზუმი, თეთრი ყურძენი. ის არ გაყირმიზდება.

— მარტო დომორვა რათ გინდა, ალასიე?

— ნიმიყუნაეო, — მის ანამა. — ჩუენაო ხსიმიფესავეთ ვართო... ნარე დღე, გერმელი დღე ერთი გუაქ, ოზდახუთი წელნადია ერთათ ვართო... იმასა ბენვისისხო სიბაყლო არ მუუტრია მუხტრობაში.

— დელია აპმე დედვი რომ მოსულა ყასაბაში, ყაიმაყი გურჯი ყოფილა, ზია ბეგის ბაბოი. ყაფმაყამთან მისულა. ყასათურაი, ნიშნები ქონდა. — მიდი, ხასან ფაშას დაჯექიო, — უთქუამს ყაიმაყამსა. მივდა ხასან ფაშასთან, დიელაპარიკა; აქეთური-იქეთური ილაპარიკეს. ადგა ისეც და მივდა ყაფმაყამთან: — მე გუზბაში ვარ, ის ფაშა არი. ის პერსიანია, მეც პერსიანი, ჩუენ ერთათ ვერ ვიქნებითო, — უთხრა ყაფმაყამსა. ვედა სოფელ პალუღლში. ნახა, რომ აქაც წყალი არ არი. ყუი ყოფილა ბევრი. უთხრა ყაფმაყამსა: — იქ ვერ დავდგებიო. ყაფმაყამსაც უთქუამს: — შენ სერბესი ხარო. მემრე ამოიდა, ეძეფა ადგილი. დიენახა ერთ გორი ძირში წყარო. მალდა გორზე იორუგი ყოფილა. თუთუნი ქონია დათესილი. დიფიშმანა, აქ ყოფილა ინსანი, მეც აქ ვიმცხოვრეფო. ერთ წყაროსთან ჩადგა ფაცხა. დაჯდა. ამ წყაროს ახლაც დელიადის წყაროს უდახიან... გამოვდა ზამინი... ყაფმაყამმა უთხრა, ფარანა გამეცივალოსო. დედემ შეხევენა, ჩუენი ხალხი ჯაპილია, აგერამ ფარას არ გამუაჩენენ. ორი-სამი წელნადი ატყა, ადრუე, პანაი გამოცხოვრდენო. ყაფმაყამსაც ორი-სამი წელი ვდა მიცა ხალხსა, წელ-წელა მუუცვალა ფარა. დევი ამ მემლექეთში ძალიან პოქუმდარი კაცი იყო, სიტყუა გუუდოდა.

ამ სოფელში ადგილების სახელები ჩუენებურების დარქმევლია. ზოგი მომაგონდება პერალდა და ჩამოგიოთესლიმეფ: ორნიფელა, გზიკისრები, პანაი წყალი, მოვლილი ვაკე (მოლილა წყალში), ადნალი ვაკე (მოხვერსა სახელი ქვილი ადნალი, შეჭმა გელმა), ნაბზარი, პანტალაღი, დიბეგები, გადაღმა მუხნარი, ყანები ბოღეები, ნაჩეზი, სართაფი (დარიგებული პანანაი), ტომპოყო, ჭიჩქარი სერი, ყაზმითი, ხარიდათალი, ლორღი იაილა, ფხალიანი ვაკე; ყაზმითი დიდი იაილა არი. ყართოფი მოვდოდა ძალიან.

— გაადვიდესნა, ინშალაჰ, გადასლა-გადმოსლა...

— ესა შაყი უსუფია კობალთელი. სამი ბიჭი ყავს, ორი შაქიმი არიან, ერთი პეკიშია. სოფადი თავდგირიძეა, გუარი... ესა ქესკუნოლებიდან არი. დღვანიდან... ესაც ჩუენი სოფლის ხოჯა არი, ართვინელი, დიობანი სოფლიდან, ომერ სეჩქინი, ლომანოღლებიდან... ესაც იდრისოღლია თენარიდან, შუახევიდან. აქ გუნექესტანაში ცხოვრობს. ამელამ ამ სოფლის მოსაფირია.

— მუუდინგლოთნა იმას... ერთი ბერი კაცი მოვდა ჩემს ღუქანში. ჩაცმული აქ ლამაზათ. დედვე, ჩემთან მოდი, დაჯექ-მეთქი. — მე ვოდელიოღლი ბერი ვარო. გამოქცეული ვარ ბათუმიდანო... დეეჭირესნა ჩემი თავი მემლექეთშიო. სახლის ზეიდან ამუელ, თოფი დავასე და წამუელო. ჩემ ხანუმსა იხსანაი ერქუაო. ქალსა ვუთხარ, რომე კარქა შამომადევენე თუალი, ჩუენი ერთმანების ბოლო დანახვა არიო.

— ბათალოღლებიდან რამე ხებერი გაქ?... მოიდესნა?

— აგზე გაბრუნვილი ჩემის მეტი არცინ არი.
— თხილამური იცით თუ? ძუელებურა მალალი თოვლი მოდის?
— შენაც თათრული ჰაიდან დეისტავლე?... დედაშენის დეფთერი მეიტაი, აბა!...
გურჯიჯა დაზი დიმიწერე, ბელქი დეესნავლო სიბერეში.

— იაილამი ყოლია ჯამუმი ქურთებ. მემლექეთში ლომანას, მაირალის შვილ, ქურთის ჯამუშისთვინ, ცოცხალ-ცოცხალ ჯამუშისთვინ, ერთი საქალაბნე შუუძრია. ქურთები დასხრიკებანი ბალვება, არ იხორ ქი, რომელმა ქნა. ქურთები მოსულან დელიალასთან სახლში. დელიალას ისინი ახორში შუუყრია... მის ბადიშებსა ჯოხი დუურტყმან ქურთებისთვინ, რატომ გვესხრიკებოდით ტყეშიო. მის ხანუშმა დედეს ხებერი მიცა, ბალვები ცემენ ქურთებსაო. — ჩემ მოყუნაილ კაცებ თქვენ რაფერ ცემთო, გაპერსტა დელიალა. აჭამა, ასუა ქურთებსა. გათენდა დილა. მისი პუქუმეთის მოცემული თოფი გადაკიდა, — ნათო, — უთხრა. ყასაბაში თოფით ჩევენდენ ქურთებმა. გზაში თულაბში ვერკინ ჩახედა. ყაჩაღობა იყო, ია! მათ არხატაშებმა დახედეს თოფსა, რომ დელიალის სახელი აწერია, ასკერიდან ნაჩუქვარია ეუზბაშუე. ფადიშაჰმა არუქვა... ეს ვისია, ვიცით. წიელით მიეცითო. მუუტანეს, მისცეს უკან. ჯამუშის მოკლისთვინ ფარი გადახდას გადარჩა ლომანაი.

— გზელ გორზე ეშმაკიქიშეთიანიც ვერ ავაო, უთქუამს პეკიმს.
— ადერ რადიოს ვიკავენდით. ძალიან მუედინგლებდით. ახლა ველარ ვიკავენთო. რომც გამოვდეს ხმა, ველარ გიგვიგინია ლაპარიკი, ჩუენდებურ გურჯიჯას არ გავს, გადაქვევლია. ჩუენ გვინდა ჩუენებურ გურჯიჯაზე გეგონოთ ლაპარიკი. ბელქი გამოვდეს კიდო მემლექეთური რადიო.

— წყალთან შენნა მიხვიდე, პური შენთან მუა, ძუელების ნათქუამია ესა. ფასფასი მოქსუეს ჩუენ ქალბებმა, ფეხებისთვინ დასაგებელი, შემოსასლელში.

— შორი ისა! რალას ჭამს იმდონს?...

— ახლა ჩუენ ბახჩაყადას ჩურუქსუს მექელეში ვართ, უსტაისმეილოლი რეშიტასი ბიჭის შაჯი აშმედის სახლში.

— შაჯი აშმედის ანაი იყო ნანოი, დელიალა აშმედ ევენდის გოგო შვილი.

— დედაჩემი ნანოი ახალი დამქრივდა. შუიდი ბალვი დაჯრით ეთიმათ პანანაი. ანაი კაციც იყო და ქალიც. ფიშტოი ჩამოდებული იარებოდა. უსუფა დედესი ფიშტოი ქონდა. ლამეში გაღმა გევეოდ-გამოვოდა უარხატაშოთ. ერთ დუუპირებია მეგომ, ეინცხას პირით შამუთოლია. ანამაც სიტყუა მიცა, ნამოქყებო. ერთ დილაზე ნალდით ხელში მივდა იმ კაცი სახლთან. დუუძახა: — შაქირ ემაე, გარეთ გამეიხედეო. გამეიხედა მეგომ კაცმა, ეგონა ქალი მის ფეხით მოვდა ჩემთანო, გუუხარდა: — შაქირავ, აგერამ თოფით კისერ ნაქწყევტ, მეორეთ აღარ შამომითუალო რამეო, — დიემურა ანაი. შუიდი ბლვი ვიყვით სახლში ჩუენაც პანანაი. ანაი გათხვებუელიყო, რანა გევენა?!

— იქიდან რომ ნამოშა იმ კაცმა, გიქუა, მეუბით ვიბარგა. შიემინდა, ნანომ ააფერი დამმართოსო. იმფერი მამალი ქალი იყო ჩემი ანაი. ლმერთმა იმ დუნიას დაახნინოს მისი კაი ქალობა, რომ არ მოგუაჩჩა ეთიმები, არ ჩავგავდო მამინაცვლის ხელებში.

ჩემი დედე, დელიალა აშმედი, ზოვლი ჯესური კაცი იყო. სამოზდათხუთმეტი წელია კდარა, შამა მისი სახელი ახლაც ქვია სოფლის წყაროსა, დელიალის წყალი. ბახჩაყადა, ეს სოფელი, მისი გასხნილია გა?!

— აქ წევან ჩემ დედესი ორი ხანუმი — ჯევიარაი და მერიემაი, ესაც დელიალის მეზერია. ჩემ ანას მეზერი იქით არი. ჩემი ანაი ძალიან შალალი ქალი იყო. ოგოი ანასა მუუარა ბილა, მეიკინა.

— გაღმა მექელეში ჩემი ხალაშვილი არი, შამა ავატყოფია, ვერ გამოა.

— აგზე ნანოსი წყალია, ასე უძახიან. ძალიან ცივი წყაროა. ანას სულისთვინ სვი შენაც... დუზჯეს მიხეულ? ფატყუმა ხალასი დიდი შვილია დუზჯეს. ზოვლი მეხფული

კაცია პუსეინია თუნჯი, შარშან მნახა, მოიდა აქა.

— ია-ვარდის კუკულო, მოდი ახლოს, გიყურო... ესა ძუელების ნათქუამია.

— ესა ჩემ დიდ დაიას ნულია, დისნულია ერთათ გამზდარი ვართ.

— ჩემ ანამაც იცოცხლოს პანაი, რომე სიკილის ჯობი ჩემზე პანა ხან არ მეყუდოს.

— შემსო ძიას ძინედა, ავაყენეთ. სტუმრისთინ ადგა შულამიხან, ამის ოჯალსა სტუმარი გუხუხარდება.

— ეი, კიდი დედე, ნეტი შენ თუალებსა, გადახვიდნა და გურჯისტანინა დინახო. მე ბერი კაცი ვარ, ველარნა მუაფერო გადმოსლა და იქავრობის დანახვა. ყუელასა ჩემიდან დიდი სელამინა უთხრა, ჩუენ დიდუანების მეზულელებუნა მიხვიდე და იმათი სულიცნა მომიკითხო. ლმერთმა შვიდობა მოქცეს, შვიდობით მიგიყუანოს შენ შინ; მოხუელ, გვენახე, ძალიან გაგვახარე, ლმერთმა გაგახაროს, შვილო და შენი კაი ქალობა იმ დუნდას დაგახვიდროს.

საუბრობდენ აჰმედ, საბათინ, ნური, მეჰმედ ბაშთურქები (უსტაისმეილოლეზი-ვახტანგიძეები).

სტამბოლი

— ერთ დღესა ვიყურებით ფენჯურაში. ერთი ტრედი იარება ძირთა. ყორანიც დევნახე. უყურა, უყურა ტრედ, ვერ იარებო, მიხტა. დეცა და მოწყვიტა კისერი. ამფერია ეს დუნდაც. თუ პანაი გაჭირვებული ხარ, ასე დეგემართება. ვინცხაი დაგაბიჯუეს ფეხსა.

— ლეგლეგსა ერთი გუელი დუუკავია, ვერ შუუჭამია, დიდი ყოფილა. ცამი უყუყუნია, უყუყუნია. პაცხანა გადაადგოს. ქუეით ჭალა არი, გადაადგოს, არნა მოკდეს. უყუყუნია და კილდეში გუდუუშვია. კილდეზე რომ დაცემია გუელი, ნელი მოტეხია. გუელი რაპალებით ჩამოცურდა ჭალაში. მემრე ლეგლეგმა კუდიდან დეინყო ჭამა და შეჭამა გუელი ლეგლეგმა.

— თქუენ კიდვენ საქართუელოში ხართ, რა გინდარან. რუსი ბევრ ვეეფერ დაგმართებს. ჩუენ რა გვეშუელება თვარემ? აღარც თურქი ვართ, აღარც გურჯი.

— ჩემი ანაი მოსაფირის დანოლამდი თავ ლოგინზე არ დადებდა.

— ერთი კაცი პაცხა ნასულა სასაქმებლათ. დალაშვია. ტყემი ერთი ქობი უნახავს; გუუხედია, რომ ის ყოფილა ნისქვილი. ემინია კაცსა, შა დანუეს... ბაია ღამე გამზდარა. დანოლილა ხვიმირში... თავი გამოსულა, ეჭვენება. გუუხედია კაცსა, რომ პირში ყირმიზი ფული აქ თავგესა, ალთუნი. გამეიტანა თავგემა და გაადგო... ერთი გამეიტანა, ორი გამეიტანა, აამსო ალთუნი. დილაზე დენახა კაცმა, რომ ერთი ხუავი ალთუნი. ადგა კაცმა, ჩაყაროსნა ალთუნი რაცხაში, მარა თორბა არ აქ, რაცხა არ აქ. ერთი ძუელი ჩოხა აქ. მოკერა ჩოხის კლავის ყურები, ჩაყარა იმაში. ადგა, ნედა, მივდა მის სოფელში. სოფელში შესლობან ერთმა კაცმა დენახა. ასე მალე რატომ მოხუალო, კითხა ამ კაცმა.

— საქმე ვერ ნახეო? — ვერ ვნახე და მუელო... არ ამჟღავნეფს, ალთუნები ვნახეო. ის ალთუნები ნელ-ნელა გაყიდა, გახადა ფული. იყიდა სახლი, კარი, ყანა, ბაჩჩა. ერთპირაი გაზენგილდა კაცი. სოფელში შიადგენ ამ კაცსა, რომე ასე აღვილია, მალე რაფერ გაზენგილიდო. იმანაც უთხრა: — ამვალ ვერზე ერთი ნისქვილი არი: იქ ხვიმირში დამენქე, იქ შამეიტანეს ალთუნი, მუაყარესო. სოფლიერმა კაცებმა ადგენ და სირაინა ნეედენ; სირა დაანყეს, ნეედეთო. ერთი კაცი წესულა. მისულა, იგირი იერი უნახავს. ჩანოლილა ხვიმირში. ღამე გამზდარა. მოსულა ერთი დათვი. დათვსა ნისქვილი კარი გუუტეხია, შამოსულა. ინსანის სული ცემია. მუუტუნია კაცი, ჩუუტუნებია კაჩაში. იმას გონებია, ვინცხაი კაცი მოიდა, მომცენსა ალთუნი, რაცხაო. მარა დათვსა არ ეყურება რამე, აჯანკეალებს, ახეთეფს. კაცსა დუუფიშმანებია, ბელქედა სირაზე კაცი

მოიდა და ის მუჯანქელებს, ფულინა ამართესო. კაც დუუნყია ლაპარაკი: — გიმიში, პალა ვისმეს რამე არ მუუცემია ჩემოინ, შენ აქედან დეიკარქეთ... დათვი რანა მიხტეს... ამეიყუნა დათემა კაცი ხეიშირიდან, დუუნყო ცემა. იმათ კინტლობაში ჰემაც გათენებულა. კაცი გამოქცეველა. მიერებიც ველარ ნესულან, შეშინებთან.

— ერთი კაცი ნესულა სასაქმით. ერთ კაცთან უსაქმია ბევრხან. ათავებია დრო, ნევედსნა მის მემლექეთში. კაც მიცა პატრონმა ნაჭარი, სამი ალთუნი. ერთიც, მის ქალ დაბარბა, რომ ჩუენი ბექარი მიდის, ხულ ერთი პური გუუკეთევი, შიან ჩაყარე ოთხმოცი ალთუნიო. კაცმა მეგომ ჩეიუვა ტანზე, დეიხურა. ცხრა ადუმი გევედა, სახლის ბატონმა დუუძახა: — ბიჭო, მოი აქ შენაო. ერი ჭყუნა გასტავლო, ერთი ალთუნიანა მომცეო. — მასტავლე, აბა და მოქცემო. — ბიჭო, — ჰაცხა მიხულ, რაცხა დეინახე, შენ რამეთ არ გარგია, ის არნა კითხა ვისმესო... აართვა კაცსა ერთი ალთუნი... პანაი კიდო გევედა ბექარმა. კიდო დუუძახა: — ერთი ჭყუა კიდევნა გასტავლო, კიდევნა აგართვა ალთუნიო. — მასტავლე... ისიც მოსეფილო ყოფილა ზავალი. — გზაში მიხულო, სულ დიდი გზიდანანა ნეხვიდეო, პატარა გზიდან არნა ნეხვიდეო, ანაგზადანანა ნეხვიდეო. ბექარი გევედა ცოტა, კიდევნა მუაბრუნა სახლის პატრონმა: — ერთი ჭყუა კიდევნა გასტავლო, ალთუნი კიდევნა მომცეო. — მითხარო, უთხრა ბექარმა. — ჰაცხა მიხულ, თუალით თუ არ დეინახე, ყურით თუ არ გეიგონე, არ დეიჯეროო. ორსნივე მიცემული ქონდა ალთუნი, მესამეც მიცა. ნევედსნა ბექარმა, მარა ცოტა შეფიშანდა, ფული სულ აღარ აქ. ნევედსნა, გადადგა ადუმი. — დადექ, ბიჭოო, — უთხრა სახლის ბატონმა. — აგერ ეს სამი ალთუნი ისვენ შენთეინ მიჩუქებიაო. ორი პურიც მიცა. — ერთი გზაშინა ჭამოვო, ერთიც ქალ-ბაღთან ერთათნა ჭამოო, რომ მიხულ სახლშიო. კაცმა ჩადეა პურები ჰეგბაში, გზაში ნევედა. სიარულში დაღამდა. მივედა ერთ სახლთან, დუუძახა: — ხანესაიბი, მე დამაყენებ თუ არაო. — შამოიო, უთხრა კაცმა. გეიყუნა, ბუხრი ძირში დააყუნა. კაცმა დაუდა დე გუუხედა, რომ ბუხრის ძირში დიდი ძალი ნეეს. კარზე შეხედა, რომ კარზე ერთი ქალი ცოცხალი ჩამოკიდულია. კაცმა მეგემ იმას ასუა, აჭამა, პანი მოსაფირია! მემრე ყაჰვეც სუეს. ძალსაც აჭამა, ასუა ძე. მემრე იმ ყაბების მონარეცხელია, ბარდალებში მორჩენილები ქალ აჭამა. კაცი უდას, ამას უყურეფს. ეს რა თქმაია, ნეტაი, უარება გულში, ჰა! ძალი ბუხრი ძირში ნეეს, ქალი ჩამოკიდულია. კაცმა იფიშანა, იფიშანა, არ კითხა. კითხოსნა ქი, რომე გეიგოს. პანი ჭყუა ასტავლე, რამეში თუ არ გარგია, არნა მიეკითხოვო. ძალი იგზე დუუნენია, ცოცხალი ქალი დუუკიდა, ჰელბეთ რაცხა არი. კაცმა არ კითხა, ჰამა დილაში იფიშანა. დილა გათენდა, კაცმა ადგა, დეემშვიდობა, ნევედა. ხანესაიბმა დუუძახა: — ბიჭო, მოი აქაო. შენო რაფერი საბრანაი კაცი ხარო. ნუხელი ააფერი მკითხევიო. იმანაც უთხრა ქი, მე შენი საქმე რაში მჭირაო. შენი საქმე შენ იცოდეო. — შენო ძალიან კაი კაცი ყოფილხარო, გინდოდა შეგეტყუა, მარა არ მკითხეო. ახლა გეტყევიო: — მე აგერ, აქ, იაილაში ვიყავიო, ზენაგინი კაცი ვიყავიო. დამდენ უყვიები — გამქუცველები. ამათ ეაჭამე, ვასეიო. ამათმა დიმიკავეს, გამკოჭესო, დამბაქსო. აგერე ქალიო მათში ჩეიბესო. ერთ აალემში არიანო. ქალმა მე აღარ მომიყურა, იმათ მეეხიზმეთაო. იმათმა გაზარხოშდენ, რამე აღარ იციანო. ქალ ვუთხარ ქიო, მე გიმიშვიო, ეგენი გაზარხოშდენ, ნახევარზე ცოცხალი აღარ არიანო. ქალმა არ გიმიშვაო. — დადექ მაგერო, ამათ დუუძახებო. მასობაშიო ძალღმარო მოიდაო. მიხიტინა, მიხიტინა, თოკები გიმიჭრა, გიმიშვაო. მეო ავსანიე სილაში, ბითევი მოკვალიო. ამას იქითო ეს ქალი ჩემთეინ ასე ჯეზალიაო. ეს ძალღიც ჩემთეინ ასეა. ვინცხამ ჩემთან მოსაფირათ მოვედა, იმსოლოლში მკითხა; მეც გაებლუნებები, იმათ გვლავო... ამ კაცმა ჰედდე მიცა, გუუშეა.

მემრე ნევედა ეს კაცი გზაში. ერთ არხატაშემა მიეტოლა, უთხრა: — ბიჭო, ეს გზა ძალიან უხოეს, ამ სოფელში ამ პატარა გზიდან გადავახტებითო, მალე ჩავალთო. ამ კაც ნაყუა პანახან. — ბიჭო, აქ ჰიდან მიხულო, — უთხრა მის თავ და დაბრუნდა

უკან. დიდ გზიდან წევდა. იარა, იარა, საღამოზე მივდა სოფელში. ვინცხასთან მივდა, დაყდა. თქუეს ქი: — ამ პატარა გზიდან მომავალი კაცები ემყიებმა, ანარჩისტებმა მოკლესო... იპაც ისე გადაახტულმა. მოიდა სოფელში. სახლებიც პაცხა მალარასავით ყოფილა, ზეიდან ფენჯრები ქონია. ზეიდან ჩულებდა სახლში. დეინახა, რომ ერთი ქალი, ერთიც მოკაცო იარება სახლში. — ვაიმე ჩემი ქალი გათხვებულა, ერთი კაციც მუყუყუანიო. შებრუნდა, წევდა. მემრე მუაგონდა ნასტავლები ჭკუა: — ერთი თუალით დეინახები, ერთიც ყურითნა გეიგონოო. მოი, დაებრუნდე და ყურით შევტყვაო, — ხანესაიბი, შენთან რომ არი კაცი, ვინ არი ისაო. ქალმაც უთხრა ქი: — ჩემთან რომ არი, ჩემ კლავზე და ჩემ ძუძუზე გამზდარი შეილიო. იმანაც გარეთიდან უთხრა: — მეაც შენი კაცი ვარო, კარი გიმიდია. გუულია კარი, შესულა სახლში. ქალსაც გახარებია, ბალვსაც გახარებია. მეგომ მის არ ყოფნაში გამზდარა ბლვი.

— ახლოო მეგვემშია და ვჭამოთო. მეო ჩემმა ხანესაიბმა მითხრა, ეს პური ქალ-ბალვის ერთათ ჭამეო... გატეხეს პური, გამოჩენდა ოთხმოცი ალთუნი.

ისინი იქ დარჩენ კარგობით, ჩუენც პეჟია მეეთათ კარგობით.

— კიდვენ ისნა მეთხრობია... ყურის მესელე. ფეღლამბერი იარებოდა სოფლებში. საში ხაპერი მუულანეს, დაანახვიეს: უთხრეს, რომ შენ ფეღლამბერი ხარ, მიხტი, აბა, რომელი იმფო კაი ინსანი ყოფილაო. ხელში ჯოხი ქონია, გადააბრუნა ხაპერი და ყურში დაექა ჯოხი. იგირის ჯოხი გამაა მინახუ. მემრე ერთი კიდო ყოფილა. მიარტყა, ჯოხი ბილა არ შეედა ყურში. მესამე ხაპერში შუაში დარჩა. უთხრა ქი, აგერ ეს პირველი ინსანი ამფერი ყოფილა. დუნიდან რამე ხებერი არ ქონია, რაცხა გუუგონია, ყურიდან ყურში გამშპარაო. ააფერში არ გამოდგებაო. მიერეს ზიჩ რამე გუუგონია, ყური რამისთინ არ მუუცემია. დაარტყამ, ვერ შეიტყოფსო. ყაზდალში გარეცხილიაო. მესამე ხაპერი კაი ხაპერიაო, ეს ინსანი კაი ყოფილაო. რაცხა გუუგონია, ყუელამფერი ჭკუაში შამუუდიო.

— ერთი კაცი ნესულა ტყეში. ყოფილა იგირიქ ორმოც წელნად. იქ ლოცვაზე ყოფილა, ღმერთი ეხვენებოდა, ჯენენით მომეციო. ორმოც წელნად უკან მისთავისთინ უთქუამს: — მე ევლია გაეხტიო. ხალხსნა დაანახვოს ევლიაობა. უუნვეია ფოსტი, ჩასულა ზღუაში, ფოსტი დუეგა ნყალზე, იქ კითხულოფს და არი. ხალხმა დეინახეს, რავაი კაცია ზღუაზე არ ილუმეყისო. მასობაში მოიდა შეითანმა. — ბიჭოო, დუნდა რამისისხო დიდაო. ამბობენ ქიო, ეს დუნდა ლემის ყურწნი გაძრებო. შენ რას იტყვიო? — მეო ახლო მეფეიშპანოო. თქუა ქი, იმფერი საქმე იქნება ქი, დუნდა ლემის ყურწნი გაძრესო. ტყვილიაო. ეს თქუა და დეილუმმა. ლემსი გაჩინა ღმერთმა, დედამინა გააჩინა, იმასაც იზამს. ღმერთის საქმეა ესა! მარა მან მარტო იმ დუნისთინ იკითხა. ამ ქუეყნის ააფერი იცოდა, ვინმესთინ არ მუუდინგლებია. ტყეში მარტო ჟდომით და კითხვით შეიხი, ევლია ვერ გახდები...

— ერთი კაცი ყოფილა ევლია, ავახყაბის, ყერევის მკერავი. ძუელეფს აკეთებს მეგემ. ბერესნა სოფელში ყოფილა. ბოლოს დაფიშპანებულა, ჩავალ ქალაქში, იმათაც დავანახვეფ ჩემ ევლიობასაო. სოფლიდან ნამოსლიხან ძე ჩუუსხამს ფილეშიიხადუმი. ძე ასე ჩამუულანია ქალაქში, ევლიაია და? არ გადის ფილეს ძე, იკავეფს. ძე დუუკიდა დუქანში და აკეთეფს აიხყაბებს. ვინცხაი მოსულა, დუნახავს ძე ფილეში ჩასხმული. უფიშპანიან, უფიშპანიან, ძე რამე ყაბში ჩასხმული არ არი, იქ რაფერ დგასო. ამასობაში ერთი ქალი მოსულა, უთხრობია: — ე ყერეველა მომიკერეო. ქალსა ფეხიდან არ გუუძრია ყერეველა, ფეხიდან ანახებეს მეგემ. ქალმა რომ ფეხი ანია, კაცმა ქლიკები დუნახა; მასობაში ქალსა შეხედა კაცმა. ძემაც იმსოლოლში გადმოდინდა, დეესხა კაცსა თავზე. ცოდვა მეიგო ია? ნამეჟრამი დეინახა! რომ დეიქა ძემა, კაცმა დადვა ხელიდან ყუელამფერი და ფიშპანობს: — მე რატომ ჩამუელ და შერში ვარ, სოფელში ვყოფილიყავ, ჩემ ევლიაობას შეენახვედიო. აქ ზოგი იგინება, ზოგი ტყვილ ლაპარიკოფს,

ზოგი ნამუშავემ აჩნს, ჩემი საქმე ევლიაობა მომიხალესო. მასობაში მისი მეზობელი კაცი ჩამოსულა სოფლიდან; დღუნახავს, ძე რომ გადასხმია თეთრათ თავზე. იმას უთქუამს აგერამ ევლია კაცისთვის: — სოფელში ევლია გახდომას რა უნდა, იქ ყოლაფა, იქ ბევრი ხალხი არ მუა. ქალაქშინა გახდე ევლია, რომ ყიმეთლი იყოსო. ცოდევა მეიგო და თავი დეიბანა ძეით, ევლიაობაც დაკარქა.

მთქმელი აჰმედ შენი (აბულაძე), წარმოშობით არის ბურსის ვილაეთის სოფელ თუფექჩიქონაქიდან. მისი ბაბუა მუჰაჯირად წასულა ხულოს რაიონის სოფელ ვაშლოვანიდან.

* * *

— მე ფეხშავიანი გურჯი არ ვარ, ხალისი, მუხლისი გურჯი ვარ. გურჯის ტიპი მაქ. თამ გურჯი ვარ. ჩემი დედეი მემლექეთიდან არი მოსული, ცხმორისიდან. მაკარაძე ვართ.

— რას გეტყვი, იცი, ახალბესა, პირით რომ ჩიტი დეიკავო, დედამთილი არ უნდარან. ზამანუნდა ერთ დედამთილსა თული არ უჩანდა მეგემ. დაბერდა, ავათ გახდა. ხორცი უნდოდა. გელინმა თავი დეიკავა, შენუა, მუუტანა, აჭამა. მემრე მის იერზე იანი მანაც დაბერდა. მარა ღმერთმა კაი გელინი მიცა. სიბერეში მასაც აღარ უჩანდა თული. მასაც მუუნდა ხორცი. გელინმა მუატანია დედაბრის შვილსა კაი ხორცი, შენუა და მუუტანა. მარა მიტანხან მეგემ გახდება თავი იგირის ხორცი. გელინი გადაადებს იგირით ხორც, ახალ შენუავს, მუუტანს დედამთილსა, ხდება თავისი ხორცი. ააფერი არ ემევა მეგემ.

— დედამთილმა უთხრა ძალსა: — მომიტანე, შეეჭამონა. მაგ ჩემ შუბლზე ღმერთ ასე დღუნერია. მე ასე ექენი. ღმერთმა ევა მენა შემაჭამოსო. ღმერთმა გამჩენელმა ჩემი გაკეთებული საქმე დამანახავო... ასე, პილლე არნა უზამო ვინმეს. ღმერთი იმფრათ დაგანახებებს... მარა ახლანდელი ძლები პრუნყავარაი, სეკრეტარაი არიან. სიბერის არ ემინიან. ამფერ ძლებსა ჭქვა დეეცეს თავზე.

— ეშვგ ოლი ემეგი, ჰაიჯან ოლი ჰაიჯანი მაგა! რა უქნია, დღუყურე ერთი! — რა და, დიდი ხეიტი, ხარ და იყავ!

— მამთილი იტყოდა, შენ მიხდენამდი, ბევრი წვიმა-წყალი ჩამეიარსო... შენ მიხდენამდი დათვი ქუაბში ჩააჯუამსო, უკაცრავლი პასუხია, ყუსურზე არ დიმიხედო, ამითანებს რომ გებნევი. ძუელებიდან გაგონილ სიტყუებ ვიგონებ, კარგსაც და გონჯსაც.

— ერთი დედაბერი დაბერებულა კარგა. გენილსა აღარ უნდა, მობეზრებულნი ყავს. — ეს დედაბერი აღარ მინდაო, იძახის. ლოგინში დანოლილი დედაბერი ფიშმანოფს, ყუელამფერ ყურათხეფს მის თაამინში: — ბალეო, გო, ძროხა დააბი, კვიციები არ მოსულან, რატომ? — კითხულოფს იქიდან და არი. მეენყინეს სახლში დედაბრის ოჯგობა, მოსავლელი არვის არ უნდა, როიცხა ხელ-ფეხი გერჩის და საქმოფ, მაშინ ხარ კაი... მისმა ბალემა გოდორში ჩადვა მეგემ: — ანავ, პაცხა პეიქიმი ყოფილა, ნიგიყუანო და მაგარჩინონაო. ნეიყუანა შვილმა, ტყემი ერთ ფერზე დატია. წამოსლიხან მარტუი შექმინდებო და სახლიდან მისი დიდი ბალეი ნეიყუანა კაცმა. ბალეის ერთიანა წამოვდეს სახლში. დედამისი დატია: — ანავო, შენო აგერ დაჯექიო, მეო გაღმიდან პეიქიმი მეყუანოვო. პანაი რომ აქეთ გამოიდენ ბალეით, გოდორი გედეიქნია იქით, ქუნცებში. ბალემა დააყენა და უთხრა: — ბაბოვ, რატომ გადაადდე გოდორიო. — მე იგირის დამჭირდებო, მეაც შენ ან ანას, რომ დაბერდებით, აქ ამოგიყუან და დაქტეეო. კაცს შეემინდა, მეც ასე არ დემემართოსო, მონახა გოდორი ჩააქდელმა დედაბერი ანაი, მიქიდა ზრუქში და წამეყუანა შინ.

— ახლა ერთიე კარგობის ამბავი ვთქუათ. მუსა ფედამბერის დროს ერთ კაც ყოლია ანაი, დაბერებულა, დაზაფებულა. ლოგინში ბილა ვედარ აწვენს, იმფრათ

გამხდარია. დოუკიდია ზემბილით თავანში. ზემბილი კალათაია, სიმინდის ქუნჩლით მოქსოვილი. ქუნჩლებსა შელებვედენ თულითულ რენგში და დააჭრელებდენ ზემბილსა. ზემბილი ლამაზი რაცხა სათქმელია. — ზემბილში ჩავდვა, ზემბილით მოგიტანო, — კაი ნათქუამია. ჰამნადამბირ კითხავს შვილი ანასა: — ანა, ხომ ჯანი არ გინუხს, სული არ გინუხს, კაი ხარო? — ააფერი არ მინდაო, ეტყვის ანაიცი. ასე ინახევენ დოდოფალივით, სუფთათ. ხანდებან დეიკენსებდა დედაბერი.

ერთ დღეს მუუკაკუნა კარზე მუსა ფედამბერმა. კარი გააღო, გამოიდა, შამეიყუანა ბაღვმა მუსაფერი. კითხა, რომე ეს ვინ არი, რატომ გყავს ასე? — ეს ჩემი ანაიაო, ლოგინში ვერ ვანვენ, გვერდები ტყივაო. დედაბერმა უთხრა: — ღმერთმა შენ გაგახაროს, მუსას არხატამი გაქუადოსო. მუსამ უთხრა: — მუსა მე ვარო. ქალმაც უთხრა, რომე ღმერთმა შენ გაგახაროს, რამითი ნელნადია შენ გიცდი; ვიცოდი, რომ მოსულინა იყავიო. ამ ცდამი არ დამჩა ხორციო, არ დამჩა სისხლიო, შენ მოსლას ვუცდიდიო. შვილმა ამფრათ კარგათ შიმიანახაო, ძალიან გშლი ვარო. მასობაში მოცდა დედაბერი ქალი.

— იყო ერთი სულთან ნენეი. იმან დათვი მოკლა... პურის საჭარში ნადი მიყავს. ტყეში ქონდენ საქონლის საია, ახორი დიდი. გამუაცხო პურები, მიქონდა მანიდობაზე, ნადი ყავდა. გევედა მეგომ, რომ მისი კაცი ღამეში ქოხ ცავს, ღორები მოდიან, იაბანი; ჭამენ. პურს. დეინახა დათვმა, რომ მოდის. ეცა პურის სული; დეინყო ბურდღული. ქალი არ დაფეხვოსო, კაცმა გიეჭენა. დათვმა კაცი ზრუქში მეიკიდა და იბურხლებიან. ამასობაში ქალმა ევედა ქოხში, დაახტა ჩივთა თოფსა, ჩამეიტანა, ამუნიშნა, გეახდა გააყრევი; კაცი ზრუქში ყავდა დათვსა. დათვმა ქალსა ხელი დეფურჩინა. ასე სისხლიანი ხელით მოკლა დათვი. ქალს სულთანაი ერქუა, კაცსა — თოფუზაი. ეს ოლაღ რომ იქნა, მე პანაი ვიყავ. ოლაღ საქმეს ქეია. ხანჯელ ვიტყვი. იგორის სულთან ნენეი პალა ცოცხალ არი. მაქფერი ქალები ბევრი იყუნენ უნინდეღ დროს.

— ცხენი გადავარდნილა და ვირს უყროყინია:

— რატომ ყროყინიო? — რატომ ყროყინიო? იქნება, მენა ამომატანიო.

— ჯარბი დგას მეგემ. უთხრეს, დეითვალეთო. პირველებმა დეითვალეს. — ჩუენც პირველები ვართო, — თქუეს მეორიებმა. მეორიები გურჯებში აღარავინ დარჩა.

— ჩუენთან ერთი კაცი გამოიდა მემლექეთური. ილაპარაკა ხებრები: — ჭოვო, ღორჯომ ნეველიო. მომატყვილეს, დედაბერი მოკვიდაო. გამევექეც სახლიო. მუელ ეზოში, გამემეგებეს ბადიშები, გელინი, შვილი. არც ერთი თულამ არ დეინახაო. ჰამა მემრე დედაბერი რომ დეენახევი და, ფალტანიოთ გაყვასილეთ თუალეებიო... დედაბერი ბერდებოდა, ვირს უკულმა შექდებოდაო, — ესაც გიმიგონია ძუელებიდან.

— ერთ დედაბერსა დაცინებდა დედაჩემი. მეგემ ბერი მუუკდა და ტიროდა ბერსა ხმამალლა. ხალხი იცინოდა მეგემ. ჩუენში ქალი კაცსა ხმამალლა ვერ იტირეფს, სირცხვილია. ამ დედაბერსა ზოვლი ყუარებია მისი ჩანჩრავი ბერი და ტირის მეგემ: — ბერო, ბერო, შენი მოტანილი ყერო, ბუხარშია აყუდებული!... ცეცხლაპირ რომ დაუდებოდი და დახარხლედი, ყართოფილა მეგონებოდაო... დღრობლებ რომ გადმოყრიდი, საათის ქოსტეგი მეგონებოდაო... ზოფაი უნდა დედაბერსა, რა ატირეფს ბერსა!... ქალაბანი, ქალაფმუტე, კონმარუხე, მძუხეო, ამითანაზე იტყვიან... სიკიღის ჩარე არ აქ, რას იხამ. მეც მომიკდა ბერი, მარა არ მიტირია, შვილებიდან, მეზობლებიდან მცხვენოდა, უჩუმალი ვტიროდი, ჩემთათვინაი.

— დავაყაფანო ოჯალი, არ ქცივა?

— ლოცვაზე დავდექი, ჰამა ბაღვმა იტირა და ლოცვა მოვშალე.

— ჰანი დავბრუნდია უკან?... ბნელეთაში ტყემალ რეკავო? — დიმიძახა.

— ერთი პრატი გაათხვეს მეგემ. ცოტა მოსეფილო ყოფილა, ძალიან შეჩქარებია კაცთან მისლა და დღიეფს ითილიდა მეგემ: — დღეს შაფათი, ხუალ კვირაო, ზეგაც

ნიმიყუნაბენ და დრანგდა ჭჭიო, დუუკრენ მუზიკასაო.

— ცხვერფეს რომ პეშელი დიხევეა, ისე იხველეთ ახლა!

— მეგრე დაფონადდენ დაბანჩებო... ავანტყოფი ნყალში რომ შახვალ, ავანტყოფობა ნყალს უუყვებო, — იტყოდენ ძუელები.

— ზოგი ლაზები ლაზურათ აღარ ლაპარიკობენ, გურჯებიც ბევრი ასე იყებიან. მარა სიტყუები შერეგია. ერთმა თურქქა თქუა: — დოდოფალივით გოგეები მყაცსო. — რა არი დოდოფალიო, — კითხეს. უთხრეს: — შენ გურჯი ყოფილხარო. თურქმა არ იცის „დოდოფალიო“.

— ჩუნენმა ძუელებმა თურქქა ბევრმა არ იცოდენ. ჩემ ნენემ არ იცის მეგემ თურქქა და ერთ თურქის ქალსა ებნევა პირზე ნასასმელ ბოფაზე:

— ბოფლე, ბოფლე სალესელი (გუალათ აკეთეფს ხელის თითებით), აქ სასამელიო, ებნევა ფერზე, პირზე ნასასმელხე...

— ძუელებიანდა გაგონილი მაქ მემლექეთური ლოცვები გურჯიჯა. — „ზეიდან ძალი ჩამორბოდა, ფეხჩაქმანაი, ბუშაი; თიაქარო, გეზუნეები, ჩემი ბლვი გუუშვი.“

— ხელები რომ დასკდება, ეგზემას ებნევიან იმასა. იმისი ნამლობა იცოდენ. მეიტანებენ მუხის ფაჭას, დაასმენ ცხელ ნყალსა, ნუუსმენ ხელზე და ლოცვილობენ, უკითხვენ: „ეჯელ იყო, მეჯელ იყო, სულეიშანას ბეჭედ იყო; თეთრი ხარ, შავი ხარ, შავი ხარ, რა და რა ფერი ხარ? გამოი, გამიეხვიე მუხის ფაჭაზე. ღმერთია შენი მშველელი, ღმერთია შენი მშველელი“. სამჯელნა შუუბერო.

— მე დამტიციწილის ლოცვა ვიცი: „აღამ დეიბადა, შუიდი დეიძახა, შუიდი ნყაროს ნყალი ერთათ მიეყარა, ძარღვი გეიხსნა, ბილმა მიეყარა...“ ხელებსა ერთმანებზე შუუყრი და მონეე. სამჯერ იტყვი, ღმერთია შენი მშველელი და სამჯერ შუუბერაე. მორჩება ავატყოფი.

— მუსაფორინა გიყურადეს, საჭმელინა აჭამო, ღამენა გაათევიო. თხუელიც გამეიარს კარზე, იმასაცნა მიცე ფარა, საჭმელი... შენი მიცემული პურები, იმ დუნდას ცხელ ქუაზე რომ გალოციებენ, ეგფარება... მადლი საქმენა ქქონდეს გაკეთებული და ჯენეთში ნახუალ.

— მე ერთი ძმა მყავდა, ისიც ძალიან ყურგახრეტილი იყო, ყუელამფრიდან ხებერი ქონდა.

— ბიბიაები ლამაზები მყავდა, დიდუნები იყუნ. ახლა ნესლი დაპანანაედა, აღარ იზდებიან.

— პუდუდი გეიხსნა, სარფის კარი გააღეს, მარა მე ზათი აღარ მემენრობა მემლექეთში ჩასლა. ბაღეები ჩავლენ, შეიარებენ ჩუენი დიდუნების საფლაგებსა, ნამყოფნ ეგრებსა.

— ეი, კიდი, რამდენ იტირებდა დედი, მემლექეთს რომ მიეგონებდა. აქეთ რომ მოვდოდენ, მეგემ ზღუა გადელებულა, გემი ზღუაში დარჩენილა. ბლვი მომედარა ჩუენებისა ერთი. თაბუთით ზღუაში გუდუგადიან. კდარსა გემში არ შეინახვენ. რამდენი ზულუმი გამეიარეს მუჰაჯირებმა!

-- თავი აღარ ტანულოფს, ტანსიონი მაქ მაღალი.

— ასე გიზმონენ?... ჩემ ჩიჩეგებ შეცივდენ ჰერალდა, ყურები ჩამუყრიან... ჩელთები არ დეითესება. ჩელთები ქეია ტყაყის გადამრობმდი ბრინჯსა.

— ძალ უთხარ, ჩამოდეს, თემიზლული ქნას... ბელქი უყასტა ანამისმა, რა ვიცი, აბა.

— საქონელი გარედან ჭრელია, ინსანი შიანედან... ერთი დერდის ტირილი ადვილიაო, იტყვიან... ეი, კიდი, შვილო, შაი. უცოდვო ინსანი არ იქნება.

— ბაღეებმა არ იცოდენ თურქქა. მაამისმა ეროზე გაგზავნა, ქესარი მეიტანეო, უთხრა. ვერ მისდა მერიემაი, რა უთხრა ბაბომ. სურუნჯზე გაგზავნე მეც. მოიდა და

მებნევა: — სურუნთი ვერ ვნახუ. არ იცოდა, სურუნჯი რა იყო — წითელი პილპილაი.

— თხუთმეტი წლის გოგო ვარ, მივალ ჩობანში. თავზე ვიბურავ კარქა, ვითამ მცხენეია თაველია გავლა. ძიამ მითხრა: — რომ გაგათხებუ, მაგრე მემრე ქენიო. მაშინ თავმოსტრილი არ ვიყავ.

— ადაფაზარის აქიაზ ქაზაში ქვრუჯექ სოფელში ვიჯექით. ზერზელე იქნა. ყოჯა სახლმა წეიქცა. აგერამან გამოვდა ჩუნთან, გედიძრო პალტო, ნეიმკლიავა. თხუთმეტი დღეს გვეხმარა. დანიდან გამოგვათხრევია, დაგვალაგა სახლში ლამაზათ და ისე წევედა. პალალინა ვაქნევიო-მეთქი, ვიტყვი ხანდებან. ზაათი ბეკრი მუსაფირი ქვეყაუვდა. თხუთმეტი ყათ ლოგინ დავაგებდით, დილას მოგკრეფდით, ავბარგევედით. ვრეცხევედით იმდენ სარეცხსა ხელით. მაშინდელი ძლიები ვიყავით ცოდვა, აბა, ახლანდელ ძლიებს რალა უნდანან, ქეიფობენ.

— დევე კურკლებინა მოგიტანონ, ზეითინი, გინდა?

— საბანჯელი გურჯები მარადიდლები არიან. იციან თქმა: — ქომოთ, ზომოთ, როგორ ხარ... ჩუენ მაგფერი ლაპარიკი არ ვიციო.

— მოსტრილი ვყოფილიყავ, დედუნები ადრე არ მომკადრიყუნენ, იმფო მეცოდინებოდა.

— დაფხავებულხარ, ყებმერავო, — დედეს უთხრა ემინ ემიაბ. დედემაც თქუა: — ტყეში გევიარდი, ფხავსიან ხიებ დვენახევედი, ჩემი თავი მაგონდებოდაო. ყებმერა დედეი ფენა იყო. თავზე ბასხი არ ქონდა, იარებოდა მოზიკაით და იყო.

— ხეირსუზი გელინი ყავდა. შიერი მოკლა ჩემი ანაი, ვერ მუარა კარქა. ეი, კიდი, სიბერეე და სიბნელეე. ახალი ძლიები მელოგინობაში ხეირსუზედებიან, ახლა არ ჯერულობენ, კარქა არ იცმენ ფეხზე და ტანზე თიბილათ. ზაათი ასე იყო: პურიჭრობიხან რომ დავლოგინდებოდით, სიცხეში საბნებ დაგვახურევენ, გამოგვაშუშვებდენ.

— ზორით ნასეველი ძალღი ნადირს არ დეიკაეფეს.

— ჩუენ ძალიან ჯაპილი, ჩავლილი ხალხი ვყოფილვართ, ფუხარა. მიწის სული უდიან, იმფრათ დაბერებულან... იმათ ხელები დუბუბანიან ინსნობიდან... ჩემი ბაბოი ძალიან მარიფეთიანი კაცი იყო. შვილის ქალი, გელინი, რომ მასთან შევეოდა, ბაბოი ფეხზე ადგებოდა.

— მიწაც მოკდება მეგემ. მოკდება მიწა და აღარ მოქცემს მოსავალს, იდარე გამეეღევა.

— გიმიგონია ძუელების ნათქუამი: — გემი არ იყაბუღეფს კადროსო... აქ რომ გამოიდენ გემით მეგემ, ძალიან გუუჭირდენ ახალი მოსახლობის დანყობა, მარა რანა ექნეს. უკან ნასასალეო ფარაც აღარ ქონდენ და გული დადვეს აქა.

— გერმელათ სულის ამოთქმა აგერემ ქუეყანას უდრის... ჩიბნები ქონდა და მწვალობდა.

— ნუ აქანეფ ბალვ, ნუ! მიეჩოვა და მემრე ზეზე მოგაჯმეიეფეს, ველარ დადეფ ხელიდან.

— სათამაშები ვიცოდით ბლვობაში — საკორნალაი, კოჭბალაი... სანუარაიც ვიციო და ემზუქიც, ორსნავეს ვიტყვიო. „აყუაუა“-ო ვიტყვით, მარა „ყუავეილი“-ო არ ვიტყვით. ჩიჩგე ვეტყვით ყუავილსა... ინა მეთხრომია მე და დამაბინყდა.

— შვილო, მიწა დეიყარე დიდი გორისა, ნესლი მოძეფენე!... ერთი შუშა ჩაისა ორმოც ნელინად ხათრი აქ... დედაბერი ვარ, მარა ორ გელინს ვულირვარ. დავახეკებიეფ ძლიეფსა... მარა ძლიებ არ უყუარან დედამთილები. დედამთილი ძულე ფალაზივით მიგდებულა... ევენცვალე ლმეროსა, მათი სირაც მუა, მათაც გახდებიან დედამთილები და მათთანაი ძლიები ვყოლებიან. ერთი ჰაცხაიდან მაყურებიებდეს ლმერთი!...

— ანასი და ტაკიძეა. ჩემ დამ, სიძემ, ძმამ გეიქცენ გურჯისტანში. მურადი ქეოდა ძმას, დას ნაზილეი, სიძეს სახელი არ მახსოვს. კაცი მოკლეს, ისეგავ. ჩემი ანაიც

ტაკიძეა. — შენ არ დაქტევეთო, — უთხრეს მეგემ ანას. მარა ახლა სამამანა წვედეთნაო. ხებერი აღარ მოსულა.

— იმა ქსოვს ამფრათა. ხუთი წინდი ჩხირით ქსოვს. გენიში იქსოვნება. ჩემიტ-ჩემიტათ ქსოვენ... აპატიკული შავი შალი აცვია იმ ქალსა... გავდელდი, სამი დღეა იქ ვარ... რამითზე მუა პელე?... კარქა ახილებიფეს თუალუბსაო.

— კუტი ქალი და ბალვი გამეიყუანა აქა ერთ კაცმა. თვითან გედევდა უკან, გადმულა, დეიბარა, მარა ველარ გადმოვდა. აქ დარჩენ საცოდევავთ. ბალვი გეიზარდა გეთიმობაში. მოწყალე ღმერთს გეთომი უყუარს.

— ესეც არ ჯერულოფს ახლა... თვით არ იყო ძმარი, შიან ჩეხსხა წყალი. გულის ტამრები დაყაფანულებულა... მაშინ ვერ ჩეიზუხუმე ე ჩოქოლათაი?

— მემლექეთში დაგაბარონა ხისიმებთან სელამი. ბელქი იმათთან ახლოს ხარ და არ ვიცით.

— ის დედი თუფექჩიქონაქში კაკლი ძირში ჟღომილა, ციციელი დაცემია და მომკდარა.

— ნაბლანიდან წყაველოლი ყოფილა. აქ წამოსულია ზექერიანი, თუფანაი, მეჯინურაი. ესენი ჩემ წენესი ემიები იყუნენ... ერთი ემიანი ზოვლი განწყვეტილი კაცი ყოფილა, იგიითი, ძრიელი, შუუშინებელი... ძუელი სახელები ზოგი მახსოვს: მათაი, წინწაი, ყიაფეთაი, ხატოი, თოთოი, ფიდევსაი. თოთო წენეი დელიალებიდან იყო. ქურთ აჰმედ ჩაჰმის ქალი იყო ოლადავრიდან. ქურთაჰმედ ჩაჰმი იყო, ქურთოლლებ ეტყოდენ. ერზუმუმიდან ყოფილა, ოსმანლის დატველი ფინაგენტი. იქ დასახლებულა. თოთო წენეი მესამე ქალი ყოფილა. წინაი ქალები მოკდენია, ბაღეები ყოლია იმათიდან. ერთი შაქირაი პირველი ქალიდან იქ დღუტვეია, ორი აქ წამუყუანია — ასანაი (თუფექჩიქონაქში) და ყემბერაი. თოთო წენედან ყოლია ისკენდერაი. ისკენდერას ნათხოფნი ყავდა ქალათ დღვანიდან ქეზოი, ონბაშოლი შერიფასი და. მისი შვილი ემინაი ახლა ადაფაზარშია, ბიჭი ყავს თაჰსიმაი. ერზუმუმიდან მოსულებ ქურთ ეტყოდენ და ქურთოლლები იქიდან მოდის. უღფეთა წენეი რომ პილაი გათხევებულა ალიაზე, დოდოფლისთვინ ემინაი ჩუუჟდუმლებიან კალთაში. ემინას ახსოვდა ესა. მეც მახსოვს უღფეთა წენეი, ნური ეფენდი დედი.

— მე სულთანაი მქვია, მაკარაძე ვართ, ასე ვიცი. კაცი თურეფი ფუტკარაძენა იყოს, მახალაკეთიდან, ვაფუზი ვართ სოფადი. ცხმორისიდანანა იყოს ჩემი ანაი. იზეთ მაკარაძე იქ არი. ჩემი ძმა ზექერიანი გედა იქა. ერთი მოლა დურსუნაი იყო, ისაც გედა იქა. ვინცხაი იქაერი მათი ხისიმი ფილოტი ყოფილა, ცხმორისელი. ჩემი ანაი იქ დაბადებულა, აიშიე ერქუა, მის დასაც — სალიეი. ერთი ძმა ყავდა დურსუნაი, ისიც აქ წამოსულა. ბაღეები აქ გადმუყუანია, მიბრუნებულა, წასულა მემლექეთში, საქმე ქონა რაცხა. მემლექეთში რომ გასულა, დამრუნა კარები და დარჩენილა იქა. დეი ახლა მომკდარა. იმ დედეს მგონია დურსუნაი ერქუა. ბაიასტაროლლებიც ჩემ ანას ხისიმები არიან... მათი სურეთები აგერ მაქ სკივრი კარზე მიკრული, მარა ველარ მოვსხენ, მემინია, არ გაფნდეს.

— ჩუენა ახლა შუქრის შვილის იბრაჰიმის ოჯალში ვართ, მისი სოფადია დელიჯა. პურეჰში ამაუ ბალაბი დელიჯა, იცი გა? ჩემი ემიაშვილია პასან ფეჰმი გუნემი. დიარბექის გამობარგულა. რომელ სოფლიდან წამოსული ვართ, არ ვიცი. მემრე გავრზარმანში გამეგვარგეთ. თურქების სოფელი იყო. ლაზურ აბლაი მყავდა. იმან იცოდა ყუელამფერი, მარა ცოცხალ აღარ არი. რა გერზე ვიჯექით, აღარ მახსოვს. პასან ფეჰმი წინწანი იყო იჩიშლერ ბაქანი, თქუენი შევარდნაძე დიშიშლერ ბაქანია გა? ახლა მილეთეველია ანკარაში. ჩემი ბაბოი რუსთუმ გუნემია, არიან მემი გუნემ, ალი ეფენდი გუნემ იქიდან გადმოსული არიან. ესკი სოფადი არ ვიცი. ანას დოდოი ქვიოდა.

ანე ანეს ერქუა ფათომაი. ბატია ნენეს უძახიდენ. ბაბოი ადრე მოგვიკადა და? ბევრი იმიოთინ არ ვიცით... გავრზარმანზე ზეპრა ხალაი მომკდარა, რა წია იცი? — გადარჩენილა! — გერჩიკამობო თუ?... ნებეი აბლაიც მოკდა, გვიან შეეტყუე, ვერ მიველ. — ჩემი ბაბოი სმიდა შარაბას. ზარზორში გახდებოდა და იცინებდა: — ლეზაბინა მივცე ქალსაო... სახელი შუშე გიმიგონია. საბანჯეში ერქუა ერთ ქალსა. საბანჯე ილდინენეს თერეფზეა. საბანჯეში ბევრი კახაბერიძეები არიან. საბანჯას ერთი მოლოგნიძეც იყო.

- ბადიშები თელლი დაასახლა... ნურიმ გუშინ ტელეფონი გვიხამა.
- ჩუენ ძუელების ნათქუამი ლექსებიც ვიცით:

— მიჟაყარე თაკარა, ტანში გამაკანკალა;
ცაში მიდის დურბელი, ღმერთო, მოკალ ყრუ ბერი;
გვკამ ძეს, გუუწვიები ბზეს: არ გვკამ ფაფას, არ ვწვე ჯაფას;
შავშალაქო, შალაქო, მოგლეჯილო ბალახო.
თეთრი კაბა მაცვია, არ წემეცხო, ტალახო;
ვისი ბზე ხარ, ვისი თუარე, ვის უბეში გითევეს ღამე?
ბათუმი და გურია, მასვი წყალი, მწყურია.
ჩადი ერთი, ამეიტანე, იქ ჯენენეთის ჰურია;
გოგოვ, გოგოვ, გოგნისა, მასვი წყალი სოფლისა;
წემა წეიმს და ნამი არა, ორ კაბაში გიმიარა.
გოგოვ, შენმა სიყუარულმა კაკალ გულში გიმიარა;
ეს ყანა, დიდი ყანა, გოგოს ბერექეთია,
დარი აქა, მე იქა, თუალის ყდამეთია;
ქათამი კრიახ-კრიახ, მელას მამალი მიაქ,
ერთი ღამაში გოგო, ხელით ნიფხაკი მიაქ;
ბიჭო, ბიჭო, შაქროხავ, დეგეწევი, შეგჯოხავ;
დეღამთილო, თაეროკავ, თითი მომე, გავლოკავ;
პანტა ვაშლი ჭამაში, ფეხი დეეგალე სამაში;
ტომ-ტომ, ტომ-ტომ, ტომარა, გესმის ყურსა თუ არა?
— მესმის ყურსა, მიკლავს გულსა, კარზეც ჩამომიარა.
ჩემ სახლს უკან ერო-მეჩო, მალე მოდი, ჩემი ბეჩო;
...ორას მანათ მეიტანებენ, ჩემ ბაალოს წეიყუნებენ;
ჯუმა-ჯუმა დღეფეში, ჩამოდი ჯამიფეში,
მოქარგული მენდილი ჩამოგიდევ ჯიფეში;
იკითხე, კეკულო, ჩემი დესტანი,
რაფერ გიხდებოდა თეთრი ფისტანი;
თეთრო მამალო, რატომ არ ყოი, ღამაზო ქალო, რატომ არ ტირი?
წელზე ქემერი, ზედან ხენჩერი, ღია ღატე, ქალო, ფენჯერი;
იანერისა რუასა, ნუ გიენდობი თასა, ნურცა ზღუასა,
ნურც და ცოლის ძმასა...

* * *

ბათუმი და ქედა, რომ დიმიჩრა დედა, ღალევე,
წეველ, გავხდი ფირალი, დედა დავტიე ტირალი.
მემღექეთის დერდი, გოგო ღამჩა ერთი, ღალევე,
ჩიტი გავხდი, გადაფურინდე, შიმიბრალეფს ღმერთი, ღალევე...
საყუარელი ვეღარ ენახე, დიმიფინეს შავი მახე,

ლოცვით თები გადავლახე, გამჩენელო შიშინახე, ღალღე...

* * *

ძილო, ნუ მეძინები, ძილო ბატონო,
წახუალ, გეგებუტები, ძილო ბატონო,
მოხუალ, ჩეგესუტები, ძილო ბატონო...

* * *

საყუარელ შენი თითები, შენი შემწუარი ჩიტები,
ნიშნის ბეჭედი დაგაბი, მე ნულარ დემერიდები...
ახალდაბა, დაბაძუელი, იაფინჯაქუემ შამოძუერი...
ჯიფეში მაქ საგარცხალი, არც კლარი ვარ, არც ცოცხალი...

— ამ ღლეცებსა გემი აქ გამომლილი, მემღლექთური სიმღერებია, ძუელების პირიდან გაგონილი. ამ სიმღერებ იტყოდენ, დაბრუნდებოდენ და ისამებდენ ხორომსა.

— ერთი დედი იყო, ჩემ კაცსა ეტყოდა რაცხიფესა და გვაცინებდა;

— ჭოვ, ოსმანავო, ერთი ნენი იყოვო, გევიარდი და დამაყრიდა ტაკეცეცებსაო. მემღლექთში ერთი ჩარი იყოვო, თავზე საბურველიო. ერთი გოგო მიყუარსო, იმ გოგოს ვუთხარიო, მე ახლა ბალზენა ევდო და ბალინა მოვეკრიფოვო. იმანაც მითხრა, რომეგო, ჭოვ, დემურალავ, კონჭლები გადმომიყარე, კონჭლებიო. ჭოვ, რა ექენ, იცივო. ჩამუელ ძირშივო, დავჭყიპე ბლები და დავასხი იმ ჩარზეო. მემრე რა ქნა, იცივო? ძალღივით იჭუნჭყულა, ძალღივითაო... მემრე რა ექნა, ის გოგო მიყუარს, ჭოვო. თხებიდან რომ მუალო, ახლა გევედნა და დვენახოვო. ჭოვ, რომ გევეჭენებო, შალი გამომხრავს აქავრობასაო, ლაჯებსაო. გამომიქნევს ღორჯომელი ნენი ტაკეცეცებსაო: — შენ ღორი-ღორი გამოჯმულო, შენ აქ პაიდან მოხუელო. გრდა ვესიძიები, ჭოვ, ვესიძიებიო. კიდო უჩუმელია მივალო და ისიც ტაკეცეც გამომიქნევსო...

— სირსვილისა ლოცვა ვიცი: — „სირსვილი ხნიდა ყანასა, მიაპობდა ჭალასა, ხარსა ტბიკი გუუტყდეს, სირსვილსაც ძირი გუუხმეს“. სირსვილი ხელზე გამუა, ჰამან უკითხე, გვიარს ისა. ია მარილის კენჭითნა უკითხო. ია ნახშირით, ია ლემსით. ნუუსევანა მარილი, მოწინაბა ზედან, ჰემენ გუუარს, ჰემენ.

— მანუანები ვერ გუუძლევს ტკივილსა. თუალცემულისაც არი ლოცვა: „სახელითა ღითთა, მამითა, სულითა წმინდითა, თუალცემულისა, შინავრისა, გარეველისა, მოსულისა, წასულისა, დამხურისა. მოვდა ქალი, ქალაბნიანი, მოალო კარი, მოარო თუალი, დუუფსე თუალი, დუუფსე თუალი. ცული პირის ნანაჭარა, ცულსა ტარათ ერგებოდა, დანის პირის ნანაჭარა დანას ტარათ ერგებოდა. ჩემი ლოცვა, ჩემი კითხვა (სახელინა თქუა გათუალულისა) აბლას (შესელა) სასიკეთოთ ერგებოდა...“ სურღოს ლოცვაც არი: „სურღო მოიდა ამ დილას, რა მივართუა სადილად? ანკალი, მანკალი, შუიდი თაგვის ბარკალი, ავახტუნე, დავახტუნე, სურღო წყალში ჩავახტუნე...“ კუს ლოცვაც არი: „კუ, კუ, კურკუმალო, პირალმართო, პირჩალმართო, ჩაგაგდფე ქოთანში, გადუღეფ და გაქეფქაფებ, მიქცემ წყალსა, გაგაქროლავ ქარსავეთ...“ უკითხონა, გაათხონა ტაფის ძირი, მუუსევანა ძუძუზე, ჰემნა უკითხონა, ჰემნა უბერონა...

— ანა იტყოდა: კარჩხალელამ ბანცალელას ქალი მიცეს. მოვდენ მაცრები კარჩხალზე. დოდოფალმა გულში გვირუნია: — ღმერთო, ჩემ მიყუანამდინ დედამთილი მოკალიო. მეგომ დედამთილი ევლდა იყო და შეიტყვა. იმანაც დანყეველა: — ჰაცა ხართ, ღმერთმა იქ ქუასვეთ გაქხადონო. გერჩეჟ გაქუაედენ დადიები და დოდოფალი. იტყვიან, ახლავ დაგარან ქვიანსებო.

— ჭკუას რომე არიგებდენ, კარს უკან რატომ დარჩიო... ნახიმე დაიავ, ქეშქენ მორიგდენ და... დაჰა კაი იქნება... მისი ეშვანები აღარ არიან... წაყოლია ფემინ?...

ცხენიან ერთმანებრისა... დაჰა სოფლევში უდარან... ლაპარიკითა, ჰაიდან გამოსულია, მიხდები ინსანსა.

— ერთი ნათუამია: ყურძენი ყურძენსა შეხედავს და გაშავდებაო. ჩუენც ისე ვართ. თურქებში გვევრიეთ და გავშავდით, ასიმილა გავხდით.

— ჩუენ რატომ დეკარქეთ, იცი? ჩუენ ახლა დაპანტული ვართ, იმისთვის ასეა. ჩუენ აქ გამოველით, ადაფაზარ დავეჯეთ, ზოგმა ბურსას დაედა, ზოგმა — იზმირ, ზოგმა — გირესუნ, ზოგმა — ჰად და ზოგმა — ჰად. დეეპანტეთ. ერთ ადგილში არ ვართ, რომე ერთმანებ გურჯიჯა ველაპარიკოთ. ლაპარიკი დაგვაინყდა, სიმლერა აღარ ვიცით.

— ეფეიჯა რამიები მოკრიფე, არ გიშავს.

— ჩემი გუარი ტაკიძეა, აქავრი სოიღია სეზერ.

— ეს ამბობს, რომ ჩუენაო ბათომის შიანედან ვართო, თქუენაო სოფლიდან ხართო. ძუეღებიდან გუუგონია ჰეღბეთ.

— ჩუენ ბითევი ტყიდან ვართ. ზეგნელები და აჭარლები მემლექეთშიც ტყეში მუდარან, აქაც ტყიეფში ზიან. ტყე უყუარან ნამეტარი.

— ხინველები შეტყობილი გაქ? ჩემი ანაი იგირიმ სულალედან არი.

— რაფერ მიყუარს თაფლი?! გამეეტანო დიდი ფუჭი?!

— ამის ბაბოს ხის ფაფრიქა აქ. ისტანბოლის ბეერი დიდი ზენგინია. ესაც დიდი კაპიტალისტია, თქუენში რომ ამბობენ, პილნი კაპიტალისტია.

— არ შენუხდებიან, აგუე არიან ონ ბემ კილომეტრეზე.

— ჩემი ბაბოი ბერამოღლია, ამა რომელი სოფლიდან ვართ, არ ვიცით. ჩუენი ბაბოები იმდენზე არ ილაპარიკებდენ გურჯიჯა, დასაღობა იყო, გვეშინიოდა.

— ჩუენი სისხლი ვერ გავიგეთ, დაკარქული ვართ.

— აჭარლები ქალი თერეფ დეიკაებენ, ჩუენი ზეგნელები — არა.

— სიმლერა იყო ერთი „ჰაიდე, ვიაროთო“; ჩემ დედამთილმა იცოდა. ბითევი არ მახსოვს:

„ — ჩემი ცხენი ასლაშაზი, ჰაიდე, ვიაროთო;

— ფესფუსკული მე არ მაქო, ვერა წამუალო;

— იმასაცა მე გიყიდი, ჰაიდე, ვიაროთო;

— ჩემ ცხენ უზენგი არ აქო, ვერა წამუალო;

— იმასაცა მე იგიღებ, ჰაიდე, ვიაროთო;

— ჩემი ცხენი ჯიხია და ვერა წამუალო;

— ახალ ცხენსა მე მოგიყუან, ჰაიდე, ვიაროთო;

— ერთათ ყოფენას რამე არ ჯოფს, ჰაიდე, ვიაროთო“...

— ამ სიმლერას იმლერებდენ, ჰემაც ისამებდენ. ზოვლი ჰევესიანი იყუენ მემლექეთიდან გადმოსული ჩუენი ძუეღები. ახლანდელები გედეიქცენ, აღარც გურჯები არიან და აღარც თურქები.

საუბრობდენ სულთან და საბრი იავეზები (ფუტკარაძეები), სულთან სეზერი (ტაკიძე).

* * *

— ჩუენი სოფელი იყო ადაფაზარის აქღაზ რაიონის ქლუჩუეკე სოფელი. პანაი, პატარა სოფელი, ასე იქნება გურჯიჯა. სოფელში შუიდი მაჰალა. აქ უდარან კვაშტელები, შუახველები, ზეგნელები — ბაკუელები, მანყვალთელები, ჩხაკოლები.

— ამ სოფელში მუელით ახლა. აქა ჩემი ბიბიაი უდას... დომორვას ტამ?... ქინძანი

დომორვას! ქინძი მარტო გურჯუმა იცის. ვიცით ქალაქო, ფხალობიაი, ჭიშური. ნოსტალიგისთვის ვჭამ ქალაქოს, თვარა ძალიან არ გიმიხარდებდა. მარტო იმიტინ ვჭამ, რომ ჩუენი გურჯები რომ ჭამენ გურჯისტანში... ბუხარში ბორით შეყუდებული სობა იცი შენცა?... ესლა და დავლა მინდა ჩუენი ნასახლიერისა.

— ფარა ბევრი სიკეთუა, მარა არ არი ყუელამფერი — ფარა ჩოქ შედ, ფაქათ დეილიდრ პერ შედ, თურქჩე იმფო ლამაზათ ითქმება ესა... ეს სარაი ბელქიდა იყიდონა ფართი, მარა მე ვერ მიყიდი ფართი. ყუელამფერი ფართი არ იყიდება.

— გუუყურე გალმა! გავრხარმანია ის სოფელი, გაეხარმანი! — ასეც იტყვიან. გაეხარმანი ყოფილა, გაერების კალო-ხარმანი. ბიზანტიის სოფელი ყოფილა. ახლა გურჯები არიან, მეჯიდიე ქვია. დანიდან აფხაზებისსაბაზების სოფელია — ბიჩქდერე. ბიჩქ — ხერხია, დერე — ღელეა, ბიჩქდერე — ხერხის, ხიზრის ღელე. აქ იმფერი ხიები იყუნე, ნიფლები, მუხიები, ორ ხელ ვერ შამუცდენდი... ყარსილოღლები არიან აქა... ეს ჩუენი ნასახლიერი ფერია.

— როგორ ხარ, კაცო?... ხედავ, ბაღებმაც იციან გურჯიჯე... წადი, გედეეჭენე, ჭოვ, ილდინენესთან.

— ესაც სოფელი ფელექლია, ახლა აჰმედიე ქვია... საქარის ღელე ადაფაზარის იქით გადიდა... მონყალე ღმერთმა წყალი ქუეშედან გამაუძრუმლა და დატია ხიდი. ხიდზე გავლაში ფარანა გედეიხანდოთ, მეთისუა მეგემ ვინცხამ. ამისთვის ღმერთმა წყალი სხუაგან გადაადინა... იქ ყოფილა მადლიანი ინსანი.

— აბაზ ჰილმი ფაშის სასახლეში ვიყავით, დიღრუბა ფარკი დეენახეთ, ზოვლი დერებია... ერმენებმა გული გიმიხეთქეს, დაზი გურჯებსა ჩუენ გუუკეთეთო, გამაჰერსეს, ხელეშში ნურჯანაი და შორენაი შემჩა... თურქიეში გურჯი მომღერლები, შარყიჯი არიან. ზულფი ღივანელი ართინელია, ქასეთები ამსილია მის სიმღერებითა თეფშში, ილჰან ირემეც კაი მღერის, ირემეაქ. ერთიც არი ნეჯო. მისი გურჯი სოჯადი არ ვიცი, გურჯია, ხასი გურჯი. ესენი დაბაიჯეთ და ამღერეთ გურჯისტანში.

— შენ გურჯიჯა ლაპარიკ ეჭყირები, გურჯის შივეს ეძეფ. ძუელებისთინ გამოგესტრო, გენახა სეირი, მაგერე დეფთერი ეჯელა ეიმსობოდა. ახლა მე მიდინგლუფ, მარა ჩემიდან რა გამოდინდება. მე თბილისურა მინდა დეელაპარიკო, მარა ბევრი სიტყუა არ ვიცი. თენგიზ აბულაქემ მაჩუქვა ქასეთზე ჩანერილი „ხევისბერი გოჩა“, ვუდინგლუბე და ბევრი ვერ გიმიხანია. ერთი გურჯი ჩამოვდა, დუქანში მოვდა, ბერხან ვილაპარიკეთ. მებნევა: — ბოდიში, ჩუენ დაგაკავეთო. — არა, დაკავებული არ ვარ, გამეებული ვარ-მეთქი, — ვუთხარ და ვიცინეთ. კაცო, ჩაი ვსუათ-მეთქი. — მე ჩაი დავლიეო, — მებნევა. — თურქიეში ჩაის რაფერ დალე-მეთქი, — ვუთხარ. — ერთი ნაცნობთან ტელეფონს დავრეკაო, — მებნევა. — ვერ დაგარეკიეფ ტელეფონსა, გარხიდება-მეთქი, — ვებნევი. მეგემ ტელეფონი მონევა უნდოდა. ჩუენი ლაპარიკი და თქუენი ლაპარიკი ეფერიჯა გადაცეცელია...ასეა, სახელი აღარ ვიცი, სახრაეი აღარ ვიცი, რა ვუთხრათ ერთმანებსა?

— აქავრი გურჯები აქომამდი დეთიმათ ვიყავით, არვინ ქყუაედა მომკითხავი გურჯისტანიდან. ზურზულე დეგეემართა ბევრჯელ, სოფლებიც დეინუა მეერჯელ, მარა გურჯისტანიდან ვინმემ არ მეკითხა ჩუენი თავი. აქავრ ერმენებსა ვინმემ ბანალი რომ ნუუკეკოს, დუნდა მემლექეთის ერმენები დადგებიან ფეხზე: — კაცო, ჩუენ ძმებსა ღეზებში ამყოფენებ თურქიეშიო. ჩუენა არვინ ქყუავს მომკითხველი. მე რომ ძალიან გიმიჭირდა, საფრანგეთის ქართული კათოლიკების დერნელი დემეხმარა. თურქიეში ძმა ძმას არ მიხედავს... ახლა სარფის კარის უმუდი გუაქ. ბელქი ვინცხამ მეკითხოს ექესი მილიონი გურჯის ხებერი თურქიეში.

— გურჯიჯა ლაპარიკზე მომაგონდა: ბაბოს რაჰმეთლის მიყავს დომბები|კამბეუები, შამბული. დედაჩემი ებნევა ბაბოსა: — ბერო, მაგან არ იცის ჩუენებურა, გურჯულა,

თათრულა უთხარ, თათრულაო. ბაბოი მინც ებნევა: — შაიდე, ბიჭი, შა, ბიჭი! — მაიც არ ესმის კამბეშს, არ მიდევს ბაბოს. კამბეშმა არ იცის ჩუენებურა... კამბეშმა კი არა, შადაც არი ჩუენ ბალეებმაც აღარ იციან ჩუენებურა, კამბეშებივით გახდენ.

მთქმელი ხასან-ბასრი იავეუზ (ფუტკარაძე) ადაფაზარის ვილაეთის აქიაზ რაიონის ქიუჩუჯექ სოფლიდან არის ჩამოსული სტამბულში. იცის ქართული წერა-კითხვა.

* * *

— მე ოქულში ვიარები, მესამე სინეფში ვარ. სახსნელები ვიცი, გითხრა? შაიდე, ბახალომ, რა გამუა აქედან: „დელე-დელე კურდუმელაი, კოჭდაბალი საქონელი“. — რა არი, აბა თუ ამოხსნი! თუ ვერ ახსნი, დაბმული იქნები ისტანბულში, აღარ გიგიშვებთ გურჯისტანში, იყავ ჩუენთან. ვერ ახსენ? — კუ იცი? ის არი.

— კიოდ რა ვიცი? აჰანდა მომაგონდა: „ტყავი აქ, ხორცი არ აქ, ჯოხ ქამს, ყუსური არ აქ. — თოფი. თქუენ ბურთს ებნევით? „ტაკტაკით მოდის, ტაკტაკით მიდის“. — ქოშები; „ყათ-ყათია, ამა ღუხა არ არი, იქმება, მარა ტყიბილი არ არი“, — ხახვი; „შორედან ჩანდა ბევრი, ახლოდან მიველ, არვინ არ არი“. — ჩიტები; „გუერდიდან ჩანდა ტანები. პირში ჩევედ, თაფლია“, — ბალი. „ჭაჭებში არ ეიმსობა, სახლში არ დეტევა“. — სინათლე; „პანპანაი ჩიტები ყუელა ადგილს ქვას აყრიან“, — ხოშკაკალია.

— გურჯუ ალაფაბეი დომინერე და გურჯის დაზი ვისნავლო, აბა!

მერიემ შენი (აბულაძე), მესამე კლასის მოსწავლე.

* * *

— ეს არი ჩუენი, კათოლიკების, ეკლესია. მეოფრამეტე საუკუნიდან ქართულ, ახალციხიდან მოსულ, კათოლიკებსა უყიდიან მინა ისტანბულში. სათვისტომო გაუქმებებიან. შავლე აკობაშვილი იყო ბოლო ქართული — გამგე სავანისა. კაი ხანია მოკვდა. 1957 წელში დიდი დარბევა იყო ეკლესიისა. გაძარცვეს სავანე. შეეშინდენ, გაყვითლდენ, აეთ გახდენ, შიშით კიბო დეემართენ აქაურ კათოლიკებსა. ახალგაზრდა იყო ჯერ კიდევ შატრი პიო (შავლე) აკობაშვილი, ამა აეთ გახდა ამ დარბევის სონრა და მოკვდა. აკობაშვილი დასახლებული არ იყო, ცოლ-შვილი არ ყავდა... ონდან სონრა სავანეს მააკლდა ხელი. ახლა ცოცხალია შავლე ზაზაძე, მამაჩემი, ახალციხის სოფელ უდედან მოსული. ძალიან მოხუცია, ღაშლი. ვეღარ მოდის სავანეში. მე ვუყურებ ახლა ტაძარსა. ამა ბევრსა ვერ ვაკეთებ... კათოლიკე ქართული მღვდელი გვინდა. ძალიან მინდა იმფო ბევრათ შევხედო ტაძარსა, მარა იზნი არ მაქ თაფრობიდანა, შუქუმათიდანა. თუ ორი ტომარა ჩიმენტო დენინახეს მოტანილი ეზოში, იტყვიან: — შად ნახეთ, რითვინ გინდანან? ეს ტუარი რომ გააკეთე ეკლესიისა, ძალიან გამიბრაზდენ. მაგარი კაცი ვარ, თვარა დამარტყემდენ... ვერ გამიბედეს.

— ეიგარ მაალლი ევი რომ დგას, ისა „დივან-შოტელია“. იქა იყო ქართულების საფლავები, ქართულების თოფრალიშინა. საფლავები გადათხარეს, ქვები ამოყარეს. თრატორებით გაზიდეს, შოტელი გააკეთეს. ზოგი ქვები მე მომიტანეს; ვიციდე, ძუელი მეგონა დაწერილი ზედან. ამა შენ ამბოფ, ძუელი არ არიო, მეოფრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნისა არიო. ეკლესიის ეზოში წყვია ეს ქვები ახლაც. ახალციხელებისა და შავმეთლების საფლავების ქვებია ესენი.

— ნება არა მაქ, გავაკეთო რამე. ნების გარეშე რომ გავაკეთო, პოლისები მკითხვენ, დამიძახებენ. ზემოთ სამრეკლოა გაკეთებული. რატომ გააკეთეთო, ბრაზდებიან. ამას წინათ რაცხაბები მაუშარავთ.

— წინ რომ ადგილია, ჩუენი ვაყუფისაა. ადრე მღვდლების სახლები იყო. ახლა დანგრეულია. ბელედდეს ამ მიწის წალება უნდა, პარკის გაკეთება უნდა, ბელქი შოტელს გააკეთებენ. არ გვინდა დეიკარგოს ეს მიწა. თაფუები ბევრი გუაქ, მარა ადგილები შად არი, არ ვიცი. ვერ მოვნახეთ; ძუელებსა არ მოუნახავან. მძიმე დრო იყო მაშინ.

— აქ ძველად იყო ქართული მონაზონების სკოლა, აქაც იყო მონასტერი. ოცი წლის წინ მონაზონი არ დარჩა. ვერანა გახდა სკოლა, მონასტერი. მაინდინეს ამათი ხელში ჩაგდება. ფრანგებსაც უნდოდა აეღოთ. ნავედი ჰუქუმათში, ვიჩივლე. სხუამ რატომნა წეიღოს ჩუენი ადგილი? ეს მინა საქართუელოს არის-მეთქი... მოვიდნენ კათოლიკე რომაელები. იმათაც მაინდომეს ხელში ჩაგდება. ვუთხარ, ეს საყდარი ქართული კათოლიკების არი-მეთქი. მემრე ერთი ქართული მუსლიმანის — აჰმედ შენის შემწეობითა მიყვიდე ვაყუსა. ფულიც კი გადაიხადეს — ასსამოცი მილიონი თურქული ლირა. ეს თანხა ისევ აჰმედ შენის შემწეობითა ბანკაში შავინახეთ ქართუელების სახელზე. სხუა ვინმე ვერვინ გამაიტანს. გამაიტანს მარტო ქართუელი სასულიერო პირი ეკლესიის ხარჯებისთინ; ეს მინა მემრე ვაყუფიდანა მე შავისყიდერამე გაჭირვება არა მქონდა, ამა არ მინდოდა სხუაზე მიცემა ჩუენი მიწისა. ბელქი ეკლესიის ახლოს რესტორანტს, ქაზინოს, პოტელს ააშენებდა ვინმე, ნაბილწავდა წმინდა ადგილსა. ვიყიდე და აქა ლისე გაეხსენი — „Kurcu Ozel bilgi Lisesi“. ჩემი თუელუა ამშენებელი... თურქული სკოლა არი, ინგლისურს სწავლობენ. ლისეში თხუთმეტი ქართუელი ბიჭია, ცხრა — ებრაელი. მათაც იციან ქართული, იაკობაშვილები არიან. ებრაელი ქალები თბილისიდან მოვიდნენ და მაიყუანეს შვილები. სკოლა 1988 წელს ავაშენეთ. ბევრი რამ საჩუქრათ მივეციტ სკოლასა.

— სკოლა იმიტომ გავაკეთებე, რომ ქართუელები დრო გავა და მოვლენ, ისწავლიან, იკითხვენ. რომ მოვლენ ან ქირას გადაიხდიან და აიღებენ, ან რაღაცა. მაიკითხავენ, რაფერ გაიყიდა. კოფრათივს მისცემენ, აიღებენ თაფუსა. ჩუენთან მოვიდენ ფრანგები, გერმანელები, იტალიელები, იკითხეს, როგორ გააკეთეთო, ასე კი ფასში როგორ გაყიდეთო... იტალიელებმა აინი ადგილი გაყიდეს ოცდაათ მილიონ ლირად.

— შვილებს ვუთხარი, მე რომ მოკვდები და ქართუელები მოვლენ, უკან აიღონ ეს სკოლა... რაც მამინ ლირდა, ამა არ გავატანეით, არ მივეციტო. ბრალია ეს წიგნები. მონასტერაც იქნება შიგან. მოიდენ, ისწავლონ ენები, მიხედონ საქართუელოს საუნჯესა, რაც არი აქა, მუზეუმებში, საცაგებში.

— მღვდლების სახლები რომ იყო, ის მინა უჩუმალია უნდათ აიღონ, იქა ბელედეს სარაი, რა ვიციტო, შეიძლება პოტელი გააკეთონ... საქართუელოდან უნდა მოიდენ და მიხედონ საქმესა. ხუთი წელწაღია ვილაპარაკეთ ყენევაში კათალიკოს-პატრიარქთან, ილია მეორესთან, ახლაც შენ გაბარებ, უთხარი ყუელას, რაფორი დანერე და მირთვი ჰუქუმათსა, მოხედონ ამ საქმესა.

— ეკლესიას აქვს ბიბლიოთეკაც. წიგნები აქა მოქონდენ მეთვრამეტე საუკუნიდან. ახლა წიგნები შენახულია მეორე ყათის ორ დიდ ოთახში. მიხედვა უნდა, მტურეი ჭამს, სახურავიდან წვიმა ჩამოდის. ძვირფასი წიგნები ილუპება, პატრონი არა სჩანს. თხუთმეტი წელწინადის წინ კომისია გააკეთეს. ქართული კულტურის წიგნები დარჩეს, დანარჩენები წილეს. თეული უნდოდენ, ამა არ გავატანეით, არ მივეციტო. ბრალია ეს წიგნები. ქათალოდინა გაკეთდეს, გაიგზავროს საქართუელოში... ანკარაში ქუთუბჰანეში მივედი, მოდიტო, აღწერეთ, უმკურნალეთ-მეთქი. არვინ მოიდა, არ მიხედა... საქართუელოდან უნდა მოვიდნენ, აღწერონ, წიგნის პექიმები მაიყუანონ. პავლე აკობაშვილი რომ იყო, იმან იცოდა, რა იყო. არავის არაფერი არ აჩვენა, ქათალოლი არ გააკეთა, თვითან მოკვდა. ახლა არავინ არაფერი არ იცის. ბრალია ეს წიგნები... რაფორი დანერე ამაზეცა, უშველონ იქნება.

— სამოზდახუთი წლის კაცი ვარ, გული მანუხებს, ღმერთმა მამასწროს ქართუელების ჩამოსლა ამ საქმეზე.

საუბრობდა სიმონ პავლეს ძე ზაზაძე — ქართული კათოლიკური ეკლესიის ზედამხედველი, ცნობილი ბიზნესმენი.

— მე პავლე ზახაძე ვარ, ახალციხის სოფელ უდედამ. 1913 წლის ოქტომბერში არაღელმა მღვდელმა შალვა ვარდიძემ წამომიყუანა ისტანბულში. სამღვდლოდ მოსამზადებლად წამომიყუანა. ისტანბულში ქართული კათოლიკების სკოლა ფრანგის ქუეშევერდომი იყო. ისტანბულში 1915-1919 წლებში დიდი არევ-დარევა იყო, ქრისტიანებსა ხოცავდნენ. ბევრი მონაფე გერმანიაში წაიყუანეს. აქ ორი-სამი დავრჩით. არ მინდოდა გერმანიაში წასვლა. გამოვედი სკოლიდან, საქმე ვიპოვე. ორი წელიწადი სხუასთან ვიმუშავე, ვისწავლე ვაჭრობა, გერმანული საქონელი მოვიტანე, გავაღე ღუქანი, წინ წავედი. მოვიტანე მაკრატილი, დანა, თმის მაქინა, ბევრი რამეები...

ჩუენ ვიყავით რვა მძა. სამი პატარა მოკვდნენ, ხუთი დავრჩით. მე აქ წამოვედი, ოთხი იქ დარჩა. ძმების სახელებია: სტეფანე, ლევანი, ალიოზი, კაკულა. მე პავლე ვარ. დედას ელისაბედი (ელიზავეტი) ერქუა, მამას — სიმონი. ახალი სახლი ქილისადაც შორს არი. სამი ყანა იყო. კუთხეში ტუელი სახლი იდგა. მე მახსოვს, შუა სოფელში იყო. მემრე ახალი სახლი მამაჩემმა ქუევით გააკეთა, ბიძას გუერდში. ბიძას სამი შვილი ყავდა. ბიძის სახელი არ მახსოვს. ბიძას ღვინის სმა უყუარდა, მთვრალობა, ჭიათურაში მუშაობდა. ახალციხე კარგა მახსოვს. ფირალოვი ბაღები მახსოვს. ორი დიდი ბაღი იყო. ქუევით წყალთან ბევრი ქლიავი, ვაშლი, სხალი, ნაირნაირი ხილი იყო. თესამდით ბევრ რამეს: კიტრი, საზამთრო, აყრო, სიმინდი, ბევრი ნაირი. ზევითა ყანებიც იყო კარტოფილისა, პურისა. პურის კალოები მახსოვს. ზაფხულში იაილაში დავდიოდით.

ფიქრებში წავალ ბევრჯერა. მევიარ იქაურობასა. მახსოვს სოფლის ტყეში ერთი დანგრეული ეკლესია იყო, თურქებმა დასწუეს. დედამ წამიყუანა იქა და ვილოცეთ. ტყეში რომ შეხუალ, ერთი დიდი წყარო შეგხადება. იმ წყაროს წყალი მწყურია ახლა... ბევრჯელ სიზმარში მესიზმრა. ამ ბოლოხან დამესიზმრა წყარო, ამა ვერ ვსვი, დაკეტილი იყო. დიდი ოქროებით იყო დაფარული. ოქროები კაი საქმეა, საქართულო სინათლეში გამოვა. მარა დაკეტილი რომ იყო და ვერ ვსვი, ეს არ დამწონდა... ესა საქართულოსთვინაც არ ამბობს კარგსა. რატომ იყო წყარო დაკეტილი? ჯერჯერ იმაზე ფიქრებდა და ვერ გამოიგნია... ჩემი ყინსმათი აღარნა იყოს ჭლებთ იმ წყაროს წყალი... გადანყევტილი მაქ, ამ წელიწადში შემოვიდე საქართულოში სარფის კარიდამ. ზღუით წაველ ბათომიდამ, ხმელეთით მოვალ... მე ახლა ძალიან იაშლი ვარ, ოთხმოზდათოთხმეტი წლისა ვარ. ამა ჩემი ბადიში ტურისტი მოვა საქართულოში, პექიმია, ამერიკას იკითხა პექიმობა. იმასნა წამოვეყვე, გზაში მიპექიმებს, არ გამჭირდება. ეხლა კაი მოდით, ძალიან გამახარეთ. საქართულოდან მოსული დიდი ხანია აღარ შემხადენია...

— მეც საქართულოდან ვარ, პავლეს მუღულე. დედა ქართული მყავდა — ბუეანოვის ქალი, მამა — სომეხი, ახალციხელი ჩილინგაროვი. დავიბადე ისტანბულში, კათოლიკების უბანში. ქუთაისში და მყავდა გათხოვილი, ოცხელსა ჰყავდა. მეორე და ახალციხეში იყო. ორი და მოლოზანი იყო აქა. დიდი და მოლოზნების უფროსი იყო. ისწავლა საფრანგეთში. ჩემი ძმა რუსეთში მოკვდა... ორი შვილი მყავს, ქალ-ვაჟი. ვაჟი სიმონია, ქალიც აქ ცხოვრობს. დედა და მამა საქართულოდან მოვიდნენ, ახალციხიდან მოვიდნენ.

— ისტანბულში ქრისტიანი ქართულოდა ძალიან შეთხელდა. სამასი-ოთხასი კათოლიკე თუ იქნება, ორთოდოქსებიც არიან ცოტა. ქილისა გუაქ, ამა მღვდელი არა გყუავს. ეკლესიაში შენახული გუაქ ამშენებლის გული. ეს იყო პეტრე ხარიჭიანთი (ხარისჭარაანთი). ტუელი ეკლესია იყო, მე-18 საუკუნეში აშენებული. პეტრემ ახლა გააკეთა. რუსის გენერალი იყო პეტრე, დიდი ფული მოიგო, ეკლესია და მონასტერი გააკეთა. ალფონსი ხითარშივილიც კაი კაცი იყო, ბევრი შესწირა ეკლესიასა. ახლა ჩუენ მუგდებთ ყურსა ეკლესიას.

— მღვდლებსა დედალი ქონება ქონდენ, გაანიავეს, ბევრიც დარბეუებისას დაიკარგა.

დარჩენილი გუაქ ქართული ნიგნები. ამათ მოვლა უნდა, საქართველომ უნდა მიხედოს მის საუნჯესა, მისი შვილების დანატოვარსა.

— ზაზაძეებმა მომწერონ წერილები, ახლა სამიში ხომ აღარ არი ესა?! მე ჩავალ უდემში, ჩემი შვილები ჩავლენ, მოვილიან საქართველოსა.

პავლე ზაზაძე და მისი მეუღლე. პავლემ იცის ქართული წერა-კითხვა.

* * *

— ჩუენი ძუელების ნათქუამი სოფლების სახელები მახსოვან — ჩაქვი, შუაი ბათუმი... ბითუმე იქავრობა მაგონდებუ, ბაბუას ბაბუას ადგილები მენატრებუ. მე იქა ვოლი ჩემ თავსა. მე მალენა წედებუ ბათუმში, ნათესავმა დამპაიჯა... გურჯები გვენატრებიან, პადეი და-ძმანები ვართ. გეიყუარან უდუუნახევი ძმები. გულით გვენსნებით, იმათ რომ დვენახათ... მე ძალიან მინდა გურჯი მის თავრობას დეიყენებდეს თავში, სხუანები ნულარ გვაძუებენ... ჩუენი გაგონილი მაქ, გურჯები მათათვინიანი გენყობას პვეესობენო, ლმერთით, მონყალე ლმერთის საპესით იქნება ესა... ჩუენი გურჯი მილლუთიც მიხებარება გურჯისტანსა, ჩუენი ჰუქუმათიც მიხებარება გურჯის გამორიგებაზე ხალხსა...

— ოზგური ვართ, ყუელამ ოზგურობა შეიყუარა, რუსმა მის ხალხში, შიში აღარ გუაქ რუსიდან. სივთა ძალიან გვემინოდა. რუს ხალხსა სივთა რომ გვენახევიბდენ გლახათ, ისე არ ყოფილა. სივთე ბათუმში ნასლა მემინოდა, ახლა მიხარია, ჩემ ოჯალში მივალ-მეთქი, მიხარია.

— რუა ნეულინადა აქ სასტუმრო მაქ. სივთე იზმირში მქონდა სასტუმრო. ოთურაი გიგინიშვილი (ოთარ გიგინიშვილი — პროფესორი) ჩემთან მოსული იყო, თურქ თარბი პროფესორი იყო. მაგან დამპაიჯა. შემემინდა და ვერ ნამუელ.

— „ულუ ოთელი“ ქუია ჩემ სასტუმროსა. თიფლიზელმა ძალიან იციან ჩემი სასტუმრო. ჩემთან მოვლიან. მე სულ ყუელას ვემსახურები. დახმარება კარგი კაცობა არი.

საუბრობდა რასიმ მაფიზერი (ხალვაში).

* * *

— მემედ-ემინი ვარ, ქაია (მაკარაძე). ჩუენ ძუელებსა ალიკოშვილებ ეტყვიან, სულ ძუელი გუარი მაკარაძეა. ოლადავრიდან ნასულა ჩემი დიდი დედეი.

თურქიემი რომე გადასულან მუჰაჯირათ, მალე ომი გამოსულა. ჩანახქალეს ომი გახსნილა. ბუერი ბიჭები ნეიყუანეს მეგემ იქა ჩუენებურები. ჩემი სამი დედეიც ნუყუყუანიან. სამნივე იქ ომში დეილუშენ. იმათი ოჯალი დაყაფანდა... ათას ცხრაას ათის ჩივდმეტზე ნიკოლაი მიორე დახრიტეს რუსიანი. ჩუენი დილუანები თურქიემი დარჩენ. ფარა არ იმოვენბოდა, ვეღარ გაჩუენდენ. ნამოსლა მუუნდენ უკან, ჰამა უფარობამ ხელ-ფეხი შუუკრა. მათი ლაპარაკი სულ საქართველო იყო. მიეკონებდენ მემლექეთსა და ტიროდენ. მაშინ თურქიესა ბევრმა უღალატეს, უფუშტეს; თურქმაჰაც უღალატა ბილა თურქიესა. ჩუენ კაფუკაზ ხალხმა არ უღალატა, მაგრათ დადგა, ომი ქენს... ჩუენ დედეების სისხლით შამონწერილია თურქიეს სინორის მინები, ჩუენ დედეების სისხლით მორწყულია. ამითვინ ჩუენა აქედან ადგომა და გურჯისტანში დაუდომა არ მოგვირდება... ჩუენ აქნა ვიყოთ. სხუას არ დუუტეთ ჩუენ დედეების სისხლით მორწყულ მინასა. ჩუენ გვინდა, რომე ჩუენ აქა კარგათ ვიყოთ, თქუენ იქა კარგად იყოთ, ერთმანებთან გედევდეთ, გადმოვდეთ, კაი მეზობლობა ვქნათ... თქუენა იქა ერთათ შეიტოკეით, ძმა გახდით...

ახლა ისნა გითხრა, ჩუენი ხალხის აქედან ნასლა, ჩუენ ხალხმა რაფერ ნევედენ. მაშინ ოსმანლი იყო აქაც. ოსმანლის და ჩარ ალექსანდრ მეორეს დროს, 1877-ზე, ომი იქნა. იგირიმ ომში ოსმანლიმ დაკარქა ბათუმი. ყარს-არდაჰანი, ბათუმი რუსმა

დეღიზაფთა.

თურქიეში სულთან აბდულ ჰამიდი იყო მაშინა. გენერალი ყავდა პუსეინ ავნი ფაშა. თქუენშიც გრანდუქტ გრანემჟი იყო. ისტამბულში ადასთოფენეს ევმილქოგ არი, თიარები ჩამოდან აქა, მოვლენ-ნეველენ. ამათ მიეყარეს ადასთოფენეში, მორიგდენ იქა. თქუეს ქი, ბათუმი, ყარსი, არდაჰანი რუსეთისნა იყოს. რომანია, ბულგარისთან, სირიისთან — ამათმა თავრობაზე მათთან გამორიგდესნა. ერთიც, 245 მილიონი რუბლე-მანათი თურქებმა რუსეთსნა მიცესნა. ეს რომე ამურათ შერიცება იყო, სამი მართი იყო 1878 წელზე. მორიგება რომე იქნა, თქუეს ქი, ზოგას ოსმანლი უნდა, ზოგას რუსეთი უნდა. მინცხას ოსმანლი უნდა, ოსმანლის გედევდეს. მინცხას არ უნდა, რუსეთში დარჩენ.

ომის დროს აგერამ წელწანდზე აგერამ ბათუმის თერეფ გჷრჯუჷ აჰმედ მუხთარ ფაშა იყო. იმასა ოცი ათასი ჯარი ყოლია. თრაქდას თერეფსა კიდო გჷრჯუჷ გააზი ოსმან ფაშა იყო. ეს თოქათლი გიორგი სააკაძესი აქედან, გჷრჯუჷსტანიდან, გადაყუანილი ხალხი არიან. იმაჰაც ოზდახუთი ათასი ჯარი ყოლია. აგერამ ორ ქართულ ჯარების უფროსებმა იმურათ ომი ქნეს ქი, რომე ჩარ ალექსანდრ მეორემ აურუჷნას დუღუძახა ქი, რომე ოსმანლიმ გაბეშდა, ჩუენ ხელში არი ზრისთიანობა, ისიცნა აპუართვის, დეგევენმარეთო. ამა მაშინ იმურეი დრო იყო ქი, ფადიშაჰის ახლოზე ხალხი იყუენ, ამ ორი ქართუელის ლამაზი ნაქმარი ომი ვერ გეიტანეს. რომ ვერ გეიტანეს, იქიდანაც გამოჩინდა, რომე აგერე ორი ქართული ფაშა სებერ აგზავნიდენ ისტამბულში: ხალხი კდებიან, ჯარები შიერი არიან, ჩუენ ჰემ თოფი გამოგეგზავნეითო, პემდა საცქელიც გამოგეგზავნეითო. უწერიდენ ისტამბოლში ფადიშაჰსა, ამა არ აძლევდენ ნანურავს ფადიშაჰსა; ნამომხარება უნდარან და არ აძლევენ. ამურათ საჭამადი უგამოგზავნობა, ახალი ჯარი უგამოგზავნობა ჩათინი დარჩა. ომი დაკარქეს ოსმანლიმ. იშტა მაშინ მიეყარეს ქი ეს გენერლები აიასთოფენეს, ახლანდელ იემილქოიში. ჰავა შეიდანი არი ახლა. იმურათ მორიგდენ. ეს მორიგება ორმოცი წელწანდინა ყოფილიყო. ჩუენი ისტორია იხე ნების. მინცხას თურქიეში გადასლა უნდოდა, დედევდოდა. მაშინ იშტა ჩუენმა დეეფებმა ოჯალი გაყიდვა, დატევა დინყეს. ოჯალი მის ძმას ოსმანას მიაბარა, ჩემი ისუფ-დედოი ოლღუშლით, ბადიშების ერთათ, ბათუმიდან ზღუით გემზე დამეადარან, ისტამბოლ მოსულან. მემრე ბურსას თუფექჩიქონაქში დამედარან.

თურქიეში, ოსმანლიში, წამოსულ ხალხსა ეგონენ ქი, კიდო გადმუალთ საქართუელოშიო. ამა ბოლშევიკებმა, კომონისტებმა კარები დააყაფანეს. ჩიტმა ველარ გადმოფრინდა ბილა აქეთ. მე ბალეი ვიყავ, აქედან გადმოსულები რომე იტირებდენ, ჰალადვენ მასხოეს. ბათუმის მოგარენაზე სულ ტიროდენ: — ეი კიდი, მემლექეთო, შორედან ვიცეციკირებით, ველარ გნახეთო. ჩემი ნენეი იტყოდა: — მემენატრა სულ ყუელაი. სამოცი წელწანი გახდა, ვუცდი ქი გეისხნას ჰუდუდიო. საზღუარი გეისხნა, ამა ჩემ ნენეს აღარ მეესტრა, მისი ბადიში ძელიაი გადმოიდა მემლექეთში.

საზღუარი რომე გეისხნა, ჩუენა ბდრამი ქექონდა. ჩუენა, თურქიეში ყოფნიარე ქართულებსა, ერთი ფეზი მაქ გუაქ, გჷრჯუჷსტანში, ერთი ფეზი მაქ გუაქ. ჩუენი სული, გული მაქ არი, მემლექეთშიო. ჩუენი დედეების საფლავები მაქ არი.

1903 წელწანდზე გადმოსულან ჩუენი ძუელები. სულთან აბდულ ჰამიდი მიორე იყო მაშინ. მისი ნენეი, დიდანაი, ყოფილა გურჯი, ფერთევენდალ სულთანა. ამასა უთხრომია ქი: — ბადიშო, მე შენი ნენეი ვარ, შენც ფადიშაჰი ხარ. ეს საქართუელოდან გადმოსული გურჯი ხალხი, ჩემი სისხლის ხალხი არიან, ჰემდა მაგარიო ხალხი არიანო. ბრძოლუებიან, დუშმანის ნულარ გემინია, ამა ჰაცხა კარგ იერზე დააუღმლებ ესენი, კაი იერი მიეო. გერჩექ იემილ ბურსას მოსულან ენწული. სხუა მილლეთის ხალხი გუუქცევიან აქედან. წინწინ მანავეები, მუჰაჯირები ყოფილან აქა იმფოსერთი...

ჩემ დიდ დედესა ომში სამი ბადიში გუუგზავნია. სამნივე დალუმპილან. ჩუენ ახლა ოზდაშუიდი ოჯალი ვართ. რომე არ დალუმპილიყვენ, ორმოზდაათი ოჯალი ვიქნებოდით.

ერთი ძმიდან გაგვბრავლებულვართ.

გურჯაღსტანში თურამბეტი ოჯალი გამხდარან, ოსმან დედესი ნამბრაველი, მაკარაძიები არიან. იმფო ბევრინა გამხდარიყავით აქა, ამა თავრობასა შუუბოქაცს თქუენი თავი. ოზდაჩიდეტეში და აღმანისთან ომში ბევრი განყვეტილხართ, ხალხო. ცოდვა იყავით ძალიან. ჩუენ იქა გვესმოდა აქავრი შავი ხებერი და ჩუენი დიდუანები სულ ტიროდენ აქავრებზე. ახლა, ალლაპაშუქურ, გენჯები კარქ გზაზე დგარან, საქართუელოს ცალკე, მისათ ყოფნა, დამოუკიდებლობა უნდარან, ეს მიხარან...

1934 წელში ათათურქსა ხალხისთინ ახალი გუარები გამუყუანია. ჩემი დედი მაშინ სოფლის მუხთარი ყოფილა. დედესა მისთინ გუარი „ქაია“ დუურქმენენებია, მის ძმებისთინ — „აიგული“ (თუარე, ვარდი). ქაია ქართულა „კილდა“, ქაია-კაია ჰემდა კარქს ქვია, კაია — კაი ვართო, იმას ეტყვიან. ისე დარქმულან გუარები. ამა ვიცით, რომე ალიკოშვილი ვართ, ძუელი მაკარაძიები. ცოლი დუმბაძიებიდან მყავს; აქედან ჩანჩალო სოფლიდან წასულა მისი დდი დედი. ნენი შუბნიდან იყო, ფუტკარაძე, ჩემ დედესი ანაი იყო ისა. მისი ბაბოი დღვანიდან ასულა შუბან, იქ დამყდარან, მემრეც თურქიეში წასულან.

რანა გითხრა, იცი? ჩუენ თურქეთლების პირველი ხალხი ვართ. ჰაცხა რომე გასაკეთებელი საქმეა, ჩუენ ვართ იქა. — აგერამ მემლექეთში გურჯინა იყო, რომე საქმე გიციკეთის, — ასე იტყვიან თურქიეში. ჩუენ მაგარი ხალხი ვართ, ერთმანებ დევკავეფთ. ჩუენ ერთმანები რომე არ დევკავით, დაქეფუჭვენ. ჩუენა რომე თურქეთის პირველი ხალხი ვართ, ეს იციან ყულამ აგერაქა. ჩუენი დერნეგები გუაქ: კაკვაზ დერნეგი, ბათუმ დერნეგი, საქართუელოსი დერნეგები. ერთმანეფზე მოხმარება არი. ვთქუათ, თოქათიდანან ჩამოიდეს ქართუელი, ვერ აკეთებს საქმეს. მე გუუკეთებ ჯარის საქმეს, სხუა გუუკეთებს სხუა საქმეს. ასე ვიკავეფთ ერთმანეფსა.

ჩუენ ენამ არ გამეიცვალოს, არ დაგვაინყდეს, სხუა ხალხსა, ქართუელის გარდა არ ვუშვებთ ჩუენ სოფლებში. არ ვუშვებთ ქი, სისხლმა არ გამეიცვალოს, ენამ არ გამეიცვალოს. სოფელში რომ დააყდუმლეფ სხუა მილეთის კაცსა, ია გოგონა ითხვო მისი, ია ბიჭინა დააქორნილო იმიდან. ამიტომ არ ვუშვებთ ქი შიან სოფელში.

ასმუიდი წლის იყო ჩემი ნენი, ჩემ ბაბოსი დედა, შუბნის სოფლიდან. გურჯუსთანში რომ ჩამველ, ეველ შუბან და მეივარი ნენისი ნამყოფის იერები, დვენახე ნათესავები. საფლავეტიც ვნახე ძუელი, მითი ანა-ბაბოსი, დედე-ნენისი საფლავეტი. ჩემ ნენესა ისე დაპანავებული ქონდა გული, რომ იმათან საქართუელოსა ვერ გავახსენებდით, იტირებდა და იტირებდა. ამითინ ვერიდებოდით აქავრობის ხსენებასა. ნენემ, ისე მოკდა, თურქის ენა არ დეისტავლა, არ იცოდა. მეგემ ერთ დღეს მოიდენ თხველი ჯინჯნები და თურქჩა იხვევიან, რომე ჩირა მოგვეციო. წინესა ჩირი ეგონა. ევდა თვანში და ჩამულო ჩირი თხველებსა. ისინი კიდო თხოვენ ჩირსა. კიდო ჩამუტჩანა, ამა რაზ ვერ გახადა, ისინი კიდო ჩირას თხოვენ. მისულა მეზობელთან, უთქუამს: — ესენი ვერ გეცოლვე, ჩირი ვერ გავაძღე, რაც მქონდა ჩირი, მივეცე, ამა კიდო ჩირას მთხოვენო. მეზობელი მიმხტარიყო, ნენესთინ ეთქუა: — ჩირა კუარ ქვია, კუარი მივეცეთ და მოქვეცილდებიანო. ამასა მეიგონებდა ნენი და გვაცინებდა ბაღეებსა.

„გურჯი“ თქმა ჩუენთინ რა არი, რომე იცოდეთ, კაი იქნება! თურქიეში „გურჯი“ თქმა დიდი რამეა!... აქამდინ არ ვიცოდით საქართუელო რაფერ იყო და მაიც ვეიბრობდით ძუელინის ნათქუამებითა. ახლა ვიცით, დვენახეთი და გევზარდეთ თურქიეში გურჯებმა. შევარდნაძე რომე დიმიშლერ ბაქანი გამოვდა, ჩუენ ვიბადრამევით იქა. მე ძალიან გიმხარდა ქი, ჩუენ ყუზეთემ დანერა: — შევარდნაძე-რეიგანის მორიგებისთინ ქართული ენანა იცოდეს რეიგანმა, რომ შევარდნაძე-რეიგან ერთმანებ კარგა შევარგოსო. დუუნერია ყუზეთესა ქი, გურჯმა შევარდნაძემ რეიგანსა ყური უუნინაო. ბიჭი ბადეში ყოლია რეიგანსა და იმითინ. გურჯის ადეთი უქნია

შეგარდნაძესაო. ჩუენ ენაზე, ჩუენ ხალხზე რაცხა დეინეროს, გეიხარია. ვინახავთ ყეზეთებსა გურჯეზზე.

1970 ნელზე ოთარ გიგინაშვილი მოიდა ჩუენ სოფელში. გიგეიხარდა, მალე არ გუუშეით. მონონდა გიგინაშვილსა ჩუენი სოფელი. — ეს ნალია, ბელელი არ დაანგრიოთო, — გეითხრა; — ხის სახლები, ფიცრისა, არ დაანგრიოთო, — ასე დაგვაბარა.

ჩუენ თურქიეში ზოვლი მონეელი, აღირი ხალხი, ყიმეთლი ხალხი ვართ. ჩუენ არ დავაშავეფთ საქმესა. ჩუენ დაქდომილ, ადგომილ იერსა არ დავაშავეფთ. ოდაში თუ ვედავართ და გურჯი შამოიდა, სელამის მიცემაზე ფეხზე აედგებით. ამას თურქები ზედვენ და თვითანაც დებთან ფეხზე, გურჯი კაცი, დიდი კაცი შამოვდაო. ისინიც მიხდებიან ქი, ადგენნა, ქართუელი შამოიდა.

მარტოლაი კაცი მარტონა მოკდეს? არ იქნა ესა! „გაუმარჯოს ქრისტიან საქართუელოსაო“, დვენახე დანერილი, ნანერავი. ჩუენ რას გვებნევით, თურქიეში მილიონ ქართუელსა, საქართუელო ჩუენი არნა იყოს? საქართუელოსა სიზმარში ვნახულობთ, საქართუელო გვესინიშება და ჩუენი არნა იყოს? ეს არ გამოდის კარგა! ჩუენი რა სუჩია, რომე მუსლიმანი გავმხდარავართ. მაშინ დროს მუუსლიმანი მუსლიმანა ჩუენი ძუელეებისთინ, ჩუენ რა ვენათ ახლა? გურჯისტანში აღარ მოგვიშვათნა? მე ჩემი გოგო-ბიჭი თბილისში დავტიე, უნივერსიტეტში. ქართუელათ მინდა გეიხარდონ. საქართუელოს ისტორია ისტავლონ, თამარ მეფით, დავით აღმაშენებლით, გიორგი სააკაძით იხარონ და იქობრონ. საქართუელო ჩუენიცნა იყოს!

მე ერთ გერენალსა საქართუელოს ისტორია მივეცი და სამ დღეს იკითხა იგირი ნიგინი, სამ დღესა. უკან მოიდა, ქითაბი მასაზე დადავა და მითხრა: — შენ ეს მითხარი ქი, მე გურჯი რაფერ გავხდები, ეს გურჯი კაი ხალხი არიან. ძალიან მომინდა ქი, გურჯი გავხდეო. მილიონი ნელი რომე გევედეს, ვერ გახდები გურჯი-მეთქი, სისხლი არ შეიცლება-მეთქი, ეუთხარი და ვანყინე კაცსა... თურქებსა ჩუენთან დათანინება, დახისინება ზოვლი გუუხარდებიან. სულ იმას ელტივან, რაცხაფერ ჩუენინდა ძალი ითხვონ, ან ჩუენი ბიჭები სიძეი გეიხადონ. ჩუენ იმყო შორ-შორ ვიარებით ამ საქმიდან.

ამა თურქიეში სომეხების სკოლა არი, ბერძნებისაც არი, ჩუენი არ არი. რატომ ასენა იყოს ქი? იყოსნა გურჯი სკოლა, ინშალაჰ, იქნება მომავალში! ყურან ქერიმში ნერია ქი, ქართუელი ლამაზი თოხრომა არიო. ღმერთსაც მუუსტემია ჩუენთინ სილამაზე, გულით, სულით. ამფერი ხალხი რომ ვართ, რატომ არნა იცნან? რატომ სკოლა არნა გიგეისხნან? სომეხებმა და ბერძნებმა დინი არ დაკარქეს, მათ დინზე არიან და სკოლაც იმითვინ არ არი მითვინ იასალი. გურჯსა დინი გამოცოლილი აქ, დაკარქული აქ ძუელი დინი და მუსლიმანია გამხდარი. თურქული სკოლა გეყოფიანო, გვებნევიან, ამა ჩუენ ეს საქმე კარქა გამეყუანათნა, ინშალაჰ!

ლაზებსა, მეგრელებსა ქართუელ ეტყვიან, ქართუელების ემიანვილები არიანო, ამბობენ. ამა ჩუენა მინცხამ რომე გურჯიჯა არ იცის, იმა ქართუელ კაცათ არ ვთლით. ქართულმა მისი ანადილინა იცოდეს მეჯბური. ჩუენში კაცი სამსონელი არი, მე ლაზი ვარო, ამბობს. სამსონ ლაზი არ ცხოვროფს. ტრაპიზონ ურუმები იყვენ. იქა ჩუენ იმათა ლაზ ვეტყვით. პანაი რომე ბაბადან ბაბაზე გამოჩხრიკო, კაცი რუმიო. რიზემდე ლაზ ვებნევით. ასი ბინი ბილა არ არი ლაზი. სოფლები თუნა დავათვალეთ, იქნება. ლაზები რიზეს და ართვინ არიან მარტო. ქართუელები სინოპში ბევრი არიან. თამარ დოდოფალი ორდუს მისლამდი მისულა.

გიპრგი სააკაძის ნაკვალევზ

ერთ ხალხმა თუ მისი ისტორია არ იცის, მისი ხალხის ფასობას ვერ მიხდება, ის

ხალხი ჯაპილი, ჩომა ხალხია, საქონელივით არი... მეც ვძეფნი გურჯის ფეხის დანადგამ იერებსა თურქეთში... თურქეთში დღესა თოქათში ყოფილან გიორგი სააკაძის დროინდელი გურჯების თორუნები. ჩუენში გიორგი სააკაძეს მაგროვ პანს ეტყვიან, იანი ფადიშაჰზე პანაი კაცი. გიორგი სააკაძეზე ჩუენ ისტორიაში წერია ქი, 1570 წელში თიფლისის ერთ სოფელში დაბადებულა. იმისი ბაბოი, სიაუში — ალექსანდრე, თიფლისის მერი ყოფილა — ყუმანდარი. ეს გიორგი სააკაძე ძალიან გასინათლებული კაცი ყოფილა. მინიდან ხტომილოფს, ომიდან ხტომილოფს მეგემ ყულამფერსა. ენ ბუერი ომი ირანელეთთან უქნია. შაჰ-აბასის დრო იყო მაშინ. ჩუენში მაშინ ფადიშაჰმა გამეიცულა. მაშინდელ დროს ფადიშაჰათ მესამე მემედი იყო. ოსმან მიეორე ამის წინ იყო. ეს ჩამოვიდეს, ჩამუარჩეს. ჩუენში იმლერებენ იმის სიმლერასა. ვეზირებმა ქნეს ესა უჩუმალი. ეს რომ დუუკიდვან, იმის იერზე მისი ძმა სულთან მეოთხე მურადი გესულა. ის ძალიან გასინათლებული კაცი ყოფილა. ამის პირველი კაცი გურჯუ მემქმედ ფაშა იყო.

გიორგი სააკაძემ მაქა, საქართველოში, ბუერი ომი ქნა შაჰ-აბასით, ამა რაცხა ქნა საქართველოთინ, არ დეინახეს. ყულას უნდოდა, პირველი გახედეთო და ერთმანებ კლევდენ, ფადიშაჰთან ენა მიქონდენ. გიორგი სააკაძის კაი კაცობა, გაზდომა ვერ გეიტანეს. ყულამფერი დუუნგრისე. გიორგი რომე ველარ შერიგდა ირანის შაჰით, ოსმანლის ხებერი ვაგზავნა, მიყაბულეთო თუ არაო. მურად მეოთხემ იყაბულა, გურჯუ მემქმედ ფაშამაც იყაბულა. გიორგი სააკაძე მის კაცების ერთათ თეში დამყდარა ბათუმ. ბათუმიდან ისტანბულში რომე მოსულა, ფადიშაჰს შუუტყვია ადრე. ფადიშაჰი თოფქაფის სარაიდან გამოსულა. ზღუის პირზე სარაი ბურნუ ყოფილა. ჩესულა იქ გიორგი სააკაძე. ფადიშაჰის კაცები იქა სიხარულით ჯარების ერთათ გამოგებებულან. ასე სიხარულით თოფქაფის სარაიში წუუყუანია ფადიშაჰსა. გიორგი სააკაძეს რაცხა რომე გუუხარდებოდა, ის საჭმელები გუუტოფიან. მოზიკაი დუუტევენია. წინნი აქედან გეცესული ქართულები მუუყრიან და უცეკევიან ისინი. მეოთხე მურადსა გურჯუ მემქმედ ფაშასი და თურქან სულთანნი ყავდა ცოლად. ეს მაშინ, ირანის შაჰი ერივენ ვე ბალდად შესულა, ოსმანლის ჯარი დუუხოცავს, იქავერი იერი დუუკავნია. მეოთხე მურადი ძალიან გაბლუებულა. გიორგი სააკაძე წუუყუანია მისის ერთათ. ენ წინ ერივანი უულიან, გიორგის უულია. მემერ ბალდად მისულან, ბალდადიც უულიან ფადიშაჰის ერთათ. გიორგის აღებულია ბალდადიც. დღესაც არი თოფქაფის სარაიში ბალდად ქოშქი. ის კოშქი გიორგი სააკაძესთინ ვაკეთებული ქოშქია, ქი იქ იშუშაოს, იქ დაედეს გიორგი სააკაძემაო. ფადიშაჰსა უთქუამს, ბალდად ქოშქინა გააკეთოთ, გიორგი სააკაძემნა იმცხოვროს იქაო.

ბალდადიდან თოქათ გამუულიან. თოქათში ძალიან ხალხი არ მოწონებია ფადიშაჰსა. გაბლუებულა ფადიშაჰი. ასე უთხრომია: — თქუენ იმფერი კაცინა მოქცე, ქი თქუენ ბითფვი ასე კაი ვაქხადოსო. გიორგისა მინიდან, პარმიდან, სახლების შენეიდან, სისუფთიდან ძალიან ცოდნია. ჰემ ომი იცის, ჰემ ამფერი საქმიები იცის. გიორგი სააკაძე იქ დუუტყვია ფადიშაჰსა. უთხრომია: — შენ ჩემი პირველი კაცი ხარ, ეს ხალხი გაასტორე, ინსნობა ასტავლე, მემრე ჩემთან მოი, ჩემი პირველი კაცინა იყო ყულეთინაო.

გიორგი სააკაძემ იქავრობა გაასტორა. კაი ხებრები მისულა ისტანბოლში. ამისი ამფრათ ლამაზი საქმიები, მართლა სიტყუები, მართლა ხმა ფადიშაჰის ახლოს გენერლებმა, ფაშიებმა ვერ გეიტანეს.

ფადიშაჰსა ერთი და ყავდა, ფათმა სულთანნი. სულთანის ქმარი იყო ჰუსეინ ფაშა. ენზოვლი, ენბუერი ამათ ვერ გეიტანეს გიორგი სააკაძესი გაზდომა. ამათ მეილაპარიკეს, გიორგი სააკაძეს რაცხა დავმართოთ, ვაქაქარვოთ ამ დუნიდანო. ჰუსეინ ფაშამ და ფათმა სულთანმა მამანა ქნეს, სივასნა წევედეთო, იქნა ვიმუშაოთო. იზნი აართვეს ფადიშაჰსა, ჯარების ერთად გამოიდენ ისტანბოლიდან. სივას რომე მისულან, იქაც

ჯარები უურთმევინ, ამდგარან და თოქათ მისულან. გიორგი სააკაძეს ყულე ქონია ქვისა, მარა ყულეს შიან დასაძინებელი სახლები ხისა ყოფილა. თოქათ ლამეში, გიორგი სააკაძეს პაცხა რომე ეძინა, იგირი ალიგი შუუტყვიან. ცეცხლი მუუცემიან ხის სახლებითვინ, დუუნვიან. 300 ჯარის ერთათ გიორგი სააკაძე დამნუარა. თქუენ ისტორიაში ნერია ქი, თავი მოჭრესო. ისე არ არი, დანუეს საცოდავი! ნრველ მე მიველ თოქათ, ვნახევი ყულეს ნანგრევი. გიორგი სააკაძეს საფლავი არვინ იცის. მე მაინც ვილოცე ყულესთან, დევი გუუგზავენე იმათ სულევსა.

გიორგი რომე დანუეს, ფადიმაპა შიტიყვა. მინცხაპ დანუა, ისაც შეიტყვა. ფადიმაპა ემრი მიცა ქი, ეს ჩემი სიძე — შუსეინ ფაშა ვე ფათმა სულთანის ჩამოკიდევით, მოკალითო. ფადიმაპის ემრით გერჩექ მუუკლან, ჩამუუკიდიან.

გიორგი სააკაძე მაგარი კაცი იყო, ჩუენში ასე ვიცით: თოქათ საქართუელოდან ხალხი გადმუუყუანია, იქ დუუედუნებია. თოქათის ქართუელი ხალხი სულ გიორგის გადმოყუანილია. ისტანბოლიდან თოქათი რეაასი ქილომეტრეა, ნამეტარია ბელქიდა. გირასუნზე ახლოს არი. თოქათი ოთობუსი წევა. მიველი, იგირი ყულეში წეველი. გული დემენუა, დამნუარი კაცი დემენუა, გული იმიტირდა. დანგრეული ყულეა. პირ ააფერი არ არი. ალარც იციან, რომე გიორგი სააკაძეს ყულეა. იმის მეტი ყულე არ არი. თამ თოქათ ზეიდან ეჭყირება... გურჯული იციან იქავრებმა. ენშუელი გურჯები თურქიეში ესენი არიან.

გურჯი მეპმედ ფაშა რომე ვთქვი, გიორგის მემრე ირანსა ეს შებძობებია. ერივანი და ბაღდადი ისვენ ირანელე უულიან. გურჯი მეპმედ ფაშას გუუდენია ირანელები აქედან. მემრე ბალკანეთ დანყებულა ომი. იქაც უბძობებია. ბათუმ მოსულა და ხალხი მუსლიმანობაზე დუუპაიჯენია. ბევრი გამუსლიმანებულა. თიფლის ველარ მისულა, ბალკანეთში გუუგზაენია ფადიმაპსა; თიფლიზელებიც მეგომ უცდიდენ ქი, ჩუენაც დაქეპაიჯოს მუსლიმანობაზეო. გურჯი მეპმედ ფაშა მეოთხე მურადიზე წინ მომკდარა. ფადიმაპამაც იმას მიყვა ერთ ნელნადს უკან.

* * *

გურჯისტანში მომწონდა ყუელამფერი. კაი დღეები მიცეს ღმერთმა მემლექეთსა. საქართუელით ჩუენ ვიზდებით თურქიეში, ჩუენ ქართუელი ხალხი ქყუავს, თუალეფში ვერვინ ჩაქვხედავს. მინდა ქი, საქართუელოს ხალხსა, გულში რაცხა აქ, ის მიცეს ღმერთმა. ჩუენი დედიების სისხლით მოზეილილი მინა კარგათ იყოს. გვინდა, რომე საქართუელო მისით იყოს, ერთი იყოს, არ გარიგდენ, არ წეიკინტლონ, ერთი კაცი გამეიყუანონ თავში. გიორგი სააკაძის დროში რომე იყო, ისე არ იყოს. ერთთანა იყოს ქართუელი ხალხი.

ჩუენი დიდუანები, დედიები, ნენიები შორედან ეციციკირებოდენ ზაათი საქართუელოსა. ახლა გზა გასხნილია, რალა გვინდა! მე ორი შვილი თიფლიზის უნივერსიტეტეფში დავტიე, ვაკითხვო-მეთქი. ერთი პეკიმობაში დეინერა, მიერე თექნიქ უნივერსიტეფში. გურჯიჯა ლამაათ იციან, უხარიან ქი, გურჯუსტანში ეჭებითო, უმაღლესი სკოლანა ვიკითხოთო. უნივერსიტეს რექტორმა მიყაბულა, გამახარა, სიტყუა მომცა. აქედან სიხარულითნა ნევედ თურქიეში.

ქართუელებითვინ ღმერთსა სილამაზე მარტო ბუკით და პირით არა, გულით და სულით მუუცემია. ერთმანებ ხელინა გუუნყოთ, დევეხმაროთ. ჩემი გული და სული აქ არი გურჯისტანში. ჩემი ერთი ფეხი საქართუელოშინა იყოს... დღესნა გედევედ სარფზე და ტირილი სულზე ვარ... ყუსურზე არ დიმიხედოთ ლაპარიკობაში, ეს მიყაბულევიით... ყუსურზე არ დიმიხედოთ... ისტანბოლში რომ ჩამოსუალთ, ტელეფონი მომინიევიით; პაცხა იქნებით, მუალ, აქნეე, ჩემ შინ მოგეყუნა.

* * *

ისტანბოლში, ბოლზ ქოფრის აურეფას თერეფ გასლიხან, მარჯუნას თერეფ ორთა ქოიუს მიფერდებაზე ოსმანლის დროს ათასცხრაასის თერთმეტიდან ათასცხრაასის ჩვიდმეტამდე ჯარების უფროსი იყო გურჯი ენერ ფაშა. იგირომის გურჯი სოფადი არ ეცი, ბელქიდა არშვიებში იქნება. ამ ენერ ფაშასა ორთა ქრქუს მიფერდებაზე სახლი ქონებია. მისი გოგო ახალთ იდგემდა ფეხსა. გაჭენებისან იმ მიფერდებიდან, გურედინან, დაგორვებულა, მომკვარა. ენერ ფაშასა ძალიან დანვია მისი გოგო. იგირომ გურედისთინ ენერ ფაშასა დურექმეგია სახელი გურჯუ ქიზ დოქუმუ-ქართული გოგოს გურედი. ახლაც ასე უძახიან ამ ფერსა.

ორთა ქრქის ზეთი ბალმუმეი ქუჩა არი. ამ იერზე ძუელათ ქუჩა არ ყოფილა, მინა ყოფილა ცარიელი. ეს მინა ფერთენდა სულთანის გოგოსთინ — სენიაპა სულთანითინ მის ძმასა — სულთან აბდულ აზიზსა მუუცემია. ამ მინაზე სულთან სენიაპას (ანაი — ფერთენდა სულთან — გურჯი ყავდა) დიდი ქოშქი გუუკეთებენია. იგირომ ქოშქმი მედარა, იქ უცოცხლია სენიაპა სულთანსა. ანაი გურჯი ყავდა და, კაციც გურჯი უნახავს, გურჯუ მაჰმედ ფაშა, ჯელალეთინი (1853-1903 წ. წ.). მის ქმარის ერთათ ყოფილა, უცოცხლია ამ ქოშქმი. მაჰმედ ფაშა იმდონზე გამზდარა ქი, სულთან აბდულ აზიზის პირველი კაცი გამზდარა. იგირომ ქოშქთან ერთი გურჯი ცხოვრებულა. თაფლის მუშებ აკეთებდა მეგომ. ამ მუშებსა სენიაპა სულთან და მაჰმედ ფაშა ქილისაში ანთობდენ მეგომ. ამ ქუჩას ახლაც ამიტომ ქვია ბალმუმეის ქუჩა. სიღლიამდინ აგერაქ ყოფილან. ახლა იგირომ ქოშქსა გურჯუ სენიაპა ქოშქ უძახიან. იგირომ ქოშქსა ამსოლოლში ისტამბოლის ჟანდარმასი უფროსები ხმარობენ, ჟდარან შიან.

ისტამბოლში კიდვენ მიეიფენება იერები, გურჯუ სახელი რომ ქვია.

* * *

— ბაღდათ ქოშქი მეოთხე მურად ფადიშაჰის დროს გაკეთებულა. ეს გაკეთებულა გიორგი სააკაძესთინ, მაგროვ შინისთინ გაკეთებულა. შაჰ აბასმა, ირანის შაჰმა, ერივან (რევან), ბაღდათ ჩამოიდა, ჯარების ერთად იქავრობა დეიზაფთა, დეიკავა. მეოთხე მურად ფადიშაჰმა ძალიან გაბლზბდა. ბათუმ გაგზავნილი ყავდა მისი პირველი კაცი — გურჯი მეჰმედ ფაშა. ხებერი შუთლია ფაშასთინ, თიფლიზ ალარ გედგვიდე, იქიდან დაბრუნდი, ერივან (რევან) გედგი, შაჰის ასკრები გადენე, მე აქედან გიორგი სააკაძეს ერთათ ბაღდათნა გადმოვდე. შენაც ბაღდათ გადმოხულა. ისე ხებერი შუთლია. გურჯი მეჰმედ ფაშას ბათუმ რომ ჩესულა, ბათუმი, აჭარა მუსლიმანობაზე დუუპაიჯნია. ბეერი ხალხი მუსლიმანი გამზდარან. ფადიშაჰიდან ამფერი ხებერი რომ შუუტყვია, იქიდან ერივან გედგულა, შაჰის ჯარები გუუდენია, იქიდან ბაღდათ ჩესულა. გიორგი სააკაძით, მეოთხე მურად ფადიშაჰით მოყრილან. შაჰის ჯარების ერთათ ომი უქნია. შაჰის ჯარები გუუდენიან. იქიდან დაბრუნებულან ერთათ, თოქათ გადმოსულან. თოქათი ძალიან მოშლილი ყოფილა. თოქათი ხალხი დამწყნარებითინ გიორგი სააკაძე დუუტყვია. ქართული მეჰმედ ფაშა, მეოთხე მურადი ფადიშაჰი ერთად ისტამბოლ ნამოსულან. ორ-სამ წელნად გიორგი სააკაძე თოქათ უყურებდა. გიორგი სააკაძე რომ დანუეს, მეოთხე მურად ფადიშაჰმა ძალიან შეწუხდა მეგომ. ბაღდათ ქოშქში მალმალე შედოდა სიმშარისგან, გიორგი სააკაძეს მიეგონებდა.

ბაღდათ ქოშქის ახლოზე ერივან (რევან) ქოშქი არი. ისაც ამენებულა გურჯი მეჰმედ ფაშის სახელზე, შაჰ აბასის ჯარები ერივან (რევან) ქალაქიდან რომ გადენა. გიორგი სააკაძე და მეჰმედ ფაშა ორსნავე ქართულები რომე არიან, ამითინ ბაღდათ ქოშქი და ერივან (რევან) ქოშქი ერთმანების მეზობელია. მეოთხე მურად ფადიშაჰმა ორი ქართული ფაშა — გიორგი სააკაძე და მეჰმედ ფაშა ერთათ იყუენ დია, ორი ქოშქი მეზობელი გახადა, ეს ქოშქები უუშენა. ბაღდათი და ერივანი (რევანი) ამ ორი გურჯი ფაშის საპსითი დარჩა თურქეთის თერეფზე. ამ საქმეს დიდი ფასი მიცა მეოთხე

მურად ფადიშაჰმა.

გურჯი მეჰმედ ფაშა 1603 წელს მისირზე ვალი იყო, მემრე ბელგრად თუნას ბოსნას ვალი იყო. 1626 წელს გახდა ფადიშაჰის პირველი კაცი. მაგერამ დროს გიორგი სააკაძეც დიდი კაცი იყო. 1629 წელს მოკლეს ორსნავე გურჯი ფაშები, ვერ გეიტანეს ამათი დიდობა. 1622 წელს მეოთხე მურადმა ერზრუმ ვალით აბაზა მეჰმედ ფაშით ომი ქნა. აბაზა მეჰმედ ფაშათვინ მორეგია. ეს ომი გურჯ მეჰმედ ფაშამ ქნა. აბაზა მეჰმედ ფაშა ისტანბოლ მუფუყანია, ფადიშაჰითვინ ჩუთესლიმებია. ფადიშაჰსა ეს დუუმწყრევია.

ფადიშაჰის, მეოთხე მურადის, სიძეი — დის კაცი, თოფალ რეჯებ ფაშა, მეგომ ძალიან ვერ ტანულობდა გურჯი ფაშების დიდაკობასა. გურჯი მეჰმედ ფაშისთვინ ბევრი რამე გამუფგონებია. ძალიან ბღებდებოდა ქი, რატომ ფადიშაჰის პირველი კაციაო. მეჰმედ ფაშის ალიგზე გასლა უნდოდა ფადიშაჰის სიძეს, თოფალ რეჯებ ფაშასა. რაცხა ქნა, ვერ ჩამუაგდებია მეჰმედ ფაშა. ფადიშაჰი არ ჯერულობდა მისი სიძის თოფალ რეჯებ ფაშასი თხრომობასა. ერთ ლამეს უჩუმალი გურჯუ მეჰმედ ფაშა მის დაძინებხან თოფალ რეჯებ ფაშამა ვე დაარჩობია, ვე მუაკლევია. აფნი კაცი, თოფალ რეჯებ ფაშა, ვე მისი ქალი (ცოლი) ფათმა სულთან ერთ ლამეს თოქათ მივედნ, სივასიდან, ერზრუმდიდან აწველი ჯარების ერთათ გიორგი სააკაძეს ნაყოფნი თოქათის ცხებეში შევედნ, დანუეს გიორგი სააკაძე და მისი კაცები. თოფალ რეჯებ ფაშა ის კაცია, ვინცხამ ჰემ უჩუმალი მეჰმედ გურჯი ფაშა დაარჩობია (მუაკლევია), ჰემ გიორგი სააკაძე დაანუევია. მისსაქმა კაცმა ორი გურჯი ფაშა.

ახლა ერთი გურჯი ქალების მაგრობის ხებერინა გითხრა. გურჯი ქალი მეტი ყიომეთლია თურქიეში. იმიოთვინ ძალუნ მუუნდებხან თურქებსა, სხუა ჯინსის, სისხლის ინსნებსა ჩუენთან დადოსტება, ჩუენიდან ძალის თხოვნა. გურჯი ქალი ოჯალსა, ქმარსა არ გაყიდის, არ უღალატებს. თუ დაჭირდა, კაცებს გუუდგება ბევრ საქმეში, მეტი გამჭროა, იგიოთია. ისტანბულის დოღმა ბახჩე სარაის მუზეშია ერთი მესხი, გურჯი ქალის ნენე ჰათუნის დიდი რესმი. ახლა იმაზენა გელაპარიკო... ეს ქალი ერზრუმის თურქედან ყოფილა. რუსიე და თურქიე რომ შერზბივიდან 1877-ში, რუსი ასკერი ეზრუმ მისლაშედი მისულან. ერთი მესხი კაცი, ამ ნენე ჰათუნის ძმა, მუუკლან რუსებსა. იარალი ძმა შესულა დასთან. ნენე ჰათუნსა პანაი ბლვი ყოლია და იმის აკვან არნობდა მეგემ. სისხლიანი ძმა რომე დუუნახავს, უყვირია: —ასლანავ, რა დეგემართაო. — ბევრი ყურშუმი ვჭამევიო, —უთხრომია ასლანასა, ნაქცეველა და სულიც მუუცემია. ნენე ჰათუნი სიმნარისკან გარეთ გამუარდნილა, ეზოდან ცული, წალი უუნეგია და უყვირია მეზობლებითვინ: — გარეთ გამოით, რუსმა გაქცქრანსა, ვერ ხედათ, ყუელია ერთი გაეხდეთ და გავედნოთ რუსიო. გერჩქე კაცი, ქალი, ბერი, გენჯი ყუელია ფეზზე ამდგარა და რუს გადდგომია წინა, დუუხოცვან რუსის ასკერი. ნამუუსხრეკიან რუსი, ერზრუმის ხოროსან ქალაქ მოსულან და იქ დამდგარან...

ნენე ჰათუნ ყარა ფათმა ამფერი იგიოთი ქალი ყოფილა. ოთხმოზდა თურამეტი წელიწადი უცოცხლია. ამერიკასი გენერალი მოსულა ეზრუმ და უკითხავს ყარა ფათმასთინ: — კიდო რომ ნამოვდეს რუსი ეზრუმზე რას იქო? — კიდო ისე ვიქმოდო, — უთქუამს ყარა ფათმასა... ეზრუმ შეპერში ერთ დერსა სახელი აქ „ გურჯუ კაფუუსუ“ — ქართუელების კარი. ამფრა დიდი ყოფილა გურჯისტანი... ახლა შიან რომე იჩუბვით, მაგასა ძალიან არ ვკადრულობთ ჩუენა...
მთქმელი მემედ-ემინ ქაია (მაკარაძე).

* * *

— ჩუენებური ერთი კაცი წესულა მოსაფირათ. ცხენით ყოფილა. ხისიმებთან დარჩენილა ერთ კვირას. უთხრობია ხანესაიბისთვინ, სახლშინა წევდო, ეყოფა ამდონიო. ხისიმებს დუუფიშმანან, მოი, კიდო შეეპაიჯოთ დარჩენაზეო.

- ნუ წახუალ, რა გეჩქარება, პანაი კიდევ დარჩიო.
- თექ თქუენ ხათრი არ დაქენ და ვიქნები კიდო ცოტა ხანსო. გეკდა ათი დღე-მოსაფირმა მენადინა ნასლა. კიდო შეპაიჯეს:
- შეეჩვიეთ ერთმანებსა, მოი, ცოტა ხანს კიდო იყავო.
- კიდო გამოვდა ხანი. მესამეზე წევდესნა. ცხენი გააპაზირებია, პეგბაში საქმელი ჩადებია. — ბალები მემენატრენ და წევდენაო.
- ოზანგზე შაუდესნა ჰამან, გარეთ არიან გამოსული ქალები, ბალები, დემშვიდობონა. პანესაიბმა სოზგელიში უთხრა: — რაფერნა დაქვტიონა ჩუენა, ერთმანები ძალიან შიგიყუარდაო. რაფერნა ვიყოთ უშენოთაო.
- დეიჯერა ეს ნათქუამი მოსაფირმა: — რა ექნა, ასე ნუ დამხათრებთ, სუნნეთია დარჩომაო. ჩამოვდა ცხენიდან და პანესაიბსა უთხრა: — ცხენი ახორში დააბით, დავრჩებო, თქუენ ხათრ ვერ დაგარჩენო.
- პანესაიბმა თქუა: — ახორში არ დააბათ, ჩემ ენაზე დააბით, ჩემ მოსაწყვეტელ ენაზე დააბითო.
- ამფერია ხათრიანი მოსაფირის მესელე.
- მთქმელი პუსეინ თუნჯი (შარაშიძე).

ადაფაზარი. სოფელი აპმედიე

- ძუელებიდა იყენ, რომ ილაპარიკონ ხებრები. ესა სოფელი ფელექლია, ახლა აპმედიე ქვია. ადაფაზარის ვილაეთის აქდაზ რაიონის აპმედიე სოფელში ვზივართ სულ აჭარის ზეგნის ხალხი: დაჩიეთიდან, კობალთიდან, შუბნიდან, კვესავრიდან, იაკობავრიდან ნამოსულები. ერთი ყებილე თუ აქ ვართ, ერთი-ორი ყებილე იქ ქყუავს. მარა აქნობამდი მისლა-მოსლა არ იყო და, ბევრი დაგავინყდა, გედევრეცხეთ. ახლა გზიები გეიხსნა, გადასლა გაყოლავდა.
- არ ვიცო, ვერდა ვთქვანა მეგერესა. ჩუენ კობალთიდან ვართ. სულ ჩემი მამათილი ბევრ მეგონებდა, იტყოდა იქავრობასა, იტირებდა... კობალთადამ დუუნერეს მექტუბი აქავრელსა, რა ქნა არ ვიცო... კობალთას ყოფილან ქიძინიძე. ისინი ვართ ჩუენ. უღვანოლები ვართ. არ ვიცით პიდამ არი ეს სოფადი.
- გადმოსულებმა მეგერ ბევრი იტირეს, იგორვეს გზიეფში, მარა ბოლოხან დადევს უმუდი და დაედენ აქა.
- თელი გამოტიალდებოდა, ბაბოი ცოცხალი ყოფილიყო. ახლა აღარ იციან. მამათილიც ილაპარიკებდა ბევრსა. ზაათი პილლეგობა, ერთობა გექონდა, მანიდობა გექონდაო. თიბეში მარტვაი არადროს არ ვიყავითო. თიბეში მემლექეთურ სიმღერებ ვიტყოდითო. გაზაფხულზე თაზე წევდოდით, ვინცხაი მარტოხელი იყო, იმის საქონელსაც წეყუანდითო.
- ბურჰან, წეიყუაი ბაღვი-მეთქი, გითხარ და? ხებერი მივეცეთ. ამისი ბიჭი ხოჯაია, ისაც მოვა. ბელქი ილაპარიკებს რაცხასა.
- ზაათი რა გექონდა. ახლაც რა გუაქ; ნაკა-წუკაი საქმე გუაქ. აქავრი ჩუენებური კაია, იერმანთარზე უმფო კაია.
- აქავრი ბალები სულ თურქა გედეიქვენ. დიდუანების ყუსურია ესა. მე რომ არ მელაპარიკნა გურჯიჯა, გელინი ვერ დეველაპარიკები, ჩუენებური კაია.
- მე არ მინდა თურქული გელინი, ვერ დეველაპარიკები, ჩუენებური კაია.
- ჩუენი ძუელები სულ იქავრობის დერდში იყუნ. გვესმოდა გონჯი ხებრები, ხალხსა იჭირვენ, კლენო, გადაამოსახლეს ბევრიო. მოკლეს-ში, დაწვეს-ში, რა ქნეს ნეტაი ჩუენი ნათესავები, ჩუენი ანაი-ბაბოი, და-ძმები, ჩუენი ყებილე. მეიგონებდენ, იტირებდნენ ჩუენი ძუელები...

- ისაყაი დელიყანილი გამოვდა.
- არსად არნა გიგიშვა, ჩემი მოსაფირინა გახდე. ქათამ ვაკლევით, მადემქი აქ მოხუელ. არ თქუა ახლა, მივლო, მენყინება, ჭადიგამჩენ.
- დავალ ძვილაი ეზო-კარში. დიაჰ და შენ ამოით მალ-მალე!
- ლექსები ვთქუა? რალა მახსოვს დედაბერსა. ამა მადემქი ჩუენებური ლექსები გინდა, გითხრა პანაი, რაცხა მომაგონდება.

**კახამბერზე გადავდექი, იქაც იყო ღულები,
ერთ გოგოსთან დავწვი, ქონდა თეთრი ბუბუები.
მოცვი ფოთლით ნუსხას ეწერდი, დამწიფებულ მოცვითა,
ციცავ, ერთი შაკოცნიე, გევიარ, წავალ ლოცვითა.**

— ჩუენა დაჩიძიებიდამ ვართ, ჩუენი ლალაბა ჩაქველოლი, ისე ფუტკარაძე ვართ. იქიდან წამოსულა მურადი ფუტკარაძე, ხანე ბითვი წამოსულა: ოსკორჯოლები, ჩავდაროლები, ყავიოლები. იქ დარჩენილან ორი ხალაი. ერთს სულთანაი ქვია... იქ წევს თურანდედეი, მურადასი ბაბოი... მე ომერაი მქვია, ფუტკარაძე ვარ, ჩაქველოლი-ჩეთინი. დაჩიძიებში ქუშტაროლი ჩუენ ოჯალზე ზის. ძალიან მინდა გადმოსლა, იქავრობის დანახვა. გერჩექ ისე ლამაზია იქავრობა, ბაბოი რომ მეიგონებდა და იტირებდა?!

— ჩუენ ქუთავრიდამ გადმოვსულვართ. აქ მოსულა ინუს ბოლქვაძე. მე ლისემი ვასნავლი... ქუთავრზე ჩუენი ხისიმები არიან ოსმანოლები.

— დაჩიძიებიდამ ჭედლისანი აქ იჯდა... ანაი დუუტეგია აგზე. თვითან წასულა. მუსტაფაი ყოფილა ჭედლისანი, დემირჯები.

— სურმანიძე ვარ, ოსკორჯოლები ვართ. ზოგი სურმანიძე მეღვექოლები არიან. იქ ბევრი ხისიმები მყავს. მოლა პარუნოლი ასან ალა იყო ჩემი დიდი დედეი, ჩემ წენესი-ალთუნასი ბაბოი იქიდან მოსულია... ახლა მიქელაძე არიან მახალაკეთიდან აბარგული დაჩიეთ. ახლა არიან იმათი ბიჭები, დურსუნასი ბიჭები. ერთი ჩემი წენეი გადმოვდა გათხვებული. მათი ყებილე იქ არიან. ასან ალას ძმები ყავდა, ოთხი ძმა. ყუელი იქ არიან. მერჯანაი იყო ერთი, ის გადმოვდა აქა. წენეი იტირებდა. იქ დარჩა მათი ანაი, ბაბოი. წენეი იტყოდა, ჩვიდმეტი დელიყანილი ერთათ ჭამდენო საჭმელსაო. იქ გარიგდენ... ბევრი ვწერე მექთუბები გურჯისტანში, მარა არ იქნა, იქიდან ჯულაბი არ გამომიგზავნეს. შავამვე მეც ხელი, წერილი რომ არ მომივდა. იქა სურმანიძე მეველდაი არი, ოსკორჯოლი. სხუანები არ ვიცი ქი.

— იქიდან გადმოსული მემედ სურმანიძე, მისი დიდი ბიჭი უსენია იქიდან არი მოსული. მისი ბიჭი ქერიმაი, მემრე ასანაი იშტა იმ დედემ მეიყუანა. ჩემი დედეი ქერიმაი იყო. იმათი ბიჭი იპაილი იქ არი. მისი ბიჭი შარაფეთინაი მე ვარ. ძალიან მინდა ჩემ ხისიმების დანახვა, ჩემ მემლექეთის მოვლა.

საუბარში მონაწილეობდენ ომერ ფუტკარაძე (ჩეთინი), შარაფეთინ სურმანიძე (ოსკორჯუ) და სხვები სოფელ აპმედიდან.

— ას წელსა თუე მიკლია, ძალიან დაშლი ვარ... ეკლებზე ვფდავარ, რაპათი არ მაქ... ვიცი ბარესამი იქავრი. ანაი ცოცხალ იყნეს, კაი იქნება... მე კობალთიდამ ვარ. ფინთი, მიმომტრევილი ადგილები ყოფილა, ამდგარან და წამოსულან იქედამ... ყურბანაი მახალაკეთიდამ არი. გოზო წენეი ყურბან ტაიასი ანაი იყო. ჩემი ხისიმი იყო. ჩემ ანასი ანაი და გოზო წენეი ხალაშვილები იყვენ. მემედ ლავი ხალაშვილი იყო გოზო წენესი. მემედ ალა დაჩიეთიდამ იყო. მისი იეგანი არი ინეგოლში სოფი უსენი ეფენდი, თორუნი

იქ არი... შუბნიდამ გათხვებულა კობალთას... ხინველოლები შუბან არიან, იქიდამ ვარ გათხვებული... გულფეთ ნენი მასხოვს... ესენი ხიმშიოლები არიან, მეც მათსა მისული ვარ, იმათთან ვარ... შუბან ხინველოლი შეიხი ყუელამ იციით. ოთხი ბიჭი ყავდა. ნური ეფენდი იყო ერთი. ხოჯის ბალები იყუნ. შემსედინი ქვიოდა ერთსა, ძუძუნანვარები ვართ... ისუფი, მოლა ნური, მემედაი — ესენი იყუნ იქ. თუ ვინმე იყნეს იქა, მოქეძენონ... ოსმანასი დედა ზეჰრაი აქ მოკდა. იქ იციან ესა... მეველუდაი ხემშიოლი იყო შუბნიდამ, გადმოვდა ჩუენთან. სინორი რომ ჩეიკლიტა, იქ დარჩა. მემერე გადმოვდა.

— ყურბან დედესი ხასი ემააშვილი შაჰია დედეი გამეიქვა მემლექეთიდამ, იჭირედეენ მეგემ. მოკდა ყურბანას სახლში. შაჰიას ინეგოლში პრატი ყავს ერთი. მარა ამათ მეიკდინეს. მახალაკეთიდამ იყო შაჰიანი... გოზო ნენი დაჩიეთიდამ არი გამოთხვებული მახალაკეთ... თუალგამიხოლო რომ იქნება, მოძენის... მე გუუხიტინე, ანე, ე!.. ჩემ მამითლე ყავდა ერთი... ბითევათ იცის, ეე!

— ნიგაზველინი ხიმშიოლები დენიჯაშიც არიან, ფუნდულლიშიც. მეველუდაი, მემედაი, აშმედაი. ესენი არიან ინუს დედესი შვილები. ნიგაზველიდამ ნამოსულან, აქ მოდენილან... ერთი ბიჭი გამოიდა აქა, დედინაცვალი ყოლია, იმა გამოქცევი. პანა ხან იყო აქა, მემრე გეიქვა ამერიკას, სახელი ქვიოდა რესულაი. ჩემ ტაია ქალის დისტული იყო... ჯაბნიძე იყო ღალიბა. „ჯაბნიძე, ჯაბნიძე, დაგვარ ხელი, დავბნიდე“. — იტყოდა ანაი, რეჰმეთლი.

— პრატ დუშახე, ჭო! ამათ საქმელი მივართვათ... ძალიან გომიხარდი შენა, რომ მოხუელ და მნახე, ღმერთმა სისალე მოქცეს... გედეიტაი ჩემი სელამი მემლექეთში, ხისიმი თუ არიან, მოქეძენონ.

— გავრები დედოდენ აქავრობაში... დაჰა გახსნილა გზა, რალა უნდა ახლა გადასალა, ნეტაი გენჯი ვიყო და ნედოდდე. ერთ დედნახედე აჭარასა!!

— ყულამფერი გეჰოვნება სახლში, მოგართვათ საქმელი?!

— გვიან ვჭამეთი. ჰავა-აბლასთან მიყუათი მოსაფირი და აღარ გამოგვიშვა უჭმელი. თქუენთანაც ჩამევიარეთ, ჰამა სახლი დაყრილი დაქვხდა.

— სხალთას ისმალღილი იყო. ის იტყოდა სიმღერას, მისი ქალიც იტყოდა. ძალიან ჭიბონჯი იყო... ლექსები ჰალა მასხოვს, ყაფა აღარ საქმობს, დავბერდი. რაძლა თუ მომაგონდა, გეტყვი: გოგოს ვითხოვ, ქალს — ვერაო, ლექს ვიტყვი და ბანს — ვერაო; ეგ ლამაზი ხასი კაბა ვინ მოგიტანაო... ბანმაროს თებზე თოვლი გათოვლდა, შეყუარებულო, ჰა გიგითენდა;... რასძალა დედაბერი ვარ, რალა მასხოვს.

— კობალთას მოლოლები — ინუს ეფენდი, ჯემშუნ დედეი, — ჩემ ბაბოსი მეზობლები იყენ. მე იქიდამ გადმოვსულვარ ორ-სამი წლის. მუჰაჯირებსა აკვენებით ნამუთყუნანიან ბალები. ძუძუ უნვებიან გემში. რამდენი დახოცილან და ნყალში გუდუყურიან კდრები... ეი, ვას! ეი, ვას!..

— რაძლა მომაგონდა, ყუელამფერი გითხარ. სხუანები დამავინყდა, წევდა...

— იმას ვმასხაროფ... შუბან რომ გახვიდე, მეიკითხე, ბელქიდა ეცოდინებთან იაშლებსა, რასძალა მოხუცებსა: ჩემ ანას ჭრელ-ჭრელი თუალები ქონდა, ლამაზი ქალი იყო, კაკაბას უმახიდენ მეგემ. ამ მემლექეთში გადმოვდა და მალე მოკდა. ანას ემოშვილები დაჩიეთაც ყოლია გათხვებული. დაჩიეთ სუქუთოლოლებში ყოლია გათხვებული ემოშვილები, მემედ ემოსი, ისუფ ემოსი პრატი... შუბან უზუნანოლები არიან; აქაც არიან გაფუთუნებულნი, გამოიდე და აქ არიან გამათარებულნი.

— შენი სული მომართვი, ნენე. თექ დარჩი ჩუენთანა, იმფერ ადგილზე დაქსუამ, რომ ქოშეზე, ზეთი... ერთი გაი, მაგ საქმე გაანყე და მემრე გამუაფუტე აქეთ... ჩუენთან იყავ, ძვილაი მოგიყაუერებთ.

— ჩემ ანასი ანაი ტომემეთიდამ იყო, გულიზარაი... მის ბაბოსა შავ დედეს უძახდენ,

ისე ერქუა ასანაი... კატაროლები ჩემ ანასი ტაიაშვილები არიან. კატარაი ტაიაი იყო ანასი. აქ მისი არიან მემედ-ემინი სულაღე ისტამბულში. კატარას ქალი იყო უზუნანოლებიდან, პესრეთაი ერქუა... აქ ისე ქვიოდენ...

— რასძალა დედაბერი დეენახე გოზო ნენეი. შვილსა ეტყოდა: — ოსმან, გეიფხიზლე, გეიფხიზლეო. ახლა აღარ იციან ამფერი ლამაზი სიტყუები.

— კიდვენ მოით. რომ არ მოხვიდეთ, გეგბუტვი... აართვა უნდა აბა, რანა ქნა... აქავრი ჰედდე ჩეიტანონა მემლექეთში...

— დოხტურიანა მომიყუანოს ჩემ დის შვილმა. ვანახვიონა ტკივანა ფეხი.

— ბარესმი ხებერი გითხარ... მოქეძებნონ ნათესებმა, ახრაბებმა.

საუბრობდა ილღიზ ხიმშიაშვილი (ჩეთინქაია), 99 წლის, მუჰაჯირი ქართველი. ქ. ადაფაზარი.

იშნელებისა და ოშკელების სამშობლოში

ისტორიული ზემო ქართლის შემადგენელ ნაწილს — ტაოს საქართველოს დიდებულ ნარსულს შენებაში ბევრი ბრწყინვალე ფურცელი ჩაუნერია. იგი იყო ჩვენი ქვეყნის სამხრეთ-დასავლეთის მტკიცე კედელი და ევროპულ (ბერძნულ) ცივილიზაციასთან დამაკავშირებელი მთავარი კარი. მისი საზღვარი სამხრეთ-დასავლეთით იყო „გზა ქართლისა“ — „საქართველოს ყელი“ („გურჯი ბოლაზი“), ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთით — გაიურდაღლარი, ცნობილი ქარგა ფაზარ დაღლარის (ყვავევის ბაზარის მთების) მთაგრეხილის ერთი მონაკვეთი (გაიურდაღლარი — ურნმუნოთა მთები). აქაურ მცხოვრებთა გადმოცემით, აქ იგულისხმება ქართველთა მთები, სადამდეც აღწევდა ისტორიული საქართველოს საზღვარი. მდებარეობს ერზრუმის ჩრდილოეთით (იხ. ჯუანშერი, ვახუშტი, ექვთ. თაყაიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი).

ტაო გაშლილი იყო მდ. ჭოროხის აუზის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. იგი მოიცავდა ყოფილი ოლთისის ოკრუგს, თორთომს, იშხანს... ხშირად ტაოში შედიოდა ისპირიც (4, 199). ტაოს სოფლები გაშენებულია მდ. ჭოროხის (სათავეს იღებს ბაიბურთისა და ისპირის მთებიდან, რომლებიც ქმნიან ზეკარს — „გურჯი ბოლაზს“ — საქართველოს ყელს, კარს) შუა ნელის მარჯვენა და მარცხენა შენაკადების ხეობებში, როგორცაა: მარჯვენა შენაკადი — ოლთისის წყალი (გამოდის სვერიდალის მთებიდან და თავისი მრავალრიცხოვანი შენაკადებით ქმნის დიდ აუზს. მას ერთვის მარჯვენა შენაკადები — ბანას წყალი, ყანლის წყალი, სალაჩურის წყალი; მარცხენა შენაკადები — სევრის წყალი და თორთომის წყალი, რომელიც ქმნის თორთომის ტბას) და მარცხენა შენაკადი — პარხლის წყალი (ამასაც მრავალი შენაკადი აქვს. მათ შორის აღსანიშნავია ქუაბაგი და არმენხევი). პარხლის წყალი სათავეს იღებს პონტოს მთებიდან, რომლის უმაღლესი მწვერვალები — ალითპარმალი და მასისი (გ. ყაზბეგი, მარსისი) დაჰყურებენ ღრმა ხეობებში გაშენებულ ტაოს სოფლებს.

მდ. პარხლის ხეობის სოფლებია: დიდელე, დიდხევი, პეტარა ინტკორი, დიდი ინტკორი, ევაწკეთი, ჭილათი, მახათეთი, სარიგოლი, ქისბორეთი (თისბორეთი), ხევმუდი, ოლდემი, ნვევიბარი, არჯევანი, სოროხევი, ვანისხევი, ელიასხევი, ქორიეთი, ფიქალთავი, ნიკოლოვი, ბერთხევი, ფარიხევი, კრეკლათი, კონნოლი, ფიჩხეთი, უტავი, ახალთი, დეთისა, ნავანევი, გუდასხევი, კუპრეთი, ბონწინდა, ბალხიბარი, ქუაბაგი, კილიონი, ხევენგი, ხევრცუცი, არმენხევი, პარიხევი, ხევა, ქონბანი, ფიშნარი ხევი, იეთი, ველითავი, საფარანთე, სადგოყანა, ნითღეკარი, ხუცეკარი, ჭედლიან კარი, ცერეკარი, ობლგეკარი, დოლგეკარი, ვაჩეკარი, გოდღეკარი, კლაეკარი... პარხლის წყლის ხეობა ისტორიულ წყაროებში ცნობილია, როგორც საკავასიძო (კავასიძეთა სამფლობელო), ისპირ-ტრაპიზონის მთას გადმოღმა, რომელიც იშხნელის სამწყსოდ ითვლებოდა (2, 75-77).

მდ. ოლთისის ხეობაშიაც არის ქართული სოფლები. ერთ-ერთი ასეთია „ტაოსკარი“ (ტაუსქერი), სადაც ექვთ. თაყაიშვილს უმასპინძლა დევრიმ-ბეგ ხიმშიაშვილმა, დურსუნბეგის შვილმა. იგი გაშენებულია ქვაბულში, სადაც ტაოსკარის წყალი ერთვის სალაჩურის წყალს (მდ. ოლთისის შენაკადს). ექვთ. თაყაიშვილი წერს: „ძველ ისტორიულ სახელს ამ ქვეყნისას, „ტაოს“, რომელიც ცნობილია ქსენოფონტეს აღწერილობით მეოთხე საუკუნედან ქრისტეს წინ, ახლა მოგვაგონებს ხოლმე მარტო ამ დაბის სახელი, ტაოსკარი. ეს სახელი ზედგამოჭრილია ამ ადგილისათვის, ვინაიდან ტაოში ვინრო კლდოვან გამოსავალს მდინარისა თუ ხევის კარს უწოდებენ“ (6, 368).

მდ. ოლთისის ხეობაშია აგრეთვე შემდეგი ქართული სოფლები — ბანა (პენიაკილფანაქი), სოლომონისი, კოსორი, ორთული, ფარნაქი, ავჭალა (მახლობლად მარილის სარენია), ოლორი, ორთისი, კიახი, ფანასკურტი, კარნავაზი (სადაც ექვთ. თაყაიშვილი შეხვდა ბეგ ხიმშიაშვილს და დაათვალიერა მათი სასახლე), ანზავი, იშხანი, ჭიმჭიმი (ჩილჩიმი)... ქ. ოლთისი, „ქალაქი კარგი და კეთილ-პაოვანი. აქ არის ციხე მაგარი და დიდშენი. არს მეორე საჯდომი ათაბაგისა, ვითარცა ახალციხე“ (3, 683).

მდ. თორთომის ხეობაშია ცნობილი სოფლები ოშკი (ერშქ-ვანქ) და ხახული (ხახუ). ტაოს რამდენიმე ქართული სოფელი ჭოროხის ხეობაშიც ვხვებით. კერძოდ: ქართა, ხომხალი, ბინათი, უშუბი, კონახური, ოთხთა ეკლესია, ცრია, ხოთი, გუშტალი...

ტაოს მოსახლეობა არაერთგვაროვანია, რაც ამ მხარის ისტორიის კულტურების ანარეკლია, საუკუნეთა განმავლობაში ბერძენთა, სომეხთა, არაბთა, მონღოლთა, თურქთა სახელმწიფოების შემადგენლობაში ყოფნის შედეგია. აქ ცხოვრობენ ბერძენები, სომეხები, თურქები, ქურთები, ტაჯიკები. ისინი ოდითგანვე ქართველების გვერდით სახლობენ და კეთილმეზობლური დამოკიდებულება აქვთ ერთმანეთთან. მოსახლეობა ამ მხარეში საერთოდ ძველთაგანვე ჭრელი ყოფილა, მაგრამ უმრავლესობას ყოველთვის ქართველობა წარმოადგენდა.

„ტაო-თორთუმი... ქართველთა ტომით, მესხებით იყო დასახლებული. ქსენოფონტე, რომელმაც ბერძენთა 10000-იანი მხედრით IV საუკუნეში ქრისტეს წინ ამ მხარეში გამოიარა, მცხოვრებთ ტაოხებს (ტაოხთი) უწოდებს, ე.ი. ტაოს მცხოვრებთ. მეორე საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს წინ, ანტიოხ დიდის დამარცხების შემდეგ, მისმა სარდლებმა არტაქსიმ და ხარიადრმა, სტრაბონის ცნობით, სომხეთი დაიპყრეს და ამათ გააფართოვეს სომხეთის საზღვრები მეზობელი ერების, ხალიხების, მოსსინიკების და სხვების მიწების შემოერთებით. შემდეგ ტაოც შევიდა სომეხთა ამ სამფლობელოში ტაიკის სახელით. აქედან იწყება სომხური ენის გაძლიერება ამ ადგილებში. ქალდეაში, პლინიუს სკუენდუსის თქმით, ჩნდება შერეული ტომი სომეხთ-ქალიხებისა (გენს არმენო ხალიხს). ასეთი შერეული მოსახლეობა სომეხ-მესხებისა უნდა ვიგულისხმოთ შემდეგ დროში ტაომიც“ (4., 203-204).

არაბების შემოსევამდე ტაოს უმეტესი ნაწილი სომეხთში შედიოდა. აქ იყო გავრცელებული სომხური ქრისტიანული კულტურა. არაბების შემოსევის შემდეგ მდგომარეობა შეიცვალა. მურვან ყრუს ლაშქრობის დროს აოხრდა ტაო. ეკლესია-მონასტრები ნანგრევებად იქცა. მოსახლეობის დიდი ნაწილი ჯერ მტერთან ბრძოლაში და შემდეგ ხოლერიით თითქმის განადგურდა. ამ მხარის აღორძინება დაიწყო მას შემდეგ, რაც ქართლიდან არაბთა მიერ დევნილი აშოტ დიდი მოვიდა კლარჯეთში დიდი ამალით და დაემკვიდრა, გახელმწიფდა ტაო-კლარჯეთში (780-826 წ. წ.). აქედან იწყება გაქართველება წინეთ გასომეხებული ქართველებისა (4, 205). აშოტ დიდის დროს აქ მოვიდა გრიგოლ ხანძთელიც და სამონასტრო მშენებლობა გააჩაღა. მას ტაო ისე აოხრებული დახვდა, რომ იშხანში ჯერ კიდევ დიდი ხნით ადრე ამენებული წმინდა ტაძარი — „პირველი დიდებულები“ საძებარი დაურჩა. მხოლოდ ღვთისგან ეცნობა ტაძართან მისასვლელი გზა, „რამეთუ მის ჟამისა კაცთაგან მიუვალ იყო ადგილი იგი და მი-რავიედეს იშხანს, ფრიად უხაროდა პოენაი დიდებულისა მის ადგილისაი“ (8, 549).

ისტორიული ტაო საკმაოდ დიდ ტერიტორიაზე იყო გაშლილი. იგი „ორად იყოფოდა; არსებობდა „იმიერ-ტაო“ და, რასაკვირველია, ამიერიც იქნებოდა. იყო „ქუემო ტაო“ და უეჭველია, ზემო ტაოც იქნებოდა... დავით კურაპალატს „იმიერ-ტაო“ სჭირია, „ამიერ-ტაო“ კი გურგენ მეფეს...“ (13, 65). დავით კურაპალატის გარდაცვალების შემდეგ „იმიერ-ტაო“ დაიპყრო ბერძენთა მეფემ ბასილმა. აკად. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, „იმიერ-ტაო“ უნდა ყოფილიყო ტაოს სამხრეთი ნაწილი, რომელიც საბერძნეთს ეკრა, ხოლო „ამიერ-ტაო“

ჩრდილოეთი ნაწილი. ტაოს ორ ნაწილად ჰყოფდა ბანას წყალი. ბანას თავდებოდა ქართველთა მეფის სამფლობელო და სამხრეთით იწყებოდა ბერძენთა მეფის საბრძანებელი. აქ ყოფილა საზღვარი XI საუკუნეში (13, 65).

ტაო, კლარჯეთთან ერთად, გამოდიოდა საქართველოს გაერთიანების მესაძირკველდ. ბაგრატ III-ის დროს (978-1014 წ. წ.), როცა გაერთიანებული საქართველოს დედაქალაქად ქუთაისი იქცა, ტაოც შედიოდა ბაგრატიონთა სახელმწიფოში. დავით აღმაშენებლის დროს ტაო გვევლინება გაერთიანებული საქართველოს „ოქროს ხანის“ ერთ-ერთ მშენებლად.

ისტორიული წყაროებიდან ცნობილია, თუ როგორ დანიშნაურდა თამარის დროს ზაქარია ფანასკერტელი და გახდა შვემეთ-ტაო-კლარჯეთის ერისთავი, რომელმაც დაამარცხა თამარ მეფის მონინააღმდეგე, ერისთავთ-ერისთავი გუზან ტაოსკარელი (10, 130).

მონღოლთა ბატონობის პერიოდში და გიორგი ბრწყინვალის (გიორგი VI) მეფობის დროს (1328-1346 წ. წ.) ტაო შედიოდა სამცხე-საათაბაგოს სამთავროში, რომელსაც განაგებდნენ სამცხის ათაბაგები ჯაყელთა სახლიდან. მე-15 საუკუნის დასასრულიდან იწყება საქართველოს დაკნინების ხანა, როცა ერთიანი სახელმწიფო დაიშალა სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ. ეს პროცესი შეეხო ტაოსაც.

„ანატოლიისა და კონსტანტინეპოლის დაპყრობის შემდეგ ოსმალებმა სულთან სულეიმან დიდის დროს (1552-1566 წ. წ.) დაიკავეს არზრუმი, ვანი და ყარსი... ათაბაგ ქაიხოსრო მეორის დროს (1545-1573 წ. წ.) დაიპყრეს მთელი ჭოროხის აუზი, სახელდობრ, 1550 წელს — ტაო“ (4, 215). ამიერიდან ტაო, სამცხე-საათაბაგოსთან ერთად, შედიოდა ერზრუმის საფაშოში. მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან ტაოს გამგებლები არიან ბეგები ხიმშიაშვილთა გვარიდან, სელიმ ფაშის შვილები — უსეინ-ბეგი ანზაველი და დურსუნ-ბეგი ტაოსკარელი. სელიმის შვილები იყვნენ გარეთვე ახმედ ფაშა აჭარელი და აბდი ბეგი შავეშეთელი (6, 313, 375). 1878 წლიდან ტაო შედიოდა ყარსის ოლქში.

1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ ბერლინის ტრაქტატით რუსეთს დარჩა (საქართველოს დაუბრუნდა) ყარსის და ბათუმის ოლქები... როდესაც საქართველო განთავისუფლდა რუსეთისაგან და შექმნა დემოკრატიული რესპუბლიკა, ის ადგილები, რომელნიც შეადგენდნენ სამცხე-საათაბაგოს ნაწილებს, ითვლებოდა საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში (4, 215, 226). მაგრამ ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით წითელი არმიის ნაწილებმა 1921 წლის თებერვალში დაამხეს თავისუფალი საქართველოს რესპუბლიკა და სისხლისსაგან დაცალეს... დაიწყო საქართველოს ტრაგედია. 1921 წლის 13 ოქტომბერს ყარსში დადებული ხელშეკრულებით ოსმალებმა მიიღო ბოლშევიკებისაგან ბერლინის ტრაქტატის ძალით დაკარგული ტერიტორიები, მათ შორის ოლთისის ოკრუკი, რომელშიც შედიოდა ტაო.

ამჟამად ისტორიულ ტაოს მოიცავს იუსუფელის, ოლთისის, თორთომის, უზუნდურეს რაიონები და წარმოადგენს თურქეთის რესპუბლიკის ტერიტორიას.

ტაომ, კლარჯეთთან ერთად, უდიდესი როლი შეასრულა ქართული კულტურის ისტორიაში. აქაურ მონასტრებშია გადაწერილი უძველესი ტყავის ხელნაწერების უმრავლესობა. ქართულმა არქიტექტურამ, ხუროთმოძღვრებამ, ფერწერამ აქ მიაღწია განვითარების მწვერვალს. თავისი გრანდიოზულობით დღესაც აჯადოებს მნახველს პარხალი, ოპი, იშხანი, ოთხთა ეკლესია, ბანა, ხახული...

ტაო იყო მეთათუ საუკუნის ქართული მწერლობის ერთ-ერთი ცენტრი. აქ მოღვაწეობდნენ ცნობილი მიწმოგრაფები და მთარგმნელები. მეცნიერთა აზრით (კ. კეკელიძე, ექვთ. თაყაიშვილი), ტაოული უნდა იყოს ფილოსოფოსი და მთარგმნელი იოანე ჭიჭიშვილი. მას იხსენიებს თამარ მეფის ისტორიკოსი (10, 364). იოანეს ქების სახით აღუწერია დიმიტრი მეფის (დავით აღმაშენებლის ძის — 1125-1154 წ. წ.)

და მხნეობა. იგი იყო პეტრინოზული სალიტერატურო სკოლის მიმდევარი.

ამ კუთხის შვილია ცნობილი ჰიმნოგრაფი მიქელ მოდრეკილიც, რომელიც მოღვაწეობდა ოშკის ლავრაში. კეკელიძის აზრით, იგი არის ექვთიმე ათონელის ძმა (7, 175), მოღვაწეობდა მათე საუკუნეში და იყო ტაო-კლარჯეთის სალიტერატურო სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი. ოშკის ლავრაში მოღვაწეობდა ცნობილი მთარგმნელი და ლეთისმეტყველი გრიგოლ ოშკელი.

„პარხლის ოთხთავი“, 973 წელს იოანე ბერას მიერ შატბერდში გადაწერილი სახარება (რომელიც შესწირეს პარხლის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიას), ქართული კულტურის თვალსაჩინო ძეგლია. კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია „პარხლის მრავალთავი“ (X ს. დასასრული), რადგან ეს ძეგლი უძველესია იმ ხელნაწერთა შორის, რომელთაც შემოგვიწახვს ქართული ლიტერატურის თავფურცელი „შუშანიკის ნაშება“. კრებულის შემდგენელია გაბრიელ პატარა. მას განუზრახავს შეედგინა „დედათა ნაშებანი და ცხოვრებანი“ და კრებულში შეუტანა „შუშანიკის ნაშება“.

სოფელი პარხალი გამოილია პარხლის წყლის ვინორ ხეობაში. ცნობილი პარხლის ბაზილიკა დგას შემადლებულ ადგილას. ტაძარი დიდი ხანია მეჭეთად გამოიყენება, ამიტომაც კარგად არის დაცული. პარხლელებმა ამ ბოლო დროს ახალი მეჭეთი ააშენეს, მაგრამ ძველი სამლოცველო მთლიანად არ მიუტოვებიათ. ბაზილიკის იატაკი დღესაც ხალიჩებითაა მოფენილი და ყოველ პარასკევობით მორწმუნენი აქ მოდიან სალოცავად. ეკვდრი, რომელიც „ტლანქი ნაგლეჯი ქვებით ყოფილა ნაშენი და მცხოვრებლები ბოსლად, სათივედ იყენებდნენ (იხ. 5, 86), დაუნგრევიათ. ბაზილიკის გვერდით აუშენებიათ სოფლის დაწყებითი (იხ. კლასიანი) სკოლის ქვის შენობა. ტაძრის ეზოში ბავშვები თამაშობენ და მათი ურიაშული აცოცხლებს ამ მღვდარე საყდარს (1992 წლის 23-24 ოქტომბერს ტაოში, კერძოდ, პარხლის ხეობაში, ვიმოგზაურე მცირე ჯგუფთან ერთად, რომელშიც შედიოდნენ: პროფესორი გ. შარაძე, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, დოც. ა. ახვლედიანი, ქ. ბათუმის ვიცე-მერი, არქიტექტორი თ. კობახიძე, დოც. გ. შერვაშიძე, ვ. თევზაძე. მგზავრობის ხარჯები გაიღო და წახაზი ფოტო-ვიდეოფორმებზე აღბეჭდა საქართველო-რუსეთ-თურქეთის ერთობლივი ფორმის — „სარფის“ პრეზიდენტმა თ. თურმანიძემ).

1874 წლის ზაფხულში ლაზისტანის მთიანეთის გავლით ტაოში იმოგზაურა გ. ყაზბეგმა (11, 111-124). მან ნახა სოფლები პარხალი, ქუაბაგი და არმენხევი, აღწერა პარხლის ტაძარი. 1917 წელს ექვთ. თაყაიშვილის ხელმძღვანელობით მოეწყო ექსპედიცია ტაოსა და თორთომში. მაგრამ ექვთ. თაყაიშვილმა დროის სიმციროს გამო ვერ შეძლო პარხლის ნახვა. თბილისში დაბრუნებისთანავე მან ექსპედიციის ორი წევრი მაშინვე მიავლინა პარხალში წინასწარი გამოკვლევის ჩასატარებლად. მათ დაზომეს ოთხთა ეკლესია და პარხლის ბაზილიკა, გადმოიღეს ნარწერები და ფოტოგრაფიული სურათები. მას შემდეგ ქართველ მეცნიერებს პარხალში აღარ გაუვლია.

პარხლის ტაძარი აშენებული უნდა იყოს 973 წელზე ბევრად უფრო ადრე, რადგან ამ წლისათვის (როცა შესწირეს შატბერდში გადაწერილი ოთხთავი) აქ უკვე მონასტერიც კი არსებობდა (5, 88).

პარხლის მოსახლეობას ქართული აღარ ახსოვს, თუმცა სოფლის ადგილების ქართულ სახელებს ასახელებენ. ზოგიერთს ქართული, მართალია, ესმის, მაგრამ თავისუფლად ლაპარაკს ვეღარ ახერხებს. ამიტომ გაბმული მეტყველების ტექსტის ჩაწერა აღარ მოხერხდა.

ოშკის მონასტერი მდებარეობს თორთომის წყლის მარცხენა ნაპირას, მაღალ ფერდობზე. ამ ადგილას თორთომის წყალს ერთვის პატარა მდინარე, წარმოქმნილი ოშკის ხევისა და მანსურის ხევის ღელეების შეერთებით. ხეების შესართავთან კლდეები ისე უახლოვდება ერთმანეთს, რომ გასაველი გზის სიგრძე ორ მეტრს არ აღემატება.

ამ ღრმა ხევთა და მაღალ მწვერვალთა შორის ხელოვნურად დავაკებულ ფართობზე აღმართულია ოშკის მონასტრის უზარმაზარი ნაგებობა. თორთომის წყლის ნაპირიდან მონასტრამდე ხუთი კილომეტრია. თორთომის ტბის დასაწყისიდან, სადაც მდ. თორთომი ერთვის ტბას, ტაძარი კარგად მოჩანს. „როცა ზედ მიადგებით, ის მოულოდნელად გეცემათ თვალში, როგორც ჭლარა ბუბებრაზი, ბუერი ჭირ-ვარამის გადამხდელი და საკმაოდ დაზიანებული“ (5, 32). მიუხედავად ამისა, ოშკი დღესაც აოცებს მნახველს თავისი გარანდიულობით. „იგი თავისუფლად აუბამს მხარს ქუთაისის ტაძარს, მცხეთისა და ალავერდის ტაძრებს“ (5, 57). ტაძარი აუშენებია მეთუე საუკუნის მეორე ნახევარში ტაოს ბაგრატიონებს (ადარნასე კურაპალატს და მის შვილებს — ბაგრატს და დავითს). მშენებლობის გამგე ყოფილა გრიგოლ ოშკელი, რომელიც ცნობილია, როგორც მთარგმნელი გრიგოლ ღვთისმეტყველის ზოგიერთი შრომისა.

დღემდე მოღწეული ყველაზე ადრინდელი ნუსხა ბიბლიის არის „ოშკის ბიბლია“. იგი გადაწერილია 978 წელს ოშკის იოანე ნათლისმცემლის ლავრაში თორნიკე ერისთავისათვის, რომელმაც იგი შესწირა ათონის ქართველთა მონასტერს. ოშკი იყო ქართული კულტურის ცნობილი კერა მთელს ზემო ქართლში.

ოშკი ამჟამად თითქმის ნანგრევებად არის ქცეული. დაცულია მისი სამხრეთი მკლავი, რომელიც მუსლიმანებს დიდი ხანია მეჩეთად ჰქონიათ გადაკეთებული.

იშხნის საეპისკოპოსო ტაძარი მდებარეობს ტაოში, სოფელ იშხანში, ჭოროხის მარჯვენა შენაკადის ოლთისის წყლის მარჯვენა ნაპირას. ადგილი საუცხოოა მდებარეობით, კარგი ჰაერით და წყაროებით, ბალებითა და მშვენიერი გადასახედით. სოფელ იშხნის მცხოვრებნი გამაჰმადიანებული ქართველებია, მესხები. 1917 წელს ქართული ზოგ მოხუცებულსდა ესმოდა, სხვებს უკვე დავიწყებული ჰქონდათ (5, 7). ამჟამად ქართული აღარავის ახსოვს.

იშხანში მეცხრე საუკუნიდან ქართველი ეპისკოპოსების კათედრა არსებობდა. აქ ადრეც ყოფილა საეპისკოპოსო ტაძარი, რომელიც აუგია VII საუკუნეში ნერსე ეპისკოპოსს. იგი შემდეგ გახდა სომეხთა კათალიკოსი ნერსე II. გრიგოლ ხანძთელის ტაო-კლარჯეთში მოსვლის შემდეგ მისმა დეიდაშვილმა — საბამ გრიგოლის დავალებითა და ბაგრატ კურაპალატის დახმარებით განაახლა იშხნის მონასტერი (ფაქტურად მეორედ იქნა აშენებული, რადგან არაბთა შემოსევის დროს დიდი ზიანი მიადგა ტაძარს). საბა გახდა იშხნის პირველი ქართველი ეპისკოპოსი (იშხნელი).

ტაო-კლარჯეთში, როგორც ცნობილია, ოთხი საეპისკოპოსო ტაძარი იყო — ანჩა, ტბეთი, ბანა, იშხანი, სადაც მოღვაწეობდნენ ზემო ქართლის ეპისკოპოსები. სამეფო კარზე ყველაზე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა იშხნის ეპისკოპოსი იშხნელი. იშხნის კათედრა არსებობას განარქობდა ოსმალთა მიერ ზემო ქართლის დაკავების შემდეგაც, ოღონდ იშხნელებს ოსმალეთის სულთნები ამტკიცებდნენ. იშხნის კათედრა საბოლოოდ გაუქმდა მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში (5, 9).

იშხნის ტაძარი საკმაოდ კარგადაა დაცული. მისი დასავლეთი მკლავი გადაკეთებულია მეჩეთად. სწორედ ამან იხსნა ტაძარი სრული განადგურებისაგან.

ხახულის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი მდებარეობს თორთომის წყლის მარცხენა შენაკადის, ხახულის წყლის ხეობაში. ეს ხეობა ვინროა და თითქმის 7 კმ-ის მანძილზე გრძელდება. სოფელი ხახული მთელი ხეობის გასწვრივ არის გაჭიმული, მდინარის ორივე ნაპირსა. მონასტერი გაშენებულია შუა ხეობა, მდინარის მარცხენა ნაპირზე, მთის ძირას. შორიდან არ ჩანს, თითქმის მთის უბეშია შენახული (5, 59). ტაძარი აუშენებია დავით კურაპალატს მეთუე საუკუნის მეორე ნახევარში.

ხახულის მონასტერი ძველი საქართველოს განათლებისა და კულტურის ერთ-ერთი თვალსაჩინო კერა იყო. აქ ამზადებდნენ ღვთისმეტყველებს, მთარგმნელებს, კალიგრაფებს. გიორგი მთაწმინდელს სწორედ ამ მონასტერში მიუღია პირველდანიებითი

განათლება და აქვე აღკვეცილა ბერად. ჩვენამდე მოღწეული ბევრი ძველი ხელნაწერი ხახულშია შესრულებული. ლეთისმშობლის სახელგანთქმული ხატი მე-12 საუკუნეში ხახულიდან გელათში გადმოსვენეს („ხატი ამისი არს გელათს, რომელი შეამკო აღმაშენებელმან, მერმე თამარ მეფემ“) (3, 686).

მამადიან ქართველებს ხახულის მთავარი ტაძარი მეჩეთად გადაუქცევიათ. ამჟამად ახალი მეჩეთი აქეთ აშენებული, მაგრამ მაინც დიდი პატივისცემითა და რდიით ეპყრობიან მონასტერს. ტაძრის კარის ბჭეში ლეთისმშობლის სურათია გამოქანდაკებული. მორანშუნენი აქ მოდიან და წმინდა მარიამს სთხოვენ შველას, განსაკუთრებით ქალები, მორანც ლოცულობენ (4, 219). სოფლის მცხოვრებლებმა იციან ქართული, მაგრამ ხშირად არ ამჟღავნებენ. დროის სიმცირის გამო ვერ მოვასწარი მათთან გაშინაურება და გაბმული მეტყველების ტექსტის ჩანერა.

ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლი — ბანას ტაძარი ტაოს სიძველეთა შორის ყველაზე ხანდაზმულია. ტაძარი დათარიღებულია VII საუკუნით (გ. ჩუბინაშვილი). არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც (ექვთ. თაყაიშვილი), რომლის მიხედვით იგი აგებული უნდა იყოს IX საუკუნეში (6, 315). ბანას შესახებ ცნობებს გვანდინი: სუმბატ დავითის ძე (XI საუკუნის პირველი ნახევრის მემამულე), ვახუშტი ბატონიშვილი, კარლ კოხი (გერმანელი მოგზაური და ბოტანიკოსი), დ. ბაქრაძე, ექვთ. თაყაიშვილი. ეს ძეგლი 1902 და 1907 წლებში არქეოლოგიური ექსპედიციების დროს საფუძვლიანად შეისწავლა ექვთ. თაყაიშვილმა. ბანა კ.კოხმა ნახა 1843 წელს, როცა ძეგლი ჯერ კიდევ დაუზიანებელი იყო. იგი, ამ ტაძრის გრანდიოზული სილამაზითა და სიდიადით მოხიბლული, ასე წერდა: „ყველაზე უფრო ლამაზი და ყველაზე უფრო მშვენიერია ბანა მათ შორის, რაც მე ამდგარი რამე მიწახავს მთელს აღმოსავლეთში, კონსტანტინეპოლის გამოკლებით“ (5, 318).

ბანა იყო ტაოს მეორე საეპისკოპოსო საყდარი, ქართული კულტურის თვალსაჩინო კერა. მე-11 საუკუნეში აქ გადაწერილია დიდი ტყავის კრებული, რომელიც უმთავრესად შეიცავს გრიგოლ ლეთისმეტყველის შრომებს.

ბანას ტაძარი მდებარეობს ალთისის წყლის შენაკადის მდ. ბანას მარჯვენა ნაპირას, სოფელ პენიაკთან (ფანაკთან) ახლოს (6, 315). ძეგლს 1907 წლიდან დიდი ცეკილება არ განუცდია, ნანგრევებია შემორჩენილი დღესაც. ამ ნანგრევებიდან ისეთი სილამაზე და სიდიადე გამოსჭვივის, რომ მნახველი მოხიბლული რჩება.

ოთხთა ეკლესია — „დორთქილისა“ მდებარეობს ისტორიულ ტაოში, იქ, სადაც ჭრობის ერთვის ოთხთა ეკლესიის წყალი (დორთქილისა — სუ). ოთხთა ეკლესიის ბაზილიკა გაურეგნულად ძალიან ჩამოგავს პარხლის ტაძარს. ძეგლი აგებული უნდა იყოს IX საუკუნეში (5, 78). იგი ამჟამად საკმაოდ დაზიანებულია. საყდრიდან ხუთი კილომეტრის მანძილზე არის ამავე სახელწოდების სოფელი. ოთხთა ეკლესიის მცხოვრებნი გამამადიანებული ქართველები არიან, ქართულად კარგად ლაპარაკობენ.

გამამადიანებული ქართველების შესახებ საინტერესო ცნობებს გვანწდის ექვთ. თაყაიშვილი. „მუსულმანი ქართველები ყოველგან თვალსაჩინოდ გამოირჩევიან სხვა მცხოვრებთაგან, თურქებისაგან, ქურთებისაგან, თარაქამებისაგან... განირჩევიან სახით, ჩაცმა-დახურვით, ზნე-ჩვეულებით, დარბაისლობით (პირველ თქმულია ძველთაგან სიდარბაისლე მესხისა), სიღინჯით, პატიოსნებით. ტანისამოსი მამაკაცისა ისეთივეა როგორც გურულებისა, აჭარლებისა, ლაზებისა, ე. ი. ჩაქურა. ხახულის მუხთარს ვკითხე, ქურდობა თუ არსებობს თქვენს შორის-მეთქი? დიდად გაიკვირვა. ქურდობა ჩვენში არავის გაუგონარი, ჩვენში შეუძლებელიაო... რუსის მოხელენიც, მაგალითად, ი. პროსკურიაკოვი, ვ. ლისოვსკი, პ. ლემონცოვი, ნ. შუგუროვი, ამჩნევენ ამას. ნ. შუგუროვი წერს თავის ნიგნში (იგულისხმება ნ. შუგუროვი, ხახულის მონასტერი, მცირე მიმოხილვა,

ბათუმი, 1918): „ხაზულის „თურქების“ სახეებში, ნამეტნავად ახალგაზრდებისა, აშკარად შევნიშნე ნამდვილი ქართული სახეები. მეტად თავისებურია დიდრონი შავი თვალები და ანაგება ტუჩისა... განსაკუთრებით ხაზულის „თურქთა“ (ე. ი. გამაჰმადიანებული ქართველების) შესახებ უნდა ვთქვა, ეს ხალხი რაინდულად პატიოსანია, სიმართლით გამსჭვალულია და ფრიად სტუმართმოყვარე. მოუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივი მცხოვრებნი ომით გაუბედურებული იყვნენ, მრავალჯერ შურუაცხყოფილი სალდათთა მიერ, მაინც კეთილი განწყობილება დაიცვეს ჩვენდა მიმართ... მე არ ვიცი შემთხვევა, რომ მათ ბოროტისათვის ბოროტით მოეზღოთ... აი, ხალხი, რომელთაც განახორციელეს თავიანთ შორის ქრისტიანული იდეალები“ (4, 225).

ტაოს ქართულის კილო უჩვეულოა. ეს კარგად შეუნიშნავს 1874 წლის ზაფხულში გ. ყაზბეგს, მდ. პარხლის ხეობის სამი სოფლის — ქუაბაგის (კობაკი, გ. ყაზბეგი), არმენხევისა და პარხლის მეტყველების მაგალითზე. თავისი მოგზაურობის დღიურში მას ასეთი შენიშვნა გაუტყვევია: „არმენხევისა და კობაკის მცხოვრებნი მეტყველებენ ძალიან დამახინჯებული ქართულით... განსაკუთრებული ინტონაცია და მეტყველების ჩქარი ტემპი ამ ხეების მცხოვრებთა მეტყველებას აძლევს ისეთ ხასიათს, რომლითაც იგი განსხვავდება ქართული ენის დანარჩენი კილოებისაგან... მკაცრი ბუნებრივი პირობები და კარჩაკეტილი ცხოვრება დიდ გავლენას ახდენს აქაურთა არა მარტო მეტყველებაზე, არამედ ადათ-ნებეზედაც და ყოფაზეც“ (11, 119).

ტაოს ქართულის შესასწავლად აქ ვიმოგზაურე სამჯერ. პირველად ტაოს ვეწვიე 1989 წლის აგვისტოში. მეგზურობა და დახმარება ითავეს წარმოშობით იმერხელებმა, ცოლ-ქმარმა, მწერალმა ისმაილ ყარამ (შავიშვილმა), სატიჯე სარაჰმა და ტაოელმა, სოფელ ქუაბაგის მცხოვრებმა მუსტაფა იენიდუნიამ (ბერიძემ). ჩავინერე სოფელ ქუაბაგის მეტყველების ნიმუშები. 1992 წლის ოქტომბერში კი მეორედ ჩავედი ტაოში. სოფლებში (იხ. ზემოთ) მეგზურობას გვიწვდნენ სოფელ ხევას მკვიდრი, ტაოელი რამაზან ქერჩიჯი (ქართული გვარი არ ახსოვს). ჩავინერე სოფელ ხევას მეტყველების ნიმუშები ფრაგმენტების სახით. ასევე ტაოელებთან საუბრის ფრაგმენტები ჩავინერე სოფლებში — ელიახხეში, ჭილათსა და პარხალში. შეზღუდული დროისა და უსახსრობის გამო საჭიროებისამებრ ვერ ვიმუშავე. მესამედ ტაოს მეტყველების შესასწავლად იქ ჩასვლა მოვახერხე 1993 წლის აგვისტოში. ვიმუშავე სოფელ ჩვერელში. გვიმასპინძლეს ტაოელებმა, იუსუფელის მკვიდრებმა სინან დურმაზმა და ნურეთინ იმიღმა.

მოაოვებული მასალა გარკვეულ შთაბეჭდილებას გვიქმნის ტაოს ქართულის შესახებ, რომელსაც შესამჩნევად დაჰკრავს არქაული იერი. ქართული სოფლების მეტყველება ერთფეროვანი არ არის. განსხვავება შეინიშნება ხეობების მიხედვით, რასაც თვით აქაურებიც ამჩნევენ. განსაკუთრებული თავისებურებებით გამოირჩევა ქუაბაგის ხევის ქართული, არქაიზმებითა და ნეოლოგიზმებით მდიდარი.

ოთხ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში ტაოს ქართული მონყვევითაა დედაენასთან კავშირს, მის დამაქვემდებარებელ კონტროლს, გარემოტულია უცხო ენობრივი სამყაროთი. იგი ცოცხლობს მხოლოდ ქართულ ოჯახებში, როგორც შინაური ენა. საზოგადოდ კი გაბატონებულია თურქული. მოუხედავად ასეთი მძიმე პირობებისა, ტაოს ქართული დღემდე ცოცხლობს და ვითარდება, ინარჩუნებს თავისთავადობას, გულში იტოვებს არქაულ ფორმებს და ნაკლებად უღებს კარებს უცხო ენობრივ მოვლენებს. აქ კი გადამწყვეტ როლს თამაშობს ოჯახის დედაბოძი — ქართველი ქალი, რომელიც თავისი კარჩაკეტილი ცხოვრების წყალობით უბეში სათუთად ინახავს მამა-პაპათა ბაგეებიდან მომდინარე დედაენას და ახალ თაობებს ძუძუსთან ერთად ამ ენითაც ასაზრდოებს.

ლიტერატურა:

1. ამირანაშვილი შ., ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., 1971

2. ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათუმი, 1987
3. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973
4. თაყაიშვილი ექვთ., სამუსლიმანო საქართველო, იხ. ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა, „დაბრუნება“, ტ. I, გ. შარაძის საერთო რედაქციით, თბ., 1991
5. თაყაიშვილი ექვთ., 1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში, თბ., 1960
6. თაყაიშვილი ექვთ., არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და სოფელ ჩანგლში 1907 წელს, იხ. ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა, „დაბრუნება“, ტ. I, გ. შარაძის საერთო რედაქციით, თბ., 1991
7. კეკელიძე კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1960
8. მერჩულე გ., გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, იხ. ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., 1987
9. მეფისაშვილი რ., თუმანიშვილი დ., ბანას ტაძარი, თბ., 1989
10. ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, ტ. I, თბ., 1955
11. ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, რუსული გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების ჩანაწერები, ნიგნი 10, თბილისი, 1875 (რუს. ენაზე).
12. ჩუბინაშვილი გ., ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., 1971
13. ჯავახიშვილი ივ., თხზ., ტ. II, თბ., 1983.

ტაოს ქართულის ნიმუშები

იუსუფელიდან პარხლამდე

— ქორთა, ხომხალი, ბინათ, უშუშუმ, არჯევანი ესქი გურჯი სოფლებია... იშხანი და პარხალი იუსუფელშია, შიგან ილჩეში, ოშკი და ხახული ერზრუმისკე გზაზედამ არი.

— მე ელიასკევიდამ ვარ, დევიძე (აჭაროლლი). აჭარიდამ გადმოსულა ჩუენი ზუელი აქა... ჩუენ სოფელში ორმოცი ხანე ვართ, კარქა გურჯი.

— აქეერი ვერებია: დიდელე, დიდი კევი, პეტარა ინტკორი, დიდი ინტკორი, ჭედლიან კარი (სოფელია), კლაეკარი, დოლეკარი, გოდლე კარი, ვაგეკარი. ესენი მაჰალებია.

— მუსტაფა ვენიდუნია, შენი თანიში, ქუაბაგიდამ არი. ქუაბაგი ოთხმოცი კუამლია, სუფთა გურჯი. ქევეგიც სოფელია, შიგან ორას ორმოზდაათი კუამლი იქნება, ბალხიბარიც გურჯი სოფელია, ოთხმოცი ხანეა შიგან...

— იუსუფელში ერმენი აბლია. თლათ გურჯია, ჰემაც ესკი. ზოგსა გურჯიჯა დაეინყნია, თურქი გამხდარა.

— ზემოთკე გზევენარი ხარახურაია, გონჯია, ცუდი.

— მადლობა, ზმაო, ჩუენი კლდევენარი დუნია რომე ამსოდ გიყუარან.

— კონახური, დორთქილისა აქვაა.

— იუსუფის კელივით, კელიგორე ყოფილა ეს დერი და იუსუფელი დუურქმევიან.

— აქა ორი ცოლი აბლის ყავს, ბეერსა — არა.

— ესა დიდი კიდეა. მარჯუენასკე ნავალთ.

— აქეთ არი ქუაბაი, ქევაი, ბალხი. ზემოთ არი არჯევანი, გზა მარჯუენასკე ნავა... არჯევანი ზოგი ქართული არ არი.

— გზევენარი ონდანსორა იქით ნავა... დორთქილისეც აქ არი.

— ქევას ადგოლებია: დევსეკარა, ჭელენკარა, ცერეკარა, შაბელენკარი, გელაზორა, (ჩამოხუალ ქომოთ) გოდლეკარი, ფინჩარკე... ესენი ზუელათ ყუელია ქართული ყოფილა, დაეინყნებინ ქართული, ნასულან იქით-აქეთ... ვეჟანკეთია ესა, ვეჟანკევი პარხლისკენ მივა.

— მე ჩამოვხტები და შევებდავ არაბას თექირებსა.

— ჭილათი, მახატეთი სოფლებია. ონდანსორა იქნება სარიგრლი.

— ესა ქისბორეთის (თისბორეთის) ციხეა.

— პარხლის წყალი აქეთკე მოვა. ესა საფანეთი სოფელია.

— ენაში მიგორავს და ვერ მითქმია... თისბორეთის (ქისბორეთის) ყალეა ესა, მაღლა რომ ჩანს.

— ვერ გავრიგდი კარქა, კიდვენ თქვი, აბა!

— მანქანა დიეყუდება აგზე.

— ქისბორეთის ზირია ესა, მარტო სახლია, ერთი.

— ჩუენი სისხლი ერთისოდ, და-ზმები ვართ ერთმანებისა.

— ქისბორეთის ზირია, ზმაო, ესა, არ გეყურება არაბას რახუნში?!

— პახლისკე წევედთ, დაო, ახლაც ხომ არ გეშინის?!

— ქართული კარნალი გეელო, მოხუალთ-მიხუალთ, ზოვლი დევეჩვიენით ამასა. ყუელ დლეი თუალი ზებნის გურჯისტანიდამ მოსულებსა, გუნატრებით, ზმაო, გუნატრებით.

— აქა კარებ აჭედებენ, სეირობენ, იყრებიან მილეთი სასეიროთა...

— ესა კევემუდი კევაი, კევემუდი წყალი, კევემუდი დლეუ...

— აქა ქეიდამ აკეთებენ სახლებსა... მაქინები ამ კიდიდამ გეიარდენ... ესა ოლდემია,

ზუელი სახელია ესა, სოფლის სახელია... წვევიბარი არი არჯევანთან...

— ზუელათ აქა ერმენები მუდარან, თურქებ ემე უქნიან... გოუდენიან ერმენები აქედამა. აქედამ ქი ნასულან ერმენები, ოქრო ქონებიან, ვერ ნოულან, ჩოუფლან მინაში, დოუმალავან. ერმენები აღმანას, ამერიკას ნასულან, ახლა მოდიან და პოვნილობენ ოქროსა.

— მაქინა მოვა, ვერი მივცეთ...

— აქნობაში ყუელა გურჯი ყოფილან, დავინყნიან გურჯიჯა, ჰამა იციან, ჩუენ ქართუელები ცყოფილვართო... თურქული სასწავლებელი იჯება ამასა, ავინყებიებს გურჯიჯასა...

— ამ წყალ შიგან ალაპალუდი იცის, ვიჭირავთ...

— ნუხელი ითოვლა ფენა, გაათურა ხევნარი...

— ეიგერ გომოჩნდა მახათეთი სოფელი... უყურე, თოკით და ნიჩბით გომოჭრილია გზა.

— აქა ინურვის წყალი, პარხლის წყალი, ქუემ ჩავა და აქედამ იუსუფელ მივა სასმელი წყალი... აგზე დეილანდა ერთი სახლი. თავრობამ ქუეთი ჩამეიყუანა, დეხმარა, სახლი დოუდგა...

— სალამოპირაი იუსუფელიდამ წამულათ სახლისკე, დილაზე ჩამულათ.

— ათერთმეტი თანე იქნება მიცი... ათერთმეტი, ათდაორი, ათდასამი, ათდაოთხი, ათდახუთი, ათდაექსი, ათდაშუიდი, ათდარუა, ათდაცხურა, ოცი, ოზდაერთი, ოზდაორი... ასდაერთი, ასდაორი, ასდახუთი...

— უკანათური კაცია ქართული, წინაი — არა.

— ესა ჭილათი სოფელია, სუფთა ქართული... ფაქ აქ არიან...

— მე ჭილათ ვედავარ, ფესტილოლი ვარ, ჩირაძე. ბალღები ქართულად ლაპარაკობენ ჩემი. აკვანში ქართულ ინავლიდენ წინწინ, ახლა აკვანშიც თურქჩას აწავლიან, ოქულში არ შუუჭირდენო თურქჩაო, იმიოფინ... ჭილათში ღარჭებმა ზოგთ იციან გურჯიჯა, ზოგთ — არა... ქრჯში გამზდილებმა იციან პერალდა გურჯიჯა.

— ქალი ქართული მყავს... ფაქა გურჯი არ არი... ზემოთ ერთ თანე გურჯი არ არი...

— ზემოთ სამი თანე გურჯი სოფელია... სოროკე, ვანისკე, ელიათკე, ფიქალთავ, მახათეთ, ნიკოლოვ, ბერთკე, ფარიკე...

— მე იქ ვერ წომოვალ. ჩუენ სოფელში ერთი ღარჭი მოკდო, დღესა ჯანაზა არი, იქ მივალ.

— ზემოთ ჩანს თეები — უტავი, ურიათა.

— ჭილათის დერებია: ჩეფერდიფ, გაკიდობა, სართი...

— კიდევ დაჰწერე... სართ მუელით... ოროკი, დამანჯი ადგილია... ოროკი უფრო ფართია.

— ყურზნის სოიადებია: კარულა, ცხენი ძუძუ, ადესაი...

— ესა კრეველათი სოფელია; გურჯი არიან, ჰამა გურჯიჯა დავინყნიათ.

— გაღმა სასწავლებელია, ლამაზი სახლი, პუქუმეთმა გააკეთა. კონწოლი ქვია ამ ადგილსა.

— ფიჩხეთი სოფელია ესა, დაო, ფიჩხეთი...

— თქუენ შომოქუედე, არ შეშინდონ-მეთქი.

— ესა ახალთი ყალვა, უტავი ფეკშია ჰამან, იმის ზირშია. ჰამა დანგრეველა, ჩომოსულია კეეში.

— ესაც სოფელი ახალთია... ლამანა არი და, იმით ვაკეთავთ... ზენნი იქნება აქევრობაში.

— ესა სოფელი სარიგრლია. აქა ცოტა იციან ქართული.

— ესა არი სოფელი დევთისა, არიან ქართულები, იციან ქართული.
— მარცხნივ ზემოთ სოფელი ნავანევია. არ ლაპარაკობენ ქართულსა, იქვერი ხალხი პარხლის ხალხია.

— გაღმა თოვლიანი თაა, იქა გუდასკეცია. ნადირობა იქნება ახლა...
— მალლა გომოჩნდა სოფელი კუპრეთი, თოვლიანი თის ზირშია. იქა გურჯები არიან სულ ყულა. კუპრეთი იმითინ ქვია, რომ იქავერი ხალხი არვის მიართუამს, არვის დაყენებს მოსაფირათ.
— ბალხის გზა მიდის მარჯვნივ. ბალხიბარი იქ არი.
— აქიღამ ჩომოვდენ ისენი... ჩუენა იმ სოფლიღამ გომოსულნი ვართ.
— მარჯვნივ გზა მიდის ქუაბაისკე.
— ეს ყიშლა არი, დაო, სოფელი ზემოთკე აქუან.
— იქიღამ ჩომოვდენ გელები...
— ეს ქარაფი არ ჩომონვეს ჩუენზედ? საშიში არი.
— ორი, სამი კილომეტრე არი პარხლამდი პალა.
— დოზერი რომ ჩომოვდეს, გააკეთებს გზასა...
— გზენარი ასე მოშლილი მგონებოდა, არ ნომოვდოდით.
— თევზსა კანჯაით ვიკავებთ.
— ქილიონი სოფელი მარცხნივ მივა. იქა არ იციან ქართული... ერმენ ჭევენგი ზემოთკენ არი...

— ზეით ჩანს თოვლიანი თა, მისი სახელია ალთიპარმალი. სოფელ პარხალსაც ალთიპარმალი ქვია... ერთ კაცსა აქაც აქვა ექსი თითი. ალთიპარმალი ექსითთაი თქმა არი.

— პარხალში მანქნით ავალთ, ფეკით სიარული არ გვინდა.
— ესაც პარხალია. შიგან ასოცი კუაშლია. ჩუენ ჭევაზე პატარაა. აქვერი ფერების სახელებია: მაჩხათლარ, სულთანგილ, ფერსეთ, ბაგათ ქედ, ამანის ქედ, ქელანსეე, ფიზლეთ, ერისმან, ქილიონ (წყალი ჩომოდიოდა აქედამ), კოჭუათ...
— დამწყროული არ იქნებოდეს გზა, მალე ჩავალთ იუსუფელ.
— გზა მოქცონ მაგათ, შენ არ მიცე... ნომოი აქეთკე...
— არაბას ყადჟსა გომოჭირება უნდა, გომოჭირება...
— ამ გზენარმა ამართვა სული, გაჩენილ დღე ამ გზენარზე ვიარები... იყუეს მუშტერი, ხუთასი ბინი დიმიჩრება დღეში, ხანჯელ ასი ბინი დიმიჩრება ზვილაი...
— ჩემ ერთ არაბას აქნა მეცადნა...
— ზმები მყავან ჩემზე პატინა.
— ხახული ერზრუმის გზაზეა, უზუნდერე ილჩის ნაპიე არი. ახალი სახელი — ბალარბაში, დეინახევით, ფენა კაი დასანახელია.
— აბა ლმერთმა გამშვიდობოს ყულაი, ლმერთმა კიდევ დაგვანახიოს ერთმანები! გურჯისტანს ბევრი სელამი ჩემიღამ, ჩამოსლა ზალუან მინდა, გამოსულში მწადია იქვერობის დანახეა. ლმერთმა შვიდობა მოქცოს ყულასა...
საუბრობდენ რამაზან ქეჩიჯი, ფესტლოლი (ჩირაძე) და აჭაროლი (დევიძე).

ქობაგი (ქუაბაგი)

— ჩუენ რა მითხრეს, იცი? — კიდენა გიიზვირონ საქონელიო.
— ჩუენა თამარ დოდოფალის გურჯიჯა მაქუან... დამრჩალი რაც არი, ის არი.
— დაბა, დაბა, ნუ მიძახი, შენი თუალებისა!
— ის რა გემრიელ ხალხ იყენეს?
— ჭკუბობ რომ ერთი იქნება, თივებზეც, შემებზეც დეინოლება!

— აღარ გეგიშვებენ, სტუმარი იქნებით!

— ჩუენ ახლოსა ლაზები არიან; — „ჭანი“ ვეტყვი. ჭანური იცი? ას თანემი ოზდაათი თანე ქართველებურს მიგავს მათი ნათქუამი: წყალზე — „წკარი“ უზახიან, მოსლაზე — „მოსდი“ უზახიან, დაჟდომაზე — „დოხედი“ უზახიან, ჩომოსვლაზე — „ქოგელახთი“ იტყვიან, თითი — „კითი“, მოტხვა — „მომატროხუ“, მონყდა — „მეჭკოდუ“, აწყდა — „ტკოდუ“, ჩასვლა — „გებტი“, გამოსვლა — „ემშახტი“, ოხოი — „სახლი“...

— იუსუფელში ნაცნობები მყავან...

— გამათრევეს იქიდამა...

— მურღულულები სხუა სოფ ლაპარიკობენ. ართვინის იქეთაიცი. სხუა სოფ ვიხვარათებთ. მურღულულები იტყვიან, ვილაპარიკებთ. მათი ლაპარიკი რომ არ მემებინან, ჩუენ დავჰცინით იმათა...

— იქ ერთი ბერი იყო. მეო თქუენსას გადმოველო და ბიჭ აქორნილებდენაო, იქ მევედარეო, მეყარეთო გოგოსიცი, ბიჭისიცი ბაბოები. ხოჯა ნიქაინა ჩეიკითოსოს. გოგოს ბაბოს ებნევა: — მიეცი თუ არა? მიეცი თუ არა გოგოვო. — ჰოვო, მივეციო.

— გოგოს ბაბოსა კიდ ებნევა:

— მიეცი თუ არაო? — გოგოს ბაბოი გაგულიანდა. ეტყვის: — რალა მიტავებ და მიტავებო, მივეცი, აბა რა ექენო. მე გითხარ, მივეციო...

— ჰო, რა ვიზახდით?.. თამარ დოდოფალის ესწერთ?

— ჩუენ ზუელანდელებმა ისე მითხრეს, თამარ დოდოფალი ღმერთისა მოყუარული ყოფილა. ჩუენ ზლიან შამაყუარეს, რისთინ იცი?

— ჩუენ პატიჟუანი ლარჭები ვიყავით. მაშინ ეს მანქანის გზუენარი არ იყო. ზეგან სოფლებთან ქუაბაგი ზემოთ არი. ქომოთენ წამოსულისან ბაბოი ჯორზე დამსუემდა. ცხენზე დადა ჯორზე რომ დამსმიდენ, ქომოთეკ ნევედოდით. იქ პარიკევი არი. უფრო ბეთი გზუენარზე რომ ჩევედოდით, ცხენიდამ ჩამომსმიდა (მურღულული იტყვის — ჩამომახტუმლებდა). იმის ქომოთეკ ფუკდაფუკ ნევედოდით. ლარჭი ვიყავ, მეველალოდი. პარიკევი ღელეზე რომ მუახლოვდებოდი, ჩემი ანაი-აიშიო მეტყოდა: — ოლუღ, მიეღაგე?! — მეც ვეტყოდი: ჰო, მეველაღე, ანი.

იქა გზიპირში ფიქლები არი. ასე შეწკარებული, ბელქიდა თამარ დოდოფლისი დანყობილია. ანაი მეტყოდა: — თამარ დოდოფალსა, ის რომ მოლაღულა, ლარჭი ახუჭებული ყოლია, იმა გზიპირში ქეებზედამ უუყუედებია. იმ ბაუშუნის ფეკი ქუაში ჩაფლობოდა. ასე ფეკის კულია არი, თოვლში რომ რავარ ჩანს. იმაზე ფეკ მომასმენიებდა. — ფეკები გეისუნეფუს, აღარ მიეღალვიო. — ის ქვა დღესაც მის ადგილ არი. ქუაბელთ და ბალხელთა, კეველთა იციან, ორმოც წლის ზემოთეკ კაცებთ თელთ იციან. მასზე პატიჟუანებთ, წუირით არ იციან, იმისთინ ქი, ქომოდამ ქევიპირიდამ ქუაბისიცი, კევისიცი გზა გეიკეთა თაერობამა. წყალიპირიდამ უმფრო ადვილა ნეისვლებოა და გზა იქიდამ გააკეთა. ზემოდამ ფეკდაფეკ აღარვინა იარება...

იმ ადგილის სახელი პარიკევია. ემის ზემოთია საჩინოთია. საჩინოთიდამ გედეიარ, ზემოთეკ ნასლუხან ქედ გედეიარ, ნითლეკარი გომოჩნდება... მიხუღ ნითლეკარი წყაროზე, წყალ შესუამ, ცივი წყალია. ნითლეკარი გემრელი ადგილია. იქ იქნება ბევრი ბირყიმი (მურღულუში ეტყვიან — პანტა), ვაშლი, ბალი, ტანები ზღეს, ტყდება, ისე ასხია. შავი გინდა, ნითელი გინდა, ყუითელი გინდა! წყარობალაი, ალაშელიგი (დიდრუჟანი, გემრიელია) — ბლებია ესენი. ვაშლი იქნება ბევრი, ყურზენი არ იქნება იმისთინ ქი, მაღალია. იქ დაჰთესუნ ყანეფში — ცერცივი, ქერი, დიკა, ჭუავი, ღომი (შორვა ვიქმოდით, აღარ არი), ლებოი (მურღულუში იტყვიან — ლობიო), კურწიანი ზირი. ზირი მჟავეც იქნება, მოხარშავ — შეიჭმევა. იქრობაში ქილიავი, ტყიმალი, კაკალა (კაკლი კეენარი იქნება) არი. ქევი, კეენარი — ვიტყვიო. კელი, გემიქელი — ვამბობთ, ცოტა კიდე გაჰკელდეთ, თუ ვიტყვი, ცოლის მოყუნა მინდაო, იმის მაჰანა იქნება.

კარები — ვიტყვი. შენ რომ რომელცხა ხარფსა ეზუფ, ამ სიტყუეფშია, იშტაჰ! მოვწნათ ყანა, გაკმა, კმელი, ბლიკმელი... ბლიკმელი ბლისა იქნება. ბალ მოკრეფედეს, გაკმებოდა, ზუელაც იყო ესა. თუთა გააკმობდეს, ხურმა გააკმობდეს. ფეკი — ვიტყვი. კუჭი პერსსა ქვია აქა, მურლულში — ყიყვი. გაკუჭიანება გაპერსება იქნება. მე ვუგულიანდებო, ასეც ვიცით თქმა.

— არხატაში მებალა!..

— ცოლი არ ქყავსა?

— მურლულელებმა „ცოლი“ თქმა არ იციან, „ცოლ-ქმარი“ არ იციან, ქალი იტყვიან. ჩუენ ვიტყვი — „დედეკაცები“, ისინი იტყვიან — „ქალები“. ჩუენ „ბგანები“ ვიტყვი, ათდარი წლისა რომ იქნება: გათხოვილსა „დედეკაციო“ — ვიტყვი. რომ დაბერდება ქალი, ბებერიაო, ვიტყვი. კაცსა დაბერებულსა „ბერი“ ვიტყვი: — ვინ იყენეს, ვერ ვიცან, ბერბებერნი გომონეს, დეენახეთო, — ვიტყვი. „გომონეს“ ჩუენ ვიტყვითა, მურლულელები იტყვიან „გამოდინენო“. ჩუენა „ვიმუშაოთო“, ვიტყვი, ისინი „ვისაკმოთო“, — იტყვიან.

— ნითლეკარ შეიარ, სატალახე გახუალ. ბევრ იტყვიან ქი, სატალახე ზუელი დასახლება ყოფილა. სირთილამ რომ გადახედავ, ქეივბია. ზემოთკე ნახუალ, ზუცკეკარი გომორდება, ხუთხეკარი? მე მყავსა იქა ამხანაგი... აბლი შეიარ, გომორდება ყარამანლები. „აბლი“ ცოტასა ქვია. მურლულში „ცოტას“ იტყვიან, ჩუენ „აბლსა“ ვიტყვი... იქილამ გახუალ ბალხიქედზე, გადაღმისკენ გედეიხედავ, კევაი გომორდება, ქონობანი გომორდება, ფიშნარი კევი გომორდება. უფრო ზემოთკე ცერეკარი გომორდება, ობლეკარი გომორდება, გადაღმისკე — დოლეკარი, იმის აქეთილამ ვაჩეკარი, უფრო ზემოთ — იეთი, მალღიოკე — ველითავი, საფარანთე; მალლა თასი სახელი — სანაცრე. იქედამ წყალი წომოა, ჭოროხლაქეთ ჩომოა. სახელია ესა — ჭოროხლაქეთი. ჩამეიარს და სადგიყანა ზირედამ ქუაბაგით წყალ გეერევა. სადგიყანი თავილამ თასა მოთერზილი, მოგლესილი ქეია. უმფრო ზემო გახუალ, ენ მალალ თასა — მასის ეტყვიან. მასისის ძირედამ არი ქუაბაქი სოფელი. ქუაბაქე გაზდილი კაცები უმფრო მალლა გაზდილი კაცები არიან, ისინი უჩუმათ ვერ იხვარათებენ, მალალ ხმითი ილაპარაკებენ, იხვარათებენ. ქომორთულები — კეეკარი, კეჩი გაშეშებული, ბალხური — ბეჩო, არ მეენონავთ. ჩუენი თავი მოქენონან. გოგო არ მივემდით. ისინიჩე ჩუენ მეტყვიან: — ქუაბავრი, ურუმები, შაე-შავი ყურუმებიო.

— ზუელი გუარები ქუაბაგისა? — დეერიმიანნი, ყარააჰმედიანნი, კაკულიანნი, სალეფიანნი, ღუნუზიანნი, უჩაშიანნი, დადულიანნი, პეტოანნი...

— ჩემი თავი ეამნეს... მე არ ვესია?

— ისე თქუესაო, იყენესაო...

— გურჯისტანიდამ გადმეარა თამარ დოლოფალმა. ასკრებიც მის უკან გადმუანურია. ნითლეკარილამ ქომოთკე, პარეკევიჩე ჩომოსლიხან ზემოდა ქუები აგორდა, კილდეენარი. თამარ დოლოფალმა შეშინდა, ასკრებინა გემიჯლოროსო. ეიდა, ღმერთ შეეხუენა ქი, ღმერთო, ქუა მან დააყენე, ესენი გაეაზურიო. იქ დადგა, რო დიდი ორი ბელღინერთი ქუა, კონჭოხის თავილამ დადგა. პალადეენ იქ არი, გახვიდე, დეინახა.

* * *

პარეკევი ჯინ-ფერების ქალაქია. მათ ფადიშაჰის ადგილი იქ არი. ახლა ისნა გიხვარათო. მაშინ თილამ გედეივლებოდა და ზლუარის პირში ჩეისვლებოდა, ჭანეთ. იქედამ მარილი, ყაზღალი ეილებდეს, გედეიტანდეს ჯორით, ზურგით, ცხენით. ერთი გამოდრეკილი ბერი, კამპური ბერი ყოფილა. გულამი ჩუყურია მარილი. სახლშინა გადეიტანოს. სამ დღეზე გადავარ, თუ როისა, დულამადა ნითლეკარ. ჩეედა პარეკე, კარგად დაღამებული იყო. იქ რაცხა დაეკლი-ზურნას კმა გეიკონა. შეხედა ქი, ფერკულობენ, გზაზე მოდიან ჯინ-ფერები. მათი ფადიშაჰი შემჯღარა ცხენზე. იქ

შემეყარნეს გზაში. უთხრეს ფადიშაჰსა: — ეს ბერი დევჭირევითო. ახლა ამას რანა ვუყოთ, რანა იქნას ესაო. ფადიშაჰმა უთხრა: — მეიყუანეთო, ჩემ გუერთ მეიყუანეო, ვნახოთო (ბორჩხელები იტყვიან — ჩემ ძირშიო). ფადიშაჰმა ამას გაჰკითხა: — ბერო, ღამე ჩუენია, დღისი თქუენია. ღამეში რატომ იარებო. ბერმა შეხედა, ამათი ფეკები უკუნისკენ აბია. მაშინ გვიგნა, ესენი ჩუენიღამ არ არიანო. ბერმა უთხრა, დიმიღამდა, ასე იქნა, ისე იქნაო. თავარი ვერ დააჯერა. პარეკე, შუაი ადგილა, ცოტა ვაკე არი. დუუზახა მის ხალხსა. ქალებიც იყენესა, კაცებიც იყენეს. მასხვიეს კელები ბექებზე: დეინყეს ფერკული. ფადიშაჰი ჩამოხტა ცხენიღამ. ეს ყუმანდრობა უჯება. ფადიშაჰი იტყვის იქედამ: — უდრო, უდრო ნავალ კაცსა რა უნდოდა?

— უდრო, უდრო ნავალ კაცსა რა უნდოდა? — ამბობენ ჯინ-ფერები ერთათ. კევი კმიანობს. ეს ბერიც ფერკულია ჩაბმული.

— რა უნდა და ფუნდრუკობა, ფუნდრუკობაო. — ამბობს ფადიშაჰი.

— ფუნდრუკობა, ფუნდრუკობაო, — ამბობენ ისინიც.

— დღე რა იყო? — იკითხავს თავარი.

— ორშაფათიო, — ამბობენ ჯინ-ფერები.

— ხუალნა იყევს სამშაფათიო.

— უდრო, უდრო ნავალ კაცსა რა უნდოდაო... ხამდან-ხამდან იტყვის თავარი. ფერკულობენ და ფერკულობენ ამ სიღმერასავეთ ნათქუამ სიტყვებზე. დიღამდი ვერ დაცხრომლეს, მოღალეს კამპური ბერი. მარილიც ზურგზე კიდიატ მარილის გუდა (გუდა კობო ტყავიღამ კეთდება). დიღაი რომ გახდა, თავარმა უთხრა მის კაცებსა: — ახლა გათენდა, დიღაი ამათია, ახლა გააშვით, გაასვენეთ!

მაშინ ბერმა უთხრა: — მე ამდენი რომ მომლაღევით, ჩემო თავარო, მე ღმერთ შევხუენები, შენ ჰალალ არ გიზამო. მოღალული ვარ და რაფერნა ნევედო: ვეღარ ჩავანეე ჩემ სოფელშიც. ტრიკებში ჩინი აღარ დიმიჩა. ჩემი ჰალი რანა იქნასო.

თავარი დაფიშმანდა, ღმერთ შეეხუენა, მის ასკრებ უთხრა: ეგ გუდა თქუენ ეიკიდევით. მანად ბერის ზურგზე კელი დუუსვა, ღმერთ შეეხუენა: — ამისი კამპური, ღმერთო, უუნიეო.

მართლა ღმერთმა უუნია კამპური. კაცი გაღამაზდა. მარილიც ქომო კევიპირში, პარხალი ნყალ ჩუუტანეს. იმის ზირაიც დუზია. — ახლა შენ ნახუალო, კამპურიც აღარ გაქვაო. ადვიღაი ნახუალო. — უთხრეს და გაამგზავრეს.

მივდა ბერი სოფელში. ხალხმა ვეღარ იცნეს:

— ბერო, ვინ გაგასწორაო, — კითხეს.

ასე-ასე იყო, მიახტუმრა ბერმა.

ეს მეხვარათა ბასლიან რეჯებამა ბალხიღამ.

* * *

ქუაბაქ, მასისი ზირედამ (მასისი თა არი, მაღალი), ერთი დიდი მაღარა არი, ნადირი თხები იქ იწვებიან. იმათ გელი-მელი ვერ მეეწევა, ვერ შესჭამს, კანწეში გარბიან, თოვლში, ნუმში მალარაში მიდიან, იქ იწვებიან. ქუბაგიდამ ყოფილა ერთი ავეჯი იბრაჰიმ, მათი მკვლელი. მეტი მომდრელი, ცუდ არ გვიარს, ადვიღაი მაადრის. იმათ ნუელავს ღმერთის მოყუარული ერთი ბებერი. იმათიღამ არ ფთხდებიან, არ გეიქცევიან. საღამოითობა ნუელავს, ბებერი მოვა და... ბებერი ნუელიხან ავეჯი იბრაჰიმში იქ გასულა. ბებერი ვერ დეინახა იბრაჰიმმა. შუმუტორცნა, თან მაადარა, თხა ნეიქცა, სისხლები მოდის. ბებერმა მობრუნდა აქეთისკე. ბებერი ცნობულობდა. დეინახა იბრაჰიმი.

— თუალა დიგიორდეს, იბრაჰიმ, ამდენ თხებში ჩემი მოსანუელელი თხა დეინახე! მართლა იბრაჰიმს ერთი თუალი დუუქორდა. იბრაჰიმმა დეინახა ბებერი, რომ მაშინ დაფიშმანდა: — რა საქმე ექნენ, რატომ მოვკალ?! ამის იქით მე თხა აღარ მოვკლავ.

გადუსკვია ქვაზე თოფი, გუუტეხია, შამუუქენენია... ისე იტყოდეს ზუელები, დედაბრი წყევლამ უნიაო.

* * *

თამარ დოდოფალს პარხალი ქილისა რომ გუუქეთებია, იმდენი დუუხარჯია, ოქრო აღარ დასწომია. თმის დასაჭირნებელი ქონებია ოქროსი. უთქუამს, ისინი გამაყიდნია ამ საქმემო. ასკერებითუნ, პური გომოცხოზბისთუნ ქერი და თივა-ჭუავაი არ დავტიე ამ სოფელშიო.

იქ ერთი აღა ყოფილა. ათასი ჭარბი მონუელე თხები ყოლია თაში. ეიდა უთქვია თამარ დოდოფალითინ: — ნანუელით მე დეგემუელები, ნამუშავთ მიართვი, მაგრათ ამუშაეო. ზე რითნა ჩეიტანო, მე არ გეგერევიო.

დოდოფალმა უთხრა: — ეგ ადვილია, მაგას მე მუაფერეზო.

მიცა ცულები ასკერებ, ღარები გააკეთეს. დასჭრეს წმინდა ჭერები, ამეილეს გული, ღარი გააკეთეს, დუუსართეს ერთმანეთზე, ეიდა, თიღამ პარხალ ნანუელი ჩამეიტანეს. იქ მონუელა კაცმა, გომოდინდა პარხალში. რზის წყარომ ამამენებია პარხალიო, — უთქუამს თამარსა.

თამარ დოდოფალმა სავრიათი წყალიდამ რუ გააკეთა. წყალსა გადაადგებდეს ღელეში. რუ რავლია იცი? მაღალი კანებია. გუშუთლია ასე. რით გომოთხარეს, რავლა გუდულია, არენ იცის. უთქვია თამარ ქალსა: — ამას გუერთა პარხალი ქილისა ადვილი იყო. სავრიათი რუმა ათავებამდინ, წყალი ნაგდებამდინ, კიბილი ტყინები გამაყრევენიაო.

* * *

— ვიტყვით, მანონი დედა, დედეკაცი. სხუაჯელ „დედა“ არ ვიცით. „დედამინა“ არ ვიცით, ანათოფრალსა ვიტყვით. „დედეკაცი“, „დედეკაცი“, მიდღეში იმა ვიზახით.

— ამ ოდაში მარტო დედეკაციები ძიან.

— შენაც იქ ძიხარ?

— რავაი ხარ, ავადევილი ხომ არ ხართ? სახლში რაიჯებიაან? მონუფლები (კაცები) სად არიან?

— რათა მეთქვეს? — ქარჩილია მარტი, აპრილი, მაისი. ქარჩილი მურღულში გამოზაფხულია, ასე იტყვიან...

— სოფელი ხალხინა მეიკრიფოს... ზოგნი ნაელენ სახლისკე...

— მოსულ ხუთშაფათსა თოქ-ნიჩაბი ასნიეთ, ჯამეკარში მოდით; ზამთარი თოვლსა რუნალი უუვსია მიწით, ქვებით ავსებულა. ამათ ამოფაქებლა, ამოლებლა წყალი არ მოვა. ამ ხუთშაფათ ესნა ამეველოთ...

— სამი სოფელია აქა გურჯი: ქუბაბაგი, ბალხი, კევა.

— ასე ნალაჯო, ყოლ ქედის სახელი, ყოლ ჭალასი სახელი სხუა არი.

— გომოჩდა ქუბაბაგი, ვიტყვით: — ქობაისკე მივალ, ქობაიდამ ჩომოველით.

— ახონური (კაპნები არი), ფილარეთი, კაკლული კევი, სარკინი ქედი, გაკერეტილ კილდე, დიდქედი, წყაროთი, ტყიპირი, დიდღელე, კოჭიანტყე, ზექარიქედი, მურღუდაი, მურღუდაი კევი, ქვაბელეთი, კვირიქეთი, ვირიგუერდნალი, სოროთი კევი, ტყიძირი, ბიკრიეთი, საკლავი ქედი (მეზულელი არი), ქვაბელეთი, ნაბიანნი, ზემომეჭულენი, აინიანნი, ქილდიათი, სანისკვილო, მარანნი, ნაბიანნი, მუშტინყარო, დინგის კარი (დინგი — ნისკვილის ქვა არი, ქვა ბრუნავს, აფქვეს), ბარდიეთი, სოროკევი, ნაცარქეთეთი, უჯანტყე, აინიანფარდი, სამარილო, სამრავლო, შამანთელო, სანეხვე, დიდი შთა, დაღარული, გოჭეთი, ფინთმოდინფარდი (საძოვარი), საფუთკარი (მალრები, ქვაფუთკარი არი), ვეფანკევი, თენწყარო (წყაროს წყალი მონუფეთავს, თენავს), ბრანგვი, ნალიკვანი, ბლენიტკაბა (თი თავში ტბა არი), თველ ტკაბა, მასისი თა, ბალყიზო,

ზუელაგარა, ჭონჭები, გულია, ეფენდი წყარო, ლეენარი (ლექი რას ქვია, აღარ ვიცით), რუსათავო (იქიდან წამოგდებულია რუ), დალენილაკარები, ბასლიანდუზი, ლეენარი ზირი, ბასლიანკევი, გაღმაი, გუერდნალი, საფურე (ფურები იქ ზოგენ), ქობაი კევი ლელე (ჩავა კევას, ელიაკეე ჩავა, პარხალი წყალ მეტროლება) — ესენია სახელები ადგილებისა, ფერებისა.

- დევეზართენით მეთქი, ვუთხარ იმასა...
- ჩუენ მეახლეს ისა.
- ჩეცემიდე ყაზალსა, არ შემცივა.
- უგმან-უგმან ადგილებშინა დავმალოო, ამბობდა გუშინა...
- ეს საქმე არდეგვანარა... მეზარებიან დათესვა ჩუნენა...
- ლამაზი ქალი იყო შენი არხატაში ქეთინოი, თუალებმა საფა ქნა... საკისური ჩახსნილი ქონდა, ყიაქუეში უჩანდა. თუალებმა საფა ქნა. კელით იეცევედა საკისურსა. თუ აჩენ, გამააჩინე თეთრი ყია. თუ გომოჩენა არ ქნაღია, ჩემთვინ გებეერება, ნუ გამააჩენ, ყიამდინ გასვილამდინ ჩეიცვი...
- ისკამი, კობო, ისტაჟანი, ქართოლი... რა გიხვართო კილო? ესენიც ეყოფის...
- მეცხვრე ცხენით იარება... ორთენიც არი...
- საქმე აქვანან? დაგლილი ვაშლი აკრიფონ!
- დეველალე არა! მეველალე, ასე ვიტყვით ჩუნენა.
- ჩუნენსა წყალი მოვა, კვირეში დაყოფილია. დღეს კვირიქედი სემთინა მეირწყას. კვირეს ედრება მორწყვის სირა და კვირიქედიც იმითვინ ქვია პერალდა.
- ჩავაფლოთო მოკედარი, ვიტყვით, „საფლავეც“ იქიდან მოდის, იქიდან დამრჩალა... რავლია ეს სიტყუა?
- ჭალაში თივა მობერდება, მაშინ მოაზოვებთ. ჩუენ თივა ვიტყვით, მურლულში „მოლი“ იტყვიან.
- ყანას რომ მოვეწავთ, თივის ქოქები რომ გეიბანვრის, იმა მოვერფავთ, გავრცხავთ, ზროხებ მივართუამთ, იმას „მოლი“ ვეტყვით...
- აგარაში იაღლაში რომ გავალთ, შევემანავით, ახალს ჩეცვლამთ, ვეჟანქევისკე წავალთ, იქ ვიფერქულავთ. ჭიბონსაც ვუკრავთ, საღამომდი ვიფერქულავთ. ამას ვეჟანქევი დღე ქვია.
- თენწყარო თენავს. ერთი საათია იქ ვუცდით, არ ასხამს, თენავს... ჩხერი წყალი გადმასხამს. იმერქევიც ჩხერი იტყვიან...
- ზღუარი დიდია, დენიზი. გუბე, შენ რომ დააგუბებ, ის არი.
- ჩემ ბაბოი გადმივილილა თქუნენსა.
- მასისი თა არი. ენ მალალი ის არი აქევრობაში. მასისი გადაღმა ლზებია. მასისიდან შავი ზღუარი გომოჩინდება. შარმან გომოველ აქა...
- ტყე ყოფილა წინწინ. ახლა შეხედავ, ქოქიც აღარ არი... ლუარი წყალ ჩუუფაქებია... ჩამეიტანა შემა, კუარი. გომოჩენილა მინიდან ქოქები, კუნძები.
- იმასა არა შეხედება რა, არ უშავს, ზარალ იოქ.
- თავი შეჩვია (შეჩვია), დავიწყნეს გურჯიჯა... ჩუენ ნაცნობაში არ იცოდეს.
- მივა — დეჯრება, მივა — დეჯრება.
- ნერეულა ორი თანე გურჯი მოიდეს.
- მზეფნელი აღმანიადამ მოიდეს აქა, გურჯები. ბეერი გუელაპარიკეს, მარა მათი ნანდომი ვერ თქუეს. ვერ გევეგენით კარქა იმათი გურჯიჯა, ვერ ვიხვართათე კარქა.
- არც ლაპარიკეს ენონოფ ჩემ ნათქუამსა... რავლია ჩემი გურჯიჯა?!
- ეიხუჭავს ბალესა ეს ქალი, დედეკაცი.
- ამხანაგები მყუანდეს, მეტყოდეს: — ამხანაგო, მიყიდე ერთი ლვინო, მოგარუნოო ქუეყანაო. ბეერ რამეს მეტყოდეს.

— იმ ხან იყოს, მოსკოვას ქი ნეიყუანეს. — შუიდ დღე-ღამეს ვიარეთო, იტყოდა. ფესირათ იყო ჩავარდნილი. აქავრ ჯარებ რუსისას დესირათ უქნიან. ნები ჩაუში იყო, იმან ილაპარაკა. ზუთ ნელნადს იქედამ აქეთისკენ ნამუყუყუანიან. — გვამუშვეს, სახლები გვაკეთებიესო, ზურგზე თულა მაზიდისო. ჩემ უკან გზელი აჰმედი იყო ფესირათ, იმან თქუა ქიო, ზემოთვე ქალები მოდიოდეს, დევნახე, თუალები ზედ დამჩაო. ერთმა დამიზახაო, მაგ ჭკვითა ჩეთინა ნახუალ შენ შინაო... კუჭი გამუუდა, გაკუჭდა ერთ დედეაკამო.

* * *

— პარხლის ქილისა ჯამე აღარ არი. ახალი ჯამე გააკეთეს.

— ცოდვა არ იყო, ამდენ ხან არ მოგვიკითხეთ?!

— ადგილების სახელები გითხრა? — მახსოვან ზოგი. ახლა მურლულის მერქეზში ვზივარ, ზოგი აღარ მახსოვან. ესენია: ქედიყანა, შავქედქედი, დიდიქედი, ოხშარები, ყარამანლები, ბალხიბარი, საურათი, საჩინოთი, ბარისკევი, ლიტრევი, ონოკეთკარი, სატალახე, გონდი, ვეჟანკეთი, კევეგი, ქუაბაგი, კვერცუცი... ლელებია: პარხალი, ქუაბაგი, ბალხი. ეს ლელები ჭორუხ შუუერთდება, ბაიბურთიდა მამოსულ წყალსა.

— ქუაბაგის ადგილები: ელიაკევი, გველფარახი, ფილარეთი, ნყაროთი, ვირიგუერდნალი, სახაზო, ქედქედი, ლეენარი, გორჯიგორი, თკელტბა, საელვილო, ყურიგორი, გულიყანა, ნალიკვანი, სასპარაზონი, ქეაფუტკარი, ბირანგევი...

— ქომოთობანში ჭევენგია, სოფელია ერთი. მისი ადგილებია: ვაჩიკარი, ბასლიკარი, ფიშნარიკევი, ელიასკევი, სადგიყანა, კედლიანკარი, ნითლიკარი, გოდრიკარი, ხებეკაი, ქელანცხები, ბალხი...

— ქუაბაგის ლელის გურჯიჯე ადრია... აქედან გზა ვეჟანკეთ ჩამუა. ჩუენები ნინწნი ჭევენგში იყდეს... ერმენებიც ისხდეს ჭევენგში, ნეედეს.

— მუსტაფა ფენიდუნია ვარ, დვერიშოლი... ართვინში ამხანაგები მყავან ბვერი... პარხლიდამ ვარ. ჩუენებურების ზუელი გუარები, სოფალდება: დვერიშიანი, გოგოანი, სალუფიანი, თოფლიანი, ფაჰიანი, შეიხიანი... ამათი განაყოფები, მოზობლები ბვერნი არიან.

— ვეჟანკეთი იუსუფელია... ქუაბაგი, ბალხიბარი ართვინიდან ნასასვლელია. ქუაბაგში ქართველები არიან, კვერცუცშიც... სამი სოფელი ვლაპარაკობთ გურჯიჯეს ზრლ: ქუაბაგი, ბალხი, ჭევენგი. თითო სოფელში ორმოზდაათი ჰანე მაიც იქნება. ქუაბაგი მურლულზე მიკრულია... იქვერი გუარები არ მახსოვან.

— ეს ყაზდაღში გარეხილი კაციო, იტყვიან ჩუენსა გონჯ კაცზე... ერთი დედეაკაცი ჩიოდა, როდი კაცი მყავდაო...

— ლეხტზე მისლამდი უნდა კაცსა სწავლაო, მებნეოდა ჩემი ანაი. — ლეხტი რა არი, ანაჟ-მეთქი. — კვითხე. — ლეხტი კდარიო, რომე მოკდება ინსანი, იმასა უზახიანო, — მითხრა.

— ნისქეილი ჩემკე ბრუნავს და, სარაკუნამ საც უნდა იქ ერაკუნოსო, — უთქუამს ზალსა მულისთვინ და დედამთილისთვინ...

— თავიაშვილის ჩუენსა მოსლის ხებერი ემომ იცის, ჩემ ემომ. ახლა ყდას ბურსა ქალაქშიგან. — ბალანა ვიყავ, ჩუენსა მოიდაო, — მეიგონებს ჩემი ემოი, — ესკი ზამანის ქილისებ უყურებდა, ავაყაბები დუუცდა და ბაბამ მისი ჩარუხები რომე ჩააცუა, დღევანდელ დღესავე მახსოვანო... ეს გურჯისტანის ენ დიდი კაციო, ამბობდეს... — ჩემი ემოი ახლა ზოლ დაშლია, ქემალ ფენიდუნია, ნახევი და დელიაპარიკევეთ, ბვერსა გაგაგებიფეს.

— დაქორწინებხან გურჯინა ითხოო და ლაპარიკი არ გედვერევა, ოჯალი გურჯი დარჩება... დედაც გურჯი მყავდენ და მამაც, იმითვინ ვიცი გურჯიჯე. მექთებში ნაველ,

თურქა არ ვიცოდი, მარტო გურჯიჯეს ვლაპარაკობდი. მარა დაბი გურჯისა არ ვიცი. კაი იქნება, გურჯის დაზ შაასწავლებლით ბაღვებსა.

საუბრობდა მუსტაფა იენიდუნია (დევრიშინი-ბერიძე), 45 წლის.

იუსუფელი

— გურჯიჯა ლაპარაკი აქუან ბერ სოფელსა. ესენია: ქობაქი (ქუბაი, ქუბაგი), ხევეგი, ბალხი, იეთი, ელიასკევი, ქორიეთი, დევთისა, ჭილათი, მახათეთი, კუმრეთი, ბონმინდა, ბინათი, გუდასკევი, კუმრეთი...

— ხევეგი ახლა ცოტაია...

— იუსუფელის სოფლებში მოდის დიკა, ქერი, ცერცი, ლობიო, მარქვალი (ფათათესი), ძირი, ჯახური, ლახუთი, ვაშლი, შინდი, კიტრი, თომათესი, აყირო... ყურძენი ბევრი სოფ იქნება ჯინეში, კაროლ, ხათხულ, ცხენიძუძუ... არი კაკალი, თხილი...

— ვიცით ფჯორი, ცხენი, ვირი, ჯარი, ფური, დეკუული, მოზუერი, ბუზალი (კობო), კობოლარი (კობოები).

— ჭადი, კეცი გიგვიგონია ანადან. ანაი სოფელშია, ჩევრელში, იმა დეელაპარაკეთ და გაგაგნებებს...

— ბათუმის ხალხი ძალუან მიყვარან. ჩემი დედი ბათუმ წასულა, იქ უსაქმა, ფარა მუუგია, აქ მოსულა ისვენ და შინა უყიდა. ჩემი სახლი-კარი, ყანა-ბახჩა მაშინდელი აღებულა, ბათუმის ფარა არი შიგან ჩადებილი. ახლა ბევრი მეგვა არი ბახჩაში. ადით სოფელში და ჭამევით, თქუენი ზიარიც არი. დედეს სულისთვენ ჭამევით ბათუმიდან მოსულმა მოსაფირებმა.

— ორი სოფელი იყო — ახალთი და ყაზახორა. ესენი ერთი გახდა, იუსუფელი მერქეზი ორმოზდაათი წელიწადია გახდა. ადრე ოლდემი იყო მერქეზი... თავუსკერი პატარა სოფელია. „ტაო“ არ გიმოგონია...

— ესა სკლაპუნტურია, თურქა — მუშმულა. „ზლმარტი“ არ ვიცით, „სკლაპუნტურ“ ვეტყვით.

საუბრობდნენ სინან დურმაზი და ნურეთინ იშილი.

ჩევრელი

— იქ არი კოდო, მეტან!

— ეს არი ჩევრელი, გაღმა ჩანს გოჯეკი. აქევრი სოფლებია, ძუელი. კევაიდან გომოთხოვილი ვარ. კევა ეფეიჯა შორ არი აქედამ, სამ საათ გუუნევს ფეკით გზა. აქევრელები მუჰაჯირათ მიდიან შიგანა თურქიეში, ცარიელდება აქევრობა. ჩუნაც იქიდან აქ ჩამოგსულვართ.

— ორი შვილი მყავს, ორთვენი ბიჭები, ორთვენი ბექარი არიან. ზალსა ვეძეფ. ბიჭები ლამაზები მყავს, ზლებიც ლამაზები შინდა.

— შენ ახლა მურღულ დგახარ?... ჩომოვალთ ინშლაჰ!

— კაცი არ მყავან ქალებსა, მომიკვდნენ. მეაც ავთ ვარ...ყალბი მაქ, მეშინია სიკედლის...

— ათდაერთი ქილო იყო ქლიავი...

— ავადლობას ეწევა და, იმითვი არ სუამს ყაჰვეს...

— ნანუელიდამ ბევრი დემეგი იქნება. ნანუელსა მაქინაში გამოეწევთ, ერბო შევდლობამ, ხაინ იქამ... ყადმალ აადულამ, მუურუე ერბოში ყველ, ნივილი გახდება.

— მანონ შაყენებ, ნანველ აადულამ, აბლი გაცივდება, თიბილინა იყოს, მანვნი დედას ორი კოვზით იმაში ურთებ, შედგება. შაყენებ ყაბში, ჩინკო თენჯერე იქნება,

ყოფა იქნება, ალუმინი არ იქნება. ბევრი ქი შაყენებ, შედლობავ, მანვნი დალი გამუა. მანვნი დალი დაჰა გემრილია... სადღეებელიდამ მოდღეებამ... მინიდამ გაკეთებულში დაბლა შედღეებამ... ერბოს ამეილებ... ქუშ დო დარჩება. იმა ქუაბით დადებენ ოჯალზე, აადღებენ, სანურავში განურვენ, შესჭამენ...

— ყაფმალში თაზე ყველ ჩაჰყრი, იქნება აზელილი.

— ნანუელ აადღებ, იმაში ფირინჯინა ჩაყარო, იქნება სუთლაჯი.

— დელაშუტი არი, მაქინადამ გამოსული ნანუელი რომ დამჯავდება, ისა. დელამუტსა დადგენ ცეცხლზე, ამეილებენ ყველ, მუუჭირებენ ხელსა, განურვენ, მარილ ურთებენ, სანურავში ჩადებენ... მემრე ბიდონებში ჩადებენ, მარილი ნყალ დაასხმენ.

— ბექმეზი თუთიდამ გომოა. შარაყეე თუთას, მეიტან, ჩაჰყრი ქუაბში, მოხარშავ, გასნურავ ჩუვალში, დასდგამ ოჯალზე, ადღვამ; გომოა თუთი ბექმეზი.

— ყურუნისაც იქნება. დაჰკრიბავ, მეიტან, შინძანაში ჩაჰყრი, ფეკებით შესდგები, და ლადონინა გედვიცვა ფეკებზე, და ძალიან სუფთა ფეკინა ქქონადეს. დასნურო უნდა, კარქა გამეინურვის, გომოა შირა. დადგვამ ცეცხლზე, აადღვამ, გომოა ტკიბილი, პურ დაანობ, ფილაე მოხარშავ, იმის უკან გარეკავ ნყალში, შესუამ...

— ყურუნე არი — ჯინეში, კვირტაი, ადესა უზუმი, კარულა, თულვანდა, ცხენიძუძუ, ურუს ყურუნე, ხათხული...

— ქილიავი ისე შესჭამ, გააჰმობენ ჩირი, თამაზი (შიგნიდამ ბურკა არ გომოა). ხოშავ იქმენ იმითა... დეფნებზე გაშლიან, გაჭმესო... ქილიავი არი ყუთელი, შავი, მონითლო ფერის, სამ სოჯ, იმა გაჰყიდვენ.

— ცომიდამ (ხამურიდამ) ბევრი რამე იქნება. ცერცე და ქერ გოურვენ, გომოფქვენ ნისქელიში. ხაროში, ბელელში იყრება ფქვილი. ააშებენ. პურინა გაასუქო. დიდრუანი ციცვები აქუან. ცომ იქმენ, ჯავე პურის ცომ ურთებენ, გასუქდება. ექესი, შუიდი თანე კეცია. ოჯალში გაცხელებენ. გადმეილებენ ცეცხლიდამ. არკიში აქუან კინდამ გაკეთებული, იმით ანევი. დადებ ასე ცხელ კეცსა, დაასხამ ცომსა. გადმეილებ მეორე ექე. იმაზეც დაასხამ ცომ, შედგამ ნინაზე. ერთმანეთზე შაანყობენ, გამუაცხობენ ბევრს ერთათ... ახლა სობებში აცხობენ.

— ქადა გამუაცხობენ. დიკი ფქვილიდამ სიქელ ცომ გაასუქებენ. ხავინ იქმენ ყაფმალიდამ. შიგან ჩადებენ, კაკალა მაყარინ, ერბოს მაასხამენ, იქნება ქადა. ადნი კეცში, დადა სობაში გამააცხობენ. ყაფმალში მოზელენ ლაზუთიდამ ფქვილსა, გამუაცხობენ ჩორაქი. აქაური „გევერტ“ ეტყვიან.

— ცომ გახსნავ, საჯზე გომოაცხობ. ორნი გახსნიან, ერთიც აცხობს. გათავდება გომოცხობა, დაშქრიან, დაანყარებენ თუფსებში, იქმენ მაკაინას...

— ერიშტასაც დასჭრიან წმინდა-წმინდა. შექერ თუზ მაყარი, ერბო მაასხამ, შეკმაზავ...

— ბაქლავასაც ვიჯებით. ზეითუნ დაღ გუურევე, ნანუელსაც გუურევე, ქარბონათა გუურევე... ამათ იქამ. გახსნავ ლავაშებ, დაანყარებ, ოთხ თანეში მაყარი კაკალ, მაქინაში გამონევე, საფორცხელში. შეკმაზავ, შეკდებ ფურუნში. გომოცხევა, აადღულ შერბეთ, მოსიქლო შერბეთ მაასხამ.

— ფაფა იქმენ ლაზუთი ფქვილიდამ. მოხარკონდა საჯზე დიკა, ქერი, ლაზუთი, ცერცვი. მოტალვენ კარქა. ნეილებ, გომოფქვეე ნისქელიში, ფაფა იქმენ იმითა, შორვა იქმენ. ფაფა იქმენ ბექმეზით, ყაფმალთ. ჩაასხმენ დაღ, ჭამენ დალით.

— კელსაქმარი ვიცით. გუაქ ტარი, საჩეჩელი. კრუთავი. კედ ვიქთ. ორყათ ვიქთ, დავძახავთ, ჯარი მაქვან და იმაზე. ქალები ჯეჯი იქმენ, ნინდა იქმენ, სუითორ იქმენ, თათმანსაც მოქსვენ. ესქიდან ლაჩაქსაც მოქსოვდენ. ყადთან მოქსვენ, ფეშტემალი მეიკვრენ იმითა. ფეშტემალსაც მოქსვენ.

— შიში, ჭალი-ნინდის ჩხრი ვიცით. ნინდაზე ხუთი ჭალინა იყოს...

— ოთხი მარცხულ გამეილებენ... უმატებ ყოლ მოვლად ერთხან, მემრე აღარ უმატებ, მოქსოვ. ქუსლინა მოუქსოვ წინდას. მაშინ ორ ჯალზე გადახვალ, მემრე შოუტოლებ მიორე ჭალებსაც. — ქუსლი მოვკვეთევი და ყელი ყელზე გეველითო, — ვიტყვი. მემრე ლასტიკ მოვქსოვთ, მოვკვეთავთ... ტაბანი მოვკვეთეო, — ვიტყვი... ზენკელი ზაათი იცოდენ...

— მინდერ ვაკეთებთ. ხალი მოქსოვენ, ჯეჯიმ მოქსოვენ... საფექრო მაქეა... ქილიმი და ჯეჯიმი საფექროზე-ფეშტემალ, ეპრამ მოქსოვენ.

— ლებო, მარქვალი (კარტოფილი), ბიბერი, დომათესი, სალათალული, კიტრი, პატლიჯანი, მიდანოზი, ქინძი, დერეოთი, სოლანი, სარმურალი დაღენა-დაღენა, დატებ. სოლან დააჭრი, აბლი მოხრაკავ, წყალს დაასხამ, ისტარსა გუურევ მარქვალ...

— კევას მეშელებია: ქონობანი, ბასლიკარი, გოდლეკარი, დოლენჯაკარი, კრაეკარი, ჭელონკარი, დოლეკარი, ვაჩეკარი, აზლიანკარი, შამფიანკარი, ფიშნარკევი, ქელაზორ, ცერეკარი, დოსეკარი, შაბანიანკარი, ბასლეკარი, ობლეკარი, იეთი, სადგიყანა...

— ადგილების სახელებია: წყართუალი, წუერსიქითა, დიდქედი, ფოსოი, კვენარობა...

ლეუე ფიშნარკევი ჩომოა, დევსეკარაი ჭევი ჩომოა...

— დათლა ვიცით: ერთი, ორი, ექუსი, შუიდი, რუა, ცხრა... ათდაერთი, ათდაორი, ათდასამი, ათდაოთხი, ათდახუთი... ოცი, ოცდაერთი... ასდა ერთი, ასდა ორი... ასდა ათდა ერთი, ასდა ათდა ორი, ასდა ათდა სამი...

— ქალების სახელები: პევაი, შეჯერაი, ფატყვიმაი, აიშოი, ემინეი, მუხსინეი, რემიე, ხათიმე, გულჯან, ნარგულე, დეეთეს, შიდაეთ, გამზე, თუბა, მუშუყე, შეფიყე, ნურჯან, ესმა, იოსმა, იაშარ, ფათი, შუშე, ხებიბე, ნაიმე, გულჯანი...

— დაჰკრეფენ, გაჰყიდენ ეზრუმ... კამდონი მუა, თუთჯარი მუა, იყიდის... ბლიკმელ აქა არ აკეთებენ, კევას აკეთებენ, გააკმობენ, გაჰყიდვიან...

— ათ და ექუსი წლის ბიჭი მომიკვდა, სინანზე დიდი... ოთხი მოზობელი აქა ერთათ ვართ, გურჯი ვართ, დანარჩენები გურჯი არ არიან. აქ ახლოს თექალა, ბევრი ქილისებები არი...

— აუსთოს დაწყებისან ქობაქის თაზე დოლი იქნება, ბაღრამობა.ქაიჯავთ, ჩამოით მიორე ნელინადში, წიგიყან ბაღრამზე, დგანახავებ იქვერობასა...

— შვიდობით, ძალუან შეგვაყვარე თავი. კიდენ მოით, კიდენ... ღმერთის ემრით, კიდენ დენახავთ ერთმანეთსა...

საუბრობდნენ აიშო დურმაზ, გულჯან ბოზ და სხვა სოფლელი ქალები.

«ნაშთი ძველი დიდებისა» მტბევარებისა და ოპიზარების ნაკვალევზე

ისტორიული ზემო ქართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარე — კლარჯეთი გაშლილი იყო მდ. ჭოროხის აუზის შუა წელის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში და დაახლოებით მოიცავდა ყოფილ ართვინის „ოკრუგს“. კლარჯეთში შედიოდა თვით კლარჯეთი, ამ სახელის ვიწრო მნიშვნელობით. საერთოდ, კი იგი მოიცავდა შავშეთს, იმერხევს, ნიგალისხევას და აჭარას. საისტორიო წყაროების მიხედვით, კლარჯეთი არის „არსიანიტგან ზღუამდე“ (16, 62).

კლარჯეთის სოფლები გაშენებულია მდ. ჭოროხის შენაკადების ხეობებში, რომლებიც ერთმანეთისაგან მკვეთრად გამოიჯნულია მაღალი მთებითა და კლდოვანი ადგილებით. ასეთი გეოგრაფიული პირობების ხელშეწყობით საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა ერთმანეთისაგან მეტნაკლებად განსხვავებული ტომობრივი დასახლებანი, როგორცაა: მაჭახელი (მაჭხელი. ისტ. მიჭიხანი), იმერხევი, შავშეთი, ნიგალილიგანი (ლივანი) და საკუთრივ კლარჯეთი.

ჭოროხის შემდინარე წყლები ერთობ მრავალია. დასახელებულ რეგიონში მარჯვენა შენაკადებია: მაჭახლის წყალი, ქლასკურის წყალი, ბაგენის წყალი, იმერხევის წყალი (იმერხეულები მდ. ფაჯართსაც ეძახიან), რომელიც შერთულან უერთდება სათელისის წყალს და იწოდება შავშეთის წყლად. შავშეთის წყალი კი ართვინის ზემოთ შვერთვის ჭოროხს. მარცხენა შენაკადებია: მურლულის წყალი (მრავალიცხოვანი შენაკადებით), ხატილა, იჩხალა, ბელეგანი.

მდ. მაჭახლის ხეობა — მაჭახელი საქართველო-თურქეთის სახელმწიფო საზღვრით ორად იყოფიდა. თურქეთის რესპუბლიკის ფარგლებშია ზედა მაჭახელი. აქაური სოფლებია: აკრია, მინდიეთი, ირემეთი, ეფრათი, ქვაბითავი, ზედვაჯე, მალაყმეთი, ხერთვისი. ეს სოფლები მაღალი მთების (ყელობა, მერეთა) ქვემო კალთებზეა გაშენებული, ორი მდინარის — მინდიეთის ღელისა და ეფრატის ღელის ხეობებში. მინდიეთის ღელე გამოედინება ყელობა მთის მწვერვალებიდან, ჩამოივლის სოფლებს — აკრიას, მინდიეთს, ირემეთს, ჩამოედინება სოფელ ხერთვისში და აქ უერთდება ეფრატის ღელეს, რომელიც სათავეს იღებს გორგითისა და მერეთის მთებიდან. ჩამოივლის სოფლებში — ეფრატსა და ქვაბითავში და ხერთვისში შვერთვის მინდიეთს. ამ ორი მდინარის შვერთებით წარმოიქმნება მდ. მაჭახლის წყალი, რომელიც საქართველოს საზღვრებში მდებარე სოფელ მაჭახლისპირში უერთდება მდ. ჭოროხს.

მაჭახელი ოდითგანვე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ჭოროხის მხარის ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. ისტორიული შავშეთისა და კლარჯეთის სოფლები შავიზღვისპირეთს, ბათუმს, ორი სახმელეთო გზით უკავშირდებოდნენ. ერთი, უფრო გრძელი გზა, ჭოროხის ხეობაზე გადიოდა უშუალოდ. მეორე, უმოკლესი გზა, კი მაჭახლის ხეობაზე, კერძოდ, კარჩხალის მთის კალთაზე მდებარე სოფელ ეფრატს გაივლიდა. ეს გზა აკავშირებდა მაჭახელს შავშეთთან, ართვინთან, არტაანთან, ზემო აჭარასთან (7, 8).

მაჭახლის ხეობა დიდი ხნის განმავლობაში შედიოდა ტბეთის ეპარქიაში, შავშეთში. ცნობილი ძველი „ტბეთის სულთა მატთანე“, რომელიც XII-XVII საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა, მნიშვნელოვან ცნობებს გვანდის მაჭახლის შესახებ (13). ზედა მაჭახელი ამაჟამად შედის ბორჩხის რაიონში. მხარის ადმინისტრაციული ცენტრია ხერთვისი. მცხოვრებთა საოჯახო (შინაური) ენა ქართულია.

მდ. მურლული (მოზრდილი შენაკადებია კაბარჯეთისა და ბაშქოსის ღელეები) ქმნის

ხეობას, რომლის ორივე სანაპიროზე გაშლილია სოფლები: კაბარჯეთი, წყალყა, ყავრიეთი, აგარა, ისკები, ძანცული/ჩანცული (ძანსული — ქვეთ. თაყ.), ხახური, ბაგა, გურბინი, ქურა, ჩხალეთი, ლომიკეთი, ბაშქოი, ფოროსეთი, გოგლიეთი, ჭილაკრი, ქორთუკეთი, ქვაშირეთი, დურჩა, კორიდეთი/კორდეთი, ოზმალი, ბუჯურთი, ხოსროლი, გველი, არხვა, ერეგუნა, ქამილეთი, ჯუნიანი/ჯუანი, დიალეთი, ტრაპენი, კასიმეთი, ქობეკეთი, აღუჩა...

მურლულის ხეობა მდიდარი და საინტერესო წარსულის მქონეა, რაზედაც მეტყველებს ნანგრევების სახით მოღწეული მატერიალური კულტურის ძეგლები (ციხეები და ეკლესია-მონასტრები). სოფელ ქურაში ნაშთის სახით შემორჩენილია ლითონის სადნობი უძველესი ბრძმეები (ქურები). ს. კორიდეთის მონასტერშია გადანერილი ცნობილი კორიდეთის სახარება, რომელიც დათარიღებულია მე-8 საუკუნით. ხელნაწერი ბერძნულია, მაგრამ აქვს ისტორიული ცნობების შემცველი ქართული მინაწერები (4,75-84). მურლულის ხეობა ამჟამად შედის მურლულის რაიონში (ადრე შედიოდა ბორჩხის რაიონში). ადმინისტრაციული ცენტრია დაბა მურლული (რომლის ახლოს მოქმედებს სპილენძის მომპოვებელი მალაროები). მურლულელების საოჯახო ენა ქართულია. ლაზეთის საზღვართან მდებარე ზოგიერთ სოფელში ქართველებთან ერთად სახლობენ გამუსლიმანებული სომხები (მემშილები). მაგ., ასეთია სოფელი ხახური.

მდ. ჭოროხის ხეობას, ყოფილი ართვინის „ოკრუგის“ უმეტეს ნაწილს, მოიცავდა ისტორიული ნიგალი (5, 198). ამასვე ადასტურებს ბატონიშვილი ვახუშტიც: „ჭოროხის მდინარის აღმოსავლეთის კიდვებდ არს ართვანი, ქალაქი მცირე, მოსახლენი არიან ვაჭარნი, და ამ ართვანის სანახებთურთ, ვიდრე ერგეს სამზღვრამდე, ჭოროხის ხეობის იმიერ და ამიერი იწოდება ლიგანის ხეობად“ (2, 680). სახელწოდება „ნიგალი“ ოსმალეთის იმპერიაში შეცვალეს „ლივანად“. აქაურებმა დღესაც „ლივანა“ იციან, „ნიგალ“-ს არსად არ ამბობენ. მაგ. ართვინის ციხეს „ლივანა ყალეს“ ეძახიან, ჭოროხის ხეობას „ლივანას“ უწოდებენ (საგულისხმოა, რომ იმერხევის დასაწყისში მდ. ჩიხორის ხეობაში, არის პატარა სოფელი ლიბანი).

ისტორიული „ნიგალი“ კლარჯეთის ნაწილი იყო. იგი ქართულ ისტორიულ წყაროებში ცალკეც იხსენიება (16, 63). დღევანდელი ადმინისტრაციული დაყოფით ლივანის ხეობა (ლივანა) მოქცეულია ბორჩხის, მურლულის და ართვინის რაიონებში. ლივანის ქვემო ნაწილში, კერძოდ, სოფელ მარადიდში, გადის საქართველო-თურქეთის სახელმწიფო საზღვარი. საქართველოს ფარგლებშია ლივანის დანარჩენი ნაწილი, სოფლები — მარადიდი (ნაწილობრივ), კირნათი და მირვეთი.

ბორჩხის რაიონში მდინარეების — ბელღევანის, იჩხალის, ხატილის, ბაგენის, ქლასკურის ხეობებშია განმეხლები ლივანის სოფლები: ქართლა (კარტლა), ომანა, უზრუმა, ნიგია, თხილახორი, ავანა, ზელიეთი, ორჯი, დამფალი, ებრიკა, პეტრული, ადაგული, ვალაშენი, ოხორჯი, ბაგინი/ბაგენი, ვინტაელი, დევსქელი, ხება, ქლასკური, კატაფხია, ბელღევანი, მურკივეთი, ზედუბანი, არპავეთი, ახალდაბა, სინკოთი, ჩარბიეთი, კვარჩხანი, ბეშველი, კირსა, ნეჭვი, ოფუჯა, საბაერი, კინცხურეთი, ჭინკური, შუახევი, უკანმერე, ვაზრია, ბანაგნა, ლვია, მარადიდი, ხინჯანა... მდ. ბაგენისა და მდ. ჭოროხის შესართავთან გაშლილია დაბა ბორჩხა (ფორჩხა-ვახუშტი). გ. ყაზბეგი, რომელმაც 1894 წლის ზაფხულში იმოგზაურა კლარჯეთში, ბორჩხის დათვლიერებისა და ბორჩხელებთან გასაუბრების შემდეგ, ასეთ შენიშვნას აკეთებს: „ჭოროხის სანაპიროების მცხოვრებნი ლაპარაკობენ წმინდა ქართული ენით, გამოირჩევიან სილამაზითა და გონიერებით. ეს მხარე ოდითგანვე წარმოადგენდა სუფთა ქართული გენის აკვანს და ამჟამადაც, ბედის უკუღმართობის მიუხედავად, შენარჩუნებული აქვს თავისი ძველი ლირსება“ (18, 92) ბორჩხის სოფლებში საოჯახო ენა დღესაც ქართულია, განსაკუთრებით კარგადაა შენახული ცენტრალური გზებიდან მოშორებით მდებარე სოფლებში.

ართვინის რაიონში ქართული სოფლები უმთავრესად ჭოროხის მარჯვენა შენაკადების — ბერთის წყლისა და კარჩხლის წყლის ხეობებშია შეფენილი მაღალი მთების კალთებზე, ზოგიც ქ. ართვინის მახლობლად მდებარეობს. ეს სოფლებია: კორძული, ხაიფეთი, ლომაშენი, მამანშინდა, თოღკომი, ისკება (ესენი პატარა-პატარა სოფლებია, ართვინის უბნები), არდოლა, დოლისყანა, შურმახი, წყალოქრო, ერთა ხიდი (აქ მდ. არტანუჯი უერთდება მდ. შავეშეთის წყალს), ბერთა, ჯმერთი (ჯმერეკი), გვერდაბალები, კაპარი, მოხვერთა, ოპიზა, ფორთა, ფრინჯლელი, წყალთურა, ხიზაბირი, ჩიდილი, ჩივთაპანები, ნუფთა, მოხობანი, ჩხაკათი, უსტამისი, ფერასხევი... ამ სოფლების ჩიდი ნაწილში კარგად იციან ქართული (ჩიდილი, უსტამისი, ჯმერეკი...), ზოგან კი ან სულ აღარ ახსოვთ ქართული, ანდა ძალიან სუსტად იციან. 1904 წელს აკად. ნ. მარი როცა ესტუმრა ოპიზას, ოპიზელებს ქართული უკვე დაეცემული ჰქონდათ, მაგრამ ქართული მეტყველების ტემპი აშკარად იგრძნობოდა აქაურთა თურქულში (19, 157).

არტანუჯის რაიონში თითქმის მთლიანად დაეცემიან ქართული. მოსახლეობის უმეტესობას სომხობა შეადგენს. ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა (სომხებმა) დაგვისახელეს რამდენიმე ქართული სოფელი: ბაცა, ანაკერტი, ანჩა, ტანზოთი, ახიზა და კლარჯეთი (სოფელსაც რქმევია ეს სახელი). ჯერ კიდევ 1874 წელს ამ მხარეში მოგზაურობის დროს გ. ყაზბეგი შენიშნავდა, რაც უფრო ვუახლოვდებით არტანუჯს, მით უფრო ცოტა გვხვდება ქართულის მცოდნე (18, 66). აქვე გვანვდის ცნობას, რომ არტანუჯის თორმეტი სოფელი, რომელიც მთა გომიხევენიის (გომიხევენიის) მიდამოებში მდებარეობს, ქართულად მოლაპარაკეა და მცხოვრებნი იწოდებიან გურჯისტანის ხალხადო (ს. კლარჯეთში ადასტურებს ავალიანების გვარი). არტანუჯის რაიონი მოქცეულია შავეშეთისა და ართვინის რაიონების შუაში.

ისტორიულ შავეშეთს დაახლოებით მოიცავს დღევანდელი შავეშეთის რაიონი. ქართულენოვანი მოსახლეობა ძირითადად ცხოვრობს იმერხეში, რომელიც შავეშეთის რაიონში შედის, მაგრამ მასზე ცალკე შეეჩერდებით. საკუთრივ შავეშეთის (იმერხეის გამოკლებით) სოფლების უმრავლესობაში ტომით ქართველები ცხოვრობენ, ოღონდ ქართული ენა დაეცემული აქვთ. შავეშეთში ოჯახის ენა თურქულიაო, შენიშნავდა აკად. ნ. მარი 1904 წელს თავისი მოგზაურობის დღიურში (19, 86). გ. ყაზბეგი კი შენიშნავს: „დიდი გზების გასწვრივ სოფლებში დაეცემული აქვთ ქართული, მხოლოდ ახსოვთ, რომ წინაპრები გურჯები ჰყავდათ“ (18, 66). მაგრამ ქართული ენის ნიშანწყალი ამ სოფლებში მთლიანად არ გამქრალა. აქაურთა თურქულ მეტყველებაში ქართულიდან შესულა ბევრი სიტყვა და გამოთქმა. კერძოდ: უგვი, ვეჟანა, ბულული, საჩჩელი, სათუთი, თათარზენა, წინწყალი, ქინძი, დოლა, ლურსი, მაქო, მეშველა, ნეგო, ფურჩი... ისთიქანი, იშაფი, ისტოლი (ქართულის გზით შესული რუსიციზმები). ამ ფაქტს თურქი ენათმეცნიერების ყურადღება მიუქცევია. ამ მხრივ საინტერესოა თოქათის უნივერსიტეტის დოცენტის თურგუთ აჯარის შრომა „ქართული ენის გავლენა ართვინულ დიალექტზე“, რომელიც მან წაიკითხა ქ. ბათუმში გამართულ კონფერენციაზე (იხ. ბათუმისა და სამსუნის უნივერსიტეტების ერთობლივი კონფერენციის მოსაწვევი ბარათი და მუშაობის გეგმა, ბათუმი 1991 წ.). გარდა აღნიშნულისა, ამ სოფლებში მიკროტოპონიმები სულ ქართულია, სოფლების სახელები კი კარგა ხანია შეცვლილია თურქული სახელებით.

ასეთი სოფლებია: ყვირალა, მიქელეთი, ჯინალი, კარავათი, ველი, ციხისძირი, ხანთუშეთი, დაბანვრილი, რაბათი (ძვ. ცხიკიური), ბალვანა, კუჭენი, სათლელი, მამანელისი, ვანთა, მორდელი, გურნათელი, მოროხოზი, ზენდაბა, სოფორო, ჩართულეთი, წენლაური, ნორნელი, ვერხვინალი, მოგვთა, ანკლია, თოფიძე, კოთხევი, ახალდაბა, თურმანიძე, შავთა, ჩიფთლიგი, გარყილობი, სხლობანი, ნითვეთი, ტბეთი, ჯარათი, დაბაკეთილი, ოქრობაგეთი... მათ შორის ზოგიერთ სოფელში (გარყილობი, მიქელეთი,

ჯინალი) ცოტ-ცოტა იციან ქართული, ნათქვამს ხვდებიან, მაგრამ თავისუფლად ვერ ლაპარაკობენ. ზოგიერთ სოფელში კი აშუამად უცხო ტომის ხალხი ცხოვრობს (ოქრობაგეთში — სომხები, რაბათში — სომხები, ბოშები...).

შავშეთში, როგორც ცნობილია, მოსახლეობა დიდი ხნის წინათ აჭრელდა. გ. ყაზბეგი შენიშნავს, „შავშეთი შედგება ორი ხალხისაგან — ქართველებისა და სომხებისაგან...“ (18, 66). აქაურებში დაცულია თქმულება, რომელიც მოგვითხრობს, რომ ექვსასი წლის წინათ ანიდან გადმოსახლებულან სომხები მურღლის ხეობაში, იქიდან კი გადმოსულან ართვინში. ბევრ სხვა მიზეზთან ერთად, ცხადია, მოსახლეობის სიჭრელემაც დააქარა კლარჯეთში ქართული ენის დასუსტება და ბევრგან სრულად დაკარგვა.

შავშეთის რაიონში შედის იმერხევი. იგი იწყება შერთულიდან (სადაც სათლელის წყალი შერთვის მდ. ფაფართს, ანუ მდ. იმერხევს და წარმოიქმნება მონრდლი მდინარე შავშეთის წყალი, რომელიც ართვინიდან ზემოთ რამდენიმე კილომეტრში უერთდება ტაოდან გამომდინარე ქოროსს) და სათავისაკენ გრძელდება სოფელ ჯვარებაზმდე. იმერხევის სოფლებია: შერთული, შარაბული, სინკოთი, ჩაქველთა, დასამობა, ბრილაგრა, დავლათი, ოთქლდე, სვირევენი, ჯვარისხევი, ჩიხის ხევი (უბნებად იყოფა — ბარები, დუდუბეთი, ზუბიეთი, კოკვერეთი. პატარ-პატარა სოფლებია ესენი), ბაზგირეთი, დიდნახი, ზიოს, ხეწვერილი, დაბა, უბე, ჩიხორი, თეთრაკეთი, არდიასწმინდა (წ. მარი — ანდრიასწმინდა), ლიბანი, წყალსიმერი, შოლტიხევი, ბზათა, წეთილეთი, ხოხლევი, ზაქიეთი, მაჩხატეთი, მანაბტა, აგარა, იფხრეველი, ქოქლეეთი, დიობანი, ივეთი, გამეშეთი, დავითეთი, ფარნუხი (ფარამუხი), დიდმერე, რიოლეთი (ნიოლეთი), გოგეთი, გომთა, ჯვარეთი, ჩიხვტა...

იმერხევის სოფლები გაშლილია მდ. ფაფართის ორივე სანაპიროზე, უმთავრესად მალალი მთების (აჭარა-შავშეთის მთაგრეხილის) სამხრეთ კალთებზე. იმერხეველები ორენოვანი არიან, საოჯახო ენა ძირითადად ქართულია. გ. ყაზბეგი წერს, რომ აქაური მცხოვრებნი „ქართველები არიან, სუფთა ქართველური ჯიშისა, სახლში ლაპარაკობენ საქართველოს მთიანეთის მტყვევლებისათვის დამახასიათებელი აქცენტით, როგორც კავკასიონის მთიულეთლები. ბევრი სიტყვა გვხვდება ხევსურული დიალექტიდან“ (18, 66).

შავშეთ-კლარჯეთის ზოგიერთი ადგილის მოსახლეობა და ბუნება კარგად არის აღწერილი გ. მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“: „ბუნებით ერთგვამ არს ქვეყანაი უდაბნოთაი... კეთილად შეზავებულ მზისაგან და პაერისა... არცა ფრიად სიცხეი შეწნავს მათ და არცა გარდარეული სიცივე შეაურევს მყოფთა მისთა... უნოტიოი, უხორშაკოი, უმინოი, მზვარეი... კაცთა ნახჭნი ფერხთან იაროდეს თიხიან ექნებიან სვლასა მათსა. ხოლო წყალი კეთილი და შემაი ნებისაებრ უნაკლოდ აქეს აღმოცენებული ქვიშათა მათ შინა, ურიცხვი მალნარი და სიმრავლე წყალთა ჰამოთაი. ბუნებით მხიარულებაი მიცემულ არს ღმრთობისაგან. და არს იგი უგზო და მიუვალ... ლადოთა მათთა შინა მალალთა არს მკვიდრობაი მათი... არ არს სათიბელი ქვეყანაი. არცა ყანაი სახნავი, არამედ დიდითა შრომითა... მცირედ ვენახნი ჭირით და ურეთი დაუნერგვან და ეგრეთვე მტილები. ხოლო მხალთა ველისათაი არს სიმრავლე ურიცხვი და ამას ყოველსა თანა უმიშ არს გული მათი უქრისტოთა მათ ურწმუნოთაგან შერყევისაგან და ყოველისა ძრვისა ჟამსა ხელმწიფეთა მტერობისასა“ (9, 556).

კლარჯეთის დიდი ნაწილი კი (შავშეთი, ბორჩხის რაიონი) მტვად მდიდარი ბუნებითაა დაჯილდოებული. მნახველს თვალს სტაყებს ხეხილის ბაღებში ჩაშვდარი შავშეთის სოფლები: მამანელისი, კუჭენი, შაქედი, სხლობანი, დაბანვრილი, ოქრობაგეთი, ჩართულეთი... დიობანი, იფხეველი, მანაბტა... შავშეთის მომხიბლავი ბუნების შესახებ ვახუშტი ბატონიშვილი ასე წერდა: „და არს ესე შავშეთი ტყიანი, გორა-მთიანი, ვენახ-ხილიანი... ნაყოფიერებს ფრიად მინა ამის... პირუტყენი, ნადირნი, ფრინველნი

და თევზნი მრავალნი (2, 680).

შაველით-კლარჯეთი იხსენიება უძველეს ქართულ წერილობით წყაროებში. საუკუნეთა მსვლელობაში ამ კუთხეზე მეტად საინტერესო და თანაც რთული ცხოვრება განვლო. „აქ ზედბოდნენ ერთმანეთს სხვადასხვა ხალხები: ქართველები, სომხები, ბიზანტიელები, სპარსელები, არაბები, თათრები — სელჩუკები, თათრები — ოსმალები... იცვლებოდა უფლება ერთი ხალხისა მეორეზე, იცვლებოდა სარწმუნოება, ენა და განათლება“ (5, 203). ყოველივე ეს გარკვეულ კვალს ტოვებდა აქ მცხოვრებთა ყოფაში, კულტურასა და ენაში.

ისტორიული კლარჯეთი ოდითგანვე დაკავშირებული იყო საქართველოს სხვა კუთხეებთან როგორც ადმინისტრაციულად, ისე ეკონომიურად და კულტურის მხრივ. ლეონტი მროველის ცნობით, ქართლის სამეფოს არსებობის პერიოდში კლარჯეთის საერისთავო, მეფე ფარნავაზის მიერ განწესებულ რვა საერისთავოს შორის, ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო (16, 24). შაველით-კლარჯეთს დიდი უბედურება დაატყდა თავს არაბთა შემოსევების დროს. აობრდა და განადგურდა კულტურულად და ეკონომიურად დანიშნურებული მხარე ქართლის სამეფოსი, სადაც ჯერ კიდევ მეოთხე საუკუნეში „მეფე მირდატმა, ბაკურის ძემან, აღაშენა ეკლესია თუხარისის ციხეში, „რამეთუ ჰეესა კლარჯეთისასა არ იყო ეკლესია“ (5, 504). მეხუთე საუკუნეში კი ვახტანგ გორგასალმა ააშენა არტანუჯის ციხე. ცნობილია, რომ არაბთა ბატონობის დამყარებამდე კლარჯეთსა და შაველთში სამი საეპისკოპოსო კათედრა არსებობდა: ახიზის, ანჩისა და ფორთის.

V-VII საუკუნეების კლარჯეთის არქიტექტურის ძეგლების შესახებ ძვირფას ცნობებს ვპოულობთ, „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ გარდა, ძველი ქართული მწერლობის ისეთ ძეგლებში, როგორიცაა: „ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა“ და ბასილ ზარზმელის თხზულება „ცხოვრება სერაპიონ ზარზმელისა“. ამ ცნობების მიხედვით, V საუკუნეში კლარჯეთში აუცილებლად ოპიზის, დაბის, მერეს, შინდობანის და ახიზის ეკლესია-მონასტრები. ამათგან V საუკუნის მიწურულში ვახტანგ გორგასალს დაუარსებია ოპიზის მონასტერი, რომელიც არასებითდ წარმოადგენდა პირველ მონასტერს საქართველოში, ვინაიდან ასურულ მამათა მოღვაწეობასთან დაკავშირებული მონასტრები დაარსებულია უფრო გვიან (6, 303).

არაბთა შემოსევებით აობრებული და დაცარიელებული კლარჯეთი, სადაც „მცირედნი იპოვებოდეს დაშენებულ ტყეთა ადგილ-ადგილ“ (9, 537), გამოაცოცხლა ქართლიდან არაბთა ბატონობით ლტოლვილი მოსახლეობამ. ამ პერიოდში აქ საცხოვრებლად გადმოდის ქართლის ერისთავი აშოტ დიდი, თავის ხელისუფლებას ამყარებს მთელს ტაო-კლარჯეთში და საფუძველი ეყრება ბაგრატიონების სამეფო დინასტიას. ამ კუთხის ეკონომიკური და კულტურული აღორძინება განუწყველად დაკავშირებულია საქართველოს ახალი პოლიტიკური ცენტრის დაარსებასთან, ქართველ ბაგრატიონთა ხელისუფლების თანდათანობით განმტკიცებასთან. აქ ქვეყნის ეკონომიკური აღორძინების პროცესი ემთხვევა სამონასტრო მშენებლობის გაშლას. ამავე დროს მოღვაწეობას იწყებს სამონასტრო მშენებლობის დიდი ორგანიზატორი, მწერალი და განმანათლებელი გრიგოლ ხანძთელი, რომლის ცხოვრების ტექსტი ძვირფას ცნობებს იძლევა ტაო-კლარჯეთის შესახებ.

მალე, ბაგრატ მესამის დროს (978-1014 წ. წ.), აღორძინებული ტაო-კლარჯეთი გადმოდის საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლის მედროშედ. ერთიანი საქართველოს „ოქროს ხანაში“ ცხოვრობდა ეს მხარე მონღოლთა შემოსევების დანეყებამდე. მონღოლთა გაბატონების შემდეგ კი ტაო-კლარჯეთი მოექცა სამცხე-საათაბაგროში და განაჯანდნენ ათაბაგები — ჯაყელები. მე-16 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მთელი სამცხე-საათაბაგო გადადის ოსმალთა მფლობელობაში. ოსმალებმა 1552 წელს აიღეს არტანანი და არტანუჯი. კლარჯეთი ადმინისტრაციულად დაქვემდებარა ჩილდირის ვილაეთს (15,

299)... მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრიდან შავშეთ-კლარჯეთის გამგებლები არიან ბეგები ხიმშიაშვილთა გვარიდან. კერძოდ, აბდი-ბეგ ხიმშიაშვილი (შავშეთელი) — სელიმ ფაშის ვაჟი და შემდგომ აბდი-ბეგის შვილები, ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი და სხვ.

1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ, ბერლინის ტრაქტატით, რუსეთს დარჩა (ე. ი. საქართველოს დაუბრუნდა) ყარსისა და ბათუმის ოლქები. ბათუმის ოლქში შედიოდა ართვინის „ოკრუგი“, რომელიც მოიცავდა ისტორიულ ტაო-კლარჯეთს. 1878 წელს ჩამოყალიბდა ბათუმის მხარე (ობლასტი), ოლქი. ადმინისტრაციულად იყოფოდა სამ ოკრუგად: ბათუმის, ართვინისა და აჭარის. 1885 წელს ბათუმის „ობლასტი“ გაუქმდა, როგორც ცალკე ერთეული და შევიდა ქუთაისის გუბერნიაში ბათუმისა და ართვინის ოკრუგების სახით. 1903 წელს კი კვლავ ჩამოყალიბდა ბათუმის „ობლასტი“ (17, 12). მაგრამ მდგომარეობა შეიცვალა პირველი მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ... 1921 წელს ყარსის ხელშეკრულების მიხედვით შავშეთ-კლარჯეთი მოექცა თურქეთის რესპუბლიკის ფარგლებში.

ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში დღემდე შემორჩენილი მატერიალური კულტურის ძეგლები თავიანთი გვიშლის ამ მხარის დიდებული წარსულის ცოცხალ სურათს. მეცხრე-მეათე საუკუნეებში კლარჯეთი გადაიქცა ქართული კულტურისა და განათლების მჩქეფარე კერად. კლარჯეთის თორმეტ სავანეთა მხარეს (რომლის არქიმანდრიტი გახდა გრიგოლ ხანძთელი) ძველ ქართულ წყაროებში „საქართველოს სინაი“ (სინას მთა) ეწოდებოდა. ამ დროისათვის კლარჯეთში ოცამდე განთქმული მონასტერი იყო. კერძოდ: ხანძთა, შატბერდი, გურნათელი, უბე — დაარსებული გრიგოლ ხანძთელის მიერ; მიძნაძორი — დავით მიძნაძორელის მიერ, წყაროსთავი — ილარიონ წყაროსთაველის მიერ; მერე — განახლებული ფებრონიას მიერ; ოიზა — განახლებული აშოტ დიდის მიერ. ამათ გარდა ეკლესია-მონასტრები იყო დაბას, ბერთას, ჯმერკს, დოლისყანას, ტბეთს, კორიდეთს, ანჩას, იენი რაბათს, სვირევანს, დასამობს, იფხრეულს და სხვაგან. მათგან ბევრი ნანგრევებად იქცა დროთა მსვლელობაში, ზოგი კი დღესაც ამაყად დგას.

ამ სამონასტრო ცენტრებმა უდღეღისი როლი შეასრულეს ქართული კულტურისა და რელიგიურ-ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებაში. მეცხრე-მეათე საუკუნეებში საქართველოს ამ კუთხეში შეიქმნა დღემდე მოღწეულ ქართულ ხელნაწერთა უმეტესობა, აქ წარმოიშვა ძველი ქართული მწერლობის თავისებური მიმდინარეობა, აქ გამოშუშავდა ქართული ენის გრამატიკული ნორმები, ლიტერატურულ ნაწარმოებთა განსაკუთრებული სტილი. ტაო-კლარჯეთიდან იყო გამოსული ბევრი ქართველი პიმოგრაფი. მათ შორის აღსანიშნავია: იოანე მინჩხი, მიქელ მოდრეკილი, იოანე მტბევარი, რომელთა საგალობლები გამოირჩევიან პოეტური ღირსებით. არის მოსაზრება (დ. ბაქრაძე, კ. კეკელიძე), რომლის მიხედვითაც სახელოვანი მგოსანი იოანე შავთელი, „აბდულ-მესიანის“ ავტორი, მიჩნეულია ამ მხარის შვილად, შავშეთელად, რომ „შავთელი“ შემოკლებული „შავშეთელია“ (13, 32). ამასვე ადასტურებს პ. იოსელიანიც (8, 324).

შავშეთის სოფელ ტბეთში 914 წელს აშოტ კუხმა ააშენა ტბეთის ტაძარი, დააარსა საეპისკოპოსო კათედრა და დასვა პირველი ეპისკოპოსი სტეფანე. ამიერიდან ტბეთის ეპისკოპოსები იწოდებიან მტბევარებად ან ტბელებად. ტბეთის ეპარქიაში თავდაპირველად შედიოდა შავშეთი, მაჭახელი და აჭარა. მე-16 საუკუნიდან ტბელის სამწყსო მცირდება, მასში აღარ შედის ქვემო აჭარა. სოფელ დანდალს ქვემოთ აჭარის სოფლები უკვე ქუთათლის სამწყსოშია. ზემო აჭარა კი კვლავ რჩება ტბეთის ეპარქიაში.

ტბეთის საყდარი საუკუნეთა განმავლობაში იყო ქართული კულტურისა და განათლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კერა, ხოლო მტბევარი ეპისკოპოსები — გამოჩენილი მწიგნობრები. 914 წელს ეპისკოპოსმა სტეფანე მტბევარმა დაწერა აგიოგრაფიული თხზულება „მიქელ გობრონის მარტილობა“, იოანე მტბევარმა შექმნა ბრწყინვალე საგალობლები, პიმნები. 995 წელს აქ გადაინერა „ტბეთის სახარება“. „აბოს

ნამების“ ჩვენამდე მოღწეული ყველაზე ადრინდელი ხელნაწერი (სვანური მრავალთავი — X ს.) გადაუნერიათ იონან მტებვარსა და მამა თევდორეს. მე-12 საუკუნიდან ტბეთის ტაძარში დაუნყიათ სულთა მოსახსენებლების — აღაპების ჩანერა. ასე იქმნებოდა მე-12-მე-17 საუკუნეების ცნობილი ძეგლი „ტბეთის სულთა მატთან“, რომელიც ძვირფას ცნობებს შეიცავს საშრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან (13). ტბეთის ტაძარი განთქმული ყოფილა ოქროსმჭედლობითაც. აქ ამკობდნენ ხატებსა და საეკლესიო ნიგნებს. მაგ., მეთორმეტე საუკუნეში აქ გადანერილი სახარების მოჭედილობა ხელოვნების ნიმუშია. ეს კი დასტურია იმისა, რომ ამ დროისათვის ჩამოყალიბებული ყოფილა ჭედური ხელოვნების ტბეთის სკოლა, რომელიც მოჭედილობის სტილისა და ტექნიკის მიხედვით მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა ოპიზის სკოლისაგან (1, 302-303).

ტბეთის ტაძარი თავისი გრანდიოზულობით ხიბლავდა მხახველს. ვახუშტი ბატონიშვილი წერდა: „ტბეთს არს ეკლესია გუმბათიანი, მდიდრულად ნაგები და დიდ-შუენიერი“ (2, 679). ტბეთის ეკლესიას მოუხიბლავს გ. ყაზბეგიც. „ტბეთის ტაძარი თავისი გრანდიოზულობით უფრო ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს, ვიდრე მცხეთა, ზარზმა და საფარა... იგი დაამშვენებდა თვით რომსაც კი“ (18, 54). ტბეთის ტაძარი აღწერა და წარწერები გამოაქვეყნა ნ. მარმა (19, 10-27); ტბეთი აღწერა პრ. უვაროვამაც (21, 285—295). ტბეთი ამჟამად ნანგრევებადაა ქცეული. სოფელში ცხოვრობენ სომხები და შავშები, რომლებმაც ქართული აღარ იციან და ქართველობის შეგნებაც დაკარგული აქვთ.

კლარჯეთის უძველესი საყდარი, ოპიზის სამონასტრო კომპლექსი, საუკუნეთა განმავლობაში ნამყვან როლს ასრულებდა ქართული კულტურის შენებაში. დღემდე მოღწეულია ოპიზაში 913 წელს გადანერილი ქართული ოთხთავის ერთ-ერთი უძველესი ნუსხა, რომელიც დაცულია ათონის ქართველთა მონასტრის ხელნაწერთა კოლექციაში. ოპიზის სახელს უკავშირდება ორი სახელოვანი ხელოვანის, ოქრომქანდაკეობების ბეჰა და ბეშქენ ოპიზარების მოღვაწეობა. ისინი თამარ მეფის თანამედროვენი იყვნენ. ქართული ხელოვნების შედევრებია მათი ნამუშევრები — ბეჰა ოპიზარის მიერ შესრულებული ანჩისხატის მაცხოვრისა და წყაროსთავის სახარების მოჭედილობა, ბეშქენ ოპიზარის მიერ მოჭედილი ბერთის სახარების ყდა. მათ შექმნეს საკუთარი სკოლა, სტილი, რომელიც ცნობილია „ოპიზის მხატვრული სკოლის“ სახელით (1, 299). ოპიზის ტაძარი ამჟამად მჩვეთად არის გადაკეთებული და მიუხედავად ეპითა სელისაგან დაზიანებისა, საკმაოდ კარგადაა მოვლილი და შენახული.

გრიგოლ ხანძთელის მიერ დაარსებულ მონასტრებს შორის უმნიშვნელოვანესი იყო შატბერდის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი, რომელიც იქცა ქართული კულტურის უდიდეს ცენტრად კლარჯეთში. აქ ითარგმნა და დაიწერა ძველი ლიტერატურის ბევრი შესანიშნავი ნაწარმოები. კერძოდ: 973 წელს აქ იქნა შედგენილი ე. წ. შატბერდის კრებული, რომელიც ბერძნულიდან თარგმნილ ნაწარმოებთა გარდა (ეპიფანე კვიპრელი, ნემესიოს ემესელი) მოცემულია მნიშვნელოვანი ცხოვრება. 897 წელს აქ გადაუნერიათ და დაუსურათებით შადიშის სახარება, რომელიც საქართველოში დაცულ ძეგლთა შორის უძველესი თარიღიანი ხელნაწერია. 936 წელს აქ გადაიწერა მეორე სახარება (რომელიც ცნობილია ჯრუჭის ოთხთავის სახელით) და 940 წელს იგი შემკული იქნა მინიატურებით. ამ ძეგლების მინიატურები ძალიან ფასეულია, რადგან ისინი ნიგნის მხატვრული გაფორმების პირველ ფურცლებს შლიან ძველ საქართველოში (1, 202). 973 წელს შატბერდის იონან ბერამ გადანერა სახარება, რომელიც შესწირეს პარზლის ახლადგებულ ეკლესიას და ამიტომ ცნობილია პარზლის ოთხთავის სახელით.

შატბერდის ადგილმდებარეობა ჯერჯერობით დაუდგენლად არის მიჩნეული. გამოთქმულია სხვადასხვა მოსაზრება. არ არის გაზიარებული აკად. ნ. მარის ვარაუდი, რომლის მიხედვითაც დღევანდელი ფორთა (მდ. კარჩხლის წყლის სათავეებთან მდებარე) არის ისტორიული შატბერდი. პ. ინგოროყვა ფორთის ტაძრის ა. პავლინოვისეულ

აღწერაზე (20, 58-65) დაყრდნობით ამტკიცებდა, რომ ეს იყო ხანძის ტაძარი (6, 311-322). შ. ამირანაშვილის აზრით, კი „ფორთის მთავარი ტაძარი, როგორც ამას ადასტურებს ძეგლის არქიტექტურული ფორმა და მხატვრული სახე, არის ის ახალი ტაძარი, რომელიც ააგო ერისთავთ-ერისთავმა აშოტ კუხმა (918) და დაამთავრა ერისთავთ-ერისთავმა გურგენმა (941). ტაძრის არქიტექტორი ყოფილა ამონა, რომელსაც გ. მერჩულე „სიბრძნით სრულიად მაშენებელს“ უწოდებს“.

ფორთის ტაძარი ამჟამად მეჩეთად არის გადაკეთებული, ამიტომაც საკმაოდ მოუვლილია და დაცული. აქ არის ზიარეთიც. მორწმუნეთი სხვადასხვა სოფლებიდან მოდიან სალოცავად და ღმერთს შველას სთხოვენ. აქაურთა შორის არაგის ასხოვს ტომონიმი „შატბერდი“. სახელწოდება „ხანსტა“ (ხანთა) კი პქვია სოფელ უბესთან ახლოს მდებარე ადგილს, სადაც ესლა ჭალაა, დავაკება. ეს ადგილი ნ. მარმაც ნახა, სოფელ დიობნიდან სოფელ უბისაკენ მიმავალ გზაზე. „ირგვლივ ნანგრევის კვალიც კი არ ჩანს“, — ჩაუწერია ნ. მარს თავის დღიურში (19, 72). უბეში კი მან ნახა ნანგრეული ეკლესია (გრიგოლ ხანძთელის მიერ აშენებული). აღნიშნული ძალის შუა ნაწილი ამჟამად ჩანს ნანგრევები, შეინიშნება, რომ ადრე რაღაც შენობა მდგარა (იხ. სოფელ უბნის მეტყველების ნიმუშები). იქნებ დღევანდელი ჭალა არის ის დავაკება, სადაც პირველად ააშენეს ხანძის მონასტრის ხის სენაკები და ხის ეკლესია, შემდეგ კი დიდი ტაძარი, რის შესახებაც „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში ვკითხულობთ: „ინწყეს საქმედ სენაკებისათვის ქვეყნისა დავაკებად, რამეთუ კლდეი იგი ხანძისთაი უფიცხლეს არღი უფროსი ყოველთა მათ კლარჯეთისა უდაბნოთა“ (9, 537). ხანძთა კლდეოვანი ადგილი ყოფილა (დღესაც ასეთივეა), ამიტომაც „სათესი ყანაი და სათიბელი ქვეყანაი“ მონასტერს არ ჰქონია. ამის გამო აშოტ კურაპალატმა „შენირნა ადგილნი კეთილნი და შატბერდსა ადგილი აგარაკად ხანძისთა“ (9, 537). ამ აგარაკზე კი შემდეგ გრიგოლმა ააშენა განთქმული შატბერდის მონასტერი. ე. ი. შატბერდი და ხანძთა ერთმანეთთან საკმაოდ ახლოს მდებარე უნდა იყოს. შატბერდისა და ხანძის ადგილმდებარეობის მაძიებელმა მომავალმა მკვლევარმა ყოველივე ეს უნდა გაითვალისწინოს.

მეჩეთად გადაკეთებული ძველი ეკლესიები დღესაც დგას დოლისყანასა და ბერთაში. დოლისყანის ეკლესია ქართველთა მეფეს სუმბატ პირველს აუგია 954—958 წლებში, მშენებელი ყოფილა ხუროთმოძღვარი გაბრიელი, როგორც ამას მონუმბის შენობის ფასაღზე მოთავსებული წარწერა (21; 6, 358-361).

დღევანდელ არტანუჯის რაიონში არის ანჩის ეკლესია, მეჩეთად გადაკეთებული. ანჩაში ჯერ კიდევ მეხუთე-მეშვიდე საუკუნეებში იყო საეპისკოპოსო კათედრა (6, 231). თამარის ეპოქაში აქ მთავარეპისკოპოსად იყო იოანე ანჩელი. იოანემ ბექა ოპიზარს მოაჭედვინა ანჩის სატი, რომელიც მთელი კლარჯეთის სინწინდეს წარმოადგენდა და საგანგებო საგალობლითაც შეამკო იგი.

კლარჯეთის ისტორიულ ძეგლთა შორის მნიშვნელოვანია არტანუჯის ციხე-ქალაქის ნანგრევები, რომელიც თავისი გრანდიოზულობით დღესაც აოცებს მნახველს. არტანუჯის ციხე, ჯუანშერის ცნობით, ააშენა ვახტანგ გორგასალმა მეხუთე საუკუნეში. იგი ძალიან დაზიანდა მურვან ყრუს შემოსევის დროს. 813 წელს არაბებთან ბრძოლაში დამარცხებულმა ქართლის ერისთავმა აშოტ პირველმა დატოვა თბილისი და მიამშურა ბაგრატიონთა საგვარეულო სამფლობელოებს შავშეთსა და კლარჯეთში (16, 95). აშოტმა განაახლა არტანუჯის ციხე, შიგ ააშენა პეტრესა და პავლეს ეკლესია, ხოლო ქალაქი გააშენა ციხის ქვემოთ. ამ დროს ტაო-კლარჯეთში საფუძველი ჩაეყარა ახალ ქართულ სამთავროს, რომლის დედაქალაქად ამიერიდან გადაიქცა არტანუჯი. მაგრამ აშოტ დიდის გამარჯვება ხანგრძლივი არ გამოდგა. არაბები კვლავ მომძლავრდნენ, 826 წლის 29 იანვარს შეიჭრნენ არტანუჯის ციხეში და დაარბიეს. ამჟამად დგას „ნაშთი ძველი დიდებისა“ ნანგრევების სახით და მნახველს ჩააფიქრებს იმაზე, თუ რა ხელმა, რა

ძალამ აზიდა ეს ბუმბერაზი ციხე-სიმაგრე თვალწმენილი კლდის თავზე.

ისტორიულ კლარჯეთში მნიშვნელოვან ციხე-სიმაგრეებს ბევრგან ვხვდებით. მათგან აღსანიშნავია ქ. ართვინში თაპარის ციხე (ლივანა ყალე), შავშეთში სათლელის ციხე, სადაც იყო ნური-ბეგ ხიმშიაშვილის რეზიდენცია, იმერზევში ჩაქველთას ციხე (ჯვარები) და სხვა მრავალი.

დღემდე მოღწეული მატერიალური კულტურის ძეგლები ნათლად მეტყველებენ ქართული არქიტექტურის ტაო-კლარჯეთის სკოლის მაღალი დონის შესახებ. „ამ სკოლამ მოგვცა ბრწყინვალე ნიმუშები შუა საუკუნეების არქიტექტურის დარგში, რომელთაც უდავოდ მსოფლიო მნიშვნელობა აქვთ“ (1, 170). მეტად დასანანია, რომ დღემდე ბევრი ძეგლი სრულიად შეუსწავლელია, ანდა სრულყოფილად არაა შესწავლილი. დრო კი მიდის, თანდათანობით შლის და აფერმკრთალებს წარსულის დიდებულ სურათებს. უნდა ვცადოთ და ამ მშვენიერ სანახაობებზე თვალის შევლება ერთხელ მაინც მოვასწროთ.

შავშეთ-კლარჯეთის ქართული ისევე მრავალფეროვანია და ძველი, როგორც მისი მატერიალური კულტურა. აქ მრავლად გვხვდება ქართული ენის განვითარების წინა პერიოდებისათვის ნიშანდობლივი მოვლენები, შეინიშნება ნეოლოგიზმებიც.

აქაურთ, კერძოდ, იმერზევის მეტყველების ნიმუშები პირველად ჩაინერა აკად. ნ. მარმა 1904 წლის ზაფხულში შავშეთ-კლარჯეთში მდგაურობის დროს. ნ. მარი იყო პირველი ენათმეცნიერი, რომელმაც ფეხი დადგა ამ დიალექტზე მინაზე და მოისმინა მე-15-მე-16 საუკუნეების ქართულის მსგავსი ცოცხალი მეტყველების ნიმუშები. მის მიერ ჩანერილი მეტყველების ნიმუშები — ტექსტები მოგზაურობის დღიურთან ერთად დაიბეჭდა 1911 წელს (19). ნ. მარმა სოფელ იფხრეულში (ნ. მარი — იმფხრეულაში) საიდე აღანიშნავან ჩაინერა ფირალის ლექსი — „დავეჯეი და დევიფიერე“, სფერა გაგალიძისაგან — ლექსი „დავედე და ნიგეი დავნერო“. მასპინძელმა ალი ჩაუშ მოსიძემ და აქაურმა მოლექსემ აშულ-ქამილმა ჩაანერინეს ზღაპრები: თეპარ მირზა, ქოროლი, ყურბანის თქმული, აშულ-ყერიბი, აშულ-ომერი, ქერემი, დერდიოლი, აშულ-ყერანი, აშულ-რეზაყი, იარალი ჭუსი, აშულ-სედაი, აშულ-უზეირა, აშულ-სუმმანი, აშულ-ფერპათი, აშულ-მუჰიბი, აშულ-შამილი, აშულ-საიდი, აშულ-სულეიმანი, აშულ-სეფილი, აშულ-ზულალი, აშულ-ესმანა, აშულ-ისმეილი. სოფელ თეთრაკეთში მოლა იბრაჰიმ შერიფ ჩაუშ-ოღლიმ ჩაანერინა ყაჩად ვოდელიოლი შირინის (რომელიც სოფელ ჭვანიდან ყოფილა) ლექსის ვარიანტი. აქვე იუსუფ ბასონიძემ ჩაანერინა დიობნელ ყაჩად ზაბითის ლექსი და „კატა და თავის ლექსი“. თურქულად ნათქვამი საქორწინო, საყოფაცხოვრებო ლექსებიც ჩაუნერია ნ. მარს. გარდა ამისა, სოფელ იძიზაში მას ჩაანერინეს ყურძნის ჯიშების სახელები, სოფელ ბერთაში კი ტანსაცმლის აღწერილობა; სოფელ იფხრეულში მან ჩაინერა საოჯახო ნივთების სახელები. ბევრგან ჩაინერა ტოპონიმები და ქართული გვარები. კერძოდ, გვარები ჩაინერა: ს. დაბანერილი — ხალაძე; ს. ტბეთში — ციალიძე, ნიქებეძე, კისერეძე, აგათიძე, ზიადიძე, მასკულიძე; ჯვარებში — ფანჩიძე, თურმანიძე; ნითვეთში — ლასურიძე, ხალაძე; გარყელობში — ქადაგიძე; სუნობანში — ფუტკარიძე; ბურიძე, თულაძე, გათამიძე; სხიაში — ჩორკიძე, ფეტვაძე; მერიაში — ფირპიძე, ირემეძე; დაბანერილში — კობაძე, ხალაძე; დაბაკეთილში — ლერწამიძე, მორთულიძე; ციხისძირში — კორდისძე, ყარმუსძე, აბრამიძე; დიდმერეში — დარგიძე; დასამობში — ჯარბიძე; იფხრეულში (იმფხრეულაში) — მოსიძე, აღანიძე, ჯორყაძე, სუბუქიძე, შარაძე, ბუტიძე, სალრიძე, გაგალიძე; თეთრაკეთში — ბასონიძე.

ნ. მარის შემდეგ (1904 წ.) ამ მხარეში ქართველ მეცნიერებს ფეხი აღარ დაუდგამს.

1989 წლიდან დაიწყო კლარჯული მეტყველების შესწავლა. ამ მიზნით აქ ემოგზაურე ხუთჯერ: 1989 წლის ივნისში, ამავე წლის აგვისტოში, 1992 წლის ოქტომბერში, 1993 წლის ივლისსა და სექტემბერში. შავშეთ-კლარჯეთის მცხოვრებთა

ქართულს ვაკვირდებოდი: ა) იმერხევის სოფლებში: ნეთილეთში, ხოსლევში, მანატბაში, მანხატეთში, დიობანში, აგარაში, წყალსიმერში, შოლტიხევში, ბზათაში, იფხრეველში, ბაზგირეთში, უბეში, თეთრაკეთში, ჩიხორში, დასამობში, უსტამისში, ხევწვილსა და ივეთში; ბ) ბორჩხისა და მურღულის სოფლებში: ჭილავრში, ქურაში, ბაშქოიში, ჯუანში, არხვაში, გურბინში, მარადიდში, ტრაპენში, თხილაზოში, ქართლამი, ბუჯურში, ქლასკურსა და ზედუბანში; გ) მაჭახლის სოფლებში — აკრიაში, ქვაბითავეში, ევრატსა და მინდიეთში.

თურქეთის შიდა რაიონებში ტაო-კლარჯეთიდან ბევრი გადასახლებულა მუშაჯირობის დროსა და შემდეგ წლებშიაც. მეტყველების ნიმუშები მათგანაც ჩაენერე.

ჩანერილი მასალა (ვინერდი მაგნიტოფირზე, ვიდეოფირზე და უშუალოდ ხელით) უპირველესად, ცხადია, არის ენათმეცნიერული ტექსტი (რადგან ჩანერისას ზუსტადაა აღწერილი ცოცხალი მეტყველების ენობრივი ნიუანსები), მაგრამ იგი ბევრ ახალ ცნობას მიაწვდის ეთნოგრაფს, ისტორიკოსს, ფოლკლორისტს და საერთოდ, ისტორიული საქართველოს ამ მხარით დაინტერესებულ მკითხველს.

ლიტერატურა:

1. ამირანაშვილი შ., ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., 1971
2. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ტ. IV, თბ., 1973
3. ბაქრაძე დ., არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათ., 1987
4. თაყაიშვილი ექვთ., კორიდეთის ოთხთავი და მისი ქართული წარწერები, იხ. ძველი საქართველო, ტ. I, 1909
5. თაყაიშვილი ექვთ., სამუსლიმანო საქართველო, ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა, „დაბრუნება“, გ. შარაძის საერთო რედაქციით, I, თბ., 1991
6. ინგოროყვა პ., გიორგი მერჩულე ქართველი მწერალი მეთაე საუკუნისა, თბ., 1954
7. კახიძე ნ., მაჭახლის ხეობა, ბათ., 1974
8. კეკელიძე კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1960
9. მერჩულე გ., გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, იხ. ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., 1987
10. მუსხელიშვილი დ., საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, თბ., 1977
11. სიხარულიძე ი., ნიგალი, ბათ., 1985
12. სიხარულიძე ი., შავშეთი, ბათ., 1988
13. ტბეთის სულთა მატიანე, თბ., 1977
14. ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით
- ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, თბ., 1955
15. ჩელები ევ., მოგზაურობის წიგნი, I, 1971
16. ჯავახიშვილი ივ., თხზ., ტ. I, თბ., 1983
17. ბათუმი და მისი შემოგარენი, ბათ., 1906 (რუს.)
18. ყაზბეგი გ., სამი თვე თურქეთის საქართველოში, რუს. გეოგრ. საზოგადოების კავ. განყ. ჩანაწერები, ნგ. 10, გამოშ. I, თბ., 1875 (რუს.)
19. მარი ნ., შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დღიური, იხ. სომხურ-ქართული ფილოლოგიის ტექსტები და ძიებანი, ნგ. 7, ს-პეტერბურგი, 1911 (რუს.)
20. პავლინოვი ა., ქრისტიანული ძეგლები, მ ა კ, გამოშ. 3, მ., 1893 (რუს.)
21. უეაროვა პ., სამგზავრო ჩანაწერები, კავკასია, აფხაზეთი, აჭარა, შავშეთი, მ., 1891 (რუს.)

იმერხეველი მეტყველების ნიმუშები

ართვინიდან ივეთამდე (1989 წლის იენისი-აგვისტო)

— ეს ართვინია, ზუელი სახელი ლივანა. ართვინის ზემოთ კავკასორია; იქა ჭარები იჭედენნა. „გურეშ“, „ბოლა გურეშ“ იქნება ამ ჰაფთის ბოლოს, ხალხი ისერიავს... დარჩი, ნიგიყუანო და გასვირო...

— ესე ჩორუ ლელეა, ჭოროხი-გურჯიჯა! ართვინის მაჰალეებია ესენი: კორძული მაჰალე, ისკება მაჰალე, ხაფეთი მაჰალე... მადენის ფაფრიკა რუსების გაკეთებულა, ინთალს იყო.

— გაღმა ყალე ჩანს, ართვინის ციხე, ლივანა ყალე. დიდი კლდეა, მაღალი. ეს ალაგიც თორგომიასთოლგომია.

— შავშეთის წყალი და ჭოროხი აგზე შეიყრებიან. ჭოროხი შორიდამ მოდის, ბაბურთის თეებიდამ, იქით ერზერუმის გზა... სოფელი არდოლა. ზეითუნის ჭალებია არდოლაში. აქ არი სოფელი დოლისყანა, ზემოთ არი. დოლისყანაში ქილისაა, დღესაც დგას. შიგან ჯამეა ახლა.

— ეს სოფელი შურმაქია, მარჯუენა თერეფზე. აქაც ზეითუნია ბევრი. ლელობა არი აქა, ლამაზი სოფლები ზემოთ არი... შურმაქის იქით არდანუჯის გზა.

— ეს ბერთა ქოფრიასქიდი... დოლისყანის გზა აგზედამ მობრუნდება. ყარშიბერ თერეფზე მიდის არდანუჯის გზა.

— ეს გუმიშპანე ქოფრია. ორი ლელე იყრება და ერთა ჭიდა. არდანუჯის ლელეწყალი და შავშეთის წყალი... სოფელი ჯიმერკი, გურდა ბალი. ზეითუნი ხარობს აქაც. გზა მიდის ორთა ქრეში — ბერთაში. ბერთაიორთა ქრე ნაშიეა. ქართული აღარ იციან. იქა სოფელი კაპარია, სოფელი მოზვერთა. ეს გზაც ოშიზას მივა. აღარ იციან ქართული. ოშიზას არის ქილისა.

— ფირინჯული სოფელია. ასე ერქუა ზუელათაც. ფირინჯ თესევენო, იტყვიან; ფორთა ზემოთ არი. მათი ტყის გზა ჩანს ანჯახ. ჩანს ოშიზას მაჰალეც. ეს ნანნალაკია, ზუელი ქვის მოკაული ჭიდი.

აგზედამ მობრუნდება ფორტის გზა... კარჩხალის ქოფრია ესა. ამაზე გეიარს ფორტის გზა. ფორთაში არი ქილისაც, ზიარეთიც. კარჩხალის წყალი ფენა თეთრი დის, თლა თეთრი... არ ვიცი, რატომ... კარჩხალის წყალი შეეყრება ფაფართს. ფაფართის წყალი თა ფაფართიდამ მოდის, შორ არი ისა. ფაფართის წყალსა იმერქევი წყალსაც უზახიან... ზემოთ სოფელი დიდნახია, ახალი სახელი — ჩერბი. ბაზგირეთის მაჰალეა, გურჯეები არიან.

— ეს ჩიდილ ქოფრია, არდანუჯის ლელეში მიდის გზა...

— სოფელი ხოზაბირი! ზუელი სახელია... იქით რიგდება გზა ჭიდი. ჩიქის ჭევი ჩანს, გურჯეები არიან სულ. სახელია სოფლისა ჩიქის ჭევი. მისი მაჰალეები ზოგი ვიცი: ბარები, დედუბეთი, ზუბიეთი, კოკვერეთი. მარცხენა თერეფზე უსტამისის ციხეა, ესეი ყალე... ფერასკევიც სოფელია.

— ესა სოფელი ჩივთახანებია, გავიარეთ შიგან. ზემოთ ჭევი სოფელი ჩხაკათი არი... წყალი გუასვი ერთი დრამი, შოფორო! დააყენე არაბა!

— მიველით სოფელი წეთაში. მარჯუენა თერეფზე გამორნდა სოფელი მუხობანი (ახალი სახელი — უზუმლუ). ეს გზა მიდის მუხობანს, ჩივთახანების თავში გეიარს. ესა წეთის მაჰალეა.

— ესა შერთულია. აქედამ, მარცხენა თერეფიდამ, იწყება იმერქევი. ფაფართის წყალი — იმერქევის ლელე და შავშეთის წყალი შეიყრებიან და იმითვინ ქეია შერთული.

მარჯუნა თერეფის გზა მივა შევმეთ, მარცხენა თერეფის გზა მივა იმერკვე.

— ეს შევმეთის გზაა, შევმეთის წყალ მოყუება... ზემოთ სინკოთია, ახალი სახელი — ქუფლუჯუ. აქ აკეთებენ თიქის ტურებსა... გზა მიდის თოფიზეში. ახლოს სოფელი კოთქევია... ახალდაბაში მიდის ეს გზა... აქა თექ-თუქ არიან გურჯები.

— ესაც სოფელი ჯარათია... გამოჩნდა სოფელი ვანთა... ვანთისკენ მინავალი გზა მიდის გურნათელს, მოროხოზს, ზენდაბას. ზენდაბას ზოგი ადგილის სახელი მახსოვს: ავანანათი, იხიანი, ნაპირლიევი... გზა იქიდან წავა ხანთუშეთს, ახალი სახელი — ზანთია. აქ არი ხანთუშეთის ციხე, ზუელია ზალიან.

— ეს გზა იყრება შუაზე. მარცხენა თერეფისა მიდის ველისკენ, ახალი სახელია ჯირითდუშუ. ველიდან გზა მიდის ტიბეთისკენ. იქა ლამაზი ქილისა იყო, მარა ტიბეთში გურჯები ჰამანქი აღარ არიან. სომეხები არიან ექსერი. გურჯები ცოტა არიან, ისაც თურქაზე გადაქცეული, გურჯიჯა არ იციან... ერთმანეთში წეიკიდნენ და გურჯების ქილისა დაანგრეს სომეხებმაო, ამბობენ ახლა. ღმერთმა იცის მართალი! ველს მისლამდი დანიდან მიდის გზა ციხისზირ. იქ არის თოხარის ციხე. ციხისზირის ახალი სახელი — ყადაბიბი.

— შევმეთის წყალსა გზა მიდევს შევმეთისკენ. შევმეთ მისლამდი არის სათლელის ციხე. აქ იუდა ნური ბეგ ხიმშიაშვილი. ხიმშიოლები||ხიმშიაშვილები აქვერი ბეგები იყნენ. ათათურქი რომ შამოვდა, ბეგები — ხიმშიოლები გადაამოსახლეს ბალიქსირ, ისტამბულ, ბურსას... დაჰფანტეს... რუსები თერეფსა იკავებდენ და იმი ბარობაზე... პურის მდამა, ასე ყოფილა, ებოძად მაქ გაგონილი!

— ამუელთი შევმეთში. ესა ყაზა, ზუთიათას ასოცი ბინი ნუფუსია. შევმეთში სამოზდაშუიდი სოფელია. აქა-იქ იციან გურჯიჯა. იმერკვეში ექსერი იციან გურჯიჯა... ესაა ბუჭულა ნისქელია ღელეზე.

— აქვერობას ცნობილობსა? — ჰოდა, იმითინ უხარია ასე!

— ახლა მივბრუნდებით უკან, იმერკვეისკენ... არაბას დოღჩბი შევმეთიდანაც ჰყავდა და იმითინ ამუელთი აქა. ჩავალთ ისევ შერთულში და შეყუებით იმერკვეისკენ. შოფორი სერთაი ვერ წეიყუანს იმ გზაზე არაბასა, გონჯი გზებია.

— ეს შარაბულ ქოფრია. შარმან წყალი ქოფრიზე იყო, ზემოდამ ევიარე. შარაბული სოფელი ზემოთ არი, მარცხნით.

— გამოჩნდა დასამობი, ახალი სახელი — დერეჯი. ლამაზი, მოსავლიანი სოფელია. სიმინდის ყანები, ჭალები ჩანს. ზემოთ არის ბრილ-აგარა. გზა მიდის დავლათში, მარჯვნივ, ზემოთ... გაღმა ჩანს რაბათი. აქ ექსერი ფომიები უდარან. ზემოთ არი კეწრილი||კემწრილი, ბაზგირეთი, ზიოს, დაბა, ფარნუხი, უბე, ჩიხორი; მარცხენა თერეფზე.

— ზემოთ, მარცხენა თერეფზე, მალა გამოჩნდა ჩაქელთა. მარჯუნა თერეფზეა ჯუარისკვეის ციხე||ჯუარები, ახალი სახელი — დუთლუ. დუთლუ სვირევანია, მარა მისი მაჰალაა ჯუარისკვეი. მარჯუნა თერეფზე სოფელია ოთკლდე. სვირევანი||სურევანი გამომლდა. სვირევანი აგზედამ მორჩება.

— მარჯუნა თერეფზე გზა მივა ჩიხვტას, სოფელია, ახალი სახელი — აქდამლა. ჩიხვტიდამ გედვისლება მიქელეთ-ჩერმიქ, ჯინალ-ილიჯას, ყვირაალას-დემირყაფში... გაღმა სერი გამოჩნდა, გადაჭრილი, იმის იქით ოლადაგრის თეებია. სერ იქით სარჩევი — იაილა. იქ ამოვდოდენ და ისამებდენ ორსნივე თერეფიდან, მახსოვს, ჩემ ბალვობაში იყო ეს!

— ეს წეთილეთია! ერიქლი! აქნა ჩამოხვიდე ახლა. არაბათი ახულ ჯოკლევ, მარჩატეთ, მანატბას. ესენი წეთილეთის მაჰალეებია. სათქარა კევი ღელეს მიდევს გზა. აქა ერთ კლდეზე სამი მოპორია, რაცხაები სწერია ზედა. სომეხები მოდიან და ალთუნ ეზებენ...

ბელქი ესეი ზამანის გურჯული დაზებია? თქვენ რითვინ არ ეზებთ? აქა გაღმა კლდეში მალარა არი. ხედავ? კაცსა ქორი შუუდგამს და თივას ინახავს შიგან... აქედამ მანატბური გზა მობრუნდება... ეს კაკაბავრის ლელუა, ესაც ხერცუათ ლელე.

— წყალსიმერის გზა აქედამ მიდის. შოლტიკევი და ბზათა წყალსიმერის მაპალეებია... მარცხენა თერეფზე დიობანია, ახალი სახელი — მედღანჯიკ, ნაპიეა. გზა მივა იფკრეველისკენ. გაღმა ქოქლიეთია, დიობნის მაპალე. წყალსიმერში გურჯიჯას არ ლაპარაკობენ, მარა იგნებენ. ბზათას და შოლტიკე გურჯიჯაა.

— ესა პარისტინაპარესტინაფარიპ ყალუა, ციხეა. ზუელათ ქილისაც ყოფილა აქა, ახლა ქუები ყრია მარტივი!... მიველით იფკრეველ. ამ კაკლი ზირში რომ დიდი ქუა დგია, იმის ქუემ ზალიან მაღლიანი ინსანი წესს. აქ ზიარეთია. მოდიან ავატყოფები, უშვილოები და ღმერთსა ეხუენებიან შუელას. ჯერ ილოცონა, მემრე დეიზინონა ამ მეზელულზე და სიზმარსა ნახავ. სიზმარში გეტყვიან დერმანსა. თუ არ გითხრეს, საშუელი არ გაქ... ამის იქით ივეთია. იქიდან იწყება იაილები, გადაღმა კვიახეთია,

— შოლტიკევი, მზათა, კვენრილი, ბაზგირეთი, ... აჭარის გურჯიჯაზე ახლოს არიან. გამოჭირებული გურჯიჯა ივეთლებმა და იფკრეველებმა იციან. მანატბა, ჯოქლევი, მაჩხატეთი, აგარა, წეთილეთი და სვირეეანი გურჯიჯას ლაპარაკობენ, მარა თურქნაც იციან. მექთებში მოსიარულე ბლენებმა გურჯიჯა ჰამანქი აღარ იციან.

— გურჯიჯა სოფლები რომელია? — ჯოქლევი, აგარა, მანატბა, მაჩხატეთი, წეთილეთი, შოლტიკევი, მზათა, იფკრეველი, ივეთი, ქოქლიეთი, სვირეეანი, დავითეთი, ფარამუხნიფარნუხი, უბე, ზაქიეთი, თეთრაკეთი, კვენრილი, ზიოს, დაბა, ბაზგირეთი, რაბათიდიდმერე, დასამობ, რიოლეთი, ბრილ-აგარა, დავლათი, ჩიხორი, ჩიქსკევი, შერთული, გამეშეთი, ფორთა, ჩივთა ხანები, გურედა ბალები, ანკლიაჰანკრია, მუხობანი, ჩაქუელთა... ამათ გარდა შავშეთის ყაზაში ბევრ სოფელში თექ-თექ იციან გურჯიჯა, ბევრსაც სულ დავიწყნული აქუნან. ახისისკენ სოფლებში თურქნას ლაპარაკობენ — ყვირალას, მიქელეთ, ჯინალში. იმათ თერეფზე ფოცხოვის ყაზა, ყარსის ვილაეთშია შესული. იქაც აღარ იციან გურჯიჯა. ყასაბაზე შორ რომ არიან, ოქულები გვიან ქი გეისნა, იმ სოფლებში გურჯიჯას ფენა ლამაზათ ლაპარაკობენ.

— მადლობელი ვარ ზალიან, მეაც თურისტი გამზადე, გამაგნებიე მემლექეთის გერები: კაი ლამიობა, აბა! ინშალაჰ, შვეხვდებით ხუალაც...

საუბრობდნენ ჩემი მეგზურები შავშეთ-იმერხევიში — ოსმან ახისხალოლი, მუჰაჯირი, ინეგოლიდან; დურსუნ იენილმაზ (ხევრადე), ისმაილ ქარა (შავიშვილი), ხატიყუ სარაჩ (შოლმაძე) — იმერხეველები, გადასახლებული საცხოვრებლად სტამბოლსა და ინეგოლში.

იმერხევის სოფლები

ჯოქლევი

ნეჯბ ოზთურქი ვარი. ზუელი, ესეი ზამანის სოცადია გორგაზე. ამათი ემოსვილი ვარი. ზმა მყავს ნეჯათი. გაყრილი ვართ, მარა ერთმანეთ ვარგივართ... შადიმანი არი ოლადავრში, ჩემი ემოსვილის — მეთოს ზმა. ისა წინა კაციდამ არი. აჭარას გვეთხუა მეთოს ანაი... შადიმანსა უთხარი, გადმოიდენ, გუნატრებიან... ჩუენსა მექთებ ეტყვიან საწერავსა. საწერავი მომიტანე, მექთუბი დავენერო და გაგატანო შადიმანთანა. ჯულაბი გამომიგზავნოს.

— პურინა სჭამოთ, აბა!

— ესეც ამისი ბაჯოია, ისმეილას ზალია. ახალმოყვანილებ ზუელათ დოდოფალს ეტყოდენ, ახლა გენგეს უზახიან, გადაქცევილა თურქნაზე... სარო ნენეი ამის ბაქლის

დედამთილია.

— ფათერი აქ თავზე იმ კაცსა. ქომა მიპეღეში აკეთებენ მაგასა.

— ორმოზდაათი სენე ჩალღჯი ვარი. ზამთარი ისტამბულ გამეყვანე ლარჭებთან. გაზაფხულ სოფელში მუელ, ყანა-ჭალობა ექენ, ახლა ჩხოკობა გვაქ. დედაბერი თავე დავტიე, ხვალ მეცნა ნევედე.

— ნინინი ჭიბონი იყო, ახლა გადავარდა, ადგა. ჭიბონიჭიბუნ იუსუფ დედეი უკრევედა ქოქლეე.

— ინეგოლს შიგან ხარა? დუქნის ყარშიზეა ის კაცი... იმის აქეთიდან არი საადეთინის სახლი...

დევეჩეინით ზამთარ. ორი ნელინადია კარში ვერ გამოვდივართ თოელი ბარობაი... თეელინა მოგვედნეთ, მარა ზამთარში სიკილი ფენა გონჯია...

— ზურნას ვუკრავ, ჩალღჯი ვარი. ზურნა კეთდება კაკილიდამ, ქლიავიდამ. ესაც კარგია, ქლიავიდამაა. ნიელიაი ლერნამიდამ კეთდება. აქ ლერნამი არ არი; შავშეთის სოფლებში არი, ციხისზირ. აქავრი სერთია, ისტამბულიდამ მუუტანია ხუსუსი, მახსუზ. ფირფიტაი პირზე მისადებელია, სულინა მააბრუნო ცხვირიდამ. შერ არ დაყენეფეს ჭმას. ყაჯდი ამამავალია — ყარაბალი, ბარი, აჭარული ხორომი, ცეკვაი, შამილი, ყონჯალი, ათაბარი, სარი ჩიჩევი, ონდორდი, კაჭკა. თენზილასი ანაი იმღერებდა, მახსოვს:

**„გაღმა სერში ტყემლები კონწოლ-კონწოლ კიღია,
მე ისმეილას არ მიეყუები, რალა ჩამოქიღია.“**

— შეიყარენით ართენში? კაი ქნეს გასხნეს სარფის კარი... ეფეი დრო გასულა პუდუდის ჩაჭრანდასორა... სულ არნა იყოს პუდუდი, სერბესობას რა ჯობს! საცხა მოგინდება, ნახვალ... პუდუდი ბარობაი დამწერველი ვართ საქონელივით, ხისიმ— ახრაბები ვერ გვინახავს... ერთხან სიზმარი ვნახე, ბათუმი მევარე ვითამ... მეც ნევედენა ბათუმ, ზურნაცნა ნეველო და ვასეირო იქავრები.

— რა ამავაია იქავრობებში? ისე დაყარეს ჭმა, ერთმანეთში ვერ არიანო... მართლა? გადმოსლა გვინდა ახრაბებში!

საუბრობდა ნეჯობ ოზთურქი (გორგაძე), 65 წლის.

* * *

— ისინი ამოჰყენენ ამათ. ნეთილეთსანა მოვსნეოდით. ზიოი შავშეთში იყო. მააბრუნა ჩუენსკენ არაბაი. ორნიც გაღმითისკენ ნევედა... მე მაჩხატეთსანა ეედეო, ამბობდა. ჩუენ შამევეარეთ, ის ნევედა...

— ჩუენც მევენეინით ამათსა. ჩადრები მეეთიბეს, დევეზინებიეს თივა... დასახორუმი მაქ თივაო, ჩივოდა აპმედი. მეც გუშინ დევენე დახორუმება.

— შავშეთშიც სულ გურჯიჯა სახელები არი.

— ქოქლევის მეპლეებია; მესხეთით, გორგიეთით, ქომიენით, ჯენიგლიენით, ლომიეთით, კეერიენით, პალჯიენით. ზუელი გვარებია: მესხაზეისისხაზე, გორგაზე, ქომაზე, ჯენიგელი, ლომაზე, ქევრაზე, პალჯი (მეთაფლეისთაფლაზე).

— ადგილების, ყანა-ჭალის სახელები: წყაროტანა, ყანა, გვიანურ, გუერდაი, კერცუათ, ბოსტანაქეე, ბაკათ, ეკლუანთ, საკვირაზლო, კაპანი, ბუჭათ...

— რა გუარი ალაგი იქნება? — ჩუხურ ალაგსა „ბუჭათ“ ებნეიან, ჩაბუჭული.

— ბალათავ, დილაზარ, საქსელავ (დაქსელევედენ შალსა დუზ ალაგში), ვაკითავ, გუმისკარ, კუირცხალთ, მიწროთ, ქუაბთ, ნაჯვარეე, ქუაბტალა, შარაბოვლა, ფარჩინთ, ორმუანთ (თისკენ წადის), ქომომთა, ფიქალთა, მერისწყარო, სარიჩარი, ფეზულას ვაკე.

— ამის იქით პუდუდია. გადაღმა, თქუენებურ იაილაში, მახალაკეთის იაილის თავში,

კინიჯვარია. ასე უზახიან თასა. ჯოკლევის დანიდამ ჩვიარს კარისათ ღელე, გარყვილების იაილიდამ მოდის. ახალდაბის იაილაც არი იგზე. ბზათა მეჰელეა ნყალსიომერში. ბზათულების ჯარი დავა გოგაზიების იაილაში — გოგი იაილაში. გოგაზიების იაილა, ახალგზას ეტყოდენ. იმის გუერდზე არი კოხი იაილა, ტიბეთის იაილა. ჯინალი იაილა იქით დარჩა თქუენ თურეფზე, ჩირუხში... ერთი გოუხედე სერიდამ, ბელქი დეინახავ?!

— სიზე ჩუენ თიდამა ჯარი იყევანა; ბალანა ვიყავ, ვერ ვიარე, მეც წავიყე და... ბაჯოთ მივდოდით აჭარასა. სიზემ ამიყევანა კელემ, ბარსახან ისე მარუნია... ჯარებითაც ჭვიროთ მიგეჭოდან... კაკლის არაბა იყო დადგმული... ნეტი იმ დრუებსა, ბაჯოთ ცოცხალი იყო!... ჩევიარეთ ქუემეთ და ნეველით...

— სა გეჭარება?... ხუალაც აგზენა ვიყვენეთ... აგზე ხო სხუანი არა ხართ? არახატაშები ვარიქა, რაზენა ნეხედე!?... აქვენაი დავანახვიოთ მუსაფირსა თა-ბარი... მემრეც ჩოუსტრობთ იგზე!

— ქემალსა თელი უქნია ქი, ტაიამ მუსაფირები ნამუასხაო, მუყედე უყავით სახლშიო. მე დავკანეთსა მივალ, ხუალამდი არ მელოდნეთო... ხალამ ზე გუაზიროსო.

— იმანაც ჯელში დიმიინახა და მითხრა, კურეცხი გაბეინდება მოხარშულიო... ფშინილამაც იცის გაბეინება...

— მაშინ დოუზახნიან ზენგილ კაცებისთინ, ზურნა დავაკრომიოთო...

— რესმები მოვდა აჭარიდამ, თავით ველარ მოვდა... დეგინი გამოდექ შენი.. ბაგრამისთინ ჩამუა. დურსუნამ რესმები თავისთინ აართვა. ესა ახალბობის სურეთუ-ბიაჩრესმებია. რაგუარ იცვლება ინსანი!... ველარ ვცნობილობ.

— ღორი ხალხი იყენენ ტბეთელები. ჩემი ბიბოი გადაარბენიეს, ნევედენ, მემიპარეს. ჩუენთან მაგთიანაი არ არი. ნენეი იტყოდა ქი ასე, რომ ამისი ანაი ქრივი ყოფილა. თაზე ქი იყუნენ მემთევრათ, თხები დოუპარნებიან აჭარლებისთინ. სოფლიდამ მოუწყინან ჯელი... სათხედამ გამეყევანეს სამი თავი, დიდროუანი თხები! ბაბოი დავგაბარებდა ქი, დასცალონ ახორი, კარში არ გამოხვიდეთო... ახლანდელი ქრივები არ წადიან კაცთან! მაშინ ქი არ აყენებდენ შინ.

— ზეჟივი იტყოდა, და ჩემი თავი არნა მიგეცა აჭარელითინ, დადა მერიემაციცა გამეგეთხუებია ჩემ მეზობლათაო...

— პატარაი მე ვარ, ნეფივი მქვია... საადეთინამ გვაპოვნია ყუელაი. გიცადეთ ქი, მოიდეს, დავანერიოთ მექთუბიო. დეგვენერნებიანა მაშინ. მოლალულიაო და აღარ მუელით, ზაჰმეთი აღარ მოგეცით.

— მაადემ მიხვალთ, ნაითო, დიგვიზახა ტელეფონზე... და-ზმანი არიან. დიეფში ყუელაზე დიდი ალთუნაია... ხასანაი ყურგდებულობსო, უყურებსო... ნუხელი მიმიუყდავეს თქუენი მოსვლა.

— ჩემ დასა სამი თანე ბლვი ჰყავს. ჩემ სანახველაი მეიყევანა... მარა მალე ნევედა, თავისი ვათანი მოჰსურდა. მეც წავიყე, ორჯელ გაველ ინეგოლ.

ერთი ბაჯოი ქოქლიეთსა მყავს, დიობნის არაში ქუემეთ არი. ერთიც შოლტიკეც მყავს. ისა მალ-მალ წადიოდა ბურსას.

— ჯინალიდამ მოსულ ქალსა ქვია ჯინალელი, ჩიხტიდამ მოსულ — ჩიხტელი, გარყილობიდან-გარყვილებელი. ასე იქნება: აგარელი, ნეთილეთელი, დიობნელაი, ბზათელი, ნყალსმერელი, ქოქლიეთელი, სვირენველიაი, იუტრეველეაი, ივეთელიაი, ტბეთელიაი, ტიბეთელიაი, სსლობნელიაი.

— ხორმებინა გაეკეთოთ თივისა... რამდენი თივა ცუდეთ დავეჰკარეთ, გავყიდეთ ქუემეთ... დარჩენილი თივაც რაგორნა ავასხა არ ვიცი.

— ხუალა, გაბედეთ და, უსულ-უსულ ევდეთ თაზე!... კბიებინა მუახამოთ, მარა ვერ დიმიტევია თქუენი თავი. ხუალა თქუენ ველარ გიპოვთ, მუსაფირებსა, გვიართ, ნახვალთ... თქუენ ხათრისთინ ავსნოი ერთი თანე და ჩუენაც ავფერკედეთ... ერთდრამ მუახამებ

წბიებსა და მუალ.

— ტბეთიდან ხარ? ეფეი იქით არ ტბეთი. ალთუნასა სიკდილისან მექთუბი და რესმები გულზე ქონდაო. მექთუბი რომ მოვდა, გაკეთდაო. ახლაც ანაი ფენა მოტეხილიაო, მართლა?!... თავიდან არ წამოჰყვა აქეთ და...

— ღარჭი მებნევა საადეთინისა, ბათუმიდა მევაროო. ჩემ ჳელში გეიზდა ისა. მაშინ ჩუენ ბილილიგათ ვიყავით — გაყრილი არ ვიყავით.

— ბევრი ხანია გადმოხუელ აქავრობაში?... თველი ტბეთიდან იყავით?... ჩუენა მანყალთას აქეთ ვიარეთ ოლდაერი, მახალაკიზიები, ტომემეთი... ისინი მახსოვს.

— სამ-ოთხით ვლამარაკოფთ... ზიქრი რავა არი? ერთი სიკვდილი დაფანტეს მისი აქა, დადინდა ჳმა... კარი გააღევ, სინათლეიშილი შამოვდეს!

საუბარი ჩანერილია სოფელ ჳოქლევეში, ღურსუნ იენილმაზის ოჯახში. საუბრობდნენ ნეფე და ღურსუნ იენილმაზები-ხევრადქები.

* * *

— სახლებსა ჩუენ ვაშენებთ. დანყობა ასე გვაქ. ბაშთან გოშას ჩავყრით, ქვას. ქირიშებ გავსნევთ, დაფვენთ, დავარიგებთ ოდიებსა, მიორეს, მიორეს... მემრენ კიდვენ ქირიშებ გავსნევთ. ღრამს ამოვსჭრით, დავხრეტთ შუაზე, ხის ჩივებ გავაკეთებთ. ერთმანეთში ჩავასობთ. კედელში ზოგან შიგან წამაუა, გაასანორონა ფიცკარი. რენდით გავრენდავთ, დახას გავაკეთებთ. დახა კუთხება — ბოლოზი. ღრამით ერთმანეთში შევა. თავანი, ფინი, კედელი, — ვიცით. ზღლები კარისა, სოვაც კარისაა. ვიტყვით, — კარი მუუზარი!

ყუშალიც ვიცით... კარის ფიცრებ შეკრავ, ყადაღი, ყუშალი იქნება. გავაკეთებთ ღურსი ფიცრით. თახით არი ეს სახლი. იმ ხიებ ზალაი ქვია. ზალაზე იდება ჳერი. გადახუხურავთ ყავრით. ახლა საჯია. ქვას დაედებდით, ახლა მუხით ვაკეთებთ. იმ ქვას საქოლავი ქვია. ქარში საქოლავი გადმუარდება. გადახურვამდინ ბადრალ დაეასობთ. ბიშინა გამააცხო... მებოზლებიც მიეიტანებენ. ფარჩასაც მიეიტანებენ, სამი არშინი, ოთხი არშინი იქნება. დაჳიდევენ იქა. უსტიების არი ისა. ყურბანი დაკლა აქ არ იყო. ფენჯერას|საქოშკა ვიცით. სანათური ახორის ფენჯერაა. სახლის ფენჯერას სურმა ერქვა, თახით იყო გაკეთებული, გააცურევედი, მუუზრევედი. შუმა მემრე გამოვდა.

— ე ბაჯეა შენია? აჭარული და აქეური გურჯიჯა ერთმანეთ არ ეწყობა.

— სახლ აქ მუსაფირ ოდა, ჳარამ ოდა, ბუხრიან ოდა, მარანი, ბელელი; უხდური მარანში იქნება, ევადია საჭმელიც. აღართი და უხდური ადნია. საოხდურესაც იტყვიან. ტანტრაფა აქ სახლსა. სახლის ტანტრაფა მიყვარს. ჳერები აქ გაჭედებული — შალამფური, ბლვი არ გადავარდესო. სახლსა კარაპანიც აქ, შამეშური, ყორეც, დირევიც, ზალღები, ჳერები, ყვარი.

— ახორის ქუეშაი ზევაა. ახორ სანარწყალიც აქ. ნაკელი სანეხევე იყრება. არი ბაგაც. ფური, კარი ბაგაზე გამობმულია ზენჯირით, კალი აცმულია ზედა. ზუელათ ნეპლით ხროლებ გავაკეთებდით, გამუაბემდით. კალს აქ თავკაპი. მაგარ თოკით გავაკეთებდით... ჳბოს შევეყრით საჯბოგრეში. ენერ ებედი არ დუეგებთ|დოუგებთ. ენერსა სანეხევიშე გადაჳყრით, იტყოდენ. ჩუენთან არ არის ეს ადეთი. ნაბაგაც ვიცით. ნაბაგ დაჳსნავე. ნაბაგი ორი ყისმია. ნეკერ ჩოუყრი, ფიჩხიანი თუ არი, დავჳსნავით, თუ არა და გადაჳყრი. მუხა|კო... კაი ნეყერია იმისი ფოთელი. ცხრემლიც კაია, იმა მოვჳკაფთ. იფნი არი. თელას ფიჩხათ მოვსჭრით. ცაცხვი არ არი ბევრი. ცაცხვ უხლამურ ვეტყვით. ცაცხვის ფიჩხი კბილებ მოკმეთამს, მოჭრის საქონელსა... წყავსა, სუროსა ზამთარში ვაჭმევთ საქონელსა.

— ტყმიდალი, ჳავე ვაშლი ბევრია ტყეში. ტყეში ნეკერ ჩავდგამ. იმა ზირი ჳქვია. ზამთარში დაანგრევ, მიეიტან... ზამთარში მარკლით მიეიტან. აქ ექყერი ცალმარკილია.

მარკილ აქ საცურავი, კოფო, ოთხიც ფეკი, ორიც დანდალი. გახდება ერთი მარკილი. უღლური მარკილიც ვიცით. შევაბამ წარებ წყვილათ; დოუყევროთო, დოუნყვილოთო, — ვიტყვი. ორ-სამ წყვილ დოუყევრებთ...

— დოუდგი თივა, ჩალა, ყართოფი ჯვალში, ზარში მარკილზეო, — ვიტყვი.

— ხარმანი კალოს პქვია. „ხარმანი“ თურქა არი... კარის არაბასა დოუდგა ჭვირით და წილო. „ტივრით“ არ ვიცით.

— უღლე შუამი კობა აქ. იმაზე უღელი გამობმულია ზენჯირით, დადა წენელით, თოკით, ყაგშით, საბელით. უღლე აქ ტაპიკები. ტაპიკებ აქ აპოვრი, თოკით გაკეთებულნი. კარსა გავრეკავთ „ვიომ“ შეზახილით; „ოოპა“ — ეტყვი და დადგება „ვიომ“, — ნავა. ვარების სახელებია: გუმიში, მარტიანი, შავარდენი, ჩახალაი, ყუმერაი, ზორბაი, ბაზარაი, ჯუმარაი, ადინაი, ასლანაი, სანთელი, ყარაფილაი, ალთუნაი...

— მოუგონე სახელები, მოუგონე!... იმ ქალ აღარ მიაცალეს, ვერ მოიდა.

* * *

— პატარა ნისქვილ ვეტყვი ბუჭულასა. თახით გაკავებთ, სახლივით ავაშენებთ. ქირიმებ განევენ. გოშაზე განევენ ქირიმსა. ოთხი გომა ქუებით კეთდება. ერთი ოდა მარტივი. ფინიც აქ, თავანიც აქ. ლურსი გაკეთდება, გედვიზურვის. შიგან არი ქუა, ორი თანე — ერთი ქუემ, ერთი ზეით. შუამი ლერზია. სიმინდს ჩაყერი ხაროში. სარკელა აქანებს, ჩამოდინდება, ქუაში ჩავა სიმინდი კაკალი, დენი. ჩამოდინდება დენი; დენი არი სიმინდის კაკალი. დენი ჩავა ქუაში, დაფქევას. ფქვილი ჩავა ხაროში. ნიჩაბით ამივლი ფქვილსა, ჩაყერი თორბაში, გუდაში.

— წყალი გამოდის ღარში, გადადის ლურნეში, ჩადის, აბრუნებს ბორბალსა. ბოლო ადგილს პქვია ტიტინა. ტიტინადამ წყალი გამოდის და ხდება ბორბალსა. ბორბალს ქუეიდამ აქ ასტამი, ბრუნავს გულზე. ბორბალ აქ დასხმული ფთები. ვიტყვი, — ბორბალსა ფთები დავასხათ, გუუკეთოთ.

— გადასაშუებით დააშრობ წყალსა. ნისქვილი ცარიელია თუ არ არი, ნობეთი უნდა იშუოს კაცმა. ჩემი ნობეთი როის არიო, — იტყვიან ასე.

— ფქვილი ლინგეც იქნება და ხოშორიც. კაი, ლამაზი დაფქვილა, ლინგი მოსულა, დადა ხოშორი მოსულაო, ვიტყვი. აქ ნისქვილსა ასანეც-დასანევი ფეკი. ნისქვილი ლამაზათ დოუგევიო, იტყვიან... ფქვილსა საცერში გავცრით.

საუბრობდენ ფეკში იენილმაზ (ხევრაძე), 76 წლის და ოსმან ეროლ (ხევრაძე), 45 წლის.

* * *

— არ გამოჰყავან ჩემი ბლვი ემექლიზე... რზალი აქევრია, პალუხლიდამ, ჩემი ბალდუზის შვილი. წავდიოდი მასთან ზამთარში. ნრველ ვერ წაველ. ველარ მოიდა ისაც. საადეთინით ევით ეში არიან...

— გზაში, აგზე, ნურიამო გამაგლოო, — თქუა გუშინა... ჭვირთი არაბაზე ანჯახ ეტევა. რამეთი ქილოა?... შეშა იქედამ მათქვან... ნანწალაკი გამეიარეს ჰელებთ.

— კოვზებ მოვხუნავ. ლეკის ხეს მოვსჭრი. ნელსა გავქოფიტავ — ტყავ გავაზროფ. გავთლი დანით, ხუნენით. ენ პილაი ეჩოით გაქოფიტავ... ამეველებ შიგანას. წინწინ ხის კოვზები იყო ექსერი.

— ბამთან ვსუმედი ზიგარას... ახლა ვერ მოვრეენივარ-ქი!

— ქორები გუაქ თივითეინ. ქორი ყავრები დამუხული იყო. ქარმა ჭერი ააბრუნა, საჯები ბევრი აშხადა, ზალღეებით დაპკლიჯა, გადაყარა... ქუედაი თერეფი დეენგრია, ზლივ დავაყენეთ ფეკზე.

— ჯანი შიმიჭირდება, წამულ აქ ისტამბოლიდამ, ბადიშებ წამეყყუნ. აქა დავლენ ზეით-ქუეით, თამამობენ, ექცვიან, ნეიკიდებიან ერთმანეთში, ნეიკინტლვიან, დაბარიშ-

დებიან ისევ. მე არ ვუჯავრდები. რა ქედობა ნა ექნა; გეიარონ, ისტარ თქუან. იტყვიან და მართალი ყოფილა, დედეს ბადიშის ჭკუა აქო, ბადიშება იმიტომ უყუარანო... ბაღვებით ეგლანჯა გუაქ...არ გოუჯავრდები... ბელი არნა ვიცოცხლე... ისტამბოლიდამ ქი მოხუალ, ერთ კვირე მინა დადგე: ფენა გზელი გზა არი.

— ის იმგუარი უსტა იყო ქი, მაგარი იყო. ეიტანდა, გაფზე დადებდა ერთ ფიცარსა.

— ფქელსა გავცრი გობში. დაყყრი ცოტა მარილს. წყალინა იყოს ნენთბილი. მოვზილოთ არც მაგარი, არც ჩვილი. გააკეთონა კოკოი, ჩადონა ფორმაში, შედვანა სობაში, ზუელათ კეცში ჩადებდენ, გააცხელებდენ ოჯალში. ზედაი კეცი, ქუედაი კეცი, საჯიც ვიცოდით... ამა ქეია შეხურული. ანკარადამ მუაქუან. თიკილამ აკუთებენ კეცსა. კეცი უნდა გააქმო, გამოსნუა... მემრე გამააცხე ქადი... თიკა ვიცით. თიქის კეცები გუაქ... ვიტყვით, ჩავაკრა ჭადო. კეცზე დაატყენონა ცომი. ოთხუერას, ხუთუერას აცსობენ.

— რა გუარ გამუაცხობთ?... რა ჩათინია პურის ცხობა, თა და ბარი გასტორდება, — იტყოდენ ზუელეები.

— ახლა გეკვადე ჯაკეთი... მარჩინე ხომ, შეხორმე? ნრეველ თივები არ არი. ყურალმა დაპკრა... მე კაი გოუზელი სიცხეში. გემიყუანეს გაღმა ცუდეთ...

— ბაღრამისთინ ისტამბოლი მევარე, აჰმედი ვნახე. იმანა დაქმარება კაი იცის. ახალი მოზდები მემური გახადა. თავით ქი იკითხა, კაი გახდა. თავისზე პანაი ზმაც მუენდისია. დემირელის დროშიც მილეთ ვექილი იყო.

— სიტყუა ისეთინა თქუა, რომ ზუალ და ზეგ შენი სიტყუა შენ არ შამოქრან... ბეჩი მე ვარ დუნდამი... ვერ ნამეველე შინა კაი ემიები.

— „დედა“, „მამა“, — ჰელბეთ იტყვიან, მარა ექსერი „ანა“ — „ბაბას“ ამბობენ. „ბაბო“ — გურჯიჯაა, „ბაბა“ — თურქჩა; „ანა“ გურჯიჯაა, „ანე“ — თურქჩა. დიდ ზმასა „ტადოს“ ვეტყვით, პანა ზმას სახელ დოუზახებთ. ამასა დევეჩენით.

— ჩუენილამ ერთი მუხამედაი არი, ფენა ბევრი სიმღერები იცის... იმიოკევი ენ კაი სოფელი დიობანია. ზო სოფელი კარჩხლისკენ არი...

— ბოსტანი ვიცით. გუაქ ტომატი, ბიბერი, მარული, ქინზი, მაიდანოზი, ნინმატი, თალგამი, ჭარხალა, ბოლოკი, შექერჭარხალა. კლდეფეში ამოდის ქონდარი. ყაბალი მოდის, კარქა საქმობს. მაჭიხელში მინახაპაი იციან, ჩუენ ყართოფსა ვეტყვით. ქოქლიეთ კასრი არ იციან, კროჭ იტყვიან. კანდრაიც არი, ყველ ჩანწყობ. ერთი ნვრილი კოლოფი დავეპარგე. ენაპილა თიქის ქოთნები იყო. თიქი ქოთნები ჩუენ ყიშლაშია მიყრილი. ჭურჭი ვიცით. ჭურჭი ჯავეს ჩადებენ. ლახანა, ხახვი, ლობიოსაც დედენ. ხოზალიძია, ღომი ჭალეძშია, აჯორიკაიც არი. ერბოში მოხრაკული დაჰა კაია. ერთამხან დადექით და გაჭმევე აჯორიკასა. აქაერი საქმე არ დელიღვა. თაბარობაი არი ახლა, ჩხოკობა გუაქ.

— კარისათ იაილები, სარიჩადრი, ფაფართი თებბია. ნითლობი სარიჩადრის ახლოს არი. ციხიას იაილა, კარავათის იაილა ჩირუხის ახლოს არი.

— ნამეგესხენ ჩუენი ფეგნები, ფენა კაი იყო. მეთოსა დიდი ზმა ჰყავს. თუ გვეღირსეს, ნავალთ. ნვრილი ბაღვები ქყუაეს. ფერკუშელაი ჯადდეში დავლენ. ჩუენი მოზობელი ბარგზე ნასულოყო.

— ხიზრით ხევენ შეშასა. ახლა მოთორებიც გამოვდა. იმათითაც ვსაქმობთ ტყეში. ზაათენ ჩემ უკან გახდით ზენგინი... ქოხიც დეიდგით თაზე. აღარ გაპერსიანდებით.

— ნეთლეთელმა დამასტავლა მოტორის ხელობა. ბაშთან აღმანიეს იყო.

— მემხლიანი ქი ამოვდოდა თაზე, ვისეირებდით დავლ-ზურნით. მემხლიანი მხლის მკრეფელია. ქირენას თხუთმეტზე ევდოდენ თებბზე, მოკრეფდენ ხალსა. თქუენილამაც ამოდოდენ, მეიყრებოდენ, ისამებდენ. თქუენები კარქა სამობდენ. ვოდელაი იცოდენ. ბზათას ფაიყ დედემაც იცოდა:

მიდის-მოდის პარაზოტი, აღესაში რიგდება,
ჩემი მოგებული ფარა ბარიშნებში რიგდება.

- ქალები იჭედნენ და? მოსვენებული არიან იშტა!...
- ჩუენ დოსტებსა ეს ბალი ბევრი ქონდენ. გვიზიდედენ. ნამყენი გადმეიტანეს, ახლაც არი. დავარგე ნერგი და ნელ-ნელ გვიზდა. დენები დიდრუანი აქ.
- ჩემ ღარჭებსა სამი თანე დები ჰყავს... სიმამრსა ერთი ღარჭი თავისთანა დეედუშობლია. ღარჭმა, იმისი მულქი არ გვინდა, ბაბოვო, შამომითვალა. ზალიან ბევრი რომ გეყოლის, მაშინ დანერავ სხუაზე შეილსა, გოხსა... სიმამრის მულქი ზაათი ზლისაა, ზმა არ ჰყავს.
- ავანტოყოფობას არნა ჩაბარდე, მალე მოჰკვდები, გუუზლონა ტყივილსა.
- ისტამბოლ არი ჩემი მეემური შვილი. თავის სიმამრი არნაულტა. მასთან საქმობდა. მამარა ღარჭი და თავის ბაქალა მისცა. ოჯალზე მიყუნა ვერ შეებდა.
- დილხენი ბალახი ყანის დარეებშია. დარეებზე ღობე ვიცით, მესროთა შეელობავთ. ტყეში ქორაფი ბევრია. შავლეკაიინაზვი ბევრია. ეს დასალი ტყეა. ზაათი სიხი იყო ტყე, ერთ კურდელე გეველო, ვერ დეინახევიდი. ამოიდეს ღამეში, დასჭრეს ღარჭებმა. გატილდა ტყე. სოჭის კოკოლა დააბნიო, ორ ნელინადში ისეე ტყე გახდება. მარა ვილა იცლის ტყის გასაშენებლათ, ანჯახ ჭრიან ჰაზირსა.
- ჰუჭუმეთივით კაცი იყო მამაჩემი. ჩემი ბაბაი — თეფყყაი ზალიან მომფერო კაცი იყო. მეზობლებმა ყიმები არ იცოდენ. იუნუსაი, მალ-მალე მეტყვის: — შენი ბაბოი მოკდა, ჩუენი სოფლის დილიგიც მოკდაო. ჩემი ემსალიე იუნუსაი. აქა იმ სოჭკვიანი კაცები იყვენ, იცოდენ ტაროსის ამბავი, როის განვიმდებოდა. ღრუბელით და დფურადის გაქანებით იცოდენ. სადლა არიან მაგგუარი ინსნები!
- ყულა კარგი მევედ იცის აქა. ზულათ ყარსში ნეველებით, დალ-ყველზე გადავცელიდით... ცხენებით მიგვერნა მევეა.
- თქუენსა ფენა ღამაზათ ხუნენედენ გობებსა, ჩუენსა მოქონდენ გასაყიდათ. იქიღამ მოტანილი შექერი დაჰა კაი იყო. შექრის ყალიბები მოქონდენ. ახლაც არის ბოლათ?
- ეს თოქაა. ჭადის კეცებსა ამით გააკეთებდენ. — კეცი დავდგო, — იტყვიან. კეცსა ხაჩით დაჭრელებენ ზირში; მაღლიაო, ამბობენ... ჩიმენტოს კეცსა გასტებ; იმას ვერ გასტებ. ჩიმენტოზე ყუეთლია.
- ორნი ზმანი ჩემი ტოლები არიან. მათი ბაბაი მნარედ ავად ყოფილა; დერმენები მოუტანიან ყასაბიღამა, არ ურგაა... ახლა ბალახებში ბანვენ, მეგერ. „ნამალიც“ ვიცით. და ნამალ ვიტყვი, და დერმენსა.
- დათვიბაბაი ნითულ კაკალს ისხამს, თუელზე მუა, უკანა თუელზე. მევეები ქი შიგან მიეკრიფვის, დათვი ვერაფერს ველარ შქამს. მემერ იმას შქამს...
- ფიქალით გაღმა მორანს. ჭრელი კლდეა. თუარე ქი მიადგება, ქუბი ცალ-ცალკე გამოჩნდება. ზოგი ინსნის ჩეპრეს გაეს, პირის დაფსა... იქაც გაკვეტილა კლდეა. გაკვეტილა ქუა იმგუარს დეიზახებს, ინსანივით.
- ტყეში უზანის ხეც არი. გაკვრიტავთ, თესპას გავაკეთებთ.
- ტანტრაბიღამ დეგვიზახა, ჩუენსა ამოითო...
- ბალახები რა სოგ გინდა: ვირისაკენეტელა, ღინჭრულა, სამყურა, პიტნა (ნანე), ზუზუნა, ტყეპტი, ნარაიინარი. მისი ფესვი ნამალია. ჯოლი ჭალობაზე მუა. ეკალიც ბევრია ტყეში, მარწყვიც. მარწყვი ქი დამნიფდება, კელ მიყოფ მი მარწყვსა, ჩავარდება ზირში. ეკლიკაკაიცი არი ბევრი. ეკლიკაკაი ასკილია. ესა მაყრუებელია; არ ჭამო, დაყრუდები. კმელია, ყიაში გეჩრება მჭამელსა და ბაღნებ იმით აშინებენ. მართლა არ დაყრუდები, არა!
- ქატიფუარი ქვია იმ გერსა, იგზედამ დეინახავ ეფვი... ხოშკაკალი მოდის,

ხოშკაკალი! შეეფარნეთ ხის ზირში.

— ყავრი გახდა ზუელათ ბითემა იცოდენ, ახლა ერთ თითით ვერ დაანახებ, დელიენ ყავრი ხდელები, მოკდენ ზუელებმა.

— რაგუარ გახდი? — სოჭი, კატარი მოზებონა, სანახავი აართუნა. თუ ლამაზათ გასკდა, ი ხე მოჭარი. მეტრონახევი დახიე. იმას უკან, ართუხ, ამოსურავ. ჩივებ მივასობთ; გასკდება მი, იმა დაემესრავთ. მემრე ბეჭით გავხდით. დაბელლავთ ლამაზათ, გაკმესო. ისე რომ დაშკიო, დაბრუდებთ. ერთ დადგმულსა ბელელი ქეია. — ერთი ბელელი ყავარი მაქო, — იტყვიან, ისტარსა ასი თანე ფთა იყოს, ხუთასი ისტარსა; ქარმა შიგან რაპათათნა გეიაროს, გაქაროსნა, გაკმეს. მემრე მევეტანთ, დავაბურებთ სახლსა.

— ზარია ესა, იქსოვნება თხილის ფიჩხით, ზირიდამ ამოსულ ფილიზებით — ნაზარდით. დაასონა ფიჩხები, ბლაგინა გააკეთო ქუემ. სირითნა მოქსუო იმას უკან. ყანაში ქი მოტებ კოტორ, ზარით მეიტან. ზარივით, ფილიზებითა იქსოვნება ფარცხიც. ფარცხით დაფეარცხავთ, გავასწორებთ მინასა...

— არუნათ ვცნავთ. არუნაი კნავს მინასა... დასაკანჯეელიც არი. გოროხსა დაანერილებს, თესლებსაც ჩაფლავს სკანჯაი. უკანახანაც გასწორდესო, ფარცხით გევართ. მინის საქმე კარქა ვიცით.

— ავაზანი არის შემისა. წყალიც შემის ფორენგით მოდის. ავაზანის სასმელი თერეფი დახურვილია, საქონლის სასმელი აჩულია. ამასა ლულუკაი ქეია, წყალი გამოდის აქედამა, წყლის გამოსახველია.

— თამ ჭყვიანი არ არი... ჩიჩი არი ჩიჩი!.. ართუხ ერევა ლაპარაკი.

— არ მეკითხვის, რა მაქ... მე დემეკითხა!.. ჰემ დევეკითხე, რამდენი თანე ბალვი ქყავს-მეთქი.

— შენი ღარჭი ჩემ ბაჭალას მიხედავსო?... დედეი, ნენი მოჰკედენ. ბაჭალას ემერაყა... ჩემ ვერ გილებდენ ღარჭი, ბაჭალა... ზუენდლერი ფარა დაჰკარგეს...

— მოჰკედა ის კაცი. ზმა არ ჰყოლია... ზაათი ისედა ქნილიყო.

— შენ იმ გურანი ქი იყავ, კანდიდამ არ მოხვიდოდი... დღე ჩემი საქმე გასწორდეს!

— ამ თერეფიდამ ერთი იყო... თხებ იქ აზუებდა-მეთქი, აღარ დოუმალე, ვუთხარ.

— ყაფალთი მოგართუა?!... სობა ენთო ოდაში და ცხება ახლაც.

— როდი მიხუელ შენ?!... მალე ყუელი აფერკდენ.

— კოლოი ოლადავრზე ჩემი ქურავი იყო. ოლადავრიდამ იყო ლომან-ფენდი ქარცივაზე. ისა ფადიშაჰის ხოჯა ყოფილა ისტამბოლში. 1877-1878 წლების დროს მოსულა აჭარასა და უთქუამს ხალხითინ: — ვინცხას თურქიეში წამოსლა უნდა, წამოვდენ, ფადიშაჰი მინებს აზლევს მათო. ყუელია სოფლებიდამ აფერკებულა. ნიკოლასაც უთქუამს, ჩემთან მომიყუანეთო. მუუყუანიან. უკითხავს ნიკოლას: — რამდენს გაზლევს სულთან-ამიდიო?

ნიკოლამ მეტი მიცა ფული მეგრემ, დიდი პენნია მიცა. ისაც დარჩა აჭარასა. ხალხიც შეჩერებულა ართუხ, აჭარა გავერნებას გადარჩენილა.

— თავით მოკდა, ქალი არი... იმგური იყენენ ოთხი ზმანი... შენაც დევეკიდინგლე!

ღმერთმა ჯელინა მეგინყოს... გადმეყუანე თეჭრარ, უკან-უკან მეყუანეო... მარტივი ვერ წეყუანდი... გედევარეთ დუზიები, დემინახევა პელებთ... მამადგა სული, ჯანი ყიაზე. აქაც გაჩრილი ვართ.

— კუამლი გერჩოლბათ თუ არა? — გეგისკდა ფუშოი, არ გითხრეს?... ჩუენი ქალები არავის არ ითაკილებენ, დაჯდებიან დასხდებიან ჩუენთან, მუსაფირთან.

— დაბარშიდით ახლა!... შეიკრიფნენ საქონელი. იბოს ზალს ყიშლიდამ წოუსხამს... ფშნილაი ჩასატენი მაქ... ვეგანი მიჰყავან... შეშა-მეყარზეც არნა დადგეს... ერთი შავი ტავარჯული გექონდა, იმით შაქარი გადმოქონდენ...

— ჩემი შილინა გეცხადო... დოუფითავან და ნოუყუანიან... არნა დეგინახონ შენო... ჩემი ცოცხლობა მორჩენილიაო, ჩუენ გეექცენითო... ამდგარა, წასულა და დამთარდა ამით... ჩუენი სიზივი იყვენენ ისენი. ყუელია ცნობილობდენ... მეგერ სამი თუე ჩუენ სახლში იყო... იგზედამ ავსნიე.

ნოუყუანიან თხები. წამოსხრეკიან, კუალ წაყოლიან. უთქუამან: — ამამავალმა მოქყვიდესო... ვუთხარ ქი, აქ ჩამოყუანილ თხებსა აღარ ნეყყუანთო. ფარა წამოულია. გადმოსულან აქა. ერთი მანატბიელი ყოფილა, ერთი ჩუენებური. მემრე ცემით ბილა ცემესო, ბორჯიც აართვესო... იქვენაი იქნებოდა, გომუანისკენ... კარსა დაადვა ბიქსი... ვერ ზაფთობენ კარსა... ქენდრიო||საბელი მობმული ქონდა ზენჯირზე... მეითხვიეს ის... ბარნაქეე მივალო, თქუა. აქ ჩოუთესლიმეს ყუელია... ქიხში დოუყენებიან, ნოუყუანიან... ვინ მოიყუანეთაო, შერომიან ლლიამი.

— მე მამე, მე!... იტყოდა ბიბოშვილი ჩემი ერთ სიმღერასა:

„ქოჩოღლებო, მოიყარენით, რანა იქნას ჩუენი ჰალი.
შენ მუხსინე, შენ პირშავო, რა უყავი ჩემი დოლოფალიო“.

— ერთი სიმღერა იყო, ბაკალა ჩივოდა:

დაბი სერზე გაველი, უბის სერი მეგონაო.

— იმა ეხვენენ და მუა... ერთდრამხან ვიყვენთ...

— სანამლებელი ბალახები ვიცით: თათარხანი — ჩხვერითვინ, ყანოთი — გულითვინ. ყუელია ნელნად ზრუგკიდულას გიდელას ავამსობ, შეენახვე. ქუჩუგ მაჰმუდიე ბალახსა თეთრი ჩიჩეგები აქ. ანაი მამაკრეფიებდა იმასა. ტიტასა სარი ჩიჩეგი აქ, ჩხვერითვინ კაია, ზირთულია, დაბალია.

— ქალების ჩასაცმელი ურბა||ბუზმა||ელბისეა. კაბა იმერტევეში იციან. ჩუენც იმერტევე მიკრული ვართ. ვიცით პერანგი, ფეშტამალი. ფორკა მიცემული აქ ბუზმასა. ფეშტამალი გაბუზმული ვიცით. დლესაც მეხვია ფეშტამალი. კაბა იციან იფრეველ, ივეთ... ეს ხირხაა, ჩასაცმელია, ნელზემოთ... კარგანა ჩეიცუა ზამთარში.

— გედელილა, გეიფლერტა ბაკალა.

— ნავა კმა?... ჩუენ ფაქიზომ გულში ჩოუგდო... ამა კოლო ქვია... იქეთ ნუ ეყურები, ნუ!... ახალათ დოუჭირავან სახლი. ორნი შესულან. რამდენათ დეიჭირეს არ ვიცით... მეც დამეინყნია... მუანყევით საქმე ზვირი.

— ჯანი გიჭირდება?... ჯარი ფეკზე ვიაროთ, მალე ავალთ... ჩემი ჩომა ჩემ იაილაშია... დაბანჩი ხომ არ არიან. ჩემი დუნგურია, თელი ეთბაი ვართ... მე გინიკავ მაგას... ნუ ხარ ლუხი!

— გაზმა თეთრინა იყოს, რენგლიც არი. ოფას ვუკეთებთ ზივით. არი მექიქის ოფა, თილის ოფა, ნემსის ოფა.

— კატიფკაი წინდებზე ვიცით. ჭრელების სახელებია: ნუსხურაი, ჩიტითუალაი, ბობლიზუალაი, თაფანალაჯა, ჯინჭუელია, დიქოი. ბერ კაცებსა ცარიელსა მუუქსოვთ. კვირტი წინდა ზამთარში! წინდას ქალამანაი გამუაქსუითო, ვიტყვი. გალუედელი ქალაჩხუევი ვიცით.

— იმათაც ისე ჰსურიან... მე მიშით მივაგნებ... კელები დამაჭირიეს... ამას შეენახ იადიგრათ... მოი, ავსნიოთ ქუა, ზიმეა, მარტივი ვერ ავსნევე||ვერ ამიწევიან... ჩუენიდამ წასულაა ზათი... აფერი მიმიკლან, მეშინია...

— ავადუელი ვარ... მარტივი ვარ, მარტივი!... ის ნევს, მე ვერაფერი მიქნია, სახლში დეეები. ბირთული არსა ნადის... ბალვი გეიზდა, იმით დოსტი გახდნენ.

— შისმაილას ბალანა ჯიგრიანია... ახლა დაბერდი, ყუეთი აღარ გაქ... აგზედამ ზორი აქ დედესა, გულიდამ... წინაზე თელი ვუყავ. ისმაილია ფენა ავთ არიო...

— ასიგი იქ დავა?... არქ დევკითხენით... დამაგინა, ჯაბანჩ კაცთან რატომ შესუელიო... ორი წელიწადია კბოს ის უარს.

— ერთ კაცსა უთქუამს: — საათსა საქართველოში მარგალიტი ჰქვიაო, მართალია?!... მოიდეს, წეიყუანეს, წევდეს... მისცა ერაზი... თექრენ წამოიდა... ერთიც იმა უწენდამ არი... გვეერჩიენთ და ისე წევდა... სხუამ იყიდეს, ეილეს...

— დევიე გვის, აწყნარეფს სახლსა, გაცოდვილდა... თაზე არ წასულიყვენ, მოიდოდენ... ეს წინდები ჩემ იადიგრაო დაჰკიდენ... ესენიც თათუნებია... წინდები ვინ მეგიტანა? ჩაფულები და კაბები მომიტანა... ლადლონი წინდას ჩაგაცუამ...

— რაი მევეგონოთ?... არ წამომყვება, რაი უნდა?

— ქორი ჯარგვლით შენდება. ამოსჭრი ყელსა, ჩააშენეფ. ზალაიც აქ, ყავარიც-გადალურსვა ამასაც უნდა... ორი თანე კარი უკეთდება. ერთ ქუეშე გააკეთებ, ერთ ხეით. ქორის წინა ადგილი ფარკიელია. ქარმანა ისაქმოს შიგან. ჭყრენია გადებული...

— ანჯახა ყიშლიდამ მუელი... ისტარიო ეზოზე დევდოდა და იყო... ჩომა ავყარეთ და დავყარეთ ყიშლაში... საბელაოთ არი თა-ბარობა, ჩხოკობა.

— ზილ მისცემდა ყუელას... ახლა გაბუკული ხარ?... ბაჯუები სამი ვართ... ზმა მუჰაჯირი გიგვიდა... აგარიდამ რზალი გეყავს... ახლა მეებარგენით ყიშლიდამ... სამ წელიწად ფეშფეშით ვიარე... დევიკაა შიგან... დემეგი გაკეთებთან ვინცხამ თექლიქი გვიყო... აქედამ ზიარეთზე წაველით...

— ბალდუზი მოუბრუნეს ჩემ ზმასა, ვდერდობდი... შიარგონა იმათაც... დოუბარებია ჩემ ბაბას... ჩემი რზლიები ამფერი არიან. ი წენი დოუშინებთან რზლიებსა... ააყენა ღამიან, წეიყუანა... ბალვები მემესწრენ... გუმანი მაქ, მალ მოვლენ...

— მე იმათნა ვურცხა? — არა, ჯანუმ, არ იქნება!

— როგორ დავადეა არაბაზე?... არ ერქარებოდეს და ჩუენთანაც ჩევდოდეთ... მეინყნარებენ და ავალ... დედამისი წაჰყუა... ასე ევადი მოსლა არ იქნება.

— მენეთერინა კადენ... ბევრია, მე ვერ მიწველია... შინეთკენ გამეიარა... შეიკრიფნენ და წევდენ... დენიზის პირი საილია. სავალია იქაერობა... ბარგ ბილა კელით წამეილებთ... ხათრი ვერ გუუტეხია მამამისის...

— პური მამართან პატიანა... ყიშლობა გუაქ, პური ვერ გამამიცხვია. რა გინდა ქნან ახლა ქალებმა.

— მინას მოკნავთ არუნაით. არუნაი ხის არი, კინის ზოფი აქ... ხის კანჯაი აქ... კაცი კელს მოკიდებს არუნას ტარზე, არუნაი წავა. გახუალ კიდურში, მააბრუნებ, კიდონ ისე. ჟარებსა „ოქჷ“, „ოქჷ“ ეტყვი, მააბრუნებ, ჩადგებიან კუალში. დოუქმიანებ ჟარებს... ყანა მეიკნა. მემრე დეიკანჯოს უნდა. ჯერ გააბნო უნდა სიმინდი, ბულდა, ფეტვი. მემრე დაკანჯონა. კანჯასა აქ ათი-თორმეტი თანე თითიები, ორი თანე კლაკები, რომ ჯარ ოუბას ზენჯირით. მემრე უნდა ფარცხი. იმა საბელ მააბამ, ოუბამ ჯარებ... დავაუდებით ფარცხზე. ცოტაი თუ ხარ, ბალეებ დააუდუნენ... დავფარცხავთ... თავ-თავ გიდიარონა... ლობიოს დაჰთეს, ყაბალ დაჰთეს... სიმინდში შიგანაც ლობიოს ოურეც...

— სამსე ზროხა ვერ მომინველია, ავთ ვარ... ზალი ავა, მეიჩხოკავს, მემრე მე ავალ მემთევრათა იაილაში. მილეთი იაილაშია, სოფელი დაპარებულია.

— ვერ შეტეხეს ბაკალა, წაჰყუა ჩემ ღარჭსა. ისაც კაი ფეგინია... ფენა ჰერსიანია, ჩემ ღარჭ მიერია... მე, ისე გვეყარენით, ჩოფი არ იმინვეია... ჰაკი-მაკი არ ვიცო... ასე ფათათა-ფუთათას ნუ გვეყურები, ჯიგრიანი ვართ!

— მე თენზილეი მქვია. ამათით წევდე?... ჩემი სახლი აგერაა, ქუეშეთ. ოჯალი იყო აგზე, დავაბათლები... აქავრ ზუელეებსა იქ ვერ გუუზლიან... ჩემი მეზობელი ტაკტაკაია, დუნდამ ხებერი აქ.

— ეს სათქველველია, მაგითა ტანსა დევბან. ესაც მუსლულია, წყლის ადგილი! პაზირ ნყლებია და გავრცხი უზოში!

— მეცნა ებანება-მითქი... წყალი ისე კვიანობდა... მარტივი დარჩი?... გამეიშუშებ, კაია!... ლოგინში დანექ და გამეიშუშე!... ვიცით მინდარი, საბანი, ბალიში, ჩერჩები, გადასაკრავი...

— ლობიოს ხაშარ დუღსობთ. — არი ხაშრის ლობიო, კუტი ლობიო... სიმინდსა გაფხეკა უნდა. გაემარგლით, ნამარგელია გაკმება, მივართუამთ ზამთარში ჩომასა. ვიცით ბირინჯი გაფხეკა, იქინჯი გაფხეკა. ქუჩური ამეილო სიმინდმა. მი, მემრე კატარი გამუა, მემრე გამეილეს ტოლს, კოტორსა. ვიცით ჭყინტილი კოტორი. მოვხარშავთ, შევსწავთ იმასა. სიმინდსა მოსჭერთ. დავზოლავთ შარებსა; სირა-სირა შარები იქნება. კონას გავაკეთებთ, შევკონავთ. ერთათ მოვკურით, მევტანთ ქორში. ყანაში მოვტებთ კოტორსა; ჩალას ცალკე მევტანთ, კოტორსა — ცალკე. კოტორს გავარჩევთ, ქუნჩალ შამუაზრობთ. ქუნჩალსა ვაჭმევთ საქონელსა. გოუკეთებთ ნარცხსა. სიმინდი კაპალსა დენსაც ვეჭყვით. სიმინდი დავნაყთ, დენი გახდესო, ვამბობთ. კოკოტაი გვერჩევა. ჩომას, საქონელს მივართუამთ.

— ჯავე ზეთუნია რაცხა!... მაკარნაი დარჩა, ვერ შეეჭამეთ.

— ბულდას, ქერს დავეთსავთ გაზაფხულზე, მარტში, დავეთსავთ. გაჯეჯლდა, გამეილდა პურიო, ვიტყვიო... ერთი ხენჩერი დანა მქონდა და დავპაკეე...

— ბოშუნა არ. ნახუელით თაზე, ფენა ილაინა, დარი გამოიდა.

— მუთვალის ყაბაყული ესენია: საპანი, ბარდალები, თაბლები, ჩაი თაბლები, თეფსები, ყუშხანები, თასები, ბადიები, დემლიგები, კონსერი შუშები, ყავი ფინჯნები, სინი, სუზგი, ქელფეტი, საფხეკელი, კოვები, ჩათლები, ლამბა. სავარიე მიჭედებულია. ეს ყაბევე დემლიგია, საფლი, სუზგი, ფენერი. საგუგუმეა ეს. ფილიზებია ესენი — ჯერდანის ჩასართავი, გამოსართავი. ესა ჯერდანის ამფულია. ესაც ასტამი, საგველია. კლიტე-სა-გლოლი ადინა... ხენჯოა ეს.

— ჭამე პური! ჭამე!... აქ მარანია. ესაც ლუქუსია.

— იგზემდინ იყო ასული გზაში... არაბა შიგან ამულა?

— შენ ქი სხუას ყურები, ის ვერ გემიტანია, მღერობდა ამგულარ.

— მე ქი უთხრა, ნამუა?... იგზემდინ ჩავალ... რომელიც გინდან იყოს, ეგყუანებენ... ჩუენ ისევ მოვბრუნდებით... ნეთილეთს ჩამოსლამდი, ჩავალთ... ღოლჩი თუ ჰყავს, ავა ზაათი... კელი მივყვე, მივხდი.

— თოვლი ვერ ნამეგლია?... იბოსი ბაღვით ერთათ ჩამუელ. გავსხენ ტელეფონი, სად არი?... ანჯახ შენ დაქჩა მარტული თა... რამდენი მეკითხვის, რე იქნენო?... შაქირაი მემენია, რაი გაქო, მკითხა. ამართუა ჭვირთი, გამოჰკიდა ცხენზე... ცარიელია ვარ, ყოლად ვიარ-მეთქი, გმიხარდა.

— სულემანასი არაბა დაორიანებულა... სულემანაი არ იყო, თუარა პოლიტიკობას არავის ვუხმდით... შოფორები გოლჩებ გამყოფენ... ამელამაცნა ჩამოიდეს არაბა... დურსოს ჯარი იყო დელემი...

— რაინა მივარტყა კედელზე?... ის კარის არაბაია. ეს თენჯრის ყაფალია... მაგერ მორკოლო დვია... ლინჯროლა ღიშია, ბალახია... ზემოი ტყე ღასალია... რუ-რუ მუა წყალი ღორღეში, ჩეგიღეში... ესაც ყართოფის ყუია...

— ზოგუე ამოვთხრით, ყართოფსა ჩავრგავთ! დავარგავთ...

— თექ კარის არაბა მაქ მეც... ნისქვილის კოდი, დარი ჩემი გაკეთებულია. ნისქვილში პალჯიენთ ბაღვი იყო... ჩემსავენ არ ესმოდა ნისქვილის საქმე, მაჰანა. ორნივ თუ გამოჩნდება, ნამოყუები... ასე მუელით და გაგბრუნდით.

— იმათი სადე მინა არი, არ უზლებს სიცხეს... დეიფლატა ნრეველი, დეიფუშა.

— პაშტაი ნასულა... პაშტაი მეგვა მოიდა ნრეულ... ზენნი არი აქა. ისლამური

ცაცხვია... ჩოუბავლეთ რუი... ბევრი იყოს ქი, ჩუმ არ გვედებთ... თივა მოჰყავან ქი ბევრი, ჰყიდვიან... ისა ტყის ბარაკებია, ბაყიმჯები დგებიან იმ ქოხებში. ტყეს ჭრიან იქა, ტყი ბარობაი დგებიან.

— დეგვიცადე მაგზე, ჯაუნაია... მელმინთ უზახდენ ზოგსა, დარბაზინთიც არიან, ჩახმაჯებიც... აგზე დათემა დაქოლა იხტიარი სადილ უკან, ქუა გამეიქნია...

— აქედამ დევდოდა არაბები, რომ არ გაფლატულიყო. ჩუენ და მანატიბიელები ჩამოღდექით ერთმანეთ წყლი ბარობაზე. მანატიბიელებ აქედამ აღარ გოუვლიან.

— ზეზელაი ზიანი ბალახია... ქუაბთი ლელეა ესა, სიცხემი დეიკარქისი წყალი. ესაც ქუაბთი კლდეა. კლდის ქუეშედამ დიდი ტაფია... დოუნახავს იმასა ნითელი ქუა. დერსინქი ჯალლი ბოდა წიგისვია... თვალები შუულებავანო, ნითელი ტლაპოა... ბოდა არი, ვერ დეგინახავანო?..

— უუდინგლებ აგერაგზე... ვერაფერ ვერ იტყვი დაჰა... შიგან ახორმი შეყარეს ცხენები. იქ არიან ზაათი იმტა. ჰემ იქ თყურებიან, ჰემ აქ. იმას დოუბემენ სამ წყვილ ჯარს, წილბემენ. ჰარებთი წიკვენ. თავისთვინ მიქტანს... მალა სერებზე პალა თოვლებია, ნანქრები... ამ გედუგიდამ გადმიარს. ...იმათით რათანა წევკინკლენთ?... აგზედამ, კლდი ზირიდამ მოდის... მაშინ ბითევათ მაგვიკვეთეს წყალი... იმათ გვიყუეს შიქიათი.

— მოცვი, აზრა ტყეში ბევრია. — აზრა რაგვარია? — მოცვივით მისხამს, დიდი ხეა, დიდვანი კაკლებია, მაიხომი. გათოვლებიხან მწიფდება. ზედ თუ არ დამწიფდა, არ იჭმება. ტყეში ბევრია: პანტა, მერცხალი, ჯოლი, მაყვალი, მარწყვი, ეკლიკაკი, დათიბაბაი, ვერხვი, ნახვი, სოჭი, კატარი, წიფლა, კო, ცხემლაი, იფნი, ჭნავი, შქერი, იელი, არყი.

აქედამ დანბეგი იაილაზე გეხუალ. აგზედამ წეხვიდე, ერთ საათზე ახვალ.

— ყიშლას საყრავე მიშენებული აქ, საკბოვრე, საცხვრე. ორი გრზია ყიშლები — სახლი და მარანი. ყიშლა თურქჩაა, გურჯიჯა „მებრე“ ქვია. თის სახლი ქოხია... ესაც ჯარების საწოლია...

— მკარზე დეიდე ფიცარი, ჯირეკი... კატრი კუარვით კაია... თავითალაი გაკჰმა ნახვი... აქ თოფ ითამაშებენ. ქუატაბლა ჭალებია... ეს არი სამზეთ ვაკე. ბალეებსა ჩაის აკეთებებენ აგზე მულელიმი... ჩიჩეგები იყო ადამახილი... აქა თოფ ექვევიან, ითამაშებენ... ნოუყუანიან ისტამბოლ ის მულელიმი.

— რე იქნა მებრე? დაბრუნდა კოქლეე?

— თივაქერაი ბალახია ადამახილი. მუშმულაც არი... ტყეში ღორებიც არიან. ბევრი მოუკლავან ზამთარში... წრეელაც ცხრა თანე ღორი გავსჯარიო.

— მეგივდენ ბალეები?... რესმი რამდენ ჯანისა გამეილეთ?

— ერთი ლუკმა ბალემა გაარტყა ყაფაზე, თიდამ მონავალი... ფინთათ მეექცა ე ნუსუბეთი საქმე... გელოდით და ვეფათუნენით... ფათმაი მოსწველს ზროხებს, წყალ მოუტანს... ერთი ლჩია, უჭკუო, გალემებულია. შვილები სულ სახათები ჰყავს... მეიყუანეს იქიდან... მებრე სხუა ქალით დასახლდა... მანატიბიელია ქალი, მამამუდაია ერთი, იმისი ბაქალაა... ნითეველით არ მოვსულვარ მაშინ... ისაც აგზედამ წასულია... ესცემდო, ბარე გითხრას სიმართლე... მედა წევდე ართვინ... ერთი განაყარი ვართ, შილები ვართ, განაყრები ვართ.

— თუალი ჭირვებიაო? — ტყვილი! რას არ მეიგონებენ, ფენა ღორები არიან... რაზე ჩემ ბაჯოს უყურეფო, თავი გოუტეხია ღარჭსა, ქუა გოუქნევიან... რა დავა ჩემ კარებზეო...

— ქუა გაქნევით ხო არ მოჰკვდება?

— იქოს ხო არაფერი დოუზახნია? ერთი წელიწადი მაცდევიენს... ვერ დარიგდენ ერთათ... მარტივ ზუზუს მანაწებდა ბალესა...

— მე ახლა დაწვრიანდი, დაბერდი...

— ქსოვნა კარქა ვიცით... ზავი საწინდესავეთ დაართანდა, გორგლებიდა გააკეთო. იმას დაზახავ... იმას ერთი დეზგაპი აქ, შემით გაკეთებული. იმაზე დაქსელვენ. უღუუზახველი საზედავენა იყევს... კინასავეთ არი ქირქიტი, იმა დაარტყმენ ქი, ჩასხდეს და ლამაზი იყოს.

— ფერი რა გუარია? — ნითელი, ყვითელი, ვეშლი, აჩული სარი, მავი, შავი, ყაპვერენგი. სახელები ზოგი გურჯიჯა არი, ზოგიც თურქქა.

— ჭრელები ბვერი ვიცით. ზოგი არი ბალთა, ცულტე გავს, გობეგებია ჩადებული. კატიფეკაიცი არი. ორნეგი გადადებულია დეზგაზე, უყურებენ ალაჯას, გამეიყუანებენ ორნეგსა. ეივსებანა, დასნო. ჯავი ნუნენში დადევნენ ნართსა, მემრე შებს ჩოურევენ... სხუადასხუა ყაბშინა შელებო ნართი. ზუელათ ენდროში დედევდენ, ყირმიზად ილეებოდა. კაკლი ნუნგომიც ლბებდენ, ყაპვერენგი გამოვდოდა, ბინა ბოჯა გამოვდოდა, სხუა რენგი. ახლა რეგარცხა რენგი გინდა, დაღებ.

— ენერი ხალის ალაჯა არი. გადაკრულია ბალიშებზე... ბვერი მეითხუა ჰუქუმათმა, მარა არ გეიმეტა, არ გაყიდა. ამის რენგებიც ადნია, ნამეტრათ აჭინჭყლულია, ჩიჩეგები ბვერია... ერთი ქილიმის საქსოვნელათ ოთხი ქალი დაჯდებიან.

— ბოსტნები დანერგილი მაქ, მოვრწყონა.

— ისინი სამნი ზმანი იყენენ... და მამიკვდა.

— საჭმელები ვიცით ბვერი: ფილავი, ლობიოს შორვა, ბურღულის შორვა, ნოვას შორვა, თური ხლის შორვა, მერჯემქის შორვა, ყართოფის შორვა, ხახვის შორვა. ენ ნინ ხახვ დალში შიგან მოხრაკავ, დაასხამ წყალს: ყველს, ფშნილას ჩაყარი. ხახვი კარგა რომ მიეხრაკვის, მამინ ჩაყარი ფშნილას, მარილ. კაი საჭმელია. ბიბერიც ფენა უხდება. ხარშოც ვიცით. დალ დასნუავ, დაასხამ წყალ, ყველ, მლაშეს ჩაყარი. ფქვილ გოუკრავ, მარილ დაყარი.

— კუერცხით რაი კეთდება?

— ექსერი — ფასთა. ერთ პატარა თასით მანონი, ორი კუერცხი, შექერი, გარმონათი უნდა, საბერავი, გოუკრავ ბუღდი ფქვილსა. ყაბში შიგან ეიბერვის, თეფსში შიგან ეივსება, სობაში გამააცხოზო. ქურაბიეც ადნი ისე კეთდება. ის ბარდალითნა დასჭრა, თეფსში გამააცხოზო, ჩაის შიატან... კუერცხსა ერბოში შევსნუავთ, ერბოკუერცხი გაკეთდება. ხუთბიმიც კეთდება. ზით მოზელ ცომ, ორ თანესაც კუერცხ ჩოურევე, ლუსუმივით გამოცხება. ყველისხარშიც არი. ფქვილში შიგან კუერცხ გარეკავ, იალ დასნუავ, ჩაასხამ შიგან, მარილი უნდა... ჩირიც ვიცით. სხალს მოვთუთქავთ წყალში შიგან გაეკუმობთ. უღუუჭრელი ფურუნჯია, დაჭრილი — ჩირი. ხოშავი გაკეთდება. ვაშლის ჩირიც არი. ვაშლიდამ ყორავას ვადულებთ. ვაშლსა ჩავჭყრით ქვაბში, წყალში შიგან, მეიხარშვის. ჯულებ გოდორში ჩავდებთ, ჩავასხამთ, გეინურვის. თეშთებში მუადულებთ იმ ნუნენსა, გასქელდება. გახდება ყორავა. ქლიავს გააკუმობ, ხაზული გახდება... თამაზ გაეკეთებთ. ჭორციით ყაურმა, ქუფთაქიფთა კეთდება. ქათმის ჭორციითაც ვაკეთებთ საჭმელსა. ქათამს მოხარშავ, შენუავ. ნუნენში ბურღულ ჩაჭყარი. ერთი წინნა ცხელი წყალი დაასხი... სინორი, ერიშტაც ვიცით, გამოვსჭრით მალ-მალ. გუხაც ვიცით, ბორევიც. ჩირის საჭმელია ყავსაფა. ბამთან მოხარშავ ქლიავი ჩირსა, დალ დასნუავ, კაკლი გულ მაყარი, შექერიც უნდა.

— ჩუნ გევეცადენით, გეგინი გავხდით... ვერ მიცნა, მეყურა და იყო... სხუნანი იყენენ... მე ამაველი ვარ-მეთქი, ვუთხარ... ესაო ჩემი ღარჭიაო, მითხრა.

— ნითლობაზე აკუსულიყავით? ევეყყერე თავი ტყვილია...

— ბატალ არ აზლიეს და სოენი მემპარეს...

— მართლა?!

— რაგორ იცი? — წყალსიმერ მექებში იყენენ... თუალი ეჭირა ფერიდებუ-დედებაბამაც გააგინა. ქომინთსა დოლაბში იმალა... მეო გამარეზილეთო, გახუდანდა...

— ოლა, შინ მოიო, უზახეს, მარა აღარ მოიდა. იმი ბარობაი დეიკარქა... ერთი დრამი დაჰკვეხებია... ცემა-მემა გლხტურ... რაიდა ქნა-მეთქი, ვუთხარ... თელი ერთი სისხილა ვართ... ეფე ვართ-ბე!... მესხენთი დედეია?

— იმაჰაც იყიდოს კამდონი... ითიბვის ქირმანი... ახლა ნადიან, აღარ დგებიან შინ... ჩემი ბალები დეიზინებენ... ზიედინი, ზიო სახელებია.

— ექი არ ეგუაჯებიან არაბები? თენზილე ბიბოი კარაპეტ ან მანყელათას იყო გათხეებული, კარგა აღარ მახსოვს... რაფერ მიყავს არაბაი, დამფთხალია, გიმიბერდა.

— კაცების სახელებია: შუქრი, ხალით, თურგუთ, რემზი, მამუდ, აფთექინ, რეშათ, გულთქერი, ადჰან, ჯასიმ, ომერ, სულეღმან, ალი, თაჯეთინ, მეველუდ, ისმაილ, ჯემალ, მურად, ოსმან, მუსტო, შაქირ, ადნან, დილაფერ, ალედინე, ნეჯმეთინ, ნეჯათ, ვეზნი, ფარეთინ, უსუფ, ჯაფერ, ნუეთინ, ბაეთინ, ბილალ, ფეზაფერ, ჰასან, უსეფ...

— რაფერ უნდა გოუგზავნოთ ხებერი, ჰა?!

— რაი ქვიოდა? — ლივანა. ართვინი და ლივანა აღნია... სვირევან მაჰალეა ლელენმინდა, ქემერქოფრი. იქ ქვაზე ხატებია. კლდეზე ხატები არი თანე. ლელენმინდას არი დიდი მაღარა, შიგან დიდი, შესასვლელი — პატარა. სვირევანში არი წყალთბილა, დუზია, დარეში შესასვლელია. ამბობენ, ქილისა არიო. ხაჩი ზღრუბლზე ყოფილა. ემოს ალთუნები უპოვინა, გაზენგილებულა. მის ადგილშია. ემოშვილის სახლის ზემოდამ კლდეში შიგან ხაჩია. ქიბარიენ დარეა იქა.

— შენი დადებული შენ ვერ გიპოვინა და სხუისი დადებული რანა იპოვნო?

— იქვერობაში ყურზენი იცის — ჯარისთვალა, ხოფათური...

— ფორტა ზემოთ რჩება. იქ ზუელი ქილისეა. გურჯიჯე ზოგმა იციან, ზოგმა — არა. ბერთაც ზეით არი. გამოქუაბულებია იქა... აგლახა გურჯეების სოფელია. ახლა აღარ იციან გურჯული... ლივანის ციხე ართვინშია.

მასალა ჩანერლია კოკლეში. საუბრობდნენ დურსუნ, ნეფიე, ბეზ იენილმაზები (ხევრადები), დურსუნ ეროლ (მესხაძე).

* * *

— დემეგები ბევრი ვიცით. ყაბლი შორეა ასე კეთდება: ყაბალ დაპთლი, მემრე ზეს დაასხამ, ამოზიდავ, აადულეზ, მარილი ან შექერი უნდა. კაკალი მაყარო, იქს... ბინნიეს ყაბლები ქონდა სამი.

— წრეელი კაკალი სულ ჩურუა.

— ჭეჭელა ტატაი საჭმლი სახელია, ბექმეზმოსხმული მანონია. განურვილ მანონზე დაჰა კაი იქნება.

— ზიები გეყოლის... ამათ ვითხვიან ე!... ჩუენი გომის კარი რაიდა ქნას?... შენ კარაპანში ზიხარ... შენ მაგზუდამ დანზე დარჩი!

— ქუები ჩანდა ყავრებისა... თოკი არ მაქ... დღეს შემეყარნენ...

— დუნგური გახვდით... ოტობუსში რანა ვეჯარნეთ, ვიაროთ ფეკით... ყაფალთი ვქნათ... ეყურენ თეფედამ დურბილით... მემთვერი უხდურ|სალარტ გააკეთებ.

— ნამოგველიანო და არ ამუღანებეს, გურჯიჯე ვიცო... ამბობს ჩიხთელი ქალი... თაზე ემე დოუკლავან, ცხუარი.

— ყართოფი მოთხარე და ამეტიანი... საანი დეილია, სეიბს შერცხუაო... ბისმილაპი ალაპ, ჯიბეში ფული დალაო... მაგგუარი კოვზი არ ჩიმიდევს... დუნგურები მოსულან... ნუხელ დოუდინიეთ... ჯინჯილი დემემართა...

— ატამსაც ვიტყვით, მარა შეფთალიც ქვია...

— მოსაფირი დელია, ბერექეთით მოდის, პურები არ შეიჭამა... დლით ერთათ მოვკრაკე... პური ვიცით კმაიდი, ისე, სადე პური — თეფსივით, სომინი, ლავაში. ფშენილიანი, კაკლიანი ქადაც ვიცით, ბორეგიც ვიცით. სინორიც კეთდება, ერთი დიდი,

ერთი პატარაი. პატარაი დიდის შადღა.

— დოუგროვინან მემრე ზიარეთი... იმით ეჰა გახდენ... ვერ გამააჩენ ქი, ვერც მიეხმარ... გაქცევენას ნაქცევენა აქო, იტყვიან...

— ზილ მოუპარავს ჩემი თავი ამეზლამ... ბალვით ვიყავ ნასული.

— ყავარს იკავფუს კავრაკანი. ქუეშ ყავარია. და ქუნა დადვა, და მუხინა დააჭედო... ნალია ვიცით, იმაში დანაყვენ სიმინდ... გაკეთებულია ღა ცალკე, და სახლში... რომელცხაზე კი იქნება მოფერებული.

— ელჯეგი ახორის კარის გადასაცმელია, კოტა. თირფნის კოტაცაა, დასახვევი თირფანთან, ფორუგია... სკაიკოლანი ვიცით. ქუთუგ-კოლანი თურქჩეა...

— გულსენის ბაბას სახლში ტანტრაფაზე შემოსულა, კატის ყაბში უჭამია დათვსა. ვინცხას საბექმეზუმიც შესულა. ბექმეზი ჭამა, ჩაჩა ჭამა. ჩაჩა არის სხლის, დადა თუთის გამონანური.

— თუთას მოპკრეფენ, არ გაპრცხიან, ჩადრებზე ჩამოსცვია, დაარყევენ ქი. ქუაბებში მოხარშვენ. ფქვილის ჯვალში, ხუსუსიც გააკეთებენ, თორბაში გამოსწურვენ, ჩაჰყრიან. გოდორში ჩადებენ, გამოსწურვენ. წუნესა ჩაასხმენ თეშთში. ადულებენ, გასქელდება, გახდება ბექმეზი. ნახედვენ, თუ თხელია, ცოტას ადულებენ კიდვენ. ცოტას ადულებ, თხელი დარჩება.

— თუთები ჩუნენ ახლა დავარგევით. ზედეთებში არ აქუნა.

— სხლის ბექმეზიც ადნია. მოხარშვენ იმასაც ისე. წინწინ ჩაქუჩით ნაყვედენ. გამონანურ ჩაჩას გააკმობენ, მოგუნდვენ, საქონელს აჭმევენ.

— საჯიღამ დაჭიხებულია ბზე... სელამ ვერ დავაბარე... ბუქით სელამი!

— გეთიხილამურებს და აღარ მოქუხდავს სიზე... ყერიბობით უკითხავან... შუიდი მარჩილი ქი ეპოვან, შუიდი დაზმაში გამოპკოჭევდა. ჩაველი და ვიპუენ თათარხანი. ბალახია ერთ სოფ, დერმანია.

— მაჭარულში ჩამოიდოდით, ხალ მოცკრეფდით. ტყიპირებში ჩეედოდით, თითო გუდას ავავსებდით, უსულ-უსულ ეედოდით... ახლა ასკრები მოღმა დავფხნით... ერთი სირა მოგუადგენენ სულ ახლოს...

— კინისჯუარის სრიტეები ავსილი იყო ხალით. სრიტეები აქ, კლდეები. ბაქლები იქ ყყოლოდენ, გადადიოდენ ქალები. ო ქი თავზე ვიყავ, დევდოდი... მეგერ გეებუჰა ნასლისხა ბაქალა... რაგუარანა გეეზლო დედას აქეთ, შვილსა იქეთ? საყველას სერია გადასახედაც, იქ აღიოდენ ჩუენებური ქალები და ყყურებოდენ ბაკლების ნავალ ადგილებსა.

— სულემანამ ნაგუასხა ერთხან... მოკედები და თუ დემეკითხნენ, ვერაფერ ვეტყვი... შეჩარული მოიდენ აჭარელი ქალები... თავი ანათან გოუგდია ბალვი...

— ზოგი შესუჩულან... გზაში რა იხუჩვი?... არაბა კმა არიო?!... ქუსლი მივსცხე, კარი გავაღე... ნამოქაქდე საბანი, ავაყენე ზეზე...

— ის წყალი წყენულობდა ცოტას... იკმარება სასმელათ... ასე არი მარტივი იხტიარი... გორგიეთიც გეედენ იგზე... არავის არ გეხათრულობს...

— თავიეთთალა ვერ იცნობენ... ის არ დონულობს წამოსლას... ფადი ბიბოი ქი წეიყუანეს, მე ბაქალა ვიყავ... ლამაზი ბაქლები მიპყავდენ აჭარლებსა. აგარული ფერუზეი ლამაზი იყო.

— სულობა იყო ზაათი. დოდოფალსა უყიდდენ ალთუნს, ბუზმას, ვალას, ჩაფულას. მემრე ქალები ყეთმერ გამუაცხოვდენ, ურუბას წეილებდენ. ამას სუდახი ქვია. ბექედი ავაცუათო, ასეც იტყვიან. ქალები მიხევეტებოდენ, ნევდოდენ ცხენებით. დადების მისლა იყო... ურუბას მუუტანდენ. ალთუნებ გააკერებდენ შერიოზე, გამწკრივებული იქნებოდა. ქემერი იყო, ასადებიც იყო ზივითანაი, ან გუმშიში ფარები. ქურუქი ზაფიღამ დეიკიდებდენ თავზე. ჩით დეიხურეედენ, ფესიც იცოდენ... დეინიშნებოდა ქორწილი. მამამთილის

ასრაბები, ლარჭი თარაფი ცხენ მიეყუანდენ რზლი წასაყუნელათ. ლოგინი, ჩერჩები იყო ჯგიზში. მე მუაქამუნე ეს! „მუაქამუნე“ გვეზური ლაპარაკია, მე მევეყაი, ასე გაგაგნებინო... ქალბე მუასამ, გავადოფლებ. რზალსა მამამთილი აყენებდა. ერთი დადე ბაქლიდამ იქნებოდა, ერთი ლარჭიდამ, დოდოფალი შუაში. ლარჭის დადე წინ იქნებოდა, ცხენებით.

ეზოში იტყოდენ სიმღერას... დოდოფალსა კელს საფანელში, ფქვილში ჩაკრევიებენ, მემრე ბუხარში ჩამატებენ კელს. დოდოფალსა ზღლები კარზე რომ მიიყუანებენ, პირში შექერ ჩულებდენ. ცხენიდამ გადმიყუანებენ, ქუაბზე დაადგუვენენ. მემრე ოდაში დააუღმებენ. დადები, მაყარი არი მასთან. კარ დუყრიან, ყაპეს ასმენ... გამოვლენ ოდიდამ. შიორე დღემდე პირ არ აკლიან. იმ ლამე აღდ იქმენ და მემრე შუუშებენ ლარჭსა. გამოუჯახებენ კარსა. დადიები სხუა ყონალში დანვებიან... დილით პურს ჭამენ კიდო. მაყარი დაუდებიან ფარის ნურაზე. ფარას გაპყრიან, წინდებ შამუურიგებენ... სამობე და არიან... დოდოფალ ორ-სამ დღე არ ასაქმებენ. ორი დადე რჩება იქ, ორი-სამი დღე.

მაყარი დეიფანტიან. მემრე სადილი მააქუან. სადილად ბადიაი, თასი, თაბალი, მუთვალის თახიმი მააქუან. ზაათი და გაატანდენ, ია-არა. ქილიმები, ლოგინები, ჩერჩები, სკივრი იციან ჯგიზში. აქ, ჩუენებურში, თხუთმეტ დღე უკან წავლენ ანასთან კელისაკონცნელი. მიდიან სიზეი, ბაქალა, ვინცხაი ვალას ავდის, იმას სალდუჯი ქვია, ახლო ჯიგერი იქნება, ისაც ნაპყუება. ბაქალა ერთ კვირე დარჩება ანასთან. მოფერებამ იცის, ისტარ ბევრი დარჩეს...

— ვედრანგუნენით, ვედრანგუნენით, ერთი ეზუი ავაკსენით...

— ხიდირი იყო, რა იყო, არ ვიცი... არ დამუდარა ერთი დევე... სიზეი მუა, კუერცხინა შოუნუა... კაპუეტში ჩასცივდენ ქათმები... მოუპარავან ქი!

— ქარმა მოშლია ქორი... ჯუარბური კაცი, ჩიხეტელი ქალი აგზედამ ნევენ... შენი დუნგური ვიყენ, რა იქნება?... ჰაიდარაი ამოიდა; დღე წასულა ფატყი... მინეი ყანას რწყევდო.

— იმდენი ბოლაშული დასარცხელი გუაქ?... ისკამი მომე!

— ჩემი ბეინდება ყუელამფერი, სული შოუდინდება.

— ზივების ოფას სახელებია: ნოფა, მექიქი, ყოჩბუენუზი, სუბაი სირმა, თირენდონი... ხანუმი დაუდება ისკამზე... ნაფეტუარშინა ჩავსულიყავ, ხაშირი ლობიო დანულა.

— გავგადე ი ნანრეტი წყლები... ვრწყევი ყანასა, დედი მიეყუანეს... ზროხა მიმუარბენიო, წყალი არ უსუამს დღე!

— სოფლების ლაპარაკი ერთმანეთ არ ასდევს. ჩუენ „კასარ“ ვეტყვით, ივეთლებმა „კროჭი“ იციან; ჩუენ „ყაბალი“ ვიციო, ივეთლებმა „მოჩოჩალი“ იციან; ყართოფსა „ზირას“ ვეტყვით, ისენი „კუმატას“ ვტყვიან.

— ბოსტანში გუაქ: წინმატი, მაიდანოზი, პრასი, ტენცო, ისაპანახი, ჭარხალა, ბოლოკი, თალგამი; სადეფ ხახვსა დავტევთ. თესლი რომ დამნიფდება, გამოხრესენ. ლახანაც გუაქ ბოსტანში. დღუებზე ქი ვკრეფთ, ის ხალია.

— ევერიენით, დევერიენით დაბანჩ ხალხში... ამისი ტაიაი არი ქი პატარა, შაპისმაილაი, ისაც ისე ანეი მალალი!... დიდვრანი ბუღლები აქუან...

— სელამი ყუელას, ბუქით სელამი!

მასალა ჩანერილია ქემალ შაპინის (მესხაძის) ოჯახში. საუბრობდენ მერიემ და სეიმ შაპინები (მესხაძეები), ბეაზ იენილმაზი (ხევრძე).

* * *

— ზუელათ იყო შალის მოქსოვნა. ორმაგიც იყო ნაქსოენი, თეთრი ჭრელიც. ყუმაშის ადგილზე მოქსოვდენ. სარტყელი იყო ჭეჭელი, ქალებისა. კიდუენ აქუან აქა-იქ. შალი

ფეშტამალ მოქსოვდენ ოზდაათი პელებისა. ქილიმ, ჩერჩებ მოქსოვდენ. ახლა ხალებ ქსოვენ...

— სევიმ, მოით, ჭამეთ-ყე!

— მანანა დაასო და ჭერინა დადვა. მეიტანა გაზაფხულზე ტყიდამ.

— ათათურქი რომ მოსულა ართვინში, პედეა უქინან ართვინლებს და იმიტომ ქვია ათაბარი ამ ყედლა. დეველანით ფევი სამაში.

— თივა გავზიდვით ქორში... ოურიეს-ჩორურიეს ზუელი და ახალი თივა.

— ათეთ ვინცხათვინ უმდანან... შემოზავებულან შიგან დღეი... სავარცხალი არ მოპყოლია ნართებთან ერთათ.

— მომქდარა დედაბერი?... რა დავა სოხახებში!... ორი დღეა ახეშებული ვართო... დედაბერ ყაბათი აქ, ვერ მორიდებია ქი?... პურს სჭამდაო... იქიდან სხუა არაბა ნამოსულა, წინედამ... ზეირ-ზუხუმი გოუკადა!

— ისლამი დოუზახან... ჩუენებურა თიბეთ... ბევრი კანჯები აქ ამ ჭრელსა, შუიად წელინად ვერ დევსნაველი... იმ ქორში თითო არაბა ანჯახ იდგმის...

— ჰაიდე, დევფანტნეთ, დრო გავიდა... კაჭიკა ცეკვაა...

— ადი, მოპკიდე შემა!... ჩუენით მოიდა ე მუსაფირი... რათ არ მეერიდა?!... აქ არნა დანვნეთ?...

— ბაიზ-დოდო, არ დევსნრიენით? „დოდოს“ ეტყვიან ზმის ქალსა, ტაიას ქალსა. დედამთილს — ხალაი, ანაი, ასე უზახან. იტყვიან: ჩემი სიდედრი, ჩემი სიმამრი... თავის კაც ზოგი სახელ ეტყვის... ასეც ვიტყვით, — შენი ემიჯაი, დადა ბალვების პასუხით ვეტყვით, — შენი ბაბოი. ჩუენი იხტიარი, ჩუენი ბერი, — ასეც ვიტყვით. სახელსა არ დუუზახებთ. კაცი ქალ სახელ დუუზახებს...

— ჩუენი ბერი ზალიან ტინკოზია, ბაქალა გეიქცა, მე არ მელაპარაკება... თქუენ რზილებ ეტყვის... ის ნამეტარზე გასულა... ჩუენი ფუტკარი გეიქცენ ბევრი!... გამეცვალნენ, ზაპარ!... ყოლანი იყვნენ... ლურბელინისლი ვიცით. ცაჰავეა გეიმურა, მიელურბლაო, ვიტყვით...

— წელინადმი ერთჯელ ოუხტები და იმასაც გამამქლავნებენო, — თქუა თუალმა... ართვინი სოფლობაში ყოფილა ამფერი ნათქუამი.

— ჰავაში მასკვლავებია, თუარეა. ახალი თუარე ლამაზია, მანგალაი. გეითხუთმეტა თუარემაო, იტყვიან; თისარტყელაი|ცისარტყელაი წვიმას მოსდევს. დილია თუარე, დაზუელდა, იტყვიან ასეც... ბზე მოიდა, ინათლა...

— ავპუეთ ზეით, ავდგნეთ, დავხედოთ ჰაჯ დედეს.

— ვუჯიჯგინე ბევრი, ისამე-მეთქი (ვუჯიჯინე — გადატ. ველაპარაკე).

— ფენა მოსამე ხარ, პაა!... ინყოზენ თავეთთვინ... იმათ გაზდამი თუალები ჩავყარე...

— ეს თუ შეითანია, შენც იმისი ჭლიკი ხარ... მე რა ვიცი, რაგუარ სახლშინა წევდეს... თქუენთალი ნუ თლით, რა იცით, წესიბი სად იქნება... ნარბები აწრიხა ზემოთენ რაცხა... რაი გინდა?

— ვამბობ კი, ესენი სად არიან?... მეზობელი მზებნის... ჩუენით ნამოიდა... რაი ვქნათ?... თუ გული გენვიან, პა ფარა!... სახლ-კარი ბილა არ დიმიყრია... ჩავდე არაბაში და ჰაიდე, ბახალომ!... პაზირი ჩიმიბარვის კაცი... საფერო იყო და წეყუანა...

— შეენ როდი მოხულე?... შენ რაგუარნა მოკვდე, მაგუარ გეშინია კდრიდან?... ჩემ დეგანს ეპოვნა რიზეს... ექრემას როუყუანია...

— გნახავს, გნახავს, მიგხვიეს!... და დევსნრიკო, ნავპყეე!... თავისი ფარა გამოსწიოს... ორ დღეს დემიკადე... იმფერი აღირი ავტყყოფი მყავს და!... ესენი ართვინ გავპყარე!

— თუნა ნაპყეე, ნაპყეე!... ერთი ამეზლამ ჩევედ შინა!... თექრერ მობრუნდა ქემალაი... იგზე გამოუცვალეს არაბა... რიზეს დევდოდა მალმალ.

— სად ნამოიდეს?... დილაზე მუქერემამა ჩაგუაყენა გზაში... ნამეყუანა თავისი

ქალი... ქალმა აღარ გეგვიშეა... ამას ეცოდინებოდა ერთდრამ, რე იქნენ იმდენი დობტურები... დეიფანტენ?... ამათ გაპყარეს... ჩუენა ნეგვენიოს... მანატური ქალები მიედოდენ... მუხლებზე ბოჩვიბოჩვი ვიარებოდით... ტალახით შეეთხლავენით და მარტივი ბუკები გვეჩნდაო. ტლაპომი შიგან ჩასწვენენ ჯამუშებივით... მესსუბ ქენეთ, მე არ ნემიყუანეთ... ვინცხას ქი თაფლს აჭმევ, იქ ნადო... ფრთები გახსნა, გაპერსიანდა.

— ჩიგი რზე ოუდულარი რზეა... შენ რაი ხარ ჩემი შვილის ალაგზე?... ასიმას ხარ გადავახურევი... დიქსინა, დიქსინა გეიარდა!... შარშან ვიტირე, აგზადამ ნიმიყუანეთ-მეთქი... სიხეი გახდები, პირი გეგეშეადებო და არ გუასმედევენ ყაპვეს... თავით ამოიდა სოფელში...

— ამის ფალ პყრიან... სუქუთათ ზის... ჯელსაქმარი კაი იციან ჩუენ ქალებმა... ამდენი ხანი არ დიმიანახია, მარა არ დამეინყნოდა...

— ტუტული სალამური გააკეთა. გააკეთებენ ჯახველაით|ხახველაით. ხეა, თხილ გაგეს ერთდრამი, გული აქ შიგანი... ფუხი გახდება შიგანია... გააკეთებ ტუტულას.

— თივა გოტუბუნიბია|გოუქმია კალოზე. მტად რომ გაქმება, იმას გაბუზებას ეტყვიან (მურლულ იტყვიან ასე — გაჩვიებულო).

— რა იჯება იქა?... გორგაზიები ფეგი გახდენ, ასწიეს სახლები. ნასახლარი გახდა... ქომუენთ სული ემოი იყო. ახლოს იყო შვემეთელ ნენეს სახლი, შვემეთიდან მოსულა. თავით მოსულია, მარა ბატალასთან არი... იშარეთი არ მიყავ, ვერ მივხდი ადრე.

— ამდენი ხანი არ დიმიანახია, მარა არ დამეინყნოდა... კატიუდანი დარლამა ბალახია... შოშში ჩამუელით, შოში გზაზე... ეს ქაშანია, ამით ქუებ ზიდვენ... შარშან ზამთარში დეენგრევენბიეს და ჩამეტანლებიეს... ზუელათ აგზე არ იყო ეეს?!

— ეს მარკილის ქელია, ცალმარკილასი... ოფუას წყალი კოქლეეში ზალიან ცივია, ბუზდოლაბის წყალსა გაგეს... ამელამ ჩუენსა ვიყვენთ...

— ამ სერის გადადამა არის ჩიხვტა, ჯინალი, მიქელეთი, ყვირალა...

— რაგურ ავთ არი!...

— ლენვენ პურსა? მასწრეს ნეტიი?... ვუთხარ ქი ნალან, შეყარეთ-მეთქი, ნეიმა მოდის... ცუდეთ არ იარო... ზუელდებრათ აღარ მეხილვის თუალები... ერთი ემოი ქყუაედა, ის ისტამბოლში გეიკრიფა...

საუბარი ჩანერილია ბინიე ოზიშილის ოჯახში. საუბრობდენ ხობლეველი ქალები.

* * *

— ისკენდერ აღა იყო ურეეში, გულებელი. მაგათან ვისაქმე ერთდრამიხან. შაქირას დიდი ზმა მესლა. მაგათან ვიყავ... ზამანუნდა ისკენდერაი ჩუენსა მოიდა, ვიცნობდი... მაშინ მე პატივანი ვიყავ. თხუთმეტდღე ვიმუშავე. სალამოს მასთან მოვოდით. მის ერთ ბიჭს ხუსიანი ევიოდა, მიერეს სახელი არ მახსოვს.

— მე ოსმან დენილმაზი ვარ, ზუელი ხეერაზე, დურსუნას ემოშვილი. მე ბათუმ სახლები არ მიშენებია... ოლადავრზე სახლები, შუბან ბემეთასი სახლი, მამაჩემის აშენებულა... ფაჩხა სოფელი ხომ იცი?! იქ ერთი კუკული იყო. ბაბაი ქირავი იყო მისი. მაგ კუკულამა ცხურები გადმეიყუანა ჩუენსა გაზაფხულში. თვლამდი აქ იყუენ. თუელზე ბაბაი შუბან საქმობდა. გადმოიდა და თქუა ქი, ცხურებიანა ნევეყუანო და შენნა გაგაგზავნო იქაო. ჩაველით შუბან. დილაზე მასწავლა გზა ქი, ასენა გეიაროო. ბაბაი ბემეთის სახლ უქეთებდა. გეევარე კობალთა, გედევარე სხალთის ღელე, ჭერში ჩაველ, დოუღე ღელეში. წყალი იქ ჩამოდის, გაღმა პირზე ქილისა იყო. ლამაზათ იდგა. ახე გაზდელი იყო ზედან. დაბარებული ქონდენ, რომე ქილისასთან გახდები, მაღლა ახუალ ფაჩხასაო. ქილისასთან ავბრუნდი და ფაჩხას აველ, ცხურაი ვეყუანე. კარზე მიველ, სახლი არ ვიცი. ვიფიქრე ქი, სახლი ეს არი. დოუქაზე გარედამ. ცხურამა გაასტორეს, შეცვინდენ ახორში. კუკულიაც გამოვდა. ვიცან. ვუთხარ ქი, ცხურები

მეყუანე-მეთუე. ორ ღამეს ვიყავ იქა. მემრე ამუელ შუბან. მიერე დღეს ნამუელ აქა... კუკულას ბაღის ქირვაი იყო ბაბაი. ფარხას ბაბაი ბევრ ისაქმებდა... ოლადავრზე მერჯანას ერთი რესმი გუუგზავნე, მარა ჯულაბი არ მოღდა. პერალდა შეშინებულია პუქუმათიღამ...

— ოლადავრზე ზაათი ერთი ნაჩარი კაცი იყო, დაჰვაი, აქავრელებ იჭირევედა და პუქუმათსა ჩუთესლიმებდა. მანყალათს შუახეველოლი უსენაი იყო, იმას ვიცნობდი, ჯუმუშავრზე შედღალი იყო, მახალკეთსა შამზოი იყო, ვიცნობდი იმათა. ქუთავრიღამ ერთი კაცი იყო, ნონოლ დურსუნას უქახიდენ. ჩუენსა ბევრს მოდიოდა. ი ცხურები ქი მიმყავდა, დემინახა, მიცნა, გამოიდა კარში, ხელი დიმირეკა, შამოიო, შემპაიჯა სახლში. შიგან არ შეესულეარ...

— ბათუმში ქი მიედოდი, პუდუდის ჩაქრის მემრე, ყაჩალი მივალო. მარა იმდონეთი არ იკითხოდენ. მამინაც თურქი მოსული იყო, ამა სიხი არ იყო გადასლა-გადმოსლა. შუახევეში რომ ჩეველი, ერთი ხოჯა კაცი შეგვეყარა. გვითხრა: — სიღამ ბზანდებითო. ვუთხარით, ოლადავრელები ვართო. მეგერ მანყალთელია და იცის მეზობლები. — ვისი შვილები ხართო, — გაქკითხა. მუატყვილეთ, ილიასასი შვილები ვართო. — რომელი ხართ, ყოჩალი თუ მერჯანაიო. მამინ ვუთხარით, თურქიეღამ ვართო. — ნეფსა, ნათო, — გვითხრა სოენი.

— გზაში ჩავდექით. ერთ კაცსა ჯალაბი მიყავს. სელამი მივეცი, არ დოუმალეთ. — ჩუენ თურქიეღამ ვართო, — ვუთხარით. ურეყში მივალო ისკენდერასთანო. — არხევეღამ ვარო, — გვითხრა იმანაც.

— ქედას ქი ჩაველით, დასი გამხდარიყო. იმ ჩუენ არხატაშმა გამოღმითვე შეყარა ჯალაბი. ერთმა გვითხრა: — აგზე გაღმა ჯამეა, იქ ხალხი იქნება, ვინცხასთან დაგამოსაფორებთო. ჯამეში ისხდენ მილეთი ასე... ამ რიზმანამ უთხრა ჯამის ხალხს: — ეს ჩემი კაცები არიან, ვინცხამა დაამოსაფორეთო. ერთ თანემ თქუა: — აგზე ქილიმები არი, სობა ანთია, საჭმელ მოუტანო. იქ დავრჩით, ჯამეში. საჭმელი მოგვიტანა. — ეგ ყაბები აქ გაყარეთ ნასლიხანო, — გვითხრა იმანა. იგზევე გავჰყარეთ ყაბები. მე და დუნუს ემოი გამუელით დილაზე, ნეველით ბათუმისკე.

— გაღასაღებული იყო და ნასლა-მოსლა?! უჩუმალაი ნადიოდენ. ერთმა შეგუეყარა გზაში. მარტივი იყო, გვითხრა: — რუსები თუ შეგეყარენ, ეზით მოქცემენო.

— მივალო გზათ... ერთი დასაჯდომი ადგილი იყო. რუსები უდარან. ერთმა ფისიკელტზე დაუდა და მორბის ჩუენკენ. კელით მიგუახტინა: — ზიგარაი გაქვანო? — თუთუნიღამ დერდი ქონდა მეგერ.

— ის არხველი, ჯალაბი რომე მოყავდა, და ჩუენ ბაზარზე შევეყარენით. ერთი ქალი სხალ ყიდოდა. ჩემ არხატაშმა თქუა: — აგზეო საში ნონა სხალიდა ვიყიდო. — მენა გედეკვადო, — უთხრა არხველმა. არ ქნა ჩემ არხატაშმა, არაო. — მენა გედეკვადო ქო, რომეო გემო ქონდესო. — უთხრა ჩემ არხატაშმა და იყიდა.

— ზაათი აჭარიღამ გადმოიდოდენ ჩუენსა, ვიყუანდენ რაცხიბე — თხას, ცხურარ, ზროხას, ჩეიყუანდენ, გაჰყიდდენ... ერთი ემინ-ფენდი იყო ოლადავრზე. ერთიც შუახეველი იყო, ხუსენას ეტყოდენ. იმასა კარი მივჰყიდე ვერასია. ფარას გამოგვიზავნო, დამპირდა... ნაღსა, გვედა ხანი... თაზე ვართ, მგონია დამატყვილა კაცმა... ი შქირ-ფენდი არ იყო ჩუენსა, მენ რომე ელაპარკე ბევრი. შარშან ავათ გახდა და მოკდა, საჯენეთო. იმისი ბაბა იქ, მახალკეთ, იაილაში მივა.

— შენი ფარა იაილაში ყოფილა, ემინ-ფენდისთენ გამუუტანებია შუახეველსა, პაიდუ, ჩემით ნამოიო, — მითხრა. გემიხარდა ზოვლი. ნავჰყე იმას, ნავჰყე ჰევესითა. იაილაში ჩეველით. პალკონში დაჯეკეთ. თაგზე ფესი ეხურა, სქელი კაცი იყო ემინ-ფენდი. შუახეველ ხუსენას იმის კელითა გამეეტანებია ფარა. ზარმელი მოგუართუა ემინ-ფენდიღამ და ნამუელით ჩუენ იაილაში. ამ სოღ მეზობლობა იყო მამინა.

— იაილები ბევრია: სარიჩადრი, წითლობი, კარისათი, ჯანჯირი, კარჩხალი... სარიჩადრიდამ დაჩიძიები ჩანს. ვუციციკინებთ შორედამ, ახლოს ვერ მოვსულვართ, დიე, გეშინია რუსი ასკრისა. ფენა გონჯი არიან რუსის ასკრები...

— ამას ერთდარმი მუერიდნეთ და რა ქნას, რომ ვერ გააგნებო?!...

— ასულან შუანთობათ წრეგლი, ასკრებსა იზნი მუეცემიან, სამ საათ შეიყარენით ერთმანეთშიო. შუერილან ჩუენებურები — ივეთლები და თქუენებურები ორ-სამ საათ. სარფის კარი გეისნა და, აქაც მუცემიან იზნი.

— დეგირკავთო, შამოგვითვალა. პალადვენ ველით თელის გამოსლასა და არ იქნა.

— ქუეშეთ აქუან მაქფერი... ის პატარაი იყო...

— ლარჭი მუაფერეფს ყუელა სოფ საქმესა... ერთი დაშვიკი, სკივირი დაჭედა, ისიც მაარჩინა; კაი კელოსანი გამოდგა.

— დაბეჯგეთ ქუემ ფინები?... ეს ოდა გამაანგრიე-მეთქი, ვუთხარ. ისდა გამუანგრეენიო... ბელქი აღარ აქეტივია...

— წეთილეთელი წურიანი იყო, იმღერებდა ქათმები სიმღერას. ჯალაზანი იყო, მასხარაი. ბევრი დამვიწყდა: „ვივიდე ქათამი, ვერ ვქენი ქარი; შეგერ ღია დიმიორჩა საქათმი კარი. უსულათ ყუერებოდა, მეგერ იქ არი. გამჩენელმა სულამდი გარწყოს მელაო“, ქათამი რაზე შიმიჭამეო.

— ბზათას, ივეთ კარგა იციან გურჯიჯე, იქ ბევრ შეებ იზოვ...

— აგზედამ ოთხ საათს ბათუმ გადახუალ. ლმერთმა ეს დრო მოგვასტრას, აქედამ გადასლა.

საუბრობდა ოსმან იენილაში (ძველი ხევრადქე), 82 წლის.

* * *

— აფერქებამდი ააფერ ვიტყვი... შოფორ ფუსულა|დონანერი გოუგზაგენე, რომ ამოიდეს-მეთქი... მეორეს ფუსულანა მიცეს... ალეთინაი დადგაგობს ბედავა... კაქაში ყუურებიან ახლა ტყვილათალაი ერთმანეთს.

— ბევრი სიმსილა ქყავს-თუქ! — ასე უთხარ ჩუენ ხისიმსა, ჩამოიდეს, გენახოს...

— დანვენენ თუ?... დეელაპარაკენით... მო, ახალი გაგხდნეთ?! ელაპარაკენთ, ნუ დეიზინებთ... რაი ვქნა?.. დაბალი|ჯუჯაი, დიდი|შიშმანი... ორთა კაია... თესპაზე ავატუემდი სიმღერებ, ასე მცოდნოდა და მოგვირფდი... ერთი დათორფნავს თივასა... ფენა ნაზუქია ეს კაცი, მალე ცივდება, ოფლს ასხამს... ჩომაც იქ ავასხათ და დაეყენოთ...

— ვერ მევსურულთეთ თქუენი თავი, მალე მიხუალთ... ჩემი ბაბოი აქ დეთიმი დარჩენილა“, ჩობანი იყო, გაპყრიდა საქონელსა, იზნ ითხოვდა და გედევდოდა იქა, ანას ნახევდა...

— არ იკითხვის ქალის ასაკი და კაცის ხელფასი... ხირხიზული ზილი გერმელია... ჭიშკარი|ჩიშკარი ვიცით... ბლებმა მიელია... კარისავეფ არი...

— ყადღები ბევრი ვიცით: გზელი ყადდი, შამილ დედი, ართინის ხორომი.

— ისამეთ, ისამეთ, ცოდვები დეიბერტყენით...

— კეეს ვცოხნიო, ვიტყვით. თუ არ მოგვწონს, ვიტყვით „ველჭავთო“...

— რა უშნოთ ლეჭავო, ვუყვირებთ ბალესა... უგაუცოხნელს წინიბი ჰქვია... ფისი წარეა, მარა დერმანია. მოტებილ კელზე დახს დააკრენ. ფისს ბეზუე ნოუსუამენ და მიაკრავენ. რომ კელ გეჭირი, მაშინაც წეისმენ... ტყემლი ტყლამ დაადებენ ნაღძუებ ფქაზე.

— კელებ იქნევენ ორნი... კაცები იგზევენ იყვენ... არ დაეპყვირებივარ... გაეპყვიდი იმას!... ქალი დახარჯულა... შიგან შესულა... შეეყარენ დათვსა... გეიგნო ხებერი და მალევე მოსულა.

— წუერი დამაკარგვია ამ ფომის შვილმა, გეიბარგოს, ინშალაჰ!

- ზივი მოვხლართო, წინდა მოვხლართო, მოქუსო, ასე ვიტყვით.
- დაგაკნჯავს, ეს ლეჩია, ლეჩი, გალენდა თლათ, შეიფერია...
- ქუნდე ბილაზუგისავენ არი, კაცები იცმენ, მათ სახელ აწერენ... ქალების მოსართავი ალთუნებია: ქოლდა (ერთი ალთუნი), გერდანლული (ბევრი ალთუნები), ბჭყინავი ზივი, თევე ალთუნია, ჩერეკი...
- უმუხარსავი კუერცხი ლაფაა... კუერცხ გუურევთ ბიშში, გამუაცხოთ ქურაბიეს, ფასტას... შექერ-მექერ, მანონ გუურევ, თეთრი ბუღდის ფქვილით, ზეითინი დალიც უნდა, გარბონათა უნდა... სქელინა იყოს, რომ კოკი გახდეს (დაგორგვალდეს), მემრე გამუაცხოთ... გაცივდება, ისე იჭმის...
- ქალსაც ეიამა ნათქუამი და უუქანა ყაფა...
- ხაშურიდამ ვაკეთებთ: მაკარნა, ბიში, ლუხუმი, ბორეგი, სინორი, ერიშტა, პური, ფულაჭი... მფიში კუერცხი, ზე, გარბონათა, ფქვილი, მოხელ, სქლათ გააღებ, დასქრი ნუსხვით, დაწულ დალში გაბააცხოზ... ხაშური იზოლვის ზეითინი დალით, მანით, გარბონათა, კუერცხი. შიგან მულმწყრევთ კაკალ, შექრი თოზ... დიბეგში ვნაყავთ კაკალ. ბურლულ დავნაყავთ, გენდმას გავაკეთებთ.
- ვერ გავრცხი და არ შეგეიქრაოს... ქილერი ვიცით. იქ ვინახავთ საქმელსა... დურმაალ მოსაფირი გუეყოლის. გუეენება საქმელათ: ყაბალი, ყართოფი, ფქვილი, ქუმანდგიკუმანდე, ფირინჯი, ბურლული, დლი, ყოლაშფერიასყულამფერი, ფშენილი, ნოვია... ცხრა თანე ნუფუსი ვართ... ბევიო გუეხარჯისი საქმელი... აქვერ დალ ვებთ კასრში... „გუარდაი“ არ ვიცით. კასრის სულ დიდი არის ქილაკაი. მანონ შევაყენებთ კოლოფში. კოლოფის ტარი დამაგრებულია ფქკულზე. ზეიდან დახურული აქ ყაფალი... კასრს რომ წყალი გადინდება, ცომით, ბამბით იმ ადგილებში შეტენენ, დააკვრენ, დადა ფსკერ გამოცვლიან... ზეს განურევნ ჩაჩანაში... ჩუენ ეს შქ არ გვისმარია. ჩაჩანასა მოქსოვენ თხის ბანლიდამ, თხისურადამ. თხისურაი სერთია, ხეშუბია.
- მატყლ ზალიან ვიხმართ. ცხუარსა გავკნაჭავთ ერთ გაზაფხულზე მარტში, ერთსაც რომ ავალთ თაზე წამოსლამდე ერთდამი წინ, აუსტოს, მარიობაში. ყირხლულით გავკნაჭავთ ცხუარ... გაკოჭვენ ცხუარსა აპოვრით. კანში იქნება ერთი ცხურის განაკნაჭი. ცხუარ გარცხიან, ზედ გაშრება. ჰამან გაკნაჭვენ. მატყლი თუ ბილია, გაჩლენა არ უნდა. გაჩენვენ საჩენელზე|სავარცხალზე, გააკეთებენ კულულებ, ჩანწყობენ კალათში, ჩააჭახებენ კალათში. საჩენელზე დარჩება კვირტი. კვირტით სატყო წინდას მოქსოვენ, დადა ბალიშ, მიწადარ გააკეთებენ. კვირტის ნართი ანაგულია იქნება, ბილი. მეორე ნართი იმითანაი ბილი არ იქნება. კულულას დავართავთ კერტალზე. კერტალს აქ კვირტიავი. სამწერი გორგალ გააკეთებ. დაზახო|დაგრიხო უნდა ჭახრაკზე. ჭახრაკ აქ ლამბი. ლამბი დაგრეხილი თოკია, ის აბრუნებს... იმა რაი ქვია, არ ვიცი, ტარი აქ, ზაფ იმაზე შეახვევ, კინის ტარია. გამახვევ, გახდება და გორგალი, და შეილო... რაინა მოქსუო, იმა გორა შეხედავ... ნართს ვლებავთ თენექეში ბოფთ. ბოფ დესენა გორა|ჭრელა გორა შეიღებება: დეშილი, შავი, სარტლიყვითელი, ჭადი სარე, ჯეუუზ რენგი, ვარდოი, ვებზე, ნითელი, ისპართო რენგი — მორი ეთქმება. ახლა გამეიღეს ქარაქოზაი, კვლებ შევლებევდით, ხავსითანაია. კლდეებზე მოჰკრევენ, დანით ჩამოფხეკენ, მეიტანებენ, წყალში გუურევენ. შაბი უნდა, ჯაიი ნუენი უნდა. ჯეუუზ რენგ შეღებავს, არ გუუშვებს დუნდადა.
- ვიტყვით: წინდის ტუჩი, თათი, ქუსლი, ყელი. პრუნჭაი მოკვეთიან უნდა. თოკ მააბენ წინდასა. — ქალამანი ჟო-ქსუოთო, — იტყვიან ქუსლზე. წინდას აქ ჭრელები: ყიზორეგისპაკლის ნანენი, იუსუფელ აჯაჯა, შექრი დილიში, ბობლი (გუელის) ზუალი, გრეხილი, კიბეჭრელი...
- ჩემ ანასდა კითხო, რამე... იცის...

— ქილერში გუაქ ყანაოზები. ყანაოზში ლეჩერ ჩაეასამთ... თუალი უჭირავს ჩემ ციცაზე... გავხუდანილიც გავპერსიანიდი. რატომ ეყურება აქეთ?

— ხასი ბიჭია. ორი უნივერსიტეა მაარჩინოს, გორეულ აქ არი, თავით იქვერია, სამსახური აქ აქ... გუებნევიან ქი, იმგუარ ვერ იპოვთო... ესენი ზენგლინა იყოსო, ამბობენ... მექთებში დენინახა ზაპარ ჩუენი ბაქალა.

— ბაკლობით ვიცოდი ბევრი ჰქეია. დავინწყული ვიქნები... შენ რომ აქ ხარ, სხუითაც თურქქა აღარ ვლაპარაკობ, გურჯი გამხადე გერჩექ.

— გურჯიჯას ვლაპარაკობთ... ზოგი იჭირავს თქვენ გურჯიჯას, ზოგი არა. შენი გუებნება, იმისი ვერ გევეგნით ყუელაი... მიშით ვიგნებდით... ჰქვ ვერ გიგვიგნია რადიოს გურჯიჯა... ვერ ვიგნებთ, ცქეიტათ ლაპარაკობენ... ვიდეოში რომ იყო, ის ვერ გევეგნით... იმის ლაპარაკ ვიგნებდით.

— ბექარიოუდუქორნიზებული იყო... ვინ იცის, რაფერი ბექარი არიან... აღნანისაც რაგუარი თმები ქონდა და გასცივდა.

— ჯინჭრის შორვას გავაკეთებთ? — ჰოივევთ!

— ისკამილსანდალიე პანაიც არი, დიდიც... ბოლოკილახანა ვიცით.

— თავი მეიხვიტა სულეგმანმა... დიდანი ორ-სამ წელნად მამას დეეშეველოს... სვირეევანში თემიბილსუფთა ხალხია. იმათი ლაპარაკი სხუა სოდა. იციან: ნივიდეთ, ნივილოთ, ნივიყუანოთ... მევიდეთ, მევიყუანოთ, მევიტანოთ... ჩუენ ვიტყვი: ნევედეთ, მოიდეთ, მევეყუანოთ, ნეველოთ. ჩუენზე დაპა ახლოა სვირეევანი.

— მე რომ ალთოში შიმაგდლო, ერთ თანეს არ ავსნევე, ლმერთიდამ მეშინია. რა ვაქნე. აღნანი ვიკიდებთ, რათ მიწდა „ო“ნების ალოლი... ესწევი ლოგინებ დილით... მაგას ნუ ჰყოფ ქელ, პური ვჭამოთ, ყფალით... ყუი ჩაი ნარეა, აჩული გერმელია. აჩულინა ქნა და ნარე არ მუა... თავის ერზაყი თავით ნამეილოს...

— არი ქორბუზი (თუალით უნახველი), მუმლი, ბუზი, ბზიკი... დავფუმფე მუმლები!... ეს ასე იყვეს, იყვეს!...

— ეს მუთვალის მუთვალის ყაბები ბევრია. „ჭურჭელი“ სხუიდამ გიმეგონია, ჩუენ „ყაბ“ ვეტყვი. ესენია: ბადიაი, საპანი, კოვზი, კვეჩეი (ამოსალებელი წვინანისა). ჩათალი, სინი, თესნი, დემლიგი (ჩაიდან), ყუშხანა (პანაი ქუაბი), ქუაბი დილია, ბექმეზ ვადულებთ. „თენჯერე“ თურქქა, გურჯიჯე იქნება „ყუშხანა“. კარდალა არი სოფელში, ქუაბითანაი, ტარიანი ზედედამ. ეს სობაა, გუგუმები, იბრილიც არი, ნმურტაი პირი აქ, დაასხამ იქიდამ. ეს ტაფაა, ტარიანი. ესაც ციცხვია, ჯეზევა...

— ბიბერ ამუაზოვ კურნილტარი და თესლი. ტოლმა-ბიბერინა გავაკეთო... ზეთინ დაღში ხახვ, მაიდანოზ, ყიმაა, ნარე ბიბერ, ნანეს, მარულ, ფირინჯე მოხრაყავ, ჩაპტენ აქში. მეიხარშვის, გახდა საჭმელი.

— ოც წლამდი მე არ ვლაპარაკობდი გურჯიჯეს. ესტომილობდი და ვერ ვლაპარაკობდი. უსულ-უსულ თელი დევსნავლე.

— ეს გურკააიკურკა, შიგანაი გურკა: ტყილის გურკას გავტეხავთ და ვსჭამთ... ეს ჩემევევა. ვინახავთ პანანა რამიებსა.

— ესეც მუსულთა, ჩემშეხვი ვეტყვი. ლალუბა არი პირსაბანი, ხელსაბანი. ლალუბა მუთვალშიც არი. ლალუბა არი სოფელშიც, პირს ვიბანდით, გახსოვს? ზუელათ სახლებში იყო მილი, სექეზე იყო, და იმ თავზე, და ამ თავზე, საბანელაი. დეიბანდენ ხელებ; თავი ქონდა, დაახურევენ. წყალი გარეთ გადიოდა... ტანსაც იბანდენ... მამინ ლეგნები არ იყო. ახლაც არი ზოგ ზუელ სახლებში; მარა აღარ კმარობენ.

— ხახვის ფოთელ ფურჩეი ვუძახით... მერჯიმიკი მოქცე, გაარჩევე?... გიამა, კაი სიმღერებია?... მოვექსოვ ერთამი... გალემდა ბითავაი, ადგილზე აღარ დგება. ლერი უჭყოლა... შენ ანას ეხურვის ხომ?... შენ რას მეკითხვი...

— რა კაი, ქი ჩიმიცუამს ფეკსაცმელი!... ღამის ხეირს დილის შეირი ჯობიაო... სახლში ნათქუამი გარეთ არ აქდება...

— ფის-ფისი ოტელები! ღამე არ გეითევა... თელი ერთათ დუუგიან... რა ფენა ოფლი დასხმია?!... დაჰა კაი იქნება... დეველევე ცხვირ-პირი, მარა მიიც ვერ მუასნარ ამ ღარჭი ბარობაი... ღმერთმა კელები იგიყუავოს, კელები!

— დანყველაც არი: ღმერთმა თუალები ჩეგიქოროს; ღმერთმა დაგხსრუეოს, ღმერთმა გაგანყნაროს; ღმერთმა არ გაგახაროს...

— დფოცვაც არი: პური მადმა, გერჩეე ვამბობ; ნუსხაფი მადმა აქ იყო... ყუელამფურზე დეიფიცუნება, იმა გარეთ სწორე არ იქნება... დედის სიკვდილი დვენახო, თუ ტყვილა ვლაპარიკობ... ბალეებზეც დეიფიცავ...

— შეღვიზა და დათაღვი ვინე... ერთ რაცხას დეგეკითხვიან, იმის სწორება ბარობაი... კაი დეგეკმეღვიან, მარა... არავინ ეყოლვიან...

— სულეღვიანი წყალში ჩავაგდოთ, შენით ჩამუა. არაბაიში ჩავაგდოთ, შენით წამოიდეს...

— განვიმდება და დაღვარავს. ინსან წელიებს. ბევრჯელ ბათუმ ჩოუტანია... არაბა ყაზა იქნება... იქედამ მეიტანეს, წყალში ჩავარდნილა კაცი, ბათუმ ჩოუტანია, იქილამ მეიტანეს მევთა...

— წყალი დააბუგეს აქა, ბარაფი გააკეთეს... მააგებიეს კაცსა, ასწავლეს, უსტა გაკადეს...

— გეყვარნეთ ახლა?! — შვიდობით, შვიდობით!...

საუბრობდა ჩემი მასპინძელი გულსენ შაჰინი (მესხაძე), ოცდახუთი წლის. აქვს დანყებითი განათლება. სოფელ წეთილეთიდან გათხოვილია მეზობელ სოფელ ხოხლევში.

* * *

— ჩუენა ემოშვილები ვართ. იმისი ზმა იყო, მამამისისა, ასლანაი ერქუა, იმისი ბაკალა ვარ... ესეც ჩემი ბაკალა არი, ფატმა... ნიაზი არ დემინახავს ქი, მარა ვიცანი ქასეთში. თელი დვენახეთ, გუენატრება, გესურია მის ბაბოს იადიგარი... ემოშვილები ვართ აქა. ისკო ემოი ცოცხალია, იშტა! ჩემი ბაბოი მოკდა, აბასემოიც მოკდა. ოთხი ზმანი იყუნ. ისკო ემოს ორი შვილი ჰყავს, ღარჯები არიან, შინ არიან, ერთი მურღულ არი.

— ბაქლებ რაზე არ თლი?

— ორი ბაკალა, სამი ბიჭი!... ასლან ემოსაც სამი ღარჭი, ერთი ბაკალა. დიდი ზმა მომიკვდა... ინეგოლ, ისტამბოლ არიან. გემლიგ მე ვარ. ჰედდას მე ვუგზავნი ღენგესა, მოქესუე შაქირაზე, ერთ თანე დამჩა, ისიც იმისი ნესიბი ყოფილა, ყაზალ ვუგზავნი. ორჰან გაზის სოფელში ვართ. შევტყობო ქი, ინეგოლ მოსულაო, მაშინ გამუალთ. მალე მოიდეს... თველსა სელამი. თავით იენგესა, ღარჭსა. სურო ნენეი გელისო, უთხარ, ასლან ემოს ქალი, ჩემი ანაი. ოც დღე აქ არიან ესენი...

— ჩუენი თერფეიდამაც სელამი!... მისი ბაბოი ყართოფ ქი მოქეპარეკდა, ნაზვი წუერზე ევდოდა, იქ ჭამდა მოხარშულ ყართოფ. ჩუენ წვრილი ვიყავით, ყართოფ ქი მოვარაშევიდით, მოქეპარეკდა... ზულფეთას სიმღერას ეტყოდა. ახალი დელიყანლი იყო, ჩუენ ბალეები ვიყავით. ჰემ იღერებდა, ჰემ ისამებდა, ექსერი იმ სიმღერას ეტყოდა...ერთ დღესა შაქირაი ევდა ნაზვი წუერში. აქ ერთი ნენეი იყო, ზულფეთას ეტყოდენ. შაქირაი სიმღერას რომ დეიწყებდა, ნენეი გაპერსიანდებოდა, ჩემთვინ სიმღერას ებნევაო, ნენეს ეგონა. ჰალბუქი სხუა ზულფეთასთვინ იყო... ნენეი წამოიდა სახლიდამ, გარგანიც აქ, ფეშტამალ ქუემ ამოუჩრია, მუაქ.

— ოლლაო, კარქ სიმღერას ებნეოდით, ერთი უთხარ, გეგგონოო. — შაქირამ მიხდა, ჩემთვინ მუაო. გამააზრო დედაბერმა გარგანი. შაქირაი გეიქცა, ნეკდა.

- ხომ არვინ უყუარდა?
 - რაინა ყუარებოდა, პატარაი ყოფილა, პალა კითხულობდა... ნურია ტოლი თუ იყო... თამ დასასაზღებელი ყოფილა...
 - ლომინეთ უზახიან იმათ. ჩუენც აქ ვყოფილვართ, აგზე... ჩუენაც აქ ვყოფილვართ უნინ. მემრე იქ გოუკუთებიან იაფი, ხევრიენტ გუეტყვიან. ახლანდელი სოიადია ეენილმაზ, ძუელი — ლომინაზე||ლომინით.
 - ჩემი ბაბოიც, ტაიაც ისე მაღალი იყუენ... თეელი ერთი ვართ.
 - დიდ-პატარას სელამი!
- საუბარში მონანილოებდენ სოფელ ხობლევის მკვიდრნი მერიემ, ფატმა, დურსუნ იენილმაზები. (ხევრაძეები).

* * *

— შაქირ მესხაზე, ახალი სოიადია ეროლ... აჭარასთან კაი მეზობლობა გექონდა, გედევდოდით, გოუხარდებოდენ; გადმოვდოდენ, გეგვხარებოდა. ოლადავრ ემინ-ეფენდი ქარცივაზე ქირვაი იყო ჩემი. ზლები აქედამ პყავდა. ორი ზალი აქედამ ნაყვანილი პყავს. ალთუნაი დიდი საადეთინის ქალი იყო ნეთილეთიდამ. სეიფეთინის ქალიც ფერუზეი აგარიდამ იყო. ისტამბოლში რომ ისრაფილი იყო, იმისი ბიბოი იყო, ბაბოს და.

— კოლოიც იშტა ემინ-ეფენდის შვილი იყო, ალთუნასი მაზლი.

— ჩემ ტოლვანები ბათუმში ნეევდოდენ, საქმოდენ, ფარას ეილებდენ, მოიდოდენ. ჩუენ ფარა მოგებაზე, კარში ნასვლაზე ისტიაჯი არ გექონდა; ბაბოი ალიშვერიშ იქმოდა, ფალან და... ვუთხარ ქი: — ბაბა, სულ ყუელი ბათუმი ისეირეს, მე დავრჩი-მეთქი; იზენი მომეც, ბათუმინა ჩევედ-მეთქი.

მითხრა ქი: — სამი თანე ჯარი ნეეყუანე, ოლადავრზე გედეიყუან ქირვასთან, ემინ—ეფენდისთან; ის გაგატანს ვინცხასო, ჩახუალ ბათუმში, გაყიდიო და ბათუმსაც ისეირეფ, მოხუალ შინაო.

ნეეყუანე ჯარები, ნეეყუანე პამა... სარიჩადრიდამ გედევარეთ და მაჭარულიდამ ტომეშეთ ჩავედით. იქიდამ იშტა დავყვიეთ სოფლებში... მახალაკიზიებიდამ გაველით ოლადავრ... ეფეი შორ იყო, 7-8 საათი ვიარეთ. ქირვამა ემინ-ეფენდომ მითხრა ქი, ჯარის ფიეთი ჩამოვარდნილაო და ეიდაო, ახლაო აღარ იქსო, უკან ნეეყუანეო, მე ხებერ მოქცემო და მაშინ გადმეიყუანეო. მემრე ნასლა-მოსლა გასიხდა დაპა... ჯარები გადმეეყუანე, ვერ ვისეირე ბათუმი. ახლა ჩემ ბიჭი ამბობს ქი, ბათუმი მეპევესებაო. ეგერ თუ იმან პევესი ქნა, იმასნა ნაეპყუე, ბათუმინა დეენახო, მევარო.

— ჩევედოდი ოლადავრზე; კოლოი ქი დემინახავდა, ადგებოდა და მემეხვეოდა ქელებით: — შაქირავე, მოხუელო?

— მუელ-მეთქი!

— რავაი გამახარე მეო!..

დავრჩებოდი 10-15 დღე. თუთუნ სუემდა კოლოი, თესეედენ. ყუელანი სუემდენ, მეც დამასნავლა, მეც ვსვი თუთუნნი!..

ჯარე მემრე სამჯერ პასაფორით გადაველ. გადასლა გასიხდა. თველზე, ზამთარ ახლოს, პასაფორთ ევლებდით, ნეევდოდით. ვიქნებოდი 10-15 დღე. კვესავრ ებნევიან, იგზე ჩაველით, ასკერი იდგა. ერთმა ქალმა გამოვდა, ქათიბი ყოფილა. — რამდენ დღე უნდა დარჩეთო?..

— 15 დღე უნდა დავრჩეთო, — ვუთხარით. ის დანერა ქალიდზე და მოგვცა ქი, აპადა თქუენ არავინ არაფერი არ გეტყვისო. 15 დღის მემრე აგზენა შამეიაროთო. სამჯერ გადაველ პასაფორით. ერთი ამ ფეში უსტით ნაველ. პუდუდი ქი გედევარეთ, მახალაკიზიების ფოსტა არი, რუსისა, იქ ჩაველით, ზალლი გამეექანა. ოთხი თანე ვართ.

ვუთხარი ქი არხატაშებსა, — დადექით, ასკერი მუა და სალდათი დეიჭირავს ზალლსა. წამოიდა ასკერმა იქითიდან, ის ზალლი გადენა იქიდან. ნეგვიყუნა, ჩაველით, ყარაყოლის კარში ვდგავართ. ის ზალიც მოიდა, შორიდან სხუაფრათ გვიყურებს, სერთათ. ბირემედნი არ მოქვსდა ჩუენ. ფემი უსტასა ქლიკში ჩავლო. მე ქუსლი მივადე. ქუსლი ქი მივადე, იმანაც მე ჩამახტა კლავში. ის გააგდო და მე ჩამახტა. მეც ყურებზე ნავაგედ და დავანეე ზედ. სალდათიც იცინის. მეხნევა ქი: — გოლშვი, გოლშვიო.

— მოდი, დეიჭირე, დეიკავე-მეთქი და ისე გოლშვებ-მეთქი. მეშინია ქი მიკებენს, ფალან. მოიდა, დეიჭირა იმამაც, მეც ვაშვი ქელი. ისე ნაველით.

— ასე ქი გვიყუარდა ერთმანები და ველარ გედვეელით, ვიტყოდი ქი, აჯაბა სად არიან, ცოცხალ არიან, არ არიან... სიზმარში წამომიდგა იშტა და... ასკრობა ვქენე ამ ახლო ხანში; მესელა, ოზდახუთი წლის წინ. ორმოზდათი, ორმოზდათხუთმეტი წლისა ვიყავ. იმათ სახლის მარჯუთხა კლავზე ყანა არის, ყანასაც ყოველ გაკეთებულ აქ, ჩეფოაილობე. ჩუენაც ლობეს ვეჭყოდით ზუელათ, ჰამა გადაბრუნდა ახლა. იმ ყორეს ამოვეფარე. ვუყურებ, აჯაბა ვინცხამნა დიმიანხოს, ყაჩაღი ვარ გადასული, სიზმარში. ნახებდე ქი, არავინ არ ჩანა, გუდუხუხტი ყორესა და ემინ-ეფენდის ორი ყათი იყო იაფი, ქუეშა ყათში შეველ. აგარიდამ წასული გოგო ქი არი, ფერუზეი, ჩემ ქირვის ემე იყო... ზალი იყო და იმის ოდაში შეველ. შეველ ქი, ასე სექვზე უდას და რაცხას აკეთებს ნემსით. მე ქი კარი გავაღე და... ერთი შამომხედა: — შაქირა, რავაი მოხუელო, სიღამ მოხუელო? მითხრა ქი: ასე წინ გამოდიო; ვკითხე ქი, — ვინ არიან თქუენი?

— ჰერ არავინ აღარ დარჩნენ ჩუენიო. ორი თანე ბიჭი მყავსო.

ისენიც შამოვდენ, თხუთმეტისა, დახოთ თვრამეტისა იქნებოდენ ზლივ. დადგენენ ორნი ჩემ ყარშიბერი.

— იშტა ჩემი ბიჭები ესენი არიანო, სხუა აღარ არიანო.

გამომეღვიზა და დარჩა სიზმარი... იშტა იმისი ბადიშვიდამ ერთ თანე ბათუმშია და იმას ქი ვნახო, მყუოფა. ახლა ისტამბოლში გამოსულა. მეც ისტამბოლზე ახლო ვიყავ, დანი ცხრა საათის გზა შიგან ვიყავ. შემეტყუა მოიოდოდი, ვნახედი. იმის ლომან ეფენდი ქი არი, დიდი დედეი, იმისი ნაკითხი ჯამე, ფადიშაჰს ქი აკითხვებდა, ალოცვებდა, იმ ჯამეს ვასიერებდი, იმას ვეტყოდი ქი, შენი დედეი აქ იყო-მეთქი.

— თელი ისეირა, იქავრობა დეინასა... ქელში ერთი დეფთერი ქონდა, ყუელამფერი იცოდა.

— ლევანი ჩამუა და ის ყუელას გაგვავნებებს.

საუბრობდა შაქირ მესხაძე (ახალი გვარი ეროლ), 85 წლის, სოფელ ხობლევის მკვიდრი, უმაღლესი სასულიერო განათლებით.

* * *

— უმუშაქარ გადავალთ, იქიდან საყუელა სერზე ავალთ, იქიდან ფოშტაში გავალთ. ფოშტიდამაც ავალთ ნითლობაზე, გადავებდავთ აჭარაზე... რაჯურ ლამაზი არაბები დავა იქა; ვიტყვი ქი, ერთი აჭარას გედევოდე და ერთი ჩუენ შაქირ-ემოსი ლარჭებსაც ვნახედე, ერთი... არიან? არ არიან? იმათ მი გონიან ქი, აქ არავინ არ არიან... რამდენი თანე ვართ?! სიმსილა საყვან... ბურსას დაჭირული არი, ისიტამბულ დაჭირული არი... აქაც არიან, მემლექეთშიც... იქიდან გადმოიდა, აჭარიდამ, ერთი ქალი... მალე მოსულიყო, ეი რა გერმელათ ვილაპარაკებდით... გერმელი ქალი, ჰამა რა ვქნათ, ამელამდა გეითენოს, დილაზე კი გზაშინა ჩადგეს, მივა... ჰემნა ვიტყროთ... ბევრ ველით მოსლასა... სელამ-დუა შაქირ ემოს ლარჭებსა! ბევრ ველით იმათ მოსლასა. ჩემი ლარჭი დღეს თაზე ნედა, თქუა ქი, ერთი მექთუბი და დანერონდა და მიცვენდა... და ბელქი და მე გავაშვები, გავლა იქა, და მევეყუნ იმასა.

— აჭარასა ბევრი სიმსილა ქუყუავს... ფადი ბიბოი, ჰეო ბიბოი, მეთო ბიბოი ქეყუავს,

სიმოსილა სავსე არიან.

— მე ოთხი თანე ხალაი მყავს, ემსალ ხალაი, ალთუნ ხალაი... ამათი ანაი, ჩუენი ნენეი გეიტცა, თავი ბაქლები ნახა, ფენა ღორი ნენეი იყო, შენ გახსოვს?... სულ ზორით იპარევედენ აჭარლები, ქრიე ქალები სულ არ რჩებოდენ. ჩუენი ეზინეი ქი მოუპარავან, ნაშვავებში შურებენებიან. ვესილე ნენეი ნამოსხრეკია, დაუქოლავს, მარა ვერ აართუეს. სილაპები უსრიან, სილაპებით ამინებდენ... ბაქალა დარჩა აქა, ჩუენებმა არ აზლიეს, მეიპარეს, ზალით ნეიყუანეს.

— ჩუენ ბაჯის ველოდით, ბაჯი მოჰკვდარა. სამი თანე დეგანი დაქეჩენია... ერთი ესენიე გამოგზავნეთ? გეისხნა ქი სარფი, კაი იქნა. ბითევათ ქი გეისხნებოდეს, თქუენც მოხუალთ, ჩუენც მოვალთ, მოგშინავრდებით, ბაჯოი გავხდებით, ბაჯუები!..

— ეს ჩემი ზალი ფენა ქსოვს. ზაფსა შელებვენ, დაქსელვენ. დირეგებია, დოლაბი, იმაზე დაქსელვენ. დაქსელილი ქია ზაფი, თითებით აპკრეფენ ქირქითსა ჩაპკრავენ, ჩასცობენ ზაფსა. გახდება ჭრელი... დაჰხედე ზუელსა, აპკრეფე ჭრელი... ორნეგი მიმო იშტა გამოჰყავან.

— თქუენსა საფიოქრები არ არის? შალ-მალ არ ქსოვენ, ქილიმებსაც... იმგუარი დეზგაპია საქსოვენელი... ჩუენი ბაკალაც ქსოვს. ქილიმებსაც იქმი ქსოვენ.

— თქუენსა დოდოფლებ რაგორ ნეიყუანებენ? ცხენითა? არაბითა? ვალას აბურებთ? ანინზავთ დოდოფალსა? თმიებ გამოუაჩენთ?... არ იქს ისა!.. ნამეჰრამია თმიები... თმიებ გოუყეთებენ. სტამბოლ ჩიჩეგსაც აყრიან თავზე. აქაც შამეილეს შუპერული გელინული.

— არ გავაკეთო არ იქს ისა?... თმიებ გვესწორებ და ვყოფა... უკანაი კუდი უჭირე ქი, გელინული არ გაათრიოს... რის დოდოფალია ისა... ერთი იქილამ მისცბე, ერთი აქილამ მიავდე.

— იმიტომ ამბობენ ქი, დედამთილები ფინთი არიანო... რახან მოჰკვდები?

— არ მოკვდები... ახლა ეზდებიან შვილები თველსა და ვისიერონა, მე ქი გიდიმიბრუნეს, ვისიერონა ახლა, თავითაც იქნებიან დედამთილები!

— ქალების სახელები ჩამოვთუალო? — ნეფიე, ბაიანაი, ფეზანეთაი, პიქეთაი, ნურჰანი, ჰევაი, აიშეი, თენზილეი, მიოზეი, ჰურიშანი, ჰუმეში, შექერნაზი, მუხსინე, ხატიჯე, ჰენიფე, სხეფიე, ჰაიათ, გულინო, ილდიზ, ვესილე... ქომუნთ იყუნენ ხატიჯე ნენეი, სულთან ნენეი, ნუიბე ნენეი, უნქერ ნენეი.

— ნუბე ნენეი შაქირ დედეს ანაი იყო. ეს ნენეი ქი მოკვდა, მამამისი დასახლდა ზეგნულიდამ, ფინთი ანალული მეიყუანა. მამამთილი ერთდრამი, აზბიშეჟ ჰერსიანი იყო. ანალული ქი მოიდა, სახლში გერეხი დახდენ. ოთხი ზმანი იყვენ: ჩემი კაცი, შაქირ ემოი, ასლან ემოი, აბას დედეი. შაქირაი მეგერ ერთდრამი. ღორი იყო, ჰერ არ უჯეროდა ნენესა. ნენეიც ჩაფითვდა დედესა, შაქირამ ასე მიყო. ერთ საღამოსა მეგერ ნენეი მივა ჩინმეში მოსაფხმელი. შაქირამ თქუა ქი, მე ჩავალ ბნელეთაში ჩინმეში და დავედები, ნენესა შევაშინებო. ჩევადა, დეიმალა. ნენეი ქი ჩევადა და დაჟდა, ი ღარჭი ადგა. ი ნენეი დეებრაქუნა, ნეიტცა.

— დეჰუდი შვილო, — იყვირა ნენემა. — კუნუნობი მამტესა!

— მოვდა და ჩაფითა დედესა, ჩემ მამამთილსა, აცემია შაქირაი. მემრე ართუხ ამ შაქირ ემაი იცოდა სიმლერა. კვირცხალთ ერთი დიდი ნაზეი იყო, იმი ნუერზე ევდოდა, იქა ჩხიკვებ უდგებოდა. იქილამ სიმლერას იტყოდა, ზულფეთას სიმლერას, ფენა მომლერალი იყო. მეგრემ ჩემი ნენეი არი და იმასაც ზულფეთას უზახიან. შაქირაი მლერის ქი, ე ნენეი ბლუზდება. — ვაი, შენ სომეხის შვილო, რაგორ მე ემესსა, სიმლერას, მებნევი შენ... ამა ნამევეტურიშა, შენ შაქირას ნამევენევი?! გეჰუფ-გეადარ... ფენა ღორი ღარჭი იყო... გურჯიჯასაც მლერობდა, მე არ მახსოვს.

— ერთი კიტრი ნენეიც იყო... კიტრი ლალაბი იყო, ჰურიეთ ნენეი. კიტრი ნენეს სიმლერა არ ვიცი... ისაც ფენა მლერობდა. ბევრი ნენეები იყვენ. კიტრი ნენეი ქოთნებ

აკეთებდა... გუნდაგუნ უკან ნამუელ, დაბერდი, აღარ მასსოვს... ინა ვიცით, ვთესავთ. — იქაც თესავთ?... დავნაყავთ იმასა, კაკალ გორურეთ, გააშავოსო ქვლები.

— ჩემი თორუნინა გამგატანო, ხასხასებინა ჩააცვა... დანიწბვა არ უნდა ჩემ გოგოსა, ისეც ლამაზია!

— ზილი მუუდა, გო!

— თქუნენსა სხალი-მალი, ბალი-ბახჩა არი? ჩომა — ცხუარი ქყავან? ნენიები ნადიან თაზე?

— არ იცი ქი, ავალო, გადავხედავთ, ამოდიან საქონელი... თქუნენსა კაი ბალახობა იცის. აქა ეხევე, ღუბ თანე შეინახო, ერთ ჭაჭეს ჩამეიტან ნანუელსა.

— იქა ნისლი არი, დეწილი არი... ჩუენი საქონელი ხანდებან გადაშეპიან, ბირემედენი ნისლში გადავლენ. დეწიე, თუ არა და გადაშეპიან. თუ ვერ დეწიანხეს იქეთა თერეფმა, ნამოვლენ უკან; გასზლებიან, დეეცყობიან, ოლა, აჭარას გადასულანო... ერთ დრამი ჰუდუდი იქეთ დარჩენილიყო, რა იქნებოდა!

— ახლა ჰუდუდის ამბავი!.. ჰუდუდი ჩაჭრიხან ამ ჩუენ კოკლეველებსა, გარყილობლებსა და აჭარლებსა ამგუარი სიტყუა ქონებიან: აჭარლებსა გოუკეთებიან ნოვა შორვა, დააა ღორი ყოფილან. ჩუენებურლებსა გოუკეთებიან ბურლული შორვა. ოუტანიან ჰუდუდზე. ნახეს ქი, ბურლული შორვა ცხელი, ნოვა შორვა ცივი. გარყილობლებთან და კოკლეველებთან ახლო ყოფილაო. ოლა, ელასა ამათი შორ არი, საჭმელი მოტანამდი გაცივდაო... ნოვა შორვა ერთ დეყეზე გაცივდება. ბურლული შორვა გაცივდება?

— არ დიგინახავს ბურლული შორვა? გაცივდება? — არა! უყურე ქი გაცივდეს! ბახ, ჩუენები ბეჩი ყოფილან, აჭარლები — ჭკვიანები... ჰუდუდი გედევდოდა ცოტასა... ბოსტანში დავარგავთ ლახანას, ხახეს, კიტრ, ბოლოკ, ჭარხალას, ტომატესსა. რაი ექნათ ქი, არ მოდის სწორეთ, მახანთი გათოვდება. ეი კიდი, ნრეველ ქი დიდი თოვლი მოიდა. აჭარასა ექვსი მეტრი მოსულა.

— მართლა!...თქუენი ყავრები თულა არი, თუ საჯია? ფიცრიდამ ამენებულია დაფები, თუ ქვიდამ?... საჯები აბურავს, ლამაზი დაფები ჩანს. ეი კიდი, დედაბერო, რამდენ ვსერიობთ სულ!... ერთი რაცხანდა დეგკითხო: იქა ახლა თეელ თავიანთვინ ერაზი აქუან? ყანა-ჭალა აქუან?

— ჰუქუმეთი თესავსო და ასაქმებსო, ასე ვიცოდით... თქუენთვინ შეიტანთ ბელელში, თქუენი ყანა თქუენთვინ არი?

— ჩუენ ყანებმა გუაკითხვაო, — ასე ამბობს...

— აილული არ არი, არაფერი არ არი!... გენჯები ზოგი სტამბოლში არიან; ერთი ღარჭი მყავს, ნასულია მურღულ. საქონელ დავყიდით, სამ ბაღესა იმითი აკითხვებს... ვერ გათავებია ქი... აილულიდა გკონდეს ქი! ჩუენი ადგილი ფუნა ყირხლულია! აჭარა ლამაზია, არყი რამდენია, კვიც ბეერი იქნება... აქ გახედავ, კლდეებია სულ.

— კოკლევი, ჭელი, ფეკი, კმა იმერკევი, ჭბო, მოკნა, ყანა მოკვანით, — ვიტყვით რაგურ?... რაგორი კმა გაქო, ჰა!..

საუბრობდნენ ჰევა, ნეფეი, აიშე ხევრამეები (ახალი გვარი იენილმაზი), ბაიაზ, პიქაეთ ლოშინამეები (ახალი გვარი ეროლ), სოფელ კოკლევის მკვიდრნი.

* * *

ამ სოფელს კოკლევი ჰქვია. ვიცი გურჯიჯა სიმღერები. შენ ხათრი ბარობაი ვთქუა ორი თანე სიმღერები!..

**ფენჯერზე ორი ქუა, კელი დაეკარ, არ ამყუა,
ე გამოხსილი სევა, საცხა წაველ, წამომყუა.**

დღეღესი ორი ჯუელი, ის ვერ ემიტანია,
შენ ქი სხუას ეყურები, ის ვერ გემიტანია.
თაზე მიმყავს ორი კბო, იქით-აქეთ მექცევა,
შენ ქი მე არ მითხოვო, შაგი დღე მეგექცევა.
ქუაბიყელ გადმოდმაზე, ლომინთ წისქვილია,
შენ ქი მე არ მითხოვო, ლოცვა-კითხვა ცუდია.
გაღმით სერში აკრია, დასახლება გიკლია.
ლაშაზი ხარ, გოგოჯან, შენც გათხოვნა გიკლია.
საათი მეები კლაგზე, გაველ ურის საფლაგზე,
გამოეკედე გაღმიდამ, გამოგარჩიე კარზე:
კელში აესწიე შიში, დაეპკარგე საქონელში,
იმდენი ქი იკითხე, რა დახუალ სოხახებში.
მე ლუქუსი ავანთე, მატყლი აგაჩეჩო.
შენ თუ მე არ მითხოვო, ზმასდა დავათქლესიო.

— კოქლევიდან ვარ, ზუელი სოღადია ჯენიგლები, ახალი — ოზიშილი. გათხოვილი ვარ, შვილები მყავს. იმერკევიდან ვარ, აგარიდამ გამოთხოვილი. აგარული ქალი ვარ. მოქმელი ბინნიე ოზიშილი (ძველი გვარი ჯენიგლები), 35 წლის, წერა-კითხვის მცოდნე.

* * *

გაღმა სერში მელები, მიმოღვეან სერები,
ახალათდა დევიწყო გურჯიჯა სიმღერები.
გაღმით სერში ყვაეია, ყვაეია თუ ვართალი,
შენი თხოვნა მწადია, ტყვილია თუ მართალი.
სობაზეა გუგუმი, დათუმა დევიწყო ბუგბუგი,
შენ და მე ქი შეეყრებით, მაშინ არი დუგუნი.
სითილაში მაწონი, დაჯექ და ამოჭამე,
იმთიანი ვერ შეიგე, დაჯექ და ჭადი ჭამე.
აგარა შამეიარა დეშილი კამიონი,
ჩემი თავი თუ გინდა, დახარგე მილიონი.
ბოსტანშია ლობიო, იმა უნდა ხაშარი,
გამოვსილ დეღამთილმა არ მომართუა ვახშამი.
თაროზეა საჰანი, შიგან არი ფილაგი,
ამ მიღეთის ისნათჯე, შენნა მოქყუე, ბილღაი.
ელაი, დავრუმ, ელია, ე რა წმინდა წელია,
ათი წელიწადია, შენი თხოვნა მწადია.

მოქმელები — ბაჰალი ოზიშილი (ჯენიგლები — ძველი გვარი), გონული იენილმაზი (ხევრამე — ძველი გვარი) სოფელ ხობლევიდან, სელმინაზ სუთნი (მარგამე — ძველი გვარი) სოფელ აგარიდან.

მე სოღანი დავთესე, არ ამოიდა ხოზანი,
ყოლი დღე ზამ იჯება, გამოვსილი ოზალი.
ბახჩინთსა ოღებია, ანათებენ მუშები,
დეღამთილი რას გიშლისა, საბელაოი მულები.

მთქმელი აიშე იენილმაზი (ხევრაზე), სოფელ ხობლევდიან, ოცი წლის, ნერა-კითხვის მცოდნე.

* * *

დაბის სერი გადევარე, უბის სერი მეგონაო.
ნუ მამტყუნებ, ჩემო ტაიაე, ფუშში ცეცხლი მენთებაო.
ქუფეები ქი დამკიდეს, სასწორები მეგონაო,
ცხენზე ქი შემაჟდუმლეს, მე თაბუთი მეგონაო.
მაყარი ქი მოდიოდენ, მეზერჯები მეგონაო.
შექერი ქი გადმაყარეს, ზოშაკალაი მეგონაო...
ზივები ქი მომახვიეს, მე ლახუარი მეგონაო...
უბის სერზე გიმეიყუნეს, დაბის სერი მეგონაო,
ულფანაი ქი შამამიგდეს, ისრაფილაი მეგონაო.

* * *

სახლ უკნედამ ვარდია, ვარდ ფოთელი გუუყრია,
სად არი ჩემი ჭეჭლოი, სახლ-კარი ღუუყრია.
ზივიანი ლაჩაქი რა ლამაზათ გიხდება,
შენი ერთი დანახვა ჯენეთი გიმიხდება.
გაღმა სერში ქუეყანა ფეკით შემოვიარე,
ქი დამპირდი მოვალო, რისთვიან დეიგვიანე.
პაიდუ, წევდეთ ბათუმში, გაწერიოთ დაზები.
მოდო, გუზელ ვისამოთ, ვასეიროთ ლამაზები.
გაღმა ფერდში ტყიმალი კონწოლ-კონწოლ კიღია,
მე იმასა არ მიეყუები, რაღა ჩამომკიღია.
გაღმა ფერდში თეთრი ქუა, დავჰყე კელი, არ ამყუა,
ე ბათაჯალი სეღა, საცხა წაველ, იქ წამყუა.
საათი შეები კლაეზე, გაველ საზგიროლაზე,
გამოგიხედე თაზე, გამოგარჩიე კარზე...
ღელე-ღელე შევიარე, ვერ ავაშე გუგუმი.
ჩემ ნიშანლის აცვია თეთრიანი ზუბუნი.
ჯაქეთინა შეეკერო, არნა ქონდეს ფულები.
ღელამთილი რას მიშლის, არნა მყავდეს მულები.
ჩაქათინა შეეკერო, დავასხანდა ფულები,
იმგუარ ვინცხასნა მიეჰყუე, არნა ჰყავდეს მულები...
აედექ, ჩაველ აზოროში, დავჯექ ზროხი წველაზე...
შენ რომ მე არ მითხოვო, დავდგები შენ წველაზე.
იქითკენ მინაგალი ქომოთკენ გადავხედე,
შენ ჩემი ნესიბი ხარ, ქითაბში ჩავახედე.
დღეს სირაშინა წევდე, ეჯახნენა ყოჩები,
თუალი ჭირვით არა იქს, გამოგზავნე ელჩები...
თაროზუა საანი, შიგან არი ფილაეი,
ამ მიღეთის აჯელზე შენნა მოქყუე ბილაი...
ჩოქა გეიხადე, ჩოქა, ველეგი მოგიხდება.
შენი ერთი დანახვა ჯენეთი გიმიხდება.
ღელე-ღელე შევარე, ჭეჭლოს დაშმა კიღია,
იმ ჭეჭლოს თუ არ მომცემთ, ლოცვა-კითხვა ცუღია...
ზეზე აველ უფკოთ, ვერ ჩამუელ უქელოთ,

დეგიქორდეს თუალები, ტყვილ დუნიაში მომჩენე...
ამ სახლისა ქირიშიო, მოვეკდი, წაველ ტირილშიო.
ამ სახლისა დოშაშაო, რა დამმართა ფოშაშაო...
ამ სახლისა დირეგები, ახალ გოგოს ბილეგები,
გადავარდი სექვიდამ, დევიკარქე სოფლიდამ...
დოდოფალი მოეყან: — საჩუქარი რა ჰყავან?
— ერთი ქოლოი თხა ჰყავან.
— ნეფეც თოფალი ჰყავან.
შამ შალაქო, შალაქო, მოგლეჯილო ბალახო,
თეთრი კაბა მაცვია, არ წემეცხო ტალახო.

მთქმელი სელმინაზ სუთჩი (მარგაძე), სოფელ აგარიდან, 18 წლის, ნერა-კითხვის მცოდნე, გამოთხოვილია კოკლეგში.

* * *

— ჩუენი სოდადა შაპინი, ზუელი გუარი — მესხაძე||სისხაზე. ჩუენც მოსაფირათ მოსული ვართ ტყვილ დუნვაზე... სხუანი დამეინყნია, ზოგსა გეტყვი. ჯინალის ადგილების სახელებია: ველათ, უზნარეთ, მელუსკუდან, მერობან, აბანო, შაქაროლი, ბახჩინთი, ბაკათი, ზაქარეთი, მიქელეთი, ბუჯანათი, ჭიაჭიმურეთი, ხოშათი, ბარდულეთი, დოლაბი ყანა, არსიანი, ოგენა (წყარო), ველათის წყალი, ფეთექლეგი... ზოგი დამეინყნდა...

— მიქელეთისა: დოლაბი ყანა, ნაფუზი თავ, ციყულ, ჭუნტა (თეფე), წმინდა, ნაფუზარ, გუნდიგეთ, ველთ, ზუარეთ, ვაშლიჯილ, ლაორმან, იანნალა, ლერწმან, ჯუარ, მაკრატეულ, მაჭალა||დმაჭალა, ვირისაკვარა, ვირიზრუგა, კარისათ, კლდითავ, ქუიანა, ქაფარ, ბონნელ, კლდომინურა (ორნივე კუთხეში ქუაა, შუაში გასასვლელია), სიანყარო||სისახარო, ვერაყირილ, არსიან დერე (წყალია, ჩამოდის არსიანიდამ და სვირევან გეერევა ფაფართში); ფუნდუკურა, ნასუდარ, ჩერმიქ (აბანო)...

— ჩიქვტისა ერთი მახსოვს მარტო: საბაჯური...

— დეგიკლეს ქათამი და დეგიზახეს?... ჩუენი ღორბეჩაი ზალი დაგერემილია... ლეჩია ლეჩი, გალერებული!

— კოტრობა მეგიყუანიან თქუნა?!... აბლი-აბლის სული უდის, არ იჭმება... მუმლი დასევია ფენა!... აპტივდა ქი თავი||ყაფა...

— ქათმოვრავი სხალი იმერჩევნია... რომელზედამნა მუაბრუნოს არაბაი?... პაშტაი გზა ყოფილა, არ დეილია აქნობამდი... მიპყევ, მიპყევ!..

— ზრუგი თუ ეგეფხანა, დარბაზინთ კარ მიადექო, — იტყვიან.

— გურგური ევლე დღესა.. ქუემთ ჩევდეთ, იქ ვიყიდოთ!..

— აფერჩებამდი ააფერ ვიტყვი... პაშტაი გზა ყოფილა, მალ ვერ მოიდა... აქევრი ჩაი წარეა, თქუენი დაჰა ზოვლი ყოფილა...

დიობნის ადგილები სახელები? — ობნიეთი, ნიქირეთი, ყუმაშეთი, ციალეთი, ქოქლიეთი, სანებათი, ვახათი, ჭედრაულაი, მორჩენალათი, სამარილო, მელისაკუნტარაი, დიდახო, მირისაფლავი, გენეჯაური... ბევრი დამეინყნდა... ჩანჩხი, ჩანჩხებიც ბევრია იქვერობაში.

საუბარში მონაწილეობდნენ სოფელ ხობლევის მცხოვრებნი, ქემალ შაპინის (მესხაძის) ოჯახის წევრები, თვით ქემალი, აღნანი, შერიემი.

* * *

— რაგორ იყო დათვის ამბავი?

— ქოქლიეთსა ერთი ბაბაი და შვილი წასულან ნეკრის მოსაჭრელზე, შუა დღეზე

ამდგარა და ღარჭის ბაბაი წყალზე გასულა.

— დათვმა ქი დაღეჭა, მაშინ?

— წყალზე ნასულა, ქი წყალი მევეტანო და საჭმელი ვჭამოთ, ჰემ შუა დღენა ვილოცოო, დია... ნასულა და აღარ მოსულა მალე. მეგერაც ერთი გზა ყოფილა, ასე ზედაი დახურული ტანი-მანით და, იქმინა გაზვრე და წყალზენა გახვიდე. იქითიდამაც მეგერ დათვი მოიდა, წყალი სუა და იმ გზაში მუა, იმ გზაშინა გამეიაროს, მიწრო გზაში. რათვარცხა დაბლუნული კაცი გვედა, ისაც იქითიმდამ მოიდა... ესა ერთმანეთ დეეჯანენ.

— რომ ადგაო და ის კაკა ააბჩინაო, ის მალარო რომ დეენახეო, მარტო ის ვიციო, სხუა აღარ ვიციო, — იტყოდა ის კაცი.

ჰემ შევარდენ მეგერ... დათვი შევარდა ზედ! შევარდა და იმდენი ეცემა ქი აქავრობა ჩემმტვრია... ესა ზაფრა მოსვლია, ჩავარდნილა კაცი. დათვსა გონებია, ქი ე კაცი მოკვდაო. მოსულა, მოუთხრია მინა და ჩოუფლავს იგზე!... ჩაფლაში ქი შანი დეიგვიანა, თავის ღარჭმა მოზებნა ესა: — ე ბაბაი სა ნევედა, ქი არ მოიდა, ამ დრომდინა მოსულიყო?

ამან დოუყვირა ბაბასა, ქი: — სა ნახუელ.

იმ დათვმა გეიგონა, ქი აღნადი... ოლა! ამ კაცსა არხატაში ყოლია! ის დაჰა თამამი ვეღარ ჩაფლა, იქიდამ გეიქცა.

ადგა ის ბალანი, გევედა ქი გზის ქუეშა ბაგეზე მამამისი ჩავარდნილი, ჩაფლული მინაში!... როიცხა მიწიდამ ამეილო, ქი ცოცხალია კაცი!

— რა იქნა? — შეიკითხა ბალანამ.

— ასე, ასე იქნაო. — უთხრა ბაბამ. წეიყუანეს ჰასტაჰანეში, ჰამა ბევრი ზეჰმეთი გასნია. ვერ რეები, აქავრობა დამტრეული ჰქონდა. ჰალა კიდო ერთ კლავიდამ ჰილე აქ დანი, ევრ უსაქმებია.

— დათვები ბეური არიან, რომ ვერ ქი მოუკლავან? ახლა ტყეში დათვის მოკვლა დასალი არის, ვერ მოუკლავან, სილაჰებიც აღარ არი! დღისით ბილა ვერებთან ხალხსა.

— იმი ბარზე ის კაცი ისე დაასაქათა დათვმა. ბეური ზამმეთი გასნია... ჩუენცა ახლა ნინა დღე საქონელ ვაზუებთ ერთ არხატაშით. შუა დღიხან გადმოიდა და ქუები გადმოგუაყარა ზეთ!

— ქოლავს მილეთს, დანი ასნევეს ქუას, გადმოგიქნევეს. ერთი თანე ქი იყოს,, ერთიდამ შეგემინდება, ისაც მოვა; მარა ორი თანე იყავ, ვეღარ მოვა, ვეღარ გეიარს შენთან. ჩუენც ერთდრამი დეენყევით ყვირილი. გაველით, ვერ დეენახეთ დანი. იმ სოდ ბუზგები იყო ქი, ბუზგებში ნუდა და ვეღარ დეენახეთ. სხუა არღარა ვიცით.

— დათვი ქუებ მოგლეჯსა, იქ ჯინჭუელა არია? ჩუენ ჯინჭუელ ვეტყვით იმასა, იმათ ჰამს ისა. იმათ ჰამანა ქი ბორემდენი შეხედე, ჰამან შეგვარდება... გაჰერსტება ისა, ჰამან შეგვარდება ადამახილი.

— ჯინჭუელამ რანა გააზლოს იშტა, იმა ჰამს... მემრე კიდო ემესა... ისა არია? — ბუზი. ბუზი ჰამს, ბუზსა, თაფლ რომ გააკეთებს, ფუტკარსა. ასე პალკონზე ქი იყოს, ტანტრებაზე რომ იყოს, იგზე ამუა, ისე ამეილებს თაფლსა სკიდამ, შესჭამს; იმ ბუზსაც შესჭამს, გეიარს, წავა... უკბენენ, მარა ისაც ჰამს.

— თაფლი ჰამა გერმელია, ბა!

— თაფლსაც ამოსჭამს, ბუზებსაც შესჭამს, დეიცალა, ჰაიდე, გედეიქნევეს სკასა... ერთ თანეზე დაჯვრდებოდეს?! ათი თანეც იყოს, თხუთმეტიც იყოს, ბითევსა გადაჰყრის.

— ჩუენში ტყის დაბანები არიან: გელი, დათვი, მელაი... მელაი ინსანს არ ერჩის. მელაი ზათი პანაი არი, კუერნაც. ვაშაყიც არი, გელ გავეს ისაც. იმისი დერიც ბეური ფაჰალია, ფურფული არი, ჭრელი. ინსანსაც ერჩის, საქონელსაც. ჰამა ინსანს დეგმა ვერ ერჩოლება. ორი თანე თუ ხარ, ზათი ვერ მუა ახლო, ერთ თანე თუ ხარ და

ჩაბტი, გერჩოლება მაშინ. დეგინახავს, კუდ მოგიქნევს... ყურდელიც არი, ჩაქალიც არი... ერთი სოღ დაბანი არი, ჩაქალ უზახიან. ფორცოხიც არი, „მანჯ“ ვეტყვიტ ჩუენ იმასა. „ფორცოხი“ თურქქა ნათქუამი არი, „მანჯი“ — გურჯიჯა. ბალცივით ტირიან, ტურასავენ... „ჩაქალ“ ვეტყვიტ იმას, იშტა! ფხავის დემი, ადნი ბადევივით იფხავლებს.

— ხოჯა ეზან იკითხავს, ისაც მუჟბანებს.

— ხოჯამ საბახნამაზიხან ეზანი კითხვა დეინყო, ისენიც დეინყებენ თავეთალაი იქედამ ფხავილ.

— ზალლები არიან, ბრე!

— თელი ზალლი იმას არ ირჯება. ზოგი ზალლიც ადნი ხოჯას ოუყოლიებს... ბეური არ იჯებიან; ბაზი ზალლები იჯებიან, იშტა!

— დაბანი ჩიტები ბეური არიან, მარა სახელები ბეურისა არ ვიცით: — ყვაგი, ყორანი, ზერაშიმინი, ჭილყვაები, კაჭკაჭები, გოგარჩინები, გარევი ქათმები არიან.

— გარევი ქათმები ჩუენ ქათმებზე კაი არიან, გერმელი, ჰემ სუქანი.

— ყართალ ვარ. ყართალი სვაია. იშტა ის არი, ჩუენ იმათ „ყართალ“ ვეტყვიტ, სვაევებსა... ბალცებსა მეიპარავს, კრავებსაც ნეიყუნას... რაცბა ქი მოკვდება, იმა დეედებინ, ლეშსა სჭამენ.

— ტყემი არიან, გარევი თხეებსა ვეტყვიტ. შუელია, გარევი თხაც არი და სხუა დაბნები არ არიან. ერთიც ერთ თანე არი კიდო, ადნი საქონელსა გაეს; რას უზახიან?!... ჭრელი არიან...

— ირემი! ირემი!.. ნეითლეთსა დეეჭირენ, აგარლებსა დეეკლესნა, თხა არ იყო ისა. იავო, რა იყო, შა! — ირემი იყო... დეეჭირეს ზამთარში. ერთ თანესა ეთქუა: — თექა ესა გოუშვიტო, შამოითო საცხერეში, გამარჩიეთ, კაი ცხუარი რომელცბა არიო, დაკალიტო და ჭამეთო, ესა გოუშვიტო. ერთ-ორ თანეს არ გეეშქეს და დეეკლეს. შალბუქი ცოდვა არი იმისი დაკვლა!

— იმისი დამკლელი ბელას ნახავს ყუელთვინ!

— დეეკლეს ღორიგადებულებსა და... ხორცი თუ გინდა, ალაშ ბელა ვერდი, ცხუარი დაკალ, ცხუარ გაზლევს კაცი, იშტა!.. გოუშვი, ნეედეს, ისა, იშტა!

— ბაბოი ილაპარკებდა ზალიან, ავეჯი იყო ისაც... მოპარებია ირემსა, დუუნახავს, იცოხნის, დგასო.

— იცოხნის, იშტა, იმაზე დანი ცოდვაა მოკვლა, ართუხ.

— გამოენიონა თოფი, მოკვლანაო, რომ სურეთი გამეიცვალაო. ჩამეველ თოფი, გავხედე, კიდო ის არიო. აენიე თოფი, მემრე სხუა სურეთი გედევდა, სხუა გახდაო. ესა არ მოკვლა, დემი, ის თქმა არიო. მემრე გავადე თოფიო... იმას უკან აღარ მოკლავდა.

— ზიან არავის არ მისცემს, არაფერ არ ერჩოლება. არც ყანაში, არც ჭალაში, არც საქონელ, არც ინსან. იმაზე ცოდვა არი იმისი მოკვლა, იშტა!

— რამისხელას გეიქცევა, იცი?!

— უენა ცქვიტა წადის! ერთი ნეედა მი, იმას ვერაფერი ვერ მეენევა. იტყვი, ქი ეს ადნი ჩიტივით გაფრინდა და ნეედაო.

— შაიდე, ერთდრამიხან ახლა გავგორდეთ, დავნეთ. სამზე ზეზუნა ვიყოთ ზაათი, ჩეედეთნა არაბასთან. ცხრა-ათი დეეე მალე ჩეედეთ, დოუცადოთ... კრი თავები მტკივა რაცბა, ზვლებში მამტრევის... დევსვენოთ, ზამანი მოვდა.

— შეიდობთი, აბა. ღმერთმა თქუნაც გაგახაროს, მოხუელით, ჩუენაც გაგავშელიკეთ. სელამეთით მიგიყუნანოს ღმერთმა სახლში, სელამეთით გამცხოვროს იქში! ინშალლაშ, კიდო დვენახვოთ, თუ ვიცოცხლეთ, ერთმანეთ.

— მეც მივალ შინა და ღმერთმა კიდენაც დაგანახვოს ერთმანეთი! ალლაშ სელამეთლუღვერსუნ!

— ლმერთის ყუვეით!

საუბრობდნენ ღურსუნ და ბეაზ იენილმაზები (ხვერაძეები), სოფელ ხობლევიდან.

დასამობი

— მე დასამობიდან ვარ, ყურზენაზეა ესკი სულალე ჩუენი.

— თქუენ როდი მოხუელი?... ნუხელი იყო ერთდრამაი ნუმა.

— აქეთ წუფთა, იფტრევილია...

— დასამობის მაჰალეებია: ბრილი, იოლეთი, დავლათი, გიგიეთი, გვალა... გერების სახელებია: ჭალა-ვენახი, თავშიყანა, გაღმითა ყანა, კეცევერი, ზუელკარები, აჩმა, შავი საგორავი, ახო, ზუელფიგები, ჯარბიზიყანები... თას ქვია ბრილული, ჩიხორული... გერებია: ური საკლავი, ქუაბთური, საზგირელი, ნაფურნევი, არდიანმინდა. ნაფურნევიდან არი ცივი წყარო.

— ლექსები ბევრი ვიცი; თუ მომგონდა, გეტყვი:

ნაფურნევი ზემოდან ატიანი ღუზია,
ე ჩემი ნაზლი არი, ბითეგზე ლამაზია;
გალმა სერში ვაჩაგი, არ ხარ ფენა ქოჩეგი.
გამოქცევენა თუ გინდა, გამომინთე ლაჩაქი.
დავლათის ახალ გზაში, დარჩა არაბა გზაში,
დონეგჩი რომ იქნები, დარჩები შუა გზაში.
ე რა მე ბალი მინდა, გრიალო წყალი მინდა,
ნუ მიყურებ, ბაკლავ, ჩემ ანას ზალი უნდა...

— თულანაჭირავი მყავს თეთრაკეთ. ლამაზი ბაკალა არი, ლისეში ერთაი ცკითხულობთ.

— ესა ხოლულია, სათარი, შეშებ დააცურებენ აქედამ.

— დასამობში არიან თურმანჩუები.

— შარაბსა არა და რაქსა ვსუამთ. ჩემ ქორნილზე მოდით, რაქის სმა იქნება, სამა — სიმღერა იქნება...

— შარაბსა დასამობში კულას აკეთებდენ... ჭურები ჰალა არი, შარაბი არი ანლაც შიგან ბევრი... არ მიშენჯავს, მეშინია, გადავლილი არ იყოს, უხსენებლის არ იყოს...

— სამები ბევრი არი: ღუზხორომი, ბაზგირული ყადდი, ათაბარი, კაჭიკა, სარი ჩიჩევი...

— თულანაჭირავის სიმღერები ბევრი არი. არ მომგონდა ქი, გითხრა:

სახლ უკნედამ საშეშე, მე შენზენა გავლემდე,
დიგიქორდეს თულალები, ტყვილ ღუნჯაზე მომჩეჩე...

— ბევრი არი ამსოდ სიმღერები, მომგონდება, დიგინერავ და გახდენ კელში ვინმეს საპესით.

საუბრობდნენ მეთინ ოზნანაშვილი და ალი ყურძენაძე (ილდირიმ).

ჩიხორი

— ველიაშვილი ვარ, რიზა არი ჩემი სახელი, ახალი სოფალია ილდირიმ, გადაგუარქვა ჰუქუმათმა გუარები, ჰამა ესკი სულალე ყუელამ იცის.

— რავი ხარ? გურჯისტანში სავამია კიდო. აბაზები ჩხუნტობენ?

— ჩიხორის მაჰალეები: თეთრაკეთი, ლიბანი, არდიანმინდა, პანა ჩიხორი, აგარა, ბერიფი, გიგიეთი, ზეგანი, სონალი...

— გერების სახელები: თუთი ღელე, გაღმა ყანა, საზგურთი, ფერდები (საზოვრები ესე), სერი ყანა, ბურულთი, ფელო კარები, დიდახო, გორიელი, თხინაღელე, ზეგანი, ჭალები, ქარაფათი, ხოსგურთი, ასუები, ფუქნარა, ზეგნი ასუები, ზეგნი ღელე, ქუბათაზირი, ოჭივარა, კოლოტიკარი, ბალთკვეღელე, პეტრი ყანა, თოკი სერი, დიდღელე... ჩიხორის საქონელი დავა უსტამისის იაილაზე. ამ თის გერები: მინდორი, საბუზარა, სამალავათი, სამადიდლო, ჯეირან ავაზანი, სჯადი, სომლინუერი, იფხრანა, სანდალონუერი, საბურთია...

— ჩიხორში არიან ონბაშოლლები, ჩოლოყაშვილები, ნითელაზებები... ველიაშვილები, კვიტაშვილები.

— ჩიხორი, ლიბანი, ჭედლური, თეთრაკეთი, არდიანმინდა ერთ კეობაშია, იქით თეებია.

— მამანელისი ზუელი სახელია, ახალი — დავუზ ქრძ. ეს სოფელი შავმეთშია, იმერკევი არ არი.

— ანავლიდი ისე, ლამაზათ, რომე მეც მომინდა, ვიკითხო-მეთქი.

— ამეზღამ აქ დარჩით, ჩუენსა ვილაპარაკოთ.

— რაზე ვერნა დაგაყენოთ, და? ყოჯა სახლი მაქ, ვერ უყურებთ? ქუედა ყათში მექტებია, ზედა ყათში ჩემი სახლია, დასანოლი ფერი ბეური მაქ.

— თქუენ რომ დიგინახავთ, დაჰა კაი ვხდებით.

— დარჩით ამეზღამ აქა... ხუალე აქაც გათენდება...

საუბრობდნენ რიზა ველიაშვილი და მეველუდ კვიტაშვილი.

თეთრაკეთი

— თეთრაკეთი ოზდახუთი კუამლი ვართ, სულ გურჯები.

— ასე ქესადამ, ახლოდამ ჩამეგინეთ, არაბას გზა იმფო შორედამ უხვევს... ეს ჩემი ბადიშია, მე მახლავს, ჰამა ახლა თქუენთან წამოსლას ჰევესობს, არაბათ სოფელში ასლა მუუნდა...

— ჩუენა ერთმანების ხისიმი ვართ, ერთი სისხლის, ერთი დილის ინსნები ვართ.

— სანა ნახვიდეთ, დაღამდა, დარჩით აქა, აბა არ დაგაყენებთ?!

— ესა მახრიეთია, ჩიხორის მაჰალე. რიზაი აქევერია.

— ქომოდამ წაი, წიღია ესა... ჩიხორული ღელე. ლარჭები თამაშობენ, ექცევიან... რაგუარ დასველებულან, ხედავ?!

— ესაც თეთრაკეთის მაჰალეა, ვარდიყანა.

— აქა ერთი ფენა ხასი წყალია, წყარო, გრიალო წყალი. ზაფხულში ჭელ ვერ ჩაჰყოფ, ჩივთათ გამოდის. იმის იქითამ გადაჰყვები, სინქოთური წყაროა. მემრე, ონდანსორა, არდიანმინდა მაჰალეა, ნაგუთი, კოტათი (ჰავადარი ადგილია), ნაფურნევი იაილა არი.

— ზაფხულში, მარიობას დადგომიხან, ბადრამი გუაქ, მარიობა. თაზე წავალთ, მუზიკას დუუკრავთ. გენჯები ისამებენ. ვიცით ხორომი, ქურთბალი, დუზხორომი, ათაბარი, დელიხორომი, ლორქე, ჯემოი, დუზბარი, ზურნახორომი, ხოშბილეზუგი...

— რაზე არნა გითხრა, ჯანუმ, ხომ გონჯათ არ გინდა ესენი?!

— ამელამ აქ ვიყენეთ. მევეაროთ და ვისამოთ გათენებაამდე...

— ეს ლარი წყლისა არი, მოსარწყავი წყალი მუა, საქონლის სასმელი წყალია ესა, დელის წყალი. ჩუენა წყაროს წყალსა წყუამთ მარტივი.

— ამასა ტანტრაბა ქვია, ესაც ლობეა, ლარჭები არ გადავარდნო, იმისთვინ

გაკეთებული. კარკ დარში ლოგინებ გადავაფენთ ზედან, გაქაროსო, ვიტყვი; ქანდარასაც ვეტყვი ამასა, ლობესა.

- დედე ამ ერთკელი კარგათ არ არი. ამელიათი გახდა და ველარ გამომჯობინდა.
- ესა მოშომდაი არი. ხაპსა მოშომდას ვეტყვი აქა.
- მევედა აქორდენოფი, მევედა! დაეკრომიოთ ახლა და ვისეიროთ.
- ნამასახა იმან ჩუენი საქონელი.
- ქალი და ღარჭები აქ მყავან, ახლანა ნავასხა ისტანბულ.
- დაპა კაი იაილები გუაქ, ჩიხისკვეური იაილა, უსტამისის იაილა...
- თივასა ქორში ვინახავთ. დუუკეთებიან ქორები ყუელასა, ზვინებიც გუაქ...
- სერზე კი არია, ჩიხორული ზეგანია...
- მაჭიხლელები სხუა არიან, ჩუენი და მათი ლაპარიკი ერთმანებ დაპა არ ასდევს,

ცოტა ადრია.

- ზუელი არ ვიცი ქი, რა გითხრა?!
- თივები ბეერი ვარდიყანას ქვეუავს... გათოვლდამი, იქ ჩავდივართ, ზამთარ იქ ვართ, აქ ზორ ქარი იცის...

— ჩემი ერთი ღარჭი დადის ლისეში...

— ჩემი ბაკალა ქომო სოფელშია...

— გურჯისტანში პელებთ მინდა წასლა, პამა ვინ წიგიყანს?! ჩეთინია იქ წასვლაო, ამბობენ.

— ეფუი ხნისა ვარ, დაბებრდი...

— თელი ვიცი, გურჯიჯაც, თურქჩაც, ისაც ვიცი, ისაც ვიცი...

— ასკრობას ვუცდი... ასკრობას რომ მავარჩენ, ბათუმნა წამოვდე, იქნა დავრჩე, მე იქნა დავსახლდე...

— ამელამ აქ დარჩით, დაგაყენებთ, მოგიართ. ერთ ღამე ხის ზირშიაც გათენდება, გახლთ ჩუენი მოსაფირი...

— ჩუნა, ხოჯიები, ექვს თუნა ნავასახან ბათუმის ჯამეში, სირით. როდი მომიწევს, როდი იქნება, არ ვიცი.

— აქევრობას არ მეინონავთ თქუნა!

— აბა გამშვიდობოს ღმერთმა, შვიდობის გზა მოქცეს...

საუბრობდა ალი ნულოშვილი.

უსტამისი

— ნათოშვილი ვარ, ესკი სულალე ეს არი... ახრანები გურჯისტანში გუეყოლის ბელქი, პამა ჯერ არ გვინახავს.

— ერთ თანე აქევრი ღარჭი ბათუმ დარჩომილა თხუთმეტი წელინადი. გურჯი გოგოზე თუალი დარჩენია.

— კვირე დღეს რომ აქ იყოთ, დაპა კაი იქნება. კვირეს სერბესი ვარ, საქმეზე არ ვარ და წამულ თქუნთან ერთათ, მაგარუნიებ აქევრობასა.

— შავშეთის მერქეში ვსაქმობ, არაბას ვასაქმებ... სოფლობიდამ აქ მოდიან, შავშეთ... ალიშვერიშ იჯებიან...

— სათელელის გაღმა სოფელი მორღელია.

— კვირეს ჩარში მოვლენ ხალხი. მამინ ნახავ სოფლობიდამ მოსულებსა.

— შავშეთ ილჩეში სულ გურჯი ყოფილან, პამა ზამანუნდა ზოგსა გურჯიჯა დავინყინა და თურქი გახდომილან. გურჯიჯა ლაპარაკი ბევრ სოფელში ახლაც იცინა. ბაზგირეთი, ზაქიეთი, თეთრაკეთი, კვენრული, დაბა, ზიოსი, ჩიხორი, ქოქლიეთი, შოლტისკევი, ბზათა, ივეთი, დიობანი, უბე, წეთილეთი, სვირევანი, წყალსიმერი, კოკლევი,

მაჩხატეთი, აგარა, მანატბა... თლათ გურჯია...

— არი წეფთა, ხანები, შერთული. ორი ლელე ერევა ერთმანეთ და შერთული იმი ბარობაი ქვია.

— იქით ველარ გახუალთ, გზა ყაფალია, ლალუმი ვარდება, ქუებ იქნევს.

— აბა, გამშვიდობის ღმერთმა, კიდვენ დაგვანახვისოს ერთმანები.

საუბრობდა ალი ნათოშვილი.

კეწრული

— კეწრული ბითევი გურჯია. ჩუენი მაჰალეა მიქელყმაზე. მეაც მიქელაზე ვარ...

— სოფელი თურმანიზე არი ჰელებეთ, ჰამა ახლა ყარაბაში ქვია. კეწრულშიც არიან თურმანიზიები. ესა ალი თურმანიზეა კეწრულიდამ.

— კეწრულში არი მეგრელი, ფანჩიზე, დონაზე, ქოროლლები, მიქელაზე, დავლაზე, ფუტკარიზე, მოსიზე...

— გერების სახელებიც არი: გუერდაი, სხანარი, ჩაკიდულო, ნაჭიბოლო, ნაგუთნი, სავლინე, ნაოსპარი... ნატუსალაი, ნაქილისავი, სარიკალა, თეთრობი თავი, ციალეთი, ფერდათი, შარაკათი...

— აქა ზუელათი მეგერ ერმენები იყდენ... ამათ მიწაში ჩადებული ფული დარჩენ, ალთუნი. ეს ალთუნი ახლა ფენა ზვირი არი. გზიები რომე გაჰყავან, დოზერი რომე ფუნგავს მიწასა, თითო-ოროლი თანე ხასი ალთუნი ამოდის მიწიდან... შუფელი ალაგები ვიცით. ყალეებში, ქილისებში, ტუარებში არიო, ასე იტყვიან... საყდრები არი. საყდარში ოქროაო, ამბობენ. ზოგნი პოენილობენ ჰა!... ეს ერმენები ზოგი ამერიკას წასულა, ზოგი ალმანისს, ზოგი ქანადას. ახლა თურისთიქ, მოდიან, პოენილობენ ოქროსა და მიდიან... ჭელიდან ქი საქონელი წავა, რაღანა ქნა?... გურჯები იყვენ აქა ჩამოსული. იმათ ვთხუევით ალთუნის საზებნელი მაქინაი. აქნობამდი ხებერინა ყოფილიყო, საზებნელინა მოეტანა ერთსა... ჰელე ვუცდით ქი და არ ჩანს... ერთმა მეიტანა, ჰამა ოქროზე და ფახირზე ადნი ყვირის, ვერ არიგავს ოქროსა და ფახირსა. საზებნელმა ენ ქომოდანნა მონახოს, ოთხ მეთროზე შიგანანა იპოს ალთუნი.

— ერთ თქუენებურსა ჰუდელზე ალთუნის გადმოტანა დონებია მეგომ. ეასალია და გადმოტანა! ბებექი გუუსხნია და შიგან ოუმსია ალთუნი. სხუა ბებექებიც ქონია. ბებექები გაყიდვიხან შეცლია, დანლიში უქნია და ვინცხათინ ალთუნიანი ბებექი მუყიდავს. ოუშენებია კაცი. ხმა გავარდა, ბებექებში ალთუნები აქუან გურჯებსაო. ახლა ჩუენებურები ბებექ იღებენ სულა მაგისთინ, ჰამა ალთუნები ველარ უპოენიან იმ ბებექებშიგან.

— ზამანშიდა კეწრულში ზენგინი ხალხი ყოფილან. იტყოდენ რაშლები, კაც იმგუარი თეშქილათი ქონიაო, რომე თეებიდამ ბორებით ბარის სახლში ზე ჩამოდიოდაო, იმგუარ ბევრი სური, თხა-მცხუარი, საქონელი ყოლია თაზე გარეკილიო.

— ზემოთებში ბევრი ქართულები არიან. ერმენები აღარ არიან.

— ხიმშიაშვილი ბებეტი აქ აღარ არიან. ჰუქუმათმა ისენი შიგან თურქიეში გადამოსახლა... ფიქრი ბეგის შვილი იყო, ხიმშიაშვილი, ახლა ანკარას არი... უკნედამ არ ვილაპარაკებ, პირზე გეტყვი, არ ისაქმებდენ მეგემ ბებეტი, სულ ხალხსა ასაქმებდენ და იმა ჭამდენ... ამი ბარობაი გადამოსახლა ჰუქუმათმა ისენი დიდ შეპერებში.

— გეყურება, გურჯისტანში საუაშიაო. ზალუან გვებრალვის გურჯისტანი. გენჯებმა დეიფომანეს, ჩუენ საქართუელოსა დევეშველენთო. ჰამა მარობაში თურქიესაც უუტყდა ქურთი... იქ შიგან ბომბავს... საქმე ფინთობაზე გავაო, ბახალომ რას იქმენ.

— ამვზამდ თუ მობრუნდეთ, ჩემთან ვილაპარაკოთ. სადიქ ჩელიქსა ტელეფონი უზამეთ, ის მიპოვს, მუალ და გისაბებ.

შოლტიკევი

— ჩემი ზუელი გუარი შავიშვილია, ახალი — ყარაქსარა. ახალი გუარი გამოვდა 1930-1935 წლებში. ყარაჯოლი ინერებოდა ადრე, გურჯიჯა — შავიშვილი. ამ გუარის ხალხი შოლტიკევი არიან, რაბათაც არიან, თოყათის ქაზაშიც არიან, ნიქსარ სოფელში, აქედამ გადამოსახლებული. თოყათი ქალაქია, ანკარა-ჩორუმზე ახლათ. შოლტიკევი ჩუენ ადგილსა ქვია სომეხეთი. ზუელათ ერთი სომეხი მოსულა, დამუდარა აქა და იმიტომ ქვია ასე. აქ სხუანიც არიან. ჩუენი მეზობლები არიან: ხვალეინთი, სომეხეთი, ქურდიკეთი, ბათიენთი, ხოჯეინთი, თათუენთი, მიქელეთი. ეს არი ხალხის ზუელი გუარი. ყუულა ესენი ათ-ათი მოსახლე მაინც არი. სამოზდათი კუამლი მაინც არიან. სოფელში ჩამოდის შოლტიკევის ღელე, ჩამოდის სარიჩაერის მთებიდამ. რუეები გაკეთებულა. რუ გამოდის იქა. რუს გუერდში გზა არის. ერთი საათის გზა იქნება. ეკრება მიერე წყლებიც. ყანებ-ჭალებ იმით ვრწყავთ. ჩუენ სახლის ქომოდამ რუ გამოდის; იმას ვეცყვით ნარეულა რუს. გეეზდი-დეეზადე ასე ვიცი. ზემოთაც არი. იმას კორტხ რუ ქვია. იქით საზუარ ადგილი არი. იქა გეედოდით, დავუდბოდით.

კლდეკარი გასავლელი ადგილია. ამ კლდეზე დავედბოდით, საქონელ გავედენიდი თიოელაზირი. დიდი ადგილია. ზემოთ კლდეები წარმოდგენილი. მუზა ტყე არი, თივაც არი... საქონელი ბრუნეედენ, თავიდალაი მიეკრიფოდენ და წამოვდოდენ კლდეკარისკენ. ჩუენც ავდგებოდით, მივდოდით სახლში. ამ ადგილი გამოსვლისთვინ გეგეველონა ქარისანოლთი, მერე შავი კლდე, შავი კლდე ზირი, ნაფუზრები. გეედოდით იქითა სერ. იქითა სერიდამ სახლში მივიდოდით. ჩუენი საქონელიც დაბინავდებოდენ სალაშო ზან.

— ჩუენი ჭალეის სახელებია: დარიჯები, ნაკორდალი, ნაფუზარი, ნიგოზირაი, გაღმა ყანაი, ბერქედაი, ქედქედი, ზომობიყანა, კილასახოთი, კოთელთი, ნაჯუარევი, ნევიქელი, თოვლართი...

— შოლტიკევის მთა არი. მთის ადგილებია: გვირგვინი, იანარაი, ქარისანოლთი, ქარაფაი, ბურღნავლი, ქალიწყარო, ფიქალთი, ურჩხთი წყარო, კილასახორთის წყარო. სოფელში ახლაც ქართულათ ლაპარაკობენ. ყუელაფერი ქართულათ არი.

— აღდებოდამ ახოთობა მახსოვს. იაილების ქომოთ ჭალეები გუაქ — თოვლართი. ზაფხულში, მარიობის თუეში, ევიდოდით, ჭალას მოვთიბევდით, იქვენაი გავაქმობდით. ქორები გექონდა იქა და შევდგმობდით თივას. ზაფხულში გზა რომ არ იყო არაბასი, ზამთარში თოვლის გზას გავტეხდით, გავაკეთებდით გზას. გამთიადიხან ავდგებოდით. იყო ფეკდაფეკ სამი საათის გზა. გამთიადიხან სადილს ვსჭამდით. ბუზარში კეციდამ ანეილებდა ანაი კეცის ჭადს. კეცი დაბურული იქნებოდა, ბილათ შეინახოსო. დომორგამი ჩავეპყრიდით. შუშის კოვზით ჩქარ-ჩქარა ვსჭამდით.

მემრე ჩეელოდა ბაბოი ახოროში, კარ გამუშუებდა ერთს. ცალმარკილაში კარს ჩავაბემდით, ნევიდოდით მთაში. გავდიოდით სოფლიდამ შორს. ახალი დილა გამორჩნდებოდა. გავხედევდით, რომ ყუელა სოფლიერი გამოსულა ცალმარკილათი, დამსკრივებულან, მოდიან. ევიდოდით ნაჯუარევიში, მზე მააჭიხებდა. რუ-რუ გეევიარდით, ევიდოდით თოვლართში, ქორების კარზე მივადგებოდით. შუშიდამ გაკეთებულ კლიტეს ამეველებდით. გავადებდით ქორსა. შიგნიდამ ხორომ თივას (თითო ხორომს) გამეველებდით, ცალმარკილაზე დავანყობდით. ჭვირთი რომ დამთავრდებოდა (ას ხორომსა დამუადგემდით ერთ მარკილზე), საბელით გავკოჭევდით კარქა. საბელი თხის ბალნიდამ გაკეთებულა, დაგრეხილი. ბარში ჩამოსლისთვინ გზაში ჩავდგებოდით, თელი სოფლიერი. მღერით, ყვირილით წამოვდოდით. მე მაშინ ვიქნებოდი შუიდი-რვა წლისა. მე უკნედამ გამევეკიდებოდი, თივაზე დავედბოდით. რომ ჩამოვდოდით ბარში, ის ქალამნები

დასველებული იქნებოდა, ფეცი სველი. სახში რომ შევიდოდით, გაბულებული სობა იქნებოდა. ახლოს გვეიხდიდით ქალამნებ-ნინდებ, გავთბებოდით, ჭახე დოს ვსუემდით. ეს მახსოვს ყუელაზე კარქა. ამას ახოთობა ქვია.

ერთიც, საქონელ რომ ვაზუებდით ბარში, ის მახსოვს. ვიყავი ხუთი-ექვსი წლისა. ნევიყუანდი მეზობლებით საქონელს. კლდეკარში გვეიდოდით. გავდევნიდით საქონელს კლდეკარში. საღამომდე ჩუენი დიდუანი, ტადოს ვეცყოდით დიდუან ლარჭებსა, თამაშობდენ, ექცეოდენ. ნახშირს გამეილებდენ, ცეცხლს რომ დავანთებდით. ამ ნახშირებით, ლვიორით, დადებენ ქუაზე, ზედან დააჯუტებდენ. ზედან კიდო ერთ ქუასაც დადებდენ, დაარტყემდენ და ჯმას აზღუედა, გამეილებდა. მემრე სიმღერებ იმღერებდენ გოგოები, ბიჭები... თულანაჭირავი სიმღერები არი. გოგოები ბიჭებსა უმღერიან, ბიჭები — გოგოებსა.

— თაზე ნასლის დრო რომ მოვიდოდა, ბოლო დღე დილაზე სოფელში მოვპკრეფდით ერბოს, კუერცხს, ხორბალის (ბუღდის) ფქვილს, სიმინდს. გვეიდოდით იმ კლდეკარში, საჭმელს გაავკეთდით, სიმინდს მოვხარშევდით, წანდისს ვჭამდით. წანდითი მოხარშული სიმინდია, მარილით. გამუაყებოდით ბიშს, კუერცხს მოვხარშევდით, ქეიფობით ვსჭამდით. მეორე დღე დილაზე ავდებოდით, საქონელ თაზე ნევიყუანდით. თაზე ნასლას ვებნოდით ამასა.

— პირველი სკოლა წყალსიმერ მივიღე. ზუელათ იქ იყო სკოლა მარტო. ბზათადამ, შოლტიკევიდამ, აგარიდამ, ნეთილეთიდამ, კოკლევიდამ აქ დადიოდენ. პირველათ თურქული არ ვიცოდით. სინეფში ერთი გუნდი იყო ლარჭებისა. ამ გუნდის საქმე იყო, ვინცხაი ქართულათ დეილაპარაკებს, დანერეუდა და სკოლის მუდირს ეტყოდა. ამოვდოდენ მულელიმები — მასწავლებლები სოფელში და ეტყოდენ სახში: — არ ელაპარაკოთ ქართულათ, თურქული ვერნა დავასწავლოთო. ასე ნელ-ნელ ავინწყებიებდენ ჩუენ ხალხსა ქართულს. გენჯებმა ზოლ აღარ იცან.

— მე ახლა ორმოზბდათში წლისა ვარ, ისმაილ ოსმანის ძე ყარა (შავიშვილი). ცოლიც გურჯი მყავს, მაჩხატიელი ხატიჯე სარაჩი (მიღმაზე). ჩუენ ქართული კარქა ვიცით, მარა ჩუენი შვილებმა ჰამანქი არ იცან. ზაფხულობით სოფელში ვაგზავნი შვილებსა; ბელქი გატეხონ გურჯიჯაო, ვამბობთ.

— მაშინ ფეჭდაფეჭ დევდოდით სკოლაში; ახლა ადუმი ვეღარ გვიქნია ფეკით, არაბას შევეჩვიეთ. კოკლევიდამ საში საათის გზა იყო წყალსიმერი და მაინც დევდოდენ ლარჭები.

* * *

კაი ვერ იყვენ ერთმანეთში აგარლები და შოლტიკეველები. აგარლები ასულან ახოთქედზე და დუუზახნიან შოლტიკეველებისთინ:

— შოლტიკეველებო, კარში გამოით, ვინმე ნუ დარჩება შიგან, ახალი ამბავინა გაგაგნებოთო. — მათაც დოუყვირიან ქი:

— ყუელაი გამუელით, ერთი ავათყოფი ნენეი დარჩა შინაო.

— ისაც გამეყუანეთ, იმანაც გეიგონოსო, — უთქუამან აგარლებსა.

ნენეიც სალაჯათი გამოუყუანან. ოთხი კაცი იჭირავს, ამ ნენემაც გეიგონოსო... ბახალუმ რანა გვითხრასო, უცდიან შოლტიკეველები.

აგარელმა ერთმა დეიზახა:

— შოლტიკეველებო, ლვიორში შველული ხახვი რომ დეინრუნუნეფსო, მიხვდით ქი, შენვილაო, გამეიღვეით ცეცხლიდამო.

შოლტიკეველებს ხახვიჭამლებს უზახიან. ზალიან იციან შენვილი ხახვის ჭამა.

ისინიც გაპერსიანებულან, ნენეი გოუგდიან ზირში, ავათყოფი ნენეი, დასხრეკიან უკან. იმათ. ჩამოსულან აგარას. იგზე ერთი ადგილია, აბაშეთი. იქ არი აბაშეთი ლელე.

იქ იყო ბუჭული ნისქელი. ნისქელში ერთი ბერი კაცი იყო შიგან, ნისქელობა ქონდა. ოუნევიან ისეთურაი ქუსკებით ნისქელი. ნოუღიან შოლტიკევი. გოდოუტანიან შოლტიკევი. გოდოუტანიან შოლტიკევი ზემოთ, სამნათიოში, დუზი ყანაა. იგზე დოდუგამან. ბერიც შიგან ყოფილა. ჰამა იმ ბერზე ამბობენ შოლტიკეველები, ახალი დოდოფალი იყო.

— ახალი დოდოფალი ნისქელში ნაეა? — არა, ხომ?

— აგარლებსა დოხუზაბურღალი დორუქვამან შოლტიკეველებისთვინ, ერთი ყაბურღა მეტი აქუნაო, იმითომ ნეიდეს ბუჭული უდუღუნგრეველიო.

გუღღიან ბუჭულას კარი შოლტიკეველებსა, გამოსულა ბერი.

შოლტიკეველებსა ერთი გოგო გოუთხოვებთან აგარას. არ შეუნახვან, გამოსულან ღამეში და უკან ნოუყუნან.

* * *

ვირი გადაგორებულა თაზე, ახლა იმისი ხებერი!

თაზე ყოფილა ერთი ნენეი. იმისი დედეი ასულა თაზე ვირით. ჩხოკობა ყოფილა, ნასლა-მოსლის დრო. დედეი უკან დაბრუნებულა ვირის ერთათ. მემთვერებსა უთქუამან ქი: — მე ერთი კოლოფაი ნიმიდე!

მიერეს უთქუამს: მე ერთი სითილა (ფახირიღამ გაკეთებული, კოლოფას გავს) ნიმიდე!

ვირი ზოლ ჩაუჭყირთავან. დედეი ნამოსულა სოფლისკენ. გამოსულა კაპანში. ერთი მუტრუკი პყოლია ვირსა. მეგრემ ნინ-უკან გარბის. კაპანი რომ არი, ზემოდამ მოსულა მუტრუკი, მოწუნონა დედას. რომ ასე მოსულა, ჭვირთები გადანეველა, ვირი გაგორებულა კაპანში. მუტრუკი დამრჩალა ცოცხალი. ამისთვინ გამოთქმულა ვირის დესტანი. სულს გამოურქმევია ეს დესტანი. გამოთქმელს დიობნელებმა მიცეს ერთი ოყა თუთუნი. იმათთვინ კარქს ამბობს: „დიობან მიღეთი ქიბარდურ, ნაზუქ, ონლარა, იაქუშტურსამ შანუბა იაზუქ“. მაჩხატეთური დესტანგი სულოი შოლტიკეველებზე ბევრჯელ ამბობს: „დედილარ ეშვი შოლტიკევილარ“, „შეჭამეს შოლტიკეველებმა ვირიო“. სულო დედეს, გამოთქმელსა, ღალაბი „ფოთოი“ რქმევია. ჩასულა შოლტიკევი. ბაღვებსა დოუნახვან და „ფოთო“-ი, „ფოთო“-ი უყვირიან. სოფლის თავზე ასლამდინ თელი ბალვი მოყრილან, თელი მიყვებთან უკან. გახუიანებულა სულო დედეი. სოფლის თავზე ასულა, ქალები უდომილან. ისინიც მეგემ იცინიან ამ კაცზე. კაცმაც დეინახა ამათი სიცილი, მობრუნდა უკან და იმ ბაღვებ დედებზე შიაგინა. იმაზე გამოურქმევია ეს დესტანი.

* * *

მაჭარულში მოუყუნან დოდოფალი. ზამანი გასულა, ჰამა რზალი ოდიდამ კარში არ გამოდის. მეგემ ბერ-დედაბერ უთქმინან-ქი, რა ზორ გამეყყუნათ კარშიო. დამუდარან ცეცხლიპირ და უფიქრიან... უთქმინან ქი, ავსნიოთ ცოცხი, დაგუა დეენყოთ. ვიკიდნეთ... ცოცხი შენ მე ამართვი, მე შენ აგართვამ. — მე დაგვი! — მე დაგვიო. — ვიკიდნეთ ასეო... ისიც გეიგონებს, გამუა და დაგვის თავითო.

გამოსულან და ისე უქნიან.

იკიდებთან ქი: — მე დაგვაგო, მე დაგვაგოო. რზალსაც გოუგონია, გამოსულა და უთქუამს ქი: — ნუ იკიდებთ, ერთ დღე ერთმა დაგავეთ, ერთ დღე ერთმაო. კიდენ შესულა შიგან.

* * *

ერთ აჭარულსა დალი უყიდია. მიაქ აჭარას. გზაში ცხენსა მომშეენია. ცხენიღამ ჭვირთი ჩამოუღია, ბზემი დოუღვია, გოუფენია, გაქმესო. ცხენიც ზოვს. თავითაც შინელი ნამოუღვია თავის მკარზე და მიწოლილა, დოუზინია. ეფეი მემრე გამოუღვიზნია ქი, დალი დაკარგულა, კროჭმი აღარ დარჩენილა. ამდგარა, ცხენისთვინ შოუხედია ქი, ცხენი

თავ იქნავს. ცხენსა ბუზები დასევია სიცხეში... უკითხავს:

— ცხენო, დალი შენ შეჭამე?!

ცხენი ისვენ იქნავს თავსა.

— ცხენო, დალი შენ შემიჭამე, მეცნა შემჭამოო, იქნავ თავსაო?! კიდევ თავ უქნავს ცხენი: — სირა შენზე მოიდაო!

კაცსა ამოუღია ტაბანჩა და უსროლია კოროპინზე. მოუკლავს ცხენი. ცარიელი კროჭი ნოულია და გოუვლია-ნასულა.

* * *

ერთი ლაზისა ზროხა ავთ გამქდარა. ეეტრინართან ნაყუანისთინ გამოუყუანია ახორიდამ და მიჰყავს. მეზობლის კარზე მისულა. შიგანას დოუზახნია: — რა დეგემართა, სად მიჰყავს მეგ ზროხაო.

— ავთ არი, ჰექიმთან მიმყავსო.

— ჰექიმი რა არი, მე იმაზე კარგად მივბთები, რა სჭირსო. მააბრუნე, ჩამოი ეზოშიო.

მისულა ზროხასთან ახლო ეს მეზობელი. პირი ოუფჩინებია ზროხისთინ.

— შენაც კუდიდამ ასნიე და მაქედამ გამომიხედე, მხედავ თუ არაო. — უთქუამს ზროხის პატრონისთინ.

იმას უპასუხნია: — აქედამ ვერ გხედავო.

მამინ უთქუამს: — ნენწული გადაბმულა, დაკოჭილა და იმიტომ ვერ მხედავო. ზროხა ახლავენ დეიკლასნაო.

ასე მიმხდარა ზროხის ავადევლობასა.

* * *

ერთ ცოლ-ქმარსა ღარჭი ჰყოლია პატარა. ქალსა უთქუამს კაცისთინ: — ერთი რაცა მენწული ეიყუანევი ქი, ბალვსა რზე მივართვა.

გასულა კაცი სოფელში, ოუყვანია თხა, მარა ზუზუებში არ შეუხედავს. მოუყუანია სახლში. ქალმა დაჟდეს და მონწულოსნა. გოუხედავს ქი — ბოტი! ჴელი მოუღვია ქი, ყუერები ზუზუების მაგივრათ. ქალს დოუყვირია:

— ვაიმე, რა ეგიყუანია, კაცოო, ვაციაო!

— გვაუხდუროს და ისტარ ვაცი იყოს, ისტარ ვაცმანცური, მიწნუელოს და მიწნკანტუროსო. — უთქუამს კაცსა.

* * *

ერთ კაცს დოუთესავს მარილი, ამოვდესო. ერთ თუე დოუცდია. არ ამოსულა. მისულა და დიდ კაცისთინ უკითხავს: — მარილი დაეთესე და რათ არ ამოიდაო? იმასაც უთქუამს ქი: — ყანაში თუ ბუზები არიან, მაგათ შეჭმულიაო.

მეორეჯელ დოუთესავს. ყანას უდგება, ბუზებს აღარ უნდა შეევაჭამოო. თოფით უდგება. მიორე მეზობელიც თოფით გამოსულა, მარტივი არ იყოსო.

ახლა ბუზებ რომ კლენ, ერთი თანე ბუზი დამთესველის შუბლზე დამყდარა. მივერე კაც დოუნახავს, დეუზახნია: — არ გექეანო, შუბლზე ბუზი დამყდარა, და აქედამ მეგა მოკლანდაო.

თოფი დოუჭირავს კაცისთინ, ბუზი გაქცეველა, კაცი მოუკლავს. მეგრე მისულა, ერთი კდარი ბუზი ოუნწევია და უთქუამს:

— არაფერია, ერთი თქუენიდამ წასულა, ერთი ჩუენიდამო.

* * *

ერთ ლაზსა გერმანიაში წასლიბან თხა წაუყუანია. ქალსა უთქუამს, თხა ქვჭირვიაო. თხის გაყვანა დასალია ჰუდუდზე. ზაღლის გაყვანა იქნება. ტაქსის უკანა ბაგაჟში

ჩოუღვია. გერმანელს ჰუდუღზე ოუხდია, შინჯავს არაბასა; დოუნახავს თხა.

— რა არი ესაო. — უკითხავს.

— ეს ზალღიაო.

— რა სოღ ზალღია, ქიები აქო.

— მე ზალღის საქმეში არ გევერევი. უნდა მეიბას ქიებოო. ნოუყუანია გერმანიაში თხა ზალღის ნითეში.

* * *

— რაგორ ხართ ნენეითო? — უკითხავან ერთისთვინ.

— ისე კარგად ვართ, რომ გუშინდელ ნარტყამ ადგილზე დღეს აღარ მარტყამს, არ ეტკინოსო. — უთქუამს მასაც.

* * *

დიდი ზამთარი იცის იმერტვე. ჩემი ემოი ერთ დღე კარაპანში დამჟედარა. თოვლი ექესი-შუიდი მეტრო მოსულა, სახლი-კარი ამსიღია. ჟდას და, სული შენუხებულღია, დრო გავარუნეოო, ეროით თღის შემას. კოუზი ან ციცხვინა გააკეთოს. ზიგარას რომ სუამს, დაღეღი აქ.

ზუელათ მახრუკას ვთესეღდით და ავმობდენ მაგის ფოთღებ. ზიგარას ვეტყვიოთ. არა მეზობელსა არა აქ. არც მას აქ. მამალი გამოიღა ახორიღამ, გეღდა ერთ მხარეზე, დეინყო ყვიღი. მამალსა შეხეღა ემომა... თღის შემას, დეიყვიღა — შეხეღა, დეიყვიღა — შეხეღა. ზიგარაზე შენუხეღღია.

გაპკრა ქიბრიოთი, ეენთო, ზიგარაი არ არი. მამალმა კიღონ დეიყვიღა. ნამაავღო ნაკოღი შემსისა და გამეესხრიკა მამალსა. მამალი ქუნგში, თოვღში მირბის. უკანეღამაც ეს მისდღევს. ნაკოღსა იქნეღვს, მამალინა მოკღას.

შვიღმა დეინახა, რომ ბაბოი მამალ ესხრიკეღა, მოკღასნა. რა ვენაო, დეიფიქრა, ემოს დუუზახხოო, ბაბოი ვალემდესნაო... მეიგონა:

— თუთუნი მომაქ, ბაბოეო, ზიგარაი მომაქო, იყვირა და გეიქცა ბაბოსკენ.

ეს რომ გეიგონა, შედგა, კარგა ამეიღო სული:

— რას ვესხრიკები მამალსა, ამა რა სუჩი აქო, — დეიფიქრა.

ზიგარაი რომ გეიგონა, მამინ მოღდა ტკუაში.

— ოღან, მეგ ზიგარაი მეიტანე, ტკუა მომიღდეს თაეშიო, — დოუზახა შვიღს.

* * *

აჭარიღამ ჩამოსულა იმერტვე ზუელათ ერთი დეღეი. დუუღდევს თარჰანა შორეღა. არ უნდა ტამა.

— კეღები დეღბანოო, — ადგა სუფრიღამ.

მიორე მოსაფირი, ისაც აჭარელი, ხეღავს, რომ სუფრაზე, იგზე, რაცხა ნითეღი, ლამაზი დღია, სვირინჯი. მეგემ არ იცის, რა არი. მოუქმეჩია, დანღია პირი. შორეღა შუუტამია. თუღლებიღამ ნინწღები მოღის.

აჭარელმა დეღემ, პირვეღმა მოსაფირმა კითხა: — რა არიო?

— რაცხა არი, დეღებმარეღა შორეი შეტამიო.

დეღესაც შოუტამია და უთქუამს: — ამ შორეისთვინ დღებარა მოუნყვიან, თვარემ ისე არ შეიჭმებოღაო.

* * *

დიობნელ კაცსა ჩემ ემოთვინ უთქუამს, თაზე მიეღოდენ მეგემ. მაჭიხელნდა გეიარონ.

— სიხე, იქ არ გეინდა საგზღი ნაღებოო. ტოგ, შენო, მაჭიხელ დიდი კაცი მყავს, კარქ საქმეღ დიგვიღებენო, აქ კუჭ ნუ გეიზღობო.

ემოს ტავარჯულღში მაიც ჩოუღვია კმაღი ნატეხი. ასულან თაზე. დიობნელსა უთქმია

საიბისთვინ:

— მე დიობნიდამ გენჯალოლი ისმაილი ვარ, შენ ბაბოს არხატაშიო, გვაჭამე საქმელიო.

მაჭიხელი, საიბი, შებრუნებულა შიგან. ნოვაი გოუთხლებია, ჩოუყრია შიგან ცივი სხერილი ჭადი. ორი-სამი შეში კოვზი დუუდვია სუფრაზე, გოუტანია ეზოში და უთქუამს:

— ჭამევითო.

ვერ იკადრა არხატაშთან ესა ამ კაცმა, უთხრა: — ესნა ეჭამოთ?

— აბა არნა ჭამოთო?!... სიმშილსა არ უნდა ყათული და ზილსაც არ უნდა დასტულიო, ბალიშიო დანი.

საიბსა ოუნევი სუფრა, ნოულია, შოუტანია შიგან.

— ნეედეთ ქომოთო, — უთქუამან მოსაფირებსა. ზურგზე ნაზიდი პური ტავარჯულიდამ ამოულიან და უჭამიან.

* * *

— იმერკეე, შავშეთ გურჯი სოფლები ბევრია. ჩამოგისახლებ ზოგსა: კოკლევი, აგარა, მანატბა, მაჩხატეთი, წეთილეთი, შოლტიკევი, ბზათა, იფურეკლი, ივეთი, ქოქლიეთი, სვირევენი, დავითეთი, ფარამუხი, უბე, ზაქიეთი, კვეწერილი, ზიოს, დაბა, ბაზგირეთი, რაბათი-მერე, დასამობ, რიოლეთ, ბრილ-აგარა, დავლათი, ჩიკორი, ჩიკის ქევი, შერთული, გამეშეთი, ფორტა, ჩიევა ხანები, გუერდა ბალები, ანკრია, მუხოზანი, ჩაქველთა, დოლისყანა, ბერთა, შურმახი, კაპარი, ჩიდილი, ნეფთა, შარაბული, ჩიკეტა, მიქელეთი, ჯინალი, ტიბეთი, კორძული, ოპიზა... ყუელაი არ მომგონდა, დამეინყდა... დიობანი, გარყილობი, სხლობანი, წყალსიმერი...

— მე არ მინდა იმას კელი შოუშალო... ახლა იმას ჩუენა შუკათ არ ჩოუდგეთ. კაცი კაცსა უნდა დეეშველოსა, ფქარი დოუჭიროსა...

— ბლევობაში, ზუელათ ბევრი კაი შეები იყო, ახლა გადავარდა, გედეიქცა დუნდა. ზუელი შეები დეიკარქა... მახსოვან, იარებოდენ აშილები, საზებზე ამლერებდენ ზუელ-ზუელ შიქაებესა. ვინ იყო ამათი ჩამწერავი, ამაების ფასის მიმცემი. ამისი განათლებაც არ იყო. ამილობა — ეს ღმერთის მოცემული რაცხა არი. ზომოთ, ზეგანში, ზეგნის სოფლებში, ჯინალის ერთ უბანში, ზაქიეთში იყო ერთი კაცი, ჩუენი ნათესავი იყო. ზუელათ რომ გაჭირვება იყო, ეს ბელქი შენაც გახსოვს. მაგ კაცსა ქონდა საზი, ჩამოვდოდა შოლტიკევიში, ჩუენს სახლში შამოვდოდა სტუმრად. სოფლიერი სულ შეიტყობდა. ჩუენ, ბალეები, დავრბოდით კარებიდან კარებზე და ვებნეოდით, ვაგნები-ებდით სოფლიერსა, ამგუარი კაცია ჩამოსული, თუ მოხუალთო (თუ მობზანდებითო, არ ვიტყვდით. მობზანდი, დაბზანდი — ჩუენა არ ვიტყვით, არ ვიცით, ჩუენში არ იცინან). შეიყრებოდენ სოფლიერი, ბალვიდამ, ქალიდამ, ასე ბერ კაცამდე, ღამეში. შუა ღამემდე დარჩებოდენ ჩუენსა. ის საზ დუჟრევედა, ზუელეპური ვაჟკაცობის შიქაებებს იტყოდა, იმლერებდა. შიქაები რა არი და, ახალგაზრდობის ემეტი რომ იქნება, კაი საქმეები, ახალგაზრდობის თულანაჭირავი რომ იქნება. მოჰყვებოდა ზუელ შიქაებეს... ესენი არც დანერილი იქნებოდა, არც ნიგნში იქნებოდა. ესენი ყადეშეი ჩაგდებული ლექსები იყო. გამთიანზე მისვლამდინ იმლერებდა. ამის ემეგსა დამყურებლები ფასსა აზლევდენ. თითო წონასა, ერთი კოდი იქნებოდა, ერთი ურუბი იქნებოდა. მიუტანდენ სიმინდს, ლობიოს. ის კაცი გუდეებში ჩაჰყრიდა, ნეილებდა სახლში. ამით არჩენდა ქალ-ბალვსა, ამის ზანათიც ის იყო. ღალაბი იყო მისი „აი ქეჩალი“. ერთი სიმლერა იყო ქეჩალიზე და ღალაბიც ამფრა იმიტომ დაარქუეს. სახელის გარდა დარქმული სახელი იყო. ქომოთ, ემე იყო, წყალსიმერ, მოლლა შაპიას ებნეოდენ. მეგ კაცი შეშინებულზე, ჯინის შეშინებულზე იმას უკითხვედა ავანტყოფს, ავადველსა, გურჯიჯას. მემრე რემილ ჩახედვედა. რემილი იყო დანერილი რამე, იმაში ჩახედვედა. რემილი

როგორი არი, იცი?! დანერილია რაცხაგუარი ქითაბი, წიგნი. კითხვედა სახელებსა, მესულა: აჰმედაი, მემედაი... რომელ წელში იყო დაბადლი, იმასაც კითხვედა. მემრენ ნეიკითხვედა რემილში, ნახედა იმაზე და ყუელამფერ გეტყოდა: რა ქტიცა, რანა გადაქხედეს, რომელ ილდიზე ხარ გაჩენილი... შეიზლება რომ კიდვენ იყუეს ჰადმე რემილი. რემილი არაბჩა იყო. იმა ზოლ ქიმეთი ქონდა აქევრობაში.

ჩემი ბაბოიც მემეს კითხულობდა, ზუელ ფედამბრების დროში რომ იყო, იმასა, ზუელ არაბჩა ქითბებსა. ზუელაი ზათი არაბჩა ასოებით ინერებოდა ყუელამფერი, არაბულ ასოებით იყო თურქული. მე მახსოვს ქართული მეულდიც ბილა არაბულ ასოებით იყო დანერილი. მანატბურ ხოჯასა, ნიაზ ჯიჯანიზესა გურჯიჯა ვაიზი არაბულ ასოებით აქ დანერილი დღეაც და იმა კითხულოფს.

კოკლევი იყო ფანჩიქ მემედ დედი. იმას ქონდა ზუელი ქართული კრებული, ჯელი დანერილი. ყდა ტყავისა იყო გადაკრული, გურჯიჯა იყო. მე მომცა. ნაველი ბურსაში, აჰმედ მელაშვილს მივეცი. იმანაც ვინცა ხოჯას მისცა. ჰა დეიკარქა, არ ვიცი. მახსოვს გურჯიჯა სიტყუები რომ ენერა შიგან — „შემის ცხენზე შეაჯდომლებენო კდარსაო...“ ბვერი ქართული გამომგონებელი სხუა რამიებიც იყო. მახსოვს, ლოცვები იყო სირსვილზე, იყო დემურავი ავატყოფობაზე. დემურავი მეჭექსავენ ამოდის. იყო გურჯიჯა ლოცვები თავი ტკივილისა, ფუში ტკივილისა. ან კიდვენ იყო ლოცვები, გოგოს რომე არ ყუუარებოდა ბიჭი, დადა ზოგვერ კაც ქალი არ ყუუარებოდა. ვინ იცის, ჰად არი იგერე კრებული. ახლა რაფერ დფასებული იქნებოდა. ნახვიდენა, ეზიონა, უჯიჯინო და გამაბანოიდა. ახლგაზრდებსა არა აქუან იმის დაჯერება, ფასი. ზოგ სოფლებმა ქართული არ იციან, ამა მათ დედებმა იცოდენ, იმათაც ექნებიან თავნებში მიყრილ-მოყრილი. ყუელა სახლში რომ ზებნო, რა და რა მუა, ვინ იცის. იმათ სახლებში ბვერია ზუელი რამიები.

— თავნებში ბვერია შყრილი ზუელი ჩაფულია, ქალამნებ გაედა, გემენს გაედა. ეს ტურჩები, წინაი, ამობრეულია. იმასა ქალამნის ღვედით კერევენ... ზუელი კოჭობაები, კასრები, სითილაები სამსეა თავნებში...

— ჩუენი ენა, ჩუენი დაზი, ნანერავი ფენა თემიზი რამე არი. ერთ ასოს ერთი ფასი აქ, ერთი კმა აქ. ზოგ ენებში სამი ასოც არი ერთად, ერთი კმის ბარობაზე. სამი ასო ერთათ უნდა მოიდეს, რომე ერთი კმა ამვილო, ერთი კმის ფასი ქონდეს.

— ზუელაჩ ჩუენი სოფლიერი საფლავები წადიოდენ, ზიარეთებზე. იფკრეველ სოფელში იყო. ერთი ზიარეთი, საფლავი. აქ ვინ არი ჩაფული, არ იციან. ვინც ავათყოფობაში იყო, მივედოდენ. ვინც რომ ბადე არ ყეოლებოდა, ისიც ნევედოდო. ერთ ბავშვ ნეიყუნადა, და გოგოს, და ბიჭსა. იქ დეიზინებდა, საფლავეზე. სიზმარ ნახედა. სიზმარში რამე კმა ეტყოდა ყუელამფერსა. ისე დაჯერება ქონდა მაშინ ხალხსა.

— ხოფიდამ ერთი კაცი მეგომ ყუელა ნელნად დავა ისტანბულ. ის კაცი ხოფაში ჩაის მოპკრეფედა, პუქუმათის ჩააბრებდა, ფარას ეილებდა, ნევედოდა ისტანბულში, დალევდა რახსა, ნააგებდა ფარასა იქა, მოიოდოდა ისვენ სახლში. ანე რომ მიდის ზამანი. ერთიც ისტანბულში მისულა ეუბ სულთანის საფლავეზე. — ერთი ნახედელო, — უთქუამს. ნახა, რომ არი ლამაზი გაკეთებული საფლავი. ხალხი მისულან და ყუელა დუას იჯება. იმანაც მოიდა, დაჯდა დაღალული. იმ წუთში დეეზინა. სიზმარი ნახა. ვითამ ქევედა მაჰქემეში... ჟდას ყადი იქა, ერთი, ორი. სალონიც აესილაა ხალხი, წუანე ქედები აბურვიან, ზუელი ჯუბბები აცვიან. ჰოდა, იმ ჰაჰიმმა ადგა და უთხრა ხალხსა იმ კაცის სახელი, მამის სახელი, დაბადების წელი. თქუა ქი, ამ კაცსა ბვერი ცოდვა უსაქქიაო. ბავშვების რიზყი, ოლლუშალის რიზყი რახში და ყუმარში მუუცემიაო, სულ იმათში დუუხარჯავს ფარა და ოჯახი შიერი დუუტევიანო. ამ ცოდვაში ამანსა მივეციტ ჯეზაო. ამისი ჯეზა არის მოკვლაო. აქეთიდამ ადგა ის კაცი, ვინც რომ იგზე, საფლავეზე იყო, ეუბ სულთანი. მე ვარ ეუბ სულთანი, ამას მე გოუხდები ქეფილიო. რაც რომ

ამას ამ დუნდაში უსაქმია ცოდვა საქმე, აღარ იქს, დათმობს, წორე გზაში ჩავარდება. ჩემი აგზე მოსული სტუმარია, მე თქვენ არ მოგაკვლევინებთ, ვეპატრონევი, ამის შემდეგ ცოდვას აღარ გააკეთებს, წორე გზაში ჩავარდება. ამ კაცს გამოუღვიზნია, შიშით კანკალოფს. იმის შემდეგ ამ კაცს თოვბა უქნია. ახლა ეს კაცი ხოფაში ცხოვროფს, წუერი გამოშვებული აქ. მისი სახელი და გუარია ისკენდერ მედენი. ლაზია, ახლაც ცოცხალია. რომ მეიკითხო, დენახავ.

— ჩუენთანაც კედელ-კუთხეშია დაკარგული ზუელი რამეები. ბევრსა აქევრებსა ასე ზირათთ არ უკითხავს სკოლა, რომე იცოდეს ზუელ-ზუელი უმდაების ქიმეთი, ფასეველობა.

— ჩუენსა ბალახებით აკეთებდენ ნამლებსა. ზუელათ ჩუენი ქალი ექითან არ ნეედოდა, ნამეპრამიაო, სირცხვილიო. ექიმები კაცები იყვენ დანი და იმი ბარობაზე. ზოგ ხოჯას ექიმობაც ქონდა, მიხედვდა, ავადეველსა გააკეთებდა. ავადეველი ზოლ გაკეთებულაო, ვიტყვით. თქუნა ასე არ ებნევით თუ?... ბულოო ბალახი იყო, დილხვინა იყო, ღვალო იყო. ესენი ბითევი ნამალია. ყორანგალი ბალახია საქონლისთინ მთავარი საქმელი, იონჯაზე კაია მევე. ქერათივაცი კაია. ჩაერგემი, ჭალემი ღვალო ესჭრიდით, ზირ მოვეღუდით, რომე არ გეიზარდოს, არ ჩეითესლობს. ყანაში სულ ამოდოდა ნაცარქათამაი, გაბნელებული იყო; იმას ამოვარჩევდით გამარგლება ვიცით, ერთდრამ გავათქლებდით. ნამარგიელი ჰქვია იმასა, გამოგლეჯილ ბალახსა, სომინდას.

— თუელზე სიმინდას რომ მოვსჭრით, მოვყრით ერთ ადგილზე. მოჭრილ სიმინდის ღერობესა ფეკზე დაეყენებთ, თავს მოუყრით ერთათ და შეეკრავთ. ამას შარას ვეტყვით (თურქ. ილინი). ყუელამფერს მოკრევილსა, ერთათ მოყრილსა ილინი ჰქვია თურქჩა. იტყვიან, შარაები დოუნყვია კაცსა ყანაშიო. ბელქიდა აქედამ მუა სოვადი „შარაქი“.

პურისას ან თივისას ვეტყვით ბულულსა. ბულული დოუდგამს კაცსაო, იტყვიან. ღრუბელი რომ ნამოვა, დააბულულებენ, დილაზე დარში გაშლიან ისვენ. ჩუენში ზნას არ იტყვიან. პურის კონაო, ვებნევით. თივის ხორმოი იქნება ერთი ოცი კილო მაინც. შეკრუვენ შიგან თივას ორითათით, გადაეცევენ. რომე ასნო, არ დეინგრევა. ან ქორში შეიტანებენ, ან ზენი გააკეთებენ. ზეინსა ქუემა აქ ორი ჩათალა ხე, დაანყობენ თივის ხორმებსა და დააზენიბენ თივასა. ქორი რომ არ იქნება კაცსა, მაშინ დადგმენ ზეინსა. მაგრა შეკრავენ თავსა. არ დასუელდება. არც უნდა ზედან ყავარი. თავსა ზენით შეეკოჭავთ, ნყებლია. იმით შეეკრავთ, თოკსავეფ მაგარია, ლამაზათ მეიკოჭება.

— კოტორ რომ გაფურჩქენენ, იმას ქუნჩალი ჰქვია. ტოლი გაფურჩქნული არ არი. კოტორსა აქ კოკოტა (კობერი). იმას ჩუენ ვნაყევიდით, მარილწყალში ვალბობდით, საქონელსა ვაჭმევდით.

— ქარო ვიცით, აკორიცი ვიცით. აკორსა სანარწყალი აქ, ვიცით ეს სიტყუა.

— ხილსა არ ვიტყვით, მეღვას ვებნევით. ხალი არ ვიცით, ბენი ვებნევით. ბენი ნიშანია ინსნისა.

— მივერე წელიწადში ფაფრიკამ ოცი ათასინა გამოუშვას...

— ახლა სეჩიმი რომე იყო, ქადრი გუნლუ თავის პარტიამ გამაყენა...

— ისტანბულში ერთ ადგილსა შიშლი ჰქვია. შიშლიში არი ეკლესია. მე ამ დრობამდი გაგონილი მქონდა, რომ სულ ქართული ფაფაზები იყენენ იქა. ბოლოჯერ იყო ფაფაზი, ერქუა სახელი ფოლი, გუარი არ ვიცი. კედლებზე ქართულ ასოებით ახლაც ჩანერილია. ის გარდაცვლილია ახლა... ჩუენ ამ წელში გეითხრეს, რომ ეს ეკლესია აღარ არი, სინაგოგა გავხადეთო, არც ქართულებისა არი, იტალიელებისა გავხადეთო. ზუელათ ქართულებისთინ დამწუარი კაცი იყო აჰმედ ოზქანი (მელაშელი). მაგან უთხრა თავრობასა, რომ ეს ქართული ეკლესია არი, ჩუენ ქართული ვართ, ჩუენნა მოვეცვით ესა, ჩუენნა ვეპატრონითო. ერთი საზოგადოება გაეანყოთ, იმ საზოგადოებამ ამ საქმეს შეხედოსო. საქმე სასამართლოში შევედა. კაცებსა დოუზახეს. უთხრეს, რომე ესა იტალიის ეკლესიებში შედისო, იმათნა მოქვეცენ იზნიო... მარა შიგან ყუელამფერი ქართული იყო.

ამ ეკლესიასა ორი კარი აქ. პირველ კარზე მიველით, დაყრილი იყო. თურქი პოლისი ცავს ახლა ორი კარიდამ. ახლა რომ ვიყავით, გადაღებვას იჯებოდენ მოსწავლეები. სინაგოგი დანუეს ერთი. მემრე რაცბა კავშირი გაუნყვიან და სინაგოგა შეუყუანინან შიგან. ზალიან ზუელი შენობაა, ქუმბეთი აქ ლამაზი, ჯამეებს რომ აქ დადებული, ისე, ორ გუერდიდამ აქ. სტუდენტებით ვილაპარიკეთ, ებრაელები იყვნენ. რომაც შელებონ, მაინც მიიხდომება, რომე ეკლესია არი. შიგან ბეერი ქართული ნიგნებია. მე ზუელათ შესული ვარ, დანახული მაქ ნიგნები. ზედა ყათში დურთსავეთ მორთული ქონდენ, აწვედდენ მოსულ სტუმარსა.

— ზურსის რაიონში, ქელესში, იყო ერთი მუფთი, იმერქვეელი, აგარიდამ, მეჰმედ ადინი. მაგან თქუა, რომ ვიცი ეს გურჯების ქილისაო. ახლა ერზრუმის მუფთი არი ნური დაზარ, მანატბელი ფიჯიანიზე. მეგე კაცი ახალგაზრდაა. მეგე იმ ფოლსა უკითხვებია. ეკლესიის ერთ ემეში მუუცემია ფრთი, მეგე დაშველებია ზალიან. მეგომ ყუელა ართვინელსა, ყუელა გურჯსა ენეოდა, მოდით აქა, მე დეგეშველებიო. არც ქუჩაში გოუშვია მარტივი. ზალიან დიდი პატრონი ყავდენ ჩუენებურებსა ეს ფოლი. მეგე ნური დაზარსა ნახავთ ერზრუმში. ერზრუმში რომ ჩახუალთ, ფოლისსა უთხარით, მუფთი ნური დაზარი ქეჭირვიო, ჰამან დაგანახვებენ. მეგე ზუელათ ართვინის მუფთი იყო. ახლა იქ გედეიცვალა ფერი. მაგათ თქუეს, რომ ამ ეკლესიაში ქართული ნიგნებიაო. ფოლსა ქართული ანბანიც უსწავლებია ამათვინა. მახსოვს, ნური დაზარმა თქუა, ისტანბულში გურჯი ფაზაზების უფალი გადაიცვალაო. ლალიბა ის ფოლი იყო.

— ამათ რომ ვიგონებ, ჩემი თავი მემლექეთში მგონია, თუალში მაფრინდება ჩემი შოლტიკევი.

— ეს რა არი?! ესა ტყვილი ზუზუა, ბადესა ატყვილებენ ამითა...

— კენამ (კილამ) დემიგვიანდა, მოვდიოდი აქა, გზაში ემე ვქენე, დავალამე და...

— პური ჩუენსა ჩემით-ჩემითი ცხუება — ფრანჯალა, სომუნე, ლავაში, ისე პური, სადე. ჭადი სიმინდი პურია, კმაიდი.

— სარძეში აწყვია ყაბები: ჭინჭილა, კასრი, კოლოფაი, კროჭი, ქილიკაი, კოდი, კაილაი, უქლაი, თეფშიბადიაი, დერგი, ჭური, კოკა... ტანტრებაზე არი გიდელა, ზარი, მანგალი, აყირო, ჭოლო კოტოში, კოკოტა (ხვიტორო, კორკოტანი)...

— ბალანის სახელებია: ღვია, დილხინია, თელახარში, ხოზალიმაი, ღიმი, სამყურაი, ყორანგალი, სუსხი (ჯინჭარი), თივაქურაი...

— ჩუენა გურჯიჯვას აღარ დაეკარგავთ.

მთქმელი ისმაილ ქარა (შავიშვილი). შოლტიკევიდან გადასახლებულია ქალაქ ინეგოლში.

* * *

— ამათ ვებნევით ქეიენტები, იმა სომეხეთი ქეია... იქით — ბათიენთია, თათვიენთი, ქურდიკეთი-ქურდიკიზიები. აჭარას დადიოდა ქურდიკიზე ოსმან-ეფენდი, ვაჭრობდა. დიობან სელიმოლდი იყო, ბეგი. ისიც დადიოდა აჭარას.

— აქ სიმინდ ვთესავთ... საქონელ შეენახავთ... კარით მოცნავთ. შემით გაკეთებული არუნა გუაქ. ორ თანე კარ ჩააბმენ, დათესვენ. კანჯით დაკანჯვენ; ესაც ხედამ არი გაკეთებული.

— ახლა ჭალობა არი აქა... გარედამ საქონლი საქმელ არ ვიღებთ...

— ხილი ბევრია აქა. ბევრია თეთრი ვაშლი, ზიზნავრი ვაშლი. ყუელა სოფ სხალი არი, ოტური, ქლიავი. ჭანჭურ ვებნევით, ისაც არი. ოტურიდამ ჩირ დავჭირავთ, გავაქმობთ, ხაზულსა ვაკავებთ. ზამთარში იმაზე ზეიდამ ერბოს მუასხამთ, კაკალ დავაყრით, ყაისეფეს ვებნევით ამ საქმელსა.

— ქორები გუაქ ჭალებში. ქორში საქონლითვინ თივას შევდებთ... ზეინებსა აღარ

ვაკეთავთ, ქორები გუაქ და, იმიტომ... ნეკერ შეედებთ.

— ეს საფლავებია... ჩუენი დედები, ნენები აქ არიან. ჩუენ ნაველით, ესენი დარჩენ მარტივი. ორ წელიწადში ერთჯერ მოვდივართ ქალ-ბაღვითა...

— რაიჯები, კარგათ ხარ?

— შუქურ, ალაპ, კარგა ვარ... ემარგლავ სიმიწდა, ჩემი ზმაც ფხეკავს... თეთრი სიმიწდა. ჭადი კარქი იქნება...

— ახლა რას იჯები?

— ვათქვლებ სიმიწდას, სისი არ დარჩეს... ბალახი კელში უჭირავ, იშტა!

— სხუა რა მოქყავან სიმიწდის გარეთ?

— ყუელა ხილობა არი... ლობიო, ყაბალი, ყართოფი...

— როდის მეესტრობა?... ამას გაყიდავთ?

ანჯახ ქეყოფნილოფს, ანჯახ ვჭამთ, არ გაყიდავთ.

— ეს ბალახები აღარ მოსწყვიტო, სიმიწდი აღარ გეიზდება...

— ესა ჭურია. კირით ყოფილა გაკეთებული; შოლტიკევი, ქომაზე მაჰალეშია, შიგანაი ამოუშნიათ... გოუტეხიან ქენარები...

— ეზო, ტანტრაბა გამოსნიე?!... ტანტრაბას ვებნევით ამასა.

— ესაც ვარიანა, ამამი შედლობენ, დალი ამუა, კარაქი... ქალები დალ რცხიან თახთის გობებში, ავაზანთან გამოუტანიან გობები... კარაქიც გეგვიგონია, ამა დალ ვებნევით ექსერი.

— ნაქევარ თუეს უკან თაზე ნადიან, იაილებში ნადიან, აზუებენ ბალახსა...

— ესაც საკრეფია, გაკეთდება არყით, ტენავით, ნაზვის ფესვით...

— ამით სიმიწდი ნიკავთ?!

— ენიკავთ. ესაც ფარცხია, ზედამ დააყდები, არუნიებ; გოროხი დაფშნითვიც კმარობენ... ესა უღლის საქედურია... ზაათი ცერცე თესევენ, ახლა ადგა, აღარ არი.

— გაზაფხულია და ჩიჩეგები დაგებულია ხალისავენ... სხლებსა ყუაილები მოუბნევიან... ნრეულ აღარ დაუთესავენ ეს ყანა... ლამაზი ახალი გაზაფხულია.

— გაღმა ჯოღლევი ჩანს, შთის გზა, ფიქალით, ქუაქერტილა... იმ კლდესა ქუაქერტილას ებნევიან. შენ რომ დეიზახებ, ისიც გამოგიზახებს, უანა ბან აზღევს. თუარიან ლამეს ქუაქერტილაი ლამაზად ჩანს... ამ ადგილებ რაი ქეია?

— დიდგული კევი, კარჩხალათ კევი, შიშუელთ ფერდი, ჩახმახჩი ახო, ზუელქეთი, საბადური, უზნები ღლევი, ქატიჯუარი...

— ერთდრამ რუს ბარობაი იფუნჩებთან მანატბიელები და კოქლეველები. ოზდაათი წელი მაჰქემეში, ჰაქიმთან ნადიან. ჰალა ვერ გაამართლეს.

— მიღმაზე ეუბამ იცის... თავი ტკიფა ფენაო... თეელი ასეა, რომელ ერთი მოვთუალო... იაიალაში ნევედოფს, გაგზავნი... ზროხები მონუელა არ იცის, დოხსა გაგზავნი... ჯარსა, ზროხსა დაბმენ აგზე... შენიდამ დაფთებინან, ნუ დოუდგები ახლოს!... ერთდრამი ოუტქეიტებია და მოლაღულან... გედებას ამ ყანას ისა!

— ეს ქარის არაბა არი. კელით გაკეთებული. არაბას აქ კოფო, დანდალი, ფეკი საცურავი, მარქილის ფეკი...

— კუკულიც ყვირის?

— თაბი! გაზაფხული უხარია ყუელასა.

— ჭადინა დაეკრათ აქში, კეცში. კეცი თიკიდამ კეთდება. ყორავასაც მაადღლებენ.

— ნვიმამ დეინყო... ასკილუანთ ერთი ვაშლი ნაქცეველა, ზამთარში ნაგლეჯილა.

ავაყენევით, აგზეა, უქნედამ... დირევი მიევით? — თამამ!

— იცნოფს, აბა არა! რაზე ვერნა იცნას?

— სოხრა არ არი, ჩუენი საქმეა ესა!

— ლომსიანეთი წყალსიმერის უზანია. ეს შუაი წყალსიმერია. იქით არი მერე —

წყალსიმერი. გაღმა ჩანს ბზათას სერი, იქით სერში დამწყრეველია ბზათა. სახლები ფიცრით გაკეთებულია, გარენდული. ამ სახლებსა ზუღელებური უსტები აკეთებენ... ახლა მივალთ შოლტიკევიში... ზუელ სახლს იქითიდან ბოსტანში ახალი სახლი ჩემია... ჩუენი განაყრები არიან აგერამ ფერდში. აქა ქურდიკიზიები უდარან. ქურდიკიზიების ერთი ფესვი აჭარას არი.

- ახლა დოთუესავან ექინი... ერთ ნაქევარ თუეს უკან დაპა ლამაზი ჰავა იქნება.
- გოდორი დგნალის ხედამ გაკეთებულია... მაჭხელ მოქსოვნილი გოდორი... გოდორსა ფეკები ნაზვის ხიდამ აქ გაკეთებული.
- ეს შიშუელი ფერდია, ჩახმახნი ლელეა მანატბას; ესა უწყლო ფერდია.
- ბურსას ბევრი ხისიმ-ახრება ჰყავს... ბევრი სელამი იმათა. რატომ დეგვიენწყეს ასე?... სხუა რა ვილაპარაკო, არ ვიცი ქი ბერი...
- დათემა რა სოდ გაგორა?
- გემიქნია დათემა გზაქუემ, მაგორა... მივოლილ ვიყავ და დემინახა...
- არ მენონა დათემა და არ შეჭამა...
- რა სოდ ლაპარაკობ?
- კარმაც დემეტაკა, გემიქნია, აწყალა გამაგორა ლელემი. მეგემ უქნედამ მუა და გამიქანა. გეგბარცე, ამნია, გემიქნია გზაქუემ...
- ადექი, ჭოვ, მაქედამ!
- ესა წნელით მოქსოვნილი ზარია. საქონლის ნეხ ვნიკავთ ყანებში.
- აქში მანონ შიყენებენ, ლამაზი მანონი მუა სითილაში... ზემოთ ოდებში ლამაზი ქილიმები არი, ისინიც გამოსნიე!
- ე რამდენი ბაღები არიან მაგზე?
- მეველენით გზაში სიარულითა... კოკლევ უკან დაებრუნდით შინა...
- იქით საზუარია საქონლისა.
- სახლები შუშით გაკეთებული არი, თახთითა...
- ისტიქანი ჩუენებურა არი, იმერკევი იტყვიან... ავანანზე ხის სათლი დვია, თახთიდამ გამოთლილი. იმითა წყალსა სმენ...
- იფკრევლ, სვირევან, ნეთილეთ არი ზუელი ციხეები. ახლა დანგრეველა. იფკრევლ ქეთათუსის ციხეა, თამარ დოდოფლის გაკეთებული, ახლა დანგრეველა.
- სოზედამ ადგა და აგზე ჩამოიდა, ჩამეიბარგა.
- სოფლევში რა ხილობა გუაქ, ისაც ჩეგინერევით.
- რაცხა ილაპარაკეთ?!... ჩაქათურას ებნევიან ამასა?! ჩაქათურა სახლი რა სოდ არიო, მეიკითხეს... ბითავთ დეგიზუელებიან ეს სახლი!...
- ესა აჭარიდამ გადმოგიტანია შენ!... აქევრი არ არი...
- გამოვნიევით ქასეთში დიობანი, იფკრეველი. იფკრეველში არი ესკი ციხე, ფარეკის ყალეს ვებნევით, თამარ დოდოფლის ყალეს ვებნევით. ახლა დეინგრა, ცოტა დარჩენილა. იმისი სურათიც გედეველევით, ქართული სიმღერები ჩეგინერევით, იქავრი მტყყ მველუდაი ვამღერეთ, ისაც ჩანერილი არი ქასეთში. შეიზლება ქი თქუენთვინ საინტერესო იქნება. სოფლებში ავწყევით შოლტიკევე. ყანაფხეკვაში ორი შოლტიკეველი კაცი ოსმანაი და ზექერაი გამოვსნიევით ქასეთში. ისენი ყანაში სიმინდ ფხეკვენ, მარგლიან, არჩევენ. ჩეგინერევით, რა ხილობა არი. ნეთილეთ, მაჩხატეთსა, მანატბას სოფლებში შუმი სახლები გამოვსნიეთ. მანატბას ერთი ზოჯა არი, ნიაზი ჯიჯანიზე. მაგან ქართულა მველუდი — ვაიზი იკითხა. ისაც ჩეგინერევით, შეიზლება ქი თქუენთვინ საჭირო იყოს. კოკლევ იქით თექრარ უკან დაებრუნდით.
- მე თქუენ გებნევით ქი, ვერ მივხდით, რა სოდ რამიები გინდარან, რა მატერიალი გინდარან. რაც მატერიალი გინდებთან, თუ დაგაკლდებთან, თქერარ წერილ დიგვიენრავთ, იმასაც მუაფერეფთ, გამოგიგზავნით. თქუენთვინ თურქეთიდამ ბევრი სელამი! გიგზავნით,

ქასეთი ჯელში რომ შეგვადებინ, ჩუენც დეგვინახეთ. ჩუენ თქუენიდამ ის გვინდა ქი, თუ მააკერკებთ, ნასლა-მოსლა ერთდრაში გააყოლავეთ, ზალიან ჩუენთინ კარგი იქნება. თქუენიდამ ნიგნები, დედაენა გვინდა. ბეერი ითხოვენ იქით-აქეთიდამ, ვერ გვიპოვნია ქი, მივსცეთ.

— ანსიკლოპედია, მიერე მატერიალები ქვჭირვია, ქართულ ენაზე ლექსიკონი ვზებნით, ვერ გვიპოვნია. თუ მააკერკებთ და მაგას გამოგვიგზავნებდეთ, ზალიან საჭიროა, მაგას ველოდებით.

— ჩუენ ვიზეს ვუცდით; ვიზე თუ ჩამოგვივიდა, საქართუელო მოსავლელიანა ჩამოვდეთ... სახეს რომ დეგინახავთ, კარგა ვიქნებით.

ვიდეოკასეტაზე ჩანანერიდან. საუბრობდნენ შოლტიკელები — ისმაილ ქარა (შავიშვილი), ზექერია და ოსმან ქურდიკიძეები.

* * *

— იშილი ანთია, მიხდები ქი ადგა...

— პური ზროხას ჩუუდევით... ეს ზე სანა ნელო-მეთქი, დევეკითხე ზალსა... მანონ რომე ვარიამი შევდლობავთ, დო ამაუ, დალი ამაუ...

— სუენოფ?... მე შოლტიკევიდამ ვარ... იმისი ქალი ჩემ დედამთილის სოფლიდამ არი... ევდოდით თეებზე, გადავხედვდით აჭარასა, საქონელი გედვერეოდენ ბინდანბირ, გედვედოდით და გადმოვრეკვდით. რუსი ასკერის გეშინოდა. სულ ყუელ დლე გადავხედვდით. ასკერები გვიჭირვებდენ, დოხსა ჩევდოდით აჭარის იაილებში ახრახებ-თან... ვემარაყობდით... ინსანი დურმაალ ფიქროფს, ზედავს, თუალები ასხია ქი...

— ვახშამზეც ვუყურე, არ მოიდა... ვინცხას ვიპოვი და მემეხმარება...

— ბაზგირელებმა იციან გურჯიჯა სიმღერები. ქალებ ჩამუასხამ ერთ დლე და ვამდეროთ. ნურთენი, იუქსელაი კარგა იმდერიან.

— კალოზე გალენევენ ბულდას, ქერსა. მემრე ბულდას გაასუფთებდენ...

— ზის საწურველი ბალნიდამ მიქისოვნება. იმაში განწურვენ ზესა; კარგა წურავს.

— ჩუენებური ქალები სოფლებში ჩულას ქსოვენ, ქილიმ ქსოვენ, ფენა არიან...

— ჩუენი კერქი ეს არი. ამით ვკვებ შეშას...

— მე ფატყუმაი მქვია, ჩემ ანას სალოი ქვია, ბაბოს — ქაზიმაი. სამი და და ერთი ზმა მყავს. ზმა ანკარას არი. დიების სახელებია — სარე, აიშა. ზმას აჰმედაი ქვია... ბაბოი და ანაი მარტივი არიან სოფელში. წინადლე დალი გამეგზავნა, ყველი გამეგზავნა, აყ ვეიდით, მუშტრები არიან.

— ზედ არი იშტა!... ალმანიეს არიან იმათი თახუმი. ისენი აქა დაევენ... სოფელში სამოცი პანჯა. პულებთ მახსოვს მაჰალეები სოფლისა: ქურდიკეთი, მიქელეთი, ხოჯინეთი, ბათინეთი, თათუნეთი, ქოჩინეთი, ქეინეთი, სომეხეთი.

საუბრობდა ფატყუმ ქურდიკიძე, 50 წლის.

* * *

— დაზუელდა და აკეთებენ ახალ ჯიდას... ახლა მე ჩემ თავზენა გითხრა: — დედაჩემი სახლის ქალი და მამაჩემი გლეხი კაცი იყო. ორივე ქართული იყო. ჩემი ბავშვობა სოფელში, მთა-ბარში გაიარა-წევდა. ფეკზე გაღვედილი ქალამენი და ტანზე საფიოქროში მოქსოვნილი შალიდამ შეკერებული შალვარი მეცუა, მქონდა. ზუბუნი არ ვიცოდი, არ მღირსებია, ჩემზე შეკერილი. სხუანების გამოწაცული მეცუა. სქოლიდამ რომ მოვიდოდი, ახორში ჩადიო, მეტყოდენ შმობლები, რამე ხომ არ აკლიაო. თუ აკლიოდა, წავიდოდი საზებნელათ ტყიებში, გავიდოდი კლდეკარამდი. დაღამდებოდა, ვიპოვდი ჩემ ქარ ფუმარადას, მოვეკიდებოდი კუდზედა, ერთათ წამოვიდოდით ლამეში სახლისკენ. გულში შიში გამიარდა: — რომ მელი და დათვი მოვიდეს, შამჭამენ ფუმარადას-მეთქი. ასე დავამთავრე მეხუთე კლასი სოფელში.

ახლა სოფელში ხომ ვერ დავდგებოდი. ავდექი, მოვშორდი სოფელსა და წაველი შიგან ქალაქებში, ნათესავეფთან. მივიღე დაშვლება, ფული ხომ არ იყო ჯიფეში. ზალიან ზნეულათ დავამთავრე მეთერთმეტე კლასი.

იმ წელში მთავრობის სამსახურში მიმიღეს, ექონომისტური სამსახური მქონდა... მივერე წელში ქართულ გოგოთ დავსახლდი. პირველი სამსახური ქალაქ რიზეში დავინწყე. ერთი-მივერე დროს ნიგნეფ ვკითხულობდი. ზალიან მიყუარდა წერა. პირველათ სოფლის და სამშობლოს სინათლეს და მისი გულში დაცემულ სიცხესაგან რომ მაგონდებოდა, სოფელი ჩემი და ახალგაზრდობის ამბებს ვწერდი. მერე ჩემ წერილებმა რომ მოწონა მიიღო, გაზეთებში იბეჭდა.

„ქოროხი ჩქარა მიდის“ მასალა ჩემი უთხის ამბებს წერავეს, სამშობლო ასე მახსოვს. ისტანბოლის გაზეთებში დაიბეჭდა გზალათ. „მაჭახლის უღელტეხილი“ წიგნათ დაიბეჭდა. საუბრობდა ისმაილ ქარა (შავიშვილი), მწერალი, 44 წლის.

* * *

— ჯიდის გავლამდი დათვს ტაიანა დოუზახოო, — უთქუამს ზუელსა. ზამანუნდა დათვი და კაცი დაჭედებინა. დათვი მორეკლა. დათვ ყურში უთქუამს კაცისთვინ: — დათვ მუუტული ყაფმ ნუ დეგროზავო.

— ნუხელ რომრომელია დამანვა... ზვილი გამევეპარენით...

— მეტყევე შეხტომია ერთ კაცსა. ნელი შეშა მუაქ ტყიდამ მეგომ ამ კაცსა. თავრობა უბღეზდება და ამაზხე? შესდა გზაში და ებნევა: — რაი გაქ მარკილზეო. — კაცის სახელია სულიაი. სიმღერით უთხრა ამ კაცმა მეტყევესა: — ჩემი სახელი სულიო, შეშა მიმაქ ჯმელიო, ზიგარაი მოუკიდე, გვიარე და წადიო. ზიგარაი მიცა მეგომ რიშევათ.

— გიდელი დგნალით ნაქსოვია. იმერკევეში ვიცით ტანტრაბა, აქ ბალკონ ეტყვიან. ჩიჩმე ფეკის ადგილია, ფეკიგზა.

— მანგალი ქეჭირია და ვერ გვიბოვინა... ქომოდან ამეიტანდა... ისტიქანი იმერკევეში ვიცით. ამათაც ვუბუე იქ ადგილი.

— ბევრი ხალხი იყლარჭვის გზა-შარაში. ოტობუსი გადაბრუნებულა, ჩეიდმეტი კაცი დეიკარქენ... სამი გზა შეერთებულა: შაეშეთის, ართვინის, იმერხევის. ადგილსა შერთული ქვია. იფრეველში არი თამარ დედოფლის ციხე — გეილაუზი ციხე. ქუეშ ოქროს გამოსანდობი ყოფილა... თიქის ბორები ამოვყარეთ აქ, წყალი ქონიან... ველას ტყე ისე ეიარს, ავა ბზათურ იაილაში.

— ეს თხისურათი მოქსოვნილი ჩაჩანია... ფურუნიკო ფურუნში შემწუარი სიმინდის ჭანია... რაცხა თუ მიქეყავს, წავასხათ... სიმინდს ხრისასვს?... მოვდენ მოსესხარები... დანვილი იყო თანდურში... ეს ფაფათია ბალახია... ესაც კარდალია, სითილაა. სითილაში მანონ ან შორვას ჩაასხამ და წელიბე ყანაში, ჭალაში. ჩუენ თეებსა სარიჩადრი ქვია; გადმისავალი ჩანჩხი ადგილია... კბო ზოვს კუდსანთელაი, ფუროი... თელი მეიყარენით, თელი, ოსმან უსტა ფანჩიძეც იქ იყო. საქოლავი ფმნილაზე დანყობილია, გამეინუროსო...

— სასამურ ადგილზე იყრებიან, შუანთობა ნა ისეირონ... მეიყარენენა და ისამონ... სელამი-მელამი არ მინდა, თექ დეენახო რიზმანაი.

— ზავალი მერიემა გოგოთან არი?

ტიბიქე ვეტყვით ამასა; ცხუარ დაბანა უნდა და, ტბას დავაყენებთ და ცხუარ გავრეცხავთ... აქაც ცხუარი დარცხან, ართუხ, იმას ექცევიან...

— იმ წუერზე ახუალ, თქუენ მემლექეთ დენახავ... იქა იმგუარი ცივი წყალია ქი... შიმ აკეთებენ, ცხუარი დოუტავან, დააცმენ კორცა შიშუე|გარგანზე.

— ქუქნერები გამეილე?... ორეთმენის ქალი იყო და გალჩნდა. ღარჭი ყუარებია

ზალიან, მუუკდა და იმაზე... გენჯობიხან ლამაზ სიმღერას იტყოდა...

— ეს ჩემიდან იადიგარი იყვეს!...

— შუანთობათ მიდიან... მოყრილად და შუანთობათა ნეცდენ... ჩალი არ აქუან? შუანთობათ აუსტოში მიდიან. ჭალობას მუარჩენენ, ნალებ მოჰყრიან კროჭებში, მემთვერებ დეშველებიან, ავლენ ზლიები. ეროსს|კარაქს|დაღს გააკეთებენ. ვარიას შედლობენ, ვალ ამეილებენ. დიდ ქილიკაში გადმუასხამთ ვარიადამ. ცალი მუა, ზედამ მოჰიბინდება. ნალებ დოს მოადულებთ, გაენურავთ ამერიკან თორბაში. ნოვა გაკეთდება, ნოვა ამუა. ფშნილას ამეილებთ. იმის დოდამ ნოვა გაკეთდება. ნალებ დოდამ ჩოქალუქი გაკეთდება. ადულეებულ ზეს და უდულეებულ ზეს ერთმანეთში ჩაასხმენ.

— ჰიქმეთათ ჩუენი ეში იყო. ამგუარი იყო, დოდოფლებ გვიკეთებდა... ნუხელ მჩხუერდა და ვერ მუელ. ჩემ შვილ გურჯი ბაკალა ვუპუე იქა...

— მაჭარულში არ ამოხუალთ? მაჭარულში ჩუენ ავდიოდით. აქეთ პატარაი მაჭარულაი, იქით — დიდი მაჭარული... გადმოსავალ ევდენ შუანთობათ. ავაზანი ქი არი, ყიშლი გზიდამ კოდზე ევდენ... ისე მახსოვს, პალბუქი გუშინ შევლილი-ჩამოვლილი ვარ. აჭარიდამაც ამოვდოდენ სარჩეზე, იმღერებდენ, ერთათ იშელიგებდენ. ბალვობით მახსოვს ესა...

— იქევრობებში ჩუენებურები არიან, უღელტხილ სხდარან... აქევრობა გვეკარგებოდა და წამუელით... ვინცხაი ქი წავა, ვაბარებთ სელამსა...

— ეს სოფელი დიობანია. ზუელი სახელია დიობანი; ახლა მედნაფიქი ქვია. აქა დაინყნიან გურჯიჯია... ესაც ზატო ნენეი მესხიეთ. ქალბი ვერ მიმიგნიან. მოსამიები, მოზღე იქნებიან ბევრი... დაბათლდა ახლა ზიქრი დედეი... ცოტა ჯაჯიიაი, არ დასახლებულა... მაჭარულში ქი ვიყავით, შქერებ დაგლეჯდა და მოგვიბაზუნებდა.

— აგარულ იაილიდამ გამოიდენ ქალები. ესა ნეჯობი ზურნაჯია, იმისი ლარჭიც დაულჯია... აგარული ქალები დასხედით მაგრე!... მახანთი გამასტრო... ეს ხანასლია, ამას ადინაზი ქვია... ამ კლდეს სანადირო ქვია. ესა ლურღულეთია, სამთვარიელი სერებიან... იმას ბიჭი შვილი არ ჰყავს.

— ფშნილას აჭარული ფუნჩას უზახდენ. ჩუენსა ჰყიდდენ სხალსა აჭარლები, ახლო იყო. ახირი ზალიან. მესხლები მოსულანო, იტყოდენ. ბარიდამ ისე ადვილია ვერ მოქონდენ, რავარც აჭარიდამა... კმელ ადგილას საქონელი არ გაზლება... ჩუენებურში ფუნა ბლები იყო... კაკალი მანატბაში არ არი. თა ადგილია და ცივდება, ისე ადვილია არ იყება. ჩუენებურში თუთა არ არი... გერმელი ქლიავებია იქაც. არი კახამბალი, ალაშმელიქი, ფიშნა, შავბალი, ბიმბალი, ნითელი ბლები ჯანანი. ჩუენებური ბლები გაუაქ. თითრქლიავიც არი, ნითელქლიავიც, ჭანჭურდამ თამაზ გავაკეთებთ; საქმელია ყაისეფე. ნრეველი რაზე არ ვაქმევით, არ ვიცო... ფესტილი ვიცით. ბეზებზე დავასხამთ, გავაკომობთ, ბეზებდამ ავაზრობთ, ისვენ გავაკომობთ, შევნახავთ.

— სხლის სახელებია: ბათმანაი, თავრეჯული, ბოქშუაი, კვირისთავი, ბენდებანი, ნასხიდი, გუერდნითელი, ბოსტოლანი, სხალთაბალი, ქვამსალი, სანაშირი, ნამყენაი, გზელი, ბებრანი, ჯეირანანი, სასელი, ყლარჭაი, ბუშტაი, შიშუელი (ჭოთ არი), პანტა (დანამყენებული არ არი), მაჭარულია, ქათამურაი, კაცითავი, ქოთანაი...

— ვაშლის სახელებია: ჯავე, ნითელი ვაშლი, ზიზნაური, შექერაი ვაშლი, ზუზუ ვაშლი, კალო ვაშლი (მაღე მოვა), კნატურაი, ყაბაღაი ვაშლი, ყარსელია, ლაბადაი ვაშლი, სუსუნა ვაშლი, ფაშალმა... ყაბაღაი ვაშლი იმგუარი ვაშლია, შიგანაი ნითლათ იყო. ზაბით სიზეს ქონდა, კოკლეფ ქონდა.

— შუიდი გობეჯი გედეიქვა, ქალი ითხოვნებო, ვიტყვით... ვინ იკითხევდა, ქკითხევდენ? მელექ ზოჯას კითხევდენ და ის იყო...

— ჰუდუდი ასენა დაბათლდესნაო, ვის ეგონა? ერთი კარგა დაბარიმდებოდენ და გედეედოდეთ-გადმოვოდოდეთ ყოლაი, კაი იქნება.

— აჭარას წევრები?... ისინი მოჩივრები თვლენ არიან, ზირ-კურჩხეში... ბიფევათ არ დაცარილებულან აჭავერი სოფლები, ამა ბევრი აღარ უკლია... თქუენცა ნაპყვენეთნა?... ამ ფაფში ჯდარან... მეგონა შეეშეთიდამ არი-მეთქი...

— სიდედრს პყუარებიხარ!

— პაი, პაი! ინქერი არ ქნა!

— ხაპის საქმელი რა გუარია? — ხაპსა დავთლით, გაეკმობთ. თითისინმინდუე დავსჭრიოთ საბელსავეთ და დაქვანდეს. გამუა პაპანელია. ზამთარში მაგას მოხარშვენ, ფალში მოხრაკვენ, ზედან ბექმეზ მუასხმენ, დაუდებიან და სჭამენ. ყაფამა ქვია ერთ სოფ ხაპი საქმელსა. ნურილ-ნურილ დავსჭრიოთ ხაპსა, მუყარით შექერ, წყალი არ უნდა. თავი წყალითნა მოხარშო, ერთ დრამი ბექმეზი უნდა. გერქსაც აყრიდენ. გერქი გამხმარი შინდია. გერქსა ზამთარში მოხარშავთ და გაეკეთებთ ეზმას, ხოშავით არი. შურუბიც იქნება მაგისი. შურუბით ხილის წუნენია. უგუმქმარისას აკეთებენ შურუბსა. ენ სიეთს დავნახეთ... თუიადამ ზმარ ვაკეთებთ, ფესტილიცყაპ ვაკეთებთ. ჭაჭას თუთისას დაასხმენ წყალ ჩაპყრიან ჭურში, დააყრიან ერთ დრამ მარილ, დამჯავდება და გახდება ზმარი. ნუნენ ხახვ დააჭრი და სჭამე, კაია. მე ვიცი ქი, ზოგი ჭად ჩაპყრიდენ, ტაინთი სჭამდენ.

— ყაბლის გულინა მოხრაკო, დანაკო, მარილი მუყარო. დიბეგში დანაკე, გაცარ და ჭამე, მიპყვე ჭადით. ჭადით ეფნა კაი ხდება. ამას ქვია ქუმელი... სხუა ქუმელია ქუმია. „ჩურჩხელა“ სიტყუა ვიციოთ, ამა ქუმაზე არ ვიტყვიოთ. ჩურჩხელა არი ლობიასი, ბიბერისა... კაკლი გულ დააცუამ ზაფზე, კაკლის შიგანაი არნა მოშალო, კოკობინა იყოს... ბექმეზიდამ გააკეთებ ფაფსა. ერთ ამაველფე, დაპკიდავ, გაკმება. ერთ კილო ამაველებ, კილო გაკმება, გახდება ქუმა... რაცხას რომ დააცუამ ზაფზე, ის ჩურჩხელა იქნება. სვირინჯიისურუნი წარეა, განთლდება. დააცემენ ზაფზე, შორეაზე იხმარებენ. ჩურჩხელა სიტყუა სხუისავეთ არ ვიციოთ.

— ზალსა მუტუტანი ნიშან-თახუმი. ის ნამეილებს სეისხანას-ლოგინს, საინს, ზოხას, თხას. ღარჭ შვილს ურჩებოდა მულქიისანა, ჭალა. გოგო შვილსაც ფახირ, ლეგენ-გუგუმ, სკივრ გაატანდენ.

— კაპილაი ტარიანია, შემით გაკეთებული. ხოხობაი პირი აქ; შორეას, წყალს ამეილებენ ამითა. წყალზე დადებულია ღარე. კაპილაით სმენ წყალსა. გეჯიც შეშიდამ კეთდება, ტარი აქ. კალოზე ჭარ შეუშვერენ, არ მოჯეას პურშიო...

— კასრის ბევრით დიდი ქილაკია. პატარას კოლოფი ქვია. კოჭი კასრზე პატარაია, კოლოფაზე დიდა. ჩუნებურში კასრია. სანუელაზე რომ ხმარობენ, იმას ქვია სანუელელია. ნინინ ბევრი იყო ესენი, ფახირისა ნაკლები იყო.

— ოყა ვიციოთ, ურუბიც. ოთხი ურუბი ერთი კოდა. ქერსა კოდით ავრწყავთ, დადა ურუბითა... ნისქვილის კოდი, წყაროს კოდი ადრია, სხუანერიია. წყალი ღარებით შედის ნისქვილის კოდში. კოდისამ გამოდის... კოდის წყარო ქომოთ იყო. დალაპა და გედვიქნიეს. ახალი აღარ დადვენ...

— ექინში ქი შივაბემდით კარსა, გაეკრევედით შუბლზე კურცხსა. სიმინდი კურცხისავეთ შეწვილი, დიდი გამოვიდესო. კარები ქებ შეღებვედენ წერნაქით, და ბოდაით. ჩილფ წერნაქში შეღებვედენ, ტომრულზე გაჩილფევენ...

— რაი მოგაგონდა? შეშიდამ გაკეთებულ თასსა რას ეტყოდენ? — თეფში. აჭარლები ხუნდენ ნიფელადამ, მოქონდენ, ვილებდით... აჭარა რომ დაყაფანდა, მემრე მაჭხილელეზიდამ ილებდენ... თეფური წერილია, სუფრა დიდა, ფეკები არ აქ... ფუჩაჩას გააკეთებენ ქმიადას.

— პურ რომ გავლენავდით, ცერცვებ ვარჩევდით, თეფურით გავარკვევდით... არ დიგირკვევია ჯერ თუ? რაღას უციღი! ბულდა ნინ წადის, ცერცვი უქან... არწყვა კოდით, ურუბით ვიციოთ.

— ერთი ურუბი კორცი სხუას მივეციტ. რა ბლაცვი ვიყავით?! გააქმე და ჭამე!
— ჩორი ნელნადი იყო, საქონელი განყდენ. რაგორ გაკემეს უორცი არ ვიცი. მაშინ არ გაკმა კარგა, ქილას აყრიდა.

— ზუელათ ტანსაცმელ რას ეტყოდენ? — ბუზმა კაბა არი. ბუზმას ვეტყვით ჩუენებურში, ზეგნელები, მანატბა, მაჩხატეთი, კოქლევი. კაბას იტყვიან იმერკეველები — ივეითი, იფკრეველი, ქოქლეითი, დიობანი... ზეგნელებ გზელმოკიანებსაც ეტყვიან. ჯინალელები, ყვირალელები, მიქელეთლები, გარყილობლები, უკედლები, ჭვარებლები გზელმოკიანები არიან.

— კოკლეური ბაქლები არიან აჭარას გათხუებული.

— სარტყლებ ვიხვევდით. საფიოქროში ვქსოვდით. საფიოქროს ქონდა ლაფერაი, ყდა, მაქო. ყდას მარტყამ. რა ფენა ყდა იყო და დიგინუეს.

— კუელო ხისა არი, დავედებით. ისკამ სამი ფეკი აქ, დაბალია... ნინნინ კელსაფქუავი იყო, ფაფას გავაკეთებდით. ქაში ფაფა-ლერლია ფაფა ვიციტო... მოსნულედენ დალიან ზესა. ბევრი დალი ქონდენ, შეინახუედენ, ქილაკებში ჩატენუედენ. ფუქსავატია დალი ახლანდელი, ფუშტიკივილი დეგემართება. დასადნობი ფშენილაიც არი და გუდის ფშენილაიც. გორჯოლოს ქი გააკეთებენ, თელი გამუა. ახლა დალი ფშენილას აკეთებენ. ნოვას გააკმობენ, ყურუთი გახდება. ახლა კი დავნათ დარჩენ. წყლივით არი აქავერი ზე. ნოვა შორავში დალში მოხრაკილ ხახვსა ჩაყარი, ერთდრამ ფქვილ დაყარი, ქერი ფქვილსა, საფანელი გუუკეთებ. საფანელი ფქვილი შორევებშინა ჩაყარო...

— ფეტვი ბილა დათესილი მაქ. ფეტვი ყანი მორწყვა ზნიელია...

— ხახვი ტკბილი მოიდესო, რას იჯებოდით?

— ბოსტანში ევდოდა ანაი თავიდამ და გაგორდებოდა, მინა ცარიელი არ დარჩესო. თესვიან პირში ტკბილ რაცხას ჩეიდებდა. ანაი კრუხსა დააუდუმლებდა კუერცტებზე, თავსა შალაქივით შეიხვევდა, ჭუჭული ქოჩორაი იყოსო.

— ისმაილ, სენიეს ყუელამფერი უსტაველებია შენთვინ!...

— სიღამ იაუე?... მე გავფცქენი ყართოფსა, ვაშლსა გავთლი...

— ყასაბაში გენჯები ცუდედ დადიან...

* * *

— ნავასხი ბალეები თაზე... გარაპათი, მეიხადე თაზე... ისინი მანატბური ქალები იყვნენ... აქ ვერ შიგვინახნია მატყლი, ჩიჩავს... იქ არ დაჩიჩავს დუნდადა... თუთყური, თუთის ტყლაპი გავაკეთეთ.

— მოვდა ბუჯალით... ზულუმით დავა ზავალი... მახანთი აღარ დიგვინახე... არ კმება ქი ყართოფი... ზული აბლათი ვერ დეველაპარიკე... კიდევ ხტენულოფს?... ბაკალა ჰყავან... სხუაგნიდამ მიეყუანა...

— საფურე კბო, საკრე, კარინა გახდეს. საფურე, საკრე დეიბადაო, ვიტყვით... ვერ ასხნეს ბევრი. გუშილამაც შიგან შესულან.

— კო კოკოლას ისხამს. კეცზე ზედამ ცეცხლი რომ იქნებოდა, იმაში ჩაფლენ; ჭამენ შეწვილსა... აზრაზი ხეა, შინდ გავს მოსხმული, მუშმულას გემოსია... კირკატიც არი ტყეში.

— ხილი, მეღვა რომ მნიფებას დეინყებს, იტყვიან, შენიშნებულა, თუალი ურთვიო... თიღამ ჩამოდოდა წყალი, დღეში ორ კაცსა სირა ქონდა წყალზე. გამთიადიხან ევდოდით წყალზე. სირაზენა დაყენო წყალი, დანი ჩათინი საქმეა.

— კოს ფოთელი ბოტოტ შუუჭამია... მააქუნა იქიდამ... თათარზენა ლამაზია... ნულარ ზებნი, ნულარ!... ვინცხას ცხუარი ყავს, ყოლად გაზენგილდება...

— ნაზვი ფისი ფენა ნამალია... მოტხიხილ ადგილ რომ გაასნორებენ, იმა დახ დაადებენ. ბეზზე გააცხობენ ფისსა. ცეცხლზე მიაციტებ, მემრე შამახვევ, მუუჭირფუს

კლავსა, მუუჭირეფს იმგუარ ქი, რომ გააკეთებს მოტეხილ კლავსა. როდისღა გამთელდება, თავითალაი ადგება კლავიღამ. ჩუენ სოფელში სულ ფისიღამ გააკეთებენ რახსა. კუერცხისაც იციან... ჩიბანსაც მეიყუანს ფისი, გამოხეთქავს ქორი ჩიბანსაც. დუდა ჩიბანსავით იქნება, აშუა თითებზე, იმასაც ფისს დაადებენ... თავი ხახვინა შესწუა, შიგანას ერთდრამ გამეილებ, შემწუარსა დაადებენ. ისიც გამეილებს, მუარჩენს ჩიბანსა... ბლის ფოთელი კარგია თავის ტკივილითვინ... შავ ფხალზე თაფლი დაადვანა, შეახვიონა, ისაც კია.

— შერეში ხარ, ფოხსა სოფელში?... აგარას გათხოვებული ვარ... უზუნ ზამთარში ესტამდით ჭადსა, ხილსა. ყურზენი იცოდა, ლურბელა ყურზენი, ალა-ალაგ ყირმიზი აქ. ვაშლიც ბევრია ჩუენსა. კნატურაი ვაშლია ერთი სოფ, ნური-ნურილი, თევრთევრია — ნახსითი. ვაშლი ბათუმურაიც არი. ბათუმ ნეედოდა ჩემი დედეი, ყაზიად, მარილ მეიტანდა...

— გათხოვდა, ვერსა ვერ ნავალ ქი! — დედეი რაგუარა? — იარება თავითალაი, შუქურ, თავის თავ ახოხებს. ხუე ჰერ არ დათმო, დილაამდი ახველეფს.

— ჩუენებურში არი მაცუალი, მაიხომი არი. მერცხალაი, ყურზნი ტევანივით არი, ჭლიკიდურებზე აშუა. წვრილი დენი აქ.

— კბიები იმათიებში გედევდენ. ამან ჩუედა, ნამუასხა-ნამეიყუანა... თაზე ხალ-დვალურას მოგკრეფთ, ზით, ნაღბით გააკეთებთ. ნიორი არ გვიყურას დია... ჯინჭარიც კია, ამა ჯინჭარი შორჯის ახლა აღარ წონილობენ...

— ენ ბევრი მუათავა, ლისენა მუარჩინოს წრეცლია...

— იმი ბარზე ვერ მოვდიოდი სახლში... წყალ ვერ უშვებ ზირში?... ქომოი გზა არ მეგონა გახსნილი... ფეცდაფეც მივა, მივა, ენანკუნება ეუუანი ქვებზე ზივებივით... მააქუან იქიღამ საქმელი...

— მათხოვრების თორბა ბითუმ სამე იქნებაო, — იტყვიან ასე... იმათ აქნენ ასე.

— მაკლდენ მილლესა, თელსა საქმეებსა ურიგებდა... დავედევდით საქმესა... იშარეთი რატომ არ მიყავ?... ბარაჯები გაკეთება დოუგვიანდა ჩუენ შუქუმეთსა...

საუბრობდნენ ისმაილ ქარა (შავიშვილი), ხატიჯეი, ეზინე, შაქირ სარაჩები (მილმაძეები).

ბაზგირეთი

— ნენეი დამედარა ბოსტნი შიგან, უცხო ბალახებ გლეფს, მარგლის. ტენი გოუგდია ბოსტანსა, უხარია. მივერე ბარით მინას ბარავს. წრეულ ეს ემეგი არ დეიზარალა, კიტრმა ასე ბევრი მოვიდა. ცერცივი თავის ქეჩროში დამსკრივებულა... ორივე თავის საქმეს ირგება... მე მასკულაგებით ვეცქევი მინიდანო, ცუდედ ვუცდიო, ამბობს თავითალაი...

— რამდენჯელ მეგკითხე! არ დამხდი შინ!

ბაზგირეთი მაჭიხელზე ახლოა. ბაზგირეთში ანაი მყავს, მაჭიხელში — ნენეი.

— არყის კეე ქი გამოსხიან, მომცემენ მეაც... ლეკობანი იაილა მაჭიხელისა არი. ჩუენი ჯანჯირია. ზალიან დალი ბალახი მუა ჯანჯირი იაილაში. მემთევრიიშაშორთი იაილაში, რომ ნავლენ ნენიები, იმათ ვეტყვით. ამ თვის ოცზე (მაისის) ნადიან იაილაში, თაზე. ამას ჩხოკობა ქვია. ლოგინსა ნეველებთ, ყაბიყაჯალს: ტაფა, თასი, საანი, ბადიაი, კოლოფაი, კროჭი, კარდალა, ქუაბი, მიმჭანო ქუაბები. ქუებზე დავდებთ ქუაბსა... ქუემ ცეცხლი! ერთ თერეფიღამაც ჯაჭვია ჩამოკიდებული. ზოგი არი, რომე შეშით არი გაკეთებული, იმასაც ჯაჭვი ქვია... საჯვალი ვიცით, მასკან ვედრო თენქესი, სანუელებლია...

— ბალახის სახელები? — ვიცით: ჯინჭარი, ანწლი, ტენცო, ვირიგურდაი, ჭივანაი,

ხოზალიმი, ხალი... ხალ ბევრ მოვლედვდი თაზე. ხალით იემეგ გავაკეთებთ. ფხალობასაც გავაკეთებთ... ჩუენსა სხლებია — შიშუელაი, თქვლემიაი...

— ქორში თივას ჩაეპყრიო, საბზელში — ბზეს. ტალავარიც ვიცით. ტალავარში ბალახის კონები აწყია... წარინა შიბა და შემანა მუაბანიო...

— ჯოკლევ იქით ქიშსა იოხ, იშტა თქუენი მოქნული ჩანს... ართვინ დავასდებით არაბაზე, მულთო... ნინნინ ფეკით ვინცხაი იარებოდენ, დაცდებოდენ ფეკით სიარულში. ერთსა ზამანუნდა ორი თუე უვლია ფეკითა... ნისლი მოვდა, ჩუენ თერეფისკენ ნითელი საქონელი ზოვდენ დადიან ბალახსა... ტალავარში შევდგამთ თივას, ნვიმამ არ დაასუელოს დაი, ტალადამი... აქეერი ლაპარიკი სულ დეიშულია.

— გორჯოლოს გავაკეთებთ, ამა არა! სუთ მაქინაში ჩავასხამთ რზესა. რზე რომ გამოდის, იმით გავაკეთებთ ფშნილას. ნალებიდან დალ გავაკეთებთ. ვარიას ჩამუაბამ საბელებზე. ერთი თანე იქეთიდან დავდგებით, ერთი თანე აქეთიდან. შევდლობავთ. ქუემ დო დარჩება, ავადულებთ, გავნურავთ ჩახვში, დაქერჩება ნოვაი. დარჩება ჭუკი, ზროხებ ვასუამთ.

— ზროხებ მოვწულთ, კბიებ გუუზახებთ. კარებით შივებამთ, ბარგ ნივლებთ, დავბარგავთ მარტილზე, შევბარგავთ სახლში. ლოგინსა ლოგინის ადგილზე დავბარგავთ. ყუელას ადრი ალაგი აქ. მივაფარებ ჩერჩებ, ჩულას. ზუელათ ჩულები იყო. ახლა ქილიმები გამოვდა.

— ჩებარგენით თაზე!... თხა-ცხუარი ერთათ წავლენ; სირას გავაკეთებთ; ჩობანი გავა, დადგება, მოყრის თელ, წაასხამს, მასუკან თიენებ-კრავებ გამუშევთს! გამომუშევთ, ჩობან ჩავადარებთ. საღამოზე მასხამს. სირით არი ზუება. დღეს შენ ნეიყუან, ზუალ — მე! ეს სირით არი. ბევრ ძღვე ნახულა, ცოტაი ძღვეს, ცოტა დღეს ნახულა. ქალებიც წავალთ, ბაღევიც. და კაცი ნამოქყუება, ორთავე წავალთ, ორნი წავალთ.

— მომუშვილი ყველი ვიცით. სუთ მაქინაში გასული რზით ყველ, გორჯოლას გავაკეთებთ. ჩავასხამთ ყაბში, მანონსავენ შედგება; შემდგარო, ვიტყვიო... პანა ცეცხლ მიცეცეთ. ზედედანაც მოვხდით. შემდგარ რზესა შოლტიკვე გობმანონას ეტყვიან. ზედედან რომ შეიგდებს რზე ყველსა, იმა მოვხდით... შეიგდებს, კიდვენ მოვხდით. ქუეშა ჭუქსაც თექელ მუადულებთ. ჩავასხამდ ჩახვში, ზეიდან ქუებ დავანყობთ, კარგანა გამეიშრატოს; მასუკან იმ ჭუქსაც მუადულებთ, გავნურავთ. იმითაც ქალაჯო კეთდება, ქალაჯო შორვას გავაკეთებთ... აქეერელები თუ არიან, მიხდებიან. ქალაჯო შორვას ნოვა შორვასაც ვებნევიო.

— მოჩოჩათი ვიცით. სხუაგან ყაბალ ებნევიან. კუმატაიც ვიცით, სხუაგან ყართოფ ეტყვიან. მოჩოჩათი ზოგი სქელქერქაია; თეთრი და გზელანი რომაა, იმა ქესტანაი ქვია, თეთრი ყაბალი. ზამანუნდა ყოფილა ბოსტნები თაზე. ახლა აღარ არი. — ბოსტანში რა არი? — ლახანა, ხახვი, კიტრი, ქინზი, რეპანი, ტენცო, ქონდარი, მაიდანოზი, ჭლაკეი. ჯავეს ვებთ ჭლაკეიო.

— ყანებში ქერ დავთესავთ, ყართოფ დავთესავთ, სიმიდ დავთესავთ.

— სიმინდი რა სოდა? — ბროლაი, ნვიტაი, ალთუნაი. სიმინდის კაკალი, მარცხალი, დენი ვიცით. დენი გაცვინდება, კუკუტაიიკოკოტაი დარჩება. მაჭიხელში ხვიტოროსკობერი ქვია. სიმინდი დავზრისყო, ვიტყვიო; დავნაყეთო, იმასაც ვიტყვიო. მივაყრიო ერთ თერეფზე. გუდამში, ჯულაში ჩავყრიო. სიმინდი სანაყელაი, ზოფაიიტაყევი გუაქ.

— ქერსა მოვთიბავთ თირფნით, მანგლით... მუაყრიო, გაქმა მი, ბულულ გავაკეთებთ; დავაყრიო მარტილზე; გულუბთ კარებ შიგან. დავყრიო, მოვმლით კალაზე. კეერიო გავლენავთ. კეერი აქ დასირავებული კაყები. მასუკან უუნიავებთ, ქარს მიცეცეთ. ერთ თერეფიდან სამანნილზე იქნება. დავქარეო, ვიტყვიო. პური ეერბაერ იქნება. ცერცვი,

სუდა, დელიჯა — ბალახების თესლები ეხლება. გორვალი ბალახიც იქნება. იმა ცხრილით, ცხავით გავასუფთავებთ. ცხავ დელუგები დიდუანი აქ. გავაცხავებთ... ცხრილს ნეიტ-ნეიტი დელუგები აქ. ჯუალოდამ ამბარში, ბელელში შეეცანთ. თახთით გაკეთებულია ხარო. გადაცლი იმაში, იქში. გამწკრივებულია ყაჩ თანე, რამდენი თანე, ორი თანე, სამი თანე. სიძინდას გავერცხით, გავფენავთ ჩულებზე. ვაკმება, წველებთ ნისქვილი. დიდრუანი წყლიები გუაქ. წყალი ღარში ჩადის, ბორბალია დაყუდებული, აბრუნებს ქუას. კვიშირიდამ გამოდის დენი, ჩადის თექელ. ხაროში გამოდის ფქვილი. ხარო რომ ვიყვება, ნიჩბით ჩავერით გუდაში. ჯუაღში ფქვილი არ ჩეიყრება, გაცრის. გუდა თხის ტყავივად არი. ფქვილი ჩაგარონა ხაროში, და კიდობანში. ვიტყვივით, ღონგათ დაფქვილა, დადა ღერღელათ დაფქვილაო, რაფერ ღუღღერღელავსო. სიძინდიდამ დაფქუავ ღერღელას. ღერღელადამ გააკეთებ სუთლ, ფაფას...

— შევმალენით? — არა, არა!... კმად მოგზელთ გობში, კმად გავაკეთეთ. თხელ-თხელ ჩავასამთ. გამუაცხოვთ ყეთმერ, ქადას, კაკლიან ქადას, ბიშსა. სუფრაზე დაებარგავთ, ვჭამთ.

— შუახანათ ერთი ქალი მოსულა!

— ჩხუტუნეთ ქუავეს ახრაბები — ჯაფერ, მენსხურ დელიასანოლები. ბაზგირეთ გაზდილი ვარ, გამეშუთ გათხუებული ვარ. ისინი ბელქი გამეშიზებები იქნებიან.

— შენ როდი მიხულა?... ჩუენსა მეიკითხავს. — სიმღერა? — მე არ ვიცი. ჩემი ხალი იმღერებდა. ჩხუტუნეთ გაზდილი იყო, გურჯიჯა სიმღერები იცოდა.

— ესენი სხედან?... ყერი-ყერში მოვდა, აღარ ვიცი.

— მოკდენიხან უთქუამს ქი ნენესა, გეისხნება კარები, ჩემი ახრაბა არ დაკარქოთო... აქა ყურზენიც არი... ჯუარისავენ ზემოდამ არი ქომოი ქარაფა. სხუანი მე ვერ მემიგონია.

— ქორნილი დუგუნია ჩუენსა. ბალვი გამეირჩევს ბაკალას. ბალვის თანიდულები ეტყვიან ანა-ბაბოს: — ნათი, დენიშნეთო. ისინიც ელჩათ ემისს, ტიასს გააგზავნიან. ბურეი ვინცხაბები მივლენ. ბაშთან გეკითხვენ. ჯუმა ღამეს მივლენ. იტყვიან: — ღმერთის ემრით, ფეღლამბერის სიტყვივით ეს ბაკალა ვითხუთონა, მოქცევით თუ არა?!... თუ მოქცევმენ, ნაღებული გუექენება ბექედი, და მენდილი. ორსავე იქნება. ბე ნიშანზე დადიები წველენ. დადიები ურბას წეილებენ. ზედანაი იქნება ფანელია, მოსაცმელი, პერანგი, დაშმა, წინდები, ჩაფულები, კონდრუები, ალთუნი, ქუფე, საათი, თესჰა, სარკე, ყოლანჯალი. შედგე-ანას, ბაბოს, ზმას, დას, ნენეს, დედეს, ბიბოს, ტიასს; ბაკალასაც შედგე ექნება დედამთილისთინ, მამამთილისთინ, მახლისთინ, მულისთინ, შილისთინ.

დუგუნიც კაი ვიცივით. დუგუნი გუაქო, ვიტყვივით. მოვლენ იქინდინან, დოდოფალინა ააყენონ. მამამთილმანა ააყენოს, ერთიც იმის ახლომ მამამთილის ბაბომ. დოდოფალი დააქდუმლონა ბალიშზე. სამჯერ შექერიანა გადააყაროს მამამთილმა. ემამ და მამამთილმა შოუფდენა კლაეფეში, ააყენონ-დააქდუმლონა სამჯელ. ბაშთან მამამთილი არნა შამუშუვან, კარინა დოუყარონ, ფარა, დადა ყოჩი აართვანან... გამეიყუანეს კარზე დოდოფალი. კარის დასაყრელი ფარა ართვეს მამამთილსა. დოდოფალი შიანდუმლონა ცხენზე. დაბურული აქ ჩარი. ზედამ აქ ნამოსხმული ნითელი ვალა... მიყავან... ანაი ტირის კარზე, დოდოფალიც ტირის... ანას დაამშვიდობებენ, პალალ აქენეინებენ. მიჰყავან გზაში, მუზიკას უკრენ... მიიყუანეს ბიჭის კარზე. მეღაი ნაფა წინ მუჟდაზე. მეღას დაჰკიდვენ ქათამს, ნითელ მენდილ გამუაკოჭებენ ცხენსა. მეღაი გზაში ნავალას ნამეიღებს მაცართან. მაყარსნა მიართვას ნავალი-საჭემო.

დოდოფალი მეიყუანეს კარზე, უკრენ მუზიკას. ქართულათ აღარ იციან მღერა. მღერიან თურქზე. თურქებმა ეს სიმღერა არ იციან. გურჯების სიმღერაა თურქზე გადატანილი. თურქები დაულ-ზურნას დოუკრენ ანჯახ. დოდოფალი კარზე რომ მუა, ჩამეიყუანონ, ჩამაქდუმლონა ცხენიდამ. ჩერჩებინა გასნიონ, რომ ჩამოვდეს ქი... ჩამოვა. შიგან შეიყუანონნა სახლში, ჯაჭვზენა მაყოფიონ კელი; ფქვილში, საფანელშინა

ჩაყოფიონ ქელი, მარილი. კარზე მოყუანისხან შექერი გადაყაროსნა სიხემ...

შეიყუანეს დოდოფალი გედგის-დოდოფალის ოდაში, ვახშამინა ჭამონ. მაყარამცნა ჭამონ კალოზე. იქაც არი დაკლული კარი... ბაქლავადამ შორეაზე მისლამდი ყუელამფერია: ყაურმა, ტათლი, შორვა, ლობიაი, ფილაევი, ბიში, ფაფა, ლეჩერი, ფუნჩხაი, ყაისაფე, ყეთმერი, ქადები. რასაც მეთხოვენ, გუნალდებენ... მაყარი შუალამხან თელინა დეიფანტენ... ნიქაიცნა ქნან, აღდი. სიზე-დოდოფალი შეყარონნა ერთათ. სიხეს კარი დოუჭირეს, ფარანა აართვან. დადმა კარში გამოიდესნა, შერბეთინა შუუტანოს, კუერცხი შენუასან და შეიტანოს. დოდოფალი და სიხეინა დარჩნენ. დილაზე დადენა შევდეს შიგან, ფარანა ნახოს დოშქუქემ. სიხემ დადე კელზენა ნახოს, მეიკითხოსნა. ამით დამთავრდება ქორნილი დუგუნი.

მასალა ჩანერილია იმერხევის სოფელ ბაზგირეთში. მთქმელი მერიემ ალთუნელი, ორმოცი წლის.

* * *

— ბაზგირეთი... ახალი სახელი — მაადენქრე. ტყვია, ალთუნი არი აქა. ნიკოლაში ვიყავით ორმოც წელნად. ნიკოლას ზაღვან დააქებდენ ჩუნში, კაი თავრობა ქონდაო. ახლაც ორბაჩოვ აქებენ, იმანაც პანაი მიანცხადა იმას.

— იმერკევი ეფვი დიდა. გურჯი სოფლები ბევრა. ყუელაი არ მახსოვს: მანატბა, მაჩხატეთი, კოკლეთი, აგარა, წყალთბილა, შოტიკევი, ბზათა, ჩაქველთა, გიგიეთი, ნიოლეთი, უსტამისი, ჩიკორ, დასამობ, ზიოს, ხემნრილ, ზაქიეთი, დაბა, უბე, სვირევენი, ნეთილეთ, წყალსიბერ, იფურეულ, ივეთ, დიობანი. დიობანი ნახეკარი გურჯია, გადატილდენ თურქაზე.

— ბაზგირეთში ტუნელი გუუკეთებინ, მადენია...

— აქვეერი იაილებია: დიობნის იაილა, დაბის იაილა. მოხალ იქილამ, ხემნრილის იაილა არი, ფაფართში. მასკან ზაქიერი იაილა — დიდელი. სოტიანი საქონლი მერეა, საზუარი. ბაზგირეთის იაილას ქვია ჯანჯირი. ჩუენილამ გადახუალ, კერთვისის იაილა არი, ზედვაკეც არი. ეფრათი აჭარის არი. ახლო არი ორი სოფელი — კერთვისი და ქუაბისთავ. იქავა აკრია და მიხდიეთი — მაჭხილის სოფლებია ესენი. დიფელატა წრეველი, მოშპა მინა. თხუთმეტი წლის ციცაი ტლახის ქუემ დარჩა. ამ სოფლების იაილებია: კერთვისის იაილა, ქუაბისთავის იაილა, ინანმინდა, ჩიქუნეთ იაილა.

თა არი ჟჩყარდემ — სამი ზმა. სამი კლდეა და იმითინ ქვია. იმფრათ მალალი თა არი, რომ ზედ თავზე კინის გრლია წამოცმული. ნუხ ფელამბრის დროს გემი დუუმიანი, იტყვიან ზუელები. ხედვენ ამას. ჩიქუნეთილამ მოიდენ და ესროლეს თოფი; ისე დარჩა... ვერ ახვალ, მალაო.

ზამანინდენ ერთი ქალი გათხოვილი იყო რუსილემში. ქალმა გადმეიარა ჰუდუდი... დუუშუზვიერეს... ეხუნა, იუნუსაი იყო პოლისი. ბირთული ვერ ათქმევია ვერც კაი, ვერც გონჯი. ერთმა იქორნილა, დატია დიობანში; მეც დავდგებოდი მასთან... ამ ქალსა გოგოები დარჩენია გადალმა... გადმოვდა, ჯასუსი ხარო, არ მასვენეს. — არ ვარ, — იფიცა ბევრი. იუნუსაი პოლისი ართვინში იყო, ხალხ ცემდა. 1945-1950 წლები იყო. დიობანში ზმებთან იყო. ზმებმაც არ იყაბულეს. დიობანში ერთმა ქრივმა მეიყუანა. იფურეულილამ იყო.

— ჩემი დედი გამჭრელი კაცი იყო. ქოქლიეთილამ, დიობნის მაპალეა, ემრულ ალა იყო, ახლა იმის ხებერს გეტყვი.

* * *

ემრულ-ალა ქოქლიეთილამ იყო. ნიკოლადამ სორა რუსი გაზადფდა. ემრულ ალამ ხალხები მოკრიფა და ჩუენ მემლექეთში თავრობა ჩუენ ვქნათო, უთხრა ხალხსა. კელები ბრუდე ქონდა ემრულას, კაცებ ქუცევდა. დედემ უთხრა (დედესი ხალაშვილი იყო): —

მეო შენით ვერ ვიქ. ვინცხას ორი შავრი ავართვა და ჩემ ოღლუშმალ მივართვაო.

დედეშუმნა დედეს. ერთ-ორჯულ სახლზე დეგეცენენ, ვერ დეიკავეს... მოდიან ერთ ლელეში ხალხები. დედეს ხებერი მიცეს, ხალხი მოდიანო. დედეი გაშპა ტყეში. ერთი მისი არხატამი აჯარადამ იყო. იმან დეიზხა: — რა იქნება, სულიო ერთი დამანახვიო. დამანახვიეთ, ერთი თულაბში ვაკოცოო. დედესა სულიო ერქუა.

ემრულ-ალა დეიჭირეს. ნაჩელიკმა შავშეთში დააკავინა და წაყუანია. დედემ უშიქიათა, ასე იჯებაო, ხალხ ქუცავსო. ნაჩელიკი იყო სეიფულიაი. ნაჩელიკმა უთხრა ემრულ ალას: — მე ბათუშმინა ჩედე, შენ თავი შეინახე, შენთვინ კარგ ხებერ მეცტანო. გერჩექ კი არ უთხრა ასე! ბათუმიდამ ხებერი გამუგზავნა... ბარევანია ართვინის თავზე. — ბარევანში ემრულამ შამეშეგებოსო. ოზდაათი ყირათლი ცხენით (მოკრიფა ცხენები ემრულამ) გეცდა თავისი კაცებით. ნამოვდენ ბარევანიდამ, მოვდენ სათლეულში. ხალხი მოკრილია დავლ-ზურინთ... ისამეს, იპენგემეს... დაღამდა... ნაჩელიკმა უთხრა ხალხსა, რომ ემრულ ალის კაცები სოფლებშია წეიყუანოთ, სოფლებშია მუჟართო ცხენოსნებს. — ჩუენო აქ ექეიფოთნაო... გათენდა... დილაზე ემრულ ალა, თამ შეტყვილი, მივა ნაჩელიკთან. სალათთა უთხრა: — ჩუენ თავრობაში დასალია სილაპით შესლა, ვერ შიგვივებო... თოფი ჩამართვეს, რიველი დოუტიეს. შიგანაც, დაღრემი, მომხმარო ორი სალათთი ყავს, ფეპლეკანი.

— რაზე იკავებენ ემრულას, ისა ვერ ვთქვი: გრლაში ჯარის გენერალის ხანუმი გაქუცა. კარზე მივდა, ბორი დუჟკა. თავით შამახავია ცხენოსანი ხალხი. ეს გენერალი-ფაშა ვინ იყო, არ ვიცი. თუ იყო, თურქისა! ყარსის ქალაქია ეს გრლა. ფაშა ბახსან არ იყო... ასე ილაპარაკებდა ბაბაი. დედეი მახსოვს, მარა მისი ლაპარაკი არ მახსოვს; ბაბას ახსოვდა...

ემრულ-ალა რომ შეედა დაღრემი — თავრობაში ებნევიან ამას: — ვინ გაქუცა გრლაში გენერლის ხანუმიო... თავრობა ეუფეს ქი, ვინ გაქუცა.

ნაჩელიკმა უთხრა: „თავრობა ზებნის. ამ მუღლექეთში ერთი ბორი შენ გაქ, ერთი მე მაქ, ერთი ნური-ბეგ ხიმშიოლის აქ (ეს ნური ბეგი იუდა შინდობანში. ახლაც არი სახლი. ბეგობა რომ ადგა, ერთი ისტამბოლ წევდა, იქ მოკდა. ერთი — მენან ბეგი ინგოლში იყო ტყის თავი, მუდირი... ისტამბოლში არიან ბიჭები)... ამათ ექენით, სამ კაციდამ ერთმაო. ქვთხოვენ, მოვზებნოთ და ვნახოთო. ემრულაი არ ამჟღავნებს.

— ერთი ემრულ-ალა, ეს აქოშკა გაღვეი და ზირ გადახედე, რა ამბავიაო, — უთხრა სეიფულა-ნაჩელიკმა ემრულას.

ადგება, გედიხედავს ქი, სალათთი შამოხვევია თოფებით. ჰამან მოტიალდება და რიველსა წახატება. ის სალათთი, შიგან რომ იყო, ჰამან მიეღლიავეს. დუჟკავა კლავები, ვერ ამეილო. მახსანშიც მეუშველენ გარედამ, გაბოლკვეს, ალაჰ, წეიყუანეს ბათოშში. იმათ ზინავან, მით კაცებ. იმათ გაგნებამდი ბათოში მანახეს ემრულ-ალას.

სულდი ამან თავინა წეირჩინოს, იმ ემეზე მოვდა. ბათოშ კაცი ყავს სულში ნაჩელიკსა. იმან გააგნებია, რომ ემრულ-ალანა მორჩეს. რომ გამოვდეს, შენ აღარ გაცოცხლებსო, ბათომიდამ ხებერი ამოიდა. დედეს დუჟზახა ნაჩელიკმა, რაცხა ექნათო, რაცხაზე შევასრულოთ საქმე, რომ არც შენ გაცოცხლებს, არც მეო.

დედემ კალოზე კაცი მუჟკლა ემრულ-ალას. მეგერ ზალიან გავდა ემრულ-ალას, მეგერ ხალაშვილი იყო მისი... ტანტრაბაზე ჩამაშურ რცხიან ქალები. ამეილო ავებიდამ ემრულ-ალას ხალაშვილმა მაჰრამა-მენდილი, ჯემმენდილი: — ეს გარცხითო, — უთხრა ქალებსა. დედესა ეგონა ემრულ-ალა. ეს არი ემრულ-ალაო და ზღლუბზე გადანულებს, კარი ზღლუბზე, გაბარცეს, მოკლეს. ემრულ-ალამ ეზება დედეი, დედესი კაცები. ტყე ბილა გააჭრეგია, ტყეში დემემალენო... ამბავც იყო გაჰერსიანებული ემრულ-ალა დედეზე.

ეს ხებერი რომ ამოვდა ბათომიდამ, დედემ და ნაჩელიკმა ნაჭარი გუჟგზავნეს,

ვინცხაი რომ კაცი ყადა ნაჩელიკსა ბათომში... სალათათი კარზე რომ უცდის ემრულ-ალას, დარიშვეთეს ის. ზეპირი ასუა იმან ემრულ-ალას და ისე მოკდა, გათავდა ემრულ-ალა...

ჩუენი ზუელი გუარია ცვარიზე. ჩემ დიდ დედეს თანთოი ერქუა და ახლა თანთოლღებ გვეტყვიან... ერთ ხებერსა კიდვენ გეტყვი.

* * *

მაჭიხელში იყო ერთი ეშყია-ქუცავი კაცი, ალი ჩაუში. ჩუენშიც ერთი ყადიოლი იყო, ყედემ-ალა. ამ მქუცავსა ყედემ-ალა მაჭიხელში გვექცა. ალი ჩაუშს უთხრეს ქი, ყედემ-ალა კი კაცია და უკან მიეცი ართმეველიო. უკან მიაციემიეს. ამან (ყედემ ალა) თუქა: — რა მიყავიო, ანაი ასე ვუყავიო, იმფო ბევრი ავართიო. ალი ჩაუშს ახდინეს ეს პასუხი, ყედემ-ალას ასე უთქვიო. მასკან ის გაპერსინადა, გადმოვდა ჩუენში და ხალხი კრიფა, ჩუენ ვიყოთ თავრობაო. ემრულადამ სორა ქნა ეს. ნაასხა სოფლებიდამ კაცები. ყედემ-ალის ბიჭიც ნაყვა. ხუთი-ექესი კაცი ნაყვა ჩუენი სოფლიდამ. ნყალსიმერ გედევდენ. იქამდინ გაკრიფა ხალხი სოფლებიდამ. იფკრეველიდამ ხალხი არ ჩაბარდენ. რომ უკან ნეედენ იფკრეველელები, ყედემ-ალის ბიჭიც, გულფაშიც, ნაჰყვა იფკრეველელებს. ასე გუუხედა, ქუემედამ, იმ ალი ჩაუშმა: — ის ვინ არი, იფკრეველელებს მიდევსო. ჩუენიდამ ერთმა უთხრა: — ყედემ-ალის გულფაში არიო. გულფაშას შიაგინა დედაზე.

მოტიალდენ უკან ჩუენი ხალღიც... იმათაც ოღლუშაღი ქემწრიღში ყავან. ისენიც იქ მოვდენ თავი კაცები. ადგა იქიდამ და შუადღისან ჩუენ სოფელში — ბაზგირეთ ამოვდა. სოფლის შუაზე გულფაში შეხდება:

— გულფაში, პური ქეშია, შიიდე, საქმელი მოგვართიო.

ნამიყუანებენ, ამოვლენ გულფაშას კალოზე. ყედემ-ალა ბაბაი იყო მისი. ყედემ-ალა და ზულფი — გულფაშას შმა ყავარზე არიან, ყავარ ასწორებენ.

— პური ქეშია, ჩამოიო, — დუუზახეფს ალი ჩაუში.

ჩამოვლენ და ამათ სამთავ დაკოჭავს, შეყრის ერთ ოდაში. იმ ხანზე ბაბაიც, ჩემი ბაბაი, ზემოდამ ჩამოვა, თუფან თანთოლი. ბაბას ალი ჩაუში ცნობილობდა... ახლა რაფერ ცნობილობდა, ის ვთქუათ:

ჩსუტუნეთ სელიოლი ყედემ-ბეგ დედი ჩუენი. ხისიმი ყოფილა. ბათომში მინავალი, ბაბოს დღი მიაქ და ყედემ-ბეგ დედესნა დუუტიოო, — ფიშმანობს... მეილალა. ეედა, ყათირი ყავს იმას... ჩეიტანს ბათომში, გაყიდის, ფარას გამომიგზავნისო. იმ ლამეს ალი ჩაუში იქ ყოფილა ყედემ-ბეგთან. დილაი კელპირინა დეიბანოს ალი ჩაუშმა. ადგა და ყედემ-ბეგ დედემ უთხრა ბაბას: — კელზე ნყალი დუუსხი ალი ჩაუშსაო. დეიბანა კელ-პირი, მოტიალდა, ბაბას უთხრა: — შენ ამ ბებერას რას იცნოფო.

— ჩუენი დოსტიო. დღი მქონდა, მევღალე, აქ დავტიეო.

მოტიალდა იქითყენ ალი ჩაუში: — ის დღი ჩუენთიენ იყვესო.

კითხა: — რათ ფასობს დღი ბათომშიო.

ამეილო ფარა, მომცაო. ვუთხარ ქიო: — ეფენდი, ჩუენ გვემინია აღმა ავღაი, თავდაღმა ჩავღაიო.

— შენაო ამ კალოზე რომ მოხუელო, ნულარ გემინაო. თეთრი გარგანი გააკეთე, დეიკვე ხელშიო. იქნიე აღმა-დაღმა, გეიარე, ნაიო. შენ ვინმე რამეს არ გეტყვისო. — უთხრა ბაბოსა ალი ჩაუშმა.

მოგტიალდი ბათომიდამო, ამომსლეღი მაჭიხელ დარჩენო. ავდექ დილაზეო, თეთრი გარგანი დევჭირე, ვიქნიე და ვიარეო, — მეიგონა ბაბომა... იმათი პაროლა ის იყოო. შემხდენ ალი ჩაუშის კაცები, მარა არაფერი მითხრესო. ორი ბიჭი ამომმყენენ, იმათ ფართო კაცები დეიკავე, ისე გადმოვდენო.

ემრევე უსტას თოფები გაანყობის ზოგმა, თლათ ეიკრიფენ თაზეო. ალი ჩაუშის თახუმი ვეღარ ნამოვდენ ხალღიო.

ახლა ის ვთქვათ, ნინაი ხებერი: ბაბაი რომ ჩამოვდა ზემოდამ, ბაბაიც შიგდეს მათთან. ალი ჩაუშმა დეინახა ბაბაი: — ბიჭო, რა აგართვეს შენო.

— საათი ამართვეს ბეგოო, — ბაბამა.

— საათი მიეო, — დუუყვირა მიორეს. მიტიალდა იქით, ისევ ჩეიდვაო. გუუხედა ქუეშედამ ალი ჩაუშმა: — მიეო, — დუუყვირა ისევ.

— შენო, — ბაბას უთხრა, — ვინ ქყავს ამ სახლშიო.

— გულფამას ქალი და არი ჩემი, ზულფეთი ქალი — ბალდუზიო, — ბაბამა.

ისინიო ჩემთან შამოყარაო. ყედემ-ალის ქალ უთხრა: — ჰად აქ კაც ფარაო... იქიდან ნეიყუნა ისინი, ეშია-მეშია, ჩასაცმელი, გუმშიმო-ფარა მოკრიფა, ნეილო. ესენიც ნახსა — ყედემ-ალა, გულფამა, ზულფეთი — სამნი.

— ესენი თაზენა ავასხა და დაკვლო, — დეიმუქრა. და ორმოზდაათ ალთუნს, ოქროს მომიტანთ, დანა დაკვლო.

მოტიალდენ, ოზდახუთი ყირმიზი ალთუნი დედემ მიცა, ოზდახუთი დელიასანოლის აართვეს, თაზე უუტანეს, შუაგორის თაზე და ისე გამუუშუა.

სამ დღეს უკან ოლლუშალის ნაყვანითინ მაჭხილში გადმოვდენ. ამ გზით ჩეიარეს, გარედამ ჩეიარეს, სოფელში აღარ მუუქციეს. იქ ოლლუშალთან ჩევდენ. მეიყარნენ ჩუენიდან შუიდი-რვა კაცი, ესენი დაცვეს, სითყენა ნეევდენო. ევდენ ატიან თაზე, გზა მუუჭრეს. წინ ცხენზე ზის ყოლაუზათ აზიზაი. თორმეტი-თხუთმეტი წლის გოგო თურქზე შამომჯდარი ყავს. სამი-ოთხი კაცი აგზე ზის კლდემი, სამი-ოთხიც იქით კლდემი. იქითებთან რომ გევდა, ჩეთლამა ტყევა დაცხეს. ცხენი გახრიტა ტყვიამა, გოგოც გახრიტა. გოგო მოკდა, ცხენიც მოკდა. აზიზიც ჩამოხტა, მიედა კლდესთან და დეიწყო სროლა... თოფი სრამი დეილამეს. ღამეში გეშტი გილდილარ. გოგო ჩიჯორელებმა ჩეიტანეს და ჩაფლეს. სისხლიანი აზიზი მაჭხილში გედევდა... ნეევდენ, გეიარეს. ეს აზიზი იყო ალი ჩაუშის კაცი. თლათ გედეიკრიფენ მაჭხელ. ათათურქი რომ მოვდა, ველარ ჩეიკრიდეს ფეკი. ალი ჩაუში ონდან სორა ჰაჟ ნეედა, მემრე მოკდა თოქათში, ნიქსარ ქალაქში, სამსუნთან ახლოს.

მეეკითხა, ერთ ვინცხას ეკითხა: — ვინ დარჩნენ ყადიოლებიო.

ერთი გევდა, ნახა, მარა რა მიცა, არ ვიციო...

— ეს ქალი ადნი ჩუენებურია, ჩუენებურ ლაპარაკოფს.

— რა ვენა, ილა თურქჩა ნამრევს ლაპარაკში!

მასალა ჩანერილია ბურსაში, მთქმელი დურსუნ ცვარიძე (თანიარ — ახალი გვარი), ოთხმოცდასამი წლის. ბურსაში გადმოსახლებულია იმერკვეის სოფელ ბაზგირეთიდან.

* * *

— რომელი სოფლებია ჩუენთან?

— კეენვირილი, ზიოსი, დიობანი, იფკრეველი, ივეთი, შოლტიკევი, ნყალსიმერი, ბზათა... ბითავი ეს მითლილი სოფლები იმერკეეია. გურჯული სახელებია ბითავი. ხარითადა თურქზე დანერილია. ზუელი გურჯული სახელები ხალხმა ჰელებთ იციან. აქა ქრდდა გურჯიჯა ვილაპარიკებთ. სამა-სიმღერაც არი, აქორდიონი გუაქ, სიმღერები არი — თარინინაი, ჯიველო, ნანაიდა... ყოლსამა... ლექსები არ იციან, გურჯული შაირები აღარ იციან...

— აქ რომ გვენვიენით, შაეშეთ არ იციან, ფოსხა ჩამეგებებოდენ...

— ბალვი მექთებში რომ ნავა, იქ თურქჩას დეისნავლის. სახლებში თურქჩააც ველაპარიკებთ... გეიზდება, იმფო ყოლაჯ დეისნავლის.

— მე ბაზგირეთში ვარ, მექთებში, ორეთმენი, ასიმ დუზგუნი-ჯივანიზე. ჯივანიზე ზუელი სულალეა, ნანერი არ არი...

— ქამშიძე იქ არიან დარჩენილი, ჩუენ სოფლიდან.

— მაჭხელის თარაფიდან ბევრი არიან გადმოსახლებული შიგან თურქიეში...

— ზუელი ყალბები ბევრი არი. ერთი თანე კევწვრილი ყალბე, ერთი ბზათა ყალბე არი. აქედამ ბევრი გამოჩნდება. ესა უსტამისი ყალბა. ქილისებიც იქნება. ბელქიდა დეინახავ. ზუელი ვიდებიც ბევრია. მაჭხელში ბევრი იყო... აგერამ ჩაერზე იყო. აქ ორი ჯიღია... ნახევარი ჩაფლული დევნახე აგერ. ახალათ რომე შამოვბრუნდეთნა შავშეთი თურეშზე, იქ არი ზუელი კიდი...

— შავშეთის სოფლებია: გარყილობი, სხლობანი, ახალდაბა, ჯინალი, ვერხენალი, ჯარათი... ბევრი არი.

— ნასული არიან ამ თურეფიდან ბევრი ინეგოლ, ისტამბოლ, იზმით. გააგდებენ ანა-ბაბოს, ნენეს, დედეს და მიდიან ქალაქებში. ნასნალები ბევრი არიან აქედამ. აქევერობა გეიცალა ჰამანქი... შავშეთი, ართვინი — ცოტა ეს მიწა ჭლეა. ნაკლები მუა. აქევერებმა კითხვაზე ფარანა ეიღონ. თურქიეში სულ ყუულა ეერზე არიან აქევერი ნაკითხები.

— მე ორთემენ-მულელიმობა ვიკითხე, სამ წელნად ართვინ ვიკითხე. სამ წელნად ლისეში შავშეთ ვიკითხე. ორი წელინადი ტრაპიზონში ვიკითხე, შარშან, შარშანწინ. ესო არ გეყოფიანო და ორ წელნად კიდონა იკითხოთო, გვითხრეს პუქუმეთიდან. ორ წელნად კიდო გვაკითხვიეს. ხუთი წელი მეჯებურია კითხვა. ხუთ წელნად იკითხავს, უნდა იმჟო მეტ იკითხავს.

— სულ ზუელათ ამფერი კითხვა არ ყოფილა, ედა არც მექეთები ყოფილა...

— ბაზგირეთ სომინდ დათესვენ, ქერ დათესვენ, წმინდა ბულდას დათესვენ. ახლა ქი პურ ვჭამთ, იმა, ქერზე კაი არი, წმინდას ვეტყვით. ამ თურეფში წმინდას დათესავთ. ყართოფილს დათესავთ. ხილიდამ ყუელაი მოდის: თხილი, სხალი, ვაშლი, ხეჭეჭური, თავრეჯული, ერბუაი. ვაშლებ ბალალმას ვეტყვით, ყვითელ ვაშლ ვეტყვით, შექერ ვაშლია... მაჭხელში ბევრია ბოქმუაი, ხეჭეჭური. ჩუენში ექსერი ერბუაი ბევრია... ამ სოფ რაცხიბ ვეტყვით. მოჩოჩდას ვეტყვით, ხაპსა, ისაც ბევრი მუა.

— თხა, ზროხა, ცხუარი, ვარი ბევრი ქყუავს...

— მიწის მოსაკნელსა ზუელათ არუნას ვეტყოდით, ჯილღას. ახლა „გუთან“ ვეტყვით, დემურით გაკეთებულა. პური რომ მოვთიბავთ, ვიკმართ მანგალი, თირფანი... კევრით ვლენავთ... კარებ შევებამთ ულელში.

— ქერის ემიებ, ნარჩენებ, მოკვრიფავთ ყანებიდან. ბიგას ვეტყვით, იმით ავნევთ ქერსა, მერული ვიტყვით. წნელით შევკონავთ მოჭრილ ბულდასა, ზნა რა არი არ ვიცით, კონა ვიტყვით...

— ადგილის სახელებია ბაზგირეთში: საუბნო, სახელიკევი, სინგურთი, ვაკიბოლოთი, სიღმითი, კერთვისი, სიონზითი... მეზობელი სოფლებისა არ ვიცი... ამას იქით დევსნაელი, მიერეზე რომ გადმოხუალ, ჩაგანერიავ...

— ამ შეებ რომე წერავ, ლმერთმა ჯანი არ შიგინუხოს. გურჯების ქოქსა რომ ეხუფე, მონყალე ლმერთი მოგიმართავს კელსა, კალთას გადაგაფარეუს, შვიდობით ჩიგიყუანს დიდ მემლექეთში. აბა, შვიდობით, კაი დლიობა!

ასიმ დუზუნე (ჯივანზე).

წეთილეთი

აქევერი ეერების სახელებია: ისტრინეთი, თემუროლოლები, ახალჭალა, ჭიდილა, ნისქილი გზა, ზედა ყანა, გოგამური, საზამთრო, ნიახტი, ქომოთ შამორეელი, ნაფურნევი, დოლოყანა, სალებეთი, ნასყიდი, გოდანავრი, სივაკეთი, ბუჭათი, მუა გზა, ვარდითი, ზუელკალი, სხლოანთი, ფაჩხატევილი, წყაროათი, ზანავრა, ვენაკი, შაშუიდე, საოგრე კლდე, ზემოი ნასყიდი, კალოთანყანა, შიგინ ყანა, სომეხეთური, შარაბული,

ნაურმევი, მახანთავი, ბელენქუაბი, ნამხუდარი, სამაჩვე, ნარევი ტყე, საფანახარი, პარიზტი, საყინულე, ავაზნი სერი, ვაკე კლდითავი, ნელფერავი, ნისქელი ღელე, კოტრი ყანა, ალაგითავი, დიდნაშები, ნანაჭრი, ქუაბი კარი, კოკლევი ღელე, ბოდღვერა კევი.

- ჩხაკა ოსმანას ბაკალა ვარ. აქ არი ქურდიკიზე, შუბლაზე, მესხაზე.
- ეს საფიოქროა. მაქოზე ზაფია დახვეული. არაში არი ყვითელი ზაფი.
- ერთი ზირი ნეკერ ჩავდგი. ოზდახუთი კონა ერთი ზირია. ნეკერს წყლებით შეგკონავთ, ნაზვი ტალით. თივა, მორჩვი ვიცით. თიბვაში ნაკად მისცემენ. დუენაკდეთ, დავაჭართო, — ვიტყვით.
- ნინ დაასხდეთ, ნინ!

— აქვერი თეები თუ?... გადაღმა ჩუნენ ვართ, იშტა!... შეხუჩული... ნენეი ტიბეთური მყავს. ისენი ემოშვილები არიან ჩუნენი... მოკდა ის, აღარ არი. ბიბოები იყვენენ... განაყრები არიან ჩუნენი... ზანდრიეთსა მოვდენ, ნივდენ, ჯიგერ-ახრაბა ეზებნეს.

- სვირევიდამ მოხუალ?
- ალთუნები არ გასნავლეს ქი?
- მოდიან და ილებენო ალთუნსა...
- საშუიდეში არი კლდზე მოპორები, ოქრო ყოფილა... საშუიდე კლდეა დიდი.
- შაქირ ტადოს ბაკალა?
- შაქირ დედეი კაი კაცი იყო. ყუელაი მის სიტყუას დეიჯერებდა... წყალი-მალი

აქა პარსა აღამ მიეყუნა სოფელში. ემოშვილია გარე. ახლა სამსუნ არი. ისიც იხტრიენთი იყო. სასმელი წყლები მიეყუნან... პალუხლიდამ სარწყავი წყალი მიეყუნან, ყანეები, ჭალები მოსარწყველი. ნეთილეთში არიან: ჯაფარიზე, ქომინთი, პაპინთი, გოჩინთი, იხტრიენთი. ღელე გაღმითაი სხუა არი: ზანდარები, ხოჯინთი, კუნჭულოლები, ნუნუნთი, უჩიტლები, დუდუნთი, ვადა კუნჭულები.

- ყოლად გააფერებს ჩუნენი ბალვი, მუხტარია.
- დოდოფალი წეიყუნანეს, ნაასხეს მაყრები... ზუელათ სადილ იტყოდენ, მივტანეთო დოდოფალთანო, ახლა თაბღრიო, ასე ებნევიან.

— ნინდი ჭრელები რა გუარია? — ბუქმა, გრეხილა; ორნეგი, ნანენი ერთნაირია. დაგრეხილი — ბუქნა ერთია. ამის გარდა არი კავიჭაი, კატითუალი, იუსუფელი ჭრელი, ბობლიზუალაი (ბობოლი — გველი), სილიფაი (გაველილია ნინდაზე ზახიეთი), კატიკუალაი.

- შემემატანა ნინდისთინ და გიმოვილა, ნავსულვარ.
- კინიჯური სარიჩარის გადაღმითაა. დედებსა გუჟეთებიან იაილები. ზაათი ჭალებ დათიბედენ... ნახედე იქა! რა ლამაზი ადგილებია!
- სიდამ შეიტყვე, ჭო?
- გავსხნით ზედას და ვალაპარაკებთ ქასეტას.
- თიბავს? ნახედე, რავარ გავან?! ჩუნენ ჰეგო ნენესი ეგენები არიან... ჩემ

დედამითილისა ეგენები არიან.

- ე მაგასა მესარი ქევა, ჩეფერიც ქევა. მესრით შევლობეთო, ვიტყვით.
- რაი არი, გო?... ა იგზე ჯდას, ე! შაფხას აბურავს კაცსა.
- ჩეიარა დილას, ჰამა?! ვიდერდე ვიყავ... ხატიჯე, დევთესვეთ ბითევი თურქიემი!
- სვირევან დუგუნშია გადაღმური მეჰმედ ილმაზი, აქორდიონზე უკრავს, ჰემ გურჯიჯას მღერის, ფენა ბვერი იცის.
- დუგუნში მიხუელი?
- მეშველი ხელივის პატარაი და მრეშია... სხუანიც ვიცით: გელაზუაი, ჭიაყელი, ბოჭოჭუაევი.
- ელეგს მოვქსოვთ, ელეგსა.
- სიმინდი რა სოფ ვიცით? — ალთუნაი, ბანდურაი, ნაქაზე, ნეტიანი. შუიდეკირაი ლობიოა.

— წინაი ფხეკა, მეორე ფხეკა სიმინდსა უნდა... გავმარგლით, გავათხელებთ. ნამარგიელი ვიცით. ნამარგიელსა დარეებზე გავაშრობთ, გავაკობთ, ქორში შევნახავთ. კარაპანიც ვიცით.

— ბაბუნთ ქონდენ კარაპანი. სახლიდამ გახუალ, კარაპანია, გადახურვილი. იქა ვინახავდით შემას, კუარს.

— კუარი არი ჩუენსა? — ბა! არი!

— „ნამჯული“, მანგლით რომ მოვითბავთ და კელში რაცხა ჩეეტევა, იმა ქვია... გურჯიჯა სიმღერებზე მიქ ყაფა, მარა ახლა დამავინწყდა.

— ახალა მუა, მარა ფეათია... ახლა ქი მოიდა აქა?... იმან ამასხა ესენი!...

— ქალების ჩასაცემელი — ბუმმაიფორკაიკაბა. სარტყელი ბრეული იყო ზამანუნდა. ნენინთ ქონდენ ტრაპილოზი სარტყელსავეთ. ქემერიც იყო გუმშიშისა. ახლა ყაღშებია. გადამითებში იქნება ქემერი. ბაზგირეთლებში იქნება სარტყელი, ქემერი.

— თუნთულმა ტანინი ბუმბები დააქერია... ჩოქას ვიცუამთ. დაზმა, შარფი თავზე! ეს ფიმიფულია. ჭალით ვაკეთებთ. ჭალინა მოკაკვო და პილკეთ გახდება. ეს თილით მოქსოვნილია, ზივია. ხერხაკობილია, თუფური ოვა დაზმებზე გუაქ მოყოლებული.

— რა გუარ ვქსოვ ყაზალსა? — თექრელ უკანა გავანგრიო, თუალებინა გავყარო. ფენგას ქი გუდუუყვეთია, ვერ გვეგენი... აველ ლლიაში, ამას გუურჭუამ იქით. ოცი თუაღინა გავაკეთო, ერთ თანენა ევტანო, თავდაღმანა ჩაუქსუო...

— იმისი გადაკვეთილია, რაგუარ ამოსხმულია, იცი? აინი გადაკვეთილზე ამოსულა, მალ გაასრულებს ნინდასა.

— სასჭმელების სახელები რაგუარია? — ლობიოს შორვა, ნოვას შორვა, ნანდილი, პური ნუენაი, მოხრაკული შორვა, ტოტოკაი, ხავინი, კეცეველიინაღბიანი. კეცეველსა ჩუენ ვებნევით — ნეთილეთლები, აგარლები, მანატბიელები, ჯოკლეველები. ნაღბინასა ეტყვიან ივეთლები, იფქრეველები, შოლტიჩეველები.

— ჭარხლი მკლავი შორვა რა სოფ კეთდება? — წყალში ჩაყარი ჭარხლი მკლავსა. მოხარშე. დალ დაანუავ ხახვის ერთად. ყუელანი არ გუურვეთ ხახვსა. ქინზ, რეჰან, შამბალით გუურვეთ. მოხარშულ სიმინდშიც გუურვეთ შამბალით. კაკალ შაყარიან ნანდილ... ნოვას შორვაც ვიცით. დალ დაანუავ, წყალ შუუყენებ. ისეც ირჯებიან, სხუაგუარ... მოხრაკული შორვაც არის. ფქვილსა მოხრაკვენ დალში, დაასხმენ ცივ წყალ, მუადულებენ. გახდება შორვა... პური ნუენაიც ვიცით. დალ დაანუავ (ერბოსა), ხახვს მოხრაკევ ბოლათ, დაასხამ წყალსა, პურ ჩაყარი შიგან. ტომატესიც იქნება. ბოლათ ტომატესინა დასჭრა, ერთბოთინა მოხრაკო, ტომატესინე გორა კუერცხინა გუურიო, დაჟედ და ლუქმითინა ჭამო, ისტარ ფშენილია გუურიე, კარგი იქნება ზოლი.

— ხალი ვიცით ბურტყელაი, ნინმატი, სკვანტლაი, ჯაუნაი, ტიტა, თელახარში.

— ტოტოკაი რა სოფ კეთდება? — გამდარი ყველი, დიდი ფქვილი... ხევისი არ ვიცით, მაჭიხლელებმა იციან. — ერთამი იხვესეთო, — გვითხრეს მაჭიხლელებმა.

— მატემარი იცით?... ჩუენ მუსაფირსაც ვეჭყვით.

— იფქრევი, ივეთი ყაბალსა „მოჩოდას“ უზახის, მაჭიხლელები ფათათესსა კუმატას ებნევიან... ჩუენსა ზმარიც ვიცით... ჩუენი ზირი ახისხადამ მოსულან... აქ მუუქციენით... თახეა ბოსტნები თუ?

— ჰალა შოლტიჩეე არ ასულხართ?... შიარ-ჩამიარ არ მოხუალ, არვინ არ ქყავს შენ?

— წმინდა გარგანიც აქ ხელში... იმ დირეგის ზირში გედვარე...

— ნამეტრებო, ჩამოით არაბადამ... რაგუარნა დალაგოთ ეს ეშები?... ზეთაი დაანყე!... ფენერი შუშა ვარ?... ქეშკამ მასუემდეს წყალსა!...

— შენ იქ ქალი გუუგდევ ახლა?... აი, მოგინერე ხელი!

მასალა ჩანერილია ნეთილეთში მუსტაფა თემურის (ქურდიკიძის) ოჯახში. საუბარში

მონანილებოდნენ წეთილეთელი ქალები. უმთავრესად საუბრობდა სელვინაზ თემურ (ქურდიკიძე), 32 წლის.

* * *

— როის გამობზანდი? ყუელი გვენატრებით; მადლი მეიგე, გადმოსუელ... ჰუდუდზე გადმოიდოლით, მე პალა პატარა ვიყავი. შეიყრებოდენ იქა თქუენებურები და ჩუენებურები, ილაპარკებდენ, ხალ მოკრფდენ. ზუელათ მე რომ პატარა ვიყავ, ბათუმ იარდენ. ოლადავრში ჩემი ხალი იყო.

— ზუელათ წეთილეთი ერქუა ჩუენ სოფელსა. სულ გამოცუალეს სახელები. ახლა ჰუქუემითამც გამოცუალა. წეთილეთი ხუთი მქელეა. ზუელათ ერთ ადგილ იყო ჟამე, იქ მეყვრებოლით. ახლა თელგან დეიკეთეს ჟამეები. თეთროზე თიდანა გედევარო და მივალ წეთილეთიდან მაჩხატეთსა. აგარადამ უკანეთია, უკანეთიდან მივალ წეთილეთსა. მანატბა ჩუენით ერთათ არი. ჩუენ ორთავე ერთი ვართ. იაილას სახელია კარისათი. კარისათ თქუენსკენ სარიჩადრი ჰუდუდის არი... გედევარდი-გადმევარდი არსიან.

— ჩირუხი აპა არ ვიცი!... ჩუენ შავშეთიდან ორი სოფელი იქ დევდოდენ იაილაში. ჩუენი ახალდაბა და ერთი სოფელი კილო, ჯინალი, დევდოდენ ჩირუხ. თქუენი ტბეთი დევდოდა ახალდაბაში. ჰუდუდი რომ დეიდა, ტბეთის იაილა ჩუენსა დარჩა, ჩუენი ჯინალი თქუენსა დარჩა.

— ფოცხოვში გურჯულ არ ლაპარაკობენ. ჩუენი ყასაბა შავშეთია. ერთი ნაპიე გურჯიჯა სოფლებია, ორი ნაპიე თურქჩა არი. მე ბალვი მევესტარ, ისე დევნახე. გურჯიჯა რომ არ იციან, ისინი კუდიანები გახდენ... ერთი ახალი მოზდე იყო. ამ ბალანამ გედეიარა რუსიაში, გადმეიარა. სამ-ოთხ წელწად არ იცოდენ, სად იყო. იქა იყო პაშტა ხან, იქ დასახლდა, მემრე გადმოვდა, ქალი წამეიყუანა, ბალვები იქ დარჩა. იქევრობა იცის; რუს აპმედას ვეტყვი.

— ქორნილი ზუელათ რავარცხა იყო, ახლაც ისეა. ზუელათ ცხენებით მივდოდენ. ახლა მივლენ თაქსით, ოთობუსებით. ჩაადუმლებენ დოდოფალსა თაქსში, მიიყუანებენ ლარქთან. ზუელათ დოდოფლის სიმღერას იტყოდენ. თქუენ თერეფიდან იტყოდენ, ჩუენსა არ იციან. ახალი ჰუქუემითი რომ გარიგდა, გურჯული სიმღერა ადგა. ესკერში ორჯელ ნაველ. დაგვაბარებდენ ქი, გურჯულა არ ილაპარაკოთო. რას ლაპარაკობენ, ვერ გიგვიგნიაო. არნა ილაპარაკოთო. ჩუენი ჰუქუემითი ფენა ლორია.

ზუელათ ბეგები ხემშები იყუნ. ნური ბეგი იყო შავშეთში, ნევზეთ ბეგიც იყო, თემურ ბეგიც. ნური ბეგი იმათი დიდი იყო. შავშეთში იჯდებოდენ. თორამა ზუელ ადგილზე აღარ არიან. ბურსაში, ისტანბოლ, იზმირ გადაამოსახლა ჰუქუმათმა, აქ აღარ დაყენა. არ არიან ლერიანთ, ბეგი მიცა.

— საქონელი? — ბევრი მიწა გუქენებოდა, ბევრი გეყოლებოდა. ათი-თხუთმეტი ზროხა მონუელე გყავდენსა. ზოგსა ოცი ყავს, ზოგსა — სამი, ზოგსა — ორი. დანი ყუელას არ ყავდენ...

— ჩუენ იქიდან არდაჰანია, იქით ყარსია. იქ იმგუარი ადგილებია, რომე ასი, ორმოზდაათი, ორმოცი ზროხა მოვდოდენ კობიანები. ოცი ქალი ეყოლებოდა მონუელითენ, ფარას აზლევდა... იმათსა იყუნ. ჰუქუემითმა ვერგი აღარ აართვა. ესკერ იმანა აჭამოსნა.

— წეთილეთი კარისათ იაილაში დავა. დიდი თა არი კარისათი. ექვსი სოფელი არსიანზე მიდის: შავშეთის ტბეთი, ციკიზირი, დაბაკეთილი, კარავათი, ჩაქველთა, ახალდაბა. — თამამ!

— ღიმაი, ხოზა-ღიმაი, დილყვინა, თელახარში ჩუენსა ქი არი, იმფერი იქ არ არი. ბულღოს დჟფრალები დიდი აქ, წყლიან ადგილებშია, შემსიეთ დევზურევდით. ღვალოც არი.

გულაჰის და ახმედ აჯარები (ხიმსაშვილები)

პავა ოზბეგი (თაედგირიძე) შვილებთან და შვილიშვილებთან.
სტამბოლი, 1990 წ.

ილქსორ ოზბეგი (თავდგირიძე).
ინგოლი, 1989 წ.

ემინე ფურთოხელი (ფურტხარაძე).
ინგოლი, 1990 წ.

ხადგოტის თემურ (თემურაშვილი),
სოფელი ახალდაბა, შაქმეთი, 1993 წ.

ბასრი იაყუზი (ყუტკარაძე). სტამბოლი.

რასიმ მაფიზერი (ხალეაში). სტამბოლი.

სეჯათ ქუფჩიოღლუ. ინგოლის მერიის
პოლიციის უფროსი, 1993 წ.

პაეა ერსოი (თაუღღირიძე).
ინეგოლი, 1989 წ.

უმინე ერსოი (თაუღღირიძე).
ინეგოლი, 1989 წ.

ერსინ კიაა (მაკარაძე).
ინეგოლი, 1989 წ.

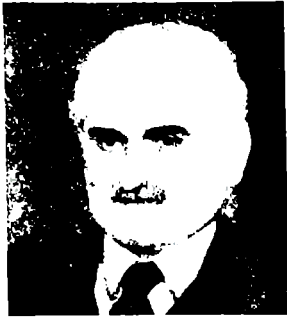
ჯემ იაუზი (ფურტკარაძე).
სტამბოლი, 1990 წ.

ზოხლევის ვიუღაში.
შავშეთი, 1989 წლის ივნისი.

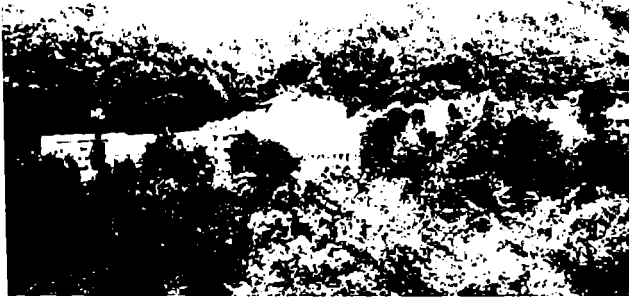
აღი ქაიას (ფურტკარაძე) ოჯახში.
ინგოლი, 1989 წ.

პუზგინ ააღინი (საუდღგორიძე).
ქართული „ეაიზის“ პროზაული
ვარანტის ავტორი.

რამაზან ქეშიძე.
იუსუფელი,
ისტორიული ტაო, 1992 წ.

კურორტი იიღლათი.
ინეგოლი, 1991 წ.

აღი უორთოქალი (ურტკარაძე).
სოფ. გუნეკესთან.
ინეგოლის რაიონი, 1989 წ.

მთქმელი ხასან ბაირამოდლი
(ურტკარაძე).
ართეინი, 1993 წ.

ბასრი იაკუხის (ვუტკარაძის) ოჯახში.
სტამბოლი, 1990 წ.

ქორწილი სოფ. ყვირაღაში.
შაშუბო, 1990 წ.

ხარის არაბა (მარხილი).
სოფ. მანატა, 1989 წ.

მარცხნივ — მთქმელი
სულთან იაქუზი (ფუტკარაძე);
მარჯვნივ — მერიემ
დემირი (ფუტკარაძე).
სტამბოლი, 1989 წლის ივნისი.

მთქმელი
მეჰმედ ბაირამოღლი
(ფუტკარაძე).
ბორნა, 1989 წ.

ნურანი ოზბეგი (ოადღირიძე) და ჩაქელი
სედარ აქრაში ქორწინების დღეს.
ინგოლი, 1989 წ.

ოთარ ფუტკარაძე და ქაზიმ უნარი (დაეციაძე).
ბათუმი, 1990 წ.

მუახეცის რაიონის სოფელ ღომანაურიდან მუჰაჯირად
წასული ომერ ფუტკარაძე.
ინგოლი, 1985 წ.

ქართველ კათოლიკეთა ეკლესია-მონასტერი სტამბოლში

შაჰმეთის ხედი

პარზლის ეკლესიის ეზოში. პარზლელმა პატარებმა სიხარული გვაჩუქეს.
სოფ. აღიოპარსდი (პარზალი), იუსუფელის რაიონი, 1992 წლის ოქტომბერი.

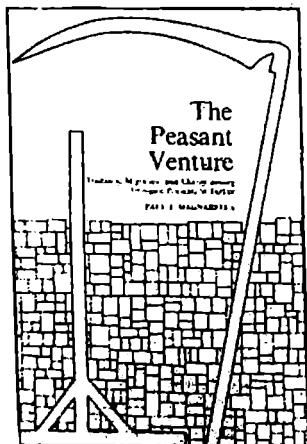
სტუმრად წყენებურების მუჰმედ ოზბეგის (მარჯვნიდან პირველი) ოჯახში.
ინგოლო, 1991 წ.

ქართველების ზეიმი ბურსის უღუდალის მინდორში. 1989 წლის ივნისი.

თუფაქიქონაქელი ქართველები: მარცხნიდან — შემსო ბაშაურქი (ვახტანგაძე),
შემსუდინ ოზბეგი (თადეგირიძე), სეფუეთინ ფორთოქალი (ფუტკარაძე). 1989 წ.

ინდიანას უნივერსიტეტის (აშშ) თანაშრომელი პაულ მაგნარელა მოცემულ წიგნში მოგვითხრობს მატახელის ხეობის სოფ. ჩიქუნეთიდან მუჰაჯირობის დროს გადასახლებული ქართველების შესახებ. კერძოდ, საუბარია ბურსის კილაიეთის სოფ. ჰაირიეს მცხოვრებთა ისტორიის, ტრადიციებისა და მუსიკალური ფოლკლორის შესახებ. წიგნი გამოიცა 1978 წელს.

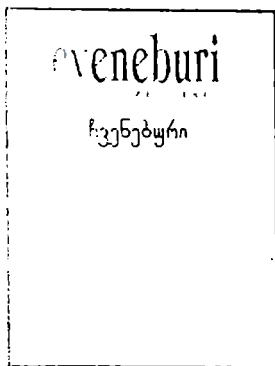
ჟურნალისტი ვსენ შენილი (ჯამბურული), TGR-რადიო-ტელევიზიის
შთაჯარი რედაქტორი, წარმომოხით ქედელა.
სტამბოლი, 1990 წ.

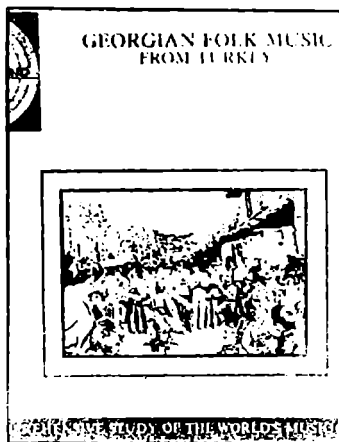
კაკეასიური ფოლკლორის კულტურის სახლში.
იბეგოლი, 1989 წ.

კვირალელი მოხუცი

ეურნალი „ჩვენებური“ დიდი
პიპულარიობით სარგებლობს
თურქეთში მცხოვრებ
ქართველთა შორის.

ინდიანას უნივერსიტეტის (აშშ) თა-
ნამშრომლებმა — პეტერ გოლდმა და
ურანკ გილისმა 1968 წლის ზაფხულში
ნოტებზე ჩაწერეს ბურსის ეილაეთის
ინეგოლის რაიონის სოფ. პაირიეში
დღემდე შენახული ქართული მუსიკა-
ლური ფოლკლორის ნიმუშები (იხ. სოფ.
პაირიეს მასალა).

- ბალახსა თიღვანით მოვითბო. — თქვენსა მანგალი არი?
- ამათი იქავერი სოფლები, აგნი ჩუენი მემლექეთი!
- ქოლოი საქონელი იმფერია, რომე ქიები არ აქ.
- ურბა ვიცით. კაცის ურბაა ჩოკა, შალი, ზუბუნი, პერანგი, ბულუზი. ზუელებური შალი გენიში იყო. ნენეი მოქსოვდა ქი.
- გიმიგნია ამფერი გუარები: გორგაზე, მესხაზე, ქადაგიზე, ლაღანიზე, საღრიზე, სოლყაზე, ჯაფარიზე, ფუტკარიზე.
- ფუტკარიზე სად არი?... ფუტკარიზე ხარ? — ჩუენთან არ არი ფუტკარიზე, სხუა სოფლებშია, დაფანტული არიან... აღარ მაგონდება, დაებერდი, ყაფა აღარ საქმობს.
- დები არ მყავს, ზმა მყავს ერთი, დეგანიც მყავს.
- მასალა ჩანერილია ბურსის ვილაეთის ქალაქ ინეგოლში აღია მიღმაძის (სარაჩის) ოჯახში. საუბარში მონანილეობდნენ იმერკვეელი ქალებიც. აღია მიღმაძის ოჯახი გადმოსახლებულია ნეთილეთიდან.

მანხატეთი

მანხატეთის ადგილებია: ზელქედ, პატარა ნუერ (ქედია), კაპელა ქედ, გასახვეე, დიდელე, დიდგულიკეე, ქატრუან, კარჩხალეთ კეე, ფიქლუან, გუერდ, საინითაე, ზიზანერ, ასკილუანთ, კეობა, თაველამართ, კაკაბავრი, ჯავრიეთ, ოფუებ, გზელაგზირ, ბალთუკანა, ბუჭები (ბუჭაი-დუზი ყანები, დაბალი ადგილი, წყალქუეშია, ყანები ერთმანებზე მიჭახული), ბოსტნი სერ, ჭოჭე, კარითავაი, წრიუკან, ტყიპირაი, მებრე (ყიშლა თურქეა, გურჯიჯა „მებრე“ ქვია), კორდები, წყარო ღელე, საბადურ, უზნები ღელე, კალოსერი (წყაროა), მიღმა წყალ, გორგიეთ წყალ, ჭიოთის წყალ, ჭოჭე წყალი, საკარაკეთი, ფიქალეთი, ქვანითელი, საავიდრო, ქომოთა, საბარაკევი, ფეგები (ნანგრევი. იტყოდენ, ჯინების სახლებიანო), გადმისავალი, კარიათალი, უღელტეხილი, ნითელმინი-ბოლო, მუტრუკი კლდე, უმუშაქარი, სერუკანი, ფიქალთავი, ტბიკევი, საბუზარი, დიდელეთი, ქალიწყარო, ნეფედეოფლიენთი, მესრიწყარო, ჭანჭახი, ორთუალა წყარო, საყველა სერი, ნითლობი, სარიჩაერი, საკრავე, საკადი, კინიჯუარი...

მანხატეთ ცხოვრობენწიზიან: მიღმიენთი (მიღმაზე), ფოთუენთი, დარბაზიენთი (ასე იტყვიან: ზრუგი თუ გეფხანება, დარბაზიენთ კარს მიადექიო. ფენა მაგარი ხალხია), დემურჯოლოლი, ჩახმხჩი (გორგიენთი — გორგაზე).

* * *

ზამანუნდა ერთ ბერ-დედაბერმა დაასახლეს ღარჭი. აჭარიდამ მიყუანეს დოდოფალი. ერთ-ორ დღემ გეიარა, გახდა ზალი. უნდანან ზალმა ჩუენით ერთათ საქმელი ჭამოს:

— ზალო, გელინაო, მოი, ერთათ ვჭამოთ საქმელიო.
მკრებ იმტრია დოდოფალმა: — თქუენი ერთათ ვერ ვჭამო.
ერთ-ორ დღემ გეიარა, კიდონ თქუეს. არ მუა საქმელში გელინაი, ცალკე ჭვამს, მარტივი... ზამთარია. ბერმა და დედაბერმა თქუეს: — ზაფხული მუა, ფხეკობა იქნება, იქ მიეიტანს საქმელს და ერთათ ზარმელ ვჭვამთო. ისე გეიარა ზამთარი.
მოიდა ფხეკობა. ზალმა ყანაში მიეიტანა ზარმელი, დუუნყო ბერ-დედაბერსა წინ, თავით გეიარა იქით და დაქდა იქითკენ, არ მოიდა საქმელში. უთხრეს: — მოი, ზალოო... მკრებ იმტრია, არ დაქდა.

ბერმა გაბღეზდა... თავიდალაი გაბღეზდა, არ დეიტყობია და გაბღეზდა. უთხრა დედაბერსა: — მეო ფუში მტკივა, ნევედ შინა და ერთ რამე ნიშადური დავლოკოო.
— მაჰანა ახლა იმუე, საქმი დროშიო? — უთხრა დედაბერმა.
ზალმა ყაბები მოკრიფა და ნევედ შინ. ბერი შორე-ახლო ზალის უკანადამ მიყვება.

ზალმა გეიარა გუერდში. ფამფარა ბევრი. ფამფარა ბალახია, ფამფარას კრეფს, იჭმება. მოკრიფა, ნევედა შინ. ავაზანი არი სახლის წინ. ავაზანზე გარცხა ფამფარაი. ბერმაც უჩუმალაი შიგან შევდა, დეიმალა.

ზალმა მოიდა, შიგან შევდა, ექვსი კუერცხი მეიტანა, ბევრათ ერბო მეიტანა; ტაფით შენუა კუერცხი, ფამფარაი. დადვა სუფრაზე. ნევედა, დერგიდამ ჯავე დო მეიტანა. კასრში ნახა პური (კასრში პურებ ჩავდებდით, დაკვიდევლით კედელზე). იქ ნახა, პური ცოტა არი. მეზობლიდამ ორი პური სესხით ეილო. ისიც დადვა სუფრაზე. ჭამა გემოზე, ადვა, გაზლა. მოკრიფა ყაბები, ნევედა ავაზანთან, გარცხასნა ყაბები. ბერმაც გამოიდა სახლიდან, ყანაში ნევედა ისევ.

დალადა... ბევრი ისაქმეს და მოიდენ შინ... დალადაპულია. სახლის წინ კაცები ლაპარაკობენ, ბერმა იქ დარჩა. დედაბერმა შიგან შევდა, დეინახა რომ ზალი ლოგინში ნეეს და ფუშსა ტყენულობს.

— ბერო, აქ მოიო, გელინაი ავათ არიო, — დუუზახა ქალმა.

ბერმა მოიდა: — უვიმე, გელინავ, რა გექნა, რაზე ავათ გახდიო?...

— ბერო, ერთი იკითხე ლოცვები, კაი გახდესო. — შეეხუნა დედაბერმა.

დაედა ბერმა ლოგინთან, უკითხოსნა გელინას. დეინყო ლოცვა:

— ფამფარაიო გუერდისაო, ჯავე დოო დერგისაო, ორი პური სესხისაო, ექვსი კუერცხი ტაფისაო, გოუშვი გელინაი, გოუშვიო.

— მაქფერი კითხვა იქნებო? — უთხრა დედაბერმა.

— მე ასეთურ ზალის კითხვა ასე ვიცეო, — თქუა ბერმა.

შესცხვა და საბანი გედეიხურა გელინამ.

მთქმელი ეუბ სარაჩი (მიღმაძე), გადმოსახლებულია მაჩხატეთიდან ბურსაში.

* * *

— ზუელათ ქრისტიანები ვყოფილვართ. ჩემი დედი იტყოდა: — ნისქვილის ჩახჩახში დოუბმან ჩუენი ბებერი და ისე ზორ გუუმუსლიმანებთანო.

— ჩახჩახი რაგუარია? — ნისქვილსა აქ მუშტუკო, ფიცარი რაკრაკეფს, სარეველი, ჩახჩახი. ჩახჩახი ქვას ზედან არი. ჩახჩახი კოდა, კოდსაც ვეტყვიო.

— ისმაილ, შიქოიც, შიქმეთაიც იპუეთ?

— დეეჩვიენით, გიგიჭირდენ?... ჩილდირ ზოლ გენიში ადგილია...

— თელი ქნეს შიდან-მეთქი, რა ვთქვი?

— მაჩხატეთი ერთ ყისტია, მანატმა — მეორე ყისტი.

— ამ მეზობელმა ი კაცი ყასტენ მოკლა, მოკლა უნდოდა და მოკლა. ყისტი და ყასტი აღრია.

— ამათაც ისე უთქუამან ქი, ასე იყოო...

— ეფეი ვაბარე მე. აქავრობა არ გეგონენ-მეთქი, იქ არ დანვენეთ-მეთქი... ასეი მარტივი არ გააგდებს.

— ჩუენი დედი იტყოდა, ცხოვებული, აჯარადან ეშვას გადმეიტანდენ, აქევრობებში გაყიდევდენო.

— აჭარაში სხალი ბოლათ ვჭამეთ... მაგვარი პური გუაქ, ესმერი... ფურები ყავან, ნუელიან...

— პატინაია, პანაი ტელევიზიონი. მოშლილა და ნოულიან ისაც.

— გორგიეთ ზმა ჰყოლიაო, კოკლეური კაცი ამბობდა... სამი თანე ბაქალა ყოლია. არ უთხარ ქი, მე იმითი ვარო? დაბერებულა? ზულიაიც ისე ყოფილა?

— იმგუარ ადგილზე ჩამდევით, იმერქვენა ვუყუროო, ვესითი უქნია სიკდილიხან... არ ყუარებია ზულოს კაცი. მუუპარავს, ნუუყუანია, ლამაზი ყოფილა. არაფერი მაკლია, მარაო იქ ვყოფილიყავი, მერჩინავო, იქ დავრჩალიყავიო... თემელი მე ვილაპარაკო?...

ნოუყუანიან აჭარას, ფენა ლამაზი ქალი ყოფილა... მოკდენამდი ქალობა არ უქნიაო, უთქუამან ასე იქვერფესა.

— ისკო ემომ მითხრა, ხებერინა მომცეო... იმისი კაცი ესკერში ნასულა. დაკარქულა. აქ შვილი ყოლია, ჰიქმეთაი. კაცი აღარ მოიდაო, უთქუამან... მოსულან აჭარიდამ, მოუპარავან... ზორით ყოლია ბეშეთაი შვილი მისი... უტირია, უყვირია, უცემია იმდენი კაცსა, ოსმანასა. ოსმანას უთქუამს, ნიგოყუან შენ გოგოსთან, მარა არნა გეეთხოვო. გზები რომ დაყაფანებულა, ეგონა ველარ გეიგენფსო და გათხოვილა კარავათსა. გოუგნიან ესა აჭარასი. ის კაცი კაცებთი გადმოსულა. თავის კაცი ნისქვილში მოუკლავან სამს კაცსა. ზორით ნუუყუანიან ზუელი. ბაკალაც ნოუყუანიან. ყოფილა ზორით.

— ერთი გოგო და ერთი ბიჭი დეენახევით მისი.

— მეგითხოთ და ნამოიო... ჩუენსა ნამოიდეს...

— იგზედამ ამან მოგვეცა... ნევედუ, გავგზავნო ბალვი!... მამცა იხლამური... ჩემი თავი მე გავაბჟინე, ზარალი მივეცი...

— ნისლი ჩუენსკენ ნამოდის... მეეთხოვთ და გადმეიტანო... მოსაფირ ოდამი შედი!... ხანდახან დავლაპარაკებოდით...

— ნემსი რომ გადაადგო, იმოვნებო, იმფერი ყურალია...

— ნისლი რომ დეექანება სერიებიდან ისვენ აჭარისკენ, საქონელ გოდოუშვებთ და მუაზუებთო...

— შორვა გემოთ ნახე, მარილიანია, თუ არა...

— სახლების ბაჯები სულ მეუფუნჩხა ქარსა, საბერავი ჩანდა. ფინი სალღამი იყო, ეზო-კარი — მოჩეჩილი.

— მეც ქი ჯაქეთის შიგან ვყოფილიყავ, დავრჩებოდი, რანა გექნან?!
— შეეშეთლიენტ ნევედა... ბაბოი ყოფილა დიობნიდამ. დღეს ფენა შეწუხვილი იყო, ფენა გაზადებულა, საფა-საღღამი იყო...

— ადექ, აკრიფოს სუფრა. გეიტანე და დავრცხა...

— გეებუყო შენიდამ?... ხასან ემოი მუა და გუუბედ ერთ დეყე...

— რავაი ზხანობ?... ჩუენც კარქა ვართ...

— ხასან ემოი შუბნელების ბადიშია. მოლლა ზაბითაი იყო, ის ყოფილა ტაიაი, შუბნის ზედა ვაკედამ.

— ალღაისე, რა ერქუა? — თუნთულ ნენეი... იმიდამ იყო. ჩემი ნენეი რომ დაქვრივებულა, მერიემაი, ფატყვიმეი დაობლებულან... ფატყვიმეი მოკვდა...

— ბეკლები არ ნასულიყუენ, კაი იყო. ერთ-ორ დღეს არ უნდა ნასულიყუენ...

— საჭმელ უჭამიან იქა... ისინი დახოცილან ზათი... ორი თანე ციციი დარჩენია... ამასა ბევრი დუუნერნებია...

— სნორი ყარფუზი მომეც! რაგუარაცხა იქნა, ასე მოხდა... თუალებმა რა დეინახა! ჩემ შვილსა უთხრა ქი, მივალო... აჰმედამ თქუა ქი, ერთი იქ გედევოდენ, ყოლადაო.

— ნყალსმერ მოიდენ... მარტივაი ზულოიას გოგო ჰიქოი იცოდა...

— სულ ბათუმში ჩაკრეფელი არიან მეგომ... დელიყანი იყო, ეფეიჯა ახალი... ისუფი მალევე მომედარა. ჰუნქერასა ორი გოგო ყავს... ისინი რომელ იაილაში ამოდოდენ, გკითხანა ზუელი. ბერები არიან დიობანში, მაგათ ეცოდინებიან... შაქირაით ერთათ ნასულან.

— ისმაილ, დოხტურში შეხუელ თუ?

— თიფლისში არ გემიშვა საიბმა. სიკდილსა ხომ არ დოუცდი; თუ მოსასლელია, სადაც მემენევა, მოიდეს, თუ ბიჭია.

— მანატბური მექოუბი ვერნა ვიპოვოთ ჩუენ?

— ერთ დრამ ვერ იკითხავ?... იქ დამჩენ კილო სურათები... ერთი მექოუბი დოუკარგავან.

— ვერ იხმარ ქი! დაჰკარგე?... ჯუარევე გაგატან!
— ჭალები დეფინეს, მეეთიბეს... შენ უნდა ნახვიდე?
— ახლა გამთელდები და გაკეთდები.
— ცხონებულ ბიბომა ერთი ქალიდი დეიჭირა და დეინყო კითხვა. არ იცის ქი კითხვა, ისე ჩემი და კითხულობს, ნენეი ტირის, მართალი გონია შვილიდამ მოსული მექთუბი.

— ბაღნები ქი ნევედენ, დავრჩი ბოშათ.
— თუთიდამ ჩუენ ზმარ ჩავაყენებთ. თუთას ბექმებ მადულევენ, იმის ჭაჭათ — ზმარსა. გარცხიან ჭაჭას, იმ ნყალ ჩაასხმენ ჭურში, მარილ ჩააყრიან ცოტას. დამჟებამდინ დადგება. ექეს-შუიდ თუეს არაფერი არ მოუვა. ამ ზმარსა სმენ, პავაჩალუნისთინ კაია. ხახვ დავაჭრით და ზაფხულში ეჭამთ. ჭაჭას საქონელ აჭმევენ. ჯოლსა ჩამოარყევენ, არ ჩამადადენდენ.

— აჭარას ნევედენ ისინიო, მითხრა... უდუნახავი ნაველენო? — იკითხა ამანა... ეს ინვა, ახალათ აღონლილდა...

— ნეთილეთსანა ჩემსხა ბაკლები, ისიც ვერ ევენ. იაილაში ევდენ, იჯუმბუშუს.
— იქ საცხამ შამოდევ, იშტა!
— აჭარიდამა სხალ გადმეიტანდენ; კარი იგზე ინუებოდენ, იგზე გაპყიდდენ... ქობ ბენევიამ იქაც?

— აქ არაფერი არ ესროლნენო.
— ერთიც ნახედე, რო ჩამოიდენო. იადიგარი — სამახსოვრო გამოგზავნა. იადიგრისა გაჩუქება არ იქნება, მოკდენამდინ შეინახავ...

— არ უშლიდა ლოცვა-კითხვას ხალხსა ნიკოლოზი. საქმეში ფარას მიცემდა, ზოგი ცუდეთ ასაქმებდა... ეს ქარხანის გზა ზუელი (ართვინში მინავალი) მისი გაკეთებულია, მარადღის გზაც. პახ არავის შეაჭმევდა, არავის პახს არ შეჭამდა. იმას უკან გამოვდა ემყობა, ყაჩაღობა, ტაკობა.

— პასუხი არ გითქვამს... თავი კარზე გადაუყუანია... აგზე იყენენ თეელი, ბე.
— საქონლის სახელებია: ფურისა||ზროხისა: ჩიჩეგაი, ნარიყიზაი, სარიყიზაი, გოგჩეგაი, გოგარჩინაი, ზარმელაი, სადილაი, ვახშამაი, ისიაი, აპრილაი, მისისაი, დოვლეთაი, ნერგიზაი, ქექლიგაი, აინგაული, მაშალაი, სანთელაი, ფუნჯული... კარის სახელები: დილბერაი, ჩინარაი, ყარაგოზ, ალთენ, თუარიაი, ჩაქმანაი, ზორთენაი, ყარაფილაი, ჯუმარდაი, ბაზარაი, ქიბარაი... თხის სახელები ბევრი არ არი: აინალი, ჩაქმანაი. მამალ თხაზე ვიტყვი: — ბოტი, პოსი, დედალზე — ნეზვი, წალი. წალი ერთდრამ მოზდუა ერთი წლისა. წალმა თიკანი ქნაო, ვიტყვი. ცხუარსა სახელები არ აქ. ვიტყვი ცხუარი, თოხლი, ყოჩი. თოხლი დედალაი, ყოჩი — მამალი.

ბალახების სახელებია: ღიმი, ხოზალიმი, კარიყურაი, ღინჭლოლაი, თივექერაი, თელახარში, ბულლო, სამყური, ჯაუნაი, ნარი, სკვანტილაი, ქონდარი, ხალი, ბაბაყეული, მასტურაი. აშუა თეთრი ყუავილი, გზელი — ათოვლიაი, ფავათია, გრილაი, ქარქეუტი, გლურზაი (ფესვები აქ გზელი, ნაყვენ, აჭმევენ საქონელ, ძალიან კარქია), ღვალო, ჯინჭარი, ლენცოფაი, ანწლი, ჯახანდარი, დილხენა, მოლოქაი, ზადლიმარწყუაი...

ქალების სახელებია ჩუენსა: ხენიფე, თუნთულ, სულთან, სეათ, მეხვულ, ემსალ, ფატყემ, დილფეზ, სინარი, პეკოი, რებიეი, გულნოზარ, გულზადე, ილდოი (ილდინაი), შეპროი, გულფერ, ჩიჩეგ, ნეზაქეთ, ზულოი, პიქმეთაი, ნევრიზეი, ხატოი, შაჰინაზ, აიშე, მერიემ, გუნემ, ფერდან, ზეინებ, მეოთი, აფიდე...

კაცების სახელები: პასანაი, ომერ, შაქირ, აშმედ, მამუდ, ჰუსეინაი, ოსმან, შუქრი, ისუფ, ისაყ, ადემ, შამზაი, ჯაფურაი, მერჯანაი, მურსელაი, ნეჯიბაი, ქეშალაი, ნეჯათაი, ყედემაი, ადნან, ერჯან, ქაზიმ...

— აქედან ქი გედეიარო, სულ მალე გადახუალ თქვენსა... კელი დოურეკა აიშემ.

აქვერი ჯინჯი ის არი.

— ნაზვი ხესა ესხმება წინიბი.

— პატარამა არ სჭამა, ელინჩა, უმიანი გაკეთდა.

— ტაები იქ ეყოლვის, თუ ეყოლვის. ზიეთტინი კარავათსა არი... თესლში წასულა მაიდანოზი...

— ადე, ვახშმის კურნი მეიტანე და ჭამონ (ვახშმის კურნი, ვახშმის მემრე, დანოლიხან რომ ჭამენ, ის არი). სიმინდი გეგეფათუნებია, სჭამდენ. სიმინდსა დაყრიან ტაფაზე, ფალი უნდა ცოტა ტაფის ძირზე. დასკდება, გახდება ფათაქულა.

— დაყვავებაც დაგინებით იყო?!... ისინი ეპავასება... რასიმამ მეგესაქმა წრეულს ყანები.

— ბალეებით არ ექცეოდა თუბა... თუბა, ნუ ჰკუნტლავ?

— პეპელათ ადექ ხომ?

— ქარი მოდის თიდამ... ჯა დღე ლენვენ კალოსა, ჯა ხვალ.

— ეს დეზგაპია. ხუანჯრებ ქსოვენ.

— დოკანი ქირიშისავეფ არი. სოვა კარსა აქ.

— ესა თეთრ ბლივით არი, დიდუანია, დანამყენებულა.

— ცუდეთ გვალეენიფე, ჩაყარე შაქარი!... აღმანჯები მოდიანო?!

— გურჯი შუანთობად მოდიანო?!... განზე გეიხედა და არ გადაბრუნდა იოსხსა... ნიდას რომ დევიანახე იქა, გამკმარი პური მომგონდებაო... ხრუკი ლალაბი ზაათი რქმევია... კუპენი იყო ბახსან, რა იყო, ვინ იცის, ღორი იყო... უჭკუოა ბახსან... მეგიტანო ეს, ფოსხა ის... ის რათ გვჭირვია ჩუენ!... ჩუენი ხანუმები არ წონულობდენ და სხუა მოჰქონდენ.

— ყოშათი უფრო სხვილია, ქირიშივით, იმაზე დგება სახლი... მორკვილო დადგა იგზე... საცურავები მოუტანიან ნედლი, გამოუნუჟან, გაზლონო იმაზე... ნადირობაზე მოვდენ და დეგეველენ... შეეზარნენ თექრენ... მანაბტილეები იქმენ მაგას... ისინი წაიდას ზაათი ფენა... მობლუნზულა ბუზმა, გაეასნოროთ.

— ტირილი ჩუენსა ერთ დღეს ვიცით. რომ მოკდება, იგზედამ ასწვენე კდარ. ბაშთან პირ ოუკრენ, ფეკებსაც გოუკოჭვენ. გაბანვენ თახთაზე. ჩუენებურში გაკეთებულა თახთა, იმაზე გაბანებენ, ქეფენ ჩააცმევენ, თახუთში ჩადებენ. კალოზე ილოცვენ. კამაღლაც იტირებენ. დამბანელსა ფარას მიცემენ, ისხათ დოურიგებენ ჯანაზაზე მოსულსა, და პინკას ერთ დუფუნას, და ორთანე, სამთანე კოკოტა ზაფი. საჭმელ მაშინ არ მიართმენ. ურუბა დამრეცხელ მიართმენ ანჯახს. შუიდი დღე გავა, დისინ იკითხვენ (მურღულ არი ყაზმა ჰალვა, გამააცხობენ ჰალვასა, გეიტანებენ მეზულულზე), ორმოზდათორმეზე დამატიფვენ მილლეთსა და მიართმენ. ბიშ გამააცხობენ, ფასტას გამააცხობენ, ფისკუღტ გააკეთებენ.

— გადმუალთ და უკან გავრცხათ... თავით რომ ზეგანშია, ბარის ხებერი აღარ იცის... ზამანუნდა სიზმარი ენახე, გადაველ თქუენსა და ზეინებ ნენეს მოსაფირი გოუხბი. ლამაზი ქალი იყო. ჩუენიდან იყო გათხვეული აჭარას. იმას თავ ერთი ბაკალა უბრუნებდა. ეს ჩემი ბაკალა არიო, მეთოი ერქვა, დამანახვა იგზე. მეშინია, რაგუარნა გედევარო. მითხრა ქი; მე გადაგარუნიფო. გადამარუნია პუდუდი, დამაბარა: — საკარაქეთსა ქი ჩახუალო, ერთი მათუალიერე ჩემ მაგივრათო. საკარაქეთის ცივი წყალი მსევი ჩემ სულისთინარი. ჰემ გათავდა სიზმარი. ერთი ჰაფი დედუდი იყო, იმა ვჰკითხე. ჩემი ხალალო ზეინებ ნენიო. მე არ ვიცოდი... ავდივართ ქი პუდუდებზე, ვმერაყოფთ: რაგუარ ადგილებია ნეტაი იქა, რაგუარ სახლობენ, რაგუარ იჯებიან იდარესა. იმითინაც ეხედავთ, სხუანიც ხედვენ, სიზმარსა. ხისინ-ახრაბა დაქქაია აჭარასა, იმითინა... ყუელას ვინცხაი დაშჩა იქითა, ჯა და, ჯა ბიბოი, ჯა ხალია... სიზმარში ეხედავთ იმათა.

— ქელსაქმარ ვიქთ წინდას, ჯეჯიმ, შალ მოვექსოვთ. საბერავში დვია დღეაც

ჭანრაკები. აღარ ქვეყირიაა?!

— თქვენებურშიც იქნება ზამთარი?!

— ცხუარ გაპყიდი თუ არაო, მეიკითხა... იმ ფეეთზე მოქვეცეს ცხუარიო... თავეთ ჩამაგვიყუანეს ცხუარი... იერბაერ ავაზროთ ტყავი?... ნეიღეთ, იქ იკმარეთ. ლამაზლული კაია, ჯანუმ.

— ვიტყვი მაგ ჰარფსა, ონიჩუნ ასე გინდა: ვორცი, კიდი, იმერკევი, კაკა, დაგრეკილი, მარკილი, უღელტყვილი, კევი, კმა, ფეკი, მოქნა, გაქმა, კმელი, გაკერეტა, გაკერეტილი, კერტალი, გაკდა, გეკკადე, გიკდება, საკალი (წვერი — თურქ.). ახლა რომე ვიტყვი, აქ ეს პარფი არ იქნება: ხავინი, ხერხი, ხუჩო, ხუთო, ქიხი, მესი. ხუჩო — გამოჭრილი კლდე, რა მინა იყვეს. ბღვებიც გააკეთებენ, ადამიანები შევლენ შიგა. ხუთო||ქუთო — ქუთუებია, ქვა დერმანია, ნამალია ესენი.

— კარავათი ადგილია მალლა მთაზე. საყოჩიც ადგილია მალლა სერზე, თქვენკენ გადასახედზე.

— კვირიშთავი კერტალ ამაგრეფს... საჩჩელსა აქ ფეკი და ბილები... დაგრეჩავთ მატყლსა... მესდაცემული რა წერილია!... ეს სხალი საბექმეზეთ გამოდგება... მაჭარულა მსხლის ჯიშია, ჩემითი.

— ამდენთი აგზე რომ გამუელ, კარქა ვარ... არ მოქესიროსო, გვემინია... როდი მაანიე, ზალო?

— ფინლით გადააბრუნებენ კალოს, ქუეშია ზეიდან ამოიღეს და გეილენოსო, იმი გულობია... დადგება თილი. თილ მაქინით გაასუფთებენ... ბზე ცალკე დარჩება, ბულდა — ცალკე. ბზეს ქორში შეყრიან, ბულდას ხაროში ჩაყრიან. კალოობა, ხარმანობა ქვია ამასა... ყანიდან რით მუაქუან? — მარკილზე დუუღებენ მოჭრილ პურსა და მეიტანებენ...

— ცხოვნებული ჩუენი დედეი ცოცხალ ყოფილიყო, ბითეე ჩიგითესლიმებდა, გურჯი დედეი იყო, გერჩქ გურჯი!

— დღეს ვიჯუმბუმეთ და, იმითინ მოიდა აქა...

— ეს მეიშალა, დამჯავდება მალე... საფანელი ამოუკარით მაგას, ქერის ფქვილიდამ გაკეთებული, შორეებისთვინ, მახსუზ...

— შენ იქილამ მაგიტანო, ბერო, ცხელი ჭადი?

— ეს არ ვეიდულებიან? რა გუარია ესა, ასე იქნება?

— მეგ არი, იმტა! თხელია მეგ! შეათბე და მიცეთ დედა. უდედო ნუ შედგება, გემოს დაკარქავს.

— დეგისხა?... ერთი ლუკმა ჩოურიე... აპა, მეგ გერჩოლება, იმტა!

— არ ვსჭამ მე!... დონა დეგისხა და მიაყოლე პურსა... ამ ზაფხულ მეზობლებ სულა მოქონდენ რზე, ღმერთმა ბერეკეთი მიცონ!...

— ზედსაკუკი იცი?! — არა?! — უნაგირი, კეხი, ალელი, ყუელია ზედსაკუკია.

— მრეში კარებით მეიტანა.

— მოესჭრით ბულდას, სიმინდს, მოეთიბავთ თივას. — ერთი კლავი ჩაველო, ვიტყვით. ერთ სირა გასლაზე... მოთიბული რომ არი, იმა ზოლი ქვია.

— აქევრობაში ბალახებია: თელახარში, მაქაქელი, ხოლაურდი, ფოლიო, დილხენია (ჩვილი ქი იქნება, იჭმება), თივაქერაი, იონჯა, სამყური, ხორანგალი, ჩავდარი — ჭუავი, ფეტვი, ღვალო, ჯაუნაი, სუდა (ულაფი — თურქ.).

— ქალები რაზე გეიქცენ ტყეში?!

— ყავარ გაკვდით, ბეჭით გაკვდით. მარცხნისკენ გადაბრუნებული ქი იქნება ტამარი, გეიკდება. სანახავინა ამოსჭრა. გაკვდით კატრიდამ, ნაზვიდამ, სოჭიდამ, დავჭახავთ||დავებღლაფთ, რომე გასწორდესო, ისე გაკემსო. დაფზე დავაბურებთ, ქუას დავადეფთ. ქუასა საქოლავსაც ვეტყვით. ვიცით მუხიოჩვიე. დიდ მუხსა „მუსმარ“ ვეტყვით.

— თქვენ პუქუმათსა ჰახი ვეითხვის. ხალხი ერთ დინზენა იყოს მოქცეული, რომე

ერთათ იყოს ყუელი ყუელამფერში.

— მეჯბურ მისცემ, შენუხდებ... ისეთურ ლაპარაკობს, დაბანი გეგონება, ფარჩა ფალია, ალთუნი-უჯუზი.

— შარშან უზუნ ზაფხული ახველა. ჯანშენუხებული არი... მე არ შემინუხდება სული, გულთენი ნევდეს...

— მო, ჭამე ერთდრამი... აქაც ბალეები ვერ გოუყრია... თექერე ვერ ამუალო... რას იქ, სხუის სახლი ნამყოფი ისე იქნება...

— უსულ-უსულ გაი, ბერო, ჩაი დემისხი!... თიღამ ახალათ ჩამუელ...

— იქ ენი-ენი რომ არ ვაყვირეთ, გადარჩაო... ჯაუარეთიღამ დასახლებული ყოფილა. სიხეი რომ არი, იმას ყუელამფერ ზაჰმეთ მისცემენ, რომ ახსოვდესო, ჩუენი გოგო რომე ყავსო. ამ ადეთსა ენი-ენი ქვია. სიხესა ყოჩ დააკლევიებენ, ზიგარას აართმევენ, გოდოუდგებიან ნინ, რაცხანა აართუნ.

მასალა ჩანერილია შაქირ სარაჩის (მიღმაძის) ოჯახში, სოფელ მანხატეთში. საუბარში მონაწილეობდნენ შაქირი, მისი მეუღლე ეზინე, ქალიშვილი ხატიჯე და სიძე (შოლტიკეველი) ისმაილ ქარა (შავიშვილი).

* * *

— ეს სახლი რაგუარ იპუეთ? კითხვა-კითხვითა?

— ისმაილი იქედამ მოსულ მექთუბსა ნუუზლუება, შაგვასნავლის, ფენა ყურგახრე-ტილი კაცია, ხისიმ-ახრებას მოყუარული.

— იქიღამ დარჩენილა ეს სახელიცა...

— „ქმელიო“ ებნევით ზადვსა?

— ჩუენი, აქვერული ლაპარაკი ცოტა არ ედრება თქუნესა, არა!...

— მეგ ლამაზი ფაქეთე გაკეთები, ბათუმ მივა, შიგან ერთი ქალიდიც მიანერე, მექთუბი დუუნერე ახრებებსა, თემბელი ნუ ხარ...

— ასენა შამუხევიოთ, ამ თერფენა ნევდეთ...აქედამ მოხუელით თქუნეს...

— ხალხი ვიპუეთ ერთი ზვილაი. შენაც აგზე მოი...

— ე თითი მააშორებს, ესა მააახლოებს, დეისნავლი, იზნი არ გაქ?!

— სუნგერია შიგან, ზლუიღამ რომ ამოდის, ისა...

— არ არი ესა გასაშლელი... რაზე არ ეყურები აქით?

— გურჯიჯე აღფაბესა ერთ თუეს დევსნავლი, ავკრეფ ყუელასა, დავსნერ მექთუბსა, მიერე თუეს დამეინყდება ისუენ...

— ხულა ლორჯომიღამ ყოფილა თუნთულ ნენეს ანაი, ბათუმ თერფეიღამ...

— ვისი ბაბაი?... შუბნიღამ იყო ისა... ბაბას სახელი არ ვიცი. ჯიპან ნენეი იყო ჩემ დედესი ანაი... სხუანები არ დემინახავს, ხებერი არ მაქ...

— იმათი ემე მაქ მე, რესმები, ზაბით დედეს ზმეებისა... ჰყავდა სამი ზმა. იმათი დიდი მეტი გამჭრო კაცი იყო, მენინავე კაცი იყო...

— ოთხი თანე ბიჭი ჰყავდა, გოგუები არ ვიცი: რამაზანი, ფაიყაი, ნეჯეთაი, რასიმაი... ისენი შუბან იყუნე იერბაპერ, იქიღამ თუ ნევდენ, ადგენ, არ ვიცი. ბელქიდა გადამოსახლდენ სოფლიღამ...

— მანაც იქიღამ შეიტყვა?!

— ჰა, თამამ!

— ნენეი დაქვრივებულა, ნასულა, გათხუებულა ტბეთ. მერეიმაი და ფატყუმაი ნუუყუანაი, პანანუჟანი ყოფილან. ბაბასნა გამეყუანა და მეველო ნენესთენ, ჰამა იმაპაც დლე დალეფა მეგომ, მომკდარა და ნენეი მკლასნა მეველო?

— ქალის სახელებია: ბინაზაი, ფიზიუი, ეფრუზაი, რაფიეი...

— ვერ დაუდები, ვერ მოხუალ აქა?!

- მე იქ რა მათქ? რაზენა მივდე?!
- რა ქვია სახელი?!
- რაგუარდა წამოიდეთ იქა?!
- თქვენ ჰუდუდზე ამოიდოდით, გადმოკვედვით. თქვენებურები თიბევდენ, თირფნის ჳა გუესმოდა მარტივი. ჩუნა ველაპარაკებოდით თქვენებსა, თქვენებურები ენას არ ილებდენ, გაკრული ქონდენ სუნგალი, დალაპარაკება დასალი იყო ბახსან, რუსი ასკრებისა ემინოდენ თქვენებურებსა, დაბეჩავებული ჰყავდენ რუსებსა. დალაპარაკებით რა იქნებოდა, რატომდა ექნეს დასალი? კინის ფერდე ქონდენ ჩამოკიდული ხისიმ-ახრახას, დოსტების შუაზე.
- ისე გამოვნევე, აბა, რას ვიიქ?
- შვერში მყოფნელებსაც და სოფლებში მყოფნელებსაც ბევრი სელამი!
- მარუნეი ერთი ქამერა, მარუნეი ყუელგან...
- თუ კაი გავხდი, წამოიდენა იქა!...
- კიდო მოით, კიდო, არ იიქს?!
- გადმა ჩანს სვირვენის ციხე... ესა შერთულის კიდა, ქემერ ქოფრი. თამარ მეფის დროში გუუქეთებთან, ზოლ მოსაქმე ხალხი ყოფილან მაშინ, ამდენი კიდი, ამდენი ციხე სულ მაშინ დუუქეთებთან. ფენა უსაქმიან ხალხსა! ზემოთ იყო შარაბულის კიდი. მეორეც იყო, ატყვიან ორი თანე რომ ყოფილა.
- ეს არი შავშეთის, სათლელის ციხე... შავშეთის წყალია ესა...
- ესაც ართვინის ციხეა, ზუელი ციხეანა... სერში ამოჩრილია ართვინის ქალაქი.
- ეს დიდი ქუა არაბიედამ მოსულა. ზუელათ არაბიეც, მისირიცი-ეგვიპტეც ოსმანლის ერთი თურფი იყო... აქ ბევრი თურისთი მუა ევროპადამ, ამერიკადამ...
- თურქეი ლათინურ აღფაბეზე ათათურქმა გედეიყუანა. რაზე გედეიყუანა და, ათათურქსა არ უყუარდა არაბული დაზი, არაბული რჯული, მუსლიმნური, არაბეთიედამ იყო და შამოსული, იმი ბარობაზე.
- ეს ადგილი აია სოფიაში შესასლელი კარი არი... აგერ არი შიგან... ის კაცი ზემო ევდა, ზემოდამდა გადმოკედოს...
- სულ ასე დათესილი ვართ ჩუნეი ხალხი, ზოგი ისტამბოლ, ზოგი ბურსას, მარა ერთმანები დაკარქული არ ქეყუავს, მივალთ-მუალთ, ერთმანები გვიყუარან...
- გულფიდანავ, შენ ეისე დაჯექ, ეისე!
- თამამ!
- ეს არი ბიბოსი ბიჭიდამ ბადიში. ესაც ომერ დედესი გოგოდამ ბადიშია...
- ჩუნენაც ბევრი გიგვისარდა ამათი დანახვა, კაი ქნეს, გადმოვდენ...
- მაგზედამ ვერ გამოწვე დედეს?
- მაქეთ მეკედოო?!
- ერთრამი თელევიზიონშინა შვეკდო შენი თავი... ჰათირა დარჩება ესა!...
- თეღში ქორნილის მუზიკებიც არი — ყოლსამა და ყარაბალი. ამაში შიგან არი... ესა გზის ყაიდება, გოგოს ატირებენ ახლა, ზალი ააყენეს სახლიდამ. ერთი არის იმერქევისა, ერთიც მურღულისა...
- ჩუნეი სოფელი ტყე არი. და ოთქედია ერთი, ტყე თავ უზახიან...
- ბითევი გამოველითაო, დუუზახნია კაცსა...
- ოლა, ამა, რაცხა ვუყოთაო, დაფიქრიანდენ კაცები...
- ლოგინები მიჭახული არი, ხედამთ?!
- შოუდუამან ფკრებზე, ნოუდიან იქით... გოდოუტანიან ბუჭულია...
- დამაბინყდა ესა... თურქქა ესენი ვერ მიხდებიან...
- კიდო ამათ სოფელში იყო ერთი დესტანჯი კაცი... ართუხ, ამათ მეჰელეში, მიქელეთში ერთი კაცი ყოფილა, ნენეი თაზე ჰყოლია, წასულა თაზე იაილაში... ასულა,

დამდგარა. დილაზე ქი წამოსულა, მოსულან მეზობლები, გამოუტანებინან ბევრი; ოუკიდა ვირითეინ ბარდანი. გაბეერებია ვირსა ჭვართი. ბარისკე წამოსულა ბერი, იაილი ბოლოზე ჩამოსულა. იგზე წყალი მოდის. რუ-რუ წამოსულან. ვირსა მუტრუკიეც ჰყოლია. ერთი კაცი შეჰყრია. — ზიგარაი ვსუათო, — უთხრომია კაცსა. ვირი მივა ბარისკე, ისინი ჩამომხდარან და ზიგარას სმენ. უსმიან ზიგარაი, ის კაცი თისკე წასულა, ბერი-ბარისკე-ვირი ჩავარდნილა ფიჩხებში, ფეჭები ოუშვერია. ბერმა ათვალეირა, ბელქი ვინმე იყოს დამშუელებელიო, ჰამა არავინ არ იყო. თვითან ბერი შეუზერა ვირსა. ჰამა იმ წიკვაში იმყო გადმუაყურა ვირი, ქუემ უნდა მეენყრეს ბერი; შემინდა კაცსა, მააგონდა ღმერთი: — ღმერთო, შენ გამარიდე გონჯ საქმესა და ვირი წევა, წევდესო... ვირი გაგორდა. მუტრუკიე ცოცხალი დარჩა.

— ბევრ ნავალმა ბევრი იცის...

— ეს კაცი იკითხავს, იქიდამ აქეთო ქერივებ ვერ გადმუანურიებთო? ზათინდელ დროშიო აჭარლებსა აქედამ იქით მიყავდენ ქერივი ქალებიო. ახლა იქიდამ აქეთ წამეყუანოთდაო, გასირავდეს, მესელა, ეს საქემო.

— აქედამ იქით ზორით წეყუანდენ... აქა ქერივები არ ეთხუებიან, იქა ადეთი რაფერია, არ ვიცით... ფენა ზავალები არიან...

— ავაბურდულე იქევრობა, ავშალე... ართულე, გავაჰერსიანე ისენი...

— ჩუენი დიდი ჰაჯე წევდა წრეულ... ბოშათ არ იკუებებდა...

— ნოუყეყერებინან კინი ამ თიკნებსა და თივას აკნატუნებენ...

— კონჩხი ადგილებია, იქევრობაში არ მუა მევა, ხოზანია...

— ამ დილაზე წასვლა ქნეს, ველარ დავაყენეთ...

— პანანუანიც კითხულობენ ოქულში?

— შიგან აწყვია ქილაკები, კასრები, კროჭები...

— მილეთში შიგან კაი და გონჯი ერთი შეხედვით არ მიიხდომება...

— ყუმაშის ელეგი ეცუა... უკანახან ასე გააკეთეს...

— დაებერდი, ფაშლი ვარ, თირფანი ვერ მომიწევია...

— ჯულის ნასაქმური არნა გინდოდეს, ქალმა სახლსნა შეხედოს, ღარჭებინა გაზარდოს... კაცმა მასნა ჩუუთესლიმოს ყუელამფერი...

— რაგუარ არონიეს ამდონი, ეზიეთი მიცეს ზავალსა, ჰა?!

— იდარეს ვერ იქ უქალოთ კაცი...

— რაზე დაყაფანე? გახსენ თეფგი, დედესი კმანა ავსწიოთ...

— ამან არ სუამს ჩაისა?

— ღორღეები, სურიტეებია იქევრობა...

— ისუფათან ხომ არ მიგიქციევიან?

— ზარალი არ ქნა ქარი ქნის ალაგში!...

— დუუყუაყე, დუუყუაყე და დიგიჯერფეს ღარჭი...

— თუნა ჭამო, ჭამე, თუ არა და მოგვიკერძე...

— ჭოლო სიმინდი მოხარშეთ, მოსაფირ მიართვით!

— რაზე გეიბუკა ნეტია?!

— ჭკუის კმარებაც ვაყობაა, არ იცი თუ?! კაცმა ჭკუა ეშმაკის კელში არ უნდა

ჩააგდო...

— ერთი ზიგარაი მამე, დავაკუამლო! ისმაილ, ერთი დიმიცეცხლე!

— სიარული არ უუღე ღარჭსა?

— ესა ჩემი დედამთილი!

— მაიდამაც ქალის სიტყუანა დეიჯერო!..

— რამეთი დღეა მოხუალთ იქიდამ?... ღამე იყო, დოხსა მალე მოხვიდოდით...

— ესენი მე დავაქორნილე, მე ყუელა კარქ გენჯებსა ვუნყოფ კელსა.

— ახლა ომერ დედეს სიზეს სახლში ვართ... ჩემი დედეი კაი ყოფილა, ის მედერდებოდა, ზღვივ გვესუნენ, გამაგნებიეს კაი არიო...

— ამან მგიარა რუსენეში, მე ვერ ნაველ...

— დლე იყვეს ვიყიდვედით...

— ესა ნასრედინ ხოჯის ექელაი, ვირზე უკულმა შემედარა... რამდენი წელია ეს ვირი ჰყავს ამ კაცსა, დაბერებულა და წორეთ შეჯდომა ვერ უსწავლია. ნასრედინ ხოჯა მისულა დიდ ტბასთან, დამჯდარა ტბის პირში და მაიას, მანნის ზირსა, ასხამს ტბაში, მანონიდა შეყყნოს. — დე ვიცი, არ შედგება, მარა თუ შედგა, ყუელა ქუყყანას ეყოფაო, — უთქუამს ნასრედინსა.

— ესა კელოსანია, თვითონ ისე დოუსნავლია, ინჟინერი არ არის...

— ნედლი ხის მომჭრელი, კაცის კისრის მომჭრელიაო, — იტყოდენ დიდუნები. ტყეს დიდი ყიბეთი აქ, სიზენგინა.

— რაგუარ მორბის ჩუენე, მიგუაროდოსნა და ნევედს, ბე!

— თათა იყო მარტივი ამ დიდ ზამთარ ცივ სახლში...

— კიდო გუალირსოს გამჩენმა ერთმანების დანახვა, შვიდობით, შვიდობა მოქცეს ლმერთმა!

საუბარში მონანილეობდნენ ომერ მილმაძე (სარაჩი), ქაზიმ მახარაძე (იენილმაზი), ისმაილ შავიშვილი (ქარა), შაქირ მილმაძე (სარაჩი) — მაჩხატეთის, ხობლევისა და შოლტიხევის მკვიდრნი. (ვიდეოკასეტაზე ჩანანერი მოგვანოდა ე. დავითაძემ).

მანატბა

— აქედამა გაღმა რა ჩანს? — რა ჩანს და კოდისხლისერი, ქატიჯუარი. გაღმა თა წონოლაი რომე ჩანს, კინიჯუარია — თქუენით ჰუდუდი. ქეთგადაღმა ტომეშეთია, წელათია, შუბანია. აქეთ გარყელობის იაილა არი.

— ამ სოფელზე ვილაპარაკოთ?! — თამამ! ევეთ!

— ადგილის სახელებია: ასკილუანი, ჯავრიეთი, დოლანური, კეობა, ნაჭარლები, ავაზანყანა, ნასახლევი (ზეულათ სახლი ყოფილა). შაეცყე, რობანეთი, სანაფოტე, ნასახლევი (მეორე), საბუქრი წერი, სამაცხოვერე (ცხუარი უყრიან ბახსან ზუელათ), საკანჯე, კუტალაზირი (სხალია კუტალა), ზედა ვაე, გაღმითახო, საკბუეთი, კორძოვლა, ფერდიყანა (ართუხ, ამოიდა სოფელში. აქაერობა მიენერა, შამუარეთ), ყამჩიეთი, ჩხავრიეთი, ვანათი, ცეცხლეთი, საყანური, საგორავაი, ღარები, ნაკალუები, სამელიენთი, ზნელი წუერი, სანადირო, ნარიანახო, საშუიდე, ლურლულეთი, სვირევნის ღელე, სამათვარიელო, დოლანური, სათამი ღელე, წყარო ღელე, დიდღელე, ცივწყარო, ნაჯუარევი, თეთროზეთი, ბოდღვერა კევი (ერევა ფაფართის წყალში, მემრე შავშეთის წყალში, შავშეთის წყალი — ჭოროხში).

— მანატბაში ცხოვრობენ: ჯიჯანიზე, კოსოლიზე, დარბაზიზე, შაექეთლიენთი. ჯიჯანიზე ცხრა კუამლია, კოსოლიზე — შუიდი, დარბაზიზე — ოთხი, შაექეთლიენთი — რუა. უზნებიშაპალიებია: ჯიჯანიეთი, კოსოლიენთი, დარბაზიენთი, შაექეთლიენთი. ჯიჯანიეთი ერთი კუამლი გამოიდა გაღმა, გახდა გაღმიენთი.

— მანატბიდან ქი ავდგე, ექეს საათზე ოლადავრზე, მახალაკეთ, დაჩიეთსა ჩავალ ფაქითა...

— შენ ბათუმიდან ხარ თუ? 1931 წელში ვიყავ ბათუმ. მახსოვს ლამანდრევი, ესკრების თაბიები იყო მაშინ. ვიცი ისკენდერაი, მისი შვილი აბდულაი... შუაქევი მომგონდა... გოგინავრიდან ქი წამოხუალ, კვიახეთი, კარაპეტი ჩანს. ოლადავრი, მახალაკეთი, ჯუმუშაერი — ეგენი ვიცი. აგარას ერთი ბებერი კაცი იყო, საფიოლო. გოგო ჰყავდა იქა გათხუებული, ვითხუეთ ქი იმისი მოსვლა, მარა არ იქნა იზნის

გამოსლა.

— ჩუენებურ თეებზე ახლო ხართ?

— არ ეთაკილება თახთის სახლი?!

— კალოზე ბალახს ფხევენ, რწყვენ, რომე კალო დეიტკებნოს, არ აყევს დაგვიხან ბულდას მინა. სარწყავით ასხამს ქალი წყალსა. წყალი ლეგენში აქ ჩასხმული. ესა ქორია. ქორის ნინა ადგილს კალო ქვია. შემით, თახთით არი აშენებული. ქორის შემანა მოვსჭრათო, ვიტყვიო. ლენჯო ქვია, შემები რომ ჩაშენებულია იმ იერსა.

— ვისთან აასხი ესენი?... დუდინგლეთ გურჯების სიმღერას. აქა აქორდონზე უერავს ალაათინ ალთუნელი, დარბაზენით (დარბაზიქ).

— ფუტიან-მუტიანი მუელით!

— ზულოის ხებერი მეც გომიგნია... აჭარელმა ხებერი მიცა: — ზულო, გიგიცხავებ კაცსაო. ამანაც შუუთულა: — გომიცხავეო, მე შენ მაინც არ ნამოქყებუი. გერჩექ ნისქელიში მოკლეს აჭარლებმა ჩუენებური კაცი ზულიასი.

საუბარი ჩანერილია ნიაზ კოსოლიძის სახლიში. საუბრობდენ მანატბელები.

* * *

ჰეზრეთი ალის ცხენი ჩუენ ფედლამბერსა მივდა, ალის შიქაეთი უყო, უჩივლა. ფედლამბერმა კითხა: — რა გინდა, რას ჩივიო. — რას ჩივიო და ის რომე შემჯდება ჩემ ზედო, დუნდას თავი თავზე შამუარსო. ბევრ მარბენიფეს და ველარ გომიზლიაო. საცხაო ღამე დადგეს და დილაზე მოვდეთო, ღამეში გვესუენოთო. ის რომენ უთხრა ქი, შენ ნადიო და მე ვეტყვი ალისო. ის რომენ ნედა, ალი მოვდა. ფედლამბერსა გეცინა. ალიმ უთხრა: — რაზე გეცინე ჩემზუო. იმანაც უთხრა, რომენ შიქაეთი გითხრა დუნდულმაო, იმაზე გემეცინაო. — რა მქონდა მეო სიჩიულელო, — ალიმ. ფედლამბერმა უთხრა, რომენ დუნის თავითავებ მოდიხარო, დუნდულს ველარ შეუზლიაო. — საცხა დავდგეთ და დილაზე მოვდეთო, — იხენაო. ფედლამბერმა დააბარა: — იგზე დადექ, საცხა მუსლიმანების მეზერ ნახავ, სოფელი იქნებაო.

— შეჯდა ჰეზრეთი ალი ცხენზე, დუნის ნახევარზე რომ მოიდა, სამი თანე მუსლიმანის მეზერი შეეყარა. ჩამოკდა დუნდულიდამ, მივდა მეზერზე და სელამი მიცა: — გამარჯობაო. მეზერი გეიხსნა და ერთი ბიჭი ამოიდა. — გამარჯობა, მოზანადიო, — უთხრა. თქუა ქი, შენზე ადგილი მაქო, ცხენზე არ მაქო, იქითა მეზერსა დეეკითხო. მიბრუნდა ალი, იმასაც სელამი მისცა. მეზერი გეიხსნა. იქიდამაც დელიყანი ამოიდა. თქუა ქი: — ცხენის ადგილი გაქო? — ცხენის ადგილი მაქო და შენი ადგილი არაო.

ალიმ უთხრა ქი: — მე ამას ნაყევიბი, ცხენიც შენ წეიყუანეო. — კარგო.

დიზგინი (კბილსაკეტს ეტყვიან) ჩოუბრა. ცხენი იმან წეიყუანა, კაცი იმა ნაჰყუა. მიჰყენენ, ნაბათლდა ზედაი. მიღიან, ამდონი გზა არი, ლამბის იმილის ტოლი იმილია. მივდენ ქი, ერთი ოდა. გაალეს კარი. შეედენ ქი, დასაქდომი ადგილი ვერ იპუა, იმდენი ჭადი, პური, საჭმელი სამსუა. მიჯინქვა იქეთ-აქეთ, მიჯდა. იმ ყონალსაბის ვინცხამ დაჰყვირა: — ჰაიდე, ნაოიო.

ალიმ უთხრა: — სა მიხუალო. — მეო, სა მივალო და გალანჩი დუნდამო; ტყვილ დუნდამო ლოცვიდამო ვერ ვიყავო, აქ მათავებიენო, ცხელ ქვაზე მალოცონნაო, ეს ჭადი-პური ჩემ ქუემ ეგება, ზედ ელოცვილობო, ღმერთიც არ ნუყასო. მოსაფირი ზალაზე მიყუარდაო. ჩემ მირთმეველ პურმა მე მიჰუაო. ალიმ დენიხა, რომენ ერთი ქალიც ასულია ზეთ და სამ საათზე ხათმ კითხულობს. ალიმ იკითხა: — ის ქალი რა არი შენი, რას იქმოდაო. — ეს ქალი ჩემი ცოლიაო, ესაო რაცხას იქმოდა, იქმოდა მადლსაო, მოსაფირსა მუარდა ლამაზათო, გულ გუუჰეთებდა, ისე გაგზავნიდა. იმ მადლმაც ის იპუა, ის ზანათი მისცესო. სამ საათზე ხათმ კითხულობს, სინათლე იმისთენ მოდისო.

თქუა ქი, იმ კარ უკან ორი თანე ვინცხა კლავის სიმსხო ზენჯირი გადაცმული აქუან კისრზე. ორი თანე ღორი სურათზე არიან. ერთი ჩემი დედაა, ერთი ნენეიო. ესენიო სახლში მოსულე მოსაფირსა დეინახევდენ, იტყოდენ ქიო, ეს მოსული მოსაფირი რალა ჩუენ ქაოულობსო, ზიირი ჭამონ, ზუზუმიო. ღმერთმა ამფერ სურათში შეიყუანაო, დააბა ზენჯირითაო. ზირთ თხრიან და არიან ღორებივითო.

ალიმ უთხრა, რომ მე დუას ვიქო, შენ ამინი ქენიო და ღმერთი ამ სურათიდამ გამეიყუანსო, მორჩნენო. ალიმ დუა ქნა, იმათ ამინი ქნეს. ქალმაც ნუსხაფი დადვა, კელები ასნია, ამინი ქნა. ზენჯირი გადაზერა კისრიდამ, ინსნები გახდენ. მიმეიხედეს და მოსაფირი დეინახეს, ხეზრეთი ალი.

— აქაც გვიპუა ამ ღორის შვილმაო, — თქუეს მოსაფირზე. ღმერთმა კიდვენ დააბა. — იყავით აბავო. მეხმერამდინ ასე იქნებიან.

მიერე დღეს ადგა და ნამოიდა ალი. მოიდენ მეზერის პირზე, შოუხტენ, ევდენ გზაში. ნამოიდენ. ალიმ დააბა ცხენი. თავის სახლში არ ევდა, ფეღლამბერთან მივდა. უთხრა ფეღლამბერმა: — რა დეინახუო, — ნეტარი არ დემენახაო. ასე, ასე გადაქვბდოო. ფეღლამბერმაც უთხრა: — ასეა დუნის საქმეო.

* * *

— ზუელათ ყაზბალ, მარილ ბათუმიდამ მეიტანდენ. იმჟკრეველში ჩემ ტაიას გასხნილი ქონდა თუქანი. დალამდებოდა და აჭარლები მოიდოდენ იმჟკრეველში. მომგონდა, მე ბალვი ვიყავ. მუშტი ტოლი შექერი მომცეს, მიხაროდა, ვხრევედი. სუბუქიზე 'ისუფაი იყო იმჟკრეველში, ის ზოვლ დევდოდა აჭარაში.

— კაპანდობის იქითას, ბითვე აჭარას, სელამი უთხარ შაქეთლიზე შუქრიდამ. ოთხმოცი წლისა ვარ.

— მაზავდენ ხალხი, ვერ ველაპარაკე... თენზილე ნენეი ჩემი და იყო. ახლა მისი შვილი ბერამალაი არი. დიდი სელამი უთხარ. შენი ტაიაი გათვაროილებს ოთხთუალითა-თქო. ქალიც ნამეიყუანოს, ნამოიდეს. იმისი მასრაფი ჩემზე იყოს. მე ჩავალ ასე ბერ-ბერი გარგნითვენ ქი, შევალ იქა, პუქუმათში. ცამეტ ნელნად სოფლის მუხტრობა ვქენ. დაირეს კარზე არ მუუაკუნებდი, შევალებდი, შევდოდი ჩობანივითა... ჩემი ერთი თორუნი მურლულ არი.

— ბათუმში შიგან ერთი ქათამი მოკვდარა. დოუნერავს ქი: — ამ ნიკოლას დროშიო, ორ კუერცხ დავდებდი დღემიო. ბალზოიკის დროშიო ერთიც გემეჩარა ყელშიო... ერთი მემედ ალა იყო. იქითამ, აჭარიდამ, გადმოსული იყო. ყარაყოლი მოუკლავს ერთი. ფული იმზარეთო, ეტყოდა შვილებ, არ მაათიბებდა. ავათ იყო სუბუქეთსა ინვა. ერთი მექთუბი მოიდა მემლექეთიდა, ვუყურეთ, ვუყურეთ, ვერ ნეკვითხეთ. გამგნებელი კაცი იყო, იმასთან მივტანეთ...

— ჩინმე ჩაიკდულია ქუემეთ. გონჯი მერდევანია, არ ჩავარდი!...

* * *

მეჯინა ნყალზე ჩაირს ვჭრიდით. ევდა, ერთი ისუფ ალა იყო ხილაჩავრზე, იმისი ჩაერი მოვსჭარით. ერთი გურჯი მოიდა იქა, არაბა მეიყუანა... კარები უშუშა, ჯამუშები დეიზინა იგზე. არ დაპარეს ქურთებმა!... ადგა ზეზე, მოიდა ჩუენთან: — ჭოო, ჯამუშები დამპარეს, ვერ დეინახეთ?

— ჩუენ მივდევართ ჭალას, ნაკუნკული, არ დეგვინახავსო, — ვუთხარით.

— დაპარვაზე თქუენ შაპადები ხართო. ვისი შვილი ხარ, რაი ხარ! ართუხ, ემე ვქენით. მიორე დღე მეიყარნენ, კრება არიო. ნეჩელიკმა უთხრა ქი: — რომ დაქპარეს ჯამუშები, სა იყავიო. — მზინედაო. — არ იცოდი დაქპარევენ, რაზე დეიზინეო. — მე მეგონა პუქუმეთ არ სზინავსო. — აბა, უყურე, პუქუმეთმა მოგეყუანოს ჯამუშებიო. ერთი ბიჭი გამოიდა: — მე ვიცო, ამელამნა დეიკლანო. ხუთი თანე სალდათი

გამატანეთო. გერჩექ მეიყუნა მიერე დღეს ჯამუშები. წილეს არაბაი. — გიმიზარცვეს არაბაიო. — მაიც ყვიროდა ის გურჯი.

— ლამაზი ჰმა აქუნა გურჯებსა, ფენა ღმერიან.

— გავეგნებებ ახლა ამასა ჩემ ხისიმებსა: ნიზამოღლები არიან სულ კარაპეტში — ინუსაი, ყადირაი, ასლანაი, იბრაჰამაი. ყადირაი იყო დოლაბზე. ერთიც ხალაი მყავდა. იქ იყო გათხუებული აჰმედასთან. აჰმედაი აქ გამეიქცა, ბურსას იყო.

— ფიქალთავიდან ყუულამფერი ჩანს... შუადღეს უკან წევდენ, მემრე ამოიდენ არაბით... წასხით, ამოდენიან!... ჩემი ანაი ილაპარაკებდა ქი, ჭმუნით, მუზიკით მემხლიანი წევდოდით ქი, იქაერელებიც ამოიდოდენ. ხალ მოკრეფდით ჯულებითო. ეს იყო მემხლიანობაო.

— მუსაფირი წამეიყუნა შინ.

— თოფი დაკიდული თავითან ქონდა.

— მომიკლეს შვილიო, — იყვირა. — ბაბაო, დოხტურ მიმასტარო, — უთხრა შვილმა. მეიყუნეს დოხტური. დოხტურმა ლოგინშივე, იგზევენ, ამელიათი გახადა... თუალები დომიფაქტუნა, უკითხეთო. ისე დამართეს იმ ყვირისა. ერთ შვილის ბატონი იყო...

— იქა მექეთხები დაეაკეთეთ. რას ამბობ, რომ ვერ გიმიგინა?

— აჭარელსა ეთქუა: — ზულიაგო, ჩემ გარდა შენ კაცის პირ არ დაგანახებო... იმისი სულაღე იყენენ. აქ გეეთხუა. — შენ ხარ გამთხუარი და მე არ მომყუებით! — გულში გამეიკოჭა მეგემ აჭარელმა. ჩამეიყუნა კაცები და ზულიას კაცი წისქვილში დოუკლა. ნეიყუნა ისვენ აჭარას. დარბაზინთ კალოზე დაფაფა ეკვრზე იმისი ბაღვი: — ეი, ვცურავო, — ყვიროდა. ბაღვობითვე მახსოვს ეს ნათქუამი...

— ვიცით თეთრი ლობიო, წითელი ლობიო, ხაშრი ლობიო, კუტი ლობიო...

— ჩუენ „შუშეს“ ვეტყვით „ბარდალს“.

— ნენე, რაი თქვიო? — გამეგზავნა ბაღვი.

— სსლები გუაქ. იმათი სახელები გინდა? — წასხიდი, სანახშირო, საქერაი, თავრეგული, ბათმანაი, კოკა სხალი, წარიაი, წითელაი, ოდრიელი, ხეჭჭურაი (აჭარიდან არი გადმოტანილი ყელემები), მაჭარულაი, ღომაი, ქვასხალი, ყლარჭაი, წესვაი, ... კუტალა...

— ვაშლები: წითელი ვაშლი, ზიზნაერი ვაშლი, ნაბადაი ვაშლი, შექერ ვაშლი, ყარსელაი ვაშლი, სუსუნაი, ამასია ვაშლი, ყარაფლადი.

-- ამითნა ვილაპარაკო, ამა ვერ მომიგონია.

— ქლიავი, ჭანჭური, ოტური არი. ბალი — ალამელიქი, წყალა ბალი, ღორღე ბალი, ფიშნა ბალი, შავბალაი, თეთრი ბალი.

— ბოსტანში გუაქ ქინძი, პრასა, მაიდანოზი, ტენცო (პიტნა), რეჰანი, ...

— ბალახებიდან საქმელათ ვიცით სკვანტლაფორჩევი, ხოზალიძაი, ხალი, ღიმი (ატოლი. ჯავეს ჩავდებთ ამითა), აჯორიკაი, ისპანაქი, ბოლოკი, ჭარხალა, იელახანა. ესა მინაში ყაფას იქს, თალგამით არი. ჩემი ზალი ღიმითა პამან ჯავეს ჩადებდა, ცხონებული. შეკმაზედა მწუანილებითა. ჭამით ვერ გაზღებოდდი, იმფერი იყო.

— ზუელეტური ლახნი შორვა რაგუარნა გაეაკეთოთ? — ერთდრამი წოვაი, ფშნილაი, ფალი ბოლათ. ბოლოკსაც ისე, ლახანასაც. მოხარშავ, გადაწურავ წუნესა. ცოტა ფქვილი, შეპკრას. ხახვი დაანუნა.

— ბურღული კეთდება ბულდადამ. ქვა გუაქ გამოჭრილი, იმა ქვია დიბეგი|სანაყელი. შემის უროს ჩასცხვენ. ეს მოხარშულია. უმუხარშველ რომ დანაყვენ, იმით კეთდება ფაფა. გენდიმა ქვია მაგას — დანაყილ ბულდას. ბულდა ღერღილივითნა დაფქვა, ფილავიც კარგი იქნება იმითა. ზე თუ არ გაქ, შორვას გააკეთებ, ყართოფ დააჭრი, ხახვ დაანუნავ დალითა.

— ამასა ანწლ ეტყვიან. შავ კაკეებსა მიებამს. ამასაც ზინჭარ ვეტყვით. იელიც

არი. იელის ბუზგებსა ერთმანეთში ჩაპყრიან, მოხარშვენ. მუხლის ტკივილითვინ კაია. ტიტაც ვიცით. იმისი ღერი იჭმება, ყვითელი ჩიჩეგები აქ. თუ შეინამლა რაცხბით ინსანი. ეს კაია. ფესვითურაი შეინახვენ.

— ფითნეთ ნენეს სახლში მღერობდენ.

— თვის სახელები გინდა? — კულანდელი ის არი: სულთაი (მეცხრე თვე), შარაბაი (მეათე — ღვინობისთვის), ყოჩაი (მეთერთმეტე — ვერძისა), ყარაყიში (მეთორმეტე — შავი ზამთარი), ზემპერი (პირველი), თებერვალი (თებერვალი დადგა, ხეში წყალი ჩადგა), მარტი, აპრილი (ექინობა იწყება. ყანებ ქი მოვხნავთ, იმას ქვია ექინობა), მაისი, ქირუზაი, ორალაი/ჩურუგაი. კულანდელი ორალაია. ორალი მანგალია (მანგლით მოჭრიან ბალახსა, თირფნით. ქალობა არი ამ თუეში და იმაზე დაარქუეს მანგლის თუე), მარიობაი (მერვე თუე).

— ისკამი დოუდგი სტუმარსა!

— ტყეში რა იზღება? — ჭანდარი, ვერხვი, კატარი, სოჭი, ნაზვი, ცხრემლაი, კო. ლეკი, ქორაფი, იფნი, აზრაზი,... აზრაზი მვისსამს კაკალს და ვსჭამთ. დამნიფებაამდი მრეშათ არი. დამნიფდება ქი, ყუმრალაი გახდება. თუელზე მნიფდება, გათოვლდება მაშინ. ნეკერში მამაწყვედვენ მის კონებსა, ზამთარში ვსჭამთ. ტყეში არი დათვიბაბაი, ცაცხვი, მუშმულია. აზრაზი მაღალი ხეა, მუშმულია დაბალია, ეკლები აქ. ნიფელა აქ არ არი, ისე ვიცით. კიდვენ არი ტყეში — ჯოლი, მერცხალი, მაყუალი, მოცივი, წყავი. ფენა წენელებ დაეჭნით იმით, ეკლიკაი (ერთი კოდი მაკარეფია მუდურმა).

— საქონელ მუუკაფავთ ნეკერსა.

— სოკოვიც არი: ცხუარაი, ამოდის ხეზე, ცხუარის მატყლივით იქნება. ამოდის ზორტებზე. კობოყურაი — ბუზგი ზირებში დანოწოლდება ავიდარში, გაზაფხულზე. ტიტაი-ყვითელი რენგი აქ, მინაზე ამოდის. არ ვსჭუამთ (შიგანაი გაფრალეები ნითელი აქ).

— პირზე ტლაპოს ხომ არ წეისუამს?!

— პელაქი გახდი, იმდენი სნერე, ცოდვა ხარ! პატარა შაასუნენე კელი!

— ჭკნარი ბალეები არიან, ზადფი.

— გავანიავით კალოო, ვიტყვი. ხევიან გავანიავითო...

— ზენა გამოვხადოთ სუთმაქინაში.

— იყენო, რათნა დავსნუაო... მეგიტანა იმ ჩაჩანმა ბერმა მექთუბი?!

— მარბენიებს, მარბენიებს, ვერ ხედავ?!

— ვიყონუშოთ, მოუქციენით ჩუენსა!

— კაი მუშაობა თქუენა! ღმერთმა ბეერი ხარმანობა მოგვასნროს.

— რათნა განყინოს, ჭამე!... ყაჩალათ დადიოდენ აჭარლები. გუდები ამაყრევიენეს მეგემა ჩუენებურებსა, თახე მიმავლებსა. დედემა გახედა, რომე ხუთნი მოდიან. ყაჩალსა ოსმან დედეს ტაფაზე თუალი დარჩა, ანასაო ფაფას მაადლებიებო... ისაც უურთმევია, მარა ეთდრამ შესცოდებია: — წელიე, ნენეი ფაფას მეგიდულებსო.

— ზუელათ გურჯი იყუნ ისენიც, ჯინალელები.

— გული ნაკრული ნუ დარჩებიან... ის ხე შუქრი ემიენთ ახოშია.

— ამასა ტანტრაბა ქვია, პალკონსაც ეტყვიან გენჯები. „დეფანს“ ეტყვიან ზაქიეთსა... თეფში არი და მომეო, ებედი არ გემიგონია... ჩუენ ყაიდ ვეტყვი, ბადიათანაია ხისა, ნიფელადამ მოჭუენეუდენ.

— „ჰად მიხუალ“, „ჰიდან მოხუელ“ ჩუენ არ ვიცით. მურღულელებმა იცია.

— ზექო დოდოი არ არი?... დავასახლოთ ე დელიყანლი!

— მოი და წიყაფალთე ერთდრამი პური! სეფა დადგმულია!

— ახოს გაკეთება ვიცით. დაჭრიან ხეებსა, ტყეს მოჰპარვენ ადგილსა. აქავრობა ახო არი. ზუელათ ტყე ყოფილა. დიდრუანი ქოქები ჩეჩდება მიწინადამ...

— შენ ბარზე ავდექი, ნოლიარე ვიყავ. ამაზლამ აქ დარჩით?
 — მარკილია ესა. მარკილსა აქ ყოფო, დანდალი, ფეკი, საცურავი, კელი. ზენჯირით, დახოთდა ყვემით კელიდამ გამაბამ უღელზე...
 — ეს სახლი იმაზე პაშტაი დიდია... ამ კარებ კარირაბითა პაშტაი თივა მააქუნან...
 მორკოლუები პანაი დოუჭახავან...
 — გაღმა გაბმული თეები კარჩხალია. იმის გაღმა მაჭიხელია...
 — ხატოი ხარო, კარქათ ხარო? — დემიზახს ტანტარაფილდამ...
 — მინაც სამუსაფიროთ ვარ ნასული-მეთქი...
 — უთხარ მეგლექეთურ ხისიმფესა, ჩუენსა გუესტუმრენ... აქ აქუნ საბუდე...
 მთქმელი შუქრი შვექთოლიძე, ოთხმოცი წლის. საუბარში მონანილეობდენ მანატბელები — ფეზაირ, ოზლემ, ნეშე, სეინჩ, სულთან კოსოლიძეები (ახალი გვარი — აქდემირ).

* * *

— მე მანატბური ვარ, ბილალ დედეს თორუნი... უზუნბილალის თორუნი ვარ მე. ჩემ ანასი ბაბოი ჩიხვტურია. ჩიხვტა გურჯი სოფელია. მანყულთა ყოფილა ჩემი ხალაი გათხუებული. ჩემი ხალაიჩ ჩიხვტური იყო. რა იქნება, მეც მეყუანდე ჩემ ხალასა, ხალაშვილებსა. ჩემი ანაი იტირებდა ქი, ჩემი ბაჯოი, აიშე ბაჯოი, დამრჩა იქაო, თქუენ მემლექეთშიო, მანყულთასაო. იტირებდა, იტირებდა... ჩემი ანაი იმაზე პანაია ქი, რომ ბაჯოს იტყოდა აიშე ხალაზე. პანაი ქი არ იყოს ანაი, ბაჯოს არ იტყოდა. დიდი რომ ყოფილიყო ქი, აიშეს იტყოდა. პურალდა დიდი იყო ქი, ბაჯის უზახდა. ჩემ ანას ბაბოსაც პანა ალოს უზახდენ. ჩემი დედეი, პანა ალოი, რა თორუნი იყო არ ვიცი. ჩემი ბიბოიც ყოფილა იქით გათხუებული. ჩემი ბიბოი მოუპარავან. ჩუენ პანი პუდუდებზე ქი გადმუყუანინან, ზალიან უყვირია, უტირია. ზულია ქმევინა ჩემ ბიბოსა, ჩემ დედეს ბაკალასა. მე გაგაგენბიოდა ეს... ჩემ დედესა გამურთმევენია ბიბოი აჭარლებისთინ, მერულით გამურთმევენია. მომპარავსა კაცები ხლვიან. — დედეო, შენ ფაშლი ხარ, შენ ვერ მოგიმეტავო, ფოსასო, მაგ მერულსაო გამოგართვამთაო და იმაში... უკაცრავლი პასუხია, შეგტენთაო, — უთქმინ აჭარლებსა... ზულიაი მემრე ოუყენება ჩემ დედესა და სხუაგან გოუთხუებია, შავშეთში. ბილალ არსლა ერქუა ჩემ დედესა... ეიდა, შავშეთში გოუთხუებია. აჭარლებსა უთქუამან, შამოუთვლიან: — ბახო, მაგასაო გამოგართვამთო. თუ გაათხუებ, სიზე კაცსაო მოგიკლავთაო. გოუთხუებია ამ ჩემ დედესა და გადმოსულან აჭარლები იქიდამა; ნისქვილში უპოვინან. სირცხვილია თქმა და კაცისთინ ყამიში|| ჭუჭულია მოუჭრინან, ქალი გამოურთმევიან და ნოუყუანინან. ის ზული ბიბოი მომქდარა და იმისი პრატბეი||ბაკლები ყოფილან ცოცხალი.
 მთქმელი ჰავა დარბაზიძე (ახალი გვარი აქდემირ).

გურჯული ვაიზი

ერთი ვაიზი ექნათ გურჯიჯა ენით, გამჩენელი დევეროთ პემ სულით, გულით, ვეხუენვით გამჩენელს სულ ყურთა ენით, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 იცოდე, გურჯული რომ ქართულია, ქართული ენა მტად ტკიბილია.
 იმ დუნის ენა ჩუენებურია, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... კითხვა და ლოცვა ემრი გვიზამა, გუასანავლა თველლი ჩუენ ფეილაბებრმა, ეყურბანოს მას სულმა და გულმა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ამ დუნეაში ჩუენ ბეერინა ვიტიროთ, ღამაზი ყურანი ტკიბილათნა ვიკითხოთ.
 რაცხა რომ დაგუანდო, თელღინა ვისაქმოთ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ამ დუნეაში ჩუენ მუსაფირი ვართ, პანა ხან უკან საფლავეში ნავალთ, ღმერთ

გამჩნევის უზურზე მივალთ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ეს ვახთი არის ახირი ზამანის, გათავდა დუნდაში კარგი ინსანი, ენით იზახის, ვარ მუსლიმანი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ლოცვა და კითხვა დეიკარგა, ნევდა, სულ ყუელამ მისდა დუნდაში ნევდა, ქალებმა კაცებ ქევა გუუხდა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ულოცავი თუ არი კაცი და ქალი, ძალლი და ღორი მაზე კი არი, დეინბრუკის ჯოჯოხეთში მისი ხელ-პირი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ქალები ერთად რომ შეიყრებიან, სხუას ახსენებენ, საფას იჯებიან, შეიკერვენ ნაირ-ნაირ ურუბას, კიდვენ აბარებენ საბრალო მათ ქმარს, ეგ რომ არ უუღონ, მორთობენ გარგანს, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ხეზრეთი ფატყვიმე ამ დუნდას მოიდა, პურის ურუბა იმ დუნდას მივდა, ხეზრეთი ფატყვიმე დიდი სულთანი, სუნ თელლი ქალი მაზე ყურბანი, ფედამბერის გოგო სული და ჯანი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ახლანდელ ქალებ აჯავფ რა გეეგებიან, ნამერამ კაცებს არ ერიდებიან, ვინცხაი ახსენონ, სოფლებში დარბიან, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ვაიზ გეიგონებენ, ბუქ მუარიდებენ, სიმღერის გამოღმა თავ-პირ დეირჩებუნ.

შეიგებენ ცოდვას, სახლებში მოვლენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

რას ერჩი შენა ამ ტყვილ დუნდაში, არ დარჩა დუქნებში ხასი ყუმამი, დარჩებიან ტიტყვილი შვე მიწის გულში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ეზარებიან ლოცვა და კითხვა, ზიბილია თავამდინ მათი ურუბა, იმ დუნდას დახდება მათი გონჯობა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე.

დიდ ღმერთს არ უყუარს ფისი ინსანი, გეირცხი ურუბა, ლამაზი ის არი, მალ-მალ დეიბანე თავი და ტანი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ვინცა ამ დუნდას მლოცავი არი, გეილება იმისთვინ სამოთხის კარი, შეიყრებიან ერთად ცოლი და ქმარი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ჩუენ გეიცდის ბოლოს შავი სიკვდილი, სულის მიცემა არ არის ტყვილი.

მონყდება ინსანს გულის კაკალი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ეზრადელი მუა იმ ავათყოფზე, დარტყამს თოფუზ გულის კაკალზე, გააქცევს თუალებს მაშინ თავანზე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე.

ოჯახს აჭამე ლუკმა პალალი, პარამზე ცოდა რამე არ არი, გეეჯრება ყიაში პარამჯის სული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

რათ გინდა დუნდაში კაი სმა და ჭამა, ყუელა ესენი გეიარს და ნავა, სული გეინმინდე, გული გეისუფთე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

რათ გინდა დუნდაში დიდი ქონება, ცოტაი იკმარე, მეიკრიფე გონება,

დიდი ქონების სვალი ბევრია, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

სახლი რომ იმდენი ქონება მეიტაი, ოჯახს და სტუმარს ერთათ რომ გეიტანს, იმაზე მეტი რათ გინდა ნეტაი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

სახლ-კარი რომ გაქ ასე ამსილი, რატომ არ გახსოვს ხალხი დავსილი,

იცოდე, მაგის პასუხს მოქთხოვენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ტელტარეილი არნა დატოო, კარზე მომდგარი, ატირებული, არ დაგაეინყდეს, ღმერთის შვილა ყუელა თხუელი და გაჭირვებული, შეძლებისდაგუარ ხომ დაეხმარე? ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

სიკდილის საათი ჩუენთან რომ მოვა, თეთრი სინათლე თუალიდან ნავა,

გონჯი ეშმაკი ჰემ მაშინ მოვა, ველარ გეიშეელის ტირილი, გლოვა,

მადლი ნასაქში მოგენახავს, მოვა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ეშმაკს გაგუაძლის ნასაქში მადლი, სანთლად დაგუადგება სინათლე ბადრი,

ადარ გუექნება სიკდილის შიში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

მეგონა სიკდილი ზალიან შორეთა, სიკდილი არ აქვთება, ეცადო ფართთა, ცოდვა და მადლი რომ ეინონება, ესნა დვენახთო იმ დღესა თუალითა, ცოდვებს ვერ აცდები ვერსად დამალეთა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დეილება სული თუალში და ტანში, ადგილს ვერ ენახათ ჩუენ ლამაზ სასლში, მიორე დღეს ტირილით გამუალთ კარში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

გაყრა კაი არ არი ამ დუნის დედ-მამაზე, გულის საყურელ ქოროა შვილზე. გასკდება გული იმ ნარე ნამზე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... მიყრებიან ხალხი, გზას დეგეილოცვენ, სამოთხეს გვისურებენ, დაგუალაგებენ, მარტუი საფლავში მიგუალაგებენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დაქვება ამ ქუეყნის სახლი და კარი, ფარა, საქონელი რაცხა, რომ არი, საფლავში ჩამოქუება, მადლი რაც არი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ნინინი მოქკითხუენ ღმერთი გამჩენელს, მემრე მუხამედ ჩუენსა ფეილამბერს, პარამ-პალალსა, მადლსა, ყუელამფერს, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

თუ გაქ საფლავში შენი იმანი, მაშინ მოქცილდება შავი ეშმაკი, საფლავი გახდება კაი გულის სახლი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... თუ არ გაქ იმანი, ჩაუვალ საფლავში, დარტყმენ თოფუზს, შესუალ ლეზაბში, არ გამოგაქცევენ იმ ნმინდა კარში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... არ იქნება დუნიაში იმ სოდ ასაბი, გახდები მაშინ ცეცხლის ქაბაბი, არ მოვლენ შენთან შენი ბაღნები, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ილოცე, იკითხე, ღმერთი დეიჯერე, ქუეყნის სახელი ცრემლით იტირე, თავში ქჷუა მეიკრიფე, კარგათ დეიფირე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე.

ზუელი კდარები, თლათ შენიანები, შენიდან მადლსა გულით ელიან, მადლი აკეთე, მათაც უგზავნე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... მოვლენ საფლავში კდარი შვილები, თუ გყავს იმ ქუეყნად სები შვილები, ვარდებით მოვლენ გულის ჯიგრები, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... იმათივინ ეს დუნია დეინუა, არ დარჩა, გუანახოს ისეინ ღმერთ გამჩენელმა. ერთხანებ შევხდეთ საბოთხის კოშკში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ლამაზი ყურანი საფლავში მუა, ის ანგელოზის სურათში შევა, საფლავს ანათლებს, არსად არ წავა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ჷურები მოვლენ, ხალ გეგვიგებენ, საბოთხის კარებ თან გეგვიღებენ, შიში არ ქვქონდეს, მუჷდეს გვიზამენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ორ ადგილ შიში არ არი ინსანზე, გემინოს ღმერთიდან ამ ტყეილ დუნიაზე, გადარჩი შიშიდამ შენ იმ დუნიაში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ღმერთიდან შიში ამ სოღ იქნება: დიდ-ჰანას ცოდვას რომ მეერიდება, თან მეზობლისთინ კაი იქნება, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... არ შეჭამ ჷერამს, ზუთჯერ ილოცავ დღეში, თან არ გახდები გონჯების ეში, საქმე გიყურადეს, სხუას ნუ შეხედავ ხელში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ნუ აწყენ დედას, მამას და ზოჯას, ქალ-ბაღანას და ბითევათ ოჯალს, მაშინ ამ დუნდას ლამაზათ მოჭამ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დედ-მამას თუ შენ კარგა შეხედე, ღმერთი და ფეილამბერი რაზი გახადე. და თუ აწყინე, სადნა ნახვიდე? ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ილოცე, იკითხე, ზიარეთზე ნაი, შვიბრალე დუნის ღარიბი ყუელი, ობოლ შეხედავ, გახდები სულ კაი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... გული გეისუფთე ღმერთზე ხუნენაში, შენი ნალოცი ნავა ზეცაში, სამოთხე მოვა ამდენ ლოცვაში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ზექათი, სედეყე მიეც ფუხარას, დოურიგე ლამაზათ თალიბ და მოლლას, კარგად შეხედე სტუმარს და ყუელას, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

მადლი ნასაქმი მუა ჩუენ კელში, ავდგებით მაშინ მესურის დღეში, მაშინ გუეკუნება ბერი თელაში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დაარიგებენ ცოდვა და მადლის დეფთერებს, ენერება თელათ, რაცხა ისაქმე, გამოაჩენენ დამალულ ცოდვებ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ზოგს მიცემენ დეფთერს მარჯუნა ჴელში, იმას უსაქმია მადლი დუნდამი, მზათ არი მისთიენ ადგილი სამოთხეში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ზოგ მოვლენ დეფთერი მარცხენა ჴელში, იმას უსაქმია ცოდვა დუნდამი, მზათ არი მისთიენ ადგილი ჯოჯოხეთში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ზოგი ჯვენებს უყურებს, ტირის, ზოგი ჯენნეთის ქოშტებზე იცინის, სასტორი დადგმულია ცოდვა და მადლის, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... სახლის ნეერები ერთათ მიეყრებიან, თუ ყუელაი ერთი ეგრის შეიყრებიან, ზოგი შვილი და დედა გეყრებიან, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დიდი ფედამბერი ჩუენ გეოზამს შეფალეთს, ხეზრეთი ფაჴვიმე სუნ ყუელა ქალებს, მუსლიმანობას ვინც კარგა დეიჯერებს, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... გეირბენენ მესურში სები ბალნები, მოზენზიან დედ-მამას გულის კაკლები, დუნდამი დედ-მამის დაბრუკველები, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... აჩუკვებს ღმერთი დედას და მამას, ქარსავენ გეირბენენ იმ წმინდა სხვირათს, დენიანხვენ ჯენნეთის ათას თულ სეფას, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... სხვირათი გამლეილი სამოთხეში შევა, ვინც რომ ვერ გეიარს, ჯენებში შევა, მუსლიმანი თუა, დეინვის და ამუა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... არ ეზრება ინსან ჯენებში სული, მუცელში ენთება ყირმიზი ცუცხლი, ზუზუში და თრამლი მათი საქმელი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... შეხებუნებიან გამჩენის თელი გავრები, ათას წლის უკან მუუვლენ ჯუღაბი, თქუნა ხართ მუდამ ცუცხლის ქებაბი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... არ დეიჯერეთ თქუნ მუხამედი, ყურანი, ჯენებში დეინვით, არ მოგაგონდენ, იმ დუნის ღეზაბი ტყვილი გეგონენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... გავრები მუსლიმანებ ნამოძახებენ: — არ დეგესმარა ფედამბერმა თქუნ, ერთათ ხომ ვინვით ჩუნა და თქუნ... ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ღმერთი გამჩენელი ჰესაბზე მუა, ფედამბერ ჰემან ფერვანი მუა, აჩუკვებს უშეთთ, რაცხამდენი თუა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... დამწუარ-დაბრუკვილ ამეიყუნებენ, სამოთხის ზემზემით ტან დაბანებენ, მადლისდაგუარაი ქოშტებზე ავლენ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... იცოდე, სამოთხე რაფერი არი, ერთ კაც ეყოლვის შუიდასი ჴური, ტკილათ ცხოვრება და სეფა არი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... მაღალი არიან სელვი ფიდანზე, პირი ანათლებს ზეზე და თუარზე, ურუბა შეწყობილი მათ ლამაზ ტანზე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ამ დუნის ქალი გალამაზდება, შუიდასი ჴურის დიდი იქნება, ზალიან კარგია იქ ცოლ-ქმარობა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ჯენნეთში ბეთი ზაათი არ არი, გალამაზდება, თუ არი აქ ნაჩარი, ისტერ ქალი იყვეს და ისტერ ქმარი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... არ არი ჯენნეთში დარდი და ტყვილი, არცდა სიბერე, არცდა სიკდილი, ახალგაზდაა ქალი და კაცი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ხანუშინა იყვეს ამ დუნის ქალი, მას ემსახურებიან შუიდასი ჴური, ჩამუადგება ბუკზე ლამაზი ნური, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... სამოთხეში არ არი ლოცვა, ნიეთლობა, არც ნამერამი, არცა დარიდება, არის სიყუარული, სიკეთე, მორიდება, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... რაცხა რომ არიან ხისიმ-ახრება, ჯენნეთის ქოშტებზე ერთად მიეყრება,

პემაც იქ არი კაი ჯუმბუშობა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ერთ კუთხიდან მოდის თაფლი და ღალი, ერთ კუდხიდანაც ზემზემის წყალი,
 ალთონი და შუშე იქ არი იბრელი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ენა ვერ იტყვის ჯენნეთის სეფას, თეელი არ მეთოლბა, მიხდი ამ ღუნდას,
 სამოთხე უნდა მეგერ სულ ყუელას, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 მადლი ისაქმე შენ ამ ღუნდაში, ისე შემოხუალ იმ ღუნის ჯენნეთში,
 მუდამ გახსოვდეს ღმერთ-გამჩენელი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ლოცვაზენა ქქონდეს კარგა ხულუსი, ილოცე პერპალ, თუ გაქ გენშიში,
 გულში სულ გქონდეს ღმერთიდან შიში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ირზი, ნამუსი თუ გაქ ღუნდაზე, ჯენნეთში შესხუალ, ახუალ ქოშქებზე,
 ნამუსიდანა იყვე ღუნდაზე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ირზი, ნამუსი არ გაქ ღუნდაში?... იმ ღუნდას შესხუალ ღორის სურეთში,
 შენი ცოდვები გავა შეიდანში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ისე ამ ღუნის მადლი და კარგობა, შენი ქეიფია, ნუ გინდა გონჯობა,
 მადლით იქნება კაცის დიდობა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ასეა ამ ქუეყნად ღუნის შესაბი, თავზე გადაქდებდა თეელი ღეზაბი,
 თუ ამ ღუნდას შეიგვე ბვერი ცოდვები, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 შენ თუ არ იცი არაბზა, თურქა, ახლა ხომ გეიგონე ვაიზი გურჯიჯა,
 ვერ იტყვი, ამ ღუნდას ვერ დევნახე ხოჯა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 აეთი ხედისის მაჰანა დაენერე, რაცხა რომ გეიგონე, თეელი დეიჯერე,
 ილოცე, იკითხე, მადლი ჩეინერე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ნეტაი შენ, რომ გაქ ენა ქართული, სხუაზე რათ გექცევა თუალი და გული,
 შეინახე ენა, გულში ჩარგული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 გახსოვდეს, ვინ ხარ, სიდან მოსული, ვისი სისხლი გაქ ტანში გართული,
 იცოდე, რომ გაქ სისხლი ქართული, ქართულ ქოქზე ხარ ამომართული...
 ქართული ენა გულში დამალე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 დიდ ბატონს უყუარს ყუელაი მილლეთი, ყუელა ენაზე ესმის სათქმელი,
 ღმერთ შეეხუენე, შეთხუე სამოთხე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ღმერთ შეეხუენე ლამაზ ქართულით, ღმერთის ემანეთი ტკბილი გურჯულით,
 ღმერთ ესმის ჩუენი გულში ფურჩულიც, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ტკბილი ქართულით, ტკბილი გურჯულით, ღმერთ ეხუენება სულ ჩუენი გული,
 იმ ქუეყნის ენა ჩუენი ქართული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ზამანი მოვა და შეიყრება იმ ღერესეთის ნარე შეიდანზე,
 ამ ტყვილი ქუეყნის ყუელა მილლეთი ღმერთ ეხუენება თავის ენაზე.
 გამჩენელს ესმის ყუელას სათქმელი, ყუელას მოუსმენს ადრე თუ მალე,
 უფალო, კალთა გადაგუაფარე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
 ღმერთო, სამოთხის ქოშქზე ამყოფნე, მწერაგ-მკითხავი, დამყურებელი,
 შენიდამ ველით ყუელა კარგობას, შენ ხარ მილლეთის დამპურებელი.
 ქართული ენის დამბრუნებელი.
 ღმერთო, შენ გეგვილე სამოთხეს კარი, გურჯული ვაიზი პემაც ეს არი...
 უფალო, კალთა გადაგუაფარე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ამინ!

ვაიზს კითხულობდა მანატბელი ხოჯა ნიაზ ჯიჯანიძე (ჩანერილია ვიდეოკასეტაზე).

ბზათა

— მექთუბმა მოვდა, დღეპაც თოვლსო... თურქჩას პეჩ არ ვილაპარიკებთ... ნელი

მტკივა ზალიან, ზიმე ავსნიე. ზიმე სად ავსნიე და, თაქსილამ შეშა ამეველე, ბაგაჟილამ. ესენი ემეში ნევედენ, თუქანში. სხილი იყო, ზიმე.

— ჰელბეთ იჯებანი, მარა შეგესათრება. — სოფელში? — ყუპრში ვიყავ ექა. ზაფხული რომ მოვა, ყანა-ჭალაში ბევრი საქმეა. იაილოზინან შუამთობა ვიცით. მემთვერი ვიცით. იაილებში საქონელი რომ წავლენ, მონუელენ, აღართ გააკეთებენ. აღართი არი ნანუელი: დალი, ფშნილი, ნოვაი, ჩლჩიანი, დო, ზე. გადაშუშვილი ყველიც ვიცით. ზეს მოვეყრით, მაქინამი გამოვწვეთ. ის ორ-სამ დღე დამჯავდება, ცეცხლზე მუათობთ. ჩახვი გადავასხამთ, ქვიქუმ შამოვდებთ, გავხრესავთ. ორ-სამ დღე გახრესილი იქნება, შეთბება, მემრე კოლოფში ჩავტენავთ. ზამთარში ვჭვამთ. აფნი ფშნილადამ გვერჩევა ჭუკი. ჭუკ სობაზე მუადულებთ, ქუაბშია ჩასხმული. რომ ადუღდება ის, აფარატნდება, ქუემ დენაზილებს. ის გაცივდება, ჩახვი გადავასხამთ. ჩახვი ჭერზე დავკვიდავთ, იმა გავოჭავთ, გეინურვის, ქვიქუმ შამოვდებთ, დავმარილავთ, კროჭში ჩავდებთ. ვარელასაც ვეტყვი „კროჭსა“. კანდრაი გზელია. ნაღებში ჩავყრით უმარილო ნოვას, იმა ვეტყვი „ანწლით“. ქალაო შორვას გავაკეთებთ. ნოვას, ფშნილას ლახნი შორვავში ჩუერთავთ, ჭარხალას მოვხრავთ, იმამიც ვურთავთ. ნოვა შორვაც ვიცით. იმ ნოვა შორვავში გალესილ ქერი ფქვილ ჩაასხმენ, მუადულებენ.

— ბოსტანში გუაქ ხახვი, მარული (სალათას ვაკეთებთ), კიტრი, თომათესი, ლახანა, ბოლოკი, თალგამი, ჭარხალა, ქინძი, მიდიანოზი, პრასა, ლობიაი. დაბალი ლობიაი ერთ სოი, კუდაი ქეჩა. ხაშირი ლობიაიც არი. კუდაი ყვითელია. არი თეთრი, წითელი, ჭრელი ლობიაი, მტყელია ლობიაი...

— ჩუნა ვიტყვი: სა იხუეო. მემლექეთილამ მოსული გურჯები იტყვიან, ჰა ნახეო. ჩუენი ლაპარაკი ადრია...

— ლახანა თეთრია და დემილი. თეთრი გეიკეთებს თავ. ხვიტი ვიცით. ენ წინ გავასუფთოვთ მინას, იმა ზიბილ მუყყრით, ნაცარ მუყყრით. თოქი მოვთხრით, ფოცხვით შევრეკავთ, კელით დავაბნეთ თესლას. კიდვე ფოცხვით შევრეკავთ. მემრენ სარწყავით ვრწყავთ. ნერგი გახდება. დავარუფთ ბოსტანსა; რუ და რუ დაურგავთ. მემრენ წყლით ვარონებთ. — ახლა ამუა ნერგიო, — ვიტყვი. მემრენ — დაბერდა, აყვერდაო, — ვიტყვი. ზოგნი თესლათ დარჩება. იმა გამოვხრესავთ, მემრენ შევნახავთ.

— როდი დავთესავთ? — როდი და თოვლი გამრება ქი, მინა ამომრება ქი, მოვთხრით, დავთესავთ... სესხები გამუა და მაშინ დავთესავთ... ჩუნა დეუმა დღე დავთესავთ, ფაზართესილ დავთესავთ. ახალ თუარეზე არ დავთესავთ.

— კარაქსა მანწნი დღ ვეტყვი. მანწინა შედლობო ვარაში. ვარიას აქ ყაფალი. თოკებით ჩამოვკიდავთ ღრენჯოზე. ჩახვი გუდუფენთ, რომ არ გადმოდინდეს. ხანდესან მალე მუა, ხანდესან გვიან. გამუყყრიაო კარაქიო, ვიტყვი. ახალათ რომ გამოჩინდება დალი, იმა მუარყევთ. გადმუასხამთ კროჭში; გობში გადმეველეთ, ენ წინ დღ მოვკრავთ კროჭში. შემში გობი გუაქ. კელით გავრეცხავთ, თუ ბევრია. თუ ცოტაია, მაშინ ციცხვით გავრეცხავთ. წყალი გასუფთებამდინა გარეცხო. დავმარილავთ, ჩავდებთ კოლოფში. ის რომ ეივსობა, კელით დაჭიწიან. ზოგი ყართოფთ დაჭიწიან. ნეტაი იქნებოდეს ახლა! აიჰაი! სად არი შეპერში ამ სოი კარაქი?!

— ნაღები ვიცით. ზუღლათ გობებზე ყოფილა, ახლა მაქინადამ გამოდის. მე არ მოვსწრივარ გობებსა. მანწნილამ გამოსულ დალსა კარაქს ვეტყვი, ნაღბილამ გამოსულსა — იღლსა. ნაღბილამ გავაკეთებთ ხავინსა. დავნუადებთ ნაღბ, კარგა დეინვის, ფქვილ გოუკრავთ, ადუღებულ წყალ დავასხამთ, იმა მუადულებთ, მარულ ჩავყრით. გვერევიც ვიცით სიმინდი ფქვილისა. ამა გვერეგი პური ფქვილისაც არი. სიმინდი ფქვილისას ასე გავაკეთებთ: ნაღბსა ერთდრამ შევათობთ, სიმინდი ფქვილში მოვზელთ, კეცში გამუცხობთ. ზოგი ლახანას, ზოგი კაკლის ფურცელ, ზოგი ყურზენი ყუერსა, ფურცელსა ჩაფენენ. ზეილამ ისუნენ კეც დავაბურებთ. — შეაბურე კეციო, — ასე ვიტყვი.

დონთბარიდამ გამუა ქუცი. ამა დავაქცევთ, რადა ხოზალიმას ჯავებზე დავასხამთ, ხლი ჯავებზე დავასხამთ. ხალი ბევრია ჩუენსა: ჯივანაი, ფამფარაი, თელეხარში, ჯაუნა, ხოზალიმა. ჯივანაი აჩული მავია. იმიდამ საქმელ გაეაკეთებთ; მოვხარშავთ, იმა რალში მოვხარაკავთ, ხახვში, ბიბერში, მარილსაც დავაყრიო.

— საქონელი ბევრი ქყვავს: ზროხა, კარი, დეკველი, ებო, ცხუარი, თხა, კრავი, თიკანი, ბატკანი. ზროხის სახელები ვიცით: ნახლიაი, ყირმიზაი, სარიყიზაი, გულიყიზაი, ჩიმენაი, ჩიჩგაი, ქექლიგაი, სადილაი, აპრილაი, ზარმელაი, მაისაი, ტალდაგული, ბალდაგული, დესტოი, ფინარი, ჩიდემი... კარებისა: იეთერაი, სოითარაი, აიდინაი, დილბერაი, ალთენაი, მურემაი, სარიაი, თუარიაი, ნიკორაი,... ცხუარი: რუყიე, ქუფელი, თეთროი, ჭრელი. ცხურის რენგა: თეთრი, შავი, ნითელი, მრეში, ჭრელიც არი.

— აქა თახთის სახელები გუაქ. დიდი გინდა, დიდ გააკეთებენ, პანაი გინდა, პანას გააკეთებენ. ორი ყათი იქნება. ქუეშა ყათშია მუთვალი, შუა ოდაი, იქეთა ოდაი, წინაი ოდა, მოსაფირ ოდა...

— ენ წინ მე ვუთხარ, მარა არ დიმიჯერა.

— დეიზინე შენ, გეზინება!... მარანი იაილებში ვიცით. მარანში ნანუელ ვინახავთ...

— მაღლი მეიგე, რომ მოხუელ... ფენა ლამაზ გურჯიფას ლაპარაკობ, ჰემ ჩუენებურსა.

ზვილაი გეგვონეთ გერჩექ გურჯიფა.

მასალა ჩანერილია ქალაქ ინეგოლში, მთქმელი სელვი ქადაგიძე, 24 წლის. ბზათადან გამოთხოვილია ინეგოლში.

ჩიხეტა

— მაგ სირა გააშვი... მაგ სირაზე გააყოლე ჭრელები. ქსოვნა იცი თუ? ფენა ქალი ხარ, ყურგახრეტილი...

— ანას თერეფი ბელქი ყყოლის, ბელქი ზალი ყყოლის იქვერი... ბითევათ არ დეიკოცებოდენ, ვინცხაი იქნება დარჩომილი.

— მეენვერენით და მოხუალთ... ჩუენც ვდერდობთ, ჩუენი ვინცხაიც ხომ არ არიანო, ვდერდობთ, გვინდა ჩუენაც დეენახოთ ჩუენი ახრებები.

— ბაბაი მტყყვის, გედეიარ ამ სერსა, იქ არიან ჩუენი მილეთიო. შიშისგან ვინ გეიარს იქვერობაში. აქეთ ესკერი, იქით ესკერი!

— ერთსა კაცი მუუკლავს და რუსიედამ აქ გამოქცევლა, ეი და, აქ ინეგოლში უდას. ვებნევი, რომე რაზე არ ნადიხარ-მეთქი. — იქილამ ყაჩალი ვარ, იმი ბარზეო ვერ წავალო. იქა დასჩენია ბალეები, პრატები. ბელქი გედევდე, მომკვლენ, უზუნთუში ჩავაგდებ, იმერაყებენ ქიო, ბაბოი გადმოვდა და ცაცემით პუქუმეთსაო...

— ბაბაი მემლექეთიდან ჩამეყყანე, ფილში გამუალებიე. დეველთჰასტაპანეში დავანვინე. ამელიეთ აღრიაქ ამასაო... გოზი აჩული გახდენ. ზეერობა არი ზალუან. ერთი ქონტროლი ოთუზ ბინ ლირა, ერთი ფილიმი — ყირხ ბინი. არ აქ ჩემ ბაბოს არაფერი. ერთი ზმა ყავდა, გეყყარა, წევდა. ბაბოი იმერთ პატარა ზმასთან არი... წეთილეთილდამ ვინცხაი მივაო. შოუთვალონა, პატარა ზმამა გამოგზავნოს ფოთოგრაფიები.

— მე მოვალ კიდენა შენთან. ერთი დამლი ნენენინა მეყყუანო. სადე გურჯები ვართ, გელაპარაკებით გურჯულა. ისაც ერთი მოკდენილია, გურჯული რომ ვიცით. ღმერთმან კიდვენ შექყაროს!

— ბაბოი დამლია. ყურშინა ჩაჰყვირო, რაცხა გეიგონოს... მემლექეთიდან გამეყყუაი ბაბოი, ბურსას ფაქულთემინა დავანვინო...

— დენავლო და გითხრა ზუელეზურები... კაი გიქნიან, მოგიზებნიან გურჯული ხებრები, ნუ დეიკარქვის ჩუენი ენა.

მასალა ჩანერილია ინეგოლში. საუბრობდა სულთან მარგაძე, 58 წლის, გადმოსახლებულია სოფელ ჩიხუტიდან.

წყალსიმერი

— გოგიეთში ილიასი ჩემი სიზუა, ჩემი ბიბიაი ყაედა, ჰუნქერაი... მისი შვილი სულეიმანი ცოცხალია, ბათუმ არი...

— ერთი მეერიდენით თქუნეცა!...

— წყალსიმერ სახელი შუუცვალეს, ახლა პალუზლი ქვია. მისი ადგილები ესენია: მერე, ფაცხა, ახო, ნურნაფი, დიდველი, ავაზანათი, ყიშლა, ურჩხთ, მოდრეკილი, ნაცქელაათი, ქალდეჭაქალთაუჭა, დიობნი ნუერი, ბართლუმის თეფე, ილასახოთი, სებებური, ბუქიზე, კოპიზე, კომბაზე, ხილვაზე, ტავეყანოღლებ, ჩახმახჩოღლებ, გულიაღა, ყოჩალოღლებ, თითიოღლებ, მურადოღლებ, ზაქარიზე, ყარსლიოღლი, შარაბიზეღარ, დაიროღლებ, ბაბელიზე, ბასილიზე, ეზიზოღლებ, ციენყარო, ინგიშლინყარო, წყურთი, ტყლაპი წყარო, თაფლი წყარო, დამბალ წყარო, ლოღვანა დუზი, კილდიყარა, მიქელყარი წყარო, დიდართი წყარო, ორპატიტანყარო, ქუაბიყარაი, კლიკეავერი, კატრუანი, კორკითავი, სასუენი, კარჩხლიზორ, საქართი, საბადურთი, ქუაჯამა, სათიმახო, ფათალი, აგვასავალი, იფრანა, სასუენი, ტრილოფერდი, სავარტყი, კოკოლაი, ველაი, ბოჯანუთი, სავანითაი, ჩიჩილვაკე, სარტყელაი, ორგზა, ახალჭალები, ლექთური, ვაკიაი, სარჩეფთი, ჩანჩხრითავი, კერთვისი (ორი ლეღე იყრება), სარჩეფთი ლეღე, ციენყარო ლეღე.

— ბზათას, შოლტიკეე გურჯიჯა არი, წყალსიმერ არ ლაპარაკობენ და იგნებენ გურჯიჯას... ზუელათ წყალსიმერი ნაშიე ყოფილა...

— იგზე სტანეეს, რა ქენს ჰა!

— ვერ გაარიგა, ვერ მათფერა. მოფამფალებულია ბერი... ვახშამ უკან მოიდა... პარიხთი ყალეა, იფქრეღ ახლოს. გაღმა არი ქოქლიეთი...

— ალაგი მოცემნას ეცდება... ჰასთაჰანეში ავასხი...

საუბრობდა სულეიმან აქფუნარ (ზაქარიძე), ოთხმოცი წლის. წყალსიმერი.

იფქრეღი

— გაღმა ჩანს ქოქლიეთი, ქოქლიზებეი.

— ისტარ ისე თქვი, ისტარ ასე, მაიც არ გიდინგლეფს.

— ვირი ქი გამდუარდნილა, რიშეფთი გამუღზავენია, დესტანში მე არ შიმიროსო. ქურდიკიზე ოსმან ეფენდიმ მეგერ შექერი, ნაზუქი გუუგზავენა დესტანის დამწერავსა. იმანაც დიობნელები კარგა დაქო დესტანში.

— ჩამუალესკიოთი მეველდ ლაღანიზესაო, მუელით, ლესკი გვითხრასო.

— შენ სიღავრი ხარ, ჭო!... რაგუარი სახლები გოუქედებინან, ჭო!

— იფქრეღი ლამაზი სოფელია!

— ყუსურზე არნა დიგვიკედო, თაზე მივალთ.

— სამ საათზე ანჯახ ავლენ. სამ საათ გასნეეს ქალის ფეკი.

— ეს ფაციბი ვისია, ჭო?!

— კამერაი, ჩანთა ვნიკეთ,მევეღალენით... სხუაგან დაახვეენიე, შიგან დაახვეენიე... ჰამან დასანეებზეა, ჰა!

— იქვერი ენა ერთ დრამი გადატიალებულია.

— არჰავეში ვიყავ, ერთი თურისტი მოსულიყო. ერთი თერეფი ჩამეგპარსნებია, მიორე საპოლნი. ნამუარდა, მემეხვია, მე შემახოცა. ისტამბოლი მოსწონებოდა... ეს ერთ დრამი ვიცან... რაგუარცხაი რომა არი, ჩუენ გურჯეები საცა უნდა ვიყოთ, გურჯეები ვართ. გაველ ბალიქესირ, ჩარში დავალ, გურჯული მესმის. გიმიხარდა, აქაც გურჯეები

ყოფილან-მეთქი.

— არ დიგიპუნკო საქმე!

— ესენი ერთდრამ შებალიმდენ... აღმანიაშიც ყოფილან გურჯი მუჰაჯირები. ვასნავლოთ ბაღვებსაო გურჯულიო, უთქუამან. მეგერ შეიყრებიან ერთ ჰაფთას ერთჯელ და ლაპარაკობენ გურჯიჯას. ერთგობო ჯაჭვი ვერ მეგვონეთაო. ივეთელსა კითხეს მეგერ: — ჩამოკიდებული ბუხარში რა არიო? — ჩამოკიდული ჯაჭვიო, — უთხრომია ივეთელსა.

— მოლის პანა ბაღვ რა ერქვა სახელი?! ვერ მეგვონე.

— რაზე?... აყრაბები ქყავდენ?... ზაათი ერთ კვირეს გუზაღვენ.

— ეს სხალი კვიახითიდამ ჩამოსულია. იქ ქირეები ქვეყლია. ჩემ ზმის ქირვაი იქვერი ყოფილა — ესედაი. ახლა ყუელამ გააშენა ეს სხალი... ზირთ ყრია ხილი, იმდონია. ზაათი ბალი არ დარჩებოდა, ახლა ზირთ ყრია. ნონოლაი სხალია ესა. სხუა სოდ სხლებიც არი: სასელი, ბეგარმუდი, ყაბალი (მოშომდა) სხალი, ჰასან ფაშა სხალი, საქერაი, ლომი, ბოსტოლანი, ნასყიდი, თავრეჯული, შიშუელი, კვირიშავაი, ბოქმუაი (არი მანატბასაც), გურდნითელი, სხალთაფლაი (ქმ გერმელი ის არი), კეჭეჭური (მაჭინელში ბევრია), მელახური, ოდრეული, ყუდრეთაი (მონტეიკე არი). ვაშლის ჯიშებია: ყარაფოლაი, ჯავე ვაშლი, რუსული ვაშლი, ფქვილაი, სინქოთელი, ზიზნავრი. ყურზენი არი შავი ადესაი და თეთრი ყურზენი.

— აბაზები უტყვდებიან ჩუენ გურჯებსაო მესმის და აქედამ ვპერსიანობ, ვერ გადავსულვართ... გერჩეი გეთხარ ერთი!

— იფრევის ადგილებია: ბუტიზე მაპალესი, სუბუქიზე მაპალესი, ლალანიზე მაპალესი, მოსიზე მაპალესი, ჰაჯინთი, მისირილოლები, ქოფითუროლები, იფშიროლები, დაღჯიოლები, საღრიზე, ჯაფარიზე (ჯაფარეთ მაპალესი), ჭურკვესიზე, ბოჯანუთი|სპარხტი ციხე. ეს ციხე თამარას დროზე გაკეთებულია. ყირალის გოგო ყოფილა, ოცი თანე ყალე გოუკეთებია იმერკვე, ჯინბალისერი — აქ ყოფილა ქილისა. ახლა ქვეები ყრია, იქით-აქეთ ნოულიან. სელავრი, ჯელლეთი ღელე, დეფანზირაი, ნიახტი, გორიაი, ჭლა-ყანა, ვაკე-ვაკი, კიდისნუერი, პირდაპირი, სათირიპირი, გოგლაზირი, ზემონაგოვარი, საკლდეკევი, ღელითაგი, გლიკევი, ღარდალაი, კიბიაი, ფონაი (წყალი ჩადის), ელიანშინდა (ყანები გოუკეთებია, ადრე ქილისა ყოფილა), ნამწურთი, საბზედათი, კვიროთი, გორჯოლავათი, სარჩევი, კერთვისი (ბრავალთი ღელე და აღბუღას ღელე შეიყრება, კერთვისია), ბრავალთი, სოროები, ქედაი, საჩარხიაი (აქედამ ზულას გუდუხუხედათ, ზულია თერფვი ჩანს, კვიახეთი, ღორჯაგომი ჩანს), ქვაკაცა სერი, ნაშარიწყარი, გადაჭრილი, საქოთნი კევი ღელე, კვირაი წყარო, ნასადევი, გლიგორთი, ნონთინყარო, ჭინკანაი, ატიანი, ხობოლაი, კერთვისი (შეიყრება ბლიგორთის ღელე, ჭინკანას, ცხვარავლის ღელე) თესლისუთე, ღენილი, კრიჭა სერი, სხალთნამწურთი, ბუსტუტური, ხელთახოსერი, მორჩენალაი, კლდეშუაი, სანიოკლითაგი, ნასახლევი, საზუქელი, მერე, კაპანი,... წყაროები: ციენყარო, საბურავა წყარო, ნასადევი წყარო, კვირაი წყარო, მალაღწყარო, სალაქორი წყალი, მოსიენყარო, არჩილა წყარო, ჰაჯინენყარო, ღელითაგი წყარო, ბილიკევი წყარო, ზემონაგვარი წყარო, საკლდეკევი წყარო... კიდინუერთან არი ზუელი კიდი... ნაბერნი, ჭალათი, ვირაიკევი, ნაშარული,...

— გუარები: იფრეღში ენ ზუელი გუარი არი ლალანიზე, მოსიზე (შუიდი კუამლი ყოფილა); სუბუქიზე, შარაზე, საღრიზე, ბუტიზე. ახალი გუარებია: ჰაჯიოლები, ქოფითუროლები, მისირილოლები, დაღჯიოლები, იფშიროლები. ესენი ექსერი ზუელი გუარების განაყრები არიან. ჯაფარიზე და ჭურკვესიზე ზუელი გუარია. ჩუენა ლალანიზეები ვართ. ბათუმშიც ყოფილან ლალანიზეები, შენ არ გიგინა? მე მეველუდ ლალანიზე ვარ. მე ზუელათ გამოვთქვემდი, გენჯობაში. ახლა ველარ მამიკრეფია...

— აქედამ მიენდენ, ნეედენ...

— დილაამდი იგონეს, თორუნ ევენდი!...

— შენი ტელეფონის ნუმერა მაქ, მარა ბათუმის კოდნუმერა ვერ ვიპოე. ბათუმის კოდნუმერა მექთუბი ჩამომტანელი გამომიგზავნე, მალ-მალე დევლაპარაკებთ... ბათუმის დანახვა ზოლ მინდა, თუ გემხნდა ყისმეთი...

საუბრობდა იფკრეველი მველუდ ლალანიძე (ახალი გვარი — აიღინი), 60 წლის.

* * *

— ზამანუნდა ერთსა გოგოზე თუალი სჭირვებია. არ მუუცემიან ის გოგო... კაცი გაფირალბებულა, ლესკი გამოუქთუამს. იმისი დასწავლილი ახლა აქმინა, კასეთშინა, ავამსო. ეს ლესკი იქნება ამდაგუარი:

დაეკეპი და დევიფიქრე ფირალბის ამბაეები,
მე საცოდაემა ვის ვუთხრა ჩემი გულისა დერდები.
დამით უგზო სიარულში ბეერჯელ გზასწინ გაგვორდები,
ულოგინოთ დაწოლაში გუერდზე ამოსული მაქ ეკლები.
ღალატობა რომ შამოიდა, ვერაეის ვეღარ ვენდობი...
დეემალე გაღმა შვე ტყეში, უჭმელ-უნსმელ ვიარები,
ზალიანაც ბეზარ მუელ, სული ამომივდა ყელში...
გორგილაზესთან მიველი, შიშინახა და ოდაში,
მეორე დღე მიღალატა, მომაკლო და არხატაში,
აზლილიდამ გუდევრბინე გავაშვი გაღმა ბაღებში,
ყურშუმებმა გიმირბინა იქით-აქედან ღლიაში...
იაპიქოღლი კაი ბიჭი ხარ, უბეში გაქ ბევრი ფული,
ას ალთუნზე არ დიმიკლო, გედეირჩინე შენი სული...
დაეკლე და წიგნი დავწერო, ჩიტ გავატანო ხებრათა,
აგი საყუარელ მუუტანე, ვეღარ ვესტუმრე ჩქარათა.
აბდულ ბეგიც ზალიან მეზეხს, ამდგარი არის ჯარათა...
იმახაც რომ ვერ ვესტუმრე, კურცხალი მომღის ღუარათა.
ერთ გოგოზე თუალი დამჩა, ნუ დეინახათ ბეერათა,
მე რომ მოვკლე, სხუას მიეცით, მენა მჯობდეს თუალ-ტანათა.
ჩემი ყამა და ქემერი თან გავატანო ზითეთათა...
სელამსაც რომ შამოგითლი გამომფრინაეალ ჩიტითა,
სალამ-სათისაზე გამოგიარ ფენჯერეზე...
ღმერთო, შენაც გეხუეწები, გიმიყუანე ოსმანლიში...

* * *

ერთი ლესკი ამოეწეროთ მაღალ ზალღი ზეგნიდამა,...
დაწვილი ვარ შიგნიდამა, არ მეტყეება გარედამა,...
ღოქტორები ვერ მარჩენენ ვერაფერი წამლიდამა,...
შემშალა და გადამრია, გამომიყუანა ჭკვიდამა,...
გამჩენელო, შიშობრალე, უნდა მოვკედე დერდიდამა,...
სიღამაზეს მე თუ მკითხავ, ვერ მივახდენ ვეფრდიდამა,...
იმფო, იმფო, ლამაზდება, დაწუას უნდა ეს ქუეყანა...
გადმოყრილი აქ შავი თმა, ოქრო არი სირმიდამა,...
შავი ლამაზი თუალ-წარბი მიცემულია ღმერთიდამა,...
ქაღალღვით თეთრი შუბლი მიანათლეყს წინედამა,...
გადაშლილი თეთრი ლოყა მე მგონია ვარდიდამა,...
რადათ მინდა ეს ქუეყანა, ერთ ვაკოცებდე ზეღამა,...
იმას ქუედიამ თეთრი ყია, როგორც ჯენნეთის ქედაბი,

საკონცენტრაციო მაღალი არი ბროლივით თეთრი ღაბაბი.
გელეკარე ამ ბუზგებში, გენაცვალე ზუზუგებში...
იმახ ქუეილამ თეთრი ჭიპი, როგორც ბოჭოჭუკის ბუდე,
აღარ მინდა ეს ქუეყანა, იმახ თუ კერ ჩევეზურტე.
იმახ ქუეილამ კარდის ბახჩა, ჩემი ხული მასთან დარჩა,
ვინც იმაზე არ აკოცა, სახლი-ყანა ანტრათ დასჩა...

* * *

ცაში მიყვინავეს მიმინო, სად წახუელე, ჩემო შირინო.
ნამტირალი გაგაჩავენე, ახლა მე რაფერ ვიზინო.
საყუარელ შენი თუალეები, იცოდე, შეგებრალეები...
როის იქნება, მეც არ ვიცი, თაკვემ დივიწყო კლაგები...
საყუარელი, შენ და მეო, შენ დლე გიყუარს, მე-ღამეო...
მასკელაეი ვარ გაკერებო, შექერიც ვარ, გაუნებო,
ღამაზ გოგოს რომ დვენახე, მკლაროც ვიყვე აედგებო.
რა ჩათინია გულის ხევა, რა ჩათინია გულის ხევა,
ვინცხას რომ არ უწევინა, იმახ გონია ფქვილის გუდა.

* * *

სასამურო, საფერქული:
ოტო შანი და ოტო შანი,
ხებას დაკდევი ჭიბოშანი,
ჭიბოშანმა ხე გათალა, ფაციათ კლაგები გაშალა,
ფაციათ, მე შენ დივინახე, შენი ზუზუ მიმინახე;
უსტულა და ბილევიო, ვიწვი შენსაჟინ, ვილევიო...
საფიოქროს დილეგები, ღამაზ გოგოს ბილეგები,
გაღმა ხერზე თეთრი ქვა, კელი დავევი, არ ამეუო,
ეგ ჩემი შავი თალეპი, საცხან წაველ, იქ წამეუო...
ამ ბათუმში წვიმო მოდის, ქუთაისში დარიაო,
ჩემი მარტოი სიარული, ღამაზების ბრალიაო.
ჰაიდე, წევდეო ბათუმში, იქ ვიყიდოთ შუშე, კინა,
იმ დაესილთან შენ რა გინდა, იმან... ავატკინა...
შავი ცხენი, თეთრი კვიცი, მე ამმეტი აღარ ვიცი,
მე ამმეტი აღარ ვიცი.
— დაღანიზე გვახლებათ!

* * *

- ერთმა აჭარელმა გახედა ქი, გუერდში შუელი ზოვს. ბალანას დუუზახა:
- გამეიტანე სასროლი, ვესროლო, მოვკლა, კორცი მოვხარშოთო.
ბალანამ გამეიტანა სასროლი. ესროლა აჭარელმა და მოკლა შუელი. მისი შვილი თერჯანაი გეიქცა შუელთან და რას ხედავს: შუელსა ფეკებზე ნალები აქ დაჭედილი. ბალანამ მამამისს დუუზახა: — ბაბა, ეს შუელი დაჭედილია, ზაპარ შუელი არ არი და ტყვილათ მოვკალითო.
მამამისმა დუუყვირა: — დურსუნაი ვირებ ჭედავს და გამჩენელ რა გუუჭირდება, შუელი ვერ დაჭედოს!... მალე გამეიტაი გობი, კორცი დავყაროო.
შუელ ტყავი გახადეს, მოხარშეს და ჭამეს.
ორ დღეს უკან მეზობელმა შეპკითხა: — ილიასავ, ვირი დავპკარგე, ხომ არ დივინახესო.

— ძიავ, არ დომინახავს... მარა შუელის ჯორცი რაცხა კემი ქი იყოო.
მთქმელი მეღლუდ ლაღანიძე (აიღინი).

* * *

— ესა ზუელი დიობანია, ახლა მეღდანჯიქი ქეია; ნაჰიეა დიობანი. თექსმეტი თანე სოფელია ნაჰიეზე მიბმული. ზამთარში ოთხი მეტრო თოვლი მუა... იფკრეღლში ასსამოზდაათი კუამლი იქნება. გაღმამი ქოქლიეთია, ქოქლიზე მაჰალეა დიობნისა... გაღმა ქი თოვლიანი თეები ჩანს, ის რუსიეა. მარცხენა თერეფზე მაჭიხელია. იმა გეთათუსის ციხე ქეია. ხარაბა გამბდარა, დანგრეველა.

— დიობანი გურჯიჯა სახელია, ზუელი... უკანაი ტყეები ბითევათ, ემე, იმათია... მანზარალი ტყე არი, ხედავ? მალლა თეფეზეც ჩუენი დანსითიჯია, ციციელი დეეცა და ცოტა აღარ მუშაობს.

— ეს ხარაბაც თამარას გაკეთებული ყალეს ყორეებია. ოცი წლის წინ მაგრათ იყო. სოფნი მივა ასე თავდაღმა... იმ ადგილებსა თამარა გეჩანი ქეია. თამარ დედოფალსა ბევრი უკეთებია ყალეები აქევრობებში.

— დღე რომ გამოხვიდე აგზე გაღმამი, გახედავ, თოვლიანი ერთი თა ჩანს. იმ თაზე გედეიარ, არდაჰანი — ყარსია, სახარა თა არი ქესური. იგზედამ გედეიარე, არდაჰანში გადახუალ... იშტა იფკრეღლის მანზარა ეს არი.

— აქა ექსერი სიმიდ, ყართოფ დავეთსავთ. ყართოფი, სიმიდნი კარქა მოღის. სეგზე თეელი მოღის: თუთა, ჯოლი, ბალი, ქლიავი, სხალი, ვაშლი... თეელი გაჩეჩილია. წრეულსა დანი კაკლები მოზრა, მალე სიცივემ გამოვედა და მონუა...

— თავრობა ამბობს, გზები გააგენიშეთო; მიორეთნა გავაკეთოთ, ქეპირდებთან მებუსებეი, აგუართმენ რეს, ნავლენ იქა, ისტანბულ, ანკარას და აღარაფერი! შარშან იგზე ცხრა ხანე დენუთა, ქოქლიზე მაჰალეში. ორი წელინადა, ჰალანა გააკეთონ იშტა. პირდებთან და არიან ბედავა.

— თოვლიანი თებიც სვირეენის იაილა არი. რომენაი დაცხება და საქონელი იდარეს ველარ იქმენ, იაილაში წეველენ. სვირეენი ზუელი გურჯიჯა სახელია.

— ჩაირი ზეიდამ, ჭალის ზეიდამ ტყეში გამეიარდა წყლის პარლი ზუელი. წყალი ასე, ამ თერეფ მოყადვენ. გზას ვთხრიდით და ზუელი თიკის ბორები ამოვეყარეთ. თელი აპყეება ასე, ავა წყაროსთან, აგზედამ გეიარს. იმას ბოჯანოთი ჭალები შქეია, იმას ზემოთ ველას ტყეა, აპყეება ეიარს, ბზათურ იაილაში ავა. აგერ აგზე, გაღმა სერზე, დანგრეველი რომა არი, ჩანს, იქა ქილისე ყოფილა, ამ ყალეს ქილისე, მორები ზეიდამ, იგზე. იგზენა გევაროთ ჩუენაც. ახლა რამე აღარ არი.

— ესა თამარას გაკეთებული ყალე!... ესა მოფიჩო კიდა. გურჯიჯა ასე ქეია, მოფიჩო, დიობანში გაღის.

— იმ ლელებში აყოლებანი, რაც რომ მორებია, ისენი ზამთარში, ოთხ მეტრო თოვლზე ტყიდამ ჩამოყარეს, ჩამეიტანეს... ჩაირი, ჭალები ბევრია აქა. იაილაში ასლაგდინ ჭალა არი... აქევრი გელური ტყე...რომელცხა ხანეში მიხვიდე, ცხრა-ათი თანე ძროხა პყავს ახორში, წუელიან, სჭამენ... პყიდიან ნანუელსა...

— ეს შომა, ეს გზა ფაფართ ავა, ტყეებში ნავა იქით-აქეთ.

— ეს აღავი ქილისე ყოფილა, დანგრეველა იშტა, ხარაბა არი.

— მოთავდა ხებერი, ბითტი! ლმერთმა კარგობა მოქცეს, შვიდობით გატაროს! ვიდუო კასეტაზე ჩანანერიდან. საუბრობდა მეღლუდ ლაღანიძე (აიღინი).

ივეთი

— ივეთიც მარჩინოთ დღესა...

— ივეთის ადგილების სახელები: სახეული, საბუქე ჭლა, წყაროები, გაჭრილი კლდე, ციკატისერი, გარზეყანები, სამწყავი, კირკატი სერი, ნამოსახედავი, ყიშლი ღელე, სახაინე, საყდარი სერი, ნაბერნი, ატიანი, ზუელი დათალი, ნამუარი (გოგაზეების ზედან სერი), გოგიაილა, კოხი იაილა, ახალგზის სერი, პანტისერი, შეჭრილი, კორხოლი, სუანეთი, სალავარდიეთი, ოხოროთი, ჭლაიპირი, სამყურვანი, ყოლვანი, ჩიტვიზირაი, ნაყანვარი, კოეთი, ფეორა, ფერია კლდითავე, ნარლუვეი, დამპალ წყარო, ნარლუვეი ღელე, ფაფართი (ტყეში შიგან ერთი დუზია), კოვეთი (კოვეთ არი სამი ქუა, ერთმანეთზე შეწყობილი. ამბობენ, ერთმა გოგომ დადგაო. ამ ადგილსა ქვაშენწყობილი ქვია. იგზე ახლოს ლომის მეზერია. ლომი მოუკლავან ჩუენ ზუელესა და ჩოუდვიან მინაში. მაშენი ყოფილა ლომი, ახლა აღარ გიმოგონია სადმე. ერთი კაცი ყოფილა, მირი. ამ მირსა მოუკლავს ის ლომი. მირიც მომკდარა, ლომსა დოუიარალებია. მეზერი შუაზე გოუჭრიან. ცალ თერეფზე ლომი წეეს, ცალ თერეფზე — მირი. მირის მეზრის სიგზე ცხრა არშინია. ესა ქოქლიეთ თავშია, სვირეენის იაილის გაღმაზეა. მირის საფლავს უზახიან), თეფურა კლდი თავი, ჩანჩხერი, იქითაი ჩანჩხერი, ნახუარი, ჭურიპირაი (აქედამ ბათუმი ჩანს), მერეთა, ლოდი ვაკე, კარნაალი, ქურთი ტყე, ყარა ქედი ჭლა, სახუენელი, სოლაი, ნიქარული, ქევერილის იაილა, უბური იაილა, გენაჯერი, ნადირეთი, ფოლნარი, სამერცხლე, ფიქლისერი, გაღმა ახო, ჩარდალი, ნაცხუარაი, სამარკილო...

— აქევრი გუარები იფკრევის განაყები არიან ექსერი. ზამანუნდა იფკრეველში ყოფილა ივეთი; მისი მაჰალე გაზდილა და აფრი ქრე გამხდარა. იფკრევილდამ ასულა სამი კუამლი და აქედამ გაშენებულან. ახლა სამოზდაათი კუამლია. ეს გუარები ამ სოფა: ზურაბიზე, დაბელიენთი, ზობიენთი, ჩახუენები, ცხიკატეინთი, მეთაფლიენთი, ყარააჰმედოლოები, კუტუსიენთი, კონები, ჩახუენოლოები, თოფუზოლოები, დელიჯა...

— წყაროები: ჯამიკარის წყარო, ჯანდარას წყარო, წყაროთუალი, სუანეთი წყარო...

— გამოჭირებული გურჯიჯა ვიცით ივეთ და ბზათას... ივეთ ყარააჰმედოლი სულემნაი იყო კაი კაცი, ჭკუას იმას კითხევდენ...

— სად არი, იგზედამ?... თავითნა ასნიოს?

— შუფელი გახდა, გამუფელდა, ასეც ვიტყვით, გასაღლდა...

— თამამი ხარ!

— ეს საქმე ერთდრამი არ გაეაბუინოთ, წეედთ დღეს, მაადემქი ასე თქუა იმან.

— კაცზე ზედამ შემხტარა დათვი...

— კაი უუსხამს ისენი იგზედამ...

— ზირ-ბუდინან ყარა საქმეზე ვართ გამოკიდებული...

— შერ არ მოხუელ, თუთია გახდი, ქიბარი გახდი, გაქიბრდი...

— იქაც არ შიგვარგო! ერთი ლუქმა წეეს-უა პურზე... სუჩი თავისია... ბოლოკივით არი... მაიხომი რა თქმა არი და არც ჯავა, არც ტბილი...

— ჩუენ კაბას ვეტყვით „ბუზმას“. ბუზმა კოკლეველებმა, წეთილეთლებმა იციან... გაჰხათ ბლანას ფანთოლი!...

— შევეყარენით ართვისნა, გახსოვს?

საუბრობდნენ ივეთის მცხოვრებლები სულემან ზურაბიძე, მუსტაფ დაბელიძე, მეკლუდ კონიძე.

დიობანი

— მე ართვინიდამ ვარ, დიობნი სოფლიდამ. ინეგოლის ყასაბის სოფელ ბახჩაყაღას ვარ ხოჯათ, ჩემი ზმაძ ხოჯა არი არჰავეს დიდ ჯამეში...

— ჩუენ სოფლებში გურჯიჯას ლაპარაკობენ. ზუელიტური სოფლების სახელები არი, ფაშლებსა ახსოვან. ახლა პუქუმათმა გადაარქუა ახალი სახელები.

— დიობანი ახლა ნაპტეა; ზუელათ ნაპტე წყალსიმერ იყო. ჩუენ თერეფსა დაჰა ზუელათ იმერკეე ეტყვიან.

— მე ბითუთუმ მექთებებში ვიყავ, კითხვაში დავინყებული მაქ, მავინყებდა დანი გურჯიჯა, ჩემ ანა-ბაბომ დაჰა კარგა იციან.

— რაბათი არი ჩუენში ზუელი ადგილი.

— აკვანი გვექონდა თორნაზე მოხუენილი. ახლა სახლის თავანში აქნევილი არი, ჰალა არი იქა აკვანი. ანაი მოკდა ორი წელიწადი.

— ანავ, ეს აკვანი დავნუთ-მეთქი...

— ოლულ, ეს აკვანი ჩემ წენეს იადიგარი არი, ვერ დაგანუევიებო.

— სად იშუა-მეთქი.

— სავაში ქნია, რუსი და თურქი შეფუნჩხვილან. წენესანი წესულან რუსეეში, გურჯისტანში. სავანის გასლამდი იქ დარჩენილან. ჩუენებიც იქ მისულან, წამოლდინ იქდამ ეს აკვანი... ეს აკვანი წენეს ურუქებია ჩემ ანათვინ. ეს აკვანი ახლა ჰათირა, იადიგარი იმითვინ არიო.

— ჰუდუდებზე ჩუენი ცხუარი გედერევიან, გადმოვლენ თქუენსა, ამა გადმეყუანებენ უკან. შარშან გადასულიყვენ ცხუარი, ჰემენ თურქიეში ხებერი მიცეს. ჩუენმაც მეთხუა და გადმეყუანეს...

— ჩუენებურში მუსლიმანი ვართ. თქუენ გურჯისტანში რუსია, ჩუენა ეს არ მოგვწონან.

— დიობანის სახელები ბევრი არ მახსოვან, დამვიწყდა, ბევრი ხანია იქიდამ წამოსული ვარ. ზოგი მომგონდა და გაგაგნებო: ობინეთი, ნიქრიეთი, ყუმაშეთი, ციალითი, ქოქლიეთი, სანებათი, ეახათი, ჭედრაულაი, მორჩენალათი, სამარილო, მელისსაკუნტარაი, დიდახო, მირისსაფლაი, გენჯავრი...

— ერთიც ამასა გეტყვი, ვინცხაი დღისწავლის, მაღლი იქნება. იმერკეეში ასე იყებთან: მოტეხილ ადგილ რომე გაანორებენ, ბუმზე გააცხოენ ნაზვის ფისსა, ცეცხლზე მიაციცებენ, მემრე შამახვევენ, მუუჭირეფს კლავსა, მუუჭირეფს იმგუარ ქი, გააკეთებს მოტეხილ კლავსა. რომ მორჩება, როდისღა გამთელდება, თავითალაი ადგება კლავიდამ. ჩუენ სოფლებში სულ ფისიდამ გააკეთებენ დახსა. კუერცხისაც იციან. ჩიბანსაც მეიყუანს ფისი, გამოხეთქავს ქორი ჩიბანსაც. დუდკა ჩიბანსავით იქნება, აშუა თითებზე, იმასაც ფის დაადებენ... თავი ხაზე შესწუნენ, შიგანას ერთდრამ გამეილებენ, დაადებენ ჩიბანსა. ისაც გამეილებს. ბლის ფოთელი კაია თავის ტკივილითვინაო, იტყვიან ზუელებური ინსნები.

— შავმეთელი შაჰინ ხოჯა დიდი ხოჯა იყო. ისა ჩორაქლი სოფლიდამ იყო, შავმეთილამ. ხულას იყო ხოჯათ. მისი ლარჭი ახლა ორეთმენია ინეგოლში. იკითხავს ქი, ვინმესა ხომ არ ახსოვან დასლებსა ჩემი დედიო; მაიპიითხე ესა, თუ არ დაგვიწყდება, თუ ზორ არ იქნება.

— აბა კარგათ იყავი, ღმერთმა სალამეთობა მოქცენ გურჯისტანში ყუელასა!

საუბრობდა ომერ სეჩქინი (ლომანიშვილი).

აგარა

ადგილის სახელები: ქერეულა, უკანეთი, კაკაბავრი, კაკაბავრი ლელე, სათქარა, ქეეები, ბოდღვერა კეეები, თეთროზეთი, მუსაყანა, დოლაკალო კეეი, კონარუხი, ყორითავი, ნაცარაი, არყინალი, ყიშლები, თა თელვანი, ქვიტავრი, მუტრუკი კლდე, კლდეშუათის წყალი, ჰასილური, აბაშიეთი, შოლიეთი ყანა, მოსიეთ ყანები, ინჯილები, ქეზინთლები, ბუქრინთლები, ქომიენთი, მოსიეთლები, მარგაბები, ბადიშოლები, მელმიენთლები, ნამხოყინთი, დენჩრინთი, აგარის იაილა, გადაჭრილი, ველაი, ნაცარათი, სარჩევი,

კუდმოზუერაი, სანოლიფერდი, თიქილი ტამი (დასობილი, დატოტოლოტული ქვა), ჭანჭახი, სარიჩაირ, ქურთი საფლავი, წითლობი, ქალი წყარო, სანწლიფერდე, ივედვლაი, სათიკები, მესხეერაი, კაროპილაი, საზამთრო, ბრინჯვალაი, შაშუიდე, საინე ლელე, ხერცუათ ლელე...

აქ ცხოვრობენ: შოლლაზე — სამი კუამლი, ინჯილოლღები — სამი კუამლი, ბადიშინთი — ხუთი კუამლი, მარგაზები — ოთხი კუამლი, მოსიეთი — ოთხი კუამლი, სათიკები — სამი კუამლი, საფიენთი — ორი კუამლი, მელმიენთი — ერთი კუამლი, ქეზიენთი — სამი კუამლი, ქომუენთი — ორი კუამლი, ვარდიეთი — ორი კუამლი, იენჩარები — სამი კუამლი.

— ციხიზირ ჩემი ტაიები არიან. თუნთულ ნენეი იყო, აჭარელ ნენეს უზახდენ... ბადიშინთ ოსმან ემოს მოსაფირი იყო იმ დრუებში...

იმიდამ გოუგნიან... რიდამო და იმიდამო...

— ვინ ყურ უგდოს აქაც?
— გათუჯებული იყო მერჯან ემოი იაილაში... ჩამეგისტრა ლევანამ... შალა ეფე არი, არ მოკედება!

— ხუალ ჯუმა არი, შეშას არ დოუდგამთო.
— ერთი ლუკმა პური ეიტხესე!...
— ჩასლიხან დეველარჭენით არაბაში... სირთ წასულან..
— მილეტი მეიყარნენ. მეიყარნენ მანატბა, ოროლია...
— აპანდა დეგენიენენ, აპანდა დეგენიენენ, არ იქანა!...
— ამებლამ აქ ვიქნებით... მაკრეფა არ მამასტრა...
— ერთ დეყე ვერ დავუდები-მეთქი, არ გითხარ?
— არდანუჯსა ქი გაათხვიეს, ბაბელიზე ბაითარი უკან დაბრუნდა... ვერ შეეჩვიენითო...

— თელახარმის გარდა თივა ვერ მიგვერთმიევიბა საქონლითინ...
— კუერცხის მესელე იობტურ! ერთი ბერნი ქათამი ქყუავს...
— ყოჩალა მალე მომკდარა, ღოხსა ამეიყუანდა ბაკალას უკან...
— სირსულაი ხელზე, პირზე, ტანზეც გამოჩინდება ხანდესან. სირსულაი რომ ამოიღოდა, ულოცევენ...

— პურზე დასხდენ?... იმას ეკითხვის?... თუალი მიზენის, თუალი... მუალ მახანთი! მომზავდენ იგზე ქალები...

— ამას იქითაი ჩუენი მეყვია... ეს საინე ლელეა. ხერცუათ ლელეა დურსუნ ემოს ჭალამდი. მემრე კაკაბავრი ლელეა; მანატბური გზა აგზედამ შეიარს... გაღმა ტაფებია, ვინცხას ქორიც შოუდგამს შიგან... ამ კლდეზე სამი მოპორია, დანერილია რაცხიებითო, ამბობენ. იმი ბარობაი ოქრო გონებიან აქა და ეზებენ. მარა კირი გამოჩინდა ბევრი, ერმენებმა რომე გადათხარეს, ოქრო-არა.

— ქლიავსა არყევს?... ის თუ დედამთილი არნა გაკდეს, დვენახავთ ამასაც... ამა გონია, გემეტცნენ უნდაო... კალვობა დოუნყვიან... კარები ჩამუასხი?... რახანნა დეინყო კალვობა?

— ღმერთი ქი მოქცემს, ჩაქველთას თაზეც მოქცემსო, — უთქუამს ზუელსა. ამის მესელეს გეტყვი:

— ერთი კაცი წასულა მოსაგებათ. იარა, იარა, ვერაფერი მეიგო, ევდა სოფლის (ჩაქველთა — სოფლის სახელია) თავში, დეზინა. სიზმარი ნახა. ეს კაცი ჩაქველთადამ იყო. სიზმრიდაგორა გათხარა მიწა, ოქრო ნახა, გაზენგინდა და მაშინ თქუა: — ღმერთი ქი მოქცემს, ჩაქველთის თაზეც მოქცემსო. ამის უკან დარჩა ეს ნათქუამი.

— ბიბოი მაადულეებდა თუთი ბექმეზ...

— ჩუნენზე ახლო კოკლევია. ჩუნენ აგარდამ ვართ. დაჩიეთი აქედამ ახლო არი. ოლადავრის მირტყმა კრიჭა კლდეა. ჩუენი ზუელები იარებოდნენ აჭარას, ბათუმ. ზრუგით გადმეიტანდა ულფან დედეი ბათუმიდან ყაზღაღ, მარილ.

— გოგოზე თუალი დიერჩინა მეგრემ.

— იოსხა ქალებში დაამლერე, გიმისარდება...

— ქალამანი ვიცით, საღლამ ნინდაზე დევაკერფეთ, გამარჯვდება... ცხუარი ქყუავს. ჰემშილი ცხუარი გზელ კუდინია, გზელ მატყლიანია. იელიც არი ცხუარი. ელეებსა თეფურსავით გვლათ კუდები აქუან.

— მაჭიხელ რაგუარ ლაპარაკობენ? — ჩუნენსას არ ადევს ამათი ლაპარაკი. „ნორე“ იციან ბახსან. „ნორე ნაშულ, ნორე გამეყარეო“, — იტყვიან. ჩუნენ ვიტყვით „გარცხი“, „სარცხი“. იმათ ასე არ იციან. ჩუნენა სიტყუა „მუცელი“, არ ვიცით, „ფუშსა“ ვეტყვით „მუცელსა“. ვიტყვით: — ვაი, ანაჯან, რა მჩხურეს, ფუში მტკივა.

— მულთან დემატიყენეს... იმდენი იციანეს ქი!...

— მანლსა „ტადოს“, ეტყვიან აქა, შილას სახელს ვეტყვით, და „დოდოს“, „ბაჯისაც“ ვეტყვით. „ბაჯის“ ვეტყვით დიდ დას. „აბლა“ ტაიას ქალია. „ემოს“ ვეტყვით ბაბოს, და ანას ზმას...

— ექსოვთ ქალებით, ამას თუალის გამოლება ქვია. ჭალი იქნება და ხომორი!! სხვილი, ედა ნმინდა, ნურილი.

— „ბაქალა“ გოგოა, ბიჭსა „ლარჭს“ ვეტყვით. ქალი ზიმეთ არიო, ფუშიანიო, ამბობენ. თავზე ვიხურავთ დაზმას. დოლბენდი თხელია, ეაზმა ჭრელია, შავიც არი. თავზე სახურავს ზივ, ჯიმფულ შამუართ... ამ დაზმას აქ ხაჩები... ფენა ბევრი ზივიანი ლაჩაქი დუუკეთეს და ნეილო სერაპიონმა, ახრაბებმა დუუკეთეს.

— ნყლი ნისქელიღი დაფქული გერმელი ჭადი იყო სიმინდი ფქვილისა. იმათ ჯერინი ნისქელი აქუან სახლში...

— ტომრულებ რემ ჩადგენ, ბიჩხი ქვია იმასა... ხერხით გაგხეთ ხეს...

— ნინდას ქუსლინა გამუაქსუო. ზედენა გუდუუკეთავ. ნინდი ჭრელები ვიცით: ყეფესი ჭრელი, გადაგრეხილი, დამნნილი, ჩიტითუალაი. ახლა ქუსლინა გადავევით... ეს მატყლის ზაფია, შალის ზაფი.

— მინა გამოქმარი იქნება ახლა... ჩიჩეგები გამოიდა. ფენა სიცივიები დეინყო... ზვირი იყო ნრეველი კაკანი. ჩუნენსა თეთრია, კობანი...

— ქალამან ადარ იცმენ. ზროხა ქი გადავარდნილიყო კლდიდამ, იმა თავზე დავადგებდით, ტყავ გავაზრობდით, ზოლებ მოეჭრიდით. ახლა საღლან არი ქალამანი! აიხყაბი, ლასტიკი — ამას იცმენ ფეკზე... მე ლასტიკები მაცვია ფეკზე. ზამთარში ჩეიცმენ მატყლის ნინდას. სუფთა ნინდა აცვიან აიხყაბში... დუქენები არი იქაც... რავარცხა დუქანი არი აგზე... კოკლეე ისეე არი...

— უნინ ჭად დუუშეგბდით, ლახნი შორვას ვსჭამდით... საღლას ტომატესიღამ გააკეთებენ. მოდულებული ტომატია საღლას. ვაშლიდამ ყორავას მუადულეებთ. საღლამ ვაშლ ჩაპყრი ქვაბში, მიხხარშვის, ჯუალში გადანურავ, თემში ჩაასხამ და მუადულეებ, გაათხელებ და სჭამ. ჭარხალი ფოთელით ჯავეს ჩავდებთ.

— ნუ აქცევთ ზირ-კუჩხეში, ნუ გააოკრებთ, ზროხას მივართუამით...

— რომელზე ზიხარ შენ?... ეივახბენივახ, რა ცოდვა არი!... ამისი ანასი სახლი ქი არი, იქ ვარ.

— ქეშკა იქნებოდეს და მეტანდე... დემი გაზვირდა, ცარიელა ბზეს არ სჭამს. ერთი ჯუალი ფქვილი ევლე... თითო ბადიას ვუყრი...

— რა გუარ სუნეოფ?... ერთი კაცი ბრუნევედა იგზე, ბუზგებზე ცეცხლი აზლია...

- შენ ახლა სად ხარ? ასკრობას იჯები?
 - ტყუბების თეჟიდამ გენილი ქყავს?... ამათთან ვსხედვართ... ორ-ორი დიმირჩა დიდრუანები... ბლვი არ ჰყოლია. ორ წელნად კაცთან იყო, ერთ წელნად ისე იყო... ენ უნინდელი ციცაი იყო, მომიკვდნენ...
 - ამ წინდას ტუჩები დაცვეთილი აქ, გამუაქსუონა ახალი. თორმეტი თუალი მაიცნა იყოს რა? ვიტყვით ნამატი, ნაკლები თუალიაო...
 - ფიცრის სახლი, თახთის სახლი იყო. ბევრნი აკეთებენ თულადამ. ტანტრაბები აქ სახლ. ზათი ბუხრები ქონდა... ახლა სობა აქუნა... ზოგიერთ ბუხრები ახლაც აქუნა. სოფლებშიც დუუკეთებთან ჰავლი, სალონები, დოლაბები, შეშის სანდალიები, სეკვები. ზენგინებ იქაც უულიან ყოლთულები. შეში კოვზებიც არი, ციცხუებიც. ზუელები კინი კოვზებით არ სჭამენ.
 - თიკი ქოთან იცი? თიკიდამ გაკეთებული? ჯავეს იქში ჩავდევთ...
 - ემიჯაი ცოცხალი ქყავს?... ჩემთალაი გულში გიმიარა... რით დაკეთებული იყო, არ ვიცი, კელით დაკეთებული?
 - გენჯები რიზეს ჩაი ფავრიკაში არიან ნასული. დამლები არიან სოფელში...
 - დმერთ გოუჩენია სიკედილი, რაი უნდა ქნა?... წინა ზალთან მოვდა დემურალადედი... დიდრუანები გადმოსულან. დემურალადედი გადმოსულა კოქლევი, მოსაფირი გამხდარა. ჩუენსა მოილოდა... ნევედა-მოვდა, ართუხ დარჩა... მასუკან შეიტყვეს გედევდაო, დასახლდაო... უდინგლებდა ლამარაკასა...
 - ბაკლები გუალპირიანი არიან. ალაისე, იმი ბაბას რა ქვია?
 - აიღნი ის არის, სიდამ ყავს ქალი?... იმა მეზი დვეცეს თავზე!... რათ ვაქნე იმის საქმეს, რამაზნიანი ვარ...
 - თუალით ქი არ დიმიანახავს? ნაველ იქ, მევარე... ზიმეთ დარჩა რუა წლის მემრე...
 - თუთა ქირეზაში მუა, დავარკვეთი|დავარყვეთ. თუთას გავაკმობთ. იმა თუთყური ქვია. შევენახეთ. თუთა რომე მიელიევა, კვირაში ერთხელ დავარყვეთ. იმითანა ინსანი იქნება სამ-ოთხ კოდ მოკრეფს... თუთასა მოკრეფ, დამყრი, გაკმება. ბექმეზსაც მუადულებთ, ტყელაჰს გავაკეთებთ. თუთი ნუენს გოუკრავთ ფქვილსა, ბეზზე გავასხამთ, გაკმება. კაკალ დავამტრევეთ, ზაფზე ავაცუამთ, თუთი ფაფაში ამუავლებთ, ქუმას გავაკმობთ.
 - საქონლის თეზას (ნეხეს) დააქელიებენ, ყალიბებათ დაჭრიან, გააკმობენ, შემასავეთ ნუავენ. შემსა ცოტას დაჰნუენ. ასე იფო არდაჰანისკენ იციან, ყარსისკენ, სადაც შემსა ნაკლებია.
 - ჩუენიდამ ბევრი აღმანიეში ნევედენ, იმუშავეს, დაზენგილდენ, დააკეთეს ყათები ყოლაღ... ერჯანი აღმანიეს არი?... ბახსან იქ არი...
 - მეზურში მეეთას თახთას მიეანყობთ...
 - ყარმიბერი ისამებდენ შუანთობაზე... მემინდა და დვეზურე თავზე ესა... შავი არ დეიზუროო, თავზე არ მიეკადლო, ჰირ არ მიემალოვო, მებნევა... ათხ ვიზურავთ... არ ვიყიდავ დააა!... ესენი ბითევათ ერთმანებ გავან.
- საუბარში მონაწილეობდნენ აგარლები აიშე მოსიძე, სელმინაზ ვარდიძე, ჰავა მარგაძე.

უბე

— უბეში ახლა იქნება სამოზდაათი კუამლი; ზაფხულში მოდიან ქალაქებიდამ და ავისილია სოფელი. ტახტის სახლებია სულ. სახლებსა ადრე ყავარი ეხურა, ახლა საჯი ხურია. თეებში კიდო ყავარი ხურია. მერეგსა ყავარი ხურია ახლაც. ჩუენ ოჯალიდამ

ზამთრობით ზოგჯერ მოხუცები დარჩებიან... მარტივი კიდო დარჩნენ, დარჩნენ, მოხუცები დარჩებიან... შორიანლო ბიზაშვილები არიან და ისენი მიხედვენ, შეხედვენ, დეეშველე-ბიან.

— იმერკევის სოფლების სახელები ბევრისა ვიცი: უბე, დევიეთი, დაბა, კეწვრული, ბაზგირეთი, გამეშეთი, ზიოსი, ფარნუხი, სურეჟანი, წყალთბილა, ოთკლდე, იფკრევილი, ივეთი, წყალსიმერა, დიობანი, ქოქლიეთი, ახალდაბა, რაბათი (აქა შავშეთის წყალი ერთვის ფაფართა, თის ნისქვილების წყალი).

— ჩუენა ორნი ვართ უბედამ. სოფელ უბეს მამალები, უბნები ეს არი: გორგვიეთი, იბიშინეთი, მილმიენთი, კულუღინთი, შუამეშველე, კორტობინთი, კოვიეთი, ჭივიეთი...

— სოფელში ადგილების სახელებია: კაპანათი, მორჩენათი (საზოვარია), გომები, დიდნისქვილები (ნისქვილები არი, დიდი ქვეები აქ. ერთ საათზე დაფქუავს ერთ კოდ სიმინდსა პატარა. ეს ნახევარ საათზე დაფქუავს), ჭანჭახათი. ახლა ზემოთვე ავიდეთ: ზედუბე (ლამაზი, დუზი ივრია), მურემყანა, სასკია, სათავე, ჭომათი, თელანყარო, საბუზანელე (საზოვარი ადგილია პატარა), ხანსტა (ჭალები არი. ეკლესია ყოფილა. აქ რაცხა რაფო ყოფილაო ჰალადვენ ეტყეება, ქვეები არი, ეტყეება რომ იყო, რალაცის მშენებლობა რომ არი. ახლა არაფერი არ ჩანს), წყაროთი, ორომავლი (იონჯა თესია), ენდროყანა, გალმიეკარი (ბიზასა ყანები აქე მათსა), პეტრიელი, ნაშვრალეები, ნაქოხრავი, ახო, კორკთი, აზრათი, ციალი, ფუჭათი, საბგეიჯუალი, სანერგვიეთი, კარნინა, ელეთუკუანი, ნრიუკანი, კორკლი, ლამაზსურები, ჭოჭე, ბუნრუკანი, ლამაზსურები, რუსყანა, კეთი, შავწყალათი, ნაფლათი, სამზიარი, დამამაყანა... წყაროებიც არი — ქალიძუძეთი, ორომავლის წყარო...

— უბე-ფარნუხის თეები ზალიან ლამაზია. ზალიან კაი იაილა გუაქ. კარჩხალის ერთი თერგვია — კოთელა. კოთელას ნუერზე რომ ახუალ, ბათუმი, შავი ზღუა ჩანს. მთისკენ წასვლისხან გზაშია ადგილი — სანეგვიათი. კიდვენ არი: ჭალათი, გადაჭრილი, ეკოკლა, კარეთი, დიდველი, კრავისაფართი, სამღერელი, ველიბოლო (მდიდარი ადგილები ეს არი), ოქურჩი წყარო (ვინც აძუებს კარებსა, იმასა ოქურჩი ჰქვია), მუსადედეს წყარო, კარისაკლავი (აქა აგუსტოს შუამი ქარი იცის იმგუარი, რომე გაგაფრენს), ვინგომლი-სწყარო, შუიდეველა (მეგაც ლამაზი ადგილია, მაქაც მშენებლობის დანარჩენები არი, ისე გავსა, ქვეები აწყვირა რაცხა), ვირისაფლავი (მირი საფლავი უნდა იყუეს. მირი ყოფილა კაცის სახელი, მალალი კაცი ყოფილა, გზელი საფლავია. მოუკლავს ლომი. ლომის ერთაი ჩოუფლავან. ამილები მღერობდენ იმის ჰიქაებსა. დედემ იცოდა მირის დესტანი), ვირიგაჯარილა (მინრო გზა ყოფილა ზალიან, ახლა კარის არაბა დადის), გზაგაყარილა, უღელტეხილი, უღელტეხილის წყარო, სარტყლა, გადაჭრილი... კიდვენ იქნება, აღარ მომგონდა... გეყოლოს უნდა იქვერი ვინმე, იარო და კრიფო უნდა ეს სიტყუები.

— ზოგ მამალეში ცოტანი დარჩნენ, იქვერობა აღარ დარჩნენ. იაშლი ბებრები იკოცვიან, მიდიან. ამ ნელნადში ბევრი დავკარგეთ. ჩუენი დიდი დედეი რომე გენახა, ზალიან კაი მოედოდა, ბეკრ რამეებს გეტყოდა. მე რომ მოვესნარი, ახალი კბილები ამოსული ჰქონდა, ასხუთი წლისა იყო. საფლავში წილო ბევრი კაი ამბავი.

— მარკილი, ცალმარკილაი ვიცით, გავაკეთათ...

— ღარჭებმა ენა არ მიემალონო, ზაფხულ-ზაფხულ სოფლებში გამოგზავნიან ქალაქებიდამა, აქ ისნავლიან გურჯიჯასა, გურჯულ სასამურ ყაიდებსა, სიმღერებსა. ჩემი დედეი იტყოდა და მახსოვს:

**გალმა ფერღში თიკნები, მე გამოღმით ვიქნები,
შენ თუ მე მომატყვილეყ, გომღერეუფ ღა ვიქნები.**

— ართვინული სასამო ყეიდებია: ათაბარი, ხორომი, დელიხორომი, დუზხორომი, თოთხმეტიანი, სარი ჩიჩეგი (ყვითელი ყუაილი), აიოსმანი, ქალების ხორომი, ჩიეთანდარმა, დიობნური ყაიდე, გზისყაიდე (აქვერი და იქვერი ემერია), სარი სეღლან, ვაზრია ხორომი, ორთა ბათუმი, ჯომქუნ ჩორუხ (ჩქარი ქოროხი), კობაკი, თემი, თაუუხბარი, ემეილბურსა, კონიალი, ჯეზაერი, დოდოფლის ყაიდე, მიჯლეხილაი (ზიოსი სოფლის ყაიდეა), ათომი, უზუნდერე (გრზელი კეეი)...

— აქორდღონჯი, დუკარი ერთი ხორომი! — დუზახებენ ახალმოზდე ღარჭები და გაეარდება სამა-სიმღერა. კაი აქორდღონჯია ზიოსიდამ ნურეთტინ დემირი, დიობნიდამ ოზჯან გუმშიმი.

— ცეკვას არ ვიტყვი; სამა, ვისამოთ, სასამო ყაიდი. ასე ვიცით თქმა: — სასამო ყაიდი დუკარ, მოდი ვისამოთ, — დაიზახებს ერთი...

— უბემი მეივა ბევრია. სხლის სახელებია: თავრეჯულიაი, იმილაი, კუირიშტავაი (მატყლას რომ ართვენ ტარზე და ბოლოში აცმული აქ, იმასაც ქვია კუირიშტავი), ყანთარ არმუთი. არი პანტა, აგუსტოში მოდის.

— ვაშლიც არი: ხანსტო ელმა (დიდრუან არ ისხამს, ზალუან გემრიელია), ნითელი ვაშლი, თეთრი ვაშლი, ტყეში მოდის, დანამყენებული არ არის... ბალიც ბევრია: კარითუალაი... შავი ბალი, თეთრი ბალი, მოზდოა სხუაზე... ჭანჭურიც არი, ქლიაიც (თეთრი, შავი)... მარტივი ბულდა არი, ქერი არი, ფეტვი არი, ყართოფი, მოჩოშთაი (ხაპი); ლობიო ჩემიტ-ჩემიტი (თეთრი, შავი, ნითელი, ჭერის ლობიო)...

— ზაფხულში გეიარონა იქვერობაში და ყუელას დანერი.

საუბრობდნენ პუსეინ დუმან (კულულიენთი) და ჯენგიზ მეიდან (დეერიშოლლი-გორგაძე).

ზიოსი

— ჩუენ სოფელში ადრე სომხები ცხოვრებულან ქართუელებით, სოფლის ახლოს ყოფილან... ბათუმიდამ, თებიდამ გადავლით გადმოდიოდა გზა... ახლა კვენრულიდამ ამოიარს გზა... დაგვიწყდა, ადრე შერთულზე ამოიარდა, ცხენის გზა იყო.

— სოფლის უბნებია: ბექეთი, ბალიეთი, მოლლიენთი, სხანნარი, ბიბოთი, ქომოჯიენთი, სარვანიენთი, მიკელყმენთი...

— ზუელი გუარებია: ბექიენთი (ბექაზები) და ბალიენთი (ბალაზები). შერჩომილი ეს არი. დედჩემი იტყოდა, ჩუენა პაპილებ გვეტყოდნენო. ახლა გვეუბნებიან ხევიენთი. ხევილა ყოფილა ქალი. აქედამ მოდისო.

— სოფელშიგან რჩებიან გოგოები.

— ადგილის სახელები სოფელშიდამ დავინყოთ. სოფლის გარეშემოს გოხოვრა ჰქვია, ყანაა. ესენია: ვალაღევი, სეკვაჭალა, ჩიდილა, ტბათი, ჭლათი, ტაბიკოვრა, ჭერულა, კუნდრათი, მიქიეთური, უკანეთი, ელიანმინდა (ვაკვა დიდი, ახლო არი ზიარეთი. არი საფლავი ერთი კაცისა. საფლავზედ ზედამ ქვიდამ გაკეთებულა რალაცა. დანერილი არ არი. ზიარეთზე მიდიან, ლოცვილობენ, ნევიან ზედამ, იზინებენ. დეიზინებენ, სიზმარსა ნახავენ. იქა ერთი ხე დგას. ვინც მივა, რაც აცვია ტანზე, იმასა მუაფერენს და იმ ხეზე ააკოჭებს), აოკოლა (ეს სერობა ადგილია, მინის ქუემ არი ზუელი შენობა, ქვით გაკეთებული, ახლა ჩანოლილია, ჩანგრეულია), ყორვანთი, ნაქურთევი (ესაა სოფელზე ახლოა, ყიშლაა. ერთ საათზე ახუალ იქა), მახვილათი, სენათი, ტყიათი, ტუზური, ბერეველა, კოდიქეთი, საკეცე (თიკასავეთ მინა იცის), ახო, ჯირენალა, დიდდარე, გზელა, ვალაღევი, დაჭრილები,...

— ჩუენ სოფელსა სამ ადგილას გუაქ იაილა — ნაქურთევი, ნაფურნევი, საქორია. ამ იაილებსაც აქ ადგილები. ნაფურნევის ადგილია არტიანი, კბოყურა, გრიალო,

საბუზარა, კაცსერი, ურისაკლავი. საქორიასაც აქ ადგილები: ჯუარი (ვაკეა დიდი), დიდლოდი, კობიჯუარი, სარტყელა... წყაროებიც არი: ალიბაში წყარო, მუნთონყარო, გაყუფა წყარო, კოთელა...

— მიკელყმინთი რომე არი სოფლის მაპალე, დედაჩემი აქედამ არი...

— თვითონ ვერ გამოგირჩენია, თვითონ დარჩომილხარ...

— ჩუენი ადგილი ცოტა მაღალთ არი, სიცივეა. კარგათ მოვა სიმინდი — თეთრი, ალთუნა სიმინდი. პური, ქერი ჩემიტ-ჩემიტი თესლისა არი. ყართოფი და ლობიოც მოვა. მოროშტას ვეტყვით აყიროსა. მოროშტის გულსა გამეველებთ, გავაკუმობთ, მემერე იყიდვის. ამაზე ზედამ ერთი კრეფს და ყიდის.

— სოფლიერები ქალაქებში გადამოსახლდნენ. ოჯახი დაცოტავდა სოფელში; ახლა ცოტა ალაგებს თესვენ. ესენი არ ყოფნის ოჯახს, ყიდულობენ საქმელსა.

— ვაში ბევრია ჩუენსა — მაჭხელაი, წონოლაი... სხალიც არი ჩემიტ-ჩემიტი — თავრეჯული, ქოთანაი, სასელაი, ყვითელაი, ბოსტოლანი... ქლიავიც არი — თეთრი ქლიავი, შავი ქლიავი. ბალიც არი — კართუალაი, თეთრი ბალი, შავი ბალი, კაკამბალი.

— მე ორთა ჭევნრულში დავამთავრე. მამაჩემსა ამასზედამ დამთავრებული აქ დაუსწრებლად ფაკულტეტი, ილქ ოქულის ორთმენია, მასწავლებელი.

— ჩუენებური ყადის სახელები ბევრია: ვაკეთი, ჩივთა უანდარმა, მენდობარი, კობაკი, ხრომი, ბარი, კელგამილიაი, ჯიღველო ნანაი და, ქალების ხრომი, შამშალაქო, ვაზრია...

— მარიობაში მივალთ თაზე შუანთობათ. შიგანაი ჭალები მოვბარგოთ და მარიობაში წევიდეთო, იტყვიან აქევრები. ერთი ათი დღე არი მარიობაში. კულა (ზუელათ) მარიობა ზალიან უყუარდენ, ათ დღეს სამობდენ დილისაღამ. კულა ასე იყო, ახლა გადავარდა პამან-პამან ეს ადეთი.

— „კულა“ ვიცით ჩუენა, „ზუელათო“ ასეც ვიტყვით. კულა ჩუენსა კიტრი მოდიოდა კარქა, ახლა აღარ მოდის.

— ეს დანა ჩლონგია, გალესვა უნდა... ამყროლებულია იქევრობა, ფისია...

— დადექ ერთდრამ, არ ხარ დაღალული? „გაჩერდი“ არ ვიტყვით, „დადექ“ ვიცით, „გამიჩერე“ არა, დაყენე არაბა.

— კულანდელი გურჯიჯა ადრი იქნებოდა, აქევრიც ადრია ჩუენსაზე, ყუელასა ვერ ვიგნებთ.

— ღეინოსა, შარაბსა ვსუამ. სმა დასალია მარტივი ხოჯასთვინ...

— ეს ჩოჭა აქ ევეღე.

— ვერ მაარჩინეთ ნერვა? მაარჩინეთ? მეც მაღლობელი დავრჩი...

პაპულაშვილი ჯანო.

წეთილეთი

— თუთი ბექმეზ მუადულებენ... ჩადრებ დავაგებთ, დავარყევთ, ქუაბში ჩავყრით თუთასა, ცეცხლ მიცემ, მოგხარშავთ, გავნურავთ სუზგში. თუთი დავდგამთ ცეცხლზე, საქუაბურზე. დავასაბთ თუთი წვენ და ვადულებთ. იეგინი თუთი ერთ საათზე ბექმეზ აადულებს. ვშტამთ ბექმეზ. ერთი ქილო ბექმეზი სამ დოლარ, ორ დოლარ ნახევარ ფასობს. დევანი დარჩები ზამთარში და შტამ იმასა. იემილი ხახვით კაია იმის ტამა. წამალიც არი. ზიმეს რომე ნიკვენ, რადა ჩამუარდებიან ხიდამ და გაკემდებიან, იმის წამალია. ერთამ მარილ ჩაყარი, ორ-სამ კოვზ მარილ ჩაყარი შიგან, შესტამ, მოგარჩენს. წრეული ბაკლებმა გააკეთეს ბექმეზი...

— წყალსა დუნუაკებთ ყანასა, დილაამდი იქნება მიშეებული, მეირწყება.

— სახლის შენებაზე ვილაპარაკოთ. ენწინ ადგილ მოვთხროთ. ქვას მევეტანთ ტყიდან,

კარის მარვილზე დავდებთ, მეგტანთ. ქვას მოვტებათ კინავეტით, ვარიონით, მურჭით (კეტზე პანაია). მეგტანთ. უსტეებსა ვიპოვთ ორი, დოთ სამი; ყუმ, ჩიმენტოს მეგტანთ, პაზირი იქნება. უსტეებიც პაზირ იქნებან. დილაზე უსტეებით კეთებას დევნებთ. დევნებთ სამშაფათ, და ოთხშაბათ. თემელ ჩავყრით, თემელ გავასწორებთ, თოკ გავსწვთ ყოლა თერეფში. ოთხ ნახევარ მეტროს სიმალეს გავაკეთებთ. ზედამ ქენერებზე ფენჯრი თავებზე, კარი თავებზე ბეთონ დავასხამთ. ხარჩ გავაკეთებთ, თენექით დოთ ნიჩბით დავასხამთ. ზედამ მალაით გავასწორებთ. ორ-სამ დღე გაკმება; წყლით მოვრწყავთ ორჯელ-სამჯელ. გაკმება. ერთ-ორ დღე მოუცდით, მემრე ზედამ თახთის სახლი გაკეთებას დევნებთ.

ენწინ ქირიშები გვინდა შამოვლაი ოთხ თერეფში. ტყეში ნავალთ, ქირიშებსა მოსჭრით, ნაზვიდამ, დოთ სოჭიდამ. კარზე კარით მეგტანთ. უსტეები გვეყოლვის ოთხი თანე. ქირიშებსა ლამაზათ დავრენდავთ რენდვით. კაცებით გამოვსწვთ ქირიშებსა, ქვის გომებზე დავდებთ. ექს თანე ქირიშ მუშუართ. საქმე მუა თახთი კეთებაზე. ფიცარსა და ფარით ვიყიდით პაზირსა, ეახთო ტყეში. პაზირი მოჭრილი გვექნება ხე, იმა კელი ხერხით გავხვთ, ეახთო კელი მოთორით გავხვეთ; იმა კარზე მეგტანთ. ენწინ იმა გავასწორებთ. მემრე კელი რენდით გავრენდავთ. ოზდათექსმეტ თახთის ფიცარსა გავაპაზირებთ. ოთხი თანე უსტა იქნება, ქომებზე დადგება; ფიცარ მეგტანთ, ოდას კეთებას დევნებთ. კეთებაში ხერხსა, ეჩოს, ბურლსა ვიკმარებთ, ოდას კეთებაზე ვიკმარებთ.

კეთებას დევნებთ. ფიცარსა ყელ ამოვხვთ ხერხით ოთხი უსტა. იმა მოვლრამათ ბურლით, ორ ადგილზე ბურლით ჩავბურლავთ. შუმიდამ, ბლიდამ, ეახთო უხრაივდამ შუმი ჩივ გავაკეთავთ იმ ჩაბურლულზე, ეჩოთ დავასობთ. ცხრა თანე თახთასა (ყელი ამოჭრილი, ჩაბურლული) ერთმანეთზე მუარგებთ, ერთ ქომაზე ცხრა თანე ფიცარი წავა. ცხრა თანე ფიცარ ყოლა თერეფზე მუაშენებთ. ერთ ოდას ავათავებთ. მემრე, ამაგარეთ ენწინ რავარცხა მივერე ოდაებსაც აინი ენწინდულა, რავარცხა გავაკეთეთ, მივერე ოდაებსაც აინი გავაკეთებთ. ოთხი ოდა ათავდება, იმათსა კარსა, ფენჯერა ადგილებსა გავაშვებთ.

სირამ ევდა თექრერ ქირიშები შამოვლაზე. ექს თანე ქირიშსა ყოლა ოდი თავზე შამუართ, გადავშქვდავთ... სირამ ევდა თავანზე, დათავნებაზე. თახთა პაზირი იქნება, დარენდილი. ოდეებსა სირით დავთავნავთ... სირამ ევდა ვირკიდაზე. თავისს მუას ვიპოვთ. ორ თანე დირეგ დავაყუდებთ მუა ადგილზე, იმა უკან დანებზე შუიდ-შუიდ თანე ქირიშებ გავაგზულებთ. იმასა და მუხით, დოთ შუმი ჩივით, მუხით ვირკიდაზე დავჭვდავთ. იმა უკან ქირიშებზე ათ ერთ თერევიდამ, ათ მივერე თერევიდამ ჭერებსა ათი სანთუმის, დოთ ოცი სანთუმის მუხით ქირიშებზე დავასობთ. იმა უკან ჭერები თავებსა ერთ მეტროს გადავაუდუმლებთ დანებზე, ნვიმამ არ დაასველოს... იმა უკან სირა მუა და საჯზე, და ყავარზე. საჯის ერთ თერეფში ერთ სირაზე თხუთმეტი თანე სამი მეტრო საჯი, მეორე სირაზე ორნახევარი მეტრო საჯას მუხებით დავასობთ. ეს ერთი თერეფის საქმე! მივერე თერეფის აინი ჭერები დასობილი, თითო მეტრე გადამედარი, ქირიშების ყაფები გასწორებული, პაზირი იქნება. კიდო მივერე თერეფში ქი თხუთმეტი თანე საჯი წადის, თხუთმეტიც ორნახევარი მეტრო საჯი წადის. საჯებსაც აინი მუხებით დავასობთ. სახლი აშენებული იქნება; სახლი გათავდება, ბაღრალ დავპკიდავთ. ეველებთ ათ მეტრო ფარჩას, სახლზე დავპკიდავთ. ათი მეტრო ფარჩაც უსტეების პახი არი. ეს სახლის ყაბათსალაი საქმეა.

სირამ ევდა შიგანა საქმებზე. ენწინ შიგანა დომამებიდან დევნებთ. „ფინი“ დომამა არი. სალონსა დავფინავთ. ეს საქმეები გათავდება, სირა მოვა ტანტრაბებზე. ტანტრაბებსაც დავფინავთ, მივაჭვდებთ თახთაებსა იმი ბარობაი, ბავშვები არ გადავარდენ. ვიტყვით „ბალეები“, „ბავშვები“...

სირამ ვედა ოდაების კარი და ფენჯერე გაკეთებაზე, ჩამობმაზე. კარებსაც თახთიდამ გაეკეთებთ, და ხელში გაეკეთებთ, და ათოლიემი. მეუტანთ. სირამ ვედა კარი ჩამობმაზე. კარისთინ ორი თანე მენტეშა მუხი, დაოთ ვიდით (ხრახნით) კარსა მენტეშეს ერთათ ჩამოეკიდავთ... კარი ჩამოკიდვავზე წინ კარისთინ ორ თერეფში ორ თანე სოვას და ქესკით ამოვსჭრით, და მოთორით ამოვსჭრით. იმ ამოჭრილ თერეფ კარის ადგილებზე ავარიგებთ. კარის მოსაზღვრელ ადგილებსა რენდით სამ სანთიმსა ამოვსჭრით, გავერედავთ, კარი ლამაზათ მეზრასო. კარი დასაყრელისთინ ელჯეგი (სახელური) და ანახტარი არგებისთინ კარის შუა ქენერ ვიპოვით, ათ სანთიმ შიგანას ამოვსჭრით, ბურღით ჩავბურღავთ, ქესკით ამოვსჭრით. ამა უკან ანახტარსა ელჯეგთან ერთათ ავარიგებთ. კარი ჩამოკიდული იქნება.

სირა ფენჯერეზე ევდა. ფენჯერესაც სოვებსა გუუკეთებთ, აინი კარისავეფ თითო პირ ამოვსჭრით ათ სანთიმ. აინი კარი სოვისავეფ ადგილებზე ავარიგებთ. ფენჯერესაც ხელში გაეკეთებთ. აინი კარისავეფ მენტეშით ჩამოეკიდავთ. იმასაც ანახტარი ექნება. ფენჯერესთინ, ნავალ, მალაზადამ ჯამა ევლეფ, რამდენცა უნდა, იმდენ ევლებთ, ოლჩიზე დავაჭრენიებთ ელმასით. მეუტანთ, ფენჯერეზე ავარიგებთ, წვრიმალი მუხით დავაჭრენიებთ. იმა უკან ჯამების ეტრაფში მაჯუნ ნოუსვამთ. მაჯუნ ნოუსვამთ, ქი სიცივე არ შევდეს. იმა უკან სახლი აშენებული, ათავებული იქნება. იმა უკან შიგან შევბარგვით. რა დროსა მორჩება, მამინ სევალოთ. სახლი ქი მორჩება, უსტეებისთინ ბიშ გამუაცხოთ. პურ მიართმეფი... ბეღელი სახლშია მომწყდეული.

— გამოღმა წეთილეთის ყაბილე, სულალე ესენია: გოჩინთი (ახალი გვარი — დურსუნ), პაპინთი (ილდინ), ქომიელთი (ილდირიმ), ულჯანიინთი (ილდინ), თემურიინთი (თემურ)... გაღმა წეთილეთი: ზანდრიინთი (მუზენ), უჩიტლები (ერგუნ), ხოჯეინთლები (გუმუშ), დუდუენთი (ონგულ)...

— დათლა ასე ვიცით: ერთი, ორი... ათი, ასი, ასდაერთი, ასდაორი, ასდასამი... ასდათერთმეფი, ასდათორმეფი...

— მეივა ბევრი არი. ბალი იქნება თურვანდა, ადრე ბალი, გუიანაი ბალი, შავბალაი, ვიშნა... თუთა, ტუტა (ესა მოხოშია, ჯავეა, შავი, ნითელი იქნება. ჩამოდის ზირში)... ყურზენი — ადესაი, კნატურაი, ჩიტითუალაი, თეთრი ყურზენი... ბაშხა აღარ მახსოვან... დავდენავთ შავ ყურზენსა, ტევანიდამ დავდენავთ, მუადულებთ ყორავას...

— ტყის ხეებია: ნაზეი, სოჭი, კატარი, კო, შავლეკაი (თეთრი ხეა, ციცხეები გაკეთდება იმიდამ), უხრაგი, იფნი, ცხრემლაი, თხმელაი, იხლამური (ესა პეპელაი, სუბუქი), ცაცხვი (ერთდრამი ზიშეა), უზანი, ღვია... უზანსა დაშჭრიან, წვრილათ, საქონელ მააბმენ, თუალი არ ეცესო დია...

— გამოცანა ვიცო: ხუთი ზმანი ერთ დაფ აშენებენ (წინდა და ჭალები).

— ახლა ახორი ავაშენოთ, ახლა იმისა ვთქუა: ახორისთინაც აინი სახლისავეფ ადგილსა მოვთხრით, ქუემ ლამაზ ქვეებსა დავანყოფთ. ენწინ ტყეში მოჭრილი გუალი შეშაები გაპაზირებული იქნება. კარით ნავალო, მარკილზე დუუტეგამთ, მეუტანთ შინ. იმა უკან გინდა გუალ შეშას დადუფ, თუ არ გინდა, შუაზე ხერხით ჩახეფ, ერთამ გაასწორეფ, ისე იკმარეფ.

ახორი კეთებაშიც კიდო ოთხი კაცინა იყევს. აინი სახლი გაკეთებაში ფიცარსა ქი ყელ ამოვსჭრით, აინი ისე ხერხით ყელ ამოვსჭრით. აინი სახლისავეფ ერთ თერეფში ათი თანე, ყოლა თერეფში ათ-ათი თანე გუალ შეშით, დახთი შუაზე ჩახეფ შეშით ოთხ თერეფსა შამუართ. ეს გათავდება, ზედან კოს ქირიშებსა ოთხ თანე ზედან ოთხ თერეფში შამუართ, შუაზეც კიდე კოს ქირიშებსა დავდებთ, ზედამ დავფინავთ თახთას. იმა უკან ნახეფსა მუაყროთ. თუ არა ღელეებიდამ ხავს მოვკურეფთ, ზედ დავაყროთ, იმაზედაც კმელ მინასა მუაყროთ. იმასა წყლით მოვრწყავთ, ერთმანეთი შეკრას, ქი საღლაში იყოს, ახორი თბილი იყოს.

ახორის შიგანას გავადუბებთ მინასა. ახორის ორ თერეფიდან 'კარის ადგილსა გავამებთ ყარშიბერი. ერთ თერეფიდან შეხვალ, მივერ თერეფიდან ნეხესა გადაყრი სანახვეში. მემრე შიგანა ორ კარის არაში ორ თანე შემსა გამუაგლებთ; ესეც კაი იქნება, რომე გაზლოს. მემრე გალმა-გამოლმა ტყიდან მოჭრილი გუალ შემების, ნაზვისა, თხუთმეტ თანეს ერთ თერეფში ჩავაზლებთ. მემრე მივერე თერეფშიც ადნი თხუთმეტ თანე ნაზვის შემას დავაზლებთ. ეს რომ გათავდება, ორ თერეფში ბაგას ჩავარიგებთ.

— საქმე დაგლევიან და მაგას წერათ...

— ბაგასა მაგრათ შემეებით მუხ დავასობთ. გავამაგრებთ, ქი დაბმულ საქონელმა არ ამბაზრონ. ბაგაზეც ექს თანე ზენჯირ გამუაბამთ, კალით საქონელ დავაბამთ... კარიდან კარზე ქი შემეებით გავაგზელეთ, იმაზეც ქუემ თახთას გაეფინავთ, ქი საქონლის ნეხვი, წვირო შიგან ჩევედეს. იმა ქვია სანარწყალი... კარებსა თახთიდან შეეკოჭავთ, ორსავე თერეფში მენტეებით ჩამოვკვიდეთ. ზედანაც სოვანე კინას მივასობთ, ერთიც კარზე მივასობთ.. ამით კარსა დუუკლიტავთ. ამას ქვია ზირზა-კოჭი.

— ახორის ზედამ კოს ქირიშსა შამუართ. ზედამაც ოთხი უსტა ოთხ ქოშაზე დადგება. ნინნინი გაპაზირებული ნაზვი შემა, კაი შემა რომელცხა იქნება, იმით საბზელსა ყოლა თერეფიდან ათ-ათ თანეს ყელ ამოჭრილ შემეებით გამუართ. გამოვლასი ყოლა შემაზე ბურლით ჩაბურლულ ადგილებზე შემით ჩივსა დავასობთ. ისე შემებსა შამუართ. ეს გათავდება, კიდე ქირიშებ შამუართ. ოთხ თერეფში ნინ პალკონ გადავამყერიფთ. მემრე შუაზე წერილ შემეებით ხორც ევტანთ. ხორგიდან ხორგზე გზელ ვირკიდა შემას გავაგზელეთ. იმა უკან ვირკიდებზე ოთხ თანე ქირიშ გავაგზელეთ. ამათსა ოცი სანთში მუხით დავაჭედებთ. მივერ თერეფსაც ადნი გავაკეთებთ... სირა მოვა იმა უკან. ნინნინი გაპაზირებული ათ-თხუთმეტ ჭერებსა მუხებით დავასობთ. ყავეტსა მუასნორებთ. იმა უკან სირა მოვა და ყავარზე, და საჯზე. საჯიც ცხრა თანე ნადის ერთ სირაზე. ბითევი ოთხი სირა არი. ოზდათექსმეტი თანე საჯსა მუხით დავაჭედებთ. სირა პალკონზე მუა, დირეგებსა მივსცემთ ქენერებზე, იანჩალმას მივსცემთ, ქი თივა, ნეკერი, ჩალა გარეთ არ გადაზავდეს. იფო ბეერი პალკონზე ნეკერ, ჩალას დავპტევთ. შიგან ისე მარტო თივა, მორჩვი ავსლი იქნება. გარედამაც ჩიშკარი კარსა ჩამუაბამთ.

— ემსალაი, აღთუნაი, ხატოი, ესმოი — აქ იყენენ, აჭარას გათხვებული. ჩემ ზლის ბიბოები იყენენ... დუნდა ზიარეთია... მაღლი დეედლა, გადმოვდა, გენახა... შენი საფერო არიან... ჩუენ ემოშეილები ვართ... ყური უგდეთ... შორი არი მუდრეგი ადგილი!...

— დილამდისინ იშელიგესო... სამა — კაჭკა, სარი ჩიჩეგი, ათაბარი, ხორომი, აღორბარი (ზიმებარი), ონდორდი, ცაკავი, შექმამილი...

საუბრობდა შაქირ დურსუნ (გოჩიეთი), 31 წლის.

* * *

— აგზე მოდი, დიდანო, თავში, ნინ!

— მატყლი ჩემით-ჩემითი იქნება — ბალანაი, ბილი მატყლი, მოკლეყური, გზელყური. ბალანაი სერთი მატყლია...

— საჩეჩელინა მემოვნა დღეს...

— თებერვალი და თუელზე, თაზე გაქნაჭვენ, ჩამორეკვინან.

— ცხვარი არი — ბიჯიკი, ჰემშილი... ბიჯიკის კუდები მანანაია, ჰემშილისა გზელია. მატყლი ბიჯიკისა კაია, ბილია.

— მატყლი არი თეთრი, შავი, ნითელი, მრეში...

— ზაფსა დავართავთ. ამუახვევთ სამი ნუერა. მემრე დავაშვილავებთ, შვილოს გავაკეთავთ. გარცხა უნდა ზაფი, რომე ბოიამ მეევიდოს...

— შაღებ საფექროში მოვქსოვთ...

— ნინნინი ენდროში ვლებედვით, იმაში გავანთლებდით, მემრე შავ ბოიამი

ვლებდვით. შალსა მოთელევედენ ლუკლუკაში, სათელავია ესა. მემრე ნიილებდენ, გაყიდიდენ...

— ბოდას ბოლათ ჩაყარიდი, გაშავდებოდა. შელებვიხან შაბ ჩავყარიო. იმჟო კარგა მეეკიდება ბოდა, კარგა შელებავს...

— შაბსა, როდისლა შელებვიდი, ჩაყარიდი...

— ზიბარობაი იჯება ასე...

— თქვენის ერთათ ვიყო კარგათ მეაც...

— ზესა ენაილა მოვწველავთ, ჩვენურავთ მარმამში. თეთრ მარმამსა გარცხიან, სუზგში ჩააგდებენ, იმაში ჩანურვენ ზესა. იმაში ჩინურვის. მემრე მაქინაში გაგადენთ. ნალებ ცალკე ჩავასხამ, ზეს — ცალკე. ნალების ყაბი ეისობა, შევდლობავთ... შეშის ვარიი მაქ, იმაში შევდლობავ. ახლა ჯერიან დიულები გუაქ, იმაში ვდლობავთ... შედლობავ ნალებსა, იალი ამუა, დარჩება დო, ქუაბში გამოასხამ, მადულუბ, ჩოქალუქი გახდება, ჩახეში განურავ... მარლი მაყარი, მიჰყუები, დიეყრი, სჭამ...

— ფშნილას ვაკეთათ. ზესა, ერთ ყაზან აავსებ (ქუაბი, კოდი, კარდალათანი არი), შედგება აინი მანენისავეფ. გახდება გობამანონაი. გაათობ ცეცხლზე. ჩვილი თუ გინდა, ადრე ამეილე. მაგარი თუ გინდა, თანნა გააცხელო. ჩახეშინა ჩანურო. ქუებინა შიყარო, რომ გეინუროს. საღამომედი ქეაქუემ იქნება. მემრე გახრისო უნდა. ჩაჰყრი შიგან ცოტა მარილსა. ხის გობშინა ჩაყარო, ჩახუებით ჩახუნხო უნდა, ჩახურდება. მარლი შეიგემოს უნდა. მემრე ჩატენო უნდა ყაბში. ფეხებით ჩაქელავ, მაგრაათ. ქვასავენნა იყოს ჩაქელილი. გახდება ფშინალი. იმა გემოზე ესჭამთ...

ზაფხულში წვიმა არ იცის აქევრობაში. წყალი გუაქ გამოყუანილი, ვრწყავთ ყანებსა... ახლა ყანაში ვიყავ, დუუნაკდე წყალი.

— იმანაც იკმაროს წყალი...

— რაგურ იცით დუგუნი?

— იგზემდინ არ არის პეთროლი... პურის ჭაბაზე წავიდენ...

საუბრობდნენ აიშე დურსუნ (გოჩინთი) და ნეთილეთელი ქალები.

იფკრეკლი

— საღრიზე ვარ. ჩემი ქალის გუარი ზურაბიზეა... ახრაბები მერის არიან... ძუელი ლესკები აღარ მახსოვან. ბელქი მეგვონავ:

— დაჯღღე და წიგნი დავეწრო, ჩიტ გაუატანო ხებრათა...

სუთი წლისა რომე გაეხდი, ბაბაი დემიკლეს ზეგანში.

ათი წლისა რომე გაეხდი, გედევიაზე აჭარაში.

ოცი წლისა რომე გაეხდი, გადმუელი ჩემ ქუეყანაში...

სოფლიერო, გეხუეწები, ერთი გოგო გამატანეთ,

გევიარ და წაუღო ოსმანლიში,

აღარ მოვალ მე იფხრეველში...

გემირბინა ყურშუმებმა სოფლი თაქში და ბოლოში,

მამინ ვიყავ ჩემ ჭკუაში...

გადავხტი და დაბლა ტყეში, გაველი გაღმა სოფელში,

გედევიაზე აჭარაში (გადავხტი აჭარაში)...

შენი პატარაი ბალანაი გემრეილი მოგახშარა,

სულ ზაფხულ და სულ ზამთარა...

— საც რომ ბოტი დეიკლა, ვინ ქნა? — შარხე ოსმანმა, ჰაჯიე საიღამა; ხებრები

ამფრათ იყო...

— ვოდელიოლი შირინი იყო, გემიგონია... ველიოლი ალი ალა იყო, იმისი ღარჭი დურსუნი, ადამახალი ვიცნოვ იმათა... ძალიან თეთიქვი იყო, მომკლელი... მერისიდამ უსეინ-ალა იყო, ისაც მოკლელი, სამსუნ არიან ახლა. მერისიდამ დაუდ-ალა, შუქრი-ალა მკლელი იყო. თუჯრებიც იყვნენ.

— ემრულ-ალა ბაღრაბტაროლი იყო. ემრულ-ალის თორუნი არი ახლაც ქოქლიეთ. ერთი ჩემი დეგანი არი — გუმიშ. ისა შიანა თურქიეში არი გადასული.

— ემრულ-ალას ორმოცი კაცი ყავდა, კაც მოკლევდა. მაგანა გრლას ფაშა მოკლა... ბორი ქონდა, დააყვირებდა, სოფელი ბითუმ იგზე შეიყრებოდა. რომ არ მოსულიყვენ, ზოფას ჭამდენ. თავრობა იყო აქვერობისა ემრულ-ალა. ესა ნიკოლას დროზე იყო.

— გრლას ქურთი იყო, ფაშა რომ მოკლა... მოპარა გრლას ფაშას ალთუნი, გაცარცვა გრლას ფაშას ქალი, ხანუმი. აქ მოიდა მემრე, მოპარული ალთუნი შეიტანა, ჯარი გაანყო, თავრობა გაანყო. ჩემი დეგნების მიწა ქოქლიეთ, სხუას ქონდა დაკაენილი. აართვა იმათ ეს მიწა, ჩემ იეთიმ იეგნებ დუბრუნა... ერთხან იყო ასე. ი ღორი, შიდდეთლი კაცი იყო, ადვილი ვერ მოკლევდენ. ჰამა ჰუქუმათმა შეკოჭა, გრლას ფაშის ხანუმი რომე გაცარცვა. ნეიყვანეს შეკოჭვილი ემრულ-ალა ბათუმ. ციხეში მოკლეს...

— ჩუენ სოფელში კაი კაცები იყვენ ულფან-ალა ქოფითუროლი, ოსმან-ალა მისიროლი...

— სიმღერას ვიტყოდით წინწინ ლამაზსა. დამავინყდა, დავებრდი:

**გაღმა სერზე ბზე მოსულა, ჩემი ჯანოი გაღმოსულა,
აბადელი, ვოვდელია, დელა და...**

— შამუყვირებდით კარქა... ჩემი ტოლები მოჰკვდნენ, დავჰკარგე ისენი, ახლა რაღას ვიმღერეფ...

— შენა ერთი არაბაი ხალხი რომე შეიყვანო, იზნი გაქ ჩემთან შეიყვანო, ჩემი სახლი ღია არი მოსაფირისთვინ...

— გარგანი მომეც ახლა და ნევედე... ღმერთმა დაგლოცონ, გამშვიდობონ! ბუქით სელამი აჭარასა, გურჯისტანსა!

საუბრობდა დურალა დურსუნ (სალრიძე), 80 წლის.

ლიგანური მეტყველების ნიმუშები

ბორჩხისა და მურღულის რაიონების სოფლები

ჭილაერი

— მურღულის გურჯი სოფლები ბევრია: კაბარჯეთი, წყალყა, ყავრიეთი, აგარა, ისკები, ზანცული (ძანცული), ხახური (ხახული), ბაგა, გურბინი, ქურა (ზემო ქურა, ქომო ქურა), ჩხალეთი, ლომიკეთი, ბაშქოი, ფოროსეთი, გოგლიეთი (ახლა ერთი კუამლია გურჯი, პემშილები და ლაზები დამუდარან), ჭილაერი, ქორთუკეთი, ქვამჩირეთი, დურჩა, კორდეთი|კორიდეთი, ოზმალი, ბუჯური, ხოსროლი, გველი, არხვა, ტრაპენი, ერეგუნა, ქამელეთი, ჯუანშიჯვანი, დიალეთი (ახლა ჭალობა არი, ყანობა არი)...

— კაბარჯეთის ლელე მოდის სოფელ კაბარჯეთიდან. ამ ლელეში არი ორი სოფელი — კაბარჯეთი და წყალყა. იმ ზედეთკენ გზა მივა და? იქ არი სოფლები — ყავრიეთი, აგარა, ისკები, ზანცული. იმათის გამოღმა არი სოფლები — ხახური, ბაგა, გურბინი. ჩემი მული ხახურშია გათხუებული. ახლა სოფელში გურჯი დაჰა ცოტაია. გურჯებიდან უულიან, ლაზები დამუდარან. გურჯი მარტო ჩემი მულია. მოქეპარეს და ისე წიყუანეს. თავით არ წაჰყოლია, ზორით სახლიდან გიყუანეს. ენვერი (მისი ზმა) დოუჭირიანო, მუატყვილეს. ის დაჰტიეს სახლში, სხუანები წევდენ ენვერის სანახველაი გრძა. დექი წამიყუაი, რას ტევ სახლში?

— ესა ბაშქორეს ლელე ჩამოდის. გაღმა-გამოღმით სოფლებია — ქურა, ჩხალეთი, ლომიკეთი, ბაშქორე, ფოროსეთი, გოგლიეთი, ჭილაერი, ქვამჩირეთი (დაჰა ქომოთ არი). იმის იქეთ იწყება არჰაეის სოფლები..

თებეც არი: მაადენის თა, ბუდეთის თებები. იქ იაილებია. მურღულის სოფლები იქ მიდიაან. იაილების სახელები ბევრი არ მახსოვან — ქოქირთი, გულიყანა... იმის იქით იუსუფელის თებებია. ფაფრიკის აქეთიდან მივა გზა. იქ არი სოფლები — დურჩა, კორდეთი, ოზმალი, ბუჯური, ხოსროლი, გველი (ბორჩხისკენ), არხვა, ტრაპენი. გზი პირში, მარცხენა თერეფზე, არი ერეგუნა, ქამელეთი, ჯუანი, აგარა. მემრე არი ბორჩხა.

— ზარმელი მეჭამეს და ისე წავსულიყავით, კაი მოიოდოდა...

— ორთვენა ნახონა, რომე გვიგნო წორე ხებერი.

— ჩუნა ახლა ვართ ჭილაერის უბანში, სირვეთში. ჩუნეი ყანის ბოლოზე ჩამეიარს ბაშქორეს ლელე... იქით ნაგომავის წყალა. გაღმა თა რომე ჩანს, ისა ბოგნარია... ის ქორთუკეთი სოფელია. იმ ადგილების სახელებია: ცხენაკეთი, ბულუნეთი, ნაგომავრი, აღრემი, მერე...

საუბრობდა რივათ ბილირი (ძველი გვარი არ ახსოვს), 45 წლის.

ზემო ქურა

— უწინდელი სახელი ამისა არის ჭინკათხევი. მურღულის ადგილს ერქუა ასე. შიმიდი მურღული ქეია. შინრო ხეია გაჭრილი. ხევის იქით-აქეთ თერეფებზეა გაშლილი მურღული.

— დაჰა ძუელ დროში ორდში ყოფილან ნასყიდაძიები. აქ მოსულა იდრის ეფენდი ნასყიდაძე, ჩემი დიდი დედეი. შიმიდი ზოგნი იდრისეფენდოლები არიან ნასყიდაძიები, ზოგნი — შერიფალაოლები. მე შერიფალაოლუ ვარ, ძუელი ნასყიდაძე.

— მაღლა ყიზილ თევვა, თეთრობი იაილაც არი. აქეთ ხახულის სერია ერთი. იქ დიდი ტბა არი. იქიდან წყალი მოდის ჩუნ სოფლებში ფუნლარით. ხახულის სოფელი

გურჯებმა გაყიდეს, შიმშილი ქანები ზიან.

— გურბინში შეიხოლილი ჰაფიზი არი, იმან იცის ბევრი ძუელი ხებრები. იაშლი არი ისა. ვისაც დერდი-მეშეყეთი არ გამუღლია, ყუელამფერი იცის. ფიქრში დარჩება, ჭკუაში დარჩება. მე ბევრი ლეზაბი მაქ განველი, ხაერი მოლაღული მაქ, ბევრი არაფერი მახსოვან.

— ტბისთავი იაილა არი, შიმშილი გრლბაში ქვია.

— შენ რა გუარი გაქუა?

— თოფალოღლები მამისიანი ყოფილან... იზმითშიც არიან ნასყიდაძეები.

— საჭმელები ჩემიტი-ჩემიტი ვიცით: თაზა ლობიო — ხახვ ჩავაჭრავთ, იაღლიერბოს დავნუავთ. ხახვი, ბიბერი, დომათესი, მაკიდონი, ქინძი, პიტნა, რემანი ვიცით, მარა აქ ბევრი არ მოდის. ბურსისკენ ბევრია; ხინკილა-ლახანას მოხარშავ, სირქეს უზამ (სირქე ძმარია); ფქვილი უნდა ჭადის, სიმინდის, შავი ლობიოც მოხარშული, დააყარონა; თაღამის შორვა — თავები აქუან დიდუანი თაღამასა, მოხარშავ, იმასნა ურთო ღერდილი, ნიორი, კაკალი, ფალიერბო. სიტყუა „ერბოც“ ვიცით და „ფალიც“. ამა იმფოსერთი ფალსა ვიტყვით; ძირი შორვა — ძირი ყართოფია, ფათათესი. მინივაშლაიც ქვია. ხახვი ერბოში მოხალეისმოშუშე. სალჩა დააყარე შიგან, იმაში ჩააყარონა ძირიც, დააჭრანა. მარბილი, ბიბერი ზოღ მუუხტება.

— ზამანი იცლება, გედეიქცენ ახალები, გურჯიჯა იკარქვის. გენჯები აღარ ელტივან გურჯიჯასა. ოქულებში გურჯიჯა დერსი რომე იყოს, ასე არ დეიკარქვის გურჯი დილი. აღმანჯა, ინგლიჯა არი ოქულებში და გურჯიჯა არა. რა ყედერია ესა?!

— ერთი დუუყურე, გელინ, რა ლამაზებ ლაპარაკობს გურჯიჯასა ეს ხანუმი! წინწი რადიოში ეუდინგლებდით ამფერ, ამსოი გურჯიჯასა, ახლა სადლა არი?!

— სილორიც ვიცით. პური ფქვილი დაყრი გობში, მარლი ჩააყრი შიგან. ყუჩი წყალით მოზილავ. იმას გაათხელავ სუფრაზე გარგით. სობაზე, საჯზე გამუღცხობ. იმას დაახვევ თითსავენ, მოსჭრი დანიითა. ფურუნში გააყირმიზავ. მემრეაც იმას ჩაანყოფ ერთ თეფსში, მემრეაც გინდა შერბეთით, გინდა მანწით გააკეთავ, მასსხამ, ისევე ფურუნში შედეფ. თერე ღალ (ერბოს) დაასხამ; გინდა მანწინანს გააკეთავ. შერბეთიანსაც კაკალ დააყრი დანაყულ.

— შავი ლობიო. მოხარშავ ლობიოსა, ძმარ დაასხამ ზეიდამ. კაკალსაც ურთობ. სხუა არ უნდა რამე.

— ხაჭო ფურის ნანველიდამ კეთდება. ძეს დადგამ, შედგება. იმას მემრე სობაზე დადეფ, გაათობ; ეიჭრება, თორბაში ჩაასხამ, განურავ, გამოყრი, მარღლ მაყერი. ჩიგიც მოუხარშავი იჭმება. ისტარასა გაათობ, ერბოს დაასხამ. გადნობილ ერბოსა პურის უკან, ჭადის უკან ჭამ.

— სარმაც ვიცით. ერბოს შიგან ხახვს დანუავ, გააყირმიზავ. იმის მემრე ფირინჯე გაარჩვე, გარეცხავ იმა. ჩააყრი გაყირმიზებულ შეიში. ურთავ ბიბერ, დომათეს, ნანეს, მაკიდონს. იმის მემრე ლახანას ცხელ წყალში ჩაჰყრი. ცოტა მეიპუჰკევის. იმასა, ფირინჯესა, ლახანაზე დააყრი, გაახვევ. ერთ თენჯერეში ჩაანყოფ, მოხარშავ, წყალ დაასხამ. გინდა ნიორსა ჩააყრი, გინდა მანწინანი ჭამ. ეს არი დალანჩი სარმა. ხორციანი იმფო გერმელია. ქოფთა ხორცი, ყიბი ბორცი უნდა. ფირინჯესა შოურევე ყიბიში და ლახანაში გაახვევ.

— ორი ზამანი აქ არიან, ზომო ქურას. ორიც ისტამბოლ არიან. ასე მიდის იმათი ომრი... რივაეთი ჩუენი განაყოფია, ახლო მეზობელია ჩუენი. ერთმანეფში კაი მისლა-მოსლა გუაქ... ახლა მეაც ვარა აქა...

— დაპა ძუელი არი მახსოვან ჩუენი სოფადი. ოსმანლი ზამანში ყარაპმელოღლები ყოფილან. ახლა ზაითი ახალი სოფადები გუაქ ყუელასა, ჩამოგვირიგა ჰუქუმათმა.

— არ დეეტია იქა და გოდორაშიც ჩავყარე, მერევეში შეენახე.

— ასე უთქუამს, ჩუენ მინდანან ძლათაო... ჩუენაც მომწონან ისინი.

— ჩვენა აქვერი დელი ვართ. სხუგინდამ მოსული არ ვართ. ეს სოფელი გურჯების ფადიხატი ყოფილა. მათი ნასახლეუბი თელი ბელია. სომეხებსა დუუნვიან აქვერობა, სავაში ყოფილა. მათი ყიშლები პალადვენ ეტყობა. კალანჩხით ყალა მალალი. მათი გაკეთებული გზებია. ზოლ ძული გზებია. უსაქმიან კაცებსა ქი?! ბვერი უსაქმიან. ახლა ის ვერები ტყვა. თოფის სასროლი ქვია იმ ალიგებ. იქიდამ თა ახლო, მალარაც არი. იქ ფარისი არის სოფელი. კორდონიც არი — ასკერების ნამყოფნი, თურქქე — ყიშლა. ყურე შიგან ხაზინეა, ასას ასი წლისა იქნება. ზოლ დივებივით კაცები ყოფილან ჩუენი გურჯები, ამდონი უსაქმიან ქი. ახლანდელები თემბელი მილლეთია გაშენებული. საქმეს ვრიდებთან.

— ამის ლამიდამ ბვერ ვერ გამეილებ, არ გეტყვის რამეს...

— ჩუენ მიყუარან, მიყუარს თეელი გურჯისტანი, გურჯი მილლეთი. ჩუენ ოჯალში პატიტანამა ყულამ, თეელმა იციან გურჯიჯა...

— ძალი იმათ მიჰყუა და შამოვლენ ქალები.

— ქალები ოდას ქსოვენ. ესა მექიქით ქსოვს, ნაილონის ბობინი ებრულით. იაზმაზენა მააკეროს. ებრული ჭრელს ქვია. დუზი ებრული ოდა მოქსუა იმანა. არი მძივის ოდა, ბონჯულიანი. ბონჯული დადა მძივი ადნია. „ძაფ“ ეტყვიან გურჯიჯა, „იფ“ — თურქქა. „ბობინი“ „კიჭკიჭას“ ებნევიან.

— მე ახლა ბურსას ვარა... ტანზე რასა ვიცუამთა? — გუაცვია პერანგი, ეთვი, ბულუზი, ილეგი. ჩუენაც ადნი გურჯული ადეთი გუაქ ჩაცმანზე.

— სოფელ ბაგას მოლ მოთიბებენ... იქ ქილისე თეფვა, ქილისე კარ უძახიან. ხახულიდამნა ეიარო, გზა არი, ჩუენ კაცების გაკეთებული. ახულ ქილისე თეფეზე, არი ნანგრეეებუი. მალარა თის გზაზუა... წყაროთი არი. იქ დიდი ტბა არი. უნინ მეგერ მის შიგან მოზვერი ყოფილა. ეს ბაგიდამ, გურბინიდამ ძროხებ გეყუანდენ, ხარებსა. იმათ ეჭედებოდა, ეჭედებოდა, დაფრინედა. ისვენ წყალში, ტბაში შვედოდა. სოფლის საქონელი სისხლიან-მისხლიანი სახლში მოვდოდენ. ბვერი ეჭეფეს, ეჭეფეს, მარა ბირთული ვერ ნახეს. მემრე დუეცივან, დუენახიან, მოზვერი წყალშიგან არი, გამუა იქიდამ, მოზვერი კიდენ იმ გროში შევა. ტბასა ახლა ზეიდამ მოლი, ჭილი მეედვა, ჰამა ტბა კიდენ ჩანსა...

— ბორჩხა-ბაგენის თაზე არი ყარაგროლი, მასუკულაე გროლი. ესა დიდი გროლია. შებედაე, მასუკულაევი ჩანს, ზიზიმობს. ქენარზე დადგებით, ხარი შიგან ბლუის, მესმიან. შიგან მიდიან, აბანოა. ჭლიკი ტკივილსა უხტება... ცოტა მჭახური სოფელი აქუან... უნინდელი ჩუენი გურჯების სახლებია... ესა ბაბომან იცის... ჩემი ბაბოი ახლა სოფელში წედა, ბორჩხის სოფელ ბაგენში. ჩემ მაზლის უკან ერთხელაი საქმობენ. მალე არ მობრუნდება.

— ზომო ქურას ადგილებისსიერების სახელები: (ასენა გედევარო და დვენყო), ამ ადგილსა სირვეთი ქვია, ესენიც სირვეთ არიან. კიდენ არი: ჭორტავლი, ტეციეთი, ყიშლი კარი, ყანა დიდი, ნაქალაქევი, ზეგანი, ჭალობა (ზომოთუენ არი), ნასელავრი, დამპალ ყანა, ნაქერავლი, სისანავრი (მემრე ხახული ინყება), ჭკონარძენი, წყაროთული, იალუნეთი, კატრუანი, ბაბური, მერე, ხაჭიკანადები, სანუბლიეთი,... ბვერი აღარ მომგონდა, აღარ მახსოვან.

— იქვერი გურჯები (ხახულისა) ნასულან მუჰაჯირათ. არიან გოლჯუქ, ადაფაზარ, იზმით, ისტამბულ, საფანჯეში, დუზჯეს, ხენდექ. იქ აქვერი გურჯები არიან, დაფატულან. იქა ადგილებსა სულ აინი, აქვერი სახელები დაარქვეს: ქურა, ფოროსეთი, გველი...

— ხახულის ცარიელ ადგილფეში იქიდამ-აქედამ მოვდენ ლაზები...

— ორთვენი ადნი გზაზუა... გეიარ, დეინახავ...

— ეს საქმეები კაია. ნახულათ-მოხულათ გურჯიჯა აღარ დეიკარქვის...

— მე თუ? — არა! ტურასავეფ ვებენ გაღმა ტყეში, ისე მერჩის პალა მუხლი. დილაი მალ აედგები, საღამოს მალ დაენვები. ფურის ერბო კოვზით ვჭამა; მჭახეს, წარეს არ შევსჭამ. ზოლ გემრიელ საჭმელსაც არ შევსჭამ. ზოლ ტათლის არ შევსჭამ. ჰიჩ რამე არ მტკივა. ოთხმოზდა თორმეტისა ვარ. მეველაღვი, ერთ საათ დევძინავ, მოღალევა თეელი დეიკარქვის. დობტურები იძახიან: — ერბო არ ჭამოთო. რითვინ იძახიან იცი? მათმა ჭამონ და ჩუენ არა!... ძილსა ძილი მააქსა... ისე უჩინარი ავადეველი გახდები.

— საღამოს ვსჭამ ია? მეივას ბევრ არ ვსჭამა. ჭახე არ მიყუარს. ბალი, ბიშნა, თეელი მიყუარს, მარა ბევრ არ ვსჭამა. მიყუარს ჩილბური, მოხარშული კუერცხი, ჭიბური. იმით გეგზდი. ხორცი შიგნისთვინ კაი არაა. ლამეში ქი დანვები, რაპათ ვერ იქა. ქოფთე მიყუარს მისი ღაღლითა, შიგნითა ღაღლითა, მუცლის არეში რომ ღალი აქ საქონელსა. ეს ღალი ზოლ საღლაშია, არ აწყენს ინსანსა.

— ამას ბევრი გზა აქვა, ბევრი იერებინა მეინახულოს.

— ფაფრიქა ქი არი. იქ არი ჭინკა ხევი. იქ ძუელათ ბევრი ფერები ყოფილან. ნასოფლარები არი ბევრი იქა. მაღლა ჩანს ნახებლაღვი გორა, გოგნარი ციხე. იქით-აქეთ ციხეებია... იქით ჭილაერელი ზეგანია, ლომიკეთია იქით. ლომიკეთის ჯამე მურღულის ენ წინ გაკეთებულია. მეორე ჯამეები ოთხას ორმოზდაათი წლის წინ არი გაკეთებული. ორმოცი წლის მემრე დეინყო ეს კეთება, თურქის შემოსლიდანო, ასე იტყოდენ ძუელები... ლოცულობენ შიგან. ფინზე დაგებულია ხალები და იმაზე ილოცვენ, ფეხშუეღალი დადგებიან ხალზე. იმ ჯამის ეზოში ნეეს ერთი მადლიანი ხოჯა კაცი... იქაც გურჯები ცხოვრობენ.

საუბარში მონანილეობდენ ზემო ქურის ქალები, მოხუცი ხოჯა კაცი.

* * *

— ნაჯიე ხანუმ, იუსუფელიდამ იცნოვ ხალსა შენ?

— ვიცნოვ. მათი ლაპარაკი ცოტა აირია, განეღლია... გაკვითხედით ხანდებან, ქალები მოდიოდენ ჩუენში. — ჰიდაერი ხართო? — ვეტყოდით.

— ჩუენაო არჯივანიი ვართააო. შვილოო, შენი ნენეი შინ არ არააო?

— შინ არიისო, — იტყოდით ჩუენც ასე განეღლი, მათურებ დაეცინეღლიდით.

— ნენეიც გვიყვირებდა: — ლარჭებო, გაგცვითოთნა, მაგრე ნუ უძახითო!

— ლარჭებონვო, მეაო იქიდამო მოდიხარო...

— მოვალო, — ვეტყოდით, ართუხ, გუუსნორებდით ლაპარაკსა.

— მეაო არჯივანიი ვარააო, იქიდამ ჩამუეელო, შენი ნენეი კაიააო? ოლულოო, ყურბანოლეიმ სანააო, — იტყოდენ ასე.

— არჯივანიი იუსუფელის ერთი სოფელია. მეტი ვერნა ვთქუა, ვერნა გაგაგნებოო. იქა ჩეხვიდოდე, შენი ყურით დუუყერებდე იმა ლაპარაკსა, კარგათ გეიგნებ.

მთქმელი ნაჯიე შერიფაღაოლლუ (ნასყიდაძე), ორმოცდახუთი წლის.

* * *

— ჰანიფე იმღერეფს ზრლ...

— ვიმღერეფ, ამა ყადდა თურქჩა იქნება, გურჯული სიმღერა არ ვიცი:

— დაფინე თუალები, ვინემ არ ღეგინახოს,
მარტოი ჩემსავენ შეხედე წუანე-წუანეს!
თუალები ვინმეზე უმუღი არ მისცეს,
მარტოი ჩემსავენ შეხედე წუანე-წუანეს.
შენი თავი იმ სოღ მიყუარს, მარტოასავენ,
ღმერთის დაწერილი შიირისავენ,

შიგნიდამ გაელილი სოდნელჯენსავენ.
მარტოი ჩემსავენ შეხელე წუანე-წუანეს,
მარტოი ჩემსავენ, მარტოი ჩემსავენ...

— ერთი კიდენ არი, თუ მომგონდა, ვიტყვი:

— ეგერ თუ კაი ვირი გინდა, წაი, არტანუჯს ეიყუანე.
ფეხით წადი, შეჯექე, მოდი, ყლოყინებით მეიყუანე.
იცი — ქი შენი ღარჭები ვირზე ზოლ დაჰხარინს,
ხან ზეგანში, ხან ბოსტანში, ხან წისქვილში წეიყუანე...

— ახლა ნენეიც იმღერეფს და ნაჯიე-აბლაიც:

— კაკალის ფურცელი ტანების შუაში,
ლამაზს შეხედებენ ფეხების შუაში.
ერთი-ორი ერთ არაში მოსულა,
ჩემი დარი არ არის შუაში, არ არის შუაში...
ჭოროხ ნაფოტი მიაქსაო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ნაეის ჩამონათალიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
მოდი, ჩიტო, მითხარაიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
დარის შემონათვალიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
თითზე ბეჭედი მაქეაო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ბეჭედ თუალი არ აქეაო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ცუდე მე ნუ მიყურაეო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
შენზე თუალი არ მაქეაო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
სახლის უკან სათარიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
ერთი ფაციო რათ არიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
სახლის უკან საქათმეო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ერთი გოგო ჩაეკათმეო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
სახლის უკან თოხებო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
გულზე ეგეზოხებო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
ოდას თაეან არ აქეაო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
აიაზი გორუმიერო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ეს მოსული შორენაიო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა,
ლამაზი გორუნიერო, ნანაიდა, ჯილეელო, ნანაიდა...
ნაიდა ნანი, ნანაი დაო, ნანაი და, ჯილეელო, ნანაიდა...

მთქმელები ჰანიფე, ნაჯიე და ნებაათ შერიფალოღლები (ნასყიდაძეები).
მასალა ჩანერილია მაგნიტოკასეტაზე სიმღერით.

ჩხალეთი

- ჭოლოს მოგართმევი, მეგეცადეს, თაზა სიმინდსა...
- ჩამოი ერთლაპე, გევედო იქევრებაში... არხვა იქევრი სოფელია.
- აგზედამ იწყება?!... ადრესები მაქეა ყუელასი...
- დუქანში ვინმე არ მყავა... კოლანი იმერხელებში მუმლია. კოლნები ბევრი კოლანია, ასე იტყვიან.

— ისა მაგრე ვერ იქსა?
— შენ აქ ხარა?
— ბალახის სახელები ვიცით ბევრი: ნაცარქათამა, ნკიპილი (კერობა ინსანს, ნემსიგეთ არი, ნუერიები აქვა), ბირკაი (ისაც ცხვრებ ზოლ მიეკვრება), თივაქერაი (მაღალი გეიზდება). არი სამყურიც. ბულლოს დიდროანი ფურცლები აქვა. ხორტი (ანნლი), ენერიც არი, დილხვინაი ვიცით, დიდროანი ფურცლები აქვა. მისი ქოქი იჭმება, გაფხიკავ. რომ ამეიყურავს დილხვინაი, ისიც იჭმება. არი მინივალაიც, ატოლიც ვიცით. ამასაც აქ ძირი, მინივალას გავს. მისი ფოთელი ჯავეთ იქნება, ჯავეს შრატით გავაკეთავთ. კატრაი ბალახიც არი, გავს კატრებ. მაქაქიელი ქალებში მოდის, არ იჭმება. იმიდამ გააკეთებენ ლარებ. ლარტები იმიდამ აკეთავენ შხუტუნას. ჯოხზე მობმულია ფალაზი, გამონევენ, წყალ გაასხამს...

— ილი მაქუნ... კანჯა, კავი ვიცით. ხიდამ გავაკეთავთ, იმა კავი ქვია. დემირიდამ რომე გავაკეთავთ კავისავთ, იმა კანჯაი ქვია. ვიცით ხილის საკრევი. იმერხევი ხაჰს უძახიან. პურის კაკალს გუუმბრევებენ ქარში, მოლინვენ. პურსა, კალსა ია ხარით გავლენავთ, ია ცხენით. კერსა ქუები აქ. ია ჩახმახ ტაშ დასხმენ, ია სერთ ტაშსა. ფიცარზეა დასობილი... სამუთით დაბმულია კევრი. იანზე ჭერი აქ გადახიდული. ცხენ ხამუთი აქვა, ხარსა უღელი აქვა. უღელსა ტაპიკები აქვა, აპავრით შეიკვრება. კალო რომე გეილენვის, ბხეისამანი დარჩება ცალკე... დენი დარჩება ცალკე. დენსა მარცვულიც ვეჭყვით, კაკალიც ვეჭყვით. კაკალსა ქარში გუუმბრევებთ; ფინალებით, მერულებით ავსნევთ. ოთხი თანე კიბილი აქ ფინალსა. ქარში უუუმბრევებთ კაკალსა. ვიცით ქუანა, ქერი, იულადი, სნორი პური. უნინდელს უკანა გეაქვა ბინევრან (ათას მიცემულიისათას მოცემული) პური... შინავრი პური ზოლ გემრიელი გამუა. რომე გამოცხვება, კაი სული აქ. მარტივი სულით გაგაძლოფს ინსანსა.

— მე ჩხალეთელი ვარ. გეგიყუნ იქევრობაში...

— ჩხალეთის დერების სახელებია: ქუადიდი, ნაბელავი, ნაფლატი, კახაბერი (ტყვა, არი მადენი, ფახირი მადენია). უნინდელი ნანუაი ტუნელები არი... არტანი, ჯოჯოხეთა ხევი, ჯენემდერე, ბარდნალი, ჩივთნალია, თუალანგერო (ზეგანი არი, ნანგრევიც არი), ლალიშკარი, ნითელხევი, ობოლუმელეთი, ზედვაკე, აჯიგროლი, თიქმე, მალარა (მთაა), ინექლი, ჩამურლი (ტაპუანიისტლამო), შოვალ, გული ყანა, ქუაყანა, ქუახეთი, ეგრისუ, წყაროთი, ეშექმეიდან, კაბარჯიეთი (ქილისე კაბარჯიეთშია), თეთრობია აქეთოკენ, ჯინყადა (მთაა), დადიანეთი, დიკვენეთი, ვეენიეთი, ორთამაპალე, ოფხარძენი, ქარიამოქრი, ეძებუნა, ნაფიცრები, ზეგარასკო, ბინბლიძირი, დედეყანა, სასვე, ნაჭვები, ნაკალოები, დერჩავ-ლეთი, დიდვენახი, ყიდორეთი, საყამეთ...

— ხიდებიც არი თამარ დოდოფლის გაკეთებული: ყური ქოფრი, გევილი ქოფრი. ბევრი იყო და დეინგრა. ახალი ხიდებია ყუელგან გაკეთებული.

— ვაშლები ბევრია: ფოლიოიდილიმა ვაშლი, ლაბადი ვაშლი...

საუბრობდა ენვერ მერქეზოლი (ძველი ჩოლაქოლი — ჩოლოყაშვილი)

ჯუანისიჯვანი

— მექთებში იარებიან და ლარტები?! თურქე კი დეილაპარაკოს დიე, გურჯიჯეს აღარ ველაპარიკებით, თურქეს ველაპარიკებით. გადიქვენ ზავალი ლარჯები!..

— გურჯიჯეს მინერავ, გურჯიჯე აღფაბესა? ზოლ კაი მუა. ბელქი დეინავლებენ ლარტები? ჩემი ციცაი გურჯიჯეში ყუელას აგნავს, მარა ვერ ლაპარიკოფს...

— ჯუანის ადგილებია, ვერების სახელებია: ატიეთი, მერე (დელეც არი, იანზე სასმელი წყალი გამოდის), ჯუარი, სასმენავი, ძუელ სახლკარი (ძუელებური ჯდომილან ბერი, ნასახელები არი, ნანგრევები არი. საძიგველი არი იქა), ზედვაკე, წინმერე, ბალი

ბოლო, დარეზებადი, დარე ქუეშაი, მეზერლული, ზომი ვაკე, კატრების დანი, ფუნდარი (წყალი რომ გამოდინდება, იმ ადგილს ვეტყვით ფუნდარი). მოღვენი, (ყანას ერთი სემთია), გონგავლი, ვირისზრუგი, ცხენისზრუგი, თუალი (ყანას ძირში წყალი მოდის), ატიეთის დანი (გვერდით), ქედი, ლამაზქედი, წონოლა ქედი, მალრი კარი, დელიალოს ყანა, ქესკინალი ვენახი, ქომი სოფელი, შუაი სოფელი, დაჰა მალალი სოფელი... ყუელი არ მომგონდა, არ მახსოვან.

— ეფეი ვილაპარაკეთ თქვენ გურჯების უკან. დუშახავ ემიჯოს, იმანაც გვიტხრას. ისა ეაშლი კაცია, იმა იმფო ეცოდინება და გაგაგნებევს...

— კიდევ არი: კატრუანი, გონგავლი ლელე (ზოლ პატარუანი არიან ეს ლელები; სოფლები ვრწყავთ, იქნამდი არ ვუშავთ), ყურიქორფრი (ხმელი ხიდი). ესა თამარ დოდოფლის გაკეთებულაო, ამბობენ, ამა გაკეთების თარიხი ვინმემ არ იცის. ბარნა ხის ჯიშის სახელია, ერთი სოდ ხეა, ერთი ჩემიტია. ტანები აქვა, ეფეი მალალია. ბარნა იმერხეხეი ლეკია. აქა „ლეკიო“ ვინმე არ იტყვის, არ ვიცით დია!

— ეფენდემ! ვეღარ დავლეინთ სახელები: ასაბეთი, წყაროყანა... ვაზიანი ხე, ჭიჭიმერი ბარნები... ჭიჭიმერი ყურძნის სახელია, ბარნა ხეა. იმაზეა ახობებული ეს ყურძენი.

ყურძენი ჩუენში ბევრი ჩემიტი: ადესაი, სანურავი, ჯინეში, თეთრი, ისტამბოლი, ხართუალი, ჭიჭიმერი (თეთრია, ხასი. წვიტი პარკები აქვა, ჩაჭხიტილი. წვიტი პარკები, სიხი პარკები), ჩიტი ყურძენი (ეს დაჰა ხასია). ურვეენ აშურანი.

— აშურა გააკეთავთ?

— სხალიც ბევრია: ნაადრევი, ხეჭეჭური, ბანგურა, შექერარმუდი, ხარმანარმუდი (კალოს სხალი), პანტა...

— ვაშლი: ჭახე ვაშლი, დემირალმა, შაჰალმა, მისქეთელმა, შექერალმა...

— ჭიანჭურიც ბევრია: ტყუბაი, დოდოფალი, ოტური, დამასხი, ტყემალი (შავიც, თეთრიც), კატიყურაი (ქლიავის ჯიშია ამფერი). შავი ქლიავი მალ მუა. შავქლიავი ნამალია, იმასა ჩირათ ამბობენ. ზამთარში იმისი ხოშაში ზრლ გემრიელია, ჰემაც ნამალია, მიდესი, ზაფრა ქესისა, ბობრეკებისა...

— საჭმელიც ჩემიტ-ჩემიტი ვიცით: შავი ლახნი შორვა ზრლ მიყურან. „ფხალი“ სიტყუაც ვიცით, ამა იმფო ლახანა ვიტყვითა. ლახანამ თავ ქნა, დუდიო, ვიცით თქმა... გავაკეთავთ, შევჭამთ. დუდერი ვიტყვით, ხეტიც ვიცით.

— თეთრ ლახნი თავ მოათრევენ... იმა ჯავეთ ჩადებენ. ჩემიტ-ჩემიტ წუანილებსა ჩაყურან, გემრიელი იყოსო, იმი გულობაი...

— ბაბომა ზრლ კაი იცოდა გურჯიჯე სიმღერები. ერთ გოგოსთვინ უთქვია:

ნაასლევის ყაფები, ისტამბოლის სარაია,
ჩუენი ერთი დანახეა, ჩემთვინ დუნუა ფარაია.
სახლის იქეთ ქათამი ჰემ მოვა, ჰემ მოფრინავს,
ჩემი დაროს სეგლები ელან გულში მიფრინავს.

— სადილი ჩუენაც არ მინდარან?!.. რაცხაები გავაჰაზირავ და ღარჭი დუშახავს კაცებსა, ყუელი დავედეთ სუფრაზე...

— დიგიძახავს, ამოი?... ეს სერენია, გურჯიჯეა. თურქე იქნება სელენდერი. მერეგი, თივას რომ დაყრიან, იმას ქვია... ესაც დირეგია...

— ჩუენში ლელვიც ბევრი ჩემიტი: ზამბარაი, ფათლიჯანი ლელვი, ლოფინჯირი ლელვი, თეთრი ლელვი, ნინკაი ლელვი...

— დღეს ქორნილი არია?! ეს ხალხი იმიოვინ მიდიან. აგერ აქუანან სახლი, ეა! ნეტი დარჩენილიყავით, დეგენახეს ჩუენებური დუგუნი...

არხვა

— საჭმელები ბევრი ვიცით: ლობიო, ბიბერი, მოჭრილი მაკაანა. გენდიმას დაენაყავთ, ბოლდა დაფექშილი, დიბეგში დაენაყავთ. კანკოს დავარტყამთ დიბეგში ბულდასა. ბულდას ტყავი გაძრება, დარჩება გენდიმა.

— სუთლი ჩაყვარავთ. ქუაბში ჩაყვარავთ, ციცხვით მუურევთ, 'წყალი დავასხამთ უნინ. ჩეთინ იხარშვის... მეიხარშვის, ძე დავასხამთ. პერისა ჩაყვარავთ ქუაბში. გენდიმადამ გენდირმადამ ვიჯებით. ზედამ დავასხამთ შექრის შერბეთი. ერთიც დალი, მარილი უნდა. მემრენ ამოლესავ... ლახანა ჩაყვარავთ ქუაბში, გულუურევთ შავი ლობიო, დავაყრიო ღერლილი, დავასხამთ ფური დალი. ლაფერით დავენაყავთ. გემრიელი გამოდის, პამან მუურტიყი კოვზი...

— გემკეთეს, კაი იყო, ამ ბედავა, ცარიელ ლაპარიკსა და დაგანახვიებდი.

— ლობიო ჩაყვარავთ ქუაბში, მოვხარშავთ კარქა. ხახვი დავაყრიო, დალი დავასხამთ, მარილიც უნდა. ამასა ზოლ ვჭამთა. ყუელა ჯერზე რომე ვჭამოთ, ვსჭამოთ, არ დაგენყინდება. შენაც ხო დაქნონდა დლესა?!

— აყიროს შორვაც ვიცით. გავთლით აყიროს. ჩაყვრით ქუაბში, დავასხამთ დალი. ლობიოს უნდა ხახვი, მანდანოზი, სარჩა, დალი.

— მყოფიან ჩუნენ იმდენი... ქინძი არ მიყურან. ქინძი ბოსტანში გაჩნდა მი, იქ არ შევლა. ქინძის სულსა ვერ ვტანულობ, ვგვებულობ...

— ხორციდამ გავაკეთავთ ეთიმომ ჩემიტ ემემგასა... მალდანოზ დავაყრიო, სარჩას ჩავაგდებთ. ამასა ყაურმას ვეტყვიო. მემრე დავანყობთ ზეიდამ ხახვი. ქუჩუბას გავაკეთავდით უნინა. ქუჩუბა გამხმარი ლობიოა. უნდა ნიორი, კაკალი. შავი ლობიო ჩაყვარავთ, ძმარ დავასხავთ, კაკალ ჩაყვარეთ. სირონი, ეროშტა ვიცით... ლაპარაკი აირია სოფლებში. არხვამი ყართოფი ვუძახით, მურღულ-ძირი. ძირი უძახიან სხუა სოფლებშიც. მოვხარაკავთ, იმიდამაც გავაკეთავთ. თუთას ბექემებ მუადულავთ, ყურძენისაც ბექემებ მუადულავთ... ამ ბექემებითა ზამთარში ჰასუთას გავაკეთავთ. ვაშლიდამაც ჩირ გავაკეთავთ. ამ ჩირითა ზამთარში ხოშავი ჩაყვარავთ. კომბოსტოსაც ვუძახავთ... ქლიავის ჩირიდან ყაღსაფას გავაკეთავთ, კაკალი მუაყარავთ, დალი მუასხავთ ზეიდამ; კიდევ ვაკეთავთ ჩირი შორვა, ვუძახავთ ჩირი შორვა... ძეს მოვენელით, სუთლის გავაკეთავთ, მანონ შევაყენავთ, ყუელი, დალი გავაკეთავთ... ჯაჯიკ გავაკეთავთ. ბოსტანი|კიტრი გავთალავთ, მანონში გუურავთ, კაკალი დავაყვარავთ, ნიორიც უნდა პატიანა. ზაფხულში ფენა კაი საჭმელია, გააგრილავს შიგანას...

— ძეს მოვენელავთ, ქუაბში ჩუმას გავაკეთავთ... ყველიდამ გამოსაღებელი ჩუმამ ცეცხლზე დადვამ. ჩუმას შედგამ მი, გამეჩქრება. შრატი დარჩება, შრატიდამ გამუა ლორი (წოვაი, ჩოქალუქი). ლორს ამბობენ ეზრუმლებიც, გამონანურ შრატ ძროხებ მიუაროთამ... ყველი მოვხარაკავთ, წყალ დავასხამთ, დალ მოუასხამთ. გაკეთდება ყველი საჭმელი, მოხრაკული ყველის...

— კუერცხიდან ჩილბურ გავაკეთავთ. ძე აადულავ, ჩიგი კუერცხი, უმუხხარშავი, ჩაატხამ, დალ მაასხამ. ჩილბური გამუა. ჩუნენა ორი ჩემიტი გავაკეთავთ. მოხარშული კუერცხი დავჭრავთ, დალ მუასხამთ, გახდება ჩილბური. ესა სხუა სოფ, ჩემიტი ჩილბურია. ზოგნი კაკალსაც მუაყარან; ზოლ გემრიელი გამუა...

— ყანა, ჭალა ვიცით, გუაქვა. სიმინდი ვეთსავთ, პური, ქერი. ჩადრი, მოლი ვეთსავთ... აყირო დავარგავთ, კიტრი დავარგავთ, ბიბერი დავეთსავთ... ნერგი მოვგლიჯავთ, დავარგავთ. ამ დრობამდე ხარით ვხნევდით. ახლა თრაქთორით ვხნავთ. ფაზარ გუნ|კვირას დევიწყევ მოხნას, ხუთშაფათ დავეთსავთ. ქესეგი გავტეხავთ თოხით, მემრე

ხარებ შევებამთ, დავთესავთ, მემრე კუალში ჩავყრიო, ლობიო მივაპნევთ, აყირო მივაპნევთ, ცოცხი მივაპნევთ... სიმიინდი ამოსულა, გავმარგლავთ. ნარჩევ გამევტანთ, გავახმობთ, ძროხებ მივართუამთ. ორპირ გავმარგლავთ. მემრე მოვრწყავთ სალმა წყლით. სალმა წყალ პარლიდამ გამეიყვან, მიცემ ყანაში, მეირწყუება... ნეხვი ვიტყვით, გავფინავთ, მოვხნავთ ილქებარში... ახლა ზილიფშია სიმიინდი, ამოღებული აქ ზილიფი, ჯერ სიმიინდში არ შესულა. ზეიდამ ამეიღებს კატარი...

— არ მაქუან, ქი რაიმე ადეთი, რა გითხრა?!., დეინახე, მეველუდ, რეები არი?!

— გეიკეთავს სიმიინდი კოტოქს, სიმიინდინა გახდეს... ჯერ არ შემქნარა, ოდოშია. ოდოში მოხარშე, საჭმელათ კაია... ხებას უძახიან ჭყლინტი... ენ ნინნა მოვეტეხთ სიმიინდი, ჩალა მოვსჭრათ... შევეკოჭავთ ჩალას. კონები შევეკოჭეთო, ვიტყვით... კოკონას დავაყუდავთ... ჩალით შევეკოჭავთ ისე... ძენნით პურ შევეკოჭავთ. ტყავ გავაძროფთ ქესტანებზე. ჩუნე პურ იმითაც შევეკოჭავთ. მემრე ანალას გავაკეთებთ, ხე დავაყუდავთ, საჭეს. მემრე ანალას მივაკრავთ. ზეინი არი ყანაში, სიმიინდი დავყრილი. აენი ჩალით შევეკრავ ანალას თავსა. ზამთარში მივეტანთ სახლში ზრუგით. თივა იტყვიან იმერხევში, აქ მოლი ვიცით. ჩადრი, მოლი მოსულაო, ვიტყვით... თრიფანიო, მანგალით მოვეჭრით... ერთი ანდალი ჩეიტანა, ერთი ანდალი მოვთიბეო, ვიტყვით... ფოცხით იციან ზოგმა... მოვტირმულავთ, ხორომ გავაკეთავთ, მერეგში დავდებთ, ზამთარში მევეტანავთ, ზროხებ ჩუყყარავთ. ნარცხიც მოვხარშავთ, ქეფეგი დავაყარავთ... თენექში მოვხარშავთ...

— პატინა ჭამონ, თხილი ჩამეიტაი!..

— მისთალა ფერიშანი გახდა, მისთალა გეიტოკვა, გახმა სხალი... სიმიინდს რომ გაარჩევენ, დარჩება ჩენჩი.

— აქაც მადულონ ჩაი!

— ახორი ვიცით. ახორსა ზღუები აქვა, დოშამა, კვანტები აქვა ზეიდამ დავყრილი, მემრე — მინა. ზღუების შუაში არი ალაზანი. ალაზანში იმქრევა ნეხვი, ტელი. იმასა ქურეგითიწინიბით გადაყვრიოთ სანეხეზე. საქონელ ჩუყყრიოთ საჭმელსა გაბაში. გაბაზე გამომშულია თოკი. თავაკაპია გამოდებული, შიშიდამ გამოკამპული თავაკაში. საქონელის სახელებია: ნაზლი, ჯეირანაი, ყარაყიზაი, სარიყიზაი, ჩიჩეგაი, ალთუნაი, ნარიყიზაი, ყირმიზაი, აინალი, კუდსანთელაი... ცხუარ ვერ ვინახავთ, თხასაც ვერ ვაშენავთ. არ გუაქ ბევრი საძუარი...

— ქალების სახელები: პური, აიში, ყედრიე, მერიემი, პევაი, ემინეი, ზეიქეი, პაჯერი, ასიე, სინარი, ფათმა, პედიე, ბეითული, ელიფი, ფათოში, მელაეთი, ლეილა, შუქრიეი, შუქრა, სედიე, ნეფიე, ვასვიე, ლუთბიე, ნებაათ, სებაეთ, მელაათ, რემზიე, აილა, აინურ, ფიქრიე, ზეინაბ, შაზიე, საბრიე, საბილე, სულთან, ხენიფე, სევიმ, სევიჩჩ, სევეჯან, არზუნ, სელმინაზ, ჩიდემ...

კაცების სახელები: ასან, მუსტაფა, ამეთ, ალი, მუიდინ, ისმაილ, რემზი, შულეიმ, ფევიზი, ისმეთ, რასიმ, ქაზიმ, მურად, მეველუდ, ომერ, რესულ, ხალილ, ბილალ, შაჰზადე, ერქან, მერჯან, ერდა, შაქირ, მექმედ, დურსუნ, ნეჯაათ, იაშარ, შუქრი, მუსა, სანჯო, ნევათ, ნაზიმ, ქაზიმ, ევზინ, ბეჩირ, იუსუფ, ქამილ, იუნუს, თუნჯულ, ჯემალ, ენვერ, ზიეთინ...

— აქევრი ადგილების სახელები: ჩოიმები, შულღეთი, ვაშლოვანი, ხიტინა მეპელე, ფაში მეპელე, კამორჯი კარი, მალიკარი, ვარდიეთი, სულუგი, მეზრე, იმხრიეთ, ქეცერაგ... სხუანი აღარ მახსოვან...

— ხარის არაბა გუაქვა. იმას აქვა ორი თექერი, მაზი, არიში (ორი ხე), სახელები ამათ არა აქვა. ბონდრულიშულელი ხარ აქვა ქედზე დადგმული. ორი თანე ხარინა შიაბა უღელში. ახლანდელ ხალხმა ზოლ არ იციან ხარის საქმე, თრაქთორი გამოვდა.

— ორ კაცმა აწვედენ-დადებდენ...

— დაჯე, ნუ ფიქრავ, ჯანი არ შეგინუხდეს!..

საუბრობდნენ მევლულ ვარდიქ და მისი ოჯახის წევრები.

ქვემო ქურა (ქომო ქურა)

— ეს ქომო ქურა არი. მისი ადგილები ბევრი არ არი, მურღულუზა მიკრული. ესენია: ყარალი კარი, ნისქვილი კარი, ღორფეთი, ონგერეთი,... ჩამოდის ხახული წყალი. აქვერობაში ვარ გაზდილი, ყუელა იერის სახელი ვიცი, ამა ახლა ვერ ვამბობ...

— აქვერი გუარებია: უზმენოლი, სოჯოლი, ქესკინოლი, მელეგოლი (ბათუმიდან ჩამოსულები არიან). მელეგოლი მუხამედია მომღერალი. ბანთები აქვა სიმღერებისა, იმა დუუყურებდე, კაი იქნება, დინაველი ბევრსა.

— ჯინში შვი ვურძენია. ხარითუალეც არი. ჩუენ მიყუარან ყურძენი. თქუენაც გიყუარან? მათაც უყუარან? ასე ვიტყვით ჩუენა. თქუენსა რაგუარ ამბობთ?

— საჭმელები? — აბა არ ვიცით!.., ლობიოს შორვა, ლახანა, ხინკილა, ხარჩო, ძიანი შორვა, აშურა, სინორი, ერიშტა,..

— ჩუენ ლახანა ვიტყვით, ფხალი მარადიდლებმა იტყვიან. შავი ლობიოს მოხარშავ, ჭახე ვაშლინა დაჭრა დილიმ-დილიმ, დააყარონა მოხარშული ლობიო, ვაშლის უკანა მებისარმოს, შექერინა დააყარო, კაკალინა დააყარო, მარაგინა გამუჟურა ჭადი ფქვილითა. კაი საჭმელი გამუჟა...

— ხინკილაც ვიცით. ვაკეთავთ ასე: ლახანა მოხარშავ, ძმარი, სიმინდი ფქვილინა გამუჟურა, კაკალინა მიაყარო. იმან აკეთავს ზრლ.

— თეთრი ლობიოც ვაკეთავთ. მოვხარშავთ ლობიოსა, გავნურავთ. ხახე მოვშუშავთ ფალში. სებზე, სალჩა, ტომატესი, ბიბერი. თველ ერთათ მოშუშავ. ლობიოს ჩაყერი, დულარი წყალ დასხამ, მაკიდონ დააჭრი...

— მალახტო აბა არ ვიცით?!.., თაზა ლობიოს მოხარშავ. ურთავ რეჰანი, კაკალი, ყორავო, პრასა, ნიორი.

ლახანას მჟავ გუაქვა. თეთრ ლახანას, თავ ლახანას დულარე წყალში ჩავდებთ, ადულავ, ამევლებთ, ბადინებში ჩაყვრით. ფულ (ნარე) ბიბერი, ნიორი, მარილი, წყალი უნდა. ცხელ ჭადთან კაი მუა ზრლ.

— ხარჩო ვაკეთავთ. გამოცხობილი ჭადი დაეზრისავთ, ადულებულ წყალში ჩაყვრით; ადულავ, დალში ხახვი მოვშუშავთ. ხახვიანიც არი, უხახვოც.

ძიფიაი გავაკეთავთ, ძიანი შორვა. ძიანი შორვა პურიდამ კეთდება. პასუთა ვიცით, ფალუზა. ფალუზო აყიროდამ კეთდება. აყიროს დასჭრი დილიმ-დილიმ, მოხარშავ, ძეს დაასხამ ზევიდან. მეიხარშვის ქი, დაასხამ ძეს. ერთთანა მეიხარშოს, ლაპანა გახდეს ძე და აყირო. მარადიდლებმა ხაბი იციან.

— პურიდამ ჰერისას ვაკეთავთ. პურ დანაყვენ საძიგველში, გარეცხავ, გუუფენავ, გენდმა ხდება, დაფუქქავ. მოხარშავ ბრინჯსავენ. შექრის შერბეთინა დაასხა. იქნება პერისა. შექერის შერბეთით იჭმება... იჯებნება ერთი კიდენ. ეს არი აშურა. მოხარშონა დანაყულ პურიდამ ერთი თასი. პატიჩა თეთრი ლობიო, უზუმყური, ლელი ხმელი, ლუხუმი-ლებლები მუხხარაკელი, შუიდი ჩეშიტინა იქნეს, შექერინა ჩაყარო, დანაყილი კაკალიცნა მიაყარო.

— სინორი და ერიშტაც ვიცით. აქველები იმის უსტა ვართ. გეყუანთ ფუხა||მოთი. გარგანი||უხლავე გუაქვა. ბაქლავისთინ სხუა ხე მაქუნან, მერდანი, ინჯე გარგანი — ხასი გარანი. უხლავე გაათხელფეს ფუხას გაყუანიხან. გაათხელავ იუხას. საჯზე გამააცხოფ. აფრი-აფრი დაახვევ, დასჭრი. თეფსში ჩაანყოფ, გააყირმიზავ, მანონ მასხამ, თერე დალ მასხამ, კაკალ მააჭრი, ფურუნში შედებ, გათბება-გამეილებ. ეს არი სილორი||სინორი.

— ერიშტეც სილორსავენ ხას-ხასინა დასჭრა, წმინდა-წმინდა. იმასაც შექერი, დალი

უნდა. ფურუნში გააყირმიზონა.

— გავახმობთ ვაშლ, დავეჭვავთ დილიმ-დილიმ, ბზეში გავახმობთ, გავაკეთავთ ხოშავს ვაშლიდამ, ქლიავიდამ. შიგანაცნა გამოიღონა ბურკა. ყაფისეფეს ვაკეთავთ. სხალ გავნურავთ, მუადულავთ, გახდება ბექმეზი. ბოსტანი მაქუან. ბოსტანში კიტრი, ლობიო ჩაგპყრიოთ, ფათლოჯან დავარგავთ. გუაქვა ბიბერი, ხახვი, მარული, ქინძი, მაკიდონი... აქ მეტი არ იჯებნება. გუაქვა ბოლოკი, ჭარხალა. ფურცელი ექნება კაი. თალგამიც ვიცით. ძირიც მაქუან. ჩუენა ძირ ვუძახის, მაჭახლელები მინახაპას უძახიან...

— ვის უკან დგები?!... აქავრი ვართ... არ გატება ჯორკო, ნუ გემინია!...

— „პატინაო“ ვამბობთ, „პატარა“ არ ვიტყვიოთ, ისე გეგვნებთ, რა არი.

— პუჩინებ რას უძახის?.., სიმინდი კაკალ მოხნულში ისტარ ისე მაყერი, ისტარ კულაში ჩაპყრი... ორთვენეც იქნება... ბაღრი ეგრებია. დუზი ცოტაია, კაპნებია ბევრი... აქვერობა ბულგარეთიდამ მოსულ თურქებსა არ დანონდენ...

— ჩუენე ქითაბი მაქუანან... შვილი ჩუენ მყავან, — ასე ვიტყვიოთ ჩუენა.

— იმ ბარზე ბევრი არიან ხალხი. არც ხალხი გეიარვენ, არც არაბები... დიდენები ხედვენ, იციან... ჩუენა ერთი სახლიდამ დევმანტევიოთ.

— ახალი ვაკეთავთ ამასაც... პანაი სკამები შეიტანა.

— აქ მიყურავ თუ?

საუბრობდნენ ქეშალ, ფათმა, მერიემ ბილირები.

ბუჯური

— ბუჯური პატიხა სოფელია. მისი ადგილებია: ხოსროლ მაპალე, ხობეკეთ, ზემბადეთ, ყელავრი, ქომოყანა, დავალი ყანა, ნაბლუანი, მერე, მიღმა ყანა, კატროანი, კაკლი ძირი, ხოჯი ყანა, კოკოლეთი, ჩამლუგი, მანილუგი, საცირული, კოტოლა, ნადიკუარი, სხალაყირო, კაკლი ძირი, ნაონჭირავი, ვანისათიბი, ტრიალი, გონდუზი, ყიბლე, კოტოლა, გონგავი...

— ლარჭებიც არ იციან? ჩუენა „ლარჭი“ ვუძახის. მაჭახელში „ბბალანა“ იტყვიან. ჩეშიტ-ჩეშითი გურჯიჯეა იმერხეშვი, ბორჩხაში, გურჯისტანში... აქ გადმოსული გურჯების ლაპარიკები ბევრი ვერ გიგვიგნია...

— გედებინე დილაზე, ქომოთკენ ჩეგბინე.

— იმის უკან ცნობილობს...

— საძიგველში სიმინდ დაფეშვაგ, პურსა დაფეშვაგ... ქატოს ავართუამთ დაფეშვილ პურსა... ფილაგ, პერისას გავაკეთავთ.

— სიმინდი? — დათესილი მაქუან... ესა მერდევანია, კიბეაც ვეტყვიოთ...

— მე არაბა მყავსა... ჩუენ არაბა მყავან, კამიონი დიდი...

— სიმინდსა გამარგლენ... ჩუენაც მალე გავმარგლავთ... ამონარჩევი მარანშინა გამეეტანო; იმითა ნარცხ ვავაკეთავთ... გამარგლა-გათოხნა ვიცით. ზოგან ორპირ იჯებიან გათოხნასა. ჩუენა ერთპირ ვიქთ. თემბლობა არი ხალხისა...

— სიმინდი კატარ გემეილეს, კოტოშს გამეილეს. ჩუენ იმასა ფუსკული ვუძახისოთ... სიმინდსა დაფეშვინით. მერცხული გარცეინდება, კორკოტანი დარჩება. სიმინდსა ქატოს ავართუამთ ხალბურით, ცხავით. საცერი ხასი ფქვილისთინ არი.

— ყანას მოვხნავთ. ხარი არ მყავან, ტრაქტორი იჯება თლათ. ბელტები ადგება დავან მინაზე. „ბელტი“ ვეძახისოთ. იმას გაბელტევენ, გადაბელტევენ თოხებით. გუაქვა ნუერა თოხი, ჩაუა თოხი, სამარგლა თოხი.

— გენჯობაში ავჯობას ვიქნევიოთ. და დათვი მოვკლევდი, და გელი... ამას ყავრანი ვუძახისოთ. თუელზე ყავრანი ვავაკეთო. შეედეგა უნდა ხეზე. დალამდა. ლარჭსა ვუთხარი:

— იმაზე გადი, გამააფაქე-მეთქი, ნაჯახი, სატეხი მააკოქე-მეთქი... ხეზე ჩამოვჯექი.

მოვახვიე ხელი ყავრანსა. მომანვა მუცელზე რაცხა. მე ხე მგონია, პირზე ვუყურავ. ვაიმე, კალთა-ავსილა შავი გუელით. ყავრანის ხეზე ყოფილა. ყაბურღაზე მანუებოდა. ტყვილი ვერ ვიტყვი... კაი ბარგ ნელზე არ მემეხვია... ყავრანი დევნახვ, ონდანსორა ის მომაგონდება. ბელყაფში დუუკიდაო, ისე ეკანწუნება ხეზე გუელი... დასრიალდა, დეიკარქა ნედა, არ მიკბინა გუელმა.

— ხეზე ივა გააკეთებენ გუელები. შიგან კუერცხები აქუნან. ზამანუნდა კალოდამ ბზე მაქონდა... განვლებული ნეესა გუელი. შიქრა კიდენ შიგნითა. — ლარჭებო, არ დაბჭიდეთ-მეთქი, — დედახე. ორ-ორ გარგნებით მივადექ. დააყუდა თავი და ლარჭებ გამეეკიდა. ივა ქონდა. შიგან სამი თანე კუერცხი იყო. იმითინ გააქერსიანდა ზოლ... გარგნებით შუაზე გავწყვიტე, მევენეი და?

— ანავლე ახრაბები, ბელქი ბათუმში ნახებენ?

— ვის უკან მიხუალ?... მის ბაბოიც იქვერია, ნაჰყევი იმას?!

— ბუჯურელი გოგო ძალი გიციხდა. იმათმა, თუ რამ ყავან ბადეშები, რამ ქონდებიან... იმათაც უყურან აქვერობა...

— რაფერ აკეთა?... უნინ ბურღვი იყო. ბურღვითა დაჭრიდენ ხეებსა. შიგანას გამოსვრიტვენ, ცულით გამაადებებენ. ყავრანის შუაგულში ორი თანე პანანუანი ხიდა. უკანა სემთიდამ დაშალი თაფლი მისია, ფუტკარისია; წინა სემთისა ჩუენია თაფლი. იმას გამოეხილავთ. ამა გამოხილვა ყოლაღ არ არ.

— პატინა თენექეს შიგან კუამლ გაეკეთავთ. კორკოტანის ჩავყრით, ცეცხლს მუუკიდავთ. იქიდამ გამოსული კუამლით ყავრანის შიგან — უენიდამ მივცემთ. ფუტკრები წინ წავლენ. იმის მემრე გამოეხილავთ. ფალაყა გამაუა...

— ამან გურჯიჯა ჩეიკითხავს, მარა შენ ვერა.

— იხლამურის ჩაი კაია. იხლამურსა ზოგი ცაცხვ ევენევით. ყავრან ცაცხვით ვაკეთავთ. ბავრიხოვრი ვიტყვი. ვიცით „ჩაღრი“, „კორღი“. „ჭალა“ არ ვიტყვი. აქვერი მოლის სახელებია: ხორტი, ჯურჭა, მოლი, ქათამანცარაი, მოლაძალეი (იარას ამონოვს), სამყურაი (ზროხებ გაასუქავს). მოვთიბავთ თიფანით. ნაპირი ჩაღრისა ჩეეტანეო, ვიტყვი. გუუფინავთ მოთიბულსა მერულით. ფოცხით მოვფოცხავთ. თოყით დავზიდავთ მარანში... ჩუენ არ ვევიბით საქმელს, დავებრდით...

— ანალას გაეკეთავთ, ავასხამთ ხეზე ჩალას. პატიტუანი კონებია დაკეთებული. სიმინდი რომე დაყრილია ბევრი, იმას ზეინი ქვია. ჩანჩი გავარჩეეთ, კოტოში გალ გაეკეთავთ, ჩამოვიკიდავთ. ჩანჩითა ნარცხი გაეკეთავთ, ისეც დუუყრით საქონელსა... მჭახე დაგრინებენ, დაგრინებენ გალსა, ქადრებზე დაკიდებენ, გახმესო...

— თემელ ამოფოსხით სახლის იერს. ყოვე გაეკეთავთ, სახლ გაეკეთავთ. აქოშკა, კარები, კარიზლოში ვიცით. ჩუენ ამასა ბალკონი ვუძახით, იმასა ბელელი ვუძახით, მუთვალეი ვუძახით. მუთვალში საქმელი ვაკეთავთ...

— მოსაფირ ოდა, დასანოლი ეერი, ძალის ოდა, ბუხრიანი ოდა აქვა სახლსა. საჩალი სახლის ნაბურავ ქუეშა არი. იქა შეშას დაყყრით, ზამთრითინ შევიწინახვთ. სახლსა ზემოდამ ქერამეთ დავხურავთ. ქერამეთ თიხიდამ ჭრინ, ამბოშინ.

— გუშინ დილაი მოკდა?... ისე აჯელაი რა დეემართა ზავალსა?

— მისი ბაბოი ჩუენა არ მახსოვან, ადრე მომკდარა, გენჯობაში.

— მერიდვანი ქოლგეში გემეიტაით, აღარ დალაქება წვიმაში, შრალათ დარჩება...

— ე პანაი გოგო გემიგდეთ და აქა! შევექცევი ბაღიშსა...

— ვიტყვი „ნენე“, „დინე“, „დედა“, „ბებია“, არ ვიტყვი.

— დრო მქონებიყო, ვეტყვოდი ბითეუსა.

— ჩუენ მქონდენ წრეველი ბევრი ხილი... სხალბიც ვფე არი...

— ვერ იცნავს თუ? რათ უნდა საიბობა. გეიგნავს თავითალაი...

— იმასა თუთა აქვა ეზოში... სხალსხელი მატუნა ეზოში, ზოლ მალ იქნება. ერთი

კიდევ ამეიბენდეთ, მოგართმევთ... ბახჩა|ვენახი არ აჯგენიავს ეს კუამლი მადენის ფაფბრიკისა, გამურა აქევრობა, ხილობაც და ინსენეიც.

საუბრობდენ ბუჯურელი გლეხები.

ბაშქორ

—ამეზლამ აქ იყავით? დემემოსაფირეთ მეაც, დაბანჩები არვინ არ ვართ...

— რათამ აქუნან? პატინა ჩუენც დიგვიტიონ?... მემრე ვილაპარიკავთ...

— ამელამ აწვია და წავა თუ არა, არ ვიცი...

— ერთი დაიი მყავან სამ ძმასა, გასათუთებულია იშტა!

— ლარჭებმა აკეთებენ საქმე... ილოცებენ და მოვლენ... იმათი ლაპარაკი არ მომწონან... კაი ქალი გვინდანან ძლათა. ზორ საქმე დარჩა ესა...

— ბაშქორს ადგილებია: ზეგარაგასქური, ბადიმოდული, ქარიამოქრი, მერე, ხეჭერეთი, სიმონდეგი, წყარო, მოტოჭური, წყაროთუალი... ბევრი არი ეს სახელები, ყუელაი არ მახსოვან... ბაბოი ბელქი ეცოდინება...

— გუშინ გვანვიეს, ჩუენც მუუქციევით... ლაპარაკით გავასნორეთ დენია...

— ბევრი რამე გითხარით, დაგასნავევით... პატინაი იქვერი დელილაპარაკავ?!

— ერთი ლექსი მომგონდა და გითხრანა:

მოი, ერთდრამი ვიმღეროთ, ლამაზი იყოს ყვიდელო,

მივალ იმ დუნისიკენ, იმითავდა ვადელო.

რა იქნება ამ დუნით, რამ არ არი ფადდელო.

სექიზ ჯენნეთის შიგან ჰაზირია ოდალო.

ბირ და ჰასი და ყისმეთ, ეს ლამაზი ნადელო...

თეელლი იარენ ემები მოყვარნევით ორდაილო...

— დინწყეს ლაპარიკი, ვერ ვიგნავ... ჩუენ დიდუანებმა იცოდენ ყუელამფერი. ბევრი სოფელში ნავალი ვარ, ვიცი ადგილები. ქურა ორია — ქომო ქურა, ზომო ქურა. ქურას ადგილებ ჩაგანერია: ყუზიხანა, ახო, ნაფლატი, უზუნყარუხი, დაბოკარი, სასუენი, წყაროთი, იონჯა, თხაბუზუნაი, ჯამე კარი, თუქნი კარი, კუჭამინეთი, ჯანქანეთი, კოტული, ჭორტავლი...

— გველის ადგილებია: ნუერსიქითი, გრლი, ბახტიეთი, ქუაკამარა, ჭერი, ზემდიდი, ეძებუნა, ბილონცარა, საკირე, იბადავენახი, კვირიკეთი, ბუდელეთი, მარილევი, ნადარბაზეფ, ჭამისხევი, გუალყანა, დიდბადირი, კოკოლეთი, ელმადიბი, ქერიეთი, ქომოგველი, გუგუნავი, წყაროთყარე, ქეისთავი, დიდვენახი, ამბარდუზი, მაჩაქვეთი, ჭელი, გუბი, ქელიეთი, მუდელეთი, წასანაქირავი, წასაქათმევი, სატურიეთი... ბელქიდა კიდევ არი და გამომჩა, არ მომგონდა...

— ქამელეთის ადგილებია: ხანიკარი, სურმელავი, მერე...

— ბუდეეთისა: მერე, ჭანჭახი, უსქელეფეთი, ქესულეფაია, ყოვანლუქ...

— ერეგუნას მაჰალაა ჭებუნა. კორდეთისა ბევრი არ მახსოვან — ტიბეთი, ქედი... აქა ჩემი ახრბებები ზიან, ერთდღე ნიგიყუანო და მოგარუნო იქევრობა!..

— დურჩას ადგილებია: ხაჭიკეთი, თეხჩიეთი, ნაფეტვარი, ჭანდრები ძირი, მოჭვენა, ხაშრუანი, გზადიდი, სუქულეთი, გარევენახი, კალოგვეთი, დანალი ყური, ჯამე კარი, ბარცხუნა, უსტამაჰალე.

— ოზმალისა — თხოზუნა, ბაზიავრი, ბაგახუნა...

ტრაპენი

— ჩარში მაქუან სახლები, დარჩელები მყავან, ზიანან და ნახევარ მადღევენ... იმი ბარზე ზიან. ჩემი შვილი იჯებნება სერიმით ბაშკანობა.

— ორი სახლი მაქუანან ბორჩხას... ჩემი დიდი ღარჭი იქ ზისა დუქანში, ალიშვერიშ იჯება... შარშან წემიყუანეს სარფ... დარჩი პატინა ხან და გასეირავთ ართვინ ხარები ჭიდაობა... თქუენ უკან არ მოვა?... უკან ორთვენ არი, ერთათ.

— ზამანი დრამია ორი ჰაფთა, კიდენ მოდით, კიდენ... სოფელი გაქვა?...

— დვენახევი თქუენი სოფლები, საჯებ დაბურული ლამაზებ...

— ვინ ხარ?... ვინ სარა?! — ფუტკარაძე?!

— ტრაპენში ოცი ხანე ფუტკარაძეა, არტაშენშიც არიან, ჩხალაშიც, მამანათ ქორეშიც. რიზეში მილიეთ მუდურუ არი ჩემი ბიჭი ალი-იშარ ბადრამოლლუ-ფუტკარაძე. ცოტა ლაპარაკობს ქართულსა. იქინჯი ვაალია... მუხაბერე ქენეით... ღმერთმა თუ შემყარეს ძუელ ხისიმებას, კაი იქნება... შინდანან ბათუმ ჩამოსლა. ტრაპენში თლათ ჩუენი ხალხი ვართ, ასი ხანე ვიქნებით. მარა ყუელაი ერთი ქოქიდამ არ ვართ ბადრამოლლები — ფუტკარაძეები. ბადრამოლლები ბოლქვაძიებიც არიან. ამა ისინი ჩუენი სულაღე არ არიან. დამფალშიც არი ბოლქვაძიები, სინოპშიც. იზმირში ბეგრამა ყუზაში არიან ფუტკარაძიები... ახლი მოკდა ჩუენი ერთი დიდი ეშიაი ტრაპენში, იმან იცოდა ყუელამფერი...

— მეგვა ბევრია ჩუენში. სხალი: სხალთაფლაი, ხეჭეჭურაი, ბანგაი, ბელლოვანაი, ბოსტოლანაი, ყვითელაი... ლეღვი-ფათლიჯანაი, ისტამბოლაი, ორსმა (ორჯერ მოდის). ბალი: თეთრი ბალი, შავი ბალი, მალმოსული ბალი, ვიშა ბალი, ბიმბალი... ყურძენი: ისტამბოლაი, ჯინეში, თეთრი ყურძენი, ადესა, ხოფათური, ცხენიძუ... ბევრია დოდოფალაი ქლიავი, ტყუბაი ჭანჭური... ვაშლი — ბეჟანა, დემირელაი, ბუჯურელაი, ქვაეშლი, შექერა ვაშლი, გოლდენი ვაშლი... მეგვა ზოლ ბევრია ჩუენ სოფლებში. გაჩეჩილია ძირში...

— ჩემი ბიჭი დიდი ნაკითხია. ამ სოე საქმეების დერდი ქონდა სულ... ამის უკან დელაპარაკნა, ზოლ კაი იქნებოდა...

საუბრობდა მეჰმედ ბაირამოლლუ (ფუტკარაძე), 67 წლის.

ბორჩხა

— გზაში შემეყარნენ, ავადევლი იყო.

— რავალი ხარა? პა ზიხარ? ბათუმში?... ახალმოზდე ღარჭები დათლიდეს ამასა... ამბავები რომ მიცემდა რადიოში, მეტყოდა გამაგნებითო... ისე იტყვიან ძუელებმა, გენჯებმა აღარ ნადინობენ გურჯიჯასა...

— ერთი გონჯი პუქუემეით ამერიკა მყავან... ნორე ხარ, ნორეო მეტყოდენ...

— მე მცემდა ამანა...

— ქლასკურის გურჯიჯე ადრია, დევესქელისა ადრია, ხებისა ადრია, მაჭახელისა ადრია, მარადიდისაც ადრია...

— იმან კაი იქნიდა ლაპარაკი, მარა მოკდა...

— დოდოფალი რომ ატირავთ, ის სიმღერა რატომ არ იძახით?

— არ მიცნავს მოედინაი,... ბათუმი მევიარ, გადმულ...

— პანაი გენურე იქით!... ჩუენც შინდანან, დიშისმინე!

— თითო თანე ნამეველებ, ბევრი მოცრეველი მქონდა... მოქცემდი ისინი, კაი იქნებოდა... მუსტაფაი რა არ ყიდაეს ნეტი, ხირდავათია...

— ყუელამ მისებური საქმე იქს...

— აქვა სხუა სოფელი?!

— დევსქელებმა იციან „ვიპარაკოთო“... დიგითახს შენა და ჩაჰყე... აქაა კაცმა ბორჩხას, მარა ისე იძახს, აქვერი არ ვარო...

— შენა შენთავ გული გუუკეთე...

— მოედინაი დამჩალა დოხუზ 'ი ბათუმში... უნახია ბაბანეს დაი...

— სულალე დრამი მაქუანან, მარა დერი ბევრი მაქუანან.

— მალ მოსულიყავ, ზოლ კაი იყო. ძუელები კდებიან, ახალმოზდე ჩებიან... უნინდელოლმა ასე ყოფილა.

საუბრობდა აჰმედ შეიჰოლი, 60 წლის.

ქლასკური

— ბორჩხის გურჯი სოფლებია: მარადიდი, მაჭახელი, ხება, ქლასკური, კატაფხია, ბელლევი, მურკივეთი, ზედუბანი, დევსკელი, ბაგინი, არჰავეთი, ავანა, დამფალი, თხილძორი, ორჯი, ებრკია, ახალდაბა, ადაგული, ოფუჯა, ნიგია, საბავრი, კინცხურეთი, ჭინკური... მურკივეთ მასკან მოიდეს ჭანები...

— მე ქლასკურიდან ვარ; ქლასკურ ვუძახთ ჩემ სოფელსა და ბორჩხის ქაზში შედის... ძალი მომყავს, დუგუნობა გუაქ... კაი ბძანება, შენი მოსლა!... ჩუენი დინის, ქოქის ინსანი საყურელია.

— დუგუნ ვანვეთ, ყომშებშიმეზობლებ ვუძახთ. დუგუნზე ვიცით ჩემიტ-ჩემიტი საჭმელები: ლობიო, ფხალი, ლერლილი, ჭადი, ძეს შორვა, დოლურთიშმანონი... სარმას გავახვეთ ფხალში, ბიბრის დოლმაში... მაკაინა ვაკეთავთ, ლირლილიანი ფხალი ვაკეთავთ... ბევრ სოფ ვიცით, ახლა ვეღარ მომიგონია, რომე გაგაგნებო...

— შენ ვისი გოგო ხარა?

— ნისქვილი მაქუან ლელეზე, დიდი დოლაბი...

— ქლასკურის მაჰალები გინდანან? გეტყვი: ქომობანი, ზომობანი, კვესავრი, ნიქვეერი, თეთრიეთი, ნინწკალაშვილები...

— მარადიდი სამზლუარზე ვზივარ. იქვეერი ადგილებიც ვიცი: კაკიეთი, ჯავნარეთი, ჯელეიეთი, პანანვეთი, ოლავე ვაკე, დოლაბეთი, ნასელავი, ნაშურავი, სათუთუნე, ხინწკანი ვაკე, დალვავე, შამენ, ბალაბანა, ბერზნევი...

— დედაჩემი ოთხმოზდაათი წლისა იქნება, ზოლ დაშლია.

— აქასავთ მან იძახის თურქჩა... მიერეთენები ოთხი წელიწადია ისტამბოლ არიან... ლაპარაკი კარგა არ ვიცი... ჯანაზას მეც დავბან...

— ამან ბევრ ილაპარაკავს, დოსხა ლაპარაკ ვერ ვარიგავ...

— ახალი დოდოფალი მყავსა, დუგუნზე განვეთ, მობძანი, ვიფერხულოთ...

საუბრობდა ფათმა ბირამოლლუ (ფუტკარიძე), 45 წლის.

მარადიდი

— მურლულში სკოლაში მასწავლებელი ვარ, ორეთმენი. ოცდაათი ბავში მყავს ახლა. ბავშვები თველი ქართულებისა არ არიან, ჭანები არიან გარეელი. თურქულია ვასწავლი. გურჯულა სწავლა არ არი თურქიეში. ინგლიჯა, აღმანჯა, ფრანსჯა, არაბჯა არი და გურჯიჯე სწავლა არ არი. ესა ჰუქუმათის საქმეა...

— გამკითხე რაცხა, რომ გითხრა... ნიგნები მინდა, გურჯის თაარილები მინდა, გურჯის მასალები მინდა, ლექსიონიც მინდა. კითხვა ნიგნისა ვიცი ქართულად, ნანერი ვკითხულობ, ხელით ნანერი ვერ ვარიჩევი... სკოლაში მასწავლებლობა ვიჯები. თაადილში მარადიდ მივდივარ. მარადიდში ძმები, ნათესაგები მყავს. ნენი (დედა) ვიტყვი. ანა თურქეა, არ ვიტყვი. ნენი ვიტყვი, დიდი ნენი, ბაბოიშამაც ვიტყვი, ძმა ვიტყვი, და ვიტყვი, ემაი ვიტყვი, ბიძაიც ვიტყვი, ბიბაიც ვიტყვი. უმფროსი დო,

ვიტყვი, ბაჯი თურქულაია. უმფროს დასა სახელსა არ კვადრობ, აბლაი დუშაბებ, უმფროს ძმასა ძიი დუშაბებ...

— რა დაგაბარო მემლექეთში, გურჯისტანში? ხისმები მყავს ბათუმში. თუ მანვეყენ, ჩამოვალ. თუ არ მანვეყენ, ზათინ თურისტად ჩამოვალ. ხისიმებსა ვნახავ, გეკვიტხავ... ადრესები მაქუა.

— იუსუფელი თუ ვიცი? — მიცვნი. იუსუფელში გურჯი სოფელია ოთხი-ხუთი: ქვაბაგი არის, ბარხიბარი არის. მიერე სოფლების სახელები დამავინწყდა. ძუელათ იქ ვიმუშავე, გზა ვაკეთე სოფლებისა, დოზერზე ვისაქმე. მამეინ მიცვნი იუსუფელი... ქვაბაგი დიდი სოფელია. ოთხასი პანე იქნება. ზოლ დიდი სოფელია. ზეგანი აქუა, იაილა აქუა ისე ლამაზები... მიერები ნეიტი სოფლებია.

— სელამი თქმა არ უნდა იმასა, ჩეხუალ, ეტყვი თველი. ნიგნები არ დაგვინწყდეს! ლექსიკონი არ დაგვინწყდეს, გურჯი თაარილის ქითაბები არ დაგვინწყდეს. დედაენა მაქუა და ცოტას ვასწავლი ლარჭებსა..

— დაგასწავლივ მისამართსა, გამამიგზავნე.

საუბრობდა სელიმ ოზქანი (გორგოშაძე), 34 წლის, უმაღლესი განათლებით.

გურბინი

— ფაფრიკის დუმანმა გატუსა აქევრობა... მურღული ლელე რაფერი რენქლია, ხედავ? ეს ტალახიანი ლელე ჭოროხ შეყვრება ბორჩხაში და ამღრევს ჭოროხსა, თქუნთან მააქ მადენის ტალახი. ამფერობასა რატომ ვინმე არ უყურავს, ვერ გიმიგნია. რადიაციონი ნყალი მუა შვე ზღუაშია, თქუნა არ ყუროფთ ამასა?!

— მაყული ეკლემში იქნება. ბევრი მაყულია აქევრობაში. ამა ლელი პირეფში შავი ფუტით არი რენგშეკლიო, მადენის ტალახიანი ფუტითა... მაყვლიდამა რეჩელი ავადდულავთ, ზამთარში ზოლ კაი იქნება ჩაიზე. სხუა მეივების რეჩელიც ვიჯებთ.

— რაცხა გეგვიკითხე, თქუნ ბარზე მუელით...

— მე წერილი გამომიგზავნის, მომპირდა ნათესავმა... ახლა შევბულობა არ მაქუნან... შევბულობა მექნება მი, ნამუალ გურჯისტანში.

— გურჯიჯა ნიგნები მაქუნან... კითხეააც ვაფერავ, წერვა იმფო მიჭირდება...

— ჩუენში ხილი ბევრია: პანტაი, ბეგარმუდი, სხალოქრო, სხალსელაი, სხალთაფლაი, ... ვაშლი: ტუნა ვაშლი, ბოტიაი, დემირალმა. სიმინდის ჩეშიტები: არმამელია, ფარეხელია, ბურსულა სიმინდი. ლობიოს ჩეშიტები: დაბლაჯაი, ფათხი ლობიო, ალბაშა ლობიო, პალუშა ლობიო... პალუშა ლობიო დიდრუანია, დიდზე გეიზდება. დუშობენ ფათხსა, ევხობება იმასა... ფათათეს ჩუენში „ძირი“ ქვა. ჭანები „ყართოლი“ იციყიან... ზოგ ვერებზე თუთუნსაც იჯებთან. ზეითუნიც არი, ჩაიც, თხილიც, კაკალიც...

— ჩემ ნენემ ესკი საჭმელები იცის: დარეგვილი ლახანა, კაკალმოყრილი ლობიო. ჭადი დავაკრავთ კეცში. ახლა სობებში ვიქთ.

— სიმღერა და ფერხული ვიცი, ჯილველო, ნანაიდა. ვიტყვი პატინას:

გალმა სერში თეთრი ქვაო, ჯილველო, ნანაიდა,
ხელი დაკვე, არ ამყუაო, ჯილველო, ნანაიდა,
გოგოვ, შენმა სიყუარულმა, ჯილველო, ნანაიდა,
საცხა წაველ, თან გამყუაო, ჯილველო, ნანაიდა...
გადავდენ თიკნებო, ჯილველო, ნანაიდა,
გოგოვ, რომ არ წამომყუეო, ჯილველო, ნანაიდა,
ვიტირავ და ვიქნებო, ჯილველო, ნანაიდა.
ნაიდა ნანი, ნინაი დაო, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა...

— ჩუენი ღერი ჰუდუდიდამ შორ არ არი: ხოფა, ბორჩხა, მურლული, ზომოთ ჩუენი გურბინი. თეელი ქართული არიან. ბელედიე ბაშკანებიც ქართული არიან, მურლულში — ნურეთითინ დურმუშოლლუ, ბორჩხაში ბელედიე ბაშკანი თურან შაჰინია. ხოფადამ ოზდათოთშემეტი კილომეტრე იქნება.

— ათხლ ერაღე ჩემი ტაიაია, თემელ ალფონათ — ძმა...

— გოლჯუქ ძმები ყავსა, ალაბეი და პატინა-ზაფერი, ალიფუათი, მერიემაი — გელინი... მე იმას ვერ გავარიგავ კარგათ...

— ნენეი მყავს. ნენესა დედას ვეტყვით, ექსერი ნენეს ამბობენ. დინე|დიდნენეი ვიტყვით. ემიჯასა ბაბოს ძმა ვებნევი. ნენესი ძმა ტაიაია. ხალა ვიცით, ბიბი ვიცით. ბაბოს ბაბოს დიდბაბოი ქვია, ნენეს ბაბოსაც აფი ქვია. ნათესავი არ ვიტყვით, აქრაბა ვიტყვით.

— ბოსტანში გუაქ კიტრი, ხახვი, ქინძი, მაკიდონი, დომათესი, ფათლიჯანი...

— ბურსელა სიმინდი — კანხულაი რომე ინვის, გასკდება...

— მარადიდლები ფათათესა „მინხაპი“ ეტყვიან...

— ბორჩხის სოფლები ბევრია: კატაფხია, საბავრი, ჭინკური, ხება, ზედუბანი, შუაუბანი, კინცხურეთი, ქლასკური, ცოცხოზა, ნადფენავი, ჩხანენარა (დერგები ჩაფლული ვნახეთ, ჩხაველა ყურძენი ყოფილა), ღორითავა...

— სხუა ეერების სახელები გითხრა: ნაზნარი ხეე, ნაფეტუარი, საქორიქედი, ჭამასაკლავი, ეკლესია (ქილისა), ლოჯიეთი, სანუეთია, ყორნალი, დობირო, იოსებეთი, ჩირდილა, ბლვანა, ვაკე, ციცნარა.

— აყიროსა იმერხევეში მოშოშდა ქვია...

— მურლულისა: გეველი, ბუჯური, ოზმალი, დურჩა, ისკები, აგარა, ბაგა, ძანცული, გურბინი, ქურა, ბაშქრე, ქოროსეთი, კაპარჭეთი, ხობერკეთი, ჯვანი, არხვა, ომანა, კარტლა, თხილაზო... ბათუმის შარაბიძეებ სოფელში ახრაბები მყავან, ოსმან და ქაზიმ ზოიძები.

— იმერხევის აგარაში იიღმაზები არიან, მახარაძეები, იმათა ვიცნოფ...

საუბრობდა მურათ ათასერთი, ფიზიკის მასწავლებელი. სოფელ გურბინიდან გადასახლებულია ქალაქ ბურსაში.

ზედუბანი

— დეეცადეთ, დეეცადეთ, მოკრიფეთ ჩაი!... ჩაის მოკრიფავდა თუ?

— რომელი სოფლიდამ ხარ? სინჭარიდამ? რომელ თურფზეა ეგ სოფელი?

— ლუთბიე აბლას დავანახიებ ამ რესმებსა.

— ეს ნისქელია. ამა ხუმირი, მაგასა სარაკუნაი უძახიან... ღელიებში ყუელას მისი ნისქელი აქ, ამა ამაზე შენც მოხუალ და დაეჭუავ.

— სოფელს ზედუბანი ერქმევა, სოფელი ზედუბანია ესა. ახლა მის ბაბოს სახლშინა მივდეთ... ესა ფუტკრისთინ არი ექსერი... სკა შედგენ იქა... სკასა შედგამ, გასულერდება... მიყუარან სკაზე ხიზმეთი...

— მურად აბეს ბაბაი ხარ?

— თამამ! მუსტაფაი ვარ, ათასერთი გუარი!

— ძუელი გუარი არ მახსოვან... ჩუენ ძუელებსა სერთოლი ეტყვიან... დაჰა წინათ რეჯებოლი ყოფილა, დაჰა ესკი სოღადი არ მახსოვან. ჩუენ იქიდამ, კინცხურეთი სოფლიდამ გადმოცუალეთ. გაგონილი მაქ რეჯებოლი დიე! ბათუმში კიდეც ცოცხლობენ რეჯებოლები. ძუელი სახლი ჩემია.

— ენ წინ, კინცხურეთიდამ გადმოცლამდი, ვინ იყო ამ სახლში?

— კოტხოლოლი, მემრე მუფთიშვილისა იყო, მემრე ისენი დაჯდენ. მემრე ჩუენ ვიყიდევით, ჩუენ დაეჯექით სერთოლლები.

— ზაათი ვერ გიცნეფს კაცი?!

— ამას ჩაქატურა ებნევიან.. შიგან ჩაყრილია ქვა, ტალახი. ჩხირებით გაკეთებულია, დაქსელილია... იმ სოღ არაა. ამა დაქსელილი ეტყვიან...

— ესა მანგალია... ამით ჩალა, მოლი ტრინან. ჩუენ თივა არ ვეტყვით.

— ჩუენ იმის ერთათ ბათუმ მივალთ.

— მეც ნომიყუაით, მეც!

— შენაც მეგინდა თუ ნასლა?

— ვაიმე, არ მინდა იქნება? ნენეი ჰიდავრი მყავს მე? ბათუმი დანახვა მეც მემინდა, მენატრებიან ახრახები. ერთ დევნახდე ნენეს თორნუსა!...

— ნინინი გზები არ იყო ჩაკოჭელი. დაჰა ყოლად იყო მაშინ ბათუმ ჩასლა... ეიგერ სირთებზე ასლამდინ ახლაც ჩანს ბათუმ მიმავალი გზა...

— ეგენი ძმის შვილის ლარჭები არიან, ძალიან მიყუარან და არ მცილდებიან.

— აქევრობა არდანუჯამდი გურჯია... აქეთ ხინწანა არი, იერი...

— შენ მაშინ პაშტა ხანისა ხარ?

— სამოზდაჩვიდმეტის ვიქნები.

— გენჯი ხარ ჯეერ, სიმღერას იტყვი?

— აბა, არა?! ვისამაგ, ვიფურქულავ, შამოგტიალდები, პა!... სიმღერას ვიტყვი:

**ყოიხსაა, ამ ბათუმში წვიმა მოდის, ქუთაისში დარიაო,
ახლგაზდას გაკუჭება, ბარიშნების ბრალიაო, ვოსა, ღელაა, ეორერაა.
იხვსა, ბატსა და ქათამსა, კი გაკკარი კიბილი, ერთიც უკან შეეიხვდე,
მომღეკს ბატონიშვილი, თოფიც მაგრათ მოგვიშუსუნა,
ზედაც დავასხი ტვინი, ვოიორერა, ვოი ღელა და ვარაალაა...**

— დამვიწყებოდა, ბევრი ვიცოდი გენჯობაში...

— ბათუმ გადასლა სალად იყო, გეიკოჭა იქავრობა, ინონის დროზე გეიკოჭა... ჩუენა იმ დროსა შეეხდით. ჩუენ ნეველით დობტორთან ბათუმ. ბიბინაშვილი დობტორი იყო, იმასთან მოველით, ნერეთელი დობტორი იყო, იმასთან მიველით. მოველით, მოვტიალდით ოტელში. ოტელჯიმ გვითხრა, რომე ღამე მოვდენ აგენტები, კაცოო, დეეჭირენა თქუენი თაფი. გადაპარებული ვიყავით და იმითინ. თათაროლლი ალიბეგი დეიჭირენ და იქ მოკდა ჩაკაში შიან. აღარ ვამუშუვეს... ჩუენ რა სოღ გადავჩრით იცი?! ოტელჯი შეყიდული იყო, ბაბოი ცნობილობდა. ბაბოი მენავე იყო. აქედან ნეილებდა, ყიდევდა რაცხიებსა. ოტელჯიმ გვითხრა, აქედან გეიქეციითო. მოვდენ აგენტებმა, დეეჭირენა. ოტელჯიმ უთხრა აგენტებ, აქში, ოტელში, ნუ დეიჭირავთ, მემრენ, გარეთ, აქედან რომ გველენ, მემრენ დეიჭირეთო. მემრე გამაპარეს ჩუენ და გადავჩრით ღეზახსა. ოტელჯიმ, კაი კაცი იყო, გვითხრა, მოცოცხეთ აქედამო, დიგიჭირონნაო, აქედან გეიქეციითო. ჩუენაც დასტურ გამევექეციით.

— გაღმა ერთი სოფელი ჩანს. რა ლამაზია, ჭო! კირნათი არაა, კირნათი ზეითაა.

— მე ბერი ვარ აღარ მემენრობა ბათუმის მოვლა, ამა ჩემ თორუნსა მეენრობოდეს, იმასაც რაზი ვიქნები. ლამაზი შეპირი იქნება ახლა ბათუმი!

— ბითვე ბათუმლლებსა ჩემიღამ ბევრი სელამი უთხარ, ღმერთმა კარგობით გამყოფნონ, ღმერთმა ჩუენი ჰუქუშეთები ერთმანეთში კარგა ამყოფნონ, რომ სარფის კარი კიდვენ აღარ გეიკოჭოს. ბელქი გადასლა-გადმოსლა კიდვენ გაყოლავედეს.

საუბრობდენენ მუსტაფა სერთოლლი და ისმაილ ქარა (შავიშვილი).

ხება

— იმასა ეს ქითაბი აქუა?

— ჩემი ლარტები ჯერა პატრიტუანი არიანა, ამა ეფეი მერაყლი, დინავლიან ინშალაჲ გურჯიჯა დაზი და მექთუბები გამოგიგზავნიან... მეყოფიან ჩუენ იმდენი დანავლა, დაჲა კაი იქნება, იმაზე ბევრი ჩუენაც არ მინდარან ზათი.

თქუენა თქუენათალი სახლი, კარი, ჩადრი, ყანა გაქუანან? ჰუქუმათ არ მიაქუან? ჩუენა აქნობამდი დანლიში ვიცოდით, ისე მგონია.

— ჩუენა სოფლიერში საქონელი ბევრი მყავან — თხა, ცხუარი, ხარი, ძროხა. თელიპირში იმა გაცვიდათ და ფარა ვაქნევიათ. იმ ფართა ვიყიდავთ ოჯახისთინ რაცხიებსა, ყაბ-ყაჯალსა, ჩასაცუამსა, დასახურავსა, შერულ დემგებსა, ფასფასსა, პალესა, ოდიებში სექვები მაქუანანია, იმაზე გადასაბურველათა, ძირთ დასაგებლათა.

— ჩუენ პერანგი ვეტყვით, ესენი — ფისტანი... მარადილეებმა იტყვიან აირი სიტყუები. ბორჩხელებმა „აყირო“ ეტყვიან, ჩუენ „ხაბი“ ვეტყვით. ამნებმა „ხობო“ იციან, ჩუენ „ფუჭინა“ ვიცით. ჩემიტ-ჩემიტი გურჯიჯა არი აქეერობებში.

ხოფას დიდი ქილისე ყოფილა. ლაზისტანი თურქებსა რომ უულიან, ნელ-ნელა დანყობილა ქრისტიანის ქირდათ ალება. ლაზებ მუსლიმანობა მუულიან. დიდი ქილისეს ფაფაზი გორგომიძე ყოფილა, ხოჯა გახდილა. ხოფის ჯამეში ჯერ ხოჯობა უჯებნებია, მემრე იმამი გახდილა. მისი თორუნი ახლა იმამოლეები არიანა. ერთი ლექსი მომგონდა და გითხრავ, ლექსები ჩუენაც მიყუარან, ამა დამეინყდა:

**გედვიარე ბოსტანში, სირა-სირა მეიკები,
არ დეივიწყო, ლამაზო, განავალი დღეები.
გაღმა თეთრი ქათამი, გამოღმა მოკაკანავს
ჩემი დარი მომგონდა, ფერზე ამაკანკალავს.**

— იმან აკეთავს ზოოლ სახლები. ჩუენ სამი თუე მეყოფიან და გათავდება სახლის საქმე. მემრე შიგანია იქნება გამოსანყობელი. ზამთრობადმი მუასნრონ ბელქი...

— რიზელებმა ასე იჯებინან... მეც მომგონდა ერთ-ორი თანე ლექსი და გითხრავ:

**სახლის უკან ბიბრები, მოყრილან დედაბრები,
დედაბრებო, თქუენ წადით, გამოგზავნეთ გოგებო.
გაღმა სურში ქათამები გამოღმა უკაკანავს,
შენ რომ მომაგონდები, გულმა ემიკანალავს.
ჭოროზ ნაუოტი მოაქს, ფიცრის ჩამონათალი,
ჩიტო, სელამი მითხარ, გულსო შემონათუალი.
ჭიშკარი გავაკეთე, დირედი ექანება,
ერთი ლამაზ ვეკბინე, კიბილი მექანება.
კაკლის ფურცელი ტანების შუაში.
ლამაზი უყუარან ბალების შუაში.
ერთი, ორი, ლამაზები მოყრილან
არ არის ჩემი ლამაზი იმების შუაში.**

— ბევრი არ მომგონდა. მე დემემოსაფირე და ჩემი ქალ-ბაღვი, ანაი-ბაბოი, მე ვიმღერავთ, ვიფერხულავთ და გასეირავთ. ჯილველო, ვიმღერავთ. ჩუენ ოჯალსა ჯუმბუშობა ძალიან მიყუარან, იმდენი ვიცით, რომ მეყოფიან, თამამია...

— ჩუენ მინდანან ბათუმ ჩამოსლა და როის მუაფერავთ, არ ვიციან.

— ვის უკან დგები, სად ხარა ახლა? სად იძინავ?

— ლოქანთაში მეჭამეს, დაჰა კაი იყო, მე ქაიჯულოფ.
— ამან გურჯიჯა კარგა ჩეიოთხავს ქითაბი, გურჯი ქითაბი.
— ჩუნა ბათუმ რომე გადმუალთ, ერთი ჰაფთაც მეყოფიან, ბევრი ზამანი არ მექნებია.

— ჩუნ ბევრი საქონელი მყავან, ზაფხულ-ზაფხულ იაიალაჯობა ვიჯებით. ჩემი ნენი იაიალაში მივა, აღართი გააკეთავს. წინწინ ფებით იყო სიარული, ახლა არაბებიც იარება, გაყოლავებულია ასლა-ჩამოსლა.

— ახლა ვირქარგი და ყურუსზე არ დიმიხედო, დაქტიონა... შუიდობით იყავ, ღმერთის საესით შუიდობით მიხუალ ოღლუმალში. კაი იყო ვიყონუშეეთი.

საუბრობდნენ იაქუფ აქგული და ერდოლანი აიღინა.

ქართლა

— ესკი სახელი ჩემი სოფლისა არი ქართლა, იენი თუთუნჯილერ ქრეფ... ესა ჩემი მოსაფორია ამეზლამ, კვიტალიძე ზედვაკედამ, ევფრათიდამ, მაჭხილი... ჰუდუდი კარი რომე გეელო, ჩუნეთინაც კაია და თუქუნეთინაც, გადასლა-გადმოსლა დაჰა ყოლა გახდა. ჰამა პატინაიც გონჯა ესა. ამის მაჰანას გაეხსნი ახლა. ჰუდუდი კარი რომე ყუელასთვინ გეიხსნა, ეს არ არი კაი, გონჯა. ახორის კარი რომე გაალო და თლათ საქონელმა გარეთ გამოვდოს ერთათ, იქნება?! იმსოია ჰუდუდის კარის გაღებაც. ყუელასთვინ არნა გაალოს ჰუქუმათმა ჰუდუდის კარი, ყუელაი არნა გამუშუვას...თქუნებურ ოროსპებმა დაიძლნეს თურქიე, თურქები თავ გეეცინებთან და ფენა არ ვკადრულობთ, ქუდი ჩამოგვანეიეს...

— ამანა გურჯიჯა ბევრი არ იცის, ვერ აგნავს ყუელამფერსა, შეგინებას გაარიგავს მარტო... დიდი ტამაზლულია, რატომ არნა იცოდეს გურჯმა მისი ანადილი?! ჩომა არი მაქფერი ინსანი.

— რატონ ასე გაზიარებული ხართ, რატონ არ ჩამოდიხართ?!

— ქართლას იერების სახელებ მეც გეტყვი: კილდიჩი, გოგნარი, სიდაკე... ზეისკე ნახულა, ნაჰყუები — სამგლიეთი, თავკალო, საყვარიეთი. ზომო სოფლიდამ — თირმლები, დოლაბიძეები, ვასაჯე, გუგუცური, ჯუანჯე. ესენი ქართლას მაჰალეებია. არი ქომო სოფელი, ზომო სოფელი, ზეგანი, ბოსლოვანი, ცხადარი, ცხილვანი, გიორგის ნმინდა, ბარი, ნამოხვარი, გორი ყანა, ჭა, ბარდნალი, ბლიძიჩი, ნაფოზარი, კილდიანი, ჭელეთა, სატურე, ვაკე ვენახი, ჭედლაერი, ჭიტავრი, საცერავი, კუარმიკალო, ნასელვარი, თოჯინეთი, ნასაყი, ბოსტნები თავი, მინდორი, ნყარო, ქოცანახეთი, გორი ყანა, ყრუ ყანა, კოძიჩი, ცხლოვანი, სამალაეი, ჭენჭი კალო, ლეეთა, ნანალიევი, საბადური.

— თუელი სოიადები, სულალები არი: დოლაბერიძე, დოლაბიძე, ტურაშვილი, ჯუანჯეშვილი, ვასაძე, გუგუცური...

— პატინა ქალი არ ხარ შენა, გეტყვება ლაპარიკზე, ჩეჰრეზე...ახლა შორები, შორი იერებიდა გითხრა, თუ მომგონდა... სხუა რა მაქუა იერი, ჰა?! ბაჰკა იერები არი, ჰამა აღარ მომგონდა...

— ეიზე მინდანან, გიმიკეთავ? გამომიგზავნი?... წმინდა მარიფეთი ქცოდნია, ფენა ქალი ყოფილხარ, აფერუმ! შენ წენეს უუყუაოს ღმერთმა ხელები, ამფერი ინსანოლი ინსანი რომე გაგზარდა.

— ბაკმა იერებიც მომგონდა: დიდყანა, ჩაღლული, კატრიძიჩი, კატრისერი, ახოები, გოლახორა, ტრიალი (აქა შეიდი ნევსო, იტყვიან და ზიარეთია).

— ვინ არ მიყუარან იცი? — ქიბარი ინსნები! გრდა რომე არვის არ იკადრებენ, არვის ცხვირზე არ დეიდებენ, ისენი არ მიყუარან. ინსანმა ყუელაინა შაფასო კარგათ, ყუელაი ღმერთის გაჩენილი ყულია, შენ რაფერ არნა იკადრო?!

— ამ დღერეში შიგნითე ნეხუალ, სულ გურჯი სოფლებია... ლაზებიც მარტო არ მყავან, სომეხებიც ზიან მათთან. სომეხებს უკან ერთნაირათ ლაპარაკობენ ჰემშილები.

— ჩუენი სოფელი, ქართლა|კარტლა, ბორჩხისე არი, ქართლას ხიდისე არი.

— მაგათა გურჯიჯა მეტი არ იციან... მოზარდი ლარქებმაც იციან... სქოლაში ქე იარებიან, ავიწყდებიან. სქოლაში, გურჯიჯა არნა ილაპარაკოთო, მიძახიან... ერთი ორეთმენი იყო თურქი, დააბეზებდა ქი მუდურსა, ლარქები გურჯიჯა ლაპარაკობენო... ჩუენი ენა იკარქვის და ამაზე ფენა შენუხვილი ვართ, გულის კაკალი ქვტკივა.

— დრამი ხართ ბათუმში ქართულები... პატიანა თუ მოსწორდით, კაი იქნება, ჩხუნტი წაყურდეს, დაყენდეს ბელქი... რუსეე ზორ დიდი ყოფილა...

— ჩუენა ერთი ბაქანი მყავან ანკარას, ასან ექინჯი, სატყეო ბაქანი, ორმან ბაქანი. ისა გამკითხავს ქი, ნანალიევი რა მქეიაო, ამ ქელიმეს ქოქი რა არიეო. მეგემ „ნალია“ ყოფილა, აქედამ გამოსულა „ნანალიევი“. ქელიმებ ქოქმინა ჩახედო შიგან და დეინახავ ესეი გურჯიჯასა.

— ესა ქალი პოლისია. ქალი პოლისიცნა იყოს, რომე ქალებ შეხედოს. ქალი პოლისი გაჩინავს ოდაში ქალსა, თუ რამე ყუსური იქნება...

— სიმღერებსა იტყოდენ სიმინდი გარჩევიხან, მატყელი დართვიხან... აღარ მახსოვან, ბევრი იყო:

„...მიგძიგს გული ერევა, უჭამია ლებანიო,
ლოქო რო შესციენია, ღებურია საბანიო“...

— ახალ წელიწადზე იტყოდენ, ეზოში მიდიოდენ და მუუმღერებდენ:

— ილაშია, ილაშია, გამეიხედეთ კარშია,
თუ არ გამეიხედეთ, გადაეკლათ მიერე კარშია...

— ძუელათ ღუგუნზე, დოდოფლი მოყუანიხან იტყოდენ ბევრ რამეებსა.

— დოდოფალი ეზოში რომ მოიდოდა, ყორ მეიყუანდენ. ამ ყორ მუუმღერებდენ: რა ლამაზი ყორია, ლამაზი ქები აქუა, ლამაზი მატყელი აქუა, ფეხებიც ოთხი აქუა, კუღზეც დუმა აქუა. ამ ყორსა შეღებებდენ მახსუზ. სიძეს ბახშიშ უზმენ ამასა, ეს შენი იყოსო. მაყრები მოტიალდებიან, თოფ ესრიან.. სიძეს მეითხოვებენ, ძალი მოიდა ეზოშიო. სიძეი ყაპეეს მუუტანს... სიძე გამოდებს კლავს დოდოფალსა... ბელლის კლიტეს მეითხოვენ, შეხედებენ შიგან, ჩუენ გოგოსა რანა აჭამონო, ახორში შეხედებენ, საქონელი რაგუარ ყავსაო... სიძე ბახშიშ მიცემს. ახლა აღარ არი ეს ადეთები, მოზიკას აღრაჭუნებენ და არიან მარტო. ძუელათ ხალხი ფუხარა იყუენ, მარა გული ზენგინი ქონდენ... ის მტყუვიან ძუელები, ახალბემა რალა იციან... პატიანა ადრე მოსულიყაით, დაპა კაი იქნებოდა, რამლები ცოცხალ იყუენ და გეტყოდენ ბევრ რამეებსა.

— აბა, შვიდობით, შვიდობა მოგცენ ღმერთმა!

საუბროდნენ ალი აიღინი (დოლაბერიძე) და შეეკეთ დოლაბიძე.

თხილაზო

— ჩემი სახელი არი ხიზირი, ვარ სამი და ექსი წლის.

— ჰოე, ოზდათექსმეტისა.

— ჩემი სოიადი, ესქი სულალეა ფუტკარიზე, ახალი — ბალჯი. ლაპარაკი მეტი კაი არ ვიცი, თქუენებური. ჩუენი სულალედამ ნაცნობი მოვდა, ზოორ გიმინარდენ.

— ჩემი სახელია ათანა, მე მაგისა ბაბაი ვარ, იეთიმიშ ეედი დაშინდა ვარ... ამაზე

წინ ქაბში წვევლი, იქაურობა მევიარე, მაღლობა ექენი... ახლა შენ რომ მოხუელი, ჩემი სისხლის ინსანი, ზოორ გიმხარდა... ორ წელიწად წინ ჩემ ერთ ბაღემა თქუა, ჩუენი სულალე ენ წინ ფუტკარიზე ყოფილა, ბათუმ ყოფილა, ჰამა აქნობამდი ვერ ვნახევით ისინი... ჩუენ ვიცოდით, ბათუმი კაიაო. ბევრი ხანია, მესელა, რუსის ხელშია, ახლა რავაია არ ვიცით... ახლა გეისხნა კარები... ჩემი ბაბაი იარებოდა ბათუმ. თუთუნი წუულია რამდონჯელ იქა, ბათუმში, ყაილით წუულია. ყაილები იყო. მაშინ არაბა არ იყო. ...იტყოდა ბაბაი, რომე ერთი ბათუმ დენახვედო, აქ ებბედი არ მოხუალო, იმფერი ლამაზი დერიაო. ჩემი დეგანი იყო ახლა, იმან თქუა ქი, ბათუმსაო ისტამბული ფეხებზე კიდიაო, ძალუან ლამაზიაო... მინდანან გადმოსლა, ჰამა იაშლი ვარ ახლა, ქორი და აჯამი ერთია. მე რალას ვაქნავ ახლა... გენჯი იქნები, წახუალ, მოხუალ; დაშლი იქნები, შინ დეებმები.

— აქ თოფრალი ენ ხასია, კაი დანი. აქა ენ წინ თუთუნ დავთესვედით, პურ დავთესვედით, ქერსა. ჰამა შიმი თუთუნი-მუთუნი ავნევიტეთ. ერთი მარიქუფი მოვდა, მარაზი. გგონა ქი, დღარე წყალი დუუსხითო, მოთუტევედა თუთუნს. ამითინ მოვნევიტეთ თუთუნობა. ახლა ბაღეებიც გეიზარდენ, შორ წევდენ. ზოგ დუქანი აქუანან, ზოგ ინშაათი აქუანან... აქ სოფელშიც ერთი თანე ბიჭი მყავს; დავრჩით ბერები შინა. ორი თანედამ დევენყეთ, ორი თანე დავრჩით ისვენ.

— სიღმერები რალა მახსოვს, ბელქი მომგონდეს ერთ თანე:

— რა ლამაზი შენ ხარა, შენმა ნენემ გეიზარა...
შენ პერანგის ჩიჩეგი, ჩემ ბოსტანის ვარდიაო,
სხუის კალთაში იჯექი, ეს მე რალას მარგაიაო...
ლამაზი და ლამაზი აქედამ გამოსულაო,
აინი პურის ცომსაკეთ, წინესკე წამოსულაო...
ქალ ფოთინი ჩუეცია, გაცვეთილა ტაბანიო...
ძიგძიგს გული ერევა, უჭამია ლებანიო
ლოქო რომ შესცივინა, დუებურა საბანიო...

— დამვიწყდა, აღარ მომგონდა ბითევი.

— აქა გურჯი სოფლები ბევრია: ქართლა, ომანა, ურზუმა, ნიგია, ავანა, ორჯი, ტრაპენი, დამფალი, არხვა, დურჩა, ოზმალი, გველი, ბუჯური, კორდეთი, ლომიკეთი, ფორესეთი, ბაშქიჯ, ქურა, ჩხალა, ჯვანი, ქამოლეთი, ემბრიკა, პეტრული, ადაგული, ვალაშენი, ოხორჯი, ბაგინი, დევესქელი... ესენი თელლი ბურჯი არიან, თურქი არ ურევია.

— ზაფხულ ეს სოფლობა თაზე მიდიან, თელლი მიდიან, საქონლის ერთათ მიდიან ფურით, ცხუარით, თხით, სამ-ოთხ თუეს დადგებიან იქა. ...ჩუენ თასა გულახორა ქვია. თები ბევრი გუაქუანან აქა, ყუელა სოფელ თა აქუან მისათ.

— თაზე მემთევრები ყათულ აკეთებენ — დალი, ყველი, ლორი, ადნი თქუენსავეთ ვიცით ჩუენცა.

— ჩუენი სოფელი თხილაზოა. იმას პატიტვანი ეერები აქვა. მესელა, ჩუენი დადგომილი ეერი არი შალიკოლლები-შალიკომვილები. მემრენ მოვა გაღმითაი, ციდეაკე, ქომოსოფელი, სკანდრები, მოლაიბრაიმები, ქემალოლები, ლომოლლები... სამოვარები არი — აგარა, ლერიწურე, აბანი, ფეთეგხანა, ნაბოკვარი, საბადური, ნასელავი, მომწუარი... ტყეებიც არი, სახელებიც ადნი გურჯიჯა სახელებია, თურქქა არ ქვია.

— ჩუენმა დედმა, ბაბამა, თელმა გურჯისტანის ნატრულობაში დახუტეს თუალები... ენატრებოდენ, უნდოდენ, რომე ბათუმიდამ ამოსულიყვენ დიდუანები, ხისიმები. ჩუენ დიდებსა არ ეღირსენ ესა, ჩუენ გვეღირსა, იმითინ ჩუენ ძალიან სიხარულში ვართ

ახლა... მეა ორი წელიწადი ვიკითხავ ჩემ გუარსა, ჩემი სულალეს ინსნებსა იქა... შენ შემხდი და ზოორ გახარებული ვარ, გამაგნებზე ჩუენი იქვერი ნათესები, ხისიმ-ახარაბა. მეგერ ბევრი მყავან იქა, ამის მემრე გაუხდეთნა ერთი, წედეთნა, მოიდეთნა, სულნა ვიცნოთ, ბალნები, დიდუანები, თელილი...

— აქა სახლი ყოფილა, ზამანუნდა დანვილა... ორი თანე ასკერი და ორი თანე ცხენი ყოფილან არ სახლში, რუსებ დუსუნვიან.

— ყალელი ამ პეტრულ, ქილასე არი... პეტრე ყოფილა ერთი ფაფაზი და პეტრული დეურქმიან აქვერობისთინა... აქვერობას თურქქა სახელი არ აქუან.

— ყურში უსრიან რუსებსა... ერთ თანე მოუკლიან... ჩემ დედესა მისებური პაქიობა უქნია, ფითილი, ფალმანი უქნია და მოურჩენია იარა.

— სამ წელნად რიზეს, უნიეს იქნობაში ყოფილან, ონდანსორა აქ მოსულან... დოუმიან სახლები, ყავნები.

— ბოსტოლანის ღეუე არი ერთი. იქ ასკერი ყოფილა. აქშამ მალა ბასხი მუეცემიან, შად არი თქუენი ასკერი... ძინვენ მეგებ ღამენი... დაჟლიტეს ასკერი... ზამპეთი მუეცია რუსიეს აქვერობისთინ. მე მაშინ დუნდაში მოსული არ ვიყავ, ჩუენ მათ ვერ მევესნარით.

— მაშინ რა მააქონდენ, არ ციცი... ბათუმიდან მარილ ზიდებდენ, შექრებ ზიდებდენ, დიდუანი დილიმები იყუენ ქვასავენო, იტყოდენ.

— პუდული გაკეთება რომე დეიფიშანეს პუქუმათებმა, დეველებმა, ხალხი შეიშალა, ჭკუა ვერ გაჭრეს, ერთ უთქმია, რუსი მინდაო, ერთ უთქმია, თურქი მინდაო. ონდანსორა პუდული უქნიან. ზოგი აქეთ დარჩა, ზოგი იქეთ. როიცხა ქი პუდული დუსიან, ყალყარში დარჩენ ყუელია; იქით-აქეთ ზოგისა მძა დარჩა, ზოგისა და დარჩა... მაშინა ხესიები იყუენ, ჯასუს ვეტყვით, რუსდემი მივა-მოვა უჩუმალი. ასე მწვალობდენ ხალხი. ახლა ყულააფერი სერბესია, ისტარ რუსიეს ნაი, ისტარ ალმანდეს ნაი... კი ვართ, კი... პუდუდის კარები რომე გეელო, მალეი საქმე გაკეთდა, შამა გონჯი რაიებიც მოყვა ამასა. თქუენიდან ბევრი გონჯი ინსნები გადმოდიან. გევერიენ ხალხმა, გევერიენ. ამითა თურქდეს საქმეც არ იქნა, ტოლრი ვილაპარკოთ, კაცო! თქუენკე ჩუენი არაბაჯები მიდიან, მააქუან რამიები. შამა ადამახილი კლებენ თქუენსა ჩუენებურებას. მოზობელი იყო ნასული ჩემი. აზდაა სული ვერ მოუტანია, დუფერენიან დანიით... ზაი კაი ინსნები არიან, ზოგი გონჯი არიან, ზა!

— სამსონის ლეგიონი იყოო, იტყოდა დედეი. ასკრობა მაშინ ბევრი ზამანი ყოფილა, ონ იქი სენე, ოცი სენე... გევეციქი ასკრობიდამო. გზაში ერთი ხოჯა ნახეთო. მეგემ ქრისტიანი გურჯიო. — ხოჯა ერთი გზა დამასტავლეო. რაც ყირმიზი მაქუა, ყუელას მოქცემო, მეგემ დედმა. ამან თქუა, ქიო, შამა ბრუდეთ დეიფიშანა მეგემ: — ამაზე გზა მოვაჭრევიოო, რაც ყირმიზი აქვა, ავართვა, ესაც მოვაკვლევიოო. ხოჯამ რომე ჭაკვა თერფ მასნავლა, ნაიო, მე მარჯუენა თერფ ნაველიო, იმ სოდ ჭკუა მომცა გამჩენელამ ღმერთმაო. იქაც გზა მომიჭრესო. ორიიზი მესტრეს, შამა ვერ მომიკიდეს... ჩავარდი ყიზილბაშებშიო, დევმალეო, აზდაა დამკლესო. კაი არ ვქენი, ლეგიონიდან რომე გევეციქიო. თავი მაშინ გავარიგე, კაი არ ვქენიო. დოხ-დოხიდან ჩემი თავი მევე დემეკარქანაო. ეს მესელე იმდონია, რომე ათი თანე ბანთი ყოფილიყო, ეიმსობოდა, არ ეყოფოდა.

— ერთი ალმანდე შარბი იყო... ერთი იშთე დემოკრასი ქი იქნა თურქე, მენდერესმა ასკერი მიცა ამერიკას, ყორეში დააჟლეთა. ბორჯი ფული ართმული ქონდა. ამერიკამ, — ფული, ბორჯი მომეციო. თურქემ, — ამდენი ფარა არ მაქუანანო და ასკერი მიცა. ამით ჭკუაში ნააგო. მემრენ, მენდერესდასორა ისმეთ ინონი იყო... იმან საქმე წორე გარეგა: — თქუენ ამით პუქუმეთობას ვერ იქთაო. ფაშა, უთხარი ქიო, ჩემი ასკერი მიყუანოსო. შამან ფარა დლეს მივეცი; რა მქონდა მე იქაო, ამერიკასო... დლე ფარა

მივცე თანო... ბიკერე ასე უთქვია ქი, არც თუ შენიდამ, არც ჩუენიდამო, ქეით გავხდეთი, შენი ფარა მოქცონაო. მემრენ რუსმატ ბევრი ინონის აჯავრა, ყარსი, ართინი მომეციო. მეგრემ რუსსა თურქიესთინ ერთი ჩუვალი ღომი გამუუგზავნია. მეო ამღონი ფილოთი მაქუაო. ამასაც, თურქიეს, ერთი მამლის თავი მუუჭრია, იმ ჩუვალში ჩუუდია, გუუგზავნია. შენ ამდენ ასკერსა ჩემი ერთი თანე ასკერი მიდეგსო, თელსა შეჭამსო, ღომი იყო და ჩუვალში... ჩუენ ერთი სისხლი ვართო, ერთი ჰუდუდი მაქუან.

— ამ დღეში აქნობამდი მოველით, ჩოქ შუქურ ალლა!

— ძუელათ ფუტკაროლებ გეიძახიდენ, მემრე ბალჯიოლეები გავხდით. ახლა ბალჯია ჩუენი სოფადი.

— მე ისმაილ თერქი ვარ, ძუელი სოფადია ჩემი გობელოლი. ორმოზდათოხმეტი წლისა ვარ. სოფელ ბაგინიდამ. თურქჩა ბალჯი ქოი ქეია, მეთაფლე, სოფელში სამასი კოვლი ვიქნებითა. გუარი ბევრია: ჯამბაზოლი, კუნტოლი, მებროლი, ზენგინოლი... თურქჩა რომე დევენალოთ ყოლაი, ბალღებსა ლექსებივით ვანავლითა. ახლა მომგონდა ერთი თანე ამსოფ ლექსი, ბალღობაში რომე ვიტყვოდით:

**„ათეში-ცეცხლი, უმურსა-კუერცხი;
თახსა-ფიცარი, თანიელმ-გიცანი“.**

საუბრობდენ ნიზირ და ათან ბალჯები (ფუტკარიძეები), ისმაილ თერქი (გობელოლი). მასალა მოგვანოდა ო. ფუტკარაძემ.

ქლასკური

- იცოდეს ერთსხვა (ერცხვა) ხებრები...
- ქილისა ჯამე ქნეს...
- ჩუენი წავასხამს იქა... ხევეგში ეცონინებინ...
- ერთსხვა არ ვიცი... იმათ იცოდეს...
- მაგასა ვერ შევსვამ, მწყენულობს...
- მიეთვენი ბევრი არიან...
- ორთავე დედები მოკდენ...
- ერთი მამალი ქეყავდა, სახლი დაჭირული რომ გექონდა, იქა... აქაც მყავდენ. თავში ჩაახტებოდა, კბენარი იყო. მეზობელსაც ყავდა მამალი ბაშთან, დაკლა...
- აბლა-ხანუმი რაიჯება? რასაფიროფს?...
- სახლის წინ ვაკე იყო, აღნი არი?...
- აბლა-ხანუმი კაია? ხომ არ ტყენულოფს რამეს?...
- შიგან ხართ? შუქურში შიგან?...
- საქმელი ბევრი ვიციოთ. შავი ფხალ გავაკეთავთ, თაზე ლობიო, ხმელი ლობიო... სუთლაჯ გავაკეთავთ ბრინჯისაც, მაკანასასაც... კიდო ფრინჯის ფილაგი. კვერცხიდან ჩილბურ გავაკეთავთ; ისეც დახში შევწავთ, ისე შეწვილი კვერცხი იქნება, ეროკვერცხი. ისეც მოვხარშავთ, სადეთ, სოგუში, წყალში მოვხარშავთ... ფრინჯიან, ფათათესიან ხორც გავაკეთავთ... ფხალში ხმელ ხორც დავყრიოთ. ხორცსა დავეკეპავთ, დიდვან ძულებ დავაჭრით, მარილ წავყარით, ისე გაავხმობთ. უმარილო ნახდება... სიმინდსა მსხვილ დავფუქავთ. სიმინდი ღერლილ ვურთობთ ფხალში. ფრინჯ ურთობენ ზოგი...
- ჩუენ არ მიყვარან ხახვი... ლობიოში ჩავყარით ხახვი... სალჩა ყიიმა ურთე, დომათესი, ქინძი, მაკიდო...
- ქინძი მეტი არ მიყვარან...
- სალმას გავაკეთავთ, ხორცისაც იქნება, უხორცოსაც. უხორცო დაღანჩი იქნება...

— პურის ფქვილიდან მაკინას გავაკეთავთ, ფასთას გავაკეთავთ. ტუზლი ფასთა, კაკავოლი ფასთა, ყათმერი, ქადა, ძველებური ბახლავა იქნება. ახლა ბაშხა, ბაშხა საქმელები გამოვდა.

— პერისა ახლა ადგა, დუგუნებში აღარ აკეთებენ...

— მელოგინე ქალსა ენნინ ხავინ გუუკეთებთ... წყალ ავადულებთ, იქში ფქვილ ჩავაყრიით. დიდ დაწნუავთ ბოლათ...

— ერთი ბადიში მყავან...

— წინწინ ხავინ აკეთებენ... ახლა სიმინდი ჭამაც გადავარდა. წინწინ ფუხრობა იყო, ჩუენ არ მომწრიან...

— გასირინდეს და მემრე სვი...

— ხორციდან გავაკეთავთ სხვასოი საქმელებსაც. ხორც ქუაბში ჩავყრიით. მაგა ვურთობთ ფათათესს, მინიხაპას, ფრინჯ გადავყრიით. ხახვი, მაკიდო უნდა. ხორცი დიდსუზი თუა, დიდსაც ვურთობთ.

— სახლი თქვენია, სერბესათ იყავით...

— დაფქვილი ხორცი ქი იქნება, ტოლმას გავაკეთავთ ბობრიდან, ფათლიჯანითაც გავაკეთავთ...

— ბოსტან ვანყობთ მარტში, დევწყებთ ბოსტნეველობას. თოხით, ეწოთ მოვთხრით. კარქა გავახასავთ, მასკან ყარულებ დაწვენეთ, მემრე დავეთესავთ ფხალ, ისემეს, ლობიოს, მარდანოზს (მაკიდოს), ქინძის დავეთესავთ, ბიბერ დავეთესავთ, შაშპრამ დავეთესავთ, სახე დავეთესავთ. მაჭახლელები ეტყვიან — ჭლაკვაი; მარულ დავეთესავთ, ჭარხალას დავეთესავთ... ექსერი თუარეს ზდაში ვიზამთ, აღმა რომ წავა, ახალი რომ დადგება. დღესაც შევარჩევთ, ჯუმართეს დავეთესავთ, ერთიც სამშაფათ. ხუთშაფათ დღეს არ დავეთესავთ, ბოჯული შეჭამსო, იტყვიან... თელი გავათავავთ. აშუა, ჯინჭარი, კიდენ რაცხა მოლი არი, სამყურაი, მოლოქი. მოლოქი ჩარშიც იყიდება. მოლოქ სალათში შევჭამით...

— ძიდან კეთდება ყველი, დიდი, იულურთი, სუზმა (ლორი). შრატ მუადუღავთ, გავწურავთ, იქნება ლორი. ვულურთ გავწურავთ... ზოგები სხვასოი იტყვიან... სირონიც ვიცით. ნაღები (ყაძმალ) ვიცით. ყუიშალ გავაკეთავთ. ფქვილ ჩავაყრიით დამწვარ, გამდნარ ყაიშალში, გევრეგიც ვიცით, ჰემ პურის, ჰემ სიმინდის.

— ყველა მარილი რომ შუუვა, მემრე ცხაზე დადებ. გახმება. მემრე ხმელ ლობიოში ჩავდებთ, ბილი დარჩება... ყველ ჩავჭახავთ ქულეგში. ხმელ ყველსა ზამთრში წყალში დაალობთ და ჭამ...

ჩუენა „კასრიო“ ვიტყვით, მაჭიხელში „კოლოფიო“ იტყვიან...

— დერგში ჩავახსემდით ყაიშალ, გარგნით ვრეკევედით. ხუსუსი გაკეთებულა. დერგსა ყაფალი აქ. დაფული ვარიაია, ისიც ვიცით.

— მე ბაბას კარში ვიყავ ზაფხულში.

— ქლასკურ ახლა ათანოლი ქორ ქვა. ქომობანი არალიქ ქორია. ადგილის სახელებია: კოძირი, ზედობანი... მარადიდისკვა ბელღევანი. ფიქალათაც, თხილაკაკელები, სახლის უკანაი ბალი, ანთველი ქედი, ბელღები, ქედი, ჯამი კარი, ქუედაი ფიქალათი.

— შორი-შორი მაქვან ყანები... საქონელსა ემნებში ვაძებდი, სოფელი ბოლოს...

— ქლასკურის ხალხი პანა მთაზე იარებიან იაილაში, მაჭიხლისკე, ყარაგოლისკე არი. იქებერი ადგილებია: სასვენი, სასადილო, სანაძლო, ხევი ვაკე, ბულბულ ქედი... ეველით იაილაში ჰმედაც. აქ არი ძლეველი წყალი-წყარო. ყარაგოლის დღელ გამოდის, ჩამეიარს ქლასკურ, ჩავა მარადიდ, ბორჩხის ჭოროხ შეეტოლება, ჩავა შავ ზღვაში.

— ესა შოთის ბორეგია... კაკალ, შექერ ვურთავთ. შერბეთ ავადუღავთ, დავასხამთ. სუბორგ უნდა კურცხი, ყველი, ვულურთი ძეში მოზილონა... წყალშინა მოხარშო, მარილიან წყალში.

სტუმრად ინეგოლელ პატარებთან.
1989 წ.

ფადიძე და ქაღრიე ოზბეგები (თავდგირიძეები).
ინეგოლი, 1989 წ.

ამჟედ უნი (აბულაძე) და მისი შეიდეგები
ფათმა, შერიეში, აბდულაძი.
სტამბოლი.

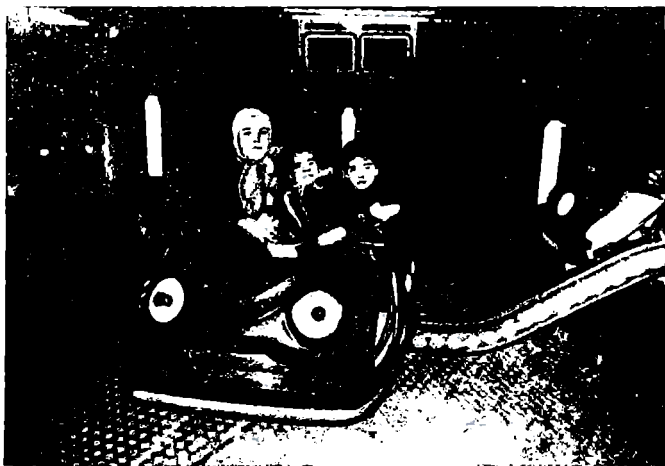
შუამთობა შვეშეთის იაილაში

ქ. ინგოლის კავკასიური ფოლკლორის ანსამბლი

ქოსლდ შუბინის (მესხაძის ოჯახში).
აროენი, 1989 წლის აგვისტო.

სერფილ იაეუზი და მისი შვილები — მერეე და ჯემი.
სტამბოლი, 1989 წ.

სოფ. ხობლევო. იმერხევი, 1989 წ.

ახმედ, უერდი და სინან უორთოქაღები (ფუტკარაძეები).
სოფ. გუნეკესთან, 1990 წ.

„ბაღდად კოშკი“ — გიორგი
სააკაძის საზაფხულო რესიდენცია.
თოფქაუის სასახლე.
სტამბოლი.

მთქმელი შექმედ ბაშთორქი
(ვახტანგიაქე) — მარცხნივ.
ინეგოლი, 1989 წ.

შუახვევის რაიონის სოფლებიდან — ტბეთიდან, დომანაურიდან, შუბნიდან
შუახვირად წახული ქართველების შეილაშვილები.
ინეგოლი, 1990 წ.

სოფ. ხობლევის ყიშღები.
იმერხევი, 1989 წ.

უაღრესესი ნმპს კაკაღაღე და რეჯეღბაღი კენჭოღუიღი
სიხარულით მოსიქარიან წინაღარაღა ხაღმობღღოღი.
ხოღა, 1989 წღის იენსი.

აღმედ, ჰესრეთ, ხაღიჯე ოზბეღებოღან (თაედღირიღებოღან) ანკარის ახაღღაზრღობის ჰარკეღი.
ანკარა, 1989 წღის იენსი.

ბირჟა. 1989 წლის ივნისი.

ჯინალები. შაჰმეთი, 1990 წ.

— ესა დუხებიდან არი... მე პირ არ მიქნია. მულის გოგო აკეთავს... კაკლიანსაც გავაკეთავთ.

— ულარჭო ქალებისთვის ჩემი ტიას ქალი აკეთავს ილაჯები... ისა განაველის ბალახები. მაიასიერისა და ლარჭის საყოლისა იცის... ბევრი იყვენ ამავის მცოდნელი ინსნები, ჰამა დეიხოცენ ძუელები.

— ქორნილი კაი ვიცით. გოგო-ბიჭს თუ ერთმანები უნდანან, საქმე ყოლად იქნება. ახლა ექსერი მათი ნანდომია. ნინწინ უდუუნახველი ნაყვებოდენ. მე პირ არ დომინახია, ისე გვევთხვე შენ ძიაზე. არ ვიცნობდი, ისე წამველ. ნინწინ გოგო არ დეინახვედა. ახლანდელი ზამანი დაჰა კაია, ქორქორინდე წებველ, არ არი კაი. და ბიჭ არ მონონდება, და შენ. ამი გულობაი ბევრგან ზოგები არ დგებოდენ კაცთან, გარბოდენ კაციდან.

— გადანყდება ღუგუნის დღე. მეიტანებენ დუზუგ (ბეჭედს), საათ, ქუფეს, ბილუზუგ, ზენჯირ. იმის უკან, თუ დიდი ნიშანი გინდა, აიაყაბი, თელლული, ნინდა, ფორკა, ელბისე, მანთო, იჩ ჩამაშირი, შემშირე, ხირხა, ჯაქეთები, გელინლული...

— ჯეგზ ნახევარ ბაბოი გააკეთავს, ნახევარ კაცი. დათაქ ოღას ბაბოი გიგიკეთავს, ყოლთული ოღას — კაცი. დუგუნი თუ კაი არ გაქ, ბაბოი გიგიკეთავს: ლოგინი — ეორლანი (საბანი), ჩარშაბი, კარდოლის ეთეგები, ჩივთი ეთეგები, გურჯიჯე — მინდერი, თურქე — დომეგი, ბალიში — გასთიქი. დათაქ ორთი ზუსუსი აკერიებენ.

— სანახველაი, მისიანი ვინცხებია, იმა ნიშანზე მეიყვანებენ. გელინ ნახებენ, ამის უკანაც, ნიშან-დუგუნ იქმენ. ყველანი მივლენ. უნდანან ფარალი ნიშან-დუგუნ იქმენ, უნდანან — ისე. ბიჭის კუთხე იჯება მასრაფ. მამათილი მოვა, დედათილი არ ნევა. ბიჭის დადე ნევა. გინდა ქირვის ქალი, გინდა ძმის ქალი, ბიბიაი, ხალაი, ნევა ვინმე. ბაბოს კარში მივლენ, გელინ ნახებენ. ყაპვეს სმენ, ნახებენ, ისამებენ. გოგოს კარშინა გათენდეს. ჯეგზ დაკოჭენ, არაბაში ჩაანყნარებენ, გელინსაც გამეიყვანებენ. მიდიან ბიჭის კარში. ბიჭმა შექერ გადააყროს. ბაბოს კარიდან გამოსლიხან დააუდუმლებენ სკივრზე. სამჯერ წამონევენ. მესამეჯელ ააყენებენ. სკივრის ბაზში უნდებია. პირველათ დედათილმა ყაშულ, შიშის კოვზ გაატეხიავს, მემერ ფინჯან გაატეხიავს, მასკან ზამურში ცომ გამუარევიას, ოჯალში მუასმევიებს, კართავ მუასმევიებს, შეიყვანებენ მის ოღაში. მეიყვრიბან ბიჭის თერეფი, გელინ ნახებენ. საქმელი მიიციმება. ზოგმა ისამებენ, ზოგმა საქმელ ჭამებენ. ისინი მოთავდება, სიძე-მიძე ისამებენ თეულმა, დოდოფლის ტოლა ისამებენ. ჩვენში ისეა ადეთი, სოფლებისა არ ვიცი. ის დღე დალაგდება, ხალხი დაინდებიან. ზოგ ეერებში დადე დუუცადავს, გათენდება და ნავა... გოგო თუ წორე არ არი, ბიჭმა გეიგნებს, გაგზავნის დოდოფალ უკან. ბინდაბირ არის ესაც... საორმოცოთ წასლა არი. მანამდე, ქორნილი მიერე დღეს ბაბოს სახლში მივლენ. სამი დღის უკან ბაბოს კარიდან მივლენ. მემრე ერთ კვირე დადგება ქალი ბაბოს კარში. სიძე წამეიყვანს არხატაშების ერთათ... საორმოცოთ კილო ნავა.

— სიძე სიმამრი ნახვაზე წევდაო, — იტყვიან.

— სამი დღე გამუა დუგუნიდან, ანაი ნევა. ბაქლავას გამუაცხოვს.

— აკვანის მიტანაც არი. გინდა ერთი თვისა იყოს, მიიტანებენ. ენწინ ნახვაზე მივლენ.

— ქლასკურის მამალებია: ნიქეავრი, თეთრიეთი, ნაძვიქედი, ჯირეკველი, ხინიკური, გორგავლი, დელიკეთი, კვესავრი, თხილვანი (თხილვან მატახლები ზიან, გადმეიბარგენ) ...ქედელი სოფლისა არი: ქომობანი, წინქალამვილები, გვარამეთი, ნიშიეთი, ვაკუსოფელი, კოსრული... ერთი-ორი კიდე არი, აღარ მახსოვს...

— ჯავე იქნება ახალი ლობიოსი, შავი ფხალისა, თეთრი ფხალისა, კიტრისა, ბიბრისა, დომათისაც (ფათლიჯანისა)...

— „აყირო“ დევსქელეგმა იციან. დევსქელის გზა ბორჩხადანა გეიყაროს, ართინის თერეფ არი. დევსქელისკენ არი ბაგინი, შუახევი...

იმა დღუძახდი, იმა იცოდა...

— იმის ბაბომა მითვალა, — ჩამოით. ჩემი დედეს ძმები ორი თანე იქ არიან, დედედან ნათესი, მისი სულალე, დედეს ნესლი...

— მეტი კაი იყო ერთი ნაცნობი...

— ექსერი ახლა ჰასთაჰანედან მოყავან...

— ლმერთმა გიჩუქეონ...

— კაცები, ბოში არიან... ყველანი მოიდენ, მნახეს...

— მე ვბრძანდები ფათმა... გაყოფილი არ მაქვან სახლი. ცოტაი ვართ ნუფუსი, ჩუენ ორნი, ერთიც გოგო, ერთსხვაც სიძეი მყავს...

საუბრობდა ქლასკურელი ფათმა ილდირმი-ოზდენი, 54 წლის.

ქართლა (კარტლა)

— თურქა არ დაგეინყნიან... ისემა ესა, დოზერი...

— გზები ვაკეთე დოზერი. დინამიტი ჩავყარეთ, ქვები დავხრიტენ... მუუწყევა და ეხსროლენ.

— ნიფელა შუმა ავსნიე, მომტეხა ხელი...

— გზა გავაკეთეთ, ვესროლეთა დინამიტი.

— ესაც ჩემი ხალაშვილი!

— ნისქეილი ვიცითა. ქვა ორია, გათლილი, ერთი დაბლა არი, ერთი მაღლა არი. ბელელ გააკეთავ ლამაზებ, ოდასავეფ იქნება, ბელელივით. თურქულებ — „ამბარი“... ქვა ჩავდგით-მი, ბორბალი აქვა, წყალი — ლურნეში... კატარ მოვჭრით, იმას გულ ამოვსჭრით, ჩავხვეთ, შიგანას ამეველებთ, პატინას ამოვსჭრით... სიფონი ლურნეზება. ბორბალი აქ, ლაფათები, ისემე, ფთები, თურქა — „ყანადები“. ნისქეილ აქვა კრიჭი. კრიჭში ჩეყერება სიმინდი. ხეიმირში ბევრი სიმინდია. კრიჭში გამოდის, ჩაყარე-მი, კრიჭში ჩავა სიმინდი. ფეხი აქვა, სარაკუნებელია. დაბლითა ქვა ტრიალებს. ხარო აქვა. ფქვილი ხაროში ჩეყერება. მაღლითაი ხუმირია. ქუეშა ფქვილი ჩეყერება. პატინა ცოცხით მოვხვეტავთ სიმინდას. ფქვილ ჩავყრით ბუზის თორბაში. წინწინ იყო გულა. ახლა აღარ არი...

— კლიტე ჰად არი?

— ჩემი დედეი აჭარიდან ამოსულია, მუსლიმან გურჯია. მურადოლები არიან ჩუენი. შოთაძე არიან ბათუმში, კირნათში ზიან... მუსტაფა დედეს ხანუმი ცოცხალი ყოფილა. დიდნევი ცოცხალი ყოფილა. შარშან აქა ნუნუი გადმოიდა. დიდნენეს გამუუგზავნია. — ართვინა გეხვიდ, ჩემი მახალი, აპმედიო, მელეგოლი ნახეო. — უთქმია ქი, მან თუ ცოცხალი არ არიო, შვილი ცოცხალი ეყოლებაო, შვილიშვილი ცოცხალი ეყოლებაო. აქ გადმოიდნენ. ქვეითკენ მივდოდი. ორი ქალი იყნენ. მალაზაში უყურებდნენ, მეც ევლო რაცხა-მეთქი, ვუყურე. თერძი მემედი არია, იმასთან შეველით, დავეჯეთ. ამეილო ნუნუმ ადრესი. ვინ არიან მელეგოლებიო, გაქკვითხა.

— რანა ქნა მელეგოლებით-მეთქინ, — ვკითხე.

— ჩემი ხისიმები არიანო, — ნუნუმა.

იმ ლამესა ჩემი მოსაფირები გახდენ. ვიპუეთ ნათესები.

— აქა სიმინდ დავეთესავთ. არი თეთრი სიმინდი, ყირმიზი სიმინდი, ბათომის სიმინდი. პურ დავეთესავთ... რაცხა ბათუმში იჯებნება, იმა დავეთესავთ აქა. აშუა, გაემარგლით. თოხით გაემარგლით. სამარგელ ყანიდან გამეგებანთ. სიხი თუ დათესილია, გამურჩევეთ, გავათვალავთ. ჩალას ფურ მივართვამთ. ნარცხ გავაკეთებთ საქონლითვინ... ლობიაი არი თეთრი, შავი, შავმურაი ლობიაი, დიდვან პარკებიანი, შექერ ფასულიაიც არი, პატიტვანიც არი.

— „აყირო“ ვეტიყვით აქა. ქერეჭი სქელი აქვა. თეთრი აყირო კიდონ არი. აყიროდან ფალუზა გაკეთდება. შავ აყიროს უკან ლობიას გუშურვეთ... „ფხალი“ ვეტიყვით, „ლახანას“ ვეტიყვით. თეთრი ფხალიც არი. ჩაპყრი თენჯერეში, მარილ მაყარე... დუდი შიანაი გულია თეთრი ფხალისა.

— მეგვა ბევრია. წორე სხალია: ხეჭეჭური, სხალკოტალა, სხალთაფლაი, სასელი, ჭანური სხალი, ყვითელი, პანტა, საქერაი სხალი, ბორბალაი. ბექმეზ ვაკეთავთ. სხალი მოკრიფვენ, მოხარშვენ, განურებენ, დაადლებენ. კარქა დაადულავ წვენსა, გახდება ბექმეზი. ბექმეზი იქნება ვაშლიდან, ბალიდან, ყურძნიდან, ხურმიდან. ენ ლამაზი ხურმიდან იქნება... ვაშლის სოფადებია: დემირა ვაშლი, შექერ ვაშლი, ნეიტა ვაშლი... შექერ ყამიშიდანაც გამუა ბექმეზი. ყამიში ზოორ გეიზდება. მენგენე არი, დალეჭავს ყამიშსა, წვენი გამოდის. ბექმეზი ენ კაი იმიდან იქნება. იმის მემრე თაფლი მოდის, თაფლ გაეს.

— ყამიშ ვეძახითა, „ლერნამი“ არ ვიტყვით. ახლა აღარ ვიჯებით, შემეზარნენ. ხენდეკში (სოფელია) არი იმისი თესლი. შავი თესლი აქვა. ცოცხის თესლ გაეს. ცოცხ გაეს ამოსულსა. შექერ ყამიშის ბექმეზი ისე თეთრია, რომე საინის ქუეში ჩანს, დასხმულ საინში, შიგან ხაპი ჩაყარე, ჭამით ვერ გაძლები.

— ყურძენი არი შავი, თეთრი, სინკოთურაი, ცმელდიდაი, ჯინეში, წვარუნაი, თურვანდა (მალ მოვა), ადესაი. ესა თხმელაზე ნავა, მეტი გუშურადება, ეიბენს, ავა წვერში.

— ზორ ხიზმეთი მიყვესო გურჯისტანშიო, — ჩემ ემაშვილმა.

— ზოგი თესებენ პურსა. ჩუენ აღარ ვთესებთ. პაზირ ვეძამთა ახლა. პური არი შავი, თეთრი, ინკლიზი პური, ზირაათი, პუტნა პური. ესა კაი არი, ფხა არ აქვა. ყარაყილმილიც არი, ფხები აქვა, შამა მარცულეზიცი დიდი აქვა. ენკაი ინკლიზი და ყარაყილჩილია. იმას დავთესევდით. დავაქუევიენებდით. მეტი მაგარია მისი მოზილვა.

— ქართლას ადგილებია: ცხილვანი, გორგის წმინდა, წყარო, ლეკთა, დიდალაზანი, ნუმბო, ნასელვარი, გოგნარი, კითონიჯვარი, ნანალივი, ოროლაზანი, ავაზანათი, ასოები, ბოსტოვანი, თხინარი, ბარი... ქომოსოფელი, ვასაჯე, გოგუცური, თრიმლები, ჯუანჯები — ესენი კარტლის მაჰალეზია.

— ბორჩხიდან ართინისკენ ნახევარ გზაზე გამოხვალ, დიდი ხიდი არია ბეთონისა, ერთსხვა ხიდი არ არი. ისა ჩუენ სოფელში გიგიყვანს. ომანაც ჩუენ თერეფ არი. თუთუნჯილარი ქუა ახლა ჩუენ სოფელსა, კარტლასა. ომანას „ორმანლი“ დაარქვეს. ომანასთან არი ღერძუმა — ზუზუნდერე.

— მოლი არი, ჭალა. მოლის სახელებია: იონჯა, სამყურაი... იონჯა დათესილი გაუაქვან. ყორანგალიც დათესილია. ცხრაათ წელნად ქოქი არ გამოვა.

— თირფანით ვჭრით, ვთიბავთ მოლსა. თირფანსა აქვა ტარი, კოტა...

— ერთი ნაპირი, ყოლი ჩეჭაიო, — ვიტყვით.

— თირფანი დაქორდა-მი, დავნაყავთ, მოვკოდავთ, სასრევით მოვლესავთ.

— ფაბათი გადააბრუნავ მოთიბულ მოლსა. გახმება, თაფული ვიქა, მემრე ხორომი გავაკეთავ, ზუინ გავაკეთავ. თივის ხორმებ საბძელში დაანყობენ, ზოოხებ მიართმევენ ზამთარში.

— ჩუენ სოფელში ასორმოცი ხანვა. დაბანჯი ვინმე არ ქვეყავს.

— გურჯისტანში ჩუენებსა უთხარი ჩემზე. მაშინ გააგებენ. ძუელები არ მახსოვან... ასკრობა ვქენე.

— თები არი ჩუენი — გოლახორა, თრიალი, ზიარეთთეფე...

— ფუტკარსა ძალიან მეყვებიშეთებით ჩუენა. ფუტკრითინ სკებ, სკიერ გააკეთებენ. „ყავრანი“ ძველებური სიტყვა არი. იმასაც ვიტყვით. შიგან რამუა, ჩერჩევე ჩადებულია, ლიქსი-სანთელი. „დავრი გამუშუეაო“, — ვიტყვით, ახალი ოჯალი რომ გამუა სკიდან.

რამეს მულტაკუნავთ, არ გეიქცესო.ნენეს დეიჭირავ, ახალ სკაში შიგან დადევ, მემრე ყველაი შევა იქა. ჩირგე ზიდავს ფუტკარი, წყალი მაქვა, აკეთავს თაფლსა... გამოვხილოთ თაფლიო, ვიტყვიო. მასკე, თორი მაქვანან. ფომვა თათმანიც მაქვანან, ქორუგით შუღებრავ, გვერჩევიან იქით-აქეთ. ათი ცალი რამკა მისია, ქონდესნა შიგან, რომე ჭამოს. დანარჩენ გამეიღებ. ჭაჭა აქვა, ისიც გვერჩევა... მაქინაი არი, გამონურავ, სუზგი შიგან განურავ. ჭაჭას დაადულავ, სანთელი იქნება. ლიქსი გაკეთდება, მას ჩუუდებ. დასანთებელი სანთელავ აკეთებენ, მუმი. ლამბა თუ დანელდა, დაანთებ. სანთელსა მუხზე მუუსვამ, ყოლაღ დღესობა. თოკზე წუუსვამ, თოკვი ბევრხან გაძლეფს. ილაჯიც კეთდება დანვილისთინ. ერთმა თქვა, სამ ნასმაზე მეშველებაო... ფაჭა ცარიელია... ჰაზირ რამკას ჩუუდებენ სკაში, ფუტკარმა თაფლი ყოლაი გააკეთოსო.

— ჩენი ხისიმები გამმოიდენ და, იმაზე გითხრა... პირში-მირში სულ ჩენი სულალე! შეხედავ, მიხდები... ესენი იყენენ. კვითხე: — გოგო მი ხარ, ძალი მი ხარ, რომელი ხარ-მეთინ. ჰად მიხვალთ-მეთინ, ამებლამ ჩუენთან ვილაპარიკოთ-მეთინ. ლარჭი გავაქციო სახლიო — გაი, ნენეს უთხარი, მოსაფირები არიან, საქმე ქნას-მეთინ. ამათაც ვუთხარი, მანქანა მატრიალე-მეთინ. მეც მანქანა შევებრუნე. ვუთქარი ქი, შენ უკნიდან მომდიე-მეთინ. მანქანაზე ჭვირთები არიან. გაველით სახლში, ბევრი ვილაპარიკეთ, გვიან დავნეჭითა. მემრე მე ტრაპიზონ ნავედი. ჩემი შვილმა თიფლიზ წვედა. უნახია ბათუმ ხისიმების სახლი. იქ საქმე აქვა, საქმობს. ჩემ ბისიმსა ბათუმ სამ იერიდამ ფვი მოტხვია.

— ბაგნი სოფელია. იქა ჩამეიარს კარჩხლის წყალი. ქუეით სოფელია სანათისი, იქ ჩამუა, მემრე ბორჩხაში ჩამუა ბაგენის ლეღე, მეეტოლება ჭოროხ. სოფლები არი: ქლასკური, ხება, მარადიდი. ხებაში ჩახვალ, მემრე კინცხურეთია. კინცხურეთში აბანოა. გული ტკივილისთინ მეტი კაია, თირკმელებში ქუა ექნება, გააყრევინიებებს... ბაგენსაც არი აბანო, რევემათიზმასთინ მეტი კაია. თბილი წყალია შიგან. მეტი ვერ გაძლეფს ინსანი. ვაკეთებუღია პუზები, სასტუმროც არი, ოთელი... ჰასანყალეს, ეზრუმისკე, არი ორი აბანო. რევემათიზმასთინ, იელისთინ არი. შექერი თუ აქ ინსანსა, ვერ შევა გოხსა. ჩემი ნაცოდნი აბანო ეს არი — ჰასანყალეს, ბაგენს, კინცხურეთ, ცოცხობას. ვეღლშიც არი აბანო. ისაც გული ტკივილ უხტება, ქვა-მა აქ ინსანსა, იმის არი... ისემემი, ერზრუმ, არ წევსულვარ, ფეეთი არ ვიცი. ერზრუმნა გახვიდე, იმის უკანა გახვიდე ოზდათხუთმეტი კილომეტრე, ერზრუმიდან.

— ახლა ილაჯებზე გითხრა ცოტაი. აყრებმა (მორიელმა), კიბორჩხალმა, ბობოლმა (გველმა) უკბინა ინსანსა, იმის ილაჯი კუერცხია, ჩიგი კუერცხი. და ფეხზე უკბინა, და ხელზე უკბინა... კუერცხსა ერთი თარაფი მიწრო აქვა, მიერე — ფართო, გუალი. ეს კუერცხი ამატხონა პატინა, ყაბულინა ანიონა. ამას შიგა აპკა აქვა, ის ნემსითა გახრიტონა, არნა გამოდინდეს ბევრი. ნაკბენი ფერი გაჩიქნონა, ეს ასენა დეიჭირო, მიაკრანა ზედან, მისებური მიეკრობა, აფნი წებოსავით. მე დემემართა ასე. მიკბინა ბობოლმა. ბევრი მარწყვინია. ჩემი ჰევა ბიბიაი მამნი ცოცხალ იყო. კუერცხი მეიტანა, მომადლა და იმან მომარჩინა... ძალღი ნაკბენზე, ლობიო ქი არი, ისნა განეთყო, მიაკრანა ლობიო, მუარჩენს.

საუბრობდნენ უსენი მეღეგოლღი (შოთაძე) და ჰასან მენშუროღი.

ტრაპენი

- გოგომან იცის გურჯიჯა. წუხელ გახსნა გოგომან ტელეფონი.
- მოპატინა ბიჭი ბურსას მყავს... მანქანის ბორჯი მაქვაო, მითხრა. დიდი ბინები აქვა იქა.
- ბორჩხაზე ენახლოს ჩემი სოფელია, ტრაპენი, „ტარახვი“ — თურქქა.

— გურჯისტანში ჩხუბინა ასწიოთ, გოსსა განყდება მილეთი...
— მაქვს სამყოფი ზეთუნი... ქალმა ნუხელი იძახის კარში... მიცნავს კარქა... კაცი მოკდა ზავალი, ქალი ცოცხალ არი... ჩემ ემიაშვილმა გააკეთებია ეს გზა...
— ნუხელი დაღამებულზე კარში ვიდექი. ჩამოვდენ პოლანდა თურისტები ჩემ კარში. დავაყენე მოსაფირათ. არ დანვენ ერთხელაი, მეგომ და ძმა არიან. იყნენ ჩემთან ერთი ჰაფთა... ახლანდელ მოზღებმა არ იქენ ესენი...

— აქვერი გზები უხმარია, გონჯია, ჩუენსას ვერ მიეტოლება...
— ცოლმაც მებევენბოდა, დიდ ბიჭმაც ყვირის...
— ჩემი ცოლი ენწინ დვენახე მის დასთან ტრამენ. იქნებოდა ჩვიდმეტი-თერამეტი წლისა. ლამაზი გოგო იყო, თმები გადაყრილი, თეთრი გოგო. აღირბამი ქალი იყო, მომანონდა, შიმიყვარდა. ერთმანეთი მიყუარდენ. ერთხელაი გაზდილი ვართ. ნადებზე ერთხელაი წვედოდით, ერთათ ესაქმობდით, ჰამა ქალებთან ახლოს ვერ მივდოდი. მალლა მუსაფირ ხანაში დამაყდუმლებდენ. ეიდა, რა მეტყოდა იცი? — რატომ არ ქცხვენიაო. სანქი შენი სახლი იყოს, მოზულე და ისე დაუდებო, რატომ არ ქცხვენია, გამოხვალ და ეიარუნეი აქაო... ჩემ ნუნე-ბაბოს ეცოდინებოდენ, სახლი კარში ბილა არ მეგიშვებდენო... იმის მემრე მე ნაველი ექსი-მუიდი კაცით იმის დაჭირვაზე, იმის (გოგოს) მოპარვაზე. გაველით დაჭირვაზე მათ სოფელში. ეენახის ქენარში დევმალეთ. თუთუნი კრეფაზე მოსულიყვენ უნდა. ზოგ გოგებმა დემინახეს, დაბეჭდეს. სამი ასე ვიჯექით, სამი — ისე. დარჩენ შუა ეერიში. იმათ, ჩუენა დემიჭირესო, ეგონენ. ეუთხარი ქი, გოგებო, რატომ გემინაია, თქუენ აგერ გზა, გეიარეთ, ნადით, ჩუენი თავი ვინმეს არ უთხრათ, დვენახეთ. იმის მემრენ მიველით ბახჩის ქენარში. მამის ბედავთა მააქ, ვენახში კოლინაზე (ქოხზე) დებებურანა, გოგოს ბაბოს მააქ. ერთიც იმა შევხედეთ, ჩუენ დემინახეს. აჯელე ნასულა სახლში. თოფი უუნეცია. მოვდა, ჩემ არხატაშ დაადვა თოფი: — თესლიმი გემიხდი, მოქლანაო. აქ შენ რა საქმე გაქო. იმის მემრე შევხედე, ქი ჩემმა ყარდამმა ამეინია ლივერი. ქვის ქუემ გადაედა: — ჩამეილე თოფი, გაქცვიოთაო, — უთხრა: — ჩამეილეფ, ჩამეილეფ, თუ არა, თან გაქცვიოთნაო. — ამის მემრე შევხედე, ქი, ეს ამანა მიკლას. მამნი გამოვანტი გარეთ. ჩემ ცოლის ბაბოს ეუთხარი ქი, შენ დაფიქრისავენ, ნაცოდნსავენ არა, ნორე სახლში ნადი შენ, საქმე გონჯი არ გახდეს. იმის მემრე ნევედა ისა. მემრე ჩუენ გოგო ვერ ვნახეთ, დამალეს. მოვდა მისი დიდი აბლაი, ჩემი ეენგე. მითხრა: — ჰასან, ეს რა საქმე დამმართეო. მე იმას ეუთხარი ქი,კაცნა მეეკლა, გევიგენი, მეეკლანა ჩემი სასიამარო, კაც ვუყვირე, ლივერი ჩავადებეი უკან-მეთეი.

იმის მემრე შევხედე, ქი რამე არნა იქნას. გოგო დამალეს. ავეექით, სახლში ჩამოველით. მეორე დღე ჯარი ვიყავი, ნაველი ჯარობაზე.

იმის მემრე ოთხ წელიწად ჯარობა ექენე. ჩემ დედემან ეს გოგო ჩემთინ გოგოს ბაბოდან უთხოვენია... მემრე ცოტა შეეშინდენ; გოგო მოქცემთაო, უთქმიოდენ. მემრე ჯარობაში ქი ნაველი, სხუას მიცეს, დანიშნეს სხუაზე.

ჯარობით მემრე მოველი მემღვექეთში. იმ ბიჭსა ვერ ნუუყვანიოდა გოგო. მე, ჩემი ძმა-მემედი, ორიც სხუა კაცი, ნაველით გოგოს სოფელში. გოგო ბალნების უკან ბალჩეში იყო. მემედიმან დეიძრო ლივერი: — ჰაიდე, მალე ნევედეთ, გოგო, მეგეიპაროთ უნდაო.

გოგოსა დუუყვირა: — მე იმდონი კაცი მახლავს, შენი სოფელი თელი გაჯანიავო უნდაო, ილლა ნამოხვიდენა, ნამოქყვენაო. ერთმანეთი არ დაეყლითო, ადექ, ნემიძებ წინაო. ხელი მოვდა კლავზე გოგოსა, ჩაარბენია ტყევიდინა ქუესკე.

იმის მემრე. ისე მალე ნეედენ ქი, დემეკარქენ. მე ჩაველ სოფელში. დეი, გათენებამდი იქით-აქეთ ვიარევიოთ. არ მოვდენ ესენი. გავუნხდით. იმას მეგერ, მე არ ვიცოდი, გველის ჩერმუქედან შამოველილან. ჩუენ ჯარები გავგზანეთ, ჩუენ გაველით ორმოცი კაცი ძებნაზე. ვერ ვნახევიოთ. მოველით უკან სოფელში. ერთიც შევხედე, ქი თორმეტი ქერე

ლივერი დეიყარა; გავაგენი, ქი ჩემი ძმა მოსულა. მაშინ ზორ გემიხარდა. მეგემ დემინახეს, მარა ვერ შემენიეს ჩუნა. იმის მემრე გაველი ემიას სახლში. შევხედე, ქი მოსულან ფეხშეღაი, დაგლილი, სისხლები დადენილი ფეხებზე. იმის მემრე გაველით ჩუნ სახლში. ზათი გათენდა მასობაში.

შევხედე, ქი ოცი თანე ჯარი მოვდა. უმფოსი გამოვდა ნინ, დეიძახა:

— პასან ბაგრამოლის გოგო მოუტაცნიაო, აჯელე ჩეგვიტესლიმეთ, თუარამ დევჭიროთ უნდაო. ბაბოიც მუხთარ იყო სოფლისა, ჰამა დიდი ნაცნობი კაცი იყო, ყადი ბაგრამოლი-ფუტკარაძე.

ბაბამ ჯარებ უთხრა: — თქვენ წადით, თავრობაში თქვენ დიდ უთხარით, ქი მე მოვალ. ბიჭი-გოგო აქ არ არიან, იმას მე გავაგენებიაო.

იმის მემრენ ჩუნ ნაველით სხუა სოფელში, ჩემ დასთან. იმის მემრენ თავრობისთინ უთქმინან, ქი ბაგრამოლი ყუელაზე ნაცნობი კაცია. ამ საქემს ბორჩხას თავრობა არ უყურავს. გამოვდენ ართენიში გოგოს თერეფი და მიმოქაეთეს. იმის მემრე, ხუთ დღეს მემრე, დაჯადუმლეთ ჩემი ცოლი ცტენზე, ჩუნეი ორი ძმა, ჩემი სიძე, ორიც ტაებში, ექსიენი ნაველით ქალაქში, ბორჩხას თხილაზორიდან, ჩაველით ქალაქში, ნაველით თავრობაში. ჩემ ცოლ გუუკითხეს, ქი: — შენ ზორით მი ნეგყყანეს, ჯოხსა შენ მი ნახველ?

იმან უთხრა, ქი: — მე ზორით ნასული არ ვარა, მე ნავეყვი ფემინო.

იმის მემრენ გოგოს ბაბაი ჩამოვდა, დეიჩემა: — ჩემი გოგოს მიცემული სიტყვა მე ჩემ ყურითანა გეგვონოო. არ დეჯეყარე, რიზით ნაყოლილი არ იქნება, ზორით ნაყვანილიაო.

დუუძახეს ჩემ ცოლსა მის ბაბასთან. ჩემ ცოლმა თქუა: — ჩემი ბაბასთან ქი მიმიყვანოთ თავრობაში, კისერი ქი მომჭრათ, მე თქუნეთინ ვერ ვიტყვი, თქვენ თერეფ ვერ დეკვავეფო. მისი ბაბოი მაშინ კარში უკან იდგა. გოგოს ბაბოსთინ უთქმია ქი თავრობას: — აგერ შენ გოგოს მოცემული სიტყვა, ესენი ნათქვამი აქვა, სხუა რამ ვერ გეტყვით შენო.

მის ბაბომ თქუა: — მენა გეგვონო ჩემ გოგოს ნალაპარაკევიო. ზოვლი კურნაზი კაცი იყო. იმის მემრე სამ წელინად ვიდავეთ. თავრობამან სამ დღე ჯეზა მომცეს ჩუნ. ართინელ თავრობამან: — ეს ჯეზა არ იქნება, დრამიაო. ზათი სამ დღეს, სამ თვეს, სამ წელნად იყო ჯეზის მიცემა. ჩუნ სამ დღე მომცეს, მარა თავრობამან არ ქნა. ჩუნ სამ წელნად მაჰქემეში ვიარევიო. იმის მემრე თავრობამან გამეიცვალა, ხალხ პარტი ნეიქცა, დემოკრატ პარტი იხიიარზე გეედა, ჩუნ აფი მომცეს. იმის მემრენ ხუთ-ექს წელნად არ შემირიგდენ ჩუნ. მემრე მისი ბაბაი ბარნის ხიდამ გადავარდნილი იყო. მაშინ მის ბაბოს ზათი შერიგება უნდოდა. მისი ანაი (ჩემ ქალისა) ზორ ჯეტი ქალი იყო. ორ თანე ხარმან ვერ გეინევედა, იმის ინადი ქონდა... ნეისა, ბოვრი ხევენეს მის ხალხმა, ჩემი სიმამრი ლოგინში წეეს, ავთ არი, ნეველი ხელზე ვაკოცე. მემრენ დედამთილთან მიველი, ჯეტი ქალთან. ხელზე ნაველე, ხელზე მეკეთხონა, ვაკოცონა. ხელ არ მაძღვეს!... ინეეს იქით. მის ზეგანმან უთხრა, ქი: — ბიბაივო, სირცხვილია, არ იქნება ასე, ხელი მიცენა სიძესაო. ზორით ხელი მომაცემია. ხელზე ვკოცნი, ქი პირ იქეთვე გადააბრუნა. იმის მემრენ სიძეობა გათავდა, ნაველი, მოველი, შემეჩვიენ ყუელაი. კაი სიძეი ვიყავ, მაღალი, ლამაზი, კაი დელიყანილი.

დედამთილსა მის ძალმან უთხრა, ქი: — ამას ხელ არ აძლევი კოცნაზე, ახლა ქი მოვა სახლში, თელზე ბოვრი შენ ძრუნავ დოდოფალსაკეთ, თელზე ზოვლი სიძეი გიყვარსო. შენი თუალის სინათლეაო. ამაზე გაგულნიანდებოდა დედამთილი, ჰამა არ იტყოდა რამესა. სიმამრსაც ზოვლი უყუარდა ჩემი თავი; ჩემზე სულ მაყრიდენ.

იმის მემრე ბაბოს გეეყვარე, აერი დაჯეექი, დაესახლდი. ჩუნ არ მინდოდენ გაყრა. მათ გუუყრიოდენ ჩუნეი თავი. დაენევიო ლამეში, არაფერი არ ვიცოდით. დილაი ადგა

ცოლი, ტირილით შიან შამოვდა. ვუთხარი ქი: — რა გექნა, რატომ ტირი? — რა რანა მექნაო. შენთან ჩამოველი, რამე გონჯობა არ მიქნია. ერთ წელნადაც არ გუუნია, გამყარესო.

დილაი ბაბოს ვუთხარი, ქი: — რატომ გამყარევით?

— შენ ნენემან ქნაო, — ბაბამან მითხრა. მაშინ დუუდახე ნენესა: — რა გინდოდა ჩუენიდან, რატომ ქეყრით?... იმანაც თქუა, ქი: — თქუენ სამი-ოთხი ძმა ხართ, გეყარევით, ისაქმავთ, ყველაზეფერი გეიკეთავთო.

იმის მემრე მე ჩემ ცოლ ვუთხარ, ქი: — შენ ნუ გემინია, ღმერთის ემრით ერთ წელინად არ გუუწევს, ყველაზეფერი ავათავაჲ ამ სახლში-მეთქი. იმის მემრე მე ქი გეყარე, ერთი მოზვერი, ერთი ფური მყავდა, ორი ყათიც ლოგინი დამხდა. იმის მემრე შევანექ საქმეს. ყველაზეფერი ვისაქმე. ალიშვერიში ვქენე. ფული მეგვე, დიდი ბინა გავაკეთებოე ტრაპენ. სამ-ოთხ წელნად დავრჩი. მემრე ეს ართვინის სახლი ევლე. იქავრობა ამ სახლის სააბს მივეცი, გუდუუცვალე, ფულიც მივეცი. იმის მემრე გამოველით ამ სახლში. ამ სახლში ნორე პირ რამე არ იყო. იმის მემრე დევწყე აქაზე საქმობა. სამი ოთახი იყო. ახლა მე ქუეში, დაჰა ქუეში გავაკეთებოე. ახლა შუიდი ოთახი გახდა...

ამის მემრენ ამ სახლის სააბის, კაცის, ქალმა მიშქეთა: — ჩემი კაცი დელი იყოო, სახლი ბედაჲ, უჯუუხათ აართუა ჩემ კაცსა ბაერამოლიმო.

მიმცა თავრობაში იმ კურნახ ქალმა. ორ წელნად მექემეში ვიარე. იმის მემრე ვუთხარი თავრობას, ქი: — ეს კაცი თუ უჭყო, დელი იყო, ეს სახლი რავაი უულია. ახლაც ოთხი თანე თავრობა ბორჩას არი, ოთხიც აქ, ართვინ, არი, მაადემქი დელი იყო ეს კაცი, თავრობამან ამ კაცსა რატომ აალებია ეს ამხელა სახლი-მეთქი, რატომ ეს საქმეები თავრობამან ქნა?...

იმის მემრენ ის ქალი ნეედა ექიმთან, კაცი დელიაო, იმის რაპორინა ეერთჲ. ის კაცი მაშინ გერჩექ ავათ იყო, ტრაპიზონის პასთაპანეში ინვა. მისი ბიჭი მოკიდებია: — შაიდ, ილია პექიმთანა გიციყანო, იქ რაპორინა ავართჲ, დელიობის რაპორიო. კაცსაც უთქმია, ქი: — შენ რა ლაპარაკობ, მე კაცსა სახლი მივეცი, მივეცი, საქმე გათავებულიაო. ზორც ანუხებული, ავადეელი ყოფილა ზავალი. იმ ლამესაც მომკდარა.

ჩემ ქალის ძმამან უძახის მეგემ იმ კაცის შვილი, ქი ჯენაზე ნეელოთო. შვილს უთქმია, ქი: — ჰაცხა უნდა ჩადვან, რათ მჭირიაო. უუწენია საათი, ფული, ფალთო, გამუუვლია, ნესულა.

— ფარებ ცუდეთ ნუ აჭმევ-მეთქი... ჩუენი გურჯები იყენ... ჩუენ დემეხსენითო, ასე უთქმან...

— ეს ბირინჯი ადგილი მქონდა სამსახურობაში... ამ სახლში შუიდი თანე შვილი გავზარდე. ყუელას ვაკითხე, დეავასხლე. შვილებში მუენდისიც არი, მასნაელებელიც არი... თელი ლამაზბე დალაგებული არიან.

...ახლა კიდენ ძუელი სებერი გითხრა... ერთხან, ხუთი წელია გასული ქალი რომე ჩემთან არი, ჩემ ცოლის უკან მის ბაბოს სახლში მივაღ, ცხენ ვუძღვები. ერთი შეეხედე, ქი გზაზე ხუთი-ექსი კაცი, სამი იმკენ დაუდომილა, სამი — ამკენ. გზა გუდუუჭრიან. ჩუენთან რანა ექნეს, არ ვიცი. მე იქეთკენ მოვბრუნდი, ფიშექი ლაშში მივეცი ლივერსა, ლივერი ხელში დეჭიხე. ჩემ ცოლ ვუთხარ, ქი: — შენ ნორეთ ცხენი გუუძახე, ნადი, პირ უქნისკენ ნუ მიხიხედავ, მე ქი მეველა, ჲა ისენი მოვკლა, შენ ნორეთ ბაბოს სახლში ცხენი გუუძახე, ნადი.

იმის მემრენ შეველ იმ ექს კაცის შიგან. შიშით შეველი, თუალები ასე გედმიბრუნდა, ერთი თუალი ზეით უყურავს, ერთი — ქუეით. გავაჭერ იქეთკე, მათ შიგნით, გევიარე. უქნისკე მოვბრუნდი, რამე არ მესხულონ, შევშინდი, უკან მოვბრუნებული ნაველი.

ჩემ ბაბას დუუფიქრია, ქი: — ეს კაცი მარტო ნეედა, ამას გზაში რამე არ დამართონ.

ჩემი სიძე ჩემ ფეშინ გამუგზავნია.

ამასობაში იმ კაცებ ცოტა გავანარი. შევხედე, ქი სიძემან უკნიდამ მიძახის: — ჰასან-ალა, დემიცადეო. — მე ზორ გემიხარდა. მემრენ იმ კაცებმაც, მათმაც, დეიფიქრეს, ქი რა კურნაზი კაცი ყოფილაო, ფეშინდენ კაცმან ცავსა, რა თეთბირი ყოფილა; კურნაზი კაცები ესენი! ამათ ფეშინე წასლით ჩუენ რამე ვერ ვიქთა...

ჩუენ ახლა გულიანათ მივალთ წინა. ეს ექსი კაცი მომდევენ. ჩემ ცოლის სოფელში მივასლოვდი. იმის მემრენ ცოტა დავექეთ. იმათმან მოვდენ, ჩუენ დანიდან გედვიარეს. ჩემი ბიბიაშვილებიც ეახლენ შინ; ესენი იყვენ ჩემ ქალის ნიშანლის ემიაშვილები... ეს საქმე ასე დარჩა...

...ერეგუნას და მყავსა. იმ სოფელში ჩემ გარედან ემიაშვილ ქორწილი ქონდა. ჩუენ მანვიეს, ჩუენც წაველით. ჩემი ბიბიაშვილები იმ სოფლიდან არიან... ახლა მე შიგან საჭმელი ვჭამდით ჩემ ხალაშვილების უკან, რახი ვსვედით. ერთიც შევხედე, ქი იმათმან ხანბერი შამომითვალეს, ქი კარში არ გამოვდეს, რაცხანა ბუყთო, ჩუენ ვიციტო; კარში ჰირ ფეხი არ მეიცვალოსო. ერთი ლაზი ბიჭი ჩემი მეზობელია ახლო იქა, ჰამა იმათმა არ იცნობენ. მეგერსა მოყრილან ისენი თელი, ჩემი დუშმნები, ჩემი ქალის დანიშნულის თარაფიდან. ერთმანეთ უძახიან, ქი: — ახლა შენ დაარტყი ჰასან ბაღრამოლისა, ახლა მე დავარტყამო. ჰამა გაბედვით ვერვინ ვერ ბედავს. ყუელაი მისათ ამბოფს: — დავარტყამ, ჰამა მომკლის და თქუენ ვერ მომარჩენთო. ენსონი ჯესათი ვერ უქნიან ანარცეთსა. იმ ლაზ ბიჭმა ჩემ მოზობელმა მითხრა, ქი ვინ არიან ამის მთქმელები, ე კაცები დამანახვა უზალიდან (ცოტა შორედან). მითხრა, ქი ამ კაცებმან თელმან შენთინ ლაპარაკობენ, შენ დაცხე, მე დაცეხო ბაღრამოლისსაო. ასე ლაპარიკში ჯესათი ანერთმა ვერ ქნესო.

მაშინ მე ქი შამომითვალეს, კარში არ გამოვიდეს, მოვეკლავო, მე ცოტა თრილი, ზარხონი ვიყავი; ზორიც ბოვრი გავგულიანდი, დევსავენ გავხტო კარში. იმათი თახუმი ბიჭები დვენახე, დევახე: — ვინ მამაძალია, ჩემთინ კარში არ გამოვდეს, თქვა. მალე მოით აქ, ბიჭები თუ ხართ მაგარი და ჰასული მომეცით-მეთქი. მათიდან იგზე წინ ერთი ბიჭი იყო. იმა შეუშინდა და დეინყო ქექეჯობა: — მე რამე არ მითქმია, მე რამე არ მითქმიაო და უკან-უკან წევდა. დანარჩენიც განიავდენ, გაძრენ აქეთ-იქით. იმის მემრენ იმათ თახუმან ჩემ ემიას უთხრეს, ქი: — ე ქორწილი ბაღრამოლისთინ გაკეთეთ, დოხსა ჩვენთინ მით. ემიამაც უთხრა ქი: — მე ენწინანდელი ბიჭის ქორწილი მაქ. ჩემი ქორწილი უგემურო არ გიმინხალოთ, მაგრე ნუ იყვებით, მე ქორწილი თელისთინ გაკეთებული მაქო.

მემრენ იმათ თარაფმან უთხრეს ქი, და ბაღრამოლინა წევდეს აქედან, დადა ჩუენა წევდეთო. ჩემ ემიასაც უთქმია ქი: — ბაღრამოლები ჩემი ემიაშვილები არიან, თქუენც ჩუენი დეგნები ხართა. ეს გონჯობა არ იქნას შუაში! მე ქორწილი თელისთინ გადაკეთე, ჰამა თუ ილლა ნახვიდეთნა, ჰაცხა გინდა, წადითო...

იმის მემრენ გედა ზამანი ბევრი; ჩემ ცოლის ნიშანლის გოგო რომე გეიზდა, ჩემ ემიაშვილმან ჩუენ სულალეში ერთი კაცისთინ გააქციეს, მოტაცეს. მისი ბაბოი (ჩემი ცოლი რომე ეთხოვნა უნდა, ის კაცი) ჩემ ემიაშვილ დუუკოქია, ხელ-ფეხი შუუკრია მისთინ, თოფი გამუურთმია ხელიდან, ბახჩეში უსხლია; იმის მემრე ამ კაცის გოგო ჭილავრიდან ქამილეთ თრევით ჩუუყვანიან, ჩუენი სულალედან ერთ კაცისთინ მუუყვანიან. თხუთმეტი დლე გოგო ავათ იყო, თავრობაში ვერ მეიყვანეს, დამალეს. თავრობამან დლუძახა, დეიჭირა სუთი-ექსი თანე კაცი, შააგლო ჩაქამი — ციხეში. იმის მემრენ ესენი შიგან იყენ. იმ კაცმან ესენი არ გამააშვევინა. ენსონ ბითურ ხალხი ფეხზე ადგენ, ეხვენენ ქი, შერიგდითო. მემრენ გოგოს ბაბომან თქუა, ქი: — ჩემ ხელში რამე არაა, ჩემ ემიაშვილებ უთხარიო. იმის მემრენ ამათმან არ გუუშვეს. სამ წელნად ციხეში იყენ. განუხდა მილეთი.

ჩემი ბაჯანალი მისულა, უთქვია ქი: — ეს რანა იქნას. ენსონი ბიჭები ციხეში არიან. გოგო თქუენთან არი, ბაბოს არ მიცეს.

ერთხან ჩემ ძმის უკან რახი სუემდენ. მეც იქ ვსუემდი. ვუთხარი ქი: — პუსეინ (მისი სახელია), ეს საქმე სოვნი რანა იქნას, შენ ჩემ ბაჯანალზე დაფესხებულხარ, იმას ხუთი ბიჭი ყავს, ბელქი ორმოცი თანე ნათესი ყავს, ბელქი ლაშიდან სისხლი ნაგაყრევიებენ, იცოდემეთი.

იმანაც მე მითხრა ქი: — შენვო პაჯიოღლებსაო ქალის ნიფხავი ჩააცვიო, შენი ნაქნარი ბოვრიაო, შენ სიტყუას ნუ იღებო. მეც გავგულიანდი და ვუთხარი: — შენ მაიმუნო, შენ თუ იმას არ კადრულობ, გეიხადე ერთი, ვნახო რა გაცვია-თქო... შევჩხუბენით მაგრათ.

იმის მემრენ ბითუნ მემლექეთი ფეხზე ადგა, ცოტაც შემინდენ. გოგო ჩუუთესლიმეს, ბიჭები ციხედან გამოვდეს. საქმე გათავდა. ამსოღა აქავერი ბაღრაშოღლების, ფუტკარაძეების ხებრები — თქუენი ფუტკარაძიები რა სოღ არიან, არ ვიცით... ჩუენა აქა სიტყვა კარქა გიმევა, რამეს ვერ მეტყვიან, გონჯი თუალით ვერ შემხედვენ ჩუენა...

— ჩუენ მომხარეთ დღესა... ცხვრები ნოყუყვანია ძოვნაზე... ვერ შაანრა მოსხრნა... ჩემ დედემან ორგზობ გზა მოუჭრა ლეღე შიგან, არ უსხლია თოფი...

— ესხულო, ვერ მოკლა, არ იქნება... ვერ მუუკლიოდეს... შუა აქეთ მეგერსამ... ჭანი ხლევებია... ზაათი არ მოკლიდენ ირემსა... თუ ჩუენ შემოიტყვეს, მომკლებენო...

— ხნარი გახდა ემაი... მინამან გამონია...

— იმათმან ჩუენ ორი გოგო მომცეს...

— ჩუენ მომკლესო... დედემან მუაკლევნია... არც ბაერამებზე ნეედოდენ...

— მისი დიდვანი დები სალი არიან... აქა ბოვრი მეფვა არი...

— ბზემან უყურავს აქევრობას... მაქალა (მაყვალი) ბოვრია აქა. ლეღეებში იქნება ბოვრი. დეინიფვის მალე... ყართოფილი მოდის. „ძირი“ ქობაქლებმა იციან, ჩუენ „ყართოფილ“ ვეტყვით... ესა იმხრი არი, „ენერი“ არ ქვია... შაიდან შემერჩიეს აქა?... საუბრობდა პასან ბაირამოღლუ (ფუტკარაძე), 69 წლის.

* * *

— თუთუნი მომყავდენ. ჩუენ მყავდენ ლაზები, იმათ ვასაქმედით, ბახჩა მიცეკედით. ლაზებ დრამი ქონდენ მულქი. ახლა ჩაიმ გააზენგინა ისენი. აქავრობის საქმე თხილია. სიმინდიც კაი იჯებნება. მარა თუთუნ ვასაქმედით. ჩუენ იერებ მიცეკედით ქირაზე. სიმინდ მარადიდდამ ევლებდით...

— სამსონ თუთუნი იყო, ერთიც არდანუჯ თუთუნი იყო, სხუა არ იყო... ფურო თუთუნი, იყო. პიპომი გამოდგება. ნარგილე თუთუნიც არი... უნინ ხარებით ვიქდით მოხნასა, ახლა იმფო თრაქთორი იჯება. დავეთესვორი ფიდეს. ბოსტანში ცხვრის გუბრე მუყაყრიდენ ლაზებმა, კაი იქნებოდა ფიდე ზორ... სირით დაარგებდენ. სივიჭით დაარგებდენ. ნყალ დუუსხემდენ. თენექებით დუუსხემდენ ნყალსა. სამარგელი გახდებოდა, გამარგლიდენ. დიფ თუთუნი იქნებოდა, იმა გაყყრევიებდენ, დიბუსტი. ბელთუთუნი იქნება, იმის მემრე თორულ თუთუნი. გეიზდა მი, ნუერებ ნაატეხებდენ. სირით მოტეხებ თუთუნსა. აასხმენ, თუთუნის ვაგონებ გააკეთებენ, იმაზე დაკიდვენ. დილაი ზიან ტაროსში გამეილებენ, გაახმებენ, მემრე ჰევენგი გააკეთებენ, იმას შუანყობენ თავანში, დაკიდვენ, მემრე თუელზე მინიდან ყუი ამოჭრიან, დიდი ოდის დონე, იქ დალობისთვინ ჩეიტანვენ. ერ-ორ დღეზე გაჩვილდება. მემრე ძაფებიდან გააძრობენ. იმას ერთ უსტამან (ვინცხამ კარქა იცის) გადაარჩევენ — ბრინჯი, იქინჯი, დორდინჯი, ჭრწინჯი. დემეთ დაანყობენ, მემრე დაიღნებენ, გამოხაფხულიანობენ იმას დენგი გააკეთებენ, აფრი-აფრი. მემრეც ნეიღებენ გაყიდვაზე. თექელში გაყიდებენ. ნახევარი ლაზისა იქნება, ნახევარი მულქის სააბისა... თუჯარამაც ნეიღებს; დარდა იქნება...

— თხილიც ბოვრი გუაქ. თხილი იქნება თხელყაბულიანი, გირასუნი თხილი, ყარმაყარიშული თხილი... გამოზაფხულდება, ეკალი გამოჭრი, გამოარჩევ, გამააფაქონა იშტა. აუსთოს თუეში მეითრევენება. მაქინაზე მისცემ, გადაარჩევს. გაფინავ, გაახმებ, მემრე ჩულებში აავსებ, ჩეიტან ფისქო ბირლუგში. იქ რამდუმან შეხედებენ, იმაგორა ფარას აართუამ, ფეშინათაც ვერ აართუამ... ახლა თხუთმეტი ბინია ერთი ქილო. ყაბულიანი ყიდის...

— უნი იყო სიმინდი. ადრე პური მქონდენ ათი კილო პური გავლენევდით. იყო ინგილის პური, პუნტაი პური, ყარაყილიჩლი, ზირათი, ... იყო ქერიც, ჭუაყიც იქნებოდა... ახლა აღარ ვთესავთ, ჰაზირ ვილებთ დუქანში გამოცხობილსა.

— ვინმემან არ შეხედებდა... გერი ბევრი მქონდენ... გარედან ავათავე სიგორთა ფარა. საქონელი ჰიჩ არ მყავან... ძე მუაქვან, ვლებულობთ ფარით...

— ადრე ზროხის თუჯრობა ვიჯებოდი. მემრე გავაგდე ეს საქმე. ახორი-მახორი ნავაქციე. მააქვან ჰაზირი ძე, სვი და იყავ... ლიტრა რძე ოთხი-ხუთი ბინი ღირს... ფარა ბევრი მაქვან, ვყიდულოფ...

— ჩუენი სულალე, ფუტკარაძიების სულალე რავაი დადნილან, იცოდე: ჩხალას მამანათ სოფელში ბათუმიდან, საფუტკრეთიდან, აჭარის აღმართიდან ამოსულან. აქ დამუდარან. ბელქი ორასი და ნახევარი წლის წინ. სამი ძმა ამოსულან. იმ მამანათში ამ სამ ძმას დიდი ნისქვილი ქონებთან. ჩუენ ფუტკარაძიებს წყალი უწყევტებდენ მეგემ ვინცხაები. იმათაც, ორ ძმასაც კაცი მუუკლან წყლის გულობინია. აქედან ორი ძმა ამდგარან. ერთი ტრაპენში ამოსულა, ბაღრაშის სახელიანი კაცი. მიოროიც ჭანეთ ნასულა, არტაშენ სოფელში. ახლაც არიან ემიაშვილები, ძლები მყავან იქა. ორასი წელიწადის წინწინდელი ემიაშვილები არიან, ჰამა ხისიმობა ძალიან იციან. ერთი ემიაშვილი ხნაინა, ასი წლისა, დადა ოთხმზობათხუთმეტისა იქნება. სოფადი უსტორილი, გურჯიჯა იმათ არ იციან, ლაზი გახდილან. მესამე ძმის თორუნი ჰალა ჩხალას არი. სოფადი ჰალა ფუტკარაძე აქუან. თურქულა „ფუტკარას“ ინერებთან. აქ ამოსული ქი ყოფილა ბაღრამ ფუტკარაძე, ბაღრაშის შვილები, თორუნები ბაღრამოლლები გაეჭვიდნენ. ჩხალას ადგილი კაი არ არი, ვერ გაზენგილებულან. აქაერები ზოლ ზენგინი ყოფილან, მომკლელნიც ყოფილან. ორი სოფელი მქონიან ხელში. ერთი დუშმნობის გულობაი ბათუმიდან ამოსულ ბოლქვაძეს წუულია, იმათებ მიეციეთ, მიეყიდეთ...

აქაერი, ტრაპენის ფუტკარაძიები ბევრი გახდილან. ჩემ დედეს დედეი მემიშ-ალა ყოფილა. იმის შვილი მემედ-ალა ყოფილა. მემედ-ალას ოთხი ბიჭი შვილი ყავდა, ორიც — გოგო. ერთი ბოლქვაძეებ მოუკლიან თოთხმეტი წლისა, სახლიც გუუქუციან. მემრე ჩუენებსაც მუუკლიან იმათიდან კაცი.

მემედ-ალის ოთხი შვილის სახელიც ეს არი: დურსუნ-ალა, ალი-ალა, აშმედ-ალა, მეელუდ-ალა... ჩუენი სულალე გაზდილა, დიდი სოფელი გახდილა. ბოვრი დღესაც აქ ზიან, ბოვრი ბორჩხას არიან, ბოვრიც შიგან თურქიეში არიან. ყუელგან კაი სახელი აქუან. ჰუქუმათში გაზდილი კაცები არიან. ალი იაშარ ბაღრამოლი მილიეთ მუდირია ორდის, მადენ მუენდისია ალი ბაღრამოლი სურმენეს. ფახირ მადენია აქა... ერთიც გირასუნ სიგორთა ბაშ მუენდისია. ერთიც, სეკრეთ ბაღრამოლი, იყო მილეთ ვეკილი, ყარაფოლების გენერ მუდირი.

ჩუენ ალი-ალას თორუნები ვართ. ხუთი ძმა ვართ. ბაბოი ყედირი ქვია, ემიაი — სადიყი. ხუთი ბიჭი ვართ, ექსიც — გოგო. ბაბას ორი ცოლი ყავდა, ორი ცოლიდან გაშენებულნი ვართ ამდონი. სამი ძმა, სამიც და ერთი ანადან ვართ. სამი ესენი ვართ — მემმედ ბაღრამოლუ, ჰასან ბაღრამოლუ, ქაზიმ ბაღრამოლუ.

— ბაღრამოლების ქალებიდან ნაკითხიც არიან. მუენდისი ფათომ ბაღრამოლი თრაპზონშია. ხეირიე ბაღრამოლიც თრაპზონშია.

— ჩემი, მემმედ ბაღრამოლის, ბადში, იაშარის ბიჭი ეზრუმ ჰექიშია არაშტურმა

პასთაჰანეში, მეჰმედ-ხალით ბაღრამოლი.

- ერთპირ ნაველით ეზრუმ.
- ჩხალას ფუტკარაძიებმა აღარ იციან ქართული. ცოტა-ცოტა იციან ძუელებმა, გენჯებმა ჰირ არ იციან. ფუტკარა ომერის ბიჭია ერთი ჩხალას, იმან იცის ცოტა-ცოტა...
- დედეი ჰემ სიზმარისავენ მახსოვს...
- კრედი გატეხილი აქ ართვინ... გაახდე ზარხოში და მისთვინაი იბრძვალოსო, — ამბობდა გაპერსებული.
- თელმა მიცნობან... ღმერთის უცოდველი შენ არნა შეგეცოდვოს...
- ყურძენი ბოვრი არი: შავი ყურძენი, თეთრი, ისტამბოლაი, შავი ადესაი, ჯინეში, შირა ყურძენი, რეზაყო...
- ლეღვი არი: ფათლიჯანაი ლეღვი, ლოფინჯირი ლეღვი, ორსმა ლეღვი (ორჯელ იქნება წელიწადში), ძაბრა ლეღვი, წინაკა ლეღვი... ბოვრი არი, გაახმობენ, ინჯირყური გახდება, ლეჩერ გააკეთებენ, ისე ჭამენ...
- ჩუენ ჰაზირი მჭამელი ვართ...
- სხალიც ბოვრია: ბელღევანა, ფეთვა, ხეჭეჭური, სხალთაფლაი, კორძული, ეჯემარმუღი, ბანგა, ბალარმუღი,...
- ვაშლებიც არი: დემირა, შექერ ვაშლი, გოლდემაი, ქვა ვაშლი, ბუჯურულა...
- ტრაპენის ადგილებია: ჩამახეთი, კალოვათი, ჭალეველა, ზელეველა, კაბადუცი, ვაშლოვანა, ზომო ტრაპენი, ქომო ტრაპენი, შალამეთი, გამორჯიკა, კონტიეთი, ასაბეთი, გაურდული, კასიურა, ჯიჯნალი, ნარვალელე (ხმელი ღლევა), ახალშენი...
- აქედან ჩანს სოფელი ნიგია, ჭოროხგალმაზე...
- ტრაპენში ასი ხანეა, კაი სოფელია... დეგეემოსაფირეთ ფუტკარაძიებმა... საუბრობდა მეჰმედ ბაღრამოლი, 70 წლის.

ვალაშენი

- ემეკლიზე გამოსლა, თქუნებურა პენსიაზე გამოსლა, თურქეში ადრე იციან. ორმოზდა ათი წლის კაცი აქა ემეკლი ხდება. სამსახურობა კაცისთვის ოზდახუთი წელია მეგუბერი, ქალისთვის ოცი წელიწადია. ემეკლი მამიც საყოფისი არი.
- გამოსლიხან ბოლო ფასის თორმეტი თუის დაჭირულიდან ბანაკში ერთპირ მოვა. იმა ეხმაროთ.
- მე მანავლებელი ვიყავი, თურქულ ენას, არაბულ ენას ვაკითხვებდი ილქ ოქულში. ოზდათორმეტ წელნად ვანავლე. ახლა ემეკლი ვარ. ხუთასი დოლარი მაქ ემეკლი მამაში. მანქანა ახალი ვიყიდე. ექსასი კილომეტრე აქ ჯერემთ გამილილი. ას ოთხმოზდა სამი მილიონი მივეცი მანქანაში, თურქის ფარა. იმის მოყრამდი, ათავებამდი თმები გიმითეთრდა... ართინში ვზივარ, ჰამა სახლი, მინა სოფელშიც მაქ... ვალაშენ სოფელში დიდი მინა მაქვან. ჩუენი სახლიდამ შუიდი ძმამა იკითხენ, სულ ყუელი ამ მინამ აკითხვა, მუჟარა. მეაც მამიდან მოცემული მინა ვერ გიმიდგია, მებრალვის. ვალაშენ სოფელში გარეთ-გარეთ ნამყოფნ მინაზე თხილი მაქვან, შიგან მინაზე — თუთუნი და სიმინდი. იჯარაზე მიცემული მაქვან მინა. ფულ მაძლევენ იჯარაში. თუთუნი მათთვის იკეთებენ, მათ ყიდვენ. ჩემი მეზობლები არიან, მინა არ აქვან მათ. წრეელ ერთი ქილო გახმობილი თუთუნი ორმოზდა ათი ბინი ღირა იყო, ასე გეიყიდა. ენ კაი სოხუმის თუთუნია. აქა სამსონ ბაფრაც არი, თუთუნის ჩემითი, ჰამა არ არი კაი, ბევრათ არ მოვა, სუბუქი გამოდის ფურცელი. სოხუმისა დიდვანი მოვა, ჰემაც აღირია. ბაბაი იტყოდა, რაჰმეთლი, სოხუმში თუთუნი იყო ბევრი, წვედოდით იქ და თუთუნ ვასხემდითო. ექსი-შუიდი წლისა ვიქნებოდი, ბათუმში ვიყავ. მე კახიძე მეტყვიან. იქ არიან ჩუენი ბიძაები. ერთი ძმა მოსულა ვალაშენ იქიდან და დასახლებულა. პუდუდმა

გაგვარიგა, დოხსა ერთი ქოქი, ერთი სისხლი ვართ. ახლა კაი იქნა, მისლა-მოსლა გაყოლაჲდა, ნათესებმა ნათესი, ჯიგერ-ახრაბა ნახა. მადლი საქმე იქნა, შუქური ვენათ, ღმერთ მადლობა მოუახსენოთ, მისი ბძანება არ მოგვიშალოს ამ მიწაზე.

სელამი ყუელას გურჯისტანში!

საუბრობდა შერიფ ოზთურქი (კახიძე), 66 წლის.

მაჭახლური მეტყველების ნიმუშები

ზედა მაჭახლის | მაჭიხლის სოფლები

აკრია

- რავი ხარ? მაჭიხლებ ვინებ ცნობილოფ?
- ჩემი შვილები ექსნავე გურჯიჯას ლაპაიკობს.
- მაჭიხლის სოფლებ რაები ქვია? — კერთვისი, ზედავაკე, ეფრატის, ქუბათიავი, მინდიეთი, აკრია. აკრიას ადგილებია: ველი, უკანატყე, მელასათიბი, ჯამი კარი, კონკალათი, ნაფეტუარი. ესენი აკრიას მაპალეებია. კიდენ არი ადგილები: თუმბული, ნაფთო, ჩიდილი, ცეცროი, ნაჭალვარი, კოდიმერე, დიდავაკე, ველის ბოლო.
- ეფრატის ადგილის სახელებსა მე დაგანერიეფ. ეფრატიდამ ვარ, მუჰამედ კოტალიძე (ავეჯი — ახალი გვარი). ესენია: ნამზიათი, ურწყული, ვაციეთი, კვატალეთი, კიბორეთი, სკილენჯეთი, ჩუგათი, ტრედაული, სათლელაი, ჭანჭალევი, ცოცხობანის ნყალი. ნყაროების სახელებიც არი: სათმინყარო, ხაჯინყარო, თეთრი ნყარო, შავანყალი, კეკვიდი...
- და მყავს ბათუმში, ადრე კუჭულაში იყდა. მაჭახლი ვართ. აინი სოფლიდამ ვარ.
- საჭმელები ბევრი ვიცი: ფხალი, ლობიო, მოხრაკული, დალში შემწური კუერცხი. ფილავ გავაკეთავთ, მაკარინასაც გავაკეთავთ, ფხალობოსაც. ჩილბური კუერცხით კეთდება. დალ დავნუავთ, ყორაოს ჩავასხამთ, წყალ დავასხამთ, კუერცხ ჩავატეხავთ. ნიორი უნდა, იმასაც ვიჯებთ. ვერ ვიგონიავ ბევრსა. ძეს მაშინამი დავატეხავთ, ყაფმალ გავაკეთავთ, სუთლ, ჰასუთას გავაკეთავთ თაფლით, შაქრით. ხორციტ სარმას გავაკეთავთ, ფათათეს შორვასაც. მინხაპაი — ფათათესი შორვა გაკეთდება.
- კაცის სახელი არ ნერეუდა... მე მევენარი... ეერი მისი ქონდა... ხომ არ ვიცოდი, ვერ გამაგნებია.
- ხოციტი ქოფთე გაკეთდება... ყიზართმაც ვიციტი. ფათათეს დავთლით, დალ დავასხამთ, მივეცმთ სობაში, მაკიდო, პრასა ვურთავთ, ხახვ დავანუავთ. ვიციტი დაპნი|ტაბუსუნა. ფეკილ მოვხრაკავთ, ხოცი მოვხარშავთ; მიეხარშვის, ფეკილსა ჩოურევეთ, ამოვკრავთ პანა ყორაოს, ნიორს, კაკალსაც ვურთავთ. იისე გავაკეთავთ ქათმის ჩოობასაც. ბრინჯით გავაკეთავთ, ხახვ, მაკიდოს. ვურთავთ.
- აგზეც ერთათ ვართ... სოფლებში ძუელებურ ფიცრის სახლებ გავაკეთავთ, ნაბლისა იქნება, ნაძვისა. სხუა რამისა არ იქნება, არ გაძლებს. ნაბლისა ორას, ოთხას ნელ გაძლებს. თხმელას დაჩიჩავს, დალპება. ფიცრით ვაშენებთ. უნინ იმა ვიჯებოდით, ხიზარი იყო, ახლა მოტორ-ხიზარია. ერთ საათში 50 ფიცარ გახვეს.
- რაები ჭირია სახლსა? — სოფს მისცემენ ბოლმეებში, შუაში ბოლაზე გავაკეთებენ. დაახვენ, ერთმანებ შეკრავს. თემელინა გამოთხარო მინა. თემელი გამოვთხარეო, ვიტყვით. ყორეს|სარხას, მესონ გავაკეთავთ. ყორეს დავყორავთ, ქირიმებ მივეცმთ. ეს დირეხტანია (ქვები), ყორეა. მემრე განვე ქირიმ. იმაზე ქოშიებ დაადგამ. ქირიმებ მეიარ. იმაზეც ერთ ყათ კიდვენ შამოდგამ. ორთ გააკეთავ, დასახურავ ყავარ, იადა საჯ დაახურავ. ქერამეთიც არი, მახასებია. იმით შეკრავ. მერთეგ დავანყობთ, ლარტყაც იქნება. სემერორთიც იქნება, ბორბალიც, ორკუთხეც. ოთხკუთხეც იქნება, ოთხი უმუზით, შუაშია ბაბადირელი. თავან ისე მეხმართ, ბელელ ოდიებში ვამწყრევთ. სახლსა აქ: მუთვალი, მოსაფირ ოდა, დასანოლი ოდიები, ქილარი. მარანსა მერეგ ვუძახით. მერეგი

არი თივის, ჩალის შესანახად ალაფისა. სახლსა სოხახი, დაზღული აქ გასავლელი. იქნაქეთიდანაც დაზღოლები აქ. ტანტრანასაც ვეჭყეთ. ბელელიც ადრი გაკეთდება, ზაირეს ჩაყრით, საქმელსა: უავე, ლობიო, დაფქვილი ფქვილი, გუაქ კოდობანიც. ბელელი გარეთ თუ გააკეთე, გოლბაში უნდა, გუალი, თაგვი რომ არ ევდეს. ბელის ფიცარი სქელა, ნაბლისა, იმას ვერ გაჭრის თაგვი. ზეიდან ყავარ ვაბურავთ. ნაძვი ხილამ გეიხდება.

ძუელბური ჯილღით ვხნავთ. ჯილღას უღელი აქ. ორი ხარი ნევენ. ჯილღას დაბამ. ჯილღას კინა აქ, კინა ატიალებს მინას. ჯილღის კინა სახნისია. ჯილღა საბლითსირეხითსუნჯირით გამეიბმება უღელზე. უღელსა ტაბიკები აქ. ტაბიკი თოკით შვიკრება, ორი ტაბიკი ხარის თავზე. გოროხი რომ იქნება, თაფან გავარუნებთ. თაფან ნენელით მოვქსოვთ. დაბამ ყულფებ, მუბამ უღელზე და გასწევ. გეიხრისება გოროხი. თაფანზე ორი ინსანი დაუდება. ხარსა „ოიშ“ დუუყვირებ და ნეკულით გააძებ. „ოოპო“, ეტყვი, დადგება. მოტიალეობინაც „მეიშ“ ეტყვი, „ოოქშ“ უკან მონეიხან დუუძახებ.

მაჭახელი სიმინდი დაფოსავთ, სახელები: ნეიტაი ზეგანში იქნება. თეთრი ალთუნაი ჩუენთან არი. ქრელია გარეულია ზოგჯერ. ქრელია არ გეყუარს. ლობიო არი ძირაველიც. ხაშარის ლობიაი ავა ხაშარზე. ორნივე იქნება. სიმინდი ამოვა, გასაფაჭი გახდება. ორჯერ გაფაჭონა. გამეჩხრება უნდა. ნამეჩხრაი გამეცტაიო, ვიტყვი.

— ინსანი კარქა ინავლის ერთ ენას... იქა აგზედამ ჩეხუალ.

— ჩუენი ძუელით მარტო ბათუმის ამბავს ილაპიკებდენ. ხიდი გექონდა ბათუმში ნასასელი, ძუელბური, ქვისა, კამარაი ხიდი. იმ ხიდზე მივდიოდით, ვბადრამოდით. აქედან არ გვიშლიდენ. ახლა ის ძუელი ხიდი ჩაყარეს რუსის ასკრებმა, ჩამატრიეს, დაანგრეს. გავლა-გამოვლა არ იყოსო. ჩუენ გეწყინა, ძუელებმა იტირეს. ჩემ ბაბომ ბევრი იტირა, იმ ხიდზე ბევრი ნავალი ვარო. ეს ხიდი სოფელ ქავთარეთის შუაში იყო, პატარა ლელზე. ქავთარეთი შუაზეა გაჭრილი. ერთი მეპეღე ჩუენენაა, ერთი იკენაა. იმ მეპეღედან ხალხი ააყენას. სახლები იყო, ტყე გახდა. ჩუენი სოფელი, აქეთაი თურფი ავინა. ჩუენში არ უუნევიან სოფელი. იქიდან არ უუნევიან, არ გუდუუსოფლებიან. პუდუდის ძირში ახლაც სახლებია, ხალხი. ზის. ჩუენებურ ქავთარეთში ქავთარაძეები არიან.

— გედ ისტამბოლში თუ?

— კიდევ ვილაპაიკო სიმინდზე? — სიმინდი ამეილებს ქოჩორ. ზეით ამეილებს სამნურალოს. ბაბაი, ნენეი იქავრულა ლაპაიკობდენ. დამნიფებას უკლია, შემნიფდესნა. იტყვიან, ოდოში სიმინდია, ჭყინტილი სიმინდიაო. დამნიფდება მი, მოვტეხავთ, გეგტანავთ სახლებში. გავარჩევთ, ქუნჩალს ნარცხითვინ შევენახავთ. დავზორავთ სიმინდ ტოკვეციო. მარცხული გუუშეებს. ხორხოტი დარჩება. იმა დავნუავთ. ხორხოტოც ქეია, ხირგუალიც. სიმინდს მოვჭრით, კონას გავაკეთავთ. ავანყობთ აღმა გახმობისთინ. ბულულოს დავდგამთ. მემრე ავასხამთ ზეინზე, ძროხებმა არ შეჭამონ, ტანებში ჩამოვკიდავთ. ქერებ დუუწყობთ. ჯერ გენინდნათ დეინეზე, მემრე მუუყოლებ. ზეიდან ენერ ნამოვდებთ. ნეიმამ არ ჩეიაროსო. ზამთარში დავანგრევთ, მოვშლით ჩალას. დანგრეივი, თლათნა ამეიტანო. სიმინდი ნისქელიში მიგუაქ. წყალი მოსულია არლიდამ. აქ ლურნე, ღარი. ლურნეს ქუემედამ გახრეტილი აქ. წყალი სერთაი, ზარფაი რომნა მიცეს, იმას ქეია კუშტულო. დაბმულია ლურნეზე. დაატიალოსნა ბორბალი. ბორბალს ფთები აქ. აქ ღერძი. ღერძი კინაა, ნამოდებული. აბრუნებს ზეით ქვას. ნისქელიში გახარევებულია ხარი. ქვის დასადებელია, სატიალებული. იმაზე ზეიდან ზეიმირია. სარეკელი დაბმულია. მისითნა იყაროს სიმინდი. ნამოსანეველი, დასანეველი ფეხი აქ. იმით და დაროხავს, და დალინგავს. ფქვილსა ამეღებთ ნიჩაბით, შიშისაა. ჩავაყრით ჯუალში, მივტანთ სახლში და კოდობანში ჩაყრით. საცერში გავცრით. ქეტო დარჩება. ჭადს გობში მოვზელთ ცხელი წყლითა. გამუაცხობთ კეცში. კეცი ორი ჩემიტი იყო. კეც კეც მუამხობდენ, იქში

გამუაცხობდენ. კეცის თენექას ვეტყოდით. იმა დავახურედით, ცეცხლ დავაყრიდით. ახლა ფორმალი სობა გამოვდა. ჭადთან კაი იქნება ნანუელი... პურსაც ვეღებთ.

მოდის მინიხაპაი, ხაპი, კიტრი, დომათესი, თაფლიჯანი, სურუნჯი (პირპილაი აღარ ვიტყვით). ბოსტანში ვთესავთ: ხახვი, შაშპრამი, ქინძი, მაკიდო, ნიორი, პრასა... ფხალი, თეთრი ფხალი... გავახმობთ ნარცხისთინ. მაჭახელში თეთრი არ მოდის, მარტო შავ დავრგავთ. იქავრობა ზეგანაი.

— თუ დეგენუა, იტირავ... საქმიდამ გამოიდა... კაცისთინ ვთქვით, ლამაზი ბიჭიაო... პიდავრი ხართო, დეგეგლაპაკია... ბორჩხაიდან იყო... უთხარ ქი, იმასაც ვანავლიო... ბაღანა ლაპაიკოფს, არ დევიწყაო...

— დუგუნისქორნილი ვიცი. ვაშლები ძალსაც იტყვიან, ახლა გელნის ეამბობთ. დეგელნო ვინმეო, ვიტყვით. ერთია რომე მე მომწონდება. თუ კაი სადოსტე კაცია, დოსტობას ვიზამთ, ელჩ გავავზავნი. შეილსა ვეტყვი: მე აშვალი დოსტათ მიყუარს, მე დამწონდა, შენ მოქწონდება თუ არა, ჩუმათალი დეინახე გოგო. ელჩმა უთხრას ქი, აშვალს დოსტობა უნდა, შენი გოგო დეიგელნოსნა, თუ ცნობილავს საიბი. ისიც რაცხას ეტყვის: — დეფეიქონა, ათი-თორმეტი დღე, დახოთ ერთი თუე მუსადე მომეცო. მოხუალ, გაგანებია, შეიძლება თუ არა.

ერთ თუეს უკან მივა ელჩი კიდვენ. ადეთი არი, რომ ერთ-ორ მისლაი არ მიცემენ. მესამეთნა მივდეს ელჩი. დღეები შერჩევილა: კვირა საღამო, დადა ჯუმა ღამე. ნიშანი მიგუაქ, დეგელნოთნა. ადეთია: ბეჭედი, ბილეზუგი, ბეშბილი, ზენჯირი, ქუფიბიისუ-რსაკიდი. მაგათ მოქთხოვენ, გოგოს საიბი მოქთხოვს, მიეჭურია. ყალანი ურბა, რაც გინდა, ეილე შენ ძალისა. ისინი ილანა უულო. ეს იქნება დანიშნა. გადანყვეტენ, როისნა ნეიყუანო გელინი. გადანყვეტა ქორნილი დღე. ნაყუება ბიჭიკუთხიდან დადე ერთი ან ორი. მაყარი იქნება 15-20 კაცი. დუგუნ იქმენ, გოგოს სახლში ნეიყუანებენ. მაყრულა სიმღერას იტყვიან. სიმღერით მიიყუანებენ კალოზე. ნეხუალ, არაბა თუ არი, არაბით, თუ არა ცხენზე... სკიერ დუუდგმენ დოდოფალსა, ჩამეიყუანებენ ცხენიდან სკიერზე: მამამთილი შექერ, ფარას გადაყარის თავზე. იქ ბაღნები დაკრევენ. ჩამეიყუანებენ, მაყარი ოღამი შეყუება. პანახან გეისუენებენ. იმას მემრე მაყარი დაცლის ოღას. დოდოფალ დაყენებენ ქოშეში. დახურვილი აქ თავზე, ფეჩე ახურია, ჩარჩაბზე ზეიდან ფეჩე. ახლა ჩარჩაბი აღარაა. თუ ცხენით მიდიან, მაშინ აცმენ ჩარჩაბსა. ფეჩეს მოხდიან. გოგოს ძმა იმ ფეჩეს ახდის; იმის გადასახდელი ფარაა, იმა მიცემენ. ი დოდოფალი იდოდოფლებს ქოშეში. ართუხ იმღერებენ, ისამებენ ადრი ოღამი ქალები, კაცები. გათენდებს, სადილსაც ჭამენ. სადილობა უკან გოგოს მაყარიც, ბიჭის მაყარიც დეიპანტის.

ქორნილის საჭმელი თეელი არი: მოხრაკული ენ წინ, ხოცი ბოლაი, ქოფთე, ფილავი, მაკანიანი, ძიანი შორვა, სუთლი, სინორი, ქათამი, ბაქლავა, ყათმერი. მეითხოვენ სუფრაზე ადრი-ადრი საჭმელებ, დეიკავენენ სუფრას. მეითხოვენ ქათამს, ბაქლავას. მუატანიებენ. ვი-შახავეთო, იტყვიან. დადე ქი ახლავს, ისიც მეითხოვს, ნეილებს სახლში... მაყარი წასლიხანაც იმღერებდა. მაყრულ ეტყოდენ, შეიძოცას ეტყოდენ. იმღერებდა ჩემი სიმამრი მის ემებთან ერთათ. მამული მოფრინაძე იყო. ერთი კიდო იყო — ასანჯანაი, ყაფნი ყავდა. იმისი გუარი არ მახსოვს. კოტხოლოლი დაუთაი იყო კორტიძეებიდან, პუსენგანი იყო, რეშითაი იყო. ცოცხალი აღარ არიან. მარტო ჩემი სიმამრია ცოცხალი... ახლაც იმღერებენ, მარა ძუელბურა აღარაა. მუზიკაი გამეიტანეს, დახოთ ისე ჩაღლებია და?... აღარ იმღერებენ, წინწინ სიმღერაზე სამა იყო, „შამილ“ ეტყოდენ. გელინი მიყუანინხან სიმღერაებისა არ მახსოვს... ჩემ სიმამრმა სიმღერა იცის ლობნაი:

**„ჩემო გამზდლო, ლობია,
რაფრათ თამაობ ქოთანში,**

ადრე ხაშარი დიგისე, ლეკა მიე ზეცაში,
ბოლოთ რათვინ მიღალატე, ლამით გამაშუენე კარში“.

- ფილიზებე მიცემს და? იმა ქვია ლეკა, ლერნ ვეტყვით იმას...
- ამან კიდენ კაი იცის. ბეერი ვერ ხლომილობენ... რა ყოლად ნერავს?...
- სახელებიც მომაცოდინე, იმათ ერთაი დაქმაიჯო...
- იქილამ ვერ დენინახდა... გალმითნა შეტიალდე... ამეიყუნან ჩემ ემიაშვილმა. ერთ საათ ანჯახ დაჯუდუმლი... ერთ თუეს რზნ ავართმიდი... საჭმელ გააკეთებიავეს ქალბსა...
- ჩემი სახელია ულფან... ეს მურღულუს მერქეზია. მე აკრიილამ ვარ გადმოსული, გადმოსოფლებული.

— ბრძანება შენი! მაჭახლიდამ ვარ, აკრიის სოფლიდამ.
— მაჭახელში ტყე არი. შიგან დაბანი არი. „ნადირი“ არ ვიტყვით. დათვი არი, ლორი არი, ტურა, მარჩი, სხუა დაბანი. თათარძენა არი, კატას გავს, ხიდამ ხეზე გუუხტება, ყავი!... ტაეშანიც არი. „კურდელი“ არ ვიტყვით, არ ვიცით. „ნადირობა“ არ ვიტყვით, რას ქვია?... „ავგაპი“ ვიტყვით. ავგაპი ნევალო. ლორებ, გელებ მოვკლავთ თოფებით. იშტა იმათ მოვკლავთ.

ავგაპი ყოჩაში თოვლში ყოლადა, თოვლში ვერ გარბიან... ნეველით ათი კაცი მოდრევილას. მოდრევილი მერეთის ნინედამა კაი ტყე არი. ნაძვი ძირში დათვის კუალი მისულიყო. მეგრემ სამი არიან. ჩემ ემიაშვილმა ერთი თოფი მომცა: — ედი, ესროლე დათვებსაო. იმ ნაძვიძირილამ დათვებმა ასე გადმოსტენ. ჩუენ მოვკლათო. კაი თოფი არ მომცა. თოფი კაი რომ არ იყო, გეველი იქით, დავასე თოვლში. უთოფო ნეველ. ეველით ნაძვი ძირში. დათვმა გამომესხრიკა, დევაჟანა ჩემი თავი. ქუეილამ ჩემ ემიაშვილმა ესროლა. ერთი მოკლა, ორმა გეიქცენ. გალმით გუუნრა, ისინიც მოკლა. ჩამუელით ქუეით. თოფი ხმაზე კიდენ ამდგარიყვენ დათვები ბუნჯადამ. იმ დღეს რვა დათვი მოვკალით. დათვის ტყავ მეეტანთ, სახლებში არი... დათვის მოკლა არ იყო დასალი. კიდენ არ არი დასალი. შუელ არ მოვკლავთ, ცოდვა არი. გარეველი თხა არი ტყეში, ქიებინი. იმათ მოვკლავთ, ხოოც ვჭამთ. იმათი ხოოცი გელი თხაზე გემიელი არ არი, უქონო ხოოცია... ერთხან თხა დაიარაღდა ავგაპი დროზე. ერთ არხატაშმა მიედა, დაკლასნა: ქაზე ხელი მოდვა. იმან გამეიქნია თავი, ყაფდამ გადაადგო არხატაში. კლავი მეიტება.

ვაბნებიდამ მოკლა შუელისა ცოდვა არი. დასალი არ არი მარა, ცოდვაა. — ძუელი სახელები თუებინა? — მასხოვს: ზეშპერი, თებერვალი, მარტი, აპრილი, მაისი, ქირეზაი, ჩურუგაი, მარიობაი, ენკენაი, ნიფობაი, ყოჩაი, ყარაყიში. ზამთარში დათვებსა ბევრ ვკლიდით.

— აკრიის ძუელი გუარებია: მოფრინაძე, კორტიძე, ციენარიძე... თიების სახელები: ჭვირპია, დევთობანი, ნაჭიმკრედი, ნალობავი, ფაფართი, მერეთა, ლეკობანი, ფუნდუხლი, ჭურმირანი... კიდენ არი ქუაბითავი იაილა, ეფრატის იაილა, ჩიქუნეთი თა, აჭარისკორდაი, ნადარბაზნევი.

— ჭუდუდი რომ ჩეიჭრა, ჩიქუნეთლები აღარ გამუშუვეს. ჩიქუნეთი თა დარჩა აქეთ, ჩუენკენ. დევთობნის იაილა არი აჯარიკორდაი. ესეც აქეთ დარჩენილია. ნადარბაზნევიც იქეთავრი ხალხის იაილაა, ახლა აკრიის იაილა გახდა, აჯარის ხალხისა იყო წინწინ. თავე ერთათ იყვენ ხალხი. შეიყრებოდენ თავზე ერთათ შუამთობიხან. ჩუენი ხალხი ახლაც ადიან შუამთობაზე. აფნი ძუელბებურაი არი შუამთობა.

— თავზე გარეველი ფხალი ბევრია, თის ფხალა. მემთევრები კრეფენ, ფხალ აკეთებენ.
— ძუელ გუარებ დენევალი და გეტყვი. ძუელი გუარები ჰემენ-ჰემენ დეივიწყეს.
— მინდიეთის მეჭალებია: ციენარეთი, ზეკალეთი, ოსანეთი, ნათლავი, შარაქუეში, გუჯარეთი, ქუაბნური, კორტანეთი, ჯოფეთი, ირემეთი, ზემტყისი, ზემზუარე... ხერთვისისა:

მალაყმითი, თევითი, შაჰანყადა... ზედვაკესი: ქავთარეთი (ნახევარი ჩუენია), გოხინავრი, ნამალევი... ეფრატის მჰაპლეებია: დამზირათი, ურწყული, ტრედავლი, ჩუგათი, სათელაი, კვატალეთი, ვაციეთი, ჭანჭვალევი. ქუაბისთავისა მარტო ნაგომვარი მაგონდება.

— ჩუენი გურჯები ბევრ ვერებზე უდარან. იზმითან ახლოს ერთი დიდი სოფელია, აჯარა ქვია. ამ სოფელში ჩვიდმეტი ათასი გურჯი ყოფილა. ჩუენებურებმა რა თქმა არი — აჭარელი, გურული, იმერელი არ იციან. ესაა ახლა და ახლა გევეგონეთ. ჩუენა გურჯი ვართ დღე, ეს ვიცით მარტო.

— ჩუენ თერეფაც ბევრია გურჯი, ყარს და ერზრუმ ჩასლამდი ჩაანევეს. არდაჰანში ბევრია გურჯი სოფელი: ჯარისხევი, სამოთხევი, შოლტისხევი, თურუზხევი, კუტიტყე, ჭოლიტი, დუბეხევი, აგარა, ხევათი, ნანუშფარა, ჭაკოლთა, ბადელა, ნინსათიბი, ვარხანა, ყველი (ყოლი), ნაქალაქევი, ვარდოსანი, ნურბალიწურმალი, ნურწყაბი (სუსქაფი), ჯინჭროფი (სუგოზხევი)...

— თუ ვიცოცხლე, ჩამოვდენა ბათუმ. მერი მყავს და, იმასთანა ჩამოვდე, თქუენაც დიგინახე ინშაბლაჰ! კიდენა დაქაიჯოთ. თქუენიდან ბევრი ხალხინა გევეცნათ... მე ძალიან მადლობებუ ვარ. ზაათე ამფერ შუებ ექმეფდი... ღმერთმა კარქობით გამყოფნოს... თქუენც კარქა გამყოფნონ.

საუბრობდა ულფან ქოსე (მოფრინაჰე), 55 წლის.

მინდიეთი

— მინდიეთსა ახლა მარალქრე ქვია. გამოუცვალა პუქუმეთმა ძუელი სახელი, გურჯული სახელი. მარა ყულამ ვიცით ძუელი გურჯული სახელი; გენჯები რაგუარ მიქცევიან, არ ვიცი. დეიმასხოენებენ პერალდა ისინიც. არ დეიკარქვის გურჯი სახელი სოფლისა.

— მაჭახელიწმაცხელი მოდის მაჯახელიდამ, მაჯა და ხელი ერთათ ხომ გაგანგებე, ჰა! მაჯახე ხომ ხელი ტევენია მობმული თითებით, ისეა მობმული მაჭახლის პირზე (ადგილია. იქ ერთმანებ შეეყრება ჭოროხი და მდინარე მაჭახელა), მაჯახე, მაჭახლის ღელეები და სოფლები.

— დევწყოთ ჩამოსახელება. მინდიეთის ღელე მოდის ყელობა თის სერებიდამ. ჩამეიარს თა ყელობას, სოფელ აკრიას, სოფელ მინდიეთს, სოფელ ირემეთ, ჩამუა ხერთვის. აქ შეეყრება ეფრატის ღელესა. ეფრატის ღელე გამოვა ჩიქუნეთის თის სერებიდამ, ჩამეიარს გორგითი იაილას, ჩამუა სოფელ ეფრატში, ჩამუა სოფელ ქუაბისთავე. გაღმა სოფელი ზედვაკე ჩება. ხურთვისში შეიყრებიან ეფრატის ღელე და მინდიეთის ღელე. ხურთვის სოფელსა დანიდამ ჩამუარს სამძლუარი ჩუენსა და თქუენს შუა. ღელეები რომ შეიყრება, ორას მეტრში სამძლუარია. ხურთვისის სამი კუამლი თქუენკენ დარჩა. ისენი თქუენ პუქუმათმა გადაამოსახლა. ხურთვისიდან სამძლუარი გეიარს. თქუენ თერეფ ჩება ქავთარეთი, სამძლუართან ენ ახლოს არი. მემრე მოდის საფუტკრეთი, მემრე მოდის გორგაძეთი. თურქიეს თერეფზე ქავთარეთის გადაღმა, სამძლუარ გადაღმა, არი სოფლები — მალაყმითი და ზედვაკე. თქუენ პუქუმათმა გადაამოსახლა სამძლუართან ახლოს სოფლები — ქავთარეთი, საფუტკრეთი, გორგაძეთი. ესენი ჰამანქი ბითევი გადამოსახლებული ყოფილან სოფელ ჭარნალში. იქ ენახე ხისიმ-ახრება მე. გორგაძეთის ერთი ადგილის სახელია ქვითირი.

— სამძლუარი ამ კაცის ერდოში გადის, აა!

— ორმოზდაათი წლის წინ იმფო სუფთა იყო ქართული ენა ჩუენსა. ოქულები რომ გეხსნა, თურქა შამოვდა. ბაღნევი თურქჩას სწავლობენ ოქულებში და გურჯიჯას აღარ ეტანებთან. ნორეთ აღარ მივა საქმე.

— ხერთვისის ადგილებია: თევითი, მალაყმითი, ყულე. ყულე ციხეს ქვა. გერჩე ქიხა, შამა სახლათ არი გადაკეთებული. კანჯარავლი ყანა ხერთვისის ადგილია.

— ჩუენ ლაპარაკში თქუთუქ არი ძუელი სიტყუები. ახლა ვერ მომიგონია.

— მინდიეთის ადგილებ თლათ მოგითლი: მაპალეებია: ირემთი, ზეკალეთი, ქავთარეთი, ოსანეთი, გივიეთი, ცეცხლეთი, ზემტყისი, ველი; ჭელი თავი (ესა მეზრეა), ბოსტანი (ესაც მეზრეა), ზისპირი (მეზრეა), ნუერისსაყენი (დიდი სირთია). ახლა ყანა-ჭალისა ვეთუთა: ზურნაჯოლი ყანა, ფეპლულა ყანა, გონთი ყანა, ხიდთავი ყანა. ახლა გეველით გაღმა კუთხეს. მეთუნოლლების მაპალე, იმის დანზეა ზეკალეთი, გამრეკული ყანა (დიდი ყანა არი), საჭინკურაი, ნაბელლავი, გუალყანა, გრძელყანა, დედაბებრათი, ზემზუარე, უყვი, ღმალელე, თა არი მერეთა. აქედამ ჩახუალ ივეთ. ივეთ შუა და მერეთას შუა არი ფაფართი.

— იმერხევ და ჩუენსას უდავიან სამძლუარზე, მინებზე, თებებზე. ჩუენსას ხერხი უხმარია. ფოსტალში ჩუუყარა ერთ ხოჯა კაცსა (ვისი სიტყუაც დეითლებოდა, დეიჯერებოდა) მაჭიხელის, მინდიეთის მინა, ასულა ფაფართზე და დუუფიცებია: — ჩემ მინაზე ვდგავარო, ღმერთმა დეინახოსო. ხოჯის ფიცი დუუჯერებია ხალხსა და ნახევარი ფაფართის მინა მინდიეთისა გამხდარა. ისე მინდიეთისა არ ყოფილა. იმერხევლები დუუტყვილებიან ამფრათ. რათ უნდა განა ტყვილი! ეს ტყვილი დუნდა ყუელას ეყოფა.

— ენ სონ მაჭიხელში სოფელია აკრია.

— მერეთს ასლამდინ ბევრი ფუნლარია, დიდლეუა. აპადა მიცყეთ: ბორბალას გეველით, იქიდამ გეველით ჭალაზე, ფესვინყალზე გეველით, ნაძვილ გეველით, ნითლობი, დიდქუა, ახალ გზა გევიარეთ, ჰემ ვეველით ყელობაზე, მიველით მერეთამი. გაზაფხულზე ჩამოით და გარუნიო ამ ადგილფუმი.

— ჩუენი ძუელითი, ქრისტიანები ყოფილან. ჩემ დიდ დედეს ერქუა გივი. იმის აქეთა დედეს ერქუა მუთიაი, აქეთას უსაალი, აქეთას მეველუდ დედეი. ნენიების სახელები იყო ელმასაი, ზეციეი, აიშიე.

— მინდიეთის გუარები, სოფადები არი: ქავთარაძე, ციმნარაძე, კორტანაძე, გივიეთი, ირემაძე, მიმინაძიები, მალაყმაძიები, გვიანიძიები, ფუტკარაძიებიც გიმიგონია. ქედიდამ არი გადმოსული ერთი ქათამაძე და ერთიც დუმბაძე.

— ჩუენზე მოწრა მუიმი არ არი.

— ჩუენა, გურჯი, ქართული ხალხი, ძალიან კაი ხალხი არ ვართ. სხუა ნესლის ინსნის შებრალეა არ ვიცით. ქომო ქურას, სერობაზე ერთი ყერიბ მეზელულია. იქავენ ორი დირელი რომ ასვია ახლა, იგზე გურჯების ყარაყოლი იყო. მადენის ფაფრიქაში რომ ესაქმობდი, ერთმა აქავრმა კაცმა მელაპარაკა. სამოზდათერამეტი წლისა იყო. ფეხის დიდი თითი მოჭრილი ქონდა. იმანა თქუა, რომე აქაო გურჯების თავრობა იყდაო, ნიკოლას ზამანშიო. ერთი ქურთი კაცი იარებოდა, ერთ ღამეს ჩემთან დადგაო. დილით ჩეველით ქალაქშიო, საღამოზე რომე ამევიარეთ, გურჯის ასკერმა დაგვეყენა და გაგვიითხა. იმ ქურთსა მიადგა, გურჯიჯა რატომ არ იციო. რა ექნა ზავალ ქურთსა, არ იცოდა გურჯის ენა. შენკიპა ასკერმა თოფი და იქავენ გააგდებია ქურთსა სული, ჩემ თუალეებ ნინაო. ძალიან შემეცოდა კაცი, თუალეებიდამ წინწკლები დავყარეო, შამაც შემემინდა, ვერ გამევერსარჩლე, მეაც არ გამაგდებოის აგზე სულიო. იმ ქურთის ყერიბ მეზელულს ევიარ-ჩევიარ ჩუუკითხოვ დუასაო. კაი ხალხი არ ვართ, არა. ახლაც ძმა ძმასა კლავს გურჯისტანშიო, გვესმის. ესა ძალიან გონჯი ადეთია. ჩუენა თურქიეში ვართ, შამა თუალეებში ვერვინ ჩაქებედავს. გურჯი ვართ, მარა ჰუქუშეთსა ჩუენი თავი არ გუურჩევია არასდროს. ჩუენებურ ჰავას ვუკრავთ, მეტი ყიომეთი გუაქ სხუა მილლეთში.

— მე ასე გითხრა, დობილო! თავრობამ ცოტა ჭრელი კიბილები თუ არ გამუაჩინა,

ქირდათ ეილებს ჯაპილი ხალხი და მის თოკზე დენიყებს სამასა. გურჯის პუქუმეთსა, თქვენ პრეზიდენტოს ზვიად გამსახურდიასა, ასე მესმის, ეს აკლია მარტო...

— ჩუენსა ოქულების გამოსლამდინ სუფთა გურჯულ ვლაპარიკობდით. ოქულებში რომ ნეედენ ჩუენი ბალნები, თურქჩაზე გედეიქცა მათი ენა. ორეთმენები ყვირიან, ბალნებსა გურჯიჯა არ ელაპარიკოთ, მემრე თურქჩა ნორეთ ველარ ლაპარიკობენო. რა საქმე აქუან ორეთმენებსა მუტი, ნელ-ნელა ანავლონ, ორ ნელნად ანავლონ თურქჩა ლაპარიკი, მაამ რაზე აძლეც აბა პუქუმათი?!

— რა სოღნა მეთქუა?!

— პო, ფანჯარჯობა ქვია ჩუენსა მემზლიანობასა. ფანჯარჯი მეფხალეა, ფხალის მომკრეველი. „ფანჯარი“ თურქჩეა, გურჯიჯა იქნება — ქარხალი, ფხალი, თიფხალაი. თიფხალაი თიებზე ამუა. მესხუზ ნეევენ თიფხალაზე, ერთმანების დასანახველაი, სასეირებლაი. თიფხალაი ძალიან გემრიელია. გაანმობენ ზამთრისთინ. თიპრასაიცი არი. გერჩეჲ პრასას გავს. ერთიც არი კოდვენ, კორდებზე მოვა, ჩიჩეგია, ყუაელი ჩაი. ადნი ჩაისავენ სუამ. ნამალაია, შინა ალეთებში მიცემს ძალას, გაასალამებს. ზოგ გერზე იქნება ნითელი, ყვითელი, ძალიან გუნეშიც — თეთრიც იქნება. იმასა მოკრევეთ, გავახმოთ, შეენახავთ.

— მეგვა ბევრია ჩუენსა. სხლის სახელებია: ხეჭჭურაი, ყურნკაპაი, სასელია, გონივრაი, წარაი, ბალის სხალი, სხალთაფლაი, ყვითელია, ბოქშუაი, თავრჯული.

— ვაშლიც ბევრი იცის: ბალი ვაშლი, ყირმიზი ვაშლი, აჯარულია ვაშლი (აჯარიდამ არი ყალიბი ნალეხული), დეიმირალმა. ამასია ვაშლია გამენებული ახლა ექსერი. ამასიაში მოდის ძალიან კარგი ვაშლი.

— ხუმრა, ლეგი (თეთრი, შავი, ორმოსავლაი) ბევრია, ბალიც არი — თეთრი, ახიზურაი, კახამბალი, შავი ბალი, ვიშნე ბალი, ბინბალი.

— ქლიავიც არი და ოტურიცა — ტყუბაი, თეთრი ქლიავი, დოდოფალ ქლიავი.

— ტყეში არი თელა, ცაცხვი, ნაძვი, ნიფელა, შეკრი, იელი, სოჭი, იფნი, ძენნა, ურთხელი. დაბანიც ბევრია: თხა, ირემი, ჯიხვი, ტაეშანი, კოდენ სხუა — მელა, გელი, დათვი, ფოტვერი. „პურდელი“ სიტყუა არ არის ჩუენსა, არ ვიცით, „ტაეშანი“ ვიტყუით.

იშხანის ქილისე იუსუფელშია. იშხანის ხალხი ჩუენ აჭარლობას გავს. თორთომელი თურქები მოსულან და დამუდარან იქა, პამა ხალხსა რომ გადაათვარიელებ, მიხედები, ვინ არ თურქი და ვინ არი გურჯი. პირის რენგიდამ გამეიცნობ ხალხსა. ქუმბათები დანგრეველა ქილისესი, სხუა დგას ფეხზე. შამუტუცია იშხანი ხალხსა. აქავრ გურჯებსა გურჯული აღარ ახსოვან, ცოტა-ცოტა სიტყუები შერჩენილა იმათ ენაში გურჯულისა, თურქჩეზე გადაქცეულა.

— გურჯი სოფლები იუსუფელში ბევრი აღარ დამრჩალა. ქუბაბქი და სარიგროლი სულ გურჯია, გურჯულა ლაპარიკობს: ათი თანე ამხანაგი მყავს იქა. ძალიან ყადალულია იქავრობა, ზაფხულში ზოვლი ცხელა.

— ერთი კაცი შემეყარა იქავრი... იმან გემიგონა... ენ წინ ორასი ბინი ითხუა, მემრე გამუაგდებიე ფეათი, უჯუზათ ევლე...

— ბორჩხას ჩამოდინ გურჯები, ყიდიან რაცხაფუსა, იმათა ზოვლი ვეხმარები. სასადილოში ნეგიყუანო-მეთქი, ვაიჯავ. პამა ვერ ტევენ ემდასა, ვერ მომყუებიან. ნევაღ, პურ მუუტან, ჩაის მუუტან. იმნაირი მიყუარს საქართუელი, რომე არ ითქმის... ეწყენულობ იმაზე, რომე საქართუელის საქმე ნორეთ არ ნასულა, იკინწლებიან შინა...

— ბორჩხის ქაზაშიც სულ გურჯი სოფლებია: ხება, კატაფხია, ქლასკური... ქლასკურიდამ გზა გადადის მაჭახელში. ქლასკური ლელეც არი, შეეყრება ჭოროხსა. კატაფხიას არაში არი ზედუბანი სოფელი. ბორჩხას რომ გაციოდები, კინის ხიდსა რომე გეიარ, ჩამოდის ბაგენის ლელე. ამ ლელეში ენ თავში არი ბაგენი სოფელი, ადაგული, შუახევი, დევისკერი, უკანმერე, ართვინისკენ არი ვაზრია, არი სოფელი ბანაკნა, ებრია

(იბრისლი). კიდენ არი სოფელი ღვია. ეს ყუელი სოფლები არი ლივანის ღელის სოფლები. ლივანის ღელე შეეყრება ჭოროხსა. ართვინთან არი ლივანის ციხეც. ართვინსა ძუელათ ლივანა ერქუაო, ასეც იტყვიან აქავრობაში.

— არდანუჯის ღელეც შეეყრება ჭოროხსა. იქ ცოტაი არი სოფლები გურჯისა. მაღლისამ (მაღლა სოფლებმა) არ იციან გურჯიჯა. ერთი ღელე ჩამუა შავშეთის მერქეზიღამ და შეეყრება ფაფართსა. აქაც ქართული სოფლები ძალიან ცოტაა. იმერხემა იცის გურჯიჯა. რომელცხა სოფლებში გურჯიჯა აღარ იციან, იქა მიწების სახელები, ყანების სახელები სულ ქართულია. მიხდები ქი, გურჯის მიწა ყოფილა.

— ღმერთა ხელი მოგინოს, ამისთანებსა რომე ეძეფ, ნუ დეიკარქვის გურჯის ქოქი ამ მიწაზე. ჩუენ სოფელში ახლაც ოც ქალ მაიც გინახავ იმფერ ჯაპილსა, წყალი მომყო, ვერ გეტყვის თურქა. ჩამოი ჩუენსა, დაჯეც და ელაპარიკე. იმათ ლაპარიკეში ბევრსა ნახავ ესკი გურჯიჯასა.

საუბრობდა მინდიეთელი იდრის აიღინი (გვიეთი), 78 წლის.

ჰაირიე (ხეირიე)

— ჰაირიე (ხეირიე) მაჭიხელია. 1888 წელს მაჭიხელის ხეობიდან წამოსული ხალხის თორუნია ეს. მოსულან ისტანბულ. რამეთიმე წელს გემებზე უცხოვრიან. შემდეგ ხეირას (კაცის სახელია) და რამეთიმე ამხანაგს დუუფიშმანებინ. მისულან ფადიშაპთან, ადგილი გუაჩენე ჩუენ, გურჯისტანიდან მუჰაჯირები ვართო. იმასაც უთქუამს, რომ ბურსას მიდამოებში გასინჯეთ ადგილები და მიმახდინეთო. გამოსულან აქა, მუულიან აქავრობა. ველ ადგილებზე კოლოები ყოფილან, იმიტომ იქ არ დასახლებულან. დასახლებულან ჩიქუნეთის მგზავს ადგილებზე. აქ ამოსულან, მონონებინ, — აქ ვიცხოვრებთო. შემდეგ ესენი წასულან ისტანბულ. მოჩეჩებული ხალხი, ოჯალები გამუუყუანიან აქა, სულ სამოცი ოჯალი. ამ ოჯალებ შორის არიან ჩიქუნარები, ჩხუტუნარები, მილისენი, კირნათელი. ხალხი უბნებით დასახლებულან. კირკიტაძიები დასახლებულან კირკიტეთში, ხინკილაძიები — ხინკილეთში. ქოქოლაძიებიც ამ უბანში არიან. ვაკიელები ბევრი გუარები არიან. აქა ერთი გუარის კილია ჯინჭარა. სოფელი ასი წლის რომე გახდა, იყო ხუთთა ოზდაათი ოჯალი. ხეირიედან სხუაგან წასულებიც ბევრი არიან. ისინიც ჩათლილას ამაში.

— ეს სელიმ ძიაი კირნათელია. ცინცაძიები არიან. დედა ყავს აკრიიდან.

— ესა ალიბეგი მაიროლლია. მაპირაი ყარალა ცინცაძეა, კირნათელი. შეიძლება არიან ცინცაძიები თქუნესა, მაგრამ კირნათლები არიან. გვინდა ვნახოთ ეს. კირნათლების უბანში ზიან.

— მეკეითხო ესენი?

— ჰემ რაფრათ!

— აქ არი სელიმ სერთი. თურქეთის მარადიდშიც არიან სერთოლები. იქავრი კილი დუურქმევიან.

— აქა სიტყუა „უბანი“ არ იციან, „მაპალეს“ იტყვიან. მე ქართულ ლექსიკონში ნეკეითხე და ვიცი. „მაპალეს“ აღარ ვამბობ.

— ამ სოფლის უბნებია (მაპალეები): ხინკილეთი, 2. კირკიტეთი, 3. სიკალეთი, 4. ვაკე, 5. ჯამბაზები — მაღაყმაძიების უბანია ესა, მაპალე. ერთი დედეი ყოფილა ჯამბაზი, თელზე იარებოდა, ოღნებ იჯებოდა. იმის ბადიშებისთინ დუურქმიან ჯამბაზოლები.

— მე ერთი შინ გვედო?!

— ეულურთი (მანონი) ვიცით, სუფურგა (ცოცხი) ვიცით, ორალი (მანგალი) ვიცით. დარბაზი არ ვიცით, სალონი ვიტყვი, ბალკონი ვიტყვი. სამძველოძიევალი ვიცით.

— ჯუმადემ მითხრა, რომ ხირგვალი მომიტაიო, ცავე, ხირგვალიო, ყვირის. იტყვიან — ხვინდალი, სიმინდის ხეიტორო, როკაიკოტა. ჭყინდიქყინლტი ლობისაც ქვია, თაზა. ვიტყვიან ახალლობიანი, ნელი ლობიანი, ხელი ლობიანი, კერჩხი ლობიანი.

— ჯამუშიდომბა, აქლეშიდევე, ვირი. ართვინლებმა მუტრუკი იციან, სიფა. ვიტყვით — ხობო, კრავი, თიკანი. „ბატკანი“ არ ვიტყვით. „მალაქი“ გურჯიჯა კოზაკი ყოფილა. ყაჭის მატლ კოზა ქვია. ვაშენებთ ჩუენ სოფელში. ხალბურში კუერცხებქითსლ ევლებთ ენ წინ. ბამბაში, მატყლში გაეახვევთ. პირ რამე არ უნდა მეტი. ტაროსები გათბება, თესლიდან გამუა ბობოლაი, მატლი. ორ ძირამდი, სივთე, პირველაი, ერთი დღეი დეიძინვისიდეიძინვეს. მემრენ ერთ ჰაფთა უკან ემე მიეცემთ. ორ დღეს დეიძინვეს. უოლი ფურცელ მიეცემთ, თექრემ (კიდვენ) მესამე ძილზე დანვება. არ ჭამს იემსა. მემრენ მეოთხე ძილზე დანვება. ოთხ ძილს უკან რომ ადგება, ათ დღეზე, ათ დღეს უკან ასკ დუუსოფთ. ასკი კოს ვეტყვით. იმის ტანვე მოეჭრით. იმას დუუსოფთ შუაზე არაფეში. იშტი, ახობდება იმაზე, აკეთეფს პარკს. ათ დღეს უკან მოვკრიფავთ, გახდა ყაჭი. ძუელათაც იყო. ყიდვენ ახლაც. ბეთ-ბეთ პარკებ მოხარშევენ ყაზანი ორკლავი ქუაბებში, კარდლებში. გარეცხავთ, გავაშრობთ. დედაბრები ართვიდენ ზამთარში, მოქსოვდენ, საბნებ გადააკრიდენ, ნელებზე თორსაც იქსოვდენ, ნელზე იბმიდენ. საფეკრო დაზგაზე ქსოვდენ. ჭრელებათ ნელეებთ აძლევდენ. ჩარჩაუებ ქსოვდენ, ლოგინზე გადასახურო.

— სოფლებში ვაშენებთ ცხუარსაც. — მემეცი ერთი-ორი ცხუარი, გავაშენოვო, — ვიტყვით... ცხუარი გაძლევს მატყლსა. მატყლი ბილიც არი, ყილაიც იქნება, მაგარი. მატყლიდან საბან შევეკრავთ, ყაზალებ მოექსოვთ... სათელავი მოვთელევდით. შავი მატყლიდან იქდენ. ერთი ყათი ჩაცმული მაქ. რაცხამდენ ლამაზათ მოთელევდენ, იმფო კი ყუმბაში გამოიდოდა. ყეზლიდან აქ მოიდოდენ და იყიდენ.

— ყველი, სუზმა, დალი ვიცით. იულურთ ჩვენურავთ ჩახვში, გამუა სუზმა. თერე იალს დავასხამთ ბორაოს. ჩუენ იალსა ვიტყვით, ართვინში ერბო იტყვიან. ყველსაც ვაკეთებთ. ცხვრისას პანაი სული აქ. ძროხისა ამას ჯობია.

— ხედავ, არ ამიწყდება იქავრობა.

— ბოდრუმში (სარდაფში) ინახება ძუელი ეშაები, ბარგები. უჯრა ართვინში იციან, ჩუენ ჩექმეჯეს ვეტყვით... სათელავსა მეფდანზე დადგმიდენ.

— ართვინლები ჩუენ ერზე ყოფილიყვენ, დეიკარგოდა გურჯიჯა.

— ყანისთვინ, ბახჩისთვინ ადგილ ვიტყვით. ადგილი ჩემ მამიდან დიმიჩჩაო, მესელა... ბულლური, მაკინაი, ფილავი ვიცით...

— როდის განავლა-მეთქი, ვკითხე იმასა... იმათით ვილაპარაკეთ.

— ჩარში ყუელამფერი იყიდვის.

— ნათესავი არ ვიცით. ჩუენებურებას ნათესავი რომ გააგონო, ყანის დათესვა ეგონებინ. ხისიმ-ყვარაბა იციან. ემიაშვილი, ბიბიშვილი, ტაიაშვილი, ხალაშვილი ვიცით, დედეშვილსაც ვიტყვით. მესელა, ვიტყვით: დედეშვილთან მივალ-მეთქი. აბე უფროსი ძმა არი. „ძიაი“ თქმასა გეგვნებთ, მარა არ ვიტყვით. ძიას იტყვიან ჩაქველები, ხულელები. დედის მამას ტაიას ვეტყვით. ჩუენი ეშები რომ წაულენ ამ დუნიდან, თორუნები, დარჩენილები გურჯიჯას აღარ ილაპარაკებენ. პატარებას გვინდა გავაგნებოთ გურჯიჯა, ცოტა მათაცნა შეიდონონ, კაცსა საჟერშინა ქონდეს პანაი.

— მალაჯინვეს, მიფეთიფეს... ჩუენა ვიტყვით გაველაგნე ბალახიო, გაეთელეო. იმერხელები იტყვიან, გაესრაგნეო.

— ჩუენ გურჯიჯეში იანლიში შევდა. ვინ გაანორფეს?

— ჩუენ ჩოლალიშვილებ გეტყვიან. გურჯისტანში ჩოლალის წყალი გამეიარდა, იქ მედარან ჩოლალიშვილები. ნეტაი შენ ყედერ! ნახუალ და დეინახავ იქავრობას.

- ქართულები ყუელაი ერთმანების ნათესავები ვართ, ერთი სისხლისა ვართ.
- ერთი ბადიაი დო და ჭადი არნა მაჭამო?
- ჩუენ ემიაშვილი დავჰაიჯეთ, მომკდარა ზავალი კაცი!
- ხეირიე ქართული კულტურის სოფელია. ჩუენ მოენახეთ ყუელაზე პირველათ ჩუენი ქოქები, ჩუენი გურჯისტანი... ჩუენი სოფლის ხალხი ქართუელობის შენახეთ ყუელგან გამეცნობა.
- მეც ნევედნა გურჯისტანში, ჰამა რაჰათელია ნევედნა.
- ჩუენ ბერებმა ოლღუშალი ნამეიყუანეს. ხარბი მოქეწყინდაო, გათავება აღარ იყო. სულ ხარბობა იყო. პალა ჩიქუნეთის იაილებში ტირიან.
- ჩუენი ციციი რას ესხრიკება, იცი... შარშან ზოელი ლაპარიკობდა გურჯიჯას.
- მოი ჩემთან, ვოლლაპი, ბილლაპი, ყარს მისლამდი მენა მიგეყუანო-მეთქი.
- ჩუენი დედეი სულ გემიელათ მეიგონებდა მემლექეთსა.
- ბორბალსავეთ ყველებ აკეთებდა.
- ჩუენი იქავრი დედეი ძიგარას — მიგარას გადმეიტანდა, გაყიდდა. აქედანც რაცხიებ ნეილებდა... ქონით ფარა ჩაფლა მეგომ და ვეღარ ნახა მემრე.
- ბოვრი დავჯდო?! მერქარება!
- ჩემ ნესტანმა რომე თურქა დემელაპარიკა, იმას გუუკვირდა.
- სახლმა გამეითავგაო, ვიტყვი.
- ჩუენმა შემწყალებელმა, ჩუენმა აჯდანმა დუუყურონ.
- სარფის კარი რომე გეიხსნა, ჩემმა გულმაც გეიხსნა.
- იმ ყულეს რომ გეიარ, გამოჩინდება.
- გონია დინესთან მიველ.
- ჭერზე ჩამოვკიდდით აპოხტებს. აპოხტ ხმელ ქათამ ეტყვიან... კიდვენ გუაქ აპოხტი. „კურტუმიო და ბარკალი, ღობის ძირში ჩაფული“. „დოდოფალი ფარფალი, შავ მინაში ჩაფულიო“ — ასეც იტყვიან. „ამეველი — დამშალი, ისეც უკან ჩაფულიო“. მესელა, სიმღერას ავწევდით. ბანის შიგან ლექსებია. იქიდან გადმოტანილია, მემლექეთიდან. ოთხასი წელია თურქის ხელში ვართ. იმათ გეისტორეს კილო, ჩუენ დაგვაკლდა.
- გელინიდა გახდონ, ფეხზე დადგონ, რა უშავს.
- კიდონ ამოდონ აქა.
- ბადანა ქნეს, ფურჩა ეიღეს, ბოფა ეიღეს.
- ჭადი დაკრილია კეცზე. დღეში სამჯერ დავაკრევედი...
- საქმისკან დაგვაინყდა ჭამა... ნორეს ამბობს...
- შაიკიდი, აიშე ბიბიამ ძალიან იცოდა ძუელებური ხებრები, ისმაჯლას ნენემ. რამმეთლი აშმედმა ილაპარიკა, გახსოვს?
- მერცხლებსა ბუჯერი გასაკეთებლადა მუაქვან ფურჩი-მურჩი, ტალახი-მალახი. მემრენ აშანეთათ გვიტევენ და მიდიან, მემრენ ისვენ მოდიან.
- გაცოცხლონ ღმერთმა, აბა არ არიან?! ამ სახლიდან გენერალი უსედნ ერგუნი ისტამბულშია, ნური ერგუნიც ისტამბულშია, — ისტამბულის საზოგადოების დამაარსებელი.
- მოფორიაქდა იმათთან, იფთარიც იქ ქნეს. ემედენაი ამუელით, გაეჰაზირდოთ-მეთქი...
- ვინცები მოვლენ აქანაი... სიბერეში არ აქყუება ნამსხმანი... წინწინ მოსამე ვიყავით... ახლობაში ლოცვას ბილე გავარუნიებდი. ახლა დაგვაინყდა. სულეგმანის დუგუნზე აგვაყენეს სასამოთ. უჩვენოთ დუგუნი არ იქნებოდა. ბითუმდა ისამო, რომე მოქყუეს ნამსხმანი.
- საჭმელები ბერი სოღ ვიცი: ამოლესილი ლობიო. ამას უნდა ქინძი, მაკიდო,

ნიორი, კაკალი, შაშპრამი. ვინცხას უყუარს, ყორაოს ურთავს. ნურვილიც ვიცით. ქინძი, ნიორი, კაკალი ბოლათ, ძალი ძმარი. შუიდ-რუა კუერცხ მონარშვე ლამუზათ. პანაი ყორავთ. ნიორ, ქინძ, კაკალ დანაყავ, გალესავ. ყირმიზ ბიბერ მუყარი, მუასხამ. ჭარხლი ფურცელ მონარშვე, ადნი სუნელებს დანით ნაჭირი... მალახტო მონარშვე ლამუზათ. შაშპრამი, ქინძი, მაკიდო, სურუნჯი, კაკალი უურევ. ეს ახალი ლობიადან გაკეთდება. კერჩხო ლობიაიც ვიცით. დავალიობთ ცხელი წყლით. ამოხტითაც ვაჟნ გააკეთებ. კაკალი, ნიორი, პრასა, მაკიდო, შავი სუსამი. შავი სუსამი, პურზე რომ დაყორან, ის არი. ჩუენებურაი შავი ფხალი კაი საქმელა: ხაპი ვურთავ, ტომათაი, ძე, ლობიოსაც გადაყორით. ლობიო-ფხალაიც ვიცით. ბოლათ გადაყორი ლობიოს. ნიორი, ქინძი ურთავ. კდარი ინსანი ჭამს. მე ვარაგდოა ინსნის გაკეთებულ არ ვჭამ... იმა ბევრი შალი აქ.

— ჩიჩეგელიბი, ბლადარღვაი, დილმა იარას გამუადენს. გელინჯიკა, ტყიფხალაი, დვალურაი, ემოთი, ბულღვაი, ჩიჩეგით ნურვილი მოტოტე და ამეიტაი ბოსტინდან... პაცხა დარგავ, ქოქებ გვილებს, გვიდგამს.

— გურულითი ნუ იცით ბევრი, ნუ ემგვლებით.

— ყანიების სახელები გუჟე: ჩატეხილები, ბაღები, სუჩიხთი (წყალი ამოსულა), ყური დერი (შრალი ლელი); ნაგორუქვალი (გორუქი-მესაქონლე ხალხი). ქურეჭი ლელი (ქურეგი — ასტამი, ნიჩაბი), ჩარჩხალაი (ჩანჩქერია), ნიფნარები, ყალიები, პელმედუზი, გრლები, დიქანჯული, ფადიმე ყანიები, ტაშლიყანიები, ყალე ყანიები, ვაყოფი (არაბულია — მთავრობის ყანები), ტორულები, მადენის ყანიები (მადენი რატომ ქვია, იცი? იქ საბადა, გაყრდით არი. ტყვია, ალთანი არი შიგან. ხეთებ ან ბიზანსების დროს უმუშავიან. ახლა აღარ არი. ხარჯი ვერ გამეიტანეს), მეზალულის ყანიები, მილეთყანიები, ბენახნარი, ალიას ქედი, ალიას ბახჩა, ნისქელები, კორნალი (მუხნარი, მუხა-კო. მეყრები მუხას ებნევიან), ნაბლები, ყიზილყადა, ყურულები, გოგელიში (ცაზე ახლოს ადგილი), ხერხები (ქვანალი ადგილია, დიდუანი კლდეებია), დუზი, ყუმული (ყუმი-ქვიშა), არმუთყული (სხალნარი), ელმაჯული (ვამლოვანი), სარი იალია, ჩათალჩამი (ტყუთი კატარი. „ჩამი“ — კატარი; „ჩათალ“ — ტყუბი), კატარი (თის ნუერია),...

— მუხას ზოგი „ფელამუში“ ებნევიან. ორი ჯიშის არი. ერთის ფურცლები ბალნიანია, მეყრის არ აქს ბალანი, შუმასავეთ აფცქვენს... უჩრუმებიც არი ტყიფუმი. ჩუენა სიტყუა „კატარი“ არ ვიცით. ხეს ვერ ვარჩევთ, ყუელას ნაძე ვეტყვით. „ჩამი“ თურქულია, თურქულია ვებნევით. „კატარს“ ხულები ებნევიან. „კატარი“ ჩუენსა ხეს არ ქვია, თის ნუერსა, სახლის ნუერსა, ნმინდა მალალ ადგილს ქვია.

— ხეები რომ კალმათ იქცენ, ზლები რომ მელნათ იქცენ, ჩემ დერდს ვერ დასნერს... ამ ადგილებიდანა ბერძნები ოსმალებმა გადნეს. ხვანთქარმა ჩუენ ხალხსა აჩუქვა ეს ადგილები. კაი ადგილები იმითინ აჩუქა, რომე უკან აღარ ნევედეს გურჯი მილეთი და ჩემთან დარჩესო. ჩუენ ხალხ მეტი ყიმეთი აქ.

— ენ წინ ჯემალას ურტყმია?!

— მინაზე რა მოდის? — პური, ფათათესი, ქერი, ულაფი, ჭუაფი, ბურჩალი (საქონლის საქმელა, პურივით არი). ძუელათ ხარით ეხნიდით, ჯილით, ფულულულით. „გუთანი“ რას ქვია, არ ვიცით. ჯილღას კინა აქ, ჯილღის კინა. ჯილღას ორი ყური ქონდა. ჯილღას აქ ტარაი, ენეგი. ენეგი და ტარაი ერთმანებზე შეწყობილია, იმით მივა. ყილიჯი აქ შუაში. უღელი ვიცით, ბონდრულსაც ვებნევით. ყადში აქ ბონდრულს, ტაბიკები აქ, შინაი ტაბიკი, გარაი ტაბიკი. ყადშიდან ჩამოჭრილი სირმა... ხარს რომ ნააბამ და ნუქძლები, იმას ქვია დულარი, თოკვი.

— სიმინდი აპრილში, მაისის დანყოზიხან დეითესვის. ზიზანურაიიზისპირაი დავთესეთ. ძუელი ქალები გეკითხავდენ, როის დავთესოთო. ახლა აღარ ვკითხულობთ. რომ განვიმდებთ, მაშინ დავთესათ. ყანაში ხაპი, კიტრი, ყარფუზი, ტომათაი დიერგვის; ახლა ტომათაი დიერგვის. ნერგი ამაუ, გეიხარვის, გადავანერგებთ. ამოგლიჯვენ, დარგვენ

ნერგსა. ჩხირს ჩავასობთ. იმ ჩასპილ ფერზე ტომათას ჩავრგავთ. გაფაჭვას ვიტყვით. გასაფაჭი მაქ ყანაო, ვიტყვით. „გაბარვა“ არ ვიცით, ვერ გვეგნებთ. სიმინდი გაფაჭე... კაი სიმინდებ გაემარგლე, სიხაო, იტყვიან. სედრეგი გავხადეო. „მეჩხერი“ არ ვიტყვით, ძუელები იტყოდენ: — მეჩხერი ამოსულა სიმინდიო. ახლა აღარ ვამბობთ. პირველი გაფაჭვა, მეორე გაფაჭვა იქნება. მოვახოხოლებთ მინას სიმინდის ძირში... ყარილი ვიტყვით. დაყარილე, დაყარილეო, ყარილი ჩადეეო, ვიტყვით. ჯილღის უკნედან თესლი ჩაყარე, ჯილღის განველი ხაზები, პარი. „ქარიქ“ თურქქა არი, არხი იქნება გურჯიჯა. საქონლის გუმბური კადა ყანაში დასაყრდეთა. „სასუქი“ ვერ გვეგენ, რა არი. ჩუენა ვიტყვით, ქათმები სასუქში ჩაყვარეო. ქათმებ საქათმეში რომ ჩაყრიან, გაასუქონნა. ეს არი სასუქი. სათიკნე, სათხე ვიცით, საფხოვრე ვიცით... სიმინდი ფუნჯულებ გამეილებს, როკას გეიკეთებს. როკა|კოტა. ფუსკული|ფუნჯული|ქოჩორი ვებნევიტ. სიმინდ ქოჩორი გამეუშლიაო, ვიტყვით. ჭყინტლი ვიცით. სიმინდი შაბახებულაო იტყვიან. სიმინდი ტეხვა იწყება თუელზე.

— თებერვალი, მარტი, აპრილი, მაისი ვიცით თქმა. კალვობა ვიცით. ხარმანობა თხუთმეტ დღეს განევს.

— თუ ნალია არ გუაქ ჭერიანი, სიმინდს შავისთვინ ჩამოვიკდავთ ქანდარაზე. გახმება, დაფშნით, დაეაფოვთ. ჩალა და ქუნჩალა ვიცით. სიმინდსა ორალით მოვჭრით, დაკკონავთ, ხარის არაბაზე დავანყობთ, ან ტრაქტორზე და ამევეტანთ. დავასობთ დირეგს, მოვახვევთ ზეინს. ზამთარში საქონელ ვაჭმევთ.

— ლობიოს ჯიშები|სოდადებია: თეთრი ლობიაი, შავი ლობიაი, ბეჯგაი ლობიაი, ძირავლი ლობიაი, ფარუბაი ლობიაი. ესა შავია, ხაშრისა არი. მოვნაყავთ ლობიას, ბურდო, კერჩხი დარჩება.

— ფაიყემიასანი აქ არიან?... ჩუენ „ემიაი“ ვიცით თქმა, ჩაქველები, მახინჯავრელები „ბიძაეო“ იტყვიან.

— ხაპიკ ვიცით: შავი ხაპი, თეთრი ხაპი, ჭადობაი (ჭადაი ხაპი). ბალყაბალიც არი — თაფლის გემოიანი ხაპი. ხაპიდან ტაბუსუნა კეთდება, ძეით გაკეთდება. ხაპ აადულეებენ ძეში, მოხარშვენ, პანაი შეეკრინა ურთო... შავ ფხალ გავაკეთებთ, ლობიაფხალას გავაკეთებთ. ფხალის დუდი ებნევიან. შიანა დუდებ ჩავყრით, ჟავთ ჩავდებთ. შიან ზეიტი აქ ფხალსა, იმასა გავთლით, შევჭამთ. ფხლით სარმას ვაკეთებთ ყიმაით. ხორციდან ქოფთე კეთდება, შაშლამა,ყაურმას ვიქთ, დოთურთმას, დათურთმას ვიქთ. ფათლიჯანის დათურთმა ყიმაით კაი ბუა. ბიბერი ტოლმა, ქებაბი, ფირზოლა ვიცით. ფირზოლა, დვიორიზე რომ შენჯავ ხორცსა, იმას ვებნევიტ. შიში გაკეთდება, ხიდან ვიქთ იმასა. ორ ჩათალ დავდებ, იმაზე დავდებ. ლაკმაჯუ, ფიდეები, ზედ ხორცი. ყუმბაში კეთდება კიდვენ, ჩიტის თავის დენი ყაურმა.

— მოხუცილებ ნუ კითხავ... რათვინ ვეტყვი.

— ფაშალია ჩემიტ-ჩემიტი არი: ბერდენ ქესი (ნელგადაჭრილი), ბოდდან, დუზია თორბასავენ, თორბასავთ. ისეც ითხრობა, ასეც ითხრობა. „კაბა“ არ ვებნევიტ.

— ესა აასლი თერძია... მე ჩემ ბაღნებისთვინ შევკვარავ. ეთეგი, ბულუზი, დოფეზი, მანტო შემეკვარავ; არ ვიქები, მარა კაი გამომდის... მოვექსუე დელეგსა, ხირხას, პანტოლს, ყაზალს, წინდას, ქუდსა, ათხსა, ელდეგანსა|სხელათამანსა, თათმანებსა, თათიეებსა... თავზე გვახურია ლაჩაქი, დაზმა, ათქი... ესენიც ჩემი გაქარგულია... ყენეგა, პესაბიში, ბეაზიში ვიცით. დაენერავთ და ისე შევკვარავთ.

— დედეს სულითვინ მასვი წყალი!

— ბოსტანი გუაქ: ქინძი, მაკიო, შაშპრამი, ქონდარი, პიტნა, ქექიტი (ტარხუნა), პრასა, ნიორი, ბოლოკი, მინახაბაი (მინივაშლაი) — ესენი გუაქ ბოსტანში.

— ხიდრილები ვიცით. ექვს მაისს ყუელა ნელნად ასეა. ქათმებ დავკლით, ყორ დავკლით, ფოლაკებ გავაკეთებთ. მოყვრებით ერთათ, დავპაიჯავთ ერთმანებ, ვჭამთ.

დომბელე ქდეუკრიტ, მოზიკას დუეკრიტ. სალინჯას|საკორნალას ჩამუბამთ, ქალები, ბერები ცკორნალოფთ. აქ თურქის სოფელია, დაქეპაიჯებენ. ყიზილაბშეპის ზოჯას ქეია დედე. ერთი მაღლიანი დედე ყოფილა. იმისი, იმ დედეს საფლაფია, ზიარეთია ახლა; იმ საფლაფზე მივალთ, დუებ ჩუეუკითხავთ.

— ჰიზირი და ილიასი ყოფილან ორი ძმა. ერთმანები დუეუკარქიან. ერთი ერთ თერეფ დარჩენილა, მიერე — მიერე თერეფ. ექს მაისზე ერთ ჯამეში იყრებიან მეგერ, ერთ ნელნადში ერთ ნახულობენ ერთმანებ. იციან მამინ ერთმანები. მემრენ კიდვენ დეეკარქეიან ერთმანეფსა. იმათი ზეიშია (ბაირამი). დილაზე ნეულენ ყუელაი, დეშილეფში იარებიან. ვინც არ გიყუარს, იმას ჯინჭარ დუებმენ. ვინც უყუარან, იმა ვარდ დუებმენ. თხოვნას დანერენ, ბათმანში ჩადებენ. გადაადებენ ნყალში. ვინცხაი ნახავს, ეს ჩემი ყისმეთიო, იტყვის.

— შუიდ მაისში ხალხი ყუელაი მიეყრებოდა, ნყალში გეიარდენ. შენზე წინ ნყალში შესულმა არდა დაგინახოს. ფეხები თუ ქტკეია, მორჩები.

— ხიდირილეზზე ღამეში ცეცხ დაანთობენ, იმაზე უხტებიან, იჯუმბუშებენ. ვინცხას სახლი არ აქ, დელი ქენარში ჩავა, სახლ გააკეთებს, ზოგი არაბას გააკეთებს... იმ ნელნადში ესენი შუესრულდება. ჰიდირი და ელიასი ვარდის ძირში იკირფებიან; ხალხი ფარეფს დიკიდვენ ვარდის ტანებზე, ბარაქა მოქეცესო.

— ახალ ნელნადზე ქალები არ ნეულენ ჰადმე, კაცებმა და ნეედენ. დილაზე, ჰიჩ ვინმეს მოსლამდე, სახლში ახორიდან კრავინა ამეიყუანო. ძუელათ იქდენ ასე. ბაღნები ადგებოდენ და იარებოდენ, ახალი ნელნადიო და გვილოცეედენ. ნაბლ მივეცემდით, რაცხას მივეცემდით. მე ერთი გა ორი სახლი მოვლილი მაქ ნამეტრათ. — კაი ფეხი გაქო. — მეტყოდენ. შუიდი ძმა ვართ, ამა მე მომითხოვდენ: — ბასრი ამოვდოს, კაი ნამოსული ვარ მისითო... რაცხას მოქეცემდა... რაცხა აქ, ჩირი, ხილი... ქათამ ბილე მოქეცემდა, ვინცხას ხელი ღია აქ. მიადამაი აღარ დარჩა ძუელი ადეთები. თხუთმეტი წლის წინ კარქა იყო.

—სამები ბევრი ვიციტ: ნარდანიანი, ჰარიანიანი, ყოლსამა, ხორომი, ცეკვაი, თირინი ჰორერამა, გადაქეველი,... ხორომის გადაქეველია ესა, ყარაბალი... აქ. სხუანები არ იციან. ქეყოფნილოფს. აბაზურაიცი არი. ვეცეკობთ ჩუენ.

— ოზდერთი მარტი ნავროზობა არი. სპარსელები იქმენ ამას. გულზე ირტყმენ ჯაჭვით: — მე ხასანაი ვარ, მე ხუსეინაი ვარ... ქურთებიც იქმენ. ოზდერთი ჩემიტის საჭმელი იჭმება იმ დღესაო, იტყვიან.

— სიხინთი რა მაქ იცი? სწორით გაგაგნებო, მინდა ბათუმ გადმოსლა, რადა იქნას?... ხორომი ისამვის, დელი ხორომიც ისამვის. ამას ვერ უეკრი. ძინარა სამაც ისამვის. იმისი მოსამიებიც ინახვის.

— თივა არ ვიტყვით, ბალახი ვიტყვით. „მოვთიბე“ არ ვიტყვით, „მოვჭარი“ ვიტყვით.

— გიმცხადდა ჩემი დუგუნი. მეაც ასე წიმიყუანეს... სულ ასე ვისამედილო...

—ყარაპალული იყო ფაშა ნენეს ტირილეზე.

— ტუქრაი სიმიინდი შენვი?... სიბუდლე, აბუდლეა ვიციტო...

— საბან-არტახი ნეველეთ გუშინ.

— მოი, მოგაზმანო ერთი!... პრავაზე როის მოხვიდეთნა?!

— ყარალი არ მოვდა... ეს ზავალი რამეში არ გეხმარება.

— ხაელები გადმუყურა ქარსა... ბადლი წეიმა დუუნყია...

— აბარგე ესენი, გოვ!... მეგეხმარო, თუ საქმე გაქ...

— თაქუნია (ქომები) უყიდვია... ხებერი მიემეციტო... ბაბოით ნეკინტლევიტო,...

გეთთხოვნა თუ რაი... არ დიგინახია გოგვები?!

— ვერ დიგისხმიდა ნყალ? თმები ცვინს, დაბერებულა.

— ერგუნაიც მოვა თუ? (მოდის თუ)... ჩუენაც არ გავაგზაით იქა... ორი ციცაი

მყავს... მენაც დღეს ვუთხარ... სოხაზეში ვინმე არ არიან?

— ფხალიდა დემერგო და არც შუუტყვია მინასა... ვინცხამდა ნიმყუანოს... იმათ სხუაფერი ლაპარიკობენ... ტყვილაი ილაღვი!...

— კოს სახლი მალე არ დეინვის... ქარი ქრის და? იგზე ზაიდე აბლას სახლია, იბერიას სახლია... გეგზედე, დაძრილი იყო კარები... ტარაჯული კალვები აქუნან...

— არა, ბე, იქ რანდა გევედო?!!

— ბალნები იკიდვენ მათ თავი! რა ლამაზათ ანახიბეს?!!

— იმდენი იტირა რომენე?!... მოსლამდე ერთათ მოველით... სტუმრები მოსულანო, შეიტყვა და გამეიქცა.

— ნააზავდენ დუგუნზე... არ უსმია ებბედი... დუნდა ტილოფსო... რომ დეენახე, მენინკებო... ჯამის ყავანოზები ამსილი იყო შარაბით...

— არ წყენულობენ, გო, შარაბი?

— სმენ წყალივით, სხუაფერი წყალია სანქი!

— იმანაც გარიგდა ბაბოს ოჯალიდან... აღმანისე იყუენ და მოვდენ...

— მამუდ აბესი სახლი დეინუა. საადე კო ხით გაკეთებული იყო სახლი...

— ლუთბიე ბიბიასი პრატი დეინიშნეს გულთენაი... გულშენაი პანაია...

— თირი ქვით იყო გაკეთებული... გუუძიან ისინი და დამჯდარან...

— ტყენი დამჯდარან. აგზე ხეს მოჭრიდენ, აგზე გააკეთებდენ... რომ მოსულან ჩუენი ძუელები, დასაჯდომი ადგილები უძქენიან. ულიან, ულიან ტყეში. პაცხა საქონელ გუბური უქნიან, იგზე თომათესი ამოსულა. უთქმან ქი, აქ დაეჯდეთო... დამჯდარან და სოფელი გუუსხიან.

— აბაზები ჩეიციდენ, დეიხურვიდენ, ნევეოდენ სოფლობაში მეგერ და გაქუცევედენ ხალხსა. ევლი კუდიანები ყოფილან, მულადმი ხალხი!

— ტყის გზა არი კიდენ?... აქედან ყებულ ჩეხუალ.

— სამალულიც დეინუა?... გახსოვს, თუფექჩი ქონაქ ნეეკიდა თექმილ?

— თამ თუე იქნა დუგუნიდან... შუუყუარდენ თექმილ.

— ბალანაი იქ გააგზაი და კომონისტი გახადეო, მიყვირა ბევრი.

— ძვილ შევსვი, ძვილ ი შარაბი, ცოდვა ვისაქმე ჰელბეთ...

— ეს ციციი რატომ იცმიდა მოკლეს?

— ეს ჩემი მომხმაროა, ვანაფლი კერეასა... ლაპარიკში ეს დალაამბე...

— უშვილო შვილი რომ არი, შეფერიებულია... დაგნებული ლაპარიკოვს...

— შუადლიპირა ჩამოდით, ვიფერხულოთნაო, შამომითვალეს, ამა სახლსა ცეცხლი ნეეკიდა. ვისლიტეთ იქ, წყალი — მალი მოვახსით. ყედერი არ გქონებია, თუალები გამჩენ, ვეღარ ვიჯუმბუშეთ.

— თურქეთში მაჭახლიდან სამოცი ოჯალი მოსულან: გორაძე, ხინკილაძე, კირკიტაძე, აბაშიძე, მალაყმაძე, ქოქოლაძე, ლეჭურაშვილი, სიკალიძე, გურგენიძე, დოლიძე. ჩუნა ამ გუარებიდან არ ერთი. მიმინაძე, გოგინიძე, ჯინჭარაძე — შეიძლება ამ გუარებიდან ვიყოთ, არ ვიცით ჩუენი ძუელი გუარი. ყედემ ბეგი და ეთემ ბეგი ორი ძმა ყოფილან და ჩიქუნეთიდან, და ჩხუტუნეთიდან. ერთი ართენ დარჩენილა, მევერე ჰაირიეს მოსულა. ჰაირიეს ჩამოსულა ყედემ ბეგი და ესმერაი ქალი. ჩამოსულან 1887-1888 წლებში, დიდი მუჰაჯირობის დროს. იქიდან მუყუყუანიან შვილები აშმედი, პუსენი, შუქრი.

— კიდვენ ვიკითხავთ მისიროლდე ჩიქუნეთში დადა ჩხუტუნეთში. იქიდან მოსული იყო აშმედ ოზბაი. აქ თორუნი ცოცხალი არიან. იქა დარჩომილია თუ არა ვინმე. ჩოლალიშვილები დარჩომილა თუ არა ვინმე მემლექეთში?!

საუბრობდენენ ჰაირი ჰაირიოლლუ (ვანატანგ მალაყმაძე) და სოფლელი ქალები.

სირყეთობა

დიმიყურეთ, მეზობლებო, რაილა მოგახსენოთ, რაიო.
სირყეთობის ამბავები, აბა, მომისმინეთ კაიო.
წუხელი სიზმარში გხანე, დაგწვოდა ნეკრის ზვინები.
მარობაში გემედვიდა, მოვიარე სათხეში თხები.
ალარ არიან ჩუენი თხები, სუქან-სუქანი თიკნები.
ჩუენ სახლს უკან ჩამოსულან ჩოხამფრეწელი გელები.
უნახვან დაბმული თხები, დასცემიან როგორც მენი.
კისერქუეშა თლათ შუუქამიან, ძირში გაუყრიან ძელები.
ვაიმე, ჩემო წარბიაო, ლამაზი გქონდა პუმპლები.
გელებს პირში დაუკეტე წოწმაქაი შენი ქიები.
მაგ ეფლეგსაც გადიგიხდი, თუკი შემხდი მაღალ თოვლში,
არ მოგატან ზედან თაეზე, გამოგაწყოფო სარცხვინელში...
— ჩუენ ვართ დაბანი გელები, მარდათ გკვიდია ყუერები,
შენისთანა შიგვიჭამია დორუქების თხები, ცხვრები?!
შენი თხები რათ იქმოდენ, ტყავში ჩაყრილიყო ძელები,
გამხდარი და გაცვეთილი, სარცხვენელში მოქხდა ქიები...
— მე ოჯახი გამომძისეს შიერ-შიერმა გელებმა,
სირცხვილი არაქვან გულში, მათდა ჩაეფურტნო სულში.
— ვაიმე, შვილო, რა ქენიო, თელი დღეა ხარ უჭმელი,
მაკარინაი გაევიქენი, შენ ვიგივეთო საჭმელი.
— საჭმლის იშტაპი სადა მაქ, შეწუხებული მაქ სული.
თხები გელებს შევაჭამე, ატირებული მაქ გული.

ბურსის ვილაეთის ინეგოლის რაიონის ქართულ სოფლებში გავრცელებული (მათ შორის სოფ. შაირიეში) ხალხური ლექსი. მოგვანოდა შაირი შაირიოლლუმ (ვახტანგ მალაყმაძემ).

შაირები

ლალები, ლალები, დივრი დალალები
ერთ ოლაში შენ შეგნიშნე, გოგოვ, გენაცვალები.
გაზაფხულის დღე მოსულა, ხე იზდება, შეედება,
ბიჭმა რომ გოგოს აკოცოს, ამით რა დაშაედება.
ახლოს მოვალ, დეიმალები, შორიდან არ დეინახები,
ძალიან რომ ლამაზი ხარ, ჩემ უბეში შეინახები.
შენი ჭირიე, გოგონავ, გამეიბისე ჩემთანა,
კლავი-კლავზე ერთათ წვედეთ, დეენახოთ ეს ქუეყანა.
ლალები, ლალები, დივრი დალა ლალები,
მოდი, მოდი ჩემთან ახლოს, გოგოვ, გენაცვალები.

* * *

სოფლის გოგონა თინაო, სოფლის გოგონა თინაო,
ჯერ რატომ ძიხარ შინაო, ჯერ რატომ ძიხარ შინაო.

* * *

— ჰარალი, ჰარალი და, ნეტავი, გოგო, მე და შენ...
— ჰარალი, ჰარალი და, ნეტავი, ბიჭო, მე და შენ...

– ყანები მოგვცა ზიარი, ყანები მოგვცა ზიარი
 – საქმე ბევრია ყანაში, ყანის ნაპირზე ტყე არი...
 – ჯავრი ნუ გაქ, შევედეთ ტყეში, ყანა დარჩეს გასაფაჭი.
 – პარალელი და პარალელი, პარალელი და პარალელი,
 ჯაკრი ნუ გაქ შევედეთ ტყეში, ყანა დარჩეს გასაფაჭი...
 ქალების სიმღერა
 ვოი, ნანინა ნანა, ნანა დელო, ნანა, ვოი, ნანინა ნანა,
 ხერტალმა ხელი დამაგლა, ხერტალ გასატყხელშაო,
 ბიძაჩემსა არ გამათხვა, კისერმოსატყხელშაო.
 ღობეს მივაფინე ჩასხი, მე შენიდან დამსა ხათრი.
 გაღმა-გამოღმა გოგეგბსა, ჩიტი უწყობდა ბუღესა.
 ბიჭო უღვაში აწიე, წალი, აკოცე გოგოსა.
 პაწაე ციცაე, პერანგაო, შენ რომ წახუალ, მე რა ექნაო..

ჯიღველო

ნაიდანანი, ნაიდანინა, ნინაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა,
 ჩუენ აქაური არ გახლავართ, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა,
 ბურსიდან ვართ ჩამოსული, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა,
 თაკიდიძების ქორწილზე, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 რომ მოველით, კარგა დაქვხდენ, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ძალიანა ვართ მადლობელი, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ახლა გვინდა დავანახოთ, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ქართული ცეკვა-სიმღერა, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 თქვენც ადვილი და იმღერეთ, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ჩაებით ჩუენ ფერხულშიო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ერთათ ვიმღეროთ ქართულათ, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 დაულოცოთ დედოფალსა, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ჰემ და ვაჟაკე მუყესაო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 დედოფალი და მეფეო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 კარგ საქმეს მიაგებეო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ერთ ყვიღზე ამღერდენო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ერთ ბალიშზე დაბერდენო, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 გაუძარჯოს ორთავესა, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა...
 ამ ქორწილის მოთავესა, ნანაიდა, ჯიღველო, ნანაიდა.

თირინნი ჰორერამა

ვარდი ვკრიფოთ კალთაშიო, თირინნი ჰორერამა...
 გამოგარჩიე ათასშიო, თირინნი ჰორერამა...
 წუხელი სიზმარში გნახე, თირინნი ჰორერამა...
 წარბი მაღლა ეგეყარა, თირინნი ჰორერამა...
 შენი თმების ნაწნავები, თირინნი ჰორერამა...
 კისერშიც გაღმოგეყარა, თირინნი ჰორერამა...
 ვოიმე, ჩემო მიმინოო, თირინნი ჰორერამა...
 ფაციაე ჩემო, შირინოო, თირინნი ჰორერამა...
 ტირილაი რომ გამაგზავნე, თირინნი ჰორერამა...
 ღამე რაფერ ვიძინოო, თირინნი ჰორერამა...

დალი დაედე ტაფაზეო, თირინნი პორერამა...
 თუალი მქონდა ყლაყუვაზეო, თირინნი პორერამა...
 დეადმთილო, სულ კატანო, თირინნი, პორერამა...
 მამამთილო, სულ გაჯრილო, თირინნი პორერამა...
 ფაციი მინდა თმიანო, თირინნი პორერამა...
 მუქუ-კოკობიანო, თირინნი პორერამა...
 კურტუო და ბარკალიო, თირინნი პორერამა...
 ღობის ძირში ჩაყვალაო, თირინნი პორერამა...
 დავაყარე და წისქვილ პური, თირინნი პორერამა...
 სარეკელი ქოქლებოდა, თირინნი პორერამა...
 შიგ ღამაში ფაციი იყო, თირინნი პორერამა...
 არ მეკოცნა, მოკლებოდა, თირინნი პორერამა...
 ცხენმა დასვა შავი კვიცი, თირინნი პორერამა...
 ამის მეტი აღარ ვიცი, თირინნი პორერამა...

ვინ მოგიტანა?

- ვოი, მაი ღამაში ფაშალია ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
- ვოი, მაი ღამაში ბაბუჩები ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
- ვოი, მაი ღამაში ყვრეკლები ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
- ვოი, მაი ღამაში ქემერ-ქოსტევი ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
- ვოი, მაი ღამაში აღთუნები ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო.
- ვოი, მაი ღამაში ლეჩაქ-მენდილი ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
- ვოი, მაი ღამაში ბილეზუგები ვინ მოგიტანაო?
- შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო.

ნანიანა

ნანიანა ნანიდა, ნანიანა რერადა ნანიდა
 ვოდელია, ვოდელია, ნანიანა ნანიდა, ნანიანა ვორერა ნანიდა,
 მიხუალი, მოხუალი, მენალები, ნანასო და
 სასიკვდილოთ მებრალეები, ნანიდა.
 ნანიანა ნანიდა ნანასო, ნანიანა ვორერა ნანიდა...
 ია-ვარდის კუკულო, ნანიანა ნანიდა,
 ახლოს მოდი გიყურო, ნანასო და...
 ახლოს მოდი, დაგინანო, ნანასო და...
 ჩემ უბეში შეგინანო, ნანასო და...
 კვირისთავზე ჰელებიო, ფაციავ, შენი ხელებიო,
 ჩემ ეზოში ცხემლებიო, ნანასო და...
 შენ თუალებზე ცრემლებიო, ნანასო და...
 ფენჯერაზე ჩიტებიო, ფაციავ, შენი თითებიო, ნანიდა...
 აბრეშუმის ლანდებიო, რა ღამაში ბძანდებიო, ნანიდა...

ზევით მთა გადავიარე, გატეხილი ცულითვინა,
გოგოე, ერთი მაკოცინე, შენ დედ-მამი სულისთვინა...
მისხუალ-მოსხუალ მენალები, სასიკვდილოთ მებრალეები.
ნანინაი, ნანაიდა, ნანასაო, ჰო, ჰო, ნანაიდა...

ვოსა, ვორერა

ვოსა, ვორერა, რერა, წისქვილ პური დუყყარე, ნანასაო და...
სარეკელი ქოქლებოდა, ნანასაო და...
ერთი ფაციაი შემეყურადა, არ შეკოცნა, მოკდებოდა...
წუხელი სიზმარში გნახე, წარბი მაღლა ეგვეყარა,
ათი თითი ბროლი ხელი წმინდა წელზე დეგვეყარა...
შენი თმების ნაწნავები, წმინდა წელზე დეგვეყარა...
აბრეშუმის ბაღეაო, საყურელი დაღეაო...
ეს სიმღერა ერთიაო, ორზე უკეთესიაო...
ეს სიმღერა ერთიაო, ფაცია ჩემი ღმერთიაო,
ჩემი გულის ღერდიაო.
ვოსა, ვორერა, რერა... აქოშკაზე ფერდებო,
ბითუმ მომაგონდებო, ვოსა, ვორერა, რერა...
აქოშკაზე მტრედებო, მარტუაი რატომ ბერდებო...
ვოსა, ვორერა, რერა... ვოსა, ვორდელა, დელა...

ალი ფაშა

ვოი, ალი ფაშამ გვიდალატა, ჩაგვიყუნა კვირიკეში,
იმან ფულეები აიღო, ჩუენ ჩაქყარა რუსის ხელში,
კარგი მას არ ღამართნია, ბაწრით ჩათორიეს გემში,
მისი ყვირილი ისმოდა, სუფსას გაღმა ბაილეთში.

დედოფლის სიმღერა

გეიარე და გამეიარე, ჩემი გული გაახარე,
შენი ლამაზი ხელები ჰემდა გულზე დამაყარე.
აბრეშუმის ლანდებო, რა ლამაზი ბძანდებო...
ზედ ცაშიდა ქორი ფრინავს, ქუეშ მიმინო ხუმლიანი,
ფაციაე, წელი არ გეტყინოს, მაგრე შამოი ქემრინანი...
ვოიდა, ვორერა ნანასაო, შეგიკერე კაბასაო.

ფაჭვის სიმღერა (ნადური)

ჰო, ჰო, ჰო, ვორერა, ნანინა, დავექვი წიგნი დავწერე
ჩიტ გაეატანე ხებრათა, აგი საყურელ მუუტანე,
ვეღარ მოგიყალ ჩქარათა, ჰო, ჰო, ჰო, ვორერა, ნანინა...
ქედში ფრინავს მიმინო, ჰად წახუელი შირინო...
ვაიმე, ჩემო მუშინავო, ჰა წემიხუელ გუშინაო.
ვორერა, დარცხეთ თოხი,
ვორერა, ჰამე წაბლი,
ვორერა, ნანასაო,
ვორერა, შეგიკერე,

ვორერა, კაბასაო.
ვორერა, ფაციაჲ, მიხუალ
ვორერა, გორასაო,
ვორერა, იქ მოგართვამ
ყუავეილების კონასაო...
ვორერა, ხე სათალი,
ვორერა, ხურმიანი,
ვორერა, არ შაჲეისხნა,
მაგრე შამოი ქემრიანი...
ვორერა, პო, პო, ვორერა, ნანიანა...

ნარდანიანა ნინიანა

ნარდანიანა ნინიანა, ნარდანიანა ნინიანა
ღელეს მოაქ ნაფოტი, სელეის ჩამონათალი,
შედექ, ღელეჲ, მითხარი, იარის შამონათვალი.
ნარდანიანა ნინიანა, ნარდანიანა ნინიანა.
იგერ გაღმა ტრედები, გოგოჲ, რას მერიდები,
მაგრეც რომ ლამაზი ხარ, შენაც ჩემთინ იხდები.
ნარდანიანა ნინიანა, ნარდანიანა ნინიანა.

სიყუარულის სიმღერა

მე შენთინ ჩამოველი წყალანი ყანიდან,
პირში რენგი არ ღაქჩა, დაბეჩდი თუ ჩემიდან.
ერთი სერვის სკიერი მაქ, გუმიშის კარიანი,
იმის კლიტე მე მაქეა, აღთუნის ტარიანი.
მე რა ზორ მეგემშეია, ზარმელი გოდორშია.
ყანები ვინა მოკნას, დიდი ზმა ასკერშია.
რა ლამაზი შეე ხარა, დამწვი და დამღანზეა,
პაცხან წახუალ, წამოვალ.
შენ ჩემი სული ხარა, მე შენუსოთ ერთ ღელესა
ვერ ვიცოცხლავ მარტოლაი.
ნელნელა გამეიარე, პაპური გეციტდება...
ისტერ პრანჭულა ჭამე, ხელი თუ მიციტდება.

ჩემო დაჲ (დატირება)

ჩემო დაჲ, რათვინ ასე მალე მომითავე
ჩემი ღუნდა, ჩემო დაჲ!
ჩემო დაჲ, რათვინ გამომიშპი ამ ღუნდადან
ასე მალე, ჩემო დაჲ!
ჩემო დაჲ, შენს უკან რაღათ მინდა სიცოცხლე,
ჩემო დაჲ!
რათვინ გამომიშვი ეს ღუნდა ტყვილათ,
ჩემო დაჲ!
ჩემო დაჲ, შენს უკან რანდა ექნა მე
ტყვილ ღუნდაზე, ჩემო დაჲ!

დასახელებული ლექს-სიმღერები და დატირება ბურსის ვილაიეთის ინეგოლის რაიონის ქართულ სოფლებში ჩაინერა აჰმედ ოზქანმა (მელაშვილმა). 1968 წლის ივლისში კი ეს ფოლკლორული მასალები (ვრცელი კომენტარების დართვით) ჩაინერეს ამერიკის შეერთებული შტატების ინდიანას უნივერსიტეტის თანამშრომლებმა პეტერ გოლდმა და ფრანკ გილისმა (ხ. Georgian folk music from Turkey, USA). გუნდურ სიმღერებს ასრულებს სოფელ ჰაირის ფოლკლორული ანსამბლი, ხოლო სოლო სიმღერებს ასრულებენ გულნარა ხინვილაძე („ინ მოგიტანა“, „ნარდანი ნინაიდა“, „ჩემო დაე“) და ქემალ ასიქი („სიყუარულის სიმღერა“). ჩვენ ვისარგებლეთ როგორც აჰმედ მელაშვილის არქივით, ისე ნოტებზე ჩანაწერებით.

ჰარიანანი

ჰა, ჰარიანანი, ჰა, ჰარიანანი,
ჰარიან, ჰარიან, ნინანა...
იგერ გაღმა სარაია, ერთი გვედეთ რავაია,
იქ გოგებე ფუნდრუკობენ, საკოცნელათ რავაია...
ჰა, ჰარიანანი, ჰა, ჰარიანანი,
ჰარიან, ჰარიან, ნინანა...

აჰმედ მელაშვილის არქივიდან.

წყალსა მოქონდა მანდილი

წყალსა მანდილი მოქონდა, იყო გაშლილი ვარდივით,
დადექ, მანდილო, მიაშბე, ვის დაეკარგე ამ დილით?
დადექ, წყალო, და მიაშბე, ვის გამოსტაცე მანდილი?
წყალი წავიდა ბუტბუტით, არც ქარმა მითხრა ნამდვილი.
გაკვხედე შუა ყანიდან, ქალი მორბოდა ფრთაგაშლით:
— ბიჭო, მანდილი ჩემია, ქარმა მომტაცა ყანაში.
მოვიდა მზეში დამწუარი, ღიმილით ამხედ-დამხედა.
თუალებს შუკით მადნობდა, ჩურჩულით მითხრა მადლობა.
და მერე გაქრა, გაიქცა, ირემი ბარად გაზრდილი.
წყალს ვეტყვი, ქარს ვთხოვ ვედრებით, კიდევ მოსტაცონ მანდილი.

ლექსი ხალხურ მოტივზე განწყობილი უნდა იყოს აჰმედ მელაშვილის მიერ. ლექსს დართული აქვს რვასიტყვიანი ლექსიკონი: მიაშბე — მითხარი — soyle; გამოსტაცე — გამართვი — sekal; ნამდვილი — მართალი — gercek, dogru; ჩურჩულით — yavas sesle; ბუტბუტით — siridayarak; მადლობა — tesekkür; ირემი — geyik; ვედრებით — ხვენით — yalvararak.

ბატონ აჰმედ მელაშვილს

დრონი გაღან ჩვენთვის,
ჩემს მეგობარს უცნობსა,
ვხედავ შორიდგან მის კეთილ გულსა.
უნახავად მე რას ვიცნობ და მის შრომასა,
ახალგაზრდა ლალი და ლამაზი, ქართველთა მოყუარესა.
ნეტავი მე მას ეროხელ შემყარა,
ქართულ ენის მოლაპარაკესა. ერთი ვაზის ტოტნი ვართ,

ველი მე მისი კეთილ ნაყოფსა.
ერთი ბაღში დათესილნი,
შემდეგ შორი შორს გადარგულნი.
რაგინდა შორს იყვეს ადამიანი,
მანც იცნობს მისი გული.
უცხო ქვეყანაში ვცხოვრობ მოწყენილი.
თავზე თმაც გამთეთრებია და მიწვრილდება ხული.
მაგრამ ჩემი ქვეყნის სიყუარულით
თავს მარტოდ არა ვგრძნობ.
კიდევ მეავს შორს ბიძაშვილი.

მ. ზედგინიძე, 5 აპრილი, 1971 წელი, მონბელიარდი, საფრანგეთი.
აჰმედ მელაშვილის არქივიდან.

ექლოჯან

გოგო: — მთაზე მიმყავს ორი კბო, ექლოჯან, ექლოჯან,
იქით-აქით მექცევა, იქით-აქით მექცევა...
ბიჭი: — შენ თუ მე არ წამყვები, ექლოჯან, ექლოჯან,
შავი დღე მეგვექცევა, შავი დღე მეგვექცევა...
გოგო: — სახლ უკენდან საშუეში, ექლოჯან, ექლოჯან,
მე შენთვინ და გაებერდე, მე შენთვინ და გაებერდე...
ბიჭი: — დაგიბღენდეს თუალები, ექლოჯან, ექლოჯან,
მე სოფლეფში მომჩენე, მე სოფლეფში მომჩენე...
გოგო: — სახლ უკენდან ვარდია, ექლოჯან, ექლოჯან,
ვარდ ყუავილი გუუშლია, ვარდ ყუავილი გუუშლია...
ბიჭი: — სად არი საყუარელი, ექლოჯან, ექლოჯან,
სახლის კარი დუუერია, სახლის კარი დუუერია...

სატრფიალო შაირები

გვერე, გამოვარე, ზემოდან ჩამოვარე, კერ ვიპუე შენითანაი,
მე სოფლები მოვარე.
გალმა ფერდში ქათამი, მოვა და მოკაკანყუს,
მე რომ ლამაზ დეენახე, გულში გამაკანკალეფს.
გალმა ფერდში ტყემალი, კონწოლ-კონწოლ კილია.
უთხარი დედაშენსა, მე ნუ ჩამომკილია.
დელე-დელე შევარე, დელე ბალახიანი,
ერთი გოგო შეკუვარე, გული ტალახიანი.
საფექროში დგამები, შენი თეთრი კბილები,
გეიცინე, დაგინახო, უბეში შაგინახო.
არ იქნები უყურო, კერ დადგები უპურო.
გამოი კარში დაგანდო, ბეგრ ხალხში არ მიყურო.
საჭამურში შეველი, ძროხები დასაწველი,
საყუარელი მატყვილეფს, გიმიხდა დასაკლელი.
მადლა-მადლა მიფრინავს ყუავია თუ ყართალი,
საყუარელი გაქცეპლა, ტყვილია თუ მართალი.
გოგო: — ლაჩაქი და მკეხადო, ლაჩაქი სადღა წიკელი?

ბიჭი: — შენ მაგდენი ცოდვები ნეტავი სადღა წვილო?
 გოგო: — ბაწარ-ბაწარ გევიარე, ქომოთკენ გადავხედე,
 ბიჭი: — შენ ჩემთვის დაწერილხარ, მე ქითაბში ჩავეხედე.
 გოგო: — სახლ წინედან ლობიო, იმა უნდა ხაშარი,
 ბიჭი: — ჩემ ხიზან დედამთილმა არ მომართვა ვახშამი.
 ბიჭი: — ძივიანი ლაჩაქი რა ლამაზათ გიხლება,
 გოგო: — შენი ერთი დანახვა ჯენსეთი გიმიხლება.
 ბიჭი: — საათი მოვბი კლაჯეზე, აველ საზვირელაზე,
 გოგო: — იქიდან გადმოქხედე, გამოგარჩიე თაზე.
 ბიჭი: — ურისაკლავის სერზე მივბრუნდებ-მოვბრუნდები,
 გოგო: — საცხან ლამაზ დვენახა, შენ იქ დამიბრუნდები.
 გოგო: — ავაყუდე მესარი, ჩემი მოსლა ეს არი.
 ბიჭი: — ნათქუამსაც რომ ვერ ითხოვს, საცოდვაეი ის არი...
 ბიჭი: — გაღმა სერში თეთრი ქვა, დავყვე ხელი, არ ამყვა,
 გოგო: — დასაქცეველი ბიჭი, საცხან წვეველ, იქ წამყვა.
 გოგო: — ყუაემა კუერცხი ჩამუაგდო, ავერ პირზე მომაგდო,
 ბიჭი: — შენსოდ ლამაზი გოგო მე რასოდნა გავაგდო...

თეთრო მამალო

დედე გაღმაში ჩენი სახლები,
 მოკდენ ძველები, დარჩენ ახლები.
 შენი ჭირიძე, შენ გენაცვალე,
 შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.
 თეთრო მამალო, რატომ არ ყივი,
 ლამაზო ქალო, რატომ არ ტირი,
 შენი ჭირიძე, შენ გენაცვალე,
 შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.

ქართული ვაიზი

ყდამეთი ახლოს არი, იცლება დრო, ზამანები,
 ეინც რომ ვართ მუსლიმანები, დმერთ შევტიროთ იმანები.
 სუნყველ დღეს ომრი მიგვიდის, გვაქ სიცოცხლის გუმანები,
 აბუდლებული ინსანო, ჯავრს რაღას ემბრიალები.
 სად წვედენ შენი ძველები, მოყვარე და შენიანები,
 აქ ზომ ეინშე არ დავრჩებით, არც ბეჩი, არც ჭკვიანები.
 კოდვენ თუ შენ ამ დუნდაზე მხეცივით დატრიალდები,
 რათ არ ფიქრობ, იმ დუნიაში ალივით აფრიალდები.
 ჯერ შენ სიკდილ არ ელოდი, უხებტროთ დეიხრიალები.
 სიკდილ ვერვინ გუდურჩება, იგითი და ფირალები.
 ვერც ქართველი ზვანთქარი და ვერც ზემწიფე ქიბარები,
 ვერც ქართველი, ვერც თათარი, ვერცა გუბერნატორები.
 ვერც ვერუა გუდურჩება, ქვეყნის იმფერატორები,
 ხელაე რომე ყველაი კლება, ერთ დღეს შენაც აფრინდები,
 იმანიც თუ ზედან გახლავს, ჯენსეთშიაც გაფრინდები.
 იქ რომ დერდი არ გექნება, ბელქი უმფო გეიხდები.

ახირეთს რომ ღვივიწყებ, ლოცვა-მარხვას შეზარდები.
კილო აქ რომ კარგა იყო, ბოლოს მაინც გამწარდები.
ეი, ჩემო მწერალო ხელო, ერთ დღე შენაც გაჩერდები,
სიკდილსა რომ ღეინახავ, ავაღყოფნას დაჯერდები.
სატირალი იგი არი, ახირეთი და ღერდები,
ღმერთო, იქ მაი შიგვიბრალე, აქ რომ მერაყით ვბერდებით.
ავათ ყოფნაც კარგი არი, თუ არ ღვიწყე ჩივილი,
ცოდების მომხსნელიც კი არი, ავათ ყოფნა და ტკივილი.
მუღამ ღერდი, ავათ ყოფნა, ჩათინია, არ გეიძლება.
მარა ღმერთის ემრი არი, თუ საბრობა შეიძლება.
საბრსა იზამ და საბრობით მაიც ააფერი შეგეძლება,
ვახტი რომ მოვა, ნამსხმანში თვით ეჯელი შეგიძრება.
სიცოცხლე ღვიგითავრდება, ტანიდან სული აკძრება,
გეიცლება ტან-ბედენი, იმ შავ მიწაში ჩაძრება.
გუუმაძლარი ინსანი ძვილაი შავ მიწით გაძლება.
სული ზეით, მაღლა წავა, ინსანი რომენ მოკდება.
რომე მეზერში ჩაგდებენ, დააწაყვები, ნიღლები,
სიკდილს რომე არ ელოდი, მომკლარი ვარო მიხლები.
მიხლები გავთავებულვარ, თელი ტამრები დაგწყვდება,
მომკლარი ვარო, შიშისკან გულის კაკალი გასკდება.
საჯენნეთო ინსანებსა მეზერი გაუნათლდება,
თუ მკითხავ, მახე პატევი აჯაბ რა და რა იქნება.
შენ მიხლები საქმეს კარგა, ყოლიფერი კაი იქნება,
საჯუქენემოს თუ მკითხავ, ვინც უიძარი იქნება,
გამკითხავი გვიარს წავა, იმას მეტი არ აქს ნება,
თუნდა ქალი, თუნდა კაცი, ბეინამაზი თუ იქნება.
ვინაც გულგონჯი იქნება, ან ქურდი, მუზი იქნება,
მოვა შავი ანგელოზი, ცეცხლის თოფუზი ექნება,
ერთი ტიტვირი თავაღმა, ერთი თავაღმა ექნება.
პირზე ძალიანაც შავია, არ გინდა მახე ყურება,
იგი გირტყამს და შენ ყვირი, მას ააფერი ეყურება.
ის ხმა ამ ტყვილ ღუნდაზე საქონელსაც ეყურება,
საქონელმაც მიტომ იცის მეტი აღრე დაბერება.
ცაის ყვირილსა გონილოფს, იმაზე მალე ბერდება,
შენ სატირალი საქმისთინ შენ რატომ არ გედერდება.
ის ხმა ინსნებმა რომ გვიგონ, ცოცხალი არეინ დარჩება,
შიშისგან სულაც გაეწყვლებით, ღუნდა ცარიელი დარჩება.
უიძარი კდრებ იმიდან აღარ აქვან გახარება,
იმ შავ ანგელოზის ხელში არეინ არ მოგეხმარება.
პაწაი იმანიც თუ კი გაქ, სტუმარიც თუ გეყვარება,
შენი ნაჭმევი პურები, იმ დღესა ღეგეხმარება.
კლარს შუა და თოფუზ შუა ის მოვა და დეეფარება,
მის დანარტყამი თოფუზი შენ აღარ წეგეკარება.
ასე კაია მოსაფირზე ხიზმეთი – მომსახურება.
ლოცვა-კითხვა თუ გიყვარდა, ვურანისა დაყურება.
ის ღვიგისნის ღმერთის ემრსა, სხვა ეკრეინ მოგეხმარება,
იმ სიკდილისან თვალებზე ფერდ რომ ეგეფარება,

მაშინ ტყვილ ღუნის სინათლე მუშსაკეთ ეგეფარება,
 უბედური შენი თავი ვზრადლს რომ ჩაბარდება.
 მაშინ შენსა მიბარებას სუნყველი გეეჩქარება,
 გეიცლება ტანი, ნამსხმანი იმ შავ მიწაში ჩაძრება.
 რაკარც მიწაში ჩაგდებენ, ძელებიც დაგეზურება.
 მოყვარეს და შენიანებსა იწის დაყრა ეჩქარება.
 ცოცხალი რომ ბნელში დარჩე, რა და რა მოგეჩვენება,
 უიძინო შავ მიწაში აჯაბ იქ გაეშეილება.
 ცოცხალმა კლარი რა იცის, რა ღეზაბში, რა ჰალშია,
 ზოგსა მიწა მოუჭირებს, ტანჯვას მიცემს ძელებშია,
 ჭკუა თუ გაქ, თოფბე ქენი, ახლა ჩავარდი ჭკვაშია,
 ყვაამეთი რომენ მოვა, ვეღარ მოვავრობ რაღაია...
 ამ ღუნდაზე რაც რომ შეიგე, ჯერ ჰელალის ჰესაბია,
 ქურდი თუ არი, იმისთეინ ჯეჰენებში აზაბია.
 ჯეჰენებთან მისლამდი, ვინცხაი რომ ცოდვის მქნელია,
 მისი სადგომი ალაგი კუკუნეთი და ბნელია.
 და ყვაამეთის მოზლამდი მისი აზაბი ძნელია,
 ღუნდაში ცოდვის მქნელი, სხუაფრად ატრიალდება,
 რაც ღუნდაში გონჯობა ქნა, თელი გამუტიალდება...
 ზოგი ძაღლის სურეთშია, ზოგი სხუაფრად გეიღანძვისი,
 ზოგი ღორის სურეთშია, ჯეჰენებში გეიღანძვისი,
 ჯეჰენებში ხიდი არი სამი ათასი წლისაო,
 ყილაჯზე იმფო ჭრელია, ბეწვზედაც არი წმინდაო.
 უიძინო ეერვინ გეიარს, ჩავარდება კუპრის ტბაში,
 იმაზე ახლოს მისლამდი შიშისკანაც კანკალეფსო,
 ვინცხაი სამოთხეში მივა, ზითვალივით კამკამეფსო.
 ზოგი ელვასავით გეიარს, ზოგი გეიარს ქარივითო,
 ამ ღუნდაზე ულოცავი, საქონელია ხარივითო...
 სხვირათის ხიდზე ვერ გეიარს, ტირილ დეიწვეფს ზარივითო.
 გამჩენელო, შენ გვაჩუქე სიკილიხან იმანები;
 სხვირათის ხიდზე გავლიხან ძნელი რომ გვაქ ზამანები.
 ბეწვის ხიდზე პაზირობენ ჯეჰენემის ზებანები.
 თუ კი გინდა გადარჩენა, ზებანის და ჯეჰენემის,
 დაჯექი და ყური მიე ლოცვა-კითხვას, ვესიეთის,
 ამას ქვევით ლოცვა-მარხვის ვესიეთსაც გიზამ შენა:
 დილას იაღონზე ადგება ნამდვილი ტყეში დაბანი,
 დრო გადის და რათ არ დგები, რას წივიზურავს საბანი,
 ადექი, ნუ გაგიწდია ლოგინში ფეხის ტაბანი.
 რემეზანის მახარები მობძანდა რეჯებ-შაღბანი,
 თორმეტი თვის შორი გზიდან მობძანდება რემეზანი.
 სელავათსაც ყური მიე, დროზე გეიგონე ეზანი,
 გამჩენელმა რომენ მოქცა ჭკუა, ცნობა და იზანი.
 საიქიოთ თუ დარჩები უიძინო და ხიზანი,
 თათრულია რომ შეგეხვეწოთ, ისთარუმ სენუნ რიზანი.
 რემეზანში გეიხსნება ღმერთის რაჰმეთი ხაზინა,
 რაცხას რომენ გევეცდებით, სუნთელი დაქეზდება წინა.
 ლოცვა-კითხვით განათლდება თლათ ქვეყანა დამიფეფი.

ყურანიც გაჟუჟუნდება თლათ დალოცვილ ჯამიფეში.
რემეხანში შეიკრება ეშმაკების ხელი-ფეხი,
ნამღლეათ დაყრილია შვიდი ჯეჰენემის კარი.
აი, ნამღვილი ქითაფშია, გამჩენელის ყული თუ ხარ,
საიქიოს შენი არი აჭეკლებული ჯენნეთი,
ჯებრაილი, მიჰაილი, ანგელოზის დიდვანები,
იგენი თელი დაგლოცვენ, შენ ხარ მათი შენდებელი,
რემეხანი თუ დეიჭირე, შენ ხარ ღმერთის ხასი ყული.
მადლობა ღმერთ მუახსენე, მუსლიმანი რომ გაქ ჯული.
ამ მუბარეკე რემეხანზე შენ კი უყავი შუქური,
ილოცე და თოებე ქენი, არ გეისხენო ქუფური.
აქა თუ თოებე არ ქენი, იმ დუნდას გეტყვიან შენა,
მაი ნალოციც შენი იყოს, ჯეჰენებში წახვალ შენა.
მე ამათ რომ გიყავიზებ, ნანდვილათ დეიჯერე თელი,
მუხამედის გზაზე იყავ, გონჯ საქმეზე ყიდე ზელი.
სუნთელ ბედნამაზი ძულან, ლოცვა-მარხვაზე თიბებელი,
ჯენნეთში რომ ბახჩა არი, სუნი აქ მისქი – ამბერი, ...
რემეხანი თუ დეიჭირე, საქმე გიგიხდა ადვილი,
ღმერთი შენიდან რახია, საჯენნეთო ხარ ნამღვილი.
რემეხანში უნდა კჭამოთ დალი, თაფლი და ყუეკელი,
მოწყალენო, შეიწყალეთ ეზოში მოსული თხუეკელი.
მთხოველებმა არ იციან ზაფხულ-ზამთარი და თველი,
ამათზე გონჯისა მოქმელსა ენაზე დეეხვევა გველი.
ქმარისთვინა თუ გონჯი ხართ, არ დეგეღევიან ბელები,
რომ მოკლებით, გაჩერდება ნამსხუვანი და ხელები,
რავარც მიწაში ჩაგდებენ, დეგეზურება ძელები,
მაშინ ენა გიგიხდება სამოზდაათი პელები.
ერთმა ქალმა შეასრულოს ლოცვა-მარხვა, თემენაო,
კაი ნამუსი შამოცავოს, ქმარსაც უთხრას კაი ენაო,
ათას კაცზე კაი იქნები, მაქფერი თუ ხარ შენაო.
ამ ორი დღის სიცოცხლეში ნუ გინდა ვინმეს წყენაო.
შვილსაც დედამა ასწავლე: – ნენო, ჩემო ნენო,
ენით თუ ვინმეს აწყისნე, მალე ბოლიში ქენო...
მიხვალ არასათ მედღანში, ძირში ვთრევა ენაო,
ვეღარ გიშველის ნალოცი, ლოცვა შენი, თემენაო.
ნალოციდან, ნაკითხიდან აღარ გექნება მადლიო,
არასათში შენი ენა გახდება სამოზდაათი ადლიო.
ვინც რომ ქმარისთვინ კარგია, რეცხვა, სუფთა და მირეველი,
ეცადოს ნუღარ ეხლება საჭმელში ბეწვი გარეველი.
ის ქალია საჯენნეთო, ეშმაკ-შეფთანზე მორეველი,
იმას თუ არ აქ სიცოცხლეში ჰერამიდან გარეველი.
ნალოცი თუ ყაბული არ გაქ, იქ გალოცვიბენ ილლაქი;
ლოცვა-კითხვა რას გიშველის, თუ შეჭამე სხეისი ჰახი,
ჰერამსაც თუ მოერიდე, თავიც თუ გაქ დაღებული,
ლოცვა-კითხვა და იმანი, მადლიც თან გაქ წადებული,
რუა ჯენნეთის კარები შენთვის არი გაღებული.
ვერცხლით, ელმასით ნაშენი, ოქროს წყალით შეღებილი,

ნამდულიათ იმას ეცდები, თუ ხარ ღმერთთან მიღებული, თუ არ გინდა ჯეჰენემი, კუპრია აღუღებული, იქ ხომ ჯენნეთ ვერ მეიგეუ, ჯენნეთ აქიდან წვილფო, თუ კარგ იხამ ტყეილ ღუნდაში, ღმერთის ნებას მიიღეფო... ულოცავი იქ იზილვის, ის რომ იქიბრფუს, დეიქეფსო, ის ჯეჰენემში მოხდება, რომენ მოკდება, გეიგნეფსო. მეილულ ღელის შიდღეთიდან შვიდ ჯეჰენემს ემინიო, ვეღამ ჰელალ რომ არ ექეფ, შენ რატომ არ გეშინიო? ჰედა ყუე გეიხსენე, შაეად, ბნელად აღულდება, იმის ხმახაც თუ იკითხავ, რავარც რომ ცა გაქუხდება, აღუღებულ ცეცხლში იწვის, ვინც რომ გლახა გულის არი, ულოცავის საღგურია ჰედა ყუე შავი, ბნელი. აბუღებულო ინსანო, რომენ შენ ხარ ცოდვის მქნელი, თოვბესაც რომ არ ექცევი, შენი საქმე არი ბნელი. ვეხიეთი არ დეიჯერე, რა დეგემართა, შენ, რაო, ნათესახსა, მეზობელსა, ყველას უთხარ კაი ენაო... ტანზე რომ კოხტად გაცევი, ჭამა-სმაც არ გითაელება, ჯერ შენ სიკილო არ ელოდი, სიცოცხლე გიგითაელება, ბერადი და ღრო მიგიდის, ცოდვებიც ხომ გემატება... იო, ქართულზე გადმოტანე ვეხიეთი არაბული, წმინდა წიგნიდან ამოვლე, ღმერთო, მიყავი ყაბული. ამ ნახიპათ გებნევი, წმინდა ყურანის წიგნიდან; აფეთიდან, ჰადისიდან, ქითაბიდან და წიგნიდან. ასი წელი რომ ვიცოცხლო და არ გაეაჩერო ხელი, ლოცვა-მარხვის ცოდვა-მადლი არ დეიწერება მთელი. ეს ვიზი დავამთავროთ ჩვენა ტკბილ ქართულ ენით ღმერთმა რომ რაცხა გიბბანა, არ დეიზართო, ყველაი ქენით.

დასახელებული ტექსტები (ხალხური პოეზიის ნიმუშები და ქართული ვაიზი) მოგვანოდა სოფელ პაიროსს მკვიდრმა პაირი პაიროლოლუმ (ვახტანგ მალაყმაძემ), რისთვისაც ვუხდით მადლობას. მანვე მოგვანოდა თავისი პატარა წერილი „ბარათი ილია ჭავჭავაძეს თურქეთელი ქართველისაგან“, რომელიც დაუბეჭდავს ჟურნალ „გუშაგს“. წერილის შეტანა კრებულში მიზანშეწონილად მიგვანინა იმიტომაც, რომ იგი ნათლად გვიჩვენებს ქართული სალიტერატურო ენის გავლენას სამშობლოზე ათასზე მეტი კილომეტრით მოშორებული ქართველის მეტყველებაზე. გაეცნოთ ჟურნალ „გუშაგს“ კომენტარს წერილის ავტორის ვინაობის შესახებ: „ამ ბარათის ავტორი, ბ-ნი ვახტანგ მალაყმაძე, პასპორტით ხაირი ხაირიოდლე, ეკუთვნის თურქეთში მცხოვრებ ქართველ მოღვაწეთა იმ ჯგუფს, რომელსაც, თურქ ნაციონალისტთა მიერ მხეცურად მოკლული, ახმედ ოზკან-მელაშვილი თავაკობდა და რომელიც თავდადებულად იღვწოდა ქართული კულტურისა და ეროვნული მეობის მის თანამემამულეთა შორის დასანერგავად. ახმედ მელაშვილის მკვლელობის შემდეგ ეს საქმიანობა შეფერხდა, მაგრამ არ შეწყვეტილა. ხ. ხაირიოდლე ახ. მელაშვილის მარჯვენა ხელი იყო და მის სიცოცხლეში და მერეც ორმაგი მონდომებით აგრძელებს ნაყოფიერ კულტურულ საქმიანობას: თურქულად თარგმნის ქართულ მწერლობის საინტერესო ნიმუშებს, მონაწილეობს პერიოდულ გამოცემა „ჩვენებურში“, ხელს უწყობს დედაენისა და ენრა-კითხვის გავრცელებას და ჩვენი ხალხური სიმღერებისა და ცეკვების დანერგვას და ა. შ. და ბოლოს, მჭიდრო საქმიანი ურთიერთობა აქვს სამშობლოსთან და მის გარეთ მცხოვრებ ქართველებთან.

ვახტანგ მალაყმაძე შარშან მიწვეული იყო საქართველოში ილია ჭავჭავაძის იუბილეში მონაწილეობის მისაღებად და ეს ბარათიც მას განზრახული ჰქონდა წაკითხა საზეიმო საღამოზე, მაგრამ უკანასკნელ წუთში, როცა ის ტრიბუნაზე მიწვევას ელოდა, მისთვის ამის ნება არ მიუციათ. თურქეთში დაბრუნებულმა გამოგვიგზავნა ამ მიმართვის ტექსტი და გვთხოვა: თუ მიზანშეწონილად მიგაჩნიათ, გამოაქვეყნეთო, რასაც ვუსრულებთ. გუშაგი, № 15, 1988 წლის მარტი, საფრანგეთი.

ბარათი ილია ჭავჭავაძეს თურქეთელ ქართველისაგან

იეთიმ გურჯი ამბობდა:

„გამარჯობა, ჩემო თბილის ქალაქო,
დაკარგული შენი შვილი მოვედი,
საქართველოს მიწა-წყალო, ალაგო,
თორმეტი წლის გატანჯული მოვედი“...

დიახ, გამარჯობა, ჩემო თბილის ქალაქო და ქართველი ერის დიდებულნო: მეფე ფარნავაზ, ვახტანგ გორგასალო, დავით აღმაშენებლო, თამარ მეფევე, ერეკლე მეორევე და კიდევ მრავალნი... გამარჯობათ: მოთა რუსთაველო, ჩაბრუნხაძევე, ილია ჭავჭავაძევე, აკაკი წერეთლო, ვაჟა ფშაველავე, იაკობ გოგებამვილო, ალექსანდრე ყაზბეგო... და კიდევ მრავალნი ენით ჩამოუთვლელნი მამულიშვილნი!..

გამარჯობათ, ოთხასი წლის დაკარგული და გატანჯული თქვენი შვილი გვახელით. თქვენი ღვიძლი შვილი, მარა სამწუხაროდ სულით და ზნე-ჩვეულებებით გადაგვარებული, სამშობლოდან გაცილებულ-ჩამოშორებული... იმიტომ პირველად მოგახსენებთ ბოდიშს, რომ, სამწუხაროდ, არ შემიძლია ჩემი ისტორიული, ზღაპრული დედაენით სუფთად, ფაქიზად, მოხდენილი სიტყვებით მოგმართოთ. მაპატიეთ ჩემი დამახინჯებული და იქნებ რომ ცდარი სიტყვები.

პატივცემულო ილიავ! გული მტკივა იმიტომ, რომ საქართველოსი და შენი არსებობა ამ ქვეყანაზე ძალიან გვიან გავიგე, მარა კიდევ ბედნიერი უნდა ვიყო, რომ მაინც შემთხვევით, კეთილი ბედით გაგიცანიოთ... აჰა, ოთხასი წლის შემდეგ გულის ფანცქალით მოვედი და აი, რა ვნახე: თვალში მელანდება ოთხმოცი წლის სიღრმიდან ამოღებული შენი მკვლელობის მძიმე ტრაგედია... თვალში მელანდება საგურამოს გზაზე მიმავალი კოხტა ფაიტონი და შიგ ამაყად მონყობილი დიდი ილია და მისი საყვარელი ოლა... შემდეგ, აი, ოთხი ლულა, წინამურში ოთხი ჩახმახი, ოთხი წყეული თითი და უგუნური ოთხი მსევლი თავი, ბრმა რვა თვალით... შემდეგ საზარელი და ოჯახდამაქცეველი გრიალი ეშმაკის ლულებისა... აი, მესმის სიზმარსავით შენი უკანასკნელი სიტყვები, ილიავ: „რას შერეებით, უბედურნო, არ მესრლოთ, მე ილია ვარ“-ო. მესმის შენი ოლღას თრთოლით და ძრწოლით კვილ-ტირილი, აუტანელი ვაება.

გასაგებია, თუ რა უნდოდა შენთან ცარიზმის მონა-მორჩილებს. გასაგებია, მაგრამ ამაზე ლაპარაკი ჩემი უფლება არ იქნება და ჩემი საგნის გარეშე... მაგრამ ამას მაინც ვიტყვი: შენ ადამიანური სიყვარულით აღსავსე გულს ატარებდი და გიყვარდა სტუმართ-მასპინძლობა, ღვინო. გამართული გქონდა გულუხვად ქართული სუფრა, ტკბილი, ალღა და თბილი სუფრა, შინაურ და შორეულ სტუმრებისათვის, რომელთაც ეგებებოდი ხალისიანად, ღია გულით, მომლიძარე პირით და კეთილი გრძნობებით.

საქართველოს უკანასკნელო უგვირგვინო მეფევე! ქართული ეროვნული აზრის წარმომადგენლო, უბადლო მოუტო, ძლიერო ავტორო, სამართლიანო ჟურნალისტო და თავდადებულო საზოგადო მოღვაწევე, ცოტაოდენ დაღონებული ყოფილხარ თურმე შენი ცხოვრების უკანასკნელ დღეებში. ამის მანიშნებელია შენი საყვარელი ქართული ხალხური სიმღერის ეს სიტყვები: „სული მიწუხს, გული მასთან ღონდება, თვალს

ავახელ, ცრემლები არ მშორდება“.

ჩემო ილიაე, ჩვენ უდიდეს პოეტს აკაკის უთქვამს სიტყვა ჩვენ ძმა ებრაელ ქართველის სიკვდილზე. ეს გულის სიღრმიდან ამოღებული სიტყვები განა მარტო ებრაელი ქართველის სიმწარეს აგვისახავს, არამედ შენ დალოცვილ განსვენებულ სხეულსაც დაგვისახავს თვალის წინ. აი, ეს სიტყვები:

„დაგიკრეფია ხელები, თვალები დაგხუჭვიაო,
აქ დაგრჩენია, რაც გქონდა, თან ველარ წაგიღიაო;
ნაცვლად დაგხედება იმ ქვეყნად სამოთხის კარი ღიაო,
და ათასკეცად ის კარგი, რაც აქ ვერ მიგიღიაო.
ჩვენ კი მაგ შენმა დაკარგვამ გულები დაგვისიაო!
მშვიდობით, ახა, ნარინჯო, შე ბრონეულო, იაო!“

გულზე მაცვივა და მწვავეს ქართველი ერის და შენი საყვარელი ოლღას ნადენი მდულარე ცრემლები... მტკიცეა გული, მინუხს სული, როგორც შენი სხეულის ერთ-ერთი ასო და შენი ნაღვარევი სისხლის ერთი ნაწვეთი... შენი ღვიძლი ძმა და შვილი, საქართველოს ერთგული, მიჯნური, თურქეთელი ჭეშმარიტი ქართველი.

დასასრულს ამას გეტყვი: აღარ სუფევდეს მსოფლიოში შიში, აღარ იყოს ხალხთა და ერთა შორის სიძულელი, მტრობა, მუქარა, შულღი. იყოს ხალხთა და ერთა შორის კეთილი მეზობლობა, მეგობრობა, სოლიდარობა, მიშველება და შენევნა...

მშვიდობით, ჩემო ილიაე; მშვიდობით სამშობლოვ, მშვიდობით ჩემო თანამემამულენო, გაუმარჯოს მომავალ უფრო და უფრო ბრწყინვალე საერთაშორისო მეგობრობას. ჰაირი ჰაიროღლუ, ე. ი. ვახტანგ მალაყმაძე, თურქეთი“.

* * *

ხალხურ მასალას აგროვებდა ჰაირიელი ქართველი მეჰმედ ეროღლუ (ფარტენაძე — 1910 წელს დაბადებული). მის მიერ ჩანერილი ერთი შელოცვა დაბეჭდილია უურნალ „ჩვენებურში“. სამწუხაროდ, სხვა ჩანანერებს ვერ მივაგენით.

კუ, კუ, კარაჩო, ფეხტარიანო, ოგლაგარჯო,
რას ზიხარ ხმელ სარაზე?
აგჭრი-დაგჭრი შაკ ტარიანი დანით.
გაღულეუ და გაქაფქაფეუ.
იგიტან მალლა ქელზე,
აღმა ქარს მიქცემ, დაღმა ნიავს მიქცემ.

მეჰმედ ეროღლუ (ფარტენაძე), უურნალი „ჩვენებური“, გვ. 62 კავკასიოლოგიური კრებული, 1979 წ. № 6-7, ისტანბული.

* * *

— რაფეთ ბასილაძე ვარ, აქაური გუარია აიდოლანი. ჩუენი დიდი დედიები სამი ძმა ყოფილან. ერთი ორდუში მოსულა, ერთი ბურსას დამუდარა, ერთი მაჭახელში დარჩენილა. ებნოდენ ქუჩუგ ალას. ჩვენ ბურსალი ძმის თორუნი ვართ. მე მასკლავი უნივერსიტე გავათავე, ქიმია მუენდისობის ფაქულთე. ახლა ჩემი ფაფრიქა მაქ, ბოღას, ლაქს ვაკეთავ, ვყიდავ. კაი მოგება მაქ.

— ცხვირ-ბუქ ვატეხავთ ქართულსა, გვინდა კარქა ვინავლოთ.

— ბალვები წოვდონ ოქულში... მაქინათ არ გაბეჩებ, ნელა მიმყავს... ჭაკვა კუთხე წოვდოთ, მარცხენა თერფუდიან მოვდოთ, სახლში დავრჩოთ ჩემთან... პანაი-პანაი ვიცოდი ადრე, ახლა იმფო გავტებე ენა... ეს ლაშა ახალ მონრილია, გიორგიც. ჯესური გენჯები ქყოლია გურამ ბეი...

— მენა გევეწურო ქენერში, თქვენ აფერებთ უჩემოთ...

— ყურანს თუ დუყურე, შიერ მოქკლავს. ამფერი ლამაზი შეები ღმერთ გუუჩენია და რატომ არ ვსვათ?!

— აქაური გურჯი მილლეთის გურჯიჯე ადრი-ადრია. აჭარლები „ტრიაი“ ეტყვიან, ჩუენ „ყავ“ ვეტყვით. ჩუენ „კო“ ვეტყვით, აჭარლები „მუხაი“ ეტყვიან... გურჯი დაზი ერთი დევენალე, ათ დლე არ ჩაზედე, დამაზინყდა. მეტი მალე დეინავლი, მეტი მალე დავაბინყდება. ჩუენ ბალნებმაც გვინდა ინავლონ გურჯიჯე. ჯერ ენას ვერ ტვენენ, ამა რაცხას რომე დოვლაპარიეობთ, მისდებან. ბევრ გენჯსა ჩუენებური ვერ დუუნავლია. ზაათინ ოცი ნელინადი გამლიციყო, სინორი აარ გახსნილიყო, ვერვინ იცნობდა ერთმანებსა, დოკარქებოდით ბითევიან.

— გურჯიჯეს დედეი გაგვაგნებებდა, მაჭიხელ აჰმედ ჩაეში იყო...

— ჩენა მეტი გვიყვარს ეგ... ლამაზ სახელებ ვინავლით...

— გურჯისტანში გადმეველ, იქაურ ინსნებ ვებუცე, არ დამწონდა. თემბელია თქუენი ხალხი, არ საქმობენ, მარტო ქეიფობენ... აქა თუ ვერ გააფერე საქმე, გამიეფუჭვი, ვინებ არ შექხედავს.

ბათუმი ლამაზი ეერია, მარა გამოფუჭვილა, არ შუუხედინან არვის, არც რუსსა და არც გურჯსა. ჯენნეთივით ჰავა, იერი არი, ჰამა ფისი, მუულელი. მუასუფთონ ყუელამა იქაურობა. ინთურისთში ვიყავით, არ დეინოლება. ძალი არ დანეება იქა. ორი ქართუელი ვიყავით, ოთხი თურქი იყო. მე ბელქიდა კიდუენ მუალ და დანეებები იქა, მარა თურქი აღარ მუა, დოლარს აღარ დაანვენს იქა, აღარ გედისხის, თუ არ შეხედეს კარქა, აღარ მუა. თურქიეში თურისობას ძალიან უყურებენ, უჯანგო ფაფრიქა არი ტურისტობა, კაი მოგება აქ. თქუენ რატომ არ უყურეთ ამასა?... თურქებსა ეს რომ ეცოდნეს, აღარ ნამოიდოდენ აქა...

— ჯემალაი შუა დლეს უკან მოედა, ერთი გევესვენოვო... მემრე აქედან ნოვდონ... ჩენა, მე და ჯემალამ, ლისეში ერთათ ვიკითხეთ... იმან და მე ერთად ნოველით... იმან მერინა გავედლო, მითხრა. მე ვუთხარი: — შენ სუფთა კაცი ხარ, დეიპილნი დედიმ, არ გინდა პოლიტიკა-მეთქი, ამა არ დიმიჯერა. გერჩექ ამეირჩიეს, სეჩიში მეიგო და გახდა მერი ჯემალ არიქმა.

— ექესი ნელნადია ვიბამ სათვალესა...

— ნოველი, მოვევაი შადივი.

— დღეით დრო არ გავქ, საღამოზე ვილაპარიკოთ, ჩენსა მობძანდით.

— ზოგმა ნეიტი გაავზანეს ოქულში ბლნები, ამა ვერ ინავლეს კარქა...

— ახლა დავედო, სამ დღეზე ვინავლი გურჯი დახსა.

— ის გიკივირდა, საქმეზე ნოვდონო?!

— იქითა კუთხიდან ებუცებით, გული პანანვანი გაქვან...

— ვინცხაი ბევრ იარს, ბევრ ინავლის...

— მე ბვერიგზობ დავფიშმანდები გურჯისტანის ყედერზე. რუსი ჩუენ თავზე რატომნა იყოს?! ხან ის გვაძებებს, ხან — ის: ირანი, თურქეთი, არაბი... რატომ? ჩუენ ჩუენი ჯუმპურიეთი რატომ არნა ქექონდეს?!

— ამათმა რომ რამე ვერ გააფერენ, სხვამ რანა ქნას?

— გურჯიჯე დაჰა ლამაზია, ამა ოქულებში არ ვანავლით, რატომ?!

— მაჭიხელიდან ჰაირიე სოფელში მოსულა ორმოცი პანე. ორმოც ნელნად უკან გამხდარა სამას სამოცი პანე. მემრენ დუუნყიან ნასლა-ნამოსლა იქით-აქეთ. ბვერი აღმანიეს ნასულან...

— ჰაირი ჰაირიოლლუს დედეი ყოფილა ნაკითხი კაცი. ჰემენ სკოლა გუუხსნია სოფელში. ლათინჯა უნავლებია. ასდაოცი ნელნადია აქ მოსულან ჩუენი დიდვანები... ასდაოცი ნელნადის ნინინდელ ენას ლაპარაკობს ეს კაციო, იტყვით ახლა ჩემზე ღანი...

ენ ნინ რომ მაქინები გამოსულა, გერმანიადა მოტანილი, ასდაოცი წლისა, ჩვენი ენა და ის მაქინა ერთია. რაცხა დიგვირჩა ჯიფეში, ის არი, აღარ შეცვლილა. ახლა გვინდა ნორე გურჯიჯა, თიფლიზური გურჯიჯა ვინაელოთ, ნორეთ ვილაპარაკოთ.

— სახლში ჩოვდოთ, ჩაის მოვსვამთ...დიგიმატებთ და, ნუ ფიშმანობთ...

— ამას რომ გაალებთ, ჩემი თავი მოგაგონდებიან, იმან დიგივიმატაო...

— იმათაც სული არ შუუნუნხდენ, ჩუენც არ შიგვიუნხდენ...

— ასე ლამაზ საჭმელ რომ გააკეთებ, ყველას მუუნდებიან...

— ფეხი მოვაჩვიეთ საქართველოში მოსლას, ანუ მალმალე მოვდოთნა.

— ლაშა, შენ არ გაგატანოთ მამაშენსა, აქ დაქტით, დოქტორი ხარ, ბევრ ლირას მეიგეფ... აქა თუ ბევრი ფული არ გაქ, მოქჭიყყვენ...

— თქუენი, გურჯისტანის ახლანდელი ხებრები ჩუენა ძალიან არ მოქვენონან. ის იმკენ დეენიკება, ის იმკენ დეენიკება... არ იქს ასე. ერთათდა ვიყოთ. ერთმანებ კვანტები დადვან, არა! ერთათ რომე ვიქნებით, მაგრათ ვიქნებით, რამე არ დეეგემართვის... ბომუნა არ ვთქვი, ჯინჭველასავეთ ვართ-მეთქი... ეებგოვით აქეთ-იქით.

...ერთ ხეს რომ გადაატილებ და ჯინჭველა ამუა და ვერ დათლი, იმდენია ქართველებიც ისტანბულში. თელი გუარადან არიან. ჩემი ანაი ფეპლევანიშვილია, ჩემი ცოლი გორაძეა, მე ბასილაძე ვარ...

— ჩემი ძმა, სააფეთ ბასილაძე, გაღმა ნოვდა, მოვდოს და ნოვდოთ შინ.

— აჭარლები პანაი აქაც არ გვიყვარან, მათი ჭკუა ობობას მოქსოვნილივით არი... გოგო ბალანას არ აკითხებენ, ქალების ბუკ არ დაანახიებენ, ქალმა გძელინა ჩეიცვას. ილოცონა, იკითხონა, ჯენნეთშინა ნოვდონ, სანქი გაძლონა... შიერი დარჩენა მაღლი იქნება? რამაზანში შიერი იარებიან...

— დიდვანებმა დაგვანავლონ, რომენე გენჯებმა ვიციოდეთ... ნორე თქვით, რომენე ჩვენც დეენავლოთ ხასი გურჯული. ენა არ გვიტიალდება ლამაზათ... რომენე გადმოხვალ, დომინიე ტელეფონი.

— სიმღერა არ ვიცით, ვინცხაი რომე იმღერეფს, იმა ევეკრებით. ერთსა გეტყვი:

მიგაქ, მოგაქ გუგუში, გაცვია ნარმის ზუბუნი;
დედექ, დედექ, დედლეუცაქ, რაისთვინ ქალი გეგექცა,
ორასი ყადმი მეგეცა, ტურამ თავზე დეგეცა;
პაწია ყანა, დიდი ყანა, პაწა ფაცამ წიგიყვანა,
ღაღა ტაფა, შექნა ფაფა, დეჯექით და ექენით საფა.

— სოფელში თუთუნ ვეთსევიდით. რომ მოვდოდა, თუთუნს ავასხმიდით, ავამბიდით. გახმობილ თუთუნის სული მიყვარდა, იმა ესუნევიდით, იმაზე დეენეყ თუთუნის სმა და პალა ბეგუმ ვსვამ.

— განენვილი ლაპარიკი იციან ხასანფაშელებმა...

— ფათიჰ სულთან მეჰმედი, ფადიშაჰი, არი სტამბულის ამღებელი. მისი ანაი იყო გურჯი. ზაათი აქავრ ფადიშაჰებსა სულ გურჯი ქალები ყავდენ, გურჯი ქალების მერაყი ქონდენ.

— შევარდნაძე ზოვლი განურული კაცია. რაისთვინ ირბინა, ირბინა თელ დუნდაში ფიშტოების ასანევიად? მემლექეთს მიაჩგოს რაცხა, რუსის ჰიზმეთოჯობა რაში გომოადგება? დასათლელი კაცია ეგ შევარდნაძე, ფოლიტიკა იცის, რაცხაფერ გურჯისტანში ჩამეყავით.

— ესხრიკა, ესხრიკა ჩათალით ხმელ ზეითუნსა და ძვილაი დეიჭირა... ჩვენ მეგევიცით ნესვი... კაკლი გული, შიგანაი, დეეენიკე, გამუაგდე...

— ფეხის სავლელი იცის? ნყლის დერი?...

— იმანაც წინა დღეს მოკდა... იმის ჭიპის სახელი იყო რეჟები...

ჩვენა გვინდანან, რომე გურჯისტანმა გურჯი დეიყენოს თავზე და გაანყოს მისი ჰუქუმეთი, ჩვენა გვინდა, რომე საქართველო მისთათინაი იყოს, მისთინ ბაღრალი ქონდოს...

საუბრობდნენ რაფეთ, საფეთ, სევიმ ბასილაძეები (ახალი გვარი აიდოლან). ცხოვრობენ სტამბოლში.

ქუაბითავი

— ქუაბითავი პანაი სოფელია, ოზდათხუმეტი პანეა შიგან. ჩუენ გუეტყოდენ „მემიშოლლები“. ჩუენი წინაი იყო ერთხელიშვილები.

— ქუაბითავის ადგილებია: ნაგომარი, ქუედა ქუაბითავი, სასამო ქედი, ლამაზი ყანა, სანადურული, ვაკენტი, ზეგანთი, ტურული... ტეკუნვერი ლელე...

— კარჩხალზე ცოტა შორსაა ის თა, ტეკუნვერი ლელე (წყალი) რომენე გამოდის, ცივია, ყინტორო, ხელ ვერ ჩაყოფ... ჩხუტუნეთ ჩამეიარს.

— ჩუენ მიწაზე მიწხაპაი, ლობიო, სიმინდი საქმობს. სიმინდი წვიტი გეიზდება, ნითელიც არი და თეთრიც. პოლუყაი დიდვანი ლობიოებია, თეთრი ლობიოც არი...

— უცხო ალაგიდან მოტანილი ატამიც მეხფულიაო, — იტყვიან ძუელები.

— ნამეტარი წვიმიანია ზედა მაჭხელი. წვიმა და ქარი აწვენს სიმინდსა, ჩიტები და თაგვები ჭამენ, არ ეწრობა დამწიფება.

— ნისქეილები გუაქ ლელიბზე. ნისქელისა აქ არქი, ხუიმირი, საკატურაი... ფქვილი ქი ჩეყრება, იმა საფქვილე ქვია.

ზედვაკე

— ზედაი მაჭხელის სოფლები ესენია — აკრია, მინდიეთი, ხერთვისი, ზედვაკე, ეფრატი, ქუაბისთავი. სულ თურამეტი სოფელია მაჭხელში. ექსი სოფელი თურქიემი დარჩა, თორმეტი სოფელი თქუენკენ დარჩა... ქავთარეთი შუაზეა გაჭრილი.

— ეგრების (ადგილების) სახელებია: ჯაფარეთი, უსტალიანთი, შალციეთი, ქუნთე-ლეთი, გუნდილე, ბასხურეთი... ლელიები თიებიდან ჩამუა. ერთი ზიარეთიდან წამუა, გორგითიდან ჩამუა, მინდიეთიდან, მერეთადან, ლოდევაკიდან, ინანმინდაიდან ჩამუა. ინანიმინდაიდან რომ ჩამუა, ის ლოდევაკეს ჩამუა, იქიდან ჩუგათ ჩამუა.

— მიწას მოგხნავთ აპრილის დადგომამდე. ხუთშავათ არ დეიწყებენ მოხნას; ამ ადეთსა ყანუხი ქვია. დეიწყებენ სამშავათ, ორშავათ. ეწინი სამშავათ ჯობია. ოთხშავათ, ხუთშავათ პირ არ დეეწყეფთ. კაი არ არი, არ ვარგაო, იტყვიან. ოთხწლამდი, ხუთწლამდი არ იქს მოსავალსაო, იტყვიან.

— ხარებსა ყანი ხნობაზე ქიებზე ბოდას წუუსმენ, სათვალოს შაბმენ. ქიებზე კუერცხი ებედი არ გიგეიტებია. ბელქიდა იყო წინწინი. გაგონილი გუაქ, მარა მე არ გომიკეთებია... უკალში გაბმისან დაატებდენ ქიებზე კუერცხსა, სიმინდი დამწიფდეს, კუერცხი გულიეთი ყვითელი გახდესო. ქიებზე შაბმიდენ, ქაზე შაბმიდენ სათვალოსა, ძაფის ფუნჯულებსა. ჯილდით მოხნიდენ. ჯილდას სახნისი აქ. მოხნულ მიწაზე გოროხები ადგება. იმა მოთაფნეა, დაათაფნეა უნდა. თაფანით იქმენ იმასა. თუ დარჩა გოროხი, მოგოროხვენ. იმას მემრე დათესაე. მეიგოროხება დათესვის მემრე.

— ძუელი ფახირი თქუენსა რას ფასობს?

— რით ელაპარაკებით ერთიერთმანებ?...

ქუაბითაეი

ქუაბითაეში თევითე (ჰაჯიოლი) დავუი გახადეს, გადარქეს გუარი.

სიმინდ ვთესათ აქა. სიმინდი იქნება შუიდკურიანი, ალთუნაი, ჭრელი ალთუნაი... ხაბი მოვა კარქა, „ხაპსა“ ქლასკურ „აყიროს“ ეტყვიან. მინიხაპი (ფათათესი), კიტრი საქმოფს კარქა... ლობიაი არი: ჭეჭუკაი, პოპლიყუერაი, ყურშუმაი. კერჩხი ლობიაც ვიცით, ხმელი... მინას ხარებით დავხნავთ. გუაქ ჯილლა. ჯილლას აკეთებენ შიშით. ქუეიდან კინა აქ, ჯილლი კინა. ჯილლი ტარიც არი. ჯილლი ტარი გიმიტყდა, კაცოო, იტყვიან. ორიც ხარინა დაბაბ მაგაზე. ბონდრული კისერზე ექნება ხარებსა. ოროლიც ტაპიკები აქ ყიაში შესაკოჭველად. თოკით დავაბამთ კისერზე. ბონდრული გახრტილია შუაში, თოკე დავაბამთ, ჯილლის კლავ მეედება. ერთი ნუუძღვება, ერთიც ჯილლაც დეიკაეფს. ქალი, ბალანა ნუუძღვება, კაციც ჯილლას დეიკაეფს, ერთიც, ხელში წყლები: — ვოიშოო, დაარტყამ ხარსა; გეიარს, ნავა ხარი. მიხვალ ქენარში: — ვოოლა, ჩამოი! — ეტყვი ხარსა. მისთ მოტიალდება. გაარუნიებ კულში ისვენ, გამოანურნიებ, დახნავ, გათავდება... ახლა დათაფნვა: გოროხი თუ არი, თაფანი თ გეიარ, დათაფნავ, გატყვება გოროხი. თაფანი გაკეთდება თხილის წყლებით. დათაფნავ, მემრე დათესავ. თესლსა ზოგან კულში ჩაყრიან, ზოგან გააბნევენ. მემრე ქენარებ შევათხრით. ერთ თვე უკან დავფაჭავთ. გავამეჩხრებთ. მემრენ ერთი კიდენ გავფაჭავთ. მეერთედი გაფაჭვა, მეორედი გაფაჭვა. ვაკე თუა, ძირებზე მივაყრით, კაპანი თუა, არ უნდა. ნამერჩხლი გახმება მერეგში. ძროხას მივართმევთ ზამთარში ნამერჩხლსა. სიმინდი რომე გეიზდება, სამწვერალოს მიცემს, იმას მემრე ქოჩოროს გამეილებს და გახდება როკა. ჭყინტილი მოვა, დამწიფდება. ზედან მოტყევენ ზოგი, ზოგიც მოჭრიან. ბუღულუო კაკეთდება. მემრე ზუინი გაკეთდება, ზუინ ავახვევთ. როკასაც გავარჩევთ, ქუნჩალით ავაბამთ. ქანდარაზე გავკიდავთ ნალიაში. თავებმა არ ევდონ, ჰემ გახმესო. ნალიაში თავი ვერ ევა. ნალია დგას დირელებზე. დირელების თავზე გუალი გოლია. იმაზე თავი ვერ ევა. სიმინდის როკას დავზორავთ საზორავით. ხორსოტო||ხირგულა ცალკე დარჩება, სიმინდი მარცხალი ცალკე დარჩება. ნისქელიმ დავაფქვევთ. ფქვილი იქნება ლინგი და როხი. ნისქელი აქ ჩამოსანევი, გინდა ლინგ დაფქვავ, გინდა — როხსა. ხუმიირი სიმინდი ჩასაყრელია. სიმინდი რომ გამუა, ქუაში ცვინდება. სარეკელი ქუაზე ხდება და თითო თითოს აგდებს. ქუა ორია, ზედაი და ქუედაი. ქუედაი დგას, ზედაი ტიალობს, ფქვილი იყრება საფქვილემი. ლაფერით ამეცლებთ. ფქვილ ჩაყრით გოდორში. ძუელათ იჯებოდეთ ასე, ჯუალი რომ არ იყო. ეს გოდორი სურით (სურით) იქსოვენბა, იმის ფესვით. გაკეთებენ იმერეთი, რომ ნყალი არ გადინდებოდან, წყალი რომ ჩაასხმიდი, ყოლაი არ გადინდებოდა. კალათებიც არი ამფერი... ყუელა დლევიში ნისქელია. მეპელე-მეპელეს ნისქელი მისი აქ. ახლა ხალხმა სოფლიდან წამოვდენ. დაცოტავდა სოფელი. ქუაბითაეი სამოცი ჰანე იყო, ახლა თხუთმეტი მოსახლე არიან. ეფრატიც ოთხმოზდაათი ჰანე იყო, ახლა ორმოზდაათი არიან...

კიდობანში ჩაყრით ფქვილსა. ცაცხვიდან გაკეთდება კიდობანი. ჭადსა მოზელდენ მოხვენილ გობში, ახლა ალუმინისა არი. კეციც არი, სობაც არი. კეცი მინიდან გაკეთებული იყო. ენწინ შკერის ფურცელ დაახრეფდენ. ახლა საჯია დასახურავთ. ფურცლით გამომცხუარი ბილათ დარჩებოდა. არ გახმებოდა.

— ოთხმოზდა თერთმეტი წლისა ვარ, ალი იავუზ (თევითე), წინწინდელი ბევრი რამე მახსოვს... ქობულეთში ჩემი დედეი ხოჯათ წეყყანეს. უთხრეს, რომ ჩუენ ქართული ვაიზი გეყყავო. ამან უთხრა, რომე თქუენ იმას ვერ იზამთ, რაცხას ვაიზი ამბობსო.

იმათაც უთხრომდა, ქი ჩუენ ვაიზი დავგანავლე და ჩუენ იმას ვიქთო. მაშინ დედება უთხრა მეგომ ესენი:

„ — რას ჩივიან მელაიქები, ხუნ თელ ღმერთის გოკვები:

— არ აქვან იმათ იმანები, მაი ხალვია გადარეგლი, ჰემ სომეხი, ჰემაც გავრი, ყავან შეითანი მორეგლი, ჯეჰენემში მათი ფერი!...

ასოზდაოთხი ქითაბი, სულ ზეციდან ჩამოსული, ასი სეზუყე წიგინი, სამოთხიდან გამოსული, ოთხია დიდი ქითაბი, აღემ უეყლაძებერ საათი, შით ჩამოყდა ორმოზდაათი, იდრის ფედლაძებერ — ოზდაათი, სეზუყე იბრაჰიმ-ათი. უკანესხან ჩამოსული ყურანი ჩუენ ფეილაძებერსა; ის არი ჩუენი ქითაბი, ჭკუას ჩიგვიდუყს ისი ბერსა, დინზე მეიყვანს გადარეგლსა... ცოდეკა-მადლის გამარჩეველი, მისი მთქმელია გამჩენელი, ეინცხაი იმას არ დეიჯერუყს, ჯეჰენემსა დეიჩმეყს... იმას არ ჯობია სხვა წიგინი, არა ქითაბი არცეთი, ჩუენი წორ გზაზე გამყვანი არი ყურანი ჰაზრეთი...“

— ერთ სახსნელასაც გეტყვი: — დელე-დელე ღურღუმელი, კოჭდაბალი საქონელი (კუ)... ალავი ლავი, ქათამი შავი, აენყვიტე კლავი, შეეჭამე თვალი (ყურენი — შავი ადესაი)...

„— სად წვეღოთ და სად დეკკარქოთ, ოსმანლში თუ რუსეთში, ესმერ-ხანუმ, ჩვენ წამოქეყე, ჩაგეხუტე უბეში“...

— კიდენ ბევრი რამე ვიცოდი, ჰამა გადამავინყდა სიბერეში...

— ბათუმ ბევრი რაცხა გადახდენილი მაქ. დამიჭირეს რუსებმა ათას ცხრაას ოზდაცხრაში. მაშინ ჰუდელი ჩაჭრილი იყო. აქედან გედევპარე, მაჭახლიდან. ჩხუტუნეთ, ახალშენ ხისიმები მყავდა. მომობატრა ისენი და გედევპარე. დემიჭირეს ჩხუტუნეთ ერთ სახლში. სამ თვეს ჩაკაში ვიყავ. დაპროსი რომე გათავდა, გადამაგზავნეს ყალეში. ექს თვესაც იქა ვიყავ. მემრე გამომიშვეს, ჩამაბარეს აქეთას სარფში.. იქაერი ზოფა რა არი, არ ვიცი. არ უცემიან ჩემი თავი, ზოფაი არ მიჭამია. რუსი ასკრები კაი იყენენ. ძიგარას რომ ამეილებდა სალდათი, მოქცემდა ჩუენაც. კაი იყვენ, ღმერთი იყურება ზეიდან, ტყვილ ვერ ვიტყვი.

— ბათუმ ბევრ ვიარებოდი. მარენკი ბულვარი იყო, ლამაზი, დენიზის ქენარში. აჭარისტანის ხანი იყო, იქ დავდგებოდი...ბალნობაშიც ნამყოფნი ვარ ბათუმ... ცამეტი-თოთხმეტი წლისა ვიქნებოდი ძვილაი, ჰამა დღევანდელ დღესავენ მახსოვს... მუჰაჯირათ წასლა იყო წინწინ, გაგონილი გექნება. მუჰაჯირობაზე გეცალა აქავრობა, სულ გეიკრიფენ თურქიემი ჩუენებურები. ჩემ ბაბამაც ადგა ფეხზე, მუჰაჯირათ ნევედეთო. ბიბამ იყიდა ჩუენი სახლ-კარი, ყანა-ბახჩა. დედაჩემი და ნენეჩემი ტიროდენ, ზავალები, არ უნდოდენ წასლა, ვათანის დატევა. ბაბაი მონადირე, ავეჯი, კაცი იყო. იმ წელიწად ზამთარში ასლანის ბარტყი დეიჭირა, სახლში მეიყვანა და იმა ზდიდა შვილივით. მე იმას ვექცეოდი, თამაში ვანავლე და მიხარიოდა... ბაბაი უშლიდა ქალებ ტიროლსა. დედაჩემ და ნენეჩემ გული აქეთ ჩებოდენ. გამოსულში ბოსტანი ბილა დათესეს... ბაბამ ერთ დღესა ხარი არაბაზე ბარგები დააყარა, ჩუენაც დაგვაჟღუმლა და ნიგეიყვანა მუჰაჯირათ. თარი სოფელი გამოქეყვა, ყველაი ტიროდენ. მე ასლანის ბარტყი ფხარზე მყავდა დაჟღუმლებული, იმა ვეთამაშებოდი, არ მეტირებოდა, ბალანა ვიყავ, ჯაპილი... ჩეველით ბათუმ... გემი არ მოიდა...

მარენკი ბულვარი სამსე იყო მუჰაჯირებით. ერთი ვინცხაი მოზიკას უკრევედა და ჰემაც ამღერიდა. ჰალა მახსოვს ის ლექსი:

**„ავედგეთ, წევრეთი მუჰაჯირათი, რა ლამაზი დარიაო;
ჩვენ რომ გემში ჩაუკლებით, ჩვენი გული კლარიაო“...**

მეც იქავრობაში ასლანის ბარტ ვათამაშებდი, თითო-ოროლ ყურუმ მაძლევდენ მადლიანი კაცები. თურქიემი ნასლა, გემში ჩაუდომა მიხაროდა და გუნებაში ვამბობდი, ასე რატომ მღერის-მეთქინ, გემში ჩაუდომა გული რითვინ უნდა მოგვიკლას-მეთქინ... პერაღა გენჯობის ბრალი იყო, ვერ ვხდებოდი, რა ქეჭირდა, რითვინ გული კდარი ქონდა ამდენ მილლეთსა.

ხანი ბევრი გევედა, გემი კიდვენ არ ჩანდა. ორი თვე ბილა ვიცადეთ. ფარა დეგველია ამასობაში, ბარგები გაყიდეთ. დედაჩემმა მარამისი კაბა ბილა გაყიდა, ბაბამ — სირმებინი ყაბალახი... დავრჩით შიერი. რა გვექნა, აღარ ვიცოდით. ბაბამ საქმე ეძეფა შეპერში, ვერ ნახა... ერთ კაც ენავლებია ბაბასთინ, რომე აქა მემედ-ბეგ აბაშიძე არი, გაჭირვებულ ხალხს ეხმარება, იმათან მიდით, მაგ ასლანის ბარტყსა ილლე იყიდის, ფარას მოქცემსო. ბაბამ მეც ნიძიყვანა.

მარენკი ჯადდემი, დენიზთან ახლოს, ლამაზი ორი ყათი სახლი იდგა. მიორე ყათში ხის მერდევანი თველით. ბეგთან შიგვიყვანეს.

— მობძანდით, რაზე შენუხვილხართო, — გაქვითხა ბეგმა.

ჩვენაც ხელ-ფეხზე მევითხეთ ბეგი, სელამი მივეციით. ბაბამ ყუელამფერი გააგნებია ბეგსა.

— მეგ ასლანის ბარტყი სად დეიკავეო, — კითხა ბეგმა ბაბასა.

— კაი შენი ბძანება, ბატონო, მერეთას ტყეშიო, — ბაბამ.

— ქობული ყოფილხარ, ბიჭო, — უთხრა ბეგმა.

მეც ხელი დიმიქნია და მუუყყაი ასლანის ბარტყი. გაჩეველი მყავდა, ბარტყმა ფეშინ ტოტი მიცა ხელში ბეგსა და დღუნყო თამაში.

— მეო კაი ფასათ ეყვან ამ ბარტყსაო, მარა უკან, სახლში, უნდა ნახვიდეთო, — გვითხრა ბეგმა. — მეო თურქიე მოვლილი მაქ, მარა აჭარაზე ბერექეთიანი, ლამაზი და ნყლიანი ადგილი იქა არსად მინახავს, მაჭიხელში გაზდილ კაც თურქიემი გიგოჭირდება, ოღლუშალი გზა-შარაში გიგინყდებაო... რატომ მიხვალთო, — კიდვენ გაქვითხა ბეგმა...

ასლანის ბარტყში იმდენი ფარა ევეთ ბეგიდან, რომე ხარის არაბაი დეჭვირეთ, დავაჯექით ზედამ და ქუაბითავ ეველით ისვენ; დევსენით ჩვენი სახლ-კარი, ბალი-ბახჩა...

დედაჩემისა და ნენეჩემის დათესილი ბოსტანი აჯეჯლებულიყო. ახლაც თუალებში მიდგას ცხოვნებული ნენეჩემი ბოსტნი ლობეს რომე კოცნიდა, მინაზე რომე ლოცვილობდა და ხელეზამყრობილი ლოცვედა მემედ-ბეგსა...

ასე გადავრჩით მუჰაჯირობასა... მე აქ, მაჭიხელში, დაებერდი, ქუაბითავის მინაშინა ჩავენე მალე და იქიდანაცნა ვლოცო ჩემი ოჯალის, ჩემი კერის გადამრჩენელი. ჩემი ბიჭები ბორჩხაში ჩამოვდენ, აქ დამოსახლდენ, დუქენები აქვან მისათ. მეც ზაფხულ-ზაფხულ ვიარები აქა. მარა ბევრხან ვერ ვძლექ აქა, სული შიმიწუნდება, ჩემი ქუაბითავი მომენატრება მალე. იქავრ ცივ, ყინტორო ნყალსა რომე შევსვამ, გენჯი ვხდები... ღმერთმა ამშვიდობოს მემედ-ბეგის თორუნი. მისი ერთი ბადიში, ასლან-ბეი აბაშიძე, აჭარადი ჯუმურ რეისი გახომილა. ზოვლი გიმიხარდა... დაებერდი, დავფხავსდი, თვარა ჩამოვრდი ბათუმ და ხელ-ფეხზე მევითხევი ჩემი კერის შემნახავის ბადიშა... ცხოვნებულმა მისმა დედემ ბევრი კაი საქმე გიგვიკეთა აჭარის, მაჭიხელის, ლოვანის ხალხსა, ბაბიობა გვიყო, გვისაიბა. ბევრის კერა გადაარჩინა მამინ გაცივებასა. ღმერთმა დალოცოს მისი გვარი. იმითვინ იტყვიან, შვილო, ძველები, რომე ტვერი მაყარე დიდი გორისაო...

ჩვენკე ზამთარი დიდი იცის, თოვლი ბური მუა, გზიები დაყაფანდება. შარშან

ზამთარში ჩემი ახრახის ქალი მელოგინობაზე აწყალმში მოკდა. ბორჩხის გზაზე ზავალი ჩამოიდა, გზა დააყვანა. აქაურ პასთაჰანეში ველარ ჩიყვანეს. ქალი ფენა გონჯათ გახდა. ჩუენმა პუქუმათმა ტელეფონი უზამა მეგემ თქუენსას. ასლან-ბეი ფეშინ რაზი გახდა მეგომ. იმსოლოლში ასკერის არაბაი გააგზავნია ხერთვის; ბათუმ ჩამუყვანია ქალი და გადაარჩინა სიკდილსა. დედაც და შვილიც სალამი დუებრუნდენ ოლლუშალსა. ესა რამხელა მადლია, რომ იცოდე! ღმერთმა გადაარჩინოს ასლან-ბეი ყველა ღეზაბიდამ ამ დუნღასაც და იმ დუნღასაც! ღმერთმა შეიბრალოს ყარიშერიდამ და ყურიშერიდამ!

— მუხი ძირში მუხა გეიზდებო, ძუელების ნათქუამია ესა. ასლან-ბეი ეფეიჯა მიანცხადებს რაჰმეთლი მემედ-ბეგსა, მის დედასა...

ჩუენა ადამის ზამანიდამ ძმები, მეზობლები ვართ. პუქუმათებმა ახლა შუაში პუდუდი დასესე, მარა სისხლიდამ ხომ არ გაერეცხილვართ, ისვენ ხისიმ-ახრება ვართ ერთმანებისა, გაჭრებებაში დევეშველოთნა ერთიერთმანებსა.

სულამი ბუქით ბითეფ აჭარასა, გამშვიდობოს ღმერთმა ყველაი მილეთი!...

საუბრობდა ალი-ბეგ თეფთიქ (ახალი გვარი — იაუუ), 91 წლის.

ეფრატი

— ოხ, კაცო, გეყურებანე სულში, შენ რამე არ გეინურიო სხვანაირათ გულში; რომც გეინურიო, კარქობა გეინურიე გულში; ლამაზობა და კარქობა დუნდში, ჩანერე შენ ქუნიამი... ლამაზობა და სიყვარულობა ყველაზე კაია დუნდამი... შეხედნით დეგეტყვასდა ლამაზობა. თუალებში რომ შამოხედეფ ინსანსა, მიხდები გულის მიზანსა... ინსნის დანახვადა გიგიხარდეს. გონჯობა არ შეიძლება, გონჯობით ჯენენთში არ შესილება...

— ნერა-კითხვა, კითხვა-ნერა, ყველამ პირზე დაიკურა...

— სახალხოს რაც დერდი ექნება, მუხთარი იმასა თავრობას აცოდინავს. ჰემ ენით, ჰემ ნერილით თავრობას გააკეთებებს ხალხის საქმესა. მოყრილობასაც ვიქთ სოფელში. ხალხის დერდ შეენავლით, მემრე თავრობას გავაგენიბეთ. თავრობა გიგვინალლებს ყველამფერსა. კაი პუქუმათი ქყავს ჩუენა.

— ჩუენა ვაჭრობას ვეცევეით. ისტანბულში, ტრაპიზონში ნეელებთ, მეეტანთ, ფარას მეეგებთ... სოფელშიც მინა გუაქ. სიმინდ მეყუანთ, ლობიოს მეყუანთ...

— მეგვა ბევრია. სხალი იქნება ხეჭეჭურაი, გონიერაი, ჭანიერაი, სხალთაფლაი, ყურნკაპაი, სხალშაქარაი... ვაშლიც არი ბეური — ბალი ვაშლი, აჭარულაი, დემირელმა...

— ახლა მე თქუენდა გაცინო. მეგვაზე ლაპარაკი ეყოფა. მეგვა ჭამო უნდა, ცარიელი ლაპარაკით რა ქარი გუაქ. გასაცინებელი ხებრები გითხრა უნდა:

— ამ ჩუენ სოფლის ექიმმა ვერაფერი მიშველა,
ყოფილა ცხენის ექიმი, ქერი გამომიწერა...

— წინწინ ხეგრულში (სოფელია იმერხევი) მოსულან არდაჰანის ალიები. ღამეში, ვახშამს უკან დეინყეს ლაპაკი. ხალხია მეგომ მოყრილი. ამ არდაჰანის ალიებმა თქვეს, რომ სიმინდი კაცის საქმელი არ არიო. იქ ყოფილა მაჭახლელი, ქუაბითაველი ქორფა მეჰმედი. მაჭახლელები, იმერხეველები ჭადსაც ჭამენ. არდაჰანელებმა ჭადი ჭამა არ იციან, იქ სიმინდი არ საქმობს. არდაჰანელებმა მეგემ ამ თქმითა თავი დაციენს მაჭახლელებ და იმერხეველებ. ამაზე გაპერსებულა ეს ქუაბითაველი ქორფა მეჰმედი და ასე უთქუამს არდაჰანელებითინ: — ღმერთი რომე საქმელებ ნანაილებდა, მე იქ ვიყავო. ქერი საქმელათ ვირსა ხდაო. ვირმა დეიყროყინა: — მე ამდენი ქერი რათდა ექნაო. — ღმერთმა უთხრა: — შენ ვირო, ნუ გეშინია, არდაჰანელებ მოგაკურა და არც გეყოფიანო. არდაჰანელები მეგემ იმფო ქერის პურსა ჭამენ. ეს ცოდნია მაჭახლელსა

და მუუჭრა სიტყვა.

ხეწრულელმა უთხრა მაჭიხლელსა: — მიგინერე ხელიო.

* * *

— ერთ აჭარელმა ცხენი გასაკეთებლად მიერეს მიაბარა მეგემ: — გაზაფხულამდი შიმიხედო და ფარაც მიცა. ცხენი დანონდა აჭარელსა და დეიფიშმანა, ამ ცხენსა აღარ დუუბრუნეფო. დამალა ცხენი.

გამოსულში ცხენი მეიითხა აჭარელმა. მიერე აჭარელმა უთხრა: — ცხენი გაცდა, ვერ შეგატყობი და ყუსურზე არ დიმიხედოო.

ცხენის პატრონმა უთხრა: — ჰადაც რომ ცხენი არი, მომიყვანი, თუარამ მე ვიცი რას ვიზამო.

შეეშინდა მომპარავსა და მუუყვანა ცხენი, პემატ კითხა: — რომ არ მომეყვანა, რანა გექნაო.

— რანა მექნა და ალეღინა ნემელო, სხვას რას ვიზემდიო.

ტყვილაი დაბერდა აჭარელი.

* * *

ცხემლა სოფელია. დანყველა ყოფილა იქა: — ღმერთმა ცხემლას დიგილა მოსო. მოსაფირს არ დააყენებდენ მეგემ.

ზეგან აჭარელ ერთ ახალგაზდას იანვარში დუულამდა ამ სოფელში. გულში მონია შიშმა მეგემ: — იტყვიან, ეს სოფელი კაი არ არი, მარა რა ვქნა, ველარ ვიარ ღამეში ამ თოვლშიო.

თლათ სოფელი დეიარა, ძალღებიც კუდში არ მოწყდენ, ედევენ მეგემ. ვინმე არ შუუშვა სახლში, არ დააყენა მოსაფირათ. ენბოლოს ერთი სახლი დუურჩა უნახველი. იფიქრა, რომ ამან დამაყენა, არ დამაყენა, მიცინა შევშე, რავარც კარს გააღებსო. მივდა, დუუძახა კარზე. ძალღებიც ახლავან.

— რას ყეფო, — სახლის პატრონმა გამეიხედა.

კარი გველო თუ არა, ამანაც შუშვა, თავი კრა სახლში. დაუდა კარეფთან. გაპერსებული სახლის პატრონი დაუდა ოჯალთან და თბება. ამან არ უთხრა რამე. იყვენ ასე ნაყურებული პანახან. ახალგაზრდამ იფიქრა, იფიქრა და მოჰკითხა სახლის პატრონს: — ბიძავო, შენა მარტოხელი ხარო, ვინმე არ გყავსო?

— არ მყავსო. ერთი შვილი მყავდა, უვარგისი გამომიღდა, გავდენეო. ცოლიც მომიკდაო.

— რითვინ მოქვითხე, თუ მიხდიო, — ზეგნელმა.

— ვერ მივხდიო, — სახლის პატრონმა.

— შე ერთი დედა მყავს, იმის მოცემა ვიფიქრეო.

გუუსხარდა სახლის პატრონსა. — გადმოძანდი ნინო, — ოჯალთან, სითბოში დააუდუმლა. შევდა ბელელში, ხილი, საქმელი გამუტანა. ნანველი არ ჩანდა სუფრაზე.

— დედაჩემს ნანველი დანონდებო, ერთ ძროხას ეყვადე, კაი იქნებო. ჩუენ ბევრი ძროხები ქყუავეს, მოქყიდიო; ამოი ზეგანში, მოსაფირი გიმიხდი, დედასაც დეინახავ, ძროხასაც მოქცემო. ნენეი ნამეიყვანს ძროხას და ნამოქყებო.

გეიხარა სახლის პატრონმა; იმ ღამეს ღამაზ ლოგინში დაანვინა, მეხიზმეთა ახალგაზდას, დილაზეც დეი დაბლა ჩამოყვა, გამუაცილვა.

ახლა გაზაფხული გამოიდა, თოვლი გაშრა. ახალგაზდა ელის ცხემლელ კაცსა. იცის, ამუაო, უცდის. გერჩეჲ ამოიდა ცხემლელი.

— ჩემო სტუმარო, რაფერ მომენატრეო, — ესვევა ახალგაზდა. შეიყვანა სახლში, მუასვენა, აჭამა, ასუა.

ზეგანის სოფლებში ხშირი სახლებია, შეიტყეს მეზობლებმა, სტუმარიო და

ვანმამსუკან მეიყარენ, ილაპარაკეს ბევრი. შუალამეში დეიპანტენ. დანვა კაცი, დეიძინა ლამაზათ. დილაზე ხევისს ჭამა აღარ აცალა, ახალგაზდას უთხრა: — ახალგაზდავ, ხომ იცი ჩუენი საქმე, რანა იქნასო.

— შენი საქმე ყუელამფერი მზათაა, ანაი ჰაზირია, ძროხაც ჰაზირია, მარა ერთი ბაბასთინ არ მითქვამსო, ერთი ბაბას მოკვითხოო. ბაბაი კი არ დიგიშლის, ჰამა უკითხველიც არ იზამს, კვითხავ, რას იტყვის, არ ვიციო.

ეს გეოგონა კაცმა, შეეშინდა ბაბაი არ გამომეკიდოს, არ მომკლასო და მოცოცხა იმან იქიდან. გამოიდა ბიჭის ბაბაი, გამეესხრია და უძახის:

— სტუმარო, იხევსე, ისაუზმეო...

იმან დაბეჩდა და მირბის, რალას მობრუნდება.

* * *

...ერთი კახიძე ისმაილი იყო ზედა ჩხუტუნეთ. ღამის კურსზე ესწავლობდით. იმოდანი დროს კომისია მოვდა. მასწავლებელმა იტირა, ხალხი არ მოვდა იმოდანზე, შეეშინდენ დამწრეებისა. მაშინ ჰუდუდზე გავლა-გამოვლა იყო სერბესათ. ამ ისმაილას წიგნი აქ გადაშლილი და იმოდანინა მიცეს. მასწავლებელი ენევა, წეკითხო... ისმაილმა დეიწყო: — „და-და-და-და“... ვერ ამეიკითხა „დათვი“, ვერ თქვა. დანიდანაც დათვის რესმი ხატია და ხედავს. მასწავლებელმა უთხრა: — ნაბეჭდი თუ ვერ წეკითხე, სურათსაც ვერ ხედავ, რომ შენ გგავსო?...

* * *

...ზედა ჩხუტუნეთ ხალილაი ყანას ხნის. დურეკეს ტელეფონზე. იმან მეზობელ კაც მიცა ჯილა: — ნუ დამაყენებებ ხარებსა, შენ მოკიდე ჯილას ხელიო. თვითან ჩევდა ფოშთაში ტელეფონზე. ყანაც იგზეა, ახლოს, ხალილას ხმა ყანაში კარგა ისმის. ხალილაი ყვირის ტელეფონზე, ვერ აგონებს, დადა კარქა არ ემის და ყვირის: — ალო, ალო, ვერხნი ჩხუტუნეთია, ვერხნი, ხალილ კახიძე ვარ. ვერხნი, ვერხნი...

ეს ხმა ესმის მეგომ იმ მეზობელსა, ჯილაა რომე მიცა და ახნევიებს ყანასა. ამ კაცს ემის: „ვერ ხნი“, „ვერ ხნიო“. რუსჯა არ იცის და გონია, რომე მე მიძახის, არ მონონს ჩემი მოხნულიო. თურმის ისე კარგა ხნავს, რომე მინა გადადის ჯილაზე. ხალილაი კიდენ ყვირის: — „ვერ ხნი“, „ვერ ხნიო“. ამასობაში გაჰერსებულა. ეს კაცი და უყვირია მასაც: — მე თუ ვერ ვხენო, ამოი და შენ დახენო... გუუგდია ჯილაა და ნასულა.

* * *

...ქობულეთელმა ბათუმში გამოვდა. არ იცის თურქჩა, რაცხა თითო-ოროლი სიტყვა იცის მარტო. ერთი თერძი ბერძენი ბანიკაი იყო, მის ბაბას ნაცნობი და იმას უნდა შაკერნიოს შალი. ბანიკამ გურჯიჯა არ იცის, ამ ქობულეთელმა თურქჩა არ იცის, ბაბაიც მოკდენია, თუარამ იმას წამეიყვანდა, თარჯუმეს აქნევიებდა. მივდა ბანიკასთან ეს ქობულეთელი და ენევა: — საბალ ოლსუნ, ბანიკა, გათენდაო, ამართვი თოფი, მიაყუდე ლოჯემიო, ქოშემიო. ერთი შალი შიმიკერე, ტრაკზე ამონკიპულიო; „ბაზარ გუნი ყვითელუნი ქეთურუნიო“. თურმის უნდა უთხრას, ბაზრობის დღეს ყვითელი სიმიის ფქვილ ჩამოგიტანო.

ბანიკამ მამამისი ახსენა თურქულა: რაჰმეთლი რა კაი კაცი იყოვო. ამ ქობულეთელსა ეგონა სიტყვა „რაჰმეთლი“ საგინებელია, ბაბას მაგინებსო და ყვირილი ატეხა. გარეთ ერთ კაც გუუგონია, შამოსულა. ბანიკას უკითხავს: — ეს სტუმარი კაცი რას ყვირის, რაიჯებაო.

ამ შამოსულმა უთარგმნა ყველამფერი. ბანიკას შეეცოდება, ენა არ ცოდნიაო და ფქვილიც აღარ აართვა, ბედავა შუუკერა შალი.

* * *

...ეს ქვის ნანწალაკი რომე კეთდებოდა, ქუეშედან აირი ნანწალაკი იყო ხისა. იმ დროზე პასპორტით გაელილი ვარ. ჯუმა დღე თურქიეში თაადილი იყო, რუსეთში ვიხადნო (დასვენების დღე) კვირა დღეს იყო. რომ საზღუარზე მუელ, რუსის ვიხადნო დღინყო, საათი ათავდა. — ახლა ჩუენი ვიხადნო, დასვენებააო, ორშაფათამდი აქ იყავით, მაშინ მოდითო, — გვითხრეს. დაჯვჯვით იმ ხიდთან, ნანწალაკთან. ძველ ნანწალაკ ანგრევდენ და ხიები მიაქ წყალსა, იმა ვუყურეფ. ერთ მოჯამაგირემ გეიარა ფეხჩქარაი და მებნევა: — ხომ ხედავ, ახალგაზდავ, ხიებსაც არ მონონს თურქეთი და რუსეთში მივაო. მაშინ ჩუენ ხალხმა თურქიეში ყოფნა დაამჯობინა, აქეთა თერეფზე დარჩა და ამაზე გაპერსებული იყვენ ჩუენზე თქუენებურები.

მეც იმის სიტყვის დამთავრებამდე მივადევნე: — ნახმარი წყალი მივა იქით-მეთქი. ეს გეიგონა ნაწალიკმა და დღინყო კბენა თითისა: — მამაძალი, ჯეფში ქონდა, სა ქონდა ეს სიტყვები, ასე მალე რომ თქუაო. მისი ცოლი ჯინქეავეს, ნუ ამბობ, ესმისო. — ნუ მჯინქეავ, ამფერ საქმეს შალა არ გადავხდენილვარ, დაბარებული ხომ არ ქონდაო, — უთხრა ნაწალიკმა ქალსა. ხიებმა გიმისნა ქუა.

* * *

...სტალინმა მეგემ ერთ სოფელ მოკითხა: — ვინ დაქწონს ქუეყანაშიო?
— შენო, — უთქმიან სოფლელებსა.
— რისთინაო, — უკითხავს სტალინსა.
— შენს მეტი ვინმე რომ აღარ დატიე ამ ქუეყანაში, იმითინაო...
იჭირედა და სტალინი ხალხსა, ცხებებში ყრიდა, კლევდა, იმითვინ.
...ჯამუში გზაზე ინვა. ვერც როზგით, ვერც წყალი დასხმით ვერ ააყენეს ჯამუში. მივდა სტალინმა და ყურში უთხრა: — ადექი, თუარამ შენ კოლექტივში დაქწერავო. ნამოხტა ჯამუში და გორა გედვირბინა.

* * *

...ათას ცხრაას ოზდაცამეტში ქათმების ჭირი გაჩინდა მაჭახელში. განყდა ქათმები. ერთი გაცვეთილი ქათამი ნამოკიდა კაცმა ყელით მესარზე და მიანერა:
— ნიკოლოზის დროშიო, ორ კაკალ კუერცხ ვდებდი დღემიო, კომუნისტის ხელშიო, სული ამძრა ყელშიო...

* * *

... მუჰაჯირობაზე ბევრი ხალხი ნეედა თურქიეში. იმფო ბევრი აჭარადან წასულან. გონებინ, თურქიეში ფილაეი რიგდება, ჩუუნრათ ცხელ-ცხელსა, არ გაცივდეს ჩუენ ჩასლამდიო და მიხვეტილან აჭარას სოფლებიდან, წასულან. ვარეს სიფუხრეში უკრან თავი. ერთ სოფლიდან მუჰაჯირი წასულან ოცი კომლი. ამათზე დესტანიც გამოთქმულა. ერთი-ორი სიტყვა მახსოვს მარტო.

„აჭარიდან წასულან იგირმი ხანე, ადე, იაყუფავ, ვირი დაფხანე...“
— ჩუენა მღვდლიშვილები ვიყავით, ქემიშოლლი დაგვარქვეს თურქებმა, ახლა ქაია გაეხდით... ენგვიანაც ჩუენ გავმუსლიმანებულვართ.
საუბრობდა მურთუზ ვასაძე (ქაია).

შექსიკონი

ლექსიკონში უმთავრესად განმარტებულია ტექსტში ფიქსირებული სიტყვები. მასალა შედარებულია ჯულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონასთან“, ნიკო შარის ჩანანერებთან (იხ. მოგზაურობის დღიური) და შ. ნიჟარაძის გამოკვლევასთან „ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკა“ (ბათუმი, 1971 წ.).

უცხოური სიტყვა-ძირების განმარტებანი აღებულია შემდეგი ლიტერატურიდან:

1. TÜRKÇE-RUSÇA SÖZLÜK, 48000 Kelime, MOSKOVA, 1977
2. RUSÇA-TÜRKÇE SÖZLÜK, 47000 Kelime, MOSKOVA, 1972
3. İSLAM BİLGİLER VE TERMİNLER ANSİKLOPEDİSİ, İSTANBUL
4. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, IX cilt, İSTANBUL, 1960

სალექსიკონო ერთეულების დამუშავება, ახლის ძიება გრძელდება და ჩაფიქრებულია ცალკე ნიგნად.

აბა (aba) უხეში მსხვილი შალის ძაფი. „ჭახრაკზე დავართი აბა, შაგიკერე ყირმიზი კაბა“ (ინ.).

აბადი-ა აქვს, გააჩნია. „ბევრი შვი ზაათინ არ აბადია“ (სტ.); „ქალ-ბაღვის საჭმელ-ჩასაცემელი თუ აბადია ნეტაი?“ (ინ.).

აბაზურაი სამა აფხაზური ცეკვა. „აბაზურაი სამა გენჯებსა ძალუნ გეყუარდა ნამეტარი იმითვინ, რომე გოგვების ერთათ ვსამობდით და გვიხარიოდა“ (ინ.).

აბეისაბი (abi) უფროსი ძმა (უმცროსისათვის). ეს არის აგრეთვე ზრდილობიანი მიმართვის ფორმა საკუთარ სახელთან ერთად, საზოგადოდ, ასაკით. უფროსი მამაკაცის მიმართ. „დიდ ძმასა ჩაქელები, ჩურუქსუელები „აბე“-ს ვეტყვი, აჭარლებმა „ძიი“ იციან“ (ხ. ფ.); „მურად-აბეს ბაბი ხარ?“ (ბ.).

აბეჩებს-ს 1. ასულებებს. 2. აშინებს. „ერთი ჭკუას არ ასტავლის, აბეჩებს და არი პრატებსა“ (თ. ქ.); „მარტუაი ოდამი ვერ წეება, რაცხა ენალება და აბეჩებს ბაღესა“ (თ. ქ.).

აბდეს-ი (სპ. aptesllabdes) ლოცვის წინ მუსლიმანების სარიტუალო განბანვა, რომელიც სრულდება დღეში ხუთჯერ. „გამომატანეს ერთი გუგუმი აბდესითინ“ (თ. ქ.).

აბდესის ალება სარიტუალო განბანვა ლოცვის წინ. „აბდესი ალება არნა შეგეზაროს, კარქანა დეიბანო ხელ-ფეხი, ცხვირ-პირი, კისერი, ყურები, ღლიები... და სუფთანა დადგე ლოცვათ“ (თ. ქ.).

აბდესის მოშლა 1. აბდესის სარიტუალო განბანვის საჭიროება; სხულის დაბინძურება. 2. გად. მწ. არასასიამოვნო სიტუაციაში მოხვედრა, სანყენი ამბის გაგება. „ესენი რომე გეიგონა, აბდესი მევეშლა ბერსა“; „ამ სიტყვში ყანაში ვისაქმე, აბდესი აბა არ შემეშლა?“ (თ. ქ.); „აბდესი რომე მეგეშლება, ხამათ უნდა ეილო აბდესი, გასუფთდე და ისე უნდა

დადგე ლოცვათ“ (ინ.).

აბდესიანი-ი განბანილი, განწმენდილი, უცოდველი. „აბდესიანი ვარო და დეიფიცა ღმერთი, ტყვილ რაფერ იტყოდა“ (ინ.); „აბდესიანი ხარ და მილოცე“ (ინ.).

აბდესხანა (სპ. apteshane) პირსაბანი, საპირფარეო. „ძუელ სახლებ ბუხრიანი ოდამი ხის აბდესხანები ქონდა. ახლა ჩემშეზე ვიღებთ აბდესსა“ (თ. ქ.).

აბლაისაბილა (abla) უფროსი და (მუ-ჰაჯირი ქართველები დედის, მამის ძმის ცოლსაც „აბლა“-ს უწოდებენ). საერთოდ, გამოიყენება თავიზიანი მიმართვის ფორმად უმცროსის მიერ უფროსი ქალის მიმართ საკუთარ სახელთან ერთად. „დიდ დას „აბილას“ ვეტყვი“ (ხ. ფ.); „მერიემ-აბლა, თქუენი მუსაფირები ამელამ ჩუენნა გუასტუმრო“; „ლაზურ-აბლაი მყავდა“ (სტ.).

აბლაყუნებს-ს ატყუებს, სიმართლეს უშალავს, ასულებებს. „იმისისხო კაც აბლაყუნებს და არი თითისისხო ბაღვი“ (ინ.). იხ. ბლაყუნი.

აბლი-ი ცოტა, მცირე. „აბლი შეარ და ნითეკარ ახუალ“ (ტ.); „მურდულში „ცოტა“-ს იტყვიან, ჩუენ „აბლ“-სა ვიტყვი“ (ტ.); „ორი ქალი აბლის ყავს“ (ტ.).

აბლი-აბლ-ი ფერფლი. „ამ კუერსა აბლი-აბლის სული უდის“ (იმ.); „აბლი-აბლი, ვერცხლის თახთი, ბზით ავიღე, თაუთი დავდგი“, — ყინული (იმ.).

აბუინებს-ს ალპობს, აფუჭებს, წაახდენს. „ჩუენი კროხი კუერცხებ აბუინებს“ (იმ.); გად. მწ. გაართულებს. „ეს საქმე ცოტა არ გავაბუინოთ, მაადემქი ასე თქუა, წევდეო აქედამ“ (იმ.). გაბუინებულ-ი: „ბუ-შინდელი მოხარშული კუერცხები ყუელი გაბუინებულა“ (იმ.).

აბუდლებს-ს (budala — სულელი, ბრიყვი) ატყუებს, აბრიყვებს, გზას უზნევს. „აბუდლებს და არი ბაღნებსა, ბათუმ მიმყავს თქუენი თაიო“ (პ.); „სიბუდლე, აბუდლებს თეიცი“ (პ.); აბუდლებულ-ი:

„აბუდლებულო ინსანო, ჯავრს რალას ემბრიალები“; „აბუდლებულო ინსანო, ნე-ტაი რას ეპრანები“ (მეზ.).

აბუქათი (avukat) 1. ადვოკატი. 2. მოლაპარაკე, ყბედი. „ფართი აბუქათი დეიჭირეს, მაჰქემში ბელქი ნადგეს რაცხაშიო“; „აბუქათია მუქერეში, დალი ჩენგე აქ, იმა სიტყუაში ვინ გუუდგება“ (თ. ქ.).

აბულალი (apu) — მსხვილი, მსუქანი. ლალის ქვის მსხვილი ნატები. „აბულალის ლალებიო, მაყუალს გიგაეს თუალებიო“ (ინ.).

აბურდულებ-ს შლის, ურევს ერთმანეთში აბლაგებულ ნივთებს. „ავაბურდულე იქევრობა და ავაყვირე ქალები“ (მეზ.).

აგზე (აქ+ზე+აქზე+აგზე) აქ, აქვე. „აგზე გამობძანდი, სექვის თავში, ბოლოში ნუ ზიხარ“ (თ. ქ.); „სალამომდინ აგზე ვიჯექ“ (ინ.).

აგერამითანა-ი ამნაირი, ასეთი, ამდაგვარი. „დედი აგერამითანას წერიდა“ (თ. ქ.).

აგერამის-ი მისი, ამისი. „აგერამისი ანაი ჩემი ბიბიაშვილია, ხასი ხისიმები ვართ“ (ინ.).

აგერაქ აქ, აქვე (მოუბარ პირთან ახლოს). „ჩუენ აგერაქ ვისტავლეთ“ (ინ.); „დიდი სულალე არიან აგერაქა“ (ინ.); „ეს იციან ყულამ აგერაქა“ (სტ.).

აგომიზებულ-ი ატალახებული. „ფისი-ვით ტალახით არი აგომიზებული სოფლის გზა“ (თ. ქ.).

ადა (ada) კუნძული. „დენიზში ერთი ადა ყოფილა“ (სტ.).

ადამ-ი (adam) ადამიანი. „გერჩექ ადამი იყო, ჯესური“ (ინ.); „ადამის ნესლი არ აქ მაგასა, ძალისსოია“ (სტ.).

ადამახილ-ი (adamakili) 1. საკმაოდ ძლიერად, ნამდვილად, როგორც საჭიროა; 2. ძალიან, ყოველთვის, ძველი. „დათვმა მარტივი ქი დეგინახა, შეგვარდება ჰამან ადამახილი“ (იმ.); „ჩიჩეგები იყო ადამახილი“ (იმ.); „ადამახილის იერებია ესენი“ (ინ.); „ძალიან გეინურვის ადამახილი“ (ინ.).

ადეთი (adet) 1. ნესი, ჩვეულება,

ტრადიცია; 2. მენსტრუაცია. „ჩუენი ადე-თები თურქებ მონონან, ჩუენ გვეჭყირებთან და ჩუენსავეთ იჯებთან ბევრ რამესა“ (სტ.); „ქალის ადეთი აქ გოგოსა და ბევრი არ არუნიო, ცოდვა არი“ (სტ.); „ჩუენი ადეთი ზოგი გონჯია“ (მეზ.).

ადემ ფედლაშბერი-ი (adem peygamber) ადამ წინასწარმეტყველი. „ესენი ყუელი ადემ ფედლაშბერიად მოდის“ (ინ.).

ადესაი ყურზენ-ი ყურძნის ჯიში. „ადესა ყურზენსა ართინ შებდები, იმფოსერთი შუქერში“ (იმ.); „ადესა ყურძენსა გემი აქ გამოვლილი, ბათუმიდან გემით მუუტანიან ჩუენ შუელეხსა. ჰამა ადესაი რითინ ქეია, ვერნა გითხრა, არ გიმეგონია“ (ინ.).

ადლ-ი სიგრძის საზომი ერთეული. იხ. საბა. „ნალოციდან, ნაკითხიდან აღარ მოგივა ძადლი, გიეთრევა შენი ენა სამოზდათი ადლი“ (მეზ.); „დაქსოვილ შალეხსა ადლით დაეზომევედით. საზომვაი ადლი ქექონდა მემლექეთილამ მოტანილი. სახლ ცეცხლი რომე მეეკიდა, სოფელი დინუა ჩუენი, ადლიც მაშინ დეგვენუა“ (თ. ქ.).

ადრესე (adres) მისამართი. „შენი ადრესე გულის ჯიფეში მაქ შენახული“ (ინ.).

ადუმი (adim) ნაბიჯი. „ახლა ადუმი ველარ გვიქნია ფეკით, არაბებით დავალთ ყულეგან. ზაათი სულ ფეკით დევდოდით“ (იმ.); „ცხრა ადუმი გევედა და მელიალა თუ?“ (ინ.).

აეთ-ი (არ. ayet) ყურანის ტექსტის ტაეპი, ყურანის ლექსი. „აგერამ ჩაკითხულ აეთში ღმერთი გამჩენელი ამბობს“ (ინ.); „აეთი ხედისის მაჰანა დაენერე, რაცხა რომ გეიგონე, თელი დეიჯერე“ (იმ.).

ავადველი-ი ავადმყოფი. „შაქირ დედი ზოფი ავადველია, ველარ გამოკეთდა ზავალი“ (იმ.).

ავაზანი-ი წყლის მოსაგროვებელი დიდი ჯარა, გამოთლილი მსხვილი ხისაგან (იგი ჩვეულებრივ ორგანყოფილებიანია. ცალ მხარეს გროვდება პიროფტყვის დასარწყულებელი წყალი და ღიაა. მეორე მხარე დაბურულია და განკუთვნილია სასმელი

წყლისათვის. ავაზანს შეხვდებით სოფლებში და საძოვრებზე თითქმის ყველა წყაროსთან. „გელინზე ფამფარია ავაზანზე გარცხა“ (იმ.); „ავაზანი არი შეშისა. ავაზანზე ზედამ ხის სათლი დვია. იმითა წყალსა ვსუამთ“ (იმ.). იხ. საბა, ნ. მარი (იმერხ.).

ავგაპი-ილავგა-ი (avlankmak) ნადირობა, სანადიროდ წასვლა. „დიდ თოვლობაზე ავგაპი წვევალთ“ (მაჭ.); „ჩუენები ავგააზე იარებიან“ (თ. ქ.).

ავიზე (avize) ჭალი (ლუსტრა). „ავიზე დუუბამს სალონში ქრისთალისა“ (სტ.).

ავრუპალი-ი (avrupali) ევროპელი. „ის-ტანბულ ავრუპალი თურისთები ბევრი მოდიან“ (ინ.).

ავჯი-ი (avci) მონადირე. „ჩუენი დედი ძალიან ავჯი ყოფილა“ (მეზ.); „მეც ფენა ავჯი ვარ“ (იმ.).

ავჯობა ნადირობა. „წინწინ იმფო ავჯობას ვიქნევდით“ (მ.).

აზაბი-ი (azap) ნალველი, ტანჯვა. „იმი-სთენი ჯეჰენეში აზაბია“ (პ.).

აზბიში (1. az, 2. bir, 3. sey — 1. ცოტა, 2. ერთი, 3. რალაც, რაიმე) ცოტათი, ოდნავ, თითქმის. „აზბიში გავს აქავრობას“ (იმ.); „მამამთილი აზბიში პერსიანი იყო, ერთდრამი“ (იმ.).

აზდაპი (az — ცოტა, daha — კიდევ) ცოტაც კიდევ, სადაცაა, კინალამ. „აზდაპი პურის ფეკილიდამ გამუცხო ჭადიო, იცი-ნებდა მეგომ ნენეი. ჭადზე ყოფილა გაზ-დელი და აქ მარტო პური ქონიან. ჭადი მონატრებია“ (ინ.); „ახალათ რომ გესულა, აზდაპი ჩაეარდნილა“ (ინ.).

აზღელი საჭმლის სახელი. „ყადმაღლი თაზე ყველ ჩაჰყრი, იქნება აზელილი“ (ტ.).

აზიზი-ი (არ. aziz — ძვირფასი, საყვარელი; 2. წმინდა, საღეთი) 1. მამაკაცის საკუთარი სახელი; 2. ფაქიზი, სისუფთავის მოყვარული. „აზიზ-უფენი მობძანდება ბურსადანო“ (ად.); „ეს ციციბი სხუაფერი აზიზია, ყუელასთან არ ჭამს“ (ინ.).

აზმანავ-ს აზომებს, ადარებს, ამსგავსებს. „მესხებმა გურჯიჯა არ იციან და ლამაზ თურქჩასაც ვერ აზმანებენ“ (ინ.);

„ტყვილაი აზმანავს იმ ქალსა, მისი დენგე იმფო შაქრიფერია“ (ინ.); „კაი თერძია ჩუენი ემიზი, რაფერ აზმანავს იფეგსა, ხედამ?“ (თ. ქ.).

აზრა|აზრაზი-ი გარეული, ტყის, კენკროვანი მცენარე. „აზრაზი დამნიფეზამდი მრემათ არი“ (იმ.); „აზრა მაიხოშია“ (იმ.); „აზრაზიც არი აქერ ტყეში“ (იმ.).

აზული-ი (azik) საგზალი. „სამი დღის აზული გუდით მააქუან“ (იმ.).

აზღინი-ი (azgin) აქტიური, გააფთრებული, ცოფიანი. „აზღინი იყო ზალიან, ქალებ არ ტევდა ღუნდამი, მის თოკვზე ასამებდა“ (იმ.).

ათა (ata) 1. მამა; 2. ბაბუა, პაპა. „ეს ადეთები მემღექეთურია, ათადან-ბაბადან მუა“ (ინ.).

ათაბარი-ი (არ. ata — საჩუქარი, bar — ხალხური ცეკვა) ართვინის ქართულ სოფლებში პოპულარული ცეკვა (იმერხველების გადმოცემით, როცა ათათურქი პირველად ესტუმრა ართვინს, აქაურები ამ ცეკვით შეეგებნენ საპატიო სტუმარს. „საჩუქარი ცეკვა“ — ასე თარგმნიან ისინი „ათაბარ“-ს). „ათაბარი კაი სასამური ყად-დია, ბევრი ჩევებმებით და ვისამებთ გემოზე“ (იმ.).

ათაშე (ataş) ატაშე. „განიეროლი დღევანელი, ფუტყარაძე, ქონსოლოში მოს-კოვას ათაშე იყო“ (ინ.).

ათერბიალებ-ს (არ. terbiye — აღზრდა, სწავლება, მოზადება, მოთვინიერება) ასწავლის, ამზადებს, წვრთნის. „ჩუენი დიდი ბაღვებ ზოვლი ათერბიალებს“ (ინ.).

ათეში-ი (ates) ცეცხლი, სიცხე, მაღალი ტემპერატურა. „ამ ქალსა რასძალა ათეში აქ, ბრონშიტიანია“ (თ. ქ.).

ათინგლა-ი მოადუნა, მიადინა, ღონე გამოაცალა. „ქალები რამაზანმა ათინგლა“ (ინ.). **ათინგლულ-ი:** „ბაღვებმა ბევრი ინასეს და ახლა ათინგლული არიან სექეზე“ (თ. ქ.).

ათორბავ-ს (torba — ტომარა, ტომსი-კა) უსაყვედურებს, გალანძლავს, სათქმელს არ დაუტოვებს (გად. მნ. ტომარაში ჩადებს). „იმფრა ათორბა ზავალი ქალი,

რომე უკან მუუხუბდავი გააქცია“ (ინ.); „დღეში ერთიგზოვ მიიც ათორბავს კაცსა, ფენა მაგარი ქალია“ (თ. ქ.).

ათქისათხი (atki) თავშალი, შარფი. „სოსახში რომე გავალთ, თავზე გვახურია ათქი“ (სტ.); „ჩემი ხელითაც მოვექსოვ ათხსა და ადებუთრავ თავზე“ (თ. ქ.).

ათითო-ი თითებით თამაშის სახელი. თამაშის დროს მალავენ შუა თითს და იძახიან: „ათითი, მათითი, რომელია შუაი თითი. თუ ბიჭი ხარ, ამოხსენ, აბა!“ (ინ.).

აკალიბუბ-ს ანესრიგებს, ალაგებს, ნივთებს თავის ადგილას აწყობს. „თელი დღეა ეზო-კარ აკალიბებს“ (ინ.). იხ. კალიბი.

აკანთლავ-ს შეანითლებს, შებრანავს. „ზითუალმა აკანთლა ბლები, თვარა ჯერ შემბიძებულიც არ არი“ (თ. ქ.).

აკვინს მიტანა ეთნ. სიძე-ქალიშვილთან სტუმრობა შვილის შეძენის აღსანიშნავად. „ნინინ ასე იყო: გოგო-შვილსა რომე პირველი შვილი ეყოლებოდა, ანაი-ბაბიი შინაგრებთან ერთათ აკვან მუუტანდა. ახალ ჰალად არი ეს ადეთი, გადაქცევლია მილეთი. აკვან აღარ არახუნებენ ახალი ქალები. სალინჯალი გამოვდა, და? ის აქუან ჩამოკიდული ოდიებში და იმაში ანვენენ ჩვილ ბაღვებსა. ადეთმაც სახელი გამეიცუალა, მემლექეთური სახელი დეგვეკარქა და ახალ ადეთსა „საბან-არტახის მიტანას უძახიან“ (თ. ქ.).

აკინტლებ-ს აჩხუბებს, აბრძობებს ერთმანეთთან. „ზამანი გევდა და ქალებმა ვერ გეიტანეს ერთმანები, აკინტლდენ“ (თ. ქ.).

ალავი (alev) ალი, სიცხე, ალმური. „ალავში გევხვია იქვერობა“ (იმ.); „ალავი, ლავი, ქათამი შავი, ავნყვიტე ფხარი, შევჭამე თუალი“, გამოცანა. — ყურძენი (ინ.).

ალაზან-ი ბოსლის იატაკის შუა ნაწილი. ბოსლის იატაკი გაყოფილია შუაზე ღარისმაგვარი ფიცრით. აქ ჩადენება ნაკელისა და შარდის წვენი, გროვდება პირუტყვის განავალი. ამ ადგილს მურლულის სოფლებში ალაზანს ეძახიან (იხ.

სანაწყალი — აჭ.); „ალაზანში იცრევა ნეხი“ (მ.).

ალამეთი (არ. alamet) ნიშანი, სიმბოლო, მაჩვენებელი, სიმბოლო. უჩვეულო, არაჩვეულებრივი. „იმფერი ალამეთი ციცი იზდება, რომე თუალებიდან ბენუბ ამოგილებს“ (თ. ქ.); „ყადმეთის ალამეთები თანდეთან ჩინდება“ (სტ.).

ალამელიქი (alamelik — ala — ბრწყინვალე, melik — მეფე) საუკეთესო ჯიშის ბალი, ბალთა მეფე. „ალამელიქის ყელეში ადაგულიდამ ჩამუტანე“ (მ.).

ალანძავ-ს გარეკანს დანჯავს მხოლოდ, კარგად არ შენჯავს, შეტუსავს. „დიდი ცეცხლი არ მიცე საჯსა, ჟუხას ალანძავს“ (ინ.). ალუნძულ-ი: „ჭადმა ალანძვა დეინყო, რატონ არ უყურეფ? მაგფრა ალანძული ვისნა დუუდვა სუფრაზე?“ (თ. ქ.). შდრ. საბა.

ალაუელუნებ-ს სიტუაციის შეუფერებლად, არაკომპეტენტურად, არაპროფესიონალურად აკეთებინებს საქმეს. „მეზულეში ვიტირეფ, თურქი ქალი რომ მეიყუანონ და სახლში ალაუელუნონ“ (ინ.).

ალარავ-ს სახელდახელოდ, ხელით, ქსოვილის ნაჭრებს ერთმანეთზე მიაკერებს. „ნელქუედას ევეჯა ალარავს“ (ინ.). ალარულ-ი: „თერძსა საკაბე ალარულინა დაახდინოს“ (ინ.). შდრ. საბა.

ალაშა მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი. „მაგ ალაშა, მაგი! ანა-ბაბოს მოსაკლავინა გუუხდეს“ (თ. ქ.).

ალაქა მარხილის საცურავის (ფეხების) მოძრაობის შემაფერხებელი (მოყინულ გზაზე). „ალაკას ნენელით გაუაკეთებთ და საცურავებზე წამოვდებთ, რომე ზალიან არ დაცურდეს მარკილი და ფეკებში არ მოქეხდეს“ (იმ.). შდრ. საბა (ალაკი — საცორავად დამაყენებელი).

ალაჯა (alaca) ჭრელი, მრავალფეროვანი (ნოხის ან წინდის ჭრელი). „ესენი ხალის ალაჯა არი, კატიფკაი ქეია“ (იმ.).

ალეთი (არ. alci) ორგანო, სხეულის ნაწილი, იარალი, ხელსაწყო. „ეგ ბალახი წამალია, შიანა ალეთებში მიცემს ძალას“ (მაჭ.); „ინსნის შიანი ალეთია ქალბი

(გული)" (ინ.).

ალემ-ი (არ. alcm) 1. სამყარო, 2. ხალხი, საზოგადოება. „ერთ ალემში არიან მაგერესენი“ (სტ.); „იმდენ ალემში უთხრა მეგემ“ (სტ.); „ალემის შვილო, შენა!“ (ად.) (საგინებელი სიტყვები).

ალეიმალიისალიმალი მთლიანად, მთელი არსებით; ტყუილურბრალად, ამაოდ. „ჯაყდანანი, ჯაყდანანი, დამწუარი ვარ ალეიმალი, ერთი გოგო შიმყუარდა, არ იჯება მისი ანაი“ (ინ.); „ალაიმალი გადასულია ინსნობიდან“ (თ. ქ.).

ალეიქუმსელამ (არ. aleykümselam, aleykümselam) ღმერთი თქვენც მოგცემთ მშვიდობას! და თქვენც მშვიდობა! 1. მისალმების ფორმულა. მიმსალმებელი: — სელამალეიქუმ! მოპასუხე: — ალეიქუმსელამ! (გამარჯობა! — გაგიმარჯოს!). 2. როცა ერთი პიროვნება მეორეს მოკითხვას აბარებს ვინმეზე გადასაცემად, მაშინ მეორე პიროვნება თანხმობის ნიშნად პასუხობს: — ალეიქუმსელამ! „ბათუმ ჩახულ, ყუელას მოკითხვა, სელამი უთხარ! — ალეიქუმსელამ! ყუელას მოგაკითხავ!“ (თ. ქ.).

ალელ-ი ცხენის ან სახედრის ფალანი. „ალელი მუწონჩეუ ცხენსა, ოფლი შააშრეს ცოტა“ (ინ.).

ალთუნ-ი (altin) ოქრო, ოქროს ფირფიტებიანი ყელსაბამი. „ში ლამაზი ალთუნები ვინ მოგიტანაო“ (პ.).

ალთუნა-ი სიმინდის ჯიში, გამოირჩევა მსხვილი მარცვლიანობით. „ალთუნაი ყვითელიც არი და მოთეთროც“ (ბ.).

ალ-ი ავი სული, ფერია. „მელოგინე ქალ მარტუაი არ დავტყუდით, გვეშინოდა, ალი არ დეცესო“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ალი — მშობიერის მაცთურს იტყვიან).

ალიკაპ-ი ხის ალვირი. „ხოზოს ხის ალიკაპი ამოდვა პირში და ძროხასთან ერთათ გუუშვა საძუარზე, ვეღარ მოწოვსო, ეგონა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ალიკაპი — ხის ალვირი).

ალიშვერიში-ი (alışveriş) ყიდვა-გაყიდვა, ვაჭრობა; ალემბიცემობა. „ბაბაი ბათუმ ნევდოდა, ნეილბდა რაცხიფესა და ალი-

შვერიშ იქმოდა“ (იმ.).

ალაპალემ (არ. Allah alcm) ღმერთმა ყველაფერი იცის; როგორც ჩანს, ნამდვილად. „დოხტურმა მითხრა, სისხლი გაქ, ალაპალემო“ (ბ. ფ.).

ალაპაშუქურ (არ. Allaha şükür) დიდება ღმერთს, მადლობა ღმერთს! „ახლა აღარ არი მაქფრობა, ალაპაშუქურ“ (ინ.).

ალაპბეთარუნდა სახლა (არ. Allah beterinden saklasan) ღმერთო, უარესისაგან დაგვიფარე! „ალაპბეთარუნდა სახლა, რალანა ქნა, რაცხაფერნა გუუძლო ამ სიმწარეს“ (ინ.).

ალაპ ბელა ვერდი (არ. Allah belâ verdi) ღმერთმა უბედურება მისცა, ეზობი უბედურება მოუყვანა. „ალაპ ბელა ვერდი, ცხუარი დაკალ, კაცი გაზლეს, იშტა! რალა ერჩი იმ დაბანსა, გუუშვი მის გზაზე!“ (იმ.).

ალაპ ბერეკათვერსუნ (არ. Allah bereket versin) ღმერთმა სიკეთე, ბედნიერება, დოვლათი, ბარაქა მოგცეს! ამაზედაც გმადლობთ, უფალო! „ახლა ამ ფაცხაში გამეებარგე ძვილი, ალაპბერეკათვერსუნ“ (გულ.).

ალაპ ბილირ (არ. Allah bilir) ღმერთმა იცის! „არ დეიბარეფს სახლში, ალაპ ბილირ, პად არი“ (ინ.).

ალაპეთმასუნ (არ. Allah etmesin) ღმერთმა ნუ ქნას! „სიძიების ხელში ღუშმანი დატიოს ღმერთმა, ალაპეთმასუნ!“; „ალაპეთმასუნ, თურქი შამომერიოს მეპელემი!“ (თ. ქ.).

ალაპ ვერდი (არ. Allah verdi) ღმერთმა მისცა, ღმერთმა ქნა. „ალაპ ვერდი, არსად გამოჩინდა, თვარამ ყავდა იქნებოდა“ (ინ.).

ალაპინან (არ. Allah — ღმერთი — Allahınan) ღმერთით, ღმერთის დახმარებით. „ალაპინან დიგინახვან კიდევნ“ (ინ.); „ალაპინან შვიდობა იქნება“ (იმ.).

ალაპისეისალაპისევერსან (არ. Allah severse) ღმერთის ხათრისთვის, ღვთის გულისთვის! თუ ღმერთი გიყვარს! „მარტო დოშორვა რათ გინდა, ალაპისე!“

(ბახ.); „აღლაპისე, იმი ბაბას რა ქვია?“ (იმ.); „ერთი, აღლაპისევერსან, რომელ ადგილზე ქტკივა?“ (ინ.).

აღლაპ ქერიმ! (არ. Allah — ღმერთი, არ. kerim — გულუხვი, მონყალე, კეთილშობილი) ღმერთი მონყალეა, ღმერთის წყალობით. „აღლაპ ქერიმ! კარგათ ვართ!“ (სტ.).

აღლაპ რაზი ოლსუნსაღლაპ რაზი ოლა (არ. Allah razı olsun) ღმერთი მადლობელი გაგიხდება, ღმერთი გადღეგრძელებს (მადლობის გამოსახატავი ფორმულა). „აღლაპ რაზი ოლსუნ, გადმოსუელ და გენახე, მოგვიკითხე“ (იმ.).

აღლაპ სალაშეთლუღ ვერსუნ (არ. Allah selametliđ versin!) ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, ღმერთმა შეგინახოს, გზა მშვიდობისა! „ღმერთმა შვიდობით ჩიგიყუანოს სახლში, აღლაპ სალაშეთლუღვერსუნ“ (იმ.).

აღლაპუქებერ (არ. Allahü ekber) ღმერთი დიდია, ღმერთი ყოვლისშემძლეა! „უზუნ ზამთარ ახველა ბერსა, ჰამა, აღლაპუქებერ, გეველით გამოსულში“ (იმ.).

აღლაპუმ ბელასი (არ. Allahın belası) ღვთის რისხვა, ღმერთის სასჯელი. „ანაღლუღ მუუყუნა ბაღვებსა ერთი, აღლაპუმბელასი“ (ინ.); „აღლაპუმბელასი, ეს რამ გაგატეხია?“ (ინ.).

აღლაპუმ ემრი (არ. Allahın emri) ღვთის ნებაა, ღმერთის საქმეა. „აღლაპუმ ემრი, რა იქნება გამოსულამდი, ვინ იცის?“ (ინ.).

აღლაპჟირომ (არ. Allah biliyor) ღმერთმა იცის! „აღლაპჟირომ ჰად გადმოსულან მუჰაჯირათ, ახლა ჰაღა ნახავ?“ (ინ.).

აღლაპყაბულეთსუნ (არ. Allah kabul eisin) ღმერთი შეისმენს ვედრებას, ღმერთი მოგიმენს. „ღმერთმა გისმინოს და შენი ნანდომი მოქცეს, აღლაპყაბულეთსუნ!“ (ინ.).

აღმანია (Almanya) გერმანია. „ოქუენთან თურისთ გადმოვდა აღმანიდან, თაბი“ (ინ.); „ბაშთან აღმანიეს იყო“ (იმ.); „თურისთები აღმანიადამ მოიდეს აქა“ (ტ.).

აღმანი (Alman) გერმანელი. „აღმანი თურისთი მეიყუნა ერთი“ (ინ.).

აღმანჯა (almanca) გერმანული ენა. „აღმანჯა არი ოქულებში“ (მ.).

აღფაბე (alfabe) ანბანი, დამწერლობა. „ღუნდაში თოთხმეტი აღფაბეა და აქედან ერთი გურჯისა ყოფილა“ (ინ.).

ამა (არ. ama) მაგრამ. „დამჰაიჯა დუგუნში, ამა ვერ ნეველ, ბაბოი ავათ გახდა“ (ინ.).

ამავალი განს. ნაც. ეს, ესა და ეს. „მე ამავალი ვარ-მეთქი, ვაცნობიე ჩემი თავი“ (იმ.).

ამათიეფში ამ მიდამოებში, ახლომახლო. „ამათიეფში ვიქნები და დიმიძახე“ (ინ.).

ამაიმას განუს. ნაც. ვიღაცას, რაღაცას. „ამაიმას რას ესუენები, გოგოს ტაიას ნაატი ხელი და ნეიყუნე ელჩათ“ (თ. ქ.).

ამაიქით ამის შემდეგ, ამის იქით. „ამაიქით ღმერთმა აღარ მოგუანატროს ერთმანებში“ (თ. ქ.).

ამალიკაი ტილო. „ოზდაათ მარჩილათ ერთი მეტრო ამალიკაი მოდიოდა“ (თ. ქ.).

ამამავალი განს. ნაც. ეს, ესა და ეს. „აქვერი ყადი ამამავალია: ათაბარი, კაჭიკა, ართვინის ხორომი...“ (იმ.); „ჩუენაც ვუთხარით, ამამავალმა (ამან და ამან) მოქყვიდაო“ (იმ.).

ამან (არაბ. შორისდ. aman) ოპ, ღმერთის ხათრისთვის, ღმერთო ჩემო! „ამან, არსა ნეხვიდე, გვემინია მარტივი დარჩომა“ (იმ.).

ამანეთი (არ. emanet) ღმერთზე (ვინმეზე) მიბარებული შესანახავად. „მემრენ ამასა ამანეთათ გვიტევენ“ (ჰ.); „სტუმარი ღმერთის ამანეთია, იმა ლამაზი თუალით შევხედავთ“ (იმ.).

ამბარი (არ. ambar) ხარო, ბელელი, საწყობი, ფევილის შესანახავი ადგილი. „ქიბილის ჩასაყარი ამბარი ბილა არ გუაქ“ (ხ. ფ.).

ამბარე ვინც ზაფხულობით მთაში ნასულს საპატრონებლად ჩაბარა, მიაბარა თავისი პირუტყვი. „წრეელაი რამდონი

ამბარე ქყავს?! (ინ.); „ამბარიები ბევრი მემეტყუჭა“ (ინ.).

ამბურძამბურ არეულად, უთავბოლოდ. „ლაპარიკოფს რაცხას ამბურძამბურ, ნუ უდინგლევ მაგას!“ (ინ.).

ამდებანია ამდენი ხანია, საკმაოდ დიდი დროა. ამდებანია სხუა არი ჩუენ თავზე, ჩუენი ბაშქანი წრეული ძვილი გამეყეუით“ (ინ.); „ამდებანია გევეთხვე, არ გიმიკეთებია ეს საჭმელი“ (ინ.).

ამდებნის ამდენი ხნის, ხანშიშესული. „ამდებნის მეყყარე და არ დიმიანხია“ (ინ.); „ამდებნის ინსანი გებნევა, დეიჯერე!“ (სტ.).

ამეზლამ ამელამ (ამალამ). „ამეზლამ აქ იყავით, დეგვემოსაფირით“ (ბ.); „ერთი ამეზლამ ჩედე შინა“ (იმ.).

ამელიათ-ი (არ ameliyat) ქირურგიული ოპერაცია. „ჩემი ემოშვილი ამელიათი გამხდარა“. **ამელიათიანი-ი**; „ამელიათიანი ბაღია და ტკივა ყია“ (ინ.).

ამერიკალი (amerikali) ამერიკელი. „ამერიკალი ასკრები მოსულან ისტანბულ გემით“ (ად.).

ამერიკანი (amerikan) ამერიკული. „ამერიკანი ჩასაცუამები აქ არ მუაქუან“ (ინ.).

ამერიკან ბეზი (amerikan bezi) ამერიკული ხამი ტილო. „მოდულებულ ჭუქსა გავწურავთ ამერიკან ბეზის თორბაში“ (იმ.).

ამვალ-ი განს. ნაც. ეს, ესა და ეს. „მე ამვალ დოსტათ მიყურს, შენ რას იტყვი?“ (მაჭ.); „პრაბტი ამვალისთვინ უნდებანო, იტყვის სახლში“ (თ. ქ.); „ამვალ ღერზე ერთი ნისქვილი არიო (სტ.).

ამინ-ი (არ. amin) აღსრულდება ღმერთის სახელით. დაე, იყოს ასე. „მე დუას ჩევეითხავ, შენ ამინი ქენო, უთხრა ალიმ“ (იმ.); „ჯემალეთი ამინ იჯება, ღმერთი ყაბულ გახდის“ (ინ.).

ამინალამ! (არ. amin — ასრულდება ღმერთის სახელით, allah — ღმერთი) ღმერთო, შენი სახელით შემისრულე თხოვნა! „ღმერთო, გამუადრევიე, გამჩენლო!“ — ამინალამ!“ (ინ.).

ამისისხო ამის სისხსო, ამოდენა. „ამი-

სისხო ხეს მუუსხამს პანანვანი კაკლები, ამ ლერნსა — დიდუანი ყარფუზები“ (ინ.).

ამისისხოთ ამოდენად, ამდენად. „ამისისხოთ ყერიბები რატომნა ვიყოთ!“ (ინ.).

ამმა (არ. amma — სობრმავე) ბრმა. „ის კაცი ამმა გახდა, დაქორდა“ (ინ.).

ამობარცავ-ს პირალმა დასცემს მინაზე, გაანაწესს. „ამობარცავს კიდო ტალახებში აზდაჰა“ (თ. ქ.).

ამობარძიმავე-ს ამონყველის, წყველაკრულით ამოაგდებს ოჯახიანად. „დედაბერი ყველა ლოცვი ვახტზე წყველის, ამობარძიმავეს“ (ინ.).

ამობიყევე-ს გულში ჩამოიდებს წყენას, მწარედ დაიმახსოვრებს. „მაშინ არ დეიტყობია, მარა რასძალა ამიბიყევა გული და ნელნელა მისაქმა კაცი“ (ინ.).

ამოკრულავ-ს დაწყველის, გულით გაიმეტებს. „ისე ამოკრულავს ბაღვებსა, ანალუღი გეკონება, ნაცვალი“ (თ. ქ.).

ამომკრავლი მორქენალი, მრჩოლავი პირუტყვი. „იმათი ძროხა ფენა ამომკრავლია, მუუფთხილდი, ბაღვო, ქებზე არ აგაცვას“ (თ. ქ.).

ამოუფუავ-ს ამონყვეტს, გაანადგურებს, დახოცავს. „ათათურქის ასკრებმა ამოუფუფეს ღუნანები“ (თ. ქ.).

ამოსერავ-ს ამოჭრის, ხის ნიმუშს აიღებს, ხეზე გამოსაყვან ფიგურას დანით გამოიყვანს, გამოხზავს. „იმას უკან, არ-თუს, ამოსერავ“ (იმ.).

ამოქოქავ-ს (თ. kök — ძირი, ფესვი) ძირფესვიანად ამოაგდებს, დაწყველის, ამოძირკავს. „ბოსტანში გერანი ბალახი ძვილი ამოქოქე“ (თ. ქ.). „ისე წარეთ დაწყველა, რომე ამოქოქა“ (ინ.).

ამოყელავ-ს ჭურჭელი ყელამდე აიკვება. „ბეთმეზი რომ ამოყელავს გუგუმში, გამოდგი აქეთ და ცარიელი გუგუმი შუუდგი“ (ბახ.).

ამოჩელხავ-ს რაიმე საგნებს ერთმანეთზე მჭიდროდ, უნესრიგოდ დააყრის, შეამჭიდროებს. „ყანაში იმდენ რამეს ამოჩელხავს, რომე სიმინდსა სულ აღარ შააღებიებს“ (მაჭ.). შდრ. საბა (ჩელხი-ხეარბლის ხევის ულენაევი ანაკაზში).

ამომჩორავ-ს იგივეა, რაც ამოჩელხავს,

შეამჭიდროებს, გადატვირთავს, გასაქანს აღარ მისცემს. „იმ პანა სახლში იმდენი სული ამომჩორა, სახლის გაზდას არ წადინობს კიდევ“ (ად.). შდრ. საბა (მჩორე — ძაღლისა და მხეცის სკორე).

ამოჭაჭყავ-ს პევეში (ჭაჭვით), მუჭით ამოიღებს. „თითოს ამეიღებდეს, რალა გიმუეს, ამოჭოჭავს — შეჭამს, ამოჭაჭყავს — შეჭამს“ (ბახ.).

ამოჭუჭყავ-ს სათითაოდ ამოიყვანს (ამოიღებს), ამოკრეფს. „ბაღეებს სოფელში ამოჭუჭყავს და მიაყრის მოსაველელებსა დედაბერ“ (ბახ.); „ლაშის ვაშლებ უჩუმადღაი ამოჭუჭყავს ხაროდან და ნახავ, რომე გუუცლია იქავრობა“ (თ. ქ.).

ამოხაჩიჩავ-ს ამორეცხავს, ამოასუფთავებს. „გობში ჩავსასამ თიბილ წყალ, ყაბებსა ჯერ ფირილში ამოეხაჩიჩავ ბეზითა, მემრე გადავავლე ციე წყალსა“ (ინ.). **ამრუმული-ი** მოღუმული, ნირნამბადარი. „თელი დღეა ამრუმულია, რაზეა გაპერსებული, ღმერთმა იცის“ (ინ.).

ამსოლოღმისამსულულზე (soluk — ამოსუნთქვა). ახლავე, ამ წამსვე. „ამსულულზე დამნიფული ბერი გაქარდა“ (ხ. ფ.); „რა ტკივა ამსოლოღმი ზავალსა?“ (ინ.).

ამფერობა ასეთნაირი ქცევა, ასეთნაირად ყოფნა. „გენჯობაში იცოდა ამფერობა“ (თ. ქ.).

ამფრა ასეთნაირად, ამნაირად. „ამფრაც ვიტყვით ხანდებან“ (ბახ.).

ამფული-ი (ampul) ელექტრონათურა. „ჯერინის ამფული ხოფას ევლე“ (იმ.).

ამხანაკ-ი მეორე ცოლი. „წინწინ ჩეთინი ადეთი იყო, კაცი ქალსა ამხანაკ მუყუყანდა, ალლაპაშუქურ, გადავარდა ამფრობა“ (ინ.); „ამხანაკებმა ვერ გეიტანეს მეგემ ერთმანები და დედემ გაარიცა ქალები, ერთი ყანითავეში დააუღუმლა, ერთი — ყანი ბოლოში“ (თ. ქ.).

ამხანებაი ამ ბოლო დროს. „ამხანებაი უკოო ტკივილმა“ (ან.); „ამხანებაი არ დომინახავს“ (ად.).

ამჯა (amca) მამის ძმა (ბიძა). „ციცას უთხრა, რომე ამჯას წაყვიო“ (ინ.).

ამჯელია ამჯერად, ამგზის. „ამჯელია

მუუქციოთ ნენჩემთან“ (ინ.); „ამჯელია მე წიმიყუაი ბათომ“ (პილ.).

ანა-ი (anne) დედა. „ახლაც ანაი ფენა მოტეხილია, მარტივი დარჩა და ზალიან მერაყლი გახდა“ (იმ.); „ჩუენა ნენეი ვიციო, ანაი აჭარლებმა იციან“ (ხ. ფ.).

ანანე-ი (anne) დედის დედა, ბებია. „ანანეს ნათუამები ჰალა მახსოვს“ (ინ.).

ანაბაბო-ი (ana-baba) დედ-მამა. „გოგოს ანაბაბოს გუუგზავნიან ელჩსა და დეეკითხვიან“ (თ. ქ.).

ანაგზა (დედა გზა) მთავარი გზა. „ანაგზადანნა ნეხეიდე და შინ საღლაშთ მიხულა“ (სტ.).

ანაგული-ი მატყლის ანაჩეჩი, რომელიც რჩება საჩეჩელზე. „კვირტის ნართი ანაგული იქნება, ბილი“ (იმ.); „ანაგულია, კვირტი დარჩება საჩეჩელზე“ (ინ.). შდრ. საბა.

ანადილი (anadili) დედაენა. „ქართუელმა მისი ანადილია იცოდეს მეგზური“ (სტ.); „ჩემი ანადილია გურჯიჯა“ (ინ.).

ანადანტოღმა (თ. anadan doğma) დედმობილა, სრულიად შიშველი. „ერთხან შეველ ბანღოში, რომე ანადანტოღმა ტიტველი წეეს“ (ინ.).

ანავათანი-ი (anavatan) დედასამშობლო. „ანავათანი ენატრებოდენ ჩუენ ძუელებსა“ (ინ.); „ანავათანი გურჯისტანია“ (იმ.).

ანათოფრა-ი (anatotprak) დედამინა, სამშობლო. „ჩუენი ძუელების ანათოფრა-ლი გურჯისტანია“ (ინ.); „დედამინა“ არ ვიტყვიო, ანაფოთრალსა ვუძახით“ (ტ.).

ანალუ-ი (anallk) დედინაცვლი. „ჩემ ანალულმა ვერ დეისტავლა თურქა“ (ინ.); „ფინი ანალუი მეყუყანა“ (იმ.).

ანამისი დედამისი. „ანამისი გადადგო-მია წინ, გზაზე გაბარცულა და არ გამუშუეია შვილები მუჰაჯირათ“ (თ. ქ.).

ანაოქულ-ი (anaokulu) ბავშვთა ბაღი. „პანანუჰანი ბაღეები ანაოქულში არიან“ (ინ.).

ანარეჰმუნდან (ana — დედა, rehnuma — თანხლება) დედის მუცლიდან, დედის სხეულში ჩასახვის მომენტიდან. „ანარეჰმუნდან ნოხსანი მოვდა ამ დუნეზზე“ (სტ.).

ანარქისტი-ი (anarşist) უნესრიგობის, ანარქიის მიმდევარი, მომხრე; ყაჩაღი. „ზავალი ქალი, ანარქისტების ყურშემით მიეკლა სოსახში“ (ინ.).

ანარკტი-ი არავინ, არც ერთი. „ანარკტიმა რაფერ არ ასტავლეს?“ (ინ.); „ანარკტი არ მინდა, მარტვაი ვიჯები ქალობას“ (ინ.).

ანასინი-ავრადინი (ana sınıt — შენი დედა, არ. avral — ცოლი, მეუღლე — anasina avradına) დედისა და ცოლის შეგინება. „ანასინი — ავრადინი მაგას, რას ექცევა, ხედავ?“ (სტ.).

ანასუნუნ ოლლი (ana sınıt oğlı) რა დედის შვილია, ვიცი. „ეი, კიდი, ანასუნუნ ოლლი, არ ვიცოდე მაიც მაგის ქალობა“ (ინ.).

ანაცარი-ი ქატო. „ფქვილის ანაცარი მოზილე და ჭუჭულებ გუდუყყარე!“ (თ. ქ.). შდრ. საბა.

ანახთარი-ი (anahtar) გასაღები. „არაბის ანახთარი დუუქარქავს ჰაცხა“ (ინ.).

ანაჯი¹ (anacil) დედაზე მიჯაჭვული, დედის მოსიყვარული. „მეტი ანაჯია ჩუენი ფადიმი, ანას არ ცილდება“ (ინ.).

ანაჯი² (anac) მომწიფებული, გამოცდილი, შეილების გამზრდელი ქალი (იტყვიან დედალ პირუტყვზეც). „ზოვილი ანაჯი ქალი უნახავს ბალეების ანალულათ“ (ინ.); „ანაჯი ძროხა იყო და ძალუან შემებრალა სასიკდილოთ“ (თ. ქ.).

ანდაზა თარგი, მაგალითი. „ჯერ ანდაზა გამოჭარ, მუაზმანე კარქა და ყუშაში მემერე გაჭარ“ (ინ.); „ახალბაზა ანდაზა კინა დაანახვიო, რომე ჭკუიანათ გვიზარდონ“ (ინ.). გად. მნ. დასუსტება, გახდომა. „ანდაზა გამხდარა ზავალი, ძუალი და ტყავი დარჩომილა მარტივი“ (იმ.). შდრ. საბა.

ანდალი-ი თიბვის დროს ჭალის ერთი მხრიდან მეორე მხარეს გატანილი ნაპირი. „ერთი ანდალი ძლიე ჩეიტანა მოლისაო“ (მ.).

ანდრეზი-ი ანდერძი, გადმოცემა, ძველი ამბავი (შდრ. ფშ. ხევს. ანდრეზი). „დავსწერავთ კიდვენ, ანდრეზი დავიბარეთო,

ვიტყვიო“ (ფათ.).

ანზლათი-ი კერძის სახელი. „ნალებში ჩავყარიო უმარილო წოვას, იმას ვეტყვიო ანზლათი“ (იმ.).

ანთიქა (antika) ანტიკვარული ნივთი, არაჩვეულებრივი. „ციცაი ყავს ანთიქა, შეხედვა მაღლია“ (ინ.).

ანელებ-ს 1. აქრობს, 2. ზომიერს ხდის. „დაანელე ჯერჯანი, ტყვილაი ინვის“ (თ.ქ.); „წყალი ცხელია, გაანელე, არ დეინუა ფეხები“ (მეზ.).

ანეინი (anjin) ანგინა. „ანეინი ქონებია ბალესა და ამელიათი გახადეს“ (ინ.).

ანქრეინება-ს პირს ალებინებს, გულს ურევს. „ფილიზას მუცელში რამეს არ უტყვს, შეჭამს მი, ანქრეიფუს“ (ინ.); „აზბაძა ანქრეივა, იმფერი სული ქონდა“ (პილ.).

ანწალა|ანწალა თივის ზვინი, ზვინის ღერძი, წვრილი ბრჯა, რაზედაც ასხმულია ზვინი. „ანწალას თაე მუუქრავთ, ზედან წამოედებთ ლაფლონსა, რომე წვიმამ არ დაასველოს“ (მ). შდრ. საბა.

ანჯახს|ანჯაქ (ancak) მხოლოდ, ძლიეს. „ანჯახს მიეყუანდენ საქონელსა ზითვალი ჩაძრომიხან“ (თ.ქ.); „ერთ საათ ანჯახს დაეაუღმლე“ (მაჭ.).

აოშვა-ს დახნულ მინას სახენელით ხელმეორედ აჩეჩავს, დახნავს. „ამას ავოშავ და მარცვალსაც ჩავყური“ (იმ.). შდრ. საბა (აოშვა — ქნულის მეორედ გარდაქნვა).

აიაზი-ი (ayaz) ზამთრის ნათელი ამინდი, ყინვა. „ამფერ აიაზში ცხვირი გარეთ არ გვიყოფა, ხელ-ლე დაგაძრავს“ (ინ.); „ოდას თავან არ აქვა, აიაზი ჩანს, ეს მოსული სტუმარი ლამაზი ჩანს“ (მ.).

აიანი-ი (არ ayan) ნათელი, ღია. ცხადი. „ორ ლამეს გარეთ, აიანზე დადგი“ (თ.ქ.); „შენი ოჯალის ყუსური აიანზე არნა გამეიტანო“ (ინ.).

აიახყაბი (ayakkabi) ფეხსაცმელი. „ლა-მაზი აიახყაბები უულიან ჩარში“ (ინ.); „აიახყაბები დუუცდა მეგომ თაქიაშვილსა!“ (ტ.); „დოსტი პირზე შექხედავს, დუშმანი — აიახყაბზე“ (ინ.).

აიბაში-ი (aybaşı) მენსტრუაცია. „ახალ-

მოზღვე პრატსა სარცხელი დემარტება, აიბაში-თურქჩა“ (თ. ქ.).

აღბი (არ. aylıplaybı) ნაკლი, ნუნი, დეფექტი. „რა აიბინა უპუოს ლილიკაკალივით ბაკალასა?“ (იმ.); „ინსანსა მისი ადბი ბუკუზე არნა შამოკრა“ (ინ.); „ყუულას თითო ადბი აქ ინსანსა, ადბსიზი ლმერთია მარტივი“ (იმ.).

ადღინი (aydin) 1. ნათელი, მზიანი; 2. ინტელიგენტი, განათლებული. „სხუაფერი ადღინი ინსანია, გულმოყუასი“ (ინ.); „ადღინი ომრი მოქცეს ლმერთმა!“ (პილ.).

ადვა (ayva) ბია, კომში. „ადვა ლეჭრათ კაი მოღის“ (ად.); „ადვა ზუელის დერმანია“ (მეზ.).

ადვაზი (ისტ. ayvaz — ქირურგის თანაშემწე სამხედრო გემზე) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ბალვისთვინ ადვაზი დურქმევიან“ (ინ.).

ადლული (aylık) ხელფასი. „ადლული კარქა აქუნა იმათ“ (ინ.); „ამდონ ადლულზე ყოფილა“ (თ. ქ.).

ადნი (არ. ayın) იგივე, ერთი და იგივე, იდენტური, ერთნაირი. „ადნი ჩუენი მემლექეთი! ყულამფერი აქაერულია“ (ინ.); „ადნი სულალედამ მეიყუანა მიერე ზალიც“ (იმ.).

აღნა (სპ. ayna) სარკე. „თეთრი შუბლი შეერული აღნას გიგავს“ (თ. ქ.); „აღნაში იყურება მალ-მალე“ (ად.).

ადრანი (ayran) მანენის შედღეების დროს დარჩენილი სითხე, დო. „ადრანი არ აქ საქმელათ, მარა მუშით იარება ფეხის ადგილში“ (ინ.); „მანონსა რომ მოვრეკავთ, ვარნაში ქუემ დარჩება ადრანი, ზეიდან მიეცუამს კარაქსა“ (თ. ქ.).

ადრი (ayrı) განსხვავებული, გამოყოფილი, სხვა, სხვანაირი. „ქალები ისამებენ ადრი ოდაში“ (მაჭ.); „ადრი საინიდამ ამეილე, ნუ გეხათრება“ (მეზ.); „აქევრიც ადრია ჩუენსაზე“ (იმ.); „იტყვიან ადრი სიტყუები“ (ბ.); „მათი ლაპარაკი ცოტა ადრია, განეელია“ (მ.); ადრი-ადრი: სხვადასხვა. „ადრი-ადრი ადახყაბები დეენახე შემოსასლელში და მივხდი, აქ ბევრი მუსაფირები არიან-მეთქი“ (ინ.).

აღჩიჩევი (ayçıceği) მზესუმზირა. „აიჩიჩევი ხელიდადებაზე გაზდილა“ (თ.ქ.).

აღჩიჩევი იალი (ayçıceği yağı) მზესუმზირას ზეთი. „აღჩიჩევი ვალი თენექებით აქუნა დუქნებში“ (ინ.).

აპაერ-ილამოერი ავეური; უღლის ტაბიკების ან პირუტყვის ბაგაზე დასაბმელი რკალის შესაბნევი ბანარი. „ტაბიკები აპაერთი შეიკვრება“ (მ.). შდრ. საბა (აპაური).

აპატიკული ვინრო, მოჭერილი შარვალი. „ამ ქალსა აპატიკული შავი შალი ჩუუცუამს და დავა სოხახეფში, საიბი არ ყავს?“ (ინ.).

აპოხტი გამხმარი, შესანახავად გამზადებული, ხორცი. გად. მნ. სუსტი, გამხდარი. „აპოხტი ქათმები დაკიდული ქონდენ ბუხრიან ოდაში, არ დამშოროსო“ (ინ.); „კერხი ლობიაში პანა აპოხტ ჩაადება ნენეი და გააგერმელებდა საქმელსა“ (თ.ქ.); „დედაბერი თლათ აპოხტი გამხდარა ზავალი“ (მეზ.). შდრ. საბა (აპოხტი).

არა (ara) შუალედი, ორი საგნის ან მოვლენის გამმიჯნავი, შუა ნაწილი. „სარებას დლუსოფთ შუაზე, არაფეში“ (პ.); „ეგენი დიობნის არაში, ქუეშეთ, არი“ (იმ.).

არაბა (araba) 1. საზიდავი, ეტლი; 2. ავტომობილი, მარხილი, ურემი. „შააყდა არაბაზე და სოფელში ნეედა“ (ინ.).

არაბაჯი მზიდავი, მეეტლე. „ერთი არაბაჯი იარებოდა ამათიფეში და შემას არულიებდა გასაყიდ“ (ინ.).

არაბის ალეთები მარხილის ნაწილები. „არაბას ალეთობა: კოფო, დანდალი, ფეკო, საცურავი, მარკილის ფეკი“ (იმ.).

არაბიე (arabiye) არაბეთი. „არაბიედამ მოსულა და ავადეელი გამხდარა“ (იმ.).

არაბჯა (arapça) არაბული ენა, არაბულად. „არაბჯა კითხვა-ნერა ჰამანქი ბევრმა იცის“ (სტ.).

არადეკვანარა არ იქნა შესაფერისი ჩვენთვის. „ეს საქმე არადეკვანარა, მეზარებთან დათესვა ჩუენა, მინის საქმე“ (ტ.).

არალიქ (aralık) დეკემბერი. „არალიქი ცივი თუეა ინეგოლში“ (ინ.); „არალიქში

აქვერობაში თოვლი სამსეა“ (ტ.).

არალოლ-იარაღულ-ი (aralık) იატაკი. „ბუხარის არალოლში ახლან ლოგინები მივანყე, აღარ ვხმაროფთ და ბუხარსა?“ (თ.ქ.); „დომამა, არალოლი აენია. ძირით გურჯიჯა იქნება“ (თ. ქ.).

არანდარა მაგრამ, თუ არა და, წინა-აღმდეგ შემთხვევაში. „ყავალები ყურაღმა შაანუხა, მოსარწყავი მაქ, არანდარა ყასაბაშიც ვარ ჩასასლელი“ (პილი.); „ყასაბაში იაფის კეთებაც დეინყო, არანდარა ბათუმ წასლასაც ამბობს“ (ინ.).

არასათ მეიდანი-ი (არ. arasat meydan) ადგილი, სადაც, ისლამის მიხედვით, განკითხვის დღეს თავი უნდა მოიყაროს ყველა მკედრებით აღმდგარმა გარდაცვლილმა. „მიხუალ არასათ მეიდანში“ (პ.).

არაფა (არ. araf) განმენდის დღე. ესაა, მუსლიმანების დიდი დღესასწაულის, ყურბან-ბაღრამის წინა დღე; დღესასწაულისათვის მოხალების დღე. „არაფა დღეს ყანაში საქმე არვარგია“ (ბახ.); „არაფა დღეს ყანაში არ ჩავალთ“ (იმ.).

არაშთირმა (arashurma) გამოკვლევა, მოძებნა, აღმოჩენა, აღწერა. „ენის არაშთირმას აკეთებ“ (სტ.).

არდუჭი-ი მცენარე (წინოვანთა ოჯახიდან). ზოგჯერ „მადა“-საც ეძახიან. შდრ. საბა-მადალოში. „არდუჭი სოჭისისხო ვერ გეიზდება“ (ინ.).

არეზილებს-ი (არ. rezil — სამარცხვინო). არცხვენს, შურააცხყოფს. „იმ ქალის დიხზინი კარქა ვერ მონიეს ისეგავ, არეზილებს და არი ოღლუშაღსა“ (ინ.).

არვარგ-ი არასასურველი, უვარგისი, აკრძალული. „კარიზლობზე დადგომა, ძის წუეთზე, ჭადის, პურის ფუნჩხზე ფეხის დადგმა არვარგია, ცოდვა არიო, იტყოდენ ძუელეები, სახლი უქან ნავა, ძროხა აღარ მიეწილებილსო“ (ინ.).

ართინის ხორომი-ი ართინის ვილაეთში გავრცელებული ხორუმის სახეობა. „ართინის ხორომი ცოტა ადრია, აჭარულ ხორომს მოგავს“ (იმ.).

ართისთი (artist) არტისტი, მსახიობი. „ქალი ართისთი გამოვდოდა ერთი თელე-

ვიზიონში“ (სტ.).

ართულიართუხ (თ. arlık) კვლავ, ახლა, ამიერიდან. „იქვერ ქალებსა, ართუხ, გუუსნორებდით ლაპარაკსა“ (მ.); „ართულ, გავაპერსიანე ისენი“ (იმ.); „ართუხ, იმდერებენ, ისამებენ“ (მაჭ.).

არკიში მაშა. „არკიში აქუან კინიადმ გაკეთებული, ცტელ კეცსა ასწვენენ იმითა“ (ტ.).

არიში-ი (arış) მარხილის ხელნა, რვილი. „ხარის არაბას აქ არიშები“ (მ.).

არმაშელა-ი სიმინდის ჯიში, რომელსაც უმთავრესად მურღულუსა და ბორჩხის სოფლებში თესავენ. „არმაშელი სიმინდი ადრე მწიფდება“ (მ.).

არმუთ-ი (სპ. armut) მსხალი. „არმუთი მაიდამაი სალამი მეგვა არ არი“ (ინ.).

არნაუტი-ი (arnavut) ალბანელი. თავის სიმაშირ არნაუტია“ (იმ.).

არსა (არ. arsa) მიწის ნაკვეთი. „არსაში მაქ ლობიო, იმა უნდა ხაშარი, ჩემ ხიზან დედამთილმა არ მომართვა ვახშამი“ (იმ.); „ხალხ ყავალები არსებში აქუან დარგული“ (ინ.).

არსა არსად. „ბირთული არსა ნადის“ (იმ.); „არსა არ ყოფილა წასული“ (იმ.).

არსუზი-ი (arsız) უსირცხვილო, უნამუსო. „ერთი არსუზი ქალი ყავს, სახლში არ შამეიშევა“ (ინ.).

არტაშანი-ი ძვალთა და ძელთა შესაკრავი (შდრ. საბა). „მოტეხილზე ფისის არტაშან დააკრავენ და მალე გაამთელეფს“ (იმ.); „არტაშან კუერცხის ცილიო და საპნით გააკეთებდა ნენეი“ (ბახ.).

არტახ-ი რაიმეს მაგრად შესაკრავი; ჩვილი ბავშვის შესაკრავი. „არტახი გუუსხენ ბაღესა და ხელები ამუშუაღე, ვერ ხედავ რაფრა ტირის?“ (ინ.). შდრ. საბა.

არუზი-ი ერქვანი, ხის გუთანო. „არუზი ხის არი, ახლა დემირისა გამოვდა და იმფოსერთი ის გუაქ“ (იმ.). შდრ. საბა (არონა — ყვერის ხარის ერქუანი, საკუნელი).

არუა (arpa) ქერი. „არფის კაკლები ეყარა ეზოში“ (თ. ქ.).

არჟი-ი (arşiv) არქივი. „ეზრუმის,

ღაოთ თრაბზონის არშივებში ბელქიდა იქნება გურჯების ქითბები" (იბ.).

არშინ-ი (arsin) სიგრძის საზომი ერთეული (სავაჭრო არშინი უდრის 0,68 მ.). „შენი არშინით თუ აზმანავ, ბელქიდა გამუა ხუთი არშინი. ცოტაია, ვერ ხედავ?" (ინ.).

არჩი-ი (aşçı) მზარეული. „ჩემი ნენეი კაი არჩი იყო, ქორწილებზე არუნიებდენ" (ინ.).

არჩიხანა (aşçıhane) სამზარეულო. „დუგუნისთინ არჩიხანა მოუწყიან" (მ.).

არნივ-ი დედალი პირუტყვის ერთგვარი დაავადება, რომელიც იწვევს უნაყოფობას. „რავარც დეინილივის მუცელში ხობო, არნივი შუტუჭას იმ დუყყუზე" (თ. ქ.); „არნივიან ზროხასა ხობო არ ეყოლება" (თ. ქ.).

არხა (arka) ზურგი, საყრდენი, კედელი, ყორე. „არხას გავაკეთათ ყანი ბოლოზე, რომე მინამ არ დეინოს" (მაჭ.).

არხატაში-ი (arkadaş) მეგობარი, ახლობელი, ამხანაგი. „არხატაში მეახლა ერთი და თიფლიზ გასლამდი ვიარეთ" (ტ.).

ასაბ-ი (არ. asaf) ვაჟკაცი, რაინდი. „არ იქნება დუნდამი იმ სოფ ასაბი" (იბ.).

ასადებ-ი ქალის ერთგვარი მოსართავი, ყბაზე ასადები მძივი ან ძენკვი, რომელიც დამაგრებული ჰქონდათ ჩიხტიკოპზე ან ქუდზე. იხ. საყბავრი. „ასადები გუმიშის ზენჯირი მქონდა ერთი და იმა ვხმარობდი" (ინ.); „ასადებიც იყო ზივითანაი" (იბ.).

ასამეზ-ს 1. აცეკვებს, 2. თავის ნებაზე ატარებს. „აქორდეთონჯი უკრავს ყადღებ და ასამეზს გენჯებსა" (იბ.); „მის თოვზე რამდენხანა გასამოს?" (ინ.).

ასთესასტე ამდაგვარად, ამნაირად. „შენთათალაი თქვი ასტე!" (ხ. ფ.). შდრ. საბა.

ასანსორ-ი (asansör) ამნე მანქანა, ლიფტი. „ასანსორით ახუალ ზედა ყათებში". (სტ.).

ასიმილა ასიმილირებული, შერეული. „თურქებში გევერიეთ, ასიმილა გავხდით, აღარც გურჯი ვართ და აღარც თურქი" (სტ.).

ასკ-ი აბრეშუმის მჭისათვის პარკის გასაკეთებლად საჭირო მუხის ხის ტოტი. „ასკი კოს ვეტყვი, იმა დუუსობთ ჭიასა და შეეხოვა" (ჰ.); „ათ დღეს უკან ასკ დუუსობთ" (ჰ.).

ასკერ-ი (asker) ჯარისკაცი. „დუნანის ასკერი გადენა ათათურქმა" (თ. ქ.); ასკრობა: „ბაღუსა ჯერ ასკრობა არ უქნია, ქალი რანა მუუყუანო?" (თ. ქ.).

ასლ-ი (არ. asıllaslı) ნამდვილი, ორიგინალი, ძირითადი. „ფათოში ასლი თერძი გახდა" (ჰ.); „ამმედაი ასლი ემიაი იყო" (ინ.).

ასლამაზ-ი ულამაზესი, ზღაპრული სილამაზისა. „ჩემი ცხენი ასლამაზი, ჰაიდე, ვიაროთო" (სტ.).

ასლან-ი (aslan) ლომი. „ასლანის ბარტყი დუუკავია ჩემ დედესა" (მეზ.); „ასლანი და კაცი დტაბეზიან ერთმანეთ ივეთის თავში, ორსნავე მომედარან იგზევე" (იბ.).

ასხ-ი¹. მოუსვენარი, დაუდევარი. „მოსაფირთან სირცხვილია, ასხი ბაღვები ქეყავს" (ინ.).

ასხ-ი². (askı) ლურსმანი, საკიდარი, კავი. „კედელზე ხის ასხებია, რაცხიებ დავეიდავთ" (მ.).

ასხმა აყვანა (ქვემოდან ზევით). „ჰასთანჰანეში ავასხი ისინი და დეჰტიე იქა" (იბ.); „ყუელაი ვერ ავასხი, არაბამ ვერ ასნია" (იბ.).

ასტარ-ი (astar) სარჩული. „ეს ყუმაში ჯექეთი ასტრისთინ კაი მუა" (ინ.).

ასუბა-ი (assubay) უმცროსი ოფიცერი. „ამდენანია საქმობს და ასუბაი ძვილია გახდომილა" (სტ.).

ატაბტაპებ-ს ზედმეტად ალაპარაკებს, მეტ უფლებას აძლევს. „ქაღმა კაცსა არნა ნუუსნრა და ბეერი არნა იტაბტაპო" (ინ.).

ატოლი-ი ბალახის სახელი, გამოიყენება საქმელად. გავრცელებულია მესხეთ-ჯავახეთსა და შვემეთ-იმერხევეში. შდრ. საბა. „ატოლი მოვეკრიფეთ ჭალაში და ჯავეთ ჩავედთ" (მ.); „ატოლიდამ ჩორობას ვაკეთავთ" (ბ.).

ატორლიალება ვინმესთან ერთად უმი-

ზნოდ სიარული, ვინმეზე ადევნება, ვინმეზე მიტოლება. „კიდევ დინყო იმ ანარშისტებზე ატორლიალება?“ (ინ.). შდრ. საბა (ტორლიალი — ნატოლებასავით, ნატოლება).

აფარატნდება-ა აიჭრება, აიმღვრევა (ყველს რომ ამოიღებენ, დარჩენილ სითხეს მოადუღებენ. დუღილის პროცესში სითხე აიჭრება, წარმოიქმნება ნადუღილის ფანტელები. ამაზე იტყვიან, აფარატნდაო. დუღილის დამთავრების შემდეგ ნადუღი ქურჭლის ფსკერზე დაილექება). „ჭუკი რომე ადუღდება, ეიჭრება, აფარატნდება“ (იმ.).

აფაქებს-ს (სპ. pak — სუფთა, მართალი, ნმინდა, რიგიანი). ასუფთავენ, წმენდს, ჰკარგავს. „ცოცხი და წყალი აფაქებს სიზიბილესა“ (ინ.); „ღმერთი ინშალაჲ გააფაქებს მავასა ამ დუნიდამა“ (იმ.).

აფერი-ი არაფერი. „მას აფერი ვყურება“ (ჰ.); „მე აფერი აღარ ვამახარუფს“ (ინ.).

აფერუმ! (სპ. aperin) ყოჩაღ! „აფერუმ, კარგა მოგიფერებია საქმე“ (ინ.); „აფერუმ, გეილი-ხანუმ, კაი ქსოვნა ქცოდნია!“ (ინ.).

აფერტდ-ა ფეხზე დადგა, აღარ მოიცადა. ჩუენაც მალე აფერტდეთ, არაბამ არ გაგვასწროსო“ (იმ.); **აფერტებულ**-ი: „თელი ღამე აფერტებული ვიყავით, არ დიგვიძინია, შუავის გუემინოდა“ (იმ.).

აფი (არ. affi) პატიება, შენდობა, „სოფელმა აფი უზამეთ, ჩავარდა ბილქერე კაცი“; „ისენი ბითოფი აფი ექანი“ (ინ.).

აფილარ არაფერი, აღარაფერი, „ისე მევღალე, რომე აფილარ მინდა“ (თ.ქ.).

აფითოლსუნ! (არ. afiyet — ჯანმრთელობა) ჯანმრთელობაში! ღმერთმა შევარგოთ! (ჭამის დროს თუ შეესწრებიან ვინმეს, ასე მიმართავენ). „აფითოლსუნ, დედამთილ ვყურებევარ, ჭამაში შეგესტარ!“ (ინ.).

აფრაი არაფრად. „ცარიელი ლაპარაკი აფრად აღარ გამუადგება“ (ინ.).

ათუთუნდება-ა ამოძრავდება, გამოცოცხლდება, გამოიღვიძებს (ბევრი ერთად). „მატლებივით აფუთუნდებიან ბაღები, იმ-

დენი ყავს, რომე მართუე!“ (ინ.); „გაზაფხულზე სკები აფუთუნდება“ (მეზ.); „ჯინჭკვი ბუდესავით აფუთუნდება ყასაბა დილიდან“ (ინ.).

აფუტებს-ს აბოლებს, აკვამლებს. „აფუტებს და არი ზიგარას, ჰემ რაფერ ახველებს“ (იმ.).

აფუჩფუჩდება-ა ჩუმაღ ალაპარაკდება. „მაამთილი რომე სახლში შამუა, მენგე აფუჩფუჩდება“ (ინ.).

აფცქვენს-ს ბრწყინავს. „შუშასავით აფცქვენს აქავრობა“ (ინ.).

აქ აქვს (ამ ზმნის მოცემულ ფორმას პირის ნიშნად „ს“ ფუძისეულ „ვ“ ბგერასთან ერთად ცოცხალ მეტყველებაში თითქმის ყოველთვის მოკვეცილი აქვს). „თენჯერას ისეგაე ქუეშედან გახრეტილი აქ, წყალი ნუეთავს“ (თ.ქ.). „იმას სოფლი ბოლოს დიეი არსა აქ“ (თ.ქ.).

აქარეზებს (kar — საჩუქარი, შემოსავალი, სარგებელი) მალავს, დაუზოგავად ხარჯავს. „ყუელამფერ თუალ და ხელ შუა აქარეზებს, რამეს არ გამოგჩინეს“ (ინ.).

აქვერი-ი აქაური. „აქვერი ქალები ზაღიან მოსაქმე არიან, თა-ბარი მათ ზრუქში გეიან“ (იმ.).

აქეთური-იქითური ესაც, ისაც; რაღაც-რაღაცა. „ბარსახან ილაპარაკეს აქეთური-იქითური“ (ბახ.).

აქორდიონ-ი (akardeon) აკარდეონი. „აქორდიონზე უკრავს ალაათიხი ალთუნელი (დარბაზიძე) მანატიდამ (იმ.).

აქში (აქ+ში) ამაში, აქ. „აქში ჩაყარე სიმინდი, ხაროში“ (თ.ქ.); „აქში ჩავანყე თიბილი პურები“ (ინ.).

ალა-ბატონ-ი ქმრის ძმის — მამლის მიმართ გამოსაყენებელი მიმართვის ფორმა, პატივისცემის, მორიდების გამოსახატავად. „მამლსა ალა-ბატონს ვუძახით“ (ბ. ფ.).

აღართ-ი (agarti) რძის პროდუქტი. „აღართი არი ნანუელი: ღალი, ფშინილი, წოვაი, ჩლეჩილი, დო, ზე, გადაშუშვილი ყველი“ (იმ.); „აღართი და უხდური აფნია“ (იმ.); „აღართი გააკეთავს კარგსა“ (ბ.); „აღართი ბევრი გუაქვა“ (ბ.).

ალაჯინეფ-ს აჯაერებს, ეხუმრება, ეთამაშება. „მოშახო კაცი იყო და ალაჯინებდა ამამას“ (ინ.); „ვალაჯინეფთ ერთმანებსა ყასტენ“ (სტ.).

ალბაშა ლობიო ლობიოს ჯიში, იზრდება ჩეულებრივზე მეტად. გად. მნ. ძალიან მაღალი ადამიანი. „ალბაშა ლობიამ დევიავა თლათ ბოსტანი“ (მ.); „ერთი ალბაშია კაცია მარტივი, სხუა რა არი?“, „ი ლარჭი რა გაზდილა ალბაშა ლობიასვენ?!“ (იმ.).

ალდი (არ. ahilhadli) ფიცი, ქორწინების რეგისტრაცია, აღთქმა, პირობის დადება, მოვალეობის დაკისრება. „ქორწილის ღამეს აღდ იქმენ“ (იმ.). შდრ. ნ. მარი (იმერხ.).

ალვი (აღვი) სანამლავი, ნალველი, „აღვივით წარე წამალი მომიტანეს და მეჩაინება სმა“ (თ. ქ.).

ალზიბოში-ი (აღზიბოჲ—ი. aǰzıbbagız — პირი. 2. bıǰ — ცარიელი, ღია, მოშვებელი) პირობა, ყბვდი. „ალზიბოში ინსანი საქულველია, ენაზე ააფერი დაადგება“ (თ. ქ.).

ალზინი-ი (აღზი) პირი, ყელი. „ცხენსა ალზინი ატიყებია და აღარ ძოვს“ (თ. ქ.).

აღირი-ი (აღირ) 1. მძიმე, ნელი; 2. ძვირფასი, ფასეული; 3. ჭკვიანი, აუჩქარებელი. „ქალი აღირინა იყო“ (ინ.); „იმფერი აღირი ლაპარიკი იცის კიდო?“ (სტ.).

აყარილებ-ს (karik — თხრილი, კვალი) კვლებს აკეთებს, მიწის ნაკვეთს კვლებად ჰყოფს. „არსა დავაყარილე და ჩილეგები ჩაერეგ“ (ბახ.).

აყაფანეფ-ს (kapali — ჩაკეტილი, დახურული) ხურავს, კეტავს, გამორთავს. „ამ თედფსა რითვინ არ ვაყაფანეფ, არ ვიცი“ (ინ.); „დავაყაფანეფ ფენჯერე, სიცივე შამოდის“ (ინ.).

აყეფდა შენუხდა, განვალდა, გამწარდა. „სახლები რომე დეგვენუა, აყეფდით იმ ნელნად სხუის ეზო-კარში“ (თ.ქ.).

აყეფებულ-ი შენუხებული, განვალებული. „წინწინ აყეფებული ვიყავით ყანიეფში“ (ხ. ფ.).

აყვერება ბალახეულის, ბოსტნეულის

აბებრება, ათესლება, სათესლე ღეროს ამოღება. „წინაი დათესილი მაიდანოზი აყუერდა“ (ინ.).

აყირო კვახი (გოგრა). „ბორჩხელებმა აყირო“ იტყვიან, იმერხეველებმა — მოშოშდი“ (ბ.).

აყიროს შორეა გოგრის კერძი. „აყიროს შორეა კოთდება ძითა, ზამთარში ძალიან ვჭამთ იმასა“ (მ.).

აყიყ-ი (არ. akik) გიშერი. „აყიყოს ღილები ქონდა ყიაში შებმული“ (ინ.).

აყრებ-ი (არ. akrcp) მორიელი. „იმ ყორეში აყრები ძრებიან“ (იმ.).

აშალი (aşağı) დაბალი, ქვედა, ქვევით. „მაგათი აშალი ყათი ყოფილა, ასანსორი არ უნდარან“ (სტ.).

აშახვეფ-ს (şaka — ხუმრობა, სიცივლე) ახუმრებს. „ყუელამფერ აშახვეფს, ძალიან არ იდერდოსო“ (თ. ქ.).

აშიქარე (aşikar) დაუფარავად, აშუკარად, სათლად. „აშიქარე თუა ყუელამფერი, რაცხა უნდოდა ქი“ (იმ.).

აშილი (aşık) — აშული, შეყვარებული ადამიანი) ხალხური მთქმელი, სახალხო მომღერალი, ჟონგლიორი. „სოფლევში დევდოდენ და ამლერებდენ აშილები საზზე“ (იმ.).

აშლამა (aşlama) ნამყენი მარწყვის ჯიში. „აშლამა მარწყვი გამოვდა შარშან“ (ინ.); „აშლამა მარწყვი კარგ ფარას იყება“ (ბახ.).

აშუება ხელებში ართმევს, ხელიდან აცლის, ახტება. „დუნის უდღუნახავი გეგონება, ისე აშუება ხელეფში ჩოქოლათას“ (ინ.).

აშურა (არ. aşere — ათი) სარიტუალო კერძი. ისლამის მიხედვით, ნოე წინასწარმეტყველის ხმელეთზე გამოსვლის მეთუ დღეს, როცა საქმელი გამოელიათ, სხვადასხვა შალიერი არსების მიერ მოპოვებული მარცვლეულის თესლების, ხმელი ხილის გამოყენებით მოამზადეს კერძი და ყველა დააპურეს. კერძს ეწოდა აშურა (არ. aşere — ათი). „აშურას გავაკეთათ, შიგან ჩაყვრით ფუნდუქ, ფისთიქ, ინჯირ, ლუხუდ, პური კაკალ, გუზუმ, ლობიას,

სიმინდ, შექერ, ბაპარ..." (ბ.); „ამურის გაკეთება ძუელმა ნენიებმა ძალიან იცოდენ, ძეს დაასხემდენ, ძიან აკეთებდენ" (სტ.); „ამურა ბადრამის ფარძიო, იტყვიან" (ინ.).

აჩმა (а́чма) ფენოვანი ხაჭაპური. „აჩმა აქვც ვაკეთავთ ხამურიდან" (მ.).

აჩელხილი-ი შემჭიდროებული, ერთმანეთის მიჯრით მყოფი. „აჩელხილი აქ ყუელამფერი იმ პანია ოდამი" (ინ.). იხ. საბა (ჩელხი).

აჩონვებ-ს მოჭერილ რაიმეს მოუმუშავებს, თავისუფლად დაყენებს. „არტახები მუღრონჩე ცოტა, ბაღ აკვანში მუჭირა ისეგავ" (ინ.); „თვითან ღარჭი აჩონვევს, აჩონვევს არტახებსა და ეიშლის ხელებ" (იმ.).

აჩული-იჩაიკ (а́чүл и́чәк) ღია, თავმოხილი. „ავაზანში საქონლის სასმელი თერფი აჩულია" (იმ.); „ჩუენი ქალები ყავალი ვიყავით, იმერხველი ქალები აჩული იყუნ" (ინ.); „აჩი მუზეში ვიყავით თიფლი-ში" (ინ.); „აჩული ჩაი მიყურას" (ინ.).

აჩული სარე რენგი (1. а́чүл — ღია, 2. sari — ყვითელი, 3. renk — ფერი) ღია ყვითელი ფერი. „აჩული სარე რენგი აქ მვიმოდას ჩიჩეგას" (იმ.).

აჩხენდილი-ი ხშირი კორომი (ერთმანეთის ახლოს, მჭიდროდ მდგარი ხეები). „აჩხენდილი ყავალები ლამაზი დასანახელია" (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჩხნდ — მორევი მყერილი შემა, ხე).

აცხრუეფ-ს აცივებს, ციებ-ცხელებით ავადა, ცხრო (ციება) სჭირს. „ამ ზამთარში ისე აკანკალეფს, გეგონება აცხრუეფსო" (ინ.).

აძვებ-ს გად. მნ. ატყუებს, თავგზას უბნევს, იმორჩილებს. „გურჯისტან ყედერი არ აქ, ხან ის გვაძუებს, ხან ის" (მაჭ.).

ანალა ზვინი, ზვინის ღერძი, რაზედაც ასხმულია თივა, ჩალა. „შეკრავ ანალას თავსა, დავაფენ ლალონსა, დავადუე ჩათალა ხესა, რომე წყალმა ვეღარ გუუაროს" (მ.).

ანვე-ს ჩვეულებრივი მნიშვნელობის გარდა: 1. შეძლებს; 2. რაიმე სახის ტრან-

სპორტით ნაიყვანს. „მათი ოჯალი ამხელა საქმეს ვერ აწევს" (ინ.); „მუა ახლა არაბაით და ამწევს აქედან" (პილ.); „რომ გადმოხუალ პუდუდზე, ტელეფონი დიმიკარ, მუალ და აქნეე იმსოლოდში" (პილ.).
ანვებ-ს ზოგავს, გამოზოგვით არჩენს ოჯახს, ანგარიშინად ცხოვრობს. „თელი ზამთარი ასე ვანწევი ნანუელსა და იდარეს თიჯებით" (თ.ქ.). შდრ. საბა (წენება — ულონოდ სელა).

ანიწავე-ს 1. მორთავს, მოკაზმავს, მოანყობს კარგად. 2. ნაკვერჩხლებზე შეწვავს. „ანიწავეთ იდოფალსა? ჩემ ბაკა-ლას გაგატან, რომ არ უნდა ანიწავე, დედის მუცლიდამ ანიწაულია" (იმ.); „ჭადი ავინებე ბუზარში" (თ.ქ.).

ანყალა (ანყალმიშ az kala, kaldi) კინალამ, ლამის. „ქალმა ლაპარაკში ანყალა დაამტრია კატა" (ინ.); „ანყალმიშ გადავიხდი წყალში" (იმ.).

აჭამიებს ექავება, ქავილი ანუხებს. „რაცამ მოზვირა ზაპარ, რომე ამსოფ აჭამიებს" (ად.).

აჭარის წყალი არ გარეცხავს-ს ფიგ. გამ. იტყვიან ძალიან დასერილ, დაბინძურებულ ადამიანზე ან ტანსაცმელზე, ანდა ცული საქმის გამკეთებელზე. „მავას იმფერი ყუსური აქ, რომე აჭარის წყალი არ გარეცხავს" (ად.); „ბერო, ამფრა რაფერ გაბერბადდი? აჭარის წყალი არ გაგრეცხავს, მე რანა გიყო?" (თ.ქ.).

აჭარული ხორომი (ტყუა, „ხორომის" ვარიანტი). „აჭარული ხორომი კაი სამა არი, ჩუენსაზე ცოტა გადაქეველია" (იმ.).

აჭეჭლებ-ს აჭრელებს, ფიგურებს აქარავს. „გულსენი ისე აჭეჭლებს ფაზმასა, რომე დახურვა მოგინდება" (იმ.). აჭეჭლებული: „თაზე გვახურია ჩუენი ხელით აჭეჭლებული დობენდი" (ინ.).

აჭინჭვალებ-ს თვალებს ძლივს ახელს. „ბაღე ძილი მოსლია, თუალბე რაპალებით აჭინჭვალებს" (ინ.).

აჭინჭყლული-ი მკვეთრი ფერის ძაფით ან ჭარბი ფიგურებით გადატვირთული, ნამეტნავად აჭრელებული. „ეს ქილიმი ნამეტრათ აჭინჭყლულია" (იმ.).

აჭიყყინდი-ი ერთმეორეზე მიჯრით

მყოფი, ძალიან მჭიდროდ. „არაბაში აჭიჭყნილი ვიყავით, ლემსი არ ჩაეარდებოდა“ (ინ.). შდრ. საბა (აჭიჭყნილი — ნანერი მიყრილი ავად).

აჭყანტურებს-ს მოზრდილ ცარიელ ჭურჭელში მცირეოდენი სითხის მოძრაობის ხმას გამოაცემინებს. „იმხელა ვარიამი ერთიღარამი მანონი ჩუუსხამს და აჭყანტურებს“ (ად.). იხ. ჭყანტური.

აჭყიბინეფს-ს აკივლებს, ძალდატანებით აყვირებს. „ზავალი ფენა ავით არი, რაცბა მარაზი აქ, ძვლევს ამტრეცს, აჭყიბინეფს“ (იმ.).

ახაფიფებს-ს (არ. hafif — მსუბუქი, სათუთი) ასათუთებს, ანებივრებს. „იმხელა ქალ პანა ბალვივით ახაფიფებს, სხუის ხელში რაფერნა ჩააგდოს, არ ვიცი“ (ინ.). **ახაშრაგვს**-ს ლობიოს სარს (ხაშარს) დაუსობს. „დღეს ამათი ბაბოი ლობიას ახაშრაგვს“ (თ. ქ.).

ახალ-ახალ მშვიდობაში იტყვიან ახალშემოსული ხილის (საერთოდ, წლის პირველი მოსავლის) გასინჯვის დროს: „ახალ-ახალ შვიდობაში, ეს ძუელი და სხუა ახალი. ღმერთო, ბევრი მოგუასტარი, ბევრ კარგ ხებერ შევუასტარი“ (თ. ქ.).

ახალდაახლა ამ ბოლო დროს. „ამფერი სიტყუები ახლადახლა გეგვგონეთ, ჩუენში არ ვიცოდით“ (მაჭ.).

ახალმოზდე ახალგაზრდა. „ქორწილის ღამეს ახალმოზდე ჩებიან“ (ბ.).

ახალმოსნრე ახალგაზრდა. „ახალმოსნრე ისამებენ“ (მაჭ.). „იმათში ახალმოსნრე მე ვიყავ“ (ინ.).

ახალობა ახალგაზრდობა (ასაკი). „ჩემ ახალობაში დიმიანახავს მეძეფერი სამა, მელექეთურები ისამებენ“ (სტ.).

ახალობა მუარუნი-ა სიახლე დაუბრუნა, ახალი გახადა, განაახლა. „ღაზლა რომე მომპარეს, რალა მექან; ძუელ წინდებ დაფრენილი ტანები დაეჭარ, ახალი ტანები გამუაქსუე და ახალობა მუარუნიე“ (თ. ქ.); „ბაღვესა შალი იმფარ მუუკერე, რომე ახალობა მუარუნიეს“ (თ. ქ.).

ახალპირი-ი ახალშემოსნრებული, ახალშემობატებული; პირველი შვილის დედა (ითქმება როგორც დედალ პირუტყვზე, ისე

ქალზე). „ჩემი ძროხა ახალპირია და იმდონ არ ინუელება ჯერემ“ (თ. ქ.); „ჯერ ახალპირია, შეეჩვევა ქალობას“ (ინ.).

ახ. ვათან, ვახ, ვათან! (vatan — სამშობლო, მშობლიური კუთხე, კერა; ah-vah — მწუნარების გამოშხატველი შორისდებული — აჰ-ვაჰ!) აჰ, სამშობლო! ვახ, სამშობლო! „მეგემ ზათი ჩიტი შუუგდიან ალოუნის ყვეფსში. ტირის ჩიტი: — ახ, ვათან! ვახ, ვათან!“ (ინ.).

ახთაფოთი (ahlapol) რვაფება, ურჩხული. „იქიდან რუსი ახთაფოთივით იყურება, ესნა დეინახოთ და ერთმანებ ფხარინა მიცეთ“ (პილ.).

ახითმა (ahitma) სახელდახლოდ გამომცხვარი (თხელი ფენის) პური. „ახითმას თხელი ცომი უნდა. ცომი რომ გასუქდება, ამუა, თოფრაქ საჯუნა დაასხა და გამუაცხო თხლათ. ამფერ გამომცხუარ პურსა ქვია ახითმა“ (ინ.).

ახირი (არ. ahir) ბოლო, უკანასკნელი. „ახლო იყო ახირი ზალიან“ (იმ.).

ახირი დუნდა (არ. ahir — ბოლო, dunya — სამყარო, დედამიწა) სამყაროს დასასრული. „სიცოცხლეში ახირ დუნდასთვინა ისაქმო, მაღლი საქმენა აკეთო“ (ინ.).

ახირეთი (არ. ahiret/ahiret) საიქიო, იმქვეყნიური ცხოვრება. „სატირალი იგი არი ახირეთი და დერდები“ (პ.); „ახირეთი არიო, უნდა დეიჯერო“ (ინ.).

ახირეთ გუნი (არ. ahiret — საიქიო, gun — მზე, დღე) საიქიო დღეები, ცხოვრება. „ახირეთ გუნი ის არი“ (ინ.).

ახირ ზამანი (არ. ahir — სამყაროს დასასრული, ბოლო, zaman — დრო, ეპოქა) ბოლო დრო, სამყაროს დასასრული ეპოქა, აღსასრულის დრო. „ეს ვახთი არის ახირ ზამანის“ (იმ.).

ახისხა (ahisha) მესხეთი (შდრ. ნოდ. I). „ჩუენი ზირი ახისხიდამ მოსულა“ (იმ.).

ახიშერი (არ. ahir — ბოლო, უკანასკნელი, şer — სიაცე, უბედურება, ბოროტება) სამყაროს დასასრულის უბედურება. „ახიშერიც დაახლოვდესნაო, იტყოდენ დი-

დუანები" (ინ.).

ახლოპირ ახლახან, ახლა, მალე. „ახლოპირ დუეკრავ ტელეფონ“ (ინ.); „ახლოპირ გადმოსლა გვინდა“ (ინ.).

ახოთობა ჭალებიდან პირუტყვის გამოსაზამთრებელი საკვების მოტანასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულება. „ახოთობა დღევანდელ დღესავეთ მასსოვს“ (იმ.). იხ. სოფელ შოლტიხევის მასალა).

ახორი (ahir) ბოსელი. „ახალ წელიწადზე დედეი ახორიდან ამეიყუანდა პანა კაკუნას და მუარუნიებდა სახლსა“ (თ.ქ.).

ახორთლადლა (hortlak — ცოდვებით დამძიმებული მიცვალებულის სულის საფლავიდან გამოსვლა) საფლავიდან გამოვიდა დროებით, საფლავიდან ადგა. „თოთო წენესი ანაი ახორთლადლა მეგემ და პიდამდი ასტმით თავი არ მოჭრეს, არ მოცილდა სახლსა“ (ინ.).

ახორიპკარი-ი ბოსლის წინა მხარე, წინკარი, რომელიც ჩვეულებრივ, დაბურულია. „თივა ახორიკარ ჩამოვზიდე საბძლიდამ ძვილაი“ (თ. ქ.).

ახორსუკანი-ი ბოსლის უკანა მხარე, სადაც იყრება ნაკელი. „დამაპარი ვაშლები გეიტანა და ახორსუკან გადაყარა“ (ინ.).

ახორიპაკლი-ი (ahir — ბოსელი, havli — დერეფანი) ახორის დერეფანი. „ზროხა ახორიპაკლი გამეყუაი და ცალკე ვაჭამე ნარცხი, მენუელია და შემებრალა“ (თ.ქ.).

ახრაბა (არ. akriba) ნათესავი, ახლობელი. „მენატრებიან ახრაბები, ბათუმ წამოსლა არ მიინდა, იქნება?! ნენეი პიდაერი მყავს მე!“ (ბ.); „აქა ჩემი ახრაბები ზიან“ (ბ.).

ახსი-ი ამაყი, თავმომზონე, დამოუკიდებელი, თავნება. „ძალიან ახსი იყო ბიბიაი, ამითანათეფს არ გეიტანდა“ (ინ.).

ახუპებული-ი ხელში აყვანილი. „ახუპებული მიყავდა ბალვი“ (ბ.).

ახფუნი-ი ორგანული სასუქი, ნაკელი. „წრეველი ახფუნიც დუეყარეთ ყავალებ, ჩილეგებ, კარგა გეიხდებიან, ყურალი ვეღარ მუეჭირეფს“ (თ. ქ.).

ახშამი-ი (akşam) საღამო. „ახშმის ეზანიც იკითხეს“ (ინ.).

ახშამლარ ხეიროლსუნ! (akşamlar hayir olsun) საღამო მშვიდობისა! „ახშამლარ ხეიროლსუნ, მოსაფირო, რავარ ხარ?“ (ინ.).

ახშანამაზი-ი (akşam — საღამო, სპ. namaz — ლოცვის ჟამი) საღამოს ლოცვის ჟამი. „ახშანამაზიან გამოედენ სოფლიდან მოლაღული“ (ინ.); „ახშანამაზი ლოცვის ერთი ვახტია“ (თ.ქ.). „ახშანამაზი — გოგო ლამაზი“ (ბაბ.).

აჯაბიჯა (არ. acaba) ნეტავ, ნუთუ. „ერთი კილო აჯაბ როის დიგინახავთ?“ (ინ.); „ახლანდელ ქალებ აჯა რა გეეგებიან?“ (იმ.). „აჯაბ რა და რა იქნება?“ (პ.).

აჯანქვალე-ს (სპ. can — სული, არსება, არ. kuvvani — დინამიკური მოძრაობა, სულის, არსების მოძრაობა). ამოძრავებს, არ ასვენებს. „ამფრა აჯანქვალეებს ანამის ეს ბალვი, არ აძლევს რაპათ“ (ინ.). იხ. ჯანქვალი.

აჯარა აჭარა. „ეს თა აჯარის ხალხისა იყო წინწი“ (მაჭ.).

აჯელა-ი (acelc) სწრაფად, საჩქაროდ. „ისე აჯელაი რა დეემართა ნეტაი“ (ბ.).

აჯელ-ილიჯილი-ი (acik — წყენიება, ქიშპობა, ბოროტება) გაუტანლობა, შური. „ჩუენ დედეზე აჯელი ჭირს მეგემ მანყევალითესა“ (თ.ქ.).

აჯელზე განგებ, ბოროტი განზრახვით, ქიშპობით, განანყენებით. „ეგა აჯელზე ნათქუამია ისეგავ“ (ინ.); „იმათ აჯელზე პემდა ევლო ეს ღერი“ (ინ.).

აჯელობით ქიშპობით, გაუტანლობით „აჯელობით გამომავაზუნეს ასკერში“ (ინ.).

აჯეში უცოდინარი, ნაკლებად კვალიფიციური. „ეს გელინი თლათ აჯეშია“ (ინ.).

აჯიანი (aciyani) გულშემბატყივარი, მოკეთე, თავისიანი. „ჩუნენმა შემწყნარებელმა, ჩუნენმა აჯიანმა, დუეყურონ“ (პ.).

აჯილა სექსუალურად აქტიური, დაუდგარი. „იმფერი აჯილა ბალეები არიან გაშენებული, რომე ყუელამფერი იზმენ“ (ინ.) შდრ. საბა.

აჯიქლი (acikli) ნაღელიანი, სეველიანი. „ესა ზოლი აჯიქლი სიღმერაჯია, მიყუარს მაგაზე დაყურება“ (თ. ქ.).

აჯაილი-ი (aci — მწარე, 2. yağ — ცხიმო, ზეთი) ერთგვარი მალამო, რომლითაც მკურნალობენ პირუტყვის დაავადებას — თურქულს. „ადუღებულ ძალში ნაზვის ფისი მაადუღე და იქნა აჯაილი“ (იმ.).

აჯორიკა ბალახი, გამოიყენება კერძის მოსამზადებლად. შდრ. აჯარკელა (მეკენ-ძალა). „აჯორიკით წურვილს გავაკეთებთ, ჯავეთაც ჩავდებთ“ (იმ.).

აპაზირებ-ს (არ. hazir — მზა, გამზადებული) ამზადებს. „საჭმელსა პანაი ძალი აპაზირეფს“ (თ.ქ.); გაპაზირებული|გაპაზირებული: „ვანშამი გაპაზირებული ქექონდა“ (თ. ქ.).

აპანდა|აპან აპა, აპა უნდა, სადაცაა, ცოტაც და... „აპანდა ძვილია მევთავე საქმე“ (თ.ქ.); „აპანდა დეგვენინენ, აპანდა დეგვენინენ, არ იქნა მათი გამოჩენა!“ (იმ.).

აპბაბი (არ. ahbab) მეგობარი, მოყვარე,

„როის გამუჭინდა მაგერამას აპბაბები ისტანბულში?!“ (ინ.); „გამიხდა კაი აპბაბი“ (ად.).

აპერსეფ-ს (სპ. herze — ბუზლუნი, ბრაზი) აბრაზებს, აბუზლუნებს. „ტყვილია აპერსებს ქალ-ბალვსა“ (ინ.).

აპი (არ. akil) გონება, ჭკუა. „მას ქუედიდან ვარდის ბანჩა, ხელი ჩავყე, აპი დაძნა“ (იმ.).

აპირეთი ნ. აპირეთი

აპინან-ვაპინან ძლივსძლივობით, გაჭირვებით, დიდი ნვალებით. „მუჰაჯირობა აპინან-ვაპინან გამევიარეთ და მუელით აქომამდე“ (ინ.).

აპოი-დაპოი ყველა, კარგიც და ცუდიც, განურჩევლად. „აპოი-დაპოი — ყუელია მიგვალევა ერთ თერეფზე, არვის აღარ უჯერეფს“ (ინ.); „აპოი-დაპოი ამდგარან და ნამოსულან, ყუელია“ (ად.).

ბ

ბაბა (baba) მამა. „მემრე ბაბას უთბრეს“ (იმ.).

ბაბანე (baba — მამა, anne — დედა) მამის დედა, ბებია. „უნახია ბაბანეს დაი“ (ბ.).

ბაბადირელი (baba — მამა, direk — ბოძი) მთავარი ბოძი. „სახლის საბერავის შუაშია ბაბადირელი“ (იმ.).

ბაბალუდი (babalık) მამინაცვალი. „ბაბალუდი ბალვებთივინ ჩათინი დარჩა (ინ.).

ბაბაყველა ბალახი. „ბაბაყველაი ჩუენ ჭლი თაეში იცის“ (იმ.).

ბაბაჯანი (babacan) გულთბილი, გულკეთილი. „ზოვლი ბაბაჯანი ინსანია, რომე იცოდე“ (ინ.).

ბაბაჯან (babacan — გულთბილი, გულკეთილი) მიმართვის ფორმა (კარგო, კეთილო, შვილო). „ბაბაჯან, არ შეგემინდოს! მეაც აქ ვარ“ (ბ.).

ბაბილო ადრეული განაფხულის ყვაილი, სანრიპინა. „თაზე ამოსულო ზბილო, ყაიმალზე იმფო ტკიბილო, მოქჭამე თეთრი ლაბაბი, ლამაზი ყურის ბიბილო“ (იმ.).

ბაბუჩი (pabuç) ფეხსაცმელი, ფოსტალი. „მაი ლამაზი ბაბუჩები ვინ მოგიტანაო“ (ბ.).

ბაგაი (bagaj) ბარგი, ხელბარგი; საბარგო, სატვირთო. „ოუხდია არაბასი ბაგაი“ (ინ.); „ბევრი არ ქონდა ბაგაი“ (ად.).

ბადანა (badana) შეთეთრება, შეღებვა. „სოფლის სახლის ბადანა ქნეს“ (ინ.).

ბადემი (სპ. badem) ნუში. „ბადემის იალი დერმანი ყოფილა შავი ჯიერისა“ (ინ.).

ბადია (badya) ჭურჭელი (ჯამი). „ბადიები ზათინ შემისაც იყო“ (იმ.) შდრ. საბა (ბადია არს ჯამი ყოველთა უდიდესი).

ბადიში-ი შვილიშვილი. „ბადიშები ისტანბულიდან მეყუყუი, ჰავას გამეიცლიან“ (იმ.). შდრ. საბა (ბადიში — შვილის შვილი).

ბადინი-ი ღრმა ჭურჭელი, მწნილის (მეყუყუის) შესანახავად გამოსაყენებელი. „ბადინებში ჩაყვრილ ლახანას“ (მ.).

ბავლი (bavul) ჩემოდანი. „სამი თანე ბავლი შეიტანა ემდით ამსილი“ (ინ.).

ბაზი-ი 1. მონადირე ძაღლი; 2. ერთგვარი მოზრდილი ბუზი. „ბაზი ზღლები ირუგებიან ასე, გამთენიოს დეინყებენ ყმუილსა“ (იმ.); „ნრეველი ბევრი ბაზები გამწმენდნ რაცხა“ (იმ.). შდრ. საბა (ბაზი — შვარდენი, გავაზი, ქორი და მიმინო და ყოველივე მისთანანი არიან ბაზნი).

ბაზალია (bezelyc) ბარდა, ოქროცერცვა. „ბაზალია ლობიაი მალე იხარშვის“ (ინ.).

ბაზლამა (bazlama) ავერი. „ბაზლამა გამუაჯხე ახითმა პურისა“ (თ. ქ.).

ბათალი-ი (არ. battal) გამოუსადეგარი, გაუქმებული, „ერთი ბათალი დანა უნახავს პაცხა“ (ინ.).

ბათანიე (battaniye) საბანი. „ერთი ბათანიე ძვილია გამამატანეს გზითეუში“ (თ.ქ.).

ბათარია (batarya) ბატარეა (ელ. დენის წყარო). „ბათარიას რადიო ქვეონდა და იმით ვიკავებდით გურჯისტანს“ (ინ.).

ბათალი-ი (batak) ჭაობი, ტალახი. „ამფერ ბათალში ჰადმე წეისლება?“ (მეზ.); „ეს ბათალები როისნა გაშრეს?“ (თ. ქ.).

ბათალი-ი (bataklı) ტალახიანი. „ბათალი ხელები კარქა დეიბაი, ბაღო!“ (ინ.).

ბათაჯალი-ი (batacak) გაიძვრა, მატყუარა, ბოროტი; „ე ბათაჯალი სევედა, საცხან ნაველ, იქ წამყუა“ (იმ.); „ზოვლი ბათაჯალი კაცი გინახავს“ (ინ.).

ბათილი-ი (batıl) ცარიელი, უმოქმედო, უსარგებლო. „ბათილი სახლების ყურებამ მოშკლა სოფელში“ (ბახ.).

ბათმანა-ი მსხლის ჯიში. „კაი ხორციანი სხალია ბათმანაი“ (იმ.).

ბათუმური-ი ვაშლის ჯიში. „ბათუმური ვაშლის ყელემი ჩემ დედეს მუუტანია

ბათუმიდან და ჩუენიდან გაშენებულა“ (მეზ.).

ბაია თვალის ჩინი, თვალის შავი ნანილი. „შიგან თვალის ბაიაში მოხდენია ფნკალი“ (იმ.). შდრ. საბა (ბაია ეწოდების თვალის შავსა).

ბაილეერ (bair — ყამირი, yer — ადგილი) გად. მწ. სიამოვნებით, კმაყოფილებით. „ციცას მიცემა უნდა, ბაილეერ, ჰამა ახუენნიფეს“ (ინ.).

ბაირი-ი (არ .bair) ყამირი, აუთვისებელი. „იქით სულ ბაირი ვერებია“ (იმ.).

ბალი-ი „ბალი ჩემით-ჩემითი ვიცით: ალამელიქი (ალამელიგი), ბიშბალი, ვიშნა — ბალი, თეთრი ბალი, კახაშბალი, მალმოსული ბალი, საკმატუნაი ბალი, ფიშნა (ვიშნა) ბალი, ღორღე ბალი, ყირმიზი ბალი, შაებალი, შავი ბალი, წყალა ბალი, ხარითუალაი (ქართუალაი)...“

ბალავარი-ი საძირკველის ქვა. „ბალავარში კინის ფარები ჩაყარეს“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (ბალავარი — საძირკველის ქვანი დიდ-დიდნი).

ბალანგარი-ი გაუგონარი, უყურადღებო, გონებაგაფანტული ადამიანის მეტსახელი. „სხუა სოღ ბალანგარი ქალი ყავს მეგ ზავლსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბალანგარი — კაცი მოუსმინარი).

ბალანწარა-ი გარეული ბალი (ტყის). „ბალანწარაი ბლები შექხდება ტყიფეში“ (ბახ.). შდრ. საბა (ბალანწარა-ველური ბალი).

ბალაძარღვა-ი მრავალძარღვა (ბალ.). „ბალაძარღუაი, დიღმა იარას გამუადენს“ (პ.).

ბალახის სახელები-ი: ანწლი, ბაბაყეული, ბაბილო (ბიბილო), ბულღო, გელინჯილი, გლეზნაი, გრილაი, დილყეინა (დილხეინა), დოდოფალაი, ეკალი, ეკლიკაკი, ეშოთი, ენრიანი ბალახი, ვირიგუერდაი, ვირისაკვეტელა, ზალიმარწყუაი, ზუზუნა, თათარხანი, თელახარში, თივაქერაი, ინაბალახი, კატარაი ბალახი, კვერტაი, კუკუმევაი, ლენცოფაი, მარწყვი, მასტუმრაი, მაქაქიელი, მოლოქაი, მურდუკი, ნარაი, ნარკოკობაი, იონჯა, პიტნა (ნანე), პრასა ბალახი, სამყური, სათოვლიაი, სე-

მიზოთი, სკვანტილაი, სუდა (ულაფი), ტენცო, ტიტა, ფამფარა, ფაფათია, ფხალ-ბოლოკაი, ქათამნაცარაი, ქარქვეტი, ქონ-დარი, ქუჩუქ-მაჰმუდე, ღვალო, ღიმაი, ღინჭროლა, ყანოთი, ყანაში, ჩავდარი (ჭუაეი), ჭივანაი, ჭილო ბალახი, ხალი, ხოზალიმი, ხოლაურდი, ხურთოქლაი, კარი-ყური, ჯაუნანი, ჯახანდარი”...

ბალდუზი-ი (balduz) ცოლისდა. „ესა ჩემი ბალდუზის ბაკალა არი“ (იმ.).

ბალთა (balta) 1. ცული; 2. ნოხის ჭრელის სახელი. „ბალთა ხალის, ქილიმის ჭრელის სოვადია“ (იმ.).

ბალკონი (balkon) აივანი. „სახლებზე ლამაზი ბალკონები დოუკეთებინ“ (მ.).

ბალმუმი-ი (balmum) თაფლის საწთე-ლი. „ბალმუმი დაანთო და ისე უკითხა, ულოცა ავატყოფსა (ად.).

ბალღი-ი სუსტი. მჭლე. „გეიყუნა გა-მოსულზე ბალღი საქონელი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა.

ბალღამი-ი (არ. balgam) ლორწო, ნახ-ველი, „ბალღამი ამეილო ძვილი“ (სტ.). შდრ. საბა.

ბალყაბალი (balkabagi) თხელკანიანი გოგრის ფიში. „ბალყაბალიც მოვხაროთ და მივართვით მუსაფირსა“ (ჰ.).

ბალხამი-ი დაუმუშავებელი, აუთვისებე-ლი მინა. „ყუელამ ბალხამი თხარეს“ (თ. ქ.).

ბალჯი (balci) მეთაფლე, მეფუტკრე. „ჩემი დედე ბალჯი იყო“ (ად.).

ბანაბაქ (bana bak) შემომხედე! მომი-სინიე! „ბანაბაქ, ბანაბაქ, ბანაბაქ! ჩიტი გამოფრინდება, უყურე ამამი!“ (ინ.).

ბანაგორე (bana góre) ჩემის აზრით, ჩემი შეხედულებით, ასე მგონია, ვგონებ. „ბანაგორე, ისტანბულიდამ შეიტანა“ (ინ.).

ბანანე (bananel) მე რა! ჩემი რა საქმე! „შენ ანაი გენატრება, ბანანე! წაი და ნახე!“ (ინ.).

ბანაყალსა (bana kalırsa) ჩემის აზრით, როგორც ჩანს, ასე მგონია, მე რომ მკითხოთ. „მაგან, ბანაყალსა, შარშან მე-იარა ბათუმი“ (ინ.); „ბანაყალსა, ალთუნისა არ იყო, ბე!“ (ინ.).

ბანგურა მსხლის ფიში. „ბანგურა სხალია ესა, ბრეველ ისხამს“ (მ.).

ბანღი-ი ქსოვილის ნაჭერი, ძონძი. „იმ-დონი ბანღები აქ შენახული, რომე ერთი ბალში გამუა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბანდი — უქმარი ძონძი).

ბანღული-ი გაჭირვებით სიარული, ბარბაცი. „ძვილია დეინყო ბალემა ბანღალი“ (სტ.). შდრ. საბა (ბანღალი — აქა-იქ მივლა-მოვლა).

ბანღურა-ი სიმინდის ფიში. „ბანღურაი ერთი სოი სიმინდია, ბორჩხაში იცის“ (ბ.).

ბანღულები-ი ლანჩდანული ქალამენე-ბი. „ბანღულები ჩეიცვი, გაყინულია გზი-ები“ (იმ.). შდრ. საბა (ბანღული).

ბანთი (banı) ლენტი (მაგნიტოფონის, ფოტოამპარატის...), კასეტა. „ბანთშინა ეილოს ჩუენი ხმა“ (ინ.); „ჩემი ლაპარაკით ერთი ბანთი აამსო“ (ინ.).

ბანეო (banyo) აბაზანა, სააბაზანო. „ბანეო გეიცხელო, დეიბან?“ (ინ.); „სახ-ლებში ბანეოები დაკეთდა და მესსუნეა მილემა“ (ინ.).

ბანქა (banka) ბანკი. „ბანქაში ფარა დავანგე“ (ინ.).

ბანძვალეფს ფეთქავს, ფანცქალებს. „გული რაფერ ბანძვალეფს, ხედე?“ (ინ.). **ბანძვალე-ი** „გულმა დიმიწყო ბანძვა-ლი“ (ფათ.).

ბადა (bayađı) საკმაოდ, საერთოდ, თი-თქმის, როგორც საჭიროა. „ბადა ლამე გამხდარა“ (მეზ.).

ბადანზე გამოსლა (არ. bayan — შეტყობინება, გადმოცემა, განცხადება) სა-აშკარაოზე გამოსვლა, გამოსაშკარალება, გა-მომჟღავნება. „თუ მაგარი ხარ, ბადანზე გამოი“ (ინ.).

ბადარ-ი (არ. baytar) ვეტერინარი. „ზროხა მიყავს მეგემ ბაითართან“ (თ. ქ.).

ბაირი-ი (bayır) ბორცვი, დამრეცი ადგილი. „ბახჩაყაიას ბაირი იერებია“ (ინ.); „აქვერობა ბაირია“ (ბ.).

ბაირი-ი² (bayırı) მოხუცი, ძველი. „ბაი-რი სახლები ბეგრია ბახჩაყაიას“ (ინ.).

ბაირალ-ი (bayrak) დროშა. „სახლის

გადახურვამდინ ბაღრალ დავასობთ" (იმ).

ბაღრაღა-ი (bayrak) დროშასავით, დროშის მსგავსი. „პრატი გაზდილა, გამხდარა ბაღრაღაი“ (ინ.).

ბაღრამ-ი (bayram) დღესასწაული, ზემი. „ცხრამეტ მაის ბაღრამი აქუან“ (ინ.).

ბაღრამი უზამა-ა მიულოცა დღესასწაული. „შვეელით ოღამი და ბაღრამი ეუზამეთ“ (თ. ქ.).

ბაღრამდასორა (bayramdansonra) ბაი-რამის შემდეგ, ოდესმე. „როის იქნება, ვინ იცის, ბაღრამდასორა, როიცხა“ (ხ. ფ.).

ბაღრახტარ-ი (bayraktar) მედროშე, მზინავე. „დედი ბაღრახტარი ყოფილა და იმითვინ დაგვარქუეს ბაღრახტაროლები“ (ინ.).

ბაღყუშ-ი (baykus) ბუ. „ბაღყუშითი დაფდება, ჩუმ არ გეილფს“ (ად.).

ბარ-ი¹ (bar) ხალხური ცეკვა. „ბარი კი ყეღდია, ართვინლები ზოვლი ისამებენ“ (ინ.).

ბარ-ი² დაბლობი, თბილი ადგილი. „ბარში, რომე დაცხება, თაზე წავალ“ (იმ.). შდრ. საბა (ბარი — ცხელი ქვეყანა).

ბარამბო ბალახი. „ბარამბო ჭალეფში იცის“ (იმ.). შდრ. საბა.

ბარანოზ-ი აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილი. „ჯევიარა ნენემ ჩეიცუა ბარანოზის კაბა“ (თ. ქ.).

ბარაუ-ი | **ბარაჯ-ი** (baraj) გადამლობი, გადამექვათი, კაშხალი (შესებისათვის). „ბარაჯები გაკეთება დოუგვიანდა ჩუენ ჰუ-ქუმათსა“ (იმ.); „იქა დიდი ბარაუი გააკეთეს“ (იმ.).

ბარაქ-ი (baraka) ქობი, ბარაკი. „ისა ტყის ბარაქებია“ (იმ.).

ბარბალა-ი მოხერხებული, მარიფათიანი. „პავი ზოვლი ბარბალაია, მომფერე“ (თ. ქ.).

ბარბუნია (barbunya) ლობიოს ჯიში, ცერცვი. „ლობიას სოღადია ბარბუნია“ (ინ.).

ბარდან-ი ბარგი, ტვირთი. „ოუქიღია ვირითვინ ბარდანი ბერსა“ (იმ.). შდრ. საბა (ბარდანი — ძაძის ტომარა საბზე).

ბარდალ-ი (bardak) ჭიქა, ფინჯანი.

„ბარდალები ევლე ართვინ“ (იმ.); „ჩუენ „შუმეს“ ვეტყვით ბარდალს“ (იმ.).

ბარდალა-ი ხმამალალი, მოურიდებელი ლაპარაკი. „ბარსახან გუუქიდა მისი ბარდალაი“ (ინ.).

ბარდალა-ი ხმამალა მოლაპარაკე. „იმით ბარდალაი ჯრისი აქუან“ (ინ.). შდრ. საბა (ბარდალა — მრავალფერეტი ჭუა გრძელი).

ბარიშ-ი (barış) მშვიდობა, ძმობა, ზავი. „მემრე ბარიში ქნეს“.

ბარესამი | **ბარსამ-ი** ბევრი, საკმაოდ ბევრი. „ვიცი ბარესამი იქვერი ადგილები“ (იმ.); „ბარესამ ვლმერობდით ბალვობაში“ (ბახ.); „ბარსამი ჭოროხი ხიდვე განყუტებულან“ (მეზ.). შდრ. ნ. მარი (იმერხ.).

ბარნა ნეკერჩხალი. „ბარნა ერთი სოფხეა“ (მ.); „ბარნაზეა ასული ყურძენი“ (მ.).

ბარსახან-ი (ბარესამხანი) დიდი ხანი, დიდი დრო, საკმაოდ ხანგრძლივი. „ბარსახანისა იქნება ახლა ანაშენი“ (ინ.); „ბარსახან ასე მარუნია“ (იმ.).

ბარტყ-ი ძირითადი მნიშვნელობის გარდა (ფრინველის შვილი), მოფერებით-საალერსოდ აღნიშნავს (საზოგადოდ) შვილს. „ჩიტის ბარტყი გადმუარდნილა ბუჯურიდან“ (თ. ქ.); „შენ ვისი ბარტყი ხარ, ციცავე?“ (ინ.). შდრ. საბა (ბარტყი — სირთ მართვე).

ბარუთ-ი (barut) დენთი, თოფის ნამალი. „დედეს ბარუთი ქონდა შენახული პაცხა“ (ინ.).

ბასმა (basma) ჩითი, მიტკალი. „სიცხეში ბასმა გუაცვია“ (ინ.).

ბასტი-ი 1. ფეხებით ცემა, რტყმა, დაყრა; 2. ძონძი, ძველმანი. „შალივით მოთელე, ბასტი მაგას!“ (თ. ქ.); „მოძინახა ძული ბასტები და მომაყარა“ (თ. ქ.).

ბასტი კალა-ი ფოგ. გამ. დაყარე, დასცხე კალა (თუთია). გად. მნ. დასცხე მაგას! დასცხეს. „მეიტანეს ტაფით ქალაჯო და კოვზებით ბასტი კალა!“ (თ. ქ.).

ბასხ-ი (baski) 1. ნნები, პრესი, დანოლა, დაქვემდებარება, სიმძიმე; 2. ტყილი ნინჯის მწილი. „თავვე ბასხი არ ქონდა, იარებოდა მოზიკით, ასეირებდა ხალხსა

და იყო" (სტ.); „ტიკიბილ სურუნჯ ყურნით თესლ გამეილებ, ჩაანყობ თითო-თითოს, დაადებ პანა ფიცარ. მემრე იმაზე ქვას დაადებ, დაბასხავს. ის გახდება ბასხი. მარილ დაყარით შიან. წყალ არ დავას-ხამთ. წყალ შეიხეთქავს მისათ" (ინ.); „ამ დიდ ზამთარში დელია დიდი ფუჭი ჟავე და ბასხი" (ბახ.).

ბასხუნ-ი (baskın) 1. თავდასხმა, ჩხრე-კა; 2. ბავშვთა ერთგვარი დაავადება (რაქიტი). „ალბათ ბასხუნ დემეცემა, ნუ დამატან მე ძალასა" (მეზ.); „ბაღვი ბასხუნი იქნება, გამულოციე ვინმეს!" (თ. ქ.).

ბატონ-ი უფროსი, პატივცემული. „მე-მლექეთში დედამთილსა „ბატონოს" ეტყოდენ, ჰალად არი ახლა იმფერი დაფასება დიდუანებისა" (თ. ქ.).

ბატონ-ი² პატრონი, მფლობელი. „ვი-ლან არი აქავრობის ბატონი?" (ად.). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

ბატონიან-ი დაპატრონებული. ჩვეულებ-ბრივედ ნიშნავს ფერიების, ქაჯების, ავი სულების მიერ დაკავებულ ადგილებს. „ეს ღელურდანი ბატონიანია, მარტუაი რომე გვიარო, ვინცხაი ქვებ დაგაყრის, შაგამინებს ილლა" (ინ.).

ბატონიშვილ-ი მაზლის შვილი, ქმრის ბიძაშვილი. „მემლექეთში მაზლის ბაღვსა „ბატონიშვილი" ერქუა. ბატონიშვილი მო-ვდა, ბატონიშვილი ნევდა, ასე იტყოდა ანაი" (თ. ქ.).

ბატონ-ხანუმ-ი ქმრის დის, მულის პატივსაცემად განკუთვნილი მიმართვის ფორმა. „მემლექეთში მულსა სახელ არ ეტყოდენ, „ბატონ-ხანუმს" უძახიდენ" (თ. ქ.).

ბაუში-ი პატარა; (ბაუეი — ნითელი). (ეს განმარტება მოგვანოდა ა. ახვლედიან-მა). „ზეიდამ ძალლი ჩამორბოდა, ფეხჩა-ქმანაი, ბაუში" (ინ.). სიტყვა დადასტურე-ბულია მხოლოდ ერთ-ერთი შელოცვის ტექსტში.

ბაფორ-ი (vapür) გემი. „მუჰაჯირები ბათუმიდამ ბაფორებით ნაშუელით" (ინ.).

ბაქანი (bakan) მინისტრი. „ოქუენიდან ერთი ბაქანი გადმოიდა ანკარას" (ინ.).

ბაქალავა (baklava) ნიგვით, კარაქითა და შაქრით შეზავებული ფენოვანი ნამცხვარი. „ბაქალავას ბაღრამებზე გამუყ-ხობთ" (ინ.).

ბაქქალ-ი (bakkal) მედუქნე, წერილმა-ნებით მოვაჭრე. „ჩუენი ადემაი ბაქქალია" (ინ.).

ბაღ-ი (bağ) თასმა, ბანარი. „ბაღის დეზგაპი აირია" (ინ.).

ბაღდადიე (bağdadi) ბათქაში, საბათ-ქაშე მასალა, შესალესავი მასალა. „ბაღ-დადიე ჩელტებია ყავარივით. იმა აქეთ-იქით მიაჭედებენ, ჩაყარიან შუაში მინას, ამუამსობენ მინითა, მემრენ შევლესვენ. ასე ვაშენებთ ბაღდადიე სახლებსა" (თ. ქ.).

ბაღვი ბავშვი. „ბაღვსა იმერხელები, ბორჩხელები, ართვიანლები „ლარქსა" ებნე-ვიან, ხასანფაშლებმა „ბაღვან" იციან, თქუენებურა „ბავშვი" ყოფილა. ახლადახ-ლა ვისტავლით ახალ გურჯიჯასა, თიფ-ლიზის გურჯიჯასა" (ინ.).

ბაღვიმადმა (ბაღვის მადლმა) ფიცი-ლის ფორმულა — შვილზე, ბავშვზე, პატარაზე დაფიცება. „ამ ბაღვიმადმა არ მითქუამს, ღმერთმა ამაზე მკითხოს, თუ გატყვილებდე" (მეზ.).

ბაღვობაში ბავშვობაში. „ბაღვობაში ბეერი ნარბენი მაქ აქავრობაში, საქონელ ვაძუებდი" (ბახ.).

ბაღიმსიზ-ი (bağimsiz) დამოუკიდებე-ლი, თავისუფალი. „ბაღიმსიზი გურჯისტა-ნი მოგუანსტრას ღმერთმა" (სტ.).

ბაყე-ი ბარკალი, ბარძაყი. „წვიმს, წვიმს, ხომუკავაღს, ოდობამოღლი ყოჩ დაკლავს, დააჭრის ბაყეებსა, გააგზავნის ბლაყეებსა" (სტ.); „გელმა ძროხას შაატანა ბაყეში" (ინ.). შდრ. საბა (ბაყეი — მუქლს ზეითი).

ბაყიმჯე-ი (bakımcı) მომვლელი, ყარაუ-ლი. „ისა ტყის ბარაქებია, ბაყიმჯეები დეგებან" (იმ.).

ბაყლ-ი ჭუჭყი, სიბინძურე. „ზაათი ბანგი რომე არ ქონდა სახლსა, ბაყლი, ჭამდა ინსანსა, მალმაღე ჰად იყო დაბანა" (თ. ქ.). შდრ. საბა (ბაყლი — მნიკელი).

ბაშ-ი (baş) 1. თავი; 2. ხელმძღვანელი,

უფროსი. „მაგ საქმესაც ბაში ყავს“ (ინ.); „დელიყანების ბაში იყო“ (თ. ქ.).

ბაშალლულ-ი (baş sağlığı dilemek) სამძიძვარი. „ბაშალლულზე ვიყავით ყუელი“ (ინ.).

ბაშადდე (başdadi) პატარძლის უფროსი მდადე (ქალ მყართა შორის უფროსი). „ბაშადდე ყუელაზე კარგ საჩუქვარს უზამს დოღოვალსა“ (ინ.).

ბაშთან (baştan) თავიდან, კვლავ, კიდევ. „ბაშთანაც არ იყო ხეირანი“ (ინ.); „ვერ მიხტენ ბაშთან“ (თ. ქ.).

ბაშლულ-ი (başlık) 1. თავსახურავი; 2. გამოსასყიდი, ყალიბი. „თავზე თეთრი ბაშლული ებურა დედესა“ (ინ.); „ბაშლული მუუთხოვნია გოგოს ბაბოსა“ (თ. ქ.).

ბაშუსთუნა! (başüstüne!) არის! გისმენთ! სიამოვნებით! ძალიან კარგი! ბატონი ბრძანდებით! „ბაშუსთუნა! ამფერი საქმე დემემართა“ (ინ.); „ბაშუსთუნა! გინდა სულ დარჩი ჩუენთან“ (ინ.).

ბაშქა (başka) სხვა, სხვანაირი, ზოგი. „ბაშქა ისტანბოლ იქნება“ (ინ.).

ბაშქანი (başkan) უფროსი, მთავარი, თავმჯდომარე. „ბაშქანი იგია, იმან იცის იმფო კარქა“ (ზ. ფ.).

ბაშქანობა უფროსობა, თავმჯდომარეობა. „ჩემი შვილი იჯებნება მურულულ ბაშქანობა“ (პ.).

ბაშქენთ-ი (başkent) დედაქალაქი. „თურქიეს ბაშქენთი ახლა ანკარა გახდა“ (ინ.).

ბაშქონსოლოს-ი (başkonsolos) გენერალური კონსული (ელჩი). „ბაშქონსოლოსი მაშინ სხუა იყო“ (სტ.).

ბაჩა-ი დაბალი ტანისა. „ერთი ბაჩაი ბალვი ყოფილა, რაზე მოგანონდა ასე?“ (ინ.).

ბაჩუნტალა-ი მეტსახელი დაბალი ტანის მქონე ადამიანისა (იტყვიან პატარა ზომის სიმინდის ტაროზუდაც). „პანაი ბაჩუნტალაი ჭიაყელასავეთ ეზომებოდა იმსისისხო კაცსა“ (ინ.).

ბაჩურ-ი (სპ. pabuc) უქუსლო ფეხსაცმელი; ოთახის ფეხსაცმელი, ფოსტალი. „ბაჩურები გოუხდია შემოსასლელში“ (ინ.).

ბაცაც-ი პატარა, ნამცვეცა. „პა მივა მაგ პანაი ბაცაც, მინაზე არ ეტყობა“ (ბახ.).

ბაძანგარი-ი ბინძური, უსუფთაო. „ბაძანგარი ქალები ყავან ზაპარ“ (ინ.).

ბაძგარი-ი მარადმწვანე მცენარე, ჭყორი. „ბაძგარი და სურო მოქონდენ მეგემ ზამთარში ტყიდან და იმა უყრიდენ საქონელსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბაძგარი — ეკლიანი ჭყორი).

ბახალოში/ბახალუმ (bakalım) ენახოთ, შევხედოთ. „ციცასი ქორნილი ბახალოშ როის იქნება“ (ინ.); „ბახალოშ როის დეკავეუ არაბას“ (ინ.); „ბახალუმ რანა გეითხრას“ (იმ.).

ბახსან (baksan) ალბათ, შეიძლება, გახედავ, რომ... „ბახსან იქ არი“ (იმ.); „ქუშენი იყო ბახსან, რა იყო, ვინ იცის“ (იმ.).

ბახშიშ-ი (სპ. bahşiş) საჩუქარი. „მემრე ბახშიშ მოკრეფდენ“ (თ. ქ.). შდრ. ნ. მარი (იერხ.).

ბაჯალ გოგონა, ქალიშვილი. „მეტეთე-ბში დეინახა ზაპარ ჩუენი ბაჯალა“ (იმ.); „სარო ნენეი ამის ბაჯლის დედამთილია“ (იმ.). შდრ. საბა (ბაჯალა — ყვევთა, ყორანთა და მისთანთა შვილი).

ბაჯლობით ქალიშვილობაში, ბავშვობაში. „ბაჯლობით ვიციდი ბევრი პექია“ (იმ.).

ბაჯა (baca) საკვამლე მილი. „სახლების ბაჯები სულ მეუფუნჩხა ქარსა, საბერავი ჩანდა“ (იმ.).

ბაჯანალ-ი (bacanak) ქვისლი. „ბაჯანალეები ვლმეობდით ვოსას“ (ინ.).

ბაჯგა-ი ლობიოს ფიში. „ბაჯგაი ლობიაი ხაშარზე არ ავა, ძირთულა“ (პ.).

ბაჯია-ი/ბაჯო-ი (bacl) უფროსი და (საერთოდ, უფროსი ქალისადმი მიმართვის ფორმა პატივისცემის გამოსახატავად). „მოსკოვას პავა-ბაჯიაიც ნეყუყუა“ (ინ.); „ერთი ბაჯოი მყავს“ (იმ.).

ბაჯახსიზ-ი (bacaksiz) მოკლევნებიანი, დაბალი, კოჭდაბალი, ქონდრის კაცი. „მუყუყანია ერთი ბაჯახსიზი ქალი“ (ინ.).

ბაჰალი-ი (pahali) ძვირფასი, დაფასებულ-ი (ქალის საკუთარი სახელი). „ამისი

სახელია ბაპალი" (იშ.).

ბაპარი (bahar) სურნელოვანი სანელებელი. „აშურაში ჩაყვრილ ბაპარ“ (ინ.).

ბგანი გოგონა. „ათადორი წლისა რომე იქნება ქალი, იმა ვეტყვით ბგანი“ (ტ.).

ბე (შორ. be!) ჰა, ახ! და! „რა ეილე დუქანში, ბე?“ (ინ.); „მე, ბე, წავალ“ (თ. ქ.); „გამომიგზავნეთ, ბე, რაძლას ვეტყვი“ (ინ.); „მიგვაროდოსნა, ბე!“ (ინ.).

ბეაზიში (beaz — თეთრი, işi — ნახელავი, ნანარმი) ქარგვის სახეობა, სტილი. „ბეაზიში ჭრელიც ვიცით“ (პ.).

ბებერა მოხუცი, ხანდაზმული. „შენ ამ ბებერას რას იცნოფო, მკითხა“ (იშ.).

ბედავა (bedava) უფასოდ, საჩუქრად, ტყუილუბრად. „პირდებიან და არიან ბედავა“ (იშ.); „ჩუენიებში ამფრათ მოხმარება ბედავა არი“ (ინ.).

ბედლა-იხედელი (არ. bedel) სანაცვლოდ, მაგივრად, ნაცვლად. „ნახეს, რომე ცურნეს ბედლაი სხუა რამიები აქ ბოტსა“ (ინ.).

ბედენი (არ. benden) სხეული, ტანი, ადგილი. „ურუბა ბედენზე მოწყობილინა იყოს“ (ინ.).

ბედვა (არ. სპ. beddua) წყევლა, შეჩვენება. „ხოჯას ჯამეში ბედვა აქნევია“ (ინ.).

ბედნიერი ფრჩხილის დაავადება. „თითზე ბედნიერი დამართინა“ (სტ.). „ბედნიერის ლოცვა ჩემ ნენემ იცოდა“ (სტ.).

ბეზარი (სპ. bezar) გატანჯული, განვალებული, მობზრებული. „ამ დიდ ზამთარ ბეზარ მუელ, მარტივი ვიყავ“ (იშ.); „ბეზარ მოვდა მილლეთი ამდენი ზამით“ (ედ.).

ბეზი (bez) ტილო, უხეში ქსოვილი. „ფისს ბეზზე წოუსავამენ“ (იშ.); „სკივრზე ბეზ გუდუფენდა დოდოფალსა, დააქედუმლებდა“ (თ. ქ.).

ბეზირგანი (სპ. bezirgan) ვაჭარი, გამყიდველი, ქუჩაში წვრილმანებით მოვაჭრე. „ჩამეიარა ბეზირგანმა და მოქვიდა“ (ინ.).

ბეთი (სპ. bed) ცუდი, საძაგელი, ავი.

„ეს დერმანი ვერ ვსვი წინწინა, ბეთი“ (ბ. ფ.); „ბეთ გზვენარზე გვევლით“ (ტ.).

ბეთ-ბეთი ცუდ-ცუდი. „ბეთ-ბეთ პარკებ (აბრეშუმის) მოხარშევდენ და ამუხსვევდენ“ (პ.).

ბეთარიხბეთერი (სპ. beter) ცუდი, უარესი. „ღმერთმა ბეთარიდამ შიგვიბრალოს“ (იშ.).

ბეთმეზი — იხ. ბექმეზი. „ბეთმეზი წინწინ იმფო კეთდებოდა“ (თ.ქ.).

ბეთონი (beton) ბეთონი. „ახლა გამოვდა აქაც ბეთონის სახლები“ (მ.).

ბელა (არ. bela) უბუღურება, მწუხარება. „არ დეგეღევიან ბელები“ (პ.).

ბელალი (belali) უბედურების მომტანი, სახიფათო. „ბელალი ბაღევი გაშენდენ“ (ინ.).

ბელედე (არ. belediye) მუნიციპალიტეტი. „ჩუენი კაციც გვეყუანეთ ბელედე ბაშკანათ“ (ინ.); „ჩუენი ჯემალაი არიქი ბელედე ბაშკანი გახდა“ (ინ.).

ბელემა რქებდაგრებილი პირტყვი. შდრ. საბა. „ჩემი რეჰანაი ბელემა გახდა“ (თ. ქ.).

ბელი (belli) ცხადი, ნათელი. „მათი ნასახლევები თელი ბელია“ (მ.).

ბელქიხელქიდა (სპ. belki) შესაძლებელია, იქნება, შეიძლება. „ბელქი დეინახავ ჩუენ ახრაბებსა“ (იშ.); „ბელქი ბათუმ ნახებენ“ (მ.); „ბელქი დეინავლებენ ლარჭები“ (ბ.); „ბელქიდა არ დომიუდა, მარა არ გეტყვი“ (ინ.) იხ. ნ. მარი, იმერხ.

ბელყაში (bel — წელი, kayış — ქაშარი) ქაშარი, სარტყელი. „ბელყაში დუუკიდა ლობზე და დაიწყნია“ (მ.).

ბენი (ben) ხალი, ნიშანი. „ხალი (ნიშანი) არ ვიცით, ბენი“ ვებნეით“ (იშ.).

ბენდი (სპ. bendi) კაშხალი, საგუბარი. „წისქვილის ბენდი წუუსილავს ლუარსა, გუდუფდა ნყალი“ (ინ.).

ბენძლი დიდი ტანის, მსუქანი, არაპროპორციულად განვითარებული ადამიანის ან ცხოველის მეტსახელი. „დიდი ბენძლი! ადგომა, დაქდომა ველარ მუუფურება“ (სტ.). შდრ. საბა (ბენძლი).

ბეჯანაი ვაშლი ვაშლის ჯიში. „ჩუენ ჭალაში დგას ბეჯანაი ვაშლი“ (მ.). ვეჯანა — ბეჯანა. ვეჯანა — ნითლ-შაეი. საბა.

ბერაბერ (სპ. beraber) ერთად, საერთოდ. „ოდები ბერაბერ იყო“ (ინ.).

ბერდენქესი (beldcn — წელიდან, kesi — გამოჭრილი) წელში გადაჭრილი კაბა. „ბერდენქესი კაბა დუზია თორბასავენ“ (პ.).

ბენდერაი სხლის ჯიში. „ბენდერაი სხალი ყავრიეთ ქონდენ“ (მ.).

ბერბადი (სპ. berbat) დასვრილი, უსუფთაო, ბინძური. „ახლაც ბერბადი მეიუჟანეს ბაღნები, ერთი ქალი ვერ უთუადებდა ამათ“ (ხ. ფ.).

ბერ-ბებერნი მოხუცი ცოლ-ქმარი. „ბერ-ბებერნი გომონის, დვენახეითო“ (ტ.).

ბერბერ-ი (berber) პარიკმახერი, დალაქი. „ჩუენი იაშარაი ბერბერია ქალები-სა“ (სტ.).

ბერეკეთი (არ. bereket) სიკეთე, სიუხვე, უხვი მოსავალი. „ღმერთმა ბერეკეთი მიცნო!“ (იმ.); „ესა ჩუენ გოგოს ბერეკეთია“ (სტ.). ბერეკეთიანი-ი: „ბერეკეთიანი ფქვილი გამოდგა, ბარსახან გიგვიძლო“ (ინ.).

ბერნიშვილი-ი ერთი-ორი წლის ხბო. „ბერნიშვილი დაკლა, იმფრა გუუხარდა ჩუენი ჩასლა“ (ინ.).

ბეჯირაი (სპ. beygir — ცხენი, ტაიჭი) ცხენის თვისებების მქონე ქალი, მოურიდებელი, თავდაუჭერელი. „იმფერი ბეჯირაი ქალი ყავს, რომე არსა გამეიჩინება“ (თ.ქ.).

ბეეთი (არ. beyil) ლექსი. „ბეითებ ამღერებდა საზუე“ (იმ.).

ბეეთულაჰ (არ. beytullah) ქააბა, მექქა, ღმერთის სახლი. „ღმერთმა ნასიბი გიმიხადა ბეეთულაჰის დანახვა“ (ინ.).

ბენამაზი (beynamas) ადამიანი, რომელიც არ ასრულებს ნამაზს (მუსლიმ. რიტ.). „გეჭულან ბენამაზი, თემბელი ინსნები“ (პ.).

ბენიშანი (არ. pay) წინასწარი ნიშანი, ბე, ნიშნობის წინა რიტუალი, ქალიშვილის მშობლების თანხმობის ნიშანი. „ბენიშანზე დადიები წეველენ“ (იმ.).

ბეღებერი-ი (არ. beyi — ვაჭრობა, haber — ამბავი, ცნობა) გად. მწ. არაფრის მცოდნე, უცოდინარი, გამოუცდელი. „ბითევათ ბეღებერი ყოფილა“ (ინ.).

ბექარი-ი (არ. bekar) უცოლშვილო, დაუქორწინებელი. „შაქირაი მაშინ ბექარი იყო“ (იმ.); „ჩუენი ბექარი ჰა მიდის ნეტაი“ (სტ.).

ბექირაი-ი (არ. bekir — კაცი, რომელიც ადრე დგება) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჩუენი ბექირაიცი იმის თერუე დეიკაეებს“ (ინ.).

ბექმეზი-ი (bekmez) ხილის (მსხალი, ვაშლი, ყურძენი, თუთა) ან ჭარხლის წვენს ადუღებენ შესქელებამდე. მიიღება ტკბილი სიხე — ბექმეზი. გამოიყენება კერძად მანონთან ერთად, ანდა ცალკე. „თუთის ბექმეზს მუადულამთ“ (მ.); „ჭარხალას მოეხარშავთ, გაეწურავთ ბეზში, გამოწურვილ წუენს ვადუღებთ, ვადუღებთ და გახდება ბექმეზი“ (ინ.). შდრ. ნ. მარი.

ბექჩი (bekci) ღამის დარაჯი. „ულფანი ბექჩი იყო ბელედეე დაირეში“ (ინ.).

ბელლინერთი-ი დიდი, ბელლისოდენა. „დადგა აჯორებული ორი ბელლინერთი ქუა კაანში და ჰალადვენ იქ დგას“ (ტ.). ბელლოვანი-ი მსხლის ჯიში. „ბელლოვანი სხალის ფიდანის სოფელ ბელლოვანი-დამ მუუტანია ძუელსა“ (მ.).

ბეშბეთარი-ი (beşbeter) უარესი, ცუდზე ცუდი. „ღმერთმა ბეშბეთარიდან გადაგვარჩინოს“ (ინ.).

ბეშბილი-ი (beş — ხუთი, bin — ათასი) ხუთი ათასი ლირის ფარდი ოქროს მონეტა, რომელსაც გულზე იბნევენდენ სამკაულად. ძუელი ფულის ერთეული. „ალთუნის ზენჯირში ჩაბმული ბეშბილი გულზე შესამბელია, წინწინ იყო ადეთი, ახლა აღარ იბმენ“ (მაჭ.).

ბეშერაი (არ. beşer — ადამიანი) მამაკაცის საკუთარი სახელი „იმ ჯინდარ ბეშერაი ქვიოდა“ (ინ.).

ბეშპარმალი (beş — ხუთი, parmak — თითი) ხუთი თითი. „დადგა ბეშპარმალი, ჩათალს ჰად შეხედა, არ არი მიჩვეული“ (ინ.).

ბენი უჭკუო, გონებასუსტი. „მაქვერი ინსანი სახლში შამუღუშა, ბენი ხომ არ ვარ?! (ინ.); „ბენი მე ვარ, ზავალი, მაგას რომე ვუზღებ“ (იმ.). შდრ. საბა.

ბექა||ბექი ყავრის გასახდელი ხელსაწყო. „მემრე ბექით გავხდით ყავარსა (იმ.). „აენეე ბექას, არი კინიდა გაკეთებული დანასავით, მივადგები და გავხდი ყავარსა ნელნელა, რომე ბრუდეთ არ ნევდეს“ (ინ.).

ბზე 1. მარცვალგაცლილი თავთავის ნარჩენები. „ცალ თერფე ბზეა და ცალ თერფე — კაკალი პური“ (ინ.). 2. მზე. „არ ვჭამ ძეს, გუუნვები ბზეს“ (ინ.); „ბზეე, ბზეე, მოდი ვაკესა, ცხუარ დიგილავე მაკესა, შიგინავე, დიგიმარილებ, დიგიდეფ“ (ინ.).

ბზაკუნი ძალიან ჩქარი სიარული, გაბრაზებით სიარული. „თელი დღეა დარბის, არ მოლია ბზაკუნი“ (ინ.). შდრ. საბა (ბზაკუნი — უშვერი სვლა).

ბზიკ-ი მწერი. „ბზიკე ვიცი, ბუჯერ გააკეთებს, მარა თაფლ-არა“. შდრ. საბა.

ბზიკი ბუდე გად. მწ. ბრაზმორეული ადამიანი. „ბზიკი ბუდე მაკი! რანა უთხრა მაქვერსა, ლაპარაკი არ გავა, შავაფრინდება ბზიკივით“ (თ.ქ.).

ბზლილი-ი პატარა, უმცირესი რამ, უმნიშვნელო. „ერთიდრამევანი ბზლილი ფათათესი მეიტანა სათესლეთ“ (თ.ქ.).

ბიბერ-ი (სპ. biber) წინაყა, პილაპილი. „ტყიბილ ბიბერსა ზეითინ ფალში შვეწავთ და ერთსოღ საჭმელი ეს იქნება“ (ინ.).

ბიბი||ბიბილა||ბიბილა||ბიბო (თ. დიალ. bibi შდრ, ლიტ. hala) მამიდა. მამის და. „ბაბაის დას ბიბის ვეტყვი“ (ხ.ფ.); „ბაბაის დას ბიბილას ვებნევი“ (ფათ.); „ბაბოს დასა ბიბიას ვუძახით“ (ინ.); „ჩუენც ბაბას დას ბიბის ვეტყვი, იმერხველები ბიბოს ეტყვიან“ (ბ.).

ბიბიაშვილი||ბიბოშვილი მამიდაშვილი. „ჩუენ ბიბიაშვილები ვართ“ (ინ.). „იტყოდა ბიბოშვილი“ (იმ.).

ბიბილო||ბიბილეები ქათმის ბიბილო, ყურის ბიბილო. „მოქჭამე თეთრი ლაბაბი, ლამაზი ყურის ბიბილო“ (ინ.); „ყირმიზ მამლის ბიბილეები, გოგოვ, შენი კიბილე-

ბი, გაიცინებ, დიგინახავ, ჩემ უბემი შიგინახავ“ (ინ.). შდრ. საბა.

ბიგა თივის, ძნის ასალები, ორითა ან სამითა, ხისაგან გაკეთებული. „ბიგას ვეტყვით ამასა. ამით ავნევეთ ქერსა, პურსა, თივასა“ (იმ.).

ბიდონი (bidon) თუნუქა (ბიდონი). „ბიდონში წყალ ჩავაყენებთ“. (ინ.).

ბიზა-ი (იხ. ბიგა). „კინით გაკეთებულსა ბიზაი ქვია“ (ინ.).

ბიზ-ი (biz) სადგისი. „ბიზით დავხრეტდით ქალაბნის ტყავასა, საქალაბნე ზოლსა და თასმას ამოვედებდით იმ დახრეტილებში, ამოვკერევიდით“ (ინ.).

ბითევი (bitiyev) მთლიანად, ყველა, სულყველა; განუწყვეტილი. „ღმერთ კი უჩანს ბითევი, რაც გააჩინა დუნიაზე“ (ინ.); „იმით ვეტყოდი ბითევსა“ (ბ.); „ზუელათ ბითევმა იცოდენ“ (იმ.).

ბითევათ მთლიანად, განუწყვეტილი, სრულად. „მამინ ბითევით მოგვიკვეთეს წყალი“ (იმ.); „ზოგ სოფელში ბითევით არ ცოდნიან“ (ინ.). იხ. ბითევი.

ბითუშ||ბითუნ (bışım) ყოველთვის, მუდამ. „ბითუშდა ისამო, რომე მოქყუეს ნამსხმანი“ (ბ); „ბითუშ იქავრობა მენატრება“ (სტ.); „ბითუნ ცა — ქუეყანა გააჩინა დიდმა ღმერთმა“ (ინ.).

ბითური-ი (bitir) უსირცხვილო, უნამუსო. „ბითური კაცია, სელამი არ მიიცმება“ (ინ.).

ბითტი! (bitim) მორჩა, მოთავდა, დამთავრდა; ბოლო. „მოთავდა ხებერი, ბითტი!“ (იმ.).

ბილი-ი საჩქეღლის ნაწილი, რითაც იჩქება მატყლი. „საჩქეღლსა აქ ფკი და ბილები“ (იმ.).

ბილა (bile) ასრულებს „ც“ ნაწილაკის ფუნქციას, კიდევც... „საქონლითენ ბილა მერხემეთინა ქქონდეს“ (ინ.); „მეზობელი ბილა მიხტება და შენ ოჯალმა ველარნა მიხდეს! (ინ.); „ახრაბები ბილა შევანუხევი“ (ბახ.).

ბილა-ი სათამაშო (რიკ-ტაფელა). „თელი დღეა ბილას თამაშობენ ბალკები“ (ინ.). შდრ. საბა.

ბილაძარღვა-ი იხ. ბალაძარღვა. „ბი-
ლაძარღვაი დეიდუ თითზე და მოგირჩენს“
(იხ.).

ბილაჯუგურა-ი ბლის ჯიში. „ბაბოსანი
ბალი ბილაჯუგურაია“ (იხ.).

ბილაჰი-ბილი (არ. billah). ლმერთს
ვფიცავარ (მდრ. ვალაჰი — ბილაჰი volahi-
billahi). „ამ მილეთის ისნათჯე შენნა
მოქუეუ, ბილაჰი!“ (იხ.); „არ შიმიტყვი
აფერი, ბილაჰი!“ (თ.ქ.).

ბილგი (bilgi) ცოდნა, ცნობა, შეტყო-
ბინება. „ეგა სხუა რაცხა ბილგია, ვერ
გამიგნია კარქა“ (იხ.).

ბილგისუზი (bilgisiz) უცოდინარი,
უვიცი, გაუთვითცნობიერებელი. „ლმერთი
გამჩენელი გვენენვა, რომე ჯაპილი, ბილ-
გისუზი, უჭკეო შვილები არ დატიოთო“
(იხ.).

ბილეგი (bilek) მაჯა, ხელის მტევანი.
„საფიქროს დილეგები, ლამაზ გოგოს
ბილეგები“ (იხ.).

ბილევი (bileği) სალესავი ქვა. „უხტუ-
რა გუუსვი ბილევეზე კარქა და ადვილი
გააჭრევი“ (ად.).

ბილეზუგი (bilezik) სამაჯური. „მაი
ლამაზი ბილეზუგები ვინ მოგიტანაო“ (მ.).
„ბილეზუგი კლავეზე შესაბმელია“ (მაჭ.).

ბილიგათ (bilclik) ერთად ყოფნა, ამა-
ლა, მხლებელი. „მამინ ჩუენ ბილიგათ
ვიყავით — გაყრილი არ ვიყავით“ (იხ.).

ბილმამ (bilmem) არ ვიცი, ვერ ვერკ-
ვევი. „ბილმამ, ჰისკენ შუუქცია“ (იხ.).

ბილორი-ი (არ. billuri) ბროლი. „ბილო-
რის შუშები დიგვიტყდა“ (იხ.).

ბილურსუნ (bilyorsun) იცი. „რახან
მუა, ბილურსუნ?“ (ხ.ფ.).

ბილქერე (birkere — bir — ერთი,
kere — ჯერ), ერთჯერ, ერთხელ, პირვე-
ლად. „დავრჩი ბილქერე ასე“ (ხ.ფ.). „ბი-
ლქერე დასტია ბრეული“ (ხ. ფ.); „ჩავარდა
ბილქერე კაცი“ (თ.ქ.).

ბიმბალი-ი ბლის ჯიში. „სახლის დანი-
დამ ერთი ბიმბალი იდგა“ (მ.); „თეთრყი-
რმიზაი ბალია ბიმბალი“ (მ.).

ბინა (არ. bina) საფუძველი, ძირითადი.

„ნენგოშიც ღებევდენ, ბინა ბოღა გამოვ-
დოდა“ (იხ.).

ბინ-ი (bin) ათასი. „ბანკაში დლეს
ასოცი ბინი დავანვინე“ (თ.ქ.).

ბინბაშ-ი (binbaş) ათასის მეთაური
(ათასისთავი). „ჩუენი დიდი დედეი ბინბაში
ყოფილა“ (ბახ.).

ბინდაბირ (bindenbire) ათასში ერ-
თხელ, იშვიათად. „ჩუენი და თქუენი
საქონელი გედევრეოდენ ჰუდუღზე ბინდა-
ბირ“ (იხ.).

ბირა (bira) ლუდი. „აქავრი ბირა
გისუამს ჯერემო?“ (იხ.).

ბირაზ-ბირაზ (biraz — ცოტა, ცოტა-
ოდენი) ცოტ-ცოტა, უმინშენლო. „ბირაზ-
ბირაზ ვიტხავ ენასა გურჯიჯაში“ (იხ.).

ბირაილეველი-იხიზირაილეველი (bir ayak
evvel) როგორმე ჩქარა, ბარელამ. „მოსას-
ლელი რომე არიან, ბირაილეველი მოიდენ,
მქეჩარება, თუალები გზაში მაქ“ (მეზ.).

ბირდენ (birden) ერთად, ერთდროუ-
ლად. „ექეს ფიდეს ბირდენ ალევს“ (იხ.).

ბირემედენ-ი (bircemedani) უცბად, მო-
ულოდნელად. „ბირემედენი არ მოქვხდა
ჩუენ“ (იხ.); „ბირემედენი შენუხბეზულა
აეთყოფი“ (ხ.ფ.).

ბირზამან (birzaman) ერთხელ, ერ-
თხანს, ოდესღაც. „ბირზამან ერთათ იქნე-
ბიან“ (ად.).

ბირთული-ი (bir ürlü) ვერასგზით,
ვერაფრით, ვერანაირად, არაფრით; „ბირ-
თული ვერ ათქმევია ლარჭებსა“ (იხ.);
„ბირთული ვერ ნახეს“ (მ.); „ბირთული
არსა ნადის“ (იხ.).

ბირინჯი (birinci) პირველი. „ვიციო
ყანის ბირინჯი გაფხეკა“ (იხ.). „დღესა
ოდიებსა ბირინჯის შესვალვენ“ (თ.ქ.).

ბირინჯი კითხვა პირველდანყებითი
სწავლება. „სოფლფეშია მარტო ბირინჯი
კითხვა“ (იხ.).

ბირკ-ი პირუტყვის გამოსაცნობი ნი-
შანი, ყურეზე გაკეთებული. „დაადვა ცხუ-
არსა ბირკი“ (ად.). მდრ. საბა (ბირკი —
ოქროს მძინი).

ბირკა-ი სამკურნალო ბალახი. „მოხა-
რშე ბირკაი ბალახი და დაბანე“ (მ.).

ბირყიმი-ი პანტა „იქნება ბევრი ბირყი-მი“ (ტ.).

ბისიკლეთ-ი (bisiklet) ველოსიპედი. „ბისიკლეთი უყიდა ბალესა და არბენიებს ეზომი“ (ინ.).

ბისმილაპი რეხმანი რეხიმი (არ. bis-millahl Rahmani rahim) ყოვლისმემძლე, გულმონყალე ღმერთის სახელით (მუსლიმანები ყოველივე საქმეს იწყებენ ამ სიტყვების წარმოთქმით). „ბისმილაპი რეხმანი რეხიმი, ღმერთო, კარგა მომიყოლე ეს საქმე“ (ინ.).

ბიქსი-ი კარის ან ჭიშკრის ჩასაკეტავად მისაბჯენი ბოძი, საყრდენი ბოძი. „კარსა დაადა ბიქსი“ (იძ.).

ბიში (pišmek) ხიშიში გამომცხვარი პურის კვერები. „ცომი ავასუქე, ბიშინა გამააცხო“ (იძ.); „ადულეებულ ქონში ბიში გამააცხოვენ“ (იძ.).

ბიჩხი (bicki) ხის სახერხი. „ხესა რომე ხევენ, ბიჩხი ქვია იმასა“ (იძ.). „ნიგიყუანო და ჩუენი ბიჩხი განახეო“ (ინ.).

ბიძა-ი მამის ძმა. „ბაბას ძმას ბიძას ვეტყვით, ანას ძმას — არა“ (ხ.ფ.).

ბიჯი-ი ნაბიჯი, ფეხის წადგმა. „ერთი ბიჯი ვერ წულუდამს წინა, ეშინია ბალესა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბიჯი — ფერკთ გადადგმა).

ბიჯგი წვრილი ორტოტა ბოძი, რომელიც გამოიყენება რისამე საყრდენად, შესაყრდნობად. „ბიჯგები მივეცი ვაშლსა, ტანები მიწანზე იყო დასული“ (თ. ქ.).

ბლარდნის-ს ცუდად ახვევს; ცუდად ართავს, გრეხს. „მატყელსა რაჰალეებით ბლარდნის“ (ინ.); „ბალესა ჩერებში ბლარდნის“ (სტ.). შდრ. საბა (ბლარდნა — შეხვევა).

ბლაცყი-ი სულელი, გონებასუსტი, ჩვეულებრივად მეტად გულუბრყვილო. „ბლაცყი, ბე! რატომ არ დააყდა არაბაზე?“ (ინ.); „ბლაცყი ინსანი არ მიყუარს, ყუელაი წიქირდავებს“ (ინ.). „ტელევიზიონსა მე ბლაცყი დოლაბი დავარქვი, ტყვილ-გერჩექ ებლაცყუნება და გვაბერებს“ (ინ.).

ბლაცუნ-ი მოტყუება, სიცრუის თქმა; უაზრო ლაპარაკი. „იმდონ ხალხში დეინყო

ბლაცყინი“ (ინ.).

ბლენთა სიბნელე, ბნელეთი. „ამელამ ჯერჯანი მოჭრეს და ბლენთაში დაერჩით“ (თ.ქ.); „ბალესა ბლენთაში ეშინია და ღამის ღამბას არ მაპარებოფს. (ინ.).

ბლიკვი-ი ხელით დარტყმა. მუშტი. „რომ დაადა ბალესა ბლიკვი ყურისძირში, გააგორვა გაღმა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (გამლილი ხელით ცემა).

ბლიკმელი-ი გამხმარი ბალი. ბალს ახმოვენ და საზამთროდ ინახავენ. „ბლიკმელი ბლისა იქნება, ხომ თუთისა არა!“ (ტ.).

ბობინი (bobin) კოჭი. „ბობინი ჩუენე-ბურა „ქიჭიჭას“ ქვია“ (მ.); „ქსოვს ნაღლონის ბობინი ემბრულით“ (მ.).

ბობლაბუდა-ი ობლაბუდა. „ჩამოგავე ბობლაბუდა!“ (ინ.).

ბობოლი-ი მინაში მძრომელი მწერი. მწერი. 2. აბრეშუმის ჭია. 3. გველი. „ბობლები დახოვიან ყართოფ“ (გულ.); „თესლიდან გამუა ბობოლი“ (პ.); „ეს ჭრელი ბობლიზუალაია (გუელიზუალი“ (იძ.). შდრ. საბა (ბობოლი — მძრომელი).

ბობოჩიკა-ი ობობა. „ჩამოკიდულა ბობოჩიკაი ბობლაბუდაზე“ (ად.).

ბობრეკი (bobrek) თირკმელი. „ეს ბალახი წამალია ბობრეკებისა“ (მ.).

ბოგა საზაფხულო სადგომებში მარტივად გაკეთებული თარო. „ბოგაზე შამაანყობდენ შუშის გობებსა, შიგან ზეს ჩაასხედენ“ (იძ.). 2. მალღარი ვაზის გასაყვანად გამზადებული ჭერი. „ეზოში ქექონდა ყურძნის ბოგა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბოგა — მცირე კიდი).

ბოდრუმი-ი (bodrum) სარდაფი. „ბოდრუმში ინახება ძუელი ეშაები“ (პ.).

ბოვრი-ი დიდი ბუზი. შდრ. საბა. „სიხებში ბოვრები დეესევიან საქონელსა სოფელში, თაზე მიქყვავს ამითინ“ (თ.ქ.).

ბოვრი-ი ბევრი (გვხვდება სოფელ პაირიეს მეტყველებაში) „ბოვრი დავჯდო?“ (პ.); „ბოვრი ვილაპარაკეთ, გავანოროვ დღენა“ (პ.).

ბოზუქი-ი (bozuk) წამხდარი, გაუფქებული, ცუდი. „მე ბოზუქი მეგონა მეგ

თუთუნი, კაი დარჩა" (ად.).

ბოინუზი-ი (boyunuz) რქა, გად. მწ. ყანნი. „დიდუანი ბოინუზებით აყუტყუტებენ შარაბსა“ (ინ.).

ბოკელა-ი ტყეში ტიალი ადგილი; ტყით შემოზღუდული მიწდორი. „მაღლა ტყეში რომე ბოკელაია, იქ ძოვდენ“ (იმ.). შდრ. საბა (ბოკელი — რაიც მობოლკვით შემოხვეულია).

ბოკვერ-ი გარდა ძირითადი მნიშვნელობისა (ლომის, ვეფხვის, დათვის ლეკვი) გამოიყენება: „შოფერებით, საალერსოდ ვაუთიშვილის აღსანიშნავადაც. „დათვის ბოკრები ცოცხალი დეიკავეს“ (იმ.); „შენ ვისი ბოკვერი ხარ, ჭო?“ (სტ.). შდრ. საბა.

ბოლი-ი (bol) ფართო, თავისუფალი, შემოსავლიანი, გულუხვი, მსუქანი. „ჩემი ანაი ბოლი ქალი იყო“ (ინ.); „ჩემ დედამთილსა ღმერთმა არ გუუჭირვოს მიწაში, არ შიამინოს, ბოლი მიწა მიცეს!“ (თ.ქ.).

ბოლა ბლომად, უხვად. „თივა ახლაც არი ჭალეფში ბოლათ“ (იმ.); „წრეგლაი კაი ტაროსები იყო თაზე, ბალახი ეფვი კაი იყო, უხდურიც ბოლათ გაეკეთეთ“ (იმ.).

ბოლაშული-ი (bolasik) დასვრილი, გასარეცხი, ბინძური. დასვრილი ჭურჭელი. „ბოლაშული დასარეცხელი გუაქი?“ „მუთვალის ბოლაშული რომე არ დავრეცხო, ისე არ დემეძინება“ (ინ.).

ბოლგე (bolge) რაიონი, ოლქი, მხარე. „ეგენი სამსუნ ბოლგეში არიან ლალიბა“ (ინ.).

ბოლკო მსხვილი ხის ან ფიცრის გადანაჭერი. „ბოლკოს დავდფუ და დავუდები“ (თ.ქ.); „ბოლკეები შიან შამუანყუე, სუელდება“ (თ.ქ.).

ბოლლულობა (bolluk) სიუხვე, სიჭარბე, ნამეტა. „იმ წელნად ზოგელი ბოლლულობა ქქონდა“ (თ.ქ.).

ბოლმე (bölme) ოთახის ტიხარი, კედელი. სოგას მისცემენ ბოლმეებში“ (მაჭ.).

ბოლოკის ტანის ფხალი-ი ბოლოკის ფოთლებით მომზადებული წვნიანი კერძი. „ჩემი ანაი გააკეთებდა ბოლოკი ტანის ფხალ“ (ინ.).

ბოლოკის ტყავი გად. მწ. ვინმეს

მიმართ ნიშნის მიგებით ნათქვამი, იმედის გაცრუების, მოტყუების, რაიმეს უარყოფის გამოსახატავად. „— ახლა არ იყიდა ის არაბანი? — ბოლოკის ტყავი! ორი წელნადია არ არბენიებს მაგ არაბას?“ (თ.ქ.).

ბონდრული (boyunduruk) უღელი. „უღელი ვიცით, ბონდრულსაც ვებნევით“ (პ.).

ბონჯული-ი (boncuk) ფერადი მინის მძივები. „ბონჯული დადა მძივი ადნია“ (იმ.); „ვაზმა არი ბონჯულიანიც“ (მ.).

ბოჯა (boya) საღებავი. „სკივრსა ბოჯას წუუსმენ“ (თ.ქ.); „ქარზე შავი ბოჯა ნავა-სმევიე“ (თ.ქ.).

ბოჯლე (boyle) ასეთი, ამნაირი, ასე, ასეთნაირად. „დავარტით ყავალები, მოვრწყუთ და ჩუენი საქმეც ბოჯლე“ (მეზ.); „ჩემ ანამ თურქჩა არ იცოდა კარქა. თურქ ქალსა ებნევა ერთ დღესა: „ბოჯლე, ბოჯლე სალესელიო“, ებნევა პირზე წასასმელ ბოჯაზე“ (სტ.).

ბოჯდან (boy — ზომა, სიმაღლე, სიგრძე). სიგრძიდან გადაჭრილი. „ეს ბუ-ზმა ბოჯდან გადაჭრილია“ (პ.).

ბორ-ი (boru) საყვირი, მილი. „ბუხარში ბორით მუყუდებული სობა იცი შენცა?“ (ად.); „ბორი დუუტრა (იმ.); „თივის ბორები ამოყვარეთ სოფლის თავში“ (იმ.).

ბორანი (borani) ერთგვარი კერძი (კარაქში შემწვარი კვერცხი და ყველი). „ბორანი რომ მეიტანებენ, შენ ხელები შიეკრან და მე ვეხებო“ (ინ.).

ბორეგი (borek) ნიგვზიანი ნამცხვარი. „ხმელი ბორეგიც ვიცით, შერბეთითაც დაეკაბოფთ“ (ინ.).

ბორდა ბალიში (borda — მხარდამხარ, გვერდით) სამუდამო მეგობრობის, ერთად, მხარდამხარ ყოფნის სიმბოლო. ბორდა ბალიშს აკეთებდა საპატარძლო. ქორნილის დღეს ბორდა ბალიში სიძის ოჯახში მოქქონდა საპატარძლოს ძმას. იგი ბალიშს სახალხოდ გაისვრიდა სიძის მიმართულე-ბით. სიძე ფიზილად უნდა ყოფილიყო და დაეჭირა ბალიში. ბალიშის ძირში დავარდნა სიძის შერცხვენა იყო, ცუდის მომ-სწავებლად ითვლებოდა. „წინინ ბორდა

ბალიშიც ვიცოდით ქორნილზე, ახლადახლა გადავარდა ეს ადეთები“ (იმ.).

ბორნოზი (bornoz) აბანოს ხალათი. „აქა ბორნოზები იკერება“ (ინ.).

ბორჯი (borǰ) ვალი, გადასახადი. „იმ ზავალსა ბორჯიც ახლა აართვეს მეგემ“ (იმ.).

ბორჯლი (borǰli) მევალე. „ბორჯლი ვართ ჩუენაც, ჩილეგის ფარა არც გუეყოფა ბორჯში“ (ბახ). „ხალხის ბორჯლებმა ჩუენთან რაზენა მოვდეს?“ (ბახ.).

ბორჯიდან თავი ვერ გამეილო ვალე-ბისგან ვერ განთავისუფლდა. „ბორჯიდან თავი ვერ გამეილო ზავალმა, ქულფეთ ვერ უუთავ ვეუფერი“ (სტ.).

ბორჯალაი ტოტეზმირი ხე. „ბალი რაფერი ბორჯალაი გახდა, ხედავ? დეი-ბორბლა“ (თ.ქ.) შდრ. საბა.

ბორჯში ჩავარდა, ვალში ჩავარდა, გაღარიბდა. „მეგ ოჯალი რაცხა უკან-უკან ნედა, ბორჯში ჩავარდა“ (ინ.).

ბოსტანი (სპ. bostan) 1. ბახჩა, ბოსტანი; 2. ბახჩეული, ბოსტნეული კულტურები. „ბოსტანი (კიტრი) გავთალავთ, დავთლით, ჩავაყარავთ მანონში, ცოტა ნიორს ვუზამთ, გამუა ჯაჯიკი“ (მ.).

ბოტი - მამალი თხა. „ვიყუნა კაცმა ჩარში ერთი ბოტი“ (ინ.). შდრ. საბა (ბოტი — თხის ერკემალი).

ბოტიაი ვაშლის ჯიმი. „ბოტიაი ვაშლი ნრეველ მოგვიტეხა ზამთარმა“ (მ.).

ბოტოტი მახრა, მატლი. „კოს ფოთელი ბოტოტ შუუჭამია“ (იმ.).

ბოლა (boǰa) ხარი. „იმ გრლიდამ ნყლის ბოლა გამოდის მეგერ“ (მ.).

ბოლაგურეში (boǰagürəsi) ხარების ბრძოლა. (ეს შეეჯიბრი, თამაში, იმართება იენისის პირველ კვირას ქალაქ ართვინში, კავკასორის ველზე. საბრძოლველად გამოჰყავთ კარგად მოვლილი ხარები და ერთმანეთს აჯიბრებენ. გამარჯვებული მხარე იღებს ჯილდოს). „ამ ჰაფთას ბოლაგურეში იქნება, დარჩი, ნიგაყუნაო და გასეირო“ (იმ.).

ბოლოზი (boǰaz) ყელი; ვინრო გასასვლელი. ორი კედლის ურთიერთგადამკ-

ვეთი კუთხე. „დახა კუთხეა — ბოლოზი“ (იმ.); „ოდას აქ ოთხი ბოლოზი“ (იმ.); „შუაში ბოლაზებ გააკეთებენ“ (მაჭ.).

ბოყვი ბოქლომი. „ნისქეილსა დაადვა ბოყვი და არ უშეებს შიან არვის“ (თ.ქ.) შდრ. საბა.

ბოში (boš) თავისუფალი, ცარიელი. „სახლი მის ანას მეპვლეში არ არი ბოში“ (ინ.); „აღახყაბი ცოტა ბოშინა იყოს, რომე სიცხეში არ მოგიჭიროს;“ „თლათ ბოში არ ჩეიცმება, გაგძრება ფეხიდამ“ (თ.ქ.).

ბოშათ (boš) თავისუფლად, ცარიელად, საქმის გარეშე. „ბალნები ქი ნეედენ, დავრჩი ბოშათ“ (იმ.).

ბოშბოლოზაი (bošboǰaz) 1. ყბედი, ჭორიკანა; 2. პირლია, უზომოდ მჭამელი, გაუმძღარი. „იმფერი ბოშბოლოზაი ოლლუშალი ყავს, რომე რანა უუთავოს იმათ, არ ვიცი, რითნა არჩინოს“ (ინ.); „ბოშბოლოზაი, ენაზე რამე არ დაადგება“ (სტ.).

ბოშნაკი (bošnak) ბოსნიელი. „ასე მუატყვილა ბოშნაკმა შეითანი“ (თ.ქ.).

ბოშუნა (bošuna) ტყუილად, ტყუილუბრალოდ, ამოიდ, ფუჭად. „ბოშუნა არ ვთქვი“ (მაჭ.); „ბოშუნა არ ნაველით“ (იმ.).

ბოჩვიბოჩვით მუხლებზე ხელების დადგებით, მუხლებზე დაყრდნობით, ძლივსძლივობით. „მუხლებზე ბოჩვიბოჩვით ვიარებოდით“ (იმ.).

ბოჩიკი პატარა, დაბალი. „ჰანაი ბოჩიკი ბალვია, ჰამა ზოელი ჭყუაგახრეტილია“ (ინ.). შდრ. საბა (ბოჩიკი — ნლის ირემი).

ბოცონკალი მწერი. „ბოცონკალი დასევია ჟურსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბოცონკალი — დიდი მკალია).

ბოცონცველა მუმლი, კოლო. „ინეგოლში ბოცონცვლები ყოფილან ბეერი“ (თ.ქ.).

ბოჭოჭვაი ობობა. „ბოჭოჭვაიცი ვიცით“ (იმ.); „ბოჭოჭვაემა გამომგზავნა, ხელი ბრუდეთ მაბიაო, ვინცხაი ამაში საქმელ ჩიმიდებს, მისი ნონა მაღლიაო“ (ინ.). „...იმა ქუეიდამ თეთრი ჭიბი, როგორც ბოჭოჭვაის ბუდე, რალათ მიინდა ეს ქუეყანა, იმას თუ ვერ ჩეევსუტე“ (იმ.).

ბოხოხ-ი ცხერის ტყავის ქუდი. „ამ სიციხეში ნეჭაი რათ უნდა ბოხოხი“ (სტ.); შდრ. საბა (ბოხოხი — ცხერის ტყავი, მოქნილი).

ბოხჩა ფუთა, ოთხკუთხედი ნაჭერი, რაშიც გამოიკვრება ნივთები. „ომერ-დედემ ბოხჩით გამეიტანა ურუბა“ (ად).

ბოხჩა-ნიშანი-ი საპატარძლოსათვის მითმეული ძვირფასი სამკაულები და ტანსაცმელი. ეს რიტუალი სრულდება ქორნილამდე რამდენიმე ხნით ადრე. „ბოხჩა-ნიშანი მუუტანეს და ერთ თუეში პემატ ნიეყანეს“ (ინ).

ბოჯექი-ი (bocek) მწერი, აბანოს ჭია, ტარაკანი. „ბოჯექები ჩინდებიან ქვის სახლებში“ (ინ).

ბეიკ-ი წერილი, პატარა ზომის ნაყოფი. „გამოგვიტანა ბეიკი ვაშლები“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბეიკი — მომცრო).

ბრაგა ყამირი მინა; გამოფიტული, მწირი მინა, ადგილი. „ბრაგა ყანა ქონია და იმა ხნედა მეგემ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბრაგა — ზღვაში გორა უხილავად).

ბრე||ბრელო ქატო. შდრ. საბა. „ფქვილის გამონაცარაი ბრე ნარცხში ჩაყარე, გარეთ არ გადაყარო, შეედება ორთაღულში“ (ინ).

ბრე (bre) აბა, პა, პო (შორისდ.). „რაფერ ხარ, ბრე?“ (ად).

ბრეველი ბევრი. „სხუაც ბრეველია ქალები“ (ინ.); „სარტყელი ბრეველი იყო ზამანუნა“ (იმ).

ბრექა ჯიუტობა, თავმომწონეობა, თვითდაჯერება. „სხუასოგ ბრექა იცის რაცხა!“ (სტ.). შდრ. საბა (ბრექა — გაბზევა).

ბრეშ-ი რუხი, თავვისფერი. „ბრეშ ათხიანმა ქალმა გამოიდა არაბიდან“ (მეზ.). შდრ. საბა (მრეში).

ბრკე სითხის ზედაპირზე წარმოშობილი ობი. „ბრკე მოხადე ჟავესა“ (ინ.). შდრ. საბა (ბრკე — ობი).

ბროლია სიმინდის ჯიში. „ბროლია სიმინდის დენები თურია“ (იმ).

ბრონშითიანი (bronşil) ბრონქითიანი. „იმ ქალსა რასძალა ათეში აქ, ბრონშითი-

ანია“ (თ.ქ.).

ბრუდე არასწორი, ირიბი, მტყუნაი. „ხემ ბრუდე თერეფნა ნეიქცეს“ (ინ.); „ბრუდეთნა დაჟედ და სტორეთნა დეილა-პარიკო“ (ინ.); „ისა ძალიან ბრუდე კაცია, არ ინდობა, დაგატყვილევს“ (ინ.); „ბრუდე ცხვირი არ გასტორდება“ (ინ).

ბრუმო დიდი მუნუკი. შდრ. საბა (ბმო). „საედომზე დიდი ბრუმო გამუუდა“ (თ.ქ.). „ბრუმოზე შემწუარი ხახვის ფოთელინა დეიდვა და გამოხეთქავს“ (თ.ქ.).

ბრუტიანი-ი ბარბაცა, წონასწორობაშეწყველი. „ერთი ბრუტიანი ძროხა ყავდა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბრუტიანი — ახლოს მხედველი).

ბუბლ-ი დავრდომილი, დავარდნილი. „ბუბლი საქონელი გეიყუნა გამოსულზე“ (ად).

ბუდალა (არ. budala) სულელი, ბრიყვი. „მაქფერი ბუდალაი დაამსობს ოჯალსა“ (სტ.).

ბუგუნ (bugün) დღეს, ახლა. „ჩამეიტანოს ბუგუნ და სალამოზე მიცეს“. (ინ).

ბუზდოლაბი (buzdolabı) მაცივარი. „ბუზდოლაბმინა დავანყო ლალიბა წყლები, ისე დაცხა“ (ინ.); „ბუზდოლაბის წყალსა გავს“ (იმ).

ბუზმა (büzme) კაბა, ქალის ტანსაცმელი. „ბუზმა კაბა არი ჩუნეთან“ (იმ.). „თუნთულმა ბუზმები დაკერა“ (იმ).

ბუზმალ-ი (buzmali) შექმუჭნილი, დანაოჭებული. „ბუზმალი კაბა შუუქერავს“ (ინ).

ბუზუნა-ი მოზრდილი ბუზი. „ბუზუნაიც ვიცით, დიდი ბუზია, ბალვობაში დეკვაკებდით, ფთებ მუაწყვეტდით და ვაბუზუნებდით“ (ინ).

ბუზხანა (buzhane) საყინულე, ცივი ადგილი. „ქუეშიი სახლი ბუზხანა არი“ (ი.). „იმფერ ბუზხანაში რაფერ წევბიან, არ ვიცე“ (თ.ქ.).

ბუკ-ი პირისახე. „ბუკზე შეეტყობა ინსანსა, რა სურიელია, გულში რა აქ“ (მეზ.). „მარტივი ბუკები გვეჩნდაო“ (იმ).

ბულუზი (buluz) ბლუზი. „გუაცვია ბულუზი“ (მ.); „ბულუზიაც ეცუნე კაცებსა“

(იმ.); „წინდამ დაყფანებულსა ქვია ბულუზაი“ (ინ.).

ბულუთი (bulut) ღრუბელი. „ბულუთი ჩამდგარა ღელიებში“ (იმ.).

ბულულ-ი ბულულო თივის გროვა, პატარა ზეინი. „ჭალებში მოთიბული ბალახის, თივის ბულულს დაედგამთ“ (მაჭ.); „აქაჲ პურისას ან თივისას (გროვას) ეტყვით ბულულსა“ (იმ.).

ბულულვაი ბულულო სამკურნალო ბალახი. „ბულულოს ღაფრალეები დიდი აქ“ (იმ.); „ბულულო ჟუერით წყალი ვსვით“ (მ.); „ბულულვაი ბალახიჲ ვიცით“ (ჰ.).

ბულლური ბურლული. შდრ. საბა (ბულლური). „შეკაზმული ბულლური მეთანეს“ (ჰ.); ბულდს დიბეგში დაენაყავთ და იქნება ბულლური“ (ჰ.).

ბუმბულა რბილი, ფაფუკი. „დედეს თეთრი ბუმბულაი ნუერი ქონდა“ (ინ.).

ბუმბრუჭი რბილი, ფაფუკი, ნახი. „კაი ბუმბრუჭი პრუები ცხუება“ (ინ.).

ბუნდანსორა (bundansonra) ამის შემდეგ, ამიერიდან, ამ ბოლო დროს. „ბუნდანსორა აღარ ასხენფეს გონჯათ გელინსა“ (ი.).

ბუნდო უნესრიგოდ ნაშალი ძაფი. გად. მნ. დევა, კამათი, ჩხუბი. „ძაფის ბუნდო ჩათონაი გამუნაყევი“ (ინ.). „ნეიკინტლენ და დადგა ერთი ბუნდო“ (სტ.). შდრ. საბა (ბუნდი — გაბმულივით).

ბურღუმი (buyurmak) მობრძანება, მონვევა. „ბურღუმი ნათქუამაი, დეინყეთ ჭამა“ (ინ.).

ბუღლი (bilyk) ულვაში. „დიდგრანი ბუღლები აქუან“ (იმ.); „ვანკატებსა დიდუანი ბუღლები ქონიან“ (თ.ქ.).

ბურდო ლობიოს ჩენჩო. „მოვნაყავთ ლობიას, კაკალი გვერჩევა, ბურდო, კერჩხი დარჩება ცალკე“ (ჰ.). შდრ. საბა (ბურდო — ულენავი ბზე ვეტება).

ბურდლა ბუმბული. „ბურდლის ბალიში არ მიყუარს, თავი ტკივილ აჩენს“ (სტ.).

ბურდლული ბურტყუნი, გაურკვეველი ლაპარაკი. „დათვმა დეინყო ბურდლული“ (იმ.).

ბურელი (börek) იხ. ბორეგი. „პურის

საჭმელია ბურელი“ (ფათ.).

ბურეკაი მსუქანი, ჯანლონით საესე, „ბურეკაი საქონელი ყავს“ (მ.). შდრ. საბა (ბურეკაი — დიდი გოჭი).

ბურკა კურკა. „გამეილონა ბურკა და შიგან კაკლი გულის ნატყხინა ჩადვა“ (ი.).

ბურმა (burma) 1. ბაქლავის მსგავსი ნამცხვარი. 2. წინდის სახე, ჭრული. „ბურმა ფურნომინა გამააცხო“ (იმ.); „ბურმა ჭრული ჩევენყე წინდამი“ (იმ.).

ბურმალი (burmali) დახვეული, სპირალური. „ბურმალი ჭრული ენგემ მასნაულა“ (ინ.).

ბურსელა სიმინდის ჯიში, „ბურსელა სიმინდის თსლი გამოგზავნეს“ (მ.); „ბურსელა სიმინდი კანხულია რომე იწვის, გასკდება, გედეიქუღვის“ (ბ.).

ბურტყელა ბალახი, გამოიყენება საკვებად. „ბურტყელაი კაი ხალია, გამოსულზე ვჭამთ“ (იმ.).

ბურტყელი ბუმბული. „ქორი დეეკა ქათამსა, ვერ ასნია, ჰამა ბურტყლები გააყრევია ზავალსა“ (ინ.).

ბურძალა მჭებერმარცვლებიანი მტევანი, ტარი. „წრეული ბურძალაი ტევები აქ“ (ად.).

ბურძლა უშმო, მოურიდებელი თამაში, ლიზლობა. „ბევრი ბურძლა იცის ბალეებში“ (ინ.); „ახლა ქალ დუუნყო ბურძლა“ (სტ.).

ბურნუმელი ეკალა. „ბურნუმელი ბევრი იყო ტყეში და იმა ვჭამდით“ (თ.ქ.) შდრ. საბა.

ბურჭუმელა შავი. „ასი წლის მეგრე ბურჭუმელა შავი ბლვი ეყოლა მათ ნესლსა“ (სტ.).

ბურჰანი (არ. bürhan — არგუმენტი, დასკვნა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჩუენი ბურჰანი მუენდისინა გახდეს“ (სტ.).

ბუსეფერ (buscefer) ამჯერად. „ხისიმობა არი, ბუსეფერ, გონჯი არ გავხდეთო“ (ინ.).

ბუსირა (bu — ეს, şıra — რიგი, რიგით, რიგრიგობით). ამჯერად, ამაჟამად. „ბუსირა ავათყოფობს იხტიარი“ (იმ.); „ბუსირა სულ სოფელში არიან“ (თ. ქ.).

ბუსუნი ჩასაფრება, აქეთ-იქით ფარულად ცქერა. „იმან ბევრი ბუსუნი იცის, პად რა გაქ, ყუელამფერინა შეიტყვას“ (ინ.). შდრ. საბა.

ბუქმა ჭრელი წინდის ერთგვარი ჭრელი, სახე. „ბუქმა ჭრელი ზალმა იცის და იმა ჩაანყობიე“ (იმ.).

ბუქით (არ. bükü — ქვითინი, გულამოსკენით ტირილი) ქვითინით, გულითადად. „მიხუალ, ბუქით სელამი ყუელას!“ (იმ.); „ბუქით სელამი ჩუენ ახრამებსა!“ (იმ.).

ბულდა (buğday) ხორბალი, მარცვლეული. „ბულდას კალონე გაულენავთ კევროთა“ (იმ.); „დიბეგში ჩავყრით, დავრტყამთ ბულდას კანკოსა, დავნაყაეთ“ (მ.).

ბულრაობ-ს ხარი რქით მინას თხრის. გად. მნ. მინას მთელი მონდომებით ამუშავებს. „ჩასულა კაცი ყანაში და ბულრაობს, ყავაღებ რგავს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბულრაობა — რა კარი რქით მინას ბრდღენიდეს).

ბუშა-ი შემოდგომაზე ჩათსლებული და გაზაფხულზე თავისით ამოსული კართოფლი, ნიორი, ხახვი და მისთ. „ბუში ნიორი მაქ ბოსტანში და იმა ეხმაროფ“ (თ. ქ.).

ბუცუნაკ-ი წვრილი მწერი, მუმლი. „ბუცუნაკები გაჩენილან ისე მალე“ (ინ.).

ბუცუნცველა მუმლი. „ბუცუნცველა დასეგია ფავესა“ (ინ.).

ბუძგიაიბუზგი დაბალი ჩირგვი, ბუნქი. „აქეჯობაში სულ ბუძგები იყო და გავჩეხეთ, გავაღეთ მინა“ (თ.ქ.). „გედევარე ამ ბუზგებში, გენაცვალე ზუზუებში“ (იმ.). შდრ. საბა (ბუნკი — დაბალი ჩირგვი).

ბუძია-ი მამის ძმა, ბიძა. „ჩუენა, ჩაქველები, ჩურუქსუელები „ბუძიას“ ვიტყვი, „ემიაი“ აჭარლებმა იციან“ (ფთ.).

ბუჭულა 1. პატარა ნისქვილი; 2. დაბალი, პატარა. „ღელეში ერთი ბუჭულა იდგა“ (იმ.); „ერთი ბუჭულა დედი იყო“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბუჭულა — პატარა ნისქვილი).

ბუჭუნჭველა ჭიანჭველა. „ბუჭუნჭველა გალოღავს კაბაზე“ (თ.ქ.). ბუჭუნჭვე-

ლები|ბუჭუნჭვლები. „წრეველი რაცხა დიდანი ბუჭუნჭველები არიან გამწებული (თ.ქ.); „სხალსა ბუჭუნჭვლები დახოვიან“ (ინ.).

ბუხურ-ი (არ. buhur საკმეველი) რელიგიური, სულის მოსახსენებელი დღე. ეს დღე თხუთმეტი აგვისტოა. ამ დღეს, ხალხური სიბრძნის მიხედვით, ერთი საათი იმისთანა, რომელიც მაგიური ძალის მქონეა. თუ ადამიანს გარკვეული საქმის კეთებაში შეხვდა, სარგებელს, ან ზიანს მოუტანს. კერძოდ, თუ ამ დროს ვინმე ყანაში ან ბოსტანში სარეველებს საობს, აღარ ამოვა. თუ რაიმე ირგვება, ისიც აღარ გაიხარებს. ყანა თუ ირწყვება, მოსავალი გახმება. ამიტომ ამ დღეს საქმეს ერიდებიან. „ბუხური კალვობაზე იციან, მარიობაში, აუგუსტოს თხუთმეტზეა ღალიბა“ (ინ.).

ბუხურიანი ოდა სამზარეულო, სასადილო ოთახი. „სახლსა აქ ბუხურიანი ოდა, პამა ბუხური ახალბესა აღარ უნდარან, აიგაზი გამოვდა გა, იმი ბარობაი“ (ინ.).

ბუხარში შააძრუმლა ფიგ. გამ. შეანუხა, იძულებული გახადა, დატუქსა. „დედამთილას არ დუუყდა ჭჭუაში ძლის ნათქუამი და ბუხარში შააძრუმლა ზაუალი“ (სტ.).

ბუხრიდან კდარი აატანი-ა ფიგ. გამ. აიძულა, შეანუხა, მუძღლებელი შეაძლებინა. „იმსოღ საქმე მუუწყო, რომე ბუხრიდან კდარი აატანი“ (ინ.).

ბუჯალ-ი¹ (bucak) კუთხე, წყნარი ადგილი. „ბუდე გუუკეთებია იგირიმ ბუჯალში“ (იმ.).

ბუჯალ-ი² ხის ქვედა ტოტების განშტოების დასაწყისი. „ძვილია ევდა ბუჯალში“ (თ. ქ.); „ბუჯალში შამოყდა (თ.ქ.).

ბუჯგ-ი ნაბლის ან ზღარბის ეკლიანი გარეკანი. „ავსნიე მამაით ნაბლი ბუჯგ-ი და ლოგინში ჩუუდევი“ (ინ.).

ბუჯგერი ფრინველის ბუდე, საბუდარი. გად. მნ. ოჯახი, სახლი. „ეს დედალი კურცხებინან ამდგარა და ბუჯგერში ზის, მიეკროხა ისეგავ, არნა გამუუშვას ჭუჭულები“ (თ.ქ.); „ყუელას მისი ბუჯგერი უნდა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბუჯგერი — ფრინველთ

ნალო).

ბუჯერა-ი ხუჭუჭთმიანი გოგონას სა-
ალერსო მეტსახელი. „ეს პანაი ბუჯერაი
ვისია?“ (ინ.).

ბუჯურელა-ი ვაშლის ჯიში. „ბუჯურ-
რელაი ვაშლის ყელში სოფელ ბუჯური-
დამ იქნება მოტანილი“ (მ.).

ბლარჯ-ი მჭლე ხორცი. „ტყვილათალი
დუუკიდა ბლარჯები დუქანში, ვინ შეხე-
დავს?“ (ინ.).

ბლეზ-ი ბრაზიანი, ფიცხი. „ჩუენი და-
ბერდა და ბლეზი გახდა“ (ხ. ფ.).

ბლორინ-ი ხმამალალი, მოთქმით ტი-
რილი. „დეინყეს ქალებმა ბლორინი“ (ინ.).

ბლოჭინ-ი გაბრაზებით ყვირილი, ღრი-
ალი. „გაბლენდება და დეინყებს ბლოჭინ-
სა“ (ად.).

ბლუვილი-ი ხარის ხმიანობა. „მოქეფი-
ანებულმა ხარებმა ბლუვილი დეინყეს“
(იმ.). შდრ. საბა (ბლუვილი — კართ
ქმიანობა).

ბლუნკავ-ს ხრის, დრეკს (სახსარში,
ნელში). „მუხლსა ველარ ბლუნკავს, ისე
ტიკვა“ (სტ.).

ბლუნძავ-ს ხრის, კუმშავს, ნელში ლუ-
ნავს. „მეგა იმფერი მარაზია, რომე ნელში

ბლუნძავს ინსანსა“ (სტ.). შდრ. საბა
(ბლუნძვა — შეკუმშვა, ჭიათ მოკლაცხა).

ბლუშტი-ი ვულ. გამ. თორმეტი-ცამეტი
ნლის ბიჭი, მონარდი. „ბლუშტებში ბევრი
ხიცხიცი არ მუუხტება პრატსა“ (ინ.).

ბძანე! 1. ბრძანე (თქვი, წარმოსთქვი);
2. მიირთვი (საჭმელ-სასმელი). „ბძანე, არ
შეგებათროს, შალახისოშოლსუნ, ღმერთმა
შაგარგოს!“ (ინ.). „ბძანევით, ნუ ქიბრობთ,
ჭამა სირცხვილი არ არი!“ (სტ.).

ბძანება შენი! ჩართული გამოთქმა,
რომელიც გამოიყენება დიალოგებში, წინ
უსწრებს მოპასუხის ნათქვამს და გამოხა-
ტავს შემკითხველისადმი პატივისცემას.
„ახლო ხანში ხომ არ აპირობ წასლას? —
ბძანება შენი! არხატამი თუ ვიპუე, ნავალ“
(ინ.).

ბძენ-ი ბრძენი, ჭკვიანი. „ჩუენა ძალიან
ბძენი ნენი ქყავდა“ (ინ.).

ბჭყინავა-ი მბრწყინავი, ბრჭყვილა.
„ბრჭყინავაი ზივიც იყო ნიშანზე“ (იმ.).

ბჯგინი რისამე გასამაგრებლად შეყე-
ნებული ბოძი. „ვაშლის ტანები მინაზე
დეედა, ბჯგინი მივეც“ (ად.).

ბ

გააბაზინებ-ს (báz — საფუძველი,
ბაზა) აავსებს, სიუხვეს შექმნის. „თუელზე
გააბაზინეფს ბელელ“ (თ.ქ.).

გააბაზინებულ-ი „უხდურით აქ გააბაზი-
ნებული მარანი“ (ი.მ.).

გააბაზრებ-ს გაასულელებს, ჭკუას გამო-
უყვანს, გაანერვიულებს. „იმდონი შალი
ქნა, რომე გააბაზრა კაცი“ (ინ.); „მისი
ნაქნარები ზაათინ გააბაზრებს დუნჯას“
(სტ.).

გააბიძგიანებ-ს აავსებს, გადატვირთავს
ადგილს რაიმეთი. „ამასა გააბიძგიანეფ და
ნეელებ საგორავით“ (ინ.).

გააბუენებ-ს წაახდენს, დაახარალებს.
„ჩემი თავი მე გააბუენე, ზარალი მივეცი“

(იმ.).

გააბოგინებ-ს დაასახლებს ბევრს ერ-
თად, დაამკვიდრებს, სიუხვით აავსებს.
„შვილები გააბოგინა იქავრობაში“ (თ.ქ.).
„ყავალები დარგო, გააბოგინა არსებში“
(თ.ქ.) შდრ. საბა (გაბოგინება — დამკვი-
დრებასავით).

გააბრეშებ-ს ფერს წაართმევს, გაახუ-
ნებს. „რეწელი ურუბა ბზეზე არნა გაკიდო,
ზითვალი ამოჭამს და გააბრეშებს“ (ინ.).
შდრ. საბა (მრეში).

გააბუზებ-ს გაახმობს, გაამზეურებს.
„ჩუენ ემოსა თივა გოუბუზებია, გოუჭმია
კალოზე“ (იმ.). გაბუზებული-ი: „გაბუზებუ-
ლი თივა ქორში შეინახა“ (იმ.).

გაბუცებ-ს შეაჩერებს, დააყენებს. „არაბი გაბუცა და ისე დილაპარკია“ (ად.). შდრ. საბა (გაბუცება — გამტერე-ბასაეით).

გააგენიშებ-ს (gcnış — ფართო) გა-ფართოებს, გაშლის. „გზები გააგენიშო პუქუშათმა“ (იმ.). „წრეელი გააგენიშეთ გზები“ (ინ.).

გააგერჩეჭებ-ს (gerçek — სიმართლე, რეალობა). გაამართლებს, სინამდვილედ აქცევს. „რაცხას იტყოდა, იმას გააგერჩე-ქებდა“ (ინ.); „გაგერჩეჭდა ბევრი რამე“ (ინ.).

გაადელებ-ს (dcli — სულელი, უჭკუო) გააგიჟებს, გაასულელებს; გააბრაზებს. „ფუზ მიცემს და გაადელებს ბაღებსა“ (ად.); „მაქსოვ ლაპარაკით გაადელა და ააყვირა ბაბოი“ (სტ.).

გათემიზებ-ს (temiz — სუფთა, ფაქი-ზი) გაასუფთებს, განმენდს. „ჯერ რამე არ გიგვითემიზებია საბაჯრამოთ“ (ხ.ფ.); „გენ-ჯები ავლენ სოფლის სახლში და გაათე-მიზებენ იქავრობას“ (თ. ქ.). გათემიზე-ბული: „გათემიზებული ოდიები დამახდინა“ (თ. ქ.).

გათათევებ-ს (სპ. taze — ნეღლი, ახალი) განედლებს, გაახლებს, გააჯანსა-ლებს. „კაი მუა, გავათათევებთ ხისიმობას“ (ინ.).

გათათექმილებ-ს (არ. tekmil — ყველა, მთლიანი, სრულად) გაამთლიანებს, დაას-რულებს. „ხუალ გავათათექმილებ წინდას“ (იმ.).

გაკუჭებ-ს გააბრაზებს, გულს მოუყ-ვანს, გააგულისხმებს. „ბაბას რომე გავაკუ-ჭებდი, ღორის ნაგაზოვო, მეტყოდა“ (ფათ.).

გააღოლებ-ს (yoğalmak — დაღუპვა, გაფუჭება) გააფუჭებს, წაახდენს, გააქრო-ბს, გადაკარგავს... „ბეთმეზსა ხომ არ გავადოლებდითო“... (ინ.); „სხალი ძირში ჩამოცვენილა და ბითევი გააღოლებულა“ (თ. ქ.).

გაარგიებ-ს გაანანილებს, ცალკე და-სახლებს. „ღმერთი ბძანოფს: — მერე სოფლებში ვილაეთებში, ყასაბებში გავა-

რიგე“ (ინ.). „ბიჭები გაარგა“ (თ.ქ.). გაარკვევ-ს გადაარჩევს, მინარევებისა-გან გაათავისუფლებს, გაასუფთებს (თესლს). „თეფურთი გავარკვევდით ბულ-დასა“ (იმ.). შდრ. საბა (გარკვევა — გარჩევა).

გააროხრებ-ს|გააროხლებ-ს წაახდენს, გააფუჭებს. „მოკრფილი ბალი ჩახსურდა და გიმირობდა“ (თ.ქ.); „ფენა ქალია, რამე არ გუუროხდება, პიჩ“ (ინ.); „ძალო, გააროხროსნა ბაღემა, შეხედე ერთი!“ (ინ.).

გაასალამებ-ს (sağlam — ჯანმრთე-ლი, სალი) გააჯანმრთელებს, გამოაკეთებს. „ეს ბალახები გაასალამებს ინსანსა“ (მაჭ.).

გააფათუნებ-ს 1. ხელებს ფარულად ამოძრავებს, ფარულად რაღაცას ეძებს; 2. ფათაქულა (სიმინდის ერთგვარი ჯიში) სიმინდს კეცზე შენვავს. „ნეტი რას აფათუნებ ხელებსა?“ (თ.ქ.). „კეცზე დეგე-ყარა სიმინდი და გეგეფათუნებია, მოსა-ფირი ბელქი შეჭამდა ფათაქულასა“ (იმ.).

გააფაქებ-ს (სპ. pak — სუფთა, შეუ-რყენელი) გააქრობს, დაკარგავს, გაათავი-სუფლებს იქავრობას. „ჰა გააფაქა ამღონი ფეჩეთ ვერ ვიცი“ (ინ.).

გააფუფხვებ-ს მოახერხებს, მოაწყოფს საქმეს. „თუ ვერ გააფერე საქმე, გამეი-ფუჭე“ (მაჭ.); „რამე ვერ გააფერენ“ (მაჭ.).

გააფისებ-ს (pis — უსუფთაო, დასვრი-ლი, ბინძური). დასვრის, დააბინძურებს. „გაფისდება სახლი, გაათემიზონა, აბა ქალის საქმე სხუა რა არი?“ (ინ.); „გააფისა ეზო-კარი ამ თხამა“ (მეზ.).

გააქარვებ-ს გააქრობს, გადამალავს. „გავაქარვოთ ამ დუნიდამო“ (სტ.); „ბაღვი დილიანა გამომძრალა სახლიდან, გაქარ-ვებულა“ (ინ.); „ღმერთმა გააქარვოს მაქ-ფერი ინსანი ამ დუნიდან“ (პილ.).

გაალებ-ს ხამ მინას დაამუშავებს, აით-ვისებს, პურის ცომს გაიყვანს, გაშლის. „დედემ გაალო მინა“ (თ.ქ.); „ქალები ხამურ გაალებენ“ (ინ.).

გააყარილებ-ს (karik — ნაკვეთი, კვა-ლი) მინას კვლებად გაჰყოფს, ნაკვეთებად დაანანილებს. „როისნა გააყარილოს?“

(ინ.).

გაყაყაჩრვა განათა, სინათლეს მოუმატა. „მუბარეჟმა თვარემ რაფერ გაყაყაჩრვა აქაჯრობა, ხედავ?!“ (ბახ.). შდრ. საბა (კაკაჩი — ღამე მთოვარით ნათელი).

გაყირმიზებს-ს (kırmızı — წითელი) გაანითლებს, შეანითლებს. „ბექლავას ფურუნში გაყირმიზავ“ (შ.). გაყირმიზებულობი: „ბლები ახალთ გაყირმიზებულა“ (ინ.).

გაყოლაგებს-ს (koday — ადვილი, მსუბუქი) გააადვილებს, გაამსუბუქებს. „რა იქნება, ჰუქუმათებმა გაყოლაგონ წასლამოსლა“ (ინ.).

გაშარნალებს-ს გამოათავისუფლებს, გამოამჩნხნებს, სიმჭიდროვეს დაარღვევს. „ახორი ძვილი გააშარნალა, ზოგი სხუაგან დაბა“ (იმ.).

გააშარშვალებს-ს შემართავს, აამოქმედებს, გაამზადებს. „გააშარშვალა დიდი ფერვანი“ (ინ.); „რომე გააშარშვალებს დიდ ყამას, მაშინ მიხტები“ (ინ.).

გაშელიგებს-ს (şenlik — მხიარულება, გამოცოცხლება) გაამხიარულებს, გამოაცოცხლებს. „ჩუენაც მიველით და გავაშელიგეთ ახრანები“ (ინ.).

გააშვებიებს-ს დაატოვებინებს, ერთმანეთს დააცილებს. „ნენემ გააშვებია ქალი, სიძეი არაშვებდა, ეცოდვებოდა“ (თ.ქ.); „ემიამ ქალი რომე გააშვა, მახსოვს, ვტიროდით“ (თ.ქ.).

გააშიშლებს-ს (şişli — დანით, ხმლით, ხიშპით შემართული) აღმართავს, შემართავს. „გაამიშლა დიდი ჯოხი, ჰამა ბაღვას თვლი მაცი ვერ დაფახუნებია“ (ინ.).

გააშიშხათებს-ს (şiş — შამფური, hal — ხაზი, ზოლი) შემართავს, აღმართავს. „გააშიშხათებს ზოფას და წამეისხრიკებს ბაღვებსა“ (ინ.).

გააშქნებს-ს გარეთ გააგდებს, განდევნის. „ბაღვად დაფვირა რასძალა და გააშქნა გარეთ“ (ინ.).

გააშქუნა სული ფიგ. გამ. მოკლა, სული დააღვივნა, ძალიან დაღალა, შეანუხა. „ქალსა ამდენ საქმეში გააშქუნა სული“ (ი.).

გააშქუნა ქეიფში ფიგ. გამ. აქეიფა,

მოალხინა, მოასვენა. „მოსაფირები ეიყუნა ოღლათში დე გააშქუნა ქეიფში“ (ინ.).

გააშუფელა (surheli — ეჭვი, საეჭვო) დააეჭვა, დააფიქრა. „იმფრა ილაპარკა, რომე კაცი გააშუფელა“ (ინ.).

გააჩრებს-ს გააცვენს, დაყრის. „ეზო-კარში გააჩრეა ზიბილები“ (ინ.).

გააჩრუნა-ს გააქანა, გაანძორა, ძლივს აამოძრავა. „ბაღვებისკან ვეღარ გიმირჩუნია“ (თ.ქ.); „უსულია გააჩრუნე“ (ინ.).

გააციცაგებს-ს გაავერანებს, გააღარიბებს, დაავსებს. „იმფერი ზენგინი ოჯახი ახალბემა ვერ შეიღირსიეს, სულ გააციცაგვს ბაბოსი მოგებული“ (ინ.).

გააცხაგებს-ს ცხავეში გაატარებს, გაასუფთავებს მარცვლეულს. „სიმინდის დენსა გავაცხაგებთ“ (იმ.). გად. მნ. ტყვიით დახერგეს, დაცხრილავს, „ზულიო, კაცსა გიგიცხაგებო, ასე იცოდეთ, დამუქრებია აჭარელი“ (იმ.); „სიმინდი გავაცხაგე“ (თ.ქ.).

გააძებს-ს თავიდან მოცილებს, გააგდებს. „გუჟიან ეჯემები და დამემდარან თვითან“ (შ.).

გაანკაგებს-ს გაამწკრივებს; რიგრიგობით, მიყოლებით წარმოადგენს. „ფახირის გუგუმებ სანყლებე გავანკაგებდით, ახლა მუსულელები გუჟ სახლებში და გუგუმებიც გადავარდა“ (თ.ქ.). განკაგებულობი: „განკაგებული ყავს ბიჭი შვილები სირაზე“ (ად.).

გააჭინჭრიებს-ს ცხიმში შეწვავს, ცხიმში საჭმელს მოამზადებს. „უშრემალაი გააჭინჭრიებს ერბოკურცხს და შეჭამს“ (ინ.). იხ. ჭინჭრიხი.

გაახანხანიებს-ს დროს გაიყვანს, გადაავადებს. „გაახანხანიებს, გაახანხანიებს და დაგავინყვებს“ (ინ.).

გაახარვებს-ს გატიხრავს, ადგილს შუამი გაყოფს. „ბელელი გაახარვა“ (შ.).

გაახელისხელებს-ს ხელიდან ხელში გადასცემს, გაანათხოვრებს. „გაახელისხელა ის ქითაბი და სოფი გაყაყაბა“ (ინ.).

გააპზირებს-ს (არ. hazır — მზა, გამზადებული) გაამზადებს. „ცხენი გააპპზირებია საიბსა“ (სტ.); „ნენემ ეჯელე გააპპზირა სუფრა“ (ინ.). გაპპზირებულ-ი: „სადილი ბარსახანია გაპპზირებული აქჟ

ან" (ინ.). იხ. პაპირი.

გააპასილა-ა (არ. hasil — სამრეწველო საქონელი) მოთელა, დაამუშავა, გამოიყვანა (ტყავი). „ტყავი გააპასილა ზოვლი“ (თ.ქ.). იხ. პასილი.

გააპერსებ-ს (არ. hersi — ბრაზი, ჯარი, გაჯავრება) გააბრაზებს, გაანაწყენებს. „ეს ციციანი ძალიან მაპერსებს“ (ინ.); „რომ გაგაპერსებთ, მემრე ამათ გუშუშ-რდულვებთ და ასე იცოდეთ“ (ინ.). იხ. პერსი.

გაბა ბაგა, ბოსელში პირუტყვისათვის საკვების მისაწოდებელი ადგილი. „საქონელ ჩუყურით გაბაში საქმელსა“ (მ.); „გაბაზე გამობმულია თოკი“ (მ.).

გაბარავ-ს გათოხნის. „ფათათესასა ორიგზობ გაბარავს“ (მ.).

გაბარცავ-ს ნაქცევს, დაანენს. „თუ მეერია, ზაათი გაბარცავს ტალახებში“ (თ.ქ.). გაბარცული-ს „სექვზე გაბარცული ეგდო, აქეთ არ გაშუხედავს“ (თ.ქ.).

გაბდღნილი-ი მინაზე გართხმული. „ბაღნი დიდუანი გაბდღნილი არია მინაზე, ის ბაღახია“ (ინ.).

გაბერბადღ-ა (სპ. berbat — უსუფთაო, ჭუჭყიანი, ცუდი) გაჭუჭყიანდა, გაცუდდა. „ბაღებში ძალუან გაბერბადღენ ტალახებში“ (ინ.).

გაბეჩებ-ს გასულელებს, გამინებს. „მაჩენათ არ გაბეჩებ“ (მაჭ.).

გაბლაცა-ი ნელი, დინჯი, ზანტი. „ულ-ფეთა ნენემ გაბლაცაი სიარული იცოდა“ (თ.ქ.).

გაბნელებული-ი მოგროვებული, ჯარად მოსული. „გეგხედეთ, რომე რუსის ასკერია გაბნელებული ამათიუფში“ (მ.); „ბუჭუნჭუ-ელა გაბნელებულა მუთვალში“ (ბ.);

გაბჟინდებ-ა გაფუჭდება, წახდება. „კუ-ერცხი გაბჟინდება მოხარშული სიცხეში“ (ინ.).

გაბოგავ-ს გადებს, ბოლოებით რაიმეზე დაყრდნობს ჭერს, ბოძს, ფიცარს. „ფიცარი გუშობგავს კიბეთ და იმით ადიან სახლში“ (ინ.).

გაბოგვილი-ი 1. გადებული; 2. გად. მწ. უხეში, თავისნათქვამა, ჯიუტი კაცი. „ამ-ერი გაბოგვილი კაციც მორე არ იქნება

დუნდაზე“ (სტ.).

გაბრუნვილი-ი დამწვარი, ღარიბი, ლატაკი. „აგზე გაბრუნვილი ჩემის მეტი არეინ არი“ (ბახ.).

გაბუგული-ი გადებული (ორი საგნის ან ორი ნაპირის შესართებლად გადებული ბოძი, ფიცარი). „არი ორი ხე გაბუგული ხიდათ“ (ი.). იხ. გაბოგვილი.

გაბუზმული-ი ნაკეციანი, ნაოჭებიანი (კაბა, პერანგი, წინსაფარი...). „კაბა წელში გაბუზმული ვიცი“ (თ.ქ.).

გაბუკული-ი ნაწყენი, გაბუტული. „ახლა ჩემზე გაბუკული ხარ?“ (იმ.).

გაბურღლავ-ს ბუმბულს, ბურტყელს, გინგვს გააცლის. „მელაი ქათამს გაბურღლავს“ (თ.ქ.).

გაბღუზდა გაბრაზდა. „არ დეიტყობია, ამა გაბღუზდა“ (იმ.).

გაბძგალავ-ს გაყინავს. „სიცივეში წყალსა გუგუმებში გაბძგალავს“ (იმ.). გაბძგალული-ი: „გაბძგალული ვაშლები წყალში ჩაყარე, წყალი ყინვას გარეთ გამეიტანს“ (ად.).

გაბძღნილი-ი გამლილი, გართხმული. „მარალი თელ ტანში აქ გაბძღნილი“ (თ.ქ.).

გაბულიანდა გაბრაზდა, განაწყენდა. „გოგოს ბაბოი გაბულიანდა“ (ტ.).

გადააძრუმლებ-ს მალულად, ჩუმად გადაიყვანს, გადაიტანს. „პამნადბირ ჩოქოლათას მისკენ გადააძრუმლებს“ (სტ.).

გადააძრუმლებ-ს გადააპტილებს. „გადააძრუმლებს ახალმოყუანი ძალსა“ (მ.).

გადატეტილი-ი ფერმკრთალი. „რაფერი გადატეტილი შამიდა სახლში, რომ იცოდეს?“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩატეტილი — ანაზღა დეფერმკრთალი).

გადატლანცავ-ს საჩქაროდ შეწევს, გამოაცხობს, სანახევროდ დანევს. „ბუხარში გადატლანცე ხაუბი“ (ინ.).

გადაფაცრავ-ს ნათქვამს გადაასხუაფერებს, სიტყვას ბანზე აადებს, საუბარს სხვა თემად გადაიტანს. „თუ არ დუფედება ნათქვამი, იმსოლოში გადაფაცრავს“ (სტ.).

გადაქართულდა დაავიწყდა, აზრი დაკარგა. „ემედენი გადაქართულდა და ველარ მეგონე“ (სტ.).

გადაქცეველ-ი შეცვლილი, გადასხვაფერებული; ცვეკის სახელი. „ესა ჩუენებური სასამური ყყდია, გადაქცეველი ქვია“ (პ.); „ჩუენი გენჯეები გადაქცეველი არიან, გურჯობა იკარქეის“ (პ.).

გადაღმითებ-ი სერს, გორას გადაღმა მყოფი. „გადაღმითებში ინახებება ქემერი“ (მ.).

გადაშუშვილ-ი მოდულებული; ყველის სახეობა. „გადაშუშვილი ყველი ჩუენაც ვიცით“ (იმ.).

გადაჩქიმალაჲ-ს გამამალავს, გადაკარგავს. „იმფრა შეინახავს, რომე გადაჩქიმალაჲს, თავითაც ველარ მიამკლევს“ (ად.). შდრ. საბა (ჩქმალვა — მეტად დამალვა).

გადელდება (dcli — გივი, შეშლილი, უჭუო) გაგიუდება, ჭკუიდან შეიშლება, აღელდება. „მაქფერ უშნო საქმეზე დედი გადელდებოდა“ (ბახ.). გადელბულ-ი: „მეგემ დინიზი გადელბულა“ (სტ.).

გადმოსოფლებული-ი გადმოსახლებული. „მე აკრიიადმ ვარ გადმოსოფლებული“ (მაჭ.).

გადუნდუზებულ-ი (dunduz — ნორი, გლუვი) პირთამდე საესე, გავსილი. „გადუნდუზებულა თოვლი აქვერობამი“ (მაჭ.).

გაეშილდა (yeşil — მწვანე, სიმწვანე) ამწვანდა. „გაეშილდა პური“ (იმ.).

გავეშებულ-ი აღლევებული, აღგზნებული, გაბრაზებული. „გავეშებული შამუარდა სახლში“ (ი.). შდრ. საბა (გავეშება — მეტად გაჯავრება).

გავროლ-ი (სპ. gavur — ურნმუნო, არამუსლიმანი, ძღსუ — შვილი, ძე) ურჯულოს შვილი. „გავროლი ყადრავ, მენი დეგცა, რა იქნებოდა ჩემ ქათმებისთინ ყური მეგცა“ (ინ.).

გაზ-ი (gaz) მარლა. „თავზე ლამაზი გაზი ებურა“ (ი ნ.).

გაზაფჲდა (არ. zayf — სუსტი, გამხდარი) დასუსტდა, გახდა. „დღეს ფენა შენუხვილია, უზუნ ზამთარში გაზაფჲდა კაცი“ (იმ.); „ნიკოლადამ სორა რუსი გაზაფჲდა“ (იმ.)... გაზაფჲებულ-ი: „ანაი გაზაფჲებულა“ (სტ.).

გაზარხოშდა (სპ. zarhoş — მთვრალი) დათვრა. „ითათმა გაზარხოშდენ“ (სტ.). „მაგა ბევრი რომე სუა, გაზარხოშდები“ (მეზ.).

გაზეთე (gazete) გაზეთი. „თურქიე გაზეთე რენქლია, თქუენი არა, რატომ?“ (იმ.).

გაზეთეჯი (gazeteci) გაზეთის გამომშვევი, მეგაზეთე. „ერთი ჩუენებური გაზეთეჯი შემხდა“ (ინ.).

გაზენგინდა (zengin — მდიდარი, უხვი, ბარაქიანი) გამდიდრდა. „ასე ადვილი რაფერ გაზენგინდიო“ (სტ.); „გაზენგინებულა ემოი“ (იმ.).

გაზიბილდა (არ. zibil — ჭუჭყი, ნაგავი) გაჭუჭყიანდა, გაბინძურდა. „რახცხა გაზიბილდა ქალი“ (ინ.). გაზიბილებულ-ი: გაჭუჭყიანებული. „შეპერში ჰავაც ბილა გაზიბილებულია“ (ინ.).

გაზოზ-ი (gazoz) გაზიანი წყალი. „ახლა ცივი გაზოზი კაი მუა“ (სტ.).

გათემიზდა (temiz — სუფთა, ფაქიზი) გაიწმინდა, გასუფთავდა. „ძვილაი გათემიზდა სახლი“ (ინ.); „გული გითემიზე, რომე ღმერთმა გიგიგონოს“ (ინ.).

გათერბაღდა (არ. terbiye — აღზრდა, მოთვინიერება) აღიზარდა, მოთვინიერდა. „დათვის გათერბაღლება იმფო ყოლაი ინსნის გათერბაღლებაზე“ (თ.ქ.); „კარქა ვერ გათერბაღალეთ ბალეები“ (ინ.).

გათექმილდა (არ. tekmil — სრული, მთლიანი, საესე) დამთავრდა, დასრულდა. „წინდა ძვილაი გათექმილდა“ (თ.ქ.).

გათეჯებულ-ი|გათეჯეებულ-ი (არ. tecerrül — თავისუფლად ყოფნა) თავისუფლად წამოწოლილი. „ხასან-ემოი იაილაში გათეჯებული იყო“ (იმ.).

გათითიზდა (titiz — მიზეზიანი, წუნია, ჭირვეული, ახირებული) გაჭირვეულდა, გამიზეზიანდა, აიხირა. „ბალეი უქეიფურათ არა და ძალუნ გათითიზდა, რამე ველარ შავაჭამე“ (ინ.).

გაკუჭიანდა გაბრაზდა, განანყენდა. „ზოვლი გავაკუჭიანეთ ისინი“ (ტ.).

გალი-ი ფუჩქრით ერთმანეთზე გადაბმული ორი ტარო (ნიორი, ხახვი, და მისთ.)

მას ჰკიდებენ ქანდარაზე კარგად გახმობის მიზნით. „კოტორში გალ გავაკეთათ“ (ბ.). შდრ. საბა (გალა — მხალი დანნული გასახმობად).

გალაროხული-ი დასველებული (სველი ტანსაცმლით მყოფი). „გალაროხული ვართ, ქეცივა რასძალა“ (ინ.).

გალახული-ი დაღლილი, ღონემხიდილი. „ეს ბალვი ბუსირა გალახულია, ავთ არ გახდეს, შუფელია“ (ინ.).

გალეშდებ-ა ჭკუას დაკარგავს, გასულელდება. „ბაბოი გალეშდენსაო, შეეშინდა ღარჭსა“ (იმ.). **გალეშებულ-ი**: „ესა გალეშებულია, აღარ მიჯერებს“ (იმ.).

გალომპრავ-ს ხეს ქერქს შემოაცლის, კანს გააცლის. „მოჭრილ ხიებსა თელსა გალომპრავს და ჩამუათრევს არაბას გზახე“ (მეზ.). **გალომპრილ-ი**: „ესა გალომპრილი ხიები მერჯანასია ღალიბა“ (ბახ.). შდრ. საბა (გალომპრილი — ხე ქერქ-შედრცილი).

გამარგლავ-ს გამოაკლებს, გამოამეჩხრებს. „გამარგლავს, რახან სიხია ყანა, აბა რას იქს?“ (პ.).

გამბრავლებულ-ი გამბრავლებული. „რამტოლი გამბრავლებული ვართ“ (ინ.).

გამბოლდ-ა (ბო — ფართო, განიერი, უხვი). გაფართოვდა, აივსო, უხვი გახდა. „ახლა იმფო გამბოლდა ყუელამფერი“ (ინ.).

გამგნებელი-ი მოხერხებული, შემძლე. „ჩუენი დედეი გამგნებელი კაცი იყო (იმ.).

გამეესსრიკ-ა გამოედვენა, ფეხდაფეხ მიჰყვა. „შათი ციცი — გამეესსრიკა ჩუენ ბალვსა, სუჩი არ გუაქ“ (ინ.).

გამეითავგ-ა გად. მნ. გამოცარიელდა, დაღარიბდა. „გამეითავგა ოჯალი, გამეიფუჭა“ (ინ.).

გამეიფუჭ-ა დაივსო, დაიქვა, გაღარიბდა. „იმფერი ქალი მუუკდა, გამეიფუჭა კაცმა“ (თ.ქ.).

გამეიღალინ-ა გამოიღარა, მზემ თვალი გაახილა. „დილაზე გამეიღალინა, ამა სადილობიხან ისვენ მეიშალა ტაროსი“ (სტ.).

გამეიშრატ-ა შრატისაგან დაინურა. „ყველმა ეფეი გამეიშრატა“ (იმ.).

გამეინისქილა-ა 1. საფეკავი გაუთავდა, ფეკილი გამოვლია. 2. მარცვალი ნისქილაზე დაფეკა. „ქალმა დღეს გამეინისქილა, რაცხა დარჩენილი იყო ფეკილი“ (ბახ.); „გუშინ გამეინისქილა მემედამ და მემრე მე დავაყარე ფეკი“ (ბახ.).

გამეიჭიჭინ-ა გამოიჭყრიტა, ჭუჭრუტანაში გამოიხედა. „ბზემ ძვილაი გამეიჭიჭინა“ (ინ.).

გამათავრებულ-ი დანიწაურებული, წინა რიგებში მყოფი. „ჩუენი ხალხი სულ აქ არიან გამათავრებული“ (ად.).

გამთიი გარიჟრაჟზე, ადრე დილით. „გამთიი დაცეცს თუალბსა“ (ინ.).

გამთიანზე ადრე დილით. „ქელოღლანი გამთიანზე მისლამდინ იმღერებდა“ (იმ.).

გამოღინდ-ა გამოვიდა, გამოეონა, გამოირწყა. „ხორთუმში წყალი ძვილაი გამოღინდა“ (ინ.); „გუარდაი დავდინდგლე, მარა შრატი მაიც გამოღინდა“ (თ.ქ.); „ჩიბანმა ძვილაი გამოხეთქა, გამოღინდა“ (მეზ.).

გამოკამულ-ი დაგრეხილი წნელით გაკეთებული. „ზაათი შიშიდამ გამოკამული თავკაპები იყო, ახლა ზენჯირი გამოვდა“ (მ.).

გამოკვართული-ი ტანზე მომდგარი, მოჭერილი ტანსაცმელი. „გამოკვართული შალი ჩუუცმა და ყუელამფერი ეტყობა“ (ინ.). შდრ. საბა.

გამოჭორავ-ს ხის ჭურჭელში წყალს ჩაყენებს დასალობად და სპეციფიკური (რძის ჭურჭლისათვის დამახასიათებელი) სუნის დაკარგვის მიზნით. „თაზე ნასლამდინ გუარდებსა, კასრებსა, კოლოფებსა გამოეჭორავო“ (ინ.).

გამორეზილ-ა (არ. rezil — სამარცხეინო, სათაჯილო) თავი შეირცხვინა, სათაჯილო საქმე გააკეთა.

გამორიგდ-ა ძირითადი ოჯახიდან ცალკე საცხოვრებლად გაევიდა. „მემედაი ბარსახანია გამორიგდა“ (ინ.).

გამოსალამდ-ა (sağlam — ჯანმრთელი) გამოჯანმრთელდა. „გამოსულზე ძვილაი გამოსალამდა“ (თ.ქ.).

გამოყულფავ-ს (kulp — სახელური,

ხელი, ყური) გამონასკევას. „თოკი კარქა გამოყულფე!“ (თ.ქ.).

გამონველი ხორცი-ი დაკეპილი ხორცი (ხორცის საკეპში გატარებული). „სარმას უნდა გამონველი ხორცი“ (ინ.).

გამოჭირებული გურჯიჯა (gürücü — ქართული) სუფთა ქართული. „გამოჭირებული გურჯიჯა ივეთლებმა იცინა“ (იმ.).

გამოხამება-ა გაზაფხულზე ზამთრის განმავლობაში ბაგაზე დაბმული პირუტყვის პირველად გამოყვანა საძოვარზე, მიწაზე სიარულზე მიჩვევა. „ხუალა საქონლი გამოხამება არ დაგვიწყდეს“ (მ.). „გაზაფხულზე, საქონლის გამონამები დროზე, ქიებზე და ტანზე საქონელსა წარნაქ ნუუსვამთ, წარნაქით შევლებავთ, არ გეითვალოსო“ (ინ.).

გამოხვეილდა-ა (არ. hacil — სინბილე, დარცხვენა, მორიდება) დაირცხვინა, განბილდა, მოერიდა. „იმდენ მილღეთში გამოხვეილდა“ (ად.). იხ. ხვეილი.

გამოჯაგავეს გამოწართობს, შეაჩვევს გაჭირვებას. „სოფლის საქმე იმფო გამოჯაგავეს ინსანსა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჯაგავა — გამოქედნა).

გამოჯანდრავს ჭურჭელს გამოხეხავს, გამოასუფთავებს (სპილენძის ჭურჭელში ჩააყენებდნენ ნაცრიან წყალს. ერთხანს ადულებდნენ. ასეთი საშუალებით ჭურჭელი იბრუნებდა ბრწყინვალეებას. ამას გამოჯანდრვა ჰქვია). „ფახირის ყაბები გამოჯანდრეთ“ (ად.). იხ. ჯანდრვა.

გამრიგო ძირითადი ოჯახიდან გაყოფილი ახალი ოჯახი. „ისენი ჩუენი გამრიგო არიან“ (ინ.).

გამუაფუტებ-ს გად. მნ. გამოიქცევა. „ერთი გაი მემღექეთში, მაგ საქმე გამააწყე და მემრე გამუაფუტე აქეთ“ (ად.).

გამყრობილი-ი მწონიარე ავადმყოფი, დავარდნილი. „ორი ნელინადია მაქჟერ გამყრობილ ავატყოფ უყურებს“ (ინ.).

გამშვიდობოს ღმერთმა მშვიდობა მოქცეს ღმერთმა, მშვიდობით იარე (გამომშვიდობების, გამოთხოვების დროს გამოოსაყენებელი). „ჰაჩან მიხუალ, გამშვიდობოს ღმერთმა!“ (ინ.).

გასაღღა-ა (არ. sahi, sağın მართალი, ზუსტი, ნამდვილი) დაეჭვდა, სიმართლემი ეჭვი შეიტანა. „იმის ნათქვამებსა რომე დუუყურა, გასაღღა კაცი“ (იმ.).

გასაღლიანდა იხ. გასაღღა. „ონდან-სორა ბაბი გასაღლიანდა“ (ად.).

გასაჰაზირებელი-ი (არ. hazır — მზა, გამზადებული) გასამზადებელი. „დედეი წესულა ტყეში შემის გასაჰაზირებათ“ (ინ.).

გასერბესდა (სპ. serbest — თავისუფალი, უფლებამოსილი) გათავისუფლდა, გაიოლდა, შეუზღუდავი გახდა. „ახლა გადასლა-გადმოსლა გასერბესდა“ (ინ.).

გასილაეს (silmek — გასუფავება, გარეცხვა, განმენდა; ნაშლა, გადაშლა) განმენდა, ნაშლის, გადაშლის. „დადექ, გიგისილონა ჩოხა!“ (ინ.); „იგირიმ ქალის იმდოხანზე ნასაქმი ცოდვები გასილა“ (ინ.); „რამდონი ხნის ემე, ჯამები, არნა გასილოს თუ?“ (ან.).

გასირავდეს (sıra — რიგი) რიგით გაეთდეს, რიგრიგობით განხორციელდეს. „გასირავდეს, მესელა, ეს საქემო“ (იმ.).

გასიხდა-ა (sık — მიძიმე მდგომარეობა, სიმაკრე, სიძნელე) გაძნელდა, გამკაცრდა. „მემრე წასლა-წამოსლა დაჰა გასიხდა“ (იმ.).

გასრაგნი-ს გათელავს, დაჭმუჭნის, მოსრესს. „იმერხელები იტყვიან. „გაესრაგნეთ“ (ჰ.); „ჭალას ნუ გასრაგნი, აღარ მეთითვის“ (იმ.).

გასხლიმა გაჭიმა, გაასწორა. „ხობოს ტყავი გასხლიმა და ღოჯეზე მიაჭყდა“ (ინ.). შდრ. საბა (გასხირვა — გაჭიმვა).

გატლევკილი 1. ტოტებგაცლილი, ბალანგაცლილი; 2. უქონელი, ღარიბი. „გატლევკილი ფოსტი ქონდა ერთი, საქალაბნეთ“ (ად.); „ასნიე-დასნიე, ერთი გატლევკილი კაცი!“ (სტ.). შდრ. საბა (ტლიკვი — უროკო, გინა უქონელი კაცი).

გატრიზავება ნათქვამის არაფრად ჩაგდება, სიტყვის ბანზედ აგდება. „მაგან მაქჟერი გატრიზავება იცის, შენსას არ გეიგონფეს“ (ინ.). შდრ. საბა (გატრიზავება — კარგი სიტყვა რომ ნაუხდინოს მტერო-

ბით).

გაურ-ი (სპ. *gavur*) ურნმუნო, არამუსლიმანი. „გაურები იუდენ ამათიფში ნინნინ, ვუნანები“ (ბ.ხ.).

გაუსტავედა (*usta* — ხელოსანი, სპეციალისტი). ხელოსანი გახდა, დახელოვნდა. „უფეიჯა გაუსტავედა ემაშენი, ეს ბულელი ოზუნა შამუანუნვა“ (თ.ქ.).

გაუსტუმრება (*pastirma* — გამხმარი ხორცი) შეჭმა, გამოცარიელება, გაქრობა, გადაქარგვა. „მაგის გაუსტუმრება ველარ მუასტრა“ (ინ.).

გაფაქებული-ი გადამალული, დაკარგული. „ე ბალვები ჰად არიან გაფაქებული, არ ვიცი?!“ (ინ.). იხ. გააფაქებს.

გაფაჭავ-ს გათოხნის. „სიმინდი ჯერ მარტო ბირინჯი გაფაჭა, იქინჯის როის გაფაჭავს არ ვიცი“ (პ.).

გაფაჭულ-ი გათოხნილი. „გაფაჭული სიმინდი დილაზე მეირწყება“ (პ.).

გაფიქლავ-ს ფიქლივით აქცევს, გაყინავს, ცხიმს შეაყენებს სითხის ზედაპირზე. „ამ ყაერუმას გაფიქლავს ბითევაი, ქენჭიანია ნამეტარი“ (ბახ.); „გზები საპონივით გამხდარა, გაფიქლულა, გუუყინავს“ (სტ.).

გაფლახვედა გადიდდა, სრული შეიქმნა. „გაფლახვედა ეს აფხაბები, ფეხებიდან მშებდა“ (ინ.).

გაფლახვებული-ი სრული, გადიდებული. „გაფლახვებული ყაზალი დიდ ბალვ ჩავაცივი“ (თ.ქ.).

გაფუთუნებული-ი გამრავლებული, გაბერებული (კრებულად მყოფი). „ბალვები ყავს გაფუთუნებული“ (ინ.); „აქვც არიან გაფუთუნებული“ (ად.).

გაფუშავ-ს ვულ. შუაზე გახეთქავს, გააპობს, მუცელს აატყენს. „ნიფლის დიდი ქუთუბები გაფუშა შვადშეა“ (ინ.); „უზმაზე ხამ რომენ დააძლა, არ გაფუშავს მუცელზე?!“ (თ. ქ.). შდრ. საბა.

გაფშიკავ-ს გაახმობს. გად. მნ. ფეხებს გაჭიმავს, მოკვდება. „ცხელი ქარი ბითევათ გაფშიკავს მინას“ (თ.ქ.); „იმდენი უფარე, ემეგი უყავ, მარა ხობომ მაიც გაფშიკა ფეხები“ (თ.ქ.). შდრ. საბა.

გაქარდა გაქრა, დაიქარგა. „ამ დილაი პა გაქარდა ნეტაი?!“ (ინ.).

გაქიბრდა (არ. *kibar* — დაფასებული, კეთილშობილი, არისტოკრატი) გაამაყდა, თავმომზონე გახდა. „გელინი ფენა გაქიბრდა“ (იზ.).

გაქოფიტავ-ს გათლის, ტყავს გახდის ხეს. „ნედლ ხესა გაქოფიტავ“ (იზ.).

გაქოფიტებული-ი გათილილი. „გაქოფიტებული ხიები მორებათ დაეხიეთ“ (იზ.).

გაქუცავ-ს გაძარცვავს, ნაართმევს, მოპარავს. „ხირსიზებმა სახლი გაქუცეს“ (ინ.); „ფუნანის ასკრები მოვლოდენ, გაქვევცევენ, ნეედოდენ“ (თ.ქ.).

გაქუცვილი-ი გაძარცვული, ღარიბი. „გაქუცვილი შაქირაი, იმა რალანა აართვა ინსანმა?!“ (თ.ქ.).

გალეკავ-ს მატყლს დაანანეერებს, გასაჩეჩავად გაამზადებს. „ამტოლი მატყელი რაფერნა გავლენკოთ?!“ (ად.).

გალუშტავ-ს გააშიშვლებს, გარკეანს ააცლის. „ოფლიანზე გალუშტა ბალვი და ქარ დაქრევია“ (სტ.); „სიმინდი ტოლი გალუშტე“ (ად.).

გალჯინ-ს ვაშლს, მსხალს და მისთ. სანახევროდ შესჭამს. „გალჯინის და გადაავლებს, სულ არ შეებრალება“ (ად.).

გაყაიბდა (არ. *kayip* — დაკარგვა, დაკლება) დაიქარგა, დაკლდა. „მა გაყაიბდა დანა, ბალვებო, თქუენ ხომ არ იგინევიან“ (ინ.).

გაყაყაჩეხებული-ი განათებული, ნათელი. „გაყაყაჩეხებული ლამეა, დღესავენ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კაყაჩი — ლამე მთოვარით ნათელი).

გაყვინიზებული-ი გასუქებული, ჯანმრთელი. „იმათი ბალვები გაყვინიზებული არიან, ჩუენი — მიღვლაი — მიღვლაი“ (ინ.). შდრ. საბა (ყვინიზი — ფრინველთ პოხილობა).

გაყოლავედა (*kolay* — ადვილი, მსუბუქი) გაადვილდა, შემსუბუქდა. „ახლა გაყოლავედა საქმე“ (ედ.); „ჰუდუდზე გადასლა-გადმოსლა იმფო გაყოლავედებო, ამბობენ“ (ხ.ფ.).

გაჩრქვება გაცვივება, დაიყრება, მიმოფანტება. „სამაში ცოდვები გაჩრქვებო, იტყვიან“ (ინ.); „ადე, ვისამოთ ერთი და გაეჩრქოთ ცოდვები“ (ბახ.).

გაჩეჩებული-ი მიმოფანტული, უპატრონოდ დაყრილი, უყურადღებოდ დატოვებული. „ქალ-ბაღვი გაჩეჩებული არიან“ (ინ.).

გაწლაგნი-ს ფეხს დაადგამს, დათელავს; აბუჩად აიგდებს, არაფრად ჩააგდებს. „ბალახები გაწლაგნი“ (ინ.); „ქალი ძალიან გაწლანაგა ბაღვმა“ (ად.).

გატარცევა-ს გაძარცევა, წაართმევს. „იმთამა ეთიმ ბაღვის სახლი ბითევაი გატარცევს მეგემ, ნაჭუჭკეს ყუელამფერი“ (თ.ქ.).

გაცვითო-ს დააძელოს, დახიოს. გად. მწ. მოკლას, სიცოცხლეს გამოასალმოს. „დახსყაბები მალე გაცვითა“ (ინ.); „ბაბაი ისე გაპერსებულა, გაცვითოსნა ისენი“ (მეზ.).

გაცოცხლოს ღმერთმა! დალოცვა, გამოიყენება დიალოგებში სიტყვის მასალად. „ემინეს ციცი გეინათ ხომ გინდებინა?! — გაცოცხლოს ღმერთმა! აბა არ გეინდა?!“ (პ.).

გაცქნაფულ-ი ლამაზი, მორიდებული, განახული. „გაცქნაფული ციცი, უყურე და იყავ“ (ინ.). შდრ. საბა (ცქნაფვა — ადგილზე ნაბვა).

გაძგიფავ-ს გაჭიმავს, გაასწორებს, გაყინავს. „ყუმაშსა გაძგიფავს და ისე დაზომავს, რომე პანაი მიჰპაროს“ (ინ.). შდრ. საბა (ძგიფი — მცირედ შეყინული).

გაძგიფული-ი გაჭიმული. „გაძგიფული თელი განყდა“ (ინ.).

გაძუნძლილი-ი თავიდან ფეხებამდე დესველებული. „ფენა დავსველდით. გაძუნძლილი ვართ“ (იმ.).

განევი ლაპარიკ-ი ტაოს ქართული სოფლებისთვის დამახასიათებელი მეტყველება, რომელიც ხასიათდება ძლიერი მახვილით. მახვილი მოდის სიტყვის ბოლო მარცვალზე და მახვილიანი ხმოვანი სტრუქტურებს გრძელი ბგერის შთაბეჭდილებას. „არჯივანლებმა განევი ლაპარიკი იციან“ (მ.).

განწევილი ლაპარიკ-ი ჩაქვიდან, ქობულეთიდან მუჰაჯირად წასულთა შთამომავლების მეტყველების კილო. „განწევილი ლაპარიკი იციან ხასანფაშელებმა“ (მაჭ.).

განიწინდება-ი გაიქცევა, მალე მიადნევეს დანიშნულების ადგილს. „განიწინდი და ცივი წყალი გამეიტია წყაროდან“ (ბახ.).

განურული კაცი-ი დახვეწილი, ელეგანტური, გამოცდილი, ჭკვიანი. „შეაგრძნაძე ზოვილი განურული კაცია“ (მაჭ.).

გაჭუჭკავ-ს გაბარკავს, ყველაფერს გაიტანს სახლიდან. „ქალი ახლა ფურსანდ ნახავს და ყუელამფერ გაჭუჭკავს სახლიდან“ (ინ.).

გახაზავ-ს ხილფაფას გააკეთებს, გახეხავს ხილს (მარწყვს, ბალს, შინდს...). „მის ვახტზე გახაზავს მეფეას, წამუადულებს და შეინახავს შუშის ყავანოზებში“ (ინ.).

გახაზული-ი გახეხილი, სანურში გატარებული. „გახაზული ბერექეთიანია ბალი“ (თ.ქ.).

გახახნი-ს გახეხავს, ჭუჭყს გააცილის სახეხით. „ქუაბები გახახნა ფრილით“ (ინ.).

გახრეტილი-ი გად. მწ. ჭკვიანი, გამოცდილი. „მეჯიდაი იმფო გახრეტილია, იმას მუუდინგლოთ ერთი, რანა თქუას“ (თ. ქ.).

გახუიანდა (სპ. huy — ხასიათი, ზნე) ხასიათი შეეცვალა, გაბრაზდა, განანყენდა. „რავ ავადლეოა, გახუიანდა ბერი“ (იმ.); „გახუიანდი, რატომ ვყურება აქეთ?“ (იმ.).

გაჯლაგნი-ს ფეხით გათელავს, გასრესს. გად. მწ. დაჯაბნის, აბუჩად აიგდებს. „გაჯლაგნის ბალახებ და დედეი უყვირებს“ (პ.); „გამჯლაგნა კაცმა, ფეხებზე დიმიკილია, ვერ ხედავთ?!“ (თ.ქ.).

გაჯაზდა (სპ. cazi — გრძნეული, მისანი, ეშმაკი, მატყუარა) გაეშმაკდა, გაცხიერდა. „ახლანდელი გენჯები გაჯაზდენ ძალიან“ (ინ.).

გაჯამბაზდა (სპ. cambaz — პირუტყვით ვაჭარი. გად. მწ. მატყუარა, ეშმაკი) მოხერხებული გახდა, ეშმაკობა დაიწყო, ცხოვრებას ალლო აულო. „წინწინ ძირთული სახლები ქონდენ, ახლა შედგეს სახლები, გაჯამბაზდენ“ (თ.ქ.).

გაჯერი-ს გაჭედავს (რაიმეს რაიმეში). „მეიტანს და ამ კილტას გაჯერის კარში, ამისა არ არი და ახლა აღარ გამოდის უკან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა.

გაპაზირდა (იხ. პაზირი) გამზადდა, მოემზადა. „ოსმანამ მითხრა, აგერამ ერთ

თუეში გაპაზირდო“ (ინ.).

გაპაზირებულ-ი გამაზადებულ-ი, მზა. „აქა საჭამადი ბითუევი, ჩორბები, გაპაზირებული იყიდება, საფა აქუან ახლანდელ ქალებსა“ (ინ.).

გედეგის ოდა (gedik — გამოუვალ-ი მდგომარობა; ზედამხედველობა, მეთვალყურეობა პარემში) დედოფლის ოთახი. „შეიყუანეს დოდოფალი გედეგის — დოდოფლის ოდაში“ (იმ.).

გედუგი-ი (gedik) ხევი, უღრანი, გაუვალ-ი ადგილი. „ამ გედუგიდამ გადმეიარს“ (იმ.).

გეებლაყუნ-ა სულელურად მოიქცა; ნამორიმა, დაუფიქრებლად მოურიდებლად თქვა. „ამდროელი ქალი გამაბლაყუნოსნა ახლა“ (სტ.); „შენაც ერთი გეებლაყუნე და გეიამ, ნაი!“ (ინ.).

გეებუკ-აი|გეებუყ-ა გეებუტა, დაემდურა. „მეგემ წასლიხან გეებუკა ბაკალა“ (იმ.); „ახლა გეებუყო შენიდამ?“ (იმ.).

გეერახუნა გარად ძირითადი მნიშვნელობისა, გად. მნ. ნამორიმა, დაუფიქრებლად თქვა. „ემედენი არ გეერახუნა დედაბერმა და გაამელაგენა ყუელამფერი!“ (ინ.).

გეეტანკუნ-ა ირონ. ნავიდა. „ვინმეს არ კითხა და მისთათინაი გეეტანკუნა“ (ინ.).

გეენურ-ა გაინია იქით, მოერიდა. „ბევრ ნულარ ლაპარაკოვ, გეენურე იქით!“ (სტ.).

გეევზ-ი|გეევზე (gevez) მოლაპარაკე, მოლაყბე. „გეევზი იყო ძალიან“ (ინ.); „ფინთათ გეევზე იყო, კაცი-მაცი არ იცოდა, ყუელამფერ იტყოდა“ (ინ.).

გევზური ლაპარაკ-ი არაჩვეულებრივი, არაყოველღიური ლაპარაკი (სიტყვები). „გევზური ლაპარაკი რაფერიდა და, მესელა, ვიტყვით „მუაქაშუნე“, ესა გევზური ლაპარაკია, სადეთ იქნება — „მეყუაი“ (იმ.).

გევრეგი-ი (gevrek) ნამცხვარი, ნაღებში მოზეილი მჭადი. „გევრეგსა ბარდი ფურცელში გამუაცხობო“ (იმ.).

გევშეგი-ი (gevşek) ფხვიერი, მსუბუქი (მინა). „ამათიფეში გევშეგი მინა არი,

ყოლი მეითხრება“ (ინ.).

გეზერე (gezere — მოხეტიალე, მოსი-არულე). თურქეთის ზოგიერთ რაიონში საცრებს, სიმინდის მარცვლის გასასუფთავებელ ცხრილებს, ცხავებს, კორკოტანებს... აკეთებდნენ მოხეტიალე ბოშები და მოსახლეობაში ჰყიდდნენ. აქედან წარმოიშვა სახელწოდება „გეზერე“, „დიდი გეზერე საცერივით საცერი გუაქ, როისინდელია, ვერ გეტყვი“ (ზ.ფ.).

გეზგინჯი (gezginci) მოგზაური, სიარულის, მოგზაურობის, მისელა-მოსვლის მოყვარული. „ფენა გეზგინჯი ქალია, სახლში არ დადგება“ (ინ.).

გეზმა საპირფარეო. „გეზმა“ თქმა ჩუენებურებმა იცინა, თუვალთსა ქვია“ (ინ.); „აჯაბა გეზმა ჰად აქუან?“ (ინ.).

გეიბუკ-ა გაიბუტა. „ახალ ზალმა გეიბუკა?“ (იმ.).

გეიზად გაიზარდა. „რამისისხო გეიზადა, დენახე?“ (ზ. ფ.).

გეითხილამურ-ა თავისი გაიტანა, თავისი საქმე გაიკეთა. „სიზეს არ ენდო, გეითხილამურებს და მემრე აღარ დიგიჯერფუს“ (იმ.).

გეითხთმეტა თვარემ მთვარე თხუთმეტი დღისა შეიქმნა, სავეს მთვარე გახდა. „ძილია არ გეითხთმეტა თვარემ?“ (ინ.).

გეილანძა-ა შეიტრუსა, გარეკანი დაენვა. „ცოტათ გეილანძა სახლი, მალე დააპარეს ცეცხლი“ (თ.ქ.). შერ. საბა (ალანძვა — გარეთ მწვარი, შიგნით ჰუმი).

გეილეკურ-ა საქმეში გამოცდილება მიიღო, საქმე გაიადვილა. „ახლა რალა უნდა, გეილეკურა ყუელამფერი, ქალი გახდა ჩემი საპესით“ (სტ.).

გეიმარხილ-ა იხ. გეილეკურა. „ჰაჩან გეიმარხილა, რალათინ გიზამოს მინწე-თი?“ (ინ.).

გეიმთხლა ნყალში გაიხსნა, ზომავე მტხად დალბა. „ყველი გეიმთხლა“ (თ.ქ.).

გეიულვართ-ა ვულ. პირალმა განვა. „ემედენი ნეიქცა და გეიულვართა უჭკოთ“ (ინ.).

გეისტუმრი-ა 1. ვალი გადაიხადა; 2. სტუმარი გაუშვა, გააცილა. „მორჯები ძილია გეისტუმრიეთ“ (სტ.); „მოსაფირები

წინა პაფთას გეისტუმრია“ (ინ.). შდრ. საბა (გასტუმრება — სტუმართ წასვლა).

გეიტოკვა ფოთლები დასცივიდა; ბუმბული დასცივიდა. „ეს ქათამი გეიტოკვა რაცხა!“ (ინ.).

გეიდრა გაინია, შეეინროვდა. „გეიდრა პანაი, მაც ჩამოყვდე!“ (ინ.). „ხუთი გაძრილა, ასე დატყევა!“ (ინ.).

გეიჭიპრა 1. გაიჭინო; 2. ზომამზე მეტ სიმძიმეს შეეჭიდა. „გეიჭიპრა კაცმა დაღუპუნი დააბრუნა“ (სტ.); „იმდონზუნა გეიჭიპრო, რომე ხუნაჯარმა არ გიგინყდეს“ (პილ.).

გეიხრისა დაიფშენა, დაისრისა. „ციციხი ნეკერი გეიხრისა მოტანაში“ (იმ.).

გელა-ი მსხვილნასვრეტებიანი საცერი (ცხავი). „გელაი საცერია ესა, ამამი არ გეიცრება, ქაბო გაყვება“ (ინ.). „გელაი საცერი გვათხვევითო, ბაღემა“ (ინ.).

გელან-გეჩან-ი (gelen—გეცენ) მომსვლელ-წამსვლელი. „გელან-გეჩანმა ფეხითნა ნიგვილოს“ (სტ.).

გელბერი-ი (gelberi) გელა, ცეცხლის საჩხრეკი. „გელბერი მომიტაი, სობას შუეჩიჩხინო!“ (ად.).

გელინი (gelin) რძალი. „ჩუნა „გელინი“ ვიცით, ზედაჭარლებმა „ძალი“ იციან“ (ხ.ფ.); „ორ გელინს ვულირვარ“ (სტ.); „გელინი თემბელი ყოფილა“ (ინ.).

გელინლული-ი (gelinlik) სადედოფლო კაბა. „აქაც შამეილეს შეპერული გელინლული“ (იმ.); „ძალიან მოწონებთან ჩუენი გელინლული“ (ინ.).

გელინჯიკი-ი (gelincik) ყაყაჩო. „გელინჯიკი ბალახი ბოსტანშია“ (პ.).

გელაზუაი ნვრილი ჭია, გველაძუა. „სხუნაც ვიცით: გელაზუაი, ჭიაყელაი, ბოჭყაყუაი“ (იმ.). შდრ. საბა (გველაძუა).

გელური-ი (gelir — შემოსავალი, რენტა) შემოსავლიანი. „ესენი გელური ადგილეზია“ (თ.ქ.); „აქვეერი გელური ტყე ეს არი“ (იმ.).

გემი-ი (gem) ლაგამი. „ცხენსა გემი კარქა მოდე“ (ად.).

გემიჯი (gemici) მეზღვაური, გემის მფლობელი. „მარობამი ერთი გემიჯი

გამოჩენილა“ (სტ.).

გემჟურძენი მოცხარი (მუჟაჯირებს მოცხარის ნერგები გემით გაუტანიათ. თურქეთის შიდა პროვინციების სოფლებში დასახლებულ ქართველებს გაუშენებიათ და „გემჟურძენი“ უწოდებიათ). „ესა გემჟურძენია, გემი აქ გამომლილი, თიჟურძენიც ქვია“ (გულ.).

გენდიმა (gendima) ბურლული. „ბულდას ტყავი გაძრება, დარჩება გენდიმა“ (მ.); „დანაყილ ბულდას გენდიმა ქვია“ (იმ.).

გენიში-ი (geniş) ფართო, დიდი, ხალვათი. „ეს წინდა გენიში იქსოვნება“ (სტ.); „ჯერ გენიშათ დენიყუფ“ (მაჭ.); „ზუელეზური შალი გენიში იყო“ (იმ.).

გენჯი-ი (genç) ახალგაზრდა. „გენჯი ხარ ჯერ“ (ბ.); „გენჯებმა ვიცოდეთ გურჯიჯა, კაი იქნება“ (მაჭ.); „ესენი, გენჯები, ღმერთმა კაი სისალით დატიონ“ (თ.ქ.); „გენჯებსა არ უნდებთან სოფელი“ (ინ.).

გენჯობა — ახალგაზრდობა. „სიმღერა ვიცოდი გენჯობაში“ (ბ.); „გენჯობიხან ლამაზ სიმღერას იტყოდა“ (იმ.).

გერდანლული-ი (gerdanlik) ყელსაბამი. „მე გერდანლული მომიტანეს, ბევრი ალთუნები“ (იმ.).

გერიყალანი-ი (giri — უკან, kalan — ნარჩენი, დარჩენილი) დარჩენილი, დანარჩენი, სხვა. „ღმერთმა გერიყალანი გიცოცხლოს“ (ინ.); „გერიყალანი ყუელაი დენიუა“ (ინ.).

გერქი-ი (gerk) ხმელი შინდი. „აშურის შორვამი გერქსაც აყრიდენ“ (იმ.).

გერჩეკი-ი (gerçek) ნამდვილი, რეალური. „თქვი გერჩეკი“ (ედ.); „სათსა ძუელი გურჯები „მარგალიტსა“ უძახიანო, გერჩეკია?“ (ინ.).

გერჩექქი | **გერჩექტანი** | **გერჩექტანქი** (gerçektan) ნამდვილად, რეალურად. „გერჩექ ისე ლამაზია მემლექეთი, ბაბოი რომ მიეგონებდა და იტირებდა?“! (ად.); „ფადიშაჰის ემრით გერჩექ ჩამუეუკიდიან“ (სტ.); „ღმერთიდან გერჩექ ეშინია“ (ინ.); „გერჩექთან გურჯი დედეი იყო“ (იმ.); „გერჩექტანქი ისეა“ (ინ.).

გერჩიკამბოზ ნამდვილად ამბობ

(გვეხედება დილოგებში გამოყენებულ კი-
ხვით ნინადადებებში). „ბაბოი ბათუმ
მივა, იცი? — გერჩიკამბო თუ?“ (სტ.).

გაყურბანე (არ. kurban — მსხვერპლი)
გენაცვალე, მსხვერპლად შეგენირე. „გაყუ-
რბანე, ნენე, ჩუენთანაც გაათიე ერთი
ლამე?!“ (ად.).

გემტი გილილარ (geçti gildilar)
(დიალ.) გაიარეს — წავიდნენ. „ლამეში
გემტი გილილარ“ (იმ.).

გეჩგინი (geçkin) 1. ხანშიშესული,
ასაკოვანი. 2. მოქმედი, მოძრავი, აქტიური.
„გეჩგინი არ არი ჩემი კაცი, უსულია“
(ინ.).

გეჩმიში (geçmiş) წარსული, გავლი-
ლი, ძველი ვალი, ძველი დავალიანება.
„ილოცე, თუ გაქ გეჩმიში“ (იმ.).

გეჩუმი (geçim) არსებობის საშუალებ-
ა, სიცოცხლე, ცხოვრება. „ჩუენი გეჩუმი
ის არი“ (ბახ.).

გეჩუფ-გედარ (დიალ.) ადგება და წა-
ვა... გაიტყა — წავიდა. „შენ შაქირას
წამეწევი?! გეჩუფ-გედარ!“ (იმ.).

გეჯი ხისგან გამოთლილი პატარა
ჭურჭელი, რომელიც ხელში უჭირავს კა-
ლოზე პურის ლენვის დროს კვერზე
მდგომს. უღელში შემზული ხარი დფვაკა-
ციისთვის რომ განწყობა, შუუშვერენ
გეჯს, განავალმა პური რომ არ დასვაროს.
„გეჯიც შემიდამ კეთდება, ტარი აქ.
კალოზე ხარ შუუშვერენ“ (იმ.).

გეჯელულ-ი (gəcclik) საღამური, საღა-
მოს სერანგი. „ჩითის გეჯელულები გეჯ-
ვია სიცხეში“ (ინ.).

გეჯო ბავშვთა ძელოვანი სისტემის
დავადება, რაქიტი. „გეჯოს ბალახები
ნენემ იცოდა“ (თ.ქ.); „ბალვი გეჯოს ბალა-
ხებში ვბანე, ვბანე და გამოკეთდა, ფეხზე
შედეგა“ (მეზ.).

გვარად ხის მოგრძო ჭურჭელი, რომე-
ლსაც იყენებენ რძის ნაწარმის შესანახა-
ვად. „გუარდაი ყველით ავამსე“ (იმ.). შდრ.
საბა (გვარდაკი).

გვაძეფ-ს გად. მწ. გვაბალახებს, გვა-
ტყუებს. „ქართველებსა ხან ერთი გუაძე-
ფეს, ხან მიერე გუაძეფეს. ასთე რაფრათ

იქნება, გურჯისტანმა მისი ჰუქუმეთინა
გაანყოს, გურჯი კაცინა გამეყუანოს თა-
ვზე“ (ინ.).

გუაჯებულა-ი ჯიბრის მოყვარული, შუ-
რიანი. „იმათი ძალი გუაჯებულაია, ვინც-
ხას კაი რამე თუ დუუნახა, თვითონაც
იმას გააკეთებს ილლა, ისე ვერ მვისუე-
ნებს“ (ინ.). შდრ. საბა (გუაჯი).

გუუჯო გუუჯო თიხის ჭურჭელი, თასის
მსგავსი. არის მოზრდილიც, რომელიც
გამოიყენება ცეცხლზე საჭმლის მოსამზა-
დებლად. „გუუჯოში დაასხამ დოს, ძეს,
ღადა სხუა საჭმელსა“ (ინ.).

გზუნარი-ი გზები. „უფრო ბეთი გზე-
უნარი ჩუედოდი“ (ტ.).

გზელი ყაიდი (არ. keidi — პანგი)
გრძელი მელიოდა, პანგი. „გზელი ყაიდი
დიობან იციან“ (იმ.).

გზელჩოკიანი ზემო იმერხელებისათ-
ვის შერქმული სახელი, მეტსახელი. „ზე-
გნელზე გზელჩოკიანესაც ეტყვიან“ (იმ.).

გზითევი-ი მზითევი. „უნინ გზითევი
ცოტაი იყო“ (თ. ქ.).

გზის ყაიდი-ი გზის პანგი, მელიოდა.
„გზის ყაიდი ზოვლი მიყუარს, დოდოფლის
ნაყვანხან, თაზე ნასლიხან დუუკრენ იმა-
სა“ (იმ.).

გიბი (gibi) მსგავსად, ვითომც, რო-
გორც, ვით, ებრ. „ნუ გეგონებინ ამ
დუნდაზე დარჩეთნა გიბი“ (ინ.).

გიდელა გიდელი. „გიდელა ტანტრაბა-
ზე კიდა“ (იმ.).

გიტომიშ (gitmek — ნასვლა, ნახდენა,
გაფუჭება, დაღუპვა) დაიკარგა, დაიღუპა,
ნახდა. „ბითევი მარწყვი გიტომიშ!“ (თ.ქ.).

გინგლი-ი რბილი, ნაზი თმა, ღინღლი.
„საულვაშებე ამოსლია გინგლი, კაცი გა-
მხდარა“ (ინ.). შდრ. საბა.

გირგოლობენ (მრ.) მხიარულობენ,
ტბილიად საუბრობენ. „დანოლამდი ერთათ
ვიგრილოფთ“ (ინ.).

გიჯლიბა 1. პირუტყვის მკენარი; 2.
პატარა, დაბალი. „ერთდრამი გიჯლიბაი
და რამსისხო ენა აქ, ერთი შეხედე!“ (სტ.).
შდრ. საბა (კირჩხიბი — მუნუკია მჭამელი).

გლი-ს კოურებს უჩენს, უჭერს, ტყავს

აცლის. „ეს ადამაყაბები ფეხებს მგლის“ (ინ.); „მინაზე საქმეში ხელები ისე ქონდა დაგლილი, საქალაბნე ტყავი აძრებოდა“ (ინ.). შდრ. საბა.

გლერზა-ი ბალახი. „გლერზაი ყანაში-რეფში ამოდის“ (იმ.). შდრ. საბა (გლერძი).

გობბე-ი (გობბეკ) შთამომავლობა, ნათესაობა. „რამით გობბეზე ერთმანებზე ვართ?“ (ინ.); „ხისიმობას შუიდ გობბეზე გასლამდინ მონახვენ, ჟინსაც“ (ინ.). გად. მნ. ჭიპი, ჭიპისმაგვარი სახე, ნახიში, ფიგურა. „ქილიმის ჭრელეფში გობბეგებია ჩადებული!“ (იმ.).

გობმანონა-ი ძირის, კვეთის გარეშე შემდგარი აუდულარი რძე. „შემდგარ ზესა შოლტიკეე გობმანონას ეტყვიან“ (იმ.).

გოგარჩინ-ი (გუვრცინ) მტრედი. „ესენი გოგარჩინები არიან“ (იმ.).

გოგა-ი თითის დანაყოფი. „ამდენი ვქსუე და ერთი გოგი ზვილია მომიქსოვინა“ (იმ.). შდრ. საბა (გოგი — თითის გარეგანი ნანევარი).

გოგოლათ-ი / **გოგოლად-ი** ხვავი, სიუხვე, ბარაქა. „შეშა დუშუბა და გოგოლადი დუშუყენებია“ (თ.ქ.); „გარჩევილი სიმინდის გოგოლადებია ყანაში“ (ბახ.).

გოგორა „ბორბალი, მანქანის საბურავი. „არაბასი გოგორაი დასუღვილა“ (ინ.). შდრ. საბა (გოგორა — ერქვანთ თვალი, საბრუნავი).

გოგოშვილ-ი ქალიშვილი. „სულ გოგოშვილები ყავს“ (ინ.).

გოზ-ი (გოზ) თვალი, სინათლე. „ორი გოზია ყიშლა — სახლი და მარანი“ (იმ.).

გოზი აჩული (გოზაქიღი) ფხიზელი, სიფხიზლე. „ახლადაახლა გოზი აჩული გახდენ“ (იმ.).

გოზგორ (გოზგორე) როგორც ჩანს, ცხადად, აშკარად, ნათლად, გულახდლილად. „გოზგორ ეძინება ბალესა, რაფერ ჩუუცვინდა თუალები“ (ხ.ფ.).

გოზლულებ-ი (გოზლუკ) სათვალე. „გოზლულები ევლე დუქანში“ (ინ.).

გოზლუგ-ი (გოზლუკაქ) სათვალეების გამკეთებელი (გამყიდველი). „აგზე გოზლუგრის დუქანი იყო“ (ინ.).

გოთვერან-ი (გოთ — საჯდომი, უკანა ტანი) გად. მნ. ვულგ. დაუნდობელი, ბოროტი, უსინდისო. „მაგითანაი გოთვერანი კაცი მეორე არ შემხდენია არსად“ (სტ.).

გოლ-ი (გოლ) ტბა. „მაღლა სერგადაღმა დუბეში დიდი გოლი დგას“ (მ.). იხ. ნ. მარი (იმერხ). „ამ გოლში გაბანი ბულა არი. ხანდესან გამუა გარეთ. მაგისი დამნახველი არიან“ (მ.).

გოლბაში-ი მრგვალად გამოსუელი ფიცრის ნაჭერი, ბოძის თავი, რაზედაც ეყრდნობა ბეღელი. გოლბაში იმიტომ უქეთდება საყრდენ ბოძს, რომ თავგმა ვერ შეაღწიოს ბეღელში. „ბეღელი გარეთ თუ გააკეთე, გოლბაში უნდა, რომე თავგმა ვერ ევდეს ზედან“ (მ.).

გოლბაში (გოლბაში) ტბის სათავე, ტბის მკვებელი მდინარე. „ამ გოლსა გოლბაში არ აქი. წყალი ჰიდან მოდის, ჰა მიდის, არ ჩანს“ (მ.).

გომიზ-ი თიხასავით ტალახი, წებოვანი ტალახი. „თლათ გომიზი გახდა ამ წვიმებზე გზები, ვერ გეიარ“ (იმ.). შდრ. საბა (ხის ნებო).

გომლეგი (გომლეკ) პერანგი, ბლუზა. „გომლეგი ევლე ჩემთინ“ (ინ.).

გომფის-ი თიხა, წებოვანი ტალახი. „გზიები ატალახდა და გახდა გომფისი“ (მ.). შდრ. საბა (გომფისი — ხის ნებო).

გონულ-ი (გონილ — გული, სული) ქალის საკუთარი სახელი. „ამას გონული ქეა“ (იმ.).

გონჯ-ი ცუდი, ავი. „გონჯი სურიელი ლმერთმა არნა გიგიჩინოს“ (ინ.). „გონჯი თუალით არ შუუხედვან ერთმანებისთინ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (გონჯი — ხორცდარღვეული).

გონჯაი / **გონჯათ** ცუდად, ავად. „გონჯაა მისი მამამთილი“ (ხ.ფ.); „გონჯათ ვარ, დაახლოვდა შენი ნასლის ვახტი“ (ინ.).

გონჯობა სიავე, სიცუდე. „დუნდაში გონჯობა ქნა“ (მ.); „მისი გონჯობა ლმერთმა იმ დუნდას დაახდინა!“ (ინ.).

გოდა (ს. გუყა) ვითომ, თითქოს. „წევდენ თაზე გოდა ლარჭები“ (მ.); „გოდა

შემეშინდა ბაღვიდან“ (თ.ქ.); „ხალხის თუ-
ალში გოდა კითხა“ (ინ.).

გოიამქი იხ. გოდა. თითქოსდა. „გოიამ-
ქი გაკეთებულია ლამაზათ“ (ინ.).

გორგალ-ი ძაფის ხვეული. „გამაახვევ
ზაფსა, გახდება და გორგალი, და შეილო“
(იმ.); „ზაფსა ახვევ, გორგალებიდა გააკუ-
თო?“ (იმ.). შდრ. საბა.

გორველი (görevli) სამსახურებრივად
ვალდებული, სამსახურის გამო. „სიზვი
გორველ აქ არი, თავით იქავრია“ (იმ.).

გორელ-ი (görelî) შეკრული, დაკავში-
რებული, შემოერთებული. „გორელივით
ბრუნავს ჩუენ ეზო-კარში“ (ინ.).

გორეიმსენ-ი (göreym seni) შენი იმე-
დი მაქვს; აბა, შენ იცი; აბა ვნახოთ. შენი
შემხვედვარე ვარ. „გორეიმსენი, ყური
კარქა ათხვე ბაღვსა“ (ინ.).

გორვალა-ი ბალახი. „გორვალაი ბალა-
ხიც იქნება იქავრობებში“ (იმ.).

გორიცა გოდორი. „გორიცაში ჩადებენ
ბაღვსა და ნეიყუნებენ“ (ფათ.).

გორუმ-ხანუმი (görmüce — მული,
hanım — ქალბატონი) მულ-ბატონი. „ჩემი
გორუმ-ხანუმი ზოვლი კაი ინსანია“ (ინ.);
„ზოგმა ბატონ-ხანუმი (გორუმ-ხანუმი)
იციან“ (ხ.ფ.).

გორხოლო 1. მკვახე, შემოუსვლელი.
2. ქვასავით მაგარი. „რა გაჭმევს მაგ
გორხოლო სხალსა?“ (ად). „ტყვილია გაბია
მეგ გორხოლო თავი“ (სტ.).

გორჯოლა|გორჯოლო ერთგვარი ყვე-
ლი (იხ. ნიყ. შამ.). „გორჯოლას ზაფხულში
გავაკეთებთ“ (იმ.); „გამონურულ გამშრალ
გორჯოლოს დაფშნით და ჩავაშუშვებთ“
(იმ.).

გოშა (სპ. kış) კუთხე, სახლის კუთხე.
„სახლის ოთხი გოშა ქუებით კეთდება“
(იმ.). „ბაშთან გოშას ჩაყვრით, ქვას“ (იმ.).
გოქსულა მსხლის ჯიში. „გოქსულა
სხალი ხარმანობაზე — კალეობაზე შუა“
(მეზ.).

გონ-ი|გონც-ი დამშეული, მშვიერი, გა-
უმადლარი. გად. მნ. მნირი მინა. „მოსულან
შიერი, გონცი გელები“ (პ.); „ნამეტარი
გონი მინა გამოდგა“ (ინ.). შდრ. საბა (გონხი

— გრძლად კლდოვანი).

გრეხილა-ი სახე, ნახიში. „ესა გრეხი-
ლაი ჭრულია, წინდებზე ვაკეთებთ“ (იმ.).

გრუზ-ი ხუჭუჭი თმა. „ციცას ზოვლი
გრუზი თმა ქონდა, ახლა გუუსტორდა“
(ინ.). შდრ. საბა (გრუზი — თმა დახუჭუ-
ჭებით ქმნილი).

გრუცი ელამი. „გრუცი ბიბიაი ქყუ-
ადა“ (ინ.).

გრჯლა რისამე საყრდენი (ხის, თივის
ზვინის) ტოტებიანი ბოძი. (ტოტები სანა-
ხევროდაა გადაჭრილი. ამ გადაჭრილ ტო-
ტებზე ჩამოიდება მსხმოიარე ხის დამძი-
მებული ტოტი. წვიმიან ამინდში გრჯლაზე
აასხმენ თივას, რომ არ დაღუპეს. გრჯლას
ღერძად უყენებენ ზვინს და ა. შ.). „თივები
გრჯლებზე მაქ ასხმული“ (თ.ქ.). შდრ. საბა
(გრჯლა).

გუაზირა-ა (იხ. შაზირი) გაუმზად,
მოუმზად. „ხალამ მე გუაზირასო“ (იმ.).

გუბური-ი (gübre) ნეჭი, სასუქი, ნაყე-
ლი. „საქონლის გუბური კაია ყანაში
დასაყრელათ“ (პ.). „გუბური, ახფუნი დუ-
უყარეთ მინასა“ (თ. ქ.).

გუგუმი (güğüm) სპილენძის წყლის
ჭურჭელი, სურა, კოკა. შდრ. საბა. კუმკუმა
(ვერცხლის კუტალი). „ღელე-ღელე შევიარ-
ე, ვერ ავაძლეს გუგუმი; ჩემ ნიშანდის
აცვია თეთრიანი ზუბუნი“ (იმ.); „გუგუმით
თაფლი გამომიგზანა“ (ინ.).

გუგუმაი ლილე-ი მოგრძო ფორმის
მიივები (დოქის მსგავსი) „გუგუმაი ლილე-
ბი ქუფიებათ ქონდა დაკიდული“ (სტ.).
შდრ. საბა (გუგუმა-დიდრონი ლილები).

გუდა გამოცალა ფიგ. ყველაფერი
თქვა, სათქმელი აღარ დაიტოვა. „კაცი
ზარხოში რომე გახდა, ხაყერი მექმალა და
გუდა გამოცალა“ (სტ.).

გუდიანი-ი გუდით მოსიარულე. „მაჭი-
ხლელები ჩუენა, ზედა აჭარლებსა, „გუდი-
ანებ“ გვიძახდენ, ჩუენ მათ „გოდრიანებ“,
ეუძახებით“ (ინ.).

გუდო მსხვილი ხის გადანაჭერი,
დასაჯდომად გამოყენებული. „აგერ გუე-
დო და ჩამოჯექ“ (იმ.). შდრ. საბა (გუდო
— საჯდომელი კუნძი).

გუეჯო თიხის მოზრდილი თასი, საქ-

მლის მოსახარშავად განკუთვნილი თიხის ფართობიანი ქოთანია. „გუეჯო თიხით გაკეთებულია თასივით“ (ინ.).

გუზელ-ი (güzel) მშვენიერი, საუცხოო. „მოდო, გუზელ, მითხარი დარის შამონათვალი“ (ქ.).

გულბანდი-ი გულმკერდი. „ჩემ სიფასი გულბანდი, ფაციავე, შენი ყურბანდი“ (იმ.). „გულბანდი მეჭყდება თელი დღეა, შეცივნიული ვარ“ (იმ.). შდრ. საბა.

გულგარა-ი უგულოდ, გულთან მიუტანლად. „გულგარაი უყურებს გერებსა ანალულე“ (ინ.).

გული (gülle — ჭურვი, გული, ბირთვი) ლერძი. „ბორბალი ბრუნავს გულზე“ (იმ.).

გულერი-ი (güler — მხიარული, მომდინარე) ქალის საკუთარი სახელი. „ჩემ ბაჯოსა გულერი ქვია“ (იმ.).

გულერთ-ი გულითადი, ერთგული. „ზოვლი გულერთი ინსანია“ (ინ.).

გულიზარა-ი (სპ. güllizar — ლოყანი-თელა) ქალის საკუთარი სახელი, „ჩემ ანას გულიზარი ქვიოდა“ (ად.).

გულიძირ-ი გულისძირი (კაბის, პერანგის...). „ნუ ინუნქლეფ გულიძირზე წყალსა, ლამაზათ სვი!“ (ინ.).

გულისკაკალი გულის შუა, ცენტრალური ნაწილი. „შიმსკან გულისკაკალი გასკდება“ (პ.); „ისე მენყინა, რომე გულისკაკალი დემენუა“ (ინ.).

გულისნათქვამ-ი სასურველი, რჩეული. „ღმერთმა შენი გულისნათქვამი მოქცეს ყულამფერი!“ (ინ.); შდრ. საბა (გულისნათქვამი — სანდომელი).

გულისტანა-ი (სპ. gülistan — ვარდნარი) ქალის საკუთარი სახელი. „გულისტანა ნენეი მახსოვს“ (თ.ქ.).

გულმაფინყა-ი გულმაფინყი. „გულმაფინყაი არ ვიყავ, ათი წლის წინწინდელ საქმეს ჩიგითვისლიმებდი გუშინდელივით“ (ინ.); „ეს ბალვი ბერივით გულმაფინყაია“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (გულმაფინყი).

გულმოყვას-ი გულით მოყვარული. „კაი გულმოყვასი ინსანი ხარ, ღმერთმა კარქა გაბანოს“ (ინ.).

გუნაქალული-ი გუნაქალული ნანყე-

ნი, გულნატყენი. „ჩემიდან გუნაქალული არ დარჩე, კარქა მეიკითხე აქავრობაში“ (ინ.).

გულნატყეობ-ს ორსულობის დასაწყის სტადიაშია, გულზე ანუხებს, გულს ერევა. „გულნატყეოვს ჩემი გელინი სამი თუეა, მუცელში რამეს არ უტევს, მოკდა ქალი ნყრევაში“ (ინ.).

გულდალი (gülyağ — ვარდის ზეთი). სუნამო. „გულდალი წინწინ იმყო კაი სულიანი იყო“ (თ.ქ.).

გულობა გულისთვის. „ჩემ გულობაი არ დაბრუნდე!“ (ინ.).

გულჩორიანი-ი (თ. დიალ. cor — ავადმყოფობა, დაავადება) გულით ავადმყოფი. გად. მნ. გულბოლმინი, შურით, ბოლმით შეპყრობილი, გულდამძიმებული. „ბაშთან იცის ყულამ, რომე გულჩორიანია აბაზაი“ (ინ.).

გუმანი-ი (სპ. güman) ეჭვი, ვარაუდი, განზრახვა. „გუაქეს სიცოცხლის გუმანეი“ (პ.).

გუმიში-ი (gümüş) ვერცხლი. „ერთი გუმიშის ყილიჯიც უჩქეკებია დელიალისთინ ფადიმაშასა“ (ინ.).

გუმრუქ-ი (gümürük) საბაჟო. „გუმრუქში გავლა ბელქი გააყოლონ ჰუქუმათებმა“ (ინ.).

გუნადინ! (günaydin!) დილა მშვიდობისა! „გუნადინ! ბიბი, ჯანი არ შიგინუხდეს?!“ (ინ.).

გუნგრუც-ი ერთ ადგილას უმიზნო მოძრაობა, უსაქმოდ თავმოყრა, ხმაური. „ვინ გუქლეფს სახლში იმდენის გუნგრუტსა?!“ (ინ.).

გუნდაგუნ (günbegün) დღითიდღე. „გუნდაგუნ უკან ნამუელ“ (იმ.).

გუნდელული-ი (gündelik) ყოველდღიური, დღიური. „თელს ვაჭმევდით სამჯელ გუნდელულში“ (ბაბ.).

გუნდონდი-ი (güne bakan, ayırcıgij) მზესუმზირა. „ახლა გუნდონდი გუაქ დათესილი“ (თ.ქ.); „გუნდონდი კარგა ამოსულა, შინას დატყობია, მალე გახდება გასაფხეელი“ (ინ.).

გუნდონუმი-ი (gündünümü) ბუნიობა.

„გუნდონჴში რომე გამუა, ტაროსიც შეი-
ცლბა“ (ინ.).

გურგური- მტვერსანმენდი ჯაგრისი
(მექანიკური). „გურგური ველე დლესა“
(იმ.); „გურგურსა ჯერიანი არ უნდა,
ხელით ვასაქმეთო, ხალბე ვასუფეთებო
ამითა“ (სტ.).

გურზი- (სპ. gürz) რკინის ბადრო,
კვერთხი. „გურზებ უქენედენ ერთმანებ და
ხოცევენ“ (სტ.). შდრ. საბა.

გურკა კურკა. შდრ. საბა (გურკა —
ხილის კაკალი). „ეს შიგანაი გურკაა“ (იმ.).

„გურეშ“, „ბოლა გურეშ“ (gürcş —
თამამი, ხიჭა gürcş — ხარების ბრძოლა,
თამამი). „ოზდახუთ შაზირან ართვინში
„გურეშ“, „ბოლა გურეშ“ იქნება, დარჩი
და დაქაიჯო, ნიგიყუნო“ (იმ.); „გურეშ“,
„ბოლა გურეშ“ ვისეიროთ“ (იმ.).

გურულთი- (gürülüş) ხმაური, აურზა-
ური. „გურულთი ნუ იცით ბევრი, უსულია
იყავით“ (შ.).

გურჯი- (gürcü) ქართველი. „გემლიქ
გურჯები არიან“ (ინ.).

გურჯიდილი- (gürçüdil) ქართული ენა.
„არ დეიკარქვის გურჯი დილი“ (შ.).

გურჯის ჭიპი ნამდვილი ქართველი,
სუფთა სისხლის ქართველი. „გურჯი ჭიპი
მაქ, გერჩექ ხასი გურჯი ვარ“ (სტ.).

გურჯიჯე|გურჯიჯა (Gürçüce) ქარ-
თული, ქართულად. „ჩემი ციცაი გურჯი-
ჯემი ყუელას აგნავს“ (შ.); „ახალები აღარ
ელტვიან გურჯიჯასა“ (შ.); „გურჯიჯე დაჰა
ლამაზია“ (მაჭ.).

გურჯიჯა დერსი (არ. ders — გაკვე-
თილი) ქართული ენის გაკვეთილი. „ოქუ-
ლეფში გურჯიჯა დერსი იყოს, კაი იქნება“
(შ.).

გუუკრა ბილა- ი ფიგ. გამ. აღარავის
(აღარაფერს) მოერიდა, გულისთქმას აჰყვა.
„გუუკრა ბილაი და მის ჭყუაზე დარბის“
(ინ.).

გუუმბრევებ- ს პურის (სიმინდის) მარ-
ცვალს მინარევებისაგან გაასუფთავებს.
„პურის კაკალსა გუუმბრევებენ თეფურით

ქარში“ (იმ.).

გუუნაჭა- გაუტეხს (თავს, შუბლს).
„ხომ არ უნდა თობის ყვით გუუნაჭო
თავი?“ (ად.). შდრ. საბა (ნაჭი — ნენგო).

გურჭკვამ- გაუყრის, გაუტარებს,
დაასობს (დანას, ნემსს, ჩანგალს, ფინალს).
„ჩათალსა გურჭკვამ ბიშიში და გუდუ-
შეებ ჯუჯუხეთში“ (ინ.); „ფინალს თივის
თაფულში გურჭკვამ და ასნეე“ (ინ.).

გუუფლუკუნო- ეულ. გამ. გააბოლოს.
„გუუფლუკუნოს ძიგარაი თურქის ქალი
ხომ არ არი?“ (ინ.).

გუუშურდულო- ს შერდულივით ის-
როლოს, შორს ისროლოს, გატყორცნოს.
გად. მნ. ნაეიდეს, გაიქცეს. „არ გააჰერსო,
თვარამ ამით ყუელას გუუშურდულეებს
ბოსტანში“ (თ.ქ.); „ი ქალი რომე მუაგო-
ნდება, გუუშურდულეებს ისტანბოლ და
ბარსახან აღარ გამოჩინდება“ (ინ.).

გუუჩუქუნა- აუმოდრავდა, აუთამამდა.
„თულამა გუუჩუქუნა“ (სტ.); „მუცელმა
გუუჩუქუნა, ბალემა იძრა“ (ინ.); „არ
გუუჩუქუნაიან აქედამ“ (ად.).

გუუნარბავ- გზას გაუკვლევს, მიმა-
რთულეებას მისცემს. „გენჯეება გზა შენნა
გუუნარბო“ (ინ.).

გუუხიტინებ- არ მოასვენებს, თავს
არ დაანებებს. „სულ ასე მიხიტინებს. ია
სიტყვას გამომიქნევს იმფერ, და ფებ
დომიდებს და ნამაქცევს“ (ინ.).

გუუჯიქდება- გაუჯიჯუტდება, არ დაე-
მორჩილება. „არ გუუჯიქდი, მარა არც
ხეირი მივე“ (თ.ქ.); „გუუჯიქდა და ჰემ
რაფერ!“ (ინ.).

გუუჯლურო- დაუზიანოს, დაუხოცოს.
„დიდმა ქვემმა ასკრებნა გემიჯლუროსო,
შეემინდა თამარ დოღოფალსა შეგერ“ (ტ.).

გუშინასნინ გუშინინი. „ძვილაი მოე-
დენ გუშინასნინ“ (ინ.). შდრ. საბა (გუშინ-
ნასნინ).

გუჯი- (günc — მიმე, სიმომე,) გაჭი-
რეება, დარდი. „იმდენი გუჯი ქონდა,
რომე ჰად ეცალა ნეჭაი მისი თავისთინ“
(ინ.).

დაბათლებ-ს (არ. batil — ცარიელი, გამოუსადეგარი, ფუჭი, უქმი) გაუუქმებს, ამოაფხებს, დააბრმავებს, დაგმანავს. „ოჯალი დავაბათლებიე, ცეცხლი ბარსახანია აღარ დიგვინთია“ (იმ.); „დაბათლდა ზიქრი დედი“ (იმ.); „პუდუდი ასენა დაბათლდენნაო, ვის ეგონა?“ (იმ.).

დაბუღულებ-ს თივის ბულულებს დადგამს, თივას ალაგ-ალაგ მოუყრის თავს, შეაგროვებს. „ჭალას დავაბუღულებთ“ (ინ.).

დაბუღულებულ-ი ბულულებად დადგმული. „დაბუღულებული თივის დანახვა მიყვარდა ჩუენ ჭალებში“ (თ.ქ.).

დაბურავ-ს დაახურავს, დააფარებს. „ათხ დაბურავს ქალსა?“ (ინ.); „ბანაყალსა, სახლსა დაბურავს ახლა“ (იმ.); „სახლის ბურვა ქონდენ“ (იმ.).

დაგამინებ-ს ტოტს მინაში გადაანვენს დასაფხვინებლად, დანიდნავს. „ყურძენი თუელიზე დავაგამინე. გამოსულზე ჩქოლა იქნება“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (დაგამინება-დანიდნავა).

დაზაჰმეთო-ს (zahmet — საქმე, ზრუნვა, სიძნელე, მოუსვენრობა) შეანუხოს, საზრუნავი მისცეს, საქმე გაუჩინოს. „შენ რაზენა დავაზაჰმეთო?“ (ინ.).

დაზლუ-ა 1. ძღვენით აავსო, დაასაჩუქრა; 2. ძელით ან ფიცრით იატაკი დააგო, დაფინა. „მოსაფირი მუხამედამ დააზლუა და გაგზავნაო, იტყვიან ახლა შენზე“ (ინ.); „გელინინა დავებდუო ალთუნითა“ (ინ.); „ასორი ბაბომ დააზლუა, ფინი გამოცვალა“ (ინ.); „ასორი ნრეველი ილლა დავებდუო“ (ინ.). შდრ. საბა (1. ზლუენი — დააზლუა; 2. ზლუე).

დაიარალებ-ს (yarali — დაჭრილი) დაჭრის. „გელი შევარდა მეგემ ცხვრებში და დაიარალა“ (ად.).

დააკალიბებ-ს დაალაგებს, დააწყნარებს, ერთ ადგილას დასახლებს. „დააკალიბა ძვილია ქალ-ბაღვი“ (ინ.).

დააკარებ-ს 1. ხელს შეახებს; 2. დაასახლებს, ახალ ოჯახს შეუქმნის. „მაგ მინასა ხელს ვერვინ დააკარებს, დავალია“ (ინ.); „შვილები ყუელაი დააკარა ლამაზათ და მისმისათ არიან, იდარეს იჯებიან“ (თ.ქ.).

დააკვამლო-ს გააბოლოს, კვამლი წარმოქმნას. „ერთი ზიგარაი მამე, დავაკვამლო!“ (იმ.).

დაამარაზიანებ-ს (maraz — ავადმყოფობა) დაავადმყოფებს, ავად გახდის. „წარე ენა გულსა გუუხრეტს, დაამარაზიანებს ინსანსა“ (იმ.).

დაამინნეთებ-ს (არ. minnei — წყალობა, მადლობა, შებრალება) დააყვედრებს. „ბევრიგზოფ დაამინნეთა ანაი“ (ინ.).

დაამოსაფირ-ა (არ. misafir — სტუმარი) ისტუმრა, სტუმარი მიიღო, სტუმრად წაიყუანა. „ისკენდერამ უთხრა ჯამის ხალხსა ქედში, ვინცხამა დაამოსაფირეთო“ (იმ.); „დემემოსაფირეთ მევაც“ (ბ.).

დაამქაშებ-ს დაეჭვავს, ცემს. „ახლა ნეზექეთას დავამქაშებ“ (ინ.); „ადგა და დაამქაშა ბაღვები“ (თ. ქ.).

დაამღერებ-ს გად. მნ. ყველაფერს იტყვის, საიდუმლოს გასცემს. „პირზე რამე არ დაადგება, ყუელამფერ დაამღერებს“ (სტ.).

დაამლიავებ-ს ხელს მოახვევს; თავისად მიიჩნევს. „მიფრა დაამლიავე მოსაფირები, ჰადმე არ უშვებს“ (ინ.).

დააპარებ-ს ჩააქრობს. „დააპარე, ციცავ, ჯერდანი, თუალბში მეჭყირება“ (ინ.).

დააპნევ-ს დააცვენს, დაყრის, მიმოფანტავს, დააბნევს. „არ დააპნეო ჩილეგი!“ (თ. ქ.).

დაპნევი-ი 1. დაყრილი, მიმოფანტული; 2. დაბნეული, გონებაგაფანტული. „რაცხა ძალუან დაპნევილი იარება“ (ინ.); „დაპნევილი კაკლები ძვილია აკვრიფე“ (თ.ქ.).

დააქდუმლებ-ს დასვამს, დასხამს; თა-

ვის ადგილს მიუჩენს. „მოსაფირი სუფრი თავში დააქდუმლე!“ (ად.).

დააქდუმებ-ს ძირს დასცემს, დაანარცხებს. „მეინინა და მინაზე დააქდურტა“ (სტ.).

დააქნობ-ს დააქცნობს. „სიცხემ დააქნო ჩიჩეგები“ (ინ.).

დაამქნარი-ი დამქცნარი. „დამქნარი შუერები ეფეიჯა გაოცხლდა“ (ინ.).

დააროხიბ-ს მსხვილად დააქვევიანებს. „არ დააროხიო, ეგზე არ დააყარო“ (ინ.); „ნიქვილი ძალიან დააროხავს, თუ არ დოუგენ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (რომი).

დაასახთა (სპ. sakal — ინვალიდი, ხეიბარი) დაახეობრა, დაინვალიდა. „ჩუენი იხტიარი მაშინ დაასახთა დათემა“ (იმ.); „თუალი დუუსახათა მაშინ“ (თ.ქ.).

დაასახლებ-ს ცოლს შერთავს, დააქორწინებს. „ბიჭი შარშან არ დაასახლა, ბანაყალსა?“ (ინ.).

დასკვამ-ს რაიმეზე დაარტყამს, დასცემს. „მუხლი დაასკუა მეგემ ქვაზე“ (ად.).

დააფანიერებ-ს დაფანტავს, დააფრთხობს, შეაშინებს და გააქცევს. „იმფრა გუუჯავრდა ბალეებსა, რომე დააფანიერა ეზო-პარიღან“ (ინ.). შდრ. საბა (ფანიერი — ძალუღვივით).

დააფუხრებ-ს (არ. fukara — ლარიბი) გააღარიბებს. „მაქფერი ხელგახრეტილი კაცი დააფუხრებს ოჯალსა“ (სტ.).

დააქორებ-ს (kür — ბრმა) დააბრმავებს. „ტყვილის ლაპარიკი დააქორებს ინსანსა“ (ად.).

დააქსიტინებ-ს ცხვირს დააცემინებს. „დილდილაი ილლა დააქსიტინებს ამ ბალესა“ (ინ.). „ხალხში არნა დააქსიტინო, სირცხვილია, ცხვირინა მვისრიმო და აღარ დააქსიტინებს“ (ინ.).

დაალამებ-ს მოაცდენს, დროს ფუჭად წაართმევს. „მეზობლებში სიარული და ღიბბეთი დაალამებებს, აბა, რას იქს?!“ (ენ.).

დააღრობ-ს თანდათან ავად გახდის, დაავადყოფებს. „მისი წარე ენა დააღრობს ბაკალასა“ (იმ.). **დამღრალი-ი**: „დამღრალი ბალეები ყავს“ (ინ.). შდრ. საბა (დაღრობა — მცირედ მოწყენა).

დააყაფანა (kapamak — დახურვა, დაკეტვა, აკრძალვა, შეჩერება) დახურა, დაკეტა. „მეც მინდა დააყაფანო ოჯალი“ (სტ.); „დააყაფანე ტელევიზიონი“ (მეზ.); „კომონისტებმა სინორის კარები დააყაფანეს“ (სტ.); „რაზე დააყაფანე კარი? (იმ.).

დააყარალებ-ს (karal — თანაბარი, ზომიერი) გაათანაბრებს, ზომიერს გახდის, მოანსრიგებს. „სახლში ყუელამფერი დააყარალა“ (სტ.).

დააყენებ-ს 1. შეაჩერებს. 2. ღამეს გაათევენებს. 1. „გაჩერდი“ არ ვიტყვით, „დადექ“ ვიტყვით, „გამიჩერე“ არ ვიტყვით, „დააყენე“ ვიტყვით (იმ.); „ერთდრამი დააყენე არაბა“ (იმ.). 2. „ნეტაი, ვინ დააყენა წულედი ის თხუელი, რომ იარებოდა?“ (ინ.); „ამელამ მენა დააყენო, არსა არ გიმუებ“ (იმ.).

დააყუყუებ-ს მუხლებში მოხრის, ჩამუხლავს, მოსაშარდავად მოამზადებს (უმთავრესად ითქმება პატარის მიმართ). „ბაღესა ჩვილობაში ბილა დააყუყუებდა და მიაჩუედა“ (სტ.).

დაამუშევბ-ს გად. მნ. საქმეს ნახდენს (სიტყვით ან ქცევით). „იმფერი რამიები ილაპარიკა, რომე თლათ დაამუშუა საქმე“ (თ.ქ.).

დააჩიეთა (სპ. çift — ნეცილი) დააწყვილა. „ძლები დააჩიეთა“ (ინ.).

დაანუნებ-ს მცირედ შეახებს (ენას, თითს). „მანშანი დაანუნა საქმელსა, იშტამი არ აქ“.

დაანუნა (ფარა) ფული ბანკში შეინახა. „ნეტაი, რამდენი დაანუნა?“ (ინ.); „ნინა თუემი ეჯუ ელიი ბინი (ას ორმოცდაათი ათასი) ღირა დანუნენე“ (ინ.).

დაანვა ტელეფონს დარეკა ტელეფონით. „ვინ დაანუა ტელეფონსა“ (თ.ქ.); „მალმალე დაანუება ტელეფონსა“ (ინ.).

დაანკაებ-ს დაამწყრივებს, რიგრიგობით დაანყობს. „დაანკაა ახალი გელინები“ (სტ.).

დააჭიჭებ-ს დაანება, დააჭერს, მჭიდროდ შეეხება. „შენ რატომ დააჭიჭა ამ ნათქუამმა“ (ინ.); „აღახყაბმა დამაჭიჭა, ტყავი ამძრო თითებზე“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭეჭა — ცოტად და ავად დანაყვა).

დაახვევებობს აჯობებს, დაჯობის, გაუნსრებს. „მე ასე ნუ მიყურეფ, ფენა დედაბერი ვარ, დავახვევებოფ ძლებსა“ (სტ.).

დააჯუტებს დაფურთხებს, დანერწყვავს, ნერწყვით დასელებს. „ლარჭები ბართსა დაყრიდენ ქვაზე, ზედან დააჯუტებდენ“ (იმ.).

დააპაფებს-ს (არ. hapis — პატიმარი, დაპატიმრება, დაკავება, ციხე) დააპატიმრებს, დააკავებს. „თუ მოგიდგენ, პემაც დაგაპაფებენ“ (ინ.); „ისაც დააპაფეს“ (თ. ქ.).

დაბათლებს (არ. batil — ცარიელი, გამოუსადეგარი, ფუჭი, უქმი) გაცარიელებს, გაუქმდება, ამოივსება. გად. მნ. გამოივსება, დალარიდება, დაბრმავდება. „შენი ყუფ დაბათლება“ (ინ.); „იმათი ოჯალი მალე დაბათლება“ (ინ.); „დედეი ველარ ხედავს, თლათ დაბათლდა ზავალი“ (იმ.). დაბათლებული: „ლემისი ყურნი დაბათლებულა, ზაფი აღარ გადის“ (იმ.); „იმხელა თოვლი მოვდა, რომე სახლში შესასლელი დაბათლდა და მეორე ყათის ტანტრაფიდან ვიარებოდით“ (იმ.).

დაბარიშდებიან (barış — მშვიდობა, დამეგობრება) დამეგობრდებიან, შერიგდებიან. „ბაღვებზე არ ეიყოლება, ნეიკიდებიან, დაბარიშდებიან ისევ“ (იმ.).

დაბარჯავს გამოიყენებს (ჭურჭელს), ჩააყენებს ჭურჭელი რაიმე სითხეს, დააკვებს რითიმე. „— ძალო, კასრი მათხოვნა.

— ვაიმე, დავბარჯე გუშინ, არ მიცალა, თვარამ რავარ დიგიშლიდი?“ (ინ.). შდრ. საბა (დაბარჯვა — თავისად დათქმა).

დაბასხავს (baskı — ნეხი, ჯოლგი, სიმძიმე, ტვირთი) დანეხავს, დაამძიმებს, დაჯოლგავს. „დიდუანი ქვებით დაბასხვენ“ (თ. ქ.).

დაბენძილი-ი დაბერებული, ძალიან მსუქანი ადამიანი ან პირუტყვი. „ამფერი დაბენძილი დედაბერი ბათუმ რავარ ნაშუალ?“ (ინ.). „მაქფერ დაბენძილ ძროხას ვინ შეხედავს?“ (ინ.). შდრ. საბა.

დაბექსნილი-ი დატყნილი, მჭიდროდ გაესილი, დატყენილი. „დაბექსნილი მინა

თრაქთორით მიეხნებამი, კაი მუა“ (თ. ქ.).

დაბეჩებულ-ი შემინებული, დაბეჩავებული. „თქუენი ხალხი ფენა დაბეჩებულს პყავდენ რუსებსა“ (იმ.).

დაბეჯგა-საყრდენი შეუყენა, ბოძი შეუყენა რასმეს. „გუშინასინ დაბეჯგოფ ფინები?“ (იმ.); „ვაშლის ტანები მინაზე იყო დატანილი და დაბეჯგო“ (იმ.).

დაბიქსავს-ს 1. კარის ან ჭიშკრის ჩასაკეტავად გამოიყენებს საყრდენ ბოძს (ბიქსს), დაკეტავს კარს ბიქსის საშუალებით. 2. უბიძგებს, გადაადგებს ბიქსის ან ნიხლის გამოყენებით. „ასორი დაბიქსე, რამემ არ გააღოს“ (ინ.); „მეგემ დაბიქსა კაცი ლელში და გადაადგო“ (თ. ქ.).

დაბიძგავს ხელს ან ფეხს პყრავს და გადაადგებს ვინმეს ან რაიმეს, ძალდატანებით გაგზავნის. „ლაშემი ტანტრაფიდან დაბიძგა და გადაადგო ლალიბა“ (იმ.); „ამ თოვლში დაბიძგა ლარჭები თივაზე“ (იმ.).

დაბლაყვებული-ი გამოსულელებული, ჭკუადაქვეითებული. „ზის და არი სახლში დაბლაყვებული“ (ინ.).

დაბლაჯაი ლობია-ი ლობიოს ჯიში. „დაბლაჯაი ლობია ამ სოფელში არ მოდის“ (იმ.).

დაბუცდა-თვალი შეუჩერდა ერთ საგანზე. „იმანაც დაბუცდა, უყურებს და არი“ (ინ.).

დაბუტება ფეხში სისხლის მიმოქცევის შეფერხება. „ლოცვისან ფეკის დაბუტება ვიცი“ (იმ.). შდრ. საბა.

დაბლენილი-ი დაფლეთილი, დახუებული. „დაბლენილი წინდები კარქა გავრეცხე, გავაშრე, ტაბანი გამუუქესე და ახალბა მუარუნიე“ (თ. ქ.).

დაბლუნული-ი ნელში მოხრილი, ოთხად მოკეცილი. „დაბლუნული კაცი რომე გვედა ბუზგებიდან, დათვმა დეინახა და ზედ შევარდა. (იმ.).

დაბლურჯავს დაჭმუჭნის, დაკეცავს. „დაზმა დაბლურჯა ბითევი“ (ინ.). დაბლურჯევილი: „კაბის დანები დაბლურჯევილი გაქ, ურთი უნდა“ (ინ.).

დადაქდადი მდადე, ქალი მყარი. „ჩემი დადე ზეკეი-აბლაი იყო“ (თ. ქ.); „დადეები აღრი ოდაში დაყდებიან“ (ინ.).

შდრ. საბა (მდაღი|დადი).

დადედავ-ს (ქსოვილს საღებავში შეღებამდე ჩადებენ თრიმლის (მცენარეა) ნახარშში, რომელიც ყვითლად ღებავს. ე.ი. დადედავენ. შემდეგ ღებავენ სასურველი ფერის საღებავში. დადედილი ქსოვილი საღებავს კარგად იღებს და დიდხანს არ ხუნდება). 1. შესაღებად მოამზადებს ქსოვილს. 2. შეღებავს. „ნუნეჩემი მოქსოვილ შალსა თრიმლში დადედევა“ (ად.); „კაკალი გავარჩიე წენგოიანი და ხელები დიმიდედა“ (ინ.). შდრ. საბა (დადედავა — საღებავის შეფერვის დამტკიცება).

დადიანი-ი მდადეები. „დადიანი ბევრი ყავდა, ბანაყალსა“ (ინ.).

დადინდგლავ-ს დინდგელით ამოავსებს ჭურჭლის კედელზე გაჩენილ ნასვრეტებს, რომ წყალი არ გაუვიდეს. „გაზაფხულზე ანაი დადინდგლავს კასრებ, გუარდებ გამთბარი დინდგელითა“ (მეზ.).

დადირეგავ-ს (dirək — ბოძი) ბოძს შეუყენებს, ბოძს შეუდგამს. „შეფთალის ტანებ დადირეგავს“ (ად.).

დადოსტება-ა (სმ. dost — მეგობარი, მოყვარე, სიყვარული) დამოყვრება, დამეგობრება. „ჩუენთან დადოსტება უნდებიან ლიბანი“ (ბახ.).

დავ-ი (სმ. dav — სვლა ჭადრაკის თამაშისას) პირობის დადება, სიტყვის თქმა რაიმე სადავო საქმეზე მონშეთა თანდასწრებით. „დავი ვქნათ და დავამთავროთ ეს საქმე“ (ინ.).

დავა-ა დადის, მიდი-მოდის. „დედეი დავლია, ეზოში ზლიე დავა“ (იმ.); „იშთიანი ვერ მიეგე, რა დახუალ სოხახებში?“ „ჭყარიდამ დევედოდენ და მოხუენილ გობებ ყიდიდენ“ (იმ.).

დავალ-ი (davali) სადავო, საკამათო. „დავალი ქალი ვის რათ უნდა?“ (ინ.).

დავაჯ-ი (davaçl) მოდავე. „სხუაფერი დავაჯი მილლეთი არიან“ (ინ.).

დავეთ-ი (არ. davet) მოპატიება. „დავეთი გიზამო და ჩემთანაც მობძანდი“ (ად.).

დავეთიე (არ. davetiye — მოსანწვევი ბარათი). „ახლა მე გიგიკეთონა დავეთიე, ჩემთან დაქაიჯო“ (ინ.).

დავლ-ი|დაულ-ი (davul) დიდი დოლი. „კაცმა ფერების დაული-ზურნის კმა გეიგონა“ (ტი.).

დავლჯი (davulcu) მედოლე. „ჩემი ლარჭიცი დავლჯია“ (იმ.).

დაზაიფდა (არ. zayıf — სუსტი, უძლური, გამხდარი) დაუძლურდა, დასუსტდა. „ციცაი რატომ ასე დაზაიფდა?“ (ინ.).

დაზაფთიება (არ. zaftiye — პოლიციელი, უანდარმი; პოლიცია, უანდარმერია) დაპატრონება, დამორჩილება, დაქვემდებარება. „სოენი ქალის დაზაფთიება არ მენიანდინა მეგემ?“ (ინ.).

დაზიზინდა-დატრიალდა, საჩქაროდ მიბრუნდა-მობრუნდა. „დავზიზინდით ისვენ უჯან“ (ინ.); „დავზიზინეთ ტელეფონი“ (ინ.).

დაზორავ-ს (სმ. zor — ძალის გამოყენება, გამოუვალი მდგომარეობა, წვალეობა, გაჭირვება) დანაყავს, ტაროს მარცვალს გააცლის. „სიმიდნა დავზორავთ ტოკეციით“ (მაჭ.).

დათაკრავ-ს ერთიმეორეზე თანმიმდევრობით დანაყობს, დაალავებს. „შემას თუელზე დავაპობთ და დეფანში დავთაკრავთ“ (მეჭ). დათაკრული: „ურუბა დოლაბში მეჭ დათაკრული“ (ად.).

დათანიშება (tanış — ნაცნობი), გაცნობა, დაამხანაგება, დამეგობრება, დამოყვრება. „თურქებსა ჩუენთან დათანიშება, დახისიშება ზოვილ გუხუარდებიან“ (სტ.).

დათუა-ი ავთვისებიანი სიმსივნე. „ჩემ დას დათუაი დევმართა“ (თ. ქ.); „ბაბოს დათუაი დევმართა და მოკდა ადაფაზარ“ (ინ.).

დათვალსხალა-ი დათვა-მსხალა. „დათვა-სხალა დათვი ძალუნა ჭამს“ (თ. ქ.). დათვიბაბა-ი (ტყის კენკროვანი მცენარე) თამელი. „დათვიბაბაი წითელ კაკალს ისხამს“ (იმ.); „დათვიბაბაი გვიან თუელზე დამწიფდება“ (იმ.).

დათირფნავ-ს (tırpan — ცელი) დაცვლავს, მოცვლავს, დათიბავს. „ერთი დათირფნავს, დანარჩენი პურის კონებ გააკეთებენ“ (იმ.).

დაია-ი და, უფროსი და. „ერთი დაიაი მყავან“ (ბ.); „დაიამ და შენ ამოით მალე“ (ად.); „უმფოს დას დაიას ეტყვიან“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (დაი).

დაირე (daire) ბინა. დაწესებულება, შენობა. „ინეგოლშიც დაირე ქონიან“ (თ. ქ.); „დაირეს კარებზე არ მუუკაკუნებდი, შვეალებდი, შევდოდი ჩობანივითა“ (იმ.).

დაკაზმავ-ს მარცვლელს მტერისაგან გაათავისუფლებს, გადაარჩევს. „პურის კაკალსა თეფურზე დაეყრიოთ და ქარიან ტაროსში დაკაზმავით“ (იმ.).

დაკვანწავ-ს დაგრებს, ძაფს დართვის დროს ზომიზე მეტად დაგრებს. „ნამეტარ ნუ დაკვანწავ, ბილი ნაქსოვნი აღარ გამუა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (დაკვანწავა — მიმოგრება).

დაკანთლავ-ს ნითელი ფერის საღებავში შეღებავს (საერთოდ, კარგად შეღებავს). „დაკანთლა ქალმა ძაფები, დაქსოვს ახლა ლამაზ ნინდებსა“ (თ. ქ.); „ინით დუუკანთლავს ხელები“ (ინ.).

დაკუპუტვილი-ი ახლად ნაყოფგამოღებული, ახლად ყვავილმოცილილი ხილი. „დაკუპუტვილია მარწყვი, თქვენ ნასლამდი დამნივდება“ (თ. ქ.).

დაკურკუტვილი-ი წვრილ გუნდებად შეკრული წყალში გაუქნელი (გაუხსნელი) ფქვილი. „ყურძნის ფაფაში დაკურკუტვილი ფქვილები ახლავს“ (ბახ.).

დაკუჭკუჭვილი-ი დახუჭუჭებული, კულულებად დახვეული. „კრავსა დაკუჭკუჭვილი მატყლი აქ“ (თ. ქ.).

დაღვა (dalga) ტალღა. „დღეს დაღვას იჯება დენიზი“ (ანკ.).

დაღმსილი-ი ახლად დაპარკული ლობიო. „ხმარზე ლობიაი ძვილაი დაღმსილა“ (თ. ქ.).

დალინგავ-ს 1. წვრილად, სუფთად დაფქვავს ნისქილი. 2. ხმას დაუნეწს, დატყებთა. „ასანევი-დანევი ფხით და დალინგავს, და დარობავს ნისქილი“ (მაჭ.).

დალურსავ-ს სმენას გაამახვილებს, განაწყენდება. „თუ მუანონდა, ყურებს ფენა დალურსავს“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (დალურსავა — ყურთ დაღმა დაღება ცხენთა).

დალურსვილი-ი ცხვირჩამოშვებული.

„დალურსვილი ზის კუჩხეში“ (თ. ქ.).

დამასხ-ი ჭანჭურის ფიში. „დამასხი ჭიანჭურია ესა, ზოვლი ტკბილია“ (მ.); „დამასხი ჭანჭურის ხაზულინა გავაკეთო წრეულია“ (მ.).

დამბურა (არ. tambura — საერთო სახელწოდება სიმებიანი ინსტრუმენტებისა) „კიდუნ მის დამბურას უკრავს, ვინმესი ნათქუამი არ ესმის, ინათიანია“ (ინ.).

დამლა (damla) წვეთი. „ერთი დამლა კაპლი დიმიწვეთე შექერი დილიმზე და მომევი“ (ინ.).

დამორავ-ს კაბის, შარვლის, პერანგის... კიდევს შემოკეცავს, გაკურავს. „კაბი ბოლო ჩამონგრეულა, გეიხადე და დამორე“ (ინ.).

დამქრალი-ი სანახევროდ მოხარშული. „ლობიაი დამქრალა, წყალი დუუშრია, კიდვენ დასხი და ადუღე კარქა“ (ინ.).

დამქლნარი-ი 1. ოდნავ შემხმარი. 2. დაბერებული, ნაავადმყოფარი. „წვიმამ გაახლავათა დამქლნარი ბოსტანი“ (თ. ქ.); „დამქლნარი დედაბერი ვილას უნდა?“ (ინ.).

დამრუშვილი-ი ცხვირჩამოშვებული, მოღუშული. „დამრუშვილი ზიან რამდენანია“ (ინ.).

დამსწრე შვილის შეძენასთან დაკავშირებით წვეულებაზე მოწვეული; წვეულება. „ამა და ამ ქალს დღეს დამსწრე აქო, იტყვიან“ (ფათ.); „დამსწრე რომ გვექნება, ქალებ დავაპაიჯავთ“ (ფათ.). „გოგო შვილის დამსწრეზე იალიან ფაფას მივართუამთ, ბიჭი შვილის დამსწრეზე — უზუმიან ფილაე“ (ფათ.).

დამტეველი-ი დამტოვებელი, ვინც დაიტოვებს. „ბაღნი დამტეველი ვინ მყავდა?“ (ხ. ფ.); „ბაღნი დამტეველ რაცხას ვაჩუქებ“ (ინ.).

დამტკიცნილი-ი წელის ტკივილი, დარღვევის დაჭიმვა წელის არეში, კისრის არეში. „დამტკიცნილის ლოცვა ჩემ ნენემ მასტავლა:

„მაღლა ეველ ხშირ სოფელსა,
დედა-შვილი ჭამაზე იყდა.
დედა ფტქნიდა, შვილი სხნიდა.

დამტყიცნილო, გუუშეი, გუუშეი...

შტამა, შტუმა, შტუმფურცელსა,

დამტყიცნილო, გუუშეი, გუუშეი... (ინ.).

დამტყიცნილის ლოცვა სხვაგვარიც არის: „ადამ დეიბადა, შუიდი დეიძახა, შუიდი წყაროს წყალი ერთათ მეიყარა, ძარღვი გეისხნა, ბილმა მეიყარა“. ხელებსა ერთმანებზე შუუყერი და მონვე ნელსა. სამჯელ იტყვი: — ღმერთია შენი მშუე-ლელო და სამჯელ შუუბერავ“ (სტ.).

დამქაშდა გადამწიფდა, დარბილდა. დამაქრდა. „ბოტიია ვაშლი ჭავეა, მარა რომ შეინახავ, მემრე და მემრე დამქაშ-დება“ (თ.ქ.). გად. მწ. დაიუყუა, იცემა. „ე ბაღვი ერთი თუ არ დამქაშე, ისე ააფერი შედინდება“ (ინ.).

დამქაშებულ-ი „დამქაშებული ვაშლი კაი საჭმელია“ (მეზ); „ფაშალმა ძვილია დამქაშებულა“ (ბახ.).

დამლა (damga) 1. ნიშანი; 2. ბეჭედი. „ცხუარსა ყურზე დამლა აქ. (ბახ.).

დამღალი (damgali) ნიშნანი, ბეჭედი-ანი. „დამღალი ქალიდი დუუდუა ნინ“ (სტ.).

დამღლიავებულ-ი ხელმოხვეული, იღ-ლიამი ამორჩილი. „თივა დამღლიავებული მოქონდა ერთი ღლია“ (ინ.).

დამღრალ-ი დასუსტებული, უძლური. „ერთი დამღრალი ქალი შამოვდა მასობა-ში“ (სტ.).

დამჭადებულ-ი ნახევრად დამპალი ხე (ფიცარი). „დამჭადებული სული შემა არი და კარქა არ ეკიდება ცეცელი“ (მ.).

დამწნილი ყველი ერთგვარი ყველი, რომელსაც აკეთებენ მესხეთ-ჯავახეთში, ტაო-კლარჯეთსა და აჭარაში. „დამწნილი ყველი თურქებმა არ იციან, ჩუენ ვაკეთებთ მარტო“ (ინ.).

დამწნილი-ი ჭრელ-ი ერთგვარი სახე, ნახშიში, რომელიც წინდებზე გამოჰყავთ. „დამწნილი ჭრელი მასწავლეს, ჰამა ზოფ-ლი ჩათინი დიშირჩა“ (ინ.).

დანაბოლოს ბოლოს, საბოლოოდ. „ნი-ორ და ქინძ. დანაბოლოს დანაყავ“ (ხ.ფ.); „დანაბოლოს გუუყურე“ (ინ.).

დანადლებულ-ი დაუეყილი. „ნაქცეკლა და მუხლი დანადლებული აქ“ (თ. ქ.).

დანადირება ჭურჭლის ფსკერზე დალე-ქვა. „შრაბმა დანადირება დენიყო. (იმ.).

დანაძულ-ი ძალიან მსხმოიარე, ნაძვის წინვის მსგავსად. „ფიშნას ძალიან ასხია, დანაძულია“ (თ.ქ.); „ლობია ხაშარზე და-ნაძულია, რატომ არ კრეფთ?“ (ინ.).

დანდალ-ი 1. იაილებში გაკეთებული თაროები რძის პროდუქტების დასაწყობად; 2. კიბის სახელური (ჭერი). „თის ქობებს სარძე, მარანი ცალკე აქ. სარძეში დანდა-ლები გუაქ დაკეთებული“ (იმ); „არაბას აქ დანდალი“ (იმ). შდრ. საბა (დანდალი — კიბისა და ურმის საკიდარი).

დანთელ-ი (dantel) მაქმანი, არშია. „ლამაზ დანთელ მოვქსოვ, იაზმას მუაყე-რეო“ (ინ); „მაგდენი დანთლები რა ხელმა დაქსუა?“ (ინ.).

დანიზლავება ნაძლევის დადება, პირო-ბის დათქმა. „ბაღვობაში დანიზლავება იმფო ვიცოდით“ (თ.ქ.); „შაქირ-ემიია ბა-ბოს დენიზლავე“ (თ.ქ.) დანიზლავებული: „დანიზლავებული ვართ, ბახალომ ვინ მიეგეფს“ (თ. ქ.).

დან-ძმანი-ი და-ძმანი. „ნანოი და ზაბი-თაი დან-ძმანი იყუენ“ (ბახ.).

დაიარაღდა (yara — ჭრილობა, yarali — დაჭრილი). „ერთხან გარეული თბა დაიარაღდა ავგამი დროზე“ (მაჭ.).

დაოლდა დაწყნარდა, დამშვიდდა. „ტიკიელმა ცოტა დაოლდა“ (მეზ.). დაო-ლებულ-ი: „დღეით იმფო დაოლებულია ავატყოფი, საღამოზე ფენა შანუხუფს“ (იმ.) შდრ. საბა.

დაპაიჯავეს დაპატიუებს, მოინვეცს. „აქ თურქის სოფელია ერთი, დაქვპაიჯებენ ბაირამებზე“ (თ. ქ.).

დაპარება ჩაქრობა, სინათლის გაქრო-ბა, გაუქმება. „ჯეღრანის დაპარება არ დაგაენყდეს“ (ინ.). დაპარებულ-ი: „ეს სოფელი დაპარებულია, ვინმე აღარ დარ-ჩომილა“ (იმ.).

დაპეჭავს გატენის, გაჯრის, ამოაე-სებს. „კედრსა ყურში დაპეჭა ჯოხი“ (სტ.). „თავის გამორებულეებში დაპეჭა ჩიმენ-ტომი მოზეილი შუშის ნატყებო“ (თ.ქ.).

დაპილწულ-ი დასვრილი, შერყენილი, შებღალული, ავი, მწარე. „დაპილწული

ენა აქ მაგ ბათაჯალსა" (თ.ქ.). „შეპერი დაპილნულია მაგითანანებით" (სტ.).

- დაპუნკავ-ს აშლის-დაშლის, აურეფ-დაურევს. „გაკეთებულ საქმესა იმფრა დაპუნკავს, რომე ველარ გამუანყოფ" (ინ.).

დაქლმეკილი-ი უხასიათო, მოღუშული. „მისობი დღეში დაქლმეკილინა იყოს?" (ინ.).

დარაბა (araba) ხის ტიხარი, საფარი ფიცარი. „გავაკეთე დარაბა, მაგ ენითნა დაგაბა" (ინ.).

დარაზღა (არ. razi — თანახმა, კმაყოფილი) დათანხმდა, დაკმაყოფილდა. „რადღახან რომ ადგენ, დარაზღელან ჩუენები" (თ.ქ.); „ჩოქოლათის ფარა მიცეს და ძვილაი დარაზღა ბღვი" (თ. ქ.).

დარეგავ-ს დაამტკრევს, გაჭყეყს, დალესავს. „ნენეჩემი შავ ლახანას რომე მოხარშავს, პემაქ დარეგავს" (ფათ.); დარეგვილი-ი „დარეგვილი ლახანა იცის ჩემ ნენემ" (მ.). შდრ. საბა.

დარიშვეთა (არ. rüşvet — ქრთამი) მოქრთამა, მოისყიდა. „დარიშვეთეს ყაღმაყამი და მათი თურფი დეიკავა" (იმ.).

დარკილავ-ს ხეს მატლი გაუჩნდება, ხე დაზიანდება მატლის გამო. „ფიცარი არ დარკილოსო, შეგუეშინდა" (ინ.).

დაროხავ-ს 1. მსხვილად დაფუქავს ნისქელი; 2. მოუფიქრებლად, მიურიდებლად ილაპარაკებს. „ნისქელიმა ძალიან დაროხა" (ბახ.); „დანგრევილი ნისქელივით რას როხავს, ხებერი არ აქ, მაგაზე არ დეიდინგლება" (ინ.).

დარღალა არამტკიცედ ნაშენები კედელი. „იმფრ დარღალა სახლში რაფერნა გეიტანონ სული, სინათლე გადევს ლოჯიფში" (მეზ.). შდრ. საბა.

დასაკანჯველი-ი გასაფხვიერებელი იარაღი, ხელსაწყო. „გოროხების დასაკანჯველიც გუაქ მახსუზ" (იმ.).

დასასახლებელი-ი დასაქორწინებელი (იტყვიან ვაჟზე). „ბიჭი მყავს დასასახლებელი და ძალ ვეჭო" (ად.).

დასანრეხავი-ი გამოსანურავი ხელსაწყო. „შექრის ყამიშის დასანრეხავი ქვე-

ნდა" (ინ.).

დასაჭირნებელი-ი სარჭი, სამაგრი, დამტკერი. „თამარ დოდოჯალსა თმის დასაჭირნებელი ქონებია ოქროსი" (ტ.).

დასახათდა (არ. sakat — ხეიბარი) დახეიბრდა, დაინვალიდდა. „კაკლიდან გადმუარდა, დასახათდა" (ინ.).

დასახორომი-ი ხორმებოდ გასანაწილებელი თივა (ერთი ხორომი არის, ერთი კაცი რომ ზიდავს, იმდენი თივა). „დასახორომი მაქ თივა, ბელქი მუასნრა ქორში შედგმა განვიმებასა" (იმ.). დახორომება: „სალამორ დევწყე თივის დახორომება" (იმ.).

დასეფილდა (არ. sefil — ჩუმი, წყნარი, საყვარი) დასაწყლდა, დასაპურდა. „სოენი დასეფილდა რაცხა" (ინ.). დასეფილებული: „დასეფილებული ზის სახლში" (ინ.).

დასვამ-ს დაბადებს, იმშობიარებს. „მისი ქალი ბაღვების მეტ რას დასუამს ნეტი" (ად.).

დასიმსული-ი ლამაზად ნაკერი ან ნაქარგი (ნაქსოვი). „დასიმსული წინდები აქ გაპაზირებული" (ინ.).

დასირავებული-ი (sira — რიგი, ხაზი) დარიგებული, რიგრიგობით მყოფი. „კეფრსა აქ დასირავებული კაყები" (იმ.).

დასმსტილი-ი წყნარად დამჯდარი, დადანაშაულებული, დანაშაულში მხილებული. „უდას ახლა კუნხეში დასმსტილი" (ინ.).

დასოსოლდა-ი მოფ. დაჯდა. „მიედა, დასოსოლდა კერასთან" (ინ.).

დასოჭავ-ს გაცალის, დაფოთლავს. „ცაცხვის ნელ ტანებს დასოჭავს, ევერებს დასყევტს" (იმ.). შდრ. საბა (დასოჭვა — მკედის დახვნა).

დასტური|დასტურდა ნამდვილად, მართლაც. „ბათომიდამ ჩუენც დასტურ გამევეცით" (ბ.); „ვაიმე, ნენევე, დასტურ ჩუენებური პიტნა!" (ხ.ფ.); „შენ დასტურდა ჯილები იცი" (ხ.ფ.). „მეაც დასტურ გებნევი, ძლათ მინდა შენი ციცაი!" (ხ.ფ.) შდრ. საბა (დასტურად — განმართლებით).

დასულავ-ს შაერს გამოუშვებს, დაჩუტავს. „ლასტიკის შიანან გოგორი, საგო-

რავი რაპალებში დასულა“ (ინ.); „საგორავის ლასტიკი დასულილი“ (ინ.). შდრ. საბა (დასულავს — სულიერ ჰყოფს).

დასუნათავ-ს (არ. *sünnat* — წინდაცვეთის წესი) წინდაცვეთის წესს შეასრულებს. „ბაღვებ წრეველი ილღე დასუნათავს“ (ინ.). **დასუნათვილი**: „ბაღვები აჯაბა დასუნათვილი ყავს? (ინ.).

დასუჩიანდა (საღ — შეცდომა, დანაშაული) თავი დამანაშვედ იგრძნო, თავისი შეცდომა გაითვითცნობიერა. გელინი ზოვლი დასუჩიანდა“ (ინ.).

დასხრუკვილი-ი დაკრუნჩხვილი, მოხრილი. „რაფერი დასხრუკვილი თითები ქონია?“ (სტ.). შდრ. საბა.

დატიტავ-ს ზომავდ მეტად დამარილავს, დაამლაშებს. „ამ ჟვივებსა ისე დატიტავს, რომე პირ ვეღარ დააკარფე ინსანი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (დატიტული).

დაუდ ლაღედსელამი (davut aleyhis-selam) დავით წინასწარმეტყველი. „ზებური ღმერთგამჩენელი დაუდ ლაღედსელამ გამუღზავნა“ (ინ.).

დაუქმურავ-ს უემური, ავი სული, ეშმაკი დაეპატრონება. „ნაბინჯარებზე რომე იარება, დაუქმურავს“ (იმ.).

დაფალა დაგვა, დაასუფთავა. „ეზო დილაზე, გრილისულზენა, დაფალო“ (ყვზ.). შდრ. საბა (დაფალავა — მიდამოს დაგვა, დახვეტა). **დაფალული**-ი: „დაფალული ეზოკარი დაახდინა დედამთილსა“ (ყვზ.).

დაფახუნება თვალის მოხუჭვა. „თუალის დაფახუნებაში დუნხას მეიარს მეგემ“ (სტ.). შდრ. საბა (დაფახვა — დახუჭვა).

დაფექშეფავ-ს დაამტვრევს, დანაყავს. „პური კაკალ დიბეგში დაფექშეფავთ“ (მ.). **დაფექშვილი**-ი: „დაფექშვილი ბუღდა გენდინა გახდება და კორკობი გაკეთდება იმადამა (ბ.).

დაფეხოს-ს ეულგ. ცემოს, ურტყავს. „ამელამ ქალი არ დაფეხვოს, მეშინია“ (ინ.).

დაფუმფავ-ს შეასხურებს წამალს, შეწამლავს. „ამ ილაჯით დაფუმფე მუმლები“ (იმ.). „გუშინ დაფუმფეთ ილაჯებით ყავალები (თ.ქ.).

დაფუშავ-ს დაშლის, აურევს-დაურევს.

„მურგი გააგორვა და დაფუშა ძაფი“ (ინ.). შდრ. საბა (ფუშევა-მომლა).

დაფუჭავ-ს დაეჭვებს, დაღუპავს. „ჩუენ ერთმანები რომე არ დეეკავით, დაქვეუჭვენ სხუა სისხლის ინსნები“ (სტ.). **დაფუჭვილი**-ი: „ეს სკა დაფუჭვილია, მართუე გეიქცა“ (ბახ.).

დაფხავსდა დაძველდა. დაბერდა. „ზოვილი დაფხავსდა ჩუენი სახლი“ (ინ.). **დაფხავსებული**: „დაფხავსებული ინსანი ავათ გახდება პელებით“ (ინ.).

დაქვიმსული-ი მოღუშული, წარბებწამოყრილი. „დაქვისმული იარება, ერთ არ გეილიძანებს მისობი დღეში“ (ინ.).

დაქოლავ-ს ცემს, ქვეს დაყრის, ქვეს ეყვრის. „აგზე დათემა დაქოლა იხტიარი სადილ უკან“ (იმ.). შდრ. საბა (დაქოლვა — დაქევაება).

დაქირეჯავ-ს (kircc — კირი) კირით შეათეთრებს. „ხიები როისნა დაქირეჯო“ (ინ.).

დაქრეჯილი-ი დაღონებული, დამწუხრებული. „კაცი მუუქდა და დაქრეჯილი იარება ზავალი“ (ინ.).

დაქუფთავ-ს დაჭრის წვრილ-წვრილად, დაანწევრებს. „დაქუფთა ქალიდები ტყვილია“ (ინ.).

დაღენჩქავ-ს შეშას წვრილად დაჩეხავს, ნაფოტებად აქცევს. „ადვილია მეეკიდოსო წვიტათ დაღენჩქავს შეშას“ (მ.). **დაღენჩქილი**: „დაღენჩქილი შეშები სობაში შეყვარეთ“ (ინ.).

დაღერეღავ-ს 1. წისქვილი მსხვილად დაფქავს მარცვალს; 2. მხეცი დაკბენს რომელიმე სულიერ არსებას. „წისქვილს საქონლის დემი დავალერიოთო, იტყოდა ანაჩემი“ (ბახ.); „ჩუენი ცხვრები გელეშმა დაღერელს“ (ბახ.). შდრ. საბა (დაღერეღვა — შეეცთაგან დაკბენა).

დაღრება თანდათანობით ავად გახდება, დაუძღურდება. „მგე მარაზი რომე დეემართება ინსანსა, ნელნელა დაღრება“ (სტ.).

დაღრეკ-ს მოღუნავს, მოხრის, უსწორმასწოროდ აქცევს. „თელსა ადვილია დაღრეკს“ (ად); „მასხრობაში დიმიღრიკა კლავი“ (ინ.).

დაღრეკილი-ი 1. მოღუნული, უსწორ-
მასწორო. 2. ორაზროვანი. „დაღრეკილი
ტანები გადაყარე“ (ად.); „დაღრეკილი
ლაპარკი უყუარს ძალიან“ (სტ.).

დაყარალებული-ი (karali — თანაბარი,
ზომიერი, განსაზღვრული) მონესრიგებუ-
ლი. „დაყარალებული საქმე დატია“ (ინ.).

დაყონაღდა- (konak — ღამის გასათე-
ვი, ბინა, სახლი) დასახლდა, ცხოვრება
დაიწყო. „მემრე დაყონაღდენ ებანჩები“
(სტ.).

დაყრილი-ი დაკეტილი, ჩარაზული. „სამ
კლიტით დაყრილი სახლი გოულიან ხირ-
სიზეფსა“ (სტ.).

დაყურება მოსმენა, გაგონება. „მეველუ-
დის დაყურება ზოვილი მადლი საქმეა“ (ინ.).

დაყუყვილი-ი ჩამუხლილი, მუხლებში
ჩამჯდარი. „მაგრე დაყუყვილი არ იქს
ყოფნა, ფეხები დიგიბუედება“ (სტ.).

დაშაშრავე-ს პირს მოშაბავს. „ჭახე
ხურმა დაქშაშრავს პირსა“ (ინ.). შდრ. საბა
(შაშრა — სისხლის გამოსაშვები).

დაშტემ-ს თვალებს დაბრიალებს.
„რომ გაპერსტება ფენა დაშტემს თულე-
ბსა“ (ინ.). **დაშტემილი-** „ნეტიი სულ მაგრე
თულებდაშტემილი არ მიყურებდე!“ (ინ.).

დაჩარჩავ-ს ნაწილებად დაჭრილ ქსო-
ვილს ერთიმეორეზე მიაკერებს სახელდა-
ხელოდ, ხელით. „კაბის განები ხელით
დაჩარჩვა და მემრე მაქინათ გეიარა“ (ინ.).
შდრ. საბა (დაჩარჩვა — ასოულად დაჭ-
რა).

დაჩიზავ-ს (çizgillçizi — ხაზი) დახა-
ზავს, ხაზს გაავლებს. „სათამაშოს დაჭი-
ზევდით ფიტარზე“ (ინ.).

დაჩიზავ-ს ჩრჩილი შეჭამს. „შალის
ურუბაში კუარი ჩაანყე და აღარ დაჩიზავს“
(ად.).

დაჩიჩვატული-ი 1. ტუჩებჩამოშვებული;
2. მოუწესრიგებელი, უგემოვნოდ ჩაცმუ-
ლი. „ერთი დაჩიჩვატული ქალი ყოლია,
ვინმე რომე არ შეხედავს ზეთ მის მეტი“
(სტ.).

დაჩორიანდა- (დიალ. çor — ავადმყო-
ვობა, სენი) დასწეულდა, მოიშალა, დაინ-
გრა, გაფუჭდა. „მე ამ გამოსულზე დავ-

ჩორიანდი, ცივი წყალი ვსვი ბევრი და“
(იმ.); „სულიმანასი არაბა დაჩორიანებუ-
ლა“ (იმ.).

დაჩხვერავ-ს ჩხვერი (მუცლის ავადმ-
ყოვობა) დაემართება. გად. მნ. შეეშინდე-
ბა, შეკრთება. „ძროხას დაჩხვეურა და უზნი
ჯოხით ვულოცე“ (თ. ქ.).

დაცქნაფული-ი მომღიმარი, მხიარული
(ითქმება ბავშვების მიმართ). „იმფერი
დაცქნაფული ბალეები ყავს, რომე დანა-
ხავე მოგინდება“ (ინ.). შდრ. საბა (დაცქ-
ნაფვა — დიდად განაბვა).

დაძრილი-ი/დაძრული-ი დახურული.
„კარები დაძრილი იყო, პერალდა შინ არ
არიან“ (პ.); „ჯამები დაძრული იყო“ (სტ.).

დანეკეკავ-ს დაუტკეცნის. „ხორცსა და-
ნეკეკე პანანათ, ფურევე ფილავეში“ (ინ.).

დანირეხავ-ს დაგრეხს. „ლაზლასა რა-
სხალა ნუ დანირეხავ“ (ინ.).

დანინილებული-ი ახლად ჩასახული.
„არნივი უჭამს დანინილებულ ხობოსა“ (თ.
ქ.).

დანინინდება- დაბრუნდება, დატრია-
ლდება, გაიქცევა. „ხუალიდან დანინინდე-
ბა ისტამბულისკენ“ (ინ.).

დანუმშავე-ს ნაბილწავს, უსუფთაოს
გახდის, არაპიგიეფურად მოექცევა. „ბაყ-
ლიანი ხელები ჩაყო გუჭეში და წყალი
დანუმშა“ (ინ.). **დანუმშვილი-** „დანუმშვი-
ლი წყლითა საქმელი არ გეიკეთება, ცოდვა
არი“ (ინ.).

დანუნდება- წყნარად, დინჯად დაჯ-
დება. „ბარსანანია მოვდა და დანუნდა“
(სტ.). **დანუნვილი-** „ამდენანია ვისთან ხარ
დანუნვილი?!“ (ინ.).

დაჭანებული-ი დასაჭურისებული, და-
კოდილი. „დაჭანებული მოზვერი ბულათ
არ იქნება“ (ად.).

დაჭახავ-ს ერთი მეორეზე დაანყობს,
დალაგებს. „ახალ გახდილ ყავარსა დას-
ტურ დავჭახავთ, დავებელავთ, რომე გა-
სწორდეს და ისე გაჭმესო“ (იმ.).

დაჭოჭავ-ს დაკანრავს, დაფხაჭნის. „პი-
რი არ მუშევირო, ჰამან დაჭოჭავს
ბალეი“ (სტ.).

დაჭუჭკავ-ს მოაგროვებს, შეინახავს,
გადინახავს. „დაჭუჭკა ბარსამი რამე,

ნეილო გოგოსთან" (ად). დაჭუჭკვილი: შეროვებული, საგულდაგულოდ დაგროვებული, გადანახული. „გოგოსთვინ დაჭუჭკვილი აქ ყუელამფერი“ (ინ.).

დახარხლული-ი 1. მოურიდებლად დამჯდარი; 2. უნესრიგოდ დაყრილი. „ბუხართან დახარხლული იყო ბერი ბითუმ“ (ად.); „დახარხლული ლოგინები ლამაზათ დაანყვი!“ (ინ.).

დახეისუზდა (hayırsız — უბედური, უსარგებლო, გამოუსადეგარი) დასნულდა, ავად გახდა. „ნინინი დახეისუზებაც იმფო იყო.“ (ინ.).

დახელავ-ს შეამინებს. „ჩუენი ხანდებან ბალვებ დახელავს და მე ვუყვირებ, ბირემედენი ენა არ ჩუუვარდენ-მეთქი, მეშინია“ (ინ.).

დახელული-ი 1. შეშინებული; 2. ცხოვრებაში გამოუსვლელი, მომჭირნე, ძუნწი. „დახელული ბალვები ჩუენთან შამოცვინდენ“ (ინ.); „იმფერი დახელულია, რომე საქმელი მისი ბალვებისთვინ ვერ გუუმეტებია, მე რანა მაჭამოს“ (თ.ქ.).

დახვანჯული-ი დახლართული, აბურდული. „ამფერი დახვანჯული ნართი რაფრათან გამუანყო და ამუახვიო, არ ვიცი“ (ინ.).

დახისიმება (არ.hısım — ნათესავი, შინაური) დანათესავება, დამოყვრება. „თურქებსა ჩუენთან დახისიმება გუუხარდებიან“ (სტ.).

დაჯირჯეებულ-ი შესივებული. „დაჯირჯეებულ ქლიკები ძალიან ტკივა“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯირჯევი — ძალად დასივებული).

დაჰა (daha) კიდევ, ჯერ კიდევ, აქამდე, კიდევ უფრო. „ჩუენებურა დაჰა კაი იყო“ (გულ); „შენი საქმე დაჰა ზორია“ (ინ.); „მამინ დაჰა ყოლაი იყო ბათუმ ჩასლა“ (ბ.); „ეს დაჰა ხასია“ (მ.); „ისინი დაჰა სოფელში უდარან“ (სტ.).

დაჰი (dahi) აგრეთვე, კიდევ; ც. „ის დაჰი ვერ მიდის“ (თ.ქ.); „დაჰი ზაფხული იყოს, გარეთ ვერ გახუალ“ (თ.ქ.).

დაჰერსიანებულ-ან (სპ. horse — ბრაზი, ბუზლუნი) დაბრაზებულან. „ისინიც

დაჰერსიანებულან ბაკალაზე“ (იმ.).

დეგი-ი საქსოვი დაზგის ნანილი, ქსელის გამყოფი, ამწვე-დამწვეი. „დეგმები დაკეთებული გუაქ“ (იმ.). შდრ. საბა (დეგმი).

დეგნალ-ი ფოთლოვანი მცენარე (ხე), ტირიფის სახეობა. „ესა დგნალის ხედამ გაკეთებული“ (იმ.). შდრ. საბა (მდეგნალი).

დეგუშ-ი ტუმბო, დასატენი. „დედგულიდამ სადგაფუნას, დგუშ გავაკეთებდი ბალვობაში“ (ინ.). შდრ. საბა (დგუში — თოფის დასატენი).

დეა (deyilliyi (dcmek) იფიქრა, რომ; ამბობენ, რომ; როგორც ამბობენ; ჩავთვალე, რომ. „თლათ სტორეა ეს ნათუქამები, დეა, დეიჯერონა“ (ინ.).

დეგილ (değil) არა. „ეს ბალვი ინსან დეგილ“.

დეგირმი (değirmi) 1. ოთხკუთხედი; 2. მრგვალი. „დეგირმი დულბენდი ეილე“ (თ.ქ.).

დეგირმან-ი (değirmen) ნისქვილი. „ჩუენა ხელის დეგირმანიც გუაქვა“ (მ.).

დეგმა|დეღმა (değme — değmek) ჩუეულბირივი, ყოველი. „ინსანს დეგმა ვერ ერჩოლება იაბანი“ (იმ.).

დედა კეთი, მანვნის ძირი. „უდედო ნუ შედგება, მივეთ დედა“ (იმ.).

დედაბრიქორნილა-ი გად. მნ. ნაძვის ტოტები, ნინვები, ხმელი ფიჩხი, რომლითაც ძლიერი ცეცხლი გაჩაღდება, მაგრამ ჩქარა ჩაქვრება. „დედაბრიქორნილაი დავანთე“ (თ.ქ.).

დედე (dede) 1. ბაბუა, პაპა; 2. ნინაპარი; 3. შიიტი მუსლიმანების შეიხი. „ჩემი, დედე თუთრნუერაი ლამაზი კაცი იყო“ (თ.ქ.); „ყიზილბაშების ხოჯას ქვია დედე“ (პ.); „დედემ ჭახე ტყეშალი ჭამა და ბადიშა კიბილი მოკული“ (ინ.). „აქ მოსულა ჩემი დიდი დედე“ (მ.).

დედეკაცი-ი ქალი. „ქალბებზე ჩუენ ვიტყვით „დედეკაციები“ (ტ.); „გათხოვილსა „დედეკაციო“ ვეტყვით“ (ტ.).

დედეშვილ-ი ბიძაშვილი. „დედეშვილებსაც ვეტყვით მაგათა“ (პ.); „დედეშვილსაც ვიტყვით და ემიაშვილსაც“ (პ.).

დედის სიკდილი დევნახო ფიცლის ფორმულა. „დედის სიკდილი დევნახო, თუ გატყვილებდე“ (იმ.).

დედომ (dedik) ნათქვამის მიხედვით; როგორც ამბობენ; ისე ჰგავს... „რომ ჩაგბლიკვა მამაშენმა, გეიამა, დედომ? (თ. ქ.).

დედიკოდ-ი (dedikodu) ქორი, მითქვა-მოთქმა, „დედიკოდი შევა, ბევრხან იქნება დანიშნული, ქორნილი მალე ექნათ“ (ხ. ფ.).

დედეალი უხრუჯი (decchal) დერჯალი. ანტიმუხამედი (მუსლიმანური ანტიქრისტი). „მეც დედეალი უხრუჯი დავარქვი“ (ინ.).

დეებესება (besa — ფიცი, აღთქმა) ფიცის მისცემს, აღთქმას ეტყვის. „ერთმანებ დეებესებოდენ გენჯები“ (იმ.); „ორმოცა თხილის გულსა შევჭამდით და დეებესებოდით პრატებსა“ (ინ.).

დეებუცა მიაჩერდა. მზერა შეაჩერა ვინმეზე ან რაიმეზე. „ჰამნადაბირ დეებუცება ერთ ადგილზე“ (ინ.). შდრ. საბა (გაბუცება).

დეედუმნა (სპ. duşman — მტერი, მონინაალმდეგე) გადაემტერა, შეენინაალმდეგა. „მანყვალთელი სელიმოლი დეედუმნა მეგემ ჩუენ დედესა“ (თ.ქ.).

დეეკვატა მოეჭიდა, ხელი ჩასჭიდა. „მე ამას დეეკვატე, იმან მე დემეკვატა“ (ინ.); „მეიცა, კარქა დეეკვატო“ (ინ.).

დეელეებიან მრ. რ. ერთ მხარეზე გადავდენ, ცალ მხარეს დაიჭერენ. „ხან აქეთ დეელეებიან, ხან-იქით“ (ინ.).

დეემოსაფირა (არ. misafir — სტუმარი) ესტუმრა. „მე დემემოსაფირე ამელამ“ (ბ.).

დეესართა თან დაერთო, დაემატა. „მის სიმნარეს ახლა ავატყოფობაც დეესართა“ (ინ.); „დეუსართეს ერთმანეთზე“ (ტ.).

დეესბრიკება დაედევნება, გამოუდგება. „ბაიზა-დოდო, არ დეესბრიკენით?“ (იმ.).

დეეჭყირება დააცქერდება, დაუცდის, მისი იმედით იქნება. „ალარ დეეჭყირები იმასა, ჩემთენიანი მეფეიშმანეფ“ (მეზ.);

„იმფრა დეეჭყირება, რომე თულ არ მუაცილვეფს“ (ბილ.).

დეეხვართა დაელაპარაკა. „დეეხვართენით-მეთქი, ვუთხარ იმასა“ (ტ.); „დეეხვართათა გოგოს ბაბასა“ (ტ.).

დეეჯილიზა დაეჯიბრა, შეეჯიბრა. „ერთმანებ დეეჯილიზენ გელინებმა და არც ერთი აღარ საქმობენ“ (ინ.).

დეეგირაი ჯანმრთელი, მხნე, ძლიერი. „ნენეი დეეგირაი ქალი იყო“ (თ.ქ.).

დეევაში (არ. devam) გაგრძელება, მომდევნო ნაწილი. „იმანაც დეევაში მომწერა“ (მეზ.).

დეევი (deve) აქლემი. „აკიდა ჭვირთი დეევიე და თავათაც შეუღა“ (სტ.).

დეელეთი (არ. devlet) სახელმწიფო, იმპერია. „ჩუენ ჩუენი დეელეთი გუაქ“ (ინ.); „ინსანმა დეელეთის კარგობისთენინა ისაქმოს“ (ინ.).

დეელეთი იდარე (არ. devlet — სახელმწიფო, იმპერია, არ. idare — მმართველობა, ხელმძღვანელობა, კომიტეტი, ეკონომიკა, დაზოგვა) სახელმწიფო მმართველობა. „დეელეთი იდარე ქნა“ (ინ.).

დეელეთუში (devletkuşu) ბედი, ბედის წყალობა (ზღაპრული სამეფო ჩიტი, რომელსაც მეფის არჩევის დროს გაუშვებდნენ ხალხში. ვისაც დააფრინდებოდა დეელეთუში, ის უნდა ყოფილიყო მეფე) „ამ ფუხარას დააფრინდა მეგემ დეელეთუში“ (სტ.).

დეელეთჰასთაჰანე (არ. devlet — სახელმწიფო, იმპერია, hastahane — სპ. hastane — საავადმყოფო, ჰოსპიტალი) სახელმწიფო საავადმყოფო. „ჩემი ბაბი დეელეთჰასთაჰანეში დავანციე“ (იმ.).

დეერ-ი (სპ. devr — განმეორებითი გაკვეთილი) მუს. რიტუალი, რომელიც სრულდება მიცვალებულის სულისათვის დასაფლავების წინ. მიცვალებულის სულს საფლავში შესვლის წინ უკითხავენ ადგილებს „ყურანიდან“, შეახსენებენ თავისი მოვალეობის, უფლებების შესახებ ამ ქვეყნად ყოფნის დროს, შეამზადებენ მას განკითხვის საათისათვის, რომელსაც მოუწყობენ ანგელოზები საიქიო ცხოვრების

დანებვისას. „დეერი ქნეს ნეტიი ხოჯიე-ბმა?“ (ინ.). იხ. ნ.მარი (იმერხ.).

დეერიში (სპ. dervis) მუსლიმანური სარწმუნოების სასულიერო პირი. „რას იარები დეერიშივით?“ (ინ.).

ღებგაპი (tesgah) მონყობილობა, დანადგარი. „ეს ღებგაპია, ხუანჯრებ ქსოვენ ზედან“ (ინ.); „ბეზ დოდოს ღებგაპი აქ“ (იმ.); „ნენეპაც ქონად ღებგაპი“ (ინ.).

დეი (daha) ვერ კიდევ. „დეი ზაფხულამდინ ვანთობდით სობასა“ (ინ.); „მემრე დეი შუალამდინ პირ არ მოხდიდენ“ (თ.ქ.); „დეი ახლა მომედარა“ (სტ.).

დეიბზლატა-ა დაიბზარა, დანაოჭდა. „დეიბზლატა მინა ამ გამოსულზე“ (მ); „მირზე ძალუან დეიბზლატა“ (ინ.).

დეიბუძგა-ა აიშალა, კვირტები გაეშალა. „გაზაფხული მოდის, დეიბუძგა ბლებმა“ (ან.).

დეიგელინა (gclin — რძალი) რძლად გაიხადა. „თქუენი ციცაი დეიგელინონა“ (ინ.).

დეივახშმა-ა მთვარე გაიბადრა, სრული გახდა. „თუარემ ორი დღეა დეივახშმა“ (ინ.).

დეიზაფთა (არ. zaptiye — პოლიციელი, უანდარმი) დაისაკუთრა, დაიქვემდებარა. „კაცმა ქალი კარქანა დეიზაფთო“ (ინ.).

დეიკანჯა-ა 1. მინა კანჯათი გაფხვიერდა; 2. დაიკანრა, გაიფხაჭხა. „ყანა რომე მეიხნება, მემრენ დეიკანჯოს უნდა, გოროხები დეიმტრეს“ (იმ); „ეს ღარჭი დაკანჯავს, გალენებულთა, ლენია“ (იმ.).

დეიკიშანჭვი-ს დაიგრებიება, სხეულს გადაგრებს-გადმოგრებს. „სამამი ფენა დეიკიშანჭვის“ (იმ.).

დეილეშა-ა ლობიომ ნაზი პარკები დაისხა. „ხაშარზე ლობიაი ძვილაი დეილემსა“ (ინ.).

დეილელვა-ა ტყავი აძვრა, გაიკანრა. „ცხვირ-ბუკი დეილელვა ბლემა, კიბიდამ ჩამუარდა“ (ად.); „გურჯიჯა ლაპარიკში დეველელვე ცხვირ-ბუკი“ (იმ.).

დეიმიუხლა 1. ჩაიმიუხლა; 2. ძალიან მოინადინა. „ამ საქმეზე ზოელი დეიმიუხლა“ (ინ.).

დეიპენტიე-ს დასხლტება. „დეიპენტიე-ებს ემდენი და თულში მოხდება“ (ინ.).

დეიპილნე-ს წაიბილნება. „გუგუშში თავი რომ ჩავარდეს, ყაბიც დეიპილნეის და წყალიც, თავი მურდალია“ (ინ.). „დეიპილნეი, დედომ, არ გინდა პოლიტიკა-მეთქი, ვებნეოდი“ (მაჭ.).

დეინაზილებ-სი დეინაძირებს-ს დაილექება, ფსკერზე მოექცევა. „ჭუკი რომე მოდულდება, დოს დეინაზილებს“ (იმ.).

დეისხრიკე-ს მოილუნება, გამრუდდება, დაიკრუნჩხება. „ჭიაყელასავეთ დეისხრიკეის“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (სხრუკეა).

დეიფიშმანგ-ს (სპ. pişman — სინანული, ფიქრი) დაფიქრდება. „ბიჭის დასახლებიხან, გოგოს გათხევიხან კარქანა დეიფიშმანო“ (ინ.).

დეიფუნტლებ-ს დაინერწყავს, დაიფურთხებს. „დეიფუნტლა ხელებზე და დეეკიად მაგრათი“ (ინ.).

დეიყლარჭე-ს დაიხრჩობა, მოიგუდდება. „გუშინ აწყალა დეეყლარჭენით არაბა-ში“ (იმ.).

დეინმუტე-ს წყნარად დაჯდება, ჩუმად იქნება. „დოდოფალივით დეინმუტენ ბაღვები“ (ად.).

დეიხარჯა-ა მოკვდა, გარდაიცვალა. „გუშინ დილაზე დეიხარჯა ზავალი“ (ინ.).

დელამუტი-ი თავმოხდილი რძე, შედედებული უკვეთოდ. „დელამუტი არი, მაქინადამ გამოსული ნანუელი რომ დამჯავდება, ისა“ (ტ.). შდრ. საბა (დელამუტი — რძე შეყველებული). იხ. აჭ. გობმანონა.

დელი (deli) სულელი, არანორმალური. „დელი ხომ არ ხარ?!“ (ინ.).

დელიანი (deli — სულელი, არანორმალური) ტყუანაკლები, გიჟი; ძალიან თამამი, თავგებო. „დელიანი ბაღვები ყავან, მოსაფირთან არ შეიშვებიან“ (თ.ქ.); „ციცაი ყავდენ ერთი, დელიანი“ (ად.).

დელიოთი (deliotu) გარეული ჭარხალი (ბაღ.). „დელიოთი ხანდებან აწყენს საქონელსა“ (თ. ქ.).

დელიყანი (delikanli) ახალგაზრდა კაცი. „დელიყანლები იედებიან, იარებიან

აქეთ-იქით" (ხ.ფ.); „ახალი დელიკანლი იყო" (იმ.).

დელიჯა (delice) ერთგვარი ბალახი, რომელიც პურის ყანებში ხარობს. „პურში დელიჯა ბალახის თესლები ეხლება და იმა გადავარჩევთ" (იმ.); „პურებში აშუა ბალახი დელიჯა, იცი რა?" (სტ.).

დელიხორომი (იხ) ხორუმის ერთი სახეობა, ართვინის ვილაეთისათვის დამახასიათებელი, გამოირჩევა ილეულების სწრაფი მონაცვლეობით. „დელიხორომი გენჯების ყაიღია, იმა ბერები ველარ ისამებენ" (იმ.).

დელუგაიდელოლი (delik) ნახვრეტი, ჭრილი, ნახვლეტი. „ბლენეთაში დელუგასაც ვერ ვნახულოვ" (ინ.); „ცხრილსა ნვიტ-ნვიტი დელუგები აქ" (იმ.).

დემაქ (demak) ვარაუდი, განზრახვა; მამასადამე. „გუუთხუებია დემაქ ციციანი?" (ინ.).

დემი (demc—demek) ვარაუდი, განზრახვა; მამასადამე; ნიშნავს. „ესა არ მომკლა დემი, ის თქმა არი" (იმ.).

დემეთი (demet) კონა, შეკვრა, გუნდა. „დემეთები პურისა მოზილა ეჯელა" (ინ.); „თუთუნის დემეთები სკივრში აქ შენახული" (თ.ქ.). „ოთხი დემეთი მაკიდო მიყიდა" (ინ.).

დემირი (demir) რკინა. „იქა დემირის მადენია" (მ.); „თურქიეში დემირი ფაალია" (ად.).

დემირალმა (demir — რკინა, elma — ვაშლი) რკინა ვაშლი (ვაშლის ჯიში). „დემირალმა ნალიასთან იდგა, შარშან ქარმა ნავლიჯა" (ბახ.).

დემირჯი (demirci) მჭედელი. „ემოი დემირჯი იყო" (იმ.); „სოფლის დემირჯი იუდა აქა, დემირხანა ქონდა აგზედამ" (მ.).

დემურაე-ი კანის დაავადება. „იყო დემურავის ლოცუვა. დემურაე მიჭექასავენ ავატყოფობა არი" (იმ.).

დემექ (იხ. დემაქ — demek) გამოდის რომ, მამასადამე, რაც ნიშნავს, როგორც ჩანს. „ჩუენ დემექ მოკვდეთნა დანიო" (პილი.); „დემექ, დასხამ, აღარ გეიქცევა" (ხ.ფ.); „აგერამ ინსნეფში ენ კაი, დემექ ენ სტორე ინსანი, ის არი" (ინ.); „შენ, დემექ,

არ გეიარ?" (ინ.).

დემლიგი (demlik) ჩაიდანი, ჩაის დასაყენებელი. „დემლიგი დემიზუელდა, ახალინა ევლო" (იმ.); „ესენი ნვიტი დემლიგები" (იმ.).

დენი მარცვალი. „სიმინდ რომე დეზორავთ ტოკუეცით, დენი დარჩება ცალკე" (მ.); „ამასა დენები დიდროანი აქ" (იმ.); „ყურზენსა აქა ნვრილი დენი აქ" (იმ.).

დენგი (denk) ბარდანი, მძიმე ტვირთი. „თივის დიდროანი დენგები შედგა ქორში" (იმ.).

დენეთი-ი ოდენი (ამდენი, მაგდენი). „სახლიდენეთი ქვები გორეედა მეგემ" (თ.ქ.); „ჩემდენეთი არცეთ არ უსაქმიან" (მეზ.); „ამ ბალვიდენეთი არნა გახდე მაქხელა კაცი!" (მეზ.).

დენიზი (deniz) ზღვა. „გამოვდენ დენიზიდამ" (ედ.); „დენიზი დლესა დიდროან დალლას იქნევს" (იმ.).

დეიშული (değişik) განსხვავებული, შეცვლილი, სხვანაირი. „დეიშულია მიერენები" (თ.ქ.); „აქევრი ლაპარიკი სულ დეიშულია" (იმ.).

დეიშულათ იხ. დეიშული. „დეიშულათ გიცემა სული" (თ.ქ.).

დერეჯე (არ. derece) ტემპერატურა, გრადუსი, თერმომეტრი. „არაბიეში სიცხე ორმოზდასუთი დერეჯე იქნება" (ინ.).

დერი (deri) ტყავი. „იმისი დერი ფუმფული არი" (იმ.); „დერი ჯექეთები ეილეს ისტამბულ" (თ.ქ.).

დერგი-ი თიხის ჭურჭელი. „დერგი თოფრალიდამ, თიკიდამ კეთდება" (იმ.).

დერგულაი-ი პატარა დერგი. „დერგულაში კიტრი ჟავე მქონდა ჩადებული" (თ.ქ.).

დერდი-ი (სპ. dert) ნვალება, ნამება, დარდი, ნუხილი, ტკივილი. „ეინცხას დერი — მეწყეეთი არ გამუულია, იმას ეცოდინება" (მ.).

დერეთი (derecoiu) ცერეცო. „დერეთი შორეებში კაი მოდის, ჩავაყრიო" (მ.).

დერმანი (სპ. derman) ნამალი, საშუალება, ძალა. „დერმენები მოუტანიან ყასაბიდამა" (იმ.); „სიზმარში გეტყვიან დე-

რმანსა“ (იმ.).

დერნეკი (derneck) გავრთიანება, საზოგადოება, ასოციაცია, კავშირი. „ჩუენი დერნეგები გუაქ“ (სტ.).

დერს-ი (არ. ders) გაკვეთილი. „დერსთ იარებიან, ბე!“ (ხ.ფ.); გურჯიჯა დერსი გვინდა ოქულებში“ (ინ.).

დერქენ (derken) იმ მომენტში, უცბად, მოულოდნელად. „ყავადებ წყალებედი, დერქენ დემიძახეს სახლიდან“ (თ.ქ.).

დესენა (სპ. desen) ნახატი, ორნამენტი. „ნართი დესენა (ჭრელი) გორა შეიღებება“ (იმ.).

დესტაიდასტა (სპ. destic) შუკრა, კონა. „დესტა-დესტა ქონდა ჯიფიფეში ფარა“ (ინ.).

დესტანი-ი (სპ. destan) ეპიკური ზღაპარი, დესტანი, ხალხური პოემა. „იმ კაცმა ბევრი ჰიქები, დესტნები იცოდა და საზზე ამღერებდა“ (იმ.); „იმ შაქირამა დანერა დესტანი“ (მეზ.).

დესტანჯი (destanci) მედესტნე, დესტნის შემქმნელი, დესტნის მცოდნე. „მაჩხატიური დესტანჯი ამბობს“ (იმ.); „დესტანჯის დიობნელბმა რიშეეი მიცეს“ (იმ.).

დესტი (dest) ძალა, რკინის ხელი, დამხმარე ძალა, პროტექცია, მხარდაჭერა. „დანაბოლოს აღარ იქნა, დესტი გატყდა“ (ინ.).

დეფანი-ი დერეფანი, აივანი. „დეფანს ეტყვიან ზაქიეთსა“ (იმ.); „ყვლელში დეფანი“ იციან“ (ინ.). იხ. ნ. მარი, იმერს. შდრ. საბა (დეფანი — მომცრო დერეფანი).

დეფთერი-ი (არ. defter) რვეული. „მაგერე დეფთერი ფჯელა ეიმსობოდა“ (ად.); „დედამენის დეფთერი მეიჭაი, აბა!“ (ბახ.); „კელში ერთი დეფთერი ქონდა“ (იმ.).

დეფო (depo) საწყობი, ბელელი, საცავი. „წყალი დეფოდამ მუა“ (ინ.).

დექი ნეტა, ნეტავ. „დექი, ნამეიყუაი, რას უცდი იმას“ (მ.); „დექი, პა, მიხულა, დარჩი და დეინახე ყუელამფერი შენი თუალით“ (ინ.).

დეყე (არ. dakika) ნუთი, დროის უმცირესი მონაკვეთი. „ნოვა შორვა ერთ დეყეზე გაცივდება (იმ); „გუუხედე ერთ დეყე?!“

(იმ.); „ერთ დეყე ვერ დეყედები“ (იმ.).

დვაილუა (არ. dua) მუსლიმანური ლოცვა. „დვები გუუგზავენ იმათ სულეფსა“ (სტ.); „ჩუენებურა დვაები ბევრი არი-თუალნაცემისა, დამტკიცინილისა, სირსვილისა“ (ინ.).

დვალურა-იიდვალურ-ი სამკურნალო მცენარე, გარეული მხალი, დვალურა. „დვალურაით გერმიელი კერძი მოდის“ (პ.); „ლოლმან პეეჟიმი ყოფილა ზაათი, ამ თეებზე გუულა, დვალური რომე დუნახია, უთქუამს: აქა მარაზი, ავატყოფობა ვერ დაკავდება, დვალური დიდი დერმანია, ის მუარჩენს ყულასაო“ (იმ.). შდრ. საბა (დვალურა).

დველი-ი (არ. düvel) სახელმწიფო, ქვეყანა. „ერთი ძალუნ ზენგინი დველი ყოფილა“ (ინ.).

დია დიამც, დიალ. შდრ. საბა. „ნიორი არ გეყუარს დია“ (იმ.); „სხუანებში არ ვიციო, დია“ (მ.); „დია! პა მიხულ ასე გვიან?!“ (ინ.).

დიბეკ-ი (dibek) ფილი, როდინი, სანაყი. „ქვა გუაქ გამოჭრილი, იმა ქვია დიბეკი, სანყელია“ (იმ.); „ბუდლას დევა-რტყამთ დიბეკში“ (მ.).

დიდი-ი (ძირითადი მნიშვნელობის გარდა) ოჯახის უფროსი, ოჯახის მარჩენალი. „ჩუენი დიდი პაჯ ნევადა“ (იმ.).

დიდანაი (dinde — დედა) დიდედა, ბებია. „ჩემი დიდანი ყულაზე საყუარელია“ (ბულ.);

დიდარი-ი მდიდარი. სულიერად და ხორცილად მდიდარი, ამაღლებული. „ზოვლი დიდარი კაცი ყოფილა“ (მეზ.).

დიდარი-ი² (სპ. didar-სახე) ქალის საკუთარი სახელი. „დიდანას დიდარი ერქუა“ (სტ.).

დიდბაბო-იიდიდბაბაი (baba — მამა). პაპა, ბაბუა. „დიდბაბოი ბაბოს ბაბოს ქვია“ (ბ.); „ჩუენაც დიდბაბაი ვიციო თქმა“ (ხ.ფ.).

დიდვანი დიდ-დიდი. „დიდვანი ვამლები ცალკე შევანებ და ნვიტი — ცალკე“ (მეზ.). „დიდვანულსა ფუქი ქვია“ (ბახ.).

დიდვანებ-ი უფროსები. „ჯებრალი,“

მიქაილი, ანგელოზის დიდუანები, ყუელაი ამასა ამბობენ" (პ.).

დიდეთა (თავდიდი) მთავარი, უფროსი. „დიდეთაებმა ესენი უთქმელიანა მიხედნენ“ (ინ).

დიდენენ-ილინენ ბებია, დიდედა. „დიდენენი, დინენენი, დინე ვიტყვით ჩუენაც“ (ბ.); „ვიტყვით „ნენე“, „დინე“ (ბ.).

დიდროანი დიდი, დიდები. „დიდროანი აყიროები მოუსხამს“ (იმ.). შდრ. საბა (დიდროანი — დიდ-დიდი).

დივი-ი (სპ.dev) დევი, ბოროტი სული. „იქავრობაში დივები ყოფილან“ (სტ.).

დიე (diye) ვიფიქრე, რომ; ვიგულისხმე რომ... „დღესა დერსი არ იქნებო დიე, მექთებში არ ნედა“ (სტ.). „ჩუენა გურჯი ვართ დიე, ეს ვიცით“ (სტ.). „არ იქპრონ დიე, ტელეფონი გიყავ“ (სტ.). „მულო, დიე, დიმიძახა“ (ად.); „ეს საქმე დავამთავროთ დიე, მუელ მალე“ (სტ.).

დივანი-ი (სპ. divan) დივანი (ტახტი). „დივანზე გიგიშალო დომეგი?“ (ინ).

დივანურა-ი ლობთის ჯიში. „დივანურაი გერმელი ლობიაია“ (თ.ქ.).

დიზგინ-ი (dizgin) აღვირი, სადავე, გად. მწ. გავლენის ქვეშ ყოფნა. „ცხენის დიზგინი, კბილსაეტი, ჩოუბარა“ (იმ.); „იმ ქალის დიზგინი თუ არ მოსნია, სირცხვილ აჭმევს“ (ინ.).

დიზული (dizlik) მუხლებამდე საცვალი, ნიფხავი. „თიბილი დიზულეში უულევი ბაღეხსა საზამთროთ“ (ად.).

დიზმა (dizmek — დანყობა, ჩანყობა) სახურავის ქვეშ დაგებული ხის მასალა. „დიზმეი დავანყევი ქუეშა“ (იმ.).

დიკა 1. ხორბლის ჯიში. 2. ჩუტყვავილა. „ჩუენსა ექსერი დაპთესვენ დიკა“ (ტიო); „დიკა კაი ბულდა არი“ (იმ.); „დიკამ გამუყარა შუბლზე“ (სტ.).

დილი-ი (dil) ენა. „ჩუენი დილი გურჯიჯა“ (ინ).

დილარა (სპ. dilara — უღამაზესი, საყვარელი) ქალის საკუთარი სახელი. „ჩემ ციცას დილარაი ქეია“ (ად.).

დილაღამიანა გამთენიისას, გარიერაზე. „დილაღამიანა ნამოშა და გეიქა“

(ბახ.).

დილბერა-ი (სპ. dilber — ლამაზი, მიმზიდველი) ფერმკრთალი. „დილბერაი ფათისკა ეველევი ჩარში ეთეგისთინ“ (ინ.).

დილენჯი (dilenci) მათხოვარი, ლატაკი. „ერთი დილენჯი იარებოდა გუმინა“ (ინ.).

დილიანა ადრე დილით. „დილიანა ადგება და იარება ტანტრაფაზე (ინ.).

დილოგი-ი შემოსავლის წყარო, არსებობის საშუალება. „მამაჩემი რომ მოკდა, ჩუენი სოფლის დილოგიც მოკდაო“ (იმ.).

დილიმ-ი (dilim) ნატეხი, ნაჭერი. „ბაქლავის ცომი დაშქრა დილიმ-დილიმ“ (მ.).

დილმა სამკურნალო ბალახი. „დილმა იარას გამუადენს“ (პ.); „დილმას ვხარშავ და ვსუამ, ხუელისთინ მარგებელია“ (ინ.).

დილრუბა (სპ. dilruba) მომაჯადოებელი, მომხიბლავი. „დილრუბა ფარქი დევნახეთ“ (ად.).

დილყა სამკურნალო მცენარე, დიყი. „დილყას დიდროანი დაფრადები აქ, სიცხეში თაზე დევხურავთ, დადა იმითა წყალ ვსუამთ“ (იმ.). შდრ. საბა (დიყა).

დილხვინა-ი სამკურნალო ბალახი. „დილხვინაი აქევერებში ბევრი მუა“ (მ.). „დილხვინაი ბევრია გაღმა ჭალაში“ (იმ.). შდრ. საბა (დელხვინა).

დილჯი (dilci) ლინგვისტი, ენათმეცნიერი. „შენა დილჯი ყოფილხარ, პოვ?“ (ინ.).

დინდგელ-ი „დინდგელსაც ფუტკარი აკეთავს, კოლანის დელუგებს იმით დაგმანავს, რომე თიბილათ იყოს“ (მ.); „დინდგელი დერმანიც ყოფილა“ (იმ.). შდრ. საბა (დინდგელი).

დინი (არ. din) რწმენა, რელიგია. „ხალხი ერთ დინზენა იყვეს მოქცევილი, რომე ერთნაირათ მუშაობდეს ხაპერი, ერთ თერეფ იყურებოდეს“ (ინ.); „ჩუენ დიდუანებ ხრისტიანი დინი ქონიან“ (ინ.); „გუანებმა დინი არ დაკარქეს“ (სტ.).

დიობზური ყაიდ სოფელ დიობანში შექმნილი საცეკვაო მელოდია. „დიობზური ყაიდე დავაკრომიოთ“ (იმ.).

დილაღამა (diplama) დიპლომი. „შენ ვაალობისა რომა დილაღამა მოგეცი, ის

დიპლამა მომეცი მე" (ინ.).

დირეგაი/დირელი (dirck) ბოძი. „იქავენ ორი დირელი ასკია“ (მაჭ.); „დირელი ექანება“ (ბ.).

დირენ-ი (diren) ორთითი, ფინალი. „თივის ასანევათ, გასახმობათ გუაქ დირენი“ (ინ.).

დირებტაბან-ი (dirck — ბოძი, taban — საყრდენი) ქვის კედელი, ყორე. „ეს დირებტაბანია, ყორეა“ (მაჭ.).

დირსეკ-ი (dirsek) იდაყვი, ხვეული, მუხლი, გზის მოსახვევი. „სობის დირსეკი გაასტორე“ (ინ.).

დისტულ-ი დისნული, დისშვილი. „ასი-მეი ჩემ ტიან ქალის დისტული იყო“ (ად.).

დისჩი (disçi) კბილის ექიმი, სტომატოლოგი. „დისჩისთან მივალ ერთი, კიბილ ამუღლებიფე, არ მასუენეფეს, არ მაძინეფეს“ (თ. ქ.).

დიქსინა-დიქსინა გავლა ქუსლებით გავლა. „დიქსინა-დიქსინა გეირადა“ (იმ.).

დიშიშლერ ბაქანი (disisler bakani) საგარეო საქმეთა მინისტრი. „თქუენი დი-შიშლერ ბაქანია და? იმფერია ჩუენიც“ (სტ.).

დო მანენის შედეგების შედეგად მიღებული სითხე. „ჭახე დოს ზალიან ვსუამთ სიჭხემი“ (იმ.); „დედაჩემი ვარის რომ შერეკედა, ახალ-ახალ დოს დიმისხემდა, თიბილ ჭადში დაჰა კაი იყო“ (ინ.). შდრ. საბა (დო — მანენის ნათქვეფი).

დოდო მაზლის ცოლი, შილი. „ბეაზ-დოდო, შენ როის ნახულ ისტანბულა?“ (იმ.).

დოდოფალა-ი ჭანჭურის, ქლიავის ჯი-ში. „ესა დოდოფალაი ჭანჭურია, დიდუან ისხამს“ (მ.). „დოდოფალაი ქლიავის ჩირი კაი გამოდის“ (მ.).

დოდოფლის ყაიდე დედოფლის მელო-დია, რომელსაც უკრავენ მშობლის სახლი-დან პატარძლის გამოყვანის დროს. შდრ. მოხეური „ჯვარული“ (სიმღერა). „დოდო-ფლის ყაიდე ქორწილის დანყობიხან დეი-კრომება აქორდობზე“ (იმ.); „დოდოფლის ყაიდეს ხმაზე გულში მომწვეს რაცხა, ჩემი დოდოფლობა მომაგონდება“ (იმ.).

დოდოფლობა პატარძლობა. „ნინინი დოდოფლობა ფენა ჩათინი იყო, ბევრი მარიფეთი უნდოდა, გონჯი ადეთები გუაქ და, იმითვინ, ახლა რალა უნდა, სკამზე ნამონონოლდებიან და დმერინან ბილა,“ (იმ.).

დოვმუზ-ი (domuz) ღორი. გად. მნ. გაუმძლარი, არაკეთილმოსურნე ადამიანი. „გარეული ბრემ-ბრემი დოვმუზები შეერ-კეინ ყანასა და დავხოცეთ“ (თ.ქ.). „რას არ დაგაბრალებს ნეტაი, დოვმუზი ისა!“ (ინ.).

დოზერ-ი (buldozer) ბულდოზერი. „იუსუფელ დოზერზე ვისაქმე, გზები ვა-კეთუეთ“ (ბ.).

დოკანი ხის სახლის იატაკისა და კედლების საყრდენი მსხვილი ბოძი. მას ქირიშსაც ეძახიან. „დოკანი ქირიშსავეთ არი, მეგარი ხიდან კეთდება, რომე არ ჩანვეს სახლი“ (იმ.).

დოლაბ-ი¹ ნისქვილი (დიდი ნისქვილი, პატარას „ბუჭულას“ ეძახიან). „ნისქვილი მაქუნ, დიდი დოლაბი“ (ბ.); „ამ დოლაბზე თული სოფელი დაფუქავს, ყუელასია, ჰამა ნობეთში შეხუალ“ (პ.).

დოლაბ-ი² (dolap) კარადა, კომოდი. „დოუკეთებიან დოლაბები კოშუებში“ (იმ.); „დათაქ ოდაში გვიდგას ურუბის დოლაბი“ (ინ.).

დოლაბ-ი ზოლებიანი (კვადრატის ფორმის სახეებიანი ქსოვილი). „დოლაბაი ყუმამი უღლიან ჩარში“ (ინ.).

დოლბენდ-ი/იდულბენდი (სპ. fulfilment) ბატისტი, გაზი. დოლბანდი; ბამბის თეთრი ფერის თხელი, ნაზი ქსოვილი, რომელსაც თავზე დასახურავად იყენებენ ქალები. „ახალბე ახუროდენ დოლბენდები“ (ინ.). „დულბენდის ოდას ვაკეთებ“ (ინ.). შდრ. საბა (დოლბანდი — ლბილი ღარი თეთრი).

დოლაბ-ი ურქო პირუტყვი (თხა, ცხეა-რი ძროხა). „ერთი დოლაბი თხა ყავდა, პემდა რაფერ მენველი!“ (ბახ.). შდრ. საბა (დოლა — რქამოკლე).

დოლმა (dolma) ტოლმა. „ყიიმას და-ეაყროთ ბრინჯ, მივემთ სუნელბე, გავა-ხვეთ ბიბრის დოლმაში“ (ბ.); „დალანჩი

დოლმაც ვიცით, უხორცო იქნება ესა“ (მეზ.).

დომბა-ი (dombay დიალ.) კამეჩი. „ბა-ბოს მიყავს მეგემ დომბები (კამბეშები) შაბშული“ (ად.).

დომათეს-ი (domates) პამიდორი. „ამ საქმელში ურთავ დომათეს, ნანეს“ (მ.); „წრეველი ჯი დომათესი მომივდა ბოსტა-ნში“ (თ.ქ.).

დომბელექ-ი (dümbelek) მუსიკალური ინსტრუმენტი, პატარა დოლის მსგავსი. „დომბელექ დუჟურით, ჰემაც ვისამეფთ“ (პ.).

დონდოლო კენკემა (ბალ.). „დონდო-ლოს ჩუენაც ვჭამთ“ (იმ.).

დონდურმა (dondurma) ნაყინი. „დონ-დურმა მუატანიეთ მარწყვისა, ჰემაც რა-ფერ ტათლი!“ (ინ.).

დონერი-ი (თ.döner) შემწვარი ხორცი. „დონერი ბურსაში რომე იციან, იმფრათ სხუა იერზე ვერ აკეთებენ“ (თ.ქ.).

დონთბარ-ი/დონთბა-ი მანვლის შედღ-ვების შედეგად დარჩენილი სისხე, დო. „დონთბარიდამ გამუა ჭუკი“ (იმ.), იხ. ნ. მარი, იმერს.

დონუმი (dönüm) 1. მიწის საზომი ერთეული, ჰექტარი. 2. ერთგზისი, ერთ-ჯერადი მოქმედება. „თივა ერთ დონუმი მიიტანა“ (იმ.). „ყუელა სახლის წინედამ ორი დონუმი მიწა აქუან“ (ედ.); „ჩუენ ორმოზდათი დონუმი მიწა ქეკონია“ (ინ.).

დორდიან-ი (dörtyan) ოთხი მხრივ, გარშემო, ირგვლივ. „დორდიანი უარება სახლსა და რაცხას ექუფს“ (ინ.), „ეს დუნდა შამევიარე გარგულიშამ დორდიანი, მარა ვერსად ვერვინ ენახე ჩემითანაი დერდიან-ი“ (ინ.). იხ. ნ.მარი, იმერს.

დორთამდი (dört) ოთხამდე. „ეუხას დორთამდი გავაღებთ“ (ინ.).

დორთუნჯი (dördüncü) მეოთხე. „დო-რთუნჯი ყათში ვზივარ“ (ინ.).

დორთლამა (dortleme) დაოთხებით, ოთხივე კიდურის გამოყენებით სიარული, ნავარდი. „ცხენი დორთლამა გარბოდა“ (ინ.).

დორთქოშალი (dörtköşeli) ოთხკუთხე-

დი, კვადრატული. „ღაფი დორთქოშალი კეთდება“ (იმ.).

დოსტი (სპ. dost) მეგობარი, საყვარე-ლი, მოყვარე, მომხრე. „ნეეზე ბიბიასან დოსტ რა ერქუა?“ (ი.); „გოდა იმით დოსტი გახდენ“ (იმ.).

დოუფითავ-ს (fit — მზაკვრობა, ცბი-ერება, ნამქებლობა) ნაუქებებია, შეუ-გულანებია. „დოუფითავან დედესთვინ“ (იმ.); „დოუფითავან ბაკლა და ნოუყუა-ნიან“ (იმ.).

დოფიეზ-ი ქალის ტანსაცმელი (წელს ზედა და წელს ქვედა, ცალ-ცალკე ჩასაც-მელი, ზედატანი და ქვედატანი). „იმ ყუმაშითა დოფიეზი შევკერე“ (პ.); „დოფი-ეზი ცალ-ცალკეც ჩეიცმევენა“ (ბ.).

დოფიფინა-ი დოს, ნადულის საქმელი. მზადდება ნადულით, ერბოთი და მჭადის ფქვილით. „დოფიფინას მალმალე გავაკე-თებთ“ (ბახ). შდრ. საბა (ფიფინა).

დოღრი (doğru) პირდაპირი, სწორი, მართალი. „ამ საქმეში დოღრია ესა“ (ხ.ფ.).

დოღრუ (dogru) პირდაპირ. „ასე დო-ღრუ ნახუალ და ჰემაც მიაძლევე სახლსა“ (მ.).

დოღუმ თარიხ-ი (doğum farihi) და-ბადების დრო, თარიღი. „მემრენ დოღუმ თარიხი მომკითხა“ (ინ.).

დოღუმ ქალიდ-ი (doğum kağıdı) და-ბადების მონუმბო. „დოღუმ ქალიდი ჩქე-მეჯემი მაქ შენახული“ (ინ.).

დოღუმ სენესი (doğum senesi) დაბა-დების წელი. „მაგის დოღუმ სენესი აღარ მომგონდა“ (მ.).

დოყ-ი სიძინდის ღეროებს რომ მოჭ-რიან, შეკონავენ და გამოშრობის, გახმობის მიზნით რამდენიმე დღეს კიდევ ყანაში ტოვებენ. ოღონდ 7-8 კონას ფეხზე დაა-ყენებენ ერთად და კონების თავებს შეკ-რავენ. ამას დოყი ქვია. „წრეველი ბევრი დოყები დავდგით, ბერექეთი გუაქ“ (ბახ.).

დოშამა (döşeme) იატაკი, ფინი. „კაი დოშამა გიგიკეთებინან, ბოდა ნოუსვით ახლა და გაძლეუს ბევრხან“ (თ.ქ.); „სახლსა დოშამა აქვა“ (მ.); „გავაკეთე დოშამა, მამატყვილა ფოშამა“ (იმ.).

დოშეგი (döşek) ლოგინი, ქვეშსაგები, ლეიბი. „დოდოფლის დადებამ მიერე დილაზე ფარანა ნახოს დოშეგ ქუემ“ (იმ.).

დოშორვა დოს საქმელი (წენიანი კერძია, მზადდება დოს, ფქვილის, ხახვის, ქინძის გამოყენებით). „დოშორვას მანნი-თაც გავაკეთებ და დოითაც“ (ინ.); „დოშორვას ჭადით ვჭამთ“ (ად.).

დოსტურ-ი (doktor) ექიმი. „დოსტურები იძახიან, ფალღი საქმელი არ ჭამოთ, არ დუუყუროთ იმათა“ (მ.). **დოსტურობა**: „დოსტურობაც ქონდა ხელში“ (მეზ.).

დრამი ზომა-წონის ერთეული ძველ საქართველოში. „წყალი გუასვი ერთი დრამი“ (იმ.); „ზამანი დრამია ერთი ჰაფთა, კიდვენ მოით“ (ბ.); „სულალე დრამი მაქუანან“ (ბ.); „დღე ერთი დრამი ხან ვიძინე“ (ინ.). შდრ. საბა (დრამა — ექსის დანგის წნა).

დროული|დროელ-ი განსაზღვრული ასაკის მქონე. „ამათ დროელი თურქჩა სულ არ ვიცოდი“ (ინ.). „შენ დროული კინას ვღეჭედი, შენა კევიც ვერ გიგიღეჭავს“ (ინ.).

დუა (არ. dua) მუსლიმანური ლოცვა. „ყუელა დუას იჯება“ (იმ.); „მე დუას ვიქო, შენ ამინი ქენიო“ (იმ.); „ის ზოჯა დუას რომე იქმოდა, ილა განვიმდებოდა, მა-დლიანი, ღმერთის ყული იყო“ (მეზ.); „იმ საფლაღზე მივალთ, დუებ ჩუუკითხავთ“ (პ.) იხ. დვა.

დუაჯი (duaci) მლოცველი. „ფენა დუაჯი დედეია“ (იმ.).

დუარქალიდ-ი (სპ. duvar — კედელი, სპ. ка́мень — ქალაღი) კედლის ქალაღი, შპალერი. „გუშინ დუარქალიდიც მეიტანა“ (ინ.).

დუბა (duba) ბრტყელძირა კაპარჭი, ბარჯა, ნავტიკი. „ზღუაში დუბასთან ახლოს ყოფილან“ (ინ.).

დუბარა (სპ. dubara) 1. ქვების გარკვეული მდგომარეობა ნარდის თამაშის დროს; 2. ორმაგი თამაში, ლალატი, ვერაგობა, ოინი. „შორვისთვინ დუბარა მოუნწყვიან“ (იმ.); „დუბარა მომინყო კაცმა,

ბელაში ჩამადო და თვითან გეიარა, ნევადა“ (ინ.).

დუბარაჯი (dubaraci) ვერაჯი, გაიძვერა. „იმფერი დუბარაჯია მაგი, რომე ილა მოგატყვილეს“ (თ. ქ.).

დუბე დაბალი ადგილი (გორებს, მთებს შორის მოქცეული დაბლობი). „ერთ დუბე ადგილში დამედარან“ (ად.). შდრ. საბა (დუბე — დაბალი ადგილი).

დუგმა (duğme) ფოლაქი, ღილი, კოჭა. „ერთი დუგმა დაკარქულა“ (ინ.). „დუგმიები მაქ დასაკერებელი და ჰაზირი იქნება“ (ინ.).

დუგუნ-ი (duğün) ქორნილი. „დუგუნი (ქორნილი) ვიცით ძუელებურა“ (მაჭ.); „დეგენახეს ჩუენი დუგუნი“ (მ.); „დუგუნობა გუაქვა ამ ჰაფთას და განვეეთ“ (ბ.); „დუგუნ ვანვეეთ, დუუძახთ ყომშებ, ხისიმ-ახრბა“ (ბ.).

დუღ-ი კომპოსტოს თავი. „კახამბერზე გადავდექი, იქაც იყო დუღები, ერთ გოგოსთან დაგნევი, ქონდა თეთრი ძუძეები“ (ად.). „ფხლის დუღები ჭავეთ ჩავდევით“ (ინ.); „ნრეღაი კაი დუღი ქნა“ (ად.).

დუღგული-ი ბალახი. „დუღგული ბალახი ყუელამფრის ნამალია“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (დიდგული).

დუღერი-ი კომპოსტოს ღერო. „ამაზე დუღერი ვიტყვით, ხვიტც ვიცით“ (მ.).

დუღკა ძირმაგარა. „დუღკა ჩიბანსავეთ იქნება“ (იმ.).

დუღუკი (düdük) სასტვენი, სალამუერი, ფლიტა. „დუურტყი დუღუკი!“ (პილ.).

დუელ-ი|დველ-ი (düvel) სახელმწიფო, ქვეყანა. „რუსია დიდი დუელია“ (ინ.); „აურუპას დუელები თლათ კაი თუალით არ გვიყურებენ“ (ინ.). იხ. დველი.

დუეალ-ი (duali) ღმერთისაგან დალოცული. „მოსაფირი დუეალია, მისი რიზყი მას მოყუება“ (იმ.).

დუზ-ი (düz) 1. ვაკე, სწორი ზედაპირი (რისიმე). 2. გაუფორმებელი, ჩვეულებრივი, უბრალო. 3. ერთგვარი თამაში. „გორვა ცხენი დუზში ნეიქევა“ (ინ.); „გადეკვართ დუზიები“ (იმ.); „დუზი წინდა მოქსუა“ (მ.); „ეს ელბისე დუზია, თორბასავენ“

(პ.); „აქა დუზე ლაპარიკი იციან“ (ხ.ფ.); „ფიცარზე დავახვედით დუზსა, სიმინდი. კაკლებითა და ლობია კაკლებით ვითამაშებდით დუზსა“ (ინ.). შმრ. საბა (დუზი — კენჭთ სამღერელი).

დუზათ (თ. düz) ფიგურების გარეშე, მარტივად. „ამ საკაცო წინდასა დუზათ ექსოვ“ (ინ.).

დუზტაბანი (düztaban) ბრტყელტერფა. „ეს ციცი დუზტაბანი ხომ არ არი? რაცხა სხუასოვ სიარული იცის“ (ინ.).

დუზჯე (düzce) უბრალოდ, ღიად, პირდაპირ. „დუზჯე ლაპარიკი მიყუარს, იშარეთ ვერ გაეგანებ“ (მ.).

დუმა 1. ცხვისს კუდი. 2. მამაკაცის შარვის ის ნაწილი, რომელიც საჯდომს ეფარდება. მრ. რ. დუმეები. „შალის დუმეები გვიდა ხორომის სამაში ფინსა“ (ედ.); „შალესა სათავეში ხვანჯარი ქონდა გაყრილი, ფართო იყო და ხვანჯრით რომ მონევედენ, უკანი დაყრილი, მიტხილი ხდებოდა. უკან, საუდომზე, დუმასავეთ ქონდენ კაცებსა შალი“ (ინ.). „ერთი სოფ ცხუარია, იმას ზოვლი დიდი დუმა აქ“ (მეზ.); „ბიშსა აღუღებულ დუმაში გამუა-ცხოზთ“ (თ. ქ.) შმრ. საბა (დუმა — ცხოვართ კუდი)

დუმანი (duman) კვამლი, ნისლი, „ფაფრიკის დუმანმა გატუსა აქევრობა“ (ბ.).

დუნგური ი მოყვარე (რძლის, სიძის მშობლები ერთმანეთისათვის). „დუნგური გაგხდეთ?“ (იმ.); „ჩემი დუნგურია ესა“ (იმ.).

დუნდუზი (dümdüz) ვაკე, სწორი ადგილი. „გეგხედეთ ფენჯურაში, რომე ლამაზი დუნდუზი!“ (ინ.).

დუნდული (düdüül) რელ. მუხამედ წინასწარმეტყველის თეთრი ჯოჯი. „დუნ-დულმა ველარ გუშლო სიარულსა მეგემ და შიქათეი უყო აღისა ფეჟღამბერთან“ (იმ.).

დუნდა (არ. dünya) სამყარო, მსოფ-ლიო, ქვეყანა. გად. მწ. ბევრი, უამრავი. „დუნდა გააქანა სიტყვითა“ (თ. ქ.); „დუნდა უდუნუნახელი, ჯაპილი ინსანი ჩათინია“ (ინ.); „დუნდიან ხებერი თქუენ გაქუნან,

დუნდას ასტორეფთ და ტელეფონი ვერ დიგიდემიან ხეირიანი, სირცხვილი არ არი?“ (თ. ქ.); „გუშინ დუნდა ვისაქმე“ (ინ.). „დუნია მეტბაი, გვეყოფა“ (ინ.).

დუნია ახირეთი (dünya — სამყარო, ქვეყანა, ahir — ბოლო, უკანასკნელი) ქვეყნის, სამყაროს ბოლო, დასასრული. „დუნდაახირეთი ჩემი და ხარ“ (მეზ.).

დუნიაალემი (dünya alem) მთელი სამყარო, ყველა, მთელი მსოფლიოს ხალხი. „დუნდა ალემის შვილი ვიყო, შენ თუ შამოგიშვა სახლში!“ (თ. ქ.).

დუნდადა (dünyada) არასოდეს, არავითარ შემთხვევაში. „ბევრი პალი ქნა, მეხუენა, მარა დუნდადა არ დეველაპარიკე“ (ინ.).

დუნდაგუზელი (dünyaguzeli) სილამაზის დედოფალი, მზეთუნახავი. „დუნდაგუზელი ხომ არ არი, რატომ არ მენახებ?“ (თ. ქ.).

დუნია იხილსა (dünya yıkılsa) არავითარ შემთხვევაში, ქვეყანა რომ დაიქცეს, არავითარ გარემოში. „დუნდა იხილსა არ ნაფალ“ (ინ.); „დუნდა იხილსა არ ვეტყვი“ (სტ.).

დუნიაზე მოსლა 1. დაბადება; 2. დიდ-სიხარული, წარმატება. „ესა დუნიაზე მოვდა ჩათინია“ (ინ.). „იმხელა გუუხარდა, რომე დუნიაზე მოვდა ახალათ“ (თ. ქ.).

დუნდა მემლექეთი (dünya — ქვეყანა, სამყარო, memleket — ქვეყანა, მშობლიური მხარე, სამშობლო) მთელი ქვეყანა, მსოფლიოს ყველა ქვეყანა. „დუნდამემლექეთის სუნეჟულა ვერსა გამევეუანთ ტელეფონითა“ (თ. ქ.).

დუნდიან ხებერი არ აქვს (dünyadan haberi yok) არაფერი არ იცის, სრულიად უცოდინარია. „დაბერდა ზავალი, დუნდიან ხებერი არ აქ“ (იმ.).

დუნდიან ხებერი აქვს (dunyadan haberi var) ყველაფერი იცის, განათლებულია. „იმას რამეს რავარ გამუაპარეფ, დუნდიამ ხებერი აქ“ (ინ.).

დუნდანუნ პალი (dünyanın — ქვეყნის, სამყაროს; hal — მდგომარეობა, გარემოება, ძალა, ღონე, შეძლება) ქვეყნის,

სამყაროს არსი. ხშირად ასრულებს ჩართულის როლს. „დუნიაუნუნ ჰალი, ეი კიდ პი, მაიც ყვაკოდენთ ცოცხლობდეს ინსანი?!“ (ინ.); „დუნიაუნუნ ჰალი, კეერაი ფხალი“ (ინ.).

დუნის ჰესაბი (არ. hesap — ანგარიში, ჩანაფიქრი, განზრახვა). სიცოცხლის, ცხოვრების არსი. „ესეა ამ ქუეყანად დუნის ჰესაბი“ (იმ.).

დუჟუნა ზომის ერთეული, დუჟინა. „პინკას ერთ დუჟუნას მისცემენ“ (იმ.).

დურალი (durak) გაჩერება, სადგომი, გასაჩერებელი. „ოთობუსის დურალი ჩუენ ეზოსთან გუჟუქეთიდან“ (ად.).

დურბელა თბილი, უგემური (დიდხანს ნადგომი) წყალი. „მაქფერი დურბელა რაფერ ისმება, შედგრ პანახან ბუზდოლაბში!“ (ინ.). შდრ. საბა (დუბელა — წყალი მოთბო და მოწვდილი).

დურბილი— (ს. dürbün) დურბინდი, ჭორი. „ბარესამი ეყურნენ თეფედამ დურბილით“ (იმ.); „დურბილით ვერ გეგებდე ვდით ტყიდან“ (თ.ქ.).

დურმაალ (durma+durmak — უძრაობა, უმოქმედება, უცვლელიობა, hal — მდგომარეობა) უცვლელ მდგომარეობაში, განუწყვეტლივ. „ერთ ჰაფთა დურმაალ ტიროდენ“ (თ.ქ.); „დურმაალ ფიქროფს, თავსა მოსუენებას არ აძლევს“ (იმ.).

დურუმი (durum) მდგომარეობა, გარემოება. „დურუმი წრეველი რაფერი აქუან ნებაი, მუაფერებენ მიმლექეთში გადასლას?!“ (თ.ქ.).

დურძი (dürzdi) არამზადა, უნამუსო. „ინსანოლი ინსანი შეგახდინოს ღმერთმა, დურძი აგაცდინოს!“ (ინ.).

დუუდინგლებს (dinlemek — მოსმენა, ყურადღება) მოუსმენს. „ვაიზსა კარგათნა დუუდინგლო და ჩეიდვა ხაპერში“ (ინ.). **დადინგლებული**: „იმაზე ჯერ დადინგლებული არ ვიყავი“ (ინ.).

დუუთალიბებს (talebe — სტუდენტი, მოსწავლე) ასწავლის, დარიგებს. „დამავინყდა, თვარა დიგითალიბებდი კარქა“ (ინ.).

დუუთერთიბებს (არ. tertip — ნეს-

რიგში მოყვანა, მოწყობა, ორგანიზება) სიტყვისიტყვით, ზედმიწევნით ყველაფერს ეტყვის, დარიგებს, ასწავლის. „ფადიშაჰსა დედემა მეგემ დუუთერთობა ბეგების ხე-ბერი“ (ინ.).

დუუზველდა დაუძველდა. „თაიაშეი-ლსა მეგემ დუუზველდა ჩარუხები“ (ტ.); „გაფი დეიზველდა“ (იმ.).

დუუზკავს დარეკავს. „დღეს მოსკოვადამ ტელეფონმანა დუუკრას“ (ინ.).

დუუმუზვიერებს— (არ. müzevir) მატყუარა, ენის მიმტანი, ჭორიკანა) ენა მიუტანა, დაასმინა. „დუუმუზვიერეს ასკერში ყოფნიხან“ (იმ.); „ერთმანეი არანა დუუმუზვიერი, ფენა ცოდვა არი“ (ინ.); „მეგრემ დეინყეს ერთმანების დამუზვიერება“ (ედ.).

დუუნაკდა— ნაკადად წაიღო, სათიბის ერთი ნაპირი გაიტანა. „თიბეიხან ნაპირი რომე მივაქაქ, იმაზე ვიტყვით, დუუნაკდეთ, დავჭართო“ (იმ.).

დუუოქშეგბს 1. ხენის დროს უღელში შებმულ ხარებს შეაჩერებს ერთი ხნულის გატანის შემდეგ და შემოაბრუნებს ახალი ხნულის გასატანად; 2. დარიგებს, ზეგავლენას მოახდენს. „ქალსა, ბალესა ოჯალის დიდმა ჰამნადაბირ დუუოქშეგონა, ჭყუნა ჩამუღდვა ხაპერში“ (ინ.).

დუუუშეკა— დაუშალა აწყობილი საქმე, აურდაუროა, დაანგრია. „რაფერ კარქა გამონყობილი საქმე დუუუშეკა ემისა იმ ბათაჯალმა“ (ინ.).

დუურჭევა-აი დუურჭევა დაასო. „სალემსეზე ლესი დუურჭევა“ (ინ.); „დუურჭევა ფილაკში კოეზი“ (სტ.). შდრ. საბა (დარჭევა — დასობა).

დუუფშეკუნა ვულ. 1. შეუბერა; 2. შეაშინა. „დუუფშეკუნე ერთი მაგ ცეცხლსა“ (ინ.); „რომე დუუფშეკუნა ბალეებსა, ილიმილი გახადა“ (სტ.).

დუუქორდა (kür — ბრმა) დაუბრმავდა. „ამდენ ტირილში დუუქორდა თუა-ლები“ (ინ.); „წყევლამ უნია და თუალები დუუქორდა“ (ტ.).

დუუყრის დაეკეტავს, ჩარახავს. „გამოსლისხან დუუყარე ჭიშკარი!“ (ინ.).

დუუყურებს— 1. მოუსმენს; 2. მოუც-

დის. „კარქა დუუყურე ვაიზა“ (ინ.); „იმასა ნულარ დუუყურე, მარტუაი ნაი!“ (სტ.); „დუუყურე გელინ, დუუყურე, რა ლამაზ გურჯიჯეს ლაპარაკობს“ (მ.). დაყურება: „ლოცვა-კითხვა თუ გიყუარდა, ყურანისა დაყურება!“ (პ.).

დუუყევრო-ს დაუნყვილოს. „მინა რო-მე გამომშრალი იქნება, უღელში ოთხ თანე კარსა შევაბამთ, ვიტყვით, დუუყევროთო, დუუყვილოთო“ (იმ.). შდრ. საბა (ყევარი — ორულღულენი ქარნი).

დუუშვა ფოლო დაუშვა ტუჩები (ყბა) გად. მნ. შეეშინდა, შენუხდა, ტირილი დააპირა. „მონატრებული ანაი-ბაბოი, რომე დეინაზა, დუუშვა ფოლო“ (სტ.).

დუუჩალუმე-ს (calim — შემთხვევით სარგებლობა, ბედნიერი შემთხვევა) დროს იხელთებს, შემთხვევით ისარგებლებს, ჩაუსაფრდება. „დუუჩალუმე და გააკეთებია საქმე“ (ინ.); „კარგა თუ დუუჩალუმე, ჰემაც დეიჭირავს“ (ად.).

დუუცეცხლა სიგარეტზე მოუკიდა. „ისმაილ, ერთი დიმიცეცხლე, ზიგარაი დავაჯუამლო“ (იმ.).

დუუნია ტელეფონ-ი დაურეკა ტელეფონზე. „რომენე გადმოხუალ ჰუდუდზე, დიმინიე ტელეფონი და შენთან გაჭინდე-ბი“ (ინ.).

დუუნირეხა გად. მნ. შეაგინა. „ანა-ბაბოს სულზე დუუნირეხა და გაადელა კაცი“ (ინ.).

დუქქან-ი (არ. dükkan) სავაჭრო, მა-

ლაზია. „დუქქანის გახსნასა ჩემი ნონა ფარა უნდა“ (მეზ.).

დუუქანჯი (dükkanç) მედუქენე, მოვაჭრე, გამყიდველი. „საადეთინაი დუქანჯი გამხდარა“ (სტ.).

დუშკენ-ი (düşkün) გაღარიბებული, გაღატაკებული, დახარბებული. „ბაღვებზე დუშკენია ძალიან. ღმერთო, მიეც მასაც“ (ხ.ფ.).

დუშმან-ი (სპ. düşman) მტერი, მონი-ნაალმდეგე. „დუშმანიც დოსტი გიგიხადოს ღმერთმა!“ (თ.ქ.).

დუშული-ი (düşük) დაბალი (ტემპერატურა, სისხლის წნევა, ფასი და მისთ.); დაბალი ხარისხისა. „შენი ტანსიონი დუშულია“ (ინ.); „ეგ ყუმაში დუშულია“ (ინ.).

დღევანდელოღმა მთელი დღის განმავლობაში. „დღევანდელოღმა ამას ველაპარიკები“ (ინ.).

დღეიდან დღეის იქით ამიერიდან, ამ დღიდან. „დღეიდან დღეის იქით ჩემ ეზო-კარში გამლილი აღარ დიგინაზო“ (ინ.).

დღლორნ-ი მეტად სველი, მეტად დამბალი. „დღლორნი ყველი არ გიყიდვის“ (ინ.). შდრ. საბა (დღლორნი — ლაფიანი წყალი).

დღრობლ-ი დორბლი. „შენ რომ დღრობლებ გადმოყრიდი, მე ქოსტევი მეგონაო“ (სტ.).

ელეთი (არ. eyalct) პროინცია, მხარე. „ელეთებში, ყასაბებში გაგარიგე“ (ინ.).

ებადუნება 1. უმიზნოდ, არადანიშნულებისამებრ ლაპარაკობს; ფუჭად საქმიანობს. „ხეირიანი ააფერი გამუშა ხელიდან, მისთვისინა ებადუნება და არი“; „სანჯულ ბოდავს, ებადუნება რაცხივბ“ (ინ.).

ებელიძიებელი (არ. ebed — მარადიული, მუდამ, მარად, ყოველთვის; არასდროს) „ებელი კალათაი არ ნამომიცუამს კლავზე დი ბაზარში არ ნავსულვარ“ (ინ.); „იმის სახლში მე ებელი არ შევსულვარ“ (ინ.); „ენერ ებელი არ დუ არი“; „სანჯულსა“ (იმ.); „არ უსამია ებედი“ (პ.).

ებგვეე-აიებგოვა ფარა, გუნდი, ხალხი... (რაიმე კრებული) მოძრაობს, მიდი-მოდის, არ ისვენებს. „ფუტკარივით ებგვევიან ბაღვები“ (ინ.); „ცხერის სური რაფერ ებგოვა, ხედვე? რაცხამ შაჰმინა ისეგავ“ (მ.).

ებე (ebe) მეანი, ბებიაქალი. „ებე ვიყავ, ქალებ ვებმარებოდი ბაღვი შოვნაში“ (ინ.). ებიობა მეანობა. „ებიობას ვიჯებოდი ორმოც წელინად სოფელში, ხუთასი ბაღვი მყავს აყვანილი“ (თ.ქ.).

ებმლაყვება-ა დაემორჩილება, ქედს მოუხრის, მოტყუვდება. „ამფერი თავანველი კაცები არ ებლაყვებოდენ ბეგებსა“ (ინ.).

ებლაყუნება-ა სულელურად იქცევა, სულელურად ლაპარაკობს. „რას არ ებლაყუნება ნეტაი“ (ინ.). „ერთი იმფერი რაცხა გეებლაყუნა, რომე მოსაკლავი გუუხდა აწყალა მუხამედსა“ (ინ.).

ებნევა-ა ეუბნება. „ებნევა მეგემ პირზე ნასმულ ბოდაზე“ (ინ.); „სულ ამას არ ეებნევოდი?“ (ინ.).

ებოტება-ა რაიმეზე ასვლას ლამობს, ცდილობს ასვლას, ემოტინება. „ებოტება მამობს, ხელში ამნიოსო“ (ინ.). „ბაღზე ეებოტა ძვილაი“ (თ.ქ.).

ებრული (სპ. ebru — მარმარილოზე ნარნერა) სახე, ნახიში, ჭრელი. „ებრული ოღა მოქსუა“ (მ.); „ებრული ჭრელი წინ-

დაზეც გავაკეთე“ (მ.).

ებუცება-ა უყურებს, აკვირდება. „იქავრ ინსნებ ვებუცე“ (მაჭ.). „იქითა კუთხიდან ებუცებით“ (მაჭ.).

ებლატება-ა ხელს სჭიდებს რაიმეს, ეჭიდება. „ხიდზე გავლიხან მამარჩემ მეეებლატე“. (სტ.); „წყალ ნალებული ფხავს ებლატებოდაო, იტყვიან“ (სტ.).

ებლატება იხ. ებლატება. „მეებლატე კარქა ტანებსა, რომე გადმუარდები“ (თ.ქ.). ეგვედება-ა ვულ. რაიმეს ამაოდ ეძებს, დაეძებს რაიმეს. „შესულა სარძივში და ეგვედება მისთათვიანი“ (თ.ქ.). იხ. ეგუედება.

ეგირი-ი სამკურნალო ბალახი. „ეგირის ქოქი მუციტიკვილის ნამალია, დაფხიკონა და წყალით ასუა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ეგირი (ბალ.) თათრულია, ქართულად კოთხუჯი ჰქვიან).

ეგლანჯა (eğlence) გასართობი, სათამაშო, გამამხიარულებელი. „ბაღვებით ეგლანჯა გუაქ“ (იმ.).

ეგუადუნება 1. სიჩუმეში რაიმე საგნებს ახმჭურებს, სიჩუმეს არღვევს; 2. ვულგ. დაუფიქრებლად, მოუზომავად ლაპარაკობს. „ღამეში ადგება, გავა ბანდოში და ეგუადუნება და არი“ (ინ.); „დედაბერი რას ეგუადუნება, ალლაჰ ბილირ, მაგას ვინ უდინგლუფს“ (პ.).

ეგუაჯება-ა ეჯიბრება. „ეიქი, არ ეგუაჯეიან არაბები? (ინ.). „შილები ძალიან ეგუაჯებოდენ ერთმანებ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (გუაჯი არს არა მწუხარება სხვისა კეთილსა ზედა (შური), არამედ აღბაძებით, რათა უადრეს ქნას მისგან).

ეგუედება-ა ვულგ. ეძებს, სძებნის. „ნეტაი რას ეგუედება ე ბაღვი მუთვალში?“ (ინ.); „ეგუედა, ეგუედა, ჰამა ვეეფერი ვერ იბუა“ (თ.ქ.). იხ. ეგვედება.

ეგძელება-ა უსაქმურად, უმიზნოდ ხეტილობს, ტყუილბრალოდ დაიარება. „ამისისხო კაცი ტყვილათალაი ეგძელება სოხახებში“ (სტ.).

ეგრანგუნება 1. ვულ. დაუფიქრებ-

ლად, ანგარიშშიუცემლად, მოურიდებლად
ლაპარაკობს. „ამდენ რას ედრანგუნები,
ჭო? სიდედრი არ გააბლზო?“ (თ.ქ.).

ედებიათი (არ. edebiyat) ლიტერატუ-
რა. „ამ ბაღესა ედებიათი უყუარს ზოვლი,
ჯაზარინა განდეს, ისე გავ“ (ინ.).

ედფსიზიიედფსუზი (არ.edcp —
ზრდილობიანობა, თავაზიანობა, edepsiz —
არათავაზიანი, უზრდელი) უსრიცხვილო,
ძალიან თამამი, თავგასული. „ედფსიზია
ისა, იმა რას უყვები, რას ელაპარიკები?“
(ინ.).

ედღუშუბა (tokuş — ბიძგი, დარტყმა;
tokuşmak — მიბიძგვა, დარტყმა, შებრძო-
ლება) ეშუქრება, ებრძვის. „ეს ძაღლები
მეგემ ერთმანებსა ედღუშუბიან“ (ინ.);
„სულ გედღუშუმოს ვინცხამ კიაა?“ (მეზ.).
ეეჟეჟერ-ა ვულ. ფუჭად, ამოდ გაი-
სარჯა. „ეეჟეჟერე თავი ტყვილია, ბომუნა
მიველ“ (იმ.).

ეელა (eğle — შუადლე) შუადლე,
შუადლის ლოცვის ჯამი. „რამაზანში ეელას
უკან გონჯი ვარ“ (ინ.); „ეელიხან მომშე-
ვიან“ (ინ.).

ეელია (არ. evliya) წმინდანი, ღვთის-
მოსავი. „ეელიაების, კაი ინსნების მეზო-
ბელი ვიყოთ“ (ინ.). ეელიაობა: „ხალხსნა
დაანახვოს ეელიაობა“ (სტ.).

ეევი (eve) დიახ, ჰო, ზუსტად ასე!
კარგი! „ეაზიფეს იქ, იხაც საქმეა, ეევი!“
(ინ.).

ეეადიიევალია (evadillevadiyle) ნაჩქა-
რევად, სიჩქარეში, ფაციფუცში. „ასე ეეადი
მოსლა არ იქნება“ (იმ.); „ეეადია მიახვია-
მუახვია და გაატანა ციკაი“ (ინ.).

ეეზანი (არ. ezan) მუსლიმანთათვის
სალოცავად მოწოდება. „დროზე გეიგონე
ეზანი“ (ჰ.). „ეეზანის ხმაზე გემეღვიძება“
(ინ.).

ეეზერიიეზბერაი (სპ. ezber) ზეპირად.
„ლოცვითავეები სულ ეეზერ იცის ამ
პანამა (ინ.). „ეეზერაი რაფერ იკითხავს?“
(მეზ.).

ეეზეთიიეზიათი (არ. eziyet) გაჭირვე-
ბა, წუხილი, მწუხარების მოთმენა. „მაქ-
ფერ ეზიათსა ლმერთსა რატომ აძლევ?“

(ედ.); „ეზიეთი მიცეს ზავალსა“ (იმ.);
„რუსები ეზიათ მოქცემენო“ (იმ.); „ეზიეთი
არ გიმინევიან“ (ინ.).

ეზიათ იეეზბა (არ. eziyet — გაჭირ-
ვება, აუტანელი მდგომარეობა, გაჭირვების
მოთმენა) წვალობს, გაჭირვებას ითმენს.
„რაფერ ტყვილია ეზიათ იეეზბა ანაი“ (ინ.).

ეეზიეთლი (eziyetli) მძიმე, აუტანელი;
გაჭირვებაში, სიმწარეში მყოფი. „ლმერთმა
ამეჭირი ეეზიეთლი დღიები აღარ დიგინე-
როს!“ (ინ.).

ეეზომეზა ვულგ. ხეტიალობს, უსაქმე-
რად დადის. „ამდროელი კაცი ჭიყვალასა-
ვენ ეეზომეზა და არი გზიებში, ბედიავა
ალამებს“ (ინ.).

ეეზრაილი (რელ. azrail) სიკვდილის
ანგელოზი, რომელიც ადამიანს სულს
ართმევს. „შენი თავი ეზრაილს ჩაბარდება“
(ჰ.); „მალე ეზრაილი მუა“ (იმ.).

ეეზმა გამხმარი შინდის კომპოტი. „ეეზმა
ხომავივით არი, ზამთარში გაეკეთებო“
(იმ.).

ეეზბაი (არ. eibai) დამქაში, ხელქვეითი,
დამორჩილებული. „თეელი ეეზბაი ვართ“
(იმ.).

ეეეგი (etek) კალთა, ქვედა კაბა.
„გუაცვია ეეეგი“ (მ.); „ეეეგი შეეკერე“ (ჰ.).
ეეეგენი (etamin) დაბალი ხარისხის
ქსოვილი. „ესა ეეეგენია, სალოცავია“ (ინ.).

ეეის ის, იგი. „ეეის ბითევათ უჯინსოა“
(ინ.); „მომე, გო, ეეის ათხი!“ (თ.ქ.).

ეეი! კმარა! ეეეოფა! „ნულარ ასხამ
წყალსა, ეეი! ეეი!“ (ინ.).

ეეილინჩა დანაყედა, დამსუყდა, მსუყე
საჭმელი გული მოეყერჭა. „ამ ლარჭმა
დალიანი საჭმელი არ სჭამა, ეეილინჩა“ (იმ.).

ეეიხურხლენ ბევრი ერთად წავიდნენ,
ხმაურით, უნესრიგოდ (ვეულგ.); ეეიხურხლენ
ქალიან-ბაღვიანა“ (თ.ქ.). „ეეიხურხლეთ და
ეეეელით ბაღვიან-ბულვიანა“ (ინ.).

ეეიხურჭეს ხელში აიყვანს. „თამარ
დოდოფალი მეგრემ ეეიხურჭეს ბაღესა და
წავა პარეკეისკენ“ (ტ.).

ეეეეტბა ეერება, ეზიზობა. „ამ სიხ-
ლეთში რალას მეეეტები, ბაღო!“ (თ.ქ.).
ეეეეტბა რაიმეს ყურდნობა, რაიმეზე

ხელი აქვს მოჭიდებული და ისე იცავს წონანსწორობას. „კიბეზე ჩამოვლიხან მუეკვატე რაცხას, ფეხი არ დიგიშესს“ (თ.ქ.).
ეკითხვის გაეგება, მოეთხოვება. „ზოვლი დაბერდა, ჭკუა აღარ ეკითხვის“ (ად.); „ჩაყარდნილი ავატყოფია, რამე აღარ ეკითხვის, ვეღარაფერ ტყობილობს“ (სტ.).

ეკლიკაკა-ი ასკილი. „ეკლიკაკი ერთი კოდი მააკრეფია“ (იმ.); „ეკლიკაკი თფორ ჩიჩეგ იკეთავს“ (იმ.); „ეკლიკაკს ჩაი ბობრეკებისთვინ კაი ყოფილა“ (იმ.).

ელალემ-ი (elalem) ყველა, ყველა ერის ხალხი. „ელალემში გამოსატანელი რომე არ იყო ეს საქმე, შენაც დაფიშმანდი პელბეთ“ (ინ.).

ელამ-ი მხედველობაგამრუდებული. „ციცაი ავათ რომ იყო, იმის მემრე ელამი გახდა“ (ინ.). შდრ. საბა (ელამი — მრუდი).

ელან (არ. elan) ახლა, ამჟამად. „სახლის იქეთ ქათამი ჰემ მოვა, ჰემ მოფრინავს, ჩემი დაროს სევდები ელან გულში მიფრინავს“ (მ.).

ელარნუკება ვულ. გრძელი ტანსაცმელით დადის, ტანსაცმელი კოჭებში სცემს. „რა უშნოთ ელარნუკები, რომ იცოდე!“ (ინ.); „ნეტაი არ ელარნუკებოდე ეზო-კარში!“ (ინ.).

ელაუმესხველ-ი მუსლიმანური ერთ-ერთი ლოცვის სახელწოდება. „სამჯელაც ელაუმესხველი ჩუუკითხოთ“ (ინ.).

ელაშხუნება სისველეში (სველ ბალახში...) დადის; წყას არაზომიერად, ზედმეტად იყენებს რეცხვის დროს და თანაც სველდება. „უუავიან ჭალაში რას ელაშხუნება ნეტაი?“ (თ.ქ.).

ელბეზი (elbezi) ხელსახოცი. „ერთი ელბეზი დასუელე, მიერე შრალაი მიიტიი და ხელე გეხოცვენ“ (ინ.).

ელბისე (არ. elbise) კაბა, ტანსაცმელი. „ელბისე ურუბა არი, ჩასაცმელი“ (ინ.); „კაი, ხასი ელბისე მუუტანეს ციცასა“ (ინ.).

ელდევან-ი (eldeven) ხელთათმანი. „მოვექსოვ ელდევანსა, თათიკებსა, წინდებსა“ (მ.).

ელელეცი-ი თანდაყოლილი კანის სინითლე. შდრ. საბა (ელელეცი — ტყირპი).

„იმ ზავალსა ელელეცი ჰამან პირზე ქონია“ (თ.ქ.).

ელემბრუცა-ი ბეცი და თანაც ელამი. „პანაი ბალვი ელემბრუცაი ყოლია“ (ინ.).

ელემთერე მუსლიმანური ერთ-ერთი ლოცვის სახელწოდება. „ელემთერე ქეიფე, ხოჯა მუა, გეიქე“ (თ.ქ.).

ელემელე ერთგვარი თამაში. „ელემელეს ვითამაშებდით ბაღოთბაში: პრატები დაეყვებოდით, მენდილ გამოკოჭევედით, შიან და ყართოფ, და ხახე შუუდებდით. ვინცხას ამ გამოკოჭევილ მენდილ გუშუგდებდით. უკან გატანილი ქონდა ყუელას ხელები. უკან გატანილი ხელებით თუ ნახა, ნახა. თუ არა და იმ გამოკოჭევილ მენდილით ვცემდით. იმა ღმერა ქონდა: „ელე, მელე, მელ ფენდერე, სარი, სური, სარმან ალა, ჩემ ნათქუამმა პური ჭამ; პაცხა წევედა, იქ მებარხლა“. მენდილ გუშუგდებდა ერთი, ვინცხაი იარება დორდინი. პემაც ღმერობს მასობაში“ (ინ.).

ელენდერება უსაქმურად, უმიზნოდ დადის, სტიკილობს. „გუშინდელილმა ელენდერება ამათიფეში“ (ინ.).

ელექტროიქ-ი (elektrik) ელექტროენერგია. „ელექტროიქი ონბემ სენეა გუაქვა“ (მ.).

ელვედა (არ. elveda) ნახვამდის. „აპა, ელვედა, ღმერთმა გამშვიდობოს“ (იმ.).

ელისინქორ-ი (elle — ორმოცდაათი, sin — საფლავი, kör — ბრმა, წყეული) სიტყვასიტყვით — ორმოცდაათი წყეული საფლავი; ცუდი სიტყვა, ცუდი გამოთქმა; საყვედური. „ამდენი ხანია მის ხელში ვარ, ჩემთვის ელისინქორი არ უთქმია ჯერამც“ (მ.).

ელიფ-ი (არ. elif) არაბული ანბანის პირველი ბგერის სახელწოდება. ელემენტარული რამე; სულ ცოტაც კი... „ელიფიც არ იცის, მაგა რას ეკითხვი“ (ინ.).

ელიში-ი (elisi) ხელსაქმე, ხელით ნაკეთები. „ჩუნე ქალეზმა ელიში, ხელნაქმარი კაი იციან“ (ინ.).

ელმა (elma) ვაშლი. „ელმა მიიდამაი არ მიყვარს, სხუა მეგვა მიჩიენია“ (ინ.).

ელმას-ი (elmas) აღმასი, ბრილიანტი.

„ვერცხლით, ელმასით ნაშენი, ოქროს წყალით შეღებული“ (ჰ.). ქალის საკუთარი სახელი. „ერგუნას ქალსა ელმასი ქვია“ (ინ.).

ელდა, ჯაერუმ, ელდა (არ. elyak — ღირსეული, დამსახურებული, აღიარებული; yavru — შვილი, ბავშვი, ყმანვილი) ღირსეულია, შვილო, ღირსეული... „ელდა, ჯაერუმ, ელდა, ერა წმინდა წელია, სამი წელიწადია, შენი თხოვნა მნადია“ (იმ.).

ელჩი (elçi) დესპანი, წარგზავნილი, შუამავალი, მამული. „გოგოს ბაბოს ელჩ გუუგზავნიან, პირ შეიტყობენ“ (თ.ქ.); შდრ. საბა.

ელხემდურილა! (არ. elhamdülah) დიდება ღმერთს! „ელხემდურილა, აქამდე მუელით“ (თ.ქ.).

ელჯეგი-ი ბოსლის კარის საეცი, კოტა, რანედაც გადაეცემა რკინის სახელური (ან ხისა). „ელჯეგი ახორის კარის გადასაცემლია, კოტა“ (იმ.).

ემანეთი (არ. emanet) საპატრონებლად ჩაბარებული, შესანახად მობარებული, ყურადღებაშისაქცევი. „ესა ჩემი ემანეთია, მის ბაბომ დიმიტია“ (ინ.); „ჩუენა ღმერთის ემანეთი ვართ“ (მ.).

ემბრული-ი (არ. embube — მილაკი) მილაკზე, მასრაზე დახეული ძაფი. „ამ ემბრულით ექსოვ ოდასა, ბელქი მეყოს“ (ინ.).

ემგელება მშვიერი მგელივით იქცევა, დახარბებულია. „ნუ ემგელებით, ბალებო, თქუნეც დიგიდგამ სუფრასა“ (ჰ.).

ემეწივე (emme) დამხმარე სიტყვა, საჭირო სიტყვის მოუგონებლობის, გაუსხენლობის შემთხვევაში გამოსაყენებელი. „გუშინ ემეწი, ამბარში, ჩავდე ისე გავ“ (ჰ.). შდრ. საბა (ემენი — სიტყვის მოუგონებლობის ზრახვა).

ემეგი (emek) ამაგი, შრომა. „წრელით ეს ემეგი არ დეიზარალა“ (იმ.); „ამდენი ემეგი დიმიკარგა, ღმერთი დეკარქავს იმას! (ინ.).

ემექთარი-ი (emektar) პროფესიონალი, გამოცდილი, თავისი საქმის კარგად მცოდნე, მშრომელი. „მაგფერი ემექთარი ინ-

სანი ღმერთსაც უყუარს და კაცსაც“ (ინ.).

ემედენი (emedeni) უცბად, მოულოდნელად. „ემედენაი ამუელით“ (ჰ.); „კარი რომე ღია იქნება, ემედენი დათვი შამუა“ (გულ.); „ინსანი შუშასავეთ არი, ემედენი გახდება ავათ“ (ინ.).

ემექლი (emekli) პენსიონერი, პენსიონერობა. „შარშან ემექლი გავხდი“ (ინ.); „ჩემი შვილი არ გამოპყავან ემექლიზე“ (იმ.).

ემზუქი (emzik) სანოვარა. „ბაღვი კიდე ემზუქზე ქვაეს, ძე არ მოგივდა?“ (ინ.).

ემნიეთი (არ. emniyet) უშიშროება, ნაცონალური უშიშროების სამმართველო. „სელამ ბეჟ ემნიეთ მუდირია, ერთი იმა დევეკითხით“ (იმ.).

ემიაიქემოიქემიჯაი (emmi — დიალ. ბიძა) მამის ძმა, ბიძა. „ეს ხებერი ჩემ ემომ იცის“ (ტ.); „შაქირ-ემიაი ქეთიმთ დარჩა“ (ბახ.); „ემიჯასა ბაბოს ძმას ვებნეეთ“ (ბ.); „დეუძახე ემიჯოს“ (მ.).

ემიაშვილიქემოშვილი-ი ბიძაშვილი „ჩუენ ემოშვილები ვართ“ (იმ.); „ერთი ჩემი ემიაშვილი ადანას გადმოსახლდა“ (ინ.); „ჩემი ემიაშვილი ჩამოვდა ბათომიდამ“ (ბახ.).

ემრი (არ. emirlemri) ბრძანება, განრიგება, გადანყვეტილება. „ფადიმაჰმა ემრი მიცა ქი, მოკალითო“ (სტ.); „ის დიგისნის ღმერთის ემრსა“ (ჰ.); „გამჩენის ემრის ჭირიმე“ (ან.); „ჩუენ ბატონის ემრი ასეა“ (ინ.).

ემსალი (არ. emsal) ერთიანი, თანატოლი, მსგავსი ადამიანები, მეგობრები; სწორი, ტოლი. „ჩემი ემსალია იუნუსაი“ (იმ.); „მუსტაფაი ჩემი ემსალი იყო“ (თ.ქ.); „ერთი ემსალი ვართ“ (ინ.).

ემტუტება ეუცხოება, ესამუშება. „ილლა ემტუტება ახალი ქალი, ანალული, ანაი ემწარა, დეენუა“ (ინ.).

ემჯამი-ი (სპ. emcam) ბოლოსდაბოლოს, დასასრულში, ფინალში. „კლავზე ღილი მერჯანი, ავდგეთ, ნევედეთ ემჯამი“ (თ.ქ.). იხ. ენჯამი.

ენალება ელანდება, ლანდად ხედავს.

„მიხუალ-მოხუალ მენალეზი სასიკედილოთ მებრალეზი“ (პ.). „ბალესა ღამეში ენალეზა რაცხიები და ზოვლი შენივებულია, გამოლოცვა უნდა“ (თ.ქ.).

ენაპილა თავდაპირველად, უპირველესად. „ენაპილა თიქის ქოთნები იყო, ახლა შუშის ქავანოზები გამოვდა“ (იმ.).

ენაპირიანი-ი კარგი მოლაპარაკე, ენანყლიანი. „იმფერი ენაპირიანი ქალია, რომე შენ იმას ვერ გუუდგები ლაპარიკში“ (ად.).

ენაფელთეჟი (peltek) ენაბლუ. „ზოვლი ენაფელთეჟი ყოფილა, ენა ებებება ძალიან“ (ინ.).

ენბირინჯი (en — გაძლიერებითი ნანილაკი, უფროობითი ხარისხის მანარმოებელი; birinci — პირველი) უპირველესი. „ენ ბირინჯი აეთი იკითხე ყურანისა“ (ინ.).

ენდალმა ბრძანება, ნათქვამი. „ღმერთიდამ ენდალმა მოსულა“ (ად.). შდრ. საბა (ენდალმა — ლეთისა, გინა მეფეთა ბრძანება).

ენდიდი-ი უფრო დიდი, უდიდესი. „ენდიდი ღმერთია, გამჩენელი“ (ინ.).

ენდრო ბალ. „ენდროში დავდედავთ ღაზლასა და მემრე ბოგაში შევლებავთ“ (იმ.). შდრ. საბა (ენდრო — წითელი საღებავი).

ენეგი (enek) ყბა, მოსაკოდავი. „ჯილღას აქ ტარი და ენეგი“ (ინ.).

ენვანი ყბედი, ენაჭარტალა. „ფენა ენვანი ქალი დარჩა, სიტყვას არ გადაყლაპავს, თავზე შამოქრავს იმსოლოღში“ (ინ.).

ენვერი (არ. enver — მანათობელი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ენვერი დღურქმენია ბიჭისთინ“ (ად.).

ენიშთე (enişte) სიძე. „კაი ენიშთე ყოლია ჩუენ ემოსა, არაბათი ამომიყუნა ეზოში“ (იმ.).

ენკენაი ენკენისთე (მეცხრე თვე — სექტემბერი). „ენკენაი თვის პირველი თუა“ (მაჭ.).

ენლამაზ-ლამაზი ულამაზესი. „ბაღრა-მზე ენლამაზ-ლამაზ ჩეიცუამენ“ (ინ.).

ენპილა-ი პირველად. „ენპილაი დავდვით მარტო ბეჭედი, სიტყუა გამეგვანოთ“ (ინ.). „ენპილაი ეწოთ გაქოფიტაე“ (იმ.). „ენპილაი იმისი სტუმარი ყოფილა“ (ინ.).

ენსივთა (არ. siflah — თავდაპირველი, ადრინდელი, პირვანდელი) — თავდაპირველად, სულ პირველად, ყველაზე ადრე. „ენსივთას ჩუენ დევნახეთ“ (იმ.).

ენჩული-ი (en — გაძლიერებითი ნანილაკი; ციხ — უმრავლესობა) უმთავრესად, უმეტესობა, თითქმის, უმრავლესობა. „ჩუენი მუჰაჯირები ბურსას მოსულან ენჩული“ (სტ.); „ენჩული არ ყავდენ მებოზლებ მენუელი საქონელი“ (ინ.); „ენჩული გენჯები საძობენ“ (ინ.).

ენძველი-ი უძველესი. „ენძველი გურჯები თურქიეში ესენი არიან“ (სტ.).

ენჯამ-ი (სპ. encam) ბოლოსდაბოლოს, ფინალი, დასასრული. „გავშრით ენჯამი“ (ინ.); „ნეიყუათი ენჯამი და გამასუნენეთ!“ (თ.ქ.).

ეედა (hayda) და აი, აი; ჰოდა... „ისაქმა, ისაქმა, ეედა, უჭმელი გეიარა, ნეედა“ (თ.ქ.).

ეერი-ი (eyer) უნაგირი. „ცხენ დავადგი ეიერიო, ჩუენდა მოქვლან შიერიო“ (ად.).

ეევალაჰიევილა (არ. eyvallah) მადლობა, გმადლობთ. „ეევალა, გადმოხუელ და გვენახე“ (იმ.).

ეევანი (eyvan) აივანი. „ეევანები დუ-უკეთებიან სახლებისთინ“ (სტ.).

ეევახ! (სპ. შორისდ. cyvah) ეჰ, ოჰ, ოჰ რა უბედურებაა! „ეევახ! ეევახ! რა გვეშველება ამ ზამთარზე?“ (მეზ.).

ეევახ ბენივახ! (eyvahbenivah) ოჰ, ვაი ჩემი თავს! „ეევახბენივახ, რა ცოდვა არი!“ (იმ.).

ეეღარდან (eyilardan — კარგებისაგან, ღმერთთან დაახლოებულ პირობაგან) კარგი, ღვთაებრივი. „ეეღარდან იყო ფა, გაქარდა და პიდე“ (ინ.).

ეეღლუგი (eylik) სიკეთე, მადლი, ამაგი, კეთილდღეობა. „მაგ ეეღლუგსაც გადიგინდი“ (პ.); „ამ ეეღლუგსა ყუელია არ გიზამს“ (მეზ.).

ეეღლული-ი (არ. eylul) სექტემბერი.

„ედელუმი კაია ისტანბული, არც ცხელა და არც ცივა“ (სტ.).

ეეჟი (eyi — კარგი, ki — რა, რომ...) ნუთუ. „ეეჟი არ მივა ისტამბოლ?“ (თ.ქ.); „ეეჟი არ ლოცვილობს?“ (ინ.); „ეეჟი დეელაპარკა მამათლ?“ (თ.ქ.).

ეეჟელ-ი (არ. hcykel) ქანდაკება. „აგერეს ეეჟელები, ფუთები თლათ ტყვილია“ (ინ.); „ეესა ნასრედინ ხოჯის ეეჟელი“ (იმ.).

ეპარნუკება ვულ. უშნოდ ჰკიდი. „მაგ ფერდეს ქარი უქრის და გონჯათ ეპარნუკება ჯამებზე“ (ინ.).

ეპორნიალება ვულ. ცუდად, უშნოდ ჩამოკიდებულია. „პერანგის ბოლები ეთეგის ქვეიდან ეპორნიალება“ (ინ.).

ეკუზ-ი ქონება, ადგილ-მამული. „ნეტაი თავიანთონ ერაზი აქუან?“ (იმ.); „მისცა ერაზი შვილსა“ (იმ.).

ერბოკუერცხ-ი ერბოკუერცხი. „შვილმა რომე ფდის გულისთონ ერბოკუერცხი მეიტაფოს ხელი გულზე, დეის ჰასხა მაიც ვერ მეიხდის“ (ინ.). შდრ. საბა (ერბოკუერცხი).

ერბუა-ი მსხლის ჯიში. „ერბუაი იმი-თონ ქეია ამ სხალსა, რომე ერბოსავეთ ჩანება პირში“ (მ.).

ერდო სახლის ნინა ეზო, გადახურული. „შეშები ერდოში აქ მიწყობილი“ (ად.). შდრ. საბა (ერდო — სახლის ზედა კერძო ბანი).

ერექლამა მარწყვის ჯიში. „ერექლამა მარწყვი დიდუან ისხამს“ (ბახ.).

ერზაჟი (არ. erzak) დღე-ღამის სამყოფი კერძი, პროდუქტი. „თავის ერზაჟი თავით წამეილოს“ (იმ.).

ერთამ-ი ერთი დრამი, ცოტა, პატარა. „მომაცალე, მოვესუო ერთამი“ (იმ.).

ერთამეთ-ი ერთმანეთი. „ერთამეთთან როისნა მოქეყაროს ღმერთმა?“ (ინ.).

ერთამხან (ერთდრამხანი) ცოტახანს, მოკლე დროით. „ერთამხან დადექ, მოგი-სურვილოთ“ (იმ.). იხ. დრამი.

ერთაყოლაი 1. ერთი რიგისა; 2. ერთხანს. „ერთაყოლაი ამფერი არიან გამბრავლებული“ (ინ.); „ერთაყოლაი აქ დაერჩებით“ (ად.).

ერთდრამ-ი/ერთდრამ ცოტა, მცირე, პატარა. ცოტა ხანს, ცოტა ხნით. „აქეთ გამეიკე, ერთდრამი თელევიზიონშინა შექედო“ (იმ.); „დადექ ერთდრამ“ (იმ.); „კბიებსა ერთდრამ მუახამებ და მუალ“ (იმ.).

ერთდრამეან-ი პატარ-პატარა. „ამისი-სხო ზეს ერთდრამეანი კაკალი მუუსხამს“ (თ.ქ.).

ერთდრამხან/ერთდრამიხან ცოტა ხანს, მცირე დროით. „ერთდრამხან ვიყვნეთ“ (იმ.); „ერთდრამიხან ზმა მეახლა“ (იმ.).

ერთი ზრუგი ერთი წამოკიდება (რასაც ერთი ადამიანი ერთბაშად აიკიდებს). „ერთი ზრუგი ბალახი ყანაში დამჩა თოვლქუეშა“ (მ.).

ერთისირა (stra — რიგი, რიგრიგობით, რიგის მიხედვით) ერთჯერ. „ერთისირა თესა მოვპარეთ“ (თ. ქ.); „ერთისირა ავით გახდა მეგებ“ (ინ.).

ერთი ღლია ერთი ილლია (რასაც ერთი ილლია დაიტევს, რაც ერთ ილლიაში თავსდება). „ერთი ღლია ბალახი დუუყარე ზროხსა ნალან“ (მ.).

ერთი-შამ, ერთი-ყირიმ (ჯამ — დამასკო, kirim — ყირიმი) ფიგ. გამ. შორიშორს, ერთმანეთისაგან მოცილებით (სიტყვასიტყვით — ერთი დამასკოში, მეორე — ყირიმში). „ჰაიდანანა იცოდეს ჩემი ციცი, ერთი-შამ, ერთი-ყირიმ“ (ინ.).

ერთმანობა ერთურთი, ერთმანეთი. „ერთმანობაში არევა ძალიან ჩათინია“ (ინ.).

ერთპირაი (ერთპირ) ერთდროულად, ერთბაშად. „ერთპირაი მოკდენ ბევრი“ (ინ.); „ერთპირაი შუუსტება, გაპერსტება“ (ინ.); „ერთ კონას ერთპირაი მოვჭრილი“ (ინ.); „ერთპირაი გაზენგილდა კაცი“ (სტ.); „ჩუენა ერთპირ ვიქთ“ (მ.).

ერთქვანები ერთმანეთი. „ერთქვანებ კარქა დევეხმართ“ (სამს.). „მივალთ-მუვალთ ერთქვანებთანო“ (ხ.ფ.); „ერთქვანებში კარქათ ვართ“ (სამს.).

ერთყარალ-ი (არ. karar — სიმტკიცე, ურყვარა, მუდმივობა, ტემპი, ზომა.

kararlı — ზომიერი, თანაბარი, უცვლელი ტემპისა, ზომისა; ურყევეი (ერთი ზომის (ტემპის), თანაბარი, მტკიცე. „ერთყარალო ქსუე წინდა, რომე ლამაზი იყოს“ (თ.ქ.).

ერთოლოლოში (soluk — სუნთქვა, ამოსუნთქვა) ამ წამში, ახლავე. „ერთოლოლოში მორწყენ ყავალები“ (თ.ქ.).

ერთნამალა-ი ერთ წამში, ადრე, მალე. „ერთნამალაი გარბის წელიწადი“ (ხ.ფ.).

ერთხან ერთხელ, ერთჯერ. „ერთხანა ბალვი ნეყყუაი ბურსას“ (ინ.).

ერთხელა-ი ერთად, ზიარად. „ჩემი კაცი და ჩემი ძმა ერთხელი საქმობენ“ (მ.).

ერთოული (ürün — ჯიში, სახე, სხვადასხვა, ნაირნაირი) ერთნაირი, ერთი-სახის. „ერთოული თუ გააკეთე საქმელი, არ იქმება ბევრი, ჩება ყაბში“ (ხ.ფ.).

ერიცახე (ერთი სახე) პატარა, ცოტა. „ერიცახე პურიც არ მუუტება ბაღანას“ (ფათ.); „ერიცახეა და ამხელა ჭკუა რაფერ აქ?!“ (ფათ.).

ერიცახვანი-ი პატარა-პატარა. „იმას ერიცახვანი ლერები აქ“ (ფათ.); „ერიცახვან ბალვებსა ასაქმებენ აქა“ (ფათ.).

ერიქ-ი (erik) ქლიავი. „ერიქის ჩქოლენ-ბი მომიტანა“ (ად.); „ერიქის ჩირი ვიცით“ (ან.).

ერიწჯ-ი დეკუული. „ერიწჯმა წრეველი არ დეისამსა, არ მეითხუა ბულა“ (ხ.ფ.).

ერიშტე|ერიშტა (სპ. crisis) პურის ცომისგან მომზადებული კერძი, ვერმიშელის მსგავსი. „ქალმა დღესა ერიშტეც დასჭრა“ (მ.). „ერიშტეს დასახი დაღიანი შერბეთი და ჭამე“ (ინ.).

ერკენ ერთკენ, ერთი მხრით, „ერკენ ასე დანერე“ (ხ.ფ.); „ერკენ მოცრილა ბითევი“ (ხ.ფ.).

ერკილე-ი ამინდის ცვალებადობა, ამინდის არამდგრადობა. „ერკიელი ქნა, გამეილაღინა ახლა, ჰამა ისვენ განვიმდება მალე, ჩალუმი იმფერი აქ ტაროსსა“ (თ.ქ.).

ერმენ-ი (ermenî) სომეხი. „ერმენებიც ისხდეს კევენგში“ (რ.). „ამფერი კანუნით შეინდას ერმენები“ (მალ.).

ერქეკი (erkek) მამაკაცი, მამრობითი

სქესი. „ერთი ერქეკ ზუბუნი და ერთი ქალის ეთეგი იყო დადებული ნიშანზე“ (ინ.).

ერჩოლება ავენებს, აწყენინებს, შეებ-როძობა. „აჰა, მეგ გერჩოლება, იშტა!“ (ინ.). შდრ. საბა (ერჩოლებიან — აწყენინებენ); „მატავრი ერჩოლება ჩვილ ბალვსა“ (ინ.).

ესააბა (არ. sahip — პატრონი, მფლობელი, დამცველი) ეპატრონა, დაცვა. „მოსაფირ არ ესააბენ იგირიმ ბალვებმა“ (მეზ.); „ჩუენ ბევრი ვესააბეთ“ (ინ.).

ესათუთება 1. ჭირვეულობს; 2. ეფერება, ეალერება. „ნამეტარი ესათუთება ბალვებსა“ (ინ.); „ესათუთება ანა-ბაბოსა და ინათინობს“ (თ.ქ.).

ესერი-ი (არ. eser) ეკალი, ნიშანი, ანაბეჭდი; ზნე, ხასიათი. „ჩოქოლათას ესერი აღარ დუუტევია ბალვსა, მუუჭამია ბითევი“ (ინ.); „მუუარა მისებული ესერი და მუუტუულუა, გაბეჩდა“ (ად.).

ესირი|ესირი (არ. esir) ტყვე, მონა. „მუუაჯირები რამდენან ესირივით იყუენ მეგემ“ (ინ.); **დესირობა**: „ბევრი დესირობა გუაქ გამომლილი, ეი, კიდი, რა ჩათინია სხუსი კარზე ყოფნა!“ (ინ.).

ესკერი-ი (არ. asker) ჯარისკაცი. „ჩუენი ვაროლავი ჰალა ესკერია. არ მუუთავებია ესკრობა“ (ინ.). იხ. ნ.მარი, იმერხ.

ესქი|ესქი (eski) ძველი, გარდასული. „ჩემ ნენემ ესქი საქმელები იცის“ (ბ.); „ჩუენი ესქი სოფადი არ ვიცით“ (სტ.); „ესქი გურჯიჯე იმერკეულებმა ვიცით“ (იმ.).

ესმერი-ი (არ. esmer) შავგვრემანი, ხორბლისფერი. „მაგფერი პური გუაქ, ესმერი“ (იმ.); „ეს ციციი ფენა ესმერი ყოფილა, ზენჯ ვავს“ (ინ.).

ესრე-უსტუნი (არ. esrellkesre — არაბულ ანბანში ხმოვან „ი“-ს გადმოსაცემი ნიშანი; არ. üstün — არაბულ ანბანში ხმოვან „ა“ და „ე“ ბგერების გადმოსაცემი ნიშანი) გად. მწ. სირთულე, სიძნელე, ძნელი საქმე, „ამასა სხუა ესრე-უსტუნი არ უნდა“ (ედ.); „რათ უნდა მაგდენი ესრე-უსტუნი?“ (მეზ.).

ესხრიკება — მისდევს, დადევნებს, ცდილობს. „ჩემი ციციი რას ესხრიკება იცი?!“ (პ.); „ძალი ნამესხრიკა“ (ინ.).

ეტარუნება — უსაქმოდ დადის, დაეხეტება. „ეტარუნება და არი ნეჯათი ბათომის ბულვარში“ (ინ.); „ის პრატი ისე ეტარუნება აქეთ-იქით, რომე გასაცუეთი გახდება“ (თ.ქ.).

ეტლომუნება — თავს აბეზრებს, არ შორდება, სულ თან დასდევს. „ყუელგან ეტლომუნება ანამისსა, მარტუაი არსა გუუშეებს“ (ინ.).

ეტორლილება — უსაქმოდ დადის, ფუჭად ატარებს დროს. „იმისი დიდი ბაღვი ეტორლილება და არი აქეთ-იქით“ (ინ.).

ეტოშება — ეუხერხულება, ეუცნაურება, ენამუშება. „პირ არ ეტოშება მაქფრობა“ (ინ.); „ვუთხარ და შამანქი არ ეტოშა გელინსა“ (სტ.).

ეტრაფი (არ. etraf) მხარე, გარემო, შემოგარენი. „ისინი ხულას ეტრაფზეა (თ.ქ.); „იმ ეტრაფში ერთი გურჯი სოფელია“ (ინ.).

ევათუნება — მოძრაობს, ირჯება, საქმიანობს. „თუალს უთქუამს: — ნელინადმი ერთოჯელ გვეყვათუნები და იმაპაც გამამულაუნებენო“ (ინ.); „გელორდით და ვეფათუნენით ბარსამი“ (იმ.); „ნულარ ევათუნები, დეიძინე!“ (თ.ქ.).

ევახილება (pahil — გულქვა, ხარბი, შურიანი) შურს, ეხარბება. „შვილის კარგობაც ბილა ევახილება“ (ინ.).

ეფი (epeyi — საკმაოდ კარგი. „ეფეი არია ახლა, გამოკეთდენ“ (ბ.).

ეფეიჯა (epeyce) საკმაოდ, ბლომად, საფუძელიანად, ძალიან. „ეფეიჯა რამიები მოკოდევი“ (სტ.); „შენ ეფეიჯა გაუსტაფდი“ (ინ.); „დელიყანი იყო, ეფეიჯა ახალი“ (იმ.).

ეფელეზება — უშნოდ, უგემოვნოდ ჩაცმული დადის. „ეფელეზება და არი ეზო-კარში, ერთ ლამაზათ არ ჩეიცუაშს და ისე არ დევენახვება“ (ინ.).

ეფენდი (efendi) ბატონი, თავადი, მფლობელი, პატივცემული. „ახლა ჩუენი ქალები და კაცები ეფენდი გახდენ, მინაზე

ალარ საქმობენ“ (მეზ.); „იმა უკან ეს სამსახურაი გახდა, ჩემი ეფენდი“ (ინ.); „ეფენდივით იქდა ყოლთულზე“ (ინ.); „ეფენდი დედეი იყო“ (პ.).

ეფენდიმ! (efendim!) ბატონო! მე თქვენ გისმენთ! თავაზიანი მიმართვის ფორმა საუბარში. „შენი ბაბოი ყასაბაში ზომ არ ნევედოსნა? — ეფენდიმ! ვერ გევეკონე, რა მითხარა?“ (თ.ქ.).

ეფეჩხება — ცდილობს, ჯახირობს, ნვალობს, მიდიმოდის. „ახლა ჩავარდა ჭკუაში და დეეფეჩხა საქმეზე“ (ინ.); „მისი ბაღეები ზოვლი ყურგახრეტილი გახდენ, ეფეჩხეზიან აქეთ-იქით და იდარსე იჯებოან“ (თ.ქ.). შდრ. ნაბა (ეფეჩხეზებიან — უცებ სვლა).

ეფურჩულება — ეჩურჩულება. „ხედავ, რაცხას ეფურჩულება?“ (ინ.).

ეფშაკუნება — ქარაფშუტობს, ბაქიობს, ტყუილბურალოდ ირჯება. „ალირი ინსანი არ არი, სულ ეფშაკუნება“ (ინ.).

ექამუშება — ემუქრება, აშინებს. „გასულა გაღმა და ექამუშება შეხტომელი მამლით, გოდა ამით უნდა შააშინოს“ (პილ.).

ექბერი აძახებია (არ. ekber — მაღალი, უმაღლესი. allahü ekber — ღმერთი მაღალია, უზენაესია) ფიგ. გამ. დაიმორჩილა, შეამინა, ზეგავლენა მოახდინა. „იმფერი რამიები უთხრა, რომე ექბერი აძახებია, შაამინა ზოვლი“ (ინ.).

ექინი (ekin) თესვა, ნათესი; თესლი, პური. „ყანებ ქი მოვწნავთ, იმა ქვია ექინობა“ (იმ.); „ახლა დოთესავან ექინი“ (იმ.).

ექიფი (ekip) ჯგუფი, რაზმი, ანსამბლი, ბრიგადა, ეკიპაჟი. „მეიკორფვის შამან ექიფი“ (ინ.); „იმ ნელინად ექიფი გააკეთეს“ (თ.ქ.).

ექისტემის ფქვილი (eksik — არასაკმარისი, არასრული, დეფექტიანი, ნაკლები) დაბალი ხარისხის ფქვილი. „ექისტემის ფქვილით არ გეილება ფუხა“ (ინ.).

ექმეგ მადა (ekmek — პური, სპ. maya — საფუარი (დროჟი, ფერმენტი), პურის საფუარი. „ექმეგ მადა პური ცომია, ჟავე“ (თ.ქ.); ექმეგ მადა ზომ არ გექნებიან შანაი,

მომეციო!" (თ.ქ.).

ექსერი (არ. ekseri) დიდი ნაწილი, უმრავლესობა, უმეტესობა, უმთავრესად. „აქა ექსერი ხინველები არიან“ (ფათ.); „აქა ექსერი სიმინდ დავთესავთ“ (იმ.); „ესა ფუტკრისთვინ არი ექსერი“ (ბ.); „აქ ექსერი ფომიები უდარან“ (იმ.); „ჩუენში ექსერი „ნენეს“ ამბობენ, „ანას“ იფოფ არ იტყვიან“ (ბ.).

ექცევა გულს აყოლებს, თავს ირ-თობს. „რას ექცევი მაქა?“ (ინ.); „ნეჭაი რას ექცევიან ამდონ ხანსა?..“ (სტ.).

ეყერიიყერები (არ. akrep) მორიელი. „ეყერი, ხარაბუაი, ბუზუზუნაი ვიცით“ (ინ.); „იმთ სახლში საქმელ ვერ ვჭამდი, ყერები მოძრებოდენ ფინიდა“ (თ.ქ.).

ეყეშმერება (kaşmer — მასხარა, ხუ-მარა) ეხუმრება. „შენ ნუ გეყეშმერება ქალის გამეება, ნატისულაი აგდინდება, იცოდე!“ (ინ.).

ეყოლება — შვილი მიეცემა. „ნეჭაი ბალვი კიდვე ეყოლება?“ (ინ.). შდრ. საბა (ეყოლა — შვილი მიეცა).

ეყუდება — უსაქმოდ დადის, დროს ფუჭად აცდენს. „ეყუდება ტყვილაი სოხა-ხებში“ (ად.).

ეყურბანოს (არ. kurban — შესანი-რავი ცხოველი) ენაცვალოს, მსხვერპლად შეენიროს. „ეყურბანოს მას სულმა და გულმა“ (იმ.); „რატომ გაჩქარდი, გეყურ-ბანე? ჯანი არ შიგიწუხდეს?“ (იმ.).

ეყურება — ესმის. „მას აფერი ეყურება“ (მეზ.). „რატომ არ გეყურება ანასი ნასტა-ვლები?“ (სტ.).

ეშ-ი (ეჭ) წყვილი, პარტნიორი, წყვი-ლის ცალი (ცოლი ან ქმარი), ტოლი, სწორი. „ჩემი ღარჭი საადეთინით ერთი ეში არიან“ (იმ.); „იმღერებდა მის ეშებთან“ (მაჭ.); „ჩუენი ეშები ნავენ“ (ჰ.).

ეშვანები — ტოლები, სწორები. „მის ეშვანებზე გონჯ არ იტყვის“ (ინ.); „მისი ეშვანები აღარ არიან“ (სტ.).

ეშეგი (ეჭek) ვირი. „ეშეგივით კაცია, ინათიანი“ (სტ.); „ეშეგივით დაბაბ ბალვი ბაგაზე, გარეთ არ უშეფუს“ (მეზ.).

ეშეგები (eşek — ვირი, gibi —

მსგავსად, როგორც, ვით) ვირსავით, ვირის მსგავსად. „ნევედა გაპერსიანებული ეშეგ-ქიბი“ (ხ.ფ.).

ეშეგოლი — ეშეგი (eşeközü — ვირის შვილი) ვირისშვილი, ვირი (გინების, ლა-ნძღვის ფორმულა) „ეშეგოლი ეშეგი, უყურე ერთი მაგას, რა გიმობედა?“ (სტ.).

ეშეა (არ. eşa) ბარგი, ტყირთი, საქონელი. „ადემას მისი დატევილი ეშეაები პალა შენახული აქ“ (მეზ.); „ნამეველე ჩემი ეშეაები“ (იმ.).

ეშოთ-ი ბალახი. „გარევილი ფხალია ეშოთი (ისპანაქი), იჭმება“ (ინ.).

ეშრეფ-ი (არ. eşref — განსწავლული, უკეთილშობილესი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჩემ დიდ დედეს ეშრეფ-ეფენდის უძახიდენ“ (ად.).

ეშყეა (არ. eşkya) ბანდიტი, ყაჩაღი, მძარცველი. „იყო ერთი ეშყეა, ქუცავი კაცი“ (იმ.); „იმას უკან გამოვდა ეშყეობა“ (იმ.); „ეშყეებმა მოკლეს ქალი“ (ინ.).

ეშყოლსუნ! (aşkolsun — შემაძრწუნე-ბელი, ამალელებელი, გასაოცარი) აფსუს! შეძრწუნდეს, შერცხვეს! „ეშყოლსუნ, რა-ფერ იკადრეს ამფერი საქმე?“ (სტ.); „ეშყოლსუნ შენი ქალობა!“ (ინ.).

ეჩაკუნება — ცულით ნელ-ნელა თლის ხეს, ჭრის რაიმეს. „ღარჭი ეჩაკუნება, ფეხზე არ დეირტყას ცული?“ (იმ.).

ეჩლატუნება — ძლივს დადის, სიარული უჭრის. „ეზო-კარში ძვილი ეჩლატუნება“ (ად.).

ეჩემა 1. ჭკუაში არ დაუჯდა; 2. თავისად არ მიიღო. „არ ეჩემა იმისი ნათქვამები“ (ინ.); „ანალული არ ეჩემა და მონუნუნა მეგება“ (სტ.).

ეჩო ხის დასამუშავებელი იარაღი. შდრ. საბა (ეჩო — ხის სათლელი). „ეჩოს“ აჭარლები ენვეიან, „ექესერს“ — ჩაქველები“ (ხ.ფ.); „ეზოში მაქ ეჩო-მეჩო, სა ნახველი, ჩემო ბეჩო“ (სტ.).

ეციცქირება — შორიდან უცქერის, მონატრებული შეყურებს შორიდან. „ჩუენი დიდუანები შორედან ეციცქირებოდენ ზა-ათი საქართუელოსა“ (სტ.).

ეცაგუნება — დაუფიქრებლად ლაპარა-კობს. „დედაბერი ხაპრიდამ მოშლილია,

რაცხები ეძაგუნება, იმა არ დუუყურო“ (ად.). იხ. ძაგუნო.

ეძი-ა ეძება, იკვლია. „აქვერობაში მოვდენ და ბევრი ეძიენ ალთუნი“ (იმ.). შდრ. საბა (ეძია — ეძება).

ენერბეგ-ი ღარიბი ბეგი, სახელად ბეგი. „ენერბეგები იყუნ ჩუენი ბეგებო, იტყუარ დადეი, ზენგილი არ ყოფილან“ (ინ.).

ენანკუნება- ხმაურობს, ეულარუნება. გაბრაზებით ლაპარაკობს. „მოდიან საქონელი და ენანკუნება ეჟუანი ქვებზე ზივებიით“ (იმ.); „სხუაფერ ენანკუნება ე ქალი და სიტყუებ გვიქნევს“ (ინ.).

ენი-ენი ერთგვარი თამაში, ახალი სიძის, სასიძოს გამოსაჯავრებელი. „სიზეს ზამპეთ მიცემენ, შანულებენ კარქა, რომე ახსოვდეს ყუელთინ და კარქა მეემსახუროს ქალსა, ყორ დააკვლევებენ, ზიგარას ართმენ, დეჭედბიან... ამ ადეთსა „ენი-ენი“ ქვია“. (იმ.); „იქა რომე „ენი-ენი“ არ ვაყვირეთ, იმაზე შუქური ქნას, ახლა ველარ გადარჩება, აენა ვაყვიროთ“ (იმ.).

ენიკება- ენევა, ექაჩება. „ანაი მისკენ ენიკება, ბაბოი — მისკენ. რა ქნას ზავალმა ბალვამა?“ (ინ.).

ენმაქუნება- ტურებით ხმაურს გამოსცემს. „საქიზ ლეჭვენ და ენმაქუნებიან ამხელვანი ციციები“ (ინ.). იხ. ნმაქუნი.

ენრობილა-ი გვიმრის (ენრის) ტოტებით თამაში. „პრატები ენრობილას ვითამაშებდით“ (თ.ქ.).

ენყვეტება- აქეთ-იქით მოძრაობს, მიდის-მოდის. „თელი დღეა ენყვეტება ქალი, ხან ამას სილავს და ხან იმას, თემიზობას იჯება, მელილა“ (ინ.).

ეჭედება- ძვლებს ტეხავს, ამტვრევს ტანში. „თელი დღეა ასე ეჭედება და აყვირფს ზავალსა“ (იმ.).

ეჭირება- იჭინთება. „ბალვი ეჭირება რაცბა, რამე არ უნდოდეს?“ (ინ.).

ეტყუნება- ჭამის დროს კბილებითა და ტურებით ხმაურობს. „ინსანი თუ არ გიყუარს, იმისი ჭამა ეტყუნება და საქმე ებლაყუნება“ (ინ.).

ეხავისება- (არ. haves — მისწრაფება, ოცნება, ხალისი, სურვილი) ეხალისება,

სურვილი აქვს, ისწრაფვის. „ზეპრას ეხავისება ძალიან ბათუმ წასლა“ (ხ.ფ.).

ეხანწუნება- ქანაობს. „შეხედე, რომე ეხანწუნება დიდი გუელი ხეზე“ (მ.).

ეხაფიება- (არ. habip — საყვარელი, მეგობარი) ეფერება, უფროხილდება, ესათუთება, ესიყვარულება. „იმა ეხაფიებით რადენწანა“ (ინ.). „შენაც ციცას ეხაფიფები და ექცევი მაგასა“ (სტ.).

ეხაჩინება-აიხიჩინება- ელიტინება. ღიტინისაგან ღიზიანდება, ეცინება. შდრ. საბა (ელინცილება). „ფუხის გულეფში ეხაჩინება მეგერ, ჰემდა რაფერ“ (ინ.); „ნულარ უხაჩინეფ ბალვ, ამდენ სიცილში მელილა“ (ინ.).

ეხაჭუნება- მაგარი საგნები ერთმანეთზე შეხებით ხმას გამოსცემს, ხმაურობს, ჩხარუნობს, ჩხრიალებს. „იმფერი ზაიფია, რომე ზრუგში ძვლები ეხაჭუნება“ (ინ.); „ზენგილის ბამბაც ეხაჭუნება, ფუხრისა კაკალიც ეფაჩუნება“ (თ.ქ.).

ეხეკება- ეძებს, ეცდება ნახოს რაიმე. „აქვერობებში ეხეკე?“ (იმ.); „ღარჭები ეხეკებიან ტყიებში, კევსა ზენბიან“ (იმ.).

ეხეხება- ვულ. ეძებს, მოუსვენრობს, მიდი-მოდის. „ახორიკარ ეხეხება რაცხას და არი თელი დღეა“ (ინ.). შდრ. საბა (მაკების).

ეხროსინება- ეხება, ესმება, ეკარება. „ხოზო მისულა და ანამისსა კისერზე ეხროსინება, ეფერება ზაპარ. ჩომამაც იცის მოფერება, უყურე ერთი?“ (თ.ქ.); „შენ ქალსა ეჯამელითში ნუ ეხროსინები, ჭო?! სირცხვილი იცოდე პანაი, ნენიები გიყურებენ!“ (ინ.).

ეჯელ-ი (არ. ecel) უკანასკნელი საათი, სიკვდილი. „ეჯელსა ვერსა გევექცევი“ (სტ.); „რა ეჯელი დეეტაკ ნეტიი?“ (მეზ.).

ეჯენება- (სპ. cenk — ბრძოლა, ომი, დავა). ეომება, ებძრვის, ცდილობს. „ახლა ამ საქმეს ვეჯენგები“ (გულ.); „ამდენსა ნულარ ეჯენგებით ერთმანებსა, პანაი საბრი ქენით რაი!“ (ინ.).

ეჯზანეიჯზანე (არ. eczane) აფთიაქი. „ჩუენებურ ეჯზანეში ყუელა სოდ წამალ ენახულობო“ (ინ.).

ეჯზაცი (eczaci) ფარმაცევტი, აფთიაქარი. „ჩემი პანაი ძიი ეჯზაცია“ (ინ.).

ეპაც ესეც, ესაც. „ეპაც გერჩეია და დიჯეურონა“ (ინ.); „ეპაც იმიტყდება და მაცემიფეს თავსა“ (ინ.).

ეპავსება-ა (არ. heves — ხალისი, სურვილი, მისწრაფება, გატაცება) ეხალისება, ესწრაფვის. „ჩემ ბაკლას ისინი ეპავსება“ (იმ.).

ეპევესება-ა (არ. heves — ხალისი, სურვილი, ნადილი) ეხალისება, სურს, ესწრაფვის. „ბათუმი მეპევესებაო, ღარჭი მებნევა“ (იმ.). იხ. ეპავსება.

ეპაბი (არ. ahbap) მეგობარი, მოყვარე,

ნაცნობი. „ჩუნემა ჰუქუმათმა გავრები ეპაბი გეხნადა“ (თ.ქ.).

ეპერი (eyer) უნაგირი. „ცხენ დავადგი ეპერი, ჩუნედა დაქვტიონ შიერი“ (ად.).

ეპენაი (არ. chven — უბრალო, იაფი, ადვილი) უბრალოდ, ადვილად. „ეპენაი რომე სულ ამეილფე, ის ყულამფერ ჯობია“ (ინ.).

ეპრამ-ი (არ. ehram — პირამიდა) მუსლიმანი ქალების თავსახურავი, თეთრი ფერის დიდი თავშალი (ქალი ეპრამით პირამიდის ფორმას ემსგავსება მართლაც). „გარეთ, სოხახში, შეპერში რომე გავალთ, ეპრამ ვიბურავთ გარედან“ (ინ.).

3

ვადე (არ. vade) დრო, დროის მონაკვეთი. „მოიდა ნასლის ვადე“ (ინ.).

ვაგონ-ი (vagon) ვაგონი (რონოდა). „ერთი ვაგონი ეშა ნამუღლია გურჯის ტანიდამ“ (ად.).

ვაზგეჩ (vazgeçme — უარი, უარყოფა, არა) „ვაზგეჩ, მაგანე ნულარ ილაპარაკეფ“ (ინ.).

ვაზიფე (არ. vazife) მოვალეობა, თანამდებობა, სამსახური. „მალალ ვაზიფეზე გეხუალ პელბეთ“ (ინ.).

ვაზო (vazo) ვაზა. „ეს ლამაზი კრისტალის ვაზო შენ ჩამეიტია ბათომიდამ“ (თ.ქ.); „ვაზო თიკისაც იქნება“ (იმ.).

ვაზროია იმერხევეში გავრცელებული საცეკვაო მელოდია. „ვაზროიას მარტივი და რბაზიზე უკრავს“ (იმ.). შდრ. საბა (ვაზრი).

ვათან-ი (არ. vatan) სამშობლო, მამული, მშობლიური მხარე. „ყულას მისი ვათანი ენატრება“ (თ.ქ.); „მევიარ ვათანსა პულიეში“ (თ.ქ.); „ვათანი მომსურდა“ (იმ.).

ვათანდაშ-ი (valandaş) თანამემამულე, მოქალაქე. „ვათანდამეხი ვართ მეგერ და არ ვიცოდით“ (ინ.).

ვაკეთ-ი იმერხევეში გავრცელებული საცეკვაო მელოდია. „ვაკეთიც კი სასამური ყაიდა“ (იმ.).

ვაიზი (არ. vaiz) დარიგება, სწავლება, ქადაგება, შეგონება. „მაგან ქართულა. მეველუდი, ვაიზი იკითხა“ (იმ.);

ვაიზდაგორა (არ. vaiz — დარიგება, gûre — თანახმად, შესაბამისად) დარიგების თანახმად, შესაბამისად; ქადაგების შესაბამისად. „ვაიზდაგორა იქ მოყრილან ხოჯეები“ (მეზ.).

ვაინაჩარ (ვაი-სმ. naçar — ცუდი, უვარგისი, მდარე, ბოროტი) ძლივს, ძლივსძლივობით, გაჭირვებით. „ვართ ამფრათ, ვაინაჩარ, არც გევექცევით და არც ნევექცევით“ (თ.ქ.).

ვაინაჩრობით (იხ. ვაინაჩარ) ძლივსძლივობით, გაჭირვებით, საცოდაობით. „იცოცხლა ასე ვაინაჩრობით თელი ომრი“ (თ.ქ.).

ვალი (არ. vali) ვალი, გუბერნატორი, ვილაეთის უფროსი. „მეგრე ვალი იყო იზმირის ვილაეთისა“ (სტ.); „ისტანბულ ქალაქში ვალი გახდა“ (ინ.).

ვალა ქალის აბრეშუმის თავსაფარი. „ლობეს მივაფინე ვალა, გამჩენელმა დაგალალა“ (მეზ.). „თაზე ვალა, ფეზზე-არა“ (თ.ქ.). „ერთი ხასი ვალა მქონდა, ჭაჭვეში ჩეჭეოდა“ (ინ.); „ნამოსხმული აქ ნითელი ვალა“ (იმ.).

ვალაპი (არ. *vallah!*) ვფიცავარ ღმერთს! „ვალაპი, ეს ვერ გადაგვარჩენს“ (ინ.).

ვალოზი (*valiz*) ჩემოდანი, ხელჩანთა (მოზრდილი). „სამსე ვალიზები მეიტანეს, მარა შიან რა არი, ვინ იცის“ (ინ.).

ვარ (*var*) არის, აქვს, იმყოფება. „ნენვეო, ჩირი ვარო, მებნევა ჯინგანი თურქა გარეული“ (თ. ქ.).

ვარ-ი (*var*) ქონება, სიმდიდრე. „იმასა ბევრი ვარი აქ ანა-ბაბოდან დარჩენილი“ (ინ.).

ვარადოლა|ვარდოლა (*varayoga*) ყველა, ნებისმიერი, ყველანაირი. „არ გვეტანდი ვარადოლა ნათუჟამსა, გავერსტებოდი მალე“ (ინ.); „მე ვარადოლა ინსნის გაკეთებულ არ ვჭამ“ (ინ.); „ვარდოლა ნუ უჯიტინეფ მაგ ყაზალსა“ (ინ.).

ვარაყ-ი (არ. *varaka* — ქალაღი, საბუთი, პირადობის მოწმობა, მოოქროვილი ფურცელი) ლაბაზი, მოოქროვილი. „თუ ბიჭი ხარ, ვარაყი მოი ღერესეთის მეიდანზე“ (მეზ.). შდრ. საბა.

ვარდო-ი ვარდის ფერი. „ესა ვარდოი რენგია“ (იმ.).

ვარელ-ი ჭურჭელი (ვედროს მსგავსი). „კინის ვარელი ნყლით ავაგეს“ (თ.ქ.); „ვარელასაც ვეტყვით კროჭსა“ (იმ.).

ვარვალა-ი 1. ჯანმრთელი, ახალგაზრდა, ჯანღონით სავსე; 2. ღია ფერის, ყვავილებით მოჩითული ქსოვილი. „იმფერი ვარვალაი ქალი ყავს, რომე ბერი გენჯი გახადა, ახალობა მუარავალი ბერსა“ (ინ.); ჩუუტკმა ვარვალაი კაბა“ (სტ.).

ვარია-ი საღვებელი (მანჯნის, ნაღბის შესადღვებელი ჭურჭელი, ხისა). „ვარიას თოკებით ჩამოვიკიდავთ“ (იმ.). შდრ. საბა.

ვარიქა (*var* — არის, იმყოფება, *ki* — რა, რომ...) არის რა, ჰყავს რა... „არახტამეში ვარიქა, რაზენა ნეზვიდე?“ (იმ.).

ვარლი (*varil* — ქონების პატრონი, მდიდარი, შემოსავლიანი) „მეიყუნა ვარლი ქალი“ (ინ.).

ვარიოზი (*varyoz*) ურო, ჩაქუჩი, „ვარიოზი ღუურტყამს ძინარესთვინ და გუშუმენია სული“ (სტ.).

ვაფორ-ი (*vafur*) ხომალდი, გემი. „ვაფორზე დავედეთ და გვედეთ იქითა ისტანბულ“ (სტ.).

ვაშაყი (*vaşak*) ფოცხვერი. „ჩუნე ტყეში ვაშაყიც არი, გელ გავს“ (იმ.).

ვაშლის ჯიშები: ამერიკა ვაშლი, ამა-სია ვაშლი, ბოტიაი, ბიჩქელ ელმა, ბეჟანა, ბუჯურელი, ბათუმური, გოლდენი ვაშლი, დემირალმა, დემირელი, ზიზანური (ზიზნავრი), ზუზუვაშლი, კალო ვაშლი, კნატურაი, ლაბადაი, მაჭიხელი, ნასხითი, ნაბადი ვაშლი, რუსული ვაშლი, სარაკუნაი, სინოპი ვაშლი (სინეპი, სინები), სუსუნა ვაშლი, ტუჩა ვაშლი, უსუინა ალმა, ულფანაი ვაშლი, ქეჟავალი, ყაბაღაი ვაშლი, ყარსელი, ყვითელი ვაშლი, ყარაფილაი, ყოჩლაი ვაშლი, შაქარ ვაშლი (შექერ ვაშლი, შექერა ვაშლი, შექერაი ვაშლი), ნითელი ვაშლი, ნონოლაი ვაშლი, ხანსტოელმა, ჯავე ვაშლი (თ. *elma* — ვაშლი).

ვაყუფ-ი (არ. *vakif*) 1. ფონდი; 2. რელ. საქველმოქმედო თანხა ან ქონება. „ესა ყუელამფერი ვაყუფისა არი“ (სტ.).

ვახტი (არ. *vaki*) დრო, ხანი, ლოცვის ეამი. „ეს ვახტი არი ახირ ზამანის“ (იმ.). „ლოცვის ვახტი მოდის“ (მეზ.); „მუსლიმანმა ხუთი ვახტი მის ვახტუნა ილოცოს“ (ინ.).

ვახტი არ აქვს უქეიფოდ არის, ავადმყოფობს. „იმა ცოტა ვახტი არ ქონდა დღესა“ (ინ.); „ვახტი არ აქ შემსიდას“ (ინ.).

ვახტსუზი (*vakitsiz* — უდროო, არადროული) ავადმყოფი, უქეიფური, უხასიათოდ მყოფი. „მაქეფერი ვახტსუზი შეპერში რაგარ ნეხულა?“ (თ.ქ.).

ვახტუმდა (არ. *vakit* — დრო, ხანი) ოდესღაც, ნინათ. „ვახტუმდა ისტამბოლ ვიყავ და ქილისეუი მიველ“ (ჰილ.); „ვახტუმდა ბურსა ბამქენტი ყოფილა“ (ინ.).

ვახტსუზი კურნი ძილის ნინ ჭამის, პურობის დრო (გვიანი ვახტამი). „ვახტსუზი კურნი მეიტანე, ჩაუუუნებული მანონი“ (იმ.); „ვახტსუზი კურნი, დანოლიხან რომ ჭამენ, ის არი“ (იმ.).

ვე (არ. *კავმ. ve*) და, აგრეთვე.

„ისტანბულ ვე ანკარას ერთათ ვიყოთ, მემრენ გავრიდეთ“ (ინ.).

ვეა (არ. veyā) კავშ. ან, თუ. „ნენესთან დარჩი, უარხატამე, ვეა ჩემ ერთათ წამოი სოფელში“ (ინ.).

ვეაოთ (არ. სპ. veyao!) ან, თუ, „ხარის არაბი შაბი, ვეაოთ ყანაში ისაქმე“ (თ.ქ.).

ვედა (არ. veda) გამოთხოვება, გამოშ- შვიდობება, „ნასლისან ვედა გვიყო, გვა- ტრაო ბევრი“ (ინ.).

ვეთერინერი-ი (veteriner) ვეტერინარი. „ზროხა მეგემ მიყავს ვეთერინერთან“ (თ.ქ.).

ვეილულის ლელე (არ. melul — სამწუხარო, საშინელი) ყურანის მიხედვით, ჯოჯოხეთის სამინელი ლელე, კუპრის მდინარე. „ვეილულ ლელის შიდდეთიდან შუიდ ჯეჰენემს ეშინიაო“ (პ.).

ველური-ი (velur) ბარხატი. „ეს ყუმაში ველური ყოფილა, ყედიფე“ (ინ.).

ვენთილი-ი (ventil) სარკველი, ვენტილი, ხრახნსაცობი. „ვენთილი კარქა მუუჭირე და დაყენება“ (ინ.).

ვევანა ჭრელი, ზოლებიანი (წითელი და შავი ზოლებით). „ერთი ვევანაი დეკე- ვლი მარქუქეს“ (თ.ქ.).

ვერანა (სპ. verana) 1. ფუქსაეტი, უქონელი; 2. აოხრებული, გაპარტახებული. „ძალიან ვერანა ინსანი დარჩა (ინ.); „ვე- რანა სახლში შესლა მეშინოდა“ (თ.ქ.).

ვერასდა-ი (veresiye) კრედიტი, ნისია. „ვერასდაი მომცა გასახარებელმა, თვარამ ერთპირაი ამდენი ფარა პანა მენახა?“, (მეზ.); „ბევრი ვერასჯეტი უუთავდა დუქა- ნჯის და იმა ჩივდა დღეს“ (თ.ქ.).

ვერასეჯი (veresiyci) ვისაც ნისიად აქვს აღებული რაიმე, მევალე. „ვერასეჯი გავხდით ამ დუგუნზე“ (ინ.).

ვერგი (vergi) გადასახადი, მიწოდება, მიცემა. „თავრობამ დუქნებსა დიდი ვერგი დაადე“ (ინ.); „ამას ყულამფერს ჰუქუშემ- თის ვერგი აქ, ვერგით ზენგილდება ჰუქუშემით“ (ინ.).

ვერგიჯი (vergici) გადასახადის შემკ- რები. „ვერგიჯი ჩაზეიარს და კონთროლ იზამს“ (სტ.).

ვერსა ვერსად. „ვერსა ვერ ნახულა, ტყვილი ნუ ჰაზიროფ ნასასლელი“ (მეზ.).
ვერსევი ფოთელი გად. მწ. ცვალებადი შეხედულებისა; არა მყარი, არა მდგრადი ხასიათისა. „ვერსევი ფოთელი ბითუმ ექა- ნება დ, ზომ იცი?! იმფერ ცერცემუტა ინსანზე ითქმება, ვერსევი ფოთელი, იშტა“ (ად); „სხუა სოფ, ვერსევი ფოთელი, ქალია, მაგისი პრატი არ ითხოვება“ (ინ.).

ვესი (არ. vesi) მეურვე. „გიმიხდა ახლა ვესი, როიცხა ფუხრათ ვიყავით, მაშინ ჰა იყო?“ (პილ.).

ვესელამ! (არ. vessclam — აი, ესეც! აი, ესეც და მეტი არაფერი! ეს იცოდეთ!). სიტყვის მასალა (ჩართულის მსგავსი). ვნახო! შევედო! აი ესეც! „ვესელამ! ნეველით ნინ!“ (ინ.); „ვესელამ! ბახლომ ამას იქით რანა იქნას!“ (ინ.).

ვესვესალი (vesvesali — საეჭვო) მოუ- სვენარი, არამდგრადი, არამყარი. „იმფერი ვესვესალი ინსანი, რომე მაგაზე არ ინდობა“ (ინ.).

ვესიეთი (არ. vasiyet) ანდერძი, დარი- გების მიცემა, დანაბარები. „ვესიეთი უქნია სიკდილიხან“ (იმ.); „ყური მიე ვესიეთის სიტყუებსა“ (პ.); „ბალვებ ვესიეთ ვუჯები“ (ინ.).

ვესილე (არ. vesile — მიზები, საბაბი) ქალის საკუთარი სახელი. „ვესილე-ბიბიასი პრატი ყოფილა ისა და არ ვიცოდით“ (სტ.).

ვეფერი-ი ვერაფერი; „ვეფერ გამუაპა- რებდი“ (ინ.); „ვეფერი მიხტენ“ (ინ.); „ვეფერ ვერ იტყვის“ (ინ.).

ვექილი-ი (არ. vekiil) მინისტრი, რწმუ- ნებული, ნდობით აღჭურვილი პირი, და- მცველი, ადვოკატი. „გიმიხდა ვესი-ვექილი, ველარ მეცილე და!“ (თ.ქ.); „ვინ დიმი- ყენა მი ვექილათ, არ ვიცი“ (ინ.). იხ. ვესი.

ვიზე (vize) ვიზა, ნებართვა. „ვიზე არნა იყოს, ისე ნევდეთ და მოვდეთ ერთმანე- თან, რა იქნება?“ (ინ.).

ვითრინი-ი (vitrin) ვიტრინა. „მეგ შენი ჩამოტანილი ქრისტალის ვაზო ვითრინში დასადებელია ჰელბეთ?“ (თ.ქ.).

ვილა (ville) ვილა. „ჩუენ ჯუმურ ბაშქანსა ვილიები აქ ამერიკას“ (ინ.).

ვილაეთი (არ. vilayet) ოლქი, მხარე. „სამოზდაშუიდი ვილაეთი აქ თურქიესა“ (თ.ქ.).

ვინცხე-ი ვილაცები. „ვინცხეები მოვლენ აქანაი“ (ჰ).

ვინძლა-ი ვილაცა. „ვინძლაი დემეკითხვის, ამფრა ვეტყვი“ (ინ.).

ვირიგვერდა-ი ბალახი. „ვირიგვერდაი ჭალი ბოლოზე ამოდის“ (იმ.). შდრ. საბა. ვირისაკვენეტელა-ი ბალახი. „ვირისაკ-

ვენეტელია დელიფში იცის“ (იმ.).

ვიშნე (visne) ალუბალი. „ბოსტნი ბოლოზე ვიშნე გუაქ“ (ინ.).

ვოთქა (volka) არაყი. „ვოთქა იმდონზე პარამი არ არი“ (ინ.).

ვოლაჰ-ი (არ. vallah!) შორის. ღმერთს ვფიცავარ! ოჰ, ღმერთო! „ვოლაჰი გაგაფტყელონა ცემაში, ბალვო!“ (ინ.).

ვუჯუთ-ი (არ. vücut) სხუელი, ტანი. „ბითევი ვუჯუთები მტკივა, მამტრევს“ (ინ.).

ზ

ზაბით-ი (არ. zabıt — დაპყრობა, დამორჩილება; გაგებინება) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ზაბით-დედეიც იქ ყოფილა“ (სტ.).

ზავალი (არ. zeval) ზეავი. „ამ წვიმიებზე მიწა გახეთქილა და გზაში ზავალი ჩამოსულა“ (თ.ქ.); „თოვლის ზავალები კიდვენ იცის მემლექეთში?“ (ინ.).

ზავალი (zavallı) ღარიბი, ლატაკი, უბედური. „რა დემართა ზავალსა?“ (ბ.); „მომედარა ზავალი კაცი“ (ჰ); „ზარხოშია ზავალი, ბევრი უსუამს შარაბი“ (ინ.).

ზავდება ცვივა, ძირს ვარდება. „კაკლები ზავდება ძალიან, დილდილაი მოვლა უნდა კაკლი ძირეფსა“ (მეზ.).

ზათენიზათი (არ. zatenlizi) საერთოდ, ნინათ, მთლიანად, უკვე, ბარემ, სწორედ. „ზათენ ერთ კვირეს გვაზლევენ“ (იმ.); „ზათინ რომ არ მოხნა, არ იჯება“ (თ.ქ.); „ზათი აღარ მემენრობა მემლექეთში ჩასლა“ (სტ.); „ზათი ღელი წყალ ვსუემდით“ (თ.ქ.).

ზათინდელი-ი ნინანდელი, ადრინდელი. „ესა ზათინდელი ნათქუამია“ (ინ.).

ზაიდე (არ. zaide — მომატება, მომრავლება) ქალის საკუთარი სახელი. „ზაიდე-ზანუმიც დაპაიჯეთ დუგუნში, არ დიმიტიოთ“ (ბ.).

ზაირე (არ. zair — მნახველი) სადღე-

სასწაულო საჭმელი. „ზაირეს ჩაყვრით, საჭმელსა“ (მეჭ.).

ზალი-ი რძალი. „როდი მანე, ზალო?“ (იმ.).

ზალუმი-ი (არ. zalım) მკაცრი, უსამართლო, შეუბრალებელი, დესპოტი. „ძალიან ზალუმი კაცი იყო რამქეთლი“ (ინ.).

ზამანი-ი (არ. zaman) დრო, ხანი. „ზამანი არ მექნებთან ბევრი“ (ბ.); „ძნელი გუაქ ზამანეი“ (ჰ).

ზამანუნდა ნინათ, ერთხელ. „ზამანუნდა კალოდამ ბზე მომქონდა“ (მ.).

ზამი (არ. zam) წამატება, მომატება (ფასების, გადასახადის...) „ყოლი დღე ზამ იჯება“ (იმ.); „ამ სირაი პუქუმეთმა ძალიან ზამი ქნა, ხალხი ფეხზე აყენა, ყვირიან“ (ინ.).

ზამბარა ლეღვის ჯიში. „ესა ზამბარაი ლეღვია, ადრე მოდის“ (მ.).

ზამფარა (zampara) მოარშიყე, ქალების მოყვარე კაცი, მსუბუქი ყოფაქცევის მქონე. „იძისი ძმა ზამფარა კაცია, იმა არ დეველაპარიკო ვარაიოლა“ (ინ.).

ზანათი (არ. zanaat) ხელობა. „ჩუენი ზანათი ის იყო“ (იმ.); „ის ზანათი მისცესო, უთხრა“ (იმ.); „ყასაბაში ზანათ ოქულებიც არი“ (თ.ქ.).

ზანდული-ი (არ. sandık) სკივრი, ყუთი. „ნენეს ერთი ზანდული ქონდა და იმაში

ინახევდა ურუბას“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ზანდუკი — კიდობანს უწოდებენ გლენი, სხვათა ენა).

ზანკლ-ი|ზანკლებ-ი ნეივზე ჩასაცმელი, ღაზლით მოქსოვილი. „კაცები ზათი ზანკლებ ჩეიცუმედენ“ (თ.ქ.).

ზანტი-ი ზარმაცი, ნელი, აუჩქარებელი. „იმფერი ზანტი ბაღვია, რომე ერთი თქმით ადგილიდამ ვერ გააჩუჩუნეფ“ (ად.). შდრ. საბა (ზანტი — პირუტყვი დაზარალებული).

ზადფი-ი (არ. zayif) სუსტი, გამხდარი, უძლური. „ზადფი ქალი იყო, ჩიირაი“ (თ.ქ.). „ზადფი არვინ არ ახლავდა“ (თ.ქ.).

ზადამიცა-ი გამეტებით დარტყმა. „იმხელაზე ზადამიცა ბაღვსა, წინკლები წაყრევი თუალებიდან“ (ინ.).

ზარალი-ი (zarar) ზიანი, ენება, ნაგება. „ვინცხას ზარალიდან ემინია, ის ზენგილი ვერ გახდება“ (ინ.); „ზარალი ქნა წრეული ამ საქმემ“ (თ. ქ.).

ზარი-ი ძარი, წნელით მოქსოვილი, გოდორზე მოზრდილი ჭურჭელი. „ესა დედეს მოქსოვნილი ზარია“ (იმ.); „ზარში ჩაყვრიოთ სიმინდას, კარის არაბაზე დოუდებთ და მეეტანთ შინ“ (იმ.); „ტანტრაბის ქუემ არი ზარი“ (იმ.).

ზარი-ი სათამაშო ქვა, 2. ტირილი, მოთქმა (სპ. zar). „ნარდის ზარებ მის ჭკუაზე აგორეებს კაცი“ (ინ.); „ემედენი გაჩინდა ერთი ზარი და ვაყიდამეთი“ (ინ.).

ზარმელი-ი სადილის მომდევნო (2-3 საათის გასვლის შემდეგ) ჭამის, პურობის უამი. „სულ არ ქეშოდა, მარა ზარმელი მაიცი მოგუაროვეს“ (მეზ.). შდრ. საბა (ზარმელი — სამხრისა შემდგომად ჭამადი).

ზარფი-ი (არ. zarf) კონვერტი, ბუდე, ფუტლარი. „მექთუბი ზარფში ჩადე და გააგზავნე, ამერიკას ბილა მივა“ (მეზ.).

ზარფა-ი ძლიერად, დარტყმით. „წყალი ზარფაი მიცეს“ (მაჭ.).

ზარფლი (არ. zarf — დარტყმა, ცემა. zarfli — ძალიან ძლიერი, უძლიერესი) ძლიერი, ძლიერ. „ზარფლი ლაპარაკი იცის“ (ინ.); „ზარფლი სიარული იცის, იმა

რადფერ გაყუები?“ (თ.ქ.).

ზარხოში-ი (სპ. zarhoş) ნასვამი, მთერალი. „ესა უსმელი ზარხოშია“ (ინ.); „ზარხოში გახლებბოდა და იცინებდა“ (სტ.). გადმნ. გაბედული, მოურიდებელი. „ცოტა ზარხოში ლაპარაკი ვიცი“ (ედ.).

ზაფი-ი ძაფი. „ყაზალის ზაფი საწინდევთ დაართანდა“ (იმ.).

ზაფთფე (არ. zaftıye) პოლიცია, ჟანდარმერა; პოლიციელი, ჟანდარმი. „იყო ერთი ზაფთფე“ (ინ.). „ჩუენი დედეი ზაფთფე გუზბაში იყო“ (ბახ.).

ზაფთობს-ი (zapıtımcık — დაკავება, დათავისება, მიტაცება) პატრონობს, იცავს, ყარაულობს. „ღარჭები კარქა ვერ ზაფთობენ კარსა“ (იმ.).

ზაფრა (არ. zafra) 1. ნალველი. 2. ბრაზი, გაბრაზება. „იმ ზავლსა ზაფრა მოსლია“ (იმ.); „თუ მუუარა ერთი მისე-ბური ზაფრა, ყვირილით აწევს აქავრობას“ (ინ.). შდრ. საბა.

ზაფრა ქესა (zafra kecesi) ნალვლის ბუშტი. „ეს ყვითელი ყვაილი, ნეგო, ნაშალია ზაფრა ქესისა“ (მ.).

ზაფხულ-ზაფხულ ზაფხულობით. „აქედამ შექერში წასულები ზაფხულ-ზაფხულ გამოგზავნიან ბალეებსა სოფლებში, რომე გურჯიჯაში ენა გეიტხეონო“ (იმ.).

ზაქი-ი კამეჩის შვილი. „კამბემის შვილსა ზაქი ქვია“ (ად.). შდრ. საბა (ზაქი-კამბეჩის მოზვერი).

ზალა-ი სახურავის საყრდენი მსხვილი ბოძი. „ზალაზე იდება ჭერი, ჭერებზე სახურავი ეჭედება“ (იმ.); „იმ დიდროან ხიფე ზალაი ქვია“ (იმ.).

ზალა-ი ძალი. „ნუ გეშინია, ზალეები არიან, ბრე!“ (იმ.).

ზალიმარწყვა-ი გარეული მარწყვი. „ზალიმარწყვაი ტყიპირფში იცის, ნამალია ისა“ (იმ.).

ზაჰმეთი (zahmet) საქმე, ზრუნვა, სიძნელე, მოუსვენრობა, გასაჭირი. ზაჰმეთი აღარ მოგეცით“ (იმ.); „ბევრი ზაჰმეთი გამოვლილი აქ“ (ინ.).

ზაჰარ (არ. zahar) თურმე, როგორც

ჩანს. „წუხელ გამეცევაღენ ზაპარ“ (იმ.); „ზაპარ თქუენთან გამოგზავნა“ (თ.ქ.); „ზაპარ ისმაილამ წიყუანა“ (ინ.).

ზებანი (არ. zebani) ანგელოზი, რომელიც ცოდვიანებს ჯოჯოხეთში ერეკება. „ბენვის ხიდზე პაზირობენ ჯეპენემის ზებანები“ (ჰ.); „დიდუანი რომე ზებანები არიან, იგირიქიდან გადაგარჩენს“ (ინ.).

ზებელაი (zebelli) ძალიან დიდი ტანის ადამიანი, უხემი, გაუთლელი. „გაზდლა, გამხდარა დიდი ზებელაი, ამ კარფში არ შამეეტევა“ (თ.ქ.).

ზებურ-ი (არ. zebur) რელ. დავით ნინასწარმეტყველის წმინდა წიგნი. „ზებურ-ი ქითაბია დაუდ ფეღამბერისა“ (ინ.); „ზებური გამუზგავნა ღმერთმა“ (ინ.).

ზეგანი მთასთან ახლოს მყოფი ადგილი, მაღლობი. „ბახჩაყადა იმფო ზეგანი სოფელია“ (ინ.).

ზეგნელ-ი ზემო აჭარის მაღალმთიანი სოფლებიდან წასული მუჰაჯირების მეტსახელი. „ჩუენა ზეგნელები ვართ, ასე გვიძახიან“ (ინ.). შდრ. საბა (ზეგანი — მთა-ბარობის საშუალი).

ზედაი ბარი სოფლის თავში არსებული საძოვრები. „ქუეთით რომე მელილოდა ბალახები, ზედაი ბარი იყო, იქ ვიყუანდენ საქონელსა“ (ინ.).

ზედანა-ი ნელს ზემოთ ჩასაცმელი. „ზედანაი იქნება ფანელი“ (იმ.).

ზედასკუკ-ი სატვირთო პირუტყვის (ცხენი, ვირი, ჯორი) ზურგში დასადგმელი (ტვირთის აკიდვის ან შეჯდომის მიზნით) მოწყობილობა. „ზედასკუკა ყუელია — უნაგირი, კეხი, ალელი“ (იმ.).

ზევზეკი (zevzek) უყურადღებო, მოლაყებო, არასერიოზული ქცევების მქონე. „მაქუერი ზევზეკი ქალი ჰანა გამუჩინო?“ (მეზ.).

ზეზელა-ი რძიანი ბალახი. „ზეზელაი კაი ბალახია, საქონელ ზეს ჩუუყენიფს“ (იმ.).

ზეირი (სპ. zehir) 1. სანამლავე; 2. სიმწარე, მწარე. „ეს მოსული მოსაფირი რაღა ჩუენ ქეძოვუნულობსო, ზეირი ჭამონ, ზუზუმო“ (იმ.); „ზეირ-ზუზუმი გოუზდა“

(იმ.).

ზეითიები-ი ზედა ადგილები, სოფლის თავი. „ზეითიეფში იწვიმა წუხელი“ (ინ.).

ზემბერეკი (სპ. zemberek) ზამბარა. „ამ საათის ზემბერეკი აღარ საქმოფს“ (იმ.)...

ზემბილი-ი (არ. zembil) მოქსოვილი ჩანთა, კალათა. „ზემბილი კალათაია, სიმინდის ქუნწლით მოქსოვილი“ (სტ.); „სიმინდის ქუნწლებ დაღებენ თულითულ რენგში და მოქსოვენ ზემბილსა“ (ად.); „ბერი ანაი დოუკიდია ზემბილით თავანში“ (სტ.).

ზემზემ-ი (არ. zemzem) მექქაში, ქაბასთან არსებული ჭის წყალი, წმინდა წყალი. „მაჯ ნედა და იქიდან ზემზემის წყალი ჩამომიტანა“ (თ.ქ.).

ზემჰერი-ი (არ. zemheri) შუა ზამთარი, ძლიერი ყინვა; იანვარი. „ზემჰერში მოვდა დუნიაზე“ (იმ.).

ზენგინი|ზენგილი-ი (zengin) მდიდარი, უხვი, ბარაქიანი. „ზენგინის მამალიც კუერცხ დეფს“ (ინ.); „დოუზახნიან ზენგილ კაცებისთინ“ (იმ.).

ზენჯი (არ. zenci) ზანგი, შაკანიანი. „ქალმა თულაღები გაახილა, რომე მასთან ერთი ზენჯი ნეფს“ (ინ.).

ზენჯირი-ი (სპ. zencir) ძენკვი. „ალთუნის ზენჯირი უყიდეს მოსაფირსა“ (მაჭ.); „გამომბულია ზენჯირით, დადა წენელით, დადა საბელით“ (იმ.); „ზენჯირით, დახოთდა ყაიშით კელიდამ გამაბაბამ უღელზე“ (იმ.).

ზეფთინ-ი (არ. zeytin) ზეთის ხილი. „ზეითინის ბახჩა ქონებია“ (ინ.).

ზეფთინდალი (zeytinyagi) ზეთუნის ზეთი. „ზეფთინდალში შეენვი ფათათესი“ (სტ.).

ზერზელე (არ. zelzele) მინისძვრა. „მემერე ზერზელე იქნა და დეინგრა სოფელი“ (თ.ქ.); „ხანდეხან ზერზელე იქნება“ (ინ.).

ზეტი-ი ნეღლი ტოტი, ჯოხი. „დეუუკავია დიდი ზეტი და უბანგუნებს ბალეებსა“ (ად.).

ზექათი (არ. zekat) გადასახადი, მო-

წყალებს ვაღებ. მუსლიმანი ვაღებდებულა ყოველწლიურად თავისი ოჯახის შემოსავლის ერთი მეორედი გასცეს მწყალებად ქერივობლებსა და ღარიბებს; ამას ზეჟათი ჰქვია. ზეჟათი ნაწილდება რაბანის (მარხვის) ბოლო დღეებში; „ზეჟათი მიე ფუხარას“ (იმ.); „ქონების ზეჟათინა მიცე“ (ინ.).

ზექი (არ. zeki — ჭკვიანი, გამგებიანი, მიმხვედრი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ზექიე ხლებია ბათუმ წამოსლიხან“ (ინ.).
ზექიე იხ. ზექი. ქალის საკუთარი სახელი. „ზექიე-ხანუმ, შამუუქციე ჩუნთანაც?“ (ინ.).

ზენა-ი ძენა. „აქვერ ტყიეფში ზენი ბერი არი“ (იმ.).

ზეპირი იხ. ზიერი. „ზეპირი ასუა იმან“ (იმ.); „ღმერთმა ზეპირი გაჭამოს“ (მეზ.).

ზეჰმეთი იხ. ზაჰმეთი. „ბერი ზეჰმეთი გასნა“ (იმ.).

ზეჰმერი იხ. ზემჰერი. (არ. zemheri — ძლიერი ყინვა) იანერის თვე. „შარშან ზემჰერში დიდი თოვლი დაყარა“ (მაჭ.).

ზევლ-ილ-ზეული ძელი. „იქ ზუელი ქილისა“ (იმ.).

ზევრობა ძვირობა. „ბუსირა ზევრობა არი ზალუან“ (იმ.).

ზეირი-ი ძვირი. „ჩარში იმფო ზიერი იყო, ეზვებში რომე ანურიებენ, იმფო იეფათ გვაძლევენ“ (იმ.).

ზიან-ი (სპ. ziyān) ენება, დანაკლისი, ზარალი. „ზროხას რამე ზიანი მუუდა ნეტაი?“ (თ.ქ.).

ზიან-ი რძიანი. „ზეზელი ზიანი ბალახია, კარისათ ბერი მოდის“ (იმ.).

ზიანქარი (არ. სპ. ziyankar — ზიანის, ენების მომტანი) დაუდეგარი, მოუსვენარი, თავისი მოუსვენარი ქცევით ზიანის მომტანი. „იმფერი ზიანქარი ბაღვია, რომე ილლა რაცხას გატეხს“ (ინ.).

ზიარეთი (არ. ziyaret — დათვალიერება, ვიზიტი, დარბაზობა) 1. წმინდა ადგილების მონახულება, დათვალიერება, სალოცავების შემოვლა. 2. წმინდა სალოცავი ადგილი. „იმფრეველ ერთი ზიარეთია“ (იმ.); „ფორტაში არი ზიარეთიც“ (იმ.);

„წედა ზიარეთზე“ (იმ.).

ზიარეთი ქნა მონახულა, დათვალიერა წმინდა, სალოცავი ადგილები. „შარშან ზიარეთი ქნეს“ (ინ.).

ზიარეთი (არ. ziyafet) გამასპინძლება, ქეფი. „წედეთ დენიზი ქენერში და ზიარეთი ვქნათო“ (ედ.).

ზიბილი (არ. zibil) ჭუჭყი, ნაგავი, სიბინძურე. „ზიბილია თავამდინ მათი შურუბა“ (იმ.); „ბოსტანში ზიბილ, ნაცარ მუყური მოთხრილ მინასა, გასუქდესო“ (იმ.).

ზიბლად-ი იხ. ზიბილი. „ზიბლადი ბაღები ეჭენებან ეზო-კარში“ (ინ.).

ზიგარა-ი (zigara) სიგარეტი. „ზიგარაი იმან მიცა“ (იმ.); „ზამთარში მეგემ ზიგარაი დეღლია“ (იმ.).

ზიგურთი (ეულ. züğürt) უფულო, ღარიბი. „ზიგურთი არიან ბითევი, იმათიდან ერთი კაცი არ გამოვდა“ (ინ.).

ზიფი (არ. zift) ფისი, კუპრი. „ჯუჰენეში მეგემ ზიფი დღეს და იმამი ვარდებან ცოდვიანები“ (ინ.).

ზიზანური-ი ვაშლის ჯიში. „ზიზანური ვაშლი ექსერი აქვერობაშია“ (იმ.).

ზიზანურა-ი სიმინდის ჯიში. „წრეველი ზიზანურაი სიმინდი დაეთესეთ, ბექი კარქა ისაქმოს“ (პ.).

ზითვალ-ი მზისთვალი, მზე. „ზითვალი დავნიმნე, საათი არ ქეკონდა“ (ინ.); „ზითვალმა დასნუა ჩიჩეგები“ (ხ.ფ.); „ზითვალვით კამკამოფსო“ (პ.).

ზითვალ-ი გამჩენ! ფიცლის ფორმულა. „ზითვალი გამჩენ! არ გატყვილფე, გერჩეჟა“ (იმ.).

ზითვალ-ი მადმა (მადლმა!) ფიცლის ფორმულა. „ზითვალი მადმა! ასე თქუა“ (იმ.).

ზილ-ი ძილი. „ზილი მუუდა, გო! ძილი, მუსაფირსა! დაწვიე! (იმ.).

ზილ-ი (სპ. zil) ზარი. „საათმა ზილი დუტუა და მეც გამომელეიდა“ (ინ.). შდრ. საბა (ზილი — წვლილი კმის ცემა).

ზილიფი (სპ. zülfi). 1. თმა, თმის ხვეული. 2. სიმინდის უღვაში. „შუბლზე

ზილიფები ქონდა ჩამოყრილი" (ინ.); „ახლა ზილიფშია სიმინდი" (მ.). შდრ. საბა (ზილიფი — სხვათა ენაა, ქართულად წინამო, ლულამბარი და მანაკი ეწოდება).

ზილიფი (არ. zilhicce) მთვარის კალენდრის მე-12 თვე, როდესაც მუსლიმანები მიდიან ქაბაში სალოცავად. „ზილიფიში მივალთ ქაბაში" (სტ.).

ზინა (არ. zina) ცდუნება, მოხიბლვა, შეცდენა. „ჯინი და განი და-ძმა იყვენ, ზინა ქენს და ღმერთმა დანყველა" (მეზ.).

ზინდანი (სპ. zindan) სიბნელე, ციხე. „ღესირი მეგემ ზინდანში ჩააგდეს" (მეზ.).

ზინეთი (არ. ziyet) მოსართავი, ტანსაცმელი, მოკაზმულობა. „ჩუნ ციცასა ძალიან კაი ზინეთი მუტანეს" (ინ.).

ზინზრიქი მოუსვენრობა, არამდგრადობა ხასიათისა, დაუდევრობა. „ბუერი ზინზრიქი იცის მაგ ქალმა, არ მესიუენფეს და არც სხუას გაასუნენფეს" (ინ.).

ზინჭარი ჭინჭარი. „ამასა ზინჭარ ვეტყვიო" (იმ.).

ზინჭრიქი თავმოშონე, ამპარტავანი. „სხუაფერი ზინჭრიქი კაცია" (სტ.).

ზირათი ბანკა (არ. ziraat — მიწათმოქმედების, სოფლის მეურნეობის, banka — ბანკი) მიწათმოქმედების ბანკი. „ქემალი ზირათ ბანკაში მუდირის მომხმაროა" (იმ.).

ზირაი ძირი, ძირს. „იმისი ზირაიც დუზია". (ტ.).

ზირათათ ძირითადად, ძირეულად. „ასე ზირათათ არ უკითხავს სკოლა" (იმ.).

ზირთული ძირთული, დაბალი, ერსთართულიანი სახლი, „ტიტა ზირთული ბალახია" (იმ.).

ზირკლი 1. მოხეტიალე, ბოში; 2. უჯიშო, ცუდი წარსულის მქონე, თანაც ღარიბი ადამიანი. „ზირკლები თქუენსა აღარ არიან ღალიბა, ჰუქუშათმა გადაამოსახლაო, გევგონეთ, გერჩქეა?!" (ინ.). „მაგენი იმფერი ზირკლი მილლეთი არიან, რომე ციცაი არ მიიცემა, ცოდა იქნება" (თ.ქ.).

ზირინი (zirnik) დარიშხანი, სანამ-

ლავი (თაგვისნამალი). „ზირინი ჭამე, გაქფუშა გამჩენმა!" (სტ.).

ზისპირა სიმინდის ჯიში. „წრეელი ზისპირა სიმინდი გუაქ დათესილი" (მ.).

ზისაქციელი მზესუმზირა. „ზისაქციელას ახალები გუნდონდს უძახიან" (ინ.); „ზისაქციელას ჩემი ანაი ეტყოდა" (თ.ქ.).

ზიფირი (zifir) ნიკოტინი. „თუთუნი ჩათინი მოსაყუანია, ზიფირიანია ნამეტარი" (თ.ქ.).

ზიქრი (არ. zikir) მოხსენება, გახსენება, მოგონება. „დევირე ფიქრი რაც აქ, ზიქრიც ის აქ" (ინ.).

ზიჰნი (არ. zihni — ჭკვიანი, გონიერი). მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ზიჰნის დუუძახე, ბაჯიავ!" (თ.ქ.).

ზლივ ძლივს. „ზლივ გვესუნენ, გამაგნებიეს, კაი არიო" (იმ.).

ზმარი ძმარი. „თუთის ჭაჭა დამჯავდება და გახდება ზმარი" (იმ.).

ზოული (სპ. zoulu) ძალიან, კარგად, (კარგი, მამაცი). „ამ დედაბერსა ზოული ყუარებია" (სტ.); „შარშან, ბათომიდამ, ახალ ჩამოსულზე ზოული ლაპარაკობდა გურჯიფას" (მ.).

ზოლი (ზოული|ზოული) „ზოლი დივებივით კაცები ყოფილან" (მ.); „აკეთავს ზოლი სახლები" (ბ.). იხ. ზოული.

ზომოი ზემო, ზემოთ. „ზომოი ვაკე არი ლამაზი, ჩიჩგებანი" (მ.).

ზომპოლო ძალიან მსუქანი, მსხვილი. „გამხდარა დიდი ზომპოლო" (ინ.).

ზორი (სპ. zor) გაჭირვება, ძალადობა, გამოუვალ მდგომარეობაში ყოფნა, ძლიერება, დაძალება. „აგზედამ ზორი აქ ზალუან" (იმ.); „რა ზორი მქონდა, მეფსრომია?!" (ინ.); „რა ზორი მაქ, თურქია ვილაპარაკო?" (თ.ქ.).

ზორლამა (zorlama) იძულება, ძალდატანება, დაძალება, დაავადება რომელიმე ორგანოს გადატვირთვის გამო. „იმდენი რომე ისაქმა ტყეში, ახლა გამუუნია ზორლამა" (ინ.); „ზორლამა ალაპარაკე მაქქემეში ტყვილები" (ინ.).

ზორტი სველი შემა, ჯირკი... „გზი

პირველი ზორტები ეყარა" (თ.ქ.). შდრ. საბა (ზორტი — სუელი ჯირკი წყლიან ადგილში მდებარე).

ზოფა (zopa) მხვილი ჯოხი, კეტი, ხელკეტი, კომბალი. „ზოფაი უნდა დედაბერსა“ (სტ.); „სიმინდი სანაყელი ზოფაი, ტაყევი გუაქ“ (იმ.).

ზოლი-ი (zoli) 1. საქალამნედ დაჭრილი ტყავი. „ორი ზოლი ტყავი მუუცემა“ (იმ.); „ტყავიდან ზოლებ მოეჭრიდით“ (იმ.). 2. ზოლი. „ამ ყუმამსა შავი ზოლები დაყუება“ (ინ.). 3. თიბვის დროს გატანილი ერთი ნაპირი. „ერთ ჩატანაი მოთიბული რომე არი, იმა ზოლი ქეია“ (იმ.).

ზროხა ძროხა. „სამსე ზროხა ვერ მომინუელია“ (იმ.). შდრ. საბა (ზროხა — ზოგადი სახელი არს ყოველთა ზროხათა).

ზრუგ-ი 1. ზურგი; 2. დამხმარე საშუალება, იმედი, მხარდამჭერი. „მაგათიდან ზრუგი აქ და იმით უხტის ნამეტარსა“ (სტ.).

ზუბუნი (zibun) პერანგი, ბლუზა. „ზუბუნი ზედათაი ჩასაცემელია“ (იმ.); „მეგ ლაბაზი ზუბუნი ვინ მოგიტანა?“ (თ.ქ.); „ჩემ ნიშანის ვეზაცვალე, თეთრი აცვია ზუბუნი“ (ინ.); „ზუბუნი, გომლეგი ვიცით“ (ინ.).

ზუზუ ძუძუ. „ესა ტყვილი ზუზუა, სატყვილებელია“ (იმ.).

ზუზუ ვაშლი-ი ვაშლის ჯიში. „ზუზუ ვაშლი აგარას აქუან“ (იმ.).

ზუზუნა ბალახი. „ზუზუნა ბალახი ამათიფეში აშუა“ (იმ.).

ზუთხ-ი არტამანი (კეთდება დახებილი სარეცხი საპნისა და კვერცხის ცილის ნარევით). „მაგ თითზე ზუთხი დეგეკრა, კაი მოვდოდა“ (ინ.).

ზუინ-ი ზინი. „ამასა ზუინ ეტყვიან“ (გულ.).

ზულალ-ი (არ. zülal — სუფა, გამჭირვალე წყალი; ცილა). მამაკაცის სახელი. „ბაღვისთვინ ზულალი დუურქმეენია“ (ინ.).

ზულუმი (არ. zülüm) მონობა, ძალდატანება, დესპოტობა. „ზულუმით დავა ზავალი“ (იმ.); „რამდენი ზულუმი გამეია-

რეს მუშაჯირებმა! (სტ.); „ქრივობაში ზულუმი მქონდა ნარევი“ (ინ.).

ზულუფე (არ. zülfe — ფოჩი, მაქმანი), ქალის საუთარი სახელი. „ზულუფე-ბაჯიაი როსინა გადმოიდეს?“ (ინ.).

ზუმფარა (სპ. zumpara) ჟანგის გამმენიდი ხაოიანი ქალაღი, ზუმფარა. „ჯანგიანი დანა ზუმფარა ქალიდით გაცისლე“ (ინ.); „ზუმფარასავით არი, რენდაეს“ (ინ.).

ზურნა (სპ. zurna) სასულე მუსიკალური ინსტრუმენტი. „ამელამ შაქირას ზურნა დაეაკრომოით“ (იმ.).

ზურნაჯი (zurnaci) მგზურნე. „ზურნაჯი მეყუანოთ და ვასეიროთ მოსაფირი“ (იმ.).

ზურჯეღალი (zur — ბედისწერა, ბედი; არ. cclal — შემოქმედი, უმაღლესი, ღმერთი) ბედისწერის შემოქმედი, გამგებელი, ღმერთი. „შენ შიგვიბრაღე, დიდო გამჩენელო, დიდო ზურჯეღალო“ (სტ.).

ზუხუმი (არ. zikkim) სანამლაღი. სალანძღავი სიტყვა „ზუხუმი ჭამოს მოსაფირმაო, კიდევ თქუა დედაბერმა“ (იმ.); „ახლა რა ზუხუმი უნდა, არ ვიცი?“ (ინ.).

ზღვაიზღვე ბოსლის იატაკი. შდრ. საბა (ზღუეიზღვე — ქვითა, გინა ძელითა იატაკი დაფენილი). „ახორის ქუეშაი ფინი ზღუა“ (იმ.); „ზღუე ჩავყარო უნდა დღესა“ (ინ.).

ზღვარ-ი ზღვა. „იქიდან შავი ზღუარი გომოჩინდება“ (ტ.); „ზღუარი დიდია, დენიზი“ (ტ.).

ზღლუმი ზღურბლი. „ზღლუმი კარისაა, სოვაც კარისაა“ (იმ.); „კარი ზღლუმიზე გადანელეს მეგემ“ (იმ.); „კარი ზღლუმიზე მიიყუნებენ“ (იმ.).

ზღმურტლ-ი 1. წყალში გაუქნელი ფეკილის პატარა გუნდა (ფელამუში, ფეფაში, ცომში); 2. საქონლის კანში გაჩენილი ჭია. „ფეკილი წყალში კარა არ გიგირეკავს და ზღმურტლები დარჩენილა“ (თ.ქ.); „ზროხას ზღმურტლები ამუყყარე ტყავიდან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ზღმურტლი — პირუტყვთა კორცთა და ტყავთა საშუალ ჭუა რამე გაჩნდეს, ანუ მსხმი რამე).

თაბაეთი (არ. tabiat — ბუნებრივი თვისებები, ხასიათი, ზნე. „გონჯი თაბაეთი აქ მამაშენ, მოფთხილება უნდა“ (ინ.); „იმან რა იცის გურჯის თაბაეთი“ (ინ.).

თაბაეთსუზი (tabiatısz) უხასიათო, ცუდი ხასიათისა. „თაბაეთსუზი კაცი ძალეუან ჩათინია სახლში“ (თ.ქ.).

თაბალითაბალა (არ. tabak) თევში, საინი. „ესა ჩაი თაბალია“ (იმ.); „ალთუნის თაბალა ნამეველო“ (ინ.); „თაბალები შამე-იტი მუთვალდიამ“ (იმ.).

თაბი (არ. tabii) რა თქმა უნდა, რასაკვირველია, ბუნებრივია, იგულისხმება. „ფარა მოკირფა ხალხში, თაბი“ (ინ.).

თაბია (არ. tabya) ბასტიონი, სიმაგრე, გამაგრებული ადგილი. „ის თაბიები ფუნანებ ეკავენ“ (თ.ქ.).

თაბლა (tabla) სინი, ლანგარი, ხონჩა. „თაბლაზე დადებული შამეიტანა ჩაი ბარდალები“ (თ.ქ.).

თაბუთი (არ. tabut) კუბო. „კდარსა თაბუთში ჩადებენ“ (იმ.); „თურ ცხენზე რომ შამაქდუნეს, მე თაბუთი მეგონაო“ (იმ.); „თაბუთით ზღუამი გუდუშგდიან“ (სტ.).

თაბურ-ი (tabur) რაზმი, კოლონა, ჯგუფი. „ჯინგენბის თაბური მოვდა სოფლის გაღმაზე და დაყონაღდა“ (ინ.); „ური კვირა თაბური მილლეთი იარებიან“ (ინ.).

თაბლჩი (tablçı) თაბალის, თევშის მიმტანი. „თაბლჩი“ ჰქვია ახლად გათხოვილ ქალთან სტუმრობას, რომელსაც ძველად „სადლის მიტანა“ ერქვა. იმერხვეში ამჟამად „სადლის მიტანას“ ნაკლებად ამბობენ, „თაბლჩი ვიყავიო“, იტყვიან ხოლმე. საჩუქრად უმთავრესად მიაქვთ სამზარეულოს ჭურჭელი, თაბლები (თევშები). „ზულუთ“ „სადილ“ იტყოდნენ, მივტანეთო დოროფალთანაო, ახლა „თაბლჩიო“, ასე ენგვიან“ (იმ.).

თაგალი-ი გვირისტი, საკერავი მანქანით გაკეთებული სახოვანი ნაკერი. შდრ. საბა (თაგალი — გვირისტი). „ლამაზ თაგალ არ

აკეთებს ეს მაქინაი, აბამს ძაფსა“ (ინ.).

თადილ-ი (არ. latil) დასვენება, შვებულება, შესვენება, გამოსასვლელი დღე. „თადილში მარადიდ მივდივარ“ (ბ.).

თავანი (tavan) ჭერი. „ოდას თავან არ აქვა“ (მ.); „თავანი, ფინი, კედელი ვიცით სახლისა“ (იმ.); „თავან ისე მეცხმართ“ (მაჭ.).

თავარბაში-ი (მთავარი + baş — თავი, უფროსი) ნამყვანი, მთავარი, მეთაური, წინამძღოლი. „ჩემი კაცი თავარბაში იყო დელიყანლების“ (თ.ქ.); „თავარბაში წინ მივდოდა“ (თ.ქ.).

თავანევი-ი თავისთავადი, დამოუკიდებელი, ქედმოუხრელი, თავმომონე. „თავანევი კაციოა და არ ყუარებია ბეგსა ჩუენი დედეი“ (ინ.).

თავიდი-ი უფროსი, ხელმძღვანელი, მთავრობის მეთაური. „ეს არი სოფლის, ქალაქის თავიდი“ (ინ.); „ჩუენი თავიდი ღვინოს აყურყულუფს, გავრივით არი“ (ინ.).

თავეთ თავად, თვითონ. „თავეთ ჩამაგვიყუანეს ცხუარი“ (იმ.); „თავეთ ვინცხათენ უნდანან“ (იმ.).

თავეთთვინ თავისთვის, თავიანთთვის. „ინყობენ ყულამფერსა თავეთთვინ, ხალხი არ ენალვლებიან“ (იმ.).

თავი დუდში ეზან იკითხავს ფიგ. გამ. აჯობებს, მცოდნე იქნება, ცოდნით დაჯანბნის. „შენ თავი დუდში ეზან ვიკითხავ, ლისე რუმ მქონდეს მოთავებული“ (ინ.).

თავით თავად, თვითონ. „თავით არ ნაყოლია“ (მ.); „თავით კი იკითხა და სხუა არ ენალვლის“ (იმ.); „დაგვის თავით“ (იმ.).

თავითალა თავიეთალა თავისით, თავად. „თავითალა ვერ იცნობენ“ (იმ.); იარება ეზო-კარში თავითალაი, შუქურ!“ (იმ.); „თავითალაი გაკმა ნაზვი“ (იმ.).

თავითავე თავიდან ბოლომდე, მთლიანად. „ბალვობამი სოფელ მევიარდით თავითავე“ (ინ.).

თავი ხელათ არ მაქ ფიგ. გამ. მზად

არა ვარ, მაგ საქმისთვის არ მცალაია. „ახლა თავი ხელათ არ მაქ, თვარემ მაქ მუც წამოვდოდი“ (ინ.).

თავკაპი-ი ბაგაზე პირუტყვის დასაბმელად აკეთებენ ხის რკალს, რომელიც საქონელს ყელზე ეკრება სპეციალური ბანრით, თავკაპით. „კალს აქ თავკაპი“ (იმ.); „უღლის ტაპიკებიც თავკაპით შეიკრება“ (მ.); „დედესანი თავკაპებ ყიდიდენ“ (ინ.).

თავლა (არ. İavlâ) საცხენე, ცხენის ბოსელი. „ბაბამ ცხენი დააბა თავლაში“ (ინ.).

თამინი (არ. tahmin) განზრახვა, ვარაუდი, მიხედვრილობა. „ყუელამფერი იცის მის თამინში“ (სტ.).

თავ მეესტრა-ა სქესობრივად მომნიფდა, დავაჯკაცდა (დაქალდა). „თავ მეესტრა ისე მალე თუ?!“ (თ.ქ.).

თავმოსტრილი-ი სქესობრივად მომნიფებული, ზრდასრული. „მაშინ თავმოსტრილი არ ვიყავ“ (სტ.).

თავნახევარა-ი სანახევროდ არსებული. „ასე თავნახევარაი დამჩა და დამჩა ეს წინდა, ველარ გავათეჟილე“ (ინ.).

თავრეზვა-ი ვულ. გამ. (სალანძლავი სიტყვა). ზომაზე მეტად მოზრდილი თავის მქონე პიროვნების მეტსახელი. „ველარ მევიცლევე მაი თავრეზვა!“ (ინ.).

თავროკა-ი უსწორმასწორო ზედაპირიანი თავი. გად. მწ. გონებასუსტი. „დედამთილო, თავროკავ, თითი მომე, გავლოკავ“ (სტ.); „თავროკაი, გოროხაი ბალვი ყავს ერთი“ (ინ.).

თავსრაკ-ი თავსაკრავი, იკეთებენ ასაკში შესული მანდილოსნები, მანდილის თავზე კარგად დამაგრების მიზნით. შდრ. საბა (თავსაკრი). „აბრეშუმის ძაფით ლამაზი თავსრაკი მოვქსუე“ (ინ.).

თავტანი-ი მთელი სხეული, თავი და ტანი. „თავტანი დავბაი ბალვებსა“ (ინ.).

თავლია-ი თავმიწველი, თავდაუხურავი. „თავლიაი სიარული ზათი სირცხვილი იყო, კაციც და ქალიც თავზე ილღა დებიურევედენ და ეზოში ისე გამოვოდენ“ (თ.ქ.); „მცხენია თავლია გავლა“ (სტ.).

თაზა (სპ. taze) ახალი, სალი, ახალგაზრდა. „თაზა ლობიო ვიცით“ (მ.); „თაზე

სიმინდი მეიტაი, მოვხარშოთ და მოსაფირ მივართვათ“ (პ.).

თათუნები მრ. რ. ფეხის თათებზე ჩასაცემელი სპეციალურად მოქსოვილი წინდის ქვედა ნაწილი (ქუსლამდე). „ესეც თათუნებია, ჩემი მოქსოვნილი“ (ინ.).

თათარიკი-ი თადარიგი, მზადება. „შაშანდელსაკეთე მაქ თათარიკი“ (თ.ქ.).

თათარიკიანი-ი თადარიგის, სამზადისის დამჭერი. „ჩემი ნენეი თათარიკიანი ქალი იყო, საპონი ებედი არ გამუუნყედებოდა“ (თ.ქ.).

თათარძენა ციყვი. „თათარძენა არი, კატას გავს“ (მაქ.); „თათარძენა ლამაზია“ (იმ.).

თათარხანი-ი სამკურნალო ბალახი. „ვიპუე თათარხანი“ (იმ.).

თათიკი-ი იხ. თათუნები. „მოქსოვ თათიკებსა, ფეხზე წამოსაცმელებსა“ (პ.).

თათმანი-ი ხელთათმანი. „მოქსოვ თათმანებსა“ (პ.).

თათიქ-ილთათიკი-ი (İtik) სასროლი იარაღის ფეხი. „გამოსწია თათიკი და ბრავდა მიცა კაცსა შუბლში“ (თ.ქ.).

თაკარა ერთიმეორეზე მოყოლებით დაწყობილი, შემოწყობილი, შეშა, ლოგინი, დაკეცილი ტანსაცმელი, ჩალის ან ნეკრის კონები და მისთ. (რაიმე ნივთების მონესრიგებული რაოდენობა, გროვა). „სამი თაკარა შეშა აქ საშეშეში“ (თ.ქ.); „მივყარე თაკარა, ტანში გამაქანკალა“ (სტ.).

თალაბულო ქალის სარტყელი, წელზე სამკუთხედისებურად დაფენილი (ფოჩებიანი). ასეთი სარტყელი იქსოვებოდა ფერადი აბრეშუმის ძაფებით. შემოსულია საბერძნეთიდან. ამჟამად იშვიათად გვხვდება იმერხევის სოფლებში. „თალაბულო გადაღმერთებში ექნებანი“ (იმ.).

თალაში (İtalş) 1. ნახერხი, ბურბუმე-ლა, წარანდი; 2. გად. მწ. შრომა, გარჯა, ჯაფა, მოუსვენრობა. „თელი დღეა თალაში მაქ“ (ინ.); „თალაში ფიცრის გათემიზებიდან გამაშა“ (ინ.).

თალაშობს (არ. İelş — მოუსვენრობა, მღელვარება, აჩქარება) მოუსვენრობს, მოძრაობს. „ჩემო გამზდელო ლობიაე, რაფერ თალაშობ ქოთანში?!“ (ინ.).

თალგამი — „წინწინ თალგამი კარქა საქმობდა“ (იმ.). შდრ. საბა (თალგამი-ბოლოქს პგავს, ბრტყელი).

თალგამის შორვა თალგამით მომზადებული წვნიანი საქმელი. „ზამთარში თალგამის შორვა ვიცით“ (მ.).

თალუპი (არ. talih) ბედისწერა, ილბალი. „ეს ჩემი შავი თალუპი, საცხან წაველ, თან წავეუა“ (იმ.).

თალიზი (არ. telebc) მოსწავლე, სტუდენტი. „ზექათი დოურიგე ლამაზათ თალიზ და მოლლას“ (იმ.).

თამ (არ. tam) მთლიანი, ყველა, მთლიანად, ზუსტად, თანაბრად, სწორად, სრულად. „თამ თუე იქნება დუგუნიდან“ (ჰ.); „თამ თოქათ ზეიდან ეჭყირება“ (სტ.); „თამ ჭკვიანი არ არი“ (იმ.); „თამ დასასახლებული ყოფილა“ (იმ.); „ეს რამაზანი თუე თამი არ არი“ (თ. ქ.); „დილაზე ემრულ-ალა თამ შეტყუბილი მივა ნაჩელიკთან“ (იმ.); „თამ გურჯი ვარ“ (სტ.).

თამაზი ქლიავის ჩირი. „თამაზი ქვია ქლიავის ჩირსა“ (იმ.); „თამაზი ზამთარში იჭმება“ (იმ.); „ჭანჭურიდამ თამაზ გავაკეთებთ“ (იმ.).

თამამი/თამამი (არ. tamam) მთლიანი, სრული, დასრულებული, ზუსტად, ნამდვილად. კარგი! კეთილი, ეყოფა! კმარა! დამთავრდა! „მეყოფიან, თამამია!“ (ბ.); „კიდო დიგისხა ჩაი? — თამამ! ერთ ბარდალ შევსუამ შენ ხათრისთვინ“ (იმ.); „თამამ! ბევრ ნულარ ატეღლეფ ლაპარიკსა!“ (ინ.); „თამამი ხარ, დიგიჯერე სიტყუა!“ (ინ.). შდრ. საბა (თამამი — თურქთა ენითა სრულსა ჰქვიან).

თანასთან ზედიზედ, ერთიმეორის მიყოლებით. „თანასთან მოსაფირები დეესართა“ (ინ.).

თანდური (არ. tandir) მიწაში გაკეთებული ბუხარი. „დანვილი იყო თანდირში“ (იმ.).

თანე (სპ. lane) ცალი, მრავალთავან ერთი რომელიმე, მარცვალი, წვეთი, ცალობით, ცალ-ცალკე, „ერთი თანე ბაჭლა ქყავს მარტივი?“ (იმ.); „ორი თანე ლექსი დაგანერიო, მოი ჩემთან“ (ბ.).

თანთახირი (tantakir) მთლიანად ცარიელი, სივარდილე, ვერანა. „სახლი თლათ თანთახირი გუუხდია ანალულსა, გუუზი-დია ყუელამფერი“ (თ.ქ.).

თანიდული (taniduk) ნაცნობი. „ბაღვის თანიდულები ეტყვიან ანა-ბაბოს“ (იმ.).

თანიში (taniş) ნაცნობი. „ყასაზში ბეერი თანიში ყავდა“ (თ.ქ.).

თანსიონი (tansiyon) სისხლის წნევა. „თანსიონი მაქ ორი წელწანი გახდა“ (ინ.).

თარავი (არ. terav) ლოცვების კითხვა, რომელიც სრულდება რამაზნის თვეში საღამოს ლოცვის შემდეგ. მასში ჩართულია ოცი მუხლი ლოცვა. „დედამთილი თარავიდან მოსულა“ (ინ.).

თარიანიანი სიმღერა ცეკვის თანხლებით. „თარიანიანი ქალების ყაიდა“ (იმ.). „თარიანიანს ვიმღერეფთ და ჰემაც ესამობთ“ (იმ.).

თარიპი (არ. tarih) ისტორია, მატიანე, თარიღი, რიცხვი. „თურქ თარიპ პროფესორი იყო“ (სტ.); „გურჯის თარიპი მინდა“ (ბ.).

თართქალი ახალი, ნორჩი, ნაზი. „თართქალი არი ზოგი ბალახი“ (ინ.); „თართქალი წუანილი ამეიტანა ბოსტნიდან“ (თ.ქ.).

თარლა (tarla) მინდორი, ველი. „დიდი თარლა გუაქ ამ სერ გადაღმა“ (თ.ქ.).

თარჯუმანი (არ. tercüme) თარგმანი. „ამისა გურჯიჯა თარჯუმანი იქნება ბელქი და გაგაგენებო“ (ინ.).

თარჰანა (tarhana) წვნიანი კერძი, მომზადებული მანონში მოზელილი პურის (სანელებლებით შეზავებული) გამხმარი ბურთულებისაგან. „თარჰანა შორვას ზამთარში გავაკეთათ, ზოვლი მაიხოშია“ (ად.).

თასი (არ. tas) ფილა, ჯამი. „თასები დოლაბში იყო“ (იმ.).

თაფანი (tapan) ფარცხი. „თაფანზე ორი ინსანი დაუდება“ (მაჭ.); „გოროხი რომ იქნება, თაფან გაეარუნებთ“ (იმ.).

თაფანალაჯა (tapan — ფარცხი, alaca — სახე, ნახში, ჭრელი) ფარცხის მაგვარი სახე, ჭრელი. „თაფანალაჯა ლამაზი ჭრე-

ლია" (იბ.). „თაფანალაჯა ჭრელი გამაკეთებია წინდაზე“ (იბ.).

თაფული-ი თივის გარკვეული რაოდენობა, რომელიც აინევა ფინლის ერთი ადებით. „თაფულები ქონდენ გაკეთებული ჭალაში“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (თაფული — მოთიბული სახორბე).

თაქუნია (takunya) ქოშები. „თაქუნია უყიდა გოგებისტინი“ (პ.).

თაქა (თ.tek) ერთი, ერთადერთი, მარტობელა. „თაქა ხარ ჩემსავეთ?“ (თ.ქ.).

თაქათი-ი (არ. takai) ძალა, ღონე. „მუხლებში ბითევაი გამომელია თაქათი“ (სტ.).

თაქსი (taksi) ტაქსი. „ჩაადემლებენ დოდოფალსა თაქსში“ (იბ.).

თალარ-ი საზღვარი. „თალარზე მისლამდი მიდენ ხარები“ (ფათ.).

თახთა (სპ. lahta) ხე, ძელი, ფიცარი. „თახთას მივანყოფთ“ (იბ.); „თახთით არი ეს სახლი გაკეთებული“ (იბ.).

თახუმი (takim) 1. ჯგუფი, გვარი, კოლექტივი, ჯიში, სახე. 2. მონყობილობა, სერვიზი, ნაყრები, კომპლექტი, გარნიტური. „დუნდა თახუმი მოექსუევი მასისა, მუთვალისა, ლოგინისა“ (თ.ქ.); „ჩაი თახუმის ჰეევი მაქ“ (იბ.); „ჰაფიზ ნური იყო ჰაჯი თახუმიდან“ (თ.ქ.); „ჩუენი პრატი მათ თახუმებმა ითხვეს“ (თ.ქ.).

თაჯი (taci) 1. გვირგვინი; 2. ქოჩორი. „დოდოფალსა ლამაზი თაჯი ქონდა თავზე“ (სტ.).

თაჰნა (სპ. tahna) მყუდრო, კარგად მისადგომი, მოხერხებული ადგილი. „თაჰნა ვერზე დუუდგამს სახლი“ (ად.).

თაჰნათ თავისუფლად, მყუდროდ. „ჩემ შინ იმფო თაჰნათ ვართ“ (სტ.). იხ. თაჰნა.

თებრიქი (tebkik) მილოცვა. „ჯემალას თებრიქი უზამეთ?“ (იბ.).

თეღლი-ი მთლიანი, ყველა. „თეღლინა მოკვდენო“ (იბ.); „თეღლი ქართული არიან ამ სოფელში“ (ბ.); „ინსანსა თეღლი ცოდვები გამუუტიალდება“ (პ.).

თეღეუთოვებ (არ. tēvce) მონანიება, სინანული, აღთქმა, ფიცი. „იგირიმ ქალმაც თეღებ ქნა ღმერთიდან“ (იბ.).

თევექელი (არ. tevckeli) ამაოდ, ფუჭად, ტყუილად, უშინზოდ. „თევექელი არ მოტყვიდებდა ჩუენი ბაღვი“ (იბ.).

თევრათი (tevrat) ბიბლია. „თევრათი ქითაბია მუსა ფეღლამბერისა“ (იბ.).

თევრთევერი წერილწერილი. „ეს ყურძენი თევრთევერია, ნასხითი, დენები ჰანანუანი აქ“ (იბ.).

თეზა ნაკელი. „საქონლის თეზას დააქეღებენ, იმასა გააკომბენ და სნუავენ“ (იბ.).

თეზენა (tezene) სიმებიანი მუსიკალური ინსტრუმენტის საკრავი წყირა. „თეზენა დემეკარქა საზისა“ (ად.).

თეთრი ალთუნა-ი სიმინდის ჯიში. „თეთრი ალთუნაი სიმინდის სოღადია“ (მაჭ.).

თეთრი ლაჩაქით დაბერება ფიგ. გამქმართან ერთად დაბერება, დაუქერივებლობა. „ღმერთმა თეთრი ლაჩაქით დაგაბეროს, ციცავ, რა ლამაზი მომსახურება ქცოდნია?“ (იბ.).

თეთრი წვერის მოსწრება ფიგ. გამ, ხანდაზმულობამდე სიცოცხლე, ღრმად მოხუცებულობამდე არსებობა. „ღმერთმა შენი ჰადიშების თეთრი წუერი მოგასტრას!“ (იბ.).

თეთრი ჯიერი (სპ. ciğer — ლეიძლი) თირქმელი. „შინანი ალეთია თეთრი ჯიერი“ (იბ.).

თელ-ი (tel) 1. სიმი, მავთული. „ჩუენი დედი მეგებ თელზე იარებოდა“ (პ.); 2. სატელეფონო ხაზი, ტელეგრაფი. „ქემალსა თელი უქნია, მოსაფორები მოდიანო“ (იბ.).

თელაშ-ითელაშე (არ. telaş) მოუსვენრობა, მღელვარება, შეშინება, აჩქარება. „მაშინ გვექნება ბევერი თელაში“ (იბ.); „თელაშე მაქ დღესა“ (იბ.). იხ. თალაში.

თელახარში-ი ბალახი. „თელახარში ბევერია ჩუენ ჭალაში“ (იბ.).

თელბეზი (tel — მავთული, bez — ტილო, ქსოვილის ნაჭერი) მავთულის გასანწმენდი ნაჭერი, ტილო. „თელბეზი გამომიტია, თელი გაესილო და ჩამაშირი ისე დაკვიდო“ (იბ.).

თელგან ყველგან. „თელგან არი, ზი-

რკუჩხეში" (იმ.); „თელგან იტყვიან ამასა“ (იმ.).

თელეზე იხ. თალიბი. „ასე უთხრობია თელეებისთინ“ (ინ.).

თელლიგისთერლიგი (terlik) 1. ოთახის ფეხსაცმელი; 2. ფეხზე წამოსაცმელი წინდა, ყელის გარეშე (თათები). „ესა თელლიგა, ტაბანი, ფეხზე ჩასაცმელი“ (ინ.); „ლამაზი თელლიგები იგილიან“ (ინ.).

თელსიზი (telsiz) რადიოტელეგრაფი, რაცია. „ჯენდერმსა თელსიზი ქონდა და იმით ლაპარაკობდა“ (იმ.).

თელყინი (არ. telkin) დარიგება, მიითთება, სულის მოსახსენებელი ლოცვა დასაფლავების შემდეგ სასაფლაოზე. „ხანდებან ჩემ თავ თელყინ დუჟახეფ, გავაფთხილებ, მოკვითხავ ჯულაბსა, რაფერ ეპაზორება სიკდილისთინ“ (ინ.); „კდარსა რომე თელყინ დუჟახებენ, კდარი ერთ შეექანება, ჭკუაზე მუა მეგემ“ (თ.ქ.).

თემამა (არ. temaşa) სანახაობა, წარმოდგენა, სპექტაკლი. „დაგვანახევის თემამა, სამები, ღმერობა“ (სტ.). შდრ. თამაში.

თემბელი (tembel) ზარმაცი, უსაქმური. „თემბელია თქუენი ხალხი“ (მაქ.); „თემბელი მილლეთია გაშენებული“ (მ.); „თემბელისთინ ყულა დლე ბადრამია“ (ად.).

თემბლობა სიზარმაცე. „ახლა თემბლობა არი ზალხისა“ (მ.).

თემელი (temel) საფუძველი, საძირკველი, ძირითადი, ბაზისი, დასაყრდენი. „სახლის ძირსა თემელი ქვია“ (ინ.); „თემელინა გამოთხარო მინა“ (მაქ.); „თემელი მე ვილაპარაკო?“ (იმ.).

თემენა (temmena) აღმოსავლური მისალმება, ხელის შუბლთან მიტანით. „გელინმა მოკვივითხა თემენით“ (ჰ.); „თემენა იგვინიეს გენჯებმა“ (მეზ.); „თემენა გიყო ძალმა?“ (მეზ.).

თემიზი (temiz) სუფთა, სწორი, მართალი, კარგი, კობტა. „სვირევანში თემიზი ხალხია“ (იმ.); „ნანერავი ფენა თემიზი რამე არი“ (იმ.).

თემიზათ სუფთად, ლამაზად. „თემიზათ ლაპარაკობენ გურჯიჯას იმერხეველ-

ბი“ (ინ.).

თემიზობა სისუფთავე, გასუფთაება. „თემიზობა საქნელია სოფელშიც“ (ინ.); „გუშინ თემიზობა ვქენ“ (თ.ქ.).

თემიზლული (temizlik) სისუფთავე, სიკობტავე, გად. მნ. სიმართლე. „ადგეს ძალმა და თემიზლული ქნას“ (სტ.); „თემიზლული შევდეს ბელქი საქმეში“ (ინ.).

თენავს წვეთავს. „სიცემში წყაროს წყალი თენავს“ (ტ.).

თენეკა (teneke) თუნუქი, თუნუქის ჭურჭელი. „ერთი თენეკა ამსილი აქ ალთუნითო, მუატყელი“ (ედ.); „თენეკეში მოეხარმავთ საქონლის ნარცხსა“ (მ.).

თენეშური (სპ. tenesir) მიცვალებულის განბანვის წესი; მკვდრის განსაბანი ადგილი. „თენეშურზე მისლამდი სისუფთავე უნდა ინსანსა“ (თ.ქ.); „თენეშურზე რომნა დაგდვან, ეს არნა დაგავიწყდეს“ (ინ.).

თენჯერა (თენჯერე (tencere) ქვაბი, კარდალი. „მემრე ამასა ერთ თენჯერეში ჩაწყუო“ (მ.); „თენჯერაში დალი და ხახვი მოხრაკე“ (ინ.); „თენჯერასავეთ არი ესა“ (ინ.).

თერავი იხ. თარავი. „თერავიც გავაქციეთ, ბე!“ (ხ. ფ.).

თერასი (teras) ტერასი. „გუერდი ყანა არი და თერასები დაეკეთევით“ (ბახ.).

თერბე (არ. terbiye) აღზრდა, სწავლება, მომზადება, მოთვინიერება. „ინსანმა თერბე თუ არ ეიღო, რანა უყო?“ (ინ.).

თერბიესუზი (terbiyesiz) უზრდელი, უსწავლელი, არათავაზიანი, მოუთვინიერებელი. „იმფერი თერბეესუზი პრატია, რომე გელინათ არ გამოგადგება“ (თ.ქ.).

თერედალი (tereyâğ) კარაქი. „ბორაოს დავსახამთ თერედალსა“ (ჰ.).

თერეფი (არ. taraf) მხარე, რაიონი. „სტორე თერეფზე წავაქციეთ“ (ინ.); „შენ ამ თერეფ დეეკიდე“ (ინ.); „მიერე თერეფიც აქ ამ სიტყუას“ (ინ.); „იმ თერეფზე მიდის“ (იმ.); „მის თერეფმა აღარ ქნეს“ (თ.ქ.).

თერთიბი (არ. tertip) დალაგება, დარიგება, დანყობა, მონესრიგება, ორგანიზაცია, შედგენა. „რომე იცოდე, რადარა

თერთობი ვისნაველ“ (ინ.).

თერს-ი (ters) გაუტანელი, უკულმართი, სანინააღმდეგო, მოუთმენელი. „ბაბოი თერსი ყავდა და სულ მე ვეფარებოდი“ (თ.ქ.).

თერსინე (tersine) სანინააღმდეგოდ, შებრუნებულად, უკულმა, პირუკუ. „თერსინე აკეთებს ყუელამფერს“ (თ.ქ.); „თერსინა მიდის საქმე“ (ინ.); „თერსინა ნუ ქრი მაგ იფეგასა?“ (ინ.).

თერქი (terk) უნაგირის უკანა ნაწილი, უკანა ტახტა. „გოგო თერქზე შამოძვდარი ყავს“ (ინ.).

თერძული მოხნული, დამუშავებული, დათესილი მინა. „თერძული ყანები დეინახე? ჩუენი ხალხი ძალიან საქმოფს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (თერძული — ნათესი, კნული).

თერჯიმანი (არ. tercüman) მთარგმნელი. „თერჯიმან ებნევა ამასა“ (ინ.).

თერჯუმეიპალი (არ. tercümeihal) ბოვრაფია. „ახლა გელაპარაკონა ჩემი თერჯუმეიპალი“ (ინ.).

თესთერე (სპ. testere) ხერხი. „თესთერე მომიტია, სანდალიეს ფეზინა ნაეახიო, ტოლოკლეა“ (თ.ქ.).

თესკერე (tesker) საკაცე, საზიდარი, ვვალამბერი. „ბალვი მოიდა შუქრისანი, თესკერე მინდაო“ (ინ.).

თესლიმი გახდა (არ. taslim — გადაცემა, ჩაბარება, დანებება, დამორჩილება, სულის მიცემა) გარდაიცვალა. „აევატყოფი თესლიმი გახდა“ (თ.ქ.).

თესპაიოსესე (არ. tespih) კრიალოსანი. „ამასა გავერითავთ, თესპას გავაკეთებთ“ (ინ.); „იმ ნენესა პრატებმა თესპა მოვპარეთ“ (თ.ქ.).

თეფე (tepe) სიმაღლე, მთის წვერი, ქედი. „მაღლა თეფეც არი“ (ინ.). „იქ ქილისე თეფეა“ (მ.).

თეფსი (tepsi) სინი, ლანგარი, ხონჩა. „თეფსი ბაქლავას შევწუათ“ (ინ.); „თეფსია გორა კაკლისისხვანი ცომინა დაჭრა“ (ინ.).

თეფური (tepir) ხისგან გამოთლილი ლანგარი, სინი. „თეფურით გავარკვევდიო

პური კაკლასა“ (ინ.); „თეფურსავეთ კულები აქვან თუშური ცხუარსა“ (ინ.); „მგმლექეთიდან მოტანილი თეფური აქვან შენახული ბაბოსან“ (ინ.).

თეფში ხის ჯამი. „თეფში ვიყიდე მაშინ აჭარელიდამ“ (ინ.); „თეფში შემოდამ გაკეთებული თასია“ (ინ.).

თექ (tek) ოღონი. „თექ არ ნეხვიდე, მაგაზე იფეკე“ (ინ.); „თექ დარჩი ჩუენთანა და რაცხას იტყვი, გავაკეთებთ“ (ად.); „თექ თქუნე ხათრი არ დაქჩონ და ვიქნებო“ (სტ.).

თექი (tek) ერთი, ერთადერთი, მარტოხელა, ცალი, ცალ-ცალკე. „თექ კარის არაბა მაქ“ (ინ.); „თექე ალთუნის მოტანაც იცოდენ“ (ინ.); „ტყუებებს თექიდამ გელინი ქყავს?“ (ინ.).

თექბირი (არ. tekbir) ლოცვის სახელწოდება, რომელიც იწყება სიტყვებით „Allahın ekber — „ღმერთი მაღალია“. „თექბირი ჟეენ და იმანაც დეიმახა“ (ინ.).

თექელამა (tekerleme) გადაკრული სიტყვა, ქათინაური. „იმისმა თექელამებმა გულის კაკალი გომხრიტა“ (ინ.).

თექერი (teker) ბორბალი, დისკო. „იმას აქვა ორი თექერი“ (მ.).

თექთუქ (teklük) თითო-თითო, თითო-ოროლა, იშვიათად. „აქა თექთუქ არიან გურჯები“ (სტ.); თექთუქ ვიცით გურჯიჯა“ (მეზ.); „ლაპარიკში თექთუქ არი ძუელი სიტყუები“ (მაჭ.).

თექირი იხ. თექერი. „თექირი მოშლია არაბასა“ (ინ.).

თექილი (teklük) 1. ერთიანობა, ერთიანი; 2. (ვარ.). ჩანისხვა, ფეხის ჩარტყმა. „ვინცამ თექიქი გვიყო“ (ინ.).

თექმილი (არ. tekmil) მთლიანი, სრული; „ერთმანები შუუყუარდენ თექმილ“ (პ.); „ასეა თექმილ გახდენამდე“ (ინ.).

თექრარ (არ. tekrar) განმეორებით, კიდევ, კვლავ, კიდევ ერთჯერ, მრავალგზის. „გადმევეყუნე თექრარ“ (ინ.); „კოკლევ იქით თექრარ უკან დავბრუნდით“ (ინ.).

თექრენ იხ. თექრარ. „თექრენ წამოიდა ჩემკენ“ (ინ.).

თექრელ იხ. თექრარ. „თექრელ უკანანა

გავანგრძობ ეს მოქსოვნილი“ (იმ.).

თექრემ იხ. თექრარ. „თექრემ მესამე ძილზე დანვება ყაჭის ბობოლაი“ (ჰ.).

თეყაუთი (არ. tekaüt — პენსიაზე გასვლა, პენსიონერი) დავრდომილი, მოხუცებული, ავადმყოფი. „მაჭფერი თეყაუთი გზაში რაფერ გუუძღვუს“ (ინ.).

თემეჭური-ი (არ. içecekli) მადლობა, მადლიერება. „ემიჯას თემეჭური უთხარ, ჩოქოლათა რომე მოქცა?“ (ინ.).

თემჭი (icşi) ტაშტი. 1. თეთრეულის ტაშტი; 2. ხილის წვენის მოსადუღებული სპილენძის ტაშტი. „სხლის წუნესა თემჭში მუადუღებთ და გახდება ბეთმეზი“ (თ.ქ.); „ჭარხლი წუნე გუდუწურევენ თემჭში“ (ინ.); „თემჭში გავრცხე“ (თ.ქ.).

თვალგამხილო ფხიზელი, აქტიური. „ინსანი თვალგამხილო რომე იქნება, ყუელამფერ მოძფენის“ (ადაფ.); „ზოგი მეტი თვალგამხილოა“ (ინ.).

თვალეზი გამჩენ ფიცილის ფორმულა (თვალეზის გამჩენელის მადლით). „თვალეზი გამჩენ, ველარ ვიჯუმბუშეთ“ (ჰ.); „თვალეზი გამჩენ, ასე მიხარა“ (ინ.).

თვალეზი გზაში მაქ ველოდები, მოლოდინით მოუსვენარი ვარ. „თვალეზი გზაში მაქ, დას ველი მემლექეთიდამ“ (მეზ.).

თვალეზში ვერვინ ჩახედავს ფიგ. გამ. ვერავინ შეხედავს ავი თვალით, ვერაფერს დააკლვებს. „იმფერი ღორი ციცაია, რომე თვალეზში ვერვინ ჩახედავს“ (ინ.).

თვალეზს სირისირაი ახილებს- ფიგ. გამ. თვალეზს მორიგეობით ახელს, ძილი ერევა. „ბაღვი თვალეზს სირისირაი ახილებს, ეძინება“ (ინ.).

თვალი დუუდგეს- დაბრმავდეს, გადაშენდეს, გაქრეს (წყევლა). „თვალი დუუდგეს ამფერ სიცოცხლესა!“ (ინ.).

თვალნაჭირავი- თვალი რომ უჭირავს, შეეყვარებულია. „თვალნაჭირავი სიმღერები არი ბევრი“ (იმ.).

თვალის შერთვა ხილის მწიფების დასაწყისი. „თვალი შერთო ჩუენმა ბაღმა, შეყირმიზდა“ (ინ.).

თვალშიერი- გაუმამდარი, ხარბი. „სხუა სოღ თვალშიერი ინსანი მაგი“

(სტ.).

თვალცემარა-ი ავთვალისანი, ვისაც სხვისი გათვალვა შეუძლია. „ახალ თუარეს რომე შეხედავ, ჯერ ქვაზე, მინაზენა დახედო და ინსან ისენა შეხედო; რომე თვალცემარაი არ იყო იმ თუემში. ახალ თუარეს შეხედე ქი და მერმე ინსან შეხედე, იმ თუემში თვალცემარაი იქნები“ (ინ.).

თვალცემულის ლოცვა გათვალულის ლოცვა: „სახელითა ღვთითა, მამითა, სულითა წმინდითა, თვალცემულისა, შინაჯრისა, გარეველისა, მოსულისა, წასულისა, დამხთურისა... მოვდა ქალი, ქალაბნიანი, მიაღო კარი, მიაღო თუალი, დუუფსე თუალი! დუუფსე თუალი! ცული პირის წანაჭარა, ცულსა ტარათ ერგებოდა, დანის პირის წანაჭარა, დანას ტარათ ერგებოდა... ჩემი ლოცვა, ჩემი კითხვა ამ ავატყოფს (მესელა, შენ... სახელი თქვი, ვინ არი თვალნაცემი) სასიკეთოთ ერგებოდა. სამჯელ შუუბერავ თვალნაცემ ავატყოფსა და იტყვი — „ღმერთია შენი მშუელელი“ (შუუბერავ), „ღმერთია შენი მშუელელი“ (შუუბერავ),...აამინ! აამინ! აამინ!“ (სტ.); „თვალცემულის სხუა სოი ლოცვაჲ არი, ამა მე არ ვიცი, სხუას მოკითხე“ (სტ.).

თვალ ნაკრავს- ავი სული შეეყვრება, ეშმაკი დაეპატრონება. „ღამეში გარეთ სიარულში კაც ხანდგხან თვალ ნაკრავს“ (ინ.); „თვალ ნაკრავს ინსანსა და იმასაც წამლობა აქ: ნაკურცხალი დაყარე ასტამზე, ზედან დააყარე ნიორის ფუჩეჩი (ნარჩიელაი), ერთი პუკი ჭადის ფქვილი, პანაი ვალი, სკის ფუჭი, შუიდი ღობის მესრის ჩამონათალი ფცკალი. ესენი უხჩოლე ავატყოფსა, უფმურის ლოცვა ულოცე და დანწიენ ლოგინში, დეიძინოსნა და მორჩება“ (სტ.).

თვალნაკრული- ეშმაკის მიერ დაპატრონებული, ავ სულს შყერილი. „ე ბაღვი ღამეში, ძილში ბოდავს, თვალნაკრულია ისე გავ, გამოლოცვა უნდა“ (ინ.).

თვარამ (თვარამენი) თორემ. „გევეცადეთ, თვარამ წვიმა მოგვისტრება“ (თ.ქ.); „ლაპარკი სხუაზე გუდუუქციე, თვარამენი წყენოდა უნდა“ (თ.ქ.).

თვარანდარა თუ არა და, სხვა შემთხ-

ვევაში, თორემ. „მელაპარეება, მაგვიანებობს, თვარანდარა მერქარება, მივალ“ (ად.).

თვეების ძველი სახელები „ზემპერი (1), თებერვალი (2), მარტი (3), აპრილი (4), მაისი (5), ქირუზაი (6), ჩურუგაი (7), მარიობაი (8), ენენაი (9), ნიფობაი (10), ყოჩაი (11), ყარაყიმი (12). ასე ჩამოთლიდა ჩემი ბაბაი, ახლა ჰამანქი გვედიცა თურქაზე“ (მაჭ.); „თვეების ესკი გურჯიჯა სახელები ესენი გამიგონია: ზემპერი, თებერვალი, მარტი, აპრილი, მაისი, ქირუზაი, ჩურუგაი, მარიობაი, ბოგრუმაი, შარაბაი (ნიფობაი), ყოჩაი და ყარაყიმი“ (ინ.).

თველზე შემოდგომაზე, როველის დროს. „თავრავული და ტალყირანი სხლები თუელზე, სიმინდი ტეზობიხან, მუა“ (მეზ.).

თვლიპირში შემოდგომის დასაწყისში. „ნამაჩ საქონელსა თვლიპირში გავყიდავთ“ (ბ.).

თიარ-ი (არ. tayyare) თვითმფრინავი. „თიარები ჩამოდინა და ჟდებიან აქა“ (სტ.); „ცაში ფრინავში თიარესი ქუეში ჩამშპარა“ (ინ.).

თიაქარის ლოცვა „თიაქარის ლოცვა ჩემ ანამ იცოდა და დევსტავლე. გეტყვი ახლა: ზეიდან ძალლი ჩამორბოდა, ფეხჩაქმანაი, ბაუში. თიაქარო, გეხუენები, ჩემი ბალვი გუუში! ჩემი ბალვი გუუში! ჩემი ბალვი გუუში! სამჯერ ასე იტყვი და გუდღუბურავ. ჰემენ გუუშვეუს“ (სტ.).

თივაქერა-ი თავთავიანი ბალახი. „თივაქერაი საქონელ გაასუქებს“ (მ.); „თივაქერაი უყუარს ჩომასა“ (იმ.).

თივაჭუვა-ი ბალახი. „თივაჭუვა-ი აღარ დაეჭვი იქვერობაში“ (ტ.).

თივთიკი (tiftik) ანგორის თხის მატყლის ძაფი. „თივთიკი თუ იქნება, ეილე, სხუა ძაფი არ მეიტანო“ (ინ.).

თითიზ-ი (titiz) ახირებული, ჟინიანი, კაპრიზი. „მე ძალლია თითიზი ვარ მაქფერ საქმეზე“ (მეზ.). თითიზობა: „ბევრი თითიზობა იცის“ (ინ.).

თილფანი (tirpan) ცელი. „ბალახსა თილფანით მოვითბო“ (იმ.).

თინგლავ-ს თელემს. „ბალვი თინგლავს, ექინება“ (თ.ქ.).

თირ-ი შედარებით რბილი ქვა. „ესა თირი ქვით იყო გაკეთებული“ (პ.). „თირი ქვა იყო და ადვილია გამუანგრით აქავრობა“ (პილ.). შდრ. საბა (თირი — არს ქვა ლბილი და ადვილად საქრელი).

თირენ-ი (tirenliren) მატარებელი. „თირენში აქამდი არ ვიყავ ჩამუდარი“ (თ.ქ.).

თირენიონ-ი სახე, ჭრელი, ნახშიში. „თირენიონი ზივის ოფს სახელია“ (იმ.).

თირთირ-ი (tirtir) ფოთლის მჭამელი მწერი. „ხიზე თირთირი უჩინდება, თუ არ შექირეჯავ“ (ინ.).

თირინი ჰორერამა სიმღერის სახელწოდება. „თირინი ჰორერამა სიმღერაც არი და სამაც“ (პ.).

თირფანი იხ. თილფანი. „თირფნი პირი მოკვოდ“ (თ.ქ.).

თირასა ბალახი. „ჩუენ იაილაში, თეფეებზე, თირასაც არი“ (იმ.).

თიფფაქულტე (არ. tix (tixbi) — მედიცინა, fakultesi — ფაკულტეტი) სამედიცინო ფაკულტეტი. „ბურსას თიფფაქულტეშია დავანვინო ბაბაი. ფილმინა გამუალბიო, ფენა ავათ არი“ (იმ.).

თიფხალა-ი გარეული მხალი. „თიფხალაი თეებზე ამუა“ (მაჭ.); „თაზე ბევრია თიფხალაი“ (მაჭ.).

თილ-ი¹ (tix) მარცვეულის ან ხილის ხვაი. შდრ. საბა (ხუავი-თილი). „დადგება თილი ბუდლისა. თილმაქინაით გაასუფთებენ“ (იმ.).

თილ-ი² (tix) საქსოვი ჩხირი — სადგისი. „ეს თილით მოქსონილია“ (იმ.); „ეს თილის ოია არი“ (იმ.).

თიყურძენა-ი მოცხარი. „ამას თიყურძენა ქვა, მემლექეთოდან გემით მუუტანია დედესა და გემყურძენასაც ეტყოდა თვითან“ (გულ.).

თიჯარეთი (არ. ticaret) ვაჭრობა, კომერცია. „ერთმანებში ჰუქუემეთებმა თიჯარეთი ქნან, ისე გვირდა“ (ინ.).

თიპ, თუპ! შორის. გამობატავს დანანებას. „თიპ, ეს რა დეგვემართა, შვი-

ლო!" (ინ.).

თლასლათ მთლად, მთლიანად. „თლათნ ამეიტანო ყანიდამ?“ (მაჭ.); „თლათ შუუჭამიან მატლებსა“ (პ.); „თლათ თეთრი დის წყალი“ (იმ.).

თმენ-ს მარხულობს. „ნუნაქეთაიცი თმენს წრეელი“ (ინ.).

თმი საზდელი-ი ხრტილი. „თმი საზდელი გავკმატუნე“ (ინ.).

თობდ-ი (topl) ინგლისური ქინძისთავი. „თობდი ვეღარ ვიპუე, რომე ლასტივი გუუყარო ტოტიპირში“ (ინ.).

თოვბე||**თოვბა**||**თობა** (არ. tōvbe) სინანული, მონანიება, აღთქმა, ფიცი. „თოვბესაც რომ არ ექცევი, შენი საქმე არი ბნელი“ (პ.); „ილოცე და თოვბე ქენი, არ გეინსნო ქუფური“ (პ.); „კაცას თოვბა უქნია“ (იმ.); „ოთბა დარები, ცალკლავაი იარე“ (თ. ქ.).

თოვბე დარებბი! (tōvbe yarabbi) ღმერთო, შაპატიე (ღმერთი შაპატიებს) „თოვბე დარებბი, ჯაპილი ინსნები ამბობენ, ღმერთი არ არიო“ (ინ.).

თოვბე (თობა) შათასინა! იხ. თოვბე, შათა. (tōvbe hatasina) ვფიცავარ, ცოდვას აღარ ჩაეიდენ! „თობა შათასინა, მაქუერ სიტყუას რაფერ ამოვტეე პირიდან?“ (ინ.); „თოვბე შათასინა, ყიაში შუუგინებია ქალისთვი“ (ად.).

თოვლაუღვაპა-ი თოვლჭყაპი. „თოვლაუღვაპაი მუა და მალე გაშრება“ (ინ.).

თოზ-ი (toz) მტვერი, ფხვნილი. „კარაქსა ანაი თოზ შექერ მუაყრიდა“ (ინ.); „შიგან მუუმწყრეეთ კაკალ, შექერი თოზ“ (იმ.); „მემრე დეიმუხლა და გააკეთა, თოზიც ანაი ოდამი“ (ინ.).

თოზალ-ი (toz) ჭირხლი, ფიფქი. „თოზალი იყო, თელი პირი“ (ინ.); „თოზალი ქნა, გაყინა ბალახი“ (თ.ქ.).

თოთო 1. ქალის საკუთარი სახელი; 2. ჩვილი, ნაზი, თოხლო. „თოთო-ნენეი ბეგრ ილექსება“ (ად.). შდრ. საბა (თოთო — კვერცხი თოხლო).

თომათა-ი (domates) პამიდორი. „თომათაი კარქა საქმოფს ზისპირეფში“ (მ.); „ხაბი ვურთავ, თომათაი, ძე და იქნა ლახნი

შორვა“ (პ.).

თომარი (tomari) ყველა, მთლიანი.

„თომარი გეყიდა ეჯელე“ (ინ.).

თორ-ი (tor) აბრეშუმის ძაფით მოქსოვილი ვინრო სარტყელი, ქამარი. „თორსა დაქსელვენ ფილფიტებით“ (ინ.); „ჩუენი ძუელები თორსა იბმიდენ ნელზე“ (პ.).

თორამა (tūreme) ჯიში, მოდგმა, შთამომავლობა. „იმათი თორამა ზუელ ადგილზე აღარ არიან“ (იმ.).

თორბა (torba) ქსოვილის ნაჭრისგან შეკერილი პატარა ზომის ტომარა, ჩანთა. „მათხოვრის თორბა ბითუმ სამსე იქნება“ (იმ.); „მოდულებულ ჭუქსა თორბაში ჩაასხამ“ (მ.); „იმა ჩაპყრი თორბაში, გუდაში“ (იმ.).

თორნა (torna) სახარატო ჩარხი. „აქვანი გექონდა თორნაზე მოხუენილი“ (იმ.).

თორომანა-ი (toraman) მაგარი, ჯანმრთელი, ფიზიკურად განვითარებული. „თეთრი თორომანაი ციციი მყავს“ (ინ.).

თორუნი (torun) შვილიშვილი, შვილთაშვილი. „ჩუენ ბურსალი ძმის თორუნი ვართ“ (მაჭ.); „რალა მიშვეს, დევნასდენეს თორუნსა“ (ბ.); „დილაამდი იგონეს, თორუნ ეფენდი!“ (იმ.); „ჩუენი ერთი თორუნი მურღულ არი“ (იმ.).

თოფ-ი (top) ბურთი „აქა თოფ ექცევიან, ითამაშებენ“ (იმ.).

თოფლ-ი (topal) კოჭლი. „ნეფეც თოფალი შყავან“ (იმ.); „სახათი, თოფალი ქალია“ (თ.ქ.).

თოფთან (toplan) ბითუმად, ერთად, მთლიანად. „იმდებან ხომ ვერ მუუფდები ჩარში, თოფთან მივცემ თუჯჯარასა“ (ბახ.).

თოფლანთი (toplantii) კრება, შეკრება. „საბრის დღეს თოფლანთი ქონდა“ (სტ.).

თოფრალი (toprak) მინა, ქვეყანა. „შუელას მისი თოფრალი უყუარს“ (ინ.).

თოფუზ-ი (topuz) კვერთხი, გურზი; „დაარტყამ თოფუზ გულის კაკალზე“ (იმ.); „ცეცხლის თოფუზი ექნება“ (პ.).

თოქა (toka) ხელის ჩამორთმევა. „მე იმას თოქას არ ვუზამო, თქუა“ (ინ.).

თოყ-ი თოხი. შდრ. საბა (თოყი —

სათბროლი). „ბოსტანსა თოკით მოვთხრით“ (იმ.).

თოხარკი-ი კარგად მოსიარულე ცხენი. „ჩემი ცხენი თოხარკი! ჰაიდე, ვიაროთო“ (სტ.). შდრ. საბა (თოხარკი).

თოხლ-ი (toklu) დედალი კრავი ერთი წლის. შდრ. საბა (თოხლი — სხვათა ენაა, ქართულად ბუნი ჰქვინან); „წრეველანი თოხლები გიგვიმბრავლდენ“ (იმ.).

თრამლი-ი ჩირქი. „ზუხუმი და თრამლი მათი საქმელი“ (იმ.).

თრაფიქი (trafik) მოძრაობა, მანქანების ჭედევა. „დიდი თრაფიქია, არაბაი ჩარჩება“ (სტ.).

თრაქტორი-ი (traktör) ტრაქტორი. „თრაქტორის თეირებ შევხედე“ (თ.ქ.); „ახლა თრაქტორით ვხნავთ“ (მ.).

თრაში-ი (სპ. trasa — პარსეა) წვერი. „თრაში ამოსლია ისემალე“ (ინ.).

თრამიანი-ი წვერგაუპარსავი. „იმფერი თრამიანი სიდედრსა რაფერ დეენახეუ, ჭო!“ (სტ.).

თრამაქინა-ი ელექტრო საპარსი. „მე თრამაქინასი ფაფრიკა მაქ“ (სტ.).

თრიმლ-ი თუთუბო. „თრიმლ მოვხარშავთ და მის წუნემი დავდედავთ წაროსა, რომე კარქა მექიდოს ბოღა“ (თ.ქ.).

თურანდარა|თურანდარა თუ არა და არა. „ერთი გზა შეშა მეტიანი, თურანდარა ვერ წახუალ“ (მეზ.); „ქუნჩალი დააყარე ქუეიდანაც და ზეიდანაც, თურანდარა ვერ შეინახავ, დალბება“ (ინ.).

თუთია გახდი (არ. tulya — ცინკი) იშვიათად სანახავი გახდი, თავმოწონე გახდი. „თუთია გახდი ბუსირა, აღარ დახუალ ჩუენსა“ (იმ.).

თუთუნ-ი (tütün) თამბაქო. „თუთუნ გავახმობთ, ზამთრისთინ შეენახავთ“ (ინ.).

თუთყური-ი გამხმარი თუთა. „ჩუენსა გამქმარ თუთას თუთყური ქვია“ (იმ.).

თუთყური ოდა თუთყურის მსგავსი მაქმანი. „თუთყური ოდა ზივის ოდას სახელია, იმასა ჩუენ ვქსოვთ“ (იმ.).

თულლი (türli) ჯიში, სახე, სხვადასხვაობა, განსხვავებული, წარი. „ჩუენში ყუელაი თულლი ხილა“ (მეზ.).

თულლითული (türli-türli) წარიწარი, სხვადასხვა, მრავალგვარი. „თულლითული ყაღშებია ახლა გამოსული“ (ინ.); „საქმელები თულლითული ვიცით“ (ინ.).

თულუმბა (tulumba) ტუმბო, პულევერიზატორი, საკური. „თულუმბაში მაქინასი დლია და დაღლე კარქა“ (თ.ქ.).

თუმბულა-ი (tombul) სავსე, დამრგვალებული, მსუქანი. „თუმბულაი, ლამაზი ბაღეები ყავს ჩუენ გელინსა“ (ინ.).

თური ხლის შორვა მთის მხალეული-სგან მომზადებული წვნიანი კერძი. „თური ხლის შორვა ზამთარში კაი საქმელია“ (იმ.).

თურბე (არ. türbe) საფლავი. „გენჯი შეილის თურბე ეზოში ქონდენ და ყველ დღეი ტიროდენ“ (თ.ქ.).

თურბელული (türbelik) სასაფლაო. „ემიასი და მისი თურბელული იქ არი“ (ინ.).

თურთხალი (tuikal) სადურგლო ნებო. „თურთხალი სიციხეს არ გეიტანს, გადნება“ (თ.ქ.).

თურქე (türkçe) თურქული ენა. „თურქე კაი დელიაპარიკოს დიე, გურჯიჯეს აღარ ველაპარიკებით“ (მ.); „სახლში თურქქას ჰეჩ არ ვილაპარიკებით“ (იმ.).

თუქანი-ი (არ. dükkân) საფაქრო, დუქანი. „თუქანი რომე გახსნა, თხუთმეტი მილიონი სულ ცოტაი მაინა ქქონდეს ბანკაში დანვენილი“ (ინ.); „ესენი ემეში წევდენ, თუქანში“ (იმ.).

თუქანჯი (dükkâç) მედუქნე. „ერთი თუქანჯია, ილა მაამტყვილფს და აღარ ვიარებე მასთან“ (თ.ქ.).

თულლა (tuğla) აგური. „ეს თულლა აქეთა თერფეზე მუანყოთ“ (ინ.); „ყავრები თულლა არი, თუ საჯია?“ (იმ.); „რუსგას თულლა მაზიდისს“ (ტ.).

თუში ხის ან ქვის საზიდარი. შდრ. საბა (თურში — ქვის საზიდარი; მარკილი). „თუშით ჩამოვზიდეთ ბინი ქვები მალლიდან“ (მეზ.).

თუხი-ი მუქი. „თუხი ყირმიზი ბოღა მინდოდა და ჭახე ყირმიზი დარჩა“ (ინ.).

თუჯჯარი-ი (tuccar) ვაჭარი, კომერსა-

ნტი. „ყუელაი ხომე ვერ მუაფერუფს თუჯჯარობასა?“ (პილ.).

თქვენთათლა-ი თქვენი, თქვენი ძალებით, თქვენთვის. „თქუნა თქუნთათლაი ყანა გაქუნან?“ (ბ.).

თქველშია-ი მსხლის ჯიში. „თქველშიაი სხალი ძალიან ნუენიანია“ (მ.).

თქორ-ი წერილი წვიმა. „ნამოვდა თქორი და ნელნელა დავასულა“ (გულ.) შდრ. საბა.

თქორავ-ს წერილად წვიმს, ცრის. „დღევანდელიღმა თქორავს, არც გედილო და არც ხილლი განვიმდა“ (ინ.). შდრ. საბა (თქორი — მეტად წერილი წვიმა).

თხველ-ი თხუელ-ი მათხოვარი. „თხველიც გამეიარს კარზე და ხელცარიელი არნა გუუშვა“ (სტ.); „ღმერთსა თხუელიც ყავს გაჩენილი, იმფერ ქუუას აძლევს, რომე მოკრიფოს და ჭამოსნა“ (თ.ქ.).

თხილამურ-ი თოვლში ფეხზე ჩასაცმელი, წრიული ფორმისა, წნელით მოქსო-

ვილი. შდრ. საბა (თხილამური — გრკალი არს, ფერკთა დაიკერენ დიდთა თოვლთა ზედა საველად, რათა თოვლსა სიღრმესა არა ჩაიჭრან). „თხილამურები და ნიჩაბი თავანში მაქ შენახული“ (იმ.).

თხისურა-ი თხის ბალანი, თხისური. „თხისურასი სახანელი გამეიტანა“ (იმ.). შდრ. საბა (თხისური).

თხიფსელა-ი ხეჭრელი (მც.). „თხიფსელასი ქერეჭი ყებზობის ნამალია, ანაი იტყოდა“ (სტ.). შდრ. საბა (თხიფსელა).

თხრაშდამიცა-ა დაარტყა, ცემა. „თხრაშდამიცა ბალესა საუდომზე, ერთი გინდა, თუ ორი!“ (ინ.).

თხრაშუნა-ი სწრაფად მოსიარულე, მოურიდებელი. „იმათი სხუაფერი თხრაშუნაი ბალეები არიან“ (ინ.).

თხუნეულა თხუნელა. „ბოსტანში თხუნეულა გაჩენილა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (თხუნეულა).

6

იალუმი-ი ალიონი, გარიჟრაჟი. „დილას, იალუმზე, ადგება ტყეში ნადირი, დაბანი“ (მეზ.). შდრ. საბა (იალომი-ალიონი).

იაცილიჰაც ისაც. „იაც შერველა შეითნეუმი“ (ინ.); „იაც ამას არ გეზნოდა?“ (თ.ქ.); „იიაც კითხულობდა“ (ან.).

იბადეთ-ი (არ. ibadet) ლოცვა, ღვთის მსახურება. „ღმერთმა იბადეთი არ მოგიშალოს, გამჩენელმა!“ (ინ.).

იბადრამებ-ს (bayram — დღესასწაული) იდღესასწაულებს, იმხიარულებს. „იბადრამებს და იქნება ამაიქით, შენ დიგინახა და?“ (ინ.).

იბეჩებ-ს (ნ.ბეჩი) ისულელებს, არასერიოზულად მოიქცევა. „თუ არ გაათერბიალე ბადვი, იბეჩებს და იქნება“ (თ.ქ.).

იბლისი (არ. iblis — მუსლიმანური სარწმუნოების მიხედვით, ეშმაკი, ბოროტი სული, რომელიც ადრე ანგელოზი იყო. ღმერთმა მას უბრძანა ქედი მოეხარა,

თაყვანი ეცა ადამისთვის. იბლისმა არ შეასრულა ღმერთის ბრძანება, რისთვისაც განდევნეს სამოთხიდან. ამის შემდეგ იგი ყოველთვის ცდილობს შეაცდინოს ადამიანი, ჩაადენინოს ცოდევა) ორგული, ბოროტი ადამიანი. „იბლისი მაგი! რაფერ არ შერცხუა, რომე მოგუატყვილა?“ (ინ.); „იბლისი, მაიმუნი ისა!“ (ინ.).

იბლელვ-ს იგლეჯს, იშიშვლებს, იბლენის; თავს ინუხებს. „ეს ქათამი რაცხა ბუმბულ იბლელვს, რა უნდა, არ ვიცი“ (თ.ქ.); „გოგო მოპარეს ჩუენ ჰავასა და ჯავროფს ზოვლი, თავ-პირ იბლელვს“ (ინ.).

იბნა (არ. ibne) სალანძღავი სიტყვა. არამზადა, უვარგისი, ბუში. „მაგი კაცი ხომ არ არი, იბნა, ნამუსუსუი!“ (ინ.).

იბრეთი (არ. ibret) 1. ჭკუის სასწავლებელი მაგალითი, დამოძღვრა; 2. საკვირველი, უცნაური. „მოი და ისეირე ეს იბრეთი!“ (ინ.).

იბრეთობა უცნაურობა, მოულოდნელი რამ. „იჩივლა, იბრეთობა გადამხდა მაგის გამეყის“ (თ.ქ.).

იბრელა-ი კატაბარდა. „იბრელაი ასულა ნიფლის ჩქოლაზე“ (თ.ქ.).

იბრილიიბრელი (არ. ibrik) წყლის დოქი (სპილენძისა). „იბრილსა წმურტიი პირი აქ“ (იმ.); „იბრელმი ცივი წყალია“ (იმ.).

იბურხლი-ს თავდაყირა დგება. „დათემა კაცი ზრუქში მეიკიდა და იბურხლენბიან“ (სტ.).

იბძნი-ს წინათგრძნობა აქვს, უეჭველ ფაქტად მიაჩნია. „მარცხენა თულისა გაჩურუნებას იბძნის, გონჯი ხებურის ნიშანია“ (ინ.); „ორშაბათ გზას წასლას ვიბძნით, არ წავალთ“ (ინ.).

იგზე (იქზე — იქ + ზე) იქ, იქვე. „ჩუენა იგზე ერთი დეფო გუაქ“ (ინ.); „წყალი იგზე ჰამან ყანაშია“ (ინ.); „დობტურმა იგზევენ ამელიათი გახადა“ (იმ.).

იგირი იგერ ის. „სამ დღე იკითხა იგირი წიგნი“ (სტ.); „იგირი ფერი უნახავს და მონონებია“ (სტ.).

იგითი (yigit) ვაჟკაცი, უშიშარი, მამაცი. „სიკილი ვერვინ გუდურჩება იგითი და ფირალეზი“ (ჰ.); „მაგისი ერთი ეშიაი ზოფიე განყუეტილი კაცი ყოფილა, იგითი“ (სტ.).

იგირიმ იგერ იმ. „იგირიმ თერუფზე გეიბინე“ (ინ.); „იგირიმ ბალესა ნუ ელაპარკები“ (ინ.).

იგირიმათი იგერ იმათი. „იგირიმათი საქმელი არ იჭმება“ (ინ.).

იგირის იგერ ის. „იგირის კაცი ჩობნათ დააყენეს“ (ინ.).

იგირიქიიგირიქა იგერ იქ. „ჩემი ძმა იგირიქ დარჩენილა“ (ინ.); „იარა, იარა და მივდა იგირიქა“ (ინ.); „მიველ იგირიქა, ალმანისა“ (ინ.).

იგირიქიდან (გამოხატავს მისათითებელ პუნქტს უფრო დეტალურად) იგერ იქიდან. „იგირიქიდან რამ გადმუაგდო ზავალა?“ (ად.).

იგირმი (yirmi) ოცი. „დუენიშნა იგირმი ლირა“ (ინ.).

იგუნგრუცებ-ს ერთ ადგილას უმიზნოდ იტრიალებს. „რამდომ ხანს იგუნგრუცებს ეზოში, ღმერთმა იცის“ (ინ.).

იდამი (არ. idam) სასიკვდილო განაჩენი, სასჯელი. „ხებერი მოვდა, თხუთმეტი კაცი იდამი ქნესო, დაკიდონნაო“ (თ.ქ.); „იმა რალა იდამი უნდოდა, ძუალი და ტყავი იყო“ (თ.ქ.).

იდარე (არ. idarc) მმართველობა, ხელმძღვანელობა, საარსებო საშუალება, მეოჯახეობა, ცხოვრების წარმართვა. „გაზაფხულზე იდარე გამეელევა და რანა ქანს?“ (სტ.); „იქიდან მოგვიდიოდა იდარე“ (თ.ქ.); „კაცი უქალოთ იდარეს ვერ იქ“ (იმ.); „ახლა იდარეს ველარ იქმენ“ (იმ.); „ფეცლამბერის ევრზე გევედა და დეველითი იდარე ქან“ (ინ.).

იდარე ლამბა-ი (idarc lambasi) ნავთის პატარა ლამბა (კუტი ლამბაი). „იდარე ლამბაი ბუნარში გევედა“ (ინ.).

იდეა (არ. iddia — დამტკიცება, მტკიცება, ფიუტობა, თავის სიტყვაზე დგომა) პრინციპულობა, პრინციპი, საქმისადმი ინტერესი. „მაშინ იმფერი იდეაი მქონდა, რომე ვეფურით ვერ დიმიყოლიეს“ (ინ.).

იდიალი (არ. idiali) მტკიცე, გაუტყენელი, ფიუტი, უკადრისა, თავმოყვარე. „იდიალი ვიყავ, ვინმეს გონჯ არ ვათქმევიებდი“ (ინ.); „იდიალი ქალია ძალიან ნენეშენი“ (ინ.).

იევრი სუფრული სიმღერა „იევრი და პარალე“. „იევრინა ვთქუა, ისეგავ, არ ვდგები სუფრიდან“ (ინ.). „იევრი და პარალე“ სიმღერა უმთავრესად სრულდებოდა საქორწინლო სუფრასთან. მას მღეროდა მყარი და ითხოვდა ძნელად საშოვნელ საქმელს ან ხილს (მაგ. ზამთარში მოითხოვდნენ ზაფხულის ხეხილს, ზაფხულში — შემოდგომისას და ა. შ. „იევრი და პარალეო, მოგვიტანეთ ქათამიო, იევრი და პარალეო, პარი, პარალი, პარალე, იევრი და პარალეო, არ მოგვიტანო, არ ავდგებიო, იევრი და პარალეო“ (თ. ქ.).

იეფი დაბალი ფასისა, ნაკლებად ღირებული, იაფი. შდრ. საბა (იეფად — ადვილ სავაჭრელად) „წინწინ იმფო იეფი

იყო საქმადიც და ჩასაცმელ-დასაბურავიც“ (ინ.).

იფოზა. სიაფე. „თუქუნთან იფოზა ყოფილა, გერჩექია?“ (ინ.).

ივა (yuva) ბუდე. „გველები ხეზე ივა გააკეთებენ“ (მ.).

ივანობითვე იენისი (ძველი ხალხური სახელწოდება). „ივანობითვე გიმიგონია ზეგლებიდამ, შაზირან ეტყოდენ“ (იმ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

იზანი (არ. ızan) ნიჭი, ჭკუა, მიხვედრილობა, მახსოვრობა. „გამჩენელმა მოქცა იზანი“ (პ.).

იზგარა (izgara) ბადე, ღობე. „თივის ზვინსა ქუეშ დუუდებთ ჭერებ, გავაკეთებთ იმით იზგარას, წყალმა თივას არ შუუსკედესო, მემრე ამ იზგარაზე დავაყრიოთ თივას, თავალმა წავალთ“ (ინ.).

იზმოდენ იზამდნენ. „ციცას გათხუე-ბას თუელზე რომე იზმოდენ, კაი შუა“ (ინ.).

იზნი (არ. ızın) ნებართვა, შვებულება, განთავისუფლება. „იზნი აართუეს ფადი-შაჰსა“ (სტ.); „ერთ თუეს იზნი ავართმიდი“ (მაჭ.); „იზნი ითხოვდა“ (იმ.).

იზნიანი ნიჭიერი. „იზნიანი პრატი ყოფილხარ“ (ინ.). იხ. იზანი.

იზრუგა მხარდამჭერის იმედი მიეცა, შვებულებად. „ბაღვმა იზრუგა მაამთილი და სულ აღარ მიჯერის“ (ინ.).

ითაკილებს იუკადრისებს. „ჩუენი ქა-ლები არავის არ ითაკილებენ, ყუელასთან აჩუელთ არიან“ (იმ.). შდრ. საბა (თაკილი — იუკადრისოს რამე გზიანად).

იი გეჯელერ! (iyi geceler) ღამე მშვიდობისა! (hayırlı geceler!). „აბა, იი გეჯელერ! ახლა დეიძინე, კაი ღამიობა!“ (ინ.).

იი გუნერ! (iyi gunler) კარგი დღეები! ნახვამდის! „იი გუნერ! მესსუენე პანაი და კიდო გნახავ!“ (ინ.).

იკინტლებიან მრ. რ. კამათობენ, ჩხუბობენ, დავობენ. „გენჯობაში იკინტლებიან ერთმანეთში“ (ინ.).

იკინტლებიან მრ. რ. კამათობენ, ჩხუბობენ, დავობენ. „იკინტლებიან შიან, ერ-

თმანეთში! (მაჭ.).

იკუნჭლი-ს თავდაყირა დგება. „ეს ბაღვი ამდენ რატომ იკუნჭლის, არ მიე-ლაღვის?“ (ინ.).

ილაჯი (არ. ilac) წამალი. „დავფუმფეთ ყავალები ილაჯებით“ (თ.ქ.).

ილდიზი (yıldız) ვარსკვლავი. „რომელ ილდიზზე ხარ გაჩენილი?“ (იმ.).

ილექსა ლექსები წარმოთქვა, იმღერა. „წუხელი ბევრი ილექსეს ქალებმა გურჯი-ჯა“ (ინ.). შდრ. საბა (ილექსა — ლექსები თქვა).

ილიმილი გახდა დაიკარგა, გაქრა, გაუჩინარდა. „მეცხედე და ველარ ენახე, ილიმილი გახდა“ (ინ.). შდრ. საბა (ილუ-მელი — ესე იგი არც არსა სიკეთე, არცა სიაფე არ ეტყობოდეს, გინა გემო).

ილიმ ოქუმაქ (არ. ilim — მეცნიერება, ცოდნა, okumak — კითხვა, სწავლება) მეცნიერების დარიგება, ცოდნა. „ილიმ ოქუმაქ ბევრინა იკითხო“ (ინ.).

ილა (არ. illa) აუცილებლად, უსათუ-ოდ, გადაუდებლად. „თუალებით ილა გამეიცნოვ ინსანსა“ (თ.ქ.). „ისინი ილანა უულო“ (მაჭ.); „მეჯბური ილანა აკითხ-ვიო“ (მეზ.); „თურქები ილა ბევრი იქნებოდნენ, გურჯები — ცოტაი“ (ინ.).

ილაქი (არ. სპ. illaki) უსათუოდ, უთუოდ, აუცილებლად. „ნალოთი თუ ყაბული არ გაქ, იქ გალოცვებენ ილაქი“ (პ.).

ილურსება თანდათან ბრახდება. „ე ბაღვი ილურსება, იქვიმსება ნელ-ნელა, რაცხა ჭირს ღალიბა“ (ინ.). შდრ. საბა (ილურსება — ცხენი საკბენად ემზადება).

ილქარი (ilkbahar) გაზაფხული. „მო-ვნხანთ მინასა ილქარში“ (მ.).

ილქოქული (ilkokul) დანყებითი სკო-ლა. „ეს ბინა ილქოქულისა არი“ (იმ.). „სოფლებში ყუელგან არი ილქოქული“ (თ. .).

ილხი (yılki) 1. ცხენის ჯოგი; 2. ჯგუფი, გროვა, ხროვა, „ბაღევის ილხი ადგებოდა სოფელში სასიარულოთ ღაზა-რიაზე“ (ინ.); „ამდენი ილხი რაფერ მიეყა-რეთ?“ (ინ.).

იმა იმას. „იმა დავწვავთ ყანაში“ (მაჭ.); „იმა კარქა მოვთქრით“ (იმ.).
იმაზე იმითომ. „ინსანი იმაზე მალე ბერდება“ (პ.); „ბაღვევებზე გაპერსტა, სახელში აღარ შევდა და იმაზე გეიქცა ყასაბაში“ (პილ.).

იმათებში/იმათიებში იქაურობაში, იმ ადგილებში. „ერთ თუეს იმათებში იარეს ტყვილია“ (მეზ.); „ნუტაი არ მოქედნეს იმათიეფში?!“ (ინ.).

იმამ-ი (imam) უფროსი სასულიერო პირი მუსლიმან-სუნიტებში. „ის ფაფაზი გამუსლიმანებულა და იმამი გახდილა“ (ბ.); „ვაიზის მქენლია ინეგოლ ყეხასი ენ დიდი ჯამის ხოჯა-იმამი“ (ინ.); „დედე იმამი იყო“ (თ.ქ.).

იმან-ი (არ. iman) რწმენა. ღმერთის აღიარება. „თუ გაქ საფლავში შენი იმანი“ (იმ.); „ღმერთ შევტიროთ იმანები“ (პ.); „ღმერთმა იმანით მიგვიყვანოს იმ დუნდას“ (ინ.).

იმდონეთ-ი იმდენი. „იმდონეთი ყვირილი რათ უნდა ბალესა?“ (სტ.); „იმდონეთი ელაპარკვა, რომე ხაპრიდან ჭქუა გამუუყუნა კაცსა“ (ინ.).

იმდროელ-ი იმ დროისა, იმ ასაკისა, იმ ხნისა. „იმდროელი მეც ზოვლი მაგარი ვიყავ, ქვასავეთ“ (ინ.).

იმერაყა (არ. merak — ცნობისმოყვარეობა, მოუსვენრობა, საშიშროება, შიში, დარდი) იდარს. „არ დამგვიანდეს, შინ იმერაყებენ ჩემზე“ (იმ.); „მუსტაფამ ძალუნა იმერაყა შვილის სიკდილი“ (თ. ქ.).

იმერთ-ი მეორე, მომდევნო. „ბაბოი იმერთ პატარა ზმასთან არი“ (იმ.); „იმერთი ხირსიზიც ასე ამბობს მეგემ“ (ინ.); „მე იმერთი ციკაი იმფო მამანონდა“ (ინ.).

იმითანი-ი (არ. imiihan) გამოცდა, შემონება; „ველში ავსნიე შიში, დავკარქე საქონელში. იმითანი ვერ მეიგე, რა დახუალ სოხაბეში“ (იმ.); „ციცას ახლა იმითანები აქ და მოცალივი არ არი, კითხულობს“ (სტ.).

იმსოლოდში/იმსოლოლზე (soluk — სუნთქვა, ამოსუნთქვა. იმ+solux+ში, იმ+solux+ზე) იმ წუთას, იმწამსვე, მაში-

ნვე. „იმსოლოდში მუუხატეან ქალიდზე ის ცხენიანი კაცი“ (ინ.); „ძემაც იმსოლოდში გადმოდინდა“ (სტ.); „იმსოლოლზე თქუა ყუელამფერი“ (ინ.).

იმფოსერთ-ი უმეტესი, უმეტესად. „იმფოსერთი ქალები არიან მუუფერებელი“ (ინ.); „იმფოსერთი ვეტყვით, არ დუუმაღლავთ“ (მ.).

იმფრა (იმფრათ) იმნაირად, ისეთნაირად. „თქუენთან იეფობა არი, იმფრა მიმხდარი ვართ“ (ად.).

იმტუტა შენუხდა, გაიტანა (აიტანა), იუკადრისა. „ნაზიმეც ახალათ იმტუტა, ბითუევი მარტუაი დარჩა“ (ინ.); „გეიტანა კაცმა, არ იმტუტა სხუისი ბალევი“ (ინ.).

ინათი (არ. inat) სიჯიუტე, ჟინიანობა, თავისნათქვამობა, დაჩემება. „რათ უნდა მაქუელა ინათი?“ (ინ.).

ინათიანი ჯიუტი. „ინათიანი ხარია? რატომ გიკვირს?“ (თ.ქ.); „ჰემ ინათიანი ხალხი არიან“ (ინ.).

ინადინე/ინათინე (inadina) ჯიბრზე, ჯიბრით, წინააღმდეგ, მიუხედავად, განგებ. „ინათინე აკეთებს ამასა“ (ხ. ფ.); „ინადინე იქით წეიყუნა ხარები“ (პ.).

ინახსებ-ს იცვლქებს. „ბაღვევი ვინახსებდით და ბაბოი გიკვიჯავრდებოდა“ (ინ.).

ინგლიჯა (ingilizce) ინგლისური ენა. „ინგლიჯა არი ოქულებში“ (მ.).

ინდადი (არ. imdadi — დამხმარე, შევების მომცემი. არ. imdat — დახმარება, მხარდაჭერა, მიშველება). „ღმერთმა მიცოს ინდადი“ (ხ. ფ.); „ინდადი გიკვირინდა, ინდადი არაბაი გამოგზავნა“ (ინ.).

ინდაყვი-ი იდაყვი (ნიდაყვი). „ინდაყვი წუერი დამაჯახა, გრდა მანიშნა“ (ინ.). შდრ. საბა (იდაყე — მკლავთ სარდკეი).

ინნეოფა (iñne — ნემსი, oya — მაქმანი, არშია) ნემსის მაქმანი, ნემსის არშია (ნემსით მოქსოვილი). „ამ დხმას ინნე ოფა აქ კაკეთებული (ინ.).

ინსანი (არ. insan) ადამიანი. „იქავრ ინსნე ვებუტე“ (მაჭ.). „ესა არ აწყენს ინსანსა“ (პ.); „ამასა კდარი ინსანი ჭამს, იმფერი გერმელია“ (პ.).

ინსნობა ადამიანობა. „კი ინსნობა გიყო მეზობლი ქალმა“ (ინ.); „ინსნობას ასე მუუხტება“ (მეზ.).

ინსაფი (არ. insaf) სინდისი, სამართლიანობა, გულმონყალება. „სულ არ აქ ინსაფი მაგასა“ (ინ.).

ინსაფსუზი (insafsiz) უსინდისო, უსამართლო, შეუბრალებელი. „ინსაფსუზი და ღორები არიან ე გელები“ (პილ.).

ინქარ-იინქერ-ი (არ. inkar) უარყოფა, უარი. „ვიცხაი ამთ ინქარ იქს, საჯუპნე-მოა“ (ინ.); „ინქერი არ ქნა!“ (იმ.); „ტყვი-ლი ინქარ იჯება“ (თ.ქ.).

ინშალაჰ! (არ. inşallah!) ვიმედოვნებ! ღმერთო მოგვეცე! „ინშალაჰ! კიდო დეე-ნახათო ერთმანებ“ (იმ.).

ინცრევა-ა გროვდება, თავს იყრის. „ინცრევა აქა ნეხვი, ჭელი“ (მ.).

ინჯე (incce) წვრილი, წმინდა, თხელი. „მაქუან აგერ ინჯე გარგანი“ (მ.).

ინჯი (inci) მარგალიტი. „მეგ თეთრი ღილები, ყიაში რომ გაქ შემბული, ინჯია ზაპარი?“ (ინ.).

ინჯილი (არ. Incil) ახალი აღთქმა, სახარება. „ინჯილი ქითაბია ღისა ფეღლა-მბერისა“ (ინ.).

ინჯირი (incir) ლეღვი. „ამურაში ჩაყერიტ გამხმარ ინჯირსაც“ (ინ.).

ირზი (არ. irza) რწმენა, მრწამსი. „ირზი, ნამუსი თუ გაქ დუნდაზე“ (იმ.).

ირთიჯი (yırhçı — მტაცებელი, სისხლის მსმელი) გამომძალველი, ხარბი, დაუნდობელი. „ეს ირთიჯი, ღორები, პანა წეყყანო ესენი?“ (თ.ქ.).

ისადილა (მზემ) წვიმიან ამინდში მზემ გამოიხედა, გადა. მ6. ისადილა. „ტაროსმა პანაი თუალები გაახილა, ისადილა“ (თ.ქ.).

ისა ფეღლამბერი (სპ. peygamber — წინასწარმეტყველი, Hazreti Isa (არ. Hazret — წინასწარმეტყველი, Isa — იესო). იესო წინასწარმეტყველი. „ინჯილი ღმერთგამჩენელმა პაზრეთი ისა ფეღლამბერ გამუუგზავნა“ (ინ.).

ისეგავ როგორც ჩანს, ალბათ. „ისეგავ ათხუებს ციცასა“ (ბახ.); „ისეგავ მოსაფი-

რები ბურსას წუუყუნაია“ (ინ.).

ისე პურ-ი სადა, ჩვეულებრივი პური. „ამაზე ისე პურია-ო ვიტყვით, სხუანებ სახელები ქვია: ლავაში, სომუნი, ფრანჭუ-ლაი“ (იმ.).

ისეთურ ისეთნირად, იმნირად. „ისე-თურ ლაპარიკობს, დაბანჩი გეგონება“ (იმ.).

ისეთურა-ი ისეთნირი, იმდაგვარი. „ოუნენიან ისეთური ქუსკებით“ (იმ.).

ისეირ-ეს იმხიარულეს, გაერთნენ, მოილხინეს, იმღერეს, იცეკვეს. „წუხელი ბეერი ისეირეს, აქორდიონი დააკრომის“ (იმ.).

ისემალე ძალიან ჩქარა, ადრე. „ისემა-ლე რაფერ მოხუელე?“ (ინ.); „ისემალე პა მიხუალთ?“ (ინ.).

ისკამ-ი სკამი, ჯოჯოკო. „ამას ისკამი ქვია, დაედები ზედან“ (იმ.); „ჩუენაც ისკამი ვიცით“ (ტ.); „ისკამი დოუდგი სტუმარსა“ (იმ.).

ისკამბილ-ი (iskambil) სათამაშო კარტი, ბანქო. „გათენებამდი ისკამბილი უთამაშნიან ყუმარი“ (თ.ქ.).

ისკელე (iskcele — ნავმისადგომი, მისადგომი, ჯებირი, მინაყრილი) ხარაჩო, დანადგარი. „ისკელე გააკეთა და დინწყო სახლის გარედან შესვალვა“ (ინ.).

ისკემლე (iskemle) სკამი, მერხი, სკამიეკა (ბალის მერხი). „ეზოში შემსიე დუუდგამს და ქუეშაც ისკემლე შუუდგამს“ (ინ.).

ისლაკუნჭა-ი თავდაყირა გადატრიალუბა. „ბალვები ისლაკუნჭას იჯებიან ხალზე“ (ინ.).

ისლამ-ი (არ. Islam) მუსლიმანური რელიგია, მუსლიმანობა. „ჩუენაც ისლამის დინზე გადავსულვართ“ (ინ.).

ისამაფ-ს იცეკვებს, ისამებს. შდრ. საბა (სამა — როკვა, შუშპარი). „ვისამაფ, აბა რას ვიქი?“ (ბ.).

ისნათჯე (isnat — დაბრალება, ცილი-სწამება; ტყუილად, ლაპარაკით გულის მოჯერება) განგებ, ჯიბრზე, ჯინაზე. „ამ მილეთის ისნათჯე შენნა მოქყუე, ბილი“ (იმ.).

ისპანაქი (ispanak) ისპანახი. „ისპანა-

ქით საჭმელ ვაკეთავთ" (მ.).

ისპირთო (ispirto — სპირტი) მოიისფრო (სპირტის ალის ფერი). „ისპირთო რენგია ესა, მორი ეთქმება“ (იმ.).

ისრაფილ ლაღვესელამი მთავარანგელოზი ისრაფილი. „ისრაფილ ლაღვესელამიც ელაპარკება მეგემ ღმერთ-გამჩენელსა“ (ინ.) იხ. ლაღვესელამი.

ისტადი (istadi) მონანიება, თხოვნა. „აფე, ისტადი ქნა“ (ინ.).

ისტამბოლაი ყურძენი ყურძნის ჯიში. „ისტამბოლაი ყურძენიც არი ჩუენსა“ (მ.). „ისტამბოლაი ყურძენი სხუილდენებიანია“ (ბ.).

ისტამბოლაი ლეღვი ლეღვის ჯიში. „ისტამბოლაი ლეღვი ფიდანი მუუტანია დედესა“ (მ.).

ისტარიისტარსა (ister) მაც. კავ. გინდ, თუნდ, თუ გინდა. „ისტარსა გააჯმობ, ისტარსა — არა“ (მ.); „ისტარსა ასი თანე ფთა ვყავრი იყოს“ (იმ.); „ისტარსა მე მოგიტან, აბილაე“ (ხ. ფ.); „ისტარ გაახმე, ისტარ ნედლი იყოს“ (ინ.).

ისტირმაქი (არ. istirmal — გამოყენება) გამოსაყენებელი. „მეღვა ისტირმაქინა იყოს“ (ინ.).

ისტიტანი ჭიქა; „ჩუენა ისტიტანი ვიცით“ (ტ.); „ისტიტანი ჩუენებურა არი“ (იმ.).

ისხათი (არ. iskat) მონყალების გაცემა, გაღება გარდაცვილის სულის მოსახსენებლად. „ჯანაზაზე მოსულსა ისხათ დოურიგებენ“ (იმ.).

ისხარი მლიერი ნეიმა. „ჯერ ნამებ იქნევა და ემედნი დუუშვა ისხარი“ (ინ.). შდრ. საბა (ისხარი — ჩქარი ნეიმა).

ისხლიტა ვულ. გამ. გაიქცა. „ჩუენაც ვისხლიტეთ იქ“ (პ.).

იფადეს (არ. ifade — გადმოცემა, თხრობა, ჩუენება, მონშობა, დამტკიცება) მონშედ დაიყენეს. „ჩუენი დედეი იფადეს“ (თ. ქ.).

იფეგი (იפק) აბრეშუმი. „იფეგის კაბა მუუკერავს“ (თ. ქ.); იფეგ საცერი სუფთა არი, სუფთათ ცრის“ (ინ.).

იფთარი (არ. iftar) მუსლიმანები მარბვის (რამაზნის) პერიოდში მთელი დღის

განმავლობაში არ ჭამენ, არც სვამენ რაიმეს. საღამო ხანს, როცა ცაზე ვარსკვლავები გამოჩნდება, მხოლოდ მაშინ გაიხსნიან პირს ჯერ წყლით, შემდეგ კი საჭმლით. ამ დროს „იფთობის დრო“ პქვია, ხოლო პურობას — იფთარი; „იფთარიც იქ ქნეს, ჩუენც იქ დავრჩით იფთარზე“ (პ.); „იფთარი გუუტანეთ?“ (თ. ქ.); „მორი ვჭამოთ იფთარი“ (ხ. ფ.).

იფიშმანა (სპ. pişman — დანანება, მონანიება, სინანული) იფიქრა, ინანა. „დილაში იფიშმანა ზავალმა“ (სტ.).

იფანი „იფანიც არი აქევრ ტყეში“ (იმ.). შდრ. საბა (იფენი).

იფუნჩხებიან მრ. რ. იჩხუბებიან, დაუობენ. „ერთდრამ რუს ბარობაი იფუნჩხებიან მანატბიელები და კოკოლეველები“ (იმ.).

იქამ (იქამც) იქ. „იქამ მუდარა მაშინ“ (ხ. ფ.); ღმერთმა აგვაშორვოს, იქამც იყოს“ (თ. ქ.).

იქეთავრი-იქეთა მხარის, იქაური. „ისა იქეთავრი ხალხის იაილაა“ (მაჭ.).

იქება თავს იქებს. „არ ვიქები, მარა კაი გამომდის“ (პ.).

იქვიმსება ბრახდება, წარბებს უკრავს. გად. ივრ. ილრუბლება. „იქვიმსება და არი, ერთ გაცივებულ ვერ დეინახავ“ (თ. ქ.); „ტაროსი იქვიმსება რაცხა“ (ინ.).

იქიაქეთილამ იქეთიდან და აქეთიდან. „იქიაქეთილამაც დაზოლოები აქ“ (მაჭ.).

იქიბრეფეს თავს მოინონებს. „ის შენით იქიბრეფეს ახლა“ (პ.); „თამარ მეფით იქიბრონ გურჯემა“ (სტ.). იხ. ქაბირი.

იქინიდი (ikinidi) მუსლ. რელ. მესამე ლოცვის ჯამი (შუადღის შემდეგ მზის ჩასვლამდე). „ლოცვის ერთი ვახტია იქინდი ნამაზი“ (ინ.); „ზოგი მოვლენ იქინდინან“ (იმ.); „იქინდს უკან შეხედა“ (მეზ.).

იქინჯი (ikinci) მეორე. „იქინჯი გაფხეკა დოუგვიანდა სომინდსა“ (იმ.); „მემრე იქინჯი შესვალუნე“ (თ. ქ.); „ჩემი შვილი იქინჯი ვაალია რიზეში“ (ბ.).

იქიჯანლი (ikicanlı) ორსული, ფეხმძიმე. „ეს კატა იქიჯანლია, ზოვლი შია, აჭამე რაცხა ღმერთი ხათრისთინ!“ (ინ.).

იქრაჰ-ი (არ. ikrah) ანტიპათია, ზიზლი, მტრობა. „იქრაჰი ვარ მაქფერი საქმის“ (ინ.); „ბაღვმა საქმელი იქრაჰი ქნა და აღარ ჭამს“ (თ.ქ.).

იქ-ს იზამს, იქნება; გააკეთებს. „კიდო მოით, კიდო, არ იქს?!“ (იმ.).

იქში იქ, იმაში (იქში). „ყუელაი იქში ჩაყარეს, იმ ხაროში“ (თ.ქ.).

ილაღინა გამოიდარა, გადაიღო (წვიმა, თოვა). „ფენა ილაღინა, წევდეთ იაილაში“ (იმ.).

იღინი (yığın) ხვაგი, გროვა, შეკრებილობა. „ერთათ მოყრილს ყუელამფერს იღინი ქვია“ (იმ.); „სიმინდსა რომ მოვჭრით, კონებ გავაკეთებთ, ამ კონებსა ალაგ-ალაგ მოვყრით, ფეხზე დავაყენებთ, ერთად თავებ მუუკრავთ, კუნცხულებ გავაკეთებთ. ამასა თურქე იღინი ქვია“ (მეზ.).

იღლარცი-ს თავს ვერ ეჭერს, ღონე არა აქვს. „ძალი გულნაქცოფოს, ახალი ორსულა, იღლარცივს და არი“ (ინ.).

იღრინცი-ს სულელსავით იცინის (უშიზეზოდ იცინის, იღიმება). „ნეტი რას იღრინცივის, ვინ უყურებს მაგას?“ (ინ.).

იყაბულებ-ს (არ. kabul — თანხმობა, მიღება) მიიღებს, დათანხმდება. „არ იყაბულებს ჩუენი ჰუქუმათი“ (ინ.). „უნივერსიტეს რექტორმა მიყაბულა“ (სტ.).

იყანათ-ა (არ. kanaat — კმაყოფილება, არამომთხოვნელობა, ზომიერება, მომჭირნეობა). გამოიზოგა, დაზოგა, მომჭირნეობა გამოიჩინა. „ყიყანათეთ და ერთ ქილე სიმინდმა პური ბილა გამაღენია“ (თ.ქ.).

იყაჭებ-ს ზომაზე მეტად ტანს აყრის, უზომოდ გაიზრდება. „ძალიან სუქან მინაში ლობიაი იყაჭებს, ლერნათ იქცევა, პარკ ნაკლებ გეიკეთებს“ (თ.ქ.).

იყბალი-ი (არ. ikbal) ბედნიერება, კეთილდღეობა, წარმატება, ბედი, იღბალი. „მიითვინ იტყვიან, იყბალი მომე და სანაგვეზე მიმაგდეთ“ (ინ.).

იყბალიანი-იღბლიანი. „იყბალიანი ქალია, ყუელგან გაანყოფს საქმეს“ (თ.ქ.). იყბალა იღბალზე, ბედად, ღმერთის

ამარად. „იყბალა, ერთ კიდო შევეხვევინები და ბელქი დამყუეს ჭკუაზე, დევთანზიო“ (მეზ.).

იყონუშონ- მრ. რ. (konuşma — ლექცია, ლაპარაკი, საუბარი) ილაპარაკონ, იბაასონ. „კაი იყო, ვიყონუშევით“ (ბ.); „მოი ამელამ, ვიყონუშეთო ჩუენსა“ (იმ.).

იშ-ი მონინაალმდეგის მარცხის გამო სიხარული გამომხატველი შორისდებული. „იშ! შახია მაგათზე, რა ეგონენ აბა! მარტო ჩემ კარზე იქნებოდა გაჭირვება?“ (ინ.); „იშ! მუსტალია მაგათზე“ (ინ.). შდრ. საბა (იმ — სიამოვნის სიტყუა).

იშარეთი (işaret) ნიშანი, სიგნალი, მინიშნება. „იშარეთი რატომ არ მიყავ?“ (იმ.).

იშახვა-ა (şaka — ხუმრობა, ცუქქობა) იხუმრა, იმასხრა. „ვიშახავეთო, იტყვიან ასე“ (მაჭ.).

იშელიგ-ეს მრ. რ. (şenlik — 1. სიხარული, მხიარულება, გამოცოცხლება. 2. დილა. დასახლება, მოსახლეობის რაოდენობა) იმხიარულეს, მოსულეყავით, კაი იქნებოდა, ბაქალები ერთათ იშელიგებდენ“ (იმ.).

იშვაიიშუა 1. იპოვა, ნახა; 2. შობა. „ზროხამ ბზო იშუა“ (თ. ქ.); „ამ ქალმა ბალვი ძვილაი იშუა“ (თ. ქ.); „ნეტიან შა იშუა ამფერი ზოვლი ცხენი?“ (თ.ქ.). შდრ. საბა.

იშილი (işik) შუქი, სინათლე. „იშილი ანთია“ (იმ.); „ლამბის იშილის ტოლი იშილია“ (იმ.).

იშიკილი-ი (işkil) ეჭვი, გუმანი, ვარაუდი. „იშიკილი ეილო მეგემ“ (ედ.).

იშკემზე (ş. işkeme) შიგნეული, კუჭმაჭი. „კარიზლობზე გადაწელა, იშკემზე გამუყარევია“ (მეზ.).

იშლამა (işleme) გაფორმება, დამუშავება, სახის გამოყვანა, დაქარგვა; სახე, ნახში. „იშლამები აქ მისი ამ იფეგსა“ (ინ.); „იშლამას უქეთფ?“ (ინ.).

იშლამალიიშლემელი (işlemeli) ამოქარგული, ნაქარგი, ნახშიანი, სახეებიანი. „იშლამალი კაბა ზოვლი უხტებოდა შენ ძალსა“ (თ.ქ.).

იშმარ-ი (işmar) მინიშნება (თვალის ჩაკერა), მიმოიკით მინიშნება. „იშმარ-ი გიყავ, მარა მაიც ვერ მიგაბტინე“ (თ.ქ.).

იშტა (işte) აი, ასე, სწორედ ასე. „იშტა მაშინ მეიყარეს ქი ეს გენერლები“ (სტ.); „იმ წელნად დევნეთ იშტა ბითევი სოფლები“ (თ.ქ.); „იქ არიან ზათი იშტა“ (იმ.).

იშტაპი (არ. iştafi) მადა, სურვილი, აპეტიტი. „საქმლის იშტაპი სადა მაქ?“ (პ.). „ავატყოფმა ეფეჯა გაახილა თუალე-ბი, მუუდა საქმლის იშტაპი“ (ბახ.).

იშტაპლი (iştahlı) მადიანი, მსურველი, მწყურვალი. „ის თახუში ძალიან იშტაპლი არიან“ (სტ.).

იშხინ-ი (თ. işşin) მცენარის ნორჩი ყლორტები. „ამ ბალსა რაფერი იშხინი უქნია, ხედავ?“ (თ.ქ.).

იშტონ-ი (içdonu) მამაკაცის ქვედა საცვალი, კოჭებამდე გრძელი. „თიბილი იშტონები უულო ბაღვებსა, გათბებიან ყარა ზამთარში“ (თ. ქ.).

იშჩი (işi) მუში. „დოუკანია იშჩი და ნოუყუანია მობილღას მოსატანათ“ (სტ.).

იჩინ თანდ. თვის, გულისთვის. „ჭამის იჩინ ამდენ ეზიათ ვნევთ“ (ად.).

იჩყარა (içi — შინაგანი, შიგ, kara — შავი) ორგული, ბოროტი, არაკეთილსამიერ, შინაგანად ბნელი. „ფადიშაჰსა მეგემ დლუთერთობა ბეგების იჩყრობის ხებერი“ (ინ.); „იჩყარა კაცი იყო ძალიან“ (ინ.).

იჩიშლერი ბაქანი (içişleri — შინაგანი საქმე, bakani — მინისტრი) შინაგან საქმეთა მინისტრი. „ნინწინ იყო იჩიშლერი ბაქანი, ახლა გამეიცვალა ფერი“ (ინ.).

იჩქეე (ic — შიგაქვე) ზედსიძე. „იჩქეე მეიყავი სიძე?“ (ინ.). „სიძეე მასთანა მიიყუანოს იჩქეე“ (ინ.).

იციცქირება მონატრებით იყურება. „ჩუენა გურჯისტანისკენ შორიდან ვიციცქირებთი, ცოდვა არ ვართ?“ (სტ.).

იძრა ამოძრავდა, გაცოცხლდა. „მუცელში ბაღვმა იძრა, ისეგავ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (იძრა — ძრვა იქნა).

ინწინე-ს იზმორება. „აკენში ციცას ხელები უუშალე და ახლა ინწინეს“ (ინ.).

ინმუტეი-ს წყნარად, თავმოძონედ ზის. „დოლოფალივით ინმუტეის რაცხა ეს ციცაი“ (ინ.).

იჩყაყაყა ეულ. გამ. ილაყა, ბევრი ილაპარაკა. „რამდონეთი იჩყაყაყა ამ ქალმა, თავი აგვაბტინა“ (ინ.).

იჩყარტავ-ს თვალებს ილღის, თვალებს ითხრის. „ქსოვს და ქსოვს, ემჯამდინ თუალებ იჩყარტავს“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭყარტი — ბალახი).

იჩყარება იბერება, იჭინთება, იჭაჭება. „იჩყარება, იჩყარება, ჰამა მუცლიდან შეფაღეთ მაიც ვერ ნახულობს“ (ინ.).

იჩყიტინება იჭვრიტება, ჭუჭრუტანად იყურება. „ქალი მეგემ ფენჯრიდამ იჩყიტინება“ (ინ.).

იჩყიპინა შეწუხებით იყვირა. „ნემეკი-და ცეცხლი კაბაზე და ვიჩყიპინე რასძალა“ (თ. ქ.).

იხილავ-ს თაფლს მოიჭანს, თაფლს შექმნის; პირველად გასინჯავს წლის მოსავალს. „წრეღაი, თქუენი სკები ნეტაი კარქა არ იხილავს?“ (ბახ.); „ბალი ჯერ არ მხილავს“ (ინ.).

იხსნილება-ს იხსნის, დაიხსნის, განთავისუფლებს. „სხუაფერი ჯესური კაცია, ყუელა ბელიდან თავს ადვიღაი იხსნილებს“ (სტ.).

იხტიარ-ი (არ. ihtiyar) მოხუცი, ასაკოვანი. „იხტიარი ეზოზე დევედოდა ზლივ“ (იმ.).

იხტიაჯი (ihtiyaç) გაჭირვება, გასაჭირი, საჭიროება. „კარში ნასვლაზე იხტიაჯი არ გექონდა“ (იმ.); „თქუენ იხტიაჯი გაქუან“ (ინ.).

იხვარათა ილაპარაკა. „ვერ ვიხვარათეთ კარქა“ (ტი.); „რა გიხვარათო კიდო?“ (ტი.). „იმათ კარქა ეხვარათენ ერთმანებსა“ (ტი.).

იხლამურ-ი (ihlamur) ცაცხვი. „ამასა იხლამურსა ვებნევით“ (ბ.); „იხლამურის ჩაი გაცივებულზე კაი წამალია“ (იმ.).

იხოროზა (სპ. horoz — მამალი) იუფროსა, იბატონა. „ველარ იხოროზა ქი იქა ქალმა“ (ინ.).

იხწინე-ს ვულ. გამ. იცინის. „ნეტაი

რას იხიინვის ამდენ?" (თ. ქ.).

იხუჩვი-ის იხუთება, სიციხით ითანგება. „გზაში ოთობუსში რას იხუჩვი? ფეკით წამოი, გზელი გზა მიც არ არი“ (იმ.).

იჯათი (არ. icat) აღმოჩენა, გამოგონება, შექმნა, შემოქმედება. „როის ქენ ეს იჯათი შენ?! (ად.); „ჰიდაერი იჯათია ესა?!“ (სტ.).

იჯება- ირჯება, საქმიანობს, ახერხებს. „რა გუარ იჯებიან იდარესა?“ (იმ.); „აქა

გურჯი იჯებნება ბაშქანობა“ (ბ.).

იჯილდავ-ეს მრ. რ. იბაასეს, ისაუბრეს, იმსჯელეს. „ბევრი იჯილდავით ნუხელი!“ (თ. ქ.).

იპაც ისაც (პს). „მეხსუბ იპაც ნაყუება ბურსას“ (ინ.).

იპენგემ-ეს მრ. რ. (სპ. hengame — ბრძოლა, ჩხუბი, ალიაქოთი, აურზაური). იმბაურეს, ღრიანცელი ატეხეს. „ნუხელი ბევრი ისამეს, იმლერეს, იპენგემეს“ (იმ.).

ბ

კაბაქა-ი 1. ურქო ხარი. „კაბაქაი უქიო ხარია“ (ინ.); 2. მსხლის ჯიში. „კაბაქაი სხალი ბახჩის თავშია“ (ინ.).

კაბარდინ-ი (gabardin) შალის ქსოვილი. „კაბარდინის ჩოხა-შალი ეცუა დედესა მეგემ, მემლექეთილამ რომე გამოვდა“ (თ. ქ.).

კაბინ-ი ხის ჭურჭელი, რძის პროდუქტების შესანახად განკუთვნილი. შდრ. საბა (კაბინი — სამი კოდი). „კაბინებით დალი და თაფლი ჩამოქონდა მემლექეთიდან სტამბოლში და ისე კითხულობდა მეგემ“ (ინ.).

კავიჭა-ი სახე, ნახში. „კავიჭაი ჭრელები დავაკეთე ქილიმზე“ (იმ.).

კავში-ი ფეხთეთრი ცხოველის ეპითეტი. „ჩუენი ცხენი ფეხკავში იყო“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კავში — ფერჯის საოლავ თეთრი, ფერქთეთრი).

კავრაკან-ი სახურავის საყრდენი. „ყავარს იკავეფს კავრაკანი“ (იმ.).

კაზადლიყაზადლი (gazaygi) ნავთი. „კაზადლი გუდურია ამაზე ვინცხას“ (ფათ.).

კაი დლიობა! დლისით გამომშვიდობების ფორმულა. „აბა, კაი დლიობა! ღმერთმა კარგა გუამოფნოს!“ (ინ); „აბა კაი დლიობა! კარქა იყავით“ (ჰილ.); „აბა, შვიდობით, კაი დლიობა!“ (იმ.).

კაი მუშაობა თქვენა! საქმიანობის პროცესში შემოსტუმრებულის, შემოსწრებულის მიერ დამსწრეთა მიმართ სათქმე-

ლი სიტყვის მასალა. „კაი მუშაობა თქვენა! ღმერთმა ბევრი ხარმანობა მაგუანსწრას!“ (იმ.) — ასე მიესალმა იმერხველი სოფელ მანაბტაში კალოობის მონანილებს — პურიის მლენაგებს.

კაი ლამიობა! ლამით გამომშვიდობების ფორმულა. „კაი ლამიობა! აბა კარქათ დაქტით და კარქა დაქეხდი!“ (ინ.); „კაი ლამიობა! ღმერთმა კიდო გუანახვიოს ერთმანეთი“ (იმ.).

კაიუ-ი კაუი (კაუის ქვა). „კეერის კაიუებ აკეთფეს“ (იმ.).

კაკალმიყრილი ლობიო კაკლით შემზადებული ლობიოს საჭმელი. „კაკალმიყრილი ლობიო იცის ჩემ ნენემ“ (მ.).

კაკა-ი 1. სათამაშო, ფერადფერადი საგნები, ხილის ლამაზი ნაყოფი (ბავშვის ენაზე). შდრ. საბა (კაკა — ჩჩვილურად ხილი). 2. სანატრელი, საყვარელი. „ეს ხე შავ კაკეებსა მეიბამს“ (იმ.); „მეგ კაკეები მოქპარო?“ (იმ.); „მეგ ლამაზი ბუზმა-კაბა ვინ მოგიტანა? — შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანა“ (მ.).

კაკლობი რეკობი დრო კაკლის შემოსვლის, დამნიფების დრო. „კაკლობი რეკობი დროს გამოვდენ“ (მეზ.).

კაკუნა-ი ბატკანი, კრავი. „კაკუნას ეტყვიან ჩვილ მცხუარსა“ (ანკ.).

კალად (kalay) კალა. „ფახირის ყაბებსა კალად უნდა“ (თ. ქ.).

კალაიჯი (kalayci) 1. მკალაევი; 2.

მატყუარა, თვალთმაქცი. „სოფელში ერთი კალაჯი მეიყუანეს და მუაკალიეს ფახირის ყაბები“ (თ. ქ.); „ეიტ! კალაჯი მავა, დაცხო კალად და გადაქართულა, გადაფაცრა ყუელამფერი“ (სტ.).

კალვობა კალოობა, პურის ლენვის დრო. „კალვობა ვიცით, ხარმანობა ვიცით“ (პ.); „კალვობას ვიყვებოდი მაშინ“ (პილ.). **კალვობას უკან კალოობის შემდეგ.** „იპაც კალვობას უკან მუა, თუელზე“ (მეზ.). **კალიბი-ი** მზადება, თადარიგი, მოწესრიგება, დალაგება, ჩალაგება. „ამასობაში გელინმა ლოგინების კალიბი დეინყო“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (კალიბი).

კალო ვაშლი-ი ვაშლი, რომელიც კალოობის დროს შემოდის. „კალო ვაშლი კალვობისან მუა“ (იმ.).

კალორიფერი-ი (kaloifer) ცენტრალური გათბობა. „ენ შიან ისტანბულშია კალორიფერები სახლებში“ (სტ.).

კალოს მოფხეკა კალოს ზედაპირის მოსუფთავება პურის ლენვის წინ (ბალახისაგან განმენდა, მოტყუნა). „კალოს მოფხეკა დილიანა დეწყეთ“ (იმ.).

კალოს სხალი-ი „ესა კალოს სხალია, თურქე ხარმან არმუდი ქვია, კალვობისან დამწიფდება“ (მ.).

კამბეში-ი კამეჩი. „კამბეში ჩუენ სოფელში ნაკლებათ არი, ქუემეთ ყავან იმფო“ (იმ.). შდრ. საბა (კამბეში).

კამგონი-ი (kamyon) სატვირთო ავტომობილი. „იმამაც იყიდოს კამგონი“ (იმ.); „აგარა შამეიარა დეშილი კამგონი, ჩემი თავი თუ გინდა, დახარჯე მილიონი“ (იმ.).

კამგონჯი (kamyonca) სატვირთო მანქანის მფლობელი. „ზიეთინაი კამგონჯია“ (იმ.).

კამპური-ი (kambur) კუზი. „ხედავ, კამპურიც აღარ გაქვაო“ (ტ.); „კამპური, კეხი ანია“ (ინ.). **კამპურობა:** „კამპურობა მათ ხელშია, ჯინსში აქუან“ (ინ.).

კანაფურა-ი (ბალ.) დათვის კანაფა (გამოიყენება საღებავად — ძაფს ღებავს ყვითლად). „კანაფურაში შევლებედით ძაფსა“ (თ. ქ.).

კანაოზი იხ. ყავანოზი (kavanoz) მინის

ქილა. „შუშის კანაოზები სულ დიგვიტყდა“ (ად.).

კანდრა-ი ხის ჭურჭელი. „კანდრაი არი, ყველ ჩანანობ“ (იმ.); „კანდრაი გზელია“ (იმ.).

კანთალა ნითელი, სიცხით ანითლებული. „ბალვისთინ გამუყურია პირზე და ყირმიზი, კანთალა გამხდარა“ (ინ.); „შერცხვა და პირზე კანთალა გახდა“ (ინ.). შდრ. საბა (კანთალა — კანის აბებრება).

კანკო ხის ურო. „კანკოს დავარტყამთ დიბეგში ბულდასა და დავნაყეთ“ (იმ.).

კანოხ-ი ფთ. გაზაფხულზე ხარის პირველად შემბა ულელში და ყანაში პირველი კვლის გატანა. „გუენი კანოხი ექენით, ნენგეში რომე იქმოდა, მეაც ისე ექენ: ხარებსა ქიებზე კუერცხები დავატებე, მემრე ქიებზე სანთელი მივაკარ და გავანათლე. ისე გეცხაით პირველი კუალი, გათერძეთ ოყათარჯა“ (მ.). შდრ. საბა (კანოხი — გაზაფხულ პირველ კარის შემბას უნოდებენ მესხნი).

კანსერი-ი (kanser) კიბო, ავთვისებიანი სიმსივნე. „იმ ქალსა კანსერი ჭირდა“ (ინ.).

კანუნი-ი (არ. kanun) კანონი. „სულთანა მაშინ ერთი კანუნი დადვა“ (პილ.).

კანზ-ი/კანძი-ი ერთი ცხვრის განაპარსი მატყლი. „კანზი არი ერთი ცხვრის განაკნაჭი“ (იმ.); „ორი კანძი მატყლი ვიყიდე ჩარში“ (ინ.). შდრ. საბა (კანძი — ერთის ცხვრის ნაპარსი).

კანჭი-ი წვივისა და ბარძაყის შემაერთებული. „კანჭებში ულტანია ეთეგი მაგ ციცასა, საცემია ახლა“ (ინ.).

კანხულა-ი სიმინდის ჯიში. „ბურსელა სიმინდი — კანხულაი რომე იწვის, გასკდება, გედიქულის“ (ბ.).

კანჯა (kanca) 1. კავი, ფოცხი; 2. ბრჭყალები (გად. მნ.). „კანჯა ვიცით“ (მ.); „კანჯას აქ ათი-თორმეტი თანე თითიები“ (იმ.); „ბეური კანჯები აქ ამ ჭრელსა“ (იმ.). „არ დაგკანჯოს!“ (იმ.).

კაემალ-ი (kaymak) ნალები, არაყანი. „ძის მონაცვამს, თავს, კაემალს ეტყვიან“ (ფათ.).

კაპ-ი ასხმულა. „ჩირსა ავასხამთ ძაფ-

ზე, გავაკეთებთ კაპებსა, გადავიკრძალოთ ქანდაკებაზე და გავახშობთ კარქა" (თ. ქ.); „ერთი კაპი ღილი მქონდა ყიაში შემბული და ისიც არ შემბატია, ამართვა" (ინ.). შდრ. საბა (კაპი).

კაპანი დამრეცი, ქვიანი ადგილი. „აქე-ვრობაში კაპნებია ბერი" (ბ.). შდრ. საბა (კაპანი — ლოჯი ქვა). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

კაპილა ნყლის ამოსაღები ჭურჭელი. „კაპილაი ტარიანი, შემით გაკეთებული, ყულა ავაზნი თავზე დვია, იმით ნყალ სმენ" (იმ.); „კაპილაი სამსუა ზეით" (იმ.); „კაპილაით სმენ ნყალსა" (იმ.). შდრ. საბა (კაპინი).

კაპუეტ-ი სიმსუქენი (მსუქანი), გასუქება. „კაპუეტში ჩასცივიდენ ქათმები და კუერცხ ალარ დებენ" (იმ.). შდრ. საბა (კაპუეტი — ფრინველი წელიწად-გამოვლილი).

კარაპანი-ი სახლის წინა ნაწილი, გადახურული, ფარდულად გამოყენებული, სადაც ინახავენ შემას. „ბაბუნთ ქონდენ კარაპანი" (იმ.); „შენ ახლა კარაპაში ზიხარ" (იმ.); შდრ. საბა (კარაპანი — კალოს სახლი).

კარაჭინი-ი უყელო წინდა (კოჭებამდე). „კარაჭინები მოვქსუე და ძული წინდების ახალ ყელებ გამუაქერე, გავხადე ახალი წინდა თავიდან ბოლომდე" (თ. ქ.). შდრ. საბა (კარაჭინი — ნაქსოვის ფერკსაცმელი, ნაქსოვის ნულა).

კარდალა საშუალო ზომის ქვაბი; სპილენძის ჭურჭელი, საჭმლის მოსახარშავად განკუთვნილი. „ფახირის კარდლები თავა-ნში ყრია, ახალები ალარ ხარობენ" (თ. ქ.). შდრ. საბა (კარდალა — მომცრო ქვაბი).

კარიე საქათმე, „ტურა კდებოდა და ერთი კარიესკენ შემბატყუალებიე თავიო, უთქმია" (ფათ.).

კარიზლომი|კარიზლობი კარის ზღურბლი. „ჩუენა კარიზლომი ვიცით" (ბ.); „ანამ კარიზლობი გვიარა" (თ.ქ.).

კარის დასაყრელი ფარა ეონ. პატარძლის ნასაყვანად მშობლების სახლში შედის მამამთილი. პატარძალი ოთახში ზის. პატარძლის ძმა კარებს ჩაკეტავს და ფულს მოთხოვს მამამთილს კარების გა-

სახსნელად. ამ ადათს დღესაც ასრულებენ იმერხეებში, ნაწილობრივ ზემოაჭარაშიაც. მამამთილი იხდის ფულს. ამას ჰქვია კარის დასაყრელი ფარა (აჭარაში — კარის დასაყრელი). „ბაბას კარის დასაყრელი ფარა აართვეს და ისე შუუშვეს დოდოფა-ლთან" (იმ.).

კარგოლა (karyola) საწოლი. „ესა კარგოლასი ორთია" (ინ.). იხ. ორთი.

კარჭალი-ი კაკალი. „კარჭალიც ალარ არი, გახმა" (გულ.).

კასტომ-ი კოსტუმი. „კაცი მის კასტომს გეხიდა და ლოჯეზე დაკიდედა" (ინ.).

კასრი-ი ხის მოზრდილი ჭურჭელი, რძის პროდუქტის შესანახავად განკუთვნილი. „სარძემი გუაქ კასრი" (იმ.).

კატა არ გუუძლება ფიგ. გამ. ძალიან ღარიბია, საჭმელი ენატრება. „საბარალოს სახლში კატა არ გუუძლება და ახლა მოსაფირებიც ჩამოსლია ბათომიდამ" (ად.).

კატა დაამტრია ფიგ. გამ. დაუფიქრებელი, მოუზომავი სიტყვებით ვილაცას აწყენინა, ანდა საიდუმლოება გასცა. „ქალმა დაამტრია ბარსამჯელე კატა დაამტრია, რაბატე ხომ?" (თ. ქ.).

კატარი-ი 1. წინვოვანი მცენარე, ფიჭვის სახეობა. „კატრი კუარ მეტანდით და იმით გავანათლებდით სახლსა" (იმ.). „კატარმა ბუსირა ხმობა დეინყო" (იმ.). შდრ. საბა (კატარი — ცუდი ფიჭვი); „კატარი მოზებონა ტყეში და კუარი გამეილო" (იმ.). 2. მაღალი ადგილი. „კატარი ჩუენსა მაღალ ადგილ ქვია" (პ.). 3. სიმიწი (მცენარის) ნეერო. „სიმიწი ზეიდამ ამეილეს კატარი" (მ.); „სიმიწი კატარში შევდაო, ვიტყვიო (მ.).

კატარა-ი ბალახი სამკურნალო ბალახი, კატარს ჩამოგავს, წინვისებური ფოთლები აქვს. „კატარაი ბალახი ბობრეკების ნამალია" (მ.).

კატითვალ-ი სახე, ჭრელი. „ამ წინდაზე კატითვალის ჭრელები დავაკეთე" (იმ.).

კატიკვალ-ი სახე, ჭრელი. „კატიკვალის ჭრელები აქ ქილიმებზე" (იმ.).

კატიკუდა-ი სამკურნალო ბალახი. „კატიკუდაი დარლამა ბალახია" (იმ.).

კატიფეკა-ი სახე, ჭრელი. „კატიფეკაი

ჭრელი იმფო წინდებზე ვიცით“ (იმ.); „კატიფკაი ჭრელი მუუხტება აპას აგზე“ (იმ.).

კატიყვერა-ი ქლიავის ჯიმი. „კატიყვერაი ქლიავის ერთი სოდალია“ (მ.).

კაშული|ყაშული კოეზი (kaşik) „კილო დაასამ კაშული“ (ხ. ფ.); „წინწინ შემის კაშულიები იყო, მოხუენილი“ (იმ.).

კაჩა კეფა. „ჩუუტანებია ხელი მეგომ კაჩაში და აღარ გუუშვია, ანყალმი მუუ-კლია კაცი“ (სტ.). შდრ. საბა (კაჩა).

კაჩალი (kaçak) ყაჩალი, გაქცეული, დეზერტირი. „მეველდაი კაჩალი გამხდარა“ (სტ.).

კაცის სახელები-ი მამაკაცის სახელებია: აბასა, აითეჟინ, ასან, აჰმედ, აზიზ, ადემ, არიფ, ალი, ასლან, ბაეთინ, ბილალ, ბექირ, ბაირამალი, ბაითარი, ბურჰანი, ბინალი, გულთეჟინ, გულფაშა, გორა, გულამმედი, დურსო, დილავერ, დურსუნ, დემაჟალი, დავდა, ეზიზალი, ემინ, ერგუნ, ერქან, ერდა, ენვერ, ერჯან, ვეზნი, ვეები, ვეზირ, ზულალ, ზიეთინ, ზექერია, ზეირალი, ზაბითი, ზიო, ზექი, ზულფო, თემელ, თოფუზ, თუფან, თაჰსიმ, თერჯოლ, თევეიყ, თურგუთ, თაჯეთინ, თუნჯოლ, იუსუფ, იუნუს, იბრაჰიმ, ისაყ, იაზია, ისმაილ, იდრის, იზეთ, ისკენდერ, იბო, ისლამ, ისკო, ისრაფილ, ისმეთ, ლომან, მეველუდ, მეჯიდ, მამუდ, მუსტაფ, მუთია, მუხამედ, მურად, მეჯინურ, მერჯან, მურთაზ, მემედ, მეღეჯ, მენსურ, მუსტო, მუიდინ, მურსელ, მუსა, ნიაზ, ნურეთინ, ნაზილე, ნურია, ნეზამეთინ, ნეჯიზ, ნეჯ-მეთინ, ნეჯზათ, ნუეთინ, ნეჯაათ, ნაზიმ, ომერ, ოსმან, ოსო, რიზმან, რეზი, რეზათ, რასიმ, რესულ, რამაზ, რეჯებ, რაფეთ, რაზიმ, რაჰიმ, როფეთ, როსტომ, სეფერ, საბაეთინ, სულო, საადეთინ, სერდალ, სულეიმან, სული, სანჯო, სეიფულ, სააფეთ... უსეინ, ულფან... ქამილ, ქერიმ, ქესკინ, ქაზიმ, ქემალ... ფაიყ, ფარეთინ, ფეზაირ, ფევიზი... ყედემ, ყადირ, ყედი, ყოჩალა, ყემბერა, ყურბანა... შაბან, შაბნალი, შარაფეთინა, შაქირ, შაჰია, შაჰზადე, შაისმაილ, შეჟეთი, შემსიდაი, შემსედინი, შემსოი, შუქრი, შულეიმ, ჩახა-

ლი... ხასანი, ხალითი, ხალილი... ჯაფერ, ჯასიმ, ჯემალ, ჯეშუნ... ჰასან, ჰაიდარ, ჰაზაზ, ჰარან, ჰუსეინ...

კანანი თოვლის გროვა, ნარმოქმნილი ქარ-ბუქისაგან, სახურავებზე ან ხეებში. „დიდი კანანი გადმოშვერილი სახურავი-დამ, თუ დაცურდა, ზირთ დაანგრევს ყუელამფერ“ (იმ.). შდრ. საბა (კანანი).

კაჭკა საცეკვაო მელოდა, გავერცელებული მხოლოდ იმერსევის სოფლებში. „კაჭკა ქეია ამ ყაიდეს, კაი სასამურია“ (იმ.); „კაჭკა ჩუენი ცეკვა არი, ზოელი აფერებენ გენჯები“ (იმ.). შდრ. საბა (კოჭა-როკვა ბუქნასავით).

კახამბალი-ი ბლის ჯიმი. „კახამბლები ბერი იყო ქურამი და დაბერდა, დატყდა“ (მ.); „კახამბალ დენები დიდუანი აქ“ (მ.).

კდარს ალაპარაკებს-ს გამოაცოცხლებს, გამოაფხიზლებს, მალს მოპგვრის. „იმფერი წონოქაი გიგიკეთებიან, რომ კდარსაც ალაპარაკებს“ (სტ.).

კდარს ბუხრიდან აატანინებს-ს ფიგ. გამ. გამოუვალ მდგომარეობაში ჩაადგებს, შეუძლებელს შეაძლებინებს, იძულებულს გახდის. „დემათილი თუ გელორდა, ძალსა კდარ ბუხრიდან ატანინებს“ (ინ.).

კბილსაკეტი-ი ალვირი. „კბილსაკეტი ჩოუბარა საიბსა“ (იმ.).

კედარო მხარე, მიმართულება. „სახლის კედაროს ბოსტანი იყო“ (იმ.); „მე იმ კედროთ ნეველ“ (იმ.).

კედი ძაფი-ი მკედი ძაფი. „ესა კედი ძაფით გაკერე!“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (მკედი-მოსხო ძაფი).

კევიფერა-ი კევის ფერისა (ლია ვარდისფერი). „კევიფერაი ბულუზი მარუქვა ერთი“ (თ.ქ.).

კევიკოხა-ი უხარისხო, გადაბერებული კევი. „ამეილო კევიკოხაი გვარდიდან და მოქვეცა პრატებსა“ (თ.ქ.).

კევი-ი პურის სალენავი კაჟის ქვებიანი ფიცარი. „კევირა შიგანა თერეფზე კაჟის ქვები აქ დასხმული“ (იმ.). შდრ. საბა (კევი — სალენავი ფიცარი).

კენამ კილამ, კინლამ. „კენამ დემიგვიანდა ადგომა“ (იმ.).

კენჭობილა-ი კენჭებით თამაში. „კენ-

ჭობილას ვითამაშებდით ხუთი ქვითა, ჩადა შუიდი ქვითა" (ინ.).

კეჭერა-ი შავი, თავდაუხვეველი კომბოსტო. „კეჭერა ფხალის ჭამაში ამომივდა სული ჩემ ბალვობაში“ (ბახ.); „დუნიაუნ პალი, კეჭერაი ფხალი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (კეჭერა — კომბოსტო რომ თავს არ დაიხვევს).

კეპრუჭი 1. წერილი ნაყოფი. 2. დაბალი ტანის ადამიანი. „წრულ ამ ვაშლსა კეპრუჭაი, წიტი ესხა“ (თ.ქ.); „პანია კეპრუჭაი ქალია, პამა ფუნა გახერხებულა“ (ბახ.). შდრ. საბა (კეპრუჭი — ყვითელი-მონითალო).

კერა კერია, ბუხრის ძირი. „კერა არ გიგიცივოს ღმერთმა!“ (თ. ქ.); „ახლანდელი პატარძალი წამოუდებდა კერასა, გამაუცხხოვს ნაცარკუერას, წაამწარეფს ყუელასა“ (ად.).

კერას ნახშირი, კედელს ჩხირი! ფიგ. გამ. იტყვიან დიდი ხნის უნახავი ადამიანის სტუმრობის დროს. „კერას ნახშირი, კედელს ჩხირი! რაფერ დეგემართა, რომე გომილე სახლის კარები?“! (ინ.).

კერატი ძალიან ხმელი. „საჭმელ არ ჭამს და აფერი, კერატი ევა! ქალი რაფერა გახდოს?“ (გულ.). შდრ. საბა (კერატი — ხილია, ლობიოს ჰგავს, არაბეთს მოვა).

კერეკუნჩხე სახლი-კარი, ეზო-კარი. „კერეკუნჩხე მუაკალიბა და ისე წევდა“ (ინ.). „კერეკუნჩხე გაათემიზე, მოსაფირები მოდიან და ლამაზათ დაახდინე“ (თ. ქ.).

კერი ძირი ბუხრის ძირი, ბუხართან. „კერიძირ არ გაცილვებია ზავალი, მაგან რა იცის დუნის ხებერი?“ (ინ.); „კერა, კერიძირი სოფლებში გუაქ“ (თ.ქ.).

კერკეტი 1. ძნელად გასატეხი, ნაჭუჭსქელი კაკალი; 2. გაუტეხელი, მტკიცე ადამიანი. „ჩუენი კაკლები სულ კერკეტაია, ააფრათ იქს“ (თ. ქ.); „მაგ იმფერი კერკეტაია, პუქუმეთიც ვერ მუაკაკვიეფს თითსა“ (ინ.).

კერტი 1. ძუძუს თავი; 2. შედგებულ სისხლი. „ძუძუს კერტები დუუსკდა, კუ მუუდა ქალსა“ (თ.ქ.); „ბალვი წიქცა, ცხვირი ქვაზე დაარტყა და დიდუანი

კერტები დააყრევია სისხლისა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კერტი — ძუძუს თავი).

კერჩხ-ი/კერჩხო ლობიოს პარკები, გამხმარი. „მოვნაყავთ ლობიას, კერჩხი დარჩება“ (პ.); „კერჩხო ლობიაიც ვიცით, ზადხულის სიცხეში გაგახმობთ და ზამთარში ვჭამთ“ (პ.).

კერჩხი ცოცხი არყის ნორჩი ტოტეებით შეკერილი ეზოს (ბოსლის) ცოცხი. „ჩარში კერჩხი ცოცხებიც ინახვება მეგერ“ (მ.).

კეფე (кефед) ციცივი, ჩამჩა. „კეფე მგაზეა დაკიდული, მემეცი, საჭმელი ამეგილო“ (იმ.).

კეში 1. მაგარი, მოუქნელი, უხეში; 2. გად. მწ. არათვინიერი, უხეში ადამიანი. „ხარსა კეში ტყავი აქ, პასილინა გახადო, რომე ქალბანი შეკერო“ (თ.ქ.); „ხორცი კეში იყო“ (მ.); „იმფერი კეში ინსანია, რომე არ მოქცევება საქმეში“ (ინ.). შდრ. საბა (კეში — რბილი რამ გამაგრებული უქმარად).

კეცველ-ი ნაღებში მოზეილი ცომით (სიმინდის ფქვილით) გამოცხვარი მჭადი. „კეცველი გამომოცხეს თავზე“ (იმ.).

კეცის თენეკა კეცის თუნუქი, კეცის თავსახური. „კეცის თენეკას დავახურავთ, ნაკურცხლებ, ლუიდაროს დავაყრით და გამოცხვება“ (მაჭ.).

კეხ-ი ხის უნაგირი, ტვირთის დასადგმელი. „ვირისთვინ ალთუნის კეხი დუუგმიან, მარა მიც ვირათ დარჩენილა“ (ინ.). შდრ. საბა (კეხი — შეუმზადებელი უნაგირი).

კვანტი 1. სახურავის ქვეშ დასაწყობი ჭერი, მსხვილი ბოძი; 2. გად. მწ. გად. კრული სიტყვა, დანისლვა. „დომამა, კვანტები აქვა სახლსა ზეიდამ დაყრილი“ (მ.); „ერთმანებ კვანტები არნა დაადვან გურჯებმა“ (მაჭ.). შდრ. საბა (კვანტი — უღლეულთ გარდასაბმელი ლატანი, ღვედის სანილად).

კვარკოდილა-ი/კვარკოდილაი კვარნარევი შემა. „კატრის შემა სულ კვარკოდილაი“ (იმ.).

კველო ხის მსხვილი მორის გადანაჭერი, იყენებენ დასაჯდომად. „კველო ხისა

არი, დავედებით" (იმ.).

კვენდლი-ი შვერის ნედლი, ნორჩი ტოტები, ნწელად გამოსაყენებელი, რითაც სარს აკრავენ ღობეზე. „ღობენა მოლობოს ბერმა, კვენდლის მოსატანათ ნევედა ტყეში“ (ბახ.).

კვერცხი გულივით ყვითელი-ი მუქი ყვითელი ფერისა. „იმისი საკაბე კუერცხი გულივით ყვითელია, კაი რენგია“ (ინ.).

კვირკობა-ი ივლისის პირველი კვირა დღე. ამ დღეს ყანაში არ იმუშავენ, ბოსტანში არ შევლენ, მატლი მოჭრის ნათესაო, იტყვიან. „კვირკობას ნენეი იბძნიდან ძალიან“ (ინ.).

კვირისტავი||**კვირიშთავი** კვირისთავი, ხერტლის ქვედა ნაწილზე ჩამოცმული წრიული ფორმის გორგოლაჭი, რომელიც ამარებს ხერტალს და ხელს უწყობს მის ბრუნვას. „კვირიშთავი კერტალ ამარგუფს“ (იმ.). „კვირისტავი დუკაკუნა ბაღესა თავში“ (ინ.). შდრ. საბა (კვირიშთავი).

კვირისთავა-ი მსხლის ჯიში. „კვირისთავი სხალი ბევრია აქევრობაში“ (იმ.).

კვირტი-ი||**კვირტი**-ი მატყლის გაჩეჩვის დროს საჩეჩელზე დარჩენილი ნაწილი, ანაგული, ანაჩეჩი. „კვირტი წინდა ზამთარში ფენა თიბილია“ (იმ.). შდრ. საბა (კვირტი — მატყლცუდა).

კვირხლი-ი კვირტი. „თებერვალში კვირხლი გუოჩინდება ხეებსა და ნელწელა გამეუა“ (ინ.).

კიბეჭყელი-ი კიბისეზური სახე, ჭრელი. „კიბეჭყელი წინდაზეც გაკეთდება“ (იმ.).

კიბილი ტყინები კიბისის ტყინები. „ამ საქმემ კიბილი ტყინები გამაყრევია“ (სტ.).

კიბილკარა-ი მეჩხერი კიბილების მქონე. „ეს ციცაი კიბილკარაი ყოფილა“ (ინ.).

კიკილო ლიკილო. „კიკილოს ძაფით ამუშავი, არ დეინგრეს“ (თ. ქ.). „ხირხაზე კიკილვები დავაკეთე“ (ინ.).

კილი 1. წუნი; მეტსახელი; 2. ხორბლის ბუდე. „იქავრი კილი დურქმევიან ერთ კაცისთვინ“ (პ.); „აქა ერთი გუარის კილია ჯინჭარა“ (მაჭ.); „ბუღდას რომე დავნაყავთ, კილი მოცილდება“ (ბ.). შდრ. საბა (კილი — მცირე რამ წუნი; ხუარბლის

ბუდე).

კილდე კლდე. „დიდუანი კილდეები გადმოგორდა გზაში მეგემ“ (ბახ).

კინანილა-ი გამხმარი თიხა, გამაგრებული, გამომხმარი მიწა (თიხნარი). „ქუთანი აღარ ეკარება, ისე გამომხმარა მიწა, კინანილა გამხდარა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (კინანილა — რკინისა და ილევროს ნადნობი, წიდა).

კინთი-ი მაქმანის საქსოვი კაუჭა ჩხირი (რკინისა). „ამ დაზმას კინთის ოდა აქ გაკეთებული“ (ინ.); „ტაფას კინთი აქ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (კინთი — კანაფის დასახვენი. თავ-ბოლო დავურეტილი ჩხირი).

კინტლობა ჩხუბი, დავა. „იმათი კინტლობა, რამე არ მახსოვს“ (მეზ.); „იმათ კინტლობაში ქემაც გათენებულა“ (სტ.).

კიპრუჭი-ი მდარე ხარისხის ნაყოფი ხილისა, მაგარი, შემოუსვლეელი. გად. მწ. ძალიან პატარა ტანის ადამიანი, გამხდარი. „კიპრუჭაი ვაშლები შამოგვიტანა, დანა არ დევსობოდა, იმფერი იყო“ (ინ.); „პანაი კიპრუჭაი, მაი როის რანა გახდეს?!“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (კიპრუჭი — თაფლი მაგარი).

კირკატი-ი გარეული ხილი. „კირკატი ჩუენ ტყეში იცის, მაიხოში გემო აქ“ (იმ.). „ჩიტი კირკატის ბუძგეფში შემძრალა“ (თ. ქ.).

კიტმირი (kitmir) ტუნწი. „ძალიან კიტმირი ინსანია, რამეს ვერ გეიმეტეფს მოსაცემათ“ (თ. ქ.).

კინი-ი კისერი. „წოუყყერებთან კინი იმ თიკენებას“ (იმ.). შდრ. საბა (კინი — კისერი).

კიჭკიჭა-ი კოჭის ძაფი, კოჭი. „კიჭკიჭაზე მქონდა დახვეული ამ რენგის ძაფი“ (თ. ქ.).

კლაფი 1. მკლავი (ადამიანის სხეულის ნაწილი); 2. კომბოსტოს, ჭარხლის, ბოლოკის ტოტები; 3. ერთი ნაპირი სათიბში. „მოვთიბებთ თივასა. ერთი კლაფი ჩაველო, ვიტყვიო, ერთი სირა გასალა“ (იმ.); „ჩაი ბოსტანში და ჭარხალსა კლაფები შაართვი“ (ინ.).

კლერტა-ი ბალახი. „კლერტაი ბალახი

თვექელი არ გახზება" (იმ.).

კლიტე საგდოლი, გასაღები. „კლიტე-საგდოლი ადნია“ (იმ.).

კო მუხა. „ჩუენ „კო“ ვეტყვით, აჭარ-ლები „მუხა“ ეტყვიან“ (მაჭ.).

კობაკი საცეკვაო მელოდია, დამახასიათებელი ტაოს სოფელ ქვაბაგისათვის (კობაკისათვის). ამჟამად გავრცელებულია მთელს ართვინის ვილაეთის ქართულ სოფლებში. „კობაკი კაი სასამური ყაიღია“ (იმ.).

კობო მსხვილი მორის გადანაჭარი, ბოლოკო, გამოიყენება სკამის ფუნქციით, დასაჯდომად. „ჩუენა კობოს ვეტყვით“ (ტაო.).

კოდ-ი 1. ხის ჭურჭელი, სანყაო. 2. ნისქელის ნაწილი. „რუა ყაბალი არი ერთი კოდი“ (ინ.); „კოდში სიმინდი მაქ ჩაყრილი“ (თ. ქ.); „ამ ნისქელის კოდი, ღარი ჩემი გაკეთებულია“ (იმ.).

კოდალ-ი მსხვილი ჯოხი. გად. მწ. დაბალი, მსუქანი ადამიანი. „დიდი კოდალი ქონდა ხელში და ბაღვებ აშინებდა“ (ინ.); „ეგ პანაი დავლი კოდალი, რა ფენა მაგარი ყოფილა?“ (ინ.). შდრ. საბა (ყო-დალი — ისარი წვერმრგულაო).

კოდანა ხის ჭურჭელი, ღრმა კასრი, ბოჭკა. „ამ კოდანაში ფავეს ვდეფ, წრეველაც მქონდა და შეიჭამა“ (ინ.).

კოდარა კოდალა. „კოდარასავეთ უკა-კუნეფს და არი, თამაშოფს“ (ინ.).

კოდნუმერა (kod — კოდი, შიფრი; numara — ნომერი) კოდნომერი. „ბათუმის კოდნუმერა ვერ ვიპუე“ (იმ.).

კოდომანა-ი (kodaman) დიდი, გოლი-ათი. „გამხდარა დიდი, კოდომანაი“ (ინ.).

კოვა (kova) ვედრო. „ეს კოვა არი, „ვედრასაც“ ვეტყვით“ (ინ.).

კოვზსაცერა-ი მჭადის გულით გაკეთებული ლუქა წვინანი საჭმლის ამოსაღებად (კოვზის მაგიერად). „კოვზსაცერაი გააკეთა მეგემ კაცმა მანნის ამოსაღებ-ლათ“ (ინ.).

კოზა აბრეშუმის ჭია. „ყაჭის მატლ კოზა ქვია“ (ჰ.).

კოთხუჯი სამკურნალო მცენარე. „ესა

კოთხუჯია, თურქზე ეგირი ქვია“ (იმ.). შდრ. საბა (კოთხუჯი).

კოკა თიხისაგან გაკეთებული წყლის ჭურჭელი (კოკა). „კოკას თიქიდამ აკეთებენ“ (იმ.).

კოკა სხალი მსხლის ჯიში. „კოკა სხალი გზელაია“ (იმ.).

კოკვი-ი კვერი (მჭადის, ყველის, პურის...). „ერთი კოკვი ძილაი გამოვდა“ (ინ.); „მცივა, მცივა, ვეძრები, ბუხრიან სახლში შევძრები; პანაი ნენეი კოკვას მომცემს, დიდ ნენზე შევყვები“ (თ. ქ. ბავშვის ნათქვამი, სახუმარო ლექსი).

კოკო-ი (იგივე კოკვი) კვერი. „ცომით გააკეთონა კოკოი“ (იმ.); „დააგორგვალე, კოკოი გახდეს“ (იმ.).

კოკოლა 1. მუხის (კოს) ნაყოფი, რკო. 2. ნიწვოვანთა გირჩა. „კო კოკოლას ისხამს, კოკოლას გარეელი ღორები ჭამენ“ (იმ.); „სოჭის კოკოლა დაბანიო აქვერობაში, ჩეითესლუფს და სოჭი აშუა ყუელგან“ (იმ.).

კოკომჟავა-ი მჟუნა. „კოკომჟავით შორვას გაეკეთათ გამოსულში“ (ინ.).

კოკონა მოჭრილი სიმინდის (მცენარის) კონების გროვა, ერთად შერეული და ვერტიკალურად დაყენებული. „კოკონას დავაყუდავთ ყანაში, რომე სიმინდი კარქა გამომუშდეს“ (მ.).

კოკოტა კოჭი. „ჯანაზაზე მოსულებს კოკოტა ზაფ დოურიგებთ, პინკას დოური-გებთ ისხათათ“ (იმ.).

კოკოტა-ი მარცვალგაცლილი ტარო. „კოკოტაი ტანტრაბაზე დაყყარე“ (იმ.). „კოკოტაი გეერჩევა“ (იმ.).

კოკოში-ი სქელი ქისერი. „ხარის კოკო-ში კედულღელტია უღელსა“ (თ. ქ.).

კოლობო-ი გზის მანქანებელი, მეგზურ-რი. „ღანი კოლაუზი ყაფან, გზა აღარ შეეშლებიან“ (ინ.). შდრ. საბა (კოლაუზი-სხვათა ენაა, ქართულად ეტიკი პქვიან, გზათ მცოდნელი).

კოლობო-ი მაგარი, ქვიანი მინა. „კო-ლობოზი მინა არი, გოროხები ადგა დიდუ-ანი“ (თ. ქ.) შდრ. საბა (კოლობოზი — მინა ქვის მსგავსი).

კოლო. იხ. კველო. „ამა კოლო ქვია“

(იმ.).

კოლოფაი | **კოლოფი** - ხის მომცრო ჭურჭელი მანენის შესაკვეთავად (საერთოდ რმის პროდუქტების შესანახავად) განკუთვნილი. „სარძედან გამეითი კოლოფაი“ (იმ.); „მე ერთი კოლოფაი წიმილე“ (იმ.); „კოლოფი დავკარგე“ (იმ.). შდრ. საბა (კოლოფი — მომცრო შთასადებელი).

კოლტი - შედედებული სისხლი. „კოლტები დაყარა ცხვირიდან“ (თ.ქ.).

კოლუში - ნელის რგოლი, რომელიც უკეთდება სატვირთე თოკის ერთ ბოლოს, ტვირთის იოლად შეკონვის მიზნით. „კოლუშინი თოკი წამილე“ (თ.ქ.).

კომპოსტო | **კომპოტი**, **წმელი ჩირის ნახარში**. „ხოშაპს კომპოსტოსაც ვუძახავთ“ (მ.).

კომონისტობა | **კომუნისტობა**. „კომონისტობა რომე შამოვდა, ღმერთ დუუწყეს ძაგება“ (ინ.).

კონდო | **მსუქანი და დაბალი ტანის ქალის მეტსახელი**. „გასუქებულა ზავალი და გამხდარა დიდი კონდო“ (ინ.).

კონდრები - **(kondura)** ტყავის ფეხსაცმელი, ნახევრად ყელიანი. „ნიშან-ბოჩხაში იქნება კონდრებიც“ (იმ.). იხ. ნ. მარი (ჭან.).

კონკმანობს - ერთ ადგილას ვერ ჩერდება, ყოყმანობს, ცმუკავს, ტრიალებს რაიმე შინაგანი მღელვარების გამო. „სიხარულსგან კონკმანობს და არი“ (ინ.).

კონწოლო | **პირუტყვის განავალი**. „ეზო-კარში უუმსია კონწოლები“ (თ.ქ.).

კონწხი - ქვიშნარი. „აქვერობაში ბევრია კონწხი ადგილები“ (იმ.).

კონწოლი | **კონწოლო** | **კუნწულა**, **ნაყოფით დატვირთული შტო**. „კონწოლები გადმოყარე ბღისა და ჭამეით“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კონწოლი — წენგოთა და ხულთა ტევანი).

კონწობი - **დამრეცი**, **კლდოვანი ადგილი**. „ქუა მონყდა და კონწობის თაივადმ ქუეით დადგა“ (ტ.).

კოპი - **საქალამნედ გამზადებულ ტყავზე გაკეთებული ნახვრეტი**, თასმის გასაყრელი. „კოპებში ამუყური თასმას და შეკერავ ქალაბანსა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კოპი

— ტყავის ნახვეი).

კოპე | **წყლის ამოსაღები ჭურჭელი**. „კოპე საწყლზე დვია კოვასთან“ (იმ.). შდრ. საბა (კოპე — საღვინე არს).

კოპენაი | **კოპი**, **ძლიერი დარტყმის შედეგად ამობურცული კანი**. „შუბლზე კოპენაი ქონდა“ (ინ.).

კოპჭი (**kopca**) | **ღუმეა**, **ლითონის ღლიკილო**. „გულიპირზე კოპჭები დააბა“ (ინ.).

კორდი - **დაუმუშავებელი, ბალახიანი მინა**. „თის კორდებზე ფეკშველაი სიარული მიყურას“ (იმ.); „თქუნენ თერფე კორდები ყოველთინ ნუანოფს, წვიმა, ნისელი იჯება მაგას“ (იმ.). შდრ. საბა (კორდი — უმუშავო მინა მწვანე).

კორდომი (**kordon**) | **ძენკვი**, **გულზე დასაბნევი ვერცხლის მოსართავი**. „ჩემი კორდომი სულ ტყვილაი დაკვარქე, იევათ გაყვიდე“ (ინ.).

კორდონი (**kordon**) | **სამხედრო კორდონი**. „აქა კორდონიც არი — ასკერების ნამყოფნი, თურქე — ყიშლა“ (მ.).

კორიზაი - **ბალღინჯო**. „თახთის სახლებში სიცხეში გაჩდება კორიზაი“ (იმ.).

კორკიმელი - **ქლიავის ჯიში**. „კორკიმელის ჩირი გავაკეთე“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (კორკიმელი — ხე).

კორკოტი - **დანაყილი პურით მომზადებული საჭმელი**, **ერბოთი შეზავებული**. „ერთ სიძეს მეგემ დიდ ქორწილში არ აჭამეს კორკოტი. მოდოფლთან დანევიო რომ უთბრეს, დეიძხა მეგემ: — ვინცხამ კორკოტი ჭამა, ის შეედეს დოდოფლათანო“ (ინ.). შდრ. საბა (კორკოტი — დანაყილი ხვარბალი).

კორკოტანი - **მარცვალგაცილი ტარო**. „მარცვალი გაცვივდება, კორკოტანი დარჩება“ (მ.); „საქონლის ნარცხში დაცეხვილ კორკოტანის ჩაყვრიო“ (ბ.).

კორკოტანაი - **სიმიინდის მარცვლების გასასუფთავებელი საცერი**. მას შედარებით წერილი ჭუჭრუტანები აქვს, ვიდრე ცხრილს ან ცხავს, ამიტომ კორკოტანას იყენებენ წერილმარცვლებიანი სიმიინდის გასასუფთავებლად. „დედეი კორკოტანებ აკეთებდა“. (ად.).

კორკუმალა|კორკიმელ-ი ხის სახლის მთავარი საყრდენი. ბალავარის ჩაყრის (საძირკვლის ჩაყრის) შემდეგ მუხის მსხვილი ძელების გამოყენებით სახლის ოთხივე მხარეს შენდება საყრდენები. ამას კორკუმელა, კორკიმელი ეწოდება. მასზე გაიდება სახლის საყრდენი მსხვილი ბოძები (მუხისა ან ნაბტლი), რაზედაც დაშენდება სახლი. „კორკუმალაებზე შემდგარი სახლი იქიდან, მემლევეთიდან, გამულტანიან ჩუენ ძუელე-ბსა, იქავრი ადეთით გუუეტებთან აქაც“ (ბახ.); ამათა კორკიმელი ქვია, სახლი ამაზე დგას. ამ სახლსა რვა კორკიმელი იკავეფს“ (იმ.).

კოროპინ-ი შუბლი. „პამან უსროლია კოროპინზე ზედამ“ (იმ.).

კოროპინა-ი წინწამონეულ შუბლიანი ადამიანი, დიდშუბლიანი. „კოროპინაი ქალი მუუყუანია ერთი, ცხენი ყბა“ (ინ.).

კორნიალობ-ს საქანელი კაბაობს; ქანაობს. „ხიდირილეზის ბადრამზე ქალები სალინჯალ ჩამუბამთ და ვკორნიალობთ“ (პ.). კორნიალი: „ბალვობაში მიყუარდა თოკით კორნიალი“ (თ. ქ.).

კოსოლა-ი 1. გრძელპირა, მოგრძო თავის მქონე ადამიანის მეტსახელი; 2. მთის წვერი. „გამოვდა ერთი კოსოლაი ბალვი“ (სტ.); „იმ კოსოლა სერზე ერთი ყალე დგას“ (იმ.).

კოს ფაჭა მუხის სოკო. მას იყენებენ ეგზემის სამკურნალოდ. „მეიტანდენ მუხის ფაჭას, დაასხედენ დღვარე წყალს და ნუუსუემდენ ფაჭასა ტკივან ალიგზე, ჰემაც ულოცვედენ“ (სტ.). შდრ. საბა (კოს ფაჭა — ხის (მუხის) სოკო).

კოს ფოთელი მუხის ფოთოლი. „კოს ფოთელი მუუჭამია მატლსა“ (იმ.).

კოტა 1. უღლის შუა ნაწილში ჩასმული ხის რიკი; 2. კედელში ჩასმული ხის რიკი რაიმეს ჩამოსაკიდებლად; 3. თოფის საკეტი; 4. ცელის ტარის სახელური. „უღელსა შუაში კოტა აქ გაკეთებური“ (იმ.); „კოტაზე მოდვა ცალი ხელი, მიერეც — თირფნის ტარზე დეინყო თიბვა“ (ბახ.). შდრ. საბა (კოტა — უღლის რიკი, გინა კრმლის ხეტარი).

კოტია|კოტი-ი ზაქი. „ესა ჩუენი მარა-

ლას კოტიაი ყოფილა“ (გულ.).

კოტორ-ი ტარო. „ყანაში ქი მოტეხ კოტორ, ზარით მეიტან“ (იმ.); „კოტორსა აქ კოკოტი, იმა და დავენუავთ, დადა საქონელ შევაჭმევთ“ (იმ.). შდრ. საბა (კოტორი — პურის მონატეხი).

კოტომ-ი ტარო. „კოტომი გალ გააკეთათ“ (ბ.); „გეიკეთავს სიმინდი კოტომსა“ (მ.).

კოტრობა სიმინდის შემოსვლის დრო. „კოტრობა მეგიყუანიან თქუნესა?“ (იმ.).

კოფე იხ. კოპე. „კოფე წყლის ამოსაღებელსა ქვია“ (ინ.).

კოფო ურმის ნაწილი. „ქარის არაბას აქ კოფო“ (იმ.).

კოფრათივი-ი (kooperalif) კოოპერატივი, ამხანაგობა, გაერთიანება. „კოფრათივიში დევნერეთო, თქუეს“ (ინ.).

კოლა (kovan) სკა. „ცაცხვის ქუთული-დამ კოვა გავაკეთ“ (მაჭ.).

კოლან-ი მწერი, კოლო, მუმლი. „კოლანი იმერხეულებში მუმლია“ (მ.).

კოში-ი სკელქერქიანი მკვახის თასი. „ნენეი კომ მუაბემდა ავატყოფებსა“ (თ.ქ.); „ამოძრებოდენ ნურბლები კოშიდან“ (ინ.). შდრ. საბა (კოში — ხისა და გოგრის თასი).

კონიკა-ი მოხალული მკვახის თესლი.

„კონიკაი ეველ ჩარში“ (ინ.).

კონინა-ი ყივიანა ხველა. „ამ სოფელში კონინაი იარება, ბალვები იხდიან“ (პილ.).

კოჭიბლა-ი თამაშობა (აჭ. კოჭიბილი). „კოჭიბლაი კაი სათამაშოა, ექცევიან იმასა ბალვები“ (ინ.).

კოჭიგორვალა-ი შავი წინაქის თესლი. „კოჭიგორვალაი პანათ ყაპვემიცნა გუურით, ზოვლი მუა იმფო“ (ინ.). შდრ. საბა (კოჭისანეულებელი, გორვალა პილპილი).

კოჭივარა-ი თამაშის სახე. „კოჭივარას ვითამაშებდით ბალვობაში“ (ინ.).

კოჭობა-ი ხის პატარა ჭურჭელი. „კოჭობაში ქონდა შენახული ზაფი“ (იმ.). შდრ. საბა (კოჭობი — მცირე ქოთანის).

კრავათი-ი (kravat) შალსტუხი, ყელსახვევი. „კრავათი მუუბამს და მისი თავი კაცი გონია“ (ინ.); „კრავათი დაბმით კაცი ხომე არ გახდები?“ (სტ.).

კრეფელი-ი მათხოვარი. „გუშინ ერთი კრეფელი იარებოდა“ (ინ.). შდრ. საბა (მკრეფელი — კრეფის მოქმედი).

კროჭი-ი ხის ჭურჭელი, განკუთვნილი რძის პროდუქტის შესანახად. „ქოქლიეთ კასრი არ იციან, კროჭ იტყვიან“ (იმ.); „ცარიელი კროჭი ნოულია და გოუელია — ნასული“ (იმ.); „მე ეს კროჭი ნიმილე ბარში“ (იმ.); „შიგან აწყვიტა კროჭები“ (იმ.). შდრ. საბა (კროჭი — სომხურია, კოლოფს ქვიან).

კროხ-ი კრუხი. „კროხი დუჟდუმლე-ბიან გოგვებსა“ (თ.ქ.).

კუდაი ლობიო ლობიოს ჯიში. „კუდაი ლობიო ყვითელი რენგისა არი“ (იმ.).

კუდვენ კიდევ. „კუდვენ პეჩიანა ვოქუა“ (ედ.).

კუდი გამეიკოჭ-ა ფიგ. გამ. 1. სამგზავროდ გაემზადა; 2. ენერგია მოიკრიბა, გამოოცხლდა. „გაზაფხულზე დედაბერმა კუდი გამეიკოჭა და თაზე მემთევრათ ნედა“ (თ.ქ.).

კუდშელა-ი კუდთეთრა (კუდის ნეგრზე თეთრი ბალანის მქონე) ძროხის სახელი. „კუდშელი ზოვლი ინთლება“ (მ.).

კუდი უნივი-ს ვულგ. (ფიგ. გამ.) რალაცას წინანსარ გრძნობს, რალაცას ელოდება. „ამ ქალსა რაცხა კუდი უნივის, ბახლომ რაზე გავა საქმე“ (სტ.).

კუკუ გუგულის ძახილი. „კუკუ! კუკუ! დილამოღმა მიძახის, რას მებნევა, არ ვიცი“ (იმ.). შდრ. საბა (კუკუ — გუგულის კიანობა).

კუკული-ი 1. გუგული; 2. წინვოვანთა გირჩა; მუხის, ნიფლის ნაყოფი (მუხის კუკული, ნიფლის კუკული...); კვირტი. „კუკულიც ყვირის?“ (იმ.); „კატრის კუკული მოქონდა“ (ინ.); „ხეს კუკული გამუელია“ (თ.ქ.).

კუკუშევა მუაუნა. „კუკუშევაი ბევრია იმ ფერდზე“ (იმ.). შდრ. საბა (კოკოშევა).

კუკუნეთ-ი 1. შავი, უმთავრო ღამე; 2. გად. მწ. მოშავო ფერის ადამიანი. „ბნელა, კუკუნეთია, გარეთ არ გეისლება“ (იმ.); „სიძეი ყავს ერთი კუკუნეთი, ზენჯი“ (ინ.).

კუკუხო მსხვილფეხა პირუტყვის თემოს

ძვალი. „კუკუხეები ჩუყურია ძროხასა, კობოს ამელამ იმოვს ესა“ (იმ.). შდრ. საბა (კუკუხო — თემოს ძვალი).

კულა ადრე, წინათ. „კულა მარიობა ზალიან უყუარდენ“ (ინ.).

კულანდელი — ადრინდელი, წინანდელი. „კულანდელი გურჯიჯა აირი იქნებოდა“ (იმ.); „კულანდელი სიმღერები დაგეინყდა, ახარ მახოვან“ (იმ.).

კულულა მატყლის ფთილა. „მატყლის კულულას დავართავთ კელტარზე“ (იმ.); „მატყლ გაჩევენ, გააკეთებენ კულულებ“ (იმ.).

კუმარტაი ფეხის თითების კანის და ავადება. „კუმარტაი გამომიედა ამ თითში, ტყავი გასკდება, ნყალი გამოდინდება“ (ინ.).

კუმატაი კარტოფილი. „ჩუნენა კუმატაიცი ვიცით, სხუაგან ყართოფ ეტყვიან“ (იმ.); „კუმატას ეტყვიან ყართოფსა ივეთლები“ (იმ.).

კუნაპენ-ი ძალიან ძუნნი. „კუნაპენი ქალია, ხელ არ გიგინყობს“ (ინ.).

კუნწი ჯირკი. „ტყე გოუჩეხიან, კუნწები დოუტევიან მარტივი“ (იმ.). შდრ. საბა (კუნწი — ძელთ მონაკვეთი).

კუნცხულა მოჭრილი სიმინდის (მცენარის) კონების გროვას ვერტიკალურად აყენებენ, კონებს თავს მოუკრავენ. თითოეულ ამ კონების გროვას კუნცხულას უწოდებენ. „კუნცხულები დავდგით ყანაში“ (გულ.).

კუნძ-ი ჯირკი, მსხვილი ხის გადანაჭერი. „ტყე გუურეხიან, კუნძები ამუყურიან, მინა გუულიან და ყანები ისე დუუკეთებიან“ (ბახ.). შდრ. საბა (კუნძი — ძელთ მონაკვეთი).

კუნწული-ი ხის წვერი (მწვერვალი). „ეს ბადვი ასულა სხლის კუნწულში, არ გადმუარდეს, გო!“ (გულ.). შდრ. საბა (კუნწული — ხის ზედა წვერი).

კუნწული-ი კიდე, ნაპირი. „დედაბერ უთქვამს, ვიარე, ვიარე და სამძეროს კუნწულში გეველო“ (ინ.). შდრ. საბა (კუნწული — ბადეთ კუთხე, გინა ნაქსოვა).

კუპენ-ი (რუს. კუპეც — ვაჭარი,

სოვდაგარი) ძუნნი, ხელმოჭმირნე. „ის თახუმი კუპენი არ არიან“ (ინ.).

კურატანი- შავი, ბნელი. „პირზე ბოიას ნასმამ რანა უშველოს, შავია, კურატანი“ (ინ.).

კურკუტი წყალში გაუხსნელი ფევილის გუნდა (ფელამუშში, ფაფამი...). „კურკუტები დარჩენილა ფაფამი, კარქა არ გამოგირეგია კოვზი“ (თ.ქ.).

კურნაზი (თ. kurnaz) ბოროტი, ჯადოქარი, ეშმაკი. „კურნაზი ისა! რას არ მიიტყვილევს ნეტიანი?“ (მეზ.).

კურომოზვერი- 1. ბუღა; 2. ამორალური ქცევის მამაკაცი. „კურომოზვერი ისა, ილლა ვინცხას ქალ უციციქინოსნა“ (ინ.). შდრ. საბა (კურო — კარი გამოუყვერავი).

კურცხალ-ი ცრემლი (ცხარე ცრემლი). „გამოყარა ცხელ-ცხელი კურცხლები“ (ინ.). შდრ. საბა (კურცხლი — მწარე ცრემლი).

კურნი- ყუნნი. „ბიბერ ამუაზრე კურნი, ტარი. გამოყყარე თესლები და შიან ჩავდე ყიიმა და ფირინჯი შეკაზმული“ (იმ.); კურნიანი: „დაპთესვენ კურნიანი ძირი“ (ტ.).

კუს ავატყოფობა, კუს ქარი დაავადება (უმთავრესად ქალებს უჩნდებათ. ესაა: ძვლების ტკივილი, მელოგინე ქალთა ძუძუს ტკივილი, საკვერცხეების ტკივილი). „ზავალი ქალი, კუ მუუდა თუძევიში და გუუსივდა, ბაღე ველარ ანვეფს თუძუს“ (ინ.).

კუს ლეცვა კუს ქარების (დაავადების) შელოცვა: „კუ, კუ, კურკუმალე, პირალმართო, პირჩალმართო... ჩაგაგადფე პირანში, გადუღე და გაქაფქაფებ, მიქცემ წყალსა, გაგაქროლავ ქარსავით. უკითხონა ასე, გაათბონა ფახირის ტაფის ძირი, მუუსვანა ტკივანა თუძუზე, ჰემნა უკითხო, ჰემნა შუებუბერო, ჰემ ამ ტაფის ძირინა უსვა ზედან“ (თ. ქ.); „კუ, კუ, კურკუმეტო, პირალმართო, პირჩალმართო, ჰადაცი ხარ, შავი ბაზარი გასხენ. კუ, კუ, მოგახსენეფ, თითა, მამითა, ძითა, შიგილოცავ, კუისაც, ქარისაც, ქარდებოსაც“. ასენა უკითხო და ბოლოში თქვა: — ღმერთია შენი მშვე-

ლელი, ღმერთია შენი მშველელი, ღმერთია შენი მშველელი. შუიდეჯელნა თქუა და შუიდეჯელნა გუდუბებრო“ (სტ.).

კუსკუსი-ი (kuskus) ვერმიშელი, ატრია. „კუსკუსი, შეპერიე, პურიდან კეთდება“ (ინ.).

კუტი- დავრდომილი, სამყარი. „ჩემ ძმას კუტი ქალი ყავდა, წელში მოკაკული“ (სტ.). შდრ. საბა (კუტი — თათართა ენაა, ჟამთა ვითარებით შემოუღიათ, ქართულად სამყარია).

კუტი ლამბა-ი ჭრაქის ლამბა. „ბუხარში შევდგემდიო კუტი ლამბას და იქიდამ გვინათებდა“ (ად.).

კუტი ლობია-ი ლობიოს ჯიში. „კუტი ლობიაი მაქ დარგული, ხაშარი არ უნდა“ (თ. ქ.).

კუტუტა-ი მარცვალგაცილი ტარი. „დენი გაცვინდება, კუტუტაი დარჩება“ (იმ.).

კუარი- კვარი. „კუარი არი ჩუენსა“ (იმ.).

კუერი-ი კვერი. „კუერები გამუაფხო სობაში“ (იმ.). შდრ. საბა (კუერი — პური მრგვალი).

კუირიშთავა-ი მსხლის ჯიში. „კუირიშთავაი სხალის შიგანაი გული კუირიშთავსა გავს“ (იმ.).

კუშტული ნისქვილის ნაწილი. „ღურნეს ქუეშედამ გახრეტილი აქ. წყალი სერთაი, ზარფაი რომნა მიცეს, იმას ქვია კუშტული, დაბმულია ღურნეზე“ (მაჭ.).

კუჩხე კუთხე, მხარე, სახლ-კარი. „ზიბილები არ მიაგავო კუჩხეში!“ (თ.ქ.); „ყუელას მისი კუჩხე უნდა“ (ინ.); „ღმერთმა ყუელას მისი კუჩხე არ მუშალოს“ (თ.ქ.).

კუნუნო ლობიოს ჩენწო. „ლობას რომე მოვნაყავთ, კუნუნო დარჩება“ (მეზ.). შდრ. საბა (კუნუნო — ოდომის ნატუსის ღერი).

კუნუნობ-ი მენჯის თავი, წელი. „ვაიმე, კუნუნობი მამტხა ამ ლორი გაგდებულმა, ვაიმე!“ (იმ.). შდრ. საბა (კუნუნობი — მუდახილად მოხრილი).

კუჭკუჭა-ი ხუჭუჭთმიანი. „ღამაზი კუჭკუჭაი ციციი ყავს“ (ინ.).

კუჭკუჭა-ი ხუჭუჭი (თმა, ბალანი, მატ-

ყლი). „კრავსა კუჭკუჭი, ბილი მატყლი ეზღება“ (თ. ქ.).

კუჭი ბრაზი, წყრომა. „კუჭი პერსსა ქვია, მურლულში — ყიყვი“ (ტ.).

კუჭის გამოსვლა გაბრაზება, განყრომა. „კუჭი გამუჟდა, გაკუჭდა ერთ დედე-კაცმარ“ (ტ.).

კუჭკუჭი მეყაითი, გულისხმიერი, გულმოდგინე, მეცადინე, საქმის მოყვარული. „საქმის კუჭკუჭი ბაღვები ყავს“ (თ.ქ.);

„ხისმოობის კუჭკუჭი, გულმოყუასი არიან ძალიან“ (ინ.). შდრ. საბა (კუჭკუჭი — ძვირის სენების შესაკრებელი).

კუხე I. მკეახე, უმნიშვარი ხეხილი. გად. მწ. არასასიამოვნო, გულისმომკვლელი. „წიფეს ესროდენ, კუხე ცვინდებოდა“ (ინ.). „შენმა კუხე-კუხე სიტყუებმა ზათი გამამზო, გიმინხიტა გულის კაკალი“ (თ. ქ.).

პ

ლაბადაი ვაშლი ვაშლის ჯიში. „ლაბადაი ვაშლი ქუემეთ ქონდენ“ (იმ.). „ლაბადაი ვაშლი ჩუენსა არი“ (მ.).

ლავაში I. ლავაში პური; 2. სილა. 3. ლავაში ყველი. „ლავაში პურიც ვიცით“ (იმ.); „გუარდაში ყველის ლავაშები აწყვია“ (თ.ქ.); „გაანთო ყურიძირში ლავაში, ნააქცია კაცი“ (პ.). შდრ. საბა (ლავაში — ბრტყელი და გრძელი პური).

ლაზარიაი ლაზარობა (რიტუალური თამაში). ლაზარობა დაკავშირებულია ამინდთან. დიდი გვაღვების, ან ხანგრძლივი წვიმების დროს აწყობენ ლაზარობას. თავს მოიყრიან სოფლის ბავშვები. ჯერის მსგავსად შეკრავენ ჯოხებს. ზედ ჩამოაცმევენ ქალის ტანსაცმელს. ბამბით გაუკეთებენ თავს, პირისახეს. მოზრდილი ბავშვი ხელში დაიჭერს ამ დედოფალას და წინ ნაუძღვება ლაზარობის მონაწილეებს. დანარჩენები აიღებენ ჭურჭელს და დაინყებენ კარდაკარ სიარულს. მიადგებიან თუ არა მოსახლის ქმშარს, ერთი, ვისაც ლაზარია უჭირავს, დაიძახებს:

„ — ლაზარიაი მუადგა კარსა, აღარღალებს თავსა...
— ეხუეწება ღმერთსა,
— ღმერთო, მოგვე წვიმა-წყალი,
— შიგვიანხე ზე და თუარე“ (თუ გვაღვა)...
— ღმერთო, მოგვე ზე და თუარე,
— შიგვიანხე წვიმა-წყალი“ (თუ წვიმიანია).“

დანარჩენები დაიძახებენ: — აამინ! ასე

გაიმეორებენ სამჯერ. ამასობაში გამოდის სახლის პატრონი, ბავშვებს ჭურჭლებში ჩაულაგებს კარაქს, კვერცხს, ფქვილს, ყველს, ტყბილულს, ყველაფერს, რის ჭურჭელიც აქვთ ხელთ. შემდეგ ბავშვებს მისახამს წყალს (თუ წვიმა სურთ), ან მიაყრის ნაკვერცხლებს (თუ მზე სურთ). ბავშვები იმ მოსახლეს, რომელიც სიძუნწეს გამოიჩინეს და ცოტა პროდუქტს გაიმეტებს ბავშვებისათვის, პპარავენ ცოცხს. ლაზარობის შემდეგ ამ ცოცხს ჩაჰკიდებენ მდინარეში და მანამდე არ ამოიღებენ, სანამ ამინდი არ შეიცვლება. შემდეგ კი ცოცხს ჩუმად მიუგდებენ პატრონს. „ლაზარიაი გურჯებმა ვიცით“ (ინ.). „ლაზარიას ახლაც გურჯევი გენჯევი, ერთ სახლში მეიყრებიან, იქ გააკეთებენ საქმელებსა და იჯუშბუშუებენ, ისამებენ, იღმერებენ“ (იმ.).

ლათინჯი (latince) ლათინური ენა. „იმისი დედეი მულღიმი ყოფილა და ლათინჯა უწავლებია“ (მაჭ.).

ლა ილაჰე ილღელაჰ (არ. la ilahe illallah) არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა. (ყოველი ჭეშმარიტი მუსლიმანი ამ სიტყვებს დღეში მრავალჯერ ნარმოთქვამს) „ლა ილაჰე ილღელაჰ, რამ მოგაგონა ახლა ეს საქმე?“ (ინ.).

ლაფლონი (naylor) ნაილონი. „ლაფლონი წინდას ჩაგაცუამ“ (იმ.).

ლიანი ბამბის უბრალო ქსოვილი.

შდრ. საბა (ლაინი — ნარმა შეღებილი). „ლაინის ბულუზაი ეცუა ყუელა დღეს“ (ინ.).

ლალ-ი (სპ. *lal*) მუნჯი, წყნარი, ჩუმი. „ლალი ხომ არ ხარ, ამეილე ხმა“ (მ.).

ლამ-ი ტალახი. „გავხდით ამ უვავეში თლათ ლამი“ (ინ.). შდრ. საბა (ლამი — შავი ლია, საფლობი ტალახი).

ლამზ-ი მსხვილად შეგრებული ბანარი, მსხვილი ძაფი. „ჭახრაკ აქ ლამზი, ის ამბრუნფეს“ (იმ.); „მინდარზე ლამზი გავაბი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ლამზი — სეფქისა და ჩოგნის თასმა).

ლამაზლული (*namazlik*) სალოცავი ფარდაგი, ნოხი. „ლამაზი ლამაზლულები ჩამეიტანა არაბიედამ, ზედამ ქაბება დახატული“ (თ. ქ.).

ლანდ-ი აბრეშუმის ძაფი, აბრეშუმის ძაფის ხვეული, შლო. „აბრეშუმის ლანდებიო, რა ლამაზი ბძანდებიო“ (პ.).

ლანქერი-ი თოვლის ნარჩენი. „თეებზე ლანქერები კიდევ ჩანს“ (იმ.). შდრ. საბა (ლანქერი — თოვლის ღვარი).

ლაპა (*lapa*-ქაში) ფაფა. „იდულოს უნდა კარქა, ლაპანა გახდეს ძე და აყირო“ (მ.). შდრ. საბა (ლაპა — ბრინჯის ხარშო).

ლაპარიკებელი-ი მოლაპარაკე, მოსულბრე. „ამ ბანდში ლაპარიკებელი, აგერ ამ ჯემალეთზე ვაიზი მქნელი ვინ არი?“ (ინ.).

ლაროხ-ი სველი. „გავხადე კაბა ლაროხი, გასანურველი“ (ინ.).

ლარტყა თხელი ფიცარი, სახურავის ქვეშ დასაფენი. „ლარტყაით გადაეჭედე სახურავი, მემრე ქერამით, ეადა ჯემტ დავაგებ“ (ინ.). იხ. საბა (ლარტყა — ბრტყელი ლატანი).

ლარუნუკა-ი წვრილი, სუსტი ტანის ქალი. ვულგ. შეუხედავი, უშნო. „მუყყყანია ერთი ლარუნუკა ქალი და დუგუნი ქენითო, ამბობს“ (ინ.).

ლარჯივეთ-ი (სპ. *larcivet*) ღია ლურჯი. „ლარჯივეთი საკაბე იყო“ (ხ.ფ.).

ლასტი-ი თხელი წნელი, ხის ფირფიტა. „ლასტები დუღისა და გოდორ ქსოვს“ (ბახ.). შდრ. საბა (ლასტი — დანთული ილკრო, ნკებლი).

ლასტიკი (*lastik*) რეზინა. „ლასტიკების ფაფრიკა აქ მისათ“ (ინ.); „ლასტიკინა გუფუყარო ამაში“ (ინ.).

ლაფა იხ. ლაპა (თოხლო). „უმუხუხარ-შავი კუერცხი ლაფა“ (იმ.).

ლაფაზანა-ი (სპ. *lafazan*) მოლაცხე, ყბედი, ტრაბახა. „ლაფაზანაი კაცი არ მიყუარს“ (ინ.).

ლაფერი-ილაფერი-ი 1. ხის პატარა თხელი ნიჩაბი ლობიოს ამოსალესად, ღომის გასაკეთებლად საჭირო; 2. საქსოვი დაზგის ნაწილი. 3. მოუხერხებელი, უნიათო კაცის ეპითეტი. „ნენეჩემი ლაფერაით ამოლესედა ლობიოს“ (ინ.); „საფოქროს ქონდა ლაფერი“ (იმ.); „დღიღი ლაფერაი, მაგაზე მტეტი რაფერ ვერ მიეიტანა!“ (თ. ქ.) შდრ. საბა (ლაფერი — სალომე ნიჩაბი).

ლაფჯი-ი (*lafci*) მოლაცხე, ყორიკანა, „ლაფჯი კაცია ძალიან, მაგისი სიტყუა არ დეიჯერება“ (ინ.).

ლაღაბი (არ. *lağap*) მეტსახელი. „ჩუენი ლაღაბი ჩაქველოლი“ (ედ.); „ფატყუმე ბაჯიას ლაღაბია რეფრეფაი“ (ინ.).

ლაღანდარა-ი ყურადღებაგაფანტული, არაგულისხმიერი. „მაქყერი ლაღანდარაი კაცი ჩემ მტერს!“ (თ. ქ.). შდრ. საბა.

ლაღლაღ-ი ზედმეტი ლაპარაკი, ლაყბობა. „ბევერი ლაღლაღი იცის მაგან“ (ინ.). შდრ. საბა (ლაღლაღი — წყალში ქანება).

ლაღლუბა პირსაბანი, ხელსაბანი. „ლაღლუბა მაგერ არი, ტანტრაფაზე“ (იმ.).

ლაღლუმილაღმი-ი (*lağim*) ნაღმი (ფუგასი). „ლაღლუმი გავარდა და ეს კილდემ დეინგრა“ (ინ.).

ლაღლუმიჯი (*lağimci*) მენაღმე, ნაღმის მომწყობი. „ჩემი ემოი ლაღლუმიჯი იყო, გზიები გაყავდა“ (ად.).

ლაყაბუჩი-ილაყაბი-ი 1. პირში ამოსადები, აღვირი, რომელსაც უყუთებენ ხბოს, თიკანს და მისთანათა, რათა დედასთან ერთად ძოვების დროს ვერ შეძლოს ძუძუს გამოწოვა, ძუძუზე პირის მოდება. 2. დაკაბალება, დამორჩილება. „ხბოს ლაყაბუჩი მოვდე და საძუარზე ზროხასთან ერთათ გუშუმი“ (თ.ქ.); „თავრობას ინსანზე ლაყაბუჩი აქ მოდებული და მის ჭყუაზე

გვარბენიებს“ (ინ.).

ლაში-ი პირი, ბაგე. „ამის ლაშიდამ ბერ ვერ გამეიღებ, არ გეტყვის რამეს“ (მ.).

ლაშტრავეს ასველებს, ასხამს წყალს. „ლაშტრავს და არი ბალვი ეზოსა, ტლახი ააყენა“ (ინ.). შდრ. საბა (ლესტერი — სეტყვის ღვარი).

ლაჩანტრია-ი მოუხერხებელი, უგერგილო. ხელმოცარული. „ერთი ლაჩანტრიაი კაცი ყავს, ბაღების კეთების მეტი აფერი გამაუა“ (ინ.).

ლაჩაქ-ი ქალთა თავსახურავი. „თავზე გავხარს ლაჩაქი, ვაზმა, ათქი“ (პ.); „მეგ ლამაზი ლაჩაქი-მარაქი ვინ მოგიტანაო“ (მეზ.). შდრ. საბა (ლჩაქი — კუბასტი, დედათ თავსახურავი).

ლახლახ-ი ხმამალალი, მოურიდებელი ლაპარაკი. „მაგისი ლახლახი ყასაბაში ესმიან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლახლახი — ფრინველის ავი სვლა).

ლახანა (lahana) კომბოსტო. „ჩუნ ლახანა ვიტყვი“ (მ.); „ნენვი გააკეთებს ლახნი შორვას“ (ფათ.); „მოხარშულ ლობის ლახანას დააყრი“ (მ.).

ლაჯ-ი ბარბაყის შიგნითა მხარე. „ლაჯებში გამოყრილი აქ ბაღესა, გამომწუარიც“ (ინ.). შდრ. საბა (ლაჯი — ფერკებთ საშუალი).

ლაჰმაჯუ (არ. lahmacun) ხორცის ღვებელი. „ლაჰმაჯუ ფიდები, ზედ ხორცი, ზოლი გერმელია“ (პ.).

ლებან-ი მცენარის (ნიგოზის, თხილის, ლობიოს, მანდარინის და მისთ.) ნაყოფის ნაწილი, ნახევარი. „თხილი ორლებანიანი რომე იქნება, ერთ ლებანს ერთი შეჭამს, მიერეს — მიერე“ (ინ.). შდრ. საბა (ლებანი — ნიგოზის გულის ნახევარი).

ლებიო ლობიო. „ჩუნესა დაძთესვენ ლებიო“ (ტ.).

ლებლებ-ი (leblebi) ბარდა, ოქროცურცვა (შემწვარი). „ლებლები ქონდა და მომცა“ (ინ.); „ლებლებსა ლუხუდიც ქვია გურჯაჯა“ (თ.ქ.).

ლეგენ-ი (სპ. legem) ტაშტი. „ერთი ფახირის ლეგენი ქვეონდა, მემლექეთური,

სუბგი ქონდა ზეიდან დადგმული“ (ინ.).

ლეგენ-წყალი-ი ტაშტი და თენგიტ წყალი (სტუმარს, ოჯახის უფროსი ასაკის ქალს, კაცს პატარძალი მიუტანდა ტაშტსა და წყალს და ხელებს დააბანინებდა, ანდა აბდეს ააღებინებდა, განბანვის რიტუალს ჩაატარებინებდა. ამ ბოლო დროს ეს ადათი აღარ სრულდება. შემორჩენილია ზოგიერთ სოფელში). „ლეგენ-წყალი აღარ არი ადეთათ, ყუელია მუსლულზე ვიბანთ ხელებსა“ (ინ.).

ლეგლეგი (leylek) თეთრი ყარყატი. „ლეგლეგსა ერთი გული დუუკავია“ (სტ.).

ლევენ-ი (leveni) 1. მატროსი, მებლევური; 2. ავანტიურისტი (თავისუფალი ყოფაქცევის, თვალმომეტრი), დაუნდობელი, არასაიმედო, მატყუარა. „მერჯანაი ლევენდი კაცია, იმა პირი არ მიცე“ (ინ.).

ლეზეთი (lezzili) გემრიელი, სასიამოვნო. „ლეზეთი საჭმელები იცის ჩემ ნენემ“ (მეზ.).

ლეზვი ჩვილის დორბლი. „ბაღვი დორბლაი რომე იქნება, ვინცხაი პირველათ დეინახავს, იმან მახასითნა გაჭრას ჩამონიაპებული ლეზვი და აღარ ექნება ბაღესა ლეზვი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლეზვი — თხელი დორბლი).

ლეკ-ი 1. ფართოფოთლოვანი მცენარე (ხე); 2. ნეკი. „ლეკის ნეკერი ჩავდგი ერთი ზირი გაღმა ტყეში“ (იმ.); „მეზელოლზე ხელი არნა ნუთითოი; რომე ემედენი ნუთითოი, მემრე ლეკი თითოზნა იკობინო“ (თ.ქ.); „ლეკი მალალი იზდება“ (იმ.). 3. კაუჭი. „თილფანს ტარზე აქ ლეკი“ (ინ.).

ლეკა ლერნი, ყლორტი. „ჩემო გამზდელო ლობიავ, რაფრათ თამაშობ ქოთანში, ადრე ხაშური დიგისე, ლეკა მიე ზეცაში, ბოლოთ რათენ მიღალატე, ლამით გამაშპუნე კარში“ (მაჭ.).

ლეკმაკერჩხა-ი ქორაფი. „ლეკმაკერჩხაზე ყურძენი მქონდა აშეებული და ამ სიცხიბზე ხმობა დეინყო“ (თ.ქ.).

ლელეუნი-ი ლელუნი გახდა განადგურდა, გაქრა. „შევედ ჯამუში ყანაში და ლელუნი გახადა“ (თ.ქ.); „ზერზელე იქნა და ლელუნი გაუხდით“ (სტ.). იხ. შ. ნიფ. ლელუენი.

ლემს-ი ნემსი. „ცხურების ლემსია ესა“ (გულ.).

ლემსი ყურწში გააძრუმლა ფიგ. გამ. ძლიერ შეანუხა, გამოცდა მოუნყო, დასაჯა. „დედამთილმა ძალი ლემსი ყურწში გააძრუმლა“ (სტ.).

ლენგერ-ი (სპ. lenger) სპილენძის ფართე თასი. „ბიშები ლენგერით შამეიტანა“ (ინ.).

ლენდუხა-ი მოუხერხებელი, უგერგილო, ცხოვრების უცოდინარი. „ერთი ლენდუხაი ქალი ყავს, მომფერო სულ არ არი“ (ინ.).

ლენჩბერისი/ლენჩბერი (სპ. lençiberl) მინის მუშა, გლუხი. „ჩუენი ხალხი ჯაპილი, ნინდა-ქალაზნიანი, ლენჩბერი ხალხი იყო“ (სტ.); „მე ძალიან ლენჩბერი ქალი ვიყავ“ (თ. ქ.). ლენჩბერობა: „იმ წელწად კაი ლენჩბერობა ვეწინო“ (თ. ქ.).

ლენცოფა-ი სამკურნალო მცენარე. „ლენცოფაი თაზე ამუა, მისი თესლი ტვიფან კბილსა არჩენს“ (იმ.).

ლენძა-ი ღარი. ფიცარზე (მორზე) სწორი ხაზის გასაღლებად გამოსაყენებელი ბანარი, რომელსაც წარწაქში (წითელ საღებავში) დაასველებენ, სიგრიით გაჭიმვენ, ხელით მოსწვენენ, გაუშვებენ და ხაზს ავლებენ ფიცარზე. „ლენძათი ჩილფი გავაკეთე“ (ად.).

ლენძუკ-ი დედალი ძალი. გად. მნ. ცუდი, მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი. „...იმფერ ქალზე ვიტყვი, ლენძუკიო“ (ინ.).

ლერნ-ი შტო, ყლორტი. „ხაპმა ლერნი წეილო ძალიან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლერნი — ვენახის რქა).

ლესკ-ი ლესკი. „მუელით, მეველედ ლალანიზემ ლესკი გვითხრასო“ (იმ.); „ერთსა გოგო მყუარებია, არ მულეცემიან და მერაყისკან ლესკი გამუუთუქამს“ (იმ.).

ლექე (სპ. leke) ლაქა. „ჩოხაზე ლექე გაქ, მოი, გიგისილო“ (ინ.).

ლექორია-ი ლოკოკინა. „ქიები აქ, ხარი არ არი, წერა იცის, დაზარი არ არი. ეს არი ლექორიაი“ (სტ.). „ფრანსას მეგემ ლექორიას ჭამენ“ (სტ.).

ლექსავეჯი მოლექსე, ლექსის მთქმელი. „ლექსავეჯი არიან იმის ბაღვები“ (იმ.).

ლელმა წყლიანი თოვლი. „დღეს ლელმა არი, წყალი დგას სოხახეფში“ (ინ.). შდრ. საბა (ლელმა — მზით შემბალი თოვლი).

ლევეცი-ი სანახევროდ გამომცხვარი, უმი. „ლევეცი პური მიდეს აგატკენს“ (ინ.). შდრ. საბა (ლევეცობა);

ლემ-ი (ლც) გვამი. „დათუი ლემი ჭამელია, ძორი ჭამელი“ (ბახ.).

ლემს-ი მაღალი (მუხლებამდე) ბალახი; ნაკლებადყუათიანი ბალახი. „ყანაში მაღალი გეზდება ლემსივით“ (ინ.). შდრ. საბა.

ლერ-ი სულელი, უჭკუო. „ესა ლერია, არ დაგკანჯოს, მუარიდე პირი“ (იმ.).

ლერაქ-ი იხ. ლარაქი. „ამ პანასაც ლერაქი დუუბურავს“ (ინ.).

ლერერ-ი (ლცერ) მურაბა. „ყანაოზში ლერერ ჩავასხამო“ (იმ.).

ლესტი-ი ცხედარი, გვამი. „ლესტზე მისლამდი სტავლება უნდა ინსანსა“ (ტაო.). ლევერი-ი რევოლვერი, „თვითან ლევერით ცევედა“ (ინ.).

ლიზლი-ი უსირცხვილო, უნამუსო, მურხიდებელი. „მაჭყერი ლიზლი ინსანი არც ოჯალს უყუარს და არც ღმერთსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ლიზლი — კადნიერად ხუმრობის ურიდალი).

ლილა წერილი ქვიშა, სილა. „ყადლები მეიყუანეს და ლილაზე გაველით“ (თ. ქ.).

ლილოჭრელობა თოვლის დნობის პერიოდი, როცა თოვლი აქა-იქ მოსჩანს მინის ნაჭრები. „ლილოჭრელობა ინყება, შეითნები ადგებიან ფეზზე და მუუფთხილდი, თუალ არ ნაქქრას“ (ინ.). შდრ. საბა (ლილო — თოვლ-ჭრელი).

ლილუათ მკრთალად, ძლივსძლივობით, ლანდად. „ჩემი პანაობა ლილუათ მახსოვს“ (თ.ქ.).

ლიმან-ი (liman) საზღვაო სადგური, პორტი. „აქეთა თერეფზე წახუალ — ლიმანში გახუალ“ (ხოფ.).

ლიმონათა (limonata) ლიმონათი, ხილის წვენი. „ორი ბარდალი ლიმონათა შეესვი“ (ხოფ.).

ლინგა წერილად დაფქვეული, სუფთა ფქვილი. „ფქვილი ლინგიც იქნება და

ხოშორიც" (იმ.).

ლირა (lira) ფულის ერთეული. „ბევრ ლირას შეიგეფ“ (მაჭ.).

ლირნი-ი უსირცხვილო, მოურიდებელი, გაუგონარი. „მაქფერი ლირნი ბაღვები ღმერთმა ჩემ დუშმანსაც ააცილვოს“ (ინ.). შდრ. საბა (ლირნი — არანმინდა, ახორცი).

ლისანი (არ. nisan) აპრილი. „ლისანში დენიყოზენ ყანები მოხნას“. (ინ.).

ლისე (lisc) ლიცეუმი, საშუალო სკოლა. „ლისენა მუარჩინოს წრევალი“ (იმ.); „ლისეში ერთათ ვიკითხეთ“ (მაჭ.); „ლისეში ვასწავლი“ (ად.).

ლისთე (listc) სია, უწყისი, განაცხადი. ფურცელი. „ყარა ლისტეში არ შიგიყუანოს ღმერთმა“ (ინ.).

ლიფსიტაი თხელი, სიფრიფანა, პატარა. „ლიფსიტაი პურები მეიტანა, განშუკვილი“ (ინ.); „ბაღვები ყავს პანანუანი, ლიფსიტაი-ლიფსიტაი“ (თ. ქ.).

ლიცვი-ი გარეული კენკროვანი მცენარე, მოცვის მსგავსი. „ჩუენსა ტყეებში ლიცვიც არი“ (იმ.).

ლობიოლობიაი ლობიოს ჯიშებია: აღბაშა ლობიო, ბარბუნიაი, ბოშნაკურაი ლობიაი, დაბლაჯაი, დივანურაი ლობიაი, თეთრი ლობიო, თვარიაი, თეთრი გუალი ლობიაი, თეთრი ოთურალი, კუტი ლობიო, კუდაი ლობიო, ლივანურაი, ოთურაქ ლობიაი, პალუშა ლობიო, პტყელია ლობიო, სუფასულია ლობიაი, ფათხი ლობიო, ყიშიზი ლობიაი, ყენეზაი, შუიდეკირაი, წითელი ლობიო, ჭრელი ლობიაი, ჭერის ლობიო, ხაშრი ლობიო, ჯეპრაი ლობიო, ჯერაპი ლობიაი...

ლობიოფხალაი კერძი ლობიოთი და კომბოსტოთი მომზადებული (აჭ. ფხალობიაი). „ლობიოფხალი ჩუენსა ვიციო“ (მ.).

ლოდოსი (lodos — სამხრეთის ქარი) თბილი ამინდი ზამთარში. „ლოდოსი დენიყო, შუაევი არ ადგეს, გუეშინია“ (იმ.).

ლოლო შემოუსვლელი, უმნიშვარი კვახი (გოგრა). გად. მწ. ადამიანი (ფიზიკურად ზრდასრული, მაგრამ უძლური, როგორც ფიზიკურად, ისე გონებრივად). „ხაში ჯერ

არ მეინყვიტება, ლოლო“ (თ. ქ.); „მაგირას შეიფერეფს საქმეს, მაი ლოლო, მაგი!“ (თ. ქ.).

ლომპაპი-ი ჯადოქარი, ბოროტი სული. „იმ ლომპაპს რანა წაკვიდო, იცი?“ (ინ.).

ლონდრო ფომფლე, მოშვებული, დონდლო; მოუნესრიგებული ადამიანის მებტნახელი. „ეს ძაფი ლონდროა“ (თ. ქ.); „ნამეტარი ლონდრო ქალია, თავი ხელათ არ აქ მისობი დღეში.“ (ად.).

ლოუმანი (lojman — ბინა, საცხოვრებელი) კომუნალური ბინის მკვიდრი. „ჩუენა ლოუმანი ვართ, სამსახურიდან რომე ემექლიზე გავალთ, დაირესაც დავცლიო“ (ინ.).

ლოუმენაი ბალახი (თერმია). „ლოუმენაი ბალახი თუელზე იცის, ყანეფში მუა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ლოპინარი — ბალახი).

ლომო წყლიანი ქერქი. „ლომო ქერქი ადვილია დეიგობის“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლომო — ხის ქერქი წყლიანი რა შესძერეს).

ლორი (lor) ნადული, დო. „შრატადამ გამუა ლორი“ (მ.).

ლორქე ცეკვის სახე; საცეკვაო მელოდია. „ლორქე აქვერული სასამური ყაიდეა“ (თეთრ.); „ლორქეს ჩუენც ვისამებო“ (ჩიხ.).

ლორფინი-ი ხის მსხვილი მორის გადანაჭრის მოზრდილი ნახეთქები. ლორფინი ლუმელში არ მოთავსდება. მას წვრილად დააპობენ. „მაქხელა ლორფინები სობაში არ შუეა, დაანვრილენ“ (ინ.). შდრ. საბა (ლორფინი — ქვის ფიცარი).

ლოფინჯირი (lop — რბილი, მრგვალი, incir — ლეღვი) ლეღვის ჯიშში; „ამ ლეღვსა ლოფინჯირი ქვია“ (მ.).

ლოქანთა (lokantla) რესტორანი, სასადლო. „ლოქანთაში მეჭამეს და ისე გვევლო“ (ბ.).

ლოლმან პეკიმ-ი (lokman hekim) ლეგენდარული ექიმი ფარმაცევტი, ყველა დაავადების მკურნალი. „ლოლმან პეკიმ ჩუენ თებზე გუულია, დვალური ბალახი დუუსახავს და უთქუამს, რომე აქავრ ხალხსა პეკიმში, დობტორი არ ჭირია, ეს ბალახი ყულა მარაზის პეკიმიაო“ (იმ.).

ლოლნი-ს ძლიერძვივობით ცონხის. „რაპალებით ლოლნის, კიბილებიდან ზორი აქ“ (ინ.). შდრ. საბა (ლოლნა — უკბილო-საგან ცონხა).

ლოლო ზომაზე მეტად დამბალი, წყლით გაუღენთილი ყველი. „შრატ არ მუუუერტავს ეს ყველი, ლოლო გამბდარა, გუუშეია თლათ“ (სტ.).

ლოცვის ვახტი-ი (იხ. ვახტი) ლოცვის უამი, დრო. „ჩემი დედეი ლოცვის ვახტ არ გაარუნიებდა, ილლა ილოცევა“ (ინ.).

ლულ-ი ძილღვიძილი, რული. „ლული დამანვა თუალღებ“ (ინ.). შდრ. საბა (ლული — მცირე ძილი).

ლულეთ ძალიან მკრთალად, ლანდად. „გალმა სერმი საქონელ ლულეთ ვებდავ“ (იმ.).

ლულუკა-ი 1. ავაზნის ნანილი, საი-დანაც წყალი გამოდის; 2. ვინრო ტანსაცმელი, ტანზე მოჭერილი. „ამასა ლულუკაი ქეია, წყალი გამოდის აქედამა“ (იმ.); „ჩუუტუამს ლულუკაი ქოთის შალი“ (ინ.). ლურს-ი ირიბი, არასწორი. „ამასა გააკეთებთ ლურსი ფიცრით“. შდრ. საბა

(ლურსი — ფიცარი ირიბად პირნაჭრილი). ლუსკუმეტი-ი წყვდიადი, სიბნელე. „უთუარო, ლუსკუმეტი ლამეა, გარეთ არ ივლება“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლუსკუმა — მაღალი საფლავი).

ლუტი-ი 1. უგემური საქმელი; 2. გად. მნ. არაფრის მაქნისი, მოუხერხებელი კაცი. „საქმელი ლუტი გამოსულა“ (თ.ქ.); „ძალიან ლუტი კაცია, ურგებელი, აყუდებული შეშა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ლუტი — კაცი უსახლკარო, უქონელი).

ლუქუს-ი სანთელი. „ესაც ლუქუსია, თაფლისა, მომსაც ვეტყვით“ (იმ.).

ლუხ-ი უსუფთაო, ბინძური. „ნუ ხარ ლუხი, ბაღო!“ (იმ.).

ლუხლუხა ღია მწვანე ფერისა (ხელიკი; უმნიფარი, მკვახე ვაშლი, ყურძენი და მისთ). „ხელიკი შეძერა ქვევში, ლუხლუხაი“ (მ.); „ჯერ ჭახეა ყურძენი, ნუანა, ლუხლუხაი“ (ინ.).

ლუხუდ-ი ბარდა, ოქროცერცვა. „ჩაყრით ოფიფეში ლუხუდ და ამუა“ (ინ.).

ლუხუმი (lukum) ნამცხვარი. „ლუხუმი ქონშოც გამოცხება“ (იმ.).

მ

მაზავედ-ენ მოცივდენენ, მოვიდენენ. „მაზავედენ ხალხი არაბასა“ (იმ.).

მაამის-ი მაამისი. „მაამის ეკითხება“ (ინ.).

მაარუნი-ა მოათარა. „მაარუნიე ერთი ქამერა ამათიეფში“ (იმ.).

მააშ-ი (არ. maas) ხელფასი, თვიური გასამრჯელო. „მააშ რაზე აძლევს აბა პუქუმათი?“ (მაჭ.).

მააჭიხებ-ს მოაცხუნებს. „მასობაში ბზე მააჭიხებდა“ (იმ.).

მაგარი თვარე ეთნ. ხალხური რნმენით, თუ მთვარე დაიწყო პარასკევს, ის ჩვილ მთვარედ ითვლება მომავალ ხუთშაბათამდე. ხუთშაბათს რომ გაივლის, მთვარე ხდება მაგარი. თუ მთვარე ხუთშაბათს დადგა, ის იმთავითვე ითვლება მაგარ

მთვარედ. „მაგარ თვარეზე მოჭრიან ხესა, დეიწყებენ თესვასა, ჩაყრიან ბინის ქვევსა, ჩადებენ ფავსა. მაგარ თვარეს რომ არ მუუყურო და ჩვილ თვარეზე ჩადვა ფავე, გვიმთხლევა; ხე რომ მოჭრა, მალე დაღებება. დაცადე და მომიგონე მემლექეთში“... (ად.).

მაგერაქ მანდ, მაქეთა მხარეს. „დევეტო მაგერაქ, ჩემკენ ნუ შეიძრო“ (ინ.).

მადემ, მადემქი (არ. madem არ. სპ. mademki) იმის გამო, რადგანაც. „ეს დავლითავი მადემ შენ არ იცი, გადმოღმა იქნება ლალიბა“ (თ. ქ.); „წევდეთ დღეს, მადემქი ასე თქუა“ (იმ.); „მადემ მიხუალთ, ნაითო“ (იმ.).

მადენ-ი (არ. maden) ლითონი, მადანი. „იქა მადენის ფაფრიქა არი“ (მ.).

მადრიელ-ი მადლიერი. „შენიდან ჩუენა მადრიელი ვართ, მოხუელ, გენახე“ (თ. ქ.).

მავე (არ. mavi) ლურჯი. „მავე ხარ, რა და რა ფერი ხარ?“ (სტ.). შდრ. საბა (მავე -- სხვათა ენაა, ქართულად -- ლურჯი).

მაველა-ი მოარული, ინფექციური დაავადება. „მაველაი იარება, ყუელას დეგვემართა ჩუენ სახლში“ (ინ.).

მაზი გუთნის ნაწილი. „არუნას შიგან აქვა მაზი“ (მ.).

მაზალა (mazgal) სათოფური, ხერეული, ჭჭურუტანა. „იილიას მაზალეები ქონდა, ქარი ფშიკინება“ (თ. ქ.).

მათურებ მათსაგით, მათებურად, მათმსგავსად. „მათურებ დაეცინედიდით“ (მ.); „მათურებ ისამაეს ჯილელოს“ (მ.).

მათოთ იმ ბალახი. „იმ სერზე ბევრი მათოთი ამოვდოდა“ (იმ.).

მათობაში ერთმანეთში. „მათობაში გაანყობენ საქმეს, ჩუენ არ გაგვაგებებენ“ (ინ.).

მაიდამა-ი მაინცდამაინც, უმეტესად. „ინასა მაიდამაი არ დევედები ხელებზე“ (თ. ქ.); „ჩუენი თახულის კაცები ქალებ უენიდან მაიდამაი არ წაყუებიან“ (ინ.).

მაიმახ-ი არაპროპორციული აგებულების ადამიანი, ფეხებგამოგრეხილი. „მაიმახი ციციი ყავს ერთი, ისნა შამაფეჩვოს?“ (ინ.). შდრ. საბა (მაიმახი -- ფერკმრუდი).

მაკინა-ი მაკარონი. „თეთრი მაკინაი მომწონდა“ (ჰ.).

მაკე ორსული პირუტყვი. „ეიგერ დაბლა ვაკეა, ჩემი ძროხა მაკეა“ (ინ.). შდრ. საბა (მაკე).

მაკიდონ-ი ოხრახუში, მაკიდო. „დომათეს მოხრაკე ვალში, ხახესა და მაკიდონ დააჭრი“ (მ.); „ბოსტანში მაქეა მაკიდონი“ (მ.). შდრ. საბა (მაკიდონი -- ოხრახუში).

მაკინარ-ი ბუღების ჯგუფი, რომელიც დაპყვება დასამაკებლად გამზადებულ ფურს. „მაკინარი წამეესხრიკენ ჩუენ ძროხას“ (თ. ქ.).

მალ მალე, ადრე. „დილაი მალ ავდგები, სალამოს მალ დავწეები“ (მ.).

მალ-ი (არ. māl) ქონება, საკუთრება,

საკონელი, ნიეთი. „გაი ჩარში და დეიძახე: — რუს მალი! რუს მალი! — დეგესევიან მუშტრები“ (ინ.).

მალაქ-ი (malak) კამეჩის შვილი, კოზაკი. „ჩუენა ჯამუშის შვილსა მალაქ კეტყვით“ (ჰ.).

მალახტო ლობიოს საქმელი. „ნენეი მალახტო ლობიას აკეთავს“ (მ.).

მალმალ მალმალე, ჩქარ-ჩქარა. „დედეი ნინნინ მალმალ ნადიოდა შუქერში“ (თ. ქ.).

მალმოსული ნადრევი. „ეზოში რომე დგას, ისა მალმოსული ბალია“ (მ.).

მანა ბოძი, სარი (იხ. დირეგი). „მანა უნდა დაასო და ჭერინა დადეა“ (იმ.). შდრ. საბა (მანა -- არს პალა და მომცრო მარგილი). „მანები მეიტანა ტყიადამ“ (იმ.).

მანავ-ი მოვაჭრე, მემწვანილე. „მანავეები ყოფილან აქა იმფოსერთი“ (სტ.); „მანავეები ყოფილან ადრე ინეგოლში“ (თ. ტ.).

მანგალ-ი ნამგალი. „ესა მანგალია“ (ბ.). შდრ. საბა (მანგალი -- ყანის მოსაჭრელი).

მანდალ-ი (არ. mandal) თეთრეულის სამაგრი, სარჭი. „ენ წინ მანდალის თორბა დალახტა, მემრე შუქერა“ (ინ.).

მანდანოზ-ი (სპ. mandanoz) მაკიდო, ოხრახუში. „ლობიოს უნდა მანდანოზი“ (მ.).

მანდალინა-ი (mandalina) მანდარინი. „ჩუენსა მანდალინაი, ფორთოქალი არი“ (ფათ.).

მანზარა (არ. manzara) ხედი, პანორამა, პეიზაჟი, სურათი. „იფკრეელის მანზარა ეს არი“ (იმ.).

მანზარალი (manzaralı) ლამაზი ხედის მქონე. „ესა მანზარალი ტყე არი ჩუენი“ (იმ.).

მანთაფონი პოლანდიური ჯიშის პირუტყვი. „მანთაფონი ზროხები არიან ესენი“ (ინ.).

მანთო (manto) მანტო. „გარედან მანთოს ჩეცუვამთ სოხანში გასლიხან“ (ინ.).

მანილობა ერთობა, შრომითი საქმიანობის ერთად შესრულება, ნადი. „საქმელი მიქონდა მანილობაზე“ (სტ.); „ზაათი მანი-

დობა, ერთობა გექონდა" (ინ.).

მანტო იხ. მანთო. „მანტო შემეიკერავს“ (პ.).

მანჭყულა ხის სოკო; „მანჭყულაი ამოსულა ბლი ზორტზე“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მანჭყულა — სოკოა კუნძზე ბშული).

მაგხოში (mayhos) მომჟეო, არომატული, „აზრა მაგხოშია“ (იმ.); „ზამთარში იმფოსერით მაგხოშ საქმელ ვაკეთავთ“ (მ.).

მადა (maya) საფუარი, დვრიტა. „პურის მადა ილქნორას მუატანიე“ (ინ.); „პურის მადა პურის ჟეე ცოშია“ (ინ.).

მაქდანოზი-ი (სპ. maydanoz) ოხრაბუში, მაკიდო. „მაქდანოზი გადაკმა ბოსტანში ყურალიგამეეს“ (იმ.).

მაქსიერი-ი (mayasi) ბუასილი. „ძიმიობაში შექონდა მაქსიერი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მაიასიერი — ბავასირი).

მარაგ-ი წვნიანი კერძის შესასქელებლად განკუთვნილი საფანელი (ფქვილი).

მარაგიანი-ი ფხალი-ი საფანელით შესქელებული კომბოსტოს კერძი. „მარაგიანი ფხალი აკეთავს ჩემი ნენეი“ (მ.).

მარაგიანი-ი ქათამი-ი საფანელით შესქელებული ქათმის კერძი. „მარაგიანი ქათამ დანაყილ კაკლასაც ურთვენ“ (ინ.).

მარაზი (maraz) ავადმყოფობა. „რაცხა მარაზი გამოჩენილა, ოროსაშებ ემართებთან მეგემ, რა ქვია, არ მომგონდა“ (ინ.).

მარალი-ი (maral) ფურ-ირემი. „ჩუენ ზროხას მარალაი ერქუა“ (იმ.).

მართვე ფუტკრის ოჯახი. „სკამ მართვე გამოქუშე“ (ბახ.); „მართვე გამოსულა სკიდან და ტყეში გაქცეულა“ (ად.). შდრ. საბა (მართვე — ზოგად ყოველთა ფრინველთა შვილთა მართვი ეწოდება).

მარიაშხელა-ი სამკურნალო მცენარე. „ამ ლელიფში იცის მარიაშხელაი“ (იმ.). მარიობა-ი აგვისტო. „მარიობაში მწიფდება ეს სხალი“ (მაჭ.); „მარიობაში მივალთ თავზე“ (იმ.).

მარიობაში წასლა მარიამობის დღესასწაულში წასლა. ეს დღესასწაული ტარდება აგვისტოს დასაწყისში და გრძელდება რამდენიმე დღეს (ადრე ათი დღე გრძელდებოდა, ბოლო დროს სამ-ოთხ დღეს

გრძელდება). „მარიობაში მივალთ თავე შუანობათ, ვისამებთ, ვიმღერებთ, ვიჯუმბუშებთ“ (იმ.).

მარიფეთ-ი (არ. marifet) ცოდნა, მოხერხებულობა, გაქნილობა, ემშაკობა, ოინი, თავზიანობა, პატივისცემა. „ამთ ბეერი მარიფეთი არ იციან“ (სტ.).

მარმუჭი-ი სამკურნალო ბალახი. „მარმუჭი თავე გავაქე და ჩაი ვიკეთე იმითა უზუნ ზამთარში“ (იმ.). შდრ. საბა (მარმიჭი).

მარობაში-ი ამასობაში, ამ დროს. „მარობაში ადგა თიარი“ (ინ.); „მარობაში მოსულან გელები“ (ინ.); „მარობაში გემეღვიძა“ (პ.).

მარული (marul) სალათი. „არსაში მარული მოიდა“ (მ.); „გუაქევან მარული“ (მ.).

მარტივი-ი მარტო, მხოლოდ, მარტოდ. „მაკი ზაკე მომიტანა მარტივი“ (იმ.); „მარტივი ვერ წევყუანდი საქონელ თავზე“ (იმ.).

მარტივი-ი ყრმა, ჩვილი ბავშვი. „მატავრო, პა მიხუალ? — მარტივილთან მივალ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მარტივილი — ლათინთა ენაა, მონამესე უნოდებენ, ხოლო მესხნი ყრმასა უწოდებენ).

მარქვალა-ი სოკოს ჯიში. „ამათიფში მარქვალაი იცოდა“ (ბახ.); გად. მწ. ლოყანიოთლა, ლამაზი პირისახისა. „ლამაზი მარქვალაი ბადებეი დაზარდა“ (ინ.). შდრ. საბა (მარქვალა).

მარყუჯი-ი ნასკვი, მარყუჭი. მარტივად განასკეული. „მარყუჯი გააკეთე, გამოყულფე, არ ჩაყოქო!“ (ინ.). შდრ. საბა (მარყუჭი — ადვილად გასაქსნელად გასკენილი).

მარყუჯა-ი გულჩახვეული, გულდახურული. „ვის გაეხარ მარყუჯა-მეთქი, ვებნეოდი“ (ხ. ფ.).

მარჩილი-ი ფულის ერთეული. „შუიდი მარჩილი ეპოვნა, იმაში მიცემდა“ (იმ.); „ხუთი მარჩილიც არ ქონდა“ (ედ.). შდრ. საბა (მარჩილი — სამი აბაზი).

მარცხენა-ი 1. მემარცხენე (ვინც მარჯვენა ხელის მაგივრად მარცხენას იყენებს); 2. უკულმართი, ჯიუტი ადამიანი.

„მარცხენაი ევა, ჭაკვაი! ჭამითაც მარცხენაით ჭამს, ერთი ხედავ?“ (ინ.); „ინსანი მარცხენაი თუ გამოდგა, ოკოლმართი, იმა აფერი ეშველება“ (ინ.).

მარხული-ი მარხვის დამჭერი, მარხვის ამსრულებელი. „ხუთი დღეა მარხული ვარ“ (ინ.).

მარჭილის ალეთები მარხილის ნანილები; „მარჭილ აქ კოფო, დანდალი, ფეკი, საცურავი, კელი. ზენჯირით, იახოთდა ყაიშით კელიდამ გამაბამ უღელზე“ (იმ.); „მარჭელ აქ საცურავი, კოფო, ოთხი ფეკი, ორიც დანდალი“ (იმ.).

მასალები-ი (არ. masal) ზღაპარი, მითი, იგავი (ხალხური ზეპირსიტყვიერება). „გურჯის მასალები მინდა“ (ბ.).

მასა (არ. masa) სუფრა, მაგიდა. „მასაზე დგია კრისტალის ვაზო“ (ინ.); „მასას სანდალები მუუნყე და მოსაფირებ დუფხახ სადილზე“ (ინ.).

მასათი (არ. masati) ფოლადის სალესავი. „აგერ მასათი მეტანევით“ (ინ.); „გუუსვი ერთი მასათი დანაზე!“ (ინ.). შდრ. საბა (მასათი — დანათა და მისთანათა აღმლესელი).

მასაორთი (masaörtü) მაგიდის საფარი. „ამას გამუა კაი მასაორთი“ (ინ.); „მე მოვქსე დიდი მასაორთი და აღმან თურისტმა ეილო“ (არ.).

მასკან ამის შემდეგ, გარდა ამისა. მას უკან... „მასკან ვიცით ვედრო თენეჟასი, სანუღელაი“ (იმ.).

მასკლავი მასკლავი-ი ვარსკვლავი. „ამელამ მასკლავები ჩანს“ (მ.); „შავაში მასკლავებია“ (იმ.); „მე მასკლავი უნივერსიტე გავათავე“ (მაჭ.).

მასობაში-ი ამასობაში, ამ დროს. „მასობაში მუხამედა შამეიზდა“ (თ.ქ.); „მასობაში მოიდა შეითანმა“ (სტ.).

მასრა საქსოვი დაზგის ნანილი. „მასრაზე ზაფია დახვეელი“ (იმ.). შდრ. საბა (მასრა — ესე არს ლერწამი საზედაოს დასახვეელი).

მასრაფი (არ. masraf) ხარჯი, დანახარჯი, დანაკარგი. „ნეტაი ჩამოვდეს და იმისი მასრაფი ჩემზე იყოს“ (იმ.).

მასტუმრა-ი ყველის სახე. „მასტუმრაი ლამაზ ჩიჩეგებ იკეთფს“ (იმ.).

მასუკან იხ. მასკან. ამის შემდეგ, შემდეგ. „მასუკან ქარში უუნიავე“ (ბახ.).

მასხარი-ი მასხარი (არ. maskara — ხუმარა) ხუმრობა. „მასხარი გვიყურდა ერთმანეფში“ (ინ.); „ბევრი მასხარი არ მოგიხტება“ (თ. ქ.).

მატავრი იხ. საყმანვილო დაეადება, ქუნთრუშა. „მატავრმა დაარჩო ბალვი მეგემ“ (პ.).

მატიტელა-ი ბალახი. „მაგას მათიტელაი ბალახი მუუტოლე“ (ინ.). შდრ. საბა (მატიტელა — ბალ.).

მატრაბაზი (სპ. matrabaz) მატყურა, ეშმაკი, არასაიმედა. „მისი დედეი ერთი მატრაბაზი კაცი ყოფილა“ (პ.).

მატრიალოზი (mitralyoz) ქვემეხი. „თაბიებზე მატრიალოზები დიდგეს“ (ინ.).

მაფიში (არ. mafiz) მსუბუქი, პავროვანი ლეველი. „მაფიშისთინ უნდა კუერცხი, ზე, გარბონათა, ფეკინი“ (იმ.).

მაქარებეს-ს ქარს მალეზინებს პირიდან, მასლოკინებს. „რაცხამ მანყინა, მომზვირა, ისე გაე, დილამოღმა მაქარებეს“ (ინ.).

მაქაქელი-ი ბალახი. „მაქაქელ ფტყელი უური აქ, მალაღი გეიზდება, ინსანს აწყენს, მომილნავს“ (იმ.).

მაქინა (makinc) მანქანა (საკერავი, საქსოვი მანქანა). „მაქინას აღარ უსაქმია“ (ინ.); „ეს ყაზალი მოექსეუ მაქინაზე და დენგეს იადიგრათ ვუზაენი“ (იმ.).

მაქეა მაქეს (მაქეა, გაქეა, აქეა-მაქეს, გაქეს, აქეს). „ადრესები მაქეა ახრაბებისა“ (მ.).

მაქო¹ საქსოვი დაზგის ნანილი, მასრის ჩასადები. „საფიოქროს ქონდა ლაფერი, ყდა, მაქო“ (იმ.). შდრ. საბა მაქო — საქსოვრის საზედაოს გასავლები).

მაქო² საკერავი მანქანის ნანილი, რომელზედაც ძაფია დახვეული. „მაქოზე კევიფერი ზაფია დახვეული“ (იმ.).

მაქში-ი მაგაში, მანდ (შიგ.). „სხუაგან არ მოქეფნი, მაქში მაქ შენახული, სკიერში“ (ინ.).

მაღაზა (mağaza) მაღაზია, სავაჭრო.

„ბურსას დიდი მაღაზა აქ ხაველებსა“ (ინ.).
მაღალსადილობა ნაგვიანევი სადილობის დრო (1 საათიდან 2 საათამდე). „მაღალსადილობამდი გუნდონდი ფხიკეს ქალებმა“ (ზახ.).

მაღაო პირუტყვის ავადმყოფობა (პირის გარისსა). „მაღაო დეემართა ჩუნე ცხენსა და ველარ გადავარჩინეთ“ (ინ.). შდრ. საბა (მაღაო — ცხენის სენია ყელში).

მაღარა (არ. mağara) გამოქვაბული. „შესულან მაღარამი და დუუძინიან“. (თ. ქ.).

მაღაჯინებ-ს მეხუმრება, განგებ მამრანებს, არ მასვენებს. „მაღაჯინებს, მიფთიებს, მარა მაიც არ ვუყვები“ (პ.).

მალრიბი (არ. malğrip) დასავლეთი, დაისი. „მამრიყიდან მალრიბამდი იარა და მიაგნო მაიც“ (ინ.).

მაყამ-ი (არ. makam) ადგილი, თანამდებობა, პოსტი. „ერთ დიდ შვერის ენ დიდი მაყამის საიბი გახადა“ (ინ.).

მაყაყ-ი ბაყაყი. „მაყაყ ფეხზე წაავლო ხელი“ (ინ.).

მაყრუებელ-ი გარეული კენკროვანი მცენარე. „ქმელია მაყრუებელი“ (იმ.); „მაყრუებელი არ იქმის, დაგაყრუებს“ (იმ.).

მამა ნაკვერჩხლის ასალები, მარნუხი, გაზი. „მამითნა მონყვიტო ენა მაქყურსა“ (ინ.). შდრ. საბა (მამა — ცეცხლისა ასალებელი, გინა თოფისა — თურქთა ენა, ქართულად ტყეცი ეწოდები).

მაშალაჰ! (არ. maşallah!) შორისდ. აი, ასე! მშვენიერია! ჯუროსი გწერია! ღმერთმა ავი თულაი გაშორის! „მაშალაჰ! თულაი არ ეცეს, რა ლამაზი ბალვი ქყოლია?“ (თ. ქ.).

მაშრაფა (არ. maşrafa) წყლის ამოსაღები ჭურჭელი, ტოლჩა. „დეიკავეს ბაღვებმა მაშრაფები“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მაშრაჰა — სარწყული).

მაშრიყი (არ. maşrik) აღმოსავლეთი. „მამრიყიდან მალრიბამდი დერმანი ეძეფა და იპუა“ (ინ.).

მაძლარ-ი (ჩვეულებრივი, ძირითადი მნიშვნელობის გარდა) კმაყოფილი, მდიდარი, სასევ. „მაძლარი ინსანი, თულაი

აფერზე არ გვექცევა“ (ინ.); „მაძლარი ოჯალი აქ, ღმერთმა შარგოს!“ (ინ.).

მაძლარი ლობია-ი პარკასავსე, სიმნიფეში შესული. „მაძლარი ლობიაი მიყუარს, ტყლაპი — არა“ (ინ.).

მანაჟ-ი მუნუევი. „ბაღესა გამოსულში ტანზე მანაჟები დაყარა“ (თ. ქ.).

მანანკალ-ი ავი, მოჩხებარა, აგრესიულად განწყობილი. „იმ ქალსა ხელები ბილა მანანკალი ქონია“ (თ. ქ.).

მანვევენ დამპატიყებენ, მიმინვევენ. „თუ მანვევენ ხისიმები, ჩამოვალ“ (ბ.).

მანენი დაღ-ი (მანენი + yag — ერობ) მანენის ერობ (კარაქი). „კარაქსა მანენი დაღ ვეჭყვით“ (იმ.).

მანონი დედა მანენის კვეთი. „ვიტყვით, მანონი დედა, დედეკაცი, სხუაჯერ დედა“ არ ვიცით“ (ტაო.).

მაჭა ჯილის ნაწილი (გუთნის ნაწილი), სახელური. „ჯილის მატზე წამოცმული ვიყავ, სადამომდი ყანას ცხნევი კაცივითა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მაჭი — ერქვანის საკელური).

მაჭიხელა-ი ვაშლის ჯიში. „მაჭიხელი ვაშლი მაგზოზა“ (იმ.).

მახათი-ი მოზრდილი ნემსი (საკერავი). „მახათა ლემსით ჯუალ, მინდარ შევეკრავ“ (ინ.). შდრ. საბა (მახათი — დიდი ნემსი).

მახანში-ი ამასობაში, მაშინვე, მაშინათვე. „მახანშიც მევეშელნენ გარედამ, გაბოლყვას“ (იმ.).

მახარებ-ი მახარობელი. „რემგზანის მახარები მობძანდა რეჯებ-შაღბანი“ (პ.).

მახარობელი-ი სასიხარულო ამბის მომტანი. „დოდოფლის მაყარსა წინ წამუუსტრებს მახარობელი“ (ინ.). შდრ. საბა (მახარობელი — კეთილი მოამბე).

მახასი (არ. makas) მაკრატელი. „მახასი აღარ ქრის, მუალესიოთ ერთი!“ (ინ.). გად. მნ. მახასი — სახლის სახურავის საყრდენი ბოძები. „სახლის მახასებ შეკრავ“ (მაჭ.).

მახე ხაფანგი. „მახე მუნუყეს დათვისა და თვითან ჩავარდენ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მახე).

მახლუყ-ი (არ. mahluk) ცოცხალი სამყარო, შექმნილი სამყარო, ცოცხალი არ-

სება. „ევეთ, ბითუნ მახლუყები, კაია, უყურარს“ (ინ.).

მახოხ-ი მუაჟის წენით მომზადებული კერძი. „მახოხი შორვა გუუყეთ ავატყოფ, ბელქი იშტაპი მუა?“ (ინ.). შდრ. საბა (მახოხი — სომეხთ შეჭამანდია ქატოსი).

მახსარ-ი იხ. მახსარი. „ევა რომე მახსარი სიტყუა არი, მეც ვიცი“ (ინ.). მახსრობა: „ამფერ რამეზე მახსრობა რავარ იქნება, ძიავ?“ (ინ.).

მახსუზ (არ. mahsuz) სპეციალურად, განგებ, განზრახ. „ყასაბიდამ მუუტანია მახსუზ“ (იმ.); „ესა მახსუზ შორეებისთინ გაკუტებული ქერის საფანელია“ (იმ.).

მაჯამ-ი მაჯა. „მაჯამები კარქა დეობანე ცივი წყლითა და გაგრილები“ (ინ.). შდრ. „ვეფხისტყ.“ „მაჯამისა შემტყვებარი“.

მაჰალე (არ. mahalle) უბანი, რაიონი. „ეუბი ჩუნე მაჰალეში ზის“ (ინ.); „ჩუენ სოფელს ბევრი მაჰალეები აქ“ (იმ.).

მაჰანა (სპ. mahana) საბაბი, მიზეზი, მოტივი. „იმათაც მაჰანა ქნეს და წვედენ“ (სტ.); „იმის მაჰანა იქნება“ (ტ.); „არ ესმოდა ნისქელიის მაჰანა“ (იმ.).

მაჰრამა (არ. mahrama) ცხირსახოცი. „ამელიო მაჰრამა მენდილი, ჯუფმენდილი და ქალდე უთხრა, გიმორცხეთო“ (იმ.).

მაჰქემე (არ. mahkeme) სასამართლო. „მაჰქემეში შასულან, აუუქათი დუუკაიან“ (იმ.); „ამ არლის საქემე შევდა მაჰქემეში“ (იმ.).

მგონე თანდ. გამო, თვის, მიზეზით. „ჩემი დერდები მგონე სიღმერები მეგგონე“ (მეზ.).

მებუსეები-ი (არ. mebus — დეპუტატი) დეპუტატები. „ქჷპირდებიან მებუსეები რეის ჩაგდებიხან“ (იმ.).

მეგრემშიმეგემ კავშ. თურმე. „იმანაც მიცა ფული მეგრემ“ (იმ.); „მეგემ წესულა ყასაბაში“ (თ.ქ.).

მედარ-ი (არ. medar — დახმარების განევა, დასაყრდენი, საყრდენი). ძალ-ლონე, შეძლება. „ავატყოფობამ დამაზაფუა, რამის მედერი აღარ მაქ“ (თ.ქ.).

მედარეს (არ. medrese) სკოლა, სასწავ-

ლებელი. „ციციები დილდილი მედარესუ ში მივლიან“ (ინ.).

მეგზმანა სიზმრად ერეენა. „ნუხელ მეგზმანა მეგემ ბაბოი“ (ინ.). შდრ. საბა (მეგზმანა — სიზმრად მეჩვენა).

მეეკვატა მოეჭიდა, რაიმეზე დამაგრდა, რაიმეს ხელი ჩასქიდა. „ფეხი რომე დუუტურდა, ხის ტანებ მეეკვატა“ (ბახ.); მოკვატება: „ახლა ჩემზე დეინყო მოკვატება“ (მეზ.). მოკვატებული: „ხიდის ზედა ჭერზე მოკვატებულან“ (ინ.).

მეემური-ი (არ. memur) თანამდებობის პირი, მოსამსახურე. „ჩემი ლარქი მეემური გახადენ“ (იმ.); „აბაზები მეემური ნაკლებათ გახადენ“ (ინ.).

მეესტრა-ა მოესნრო. „შაქირაი რას მეესტრა, დეინახე?“ (ბახ.).

მეენვერენით ულევლად მოდიხართ, თქვენს მოსვლას ბოლო არ უჩანს, წვერი არ უხრანს. „მეენვერენით და მოხუალთ, ჩემი ახრაბებიც წამიყუათი ერთი, თუალები გზაში დიძირჩა“ (იმ.).

მეეხიზმეთა (არ. hizmet — მომსახურება, სამსახური) მოემსახურა, სამსახური გაუნია. „იმათ მეეხიზმეთა გელნიმა“ (სტ.); „ახლანდლები კარგა არ მეეხიზმეთებიან დედამამდილასა და შეშინებული ვარ“ (ინ.).

მეევა (არ. mevia) გარდაცვლილი, გვამი, ცხედარი. „მეეთას ჩუნეა მალე მივაბარეთო, არ შევენახთ ბევრხან“ (ინ.); „მეეთას მივანყოფთ მერთეგებსა“ (იმ.).

მევერეშიმევერე მეორე. „მევერე ძმა პირიეს მოსულა“ (პ.); „მევერეის არ აქ ბალანი“ (პ.).

მეველუდი (არ. mevliut — ახალდაბადებული) 1. მუჰამედ წინასწარმეტყველის დაბადების დღის აღსანიშნავი დღესასწაული, რომელიც იმართება მთვარის წელიწადის მესამე თვის თორმეტ რიცხვში. 2. პოემა მუხამედ წინასწარმეტყველის დაბადების შესახებ, რომელსაც კითხულობენ გარდაცვალებულის სულის მოსახსენებლად, გარდაცვალებებიან მეორმოცე დღეს სახლში ან მეჩეთში. „გუშინ მეველუდი ვაკითხვები“ (ინ.).

მევეცი (არ. mevki) ადგილი, პუნქტი, რაიონი. „იმის იქითაი ჩუენი მევეცია“ (იმ.); „ჩუენ მევეცი სხუა ვერ ჩაადგამს ფეხსა“ (იმ.).

მეზაი (არ. mezai) ცდა, მეცადინეობა, გულმოდგინება, სურვილი, სწრაფვა, მონადინება. „იმფერ მეზაითი მღერის, რომე აგატორფეს“ (ინ.).

მეზაიანი მონდომებული, გულმოდგინე, გულიდან მომდინარე. „მეზაიანი სიმღერა იცოდა, ყუელაი უდინგლებდა“ (ინ.).

მეზერი (არ. mezar) საფლავი. „იქითა მეზერსა დეეითხო“ (იმ.); „საჯენითო ინსანებსა მეზერი გაუნათლებდა“ (ჰ.).

მეზერჯი (mezarci) მესაფლავე. „მეზარი ქი მოდიოდენ, მეზერჯები მეგონაო“ (იმ.).

მეზრე საზაფხულო სამყოფელი. მთაგორიან სოფლებში, სადაც საძოვარი შედარებით ცოტაა, პირუტყვი გაჰყვით სოფლიდან მომორებულ იალალებზე. მისში გაჰყვით სოფელთან შედარებით ახლოს მყოფ იალალებზე, რომელსაც ყიშლას უწოდებენ. ივნისის შუა რიცხვებიდან კი აჰყვით ალპურ იალალებზე, იაილებში. იმერხევეში ყიშლას „მეზრე“ ჰქვია. „ყიშლა თურქაა, გურჯიჯა, მეზრე“ ქვია (იმ.).

მეზელული (mezarlik) სასაფლაო. „მეზელულიც არი აქეთა ქოშესთან“ (თ.ქ.).

მეზითი (არ. mezit — მდიდარი, უხვი) მუჰაჯირი ქართველების სოფლის სახელი ინეგოლის რაიონში. „ჩუენ მეზითი ვზივართ“ (მეზ.).

მეიზმანა მოიზომა, მოირგო. „კარქა მეიზმანე და ისე ეილე ურუბა“ (ინ.).

მეითხელებს მოიმათხოვრებს, მათხოვრობას დაინყებს. „მაგა არ შერცხუება, რომ გუუჭირდეს, მეითხელებს“ (თ.ქ.).

მეიკალიბებს მოილაგებს, მოინჯის რიგებს, ყუელაფერს თავის ადგილს მიუჩენს. „ძვილაი მეკალიბე, დილამოდმა ვბრუნავ“ (ინ.).

მეიმკობს მოიმარაგებს, მოიზადებს სარჩო-საბადებელს. „ყუელა თუელზე კარქა მეემკობთ“ (ინ.).

მეიპირპილებს სითხე ზედაპირზე მო-

იგდებს, მოიტივტივებს. „ხორცის დული-ში ქაფ რომე მეიპირპილებს, ის მოხადონა კოვზით“ (მეზ.).

მეიპუჰკვი-ს მოითუთქება, ცხელ წყალში გატარდება. „ცოტა მეიპუჰკვის, ამეილებ“ (მ.).

მეიჟულ-ენ მრ. რ. განადგურდენ, დაიხოვან, ბევრი რამ დაკარგეს. „მეჟულიეთ მუჰაჯირობაში, ბევრი ჯაფა გაენიეთ“ (თ.ქ.).

მეისამშობლებს სამშობლოში ყოფნით გულს იჯერებს (გათხოვილი ქალი, ან საქართველოდან მუჰაჯირად წასული). „გულნი გავაგზავენთ ანა-ბაბოსთან, მეისამშობლებს და მევეყუანთ“ (თ.ქ.); „დურსუნ ემიაი სამ თუეს დარჩა გურჯისტანში, კარქა მეისამშობლა“ (თ.ქ.).

მეისურულ-ა / **მეისურულთა** სურვილი აისრულა, ნახვით (ვინმესთან ახლოს ყოფნით) დაქმყოფილა. „ვერ მევესურულთ თქუენი თავი, მალე მიხუალთ“ (იმ.); „ძვილაი მეისურულთა ბადემა ანაი, ეფეიჯა ზამანია ცალკე არიან“ (ინ.).

მეისაქმა მოითავა, დაამთავრა (საქმე); მოკლა, სამაგიერო გადაუხადა (ვინმეს). „მეისაქმა კაცმა ორი გურჯი ფაშა“ (სტ.); „ძვილაი მევესაქმე, დილამოდმა ვაკალიბებ ეზო-კარ“ (ინ.).

მეისკამა ფეხმორთხმით დაჯდა, მკვიდრად დაიკავა ადგილი. „ისე მეისკამა, რომე წასლას არ აპირეფს“ (ინ.).

მეიფომფეებს მოჭერილს მოუშვებს, მოადუნებს. „ჭამაში ქემერი მეფომფევა კაცმა, მომჭმე ყოფილა ზავალი“ (ინ.).

მეილაღვის დაიღვება. „ღარჭი მეველალოდი მალე“ (ტაო); „ვარაღოდა არ მეილაღვის, დეგინია ძალიან“ (ინ.).

მეიყაჟირა სურვილი დაიკმაყოფილა (ვინმეს ნახვით, ვინმესთან ახლოს ყოფნით), აისრულა სურვილი. „ძვილაი მევეყურიეთ ერთმანები, ამდენი ხანია არ დიგვინახავს“ (ინ.).

მეიყუდრებს სთავს შეაფარებს, თავშესაფარს გაიჩენს. „ის ჰაცხა წავა, იქ მეიყუდრებს“ (ინ.).

მეიშ ხარებზე შექახილი. „მოტიალები-

ხანაც „მეიმ“ ეტყვი ხარა“ (მაქ).

მეიჩხოკავ-ს მთაში საზაფხულო სახლს (იილას, ქოხს) მოალაგებს, გაასუფთავებს. „ზალი ავა, მეიჩხოკავს, მემრე მე ავალ და მემთევრობას ვინამ“ (იმ).

მეინინავ-ს ხელს აღმართავს; მოიქნევს, ცულს ან ხანჯალს, ქვას ან შეშას... ხელს აღმართავს ვინმეზე ან რაიმეზე დასარტყმელად. „მეგემ მეინინა შეშის ნაკოდი და არ გაანთო?“ (ინ.); „მეინინა ცული სიძემა და შეშა დიგვიპო“ (თ.ქ.).

მეიჭიჭკავ-ს კარებში ან რაიმე საგანში მოყოლით დაიუფავს (თითს, ხელს, რეხს). „ლალიბა მეიჭიჭკა თითი ბალემა, რაფერ სივის სიმნარისკან, ხედავ?“ (თ.ქ.).

მეიჭუჭკვი-ს მოგროვდება, თავ მოიყრის, შეიკრიბება. „ეს ლელიები შერთულში მეიჭუჭკვის“ (იმ).

მეინოხევებ-ს ახლოს მოიტანს ხოხვით, დაიახლოვებს. „მეინოხვა მეგემ სიძემ კორკოტი და ბითევი მოხოცა“ (ინ.).

მეიპესაბებ-ს (არ. hesap — ანგარიში, განზრახვა, ვარაუდი, ჩანაფიქრი) მოიფიქრებს, განიზრახავს. „მეიპესაბო, აბა!“ (ინ.); „ნეტი რა მეიპესაბა?“ (ინ.).

მელა-ი სასიძოს მახარობელი, მაყრის მოახლოების მახარობელი. „მაყარი, მექორნილე, სოფელს რომე მუახლოვდება, მელაი (ერთი კაცი) გეიქცევა წინ და სიხეს უმახარობლებს. სამახარებლოს მიცემენ ქადას, ქათამს. გამობრუნდება ისვენ მაყართან და ამ ნაჩუქვარებს აჭმევს მათაც“ (იმ).

მელამეთი (melamet — საყვედური, ძრახვა, კიცხვა, ძაგება, გმობა) ვაკიცხული, დაგმობილი, დასვრილი, დანგრეული, დაშლილი (არასასიამოვნო მდგომარეობაში მყოფი). „იმფრა უყვირა, რომე მელამეთი გახადა“ (ად.); „ბაღევი მელამეთი გამხდარან ტალახში“ (თ.ქ.).

მელაიქ-ი (არ. melick) ანგელოზი. „ოთხი დიდი მელაიქი ყავს ლმერთამჩენელს“ (ინ.); „ლმერთის მელაიქებზენა დევჯეროთ“ (ინ.).

მელახური-ი მსხლის ჯიმი. „მელახური სხალი ქომუნთ აქუან“ (იმ).

მელეზ-ი (melcz) პიბრიდი, ნარევი, სხვადასხვა სისხლის ნარევი. „მელეზია, ანა გურჯი ყავს, ბაბოი — არნაუტი“ (ინ.); „პანა ზროხებ მელეზი ქვია“ (ინ.).

მელქემ-ი (არ. melchem) მალამო. „მაგის მელქემმა მომირჩინა იარა“ (ინ.).

მემთვერ-ი მთაში გარეული საქონლის პატრონი, რძის პროდუქტების გადამამუშავებელი. „მარშან მემთვერი ვიყავ“ (იმ.); „დედამთილა მემთვერი“ (იმ).

მემლექეთი (არ. memicket) ქვეყანა, მხარე, სამშობლო. „მევიარე მემლექეთი, ლმერთო, მემე ბერექეთი“ (ი.); „გედელთაი ჩემი სელამი მემლექეთში“ (ად.); „დედი გემილათ მეიგონება მემლექეთსა“ (პ.).

მემლექეთური მშობელი ქვეყნისა. „მემლექეთური სიტყუებია ესენი“ (მეზ.); „ამან მემლექეთური სიღმერები გითხრასნა და დეინერე“ (ინ.).

მემუნ-ი (არ. memun) კმაყოფილი, გახარებული. „მემუნმარა კაცი, მემუნნი გაესბი“ (მეზ.).

მემრე შემდეგ, მერმე. „იმის მემრე აღარ მიყანათა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (მემრე — ანის შემდგომად).

მემრედამემრე შემდეგ და შემდეგ. „მემრედამემრე იმფო შიგეიყვარდა ერთმანები“ (სტ.); „მემრედამემრე დაეინყდება“ (ინ.).

მემხლიანი-ი მხალეულის (დვალურას, სეინტრის, ჭარბადელის — გარეული მხალეულის) დასაკრფლად მთებში მემთვერეთთან სტუმრად მიდიან ახალგაზრდები. მოკრეფილ მხალეულს მემთვერები მთებშივე ახმობენ და საზამთროდ ინახავენ. ზამთარში კი სამკურნალო, სასარგებლო კერძებს ამზადებენ მისგან. „მემხლიანი ქი ამოვდოდა თაზე, ვისეირებდით, ვიჯუმბუშებდით“. (იმ).

მენალეები მელანდები, მენატრები. „მიხულ, მოხულ, მენალეები, სასიკდილოდ მენანები“ (პ.); „ისე მენატრება, რომე მენალეა ეფჯამი“ (ინ.).

მენგანე (mengene) მუხრუჭი, მომჭერი, მარნუხი. „მენგანებით მუჭირეფ კარქა და დეიკავეფს“ (ინ.).

მენდებური-ი (mendebur) საწყალი, საცოდავი, დავარდნილი. „დებებური, მენდებური, ახორიკარ მიგდებულ“ (ინ.); „მენდებური, საბრალო, ბითევით დავარდნილა“ (თ.ქ.).

მენდილი-ი (mendil) ცხვირსახოცი. „მენდილის აწევა არ დაგავიწყდეს“ (ინ.).

მენტეშე (mentçe) აწვამა. „მენტეშე ევლე, კარ შევიღე ახლა საქათმეშე“ (თ.ქ.).

მეყდან-ი (არ. meydan) მოედანი. „სახლის წინედან პანაი მეყდანა“ (ინ.).

მეყდანზე გამოსლა სააშკარაოზე გამოსვლა, აშკარად. „ყუელი გამოით მეყდანზე, გვაცნობიეთ თქუენი თავი“ (ინ.).

მეყდან ოდა (meydan oda) სასტუმრო ოთახი (მოედნის ოთახი). „წინწინდელ სახლებში მეყდან ოდა ქექონდა“ (თ.ქ.).

მეყვა (სპ. мейва) ხილი, ხეხილი. „სოფელში კაი მეყვები გუაქ“ (ინ.); „მეყვას ბევრ არ ვსჭამა“ (მ.).

მეილი (არ. meyil) ფერდობი, დამრეცი, დახრილი. „ჩუენი ყანები ცოტა მეილია“ (ბახ.).

მერაყი (merak) დარდი, მოუსვენრობა, დაინტერესება, ცნობისმოყვარეობა. „მერაყი ქნა ბაღვმა“ (თ.ქ.); „აქაჯერ დიდუანება გურჯი ქალების მერაყი ქონდენ“ (მაჭ.).

მერაყილი (merakli) ცნობისმოყვარე, დაინტერესებული, მოყვარული, დარდიანი. „ეფეი მერაყილი არიან ჩემი ბიჭები“ (ბ.).

მერაყობ-ს დარდობს, მოუსვენრობს, დაინტერესებს. „ემერაყობდით, რაგორ არიან ჩუენი ახრაბებიო“ (იმ.).

მერდან-ი (სპ. merdane) მაგარი, გამძლე, მტკიცე. „სხუა ხე მაქუანან, ამაზე მერდანა“ (მ.).

მერდევეან-ი/მერდივან-ი (სპ. merdivan) კიბე. „მერდივანი გამეიტაით“ (ბ.); „გონჯი მერდევანია, არ გადავარდეთ!“ (იმ.).

მერე ვაკე ადგილი მდინარის პირას. „ზროხები მერეში ზოვდენ“ (იმ.); შდრ. საბა (სწორი ვაკე, მდინარის კიდე).

მერეგი (merek) პირუტყვის სარჩოს შესანახავი ადგილი, სპეციალური ნაგებობა საბძლის მსგავსი. „მერეგი, თივას რომე

დაყრიან, იმა ქვია“ (მ.); „ესა მერეგია, ესა — ნალია“ (მ.); „ამასა მერეგ ვებნევით“ (მაჭ.).

მერთეგი (mertek) ოთხკუთხეანი ძელი. „მერთეგ დავენყოფთ ყავარ ქუემ“ (მაჭ.); „მეუთას მგელათ მერთეგსა მივახურავთ“ (პ.).

მერიემ ანა (mercem anna hazretli) წმინდა ქალიშვილი ლეთისმშობელი მარიამი. „აიდინში მერიემ ანას ზიარეთა“ (სტ.).

მერმერი-ი (mermer) მარმარილო. „მუთვალის მასა სულ მერმერით არი გაკეთებული“ (სტ.).

მერული-ი რკინის ოთხთითა (თივის ასალები). „მის ბაბოსა აჭარლებსითვინა მერულით გამურთმევენია ბაკალა“ (იმ.); „მოლსა მერულებით, ფინლებით ავსნევთ“ (მ.). შდრ. საბა (მერული — ორთითი).

მერქეზ-ი (არ. merkez) ცენტრი. „ახლა მურულლის მერქეზში ვზივარ“ (ტ.); „ესა მერქეზის ენ დიდი ჰოთელია“ (მაჭ.).

მერცხალი-ი 1. ჩიტი (გაზაფხულის მახარობელი); 2. მოცხარი. „ტყეში ბევრია მერცხალი, იმა მოვერუფავთ და რეჩელ მუადულებთ“ (იმ.).

მერხემელი (merhemel) სიყუთე, სიმაართლე, მატოვისცემა, კეთილშობილება. „შენ მერხემეთი რომე არ გექნება, პუქუმათსაც არ ეყუარები“ (ინ.). „ანა-ბაბომ თქუენ მერხემეთი გიზამეს“ (ინ.). მერხემეთიანა: „კაი, მერხემეთიანი ყული, სტორე ინსანი ლმერთსაც უყუარს და კაცსაც“ (ინ.).

მერხემელსუზ-ი (merhemetsiz) შუებრალებელი, არაგულმონყალე, არაკეთილშობილი. „შენთანაი მერხემელსუზი კაცი ვერც ვაალი გახდება და ვერც ჩობანი“ (ინ.).

მერჯანი-ი მარჯანი. „კლავზე ღილი მერჯანი, ადგეთ, ნევდეთ ენჯამი“ (თ.ქ.); „მერჯანი ღილები დემეკარქა“ (ინ.).

მერჯიშეკი (mercimek) ოსპი. „მერჯიშეკი მოქცე, გაარჩევე?“ (იმ.); „მერჯიშეკის შორვა გავაკეთე“ (ინ.).

მერჰაბა! (არ. merhaba) გამარჯობა!

„მერპაბას თქმაც დაავინყდა“ (ინ.).

მესარ-ი სარი, ლობე. „მესრის ლობე გურჯებმა ვიცით“ (ბახ.); „ავაყუდე მესარი, ჩუენი ნახუაც ეს არი“ (ბახ.). შღრ. საბა (მასარი — არს წერილის ძელით ყეროს მსგავსად შემოვლებული).

მესელა (არ. mesela) მაგალითად, მაგალითზე. „მესელა, თხელი ყოფილა კაცი ჭჳიდიან“ (ინ.).

მესელე (არ. mescele) ამბავი, პრობლემა, ამოცანა, საქმე. „მე ახლა ერთი მესელენა გითხრა“ (პილ.); „ამფერია ხათრიანი მოსაფირის მესელე“ (სტ.); „კუერცხის მესელე ვოქ, არ ინუელება ჩუენი ქათამი“ (იმ.).

მესთი (არ. mesi) ტარსიკონის საშინაო ფესხაცმელი. „მესთები ეცუა დედესა“ (თ. ქ.).

მესონი ყორე, ლობე. „ყანი ბოლოზე მესონი გავაკეთე“ (მაჭ.).

მესოფლია-ი სოფელში კარდაკარ სიარულის მოყვარე (თავის შექცევის, ჭორაობის მიზნით). „მესოფლიაი ქალი დარჩა, სახლში არ დაუდება“ (ინ.).

მესუთი (არ. mesul — ბედნიერი, სიკეთის მომცემი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „მესუთ-დედეი ილაპარაკებდა ძუელ პიქაებს“ (იმ.).

მეტრე (metre) მეტრო (ზომის ერთეული). „ეს ფათისკა ხუთი მეტრე არ იყო?“ (თ. ქ.).

მეტყვენი-ან გვეტყვიან. „ისინიც ჩუენ მეტყვენიან“ (ტ.).

მექანი (არ. mekan) ადგილი, დასახლებული პუნქტი, ბინა. „ხეირიანი მექანი ბაგათა ვერა და ვერ გეიჩინეს“ (ხ. ფ.).

მექიქი (mekik) მქსოველის მაქო, საქსოვი კინთი, საკერავი მანქანის მაქო. „მაქინასი მექიქი ველე“ (ინ.); „ესა მექიქით ქსოვს“ (მ.).

მექიქოია (mekikoya) მაქოთი მოქსოვილი მაქმანი. „მექიქოდა აქ ამ ვაზმას“ (ინ.); „ესა არი მექიქის ოდა“ (იმ.).

მექტები (არ. mektep) სკოლა, სასწავლებელი. „ჩუენი ბაღნები მექტებში იარეზიან“ (მ.); „მემერე მექტებში წაველ“. „მე

მექტებში ორეთმენი ვარ“ (იმ.).

მექტუბი (არ. mektub) წერილი. „მექტუბი მოვდა, პალადვენ თოვლსო“ (იმ.); „მექტუბი დუენურე ახრაბებსა, თემბელი ნუ ხარ“ (იმ.).

მეშველა-ი ხელიკი. „რაბხელა მეშველაი მიძრება ქვებში, ხედავ?“ (იმ.).

მეშვერეთი (არ. mesveret) მსჯელობა, განსჯა, თათბირი. „ბევრი მეშვერეთი არ უნდა ამ საქმესა“ (ინ.).

მეშრუბი (meşrup) ნაყენი, ნახარში. „ფიშნა მეშრუბათ იქნება“ (ბახ.).

მეძინები ძილს მაძალებ. „ძილო, ნუ მეძინები, ძილო ბატონოო, მოხუალ, ჩეგეხუტები, ძილო ბატონოო, ნახუალ, გეგეხუტები, ძილო ბატონოო“ (სტ.).

მეზინება-ი მეზიზლება. „რომე დვენახე, მენინება“ (პ.).

მეზვარათა-ი მომიხბრო, მელაპარაკა. „ეს მეზვარათა ბაალიან რევებამა ბალხი-დამ“ (ტ.).

მეზვარ ხარების მწყემსი. „ხარის ჩობანსა მემლექეთში მეზვარე ეტყოდენ“. (თ.ქ.). მეხსუზ იხ. მახსუზ. „მეხსუზ ქენეთ, მე არ ნეიყუანეთ“ (იმ.); „ამას თხოვნილობენ მეხსუზო“ (თ. ქ.); „ანაი დღეთი მეხსუზ ნეედოდა მეზობელთან“ (ინ.).

მეზფული-ი (არ. makbul) სასიამოვნო, მოსაწონი, მისაღები. „კაკალიც მეტი მეზფულია ამ საქმლისთვინ“ (ბახ.); „ზოვლი მეზფული კაცია“ (ბახ.); „ღმერთის ენ კაი, მეზფული ყული, საყუარელი ინსანი ეს არი“ (ინ.).

მეზშერი-ი (არ. mahşer — მუს. რელიგიის მიხედვით, ადგილი, სადაც თავს შეიყრის ყველა ადამიანი საშინელი განკითხვის ფაშს, მეორედ მოსვლის დროს). საშინელი სასამართლოს დღე; საშინელი ხმაური, აურზაური, ყვირილი, ჩხუბი. „ისენი მეზშერამდინ ასე იქნებიან“ (იმ.); „ავდგებით მაშინ მეზშერის დღეში“ (იმ.); „აბუდა ერთი მეზშერი“ (სტ.).

მეჯბური (არ. mecburi) აუცილებლად საჭირო; აუცილებლად. „მეჯბური მიანნა გააკეთოს ეს საქმე“ (ინ.); „მეჯბურ მისცემ, შენუხბედი“ (იმ.); „გოგოს საიბი მოქთხოვს,

მეჯბურია“ (მაჭ.); „ხუთი ნელი მეჯბურია კითხვა“ (იმ.).

მეჯლისი (არ. meclis) შერება, პარლამენტი, უხუცესთა საბჭო. „მეჯლისის კაცი იყო ისა“ (პილ.).

მეჯი (არ. mecal) ძალა, ძლიერება, სიმძლავრე. „ერთი მეჯი უნდა გავხდეთ, ნადი უნდა ვქნათ“ (იმ.).

მეპაც მეც. „მეპაც საგორავით ნიმი-ყუანებენ“ (ინ.); „მეპაც ასე ვებნეოდი“ (ინ.).

მეპელე იხ. მაპალე. „ერთ მეპელეში ვართ გამზადარი“ (თ.ქ.); „მეპელეზად დაგვადუენეს ყასაბაში“ (ინ.).

მომენელი-ი მარხვის დამჭერი, ვინც თმენს (მარხულობს). „მომენელი ხარ?“ (ბ. ფ.); „მომენელი ინსანი მადლიანია“ (ბ. ფ.).

მიაბარა-ა 1. მიწას მიაბარა (დაასაფლავა); 2. საქონელი (პირუტყვი) მიაბარა მთაში საპატრონებლად მემთურს. „რა გორჯი ადეთი გუაქ, ასე მალე რაფერ მიაბარეს საჯენენთო?“ (თ. ქ.); „მიერეზე საქონელი გულსენსნა მივაბარო“ (იმ.). მიბარება (დასაფლავება); „მაშინ შენსა მიბარებას სუწყუელია გეგქარება“ (ჰ.).

მიკალიბა-ა მიალაგა, ყველაფერი თავისი ადგილი მიუჩინა. „ძელია მიკალიბე სახლი“ (ინ.). მიკალიბებული: „მიკალიბებული ოდა ფისი გუუხადეთ გელისა“ (ინ.).

მიანცხადა-ა მიამსგავსა. „პანაი მიანცხადა იმას“ (იმ.).

მიკანანებ-ს დააცოტავებს, გამოლევა-მდე მიიყუანს, დააპატარავებს. „ფქვილი მიკანანანეთ ჰამანქი, ნისქვილობის ჰაზირობანა დეენყო“ (ბახ.).

მიაროდო-ს ნალეკოს, მიახვეტოს, მიყაროს ქვა და ლოდი. „რაგუარ მორბის ჩუენქე, მიგვაროდოსნა და წეედეს, ბე!“ (იმ.).

მიახტინა-ა მიახვედრა, გააგებინა. „სიძეს არ მიახტინა ყულამფერი“ (ინ.).

მიახტუმრა-ა მიახვედრა, გააგებინა. „ელაპარიკა თავზე გადახტენილი და მიახტუმრა ბერმა“ (ტაო.).

მიდე (არ. mide) უჭჭი. „ინსნის შიანაი ალეთია მიდე“ (ინ.).

მიდეა (midyc) მიდია (ზღვის ცხოველი). „მიდეა მალე შეინვის“ (ინ.); „შემწურა მიდეას სტამბულის ბაზარზე ყიდიან“ (სტ.).

მიერე მეორე. „შეველი შიან, ეველი მიერე ყათში“ (ინ.); „მიერე ტექნიქ უნივერსიტეში დეინერა“ (სტ.).

მიერეზ-ი||მიერიები სხვები, დანარჩენი. „მიერიები ველალ წესულან“ (სტ.); „მიერიები იქ ცხოვრობენ“ (ინ.); „მიერებს ჯოფდა?“ (ინ.).

მიერეთ მომავალში, მომავალ წელს. „მიერეთ, ღმერთმა თუ მაცოცხლა, თავენა ნედე“ (თ.ქ.).

მიერეთვენი-ი მეორეები, სხვები. „მიერეთვენი არიან ისტამბოლ“ (ბ.).

მიერეზე მომავალ წელს, მომავალში. „მიერეზე რომ გადმოხუალ, ჩაგანერაიე“ (იმ.).

მიერო მეორე. „მიერო ეთეგი მე გადმოილე, მევზმანო ერთი“ (ინ.).

მითილი-ი (mitil — თეთრი საბნის სახე) საპირეშემოუკრავი ქვეშაგები (ლეიბი, საბანი). „იმფრა დაფუხრებულან, რომე მითილებში ნეენ“ (ად). შდრ. საბა (მითელი — საპირესა და სარჩულს საშუალი).

მითთათალა-ი თავიანთ ნებაზე, დამოუკიდებლად. „ბაღევი მითთათალაი მიდიან-მოდიან ოქულში“ (ინ.).

მითთენი-ა თავიანთი ძალებით, თავისით, თავიანთი ნებით. „პრატები მითთენი დაკალიბდენ“ (ინ.).

მილევილი თუარე ეთნ. მთვარის ფაზის დასასრული. „მილევილი თუარე ითქმება, როცხა თუარი დალეეას დააკლდება ოთხი-ხუთი დღე“ (პილ.); „მილეველ თუარეზე ყანაში რომე ენრები გამარგლო, აღარ ამუა, წარბი რომე ამეილო, აღარ ამუა, მისდი შენ... ჰამა მილეველ თუარეზე ბოსტანი არნა დათესო, ბინა არნა ჩაყარო, დიდი საქმე არნა დეინყო იშტა“ (ინ.).

მილეთი (არ. millet) ხალხი, ერი. „ეზოში მილეთი მეყარენ“ (იმ.); „მილეთ შაატყობია მისი საქმე“ (იმ.); „მილეთი გააბეზა“ (ინ.).

მილეთევილი (არ. milletvekili) დეპუტატი. „ახლა მილეთევილია ანკარა-

ში" (სტ.); „ართვინი დამ მილლეთევილი იყო" (იმ.).

მიმტანო მომდენო, საშუალი. „მაგაზე მიმტანო ქუაბებიც გუაქ" (იმ.); „აპმედი ჩემი მიმტანოა, რამაზანაი სულ პანაია" (ინ.).

მიმტუტები — კარგად არ მიიღია, მიუკადრისებია. „ღმერთ მუხუცემია შეილუბი და მეპაც არ მიმტუტებია" (ინ.).

მინარე (არ. minare) მინარეთი. „ჩემ სახლ უკან მინარე, გოგო ვნახე ძინარე" (გულ.); „მაღალი მინარე დავადგით ფაშისა" (პილ.).

მინდარი (minder) ქვეშაგები, ლეობი. „მეგემ მინდარ ქუემ დუღდია" (ინ.); „სიზე დადეს მინდარ ქუემ ბახშიმ დუღტეცს" (იმ.). შდრ. საბა (მანდარი — სხვათა ენაა, საგებელი).

მინნეთი (არ. minnet) შებრალება, შეწყალება, დამადლება, სხვაზე დამოკიდებულება, დაყვადება. „მომკლედია მინნეთში" (თ.ქ.); „რამის მინნეთი არ ქონდა" (თ.ქ.); „ცეცხლის მინნეთი არ აქუნა" (პილ.).

მინქინი (არ. mümkün) შესაძლებლობა, მოთმენა. „მინქინი არ მაქ, ვერ დავრჩები, სახლში მერქარება" (თ.ქ.); „მინქინი არ მაქ, თუ არ გავსილუ" (ინ.); „თუ არ მივანყნარე მუთვარი, ვერ მეცხვენეფ, მინქინი არ მაქ" (მეზ.).

მიორე მეორე. „ბევრიც მიორე დუნი-ასთვიინა ისაქმო" (ინ.).

მიპუა მიპოვა, მნახა. „ჩემ მირთმეულ პურმა მე მიპუაო" (იმ.).

მირასი (არ. miras) მემკვიდრეობა, ნაანდერძევი. „ჩემ ლარქსა სიმამრის მირასის მინნეთი არ აქ, თავისიც ბევრი აქ" (იმ.).

მირიგზა (არ. miri — ხაზინისა, სახელმწიფო) სახელმწიფო გზა. „სოფლის ბოლოს გეიარს მირიგზა" (პილ.).

მისათ თავისით, თავისთვის, მისით. „ამას ამბობს მისათ, ვინმედან არ გულუ-გონია" (ად.); „მისათ არ გამუა ეს საქემ, შუაში ჩადგესნა ვინცხაი" (ინ.); „ყუელას მისათ უნდა ყოფნა" (ინ.).

მის დამბურას უკრავ-ს ფიგ. გამ.

თავის ჭკუაზე დადის, შეხედულებას არ იცვლის. „შენ ნათქუამ გეიგონებს თუ? ისევე მის დამბურას უკრავს" (ინ.).

მისთალი თავისით, სხვის ჩაურევ-ლად. „მისთალი გეიტოკვა, გახმა სხალი" (მ.); „მისთალა ფერიშანი გახდა" (მ.).

მისირი ¹ (არ. misir) სიმინდი. „წრეველი მისირი მქონდა დათესილი" (მეზ.).

მისირი ² (არ. misir) ეგვიპტე. „ის ფაშა მისირზე ვაალი იყო" (სტ.).

მისმისათ თავისთვის, სხვისგან დამოუკიდებლად. „მისმისათ მეიფიშმანეს და მემრე გეგიმეღლავნეს" (თ.ქ.).

მისობი დღეში თავის დღეში, სიცოცხლეში. „მისობი დღეში ვერ გეიხარა ზაგულმა" (ინ.).

მისქეთელმა ვაშლის ფიში. „ესა მისქეთელმა ვაშლია, დიდრუან მეივას ისხამს" (მ.).

მისქიამბერი (არ. misk — მუშკი, არ. amber — ამბრის ხე) მუშკი და ამბარი. „სული აქ მისქი-ამბერის" (მ.).

მისხალი (არ. miskal — ნახევარი დირჰამი, 4,8 გრ. ძვირფასი ლითონის ან ქვების ნონის საზომი) უმცირესი რამ. „ერთი მისხალი არ მომწევია მე, ყუელია მავათ შეჭამეს" (ინ.).

მიტავებ მიმეორებ ერთსა და იმავეს, მაძალებ. „რალას მიტავებ და მიტავებო, — გაკუჭიანდა გოგოს ბაბომა" (ტაო.).

მიფეჩევა — ვინმესთვის ძალით ან მოტყუებით რისამე მიცემა (შეჩეება, შესალება). „მის მაიშაში პრატის შეფეჩეება არ მომინადინა კაცმა?" (ინ.).

მიფეჩეველი შესალებული, შეჩევე-ბული. „დანარჩენი გოგვებიც მაგრე არ ყავს მიფეჩეველი ამაიშაზე?" (ინ.).

მიქაილ ლალეფსელამი მთავარი ანგე-ლოზი მიქაილი. „ღმერთ მეღაიქები ყავსო, უნდა დევეჯროთ: მიქაილ ლალეფსელამი, ისრაფილ ლალეფსელამი, ფებრაილ ლალე-ფსელამი..." (ინ.).

მიღლაი მოუნესრიგებელი, მოუქნე-ლი, ზარმაღი, ფიზიკურად სუსტი ადამი-ანი. „ფენა მიღლაი კაცია, ვერ მუაფერა დილლიგი, ვერ ქნა იდარე" (იმ.).

მიღმასან-ი (მთქმელთან მიმართებით) იქით დასახლებული ოჯახი. „მიღმასან მოსაფირი ყავან ამელამ“ (იმ.).

მიღრიბა-ი სუსტი, ნაავადმყოფარი. „სხუაფერი მიღრიბაი ბაღვი ყოლია“ (ინ.).

მიყაბულებით მპაბტიეთ, ჩემგან მიიღეთ, მიმიღეთ (თქუენთ ოჯახში ან ჯგუფში). „ეს ყაბათი მიყაბულებით ღმერთის ხათრისთვის!“ (ინ.); „იმ გაჭირვებამი რომე მიყაბულებთ, ბაბიობა გიმინეთ, ღმერთი დიგინახავს, ინშალამ!“ (ინ.). იხ. ყაბული.

მიშით (მიჟი) გუმანით, აზრით, ფიქრით. „მიშით ვიგნებდით“ (იმ.).

მიშინან თავისი აზრით, თავისი შეხედულებით, გუმანით. „მიშინან მეიგონებს ყუელამფერს და დავარალებს, მოი და ნუ შეგეშინდება აბა?“ (ად.). იხ. მიშით.

მიჩქიმაღავ-ს გადამალავს, მიჩქმალავს. „იმფრა მიჩქიმაღავს იმ თესპასა ე ბაღვი, რომე ველარ ვაგნავ“ (ად.). შდრ. საბა (ჩქმაღვა — მეტად დამალვა).

მიციცხება მიცხვება (შუბზე ან ცეცხლზე). „ცეცხლზე მიციცხება არ დავაგინწყდეს“ (ინ.); „ცეცხლზე მიციცხებიხან ჰემნა ნეისვა ეს მეკლემი და ჰემნა უსული დეიზილო ტყივანაი დერი“ (მეზ.).

მიძრა მიხურვა, მიკეტვა. „ასორი კარის მიძრა ვერ მუუსტრია, შემშპარან გელები“ (ჰ.).

მიძრული-ი დახურული, დაკეტილი. „სულ მიძრული აქუან სახლი-კარი, მათთან მოსაფირი არ ვახსენდება“ (თ. ქ.).

მიწა-მიწა მიძრება ფიგ. გამ. არ იზრდება, პატარავდება. „წრეგლი რაცხა მიწა-მიწა მიძრება ჩუენი გუნდონდი“ (ინ.).

მიწავაშლა-ი მინისვაშლა. „მიწავაშლას ვაზაფხულზე, გამოსულზე ვჭამთ“ (იმ.). შდრ. საბა (მინისვაშლი).

მიწამტყერა-ი მინის მტყერი, მინად ქცეული, გარდაცვლილი. „მიწამტყერაი გახდა ზავალი, ჩუენ ჰალა ცოცხალ ვართ, ამფერია დუნის ხებერი“ (ინ.).

მიწანელი-ი მინის საპონი. „მიწანელი იყო გაღმა დელეში, იმით ბარსამი თავი მაქ ნაბანი, თმების გაცვენის წამალი“ (ინ.). შდრ. საბა (მიწანლები — მინის

საპონი).

მიწრო ვინრო, მოჭერილი. „მიწრო ნინდა ფეხზე თუ დიგისველდა, იმფო მოგიჭირებს“ (მეზ.).

მიწრო გზაში შეხდენა ფიგ. გამ. ვინრო გზაში შეხვედრა, სამაგიეროს გადახდის საშუალება. „ერთი, მიწრო გზაში თუ შემბღი, მემრე მე ვიცი“ (ინ.).

მიწინაპა-ი კარტოფილი. „მარადილღეზი ფათათესსა მიწინაპაი ეტყვიან“ (ბ.); „მაჭიხლები მიწინაპას უძახიან“ (მ.); „მიწინაპას შორვა გაკეთდება“ (მაჭ.); „ბოსტანში გუაქ მიწინაპაი“ (ჰ.).

მიჭახული-ი ერთმანეთზე მიჯრით დაწყობილი, დალაგებული. „ლოგინები მიჭახული არი, ხედამთ?“ (იმ.).

მიჭახტული-ი იხ. მიჭახული. „იმდენი შეშა აქ ეზოში მიჭახტული, რომე ორ ზამთარ გაატანოფს“ (ბახ.).

მიჭიჭყინი-ი მიჯრით მყოფი, ერთმანეთზე ზენოლით მყოფი. „თხა-ცხუარი ერთმანებზე მიჭიჭყინილი არიან, ვერ გუუჩუჩუნინან, დერი არ ყოფინან“ (ად.).

მიჯლებილი-ი საცევაო მელოდა, ცეკვის სახე. „მიჯლებილი ყუელამ არ იცის, ესა ზიოსი სოფლის ყაიდა“ (იმ.).

მიჯინქვა-ა ნიდაყვი გაპკრა, უბიძგა, ანიშნა. „ბაღვი მიჯინქვა იქით-აქეთ, გააფხიზლა“ (იმ.).

მიპირ-ი (არ. mihir) ურვადი, გამოსასყიდი. თანხა, რომელსაც უხდის ქმარი ცოლს გაცელების, დატოვების შემთხვევაში. „მიპირ მიცეს ჩემ აბლასა“ (ად.).

მოათრევენ ცხელ წყალში დაარბილებენ, მოთუთუქვენ. „თეთრ ლახნი თავ მოათრევენ, იმა ჯავთო ჩადებენ“ (მ.).

მობილღა (mobility) ავეჯი. „ძვილაი ევლე მობილღა“ (ინ.).

მოზლარდნი-ს ცუდად დაართავს, ცუდად შეახვევს რაიმეს. „მატყლსა ისე მოზლარდნის, რომე რამეთ არ გამოდგება, სულ ნყდება“ (თ. ქ.).

მოზურკლავ-ს ლამაზად შეახვევს, დაახვევს, დაექცავს. გად. მწ. ჭიდაობაში დაამარცხებს. „ლოგინს იმფრა ლამაზათ მოზურკლავს, რომე მოგანონდება“; „ჰანა

ციცას სალინჯალში ლამაზათ მობურკ-
ლავს“ (ინ.); „იმხელა კაცი მობურკლა და
დადუ ძირში“ (ინ.). მობურკლილი: „კატა-
საეთ მობურკლილა ლოგინში“ (თ.ქ.).

მობლი-ს ერთბაშად მოგლევს ბევრს.
„ტყვილია ნუ ბლი ბალახ, ცოდუა არი,
განვიმდება“ (თ. ქ.); „ეველა მობლის და
მეიტანს თულითული ბალახებს“ (მეზ.).

მობლუნკავ-ს მოხრის, მოდრეკს. „მაგ
იმფერი მარაზია, ინსან მობლუნკავს ნელ-
ში“ (სტ.).

მობლუნძავ-ს მოხრის, მოდრეკს. გად-
მნ. ედს მოახრევენებს. „შვილის დერდმა
მობლუნძა ნელში, რაფერი თავანელი
კაცი“ (ინ.); „თუ ჩამეკვიდა, ფეშინში
ჩუდგა, მობლუნძავს ნელში“ (მეზ.). შდრ.
საბა (მობლუნძვა — მუკლემმოკეცი თო-
ლა).

მობლურჯავ-ს მოკეცავს, დაჭმუჭნის.
„მობლურჯა, ლამაზათ როდი დაკიდა?!“
(იმ.). მობლურჯული: „მობლურჯულა ეს
ბუზმა“ (იმ.).

მოგვიყურებთ სურვილს შევისრუ-
ლებთ (ნახვით, სიახლოვით). „ერთი პაფთა
მი დაჩრი, ძვილია მოგვიყურებთ“ (ინ.).
მოყვირებულ-ი: „ჯერ არ ქვყავაზათ
მოყვირებული, ვერ გივიშვებთ“ (ინ.).

მოგვიკერზე კერძის ჭურჭლები აალა-
გი, სუფრა აიღე. „თუნა ჭამო, ჭამე, თუ
არა და მოგვიკერზე“ (იმ.). მოკერზილი-ი:
„ეს მასა ახლა მოკერზილია“ (იმ.).

მოგვაყურებუი-ს ერთმანეთის ნახვით
აგავსოს, ერთმანეთის ნახვის სურვილი
აგვისრულოს, ერთმანეთის ნახვით გაგვა-
ძლოს. „ღმერთმა მოგვაყურებუი-ს ერთ-
მანები“ (ფათ.).

მოგობავ-ს გორობებს დაფშენის მინის
ნაკვეთზე. „თრაქტორი რომ მოხნავს, გო-
რობები ადგება, იმა მიადგება და ნელ-ნე-
ლა მოგობავს“ (თ.ქ.).

მოგრაგნ-ა მოთელა, დაჭმუჭნა. „ახალი
თეგი ერთ დღეზე მოგრაგნა“ (ინ.). შდრ.
საბა (განგრაგნა).

მოდედლდა-ა კრუხობა მოიწყინა. გად-
მნ. დანყარდა, დამშვიდდა. „ეს კროხი
მოდედლდა მალე, ჭუჭულები არ გამუუ-
შვა“. (მეზ.); „ჩემ ნათქუამზე ცოტა მოდე-

დლდა, დუულინგა“ (ინ.).

მოდიდვანო მოდიდო, მოზრდილი. „კა-
ნაოზი მოდიდვანოებიც არი“ (ინ.).

მოზდო მოზრდილი. „ისა მოზდოა
სხუაზე“ (იმ.); „მოზდო გოგუებ მოზონები-
ან“ (ინ.); „ახალი მოზდები მეშური გახადა“
(იმ.).

მოზეირავ-ს (სპ. zehir — სანამლაევი)
მონამლავს. „მუუკალე ფახირის ყაბში
გაკუთებული კერზი ინსანსა მოზეირავს“
(იმ.). მოზეირილი-ი: „ტიტა მოზეირილისთ-
ვინ კაი დერმანია“ (იმ.).

მოთიფ-ი (motif) მაქმანის სახე, ნახში,
ორნამენტი. „მოთიფებინა მიევაბა ერთმა-
ნებზე“ (თ. ქ.); „მასაროთი მოთიფ-მოთიფნა
მეიქსულს“ (თ. ქ.).

მოთოთეებულ-ი თოხლო კვერცხისებუ-
რი, ნახევრად შემდგარი, ნახევრად მოხა-
რშული. „მოთოთეებული კვერცხი ნამალი
ყოფილა, მოხარშული — არა“ (ინ.); „იარა
ძვილია მოთოთეებულა, თავითავზე მოსლა
დუუწყია“ (ინ.).

მოთორ-ი (motor) მოტორი, ძრავა.
„ახლა მოთორებიც გამოვდა“ (იმ.); „მო-
თორის ხელობა ნეთლეთელმა დამასტავ-
ლა“ (იმ.).

მოთორ-ხიზარ-ი (motor — ძრავა,
hizar — დიდი ხერხი) ძრავიანი ხერხი.
„მოთორ-ხიზარია ახლა გამოსული, იაპო-
ნიადამ მოტანილი“ (მაჭ.).

მოთუთქავ-ს ოდნეუ მოხარშავს. „ფხა-
ლა აზბიშეი მოთუთქავთ“ (ინ.). შდრ.
საბა (მოთუთქა — მცირედ მოხარშვა).

მოკაცო პატარა ტანის კაცი, ახლად
დაკაცებული. „ერთი ქალი, ერთიც მოკაცო
იარებთან სახლში მეგემ“ (სტ.).

მოკერტავ-ს გაამაგრებს (მარილი
ყველს, ნამალი ჭრილობას), სისხლის დე-
ნას შეაჩერებს. „მაგარი ნათხი უნდა ამ
ყველსა, რომე მოკერტოს, თვარა გეიმთხ-
ლევა, გუუშეფს, ლოლო გახდება“ (ინ.).
მოკერტილი-ი: „ახალი ყველია, ახლათ
მოკერტილი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მოკერტა
— პირის მომატვა).

მოკოჭავ-ს შეკრავს, შეკონავს. „თის
ბარგი ზლიე მოკოჭეთ“ (იმ.). გად. მნ.

ჯადოს გაუქმებებს. „მოკოჭა იმ ჯინდარმა ქალი და ჭკუაზე შააქანა“ (ინ.). მოკოჭილ-ი: „მოკოჭილი ხომ არ ხარ, შენი კაცი რატომ არ გიყუარს?!“ (ინ.).

მოკრეფილი-ი ქალი-ი ჭკვიანი, თავდაჭერილი ქალი. „ჩუენი ძალი კაი მოკრეფილი ქალი დარჩა“ (ინ.).

მოკუნევა-ს მოხრის, მოდრეკს, დააპატარავებს. „დერდმა ბითევი მოკუნეკა ნელში საცოდვაი“ (ინ.). მოკუნევილ-ი: „იმფერი მოკუნევილი აღარსადნა ნეხვიდე!“ (ინ.).

მოლაძღვა-ი მრავალძარღვა (ბალ.). „აქეფრი მოლის ერთი სახელია მოლაძღვაი“ (ბ.).

მოლ-ი ჭლა, თივა. „სოფელ ბაგას ახლა მოლ მოთიბებენ“ (მ.); „ჩუენა „მოლი“ ვიტყვით, „თივა“ არ ევბნევით“ (მ.); „აქეფრი მოლის სახელებია: ხორტი, ჯურჭა, ქათამნაცვრაი, მოლაძღვაი, სამყურაი, თივაქერაი, ქისრიბაი, იონჯა...“ (ბ.). შდრ. საბა (მოლი — ახალი ბალახი).

მოლლა (არ. molla — მთავარი მოსამართლე; მედრესეს მოსწავლე; განათლებული პიროვნება) ისლამის კულტის მსახური, მასწავლებელი. „ჩუენი დედეი ყარაჯიყადას მოლლა იყო“ (თ. ქ.).

მოლაშტრავ-ს იატაკზე წყალს დაღვრის, დასველებს არემარეს. „საჭმლი გაკეთებაში მოლაშტრავს მუთფალსა, ფისი ქალია, თემბელი“ (ინ.).

მოლოქა-ი ბალბა, მოლოქი. „მოლოქასი ფაფა ძუძუს ტკივილ უხდება, შამეიდენა ტკივან გერზე“ (თ. ქ.) შდრ. საბა (მალოქი).

მომკობილ-ი მომარაგებული, ყოველმხრივ მზად მყოფი ოჯახი. „ისინი ფენა მომკობილი არიან, ყასაბადამ ექნება ამოტანილი“ (ბახ.).

მომსახურე დაუნარელი, მომსახურების მოყვარული. „მომსახურე ინსანი რაკაია, ეჯელა მოგართუამს ყუელამფერ“ (ინ.).

მომფერო||მომფერე მოხერხებული, ცხოვრების ავან-ჩაენის მცოდნე. „მათი ქალები ჩუენსავეთ მომფერე არ არიან“ (ინ.); „ზალიან მომფერო კაცი იყო“ (იმ.).

მომცრეველ-ი მოგროვებული, შეკრებილი. „გოგოს ჯეიზი, ყუელამფერი, მომცრეველი აქუნა“ (ინ.).

მომწალავ-ს კომბოსტოს ცხელ წყალში ჩაყრის, წამოადლეებს. „ლახნი თავსა მოწმწალავთ, ტყი ფხალასაც მოვმწალავთ და კერძში ისე ვიხმართ“ (მ.).

მომჭმე მადიანი, ჭამის მოყვარული. „ის თავში ძალუნ მომჭმე არიან“ (თ. ქ.); „მინაზე ნასაქში ინსანი მომჭმეა“ (თ. ქ.).

მომჭმარო დამხმარე, მოადგილე, „მომჭმარო ორი სალთათი ყასს“ (იმ.); „ეს კაცი ჩემი მოჭმაროა“ (იმ.). შდრ. საბა (მომჭმარო — კმარების მოქმედი).

მონაგარი-ი შვილები, შვილთაშვილები; მოპოვებული, შენაძენი სიმდიდრე. „ესენი ყუელაი ჩემი მონაგარი არიან. გაფუთუნებულ ვართ“ (ინ.); „ღმერთმა ჩემი მონაგარი არ შააქამოს მაგას, ცხვირი-პირიდან ნაყრევიოს ღმერთმა“ (ბახ.). შდრ. საბა (მონაგარი — გარჯილობით ნაშოვნის).

მონაგები-ი შრომით, გარჯით შექმნილი სიმდიდრე. „ჩემი მონაგები სხუას რაზუნა მიცევე“ (ინ.). შდრ. საბა (მონაგები — გარჯით ნაშოვარი).

მონაზარდე მოზარდი, ახალგაზრდა. „აბა, მონაზარდე პრატსა რათ უნდა ნუერიანი კაცი!“ (ინ.).

მონათეს-ი ნათესავი. „მონათესებს აპატიებენ, კარქ საქმელ მიართმევენ“ (ფათ.). მონალეზა მოჩვენება. „ღამლამე რაცხა მონალეზა დიმიწყო, შეშინებულის მილოცე, აბლა-ხანუმ!“ (თ. ქ.).

მონალევა-ი 1. ნაბოლარა; 2. ბოლოს დარჩენილი, ნაძირალი. „ეს ჩემი მონალევაი ბაღვი“ (ინ.).

მონუსხავ-ს (არ. nusha — აეგარობი, ჯადო). ჯადოს გაუქმებებს, ცუდად გახდის, თავის ჭკუაზე დაიყოლიებს. „ის ბერი ყუელა გელინებ მონუსხავს და იმსახურიებს“ (ინ.).

მოპილნავ-ს მოსუსხავს, ალერგიას მიცემს, მუნუეებს გამოაყრის. „მაქაქელაი ბალახი ინსანსა მოპილნავს“ (თ. ქ.).

მოპოტავ-ს დახარბებით ჭამს, ყველაფერს ისაკუთრებს, გაუმადლობას იჩენს.

„ეს ბალვი სუფრაში გელივით ჩავარდება, მოპოტავს ყუელამფერ, სხუას აღარ დააკლის ლუკმის ამოღებასა“ (თ. ქ.); „გარეთ წავა, ყუელამფერ მოპოტავს, სახლში მეტიანს“ (ბახ.).

მოყლღემს-ს მოსრესს (ხელით ან ფეხით), მოთელავს. „ჩიჩებებ მოყლღემს და დაყრის, მოყლღემს და დაყრის, რა მარინფეთია ესა, ვერ მივხვტი!“ (ინ.). **მოყლღემილი**: „მოყლღემილი ვარდის ფურცელი გაახმონა და ჩაივითნა შეინახო, ზამთარში კია“ (ინ.).

მორი-ი მსხვილი ძელი; მრგვალი მსხვილი ბოძის ნაწილი, გადანაჭერი. „შემის მორები უწყევია კაცსა კარაპანში“ (ინ.); „შემის მორები ძვილაი დახეთქეს და დააპეს“ (ინ.). **შდრ.** საბა (მორი, ნამორი — ძელის მონაკვეთი, გინა მომრგვალებული).

მორი² (mor) იისფერი, ლილისფერი. „ამასა მორი რენგი ქვია“ (იმ.).

მორავს-ს კაბას, პერანგს... ბოლოს, კიდეს უკეცავს. „კაბის ბოლოს მორავს ახლა, მოლე გაათექმილებს“ (ინ.). **შდრ.** საბა (მორვა — მომრგვალებდა).

მორბედი-ი საოჯახო საქმეების შესრულებაში დახმარების გამწვევი, დამხმარე; მოსამსახურე, მოჯამაგირე. „ბიჭი გაგზდია, მოკსტრია მორბედი“ (ბახ.); „ჩუენ დიდ დღესა მემლექეთში მორბედები ყოლია“ (ინ.). **შდრ.** საბა (მორბედი — მორბენალი).

მორეგავს-ს ჩაჩხავს, ჩაზელს, ჩაღესავს. „ჩემი ნენეი ლობის, ფხალსა შესუნელებამდი მორეგავს“ (თ. ქ.). **მორეგვილი**: „ლაფერაით მორეგვილი ფხალი გერმელი გამოდის“ (თ. ქ.). **მორეგვა**: „ლობისი მორეგვა არ დაგავინყდეს!“ (ინ.).

მორესიტავს-ს (rest — ნარჩენი, ნაშთი) ამოგადებს ცხოვრებიდან, გარიყავს, მოიკეთოს, განდევნის, გულიდან ამოიღებს. „ამას რომე შეიტყოფს, დედაშენი ზათი მოგრესიტავს“ (ბ. ფ.).

მორკოლო|მორკვილო ბოლოკ, მსხვილი ძელის გადანაჭერი. „მაგერ მორკოლი დვია და ჩამოჯექ“ (იმ.); „მორკოლები დოუჭახავან“ (იმ.).

მორჩე-ი მეორედ მონათობი თივა. (პირველად ითიბება აგვისტოს დასაწყისში, მეორედ — სექტემბერში). „თივა, მორჩევიცი“ (იმ.). **შდრ.** საბა (მორჩი — ახალმობარდე).

მოსაბლავს-ს თოკით, საბლით შეკრავს, შეკონავს. **გად. მნ.** თავის ნებაზე ამოქმედებს, დაიმორჩილებს. „მეიყუანა მასთან და იმდენი ელაპირკია, რომე მოსაბლავს კაცი“ (ინ.); „ენით ყუელას მოსაბლავს მაგი“ (ინ.).

მოსამე მოცეკვავე. „წინწინ მოსამე ვიყავ“ (პ.); „მოსამიები მოზდე იქნებიან“ (იმ.); „იმისი მოსამიებიც ინახვის“ (პ.).

მოსასლელი ეშურება ფიგ. გამ. სტუმარს ელოდება, წინათგოძნობა აქვს სტუმრის მოსვლისა. „ცხვირის ნუერი აფხანისებს, მოსასლელი ეშურება, ზაპარ მუა ვინცხაი“ (სტ.).

მოსასწრაფი აქ იხ. მოსასლელი ეშურება. „მოსასწრაფი აქ, პერალდა გერჩექ მუა მოსაფირი“ (ად.).

მოსაფირი-ი (არ. misafir) სტუმარი. „ამელამ ჩემი მოსაფირი გახნი“ (იმ.); „მიღმასანი მოსაფირები წასულებს“ (ინ.).

მოსაფიროდა (misafir — სტუმარი, oda — ოთახი) სასტუმრო ოთახი. „მოსაფირ ოდაში შედით“ (იმ.); „მოსაფირ ოდაში ლამაზ-ლამაზი ქილიმები აქუან“ (იმ.).

მოსინავს-ს სპილენძის ძველი ჭურჭელი საქმელს მონამლავს. „მუჟკალავი ფახირის კარდალაში საქმელი არ გეიკეთება, მოსინავს ილა“ (ინ.). **შდრ.** საბა (სინი — უშავესი რვალი).

მოსინული-ი სპილენძის ძველი ჭურჭლის მიერ მონამლული საქმელი; 2. **გად. მნ.** მოღუშული, ნარბეკრული, უხასიათო. „მაქფერ მოსინულ ქალსა ყუელ დღეი რაფერნა ეჭყირო?“ (ინ.); „მოსინულ საქმელმა ძალი მოკა“ (ად.).

მონეკვაგვს მონყევებს, მოგლეჯს, „პანა თივა მონიკეე ზეინიდან და ხბოს დუუყარე“ (მეზ.). **მოსანეკველი-ი**: „ეს ლახანა ნადრევაი მოსანეკველია დავრგი“ (ბ. ფ.).

მოსერსემო (სპ. *sersem* — გასულ-
ლებული, გაბრიყვებული) ოდნავ ბრიყვი,
ოდნავ სულელი. „შეხედ ერთი, მოსულა
ჩუენი მოსერსემო გელინი!“ (ინ.).

მოსესხარები პროცენტით ფულის გა-
მსესხებლები. „მოვდენ მოსესხარები, ფა-
რას ითხოვენ“ (იმ.).

მოსეფილო (არ. *sefil* — ღარიბი,
სანაყალი, ღატაკი, საპყარი) სანაყალი, ჩუმი,
დარაგრული, გონებასუსტი. „ის ქალი ცო-
ტა მოსეფილო ყოფილა“ (სტ.).

მოსტრილი მოსწრებული, მოზრდი-
ლი. „მოსტრილი შვილები ყავს, რაღა
უშავს?“ (თ. ქ.); „მოსტრილი ყყოფილიყავ,
მევეზმარებოდი ბაბოსა და ყოლაი ნევდო-
და საქმე“ (სტ.).

მოსლანქავ-ს სუფრაზე რაიმეს არ
დატოვებს, ყველაფერს შეჭამს, მოასუფთა-
ვებს. „ძალიან ჭამელაია, ყუელამფერ მო-
სლანქავს, იმითინ გასუქდა ასე“ (სტ.).

მოსოჭავ-ს მოსოჭავს ტოტს ფოთიოლს
გააცლის. „ცაცხვის ჟურესა ზაფხულში
მოსოჭავთ, გავახმობთ და ზამთრითინ
სანარცხეთ შევნახავთ“ (მ.); „მოსოჭა თუ-
თის ჟურერი მატლმა“ (ინ.).

მოსოჭვილი ფოთოლგაცლილი. „მო-
სოჭვილი თელი ჟურერი, თხილი ჟურერი
კალოზე დუფენია და ახმობს“ (იმ.).

მოსრაგნი-ს გათელავს, დათელავს, ფე-
ხქვეშ მოიქცევს. „თუ გაპერსდა, ყუელამ-
ფერ გადმოყრის და მოსრაგნის“ (მეზ.).

მოტრიალებიზან მოტრიალებისას, მოტ-
რიალების დროს. „ხარებსა მოტრიალებიზა-
ნაც „მეიშ“ ეტყვი“ (მაჭ.).

მოტირმულავ-ს (*fırmamak*-მონევა, მო-
ქანევა) თივას ფოცხით მოფოცხავს, ერთ
ადგილას მოუყრის თავს. „მოლ მოტირ-
მულავთ, ხორომ გავაკეთავთ“ (მ.).

მოტორიკი (ეულ. სალანძ. სიტ.) ღლა-
პი, ბავშვი. „მოტორიკი მაგი, მაგას ვინ
ეკოთხვის ჭყუასა?“ (მ.). შდრ. საბა (მოშ-
ტორიკი — წლის მკეცი).

მოტოტავ-ს ვულგ. მოიტანს, თავისთ-
ვის ეცდება, თავისად აქცევს, სხვას ალა-
რაფერს დაუტოვებს. „გელნიჯიკა, ტყიფ-
ხალაი, დვალურაი, ემოთი, ბულღვაი,

ჩიჩეგით ნურვილი — მოტოტე და ამეიტაი
ბოსტინდან“ (პ.).

მოფამფალბული-ი მისუსტებული, მო-
შვებული, დავრდომილი. „მოფამფალბუ-
ლია ზავალი ბერი“ (იმ.).

მოფეხვავ-ს ვულ. ცემს, მიბეგავს.
„ერთ კარქა რომ მოფეხვავს, მემრე მუა
ჭკუაზე“ (თ.ქ.). **მოფეხვილი**-ი მინგრეულ-
მონგრეული. „მოფეხვილი კერე-კუჩხე აქ“
(მეზ.).

მოფორიაქდა სწრაფად მოვიდა. „ისევე
მოფორიაქდა იმათთან“ (პ.).

მოფოლბეული-ი მოშვებული, მოდუ-
ნებული. „მინა სულაია, მოფოლბეული,
მეფოლბეის პერალდა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა
(მოფოლბეება — მოშვება).

მოფუჩნილი ჩადრით პირდაფარული.
„ეინცხაი მოფუჩნილი ქალები შევდენ
მიღმა სახლში“ (ინ.).

მოფუხნილი-ი ვინრო, ტანზე მოჭერი-
ლი, მოუმდგარი ტანსაცმელი. „მოფუხნი-
ლი შალები ქალებსაც ჩუუცმან და იარე-
ბინ აღმა-დაღმა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა
(მოფუხნილი — ნაოჭის მსგავსად ცუდად
ასხმული).

მოქიფიანებული-ი (არ. *keyif* — გუ-
ნება, განწყობა, ჯანმრთელობა) დასვენე-
ბული, კარგ გუნებაზე მყოფი. „აქერ
კაცებსა მოქიფიანებული ქალები ყავან
სახლში, არ ასაქმებენ“ (ინ.).

მოქიფული-ი საქმლის, კერძის ზედა-
პირზე მოტიფივებული ცხიმი, გაცივებუ-
ლი, ფიქალით გადაკრული. (მოფიქლუ-
ლი — აჭ.). „ამ საქმელსა მოქიფული
აქ ღალი“ (ინ.).

მოქჭამა ჭირი-ი ფიგ. გამ. არ გაგიმა-
რთლა, დაიკარგა, დაილუპა. „მაი ვაზო
ბაღვმა გადმუადგო მასადან და დაფუნჩხა,
მოქჭამა ჭირი!“ (ინ.).

მოლლაბავ-ს ცუდად შეკერავს, მოქ-
სოვს. „იმფრა მოლლაბა წინდა, რომე არ
ჩეიცმის“ (ინ.); „მოლლაბეედენ ქალაბნებ
და ჩეიცუმედენ, მინის სული უდიოდენ
სიკილაში“ (სტ.). **მოლლაბული**-ი: „მაქ-
ფერი მოლლაბული არსად გამეიჩინება“
(თ. ქ.).

მოლმაიოლმა ზმნის. მომდებ, მერე,

გამო, გამოისობით. „შარშანდლოლმა ამას ვაკეთებდით და ძვილაი გავათექმილეთ“ (ინ.); „საქონლიმოდმა სოფელში ყოფნას ვუძღვებთ“ (ბახ.).

მორამავ-ს ღრამით (სატეხით) ამოჭრის, ამოკვეთავს, ამოტიფრავს, „ფიცარს მორამავს, რომე ერთმანებზე კარქა დაშენდეს“ (თ.ქ.); „ღრამ რომე გასჭრის, მორამავს, კედელი ღრამშესმული ამენდება, ზამთარში სიცივეს არ შამუშუშებს“ (იმ.).

მოყათავ-ს მოკეცავს (ძაფს, ნაჭერს, ქსოვილს...), გააორმაგებს, გაასამაგებს. „ლეშიი აგებინან ძაფი მოყათა, გაძლოს, მაგარი იყოსო“ (ინ.).

მოყაუილება ნატვრის ასრულება საყვარელი ადამიანის ნახვის გამო ან სანატრული საქმლით დანაყრების გამო. „გვინდოდა მემლექეთის დანახვა, იქავრობის მოყაუილება“ (ინ.).

მოყრი-ს შეკრებს, შეაგროვებს. „პანა ფარას მოყრის, წავა და იყიდის“ (თ. ქ.); „ყუელა საღამ მოყრის ეზოში ბალეებსა“ (ინ.). მოყრილი-ი: „მოყრილი ყავს გენჯებში და სეირობენ“ (ბახ.).

მოყუდრება მინდობა, თავშესაფრის ნახვა. „ჩემზე მოყუდრება ირჩია“ (ინ.); „წვიმიანში იმ ხის ძირში მოყუდრება გიგვიხარდებოდა“ (თ.ქ.).

მოყურადე მზრუნველი, მომვლელი, მიმბედავი, ყურისმდებელი. „კაი მოყურადე ყავს და კიდევ არ უშავს“ (მგზ.).

მოყურადება ჩუმად მოსმენა, ჩასაფრება, ყურის დაგდება. „დედაბერ ძალიან უყურადეა ჩუნენზე მოყურადება, ყურები სულ კარებზე ქონდა მოჭირებული“ (ინ.).

მოშახო (შახა — ხუმრობა, სიცდელქე) ხუმრობის მოყვარული, ხუმარა. „დედეი მეგემ მოშახო კაცი იყო, ათამაშებდა, აცინებდა ხალხსა“ (ინ.).

მოშუპავ-ს მოანაოჭებს, ფართე პირს (ტანსაცმლის სახელოს, შარვლის ტოტის) მოკრებს, რეზინის გამოყენებით მოსწევს. „ეთეგის სათავეში ლასტიკი გუუყარა და წელზე მოშუპა“ (ინ.). მოშუპვილი-ი: „წელში მოშუპვილი ეთეგი იმფო შიმშანათ მაჩენს“ (ინ.).

მოშუშვილი ყველი გადაზედილი, სპეციალურად დამუშავებული ყველი (იხ. შ. ნიქ.). „მოშუშვილი ყველი ჩვენაც ვიცით“ (იმ.).

მოშუშხავ-ს კანს აუნვაეს, ალერგიას მისცემს. „მაქაქიელმა მოშუშხა ჭალაში, ბოლცები გამომაყარა“ (მ.). მოშუშხვილი-ი: „სურუნჯით პირი მაქ მოშუშხვილი“ (ინ.).

მოჩენებული მიმოფანტული, მიმოწუნეული. „მოჩენებული ხალხი გამუყუანინან აქა“ (მ.).

მოჩიზავ-ს (ჩივი — ხაზი) მოხზავს. „შენ კარქა მოჩიზავ“ (ინ.). მოჩიზული-ი: „ქალიღნე მოჩიზული მაქ ნაქიშები“ (ინ.).

მოჩონჩეება მოშეება, მოდუნება. „მაგ საქმის მოჩონჩეება არ დეიწყო ახლა“ (ინ.). მოჩონჩეებულ-ი: „წინდი ყელები მოჩონჩეებულე გაქ, შეიკარ, რომე ძირთ არ გვეთრიო“ (თ.ქ.).

მოჩონთაი მკეახი, გოგრა. „ჩუნეა მოჩონთაი ვიცი, სხუაგან ყაბალ ებნევიან“ (იმ.); „მოჩონთას ზარში ჩავყრიო“ (იმ.).

მოცადინე ბეჯითი, გამრჯე, დაუნარეული. „მოცადინე ინსანი საყურელია“ (თ.ქ.).

მოცადივი-ი მოცილი, თავისუფალი, რითიღე დაუკავებელი. „ამ ხნის გავსდი და მოცადინე პალა არ ვყოფილვარ“ (თ.ქ.).

მოცეხავ-ს პურის ან ქერის მარცვალს ცოტათი დანაყავს კილის, გარეკანის გაცეპის მიზნით. „დიბეგში მოცეხვე პურიკა-კალი, კორკოტიფინ გავაპაზირე“ (თ.ქ.).

მოცვეთი ერთი-ორი წლის ხბო. „მოცვეთები თუელზე დაგკალით და ჩავაყავრემეთ“ (თ.ქ.); „შარშან ჩუნენსას ერთი მოცვეთი მოკდენიან“ (ინ.). შდრ. საბა (მოცვეთ — საფურე წლამდის).

მოძრავ-ს 1. მოხურავს (კარს, ფანჯარას...); 2. მოყინავს. „თვლიპირზე ბალახსა მოძრავს“ (მ.); „შუადლიგულზე კარებ მოძრავს და დეიძინფეს“ (ინ.).

მოძრული-ი 1. მოხურული; 2. მოყინული. „ჭინკარი მოძრული მქონდა“ (თ. ქ.); „მოძრული ფათათესი საქონელ ვაჭამეთ იმ წელინად“ (მ.).

მონადინე ბეჯითი, დაინტერესებული, მსურველი. „ძალიან მონადინე ქალია, დილილიგა მუაფერებს“ (ინ.). შდრ. საბა

(მონადინე — ნადილის მოქმედი).

მონათხავე-ს თრთვილს, ჭირხლს და-
დებს, ფიფქებს დაყრის. „თუელზე დილ-
დილაი მონათხავს აქავრობას“ (თ. ქ.);
„დილაზე ავდექით, რომე მუწნათხავს
კარქა, აწყალა ფეხისაფარავი გამხდარა“
(თ.ქ.). **მონათხული-** „მონათხულ ოვაში
ცხენები გვეშუეს, ჰამა ვერ ძოვდენ გაყი-
ნულ ბალახსა“ (ინ.).

მონეველი- დინჯი, აუჩქარებელი. „ზო-
ვლი მონეველი ხალხი ვართ“ (სტ.); „ერთი
მონეველი ჭკვიანი ქალი ყოფილა“ (თ.ქ.).

მონევე-ს ტელეფონს დარკავს ტელე-
ფონით. „თურქიემი რომე გადმოხულა,
მომინიე ტელეფონი“ (სტ.); „იმსოლოღში
მონევეს ტელეფონ“ (ინ.).

მონინიღებ-ს ნვეთ-ნვეთობით მოდის,
მონინიწარებს. „მუსულღში წყალი რაპა-
ლებით მონინიღებ“ (ინ.).

მონუფლებ-ი მრ. რ. კაცები, ოჯახის
მამაკაცები. „მონუფლები სად არიან?“
(ტ.).

მონყალენი წყალობის გამღებელნი.
„მონყალენო, შეინყალეთ ეზოში მოსული
თხუელი“ (პ.).

მოჭიმურავ-ს მჭადის გულს მოლუქ-
მავს, ლუქმას გააკეთებს, მოსრემს (იხ.
ჭიმური). „თიბილ ჭად მოჭიმურავს მანო-
ნში და ჰაიდე ბახალომ, გაძლა კაცი!“
(თ.ქ.). გად. მნ. საყვარელ ადამიანს ხელს
მზებევს, მკერდში ჩაიკრავს. „იმხელა ქალი
ჰანა ბალვივით მოჭიმურა“ (თ.ქ.).

მოჭირებული- მკვეთრი ფერის მქონე.
„მოჭირებული ყირმიზი რენგი აქ, ცხვირი
სისხლივით არი“ (ინ.); „მოჭირებული შავი
ჩარი მიწოდდა“ (ინ.).

მოჭიჭმარიქება მონესრიგება, მომკო-
ბა, მოგროვება, სიმედრის შექმნა. „ზო-
ვლი ქალია, მოჭიჭმარიქება უყურას“ (სტ.).

მოჭყუნავ-ს გაახმობს, დაატყნობს, მო-
ყინავს. „სიცხე და სიცივე მოჭყუნავს
ჩირეგებსა“ (ინ.); „გონჯი ენა გულს მოჭ-
ყუნავს“ (ინ.).

მოჭყუნეილი- დამჭყნარი, დამზრალი.
„ჩემი მოჭყუნეილი გული რალამნა გაა-
შელლიგოს?“ (ინ.).

მოჭუჭავ-ს თუალ-ს მოხუჭავს თვალს,
მოჭუჭავს. „თუალებ ნუ მოჭუჭავ, ფეხი

არ წამოკრა მახანში რამეზე“ (ინ.). **მოჭუ-
ჭვილი-** „მოჭუჭვილი აქ ტყვილათალი
თუალები, არ მინავს“ (ინ.).

მოჭუჭკავ-ს მოაგროვებს, შეკრებს.
„მოჭუჭკავს ნიშან-ბოხჩას და ერთიარაი
მიიტანს გელინთან“ (ინ.). **მოჭუჭკვილი-**
„იმდენი წლის მოჭუჭკვილი ყუელამფერი
დეგუნუა“ (თ.ქ.).

მოჭუჭნის ნაოჭებს გაუყეთებს შეკერ-
ვის დროს. „ლალიბა წელში მოჭუჭნის ამ
ეთეგსა“ (ინ.). **მოჭუჭნეილი-** „ამ ბუნძას
გულზე მოჭუჭნეილი აქ“ (იმ.).

მოხელავ-ს პურის ცომს კარგად ამო-
იყვანს, დაამუშავებს. „იმურა მოხელავს,
რომე ხელფეში აასუქეფს ცომსა“ (ინ.); „კაი
გინდა, მაგრათ მოხელავს ცომი“ (ინ.).

მოხრეს-ს მოფუშენის, მარცვლებს გაა-
ცლის, მოსრესს. „სათესლეთ გამხმარი
მაკიდო მოხრისა“ (პ.); „გამხმარი ტალახები
ეზოში ფეხებით მოხრისა“ (თ.ქ.); **მოხრე-
სილი-** „მოხრესილი სიმინდი ქარში გაა-
სუფთა, დაარკვია“ (იმ.).

მოხინძავ-ს თავს წააცლის; სასიკვდი-
ლოდ, ცუდი საქმისთვის გაიმეტებს. „მო-
ხინძა მამალს კისერი დილაზე“ (ინ.); „კაცი
მოხინძა ციხეში“ (ინ.). შდრ. საბა (ხინძვა
— ტომრის პირის წაქერვა).

მოხუცილებ-ი მრ. რ. მოხუცები. „მო-
ხუცილებ ნუ კითხავ, არ ეწყინონ“ (პ.).

მოჯლაგნი-ს ფეხებით გათელავს, შე-
უბრალებლად მოექცევა, დაამცირებს.
„აჯელზე შავა და ჭალას მოჯლაგნის“
(თ.ქ.); **მოჯლაგნილი-** „ქალ რამეს კითხავს
თუ? მოჯლაგნილი არ ყავს ზავალი?“
(ინ.).

მოპაზირებულ-ი (იხ. პაზირი) მომზა-
დებული, გამზადებული. „ზროხა მოპაზი-
რებული ყოფილა“ (ინ.).

მოპლეთი შესაძლებლობა, საშუალება,
დრო. „მოპლეთი ეფიფჯა ქონდენ“ (ინ.).

მოპორი (mühür) ბეჭედი, შტემპელი.
„აქ კლდეზე სამი მოპორია“ (იმ.); „შუიდ
სოფელში მოპორები მოკრია“ (თ.ქ.).

მპირებულ-ი ხელის მოხოველი. „მპი-
რებელი ბეკრი ყავდა“ (ინ.).

მრეშ-ი თეთრისა და შავის საშუალო,
რუხი. „აზრუხი დამნიფებამი მრეშით
არი“ (იმ.); „მრეშე ქარებით მეიტანა“ (იმ.);
„ემეშველი ხელივის პატარაი და მრეშია“

(იმ.). შდრ. საბა (მრეში — რუხი).

მსტავლობელი-ი მასწავლებელი, მცოდნე. „გამხდარა დიდი მსტავლობელი“ (ინ.). მსხლის ჯიშები: ბათმანი, ბანგაი, ბარაქაი, ბებერაი, ბეგარმუდი, ბელლოვანი, ბოსტოლანი, ბოქმუაი, ბუშტაი, გზელაი, გოქსულა, გუერდნითელი, ერბუაი, თავრეჯული, თურქული, თქელეშიაი, იშილდი, კალო სხალი, კეირისთავაი (კუირიშტავაი), კაცითავაი, კოკა სხალი, კუტალაი, მაჭარული, მელახური, ნასხიდი (ნასყიდი), ნამყენაი, ნესვაი, ოდრივლი, პანტა, დალარმუდი, სამარიობო, სასელაი, საქერაი, სანახშირო, სხალთაფლაი, სხალოქრო, სხალსელი, ტალყირანი, ქათამურაი (ქათომორაი), ქეასხალაი, ქოთანაი, ყაბალი სხალი, ყანთარ არმუდი, ყვითელი, ყლარჭაი, ყუდრეთაი, შიშველაი, ღომაი, წარიაი, წითელი, წონოლაი, ქვეჭური, ჯეირანაი, პასან ფაშა სხალი.

მუ-ა მოვა. „ჭოლი ჭალობაზე მუა“ (იმ.).

მუაბეთი (არ. muhabbet) სიყვარულის გამოხატვა, სასიამოვნო, მეგობრული საუბარი. „მუაბეთი კაი ქონდა ზეირალ დედესა“ (ინ.).

მუაბლაცუნებს-ს მოატყუებს, შეაცდენს. „მერიემას ვერვინ ვერ მუაბლაცუნებს“ (თ.ქ.).

მუაზმანებს-ს მოაზომებს, მოარგებს. „მოი, მოგაზმანო ეს ბუზმა“ (პ.).

მუაკალვებს-ს კალოზე გაშლილ თივას, ან სხვა რაიმეს (ჩალას, ნეკერს) ერთ ადგილას მოუყრის თავს. გად. მნ. დაალაგებს, ყოველივეს თავის ადგილს მიუჩენს. „მუაკალვებს ეზო-კარსა და ისე დაუდება სალაპარკოთ“ (ინ.).

მუამლიავეებს-ს ილლით ნაილებს. გად. მნ. ხელს გადახვევს. „დაარიდე! არ მუამლიავეოს პრატი!“ (თ.ქ.).

მუანაგვებს-ს ხბოს დედის ძუძუზე პირს მოაკიდებინებს, ცოტას მოანუებს ამ მიზნით, რომ ძროხამ რძე მაქსიმალურად მოაწველინოს. „ჯერ ხბოს მუანაგვებს და ძროხა რომე ძეს ჩამოყრის ცურნეში, მემრე მონუელის“ (თ.ქ.).

მუანიავეებს-ს გაანადგურებს ქონებას, ფულს, ტანსაცმელს. „მუანიავა ერთ ნელინადზე ბაბოსი მონაგები ქონება“ (ინ.). მონიავებული: „მონიავებული ეზო-კარი რომე დევნახევი, გულზე ეჯელი დემეტაკა“ (თ.ქ.).

მუარეფე (არ. marcf) ნაცნობობა. „ჩემ შვილმა და შენ მუარეფე ქენევით, დელიაპარიკევით“ (ბ.).

მუარებს-ს მოაველებს ზემოდან, დაახამს. „ტფაში მუარებთ ყაბში გარეკილ კურცხსა“ (ხ. ფ.).

მუასარგალებს-ს გაანადგურებს იქაურობას, აღარაფერს დატოვებს. გად. მნ. სუფრასთან გაუმადლობას გამოიჩენს. „მოვდა ხოშკაკალაი და ყანები მუასარგალა“ (თ. ქ.); „იმფრა ჩავარდა უნახავივით სუფრაში, რომე მუასარგალა ყუელამფერი“ (მეზ.).

მუასებეჯი (muhasebeci) ბულალტერი, რევიზორი. „მუასებეჯი ყოფილა ის კაცი“ (ინ.).

მუატარტალინებს-ს (dardağan — მიმოფანტვა, მიმობნევა) მიმოფანტავს, მიმოაბნევს. „მუატარტალინა ბაბასი ოჯალი“ (მეზ.).

მუაქაშუნა ხუმ. მოიყვანა, ცოლად შეირთო. „მე მუაქაშუნე ეს!“ (იმ.).

მუაშუშვებს-ს საჭმელს (ფაფას, ქაშს...) კარგად მოადლებს. გად. მნ. ავადმყოფს ლოგინში წოლით, თბილად ყოფნით მოაჩენს. „ბერე ადულებს და კარქა მუაშუშვებს გადაზელილ ყველსა“ (თ.ქ.); „ჩუენი ნენეი ებე იყო, მელიოგინე ქალსა ლოგინიდან მალე არ ააყენებდა, ლოგინში მუაშუშვებდა, გაასალამებდა“ (თ.ქ.).

მუაჩონჩვებს-ს მოჭერილს მოუშვებს, მოადუნებს. „არტახები მუაჩონჩვე, ბალვსა ძალიან არ ქონდეს მოჭირებული და მაგაზე არ ტიროდეს“ (თ.ქ.).

მუანარნალებს-ს მიაყრის-მოაყრის აქეთ-იქეთ, აურდაურავს ყუელაფერს, დალაგებულს აურევს. „ბაღეები შემძრალან

ოდაში, ჩექმეჯები გამუყურიან და მუუნარნალეზიან იქავრობა“ (თ.ქ.).

მუახამებ-ს (ზამთარში ბოსელში ყოფნით პირუტყვი სიარულს გადაეჩვევა. გაზაფხულის დასაწყისში პირუტყვს ნელ-ნელა შეაჩვევენ ჰაერზე ყოფნას, გარეთ სიარულს, თითო-ორორი საათით გამოუშვებენ ბოსლიდან. ამ პროცესს გამოხამება ქვია) ბოსლიდან პირუტყვს გამოუშვებს მცირე დროით, რომ ბაგაზე ნაბამი პირუტყვი შეეჩვიოს მიწაზე სიარულს. „ერთდრამ მუახამებ საქონელსა და მუალ ისევ“ (იმ.).

მუახანჯალებ-ს შეანჯღრევს, შეანძრევს. „გეიარს, გამეიარს მუახანჯალებს სობასა, მარა მაიც არ ცვიდება ქომურს“ (ინ.).

მუაჯანქვალა შეანძრია, შეაქანა. „ბაღმა ეს ჩიჩეგში შესული ბლისფიდან მუაჯანქვალა და ჩიჩეგები გააყრევია ზავლსა“ (ინ.).

მუბარეკი (არ. mübarek) ბალოცვილი, ბედნიერი, წმინდა, პატივცემული. „მეგემ რაბაზანია მუბარეკი“ (ინ.); „პური ყუღალი მუბარეკია“ (თ.ქ.); „ამ მუბარეკ რემეზანზე შენ კი უყავი შუქური“ (პ.); „ძალიან ცხელა მუბარეკი!“ (ინ.).

მუბარეკ ოლსუნ (mübarek olsun) ბედნიერებაში! ბედნიერად ატარეთ! „ახალი ჯაქეთი იგილია, მუბარეკ ოლსუნ!“ (თ.ქ.).

მუდერისი (არ. müderris) მედრესეს მასწავლებელი, პროფესორი. „ჩემი დიდი დედეი ფადიშაის მედრესეში მუდერისი ყოფილა“ (ინ.).

მუდირი (არ. müdür) მმართველი, უფროსი, დირექტორი, ხელმძღვანელი. „ამას სკოლის მუდირს ეტყოდა“ (იმ.); „ჩუენი დედეი მუდირი ყოფილა ოქელში“ (ინ.).

მუენდისი (არ. mühendis) ინჟინერი. „თავისზე პანაი ზმაც მუენდისია“ (იმ.); „ერთი გოგო მუენდის ყავს“ (მეზ.).

მუზირი (არ. muzir) მანენ, დამლუპველი. „მუზირი კაცია, სახლში არ შამეიშვება“ (ინ.).

მუზევირი (არ. müzevir) მატყუარა, ენის მიმტანი, ჭორიკანა. „ძალიან მუზევირია, მასთან რამე საუჩუმლო არ ითქმება, შავ ზღუაზე გეიტანს“ (ინ.).

მუზული დაბბლა. „დედეს სიბერეში მუზული დეემართა, ფელჩი“ (თ.ქ.).

მუთვალი (არ. mutfak) სამზარეულო. „სახლ აქ მუთვალი“ (მაჭ.); „საჭმელსა მუთვალში გავაკეთათ“ (ბ.).

მუთვალის ყაბყაჯალი (არ. mutfak — სამზარეულო, kapkacak — ჭურჭელი) სამზარეულოს ჭურჭელი: ბარდალი, ბადია, დემლიგი, გუგუმი, თაბლი, თეფსი, თასი, იბრელი, კანაოზი, კონსერი შუშა, კოვზი, კეფჩეი, კარდალა, ლამბა, სპანინი, სინი, სუზგი, საფეკელა, საფლი, ფენერი, ფინჯანი, ქელფეტი, ქუაბი, ყაპვეს ფინჯანი, ყაპვეს დემლიგი, ჩათალი, ყუშხანა, ტაფა, ციცხვი, ჯეზვე... (განმარტებები იხ. ანბანთა რიგის მიხედვით).

მუთლაქა (არ. mutlaka) აუცილებლად, უსიტყვოდ, გადაუდებლად. „შუალ, მუთლაქა, მუალ და ვილაპარაკოთ“ (სტ.).

მუიმი (არ. mühim) საჭირო, მნიშვნელოვანი. „ჩუენი მონრა მუიმი არ არი“ (მაჭ.).

მულადმი (არ. mülayim — სათუთი, რბილი, სუსტი) წყნარი, ჩუმი ხასიათის ადამიანი. „მულადმი ხალხი ყოფილან ესენი“ (ინ.). „ჯელლი კუდიანები ყოფილან, მულადმი ხალხი“ (პ.).

მულევესი (mülevves) ბინძური, ჭუჭყიანი. „ბაღვები მულევესი გამხდარან“ (ინ.).

მუმ (არ. mum) სანთელი. „ამ მუმე ბსა ქილისაში ანთობდენ“ (სტ.); „სინათლე მუმსავეთ ეგფარება“ (პ.); „ყირმიზ მუმე ბითნა ქპაიჯო თუ?“ (ინ.).

მუმლი ნვრილი მწერი. კოლო. „ზაფ-

ხულში ჩუენსა ბეერია მუშლი“ (იმ.). შდრ. საბა (მუშლი — კოლო).

მუნასიბ-ი (არ. munasip) შესაფერისი, ღირსეული, შესაბამისი, ხელსაყრელი. „მუნასიბი თუ გამოძინდა, პრატი გავათხვონა“ (ინ.).

მუნაფიყ-ი (არ. munafik) ცილისმანამებელი, შფოთის თავი. „მუნაფიყი არიან იმათი თახუმი, შორნა გუუარო, თვარამ ბელას განახიებენ“ (ინ.).

მუნიბუს-ი|მუნიბისი (minibus) პატარა ავტობუსი. „მუნიბუსით ამოვდენ გუშინ“ (მეზ.); „მუნიბისიდან დუუნახვან“ (ინ.).

მუნქურ-ი (არ. münkir) უკმაყოფილო. ყველა სიკეთის უარყოფელი, სიკეთის დაუნახველი, უმადური. „მეგ მუნქურია, მადლ არ დიგინახავს, გული რომე ხელი-გულზე დუუდვა, მისი ცხვირი მაიც არ გასწორდება“.

მუჟდა|მუჟდე (სპ. mujde) სიხარული, სასიხარულო ცნობა. „ქემალას თელი უქნია, მუჟდე უყავით სახლშიო“ (იმ.); „მელაი ნავა წინ მუჟდაზე“ (იმ.); „მუჟდე იყოს ეს შენთინაო“ (თ.ქ.).

მუჟდა ბალიში-ი სამახარობლო ბალიში. (ამ ბალიშს აკეთებს პატარძალი, ნაქარგებითა და მაქმანით აწყობს. მაყარი რომ სიძის ეზოში მივა (ბალიში მოაქვს პატარძლის ძმას), სიძე გამოეგებება მაყარს გარეთ და ეპატიუება სახლში. ამასობაში პატარძლის ძმა მოულოდნელად სტყორცნის მუჟდა ბალიშს სიძეს. სიძე, ამის მოლოდინში, მზად უნდა იყოს და ხელით უნდა დაიჭიროს ბალიში. სიძის უყურადღებობის გამო ბალიში თუ ძირს დავარდა, ეს ითვლება ცუდი ამბის მაუწყებლად (სიძე ვერ მოუვლის პატარძალს და პატარძალი უღალატებს ქმარს). ამიტომ სიძე ყოველთვის ეცდება, ძირს არ დაუვარდეს ბალიში, არ შერცხვეს). „მუჟდა ბალიში ქორწილზე დოდიფლის შმას მოქონდა“ (იმ.). იხ. ბორდა ბალიში.

მურამი სანთელი (მწუხრის სანთელი).

„დემენტო წმინდა მურამი“ (ან.).

მურადი (არ. murat) 1. სურვილი, მიზანი, მისწრაფება. „კარგ მურადზეა შმდგარი, ღმერთმა ხელი უწყოს“ (ინ.); 2. მამაკაცის საკუთარი სახელი. „მურად-ახებს ბაბი ხარ?“ (ბ.).

მურაჯათი (არ. müracaat) მიმართვა, მოთხოვნა, შეკითხვა. „მურაჯათი ქენ ქალიდები?“ (ინ.).

მურგვი დახვეული ძაფის გორგალი. „მურგვები პავლში მქონდა დანყობილი“ (თ.ქ.).

მურდალი-ი (სპ. murdar) ქუქყიანი, უწმინდური, საზიზლარი. „მაგ მურდალი სახლში არ დამანახვო!“ (თ.ქ.).

მურექეფი-ი (არ. mürckcep) მელანი. „შავი მურექეფით დუუნერავს“ (ინ.).

მურეშა-ი მრეში ფერის პირუტყვი. „ერთი მურეშაი ხარი გამუშუვეს ახორი-დამ“ (ად.). შდრ. საბა (მურეშა — ნითელ-შავი, მრეში).

მუს-ი (არ. muz) ბანანი. „ჩარში მუსი უულიან ბაღებსა“ (სტ.).

მუსა ფეღლაშბერი (Musa Peygamber — მუსა წინასწარმეტყველი) მოსე წინასწარმეტყველი. „ღმერთ გამჩენელმა თევრათი მუსა ფეღლაშბერ გამუშუზავენა“ (ინ.).

მუსადე|მუსაადე (არ. müsaade) ნება-რთვა, თანხმობა. „ერთი თუე მუსადე მომეციო“ (მაჭ.); „მოგიყუნა ღმერთის მუსადეთი“ (ინ.); „მაშინ ეილეს მუსაადე“ (ინ.).

მუსანდარა (musandira) კედელში დატანებული კარადა, რომელსაც იყენებენ უმთავრესად ლოგინის შესანახავად. „ძუელ სახლში მუსანდარა ქვეონდა“ (თ.ქ.); „ჩემ ოდაში მუსანდარა, ვუყურეფ და არსად არა!“ (თ.ქ.). შდრ. საბა.

მუსაფირ-ი (არ. misafir) სტუმარი, გამვლელი. (იხ. მოსაფირი). „მეიტაი, დავანახვით მუსაფირსა“ (იმ.); „წრეველი ბეერი მუსაფირი ქვეავდა“ (სტ.).

მუსაფირ ოდა იხ. მოსაფირ ოდა.
„სახლსა აქ მუსაფირ ოდა“ (იმ.).

მუსელლეთი (არ. musallat) შფოთის
ამტეხი, თავდამხმელი, ვერაგი. „იმიტყდა
ერთი მუსელლეთი“ (სტ.); „ძალიან მუსე-
ლლეთი კაცია მეგა“ (სტ.).

მუსეფერ (buscfer) ამჯერად, ამჟამად.
„ხისიმობა არი, მუსეფერ გონჯი არ
გაეხდეთო, ახალ დოსტობას იმითჳინ არ
იჯებიან“ (ინ.).

მუსლიმანი-ი მუსლიმანური სარწმუნო-
ების მქონე, მიმდევარი. „ვიცნ რომ ვართ
მუსლიმანები, ღმერთ შვეთხუთ იმანები“
(მეზ.).

მუსლული (musluk) ონკანი. „ეს მუს-
ლულია, წყლის ადგილი“ (იმ.); „ესეც
მუსლულია, ჩემესაც ვეტყვი“ (იმ.).

მუსმარ-ი (არ. mismar) ლურსმანი.
„დიდ მუსსა „მუსმარ“ ვეტყვი“ (იმ.).

მუსტალი (არ. mīstāli — კმაყოფილი,
დაკმაყოფილებული) ახი (ჯავრის ამოყრის
მიზნით ნათქვამი — ახია მაგაზე!). „ადექ
და მოპარე, მუსტალია მაგაზე!“ (მეზ.);
„სოფელზე მუსტალია“ (ინ.); „მუსტალი
ქნია იმაზე!“ (ედ.); „უსეინამ მუსტალი
ქნა“ (თ.ქ.).

მუტრუკ-ი ვირის შვილი. „მუტრუკი
დამრჩალა ცოცხალი“ (იმ.).

მუუბაზუნებ-ს ჯოხით ცემს. „შქერებ
დაგლეჯდა და მოგვიბაზუნებდა“ (იმ.).

მუუდინგლებ-ს (dinlemek — მოსმენა)
მოუსმენს. „ეს ბანთი მუადინგლები“
(მეზ.). „ვინმესთან არ მუუდინგლებია“
(სტ.); „მე მუუდინგლევი ბევრჯელ“ (ინ.).

მუუფერებ-ს მოუხერხებს, ხელს შეუ-
წყობს, საქმეს გააკეთებინებს. „იმასა რა
უნდა, ანაი-ბაბოი თავზე ყავს დამდგარი,
ყულამფერი მუუფერდება“ (ჰილ.); „ანა-
მისმა მუუფერა ყულამფერი“ (ინ.); „ჯთიმ
ბაღესა ვინა მუუფეროს ქალი მოყუანა?“
(ბაბ.).

მუუფორავ-ს ობი, ფორი მოუკიდებია,
მოუობავს. „ჟავიანი დერგის თავი მუუფ-

ფორავს“ (ინ.).

მუუფევართუნ-ა ჯოხით ან ქაპრით...
ცემა. „იმფრა მუუფევართუნა კანჭებში,
რომე ბალვი ძალღივით აყვირა“ (სტ.).

მუულავლა-ა შურით, სიხარბით ილა-
პარაკა ვინმეს ან რაიმეს შესახებ. გათვალა
ლაპარაკით. „მაგან თუ მუულავლა, ის
საქმე ხეირს აღარ იქს“ (სტ.).

მუუჩალუმდა-ა (çalım — შემთხვევის,
მომენტის გამოყენება, შემთხვევით სარგე-
ბლობა, მომენტის ხელში ჩაგდება) დრო
შეურჩია, დრო იხელთა. „მომიჩალუმდა და
კიდევ მკითხა“ (ინ.); „თუ მოგიჩალუმდა,
ტყევე გაგბდის, არ შეებრალემა მაგას
ინსანი“ (ინ.).

მუუცალწვერა-ა ხერტილიდან ამოხვევის
დროს ძაფი ორწვერი ან სამწვერი გახადა,
ძაფს ძაფი მიუტოლა და ისე ამოახვია.
„ორყათი ზაფი დარჩება, სამყათი გახადე,
მუუცალწვერე ერთი კიდევნ“ (ინ.).

მუუძრავ-ს მიუხურავს, მიუეკტავს კა-
რი. „მუუძრავს კარები და დამედარა
მარტვაი სახლში“ (ინ.).

მუუნი-ა ტელეფონი დაურეკა ტელე-
ფონით. „საზლუარს რომე გადმოხუალთ,
ტელეფონი მიმინიევი“ (სტ.).

მუუხელფეზოს-ს ხელი გაუმართოს, სა-
ქმის შესრულებაში დაეხმაროს, შეუსაბა-
მოს. „მეჯბური მუუხელფეზონა სობას და
დანათო ცეცხლი“ (ინ.); „დედამისმა მუუ-
ხელფეზა, ხელი შეუწყო და გააქცია ციცი
კაცთან“ (თ.ქ.).

მუუხტა-ა მიუხედა, გაუგო. „ამ მარაზსა
თუ მალე მუუხტით, შაბ ჩავაყრით მანო-
ნში და იმა შავასუამთ ზროხასა“ (ინ.).

მუუფთ-ი (არ. müftü) უმაღლესი სასუ-
ლიერო პირი, მუსლიმანური სარწმუნოე-
ბის, კანონების, შარიათის მცოდნე. „ჩემი
ხალაშვილი, სტამბულელი ჰუსეინ-ეფენდი,
მუუფთია“ (ბაბ.).

მუუფლუზ-ი (არ. müflis) გაკოტრებული,
გალარბიებული. „მაგენი თლათ მუუფლუზი
გახდენ, ვერ მუაფერეს იდარე“ (ინ.).

მუფსიტი (არ. mufsit) ცუდი, ნამხდარი, შფოთის თავი. „მაგ თახუმის კაცები ყუელი მაქვერი მუფსიტები არიან“ (ინ.).

მუქაფათი (არ. mükafat) დაჯილდოება, ჯილდო, პრემია. „იმისი მუქაფათი, ბერეკეთიანი დეინახოს“ (ინ.); „იმისი სისწორისი მუქაფათინა დეინახოს“ (ინ.).

მულელიმი-ი (არ. muallim) მასწავლებელი. „ჩანს აკეთებებს აგზე მულელიმი ბალეებსა“ (იმ.).

მუყიათ გახდომა (არ. mukiyat) გამოზოგვა, დაზოგვა, ყიარათიანად ხარჯვა, გაფრთხილება. „მუყიათნა გუუხდე ყუელა-მფერს“ (ინ.); „მუყიათ გუუხდი, მალ არ დეგელიოს“ (ად.).

მუშმულა (muşmula) ზღმარტილი. „მუშმულა არი აქა-იქ, ზამთრი პირზე მოცკრეფთ, ზამთარში დამნიფდება“ (იმ.).

მუშამბა (არ. muşamba). „ძირთ დაგებული მუშამბა ცივია, ჩეიცვი ფეხზე“ (თ. ქ.); „სანთელ გავადნობთ, იმაში დავასველეფთ ბეზსა, ამას ვეძახით მუშამბას“ (იმ.).

მუშტუკი-ი 1. მუნდმტუკი; 2. ნისქვილისი, ავანისი ნანილი. კერძოდ, ნისქვილისი კოდში დაკეთებული მილი, რომლითაც კოდში დაგუბებული წყალი ხედება ბორბალს და აბრუნებს. „ავანისი მუშტუკი გამუარდნილა და წყალი ტყვილაი დის“ (თ. ქ.).

მუცელში გარცხა ფიგ. გამ. 1. შეშინდა, შიშისაგან კანკალი დაიწყო; 2. კუჭი აეშალა. „იოფრა იყვირა, რომე ბალეები მუცელში გარცხა“ (ინ.).

მუხი-ი (არ. muhyi — გამამდიერებელი, გამამაგრებელი) ლურსმანი. „მუხი ადვილათ დეეჭელება“ (ინ.).

მუხაბერე (არ. muhabere) მიმონერა, აზრების გაცვლა. „მუხაბერე ქენეით, დელაპარიკეთ, ხისიმობა გააწყეთ“ (ბ.).

მუხლი-ი მუსლიმანური ლოცვის პროცესის მონაკვეთი (ლოცვა სრულდება მუხლმოდრეკით, მუხლმოყრით: პერიოდულად

გაიმართებიან მლოცველები წელში, ფეხზე დადებიან, პერიოდულად მუხლს მოიყრიან. ზოგიერთი ლოცვის ფაზი ხუთ მუხლიანია, ზოგიც — მეტი) „სიდი პილაი დლოფალთან რომ შეედოდა ოდამი, დოდოფლის კაბაზე ილოცედა ორ მუხლსა, ღმერთ შეეხენებოდა და ისე მიედოდა ქალთან“ (თ.ქ.).

მუხლისი-ი (არ. muhlis) სუფთა, წმინდა, ანკარა, თავდადებული. „მე ხალისი, მუხლისი გურჯი ვარ“ (სტ.).

მუხლში ჩაუდუმლება მელოგინე, მშობიარე ქალის მდგომარება მშობიარობის დროს ხალხური მედიცინის მიხედვით. „ქალსა მუხლში ჩაეაუდუმლებდი და ადვილაი ვაშონიები ბალესა“ (თ.ქ.).

მუხტარი-ი (არ. muhtar) მამასახლისი. „ჩემი კაცი ნრეული მუხტარი გახდა, სეჩიმით მეიგო“ (თ. ქ.). **მუხტრობა**: „ცამეტ წელნად სოფლის მუხტრობა ექენ“ (იმ.).

მუხტიაჯი მუხტაჯი (არ. muhtaç) დახმარების თხოვნა, გაჭირვებაში შველის საჭიროება. „სხუაზე მუხტაჯი არ გახდე და, ისეჟმონა ბევრი“ (ინ.); „სხუაზე მუხტიაჯი ჩუნა არადროს არ ვყოფილვართ“ (თ.ქ.).

მუჰამედ ფეჟლამბერი-ი (hazreti Muhammet peygamber) მუხამედ ნინანსარმეტყველი, მუსულმანური სარწმუნოების ფუძემდებელი. „ამას მუხამედ ფეჟლამბერი ასე ბძანობს“ (ინ.).

მუჰაჯირი-ი (არ. muhacir) ემიგრანტი, გადასახლებული, სამშობლოდან გადახეწილი. „მუჰაჯირები დაფუშეს, დაამორვეს ერთმანებ, ზოგი აქ დააეღუმლეს, ზოგი — იქ“ (თ.ქ.); „რომე იცოდე, რა ნარეა მუჰაჯირათ ყოფნა!“ (ინ.). **მუჰაჯირობა**: „მამინ აჭარაში მუჰაჯირობა ქნილა“ (ინ.); „მუჰაჯირობაში მეჯარაშეთ, ბარსამი ლეზაბი გავნიეთ“ (თ.ქ.).

მჭახე მკვახე, შემოუსვლელი, მჟაფე. „მჭახეს არ შევსჭამ“ (მ.); „სიცხეში მჭახე დოს შევსუამთ“ (იმ.). **შდრ.** საბა (მჭახე-

ლვინო მოძმარებუღვივით, უმწიფარი ყურ-
ძენი, ისრიმი).

მჭახურ-ი ლარიბი, მოუსაღლიანი. „ცო-
ტა მჭახური სოფელი აქუან“ (ბ.); „აქვე-
რობაში თოფრალი მჭახურია“ (მ.).

მჭორავ-ს 1. ხის ჭურჭელს ალბობს
მასში წყლის ჩაყენებით; 2. მხალეულს
წყალში რამდენიმე საათით აჩერებს, რათა
ბალახეუღისათვის დამახასიათებელი სიმ-
წარე გამოუყვანოს. „გამოსულზე ცარიელ
ხის ყაბებში წყალ ჩავაყენებდით, ემჭორე-

ვდით, რომე გასივებუღიყო ყაბი და
შრავი აღარ გადენოდა“ (თ. ქ.); „გენიღი
მოხარშულ პრასასა მჭორავს ერთი-ორი
დღე; რომე სიმწარე გამუყუყუნოს და
გერმელი უავე გამოედეს“ (ინ.). გამომჭო-
რიღი: „გამომჭორიღ ყაბებ თაზე ნეღღე-
ბდით და იმაში უხდურ მუამცრეღვდით“
(ბახ.).

მკრებ იმტრია ფიგ. გამ. მხრები
აიჩეჩა, გაიკვირვა, იუარა. „მკრებ იმტრია
დოდოფალმა“ (იმ.).

ნა „უნდა“ ზმნის შევეცილი ფორმა, ნაწილაკად ქვეული. (უნდა → ნა) „მე-კითხონა ჩემი საქმე“ (ინ.); „ეს წიგნინა ვიყიდო“ (ინ.); „ბათუმნა წვეცი“ (იმ.).

ნადრევაი სხალი მსხლის ჯიში. „ნადრევაი სხალი არი ჩუნესა, სხუა რამეს არ ვუძახით, ასე ვებნევით „ნადრევაი სხალი“ (მ.).

ნაბაგ-ი პირუტყვის ბაგაში დარჩენილი საკვების ნარჩენები. „ნაბაგი ორი ყისშია“ (იმ.); „ნაბაგსა სანებეზე დაყვრით და დალპება“ (ბახ.).

ნაბადაი ვაშლი ვაშლის ჯიში. „ნაბადაი ვაშლი დიდი ხე იზდება“ (იმ.).

ნაბასტი-ი ძლიერი მენსტრუაცია (ხანგრძლივი). „დასაბანელი იმიტყდა, ნაბასტი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაბასტაი, ტაბასტა — სისხლის დინება).

ნაბეჟარა-ი ხეხილის ძირში ქარისაგან ჩამოყრილი ნაყოფი (ანდა სპეციალურად დარეკილი ნაყოფი). „ნაბეჟარაი ხილი არ შეინახვის, მალე დალპება“ (მეზ.).

ნაგაზი-ი ძალლი, ძალლის შვილი (გამოიყენება საგინებელ სიტყვად). „ჩემო ნაგაზო, რაფერ არ ქცხუნენია, ამ საქმეს რომ იჯებნი?“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაგაზი — ძალლი).

ნაგერალი-ი შემოდგომით მიწაში დარჩენილი ნაყოფისგან აღმოცენებული მცენარე (სპეციალურად დათვისის გარეშე). „თავითალაი ამოსულა ნაგერალი მიწისბაი“ (იმ.). შდრ. საბა (ნაგერალი — დაუთვისელებად მოსული).

ნაგუზალი-ი მუგუზალი, ნამწვი შეშა. „გამოყარე ნაგუზლები და დაანელე, ტყვილი ნუ წუავ შეშას!“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაგუზალი).

ნადი-ი მამითადი (კოლექტიური შრომის სახე). „პური ჭრაში ნადი მყავდა, ჩამუერიგე თითო ვაშლი“ (ინ.). შდრ. საბა (ნადი — მუშაკნი შყვრილნი).

ნადიდე (სა. nadide — იშვიათი, ძალიან ფასეული) ქალის საკუთარი სახე-

ლი. „ნადიდე ხანუმის უმფოსი ბძანებულა“ (ინ.).

ნადიმ-ი (არ. nadim — მონანიება, სინანული) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნადიმი კაი სახელია, დაარქვით ბაღესა“ (სტ.).

ნადოდოფლარი-ი დედოფლობის დროს გამოყენებული (ჩასაცემელ-დასახურავი, სამკაული). „ჩემი ნადოდოფლარი კაბით შუიდი დოდოფალია მოსული ამ სოფელში“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (ნადედოფლარი).

ნავროზობა (სა. ტაჯ. nevruz = nev — ახალი, ruz — დღე) მზის წელიწადის ახალი წლის დღესასწაული, 22 მარტი, გაზაფხულის ბუნიობა. ეს დღესასწაული ცნობილი იყო ჯერ კიდევ აქამენიდების სახელმწიფოში (სპარსეთში, VI—IV ს. ს. ჩვ. წ. აღ-მდე). „ოზდარი მარტი ნავროზობა არი. იმ დღესა ყიზილბაშების ბადრამია, არ ისაქმებენ, მარტო სეირობენ, ჭამენ-სმენ, ითამაშებენ“ (პ.). შდრ. საბა (ნავროზი — სხვათა ენაა, ქართულად ბუნიობა ქვიან).

ნაზამორი-ი ზამთარგამოვილი. „ნაზამორი საქონელი ზადფი არიან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაზამორი).

ნაზიმ-ი (არ. nazim — წესრიგი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნაზიმ-ეფენდი ხოჯათ დამდგარა“ (ად.).

ნაზარი-ი (არ. nazar — შეხედვა, თვალის მიპყრობა, შეხედულება). ავი თვალთ შეხედვა, გათვალვა. „ეს ტკივილი გონჯი თუალის ნაზარია, მოი, ერთი გილოცო თუაღნაცემისა!“ (ად.); „ეს ყუე-ლაი იმათი ნაზარია, იმათ გამეცს მჭირს ეს საქმე“ (ად.).

ნაზმანეზი-ი სიზმრად ნანახი. „ძილში მყავს ნაზმანები, ცხადში ბარსახანია აღარ დიმიწახავს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაზმანები).

ნაზიკი (სა. nazik ნაზი, სათუთი, თავაზიანი, ზრდილობიანი, დახვეწილი, წმინდა, თხელი, სუფთა, დელიკატური) 1. უმაღლესი ხარისხის ნამცხვარი; 2. ნაზი,

სათუთი, თავზიანი, დახვეწილი ადამიანი. „ლექსის გამოთქმელსა კაი ნაზუქი გუუ-გზავნა“ (იმ.); „ფენა ნაზუქია, მალე ცი-დება“ (იმ.). შდრ. საბა (ნაზუქი — ნატიფი).

ნაზუქაი სათუთად, ნაზად. „ციცაი ნაზუქაი გიგიზდიან ნამეტარი“ (ინ.).

ნათალი- მონათალი. „სხლის ნათლები ნარცხში ჩაყარე, საქონელი შეჭამს“ (ად.). შდრ. საბა (ნათალი — თლა ქმნილი).

ნათეს-ი 1. დათესილი; 2. ნათესავი. „ეგა ჩემი ნათესია“ (ინ.); „აჭარას ბევრი ნათესები მყავს“ (იმ.).

ნათმენ-ი ნამარხი (მარხვა დაჭერილი). „ჯერი ნათმენი გაქ?“ (ინ.); „მაგდენი ნათ-მენი დეიკარქეს? მიიყუაი ბოლოში!“ (ინ.). შდრ. საბა (ნათმენი — თმენნაქმარი).

ნათხვარ-ი ნათხოვნი ცოლად შერთუ-ლი. „ვისი ციციი ქყავს ნათხვარი?“ (ინ.); „ჩემ თამინში ეზიზალას ციციი ყავან ნათხოვნი პანა ბალვისთვინ“ (ინ.). შდრ. საბა (ნათხოვნი — თხოვნით შოვნილი და არ წაღებული).

ნათხუედი ნათხოვარი. „ფეხზე ბილა ნათხუედი ეცუა“ (თ.ქ.); „მიღმასანიდან მაქ ნათხუედი ეს კასრი“ (ბახ.).

ნაღლონი (nylon) ნეილონი. „ნაილონ თორბაში ჩადვა ურუბები“ (ინ.); „ნაღლონ წინდას გიყიდი“ (იმ.).

ნაიმე (არ. naime კეთილდღეობა) ქალის საკუთარი სახელი. „ნაიმე პანა ციცას ქეია“ (ინ.).

ნაირე (არ. naire — ცეცხლი, ალი) ქალის საკუთარი სახელი. „ესა ნაირესი ციციია, დიდი ძლისა“ (სტ.).

ნაკად-ი თიბვის დროს გატანილი ერთი ნაპირი. „თიბვაში მთიბელები ერთმანეთ ნაკად მისცემენ“ (იმ.).

ნაკვერცხალი- ნაკვერჩხალი. „ნიფე-ლის, მუხის, უხრავის შემამ კაი ნაკვერ-ცხალი იცის“ (ბახ.). შდრ. საბა (ნაკვერც-ხალი — ცეცხლის ნაკვეთი).

ნაკითხ-ი 1. ნანაკითხი; 2. მცოდნე, განათლებული. „ღმერთო, ეს ჩემი ნაკი-თხები ყაბული გიმისადე“ (ინ.); „ფენა ნაკითხი ინსანია“ (იმ.).

ნაკოდ-ი ნაკოდალი-ი შემის ნაჭერი.

„დიდუანი ნაკოდები დიგია, სობაში არ შედის“ (თ.ქ.); „კუარკოდილას ნაკოდებიც შუუწყე, რომე კარქა მეევიდოს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაკოდალი — ნაკვეთ-ნაჭერი ხეთა).

ნალბანდი (არ. სპ. nalbant) მჭედელი; ცხენების, ხარების მჭედელი. „ჩემი დედი, ანას თერეფიდან, ნალბანდი იყო, სამჭედ-ლო თერნდა, ნალებ ჭრადა“ (ად.).

ნალეების დაგლეჯა ფიგ. გამ. (არ. nal) გად. მნ. მარცხის მოტანა. „ნალეები არ დამაგლეჯო ახლა! ვეფერე დამაქლეფ“ (ინ.).

ნალევა-ი ხმარებაში გალეული (საპო-ნი, სალხის ქვა). „ნალევაი საპონი ანეე მაქედან, მოსაფირსა უმუუშლელი საპონი დუუდე!“ (ინ.).

ნალია სიმიინდის შესანახი სათავსი. „ნალია დაეჭერეთ, სიმიინდი დაეყარეთ“ (ბახ.). შდრ. საბა (ნალია — სალომე სახლი, ფაცხა).

ნალინი (არ. nalin) ხის ქოში, აბანოში ჩასაცმელი. „ეს ნალინები ჩარში ევდე“ (ინ.); „აბდესიან ფეხებ ნალინებში ჩაყყოფ და ისე გევიარ დაზლოლში“ (ინ.).

ნალოც-ი ლოცვა ქმნილი. „ჩემი ნალო-ცი ილლა გაკვეთავს“ (ინ.); ღმერთმა ყაბული გიგიხადოს ჩუენი ნალოც-ნაკი-თხი“. (ად.).

ნალ-მუხ-ი (არ. nal — ნალი, muhyi — გამაძლიერებელი, გამამარებელი, ლუ-რსმანი) ნალი და ლურსმანი. „ცხენის ნალ-მუხი ჩარში ევდე გუშინ, დაეჭედონა ცხენი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ნალი — სხვათა ენაა, ქართულად საჭედარი და ლუმბა პქეიან).

ნამაზ-ი (სპ. namaz) ლოცვის უამი, ლოცვა (ადათის მიხედვით დანესებული). „ნამაზ არ გაარუნეფს დუნჯაიხილსა“ (ინ.).

ნამაზულუი ნამაზლოლი (namazlik) სალოცავი ნოხი, ანდა სპეციალურად შე-კერილი იატაკზე დასაფენი ნაჭერი, რაზე-დაც დადგებიან და ილოცავენ. „საგელი-ნომ დედ-მამათილსა ნამაზულუებინა მუ-უქარგოს“ (ინ.); „წინწინა ცხუარის ან თხის

ქეჩხუების ლამაზლულები იყო, ახლა გადავარდა“ (თ.ქ.).

ნამაზსუზი (namazsiz) უნმინდური, უსუფთაო, რომელსაც უფლება არა აქვს ნამაზი შეასრულოს, ილოცოს. „მე ნამაზსუზი ვარ, არც ჯამემი შამემესლელება და არც მელიცევა“ (სტ.).

ნამარგელი-ი სიმინდის გათხნის წინ ხშირ ღეროებს გამომეჩხრავენ, გამოგლევენ. დაგლეჯილ სიმინდის ღეროებს ნამარგელი (იხ. ნამეჩხრაი) პქეია. „კაი დარები წეედა, ნამარგელი გაქმება“ (იბ.). შდრ. საბა (ნამარგლი — მარგლით მოფხერილი).

ნამარხულევი-ი მარხვაქმნილი. „ამდენი ნამარხულევი არ დაკარქო, ქუფური არ ამოგცდეს პირიდან“ (იბ.). შდრ. საბა (ნამარხულევი — მარხულობა ნაქმარი).

ნამბული-ი რბილი, ნოტიო (ამინდი, მიწა, თივა, ნეკერი). „მინას ნამბულზე მოყნავთ, გორობი არ ადგესო“ (თ. ქ.); „თივას, ნეკერსა ნამბულზე შეეყრით საბძელში, არ დეიხრისოსო“ (თ. ქ.); „დღეს ზოელი ნამბულია“ (ბახ.).

ნამეტარი-ი ზედმეტი, მეტი. „ნამეტრებო, ჩამოით არაბიდან?“ (იბ.); „ნამეტარი აფერი არ აქუან“ (ედა).

ნამეჩხრა-ი ყანაში სიმინდის გამომეჩხრებისას გამოგლეჯილი ღეროების გროვა. „ყანიდამ ნამეჩხრაი გამეცტაიო, ვიტყვიო“ (მაჭ.).

ნამერამინამეპრამი (სპ. არ. namahrem — უცხო, უცნობი, არანათესავი) უცხო, უცნობი მამაკაცი, არა სისხლით ნათესავი, რომელსაც, შარიათის მიხედვით, არ დენახვება მუსლიმანი ქალი. „ჩუენი ქალი წინწინ ექიმთან არ წეეოდოდა, ნამეპრამიო; ექიმები კაცები იყუნ და?“ (იბ.); „ახლანდელი ქალები ნამერამ კაცებ არ ერიდებიან“ (იბ.); „დურსუნაი ნამეპრამი არ არი, ნენეე, შენი აყუნაილია მია, იმიოინ“ (თ. ქ.). გად. მწ. სასქესო ორგანოები. „ნამეპრამი დამანახვა, ალაჟისლაეცუნ, ალაჟუმბელასი, ერთ კვირას წინ აღარ წამულ, დამთარსა ბათაჯალმა“ (თ. ქ.).

ნამინიშანი-ი (სპ. nomi — სახელი, სახელგანთქმულობა, ღირსება; nisanu კვალი, დამახსოვრება, გახსენება) სახელი, კვალი, ხსოვნა. „ცხენი დეგვეარქა ისე, რომე ნამინიშანი ევრსად ვნახეთ“ (თ.ქ.); „პუქუმათმა ისე გადაკარქა ისენი, რომე ნამინიშანიც აღარ დატია არსა“ (იბ.).

ნამორ-ი მსხვილი ხის გადანაჭერი. „დიდუანი ნამორები ჩამუტანია ცყიდამ“ (იბ.). შდრ. საბა (ნამორი-ძელის მონაკვეთი).

ნამსხმანი სხელი. „სიბერეში არ აქყუება ნამსხმანი“ (პ.); „ინსის ნამსხმანი მოსაფთხილებელია“ (იბ.); ნამსხმანიანი: „ნენეი ნამსხმანიანი ყაბა ქალი იყო“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ნასხამინასხმანი — ასო ასოთა მობმული).

ნამუს-ი (არ. namus) პატიოსნება, ღირსება. „ნამუსმანა შაგანუხოს და გონჯი საქმე არნა ქნა“ (იბ.); ნამუსიანი: „ზოელი ნამუსიანი ქალი იყო, მონველი, აღირი“ (თ. ქ.).

ნამუზსუზი-ი (namussuz) უსინდისო, უპატიოსნო, უღირსი. „ნამუზსუზი გელები, თხები რაფერ შიგვიჭამეს?“ (ჰილ.).

ნამუშაე-ი მომუშავე, მშრომელი. „თხის ზე ნამუშაეთ მაროვი!“ (ტაო.).

ნამყენ-ი დამყნილი ნერგი ხეხილისა. „ნამყენი ივეთიდამ გამეიტანეს“ (იბ.). შდრ. საბა (ნამყენი — ხე ხეზე შექერნული).

ნამშალი-ი ხის ძირიდან ან გადანაჭერი ტოტებიდან ამოყრილი ყლორტები. „ჩუენ ბალსა ნამშალები ამოყურია ბეური, გადავენერგავ მიერზე“ (იბ.).

ნამცრევი-ი ნაგროვები, თანდათან შეგროვებული. „ნამცრევი ქონებაა ციცას ჯეიზი“ (იბ.).

ნამცხოვრი-ი ნაცხოვრები. „იმათი ნამცხოვრი ადგილი დენახოთ“ (ჰილ.).

ნამჯული-ი მჯილში მოქცეული, ერთი მჯილი. „ნამჯული“ ნამგლით რომე მოვთიბავთ და ქელში რაცხა ჩეებუვა, იმა ქეია“ (იბ.).

ნანე (არ. nane) პიტნა. „ბოსტანში ნანე მაქ ბეერი“ (პ.).

ნანქერი-ი ლანქერი. „შალა სერებზე

ნანქრებია" (იმ.). შდრ. საბა (ნანქერი — თოვლი ქარისაგან შეგროვებული).

ნაოფლარი-ი შრომითა და გარჯით ნაშოვარი. „ჩემი ნაოფლარი ღმერთმა არ შააჭამოს!“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაოფლარი — ოფლნადენი).

ნარი (სპ. nar) ბროწეული. „ნარის ბახჩებია ბურსაზე ახლოს“ (ინ.).

ნარაი ეკლიანი ბალახი. „ნარაი გარე-ელი ბალახია“ (ინ.). შდრ. საბა (ნარი — ეკლიანი ბალახი).

ნარდანიანი სიმღერა, ცეკვის თანხლებით, საცეკვაო მელოდია. „სამები ბევრი ვიცით. ერთია ნარდანიანი, ჰემ ვისამავთ, ჰემ ვიმღერით:

ნარდანიან ნინაინა, ნარდანიან ნინაინა,
ღელეს მოაქ ნაფოტი, სეღვის ჩამონათალი,
შედექ, ღელე, მითხარი,
ღარის შამონათვალი.

ნარდანიანი ნინაინა,

ნარდანიანი ნინაინა“ (მ.).

ნარეკაი მანენის ან ნაღების შედღვების შედეგად დარჩენილი სითხე, დო. „უავე დო, ადრანი, ზაფხულში კაი სასმე-ლია“ (ბახ.).

ნარენდა-ი ნარანდა-ი რანდით ანათალი, ბურბუშელა. „ნარანდას დავნუავთ, სობაში ჩავყრით“ (ინ.).

ნართი ძაფი (დართული). „ბევრი ნართი წეილო ამ წინდებმა“ (ინ.). შდრ. საბა (ნასთი — დასთულნი).

ნარიე (არ. nariye — ცეცხლმსროლელი). ქალის საკუთარი სახელი. „ჩემ მულსა ნარიეი ქვია“ (სტ.).

ნარიჯი (არ. narenci) ფორთოხლისფერი. „შვე წინდას ნარიჯი რენგის ჭრელები მუხებტა“ (ინ.).

ნარჩევი იხ. ნამარგელაი, ნამეჩხრაი. „ნარჩევი გამეცტანთ ყანიდამ“ (მ.).

ნარჩილაი ამორჩევის შედეგად დარჩენილი. „დიდუანები ამუჟკრეფია და ნარჩილას მე მამღევს“ (ინ.); „ნენეი იტყოდა მემღვეტეურ ლექსსა: „მარჩილას-ნარჩილაი“ (ად.).

ნარცხი პირუტყვის საჭმელი (სპეციალურად მომზადებული ნახარში ქატოს,

ბალახის, ნეკრის, ჩალის გამოყენებით), რომელსაც უმთავრესად იყენებენ ზამთრობით მენველი პირუტყვის გამოსაკვებად. „ზროხებ ზამთარში გოუკეთებთ ნარცხსა“ (იმ.); „ჩუნა ნარცხიც მოვხარშავთ“ (მ.). შდრ. საბა (ნარცხი — ნარეცხი).

ნარძლევი რძლად ნამყოფი. „უზიხასი ნარძლევი უთხოვია“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნარძლევი — რძლეყოფილი).

ნაპირები პირობა ნათხოვი, ხელნათხოვი, იტყვიან გასათხოვარ ქალიშვილზე, რომელსაც ბევრი მთხოველი ჰყავს. „ჩემი ნაპირები მაგან რაფურნა დააპიროს, მე არ მომცეს და მაგას მიცემენ თუ?“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაპირები — პირობით ნათქვამი).

ნაპირველაი თანმიმდევრობით, მიყოლებით. „საქმეს ნაპირველაინა მიყე!“ (ინ.).

ნასაქმი ნამუშევარი, გადაღლილი, გამოფიტული. „ამდონი ხნის ნასაქმი კაცი დანაბოლოს ჩავარდა ლოგინში“ (ად); „ესა ბევრი წლის ნადები, ნასაქმი მინა არი, მოსვენება უნდა, წრეელაი გაეახმონა“ (ად.).

ნასაქმური ნამუშევარი, ნამსახური. „ქალის ნასაქმური არნა გინდოდეს, ქალმა სახლის საქმესნა შეხედოს მარტივი“ (იმ.).

ნასიაჰათ (არ. nasihat — რჩევა, დარიგება, მითითება, სწავლება) დარიგების მიზნით, რჩევით. „ამას ნასიაჰათ გებმევი“ (მ.).

ნასიბი (არ. nasib) ხვედრი, ბედი, წილი, ყისმათი. „ღმერთმა თუ ნასიბი გიმიხადა, გურჯისტანში ჩამოსლა მინდა“ (ინ.).

ნასხითი ვაშლის ჯიში. „ამ ვაშლის სახელია ნასხითი“ (იმ.). გად. მწ. წერილი ნაყოფი. „ამ ყურზნის ტევნები ნასხითია“ (იმ.).

ნატამალი უმცირესი რამ, უმცირესი ნაწილი. „იმ მატყლის ნატამალიც აღარ მინახავს“ (ი.). შდრ. საბა (ნატამალი — ნაოსნარი).

ნატისულაი 1. ბამბის ქსოვილის წვის სუნი, ნამწვავი. „ნატისულაი დეიდე შეჭრილ თითზე და მალე მოგირჩება“ (ინ.).

2. გად. მწ. სილარიბე, სილატაკე. „საცოდევადები ნატისული გამხდარან თლათ, გათავებულან“ (ინ.).

ნატისული არ აღინდება იტყვიან გაღარიბებულ ოჯახზე. „ცეცხლი რომე წუთკიდო სახლსა, ნატისული არ აღინდება, იმფრა დაფუხრებულა“ (ად.). შდრ. საბა (ნატისული — ბაბის წვის სული).

ნატრული-ი ნატვრაუსრულებლი, სანადელს მიულწეველი. „ოი, შემლექეთო, მემლექეთო, შენი ნატრული მინაში მიცძრები“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნატრული — სანადლის ვერ მპოვნელი).

ნაფიე (არ. nafiyе — უარყოფელი) ქალის საკუთარი სახელი. „შენ დედამთილსა ბანაყალსა, ნაფიეი ქეია?“ (ინ.).

ნაფილე (არ. nafile) ლოცვა, რომელიც სრულდება ზედმეტად, არა განრიგით (ყოველდღე ხუთჯერ აუცილებელი ლოცვის გარდა). „ნაფილე ვილოცეთ“ (ინ.).

ნაფლატი-ი ნაშალი მინა, დამეწყროლი ადგილი. „ამ გამოსულზე გალმა ყანას დიდი ნაფლატი მიაღდა“ (ბახ.).

ნაფრენი-ი ხის ჩამონახეთქი, ქსოვილის ნაჭერი, ქალაღის ნაჭერი (რისამე ნაჭერი). „ნიფლის ნაფრენები მაქ აგერ ოზოში, დარჩი, არ შგაცვიებთ“ (ად.); „ლაღმი რომე გავარდა, ქეების ნაფრენები წევდა ცაში“ (იმ.). შდრ. საბა (ნაფრენი — ხეთ ანათალი).

ნაფუზარი-ი სახლთან ახლოს მდებარე ყანა. „დიდუანი ნაფუზრები აქუან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაფუზარი — ახლო საწნავი).

ნაფუნჩხა-ი პურის ან მჭადის ნამცეცი. „რამდენი ნაფუნჩხაი გიგჩეჩებთან?“ (ინ.); „ნაფუნჩხაზე ფეხი არ დაადგა, ცოდვა არი, თუალური დიგიქორება“ (ინ.).

ნაფურტნა-ი ნაფურთხი, ფურთხი. „ფუნა გონჯათ არი, სისხლიან ნაფურტნას აღუბიებს“ (იმ.).

ნაქაზე სიმინდის ჯიში. „ნაქაზე ერთი სოფ სიმინდია“ (მ.).

ნაქმარი-ინაქმარი-ი გაკეთებული, შესრულებული, განხორციელებული. „მისი ნაქმარი საქმე მან გაასტოროს!“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაქმარი|ინაქმარი — ქმნილი).

ნაქონ-ი ნაქონები. „ჩემი ნაქონი ბეჭედი ბარსახან ვერ გამუაჩინა“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაქონი).

ნაქუსური-ი ნაქსოვი. „ეს ნაქსური იყოს, მიორეს აჯობებს“ (ინ.).

ნალები-ი რძის თავი. „ძესა ხის გობებზე დავასხემდით, თავ მეიდგებდა, იმა ვეტყვით ნალებსა. „ახლა სუთმაქინაი გამოვდა და იმაში ვხდით ძესა, ვილებთ ნალებსა“ (იმ.).

ნალები დო ნალების შედღეების შედეგად წარმოქმნილი სითხე. „ნალები დოდამ ჩოქალუქი გაკეთდება“ (იმ.).

ნაღენკ-ი ნაგლეჯი, ნაფლეთი, ნაკუნე. „ქორი დღეცა ქათამსა და ნაღენკები გააყრევი“ (თ.ქ.); „იმ კაბის ნაღენკებიც აღარ დარჩა“ (ად.).

ნაღენქა-ი ხის ჩამონათალი, ნაფოტი. „ხმელ-ხმელი ნაღენქები შამეიტაი და შუხუმლოტი ქომურსა“ (სტ.).

ნაღეჯნა-ი მსხლის, ვაშლის, კომშის და მისთ. გული, თესლებიანი ნაწილი, რომელიც საჭმელად არ გამოდგება. „ნაღეჯნები ნარცხში ჩაყარე“ (იმ.).

ნაშალი-ი სურდა ფული. „ნაშალი არ მქონდა, თხელზე მიმეტა“ (ინ.); „ეს ბალვი ნაშალსა არ დიმიყენფეს ჯიფეში“ (ინ.). შდრ. საბა (ნაშალი — დაშლილთაგანი).

ნაშვილები-ი შვილად აყვანილი. „ნაშვილები რომ იყო, არ იცოდა მეგემ“. შდრ. საბა (ნაშვილები — უშვილოს შვილად აყვანილი).

ნაჩარი-ი (სპ. naçar — იძულებით მდგომარეობაში, გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფი) ცუდი, უვარგისი, ბოროტი, უშრო. „გალამაზდება ნაჩარი“ (იმ.); „არ მუუხტება ნაჩარი სიტყუა“ (ინ.); „ილლა რაცხას ნაჩარ საქმეს დეიფიქრებს“ (ინ.); „ტრაქტორი ნაჩარი გამოდგა“ (თ.ქ.). ნაჩრობა: „ნაჩრობა ღმერთ არ უყუარს“ (ინ.); „იმფერი ინსანი ყუელა ნაჩრობას იქს“ (ინ.).

ნაცარგარო წყალში მოდულებული ნაცარი, რის შედეგადაც მიღებულ სითხეს, ნაცარგაროს, იყენებდნენ სარეცხ საშუალებად. „ნაცარგაროში ბარსამი ნარეცხი მაქ ურუბა, ახლანდელ ქალობას რალა

უნდა, თულლი-თულლი თოზებია გამოსული და აფჯიალეფს სარეცხსა" (თ.ქ.).

ნაცარკვერა-ი ნაცარში, ლვიდაროში, გამომცხვარი მჭადის კვერი. „ჩემ ახალობაში, ღუნანი რომე მოვდა, ტყეში გვექეცით, იქ გამუაცხოვდით ნაცარკუერებსა, ის მახსოვს" (თ.ქ.); „ახლანდელი პანაი ძალი ნამოედება კერასა, გამუაცხოვს ნაცარკუერას, წანამნარეფს ყუელასა". ამ სიღმერას ანაი იტყოდა, მემლექეთური ნათქუამია ესა" (მეზ.).

ნაცარქათამა-ი ქათამნაცარა (ბალ.). „ნაცარქათამას ფხალი გამოსულზე კი მუა" (მ.). შდრ. საბა (ნაცარქათამა).

ნაცარტუტა იხ. ნაცარგარო. „ნაცარტუტაში მუადულებდენ დათვი ქონსა, გაცივდებოდა, ყალიბებათ დაჭრიდენ და საჰნათ ხმარობდენ" (ად.).

ნაცვალი-ი არა ლვიძლი, დედისმაგიერი, მამისმაგიერი (დედინაწვალი, მამინაწვალი). „ნაცვალი დედამთილი და ამფერი კაი, ჰალა არ დიმიწახავს" (ინ.). შდრ. საბა (ნაცვალი — მის მაგიერი).

ნაცვეთა-ი ნახმარი, ნაცვამი. „ჩემი ნაცვეთა აჯახებები პრატმა ჩეიცუა" (ინ.).

ნაცხვირი-ი მსხვილი ბოძის, მორის დათრევის მიზნით მის ერთ ბოლოში თოკის, ჯაჭვის გამოსაბმელად გაკეთებული ნახვრეტი. „მორზე ნაცხვირი ამოვჭარ, თოკი გამუაბი და დავათრიე" (ბახ.). შდრ. საბა (ნაცხვირი — ძელის თავი გამოკვერტილი).

ნაცოდნელი-ი მცოდნე. „ნაცოდნელი ინსანი კაია" (ინ.).

ნაძველავი-ი ნახმარი, დაძველებული. „ნაძველავი საბანი ეხურა დედაბერსა, დაფხავსებულის, გუდუქარავი მითილი" (ად.).

ნაძრავი-ი ამოძრავებული. „მუცელი ნაძრავი აქ ნეჭაი?" (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნაძრავი — ძრვავყოფილი).

ნანამლები-ი ნამალმილებული. „ნეჭაი აქამომდი ნანამლები იყო" (თ.ქ.); „ასალი ნანამლები იყო და ჯერ ტანი არნა დეებანა" (ბახ.). შდრ. საბა (ნანამლები — ნამალქმნილი).

ნანეკვა-ი ნანყვეტი, ნაგლეჯი. „მომინა ერთი ნანეკვაი" (ბახ.); „ქათმის ნანეკვები ყყარა ყანი ბოლოზე" (ბახ.).

ნანერავი-ი დანერილი, მონერილი, ნერილი. „ფაშა უგზავნიდა, ამა არ აძლევდენ ფადიშაჰს ნანერავსა" (სტ.).

ნანვართ-ი წვრთნაგავილი. „ბევრი ნანვართი ყავს გოგვები, კაი ქალები იქნებიან" (ად.). შდრ. საბა (ნანვართი — წვრთილებამქნილი).

ნანვერალა-ი სიმიწდის, პურის მოსავლის ალების დროს ყანაში დარჩენილი ჩალის, მარცვლის ნარჩენები. „ნანვერული მორეფსა ყანაში და სანარცხთ ჩაყარა" (ად.). შდრ. საბა (ნანველარი).

ნანიბური-ი ქსოვილის კიდე, ნაპირი. „ნანიბურიანი ფათისკა მაგარია" (ინ.). შდრ. საბა (ნანიბური — ნაქსოვთა და ლართა ნაპირი).

ნანკუმპლი-ი უსუფთაოდ, თავდაუხურავ ტურჭელში შენახული წყალი. „მაქფერი ნანკუმპლი წყლით ჭადი არ მეიზილის" (ად.). შდრ. საბა (ნანკუმპლი).

ნანრეტი-ი ტურჭლის ან ავაზნის ბოლოში დარჩენილი წყალი; კლდიდან გამოწერილი წყალი. „მაქფერი ნანრეტი წყალინა მასუა?! ახალი მუადინე და შამეოტაი!" (ად.). შდრ. საბა (ნანრეტი — ნაური, გინა მცირე სისველისა რამე).

ნანუმპა-ი 1. ძალიან წვნიანი კერძი, უცხიმო, ნაკლებ ყუათიანი; 2. უსუფთაოდ შენახული სითხე (წყალი, რძე, მანონი...). „სუფრაზე მეიტანეს ერთი ნანუმპაი შორეა" (ინ.).

ნაჭარი-ი ფული, თანხა. „ნაჭარი გუუგზავნეს შავმეთ" (იმ.); „ამეილო და მიცა ნაჭარი" (ინ.).

ნაჭრელები-ი სახე, ნახიში. „ნაჭრელები აქ ლამაზი ამ წინდასა, წეილე ჰათირათ" (ად.).

ნაჭურტალი-ი ქსოვილის ნაჭერი. „ნაჭურტალიც არ გამომატანა" (ინ.); „ამ კანდრაში ნაჭურტლები მქონდა შენახული" (თ.ქ.).

ნახელაქმრი-ი ხელსაქმე გაკეთებული. „ბევრი ნახელაქმრი მაქ ახალობაში, შალებსა ექსოვდი, ქილიმებ, ჯეჯიმებ, თო-

რებ“ (თ.ბ.). იხ. ხელაქმარი.

ნახილი-ი 1. სკიდან თაფლი ამოღებულ-
ლი. 2. პირველად გასინჯული, პირველად
შეჭმული. „თაფლი ახლა ნახილი ექნებინ
პერალდა“ (ბახ.); „ზოგი სკები ნახილი
აქუან, ზოგიც დემსენ მეგემ“ (ად.); „მარ-
წყვი პალა ნახილი გაქ წრეული?“ (ინ.);
„მუზი აქამდი ნახილი არ მქონდა, გერმე-
ლია“ (სტ.).

ნახირჯი (nahırcı) მენახირე. „იმ ნე-
ლინად ემიანი ნახირჯი იყო თაზე“ (თ.ქ.).
ნახირჯობა: „თაზე საქონლის ნახირჯობა
იყო ადეთი“ (ად.).

ნახიში (არ. nakış) ამოქარგული, ნა-
ქარგი, ნახატო (ხეზე ან ქვაზე გაკეთებული
ორნამენტი). „ხეზე ნახიში იყო უნიდელ
დროში“ (თ.ქ.); „ნახიში კეთდება ზეთ“ (ინ.).

ნახიშილი (nakışlı) სახეებიანი, ნახიში-
ანი, ამოქარგული, ორნამენტებიანი. „ნა-
ხიშილი საკაბე იმილო ერთი შენ დედმა“
(თ.ქ.).

ნახს-ი (არ. nahs — ცუდის მომასწა-
ვებელი) ცელქი, მოუსვენარი, ზიანის მო-
მტანი. „ძალიან ნახსი ბაღვები გყუავს“
(ინ.).

ნახსენებ-ი ცუდად მოხსენიებული, ცუ-
დი რეპუტაციის მქონე. „იმფერი ნახსენები
ქალი მიეყუანა სახლიში, რომე სხუაზე
რალა ეთქმება?“ (ინ.).

ნაჰიე (არ. nahıye) თემი, მოზრდილი
დასახლებული პუნქტი, ადმინისტრაციული
ერთეული. „დიობანში ნაჰიეა ახლა, ზუე-
ლათ წყალსიმერ ყოფილა“ (იმ.); „ორთა
ოქული ნაჰიეშია“ (თ.ქ.).

ნეგო სამკურნალო ბალახი. „ნეგო
თებში იცის, ქეიშნარ ადგილებში“ (იმ.);
„ნეგო შავი ჯიერის, ზაფრა ქესის ნამა-
ლია“ (ინ.). შდრ. საბა.

ნეგზათ-ი (სპ. nevzat — ახალშობილი)
მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნეგზათ-ევე-
ნდიც იქ ყოფილა, დუგუნში“ (ად.).

ნევრესიში (nevresim) საბნის გამოსა-
კრავი, საბნის თეთრეული. „ნევრესიში
შევეკრე ფათისკისა“ (თ.ქ.).

ნეზაქეთი (არ. nezaket — თავაზიანო-
ბა, სინატივე) ქალის საკუთარი სახელი.

„ნეზაქეთის ქორნილი თუელზე ყოფილა“
(ინ.).

ნეზე-ი დედალი თხა. „ესა ნეზეია, ესა
— ბოჭი!“ (გულ.). შდრ. საბა (ნეზეი —
თხანი დედალნი).

ნეისა (neise) კარგი! კეთილი! არა
უშავს! „ნეისა, მუათყვილეს ხოჯა, ამა
ლმერთ ხომ ვერ მუათყვილებენ?“ (ედ.);
„ნეისა, ჩემი სარაიც დვინახე!“ (გულ.).

ნეკერტი შედგებულნი სისხლი. „ჩაა-
რტყა მუშტი ცხვირში და დააყრევია
ბალესა ნეკერტები“ (ინ.).

ნეკრი ზირ-ი ნეკრის ძირი (ზაფხულო-
ბით ტყეში დაკაფავენ თელის, ცაცხვის,
მუხის, ნიფლის ტოტებს, კონებად შეკრა-
ვენ, ამ კონებს კაცის სიმაღლეზე თანმი-
მდევრობით დაანყობენ, ირგვლივ საყრდენ
ბომებს დაუსობენ. თითოეულ ამ წყობას,
ნეკრის ძირი ქვია. ზამთარში, რბილ
ამინდში, მოშლიან ნეკრის ძირს და
საბძელში მოიტანებენ. ნეკერი, ტყეში
გამხმარი, ინარჩუნებს ვიტამინებს და
კარგი საკვებია პირუტყვისათვის). „ათი
თანე ნეკრი ზირი მაქ ჩადგმული გაღმა
ტყეში“ (იმ.).

ნემრული (არ. nemrut) ბაბილონის
სახელმწიფოს ერთ-ერთი დამაარსებელი,
ტირანი. მისი სახელი იქცა მკაცრის,
შეუბრალებლის, უგულოს სინონიმად. „ნე-
მრული კაცი ყავს“ (ინ.).

ნენე-ი (nene) დიდდა, დედა. ზოგან
(ჩაქვის, ქობულეთის, ხელვაჩაურის რაიო-
ნების სოფლების მუჰაჯირთა შთამომავა-
ლნი) დედას ეძახიან, ზოგან (ზემო აჭარის
სოფლების მუჰაჯირთა შთამომავალნი) კი
ბებიას, დიდდას. „ჩემი ნენეი მალახტოს
გააკეთებს“ (ფათი). — დედა. „ჩემი ნენეი
მუბნიდან იყო, ძალიან ეწვოდა მემლექე-
თი, ენატრებოდა, ბარსამჯელ, რომ მეი-
გონებდა იქაერობას, ტიროდა“ (სტ.). —
ბებია.

ნენთბილ-ი ნელთბილი, ცხელისა და
ცივის საშუალო. „წყალინა იყოს ნენთბი-
ლი“ (იმ.).

ნენინეთ-ი ბებიის მხარის სანათესაო.
„ნენინეთ ქონდენ ტრაპილოზი სარტყელ-
სავეთ“ (იმ.).

ნე ოლურსა ოლსუნ! სიტყვის მასალა. (ne olursa olsun) იყოს, რაც იქნება; მოხდეს, რაც მოხდება. „ეს საქმე გავაკეთოთ და ნე ოლურსა ოლსუნ!“ (ინ.).

ნეოღა მძივის გამოყენებით მოქსოვილი მაქმანი, მძივის მაქმანი. მას იყენებენ ცხირსახოცების, მანდილის გასაწყობად. „ზივის ოღას სახელია ნეოღა“ (იმ.); „ეს ნეოღა შენნა გაჩუქეო, ჩემი პათირა, იადიგარი იყოს შენთან“ (იმ.).

ნემსის ოღა ნემსით ვაკეთებული მაქმანი (ნემსის გამოყენებით მოქსოვილი). „ესა ნემსის ოღა არი, იმერყეველი ქალები ვაკეთებთ ამასა“ (იმ.).

ნერჩი-ი ჭურჭლის ფსკერი (ძირი). „გუგუმში ბეთმეზი ნერჩი ჩესულა“ (ინ.). შღრ. საბა, ნერჩი — გარეგანი ძირი არს, რომელი სხვასა ზედა დაიდებოდის).

ნესიბი-ი იხ. ნასიბი. „ნესიბი სად იქნება, ბიღმამ?“ (იმ.).

ნესლი-ი (არ. nesil) თაობა, შთამომავლობა, ჯიში. „ახლა ნესლი დაპანანავდა, აღარ იზდებიან, წინწინ იმყო დიდუანი ინსნები იყუნ“ (სტ.); „სხუა ნესლის ინსნის შებრალება არ ვიცი“ (მაჭ.).

ნესულა-ი იხ. ნენე. „ჩუენი ნესულაი ფენა ჩუბინია, გოზოლებე არ მეიდებს და ისე უყრის ძაფს ლემსის ყურწში“ (ინ.).

ნეფესი-ი (არ. nefes) ამოსუნთქვა, სუნთქვა, სული. „ნეფეს ეჯელა-ეჯელა ილფეს, ფენა შეწუხვილია“ (იმ.).

ნეფრეთი-ი (არ. nefret) ანტიპათია, სიძულვილი. „ნეფრეთი ქნა ბაღვმა საქმელი“ (მეზ.).

ნელმეთი-ი (არ. nemet) პური არსობისა, საკვები, არსებობის საშუალება. „ამ ნელმეთმა თუალები დიმიქოროს, თუ გატვილებდეს!“ (ინ.); „ნელმეთზე ფეზი არ დეიდგება, დაქწყველის და შიერი დარჩები“ (თ. ქ.).

ნეშეთი-ი (არ. nešet — წარმოჩენა, წარმოდგენა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნეშეთაი ბათუმ წასულა“ (ინ.).

ნესდაცემული-ი/ნესტაცემული-ი მესდაცემული, დანყველილი. „ე ბერი კლავს ქალებსა ნესდაცემული, ოთხი ქალი გეის-

ტუმრია“ (გულ.); „ნესტაცემულო, პა მირბი, პა!“ (გულ.).

ნეჯათი-ი (არ. necat — განთავისუფლება, გადარჩენა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნეჯათი ფოლისი გამხდარა“ (ინ.).

ნიაზი-ი (სპ. niyaz — თხოვნა, ლოცვა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნიაზ-ძიაი მერორეგზობაი გადმოიდა“ (ინ.).

ნიგარი-ი (სპ. nigar — სურათი, ულამაზესი) ქალის საკუთარი სახელი. „ნიგარხანუმი რას ბზანობს ნეტაი?“ (ინ.).

ნიეთი (არ. niyet) მიზანი, განზრახვა. „ციცას ნიეთზე მოვდა ბიჭმა“ (ხ. ფ.); „წოყუნანია თხა ზაღლის ნიეთში“ (იმ.); „ნიეთი ისე მაქ“ (ინ.); „ნიეთი ვქენ ამაზე“ (თ. ქ.).

ნიეთლობა მარხვა. „ციცამ წრეველი ნიეთლობა დეინყო“ (ინ.).

ნიეთლი (nietli) მარხული, მარხვის დამჭერი. „ერთი კვირეა ნიეთლი ვარ, მუასტარ, მივეგებე რამაზანსა“ (ინ.).

ნიზლაე-ი სანაძლეო, ნაძლევი. „მოი, დადვთა ნიზლაეი, ვინცხაი მეღფეს, ქილო ჩოქოლათაი მეიტანოს!“ (ინ.).

ნიკარტი-ი ნისკარტი. ვულ. ცხვირი. „ლეღლეგსა გძელი ნიკარტი აქ“ (ინ.); „წააგლო გელინმა ნიკარტი“ (თ. ქ.). შღრ. საბა (ნიკარტი — ფრინველის ტურჩი).

ნიკარტი-ი ცხვირა, გრძელცხვირიანი. „ნიკარტი ქალია ერთი, ესმერი, რა მუანონდა მისი, არ ვიცი“ (პილ.).

ნისანი-ი (არ. nisan) აპრილი. „ობდასამ ნისანზე ოქულის ბაღვების ბაღრამია“ (თ. ქ.).

ნიქაპი-ი (არ. nikah) ქორწინების იურიდიული გაფორმება, (ხელმოწერა), ქორწინების აქტი. იგი ხდებოდა ყადთან, რომელსაც ესწრებოდა ხოჯა და სამი მოწმენიქაპის გაფორმების შემდეგ ქალი ხდება მამაკაცის კანონიერი მეუღლე. ამჟამად ნიქაპის გაფორმება ხდება ადმინისტრაციულ დაწესებულებებში, ნაპიებში ან ბელედეებში (ნ.). „ხოჯა ნიქაპინა ჩეიკითოსო“ (ტ.).

ნილზე დეიყვან-ა დააპატარავა, დააცოტავა, გალია, გახარჯა, დაცვითა. „იმ-

დენი შექერი ნილზე დეიყუანა ბაღემა, მეგემ იპარა და ჭამა" (თ.ქ.); „გალი ნილზე დასულა გვარდაში, დაღელვა" (პილ.). შდრ. საბა (მახვილთა და ნამგალთა ყუათა ნაპირთა ნილრი ენოდების).

ნილმეთი-ი იხ. ნელმეთი. „საჯენებით ინსნებმა ლამაზ ნილმეთებში თუალინა გაახილონ" (ინ.).

ნიყაბი (არ. *nikap*) ნილაბი, სახეზე ასაფარებელი მუსლიმანი ქალებისათვის ქუჩაში სიარულის დროს. „თურქიეში ქალები ნიყაბით აღარ იარებიან, არაბიეში დეინახავ იმფო ნიყაბიან ქალებსა" (ინ.).

ნიშანი (სპ. *nişan*) ვაჟის მიერ ქალი-შვილისათვის მიცემული ნივთი, რომელიც ითვლება მომავალი ცოლქმრობის სიმბოლოდ (მაგ. ნიშნის ბეჭედი...). „თოთოშას ნიშანი გუშილამ მუტუტანიან" (ინ.).

ნიშნის დადება დანიშნვა, დანიშვნა. „ნიშნის დადება ამ გაზაფხულზე გვირდა და თუელზე — ქორწილი" (პ.).

ნიშან-თახუმი (*nişan-takim*) ნიშნის კომპლექტი, მონყობილობა, გარნიტური (ნიშან-თახუმში შედის როგორც ოქროს სამკაულები, ასევე: პარფიუმერია, ჩასაცმელ-დასახურავი). „ზალსა მუტუტანეთ ნიშან-თახუმი" (იმ.). იხ. თახუმი.

ნიშანლი (*nişanlı*) დანიშნული, საქმრო (საცოლე). „ჩემ ნიშანლის აცვია თეთრიანი ზუბუნი" (იმ.); „ნიშანლისთან ერთათ რესმები გამეილო" (ინ.); „ჩუენ ნიშანლი ვართ" (ბახ.).

ნიშალათ სიარულ-ი დანიშნულთან სიარული ღამისთევით (80-90 წლის წინ თურქეთში მოქმედებდა ადათი, რომლის მიხედვეთაც სასიძოს, საპატარძლოს დანიშვნის შემდეგ, უფლება ეძლეოდა ევლო სასიძამროს ოჯახში და ღამე ვთია თავის დანიშნულთან ერთად, ქორწინებამდე. ცხადია, გარკვეულად მორიდებით, სანახევროდ მალულად). „შენ დედემ ღორჯომელ ქალთან ნიშალათ იარა მეგომ" (თ.ქ.); „ჩემ დროს ნიშალათ სიარული გადავარდნილი იყო" (თ.ქ.).

ნიშასტა (სპ. *nişasta*) სახამებელი. „გაყუანისხან გუხას სიმინდი ფქვილის ნი-

შასტა ნააყარონა" (ინ.).

ნიჩაბზე დადებ-ს ფიგ. გამ. მოიძულებს, თავიდან მოიშორებს. „პანახანუკან ნიჩაბზე დადებს დედამთილსა" (ინ.).

ნობეთი (არ. *nöbet*) რიგი, რიგში დგომა, განანესი. „ნისქვილზე ნობეთი უნდა იუოს კაცმა" (იმ.); „ნობეთში შეიყუანდა ზალს ნისქვილჯი" (ინ.); „წყლის ნობეთში ვარ კვირზე, ყანა მოვრწყითონა" (ტ.). შდრ. საბა (ნობეთი — სხვათა ენაა, რიგი).

ნობეთჯი (*nöbetçi*) მორიგე, ყარაული. „ნობეთჯი ვართ ერთ დღეს" (ინ.).

ნოთერი (*noter*) ნოტარიუსი. „ქალი-დები ნოთერიში მივტანა" (ინ.).

ნოთი (*not*) აღნიშვნა, შეფასება, ბალი. „ზადჯი ნოთები მეიტანა ბაღემა ოქუელიდან" (ინ.).

ნორმალ-ი (*normal*) ნორმალური. „ნორმალი სიგძე აქ ეთეგსა" (პ.); „ნორმალი გემო აქ ბაქელავასა, შექერი ნორმალი მიგიცევიან" (ინ.).

ნოქტა (არ. *nokta*) წერტილი. „აქ ნოქტა გააკეთე" (ინ.).

ნოქტალი (*noktali*) წერტილებიანი. „ყირმიზი ნოქტალი ჩითი უულია ჩარში". (ინ.).

ნოხსანი (არ. *noksan*) ნაკლი, დეფექტი. „ერთი თერეფი ნოხსანი გამუულა" (ინ.).

ნოხსანათ ნაკულად, არასრულყოფილად. „თურქქა ნოხსანათ იცოდა" (ან.).

ნუბეთი იხ. ნობეთი. „ნეტაი დღესა ვისი ნუბეთია?" (თ.ქ.).

ნუბეთჯი იხ. ნობეთჯი. „ვინ იყო ნუბეთჯი ჩემ ყონალთან ამ საათზეო?" (ინ.).

ნუმარა (*numara*) ნომერი. „ბათუმის კოდი, ნუმარა ვერ ვიპუე" (იმ.); „დაირეს ნუმარაც დიმიწერევი!" (იმ.).

ნური-ი (არ. *nur*) 1. შუქი, სინათლე, „ღმერთო, მეზულული ნური გუზუხადე!" (ნ.); 2. მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ნური-ეფენდი დიდი კაცი იყო" (ინ.).

ნურანი-ი (არ. *nurani* — ნათელი, მანათობელი) ქალის საკუთარი სახელი. „ნურანი თიფლაზ კითხულობს" (ინ.).

ნურსუზი (*nursuz* — მოხუცი. სუსტი,

ხანდაზმული). ავი, ბოროტი, არაკეთილსა-
იმედო. „იმფერი ნურსუზი ინსანია, რომე
რამე არ შერცხვება“ (მეზ.).

ნუსხა (არ. nusha) ჯადო, თილისმა.
„იმ ბერმა ბევრი ნუსხები იცის“ (ინ.);
„ნუსხა დავანერიე და თავმაც გიმიარა“
(თ.ქ.).

ნუსხაფი (არ. Mushaf) ყურანის ერთ-
ერთი სახელი. „ერთი ძუელი ნუსხაფი
ქონდა და იმაში კითხულობდა“ (ინ.).

ნუსხაფი მადმა (ნუსხაფის მადლმა,
ყურანის მადლმა) ფიცილის ფორმულა.
„ნუსხაფი მადმა, იმან მითხრა ყულამფე-
რი“ (თ.ქ.); „ნუსხაფი მადმა, ჩემი თუალე-
ბით დღენახე“ (იმ.).

ნუსხურა-ი სახე, ჭრელი, ნახიში. „ქი-
ლიმსა ნუსხურაი ჭრელი ქონდა“ (იმ.); „ესა
ნუსხურაი ჭრელია, მე ვაკეთეფ“ (იმ.).

ნუსუბეთი (არ. musibel — უბედურე-
ბა, ხიფათი, გასაჭირი, ჭირი, ბოროტება)
უბედური, ხიფათიანი, ახირებული, მზაკ-
ვარი. „ფინთათ მეექცა ე ნუსუბეთი საქმე“
(იმ.); „რა ჩამომევიდა ე ნუსუბეთი კაცი?“

ღ

ღა (ya) 1. შორისდ. ეი! ო! 2. კავშ.
ან. „ესა და დენგესი იქნება, ღა დიდანასი“
(გულ.); „ღა მე წავალ, ღა — შენ“ (ინ.).
„ღა, ალლაჰ! ხეილისათ მიგიყუანოს შინ
ღმერთმა!“ (ინ.).

ღაბანი (სპ. yabani) 1. მხეცი, ნადირი.
„შიგან იაბანი არი“ (მაჭ.); „ინსან დეგილ,
ღაბანია!“ (ინ.); „ღაბანივით აბრიალფეს
თუალეზ“ (ინ.). 2. გარეული, მშობარა,
მხდალი, გაუბედავი. „აბლოს არ გვეკარე-
ბა, ღაბანივით არი“ (ინ.); „ღაბანი ბალვია
რაცხა, ფთხალი“ (ინ.).

ღაბა-ი (yaba) ხის ორთითა, ფინალი.
„ვიციით კილო ღაბაი, ის ფინალზე დღღია“
(ინ.).

ღაბანი ლორი-ი გარეული ლორი. „ჩუ-
ენსა ბევრია ღაბანი ლორი“ (თ.ქ.).

ღაბანჯე-ილიღაბანჩი (yabanci) უცხო, უც-

(ინ.).

ნუფუზ-ი (არ. nüfuz) გავლენა, ავტო-
რიტეტი. „ინეგოლში კაი ნუფუზი აქ
კაცსა!“ (ინ.).

ნუფუზლ-ი (nüfuzlu) გავლენიანი, ავ-
ტორიტეტიანი. „ნუფუზლი ხალხი არიან
იმათი თახუმი“ (ინ.).

ნუფუზსუზ-ი (nufuzsuz) ავტორიტეტ-
შელახული, უავტორიტეტო. „ნუფუზსუზი
ეგა, რას ალაპარაკეფ მაგდენ?“ (ინ.).

ნუფუს-ი (არ. nüfus) მოსახლეობა,
მცხოვრებლები (მოსახლეობის რაოდენო-
ბა). „ასოცი ბინი ნუფუსია შავშეთი“ (იმ.).

ნუფუს ქალიდ-ი პირადობის მონშობა.
„ფოლისმა ამართვა ნუფუს ქალიდი“ (ინ.).

ნუხ ფედლაშბერი (Nuh Peygamber)
ნინასნარმეტყველი ნოე. „ნუხ ფედლაშბე-
რიდან მოდის ამურა“ (ინ.); „ნუხ ფედლა-
შბერის დროს გემი დუშუმიანი“ (იმ.).

ნქრევა პირის ლებინება. „ფილიზას
ნქრევა დაანყებია ძიმობაზე“ (ინ.). შდრ.
საბა (ნქრევა — წყალთ ძრევა).

ნობი, უცხოელი. „იაბანჩები არავინ არ
ვართ“ (ბ.); „დაყონალდენ იაბანჩები“ (ინ.).

დადა ანდა (ya+და). „დადა საჯ დაა-
ხურავ“ (მაჭ.); „დადა იმათ რატომ არ უშლი
ნასლასა?“ (თ.ქ.).

დადიგარ-ი (სპ. yadigar) დასამახსოვ-
რებელი საჩუქარი, სუვენირი. „ესა ჩემი
დადიგარი იყოს“ (იმ.). შდრ. საბა (იადი-
გარი — სხვათა ენაა, ქართულად საკვე-
ნებელი პქვიან, საკენებლად დარჩომილი).

დავანი-ი (yavan — უცხიმო, უგემური)
სიღარიბე, გაჭირვება. „იმ წელნად დავანი
ბევრი იყო“ (ინ.). **დავნობა**: „მუჰაჯირობაში
ბევრი დავნობა გვეიარეთ“ (თ.ქ.).

დავაშ-დავაშ (yavaş — ნელი, წყნარი,
ნელნელა, თანდათან, წყნარად) ნელ-ნელა,
თანდათან. „დავაშ-დავაშ შუუყევა ალმა“
(თ.ქ.).

ღაერუმ (yavru — შვილი, ბავშვი) შვილი. „ნუ ტირი, ღაერუმ, ნუ ტირი!“ (სტ.).

ღაზი (yazi) წერა, ნაწერი, შრიფტი. „გურჯი ღაზი დევნავლუ“ (მაჭ.); „ჩუენი ღაზი გუაქ“ (ინ); „წიტი ღაზია და ვერ კითხულობს“ (მეზ.); „კაი იქნება, გურჯი ღაზ შაასნაველებდით ბალეებსა“ (ტ.).

ღაზარი (yazar) მწერალი, ავტორი. „ისმაილ ყარა ღაზარია“ (იმ.).

ღაზლული (yazlık — საზაფხულო სახლი) დერეფანი, აივანი. „სახლ აქ ღაზლული“ (მაჭ.); „სახლზე ღაზლული გოუკეთებია“ (გულ.); „ღაზლილიდამ გედევრბინე“ (იმ.).

ღაზმა (yazma) დაჩითული, დატვიფრული ჩიტი, ნარმა. „ღაზმას გედევტორეფთ თავზე“ (ინ.); „ღაზმა, შარფი გვახურია თავზე“ (იმ.); „ღაზმაზენა მაკეროს ზივის ოდა“ (იმ.).

ღაზულოლსუნ! (yazik სინანული, ცოდა, oısun — მოგიხდეს, შეგემთხვეს) აფსუს! ცოდა შეგემთხვეს! სირცხვილი დაგეპართოს! შეგრცხვებს! სანანებელი გაგიხდეს! „ღაზულოლსუნ! ეს რაფერ იყადრე!“ (ინ.).

ღათაქი (yatak) სანოლი. „აქა ღათაქი დადგით!“ (ინ.).

ღათაქ ოდა (yatak — სანოლი, oda — ოთახი) საძინებელი ოთახი. „დუნდადა არ შამეიხედავს ღათაქ ოდაში“ (თ.ქ.); „თახუმები გექნება ღათაქ ოდისა“ (ინ.).

ღათაქ ორთი (yatak — სანოლი, örtü — გადასაფარებელი) სანოლის საფარი, ლოგინის საფარი. „ღათაქორიც ასე იქსოვენება“ (თ.ქ.).

ღათაქ ჩარჩაფი (yatak çarşafı) სანოლის თეთრეული. „მინდარზე ღათაქ ჩარჩაფი არი გადახურვილი“ (ინ.).

ღათალი (yatak) ხარების ღამის სათევი, ხარისსანოლი (იალაღებზე ცალკეა გამოყოფილი ხარის ნახირის საძოვარი და ღამისსათევი). „ხარები ღათალიდან ჩამეიყუნანს“ (იმ.).

ღათსინამაზი (yatsi namazi) საღამოს ლოცვა (ლოცვა სრულდება ვახშობის

შემდეგ მზის ჩასვლიდან ორი საათის განმავლობაში). „ლოცვის ერთი ვახტია ღათსინამაზი“ (ინ.).

ღათურთმა ხორცის კერძი. „ხორციდან ოთურთმას, დათურთმას ვიქთ. ყიიმა მაქინაში ხორც გაენაურეფთ, დავაგორგავლეთ და შეენუაეთ“ (პ.).

ღალანი (yalan) ტყუილი, სიცრუე. „იიში ნათქუამი თლათ ღალანია, არ დეიჯერება“ (ინ.).

ღალანჩი (yalanci) მატყუარა, ცრუ, ტყუილი. „მაქუფრი ღალანჩი ინსანიც ჯერ არ შემხდენია“ (ბახ.).

ღალანჩი ღუნია (yalanci dünya) ტყუილი ქვეყანა, სამყარო, სააქაო ცხოვრება, ნუთისოფელი. „ღალანჩი ღუნიაში, ტყვილ ღუნიაში, ლოცვიდამ ვერ ვიყავი“ (იმ.).

ღალანჩი სარმა (yalanci sarma) უხორცო ტოლმა. „ეს არი ღალანჩი სარმა“ (მ.); „ღალანჩი სარმა უხორცოთ კეთდება“ (ინ.).

ღალლაპ! (არ. შორიდ. yallah) წაი! გაიქეცი! პეი, მოუსვი აქედან! სიტყუასიტყუით — ოი, ღმერთო! „ღალლაპ, ნეიყუნანს ბათომში“ (იმ.); „ასე მომატყვილეს და ღალლაპ, ბახალომ?“ (თ.ქ.).

ღანი (yani) როგორც არის, ესე იგი, სახელდობრ, მაშასადამე, ნამდვილად. „ღემაქი დაჯერვა, დანი, იმას ქვია“ (ინ.); „ჩუენ ფეღლამბერს უკან ერთი ხალითე იყო, დანი ფადიშაპი“ (ინ.).

ღანბეგი ირიბად. „აქედამ ღანბეგი იაილაზე გეხუალ“ (იმ.).

ღანბეგი ოკჟლი, არასწორად მოსიარული. „გამოვდა ერთი ღანბეგაი, ჭლიკებ გამოგრეხილი ბლვი“ (თ.ქ.).

ღანაშმა (yanışma) ახორზე მიშენებული წერილფება პირუტყვის სადგომი. „ღანაშმაში თხა-მცხუარი მყავს დაკალიბებული“ (ბახ.).

ღანიყარა (yanıkara) საქონლის დაავადება. „ემედენი დეტაკა ღანიყარა და მოკლა ზროსა“ (ბახ.).

ღანი (yan) გვერდი, მხარე, გვერდზე. „გუეჯოს იანიდან ტარი აქ“ (ინ); „ღანზე სასმელი წყალი გამოოდის“ (მ.); „ღანიდამ

მიდის გზა“ (იმ.).

დანინდა (yaninda) გვერდით, იქვე. „სულებიდანანს დანინდა არი მალაზია“ (ინ.).

დანინდადანა გვერდი-გვერდ, ახლოს, გვერდით. „იქ არიან დანინდან“ (ინ.). „დანინდანა დეიკავეს სახლები“ (ინ.).

დანსითიჯი (yansitci) სატელევიზიო გამოსახულების მიმღები და გადამცემი ანბა. „მალა თუფუბუც ჩუენი დანსითიჯია“ (იმ.).

დანლიში (yanlıŝ) შეცდომა, არასწორი, მცდარი რამ. „ჩუენ გურჯიჯეში დანლიში შეედა“ (პ.); „ბვერი რამე თქუენზე დანლიში ვიცოდით“ (ბ.).

დანლუნი (yangin) ცეცხლი, ხანძარი; შეყვარებულის (რამიგზე ან ვინმეზე). ნაღვლიანი, სევდიანი. „სანქი დანლუნია, ისე ლმერის“ (ინ.).

დაელა (yayla) 1. საზაფხულო სახლი იალაღებზე; 2. მესაქონლეთა საზაფხულო დასახლება საძოვარზე, იალაღებზე (მთებში). „ჩემი ჩომა დაელაშია“ (იმ.); „არი დაელა იგზე“ (იმ.); „დაელაში ევღენ, იჯუმბუმეს“ (იმ.).

დაელაჯი (yaylaci) იალიაში მცხოვრები, პირუტყვის პატრონი, მემთეური. „დაელაჯები ადგენ დილაზე“ (იმ.); „დაელაჯი იყო შარშან“ (ინ.). დაელაჯობა: „დაელაჯობას იჯებოდენ იმფო ნინნინ“ (ინ.); „დაელაჯობა ახლაც ვიჯებით“ (ბ.).

დაფუქი მანვინის სადღეებელი. „მანვინი მეორეკის დაფუქში“ (ფათ.).

დაოთიდახოთი (yahut) კავ. ან. თუ. „ექვეს ტკაველზე გამოვებე, იათი მეტზე“ (ინ.); „დაოთი ყავს და პურ ექვფს“ (ინ.); „დაოთი საქმეზე ნეხუალ, ესნა დეიბარო“ (მეზ.); „დაოთ იმფო პანაი ვიყავ“ (თ.ქ.).

იარი (სპ. yar) მეგობარი, მეუღლე, საყვარელი, დამხმარე. „შედექ, წყალო, მითხარი დარის შამონათვალი“ (პ.); „იარი მომგონდა“ (ბ.); „ჩუენ „კაციო“ ვიტყვით, „დარიო“ ვიტყვით, „ქმარი“ მაჭახლებმა იციან“ (ხ. ფ.).

იარა (yara) ჭრილობა. „იარა ეილი მეგემ პარბში“ (ინ.); „იარა ეფეი მოვდა თავითავზე“ (იმ.). შდრ. საბა (იარა —

წყლული).

იარალი (yarali) დაჭრილი. „იარალი თხა მარხილით მეიტანეს დაელაში“ (იმ.); „ჩაივარდა გელი ცხვრეფში და იარალი გახადა“ (იმ.).

იარამაზი (yaramaz) ავი, ეშმაკი, ცელქი, უვარგისი. „დედიე ერთხან უბარ იარამაზმა კაცმა გაახელა“ (ინ.).

იარალი (yarak) 1. საჭურველი; 2. მამაკაცის სასქესო ორგანო. „იარალი“ სიტყუა ჩუენთან სხუა რაცხას ქვია და შენ არ თქუა“ (ინ.).

იარდიმჯი (yardimci) დამხმარე, მოადგილე, თანაშემწე. „იარდიმჯი იყო ჩუენებური კაცი“ (იმ.).

იარები სანა შუქურ (არ. yarabbi! — ო, ღმერთო! sana ŝükür — მადლობა შენ) ღმერთს მადლობა. „იარები სანა შუქურ, ავათ არ ვარ“ (ინ.).

იარი (yari) ნახევარი. „იარი შენი იყოს, იარი — ჩემი“ (ად.).

იარიბუჩუკი (yaribuçuk) ძალიან ცოტა, ცოტა-ცოტა, ოდნავ. „იარიბუჩუკ ეტყობა მუცელი“ (ად.).

იარიჯი (yarici) შემის მჭრელი. „იარიჯები მყავან დღესა“ (ბ.).

იარლაშა ჭრილობის ბალახი. „იარლაშა ბალახი დაენაყე და დავადე იარაზე“ (ინ.).

იარდა (yariya) სანახევროდ, საზიაროდ. „იარდა ამუშავენენ მინასა“ (ინ.).

იასალი (yasak) აკრძალული, აკრძალვა. „ესა იასალი ტყეა, აქა ხეს არ მოჭრიან“ (იმ.); „იასალია სილაპით შესლა“ (იმ.); „დათვის მოკლა არ იყო იასალი“ (მაჭ.); „სმა იასალია მარტივი შოჯასთვინ“ (იმ.).

იასალ იჯება-კრძალავს, უშლის. „იქულიც იასალ იჯება ამფერ სახელების დარქმევას“ (ინ.).

იასინი (yasin) „ყურანის“ ოცდამეთექვსმეტე სურის სახელი, რომელიც მომდინარეობს ამ სურის დასაწყისში მდებარე ორი არაბული ბგერისაგან — ya, sin ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ეს ორი ბგერა არის შემოკლებული სახე არაბული ფრაზისა „და ინსან!“ — „ოო, ადამიანო!“

მუხამედ წინასწარმეტყველი ამ სურას განსაკუთრებულ პატივს სცემდა, უწოდებდა „ყურანის“ გულს. „დასინს“ უკითხვენ მომავალად ადამიანს, რომ სული ადვილად დალიოს, კითხულობენ აგრეთვე დაკრძალვის დროს. „დასინს“ გადანერენ და როგორც თილისმას, ისე ატარებენ. „მინაში ჩადებიდან, კდრის მიბარებიდან, შუიდი დღე გავა დასინ იკითხვენ“ (იმ.); „სიკდილიხანაც დასინ იკითხვენ“ (იმ.).

დასლოლი|დასლული (yatsilik) გათენებამდე (განთიადის ვარსკვლავის ჩაქრობამდე) ერთი საათით ადრე ჭამის, პურობის ჟამი. (მარხვის დროს მუსლიმანები მთელი დღის განმავლობაში არც რაიმეს შეჭამენ, არც რაიმეს შესვამენ, არც თამბაქოს მონევენ. საჭმელს მიირთმევენ მზის ჩასვლის შემდეგ, როდესაც საღამოს ვარსკვლავები მკვეთრად აკიაფდება ცაზე, შებიინდდება. განთიადის მოახლოვებამდე ჭამას „იასლოლი“ უქვია). „ერთდრამი დასლოლი ჭამა“ (იმ.); „მენა ვუკეთო დასლოლი გენილსა თუ? ადგეს და გააკეთოს!“ (იმ.).

დასტული (yastik) ბალიში. „ზუელი კაცის სიტყუა არი: — ზილსა არ უნდა დასტული და შიმშილსა არ უნდა ყთუ-ლიო“ (იმ.); „ესა დასტულზე ვადასაკრავია, ამასაც დანთელი აქ მოყოლებული“ (იმ.).

დაფი (yapı) შენობა, სახლი, ნაგებობა, სტრუქტურა. „აქ რაცხა დაფი ყოფილა“ (იმ.); „გოვუკეთებთან დაფი“ (იმ.).

დაფიჯა პერანგი, ზედა ტანის საცვალი. „ახალდაბა, დაბაჟული, დაფიჯაქუემ შამოდვერი“ (სტ.); „წინწინ დაფიჯა გვეცუა შინ, სახლში, შინავერი შეკერილი“ (სტ.).

დაფიჯი (yapıcı) მშენებელი. „დაფიჯები მიეყუნა გუშინ“ (იმ.).

დაფრალი (yaprak) ფოთოლი, ფურცელი. „ამ ჩიჩეგსა შიგანაი დაფრალები ნითელი აქ“ (იმ.); „ჩუენ ზუელეებმა ღრუბელით და დაფრალის გაქანებით იცოდენ ტაროსის ამბავი“ (იმ.).

დაქე (სპ. yek) ერთი, მარტოდმყოფი. „დაქეთ ხარ კილო?“ (იმ.); „დაქე ხარი მყავს, შენი ხარი მათხვე, დლუნყვილო უღელში“ (თ. ქ.).

დალ-ი (yağ) ცხიმი, კარაქი, ერბო. „ამასა ახლა დალ მუასხამთ ზეიდაშ“ (მ.); იალიანი: „დალიანი საჭმელი მიყუარს“ (იმ.).

დალი (yağlı) ცხიმიანი. „იალი ხორცი ქონდა ძალიან“ (თ. ქ.).

დალი ბოდა (yağlı boya) ცხიმიანი საღებავი. „დალი ბოდა მეიტანა და დავლებთ კაბები“ (თ. ქ.); „დალი ბოდა წიგისვია დერსინქი, აღარ უშევეფს ხელე-ბიდაშ“ (იმ.).

დალიზ-ი (yağız) შავი, შავგვერემანი. „ერთი დალიზი ცხენი ვეყუნათ იმ ნელნად“ (იმ.).

დალმური-ი (yağmur) ნვიზა. „დღეს ფენა დალმური“ (იმ.).

დალმურილი (yagmurli) ნვიმიანი. „ამფერი დალმურილი დღე იყო მაშინაც“ (იმ.).

იალში (yahşi) კარგი, ლამაზი, „დალში“ ძუელი სიტყუა არი, ახლანდელეები აღარ იტყვიან, ახლა „ფექ იო“ ქვია“ (იმ.).

დალჯი (yağcı) 1. მზეთავი; 2. მლიქენელი, ქუღასა. „დალჯი ინსანია, ტყვილაი, არ ინდობა მაგაზე“ (იმ.).

დაყუთი (არ. yakut) ლალი, ბადაშში. „იმ ბექედსა დაყუთის თუალი ქონდა“ (სტ.).

დაშა (yaşa) ვაშა! გაუმარჯოს! „ოღან დაშა, აშმედ ფაშა!“ (იმ.).

დაშასუნ! (yaşasin) გაუმარჯოს! „დაშასუნ, გურჯისტანი“ (იმ.); „დაშასუნ, თურქი!“ (იმ.).

დაშლი (yasli) ასაკოვანი, ხანში შესული. „დაშლი არი ნენეი“ (მ.); „ეცოდებიან რასძალა დაშლებსა“ (ედ.); „დაშლები „ძალსაც“ იტყვიან, ახლები „დენგეს“ ამბობენ“ (მატ.).

დახა (yaka) საყელო, საკისური. „დახას გავაკეთებთ“ (იმ.); „დანი დახა გუუკეთონა“ (იმ.).

დახი (yaki) პლასტირი, არტამანი, მომჭერი საშუალება, თაბაშირი. (alci). „ნაძვის ფისსა გააცხოზენ ბეზზე და ფისის გან შაშუადევენ მოტყესილზე, კარქა მუარჩენს“ (იმ.); „ფისის დახი მისთათალი აშპება“ (იმ.).

დახოთ იხ. დაოთ. „თხუთმეტისა, დახოთ თერამეტისა იქნებოდენ ზლიე“ (იშ.); „სამი ჰაფთა, დახოთ ერთი თუე დავრჩე იქნება“ (მაჭ.).

დაპნი (სპ. yahni) ხორცის კერძი (მოსარშული ხორცი ხახვითა და სანელუბლებით, ნენიანი) „ნენეს დაპნი გაეკეთებოთ ბიეთ და თიბილ ჭადმი ვჭამეთ გურჯულა“ (თ.ქ.).

დაჰუდი|იეჰუდი (არ. Yahudi) ებრაელი. „დაჰუდი შვილო, შენა! — იყვირა ნენემა“ (იშ.).

დეგანი (eġen) ძმისწული, დისწული. „დეგანევიან იეგნები“ (იხ.); „ესენი ჩემი იეგნები არიან“ (იხ.); „ჩემი დეგანი ამ კვირას მიჰყავან, დუგუნია“ (იშ.).

დეგინი (yeġin) ძლიერი, მაგარი. „დეგინი გამოდექ შენ, გამუჰაჭარ და მოხუელ, გენახე ახრაბები“ (იშ.).

დეგა (eġċ) ქლიბი. „დეგა, მასათი მეეტანევით და თილფანი მოკვოდევით“ (იხ.).

დედი (yedi) შვიდი. „სათი მოდის აედიზე“ (თ.ქ.).

დედიხანე (ycdi — შვიდი, hane — კომლი) შვიდი კომლი. „დედეს ხანეზე გამუაჰდედიხანე, ისე დიდა“ (იხ.).

დეზიდი (yezidi) ერთ-ერთი რელიგიური სექტის მიმდევარი (ეშმაკის თაყვანისმცემელი). „ქურთების ნესლიდან არიან დეზიდები“ (იხ.).

დეზითი (yeziti) ცბიერი, ვერაგი, უხეში, მკაცრი. „დეზითი, პილნი კაცია ნამეტარი“ (ად.).

დეთიმ-ი (არ. yetim) ობოლი. „მონყალე ღმერთი დეთიმი უყურარ“ (სტ.); „დეთიმი ბადმი გონჯობას არ უზამს“ (იხ.); „აქაერი გურჯუები აქობამდი დეთიმათ ვიყავით“ (ად.).

დეთიმობა ობლობა. „ბადვი გეიზარდა დეთიმობაში“ (სტ.); „დეთიმობით გაზდილი ვყავარ ნენეგესა“ (იხ.).

დეთარ (yeter) საკმარისი, სამყოფი. „დეთარ ემჯამი! ნულარ ყვირი!“ (იხ.).

დეთმიში-ი (yetmiş) სამოცდაათი. „გაეკეთავთ დეთმიში ჩემიტ დემეგსა“ (მ.).

დეთმიშ დამინდა (yetmiş — სამოცდაათი, yağ — ასაკი, ნლოვანება) სამოცდაათი წლისა. „ახლა დეთმიშ დამინდა ვიქნები“ (მეზ.).

დელი (yerli) ადგილობრივი, მკვიდრი. „დელ ცხვრებსა კუდები აქუნან“ (იშ.); „დელი თხილი გუაქ“ (თ.ქ.); „დელებმა არ მოქეპარონო, გეუშინოდა“ (თ.ქ.); „ჩუენა აქეერი დელი ვართ“ (მ.).

დელი (yel) 1. ქარი, რევატული ტკივილები. „დელი ტკივილები მაქ მოვლილი, მამტრევეს ნამსხმანში“ (იხ.); „დელი ქარები გაზაფხულზე ვიცი“ (თ.ქ.). 2. დელი (ყვავილოვანი, ბუჩქოვანი) მცენარე. „დელის ბუზგებსა მოხარშვენ, მუხის ტკივილისთვის კაია“ (იშ.).

დელახანა კეჟერა (yerli — ადგილობრივი, lahana — კომბოსტო) ადგილობრივი ჯიშის კეჟერა (კომბოსტო). „აქა დელახანას ვაშენავთ“ (მ.).

დელეგი (yelek) უილეტი. „ყუმამის დელეგი ეცუა“ (იშ.); „ზეიდამ გავცუა დელეგი“ (მ.); „ამ ძაფით მოვქსოვ დელეგსა“ (პ.).

დემი-ი (yem) საქონლის საჭმელი. „საქონელ იემი აღარ აქუნან“ (ბახ.); „ერთ ჰაფთა უკან დემ მიეცემთ“ (პ.).

დემეგი (yemek) 1. კერძი, საჭმელი. 2. სადილი. 3. ჭამა. „ყუელა თულედი დემეგები დავაკეთეთ“ (ბახ.); „დემეგი თუ მიართვით მოსაფირსა?“ (პ.); „დემეგი ქენით?“ (ად.).

დემენი (yemeni) უქუსლო ფეხსაცმელი, ყელიანი (წვივზე მოჭერილი). „იემენს გავდა ჩაფული“ (იშ.).

დენგა|ენგე (yenge) ძმის ცოლი, ბიძის ცოლი. „დენგას ქი გუდუუკეთია ეს წინდა, ვერ გევეგნი, რაგუარ გააკეთა“ (იშ.); „ალმანადრში, ყეზელში, ფაზარულან იციან „ძალი“, ჩუენ იმფო „გელინი“, „დეგე ვიცი“ (იხ.); „ახლა დენგას უძახიან ძალსა“ (იშ.); „ჰედდის მე უეგზავნი დენგესა“ (იშ.).

დენი (yeni) ახალი. „დენი წინდა მეიტი, დენი! მაქფერი ძლონკი, რათ მინდა?“ (იხ.).

დენილუნდა (yeni dünya) ახალი ქვეყანა, სამყარო. „თულეები კარქა გაახილე,

გენი დუნდა არი ახლა, ძუელ დამბურას ნულარ უკრავ“ (ინ.).

გენიდანსიდან (yan — გვერდი, მხარე) გვერდიდან, გვერდით. „გენიდან გამოგვათხრევი“ (სტ.).

გეიგზე იქ (იქზე) „ახლა გეიგზე ვდებთ“ (თ. ქ.).

გერი (yer) მინა, ადგილი; თანამდებობა, დანიშნულების ადგილი. „იქვერი ვერი დუუკანია“ (სტ.); „გერი ბვერი მაქუანან“ (ბ.); „გერი უცვალა“ (ინ.); „ჩუენი გურჯები ბვერ ვერებზე უდარან“ (მაჭ.).

გერბაერი/გერბერი (yer — ადგილი, bayri ძველი, ძველთაძველი) ძველ ადგილას, იქვე, უცვლელ ადგილას. „ნევეტკევი გერბაერ“ (ინ.); „მანაი ძმა გერბერი დარჩა, დიდუანები გევედენ ცალკე“ (მეზ.); „დატია გერბაერ“ (ად.).

გერმანთარი (yer — მინა, ადგილი; არ. mintakavi — ადგილობრივი, ლოკალური, საოლქო) ადგილობრივი, მკვიდრი, აბორიგენი. „გერმანთარზე უმფო კარგა ვართ“ (ად.), „ისენი გერმანთარი არიან“ (ან.).

გესირი (არ. csir) ტყვე. „თამარ დოდოფალმა გესირთ ელო ძმა“ (ინ.); „ამველი იყო დესირათ“ (ტ.).

გეფი არაძვირი. „პემ თაზე ხორცი, პემ გეფი!“ (ხ. ფ.); „თქუენთან ყუმაში გეფია, ისეგავ“ (ინ.). შდრ. საბა (იეფი — გამცემელი და პურადი, არაძვირი).

გეშილი (yesil) მწვანე, სიმწვანე. „გეშილი რენგის ურუბა მადლიაო, იტყვიან“ (ინ.); „ამ ჭრელ გეშილი ზაფი მუხტება“ (ინ.).

გეშილული (yesillik) სიმწვანე, მწვანით შემოსილი ადგილი. „მადლიანმა ინსებმა გეშილულეში თუალინა გაახილონ“ (ინ.).

გეჰუდი იხ. ვაჰუდი. „გეჰუდი შვილო, კუნუნობი მამტეხა, მამკლა ქალი“ (ინ.).

გილბაში (yilbaş) ახალი წელი. „მალე მუა ილბაში“ (ინ.); „გილბაშზე კაი კონსერი იქნება თელევიზიონში“ (თ. ქ.).

გილდიზი (yildiz) ვარსკვლავი. „გეჰუდედ დილდიზებიც ამოსულიყო ცაზე“ (ინ.); „შარშან ერთი დიდი გილდიზი

გამოჩინდა“ (ინ.).

გილინი (yigini) გროვა, ხეავი, ერთად შვეგროვებული ჩალის კონები. „დეუდგამს გილინები ყანაში“ (თ.ქ.); „პურის გილინი იღვა“ (ბაზ.).

გოზ (yoz) დაუმუშავებელი, გაუნვრთნელი. „ეს მიწები სულ გოზი იყო“ (თ.ქ.); „გოზი ცხენია, არ შეიქედუმლება“ (ად.).

გოლდამი (yoldaş) თანამგზავრი, ამხანაგი. „ღმერთმა კაი გოლდამი მოქცევს იმ დუნდას“ (თ.ქ.).

გოლჩი (yoğcu) მგზავრი. „შოფორები გოლჩებ გაჰყოფენ, დეინანოლებენ“ (ინ.); „არაბას გოლჩები წეთილეითდამაც ჰყავდა“ (ინ.); „თქუენ გოლჩი ხართ დილანზე“ (თ.ქ.). გოლჩობა მგზავრობა. „გოლჩობა ჩეთინი დარჩა“ (ინ.).

გონჯა (yonca) ბალახი. „გონჯა ასუქებს საქონელსა“ (ინ.).

გონჯალი წყარო სახელი. „გონჯალიც კაი წყალი“ (ინ.).

გორუქი (yörük) იორუგი (მომთაბარე, მესაქონლე ტომი). „ბვერი შიგვიჭამია გორუქების თხები, ცხვრები“ (პ.).

გორდამი (yordam) მოხერხება, გაიძვერობა, სიმსუბუქე, სიკაცეულზე, კონტაობა. „ბვერი გორდამი იცის მაგ ქალმა“ (ინ.); „არ უნდა ამასა მაგდენი გორდამი!“ (თ.ქ.).

გორა (yorga) თოხარიკი, კარგად მოსიარულე ცხენი. „დედეს ერთი გორა ცხენი ყავდა, ფრთხინედა სიარულში, ფრინედა“ (თ. ქ.).

გოსმა (yosma) ლამაზი, მხიარული, მშვენიერი. „გოსმა ქალი მუუყუანია, სანთელივით ჩამოსხმული, ლამაზი“ (ინ.).

გოქ (yok) არა (უარყ. ნან.), არ არის. „ესა ჩარში ეილე? — გოქ, თუქანში ევლქ“ (ინ.).

გოლდება (yoglamak — განადგურება, დაღუპვა, მოსპობა) ნადგურდება, იღუპება. „მეგვა ზავდება და გოლდება ტყვილათალი“ (მეზ.).

გოხსა (yoksa) სხვანაირად, სხვაგვარად, ასეა თუ ისე, თორემ, თუ არადა, თუ, ან, ალბათ, უსათუოდ, ნამდვილად.

„თურქქას ვურევ შიგან, გოხსა ლაპარაკ ვერ ვარიგავ“ (ბ.); „დანერავ სხუაზე შვილსა, გოხსა ნაეიყუან უკან?“ (იმ.); „მეგიტიანო ეს, გოხსა-ის?!“ (იმ.).

გოხსული (yoksul) ლარიბი, გაჭირვებული. „ძალიან გოხსული ხანე არ იქნება, მინა ყუელას აქ, მოთხაროს და ჭამოს!“ (თ.ქ.).

გოხსულობა გაჭირვება, სიღარიბე. „იმ წელიწად მუჰაჯირობაში ბევრი გოხსულობა გამევიარეთ“ (თ.ქ.).

გოხტურ (yokdur) არ არის, არაა. „ჩუენი ქათმები არ იწუელებიან, კურცხის მესელე გოხტურ“ (თ.ქ.).

გუზ (yüz) 1. ასი; 2. სახე, ზედაპირი, ფასადი; 3. კარგი დამოკიდებულება, კეთილგანწყობილება, სინდისიერება. „გუზ თანე შეინახო საქონელი, ჰუქუმათი არ მოქციოხვას“ (იმ.); „ნუფუსი გუზ ბინია“ (ინ.); „გუზი მივცეთ, დღევანდენ მიეყუანს ქალსა (ინ.); „გუზი არ აქ ჩუენთან“ (სტ.).

გუზაში (yüzbaş) ასისტავი, კაპიტანი. „დედეი გუზაში ყოფილა“ (ინ.). **გუზაშობა**: „გუზაშობის პენსიეს აქ ლებულობდა“ (თ.ქ.).

გუზილი (yüzyl) საუკუნე, ასწლეული. „რამდონმა გუზილმა გეიარა, ალლაპ ბილურ!“ (ად.).

გუზუგისი (yüzük) 1. თამაშის სახე; 2. ბეჭედი. „კაკალ შუაზე გავტეხავთ ლამაზათ, გულ გამეველებთ, კაკილი ხეჭბუებ მუამცრევე ცხრა თანეს; ჩავაბრუნებთ ხეჭბუებსა; ერთ რომელცხა ხეჭბოს ქუემ მუამწყრევეთ სიმიინდი კაკალ. მოთამაშემ მიხდესნა სიმიინან, რომელ ხეჭბოს ქუემ არი. თუ მიხდა, შერ გამოხუალ თამაშიდამ; ის მუამწყრეფს გუზუგსა (იუზულსა). ახლა შენ ამოხსნი, რომელზეა სიმიინდი კაკალი“ (ინ.); „ზამთარში „გუზულსა“ ძალიან ვითამაშებდით“ (თ.ქ.); „გუზულიც ვიცოდით“. (ინ.).

გუზუმი (üzüm) ყურძენი. „ჩავყრიო ხმელ გუზუმ“ (ინ.).

გულარი (yular) სადავე, აღვირი, ავშარა. „იმას ქვია გულარი, თოკვი“ (პ.).

გულაფი (yulaf) შვრია. „ვიცით გულაფი, საქონელ ვაჭმევთ“ (მ.).

გუმალი (yumak) გორგალი, მორგვი (ძაფის გორგალი), ძაფის ხვეული, ხლართი. „გუმალი გააკეთე ძაფისა“ (ინ.); „გუმალე ბი დავაკეთე, ჰავლში დავანყე და დავაპარიე ყუელა“ (თ.ქ.).

გუმურთა (yumurt) კვერცხი. „მოხარულ გუმურთას დავთლით, დანაყილ კაკალ მუყართ, დამწუარ გულ მუასხამთ, ამას ქვია ჩილობური“ (თ.ქ.).

გუმურთაფი (yumurtacı) კვერცხით მოვაჭრე. „გუმურთაფი გამეიარს და მიყვიდით კურცხსა“ (თ.ქ.).

გუნ (yün) მატყლი. „თემიზი გუნი მიდიამი აღარ გამოდის, ნადლონ ურევენ“ (ინ.).

გუნანი (yunan) ბერძენი. „იმ წელიწად გუნანი მოიდა, გუნანმა იგვილო“ (თ.ქ.). „გუნანის ცხენის ფეხის ხმა ტყეში ბილა გვესმოდა“ (თ.ქ.); „ტყეში გევეციოთ, გუნანიდამ გეშინიოდა“ (თ.ქ.); „ამფერი კანუნით შეინახა გუნანები, რუმეიბი, ერმენე ბი“ (პილ.). **გუნანობა**: „იმას უკანია გუნანობა არ არი“ (თ.ქ.).

გურთი (yurt) ქვეყანა, სამშობლო; საერთო საცხოვრებელი. „ზედა ყათში გურთსავეთ მორთული ქონდენ და ჩუნ ხალხს აწვენდენ, დამეს ათევიებდენ“ (იმ.).

გუსუფელი (yusupel) ადგილის სახელი; რაიონული ცენტრის სახელი ისტორიულ ტაოში. „იუსუფელში ბევრი ახრახები მყავან“ (მ.).

გუსუფელ ალაჯა იუსუფელში გავრცელებული სახე, ნახიში, ორნამენტი, ჭრელი (იხ. ალაჯა). „გუსუფელ ალაჯას ვაკეთებ ნინდაზე“ (იმ.).

გუქსელი (yüksel) მაღალი. „გუქსელი ტანსელი აქ დღესა“ (ინ.).

გულურთი (yugurt) მანვის, ნაღბის შედღეების შემდეგ დარჩენილი სითხე, დო. „გულურთ ჩაენურავთ ჩახვში“ (პ.); „გულურთი სიცხეში კაი სასმელია, წყურვილ მოკლავს“ (თ.ქ.).

გუჰა (yufka) თხელ ფენად გაყვანილი, გამაღილი პურის ფქვილით გაკეთებული ცომი. „ბორეგის ფქვილით გაადებენ გუჰას“ (ინ.); „პოთმეზით გაკეთებული გუჰა შამევედ ხელზე“ (ინ.).

ოა (ova) ვაკე, ველი; ღია ადგილი. „ღამეში ოაში დადე, მასკლავებმა დახედოს, მემრე ის ასეი“ (ხ. ფ.).

ობელეგი თამაშის სახე. „ობელეგი იყო თამაში, ჯოხით და ქვით ვითამაშებდით“ (ინ.).

ობრალო ნიგვზის ზეთი. „დავაფქვეთ კაკალსა, მოვზილავთ და მოვზილავთ იმასა, წამუა დალი. ეს გამონავალი იქნება ობრალო“ (ფათ.).

ოგო-ი (üvey) გერი, არამშობლიური. „ოგოი რამითი ყავს?“ (ად.); „ზროხას ხობო მუუდა, ძე აღარ მოქცვა, ოგოი ხობო არ მუუშვა მოსანაგვებელია ძუძუზე, დემაქ, ოგოი ჩომაპაც არ უყუარს“ (ად.).

ოგოი ანა-ი (üvey ana — analik). დედინაცვალი. „ოგოი ანასა მუარა ბილა, მიეკდინა“ (ბახ.).

ოგოი ბაბოი (üvey baba — babalık); „ჩუენი ბაბოი ოგოი ბაბოსთან გუუზღია ანასა“ (ინ.).

ოგოი პრატი-ი (üvey kız) გერი (გოგო). „ოგოი პრატი არ მინდა, სიდედრი არ მეყოლება“ (ინ.).

ოგჯი (ögücü) დამრიგებელი, მრჩეველი. „კაია სახლში ოგჯი რომე იქნება, ჭკუას ჩამუუდღეს თავში გენჯებას“ (თ.ქ.); „ოგჯი არ ამართუას ღმერთმა!“ (ინ.).

ოგჯოზა დარიგების, რჩევის მიცემა. „ოგჯოზას მოქცემენ დიდუანები და დუუჯერონა“ (თ.ქ.); „მეენყინეს სახლში დედაბრის ოგჯოზა“ (სტ.).

ოდა (oda) ოთახი. „ჩემ ოდაშიც შამეინხედე?“ (ინ.); „ბელელ ოდიებში ვამწყრეთ“ (მაჭ.).

ოდოში-ი უმნიფარი, შემოუსვლელი. „სიმინდი ჯერ არ შემქნარა, ოდოშია“ (მ.). შდრ. საბა (სიმინდთა და ეგვეითართა დაუყამებელსა და სიმაგრენაკლებსა ოდოშა უნოდებენ).

ოდრივლი მსხლის ჯიში. „ოდრივლი სხალი ზოვლი გერმელია“ (იმ.).

ოდრიკალი-ი რკალი; მოღუნული ნკეპ-

ლი, ორივე მხრით მიწაში ჩარჭობილი. „ოდრიკალები დუუსია დორდიანი, ზეიღამაც ჩული გუდუუფარებია, შემძრალა ქუმე, ზითუალ მორიდებია“ (ად.). შდრ. საბა (ოდრიკალი — ნკეპლი თავბოლო მიწაში ჩარჭობილი, მოღუნული).

ოვა (ova) ვაკე, ველი. „ეს მუპაჯირები ოვაში დოუუდუნებთან“ (ედ.); „ერთ ღამეს ოვაში ჩამუელით“ (თ.ქ.); „ჩიჩეგები ოვაებში გამოსულა“ (ინ.).

ოზანგი (özengi) უზანგი, ავეანი. „ოზანგზე შაუდესნა პამან“ (სტ.); „ოზანგში ფეზი გაყოფილი დარჩა“ (სტ.).

ოზგური (özgür) თავისუფალი, დამოუკიდებელი. „ჩუენ ოზგური ვართ“ (სტ.); „თქუნეაც ოზგური გახდით“ (ინ.).

ოზგურობა თავისუფლება, დამოუკიდებლობა. „ყუელამ ოზგურობა შეიყუნა“ (სტ.); „რუსმა ბილა ოზგურობა შეიყუნა მის ხალხში“ (სტ.).

ოზელი (özel) პირადი, საკუთარი. „ოზელი ღსეე გაანყო ისტანბულში“ (სტ.); „ოზელი ოქულებიც არა“ (ან.).

ოზო ეზო. „ოზოზე ვაგებთ ხასირსა“ (მეზ.); „თივას მევეტანთ ოზოში“ (ინ.); „ოზიებში დოღბენდ დეებურავთ“ (ინ.).

ოზუნა (özün) თვითონ, თავად, პირადად, სხვის ჩაუყველად. „ოზუნა დაამთავრა ამღონი საქმე“ (ინ.).

ოთობუსი-ი (otobüs) ავტობუსი. „ოთქათი ოთობუსი აქედამ წევა“ (სტ.); „დუგუნი წინწინ ცხენით იყო, ახლა მივლენ თაქსით, ოთობუსებით“ (იმ.).

ოთუზ ბინი (otuz — ოცდაათი, bin — ათასი) ოცდაათი ათასი. „ერთი ქონტროლი ოთუზ ბინ ღირა ღირს“ (იმ.).

ოთუზბირი-ი (otuz bir — ოცდათერთმეტი) გად. მწ. ძალიან ძვირი. „ღმიფუასა ოთუზბირი“ (სტ.).

ოთურაი ცული დიდი, ფართეპირიანი ცული. „ამას ოთურაი ცული ანჯახ დააპობს“ (თ.ქ.).

ოთურალი (oturak) 1. დასაჯდომი

ადგილი (დასაჯდომი ბალიში); 2. საცხოვრებელი ადგილი. „მეცით ოთურალი მოსაფირსა!“ (ინ.); 3. ლობიოს ჯიშო. „ოთურალი ლობიაი მაქ დარგული“ (თ.ქ.).

ოთურთმა (oturıma) ხორციანი კერძი (წვრილად დაჭრილი ცხიმოვანი ხორცი, ბადრიჯანი, კარტოფილი, ტყეხილი წინაკა ერთად ჩათუშული). „ხორციდან ოთურთმას ვიქ“ (პ.).

ოთხფეკი-ი საქონელი, პირუტყვი. „ოთხფეკი არ ურჩებთან იმ ბინაზე, ეხოცვიან“ (იმ); „ღმერთმა სახლში ორფეკი გიმბრავლოს და ახორში — ოთხფეკი“ (იმ.). შდრ. საბა (ოთხფეკი).

ოთხლამა (dörtleme) დათხვილი, ოთხი ფეხით, ოთხით სვლა, ჭენება. „ოთხლამა გიქცა, მოკუზვილი“ (ინ.).

ოთხყური-ი ბალახი, სამყურას სახისა, მაგრამ ოთხი ფოთლის (ყურის) მქონე. ეს ბალახი ძალიან იშვიათად გვხვდება. ითველებს მავიური ძალის მქონედ, ბედნიერების მომტანად. გადმოცემის მიხედვით, მოვინელმა ოთხყური უნდა მოჭრას ოქროს ბეჭდით და შეინახოს საიმედოდ. სამაგიეროდ, ბედნიერებას მოიპოვებს. „ღმერთო, ოთხყური მაპოუნიე!“ (იმ.); „ანამ შარშან დაბლა ჭალაში ოთხყური იპუა“ (იმ.). შდრ. საბა (ოთხყური).

ოკო-ბოკო უსწორმასწორო. „თახთა ოკო-ბოკოა, რენდაი გაარუნიე!“ (იმ.).

ოკო-ი უკუდექ, დაიხიე უკან! „ოკოი, ნუ მეფარები, თელევიზიონ უკუურეფ, ვერ ხედავ?“ (ინ.).

ოკოდექ! უკუდექ, უკან დაიხიე! „ოკოდექით, ბაღებო, მოსაფირ მიეცით სანდალი!“ (ინ.).

ოკოღმართ-ი უკუღმართი. „ოკოღმართი დედაი ყოფილა“ (თ.ქ.).

ოლაჯალი (olacak) მოსახდენი, შესაძლებელი, აუცილებელი. „ოლაჯალი ჩუენზეა“ (თ.ქ.).

ოლაჯალი ოლდი (olacak oldu) სიტყვა. მოსახდენი მოხდა. „ოლაჯალი ოლდი, ახლა რაღა გალაპარაკეფს მაგდენსა?“ (სტ.).

ოლა (ola) შესაძლოა, იქნებ, შეიძლება.

„ოლა, ამ კაცსა არხატაში ყოლია!“ (იმ.).
ოლა! (öğlan — ბიჭი, პატარა, ყმანვილი) ბიჭო! პატარავ! „ოლა, შინ მოი!“ (იმ.).

ოლა-ი (olan) შემთხვევა, ამბავი, მოხდარი ფაქტი. „ეს ოლაი რომ იქნა, მე პანაი ვიყავ“ (სტ.).

ოლაბილირ (olabilir) შესაძლოა, იქნებ. „ოლაბილირ, ბელქიდა არ მოილენ ადრე“ (ინ.).

ოლენა-ი ბალახი (საჭმელად გამოსაყენებელი). „იმ წელნად ოლენაი მოვკრიფეთ და ჟავეთ ჩავდეით“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ოლენა).

ოლმაზ (olmaz) არა, არ შეიძლება, არ იქნება. „ჩუენი მოსაფირი ამ ჰავთის ბოლოს ნასლას იძახის. — ოლმაზ! ოლმაზ! ჯერ არ ვუშვეფ არსა! მოსლა მისი ქეიფი იყო, ნასლა ჩემი ქეიფია!“ (ინ.).

ოლოლი-ი ზარნაშო, ბუს სახეობა (ბუზე მოზრდილი ფრინველი). „წუხელი გათენებამდი ოლოლი ყვიროდა ახლოდან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ოლოლი).

ოლჩი-ი (ölcü) ზომა, განზომილება. „ოლჩი როისნა ეილოს?“ (ინ.).

ომრი (ömrü) სიცოცხლე. „სუწყუელ დღეს ომრი მიგვიდის“ (პ.); „ასე მიდის იმათი ომრი“ (მ.).

ომრი მოჭამა ფიგ. გამ. დიდხანს იცოცხლა, სიცოცხლე შეირგო. „ნეტაი შენ, ომრი მოჭამე!“ (ინ.).

ონაგორა (ona göre) ამის მიხედვით, ამის შესაბამისად, მისი აზრით, შეხედულებით. „გურჯიჯა იციან ონაგორა“ (თ.ქ.); „ონაგორა ვიქ ყუელამფურსა“ (ინ.).

ონბეში (onbeş) თხუთმეტი. „არ შეწუხდებთან, აგზე არიან, ონბეშ კილომეტრზე“ (სტ.).

ონგალი-ი მოაჯირი (ხიღზე, აივანზე ან კიბეზე გაკეთებული ხელის მოსაკიდი, უსაფრთხოების მიზნით). „ტანტრაფას ონგალი არ აქ, უსულაი გეაით“ (იმ.). შდრ. საბა (ონგალი — ქვეშ შესადგმელი კაპედი, ბოძივით).

ონდანსორა (ondan sonra) მას შემდეგ, ამის შემდეგ. „ონდანსორა ის მომაგონდა“

(მ.); „იქინდს უკან ონდანსორა მევეფიშმა-ნოთ“ (ინ.).

ონდორდი (ondori — თოთხმეტი) ცუკვის სახე, გავრცელებული ართვინის ვილაეთში; ცუკვავს თოთხმეტი მოცუვავე ერთად, ცუკვის მსვლელობაში თოთხმეტჯერ იცვლება რიტმი. „ონდორდი კაი სასამური ყაიღა“ (იმ.).

ონდორთში (ondrshi — თოთხმეტი) თოთხმეტში, თოთხმეტი წლისა. „დამინიშნეს, ონდორთში ვიყავ“ (გულ.).

ონიჩუნ (onichun) ამისათვის, ამის გამო, რადგან. „ვიტყვი მაგ პარფსა, ონიჩუნ ასე გინდა“ (იმ.).

ონჯელონჯედენ (öncellönceden) წინ, უწინ, წინათ, თავდამირველად, წინასწარ, წინდან. „ისადან ონჯე გაანყეს გურჯე-ბმა აღფაბეო, გერჩეჟა?“ (ინ.); „ონჯედენ ჰაზირობდენ მეგემ, იცოდენ და შუაო“ (ინ.).

ოდა (oya) მაქმანი, არშია. „ქალები ოდას ქსოვენ“ (მ.); „ოდეგ მოექსოვ, გაფყი-დი“ (ინ.); „გაზმას ოდა აქ გაკეთებელი“ (ინ.).

ოღლანამაზი (öğle — შუადღე, namaz — ლოცვა) შუადღის ლოცვა. „ლოცვის ერთი ვახტია ოღლანამაზი“ (ინ.).

ოღლე-ბოღლე (öyle — ისეთი, მსგავსი, bnyle — ასეთი, ასეთი სახისა) ასეც და ისეც, ყველანაირად. „მიდის ომრი, ოღლე-ბოღლე“ (ინ.).

ოღნი (oyun) თამაში, გართობა, სექტაკლი, მოტყუება, ეშმაკობა, მზაკვრობა, ინტრიგა. „მოგვიწყო კაცმა ოღნი!“ (თ.ქ.); „დედეი ოღნებ იყებოდა“ (პ.).

ოღნაბაზი (oyunbaz) ეშმაკი, მატყუარა, ინტრიგანი. „ოღნაბაზი კაცი! ჩამოიდა და დიგვიფინა ენა, მოტყუილება უნდოდა, ჰამა არ ჭამა კატამ ნიორი“ (ინ.).

ოღნალი (oynak) მოძრავი სახსარი. „ოღნალები მტკივა, ველარ მომიხუჭავს ფეხები“ (თ.ქ.).

ოისაკი (oysaki) თუმცა, მიუხედავად ამისა, მაინც... მით უმეტეს... „ოღსაკი აქავრინა იყვენ დიდუანი“ (თ.ქ.); „ოღსაკი ფენჯრიდან ჯულაბ ვერ მომცემენ“ (ინ.).

ოიუნჯალი (oyuncak) სათამაშო.

„ოიუნჯალი მუუტანა ბაღესა და რაფერ უხარია, ხედავ?“ (ინ.).

ოოპა! ხარებზე შეძახილი გაჩერების მიზნით, „ოოპა“, — ეტყვი და დადგება კარი“ (იმ.).

ორალი (orak) ნამგალი. „ორალით ბალაბ ვჭრით“ (პ.); „სიმიინდასა ორალით მოეჭრით“ (პ.).

ორალაი ივლისი. „ორალაი მეშუიდე თუესა ქეია, ახლა „თემუს“ ვუძახით“ (იმ.); „ბუღდის ჭრა არი ამ თუეში და იმაზე დაარქუეს ორალაი, მანგლის თუე“ (ინ.).

ორეთმენი (öçretmen) მასწავლებელი, აღმზრდელი. „ორეთმენის ქალი იყო. გა-ლემდა“ (იმ.); „ორეთმენი მიხდა“ (იმ.); „ვეუთხარ ორეთმენსა“ (ინ.).

ორთა (orta) საშუალო (საშუალო სყო-ლა). „ორთა ტენერულში დავამათავრე“ (იმ.); „ორთა ოქული ნაპიეშია“ (იმ.).

ორთაქ (ortak) პარტნიორი, მოზიარე, მონაწილე, კომპანიონი. „მე ორთაქ ველარ ვისაქემბ“ (თ.ქ.).

ორთალული (ortalik) შემოგარენი, ირ-გვლივ, გარემო. „ორთალული დვენახეთ“ (მეზ.).

ორთი (örtü) გადასაფარებელი. „მაგით ორთ გააკეთავ?“ (მაჭ.); „ესა ქაშე კარდო-ლასი ორთია“ (ინ.).

ორთანე (s. tane — ცალი) ორი ცალი. „ორთანე კოკოტა ზაფ მისცემენ“ (იმ.).

ორთითაი ორთითი (ზის ფინალი). „ორთითაით ავნიე უხსენებელი და გედე-ვენიე ყანისკენ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ორთი-თი).

ორირა ხალხური სიმღერა. „ვიმღერე-ბდით ორირას: ორირავ და ქამარავ, რიროვ, რეჩუქ... და ქამარავ... საყუარულ შენი თითებში, შენი შემწუარი ჩიტები, ნახულ და გეგებუტები, მოხულ და ჩეგებუტები... ორირავ და ქამარავ, რიროვ, რერავ და ქამარავ...“ (ინ.).

ორკარაი ორ ადგილას სახლის, ცხო-ვრების მქონე. „ონდანსორა ორკარაი გა-ხდენ“ (თ.ქ.).

ორკლავაი ორყურა, ორხელა. „დუბუ-ნის საჭმელებსა ორკლავაი ქუაბებში, კა-

რდლებში მოხარშევედენ“ (პ.); „ორკლავი ქოთანი ქვეონდა, ლობიას ვხარშევედით“ (თ.ქ.).

ორმარჩილა-ი სპილენძის პატარა ქვაბი (ორ მარჩილად ღირებული). „იმფოსერთი ორმარჩილაში ვხარშევედი“ (თ.ქ.).

ორმანმუენდისი (orman — ტყე, muhendis — ინჟინერი) ტყის ინჟინერი. „თოფან ბეგის ბადისი მენან ბეგი ინეგოლში ორმანმუენდისი იყო“ (ინ.).

ორმანჯი (ormançı) მეტყევე, ტყის მცველი. „ორმანჯები დგებიან იმ ფაცხებში“ (იმ.).

ორმოზდათორმეტ-ი გარდაცვალებიდან ორმოცდამეთორმეტე დღე, რომელსაც მუსლიმანები აღნიშნავენ მკვდრის სულის მოხსენიებით. „ორმოზდათორმეტ როის აკეთებენ?“ (თ. ქ.); „ორმოზდათორმეტზე დაპატიოვენ მილლეთსა და მიაართმენ კერძა კდრის სულისთვინ“ (იმ.).

ორმოცა-ი ერთ ყუნწზე მობმული ტყუპი ნაყოფი, ერთმანეთთან შეერთებული ერთი მხრით (ნიგოზი, თხილი, ქლიავი...). ტყუპისცალებს შეჭამენ და სანაძლეოს დათქვამენ. მეორე დღეს, დილით ერთ-ერთმა უნდა მოასწროს დაძახება „ორმოცა“. დამარცხებული იხდის სანაძლეოს. „ორმოცაი თხილი შეეჭამეთ მე და ხასანამ, ხუალ ბელქი მუასტრა ორმოცაი და მეეგო ნიზლავი“ (ინ.); „ბაღვობაში ორმოცას შეეჭამდით“ (ინ.).

ორნეგი (örnek) ნიმუში, მაგალითი, მოდელი, მაკეტი. „ორნეგ უყურებენ და ისე ქსოვენ“ (იმ.); „ორნეგი მოქცე მაგაზე?“ (ინ.).

ოროსპი-ი (სპ. oroszpi) მეძავი. გად. მწ. სალანძღავი სიტყვა. „ოროსპი ქალები ჩამოყავან მეგემ და ქირაზე აძლევენ“ (სტ.). **ორპირ** ორჯერ, ორგზის. „ორპირ გავემარკლავთ ყანასა“ (მ.); „ორპირ იჯებიან გათონხასა“ (მ.).

ორს-ი (örz) გრდემლი. „თილფანი ხელში, ორსი და ჩაქუჩი, უუნყე პირი და თიბე ჭალა!“ (ბაბ.).

ორსმა ლღვი ორმოსავალა, ორსხმა. „ორსმა ლღვი გერჩქე ორჯელ ისხამს“

(ბ.).

ორსნავე|ი ორსნივე ორივე. „მოკლეს ორსნავე ფადიშაები“ (სტ.).

ორტყუჯალა-ი ორად გატოტვილი, ორტოტა. „ყანაში ერთი ორტყუჯალაი კახამბალი იდგა“ (თ.ქ.).

ორუმჯექლი (örümcekli ← örümcek — ობობა) ობობასებრი (ობობას ქსელის მსგავსი). „ორუმჯექლი ოდა აქ გაკერებული კარგოლას ორთზე“ (ინ.).

ორყათი-ი (kaı — ფენა, სართული, რიგი, ჯერ, გზის) ორსართულიანი, ორრიგად, ორგზის. „ორყათი სახლები დუუკეთებიან“ (ბაბ.); „ორყათი ძაფი არ გუუძღეფს, სამყათი მაი იყოს!“ (თ.ქ.).

ოსმანლი (osmanlı) ოსმალეთის იმპერიის ქვეშევრდომი, თურქი. „ომი დაკარქეს ოსმანლიმ“ (სტ.).

ოსმანლიჯა (osmanlıca) ოსმალური ენა (არაბულისა და სპარსულის ნარევი თურქულში). „ოსმალთიჯა არაბჩა აღფაბეს ხმარობდა“ (სტ.).

ოტობუს-ი იხ. ოთობუსი. „ოტობუსში რანა ვეჯარნეთ?“ (იმ.).

ოტურა-ი გულუბრყვილო, მიაშიტი (ჩვეულებრივზე მეტად). „თლათ ოტურაი არნა იყო, თუალები დაცევილინა ქქონდეს“ (ინ.).

ოტელ-ი (otel) სასტუმრო. „მისთვინ გაანყო ოტელი“ (ინ.); „გურჯების ოტელში იყო“ (სტ.).

ოტელჯი (otelci) სასტუმროს მფლობელი. „ჩემი ბაბაი ოტელჯის ცნობილობდა“ (ბ.).

ოფო|ი ოფე მინაში ამოთხრილი ბუდობი; თოხის პირით ამოთხრილი, ამოღრმავებული მინა, რაშიც იყრება სათესლე მარცვალი (კარტოფილის, ლობიოს, სიმინდის...). „ოფე ძალიან ღმა არნა იყოს“ (ბაბ.); „ოფუებ ამოვოთხრით“ (იმ.); „ოფიები დავაკეთებე კაცსა, მე თესლ ვაყრიდი და ზეიდან ვაფარებდი მინასა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ოფო — მცირე გუბე).

ოფის-ი (ofis) უწყება, მმართველობა. „მისი ოფისი აქ ყასაბაში“ (ინ.).

ოქლავა (oklava) ცომის გასაშლელი,

გასაყვანი ჯოხი. „ოქლავაით გაველებთ ცუხას“ (ინ.).

ოქულ-ი (okul) სკოლა, სასწავლებელი. „იღქ ოქულის ორეთმენია“ (იმ.); „გურჯიჯე ოქულბში ბელქი შამეიყუანოთ“ (მ.); „ოქულბში გურჯიჯეს არ ვანავლით“ (მაჭ.); „ჩუენი ბალეები ოქულში რომ ნეკლენ, გუუჭირდებიან, თურქქე კარქე არ იციან“ (ინ.).

ოქურჩი (ökcüci) ხარების მწყემსი. „ქარების მეხრესა ოქურჩი ქეია“ (იმ.).

ოქმ! ხარებზე შეძახილი ხენის დროს გუთნის შემობრუნებისას. „ქარებსა „ოქმ“ ეტყვი, დუოქშეგებ“ (იმ.).

ოღლან (ođlan) ბიჭი, ყმანვილი, ახალ-გაზრდა. „ოღლან, ერთი აქეთ მიეხე, რაცხანდა ქეითხო!“ (ინ.).

ოღლუშად-ი (ođlu şak — ნერილშვილი) ოჯახი, ცოლ-შვილი. „დილაზე ოღლუშადი დეჰანტივით“ (ინ.); „ოღლუშადი ნამეიყუანეს“ (პ.); „ჩემ ოღლუშად მივართუა“ (იმ.).

ოღულ (ođul) ვაჟი, ძე, შვილი. „ჩემი ანაი აშოი მეტყოდა: — ოღულ, შეილაღე?!“ (ტაო).

ოყა (არ. okka) წონის ერთეული, რომელიც ტოლია 1,283 კგ. „იღლენებიან ორმოზდაათ ოყა ძეს“ (ინ.). შდრ. საბა

(ოყა — თათართა ენაა, 8 თუხტის წონაა).

ოყადარ (okadar) ამდენად, ასეთნაირად. „რავარ ბზანდებით? — ოყადარ, ვართ ცოცხალი“ (ინ.).

ოყათარჯა (okadarca) ძლივს, ძლივსძლივობით, იმდენად რამდენანაც. „ახლა ოყათარჯა მეტყობა“ (თ.ქ.); „ადეთ ვიჯეებით ოყათარჯა“ (ინ.).

ოშვა მეორედ ხენა, დამუშავება მინისა. „ოშვა გუშინ დეყნევით“ (თ.ქ.).

ოჭივარა-ი სათამაშო მონყობილობა, ბავშვის ფეხის ასადგმელად გათვალისწინებული. „ოჭივარაში ჩააყენეთ ბალეი და ფეხ მალე ეიდგამს“ (თ.ქ.).

ოხლაჟო იხ. ოქლავა. „ოხლაჟო გავათლევიე ბერსა გუშინ“ (თ.ქ.).

ოჯაქ (ocak) იანვარი. „ოჯაქში თოვლი მუა ენრული“ (ინ.).

ოჯალი (ocak) 1. ბუხარი; 2. სახლი, ცოლ-შვილი, კერა; 3. ძირი სკა, ფუტკარი. „იმანაც გარიგდა ბაბოს ოჯალიდან“ (პ.); „წყალ გაცხელებდენ ოჯალში“ (იმ.); „ერთი ოჯალი ფუტკარი დეგვემსო წრეელი“ (მეზ.).

ოჯალით-ბუჯალით დედანულიანად, ცოლ-შვილიანად. „ისტანბულიდამ მოვდა ოჯალით-ბუჯალით“ (იმ.).

პ

პაიჭი მატყლის ძაფით (ლაზლით მოქსოვილი უყელო წინდა თათებზე ნამოსაცმელი, კოჭებამდე). „პაიჭები დუუქსუე ბალეებსა“ (ად.). შდრ. საბა (პაიჭი — ფერქსამოსი).

პაიჯ-ი დაპატიყება. „იგინს უყუარან პაიჯინ“ (ს.ფ.).

პაიჯულობა მოპატიყება. „ხუალაც პაიჯულობა აქუან ლალიბა“ (ხ. ფ.).

პაიჯულობ-ს კპატიყებს, ეპატიყება. „ამელამ მე ქპაიჯულოფ მოსაფირათ“ (ბ.).

პირზე რამე არ დაადგება ფიჯ. გამ. საიდუმლოს ვერ შეინახავს, ყველაფერს

იტყვის. „მაგასთან სიპრი არ შეინახეება, პირზე რამე არ დაადგება“ (ინ.).

პირი ქვისკენ მიქნი-ა სიტყვის მასალა, მოსაბოდიშებელი გამოთქმა. ეტყვიან მსმენელს ცუდი ამბის გადმოცემისას, ან საღანძლავი სიტყვების ხმარებისას (ვინმეს ნათქვამის განმეორების შემთხვევაში). „პირი ქვისკენ მიქნა, ხელზე ბრუემო გამომივდა, რამე ნამალი ხომ არ იცი?!“ (ინ.).

პალდუმი (სპ. paldim) უნაგირის ნაწილი, ქამარი, ბარკლებზე მოდებული უნაგირის დამაგრების მიზნით. „პალდუმი განყვეტია ცხენსა და შუუცვალა ძვილია“

(ად.). შდრ. საბა (პალდუმი — ჯორთ საბარკლე).

პალო სოლი, ნანვეტებულწვერიანი ხის ან რკინის ბოძი. „დაასე პალო და დაარტყი ცული ყუა, რალას უყურეფი?“ (ად.). შდრ. საბა (პალო — მცირე მანა).

პალკონი აივანი. „პალკონსა ზაათი ტანტრაფსა ეტყოდენ ნენიები“ (ინ.); „ამასა ტანტრაბა ქვია, პალკონსაც ეტყვიან გენჯები“ (იმ.).

პალუმა ლობიო ლობიოს ჯიში. „პალუმა ლობიო ძალუნ გეიზდება“ (ბ.); „პალუმა ლობიო ჩუენსა მუა“ (იმ.).

პანთოლი (pantol) ქვედა საცვალი, გრძელტოტებიანი. „ამითა მოქესოვ ჩვილი ბალვის პანთოლსა“ (პ.).

პაპასინი-ი საქონლის დაავადება (ამ დროს შარდში სისხლს აყოლებს პირუტყვი). „პაპასინმა მუუჭირა ზროხასა, მეშინია არ მომიკდეს“ (თ.ქ.).

პაპანელა-ი მკვასის ჩირი. „აყიროს, მოშომდას გავთლით, თხლათ დავჭრით, გავაკობთ. ამასა პაპანელას ვებნევით“ (იმ.).

პაპუჩი-ი (სპ. pabuč) უქუსლო ფეხსაცმელი. „ნელ-ნელა გამეიარე, პაპუჩი გეგიცდება“ (პ.).

პაპუცა-ი მსუქანი, ფაფუკი. „პანაი ციცაი გასუქებულა, პაპუცაი გამხდარა“ (ინ.).

პაუარა-ი (რუს.) ჩხუბი, დავა, აყალმაცალი. „ჩეედენ ეზოში და გააჩინეს პაუარაი“ (ინ.).

პარეხა-ი 1. ადამიანის მეტსახელი; 2. სუსტი, არაპროპორციული აღნაგობის ადამიანი. „ერთი პარეხაი კაცი! მაგაზე რაზენა შეიშალო ქალმა?“ (ად.). შდრ. საბა (პარეხი — 1. კლდე გამოქვაბული; 2. ძალი ბანჯგელანი).

პართი (parti) პარტია, პოლიტიკური ორგანიზაცია. „რომელი პართის კაცია?“ (ინ.).

პართიჯი (partici) პარტიის წევრი. „დემირელის პართიჯები ჯამი ეზოში მეიყარენ“ (ინ.). პართიჯობა: „ბარსახანია გამოსულია პართიჯობა“ (ინ.).

პარკ-ი კანზე გაჩენილი ბუშტი, კანის ანთების შედეგად აბურცული. „დეკა დი-ემართა ციცას და დააყარა პარკები“ (ად.).

პარმალი (parmak) თითი. ძვ. თურქ. სიგრძის ერთეული, 3 სმ. „სამი პარმალი კიდო ყოფილიყო სიგრძემეში, თამ ეყოფოდა“ (თ.ქ.).

პარმახლული-ი (parmaklik) რიკულებიანი მოაჯირი, მესერი. „პარმახლული მავლე მავასა, პატარები არ გადმოცვიდენ“ (იმ.).

პაროლა (parola) პაროლი, ნიშანი. „იმითი პაროლა ის იყო, გათლილი, თეთრი ჯოხი ხელში“ (იმ.).

პარნუკა-ი ზომამზე მეტად გრძელი; მალალი, აყლაყუდა ადამიანი. „პარნუკაი ქუფიები დუუბამს და არანულუნეფს“ (ინ.); „მალალი, პარნუკაი ქალი მუუყუნია, თავით დაბალია, არ უხტება, იშტა“ (ად.).

პასალი-ი სოლი, პალო. „დემირის პასალი მქონდა, შემას ვხეთქდი და დემეკარქა“ (პ.).

პასაფორთ-ი (pasaport) პასპორტი. „სამჯერ პასაფორთით გადაველ აჭარასა ჰუდუდის ჩაჭრანდასორა“ (იმ.).

პატინა პატარა, ცოტა. „პატინა ჭამონ და ისე წეიყუაი ჩარში“ (მ.); „გეტყვი პატინას, თუ მომგონდა“ (ბ.); „პატინა ვისთან დატიე?“ (მ.).

პატიტვანი-ი პატარები. „ბალვები პატიტვანი არიანა?“ (ბ.); „მამინ პატიტვანი მყავდა ციციები“ (ბ.).

პაშუკი ბევრი, ბევრჯერ. „პაშუკაი მეგვა მოიდა ნრუულ“ (იმ.); „პაშუკაი წასულა ბათომ“ (იმ.). შდრ. საბა (პაშუკა — ერთი ქრთილის მარცვლის წონა).

პანანვანი-ი პატარ-პატარა. „გული პანანვანი გაქუან“ (მაჭ.).

პანუნანბი-ი პატარები, ჩვილი ბავშვები. „პანუნანბი ვერ გუუძლევს ტკივილსა“ (სტ.).

პანახან ცოტახანს, მცირეხანს. „პანახან არ ნეხვიდე, ჩილეგები მუა, ჭამე“ (ბახ.).

პეთროლი-ი (petrol) ნავთობი, ბენზინი, ნავთი. „ჩუენსა პეთროლი ფენა ფაალი გახდა, ადუმი ვეღარ გვიქნია“ (იმ.).

პეტროლ ლამბა-ი (petrol lamba) ნავთის ლამბა. „პეტროლ ლამბაიცი მაქ შენახული, სინათლე რომ დეიპაროს, იმა ნუუეიდებ“ (სტ.).

პენნია (რუს.) პენსია. „ნიკოლამ დიდი პენნია მიცა“ (იმ.); „კაცის პენნიას ლებულობს და იდარეს იჯება“ (ინ.).

პეპელი-ი 1. პეპელა; 2. ცხვრის დაავადება; 3. მსუბუქი რამ. „ჩუენ ცხვარსა პეპელი გუუჩინდა და დავკალით“ (თ.ქ.); „მაგას აბა არ ვზიდავ, პეპელია“ (ინ.); „პეპელი გუუფრინდა“ (ინ.).

პეპელათ მსუბუქად, თავისუფლად. „პეპელათ ადექ, ხომ?!“ (იმ.).

პიანო (piano) პიანინო, ფორტეპიანო. „პიანო ჩუენსა თექ-თუქ აქუან, ზენგინებსა“ (ად.).

პილა-ი პირველად, თავდაპირველად. „პილაი სიმღერა ვთქუათ“ (ინ.); „გაზაფხულზე პილაი ბალი მუა“ (მეზ.); „პილაი გათხვევულა ბერ კაცზე“ (სტ.).

პილანდელი-ი პირვანდელი, პირველი. „პილანდელი ყუელამფერი კაია“ (ინ.); „პილანდელი სტუმარი შენ იყავ გურჯისტანიდამ“ (თ.ქ.).

პილკე საქსოვი ჩხირი, კუჭა. „ჭალინა მოკაკეო და პილკეთ გახდება“ (იმ.); „დანთელებ პილკეთ მოექსოვთ“ (იმ.).

პილოთ-ი (pilot) მფრინავი. „ჯემალ არიქი პილოთი იყო“ (ინ.); „მისი არხატაში პილოთები ჩამოვდენ“ (ინ.).

პილღუგობა ერთობა, ერთად საქმიანობა. „ზათი პილღუგობა, ერთობა გექონდა, მანიდობა გექონდა“ (ად.). იხ. ბილიგათ.

პილნი-ი 1. ადამიანის განავალი; 2. ძალიან უსუფთაო ადამიანი; უსინდისო. „ძალიან ქაფიერი, პილნი ინსანია, მაქფერიდან გეშინოდესნა, ყუელამფერ იკადრებს“ (ინ.).

პილნი ქარები-ი რევმატული ტკივილები, ნევრისის ქარები. „გაზაფხულზე პილნი ქარები მომიარს“ (თ.ქ.).

პინა ხის ჭურჭელი, სანყაო. „ორი კოდი ერთი პინა არი“, „რომ გავრიგდით, ორი პინა სიმინდი მოგვინია“ (თ.ქ.). შდრ. საბა.

პიჯამა (pijama) პიჯამო. „ბალები პიჯამა სახლში შეეკრე“ (ინ.).

პიქნიქი (piknik) ქეიფი, არიფანა. „მიერე დღეს ულუდალზე პიქნიქი იქნება“ (ინ.).

პირგამოფეყნილი-ი პირმოსდილი, უჩადრო ქალები. „პირგამოფეყნილი თურქი ქალები, პირ არ იბურვენ, აფერი“ (თ.ქ.); „პირგამოფეყნილი იარება სოხახებში, ნამეკრამ არ ერიდება“ (ინ.).

პირზე ნური ადგას ფიგ. გამ. კეთილი, გულმონყაღე ადამიანია. პირზე ნათელი ადგას... „ღმერთმა გაახარა მაგისი გამზნელი, პირზე ნური ადგას, იმფერი ინსანია“ (ინ.). იხ. ნური.

პირზე (პირიდან) ძე გადმოდის ფიგ. გამ. ენატკბილი, კეთილი ადამიანია. „პირზე ძე გადმოდის, იმფერი კაცი ყავს, ნეტაი მას!“ (ინ.).

პირი მოყაშული აქ. ფიგ. გამ. მკაცრი გამომეფეყვლება აქვს, მოღუშულია. „მისობი დღეში პირი მოყაშული აქ. ერთ ღიმან ვერ დუუნახავ პირზე“ (სტ.).

პირზე ჯეჰენები ახატი-ა ფიგ. გამ. შუებრალბელი, დაუნობელი ადამიანია. „პირზე ჯეჰენები ახატია, შეხედავ, მიხდები, რა ინსანია“ (სტ.).

პინკა-ი (რუს.) ასანთი. „ჯანაზაზე მოსულებსა პინკას მიცემენ, და კოკოტა ძაფსა“ (იმ.); „ჯიფეში მაქ პინკა ყუთი, მაკონციე ოზდახუთი“ (ინ.).

პინკინა 1. ადამიანის მეტსახელი. 2. კოხტა, ლამაზად ჩაცმული. „გოგოვ, გოგოვ, პინკინაო, ჩემმა ხელმა გიფუნინაო“ (ინ.).

პლატინი-ი (platin) პლატინა. „ესა თეთრი ალთუნია, პლატინი“ (ინ.).

პლასტერი-ი (plaster) პლასტიკი. „წელი გამეშებული მაქ, პლასტერი დეცხე“ (ინ.).

პლასტიკი (plastik) პლასტიკატი. „პლასტიკით გუუკეთებიან“ (სტ.).

პლაკე ბრტყელი ქვა. „გამიესხრიკა და დაყარა დიდუანი პლაკიები“ (თ.ქ.). 2. ქვიანი ადგილი. „პლაკე მინა არი, არ გეიხარებს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (პლაკე — სპილენძის ლორფინი, გინა წყალში სალი

კლდე).

პლან-ი (plan) გეგმა. „რაფერ გაქ პლანები, რამდონ დღეს გაქ ვახტი კიდო?“ (ინ.).

პოზიციონ-ი (pozisyon) პოზიცია, მდგომარეობა. „ველარ მივხდი შენი პოზიციონი“ (სტ.).

პოტანსიელ-ი (potansiyel) პოტენცია. „კაი პოტანსიელი აქ ისმეთ აჯარსა, მაგარი კამიტალისტია“ (სტ.).

პოლის-ი (polis) პოლიცია, პოლიციელი. „ჩუენი ხასანაი პოლისი გახდა“ (თ.ქ.).

პოლიტიკ (politik) პოლიტიკა. „ფენა გონჯია რუსიე პოლიტიკ, თუალუმშეხვეელი ყახვართ“ (იმ.).

პოლიტიკობა თხოვნა, დახატრება. „სულთანაი არ იყო, თვარა პოლიტიკობას არავის ვუზემდი“ (იმ.).

პომპა (pompa) ტუმბო. „მომეცი პომპა! ბანდომი წყალი აღარ მივა და დავანვე ერთი დელუგსა“ (ინ.).

პოს-ი მამალი თხა, ვაცი, ბოტი. „მენუელე თხის ნიეთში პოსი მეიყუანა შინ“ (ინ.).

პოქს-ი ჭუჭყი, ობი. „ჯავეს პოქსი მოხადე, რომე გონჯი სული შუუდინდება“ (თ.ქ.); „პოქსები ჩამოდოდა ოფლიან ბუკუე“ (ად.). შდრ. საბა.

პოქსიანი-ი ჭუჭყიანი, ობმოკიდებული. „დეიბაი კარგა ეგ პოქსიანი ხელები!“ (ინ.); „ჯავეს წყალი გადაავლე, პოქსები ნევედეს“ (ინ.). შდრ. საბა (პოქსი — ობი).

პონოლიკ-ი თავმომწონე, კეკლუცი. „ფენა პონოლიკი ქალია, აქეთაც არ გვიყურეფს“ (იმ.).

პრავა (prava) მოზომება, გასინჯვა, შემომწმება. „პრავაზე როის მოხვიდეთნა?“ (ჰ.).

პრათიკი (pratik) პრაქტიკა, გამოცდილება. „არაბის საქმობის პრათიკი არ ქონდა“ (სტ.).

პრასა ბალახ-ი ჯეჯილის მსგავსი ბალახი (პრასის მსგავსი). „კაი თივა აქ პრასა ბალახსა“ (ინ.).

პრათი გოგონა, ქალიშვილი. „ლუთბიე ბიბიასი პრათი დეინიშნეს“ (ჰ.); „პრატბე

ჯამები დავასილიე“ (ინ.).

პრახ-ი 1. სიცხით ფოთლების შეხმობა. „დაარტყა პრახი იფურადებზე, ყურაღმა გაპრახსა“ (ად.). გად. მწ. ბებური, გადაბურებული. „პრახი ბერი, ვერ დეეტიევა სახლში?“ (სტ.).

პრინ-ი ფიცხი, ბრაზიანი, ანჩხლი. „ის თახუმი პრინები არიან“ (ინ.).

პრობლემ-ი (problem) პრობლემა. „რამე პრობლემი არ აქ კაცსა, ზენგინია“ (სტ.).

პროგრამ-ი (program) პროგრამა. „დაჟედენ და დაათერთიბეს ამფერი პროგრამი“ (სტ.).

პროეე (projec) პროექტი, გეგმა, განაზრახი, ჩანაფიქრი. „ამ დაირეს პროეე ჩემი დაჩიზულია“ (სტ.).

პროტესტო (protesto) პროტესტი, ნინალმდევლობა. „ჩუენმა პუქუმათმა ამაზე პროტესტო ქნა“ (სტ.).

პუმპლ-ი ძალიან რბილი, ნაზი, ბუმბული, ბალანი, გინგლი (ლინდლი). „ლამაზი ქქონდა პუმპლები“ (ჰ.); „პუმპლი ფრინავს, არ ჩავარდეს საპანში“ (ინ.).

პუპკ-ი მცირე რამ, თითით ასალები. „პური ფქვილი ერთი პუპკიც აღარ დამჩენია“ (ად.). შდრ. საბა (ბუბკო).

პური „პური ჩემით-ჩემითი ცხვება: „ფრანჯალა, სომუნი, ლავამი, ისე პური, სადე კმაიდი“ (იმ.).

პურის მადმა (პურის მადლმა) ფიცილის ფორმულა. „პურის მადმა, გერჩექ ვამბოფ“ (იმ.); „პური მადმა, ასე გეგვონე“ (იმ.).

პური საჭარ-ი მოსაჭრელი პური. „ნად ვიქმოდით პური საჭარში“ (ბახ.).

პური წვენა-ი კერძი. „კმელ პურ დავეშნით, ადულეზულ ერბოიან წყალში ჩავყრით, მუადულეზთ, გაკეთდება პური წუნენაი“ (იმ.); „ხევსზე პური წუნენაი გავაკეთეთ“ (იმ.).

პური ჭრობიხან პურის ყანების აღების დროს (ივლისის მეორე ნახევარში). „პური ჭრობიხან დავლოგინდებოდით“ (სტ.).

პურსკლი-ს დაძებეს, ყველაფერს ჩხრეკს, ყველგან იქექება. „სულ რას

პურჭკლის იმ ჩექმეჯეს, არ ვიცი!" (ინ.).
პუტპუტებს-ს თავისთვის გაბრაზებით
რაღაცას ლაპარაკობს. „დედაბერი პუტპუ-
ტებს და არი, თაბაეთსუბი განდა ძალიან“
(ად.).

პუჩინა ხბო. „პუჩინებ რას უძახის?!“
(მ.); „ერთი პუჩინაი ჭრელია, ჩიჩეგაი“ (მ.).

ჟამი-ი 1. ნალევი, დარდი, ტვივილი;
2. მოურჩენელი ჭირი, სიკვდილი. „ჟამი
აქ ბუკზე, ვერ დეელაპარიკები“ (ად.); 3.
წყევლის ფორმულა. „ჟამი შენ თავზე, შენ
არ გასახარებელი!“ (ად.). შდრ. საბა (ჟამი
— კაცის მკვლელი).

ჟამი დაგაყარე თავზე, წყველა. „ჟამი
დაგაყარე თავზე, არ გასახარებელი“ (სტ.).

ჟამი შეჭმული, წყველა. „რას ლაპა-
რიკოფს ამდენსა, ჟამი შეჭმული ეგა!“ (ინ.).

ჟანდარმა (jandarma) ჟანდარმი, ჟან-
დარმერია. „ჩემი ძიაი ჟანდარმა იუზბაშია“
(სტ.).

ჟანქი-ი ცვარი, ნამი, წვეთი. „ჟანქიც
არ ჩამუარდნილა ციდან“. (ინ.); „ერთი
ჟანქიც აღარ დიმიტია, ყუელაი შესუა“
(ად.). შდრ. საბა (ჟანტი — მცირე რამ
სისველი).

ჟაფონე (japone) იაპონური. „ჟაფონე
არაბაი ძალუან საღლაში დარჩა“ (სტ.).

ჟაფონიალი (japonyali) იაპონელი. „ჟა-
ფონიალი თურისტები ყასაბაში მოედენ“
(ინ.).

ჟაფონჯა (japonca) იაპონური ენა,
იაპონურად. „ჟაფონჯა ვიცოდი პანაი და
დეველაპარიკე“ (ინ.).

ჟდომი-ი ავადმყოფობა (ქვედა კიდურე-
ბის მოძრაობის, სიარულის მოშლა). „ნე-
ნესა ჟდომი დეემართა და მოსავლელი
გახდა“ (მეზ.).

ჟდას-ს ზის. „ჟდას სობიძირში და
აბრუნებს თესპას“ (ინ.).

ჟდარან სხედან. „გამლები ჟდარან
ეზო-კარში, სუენულობენ“ (თ.ქ.).

პუნკავ-ს წენავს, შლის, ერთმანეთში
ხლართავს (ძაფს, საქმეს...) „ბალვი ძაფ
პუნკავს, ვერ ხედავ?“

პწკიალა-ი მგზინავი, ბრჭყვილა.
„პწკიალაი ქოსტეგი დუუკიდა და ქიბ-
რობს“ (ინ.).

უ

უეთონ-ი (jeton) ეეტონი. „უეთონით
მომინიე ტელეფონი, ეს ადვილია, ქოდით“
(ინ.).

უენი (jen) გენი. „დამპალი უენი აქ
მაგასა, კაცი არ გამუა მაგათ თახუმიდან“
(სტ.).

უენეთიქ (jenetik) გენეტიკა. „უენეთიქსა
კითხულობს უნივერსიტეში“ (სტ.).

უენერასიონ-ი (jenerasyon) შთამომავ-
ლობა, მოდგმა, ჯიში. „ქალი თხოვნიხან,
კაი გინდა, უენერასიონინა მოძეფნო“ (სტ.).

უეავე-ს თელავს, სრეგს, არტყამს.
„მავალაი უეავეს ბალესა წენ-წელა“ (ინ.).
შდრ. საბა (უეავე — კორცთ დაჯექვა).

უეავე-ი ცვარი, ნამი. „უეავე აქ ბალა-
ხსა, არ გეივლება“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (უეავე
— ხის ნაწიმიარი. ცვარი).

უეავიან-ი ცვრიანი. „უეავიან ბალახე-
ბში იარა და დასუელდა“ (თ.ქ.).

უევე-ი ფოთოლი. „უევერები შებზობია
ამ ჩინეგსა, მოდენსა ისეგავე“ (ხ.ფ.). შდრ.
საბა (უევერი — ფოთლიანი რტო).

უევერავ-ს ბალახს თელავს, ფოთლებს
აცლის ტოტებს, შუებრალებლად, დაუნ-
დობლად ექცევა გარემოს. „ბალვი ჩასულა
და უევერავს ბოსტან“ (თ.ქ.); „დაუვერა
ბითევი ჭლა“ (იმ.).

უილე (jile) ფილეთი. „ამ ჩოხასა უილე
არ ახლიოდა?“ (ად.); „მოკვსუე ლამაზი
უილე“ (ინ.).

უილეთი-ი (jilet) უსაშიშრო სამართებე-
ლი. „სიმონ ბეი ზაზაძეს უილეთის ფაფ-
რიქა აქ ისტამბოლში — „ზაზა“ (სტ.).

უიმნასთიქ (jimnastik) გიმნასტიკა, ვა-

რჯიში. „ყუელ დილაი ჟიმნასტიქს იჯება“ (ინ.).

ჟინექოლოგ (jinekolog) გინეკოლოგი. „ქალის დოქტორი, ჟინექოლოგი წინწინ არ იყო“ (ინ.).

ჟინექოლოგ ოფერათორი (jinekolog operatörü) ქირურგი გინეკოლოგი. „ჟინექოლოგ ოფერათორი გამხდარა ჩუენი ციცი“ (სტ.).

ჟინიანი-ი თავისნათქვამა, ახირებული. „ეს ბლვი ჟინიანი გახდა, გამოლოცვა უნდა“ (ინ.).

ჟინჟილებ-ს 1. ძლივს ანთია; ნელა იწვის. 2. ღარიბად ცხოვრობს. „ჯირეკი ნელა ჟინჟილებს (თ.ქ.); „ჟინჟილებს რაპალებით, ქალ-ბაღვსა ძვილაი უარება“ (სტ.).

ჟინჟილი-ი ნელი წვა. „მოსახი ყაზდალი და დააბურბულე ცეცხლი, ეყოფა ამდონი ჟინჟილი“ (ად.).

ჟინჟილალი-ი 1. ნამი, ცვარი; 2. ნაპერ-წკალი. „ნაგუზალი ჟინჟილებს ყრის“ (თ.ქ.); „ჟინჟილები გადმოყარა, პერალდა განვიმდება“ (ად.). შდრ. საბა (ყინჟილი — ნერილი თქორი).

ჟინჟილაღ-ს 1. ნამავს. 2. მუგუზალი ნაპერწკლებს შყრის. „ღამ-ღამე პან-პანას ჟინჟილაღს, სულ ათქევიფეს თოფრალსა“ (თ.ქ.); „ნაგუზალი ჟინჟილედა და ასინათლებდა“ (ინ.).

ჟიჟინა-ი სურდო. „ჟიჟინაი დეკეუმართა ბითეფსა, გედეგედევა ღალიბა“ (ინ.).

ჟოლ-ი თუთა. „ჩუენი ჟოლი დამნიფუელი იქნება, იგიყუანო და გაჭამო“ (ინ.).

ჟოლამაყვალა-ი ჟოლო. „ჟოლამაყვალაი ტყიეფში შექდება“ (ბახ.).

ჟრება- ნელა იხარება. „ცეცხლი მუჟმატე ცოტა, ლობიო ჟრება“ (მ.).

ჟრიალი-ი ჟრეოლა. „ჟრიალი დომიწყო ნამსმანში“ (თ.ქ.).

ჟუჟუა-ს კლავს, ანადგურებს, სპობს. „მეგემ მარობაში მარაზი ჟუჟუა-ს ხალხსა“ (ინ.).

ჟუჟუნა-ი წენიან კერძში ჩამბალი პური ან მჭადი. „მანნის ჟუჟუნაი მომინდარაცხა“ (თ.ქ.).

ჟური-ი შემოუსვლელი, მჟავე ყურძენი. „ჟური ჩაყარე ფხალში და მაიხოში გახდება“ (ბახ.).

ჟურნალი (jurnal) მოხსენება ერთი დღის მუშაობის შესახებ, ანგარიში (პოლიციაში). „ჟურნალ ვიჯებით ყუელ საღამ“ (სტ.).

ჟუჟაჟ-ს ბოლო წვეთამდე წოეს; გამოლევს, გამოწურავს (რძეს, წყალს... რაიმე სითხეს). „ხოზო მუღუშვა და ჟუჟაჟს ძეს“ (მ.). შდრ. საბა (ყოქო).

ჟლარტი-ი ვულ. მუშტი. „რა მიზამა მარტმა, გაყარ ერთი ჟლარტიო, — დეიკუება წყემსმა“ (თ.ქ.).

ჟღვაჟ-ი წყლიანი თოვლი. „აქავრობაში ჟღვაჟი მუა, ბზე დახედავს მი, გაშრება“ (ინ.). იხ. თოვლაჟღვაჟაი.

ჟღვართ-ი მაღალი, ძვალმსხვილი ადამიანი. „გაზდილა დიდი ჟღვართი“ (ად.).

ჟღვართუნ-ი ჯოხით ან ქამრით ცეპის ხმა. „გამეიქანა მინდარი და ჟღვართუნი მუჟყენა“ (ინ.).

ჟღვერტა-ი მინაზე დასცა, დაარტყა. „ერთი იმფერი ჟღვერტა ყური ძირში, რომე აანუწუნა“ (თ.ქ.); „ჟღვერტა ძირთ“ (ინ.).

ჟღლემ-ს ზელს, თელავს. „შესულა ბოსტანში ბლვი და ტყვილაი ჟღლემს წუნაილეფსა“ (ინ.); „ჟღლემს ხელებში კევსა, მემერე პირში იღეფს, ფისი, ესა!“ (ინ.). შდრ. საბა (ჟღლემმა — ავაღ ზელა).

ჟღნობა ტყნობა, ხმობა. „ჩიჩეგებმა ამ სიცხიებზე ჟღნობა დეიწყო“ (ხ.ფ.).

რ

რაებ-ი რანი. „რაები გამაგონა, რომ იცოდე, ჭკვიდან გამოხუალ“ (ინ.).

რაგვი-ი მახე, სათაგური. „რაგვი მუჟწყე და მუჟხინძე კისერი მაგ მურდალსა“

(ინ.). შდრ. საბა (რაგვი — მახე).

რაგუარ-ილრაგორ-ილრაგუარ-ი რანაირი, როგორი. „რა გუარი ალაგი იქნება!“ (იმ.); „რაგორ ხართ?“ (იმ.); „რაგვარ გავები ყავარსა?“ (იმ.). შდრ. საბა (რაგუარი).

რაგუარცხა როგორც. „რაგუარცხა რომა არი, ისე დატიე“ (იმ.).

რადიო (radio) „ბათარია რადიოს ვიკავედით გურჯისტანიდამ, მოსკოვადამ, ახლა აღარ გამოდის რაცხა“ (ბახ.).

რადიასიონი (radyasyon) რადიაცია. „ჩორნობილის რადიასიონი ჩუენთანც გამუანია, ონდანსორა კიტრი აღარ იყება ყანებში“ (თ.ქ.).

რავარც როგორც. „რავარც მინაში ჩადებენ, ჩემი მადლი გიგინათლებს“ (პ.).

რავარცხა როგორდაც, როგორც. „ახლა რავარცხა რენგში გინდა, დალებე“ (იმ.).

რავლაილრაგვილ-ი როგორ? როგორი? „რავაი ხარ?“ (ტ.); „რავლა გუდუელია, არვინი ივისა?“ (ტ.); „რაველი ხარა?“ (ბ.); „რაველია ჩემი გურჯიჯა?“ (ტ.).

რაზა რკინის საკეტი (კარებისათვის) „რაზა გუუკეთე კარსა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (რაზა-კარის გარდასაცემელი რკინა).

რაზი (არ. razi) თანახმა, კმაყოფილი. „ღმერთი რაზი გახადე“ (იმ.); „იმასაც რაზი ვიქნები“ (ბ.); „ღმერთი შენიდან რაზია“ (პ.); „ჰამა რაზ ვერ გახადა ისენი“ (სტ.).

რაზიოლა (razi olmak) მადლობა, ღმერთი მადლობელი გაგიხდეს, ღმერთი კმაყოფილი დაგიჩუენოს. „ალამ რაზიოლა, მოხუელ და გვენაე!“ „რაზიოლა, ხელი გიმინყე!“ (იმ.).

რათდაჭირია-ა რისთვის სჭირდება. რათდაქჭირია სხუა, ჩუენ არ ვართ აგზე?“ (ხ. ფ.); „რათდაჭირია სხუისი თქმა, თვიონ ვერ მიხდება?“ (ინ.).

რათინ რისთვის. „რათინ ასე მალე მომითავე ჩემი ღუნა“ (პ.); „რათინ ვეტყვი?“ (პ.); „რათინ ხევს იჯება?“ (თ.ქ.).

რამაზანი (არ. ramazan) მთვარის წელიწადის მეცხრე თვე, როცა მუსლიმანები მარსულობენ. „მობანდა მუბარევი რამაზანი“ (ინ.); „რამაზნი თუარე ყუელაზე

მადლიანია“ (თ.ქ.); „ენ ძალიან რამაზანში ვიხმართ ამ საქმელებსა“ (ინ.).

რამაზან ბერამი (ramazan bayrami) დღესასწაული მარხვის, რამაზნის გასვლასთან დაკავშირებით. „რამაზან ბაირამზე ახალბე ჩეცუვამთ, კარქ საქმელებ გავაკეთებთ და მივართუამთ მოსაღირებსა“ (თ.ქ.); „რამაზან ბაირამი სამ დღეს იქნება, არ ვისაქმებთ, ვიჯუბუშუმებთ“ (ად.).

რამაზნიანი-ი მარხული, მარხვის დამჭერი. „რამაზნიანი ვარ ერთი კვირეა“ (იმ.); „რამაზნიანი ინსანი ძიძე საქმეს ვერ იქს“ (ინ.).

რამდოხანიაირამდებანია რამდენი ხანია. „რამდოხანია აღარ დიონახანია მისი თავი“ (თ.ქ.); „რამდებანია აღარ შამოსულხარ ჩუენთან?“ (ინ.).

რამეთი რამდენი. „რამეთი დღეა მოხუალთ?“ (იმ.); „რამეთი ქილოა?“ (იმ.). რამეთიმე რამდენიმე, რამეთიმე ნეღნად გემებზე უმცხოვრიან“ (პ.).

რამითი რამდენი. „რამითი დღე დარჩები კიდენე?“ (მეხ.); „რამით ქალსა დუუდგები წინა?“ (ინ.).

რამითზე რამდენზე, რომელზე, როდის. „რამითზე მუა ჰელე საითი?“ (სტ.); „რამითზე ამოიდენ რუხელი“ (იმ.); „რამითზე ადგება არაბაი?“ (იმ.).

რამითიგზობ რამდენჯერ. „რამითიგზობ გადავსჭარ, კილო ამვიყარა“ (ხ. ფ.). რამითხანია რამდენი ხანია. „ეს ქომური რამითხანია ჩადებულია სოზაში“ (ინ.); „რამითხანია გებნევი ამასა“ (ინ.).

რამისისხუანი რამოდენა. „რამისისხუანი ხარები ყავს, იცი?“ (ედ.); „რამისისხუანი გამხდარა ყავალები!“ (თ.ქ.).

რამისისხოზე რამოდენაზე, რამოდენად. „იმისი ეერი რამისისხოზე ჯენეთშია“ (ინ.); „რამისისხოზე ხათრი დამჩა, რომ იცოდე!“ (ინ.).

რამისხელაირამისხელას რამოდენა, რამოდენად. „რამისხელას გეიქცევა იცი?“ (იმ.); „რამისხელა იყვირა, გეიგონევი?“ (თ.ქ.).

რანდა რა უნდა. „რანდა ვუთხრა“ (ინ.); „შენ უკან რანდა ვქნა?“ (პ.); „ოქ რანდა გევედო?“ (პ.).

რაპორი (rapor) მოხსენება, ანგარიში, პატაკი. „რაპორი მივართვი მუდირსა“ (იმ.).

რასიმ-ი (rasim — მხატვარი) საკუთარი სახელი (მამაკაცისა). „რასიმ-უსტა ყებულში ნეედა“ (ინ.).

რასიმე (rasime — მხატვარი ქალი) საკუთარი სახელი (ქალისა). „რასიმეი კარგ დანთელებ ქსოვს“ (ად.).

რასიონელი-ი (rasyonel) რაციონალური. „რასიონელი ქალი ხარ ძალუან“ (სტ.); „რასიონელი გახდი ბუსირა რაცხა!“ (სტ.).

რასძალა მეტისმეტად, ნამეტნავად, დიდად. „იმ ქალსა რასძალა ათეში აქ“ (თ.ქ.); „რასძალა გუუხარდა ნენეს თქუენი მოსლა“ (ინ.).

რაფელი-ი როგორი, რანაირი, რა ფერისა. „ლელე რაფელი რენქლია, ხედავ?“ (ბ.).

რაფერ როგორ? რანაირად? „რაფერ ხარ?“ (თ.ქ.); „რაფერ მუაფერე გადმოსულა?“ (ინ.).

რაფრათ როგორ, რანაირად. „რაფრათ მოქცა მაი ყაზალი?“ (ინ.); „რაფრათ არიან ჩუენი ახრაბები?“ (ად.).

რაცხა რაღაცა. „გვეიაროთ ლელეგაღმა, ყურში გეტყვი რაცხასაო, ჰაცხა რომ დიგილიამდება, იქ ჩიგიდგამ ფაცხასაო“ (პილ.).

რაცხამით-ი რამდენიც. „რაცხამითი მოვლენ, იმდონეთი წავყუებით“ (ინ.).

რაცხამდონ-ი რამდენიც, რამოდენაც. „რაცხამდონი შუეძლიოდენ, იმდენი ჭამეს“ (ინ.).

რაცხაფერ როგორც; როგორადაც, როგორმე. რაცხაფერ შიმიკერე ეთეგი!“ (პ.); „გვეელით ბოლოში რაცხაფერ“ (თ.ქ.).

რაცხაფერი-ი როგორი, რანაირი. „რაცხაფერი ეთეგი გინდა, მეთიხუე“ (ინ.); „რაცხაფერი ანაი, იმფერი — შვილი!“ (ინ.).

რაცხაფრათ როგორმე, რანაირად, როგორც. „რაცხაფრათ მომიფერე ეს საქმე?“ (ინ.); „რაცხაფრათ იტყვი, ისე იყოს“ (ად.).

რაღბით-ი (rağbeti) წარმატება, ყურადღება, სიმპათია, ინტერესი, მიდრეკილება, ნიჭი. „რალბეთი მოქცეს ლმერთმა!“ (თ.ქ.);

„უუდგა რალბეთი მაგას ამათიებში, ძუელებურა ველარ იარება სერბესათ“ (ინ.).

რალბეთიანი-ი ყურადღებიანი, სიმპათიური. „შენი ანაი რალბეთიანი ქალი იყო ძალუან“ (თ.ქ.).

რადლა რაღაცა. „გამოგვიგზავნეთ ბე, რადლას ვებყვი“ (ინ.); „რადლა მინდოდა, ვერ ვუთხარ“ (ად.); „მცოდნოდა, რადლიებ მუაფერებლი“ (ინ.).

რადლამით-ი რამდენიც. „რადლამითი უნდა, ნამეილოს“ (ინ.); „რადლამითი მივე, იმდენი დაკარქა“ (პ.).

რადლან როცა, როდესაც (რაღაცა ხან). „რადლან რომ ადგენ, დარაზებულან ჩუენებ“ (თ.ქ.); „რადლან მოიდენ, მეიტანეს ნიშან-ბოხჩა“ (მეზ.).

რადლაფრათ როგორც, როგორადაც „რადლაფრად ვიყავით, ისე ვიყოთ კიდევნ“ (თ.ქ.); „რადლაფრად იტყვი, ისე იყოს“ (პ.).

რადლიებ-ი რაღაცეები (რაღაცეები). „ფენა ვიყავ, რადლიებ მუაფერებლი“ (ინ.); „რადლიები გამუუტანებია ისტანბულიდამ“ (ად.).

რახ-ი (სპ. rah) ღვინო, არაყი, ალკოპოლური სასმელი; 2. არაყი. „აგერეს კაცი რახსა სუემდა“ (ინ.); „ოჯალის რიხეი რახში და ყუმარში მუუცემია“ (იმ.). შდრ. საბა (რახი — ბერძნულია, არაყი — არაბულია, იყი — ქართულად ჰქვიან).

რახან როდის? „აგენი რახან გქონდა“ (ხ. ფ.); „შენი ნიშანი რახანაა?“ (ხ. ფ.); „გოგო გელინათ რახანდა მოქეცე?“ (ხ. ფ.).

რახმეთი-ი (არ. rahmet) მოწყალება, შებრალება, თანაგრძნობა. „ინსანმა ღმერთის რახმეთინა დინახოს“ (ინ.); „გვიხსნება ღმერთის რაჰმეთი ხაზინა“ (პ.).

რახუნა-ი მოურიდებელი, მოურიდებლად მოლაპარაკე, როხროხა. „პრატი ცოტა რახუნაი, ბეჩი ყოფილა“ (თ.ქ.).

რაჰათ-ი (არ. rahai) მოსვენება, დაწყნარება, კომფორტი. „რაჰათ ვერ იქა“ (მ.); „რაჰათ ვიჯები აგზე“ (ან.); „რაჰათი ექნა, არ ჯობდა. (ხ.ფ.); „ეკლებზე ვუდავარ, რაჰათი არ მაქ“ (ად.); „იმის რაჰათიდა ქნას“ (ხ.ფ.).

რაჰათაი მოსვენებით, წყნარად. „რაჰათაი ვერ ზიხარ რაცხა!“ (ხ.ფ.); „რაჰათაი

დავწუე მინდა" (თ.ქ.); „ერთსა ზრუქში ეიკილავ რაპათაი" (ედ.).

რაპათათ მოსვენებით, ნყნარად, თავისუფლად. „ქარმა შიგან რაპათათნა გეიაროს" (იმ.).

რაპათელაი მოსვენებით, ნყნარად. „რაპათელაი ნეღდენა გურჯისტანში" (პ.).

რაპათსუზი (rahaisiz) შენუხებული, ავადმყოფი. „ბევრში რაპათსუზი გაეზბი" (ინ.).

რაპალეზი (არ. hal — უსიამოვნება, უბედურება, მძიმე მდგომარეობა; ძალა, შეძლება. რაჰალატებით) ძლიერძლივობით, ძლიერ, გაჭირვებით. „რაპალეზით ჩამოცურდა ხიდან, ღალმი დემწყურა ხეზე" (ბახ.); „ბუხარში რაპალეზით ბეიანავს ცეცხლი" (ინ.).

რაპალეზში ძლიერ, გაჭირვებით. „რაპალეზში იარებოდა ეზო კარში" (თ.ქ.); „რაპალეზში ადგა ფეხზე" (თ.ქ.).

რაპალინდა იხ. რაპალეზით. „რაპალინდა გუდუურჩენიან სახლი დანუასა" (ინ.).

რაჰიმი (არ. rahim) მონყალე, მწყალობელი.

რაჰმანი (Rahman) ღმერთის ეპითეტი, შემწყალებელი. „ბისმილაჰი რაჰმანი რაჰიმი!" (bismillahi Rahmani rahim) შემწყალებელი, მონყალე ღმერთის სახელით! (მუსლიმანები ყოველ საქმეს იწყებენ ამ სიტყვებით). „ბისმილაჰი რაჰმანი რაჰიმი! ავდგეთ აბა ფეხზე და გვექჟაროთ" (ინ.).

რაჰმეთი (rahmetli) გარდაცვლილი, იმ ქვეყნად მყოფი, ცხოვრებული. „ესა რაჰმეთი აჰმედმა ილაპარკია" (პ.); „ძალიან ყვირაღაი იყო რაჰმეთი" (ინ.).

რეალითე (realite) სიმართლე, სინამდვილე. „რეალითე ვილაპარკოთ, კაცო! პოლიტიკა არ გვინდა!" (სტ.); „შენ ის მითხარ, რეალითე რა არი" (სტ.).

რეაქსიონი (reaksiyon) რეაქცია. „მოქსოვას ამაზე რეაქსიონი არ უქნია" (სტ.).

რებიე (rebiye არ. rebii — საგაზაფხული) ქალის სახელი. „რებიე ეგნავს მუაქსუვებიე ეს წინდა" (ინ.).

რეგავეს-ს ჩეხავს, ნაყავს. „ნენეი ლაფერაით რეგავეს ფხალსა და მემრე შაასუ-

ნელეს" (ფათ.); „ხოშკაქალამ მორეგავყანები" (ბ.).

რეზალეთი (არ. rezale) სირცხვილი, უსინდისობა. „რეზალეთი ქნა სოფელში, ქუდი ჩამოგვანეია" (ინ.).

რეზალეთი (rezaleli) შერცხვენილი, შეურაცხყოფილი. „გახდა რეზალეთი, ვილანნა ითხვოს?!" (ინ.).

რეზაყი (არ. rezzak) ღმერთისგან ნაბოძები. „რეზაყი არ მოვიშალოს ღმერთმა!" (პ.).

რეზილი (არ. rezil) სამარცხენო, სათაკლო. „რეზილი გახდა ჩუენი თახუმი მაგ ნესტაცემულმა, მაგანა!" (ად.).

რეი (არ. rey) ამომრჩევის ხმა. „მებუსეები მოვლენ, მოკრუფენ ხალხში რეის, გეიარებენ, ნეველენ, რამე საქმეს არ გუუკეთებენ ხალხსა" (იმ.).

რეიზი (არ. reiz) ფარის წინამძღოლი თხა. „რეიზი თუ არ ნუუძღუა ცხუარსა, ისე ადუმ არ იქს, საცოდვაეია ცხუარი!" (ბახ.).

რეისი (არ. reis) ხელმძღვანელი, თავმჯდომარე, მთავარი, ბელადი. „ჯემალაი ჩუენი რეისი გახდა" (ინ.).

რემზი (არ. remiz — ნიშანი, სიმბოლო, ემბლემა) მამაკაცის სახელი. „რემზიემიაი იმ ღამე ჩუენტან დარჩა" (თ.ქ.).

რემილი (არ. remil — მარჩიელობა) სამარჩიელო წიგნი, შოროსკოპის მსგავსი. „შეიხვება კიდვეს იყვეს რემილი ჰადმე" (იმ.); „ხოჯა იმ რემილში ჩახედედა, იკითხედა და ყულამფერ გეტყოდა" (იმ.).

რემათიზმა (rematizma) რევმატიზმი. „რემათიზმა მაქ" (ხ.ფ.).

რენგი (სპ. renk) ფერი, შეფერილობა. „გათბა და რენგი მუუდა პანაი" (თ.ქ.); „რენგი ჩემით-ჩემითია" (ინ.).

რენგლი (renkli) ფერადი. „რენგლი ურუბა მადლი ყოფილა" (ინ.); „რენგლი აცნა ენჭული" (თ. ქ.); „ღელე რაფელი რენგლია?" (ბ.).

რენგსუზი (renksiz) უფერული, ფერმკრთალი. „ციცაი რენგსუზი გამხდარა" (ინ.).

რენდე (სპ. *rende*) შალაშინი, სახეიბო. „ახლა ჯერდნის რენდე გამოვდა“ (ინ.); „პავეჩი რენდეზე დაფიკე“ (ინ.); „რენდით გავრენდავთ“ (იმ.).

რენჩბერი-ი (სპ. *renfer*) შავი მუშა, მინაზე მომუშავე. „ჩუენი თახუმი რენჩბერი არიან, სიკდლამდი მინის სული უდიან“ (ად.).

რესმი (არ. *resim*) სურათი, მონახაზი. „რესმ არ მაძლევს“ (ინ.); „რესმი რამდენ ჯანისა გამეილეთ?“ (იმ.); „დავანახიებ ამ რესმებსა“ (ბ.).

რესმი (არ. *resmi*) ოფიციალური, სახელმწიფოებრივი. „ჩუენი რესმი დილა თურქა“ (სტ.); „ჩემი შვილი რესმი მემური გახდა“ (ინ.).

რესმიჯი (*resimci*) მხატვარი, ფოტოგრაფი. „რესმიჯი დაირეში მეიყუნა და ფოთომაქინაით გამველეთ რესმი“ (ინ.).

რესული (არ. *resul* — ღმერთის გამოგზავნილი, წინასწარმეტყველი) მამაკაცის სახელი. „რესული იმ დღეს გვიან მოვდა“ (ინ.).

რეფერანდუმი (*reherendum*) რეფერენდუმი. „რეფერანდუმზე რეი ჩაადგო ბითე გურჯისტანმა და სერბესობა შეითხუა“ (ინ.).

რეფიყი (არ. *refik* — ამხანაგი, კოლეგა, თანამგზავრი, მეუღლე) მამაკაცის სახელი. „რეფიყ-ბეი ქოფერათივ ბამქანი გახდა“ (ად.).

რეფორმი (*reform*) „ერთი კაი რეფორმი გინდებთან ახლა, რუსიადან გამორჩეული“ (სტ.).

რეფრეფაი (არ. *refref* — ქსოვილის სახე) ქალის მეტსახელი. რეფრეფაი მოვდა, აღარ მიენყენთ ახლა“ (ინ.).

რექლამი (*reklam*) რეკლამა. „თურქიემი რექლამი ფაპალია“ (სტ.); „ოთელის რექლამი აქნევი თელევიზიონში“ (სტ.).

რელბეთი იხ. რაღბეთი. „აღარ მიცა ღმერთმა რელბეთი“ (ინ.).

რესადი (*reşad* არ. *reşad*) — სიმართლის გზაზე გასვლა) მამაკაცის სახელი. „ჩუენი რესადი ასკერშია“ (ინ.).

რესიდი (არ. *resit* — სრულწლოვანი,

მონიფული, ჭკვიანი) მამაკაცის სახელი. „რემიდა-დედი ილაპარიკება მემლექეთურ ხებრებსა, პემაც იტირება შიან“ (ად.).

რეშმა ცხენის ფეხი. „ეუნანის ცხენის რეშმასი ხმა ამოვდოდა“ (თ.ქ.).

რეჩეთე (*reçlet*) რეცეპტი. „რეჩეთე დავანერი დობტურსა“ (სტ.).

რეჩელი (*reçel*) მურაბა. „გულორჩელი მიყუარს, იმა ვჭამ ენწული“ (ინ.); „სხუა მეგვების რეჩელიც ვიჯებით“ (ბ.).

რეჯები (არ. *recep*) 1. მთვარის კალენდრის მეშვიდე თვე; 2. მამაკაცის სახელი. „რეჯებ-ფენდი ჩუენთან გადმოიდა“ (ინ.).

რეჯებ-შაღბანი (*recep—şaban* არ. *şaban* — მთვარის კალენდრის მერვე თვე) მთვარის კალენდრის მეშვიდე-მერვე თვე. „მოძანდა რეჯებ-შაღბანი, რამაზნის მახარობელი“ (პ.). იხ. რეჯები.

რეჰანი (არ. *reyhan*) მწვანელი, სანელა. „ბოსტანში მაქ რეჰანი, ღმერთო, მომეც მეჰანი“ (გულ.). შდრ. საბა (რეჰანი სხვათა ვენა, ქართულად შამშაპა პქიანი).

რეჰანი-ი ძროხის სახელი. „დარალი რეჰანი მწვალობდა“ (ინ.).

რეჰმეთლი იხ. რაჰმეთლი. „რეჰმეთლი მურთებ ემიი ვნახე სიზმარში წინებზე“ (ინ.); „ასე იტყოდა დედი რეჰმეთლი“ (ინ.).

რიაეთი (არ. *riayet* — პატივისცემა, მორიდება, ყურადღება) ქალის სახელი. „რიაეთი მიდიოდა ქუეშეთ“ (იმ.).

რიაეთი (არ. *rivaet* — ლეგენდა, თქმულება) ქალის სახელი. „რიაეთი ვარ, მანხატეთური“ (იმ.).

რიველი-ი იხ. ლივერი. „თოფი ჩამაართვეს, რიველი დოუტისეს“ (იმ.).

რიზა (არ. *riza* — თანხმობა, მორჩილება) მამაკაცის სახელი. „რიზა-ბეი ეზრუმ წესულა“ (თ.ქ.).

რიზით თანხმობით, მოწონებით, თავისი სურვილით. „რიზით არ წესულა, ზორით გუუზგავნიან“ (თ.ქ.). იხ. რიზა.

რიზყი (*rizk*) არსებობის საშუალება, საზრდო, სარჩო. „ოღლუშადის რიზყი რაზში და ყუმარში მუუცემიარ“ (იმ.); „ღმერთმა რიზყი არ მოგაკლონ, ქეიფი არ

მოგიშალონ" (ინ.).

რითხა რით უნდა, რა საშუალებით.
„ზე რითხა ჩეიტანო, არ ვიცი“ (ჭ.).

რიკი-ი ჯოხი, წერილი ბოძი. „მეიტანა
წეიტი რიკები, იმით რა გამუა?“ (ინ.).
შდრ. საბა (რიკი — სამღერელი ჯოხია).

რიფათ-ი (არ. rifat — უმაღლესი
მდგომარეობა, უმაღლესი ჩინი, სიდიადე).
მამაკაცის სახელი. „რიფათ-ძიი ხუალ
ჩამუა და გავგაგნებებს“ (პილ.).

რიშვეთი|რიშვათი (არ. rüşvet —
ქრთამი) „ბაბომ მიცა რიშვათთ ეს“ (იმ.);
„რიშვეთი მეითხუა გოგოს ბაბომ“ (პილ);
„რიშვეთი გამუუგზავნია“ (იმ.).

რიჯა (არ. rica) თხოვნა. „თქუენთან
ერთი რიჯა მაქ“ (ად.); „ტყვილია რიჯა
უყო“ (ინ.).

რობა (robllruba) კომნია კაბა. „ნენემ
კაბა შიმეკერა ფათისკადან რობა და
სიყუარულმა დიმიწუა, გულში რაცხა
მებადა“ (გულ.).

როგო სკა (მსხვილი ხისგან გულის
ამოღებით გაკეთებული) „ათი თანე როგო
მაქ სასკეზე დანყობილი“ (მაჭ.). შდრ. საბა
(როგო — ხის სკა).

როდ-ი¹ არნაბი. ტარიანი ძელი, ფი-
ცარი ჩამოთხრილი მიწის გადასაყრელად,
კალოზე ბზის ან მარცვლის მისახვეტებ-
ლად გამოსაყენებელი. „კალოზე მთაროდო-
ნა ბზე როდითა“ (ინ.); „ვიცით როდი,
ფიცარიან, აქ ტარი. იმით მივახვეტებთ“
(ინ.). შდრ. საბა (არნაბი).

როდ-ი² როდის? „როდი მიხუელ შენ?“
„როდი დაეთესავთ ყანასა? — გამოსულში,
სესხების მემრე“ (იმ.).

როდ-ი³ უმოქმედო, უნიციატივო, მო-
უქნელი, მძიმე ხასიათისა. „ქალმა იჩივლა,
როდი კაცი მყავდო“ (ბ.).

როზეთი (rozet) დენის საკონტაქტო
წერტილი, შტეფსელი. „როზეთი გაროსრე-
ბულა, ჯერდან არ მოდის“ (ინ.).

როისნა როდის უნდა. „ერთმანეთთან
როისნა მოქვეყროს ლმერთმა?“ (იმ.); „რო-
ისნა ნიმიყუანო ბათუმ?“ (ინ.).

როიცხა (როდის-ვა-ლა) როდესაც, რო-
ცა. „როიცხა მინდოდა, მაშინ არ მეიტანა

საჭმელი“ (ინ.).

როიძლა იხ. როიცხა. „როიძლა მოგი-
ნდება, ჭამ“ (ინ.).

როკი-ი 1. ფიცრის კედელზე ჩაჭედული
ხის პატარა სოლი, რიკი, ტანსაცმლის
დასაკიდებლად გამოსაყენებელი; 2. ხის
(წერილი ნორჩი) ტოტების, შტოების ძირი;
3. სახე, ჭრელი, ნახშირი, ნაქსოვის ზედა-
პირზე გამობურცული, ბურთულებად და-
სხმული. „როკები ჩამომშარიყო ლოჯი-
დან“ (ინ.); „ლაჯაჯ როკები აქ, მერდევა-
ნივით, იმაზუნა დაადგა ფეხები და ახვიდე“
(თ. ქ.); „ზათი როკები ხაბი მოვლოდა“
(თ. ქ.); „როკები დაასხო, გო, როკები და
წინდა ლამაზი მუა“ (ინ.). შდრ. საბა (როკი
— ხის შტოს ძირი).

როკა სიმინდის ტარო. „სიმინდი რო-
კას გევიკეთებს“ (პ.); „როკას ზოგი „კოტას“
ეტყვიან“ (პ.).

რომანი (roman) ვრცელი პროზაული
ნაწარმოები. „რომანი დანერა ისმაილ
ყარამ „ჯოროხი ჩქარა მიდის“ (სტ.).

რომანჯი (romanci) რომანისტი. „ისმა-
ილ ყარა რომანჯი კაცია“ (სტ.).

რომანთიქი (romantik) რომანტიკა.
„ერთი დეინახე, რა რომანთიქია მარმარა
დენიზე, მარმარა ბოლაზი“ (სტ.).

რომენე რომ. „იმტენი იტირა, რომენე
ყუელი აგვატირა“ (პ.).

რონთგენ-ი (rontgen) რენტგენი. „რო-
ნთგენში შიმიყუნა, ფილიმი გამომაღე-
ბია“ (ინ.).

რონთგენჯი (rontgenji) ექიმი-რენტგე-
ნოლოგი. „რუენი მემედი რონთგენჯია“
(სტ.).

რომრომელა-ი მაჯლაჯუნა. „ნუხელ
რომრომელია დამანუა“ (იმ.).

როფ-ი ხელგობი (პატარა გობი). „გა-
მეიტანა როფი და გალი რეცხვა დეინყო
წყალზე“ (იმ.). შდრ. საბა (როფი —
ქელგობი).

როზ-ი მსხვილად დაფქვეული. „ამჯე-
ლია როზი შექერი ქონდენ დუქანში“ (ინ.);
„ნისქელი როზი დუფუქვეია“ (ინ.). შდრ.
საბა (როზი — სხვილად დაფქული).

რუბლე (ruble) მანეთი. „შენ რუბლე

გექნება, დამანახე რუსის ფარა?" (ინ.).
რუენალი-ი რუები. „ზამთრი თოვლსა
რუენალი უუმსია მინით“ (ტაო.).

რუთბიე (rütbi — ჩინის მიხედვით,
რანგით, ნოდებით) ქალის სახელი. „რუთ-
ბიე ბიბიაი სოფელში ყოფილა ნენესთან,
ხომ?!“ (ინ.).

რუთუბეთი (არ. rutubet) სინესტე,
სისველე. „რუთუბეთმა დაალო თივები“
(ფათ.); „რუთუბეთია დენიზის ქენერებზე“
(სტ.).

რუთუბეთლი (rutubetli) სველი, ნესტი-
ანი. „რუთუბეთლი სახლია, შესლა არ
მოგინდება“ (სტ.).

რული-ი ძილი. იხ. ლული. რული
დამანუა თვალებზე, თავი რომ არ მივდგა,
მინქინი არ მაქ“ (ინ.). შდრ. საბა (რული
— მცირე რამ ძილი).

რუმი (Rum) ძველი ბერძენი, ბიზან-
ტიელი. „ტრაპიზონ რუმები იყუნ“ (სტ.);
„ფადიშაჰმა ამ კანუნით შეინახა რუმები“
(პილ.).

რუმჯა (Rumca) ძველი ბერძნული,
ბიზანტიური ენა. „ჩუენ დედემ რუმჯაც
იცოდა, ფენა ნაკითხი იყო“ (სტ.).

რუჟი (ruj) ტუჩსაცხები, პომადა. „რუ-
ჟი უყიდა და შუელეზავს ტიტვირები“
(ინ.).

რუსუმი (არ. rüsum ← resim —

გადასახადი, ბაჟი) სავალდებულო ადათი,
ნესჩვეულებით დაკანონებული. „შუესრუ-
ლეთ ყუელაი რუსუმი, მივეციტ, რაცსა
მისაცემელი იყო“ (ინ.).

რუსუმიანი-ი ადათ-ნესების დამცველი,
დამფასებელი. „ძალიან რუსუმიანი ქალია,
დაქოლის, დაგფასებს“ (თ. ქ.).

რუსია (Rusya) რუსეთი. „ამ თივებ
გადღამა რუსია არი“ (იმ.).

რუსიალი (rusyali) რუსი. „რუსიალი
ქალები ზოვი სერბესი არიან“ (ინ.).

რუსული ვაშლი-ი ვაშლის ჯიში. „რუ-
სული ვაშლიც არი ჩუენსა“ (იმ.).

რუსჯა (Rusça) რუსულად, რუსულ
ენაზე. „რუსჯა ლაპარიკი ჩუენა არ გვე-
ყურება“ (ინ.).

რუსთიე (არ. rüştiye) საშუალო სკოლა
ოსმალურ თურქეთში. „უნდა გახდეს ენ
დიდი მსტავლობელი რუსთიე-მექეთებში“
(ინ.).

რუხი-ი (არ. ruh) სული, გონი. „იმათ
რუხისთვინ მე გუუგზავნე“ (ინ.).

რუჰიე (ruhiye — სულიერი) ქალის
სახელი. „რუჰიეი ამოსულა სამშობლოს“
(ბახ.).

რუსათი-რუსეთა-ი (არ. ruhsat —
ნებართვა, თანხმობა) ქალის სახელი. „რუ-
სათ-აბლაი მემენატრა“ (ინ.).

ს

სააბი (არ. sahip) პატრონი, მფლობე-
ლი. „ამ ოჯალის სააბი ბაშთან აბაზაი
ყოფიდა“ (თ. ქ.).

საადე (სპ. sade) უბრალო, მარტივი,
სუფთა, აუმღვრეველი. „საადე კო ხით
გაკეთებული იყო სახლი“ (პ.).

საადეთი-ი (არ. saadet — ბედნიერება)
ქალის სახელი. „საადეთი მოუპარავან“
(იმ.).

საბან-არტახი-ი ეთნ. ქალს პირველად
ბავშვი რომ შეეძინება, მშობლები და
უახლოესი ნათესავები თავს შეიყრიან და

მიდიან ახალშობილის სანახაყად, მიაქვთ
საჩუქრები. დედ-მამას საჩუქრად მიაქვს
აკვანი, აკვნის მოწყობილობა (გარნიტური).
ამ ადათს „საბან-არტახის მიტანას“ ეძახი-
ან. ამ ბოლო დროს აკვანი მოდიდან
გავიდა. მიაქვთ შამაკი და ბავშვის საძი-
ნებელი საწოლი. ეს ადათი ცნობილია
მხოლოდ თურქეთში მცხოვრები ქართვე-
ლებისათვის. სხვა ერის წარმომადგენლე-
ბისათვის არ არის დამახასიათებელი.
„პრატსა საბან-არტახანი მუუტანო, ბალვი
ეყოლა და!“ (ინ.); „საბან-არტახი ნველეთ

გუმინ“ (ჰ.); „საბან-არტახი მომიტანეს პირველ შვილზე“ (ან).

საბაღრამოთ (bayram — დღესასწაული) სადღესასწაულო. „საბაღრამოთ ახალ ურუბას ვეღებთ“ (ინ).

საბახლარ ხეიროლსუნ(ოლა)! (sabah-lar hayirolsun(ola))! დილა მშვიდობისა! „საბახლარ ხეიროლსუნ! რაფრათ გეძინა? რაპათი თუ ქენ წუხელი?“ (ინ).

საბახნამაზი (არ. sabah — დილა, განთიადი, namaz — ლოცვა) დილის ლოცვის უამი. „ლოცვის ერთი ვახტია საბახნამაზი“ (ინ.); „ხოჯამ საბახნამაზიხან ეზანი კითხვა დეინყო“ (იმ.); „საბახნამაზის ლოცვას დეინებთ“ (ინ).

საბახნამაზიხან — გამთენიისას, ადრე დილით, დილაადრინ. „საბახნამაზიხან რომე ადგება, თელი დღე არ მებისუნეფს“ (ინ).

საბელაო (არ. bela) საუბედურო, გასაჭირის, მწუხარების მომანი. „საბელაო ესა, ახლა ამისი საქმე იმიტყდა“ (თ. ქ).

საბელაოთ (არ. bela) საუბედუროდ, სამწუხაროდ. „იმ წელინად საბელაოთ ბურსას არ ვიყავ?“ (ინ.); „ახლა ესენი მომადგენ საბელაოთ“ (სტ.).

საბერავი 1. საფურავი (მუავე ცომი); 2. თავანი, სხვენი. „საბერავი უნდა ცომსა, რომე გასუქდეს“ (იმ.); „საბერავში დვია დღეაც ჭახრაკები“ (იმ).

საბექმეზე ადგილი, სადაც ადუღებენ ბექმეზს (ბაქმეზს). „დათვი დამეში ვინცხას საბექმეზეშიც შესულა და უჭამა ბექმეზი, ტკბილი უყუარს და, იმითვინ“ (იმ).

საბექტური 1. ბექზე შემოსადები მსხვილი ჯოხი, რომელიც გამოიყენება ბექით სატარებელი ტვირთის საყრდენად; 2. ბექით მოტანილი შემა. „ხუთი საბექტური შემა მეტანე გუმინა“ (იმ). შდრ. საბა (საბექტური — სამკრე).

საბიძალი — ქვედა საცელის ან შარვლის ის ნაწილი, რომელიც აერთებს ტოტებს (ორივე მხარეს). შდრ. საბა (საბიძალი — ნიფხვის უბე). „საბიძალი ბილა გამოცვეთია, გამცდარა, ბრე! მოკერება აღარ ღირს“ (ად).

საბრი (არ. sabir) მოთმენა, გაძლება. „პანი საბრინა ქნა, იმსოლოლში არნა იყვირო“ (ინ.); „საბრი უქნიან მოსლამდინ“ (ზ. ფ.).

საბრიანი — მომთმენი, დამთმობი. „საბრიანი ინსანი ღმერთგამჩენელსა ძალიან უყუარს“ (ად.); „საბრიანი იყო, მუცელი მარტო ლობისთვინ არნა ქქონდეს!“ (ინ).
საბურავი სახურავი, თავშესაფარი. „ძვილია ჩუენი საბურავი გვეღირსა“ (ინ). შდრ. საბა (საბურავი — რაიც ზეიდამ დაიბურვოდეს).

საგუგუმე გუგუმების დასაწყობი ადგილი. „საგუგუმე ესა“ (იმ).
საგველი პატარა ცოცხი, პურის ცხობის დროს კეცების დასასუფთავებლად გამოსაყენებელი. „ამას საგველს ვეტყვი“ (იმ).

საგარეთო გამოსასვლელი, გარეთ ჩასაცმელი. „საგარეთოთ მიერებ ვიცუამ, იმფო ახალია“ (ბახ.).

საგდოლი ხის საკეტი. „საგდოლი დამომებულა და კარქა აღარ ეყრება კარი“ (ბახ.) შდრ. საბა (საგდოლი — კარის მიგდების გასაყრები).

საგორავი მანქანა, ტრანსპორტი. „საგორავინა მოედოს და ამნოს“ (პილ.); „შევაჯექით საგორავზე და წვეელით“ (ინ.); „ისტარსა ორმოცი საგორავი გქონდეს, არ მოქითხავს პუქუმათი“ (ედ).

საგულელო საგულდაგულო, განსაკუთრებული თვისების მქონე. „იმ ვაშლსა საგულელოთ ვინახვდით შენთვინ“ (ინ.); „ეს ვიეგი საგულელოთ მქონდა შენახული“ (თ. ქ).

სადე (სპ. sade) უბრალო, მარტივი, სუფთა. „სადე ნაქსუარი იყო“ (იმ.); „სადე მინა არი, არ უზღობს სიცხეს“ (იმ.); „სადე პურიც ვიცით“ (იმ).

სადიყანე (არ. სპ. sadikan — ნამდვილად, ჭეშმარიტად, ერთგულად, სანდოდ) მართალი, ერთგული, სანდო. „მაქფერი სადიყანე ინსანი ბევრი არ იქნება“ (თ. ქ).

სადედე სათესლედ დატოვებული ბოსტნეული. „სადედე ხახესა დატყეით“ (იმ).

სადილის მიტანა ეთნ. ახლად გათხოვილ ქალს ქმრის ოჯახში მშობლები და

ახლობლები ესტუმრებიან ქორწინებიდან ორი კვირის გასვლის შემდეგ. მიაქვთ ტკბილეულობა და საჩუკრები. ამ ადათს „სადილის მიტანა“ ჰქვია. „დოდოფალთან სადილის მიტანა ვიცით, ახლა „თაბლი მიტანა“ ქვია, გედვიცა თურქაზზე“ (იბ.); „ჩემ ძალთან ამ ჰაფთი ბოლოს სადილი მააქუნ“ (იბ.).

სადოსტე (სპ. dost — მეგობარი, საყვარელი, დამცველი, მომხრე, მოყვარე) სამეგობრო, სამოყვრე. „ენვერი სადოსტე კაცია“ (მაჭ.).

საესით (სპ. saye — მხარდაჭერა, დაცვა, მფარველობა) მხარდაჭერით, მფარველობით. „ღმერთი საესით შვიდობით მიხულ“ (ბ.).

სავაში (savaş) ბრძოლა, ომი. „მაშინ თურქიესა და რუსიეს შუა სავაში ქნილა“ (იბ.); „აქვერობაში დიდი სავაში იყო“ (მ.).

სავარიე ვარიას (სადღებელის) ჩამოსაკიდებელი ადგილი. „სავარიე მიჭედებულია“ (იბ.).

სავაჰილ-ი (არ. sahil — ნაპირი, სანაპირო) ბარი, დაბლობი ადგილი. „სავაჰილში გვეთხვევ“ (ინ.).

საზი (სპ. saz) აღმოსავლური მუსიკალური ინსტრუმენტი. „დედეს ქონდა საზი“ (იბ.); „ქელოლლანი საზზე ამღერებდა“ (იბ.).

საზარდულ-ი ბარძაყთა შესაყარი. „ეს შალი საზარდულეში მიჭირებს“ (ინ.). შდრ. საბა (საზარდული — ბარკლის სადრეკი).

საზალ-ი ბალახი, რომლის ღეროს გამოიყენებენ საზის სიმების ასაყლერებლად. „ესა ემეს ამეილებს — საზალ, საზი ბალახსა“ (ინ.).

სათარი-ი მოჭრილი ხეების დასაცურებელი ადგილი. „სახლის უკან სათარი, ერთი ფაცოი რათ არი?“ (მ.). შდრ. საბა (სათარი — შეშა მოთრეული).

სათელავი-ი ხელით ნაქსოვი შალის უხეში ქსოვილის დასამუშავებელი, მოსათელავი ხელსაწყო. „სათელავსა დადგმიდენ“ (პ.); „შალსა სათელავში მოვთელევედით“ (პ.).

სათვალე ძველებურ ხის სახლში, შიგნიდან, ბოსელში ჩასასვლელი კიბე. „ნინინდელ სახლსა სათვალე ქონდა“ (ზახ.).

სათინა-ი სატინი (ქსოვილი). „მომიტანეს სათინასი კაბა“ (თ. ქ.).

სათირ-ი (არ. satir) სტრიქონი, ხაზი. „ყურანის სათირები, ნანერები იკითხე“ (ინ.).

სათლ-ი ხის ჭურჭელი, წყლის დასალევედ ან წყლის ამოსაღებად გამოსაყენებელი (სათლი თითქმის ყველა წყაროსთან დევს). „ავაზანზე ხის სათლი დვია“ (იბ.).

სათოვლია ბოლქვიანი მცენარე, შროშანიხებრთა ოჯახისა. ჰყვავის გვიან შემოდგომაზე. „სათოვლიაი გვიან თუელზე იცის, გადამიძინდება თეთრათ აქავრობა“ (იბ.).

სათრანჯ-ი (satranc) ჭადრაკი. „სათრანჯი თამაში ვერ ვისწავლე“ (ინ.).

სათრანჯა ქალის თვისახურავი, მენდილი (ფერადი). „სათრანჯას ნინნინ ვიხურევდით“ (ინ.).

სათქელემულა-ი ტანის დასაბანად განკუთვნილი, რბილი, ნაზი ძაფით ნაქსოვი ოთხკუთხედის ფორმის ტომსიკა. „ესა სათქელემულაია, მაგითა ტანსა დევბან“ (იბ.).

საია უბრალო, მარტივი, პრიმიტიული. „ქონდენ საქონლის საია ახორი, დიდი“ (სტ.); „ქსუე მაგრე საია ყელამდი, მემრე ლასტიკი მოქსუე და გადაკეთე ჰემაც“ (ინ.).

საიბ-ი (არ. sahip) პატრონი, მფლობელი. „რათ უნდა საიბობა?“ (ბ.); „გოგოს საიბი მოქთხოვს რიშვეთსა“ (მაჭ.). იხ. სააბი.

საილ-ი (არ. sahil — ნაპირი, სანაპირო) დაბლობი, თბილი. „დენიზის პირი საილა“ (იბ.). იხ. სავაილი.

საისხანა მზითევი. „კაი საისხანა გუუკეთეს ციცასა“ (ად.). იხ. სეისხანა.

საკისურ-ი საყელო. „ტყვილაი ივეცევედა საკისურსა“ (ტ.); „გომლევ გუუცდა საკისური“ (ინ.).

საკორნიალა-ი საქანელა. „საკორნია-

ლაი, კოჭიბალაი სათამაშუებია“ (სტ.); „სიღირსილების ბაღრაშზე საკორნიალას ჩამუბამენ და კორნიალებენ გენჯევიც და ბერებიც“ (ინ.).

სალაეთ-ი საძოვარი. „ასე სულ სალაეთებია“ (იმ.); „კაი სალაეთები გუაქ“ (იმ.).

სალამეთ-ი (არ. selamet) სიკეთე, კეთილდღეობა, უსაფრთხოება. „ღმერთმა სალამეთობა მოქცევ!“ (იმ.).

სალავათ-ი (salavat) (არ. salat) ლოცვა მუხამედ მოციქულისადმი. „სალავათი დღეში ბევრჯერნა თქუა, ღმერთინა ახსენო“ (ინ.).

სალათა (salata) სალათი. „ყუელა დღე სალათა გუაქ სუფრაზე, სირქეს ვასხამთ“ (ინ.).

სალაჯა (salacak) საკაცე, ჯალამბარი. „ნენიცი სალაჯაით გამოუყუანიან გარეთ“ (იმ.).

სალიგუნ-ი (salı günü) სამშაბათი. „ჯუმართეს და სალიგუნი დაეთესავთ“ (ინ.).

სალინჯალ-ი (salincak) საქანელა. „ბაღესა დღეი ძინავს სალინჯალში“ (ბ. ფ.); „ხივზე ჩამუბამენ სალინჯალებსა, საკორნიალას“ (ინ.); „სალინჯალს (საკორნიალას) ჩამუბამთ“ (პ.).

სალიხ-ი (არ. salih — უფლებამოსილი, გამოსადეგი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „სალიხ-ბეი ისტანბულ წესულა“ (იმ.).

სალთათ-ი (რუს.) ჯარისკაცი. „სალთათმა უთხრა თავის უმფოსსა“ (იმ.).

სალმა წყალ-ი ნაკელწყალი (სასუქიანი წყალი). „მემრე მოვრწყავთ სალმა წყალით“ (მ.).

სალჩა (salça) პამიდერის პასტა. „მოდულებული თომათი არი სალჩა“ (იმ.).

სალონ-ი (salon) სასტუმრო, მისაღები ოთახი. „სოფლებშიც დოუკეთებინ სალონები“ (იმ.).

სამა ცეკვა. „სამა-სიმღერა მიყვარდა, ეზოში ცხენის თამაში“ (ინ.). შდრ. საბა (სამა — როკვა, შუშპარი).

სამანი (saman) ბზე, ნამჯა. „ერთ თერფეიდამ სამანი იქნება“ (იმ.); „სამანი (ბზე) დარჩება ცალკე“ (მ.).

სამანლულ-ი (samanlik) საბჭელი. „თივას შეენახავთ სამანლულში“ (ფათ.).

სამარგელ-ი ყანაში ამოსული სიმიანდის გამომქნარება, გათოხნა. „მე იქა სამარგელში ვიარებოდი“ (ბ. ფ.).

სამარგელა თოხ-ი ბრტყელპირიანი თოხი, რომელიც გამოიყენება სიმიანდის გასათოხნავად, სიმიანდის ყანის გამოსამეჩხრებლად. „გუაქვა სამარგელა თოხი“ (მ.).

სამარტილო ჩეღ ბავშვთა დაავადება, საყმანვილო. „ძუელმა ნენიებმა სამარტილოს ბალახებიც იცოდენ და ლოცვაქ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (მარტილი — მესხნი ყრმისა უწოდებენ).

სამშეროსსამშერო აივანი, ტანტარაბა. „სახლსა აქ ტანტარაბა, სამშეროსაც ვეჭყვით“ (ინ.); „ჩუენ სამშეროსაც ვებნევით, გენჯევი პალკონ ებნევიან“ (ინ.).

სამთვარია-ი გაბრაზება, გახელება, უცაბედი სიფიცხე, ნერვიულობა. „ხანდენ ხან ნამთვარი სამთვარია“ (ინ.).

სამთანე (სამ+tane — ცალი) სამი ცალი. „სამთანე კოკოტა ზაფ მიცემენ“ (იმ.).

სამიელ-ი (samyeli) სამუმი, ცხელი ქარი. „სამიელმა გაახმო დაფრალბი“ (ბ. ფ.).

სამსახურობა სამსახური, სახელმწიფო დანესებულებაში მუშაობა. „მე სამსახურობაში ვარ“ (ინ.); „დეინყე სამსახურობა?“ (ინ.).

სამუსაფიროთ (არ. misafir — სტუმარი) სასტუმროდ. „მენაც სამუსაფიროთ ვარ ნასულა-მეთქი“ (იმ.).

სამშობლო დედუღეთი. „ძალი სამშობლოს ნევედა“ (ინ.); „დუგუნდა სონრა ორმოცი დღე რომ გაუვა, საორმოცოთ, ორმოცზე, დოდოფალი ნავა სამშობლოს, ანა-ბაბოს სახლში“ (იმ.). შდრ. საბა (სამშობლო — დედის სახლი).

სამძველო ქათმისთვის ბუდვში დატოვებული კვერცხი, მძვეალი. „ქათმასა ბუჯერში კვერცხ დუუტვეთ, სამძველოს, რომ სხუაგან არ ნევედეს კვერცხი დასადებლათ“ (თ. ქ.). „სამძველო, ძევალი, ვიცი“ (პ.).

სამძუჭურ-ი ფინ. სასიძო ქორწინების

ნინ საპატარძლოს დედას აჩუქებს გარკვეული რაოდენობის თანხას, იმის სამაგიეროდ, რომ ძუძუ ანოვა დედოფალს. ამ თანხას „სამძუძური“ ჰქვია. „ოთხი თანე გოგო გავათხუე, ოთხნივე სიძემ მომცეს სამძუძური, ადეთია ესა!“ (თ. ქ.).

სამწვერალო სიმინდის ღეროს ზედა ნაწილი, წვერო. „სიმინდი ზეით ამეიღებს სამწვერალოს“ (მაჭ.).

სანადალი (sanayi — მრეწველობა, ინდუსტრია, ყაღ — ცხიმი, ერბო) ფაბრიკული წესით დამზადებული კარაქი, ერბო. „ამას უნდა ნახევარი ფაქეთი სანადალი“ (ინ.).

სანათა შუბლეთერი დედალი პირუტყვი. „ჩუენი სანათაი რომე დაკლეს, ბეერი ვიტირეთ მე და ბალეებმა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (სანათა — შუბლეთერი ძროხის სახელი).

სანათური-ი სარკმელი. „სანათური ახორის ფეწეჯერაა“ (იმ.). შდრ. საბა (სანათური — სინათლის შემოსავალი).

სანათჯი (sanatci) მსახიობი, მომღერალი. „ერთი სანათჯი ქალი იყო, ზოვლი ღმერადა“ (ინ.).

სანამეტრო ზედმეტი, მოჭარბებული. „ეს ბაღი სანამეტროა, მარა ღმერთ მარუცეშია და მეც არ მომტუტებია“ (ინ.); „მაი საქმე ახლა სანამეტროა, რამ მოგაგონა განა?“ (ინ.).

სანამუსოთ გამოსაჩენად, ხალხში გამოსასვლელად, სასტუმროდ, სტუმრად წასასვლელად ჩასაცემლი-დასახურავი. „ეს ეთეგი სანამუსოთ მქონდა, სახლში არ ვიცევიდი“ (თ. ქ.).

სანაყაუში მოსლა||სანაყელაში მოსვლა ფიგ. გამ. საქმის დაშთავრება, დასრულება. „ამ საქმეს სანაყელაში ისევ შენ მეიყან“ (ინ.); „სანაყაუში მოსული საქმე დაფუშეს მეგემ“ (თ. ქ.).

სანანყალი-ი||სანარწყალი-ი ბოსელს იატაკის შუა ნაწილში აქვს დატანებული ღარისებური ფიტარი, სადაც გროვდება პირუტყვის განავალი, შარდი. ამას სანანყალი ეძახიან. სანანყალი შუაში ჰყოფს იატაკს. „ახორსა აქ სანანყალი, სანათური“

(ინ.); „ახორ სანარწყალიც აქ“ (იმ.).

სანახავი ნიშუმი (ყავრის გახდის დროს ხეს სანახავის მიხედვით ამონებენ, რამდენად ვარგისია ყავრის მისაღებად). „ხეს სანახავი აართვანა, გასინჯონა, გეიხდება თუ არა ყავარი“ (იმ.).

სანახშირო სხალი მსხლის ფიში. „სანახშირო სხალიდამ კაი ბექმეზი გამუა“ (მ.).

სანდალე (sadalye) 1. სკამი; 2. თანამდებობა. „დოუკეთებთან შეშის სანდალეები“ (იმ.); „მაგასა შენზე დიდი სანდალეი არ ექნება“ (ინ.).

სანთებელი-ი ასანთი. „შუახვერავე, სანთებელასი ხებური ვერ ვნახევი, შენ ხომ არ იცი, ჰა დეია?“ (თ. ქ.).

სანთიმი (santim) სანტიმეტრი. „ხუთი სანთიმიც ეყოფა“ (ინ.).

სანთრალი (santral) ცენტრალური სადგური. „სანთრალი მოშლილა და წყალი იმითინ მუუწყდა“ (ინ.).

სანთუმი-ი იხ. სანთიმი. „ერთი სანთუმი სისქე ექნება“ (ინ.).

სანიე (saniye არ. sani — მეორე) ქალის სახელი. „სანიე აბლასთან ვიყავ“ (იმ.).

სანტალა მეტად მლაშე, მარილიანი. „მარილის კუერია, სანტალა, არ იჭმება“ (თ. ქ.).

სანქი (sanki) ვითომც, თითქოს. „სანქი დანლუნია“ (ინ.); „სხუაფური წყალია სანქი“ (პ.).

სანჯი (sanct) მწვევე ტკივილი, ჭყალივი. „ფერდში სანჯი მაქ გაყრილი, ლემსივით მესობა“ (ად.).

საპონ გამუუსეამს ფიგ. გამ. გააცრუებს, მოატყუებს. ფარულად ცუდ საქმეს გაუკეთებს. „უტუმალი გამოგვისევეს საპონი, ვერ მიხდი კიდო?“ (ინ.).

საიმაჯა (saymaca — პირობითი, ნომინალური) ნომინალური, პირობითი ფასით გაყიდვა რაიმე საქონლისა, ერთბაშად. „საემაჯა გაყვიდე ყუელაი საქონელი“ (ინ.).

საოლაე-ი სახსარი, სადრეკი. „საოლაეებში ცეცხლი მეკიდება, ისე მტკივა“ (ად.). შდრ. საბა (საოლაეი — ცხენის ქაჩაჩს

ზეითი).

საორმოცოთი|საორმოცოდ წასლა ეთნ. ქალის გათხოვებიდან ორმოცი დღის გასვლის შემდეგ, პატარძალს ძმა დაპატიეებს მამის სახლში და წაიყვანს. სტუმრობა რამდენიმე დღეს გასტანს (ერთი ან ორი კვირა). თუ პატარძალი ქმრის ოჯახს არ მოსწონს, ვერ ეგუება, ქმარი აღარ მიაკითხავს წამოსაყვანად, რის შემდეგაც დაინყება ცოლ-ქმრის გაყრის ცერემონიალი. თუ პატარძალი ქმრის ოჯახს უყვარს, ამ შემთხვევაში ქმარი ორი-სამი დღის გასვლის შემდეგ მიაკითხავს პატარძალს მამის ოჯახში და თვითონაც დარჩება სტუმრად ერთი-ორი ღამით. შემდეგ კი მიაკითხავს ცოლის წამოსაყვანად. თუ პატარძალს არ მოსწონს ქმარი ან ქმრის ოჯახი, შეუძლია აღარ დაბრუნდეს და საქმე აღძრას გაყრის შესახებ. „საორმოცოთი წასლა ახლაც ვიცით“ (ინ.); „ჩემი ცელინი საორმოცოთი არი წასული და ზოვლი მემენატრა“ (სტ.).

საოხდურე (უხდური — რძის პროდუქტი) მარანი, სათავსო, სადაც ინახავენ რძის პროდუქტებს იალაღებზე საზაფხულო სახლში. „მარანში, საოხდურეში საქმად ეინახავთ“ (თ. ქ.); „ჩვენსა საოხდურესაც ეტყვიან“ (იმ.); „საოხდურეც გუაქ იაილაში“ (ინ.).

საპაიჯულო დასაპატიეებელი ბარათი, მოსანვევი ბარათი. „როის შაგიმსიან საპაიჯულო?“ (ინ.).

საპუნ-ი (არ. sabun) საპონი. „საპუნი ახლა კარქა იპონება“ (იმ.).

სარაი (ს. saray) სასახლე. „სოფელში ამხელა სარაი რათ უნდა, ვერ მივხდით“ (ინ.).

სარაკუნა-ი სარეკლა (წისქვილის ნაწილი). „შაგასა სარაკუნაი უძახიან“ (ბ.).

სარგი (sargi — შესახვევი, ბანდი) ლოგინზე შემოსაკრავი. „სარგი ბალიშზე გადასაფენია“ (ინ.).

სართ-ი მოზრდილი ჯირკი, რომელსაც ბუხარში დებენ. „ბუხარში დიდი სართი ჩავაგდონა, გაგვათბობს“ (ინ.).

სარი (sar) ყვითელი. „სარი ზაფი კაი

მუა წინდაზე“ (იმ.).

სარი ჩიჩეგი (sar — ყვითელი, çicek — ყვავილი) 1. ყვითელი ყვავილი; 2. ცეკვის სახელი. „სარი ჩიჩეგი ქალ-კაცმანა ისამოს, კაი სასამური ყვილია“ (იმ.); „ტიტასა სარი ჩიჩეგი აქ“ (იმ.).

სარი სუნთარი ხორბლის ჯიში. „სარისუნთარი ვთესვედით, პურის სოფადია“ (თ. ქ.).

სარმა (sarma) ტოლმა (კერძი). „სარმას გავახვეთ და ფხლი უუერში, და ყურძნი უუერში“ (ბ.); „სარმას ვაკეთებთ ყიმაით“ (პ.).

სარნა 1. ხის დიდი გეჯა, სანწებელის მსგავსი, რომელშიც ჩაჩხავენ მსხალს, ყურძენს და გამონურავენ წვენს; 2. ბოსლებში მენველი პირუტყვის წვნიანი საკვების ჩასაყენებელი ჭურჭელი. „სხალსა სარნაში მოეჩხავეთ“ (მეზ.); „ახორი ჰაველში გაკეთებული იყო სარნა, იმაში ჩავახსამდით ცხელ ნარცხს, გავანელბდით და მივართმევდით მენუელ ძროხებსა“ (ბახ.).

სარობალახ-ი სამკურნალო მცენარე. „ნენევი ცნობილობდა სარობალახსა, ახალე-ბმა აღარ ვიცით“ (ინ.).

სარტყლიყვითელი-ი ცისარტყელას ფერებში მოცემული ყვითელი ფერი. „სარტყლიყვითელი რენგია ესა“ (იმ.).

სარული-ი (sarik) ჩაღმა. „თავზე თეთრი სარული ახურიოდა“ (ინ.).

სარქველი ქვის ფიქალი, რომელსაც იყენებენ ქოთნის, ფახრაჯის სახურავად. „ბუხარში სართის დანდან ფახრაჯას დადგემდით, შიან ლობიაი იხარშოდა, თავზე ფახრაჯასა ქვის სარქველი ეხურა“ (ბახ.). შდრ. საბა (სარქველი — ჭურის პირს საფარი).

სარჩა ის. სალჩა. „ლობიოს უნდა სარჩა“ (მ.).

სარცხელი-ი მენსტრუაცია. „პრატ სარცხელი რომე დეემართა, შიეშინდა ზავალსა და იტირა“ (ად.); „ძალი სარცხელშია და რამაზანი გატეხა“ (ად.).

სარჯელი-ი სასაფელი. „შაადგეს ჰაფსი-ენანაში და მუახდევიეს სარჯელი“ (ინ.). შდრ. საბა (სარჯელი — საქმის მოჭირვება).

სარძივ იალაღებზე საზაფხულო სახლში გაკეთებული სათავსო, რძის პროდუქტების შესანახავად განკუთვნილი. „სარძიეში აწყვია კოლოფები, სითილები, კასრები, კანდრები, კროჭები, გუარდები, გობები, ვედრები...“ (იმ.).

სასამოქსასამურ-ი საცეკვაო (ჰანგი, ადგილი...). „კაი სასამო ადგილი ამოგირჩევიან, ვაკე!“ (იმ.); „სასამურ ადგილზე იყრებიან“ (იმ.).

სასახლე სახლის ასაგებად შერჩეული ადგილი. „კაი სასახლე ეერი ამოურჩევიან“ (თ. ქ.).

სასკე სკების დასაწყობი ადგილი. „სასკე გავეკეთე ზიპირში“ (ად.).

სასრება-ი მაგარი, უძარღვო ყველი. „დამაყვება ბევრი თუ მუდა, ყველი სასრებაი გამუა“ (თ. ქ.).

სასრევი-ი საღესი ქვა. „აგურ სასრევი და კარქა უწყე ცულის პირი!“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (სასრევი — ქვა ლახვართა აღმლესელი).

სასულე სასუნთქი მილი. „სასულეში გემქცა რაცხა და აწყალა მომკლა“ (ად.).

სასუქში ჩაგდება დაკვლამდე რამდენიმე დღით ადრე ქათამს დაამწყვედვენ, კარგი საკვებით კვებავენ, რომ გემრიელი ხორცი ჰქონდეს. „საქორწილოთ ქათამები სასუქში ჩავყარე“ (პ.).

სატეხავ-ი სიმინდის ყანა შემოდგომაზე მოსავლის აღებისას, როცა სიმინდი იტეხება. „მარშან სატეხავში ვიარებოდი“ (ბ. ფ.).

სატეხ-ი ხის დასამუშავებელი ინსტრუმენტი, საჭრეთელი. „ესენი სულ სატეხით ამოჭრა, ნახიშები გამიყუანა“ (ინ.). შდრ. საბა (სატეხი — საჭრეთელი ძელთა).

სატრე თოხის, ცულის და მისთ. ტარის გასაკეთებლად განკუთვნილი მასალა. „მე რომ მიველ, სატრეს თლიდა“ (ინ.).

სატიალბებელ-ი სატრიალბებელი, ნისქვილის ნაწილი. „ესა ქვის დასადებელია, სატიალბებელი“ (მაჭ.).

საფა (არ. safā) სიხარული, მხიარულება, მოსვენება. „ლამაზ ქალზე ყურებაში თუალებმა საფა ქნა“ (ტ.); „დუგუნი ქნეს

და ახლა საფას იჯებინან, კაი ზალი გამუდგენ“ (იმ.); „დადვა ტაფა, შექნა ფაფა, დაეჯჭკით და ექენით საფა“ (მაჭ.).

საფა-სალამი (არ. safā—saḥlam — ჯანმრთელი) მხიარული. ჯანმრთელი. „მარშან იხტიარი საფა-სალამი იყო“ (იმ.).

საფანელი-ი ნენიანი საქმლის შესქელების მიზნით გამოსაყენებელი ფქვილი (მარაგი — აჭარულში). „საფანელი ამოუკარით მაგას“ (იმ.); „საფანელისთონ ქერის ფქვილი გუაქ მახსუზ“ (იმ.). შდრ. საბა (საფანელი — მცირე ფქვილი, მოსაყარი).

საფაში გააშმუნ-ა აქეიფა, ამხიარულა, ანებეგრა. „ბურსას ნეიყუანა მოსაფირი მეგეშ და საფაში გააშმუნა“ (ინ.).

საფერი-ი შესადარი, ღირსი, შესაბამისი. „ერთმანების საფერი იყუნ“ (მეზ.); „თავის საფერი იყო და ნეიყუანა“ (იმ.); „გონჯია თუ რაფერია? — ჰამან შენი საფერია“ (ინ.). შდრ. საბა (საფერი — მისი შესაგავანი).

საფერზე სანოლის ის კუთხე, საითკენაც მწოლიარეს ფეხები აქვს გაშლილი. „ნენეს საფერზეში ვნებოდი“ (ინ.).

საფთხულ-ი საფრთხობელა. ბოსტნებში, ყანებში ჯვარის ფორმის ხის ღეროებს ჩამოაქმევენ ტანსაცმელსა და აღმანის მსგავს ამ გამოსახულებას ფრინველების დასაფრთხობად იყენებენ. „საფთხულმა გიდიმორჩინა ბოსტანი, თვარა ჩიტები ქექედენ თესლებსა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (საფრთხული).

საფიე (safiyē არ. safī — სუფთა, ანკარა, ფაქიზი) ქალის სახელი. „გუშინ აქ იყო საფიე-აბლაი“ (ად.).

საფიოქრო საქსოვი დაზგა. „საფიოქროს დილეგები, ლამაზ გოგოს ბილეგები...“ (იმ.); „საფიოქროზე ვქსოვდით შალებ“ (იმ.).

საფიოქროს ყდა საქსოვი დაზგის ნაწილი. „საფიოქროს აქ ყდა“ (იმ.). შდრ. საბა (საქსოვრის გასაბამი).

საფიროფ-ს (არ. safīr — მომზადებული გასამგზავრებლად, მგზავრი) როგორ არის, როგორ ბრძანდება (ასე მიმართავენ მხოლოდ სტუმრად მოსულს, მგზავრობი-

დან დაბრუნებულს) „რას საფიროფ, რავარ ხარ, რავარ შეეჩვიე ჩუენ დუნდას?“ (ინ.); „რავარ საფიროფ, რავარ ბძანდებში, ბიბი-ავ, სული არ შიგინუბდეს?“ (თ. ქ.).

საფლ-ი (sapii) გრძელხელიანი თასი, გამოიყენება წყლის ამოსაღებად. „საფლია ესა, წყალ ამველებთ ამითა“ (იმ.); „ხის საფლი იღვა ავაზანზე“ (ინ.).

საფორცხელ-ი ხორცის საკები მანქანა. „კაკალ, ხორც მაქინაში გამოწე, საფორცხელში“

საფრა ქესა (არ. safra — ნაღველი, kesi — ბუშტი, ჩახვი) ნაღვლის ბუშტი. „შიანი ალეთია საფრა ქესა“ (ინ.); „საფრა ქესას წმენდავს მაადენ სუფ“ (ინ.).

საფრეკო იხ. ხოფიოქრო. „საფრეკო მქონდა დადგმული და დურმაალ ვქსოვდი შალებსა“ (თ.ქ.).

საფრინავ-ი|საფრინველი თვითმფრინავი. „ფარა არ გუაქ საფრინავზე დასაუდომი“ (ინ.); „საფრინველით ჩამოსულა“ (ინ.).

საფხეკელა-ი ცომის ასალები ლაფერი. „ესაც ცომის საფხეკელაია“ (იმ.).

საფხოვრე სახბოვრე. „საფხოვრეში ხბიები შეეყარე“ (მეზ.); „საფხოვრე ვიცით ჩუენაც“ (პ.); „შუღღიან საფხოვრეში ძალები“ (მეზ.).

საქალი-ი (sakal) წვერი. „ბუკზე საქალი ამოსლია, კაცი გამხდარა“ (ად.).

საქედურ-ი უღლის ნაწილი. „ესა უღლის საქედურია“ (იმ.).

საქერაი სხალ-ი მსხლის ჯიში. „საქერაი სხალი ნაადრევია, ქერობაზე მუა“ (იმ.).

საქერაი ქლიავ-ი ქლიავის ჯიში. „საქერაი ქლიავები ქუეშით აქუან“ (იმ.).

საქმობ-ს 1. მუშაობს; 2. ხარობს, იზრდება. „ბუღდა კარქა საქმობს“ (იმ.); „თეებში კუმატიი ზოვლი საქმობს“ (იმ.).

საქმობა საქმე, მუშაობა. „კარქანა მეიგო საქმობაში, რომე კარქა იყო“ (ბ. ფ.).

საქოლავ-ი მოზრდილი ქვა; სახურავზე დანყობილი ქვები (ყავარს ლურსმნით არ დაჭდავენ, წვიმა არ გავიდესო. ყავრის დამაგრების მიზნით მოზრდილ ქვებს

ანყობენ. ასეთნაირად განყობილი სახურავები ჯერ კიდევ შემორჩენილია იმერხევის მთან სოფლებში). „ამ ქვას საქოლავი ქვია“ (იმ.); „საქოლავი ფშინლაზე დანყობილია“ (იმ.).

საქსვარი საქსოვნელი. „შიში საქსვარი ჩიორებია“ (თ.ქ.).

საქუსარი წინდის ქუსლის დასაწყისი. „საქუსარი დევნე“ (იმ.).

სალა საღლა, სად. „სალა არიან მაგგუარი ინსები“ (იმ.).

სალამოითობა სალამობით. „ბებერი სალამოითობა წუელას“ (ტ.).

სალამოირ სალამოხანს. „გუმინ გამეიარა, სალამოირ“ (ინ.).

სალამ-სალამ სალამობით. „სალამ-სალამ შეეხედოთ თუარესა და ერთმანებ დეენახავთ“ (მეზ.).

სალარა-ი შუბლთეთრი პირუტყვი. „სალარაი ცხენი ქყყად ერთხან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (სალარი — შუბლ-თეთრი).

სალდუჯი (sağdıç) მაყარი, ძმადი, ვაყის ხელისმომკიდე. „ვინცხაი დოდოფალსა ვალას აჯდის, იმას სალდუჯი ქვია“ (იმ.).

სალირა-ი (sağır — ყრუ) მეტსახელი, გაუგონარი, დაუნდობელი, ეპითეტი შეუბრალებელი ადამიანისა. „ეგ სალირაი, ეგა! არეინ შეებრალემა მაგასა“ (ინ.).

სალლამი (sağlam) ჯანმრთელი, მაგარი, მთელი. „ეს ზოლ სალლამია“ (მ.).

სალოლი, სალოლსუნ“ (sağol(sun) გამადლობთ! მადლობა! იცოცხლე! „არაბაით ამოგეყუაი, სალოლსუნ, ძიაგ!“; „მოხუელ, გენახევი, დაქეთვალე, სალოლ, ლმერთმა სისალე მოქცეს“ (ინ.).

სალსელამეთათ (sağ — ჯანმრთელი, არ. selamet — კეთილდღეობა) ჯანმრთელად და ბედნიერად. „სალსელამეთათ გამეყოფნოს ლმერთმა!“ (იმ.).

საყბავრი-ი პირუტყვის ბაგაზე დასამელად გამოსაყენებელი ბანარი. „საყბავრი გუუნევეტია ძროხასა და უუშვია“ (თ.ქ.).

საყედიმოდ (არ. kedim) სამუდამოდ, მუდამ. „საყედიმოდ წუებურა მიწის საბანი“ (ინ.); „წიგყუანა ლმერთმა აქედან საყედიმოდ!“ წყევლა (ინ.).

საყვარი-ი მარხილის საცურავი. „საყვარი გატეხილა მარხილისა“ (ბახ.). შდრ. საბა, (საყვარი — მარჯილის კუნები).

საყელო დერიგვა-ი ფიგ. გამ. განცვიფრდა, წარმოდგენა დაეკარგა, ცუდი შეხედულება შეექმნა. „შენიდან საყელო დერეკე, ამფრა თუ დამმართებდი, არ შეგონა“ (მეზ.).

საყიზრენგი-ი (sakiz — კევი, renk — ფერი) კევის ფერი (ღია ვარდისფერი). „საყიზრენგი ძაფებით გავაკეთე ჩიჩეგები“ (ინ.).

საყური-ი საყურე. „საყური დემეკარქა ამ დილაი“ (ინ.); „საყურიები არუქვა ენგესა“ (იმ.).

საყურბნე (არ. kurban — შეწირული ცხოველი, მსხვერპლი) სამსხვერპლო, შესაწირავი. „საბაგამოთ საყურბნე ვიყიდე, თეთრი ცხური“ (თ.ქ.).

საშეშური-ი შუშის დასაწყობი ადგილი, საშეშე. „სახლსა კარაპანიც აქ, საშეშური“ (იმ.).

საშვილო საშვილოსნო. „საშვილო დაქანებია ქალსა და ავთ გამხდარა“ (ინ.). შდრ. საბა (საშვილო — შვილის ადგილის ნაწილი).

საშინავრო სახლში, შინ, შინაურობაში გამოსაყენებელი. „საშინავრო კაბათ გამოდგება“ (ინ.); „ესა საშინავროთ მაქ“ (ინ.).

საჩემო ჩემი შესაფერი, ჩემი ღირსი. „საჩემო კაცო, რაცხაფერ გიმიხარდება, ისე იკავეფს საქმესა“ (თ.ქ.).

საჩივთლოთ||საჩივლეთ (çifteli) ავბედად, საჩხუბრად, სანერვიულოდ. „საჩივთლოთ გამომპა გარეთ და დიმიწყო ლაპარიკი“ (ინ.).

საჩმა (сажда) საფანტი. „მიყარა საჩმა ზრუქში“ (ინ.).

საცავი სადარაჯო, საყარაულო. „საცავიდან ვუყურებდით, ტყის ღორები რომე შეცივინდენ ყანაში“ (თ. ქ.); „თელი დღეა საცავში ზის“. შდრ. საბა (საცავი — სადარაჯო, გინა სიმბარე).

საცეცხლური-ი ბუხარში დადებული (დაგებული) დიდი ბრტყელი ქვა, ფიქალი, რომელზედაც ანთია ცეცხლი. „საცეცხლუ-

რი დამწურა, შეცლა უნდა“ (ად.).

საცეხველი-ი მარცვლის სანაყი. „დიდი საცეხველი გუაქ, ქვისა“ (პ.). შდრ. საბა (საცეხველი — მარცვალით საძეგვი).

საცურავი-ი მარხილის ხელნები. „ჭარის არაბას აქ საცურავები, ორი თანე“ (იმ.); „საცურავები მოუტანიან, ნედლი, გამოუნუავან, გაზლოსო, იმაზე“ (იმ.).

საცხან-საცხან სადღაც-სადღაც. „საცხან-საცხან არი, მოძეფნა უნდა“ (ხ. ფ.).

საძიგველი-ი მარცვლის სანაყი. (ინ. საცეხველი). „პურსა დაფეშევე საძიგველში“ (მ.); „საძიგველი არი იქა“ (მ.).

საძირე 1. პანტა; 2. ბაგაზე გამობმული მსხვილი თოკი ან ჯაჭვი, რაზედაც აბამენ პირუტყვს. „საძირეთ წინწინ ხროლები ქვეონდა“ (თ. ქ.).

საძრავი-ი სახსარი, სადრეკი. „საძრავები ატენია, ვეღარ ჩუჩნეფს“ (ინ.).

სანერავი 1. სანერი საშუალება (კალამი, ქალალი); დასანერი. „დავენერი სანერავსა და გუუგზავნი“ (ედ.); „მომიტაი, გო, სანერავი, შექთუბი დავენრო!“ (ინ.). 2. საღებავი. „სანერავი გონჯი გამოდგა“ (ინ.).

სანვეთური-ი სახლის სახურავის გასწვრივ მინაზე არსებული კვალი, წვიმის წყლის სანვეთი. „ჩემ სანვეთურში ვერ გეიარს“ (თ.ქ.).

სანველეა-ი||სანვერელა-ი რძის ვედრო. „მასკან ვიცით ვედრო თენეტასი, სანველეაი“ (იმ.).

სანუარა-ი სანოვარა. „სანუარაიც ვიცით და ემზუქიც“ (სტ.).

სანურავი-ი რძის გასანური (სპეციალურად იქსოვება თხის ბალნისაგან, თხისურასაგან) „სანურავი კარქანა გარეცხო, გააშრო, რომე სხუანარი სული არ შუუდინოს ნანუელსა“ (თ.ქ.).

სანურავი ყურძენი ვაზის ჯიში. „სანურავი ყურძენი არი აქევერობაში“ (მ.).

საჭამადი 1. საჭმელი, საკვები; 2. სახლში, ოჯახში საჭმელად, საარსებოდ განკუთვნილი პროდუქტი. „საჭამადი კიტრი დარგული გუაქ“ (ინ.); „ახალ გამოსულზე საჭამადი დეგველია“ (თ.ქ.).

საჭვირთე საჭვირთო. „საჭვირთე თოკი

მაგარინა იყოს“ (თ.ქ.); „კაი საჭეერთე ცხენი ყავდენ“ (ინ.).

საჭმელების სახელები: აყროს შორვა, აშურა, ბასხი, ბურღულესი შორვა, ბორეგი, ბორანი, ბაზლამა, ბაქლავა, ბოხნა ბაქლა-ვა, ბურღულფილავე, გენდმა, დარეგვილი ლახანა, დომორვა, დუზი ბაქლავა, დო, ერიშტა, ერბოკურცხი, ზეთიანი ქათამი, თური ხლის შორვა, თამაზი, თეთრი ლობიო, თარჰანა შორვა, კაკალიყურილი ლობიაი, კეცეველი, კურცხი ხარშო, კერჩხილობიაი, კორკოტი, კუსკუსი, ლობიო, ლუხუმი, ლობიო ჭახე ვაშლით, მახოხი შორვა, მაკანა, მოხრაკული ყველი, მერჯემეკის შორვა, მალახტო, მაკარინაი, ნაღბიანი ჭადი, ნუსხი ყურაი ბაქლავა, გუხა, ფაშნი, ოთურთმა, პურინუნენაი, სუთლი, სირონი, სუთბიში, სარმა, სერი ბაქლავა, სუნელიანი ლობიაი, სირსევალი ლობიაი, ტოტოკაი, ტათლი, ტომატაჩორბა, ფილავე, ფასთა, ფურუნჯი, ფხლი ჟავე, ფხალობიაი, ფესტილი შორვა, ქუჩუბა ლობიო, ქოფთა, ქურაბიე, ქისართმა, ქუშპაში, ქალაჯო, ქუფთა, ქათმიანი საჭმელი, ლერილი შორვა, ყავსაფა, ყართოფი შორვა, ყორავა შორვა, ყურბა, ყველიხარში, ყაფმალის ხავინი, ყუმბერი, ყირყი-ტონი ბაქლავა, ყულახლი ხამური, შავი ლაჰნი შორვა, შრალი ფხალი, შუპერიე, ჩირი შორვა, ჩილბური, ძიანი შორვა, ძიფიაი, ძელიანი ხორცი, ძალიანი ქათამი, ნოვას შორვა, ნანდილი, ჭარხლი კლავი შორვა, ჭარხლი ჟავე, ჭეჭელატატაი, ჭი-მური, ხოშავი (ხოშაპი), ხინკილა, ხარშო, ხახვი შორვა, ხაზული, ხავინი, ხავინაი, ხსენი, ხაშიშორვა, ხახვიანი ფიდები, ჯა-ჯიცი, ჰასუთა, შოშოფი.

საჭრეთელი- ფიცრის ამოსახერგეტი, ამოსაჭრელი. „ესა სულ საჭრეთელით არი გაკეთებული“ (ბახ.). შდრ. საბა (საჭრეთელი — ძელის ამოსაჭრეტი).

საჭამური- სასადილო ოთახი. „საჭამურში შეველი, რომე რახ სმენ“ (ჰ.).

სახათი- (არ. *sakat*) ხეიბარი, დაზიანებული, გატყევილი. „სახათი ქალი ყავს“ (თ. ქ.); „სახათი; ჩაღღუნნი ბლები ესხა წრეველი“ (ინ.); „ახალი წინდა ევეღ,

სახათი გამოდგა“ (ინ.); „შვილები სახათები ჰყავს“ (იმ.).

სახაფიფო სანატრელი, საპატიო, მოსაფერები. „სახაფიფო ბაღვი ყავს, ამდებნის ნატრული“ (თ. ქ.).

სახლებელაი ახალ-ახალი ცოლების შერთვის მოყვარული. „სახლებელი ჯინსი აქ მაგას, პრათი არ მიიცემა“ (ინ.).

სახორმე თივის ის რაოდენობა, რომელსაც ერთი კაცი აიკიდებს (ერთი ტვირთი). შდრ. საბა (სახორმე — მოთიბული თაფული).

სახუჭავე- სახსარი, სადრეკი. „სახუჭავეში თოზი გაქო, მეტბევა დოხთორი“ (ინ.).

საჯე- (sac) თუნუქის ნაჭერი. „ფუხას საჯეზე გამააცხობ“ (მ.); „ახლა საჯია ყავრის დერზე“ (იმ.).

საჯაჭურე- ბუხრის მილის გარდიგარდმო გადებულ ბოძი. ან რკინის ღერო, რაზედაც ჩამობმულია ჯაჭვი. „საჯაჭურზე ჭვარტლი დახვევია“ (იმ.).

საჯენეთო (არ. *cehnet* — სამოთხე) სამოთხის მკვიდრი, სამოთხის ღირსი. „საჯენეთო ხარ ნამდვილი“ (ჰ.).

საჯეპნემო (არ. *cehennem* — ჯოჯოხეთი) ჯოჯოხეთში მყოფი, ჯოჯოხეთის ღირსი. „ერთიც, სულის მიცემაცდა საჯეპნემო არი“ (ინ.).

საჯილი (*sacayaxi*) ზედადაგრი, სამფეხი. „ბუხარში შედგამთ საჯილას, ზეიდან დადგამთ ტაფასა, შუუგზნებთ ცეცხლს“ (თ. ქ.); „ესა საჯილსავეთ არი, ზეიდან საჯე დადებთ და გუხას შეენუავთ“ (ინ.); „საჯილი ვიციო“ (იმ.).

საჯინიბო ცხენის ბოსელი. „ცხენსა საჯინიბოში დავაბამთ“ (ბახ.). შდრ. საბა (საჯინიბო — არს სახლი ცხენთა და ჯორთა).

საჰანი- (არ. *sahan*) სპილენძის თეფში; „საჰანი არ დასნუა ცეცხლზე“ (იმ.).

საჰესითი იხ. საესითი. „ამ ორი გურჯი ფაშის საჰესითი დარჩა თურქეთის თერფზე“ (სტ.); „ღმერთით, მონყყალე ღმერთის საჰესითი იქნება ესა“ (სტ.).

საჰიბე (*sahibe* არ. *sahip* — პატრონი,

მფლობელი, მასპინძელი) ქალის სახელი. „ჩუენი საპიბეი ნიშანილი გამხდარა“ (ად.).

საპიბი (არ. sahip) პატრონი, მფლობელი. „ვინ არი ოჯალის საპიბი?“ (ინ.).

სები (არ. sabi) მცირეწლოვანი, უმანკო, ჩვილი. „გყავს სები შვილები?“ (იმ.); „სები ციცაი, ცოდვა არ აქ და აფერი!“ (ინ.).

სებები (არ. sebeb) მიზეზი, მოტივი. „სებები გუუხდა იმ დეთიმსა“ (ინ.).

სებზე (სპ. sebzze) მწვანილი, ბოსტნეული. „იმერქვეში სებზე თეელი მოდის“ (იმ.).

სებილე (არ. sebil — გზა) ქალის სახელი. „სებილე-ხანუმი ასე იტყოდა“ (ად.).

სედეფი (არ. sadef — პერლამოტრი, პერლამოტრის ღილი) ღილი, ფოლაქი. „სედეფი მონყევეტია გომლეგზე“ (ინ.).

სედეყე (არ. sadaka) მონყალება. „იმი-სი ბილა სედეყე, ზექათინა მიცე“ (ინ.); „ზექათი, სედეყე მიე ფუხარას“ (იმ.).

სედრე (არ. sedir) ოთახში კედლის გასწვრივ მიშენებული ფიცრის ტახტი. „სოფლის სახლებში კიდო გუაქ სედრე“ (ად.).

სევდა (არ. sevda) სიყვარული, ვნება, გატაცება. „ხასანას სევდა ქონდა მეგემ სემიეზე და არ ვიცოდით“ (ად.); „ხეზე აველ, ციცაღაზე, სევდა დამჩა რიზალაზე“ (ად.).

სევდალი (sevdali) შეყვარებული. „ომერაი სევდალი იყო მერიემაზე და იმითინ ღმერობდა იმდენსა მეგომ“ (სტ.).

სევგი (sevgi — სიყვარული, სინაზე) ქალის სახელი. „სევგი ახალმოყუანილი ყავდენ“ (ინ.).

სევიე (არ. sevye — დონე; განათლების, კულტურის დონე) ქალის სახელი. „სევიე გელინი კაი დარჩა, კარქა მიყურეს“ (თ.ქ.).

სევიჩი (sevinç — სიხარული, მხიარულება) ქალის სახელი. „სევიჩი დავარქვით“ (ინ.).

სეზონი (sezon) დროის მონაკვეთი,

პერიოდი. „თეათრო სეზონი არ არი ახლა“ (სტ.).

სეირანი (სპ. seyran) სეირნობა, სანახაობა, ექსკურსია. „სეირანი აქუან მანატბიელებსა“ (იმ.). შდრ. საბა (სეერანი — მიმოსვლა).

სეირი (არ. seyir) სანახაობა, სეირნობა. „შუანთობაზე კაი სეირი იყო წრეულსა“ (იმ.).

სეირჯი (seyirci) მაყურებელი. „სეირჯი ბეერი მოსულან“ (იმ.).

სეირეგი (seyrek) მეჩხერი, თხელი, იშვიათი. „სიხი იყო, სეირეგი გაეხადე“ (პ.).
სეისხანა მზითვი. „ის წამიელებს სეისხანას“ (იმ.). იხ. საისხანა.

სელა (არ. sela) ლოცვა გარდაცვლილის სულის მოსახსენებლად (ყოველ უბანში არის ჯამე. როცა ვინმე გარდაიცვლება, მინარეთიდან ხოჯა კითხულობს სელას; უბნის მცხოვრებლებს ამით აგებინებს მომხდარი უბედურების შესახებ, მოიხსენიებს გარდაცვლილის სახელს, სულს და სიმშვიდეს უსურვებს ახალსამყაროში შესვლის წინ). „ხოჯა სელას კითხულობს, ღალიბა ვინცხაი მოკდა?“ (ინ.).

სელავათი იხ. სალავათი. „ხოჯამ დუენყო სელავათი“ (ინ.); „სელავათსაც ყური მიე!“ (პ.).

სელამი (არ. selam) მისალმება; გამარჯობა! სალამი! „სელამი არ ამართვა, რა უნდა ნეტაი?“ (ინ.); „სელამი მიევეით ერთმანებსა და გამოეკითხეთ ხებრები“ (ინ.).

სელამალექუმ (არ. selamaleyküm) გამარჯობა! მშვიდობა თქვენ! „სელამალექუმ, დედე, რავარ ბძანდები?“ (ინ.).

სელამეთი (არ. selamet) სიკეთე, კეთილდღეობა, უსაფრთხოება. „სელამეთი იყოს დუნდაზე, რა დუუძვირდება ღმერთსა!“ (ინ.).

სელამეთით სიკეთით, მშვიდობიანად, ბედნიერად. „სელამეთით გამცხოვროს ღმერთმა!“ (იმ.); „სელამეთით მიგიყუანოს ღმერთმა ოჯალში!“ (იმ.).

სელამის ფარა ჯიბის ფული, ხურდა

ფული. „სელამის ფარაც აღარ შემატეხს ბალეებმა“ (ინ.).

სელგამი (არ. სპ. selgah) წყალდიდობა, ნიაღვარი. „ხანდხან სელგამიც იცის“ (მ.).

სელენდერი ბელელი. „ამას სელენდერი ქვია, გურჯიჯე — ბელელი, ნალია“ (მ.).

სელი ბორბლებიანი მარხილი. „ამასა სელი ქვია, კარის არაბა“ (იმ.).

სელვი (selvi) კვიპაროსი, სარო. „იგზე ერთი სელვის ხე ყოფილა“ (ინ.); „ღელეს მუაქ ნაფოტი, სელვის ჩამონათალი“ (პ.); „მალალი არიან სელვი ფიდანზე“ (იმ.).

სელიმი (არ. selim — ჯანმრთელი) მამაკაცის სახელი. „სელიმ-ეფენდი ემეკლი გახდა“ (ად.).

სემა (არ. sema — ცა) ქალის სახელი. „ციცასთვინ სემაი დღურქმიან“ (ინ.). სემბოლი (sembol) სიმბოლო. „ესა ჩუენი ცნობის სემბოლი იყოს“ (სტ.).

სემერი (semer) საპალნე (სატვიროთ) უნჯარი. „სემერი დაადგა ცხენსა“ (თ.ქ.).

სემეროთი (semerotu — ლაქაში, ფართოფოთლიანი) სახურავის ერთ-ერთი ფორმა. „სახურავი სემეროთიც იქნება, ბორბალაც, ოთხკუთხედიც“ (მაჭ.).

სემთი (არ. semt) მხარე, კუთხე, „უკანა სემთიდან მიყუანა“ (ბ.); „ყანის ერთი სემთია“ (მ.); „ღღეს კვირიქედი სემთინა მიერწყას“ (ტ.). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

სემიე (semmiye არ. semmi — სანამ-ღავი, შხამი) ქალის სახელი. „ციცას სემიეი დავარქეთ“ (ად.).

სემიზოთი (semizotu) ბალახი (დანდური). „ესა სემიზოთი ბალახია“ (ინ.); „სემიზოთ უფეთ ვდებთ“ (ინ.).

სემიპა (არ. semih — კეთილშობილი, ხელგაშლილი, უხვი) ქალის სახელი. „ეიგერ მირბის ტინტილაი, სემიპაია ტირტილაი“ (ბულ.).

სემფათი (sempati) სიმპათია. „რამე სემფათი ვერ ვნახე“ (სტ.).

სენიე (არ. seniye არ. seniy — მალალი, ამალეებული) ქალის სახელი. „ჩუენ ნენეს სენიე ქვიოდა“ (იმ.).

სერა (ser) ორანჯერა, სათბური. „ზათი სერა არ იყო“ (ინ.).

სერი ცხოველთა ყურზე დადებული ნიშანი, რის მიხედვითაც პატრონს უადვილდება თავისი საქონლის ამოცნობა. „ესა ჩემი სერი არ არი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (სერს უნოდებენ მეცხოვენი ცხოვართ ყურის დაქდევას).

სერბესი (სპ. serbest) თავისუფალი, დამოუკიდებელი. „თქუენ სერბესი ხართ, კოსტანტინებო“ (პილ.).

სერბესათ თავისუფლად, დამოუკიდებლად. „ჩუენა აქ სერბესათ ვართ, მომინდეს, დღესა აუსთრალას ნავალ“ (ინ.).

სერბესობა თავისუფლება, დამოუკიდებლობა. „გურჯისტანს სერბესობა უნდაო, ამბობენ, გერჩეკია?“ (ინ.); „სერბესობას რა ჯობს?“ (იმ.).

სერდაფი (სპ. serdap) სარდაფი. „შარაბები სერდაფში აქუან, დიდუან ყანაო-ზებში ჩახსული“ (პ.).

სერემონი (seremoni) ცერემონია. „თქუენა ბევრი სერემონი ქცოდნიან“ (სტ.).

სერენი ბელელი. „ესა ჩემი სერენია“ (მ.); „სერენში სიმინდი მაქ“ (ბ.).

სერევი (არ. servel — სიმდიდრე, ქონება) მამაკაცის სახელი. „ჩუენი სერევათი მეგემ აღარ არი, შარშან მომქდარა ზავალი“ (ად.).

სერთი (sert) მაგარი, ფიცხი, მყიფე. „აქავრი თუთუნი სერთია“ (იმ.); „თხისურაი სერთია, ხემუმი“ (იმ.); „კვერზე სერთ ტაშსა დაასმენ, რომე პური, ბულდა კარქა გალენოს“ (მ.).

სერთაი ძლიერად, მაგრად, სწრაფად, ფიცხლად. „გონჯი გზიებია, შოფორი სერთაი ვერ წეყუანს არაბასა“ (იმ.). „ნისქეილას წყალი სერთაი მიცეს“ (მაჭ.).

სერთათ მწყრალად, ცუდად. „ეს ძალელი გვიყურებს სერთათ“ (იმ.).

სერონი (seron) გადასხმა, ვაქცინა. „ღღეს ფილიზას სერონი დღუბეს“ (ინ.).

სერსემი (სპ. sersem) ბრიყვი, სულელი. „სიბერისკან თლათ სერსემი გამხდარა“ (ბა.).

სესხები ე. წ. ნასესხები, ლეგენდის

მიხედვით, ერთმა მეცხვარემ დასცინა მარტის თვეს: — რა დამაკლო მარტმა, გავკარ ერთი უღარტიო. მარტი გასული იყო, აპრილის დასაწყისში მოხდა ეს. მარტი გაბრაზდა და აპრილს დაესესხა სამი დღე. თოვლით აავსო არემარე, ქარბუქით დაგლიჯა ხეები. მწყემსს პირუტყვის სარჩო გამოლეული ჰქონდა, გაზაფხული დადგაო, ეგარა და არ ხებინად იყო. მარტის გაბრაზება ძვირად დაუჯდა, დაეხოცა თხა-ცხვარი და საქონელი. აქედან დარჩენილა სესხები (ნასესხები — ახალი სტილით 15, 16, 17 აპრილი). მართლაც, ამ რიცხვებში შწირად იცვლება ამინდი, შეიძლება თოვლიც წამოვიდეს. „სესხები გამოუა და დავთესავთ ბოსტანსა, ყანასა, მანამდი არ ჩავაგდებთ მიწაში კაკალს, დაღებუაო, იტყვიან“ (იმ.).

სეფა სუფრა. „სეფა დადგმულია, წე-იყავალთე ერთდრამი“ (იმ.).

სეფერი-ი (არ. sefer — მოგზაურობა) მამაკაცის სახელი. „ჩუენი სეფერაი ბათუმ გესულა“ (ად.).

სეფილი (არ. sefil) უბედური, საშყარი, სანყალი, დაჩაგრული, ჩუმი. „ერთი ბაღი სეფილი ყავს, ცოტა ხაპერი მოშლილი აქ“ (ად.).

სექიზ (sekiz) რვა. „სექიზ ქითაბის მაღლის გამჩენ, არ გატყვილებ“ (ად.).

სექეი (seki) ოთახის კედლის გასწვრივ მიშენებული ფიცრის ტახტი, სკამ-ლოგინი (ძველებული სახლების ოთახებში სექეები ორი ან სამი კედლის გასწვრივ (მთელს სიგრძეზე) იყო მიშენებული. სექეზე დაგებული იყო ნოხები ან ქილიმები. ძილის წინ სექეებზე იშლებოდა ლოგინი. იმერხევის სოფლებში დღემდე დაცულია ეს, გვხვდება მურულის, ბორჩხის, ტაოს, მაჭახლის სოფლებშიაც. „სახლებში დოუკეთებთან სექეები“ (იმ.); „სექეები ჩუენაც მაქუანან“ (ბ.); „სექეები მემლექეთიდან გამოსულესა ქონდენ სახლებში, ახლაც არი თექ-თუქ“ (ინ.). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

სეჩიმი (secim) არჩევნები. „სეჩიმი შარშან იქნა“ (იმ.); „ჩემი ბიჭი სეჩიმი იჯებნება ბაშქანობა“ (ბ.).

სეჩმა (secme) ამორჩევა, შერჩევა, გამორჩევა. „ჩუენ აქედან სეჩმა თელიბი ქეჭირაო, უთხრეს მექთებში“ (ინ.).

სეჯდე (არ. secde) მუსლიმანური ლოცვის დროს პირქვე დამხობა (ამ მდგომარეობას სეჯდე ქვია). „სეჯდეზე ვიჯექ, ლოცვას ხომ ვერ გავაგდებდი?“ (ად.).

სვალი (არ. sual) შეკითხვა, დაკითხვა. „იმლუნგას დიდი ქონების სვალი ბევრია“ (იმ.).

სვალი (su — წყალი, akı — თეთრი, ნათელი, სითეთრე) შეთეთრება. „სვალი, ბადანა ქნა და ბერბადი გახდა“ (ინ.).

სვალაე-ს ათეთრებს. „დღესნა სვალონ ხი ძირები“ (ინ.); „სვალაეს ოდიებ“ (თ.ქ.).
სველი შრატი, დოს გამონანური. „დოს გამონანურს სუელს ვეტყვიო“ (ვათ.).

სეინტრი ბალახი. „ამ თეებზე სეინტრი იცის, უავეს გავაკეთებთ იმიდან“ (იმ.).
სეირინჯი წინაქა, პილიპილი. „სუფრაზე დვია სეირინჯი“ (იმ.).

სთანდართი (standart) სტანდარტი. „ესა ფაფრიქის სტანდართია“ (სტ.).

სთაბილიზე (stabilize) სტაბილიზაცია. „სთაბილიზე გინდებიან ახლა“ (სტ.).

სიარულაი ბავშვის სათამაშო, ფეხის ასადგმელად გათვალისწინებული. „სიარულაი არ უულე ღარქსა?“ (იმ.).

სიასეთი (არ. siyaset) პოლიტიკა. „სიასეთი მაიდამაი არ მიყვარს“ (სტ.).

სიასეთჯი (siyasetci) პოლიტიკოსი. „ბასრი ზოვლი სიასეთჯია“ (სტ.).

სიასიამ (სპ. siyah) შავი. „გავაცვია სიამ საია, ამაზე ვართ მიჩვეული“ (ინ.).

სიბაყოლი უსამართლობა, არამი, ცუდი ქმედება. „იმასა ბენვისისხო სიბაყოლი არ მუუტანია მუხტრობაში“ (ბახ.).

სიბეჩე სიბრიყვე, სისულელე. „მაქფერ სიბეჩეს ნუ აყოლიხარ თვარა, კისერ მოქსნი, იცოდე!“ (ინ.).

სიბირია (რუს.) ციმბირი. „მეგემ გადამოსახლეს სიბირიას“ (ედ.).

სიბუდალე (არ. budala — სულელი, ბრიყვი, მიაშიტი) სიბრიყვე, მიაშიტობა.

„სიბუდლე იყო ძველათ“ (პ.).

სიგარა (sigara) სიგარეტი. „გუუფუტე ბენ თურქი ქალუბი სიგარას“ (სტ.).

სიგელ-ი მეტსახელი, შერქმეული სახელი. „აგერ მოვდა თემელიც, მისი სიგელია, ლალუბია, კატრუხაი“ (ხ. ფ.).

სიგენჯე (genc — ახალგაზრდა) ახალგაზრდობა. „სიგენჯე ატყვილფეს, თურა მაგის ანევას რავარ გაბედავს ინსანი?“ (თ. ქ.); „სიგენჯეშიც არ მუუხტება ინსანსა ნაჩარი სიტყვა“ (ინ.); „სიგენჯეში გასხნილიყო სინორი, მეაც გადმოვდოდი ბათუმ“ (თ.ქ.).

სიგორთა (sigorta) დაზღვევა. „სიგორთა შამოვდა აქაც“ (ინ.).

სიგორთალი (sigortalı) დაზღვეული. „სიგორთალი ყოფილიყო, ფარას ეილებდა“ (სტ.).

სივთა||სივთე (არ. siftah) დასაწყისში, პირველად. „სივთა ძალიან გვეშინოდა“ (სტ.); „სივთე იზმირში შქონდა სასტუმრო“ (სტ.); „სივთე ერთი დღე დიფინეის ყაჭი“ (პ.).

სიზენგინე (zengini — მდიდარი, შეძლებული) სიმდიდრე. „ტყე ჩვენი სიზენგინეა“ (იმ.).

სიზინთი (sizinli) სივცელე, წვეთების გამოყოფა. „სიზინთი ადგილია, აქა კაი ფირინჯი ისაქმებს“ (ად.).

სიზაფე (არ. zayıf — სუსტი, გამხდარი, უძლური) სისუსტე, სიგამხდრე. „სიზაფე კაია, სუბუქაი გეიარ“ (თ. ქ.).

სიზარულ-ი სიზარმაცე, უწნარობა. „სიზარულით საქმე არ გაკეთდება“ (თ. ქ.).

სითიბილე სითბო, სიახლოვე. „პუქუმათებმა ხალხში ეს სითიბილე შამეიტანეს“ (ინ.).

სითილა (არ. sitil) სპილენძის ჭურჭელი. „სითილა ფახირივამ არი გაკეთებული, კოლოფას გავს“ (იმ.); „სითილაში მანონი, დაჯე და ამოჭამე! იმთიანი ვერ მეიგე, დაჯე და ჭადი ჭამე!“ (იმ.).

სილა-ს (silî — სუფთა, უმანკო, უბინო) ასუფთავებს, წმენდს, შლის. „თელი დღეა ჯამებ სილა-ს ციცაი“ (ინ.); „ძველი ყუსური გასილა გელინმა კარგო-

ბით“ (ინ.).

სილაპ-ი (არ. silah) იარაღი, საჭურველი. „ავსენიე სილაპი ხელში“ (სტ.); „დიდი სილაპით ტყეში იარება“ (ედ.).

სილგი (silgi) ნაჭერი, ღრუბელი, სანმენდი ტილო. „გამეიტაი სილგი!“ (ინ.).

სილიფა-ი (სპ. zülf — თმა, თმის ხვეული; სიმინდის ულვაში) წინდის ჭრელი, სახე. „სილიფაი გავილია წინდაზე ხაზივით“ (იმ.).

სილლე (sille) სილა. „გაანთო სილლე ყურიძირში იმფრა, რომე ყურმა წუნუნი დეინყო“ (სტ.).

სილო (silo) საცავი (რაიმეს შესანახავად განკუთვნილი ადგილი). „აქა ბუღდის სილო აქ პუქუმათსა“ (სტ.).

სილორსავენ (სილორი||სინორი) სინორსავით (იხ. სინორი), სინორის მსგავსად. „ღუხა სილორსავენ დასჭრა“ (მ.).

სიმარლე სიმდიდრე. „სიმარლე, სილა-მაზე, სიჩიგევე, ცოცხლობა იქ არი, იმღუნეას“ (ინ.).

სიმეტრი (simetri) სიმეტრია. „ამ თერეფზე სიმეტრი მოშლილია“ (სტ.).

სიმიითი (simil) ბუბლიკი, ბლითი. „სიმიითი შეჭამოთ და მევეა სუ მივაყოლოთ“ (სტ.).

სიმინდის ჯიშები: ალთუნაი, არმაშენლაი, ბანდურაი, ბროლაი, ბურსელა სიმინდი, ნაქაზე, ფარხელაი, ტყუჩაი, წვიტაი, ჭრელაი... „სიმინდის ჩემითები ბევრია ჩუენთან“ (მ.).

სიმინდი ტეზობიხან სიმინდის შემოსვლის დროს, სიმინდის ალენის დროს. „სიმინდი ტეზობიხან მუა ტალყირანი სხალი“ (მეზ.).

სიმსხამ-ი უმცირესი ნაწილი, მცირე რამ. „სიმსხამი აღარ დამჩა იმ ფქვილიდან“ (ად.); „ჰალის სიმსხამი აღარ მამ“ (ად.).

სიმსილა (არ. silsile) გენეალოგია, მოდგმა. „ჩვენი სიმსილა საესეა“ (იმ.); „ერთი სიმსილა ვართ“ (იმ.); „ძალიან მიყვარან ჩემი სიმსილა“ (ინ.).

სიმლერების სახელები: ალი ფაშა, დოღოფლის სიმლერა, ვოსა, ვორერა, ვინ

მოგოტანა, თეთრო მამალო, თირინნი პორერამა, ნარდანინაი, ნანინაი ნანაიდა, რეროვ რერავ და ქამარავ, ფაჭვის სიმღერა, ნადური, შეყვარებული ვის არ ყოლია, ჯილველო ნანაიდა, ჰაიდე ვიაროთო...

სინა მავთული. „აგზე სინა გავაბათ და გავციდოთ ჩამაშირი“ (სტ.). შდრ. საბა (სინა — რავი არს უთეთრესი და კმაკეთილ მუღერალე).

სინავ-ს სპილენძის მოძველებული ჭურჭელი საქმელს წამლავს, მწვანე ფერის ჟანგით ფარავს. გად. მნ. წყენას, ვნებას აყენებს. „ეს ქვაბი სინავს, მოსაკალავია“ (ად.).

სინატრულე მონატრება, ნატურა. „გვაწუხებს თქვენი სინატრულე“ (ინ.).

სინემა (sinema) კინო. „ესა რენქლი სინემა ყოფილა“ (სტ.); „სელიმ-ბეის სინემა სალონი გუუნყია“ (ად.).

სინემაჯი (sinemaci) კინემატოგრაფი. „ჩვენი სელიმ-ბეი სინემაჯია“ (სტ.).

სინეფი (არ. sinif) კლასი. „სინეფი იყო ერთი გუნდი ღარჭებისა“... (იმ.).

სინი (sini) მრგვალი ფორმის სპილენძის ლანგარი, ხონჩა. „ესა სინია, პური აწყვია ზედან“ (ინ.).

სინორი (sinir) საზღვარი. „სინორი რომ ჩეიკლიტა, იქით დარჩა“ (ად.); „სინორი არ გასხნილიყო, ერთ ათ წელიწადში თლათ დეკარქოდიო“ (მაჭ.).

სინსილა (არ. silsile) შთამომავლობა, მოდგმა, გენეალოგია. „ღმერთმა განწყვიტოს მაგათი სინსილა“ (ინ.). იხ. სიმსილა.

სინქოთელი-ი ვაშლის ჯიშში. „სინქოთელი ვაშლი ზედთიფეში იყო“ (იმ.).

სირი-ი (არ. sir) საიდუმლო, დაფარული რამ. „ძალი აღირი ქალი დარჩა, სირის შემწახავი“ (ბახ.).

სირა (sira) რიგი, წესრიგი, წყობა, რიგში ყოფნა. „მაგ სირა გააშვი, ამ სირაზე გააყოლე ჭრელები“ (იმ.); „მათი სირაც მუა“ (სტ.); „სირას გაგაკეთებთ“ (იმ.); „სირაში შევალთ და მოგვინევს ნუბეთი“ (ინ.).

სირა-სირა რიგით, რიგის მიხედვით, რიგრიგობით. „გედვეიარე ბოსტანში, სი-

რა-სირა მედეები, არ დეივინყო, ლამაზო, განავალი დღეები“ (ბ.).

სირისირაი რიგრიგობით, მონაცვლეობით. „ლული დამანვა, თვალე სირისირაი ვახილემ“ (თ. ქ.).

სირით რიგით. „სირითნა მოქსუო“ (იმ.).

სირითი (არ. sirt) ზურგი, მთა, უღელტეხილი, გორა. „გენჯეები სირთ ნასულან“ (იმ.); „სირითიამ გადახედავ ლაზისტანსა“ (ტ.); „ეიგერ სირთებზე ასლამდინ ჩანს“ (ბ.).

სირმა (sirma) ვერცხლისფერი ან ოქროსფერი ძაფი. „...ყირმიზი თმა შერული სირმას გივავს“ (თ. ქ.); „სირმა ძაფთა შევეკერე“ (ინ.). შდრ. საბა (სირმა სხვათა ენაა, ქართულად ოქროს თმა).

სირსვალა-ი კანის დაავადება, კანის ანთება. „სირსვალაი ხელზე გამოჩინდება ხანდებან“ (იმ.).

სირსვალ-ი|სირსვალ-ი მოხარშული ლობიო, ამოულესავი, კირკაყი. „სირსვალაი დუყარე ბაღვებ, შეექცევიან“ (ინ.); „სირსვალაი მიყვარდა, ლობიას კეთებისან ილლა ამვეღვდი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (სირსვალაი რაიც მარცვალაი წყლით ოდენ მოიხარშება).

სირსვილი-ი იხ. სირსვალაი. „სირსვილის ლოცვას გეტყვი: „სირსვილი ხნიდა ყანასა, მიაპობდა ჭალასა; ხარსა ტაბიკი გუუტყდეს, სირსვილსაც ძირი გუუხმეს! ესა უთითებ, გეიარს ტკივილი. დ მარილის კენჭითნა უთითებ, დ ნახშირით, დ ლემსით. წუუსვანა მარილი, მოწერონა ზედან. ჰემენ გუარს, ჰემენ!“ (სტ.). შდრ. საბა (სისვილი — ჯორცთ მძოარი).

სირქე (სა. sirke) ღვინის ძმარი. „სალათას ზეითინ დალსა და სირქეს დაეახსამ“ (ინ.); „სირქეს უზამ, კაი მუა“ (მ.).

სირყეთი (არ. sirkat) ქურდობა, პარვა. „წრევეს არ დატიოთ სირყეთი“ (ჰილ.); „დიმიურეთ, მოგახსენო სირყეთობის ამბავები“ (პ. ჰილ.).

სისამ-ი სოინჯი, შავკაკალა. „შავი სისამი ფიდებზე არი დაყრილი“ (ბ. ფ.).

სისალე (sağ — ჯანმრთელი) ჯანმრთელობა, სიცოცხლე. „ლმერთმა სისალე მოქცეს, მოხველ და გვენახევი“ (მეზ.).

სისტემ-ი (sistem) სისტემა. „რუსიას სხვანაირი სისტემი აქ“ (სტ.).

სისტორიე სიმართლე. „სისტორიე მიყვარს ინსანთანაც და ლმერთთანაც“ (ინ.).

სისტორიეზე სწორედ, მართლად. „ინსანმა სისტორიეზე დელიაპარიკონა“ (თ.ქ.).

სისტორ პირდაპირ, სისწორ. „ჩემ სისტორ მეიყვანა და დააყენა“ (ინ.).

სისწორიე იხ. სისტორიე. „იმისი სისწორიესი მუქაფათინა დეინახოს“ (ინ.).

სიტყვაგამსვლელი-ი ვისი სიტყვაც ჭრის, ვის სიტყვასაც წონა აქვს. „სიტყვაგამსვლელი კაცი იყო ჩვენი დედი“ (ინ.); „სიტყვაგამსვლელი ქითაბი ჰაზრეთი ყურანია“ (ინ.).

სიტყვას შამოკრავ-ს ფიგ. გამ. სიტყვას შეუბრუნებს, მწნარ სიტყვას ეტყვის, შეეკამათება. „სიტყვას შამოკრავს იმსოლოლში, საბრ ვერ იქს“ (თ.ქ.).

სიფა-ი (sifa) 1. ჩოჩორი, მცირეწლოვანი ვირი. 2. დაბალი და სუსტი პიროვნების ეპითეტი (ვეულ.); „ვირის შვილსა სიფას ვეტყვი“ (ინ.); „პანაი სიფა, ჰამა ნახევიარ მიწაშია სილორისკან“ (ად.).

სიფთა (არ. sifteh) თავდაპირველად, დასაწყისში. „სიფთა ხელზე იეფათ მომცა“ (სტ.). „სიფთა მუშტრები ჩვენ ვიყავით“ (ფათ.).

სიფესატე (არ. fesat — ინტრიგანი, მოდავე, ბოროტი, საეჭვო, ჭორიკანა) ინტრიგანობა, ბოროტება, ჭორიკნობა. „სიფესატისკან გუუფრინდესნა ცაშიო, იტყვიან“ (ინ.); „სიფესატე ამჭლობს მაგას, პანაი კაი იყოს და გასუქდება, ხორცი მეებმება“ (ინ.).

სიფუხრე (არ. fukara — ღარიბი, ღატაკი, უქონელი) სიღარიბე. „სიფუხრე გაენიევი“ (ინ.).

სიქიბრე (არ. kibar — კეთილშობილი, მცოდნე, არისტოკრატი, თავმომწონე) თავმომწონება, სიამაყე, სიღარბისლე. „სიქიბრე დენიყო და ჰემ რაფერ!“ (ინ.).

სილორე გაუტანლობა, ბოროტება, დაუნდობლობა. „სილორე არ ქონდეს, კაი

ქალი იქნება“ (ად.).

სილმერაჯი მომღერალი (სილმერა||სი-მღერა). „ეს შარქიჯი აჯიქლი სილმერაჯია“ (ინ.).

სიცოდვე საცოდაობა, ცოდვა. „რაცხა სიცოდვე იქნა“ (ინ.).

სიხი (არ. ziyk) მჭიდრო, ვიწრო, მკერძი, ხშირი. „ეს ნაქსუარი პანაი სიხი იყოს, კაი მუა“ (ინ.); „ზაათი სიხი იყო ტყე“ (იმ.); „სიმიინდის ყანა სიხი იყო, სეირეგი გავხადე“ (პ.); „ყანა სიხი არ დარჩეს?“ (იმ.).

სიხეთ მჭიდროდ, მკვრივად. „შეხედე, რაფრა სიხეთ დანყობილა ქირიშები!“ (ინ.).

სიხინთი (sihinu) მონყენილობა, ნალველი, სევდა, სულის წუხილი. „ვაიმე, რაფერ სიხინთი მომიარა!“ (ინ.); „სიხინთი არ მოგანვეს, სული არ შიგინუხდეს?“ (ინ.); „სიხინთი რა მაქ, იცი?“ (პ.).

სიხლეთი (არ. siklet) მოუსვენრობა, სიმძიმე, ნალველი. „ჩემ დღეში სულ სიხლეთი მაქ, სული არ შიმილია ერთი!“ (თ.ქ.).

სიპრი (არ. sihir ჯადოქრობა, ჯადო. „სიპრი აქ ამ ქალსა, ისეგავ!“ (ინ.). „სიპრით არი შექმული საცოდვაე!“ (ად.).

სიპრიბაზ-ი (არ. სპ. sihirbaz) 1. ჯადოქარი, 2. მატყუარა, ეშმაკი, ლაქუცა. „იმფერი სიპრიბაზია, რომე მე რანა მუატყვილო?“ (ინ.).

სკალატი შალის ქსოვილი. „სკალატი ეტყვიან, შალია სუფთა“ (ედ.). სკალატის ჩიხა, თეთრი ბუღუზაი, რა ლამაზია ჩვენი თოფუზაი!“ (ედ.). შდრ. საბა (სკალატი — გინა შალი).

სკამბილი (iskambil) ბანქოს თამაშის ერთ-ერთი სახეობა. „სკამბილ თამაშობენ გათენებამდი“ (ინ.).

სკანჯა-ი მიწის დასამუშავებელი იარაღი (ფოცხის მსგავსი, აქვს მოზრდილი თითები. გაფხვიერებულ მიწაზე თესლს რომ მოაბნევენ, შემდეგ სკანჯაით გაიფლიან, რომ ჩაითესოს). „თესლებსა ჩაფლავს სკანჯაი“ (იმ.).

სკვანტლა-ი ძირტკილა. საჭმელად გამოიყენება როგორც ძირი, ისე ფოთლები.

„სკვანტილი გაზაფხულზე იცის ყანეფში“ (იმ.); „სკვანტილა ფორჩვი კაი ხალია გამოსულზე“ (იმ.).

სკვანტილა-ი 1. იხ. სკვანტილა; 2. გად. მნ. პატარა ტანისა, გამხდარი, სუსტი, „პანაი სკვანტილი კაცი ყოფილა ლენინი, ასე გიმოგონია“ (თ.ქ.); „ერთი სკვანტილი, მაგან რაფრათნა შამაშინოს?“ (ბახ.).

სკორე განავალი. „მერცხალსა ბუდე მუუნყია ტანტრაფის თავანზე და იქავრობა თლა სკორე გუხუხდია“ (ად.). შდრ. საბა (სკორე — განავალი).

სლიკვი-ი ხელიკი. „სლიკვები არიან ქუებში“ (თ.ქ.); „ენა კი ქქონდა სლიკვი!“ (ინ.).

სნეკვაფ-ს კენესის, გმინავს. „რაპალე-ბით სნეკვაფს, ზოვლი ავთ არი“ (ინ.).

სობა (soba) ღუმელი. „ჯანდარმებმა თავი აკრევიეს მოშპარავს ცხელ სობაში“ (ინ.); „პურსა სობაში გამააცხობ“ (იმ.); „ახლა ამფერი თუჯის სობები შამოვდა“ (ინ.).

სობაჯი (sobacı) ღუმელის მკეთებელი.

„სობაჯისთან მიველ და ევლე სობა“ (ინ.).

სოვა კარის ორივე მხარეს ვერტიკალურად ჩაშენებული ფიცარი, რომლის კედლითა მხარეს გაკეთებულ ღარში ემწყვდევა კედლის ფიცრების თავები, რითაც მყარი ხდება კედელი, კარის ჩარჩო. „სოვა კარსა აქ“ (იმ.); „ორნივე თერეფ კარსა სოვა აქ ჩაყენებული, სოვაზე იკიდება კარი“ (იმ.).

სოენი (son — ბოლო, ფინალი) ბოლოს. „სოენი მებიბარა ბოსტანი და გაპაზირდა ექინობისთვინ“ (იმ.).

სოენუნდა (sonunda) ბოლოს, ბოლოსდაბოლოს. „სოენუნდა უურია დედაბერმა“ (ინ.).

სოზგელიში (sözgelişi) სხვათა შორის, ვარაუდით, მაგალითზე. „პანესაიბმა სოზგელიში უთხრა, კიდვენ დარჩიო“ (სტ.).

სოზლუქი-ი (sözlük) ლექსიკონი. „შენა ეს ქელიმები ისეგავ სოზლუქითვინ გინდა, ესკი გურჯიჯა ქელიმები“ (ინ.).

სოზლუქჯი (sözlükçi) ლექსიკოგრაფი, ლექსიკონის შემდგენი. „გურჯიჯე სოზლუ-

ქჯინა გახდე?“ (ინ.); „სოზლუქჯობა ფენა ჩათინია“ (სტ.).

სოიალობა-ი სოიო. „სოიალობაი მქონდა დარგული და ახალათ დელიემსა“ (ინ.).

სოლული (soluk) სუნთქვა. „ხველამ აღარ ამუღლება სერბესათ სოლული“ (იმ.).

სომინი (somun) მრგვალი პური. „იმ ფურუნში ექვის სომინი ძვილია გამოცხვებოდა“ (ინ.). შდრ. საბა (სომინი — დიდი პური).

სომუნ-ი (somun) მრგვალი პური. „დღესა სომუნი ევლე თუქანში“ (იმ.). იხ. სომინი.

სონანდა იხ. სოენუნდა. „ხალხმა ბეზარ მოვდა და ენ სონანდა მოკლეს“ (ინ.).

სონბაპარი (sonbahar) შემოდგომა. „აქა სონბაპარი ცივი იცის“ (მ.).

სონრა (sonra) შემდეგ, შემდგომ, ამის შემდეგ. „სონრა აღარ დიმიანახავს“ (ად.).

სოფ (soy) ჯიში, გვარი, სახე, ნაირი. „იმ სოფ მიყვარს, რომე ვერ ვეტყვი“ (ბ.); „საჭმელები ბევრი სოფ ვიციო“ (პ.).

სოიადი (soyad) გვარი. „ახლა ზაათი ახალი სოიადები გვაქ“ (მ.).

სოეთარაი (soyları) მასხარა, კლოუნი. „ბალვისთვინ სოეთარაი დუურქმევიან“ (ად.).

სოფსუზი (soysuz) სულმდაბალი, საძაგელი, საშულველი. „ინსანი სოფსუზი არნა იყო, ყველასთვინ კარგობა გინდოდესნა“ (ინ.).

სოროტი-ი კოკისპირული წვიმა, ნიაღვარი. „ერთხან თავე ყოფნაში სოროტმა აწყალიწ ნიგვილო“ (ინ.); „სოროტი მოდისო, დიდ ღელეზე ვიტყოდით“ (ინ.).

სოსიალიზმი (sosyalizm) სოციალიზმი. „თქვენა სოსიალიზმი მოქწონან?“ (ინ.).

სოუქი (soğuk) სიცივე, ყინვა. „ზამთარში სოუქი იცის“ (ად.).

სოფლიერი-ი სოფელი, სოფლის მოსახლეობა. „სოფლიერი სულ შეიტყობდა“ (იმ.); „სოფლიერები ქალაქებში გადამოსახლდნენ“ (იმ.); „სოფლიერმა კაცებმა ადგენ“ (სტ.).

სოფლობა სოფლები. „წევდოდენ სო-

ფლობაში" (პ.); „მეციოთხე ესა სოფლობაში" (პ.).

სოფრა (არ. *sofra*) 1. სასადილო მაგიდა; 2. პურმარლი; 3. პურის ცომის გასაშლელი, გასაყვანი ფიცარი. „სოფრა პაზირია, ბურიუმი ნათქამია!" (ად.).

სოქაქი (*sokak*) ქუჩა. „ჩვენი სოქაქი შვერი შუაიგულიდან მოცილებულია" (სტ.).

სოღანი (*soğan*) ხახვი. „მე სოღანი დაფთესე" ... (იმ.).

სოლო ჯიშინი, ჩვეულებრივზე უფრო მსუქანი, მოზრდილი. „იმათ სოლო ოტურები აქვან" (ინ.); „სოლო ქათმები გუუ-შენებთან" (თ.ქ.).

სოხახი (*sokak*) 1. ქუჩა. 2. სახლის გამჭოლი დერეფანი. „სოხახეში ვინმე არ არიან" (პ.); „სოხახში მივა გაშლი ქალი" (ან.); „სახლსა აქ სოხახი, ვაზლული აქ, გასაველი" (მაჭ.).

სოხრა (დიალ. *surha*) 1. მდარე, უხარისხო. 2. გად. ბეგარა. „სოხრა არ არი, ჩვენი საქმევა ესა" (იმ.); „სოხრათ ნუ სილავე, ლამაზი თემიზლული ქენ" (ინ.).

სპესიფიქი (*spesifik*) სპეციფიკური, სპეციფიკა. „ამფერი ლაპარაკი იმ სოფლის სპესიფიქია" (სტ.).

სრიტე მოჭრილი ხეების დასაცურებელი ადგილი, ღარისებური ფერდობი. „ეიგერ ხედავ, სრიტე გოუქეთებთან, შეშებ აცურევენ დაბლა" (იმ.).

სტაქანი მოღრმო თასი. „ჯაჯიკი სტაქნებით მოგვართვი!" (სტ.). შდრ. საბა (სტაქანი — მოღრმო თასი).

სტანე-ეს სტანჯეს, აწვალეს. „იგზე სტანეეს, რა ქნეს, პა!" (იმ.).

სუარი (სპ. *suvari*) ცხენოსანი, მხედარი. „მიორე შვილი სუარი ჯენდერმე იყო" (ბახ.).

სუბაი (*subay*) ოფიცერი. „მემედ-ემინი ჯენდერმე სუბაია" (სტ.).

სუბაი სირმა ნახიშის, ჭრელის სახე. „ზივის ერთი სოღ ოდა არი სუბაი სირმა" (იმ.).

სუბუქი 1. მჩატე. 2. დაუზარელი, სწრაფი. „ძალი იმფერი სუბუქია, რომე

ნათქამი არ გაქ, ასე გააკეთეო, იმა დანყებული აქ საქმი გაკეთება" (ინ.). შდრ. საბა (სუბუქი — მალი, სწრაფი).

სუდა შვრია. „პურში სუდა ბალახის თესლები ეხლება" (იმ.); „სუდა საქონლის ფემა" (იმ.); შდრ. საბა (სუდა — შვრია).

სუდახი ნიშნობა. „ამას სუდახი ჰქვია, ნიშნობა" (იმ.).

სუდმი (რუს.) სასამართლო. „სუდმი ამან თავინა წერიჩინოს" (იმ.).

სუზგი (*süzgü*) ფილტრი, სანური. „სუზგი კიღია იანიდამ" (იმ.).

სუზმა (*süzme* — გაფილტრული, გაწურული) ნადული, დო. „უმარილო სუზმას ძეს დავასხამთ და გახდება ჩორათანი" (ბახ.).

სუთი (*süt*) რძე. „სუთ თუქნიდან ზიდაფთე?" (ინ.).

სუთანაი (*sütana*) ძიძა (ძუძუს მწოვებელი), დედობილი. „სუთანაი კაია, რაფერი?" (ხ. ფ.).

სუთანდირი (*sutandır* — *su* — წყალი, არ. *tandır* — თანდირი, მინაში გამოთხრილი კერა, ბუხარი), სათბურა (გრელკა). „ეჯზანედამ ევლე სუთანდირი" (ინ.).

სუთაბა (*sütaba*) მამობილი, ძიძის მეუღლე. „სუთაბამ რომ მოკდა, რამითი იქნა?" (ხ. ფ.).

სუთბაზი (*sütbeyaz*) რძის ფერი (რძესათვი თეთრი ფერისა). „სუთბაზ რენგისა იყო" (ად.).

სუთერი (*süveter*) სვიტრი. „სუთერი მოქსუნა ამ ძაფთა?" (ინ.).

სუთლი (*sütlü*) რძისა, რძით დამზადებული. „ლერლელადამ გააკეთებ სუთლ" (იმ.); „ფირინჯის სუთლი ჩავეყრაფთ" (მ.).

სუთ მაქინა რძის გამოსახველი მანქანა. „სუთ მაქინაში ჩავასხამ რზეს, დავაბრუნებ, ცალ თერეფზე რზე გამუა, ცალ თერეფზე — ყაიძალი" (იმ.).

სუთიენი (*sütyen*) ბიუსტგალტერი, ლიფი. „სამი ნუმარა სუთიენი იგიღე შენა" (ინ.).

სუთოლული (*sütöğül*) ძუძუთი შვილი, გაზრდილი. „მე იმას არ დევერდები, ჩემი სუთოლულია" (ინ.).

სუთქარდუმი-ი (sütkardeş), ძიძიშვილი, მორდუ, ძუძუმტე. „სუთქარდუმი ძალუან მიყვარდა“ (ად.).

სუთყიზი (sütküzi) ძიძიშვილი (ძიძის ქალიშვილი, რძით და). „სუთყიზი იყო ჩემი, ძმით მიყურებდა“ (ად.).

სუთჯი (sütçü) რძით მოვაჭრე. „ყველ დილაზე სუთჯი ჩამეიარს და მოკრეფს ძიგე“ (თ.ქ.).

სულაღე (არ. sünlüce) შთამომავლობა, გვარი, მოდგმა, თაობა. „ისინი დიდი სულაღე არიან აგერაქა“ (ინ.); „ჩემი ანაი იგირომ სულაღედან არი“ (სტ.); „გელინის სულაღე არი ნენიადან“ (ინ.).

სულთან-ი (არ. sultan) მონარქი, იმპერატორი. „სულთან აზიზის ანაი გურჯი ყოფილა“ (სტ.).

სულთა-ი სექტემბერი. „სულთაი მეცხრე თვეს ერქვა“ (იმ.).

სულისდასიმნარით მთელი სულითა და გულით. „სულისდასიმნარით მინდოდა ხისიმების ნახვა“ (პილა.).

სულისიმნარით მთელი არსებით, სულითა და გულით. „სულისიმნარით ენატრებოდა დედესა მემღეფეთი, ძველი ვათანი“ (თ.ქ.).

სულ აძღვეს 1. კვდება, სულს ლევს; 2. ძალიან დიდი სურვილი აქვს, ძალიან სურს. „ისე ენატრება ბაღესა ბაბოი, რომე ემჯამი სულ აძღვეს სინატრულისკან“ (ინ.).

სულის მიცემა გარდაცვალება. „ენ სონ სულის მიცემა რომ არი ჩვენ თავზე, ეს არნა დაგვაიწყედეს“ (ინ.).

სული ყიაში ამუღდა ფიგ. გამ. მობეზრდა, მოთმინების ფიალა ავესო. „სული ყიაში ამუღდა ამდენ მიწნეთში და დატია ქალის ოჯალი“ (ბახ.).

სულობა გაჭირვება, სიღარიბე. „სულობა იყო ზაათი“ (იმ.).

სულუსხარი-ი მოუსვენარი, სულსწრაფი. „ჩვენი დედეი ძალუან სულუსხარი იყო“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (უსხარი — დაუსხნელი).

სუმბულ-ი (sümbül) ყვავილი. „სუმბული ჩიჩეგიც მაქ ჩარგული“ (ხ.ფ.).

სუმფარა ქალიდი-ი (sımpara) ზუმფარა,

სახები ქალადი. „სუმფარა ქალიდით გასილა კოვზები“ (ინ.).

სუნალია (sunak) სამსხვერპლო. „სუნალია მყავს ნურანაი, ყურბანი დაგვლანა ამ თველზე“ (თ.ქ.).

სუნგ-ი (süngü) ხიშტი. „აქკრენ ჯუნანის ასკრები სუნგსა“ (თ.ქ.).

სუნგალი-ი სიჩუმე, კრინტი. „გაკრული ქონდენ სუნგალი“ (იმ.); „დათემა გაკრა სუნგალი“ (ედ.). შდრ. საბა (სუნგალი — ფშვინვა და არაძვრა).

სუნგურ-ი (süngür) ღრუბელი, პემზა. „სუნგურია შიგან, ზღვიდან რომ ამოდის, ისა“ (იმ.); „სუნგურით ვიფხვკავ ქუსლებსა“ (იმ.).

სუნთელი-ი ყველა, ყველანი. „სუნთელი საქმობენ“ (ხ.ფ.); „სუნთელი დაქბდება წინა“ (პ.).

სუნეთი (არ. sünnet) 1. არ. sünna (გზა, ნიშუში, მაგალითი) საქციელი და გამონათქვამები მუხამედ მოციქულისა, რომელიც ყველა მუსლიმანისათვის ითვლება ნიშუმად და სახელმძღვანელოდ. 2. არ. sünnet — წინდაცვეთის წესი. წინდაცვეთა კეთდება მკირენლუგენში, არაიშვიათად, როგორც შიკაინური პროცედურა. ეს წესი ცნობილი იყო ისლამამდე, კერძოდ, იუდაიზმში). 1. „ასე ნუ დამახათრებთ, სუნეთია დარჩომო“ (სტ.); 2. „ბაღვების სუნეთი წრეველიან ვენათ“ (ად.).

სუნეთელი (sünnetli) წინდაცვეთის წესის მატარებელი. „ყველაი ბაღვი სუნეთელი ქეყავს“ (ინ.).

სუნეთჯი (sünnetçi) წინდაცვეთის პროცედურის შემსრულებელი. „სუნეთჯი ბურსალი იყო“ (ინ.).

სუნეთღუგუნი-ი (sünnet düğünü) წინდაცვეთის წესის შესრულებასთან დაკავშირებული ზეიმი (ქორწილის მსგავსი თავყრილობა). „სუნეთღუგუნი დიდი ვქენით, ყველაი ახრაბები დაგვაიჯეთ“ (ინ.).

სუნყველა-ი სულ ყველა, ყველანი. „მამინ შენსა მიბარებას სუნყველაი გეეჩქარება“ (პ.).

სურ-ი (sürü) ჯოგი, ფარა. „საქონლის სური ყავს კაცსა, ზენგინია“ (თ.ქ.) იხ. ნ. მარი, ჭან. გრ.

სურდო სასუნთქი გზების დაავადება. „სურდო დევგემართა ყველას“ (სტ.); „სურდოს ლოცვას ჩაგანერიავ, თუ იყაბულეფ, ნენენდამ მამ დასტაველიი. „სურდო მოიდა ამ დილას, რა მივართვა სადილათ? ანკალი, მანკალი, შეიდი თავვის ბარკალი! ავახტუნე, დავახტუნე, სურდო წყალში ჩავახტუნე. ღმერთია შენი მშველელი, ღმერთია შენი მშველელი, ღმერთია შენი მშველელი! სამჯერ თქვა უნდა და შუუბერო ავატყოფს. ჰემენ გუარს, მორჩება“ (სტ.).

სურე (არ. sure) ყურანის თავი, პარაგრაფი. „ყურანის მეორმოცე სურეს ყირხი ქვია“ (ინ.).

სურეთი (არ. suret) სახე, ფორმა, გარეგნობა. „ათასთულლ სურეთში შვედა“ (ინ.); „შეხედა, რომე სურეთი გამეიცვალა“ (იმ.).

სურიე (surie) სირია. „ჰაჯე წასლიხან სურიე გევარეთ“ (ად.).

სურმა (sürma) 1. თვალ-წარბის საღებავი; 2. სარკმელი, რომელსაც აქვს მოძრავი დარაბა (გასწვე-გამოსწვე, გაიხსნება-დაიხურება). „სახლის ფენჯურას სურმა ერქვა, ახლა დააკეთეს მოზლიო ფენჯურები და ჯამები გამუადგეს“ (იმ.); 3. კარის სათავე. „ეს კარი სურმა არი“ (იმ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

სურუმი (sürüm) გასაღება. „თურქიეს მოზლია არაბისტან მიდის, გარეთ სურუმი აქ“ (ბახ.).

სურუნთი (sürüntü) მსუნაგი, სულწასული, უნებისყოფი. „სურუნთი ბაღები ყავან, ჰემენ ჩავარდებიან სურუნთი“ (სტ.); „მაგ სურუნთი ვერ ენახე“ (სტ.).

სურუნჯი წინაკა. „სურუნჯი ბევრი არ ურთო, ბაღებე ემწარებიან“ (ინ.); „არ იცოდა, სურუნჯი რა იყო“ (სტ.).

სუსამი (susam) ქუნჯუთი. „შეი სუსამი, პურზე რომ დააყრიან, ის არი“ (პ.).

სუსუნე 1. ფშვივა; 2. ზედმეტი მზრუნველობა, მოფერება, მომსახურება. „იმათ ბევრი სუსუნე იციან ბაღებზე“ (ად.); „ღმათ სუსუნე დეინყო და ჰემაც მიცა თავარი სული“ (და.).

სუსხი წინჭარი. „სუსხი ბალახი, ჯი-

ნჭარი, ამოდის აქა“ (იმ.).

სუფთა გურჯი სისხლითა და ხორცით ქართველი. „ინეგოლის ილჩეში სუფთა გურჯი სოფელი ბევრია: თუფექჩი ქონაქი, პილმეი, გულბახჩა, პირიე, ბახჩაყაია, ფაზარალანი, მეზითი, ყეზელი, ედები“... (ინ.).

სუფთა ქართველი „ჩვენა სუფთა ქართველი ვართ, სისხლი არ შიგვირევიასხვა მილეთის ხალხში“ (ინ.).

სუფური (არ. sifir) ნული. „სუფური-სთინ თამაში იქნება! მეიგონა განა?“ (ინ.).

სუფურა (süfür) ცოცხი, ჯაგრისი. „სუფურა ევედ დლესა ჩარში“ (პ.).

სუფურგელე (süfürgeu) ურიშა. „სუფურგელე უძახიან ისინი ურუშა“ (ინ.).

სუფურგეჯი (supurgacı) 1. მეცოცხე (ცოცხის მეკრავი და გამყიდველი); 2. მეზოფე. „სუფურგეჯი იარებოდა ერთი“ (ინ.).

სუფხანე (არ. suphanallah — ღმერთო ჩემო!) 1. არაბული ლოცვის სახელი; 2. გად. მწ. არაფრის მქონე, მხოლოდ ღმერთის შემყურე. „ჩვენები მეგემ მემღელქეთიდან ბითუეთ სუფხანე გადმოვდენ“ (ინ.).

სუქუთი (sükütü) წყნარი, ჩუმი, მღუმარე. „ეს ზალი თლათ სუქუთია“ (იმ.).

სუქუთათ წყნარად, ჩუმად. „ბაღეები სუქუთათ ზიან“ (იმ.).

სუჩი (suç) შეცდომა, დანაშაული. „ჩვენი რა სუჩია, რომე მუსლიმანი გავმხდარვართ?“ (სტ.); „ამა რა სუჩი აქ?“ (იმ.); „სუჩი თავისია“ (იმ.); „აფხაზები დუნიადა სუჩ არ ეიღებენ, არ იყაბულებენ“ (ინ.).

სუჩლი (suçlu) დამნაშავე, შემცდარი. „სუჩლი თავათ არიან, ბაკალას ნუ აბრალიან ტყვილათალი“ (იმ.).

სუჯული (sucuk) ძეხვი (სუჯული). „სუჯული გოფუკეთებიან საზამთროთ“ (ინ.).

სხალსეული მსხლის ჯიში. „სხალსეული ისეთიან ქვია, რომე სელობაზე მოდის“ (მ.).

სხალოქრო მსხლის ჯიში. „სხალოქრო

ეზოში გვედგა და შარშან თოვლმა მოტე-
ხა“ (მ.).

სხვათერეფ სხვამხრივ. „სხვათერეფაც
ითქმევინება ესა“ (ინ.); „სხვათერეფ ნულარ
ლაპარიკოფ“ (ინ.).

სხვისი კვერ-ი ფიგ. გამ. სხვის ოჯახში
ნასასვლელო, ქალიშვილი. „სამნივე სხვისი
კვერი ქყოლია“ (ინ.).

სხვისი ლუკმა ფიგ. გამ. ქალიშვილი.
„გოგომეილი — არაშვილი! სხვისი ლუკმა
მე რაზუნა ვზარდო ამდონი?“ (ინ.).

სხვირათოქორი (არ. sirat — ძნელი,
საშიში გზა; k̄nprl — ხიდი). სხვირათის
ხიდი — ჯოჯოხეთზე გადებული ხიდი,
სამოთხისკენ მიმართული, ბენვის ხიდი.
(მუსლიმანური რელიგიის მიხედვით, სხვი-
რათის გზა საშინელი და მძიმეა. ჯოჯო-
ხეთის საქვაბეზე, რომელშიც შავი ფისი,

კუპრი დულს, გადებულია ბენვზე სუფთა
და ხანჯლის პირზე უფრო ბასრი სხვირა-
თის ხიდი. მასზე თავისუფლად გაივლის
ამქვეყნად სიკეთის, მადლის მხვეჭელი
ადამიანი. ცოდვით დამძიმებული ადამიანი
კი ვერ გაივლის და ჩავარდება მდულარე
კუპრში, ჯოჯოხეთში). „ადვილაი გვირბე-
ნებ იმ წმინდა სხვირათს“ (იმ.); „სხვირათის
ხიდზე ვერ გეიარს“ (პ.).

სხვირილი-ი მსხვილი. „ჩოუყრია სხვირი-
ლი ჭადი“ (იმ.).

სწორი (ჩვეულებრივი მნიშვნელობის
გარდა) საღი, კარგი, მართალი. „სწორი
ყარფუზი მომეც!“ (იმ.).

სწორ პური სუფთა პური. „ვიციტ
ჭვავი, ქერი, ულაფი, სწორ პური“ (მ.).

სხუანები-ი სხვები. „სხუანები პა წეყ-
ვაი?“ (ინ.).

ტ

ტაბან-ი (taban) ფეხის გული, ტერფი,
ლანჩა. „ნუ გიგიშლია ფეხის ტაბანი“
(მეზ.).

ტაბანჩა (tabanca) პისტოლეტი, რევო-
ლვერი. „ტაბანჩა ნელზე ქონდა გამოკი-
დული“ (ინ.).

ტაბალი-ი პირუტყვის დაავადება, თურ-
ქული. დაავადება ჩნდება ჩლიქებსა და
პირის ღრუში. „საქონელსა ემართება ტა-
ბალი“ (ინ.).

ტაბელა-ი ბალახი, ჩადუნას მსგავსი.
„ტაბელა ბალახსა მოვხარშევი ქუაბითა
და ჩავანენდი ავატყოფ ბალეებსა“ (თ.ქ.).
შდრ. საბა (ტაბელა).

ტაბუსუნა მკვების კერძი. „ხაპიდან
ტაბუსუნა კეთდება. ხაპ მოხარშვენ ძეში,
პანაი შექერინა უროთ“ (პ.); „ვიციტ ჯაპნი,
ტაბუსუნა“ (მაჭ.). შდრ. საბა (ტაბუსუნი-
სალათა ზეთ-ძმრიანი).

ტაბუსა-ი მსუქანი ბავშვი. „პანაი
ტაბუსაი ბალვი მიეყუნა“ (თ.ქ.). შდრ.
საბა (ტაბუსი — მრცხელის სატყეპელი).

ტადო-ი უფროსი ძმა. „დიდ ზმასა
ტადოს ვეტყვი“ (იმ.).

ტავარჯული-ი ტყავის ჩანთა, მხრიო

სატარებელი, ვაშკარანი. „ჩოუდვია კშიადი
ნატეხი ტავარჯულში“ (იმ.); „ტავარჯულში
ჩოუდვია კატა“ (ინ.). შდრ. საბა (ტავარ-
ჯუხი სომხურია, ქართულად ხალთა პქეი-
ან). ნ. მარი. იმერხ.

ტავშანი-ი (tavşan) კურდღელი. „აქა
ტავშანიც არი“ (მაჭ.); „ტყეში ტავშანი
ბევრია“ (იმ.).

ტათლი (tatli) ტკბილი, გემრიელი.
„ზორ ტათლის არ შევცხამ“ (მ.).

ტათლიჯი (tatlic) ტკბილეულის გამ-
კეთებელი (მწარმოებელი) და გამყიდველი
(ტკბილეულით მოვაჭრე). „უსეინი ტათლი-
ჯი არ არი“ (ინ.).

ტაიაი (dayi) დედის ძმა, ბიძა. „ჩუნეა
ტაიაი ვიციტ“ (ბ.); „ნენეს ძმას ტაიას
ვეტყვი“ (ბ. ფ.).

ტაიაშვილ-ი დედის ძმის შვილი. „ტა-
იაშვილი საყურელია“ (პ.).

ტაკვი-ი 1. მოკლე ხელი, თითებნაკვე-
თილი. 2. ვად. მწ. პატარა ტანის ადამიანი.
„პანაი ტაკვი, მაგას ვინ ნაყუება?“ (ინ.);
„პან-პანაი ტაკვები აქ, თოფ ნუუნყეპტა
თითები“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ტაკვი —
კელ-მოკვეთილის მკლავი).

ტაკვეცი-ი 1. კომბლის მსგავსი კეტი, რომლის ცემით ფშენიარ ტაროდან სიმინუს. 2. გად. მწ. მაგარი აღნაგობის, ტანდაბალი ადამიანის აღმნიშვნელი. „ნენი გამომეკიდებოდა ტაკვეცი“ (სტ.); „ტაკვეცი! მაგას რაფერ მეერევი შენ?“ (თ.ქ.).

ტაკოზ-ი (takoz) სქელი ძელი, მორი, რომელიც გამოიყენება სახლის მშენებლობისას ძირითად საყრდენ მასალად. ტაკოზებით იკვრება სახურავი. „ეს მუხის ტაკოზებით სამოზდათი წლისა, მეტიც ბელქიდა, იქნება“ (ბახ.).

ტაკტაკა-ი ლაპარაკის მოყვარული, ენატაყურებელი. „ჩემი მეზობელი ტაკტაკაია, დუნის ხებერ მეიტანს“ (იმ.).

ტალი-1 (dal) ტოტი. „ნაზვის ტალით შეეკონათო ნეკერსა“ (იმ.); „ზამთარში საქონელ ნედლ ტალბ ჩოუყრით ბაგაში, ცაცხვისას, თელისას, შკერისას, წყავისას“... (იმ.).

ტალი-2 კბილის მინაქარი. „ტალი ჩამომტყდა კიბილიდან და ცივ, ცხელ რამეს ველარ ვიდებ პირში“ (სტ.). შდრ. საბა (ტალი — კბილის ანახეთქი).

ტალავარი-ი სახლის, ან საბძლის წინა მხარე, გადახურული; საჩრდილობელი. „ტალავარში შეედგამთ თივას“ (იმ.). შდრ. საბა (ტალავერი — საჩრდილობელი).

ტალავერა-იონჯა ინსანი ფიგ. გამ. მოხერხებული ადამიანი, საქმის მცოდნე. „ნურჯანი ზოვლი ტალავერა — იონჯა ინსანია, საქმეს მუაფერებს“ (ად.).

ტალავერა ხაპერი (იხ.) დახურული თავი, ჭკუით სავსე. „ძალიან ბევრი იმასა ტალავერა ხაპერში აქ და გარედან არ ჩანს“.).

ტალდა (დიალ. dalda) ფარდული, საფარი. „ტალავერში შეედგამთ თივას, ტალდაში“ (იმ.); „ტალდაში დაჯექ, ბზე დაქნუავს“ (ად.).

ტალყირანი-ი მსხლის ჯიმი. „ტალყირანი სხალი თუელზე მოდის“ (მეზ.).

ტამარი-ი (tamar) ძარღვი, ნერვი. „ტამრები გამომიჩინდა“ (თ. ქ.); „გულის ტამრები დაყფანულებულა“ (სტ.).

ტამაჰქარი (არ. სპ. tamahkar) ძუნწი,

ხარბი, გაუმადლარი. „ძალუნ ტამაჰქარი ქალი იყო რამქეთლი, რა ეშველება იმ დუნეას?“ (ად.).

ტანისათქვეშელა-ი ტანის დასაბანი სპეციალურად მოქსოვილი ბადურა. „ტანისათვეშელაში ჩაყვრით საპნის ნალევებსა და დეებანთ ტანსა იძითა“ (იმ.).

ტანსიონი (tansiyon) სისხლის წნევა. „ტანსიონი ჩათინი ყოფილა“ (ინ.); „ტანსიონი მაქ მალალი“ (სტ.); „დუშული (დაბალი) ტანსიონი იმფო ადვილია, ძუქსექ (მაღალი) ტანსიონი ჩოქ ზორი ყოფილა“ (ად.).

ტანტრაბა|ტანტრაფა აივანი. „ჩუნ ტანტრაფა ვიტი“ (ინ.); „ტანტრაბა აქ სახლსა“ (იმ.); „ამასა ეაზლობსა, ტანტრაბასაც ვეყყეით“ (მაჭ.); „ტანტრაფაზე დაყვარეთ აყირი“ (იმ.). ნ. მარი, იმერს.

ტანულობ-ს იტანს, ითმენს, უძლებს. „ჩემი ტანსიონი ამდენ ლაპარიკ აღარ ტანულობს“ (ინ.); „მამთილი მის ლაპარიკ სულ აღარ ტანულობს“ (ად.).

ტარალაჯი (daragaci) სახრჩობელა. „ქედას გაღმა ტარალაჯი დაასეს და იჯზე ჩამოიკიდეს ილიასაი“ (ინ.).

ტარაჯული (tarača — ტერასი) ტერასული. „ტარაჯული კალეები აქუნა“ (პ.).

ტარეხა-ი სუსტი აგებულების მოხუცის ეპითეტი. „ტარეხაი ბერი, მაგას კიდო ქალის მოყუნა უნდა თუ?! ცალი ფეხი მეზერში აქ!“ (ინ.). შდრ. საბა (ტარეხი — დამარილებული მჭლე, კმელი ქორცი).

ტარმატალინი-ი (darmadağın) მიმოზნეული, მიმოფანტული, უწესრიგოდ მყოფი, არეულ-დარეული. „იქავრობა ბალევებსა ტარმატალინი გუუნდინან“ (ად.).

ტაროსი-ი ამინდი, შავა. „ამ გამოსულზე კაი ტაროსები ქნა“ (იმ.); „ტაროსმა თუ გუადრუა, თაზე მინდა ნეყყუნარო მუსაფირი“ (იმ.). შდრ. საბა (ტაროსი არს ამინდისა მსგავსი).

ტაპიკი|ტაბიკი (უღლის ნაწილი, რომლითაც პირუტყვის კისერზე მაგრდება უღელი). „უღელ აქ ტაპიკები“ (იმ.); „ჯარ ტაპიკი გუუტყდა, სირსვილსა ძირი გუუხმა“ (იმ.). შდრ. საბა (ტაბიკი — უღლის საყეღური).

ტაფ-ი ტაფობი, ვაკე ადგილი. „კლდი

ქუეშედამ დიდი ტაფია“ (იმ).

ტაშმასათი (taşmasatı) სალესი ქვა. „ეს ტაშმასათი თიღამ ჩამეცხაი“ (იმ).

ტატაშაი-ი ზომაზე მეტად მორბილი ფეხების ან ხელების მქონე. „იმფერი ტატაშაი ხელები აქ, რომე ბეჭედი არც მუუხტება“ (ინ.); „ტატაშაი ფეხები რომელ დახაყანში გეიმართვის ნეტაი?“ (სტ.). შდრ. საბა (ტატაშაი — სომხურია (ბალ.). ქართულად კუროსთავი პქვიან). ტატაში (ბალ.) მინაზე გართხმულია ხელის მტევანივით.

ტეზი-ი 1. სველი და უხარისხო შეშა. 2. ნედლი მსხვილი ფოხი. „ამფერი ტეზი შეშა შა ქონდა ნეტაი?“ (ად.); „მუუყენა ზრუქში დიდი ტეზი და ბრავადაბრავ, ცეშაში აწყალა მოკლა“ (სტ.). შდრ. საბა (ტეზი — ნედლი და ცუდი შეშა).

ტელეფონი-ი მოსწონა ტელეფონით დარეკა. „რომ გადმოხუალ გუმრუქში, ტელეფონი მოსწონა“ (ინ.).

ტელეფონი დუჰკრა ტელეფონით დაელაპარაკა. „ტელეფონი დიმიკრა გუშინ“ (სტ.).

ტელევიზიონი-ი (televizion) ტელეხედვა, ტელევიზორი. „სარკესავეთ ანახევებს ჩუენი ტელევიზიონი“ (ედ.).

ტენცო პიტნა (გარეული პიტნა). „რე-ჰანი, ტენცო, ბოლოკი, პრასა, კიტრი ბევრი გუქე ბოსტანში“ (იმ.); „ტენცო ბალახში ლარჭებ დავბანდი“ (იმ.). შდრ. საბა (ტენცო — წყლის პიტნა).

ტვარი-ი (სპ. duvar) ქვის კედელი, ყორე, სახლის საძირკველი. „ტვარები ჩამოსილუ მუთვალში!“ (ინ.).

ტვალ-ი (duvak) საქორწინო ფატა. „ზაათი დოდოფალი ტვალ დეიბურედა“ (ინ.).

ტილოფ-ს ტრიალებ-ს. „დუნდა ტილოფსო, იტყვიან“ (ჰ.).

ტინკოზი-ი უხასიათო, ვინიანი, ახირებული. „ჩუენი ბერი ზალიან ტინკოზი გახდა, საფერებელი“ (იმ.).

ტინტილაი-ი ხელიკი. „ეიგერ მირბის ტინტილაი, სემიპაია ტირტილაი“ (გულ.).

ტიტა ბალახი. „ტიტა იცის მალა ჭალებში, ჯავეს გავაკუთბთ იმითა“ (იმ.).

ტირილი სულზე დადგომა ფიჯ. გამ.

სატირლად დანწყობა, ატირება. „იმფრათ ეტკინა, რომე ტირილი სულზე დადგა, კურცხლები გადმოყარა“ (ინ.).

ტიტაი-ი სოკოს სახეობა. „ტიტაი სოკო სარი რენგისა იქნება“ (იმ.); „ტიტაი სოკო ესა, არ ვსჭამთ“ (იმ.).

ტიტავა 1. ძალიან ამარილებს, ამლაშებს; 2. ზედმეტად სველ მინაში რგავს ნერგებს (რასაც ჩვეულებრივ არ აკეთებენ). „დატიტავს ამ ყველსა ისე, რომე პირში ველარ ნეიკარფე“ (ად.); „ამფერ ტაროსში რომე ტიტავს რაცხიეფს ბოსტანში, გეიხარფეს მემრე?! სოსრაზე აკეთებს და ეს არი!“ (ად.). შდრ. საბა (ტიტვა — ფრიად დამარილვა).

ტიტვინა ნისქვილის ნაწილი (წყლის გამოსასვლელი, შეიწროებული ნაწილი; ჭავლის წარმოსაქმნელი ადგილი). „ტიტვინადამ წყალი გამოდის და ხდება ბორბალსა“ (იმ.).

ტიტვირი-ი ბაგე, ტურნი. „ტიტვირი რომ დეიყაფანო, ვერ მიხდება“ (ინ.); „ტიტვირები სულ მავი გუუხდა“ (ად.); „ერთი ტიტვირი თავალმა, ერთიც თავალმა ექნება“ (ჰ.).

ტიტილანა-ი შიშველი, დედიშობილა. „ტიტილანაი ბალები გამოცვინდენ სახლიდან“ (ალ.).

ტიტილიბა-ი მხიარულების (ცეკვა-სიმღერის) წამომწყები. „ჩემი და ზოვლი ტიტლიბაში იყო“ (ინ.).

ტიტუელი-ი ტიტველი, შიშველი. „ანადანტოლმა ტიტუელი ნეება ლოგინში მეგემ“ (სტ.). შდრ. საბა (ტიტუელი — შიშველი).

ტირნალი (tirnak) ფრჩხილი, ქაჩაჩი. „საქონელ ფეხებში ტაბალი რომ დეემართება, ტირნალებში მარილ ჩავყარით“ (ინ.).

ტირტილაი-ი მოლაპარაკე, ჭორიკნობის მოყვარე, ყველაფრის მოქმელი. „ეიგერ მირბის ტირტილაი, სემიპაია ტირტილაი“ (გულ.); „ზოვლი ტირტილაი ნესლი აქ, ვარაჯოლა რამეს ნუ იტყვი მასთან, სიპრის შემნახველი არ არი“ (გულ.).

ტიკენი-ს ტკენის, მჭიდროდ ათავსებს. „ტომარაში ბალახი ჩავტყებენ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ტიკენა — დატყენა).

ტიკენულობ-ს ტკივილს გრძნობს, სტიკი-

ვა. „ბულ ტვენულობს დედამენი, რატომ არ ახუელ სანახავათ?“ (ბახ.); „ნეტაი რას ტვენულობს საცოდავი?“ (ინ.).

ტვენჩი-ი ხის ანახეთქი, ხის ფირფიტა. „ტვენჩებით მოექსოვთ გოდორსა, ტვენჩი ახალმოზდუ ხისანა იყოს“ (პ.).

ტვენჩელა კანვე გამოყრილი წყლიანი ბუშტი. „სიცხე რომ მიცა, მეგრე ტვენჩელა დაყარა თლათ ნამსმანზე“ (ად.).

ტვენჩი-ი სიდამწვრით ან ზენოლით (თხობით მუშაობისას ხელებზე, ფეხსაცმლის სიმჭიდროვის გამო ფეხებზე) წარმოქმნილი წყლიანი ბუშტი კანის ზედაპირზე. „ტვენჩეჩი გუუჩინდა ხელებზე, თხმმა დაგალა“ (ად.).

ტვა ტვა. „თველ ტვა არი ქომოთ“ (ტი.); „ტიბი ზირიდამ ბულა გამოვდოდა მეგემ“ (ბ.).

ტიკბა-ი ტიკბა. „ტიკბაი მიაუდებდა საქონელსა ძუძუებზე“ (ინ.).

ტიკბილი-ი ტიკბილი. „ტიკბილი ბიბერიტ დოლმას ვაკეთავთ“ (მ.); „ინსანსა ტიკბილი ენანა უთხრა, მეგომ მადლი ყოფილა“ (მ.ტ.).

ტიკბილი-ი ყურძნის წვენი, მოდულე-ბული, შესქელებული. „შირას აადუღებ, გომოა ტიკბილი“ (ტი.).

ტენავი-ი ჭნავი (ჭნავი). „ესა გაკეთდება ტენავით“ (იმ.).

ტეუჩა-ი სიმინდი სიმინდის ჯიში. „ტეუჩაი სიმინდი შენვი, ფათაქული მიაერთვი მოსაფირსა, შეექცევა“ (პ.).

ტლუნკი-ი ტლუნკანი. „იმფერი ტლუნკი ბალევი ყავს, რომე მოვლილი, მაგარი“ (ად.); „შაბანაი სუქანი იყო ტლუნკი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ტრუკი — მსუქანი).

ტლოკანი ტოტებაცელილი, სწორი ხე, რომელსაც ტოტები მხოლოდ წვეროში აქვს გამოვლებული. „ტლოკანი ბალი იდგა ერთი, ვარადლოა ინსანი ვერ ევდოდა ზედან“ (ბახ.). შდრ. საბა (ტლიკვი — უროკო).

ტოლი-ი (dolu) სავე, აესილი, დიდი რაოდენობით. „ჩემო გამზდლო ლობიაჲ, ტოლით ჩაქყარე მიწაში“ (ინ.).

ტოლ-მოკლე არათანაბარი სიგრძისა. „ამ ბუზმას ქენერები ტოლ-მოკლე ქონია“ (იმ.).

ტოკვეცი-ი იხ. ტაკვეცი. „რომ თხრიშა ტოკვეცი, აწყალა მოკლა“ (ად.). შდრ. საბა (ტოკვეცი არის ჯობი მოკლე და მსხვილი). ტომპოყო ჭაობი, ტლაპო, ტლახი. „წყალი მოშვებულა აქეთ და ყანაში ტომპოყო დამდგარა“ (ფათ.).

ტომრული-ი (tomruk) მორი, მსხვილი ძელი. „ტიყდან ტომრულ ვზიდევდით“ (თ.ქ.); „ტომრულებ ჩადგმენ“ (იმ.); „ტომრულზე გაჩილფევედენ“ (იმ.).

ტორათი-ი (tor — გაუნვრთნელი, ველური, al — ცხენი) მონითალო ფერის ცხენი. „შარშან ერთი ტორათი მევეყაი“ (თ. ქ.).

ტორლიალი-ი ეინმეს მიბაძვით უსაქმოდ ხტიალი. „რაფერ არ განყინდა ამდენი ტორლიალი?“ (ინ.). შდრ. საბა (ტორლიალი — ნატოლება).

ტოტი 1. ნინა და უკანა კიდურები.

2. ქვედა საცვლის, შარვლის, ცალი მხარე. „ტოტი რომ ჩამუყარავს დათვსა, თლათ ტანები ჩამუყარა პანტისა“ (იმ.); „ტოტებში გუყარე ფეხი და ამეცივი შილი ეჯელა!“ (ად.). შდრ. საბა (ტოტი — შილი ფერეკი მკეცისა, გინა ნიფეკის ცალი მკარი).

ტოტიპირი-ი ქვედა საცვლის ცალი მხარის ბოლოკიდური. „ტოტიპირებში ლასტივი გევეცი და მოვნიე“ (თ.ქ.).

ტოლი-ი სიმინდის ტარო. „ხამ მინაზე სიმინდმა დიდუანი ტოლები ქნა“ (თ.ქ.).

ტრაპილოზი-ი სირმის სარტყელი. „ნენინეთ ქონდენ ტრაპილოზი სარტყელსავთ ლამაზი რაცხა, ნელზე მოსახვეველი“ (იმ.).

ტრედი-ი მტრედი. „ტრედი, ოლოლი, ყორანი, ქორი ვიციით“ (თ.ქ.).

ტრედია-ი მტრედისფერი ძროხის სახელი. „ალარ ინუღებდა ჩუენი ტრედია, ძიავო“ (ბახ.).

ტრია-ი 1. ციყვი; 2. მოუსვენარი, ძალიან მოძრავი, ქარაფშუტა ადამიანის ეპითეტი. „მაქყერი ტრიაი ინსანი არ მიყუარს“ (ად.); „აჭარლები „ტრიაი“-ო იტყვიან, ჩუნეა „ყავს“ ვეტყვიო“ (მაჭ.). შდრ. საბა (თრია).

ტრიკი-ი ფეხი (მუხლს ქვემოთა ნაწილი). „ტრიკებში ჩინი ალარ დიმიჩა“ (ტი.). ტრინკი-ი ნიხლი, მუხლს ქვემოთა ნა-

წილი, წვივი ფეხის ჩათვლით. „ფეხ-შექცე-
ვლი ვინევით და დამაყარა ბალემა ძილში
ტრინკევი“ (ინ.).

ტრინკავა-ი ნიხლის მცემელი, მნიხლა-
ვი. „ეს ძროხა ძალიან ტრინკავაია, ძე არ
დაგაქცევით“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ტლინიკი
— ორთავე ფერკთა ერთბაშად გაქნევა
წყენისათვის).

ტუარ-ი იხ. ტვარი. „სახლ აქ ტუარი“
(ად.).

ტუთარ-ი (tutar) გაძლება, შეძლება.
„ღმერთმა მოქცეს კაი დილლიგის ტუთარ-
რი!“ (ბახ.); „პალა მაქ მაგდენი ტუთარი,
ძვილი ვიარები ეზო-კარში“ (მეზ.).

ტუზ-ი (tuz) მარილი. „ბიბერ წავაყრით
ტუზსა და შუამწყრევთ ბასში“ (ბახ.).

ტუნელი (tünel) გვირაბი. „ბაზგირეთ-
ში ტუნელი გოუკეთებთან, მადენია იქა“
(იმ.).

ტუსულა-ი მსუქანი, მსხვილი. „წრე-
ვლი ამ ხესა ზოვლი ტუსულაი ქლიაგები
ასხია“ (ად.); „ტუსულაი კლაგები აქ ამ
ციცასა“ (სტ.).

ტუტა ნაცრის ნაყენი (ნაცარს აადუღე-
ბენ წყალში, გააჩერებენ ერთი-ორი დღე და
გამოვა ტუტა). „საპონი რომ არ გვექნებოდა,
ტუტაში გავრეცხევდით“ (თ.ქ.) შდრ.საბა
(ტუტი — ნაცრის წვენი საპნისად).

ტუტულა-ი ცილინდრისებური საგანი.
„ტუტულაი ჩუუდვია პირში და უშტვენს“
(იმ.).

ტუტუნ-ი ბურტყუნი; თავისთვის გუ-
ლმოსული ლაპარაკი. „იმ ქალებმა ბევრი
ტუტუნი იციან“ (ბახ.). შდრ. საბა (ტუტუნი
— ჩუმი დრტყინვა).

ტუტყი ქუჭყი, სიბინძურე. „ტუტყიანი
ფეხებით არ შამოხვიდე, ბალეო, თვარამ
ფეხებ მოგატყავ!“ (ინ.). შდრ. საბა (ტუტყი
— ნაბანი მნიკვლი).

ტუფე ბოსტნის პატარ-პატარა კვლები.
„ორი ტუფე ქინძი დავთესე“ (ად.); „ბოს-
ტანში ტუფეები დავაკეთე“ (ად.). შდრ.
საბა (ტუფი — ბოსტნის კვალი).

ტუნა ვაშლი ვაშლის ჯიშა. „ტუნა
ვაშლის ფიდანს კორდეთიდან გამეტაით“ (მ.).

ტყეში იზდება: „კატარი, მუხა, იფენი,
თელა, ცაცხვი, ვერხვი, ნაძვი, ნაბლი,
ცხემლა, წიფელა, თხმელა, ანდუჭი, ყიზი-
ლჯული, ტყეშალი, მოცვი, წყავი, კირკატი,
ასკილი, მაყული“ (თ.ქ.). „ტყეში ბევრია:
პანტა, მერცხალი, ჯოლი, მაყული, მარ-
წყვი, ეკლიკატი, დათვიბაბაი, ვერხვი,
ნაძვი, სოჭი, კატარი, წიფელა, კო, ცხრე-
შლაი, იფენი, ჭნავი, შქერი, იელი, არყი,
მუშმულა, ჭანდარი, ლეკი, ქორაფი, იფენი,
აზრაზი, მოცვი, წყავი“ (იმ.).

ტყვილი დუნდა სააქაო ცხოვრება, ეს
ქვეყანა, წუთისოფელი. „ტყვილი დუნდა
ყუყულას ეყოფი“ (მაჭ.).

ტყიფხალა-ი გარეული მხალი. „ტყიფ-
ხალაი ბოსტანში მაქ“ (პ.); „ტყიფხალას
კაი შორვა გამუა“ (პ.).

ტყლაპ-ი 1. საქალამნე ტყავის ნაჭერი.
2. თხელ ფენად გამილი გამხმარი
ხილფულა (ტყემლის, ქლიავის, ვაშლის,
თუთის...) „წრეელი ტყლაპი ბევრი გავა-
ხმევით“ (ხ. ფ.).

ტყლაპი ლობიაი ლობიოს ჯიშა. ის-
ხამს ბრტყელ, დიდ პარკებს და გვიან
შემოდგომამდე ინარჩუნებს სიმწვანეს.
„ტყლაპი ლობიაი ჯავეთ კაი მოდის“ (ხ.ფ.).

ტყლაპ-ი შორვა ტყლაპით მომზადე-
ბული კერძი (წვინანი). „ტყლაპი შორვა
ზამთარში ძალიან მეხფულია“ (ინ.).

ტყუბ-ი ტყუბი. „ტყუბი ყავს ლალობა,
დიდი ფუში გახდენია, ბრე!“ (ად.). შდრ.
საბა (ტყუბი — ორნი ერთსა ბუდესა შინა
მყოფი).

ტყუბა-ი ქლიავ-ი ქლიავის ჯიშა.
„ტყუბაი ქლიავიც არი სოფლობაში“ (მ.).

ტყუბა-ი ჭინჭურ-ი ჭინჭურის ჯიშა.
„ესა ტყუბაი ჭინჭურია“ (მ.).

ტყუჯალა-ი 1. ორი ნაყოფი ერთმანე-
თთან შეერთებული. 2. ერთ ძირზე ამო-
სული, განტოტვილი ორი ხე. „ტყუჯალაი
თხილი შევჭამევით და დევინზლავეთ
ერთმანებ“ (ად.); „ყანი ბოლოს ტყუჯალაი
ბალი იყო, იმაზე ვედოდით ბალეები“ (თ.ქ.).
შდრ. საბა (ტყუჭი — ხილთა და ხმელთა
ორთა შეერთებულთა ეწოდების).

უათავებელი- აუთავებელი, შეუესებელი. „ჭამის უათავებელი ერთჯელ ადგა, ორჯელ ადგა, დაზადფა ქალი!“ (ინ.).

უამობრუნებელი ამოუბრუნებელი, გადმოუბრუნებელი. „მეგ უამობრუნებელი გააცურვონა, თვარამ“... (ინ.).

უარება უელის, პატრონობს, ემსახურება. „კარქა უარება ოღლუშმალსა ღმერთის ემრიო“ (ინ.).

უაშენებელი აუშენებელი. „უაშენებელი ქუემ არ დეიუდუმლება“ (ინ.).

უბარი 1. ცუდი, უვარგისი; 2. გამოუყენებელი, დაუმუშავებელი. „უბარი სიტყუები ბევრი ვიცით, მარა არ გებნევით“ (ინ.); „უბარი ადგილები ბითვეი გაგტებეთ და ყავალი დეარგეთ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (უბარი — უზრახი).

უბანძვალე-ს გული ძლიერად უძგერს. „გული რაფერ უბანძვალეს, ხედაე?“ (ინ.).

უბაქსუნე-ს მაგრად სცემს, ურტყამს, ბეგავს. „სიარულში ფეხებ უბაქსუნებს ეს ბაღვი; უსული გეიი, ჭო!“ (ინ.); „სულაც არ ეცოდვება ბაღვი, უბაქსუნებს და არი, ანალული გეგონება!“ (თ.ქ.).

უბერეკეთო (არ. bereket — სიკეთე, დოვლათი, სიუხვე) უდოვლათო, უბარაქო, რასაც სიუხვე, ბარაქა არა აქვს. „უბერეკეთო ინსანია თლათ, ხელეში უქარდება ყუელამფერი“ (თ.ქ.).

უბრაგუნე-ს ურტყამს, ურახუნებს, ცემს. „სიმწარისკან ლოჯეზე უბრაგუნებს მუშტებსა“ (ად.); „ხანდებან უბრაგუნებს ბაღვებსა“ (ად.).

უბუსუნე-ს ეპარება, მალულად უახლოვდება. „კატა უბუსუნებს თავესა და დეიკავებს სოვნი“ (ად.). შდრ. საბა (ბუსუნი — სადა არა ჰგონებდეს, მტერმან მუნ უმზიროს).

უბღეზდება უბრაზდება, უწყრება, უჯავრდება. „თავრობა უბღეზდება და ამანე?“ (იმ.); „ტყვილათალი გაბღეზდა ამჯელი“ (ად.).

უბლივებს აქებებს, უბიძგებს, სტიმულს აძლევს. „მაგ საქმე არ გამუა და ტყვილაი ნულარ უბლივლებთ ბაღვსა“ (სტ.).

უგაგზაენლობა გაუგზაენლობა. „ამფრათ საჭამადი უგაგზაენლობა, ახალი ჯარის უგაგზაენლობა ჩათინი დარჩა“ (სტ.).

უგაქანებული გაუქანებელი. „გზიები კაია, უგაქანებული მივალ ჩემ სოფელში“ (ინ.).

უგაკეთებული გაუკეთებელი. „ქობ უგაკეთებული ნენეი პანა ნეიყუანო“ (ინ.); „უგაკეთებული ის არი, რომე არ გიმიკეთებია ჯერემო“ (ინ.).

უგანყვეტილი განუწყვეტილი. „ვახტი მქონდეს, უგანყვეტილი ვიარ“ (თ.ქ.).

უგვანი მიუვალი, გაუვალი. „უგვან ადგილებში იარა და უქმური აყვა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (უგვანი — უმსგავსო).

უგვი მოზარდი, ბერნი საქონელი. „ნრველი ბევრი გიმიხდა უგვი“ (ად.). შდრ. საბა (უგი — უკრაოდ მენველი).

უგზნე-ს ცეცხლს შემას უმატებს, უფრო აჩაღებს. „ბუხარში საჭმლი გაკეთებინან სულ ვუგზნებდით და ვუგზნებდით შემასა“ (ად.).

უგლაგარჯი გაუნვრთნელი, გაუზრდელი, ტლანქი, მოუქნელი. „ყავს ერთი უგლაგარჯი კაცი, ამით ქიბრობს?“ (ად.). შდრ. საბა (უგლაგარჯი — ნერთა შეუსმინარი).

უგმანი იხ. უგვანი. „უგმან-უგმან ადგილებშინა დაემალო, ვერ მომპარონ“ (ტ.).

უგუმუცვლელი გამოუცვლელი. „კაი გინდა, უგუმუცვლელინა გახსოვდეს“ (ედ.).

უგუდღურჩენელი გადაურჩენელი. „უგუდღურჩენელს გადაარჩენდა, იმფერი ქალი იყო ჩემი ნენეი, იმფერი ებიობა იცოდა“ (ინ.).

უგულიანდება უბრაზდება, უწყრება, უჯავრდება. „მე ვუგულიანდები ბაღვებსა“ (ტ.).

უგუუტანელი-ი გაუტანელი. „სოენი უგუუტანელი გაეხდით“ (ინ.).

უგუუშმხარი-ი გამომხმარი, ნელი. „მურუბსა უგუუშმხარისას აკეთებენ“ (იმ.).

უდანერილი-ი დაუნერილი. „ამის უდანერილი ვერსად ვერ ნახულ“ (ინ.).

უდანოლილი-ი დაუნოლილი. „ინსანი უდანოლილი ვერ მისუენებ, ილა ფეხები გაპლონა“ (ინ.).

უდელო დედის (ძირის, კეთის, საფუარის) გარეშე. „რზე უდელო ნუ შედგება, მივეცო დედა!“ (იმ.).

უდმი ბუნებრივი სიკვდილით მკვდარი (დაუკლავად მკვდარი) პირუტყვი, ფრინველი. „უდმი ხორცი არ იჭმება, სისხლამუუდენელი“ (ინ.); „უდმი ხორცსა რენგუც შეეცყობა, სიშავე დაკრავს“ (სტ.); „იმხელა ზროხა უდმი გუუცდენ, დეიფუტენ საცოდევაები, დეიკლეს მაი და ხორცი გიყვიდეს“ (ინ.).

უდუმანებ-ს (duman — კვამლი) აკვამლებს, კვამლს უშვებს, აბოლებს. „დამფდარა ბაბოსთან, დედესთან და უდუმანებს, ჰალა არი ძუელი მარიფეთი, აღარ იციან სირცხვილი ახლანდელ გენჯებმა“ (ინ.).

უდუუზნედელი-ი დაუზნედელი, დაზნედის გარეშე. „რაფერ ამოვდა ამ იერიდან უდუუზნედელი?“ (თ.ქ.).

უდუუზახველი-ი დაუძახვი, დაძახვის (დაგრების) გარეშე. „უდუუზახველი ზაფით საზუდავენა იყუს, ბილი მუა და არ მოქრავს“ (იმ.).

უდუუღველი-ი დაუღველი, გამოუღველი. „უდუუღველი რა ნახე ამ დუნიანზე?!“ (თ.ქ.).

უდუუზახველი-ი დაუნახვი, უნახვი. „გიყურან უდუუზახველი ძმები“ (სტ.).

უდუუქორნილებელი-ი დაუქორნილებელი. „ამ თუელზე ხასანაი უდუუქორნილებელი აღარ დეიტევა“ (თ.ქ.).

უდუუძინებელი-ი დაუძინებელი. „უდუუძინებელი ვერ გუუძლებს ინსანი“ (ინ.).

უდუუჭრელი-ი დაუჭრელი. „ხორცი უდუუჭრელი შეინახა ბუზდოლაბში“ (ინ.).

უდუუჯერებელი-ი დაუჯერებელი. „უდუუჯერებელი ინსანია, ინათიანი“ (სტ.).

უდინგლებ-ს (dinlemek ძვ. dinglemek

— მოსმენა) უსმენს. „ნუ უდინგლელ მაგასა, გატყვილფეს და ხებერი არ გაქ“ (სტ.); „რადიოში ვუდინგლებდით“ (მ.); „ვინმე არ უდინგლელფეს თელევიზიონსა, ნაყურეთ“ (მეზ.).

უეაიზებ-ს (არ. vaiz — დარიგება, ჭკუის სწავლება) დაარიგებს, ურჩევს. „მე ამთო გივაიზებ და კარქა დუუყურ“ (მ.).

უეახტო (არ. vakit — დრო, ხანი) უქეიფური, ავადმოფი. „უეახტო ქალი მარტუაი ხომ არ გეიგზავნება განა?!“ (ად.).

უეახტოთ უქეიფურად, ავად, არაჯანსაღად. „ჩემი დედამთილი უეახტოთ იყო“ (თ.ქ.).

უზანი-ი ფართოფოთლოვანი მცენარე, ხე. „ჩუენ ტყეში უზანის ხეც არი“ (იმ.); შდრ. საბა (უზანი — ხე).

უზაჰმეთოთ (zahmet — საქმე, ზრუნვა, მოუსვენრობა) უზრუნველად; საქმის, გარჯის გარეშე. „უზაჰმეთოთ სიცოცხლე რაცხადლონზე კაია, იმდონი მომსახურება უნდა ღმერთსა“ (ინ.).

უზენგი (üzengi) უზანგი, ავეანდი. „ჩემ ცხენ უზენგი არა აქო, ვერა ნამუალო“ (სტ.).

უზმა-ი უზმოდ, უზმოზე. „უზმაი არნა იყო განაფხული დადგომიხან, რომ კუუღმა არ დაგძლიოს“ (ინ.); „უზმაი ჭამა ჭახე ტყემალი და მუცელში გარცხა ბალვსა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (უზმა — არა ეჭამოს რა).

უზუმ-ი (üzüm) ყურძენი, „ბურსას კაი უზუმი იცის“ (ინ.).

უზუმ-ყური (üzüm kuru) ქიშმიში. „ამასა უზუმ-ყურინა დაყარო“ (მ.).

უზუნი-ი (uzun) გრძელი. „მარშან უზუნ ზაფხული ახუელა“ (იმ.).

უზუნთუ (üzüntü) მოუსვენრობა, მღელვარება, ზრუნვა, დარდი, გაჭირვება. „მეიცადოს მაგან! რა უზუნთუმი ჩავადებ“ (იმ.).

უზური-ი (არ. usul) ნათქვამი, ნანდობი, ნასურვილვეი. „ღმერთ გამჩენელის უზურზე მივალთ“ (ინ.).

უთი (üü) უთო, გაუთოვება, დაუთოვება. „დღეს დილიანა უთი ვქენ, სიცხის

მოსლამი“ (ინ.).

უთუშტა- გაიქცა, სწრაფად გაეცალა იქაურობას. „ეს მითხრა და უთუშტა“ (ინ.).

უთავბოლო დაულაგებელი, მოუწესრიგებელი, უპასუხისმგებლო. „უთავბოლო ბაღვები არ არიან“ (ინ.).

უთხროშია- უთქვამს, უამბია. „ძიას ასე უთხროშია“ (თ.ქ.).

უიმანო (არ. iman — რწმენა, ისლამის აღიარება) ურწმუნო, უღმერთო. „უიმანოვ, შავ მინაში აჯაბ იქ რა გეშველება“ (პ.); „საჯეკენემოს თუ მკითხავ, ვინც უიმანო იქნება“ (პ.).

უივბალო (არ. ikbar — ბედნიერების მოტანა, ძალის მიცემა, არსებობის უზრუნველყოფა, ოჯახის შექმნა...) უბედური; ის, ვისაც ცხოვრებაში წინსვლა, გამარჯვება არ უნერია. „შენ უივბალო ყოფილხარ, შენ ფეხზე სახლი დეინუა“ (პ.).

უიშტაჰო (არ. istah — ჭამის მადა, ხალისი) უმადო, უჭმელი. „უიშტაჰო არიან ბაღვები“ (ინ.).

უკან თან (ერთად). გეხვდება კითხვით ნაცვალსახელთან — „ვის“, რომელსაც ერთვის ზმნიზედა „ერთად“. დასტურდება ბორჩხა-მურღულის მეტყველებაში. „ვის უკან დგები?“ (ბ.); „ვის უკან მოხუელ?“ (მ.); „ვის უკან საქმობენ?“ (ბ.).

უკანა ბოლო. „დათვიაბაი უკანა თუელზე მუა“ (იმ.); „უკანა კვირეს წველით თაზე“ (იმ.); „უკანა ყათში აველ“ (იმ.).

უკანა-ი მომყოლი (ბუდე, რომელშიაც ახალშობილია გახვეული) „უკანაი მომყოლ ქვია“ (თ.ქ.); „უკანაი მისთენაი თუ არ დეიბადოდა, ხელით გამეგბანდი“ (თ.ქ.).

უკანახან ბოლოს. „უკანახან ასე გააკეთეს“ (იმ.); „უკანახანაც გევარ ერთ ბავლას“ (იმ.).

უკანდინან ბოლოს. „უკანდინან ჩაძრები შავ მინაში“ (ინ.), „თქუენ უკანდინან დარჩით“ (ინ.).

უკაცო უქმრო. „უკაცო ქალი კიდო კარქა აფერეფს იდარეს“ (ინ.); „უკაცოთ ცოდვა ხარ!“ (ინ.).

უკაცრავლი პასუხია- უკაცრავი პასუხია. „უკაცრავლი პასუხია, ყუსურზე არ დიმიხედო, მარა ემეგები გავათხრევი

პარლი“ (თ.ქ.); „ღორის გოჭი ეგა, უკაცრავლი პასუხია, ვერ მითხრა თავიდან?“ (ე.ე.).

უკდავა-ი ბალახი. „უკდავაი შუიდ ნელინად ბუხრი თავზე ქონიან შამოდებული და მაიც არ გამხმარა“ (ინ.). შდრ. საბა (მოლი კლდისა).

ულაფი-ი (yulaf) შერია. „ულაფსა ჩომას ეაჭმეთ“ (იმ.).

ულუმეუ-ი ულრანი, გაუფალი. „ულუმეუ-ი ტყეში გეგბარგეთ, ეუნანი რომ შამოვდა“ (თ.ქ.).

ულფეთი-ი (არ. üfci — მეგობრობა, სიახლოვე) ქალის სახელი. „ულფეთი-ბანუმი მოსულა“ (ინ.).

უმალლო უმაღლესი, უმთავრესი. „ჩემი სულ უმაღლო ის არი“ (ინ.); „ჩუენო უმაღლო მსტაველებელო, ნეტაი მალე გადმოსულიყავ“ (ინ.).

უმეზრო (არ. mezar — საფლავი) უსაფლავო. „ნახა ვითამ უმეზრო ადგილი“ (ინ.).

უმი-ი მოუხარშავი, შეუნვაი (ნახევრად მოხარშული ან შეშვარი). „უმი დარჩენილა ფათათესი, შეყარე ცეცხლში ხელახლა“ (ინ.). შდრ. საბა (უმი — ნელი სორცი).

უმუდი (umit) იმედი, მოლოდინი. „უმუდსა არ იწყევტა ზავალი“ (ინ.); „უმუდ არ მენყევტა“ (პილ.).

უმუზ-ი (omuz) სახლის სახურავის მთავარი ძელი. „სახლის გადახურვა ოთხკუთხიაც იქნება, ოთხი უმუზით“ (მაჭ.).

უმმეთი (არ. mmet) ერთი რწმენის ხალხი, თემი. „მუსლიმანი უმმეთი მომეცი, ღმერთო!“ (ინ.); „ღმერთი ფეგლაბბერსა აჩუქეებს უმმეთსა“ (იმ.).

უმუყდავეზ-ს (ს. mujde — სასიხარულო ცნობა, სასიამოვნო სიახლე) ახარებს, აცნობებს. „მომუყდავეს თქუენი მოსლა“ (იმ.); „რაცბა გიმუყდავო და გაგახარო!“ (მეზ.); „შენი ბაბოი ვუმუყდავე შენ ანასაო“ (ინ.).

უმფო უფრო, მეტად. „ბელქი უმფო გეიხედები!“ (პ.); „უმფო გძელი კაბა არ მოგიხდება“ (ინ.).

უმფოსი-ი უფროსი. „სახლსა უმფოსი

ილლა უნდა" (ინ.); „აქანაი ვიცით: დინეი, ბაბუაი, ბუძიაი, დეიდაი, ბიბილაი, ბალნე-ბი, უმფოსები". (ფათ).

უმუცლო მოუთმენელი, ფიცხი. „უმუ-ცლო არნა იყო ინსანი" (ინ.).

უმჭრიალებ-ს უჭრიალებს, თავბრუ ეხვევა. „ხიდზე თუალები უმჭრიალებს ბალესა, ემინია" (თ. ქ.).

უმჭური 1. ავი სული, ეშმაკი. 2. მკაცრი გამომეტყველების ადამიანი, მიუ-კარებელი. „უშუმრმა დეიკავა, ისეგავ, თელი ლამეა ბოდავს" (თ. ქ.); „უშუმური ქალაი, ერთი ღიმანი არ გუუარს პირზე" (ინ.).

უქლართუნებ-ს ჯობით, ქაბრით სცემს, შეუბრალებლად ურტყამს. „წყეპლი მუუ-ქლართუნა ბალვებ კანჭებში, ნამეისხრი-კია" (ად.).

ურა 1. დაუკოდავი პირუტყვი. 2. უზრდელი, გაუთლელი, ტლანქი, ბრიყვი კაცი. „ერთი ურა კაცი ყავს, სული ამუუყუნა ქალსა ყიაში" (თ. ქ.); „ურა ხარივით კაცია ერთი!" (ინ.). შდრ. საბა (ურა — გაუნვრთნელი კვიცი).

ურაპათო (არ. rahat — სიწყნარე, სიმშვიდე, დასვენება, კომფორტი) მოუსვენ-ნარი, დაუმშვიდებელი, დაუნყნარებელი. „ამფერი ურაპათო სიცოცხლე აღარ მი-და!" (ინ.).

ურაპათოთ მოუსვენრად. „ურაპათოთ ზიხარ, წინ გამოი, სანდალიეზე დაჯექ!" (თ. ქ.).

ურბა-ურუბა (urba) ტანსაცმელი, კაბა. „ურუბები მეგვეც, ჩეცუათო" (ედ.); „გეი-ხადეს ურუბები-მურუბები" (ედ.); „კდრის ურბებ მიბარები დღეს გარცხიან" (იმ.).

ურგები-ი არამარგებელი (გვერდში რომ არ დაგიდგება, ხელს რომ არ გამოგიწო-დებს, ისეთი ადამიანი). „ურგები ხანეა მათი, სოფელსა რამეში არ წაადგება" (თ. ქ.); „მაქფერი ურგები ინსანი გინდა იყოს და გინდა — არა!" (ინ.). შდრ. საბა (ურგები — არამარგებელი).

ურთკმელა ურთხელი (ურთხელა). „ჩუ-ენ ტყეში ურთკმელაც შექხდება" (იმ.). შდრ. საბა (ძელი ულამოველი, უთხოვარი, ურთხლი, საჯი).

ურუბი-ი (არ. rubu) კოდის მეოთხედი. „ოთხი ურუბი ერთი კოდია" (იმ.); „ლობიო ერთი ურუბი ზლივ იქნებოდა" (იმ.).

ურუმი (Rum) ძველი ბერძენი, ბიზანტიელი. „ჩუნენზე იტყვიან: ქუბავრი ურუ-მები, შავ-შავი ყურუმები" (ტ.).

ურუმი ურიშა. „ყანი პირებში ურუმ მივიანვეთ" (ბახ.). შდრ. საბა (ურიშა).

ურნანი დედადი პირუტყვი, გამრავ-ლების უნარს მოკლებული. „ეს ძროხა ურნანია, წრეღაი დაკვლავთ" (ად.). შდრ. საბა (ურნანი — არამშობელი).

ურწყვათ შავი სადა შავი, ძალიან შავი. „ერთი ურწყვათ შავი მურგვი გამეიტანა" (ინ.).

ურწყვეტა-ი მსხლის ჯიში. „ურწყვე-ტაი თუელზე მუა, გერმელი სხალია" (თ. ქ.). **უსკვამ-ს** ურტყამს, სცემს. „ფეებ უსკვამს მინაზე სიმწარისკან" (ად.).

უსკურა სპილენძის ჯამი. „მემლექეთი-დამ მოტანილია ეს უსკურა, ჩემი დიდი დედეს ნაქონი" (თ. ქ.). შდრ. საბა (უსკურა — ჯამი).

უსრიშა-ა უსვრიშა, მასაყი გაუკეთა. „იმა კაი ხელი ქონია, წელი უსრიშა, კლავები უსრიშა, მუარჩინა" (ან.).

უსტა (usta) ოსტატი, ხელოსანი. „სამ თუეზე უსტა გახდა. უსტიებთან ისაქმა ია?" (სტ.).

უსტიობა ოსტატობა, ხელოსნობა. „იმ წელიწად აჭარას, შუბან სოფელში, უსტი-ობა ექენ" (იმ.).

უსტურა (სპ. ustura) სამართებელი. „უსტურას აღარ კადრულობენ, თრაშმაქი-ნას ასაქმებენ გენჯები" (ინ.).

უსული-ი (დიალ. usul — წყნარი, ფრთხილი) მშვიდი, ჩუმი, წყნარი. „ჩემი კაცი გეჩგუნი არ არი, უსულია" (ინ.).

უსულაი ჩუმად, წყნარად, უხმაუროდ. „უსულაი გეიცინე, კიბლემ ნუ გამოყრი დიდათ!" (ინ.).

უსულით წყნარად, ფრთხილად, ჩუმად. „ნენი, უსულით არუნე, შვილო, არაბაი! ყეზა არ ქნა!" (ინ.).

უსულ-უსულ (ინ. უსული). ჩუმად, წყნარად. „უსულ-უსულ ევდეთ თაზე" (იმ.).

„უსულ-უსულ თველი დევსნაელე“ (იმ.); „აქამომდე უსულ-უსულ ევდოლით თაზე“ (იმ.).

უსუსუნებ-ს ზედმეტ ზრუნვას იჩენს, გადაჭარბებით ემსახურება, ეფერება. „თითისიგძე ბაღვსა იმდენ უსუსუნებს, გიგიკვირდება“ (ად.).

უთათავებელი-ი დაუსრულებელი, დაუმთავრებელი. „ზამანის უთათავებელს ემეკლიზე ვერ გვეყუანთო, ებნევიან“ (ინ.).

უუმბრევებ-ს ნიავს მისცემს, ქარს (ნიავს) წააღებინებს მტვერს, ბზეს, ქატოს. „ქარში უუმბრევებთ კაკალსა“ (მ.).

უუნიავებ-ს ნიავს მისცემს, ქარს (ნიავს) წააღებინებს მტვერს, ქატოს. „ბულდა და სამანი რომე გვერჩევა კალოზე, მასუკან უუნიავებთ“ (იმ.).

უულია უყიდა. „ეთგიე უულო ჩარში ციცასა“ (ინ); „სოფლიერსაც უულიან ყოლოთულები, დოუკეთებთან შეშის სანდალივები“ (იმ.).

უუჩარჩვა აულამბა, სახელდახელოდ ხელით შეუქერა. „თერძსა მომხმარომ ხელით უუჩარჩვა ბუზმის განები“ (ინ.); „მეიტიანი და უუჩარჩვოთ, თაგალიც ვიცით“ (ინ.); „რომე უუჩარჩვოს, თერძი მალე შეკერავს“ (ად.).

უუხდინა-ა შეუსრულა, აუსრულა. „ღმერთო, ესენი იმათ უუხდინე, დარები, შენ გებუნენები!“ (ინ.).

უუფრკა დაუბედა, ახალ წელიწადზე პირველად შედგა ფეხი. „შარშან მამაშენმა გვიფერქა და ოჯალი წინ წამოვდა“ (იმ.).

უფიშმანი-ა (სპ. pisman — მონანიება, დანანება, სინანული) უფიქრია, დაფიქრებულია. „ასე უფიშმანიან კაცებსა“ (სტ.).

უფურჩულებ-ს ჩუმიად ეუბნება, უფურჩულებს. „ამდენ რას უფურჩულებს ნეტაი“ (ინ.); „უფურჩულა, უფურჩულა, ბაღვსა და გააქცია სოენი“ (ბახ.).

უფუტებ-ს უბოლებს, უხრჩოლებს. „უფუტებს და არი ძიგარას“ (ად.); „წალიაზე დაყრილ სიმიწდ უფუტებენ, გახმესო“ (ბ.).

უფუშტებ-ს (puš — პედერასტი, მამათმავალი) უღალატებს, მოატყუებს, უმტყუნებს. „ვემ სიტყუა მომცა და პემ

მიფუშტა“ (ინ.).

უქარდებ-ა უქრება, ეკარგება. „არ მაქ, არ მაქო“ — ძახილში ხელეშში უქარდება ყუელამფერი“ (ად.).

უქეიფური-ი ავადყოფი, არაჯანსაღი. „დედეი უქეიფურია ერთი თუეა“ (იმ.).

უქონელი-ი ღარიბი. „უქონელი ოჯალია, ცოდვა იქნება ციციი იმათ ხელში“ (ად.).

უღელი სიმიწდი-ი სიმიწდის ორი ტარო, ერთმანეთზე ფუჩქით გადაბმული. „ორმოცი უღელი სიმიწდი ქანდარაზე დავიდე“ (მ.).

უღური (uğur) სიხარული, ბედნიერება, სიკეთე. „ღმერთმა არ მოგაკლოს უღური!“ (ად.).

უღურლი (uğurlu) ბედნიერი, ბედნიერების, სიხარულის მომტანი. „ახალ წელწადზე შენ მიფერხე, უღურლი ხარ!“ (ად.).

უღურსუზი (uğursuz) უბედური, ბოროტი, ავი, საძაგელი. „უღურსუზო შენა! რაფერ არ გეგონა, რომე ყუელამფერ შეტყობდი?“ (ად.); „მებნევა, შენაო უღურსუზი ხარო“ (ინ.).

უყათულო (kalık — პურზე დასაყოლებელი, მისაჭმელი, კერძი) უკერძო, მხოლოდ პურის მქონე. „ასეც თქუეს მეგემ, უყათულო შავგადოთ ოდამიო“ (თ.ქ.).

უყასტა უღალატა, ზურგი შეაქცია. „ბელქი უყასტა ანამისმა?“ (სტ.); „იმფერი ინსანი, ღუნდადა არ გიყასტებს, არ მაგატყვილებს“ (სტ.).

უყისმეთოთ (არ. kusmet — ბედისწერა, ბედი, ხვედრი, წილი) ბედისწერის, ბედის წილის გარეშე მყოფი. „უყისმეთოთ ამ ღუნდაზე ააფერი არ იქნება“ (სტ.); „უყისმეთოთ არ წეხვიდე“ (ან.).

უყიდული-ი უყიდველი. „მანქანას უყიდული არ დაედგები!“ (ინ.).

უყუბეთი (არ. ukubet — ღვთის სასჯელი, შიში) შეუხედავი, ცუდი გარეგნობის მქონე; მძიმე ხასიათისა. „მაქფერი უყუბეთი ინსანი ღმერთმა არნა დიგიწეროს?“ (სტ.).

უყურებს პატრონობს, მზრუნველობას

არ აკლებს, ყურადღებას აქცევს. „გიორგი სააკაძე მეგემ თოქათ უყურებდა“ (სტ.).

უშექილო (არ. şakil — სახე, ფორმა, გამოსახულება, ფიგურა, ხარისხი გარი, მოდგმა) უხარისხო, უჯიშო, უშნო. „სხუ-აფერი უშექილო ინსანია, .ორ სიტყუას ერთათ არ დეგელაპარიკება“ (სტ.).

უშექიათა (არ. şikayet — საჩივარი, ჩივილი) უჩივლა. „დედმა ემრულას ბათუმის სუღში უშექიათა“ (იმ.).

უშეკერილი-ი შეუკერავი, შეუკერელი. „ჩოხის უშეკერილი არ წევალ“ (ინ.).

უშვილო შვილი-ი 1. ნანატრი შვილი, დედისერთა; 2. განებიერებული, გათამამებული. „უშვილო შვილივით შეფერებული ნუ ხარ!“ (ინ.).

უშუშინარი-ი უშიშარი. „ჩემი დედი ერთი ჯესური, უშუშინარი კაცი იყო“ (ინ.).

ურალი (აჯაკ) თვითმფრინავი. „ინეგოლში ურალი ჯემალას არხატაშებმა ჩამეიყუანეს“ (ინ.).

ურლუგი (üçlük — სამი ნაწილისაგან შემდგარი, სამი ნაწილის მქონე) ქალის ზედატანზე ჩასაცმელი, კოსტიუმის შემცველი. „შიან კიდო ურლუგი მაცვია, არ შემცივდება“ (ად.).

ურრუმ-ი (ürürüm) უფსკრული, ნაპრა-ლი; უღრანი, გაუვალი ადგილი. „ურრუმ ტყიან ადგილებში შეზავდენ თხები“ (ინ.); „ურრუმებიც არი ჩუენ ტყიებში“ (მ.); „იმფერ ურრუმში რაფერ დაბრუნდება არაბაზი?“ (ინ.).

ურუმალა-იიურუმარა-ი ჩუმად, ფარულად. „ურუმალაი ვტიროდი ბარსამ“ (სტ.); „ურუმარაი წესულა“ (ად.).

ურქვე ზედსიძე. „ნური-ფენდი ურქვენა ყოფილიყო ძმასთან“ (თ.ქ.); „ურქვეთ ყოფნა ჩათინია“ (თ.ქ.) იხ. ირქვე.

ურნოის-ი უმზუსის, შუილი გააქვს (ყურს). „ყური მიწივის მარჯუნაი, რაცხა გონჯი ხებერი შევტყვანა“ (სტ.).

უნინდელოღმა ოდითავანვე. „რა გიკვირს განა? უნინდელოღმა ასე ყოფილა“ (ბ.).

უნინარი-ი ურცხვი, უტიფარი. „უნინა-

რო შენა! ნაშუავი აქედან, არ გაქციოთო!“ (ინ.).

უჭიჭიჭი-ს თვალებით ეარშიყება, თვალბს უწუწუნებს. „ეს ბლვი სხუასოდ უჭიჭიჭიებს თვალბს გოგებესა“ (ინ.).

უჭიტინებ-ს უჭერეტს, ჭუჭრუტანიდან უყურებს. „კარებიდან რალას უჭიტინებს?“ (თ.ქ.).

უჭიჭინებ-ს მალულად უცქერს. „ფერ-დეიბიდან უჭიჭინებს ურშმალი“ (ინ.).

უჭუჭკავ-ს უგროვებს, თავს უყრის. „ციცას უჭუჭკავს გზითვის თახუშა“ (ინ.).

უხამა-ი ფიზიკურ საქმიანობას გადაჩვეული ადამიანი, როცა კვლავ ჩაებება შრომში, მალე დაიღვება. ამაზე იტყვიან, უხამო. „ბოსტანში პანაი ვისაქმე და მინამა პერალდა“ (ინ.); „გამოსულზე ბერს უხამა და ავთ გახადა“ (თ.ქ.).

უხაჩინებ-ს უღიჭინებს, უხიციანებს. „ნულარ უხაჩინებ ბალესა, ამდენი სიცილი ანყენს“ (ად.).

უხლაგო პურის ცომის გასაშლელი ჯოხი. „უხლაგით გევეყანთ ცომსა“ (ინ.); „უხლაგო ჩუენც გუაქვა“ (მ.).

უხმარე გამოუსადეგარი, გამოუყენებელი. „ჩუენი დედი ერთმა უხმარე კაცმა გაახელა“ (ინ.).

უხრავი-ი ურთხელა. „უხრავით გაკეთებულია და ერთ ას წელიწად კიდო გუუთევს“ (თ.ქ.).

უხსენებელი-ი გველი (გველს არ ახსენებენ, სხვა სიტყვით მოხსენიებენ ხოლმე: „გველი“ ტაბუდადებულია). „დუშმანი გვახსენეფს ისეგავ; უხსენებელზე დევწყეთ ლაპარიკი“ (თ.ქ.).

უქლავი-ი იხ. უხლავო. „უქლავი ხიდამ კეთდება, ცომს გავალბთ იმითა“ (იმ.).

უქდური-ი რძის პროდუქტი. „უქდური მარანში იქნება, ვეადა საჭმელიც“ (იმ.); „მემთვერი უქდურ გააკეთებს“ (იმ.). შდრ. საბა (უქდური — საურწყო: — სძე, ერბო, ყველი და მისთანანი).

უქმარი-ი სუფთა, გამოუყენებელი, ხელუხლები. „უქმარი დაზმა მოგეცი, დეიხურე თავზე!“ (იმ.). შდრ. საბა (უქმარი — არად საქმარად იყოს).

უჯინსო (არ. cins — მოდგმა, ჯიში,

სახე, ტიპი) უჯიშო, ცუდი მოდგმისა. „ეის უჯინსოა, პრატი არ მიიცემა“ (ინ.).

უჯიჯგინებ-ს უბიძგებს, უჯიკავებს, აქეზებს. „უჯიჯგინე ბევრი, ისამე-მეთქი“ (იმ.).

უჯუზი-ი (ucuz) იაფი. „ჩუენსა ალთუნი

უჯუზია“ (იმ.).

უჯუზათი იაფად, დაბალ ფასად. „ესენი ეფეი უჯუზათ ევლე“ (მაჭ.).

უჰუ (shu) წებო. „მაგაზე უჰუ კაია, დააცზე ახლავენ“ (ხ.ფ.).

ფ

ფაალი-ი (სპ. pahali ძვირფასი, ძვირად ღირებული, ძვირი. „თურქიემი ფარჩა ფაალია, ალთუნი-უჯუზი“ (იმ.); „ვერ ნე-ვლენ, გზა, ღოლჩობა ფაალია“ (ინ.).

ფადიშაჰი-ი (სპ. padisah) სულთანი, მონარქი, ხელმწიფე. „ამათ ნათქვამს ფადიშაჰი არ ჯერულობდა“ (სტ.). „ფადიშაჰის ანაი გურჯი ყოფილა“ (სტ.).

ფაზარი-ი (pazar) 1. კვირა დღე; 2. ბაზარი. „ხვალ ფაზარია ღალიბა, ისიარა?“ (ინ.).

ფაზართესი-ი (pazartesi) ორშაბათი. „ფაზართესი გზავრობისთინ კარქა არ მაქ დაცდილი, არ ნეხვიდეთ დღესა!“ (ინ.); „ფაზართესიც დაეთესათ ყანასა“ (იმ.).

ფაზლა (არ. fazla) ზედმეტი, ნამატი, ჭარბი. „მარილი მაგდონი არ ჩააყარო, ფაზლა მუა“ (ად.).

ფათა (pala) ყაიმი. „ანყალმა ფათა ქნეს და მეთათვეს თამაში“ (ინ.).

ფათათა-ფუთათა მოუწყობელი, დაუ-ლაგებელი, მოუწესრიგებელი. „ასე ფათათა-ფუთათას ნუ გვეყურებ, ჯიგრიანი ვართ“ (იმ.).

ფათათესი-ი (palates) კარტოფილი. „ფათათესი ზოგნი კუმატას, ზოგნი ზირას, ზოგნი ყართოლ ებნევიან“ (იმ.).

ფათაქულა შემწვარი სიმინდი. „ამასა დაყრი ცხელ კეცზე, შეინვის და გახდება ფათაქულა“ (იმ.).

ფათერი¹ (föir) ფარფლებიანი ქუდი. „ფათერი აქ თავზე იმ კაცსა“ (იმ.).

ფათერი² (არ. fatir — შემომქმედი, შემქმნელი). მკითხავი, მისანი. „კაცი ყოფილა ფათერი“ (ბ.).

ფათიკი (patik) ფაჩურჩი. ფეხზე ჩასაცმელი თათები. „ფათიკებ მოექსოვ და გაყვიდ“ (ინ.).

ფათისკა (patiska) ბატისტი. „ესა ფათისკა მატერიიდან არი“ (ინ.); „ნენემ კაბა შიმიკერა, ფათისკადან რობადა“ (გულ.).

ფათიხ (არ. fatih) დამმორჩილებელი, დამყრობი. „ფათიხ სულთან მეჰმედ მიორე არი კოსტანტინეფოლის ამლები, იმის მემრე დეერქვა ისტანბული“ (სტ.).

ფათლიჯანი (patlican) ბადრიჯანი. „ჩენი ძეგლები თომათეს ფათლიჯან ებნეოდენ, ახლა შეიცვალა ლაპარაკიც“ (ინ.); „ფათლიჯანის სარმა კაი მოდის ტყიბილ ბიბერთან ბარაბერ“ (ინ.).

ფათლიჯანაი ლეღვი-ი ლეღვის ჯიში. „ესა ფათლიჯანაი ლეღვი“ (მ.); „ფათლიჯანაი ლეღვიდან კაი ჩირი გამოდის“ (მ.).

ფათმა (fatma) ქალის სახელი. „ფათმა მადლიანი სახელია, ფედლაშმერის გოგოს ერქვა“ (ინ.).

ფათუნე-ი ფათური, ხელებით რაიმეს ძებნა, მოუსვენრობა, გამუდმებით ზრუნვა ვინმეზე ან რაიმეზე. „ნუ გიყვარს მაგდენი ფათუნე“ (ინ.); „მისი დღე და მოსწრება სულ ფათუნეშია“ (ინ.).

ფათუნება ფათური, ხელებით რაიმეს ძებნა. „ლამაზ გოგოს კოცნა მიყვარს, ხელებისა ფათუნება“ (ინ.).

ფათხ-ი ხმელი ტოტები ხისა. „ნაძვის ფათხებით ჭადი არ გამეიცხოზა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ფათხა — ბადის საქსოვი ჩხირი).

ფათხის გაქანება მაკე პირუტყვის მომზადება ნაყოფის მოსაგებად. „ჯერ

ფათხის გაქანება არ დატყობია, ბარსახან არ იმოეს ხობოს" (თ.ქ.).

ფათხი **ლობია**-ი ლობიოს ჯიში, „რომელიც არ საჭიროებს მაღალ სარზე აყვანას, ხმელ ტოტებს ფათხებს დაუსობენ და იმაზე აწყავთ. „ფათხი ლობია მქონდა შარშან ბოსტანში“ (იმ.).

ფაიზი-ი (არ. faiz) პროცენტი, შემოსავალი. „ფარა უსესებია, მარა დიდი ფაიზიც უურთმევია“ (ად.).

ფაიზლი ბორჯი-ი (faizli — პროცენტიანი, borj — ვალი) პროცენტიანი ვალი. „ფაიზლი ბორჯი მალე თუ არ გეისტუმრიე, დეიფუჭვი ინსანი“ (ად.).

ფაიყა-ი (არ. faik — აღმატებული, წარმატებული) მამაკაცის სახელი. „ფაიყემიაი შარშან მომქდარა“ (ად.).

ფალ-ი (pala — დიდი ნატეხი) ნატეხი, კნჭი. „ამის ფალ ჰყრიან“. (იმ.).

ფალაზი (palaz — უბრალო, უმნიშვნელო რამ; სპ. palaspate — ძინძი, კონკი) ძველი ქსოვილის ან ტანსაცმლის ნაფლეთი, ნაგლეჯი. „კიდო რომ გეუჭებე თავი, ჰემაც გავასტორეთ ფალაზი შუბლის მიედანზე“ (ინ.); „ახლა დედათილი ძველ ფალაზივით მიგდებულა“ (სტ.).

ფალან (falan — 1. მავანი, ვილაცა, რამე; 2. მგონი, თითქოს, მართლაც) მგონი. „მეშინია ქი მიკბენს, ფალან“ (იმ.).

ფალანცხა ფარალალა, ცუდად ნამუენი. „ფალანცხა ქოხში შეცივდა დედაბერსა“ (თ. ქ.).

ფალაყა¹ ფიჭიანი თაფლი, გოლეული. „ამ ყავრანიდამ კაი ფალაყა გამუა“ (ბ.); „ფალაყა თაფლი ბევრი რამის ილაჯია“ (თ. ქ.).

ფალაყა² (ისტ. falaka) სასჯელის სახე ძველ მედრესში. ხით გაკეთებულ სპეციალურ მომჭერში მოათავსებდნენ დამნაშავეს ფეხებს და ჯობით ურტყამდნენ ფეხის გულეებში.

ფალაყაში მონევა (იხ. ფალაყა) ფალაყათი დასჯა. „იმა ფალაყაში მონევა უნდა, ისეგავ“ (ედ); „წინწინ ხოჯიებმა ფალაყაში მონევა იცოდენ თალიბებისა“ (ინ.).

ფალდუმი-ი (იხ. პალდუმი) სატიერთო

პირუტყვის საძე (სპ. paldim). „ფალდუმი კარგა გამუუჭირე ცხენსა, რომე ონაგორა არ იხოხვოს ზურქში და ტყავი არ გადაამუენოს“ (ად.). შდრ. საბა (პალდუმი — ჯორთ საბარკლე).

ფალი-ფალი! ცხენის მოხმობა-გაფრთხილების შემახილი. „ფალ-ფალი! ფალი-ფალი! — უძახიდა ცხენსა თავდაღმართში დაკიდულ შუკაზე“ (მ.).

ფალტაზი (faltasi — სამარჩიელო ქეცები) მოზრდილი კნჭები. „დედაბერი რომ დეენახევი ფალტაშივით გავახილე თვალეზიო“ (სტ.).

ფალუზი (სპ. paluze — ფელეს სახე) კეახის კერძი. „ფალუზო აყვიროდამ კეთდება“ (მ.).

ფალჯი (არ. fal — რჩევა, მარჩიელობა, წინასწარმეტყველება) მარჩიელი, მკითხავი. „წვეელით ფალჯისთან, გელინიც წვეყვით“ (ინ.).

ფალჯობა მარჩიელობა, მკითხაობა. „ისკამბილ შლის და იმით იჯება ფალჯობას“ (ინ.). შდრ. საბა (ფალი — მისნობა).

ფამბულა-ი (pamuk — ბამბა) 1. რბილი, ნაზი, ფაფუკი; 2. ქალის სახელი. „დედეს თეთრი ფამბულაი წვერი ქონდა“ (ინ.); „ჩვენი ფამბულაი უშვილო დარჩა“ (თ. ქ.).

ფამფარა ბალახი. „მოკრიფა გელინამ თაზე ფამფარაი“ (იმ.). შდრ. საბა (ფამფარა).

ფანი დუნდა (არ. fani — წარმავალი, ხრწნადი, dünya — სამყარო, ქვეყანა) წარმავალი ქვეყანა, წუთისოფელი. „ფანი დუნდა ატყვილფეს ინსანსა“ (ინ.).

ფანგა-ფუნგი მტერევა-ლენევა, ჯახაჯუხი. „ფანგა-ფუნგი მუუყენა დათვმა ამ ბუზგებსა, დატეხა ტანები და ჩეიარა, ნევადა ქუეშეთისკე“ (იმ.).

ფანდაკი-ი ახლადფეხადგმული გოგონას სასიყვარულო ეპითეტი. „პანაი ფანდაკი, რა ლამაზია, ერთი! ააფერუმ!“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ფანდაკი — მაშისა და მოგვის მაღალი ქუსლი).

ფანთოლ-ი (pontol) შარვალი. „ფანთოლ ვქსოვ, ყაზალ ვქსოვ“... (იმ.); „გაპ-

ქადე ფანთოლი!" (იმ.).

ფანძაკ-ი უზნეო, მოურიდებელი, უსი-
რცხვილი. „მაგრე ენა რაფერნა დუგუტე-
ლო მამათილსა, ფანძაკო შენა!“ (ად.).

ფანჯარ-ი (pancar — ჭარხალი) მხა-
ლეული. „ფანჯარი მქონდა ბოსტანში“
(მაჭ.). შდრ. საბა (ბანჯარი სომხურია,
ფხალსა ჰქვიან).

ფანჯარჯობა მხალეულის მოკრეფა
(მხალეულის მოკრეფის დრო). „ფანჯარ-
ჯობა ქვია ჩვენსა მემშლიანობას“ (მაჭ.);
„ფანჯარჯობაზე მემშლიანები (ფანჯარჯე-
ბი) ამოდიან თეებში, კრეფენ ხალსა,
ეხმარებიან მემთევრებს“ (მაჭ.).

ფანჯარჯი (pancarci) მემშლე, მხალე-
ულის მომეკანი (მომკრეფი). „ფანჯარჯი
მეფხლეა ჩვენსა“ (მაჭ.).

ფადანდა (სპ. payanda) საბრჯენი,
მისაბრჯენი. „როდს აქ ტარი, ფადანდა“
(ინ.); „ღობესა დირეგები აქ. ეს ფადანდა,
განზე გადებული ხე“ (გულ.).

ფადა (არ. fayda) სარგებლობა, სარ-
გებელი. „მაგ საქმიდან რამე ფადა არ
გექნებიან“ (ად.).

ფადთახტი-ი (სპ. paylaht) დედაქალაქი.
„აქა გურჯების ფადთახტი ყოფილა“ (მ.).

ფარა (სპ. para) ფული. „ხირსიზე
ფარა უურთმევიან ბალვისთინ“ (ბახ.).

ფარაგ-ი ჯიბე. „ეთეგზე შიგან ფარაგი
მქონდა“ (იმ.). შდრ. საბა (ფარაგი — წელთ
სარტყამი ჯიბიანი ჩასადებელი, გინა ჯი-
ბე).

ფარატანი-ი უზნეო, მოურიდებელი,
უნამუსო. „ერთი ფარატანის გულობაი
თელი სოფელი მისვარა, ხედავ?“ (ად.).

ფარაფარჩა (paramparça) ნატებებად,
ნაკუნებად, ნაგლეჯებად ქვეული. „კაცსა
საქმე-საქმეში ფარა-ფარჩა გუუხდია ხელე-
ბი“ (თქ.).

ფარეზობ-ს (სპ. pehriz — მარხვა,
დიეტა) მარხულობს. „ციცაი წრეველი
ფარეზობს“ (სტ.).

ფარეზობა (სპ. pehriz — მარხვა,
დიეტა) მარხვა, დიეტის დაცვა. „ძალიან
შიშმანი გახდა უნქერაი, ფარეზობა თუ
არ ქნა, სიმსუქნისკან ავათ გახდება“ (ად.).

ფარეხელა-ი სიმინდის ჯიში. „ფარე-
ხელი კაი სიმინდია, დიდრუანი დენები
აქ“ (მ.).

ფართა-ფურთა (farta—furta) ტრაბახი,
კეენა, ცარიელი მუქარა, ქადილი. „დეი-
წყო მისებური ფართა-ფურთა“ (ად.).

ფარიყ-ი (არ. farik — გამოყოფილი,
განსხვავებული) მამაკაცის სახელი. „ფა-
რიყ-ემიაი იყო ერთი, მემლექეთიდამ გა-
მისული“ (ად.).

ფარტენა მატყლის ფთილა. „ფარტენებ
ავასხამთ ძაფზე, კაა გაეაკეთებთ“ (ინ.).
შდრ. საბა (ფარტენა).

ფარტინ-ს ბარდნის, მოზრდილ ფიფ-
ქებს ჰყრის. „ერთი რაფერ ფარტინის,
ხედავ? შვა ზამთარი გეგონება!“ (ად.).

ფარუხა-ი ლობიოს ჯიში. „ფარუხაი
ლობიაი აქაერი სოფადია“ (პ.).

ფარქ-ი (park) პარკი. „ათათურქ ფარ-
ქში ნეყყაი დღესა“ (ან.).

ფარქე (parke) პარკეტი. „ფარქე ძალე-
ან ფაჰალია, მარმორი დაჰა ყოლაჲ ჩება“
(ან.).

ფარჩა (parça) ნაჭერი, ნანილი, ნატეხი.
„არაბიდან კაი რენქი ფარჩები ჩამუ-
ტანია“ (ინ.); „ლალიბა თორმეტი ფარჩა
იყო ყაჰვე თახუმი“ (ინ.). შდრ. საბა
(ფარჩა).

ფარჩხატი-ი მეჩხერკბილებიანი (სავარ-
ცხელი, ფოცხი და მისთ). „ფარჩხატი
ფურჩა არ გიგითემიზებს კარქა კიბილებ-
სა“ (ინ.). შდრ. საბა (ფარჩხატი —
შორი-შორ წყობილი).

ფარცხ-ი დახნული მინის ბელტების
დასაფშენელი, ლასტებით დახნული სამუ-
შაო იარაღი, რომელზედაც დაწყობენ
ქვეებს და ხარების საშუალებით გაატარე-
ბენ ყანაში. „ესაც ფარცხია, გორობებ
დაფშნის“ (იმ.). შდრ. საბა (ფარცხი —
კაბდოს ლახტი).

ფარძ-ი (არ. farz) მორნმუნე მუსლი-
მანისათვის აუცილებლად შესასრულებელი
წეს-ჩვეულება. „ხუთი ვახტი ლოცვა ფარძი
გიკვიხადა“ (ინ.).

ფარქიელი-ი საბძლის წინა ადგილი,
გადახურული. „ქორის წინა ადგილი ფა-

რქელია" (იმ.).

ფასთა (pasta) ნამცხვარი, შუქარლამა. „იმ დღეს ფასტას გამააცხოზენ“ (იმ.).

ფასტურა (pastirma) გამხმარი ხორცი. „ფასტურასაც გაგაყეთებთ ზამთრისთვის“ (ბახ.).

ფასულია (pasulyc) ლობიო. „ფასულიას მოვხარშავთ, იალში მოხრაკულ ხახვ ჩავასხამთ“ (ინ.).

ფასფას-ი (paspas) ოთახში შესასვლელთან დაფენილი ფეხის შესახოცი, ფეხსანმენდი. „ვიყიდავთ ფასფასსა“ (ბ.); „ფასფასი მოქსევს ჩვენ ქალებმა“ (ბახ.).

ფაფაზ-ი (papaz) 1. მღვდელი; 2. ბრაზიანი, ფიცხი, მყვირალა, მკაცრი ადამიანი. „ხოფაში ერთი ფაფაზი ხოჯა გახდილა“ (ბ.); „ქართველი ფაფაზები იყვენ იქა, ისტანბულის ფერიქრძეს ქილისეში“ (იმ.); „დაბერდა და ფაფაზი გახდა, ვეღარ ტანულობს ვინმეს“ (ან.).

ფაფრიქა (fabrika) ფაბრიკა, ქარხანა, საწარმო. „ახლა ჩემი ფაფრიქა მაქ, ბოჯას ვაკეთებ და ვყიდავ“ (მაჭ.).

ფაფრიქაჯი (fabrikaci) ფაბრიკანტი, საწარმოს მფლობელი. „ფაფრიქაჯია ჩვენი რაფეთი“ (სტ.).

ფაფურ-ი (სპ. pabuc) უქუსლო ფეხსაცმელი, მოქსოვილი თათები (ფეხზე ნამოსაცმელი). „ფაფურები იყო ტყაყისა და იმა ვიცევევით“ (ინ.). შდრ. საბა (ფაფურჭი სხვათა ენაა, ქართულად ჩუსტი პქვია).

ფაქათ (არ. fakat) მგარამ. „ერთი დერის ჩოხა კიდო უნდოდა, ფაქათ ვეღარ ეილო, ფარა აღარ დუურჩა იმდენი“ (სტ.).

ფაქ-ი (სპ. pak) სუფთა, უცოდველი, შეუბღალავი. „წრეველი პაჯე წეგდა და ფაქი გახდა მის თაამინში“ (ინ.).

ფაქეთე (paket) ხეული, პაკეტი. „მეგ ლამაზი ფაქეთე გააკეთებთ, გურჯისტანში მიდის“ (იმ.); „საჭაჰადები იყიდებთ ფაქეთეში“ (ინ.).

ფაქირ-ი (არ. fakir) ღარიბი, ღატაკი. „ძალურა ფაქირი არიან ის თახუში“ (ად.).

ფაქულთე (fakülte) ფაკულტეტი. „გავათავე ქიშია მუენდისობის ფაქულთე“ (მაჭ.); „ბურსას ფაქულთეშინა დავანვინო

ბაბაი“ (იმ.). იგულისხმება ბურსის უნივერსიტეტის სამკურნალო ფაკულტეტის საცდელ-საჩვენებელი კლინიკა.

ფაქუნა (სპ. pak — სუფთა, უბინო) მთლიანად, სავსებით, სუფთად. „ფაქუნა არ ესმის, დაყრუედა ზავალი ღალიბა“ (ინ.).

ფაღაჭო (pağica — ღვებელი) ფაფუკი, თეთრი, მაღალი ხარისხის პური. „ფაღაჭო პურები ცხვება, ჰამან იყიდე და ჭამე“ (ინ.).

ფაშა (ისტ. paşa) უმაღლესი სამხედრო და სამოქალაქო ტიტული ოსმალურ თურქეთში. „გურჯი ფაშა გიორგი სააკაძე თურქეთს თაარიხებში მაგრავ ჰანია“ (სტ.); „გურჯი მეჰმედ ფაშაც დიდი კაცი ყოფილა თურქეთში“ (სტ.); „ფაშაებმა ვერ გეიტანეს მეგემ“ (სტ.).

ფაშა-ი ბებია, დიდება. „ჩვენი ფაშა რაკარ არი?“ (ფათ.).

ფაშა-ნენე-ი ბებია, დიდება. „ჩვენა ფაშა-ნენე ვიცით“ (ხ. ფ.).

ფაშა-ბატონი-ი საპატიო მიმართვის ფორმა რძლისათვის დედამთილისადმი ან მულისადმი. „შენ კარქა ხარ, ფაშა-ბატონი?“ (ხ. ფ.); „ჩვენა „მულ“ არ ვიცით, „ფაშა-ბატონი“ ვიტყვი“ (ხ. ფ.).

ფაშალია კაბა. „ფაშალია ჩემით-ჩემითი არი“ (პ.); „მაი ლამაზი ფაშალია ვინ მოგიტანაო?“ (პ.); „ყველში კაბას „ფაშალიას“ ეტყვიან, დოღბენდასა — „ლაჩაქსა“ (ინ.).

ფაშარი-ი 1. უხეში მატყლი, მსხვილბენვიანი. 2. მშრალი, ნაკლებადნენიანი. „ამიდან ყაზალი არ შეიქსოვნება, ფაშარი ღაზლა არი“ (ად.); „სამახაი ფაშარი სხალია“ (ად.). შდრ. საბა (ფაშარი — პური საფხენელი).

ფაშე-ი კუჭი. „კაცებ ფაშევის დერდი აქვან, საჭეელი მალ-მალენა მიართვა, რომე არ გაპერსდონ“ (ად.).

ფაშფუშა-ი შიგნეული, ნანლავები. „ფაშფუშები რამ შააჭმის მაგ ოხრება?“ (პილა). „დამტრევი იხსნის ცხენის ფაშფუშაში შახეის“ (ინ.).

ფაჩაურა (paçavra) 1. ძველმანი, ძონძი; 2. დაჩაჩანაკებული, მიხრწნილი. „ბაღესა

ათეში ქონდა და ნამსხმანი ფაჩავრასაკვეთ გუუხდა“ (ად.).

ფაჩხ-ი ხმელი ტოტი. „ფაჩხები დუუსე ფასულიას და ახოხდება ზედან“ (ად.); „ხმელ ფაჩხებ კარქა მეეიდება“ (გულ.).

ფაცახ-ი უხეში, მსხვილბენიანი მატყლი. „ფაცახი მატყლია, წინდა მეიქსოვნება ანჯახ“ (ად.). შდრ. საბა (ფაცახი — მატყლი მსხვილბენვი).

ფაცია-ი გოგონა. „ეს ფაცია ვისია?“ (იმ.); „ვაიმე, ჩემო მიძინოო, ფაციავე, ჩემო შირინოო, ტირილაი რომ გამაგზავნე, ღამე რაფერ ვიძინოო“ (პ.).

ფანალა ტყინაპი. „თავინდან გადმუარდნილა და ფანალა გახუთქია“ (ად.). შდრ. საბა (ფანალა — ტყინაპი).

ფაჭა ხის ხმელი, მშრალი სოკო. „გამოი, გამოიხვიე მუხის ფაჭაზე“ (სტ.); „ფაჭასაკვეთ სხალა, პირი მოძიშაბა“ (ინ.). შდრ. საბა (ფაჭა — ევილის ნანური).

ფაჭვა თოხნა. „ჩესულა ყანაში და სიმინდის ფაჭვა დუუნყია“ (პ.); „ძველები ფაჭვის დანყებზან დუს იქმოდენ“ (პ.).

ფაჭვის სიმღერა თოხნის სიმღერა (ნადური). „ნად ვიქმოდენ ფაჭვაში და ფაჭვის სიმღერასაც შამოძახებდენ“ (პ.). იხ. პაირიე — ფაჭვის სიმღერა.

ფახანგარი-ი ძველი უვარგისი ჭურჭელი. „ფახანგარი ყაბყაჯალი თავანში აქვან შეყრილი“ (ბახ.). შდრ. საბა (ფახანგარი — ცუდი ბარგი).

ფახანი-ი უხეში, მსხვილბენვა მატყლი (იხ. ფაცახი, ფაშარი). „ამ ცხვარსა ძალუნ ფახანი მატყლი აქ, სათესლეთ არ იქს“ (ედ.).

ფახილ-ი (დიალ. pahil) გულქვა, ხარბი, შურიანი. „ფახილი ინსანი ღმერთ არ უყვარს“ (ინ.).

ფახირი-ი (bakır) სპილენძი. „ომ თუნელებიდან ფახირი ამუაქვან“ (მ.); „წინწინ ფახირის ყაბები ქვექონდა“ (ინ.); „ეს ფახირის გუგუმი მემლექეთიდან გადმოტანია“ (თ.ქ.).

ფახირჯ-ი (bakırcı) სპილენძის ოსტატი. „აგზე ფახირჯის თუქანია“ (ინ.).

ფახრაჯა (bakrac) სპილენძის აზარფე-

შა, ტოლჩა, რომელშიც ადულებენ კერძებს. „ფახრაჯაში ანაი ჩაყრიდა ლობიას, მიდგემდა ბუხარში, სართის ძირში, თავზე ქვის სარქველ დაახურედა ღრიჭოთ და ადულებდა ნელ-ნელა“ (ბახ.); „ჩემო გამზდლო ლობიავე, მოგბარგეს და ფახრაჯაში“ (ნ.).

ფაჰალი (pahali სპ. paha — ფასი, ღირებულება) ძვირად ღირებული, ძვირფასი. „იმისი დერიც ბევრი ფაჰალია“ (იმ.).

ფაჰრი (არ. fahri — საპატიო) მამაკაცის სახელი. „ფაჰრი-ფეგენდი პარლამენთოში შესულა“ (სტ.).

ფაჰრიე (fahriye არ. fahri — საპატიო) ქალის სახელი. „ფაჰრიე-ხანუმი ასე იტყოდა“ (ად.).

ფეგ-ი (არ. fek) განყვეტა, განცალკევება, გათიშვა, დაცარიელება. „გორგაზიები ფეგი გახდენ, ნასახლარი გახდა იქევრობა“ (იმ.).

ფედევრა (padavra) ყვარი. „იაილაზე ფედევრა არი გადახურვილი“ (თ.ქ.).

ფევზ-ი (არ. fevz — ხსნა, გადარჩენა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ფევზი-ბეი საბაირამოთ ილლა მუა სოფელში“ (თ.ქ.).

ფეთხუმი-ი უსუფთაო, უფაქიზო, მოუხერხებელი, საძყარი. „ქალი რომე ფეთხუმი იქნება, ის პანე დეიფუჭვის“ (ად.).

ფელამუში-ი მუხა. „მუხას ზოგი „ფელამუში“ ებნევიან“ (პ.).

ფელაქეთი (არ. felakci) უბედურება, ხიფათი. „ღმერთმა აგვაცილვოს ფელაქეთი“ (სტ.).

ფელაჰ-ი (არ. felah — ხსნა, გადარჩენა, ბედნიერება) მხიარული, მოუწყინარი. „იმფერი ფელაჰი ციცაი ქვეყავს, რომე გეძღვებოდა“ (ინ.).

ფელკერდა ხილვაფა (ჭანჭურის, ტყემლის ან ტლიავის). „ფელკერდა ტყიბილ ტყემალედან მოდულედა, ყორავო — ვავედან“ (ინ.).

ფელთექ-ი (peltek) ენაბლუ. „ერთი ბალვი ენაფელთექი ყოლია“ (სტ.).

ფელუკა-ი პატარა ნავი. „ფელუკაით გესულან მიერე თერეფზე“ (სტ.).

ფელჩ-ი (არ. felç) დამბლა. „ნენესა

სოენი ფელჩი დეემართა“ (თ.ქ.).

ფემბე (pembic) ვარდისფერი. „ამას ფემბე რენგ ვუძახით“ (იმ.).

ფენა (არ. fena) 1. ცუდი, საძაგელი, ავი; 2. ძლიერ, ძალიან. 3. შემძლე, მოხერხებული. „სიკვილი ფენა გონჯია“ (იმ.); „ჩვენი ჰუქუმეთი ფენა ღორია“ (იმ.); „ფენა ვიყავ, რაძლიბ მუაფერებდი“ (ინ.).
ფენერი-ი (fener) მამუქა, ფარანი. „ფენერი კედელზე კიდა“ (იმ.); „ფენერი შუშა ვარ?“ (იმ.); „ფენერი იმათ ავართი“ (ხ. ფ.).

ფენიე (penye) კამეოლური ნაქსოვი, კამეოლური ნაქსოვის ბლუზა. „ეს ფენიე იმფო ხასია, დუქსელ ქალით“ (სტ.).

ფენჩე (სპ. pencé) თათი, ლანჩა, ძირი. „წინდებ ფენჩე გამუადგი, ყელეზი ახალი იყო“ (იმ.).

ფენჯერა (სპ. pencere) ფანჯარა. „ჩვენა ფენჯერა, აქოშკა ვიცით“ (იმ.); „ფენჯერე“ ვიცით, „აქოშკასაც“ ვიტყვი“ (ინ.).
ფედირი-ი (სპ. peynir) ყველი. „ჩვენებური ფედირი ადრია“ (ინ.).

ფედლაშბერი (სპ. peygambar) მოციქული, წინასწარმეტყველი. „ესა ჩვენ ფედლაშბერს უკან იყო“ (ინ.).

ფერი-ი¹ „ფერი რა გუარია? — წითელი, ყვითელი, დემილი, აჩული სარი, წვანე, შავი, მორი, მავი, მრეში, ყაპვერენგი, ვარდლი (ფემბე)...“ (იმ.); „ფერი (რენგი) ვიცით — წვანე, შავი, აჩექმავი, ბითევათ ყირმიზი, ტიალი ყირმიზი, ფემბე, ყაპვერენგი (მოჭირებულიც იქნება და აჩულიც), მორი, ბრეში, საყიზრენგი, სარი (ყვითელი), ღლისფერი, ფორთაქლი რენგი (კვერციბ გული რენგი), ტიალი ფემილი“... (ინ.).

ფერი-ი² (სპ. peri) სული, ფერია. „ვეანქევი ბევრი ფერები ყოფილან“ (მ.).

ფერგელი-ი (სპ. pergel) ფარგალი. „ფერგელი მუაზმანი და დაჩიზე“ (სტ.).

ფერდე (სპ. perde) ფარდა, კორანი, ტიხარი. „სარფის კარი რომ გველო, ჩვენ შუა ადგა კინის ფერდე“ (ინ.); „ზითვალმა დასწვა ფერდე“ (ხ. ფ.); „იმერთი ფერდე მამანონდა“ (ინ.).

ფერდი-ი გულმკერდის ქვეშა. „მარჯვენაი ფერდი ამტკივდა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფერდი — გვერდს ქვეშეთი).

ფერდელა შავ-თეთრად ჭრელი პირუტყვი. „ფერდელაი ზროხა ზოელი დალი ქეს ინველება“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფერდელა — ზროხა ფარნა).

ფერეჯა-ილიფერეჯე (არ. ferece) ალბანეთიდან თურქეთში მუშაჯირად მოსულთა ტანსაცმელი. „ფერეჯას მუშაჯირები ჩეიცმენ“ (ინ.); „ქალები, ფერეჯები ჩაცმული, ფხეკენ ყანასა“ (ინ.).

ფერეკენდე (სპ. perakende) მიყრილ-მოყრილი, აბნეულ-დაბნეული, მიმოფანტული; გულმაჟინცი, დაბნეული, ფუქსაფატი. „ფერეკენდე გუზუნდია იმფერი მოლაგებული ეზო-კარი“ (ად.); „ფერეკენდე კაცია ხელი გახრეტილი აქ, ფარა არ დუშკავდება“ (სტ.).

ფერვაზი-ი (სპ. pervaz) ჩარჩო. „ფერვაზი ვიცით, დადა ჯამი, შუშა“ (თ.ქ.); „ფერვაზზე ხარჯი შეესა“ (ინ.); „ჯამი ფერვაზეშია ჩადგმული“ (თ.ქ.).

ფერვანი-ი¹ (სპ. ferman) ბრძანებულება, გადანყვეტილება, შეტყობინება. „მე გამოგიგზავნე ამის ფერვანიო, უთხრა ფაშამ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ფარმანი).

ფერვანი-ი² ფერის მქონე, ლოყებლაქლაქა. „კაი ფერვანი ქალი მუუყვანია ბალესა“ (ად.).

ფერვანე (სპ. pervane) სანთლის პეპელი. „ფერვანესავეთ ნუ მირბენ აქეთიდან-იქითიდან“ (სტ.).

ფერთხეში-ი 1. უხარისხო, მჭლე ხორცი; 2. მოუწესრიგებელი, უგემოვნოდ ჩაცმული ქალი. „გედვერჩიეს, ფერთხეში დარჩენილიყო და აღარ ვიყიდე ხორცი“ (სტ.). „მისობი დღეში ასე ეფელეზება, ფერთხეში ესა!“ (ად.).

ფერიდე (არ. feride — განუმეორებელი, უნიკალური) ქალის საკუთარი სახელი. „ფერიდეი დუურქმევიან ციცასთონ“ (ად.).

ფერიშანი-ი (სპ. perisan) უწესრიგო, დაბნეული, უყურადღებო. „მაქფერი ფერიშანი ინსანი ვერ მუაფერეფს ვერსა ნასლას“ (ინ.); „ფერიშანი გახდა მისთალა“

(მ.).

ფერმანი-ი იხ. ფერვანი. „პემან ფერმანი მუა“ (იმ.); „ფერმანი მოსულა, მალე ნამოიდესო“ (იმ.).

ფერშემბე (perşembe) ხუთშაბათი. „დღესა ფერშემბეა ლალიბა?“ (ინ.).

ფერშემბე ფაზარი (perşembe pazarı) ხუთშაბათის ბაზარი. „ფერშემბე ფაზარი იმჟო პანაია, ფაზარზეა დიდი“ (ინ.).

ფერჩხეტი-ი მეჩხერი. „ყანაში სიმინდები გამოგიჭრია, ფერჩხეტი გიგინდია“ (ად.); „ფოცხსა ფერჩხეტი კიბილები გახდომია“ (მ.). შდრ. საბა (ფარჩხატი — შორი-შორ ნყობილი). იხ. ფარჩხატი.

ფერცხ-ი ნენი. „არაბაი რომ გადაბრუნდა, ფერცხი ჩემეტრა შოფორსა“ (ინ.); „ხანდხან ძალიან შამომეხოვა ფერცხებზე სანჯები“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (ფერცხი).

ფერკვა მკეკლეობა. „ფერკვა ახლაც ვიცი თ ახალწელნადზე“ (იმ.).

ფერჭიელი-ი საქონლის ფეხის ტყავი. „ფერჭიელი საქალანეთ გონჯია, მალე გაცდება, მოთავდება“ (იმ.).

ფერჰათ-ი (არ. ferhat — მზარულება, სხიარული) მამაკაცის სახელი. „ფერჰათი, ჩემი ძმა, იზმირ დაუდა, შორი-შორ დავჩით“ (ად.).

ფეს-ი (fes) თავზე დასახურაეი (ფესი). „ლოცვიხან თავზე თეთრ ფეს დევზურაე“ (ინ.); „ფესიც ვიცით“ (იმ.).

ფესატ-ი (არ. fesal) ინტრიგანი, მოდავე, საეჭვო, ბოროტი. „მასობაში შიქაეთი უყო ჰუქუმათში, ფესატმა მაგან“ (ინ.).

ფესატობა ინტრიგობა, ბოროტება, დასმენა. „ფესატობის უსტა ყოფილა მამისი“ (ინ.). იხ. ფესატა.

ფესვითურა-ი ფესვითურთ, ფესვიანად. „ტიტას ფესვითურაი შეინახვენ, მოზეირისთენ კაია“ (იმ.).

ფესო ფესვი. „ბაღესა კონინაი ჭირდა და კაკლი ფესოში გავარუნით“ (ინ.).

ფესტილი-ი (pestil) ტყლაპი, პასტილა. „ქლიავსა, ჭანჭურსა, მოგზარშავთ, გავხანავთ, ბეზებზე დავახსამთ, გავაშრობთ, მემრე ბეზიდან ავაძრობთ. ამასა ქვია

ფესტილი“ (ად.); „ფესტილიდამ ყავსაფას გავაკეთებთ“ (ინ.); „ფესტილი ბეზებზე დავახსამთ“ (იმ.).

ფესფუსკული-ი (fespūskiñi) ფესი, აბრეშუმის ძაფის ფოჩვით. „ფესფუსკული მე არ მაქ და ვერა ნამუალო“ (სტ.); „მეგ ლამაზი ფესფუსკული ვინ მეგიტანაო“ (იმ.).

ფეფენიკი-ი სახურავის ის ნაწილი, რომელიც სახლის ირგვლივ გადმოშვერილია და სახლის კედლებს იცავს წვიმისაგან. „ფეფენიკი წრეული გადმოტეხა თოვლმა ავზე“ (პახ.).

ფეშ-ი (peş) კაბის ან პერანგის განებს შორის ჩასადგმელი, ჩასაყენებელი. „ფეშები მივე პერანგსა და ფართო გახდა, გენიში“ (თ. ქ.).

ფეშინ (სპ. peşin) თავდაპირველად, მაშინვე, პირველ რიგში, ადრე. „იმა ნაყოლია ფეშინ“ (სტ.).

ფეშინან (სპ. არ. peşinan) ავანსად, წინასწარ. „ფარა მეთოხვეს ფეშინან“ (თ.ქ.); „ფეშინან დეიკავა საქმე“ (ინ.).

ფეშინ ფარა (peşin para) ავანსი, ბეს მიცემა. „ფეშინ ფარა ჩუუთავლეთ კაცსა“ (ინ.).

ფეშინში ჩადგომა ჯიბრში ჩადგომა, გადაკიდება, წინააღმდეგობის განევა, დაპირისპირება. „მაგან თუ ფეშინში ჩუუდგა, მისსაქმებს კაცსა“ (ად.). იხ. ფეშინ.

ფეშკირ-ი (სპ. peşkir) პირსახოცი, ხელსახოცი. „სუელი ფეშკირით გეისილე ხელები“ (ინ.); „ფეშკირით შევხოცეთ ოფლები“ (მეზ.).

ფეშტამალი-ი (სპ. peştamal) წინსაფარი. „ფეშტემალი არ შამეიხვიო, მაგრა შამოი ქემრინი“ (ინ.); „კაბაზე წინედან ფეშტემალი გუაქ მოხვეელი“ (ად.). იხ. ნ. მარი, იმერხ. (ფეშტამალი). „ფეშტამალი გაბუზმული ვიცით“ (იმ.).

ფეშფეშათ ტყუილბერალოდ, უსაქმოდ, ფუჭად. „სამ წელინად ფეშფეშათ ვიარე“ (იმ.).

ფეშქეშ (სპ. peşkeş) საჩუქრად, მუქთად. „ფეშქეშ არ მისურვა კაცმა ყუულამფერი?!“ (ად.).

ფეშხუმ-ი დაბალი სუფრა. „ფეშხუმი ძუელათ იყო ჩუენსა“ (ფვათ). შდრ. საბა. (თეფში, ლანკანი).

ფეჩე (բԷԸ) სახეზე ჩამოსაფარებელი, რომელსაც ატარებდნენ თურქი ქალები ოსმალურ თურქეთში. „ფეჩე გადავარდა ბარსახანია, ახლა ჰამანქი ველარ შეხდები ფეჩეით ქალსა“ (ინ.); „ფეჩე ახურიან ზოგაერთ მუჰაჯირებსა“ (მაჭ.).

ფეჩეთე (բԷԸԷ) ქაღალდის ხელსახოცი. „ქაღალდის ფეჩეთე დაანყო მასახე“ (ინ.).
ფეკ-ი ფეხი. „არაბას აქ ფეკი“ (იმ.); „რამდონი ფეკი გადმუადგი ჩუენ სანახავაი, ლმერთმა იმდენი ლამაზი დღე მოქცეს“ (იმ.).

ფეხათე უცბად, სასწრაფოდ, ძლივს, უმაღ. „ფეხათ მუასტრა მოსლა და პემაჯ განვიმდა“ (თ.ქ.); „ფეხათ გაასტრა, თვარა შეიბოხჩებოდენ პერალდა“ (ად.).

ფეხნაქცევა-ი გათხოვილი ქალის პირველად მისვლა მამისუღ ოჯახში, რომელიც ჩვეულებრივ ქორწინებიდან ორმოცი დღის გასვლის შემდეგ ხდება. „ძალი ფეხნაქცევაი ნეიყუანეს და ერთ-ორ კვირას არ იქნება“ (ინ.).

ფეხის ადგილი საპირფარეშო, ტუალეტი. „ფეხის ადგილი მუთვადის დანიდან აქუან და შესლა მცხუნია“ (ინ.).

ფეხის საელები იხ. ფეხის ადგილი. „მოსაფირმა ფეხის საელები იციან?“ (მაჭ.).

ფეხტატაშა-ი 1. ფარეთ ტერფებიანი, ბრტყულფეხებიანი; 2. ტყეში გაზრდილი, გამოყვანილი. „ფეხტატაშაი მაგი! ჩარში ვიარეთ, ვიარეთ და დახყაბი ვერ მუარგევი“ (ინ.); „ფეხტატაშაი ბლყყები, უნივერსითე რა იციან მაგათა?“ (ად.). შდრ. საბა (ტატაშა — ბლახი, კუროსთავი).

ფეხშავიანი-ი ფეხშავი, უბედურების მომტანი, შავფეხა. „მე ფეხშავიანი გურჯი არ ვარ“ (სტ.).

ფეხშექცეველი-ი სანოლში ერთმანეთის მოპირდაპირედ მწოლარე. „ფეხშექცეველი ვინევი“ (ინ.).

ფეხშველა-ი ფეხშიშველი. „ფეხშველი ხომ ვერ დადგებიან?“ (მ.).

ფეხჩაქმანა-ი ფეხჭრელი პირუტყვი, ფეხთეთრი. „ზეიდან ძალღი ჩამორბოდა

ფეხჩაქმანაი, ბაუშაი“... (სტ.).

ფეხჩილი-ი სუსტი ყოფაქცევის ეალი. „იმათი თახუმის ქალები ფეხჩილი არიან, მალე მოტყვილებიან“ (ინ.).

ფეხჩქარ-ი სწრაფად მოსიარულე, სწრაფი. „შემსიდაი ფეხჩქარი გამოდგა, ვერ გაყვე სიარულში“ (ინ.).

ფეკის ადგილი-ი საპირფარეშო. „ფეკის ადგილში შესულა და იქ მუშუშინება ნენეი“ (იმ.).

ფეკშველა-ი იხ. ფეხშველი. „ფეკშველი ჯადდემი დავლენ“ (იმ.).

ფეკლივან-ი (სპ. pchliyan) გოლიათი, დევემირი, მოჭიდავე. „შიგანაც, დაირემი, მომბმარო ორი სალთათი ყავს, ფეკლივანი“ (იმ.).

ფია ჩილი ბავშვის საჭმელი. „ძუძუ არ მქონდა, ძე არ მომივდა და ფიათ მყავს ესა გაზდილი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფია — უძუძურის ჩვილი შეჭამანდი).

ფიათ-ი (არ. fiyal) ფასი, ღირებულება. „ჩამუაგდებო ძვილი ფიათი“ (მაჭ.).

ფიათ-ი „ფიატი“ — (მანქანის სახელწოდება). „არაბა მუა, მარა ფიათია, ოთობუსი არ ჩანს“ (იმ.).

ფიანკო (piyanco) ლატარეა. „იმ ლამეს კონსერზე ფიანკოც ითამამეს“ (ინ.).

ფიდასი (pidé) ფურის ცომის ბრტყელი კვერი. „ექვს ზიდეს ბირდენ ალებს“ (ინ.); „ბიში, ფიდა, ბორეგი, სინორი, ერიშტა — ყუელაი ხამური“ (თ. ქ.).

ფიდან-ი (fidan) ნერგი. „მოვრწყე ბლის ფიდანები“ (ინ.); „ფიდანით ჩამოსხმული ბაღია“ (თ. ქ.).

ფიეთ-ი იხ. ფიათი. „იმ ფიეთზე მოქცეს ცხუარი“ (იმ.); „კარის ფიეთი ჩამოვარდნილიაო“ (იმ.).

ფითი (fit) ნამქეზებლობა, მზაკრობა, ვერაგობა, ცბიერება. „ფითი მიცა კაცსა და ანაი გააჟღეა“ (ინ.); „ფითი უუნაო ქალსა და გააბედვია კაცი დატევა“ (ად.).

ფითნა (არ. fitne) მზაკრობა, ნაქეზება, ინტრიგა. „ჟაი გინდა, ფითნას არნა მიცე ყური“ (ად.).

ფითნაჯი (fitnaci) ნამქეზებელი, ინტრიგანი, მზაკვარი. „ფითნაჯი კაცი ყოფი-

ლა ძალიან, რაები ქნა, ხედავ?" (ად).

ფითილი-ი (არ. filil) 1. ფითილი, პატრუქი. 2. ნაქებება, ბიძგი, „ლაშხის ფითილი დამწუარა, გამოცლა უნდა“ (თ.ქ.); „ფითილის მიცემა რალად უნდოდა, ისეც გაბღებებული იყო“ (ინ.).

ფითრე (არ. filre) მონყალება, რომელსაც გასცემს ჭეშმარიტი მუსლიმანი რამაზანის (მარხვის) ბოლო დღეებში. „მუხტიაჯზე გავა ფითრე“ (თ.ქ.); „ოჯალის ყუელა ნევრზე ფითრეს მიცემა ფარძია“ (ინ.).

ფილ-ი ხის მოზრდილი ჯამი, სანაყი. „ფილი გუჯე ხისა. ფილში ენაყათ ნიგოზ, შემტრამ, ქონდარ, ნუანილებ“ (ფათ.). შდრ. საბა (ფილად ითქმის დიდი როდინი).

ფილაე-ი (სპ. pilav) ფლაეი. „ფილაეი გზელაი ბრინჯიდან კაი გამოდის“ (მაჭ.).

ფილაკ-ი (plak) გრამაფონის ფირფიტა. „ჩუენი სიმღერები ფილაკებზე გედვილეს და გავყიდვეით“ (ინ.).

ფილან-ი (plan) გეგმა, პროექტი. „დაჟედენ და ფილანებ იჯებთან, რაფრათ მოპარონ“ (ედ.).

ფილე (filc) ბადე. „კაცსა ძე ჩუუსხამს ფილეში, ბადეში“ (სტ.).

ფილენგა-ი ბრტყელი ზედაპირის მქონე ქვის, ფიცრის ან შაქრის კრისტალის მოზრდილი ნატეხი, ნაჭერი. „ფილენგაი ქვებია ყავარზე დანყობილი, რომ ქარმა არ ახადოს სახურავი“ (ად.).

ფილენჯ-ი ჭვალვი. „გემეყარა ფილენჯები ფირცხლებში“ (ინ.). შდრ. საბა (ფილენჯი — სუნია დამგრელო).

ფილიზ-ი¹ (filiz) ნერგი, ყლორტი, ხის ძირში ამონაყარი ნერგი, ვაზის რქა. „ესა იქსოვნება ზირიდამ ამოსულ ფილიზებით“ (იმ.); „ფილიზებ მიცემს და გაზაფხულზე, იმაზე ვამბობ“ (მაჭ.).

ფილიზ-ი² დენის გადასაყვანი ზონარი. „ესენი ჯერდანის ფილიზებია“ (იმ.).

ფილიზა-ი (filiz) ქალის სახელი. „ფილიზას რა სუჩი აქ?“ (თ. ქ.).

ფილიკა-ი (filik — თხის მატყლი) გრძელბუნჯიანი. „ამათ ერთი ფილიკაი ძალდი გამოკიდებია“ (ინ.).

ფილინთა-ი (filinta) კარაბინი. „ფილინთაი ჩამეიტაი, ფიშეკებიც ჩადე შიანაო“ (ინ.).

ფილიჯ-ი (piliç — ნინილა) თამბაქოს ლეროზე ამონაყარი ყლორტები (მეორე მოსავალი). „ფილიჯ თუთუნსა ძალა არ აქ“ (თ.ქ.).

ფილიმ-ი (film — კინო, ფოტო ფირი; ფილმი, კინოსურათი) რენდგენის სურათი. „ბაბოსთენი ფილიმი გამჟალებიე“ (იმ.); „ერთი ფილიმი ყირხ ბანი ლირა არი, ჩოქ ფაალია, ჯანუმ“ (იმ.).

ფილმჯი (filmci) კინოს შემქმნელი, რენდგენის სურათის გადამღები. „ჩუენი აპმედი ფილმჯი გამხდარა“ (სტ.).

ფილოლოეი (filoloji) ფილოლოგი. „მემედი ფილოლოეია, თურქქეს ასტაელის“ (სტ.).

ფილოტი-ი (pilot) მფრინავი. „ჯემალი ნინინი ფილოტი იყო“ (ინ.).

ფილჯამ-ი მოზრდილი ჯამი. „ფილჯამით მანონი მეიტანა, სქელი, დანით საჭრელი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფილჯამი — ჯამი).

ფინ-ი იატაკი. „ფინი სალლამი იყო“ (იმ.); „ფინი ჩაყარეთ“ (იმ.); „ფინზე დაგებულია ხალი“ (მ.). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

ფინარი-ი (pinar) წყარო. „ამ ლელეში ბეერი ფინარები შეიყრება“ (მ.).

ფინთი (pinti — ძუნწი, ხელმოჭერილი) ცუდი, ავი, ბოროტი, გველი. „დედამთილები ფინთი არიანო, იმითენი იტყვიან“ (იმ.); „ფინთი შეხდენია მარწყუფეში“ (ბახ.). შდრ. საბა (ფინთი — შერყენილი).

ფინთათ ცუდად, ავად. „ფინთათ გევეზე იყო, კაცი-მაცი არ იცოდა, არ მეერიდებოდა“ (ინ.); „ფინთათ მეექცა ბაკალას დედამთილი“ (იმ.).

ფინთარი-ი ნონის ერთეული. „ფინთარი შინიკზე ცოტაია“ (თ.ქ.).

ფინცქალი-ი უმცირესი რამ, ნამცეცი. „ერთი ფინცქალიც აღარ დიმირჩა“ (ად.).

ფინცქალი-ი იხ. ფინცქალი. „თითო ფინცქალიც რომ მოქენოდა, რაზ ვიქნებოდი“ (სტ.).

ფინცქალავ-ს ანამცეცებს, აწვრილმა-

ნებს. „მაგ პურ ნუ ფინცქლავ მაგრე, ლამაზათ მოტუხე, ლუკმებათ“ (სტ.).

ფინჯან-ი (არ. fincan). „ყაპვე ფინჯანება ესენი, ესენიც ფინჯანების თაბლებია“ (იმ.).

ფიჯამა (pijama) პიჯამო. „ჩუენა ლოგინში ფიჯამას ვიცუამთ, ისე დუნდადა არ დავენუებით“ (ინ.).

ფირზოლა (pirzola — დაბევილი ხორცი) ნაკვერჩხლებზე შემწვარი ხორცი. „ფირზოლა ვიცით. ფირზოლა ლვიოროზე რომ შენუავ ხორცსა, იმას ვებნევით“ (პ.).

ფირილ-ი (piril — გამჭვირვალე, ნათელი) შამპუნის სახელწოდება. „რაფერ „ფირილი“ შამპუნ გავს ესა?“ (ინ.).

ფირინჯ-ი (სპ. pirinç) ბრინჯი. „წინწინ ამ თივაში ჭოჭე ყოფილა და ფირინჯ თესეედენ მეგემ“ (ინ.); „საჭმელათ გუქენება ფირინჯი“ (იმ.); „ფირინჯსა ლახანაზე დააყრი“ (მ.).

ფირიფაქ-ი (სპ. pir — კარგად, სპ. pak — სუფთა, მართალი იხ. pirypak) აბსოლუტურად სუფთა, მართალი, უცოდველი. „ბაღვი იმ ბალახებში დაბანა და გამოყრილი მანაკებიდან ფირიფაქი გახდა“ (ად.); „ამ დუას ჩეიკითხავ და ცოდვიდან ფირიფაქი გახდები“ (სტ.).

ფირმა (firma) „მოსქოვას ჩეფილი და ფირმა გავანყვე, ოფისი მაქ იქა“ (ინ.).

ფირმანი-ი (სპ. firman) გადანყვეტილება, ბრძანებულება, შეტყობინება. „მასობაში ფადიმანის ფირმანიც მოვდა“ (სტ.). შდრ. საბა (ფირმანი — დასტურის ნიგნი).

ფირუზა-ი (სპ. firuz — ბედნიერი, წარმატებული, გამარჯვებული) მამაკაცის (ზოგჯერ ქალისაც) სახელი. „ჩუენი ფირუზაი ბათუმ ნესულა“ (ად.).

ფირფიტა-ი ზურნის ნაწილი (ჩასაბერი). „ფირფიტაი პირზე მოსადებელია“ (იმ.).

ფირქეთ-ი აგური. „აგზე ფირქეთი, თულლა მუანყოთ და ცეცხლი დავანთოთ“ (ინ.).

ფირყეთ-ი (არ. firkal — დაშორება, განშორება). დაშორებით გამოწვეული სევდა, დარდი. „მიდღეჩი არ დეგელევა

ამათი დერდი, ფირყეთი“ (პილ.).

ფირცხალ-ი ნეკნი. „ეს ფირცხალი მტკივა რაცხა“ (ინ.). შდრ. საბა (ფირცხალი — გვერდის ნიბო).

ფირცხალა-ი სწრაფი, მალი. „იმფერი ფირცხალაია ეს ბერი, რომე ამდონი ხნისა არ გეგონება“ (ად.).

ფის-ი წინწოვანთა გამონადენი (უმთავრესად ნაძვის). „ფისი ნაძვის ოფლიაო, იტყვიან“ (იმ.); „ფისით გახ ვაკეთებთ“ (იმ.). შდრ. საბა (ფისი — ფიჭვის გამონადენი; გომფისი, ძიეთი).

ფისი² (pis) ტუჭყიანი, დასერილი, საძაგელი. „დიდ ღმერთ არ უყუარს ფისი ინსანი“ (იმ.); „ღვებიაი კარქა ფისი ხელები!“ (ინ.).

ფისთიქ-ი (სპ. fistik) ფსტა. „ამაში ჩავყრით ფისთიქსაც“ (ინ.).

ფისლიქ-ი (pislik) უსუფთაო, ბინძური. „რა ფისლიქია ეს ბაღვი, ერთი შეხედე!“ (ინ.).

ფისიმწურავ-ი ძუნწი, ხელმოჭირნე. „თლათ ფისიმწურავი ყოფილა ზავალი“ (ინ.).

ფისტანი-ი (fistan) კაბა. პერანგი. „რაფერ გიხდებოდა თეთრი ფისტანი“ (სტ.); „ჩუენ პერანგიო“ ვიტყვით, ესენი — „ფისტანიო“ (ბ.).

ფის-ფისი (pis) უსუფთაო-უსუფთაო. „ფის-ფისი ოტელები! ღამე არ გეითევა“ (იმ.). იხ. ფისი.

ფისქუთ-ი (bisküti) ორცხობილა, ნამცხვარი. „დღუგუნზე ფისქუთი გააკეთებენ“ (იმ.).

ფისხიფუჯური-ი (არ. fisk — ცოდვა, არ. fücür — გარყვნილება) ცუდი ყოფაქცევისა, გარყვნილი, ცოდვილი. „გამენებული არიან ფისხიფუჯური გენჯები, ცოდვიდან არ ეშინიან და ეჯეპენებიდან“ (ინ.).

ფიფინა-ი ნადულით, ერბოთი და სიმინდის ფქვილით მომზადებული კერძი. „უჭამია ბაღვსა ფიფინაი და ფიფინობს“ (ინ.). შდრ. საბა (ფიფინა — ბრინჯის ფუშრუქი).

ფიფინობ-ს დარბის, ხტუნავს, სიხარუ-

ლით დარბის. „ახალი ძალი ფიფინობს ებო-კარში“ (ინ.).

ფიქრი (არ. fikir) იდეა, აზრი, შეხედულება, ჭკუა-გონება. „ავატყოფ ფიქრი დუუპარქავს, ვეფერ ველარ ტყობილობს“ (ინ.).

ფიქრიე (არ. fikriye არ. fikri — ჭკვიანი, ინტელექტუალური, სულიერი) ქალის სახელი. „ფიქრიე-ხანუმი ხუალ ჩამუა სანახავთი“ (ინ.).

ფიში (fiş) კონტაქტი, შტეფსელი. „სხუა ფიშინა უნახონ“ (ინ.); გძელი ფიში იქნებოდეს, თელევიზიონ იგზე დადუფ“ (თ.ქ.).

ფიშექი (fişek) ვაზნა. „დააყარა ფიშექები ფეხებში და დაანვინა ხუთნივე“ (ად.).

ფიშმანი (სპ. pişman — სინანული, მონანიება) დაფიქრება. „ბევრი ფიშმანი იცის“ (ინ.).

ფიშმანობს (სპ. pişman) ნანობს, ფიქრობს, ჭოჭოვანობს. „ფიშმანობს მისთათვინაი“ (ინ.).

ფიშმანობა სინანული, ორჭოფი, დაფიქრება. „იმდენი ფიშმანობა აქ დემექ?“ (უათ.).

ფიშმანიე (pişmaniye) პალვის სახე. „ერთი ფაქეთი ფიშმანიე მუუტანა ნენესა“ (ინ.).

ფიშმანლული (pişmanlık) ჯარიმა, გადასახადი პირობის დარღვევისათვის. „რომ ველარ ეყუუანე მისი ზროხა, ფიშმანლული მომთხვა“ (ად.).

ფიშნა (vişne) ალუბალი. „ფიშნა ბლები ნეთილეთსა აქუან“ (იმ.); „წრეული ფიშნას ძალიან ასხია“ (თ. ქ.).

ფიშტო (piştov) დამბაჩა. „დააძრო ფიშტოი და დაადვა კოროპინზე“ (თ. ქ.); „ფიშტოი წელში ქონდა ჩამოდებული“ (ინ.); „ფიშტუებ ისროდენ“ (ბახ.).

ფინალი ითვის ასანევი ოსთითთა. „გუაქ ფინალიც, თივას, ჩალას ავწევთ“ (ინ.). შდრ. საბა (ფინალი — თითებიანი ნიჩაბი).

ფიჯი (piç) 1. ბუში, არაკანონიერად დაბადებული; 2. გადაჯიშებული; 3. უზ-

რდელი, უჯიშო. „ფიჯი ბლვი, მისებურა ლმერის და არი“ (იმ.); „ფიჯი ბალვები არიან გამუნებული“ (ინ.); „მისთინაი ამოსულა ჩათესლებული, ფიჯი ყართოფი“ (ად.).

ფიჯვი ფილტი. „ფიჯვებში წყალი ჩადგომა, აღარ გადარჩება“ (ინ.).

ფიჯინაი ადრეულ ასაკში ხბოს (საერთოდ ნაყოფის) მომგები პირუტყვი. „ეს პანაი ზროხა ფიჯინაია, არ იყო პახლი, მარა დეიმაკა“ (ად.).

ფლასტი თხელი, გაცრეცილი. „ერთი ფლასტი ლოგინი ქონდა“ (ინ.).

ფლატე დამწყრილი, ჩამომლილი, მორღვეული ადგილი. „აქავენ არი ფლატე ალიგები“ (იმ.). შდრ. საბა (ფლატე — მინაჩამონგრეული).

ფლახვი ზომაზე დიდი, მოურგებელი, ტანზე ან ფეხზე მოუმდგარი. „ფლახვი აცხაყებები ჩუუცუამს და ეფლახუნება ბალვი“ (ინ.).

ფოთანსიელი (potansiyel) პოტენციალი. „რუსევს ფოთანსიელი დიდია“ (სტ.).

ფოთელი ფოთოლი. „სიცხემ ფოთელი დააყრევია ყავალბსა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფოთელი — ფოთოლი).

ფოთელი მერყევი, ორჭოფი. „ფოთელი ქალია, მაგის ნათქუამი არ დეიჯერება“ (თ.ქ.).

ფოთინი (potin) ყელიანი ფეხსაცმელი. „ფოთინები იყო წინწი ფეხზე ჩასაცმელი, ახლა გადაყრდა, აღარ არი“ (თ.ქ.). „მეგ ლამაზი ფოთინები ვინ მეგიტანაო?“ (იმ.).

ფოთო (pol — ნაოჭი, ნაკეცი) ნაოჭიანი, ფარფლებიანი. „მეგ ლამაზი ფოთო მაფხა ვინ მოგიტანაო“ (თ.ქ.).

ფოთოგრაფი (fotograf) ფოტოსურათი. „ფოთოგრაფები გამველეთ ყუულამა“ (სტ.).

ფოტოგრაფი (fotografci) ფოტოგრაფი. „ხასანას ფოტოგრაფიობა დუუწყია“ (ინ.).

ფოთორო ფხვიერი მინა. „ფოთორო მინა არი, თრაქთორი ვერ გეიარს“ (ად.). შდრ. საბა (ფოთორო — მინაში სორო).

ფოთოქოპი (fotokopi) ფოტოკოპიო. „მაგისი ფოთოქოპები გამველოთ და წეი-

ლევი" (სტ.).

ფოლი- მღვდელი (სასულიერო პირი). „მეგე იმ ფოლსა უკითხვებია ისტანბულ, ფერიქრეს ქილისეში“ (იმ.).

ფოლიო ბალახი „ფოლიო ბალახი საქონელ გაასუქებს“ (იმ.). შდრ. საბა (ფოლიო — ბალახი).

ფოლიო ვაშლი-ი ვაშლის ჯიში. „ჩუენსა ფოლიო ვაშლიც არი“ (მ.); „სოფლობაში იქნება ფოლიო ვაშლი, ლაბადაი ვაშლი“... (მ.).

ფოლო ვულგ. ცხვირ-პირი. „ენყინა და დუუშუა ფოლო“ (ინ.); „რა დიგიშვია ფოლო?“ (ინ.).

ფომფოთ მოშვებულად, თავისუფლად, მოუჭირებლად. „ტანზე ფომფოთ მაქ, სერბესათ“ (ინ.). შდრ. საბა (ფომფლე — მოშვებული).

ფონეთიქი-ი (fonetik) ფონეტიკა. „გურჯიჯე ფონეთიქი ჩათინი არ ყოფილა“ (სტ.). **ფორ-ი** ობი. „ფორი მუუცუასა ჟავესა, მუუმფორავს ზეიდან“ (ინ.).

ფორენჯ-ი წყალსადენი მილი. „წყალიც შემის ფორენჯით მოდის“ (იმ.).

ფორთაქალი-ი (portakal) ფორთოხალი. „ინშირის ფორთაქალი ზოელი ტათლია“ (ინ.).

ფორკა კაბა. „ქალების ჩასაცმელ ბუზმასა ზოგი ფორკას ებნევიან, ზოგი — კაბასა“ (იმ.).

ფორმალი (formali) ფორმის მქონე, გარკვეული ფორმის მატარებელი. „ახლა ფორმალი სობა გამოვდა, ლამაზი“ (მაჭ.).

ფორმალითე (formalite) ფორმალურობა, ფორმალურად. „ფორმალითე ასე გებნევი, პამა რეალითე სხუა არი“ (სტ.).

ფორჩე-ი დაცევილი ფოთოლი (ცაცხვის, თელის, ნიფლის, მუხის... ტოტებს ჩამოყვავენ, ტოტებს ფოთოლს გააცლიან. დარჩეულ ფოთოლს — ფორჩეს საზამთროდ გაახმობენ, შეინახავენ საბძელში და ზამთარში პირუტყვის საჭმელს, ნარცხს ამზადებენ ქატოსთან ერთად. მიანოდებენ თბილ წვინან ნარცხს, რომელიც საკმაოდ ყუაიანი საკვებად ითვლება). „ფორჩეითა და ქეფეგით ნარცხი ვუკეთე ამ უზუნ

ზამთარში და ვაჭამე ზროხასა“ (იმ.).

ფორცოხ-ი მაჩვი, თხუნელა. „ბოსტანში ფორცოხი გაჩენილა, დუუხრეტია მინა“ (იმ.).

ფოსთა კვალი, მინის ნაკვეთი, ნანილი. „ერთი ფოსთა მაკიდო დავთეუც დილიანა“ (თ.ქ.).

ფოსთალი-ი (postal) უხეში ყელიანი ფესხაცმელი. „დედემა ფოსთალი იმილო ბურსასა“ (ინ.); „ხოჯასა მეგემ ფოსთალში ჩუუყრია მინა“ (მაჭ.).

ფოსთა-ფოსთა ნანილ-ნანილ, რიგრიგობით. „ფოსთა-ფოსთა ვჭამთ ზაათი“ (ინ.).

ფოსთაჯი (postaci) ფოსტალიონი. „სოფელში იარება ფოსთაჯი, მექუთებეი მუაქ, მიაქ“ (იმ.).

ფოსთაჰანე (postafane) ფოსტა, საფოსტო განყოფილება. „ფოსთაჰანეში შედი და მომინე ტელეფონი“ (ინ.).

ფოსტი-ი (სპ. post) ტყავი. „წინწინ სალოცავათ ცხერის ფოსტი ქვექონდა, ახლა გადავარდა მეგ ადეთი“ (სტ.); „უუწევია ფოსტი“ (სტ.).

ფოტორო იხ. ფოთორო. „ფოტორო მინა იყო და ამ გაზაფხულზე მომსყდარა“ (იმ.). შდრ. საბა (ფოტორო — დიდი ფლატე).

ფოქე-ი დათვის ბუნაგი. „მალარაში, ფოქეში შევხედოთო“ (ედ.); „ერთი კაცი ფოქეში შიან შევდა“ (ედ.).

ფოშა 1. ბოშა, მოხეტიალე, უსახლკარო; 2. უსირცხვილო, უნამუსო ადამიანი. „გალმა ფოშიები უდარან“ (იმ.); „ერთი ფოშა კაცი იყო მებრეთ“ (თ.ქ.).

ფოშიობა უნამუსობა, უსინდისობა. „ხუარდა ინსანი ფოშიობას იქს“ (ინ.).

ფორჩე-ი ცელის სახელური. „თირფნის კოტა ფორჩეში“ (იმ.).

ფოცხ-ი მოთიბული ბალახის მოსაგროვებელი თითებიანი იარაღი. „ფოცხი ახლა დემირისა გამოვდა, წინწინ ჩუენ ვაკეთებდით ხისას“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ფოცხი — ესე არს კნულთ ასაოშავი თითებიანი კაბდოსალი).

ფრანჭული (francaia) ფრანგული ბული, უმაღლესი ხარისხის პური. „ეს

ბულდა დაფუქვიე ფრანჭულათინ“ (ბახ.); „გინდა ფრანჭულია ჭამე, ხელი თუ მიგი-
ნდება“ (მ.).

ფრანჯალა იხ. ფრანჭულა. „ფრანჯა-
ლა პური ცხუება აქვერობაში“ (იმ.).

ფრენგი (frangi) სიფილისი. „ეთრია,
ეთრია ფოშა ქალეფში და ფრენგი დეეზა-
რთა სოენი“ (სტ.).

ფრულე-ი სადაფის ღილი, ფოლაქი.
„გომლეზე ფრული მომინყდა და დიმი-
კერე, ციცავ“ (ინ.).

ფრუტო ფუტურო. „ფრუტო შემას
კარქა არ ნეევიდება“ (ბახ.).

ფუაჩა ხშიადი პური. „ზაათი ფუაჩას
გააკეთებდენ, კმიადსა“ (იმ.).

ფუატი-ი (არ. fuat — გული) მამაკაცის
სახელი. „ფუათი თრაფიზონლია, რუმების
თორუნი“ (სტ.).

ფუთბოლჯ-ი (futbolc) ფეხბურთელი.
„ჩემი სიძეი არნაუტია, ფუთბოლჯი“ (ინ.).

ფუთ-ი (put) კერპი. „აგერეს ფუთები
თლათ ტყვილია“ (სტ.); „მიადგა და ფუ-
თები დაამსხრია“ (მეზ.).

ფუთუნი-ი მოძრაობა (ხალხის, ცხვრის,
მწერების...). „ბალეებმა მატლებივით ფუ-
თუნი დეინყეს“ (სტ.); „იგზე ჯინჭულების
ბუდეა, ისეირე იმათი ფუთუნი, რა პალში
არიან, იცი?“ (ინ.).

ფუთუნებ-ენ (მ.რ.) თავშეყრილი მოძ-
რაობენ. „ნეზვიანი მინა არი და მატლები
ფუთუნებენ, მინას ასუქებენ“ (თ.ქ.). შდრ.
საბა (ფუფუნი — მატლთა რევა).

ფულ-ი (არ. fülful) წინაქა. „ამას ფულ
ბიბერი უნდა“ (მ.).

ფულულე-ი (puuluk) გუთანი. „წინწინ
ჯილდა იყო, ახლა ფულულეა — გუთანი“
(თ.ქ.); „ეხნით ჯილით, ფულულეთ“
(მ.).

ფუმფა (pompa — ტუმბო) შესხურება,
ხეხილის შენამლევა. „ჯერ ფუმფა არ
გვიქნია“ (თ.ქ.).

ფუმფლი-ი ფხვიერი, მშრალი. „მინა
ფუმფლია, ბურღული, თრაქტორზე მასხა-
რი არ გავა, ჩეფულობა, დდა გადარუნ-
დება“ (თ.ქ.); „ფუმფლი თოვლი ლოდოსში
დაუდება“ (იმ.).

ფუნე ხმელი ნაკელი. „ჩემი ეელუგი
ფუნეზე დადა“ (ად.). შდრ. საბა (ფუნე
— ხმელი ნეხვი).

ფუნგავ-ს ანგრევეს, შლის. „ლაპარიკში
ფუნგავს ყულამფერს“ (ინ.).

ფუნდრუკობ-ს სიხარულით მირბის-
მობრბის, ბრუნავს, ცუკავს. „შით ფადიმი
ფუნდრუკობს, საკოცნელათ რაჯია?“
(თ.ქ.); „ხბიები ფუნდრუკობენ ბახნაში“
(თ.ქ.). შდრ. საბა (ფუნდრუკი არს ვაქებთა
მიერ სრბოლა).

ფუნდუქ-ი (fundik) თხილი. „სოფელში
ფუნდუქის ბახნა გუაქ“ (ინ.); „ამაში
ჩავყრით ფუნდუქ“ (ინ.).

ფუნლარი-ი (pinar) წყარო, წყაროს
თვალი. „წყალი მოდის ფუნლარით“ (მ.);
„აქა ბევრი ფუნლარია, დიდლევა“ (მაჭ.).

ფუნჩხ-ი მჭადის ან პურის ნამცეცები,
ნაფცევენები. „ფუნჩხებზე ფეხი არ დაადგა,
ცოდეა არი, თუალები დიგიქორდება“
(მეზ.).

ფუნჩხა-ი ფხვიერი ნადული. „ძე გადა-
ბერებულა, გადამაყვებულა, ყველი აღარ
გაკეთდა, ფუნჩხაი გახდა“ (თ.ქ.); „ხაჭაპუ-
რში და ყველსა, და ფუნჩხასა მუემწყრეთ“
(ინ.).

ფუნჯულ-ი (purcek) 1. აბრეშუმის
ძვითი გაკეთებული ფორი; 2. სიმინდის
ულვაში. „ვესზე აბრეშუმის ფუნჯული
ქონდა დაბული“ (ბახ.); „სიმინდი ფუნ-
ჯულეზ გამეიდებს“ (მ.).

ფურთუნა (firina) ქარიშხალი, ქარბუ-
ქი. „ფურთუნა ქნია სოფელში“ (ინ.).

ფურნე ლუმელი. „სოფელში ფურნე
გუაქ, პური საცხოზი“ (ბახ.). შდრ. საბა
(ფურნო ლათინურია, ქართულად — ლუ-
მელი).

ფურსანდ-ი (არ. firsat) ხელსაყრელი
დრო, ბედნიერი შემთხვევა, შესაძლებლო-
ბა. „ფურსანდი ძვილია ნახა“. (თ.ქ.);
„ფურსანდ ღმერთი რომ მოქცემს, არნა
გააქციო“ (ად.).

ფურუნ-ი (firin) ლუმელი. „კაცი ფუ-
რუნში ნესულა“ (ინ.); „ბაქლავასა სინით
ფურუნში შედეფ“ (მ.).

ფურუნეიკო ლუმელში (ფურუნეში) შე-

მწვარი სიმინდის ფქვილით მომზადებული მჭადი. „ფურუნეო ფურუნში შემწვარი სიმინდის მჭადი“ (იმ.).

ფურუნჯ-ი (*furuncu*) პურის მცხობე-ლი. „ფურუნჯის ხოჯისთვინ უთქუამს“. (ინ.).

ფურჩა (*fırca*) ჯაგრისი. „ყუელ ლამეს, დანოხისან, ფურჩაით ვისილაჲ კიბილებ-სა“ (ინ.).

ფურჩულ-ი ჩურჩული. „იმ ხალხში დიმიწყო ფურჩული“ (ინ.).

ფურჩულეზ-ს ჩურჩულეზს. „ჩვილი ბა-ღვი ფურჩულეზს მიგემ“ (ინ.).

ფურჩუმელა-ი ბალახი (შალამანდილი). „ფურჩუმელაი ნამალია. იმა მოცხარშავთ და ჩავენუებით შიან“ (თ.ქ.).

ფურცელ-ი ფოთოლი. „სიცხემ ფურ-ცელი დააყრევია ხიებსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ფურცელი ეწოდება ხეთა და მოლთა მწვანეთა, ხოლო ფოთელი — ყვავილთა-განსა ერთსა ფურცელსა).

ფუსკულ-ი (*püskülü*) ძაფით გაკეთებუ-ლი ფოჩი. „ფესზე ფუსკული ქონდა დაბ-მული“ (ინ.).

ფუსკული ბელა (*püskülü belä*) მძიმე დარდი, უბედურება, გაჭირვება. „ბაღვმა იმიტება ფუსკული ბელა“ (ინ.).

ფუტი-ი კვამლი. „ფუტი ამოდის ყელე-მში“ (ინ.); „კუერცხი პარიას ფუტი მიდევს“ (ინ.).

ფუტავ-ს კვამლავს. „ბუხარი ფუტეჲდა და დაფავაფანეთ“ (ად.). შდრ. საბა (ფუტი — ავი კვამლი).

ფუტიან-მურიანი-ი შინაური ტანსაცმ-ლით, შინაურულად. „ყუსურზე არ დიგ-ვისხედო, ფუტიან-მურიანი მუელით შენ სანახავადა“ (იმ.).

ფუსულა (*pusula*) ჩანანერი, უწყება, განწყება, დავალება. „შოფორ ფუსულა, დონანერი გოუგზავენ“ (იმ.); „მეორეს ფუ-სულანა მიცეს“ (იმ.).

ფუფულ-ი მუნუკი, გამონაყარი. „ბაღ-ვსა თავში ფუფულები დაყარა“ (ინ.). შდრ. საბა (ფუფული — გართხული მუნუკი).

ფულაჭა-ი თეთრი, მაღალი ხარისხის

პური. „ფულაჭაი თეთრი, კაი პურია“ (იმ.). **ფუყ-ი** გადაბერებული ფესვი, ძირი (კარტოფილის, ბოლოკის, თაღგამისა და მისთ.). „ეს ბოლოკი თლათ ფუყი გამხდა-რა, ღრუ გაჩენია“ (ად.). შდრ. საბა (ფუყი — ბოლოკი და მისთანა დაღრუებული).

ფუში-ი მუცელი. „ლოცვები იყო ფუში ტკივილის“ (იმ.); „ფუში გეეზარდა ქალსა“ (ინ.); „მასობაში ფუშიც დამწუარი მიქ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ფუში — დიდი ყვერი ჩამოსული).

ფუშუერო გადაბერებული. გადამყაე-ბული რძით გაკეთებული ყველი, რომელიც დაბალი ხარისხისაა. „წრეგლაი, ერთი ხასი ყველი ვერ ამეღღე, სულ ფუშუერო გამო-ღის“ (იმ.).

ფუშტი-ი (*puşt* — პედერასტი, მამათ-მავალი) ორგული, დაუნდობელი, ცბიერი. „შაქირაი ფუშტი კაცი დარჩა“ (ინ.).

ფუშხ-ი ცხენის განავალი. „ცხენის ფუშხი ყრია ეზოში, გასილეთ!“ (თ.ქ.).

ფურჩა-ი ფურჩა-ი 1. ხბო; 2. ობობა. „თან გავატაი ფურჩაიო“ (ჰილი.); „სანათაი ფურჩაი ყავს“ (თ.ქ.); „ფურჩასა თავანში ბობლაბუდაი გუუკუთებია“ (ედ.).

ფურჩა-ი ხმელი ჩალის ან თივის ნარჩენი. „მერცხლებსა ბუჯკერი გასაკუთე-ბლადა მუაქუნა ფურჩაი, ტალახი“ (ჰ.).

ფუჭი-ი ფიჭა. „გამეიტანა თაფლის დიდი ფუჭი და დიგვიტრა ყუელას“ (სტ.).

ფუჭი-ი (*fici*) კასრი. „ფუჭი ხის არი, დიდი კასრივით“ (ინ.); „ამფერ დიდუანუ-ლსა ფუჭი ქვია“ (ინ.); „ფუჭში ღალ, ყველ ჩადებენ“ (ინ.); „თაზე რომ იქნები, ფუჭი, კოლოფი უხდურითნა აამსო“ (ინ.).

ფუჭინა ხბო. „ჩუენ ფუჭინა ვიცით, ხბოს არ ვიტყვიტ“ (ბ.).

ფუხ-ი იხ. ფუყი. „ფუხი გახდება მაგის შიგანაი“ (იმ.).

ფუხარა (არ. *fukara*) ღარიბი, ლატაკი. „იმათი თახუმი ძალიან ფუხარა არიან“ (ინ.).

ფუხრობა სიღარიბე. „ზაათი იმფო ფუხრობა იყო, ახლა თუალები გათახილეთ ძვილი“ (ინ.). შდრ. ნ. მარი. იმერ.

ფქვილა-ი ვაშლ-ი რბილი ვაშლი.

„ფქვილი ვაშლი უკობილუების საქმელია“ (იმ.).

ფშიკი-ი მეტად ხმელი. „პურის ქერეჭები თლათ ფშიკი გამხდარა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ფშიკი-ავედ გამქმარი).

ფშნილა-ი ყველის სახელი (ფხვიერი ყველი, რომელსაც ამზადებენ მხოლოდ იმერხევეში). „ჩუენა ფშნილაი ვიცით“ (იმ.); „ფშნილაი ჩასატენი მაქ კასრში“ (იმ.).

ფშნილიანი-ი პური-ი ყველიანი პური, ხაჭაპურის მსგავსი. „ჩუენსა ფშნილიანი პურიც ცხუება, ფშნილას მუუმწყრევენ შიგან“ (იმ.).

ფშუკი-ი ქარაფშუტა, უსაქმური ადამიანი. „ნამეტარი ფშუკი ინსანია, არ ინდობა“ (ინ.).

ფწკალი-ი ბრწკალი, ხის ანახეთქი. „ფწკალი შემესო ფხში“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ბრწკალი).

ფჭკული-ი ღერძი. „კოლოფის ტარი დამაგრებულია ფჭკულზე“ (იმ.).

ფხა 1. წვრილი ძვალი, ეკალი; 2. მოხერხება, შეძლება. „თეფხის ფხა გაკეტება სასულეში ბალესა“ (ად.); „ჭუავსა ფხა აქ, ქერსაც და კაი პური არ გამოდის“ (თ.ქ.); „ფხა არ აქ კაცობისა მაგას! (სტ.).

ფხავი-ს ღრიალებს, ყვირის. „ტურა, ვაჟი ფხავის დემი, ღანი ბალევივით იფხავლებენ!“ (ინ.).

ფხავსი-ი ხავსი. „კაცი წყალ მიქონდა

და ფხავს კვიდებოდაო“ (ინ.); „ქუებზე ფხავსია გადაკრული და ფეხი არ დოგიშპეს“ (ინ.).

ფხალი-ი მხალეული, კომბოსტო. „ამასა „ფხალის დუდიო“ ასე ებწევიან“ (პ.); „ფხალი გარეველიც არი და შინავერიც“ (პ.).

ფხაბოლოკა-ი ბალახი, გამოიყენება საქმელად. „ფხაბოლოკაი კაი ბალახია. იმა ვჭამთ გამოსულზე“ (ინ.).

ფხალობია-ი კერძი. „ფხალობიაი დეა-ლურიდამ კაი გამოდის“ (იმ.).

ფხაჭია-ი უხეში ქსოვილი, სახლში მოქსოვილი. „სახლში მოქსოვილი შალები ფხაჭიაი იყო, ტყავ აძრობდა ინსანსა“ (თ.ქ.).

ფხეკა თოხნა. „ისე მალე ფხეკა დუუწყია, მინას არ აცილებია ჯერ სიმიდნი“ (ინ.).

ფხეკობა თოხნის დანყების დრო. „სოფელში ახლა ფხეკობა იქნება“ (იმ.); „ფხეკობაზე ნადმი დაქაიჯავთ“ (იმ.).

ფხლიჯავე კომბოსტოს წნილი, მჭავე. „ფხლიჯავე თელი ზამთარი გუეყო“ (ბახ.).

ფხრი ქცევა ორიენტაციის, მიმართულების დაკარგვა, მხრის ქცევა. „გამთენიას ავდექ, ფხარი მექცა და მთუთალი ველარ მივაგონ, ოზოში გავულ მეგომ“ (თ.ქ.).

ფხოჭავ-ს კანრავს, ფხაჭნის. „ბალვი მუხით მობილღას ფხოჭავს, ვერ ხედავქ!“ (ინ.).

ქ

ქაბა (არ. kaba) ქაბა. (ქაბა არის ის მთავარი წმინდა ადგილი, რომლის მიმართულებითაც დგებიან მუსლიმანები ლოცვის დროს. ქაბა მექქაშია. ქაბა კუბის მსგავსი ქვის შენობაა. მის აღმოსავლეთ კუთხეში მოთავსებულია ე. წ. „შავი ქვა“, უმთავრესი სათაყვანო ადგილი. გადმოცემის მიხედვით, ეს „შავი ქვა“ არის თეთრი იაგუნდი, რომელიც ღმერთმა აჩუქა ადამს. იგი გაშავებულა მლოცველთა

ცოდებისაგან. ადამს მასზე აუშენებია პირველი სამლოცველო. ნარღენის დროს ეს სამლოცველო დანგრეულა. სამლოცველო აღუდგენიათ წმინდა აბრაჰამსა და მის შვილს ისმაილს. ქაბის ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში დასაფლავებული არიან ისმაილი და მისი დედა — შაჯერი. ქაბის მოპირდაპირე მხარეს მდებარეობს წმინდა წყარო ზემზეში. ჩვენი წელთაღრიცხვის მეექვსე საუკუნეში ქაბა უკვე

იყო საერთო არაბული — წმინდა სამლოცველო. აქ იდგა უამრავი კერძი. მუხამედ წინასწარმეტყველმა ქაბაბის მიდამოები და სამლოცველო 628 წ. გაათავისუფლა კერპებისაგან. 630 წლიდან ქაბაბში შესვლა აკრძალათ კერძთაყვანისმცემლებს. ამიერიდან იგი გადაიქცა მუსლიმანთა უწმიდნად ადგილად. ქაბაბს აკრავს ფართე გზა, სადაც მუსლიმანები (ჰაჯები — ამ წმინდა ადგილის სანახავად მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული მორწმუნენი) ასრულებენ რიტუალებს. ქაბაბ ითვლება მსოფლიოს მუსლიმანთა ერთიანობის სიმბოლოდ. „ქაბაბეს ნახვა ღმერთმა ნაასიბი გიგიხადოს!“ (ინ.).

ქაფირი (არ. kafir) ურწმუნო, უღმერთო, შეუბრალებელი ადამიანი. „ქაფირი ბაბოი ყავს, ვინმე არ შეებრალება იმასა“ (ინ.).

ქადა ნამცხვრის სახეობა. „ბადრამზე ქადასაც გამუაცხობო“ (იმ.). შდრ. საბა (ქადა — ერბოთ ზელილი პური).

ქაზინო (kazino) ბანქოს, რულეტის... სათამაშო. „ჩუენი მემედაი მეგემ ქაზინოში იარება და ფარას ხარჯავს“ (ინ.).

ქათიბი (არ. kalip) მწერალი. „დუუ-ძახეს ერთ ქათიბსა“ (მ.).

ქალამანაი წინდის თათი. „წინდას ქალამანაი გამუაქსუეთ“ (იმ.).

ქალაჩხუტი-ი ძველი, თასმებით ნაკერი ქალამანი. „გალვედილი ქალაჩხუტიც ვიცით“ (იმ.).

ქალაჯო ნადულით, მჭადით და ერბოთი მომზადებული კერძი. „ამ ნოვაით ფენა ქალაჯო კეთდება“ (იმ.); „ქალაჯო შორვას ნოვა შორვავაც ვებნევით“ (იმ.). შდრ. საბა (ქალაჯო — დოს კონჩოლი).

ქალბი (არ. kalp) გული. „ამქმედას ქალბით ზორი აქ“ (ინ.).

ქალების ხორომი-ი ხორუმის სახე. „ქალების ხორომი ცოტა აირია კაცებისაზე“ (იმ.); „ესენი ქალების ხორომ სამობენ“ (იმ.).

ქალითე (kaliite) ხარისხი, ჯიში. „ეს ყუმაში მალალი ქალითესია“ (სტ.).

ქალიყისმი (karikismi) ქალთა საზოგად-

ობა, ქალთა მოდგმა, ქალი (ზოგადად). „ქალიყისმ ილლა შეგებრალება ძაფი“ (თ. ქ.); „ქალიყისმი მარტუაი ვერსა წავა“ (ინ.).

ქალკაცი-ი ვაჟკაციური თვისებების მქონე ქალი. „მე ქალკაცი ქალი ვარ“ (ინ.).

ქამარ დოდოფალი-ი თამარ დედოფალი. „ქამარ დოდოფალი ყოფილა ზამანუნდა“ (იმ.).

ქამარა-ვ თამარო (იგულისხმება თამარ დედოფალი). „სიმღერა ვიცით „რეროვ, რერავ და ქამარავ“:

„რეროვ, რერავ და ქამარავ,
რიროვ, რერავ და ქამარავ!
ზითვალ გიგავს და პიროი,
მე შენვინდა და ვტირიო.

რეროვ, რერავ და ქამარავ,
რიროვ, რერავ და ქამარავ!
ვერას გვიზამს და მტერიო,

მეც იმისთვინ და ვმღერიო.
რიროვ, რერავ და ქამარავ,
ვოსა, ვორერა და ქამარავ!

ჩუენო დიდო დედაო,
ეს რა დეგეგებდაო.

რიროვ, რერავ და ქამარავ,
ვოსა, ვორერა და ქამარავ!
ჩუენო დიდო და ანაო,
აქ რამ და მოგვიყუანაო!

რიროვ, რერავ და ქამარავ!
ვოსა, ვორერა და ქამარავ!
შორ დიგვირჩა მემლექეთი,

ღმერთო, მეგვე ბერექეთი,
რეროვ, რერავ და ქამარავ,
რიროვ, რერავ და ქამარავ!“ (ინ.).

ქამერა (kamera) კინოკამერა. მარუნეი ერთი ქამერა“ (იმ.); „ქამერაით გამოსწეი ყულამფერი“ (იმ.).

ქანიაქი (kanyak) კონიაკი. „ქანიაქი რახივით წარე სასმელია“ (ინ.).

ქარი (სპ. kar) შემოსავალი, სარგებელი. „აგერამ საქემში დიდი ქარი გუექნე-ბაო“ (თ.ქ.).

ქარა ტურჭლის ზედაპირის კიდე (კუციის, ვერდოს, თევშის, საცრის და მისთ.). „ხალბურ აქ ქარა“ (ინ.); „ამ გობსა მალალი ქარა აქ“ (ინ.). შდრ. საბა. (ქარა — ნაკაფი ხისა).

ქარაფი-ი დიდი, მაღალი კლდე. „იმათი ზროხა მაღლა ქარაფიდამ გადმუარდნილა“ (ად.). შდრ. საბა (ქარაფი — დიდი კლდე).

ქარაქოზი-ი ქვის ლიქენი (მღიერი). „ბალვობაში ქარაქოზ ღებენწყუევდით, პანა კენჭ ნუუსუემდით, ავაქაფებდით, ამ ქაფსა ხელზე ნეესუემდით, ხელიგულში. ხელ მოვხუჭეფდით და თობილათ ქექონდა. ერთ საათდა სონრა ხელ შეგვიღებევდა ყირმიზათ“ (თ.ქ.); „ახლა შამეილეს ქარაქოზი რენგი“ (იმ.). შდრ. საბა (ქარაქოზი — ქვის ხავსი).

ქარაკსი-ი დიდი რქა, ფრჩხილი. „გაზ-დია ამ ყოჩსა დიდრუანი ქარაკსები“ (იმ.); „მაქებლა ქარახსები რათ გინდა, ციცავ, მეიჭარ მახასით“ (ად.). შდრ. საბა (ქარაკსი — დიდი ყანნი).

ქართი-ი (kart) ფოტოსურათი, ღია ბარათი, სათამაშო კარტი, საშვი, სავიზიტო ბარათი. „ქართი დაადრო და მომცა საცმა“ (ინ.); „ქართში წერია ადრეესეც“ (ად.).

ქართოლი-ი კარტოფილი. „ჩუნენა ქართოლი ვიცით, გენჯები ფათათეს ებნევიან“ (ტ.).

ქარჩილი (karçılı) შვაგი, ზეავი (თოვლისა) თოვლის დნობის დრო. „ქარჩილია მარტი, აპრილი, მაისი“ (ტ.).

ქარქვეტი-ი სამკურნალო ბალახი. „ქარქვეტი ქვიებში ამოდის“ (იმ.).

ქაფშია წერილი თევზი, ლიფსიტი. „ქაფშიას ძაფზე ავაცუამთ და გავაქვობთ ზამთრისთვის“ (იმ.). შდრ. საბა (ქაფშია — თევზი).

ქაფთანი-ი (kapitan) კაპიტანი. „ჩუნენი საბეთიტინია ქაფთანი გამხდარა“ (სტ.).

ქაფქასიალი-ი (kafkasyalı) კავკასიელი. „ქაფქასიალი აქა ბევრი ვართ — გურჯი, აბაზაი, ჩერქეზაი, ჩეჩენი...“ (სტ.).

ქალიდი-ი (არ. სპ. kağıt) ქალაღი. „წინწინ ქალიდი ძალიან ყითი იყო“ (ინ.); „მივეციტ ქალიდი ჰუქუმათში“ (ინ.).

ქაში-ი რძით მომზადებული ბურღულის ან ბრინჯის ფაფა. „ქაში ფაფა, ღერღილა ფაფა ვიცით“ (იმ.). შდრ. საბა (ქაში — რძის მგბარი ფაფა).

ქაშანი 1. მოჭრილი ხეების დასაცურებელი ღარისებრი ადგილი. „თოვლში ქაშან გავაკეთებდით და დავაცურებდით ხიებსა“ (ინ.). 2. ქვის საზიდარი, ფარცხისებური. „ეს ქაშანია, ამით ქუებ ზიდვენ“ (იმ.). შდრ. საბა (ქაშანი — შამბთა და თოვლზედ გაქელილი გზა).

ქაშატობა ეთნ. მინის დამუშავებასთან დაკავშირებული ადრთი, კერძოდ: აპრილის პირველ შაბათს სახნავ მინაზე არ გაიტანებენ რკინის იარაღებს: სახნისს, თოსს, ცულსა და მისთ, რომ ნიაღვარმა, ავდარმა არ დაზიანოს მოსავალი. „ქაშატობა დღესა დუნდად არ ვისაქმებთ ყანაში. სელგამაა ამ მოვლესი“ (ინ.).

ქაშე კარგოლა (kaş — მოხრილი, მოღუნული, karyola — საწოლი) თალისებური საწოლი. „ესა ქაშე კარგოლასი ორთია“ (ინ.).

ქაჩაჩი 1. პირუტყვის ჩლიქი; 2. გადაჭრილი სიმინდის ღერო ფესვითურთ. „ყანა რომე მეხნება, სიმინდი ქაჩაჩებიც ამოცინდება“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ქაჩაჩი — ჩლიქი).

ქაცვი ეკლიანი მცენარე: „ქაცვი ღელიპირიეში იცის“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ქაცვი — ხის ეკალი).

ქებაბი-ი (არ. kebap) მწვადი. „ბაღრამზე ქებაბსაც შევენუათ“ (ინ.).

ქევსერი-ი (არ. kevsir — სამოთხის წყარო) ქალის სახელი. „ჩემ ნენეს ქევსერი ქვიოდა“ (ად.).

ქეთავათი-ი უღონო, ილაჯგაცლილი, უძლური. „ქეთავათი ქალია, ხელიდან ააფერი გამუა“ (ინ.).

ქეთენი-ი (არ. keten) სელის ნაწარმი, ტილო. „ქადარსა ქეთენში შვახხვევთ“ (ინ.).

ქელი-ი (სპ. kelle) თავი, ქოჩორი; რაიმე საგანი, რომელიც თავისი ფორმით მიაგავს თავს; „ქელი ქონია დაბურვილი“ (ინ.).

ქელავს ფეხით სრესს, თელავს. „ბაღესა საქონელი გაქცევილა ჭალაში და ქელვენ ბალახსა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ქელვა — ბალახი გალახენა).

ქელამი-ი (არ. kelam) სიტყვა, მეტყველება. „აბა, გამშვიდობოს ღმერთმა და

სელამ-ქელამ ეტყვი ჩუენიდან ოლლუშად-სა“ (თ. ქ.).

ქელამუში-ი მუხა. „ქელამუში ბევრი იყო ჩუენ ტყეში“ (თ. ქ.).

ქელეში-ი (დიალ. kələç — ლამაზი, ძლიერი) მამაკაცის სახელი. „ქელეშები მუდღირი გახდა“ (ად.).

ქელემენჯი (არ. kələm — კომპოსტო) მამაკაცის მეტსახელი. „ოკოდმართი დედვი ყოფილა, ქელემენჯი დაარქუეს“ (თ.ქ.).

ქელოლან-ი (keləğlan) თურქული ხალხური ზღაპრების გმირი; გად. მწ. უსახლკარო ბიჭი, უპატრონო, მიუსაფარი. „დუუძახეს მეგემ ბავსა: — მოი, ქელოლან“ (იმ.).

ქემალი (არ. kemal — სიმნივე, მონიფულობა) მამაკაცის სახელი. „მუსტაფა ქემალ-ფაშა თურქეთის დიდი ბაბაია“ (იმ.).

ქემენჩე-ი (სპ. kemençe) ქემანჩაზე დამკვრელი. „ერთი ქემენჩე იყო რუსუდალი“ (სტ.).

ქემერი (სპ. kemer) ქამარი. „ნენეს ერთი კაი, ხასი გუმშიის ქემერი ქონდა“ (თ. ქ.).

ქემერქოსტიევი (kemer — ქამარი, köstiek — ძენკვი) ქამარი და ძენკვი. „მაი ლამაზი ქემერ-ქოსტიევი ვინ მოგიტანაო?“ (პ.).

ქემერქოფრი-ი (kemerköprü) თალიანნი ხიდი. „თამარ დოდოფლის გაკეთებული ქემერქოფრები ბევრია აჭარას, ახისხას, შავშეთ“ (ინ.); „ესა ქემერქოფრია, შერთულის კიდი“ (იმ.).

ქენარი-ი (არ. kenar) კიდე, ნაპირი. „ქენარზე დავდგებით“ (მ.); „გოუტეხიან ქენარები, მოუხნავან“ (იმ.).

ქენარ-ქენარ (kenar-kenar) ნაპირ-ნაპირ, კიდე-კიდე. „ძელით დენიზის ქენარ-ქენარ გამოსულა აქეთა თურეფზე“ (ხ. ფ.).

ქენდირ-ი (kendir) კანაფი. „ქენდირი საბელი მობმული ქონდა ზენჯირზე“ (იმ.).

ქენერი-ი იხ. ქენარი. „მიერე ქენერი ჩანს“ (ედ.); „დენიზის ქენერები გეშილულია“ (სტ.).

ქენერში გვედა-იქენერში გაანი-ა

ფიგ. გამ. მიხედა, ბოლომდე გაიგო, ჩანდა ბოლომდე. „სიტყვის დამთავრებამდი ქენერში გვედა“ (ინ.); „ფენა მიმბტენარია, იმსოლოლში ქენერში გაანია“ (ან.).

ქედა (სპ. kahya) მამასახლისი, დამცველი, ვეკილი. „სოფელში ერთი ქეია ქვეყავდა“ (თ.ქ.); „ქალებმა კაცებ ქეია გუუხდა“ (იმ.).

ქედაობა (სპ. kahya — მამასახლისი, ვეკილი) მამასახლისობა, ვეკილობა. „რა ქეიაობანა ვქნა აქა მე?“ (იმ.).

ქეფი-ი (არ. keyif) ჯანმრთელობა, ხალისი. „ნენემ ორი დღეა ქეიფი მეიშლა“ (ინ.).

ქეიფსუზი-ი (keyfsiz) ჯანმრთელობაზე რყული, უხალისო. „ჩუენი იხტიარი სოენი ქეიფსუზი გახდა“ (ინ.).

ქერამეთი-ი (keramit) კრამიტი. „სახლზე ქერამეთ დავხურავთ“ (ბ.); „სახლზე დასაბურველათ ქერამეთიც არი“ (მაჭ.).

ქერაქერა-ი ქუთუთოს ანთება. „ქერაქერას ჩემი ნენეი ასე ულოცვედა: მკითხევა: — თუალზე რა გაქ? — მე ვეტყვილი, — ქერაქერაი. ის მეტყვიდა: ცხრა-ცხრა, ცხრა-ცხრა, ცხრა-ცხრა და შიმიბერევადა. ასე იჯებოდა შუიდეჯელ და ჰემაც მომირჩებოდა მალე“ (ად.).

ქერამიქი-ი (keramik) კერამიკა. „მუთვალის ქერამიქი საბრისთან ევლე“ (სტ.).

ქერემ-ი (არ. kerem — სულით მაღალი, კეთილშობილი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ქერემ-მაი ბურსას ზის“ (ინ.).

ქერემუთი-ი იხ. ქერამეთი. „და ზედა ქერემუთინა გადავხურო...“ (ინ.).

ქერესთა (სპ. kereste) სამშენებლო მასალა. „შარშანა ზიდეს ქერესთა და ყიდეს“ (ინ.). შდრ. საბა (ქარასტა-მასალა).

ქერეჭი-ი ქერქი (ხის, მჭადის, პურის). „ქერეჭიანი ჭადი მიყუარს“ (ინ.); „კატრის ქერეჭები კუარივით იწვის“ (იმ.). შდრ. საბა (ქერეჭი).

ქერთი-ი ნიშანი, ჭდე, ნაჭდევი, ნომერი. „ხის სახლი დავანგრეთ და იქითა ვერზე გედევტანევით, ფიცრებსა ქერთი დავაჩიზევით, არ ეგვერიოსო“ (იმ.).

ქერიზი-ი (სპ. keriz) ბანქოს გამოცე-

დელი მოთამაშე. „ქერიზია ის კაცი“ (ინ.).
ქერიმი (არ. kerim) კეთილშობილი, პატივსაცემი, მონყალე, მწყალობელი, გულუხვი. „ყურანის“ ეპითეტი. „ყურ-ანი ქერიმი გვებნევა, რომე ცოდვა საქმე არ ქნათო“ (ინ.).

ქერჰანე (არ. სპ. kerhanc) საჯარო (ღია) სახლი — საროსკიპო. „ჩუენი ბაღვი მეგემ ქერჰანეში იარება და ფარებ ხარჯავს“ (ინ.).

ქესა (სპ. kese) ჩანთა, პატარა ჩახვი. „ლილუბიანი ქესა აჩუქვა“ (ინ.). შდრ. საბა (კისა ქართული არ არი, თალისა ჰქვიან).

ქესეგ-ი (kesck) ბელტი, გოროხი. „ქესეგი გავტეხავთ თოხით“ (მ.).

ქესერ-ი (keser) ერო. „ქესერს“ უძახიან ჩაქველები, „ეჩოს“ — აჭარლები“ (ხ. ფ.).

ქესკინა-ი (keskin — მჭრელი) მამაკაცის სახელი. „ქესკინაი დურქმევიან“ (ინ.).

ქესქი (keski) ლოჯი, ფიცრის საჭრეთელი. „ქესქსა კარქა ემბრობდი ახალობაში“ (ად.).

ქესტანე (kestane) ნაბლი (ნაბლის ხე). „ტყავთ გავაძროფთ ქესტანებზე“ (მ.).

ქესტანა-ი თეთრი მკვასი. „გზელაი რომაა, იმა ქესტანაი ქვია“ (იმ.).

ქესურ-ი (kesmek — ჭრა, მოჭრა) ჩაჭრილი. „სახარა თა ჩანს იქა, ქესური“ (იმ.).

ქეფეგი (kepek) ქატო, ანაცერი; „ამაში გავა ქეტო, ქეფეგი“ (ინ.); „ქეფეგი დავაყარავთ ნარცხსა“ (მ.).

ქეფილი-ი (არ. kepil) თავდები, გარანტი. „უთხრა, რომე ამას მე გოუხდები ქეფილიო“ (იმ.).

ქეფენ-ი (არ. kefen) სუდარა. „უდარსა ქეფენ ჩააცმევენ“ (იმ.); „კდარი შეხვევლია ქეფენში“ (ინ.); „ერთი ქეფენით მევთა ნახუალ“ (მეზ.).

ქეფე (kepce) გადმოსასხმელი კოვზი, ციცხვი, ჩამჩა. „ქეფჩაშია შენახული ცომი“ (თ. ქ.).

ქექემექე (kekemek) ენის დაბმით ლაპარაკი. „დენიყო ქექემექე-ქექემექე ლაპარიკი“ (ინ.).

ქექეჯი (kecek) ენაბლუ. „ჰუსენი დედი ცოტა ქექეჯი იყო“ (ად.); „ის ვეფიჯა ქექეჯა“ (ინ.).

ქექიქი-ი (kekik) ტარხუნა. „ბოსტანში გუაქ ყუელათული ნუანილი, ქექიქე მისლამდი“ (პ.).

ქეში (keş — ცხიმგაცილი ყველი) მოთვინიერებული, მოთვლილი, ზრდილი. „მოზღე ბაღვი ქეში გახდა“ (ინ.);

ქეში-ი (სპ. keşif) ბერი, მონაზონი; გად. მნ. შეუბრალებელი, მკაცრი. „ქეშიში ბერი! ვინმე შეებრალება თუ?“ (ინ.).

ქეშე (სპ. keşke) ნეტა, ნეტავი, რა იქნებოდა... „ქეშე უჩლეგი შემეკერა ამითა“ (ინ.).

ქეშენ იხ. ქეშე. „ნაზიმე დაიავ, ქეშენ შორიგდენ, გევხარებთ, ვოლაში“ (სტ.).

ქეშეა|ქეშეამ იხ. ქეშე. „ქეშეა იქნებოდეს და მევეტანდე“ (იმ.); „ქეშეამ მასუემდეს ნყალსა“ (იმ.).

ქეჩხო ლობიოს ხმელი პარკი. „ცერცი თვის ქეჩხოლი დამსკრივებულა“ (იმ.). შდრ. საბა (ქუჩხო — მარცვლის ქერქი).

ქეჩხო მოქნილი ცხვრის ტყავით შვერილი მოსაცმელი. „ქეჩხოს ზამთარში ჩეიცმენ“ (ბახ.). შდრ. საბა (ქეჩხო — მოქნილი ცხვრის ტყავი).

ქეჰრიბანი-ი (სპ. kehribar) ქარვა. „ქეჰრიბანი ლილები ყიაში აქ ყუელთვინ, ყიყვის ნამალი ყოფილა“ (ინ.).

ქეპარდალა-ი ქეპარდე მომცრო კარდალი. „ფახირის ქეპარდალაი პალადვენ გუქ შემოქეთიდამ გამოტანილი“ (ბახ.).

ქეასხალა-ი მსხლის ჯიში. „ქუასხალაი შრალი სხალია“ (მ.).

ქეების ნყალში ჩავიდვა ეთნ. ქართველ მუჰაჯირებში გავრცელებული ადათი, რომელიც განკუთვნილია ამინდის სამართავად, შესაცვლელად. პაპანაქება სიცხეები რომ ჩამოდგება ხანგრძლივი დროით, ანდა გადაულებლად ინვიმებს, მაშინ ჯამეში ილოცებენ მდინარიდან ამოკრფული კენჭებზე. კენჭებს ჩაყრიან ქესაში და ჩაჰკიდებენ მდინარეში. როცა ამინდი სურვილი-სამებრ შეიცვლება, ამ ქეებს მდინარიდან

ამოიღებენ ისევ. შელოცვილ კენჭებს მდინარეში ჩაჰკიდებს მხოლოდ ისეთი მამაკაცი, რომელსაც თავის სიცოცხლეში ინტიმური კავშირი არ ჰქონია არავისთან კანონიერი მეუღლის გარდა. „ჯამეში ილოცეს და ქუები წყალში ჩააკიდეს ჩუენ დედესა“ (ინ.).

ქვედა ბარი სოფელთან ახლოს მდებარე საზაფხულო საძოვარი, მთისა და ბარის საშუალო ადგილი. „სოფელთან ახლოს არი ქუედაი ბარი“ (ინ.).

ქვედეზ-ი ქვედა უზნის მცხოვრებლები. „ქუედების ყავალის ფერი დავთეს“ (თ. ქ.); „ქუედებისაც ხებერი მიცა მეგომ“ (თ. ქ.).

ქვიმსა-ი წარბებჩამოყრილი, მკაცრი შესახედაობისა. „იმფერი ქვიმსაი ქალია, რომე სიცილი იცის თუ არა, ვერ მიხტები“ (თ. ქ.).

ქვიფრი-ი მუქი წითელი. „ქვიფრი იფეგის კაბა მქონდა, მუჭში ჩევდოდა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ქვიფლი).

ქვიჯა მწვანილის სანაყი ჯამი. „ქვიჯაში დავნაყათ წუანილებსა“ (ინ.).

ქი (სპ. კავშირი ki) რომ, რომელი, რათა, ... „თქუა, ქი შეწუხ ადგილი მაქო“ (იმ.).

ქიბარი-ი (არ. kibar — კეთილშობილი, არისტოკრატი, მცოდნე, განათლებული) თავმომწონე. „ახლანდლები ქიბარი არიან“ (ინ.).

ქიბრობ-ს (არ; kibar) თავს იწონებს. „ჩუეცუამს ახალი ეთეგი ციცასა და ქიბრობს ეშებში!“ (ინ.); „ვექიბრობდი თუელების ნათქუამებითა“ (სტ.).

ქიბილი-ი ფქვილი. „ამ ჩორბას ქიბილი უნდა, მარაგი“ (ხ.ფ.).

ქიბრიით-ი (არ. kibri) ასანთი. „გაჰკრა ქიბრიით და დაკუამლა ზიგარა“ (იმ.).

ქიდათ აღება აბუჩად აგდება, არაფრად ჩაგდება. „ქიდათ ნუ მიღეფ, ჭო!“ (ან.). შდრ. საბა (ქირდეა-თავეს) სიცილი, აგდება).

ქითაბ-ი (არ. kitab) წიგნი, ყურანი. „ერთი დიდი ქითაბი იყო ამსილი“ (იმ.); „ქითაბე ყიდევდა“ (ან.); „ქითაბი მაქუანან“

(ბ.).

ქილაქილი-ი ხორცის მატლი, მღრღნეული. „ხორცსა ამ სიცხეში ქილ მიყერის მალე“ (თ. ქ.); „ხორცსა ქილას აყრიდა“ (იმ.). შდრ. საბა (კრკილი — ქმელთ ჯორცთ გამრყენელი ჭუა).

ქილაკ-ი ხის ან თიხის ჭურჭელი. „შიგან აწყეია ქილაკები, კასრები, კროჭები“ (იმ.). შდრ. საბა (ქილაკი — ნახევარი კოდი); „კასრის სულ დიდი არი ქილაკი“ (იმ.).

ქილარი-ი (სპ. kilgr) სათავსო, საბარგო. „სახლ აქ ქილარი“ (მაჭ.); „დამიყარე ქილარის კარი“ (ინ.); „ამას ქილარსაც ვუძახით“ (ინ.).

ქილე (არ. kile) წონის ერთეული, 40 ლიტრი. „ქილე ორი კოლია“ (ინ.); „ერთი ქილე პური გამუა ოზდაათი ოყა“ (ინ.); „თორმეტე ქილე სიმინდი მოგვინია“ (თ. ქ.).

ქილერი-ი იხ. ქილარი. „ქილერში ვიჯილდავეთ ბარსამი“ (თ. ქ.); „ქილერი საქმლის დასადები ვერია“ (ფათ.).

ქილითი-ი (kilit) ბოქლომი. „ქილითი დაადე მაგ ბელელსა“ (ფათ.).

ქილიკ-ი იხ. ქილაკი. „ქილიკებიც ბეერი გუაქ“ (იმ.); „დიდ ქილიკაში გამუასხამთ ვარიადამ“ (იმ.). შდრ. საბა (ქილასხვათა ენაა, ქართულად დერგი პქვიან).

ქილიმ-ი (kilim) ფარდაგი. „ახლა სხუასოდ ქილიმები გამოვდა“ (იმ.); „ოდებში ლამაზი ქილიმები არი“ (იმ.); „ამაზე ქილიმები იქსოვება“ (თ. ქ.).

ქილისე (kilise) ეკლესია. „ხოფას დიდი ქილისე ყოფილა“ (ბ.); „ამ ვერსა ქილისე კარ უძახიან“ (მ.).

ქილოთი (kilot) პანტალონი, რეიტუზი, ბრიჯი, ქვედა საცვალი. „ქილოთი რენგლი არ მიყუარს, თეთრინა იყოს“ (ინ.).

ქიმ ბილა (kim bilir) ვინ იცის. „ქიმ ბილა, ბარსამი რამე იქნება“ (თ. ქ.).

ქიმსა იოქ (kimse yok) არავინაა, არავინ არაა. „ყოქლეფ იქით ქიმსა ეოქ“ (იმ.).

ქიიმეთი-ი (არ. kıymet) დაფასება, ღირებულება, მნიშვნელობა, ფასი. „ამფერი

ქიიმეთი აქ სტავლას მიცემული დუნაზე“ (პილა.); „იმა ზოლ ქიიმეთი ქონდა აქევრობაში“ (იბ.).

ქიმეთლი (kiymetli) ძვირფასი, ღირებული, მნიშვნელოვანი. „ჩოქ ქიიმეთლი ინსანია დედაშენი“. (სტ.).

ქინა (არ. kina) ინა. „ქინა ზოვლი შეღებავს თმასა, ჰემაც მაღლია მეგემ“ (სტ.).

ქინქლავ-ს ფიფქავს, ფიფქებად ცვივა თოვლი. „თელი დღეა ღავაშ-ღავაშ ქინქლავს“ (ად.).

ქინქლები-ი (მრ. რ.) ფიფქები, თოვლის ფანტელელები. „მარტი ქინქლებ ყრის, გვემასხრება“ (ად.). შდრ. საბა (ქინქლა — მწერი).

ქინერ-ი იხ. ქენარი. „ლამაზ წყლების ქინერებში თუალინა გაახილონ“ (ინ.).

ქინზი-ი ქინძი. „ქინზი მიყუარს შორვეფში“ (იბ.).

ქირა (არ. kira) იჯარა, იჯარაზე გადაცემა. „ერთი სახლი ქირაზე აქ მიცემული“ (ინ.).

ქირალი (kirali) იჯარაზე გაცემული. „ეს სახლი ბითევით ქირალია“ (ინ.).

ქირაჯი (kiracı) დამქირავებელი, ქირაზე მყოფი, მდგომარი. „ჩუენი ქირაჯი სოფელში წედა“ (ინ.).

ქირდათ ალება იხ. ქიდათ ალება. „ზოგი ბაღეებსა ქირდათ ეილებს“ (მაჭ.); „აბლაი ქირდათნა ევლოო, უთქუამს მეგემ“ (ინ.).

ქირეზა-ი (kirazlıkiriz — ბალი) იენისი (ბლის მნიფობის თვე). „ქირეზაში ბლები დამნიფდება“ (მაჭ.).

ქირეჯ-ი (kireç) კირი. „ბეთმეზში თორბათი ქირეჯ ჩავდებდით, გერმელი იყოსო“ (ინ.).

ქირვე-ი (დალ. kirve) კაცი, რომელიც ნინდაცვეთის დროს იჭერს ბიჭს; ნათლია. „ჩემ ნენესი ძმა ყოფილა ემიასი ქირვაი“ (თ. ქ.).

ქირვობა (kirve — ნათლია) ნათლიობა. „ჩუენ ქირვობა გუაქ ერთმანეფში“ (ინ.).

ქირლი (kirli) ჭუჭყიანი, ბინძური. „ქირლი ბაღეები გამოცვინდენ იზოში“

(ად.).

ქირიში-ი (kiriş) მორი, ძელი. „სახლზე ქირიშებ გავსწევთ“ (იბ.); „სახლზე ქირიშებ გაბოგვენ“ (თ. ქ.); „ყორეს დავყორავთ, ქირიშებ მივეცმთ“ (მაჭ.).

ქირმანი-ი მეორედ სათიბი (პირველი გათიბვის შემდეგ მეორედ სათიბი რომ შეიქმნება, იმას „ქირმანს“ ეძახიან), თივის მეორე მოსავალი. „ამ ჭალაში ითიბვის ქირმანი, ზისპირია“ (იბ.).

ქირფიჩი-ი (რუს.) აგური. „ქირფიჩის სახლია ესა“ (გულ.).

ქირქიტ-ი (kirki) სავარცხლისებური ხის კვერი, ჩაქუჩი, რომელიც გამოიყენება ნოხების, შალეულის ქსოვის დროს. „კინასავთ არი ქირქიტი“ (იბ.); „ქირქიტ დაარტყმენ ქი, ჩასხდეს ზაფი“ (იბ.).

ქისრიბა-ი ჯეჯილის მსგავსი ბალახი. „ქისრიბაი ბალახი საქონელ ასუქებს“ (ფათ.).

ქიქინეფ-ს ნელი სიო უბერავს. „ჟუერის ქარია, ქიქინეფს ნელა“ (ინ.).

ქიჩინჩორო-ი ფაფარი (ცხენის, ჯორის და მისო). „შემეშინდა და ჩავახტი ქიჩინჩოროში ცხენსა“ (ინ.).

ქიში-ი (kişi) პიროვნება, ინდივიდი, ერთეული. „რამითი ქიში იყავით არაბაში?“ (ინ.).

ქლიავი „სოფადებია: ბოსნა, ჩიტყუეცხაი, ღორაქლიავი, სოლოქლიავი, საქერაი ქლიავი“ (ინ.).

ქლოშინ-ი ქშენა, ქოშინი. „ჰანაი გეი-არა თუ არა, ქლოშინი დეინყო, ქლბი აქ ღალიბა“ (ინ.).

ქობული-ი გამბედავი, უშიშარი, ვაჟაკი. „ქობული ხარ, ბიჭოო, — უთქუამს შერიფ ბეგსა ჩემ დიდ დედესთინ“ (მეზ.).

ქოვა (kova) ვედრო. „ზროხას ქოვანი მოწნულით“ (ად.); „ერთი მოზდილი ქოვა ეიმსო“ (სტ.).

ქოთუ (kötün) ცუდი. „ქოთუ ბიჭია ესა, არ წეყუანო მემლქეთში“ (ინ.).

ქოთ-ი (kötün) ბამბის, ტილოს, სელის ქსოვილი. „იმ ბაღესა ქოთი შალი აცვია“ (თ. ქ.).

ქოლბე (kölbce) ჩრდილი. „ქოლბეში

გამეიტაით სანდალები და მოსაფირიც გამეიყუაით" (ბ.).

ქოლე (kölē) მონა. „მემრე სულ ქოლეებად დაყიდა თამარ დოდოფალმა ისინი“ (ინ.).

ქოლიე (kolye) ყელსაბამი. „ამას ერთი ქოლიე ქონდა, ლამაზი იყო“ (იმ.).

ქოლოი ურქო პირუტყვი. „ქოლოი საქონელი იმფერია, რომე ქები არ აქ“ (იმ.); „დოდოფალი მოყავან; — საჩუქვარი რა ჰყავან? — ერთი ქოლოი თხა ჰყავან, სიზეც თოფალი ჰყავან“ (იმ.).

ქომოთკენ ქვევითკენ, ქვევით. „გვეულ და ქომოთკენ გადავხედე“ (პ.).

ქომოი ქვემო. „ქომოი სოფელი კორდეთია“ (მ.).

ქომორთულები ქვემო უბნელები, ქვემოურები. „პარხლელები ქომორთულები არიან“ (ტ.); „ქომორთულები ჰევეავრიო, იტყვიან იმათზე“ (ტ.).

ქომური (kómür) ქვანახშირი. „ეს ქომური რამითხანია ჩადებულა სობაში“ (ინ.).

ქომურჯი (kómürçü) მენახშირე. „ერთი ქომურჯი იყო, ქომურ არაბათი არუნიებდა“ (ინ.).

ქონტროლი (kontrol) კონტროლი, შემონება (ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამოკვლევა). „ერთი ქონტროლი ოთუზ ბინ ღირა გამხდარა“ (იმ.).

ქონსერი (konser) კონცერტი. „გურჯისტანიდამ მოსულმა ექიფმა ქონსერი ქნა“ (იმ.).

ქონსოლოსი (konsolos) ელჩი, დესპანი, კონსული. „ბათუმის ქონსოლოსი ჰაჯ ნამყოფნი ყოფილა“ (ინ.).

ქოჯ (koy) სოფელი. „ჩუენი ქოჯ ეფეიჯა ზეით არი, ტყიან გერზე“ (ბახ.).

ქორაფი ფართოფოთლოვანი მცენარე (ხე). „აქეურ ტყეში ქორაფი ბევრია“ (იმ.); „ქორაფი მაღალი იზდება“ (იმ.). შდრ. საბა (ქორაფი).

ქორბუზი წვრილი მწერი. „აქევრობებში ზაფხულში არი ქორბუზი (თუალით უნახველი), მუმილი, ბუზი, ბზიკი“ (იმ.).

ქორი საბძელი (თივის, ჩალის შესა-

ნახავი ნაგებობა). „კაცსა ქორი შუედგამს მალარაში, ხედავ?“ (იმ.). შდრ. საბა (ქორი არს სახლი სახლთა ზედა დგმული, მალალი).

ქორი² (kör) ბრმა, „ერთი ქორი დედი იარებოდა თხუელათ“ (იმ.).

ქორშედთანი (kör — ბრმა, şcytan — ეშმაკი) საძაგელი, დაწყველილი, ეშმაკი. ხანდხან ქორშედთანი მოგატყვილევს ინსანსა და ნაჩარ, გონჯ საქმეს გაქნეივფს“ (ინ.).

ქორი ჩიბანი (kör — ბრმა, çiban — ჩირქგროვა, ძირმაგარა) ბრმა ძირმაგარა. „ამ წამალზე გამოხეთქავს ქორი ჩიბანსაც“ (იმ.).

ქორუგი (körüük) საბერველი. „ჩუენი სოფლის სამჭედლოში რომე ქორუგი იყო, ჰალადვენ მახსოვს“ (თ.ქ.).

ქოსაი (სპ. köse) უნვერ-ულვავო. „დედი იტყოდა, რომე ქოსა კაციდან გემინიოდესო, გერჩეკი ყოფილა“ (ინ.).

ქოსავო რკინის ჯოხი, მამა, ბუხარში გამოსაყენებლად, ცხელი კეცის გადმოსაბრუნებლად. „ეს ქოსავო მემლექეთილდამ გადმოუტანიან ჩუენ ძუელებსა და არ ვარქავთ, ბუხარზე მიკიდული გუაქ“ (ინ.).

ქოსტეგი (köstiek) ტენკვი. „საათის ქოსტეგი მეგონებოდა“ (სტ.).

ქოფეკი (köpek) ძალლი. „დიდი ქოფეკი ყავან ეზოში, რავარ შეხუალ ადვილი“ (ად.).

ქოფთე (სპ. köpte) კატლეტი. „ქოფთეს გამოწველი ხორციით აკეთებენ“ (ინ.); „ცხვრის ხორცის ქოფთე ფენა მიყუარს“ (მ.).

ქოფური (köprü) ხიდი. „ამ ღელეს დაღევამდინ ქოფურიებია ნაკეთები“ (იმ.).

ქოქი (kök) ფესვი, ძირი, მოდგმა, გვარი. „იმ ყებილეს ბევრი ქოქი აქუან“ (ინ.); „მოვნახეთ ჩუენა ყულელაზე პირველათ ჩუენი ქოქები“ (პ.); „ყანაში სიმინდი ქოქებ ვასუფთებდი“ (თ. ქ.); „მისი ქოქი იჭმება, ვაფხიკავ, სკვანტლას ქოქი“ (მაჭ.); „მიწა დაქანებულა და გამოჩენილა ქოქები“ (ტ.). შდრ. საბა (ქოქი — გვარსავით).

ქოშე (სპ. köşe) კუთხე, მხარე. „იმფერ

ადგილზე დაქსუამ, რომ ქოშებზე, ზეით“ (ად.); „დოდოფალ დააყენებენ ქოშში“ (მაჭ.).

ქოშა ქვეშა. „ქოშა მებეღეში აკეთებენ მაგასა“ (იმ.).

ქოშქი (kōšk) კოშქი. „ისინი ერთათ იყუნენ დია, ორი ქოშქი მეზობელი გახადა“ (სტ.).

ქოჩათ (kōč) — დაგრძობა, დანერგვა, ამძუნებული პირუტყვის ჯგუფი ფეხზე ადგომა, შემართვა, ყალვზე დადგომა. „ადგა ქოჩათ ხალხი“ (ინ.).

ქოჩეგი (kōček) მოცეკვავე. „ეს ციციანი ზოვლი ქოჩეგი ყოფილა“ (ად.).

ქოჩორი 1. ქოჩორი; 2. სიმინდის ულვაში. „სიმინდი ამეიღებს ქოჩორ“ (მაჭ.).

ქოცო — თიხის ჭურჭელი, დერგი. „ქოცოში ჯავე ჩავდევით ლობიასი“ (იმ.). შდრ. საბა (ქოცო — ქვეერის უმცროსი).

ქოხ-ი სახელდახლოდ აგებული საზაფხულო სადგომი, სახლი. „თის სახლ ქოხი ქვია“ (იმ.); „ქოხივ დეიდგით თაზე“ (იმ.); „ქოხებ ვეტყვით თის სადგომებსა“ (ინ.). შდრ. საბა (ქოხი არს თივითა, გინა ბელტითა აღშენებული მცირე რამე).

ქრისტალი (kristal) ბროლი. „ბიბიამ ქრისტალის ვაზო ჩამოგვიტანა მემღექეთი დამ“ (ინ.).

ქსიტინი-ი ცხვირის ცემინება. „ღიღილი იმიტყდება ქსიტინი“ (თ. ქ.).

ქუაბკარდალა-ი იხ. ქვაბკარდალა. „ფახირის ქუაბკარდალაი საბერველში, თავანში, ვეტანეთ“ (იმ.).

ქუეშეთ ქვეშეთ, ქვედა უბანში. „ჩევიარეთ ქუეშეთ“ (იმ.).

ქუთუგ-ი (kūtik) მორი, მსხვილი ხის გადანაჭერი, ჯირკვი. „ლოგინში მის მაგიორაი ქუთუგი დაანვიზა“ (ინ.).

ქუთუგ-კოლანი (kūtik — მსხვილი ხის გადანაჭერი, kovan — სკა) მორისაგან, მსხვილი ხის გადანაჭერისაგან გამოთლილი ცილინდრის ფორმის სკა. „ჩუენა ქუთუგ-კოლანი ვიცით, ხიებში შამუაწყობთ“ (იმ.).

ქუთუბანე (kūūbhane) ბიბლიოთეკა. „ისტამბულის ესქი ქუთუბანეში იყო“

(სტ.).

ქუთულ-ი იხ. ქუთუგი. „ვარიას, კოლან, ავაზან ქუთულიდან აკეთებენ“ (ფათ.).

ქულთაბალი (kūl — ფერფლი, ნაცარი; tabālī — თეფში) საფერფლე. „ქულთაბალი მუუტაი, ციცავ, კაცებსა!“ (ინ.).

ქულთური (kültür) კულტურა. „ინსანსა ქულთური ქონდესნა, ჩომასავეთ არნა იყოს“ (ად.).

ქულთურელი (kültürel) კულტურელი. „ჩუენ ხალხმა თურქე ქულთურელი ლაპარიკი არ იციან, გურჯიჯას ურევვენ“ (სტ.).

ქულფეთი (არ. külfet — მძიმე მდგომარეობა, დატვირთვა, დამძიმება) ჯალაბი, წვრილშვილი, მრავალრიცხოვანი ოჯახი. „შენ წვილე ესენი, ქულფეთი ქყავს სარჩენი“ (თ. ქ.).

ქუმაი ჩურჩხელა. „ქუმაი სხუა არი და ქუმელი სხუა. ქუმასთინ გარჩეველ კაკალ ავასხამთ მაგარ ზაფზე, ამუავლეფთ მედვის ფაფაში და გაეაქობათ“ (იმ.). შდრ. საბა (ურწყოსა ტყბილსა უნოდებენ ქუმასა).

ქუმანიე (kumanya) საჭმელი კერძები, სურსათ-სარეცავე. „ზამთარში გუქენება საჭმელათ ქუმანიე, ფირინჯი, ყოლამფერი“ (იმ.).

ქუმბათი|ქუმბეთი გუმბათი. „ქუმბათები დანგრეველა ქილისესი“ (მაჭ.). ამ ქილისეს ქუმბეთი აქ ლამაზი“ (იმ.).

ქუმელი დანაყილი მკვახის გული, სანელებლებით შეზაბებული. „ამას ქვია ქუმელი, ყაბლის გული დანაყული“ (იმ.).

ქუნგი გაუქვალავი თოვლი, ფიფქი თოვლის გროვა. „მამალი ქუნგში მირბის“ (იმ.).

ქუნეა (არ. kunye — პირადი საქმე, დოსი) თავისი აზრი, თავისი ფიქრი, თავისთავი, საკუთარი მე. „მის ქუნეაში ასე გონია“ (თ. ქ.).

ქუნდა (არ. kūnye — მედალიონი, ყელსაბამი) სამაჯური. „ქუნდე ბილაზუგისავენ არი, კაცები იცვენ ხელზე, მათ სახელ ანერენ“ (იმ.).

ქუნქი (არ. kūnk) წყლის მილი.

„ქუქქი რაცხა გაჯრილა, ამუასუფთონა“ (თ.ქ.); „ქუნქი ჩადვეს, წყალი გამუა“ (თ.ქ.).

ქუნჩალი- სიმინდის ტაროს სამოსი. „კოტორ რომ გაფურჩქენენ, იმას ქუნჩალი ქვია“ (იმ.); „კოტორსა ქუნჩალს შამუაზრობთ“ (იმ.); „ქუნჩალ ნარცხისთვინ შეენახავთ“ (მაჭ.). შდრ. საბა (ქურჩალი — ნაქურჩალი, სახვთა და ნიორთა ქერქი).

ქუნცხი პატარა ბუქი. „გოდორი გედეიქნია იქით, ქუნცხებში“ (სტ.).

ქურა-ი ცხენი (ბავშვის ენით, მოფერებით). „ჩუენი ქურაი დაკარქულა, რაფერ დემენუა, იცი!“ (თ.ქ.).

ქურაბე (არ. kurabiye) ნამცხვარი. „ბადრამზე გამუაცხეთ ქურაბე“ (ინ.).

ქურეგი (kürek) ნიჩაბი, ასტამი. „ქურეგზე დაყარე ნაკუერცხლები და უხზოლე“ (ინ.).

ქური-ქური ცხენის მოსახმობი, დასაყვავებელი, მოსაფერებელი გამოთქმა. „ბარსამი ვუძახე ქური-ქური“-მეთქი, პამა ასეც არ შემხედა“ (თ.ქ.).

ქურო წინდისებურად (თითების გამოცალკევებით მოქსოვის გარეშე, გარდა ცერის თითისა) ნაქსოვი ხელთათმანი. „ზამთარში ტყეში წასლიხან ჩეცვლამ ქუროს“ (იმ.). შდრ. საბა (ქურო — თათმანი).

ქურსუ (არ. kürsü) ტრიბუნა, კათედრა; პროფესორის თანამდებობა. „ჰუსეინ ხოჯამ ქურსუზე ევდა და ვაიზი ქნა“ (ინ.).

ქურქი (kürk) ბენვეული, ქურქი. „ისტანბულში კაი ქურქი ეილი“ (ინ.).

ქუფარი (არ. küffar) ურწმუნო, უღმერთო, გიჟური. „ქუფარი ქალები მეგემ არ იჯერიდენ“ (ინ.).

ქუფე (küpe) საყურე. „ქუფეები უულიან ძლითვინ ალთუნისა“ (ინ.). „ქუფეები ყურზე დასაკიდელი“ (მაჭ.).

ქუფელა-ი (küpeli) საყურეებიანი. გად.

მნ. ყვავილის ჯიში. „ერთი ქუფელი ჩირეგი მემეცი!“ (ბ. ფ.).

ქუფთავს წვრილად ჭრის. „ეგ დანა ზოვლი ქუფთავს“ (ინ.).

ქუსქი (küsükü) ძალაყინი. „ბუჭული ოუნევიან ისეთური ქუსკებით“ (იმ.).

ქუფური (küfür) გინება, ცუდი სიტყვების ხმარება. „არ გეისხენო ქუფური!“ (პ.).

ქუფურგანი (არ. küfür — გინება, ლანძღვა; არ. gani — შემცველი, მდიდარი) გინების, ლანძღვის მოყვარე. „ძალიან ქუფურგანი ქალი იყო და სული მიცემაც იმიოთვინ გუუჭირდა პელებთ“ (ინ.).

ქუფჩი (küçü) თიხის ჭურჭლის მკეთებელი, მეთუნე. „ერთი ქუფჩი დედე იყო“ (ინ.).

ქუქნერი ხეზე შესრულებული ორნამენტი. „ქუქნერები გამეილე ქამერაით?“ (იმ.).

ქუშთერე (küştere) შალაშინი, რანდა. „ქუშთერეს კარქა ვხმარობდი“ (ინ.).

ქუჩჩი ნორჩი ტარო (ტაროს ჩანასახი). „ქუჩჩი ამეილო სიმინდმა“ (იმ.).

ქუჩუბა პარკიანად გამხმარი ლობიო. „ქუჩუბას გავაკეთებდით უნიან“ (მ.). შდრ. საბა (ქუჩუბო — მარცვალთ ქერქი).

ქუჩუქ მაჰმუდე (küçük — პატარა, mahmudiyü — ოქროს მონეტა, მოჭრილი სულთან მაჰმუდ მეორის დროს. ამჟამად გამოიყენება სამკაულად, გულსახანველ) ოქროსფერი ყვავილი, სამკურნალო ბალახი. „ქუჩუქ-მაჰმუდე იყირის ნამალია“ (მ.).

ქუჩუჩი ფოჩვი. „ქუჩუჩსა ზაფიდამ აკეთებენ, იმასა დეიკიდებენ თავზე“ (იმ.).

ქუცავს ძარცვავს, ძალით ართმევს. „გვეგონეთ, კომონისთი ჰუქუმათი ქუცავს ხალხსაო“ (ინ.). **ქუცვა:** „სახლების ქუცვა დეინყეს“ (ინ.).

ლაბაბი „ყელის ჩამონაშვები“ (საბა). „თაზე ამოსულ ბაბილო, ყაფმღზე უმფო ტყიბილო, მოქტამე თეთრი ლაბაბი, ლამაზი ყურის ბიბილო“ (იბ.).

ლაბაბი-ი ლაბაბის მქონე. „გამიყუანა ლაბაბი, მოვლილი დეკეელი“ (ად.).

ლაღღად-ი ხმამალაი, მოურიდებელი ლაპარაკი. „ნუ იცი ბევრი ღაღღაღი!“ (ინ.).

ლაღღაღა-ი ხმამალა, მოურიდებლად მოლაპარაკე. „სსუაფერი ღაღღაღაი ქალია რაცხა!“ (ად.).

ღავღავ-ი შურიანი ლაპარაკი (ვინმეს ან რაიმეს მიმართ). „მაგდენი ღავღავით ზაათი ნააქცევთ ინსანსა“ (ად.). შდრ. საბა (შეთქმულობა უბრალოთა ზედა).

ღაზლა მატყლის, შალის ძაფი. „ღაზლა დავართი ზამთარში“ (ად.). შდრ. საბა (ღაზლა — მატყლის მკედი ძაფი სხვილი).

ღაზლი წინდა მატყლის ძაფით მოქსოვილი წინდა. „ძალმა ღაზლი წინდები მომცა“ (ინ.).

ღალეფსელამ-ი (არ.aleyhselam) ღმერთთან მოლაპარაკე მთავარი ანგელოზი. „დიდი მელაქია ისრაფილ ღალეფსელამი“ (ინ.).

ღალიბა (არ.galiba) როგორც ჩანს, როგორც ეტყობა, ალბათ. „მემლექეთო, მემლექეთო, შენ უნესველაი ვედები ღალიბა“ (თ. ქ.); „ღალიბა ის იყო“ (იბ.).

ღალინი-ი ამინდის სასიკეთოდ შეცვლა, გამოდარება, წვიმიანში მზის გამოხედვა. „სადილობა უკან დეინყო ტაროსმა ღალინი“ (ად.).

ღალმილარამ-ი კინალამ, ღამის, უცბათ. „ჭკუაზე ღალმი შეიშალა ზავალი“ (ან.).

ღალღვა 1. კუჭში გახსნა, ფაღარათი. 2. უღონობა, უძლურება. „მუცლი ღალღვა უუტყდა ბაღესა. რა თქმა არი, არ ვიცი“ (ინ.); „მაგის ღალღვა პიჩ არ მოთავდება, ფენა თემბლობა იცის“ (ინ.).

ღამაზი-ი (არ.gamaz) შურიანი, დამსმენი, მატბულარი. „ღამაზი ინსნიდან გე-

შინოდეს უნდა“ (ად.).

ღამიეთესა მუსლიმანური ერთ-ერთი ლოცვის სახელი. „დედმა მაშინ ღამიეთესა მასნავლა“ (გულ.); „ბაღვები ვიცინებდით: — ღამიეთესა, პური მეთესა, ჩიტებმა მომიკეკეს, ნეტაი არ დემეთესა“ (ინ.).

ღამიობა-ი 1. ღამურა; 2. სიბნელის მოყვარე, სიბნელეში მოსიარულე „ღამობაი დიდი ჩიტია“ (იბ.); „იმფერი ღამიობაი კაცია, რომე სიბნელეში არსა წამეიკრავს ფესსა“ (ინ.).

ღანღლი-ი 1. ღონემხდილი; 2. ღარიბი, უქონელი. „მაქფერი ღანღლიაი იდარეს ვერ იქს“ (ინ.).

ღანღლი-ღანღი ძლიესლივობით, დიდი გაჭირვებით. „ამ ბაღმა აგზე ღანღლი-ღანღი ძილაი გეიზარდა“ (ინ.).

ღანწკობა-ი გამხდარი, სუსტი აგებულებისა. „ერთი ღანწკობაი ბაღვია, რამ დაქებულა მაგრე!“ (ინ.).

ღარაღლირი ხისგან გამოთლილი წყლის საღინარი. „წყარო წყალი მოდინდება, არ ეტევა ღარაზე! მე და შენი სიყუარული აღარ მუა ფარაზე“ (ინ.).

ღარდა ხრამი, ძნელად მისადგომი ადგილი. „ზროხა ღარდამი ჩავარდნილა“ (იბ.).

ღარიკავ-ი სახურავის ქერი, ღარში ჩასმული. „ღარიკავებია ესენი, დედესი მოტანილი, ასი წლისა იქნება ბელქი“ (ბახ.).

ღარჭი ბიჭი, ვაჟიშვილი, ჭაბუკი, ახალგაზრდა (გეხვდება ტო-კლარჯეთისა და შაგშეთ-იმერქვის მეტყველებაში). „დუგუნში ღარჭი თარაფი ცხენ მიეყუანდენ“ (იბ.); „ისტამბულ ჩემი ღარჭები არიანა“ (ბ.); „გედეიტენ ზავალი ღარჭები“ (ტ.).

ღანვი ქვედა ყბა (საბა). „გააქანე ღანვი და გალექე, არ უნდა მაგას ფიშმანი“ (ინ.).

ღაჯაჯ-ი სახელდახელო, პრიმიტიული კიბე. ღაჯაჯად გამოიყენება მოზრდილი ხე (მოჭრილი), რომელსაც ტოტები ძირში არა აქვს დაჭრილი. გაღანაჭერი ტოტები

საფეხურებს წარმოადგენს. ლაჯაჯს შუაში უკეთებენ ზვინსაც, რომ თივა დაიჭიროს. „გაშუარბენია ბაღემა ლაჯაჯი და ბაღე ევდა“ (მ.); „თივა ლაჯაჯზე ავასხით“ (ბახ.).

ღედდარი-ი (არ. gaddar) მკაცრი, ტირანი, მსეტყური ბუნების მქონე. „ჩუენი დედეი მეგემ ღედდარი კაცი იყო“ (ად.). შდრ. საბა (ღედდარი — კაცი დაუნდობელი).

ღედრობა დაუნდობლობა, გაუტანლობა. „ზაათი ღედრობა იყო იმფო“ (ინ.). შდრ. საბა (ღედრობა — დაუნდობლობა).

ღეზაბი-ი (არ. gazap) წვალება, დარდი, გაჭირვება. „ბეერი ღეზაბი მაქ განველი“ (მ.); „გადავრჩით ღეზაბსა“ (ბ.); „რა ღეზაბში, რა პალშია“ (მ.); „შეხუალ ღეზაბში“; „წინწინ ძალიან ღეზაბში ვიყავით“ (ინ.).

ღეზრაილი-ი (azrail) სიკვდილის ანგელოზი, რომელიც ართმევს ადამიანს სულს, მიქელ-გაბრიელი. „ღეზრაილი, ჯებრაილი სულ აგართუამს, ისრაფილი, მიქაილი — ქარია“ (ინ.).

ღეიბინი-ი (არ. gaip — ფარული, დამალული) როგორც ჩანს, ალბათ. „ხალიბ მიმამგზავესა ღეიბინი“ (ინ.); „ღეიბინი ბათუმ წასლას ჰვესსობენ ქალ-კაცი“ (ინ.).

ღელე ხეობა. „ჭვანი ღელიდამ ბეერი ზიან ჩუენსა“ (ად.). შდრ. საბა (ღელედ ითქმის ხევი მცირე).

ღელობა ღელეები, მდინარეები, ხეეები. „ღელობა არი აქა“ (იმ.).

ღელე-ღურდანი-ი ხევი-ხრამი, ხეე-ხევი, ღელის მიდამოები. „ეს ღელე-ღურდანი არ დავინყებთან“ (ინ.).

ღელიხუხუნი-ი 1. ღელის ხმაური; 2. გად. მწ. ქვეყნის ამბავი, ქვეყნის ავანჩაჟანი არაფერად მიაჩნია. „ჩემი ნათქუამი ღელიხუხუნი გონია“ (ინ.); „ღელიხუხუნი არ ესმის, ბეგებერია“ (ინ.).

ღემელ-ი (emel) მისწრაფება, სურვილი, მიზანი. „ჩემი ჩაკითხული, ნალოცი, ღმერთო, ყუელა კარგ ღემელის ინსნების სულ მიაგებე!“ (ინ.); „კაი ღემელის ინსანი რომ არი, გარედან ეტყობა, პირზე ძე გადმოდის“ (ინ.).

ღენი-ი (gen — ფართე, თავისუფალი, გამლილი, უხვი) ხელგამლილი, უხვი, მწყალობელი. „ის თახუმი ღენი ხალხი არიან“ (ინ.); „ოი, მამაცხოვნებულო, ღენი იქნებოდე, რა მიშვს?!“ (თ. ქ.); „ფოცხოვია ღენია, აჭარა და წენია“ (ინ.).

ღენკავ-ს მატყლს პენტავს, აქუცმაცებს, შლის. „ნენე ეზოში დამყდარა და მატყლ ღენკავს“ (ად.).

ღენჩქ-ი შემის ნაფოტი, წერილი ჩამონათალი. „ღენჩქები დააყრეგია შემასა და იმ ნაღენჩქებით ცეცხლი დაანთო“ (ად.).

ღენჯო ოთახის კედლის კუთხე, ნიბო. „ღენჯო ქვია, შემები რომ ჩამენებულია, იმ ღენჯო“ (იმ.).

ღერესეთ-ი (არ. arasat) ადგილი, სადაც, ისლამის მიხედვით, თავი უნდა შეიყარონ მკვდრებით აღმდგარმა სულეებმა საშინელი სამსჯავროს დღეს. „მიხულ ღერესეთის მედღანზე“ (მეზ.); „ღერესეთ მედღანზე ყუელას მისი ყუსური მას ექნება კისერზე დაკიდული“ (ინ.).

ღერზი-ი ღერძი. „შუაში ღერზია“ (იმ.).
ღერიბი-ი ღარიბი. „არ არიან ღერიბათ“ (იმ.).

ღერღელა ღერღილი. „ღერღელადამ გააკეთებ სუთო, ფაფას“ (იმ.); „ღერღელათ დაფქვილა“ (იმ.).

ღერღეშა-ი უნესრიგო, მოუნესრიგებელი, მოუნყობელი, უყურადღებო, ყურადღებაგაფანტული. „ღერღეშა ინსანია, ვარაჯოა რამეს ვერ მუაფერებს“ (ინ.).

ღეტეტი-ი ღერო. „მათოთის ღეტეტი იჭმება“ (თ. ქ.); „ლახნი ღეტეტები წარცხნი ჩაყვარე“ (მ.). შდრ. საბა (ღეტეტი — ფრთის ღერო).

ღეფლეთ-ი (არ. geflet — უყურადღებობა, უცოდინარობა) ბურანი, თველმა, ძილ-ღვიძილი. „ღეფლეთი დამანვა თუალებზე, მიგვენვა პანაი“ (ინ.).

ღვალო ბალახი. „გარევი ბალახები ბეერი იჭმება: ეშოთი (ისპანაქი), წარაი, ღვალო“... (ინ.). შდრ. საბა (ღვალო).

ღვანთქალ-ი სიღამწერით ან დაქუელობით ამობურცული კანი, სითხით სავსე მუნუკი. „თოხი ვიხმარე და ღვანთქლი იმიღდა“ (თ.ქ.).

ღვარეველ-ი თიბვის დროს გატანილი ერთი ნაპირი. „რომ მოვითბავთ, მიერე დღეს ღვარეველებ გუშუშლით ბზეზე“ (ად.).

ღველი თასმა. „ქალაბნი ღვედები დავალბე“ (ად.). შდრ. საბა (ღუედი).

ღველფ-ი ლადარი, ჩაუმქრალი ნაცარი. „ღუელფი გამონიე და ხაპი შეფალ“ (ად.). შდრ. საბა (ღველფი — ნაკვერცხალი შეგროვებული).

ღვია ბურქოვანი მცენარე, რომლის თესლი სამკურნალოა კუჭ-ნაწლავის ანთებისათვის. „ღვია მოდის ჩუენ თებზე“ (იმ.). შდრ. საბა (ღვია — ხე ფოთელ-ქაცვიანი).

ღვიდარო ლადარი, ჩაუმქრალი ნაცარი. „ღვიდაროში შეფუღავთ ყართოლსა“ (მ.). შდრ. საბა (ღადარა — წვრილი ნაკვერცხალი).

ღვიორო ლადარი. „კუმატაი ღვიორო-ში შეფლული იყო“ (იმ.).

ღვირძლ-ი 1. ღვიძლი, კვიდრი, სისხლით ნათესავი; 2. ღვიძლი. „ღვირძლი ემიაშვილები ვართ“ (ინ.); „ღვირძლი ატიკივდა ძალიან“ (ინ.).

ღიბეთ-ი (არ. gıybet) სხვისი ავად ხსენება, ავისიტყვაობა, ჭორაობა. „ენა ღიბეთ მუაცილვე“ (მეზ.); „ძალიან ღიბეთი იციან ქალებმა“ (ინ.); „ღიბეთია ამ სოფელში“ (თ. ქ.).

ღიმი-ილიმა-ი ბალახის სახელი. „ღიმის სული მიყუარს“ (იმ.); „ღიმას ჟავეს გააკეთებდა ნენეი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ღიმი).

ღინჭროლა ბალახი. „ღინჭროლა ბევრია ამ ჭალაში“ (იმ.). შდრ. საბა (ღრინჭროლა — ბალახი).

ღიჯინ-ი 1. ხეწნა-ვედრება; 2. ხუმრობით ლაპარაკი. „ბევრი ღიჯინი იცის მაგ ქალმა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ღიჯინი — უგვანი ვედრება).

ღლაბ-ი სუსტი აგებულების, ღონენართმეული, უილაჯო. „წრეველი ღლაბი ხბიები ქვეყავს, ვერ მუშუარეთ კარქათ“ (ად.).

ღლანა-ი უღონო, უძღური. „სუქანი, ჰამა ღლანაი ბაღეები ყავან“ (ად.). შდრ. საბა (ღლანი — ლოქო (თევზი)).

ღლარძ-ი თხელი, უხარისხო, არამტკიცე ქსოვილი ან ნაქსოვი. „ღლარძი წინ-

დები მოქსუა ამჯელი“ (თ. ქ.); „ღლარძი დაზმები გამოედა სოენი“ (ინ.).

ღლეზ-ს თვალებს აბრიალებს თვალებს. „ჩხვილიანი ღლეზს თუალებს, მისიდან მაიც არვის ეშინია“ (სტ.).

ღლეზი-ი თვალებბრიალა, თვალებდაკარკული. „გამოცვინდენ ღლეზიანი-ღლეზიანი ბაღეები“ (ად.).

ღლია ილია. „ღლიაში გამოფრენილა გომლეგი“ (ინ.).

ღლიაში ამოგირი-ს ფიგ. გამ. დაგიმორჩილებს, გძლევს, მოგერევა. „მაგან რანა მიყოს, თუ შეენადინე, ღლიაში ამეჭრი და ვარბეივე“ (ინ.). შდრ. საბა (ღლია — მჭრის ძირი).

ღლიაში გაგახედიე-ს ფიგ. გამ. დაგიმორჩილებს, დაგცინებს, აბუჩად აგიგდებს. „ნაყურდეს, თვარამ ღლიაში გავახედიე“ (სტ.).

ღლითუძ-ი უშნოდ, მოურიდებლად ხუმრობა. „იმ ხალხში დიმიწყო ღლიბურძი, ლალმი მაცემია თავი“ (ინ.).

ღლიტი-ი დაუნდობელი, ფლიდი, მოღალატე. „ფენა ღლიტი კაცი დარჩა ჩემი დოსტი!“ (სტ.).

ღლოფო ღრმა ტალახი. „აქეთ დაადგი, ბაღვო, ჟიუბი, ღლოფოს ააცილვე!“ (ბახ.). შდრ. საბა (ღლოფო — წვიმა დიდად დამაბნელებელი და ღვაროვანი).

ღლუნძა-ი გულჩათხრობილი, თავისნათქვამა, ჟიუბი, შურიანი. „მაგ ციცას ბაბოი ღლუნძაი კაცია, დოსტათ არ გამომადგება“ (ინ.).

ღმერთმა არ გაგახაროს წყევლა. „ღმერთმა არ გაგახაროს, ტყვილ რომ ლაპარაკობ!“ (თ. ქ.).

ღმერთმა აღარ გაგაჩუქნოს წყევლა. „ღმერთმა აღარ გაგაჩუქნოს, ყიამყრალი შენა!“ (ად.).

ღმერთმა გამშვიდობოს დალოცვა. „ნახუალ, ღმერთმა გამშვიდობოს!“ (იმ.).

ღმერთმა გაგანყნაროს წყევლა. „ღმერთმა გაგანყნაროს, რატომ გააჩეჩე ფირინჯი?“ (იმ.).

ღმერთმა გაგცვითოს წყევლა. „ამის მეტი რომ ვერ დეინახე ჩემი ეფლუგი, ღმერთმა გაქცვითოს ადრეხანში!“ (ინ.).

ლმერთმა დაგლოცოს დალოცვა. „ღმერთმა დაგლოცოს, შვიდობით გამყოფნოს!“ (ინ.).

ღმერთმა დაგსხრუკოს წყევლა. „ღმერთმა დაგსხრუკოს, რაიჯები, რას?!“ (იმ.).

ღმერთმა დილა აღარ გიგითუნოს წყევლა. „ღმერთმა დილა აღარ გიგითუნოს, რა მიყავ ესა, მომტეხ ხელი!“ (ად.).

ღმერთი ერთი მადმა (ღმერთის ერთის მადლმა) ფიც. ფორ. „ღმერთი ერთი მადმა, არ გიმისხნებია გონჯათ“ (ინ.).

ღმერთმა თვალები ჩეგიქოროს წყევლა. „ჩემ ინსნობას რომე ვერ ხედავ, ღმერთმა თუალები ჩეგიქოროს!“ (ინ.).

ღმერთმა მკითხოს დაფიც. ღმერთმა დამსაჯოს, ღმერთმა პასუხი მომთხოვოს. „ღმერთმა მკითხოს, თუ გატყვილებდე!“ (ინ.); „ღმერთმა მკითხოს, ჩემი თუალით დევნახე“ (ინ.).

ღმერთმა მოგკითხოს წყევლა. „შენი უნსნობა ღმერთმა მოგკითხოს!“ (იმ.).

ღმერთმა სალამეთობა მოქცეს დალოცვა. „რომე მოხუელ და გვანახე, მოგვიკითხე, ღმერთმა სალამეთობა მოქცეს!“ (იმ.). იხ. სალამეთი.

ღმერთმა სისაღე მოქცეს დალოცვა. „ჩუენ სანახავათ რომ მიეცალე, ღმერთმა სისაღე მოქცეს!“ (თ. ქ.).

ღმერთმა სული გაგაშუენოს წყევლა. „ამის მეტ რომ ვერ იმეტეფ, ღმერთმა სული გაგაშუენოს!“ (ინ.).

ღმერთმა სული გიგიმნაროს წყევლა. „რაცხავეერ მე გამაშნარე, ღმერთმა სული გიგიმნაროს იმფრა“ (ად.).

ღმერთმა ყუვეთი მოქცეს დალოცვა. „ამდენ ჩუენ ლაპარაკ ესხრიკები, ღმერთმა ყუვეთი მოქცეს“ (ად.). იხ. ყუვეთი.

ღმერთმა კელები იგიყვავოს დალოცვა. „ამფრა ლამაზათ რომე მომიქსევე თათიკები, ღმერთმა კელები იგიყუავოს!“ (ინ.).

ღმერთმა ჯანი შიგინუხოს წყევლა. „ღმერთმა ჯანი შიგინუხოს! რა ფენა ყვირი?!“ (იმ.).

ღმერთო, დღით და ომრით გააძღე! დალოცვა. „კაი საქმე გიმიყვთა, ღმერთო, დღით და ომრით გააძღე!“ (სტ.); „ღმერთმა

დღით და ომრით გაგაძღოს, მოხუელ და დიგინახე!“ (ად.).

ღმურძლი-ს მურიდებლად, გაუმაძღრად ჭამს. „ლელევი უულია ჩარში, არ გვანახიბს და მარტვაი ღმურძლის“ (სტ.).

ლომა-ი სხალ-ი მსხლის ჯიმი. „ლომა-ი სხალი ნუენიანია, საბექმეზე“ (იმ.).

ლორა-ი გამბედავი, მაგარი, მტკიცე, უტეხი. „ლორა-ი პრატები ქეყუავს“ (ინ.).

ლორბეჩა-ი ფიზიკურად მაგარი, მტკიცე, მაგრამ ცოტათი გონებასუსტი. „ჩუენი ლორბეჩაი ზალი დაგვერემილია“ (იმ.).

ლორის გაგდებულ-ი გინება. „შიდან მეეთერია აქა, ლორის გაგდებულ-ი!“ (ინ.).

ლორის დასმული-ი გინება. „ლორის დასმული, რატომ არ გეყურება ინსნი ნათქუამი?!“ (ინ.).

ლორის დაყრილებ-ი გინება. „მილეთის ბალები, ე ლორის დაყრილები, ესენი! პამან ჩემ ეზოსთან დენიყებენ თამაშსა!“ (ად.).

ლორის ნაგაზ-ი გინება. „ჰისკენ მივა ნეტაი, ე ლორის ნაგაზი?!“ (სტ.).

ლორის შვილ-ი გინება. „რას მატყვილევ, შენ ლორის შვილო, შენა!“ (თ. ქ.).

ლორლე ბალ-ი ბლის ჯიმი (მსხვილ-კურკიანი). „ლორლე ბალსა გურკა აქ დიდი და ხორცი ცოტაი“ (იმ.).

ლოჯე კედელი. „აგზე ლოჯეებინა გაკეთდეს“ (თ. ქ.); „გუშინ ლოჯეები შევღებვით“ (ინ.).

ლოჯელა-ი ლოჯი კბილი. „ლოჯელაი ამოსლია ბალესა და ტიტვირი გამუღებერავს“ (ად.). შდრ. საბა (ლოჯი — დიდი კბილი).

ლრამ-ი ვინრო ღარი, ტვიფრი, რომელიც ამოჭრილია ფიცრის კიდზე, ფიცრების პირმესმით საშენებლად. „ლრამის ამოჭრას ბარსამი ჰალი უნდა, ყოლად არ კეთდება“ (მ.). შდრ. საბა (ლრამი — სიგრძე უსივრცო, რომელ არს ხაზი).

ლრამიანი-ი ფიცარი-ი ლრამაჭერილი, ნაპირამოჭვიფრული ფიცარი. „ლრამიანი ფიცარი მუღუტანიან“ (მაჭ.); „ლრამს ამოვსჭრით და იქნა ლრამიანი ფიცარი“ (იმ.).

ლრე მღვრიე, ამღვრეული. „შილლაი ქუნქში ლრე წყალი გამოვდა“ (ინ.). შდრ.

საბა (ლრე — დაფლავილი ადგილები).

ლრეზა-ა ჭვინება, ხმება, ჯანმრთელობას ჰკარგავს. „ეს ხობო ნელ-ნელა ლრეზა“ (მ.). შდრ. საბა (ლრომა — მცირედ წყენა).

ლრიკავ-ს დრეკს, ლუნავს. „ციციაი ფეხზე არ დგება, ფეხებ ლრიკავს“ (ად.).

ლრიჭე ოდნავ ღიად დარჩენილი კარი. „კარი ლრიჭეთ დარჩენიან და ყუელამფერი ღუუნახიან გარეთიადამ“ (ად.).

ლრუ ხერელი (სხეულის, საგნის შიგნით არსებული სიცარიელე). „ამ კაკლის ხეს შიგან ლრუ გაჩენია“ (მ.). შდრ. საბა (ლრუ — ესე არს ქუეყანათა შინა შეკვრეტილივით სოროს მსგავსნი, ვითონი ხის ფულუროსაც ღრუს უწოდებენ).

ლრუკანი მიუკარგებელი, თავისნათქვამა, განცალკევებული. „ლრუკანი ინსანია, მისას ვეფერ მისტები“ (ინ.); „ლრუკანი ძროხა ყავან ერთი, სხუა საქონელ არ ეტოლება“ (ბახ.).

ლრუნჯო თოკის ჩამოსაბმელი ადგილი მარანში. „ვარიას თოკებით ჩამოკვიდავთ ლრუნჯოზე“ (იმ.).

ლრუტუნა-ი პატარა ხერელი, ჭუჭრუტანა. „ლრუტუნაი გააკეთა ახორი კარზე“ (მ.).

ლუზლუზებს-ს მწიფს, მწიფვა (ითქმება ყურძნის მიმართ) „ლუზლუზებს, ძიავ, შავი ადესაი“ (მ.).

ლუზლუზა-ი სიმწიფის გამომხატველი ეპითეტი ქლიავის, მსხლის, ყურძნის მიმართ. „ლუზლუზაი სხალი, თალე და ჭამე იშტა!“ (ინ.).

ლუნლულა-ი თბილი, ფუნთუშა პური

(მალალი ხარისხისა) „ლუნლული პური, ნაცხე ღალი, ჭამე!“ (ინ.); „ნენემ ლუნლული პურები დააცხო“ (ად.).

ლუნძა-ი თავისთავში ჩაკეტილი, განდეგილი ადამიანი; დაუნდობელი, ფლიდი. „ლუნძაი კაცია, არხატამ ვერ იპოვს ისა!“ (ინ.).

ლურბელ-ი ღრუბელი. „ლურბელია ცაში, თაზე წასლა არ გეიბედება“ (იმ.); „ცაში მიდის ლურბელი, მე რათ მინდა ყრუ ბერი“ (სტ.).

ლურბელა ღრუბლისფერი, შავი. „ლურბელა ყურზენი იყო ქუეშეთ“ (იმ.).

ლურკანი მხრებში წახრილი. „ის ღარჭი ცოტა ლურკანია ღალიბა“ (იმ.). შდრ. საბა (ლურკანი — ბეჭში წახრილი).

ლურნე ნისქვილის დახურული ღარი, საიდანაც დაქანებული წყალი ეცემა ბორბლის ფრთებს. „წყალი გადის ლურნეში“ (იმ.); „ნისქვილ აქ ლურნე, ღარი“ (მაჭ.).

ლძილი-ი ღრძილი. „ღძილებიადამ სისხლი მომდის ხანდენან“ (ინ.).

ლჯაჟლა გადაჭრილი ტოტებიანი ხე (ბოძსავით), პრიმიტიული კიბე. „ლჯები ღუუსევი ვაშლი ტანებასა“ (მ.); „ლჯაზე ახოხებულა კიტრი“ (მ.). შდრ. საბა (გრჯლა, ღრჯა).

ლჯილ-ი ღრძილი. „ლჯილი ძირები ატყენია და ყუელი კიბილი მოშვებია ზავალსა“ (ად.). შდრ. საბა (გრძილი).

ლჯინ-ს ღრწინის, კბეწს ხილს, ძვალს ხორცს აცლის. „ეს ბლვი ვაშლებსა ღჯინს და ყრის, ბითევათ არ ჭამს“ (ად.).

ყ

ყაბ-ი (kap) 1. ჭურჭელი; 2. ბუდე, შალითა, ფუტლარი. „ცომი ყაბში შიგან ეიბერვის“ (იმ.); „იგზე გაუყარეთ ყაბები“ (იმ.); „ყაბები მონარეცხელია აჭამა“ (სტ.).

ყაბა (kaba) უხეში, მსუქანი, მსხვილი, პრიმიტიული. „ნენეი ყაბა, სამსე ქალი

იყო“ (სტ.); „ძალიან ყაბა ლაპარკი იცის“ (ინ.).

ყაბათიისყაბათი-ი (არ. kapahat) დანაშაული, შეცდომა. „დედეს დიდი ყაბათი აქ“ (თ. ქ.); „დედაბერ ყაბათი აქ“ (იმ.).

ყაბათლი-ი (kapahatli) დამნაშავე, ნე-

სის დამრღვევი, შემცდარი. „პრატის ანაი-
ბაბოი ყაბათელი არიან, იმათ დაანგრევეს
ის ოჯალი“ (ინ.).

ყაბალახ-ი (kabalak — სამხედრო თა-
ვსახურავი) ძვ. მამაკაცის თავსახურავი.
„ყაბალახის ყურებო, აქეთ რას ეყურებო“
(ინ.).

ყაბალ-ი¹ (kabak) ყაბაყი, გოგრუჭა.
„ყაბალ დაპთლი დამცროთ“ (იმ.); „ჩუენსა
ყაბალი მოდის“ (იმ.); „ლობოს დაპთეს,
ყაბალ დაპთეს (იმ.); „ბინნიეს ყაბლები
ქონდა“ (იმ.).

ყაბალ-ი² წონის ერთეული. „შინიკის
ნახევარ ყაბალი ქვია“ (თ. ქ.); „ყაბალი
იმფო პანია შინიკზე“ (ინ.); „ყაბალი პურსა
ერთ ოყანახევარ ეილებს“ (ინ.).

ყაბზ-ი (არ. kabz — შებმა, შეჭიდება,
შეკვრა; მწვანე ტყვილი) შეკრულობა,
ნაწლავის სპაზმა. „ყაბზი გახდა ჩუენი
ნენი“ (ინ.).

ყაბყაჯალ-ი ყაბიყაჯალი (karkacak)
სამზარეულოს ჭურჭელი. „ყაბყაჯალი ყო-
ლიმფერი გუაქ მუთვალში“ (იმ.); „ყაბიყა-
ჯალი, დასარეცხელი, მუხლზეა შეყრილი“
(ინ.).

ყაბულ-ი (არ. kabul — თანხმობა,
მიღება) შესრულება, თანხმობა, მიღება.
„შენი ნალოცი-ნაკითხი ღმერთმა ყაბული
გიგინადოს“ (თ. ქ.). „ღმერთო, მიყავი
ყაბული“ (ჰ.).

ყაბურღა (kaburga) ნეკნი, გვერდი.
„შოლტიყველებსა ერთი ყაბურღა მეტი
აქუანო“ (იმ.); „ყაბურღაზე მანვებოდა“ (მ.).

ყაბულ-ი (kabuk) ტყავი, ქერქი. „ყაბუ-
ლი გაშუენოს ხიებსა“ (ინ.).

ყადარ (არ. kadar) იმდენი, იმდენად,
ამდენი, ამდენად (ემატება „ი“ ან „ხ).
„რაცხას თხოვდა, მიცეს ოყადარ იშტა“
(ინ.).

ყადი (არ. kadi) მოსამართლე. „უდას
მეგემ ყადი იქა და უდინგლეფს“ (იმ.).

ყადირ-ი (არ. kadir — ძლიერი, უძ-
ლეველი) მამაკაცის სახელი. „ყადირ-ეფენ-
დიც აქ ყოფილა“ (ან.).

ყავ-ი ციყვი. „აჭარლები „ტრიაი“ ეტ-
ყვიან, ჩუენ „ყავ“ ვეტყვით“ (მაჭ.); „ყავი

კაკალ, თხილ მეიპარავს“ (თ. ქ.). შდრ.
საბა (მყავი თრითინას ჰგავს).

ყავალ-ი (kaval) სალამური. „ჩობანსა
ყავალი აქ ენჩული“ (იმ.).

ყავანოზ-ი (kavanoz) ჭიქის (მინის)
ქილა. „შუშის ყავანოზებში ეავე მაქ“ (ინ.).

ყავარ-ი ხის სახურავი (ხის ფირფიტა).
„ბევრი სახლი ჰალაბეგუმ ყავრით არი
დაბურვილი“. შდრ. საბა (ყავარი — თხელი
და ვინრო ფიცარი).

ყავალ-ი (kavak) ჩინარი, ალვის ხე.
„ყავალებ შეეფარებოდენ“ (იმ.); „ყავალი
დავრგეთ“ (ინ.).

ყავრან-ი (kavan) სკა. „ყავრანი დვენა-
ხავ, ის მომგონდება“ (მ.); „თუელზე
ყავრანი გაეკეთე“ (მ.).

ყავრი ხდელ-ი ყავრის გამხდელი,
ყავრის გახდის ოსტატი. „აქაც დელიენენ
ყავრი ხდელები“ (იმ.).

ყავრუმა (kavurma) ყაფურმა (ხორცის
კერძი, მოხრაკული ხორცი). „იმ ნელნად
თუელზე დაეკალით ორი ცხუარი და
ყავრუმათ ჩაეფეთ“ (ინ.); „ცხვრის ხორცი-
დან კაი ყავრუმა კეთდება“ (თ. ქ.).

ყავუნ-ი (kavun) ნესვი. „წრეგლაი ყა-
ვუნი ბევრი მოგვივდა“ (თ. ქ.).

ყავლა (kavga) ჩხუბი, დავა, ომი. „იმას
უკან ყავლა აღარ ქნილა“ (თ. ქ.).

ყავლა-ყიამეთ-ი (kavga — ომი, ჩხუბი;
kuyamet — სამყაროს დასასრული, გაჭი-
რება) ომი, ჩხუბი, უბედურება. „დაყენა
ერთი ყავლა-ყიამეთი ერთი ტკაველა მინი-
სთინ“ (ად.); „ყავლა-ყიამეთით ჩამომიყუ-
ანდა ბლიდანა“ (ინ.).

ყავლაჯი (kavgaci) მოჩხუბარი, ჩხუბი-
სთავი. „იმათი ბალები ყავლაჯი არიან“
(სტ.).

ყაზ-ი (kaz) ბატი. „შემწუარი ყაზი
მეიტანეს ლენგერზე დადებული“ (სტ.).

ყაზა¹ (kaza) უბედური შემთხვევა,
მარცხი. „გზაში ყაზა უქნია იმათ არაბასა“
(ინ.); „ესა არაბა ყაზა იქნება“ (იმ.).

ყაზა² (kaza) ძველი ადმინისტრაციული
ერთეული (ახლ. რაიონი). „ესა ჩუენი ყაზა
არი, შავშეთი“ (იმ.).

ყაზალი (kazak) სეიტერი. „ყაზალ ვუგზავნი მემლექეთში გენგას“ (იმ.); „ამ ძაით ყაზალბე მოქვსოვ“ (პ.).

ყაზმა (kazma) თოხი, წერაქვი. „კაი ყაზმაი ეველ ჩარში“ (თ. ქ.).

ყაზმა ჰალვა (kazma helva) თოხის ჰალვა (მუს. რელ. მიხედვით, მკვდრის სულის მოსახსენებლად, დასაფლავებიდან მე-7 დღეს ჭირისუფალმა უნდა გააკეთოს ჰალვა და გაიტანოს სასაფლაოზე, დიდი ნაწილი ჰალვისა ეკუთვნის საფლავის გამთხრელს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მიცვალებულს თურმე განუწყვეტლივ ჩაესმის მინაზე თოხის (ყაზმის) რტყმის ხმა და მოსვენება ეკარგება). „მურულუ იციან ყაზმა ჰალვა. გამააცხოზენ ჰალვასა, გეიტანებენ მეზელულზე“ (იმ.).

ყაზღალი (gazyağlı) ნავთი. „ჰუდუდი ჩაჭრამდი ბათუმიდამ მოქვექონდა ყაზღალი, მარილი, პინკაი“ (იმ.).

ყაზღალში გარეცხილი ფიგ. გამ. უსინდისი, ადამიანური თვისებებისაგან გაცლილი პიროვნება. „ეგა ყაზღალში გარეცხილი კაცია“ (ტ.); „მიერეს პირ რამე არ გუუგონია, ყაზღალში გარეცხილიაო“ (სტ.).

ყათი (kat) 1. სართული; 2. ფენა; 3. კომპლექტი, წყება, ხელი. „აქაც დააკეთეს ყათები“ (იმ.); „ქუეშა ყათში დუუძახეს“ (ინ.); „აქა ერთი ყათი ლოგინია“ (თ. ქ.); „ერთი ყათი ჩაცმული მაქ“ (პ.); „სამი ყათი ხორუმი გენჯებისა არი“ (ინ.).

ყათება-ი ფენოვანი, ნაკეცებიანი. „ყეთმერი ყათებაი ჭეთება“ (ინ.).

ყათყათი ფენოვანი, ნაკეცებიანი. იხ. ყათი. „ყათყათია, ამა დუხა არ არი, იჭმება, ამა ტკიბილი არ არი“ (სტ.) — გამოცანა (ხახვი).

ყათირი (katir) ჯორი. „იმას ყათირი ყვას თვისი“ (იმ.); „ხელ არ მოქცემს ჯღლომა ცხენზე, ყათირზე“ (მეზ.).

ყათმერი (katmer) ფენოვანი ნამცხვარი. „ყათმერი კაკლიანი და შექრიანი იქნება“ (მაჭ.).

ყათლი (katli) ფენოვანი, სართულებიანი, საფეხურებიანი. „ჩუენ მაჰალემიც ბეერია ყათლი სახლები“ (ინ.).

ყათლანი|ყათრანი (არ. katran) ფისი, კუპრი. „გაცხელებული ყათლანი არი“ (ინ.); „დღღარე ყათრანის რაფერ არ ემინიან?“ (თ. ქ.).

ყათული (katik) სანელებელი, საკაზმი, პურზე დასაყოლებელი, კერძი. „სიმშილსა არ უნდა ყათული, ცივი ჭადიც გაგაძლოფს“ (იმ.).

ყაიბი (არ. kayip) დაკარგვა, დაკლება. „ჩემ მობრუნებამდი ყაიბი გახდა ბალვი“ (ინ.).

ყაიდი (არ. kaide — წესი, განანესი) მოტივი, მელიოდა. „იმერქვის ყაიდები ამამავალია: ათაბარი, ათომი, აღოსმანი, აჭარული ხორომი, ართვინის ხორომი, ბარი, გზელი ყაიდი, გზის ყაიდე, დელი-ხორომი, დუზხორომი, დიობნური ყაიდე, დოდოფლის ყაიდე, ვაზრია, ვაკეთი, თარიანიანი, თოთხმეტანი, თემი, თავუზბარი, კაჭკა, კობაკი, მიჯლეხილაი (სოფელ ზიოს ყაიდი), მენდობარი, ონდორდი, ორთაბათომი, სარი ჩიჩევი, სარი სეღლანი, ჯემილ ბურსა, უზუნ დერე (გზელი ქევი), ქალების ხორომი, ყარაბალი, ყოლსამა, ყონგალი, შამილი (შამილ დედეი), შამშალაქო, ჩივთა ფანდარმა, კელგაშლილაი, ჯეზაირი, ჯილეველო, ჯოშქენ ჩორუხ (ჩქარი ქოროხი)...

ყაინი (kayin) ცოლის ძმა. „მემედაი ჩემი ყაინია“ (ინ.).

ყაისი (kayisi) ჭერამი. „ესა ყაისის ჩირია, გამხმარი, კაი ხოშმაი გამუა მაგასა“ (ინ.).

ყაიში (kayış) ქამარი. „ყაიშ ნუ დაგრეხავო“ (იმ.); „ახალი ყაიშებია გამოსული“ (იმ.).

ყაილი (kayik) ნავი, მოგრძო თევზი ხისა. „ყაილი დალაბ ნეილო“ (ინ.); „ჩუენ ყაილ ვეჭყვით, ბადითანაია, ხისა, წითელადამ მოხუენევენდენ“ (იმ.).

ყალანი (kalan) ნარჩენი, დანარჩენი. „ყალანი ურბა ეილე“ (მაჭ.); „ყალანი ამაში ჩაყარ“ (ინ.).

ყალე (არ. kale) ციხე. „გალმა ყალე დგას, ხედაფ?“ (იმ.); „ესა ლივანა ყალეა“ (იმ.).

ყალემ-ი (არ. kalem) ფანქარი, კალამი.
„ყალემი არ გაქ კაი, აურუფალი ყალემი
კაია“ (ინ.).

ყალიბ-ი (არ. kalıp) ფორმა, მოდელი,
ნიმუში, კალაპოტი. „ესა წინდის ყალიბია“
(იმ.). შდრ. საბა (ყალიბი — კალაპოტი).

ყალხოთურაი (kalkmak — oturmak)
დასაჯდომად გამოსაყენებელი ბალიში.
„ხალი, ქილიმი, ყალხოთურაი ვიცით“ (თ.
ქ.); „სანდაღებზე ქუემ ყალხოთურაინა
ღუუდევა“ (ინ.).

ყამა (kama) ხანჯალი, სატყვარი. „ვერ
გამყუები ყამაში“ (ან.).

ყამიშ-ი (kamış) 1. შაქრის ლერწამი;
2. ვულ. მამაკაცის სასქესო ორგანო.
„შექერ ყამიშიც მოქყყავდა“ (ინ.); „შექერ
ყამიშის ბეთმზე ვაკეთებდი“ (თ. ქ.);
„კაცისთვის ყამიში, უკაცრავლი პასულია,
ჭუჭული მუუჭრიან“ (იმ.).

ყამჩ-ი (kamçı) მათრახი. „იმასა ყამჩი
აქ“ (ხ. ფ.); „ყამჩი ლვედები დაგრისა“ (ინ.).

ყანათ-ი/ყანათ-ი (არ. kanaat) მომჭი-
რნობა, გამოზოგვა, ანგარიშიანად ხარჯ-
ვა. „ქალმა ყანათი თუ არ იცის, დენიზიც
არ ღუუკავდება ოჯალსა“ (ინ.); „ყანათი
ვექნით და პური ლენვობამდი მიგვიყუნა
სიმიღმა“ (თ. ქ.).

ყანათლი (kanaatli) თავდაჭერილი,
მოკრძალებული, მომჭირნე. „ზოვლი ყანა-
ათლია ჩუენი ძალი“ (ინ.).

ყანაოზ-ი იხ. ყავანოზი. „ჯამის ყანა-
ოზები ამსილი იყო შარაბით“ (ჰ.).

ყანთარ-ი (არ. kantar) ცალსასწორი
(ხარიხიანი სასწორი). „მემლექეთიდან გა-
მოჩანილი ყანთარი ქონდა დედესა“ (ინ.).

ყანოთ-ი ბლახი. „ყანოთი ბლახი
წამალიაო, იტყვიან იაშლები“ (იმ.).

ყანჯული (kancık) დედალი ცხოველი,
ძუნა, მსუბუქი ყოფაქცევია. „ერთ ყან-
ჯული ქალი ყავს“ (ინ.).

ყანჯულობა უსინდისობა, მსუბუქი ყო-
ფაქცევა. „მაგასა მე ყანჯულობას ვეტყვი“
(პილ.).

ყადა (kaya) კლდე, ქარაფი, სიბი ქვა.
„ყადადამ გადააგდო მეგემ“ (მაჭ.).

ყაღალუღ-ი (kayalık) ქვიანი, კლდე-ღო-

რლიანი ადგილი. „ძალიან ყაღალუღა
იქებრობა“ (მაჭ.).

ყადთან-ი (kaytan) 1. ლარი, ზონარი;
2. შეძლება, შესაძლებლობა, უნარი. „ტო-
ტიპირში ყადთანი გეიტანა, გუუყარა“ (თ.
ქ.); „იმ შანეს ბევრი ყადთანი არ აქ“ (თ.
ქ.).

ყადმ-ი (არ. kayme) ქაღალდის ლირა
(ხურდა ფული ლირისა). „ორასი ყადმი
მეგეტა“ (მაჭ.).

ყადმალ-ი (kaymak) ნალები, რძის თავი.
ყადმალში ჩაეფშნით ყველსა“ (ხ. ფ.).

ყადმაყამ-ი (არ. kaymakam) რაიონის
უფროსი, ხელმძღვანელი. „ყადმაყამი გუ-
რჯი ყოფილა, ზია ბეგის ბაბოი“ (ბახ.);
„ყადმაყამი ასულა რაქეთას“ (ხ. ფ.).

ყადნანა (kaynana) სიდღერი, დედამთი-
ლი. „ჩემი ყადნანა არნაუტია“ (სტ.).

ყადნაში-ი ბლახი. „კაი თივა არი
ყადნაში“ (ინ.).

ყადრათ-ი (არ. kayrat) მოთმენა, გაძ-
ლება. „გიგვიჭირდებოდა, შამა ყადრათ
ვიქმოდით“ (თ. ქ.).

ყადრათლი (kayratli) მომთმენი, გამძ-
ლე. „ჩუენი ძალი ყადრათლია, ყადრათით
საქმობს“ (თ. ქ.).

ყარა (kara) შავი. „ინსანი ლამაზი არნა
იყო, გული ყარა არნა ქქონდეს“ (სტ.).

ყარაბალი-ი ცვეკის სახელი. „ყარაბალი
კაი ყაიღია, ვისამებთ“ (იმ.); „ყარაბალი
ყეიდი ზოვლი ვიცით“ (ჰ.).

ყარაგოზა-ი (karagöz) შეთვალევა;
ძროხის სახელი. „ყარაგოზაი რომ დაკლეს,
ბალეგმა და მე ვიტირეთ“ (თ. ქ.).

ყარადენიზ-ი (kara — შავი, deniz —
ზღვა) შავი ზღვა. „ყარადენიზის ლაზსა
ყადელი ყოლია“ (ინ.).

ყარათახთა (kara — შავი, tahta —
ფიცარი) შავი (საკლასო) დაფა. „ყარათახ-
თაზე ვენერდით ოქუღში“ (სტ.).

ყარალი (kararlı) განსაზღვრული, თა-
ნაბარი, ზომიერი, ტემპის მქონე, დადგე-
ნილი. „რაფერ ყარალი მოდის საქმლი“
(თ. ქ.); „ყარალი საქმე იციან“ (თ. ქ.);
„ყარალი არ მოვდა ჩუენთან“ (ჰ.).

ყარამანა-ი (karaman) ძალიან შავი.

„ერთი ყარამანაი ზენჯი შამოვდა“ (სტ.).
ყარანა-ი ნიბლია (ჩიტი). „ყარანაი ჩუენ მოზურესა ქვიოდა“ (თ. ქ.); „ყარანაი ჩიტები პურის ყანაში ბევრია“ (მეზ.); „ყარანაი“ სიმღერაც არი: — ყარანაი ყანაშია, მეტათ გასუქებულია ყარანაი, ჩუენი ყარანაი“ (ინ.). შდრ. საბა (ყარანა — ნიბლია).

ყარაჯოლი-ი (karayolu) სახმელეთო გზა.
„ეს ყარაჯოლი სურიეს სინორზე მივა“ (ინ.).

ყარაპალუღი-ი (kalabalik) თავყრილობა, ბრბო, ხალხის გროვა. „ყარაპალუღი იყო ფაშა ნენეს ტირილზე“ (პ.).

ყარასიღირი-ი (kara — შავი, sigil — მეჭეტი) შავი მეჭეტი. „ყარასიღილი ქონდა ცხვირიძირში“ (ინ.).

ყარამფილ-ი/ყარაფილ-ი (karanfil) მიხაკი. „ყარამფილიც ჩავყარე აშურაში“ (სტ.).

ყარამფილა-ი ვაშლი-ი ვაშლის ვიში.
„ყარამფილაი ვაშლი იყო სვირევეან და სოენი გაკმა“ (იმ.).

ყარაყიზა-ი (kara — შავი, kuz — გოგო) შავი ფერის დეკულის სახელი. „ყარაყიზაი ქვეყუავდა ერთი, ძალიან ზიანქარი იყო“ (თ. ქ.).

ყარაყიში-ი (karakiş — მკაცრი ზამთარი, შავი ზამთარი) ნელინადის მეთერთმეტე თვე — დეკემბერი. „ყარაყიში ჰამან შავი ზამთარია“ (მაჭ.).

ყარაყოლი-ი (karakol) პოლიციის განყოფილება, პოლიციელი. „ყარაყოლი მოუკლავს ერთი“ (იმ.); „აგზე გურჯების ყარაყოლი იყო“ (მაჭ.).

ყარაყურა მავლაჯუნა, საზარელი რამ, ავი სული. (ამბობენ, რომ ყარაყურა ადამიანს ძილში მიეპარება და მოძრაობის უნარს ართმევს დროებით. როცა მიხნარეს გაელვიძება, ამ საშინელებას იგრძნობს, ღმერთი უნდა ახსენოს და შველა სთხოვოს. ღმერთის ხსენებაზე ყარაყურა გარბის და ადამიანი შეებას იბრუნებს). „დანოლი-ხან ვილოცე, დევბი ვიკითხე, ჰამა ყარაყურაი მაიც დაძანავა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ყარაყურა — ცუდმადი რამ).

ყარახებერი-ი (kara — შავი, haber — ამბავი, ცნობა) შავი ამბავი, ცუდი ამბავი. „ყარახებერი ორი დღეა მოგვივდა“ (ინ.).

ყარაჯა-ი (karaca) შავი, შავგერემანი. „გამოგზავნა მექუთუბი წასალბებელია ყარაჯაი ბალვი“ (ინ.).

ყართალი-ი (kartal) არნივი. „ყართალი სუავია თუ არნივი, ვერ გეტყვი“ (იმ.); „მალა-მალა მიფრინავს, ყუავია თუ ყართალი?“ (პ.).

ყართოფი-ი კარტოფილი. „ესაც ყართოფის ყუფა“ (იმ.).

ყართოფილა-ი კარტოფილი. „ყართოფილაი მეგონებოდა“ (სტ.).

ყარ-ს ცუდი სუნი აქვს. „ფუშ, რაფერ ყარს აქვერობა ამ ჩიჩიგის სულისკან“ (იმ.). შდრ. საბა (ყარს — ავი სუნი უფა).

ყარდეში-ი (kardes) ძმა. „ამ ფაფრიქის საიბი ჩემი ყარდეშია“ (სტ.).

ყარი (kari) ცოლი, ქალი. „პერალდა ყარია მისი“ (ად.).

ყარიღი-ი (karik) თხრილი, მინის ნაკვეთი (გამოყოფილი), კვალი. „მინაზე ყარიღებ ვაკეთებ“ (თ. ქ.); „ყარიღი“ ვიჭყვით, „ყარიღში“ ჩადექო, ვიჭყვით“ (პ.); „ერთი ყარიღი კიტრი თესლი გექნებია, მომეცით პანაი!“ (ინ.).

ყარი შერი-ი (kari — ქალი, şer — ბოროტება, სიაცე) ქალის ბოროტება, ქალის მიზეზით წარმოშობილი მტრობა. „ყარი შერიდან ღმერთმა შიგიბრალოს“ (ინ.).

ყარი შერი-ი (kari — ქალი, şer — ბოროტება; kur — ხმელი, ცარიელი, ტყუილუბრალო,) უსაფუძვლო ბრალდება, მოგონილი ბრალდება, ინტრიგა. „ყარი შერიდან, ყური შერიდან შიგიბრალოს ღმერთმა“ (სტ.).

ყარიშლულობა (karışmak — შეხვეება) სრულყოფა, უმალესი ბედნიერება. „მიხისი ყარიშლულობა ჯენნეთი იქნება“ (ინ.).

ყარმა (karma — ნარვევი, შერეული) პირუტყვის წენიანი საჭმელი (მიენოდება თბილად). „ძროხას ყარმას ვუკეთებდი, ბზეს წყალ დაეახებდი, ღემ დაეყრიდი“ (ინ.).

ყარსელა-ი ვაშლ-ი ვაშლის ჯიში.
„ყარსელაი ვაშლი ქომუნეთ ქონდენ“ (იმ.).

ყარფუზი-ი (karpuz) საზაბთრო. „სწორი
ყარფუზი მომეც!“ (იმ.).

ყარში (karşı) პირდაპირ, მოპირდაპირედ
მყოფი. „დუქნის ყარშიზეა ის კაცი“
(იმ.).

ყარშიბერ-ი (karşı — მოპირდაპირედ,
beri — ეს მხარე) მოპირდაპირედ მხარედ,
პირისპირ, პირდაპირ. „ყარშიბერ მიდის
გზა“ (იმ.); „დადგენენ ორნი ჩემ ყარშიბერი“
(იმ.); „ყარშიბერი ისამებდენ შუანთობაზე“
(იმ.).

ყარშილულ-ი (karşılık) ფასი, გასამრ-
ჯელო, სასყიდელი. „კარგობის ყარშილუ-
ლინა დინახოს“ (ინ.).

ყასაბა (არ. kasaba) ქალაქი (შედარე-
ბით პატარა). „მოსულა და დაუდომილა
ყასაბაში“ (ან.) „გურჯებმა ყასაბა დევკა
ვეთ“ (ინ.); „ყასაბაში ეიმსენ ფოცხოვლები“
(ინ.); „მემრე სოფლებში, ვილაეთებში,
ყასაბებში გაგარიგე“ (ინ.).

ყასაბი-ი (kasap) მეხორცე. „ხორცი ამ-
ფრა რომე გიყუარს, ყასაბი გახდი“ (ინ.).
შდრ. საბა (ყასაბი — მეჭორცე).

ყასათურა (kasatura) ხიშტი, მახვილი,
ნაჯახი. „ერთი ყასათურაი ცული ქექონდა,
მემლექეთიდან გამოტანილი“ (თ. ქ.); „დე-
დეს ბევრი ყასათურაი ნიშნები ქონდა“
(ბახ.).

ყასუმა-ი (kasım — ნოემბერი) მამაკა-
ცის სახელი. „ჩუენ ემიას ყასუმაი ერქუა“
(ინ.).

ყასტენ (არ. kasten) განგებ, განზრახ.
„ის კაცი თოფუზამ ყასტენ მოკლა“ (იმ.).

ყაფა (არ. kafa) თავი. „ყაფა აღარ
მახსოვს“ (ად.); „ყაფა აღარ საქმობს“ (იმ.);
„ერთი ლუკმა ბაღმა გაართყა ყაფაზე“
(იმ.).

ყაფალი (kapalı) დახურული, თავსახუ-
რავის მქონე. „ჩუენი ქალები ყაფალი
ვიყავით, იმერხველების, შავემთლებისა —
აჩული“ (ინ.).

ყაფალთი-ი (kahvaltı) საუზმე. „ყაფალ-
თი მოგართვა?“ (იმ.); „ყაფალთი ვქნათ!“
(იმ.).

ყაფამა (kapama) კერძი. „ყაფამა ხაის
საქმელია“ (იმ.).

ყაფანი-ი (kapan) მახე, ხაფანგი. „ყაფანი
მლუნყეს დათვსა ყანაში“ (იმ.).

ყაფარა-ი თავშიშველი. თავდახურულ
ქალთა შორის ერთი ან ორი თავგობდილი
რომ გამოერევა, იმაზე იტყვიან. „ყუელი
ყაფალი ვართ, თავზე გვაბურია, შენ ხარ
ერთი ყაფარაი“ (ინ.). შდრ. საბა (ყაფარი
— ძნელი აღმართი, ამართულივით).

ყაფალი-ი (kapak) სახურავი. „ესა თენ-
ჯრის ყაფალია“ (იმ.).

ყაფალი (kapaklı) სახურავიანი. „ფა-
ხირის ყაფალი გუგუმები ქექონდა“ (ინ.).

ყაფიყომში-ი (kapı — კარი, komuşa —
მეზობელი) კარის მეზობელი. „ჩუენა ყა-
ფიყომში ვართ ერთმანეთთან“ (ინ.).

ყაფლამა (kaplama) მოსაპირკეთებელი
მასალი, მოპირკეთება; კერძის სახელი.
„კაკლის ქუთუგებიდამ ყაფლამას აკეთე-
ბენ“ (გულ.); „ყაფლამა ქათმის წუენში
მოხარშული ბრინჯია. ხახვი, ნიორი და
შავი ბიბერი კაზმავს ყაფლამასა“ (სტ.).

ყაფლანი-ი (kaplan) ვეფხვი. „ყაფლანის
დერი ზალიან ფაალია“ (იმ.).

ყაყე-ი მეტად შავი, ჩაშავებული. „თე-
თრი გომლეგი ყაყე გუუხდია“ (თ. ქ.).
შდრ. საბა (ყუყა — მეტად შავი).

ყაშაე-ი (kaşafı) სამურველი, რკინის
კბილეთიანი ჯაგრისი, პირუტყვის ბენვის
გასასუფთავებელი საფარცხელი, პირუტყ-
ვის დასაფხანი. „მაგას ყაშაეც არ გაა-
სუფთავს, ჩაჩქანმა რანა უშველოს“ (ინ.).

ყაშმერ-ი (არ. kaşmer — მასხარა,
ცრუპენტელა) ხუმრობა, ოხუნჯობა. „ბე-
ვი ყაშმერი იცის ხალხში და არ მიხარია“
(ინ.).

ყაშმერობ-ს ხუმრობს. „გერჩექ ხომ არ
ამბობს, ყაშმერობს, ვერ იგნეფ?“ (ინ.).

ყაშული-ი (kaşık) კოვზი. „მანი ქიბილი
უნდა, ერი ყაშული“ (ხ. ფ.); „ერთი ჩაი
ყაშულითა სოდა უნდა“ (ინ.).

ყაჩალი (kaçak) გაქცეული, დეზერტი-
რი, კანონგარეშე მყოფი. „მემრე ერთ

ნელინად ყაჩალი მტრებად" (იმ.).

ყაჩაღრობა კონტრაბანდისტობა. „დევეწყეთ ყაჩაღრობა“ (ინ.).

ყაჭი აბრეშუმის პარკი. „წინწინ ყაჭ ვაშენებდით“ (ხ. ფ.). შდრ. საბა (ყაჭი — ბოეი მოხარმული).

ყაჭი პარკი-ი 1. აბრეშუმის პარკი; 2. თეთრი, ქათქათა; ლამაზი. „ვაიბი, რა ლამაზია ე ციცაი, პამან ყაჭი პარკი!“ (სტ.); „ყართოფი ყაჭი პარკივით გვდექიულა“ (ინ.).

ყახმა (kakma) ლამფა. „თავანში ყახმებია მირტყმული“ (იმ.).

ყაპვე (არ. kahve) ყავა. „ესა ყაპვეს დემლიგია“ (იმ.); „მოსულებმა ყაპვეც სუეს“ (სტ.).

ყაპვეჯი (kahveci) ყავის მომტანი. „ყაპვეჯის დუუძახეთ და მუატანიეთ ყაპვე“ (სტ.).

ყაპვერენგი (არ. სპ. kahverengi) ყავისფერი. „ყაპვერენგი ყუმამის ბუზმა შეიკერა“ (იმ.).

ყებილე (არ. kebile) მოდგმა, გვარი, თაობა. „ერთი ყებილე ვართ ბითევი“ (ინ.); „ნეტაი რა ქნეს ჩუენი ყებილე?“ (ად.); „მათი ყებილე იქ არიან“ (ად.).

ყედერი-ი (არ. keder) ბედისწერა, ბედი, ხვედრი, გამართლება, დაღხინება. „რა ყედერია ესა?!“ (ბ.); „ნეტაი შენ ყედერი!“ (პ.); „დავფიშმანდები გურჯისტანის ყედერზე“ (მაჭ.); „კაცებიდან ყედერი არ აქ“ (ინ.).

ყედიმ (არ. kadim — ძველისძველი, ანტიკური) მუდამ, უსასრულოდ. ყედიმ ხომ არნა ვიყოთ ამ დუნებაზე, არ უნდა ბევრი ჰალი!“ (თ. ქ.).

ყედიმდუნია (არ. kadim — ძველისძველი, dünya — ქვეყანა); ძველისძველი ქვეყანა, ანტიკური სამყარო. „ყედიმდუნია ასე ყოფილა, შენ ხომ ვერ გაასტორუფ?!“ (ინ.).

ყედიფე (არ. kadife) ხავერდი. „ზეიდან ყედიფე აქ გადაკრული“ (ინ.).

ყევარი-ი წყვილი ხარი. „შევაბემლით ყევარსა და გავენვედით გუთან“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ყევარი — ორულდულენი

კარნი).

ყეზა მარცხი. იხ. ყაზა. „წრეული დიდი ყეზა დევმართენ“ (თ. ქ.).

ყეზალი (kazali) მარცხიანი, მარცხის გამომწვევი. „ეს ბალვი ძალიან ყეზალია, რაცხას ილლა გატეხავს, ან თვითან იტყენს რამეს“ (ინ.).

ყეზეთე (gazetic) გაზეთი. „ჩუენ ყეზეთემ დანერა“ (სტ.).

ყეთმერი-ი (kalmer) ფენოვანი ნამცხვარი. „ყეთმერ გამუაცხობენ ბაღრამზე“ (იმ.); „ყეთმერიც ვიციოთ“ (ინ.).

ყელემ-ი (არ. kalem) 1. სანერ-კალამი, ფანქარი. „ღმერთმა ყელემით წერვა დაგასტავლა“ (ინ.); „აჭარიდამ არი გადმოტანილი ყელემები“ (იმ.). 2. ბუზრის საკვამური, კვამლის ასასულები. „ყელემი გამოჭვარტლული იქნება, გათემიზება უნდა“ (თ. ქ.); 3. სანამყენე კვირტი, ნორჩი ტოტი. „ამ სხლის ყელემები მემლექეთიდან მუუტანიან“ (მეზ.).

ყენეზი-ი აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილი. „ყენეზის ბულუზაი მქონდა სკივრში“ (თ. ქ.); „ზათი ყენეზი ძალიან მებხული ყოფილა“ (მეზ.).

ყენდერა-ი უსაქმურად მოსიარულე, უქნარა. „იმფერ ყენდერა კაცის ხელში კილო კაი არიან ოღლუმალი“ (პილ.).

ყენილი-ი (არ. kandil) ლამპარი, სანათი, სანთელი. „ციცაი ყენილივით გამხდარა“ (ინ.).

ყენევა (kanavice — კანავა, სარჩული) ქარგვა სარჩულის გამოყენებით. „ამაზე ყენეგას გააკეთობ“ (ინ.). „ყენევა ჭრელსა, ნახიშსა, ქეია“ (იმ.).

ყერეულა ტყავის ფეხსაცმელი. „გამომატანეს ერთი წყვილი ყერეულა“ (თ. ქ.); „მაი ლამაზი ყერეულები ვინ მოგიტანაო“ (პ.).

ყერიბი-ი (არ. kerib) უპატრონო, ეული, მიუსაფარი. „ისე დამართეს იმ ყერიბსა, ერთი შვილის ბატონი იყო, ისიც მუუქლეს“ (იმ.); „ამისისხოთ ყერიბები რატომნა ვიყოთ?“ (ინ.); „ესა ერთი ყერიბ მუხელულია“ (მაჭ.).

ყერიბათ ობლად, ეულად. „ყერიბათ

არი შაქირემიაი აქა“ (თ. ქ.).

ყერიზობა ობლობა, უპატრონობა. „ყერიზობით უკითხავან ჩუენ ხალხსა“ (იმ.).

ყერი-ყერიში მოვიდა თავითავში, თავითავზე მოვიდა, დაუბრუნდა დასაწყის ადგილს. „შამეიარა სოფელი და ყერი-ყერიში მოვდა“ (იმ.).

ყერი მსხვილი ბოძი. „ვაიმე, ჩემო ბეროო, შენი მოტანილი ყერიოო“... (სტ.). შდრ. საბა (ყერი არს სხვილი ძელი).

ყეფეს-ი (სპ. kefec) გალია. „ჩიტი მუუგდიან ალთუნის ყეფესში“ (თ. ქ.).

ყეფეს-ი ჭრელი გალიის მოყვანილობის ნახიში, სახე, ჭრელი. „ყეფესი ჭრელის ორენგი ბინნიემ მიცა გონულის“ (იმ.).

ყეპრ-ი (არ. kahir) დარდი, ნალველი, გაჭირვება, სიდუხჭირე, ჩაგვრა. „ყეპრში ვიყავ იქა“ (იმ.); „ბარსამი ყეპრი გამომლილი გუაქ“ (თ. ქ.).

ყეპროფეს წვალობს, იტანჯება, წუხს. „ზავალი ომერა დედეი ყეპრობს რამდეზანია“ (ინ.); „რა და რას ვყეპრობთ, ვერ ხედავ?“ (ინ.).

ყველისარში ყველით, კვერცხითა და ერბოთი მომზადებული (წყალში მოხარაშული) კერძი. „ყველისარშოს სოფელში ახლაქ აკეთებენ“ (იმ.).

ყვერება-ი გად. მნ. ვაჟაკი, ჯანღონით სავესე და თანაც სიტყვის პატრონი მამაკაცი. „საადეთინაი ყვერებაი კაცია. მაქვეერი ლაჩანტრიაი ხომ არ არი!“ (ინ.).

ყვითელი-ი მსხლის ჯიში. „ამ ყვითელასი ყელეში დედეს გამუუტანია მემლექეთიადამ“ (ად.).

ყვი-ი ბული, მტვერი, კვამლი. „არაბამ გეიარა და დააყენა ყვიში“ (ბა.).

ყვინიზ-ი ხორცის სისასვე, სიჯანსაღე, ჯანმრთელობის ზეიმი. „ყვინიზი გააქ ქალსა, სამსე თვარეს დამგზავსებია“ (ად.). შდრ. საბა (ყვინიზი — ფრინველთ პოხილობა).

ყვიციანი-ი ფერმკრთალი, გაყვითლებული. „ყვიციანი ბაღები ყავს ზავალსა“ (გულ.).

ყიამეთ-ი (არ. kiyamet) სამყაროს დასასრული; უბედურება, გაჭირვება. „ყიამეთი ახლოს არი“ (პ.); „ყიამეთი რომენ მოვა,

მაშინ რა ჯულაბ იძლევი?“ (ბ.); „იარი იქა, მე — აქა, თუალის ყიამეთია“ (სტ.).

ყიამეთი (არ. kiyamet) გაჭირვებით, ძლივსძლივობით. „ბაღვი ყიამეთით დავადინე“ (ბ. ფ.).

ყიაფეთა-ი (არ. kiyafet — ფორმა, გარეგნობა) ანჩხლი, მვეირალა ადამიანის (ქალის) მეტსახელი. „არ მოლევს დავიდარებასა მეგ ყიაფეთაი, მაგი!“ (თ.ქ.).

ყიანმატა-ი გრძელ კისერა ადამიანი. „ნუუგძელებია კისერი ყიანმატასა და დაცქერია ციცასა მილეთის ხალხში“ (ინ.).

ყიბლე (არ. kible) ის მხარე, რომლისკენაც მიბრუნდება ყველა მუსლიმანი ორცვის დროს (ყიბლე არის ქააბაში), სამხრეთით. „შებრუნებულა ყიბლისკენ და უთქუამს“ (ინ.).

ყივანი კრიმანჭული, პირველი ხმა. „მე ყივან ვეტყვი, შენ ბანი თქვი, მურადიც თავ იტყვის და იქნა სიმღერა“ (ედ.).

ყიზი (kiz) გოგონა. „ყიზ! ყიზ! შენი ბაბოი პად არი!“ (სტ.).

ყიზორეგი (kiz — გოგონა, ornck — სახე, ნახიში, ჭრელი) გოგონას ფიგურის გამომსახველი ჭრელი, ნახიში. „წინდი ჭრელია ყიზორეგი“ (იმ.).

ყიზართმა (kizartma) შემწვარი ხორცი. „ყიზართმა ჩემი საყუარელი საჭმელია, ამას რომ დადებენ სუფრაზე, მე ფეხები შიმიყრან, შენ — ხელები“ (ინ.).

ყიზილ-ყიამეთი (kizil — წითელი; მეტისმეტი, უზომო, გადაჭარბებული, kiyamet — სამყაროს დასასრული, უბედურება, გაჭირვება) უზომო უბედურება, ტირილ-ყვირილი. „ბაბომ სული რომ მიცა, ავტებუთ ყიზილ-ყიამეთი“ (ინ.).

ყიზლი (kizgi) შანთი. გავარვარებული რკინის ჯოხი. „ყიზლინა დააჭრო მაგას ენაზე“ (პ.).

ყიზილჯული (kizilcik) შინდი. „ყიზილჯულით შურებ გავაკეთებთ“ (თ. ქ.).

ყით-იისითილი-ი (kilitik) არასაკმარისი, მცირე, დუხჭირი. „შარშან ზოვლი ყითილი ნელნადი იყო“ (თ. ქ.); „საჭმელი ყითი იყო“ (თ. ქ.).

ყითილობა სიდუხჭირე, უცმარისობა,

გაჭირვება. „წრეული ყითლილობას შამოკრავს აქაერობაში“ (იმ.).

ყიმა (kyma) ხორცის საკემში გატარებული ხორცი; დაკეპილი ხორცი. „სარმას ყიმა ხორცი უნდა“ (მ.); „ყიმა დაფქველი ხორცია, მაქინაში გამოწველი“ (ინ.).

ყიმიანი-ი დაკეპილხორციანი. „ყიმიანი ფიდა ვიცი“ (ინ.).

ყიმიეთი (არ. kymet) ფასი, ღირებულება. „ტყეს დიდი ყიმიეთი აქ, სიზენგინეა“ (იმ.).

ყიმიეთლი (kymetli) ძვირფასი, ღირებული. „მოვდენ შენი ყიმიეთლი დოსტები!“ (სტ.).

ყილა (kil) მოკლე ბენვიანი (მოკლე ყური) მატყლი, ჯაგარის მსგავსი მატყლი. „მატყლი ყილაიცი იქნება“ (პ.).

ყილიფი (არ. kilyif) შალითა, ბუდე (სათვალის, თოფის, დანის...) „ბალიშსა აქ ნამოსაცმელი ყილიფი“ (ინ.).

ყილიფა-ი ვულგ. სხვისი ჭკუით მოსიარულე, ფლიდი ადამიანი, მატყუარა. „მაგას არ ენდო, ყილიფას, მაგას!“ (ინ.).

ყილილი (kılık) გარეგნობა, ფორმა, სახე. „ყილილი ზოვლი აქ, ჰამა გული — იჩიყარა“ (ინ.).

ყილიჯი (kılıc) ხმალი. „ყილიჯზე იმფო ჭრელია“ (პ.); „ერთი ყილიჯი უჩუქებია“ (ინ.); „ყილიჯიც დააშუენა მეგემ“ (ინ.).

ყიმეთი იხ. ყიმიეთი. „სინალოს ქალის ყიმეთი!“ (ინ.); „მეზობლებმა ჩემ ბაბას ყიმეთი არ იცოდენ“ (იმ.).

ყიმეთლი-ი იხ. ყიმიეთლი. „იმფო ყიმეთლი გაეხდით დაშლები“ (ინ.); „ზოვლი მონევი, აღირი ხალხი, ყიმეთლი ხალხი ვართ გურჯები“ (სტ.).

ყინვობა ყინვა, სიცივე. „სოფელში ყინვობა იცოდა“ (ინ.).

ყინი (kin) ქარქაში. „გარეთაი ყინი — მინი სულ გუმიში იყო“ (ინ.).

ყინტორი-ი ძალიან ცივი წყაროს წყალი. „თუებზე ყინტორი წყარუებია, ხელვერ ჩაყოფ“ (ინ.). შდრ. საბა (ყინტორი — წყაროს ყინული).

ყინულზე გააცურებას ფიგ. გამ. მოატყუებს, უღალატებს. „ქალმა ყინულზე გააცურვა კაცი“ (ინ.).

ყირავი ყინული, ჭირხლი, თრთვილი. „ყირავი გუუგდია ბალახებზე ნუხელი“ (თ. ქ.); „თუელზე და ახალ განაფულზე ყირავი იცის დიდილია“ (ინ.).

ყირალი (kral) მეფე, ხელმწიფე. „თამარ დოდოფალი რუმ ყირალი გახდა, ძმამ ვერ გეიტანა მეგემ“ (ინ.); „თამარ დოდოფალი ყირალის გოგო ყოფილა“ (იმ.).

ყირათი (kirat) მოთეთრო ფერის, ლეგა ფერის ცხენი. „ბაბამ ყირათი კვიცი მეიყუანა“ (იმ.).

ყირათლი (kiratli) მოთეთრო ფერის ცხენიანი. „ყირათლი ცხენით გეკდა“ (იმ.).

ყირმა (kirma) ნაოჭი, გოფრე, ნაკეცი. „კაბის ბოლოზე ყირმას მუაკერებდით“ (თ. ქ.).

ყირმალი (kirmali) ნაოჭებიანი, ნაკეცებიანი. „ყირმალი კაბებით შუანთობაზე ნეკდოდით“ (ინ.).

ყირმაქემერი (kirmakemer) ვერცხლის საკეცი ქამარი. „ნენესი ყირმაქემერი, ცეცხლი რომ გიგვიჩინდა სოფელში, მაშინ დენიუა სახლთან ერთათ“ (თ. ქ.).

ყირმიზი (არ. kırmız) წითელი. „ყირმიზი ფული აქ თავგესა“ (სტ.).

ყირმიზი ბიბერი (kırmaşibiber) წითელი წინაქა. „ყირმიზი ბიბერის კაპები ეკიდა ქანდარაზე“ (ბახ.).

ყირყიტონი ხორხი, ყელი, სასუნდქი მილი. „თევის ფხა გაკეტებია ყირყიტონში“ (ინ.).

ყირხი (kirk) 1. ორმოცი; 2. ყურანის მერიმოცე თავის ლოცვა, საკითხავი, რომელსაც უკითხავენ მძიმე ავადმყოფს შვების მიცემის მიზნით. „ყირხ ვუკითხავ და მადლ მევეგემ“ (თ. ქ.); „ესა ყირხ-გასინია“ (თ. ქ.). იხ. იასინი.

ყირხლული-ი¹ (kirkilik) ცხვრის საკრეჭი მაკრატელი. „ცხუარსა ყირხლულით გაკუნაჭავთ“ (იმ.).

ყირხლული-ი² (kirklik — ორმოცი ნაწილისაგან შემდგარი) ქვიანი ადგილი. „ჩუენი ადგილი ფენა ყირხლულია“ (იმ.).

ყისირი (kisir) უნაყოფო, გამრავლების უნარს მოკლებული ცოცხალი არსება. „ეს ძროხა წრეულაც ყისირი დარჩა, დაველათ თუელზე“ (თ. ქ.).

ყისმეთი (არ. kismet) ბედი, ბედისწერა, წარმატება. „შენი ყისმეთი არ ყოფილა“ (სტ.); „ღმერთმა ყისმეთი გიგისადა აქ მოსლა“ (ინ.).

ყისმი (kismi) მოდგმა, კატეგორია, ნაწილი. „ქალი ყისმი მალე გაცივდება“ (თ. ქ.); „ქალი ყისმი ვარ, კაციდენ ხომ ვერ გუშდლფუ?“ (ინ.); „ნაბაგი ორი ყისმია“ (იმ.).

ყისრალი (kisirak) 1. ფაშატი, დედალი ცხენი; 2. ვულგ. ცული (მსუბუქი) ყოფაქცევის ქალი. „ყისრალ ცხენ დასევიან ზეადი ცხენები და ერთმანეთში იკინტლებიან“ (ბახ.).

ყისტი მხარე, დასახლება. „მანხატეთი ერთი ყისტია, მანატბა — მეორე ყისტი“ (იმ.).

ყიყვი ჩიყვი. „ყიყვი ბილა გამუუყუანა“ (თ. ქ.).

ყიშლა (kışlak — საზამთრო საძოვარი) მთასა და ბარს შორის საშუალო საძოვარი, საბალახო ადგილი. მაისის თვეში და ოქტომბერ-ნოემბერში, როცა მთებში სიცივეა, თოვლიც კი დევს, საქონელს ინახავენ ყიშლებში. ივნისის დასაწყისში პირუტყვი აპყავთ მთებში, ყიშლა ცარიელდება. ასევე, როცა ყიშლებშიც ჩამოაღწევს თოვლი, პირუტყვი ჩამოპყავთ ბარში (სოფლებში). მესაქონლე ტომებში ეს წესი დღესაცაა ნაწილობრივ დაცული როგორც მუშაჯირი ქართველებთან, ისე ართვინის ვილაეთის ძირძველ მოსახლეობაში. „ყიშლიდამ წოუსხამს საქონელი მთაში“ (იმ.).

ყლანტი შიმშილით გვერდებჩავარდნილი პირუტყვი, დამშეული. „მეიყუანა ყლანტი საქონელი!“ (ბახ.).

ყლარჭაი მსხლის ჯიში. „ყლარჭაი სხალი უწვენოა, შრალი, ჭამაში დაგყლარჭავს“ (მ.).

ყლარჭავს ახრჩობს, სულს უზმობს. „იმფერი ხუელა მუარს, რომე ყლარჭავს და ჰიდე!“ (ინ.).

ყლარჭვა ხრჩობა. „წუუჭირა ბალესა მეგემ, ამ მოზდილმა პანასა აკვანში და ყლარჭვა დაანყობია“ (ინ.).

ყლემს თვალებს უშნოდ აცეცებს, აბრიალებს. „ეს გენჯი რაცხა სხუაფრა ყლემს თვალებს ჩუენ სოხანში!“ (ინ.).

ყლემია თვალებბრიალა, დიდთვალე ბიანი. „გამოცვიდენ ყლემია-ყლემია ბალები“ (ინ.).

ყლიპინი თვალებდამუტერებით ყურება, თვალების უშნო ბრიალი. „შემჭამა მაგისმა ყლიპინმა, ერთ ლამაზათ არ შეხედავს ბალებსა“ (ინ.).

ყლურნა უცბადა ჩაყლაპა. „ოტურის იმხელა გურკა ყლურნა ეყველა“ (თ. ქ.).

ყოდალი 1. კომბალი, დოლის ჯოხი; 2. დაბალი, მსუქანი, მაგრამ მოქნილი ტანის მქონე, მოძრავი პიროვნების ეპითეტი. „დავლი ყოდალი პანაი, ერთი რამდენ ჰალშია, ხედავ?“ (ინ.).

ყოლანი (kolan) ბრტყელი ქაშირი, რომელსაც ცხენს ამოუჭერენ მუცელზე და ამაგრებენ უნაგირს. „ყოლანი კარქა ამუჭირე ცხენსა, რომე უნაგირმა არ დაგალოს“ (თ. ქ.).

ყოლანი ყველა, ყველანი. „ყოლანი იყვენ დუგუნში“ (იმ.).

ყოლანიალი (kollaryaği) ხელის ზეთი, საპოხი, საცხი; საპარფიუმერიო, ტუალეტის წყლის მსგავსი სითხე (მეტად სურნელოვანი), რომელსაც ისხამენ ხელებზე, ისმევენ სახეზე (განსაკუთრებით ფასულაი მგაზერობის დროს). „ნიშანში იქნება ყოლანდლიც“ (იმ.).

ყოლაღ (kolay) მსუბუქად, იოლად, ადვილად. „შეხე ერთი, რა ყოლაღ წერავს?“ (მაჭ.); „ყოლაღ სული ველარ ამომილა“ (თ. ქ.); „ყოლაღ დააკეთეს სახლები“ (იმ.).

ყოლაღ გელა! (kolay gele!) ღმერთის დახმარებით გაგიოლდეს საქმე! რაიმე საქმიანობაში ვინც შეგოცნსრება ვინმეს, ამ სიტყვებით მიმართავს მომუშავეს: ყოლაღ გელა! „ყოლაი გელა! ეფვიჯა მიგოკანანაიბა საქმე“ (მეზ.); „ყოლაი გელა, ღმერთმა გერმელია გაჭამოს წრეევანდელი

მოსავალი“ (თ.ქ.).

ყოლაჲ გელსუნ! (kolay gelsin!) იხ. ყოლაჲ გელა. „ყოლაჲ გელსუნ, ძალა! საღამომიღინ დამთავრეფთ გუნდონდინ ფხეკას ლალიბა?“ (თ. ქ.).

ყოლაუზი (kilavuz) გამცილებელი, გზის მაჩვენებელი, მეგზური, გიდი. „წინ ცხენზე ზის ყოლაუზათ აზიზი“ (იმ.).

ყოლაფჯა (kolayca) მსუბუქად, იოლად. „ყუელამფერი ყოლაიჯა იქნა“ (ინ.).

ყოლ-ი ყოველი. „ყოლ ქედის სახელი სხუა არი“ (ტ.); „ყოლი ინსანი სიბერისკენ მივა“ (ტ.).

ყოლ-ი² (kol) ხელი, სახელური. „კიბეს ყოლი აქ გაკეთებული, რომე ბაღვებმა არ გადაყარდენ“ (ად.).

ყოლთული (koluk) სავარძელი, დასაჯდომი. „ყუელა ოდაში ყოლთულები დაჯანყევი“ (ინ.);

ყოლიმფერი ი ყველაფერი. „მემრე აქ გამორჩინდა ყოლიმფერი“ (ინ.); „ყოლიფერი კაი იქნება“ (პ.).

ყოლსამა (kol — ხელი, სამა — ცეკვა) განდაგანას მსგავსი საცეკვაო მელოდია. „ყოლსამა ჩუენებური სასამური ყეიღია“ (პ.).

ყოლჩალი (kolçak) სამკლავე, სამკლავური. „ყოლჩალი დუუკერებია სახელოზე“ (ინ.).

ყომში (komşu) მეზობელი. „დუგუნზე ყომშებ, ახრაბებ ვუძახთ“ (ბ.).

ყონალი (konak) ღამისგასათევი ადგილი, ოთახი, ბინა. „მოსაფირისთეინ ცალკე ყონალი გუაქ“ (ბახ.); „ცალკე ყონალი დაღა“ (პ.).

ყონალსაბი (konak — ბინა, sahip — პატრონი, მფლობელი) მასპინძელი, სახლის მესპატრონე. „კოვზი გუუფარდა ყონალსაბს“ (ინ.).

ყონილი ი საცეკვაო მელოდია. „ყონილი ჩუენებური სასამური ყეიღია“ (იმ.).

ყორავა (დიალ. korava) მკავე ტყემლის ან კონახურის წვენი, მოდულებული. „ამითა ყორავასაც მიადულებენ“ (იმ.).

ყორანგალი — ბალახი. „ყორანგალი ბალახი კაია საქონლისთეინ“ (იმ.).

ყორელაი საოფლე, ციება. „ზაათი ავატყოფობა იყო, ყორელაი-საოფლე“ (თ. ქ.).

ყორული (koruk) ნაკრძალი (ტყე ან ჭალა); შემოდობილი, შემოკავებული ადგილი, ჭალად, თივის მოსაყენად განკუთვნილი. „საქონელი ყორულში შუუშვია და აძვეფს“ (იმ.).

ყორულჩი (korukçu) ნაკრძალის, ჭალის (ყორულის) მცველი. „დედეი იმ წელიწად სოფელმა ყორულჩად დააყენა“ (პ.).

ყოყოტაი მსხვილი კისრის მქონე. „ყოყოტაი მამალი კაციციით იარება ეზოში“ (ინ.).

ყოშათი მსხვილი ბოძი, ძელი, რომელიც გამოიყენება ხის სახლის საფუძვლად, მთავარ საყრდენად. „ყოშათი უფრო სხვილია, ქირიშივით, იმაზე დგება სახლი“ (იმ.).

ყოჩი (koç) ვერძი, მამალი ცხვარი. „სამი თეთრი, ქივბდაგრეხილი ყოჩი მუუყუნა სიმამრსა ბახშიმათ დუგუნზე“ (იმ.).

ყოჩაი ნოემბერი (ვერძისა). „ყოჩაში ჰამანქი ყუელა წელწად დადებს თოვლსა“ (იმ.); „ყოჩაი ზამთრის პირია“ (თ. ქ.). შდრ. ყოჩაი (ყოჩი — ვერძი) — ვერძისა (ნოემბრის ძველი სახელწოდება).

ყოჩბუფნუზი (koçboynuzu — ყოჩის, ვერძის რქა) სამკურნალო ბალახი, ძიძო; ძიძოს მსგავსი (ყოჩის რქების მსგავსი) ჭრელი, ნახში. „ზივის ერთი სოღ ოდა არი ყოჩბუფნუზი“ (იმ.).

ყოჯა¹ (koca) დიდი, უზარმაზარი. „ყოჯა სახლმა წეიქვა“ (სტ.); „ყოჯა დიდი ოდა ქონდენ“ (ინ.); „შენ ყოჯა ემესა რაფერ გუუთავედი“ (მეზ.).

ყოჯა² (koca) ქმარი, მეუღლე. „ყოჯა რატომ არ გახლავს?“

ყოჯაყარი (kocakarı) მოხუცი ქალი. „ყოჯაყარი ამდგარა და მარტუაი წასულა“ (ინ.).

ყოჯულაი (çocuk) ცხვრის ტყავის ქურქი, თბილი ჩასაცმელი. „ჩუუცუამს ყოჯულაი და გუუთბია ძვლები“ (ად.).

ყრუაი კუნელი. „ეს ყრუაია, არ

შეჭამო, დაგაყრუებს" (მ.).

ყრუბელა ყურბელა. „ყრუბელა არ შუეძრეს ბალესა, ბალახებზე ნუ ქყავს დაგორვებული" (თ. ქ.).

ყრუ ღელე მშრალი ხევი, დამშრალი ღელე. „მაშინ ეს ყრუ ღელე იყო" (თ. ქ.).

ყუბბე (არ. kubbe) კამარა, თალი. „დიდ ჯამეს ღამაში ყუბბე აქ" (ინ.).

ყუდრეთი (არ. kudret) ძალა, შეძლება. „ღმერთმა მოქცევს ყუდრეთი!" (ინ.).

ყუდრეთა-ი (არ. kudret — ძალა, შეძლება) ქალის სახელი. „ჩუენი ყუდრეთაი პალა არ მოსულა" (მ.).

ყუდრეთლი (kudretli) ძლიერი, მაგარი, მტკიცე. „ფენა ყუდრეთლი დარჩა" (იმ.).

ყუდრო მყუდრო, უხმაურო. „უნახავს ყუდრო ადგილი და დამჟდარა" (ად.). შდრ. საბა (ყუდრო — ადგილი ქარ-უხვედრი).

ყუდუსი (არ. küdüs) ქ. იერუსალიმი. „ყუდუსიდან მექას გედესულა" (ინ.).

ყუეთი (არ. kuvet) ძალა, შეძლება. „ყუეთი აღარ გაქვ?" (იმ.).

ყუეთლი (kuvetli) ძალის მქონე, შემძლე, მტკიცე. „ჩიმენტოზე ყუეთლია ესა" (იმ.).

ყუვეთი (არ. kuvvet) ძალა, შეძლება. „ყუვეთი აღარ აქ ზავალსა, დავარდა ძალიან" (ინ.).

ყუვეთით (არ. kuvvet) ძალით, დახმარებით, შეძლებით. „ღმერთის ყუვეთით ყოლიმფერი იქნება კარგა" (იმ.).

ყუზი (kuz) ბატკანი. „ჩუენ კრავ ვეტყვით, ზოგი ყუზ ეტყვიან" (ხ.ფ.).

ყუთო (kut) ყუთი. „ერთი ყუთო ჩამეიტანა ქალიდისა" (ინ.).

ყუდიყუ (kuyu) ჭა, ღრმა ორმო. „დენინახა აგერეს ყუ" (ინ.); „ყუფ ყოფილა ბევრი" (ზახ.); „ღვიე ჩავარდა მეგემ ყუფში" (მეზ.).

ყუფ (koyu) მუქი. „ყუფ ჩაი წარეა" (იმ.).

ყუფბილა-ი თამაშის სახე. „გენჯობაში ყუფბილაიც ვიცოდით" (ინ.).

ყუფრული (kuyruk) კუდი. „თუშ ცხუ-

არსა ყუფრული დიდი აქუან" (მ.).

ყულა-ი (არ. kula) ნაბლისფერი, წაბლა. „ერთი ყული ცხენი ქყყუავდა" (თ.ქ.).

ყულალარდი (kulakin ardina atmak — ერთი ყურიდან შეშვება, მეორიდან გამშვება) უყურადღებო, თავმუხუნუხებელი, ზერელე. „ძალიან ყულალარდი ინსანია" (ინ.).

ყულალარდობა უყურადღებობა, ზერელე დამოკიდებულება, გულთან მიუტანლობა. „მაგრე ყულალარდობა ოჯალზე არ იქს" (ინ.).

ყულახლი (kulahli) პურეულის კერძები. „ხამურიდან კეთდება ყულახლი, მოჭრილი თული-თული" (თ. ქ.).

ყულე (არ. kule) კოშკი. „იმ ყულეს გეიარ" (მ.); „აქა დანგრეველი ყულეა" (სტ.); „სააკაძეს ყულე ქონია ქვისა" (სტ.).

ყული (kul) მონა, ღმერთის მსახური, თავყვანისმცემელი. „გამჩენელის ყული ხარ" (მ.); „ღმერთის ყულია, ცოდეა არი" (ინ.).

ყულობა მონობა, თავყვანისცემა, მორჩილება. „ღმერთგამჩენელის გარდა არვის ყულობა არ უზამოთ" (ინ.).

ყულფი (kulp) სახელური, ხელი, ყური (ხელის მოსაკიდები). „ხელთათმანებ გუუკეთა ყულფი" (ინ.); „თოკის ყულფში გამოდე" (ზახ.).

ყუმანდარი (kumandar) უფროსი, მამასახლისი. „მოვდა ჯინების ყუმანდარი" (ტ.).

ყუმანდრო უფროსობა, ხელმძღვანელობა. „ესეც მისულა და ყუმანდრობას უჯება" (ტ.).

ყუმანდანი იხ. ყუმანდარი. „იყო ერთი ყუმანდანი" (ინ.).

ყუმარი (kumar) აზარტული თამაში. „იმათ ბალესა ყუმარი თამაში დუუნყვია" (ინ.).

ყუმარჯი (kumarci) აზარტულად მოთამაშე. „მიეჩოვა ასე და ყუმარჯი გახდე ბა" (ინ.).

ყუმაში (არ. kumas) ქსოვილი, მატერია (ფაბრიკის ნაწარმი). „ყუმაშის იელევი ეცუა" (იმ.). შდრ. საბა (ყუმაში — ლარი).

ყუმრალ-ი (kumral) ღია ყავისფერი. „ღამნიფდება ქი, ყუმრალი გახდება“ (იმ.).
ყუმ-ი (kum) სილა. „წყალმა სიცხეზე დეილო და ყუმი გამოჩინდა“ (თ. ქ.).

ყუნყულუცა-ი ძალიან მნიფე, გადამნიფებული. „ყუნყულუცაი სხალი! ჭამე და იყავ!“ (იმ.).

ყურათხევებ-ს კპატრონობს, უელის, ყურადღებას აქცევს. „დედეს ყურათხევის ზაფხულში“ (სტ.).

ყურ-ან-ი (არ. kur—an) მუსლიმანური საღვთო წიგნი. „ოთხი ქითაბი გამოგზავნა ღმერთგამჩენელმა დედამინაზე: ინჯილი, ზებური, თევრათი და ყურ-ანი“ (ინ.); „ლამაზი ყურ-ანი საფლავეში მუა“ (იმ.); „ყურ-ან ქერიმში დიდი ბატონი ასე ბძანებს“ (ინ.).

ყურალ-ი (kurak) პაპანაქება, სიცხე, გვალვა. „ნემსი რომ გადაადგო, იპოვნებაო, იმფერი ყურალია“ (იმ.); „პურები ჰირ გადახრაკულია ყურალისკან“ (ინ.); „ყურალმა დაპკრა“ (იმ.).

ყურბალიმა-ი ყურთბალიში, მუთაქა. „ყურბალიმები დუუკეთემა დივანისთინ, სედრესთინ“ (ინ.).

ყურბან-ი (kurban არ.) შესანირაფი პირუტყფი, სამსხვერპლო. „ამ ბღე წრეფლია ყურბანი დუუკლათ, ზოელი ყეზალია“ (ად.).

ყურბანდ-ი იხ. ყურბანი. „გოგოფ, შენი გულბანდი, მე ვარ შენი ყურბანდი“ (ინ.).

ყურბან-ბაფრამ-ი (kurbanbayrami) მუსლიმანური დღესასწაული, რომელიც ძღლენა ღმერთისადმი მსხვერპლშენარვის ცერემონიალს და ტარდება მთვარის კაღენდრის მეთორმეტე თვეში. „ყურბანბაფრამზე სოფელში დაკვალთ ყურბანი“ (ინ.); „ყურბანბაფრამის წინ ვიქთ თემიზობას“ (ხ. ფ.).

ყურბეთ-ი (არ. gurbet) უცხო მხარე, უცხოეთი. „ღმერთმა გადმოგვაგდო ყურბეთში“ (თ. ქ.).

ყურბეთობა უცხო მხარეში ყოფნა. „რომ იცოდეთ, რა წარეა ყურბეთობა?“ (ინ.).

ყურბეთი-ი (gurbetçi) უცხოეთში მოსი-

არულე. „მოვდა ჩუენი ყურბეთი!“ (ინ.).
ყურბელა მწერი. „ყურბელები ღღეფენ ძირთ“ (მ.). შდრ. საბა (ყურბელა — მძრომელი).

ყურგახრეტილი-ი ჭკვიანი, განათლებული, ცხოვრების მცოდნე. „ფენა ყურგახრეტილი კაცია ჩუენი ამქედაი, ყუელამფერიდან ხებერი აქ“ (ინ.).

ყურგდებულობ-ს კპატრონობს, უელის, ყურადღებას აქცევს. „ხასანი ყურგდებულობსო ავატყოფ, ჟამლ დედესო, ხებერი ჩამოვდა“ (იმ.).

ყურობ-ს ემისი, იგებს ნათქვამს. „რატომ არ ყურობს, ამდენ ეებნევი?“ (სტ.).

ყური მთხეველი-ი პატრონი, ყურადღების მიმქეველი, მომველი. „ყური მთხეველი ვინ ყავს ნეტი?“ (ინ.).

ყურიყაფა (ყური+kapalı — დახურული, დახული) ყურდახული, ყრუ. „ყოფილა ყურიყაფა ამქედაი ერთი“ (ინ.).

ყურიძირში ძალიან ახლოს, უახლოეს ადგილას. „მისი სახლი იგზეა, ყურიძირში“ (პ.).

ყურიძირის მეზობელი-ი უახლოესი მეზობელი. „ყურიძირის მეზობელი ღვირძლ ხისიმზე იმფო ახლობელია“ (თ. ქ.).

ყური წუუგდ-ო გაჩუმდა, დანყნარდა. „ეს რომ გეიგონა, წუუგდო ყური, კრინტი არ გუუღია“ (ინ.).

ყურუთ-ი (kurut) ნადღლითა და ერბოში მოთუშული სიმინდის ფქვილით გაქეთებული კვერი (ყურუთის კვერებს ხის ფირფიტაზე აწყობენ, ზაფხულის მზეში ახმობენ და ზამთარში მიირთმევენ შემობარს ცხელ მჭადთან ან პურთან ერთად). „იმ ყურუთის გემო ჰალა პირში მაქ“ (თ. ქ.); „ყუზელში ექსერი ღორჯომლები ზიან და იმათ იციან ყურუთის გაქეთება ენჩული“ (ინ.).

ყურუთა-ი გაუნათლებელი, ცხოვრებაში გამოუსვლელი, უმცარი ადამიანის ეპითეტი. „მაქფერი ყურუთაი სიძეთ სახლში არ შამეიყუანება“ (ინ.).

ყურულული-ი (kuruluk) სიგამხდრე, სიღარიბე. „ჩუენი ყურულული პანაია“ (ინ.).

ყურუმ-ი (kurum) ჭვარტლი, მური,

ძალიან შავი. „ჩვენზე ამბობენ: — ჯევევრი ურუმები, შავ-შავი ყურუმებიო“ (ტ.).

ყურუნთულა (karantina) კარანტინი. „ყურუნთულა იყო ერთ თუეს“ (თ. ქ.).

ყურუშ-ი (kuruş) ლირის მეასედი ნაწილი. „ერთი ყურუშიც აღარ დიმიტია ჯიფეში“ (ინ.).

ყურყული-ი მუცლის გვრემა, მეტეოროზი. „მუცელმა დიმიწყო ყურყული, რაცხამ მანყიანა“ (მ.).

ყურყუმელა-ი ძალიან შავი, უშავესი. „ყურყუმელაი ყურძენი იყო, ჩაყურჭვილი“ (თ. ქ.).

ყურშუშ-ი (kurşum) ტყვია. „ყურშუმებმა გიმირბინა იანიდამ“ (იმ.); „ყურშუმიცნა ჩაშუსხმევიო“ (თ. ქ.).

ყურშუშა-ი ლობიოს ჯიშო. „წრეცლია ყურშუშაი ლობიო დავრგევით“ (მ.).

ყურშუშა-ი² (kurşum — ტყვია) მამაკაცის სახელი. „ბალვისთვინ ყურშუშაი დურქმევიან“ (ინ.).

ყურშუმ-ყელემ-ი (kurşumkalem) ფანქარი. „ყურშუმ-ყელემიც მიცა ბალვსა“ (ინ.).

ყურძნის სოდადები (ჯიშები): ადვსაი ყურძენი, გურჯუზუმი, დოდოფლი თითაი, თეთრი ყურძენი, ისტამბოლაი, სანურავი, ჩიტი ყურძენი, ცხენიძუძუ, ჭიჭიშერი, ხარითვალაი, ხოფათური, ჯინეში...

ყურნ-ი¹ ყუნნი (ყუნნი). „ყურნზე მოდებელი და ნელა მონყვიტე ტანიდან“ (თ. ქ.).

ყურნ-ი² ნემსის ყუნნი (ძაფის გასატანი ადგილი). „ლემსის ყურნში გააძრულა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ყუნნი — ხილის ღერო).

ყურნა-ი მსხლის ჯიშო. „აგზე ერთი დიდი ყურნაი სხალი იდგა“ (თ. ქ.).

ყურნაგდებულ-ი გაჩუმებული, დადუმებული, ჩემი, განურჩეველი, დაუდევარი. „ყურნაგდებული გვიარს-გამევიარს, რამეს არ მიგახტენს“ (ინ.).

ყურჭი ძალიან შავი; გადამწიფებული. „თუელზე დამწიფდება და შავი ყურჭი გახდება“ (ინ.).

ყურჭუმა-ი იხ. ყურჭი. „ამფერი ყურჭუმაი ვის გაეხარ, ჭო!?“ (ად.).

ყურჭუმელა-ი იხ. ყურჭი. „ზენჯის შავი, ყურჭუმელაი ბადვი შამოცდა ჩუენთან“ (სტ.).

ყუსურ-ი (არ. kusur) ნაკლი, დეფექტი. „დიღუნების ყუსურია ესა“ (ად.); „მისი ყუსური არ დავინყებია სიცილაშდინ“ (ინ.); „მაჩუქვე ყუსური!“ (პილი).

ყუსურზე დუხუნე-ა ფიგ. გამ. ნაკლის მიხედვით შეაფასა; ნაკლი დანახა; ნაკლის გამო დაინუნა. „კარგა თუ ვერ შეგხედო, ყუსურზე არნა დიგვიხედო და კიდონა მოხვიდე!“ (იმ.); „ყუსურზე არნა დიმიხედო, ყუსურინა მანუქუო, თუ რამე არ დაქუნდა ჩუენთან“ (თ. ქ.).

ყუყუცა-ი მსუქანი, ლოყებლაჟღაჟ; კარგად აფუებული პური. „გამოცვინდენ ყუყუცაი ბალვები“ (ინ.); „ანამ დააცხო ყუყუცაი პურები“ (ად.).

ყუნყულუცა-ი ძალიან მწიფე, გადამწიფებული. „მოგვიტანა ყუნყულუცაი სხლები, იმფერი რომე ჭამაში ნუენები მოდიოდა“ (პილი).

ყუშალ-ი (kuşak) ქამარი, სარტყელი. „ყუშალიც ვიცით: კარის ფიცრებ შეკერაჟ, ყადალი, ყუშალი იქნება“ (იმ.).

ყუშაშა-ი (kuşbaşı) ჩიტის თავი; პატარა ნაჭერი; კერძის სახელი, რომელიც მზადდება წვრილად დაჭრილი ხორციით. „ყუშაშაში კეთდება ხორციდან, ჩიტის თავის დენი ყაურმა, იმითვინ ქვია ყუშაშაში — ჩიტის თავი“ (პ.).

ყუშხანა (kuşhane) 1. ჩიტის გალია; 2. პატარა ქვაბი. „ყუშხანა გამოსარცხელი დამჩენია“ (იმ.). „ესენი ყუშხანებია სულა“ (იმ.).

ყუშლუ-ი (kuşlak) დროის მონაკვეთი დილასა და შუადღეს შორის; სადილი. „ყუშლული მიაართვი ჩომასა?“ (იმ.).

ყუჩი-ი გრილი, ნელ-თბილი, ზომიერი ტემპერატურის მქონე. „ყუჩი წყალით მოზილავ ცომსა“ (მ.).

შაბულეზ-ს შეაბოლეს. „ძიგარას მივა და ბალე შაბულეზს აჯელზე“ (ინ.).

შადინა-ა შეასმინა, გააგონა, გააკვირნა. „იმდენი ვებეწენე, ვებეწენე, ამა ვეფეფერი შავადინე, ჭრელ ვირზეა შემეჯდარი და არ ჩამოდის, ინათ იჯება“ (მეზ.).

შამაცნო-ო შეატყო, შეამჩნია. „ხირსიზი შამაცნო მეგემ დედაბერმა“ (სტ.). შდრ. საბა (შემცნევა — შეატყოს რაიმე).

შაუღუმლებ-ს ცხენზე შესვამს. „ცხენზე შაუღუმლებს, ამა არ შეგეშინდოს“ (თ. ქ.).

შარკეზ-ს ჩქარა შვირბენს. „ცქვიტა შავარკეზბდით კიბუზე, კატებიდან გვეშინოდა“ (თ. ქ.).

შასტავლი-ს შეასწავლის. „მისი ანაი კარქა შასტავლიდა ქალობას“ (ინ.).

შატანა-ა შეატანა, შეაშველა ხელი; ტანში გაუჯდა, აიტანა. „ხიდზე გასლიხან ხელი შატანა მეგემ ციცასა და ეს ბაბომ დეინაბა“ (თ. ქ.); „ტიკვილია, ჭედებამ ტანში შატანა ბუსირა“ (ინ.).

შატყვა-ა შეატყო, შეამჩნია. „არ გუუხარდაო, იმსოლოღში შატყვა, ბუკზე რენგმა ეცუალა მეგემ“ (თ. ქ.).

შაფერები-ს გაათამამებს. „შაფერებიეს ბალესა და ახლა ყუელას მის ჭჭუაზე არუნიებს“ (ინ.).

შაფეჩეზ-ს შეაჩეჩებს; ძალით, მოტყუებით მიცემს, შეაპარებს. „იმ ბალე შაფეჩეზს ნახსენები პრატი, იმ ბლაცესა“ (ინ.).

შაფიშმან-ს დააფიქრებს, გადააფიქრებინებს, დააფეხებს. „იმდენი ჰალი ქნეს, რომ შაფიშმანეს ემიაი“ (ად.). იხ. ფიშმანი.

შაქანებია ჩენგე ფიგ. გამ. ძალიან შეანუხა, შეაშინა, დანაშაულზე წასწრო. „შაქანებია ჩენგე, ფენა ზორი მიცა ბერსა“ (ინ.); „შენებურა ვინ გატირტილეს იქა, მალე შაქანებიებს ჩენგესა, იცოდე“ (სტ.).

შაშეშეფ-ს ნვეთებს შეასხურებს, შხეფებს შეასხამს. „ლაზარას ბალვებ წყალ შაშეშეფებენ ცოცხით, განვიმდესო“

(ინ.).
შაჩონჩვა ხენჯჯარი ფიგ. გამ. უკან დაიხია, შეეშინდა, დანაშაული იგრძნო. „პილლი ვირის ინათზე იყდა, ამა მემრე და მემრე შაჩონჩვა ხუანჯჯარი“ (ინ.).

შაჩქარეზ-ს გააჩქარებს, დააჩქარებს. „შაჩქარე პანაი, არაბამ არ ნევედს“ (ინ.).
შაცივებ-ს შეაცივებს, სიცივე შეანუხებს. „ხან სიცხეს აძლევს, ხან შაცივებს“ (მეზ.).

შაძრუმლებ-ს შეაძვრენს, ფარულად შეიყვანს სადმე. „უჩრმალი სახლში შაძრუმლებს, იბრეთებ ნაკიდებს“ (პილ.).

შაძრუმლა ბუხარში ფიგ. გამ. გამოუვალ, უმწეო მდგომარეობაში ჩააგდო; ძალიან შეანუხა. „ზავალი გელინი, სალამოზე დედამთილმა შაძრუმლა ბუხარში“ (თ. ქ.).

შანუნეზ-ს საპატიო ადგილას შემოსვამს, ცხენზე დელოფალავით დასვამს. „ყუელა ნელნად შანუნეზს ცხენზე და ეიყუანს თაზე“ (ბახ.).

შახანჯალეზ-ს შეანძრევს, შეარყევს. „ხანდებან შახანჯალეფს არაბაი ამ გზაზე“ (პ.).

შახტუმლებ-ს შეაკრობოს, შეაშინებს. „მემებარება და ემედენი დიმიყვირებს იმზრა, რომე რასაძალა შახახტუმლებს“ (სტ.).

შაჯანქელებ-ს შეარხებს, შეარყევს, შეანჯღრევს. „დაძინებია ბალესა მაგზე, პანაი შაჯანქელებ და გამუალიძე“ (ინ.). იხ. ჯანქეალი.

შააპისებ-ს შეახალისებს, მოასურვებს. „იმფრა ილაპარიკებთ, რომე შამაპისებთ ყულამფერ“ (ინ.). იხ. პევესი.

შაბანი (šaban) 1. მთვარის ნელინადის მერვე თვე; 2. მამაკაცის სახელი. „შაბანი-ემიაი ნრეველია ჰაჟე მია“ (თ. ქ.).

შაბაზღება მნიშვნებაში შევა, დამნიფებას იწყებს. „სიმინდი შაბაზღებულაო, იტყვიან“ (პ.).

შადიე (სპ. šadi — სიხარული, მზიარულება) ქალის სახელი. „შადიე-ხანუმ,

ბათუმ იყავ?" (ინ.).

შადიმანი-ი (სპ. *şadiman* — მხიარული, ბედნიერი) მამაკაცის სახელი. „შადიმან-ფენდლიც მასულა ჰაჯათი“ (მეზ.).

შადირვანი-ი (სპ. *şadırvan*) შადრევანი, „ჯამის ეზოში შადირვანი გავაკეთეთ“ (ინ.).
შავბლაი შავი ბალი (ტყის ბალი).
„შავბლაი ბევრია ტყიებში“ (იმ.).
შავლეკა-ი ნაძვი. „შავლეკაი, ნაზვი, ჩუენსა ბევრია“ (იმ.).

შავკაკალი-ი პურის ჯიმი. „შავკაკალი არი, იმა თესენ“ (ფათ.).

შავრახტაი შავგვრემანი. „შავრახტაე, შენ ჰა მიხუალ?“ (გულ.).

შავაფხალაი შავფხალა (გარეული მხალი). „გალმა ფერდში ბევრია შავაფხალაი“ (იმ.).

შავსხალაი მსხლის ჯიმი. „აგზე შავსხალაი იდგა, დიდი ხე იყო“ (მეზ.).

შავშურაი ლობიოს ჯიმი. „შავშურაი ლობიაი ფტყელი პარკებ იჯება“ (ად.).

შათრა-ფათრა არეულ-დარეული, უწესრიგო, არალოგიკური ლაპარაკი. „შათრა-ფათრა ბევრი ილაპარაკა“ (ინ.).

შაიდი (არ. *şahit*) მოწმე. „მეგემ თითები პატარაი დიდის შაიდი“ (იმ.).

შაიკი-ი თავის ტკივილი. „შაიკის ტკივილი შამომეჩვია ბოლოხან“ (სტ.).
შდრ. საბა (შაიკი — რიგით თავის ტკივილი დროსა და დროზედ).

შალი-ი შარვალი. „ნინნინ კაცებსა შალები დაბუზმული ქონდენ საუდომზე“ (იმ.).

შალამფური-ი (*şarampol* — მესერიო გამაგრება) აიენის მოაჯირი. „ტანტრაბას ქერები აქ გაჭედებული, შალამფური“ (იმ.).

შალაქიე ქალის თავსახურავი (სუფთა შალის ქსოვილით დამზადებული, ყვავილებით მოჩითული) „ვალა, ვა შალაქიეი ქონდენ გადმოხურვილი“ (თ. ქ.); „მომიტანეს შალაქიესი კაბა“ (ინ.); „ანაი თავსა შალაქიეთი შეიხვევდა“ (იმ.).

შალგაი ბალახი (გარეული მხალი). „ყანიფში იზდება შალგაი და ფხლათ ეხმარობთ“ (ინ.).

შალვარი-ი (*şalvar*) შარვალი (ქალის

შარვალი, ფართოტოტებიანი, რომელსაც იცამენ ევროპის ქვეყნებიდან გადმოსახლებული მუჰაჯირების ქალები). „იმ მუჰაჯირებმა იციან შალვარის ჩაცმა, ჩუენები არ ჩეიცმენ“ (ად.).

შალვარი ააბრუნ-ა ფიგ. გამ. გაბრაზდა, ხასიათი ნაუხდა, განწყენდა, გაჯიუტდა. „შალვარი ააბრუნა ბაღვმა, გადაბრუნდა, აღარ იყაბულა ჩუენი ნათქუამი“ (ინ.).

შალ-კასტუმი შარვალ-კოსტიუმი. „ეს შალ-კასტუმი ბათუმ ევლევი“ (ინ.).

შალღამი-ი (სპ. *şalgam*) თალღამი. „მაღლა ყანაში კაი შალღამი იცის“ (მეზ.).

შამ (*şam*) დამასკო, ძალიან შორს. „შორიშორ არიან, ერთი-შამ, მიერე ყირიმ, ამფრა არ იქნება!“ (ინ.).

შამარი (*şamar*) სილა. „რომე გაანთო შამარი ყურიძირში, ყურმა ნივლი დუუწყო“ (ინ.).

შამბალოთი უცხო სუნელი (ერთგავარი). „შამბალოთ გუურეეთ საქმელში“ (იმ.).

შამილი-ი (*şamil*) საცეკვაო მელოდია. „შამილი კაი ყაიდა“ (იმ.).

შამპანია (*şampanya*) შამპანიური. „მე შამპანიას კარქა ვსუამ“ (ინ.).

შამპიონი-ი (*şampiyon*) ჩემპიონი. „გალათასარაის შამპიონი გახდა ჩემი სიძე“ (სტ.).

შამპუანი-ი (*şampuan*) შამპუნი. „კუერცხის შამპუანი ავალებიე დღესა“ (ინ.).

შამუუხოხოლებს შემოყენობს გვერდით, ერთიმეორეზე შემოაწყობს. „ხალხსა შამუუხოხოლებიან ფიჩხი დანიდან“ (ინ.).

შამშალაქო, **შალაქო**... სიმღერის მელოდია ცეკვის თანხლებით. „შამშალაქო, შალაქო... სიმღერაც არი და სამაც არი“ (ინ.).

შანკო-ი ხის ჭურჭელი, რძის პროდუქტის შესანახავად განკუთვნილი, კასრის მსგავსი. „შანკეები ძით ამსო“ (ინ.).

შანკეები მრ. რ. ხის კაეები (ცხენის კურტანზე გადაკიდებული ოთხი კავი, ორი — ერთ მხარეს, ორი — მეორე მხარეს. კაეებში ჩაანწყობენ შემას, თევებს შეუქრა-

ვენ, რომ არ გადმოცვივდეს). „შანკვებით ნამეველ შეშა“ (ად.).

შანსლი-ი (šansli) ბენდიერი, გამარჯვებული. „კიი ფეხის, შანსლი ინსანია ძალიან“ (ინ.).

შარა კოკონა, კუნცხულა (აჭ.). მოჭრილი სიმინდის ღეროებისაგან გაკეთებული კონების ვერტიკალურად მდგარი გროვა; შარას აკეთებენ იმტრად, რომ სიმინდის ტაროს სიმინდის პროცეტი დასრულდეს სრულყოფილად. ყანაში შარას აჩერებენ ორი-სამი კვირის განმავლობაში. „ამასა შარას ვეტყვი, თურქულა ილინი ქეია“ (იმ.); „შარაები დოუნყვია კაცსა ყანაში, ხედავ?“ (იმ.); „სიმინდსა მოყსტრი, დაფოლავთ შარეებსა“ (იმ.).

შარაბი (სპ. šarap) ღვინო. „ჩუენი პუქუმათის დიდუანები ბილა აყურყულუბენ შარაბსა, ცოდვა-მადლ ვილან უყურეფს?“ (იმ.); „შარაბნასუამი სახლში არნა მიხვიდ, გარეთ ყოფნაში მეინელონა“ (ინ.); „შარაბი სმა ხაპერ მოშლის, გააბეჩებს კაცსა“ (ინ.).

შარაბა-ი ღვინობისთვე, ოქტომბერი. „შარაბაი მეათე თუეს ერქუა“ (იმ.).

შარამჟო ხის ღობე, მესერი. „ბოსტან შარამჟო შამუკარ“ (ად.). იხ. შალამჟური.

შარაფი-ი ხს. შარაბი. „მემედაი შარაფშია, ხაპერი მოშლია“ (ინ.).

შართი (არ. šart) პირობა, წესი, ადათი, ცხოვრების წესი. „ესა იმანის ერთი შართია“ (ინ.).

შარიათი (არ. šari — კანონმდებელი) მუსლიმანური სარწმუნოებით დადგენილი ცხოვრების წესი, ადათი. „შარიათი ასე გეებნევა“ (ინ.).

შარჟა (šarpa) შარფი. „შარჟას დეფურავთ თავზე“ (ინ.).

შარყი (šarkı) სიმღერა. „ფენა ლამაზი შარყები იცის და ღმერის“ (ინ.).

შარყიჯი-ი (šarkici) მომღერალი, ლექსების ავტორი. „თურქიეში გურჯი შარყიჯებიც არიან — ნეჯო, ილჰან ირემი, ზულფი ლივანელი“ (სტ.).

შარშანდელოლა შარშანდელს აქეთ, შარშანდელი წლიდან მოყოლებული. „შა-

რშანდელოლა ამას ვებნევი, ჰამა ვეფერი შევადინე“ (ინ.).

შაფალი ქნა (არ. şafak — გარიერაჟი, განთიადი) ირიურაჟა. „რაგარც შაფალი ქნა, კემაც გემეღია“ (ინ.).

შაფი (არ. şafi) დამანყნარებელი, დამკამყოფილებელი. „ნენეს შაფები მულტანა ისულშა“ (ინ.).

შაფიე (şafiye — ყურანის პირველი სურის ერთ-ერთი სახელწოდება) ქალის სახელი. „შაფიე-ხანუმი გუშინ ჩუენთან იყო“ (ინ.).

შაფხა (şapka) ქუდი. „ნყალში ჩაცვენილი გუნანების შაფხები მეიცუა დენიზმა“ (თ. ქ.); „შაფხას აბურავს კაცსა“ (იმ.).

შაქირი-ი (არ. şakir — კეთილშობილი) მამაკაცის სახელი. „შაქირ-ემიაი ეფთიმათ დარჩა“ (ინ.).

შაშორთი მემთევრი (აჭ.), საზაფხულო იალღებზე გარეცილი საქონლის პატრონი (ქალი, რომელიც ორი-სამი თვის განმავლობაში იალღაშია, პპატრონობს პირუტყვს და თანაც რძის პროდუქტებს ამზადებს საზამთროდ). „ჩუენა მემთევრი, შაშორთი ვიცი, იაილაში ნავლენ შაშორთათ“ (იმ.).

შაშარამ-ი/ი/შაშტარამ-ი რუპანი. „ბოსტანში გუაქ ქინძი, მაკილო, შაშარამი“ (პ.); „ბოსტანში ეფსავთ ხახვი, შაშარამი, ქინძი“... (მაჭ.).

შახა (şaka) ხუმრობა, ცელქობა; ხუმარა, მხიარული; ხუმრობით... „ასე მითხრა ჰემ შახა, ჰემ გერჩე“ (ინ.); „აქა შახა მეპელე გუაქ ძალიან“ (ინ.).

შახაჯი (şakacı) ხუმარა, ცელქი. „შახაჯი იყო ძალიან, დაგრეხილი, სწორეს არ გეტყოდა“ (ინ.); „ერთი შახაჯი ნენეი იყო“ (ინ.).

შახაჯობ-ს ხუმრობს. „შახაჯობდა. მალ-მალე“ (ინ.).

შაჰად-ი (არ. şahit) მოწმე. „გეთხრა, რომე დაპარავზე თქუენ შაჰადები ხართო“ (იმ.).

შაჰალმა (sah — ხელმწიფე, მეფე; elma — ვაშლი) ვაშლის ჯიში (მეფის ვაშლი, სამეფო ვაშლი). „ესა შაჰალმა ვაშლია, დიდუანი იზდება“ (მ.).

შაჰაზ-ი (სპ. şahbaz — ნარმატებული, გამარჯვებული) მამაკაცის სახელი. „შაჰაზი ერქუა ამის დედესა“ (ად.).

შაჰბენდერი (სპ. şahbender — ელჩი) მამაკაცის სახელი. „შაჰბენდერ-ბეი გუშინ მოვდა ისტანბულიდან“ (ად.).

შაჰზად-ი (სპ. schzade — პრინცი, მეფის შვილი) მამაკაცის სახელი. „შაჰზად-ტაფოს ავართვი ეს ქითაბი“ (სტ.).

შაჰინ (სპ. şahin) 1. შაჰარდენი. „შაჰინი თებში იმჟო დიმინახავს“ (იმ.). 2. თვითმფრინავი. „ხუალა შაჰინზენა დავაუდეთ“ (ინ.).

შებალიშდ-ენ მრ. რ. (barış — მშვიდობა, შერიგება) შერიგდენ, შორიგდენ, მშვიდობიანი, მგობრული ურთიერთობა დაამყარეს. „სოვნი ესენი შებალიშდენ“ (იმ.).

შეზ-ი შაბი. „ამაში შეზს ჩოურევენ“ (იმ.).

შეგაზა 1. გაახშო, დაჭყნო; 2. ავადმყოფობამ ჯანმრთელობა შეურყია. (ტყეში საშეშედ ანდა საშენ მასალად განკუთვნილ ხეს მოჭრამდე რამდენიმე ხნით ადრე ქერქს შემოაცლიან საკმაო ადგილას, რომ ხე თანდათან გახშეს, გამოშრეს მერქანი და კარგი შემა, კარგი საშენი მასალა დარჩეს). „შარშან იმდენი ხე შეგაზა, რომე თლათ სოფელ ეყოფოდა“ (მ.); „ავატყულობამ ეს ბალვი შეგაზა, იმაბოლმა წინ ველარ წამოვდა“ (ინ.).

შეღაბა ინათზე ფეგ. გამ. გაჯიუტდა. უკან აღარ დაიხია, თავის სიტყვას აღარ გადაუხვია. „ბალემა შეღაბა ინათზე და ვეფერი ველარ ვუშველე“ (პილ.).

შეიქრაჰა (არ. ikrah — ზიზღი, ანტიპათია) შეეზიზღა, შეძაგდა. „ნელმეთი, ღმერთის მოცემული, არნა შეგეიქრაჰოს“ (სტ.).

შეეპაისოს-ს შეეხალისოს, მოესურვოს. „ისეგავ, შეგეპაისო ასლა“ (ინ.). იხ. პევესი.

შევალი-ი (არ. şevval) მთვარის კალენდრის მეათე თვე. „შევალი წავალი“ (სტ.).

შევექეთ-ი (არ. şevket — სიძლიერე, სიღაღდე) მამაკაცის სახელი. „შევექეთი დავარქეი ბიქსა, დიდი დედეს სახელი“

(ინ.).

შევეი (არ. şevk — ძლიერი სურვილი, ერთუზიანობა). მამაკაცის საკუთარი სახელი. „შენ დიდ ძმას შევეი ქვია?“ (ად.).

შეიბოხჩენ ერთმანეთს შეებრძოლნენ, ხელდახელ შეიყარნენ, ფიზიკური შეურაცხოვა მიაყენეს ერთმანეთს. „ბაღეში მასხრობა-მასხრობაში შეიბოხჩვიან და დაბძლიან ერთმანებს“ (ბახ.).

შეითელა 1. შეიკლო, შეინია, დაპტარავდა; 2. შეეწვია, უყურადღებო გახდა (რაიმეს ან ვინმეს მიმართ). „ცხელ წყალში გავრეცხე და შალის წინდამ შეითელა“ (ინ.); „ჩემი ლაპარაკი შეითელა, აღარ შეინია ჩემიდან, ახლა შენ უთხარ ერთი, ბელქი დიგიჯერეფს“ (სტ.).

შეითვალა მნიფება დაინყო. „სოფელში ჩუენი ბლები ეფეიჯა შეითვალა“ (ინ.).

შეიტყენჩვი-ს გაიბზარება. „ფეხი რომე გულუბრუნდა, ძუალი შეიტყენჩა ლალიბა“ (ინ.).

შეიტოკვეით გაერთიანდით, შეერთდით. „რუსი არ გაახაროთ, გურჯები კარგა შეიტოკვეით და ერთმანებ ფხარი მიეცით“ (ინ.).

შეიფერებს გათამამდება, განებიერდება. „ნუ შიგიფერიან ახალეხსა, იკადრეთ მიწაზე საქმე!“ (ინ.).

შეიფუცხვის-ს სიცხისაგან შეხმება, დაინვის. „იმფრა ცხელა, რომე ფურცელი შეიფუცხვის ლალიბა“ (თ. ქ.).

შეიტყვევს გაართობს, გაამხიარულებს, არ მოსწყენს. „ნენეი ბალესა ველარ შეიტყვევს, დაბერდა ზავალი“ (ინ.).

შელიღი-ი (şenlik) სიხარული, მხიარულება, გამოცოცხლება. „ჩაქურაი ქალბი შელიღი არიან“ (თ. ქ.).

შემოთარავს-ს წლის მოსავალს პირველად შეჭამს, პირველად გამოიყენებს საკვებად. „ნენეი ხვალ ჩავა ბოსტანში და შემოთარავს ფხალსა, ტანებ მოტეხს და საჭმელ გააკეთებს“ (გულ.).

შემოსაზღვრავს შემოსაზღვრავს, მიჯნას დაუდებს. „შემოთარავვე ბოსტინს ღერი“ (ად.). შდრ. საბა (შემოთარავვა — შემოსაზღვრასავით).

შემოზავდები-ან შემოცვივდებიან, შე-

მოვარდებიან (მ. რ.). „შემოზავებულან სახლში და მოუპარავენ ბაჯალ“ (იმ.).

შემსიე (şemsiye) 1. ქოლგა; 2. ქალის სახელი. „ამას შემსიეთ დევზურედით“ (იმ.); „ჩემ ნენეს შემსიე ერქუა“ (სტ.).

შემსიეჯი (şemsiyeci) ქოლგების მკეთებელი, ქოლგების გამყიდველი. „ერთი შემსიეჯი სოფელში იარებოდა“ (პ.).

შემქაშდა ხეხილი სიმნიფში შევიდა (ვაშლი, მსხალი უმთავრესად). „ეს უავე ვაშლი შუა ზამთარში ანჯახ შემქაშდება“ (ად.).

შენთათინა-ი შენ თვითონ, შენით. „ახლა შენთათინაი გააკეთე!“ (ინ.).

შენთან შეიდობა! (ჩართული, სიტყვის მასალა) შენთან მშვიდობა, ყოველივე კარგი იყოს. „შენთან შეიდობა, პირი ქვისკენ მიქნია, ავათ გამხდარა და მომქდარა იმათ ზროხა“ (თ. ქ.).

შენი თვალები მომართვი (საალერსო გამ.) შენ თვალებს ვენაცვალე. „შენი თვალები მომართვი, ციცავ, ერთი ბუზდოლაიდან წყალი გამეილე და მომანევიე პანაი, გული მიხურს ძალუან“ (ინ.).

შენი თვალი გეხილა (ჩართული, სიტყვის მასალა) შენ არ მომიკვიდი, ღმერთმა გაცოცხლოს. „შენი თვალი გეხილა, რაფერ ვერ დიგინახე, იმათიფში თუ იყავ?“ (ინ.).

შენი თვალ-ნარბი მე შემიცვალე შენ თვალ-ნარბს ვენაცვალე. „შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენი თვალ-ნარბი მე შემიცვალე“ (პ.).

შენი სული მომართვი შენ გენაცვალე, შენ შემოგველე. „შენი სული მომართვი, ნენე, ამელამ ვერსა გიგიშვეფ, მენა დემემოსაფირო, ვიჯუმბუმოთ“ (ად.).

შენ პირ შექერი! (სიტყვის მასალა) ღმერთმა გაგახაროს, ასეთი სასიამოვნო ამბავი რომ მაუწყე. „შენ პირ შექერი, დობტურო, ბაბოი თუ მომირჩება, სხუა აფილარ მინდა ამ დუნდაზე“ (ინ.).

შეოდოსდება მნიფებას დაიწყებს. „მალენა შჭამო, რავარც შეოდოსდება“ (თ. ქ.). იხ. ოდოსი.

შეპაიჯავს შეპატიეებს, დაპატიეებს.

„ერთ შეპაიჯავს ღმერთის ხათრისთინ“ (ინ.).

შეგ (არ. şey) საგანი, რაიმე, ნივთი. (მრ. რ. — შეები). „შენ ერთი შედ შეპაშინეფ“ (თ. ქ.); „ამასა ჩაყარი გაყირმიზებულ შედში, ქართოლში“ (მ.); „ზათე ამფერ შეებ ვეფეფდი“ (მაჭ.); „ბევრი კიი შეები იყო ზათინ“ (იმ.).

შეგდა-ი (არ. şeyda — სიყვარული შერყეული, ჭყუამშლილი) მამაკაცის სახელი. „ამის ემას შეგდაი ქეიოდა“ (ინ.).

შეგთან-ი (არ. şeytan) ეშმაკი, სატანა. „ლამეში ნისქილში შეგთნები მეიკირფევიანო, იტყოდენ“ (ინ.); „ხანდებან რაცხას შეინახე, მემრე ველარ დეინახე, პანახან ველარ ნახე, იტყვიან, შეგთან გედეუფარაო“ (ინ.).

შეგთნობა ეშმაკობა, ცბიერება. „ხანდებან შეგთნობცნა გამოგიდეს ხელიდან“ (ინ.).

შეგხ-ი (არ. şeyh) 1. მოხუცი მუსლიმანი მამაკაცი; 2. არაბეთის ერთ-ერთი ტომის ბელადი. „მაქფრობით შეგხი, ევლდა ვერ გახდები“ (სტ.).

შეგხულისლამი (არ. şeyhülislam) მუსლიმანთა უმაღლესი სასულიერო პირი ოსმალეთის იმპერიაში. „ჩუენი დიდი დედეი ისტანბულში შეგხულისლამი გამხდარა“ (ად.).

შეყდა ჯინების ცხენზე ფიგ. გამ. განაწყენდა, გაჯილტა. „ეს კაცი დილიან შეყდა ჯინების ცხენზე და აქეთ აღარ გვიყურებს“ (ინ.).

შერი-ი (არ. şer) ბოროტება, მტრობა, შუღლი, ხიფათი. „ამ ქალმა შერი მომიტანა ოზოზე!“ (ად.).

შერბეთ-ი (არ. şerbet) შარბათი; ზოგიერთი ნივთიერების ხსნარი. „როიცხა გინდა, მაინც დაასხი შერბეთი“ (ინ.).

შერევილ-ი დო შედღევბილი მანენისაგან წარმოქმნილი სითხე; თხელი დო, (იხ. აირანი). „შერევილ დოსა სიცხეში ძალიან ვსუამთ“ (ინ.).

შერეფეს/შერეფინე (არ. şeref — ღირსება, დიდება) სადღეგრძელოს თქმისას გამოსაყენებელი სიტყვა — თქვენს პატი-

ვსაცემად! თქვენს სადღეგრძელოდ! „შერეფე, კაი დღიობა მოქცეს ღმერთმა!“ (სტ.).

შერიითი (არ. řcrit) ბაფთი, ლენტი, ზონარი. „ალთუნებ გააკერებდენ შერითზე“ (იმ.).

შერიფი (არ. řrif — წმინდა, ღვთისმოსავი, მუხამედ წინასწარმეტყველის შთამომავალი). მამაკაცის სახელი. „შერიფხოჯამ იკითხა ყურანი“ (ინ.).

შერნაზი (არ. řer — ბოროტება, მტრობა; არ. nas — დოგმა) ბოროტების მომტანი, მტრობის, შუღლის გამომწვევი ადამიანის ეპითეტი. „ძალიან შერნაზი ქალია, შორ გუუარე მაგასა“ (ინ.).

შესახმელებელი — ხმელი შემის ნაფოტი, ბუბრუმელა და მისთ. ცეცხლის გასაჩაღებელი საშუალება. „ამ ქომურ შესახმელებელიც მუაყოლე, თვარამ შუიდ დღეს იგორვებს ასე სობაში და ცეცხლი არ მიცივდება“ (ად.).

შესილაჰული (არ. silah — იარაღი) იარაღსხული, იარაღში ჩამჯდარი. „შესილაჰული არ შუუშვეს ემრული ნაჩელითან“ (იმ.).

შეტკენილი გაბზარული. „შეტკენილი ძუალი ასე მალე პიჩ არ გასალამდება, ზაფხულის სიცხე გამეიაროსნა, რომე თლათ მორჩეს“ (ინ.).

შეფთალი (řeftal) ატამი. „ამასა შეფთალი ქვია“ (იმ.).

შეფუნჩვილი — (მრ. რ.) ნაჩხუბებულან, შებრძოლებიან ერთმანეთს. „მამინ რუსი და თურქი შეფუნჩვილან“ (იმ.); „რაზე შეფუნჩხვინი წინადლე?“ (ინ.).

შეფუცხვილი — სიცხით შემხმარი. „შეფუცხვილი ჟურეები იფუნება და ზაფდება ძირთ“ (თ. ქ.).

შექაცავს — ევალ-ბარდს, ქაცვს ჩამოდებს ხეზე ასახველ ნაწილში ტოტებს, ამით დაისაკუთრებს მსხმოიარე ხეს. „შექაცავს ბალ და ველარ ახუალ ზედ“ (თ. ქ.). **შექაცული** — „შექაცულ ხეზე ასლა ცოდვათ ითლება“ (ინ.).

შექერი (řeker) შქარი. „შენ პირ შექერი! რა კაი გამაგონე?“ (ინ.); „შექერი დღლიმი მომცა“ (იმ.).

შექერალმა (řkerclma) შქარვაშლი. „შექერალმა გუაქ ბახაზი“ (თ. ქ.).

შექერარმუდი (řkerarmut) მხსლის ჯიში (შქარინაობით მდიდარი). „ესა შექერარმუდია, ჩემი დარგული“ (მ.).

შექერლული (řkerlik) საშქერე. „შექერლული გიმტყდა, გიმივარდა ხელიდან“ (ინ.).

შექერენგი (řkerrenk) შქარისფერი. „შექერენგი ბულუზაი უყიდა“ (ინ.).

შექერყამიში (řkerkamış) შქარის ლერნაში. „შექერყამიშ მოვხარშავთ, ნუნ გამოვწურავთ“ (ინ.).

შექერჭარხალა შქარისჭარხალი. „შექერჭარხალა დავარგე ბოსტანში“ (იმ.).

შექილი (არ. řkil) სახე, ფორმა, გარეგნობა. „შექილი არ აქ სულ“ (სტ.).

შექრი დილიმი (იხ. დილიმი) შქარის ნატეხი (ნატყრი). „შექრი დილიმები დავაჭრელე წინდაზა“ (იმ.).

შეიღირსიგბს — მოპოვებულ წარმატებას შეინარჩუნებს, გაითავისებს. „მგონია შეიღირსიგბს ჯემალი ბელდედე ბაშქანობას“ (ინ.); „შეიღირსიგბს იმფერი ქალი და იყოს“ (ინ.).

შეფჩევეული — ხელში შეჩეჩებული, ძალით შეძლეული. „შეფჩევეული არ ყავს ქალი?! აბა მას ხომ არ უნდოდა?“ (ად.).

შეფალეთი (არ. řifa — დამანყარებელი, დამამშვიდებელი) შვება, დასვენება. „ღმერთმა შეფალეთი მიცეს ავატყოფსა!“ (სტ.).

შელილული — შებნეული, შქერული. „მანთო შელილული დაჰა კაია, იმფო გიხდება“ (ინ.).

შეყათავს (kat — ფენა, სართული, ორმაგი, ჯერ) გააორმაგებს, გააორკეცებს. „შეყათავს ძაფსა და ისე აშუახვევს“ (ინ.).

შეყათული — გაორკეცებული. „ახლა შეყათული ყუელამფრის ფასი“ (ინ.).

შეყიდული — მოსყიდული. „სახლის საიბი შეყიდული იყო მეგემ“ (ბ.).

შეყენებული — შედედებული, შემდგარი. „ეს მანონი ჩემი შეყენებულია და იმითვინ კაია“ (ინ.).

შემაჰკვარაი — უგულო კაცი (არც შემა,

არც კვარი; არც წყალი, არც ღვინო). „იმფერი შემამკურარი კაცია, რომე იმისას ევეფერ გვიგნეფ, ვერ მისტები, რა უხარია, რა წყენულოფს“ (ინ.).

შეშება — სწრაფად შევა სადმე, შევარდება. „პანა ბალვიით ხან აქ შეშება, ხან — იქ“ (ინ.).

შეშტრამი — რეპანი. „ამას შეშტრამი და პილილია უნდა“ (ზ. ფ.).

შეჩარული — ჩართი (ქალის ტანსაცმელია, ჩადრი) შემოსილი. „შეჩარული მოიდეენ“ (იმ.); „შეჩარული ქალები იარებიან“ (ინ.).

შენკარებული — შემწკრივებული, ერთმანეთზე შემონჯობილი. „ფიქლები არი, ასე შენკარებული“ (ტ.).

შენკიპავს — შემართავს. „შენკიპავს საქმეს მალე და დუგუნეც იქნება“ (ინ.).

შენკიპული — შემართული, გამართული. „შენკიპული არიან გენჯები საქორწილოთ“ (სტ.).

შექიჭყნილი ერთმანეთთან ძალიან მჭიდროდ მყოფი, ერთმანეთში აზვლილი, არეული. „ახორში სიხათ მყავს საქონელი, შექიჭყნილი, თუელზე გაყვიდი ბერსა“ (ბ.). შდრ. საბა (შექიჭყნილი — მჭიდროდ მყოფი).

შეხორმავს — (ინ. ხორმომი) თივას ხორმობად დაანაწილებს, წასალებად გაამზადებს. „შეხორმე თივა?“ (ინ.).

შეხურული — კეცი — ორმაგი კეცი (ნაკვეთის დასაყრელიც კეცია; კეცი კეცზე დახურული). „შეხურული კეცი ამას ქვია“ (იმ.).

შეხურავს — თავს მოუყრის, მოაგროვებს. „ზოგი შეხურულან აქა“ (ინ.).

შეპერი — (სპ. *schir*) ქალაქი. „ისტანბული დიდი შეპერია“ (სტ.).

შეპერიე (*schirye*) ატრია, მაკარონი. „შეპერიე პურიდან კეთდება“ (თ. ქ.).

შეპერული (*schir* — ქალაქი) ქალაქური. „შენი თმები შეპერული სირმას გიგავს“ (ინ.).

შეპიდი — (არ. *šefit*) მუსლიმანური რწმენისთვის დაღუპული; ომში დაღუპული მუსლიმანი; წმინდანი. „პარბში მოკდა

ჩემი დიდი ძმა, შეპიდი წევდა ამ დუნიდან“ (ინ.).

შეადლიგულ-ი — შეადლიგულზე შეადლე, შეადლებზე. „ამ შეადლიგულზე ლოგინში რა უნდა?“ (ინ.); „შეადლიგულია, ბზითული შეადგა ფენჯერაზე“ (ინ.).

შეავი — ზეავი, თოვლის ან მინის ნაშალის გროვა ზეავად ნამოსული. „შეავი კილო იცის აჭარას?“ (მეზ.). შდრ. საბა (შეავი — თოვლის მენყერი).

შეიდკირა — ლობიოს ჯიში. „შეიდკირა ია ლობიოს თესლი ქუეშეთიდან ამეცტაი“ (იმ.).

შეილო — ძაფის ხეული. „გამაახვევ ძაფსა, გახდება და გორგალი, და შეილო“ (იმ.). შდრ. საბა (შელო).

შეიან შიგ, შიგნით. „ბერმაც უჩუმალაი შიგან შევდა“ (იმ.).

შიდდეთლი (არ. *šiddetli*) ძლიერი, მკაცრი, საშინელი. „წრეული ჩათინი, შიდდეთლი ზამთარი იყო“ (ად.).

შივე (სპ. *sive*) წარმოთქმა, კილო. „გურჯის შივეს ეძეფ“ (ად.).

შილა — ლა ნითელი. „შილასავეთ ყირმიზი მანაკები დაყარა ტანზე“ (ად.). შდრ. საბა (შილა — ნითელი სამოსელი).

შილი — მახლის ცოლი. „შილები ვართ ჩვენა“ (იმ.). შდრ. საბა (შილი — მახლის ცოლი).

შიმდი — (*simdi*) ახლა, ამჟამად. „შიმდი ჭანები ზიან“ (მ.); „შიმდი გრლბამი ქვია“ (მ.).

შიმშილ-ისი — **შიმშირი-ის** კოვზი-**(šimšir** — ბზა) ბზისგან დამზადებული კოვზი. „შიმშილის კოვზები იყო ზათინ“ (იმ.).

შინაიშინი — ბინა, სახლი, კერა. „ვერ ნამუალ, შინას ვერ დავტევე მარტუაი“ (გულ.).

შინათვენ — შინისკენ, სახლისკენ. „სალამოზე შინათვენ გვიარა, დვენახე“ (თ. ქ.).

შინიკი — (*šinik*) სანყაო, ფხვიერი ნივთიერების საზომი, უდრის 9,25 ლიტრს. „კოდის ნახევარი ერთი შინიკია“ (თ. ქ.); „დარჩება ნახევარი შინიკი საფქუავი“ (ინ.).

შირა (სპ. *šira*) ყურძნისგან მომზადებული გამაგრებული სასმელი, შირა;

ყურძნის წყვენი. „ყურძენი კარქა გამეი-
ნურვის, გახდება შირა“ (ტ.).

შირინი (პ. *şirin* — ტკბილი, სასიამოვნო) ქალის სახელი (ზოგჯერ კაცსაც ქვია — შირინა). „ჩემ არხატამ შირინი ქვია“ (ინ.).

შირქეთი (არ. *şirket*) საზოგადოება, კომპანია. „ამჟამად კაი შირქეთი გააწყო“ (ინ.).

შიფა (არ. *şifa*) შვება, გამოჯანმრთელება. „ღმერთმა ავატყოფობაზე შიფა მიცეს“ (ინ.).

შიფალი (*şifalı*) შვების მომცემი, გამოსჯანმრთელებელი, სასარგებლო. „შიფალი ბალახებიც არი ბევრი“ (ბ. ფ.).

შიქაეთი (არ. *şikayet*) საჩივარი, ჩივილი. „მეზობლები შიქაეთ გვიჯებიან“ (ინ.); „შიქაეთი არ მიქნა დედამთილთან!“ (თ. ქ.).

შიქიათი იხ. შიქაეთი. „იმათ გვიყვეს შიქიათი“ (იმ.); „შიქიათი უყო ღუნდულმა“ (იმ.).

შიშველი — სხალი — მსხლის ჯიში. „შიშველი სხალი ტყავთხელია“ (მ.).

შიში (*şiş*) შამფური. „შიში აკეთებენ და იმით წუნენ ხორცსა“ (იმ.); „შიში კაკეთდება ხიდანაც“ (პ.); „ეს შიშიდამ გამოკამპულია“ (მ.).

შიშეკი (*şişek*) ორი წლის ცხვარი. „ბაერამზე შიშეკი დაკვალით ყურბნათ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (შიშაგი — ცხოვარი).

შიშკოი (*şişko*) ვულგ. მსუქანი, ღიპიანი. „გამხდარა დიდი შიშკოი, გუშუვია ფუშო“ (ინ.).

შიშმანი (*şişman*) მსუქანი. „მაქფერი შიშმანი კაცი პანა გამუაჩინო!“ (ად.); „არ უნდა იყო არც ჯუჯაი, არც შიშმანი“ (იმ.).

შიშმანობა სიმსუქნე. „შიშმანობიდან მეშინია, ფარეზობას ვიჯები“ (ინ.).

შიშტრიბუქაი ვულგ. დაუდგარი, ახმასი, არასერიოზული, როხროხა ადამიანის ეპითეტი. „მისი შიშტრიბუქაი პრატი ნეტაი ვის მუანონდება?“ (სტ.).

შიშხათი (*şiş* — შამფური, არ. *hat* — ხაზი) მაღალი, ზორბა ადამიანის ეპითეტი. „გამხდარა დიდი შიშხათი დელ-

ლიყანლი“ (ინ.).

შექმბე (*işkembe*) ფაშვი, შიგნული; სალანძღავი სიტყვა. „შექმბე დიდი! რაცხა გონია მისი თავი!“ (სტ.).

შკორი — პირუტყვის განავალი; სალანძღავი სიტყვა. „შკორი ისა! რალას ჭამს იმდონს“ (ინ.). შდრ. საბა (სკორე).

შლო ძაფის ხვეული. „ორნივე ხელები გეკნება გამომილი, იმაზე ვინცხაი დაგახვევს ძაფსა იქით-აქეთ, გაკეთდება შლო; ძაფსა ამოდეფ ორნივე ბოლოში და შეკრავ, რომე არ დეიფუშოს, ასე გარეცხავ და დაკიდე“ (ინ.). შდრ. საბა (შულო — ნასთის ბოკელი).

შომპიშომი გზა (*şose* — გაზატყეცილი) შარაგზა. „ეს შომპა აქედამ ფაფართ ავა“ (იმ.); „ზოღე ჩამუელით შომი გზაზე“ (იმ.).

შოთი — პურის სახე. „გეყუანთ გუხსა, შოთი...“ (მ.); „გამუაცხოფთ შოთსა“ (იმ.). შდრ. საბა (შოთი — მოგრძო სქელი პური).

შოლარაი — ტანადი, ალვისტანა. „გახდილა ციცაი, გამხდარა შოლარაი“ (ად.). შდრ. საბა (შოლარი — ყინული).

შომინე (*şömine*) ბუხარი, ღუმელი. „ჯერჯანის შომინე ეილო, პამა ჯერჯანის ძალუნ ფაპალია და რაფრათნა ვიხმაროთ, არ ვიცი“ (სტ.).

შოდლე-ბოდლე (*şöyle* — აი ასე, ასეთნაირად, ასეთი სახით; *böyle* — დაახლოებით, მიახლოებით, საშუალოდ) ასე, ისე; ასეთნაირად, ისეთნაირად. „შოდლე-ბოდლე, შოდლე-ბოდლე, გევედა, ხანი გევედა ომარი“ (თ.ქ.).

შორვა წვნიანი კერძი. „ფათათესის შორვა გავაკეთევი დღესა, წვანილიანი, ჩუენებური“ (ინ.).

შოფორი (*şöpor*) მძლოლი. „ჩუენი იუსუფი შოფორია, კამდონ ასაქმეფს“ (ინ.).

შოპრეთი (არ. *şohret* — დიდება, სახელგანთქმულობა) ქალის სახელი. „შოპრეთ-ხანუმი კაი სანათჯია“ (სტ.).

შრალი ბერნი — ძროხა, რომელმაც წინა წელს მოიგო ხბო და ამჟამად აღარ ინველებს. „რეპანაი იმ წელნად შრალი ბერნი იყო“ (თ. ქ.).

შრალი ყველის ამოღების შემდეგ

დარჩენილი სითხე. „ყველ რომ გაეკეთებთ და შრატი დარჩება, იმა ვადუღებთ ბევრსა, გავწურავთ და ნადული, დო გამუა“ (ინ.). შდრ. საბა (შრატი — ახალი ყველის წვენი).

შტიმავ-ს თვალეზ-ს თვალეზს აბრიალებს, ბრაზდება. „დშტიმა თვალეზი, ქალბალი აქ არ დააყენა, სახლში გააქცია“ (ინ.).

შუაიგული-ი შუაგული, შუა ადგილი. „ზითულამა ლოგინის შუაიგული ამოჭამა, გააბრეშა“ (ინ.).

შუანთობა||**შუაშობა**, დღესასწაული, რომელიც იმართება აგვისტოს — მარჩამობის თვის — მარჩობის (როგორც იმერხევეში იტყვიან) დასაწყისში. სოფლებიდან მთებში მიდიან იალაღებზე გარეკილი პირუტყვისა და ოჯახიდან მემთევრად წასული ასაკით უფროსი მანდილოსნის (დედის, დედამთილის...) მოსანახულეზბლად, დასახმარებლად. რამდენიმე დღეს რჩებიან იაილებში, მზიარულობენ, ცეკვავენ, მღერავენ. ამ დღესასწაულს იმერხევის ბევრ სოფელში მარჩობას ეძახიან. „შუანთობაში იარებით კიდვენ?“ (იმ.); „შუანთობათ დახუალთ, თუ გადავარდა ეს ადეთი თქვენსა?“ (იმ.).

შუახანათ შუა ხნის, საშუალო ასაკის. „შუახანათ ერთი ქალი მოსულა, ზოლ შაგვაყუარა თავი, რაფრათნა გავგზავნოთ, არ ვიცით“ (იმ.).

შუბათ-ი (არ. şubat) თებერვალი. „შუბათი აქა ცივი თუვა, ქარი იცის“ (ბახ.).

შურუბი (არ. şurub) წვენი, სიროფი, ვაჟინი. „შურუბიც იქნება მაგისი, ვიწმენი“ (თ. ქ.).

შუუგზნეზ-ს ბუხარში ან ლუმელში შემას შეუმატებს, შეუკეთებს. „თურქი ქალი რავარც გარეთ გევეოდა, შუუგზნეზდით ბუხარში შემასა“ (თ. ქ.).

შუუზღრიალეზ-ენ (მრ. რ.) ერთად, ხმამაღლა წარმოთქვამენ ლოცვას. „ჯამეში შუუზღრიალეზენ კაცები ხოჯის ერთათ“

(იმ.).

შუუპინტილებ-ს მოისურვებს, აიხორებს, თავს მოიგიჟიანებს. „გახედავ, რომე მუუარს სამთუარიაი და შუუპინტილებს“ (ინ.).

შუუპიტლებ-ს ხმელი შემის ნაფოტებს, შესახმლებელს შეუმატებს, შეუკეთებს. „შუუპიტლებ ხმელი ნაფოტები და მეევიდება“ (თ. ქ.).

შუურთავ-ს ბუხარში ან ლუმელში შემას შეუმატებს, შეუკეთებს. „შუურთო და შუურთო სობაში შემები, გაადულა ოდა“ (ად.).

შუუტურულებ-ს თავს მოიგიჟიანებს, ჭყუაზე შეირყევა. „ხანდენან შუუტურულებს, თამ ჭყვისა არ არი“ (ინ.).

შუუხუშტურეზ-ს აიხორებს, დაიჟინებს, თავს მოიგიჟიანებს. „შუუხუშტურა მისებურა და აწყალა ქალი გააშუა“ (მეზ.).

შუფე (არ. şüpheli) გუმანი. „შუფე ააფერი მაქ, ვენდობი“ (ინ.).

შუფელი (şüpheli) საეჭვო. „ჩუენი ბათუმ წასლა შუფელი გახდა“ (ინ.).

შუქიფე (სპ. sukufe — ყვავილი) ქალის სახელი. „ჩემ ძალ შუქიფეი ქეია“ (სტ.).

შუქური (არ. sukür) მადლობა. „ღმერთ შუქური უზამა“ (ინ.); „შენ კი უყავი შუქური“ (პ.).

შუქურ ალლა! (sükür Allah!) მადლობა ღმერთს! „შუქურ ალლაპ, კარგავართ, ღმერთმა ბეთარიდან შიგვიბრალოს“ (ინ.).

შუშე ჭიქა. „ჩუენ „შუშეს“ ვეტყვით ბარდალსა, ბარდალი თურქეა“ (იმ.).

შუშელი გადახელილი ყველი. „შუშელი ყველი ჩუნავ ვიცით“ (იმ.).

შუშართ-ი სწორი, ტანადი, ტანწერნეტა. „გამზადარა, გამხდარა დიდი შუშართი“ (ინ.).

შუუტუნა სათამაშო დგუმი. „ღარჭები იმიდამ აკეთავენ შუუტუნას“ (მ.).

ჩაკალიბებს-ს ჩაალაგებს. ერთმანეთის მიყოლებით ჩაანყობს რაიმეს. „უშაგები ბავლებში ჩაკალიბებს“ (ინ.). ჩაკალიბებუ-ლი: „ყუელამფერი მის-მის ალიგზე აქ ჩაკალიბებული“ (სტ.).

ჩაკეტებს-ს გაჭირვებით, ძნელად ჩა-დებს, ჩაჭედავს, ჩაჩრის. „ერთი ჩანთა ძვილი ჩაკეტეს იმ ბარგებში“ (ად.); ჩაკეტებუ-ლი: ჩარჭობილი, ჩაჩხირული. „ამდენ მილლეთში ჩაკეტებული რაფერნა ნევდე არაბით, არ ვიცი“ (ინ.).

ჩამწნის-ს ჩაწნავს. „თმაში ჩიჩიგებ ჩამწნის და მუუხდება დოდოფალას“ (ინ.). ჩამწნილი: „თმაში შერთები აქ ჩამწნილი“ (სტ.).

ჩამხლევს-ს წაქცევს, დასცემს ძირს. „ერთი შამარი შამოკრა და ჩამხლია იგზე“ (სტ.).

ჩანელებს-ს ჩააქრობს. „რომ დანეები, ლამბი აქედან ჩანელი“ (ინ.). ჩანელებუ-ლი: „ჩანელებულში არ შეგეშინდეს?“ (ინ.).

ჩააპარებს-ს ჩააქრობს. „შიშისკან ლამ-ბას ვერ ჩააპარებს, თელი ლამე უნთია“ (ინ.). ჩააპარებულ-ი: „მოლამდებამი, თქუნ სახლთან გავლა არ მომინდება, ჩააპარებუ-ლია“ (თ. ქ.).

ჩააუდუმლებს-ს ჩასვამს. „პანა ბაღესა სალინჯალში ჩააუდუმლებს, მოზდილსა — კალთაში“ (ინ.); „ნენეი მოსალოგინებელ ქალებს მუხლში ჩააუდუმლებდა“ (თ. ქ.).

ჩაარჭევამს-ს ჩაასობს. „ლეგს ისე ჩა-არჭევამს, სულ არ შეეცოდება ბაღეი“ (ინ.).

ჩაასკვამს-ს 1. ჩაარტყამს, ჩასცემს. „დაქსელილ ძაფში რასძალა ჩაასკვამს ქირკითას“ (იმ.); 2. მონდომებით ჩაცეკვავს, ჩაახვევს ცეკვას. „ხორომი ჩაასკვავს გენჯე-ბმა“ (თ. ქ.).

ჩააფისებს-ს ჩაანებებს, მიზანში მოახ-ვედრებს. „იმფრა იტყვის, რომ ჩააფისებს ნათქუამსა“ (სტ.).

ჩააფურტნის-ს ჩააფურთხებს. „ლეგენში

რომ ჩააფურტნა, სისხლები გამოყვა“ (ინ.).

ჩააყავრუმებს-ს სორცს ყავრუმად ჩა-დებს, შეინახავს. იხ. ყავრუმა. „ყუელა წელიწად თითო ცხუარ ჩააყავრუმებს ზა-მთრითვინ“ (თ. ქ.).

ჩააყუყუებს-ს ჩააცუცტებს, ჩაკუზავს, მუ-ხლებზე დასვამს. „ამ პანა ბაღესა ბილა მისთვინაი ტუვალეთ აქნევიფეს, შეიყუანს და ჩააყუყუებს“ (ინ.).

ჩააციცინდება-ა დაამტერდება, დააცქე-რდება. „იმფრა უშნოთ ჩააციცინდა პრა-ტსა თუალეფში, რომე არ ვიკადრე“ (სტ.).

ჩააძრუმლებს-ს ჩააძერენს, ჩუმად ჩაი-ყვანს. „უჩუმალაი ჩააძრუმლევს ყანაში“ (ად.).

ჩააჭახებს-ს მიყოლებით ჩაანყობს, ჩაა-ლაგებს. „მატყლის ფთილასა ჩააჭახებენ კალათაში“ (იმ.).

ჩაბანდავს-ს აშლის-დაშლის; ანენაეს-დანენავს. „მაგაზე არ დეინდობა, ჩაბან-დავს საქმესა“ (სტ.). ჩაბანდულ-ი: „მისი ჩაბანდული საქმე ძვილია გამუანყვე“ (ინ.).

ჩაბირკავს-ს კარგად, თბილად ჩააცმევს-დაახურავს. „დილიანა ლამაზათ ჩაბირკავს ბაღეებსა“ (ად.). ჩაბირკულ-ი: „ჩაბირკული ყავს ოღლუმალი“ (ად.).

ჩაბლიკვავს-ს ხელით სცემს, ურტყამს. „ანალუღივით ჩაბლიკვავს ბაღეებსა, გამ-მეტოა ძალიან“ (ინ.).

ჩაბუჟკავს-ს ჩააქრობს. „გონჯი ქომური დარჩა, ჩაბუჟკა სობა“ (სტ.).

ჩაბუღნავს-ს ჩაფუთნის, ძალიან თბი-ლად შემოსავს. „ჩაბუღნა ბაღეი აკვანში და იმითვინ დაოფლილა ასე ზავალი“ (თ. ქ.).

ჩაბუქ-ჩაბუქ (čabuk — ჩქარა, სწრა-ფად) ჩქარა-ჩქარა. „ჩაბუქ-ჩაბუქ გააქანე ხელფეხი, რომე რაცხა მუასტრა“ (სტ.).

ჩაბლურჯავს-ს ჩაჭმუჭნის, მუჭში მოა-ქცევს. „ურუბას ჩაბლურჯავს და ისე შეინახავს, რა მარიფეთია ესა?“ (სტ.).

ჩადედავს-ს ჩააშუებს, სითეთრეს დაუ-

კარგავს. „ნაცუამი გომლეგის შენახვა რავარ იქნება, ჩადედავს“ (სტ.). ჩადედილი: „ჩადედილი ჩამაშირი აქ მისობი დღემი“ (სტ.).

ჩადრ-ი (çadir) კარავი; 2. დილა. ქოლგა, ჩადრის სახე (მუსლიმანი ქალის სოლსი). „ჯინგნებსა ჩადრები გამილილი აქუან“ (თ. ქ.).

ჩავდარი (çavdar) ჭვავი, სვილი. „ჩავდარი საქონლის ევმია, ვთესავთ“ (იმ.).

ჩავილი-ი უხარისხო, მდარე, გაუნათლებელი. „ჩავილილი ხალხი ვყოფილვართ, ჩუენი დიდუანები ისე მომკდარან, რომე მინის სულთან ვერ გამოსულან“ (სტ.).

ჩავში-ი (çavuş) სერჟანტი. „ჩუენი დედევი მაშინდელ დროში ჩავში გამხდარა“ (ბახ.).

ჩათა (çati) სხენი. „სახლსა ჩათა გუუკეთეთ, მალე დაეხურავთ“ (ად.).

ჩათალი-ი (çatal) ჩანგალი. „ჩათალი ოცი ნელნადა შამოვდა, ნინინ ხელით ვჭამდი“ (ად.).

ჩათალა (çatal) განშტოებული, განტოტილი. „ქუემა აქ ორი ჩათალა ხე“ (იმ.).

ჩათინა-ი (çetlin — ძნელი, რთული) ძნელად, გაჭირვებით. „თურქჩა ჩათინაი ახდენდა ხალხსა“ (ან.), „ესა ჩათინი საქმეა“ (ინ.).

ჩათმა (çatma) მრგვალი ბოძებით სახელდახლოდ ნაშენები. „ჩუენი ჩათმა ახორი დეინუა“ (თ. ქ.).

ჩათმა ნაქსოვის სახე. „ჩათმა ნაქსურაი ამსირაი კაი იქნება“ (ად.). შდრ. საბა (ჩათმა — ნაქსოვია ერთი).

ჩათლალ-ი (çallak) 1. ბზარი, გაბზარული, გახეთქილი; 2. უნამუსო ქალი. „ძული ჩათლალი გამხდარა“ (მილ.); „ჩათლალ კლავზე დახი დავაკარით“ (ფათ.); „თქუენიდან ჩათლალი ქალებიც გადმოდიან“ (სტ.).

ჩათრა-ფათრა (çatra—patra) როგორც იქნა, ძლივსძლივობით. „ჩათრა-ფათრა მიგავხდინა რაცხაფერ“ (ინ.).

ჩათტი-ი (çatismak — შეტაკება, ჩხუბი) კონფლიქტურ სიტუაციაში შესვლა, შეხედვრა. „ერთი თანე თუ ხარ, დიგინახა დათვმა და ჩათტი, გერჩოლება“ (იმ.).

ჩათხ-ი (çatki) აბრეშუმის ძაფით ბადისებურად ნაქსოვი ქალის თავსაფარი. „ფილფიტებით იქსოვინება ჩათხი“ (ინ.); „ლობეს მიეაფინე ჩათხი, რატომ დამარჩინე ხათრი“ (ინ.).

ჩავა ჩევა. „ჩემი მეზობელი ბათუმ დეიჭირეს და ჩაკაში მოკდა შიან“ (ბ.).

ჩაკანთლავ-ს კარგად შეღებავს (ინ. კანთალა). „ენდროში დადედილ ლაზლას ბოდა კარგა მეყვიდება და ჩაკანთლავს“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (აკანთლავ).

ჩაკვეთავ-ს რძეს შეადედეგს. „მაიას გამოზომილი მიცემს და რომ ჩაკვეთავს მისებურა, გერმელი მანონი მოდის“ (ად.). ჩაკვეთილი: „ჩემი ჩაკვეთილია, ყუსურზე არ დიმიხედო, თუ არ დაქნონდა“ (ინ.).

ჩაკირავ-ს კირად აქცევს, ახლადგათოხნილ ანდა ახლადანულ მიწის ზედაპირს გაამაგრებს, გააქვეებს ჯერ ძლიერი წვიმისა და შემდეგ ძლიერი სიციხის ზემოქმედების შედეგად. „ყანა ბითევაი ჩუუკირავს, კინაწილასავეთ გუუხდია“ (ად.).

ჩაკიჭიჭებული-ი სუფთად და ლამაზად ჩალაგებული, ჩანყობილი. „დიდნენეს მისი ურუბა ლამაზათ ქონდა სკივრში ჩაკიჭიჭებული“ (სტ.).

ჩაკუჭკუჭვილ-ი დახუჭუჭებული, დახვეული, კულულებიანი. „კრავის მატყლივით აქ თმა ჩაკუჭკუჭვილი“ (ინ.).

ჩალახეში-ი აკეების ლეიბის მასალა (აკეების ლეიბს აკეთებდნენ მალალი ხარისხის თივის ან ჩალისაგან). „ნინინ მუშამბები არ იყო, რომე აკვანში ჩეგვეფინა ბალვისთინ. მალ-მალე სუელდებოდა მიწნარი. აქ ჩასაყრელი ბამბა, მა მატყლი ვის ქონდა? ჩალახეში ჩაკვერიდით მიმდარში და იმაში ვანვენდით. ჩალახეში მალ-მალე გამოვცილდით. ასე მყავს დაზდილი ჩემი შვილები“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩალახეში — ჩილის საგებელი).

ჩალუმი-ი (calım) წარმოდგენა, შეხედულება, მედიდურობა; სასარგებლო შემთხვევის ნახვა, შემთხვევით სარგებლობა. „კაი ჩალუმი აქ“ (ინ.); „ჩალუმი არ გეიშევა ხელდან“ (სტ.).

ჩალუმანი-ი (calım) კარგი შეხედულების, წარმოსადეგი, მოხერხებული ადამიანი

ნის ეპითეტი. „კაი, ჩალუმანი კაცი იყო დედე“ (ინ.).

ჩალღი (çalgi) მუსიკალური ინსტრუმენტი. მუსიკალური მელოდია. „ჩალღი არ აქუანა?“ (იმ.). ფახთ ისე ჩალღებია და?“ (მაჭ.).

ჩალღნი 1. დაბალი ხარისხის მქონე; 2. ხეიბარი, ინვალიდი, რაიმე დეფექტის მქონე. „წრეელი სახათი, ჩალღუნი ბლები ესხა“ (ინ.).

ჩალღიჯი (çalğıcı) მუსიკოსი. „მე აქაური ჩალღიჯი ვარი“ (იმ.).

ჩამი (çam) ფიჭვი. „ჩამი“ თურქულია, თურქული ვებნევით, გურჯიჯა აღარ ვიცით“ (პ.).

ჩამაშირი | **ჩამაშური** (სპ. çamasır) თეთრული. „ჩამაშირი მაქ გასარეცხელი და ვრეცხ“ (ინ.); „ტანტრაბაზე ჩამაშურ რცხიან ქალები“ (იმ.).

ჩამოზავედა ჩამოცვივდება. „თელ ნუ აქანეუ, ჩამოზავედა ჩამაშირი!“ (ინ.). **ჩამოზავებული** - „ჩამოზავებული ვაშლი-დამ ჩირ გავაკეთათ“ (პილ.).

ჩამოროკავს ტოტებს ჩამოაჭრის, ჩამოტებს. „ბაღვები ბაღვე რომ ავლენ, ჩამოროკვენ ტანებ, სულ აღარ შაატევენ ხესა“ (თ. ქ.). **ჩამოროკვილი** - „ჩამოროკვილი ხე მალე გახმება და შემათ მოჭრიან“ (ად.).

ჩამოლენჩქავს ცოტას ჩამოთლის; ნაფოტებს ჩამოათლის. „კერის ნაკოდებიდან პანაი ჩამოლენჩქე და შამეიტაი, შუუპიტოლო სობას, ჩაპარდესნა, ვერ ხედავ?“ (ად.).

ჩამოცენცქავს ცოტას ჩამოტებს, მაგარ საგანს მცირედ გაკანრავს. „კაკლი გატეხვიან კიბილი არ ჩამომცენცქა?! რაფერ მტკივა, იცი?“ (გულ.); „ჩინკოს მისკა გიმშპა ხელიდან, დეცა ძირთ და პანაი ჩამოცენცქა“ (ინ.).

ჩამონკანტავს ნვეთ-ნვეთად ჩამონველის, ნვეთ-ნვეთად მიცემს რძეს ძროხა მწველავს. „რაპალებით ჩამონკანტავს პანას, საწუერელას ძირ მოვარავს ანჯახ“ (ინ.).

ჩამუალესკიო - ჩამოალექსებინოს, ლექსები უნდა ათქმევინოს. „მუელით, ჩამუ-

ალესკიოთ მევლუდ ლაღანიზესო“ (იმ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

ჩამუაფალაზებს - ვულ. ჩამოაფენს, ჩამოპკიდებს. „ფერდები ჩამუაფალაზებია ჯამებზე უშნოთ“ (სტ.).

ჩამუაფენიალებს ვულ. ჩამოპკიდებს, ჩამოაფენს; ჩამოიტანს, ჩამოიყვანს. „ბურსას ჩამუაფენიალა ქალ-ბაღვი ატირებული“ (ინ.).

ჩამური -1 (çamur) ტალახი. „ბაღვი ჩამურში ჩაეარდნილა, გაასუფთე!“ (ინ.).

ჩამური 2 მარცვლის (ხორბლის, ბრინჯის) სანაყი. „ჩამურში პური კაკალ გაცეხავს“ (ფათ.).

ჩამფორავს დაობავს, ობი მოეკიდება (ერთმანეთზე დაყრილ, დაწყობილ საგნებს) „თავდახურვილ კასრში პურებ ჩამფორავს“ (ინ.). **ჩამფორვილი** - „ჩამფორვილი პურები ქათმებ დუფუჩჩხე“ (ინ.).

ჩამწალავს დამარიაღავს. „ახალ ყველსა ჩამწალავთ მარილწყალში“ (ინ.). **ჩამწალული** - „ჩამწალული ყველი აღარ გემიბხლევა, თავ შეინახავს“ (თ. ქ.).

ჩამჯიღავს მჯიღში მოიგდებს, დაეპატრონებს; დაუფლავს. „იმფრა ჩამჯიღა ოჯალი, რომე თუალეფში ვერვინ ჩახედავს“ (ინ.). **ჩამჯიღული** - „გურჯისტანი-დამ ჩამოტანილი სათამაშო რომ ჩამჯიღა ბაღვმა, ძილშიც ველარ ავართვი“ (ინ.).

ჩანალი (çanak) თიხის თასი, ჯამი. „ეს კერძი ჩანალი გაკეთებლია“ (მ.). შდრ. საბა (ჩანახი — დიდი პინა).

ჩანჩი - სიმინდის ტაროს გარსი, ქუნჩალი. „ჩანჩი გავარჩეთ“ (ბ.). შდრ. საბა (ჩენჩი — მარცვალი შემონადრობი).

ჩანჩრაკი ბებური, მოხუცი. „დედაბერსა მეგემ ყუარებია მისი ჩანჩრაკი ბერი“ (სტ.).

ჩაითაბლები - ჩაის თევშები. „ჩაითაბლები დაანყე მასაზე!“ (იმ.).

ჩაიფერეთ ჩაის ხელსახოცი. იხ. ფერეთე. „ჩაიფერეთე მოვქსოვ ამ ძაფით“ (ინ.).

ჩაიჯი (çaycı) ჩაის გამყველი, მეჩაიე. „დუუძახებ ჩაიჯის და შიმისვი ერთი ჩაი!“ (ხოფ.).

ჩაირი (çayır) მინდორი, მდელო. „კა-

ხაბერში ჩაირი მოვსტარით“ (იმ.); „ჩაირინა მოძვენო კაი“ (თ. ქ.).

ჩაიპანე (çayhan) ჩაის სახლი. „ხოფაში ერთი ჩაიპანე მეც მაქ“ (ხოფ.).

ჩაეჭავეს ჩაჩრის, ჩატენავს. ვულ. „ჩაეჭავეს ლობიძირებში“ (თ. ქ.); „ზორით ჩაეჭავეს ბალესა პირში“ (ინ.). **ჩაეჭილი-**: „დანარჩენი ჯიფიფეში აქ ჩაეჭილი“ (ად.). **ჩაპოქსავეს** ჩაობავს, ობი მოეკიდება. „უნათხო ყველსა ყაფლდახურვილ კასრში ილღე ჩაპოქსავეს“ (თ. ქ.). **ჩაპოქსილი-**: „ჩაპოქსილი ყველ ნყალი გადავაფლე, გავრცხი“ (თ. ქ.).

ჩაპუნავეს ჩაშლის (საქმეს, ძაფს), აურდაურევს, დამლის. „გამონყობილი საკმე ჩაპუნკა ბათაჯალმა“ (სტ.). **ჩაპუნკვილი-**: „ჩაპუნკვილი ძაფი ძვილაი გამუანყე და მუახვიე“ (ინ.).

ჩაუუუუნებ-ს ჩაალობს, დაალობს (წვიმით მიწას, წვნიანი კერძით გამხმარი პურის ან მჭადის ქერქებს). „ინშალაჰ! განვიმდება და ჩაუუუუნებს მონყურვებულ, გამომხმარ მიწას“ (თ. ქ.); „მანონში ჩაყრის ქერქებ და ჩაუუუუნებს“ (ბახ.). **ჩაუუუუნებულ-**: „მანონში ჩაუუუუნებულს ჭამა გიმიხარდება“ (ბახ.). შდრ. საბა (ჩაუუუუნება — ჩალობა).

ჩარი-¹ (çar) მეფე, ხელმწიფე. „ეს იყო ჩარ ალექსანდრ მეორის დროს“ (სტ.).

ჩარი-² (çar) ჩარშაფი (თურქეთის ზოგიერთ რაიონში მუსლიმანი ქალის ჩასაცემელი); ქალის თავსახურავი. „ჩარი თუ არ მაცვია, ისე სოხახში ვერ გვიყარ“ (ესქ. შ.); „ზაათი ერთი ჩარი იყო, თავზე საბურველი“ (სტ.); „დაბურული აქ ჩარი“ (სტ.).

ჩარატანი ჩანჩურა, უგემოვნოდ ჩაქმული, მოუწესრიგებელი, უგერგილო. „ვეუი, ჩარატანი მაქ! მაგას რა მუუძლია ნეტი!“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩიჩლათანი — ხის ქერქის ქალამანი).

ჩარე (სპ. çare) საშუალება, ხერხი, შესაძლებლობა თავის დაღწევისა, გამოსავალი. „სიკდილს ჩარე არ აქ“ (სტ.).

ჩარდალი (çardak) ტალავარი, ფანჯატური. „ეზოში ჩარდალი გუუკეთება,

ზედან ყურძნის ლერწები მუუცემია“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩარდახი — მალღად მდგარი დერეფანი).

ჩარუხი (çank) ხელით შეკერილი ტყავის ფესაცემელი, ქალამანი. „ბაბამ მისი ჩარუხები რომე ჩააცუა, მახსოვან“ (ტ.).

ჩარში (სპ. çarşı) ბაზარი, ცენტრალური ადგილი. „ჩარში არ გვესულვართ ჯერა“ (ინ.); „ჩარში მაქედანან სახლები“ (ბ.); „ესენი ჩარში იყიდვის“ (შ.).

ჩარშაფი (სპ. çarşaf) 1. ზენარი; 2. მუსლიმანი ქალების გარესამოსი (ქუჩაში სატარებლად). „საბან გარედან ჩარშაფი აქ შამოკრული“ (ინ.); „ჩარშაფზე ზეიდან ფეჩე ახურიან ქალებსა, პირზე ჩამოსაფენელი“ (მაჭ.).

ჩარლი (სპ. çark) 1. ბორბალი, თვალი; 2. ჩარხი (სალესავი). „ჩარლის ქვა გაღმებში იპოვნება“ (იმ.).

ჩასიმსავს 1. ლამაზად, მჭიდროდ, სუფთად ჩაშენებს ფიცრებს; 2. ლამაზ ნაქსოვს გამოიყვანს. „ფენა ლამაზათ ჩასიმსა კაცმა სახლი“ (იმ.); „ჩასიმსავს ლამაზ-ლამაზ წინდებსა“ (ინ.). **ჩასიმსული:** „ჩასიმსული წინდები გვაჩუქვა ნიშანზე“ (ინ.).

ჩასტალი საფარი, სათვალთვალო ადგილი, საყარაულო. „ყანის დანიდამ ჩასტალი გექონდა გაკეთებული“ (თ. ქ.).

ჩასტალში ჩაუდა ყარაულობა, თვალთვალ დაუწყო. „პაჩანქი ჩასტალში ჩაუდა, დახოცავს ღორებ“ (თ. ქ.).

ჩატიტავს ვულ. 1. ჩარგავს (არაგულისხმიერად, აგდებით); 2. დაამალავს (კერძს, ყველს...). „ყანიქენერეფში ჩატიტა ფხლი ნერგები“ (თ. ქ.); „იმფრა ჩატიტავს ჩორბას, რომე წყლის სმამი გეიბურვი“ (ინ.); **ჩატიტული-**: „ამფრა ჩატიტული საქმელი ვისნა დუუდგას წინ?“ (ან.).

ჩაფა თოხი (çapa — თოხი) ბრტყელპირიანი თოხი, თოხნაში გამოსაყენებელი. „გვაქვა ჩაფა თოხი“ (შ.).

ჩაფთო (fit — ნამქებებლობა, მზაკერობა, ვერაგობა) ნააქვზა. „წენიეც ჩაფითედა დედესა“ (იმ.).

ჩაფინავ-ს ფინს, იატაკს დააგებს. „უს-ტა მალე ჩაფინავს ოდიებსა და შევებარ-ვით“ (იმ.). ჩაფინული-ი: „ოდიები პალა არ გვაქ ჩაფინული“ (იმ.).

ჩაფლავ-ს დამარხავს, მინაში ჩადებს. „კდარსა ჩუენ არ შევენახავთ ლამეგათევ, იმ დღესეენ ჩაფლავით“ (ინ.). ჩაფლული-ი: „ალთუნით სამსე ქოთანი მინაში ქონია ჩაფლული“ (მ.).

ჩაფრასტი-ი 1. დაბალი ხარისხის ვერ-ცხლის ძველებური ყელსაბამი; 2. იაფფა-სიანი, უბრალო, უმნიშვნელო რამ; 3. მოუხერხებელი, უტერგილო, საქმის უცო-დინარი ადამიანის ფიციტეტი. „ნენესი ნა-ქონი ჩაფრასტები მუზეში მივეცი“ (სტ.); „ძალიან ჩაფრასტი ინსანია, საცოდვაი“ (სტ.); „ჩაფრასტი ბათარდები გამოდგა, არ ისაქმა“ (ინ.).

ჩაფულა||ჩაფულია ფეხსაცმელი. „მამა-მთილმა ჩაფულები და კაბები მომიტანა“ (იმ.); „ნიშან-ბოხჩაში იქნება ჩაფულებიც“ (იმ.); „მეგ ლამაზი ჩაფულები ვინ მოგი-ტანა?“ (თ. ქ.). იხ. საბა (ჩაფულია — ფერქის საცმელი, ნულა-პაიჭი ზე მოკერე-ბული).

ჩაფუნჩხავ-ს ჩაფუნჩხის, ჩამტერებს. „ყველი ჩაფუნჩხო კაქმალში“ (ფათ.).

ჩაქ-ი (სპ. *çak* — ჩანაჭარი, შენაჭერი, ჩახსნილი) პატარა ჯიბე, ჯიბის ადგილი (ჩანაჭერი). „კაბაზე ორნივე კუთხიდან ჩაქები მქონდა“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩაქი — კალთის შენახევი).

ჩაქი დანა ჯიბის დანა; საკეცი დანა. „ამუაშუუნა ჩაქი დანა იმსოლოღში“ (ინ.).

ჩაქათა-ი (*çeket*) ჟაკეტისებური (ნელს ზემოთ) ჩასაცმელი. „ჩაქათაი ნელზედაი ჩასაცმელია“ (ინ.); „ჩაქათინა შევეკრო, ზედ დავასხა ლილები“ (იმ.).

ჩაქათურა (რუს. *штыкатура*) მობათ-ქაშება, ბათქაში. „ამას ჩაქათურა ებნევი-ან“ (ბ.).

ჩაქმანა-ი მსხვილფეხა პირუტყვი, რო-მელსაც ფეხზე ჩლიქთან თეთრი ფერის ბლანი აქვს. „ჩაქმანაი ამ ძროხის ჯინს-ლიდან მოდიან, მისი ანაი იყო ჩაქმანაი“ (თ. ქ.).

ჩაქურა-ი ჩაქველი, ჩაქვიდან მუშაჯი-რად ნასული ქართველების შთამომავალი. „ჩაქურაი ქალები შელლიგაი არიან“ (ინ.). ჩაყვამუღ-ი 1. მოღრუბლული; 2. ნარბეზამოყრილი, მოღუშული. „იმფერი ჩაყვამული ტაროსია, რომე გარეთ გამო-ხედა არ მოგინდება“ (ბახ.).

ჩაყურჭავ-ს კარგად შეღებავს, ჩააშა-ვებს. „ეს ბოჯა გოზგორა კარქა მეეკიდება და ჩაყურჭავს“ (ინ.).

ჩაშუტი-ი (*çaşit*) ჯაშუში. „დავდაი იყო ჩაშუტი“ (ინ.); „ჩაშუტმა მუუტანა ენა“ (ად.).

ჩაჩა ჭაჭა. „ჩაჩა არის სხლის, გადა თუთის გამონანური“ (იმ.).

ჩაჩანა-ი||ჩაჩანი რძის საწური (სპეცი-ალურად მოქსოვილი რძის გამოსაწურა-ვად). „ზეს განურვენ ჩაჩანაში“ (იმ.); „ჩაჩანასა მოქსოვენ თხის ბალნიდამ, თხი-სურადამ“ (იმ.); „ეს თხისურაით მოქსოვ-ნილი ჩაჩანია“ (იმ.).

ჩაჩქან-ი ტანის სახეხი (სპეციალურად იქსოვება რბილი მატყლის ძაფით). „ესაც ჩაჩქანია, ტანი სათქელუში“ (იმ.).

ჩაჩინჩი-ს ლამაზად, სუფთად, რიგია-ნად გააკეთებს საქმეს — მოქსოვს წინდას, შეეკრავს რაიმეს, დაქარგავს და მისთ. „სუფთა საქმე იციხს, ჩაჩინჩის წინდას, ნეტი რა არ გამუა ხელიდან?“ (ინ.). ჩაჩინჩული: „წინდები ქონდა პედიათ ჩა-ჩინჩული, ფაფრიქასი ნაქსოვნი გეგონებო-და“ (ინ.).

ჩაჭახტავ-ს ერთიმეორის მიყოლებით ჩაწყობს, ერთმანეთზე თანმიმდევრობით დაწყობს. „მისი დაქსოვნილი წინდები სკივრში ჩაჭახტა“ (სტ.).

ჩაჭიმურავ-ს ჩაბლუჯავს; მუჭში, ხე-ლებში მოაქცევს, ხელს მაგრად მოხვევს, გულში ჩაიკრავს. „თიბილი ცადი ჩაჭიმურა და მანონი დააყოლა ზედან, გემოზე ჭამა კაცმა“ (ინ.); „იმფერ ლამაზ ქალ ჩაჭიმუ-რავს, აბა რას იქს?“ (ინ.).

ჩაჭიხტილ-ი ერთიმეორის მიყოლებით მიწყობილი. „წვიტი პარკები აქვა, ჩაჭიხ-ტილი“ (მ.).

ჩაჭორტავ-ს ქვას, ხეს... ჩაყარის, ამო-ავებს. „ჩაჭორტა სახლის უკანი, დაყარა

ქვა-ლორღე“ (ად).

ჩაჭუპნი-ს რაიმე ზედაპირს ჩაკეცავს, ჩააღრმავებს, ჩაზნექს. „პური ცომი დააგორგვალა და მემრე შუაში ჩაჭუპნა“ (ინ.); „რომ გეიცინფეს, ლოყას ჩაჭუპნის“ (ინ).

ჩაჭუჭკავ-ს თვალს ჩახუჭავს, მოხუჭავს. „ბზის სინათლეზე თვალზე ჩაჭუჭკავს“ (სტ.). **ჩაჭუჭვილი-ი**: „უზბეგ ვაგს, ისე აქ თვალეზი ჩაჭუჭვილი“ (სტ.).

ჩაჭუჭკავ-ს რიგრიგობით ჩაიტანს, ჩაზიდავს, ჩაალაგებს. „ნელ-ნელა ჩაჭუჭკავ ბარსამი ეშა“ (ინ).

ჩახამდა-ა გადაიღალა, ხელ-ფეხი გაუჩრღა (ფიზიკურ შრომას გადაჩვეული ადამიანი როცა ერთბაშად ბევრს იმუშავებს მინაზე, ჩახამდება, ხელ-ფეხი ეტკინება). „გაზაფხულიშირ საქმე დავამ-გავამ დეიწყო, ეშინიოდა არ ჩახამდემო“ (თ. ქ.). **ჩახამებულ-ი**: „ჩახამებული საქონელი პანანა მუასუენო, რომ თლათ არ დადგენ გზაში“ (ად).

ჩახაჯობა იხ. შახაჯი. „ხალს უზემდა ჩახაჯობას და აცინებდა“ (ინ).

ჩახირხლული-ი ბევრი (ვინმე, რაიმე) ერთად მყოფი; ბევრი რამ ერთად უნეს-რიგოდ ჩაყრილი. „ამდენი ყაბიყაჯალი ერთად არი ჩახირხლული“ (ინ).

ჩახმახ-ი (çakmak) სანთებელა, კაჟი, კვესი. „ჩახმახი მომიტაი!“ (ინ.); „ჩახმახი მამე, ერთი დავაკვამლო!“ (ინ). შდრ. საბა (ჩახმახი თურქთა ენაა, ქართულად მოკვესილი ჰქვია).

ჩახმახტაში-ი (çakmaktaşı) კაჟი, ტალი. „კვერსა ჩახმახტაში დაასხმენ“ (მ).

ჩახრახ-ი (სპ. çahrah — დიდი ფართე გზა) ლორღიანი დაღმართი გზა. „ამ ჩახრახში დავალ გაჩენილ დღე“ (იმ).

ჩახჩახ-ი ნიქვილის კოდი. „ჩახჩახი კოდი ნიქვილისა, ქვას ზედან არი“ (იმ.); „ნიქვილის ჩახჩახში დოუბმან ჩუენი ბებერი და ისე ზორ გუუმუსლიმანეზიან“ (იმ).

ჩაკალ-ი (çakal) ტურა. „ერთი სოღ დაბანი არი, ჩაკალ უზახიან“ (იმ).

ჩაკე-ი ტილოს პარკი. „მოდულეხულ ტუქსა ჩავასხამთ ჩაკეში, ჩამოვკიდავთ ონგალზე, გეინურვის ჩაკეში, გამუა დო“

(იმ). შდრ. საბა (ჩაკე — პარკი).

ჩახუხუნდა-ა 1. ჩაკევიდა, ჩაიყარა; 2. გათბა, ჩათბა, ჩახურდა. „თლათ ვაშლი ჩახუხუნდა ღელემი, თოფრალი გუერდია და, იმისთინ“ (თ. ქ.); „ბაღვი აკვანში კარქა ჩახუხუნდა“ (ად).

ჩაჯოღავ-ს ჩახერგავს; ქვით, ღორღით, ხით ამოასებს. „რუ დაყაფანა, შიან ჩაჯოღავ ქვა-ლორღე“ (თ. ქ.). **ჩაჯოღავი-ი**: „ჩაჯოღავილი აქ შემასლელი ჭიშკარი“ (ად).

ჩეგილი-ი (çakil) ქვიანი ადგილი. „რუ-რუ მუა წყალი ჩეგილიში“ (იმ).

ჩევერე (çevre) 1. მხარე, მიწის ნაკვეთი; 2. ამია, ქობა; 3. ცხვირსაოცი. „ჩევერე ამეილო ჯეფიდან“ (სტ.); „ერთი ჩევერე მქონდა, სახლი ჩეიდგემოდა, იმისისხო“ (სტ.).

ჩეთე (çete) 1. პარტიზანი, აჯანყებულ-ი, მემამოხე; 2. ბანდა, რაზმი. „აქედან გაქცეულა და ჩეთე გამხდარა ერზერუმ“ (ინ).

ჩეთინ-ი (çetin) ძნელი, რთული, მკაცრი, მძიმე. „ზოვლი ჩეთინი საქმე დარჩა“ (ინ).

ჩეთინიჩეთინა(ი) ძნელად, რთულად. „ამ გზაზე ჩეთინა წახვალ“ (ტ.); „ჩეთინ იხარმეის თაზე ლობიო“ (მ).

ჩეიბლუნკეი-ს ჩაიკუზება, ჩაიშუხლებს. „ასე იმფო ყოლაღ ჩეიბლუნკეის“ (ინ).

ჩეიზუხუმებ-ს ვულ. შეჭამს, გადასანსლავს, გადაყლაპავს. „პა და ჩეიზუხუმე ე ჩოქოლათაი“ (სტ.).

ჩეიკირკილებ-ს ნაზად, წყნარად ჩაიცინებს. „იმფრა თემიზათ ჩეიკირკილებს, რომე შეგეპავისება გაცინება“ (ინ).

ჩეიჟუევი-ს ჩაქრება, ჩაინვება (ანთებული შემა, ლამპა); გაღარბდება. „წყალი მიასხი ცოტა ბუხარში და ნაგუზლები მალე ჩეიჟუევის“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩაჟუევა — რა მუგუზლები დაინვას).

ჩეიჟეჭა ჩაიკუჭა, ჩაიტენა, გაჭირვებით ჩაიღო. „მენდილი ჩეიჟეჭა ნელში“ (ინ).

ჩელთეხ-ი (çeltik) გაურჩეველი, კანგაუშმრალი ბრინჯი; ხშირი, გამოსამეჩხრავე

ტყე, სიმინდის ყანა... „ჩელები არ დეითება“ (ად.); „ჩელები ქვია ტყავის გადაძრობამდი ბრინჯსა“ (სტ.); „ჩელები დუუთესიან წრეგლადი სიმინდი“ (თ. ქ.).

ჩელიქი (celik) ფოლადი. „ჩელიქის თელი ყოლად არ განყდება“ (თ. ქ.).

ჩელტი ლასტი, ხის ფირფიტა; დანული ფარცხი. „ხოშორ ნენელ კალივით მოკვაკვავთ, გოდრი ძირი სისხოზე, ამ კალსა დანიდამ დუუსობთ ჩელტებსა და დევწყებთ გოდრი ქსოვნას“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩელტი — ლასტი).

ჩელხი შემჭიდროებული, მჭიდროდ მყოფი, არეულ-დარეული, გროვა. „გუუხდია დიდი შელხი, იმდენი რამე დუუყრია“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩელხი — ხვარბლის ხევის ულენველი ანაკაზმი).

ჩემბარობა ჩემს გამო, ჩემი გულისთვის. „ჩემბარობაი განია ამდონი ყეპრი“ (ინ.); „ჩემბარობაი გადასულა სვირევან“ (იმ.).

ჩემგულობა ჩემი გულისთვის, ჩემს გამო, ჩემთვის. „ჩემგულობაი ჰუდუდზე გამოვდა“ (ინ.).

ჩემდროულ-იჩემდროვლი ჩემი ასაკის, ჩემი ხნის. „ჩემდროვლი რომე მოხუალ, მაშინ მიხდები“ (სტ.).

ჩემბე (çembe) სალტე, რკინის რგოლი. „ფუჭი მოჭედლია ჩემბეთ, მოკოკვილია“ (ინ.).

ჩემთათინა მე თვითონ, ჩემდა თავად, ჩემით. „მე ჩემთათინაი ავდგები“ (ინ.); „ჩემთათინაი მეფვიშმანე ესენი“ (ად.).

ჩემთალა მე თვითონ, ჩემდა თავად, ჩემით. „ჩემთალაი გულში გიმირა“ (იმ.).

ჩემი გენჯობა გამეხებადე ფიგ. გამ. ჩემი ახალგაზრდობა შევალე, ძალღონე დახვარჯე. „ჩემი გენჯობა გამეხებადე და მაინც ვეფერი შევადინე, ვეფერი მივახტინე, ისვენ მისას იძახის“ (ინ.).

ჩემი ნაგაზი გად. მნ. სალანძლავი სიტყვა, გინება (სიტყვა-სიტყვით — ჩემი ძალლი, ქოფაკი). „ვერ გავათერბიალე ეს ჩემი ნაგაზი, არ იქნა!“ (ინ.).

ჩემი შექნილი გად. მნ. გინება, სალანძლავი სიტყვა (სიტყვა-სიტყვით — ჩემი ნაშეირი). „ჩემი შექნილი ესა! ერთი უყურე, რაფერ ენას მინაცლებს!“ (ინ.).

ჩემსობას ჩემს სიცოცხლემ; მას შემდეგ, რაც თავი მახსოვს; ჩემი იქ ყოფნის დროს. „ამდენი წლის მეყარე, ჩემსობას ამფრობა არ გიმეგონია“ (სტ.); „ჩემსობას არ ქნილა ესა“ (ინ.).

ჩემული ჩემი მული (ჩემი ქმრის და). „ძალო! ჩემული მაქ ხომ არ ზის?“ (ინ.); „მულსა ჩემულოო“, ეტყვიან“ (თ. ქ.).

ჩენგე (çene) ქვედა ყბა. „ჩენგეს აქანებად, ის ვიცი ჰამა თავი თუ ქონდა, არ მახსოვსო“ (ად.); „წურბელას მებებმდენ ჩენგეზე, კიბილი ტკივილ უხდებაო, იტყოდენ დიდუანები“ (თ. ქ.).

ჩენგედამდგარი გად. მნ. უმადო, ცუდად მჭამელი. „სხუაფერი ჩენგედამდგარი ბაღვია ესა!“ (ად.);

ჩენგელი (çengel) კაუჭი, კავი. „სამი უღელი სიმინდი ჩენგელზე ჩამოკვიდე“ (ბახ.).

ჩენგეშეკრული იხ. ჩენგედამდგარი. „ჩენგეშეკრული ძროხა არი, რანა გასუქდეს?!“ (თ. ქ.).

ჩერექი (çeyrek) 1. მეოთხედი ნაწილი (საგნის ან დროის); 2. მონეტა, რომელიც უდრის ვერცხლის „მეჯიდიეს“ (ფულის ერთუღლია) მეოთხედ ნაწილს. „ჩერექი ქონდა იმასა“ (იმ.).

ჩერიე ხერტალი, თითისტარი. „მატყელსა ჩერიეზე შესთვიდენ“ (ფათ.). შდრ. საბა (ჩერი — თითისტარი).

ჩერჩევე (სპ. çerçeve) ჩარჩო, ბუდე; სათვალის ჩარჩო. „გაზზულულის ჩერჩევე გიმიტყდა“ (სტ.).

ჩერჩეზი (çarçaf) იხ. ჩარჩო. „მივაფარებ ჩერჩეზ, ჩულას“ (იმ.); „ჩერჩეზი ლოგინზე გადასაკრავია“ (იმ.).

ჩეფერი (çeper) კედელი, ტიხარი, ღობე. „ე მაგასა მესარი, ჩეფერი ქვია“ (იმ.).

ჩექმეჯე (çekmece) უჯრა, სეფი, ყუთი. „ამასა ჩუნ ჩექმეჯეს ვეტყვით“ (ჰ.); „ამ ჩემითებ ჩექმეჯევი ვინახავ“ (იმ.).

ჩემპიტ-ი (čepit) ჯიში, სახე, ნაირნაირობა, სხვადასხვაობა. „კეცი ორი ჩემპიტ იყო“ (მაჭ.). „ონდართი ჩემპიტ საჭმელი კეთდება იმ დღესა“ (მ.); „ამასა რუენა ორი ჩემპიტ გავაკეთავთ“ (მ.); „ჩემპიტ იყოსნა, ბრეელი“ (ხ. ფ.).

ჩემპიტ-ჩემპიტ-ი (čepit—čepit) ნაირ-ნაირი, ფერად-ფერადი. „საჭმელები ჩემპიტ-ჩემპიტ ვიცით“ (მ.).

ჩემპითლი-ი (čepitli) ნაირ-ნაირი, სხვადასხვა, ფერად-ფერადი. „ჩემპითლი ბუზმე-ბი მუუტანია ფენგეთვინ“ (სტ.).

ჩემშე (სპ. čeme) წყარო, შადრევანი. „ამას ჩემშესაც ვეჭყვით“ (იმ.); „ჩემშემებზე საათები არ გაქუან?“ (ინ.).

ჩემპრე (სპ. čehre) სახე, გამოსახულება, გარეგნობა. „იმ კლდის შუაიგული ინსნის ჩემპრეს გავს, პირის დაფსა“ (იმ.).

ჩვენ-ი ძირითადი მნიშვნელობის გარდა, გამოიყენება (მეუღლის — ცოლის მტყვევლებაში) ოჯახის უფროსის აღსანიშნავად. ქმარს ცოლი სახელით არ მოიხსენიებს, იყენებს სხვადასხვა ეპითეტს, მათ შორის ერთ-ერთია კუთვნილებითი ნაცვალსახელი „ჩუენი“ სახ. მოთხ. და მიც. ბრუნვის ფორმით. „ჩუენმა ამ დიდ ზამთარ იტიკვა თავი, უქეიფურათ იყო“ (თ. ქ.); „ჩუენი ახლა ამოვდა ყსაბიდან“ (მეზ.); „ჩუენსას ვუთხარ, კლიტ გარეთ დატიემეთქი“ (თ. ქ.).

ჩვენსა ჩვენსას, ჩვენთან. „ხოჯა გუშინ ჩუნესა იყო, მეველუდი იკითხა“ (მეზ.).

ჩვილი თვარე ენა. ახალი მთვარე, ხუთშაბათს გამოუვლელი მთვარე. ხალხური რწმენით, ახალი მთვარე სანამ ხუთშაბათს არ გაივლის, ჩვილია. თუ მთვარე დადგა ხუთშაბათს, იგი იმთავითვე ითვლება მაგარ მთვარედ. მაგრამ თუ პარასკევს დაიწყო ახალი მთვარე, მომავალ ხუთშაბათამდე იგი ჩვილია. „ჩვილ თუარეზე არ დავთესავთ, ხეს არ მოვჭრით, ბინას არ ჩაყვრით. ხე რომე ჩვილ თუარეზე მეჭრას, მალე დალმება, ბოსტანი რომე დათესოთ, არ ამუა“ (თ. ქ.).

ჩიბან-ი (čiban) ჩირქერკოვა, ძირმაგარა, ფურუნეკული. „ხელზე ჩიბნები აქვა“ (მ.);

„რამდონ ხან ჩიბნები ქონდა და მწუალობდა“ (სტ.).

ჩიგ-ი (ciğ) უში, მოუხარშავი (მეუმწვარი), უმწიფარი, მკვასე, შემოუსეკული. „ჩიგიც ეჭმება ესა“ (მ.); „ჩიგი კურცხი ჩაატება“ (მ.).

ჩიეყლუმ-ა ჩაეყლაპა, გადაეყლაპა. „რომ ჩიეყლუმა წყალსა? რაფერ არ შეიშინდა?“ (ხ. ფ.).

ჩივი (čivi) სოლი, წკირა. „ამ ქუთუგსა ჩივები მივცეთ და ისე დავხეთქოთ“ (თ. ქ.).

ჩივთ-ი (სპ. čift) წყვილი. „ჩივთი გელინი ერთათ მეიყუანა, დააჩივთა“ (სტ.).

ჩივთაჩივთა-ი (სპ. cifte/ორლულიანი თოფი. „დაახტა ჩივთა თოფსა“ (სტ.); „ჩივთაი სილაპი მქონდა“ (ინ.).

ჩივთალ-ი/ჩივთელი-ი (ciftele) ჩხუბის-თავი, სკანდალისტი. „ჩივთალი მილღეთი გაშენდენ სოენი“ (ინ.).

ჩივთალმა (ciftemek — დანყვილება, შეუღლება) წყვილი, დანყვილებული. „ჩივთალმა ტყეა დაცეს“ (იმ.).

ჩივით-ი (čivi) ლილა. „ჩივითი ლილა არი, ჩაბაშირითვინ გუაქ“ (თ. ქ.).

ჩივითლი-ი (čivilli) გალილავებული. ჩივითლი ჩარშაფები გაკიდა ქანდარაზე“ (ინ.).

ჩიზგ-ი (čizgi) ხაზი, მიმართულება, საზღვარი (ფარგალი), თვისება; თამაშის სახე. „ბალეობაში დაჩიზვედით მინასა და ვითამაშებდით, ხაზილია, ჩიზგი ერქუა ამ თამაშსა“ (ინ.).

ჩიზგილი-ი (čizgili) ზოლებიანი. „ჩიზგილი ყუმში მომიტანა ეთეგითვინ“ (ინ.).

ჩიზიდან გამოვდა (čizi-čizgi — ხაზი, მიმართულება, თვისება) თავზე ხელი აიღო, აღამიანობის ფარგლებიდან გამოვიდა, გათავხედდა. „ბითევაი ჩიზიდან გამოვდა ეს ქალი, საიბი არ ყავს ნეტაი?“ (ინ.).

ჩიზიდან გამოსული-ი იხ. ჩიზიდან გამოსლა. „ეს ბალეები სულ ჩიზიდან გამოსული არიან, აღარ მიჯერებენ“ (ად.).

ჩიზმე (čizme) ჩექმა. „ჩუენი ქალები ჩიზმეს მაიდამაი არ იცმენ“ (ინ.).

ჩიზმელი (čizmeli) ჩემბებიანი, ჩემბა-ჩაცმული. „ჩიზმელი ვერ მვისვენეფ, გეიხადე, გარაპათი!“ (სტ.).

ჩითი (čit) 1. ლობე, მესერი; 2. მონული ჭურჭელი ზზის გადასატანად. „ჩითები გააკეთა გუშინ“ (პილ.); „ზზეს ჩავყრით ჩითში“ (ინ.).

ჩით არაბა-ი ჩითდადგმული მარხილი (იხ. ჩითი). „ჩით არაბას მუანყობით და ბზე მოქვეონდა იმითა კალოდან“ (თ. ქ.).

ჩილი (čil) ჭორფლი. „ამ გამოსულზე ჩილი გამუჟინდა პირზე ციცასა“ (ად.).

ჩილაი (čilli) ჭორფლიანი, ლაქებიანი. „ერთი ჩილაი კაცი იყო ჩუენი დედეი“ (ინ.).

ჩილბური (čilbir) კვერცხით, ერბოთი და ნიგვზით მომზადებული კერძი. „ჩილბური ფენა ნაზიქი ჯემეგია“ (იმ.). შდრ. საბა ჩილბური — კვერცხი ძმრითა და ერბოთი ნამზადი).

ჩილეგი (čilek) მარწყვი. „ეს ჩილეგი კარქა/ისხამს“ (თ. ქ.).

ჩილფი (čirpi) მსხვილი ბანარი (3-4 მ.), რომელიც, წითელ საღებავში — წარნაქში დასველებული, გამოიყენება ფიცარზე სწორი ხაზის გასაღლებად. ჩილფით მონიშნულ ხაზზე ჩაისერება ფიცარი. „ჩილფ ნერნაქში შეღებუდენ“ (იმ.); „ჩილფი დაარტყა“ (ინ.).

ჩიმ-ი (čim) გაზონი. „ჩიმებში ამოდიოდა ქათამნაცარაი“.

ჩიმენტო (čimento) ცემენტი. „ესა ჩიმენტოზე ყუთლია“ (იმ.).

ჩინი (čin) ჩინეთი. „ესა ჩინი დველიდან მოსული ყოფილა“ (სტ.).

ჩინი 1. ძალა, ღონე; 2. თვალის სინათლე, მხედველობა. „ჩინი აღარ დიმი-რჩა ტრიკებში“ (ტ.); „ამ ავატყოფობამ ჩინი ამართუა თუალებიდან“ (ად.). შდრ. საბა (ჩინი — თვალის ჩენა).

ჩინარი (činar) ჭადარი. „ჩინარის ქერესთე გააპაზირა ბერმა“ (ინ.).

ჩინგანა (čingar — ხმაური, ყვირილი, ჩხუბი) ცელქი, ონავარი, მოუსვენარი. „ზოვლი ჩინგანა ბალეები ყაფან“ (ინ.).

ჩინგრობ-ს (cingar — ხმაური, ყვირი-

ლი, ჩხუბი) ცელქობს, მოუსვენრობს. „შენოლ, ნუ ჩინგრობ, თუარა ყურებით დაქიდავ“ (ინ.).

ჩინჭოი (činko — თუთია) თუთიის (მოთუთიებული) ჭურჭელი — თასი, ვედრო და მისთ. „ჩინჭოს ყაბები აქ ფაპალია“ (ინ.).

ჩინჩავატი უძლური, სუსტი, ქონდრის კაცი, გლახაკი. „ერთი ჩინჩავატი კაცია, შუუბერო, თავანში მიეცხობა“ (ინ.).

ჩირ-ი (დიალ. čir) ხმელი ხილი. „ზაფხულში მეფეას გაფახმობთ, ჩირ გავაკეთებთ“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩირი — ქმელი ხილი. თურქ. ყაზ-ჩირი).

ჩირა (čira) კვარი. „ჩირა კუარ ქვია, ნენე არ იცოდა თურქჩა და ჩირი ეგონა“ (სტ.).

ჩირალ-ი (čirak) სანთელი, შუქი, სინათლე. „მალარაში ჩირალი გაჩინდა“ (ინ.).

ჩირი შორვა ჩირით მომზადებული კერძი (წვნიანი). „ამას ვუძახავთ ჩირი შორვა“ (მ.).

ჩირქ-ი (სპ. čirk) ჭუჭყი, დამპალი სისხლი. „ჩირქი გამოხეთქა“ (ინ.).

ჩისე (čisel) წერილი წვიმა, თქორი. „ღამლამე ჩისა იცის“ (ინ.).

ჩისავ-ს (čisel — წერილი წვიმა) წერილად წვიმს, უჩნულავს. „ამხანებაი ღამით ჩისავს და აგრილევს თოფრალსა“ (თ. ქ.).

ჩიტითვალა-ი ნახშიში, სახე. „ესა ჩიტითვალაი ჭრელია“ (იმ.).

ჩიტიკვერცხა-ი ქლიაეის (ლოღნაშოს) ერთ-ერთი ჯიში, წვრილმარცვლებიანი ნაყოფით ცნობილი. „ჩიტიკვერცხაი ბოსტანში იდგა“ (თ. ქ.).

ჩიტის ენა ე. წ. ქაჯური ენა. „ჩიტის ენაზე ლაპარაკობდენ და იცინიდენ ციციებში“ (ინ.).

ჩიტი ყურძენ-ი ყურძნის ჯიში, წვრილმარცვალა ნაყოფის მომცემი. „ჩუენსა ჩიტი ყურძენიც არი“ (მ.).

ჩიფჩიფებს-ს ვულგ. ძლივს ლაპარაკობს. „უკიბილო დედაბერი, რაპალებით ჩიფჩიფებს“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩიფჩიფი — ფლაფნით ლაპარაკი).

ჩიფლალ-ი (cipłak) შიშველი. „ჩიფლალ-ი ნუ ეტენები, ჭო!“ (თ. ქ.).

ჩიქვი ნადვის ნერგი, ახალმობარდენადვის ხე. „ჩიქვებსაც შეყრია რაცხა მარაზი“ (ყვ.).

ჩიჩი-ი 1. ჩრჩილი; 2. მოუშორებელი, მოუცილებელი, მონებებული. „ჩიჩმა შიში-ჭამა ეს შალის ქილიმი“ (ბახ.); „ჩიჩი არი! ჩიჩი! არ მოქცილდება, მისასა თუ არ ეთათებს“ (იმ.).

ჩიჩეკ-ი (čiček) ყვავილი. „ჩიჩეკშია ჩუენი მარწყვი, თქუნ ნასლამდინ მუა“ (ინ.); „ჩიჩეგით წურვილი ამეიტაი ბოსტი-ნიდან“ (პ.).

ჩიჩეგის სოფადებია: (იხ. სოფადი) აჩალია ჩიჩეგი, ბირაღლი ჩიჩეგი, გელინდილ, გირგინე, დედამთილის ენა, ებეგუმეჯი, ზუმბული ჩიჩეგი, მენეჭმე, ონბირაელი ჩიჩეგი, ორთანჯაი, ქარამფილი, ქუფელაი, ქართოფუ, შექერჩიჩეგი, შექერალაუ, ეკლიანი ვარდი, ყაფანა დილი, სარი ჩიჩე-გი... (ინ.).

ჩიჩეკლი-ი (čičekli) ყვავილებიანი. „ჩიჩეგლი ჩითი უულია ჩარში“ (ინ.).

ჩიჩეგულუ-ი (čičeklik) საყვავილე ვაზა, ყვავილნარი. „ქრისთალის ჩიჩეგული მაჩუქვა“ (ინ.).

ჩიჩვირ-ი სქელი ბაგე, ტუჩი, ლაში. „ქარმა ჩიჩვირები დუხუთქა“ (თ. ქ.).

ჩიჩვირა-ი სქელ ტუჩებიანი, მსხვილ ტუჩებიანი. „მაქვერი ჩიჩვირაი ჯინსი აქუნ მაგათ“ (ად.). შდრ. საბა (ჩიჩვირი — პილოს ხორთუმი).

ჩიჩიბო გამომშრალი, გამომხმარი, გამოფიტული. „მინდარი ბზეუე მქონდა დადებული თელი დღე, ჩიჩიბო გახდა“ (ად.). შდრ. საბა (ჩიჩიბი — მნბერის ჭილოფი).

ჩიჩინ-ი დაყინებული თხონა, ხვეწნა, საუბარი. „ალარ მეენყინა ამდენი ჩიჩინი?“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩიჩინი — მარადის იდუმალ საქმეს ურჩევდეს).

ჩიჩმე ტულაღტი, საპირფარეო. „ნენი მივა ჩიჩმეში“ (იმ.); „ჩიჩმე ფეკის ადგილია, ფეკი გზა“ (იმ.); „ჩიჩმე ჩაკიდულია ქუეშეთ“ (იმ.).

ჩიჩქვი-ი ნორჩი, ნაზი, სათუთი, ახალი.

„ჩიჩქვი ხორცი აქ, თაზე“ (ინ.).

ჩიხური-ი ორმო, ჩაღრმავებული ადგილი, ოღრო-ჩოღრო. „თრაქთორ ყუდ გუუხდია, ჩიხური“ (თ. ქ.); „ნეველ და თრაქთორის თეიქრე შევხედ, დიდანი ჩიხურები გუუხდია“ (ინ.).

ჩიხაჯალი-ი (čikacak) ხიფათი, ბედისნერით მოსახდენი რამ, უბედური შემთხვევა. „ჩიხაჯალი, თუარამ ეს არნა ქილიყო, ეს არნა დამართოდენ“ (ინ.).

ჩლა ძაფის ხვეული. „თეთრი ძაფის ჩლა მქონდა დამწნილი“ (სტ.).

ჩლატები-ი (მრ. რ.) ძალიან იაფფასიანი ოთახის ძველი ფეხსაცმელი; ფეხებზე სახელდახელოდ წამოსაცმელი ძველი ფეხსაცმელი. „ჩლატებით სოხანში არ გავალთ, ეზო-კარში ვიცუამთ“ (ინ.).

ჩლატანა-ი ჩია, უძლეური, მოუნესრიგებელი, უგარგილო. „ერთი ჩლატანაი კაცი ყოლია“ (სტ.).

ჩლატუნ-ი ფეხების (ფეხსაცმლის) ორე-ვით მორული, ჩაჩაჩი. „ჩლატუნით ძეი-ლაი მოვდა“ (ინ.).

ჩლეჩილა-ი ყველის სახე, კეთდება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთიან სოფლებში (ტაო, კლარჯეთი, შავშეთი, აჭარა, მესხეთ-ჯავახეთი). „ჩლეჩილას ვაკეთებთ გამოხდილი ზით“ (იმ.).

ჩლოგ-ი ბლაგვი, არა მჭრელი. არა ბასრი. „ეს დანა ზოელი ჩლონგია“ (იმ.). შდრ. საბა (ჩლუგი — ბლაგვი, უმკვეთელო).

ჩლოქე-ი ჩლოქი. „საქონელსა ტაბალი ჩლოქეებში გუუჩინდება“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩლოქი — ფერკანაპუბლის ფრჩხილი).

ჩოზან-ი (ს. čezan) მწყემსი; გაუნათლებელი ადამიანი. „იმ წელიწად ჩოზანათ იყო შენი ბაბო“ (ინ.).

ჩოზანში წასვლა სამწყემსავად წასვლა. „იმ დღეს გავაპირდი და მივაღ ჩოზანში“ (სტ.).

ჩოლალ-ი (čolak) ინვალიდი, ხეიბარი. „ცალი ხელი არ ქონდა, ჩოლალი იყო“ (ინ.).

ჩოლფოტი-ი უეგმოვნოდ, უშნოდ ჩაემული. „რას გაგეს ეს ჩოლფოტი, საფთხო-ბელაი ესა!“ (ბახ.). შდრ. საბა (ჩოლფოტი

— უღონო მოსიარულე).

ჩოლულ-ჩოჯულ-ი (çoluk—çocuk) ცოლ-შვილი, ჯალაბი. „ღმერთმა გაქსადოს ჩოლულ-ჩოჯულ საიბი!“ (ინ.).

ჩომა პირუტყვი. „ჩომა დავჰყარეთ ყიშლაში“ (იმ.); „ჩომას მოვლა უნდა ზამთარში“ (იმ.).

ჩონჩო 1. მოშვებული, ფომფლე, დუნე; 2. მშიშარა, მერყევი ხასიათისა, არამტკიცე. „ეთეგი წელზე ჩონჩო მაქ“ (ინ.); „ძალუან ჩონჩო კაცია, მის სიტყუაზე არ დადგება“ (ინ.).

ჩონჩორიკი-ი უხარისხო, ფუქსავატი, გამოუსადეგარი. „ჩონჩორიკი კაცია, არც ოჯალისთინ არი და არც მისი თვისთინ“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩონჩორიკი — ცხენთა, ჯორთა და ვირთა სკორე). ეს სიტყვა გვხვდება კუს შელოცვაშიც: „კუ, კუ, კურკუშანო, პირაღმართო, პირჩაღმართო, ... ჩონჩორიკო...“ (სტ.).

ჩოობა|ჩორბა (çorba) სუპი, წვნიანი კერძი, შეჭამადი. „ისე ვაკეთავთ ქათმის ჩოობასაც“ (მაჭ.); „ეზოგელინის ჩორბა ზოვლი მიყუარს“ (ინ.).

ჩორი-ი (çor) მსხვილფეხა პირუტყვის ჭირი, ავადმყოფობა. „ჩორი წელნადი იყო“ (იმ.); „ჩორი შენ ყიაში! რას ხუელი ამდენ?“ (ად.).

ჩორაბი-ი (çorap) წინდა. „გეიხადე ჩორაბი, ფეხი გიგირაპათდება“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ნაქსოვის ფერკსაცმელი, რომელსა სპარსნი ჩორაბს უქმობენ).

ჩორათანი-ი ნალბეს რომ შედლებავენ და კარაქს ამოიღებენ დარჩება სითხე — ნალბის დო. ნალბის დოს მოადულებენ ყველის შრატთან ერთად და მიიღებენ ნადულს. ასეთი წესით მიღებული ნადული, ნალებში შეზელილი, არის ჩორათანი. „ჩორათანი ცოტაც ესმერია“ (ინ.); „ჩორათანის ყურუთი კაი საქმელია“ (თ. ქ.).

ჩორდოლო უკულტურო, უხეში, გაუნათლებელი ადამიანი. „ბითევი ჩორდოლო ხალხი არიან იმათი თახუმი“ (ინ.).

ჩორეგი-ი (çörek) ერთგვარი გამომცხვარი პური. „გედი მალაზაში და ჩორეგი ეილევი“ (სტ.).

ჩორჩხ-ი მინის (ეზოს, კალოს...) სახვეტი ცოცხი, რომელსაც კერავენ მცენარეთა ნორჩი ტოტების გამოყენებით (უშთავრესად იყენებენ არყის ხის ტოტებს). „თქუენ თერეფ ბევრი არყია, კერეთ და იყავით ჩორჩხები“ (იმ.).

ჩოტი-ი ხის თხელი ფირფიტა, ყავრის ჩამონახეთი. „ფური პანანა ხის ჩოტებით გაკეთებულია, შერულია“ (ინ.).

ჩოუბაველებ-ს ჩაალრმავებს, ამოასუფთავებს რუს. „იმ დღეს ჩოუბაველეთ რუი“ (იმ.).

ჩოუთესლიმ-ეს ყველაფერი ჩაბარეს, ყველაფერი მოახსენეს, უთხრეს. „აქ ჩამოვდენ და ჩოუთესლიმეს ქემალის“ (იმ.).

ჩოფი-ი (çöp) ნაგავი, ნარჩენები. „ჩოფის ვედრაი გარეთ დამჩნია“ (ინ.); „ჩოფი არ იმინევი“ (იმ.).

ჩოფლუგ-ი (çöplük) ნაგვის ორმო, სანაგვე, ნაგვის საყრელი. „ამფერები ჩოფლუგზე დაყარონ და ძაღლები გაათრევენ, შეჭამენ“ (თ. ქ.).

ჩოფჩი-ი (çöpçü) მეეზოვე, ნაგვის გამატანი. „ეს ფოცხოველი ჩოფჩია“ (ინ.).

ჩოქალუქი-ი (çökelek) ნადული. „შრატიდამ გამუა ჩოქალუქი“ (მ.).

ჩოქოლათა (çikolata) შოკოლადი. „პა, ეს ჩოქოლათა და ესაც ჩეიზუზუმე!“ (ინ.).

ჩოქშუქურ! (çok şükür) დიდი მადლობა ღმერთს! „ჩოქშუქურ! ეფეიჯა მევფუფულეთ, კარქა ვართ“ (თ. ქ.).

ჩოლიაშა! (çok yaşa) სიცოცხლე! იყავით ჯანმრთელი! უშთავრესად ეტყვიან იმ პიროვნებას, რომელსაც ცხვირს დააცემინებს. „ჩოლიაშა, გეიზარდე დიდი!“ (ინ.).

ჩოყლაყი-ი აყლაყუდა, ახმახი, ტლანქი. „გამხდარა დიდი ჩოყლაყი და ჭკუა არ აქ საცოდევასა“ (თ. ქ.).

ჩოჩია-ი ვირის შვილი, ვირი. „ჩოჩიას ეთამაშებოდენ ბაღვები“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩოჩი — ვირის ხადილი).

ჩოხშუქურ! იხ. ჩოქშუქურ! „ჩუენც კარქა ვართ, ჩოხშუქურ!“ (ხ. ფ.).

ჩოჯა ჩოხა. „ეს ჩოჯა აქ ევლე“ (იმ.); „ჩოჯა წინწინ ეცუენ კაცებსა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჩოჯა — მატყლის სამოსელი).

ჩოჯული-ი (çocuk) ბავშვი. „ჩოჯული დუუჰაკია ხელში და ისე მისულა მაჰქემში“ (ინ.).

ჩუალდუზი-ი (çuvaldız) მახათი, ტომრის საკერავი ნემსი. „ჩუალდუზი წასობია ხელში ზავალსა“ (ინ.).

ჩუბული-ი (çubuk) ლერწი, ვაზის რქა. „ყურძენ რაფერი ჩუბულები გამჟულია, ხედავ?“ (თ. ქ.); „ესა ხაპის ჩუბულია“ (თ. ქ.).

ჩუბინი-ი კარგად მხედველი. „ჩუენი ნენეი კარქა ჩუბინია ჩემზე, ლემსის ყურწში ადვილია გააქ ძაფი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩუბინი — ესე არს კაცი, ისართა, თოფთა, ქვათა უცდენელად ისროდეს).

ჩუვალ-ი (çuval) ტომარა. „დიდი ჩუვალით ქერი მაქ მიდგმული, ცხენითვინ ვინახავ“ (თ. ქ.).

ჩული-ი (çul) უხეში შალის ქსოვილი, ქეჩა. „ჯეიზში მოიჩანე ჩული“ (ინ.); „ჩულა გადაახურე ცხენსა, ოფლიანია“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩული სხვათა ენაა, ქართულად სახურავი შქვიანი).

ჩუმა-ი ზამთრობით, როცა ძროხები ცოტას იწველებიან, ერთ თავდახურულ ჭურჭელში დაიწყებენ რძის მოგროვებას. გამოწანველ რძეს აუდულებლად ჩაასხამენ ხოლმე ყოველ ჯერზე. ასე გროვდება რძე რვა-ათი დღის განმავლობაში. ცოტა მანვინის კვეთს დაამატებენ და ეს უში რძე შედგება, გობმანონასავით გახდება (იხ. გობმანონაი). შემდეგ შედლებუვენ და ამოიღებენ ერბოს. დარჩენილ სითხეს (ლოკი) მზადდულებენ და მისგან გამოწურავენ ნადულს. ასეთიარად ნაგროვებ რძეს ჩუმას ეძახიან, ხოლო პროცესს — ჩუმას ჩასხმას. „ამ ზამთარ ორ თუეს ჩუმაი ჩავასხი, ნანუელი ცოტაი მქონდა“ (თ. ქ.); „ჩუმა ცეცხლზე ადევამ“ (მ.). შდრ. საბა (ჩუმა არს ერბო არა მანონთაგან, არმედ სძისაგან გამოღებული ერბო).

ჩუმათალა-ი ჩუმად, მალულად. „ჩუმათალაი დვინახე გოგო“ (მაჭ.).

ჩუნქი (çünki) იმიტომ, რომ; რადგან; ისე როგორც; საქმე იმაშია, რომ... „დეიჯერონა, ჩუნქი იმას ინსნები აკეთებენ“

(ინ.); „ქირდათ არნა ეილო, ჩუნქი კეფერ ვერ გეტყვის“ (ინ.).

ჩურუ (çuruk) ფუჭი, უგულო, გულგაფუჭებული, ჭიანი; დამპალი. „წრეველი კაკალი სულ ჩურუა“ (ინ.).

ჩურუგა-ი (დიალ. çürük — ფუჭი, დამპალი, აყ-თვე — çürük ay ჩურუგაი) ივლისი. სიტყვისიტყვით ფუჭი, დამპალი თვე. „ჩურუგაში ზოელი დაცხება“ (ინ.); „ქალები წარბ გამეიღებენ ჩურუგა დაღევიან, იტყვიან, აღარ ამუაო“ (თ. ქ.).

ჩურუქსუ (çürük su) 1. დამპალი წყალი, ჭაობი; 2. თურქული ტომონიმი, რომელსაც იყენებდნენ თურქები ქობულეთის ალანონშიადა. „ჩურუქსუელები ბახჩაყადასც ზიან“ (ბახ.).

ჩუსტი-ი ოთახის ფეხსაცმელი. „სახლებში ყუელი ჩუსტი გუაცვია, ფეხჩაცმული არ შევალთ“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩუსტი — ფერქსაცმელი).

ჩუტე ფუჭი, უგულო მარცვალი. „ამ თიხლსა ჩუტე ბერი ახლია“ (გულ.); „სამსე მეგონა და ჩუტე გამოდგა“ (ინ.). შდრ. საბა (მრუტე — ფუჭი მარცვალი).

ჩუთერთიბე-ს დაარიგებს, ურჩევს, დაწყობს საქმეს. „დილაზე ჩუთერთიბებს ბაღებსა და ისინიც დუუჯერებენ ბაბოსა“ (ინ.). იხ. თერთიბი.

ჩუთესლიმე-ს ჩააბარებს, მიაბარებს, მიანდობს, გულახდილად ეტყვის, „მე ჩიგითესლიმე, რაცხა მომაგონდა“ (ინ.); „ცხოვნებული ჩუენი დედეი ცოცხალ ყოფილიყო, ბითუე ჩიგითესლიმედა, გურჯი დედეი იყო, გერჩქე გურჯი!“ (ინ.); „ბითევი ჩუთესლიმეს ხოჯას“ (ედ.). იხ. თესლიმი.

ჩუთესპავე-ს ყველაფერს ეტყვის, ყველაფერს ჩააბარებს, დეტალურად გადასცემს, ჩუმარცვლავს, ჩამოუკავლავს. „მისი ოჯალის ხებერს სხუას ჩუთესპავეს“ (ინ.). იხ. თესპა.

ჩუუკავლავ-ს ჩაუთვლის, ცალობით გადასცემს. „ჩუუკავლა ჰედდები ხისიმებსა“ (თ. ქ.).

ჩუუწმნი-ს ჩაუნნავს. „შერთი ჩუუმწმნია თმებში“ (ინ.).

ჩუუტუტუტე-ს ჩემად ჩაულაპარა-

კებს. „გეიარ-გამეიარს, რაცხას ჩუუპუტ-პუტებს“ (ზახ.).

ჩუუფაქები- ჩაუსუფთავებია, ჩაუნმენდია. „აქეერობა ლუარი ნყალ ჩუუფაქები“ (ტ.).

ჩუუფუნჩხავს- ჩაუფშვნის, ჩაუტხავს, ჩაულენავს. „ძითავი ყველი ჩუუფუნჩხავს“ (თ. ქ.).

ჩუუქართულებ- გაუგებრად ჩილაპარაკებს, სხვის გაუგებრად იტყვის. „ხანდენან მისთინაი რაცხას ჩუუქართულებს“ (ინ.); „რას ჩუუქართულებს, ვინ იცის!“ (სტ.); „მისებურა ჩუუქართულა, თურქებმა ვერ მიხედნო“ (ად.).

ჩუუცივინდა- ჩაუცივდა, ჩაუვარდა, გადავიწყდა. „ცოტაც დეისულა, ჩუუცივინდა მენჯი თავები ძროხასა“ (თ. ქ.); „ბევრი პეკიები ვიცოდი, მარა სიბერეში ჩიმიცივინდა ყულეაი“ (ად.).

ჩუუხუხუნებ- ჩაყრის. „ყულეაი ერთპირაი ჩუუხუხუნა ხაროში“ (ინ.).

ჩუუქართულობა კამათი, დავა, ჩხუბი. „ქალ-კაცსა ერთმანებში ჩუუქართულობა აქვან ჰალადვენ“ (თ. ქ.).

ჩუუქართულობენ (მრ. რ.) კამათობენ, დავობენ. „ჩუუქართულობენ დილა მოღმა, შეჭამეს ერთმანები!“ (ინ.).

ჩუუჩუნებ- მოძრაობს, იძვრის. „დედაბერი ძვილაი ჩუუჩუნობს ლოგინში“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩუუჩუნი — ძვრასავით რამ).

ჩუუხური- (ჯუკურ) ორმო, ჩაღმავებული ადგილი. „აქა ჩუუხური ალაგია“ (ინ.).

ჩქიფი- ხის ან ლითონის სადგისი, ნანვეტებული ჩხირი. „ქალაბნის ტყავსა დავალობდით, ჩქიფით დავჭრითევედით და ლუედით შეეკერევედით“ (ინ.).

ჩქოლი- ხეხილის ნერგი. „სხლის ჩქოლები მაქ, ბოქმუაი სხალის ყულემინა დავამყნა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩქოლი — ახალ-მოზარდი (ხე), ნორჩი, ნერილი).

ჩქუთი- ხის ამოსაჭრელი ხელსაწყო. „ჩქუთი იმფრა ლამაზათ იხმარა, რომე უსტასავეთ“ (ად.). შდრ. საბა (ჩქუთი — ხის ამოსაჭრელი).

ჩხაბავს- 1. ცუდად წერს; 2. ცუდად, უხარისხოდ კერავს. „ამ ბაღვმა ხელი ვერ გეისტორა, ჩხაბავს, ლამაზათ ვერ წერავს“

(ინ.); „ეს მაქინაი რაცხა ძაფ აბამს და არი, ჩხაბავს“ (სტ.). შდრ. საბა (ჩხაბვა — ავი წერა).

ჩხაკაი- სუსტი აგებულების ადამიანი; მეტსახელი კაცისა. „მე ჩხაკა ოსმანას ბაქალა ვარ“ (იმ.).

ჩხაკავრაი- მეტსახელი ქალისა. „ჩუენი ჩხაკავრაი აქ ხომ არ შამოსულა?“ (ინ.).

ჩხაკები- (მრ. რ) გამხმარი ქალამნები. „ჩემი ჩხაკები ძაღლ გუუთრევეა პაცხა“ (თ. ქ.).

ჩხაპუტები- (მრ. რ) საშინაო ფეხსაცმელი. „ჩხაპუტები შემოსასლელში გავყარეთ“ (ინ.).

ჩხართვი- ჩიტი. „ზამთარში ჩხართვებ ვიჭირევედით ბაღები“ (იმ.). შდრ. საბა (ჩხართვი).

ჩხერი- ჩანჩქერი, ჩქერი. „ამაზე იმერკევეში „ჩხერი“ იტყვიან“ (ტ.).

ჩხვერი- მუცლის ტკივილი. „ქარმა დამგრილა ოფლიანზე და ჩხუერა დიმიწყო“ (ინ.); „ჩხუერის ნამალი ვიცოდით ამფრა: ზროხას რომე დაჩხუერევედა, ნენეი უზნი ჯოხ მომცემდა (დედის პირველი შვილი ვიყავ და იმითინ. დედის პირველ შვილსა შეელოცა ილლა), ზროხას შამუარდი დორდინი და ვამბობდი, — „პირველი ვარ დედისა, ნამალი ვარ ჩხუერისა“, ჰემაჯ უზნი ჯოხ მივარტყემდი მუცელზე ზროხასა. ასე ვიქმოდი შუიდეჯელ და პანა ხანში ზროხა მორჩებოდა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩხუერა — მუცლის გერემა).

ჩხვერდა- მუცელი ტკიოდა. „ნუხელ ზალუან მჩხუერდა“ (იმ.).

ჩხმატი 1. მტვრევის, მსხვრევის ხმა; 2. შებრძოლება, ჩხუბი. „შარაბი სუეს ნუხელი მეგემ ლოქანთაში და მეგრე ჩხმატი ქნეს, აწყალა შეჭამეს ერთმანები, ხაპერი მეეშალენ და, იმითინ“ (ინ.). შდრ. საბა (ჩხმატი — მტევე მატარი).

ჩხოკი- ხმელი, ქვიანი ადგილი. „აქევერობა ჩხოკი ადგილია“ (იმ.).

ჩხოკავს- ქვიან ადგილს თოხნის. „მიწას ვერ ნახულობს, რომე სიმიდ მუყყაროს ძირში, ჩხოკავს ვაინაჩარ, ოყათარჯა“ (ზახ.).

ჩხოკობა მთაში ზაფხულობით საცხო-

ერებლად ბარგის წაღებას (მთაში დროებით საცხოვრებლად ასვლას) და შემდეგ მთიდან ბარად ბარგის წამოღებას (ბარად ჩამოსვლას) იმერხევში „ჩხოკობას“ ეძახიან. აჭარაში „თაბარობა“ ქვია. „ჩუენა ახლა ჩხოკობა გუაქ“ (იმ.); „თაბარობა არი ახლა, ჩხოკობა“ (იმ.).

ც

ცალბაგა ახორი-ი ვინრო ბოსელი, რომელშიც მხოლოდ ცალმხარესაა პირუტყვი დაბმული და მხოლოდ ცალმხარესაა ბაგა. „წინწინ ცალბაგა ახორი იდგა აგერაგზე“ (ბახ.).

ცალკლავა-ი ცალმხარეს, ცალი მხრით, გვერდით. „ცალკლავი წედი, ცალკლავი იარე, მინა ფუმფლია, ბურღული, თრაქ-თორზე მასხარი არ გავა“ (თ. ქ.); „ცალკლავი გაარუნე არაბი!“ (ბახ.).

ცალმარხილა-ი/ცალმარჩილა-ი მარხილი, რომელშიაც იბმება ერთი ხარი. „ეს ცალმარჩილასი ქელია“ (იმ.); „ცალმარხილა-ი თუ ვეღარ გასწია, რალა ხარი ყოფილა მაშინ?“ (თ. ქ.).

ცალპირა-ი სახლი-ი ვინრო სახლი. „ძვილია დადგა პანაი, ცალპირაი სახლი“ (თ. ქ.).

ცალპირა-ი ცული-ი ცული, რომელიც მჭრელია ცალ მხარეს. „ცალპირა-ი არი ცული და ორპირა-ი, რუსული“ (ინ.).

ცალუღელა-ი უღელი, რომელშიც იბმება მხოლოდ ერთი ხარი. „ცალუღელი გამეიტაი, შავაბა ხარი“ (თ. ქ.).

ცალყათ-ი (ინ. ყათი) ერთი ფენა, ერთი წვერი (ძაფი), ერთი ხელი (ტანსაცმელი). „ცალყათი ძაფით არ შევერო, მუუნუერე და ორყათი გახადე!“ (ინ.).

ცალწვერი-ი ერთი წვერი ძაფი. „ცალწვერი ძაფი არ გუშძლებს, მოყათე, ორწვერი გახადე!“ (ინ.). შდრ. საბა (ცალწვერი).

ცარა ფხვიერი, მსუბუქი მინა. „ამ ყანაში ცარა მინა არი, მალე გამოშრება,

ჩხორინოფ-ს ყვეს, წემუტუნებს, ნაკაენკაებს. „გათენებამდი ჩხორინოფს ე ძალი, რა ჯამი უნდა, არ ვიცი?“ (მეზ.). ჩხუნტი-ი ჩხუბი, ომი, ბრძოლა. „გერმანიის ჩხუნტი რომე გამოვდა, ჩუენაც გადმუხტით სინორსა“ (ინ.).

ყურალ ვერ უძლფს“ (თ. ქ.).

ცეკვა-ი ერთგვარი საცეკვაო მელოდია. „ცეკვაი ერთ სოღ სამა არი“ (იმ.); „ცეკვაი სასამური ყეილია“ (პ.).

ცენტერა-ი ცეტი, ქარაფშუტა, არასერიოზული. „თამ ჭკუა რამ მიცა მაგას, ცენტერაია“ (ინ.).

ცენტერა-ი 1. კონტუზიანი; 2. ცერცეტი, ყურადღებაგაუნტული. „ერთი ცენტერაი დედეი იყო, დავლა დაცემული, თავ აქანებიებდა მარაზი“ (სტ.).

ცერცეშუტა-ი ჭკუათხელი, არასერიოზული, ქარიფანტია. „ქალი ცერცეშუტაი არნა იყო, აღირათნა გეჭიროს თავი!“ (ინ.).

ცერცვალა-ი პურის ყანაში ამოსული სარეველა ბალახი (ზორბლის მსგავსი). „პური გასუფთავებისან ცერცვალაი გადაარჩიონა“ (იმ.). შდრ. საბა (ცერცველა).

ცეცხლაპირი-ი კერის წინა ნაწილი, ყვრები. „მისულან და დამედარან ცეცხლაპირ“ (იმ.); „ცეცხლაპირ დიდუანები დაუდებოდენ“ (სტ.).

ცეხავ-ს ზორბალს, ბრინჯს ქერქს აცლის. „ხის ურო გუაქ, საცხეველში უროს ფურტყამთ ბუღდასა და ვცეხავთ“ (იმ.). შდრ. საბა (ცეხვა — ცემით მარცვლის ქერქის შეძრობა).

ცეანა-ი ერთგვარი მწერი. „ცუანაიც არი, ბაზის სისხო იქნება, ხელ რომ მოდებ, შეგაცეხებს“ (ინ.).

ცეცხლანი-ი სუსტი მამაკაცი, სქესობრივად უძლური, იმპოტენტი. „კაცი გონიან ხალხსა, შალი აცვია და, ცეცხლანი მაგი!“ (ინ.).

ციგნი-ნი წიგნი. „დავეჯექი, ციგნი დავ-
ნერე“ (მეზ.).

ციგობა გულგრილობა, სიძულვილი.
„დანიშნული ქალის ბევრხან დატყევა კაი
არ არი, ციგობა ჩამუარდება“ (ბ.ფ.).

ცივ პირზე დახედვა ფიგ. გამ. სიცო-
ცხლეში ველარ ნახვა, მკედარზე დახედვა.
„ჩემო ძმავ, ცოცხალ ველარ მოგისტარ,
ცივ პირზე რატომ დამახედიე, რატომ
დახუტე თუალები!“ (ინ.).

ცივ ქვაზე გამუასახლებ-ს ფიგ. გამ.
ცხოვრების საფუძველს შექმნის, არაფერი-
საგან ცხოვრებას ააშენებს. „იმფერი ქალია
ჩუენი შოპრეთი, რომე კაცსა ცივ ქვაზე
გამუასახლებს“ (ინ.).

ცივი წყალი სვა-ს გად. მნ. ნერვები
დაიწყნაროს, თავს მოერიოს, ბრაზი გაი-
ქარვოს. „თუ გაკუჭიანდა, ცივი წყალი
სხუას“ (ტ.).

ცინტალ-ი კატის კნუტი. „კატასა შე-
შეფში ცინტლები დუუყროა, ლამაზ-ლამა-
ზი“ (ბა.). შდრ. საბა (ცინტალი — კატის
კნოტი მოდიდო).

ცინცქუა ბუნეზე ჰკიდა, ნაპირზეა.
„ცინცქუა მისული მაგის სიცოცხლე“ (ად.).
„რაფერ გადარჩა. არ ვიცი, ცინცქუე იყო
მისული მისი საქმე“ (ინ.).

ცის გახსნა გად. მნ. 1. დიდი სიხა-
რული, ბედნიერება; 2. მუსლიმანური
რწმენით, რამაზნის (მარხვის) თვის შუა
რიცხვებში, ლამით, ელვის სისწრაფით
გაიხსნება ცის კარი. ამ დროს ვინც
მოასწრებს ღმერთზე რაიმეს თხოვნას,
აუცილებლად შეუსრულდება. „კერას ნახ-
შირი, კედელ ჩხირი, რაფერ დეგემართა,
გენახე, ცის გახსნა არი შენი დანახვა“
(ინ.).

ციქციქ-ი გამომწვევი სიცილი, მსუბუ-
ქი ყოფაქცევა. „ქალ არ მუხუხდება მაგ-
დონი ციქციქი“ (ინ.).

ციღ-ი საეკეი დანა. „პანაი ციღეი
ქონდა მეგემ ჯიფეში ჩამოდებული“ (ად.).

ციცა-ი გოგონა, ქალიშვილი. „ვინცხაი
მის ციცას მერხემეთ არ უზამს, ჯეპენებში
ნავა“ (ინ.); „ციცასი ქორნილი მალე
იქნება“ (ინ.); „ერთი ციცი დარჩენოდა
ეფთიმათ“ (ინ.).

ციცა-ი თვალის ჩინი. „თუალის ციცი
ატკენია ზავალსა და ანაგებათ ველარ
ხედავს“ (სტ.). შდრ. საბა (ბაია — თვალის
შავი).

ციცალა-ი მდგნალი (ტირიფის მსგავ-
სი). „ციცალაი კუქულ რომ გამეილფეს,
მიხდი, რომ გამოსული მოსულა“ (თ.ქ.).

ციცაქალა-ი ციმციმა (პრიალა ლითო-
ნის პატარა ზომის ჯიშფული). „ციცაქალას
ოგას მოექსოვთ და თავსახურაგზე მუაეე-
რფეთ, სინათლეში ბელიალ დეინყებს“
(ად.).

ციციელი-ი მეხი. „კაკლი ძირში დუუ-
ძინია და ციციელი დაცემია“ (სტ.); „ქუე-
შეთ ერთ სახლსა ციციელი დეცა“ (იმ.);
შდრ. საბა (ცისიერი); იხ. ნ. მარი, იმერხ.

ციცნათლა-ი ციციანათლა. „ციცნათე-
ლაი ზაფხულის ღამეში იცის“ (თ.ქ.).

ციცქინ-ი მალული მზერა, მონატრე-
ბული მზერა. „ამ ბალემა სხუაფერ ცი-
ქინი დუუწყო ტადოს ციცას, სევეალია
ისეგავ“ (ად.).

ციცხ-ი ძალიან ხმელი, მზეზე შეფიც-
ხული, შემწვარი. „თივა არ წამეილება
ახლა, ძალიან ციცხა, დეიფმნება“ (ბახ.).

ცლუტ-ი ენამოჩლეტილი. „ერთი ბალევი
ცლუტი ყოლია“ (ინ.). „ერთი ცლუტი
ორეთმენი იყო“ (თ.ქ.).

ცლუტავ-ს მიკიბ-მოკიბვით ამბობს,
ამახინჯებს ნათქვამს. „ცლუტავს რაცხას,
მაგის ნათქუამი არ დეიჯერება“ (ინ.).

ცლუტე უგემური, წყლიანი ხლი.
„ჩუენი ბალი ცლუტეა, გემოს ვერ ჩააყო-
ლფე“ (ინ.).

ცოცხლობა სიცოცხლე. „იმ დუნდას
გერჩქე ცოცხლობა არი“ (ინ.); „ჩემი
ცოცხლობა მორჩენილიაო, უმუდი არ აქ“
(იმ.).

ცოცხის დანვა ეთნ. წვიმიანი ამინდის
შეცვლის, გამოდარების მიზნით, უფრო
მეტად საზაფხულო იალალებზე, იაილებში,
ძველ ცოცხებს (ბოსლის ცოცხებს) შეაგ-
როვებენ და ნაწილით კოკონს ანთებენ,
ნაწილს კი ნავთს გადაასხამენ და როგორც
მამხალას, ისე დაატარებენ მთელს დასა-
ხლებში. გადმოცემის მიხედვით, გამოი-
დარებს. ამ რიტუალს ასრულებენ მოზრ-

დილი ბავშვები, ვაჟები. „ცოცხი დაენუათ, ბელქი ტაროსი გამა“ (ბახ).

ცუდეო უსარგებლოდ, ფუჭად. „თივა ცუდეო დევჰარგეთ, იფათ გავყიდევით“ (იმ.). შდრ. საბა (ცუდად — უსარგებლოდ).

ცუდავ-ს ცუდად, უხარისხოდ კერავს, ლამბავს. „ეს ციცაი ვერ აფერებს კერავსა და ძაფებ აბამს, ცუდავს“ (ად.). შდრ. საბა (ცუდავ — გაკერვა რამ).

ცურნე ცური, ჯიქანი, მენველი პირუტყვის სარძევე ჯირკვლები. „მუბარექსა კაი ძუძუ მუუნყია, ცურნეს რაპალებით მიათრევს“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ცური — ძუძუს პირი).

ცურცლი-ი თავის განავალი. „თავი ცურცლიც თუ წამალი იყო, რაფერ დეფიშმანებდი“ (ინ.). შდრ. საბა (ცურცლი — მძრომთ სკორე).

ცქლაფავ-ს წენიან საქმელს უშნოდ სჭამს (წვეთებს ისხამს მკერდზე, ხმაურით სჭამს). „ძე ჩუუსხამს ჯამში და ცქლაფავს“ (თ.ქ.).

ცქლეფ-ს თვალებს აცეცებს, მოუსვენრად იუღრება აქეთ-იქით. „ერთ ადგილზე ვეღარ დამედარა, ცქლეფს თუალებს“ (ინ.).

ცქნაფვა თვალების ნაბვა. „სხუაფერი ცქნაფვა იცის მაგ ციცამ, თუალებ გადააყოლეფს რაცხა“ (სტ.). შდრ. საბა (ცქნაფვა — ადგილზე ნაბვა).

ცხავი-ი სიმინდის მარცვლების გასასუფთავებელი საცრისებური ჭურჭელი. „ცხავ დელუგები დიდუანი აქ“ (იმ.). შდრ. საბა (ცხავი — მინის გასაცარი).

ცხენი ძუძუ ყურძნის ჯიში. „ცხენი ძუძუ ყურძენი აქევრობაში იქნება ახლაც“ (ბ.).

ცხენი გორძლო ცხენის ფაშვი. „დამტრეველი ინსანი თიბილ-თიბილ ცხენი გორძლოში შაახვიონა“ (ბ.).

ცხვარა-ი ხის სოკო. „ცხვარაი ამოდის ზორტებზე“ (იმ.).

ცხვირ-ბუკი-ი ცხვირ-პირი. „ცხვირ-ბუკზე ეტყობა, რანაირი ინსანია“ (ინ.).

ცხვირა-ი დიდცხვირა. „რაში მუანონ-და არ ვიცი მეგ ცხვირაი“ (ინ.).

ცხვირი გაშვერა ფიგ. გამ. დამდურება, გაბუტვა. „სოენი ცხვირი გაშვერავ

დიმინყო ძალმა, არ მელაპარეკვა“ (ინ.).

ცხვირი გასტორება ფიგ. გამ. სურვილის ასრულება, დეკმაყოფილება. „მაგისი ცხვირი გასტორება არ იქნება, ილლა რაცხა ყუსურ ნახავს“ (სტ.); „ასე ადვილია ცხვირი არ გუუსტორდება“ (სტ.).

ცხვირნიკარტა-ი ცხვირინიკარტა, გრძელცხვირა. „მაქფერი ცხვირნიკარტაი ქალები კაპასი, ძალი არიან ენწული“ (ინ.).

ცხვირი სისხლივით ყირმიზი-ი ღია ნითელი. „თეგითინ იფეგი უყიდნია ცხვირი სისხლივით ყირმიზი“ (ინ.).

ცხვრის სახელებია: რუყივი, ქუფელაი, თეთროი, ჭრელი (იმ.).

ცხოვნებული-ი ცხონებული. „ცხოვნებული ჩუენი დედეი ცოცხალ ყოფილიყო, ბითეე ჩივითესლიმება, გურჯი დედეი იყო, გერჩეე გურჯი!“ (იმ.).

ცხრა მთას იქით! ღმერთმა ჩუენ აგვაიცილოს ეს უბედურება! „ცხრა მთას იქით!“ — ამ გამოთქმას იყენებენ რაიმე არასასიამოვნო, საშინელი ამბის გადმოცემისას იმ მიზნით, რომ რასაც გადმოსცემენ, მისი მსგავსი რამ ღმერთმა არ შეახედროს არც მოქმელს და არც გამგონეს. „ცხრა მთას იქით! იქამც იყოს! ეს რა დამართნია ზავალ ქალსა?!“ (ინ.).

ცხრემლა-ი კაკასიური რცხილა. „ცხრემლაი ბევრია აქევრ ტყეში“ (იმ.); „ცხრემლაი კაია შემისთინაც და თახთისთინაც“ (იმ.). აჭ. ცხემლა. შდრ. საბა (რცხილა).

ცხრილი-ი სიმინდის მარცვლების გასასუფთავებელი ჭურჭელი. „ცხრილებ აკეთებს ჭილავერელი დედეი“ (მ.); „ცხრილში სიმინდ გავარუნიებთ“ (ბ.).

ცხრილავ-ს სიმინდის მარცვალს ასუფთავებს, ცხრილში ატარებს. იხ. ცხრილი. „ერთი ტომარა სიმინდი გაცხრილა, ბრელო გამეილო და ბალმში ჩაყარა“ (ად.).

ცხრო ციება (დაავადება). „ცხროსავენ შაატანა სიცივემ“ (ინ.). შდრ. საბა (ცხრო-ცივების სენი).

დაგუნ-ი დაუფიქრებელი ლაპარაკი, უშვერი სიტყვების ხმარება, ყბედობა. „მაგის დაგუნ ყურ ნუ უგდებ!“ (ინ.).

დაგუნა-ი დაუფიქრებლად, მოურიდებლად მოლაპარაკე, ყბედი. „ქეზოი დაგუნაი, ბეჩი პრატი ყოფილა“ (თ.ქ.).

ძალი რძალი. „ჩუენი ძალი ძიმობაში გასუქდა“ (ინ.); „ყეზელში, ფაზარალან, ალმაჩაღრში „ძალი“ თქმა იცინა“ (ინ.).

ძალუან ძალიან. „ეს ნენეი ძალუან საბრიანი ქალი იყო“ (პილ.).

ძარ-ი გოდრის მსგავსად დაწული, გოდორზე მოზრდილი ჭურჭელი, რომელსაც ბრტყელი ძირი უკეთდება. „ძარსა ხარი არაბაზე დავდებთ და იმითა ყანიდან მეგტანთ ყულამფურსა“ (ად.). შდრ. საბა (ძარი — ქორის საჯდომი გოდორი).

ძარძლ-ი ძალიან მსუქანი ხანში შესული ქალი. „რამხელა ძარძლი გამხდარა! ველარ ჩუჩუნეფს სიმსუქნისკან“ (ად.). ძაფიაგორა ძაფის მიხედვით, ძაფის შესაბამისად. იხ. გორაიგორე. „ძაფია გორა მიაყოლე და ქუსე“ (ინ.).

ძალ-იძალე ნიგვზის ზეთისა და ძმრისაგან მომზადებული სანებელი, წვენი. „ჩუენა ძალი ძმარი ვიცით“ (პ.); „ბურლულ ჩავყართ ძალიან ქათამ“ (ზ.ფ.). შდრ. საბა (ძალე — ნიგვზისა და ძმარისაგან მომზადებული სანებლები).

ძაძა-ი ლობიოს ჯიში. „წრეგლავი მართო ძაძაი მაქ დარგული“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ძაძა-წვლილი ლობიო).

ძვეფთა-ი მამაცი, უშიშარი, ძლიერი. „იმიოთინ იყო ძვეფთაი კაცი“ (ინ.).

ძე რძე. „ამ ზროხამ ძეს მუუკლო, გამრობა დეინყო“ (თ.ქ.); „თაზე ბევრი ძე გვექნებოდა“ (ინ.).

ძევალ-ი 1. მძევალი, ბუდეში დატოვებული კვერცხი; 2. სტუმრად დიდხანს დარჩენილი. „მეისკამა და დარჩა ძევალი-ვით, არსა წასლას არ ფიშმანობს, მგონია“ (სტ.).

ძევა გამოძიება, გამორკვევა. „ბევრი ძევა იცის, თუ არ შეიტყოფს ყულამფურ, ისე არ გეისვენებს“ (ინ.).

ძელი-ი სქელი ფიცარი, მობრტყო და მსხვილი ბოძი. „აგზე ძელები მქონდა დანყობილი“ (ბახ.). შდრ. საბა (ძელი — ხე მოკვეთილი).

ძენ-ი ტირიფის სახეობა; მოშინაურებული, გადარგული ტირიფი. „ყანი ბოლოზე ძენნი დგას“ (მ.). შდრ. საბა (ძენნი-ნერგი ტირიფი).

ძველ დავლ უკრავს ფიგ. გამ. ძველებურად მსჯელობს, ძველებურად ფიქრობს, ძველებურად აკეთებს საქმეს. „მაი ბერი ისევ ძველ დავლ უკრავს, დრო-ზამანი გამეიცვალა, ამა ვერ ხედავს“ (ინ.).

ძვილა-ი ძლივს. „ჩუენთან იყავ, ძვილაი მოგიყაყირებთ“ (ად.); „გუუმაძლარი ინსანი ძვილაი შავ მინით გააძება“ (პ.).

ძია-ი უფროსი ძმა, უფროსი ბიძაშვილი (ვაფი) უმცროსისათვის. „დიდ ძმას ძიაი დუძაძებ“ (ბ.). „შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო“ (იმ.); „ძიაი ებედი არ მცემდა“ (ინ.). ზოგიერთ სოფელში „ძია“ მიმართვის ფორმაა მაზლისადმი რძლისთვის.

ძიანი აშურა რძით გაკეთებული აშურა. იხ. აშურა. „ჩუენი ნენიები ძიან აშურას აკეთებდენ“ (ინ.).

ძიანი შორვა რძით მომზადებული წვნიანი შეჭამადი, ბრინჯის ბურლულის და მისი. დამატებით. „ძიანი შორვა ბრინჯითაც იქნება“ (მაჭ.).

ძიგარა-ი (cigara) სიგარეტი. „მომე სანთებელი, ძიგარაი მუუკიდო“ (ინ.).

ძიგვა-ი სახლში საფიოქროზე (საქსოვ დაზგაზე) მოქსოვილი უხეში შალის ქსოვილის შარვალი. „ჩუენ დიდუანებ ძიგუაი ეცუენ, მასსოვს“ (ინ.).

ძიგძიგი ციყვი. „ძიგძიგს გული ერევა, უჭამა ლებანი“ (კარ.).

ძივთ-ი-ი-ი ფისი, გუდრონი. „ძი-

ვთი შენ ყიაში და ჩორი! არ გაცოცხლა დიდმა გამჩენელმა!" (თ.ქ.). შდრ. საბა. (ძივთი სხვათა ენაა, ფისს პქიან).

ძითაჲ-ი ნაღები, რძის თავი. „ძითაჲი მოხადა და სიძეს დუუდუა“ (ინ.).

ძილჭკუაჲი ძილის ბურანში, მთელემა-რე მდგომარეობაში. „ძილჭკუაში ვიყავ, არ მახსოვს ააფერი“ (თ.ქ.).

ძიმეთ ყოფნა ორსულად ყოფნა. „ხატია აბლაი ძიმეთ იყო“ (თ.ქ.); „ჩუენი ციციი ახალათ ძიმეთ ყოფილა“ (ინ.).

ძიმიობა ორსულობა. „ფილიზამ გონჯი ძიმიობა გამეიარა, მარტო ანჭრედა“ (ინ.).

ძიმიობაში ორსულობაში. „ჩუენი ძალი ძიმიობაში გასუქდა“ (ინ.); „ძიმიობაში მქონდა მადასდერი“ (თ.ქ.).

ძიმიობაზე ორსულობაში, ორსულობის დროს. „ახალ ქალსა ძიმიობაზე წეიყუნადენ ბაბოს სახლში პანა ხან“ (მეზ.).

ძიმნარა-ი ბალახი (ფესვი გამოიყენება სამკურნალოდ). „ძიმნარას დაფხეკდა და წყლით შამასუემდა მუცლი ტკივილიხან“ (ინ.). შდრ. საბა (ძიმნარე — ბალ.).

ძინჯურა-ი ზომბზე მეტად მოზრდილი თავის მქონე ადამიანის უბიბუტი. გად. მწ. უჭკუო, თავცარიელი. „სხუაფერი ძინჯურაი ბაღვები ყავან, ვისი წესლი გამოსსიეს ნეტაი?“ (ინ.).

ძირ-ი კარტოფილი. „ფათათესსა ჩუენ ძირ ვუძახით“ (მ.); „არსვაში „ყართოფი“ ვუძახით, მურლულ — „ძირი“ იციან“ (მ.).

ძირა-ი თალიგამი. „ძირას ჟვე ჩავდევით, ნრეველი იმდენი იყო“ (თ.ქ.).

ძირავლ-ი დაბალი ლობიო (კუტი), რომელსაც სარი არ სჭირდება. „აქა ძირავლი ლობიივ გუაქ“ (პ.); „ლობიაი არი სარისა და არი ძირავლიც“ (მაჭ.).

ძირთულ-ი ერთსართულიანი, მიწის ზედაპირზე უშუალოდ დაშენებული ნაგებობა (იაილა ან ბოსელი). „წინწინ სულ ძირთული პანანაი სახლები იყო, მემრედა-მემრე დაქიბრდენ და მალალი ააშენეს“ (თ.ქ.).

ძისველ-ი რძის პროდუქტი. „ძისველი სუფრაზე თუ არ მოვდა, ვერ გავძლები“ (ინ.).

ძიფია-ი რძითა და ფქვილით მომზა-

დებული შეჭამანდი. „ძიფიაი გავაკეთავთ დილდლია“ (მ.); „ბაღვებ უყურან ძიფიაი“ (ინ.).

ძიძგვა-ი ძლიერი, ღონიერი. ჯანლო-ნით სავსე. „გაზდილა და გამხდარა ძიძგვაი“ (ინ.).

ძღებ-ს ვეგუბა, იომენს. „ყურბეთში ხარ ახლა შენ, ძღებ? ჯანი არ შიგინუხდეს“ (ინ.). „იქ რაფერ ძღებდა?“ (თ.ქ.).

ძღემ-ს კბილები გლჯეს, წინწენის. „ეგ ძღელები გადაყარე, ძაღლები დაძღემენ“ (თ.ქ.).

ძმერხლ-ი მარადმწვანე ხეიარა მცენარე, სუროს მსგავსი, ხარობს უმთავრესად კლიდას, ქეიან ადგილებში. „ზამთარში საქონელ მუუტანთ სუროს, ძმერხლ, ბაძგარ“ (იმ.); შდრ. საბა (ჯმერტი).

ძროხის სახელები-ი აენგაული, აპრი-ლი, აენლაი, ბაღდაგული, გოგჩეგაი, გოგარჩინაი, ბოგრუმაი, გულიყიზაი, გა-თენაი, დედიფერაი, დოვლეთაი, ვანშამაი, ზარმელაი, ზემერაი, ზილიფაი, თვარიაი, თუმბული, თურლანდაი, ილდონაი, ისიაი, კუდმელი, კაზმული, კუდსანთელი, ლა-მაზაი, მარტაი, მაისაი, მაშალაი, მასკ-ლიაი, ნაზლიაი, ნერგიზაი, ნარიყიზაი, ნიკორაი, ნათელი, ნაზლი, რეპანაი, სედ-ლანაი, სანთელი, სადილაი, სარიყიზაი, შველიაი, ჩიმენაი, ჩიჩეგაი, ჩიდემაი, ყარა-ყიზაი, ყირმიზაი, ყუაველიაი, ჯეირანაი...

ძულა-ი ძალი. „ტანჯვას მიცემს ძუ-ლებშია“ (პ.).

ძურძლი-ი ძალიან სველი ტანსაცმე-ლი. „გზაში გიგიენივმდა, ლემსი წუერი დენეთი შრალი აღარ დიმიჩა ურუბა, ძურძლი გავხდი“ (ინ.).

ძუძუნანვარეზ-ი (მწ.რ.) ერთი დედის ძუძუთი დაძურებული სხვადასხვა დედის შვილები, ძიძიშვილები. „ჩუენ ძუძუნანუ-არები ვართ, დამასავეთ ვართ ერთმანუ-ბში“ (ინ.).

ძღრაბლ-ი ზღარბი. „ძღრაბლი ხორცი კუჭის ნაშალი ყოფილა“ (სტ.). „ძღრაბლმა ზვინი ქუემ შეძრა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (გძღარბი).

ძღრიბლ-ი წირაბლი, მწიკელი. „თუა-ლები ვერ გუუთემიზებია ძღრიბლიდან და

სხუა რანა მოთხოვო?!" (ად).

ძღონკი-ი პატარა ტანისა, ჩია. „ძღონკი ბლვი ყოფილა, ციციი მალალი დარჩა მახე“ (ინ.).

ძღონკი 1. ძველმანი, ძონძი; 2.

ნაგოგოლადებ-ს სრულად (პირამდე) აავსებს, გაავსებს ჭურჭელს რითიმე. „ნაგოგოლადებს ფქვილით კიდობანსა“ (ბახ.). **ნაგოგოლადება**: „ნუ გიყუარს ასე ნაგოგოლადება ყუელამფრისა“ (ინ.). **ნაგოგოლადებულ-ი**: „მეიტანა ყველით ნაგოგოლადებული კასრი“ (ინ.). **შდრ.** საბა (გოგოლათი — სვეტის თავი).

ნააზავდენ ნააცვივდენ, წავსივინენ. „ნააზავდენ დუგუნზე ბაღვსა და აწყალა მოკლეს“ (ინ.).

ნაამდიდრებ-ს აფუებულ პურის ცომს ფქვილს დაუმატებს და ხელახლა მოხელს, გადაახლისებს. „ცომი ნაამდიდრე და დეცეა, აღარ ასუქდა“ (ინ.).

ნააპინაქებ-ს პირამდე გაავსებს, სრულად აავსებს. „ჩემი საინი ძალუან ნააპინაქა“ (სტ.).

ნაასხამ-ს წაიყვანს, გარეკავს. „გუშინ ნაასხა თხა-მცხუარი თაზე“ (იმ.); „ესენი რაგორნა ავასხა, არ ვიცი“ (იმ.).

ნააშებ-ს ხელებში შეახტება, ხელებიდან წართმევს. „იმხელა ქალი ბლვივით ნააშება ხელეფში“ (ინ.).

ნააშენ-ს წააძრობს, მოაცილებს. „ასე ადვილია ხომ ვერ ნააშენს თავს?“ (ად.).

ნააყურებ-ს დააჩუმებს, ხმას ჩაუნყვეტს, დაამშვიდებს. „ძუძუთ ბილა ვერ ნააყურა ბლვი“ (ინ.).

ნააძგუფავ-ს წაანყვეტს, წაატებს, წააძრობს. „ისე ცქვიტა ნააძგუფავს თავსა, რომე თუალე დაფახუნებამი“ (ინ.).

ნაბათლდება (იხ. ბათილი) დაიხშობა, ამოივსება, დაივსება. „მიპყენენ მიპყენენ და ნაბათლდა ზედაი“ (იმ.).

ნაბელეშავ-ს თავს ნაუთლის, თავს

ძალიან მსუქანი ადამიანის ეპითეტი. „ძღონკები გეგეტი გარეთ, მოვჭუჭკე და დავწვი“ (თ.ქ.); „დიდი ძღონკი პრატი ყავს, ვინმე არ ყავს მთხოვნელი“ (ინ.).

შემომრგვალებს (მორს, ბოძს). „მორებს ნაბელეშავს, ხარი ულელს ზენჯირით გამუბამს და ტყიდან გამუათრევს“ (ად.). **ნაბელეშებულ-ი**: „ნაბელეშებული მორები ყრია ტყი პირში“ (პ.).

ნაბლა-ი თეთრი ფერის თხელკანიანი გოგრა. „ნაბლაი ხაპი წვიტათნა დათალო“ (ინ.).

ნაბლაყვებულ-ი დამორჩილებული, ზეგავლენაში მყოფი, დამონებული, აგდებული. „ეს ბლვი ოქულში ნაბლაყვებული ყავან“ (ინ.).

ნაბლი კრეფობა ნაბლის კრეფის დრო, ნაბლის მწიფობის პერიოდი. „მაშინ რომ ვიყავით, ნაბლის კრეფობა იყო“ (ინ.).

ნაბლუნკავ-ს მოხრის, მოღუნავს, მოდრეკს. „ბაღვ ნაბლუნკავს ლეგნისკე, თავ ნააშვირებს და დაბანს“ (სტ.).

ნადიოდ-ს მიდიოდა, დადიოდა. „დედეი წინწინ მალმალ ნადიოდა შეპერში“ (თ.ქ.).

ნავი-ი მნავი (მღრღნელი), თრითინას მსგავსი. „ნავის დევი ფაპალია“ (მ.).

ნათხი-ი მარლიანი ხსნარი, მარლიანი შრატი (ყველის გამონაწერი). „ყველ ვინახავთ ნათხში“ (თ.ქ.). **შდრ.** საბა (მლაშე, ბალღამი).

ნაკანუკა-ი უმნიშვნელო რამ (საქმე, საგანი). „ჯერჯერობით ნაკანუკაი საქმე გუაქ“ (ად.).

ნაკატი-ი წერაქვი. „კილდიეში გზები ნაკატით გაეჭარით“ (ბახ.). **შდრ.** საბა (ნალკატი — ორგნითვე საკეთილი ჰქონდეს ქვით სათლელად).

ნაკატი-ი ცხვირწვეტიანი, გრძელცხვირა ადამიანის მეტსახელი. „ნაკატი ამ ცხვირი გულობაი დამარქუეს“ (სტ.).

ნაკოკოლებული-ი პირამდე ავსილი, სავსე. „გოდორი ნაკოკოლებული იყო ნაბლით“ (გულ.).

ნაკრი-ნაკრა-ი ხანგამოშვებით, ზოგჯერ. „ნაკრი-ნაკრაი ვესუე ანჯახ“ (ინ.).

ნაკუნკავ-ს ნახრის, ნალუნავს. „ამ თელ აზბიშედ ნაკუნკავს და მეედრება“ (სტ.). ნაკუნკული-ი: „ჩუნც მანანში მიედევართ ჭალას ნაკუნკული“ (იმ.).

ნალი-ი ერთნაამდე თიანი (დედალი). „ეს პანაი ნალი რომლისა არი?“ (ინ.). შდრ. საბა (ნალი — ჩეფიჩი, წლამდი თიანი).

ნალაჯ-ა ნაბიჯი გადადგა, ფეხი წაადგა. „ასე ნალაჯო, გონჯი იქნება“ (ტ.).

ნალიკა-ი 1. წყლის შატიტელა (ბალ.), რომელსაც იყენებენ სამკურნალოდ; 2. ანჩხლი, მოჩხუბარი. „ნალიკაი პრატია, რა მეშველება, დედათილ არ გეიტანს“ (ინ.).

ნალურსავ-ს 1. თავს წაუთლის, მოუმრგვალებს. იხ. ნაბელეშავს; 2. ცხვირს ჩამოშვებს, გაიბუტება. „ნალურსავს ცხვირ და ველარც დელაპარიკები“ (სტ.).

ნამალდიდი-ი ძიძნარა (სამკურნალო ბალ.). „ნამალდიდი ასუა ბალესა“ (ინ.).

ნამეგეურიშ-ა დაედენა, გამოდგა, კვლადკვალ მიჰყვა. „ამა ნამეგეურიშა, პამა ველარ დენია“ (იმ.).

ნამეენადება- ნამოეხმარება, ნეშველება. „მის ყუსურ რავარ ეტყვი, იმსოლოში ნამეენადება კაცი“ (ად.); „მეზობლები ნამეენადებიან ერთმანებ ნაბლი კრეფამი“ (გულ.).

ნამეენალება- ნამოელანდება, მოიყენება. „ლამ-ლამე ხანდახან ნამეენალება რაცხა და ძილში იყვირფს რასძალა“ (ინ.).

ნამეიპრინჭვი-ს ვულ. ნამონება, უდარდელად, შედიდურად განვება მოსასვენებლად. „შუადლიგულზე ნამეიპრინჭვის ლოგინში და დეიძინფს, საქმეს არ მუყურფს“ (ინ.).

ნამეისხრიკი-ა გააქცია, განდენა; შეაშინა, სძლია და გარევა. „გუნანები ნამეისხრიკია ქემალ ფაშამ“ (თ.ქ.).

ნამოსამატი-ი სუფრაზე შემოსამატებელი კერძი. „ნამოსამატი აღარ დუურჩენ“ (ინ.).

ნამოშება- ფეხზე ნამოყარდება, წამოხტება. „პამნადბირ ნამოშება ლოგინდან უტყკით და რაცხიებ ლაპარიკოფს“ (ად.).

ნამუანუნებს- 1. სუფრის (ბუხრის) თავში დასვამს, საპატიო ადგილს მიუჩენს; 2. აამენებს, დადგამს სხვებისაგან გამოჩრეულ სახლს. „პადაც არი ნამუანუნებს ითხ ყათ სახლსა“ (ინ.); „ყუელთფინ სუფრი თავში ნამუანუნეფს“ (სტ.).

ნამუახტუმლებ-ს სწრაფად წამოაყენებს ფეხზე, წამოახტუნებს. „დილიანა ნამუახტუმლებს ბალეებსა და საქმეზე გულშეებს“ (ინ.).

ნამუაუდუმლებ-ს მწოლიარეს წამოაყენებს საწოლში და დასვამს. „მარტო ჭამიხან ნამუაუდუმლებენ ლოგინში, სხუა სულ წეფს გამყრობილი“ (სტ.).

ნამოუნუკაუნებს-ს წამონვიმს, წვეთებს ჩამოყრის. „სლამ-სლამ ნამუნუკაუნებს ბუსირა, შამეჩეკია ასე“ (ინ.).

ნამშრადლება- ეულ. ნაეთრევა, წამავდება. „ძვილაი არ ნამშრალდა?“ (სტ.).

ნამშტარ-ა ნამხდარა, გაფუჭებულა. „ჩუნეი საქმე ნამშტარა, ძიყა!“ (თ.ქ.).

ნანდილი-ი მოხარული სიმინდი ან ხორბალი, ნიგვით და თაფლით შეზავებული. „ნანდილს ვსჭამდი, შენ რომ შამოხუელ“ (იმ.). შდრ. საბა (ნანდილი — მგბარი ხვარბალი).

ნანწალა-ი მდინარეზე გადებული ჭოკი, სეკელეზო ხიდი. „ნანწალაი გამეიარეს კელბეთ“ (იმ.). შდრ. საბა (ნანწალა — მდინარეზე გადებული კიდი).

ნაპინკავ-ს პირამდე გაავსებს რაიმე ჭურჭელს. „ყუელთფინ ასე ნაპინკავს ბარდალ“ (ინ.). ნაპინკული-: „ვედრია ნაპინკული გამეიტანა ძითა“ (თ.ქ.).

ნარბებნკენტია-ი მომშვიდდული წარბების მქონე. „ზოვლი იაფის, წარბებნკენტია ქალი ყოფილა“ (ინ.).

წარია-ი საზამთრო მსხლის ფიში. „წარიაი ზამთრის სხალია, გამოსულამდი გაზლებს“ (იმ.).

წარნაქ-ი ნითელი მინის საღებავი. „წარნაქივით გაყრმიზდა“ (ბახ.). შდრ. საბა (წარნაქი — ნითელი საბატავია).

ნასულ-მოსული-ი სტუმარი. „ნასულ-მოსული ბევრი ქყუავს, ალაპაშუქურ!“ (ინ.); „შენი ოჯალის ყუსური არნა შაატ-ყობიო ნასულ-მოსულსა“ (თ.ქ.).

ნასულ-მოსული ჭკვა არასტაბილური ჭკვა, გონება. „ნასულ-მოსული ჭკვის ქალა ფადიში და იმითინ არ მოწონან“ (სტ.).

ნატე 1. მლაშე; 2. ჭუჭყიანი. „ნატე გომლეგი ეცუა მუზირსა“ (ად.).

ნაფარცხავ-ს 1. ფარცის გატარებით მინას ნაფარებს; 2. გად.მნ. ზედაპირულად გაალამაზებს (ნათქვამს ან საქმეს), ნათქვამს შერაბილებს. „დაჭირდება, ნაფარცხავს ნაქნარს“ (ინ.).

ნაქა შრავი. რძის პროდუქტების დამზადების შედეგად დარჩენილი სითხე. „ამას ნაქას ეტყვიან“ (ფათ.); „ნაქა გამეველე და ყველი შრავი გავაკეთე“ (იმ.). შდრ. საბა (ნაქა — განანურთ წვენი მანვნისა და მისთანათა).

ნალანდულა ნელანდებურად. „ნალანდულა დეინყო კიდო ლაპარიკი“ (სტ.).

ნაყურდება გაჩემდება, ხმას არ ამოიღებს. „პირში ძუძუ ჩუუდე და ნაყურდება“ (სტ.).

ნაყლარჭავ-ს ვულგ. ნაახრჩობს, სასუნქო გზებს დაუხმობს. „ანეინი ნაყლარჭავს ბალესა“ (სტ.).

ნაძრავ-ს ნახურავს, მიხურავს (კარს, ფანჯარას). „კარი ნაძარ, გაბანჩი კაცი მუა“ (თ.ქ.). ნაძრულ-ი: „კარები ყუელთვინ ნაძრული აქუან“ (ინ.).

ნანვერავ-ს წვერს ნაუთლის, ნამახავს (ხაშარს, სარს და ა.შ.) „ხაშარი ნანვერა და დლუსო ლობიას“ (თ.ქ.).

ნანიკვავ-ს ნანყუეტს, ნაგლეჯს, ნაწილს მოაცილებს. „ყველი ლავაშსა პანაი ნანიკვე და მიე ამ ბალესა!“ (ად.).

ნბილ-ი უსირცხვილო, უნამუსო. „ვოი, ნბილი მაგი! მაგაზე ინდობა?“ (ინ.). შდრ. საბა (ნბილი — რცხვენილი).

ნებრა-ი ნიგვზის (კაკლის) ნაყოფის მწვანე ქერქი. „ნებერამ ხელები შიმიდება“ (ად.).

ნეტყეცება დაერთება, დაემატება. „მის სიფუხრეს კაცის სიკდილიც ნეტყეცა“

(ინ.).

ნეიკინტლ-ენ ნაიჩხუნენ (მრ.რ.), ნაკამოდნენ. „არ ნეიკინტლონ, მეშინია“ (სტ.); „ქალბმა ნემეკინტლეს“ (თ.ქ.); „იმათით რათნა ნეკინკლენთ?“ (იმ.).

ნეილახლახ-ა ვულ. ილავა, ლაპარაკით გული იჯვრა. „მოვდეს და ნეილახლახის ცოტა“ (ან.).

ნეიტყვილი-ა გაიტაცა, მოაჯადოვა, მოატყუა, შეაცდინა. „იმისი ტიბილი ენა ნეიტყვილიებს ინსანსა“ (ინ.).

ნეიყაფლოთ-ა ისაუზმა, წაიხმესა. „სეფა დადამულია, ნეიყაფლოთე ერთდრამი“ (იმ.).

ნეიჭიკარტ-ა თვლები გადალალა, დაიბრმავა (რალაც საქმის კეთებას მოანდობა დიდი დრო). „ციცამ მაგის ქსოვნაში ნეიჭიკარტა თუალები“ (ინ.).

ნეიხურა მინის საბანი ფიგ. გამ. გარდაიცვალა. „ჩემო ძმავ, ასე მალე რატომ ნეიხურე მინის საბანი, რითვინ მომიშალე შენი დანახვა?“ (პ.).

ნელეზი (მრ.რ.) ნანლავეზი. „წრეველი ნელეზი დეინყვიტა ჩუნემა მინაზე საქმეში“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ნელი — ნანლავევი).

ნელზედა-ი ნელს ზემოთ ჩასაცმელი. „იმ ყუმაშით ზელზედაი შევეკრე“ (თ.ქ.).

ნელის შეკრა ნელის შეკრა (ნელის ტკივილის ან უშვილობის შემთხვევაში იცან ნელის შეკრა მაგარი ქსოვილით, მუცელის ამოზიდვა). „ნელი შუუკრა ნურიფე აბლამ, ბელქი ორსული გახდეს“ (ინ.).

ნელწულეზი ნანლავეზი. „ფიშტოი ესროლა და ნელწულეზი გამუყარევია დოვმუზსა“ (თ.ქ.).

ნერეულა ნელს, წრეულს. „ნერეულა ორი თანე გურჯი მოიდეს“ (ტ.).

ნერნაქ-ი ნითელი მინის საღებავი. „ჩილფ ნერნაქში შეღებედედენ“ (იმ.). შდრ. საბა (ნერნაქი — ნითელი საღებავია). იხ. ნარნაქი.

ნენკილ-ი ღერდილი, მსხვილად დაფქვეული სიმინდი, ხორბალი (მარცვლეული). „ნენკილით ღერდილი შორვას ვაკეთავთ“ (სტ.).

ნეელა 1. თმის ღერი; 2. რძე (მენველი

ძროხის ყოლა). „ნიკაპზე ნულები ამოს-
ლია“ (ინ.); „წრეელი ზამთარში ნუელა
არ ქვეონდა“ (ბახ.). შდრ. საბა (წველა —
თმის ღერი).

წველა არ წეეტევა ფიგ. გამ. არაფერი
არ გააჩნია, რაიმე არა აქვს. „მაგა რა
შუუძლია, ნუელა არ წეეტევა“ (სტ.).

წვერა თოხ-ი წერაქვი. „გუაქეა წუერა
თოხი, ხმელ მიწას იმით გავაულებო“ (მ.).

წვერი პირში ჩეიდვა ფიგ. გამ. თავი
დამნაშავედ იგრძნო. უხერხულ სიტუაცი-
აში აღმოჩნდა. „უდინგლა, უდინგლა და
რომ არ დაწონდა, ჩეიდვა წუერი პირში
და მიცოცხა“ (სტ.).

წვერპასალაი 1. გრძელწვერა (მხო-
ლოდ ნიკაპზე რომ აქვს გრძელი წვერი)
იხ. პასალი. 2. ანჩხლი, კამათისა და დავის
მოყვარე მოხუცი. „წვერპასალაი ბერი!
ყუელამფერინა მეიკითხოს და გვერიოს
სხუის საქმეში“ (სტ.).

წვერო ქუჭყისა და შარდის ნარევი,
წუმე. „ეს ცხუარი წვეროში ჩანოლილა
და თლათ გაბერბადებულა“ (თ.ქ.);

წვეტი წვერილი, პატარა. „ზოგმა წეი-
ტი გააგზანეს ოქულში ბაღნები“ (მაჭ.);
„ზედან ასხია წვეტი ვაშლი“ (ინ.).

წვეტი-ი წვიმინის ჯიში. „ჩუენთან
კარქა საქმოფს სიმიინდი — წვეტი, თეთრი
ალთუნი, ქრელი“ (მაჭ.); „წვეტი სიმი-
ინდი იმფო საქმოს აქა“ (იმ.).

წია-წია, წიპოლი-ა საბავშო სათამაშო;
მოთამაშეები ხელებს ერთმანეთის ხელებზე
დაადებენ და ერთად წარმოთქვამენ შემ-
დეგ ტექსტს: „წია-წია, წიპოლია, თასა
კუერცხი მიპოვნია, შიმიწუავს, შიმიჭამია,
პირზე მაცხია, მიხარია... ბლუუუ, ბლუუუ,
ბლუუუ...“ (ინ.). იტყვიან ამას და ხელებს
ერთმანეთში აურთვენ. არის ამ ტექსტის
ვარიანტიც: „წია-წია წიპოლია, კატას კუ-
ერცხი უპოვნია, შუუწუავს, შუუჭამია,
პირზე აცხია, უხარია“ (სტ.).

წიაპა-ი ძარღვიანი ყველი (ანდა ცომი).
„ეს ყველი ცხელ ძაღში რომე გადნება,
წიაპაი ხდება“ (თ.ქ.).

წიბორწყალი-ი ნაძვის კევი. „ჩუენ ტყე-
ფში წიბორწყალი ბევრია“ (იმ.).

წიდა ხმელი ნეხვი (პირუტყვისა). „წი-

დას რომ დევიწახვე, გამხმარი პური
მომგონდებო, უთქუამს აქედამ აჭარას
გათხვებულ ქალსა, აჭარას ჭად ჭამენ და,
მონატრებია პური ზავალს“ (იმ.). შდრ.
საბა (წიდა — 1. სიბილწე და ფინთი რამე;
2. რკინისა და ილყეროს ნაღნობი).

წივა ხმელი ნეხვი (პირუტყვისა). „ყარს,
არდაპანისკენ შემა არ არი, წივას წუნენ
ენჩული“ (იმ.). შდრ. საბა (წივა — ქელი
ნეხვი).

წივილა-ი ზურნის ნაწილი, სულის
ჩასაბერი. „წივილაი ღერწამიდამ კეთდება“
(იმ.).

წივილ-ი საქმლის სახელი. კეთდება
ნაღებითა და ახალი ყველით. ადუღებულ
ნაღებში ჩაყრიან ახალ ყველს, შვაგ-
რილებენ კერძსა და თბილ მჭადთან ერთად
მიიტანებენ სუფრაზე. „ყაემალ აადუღამ,
მუურევე ერბოში ყველ, წივილი გახდება“
(ტ.).

წითელა-ი სახადი დააყადება. „მაგან
წითელაი დეი ახლა, სიბერეში, მეიხადა“
(სტ.).

წითელ კვირას, ნამიან დილას ფიგ.
გამ. ოდესღაც, ოდესმე. იტყვიან ისეთ
რაიივებს, რომელიც სავჭვოა, სააღბათოა.
სიტყვის მასალად უმთავრესად გამოიყენე-
ბა დიალოგებში. „— ბათუმ როისნა
გამაგზავნო, შაჯი-ეფენდი? — წითელ
კვირას, ნამიან დილას!... ჯერ ძალი
მეიყუაი და წასლაზე მემრე იფიშმანე“
(ინ.).

წიკავ-ს ზიდავს, ეზიდება, გადააქვს-გა-
დმოაქვს. „ამით სიმიინდ წიკავთ?“ (იმ.).
წიკვა: „იმ წიკვაში იმფო გადღუაყურა“
(იმ.).

წიკარტა-ი წანვეტებული ცხვირის
მქონე პიროვნების მეტსახელი. „ერთი
წიკარტაი ქალი, რამ შაყუარა, არ ვიცი?“
(ინ.).

წილი-ი კუთვნილი, არჩივი. „ჩემი წილი
მე მომე და დანარჩენი შენი იყოს“ (ინ.).
შდრ. საბა (წილი — კერძი).

წიმიგველი-ან (მრ.რ. წამართმევენ, არ
შემარჩენენ). „წიმიგველიანო და არ ამ-
ღავენებს“ (იმ.).

წინაი კაც-ი თავკაცი, მოთავე. „სოფ-

ლის წინაი კაცები ჰუქუმათმა ყასაბაში ჩიყუანა“ (ინ.). იხ. წმარო, იმერს.

წინაგზობა-ი წინაჯერ, წინათ. „იმათ ვუთხარ წინაგზობაი“ (ინ.).

წინალამ წინა ლამეს. „წინალამ ჩუენ-თან მეჭუჭუქეთ ყულია ხისიშები“ (ინ.).

წინალამდულა წინა ლამის მსგავსად. „წინალამდულა არ დღინყოთ ლაპარკი და არ გამამერსოთ“ (ინ.).

წინდა-ქალაბანი-ი ქალამანი და წინდა. „ჩუენი ხალხი ისე მომკადარან, რომე წინდა-ქალაბანი ვერ გუუხდიან“ (სტ.).

წინდა-ქალაბნით შვაა ჯენნეთში ფიგ. გამ. ყოველგვარი ცერემონიის, გარჯის გარეშე შვაა სამოთხეში. „იმას იმდენი მაღლი აქ ნასაქში, რომე წინდა-ქალაბნით შვაა ჯენნეთში“ (სტ.).

წინდიველა-ი მატყლის წინდის ნამ-ველავე, ძველი წინდა. „წინდიველაით და ნაცით გავხანე გუგუში“ (ად.).

წინიებზე რამდენიმე დღის წინ, ერთი კვირის უკან. „წინიებზე ეველ იქ“ (ინ.); „წინიებზე მიველ ოქულში“ (ინ.).

წინიობაში წინა დღეებში. „წინიობაში ჩუენთან დაანერა მექოთები“ (ინ.).

წინწინ წინათ, უწინ. „წინწინ მაღამალ ნადიოდა შეპერში“ (თ.ქ.); „წინწინ გზები არ იყო“ (ბ.).

წინწილებ-ს წვეთობით მოდის, მოწვე-თავს. „ამ სიცხიებზე ეს წყალი წინწილეს და არი რაჰალეებით“ (ად.).

წინწინდულა წინანდებურად, ძველ-ებურად. „წინწინდულა ავათ გახდა, ადნი იმფრა ტუენულოფს ყულამფერ“ (ინ.).

წინწკალი-ი ნაპერწკალი, ნაკვერჩხალი, დარდი. „წინწკალი ჩიმიგლო ფუშში მაგი-სმა დერმა“ (ინ.) შდრ. საბა (წინწკალი — ნაბერწყალთ ნაწილი).

წინწკალა-ი წინწკლებიანი ჩითი. „წინ-წკალაი ჩითი უულია საპერანგეთ“ (ინ.).

წირეხ-ი დაგრეხილი წნელი. „ჯილდა წირეხით გამეიბმება ულელზე“ (მაჭ.).

წილაკა-ი წვრილი, პატარა ზომისა (რისიმე ნაყოფი, ბავშვი). „წილაკაი, ლო-რი, რამდენ პალშია ერთი!“ (სტ.); „წრე-ვლი წილაკაი ვაშლები ესხა“ (მეზ.).

წირიხტა ერთგვარი ნამცხვარი. „ხან-

დებან წირიხტაც გუეეწება“ (სტ.). შდრ. საბა (წირიხტა — კვერცხით მოზეულილი ერბოში მოხრაკული შური).

წისქვილჯი მენსქვილე. „ხალხ ნობე-თში შეიყუანდა წისქვილჯი“ (ინ.).

წისქვილობა 1. წისქვილში სიმიდის, ხორბლის და მისთ. დაფუქვევა; 2. ფქვილი, ადამიანისა და პირუტყვის მთავარი სა-კვები (მარცვლეულის ფქვილი, ლერდილი). „ჩემი ანაი ეტყოდა ბაბოსა: — ბეროო, დეგველია წისქვილობა, ხარებისთინ აღარ გუაქ ცემი, ძროხებისთინ ქეფეგი (ქეტო), ვირისთინ ქერიო“ (ინ.); „წისქვილობა დეგველია, ერთი ბადაი ფქვილი გავსეს-ხევით?“ (თ.ქ.); „წისქვილობა გუაქ დღეს“ (ბახ.).

წიტ-ი მუნუცი. „ამ ბაღესა წიტები გამუუჩინდა ბუსირა“ (სტ.). შდრ. საბა (წიტ).

წიფობა-ი მეთუ თვე (ოქტომბერი). „წიფობაი წრეველი თიბილი თუე იყო“ (მაჭ.).

წინიბ-ი ნაძვის კვეი. „ნაზვი ხესა ესმება წინიბი“ (იმ.); „უგუუცხოწონელ კვესა წინიბი ქეია“ (იმ.). შდრ. საბა (წინიბი წიფლის ხილი).

წინილ-ი ტანსაცმლის ნაკერში ჩაყენ-ბული (ჩამატებული) სამკუთხედის ფორმის ნაჭერი სიგანის მისაცემად. „პერანგ წინი-ლები მივე დანებში, ჩითი ცალგანაი, მინრო იყო“ (სტ.).

წინიწობ-ს ციბრუტივით ტრიალებს, ბრუნავს. „წინიწობს ასანაი, უხარია ქა-ლი“ (ინ.). წინწი-ი: „დღინყო ხერტალმა წინიწი“ (ინ.).

წინმატობ-ს თავი მოსწონს, კეკლუ-ცობს. „პალა წინმატობს შუახანის ქალი გელინივით“ (სტ.).

წინმატი-ი გარეული მხალეული, ბალა-ხი. „წინმატი ყანეფში ამუა“ (იმ.).

წინაკაი ლელვი-ი ლელვის სახეობა. „ლელვი ვიციო ზამბარაი, ფათლიჯანი ლელვი, ლოფიჯირი ლელვი, თეთრი ლე-ლვი, წინაკაი ლელვი“ (მ.).

წინკ-ი წუნია, აზიზი, უკადრისა, საჭ-მლის გამორჩევით მჭამელი. „მაჭვერი წინკი რომე ხარ, ძლობაში შეერი დარჩე-

ბი" (სტ.).

წინა მცირე რამ, უმცირესი, ციცქნა. „ამასა ერთი წინა ცხელი წყალი დაასხი“ (იმ.).

წინის-ს სუფთად, ფაქიზად, საქმის ცოდნით აკეთებს რაიმეს (ქსოვს, ქარგავს, წერს...) „შეხედე ერთი, ჩუნი ციცაი რაფერ წინის წინდასა“ (ინ.).

წკანტ-ი რძის წვეთი. „ჩემ რეპანას წკანტსაც ველარ გააგდებოდე, ისე გაშრა“ (ბახ.). შდრ. საბა (წკნტი — რძე წყვეტი მდენი).

წკანტავ-ს წვეთ-წვეთობით ინველება. „ჩემი მისაი მაკეა, ჰამა პანანას წკანტავს ჯერ“ (თ.ქ.).

წკაპ-ი მწერი, რიგი. „ერთი წკაპი თუთუნი ძაფი ჩუბამს ისკელემი“ (ად.).

წკიპილ-ი ბალახი, გამოიყენება მზლად. „წკიპილი ერთი სოდ ბალახია, იჭმება“ (მ.).

წკიპარტი-ი წკიპურტი. „ბაღვები ისე გაზარდა, რომე ერთი წკიპარტი არ დუუკრავს“ (სტ.). შდრ. საბა (წკიპარტი — თითის კვრა).

წკნელი-ი წნელი. „ფენა წკნელებ დაე-ქნით წყავითა“ (იმ.). შდრ. საბა (წნელი — ღელეჭტი მოუგრგობი).

წკუმპლი-ი უსუფთაო წყლის (ჭუჭყიანი) წვეთი. „ხელებიდან ბაყლიანი წკუმპლები დიოდა“ (ინ.); „წკუმპლები არ ჩანეთო თენჯერაში და არ დანუმო საჭმელი“ (ბახ.).

წკუმპლავ-ს წკუმპლებს (ჭუჭყიანი წყლის წვეთებს) აწვეთებს სუფთა სითხეში, საჭმელში. „ბაღვი მისულა და გუგუმის წყალ წკუმპლავს“ (სტ.).

წმაქე მუავე, მკვახე, მწკარტი. „ნამე-ტარი წმაქე გამოსულა შენი წონოქაი“ (ინ.).

წმაქუნ-ი ტურების წკლაპუნი. „წმაქუნი იცის ბევრი ჭამიხან“ (სტ.).

წმინდა ბულდა საუკეთესო ჯიშის ხორბალი. „წმინდა ბულდას დათესვენ კარგ დერბზე“ (იმ.).

წმურტი-ი წვრილი და მოხრილი სა-განი. „იბრილსა წმურტი პირი აქ“ (იმ.).

წმუტი-ი თავმოწონე, კკლუცი, პრა-ნჭია. „წმუტიაი პრატი, ასნიე, დასნიე, ეს

არი!“ (ინ.).

წმუტვა კკლუცობა, პრანჭვა, თავმო-წონება. „ბევრი წმუტვა ნუ იცი!“ (ინ.).

წო ტყემლის სანებელი, მუავე კრძი. „წო ჩუნეაც ვიცი, იმფოსერთი ზფხულ-ში“ (ბახ.).

წოვა-ი ნადული. „შრატადამ გამუა წოვაი“ (მ.); „ყურუთი გაკდება გამყარი წოვაი“ (იმ.); „ჭუკი რომ მოდულდება, იმიდამ წოვა გაკეთდება“ (იმ.).

წონწორიქა-ი მალალი, ტანადი, აშო-ლტილი. „ყოჯა წონწორიქა გამზდარა ციცაი“ (ინ.).

წონწონი-ი წეროს წევა (სოკო). „ამ ტყეფში წონწონიეც ინახება“ (ად.). შდრ. საბა (წეროს-წევა სოკო ერთი).

წონწი-ი უსაქმურად ყოფნა, უსაქმე-რად მისვლა-მოსვლა. „წონწი უყუარს მეზობლებში“ (ინ.). შდრ. საბა (წონწინება — წონწობი).

წონწაქა-ი სწორი რქა; სწორად აღმა-რთული რქა. „გელებ ცხირში დეუპეჭე წონწაქაი შენი ქიები“ (პილ.).

წონწარ-ი ოწინარი. „ძელის სახლსა წონწარის დუუდევს და ნამონის ზებუ“ (ად.); „ფამალმა ქარმა რამე მოგლიჯა, წონწარით ააყენეს“ (ად.). შდრ. საბა (წონწარის — ძელი შემზადებული ადვი-ლად დიდთა ქვათა ასალებულად და მალსა ოსტატისა თანა მისატანად).

წონწოლა-ი 1. ჭარხლის ფოთლების მზლის კრძი, შეზავებული ტყემლის წე-ვით, ქინძითა და ნივრით; 2. მოგრძო ფორმის რაიმე ნაყოფი ან ნივთი. „ჭარხლი ტანით წონწოლას გაეკეთათ“ (პილ.); „თმა შეიპარსა და გამოჩინდა წონწოლაი თავი“ (ინ.).

წონწოლა-ი ვაშლი-ი ვაშლის ჯიში. „წონწოლაი ვაშლი გამოსულამდი ზლევს, უთევს“ (ინ.).

წონწონა-ი ტყემლის სანებელი. „წონწ-ონა თბილ ჭადთან მიყუარს“ (ხ.ფ.).

წონწოქა-ი ტყემლის სანებელი. „წონწ-ოქაი შუშის ყანაოზებში მაქ შენახული“ (ინ.). შდრ. საბა (წონწოქა — ქელის მუავის გამონანური).

წრეკლიწრეკ წლუელს, ამ წელიწად-

მი. „წრევ არ დატიოთ ოქულში?“ (ინ.); „წრევ ჩუენი წასლა შუფელია“ (ინ.); „წრევლ სამასი ყუდ მოვთხარევი ყართოფისა“ (ინ.).

წრევანდლოლმა წლევანდელი წლის განმავლობაში. „წრევანდლოლმა ამ მასაორთ ვქსოვ და ძვილიი გავთექმილე“ (ინ.).

წრიმალ-ი ნაწლავი. „რაცხამ მომზეირა და წრიმალები დიმიგრინა“ (ინ.).

წუა ტყემლის სანებელი. „ხორცთან წუაი მულტაი, იმფო იშტაპი მუა“ (ად.). შდრ. საბა (წუა — ნედლი მტაევის გამოწანწური).

წუწუე-ი ბუზლუნი, საყვედურით ლაპარაკი. „აღარ მოლია წუწუეი“ (ინ.).

წუწუეკებ-ს ბუზლუნებს, საყვედურით ლაპარაკობს. „წუწუეკებს და წუწუეკებს დურმაჰალ, რაზ ვერ გახდი“ (სტ.).

წულ-ი შვილი (ასული, ძე). „ესა ჩემ დაიას წულაი, დისწულა“ (ბახ.). შდრ. საბა (წული — ვაჟი).

წუმპ-ი ჭურჭლის ნარეცხი წყალი; პირუტყვის საჭმელი. „წუმპი მივართვი მენწულესაც და უგესაც“ (იმ.). შდრ. საბა (წუმპე).

წუმპავ-ს სუფთა წყალს ან საჭმელს ბილწავს, აჭუჭყიანებს. „კარდალში ძეს წუმპავს ბალვი!“ (მ.).

წუნკერ-ი ვულგ. ანჩხლი, მიზეზიანი, ინტრიგანი. „ფენა წუნკერი ქალი დარჩა“ (მ.).

წუნწკლ-ი ვულგ. წეთი; ჭუჭყიანი წეთი. „ბაყლიანი წუნწკლები, ოფლები ჩამოდინდა“ (სტ.); შდრ. საბა (წუნწკლი — წეთით ნაწეთი).

წუნწუბა გოგირდი. „დიგინთობ წუნწუბისა ცეცხლსა“ (სტ.).

წუნწუხ-ი შარდისა და განავლის ნაწური წენი. „თის ახორის წუნწუხი ბოსტანში ყარშიბერ მიშვებულია“ (იმ.). შდრ. საბა (წუნწუხი — განაწური ღნიოში).

წურვილ-ი მხალეულის კერძი (მოხარული გარეული მხალი ერბოში მოთუშული). „წურვილიც ვიციით, ცხელ ჭადის ერთათ ვჭამთ“ (პ.).

წუთითიებ-ს მიანიშნებს, მიუთითებს.

„ბახალომ, ვის წუთითიებს“ (სტ.); „იარა, იარა და ჩემვ წუთითია“ (ინ.).

წუთუკაიებ-ს პატარა, უმნიშვნელო საჩუქრით ნაახალისებს, გაახარებს. „ავატყოვ ნენეს ყუელთინ წუთუკაიებს რაცხას“ (ინ.).

წუთუპლაკუნებ-ს ვულგ. წაარტყამს თავში. „გეიარს-გამეიარს, წუთუპლაკუნებს ხაპერში ბალვს“ (ინ.).

წუთუფდება შესცივდება, წაყინავს. „თოვლში მალე წუთუფდება ხელ-ფეხი და ბელქიდა წააძრავს“ (ინ.).

წუთუტაქსუნებ-ს ვულგ. წაარტყამს თავში. „ყუელა დღეს წუთუტაქსუნებს ხაპერში ბალვს, დღუჟნია ჭკუა“ (ინ.).

წუთუტევებ-ს ვულგ. საგინებელი სიტყვებით მიმართავს. „მამა-შვილი წუთუტევებენ ყუელ დღეი“ (ად.).

წუნწანი-ი ჭუჭყიანი, ბინძური. „წუნწანი ბერ-დღედაბერი დამედარან კერი ძირში“ (მ.). შდრ. საბა (წუნწი — კმელი წირბლი).

წუნწუნ-ი გულით ტირილი, გულამოსკვნით ტირილი. „შამოვდა და დეიწყო წუნწუნი, აქაფქაფდა და აქაფქაფდა, აღარ წაყურდა“ (ინ.). შდრ. საბა (წუნწუნი — უნდლომ ტირილი).

წყალა ბალი ბლის ჯიში. „ესა წყალა ბალია, რამეთ არ იქს“ (მ.).

წყალავ-ს რწყავს. „ხორთუმით წყალავს არსას, ყავალები გეიზარდოსვო“ (თ.ქ.).

წყაროზილა-ი მსხლის ჯიში. „წყაროზილაი გერმელი სხალია“ (ბახ.).

წყენულობ-ს სწყინს; ვერ ინელებს. „რატომ წყენულობს ნეტაი?“ (პ.); „არ წყენულობენქ გო, შარაბი?“ (პ.).

წყელეპ-ი წკეპლი. „ჩალასა წყერის წყლებით, ნაზვის ტალით შვეკონავთ“ (იმ.). შდრ. საბა (წკეპლი — წერილი ჯოხი).

წყელეპ-ი ფიგურის, სახის, ნახიშის სახელი. „ყაზალის ჭრელებათ წყელეპებ აძლევდენ“ (პ.).

წყვიტა ვულგ. გაარტყა, სილა გააწანა. „იმხელაზე წყვიტა ყურიძირში, რომე გააგორვა ძირში“ (სტ.).

წყილის ყვერავ-ი რწყილის მყვერავი

გად. მნ. უსაქმური, არაფრის გამკეთებელი; ფუჭად, უმედვგოდ მშრომელი. „ცარიელი წყილის ყურავია, თემბელი!“ (სტ.); „წყილი ყურავის ხებერი გითხრა?“ (ინ.).
წყლის დაქცევა ევფ. მოშარდვა. „წყლის დაქცევა მუუნდა და არაბაი დააყენებია“ (ბახ.).

წყლის დაძინება წყლის დინების შეჩერება. „დიდუნები იტყვიან, რომე წყლის დაძინებაც არი ამ დუნაზუო“ (სტ.).
წყლის ფერ-ი წყლის ფერია. „წყლის ფერი ლელუმი დიდ ქეაზე დამქდარიყო და ნარიიჯ თმებ იმწნიდა“. (სტ.).

ჭ

ჭადა-ი სოკოს სახეობა (მჭადა — სოკო). „ამთიიფეში ჭადაი იცის“ (თ.ქ.).

ჭადი გამჩენ ფიცილის ფორმულა. „ჭადი გამჩენ, არნა გიგიშვა ამელამ!“ (ად.).

ჭადი დაკრა მჭადის ცომის ჩაკერა კეცში გამოსაცხობად. „ჭადი დაკრა დიმი-გვიანდა“ (ად.).

ჭადი მადმა (მჭადის მადლმა) ფიცილის ფორმულა. „ჭადი მადმა, ეჭამეთ გემოზე“ (თ.ქ.).

ჭადი მოზელა სიმინდის ფქვილის ცომის მოზელა. „ჭადი მოზელასაც მისი მარიფეთი აქ“ (ად.).

ჭადი სარე ყვითელი მჭადის ფერი. „ჭადი სარე ლამაზი რენგია“ (იმ.). იხ. სარე.

ჭადობაი|ჭადა-ი ხაპ-ი ეკახის ჯიში (რბილკანიანი ჯიში). „ჭადობაი თეთრიც არი და შავიც“ (პ.).

ჭაველიკა-ი თითისტარის დასატრიალებლად განკუთვნილი პატარა ზომის ხის ჯამი. „ჭაველიკაი მაჩუქვა მოხარატებული“ (ად.).

ჭაკატურა (რუს.) ბათქაში. „ბაღდადეგს ჭაკატურას გუუქეთებთ (ბ.).

ჭაკვა-ი ცაცია, მარცხენა ხელით მომუშავე. „ჭაკვას დახედე ერთი! მარცხენაით წერავს“ (ინ.).

ჭაკვა მარცხენა. „ჭაკვა კუთხე ნოვ-დოთ“ (მაჭ.).

ჭაკუნ-ი ჩაკუნი, რაიმეს თლის დროს ცულის, წალდის, დანის და მისთ. ცემის ხმა. „წალდის ჭაკუნი გუქსმოდა“ (ად.).

ჭაკუნტალა-ი პატარა, წვრილი ტანის,

ზომის მქონე. „პანაი ჭაკუნტალაი, მაგა რათ უნდა ქალი!“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭაკუნტალი — ტყბილი ჩახხალი).

ჭალა 1. წყლის პირას მდებარე დაბლობი ადგილი; 2. სათიბი. „ესა ჭალათ მაქ მოლობელი“ (თ.ქ.).

ჭალია-ი ვაშლის ჯიში. „ჭალიაი ერთითული ლოყაყირმიზაი ვაშლია“ (ინ.).

ჭალიკოდურეზი (მრ.რ.) ჭალის ირგვლივ მდებარე მდელოები. „ჭალიკოდურეზზე ნავაზუე ხარები (იმ.); „ჭალიკოდურეზზე აშუა ფამფარაი“ (იმ.).

ჭალიწალა-ი კალია. „ჭალიწალაი წრიბინობს ბალახებში“ (ინ.). ჭალიქვა 1. ქვასანაყი, ჯამის ქვა; 2. გულცივი, გულგრილი ადამიანი. „ჭალიქვასავეთ გდია ლოგინში“ (ინ.).

ჭალობა თიბვის პერიოდი. „ჭალობა არი ორალაში, მანგლის თუეში“ (იმ.).

ჭალობხან თიბვის პერიოდში. „შარ-შან ჭალობხან აქ იყო ჩემი ბაკალა“ (იმ.).

ჭან-ი სქესობრივად სუსტი, დაკოდილი. „ეს მოზვერი ბულათ არ გამოდგება, ჭანია“ (ინ.).

ჭანდარ-ი ჭადარი. „ჭანდარი მაღალი იზდება“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭანდარი — ხე).

ჭანკოდილა-ი პატარა ტანის, სქესობრივად მოუმწიფებელი მამაკაცი. „შაქირას ემიაი ერთი ჭანკოდილია დედეი იყო, ასე მახსოვს“, (სტ.).

ჭანჭლეზი (მრ. რ.) მამაკაცის სათესლე ჯირკვლები. „ჭანჭლეზი ტყვილითვინ ნო-ახურის თესლია კაი“ (მ.). შდრ. საბა (ჭანჭალი — ყვერთ ძარღვი კაკალი).

ჭანჭრობა-ი ნყლიანი მდელი. „ლევი პირში რომე ჭანჭრობია, იქ აჟუბდა“ (მ.). შდრ. საბა (ჭანჭრობი — კორდი ნყლიანი).

ჭანჭყაბურა-ი სამკურნალო მცენარე (ბუჩქოვანი), მაჯალვერი, ხალხურ მედიცინაში გამოიყენება ჭიის სამკურნალოდ (ფოთლების ხახარში). „ჭანჭყაბურასი ნუენი ვასვი და მუარჩინე“ (ინ.).

ჭანჭყალი-ი ყვირილი, ანჩხლობა. „ამდონი ჭანჭყალი რავარ არ მეენყინა მაგ ქალსა?“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭანჭყალი — ნაკლული ჭურჭლის ტმა).

ჭარბადელო ბალახი, გამოიყენება მხლად, იზრდება მთის ჭალებში. „ჭარბადელო ვიციო აქევრობაში, ფხლი შორვას გავაკეთებთ, ჯავეს გავაკეთებთ მითა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭარბატელა — ბალახი).

ჭარტალი ლაყბობა, ჭორიკნობა, ლაქლაქი. „ქალებსა ნუ გიყუარან მაგდენი ჭარტალი“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭარტალი — სომხურია, მრავლისმეტყველს კაცს ჰქვიან).

ჭარჭყალი-ი უმიზნო, ზერელე, ხმამალალი ლაპარაკი, ლაყბობა. „ღარ მოლიეს მაგ ჭარჭყალი?“ (სტ.).

ჭარჭყალა-ი ხმამალა მოლაპარაკე, ანჩხლი ჭუნების ადამიანის უპითეტი. „ღარ გაცდა ეს ჭარჭყალა ბერი!“ (სტ.).

ჭარხლი მკლავი-ი ბალახი, მხლად გამოიყენება. „ჭარხლი მკლავი შორვა მოსაფირსა რაფერ მივართვა?“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭარხლის მკლავი — ბალახი).

ჭატი-ი 1. მოკლე, პატარა ყური. ადამიანის ყური. „ჭატი ყური რას გეიგონე?“ (ინ.). 2. მეტსახელი კაცისა. „ჩუენი ჭატიც იქ ყოფილა“ (ინ.).

ჭალი-ი საქოვი ჩხირები. „ჭალები ჩარში ევლე ეფვი ივვათ“ (ინ.).

ჭაყჭაყი ხმამალალი, უშვერი ლაპარაკი „ატება მისებური ჭაყჭაყი, ყურები გამოგვიჭერუა“ (ინ.).

ჭაყჭაყი მოლაყბე, ლაქლაქა. „სხუაფერი ჭაყჭაყი ჯინსი აქუან მაგათა“ (სტ.).

ჭაშა შუბლი. „გეიქნია ჯოხი და გუუნაჭა ჭაშაზე“ (ად.). შდრ. საბა (ჭაშა — შუბლს ზეით თავის ძვალი).

ჭაჭვი პეშვი, მუჭი, ხელის გული

თითებით. „იმფერი ეთეგი მქონდა იფეგისა, რომე ჭაჭვი ჩეგტეოდა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭაჭვი — პეშვი).

ჭახატა თაკარა, ერთმანეთზე შემონყობილი, ზომიერად დალაგებული საგნების სიმრავლე. „გუუკეთებია შეშის ჭახატა“ (იმ.).

ჭახრაკი-ი სართავი დაზგა, დანადგარი. „ჭახრაკ-ჭახრაკ სთიო, ნართი დამისთიო, დედათილის საპერანგევე, ოხრათ დამირჩიო“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭახრაკი — სართავი საბრუნავი).

ჭახე მკვახე, უმნიფარი, მუავე. „ესა ჭახე ვაშლია“ (მ.).

ჭახე დო მუავე დო. „სიცხეში ჭახე დოს ესუემდით“ (იმ.).

ჭახე სიტყვა მკვახე სიტყვა, დაუფიქრებელი სიტყვა. „იმის ჭახე სიტყვებმა ზაათი გიმინხრია გულის კაკალი“ (სტ.).

ჭახე ნათქვამი უქმები, მკვახე ნათქვამი. „იმა ბელქიდა დაავინყდა მისი ჭახე ნათქვამები, ჰამა მე არ დამეინყებია, მიწაში ჩემ ძვლებსაც არ დაავინყდება პერალდა“ (სტ.).

ჭელი-ი მჭელი; პურის ან ჩალის წყება, შესაკონნავად გამზადებული. „სმინდ რომ მოჭერიო, ჭელივბათ დავანყობთ ყანაში“. შდრ. საბა (მჭელეული).

ჭენჭი ცხიმი. „ბიში ტენუა დუმის ჭენჭში“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭენჭი არს ცხიმი მწვადთა მწვეთარობისაგან).

ჭერი-ი გაუთლელი წერილი ბოძი, რომელც გამოიყენება ღობის გასაკეთებლად, სასმინდის, საქათმის და მისთანათა იატაკის დასაგებად. „ღობის ჭერი ჩამუარდნილა“ (მ.).

ჭერემაი 1. ფერად-ფერადი სახეებით მოჩითული ქსოვილი; 2. თვალჭერელა ადამიანი. „ჭერემაი ჩითი უუღია ეთეგისთინ“ (ინ.); „ჭერემაი თუალები ქონია“ (ინ.).

ჭერის ღობიო სარის ღობიო. „წრეველი ჭერის ღობიო მქონდა ასი ხაშარი“ (იმ.).

ჭერში ძია-ი! ეელში ლუქმის შერერების, დადგომის დროს ბავშვს შეუძახებენ ამ სიტყვებით, რომ მაღლა აიხედოს, ჭერს შეხედოს, რათა ლუქმა ადვილად ჩასრია-

ლდეს, ჩაცურდეს საყლაპავ მილში. „ჭერში ძიაი! ჭერში ძიაი!“ — ეუბნებიან და თანაც ზურგში ურტყამენ ხელს.

ჭელ-ი შარდისა და განავლის ნარევი. „ამაში ინცრევა ნეხვი, ჭელი“ (მ.).

ჭეჭელა-ი ფერადფერადი, ჭრელ-ჭრელი, ნაირ-ნაირი. „ჭეჭელაი ნინდები დაქსუა ბაქალამ“ (იმ.).

ჭეჭყა-ი იხ. ჭეჭელაი. „ჭეჭყაი კაბა ჩუეცმია ციცასა და ქიბროფს“ (ინ.).

ჭეჭელა ტატა-ი საჭმლის სახელი, ბექექშმოსხმული მანონი. „ჭეჭელა ტატაი საჭმლი სახელია, ჩუნენა ვიცით“ (იმ.).

ჭვანვი ჭიბონი და თიკნის დავლი-ი ფიგ-გამ. არაფრის მოძევი, არაფრის მომტანი, არარა. „ილაპარიკეს, ილაპარიკეს და რამე ვერ გადანეციტეს, ჭვანის ჭიბონი და თიკნის დავლი!“ (სტ.).

ჭვანვი ფრჩხილი, ბრჭყალი. „ერთსა ჭვანვი ჩამოკრა მეგემ“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭვანვი).

ჭვირთ-ი ტვირთი. „კარის არაბასა დოუდგა ჭვირთი“ (იმ.).

ჭვირთული-ი დატვირთული, ტვირთიანი. „ადის ჭვირთული, ჩადის ცარიელი“ (სტ.). გამოცანა-კოვზი.

ჭიანჭურ-ი ჭანჭური. „ჭანჭურიც ბევრია: ტყუბაი, დოფოფალი, ოჭური, დამასხი, ტყემალი, კატიყურაი, შავი ქლიავი“ (მ.).

ჭია-ჭუა წერილი ჭია. „ჭია-ჭუავ, თავი ამოყე, დედო ჭიავ, თავი ჩაყე“... (თ.ქ.). შელოცვა-მკურნალობა კანის ჭიის აჭრის დროს. იხ. ჭიის აჭრა. შდრ. საბა (ჭია-ჭუა — ბევრ რიგი ჭია).

ჭიახერხი-ი წერილი ხერხი. „მეიტაი ჭიახერხი და გადახვი იმით, დიდი ხერხი არ იხმარო“ (ინ.).

ჭიბონი-ი ქართული ხალხური ჩასაბერი საკრავიერი ინსტრუმენტი, გუდასტვირის სახეობა, რომელიც გავრცელებულია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. შდრ. საბა (ჭიბონი — გუდასტვირი) „დედეს მემლექეთილამ გამოტანილი ჭიბონი ქონდა და უკრედა“ (ინ.).

ჭიბონჯი-ი მეჭიბონე, ჭიბონზე დამკერელი. ჭიბონის მკეთებელი. „ჩემი დედე

ძალიან ჭიბონჯი იყო“ (ად.).

ჭიბოშანი-ი ქლიბი. „ჭიბოშნით ძვილაი გავფიკე ზედაი კუთზე“ (ინ.); „ხებას დაედეე ჭიბოშანი“ შდრ. საბა (ჭიბოშანი — ძვალსაფხვი ქლიბივით).

ჭიის აჭრა კანის ჭიის მკურნალობა. კანის ჭიით დაავადების შემთხვევაში (ჩნდება უმთავრესად სახეზე, მხრის თავების გასწვრივ და მკერდზე) ტარდება ასეთი სახის მკურნალობა: ბუხრის ჭვარტლით და დანაყილი ნივრით მზადდება ცომის მსგავსი ნივთიერება. ამ ნივთიერებას ხელის გულით უსმევენ ჭიით მოსალოდნელი დაავადების ადგილებზე. რამდენიმე წუთის წრიული მოძრაობით შეაბრუნებენ კანს. შემდეგ სამართებელს დაუსვამენ ამ ადგილს და თან შეულოცავენ: „ჭია-ჭუავ, თავი ამოყე, დედო ჭიავ, თავი ჩაყე!“ ასე იმეორებენ სამჯერ ან შვიდეჯერ კანის მოცემულ მონაკვეთზე სამართებლის პირის დასმისას. სამართებლის პირით თავს აჭრიან თვალთ უხილავ ჭიებს. ჭიის აჭრა ტარდება მთვარის პირველ მეოთხედში. ასეთ მეთოდს იყენებენ ხალხურ კოსმეტიკაში დახელოვნებულნიც ფერისმჭამელებთან ბრძოლის დროს. „ამას ჭიის აჭრა უნდა, მანაკები დუყურია, ხედავ?“ (ინ.); „ჭიის აჭრა ჩემ ნენემ იცოდა ახალ თუარებზე, თუარე აღმაზე“ (თ.ქ.).

ჭიკორკალი-ი წერილი, პატარა ზომის ნაყოფი ხილისა. „წრევილი ბეერი ესხა, პამა ჭიკორკალი“ (ად.).

ჭილი-ი ჭაობის ბალახი. „ტბასა ზეილამ მოლი, ჭილი მეედა“ (მ.); „ჭილო ბალახი წყლიან გერზე მუა“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭილი — ბალ.).

ჭილყვა-ი გად. მწ. წერილშვილი, ბავშვები (სიტყვას აქვს კრებითი სახელის გაგება). „ბითევი ჭილყვაი ამუხასხა თაზე“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭილყვაი — შავი ყვავი).

ჭიმუნი-ი ჭიბონი. „ჭიმუნით, მუზიკით წვედოლით მარიობაზე“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭიმონი — გუდასტვირი).

ჭიმური-ი ერბოთი და ნადულით შეზავებული ცხელი მჭადის გული. „ჭიმური ახლაც ვიცით, ვაკეთებთ ხანდებან“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭიმური — ესე არს პური

დაფხენილი, გინა ბრინჯი, ან სხვა მარცვალნი მგბარი, ერბოსა ანუ ზეთში მოხრაკული).

ჭიმჭიმი-ი თვალებით სიცილი, თვალეზის ციმციმი. „დუუნყო გოგუებსა ჭიმჭიმი“ (სტ.).

ჭიმჭიმა-ი მეტად ჭრელი, წვრილი და ხშირი ფერადფერადი ფიგურებით მოჩითული ქსოვილი. „უულია ჭიმჭიმაი ყუმაში“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭიმჭიმი — წვრილად ჭრელი).

ჭინჭვალ-ი 1. შემოუსვლეელი, ნორჩი ხილი, სიმინდი, ბოსტნეული (გორა, კიტრი, ნესვი, ლობიო); 2. თუაქის სინათლე, შუქი. „ჯერ ჭინჭვალი არ აქ ლობიოს“ (თ.ქ.); „პალა ჭინჭვალიც არ გამუღლია კიტრსა“ (ად.); „ჭინჭვალი აღარ აქ დედეს თულღებში, ბითყევი დაქორდა“ (სტ.).

ჭინჭილა თიხის პატარა ზომის ჭურჭელი. „სარძეში გუაქ ჭინჭილა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭინჭილა — მცირე საღვინე კეცისა).

ჭინჭორა-ი 1. მეტად ჭრელი ქსოვილი; 2. ჭრელი ბუმბულის მქონე ქათამი. „წრეელი ჭინჭორაი ჭუჭულები გამუღუშვა კროხმა“ (თ.ქ.); „ჭინჭორაი ეთევი შუუქურავს გელისა“ (თ.ქ.).

ჭინჭრიხ-ი ცხიმის წვის, დნობის ხმა. „ტაფაზე დეინყო დუმაჲ ჭინჭრიხი“ (ად.).

ჭინჭრიხა-ი ერბო-კვერცხი. „გუუკეთეზა ჭინჭრიხაი და ჭამს მარტუაი“ (სტ.).

ჭინჭყლი 1. თოვლჭყაპიანი ამინდი; 2. გად. მწ. ანჩხლი ბუნების, ჩხუბის, დავის წამომწყები ადამიანი. „მარტი ჭინჭყლი თუეა“ (სტ.); „ჭინჭყლი ტაროსები აღარ მოლია ამ მარტმა წრეელი“ (ან.); „ჭინჭყლი ბღვია ძალიან, ბელალი“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭინჭყლი).

ჭიპ-ი (გარდა ძირითადი მნიშვნელობისა) კიტრის ან კვახის შემოუსვლეელი, მეტად ნორჩი ნაყოფი. იხ. ჭინჭვალი. „კიტრ გამოჩენია ჭიპები“ (თ.ქ.).

ჭიპზე შეება ფიგ-გამ. აღარ მოსციოდა, მიენება, თან დაპყვა. „ჭიპზე შეება დედამის, აღარ გუუშვა“ (თ.ქ.).

ჭიპზე გარჩევა ფიგ-გამ. გაბრაზება, განრისხება, გულზე გასკდომა. „ამფერ უბრალო რამეზე რათ უნდა მაგდენი ჭიპზე

გარჩევა?“ (სტ.).

ჭიპლაკა-ი პატარა ზომის რისამე ნაყოფი (სიმინდის ტარო, ხილი). „წრეელი ჭიპლაკაი ვაშლები ება ამ ხესა“ (ად.).

ჭიპის მიჭრა ფიგ-გამ. მოუცილებლობა, დაკანონება, ჩაყინება, განუშორებლობა. „შენზე ხომ არ მაქ ჭიპი მიჭირლი?! ვინცას მინდა, იმა შევხედავ“ (სტ.).

ჭიპის სახელი-ი ბავშვობის სახელი, პირველი სახელი (სამინაო სახელი). „იმის ჭიპის სახელი იყო რეჯები, პუქუმათმა სხუა დაარქუა“ (მაქ.).

ჭიპი ჩავარდნა ჭიპის ტყვილი. „ძიმე შემა ანა ანსიო, ჭიპი ჩავარდნა იცის“ (თ.ქ.).

ჭიპრავ-ს მძიმე საგანს ეზიდება, სწევს მალა. „იმ ჭვირთებ მარტუაი რაფერ ჭიპრავს?“ (თ.ქ.).

ჭიპჭიპი ეულგ. გაუთავებელი ლაპარაკი, ჭიპლაკა. „მაგას უყუარს ბრეელი ჭიპჭიპი“ (ფათ.). შდრ. საბა (ჭიპჭიპი).

ჭირება ჭინთვა. „ცარიელია ჭირებაში დუუნყდა წელები, რაცხამ მოზეირა ისეგავ“ (ინ.).

ჭირი მოჭამა ფიგ-გამ. შეეხვენა, შეევედრა, მუხლი მოუყარა, ქედი მოუხარა. „ტყვილია იმდონი ჭირი მოჭამა, მაიც არ გუუწყო ხელი“ (ინ.).

ჭიტი აღარ აქნევი-ა ფიგ-გამ. გარეთ აღარ გამოახედვინა, გარეთ გამოხვლა აუკრძალა. „იმაზე გააჭრტიდა და ქალსა ჭიტი აღარ აქნევია გარეთ“ (სტ.).

ჭიტი-კუკუ კუკუმლობანა (საბავშვო თამაში). „ბაღვობაში ჭიტი-კუკუ აბა არ მითამაშია?“ (ინ.).

ჭიტინა-ი ჭუჭრულანა, ვინრო ხვრელი. „თავი ჭიტინაში ვერ მიეტეოდა და კუღზე კომი მიბაო, იტყოდა დედვი, იმვერია ესაც“ (თ.ქ.). იხ. მარი, იმერხ. შდრ. საბა (ჯვრიტინა — მცირე სასინათლო).

ჭიტინ-ი მალულად ცქერა, ჭუჭრულანიდან ყურება. „ქალებმა დეინყეს კარიძირებოდამ ჭიტინი“ (ად.).

ჭიღვი-ი კიტრის, გოგრის, ნესვის ძალიან ქორფა, ახლადგამოღებული ნაყოფი. „სიცხემ მოხარმა ყუელამფერი, ჭიღვი დაყრევია ხაპებ, კიტრებ“ (თ.ქ.). შდრ.

საბა (ჭილვი — ფრინველის ნინა მკარი).

ჭილვიკი-ი (ჭილვიკი) ყვირილი, ხმაური (თამაშის, მხიარულების დროს). „ბაღვების ჭილვიკ ველარ უთევს ვახტსუზი ბერი“ (ინ.).

ჭიჭვი-ი კომბოსტოს ნორჩი თავი, ღუყვი. „უხალ ჭიჭვები გუუკუთებია“ (ინ.).

ჭიჭიმერი-ი ყურძნის სახელი (ერთგვარი ჯიშში). „ყურძენი ჩუენსა ბეერი ჩეშიტია: ადესაი, სანურავი, ჯინეში, თეთრი ისტამბოლაი, ხარითვალაი, ჭიჭიმერი, ჩიტი ყურძენი“ (მ.); „ჭიჭიმერი ამ ყურძნის სახელია“ (მ.).

ჭიჭინა-ი ჭუჭრუტანა, ვინრო ხვრელი, იხ. ჭიჭინაი. „კარსა ჭიჭინები ქონდა და ვუჭიჭინებდით შიან“ (თ.ქ.).

ჭიჭინი-ი 1. ჭუჭრუტანიდან ყურება, ფარულად მზერა; 2. გაუთავებელი ლაპარაკი, ლაქლაქი. „ნაყურებიე ამდონი ჭიჭინი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭრიჭინი — ჭრიჭინას კმიანობა).

ჭიჭიპარკი-ი ყველაფრის მცოდნე, ჭკუით სავსე (ბავშვი, მოზარდი). „უფნა ბაღვია, ყულამფრიდან ხებერი აქ, ჭიჭიპარკია“ (თ.ქ.).

ჭიჭლაყა-ი 1. მხლად გამოსაყენებელი ბალახი. ჭიჭლაყა. შდრ. საბა (ჯიჯლაყა — ბალ.). 2. ტრაბახა ქალი, კუდაბზიკა. „სხუაფერი ჭიჭლაყაი ქალია, თავი ქებაში ვერ მუუგუფ“ (ინ.).

ჭკვაგამჭრო გამჭრიახი გონების მქონე, საქმის მცოდნე, გაბედული გადანყვებულების გამომტანი. „ჩუენი დედე ზოვი ჭკვაგამჭრო კაცი იყო“ (ინ.).

ჭკვის ფუხარა ჭკუით ღარიბი, ბრიყვი (იხ. ფუხარა). „ჭკვის ფუხარა ინსანი ძალიან ჩათინია“ (ინ.).

ჭკნავი-ი ჭნავი (ფოთლოვანი მცენარე — ხე). „ჭკნავი კუკული ნამალი ყოფილა“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (მჭნავი).

ჭკნარი-ი ფერმკრთალი, სუსტი აგებულების, უღონო. „ჭკნარი ბაღვები არიან, ზაფი“ (ინ.).

ჭკუნავს-ი 1. (სიცხე ან სიცივე) ფოთლებს ახმობს; 2. დარდი გულს კუმშავს, ამძიმებს. „ყურალმა მოჭკუნა უერები“ (ინ.); „ამდენი დერდი დურმაალ ჭკუნავს

გულსა“ (სტ.). შდრ. საბა (დაჭუნვა — შეუკეცლად მოკუმშვა).

ჭლაკა-ი მწვანე ხახვის ჯიშში, რომელიც არ იკეთებს ბოლქვებს, თავს. „ჯავეს ვედებ ჭლაკაით“ (ინ.); „ბოსტანში მაქ ჭლაკაი, პრასა...“ (ბახ.).

ჭლე მინა მინი, გამოფიტული მინა. „აქერობაში ხმელი, ჭლე მინება“ (მ.).

ჭლიკა-ი წვივი. „ეს ბალახი ჭლიკი ტკივილი უხტება“ (მ.); „ამხანგები ჭლიკი გიმიაყვდა“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (ჭლიკი — წვივი).

ჭმაყუნ-ი ჭამის დროს საღვთი ორგანოების ხმაური, უშნოდ ჭამა. „ჭამიან უშო ჭმაყუნი იცის“ (სტ.).

ჭმაყა-ჭმაყი-ი ჭამისას გამაღიზიანებელი ხმაურის გამოცემა. „ალარ ნაყურა ჭმაყა-ჭმაყი?“ (სტ.).

ჭნავი კუკული-ი ჭნავის ნაყოფი. „ჭნავი კუკული ლამაზ რენგისა არი“ (ინ.).

ჭოი!ჭოე! (ბიჭო!) „ჭო, დურსუნა, ჩუენ ბაღვებ ჩამუუტანიან პური“ (ინ.); „ჭოვ, აქ მოი!“ (ინ.).

ჭოლი-ი ჟოლი. „ჭოლი ჭალობაზე მუა“ (ინ.).

ჭოლი ჭყინტი სიმინდი. „ცოტა მეგეცადე, ჭოლოს მოგართმედი“ (მ.); „ჭოლი სიმინდი მოხარშეთ, მოსაფირ მიართეთ!“ (ინ.); „ტანტრაბაზე დაყარეთ ჭოლი კოტოში“ (ინ.).

ჭოკი-ი პატარა მდინარეზე გადებული ერთი ბოძი, საცალღებო ხიდი; ბოგა. „ბაღვი ჭოკიდან გადავარდინილა და წყალ ნუღლია“ (ად.). შდრ. საბა (ჭოგი — მონლო ლატანი).

ჭოფი-ი ნესტიანი, ნახევრად სველი. „ჭოფი ურუბა არ ჩეიცებება, შექცივდება“ (ინ.).

ჭორტე წერილი ქვის გროვა, ლორღი. „ყანა გაეასუფთე, ქვები მოკერიფე და აგზე ჭორტე დაეყენე“ (ად.). შდრ. საბა (ჭორტი-ქვაკაცა აგებულო).

ჭოროხი-ი (გარდა მდინარის სახელისა) დიდი მდინარე, დიდი წყალი. „გაეხმედე, რომე წყალი გამუუშვიან და პარღში ჭოროხი მოღის“ (ად.); „გამდარა დიდი ჭოროხი“ (ინ.).

ჭოლე-ი მამლაცინწა, ყვინჩილა. „ახალათ ინყევს ყვილ, ჭოლევა პალა“ (ად).

ჭოლავ-ს კომბოსტოს (მხალს) ჭრის, ტოტებს ატეხს. „ბოსტანში ჩასულა და ფხალ ჭოლავს“ (მ.). შდრ. საბა (ჭოლევა — მხალთ ჭრა).

ჭოჭი-ი თათი (კატის, ძაღლის, დათვის...), გად. მწ. ადამიანის ხელის მტევანი. „ჭოჭი ჩამომკრა კატამ და ჩამომფხოჭა“ (ინ.); „მომე შენი პანაი ჭოჭი!“ (ინ.).

ჭოჭე წყლიანი მდელო, დაჭობებული ადგილი. „ღელიბირში ჭოჭე გამხდარა ვაკე ჭალა“ (მ.). შდრ. საბა (ჭოჭი — ადგილი წყლიანი).

ჭრეთ-ს ტყავს ან ხეს ხერეტს, ფიგურები გამოჰყავს ხერეტით ტყავზე ან ხეზე. „ქალაბნი ტყავ სადგისით მოვჭრეთდით, მემრე იმ მოჭრეთილ ხრიტინფეში ღუედს გუუყრიდით“ (ად.); „ხეზე ჭრეთს ლამაზ ნახიშოტა“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭრეთა-ტყავთ მოჭრეტა).

ჭრელა-ი სიმინდის ჯიში. „ჭრელაი სიმინდის სოდაღია“ (მ.).

ჭრელ-ი (ძირითადი მნიშვნელობის გარდა). 1. სახე, ნახში, ფიგურა; 2. ცისფერი თვალები, თვალუფუნა, თვალჭრელი. „ჭრელები ბევრი ვიცით: ბალთა, ბუქმა, ბლის ორნეგი, ბობლიზვალაი, გრეხილაი, გადაგრეხილი, დამწნილი, კავიჭაი, კატი-ფუქაი, კატითვალაი, კატიკვალაი, ვაშლის ორნეგი, მარწყვის ორნეგი, იუსუფელი ჭრელი, სილიფაი, ყვეფსი ჭრელი, ყურმინი ორნეგი, ჩიტითვალაი“... (იმ.).

ჭრომახა-ი ჭრელი (წითელი, შავი, თეთრი...) ბუმბულის მქონე ქათამი; ჭროლა, თვალჭრელი. „ჭრომახაი ქათამები მყავს გამოთესლებული“ (თ.ქ.); „იმთა გენილსა ჭრომახაი თუალალები აქ“ (ინ.).

ჭრუ ფუჭი, უგულო (კაკალი, თხილი და მისთ). „წრევენდელი კარჭალი სულ ჭრუ გამოდგა“ (გულ.). შდრ. საბა (ჭრუვი — ფუჭი კაკალთა, ნუშთა და მისთანათა უგულოთა ეწოდებოან).

ჭუკი-ი ყველის ამოღების შემდეგ დარჩენილი შრატი. „დონთბარადამ გამუჟა ჭუკი“ (იმ.); „ჭუკსა თექელ მუადულებთ“ (იმ.).

ჭუკჭუკი-ი (ძირითადი მნიშვნელობის გარდა) ტუბილი, წყნარი საუბარი. „ქალკაცი რაცხას ჭუკჭუკებენ მათათვინაი, შენ ნუ ერევი!“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭუკჭუკი — მწყერთ კვიანობა).

ჭუნტალი-ი განუვითარებული ტარო. „წრევენდელი სიმინდი ჰამანქი ყუელია ჭუნტალი დარჩა“ (იმ.).

ჭუნჭრუქა-ი ჭინჭრაქა, ლომბმძვრალა (ჩიტი). „ჭუნჭრუქაი დამედარა ბლი ტანზე და ჭუნჭრუქებს“ (ბახ.).

ჭუნჭრუქებ-ს ლომბმძვრალა ჭიჭიკიკებს. „მალ-მალე აგზე დაფრინდება და ჭუნჭრუქებს“ (მ.).

ჭუპენა-ი ჩაღრმავებული ადგილი სხეულის ზედაპირზე ან სხვა რაიმეზე (მინაზე, ხეზე, ქვაზე...). „რომ გეიცინფეს, ლოყაზე ჭუპენაი უჩინდება“ (ინ.); „ჭუპენებში წყალი ჩამდგარა“ (მ.).

ჭური-ი კევერი, დიდი დერგი. „ჭურიც თიქილამ ევედება“ (იმ.). ჭურში ზის ფიგ-გამ. კარჩაკეტილად ცხოვრობს, ახალი ამბები არ იცის. „იმფრა ლაპარიკოფს, რომე ჰაიქი ჭურში ზის“ (ად.).

ჭურის სხალ-ი საზამთრო მსხალი, რომელსაც ჭურში ინახავენ. „ჭურის სხალი გაზაფხულამდე გაანეწეს“ (თ. ქ.).

ჭურღულ-ი ჩვილი ბავშვის ხმანობა, ტუბილი ღულუნი. „ჩუნ ბიჭმა ჭურღული დეინყუ, კაცი გახდა!“ (ინ.).

ჭურღულებ-ს ენას იდგამს, ჩვილი ბავშვი ხმანობს, ღულუნებს. „მისთვინაი რაცხას ჭურღულებს და ექცევა“ (ინ.).

ჭუჭკავ-ს აგროვებს, თავს უყრის, კრებს. „ჭუჭკავ, ჭუჭკავ და ნახავ, რომე დეილევა, სახლ ზლუა არ დუუკავდება“ (ხ. ფ.).

ჭუჭნი-ს ანაოჭებს, ნაკეცებს აკეთებს. „კაბის სათაოს ჭუჭნის, მიტენილი უნდა“ (ინ.).

ჭუჭულა-ი პატარა ბიჭის სასქესო ასო. „სირცხვილია თქმა და ზულის კაცისთვინი ყამიში (ჭუჭულაი) მოუჭრიან მეგერ“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭუჭულა — ჩჩვილთ ვაჟთ ასო).

ჭუჭული-ი წინილა (ქათმის). „ღალმი ქორმა ჭუჭული წეილო“. შდრ. საბა (ჭუჭული — ბატთა, იხვთა და მისთანათა

შვილთა ენოდების). იხ. ნ. მარი, იმერს.

ჭუჭუნ-ი ტკბილი საუბარი. „ერთმანე-ბში იციან ლამაზი ჭუჭუნი“ (ინ.).

ჭუჭუნებ-ენ (მრ.რ.) ტკბილად საუბრობენ. „ხანჯელ ამფრა ლამაზათ ჭუჭუნებენ“ (ინ.).

ჭყავილ-ი კნავილი. „კატამ დეიწყო ჭყავილი“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭყავილი — ტურათა და ციცათა ჭმიანობა).

ჭყანტურ-ი ცარიელ ჭურჭელში ჩასხმული მცირეოდენი წყლის ხმაური ჭურჭლის მოძრაობისას. გად. მნ. მშიერ კუჭში წყლის დაღვეის შემდეგ ატეხილი ხმაური. „შამაჭამე რაცხა, მუცელმა დეიწყო ჭყანტური“ (ად.). შდრ. საბა (ჭყანტნი — ძარღვის კმა რამე).

ჭყაპ-ი 1. სველი თოვლი, თოვლნარევი წვიმა. 2. ახალი, ნორჩი, შემოსუსვლელი. „დღეს ზოვლი ჭყაპია, დალოდოსა მუბარქემა“ (იმ.); „ჭყაპი ლობიაი არ მიყუარს, კაკალ რომ ჩეიდაფს, ის კანა“ (მ.). შდრ. საბა (ჭყაპი — წვიმა თოვლნარევი).

ჭყარტი-ი ჩვილი, ნორჩი, ქორფა. „ჭყარტი ბალვი ასე შორს წეიყუანება?“ (ინ.).

ჭყემ-ს ვულგ. თვალებს აბრიალებს. „ნეტიპ არ ჭყემდე სულ მაგ თუალებ?“ (სტ.).

ჭყემია-ი დიდთვალემა, თვალებბრიალა. „ერთი ჭყემიაი ბალვი! რამ შეგმალენ ამფრა!“ (ინ.); „ემიაე, ემიაე, თულებჭყემიაე...“ (ინ.).

ჭყერა ვულგ. ცქერა, მზერა, დაჟინებით ყურება. „მაგან ქალებზე უშნოთ ჭყერა იცის“ (ინ.).

ჭყვირილ-ი ვულგ. ყვირილი, კვილი. „ქალებმა დეიწყეს ჭყვირილი, შეეშინდენ და?“ (ინ.). შდრ. საბა (ჭყვირილი — ყრმათა უგვანი ტირილი, გინა ღორთა კმიანობა).

ჭყვირის-ს ვულგ. ყვირის, კვის, ტირის. „ე ბალვი სულ ასე ჭყვირის?“ (ინ.).

ჭყიშარტა-ი ღია, მკვეთრი ფერის მქონე ქსოვილი (მკვეთრი ყვითელი, წითელი, მწვანე...). „მაქფერ ჭყიშარტას ვერ ჩეცეუამ, გენჯი ხომ აღარ ვარ?“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჭყიშა — ბალახი).

ჭყინტლ-ი უმნიფარი, ქორფა (სიმიინდი, კაკალი, ყველი, თხილი...). „ჭყინტლი სიმიინდი ნაყურცხლებზე შეენვით“ (მ.). შდრ. საბა (ჭყინტლი — მტად უნდილი).

ჭყიპინ-ი ყვირილი, კვილი. „ქალებმა დეიწყეს ჭყიპინი“ (ინ.).

ჭყიპინა-ი 1. ხმაბალლა მოლაპარკე, ყვირილის მოყვარული; 2. მშიშარა, ფეთიანი, შიშით მყვირალი. „მაქფერი ჭყიპინი ქალი არაბაზე არნა დააუდეს“ (იმ.).

ჭყირტი-ი თავდაუჭერელი, მოუთმინარი, ენის შემომბრუნებელი. „ჭყირტი ბალვია, თქმას არ დააცლის, იმსოლოღში შამოკრავს სიტყუას“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭყირტი — მოპასუხე მოუთმენარი).

ჭყლინტი-ი ქორფა, შემოსუსვლელი (ხილი ან სიმიინდი) იხ. ჭყინტი. „ხებას უძახიან „ჭყლინტი“, ჩუენა „ჭყინტი“ ვიტყვი“ (მ.); „სიმიინდი ახალად დეიწინილა, ძალუან ჭყლინტია“ (ად.). შდრ. საბა (ჭყინტი — დაუფამებელი ხულის გული).

ჭყლიპურტი-ი ვულგ. პატარა, ძუძუმწოვარა, უმნიფარი. „პანაი ჭყლიპურტი, მაგან რა იცის!“ (ინ.).

ჭყორტო დაჭაობებული მინა. „ყანი ბოლოს ჭყორტოა, ააფრათ იქს“ (ინ.).

ჭყურტი-ი ნორჩი, ქორფა, შემოუსვლელი (თხილი, კაკალი, ლობიო, ყველი...) „ჭყურტი ყველი სუფრაზე მიტანამდი შეიჭმება“ (ინ.).

ჭყურტა-ი უფერული ქსოვილი. „პანახა ამფერი ჩითი, ჭყურტაი, რენგსუზი!“ (სტ.). შდრ. საბა (ჭყურტა — ჭიაფურა, გამოიყენება საღებავად).

ხავინი — ნაღებში ან ერბოში მოთუშული ფქვილით მომზადებული საჭმელი. „ხავინი ნაღებით კეთდება“ (იმ.); „ნაღებიდან გაავაქეთებთ ხავინსა“ (იმ.); „ხავინის ფაფას მზართმენ ქალსა, ბალანს რომ ეყოლება“ (ფათ.). შდრ. საბა (ხავინი — ფქვილი ერბოთ მგებარი).

ხავლი — (havli) პირსახოცი. „ხავლები გადმუყურია ქარსა“ (ჰ.).

ხავროზი (სპ. havruz) ღამის ჭურჭელი (ქოთანო). „აკვანსა ჩადგმული ქონდა ხავროზი“ (ად.).

ხაზერი (არ. hazir) მზა, მომზადებული. „ქალები საჭმელსა ჩუენ ხაზერ დიგიდებენ“ (ფათ.).

ხაზილა — საბავშვო თამაშობა. „ვითამაშებდით, დაფიზევდით მინასა, ამას ხაზილი ერქუა, ჩიზგი ერქუა“ (ინ.).

ხაზინე (არ. hazine) ხაზინა, საგანძური. ყალეს შიგან ხაზინეა ერთი“ (მ.).

ხაზირი — იხ. ხაზერი. „საჭმელები, ჩორბები ახლა ხაზირები გამოვდა“ (ხ. ფ.).

ხაზული — ქლიავის ჩირი, კურკიანად გამხმარი ქლიავი. „ხაზული არი კვილი ქლიავი“ (იმ.); „ქლიავსა დანით დავსერავთ, გავაკმობთ და იმა ქვია ხაზული“ (იმ.).

ხათა (არ. hata) შეცდომა. „ხათა დეემართა და რა ქნას, ჭიაყელასავენ ნინასანი თუალებ ხომ ვერ დეითხრის?!“ (ინ.).

ხათაბელა (კომპ. არ. hata — შეცდომა, არ. bela — უბედურება; ხიფათი) გასაჭირი, უბედურება, გამოუვალი მდგომარეობა. „ხათაბელაში ჩავარდნილა კაცი და ეს არი!“ (ინ.).

ხათალი (hatali) არასწორი, შემცდარი, მოტყუებული. „ხათალია ზავალი და ვერ მიმხდარა“ (ინ.).

ხათიბი (არ. hatip) ორატორი; მეჩეთში ლოცვების ხმამაღლა წამკითხველი მოლა. „ჩუენი ხასანაი ხათიბი გამხდარა“ (ად.).

ხათმი (არ. hatim) ყურანის წაკითხვა

თავიდან ბოლომდე. „ქალები რამზანში უდინგლებენ ხათმსა“ (ინ.); „ხოჯა ხათმ კითხულობს“ (ინ.); „ერთი ხათმი დარჩონ მარტო“ (ხ.ფ.).

ხათუნი (hatun) ქალბატონი, მეუღლე. „მეგომ ხათუნები გამუყურანია გარეთ“ (ად.).

ხალი (არ. hal) კანის ზედაპირზე არსებული ფერადი ნიშანი. „ზრუქში სულ ხალები ქონდა გატყევილი, ნიშნები“ (სტ.).

ხალი (სპ. hali) ნოხი. „ამ დეზგაპიზე ხალი იქსოვენება“ (თ. ქ.); „ოდიებში იქსოვენება ხალები“ (მ.); „სოფლიებში მოკრეფდენ ხალებსა“ (იმ.).

ხალი — ჭრელი ნოხის ნახში, სახე. „ნინდაზე ხალი ჭრელი გავაკეთე“ (სტ.).

ხალა — კაკლის დასაბერტყი გრძელი ჯოხი. „ამასა „ხალა“ ვებნევით, კაკალ ჩამუაჩეჩებთ ამითა, მოვზოფავთ კარქა“ (ბ.). შდრ. საბა (ხალა — გრძელი წვრილი ჯოხი).

ხალა — (hala — მამის და) დედის და. „ჩემი დიდი ნენი შერიფბეგის ხალა იყო“ (მეზ.).

ხალაშვილი — დეიდაშვილი. „ხალაშვილები არიან ისენი ჩემი“ (ჰ.).

ხალაილი (halayik) მონა ქალი, მოსამსახურე ქალი. „ამ ხათუნსა ერთი ხალაილი ყოლია, ზოელი ლამაზი“ (ინ.).

ხალათი (halat) ბაგირი, გვარლი, მსხვილი თოკი. „ხალათით მოკოჭვენ არაბას; „ხალათი დიდი თოკვია“ (ან.).

ხალისი (არ. halis) სუფთა, ნამდვილი, თავანკარა. „მე ფეხშავიანი გურჯი არ ვარ, ხალისი, მუხლისი გურჯი ვარ“ (სტ.).

ხალბური (kalbur) ცხავი, ცხრილი (მარცვლეულის გასასუფთავებელი ჭურჭელი). „ხალბური იქსოვენება საქონლის ტყავის თასმებით“ (ინ.); „ხალბურში ლობიაჰაც გავაცხრილებთ“ (ინ.); „სიმინდსა ქატოს ავართვამთ ხალბურით“ (მ.); „ხალბურში კუერცებთ ევლებთ“ (მ.).

ხალითე (არ. haliṯ) ხალიფა, მეფის ნაცვალნი. „იმ მემლექეთში მეგემ ერთი ხალითე იყო“ (ინ.).

ხალიჯი-ი (halici) ნოხის მქსოველი (ნოხით მოვაჭრე). „ერთი თანიში მყავს, ხალიჯია“ (სტ.); „გვიხე, ხალიჯი მოსულა ცაქ!“ (ხ.ფ.).

ხალღი-ი (არ. halk) მოსახლეობა, ხალხი. „აქეთა თერედ ნამოედენ ხალღი“ (იმ.).

ხალხამი-ი სანაგვე. „გუმინ ჩუენმა ხალხამი გადათხარა, გადასუფთა იქავრობა“ (ად.).

ხამი-ი (არ. ham) 1. ბამბის ქსოვილი; 2. დაუმუშავებელი, ყამირი მინა; 3. გამოუცდელი, უცოდინარი, უწერთელი. „საქონლის ხამი იყო, არ იცოდა ააფერი“ (ინ.); „ყუმში ხასი იყო თუ ხამი?“ (ინ.); „ხამი მინა იყო და წრეელი გავლევი“ (ბახ.). შდრ. საბა (ხამი — 1. ცხენი ნასუქარი და ნაბამი, გინა გამოუჯავვი; 2. სხელი სამოსელი).

ხამა-ი ხელმეორედ, განმეორებით. „დილაზე ხამაინა დეიბანო“ (ინ.).

ხამათ ხელმეორედ, ისევ, განმეორებით. „რომე მორწყავ კალსა, მინა ხამათ დატყებონა“ (ინ.); „ხამათ ეიტანა მიერე კალთაი“ (თ.ქ.); „ხამათ დაარქეივს სახელები“ (თ.ქ.).

ხამათ და ხამათ ისევ და ისევ, კიდევ და კიდევ, განმეორებით. „ხამათ და ხამათ გათხეება ჩათინია“ (ინ.).

ხამდან ხელმეორედ, კიდევ, განმეორებით. „ხამდან დაანვებიან ტელეფონ“ (თ.ქ.); „ხამდან წეიყუნა ისენი“ (ინ.).

ხამური-ი (hamur) ცომი. „ქალები ხამურ გაალებენ“ (ინ.); „ერთი ხამური ერთი ფუხის ცომია“ (ინ.).

ხამუთ-ი (hamut) ცალული, ხომუტი. „ცტენ ხამუთი აქვა“ (მ.).

ხანი-1 (ისტ. han) მეფე, თვითმპყრობელი. „ხალზე მოსკაჟულა ხანივით“ (ად.).

ხანი-2 (სპ. han) მოსაცდელი ეზო, დანესებულება (საქმოსანთა სახლი), სასტუმრო-ბანი მგზავრთათვის. „სახლი გიმინადეს ხანი წრეელი“ (ინ.); „ქედას მეგემ ხანი იყო“ (ად.). შდრ. საბა (ხანი არს

ორკეცი კედელი ზღუდისა თანა, რომე შუა კაცმა გაიაროს ფოლორცისა მსგავსად).

ხანჯი-ი (hanc) ხანის პატრონი, მფლობელი. „ხანჯი ბაბას არხატაში იყო“ (ბ.).

ხანე (სპ. hanc) სახლი, კომლი. „ჩუენი ახრატები ინეგოლ ხუთი ხანე არიან მარტო“ (ინ.); „ასდაოცი ხანე გამოვსულვართ“ (ინ.).

ხანდხან ხანდახან. „ხანდხან ძილი გიმიტყდება და პულიემი წავალ“. (თ. ქ.).

ხანესაიბი-ი (hancesahip) სახლის, ოჯახის უფროსი. „ხანესაიბი, მე დამაყენეფ ამელამ თუ არაო“ (სტ.).

ხანუმი-ი (hanım) ქალბატონი, მეუღლე. „ხანუმსა ხათრინა უუშენო!“ (ინ.); „ესა ჩემი ხანუმა, დუნდაგუზელი“ (ინ.).

ხანუმა-აბლა (hanım—abla) უფროსი და, უფროსი ქალბატონი; „ხანუმა-აბლა, იზნი მოგვე ახლა, წასლა გეინდა“ (ინ.).

ხანუმი-ეფენდი (hanım—efendi) საპატრიო ქალბატონი, პატივცემული ქალბატონი (მომართვის ფორმა). „ხანუმი-ეფენდი, ბუერუმს სუფრასთან!“ (ინ.).

ხანუმობა მუჟარა ფიგ. გამ. დასვენება მოუნდა, შრომა დაეზარა. „ველიხან მე ერთი ხანუმობა მომიარს, სადილუკან სექეზე რომ არ გავსტორდე და თუალი არ მუჟატყვილო, მინქინი არ მექ“ (ინ.); „ხანუმობა მუჟარა ძალსა, ისე გავ, ველიხან დამინებია“ (თ.ქ.).

ხანსტა ელმა ვაშლის ჯიში. „ხანსტა ელმა სოფელ უბემი აქუნან“ (იმ.).

ხანსლავს-1. გოროხიანი მინაში რაიმეს უსულგულოდ რგავს; 2. ხორცის ნაჭრებს ნაჩქარევად წვავს ან ხარშავს. „იმ გოროხებში რაცხას ხანსლავს“ (ად.). შდრ. საბა (ხანსლავა — ჩქარად და ავად შენვა).

ხანჯალი-ი ჟიკავი, შექანება, შენარევა, შენჯღერება. „მინარე ბალესა ხანჯალი დუუნყო, ამა ჭკუაში მაიც ვერ მეიყუნა“ (სტ.).

ხანჯელი ზოგჯერ, ხანდახან. „ხანჯელი ასეც ვიტყვი“ (სტ.).

ხაო (არ. hav) 1. ბუსუსი, ღინღლი; 2. პირუტყვის დაავადება; ავადმყოფობა ჩნდება პირის ღრუში. „ზროხას ხაო

ავტარით ენაზე" (ად.).

ხაპი გოგრა. „ძუელათ იმჟო კაი ხაპი მოდიოდა, ახლადახლა მიადამაი აღარ საქმობს" (თ.ქ.) შდრ. საბა (ხაპი — გოგრა).

ხაპაი ვაშლის, ან მსხლის საკრეფელა (გრძელ ტარზე გაკეთებულია სპეციალურად დანნული, პატარა გიდელის მსგავსი რამ, რითაც ხერხდება შორი ტოტებიდან ხეილის ჩამოკრეფა). „ხაპაი ვიცით, საკრეფელია" (ინ.).

ხაპიგულაი კვახის თესლი. „შემწუარი ხაპიგულაი ბილა იყი; ეს ჩარში" (თ.ქ.).

ხაპიშორვა კვახის წამანდი (მზადდება გათლილი კვახითა რძით). „თვლიპირველი ხაპიშორვას ლ—მაღე გაკაკეთებთ" (თ.ქ.).

ხაპერი თავი (თავის ქალა, ტვინი, აზრი, ფიქრი). „კაცსა ხაპერშინა ქონდეს პანაი" (პ.); „ეფეი ხაპერი მაქვა" (მ.); „ხაპერი ფილში მაქ" (მეზ.).

ხაპერაი 1. სქელკანიანი კვახის ქერქის ჭურჭელი; 2. დიდთავიანი ადამიანის ეპითეტი. „კატისთინ საქმლის ყაბათ ხაპერაი მაქ შორთული" (თ. ქ.); „ერთი ხაპერაი კაცი ყოფილა" (ინ.).

ხაპერი მეეშალა დათვრა, გონება აერია. „შარაბი სუა და ხაპერი მეეშალა" (ინ.).

ხაპრიდან ავათ გახლა ჭკუაზე შეირყა, სულიერად ავად გახდა. „ხაპრიდან ავათ გამხდარა საცოდავი" (ინ.).

ხაპრიან-ი ჭკვიანი, მცოდნე, თავიანი. „ეფეი ხაპრიანი ლარჭი დარჩა" (იმ.).

ხარაბა (არ.harap) ნანგრევი, დანგრეული, ძველისძველი, დაშლილი. „ეს ქილისე ხარაბა გამხდარა, დანგრევლა" (იმ.).

ხარაბუაი შვი ფერის მოზრდილი მწერი, ტარაკანის მსგავსი. „ხარაბუაი აქაც ვიცით" (ინ.). შდრ. საბა (ქარაბუა-მწერი).

ხარან-ი დიდი ტომარა. „დიდუანი ხარანები გატყებნა მატყლითა" (გულ.).

ხარატული აკვან-ი დაზგაზე მოხვეწილი ნაწილებით განყოფილი აკვანი. „ახლანდელი ქალები ხარატულ აკვანსაც აღარ კადრულობენ, სალინჯალები აქუან" (ინ.). შდრ. საბა (ხარატი — ხის ჭურჭლის მხვეწელი).

ხარბი (არ. harp) ომი, ბრძოლა. „ღუნანებთან თურქსა ხარბი უქნია" (თ.ქ.); „მამაჩემი გვიან მოსულა ხარბობიდან" (მეზ.).

ხარბეზი ხენის დროს ხნულთა შორის დარჩენილი მოუხვნილი, დაუმუშავებელი მინის ნაჭერი. „ორაქტორსა ცქვიტა ასაქმებს და მისობაში ხარბეზები ჩება" (თ.ქ.). შდრ. საბა (ხარვები — კნულის შუა კორდი დანარჩომი).

ხარდალი ვაზის სარი. „ყურძენ ხეს რომ დუუსობ, იმა ხარდალი ქვია" (თ.ქ.). შდრ. საბა (ხარდანი — სარიანი ვენახი).

ხართა (harita) რუკა. „ესა არი ართვინის ვილაეთის ხართა" (იმ.).

ხართაჯი (haritaci) რუკის შემდგენელი, კარტოგრაფი. „ზათინ ერთი ხართაჯი მოიდა აქეურობებში" (იმ.).

ხართავალაი ყურძნის ჯიში. „ხართავალაი ყურძენიც არი ჩუენსა" (მ.).

ხარის არაბა ურემი. „აქა ვიცით ხარის არაბა" (ფათ.).

ხარმანი (სპ. harman) 1. კალოობა, პურის ლენვა; 2. კალო. „ხარმანი კალოს ქვია" (იმ.); „ნამოხტა დილიანა და ხარმანზე ნეღა" (მეზ.).

ხარმანარმუდი კალოს მსხალი (მსხალი, რომელიც კალოობის დროს — ივლისის მეორე ნახევრიდან აგვისტოს პირველ რიცხვებს შორის მწიფდება). „ესა ხარმანარმუდია, იხილე!" (მ.).

ხარო ჭირნახულის (სიმინდის, ლობიოს, კარტოფილის, ხილულის) შესანახავი ადგილი. „ბელელში ხარო გუაქ" (თ.ქ.); „წრეველი ბელელში ხარვები დავაკეთე" (ად.). შდრ. საბა (ხარო — ქვითკირის ორმო).

ხარფი (არ.harf) ბგერა. „შენა სიტყუეში მეგრ „ჰ" ხარფსა ეზეუ" (ტ.).

ხარშო წენიანი საქმელი, მომზადებული ხორციით ან ყველითა და ერბოთი. „თურლითურლი ხარშოს გავაკეთავთ" (ად.). შდრ. საბა (ხარშო — წენიანი კორცი).

ხარჯი (არ. harç) 1. გასაველი, დანახარჯი, ხარჯვა; 2. ცხიმის (გებოს, ზეთის)

დანალექი. „იმთა წრეელი ბერი ხარჯი განიეს“ (მეზ.); „ჩუენებსა ყუელთინ დიდი ხარჯი აქუან“ (თ.ქ.); „თემიზ თერე გილსა ხარჯი ცოტაი აქ; დილსა რომე გავადნობთ, ხარჯ ქუემ გეიგდებს“ (ინ.). (მდრ.). საბა (ხარჯი — ნარსაგებელი).

ხარჯლული (harclik) 1. ჯიბის ფული; 2. ფული მცირე ხარჯისათვის; 3. შემოსავალი (ყოველდღიური, ყოველთვიური). „ხარჯლული კარქა აქუან“ (ინ.).

ხასი (has) სუფთა, ნამდვილი, წმინდა, შეურეველი; აბრეშუმის ქსოვილი; უმაღლესი ხარისხის საქონელი; ღვიძლი (სისხლით ნათესავი). „ეთეგისთინ ხასინა დასჭრა“ (მ.); „ხასი ყუმამი გამომიტანა ბათომიდამ“ (ად.); „ყუმამი ხასია თუ ხამი?“ (ინ.).

ხასი ბიბიაშვილი — ღვიძლი, კვიდრი მამიდაშვილი. „ნეზამეთინაი ჩემი ხასი ბიბიაშვილია“ (ად.). იხ. ბიბია.

ხასი გურჯი — ნამდვილი, სუფთა სისხლის ქართველი. „ჩუენა ხასი გურჯი ვართ“ (თ.ქ.).

ხასი გურჯული — სუფთა ქართული. „ჩუენაც დეენავლოთ ხასი გურჯული“ (მაჭ.).

ხასი ემიაშვილი (ემოშვილი) ღვიძლი, კვიდრი ბიბიაშვილი, მამის ძმისშვილი. „ზულფიე ბაჯიაი და მე ხასი ემიაშვილები ვართ“ (ინ.). იხ. ემია.

ხასი ინსანი — ნამდვილი, წმინდა ადამიანი. „ენ დიდათ კიი, ხასი ინსანი ისენი არიან“ (ინ.). იხ. ინსანი.

ხასი ტაიაშვილი — კვიდრი, ღვიძლი ბიბიაშვილი (დედის ძმისშვილი). „ხასი ტაიაშვილი უთხოვნია ძლათ“ (ინ.). იხ. ტაია.

ხასი ყველი — მაღალი ხარისხის ყველი. „იმფერი ხასი ყველი ამვილო, რომე ქალი თმასავეთ დეიმნა“ (ინ.).

ხასი ყული — წმინდა, სუფთა, მართალი, მორწმუნე პიროვნება. „ხარ ღმერთის ხასი ყული“ (მ.). იხ. ყული.

ხასი ხალაშვილი — კვიდრი, ღვიძლი დეიდაშვილი. „ჩემი ხასი ხალაშვილი ყადა კილლაი ნათხუარი და მუუქდა“ (ინ.). იხ. ხალაი.

ხასთა (სპ. hasta) ავაღმყოფი. „იმფრა

ხასთა რაფრათ წეიყუანეს, არ ვიცი“ (ად.).

ხასირი (არ. hasir) ჭილობი. „ქუნჯალით ქსოვენ ხასირ“ (მეზ.).

ხასხასი — აბრეშუმის ტანსაცმელი. „ჩემ ბაქალას გაგატან, შამა სულ ხასხასებინა ჩააცუა“ (იმ.).

ხაფიფი (არ. habip — საყვარელი, მეგობარი) მოფერება, მოსიყვარულება. „ბერი ხაფიფი იცის ბაღზე, უშეილო შვილი გეგონება“ (სტ.).

ხაფიფობს — საყვარლობს, ეფერება, თავს ევლება. „ახლა პანა ციცას ექცევიან, ხაფიფობენ“ (ინ.).

ხაშარი — წერილი სარი, მსხვილი და გრძელი ჯოხი, რომელსაც დაუსობენ ხეიარა ბოსტნულს (ლობიოს, პამიდორს...). „ლობიოს ხაშარ დუუსობთ“ (იმ.). მდრ. საბა (ხაშარი — ფალანგის სვეტნი). იხ. ნ. მარი, იმერხ.

ხაშარაი — მაღალი, ტანწერილი ადამიანის მეტსახელი. „გაზდილა დიდი ხაშარაი და აყუდებულა“ (თ.ქ.).

ხაშლამა (haslama — მოხარშული, ორთქლში მოშუშული) მოხარშული ხორცი, მწვანილებში ჩახარშული. „ხაშლამასაც გაეკუთათ“ (მ.).

ხაშმი — კანის (წითელი ფერის გამონაყარი კანზე) დაავადება. „ერთხან ხაშმი ყოფილა სოფელში“ (ფათ.). მდრ. საბა (ხაშმი — სენია ჯორცთ დამარღვეველი).

ხაჩი (haç) ჯვარი. „იმ წინდაზე დაჭრელებული აქ ხაჩები“ (იმ.); „ხაჩი ზღურბლზე ყოფილა“ (იმ.); „ევეცსა ჩუენში ხაჩით დაჭრელებენ ზირში“ (იმ.).

ხაჭა 1. გრძელი, მსხვილი ჯოხი; კაკლის საბურტყავი. „კაკლი სარკველი ხაჭა გუაქ“ (ად.); 2. მაღალი, გამხმარი ადამიანის მეტსახელი. „დიდი ხაჭა გაზდილა, მაღალი“ (ინ.).

ხაჭიხუჭი — კაკლის ჩხრიალის ხმა. „ხაჭიხუჭი მემედი, კაკალ მოქცემ, გამოდი“ (ინ.).

ხაჭუნე — ჩხარუნი, ჩხრიალი. „დუუნყო ბაღესა აკენი კაკიების ხაჭუნე“ (სტ.).

ხახამი (haham) რაბინი, ებრაელთა საკულტო მსახური. „ხახამი გეპუდების

ხოვას ქვია" (ინ.).

ხებერი-ი (არ. haber) ამბავი, ცნობა, შეტყობინება. „თავით რომ ზეგანშია, ბარის ხებერი აღარ იცის" (იმ.); „ხებერი მიცეს ახრებებსა" (იმ.); „ბარესამი ხებერი გითხარ" (ედ.).

ხებერდალი-ი (არ. ს. haberdal) საქმეში ჩახედული, საქმის მცოდნე, მოამბე, მთხრობელი. „იმფერი ხებერდალი ქალია, რომე ყუულაზე ადრე შეიტყობს ყუულამფერ" (ინ.).

ხევისი საუზმე. „დენგემ ხევისი დადგა" (ად.). შდრ. საბა (ხემსი — მცირედი რამე ჭამადი).

ხევისი ქნა ისაუზმა. „იმათაც ხევისი უქნიან და დილიანა ჩამდგარან გზაში" (თ.ქ.).

ხევისი ჩეიდევა იტყვიან ლობიოს პარკის მიმართ, როცა პარკში ახლად ჩაისახება ლობიოს ნორჩი მარცვალი. „ლობიანი ჯელ დილეგება, მემრე ტყელაში პარკევი გახდება, მემრეც ხევის ჩეიდებს, მემრეც შებანდება, ნიფებას დეიწყებს" (ად.).

ხევენარი ხეივანი; ხეებით დაფარული ადგილი. „პარხალი ხევენარი ფერია" (ტ.). შდრ. საბა (ხევენარი — ხიანი ადგილი).

ხეზრეთი ალი (hezreti Ali) მუხამედ ნინასნარმეტყველის სიძე, უმზინდესი ალი. „ხეზრეთი ალის მეგემ ფრინვალი ცხენი ყავდა" (იმ.).

ხეზრეთი ფატყუმე (hazreti Fatma) მუხამედ ნინასნარმეტყველის ქალიშვილი, უმზინდესი ფატმა. „მუხამედ ფედამბერ მარტივი ერთი გოგოშვილი ყავდა, ხეზრეთი ფატყუმე" (იმ.).

ხეილიოლსუნ (hayir olsun) ღმერთმა სიკეთეში მოგახმაროს! მშვიდობაში! „ხეილიოლსუნ, ერთი მეგეცით, გეყოფა, ჯანუმი" (თ.ქ.).

ხეილისი (hayirlis) სიკეთის, ბედნიერების მომტანი. „ღმერთმა გამჩენელმა ხეილისი გიგეინვიმოს" (ინ.); „ღმერთმა ხეილისი შვილი მოქცოს" (ად.).

ხეილისათ (იხ. ხეილისი) სასიკეთოდ, საბედნიეროდ, ბედნიერად, მშვიდობიანად. „ღმერთმა ხეილისათ მოგიყოფოს გელისის

მოყვანის საქმე!" (ინ.).

ხერი-ი (არ. hayir) სიკეთე, კეთილდღეობა, ბედნიერება, წყალობა. „ღმერთმა ხერი მოქცოს!" (ად.).

ხერათ-ი (არ. hayrat) კეთილი საქმე, ქველმოქმედება, მონყალება, სასიკეთოდ გაკეთებული საქმე. „ეს წყარო ხერათათ გააკეთებენ" (ბახ.).

ხერიოლა (hayirola) 1. ღმერთმა მოგცეს სიკეთე. წყალობა! მშვიდობაში! „ხერიოლა, ღმერთმა ლამაზათ გაგაცვეთიოს მაგ ახალი კაბა" (ინ.). 2. ნუთუ მართალია!? მართალია?! გასაკვირია! „ხერიოლა! რამ ნეიყუნა ამ ლამეში?" (ად.); „ხერიოლა, ასე ეჯელე მიხუალ თუ?" (სტ.).

ხერიოლსუნ (hayir olsun) სიკეთეში მოიხმარე! მშვიდობაში! „ხერიოლსუნ, შენი ახალი ძალი, ბაჯია!" (ინ.). იხ. ხეილიოლსუნ.

ხერიოლჯულუქ (hayir yolculuk) ბედნიერი მგზავრობა! „ახა, შვიდობით, ღმერთმა იმ დუნგას მაიც შეგუახდინოს ერთმანებ, ხერიოლჯულუქ!" (ინ.).

ხეირსუზ-იისხისუზი (hayirsiz) ჯანმრთელობაშერყეული, დასუსტებული. „ხეირსუზი გელინი ყავდა, რა ქნა?" (სტ.); „ხეისუზი გამხდარა ნენეი წრეველი" (ინ.).

ხეისუზდება (hayirsiz) სუსტდება, ავად ხდება, ჯანმრთელობას კარგავს. „ახალი ძლიები ხეისუზდებათ მელოგინობაში" (სტ.).

ხელათ მაშინვე, იმ ნუთას, საჩქაროდ. „ხელათ გაატბენის დოხტურთან" (სტ.).

ხელაქმარ-ი ხელსაქმე (რთვა, ქსოვა, ქარგვა). „ხელაქმარ ვექცევით ამ უზუნ ზამთარში, ვქსოვთ, ვართავთ" (იმ.).

ხელბერექეთიანი-ი ხელხვავიანი, ბარაქის მომტანი. „ჩუენი ნენეი სხუაფერი ხელბერექეთიანი იყო, სუფრას აამსობდა" (ინ.).

ხელგადასმული-ი პირთამდი სავესე, ბოლომდე გავსილი ჭურჭელი. „ხელგადასმული მეიტანა გობით ფქვილი" (ად.).

ხელგამუსულე-ი საქმის უცოდინარი, მოუხერხებელი, უგერგილო პიროვნება.

„ძიანი ძალუან ხელგამუუსლელია, ბაბოს მემრე იდარე რაფერნა ქნას, არ ვიცი“ (სტ.).

ხელგობა-ი პატარა ზომის გობი, რომელსაც უმთავრესად იყენებენ ცომის მოსახელად. „მემლექეთიდან გამოტანილი ხელგობაი პალადვენ გინა თავანში“ (ად.).

ხელზე მოკითხვა ასაკით უფროსი ადამიანის (ნათესავის, ახლობლის) მიმართ საპატიო მისალმების ფორმა (ჯერ ხელზე ემთხვევიან, შემდეგ კი ამ ხელს შუბლზე მიიდებენ. ეს ითვლება უღრმესი პატივისცემის გამოხატულებად). „ხელზე მეკითხე დიდუანები, გუუხარდებიან, მოგისდება!“ (ინ.).

ხელის აყვავება გად. მნ. დალოცვის ფორმულა. „ღმერთმა ხელები იგიყუავა, რა ლამაზი ხელაქმარი ქცოდნია!“ (ინ.).

ხელის გაროსრება გად. მნ. ხელის გაფუჭება, საქმის არაკვალიფიციურად გაკეთება. „დაბერებულა და ხელი გაროსრება, თვარემ წინწინ, გენჯობაში ზოვლი თერძი იყო“ (ინ.).

ხელის განყოფა გად. მნ. საჭიროებისამებრ დახმარება, ხელის გამართვა, მიშველება, მინოდება. „დუნგად არ შეუზარება ხელის განყოფა“ (ინ.).

ხელის დაბანა გად. მნ. ხელის მოცარვა, გაცრუება, წაგება. „მაგ საქმიდან ხელები დევბანევით, ისეგაჟ?“ (ინ.).

ხელის დადება გად. მნ. ქალის დანიშნვა, დათავისება. „ვიწმემ ხელი დაადვა ისე მალე თუ?“ (ინ.).

ხელის დაშვენება გად. მნ. ხელების დაბანა ჭამის წინ და ჭამის შემდეგ. „მოსაფირებ ხელები დააშვენები, გო!“ (ბ.ფ.).

ხელების დახეთქვის ლოცვა შლოცვა. „მეიტანდენ მუხის ფაჭას, სოკოსავენ რომ არი, დაასხმდენ ცხელ წყალსა, ნუუსუემდენ დახეთქილ ხელებზე და ლოცილობდენ: ეჯელ იყო, მეჯელ იყო, სულიმანას ბეჭედ იყო... თერთი ხარ, თერთი ხარ, მავი ხარ, რა და რა ფერი ხაარ? გამოი, გამიხვხვიე მუხის ფაჭაზე! ღმერთია შენი მშუელელი, ღმერთია შენი მშუელელი, ღმერთია შენი მშუელელი! ჰემაც სამჯე-

ლნა შუებერო ტკივანა ხელებზე და ღთის ძალით გუუარს“ (სტ.).

ხელის მობრუნება გად. მნ. სიკეთისკენ შემობრუნება, გაჭირვებიდან გამოსვლა. „სოენი ხელი მეიბრუნა და მუაფერა იდარე“ (ინ.).

ხელების მოფშნა გად. მნ. გაჭირვებაში ჩაჯარდნა, სიდუხჭირე. „სიმნარისკან ხელები მოფშნა დენყო ზავალმა“ (სტ.).

ხელის მოჭმა ფიგ გამ. ხელმოკლეობაში ყოფნა, სიღარიბე, უქონლობა. „იმ წელნად ეფეიჯა ხელი მეიჭამეს იმათაც“ (სტ.).

ხელის მოხირკლა ფიგ-გამ. ხელის შუშლა, ხელის მოცარვა, შეფერხება. „ოსმან ძიით ეანყობი წასლას, მარა ხელი მომეხირკლა“ (ინ.).

ხელის ნამოკრა ფიგ-გამ. დახმარება, მიშველება, ხელის გამართვა. „სიმამრმა ფევი ხელი ნამოკრა თავის სიხესა“ (იმ.).

ხელმარტო მარტოხელა. „მუუკდა კაცი და დარჩა ჩემი ბაჯიაი ხელმარტო“ (ინ.).

ხელმეცეცაი ნერილმანების ქურდი; პიროვნება, რომელსაც წესად აქვს აუცილებლად რალაცის მოპარვა (თუნდაც ნემსისა). „მარტუაი არ დატყო ოღაში, ხელმეცეცაია, ადეთად აქ მოპარვა“ (სტ.).

ხელშემონახული-ი თადარიგის დამჭერი, მომჭირნე, გამომზოგველი. „ჩუენი ფადიმე — აბლი ზოვლი ხელშემონახული ქალია, არ გამეინყვეტს ააფერ, ყუელამფერი აქ ყუელთვი“ (სტ.).

ხელში გარუნება ფიგ-გამ. ხელში ჩაგდება, დახელთება. „იმდენი ფარა ოზუნა ხელში გვირუნია, მარა მის ოლულშალ ააფერი დატყობია“ (ინ.).

ხელნაკრია-ი ქურდობაცა, ნერილმანების ქურდი. „ხელნაკრიაი ბალეები ყავს, მარტუაი სახლში არ დეიტევიან, ილლა რაცხას ანევენ“ (ინ.).

ხელხამ კვლავ, ხელმოკრე, განმეორებით. „ხელხამ მისებურა ლაპარკობს“ (ად.).

ხენდეკი (hendek) ორმო, თხილი, სანგარი. „იგზე ერთი ხენდეკი ყოფილა, იქში ჩამშპარა“ (ინ.). შდრ. საბა (ხანდაკე

— სხვათა ენაა, ქართულად თხრილი პქვიან).

ხენჩერი (სპ. *hancer*) ხანჯალი, დიდი დანა. „ნელზე ქემერი, ზედან ხენჩერი!“ (სტ.); „ერთი ხენჩერაი დანა მქონდა“ (იმ.).

ხენხე-ი ძალიან მაღალი და სუსტი ადამიანის მეტსახელი. „გამზილა ხამარი-ვით, გამზდარა დიდი ხენხე“ (ინ.).

ხენჯო მსხვილი ხის გადანაჭერი, ჩამოსაჯვომად გამოსაყენებელი. „ესა ხენჯოა, ისკამია ქობისა“ (იმ.).

ხეპერწყა-ი მაღალი და მეტად გამხდარი ადამიანის მეტსახელი. „გამხმარა, ხეპერწყაი გამხდარა ზავალი“ (ინ.).

ხერგი-ი ნიაღვრის ჩამონატანი ქვა, ლორღი, ხის ტოტები, ფეხები და მისთ. „მალლა გორიდან დიდი სელგაპი ჩამუარდა და მუაყარა ბეგრი ხერგი“. შდრ. საბა (ხერგი — ძელნი მდინარედ მონატანი).

ხერხაკილა-ი ქალის თავსაფრის კიდებებზე გასაკეთებელი მაქმანის ნახშიმი, სახე. „ხერხაკილაი ზივის ოდას სახელია“ (იმ.).

ხესის-ი (არ. *hasis*) ძუნწი, ხელმომჭირნე. „ძალიან ხესისია, დამწურია, ვერ გუუცოხნია, არ მემემშიოსო“ (სტ.).

ხეფენ-ი (*kepen*) დარაბა, ხაფანგი. „დათვისთვინ მოწყობილ ხეფენგში თვითან ჩავარდნილა“ (ად.).

ხეშტერა-ი მაღალი, სუსტი ადამიანის მეტსახელი. „გამხდარა დიდი ხეშტერაი, ამ კარებში არ შამეფტევა“ (ინ.).

ხეცებუკ-ი გამოფიტული, მწირი მინა, ქვიშნარი. „ჩემი დღედი მემლექეთში ერთ ხეცებუკ გერზე მყდარა“ (ინ.).

ხეჭბოიხეჭბო ნაჭუჭი. „ხეჭბო იქით მიაყარა“ (თ. ქ.). „კუერცხიხეჭბოც ნამალი ყოფილა“ (ად.); „კაკალიხეჭბოს ცეცხლში არ ჩაყრიან, არეარგიაო, იტყვიან დიდუანები“ (ინ.). შდრ. საბა (ხეჭბები — ნაბლთა, ნიფელათა და მისთანათა ქერქი).

ხეჯილი (არ. *hacil*) განზილებული, გაოცებული, დარცხუენილი, მორიდებული. „იმდენ მილეთში ისე გეებლაყუნა რაცხა, რომე ხეჯილი გავხდი“ (ინ.).

ხეჯი-ი (ძირითადი მნიშვნელობის გა-

რდა) გამბედავი, ვაჟაკი, შემტევი, ნარმატებული. „ხუადი კაცია ისა, ტყვილ არ იტყვის, ხალხ არ მუატყვილებს, სიტყუა გუუვა ხალხში, თუ დაარტყამს ვინმეს, პემაც ნაქეცეს“ (ინ.). შდრ. საბა (ხუადი — ძალღი და მხეცი მამალი).

ხეჯე-ი ჭირნახულის გროვა (სიმინდის, კარტოფილის, ხილის...) „ქესტანას ხუაი დუუყენიბია“ (გული). შდრ. საბა (ხუაი — შეგროვებული მარცვალი).

ხეჯარ-ი ქვედა საცვლის ნელზე შემოსაკრავად საჭირო ზონარი. „წინწინ ხუანჯრებ დეზგაპიზე ექსოვდით“ (თ. ქ.); „ახლა ხუანჯარი გადავარდა, ნიფხვის სათავეში ლასტიკი გაგუაქ“ (თ. ქ.); შდრ. საბა (ხუანჯარი — ნიფხვის ზორტი).

ხვარდა (*hovarda*) მოქეიფე, გარყენილი. „ცხონებული ძალუან ხუარდა კაცი იყო, სახლში შემოშვება შეგემინდებოდა“ (თ. ქ.).

ხვართქლა-ი ბალახი. „ხუართქლაი ბალახი ყანეფში იცის“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხუართქლა — ბალ.).

ხვერფე-ი ფხვიერი მინა. „თრატოთრი უსულია გაარუნეი, ხვერფეია. თექირები არ გადაშქეს ვანიდან“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხვერფე — ფხვიერი მინა).

ხვენი ხის სახეველი ხელსაწყო. „დედეს ხუენი ქონდა მემლექეთური“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხუენი — მოკაყული სათლელი).

ხვითო კვარცნარევი ქვა. „ხვითოს ქვებოთ ნამოზნია ძუევეი ციცასა“ (სტ.). შდრ. საბა (ხუთო — ქვა გესლთ მკურნალი). მრ. რ. ხვითოები. „ხვითოებ ფახირის ბადიაში ჩაყრიდა ნენეი, წყალ დაასხემდა წყაროსას და მოლესეცდა. ხვითოების მოხალესი წყლითა მოპიღულ ადგილ მოხანდა. ფეშინ ეშველბოდა“ (თ. ქ.).

ხვიშირ-ი ნისქვილის ნაწილი. „იმაზე ზეიდამ ხვიშირია“ (მაც.).

ხვინკალი სიმინდის ტაროს გული, მარცვალკაცილი. „ხვინკალ დავნაყავთ, მარილწყალი მოგზარშავთ და ჩომას მივართუამთ ზამთარში“ (ად.).

ხვიტი კომპოსტოს ღერო. „ხვიტი ქვია ლახნი ღერსა“ (მ.); „ლახნას აქ ხვიტი“ (იმ.). შდრ. საბა (ხვიტი — თავკერივი

კომბოსტო).

ხეიტანი-ი ფხალი ღეროიანი მხალეული. „ხეიტანი ფხალი გერმელი მოდის“ (ად.).

ხეიტორო იხ. ხეინკალი. „სიმინდი დენებ რომ მოფშნი და შიგან დარჩება გული, იმა მაჭინელში ხეიტორო, კობერი ქვია“ (იმ.).

ხიბალი-ი კოჭლი, ხეიბარი. „ვახტუმდა ერთი ხიბალი ზროხა ქეყადა“ (გულ.).

ხიბაკი-ი ბარგი, ტვირთი. „ცხენ აპკიდა ხიბაკი და გუჟუვა გზას“ (თ. ქ.).

ხიბორკალი-ი ძველი სკამი, ჯოჯოკო. „ი ხიბორკალი იდვა აგერ“ (თ. ქ.).

ხიდირი-ი (hidirellez) მით. წმინდა ილიასი, წინასწარმეტყველი (გაჭირებებში ჩავარდნილი ადამიანის ანგელოზი), მშველელი, დამხმარე. „ი დედეი ხიდირი იყო“ (იმ.).

ხიდირილეზი | **ხიდირილეზი** (არ. hidirellez) 1. მით. წმინდა ილიას წინასწარმეტყველი, გაჭირებებისაგან მხსნელი ანგელოზი; 2. ილიას წინასწარმეტყველის დღე. ლეგენდის მიხედვით, ეს არის ზაფხულის პირველი დღე — ექვსი მაისი. ამ დღეს დღესასწაულობენ. ოცდაათი დასახელების საქმელს მოამზადებენ, ერთმანეთთან სტუმრად მიდიან, მხიარულობენ. „ხიდირილეზი ვიცით ექს მაისს“ (პ.); „მაისის ექვსზე ხიდირილეზია“ (ინ.).

ხიზირი-ი (არ. Hızır) წმინდა ილიას წინასწარმეტყველი, მხსნელი ანგელოზი. „რაცხაზე რომე გაეჭირდებთ, ხიზირიეთ იგზე გიმიჩინდება და მომეხმარება“ (ინ.).

ხიზანი-ი გაეცეული, გადაკარგული. „ჩემ ხიზან დედამიილმა არ მომართვა ვახშამი“ (იმ.). შდრ. საბა (ხიზანი — ლტოლვილი).

ხიზმეთი-ი (არ. hizmet) მომსახურება, სამსახური. „მიყუარან სკაზე ხიზმეთი“ (ბ.); „თივაპაც ბარსამი ხიზმეთი უნდა“ (ინ.); „მე ბევრი ხიზმეთები გევიარე“ (ინ.); „მეტი კაია მოსაფირზე ხიზმეთი — მომსახურება“ (პ.).

ხიზმეთზე სამსახურზე. „იმას ხიზმეთზე მიყუან“ (ინ.).

ხიზმეთად სამსახურად, მოსამსახურებლად. „შენ ხიზმეთათ ნაშუელ“ (ინ.).

ხიზმეთქარი-ი (არ. ს. hizmetkar) მოსამსახურე, დამლაგებელი. „მეგემ იგირიმ ხიზმეთქარმა იცნა“ (ინ.).

ხიზმეთჯი (hizmetci) მოსამსახურე, დამლაგებელი. „ორი ხიზმეთჯი დუჟაკიან და იმთ ასაქმებენ“ (ინ.).

ხიზარი (hızır) ხერხი. „ჩემ ბიჩხში დიდუანი ხიზრები მაქ“ (ინ.); „ხიზრით ხევენ შუმასა“ (იმ.).

ხიზარჯი-ი (hızarcı) მხერხავი. „წინწინ ხიზარჯები ჩამეიარდენ სოფელფში“ (თ. ქ.).

ხიზრიკიბილაი-ი ნაქსოვის, მაქმანის სახე, ფიგურა, ნახშირი. „ამ ჭრელსა ხიზრიკიბილაი ქვია“ (ინ.).

ხიზირელიასი-ი იხ. ხიდირილეზი. „პურების წინ წამოწვესითინ მობძანდება ყუელწუნად ექს მაის ხიზირელიასი“ (ხ. ფ.).

ხილვა პირველად ნახვა; ახლადშემოსული ჭირნახულის (ხილი, ბოსტნეული, მარცვლეული...) პირველად შეჭმა, გასინჯვა; თავლის სკიდან გამოღება. „აჰანდა ძვილი ვიხილ შეფთალი“ (ინ.); „დღეს სკი ხილვა დეიწყო ჩუენმა“ (ად.).

ხილიხილნარი ხეხილი. „ხილიხილნარი ამსილია ჩუენ სოფელში“ (მეზ.).

ხილვაი (სა. hayli) საკმაოდ, მნიშვნელოვნად, ფრიად, ძალიან, მაინცდამაინც. „ჭუჟამი ხილვაი არ არი“ (თ. ქ.); „სხუა დროს ხილვაი არ ვიხმართ“ (ინ.); „ხილვაი არ ავენე ტელეფონ“ (ინ.).

ხილლი (hayli) სიკეთის მომცემი, სასარგებლო, გამოსადეგი. „ხილლი ბაშთანაც არ იყო“ (თ. ქ.).

ხილობა ხეხილი. „ყუელა ხილობა არი“ (იმ.); „სოფელში ყუელა ხილობა აქუან“ (იმ.).

ხიმენჯი-ი წყლის ჩამონატანი ხე, ხის ტოტები, ფესვები. „წყალმა ჩამეიტანა და გამოყარა ქენერებზე ხიმენჯები“ (ად.). შდრ. საბა (ხიმენჯი — წყალში საქმარი სხვილი მანა).

ხინკვი 1. მჭადის, პურის ხმელი

ქერქი, ნატეხი; 2. ხის ხმელი ტოტები, ფიჩხი. „პურის ხინკვები დავალბე“ (ინ.); „ხინკვები შამეიტაი, შუუხმელთ სობაში“ (ად.).

ხინკილა მხალეულითა და სიმინდის ფევილით მომზადებული წვნიანი კერძი. „ხინკილა ვიცით“ (მ.); „ესენი ხინკილასაც აკეთებენ“ (მ.). შდრ. საბა (ხინკილა — ლომთა და ბრინჯთ შეჭამადი).

ხინძირი (არ. *hinzir*) ღორი, პირუტყვი, ცხოველი. „ეიგერ გაღმა ბლი ძირი, ილქორაია ხინძირი“ (გულ.); „ხინძირი შვილო, ხინძირო შენა!“ (ინ.).

ხინჭი 1. დანაღები, ფორჯი; 2. სიძულვილი, ღვარძლი, ბოღმა. შდრ. საბა (ხენჯი — ილეკროს ნანური); „ძირში დარჩენილა ხინჭი, ფორჯი“ (ინ.).

ხირა (*hura*) სუსტი, გამხდარი. „ხირა საქონელი იყიდა ჯამბაზმა“ (თ. ქ.).

ხირგვალ-ი სიმინდის ტაროს გული, მარცვალგაცილი. „ჯუმადიმე მითხრა, ხირგვალე მომბითაიო“ (მ.).

ხირდავათ-ი (არ. სპ. *hirdavat*) წვრილმანი საქონელი. „მუსტაფას ათასი ჩემითი ხირდავათები აქვა“ (მ.).

ხირდავათჯ-ი (*hirdavatci*) წვრილმანი საგნებით მოვაჭრე. „მუსტაფაი ხირდავათჯია“ (მ.).

ხირისთიან-ი (*Hiristiyan*) ქრისტიანი. „ესა ხირისთიანების ქილისეა“ (იმ.).

ხირსიზ-ი (*hirsiz*) ქურდი. „ხირსიზები მეგემ ერთ მოყრილობაში არიან“ (ინ.); „მინავრი ხირსიზი ჩათინი დასაკეებელია“ (ად.); „ხირსიზი ხირსიზის არხატაშია“ (სტ.).

ხირხა (არ. *hirka*) ქალის ტანსაცმელი, კოსტუმის მსგავსი, წელში გამოყვანილი. „კაბაზე გარეთიდან ხირხას ჩეცუემდით სიცივეში“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ბილაონი — ხირლა). „წინ გახხნილ ყაზალსა ხირხას ვეტყვიო“ (ინ.); „მოქსოვ ეღლეგსა, ხირხას, ფანთოლ, ყაზალ, წინდას, ქედსა, ათხსა, ელდევანსა, თათმანებსა, თათიკებსა...“ (მ.); „ესა ხირხაა, წელზემოთ“ (იმ.).

ხირხიზ-ი იხ. ხირსიზი. „ხირხიზები დაცემიან, ფარა გონებთან სახლში“ (სტ.).

ხირხიზულ-ი მოპარული, მოქურდულ-

ლი. „ხირხიზული ზილი გერმელია“ (იმ.).
ხირხალი-ი სამ-ოთხ რიგად ფიცრის შემოვლებით გაკეთებული ღობე. „გუშუკეთებია ხირხალი და შუუყრია ჩომა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხირხალი — არს სხვილის ძელით სამ-ოთხ რიგად სიგრძედ შემოვლებული).

ხისიმ-ი (არ. *hisim*) ნათესავი. „ღმერთმა ხისიმის ხისიმის ნატრული არ დატოოს“ (ინ.).

ხისიმ-ახრაბა (*hisim—akraba*) ახლო და შორეული ნათესავები, მთელი მოდგმა. „ხისიმ-ახრაბა დაქეჩაია აჭარასა, იმაზე ემერაყობთ“ (იმ.); „ამდონი ხანია ჰუღუღი ბარობაი ხისიმ-ახრაბები ვერ გვინახავს“ (იმ.).

ხისიმ-ყერაბა იხ. ხისიმ-ახრაბა. „ხისიმ-ყერაბა იციან“ (მ.).

ხისიმჯანლ-ი (*hisim—canli*) ნათესაობის მოყვარე (იხ. ჯანლი). „ჩუენი ასიეი ძალუხა ხისიმჯანლია“ (ინ.).

ხიფ-ი ძაფის ხვეული. „ორ გამლილ ხელზე ამოხუეულ ძაფსა ხიფი ქვია“ (ინ.); „ხიფები დავაკეთე ღაზლისა და გაერცხი“ (თ. ქ.).

ხიშმ-ი (სპ. *hisim*) რისხვა, წყრომა, გამშაგება, ჯავრი. „ქალმა ხიშმი ჭამა, იბრეთი დეემართა“ (ინ.).

ხიცხიც-ი მოურიდებელი სიცილი. „ქალსა ბევრი ხიცხიცი არ მუუხტება“ (ინ.).

ხიწე-ი პარკი ლობიოს ფხა, ბეწვი. „აქავრ ლობიას ხიწე არ აქ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხიწე — ძელთ ანამარობი).

ხიჭი-პუჭა-ი წვრილმანი საგნები. „ჩექმეჯუმი ჩაყრილი მაქ ხიჭი-პუჭაი“ (ინ.).

ხლარტი-ი ნახველი. „იმ წამალმა ამუყრეგია ხლარტი“ (ინ.); „მენდილით მოხოცა ხლარტი“ (სტ.).

ხლარტავ-ს ნახველს იღებს. „ბუსირა ასე ხლარტავს“ (ად.). შდრ. საბა (ხრასტი — მეტი სქელი და მყრალი ნერწყვი).

ხლარცვა მოქანცვა, ულონოდ ყოფნა. „ბაღვმა დიწყო ხლარცვა, ფეხზე ველარ შედგა“ (ინ.).

ხლიე-ი ხვლიკი. „ამ ქვებში ხლიეები არიან“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხულიკი).

ხმელი ზამთარ-ი გად. მწ. თბილი, უთოვლო ზამთარი. „წრეული ხმელი ზამთარი იყო“ (ინ.).

ხმელი სული-ი გად. მწ. უქონელი, ღარიბი ადამიანი, რომელსაც საკუთარი სულის გარდა არაფერი გააჩნია. „ამათ ხელში მარტო ერთი ხმელი სული შემჩა“ (ინ.).

ხნეში შესულ-ი ხანში შესული. „ხნეში შესული ინსანი სახლშინა დედოს, მოსაფირათ აღარ ნესლება“ (ინ.).

ხმუკ-ი გაძვალტყავებული, მჭლე ადამიანის მეტსახელი. „ჩუენი ხმუკი ჰა მივა ნუტაი?“ (ინ.).

ხოზო ხო. „ხოზო გადენე?“ (პ.). მრ. რ. ხობიები||ხბიები. „ხოზიები ეფიეჯა გაზდილან“ (თ. ქ.); „ხბიები ჭლაში იყვენ“.

ხოკერ-ი ხის ქერქის უმთავრესად ბლის, წაბლის ქერქის ჭურჭელი, რომელიც გამოიყენება მარწყვის, ბლის, მაცულის... გადასატანად. „დედეი ხოკერ შკერევა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხოკერი).

ხოკერა-ი ძალიან სუსტი, მჭლე ადამიანის მეტსახელი. „არ გასუქდა, ხოკერაი დარჩა, ქალობა რაფერნა ქნას, არ ვიცი?“ (სტ.).

ხოზანი-ი გამოფიჭული, მჭლე მინა. „ეს ყანა ხოზანია“ (ინ.); „იქვერობაში არ მუა მევეა, ხოზანია“ (იმ.); „მე სოლანი დეთესეა, მანამა, არ ამოიდა, ხოზანია, მანამა“ (იმ.). შდრ. საბა (ნანუელარი — თ. ხოზან).

ხოზალიმა-ი ბალახი. „ხოზალიმა ბეერია ჭლაში, იმა ჯავეთ ჩავდებთ“ (იმ.).

ხოზიკა-ი 1. სამკურნალო ბალახი, ორკბილა; 2. ორ წლამდე მოზერის მეტსახელი. „მე ხარი მეგონა, ახორიდან გამუუშვეს, რომ პანაი ხოზიკაი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხოზიკა — ბალახი).

ხოლაურდ-ი ბალახი. „ხოლაურდი ჭალიპირებში ამუა“ (იმ.).

ხოლგ-ი მინის ბელტები, გოროხები. „ხოლგი ადგება ყანაში, თრაქთორით რომე მოხნავ“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხოლგი).

ხოლხ-ი იხ. ხოლგ-ი. „ყანაში ხოლხი გოროხი ამგარა“ (თ. ქ.).

ხონი-ი (huni) ძაბრი. „ყაზღალი ხონით ჩავასხი ფენერში“ (იმ.).

ხორა ბლერი. „ხორა დამართნია ზავალსა და აჭამიებს დურმაალ“ (იმ.). შდრ. საბა (ხორა — კმელი მუნი).

ხორანგალი ბალახი. „ხორანგალი დილი ბალახია“ (იმ.).

ხორთალა-ი (hortlak) მოჩვენება, ეამპირი, საფლავიდან ამდგარი მიცვალებული. „წინწინ ხორთალაი ადგებოდა“ (ინ.); „იმათი დიდი ნენეი ხორთალათ ამდგარა, პიდემდი ასტმით კისერი არ მოჭყეს, მარობამდი არ მვისუენა მეგემ მეზეულუში“ (თ. ქ.).

ხორთალობა უძილობა, ღამეში მოუსვენებლობა. „ამელამ ხორთალობა სჭირს რაცხა“ (ხ. ფ.).

ხოროთუ-ი (არ. hortum) წყლის მილი, შლანგი. „ხოროთუები ჩუღდია მინაში“ (ინ.); „ხოროთუით წყალავს არსას“ (ინ.).

ხოროზ-ი (სპ. horoz) მამალი. გად. მწმ. გამბედავი, ვაჟაკი. „უფიეჯა ხოროზი ქალი დარჩა“ (ინ.).

ხოროზ-ი ცვევის სახელი (ხოროზი). „ათი-ხოროზი დავაბამთ ხოროზსა და ვისამებთ“ (იმ.); „ხოროზი სამა ძალუნ გიციხარდება“ (ინ.). შდრ. საბა (ხორო — ბერძნული, ფერქულსა ჰქვიან).

ხოროზ-ი ერთი ზურგი თივა (თივის ის რაოდენობა, რომელსაც ერთი კაცი აიკიდებს ზურგში). „ქორის შიგნიდამ ხოროზ თივას გამეველებით“ (იმ.); „თივის ხორმებინა ვაეკეთო“ (იმ.). შდრ. ნ. მარი.

ხოროზა-ი ჭკუამხიარული, არასერიოზული. „სსუაფერი ხოროზაი ქალაი, იმის ერთათ არ გიეველებ“ (ინ.).

ხორტი-ი ბალახი (ანწლი). „აქეერი მოლის ერთი სახელია ხორტი“ (ბ.); „ხორტი ნამაღია რამათიზმისთინ“ (მ.).

ხორცვანი-ი ჩასუქებული, ჯანმრთელი. „კაი ხორცვანი ციკაი გამდარა“ (ინ.).

ხორცი უჩუჩუნებს-ს (უთამაშებს-ს) კუნთი უთრთის (რაც მიწნულია ავის მომასწავლებლად). „ხორცი მიჩუჩუნებს დილა მოღმა, რანა შეტყუვა ნუტაი?“ (ინ.).

ხორხილა-ი მარხილით სრიალი. „ბაღეებმა გამხმარ გზაზე ხორხილი დეინყეს“ (ად.).

ხორხილებ-ს სრიალებს. „მარხილი

გუუტანია და ხორხიალებს ეზო-კარში" (ინ.).

ხორხოტო სიმინდის ტაროს გული, მარცვალგაცლილი. „კაკალი რომ გაცვინდება ტოლსა, ხორხოტო დარჩება (მაჭ.); „ამასა ხორხოტოც ქვია და ხირგუალიც“ (მაჭ.).

ხოტორაი თავგადაპარსული ბავშვის მეტსახელი. „უსტურაით მუჟუპარსნებია თავი და გამხდარა ხოტორაი“ (ად.).

ხოფათურ-ი ყურძნის ჯიში. „ხოფათური ყურძენი ჩარში გეიარე და დეინახე“ (მ.).

ხოფ-ი სახვნელის (გუთნის) ნაწილი. „არუნას კინის ზოფი აქ“ (იმ.).

ხოში (სპ. *hoja*) სასიამოვნო, კეთილგანწყობის მომტანი სურვილი. „ამფერი ხოში აქ და რანა უყო?“ (ინ.).

ხოშ ხომ (კითხ. ნან.). „ხოშ არ მოსულა?“ (ინ.); „ხოშ არ მიხულა ბოთმ?“ (სტ.).

ხოშ გელდინიზ! (*hoj geldiniz*) მოხარული ვარ თქვენი ნახვისა, კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება. ასე მიმართავენ სტუმარს, მოსულს.

ხოშ ბულდუქ! (*hoj bulduk*) მოხარული ვარ თქვენი ჯანმრთელად ხილვისა, კარგად ყოფნისა! პასუხობს სტუმარი, მოსული, მასპინძელს „ხოშ გელდინიზ“ მისალმების საპასუხოდ.

ხოშაფ-ი (სპ. *hoşaf*) კომპოტი. „ყიზილჯულით ვაკეთებთ ხოშაფს“ (ინ.).

ხოშაში იხ. ხოშაფი (სპ. *hoşaf*). „ხოშაში სუფრაზე ილრანა მოვდეს“ (სტ.).

ხოშაკალაი სეტყვა. „მუხლზე შაყყარა ხოშაკალაი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხოშაკალა — წერილი სეტყვა).

ხოშაკალაფ-ს ხოშაკალი (სეტყვა) მოდის. „წემოს, წემოს, ხოშაკალაფს, ოდობა-შოღლი ყოჩ დაკლავს; დააჭრის ბაყყებსა, გააგზავნის ბლაყყებსა“ (სტ.).

ხოშორ-ი¹ მსხვილი (თოკი, ძაფი, ფქვილი...). „ნართი ხოშორი მოგსლია“ (ინ.); „ნამეტარი ხოშორ ფქუავს“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხოშორი — წერილისა და მსხვილის საშუალი).

ხოშორ-ი² (*hoşur*) უხეში, ვულგარული, უშვერი. „ბითევათ ხოშორი ლაპარაკი იცის, შექცხუება ინსანსა!“ (ინ.); „ხოშორი კაცია, რამიდან არ შერცხუება“ (სტ.).

ხოშჯა (*hoşca*) საკმაოდ კარგად, კარგად, სურვილის შესაბამისად. „ხოშჯა ვარ, მინდა ვჭამ, მინდა არ ვჭამ, მინდა ავდებო, მინდა დავნეები, თავზე ბასხი არ მაქ“ (ად.).

ხოშჯაქალინ (*hoşcalınlı*) ნახვამდის! მომავალ შეხვედრამდე! „ღმერთმა ერთმანების დანახვა კიდევნ ნასიბი გიგვიხადოს, ხოშჯაქალინ, აბა!“ (სტ.).

ხოჭიჭი ჩვილი ბავშვის საწოლი. „ჩემ დას ხოჭიჭი საფერხეში ქონდა მოდებული, მელიოგინე იყო“. შდრ. საბა (ხოჭიჭი — მცირე აკვანი).

ხოხოლა-ი ხუხულა, სათამაშო სახლი. „გუუკეთებია ხოხოლაი, დანგრევია ახლა და ტირის“ (ინ.). შდრ. საბა (ხუხულა — არს ყრმათა მიერ ბედითი ნამუშავევი, რეცა სახლი).

ხოხოპა-ი ვინრო ყელიანი (ჭურჭელი). „კაიილას ხოხოპაი პირი აქ“ (იმ.).

ხოჯა (სპ. *hoca*) 1. მასწავლებელი; 2. მუსლიმანური სასულიერო პირი. „ჩუენი ხასანაი ხოჯა გახდესნა, იმფრა კითხულობს“ (თ. ქ.).

ხოჯიობა მასწავლებლობა, მუსლიმანთა სასულიერო პირად ყოფნა. „ჩუენებურები და აბაზები იმფო ხოჯიობას აკეთებენ“ (მეზ.); „შარაფეთინას კაი ხოჯობა უჯებენია“ (ბ.).

ხრაკი სული ნამწვავის სუნი. „კარდალამ ძირზე მიხრაკა და საჭმელ ხრაკი სული შუუდინდა“ (სტ.); „წინდა მიეჭირა ისეგავ სობაზე, ხრაკი სული გამაუშუა“ (ად.).

ხრეს-ს ფშენის, სრესს, თელავს. „ამ ზამთარია ავათ არი, ლოგინ ხრესს“ (ინ.); „ტანტრაფაზე ზის და ბოსტნეელობის თესლებ ხრესს“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხრესა — მოსმით მონაყვა).

ხრილა-ი ფხვიერი, მსხვილად დაფქვეული ფქვილი (შქარი, მარილი). „ამათიეფში ზოვილი ხრილაი მიწა ყოფილა,

გოროხი არ ადგება“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხრილი — ნისქელის გარ მოდებული ფქვილი).

ხრისტიანობა ქრისტიანობა. „ხრისტიანობის ყიმეთი იცოდეთ“ (ინ.).

ხრიტინაი-ი ჭუჭრუტანა, ხვრელი. „კი-ლტის ხრიტინადან შუუხედა“ (ინ.).

ხრინ-ი სახმო სიმებზე მოდებული ნახველი. „პირში გიეჯარა ხრინდი და ჩუუკდა ხმა“ (სტ.). შდრ. საბა (ხრინი — ქმის ჩავარდნის სენი).

ხრო ჯოგი, თავყრილობა. „ძალღების ხრო ექენებთან აქეთ-იქით“ (გულ.). შდრ. საბა (ხრო — მქვეთ ჯოგი).

ხრუკ-ი გაძვალტყავებული, მჭლე. „მუ-უყუნია ერთი ხრუკი ქალი“ (ინ.).

ხრუტუნ-ი ხვრინვა. „თავი მიდვა ქი სართუმალზე, დეიწყო ხრუტუნი“ (სტ.).

ხრუნ-ი მატყლის რთვის დროს ნარ-თში (დართულ ძაფში) დატანებული ზედ-მეტი ბუნვით ან სხვა მინარევით ნარმოქ-მნილი უსწორმასწორო გრეხილი. „ხრუნე-ბი მუაცილოვნა ლაზლას, ძაფი ერთყარა-ლინა იყოს“ (ინ.). შდრ. საბა (ხმუნი — ძაფის ნასკეები).

ხრუნავ-ს სიცხე წვავს, ახმობს. „იმფე-რი ცხელი ქარია, რომე ჟურებ ხრუნავს, წუავს“ (ინ.). შდრ. საბა (ხრუსტვა — ცეცხლისაგან კანის მობლუნძვა).

ხსენ-ი ხბოს მოგების შემდეგ პირვე-ლად (2-3 დღის განმავლობაში) მონანველი რძე. „ხსენი თიბილ ჭადთან მიყუარს“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ხსენი — პირველი მონა-წველი სძე).

ხუარდა (hovarda) გარყენილი, უნამუ-სო. ინ. ხვარდა. „ხუარდა ინსანი საძულ-ველია“ (ინ.); „ხუარდა რაფერია, იგი? შენ ქალთან შემება, ჩემ ქალთან შემება, ფოშიობას იქს“ (ინ.).

ხუი¹ (სპ. huy) ხასიათი, ჩვევა, ცული თვისება. „ის ფენა ხუი პეჩ არ დათმო“ (იმ.). შდრ. საბა (ხუი — სხვათა ენაა, ქართულად ავი ზნე პქიანი).

ხუ-ი² განუვითარებელი, ჩანასახშივე გადაგვარებული სიმინდის ტარო. „წრევა-ნდელ სიმინდსა სულ ხუი გამუულია, ტოლი არ აქ“ (იმ.); „ხუიანი სიმინდი ანჯაბ

ჩომისთინ იქნება“ (იმ.). შდრ. საბა (კული — თავთავი არს იგი თანარსხმული).

ხუისუზ-ი (haysuz) ცული ზნისა, უხა-სიათო, მოჩხუბარი. „ჩემი ბიბიაც ხუისუ-ზია“ (თ. ქ.); „ესა ხუისუზი ციცაია“ (ხ. ფ.).

ხუისუზობ-ს (ინ. ხუისუზი) მიზეზია-ნობს, წყურბ, უხასიათოდ არის. „ეს ხანდებან ვირებზე შეუდება, ძალიან ხუი-სუზობს“ (ან.).

ხუთბე (არ. hutbe) მეჩეთში ადგილი, საიდანაც იმამი წარმოთქვამს ქადაგებას. „ხოჯა დადგა ხუთბესთან და დეიწყო ლოცვა“ (ინ.).

ხუთო ინ. ხეთო. „ხუთოები მამცა და იმით ვინამულ“ (იმ.); „ხუთო (ქუთო) ქვა-დერმანია“ (იმ.).

ხულუს-ი (არ. hulus) გულწრფელობა, მონადინება, დიდი სურვილი. „ლოცვაზენა გქონდეს კარგა ხულუსი“ (იმ.).

ხუმრა (სპ. hurma) ხურმა, ფინიკი. „ჩუენსკენ ხუმრა ბევირა“ (მაჭ.).

ხუმირ-ი ინ. ხვიმირი. „ამა ხუმირი ქვია“ (ბ.).

ხუმლიანი-ი ხომლიანი (ვარსკვლავიანი). „მალა-მალა ქორი ფრინავს, ქუეშ — მიმინო ხუმლიანი“ (პ.). შდრ. საბა (ქომლი — მრავალკარსკლავი).

ხუმპალ-ი განუვითარებელი ტარო სი-მინდისა, წერილმარცვლებიანი. „ხუმპალსა საქონელ ვაჭმევთ, ქათამ ვაჭმევთ“ (თ. ქ.).

ხუნდი 1. ნისქელის ნაწილი (ბუდე, რამიე ჩასმულია ქვედა უძრავი ქვა); 2. სათამაშო — ფიცროთ ან მსხვილი ძელით გაკეთებული აინონა-დაინონა. „ამდებანია ხუნდზე კორნიალობენ ბალვები“ (გულ.).

ხუნწკალი-ი ყურძნის კურკა. „ხუნწკალი და ფორჩვი არ შააჭამო ბალესა, ჯერ ზადფა და ვერ მეერევა“ (სტ.). შდრ. საბა (ხუნწკალი — ყურძნისა და მისთანათა გურკა).

ხურდა (სპ. hurda) წვრილი ფული. გად. მწ. არაკეთილსამიჯლო, არადასაყრ-დენი კაცი, არასერიოზული ადამიანი, დაბალი ხარისხის მატყლი. „ხურდა კაცია, მაგის ერთათ გზას არ წეისლება“ (ინ.);

„ხურდა მატყლი მინდარში ჩაყარე“ (ბახ).

ხურდინაში-ი (სპ. *hurdaş*) ნამტკრევებად ქცევა; მაგრად ცემა; მოქანცვა, დაღლა. „იმდენი უზაჰუნა ჯოხი, რომე ხურდინაში გახადა“ (ინ.).

ხურმეთ-ი (არ. *hürmet*) პატივისცემა, დაფასება, აღიარება. „ღმერთო, უუხდინე ამ ჩაკითხული ლოცვების ხურმეთით!“ (ინ.); „კარგ ინსნების ხურმეთზე, ღმერთო, ეს მინა ადღეგძელე!“ (პილ.).

ხურმეთლ-ი (*hürmetli*) დაფასებული, პატივცემული, მცოდნე. „ზოვლი ხურმეთლი ინსანია“ (ინ.).

ხურუში-ი (სპ. *huruş*) მღელვარება, აურზაური, ალიაქოთი. „არ უნდა მაგდენი ხურუში!“ (სტ.); „აბეხა ღამეში ერთი ხურუში“ (ად.).

ხურხულ-ი ხმაური, აყალმაყალი. „ბაღვებმა დეინყეს ხურხული“ (ინ.).

ხუნა (არ. *hüsnä*) უღამაზესი, უმშვენიერესი (მამაკაცის სახელი). „ხუნა-ეფენდიც ჩამოსულა ბურსას“ (ინ.).

ხუსუს-ი (არ. *hususi*) განსაკუთრებული, სპეციალური; კერძო. „ანამ ხუსუსი

ვერ გიმინყო ვეეფერი“ (თ. ქ.); „ისტამბულიდამ მუუტანია ხუსუსი“ (იმ.).

ხუსუსი მექთბ-ი (*hususi mektep*) სპეციალური, კერძო სკოლა. „ფერი ქრძს, ისტამბულ, ხუსუსი მექთბი აქ გაკეთებული, განყობილი“ (იმ.).

ხუჩო გამოქვაბული. „ხუჩო, გამოჭრილი კლდე, და მინა იყვეს, ის არი“ (იმ.).

ხუც-ი მოხუცებული, უფროსი, უხუცესი. „მე ვარ ერთი ხუცი ბერი კაცი“ (ინ.).

ხენ-ს კბილებს აჩენს სიცილში, კბილებს ვერ მალავს სიხარულით. „ნეტაი რას ხენს კბილებზე?“ (სტ.).

ხენია-ი რისამე (კბილების, შიშველი სხეულის...) დაუფარავად, მოურიდებლად გამომჩენი. „უყურე ერთი ამ კბილებს ხენიას, ყური ძირებამდი იცინის!“ (ად.).

ხინვა მოურიდებელი სიცილი; უმიზეზო სიცილი. „ციცას ბევრი ხინვა არ მუუტება“ (სტ.).

ხილო-ი წნელის რგოლებით გაკეთებული ჯაჭვი, რომელსაც პირუტყვის ბაგაზე დასაბმელად გამოიყენებდნენ. „ნკეპლით ხილებს გავეკეთებდით“ (იმ.).

ჯ (ხარ) „ვიტყვი მაგ ხარფსა, ონიჩუნ ასე გინდა: ჯაქა, კევი, ჭიდი, ჭმა, ჯორცი, ჯმელი, იმერკევი, დაგრეკილი, მარჯილო უღელტეკილი, ფეკი, მოჭნა, გაქმა, გაქვრუტა, გაქვრუტოლი, ქერტალი, გაქდა, გეჯადე, გიქდება“... (იმ.).

ჯარი-ი ხარი. „ქარის ფეთი ჩამოვარდნილიაო“ (იმ.); „მრეში ჯარებით მეიტანა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯარი — მამალი ძროხა).

ჯარის არაბა ურემი (მარხილი). „თექ ჯარის არაბა მაქ“ (იმ.).

ჯარისთვალა-ი ბლის, ყურძნის ჯიში. „ჯარისთვალაი ბალი მესხიენთ ყანაშია“ (იმ.); „ყურზენი ჩუენში ბევრია: ჯარისთვალა, სოფათური“... (იმ.).

ჯარის სახელებ-ი: გუმიში, მარტიაი, შავარდენი, ჩახალაი, ყემერაი, ზორბაი, ბახარაი, ჯუმარდაი, ადღინაი, ასლანაი,

სანთელაი, ყარაფილაი, ალთუნაი, დილბერაი, ჩინარაი, ყარაგოზ, ალთუნ, თუარაი, ჩაქმანაი, ზორთენაი, ყარაფილაი, ჯუმარდაი, ქიბარაი, გეთარაი, სოღთარაი, ადღინაი, მურეში, სარაი, ნიკორაი... ახჩაი, აღმასაი, კოჟოი, არაფაი, კაბაქაი, ადნალი...

ჯარიყურა-ი ბალახი. „ჯარიყურაი ბალახი ზედათიებში იცის“ (იმ.).

ჯარიშუბლა-ი ბალახი. „ჯარიშუბლაი კარისათ ბევრია“ (იმ.). შდრ. საბა.

ჯარიჭლიკა-ი ბალახი. „ჯარიჭლიკაი დერმანი ბალახია“ (იმ.). შდრ. საბა (ხარის ჩლიქა).

ჯაქა ხახა. „იმან ჯაქა ააფჩინა, გული გიგისკდებოდა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯაქა — საყლაპავი).

ჯბო ხბო. „აგერ ჯბო ზოვს, ფუჩოი“

(იმ.). შდრ. საბა (ჭბო — ზროხის შვილი).
ჭვევი ხევი. „ესა დოლაკალო ჭვევი“ (იმ.);
„აქედამ იწყება ბოდღვერა ჭვევები“ (იმ.);
„ფაფართი რომე მოდინდება, იმა იმერჭვევი
ქვია“ (იმ.). შდრ. საბა (ჭვევი — ლელეთ
უდიდესი).

ქელი ხელი. „ესა ცალმარჯილასი ქე-
ლია“ (იმ.); „ქასეთი ქელში შეგხდებიან“
(იმ.); „ქელით დაჭიჭნიან დალსა“ (იმ.);
„ქელს საფანელში (ფქვილში) ჩააქრევიე-
ბენ“ (იმ.). შდრ. საბა (ქელი — მაჯის
წინათი).

ქელგაშლილა-ი ცვეკის სახე. „ქელგა-
შლილაი აქვერი ყაიღია“ (იმ.).

ქელგობა-ი პატარა გობი, საცომა გო-
ბი. „დედემ შარშან მომიხვეწა ეს კელგო-
ბაი“ (იმ.).

ქელისაკოცნელა-ი ხელის საკოცნელად,
ულრმეით პატივისცემის გამოსახატავად
ასაკით უფროს პიროვნებას (როგორც
ქალს, ისე მამაკაცს) ხელზე კოცნით მოი-
კითხავენ, მიესალმებიან. „სიზვი და დო-
დოფალი ნავლენ გოგოს ანასთან ჭელისა-
კოცნელაი“ (იმ.).

ქელნები-ი მრ. რ. მარხილის ნაწილი,
საცურავეები. „ამას ქელნები დაზუელებია,
მარკილსა“ (იმ.). შდრ. საბა (ქელნები —
მარკილის გასანევი ლატნები).

ქერტალი-ი ხერტალი. „კვირიშთავეი ქე-
რტალ ამაგრეფს“ (იმ.).

ქელსაფქვა-ი ხელსაფქვავეი, ხელის წი-
სქვილი. „ბაშთან ყუელა ოჯალში ქელსა-
ფქვავეი იყო“ (იმ.). შდრ. საბა (ქელსაფქვავეი
— ქელის წისქვილი).

ქელსაქმარი-ი ხელსაქმე. „აქვერ უზუნ
ზამთარში ქელსაქმარ ვიქთ“ (იმ.). იხ. აჭ.
ხელსაქმარი.

ქელმანდილ-ი ხელმანდილი, ცხვირსა-
ხოცი, ხელსახოცი. „დოდოფალი ქელმან-
დილებ გვაჩუქებებს“ (იმ.). შდრ. საბა
(ქელმანდილი).

ქეობა ხეობა. „ჩუენი ქეობა ფენა
ქუანარია“ (იმ.). შდრ. საბა (ქეობა —

ერთს წყალზედ მრავალი მოსახლე).

ქეჩი ბრეყვი, სულელი. „ჩუენზე იტყ-
ყიან: — ქომორთულები — ჭეჩი, გაბეშე-
ბულიო“ (ტ.).

ქეჭეჭური-ი ხეჭეჭური. „ქეჭეჭური ზამ-
თრის სხალია, გაზაფხულამდინ უთევს“
(იმ.).

ქეიმირი-ი ხეიმირი (წისქვილის ნაწი-
ლი). „ქეიმირიდამ გამოდის დენი“ (იმ.).
შდრ. საბა (ქეიმირი — წისქვილის სახვა-
რბლე).

ქიდი ხიდი. „ესა შერთულის ჭიღია,
ქემერქოფური, თამარ დოდოფლის ზამანის“
(იმ.).

ქმა ხმა. „გასხენ თეფფი, დედესი ჭმანა
ავსნიოთ“ (იმ.); „სოფლობაში დადინდა
ქმა“ (იმ.). შდრ. საბა (ქმა).

ქმიადი ხმიადი (საფუარის გარეშე
გამოცხობილი პური, კუტი პური). „ფუაჩას
გააკეთებდენ, ჭმიადსა“ (იმ.). შდრ. საბა
(ქმიადი). „ქმიადიც მიჭამია სოფელში“
(იმ.).

ქმელი-ი ხმელი. „ქმელია მაყრუებელი“
(იმ.); „ქმელიო“ ებნევით ზადფსა!“ (იმ.).
შდრ. საბა (ქმელი — უნოტივო).

ქობოყურა-ი ბალახი. „ქობოყურაი
ამოდის ბუზგი ზირებში“ (იმ.).

ქორცი-ი ხორცი. „ქორცი კეში იყო“
(იმ.). შდრ. საბა (ქორცი).

ქოტლევი-ი სოფლის სახელი. „ქოტლევე
იქით თექარ უკან დავბრუნდიო“ (იმ.).

ქსენი-ი ხბოს მოგების შემდეგ პირველ-
სამ დღეს მონანველი რძე, რომელიც
ადულებისათავე ხაჭოდ იქცევა. „ქსენი
ერთ-ორ დღეს იქნება, მემრე სუფთა ზე
გამუა“ (იმ.). შდრ. საბა (ქსენი — პირველი
მონანველი სძე).

ქუნდი-ი მახე, ხაფანგი; ოინი, ეშმაკობა,
ლალატი. „მუუნყო კაცსა ქუნდი“ (ინ.).
შდრ. საბა (ქუნდი — ფერკის შესაპყრო-
ბლად შემზადებული რამე).

ჯაგლაგი 1. უხეში, ტლანქი, მოუქნელი; 2. ბებერი, მჭლე ცხენი. „ამდონ საქმეში ხელები ჯაგლაგი გიმისდა“ (ინ.). „ერთი ჯაგლაგი არ ყავს? იმაზე შემუდარა“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჯაგლაგი — ცხენცუდა).

ჯადღე (არ. cadde) გამზირი, ქუჩა, შარაგზა. „ფეხშველია ჯადღეში დაეა ზავალი, ლეჩია“ (იმ.).

ჯავე მთავე. „ჯავე ზეითუნია რაცხა“ (იმ.); „ჯავე მედვას არ შეეჭამ“ (მ.).

ჯაზი (სპ. cazi) მისანი, კუდიანი, მკითხავი, გრძნეული. „ფენა ჯაზი დედამთილი ყავს, იმათან ძლობა მასხარი არ არი“ (ად.).

ჯაზობა მისნობა, ეშმაკობა, მკითხაობა. „იმათ თახუმმა ბვერი ჯაზობა იციან“ (ინ.).

ჯაიზი (არ. caiz) მისალები, დასაშვები, ნებადართული, უფლებამოსილი. „ძლის დალაპარაკება მაამთილთან, მაზლთან, ჯაიზი არ არი“ (ად.).

ჯალაბი 1. ცოლ-შვილი (წერილშიველი); 2. სავაჭროდ ნაყიდი პირუტყვი. „ერთ კაცსა მეგომ ჯალაბი მიჰყავს“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯალაბი — დედანული).

ჯალამბარი ქვის საზიდი (ერთი ადგილიდან მეორეზე გადასატანად). „ძელები მოეჭედეთ და ჯალამბარი გავაუკეთეით“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯალამბარი — დიდი ქვის მალლა ასატანი).

ჯალაღინი ნათობ ჭალაში ან ყანაში დარჩენილი თივა, ჩალა-ბულა. „ჯალაღინი, მოკვრიფე ყანაში“ (ად.). შდრ. საბა (ჯალაღინი — ცუდი თივა, ნათობი).

ჯალღაზანი ხუმარა, მასხარა. „ჩენი დედეი ფენა ჯალღაზანი იყო, მასხარაი“ (იმ.).

ჯამი¹ (სპ. cam) მინა, ჭიქა. „ჯამი ფუნჯერის შუშა არი“ (თ. ქ.); „არაბასი ჯამი გაალო“ (ინ.); „დობტურ უთქმია, ჯამი ლიანა ქქონდეს ლამეშიო“ (ინ.).

ჯამი² (სპ. cam) თასი. „ნინინ ხის ჯამებზე ვჭამდით საქმელსა“ (თ. ქ.); „ჯამში ლობიანი იმიყავდა, დედამთილმა გიმოჯავრდა“ (სტ.). შდრ. საბა (ჯამი არს ჭურჭელი ნოტიოთა).

ჯამაგირი გასამრჯელო, ხელფასი. „დედეს ქონდა ჯამაგირი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჯამაგირი — წლითი წლად სარჩო).

ჯამალეთი (არ. cemaat) კრებული, თავყრილობა, საზოგადოება, მოსახლეობა, ხალხი. „ესა მეგემ ჯამალეთში შეკადრა დედესა“ (თ.ქ.).

ჯამბაზი (სპ. cambaz) 1. აკრობატი, მათეულზე, თოკზე მოსიარულე; 2. პირუტყვით მოვაჭრე; 3. თავისი საქმის მცოდნე, სპეციალისტი; 4. ეშმაკი, მატყურა. „ვინცაი საქონელ ეიყვანს, გაყიდის, ისა ჯამბაზია“ (მეზ.); „მოვდა ვინმე ჯამბაზმა“ (თ.ქ.); „ერთი დედეი ყოფილა ჯამბაზი“ (მ.); „ქალი ჯამბაზინა იყო“ (ინ.).

ჯამბაზხანე (სპ. cambazhane) 1. სავაჭროდ გამზადებული პირუტყვის სადგომი; 2. ცირკი, სამხეცე. „შერიფას ჯამბაზხანე მუურთავს აგერაქა“ (თ.ქ.).

ჯამე (არ. cami) მეჩეთი. „ბურსას ენ ძუელი ჯამე დეინახეეთი?“ (ინ.).

ჯამუშ-ი (ღიალ. camîş) კამეჩი. „კალიდან უშუვა ჯამუშები“ (იმ.); „ნენეი ჯამუშ მიდენის“ (თ.ქ.).

ჯამუშხილა კამეჩის ოდენა, კამეჩის ტოლი. „ჯამუშხილა თუალეები გიმისხდება, იმფერი ჰერსი მომივა“ (ინ.).

ჯამყელი ნისქვილის ნაწილი (ხვიმირიდან მარცვლის გამოსასვლელი პატარა ღარი). „იმასაც ჯამყელ ვუძახით“ (ად.).

ჯამყელში მოყვანა ფიგ. გამ. საქმის დასრულება, საქმის მოგვარება. „ძვილია ჯამყელში მეთყუნა ეს საქმე“ (ად.).

ჯამჯი (იხ. ჯამი) მინის მენარმე, მინის გამყიდველი. „ჯამჯის დუქანში ეილო“ (ინ.).

ჯანი (სპ. can) 1. სული, არსება; 2.

სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, ძალღონე. „ჯანი გიჭირდება?“ (იმ.); „ჯანი შემიჭირდება, ნამუალ“ (იმ.).

ჯანაბეთი-ი (არ. cenabel) უსუფთაო, უწმინდური; რიტუალური უსუფთაობა (მუსლიმანური ადათით). „ჯანაბეთი სიარული ცოცხალი არი“ (ინ.); „ქალი და კაცი ერთად რომე დანებებინა, ჯანაბეთი გახდებოან, მემრე ბანჯარმინა შეეღებ და თავტანინა დეიბანონ, გასუფედენ“ (სტ.).

ჯანავარი-ი (სპ. canavar) მხეცი, ნადირი, მტაცებელი. „დათვი ჯანავარია“ (იმ.). გად. მნ. შეუბრალებელი, დესპოტი. „ჯანავარი მგაა, რათ უნდა ქალბაღვი მგა ჯანავარსა!“ (ინ.).

ჯანაზა (არ. cenaze) მიცვალებული, ცხედარი. „ბაღვო, ნუ მაპერსევ, ოკოი მაქედან, ჯანაზა არ ვაგხადო“ (ინ.); „ისხათ დოურიგებენ ჯანაზაზე მოსულსა“ (იმ.); „ლომანავრელებმა მეგემ ლობიას ჯანაზა ილოცეს“ (ინ.).

ჯანამ! (canım!) სულო, საყვარელო, მტრედო; გეთაყვა (მიმართვის ფორმა). „მამინ მე ვიყავი, ჯანამ!“ (ს.ფ.).

ჯანან! (სპ. canan!) 1. უსაყვარლესო, უღამაზესო, სულო, გულო! (მიმართვის ფორმა); „ჰა მიხუალ, ჯანან?“ (სტ.).

ჯანანა-ი (სპ. canan) 1. უსაყვარლესი, უღამაზესი. 2. ჩიტი. „სედა მაქ შენზე, შამოგითვალე, ჩემო ჯანანავ, შენ გენაცვალე“ (სტ.); „ჯანანაი მოფრინდა ერთი და ამ ტანზე დაჟდა“ (თ.ქ.).

ჯანგარა შავი, შავტუხა, გაჭყარტლული. „ბუხარში ჯანგარა ქუაბები ქექონდა დაკიდული“ (თ.ქ.); „ბზეს დუხუბედვს და გუუხდია ჯანგარა“ (ინ.).

ჯანდარა (სპ. candar. e) წნეხი, მოთელვა. „მოქსოვინლ შალსა მოთელეედით, ჯანდარაში გავარუნიებდით“ (თ.ქ.).

ჯანდარმა (candarma) ჟანდარმი. „ჩუენი ხასანაი ჯანდარმა გამხდარა, ასკრობას იქ იჯება“ (ინ.).

ჯანდარმა ასუბაი (candarma assubay) უმცროსი ოფიცერი ჟანდარმი. „ჩუენი მემედი ჯანდარმა ასუბაი გამხდარა“ (სტ.).

ჯანიტარი-ი (სპ. can — სული, არსება,

თურქ. dar — გაჭირვებით, ძლივსძლივობით). მოუსვენარი, თავისი სულის დაუზოგველი; საქმისთვის თავდადებული. „დედეი ჯანიტარი კაცი იყო, არც თვითან მესუსენებდა და არც ოღლუმალ მუასუსენებდა, დურმაალ საქმობდა“ (ინ.).

ჯანლი (canlı) სულიერი, ცოცხალი. „ტყავ ნუ აძროფ მავ ხესა, მაგაც ჯანლია, უხანა გახაფული“ (თ.ქ.).

ჯანლი-ჯანლი გამოცოცხლებული, ნამოზრდილი, დაკვირტული. „მარწყვი ჯანლი-ჯანჯლი გამხდარა“ (ინ.). იხ. ჯანი.

ჯანსუზი (cansız) უსიცოცხლო, ულონო, სუსტი. „იმათი გეგინი ჯანსუზი გამხდარა მელოგინობაზე“ (ინ.).

ჯანუმ! (canım!) 1. სულო, საყვარელო, ჩემო კარგო; გეთაყვა (მიმართვის ფორმა იხ. ჯანამ). „კარქა მეიკითხე, ჯანუმ!“ (ს.ფ.); „ლამაზული კაია, ჯანუმ“ (იმ.).

ჯანფიდა (სპ. can — სული, სიცოცხლე, fida — მსხვერპლი, თავგანწირვა) მოუსვენარი, დაუდგვარი, შეუპოვარი. „სხუაფერი ჯანფიდა ბაღვია, უხტის, დარბის თელ დღეი“ (ინ.).

ჯანქვალ-ი ნძრევა, რყევა, რხევა. „ძინარეს არ დუუნყო ჯანქვალი, უსული გააღვიძე“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯანქალი).

ჯანშენუხებული სულშენუხებული, მოუსვენარი. „ავატყოფი ჯანშენუხებული არი“ (იმ.).

ჯანჯალი-ი ნელი სვლა. „რაპალებით დენყო ეზო-კარში ჯანჯალი, ვახტი არ აქ“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯანჯალი — ცხენის ავი სვლა).

ჯანჯუზი-ი 1. ნართით (ძაფით) გაკეთებული მსხვილი ფოჩი. 2. ძაფის ხვეული; 3. ნიერის, ხახვის, მხალეულის ასხმულა. „ნიორი ჯანჯუზებით აქუნა დაკიდული“ (ინ.); „ფტსზე გამობმული იყო აბრემუმის ჯანჯუზი“ (თ. ქ.). შდრ. საბა (ჩანჯუზი — ჭელზედ ნახვევი ნასთი).

ჯარა მოზრდილი ვარცილი, ნავისებური; გულგამოთლილი მსხვილი ხისაგან გაკეთებული პირლია ჭურჭელი, რომელსაც იყენებენ სარეცხის გასარეცხავად, პირუტყვისათვის წყლის ან წვნიანი საჭმლის

მისანოდებლად. „ღელეში ჩევტანდით ჯარას და ურუბას იქ გავრეცხიდით“ (თ.ქ.); „ჯარაში ჩუუსხი მოხარშული ქეფევი“ (ად.).

ჯარაოთი ბალახი (ქალბანა). „ჯარაოთი დერმანია ბევრი შეფსა“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯარაოტი).

ჯარგვლაი ძვალმსხვილი, ჯანმრთელი ბავშვი (ვაჟი). „გამხდარა ეფეიჯა ჯარგვლაი, გამოსალამებულა“ (ად.). შდრ. საბა (ჯარგვალაი).

ჯარუკაი ტანდაბალი, ჩაფსკენილი, ჯუჯა-„ჯარუკი ხარ შენ, პანაი, იმა ვერ მეტოკლები“ (ინ.).

ჯასუსი (არ. casus) ჯაშუში, დამსმენი. „ჯასუსი ხარო, არ მაასუნენს ზავალი“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯაშუში — სხვათა ენაა, ქართულად მსტოვარი და აუშაგი ქვიან).

ჯაუზი ჯავზი (სამკურნალო მცენარე). „ჯაუზი პანაი დაფხიკე და შაასვი, მუცლი ტკივილ გუურუნფის“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯავზი — ხეხო).

ჯაუნა მჟუნა (ბალ.). „ესა ჯაუნაია, ამასა ვჭამთ“ (იმ.); „ჯაუნაი ჭალეფში ამოდის“ (იმ.).

ჯაქეთი (dçket) პიჯაკი, ფრენჩი. „ახლა გეკვად ჯაქეთი“ (იმ.); „ჯაქეთინა შეკეკრო, ზედ დაეცხა ლილები“ (იმ.).

ჯალინი გამოჯავრება, ხუმრობა, დაცინვა. „ნუ გიყუარს უშნო ჯალინი. (ინ.). შდრ. საბა (ჯალინი — მრისხანის უარესი (უდარესი) გინა ყბელი).

ჯახანდარი სამკურნალო ბალახი (ჯალანდარი). „ჯახანდარი ლელიპირეფში იცის, წამალია მოტეხილის, დაეფილის, ცხელ-ცხელინა შამეიყარო“ (იმ.).

ჯახველი (ზახველი) ძახველი (ჯახველი) სამკურნალო მცენარე (ხე). „ყავალსა გააკეთებენ ჯახველით (ზახველით)“ (იმ.). შდრ. საბა (ჯაქველი).

ჯაჯიაი I. ძერა; გად. მნ. ზანტი, აუჩქარებელი. „ცოტა ჯაჯიაია, ჯერ არ დასახლებულა“. (იმ.).

ჯაჯიკი (caçik) მანვნითა (დოთი) და კიტრით მომზადებული სალათი. „ჯაჯიკი დოიანი სალათა არი“ (ინ.); „ჯაჯიკი ზაფხულში კაი საქმელია“ (იმ.).

ჯაჰილი (არ. cahil) გაუნათლებელი, გამოუცდელი, უცოდინარი. „ამ დუნჯაზეც ჯაჰილი არნა იყო“ (ინ.); „ჩუენ ხალხი ჯაჰილია“ (ბახ.); „ჩუენ ძალიან ჯაჰილი ხალხი ვყოფილვართ“ (სტ.).

ჯგვერი ნანევტებული ჯოხის წვერი, სადგისი. „უნახე ერთი ჯგვერი, ჩავსე მინაში და ჩავარგე ფხლის წერგი“ (თ.ქ.) შდრ. საბა (ჯგვერი — ხის სადგისი, გინა ჯოხის წვერი).

ჯგვეტი წვერნაუთელი, ბლაგვი წვერის მქონე მსხვილი ჯოხი. „იმსოლოღში ხელში ერთი ჯგვეტი მომყვა და ზაპდა მივეც ფეხებში“ (ინ.).

ჯებრაილი (არ. Cebrail) მთავარანგელოზი გაბრიელი. „დიდი მელაიქია ჯებრაილ ლალეფსელამი“ (ინ.); „ლმერთმა ყურანი ფეღამბერს ჯებრაილ ლალეფსელამით, მისი ხელით, გამუღბავანა“ (ინ.).

ჯევიარაი (არ. cevahir — ძვირფასი ქვა) ქალის საკუთარი სახელი. „ჩუენ დიდ ნენეს ჯევიარია ერქუა“ (თ.ქ.).

ჯევედეთი (არ. cevdel — სიკეთე, სიუხვე, ხელგამლილობა) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „პანა ძიას ჯევედეთი ქვია“ (ინ.).

ჯევიზი (არ. ceviz) ნიგოზი. „ქათმის ხარჩოს ცოტა ჯევიზიც მუუხტება“ (ად.).

ჯევიზლი (cevizli) ნიგეზიანი, ნიგეზნარი. „ჯევიზლი ჩუენთან სოფელსაც ქვია“ (ინ.).

ჯევეზ რენგი ნიგეზის ფერი. იხ. რენგი. „ჯევეზ რენგი ყაპვერენგსა მოგავს“ (იმ.).

ჯეზა (არ. ceza) სასჯელი, სანქცია. „იმ დუნჯას ჯეზას მოქცემენ“ (ინ.); „ამასნა მიესცეთ ჯეზაო“ (იმ.); „იმისი ჯეზანა განიოს“ (ინ.).

ჯეზავეი (cezaevi) ციხე. „იმასა ჯეზავეი ბაბოსი სახლი გონებია“ (ინ.).

ჯეზალი (cezali) მისჯილი, დასჯილი. „ეს ქალი ჩემთვინ ასენ ჯეზალიაო“ (სტ.).

ჯეზვე (cezve) ყავის მოსადუღებელი სპილენძის ჭურჭული. „ჯეზვე ყავის მოსადუღებელია“ (იმ.).

ჯეიზი (არ. ceyiz) მზითვეი. „ჯეიზში

ლოგინი, ჩერჩები იყო“ (იმ.); „ახლანდელა ჯეიზი მაშინ ჰად იყო“ (თ. ქ.).

ჯეირანა-ი ხარის სახელი. „ჩუენი ჯეირანაი და დათვი დატაკებულან ტყეში“ (იმ.).

ჯელალ-ი (არ. celal — ძლიერება, სიდიადე, მრისხანება) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჯელალ-უფენდი სტამბულ ნესულა“ (ად.).

ჯელილ-ი (არ. celil — მცოდნე, უდიდესი, ქებული) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჩუენ სოფელში ერთი ჯელილი იყო, მემლექეთური“ (ბახ.).

ჯელლათ-ი (არ. cellat) ჯალათი, შუებრალეული, უგულო. „გამოიდა მეგემ ერთი ჯელლათი“ (სტ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

ჯემალ-ი (არ. cemaal — სილამაზე, მიმზიდველობა). „ჯემალ-ძიი კიდვენ რო-ისნა ჩამოვდეს? (ინ.).

ჯემალეთ-ი (არ. cemaat) საზოგადოება, კრებული, თავშეყრა, მოსახლეობა, ხალხი. „აგერამ ჯამის ჯემალეთო, ყური მომიგდეთ, ვაიზინა გიყო“ (ინ.).

ჯემილ-ი (cemiil — ქების ღირსი, აღმატებული, ლამაზი, მიმზიდველი) ქალის საკუთარი სახელი. „პანაი ჯემილი ქალი გამხდარა, გაზდილა“ (ინ.).

ჯემოი (არ. cemi — გჯფუფური, კოლექტიური) ცეკვის სახე; საცეკვაო მელოდია. „ჯემოი აქვერი სასამური ყაიდი, ბევრი ჩევებმებით და ვიფერჯულავთ“ (თეთრ.).

ჯენგ-ი (სპ. cenk) დავა, ბრძოლა, ხმაური. „ბალეებმა ოზოში გააჩინეს ერთი ჯენგი, შეიბოხჩენ“ (ინ.).

ჯენდეკ-ი მჭულ პირუტყვი. „მაქფერი ჯენდეკი ვისნა შააფეგოს არ ვიცი, რაფერნა გაყიდოს“ (ინ.).

ჯენნეზ-ი (არ. cehenem) ჯოჯოხეთი. „რომე არ მიჯერი, ჯენნები კიდურში ნაი! (სტ.).

ჯენნეთ-ი (არ. cennet) სამოთხე. „შენი ერთი დანახვა ჯენნეთი გიმიხდება“. (პ.). „ღმერთმა ჯენნეთი მოქცონ!“ (ზ.ფ.).

ჯენნეთლ-ი (cenneili) სამოთხის ღირსი, კეთილი, წმინდანი. „მაქფერი ჯენნეთ-

ლი ინსანი ბევრი არ იქნება ღუნგაზე“. (ინ.).

ჯენჯი-ი ჩენჩო, ნაჭუჭი. „ლობასი ჯენჯი სანარცხეთ იქნება“ (ად.). შდრ. საბა (ჯენჯი — თავის ნაპარსი).

ჯერაპი-ი (არ. cerrah) ქირურგი, მკურნალი. „მეიყუნეს ჯერაპი დობტური“ (სტ.).

ჯერემთ ჯერ, ჯერ კიდევ, აქამდე. „მაქფერი არ გიმიკეთებია ჯერემთ“ (ინ.).

ჯერეანი (არ. cereyan) 1. დინება, ნაკადი; 2. ელექტრული დენი, შუქი. „ჯერეანი ძალუნ ყიიმეთლი შედ გამოდგა“ (მ.); „მით ჯერეანი ნიქისლი აქუნ“ (იმ.).

ჯესიმ-ი (არ. cesim — დიდი, ტყეადი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „იმის კაც ჯესიმ ქმევია“ (სტ.).

ჯესური-ი (არ. cesur) გამბედავი, მამაცი, უშიშარი, ძლიერი. „ჩემი დედიც ამეირჩიეს მეგემ, მაღალი, ნასტავლი, ჯესური“ (ინ.); „იმასა ჯესური სიტყუა ქონდა“ (თ.ქ.); „გურამბეი, ჯესური გენჯები ქყოლია!“ (მაჭ.).

ჯეფდეფური-ი (cepdefteri) ჯიბის, უბის ნიგნაკი. „მაქფერი რამიები ჯეფდეფთერმინა ქქონდეს ჩანერილი“ (ინ.).

ჯეშტერი-ი ძლიერი ნვიმა. „დუუსკეა ჯეშტერი ნვიმა, მოსვარა აქავრობა“ (ად.). შდრ. საბა (ლეშტერი — სეტყვის წყალი, ღვარი).

ჯეშუნა-ი (coşkun — მღელვარე, ქარიშხლისებური) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჩუენ დიდ დედესა ჯეშუნაი ქვიოლა“ (სტ.).

ჯეჯიმ-ი (câcim) მოქსოვილი ფარდაგი. „აქვერი ქალები წინდას, ჯეჯიმ, შალ მოქსოვთ“ (იმ.).

ჯეჟენემ-ი (არ. cehenem) ჯოჯოხეთი. „ღმერთმა ჯეჟენემი ძირიდან არ ამოგიყუნოს!“ (ინ.); „პირზე ჯეჟენემი აღგია“ (ინ.).

ჯვალ-ი (cuval) ტომარა. „ფათათესი ჯვალთი მიეჩანა“ (ინ.).

ჯვალდუზ-ი (fuvaldiz) ტომრის საკერავი ნემსი, მახათი, სადგისი. „ტომარას პირი ჯვალდუზით ნუუკერა“ (სტ.).

ჯიბებს-ი ხეიბარი, კოჭლი. „ერთი ჯიბები თხა ყოლია მარტო“ (თ.ქ.).

ჯიბებს-ჯიბებს კოჭლობით. „ჯიბებს-ჯიბებს როისნა დალიოს იმდონი გზა?“ (ინ.).

ჯიბილეთი-ი (არ. cibilliyet) ხასიათი, ადათი, არსება, ნატურა. „ღმერთმა გამუწყვიტა მისი ჯიბილეთი“ (სტ.). უმთავრესად გვხვდება კომპოზიტიში — ჯინსი-ჯიბილეთი.

ჯიგერ-ი (სპ. ciger) 1. ღვიძლი; ფილტვები; 2. გად. მწ. სული, გული, საყვარელი; ღვიძლი ნათესავი. „ახლო ჯიგერი იქნება მისი“ (იმ.).

ჯიგრიანი-ი ნათესავების მოსიყვარულე, პატივისმცემელი. „ჩუენს ყუელია ზოვლი ჯიგრიანი ვართ“ (იმ.).

ჯივანა-ი¹ (სპ. civan — ახალგაზრდა, ლამაზი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჯივან-ტადოი ჩამოსულა სოფლიდამ“ (ად.).

ჯივანა-ი² ღია ლურჯი ფერი. „ჯივანაი აჩული მავია“ (იმ.). იხ. აჩული, მავი.

ჯიერი-ი (სპ. ciger) ღვიძლი. „ინსნის შიანაი ალეთია ჯიერი-ღვირძლი“ (ინ.).

ჯივჯივი-ი (civciv) 1. წინილა; 2. ხმაური. „ჭუჭულემა ატეხეს ჯივჯივი“ (ინ.).

ჯილდავი-ი დავა, კამათი. „აღარ მოთავდა იმათი ჯილდავი?!“ (სტ.). „ჯილდავი დეინყეს ერთმანებში“ (ად.).

ჯილდაობენ-ი კამათობენ, დაობენ. „თელი დღეა ამაზე ჯილდაობენ“ (სტ.).

ჯილველი-ი (არ. cilve-დან — cilveli) უმშენიერესი, მომაჯადოებელი, კვლუცი, კოპნია. „ჟენა ჯილველი ბაქალა ქყოლია!“ (იმ.); „ესა ჯილველი ლასტიკივით ნაქსოვია“ (ინ.).

ჯილველო, ნანაიდა ართვინის ვილაეთი ცნობილი სიმღერა. „ჯილველო, ნანაიდა... ჰემ სიმღერა არი, ჰემ სამა“ (იმ.).

„ჭოროხ ნაფოტი მაქსო, ნანაიდა,

ჯილველო ნანაიდა,
ნავის ჩამონათალი, ნანაიდა,

ჯილველო, ნანაიდა,
მოდი, ჩიტო, მითხარო, ჯილველო,
ნანაიდა,

ღარის შამონათალი, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა...

თითზე ბეჭედი მაქეაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ბეჭედ თუალი არ აქეაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ცულე მე ნუ მიყურავო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

შენზე თუალი არ მაქეაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა...

ნაიდანანი წინაინაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა.

სახლის უკან სათარიო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ერთი ფაციო რათ არიო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა...

სახლ უკენდამ საქათმეო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ერთი გოგო ჩაქეათმეო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა.

სახლის უკან თოხებიო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

გულზე ეგეხოხებიო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა...

ოდას თავან არ აქეაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

აღაზი გორუმეიერო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ეს მოსული შორენაიო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა,

ლამაზი გორუნიერო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა...

ნაიდა ნანი, წინაი დაო, ნანაიდა,
ჯილველო, ნანაიდა..."

(სიმღერის ტექსტი ჩანერილია მურღუ-

ლში).

ჯილდა მინის სახენელი, აჩაჩა, კავი. „ჯილდას მე ვიკავებდი“ (თ.ქ.); „ჯილდის მაჭაზე ვიყავ ნამოცმული ყუელ წელწად, კაცი ხეისუზი მყავდა, მე ვხნევი“ (თ.ქ.). შდრ. საბა (ჯილდა — ერქუანი, საკენელი კნულთა).

ჯიმიზი-ი (cimbiz) პინცეტი. „ჯიმიზით გამეილო წარბები და გედენკონტა“ (სტ.).

ჯიმიფული-ი (არ. cim — უბრალო, იაფფასიანი, სპ. pul — ბრჭყვიალა მეტა-

ლის ნვრილი ფირფიტა, რაიმეს გასაწყობად, შესამკობად, მოსართავად გამოსაყენებელი) ბრჭყვიალა იათფასიანი მეტალის სამკაული, რომლითაც რთავენ ქალის თავსახურავს, მანდილს. „ესა ჯიმფულია, დაზმაზე მოკერებული“ (იმ.); „ამაზე ჯიმფულ შამაურთ“ (იმ.).

ჯინი-ი (არ. cin) ბოროტი სული, დემონი. „ჩუენი დედეი ტყეში ჯინებმა დეიკავეს“ (ოქ.).

ჯინდარი-ი (არ. cin — ეშმაკი, დემონი, სპ. dar — სახრჩობელა) ეშმაკებზე, ბოროტ სულებზე ძალის დამტანებელი, ეშმაკებით შეპყრობილი ადამიანის მკურნალი, ჯადოქარი. „ბურსას ერთი ჯინდარი იყო“ (ინ.); „მაგას მუუყუანონა ჯინდარი და გამოფტებო“ (ინ.).

ჯინგანი-ი (cingene) ბომა, მოხეტიალე. „სიცხეში ჯინგნები სულ გზიპირეფში ყრიან“ (ინ.). გად. მნ. უჯგომო, ცუდი ყოფაქცევის ადამიანი, გადაგვარებული. „ინსანმა მისი ენა, მისი ანადილი რომე არ იცის, ისა ჯინგანია“ (ინ.); „მესხებსა ჩუენა გურჯების ჯინგნებ ვეტყვით, გურჯი არიან და გურჯის ენა რომე არ იციან იმიბარობაი“ (ინ.).

ჯინეში-ი ყურძნის ჯიმი. „ჩუენსა ჯინეში ყურძენიც არი“ (მ.); „ჯინეში ჯუანში აქუან“ (მ.).

ჯინიკლიტე სიტყვასიტყვით — ეშმაკის გასაღები, ეშმაკის მსახური. „ეს ჯინიკლიტე შად მივა ნეტაი!“ (ინ.).

ჯინსი-ი (არ. cins) მოდგმა, თაობა, ჯიმი, ოჯახი, რასა. „ამოგეოქა ღმერთმა შენი ჯინსი!“ (ინ.); „რუსმა რამდონი ჯინსის ხალხი გადაყლაპა, იცი?“ (პილ.); „დოსტი მონახვამდი ჯინსინა მეიკთხო“ (სტ.).

ჯინქე-ი ნიდაყვის კვრა, ხელის კვრა, ბიძგი. „ბალე დაადვა ერთ ჯინქეი და ნაყურა“ (ინ.).

ჯინქევეს-ი ნიდაყვს ჰკრავს, ბიძგავს, ხელს ჰკრავს. „დურმაალ ნუ ჯინქევეს ანასა, ჭო! მუასუნე ქალი!“ (ინ.).

ჯინქეა-ჯინქეით ნიდაყვის კვრით, ვიკაობით, ხელის კვრით. „ჯინქეა-ჯინქეით

გამეიყუანა ციციი ოდიდან, ცხუნოდა“ (ინ.).

ჯინჭარი-ი ჭინჭარი. „ღმერთმა ჯინჭარი ამეიყუანა შენ ეზო-კარში!“ — წყევლა. (ოქ.); „ჯინჭარი დერმანი ყოფილა“ (ოქ.). შდრ. საბა (ჯინჭარი).

ჯინჭრი შორეა ჭინჭრის ნახარშით მომზადებული ნენიანი კერძი. „ჯინჭრი შორეას ახლა აღარ ნონილობენ“ (იმ.).

ჯინჭველა ჭიანჭველა. „ბეთმეზიან საპან ჯინჭველა დახოვა“ (ოქ.); „დათვი ჯინჭველაპაც ჭამს“ (იმ.); „ჯინჭველი ჭრელი დამასნავლა“ (იმ.) შდრ. საბა (ჯინჭველი).

ჯინჯი-ი (cinci) გრძნული, ჯადოქარი. „აქევი ჯინჯი ის არი“ (იმ.).

ჯინჯილა-ი სურდო. „ჯინჯილაი დემეპართა“ (იმ.). იხ. ყიენიანი.

ჯინჯიხი-ი ოდნავ ცხელი. „წყალი ჯინჯიხი გამხდარა ძეილი“ (სტ.) შდრ. საბა (ჯინჯიხი — მღულარესა და თბილის საშუელი).

ჯირეკი-ი ჯირკი, კუნძი, მკარზე დეიდე ჯირეკი“ (იმ.); „შაყუდე ბუხარში ჯირეკი“ (იმ.).

ჯირეკა-ი ტანდაბალი, ჯმუხი ადამიანის მეტსახელი. „ეინ გეახლა ის ჯირეკაი?“ (ინ.).

ჯირით-ი შეჯიბრი ცხენებით სრბოლაში. „მაშინ მეგემ ჯირით ითამაშებდენ“ (ინ.).

ჯირყვალ-ი ჯირკვალი. „ძუძუს ქუეში დან დიდი ჯირყვალი გამოსლია“ (სტ.).

ჯირჭა ბალახი. „ყანეფში ამუა თუელზე ჯირჭა ბალახი“ (ად.).

ჯიფე (არ. cef) ჯიბე. „ჯიფეში მაქ ხურდა ფარა, ლამაზ ბიჭმა მოგეპარა“ (სტ.); „ჯიფეში მაქ პინკაყუთი, მპოცინე ოზდახუთი“ (ინ.).

ჯილა თავსახურავის მოსართავი, შესამკობელი მძივით მოქსოვილი მაქმანი. „შენ დასტურდა ჯილები იცი“ (ხ.ფ.).

ჯიხი-ი ცუდად მოსიარულე ცხენი. „ჩემი ცხენი ჯიხია და როგორ ვიაროო“ (სტ.).

ჯიხანდარი-ი ბალახი (ჯალანდარი) იხ. ჯახანდარი. „ჯიხანდარი შამეყყარე მუხლ-

ზე" (თ.ქ.).

ჯიხმაკური-ი უადგილო, მოუფიქრებელი, დაუკვირვებელი ლაპარაკი, ნათქვამი. „მაესოდ ჯიხმაკური ლაპარაკით ბევრ ზარალოფ შენა“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯიხმაკური — კაცი ყოვლის გზით გაუნყოფელი).

ჯიხრიკი-ი მჭლე პირუტყვი. „მაქფერ ჯიხრიკ ვინ ეიყუანს?“ (მ.).

ჯიხრიკი დაამტრია ფიგ. გამ. დაუფიქრებელი სიტყვა თქვა, მოურიდებლად ილაპარაკა უნებურად საიდუმლო გასცა. „დაამტრია ქალმა ჯიხრიკი, ყულამფერი გააგონა მამათილსა“ (ინ.).

ჯიჯყყა-ი ჯმეუხი, არაპროპორციული აღნაგობისა. „შეხნიერებულა და გამხდარა ჯიჯყყაი“ (ად.).

ჯიჰანი-ი (სპ. cihan) დედაძინა, ქვეყანა, სამყარო, მოსახლეობა. „ტყვილი დარჩა ამდუნის ჯიჰანი“ (სტ.).

ჯლაგვი ბლაგვი, ჩლუნგი, არაბასრი. „მეიტანა ერთი ჯლაგვი დანა“ (თ.ქ.).

ჯლაგნი-ს ფეხებით თელავს, სრესს, ლენავს. „ბაღვი ბოსტანში შესულა და ჩილეგებ ჯლაგნის“ (თ.ქ.).

ჯლაგუნი-ი მოურიდებელი მოძრაობა, ხმაური, ბრახუნი, რახარუხით სიარული. „არ მოწყინდა ემჯამი ამდენი ჯლაგუნი?“ (სტ.).

ჯლაყუნი-ი ცუდად სიარული. „გონჯათ ჯლაყუნი იცის, ერთი ლამაზათ არ გეიარს“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯლაყუნი — ჩაბეჭილის ქსლის ქმა, გინა ცხენთ ლაჯის ქმა).

ჯლონგი-ი ბლაგვი, ჩლუნგი. „მეგ ჯლონგი ცული ამას გაჭრის?“ (ად.).

ჯოლგი-ი რაიმე საგანთა გროვა, კრებული. „ყუღს ზეიდან დაყარა ქვების ჯოლგი“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯოლგი).

ჯოლი-ი 1. თუთა; 2. უოლო. „ჯოლსა ჩამოარყევდენ, არ ჩამაადენდენ“ (იმ.). „ტყეში ბევრია ჯოლი“ (იმ.).

ჯომარდი-ი (სპ. còmerl) უხვი, ხელგამოშლილი. „მამაჩემი ჯომარდი კაცი იყო“ (ად.).

ჯორკო დაბალი სამფეხა სკამი. „ჯორკო აქაც ვიცით“ (თ.ქ.); „აქ მომე ჯორკო!“ (ბ.).

ჯოლრაფია (coğrafya) გეოგრაფია. „ლისეში ვიკითხეთ რუსდეს ჯოლრაფია“ (ინ.).

ჯოშქუნ ჩორუპ (coşkun — მქექფარე, მქუხარე, ჩქარი, coruh — ჭოროხი) მქუხარე, ჩქარი ჭოროხი (ასე ეწოდება ერთ საცეკვაო მელოდის ართვინის ვილაეთში). „ჯოშქუნ ჩორუპ ართვინის ვილაეთის ყაიდეა“ (იმ.).

ჯუალი-ი (cuval) ტომარა. „ფქვილსა ჩავყრით ჯუალში“ (მაჭ.); „ხალ მოკვრეფდით ჯუალებით“ (იმ.).

ჯუბა სქელი ნაჭრით შეკერილი გართა სამოსელი, ლაბადის მსგავსი. „ზუელი ჯუბებეი აცვიან“ (იმ.).

ჯუზი-ი (არ. cüz) ნანილი; ოცდამეათედი ნანილი ყურანისა. „მიერო ჯუზი იკითხე“ (ინ.).

ჯუზდანი-ი (cüzdan) 1. საქალაღდე; 2. პირადობის დამადასტურებელი მოწმობა. „ჯუზდანი არაბაში დარჩენია“ (ბახ.). შდრ. საბა (ჯუზდანი — ყელსაკიდი ქისა).

ჯული რჯული, რწმენა. „ჩუენი ჯული კია, კარქააც ვემსახურებით“ (მეზ.); „ბენჯებმა ჯული-მული აღარ იციან“ (მეზ.).

ჯუმა (არ. cuma) პარასკევი. „ჯუმა დღეს, ზითუალი გადასლამდინ, სარეცხი არნა ქნა“ (ინ.).

ჯუმადია-ი მამიდის ან დეიდის ქმარი. „ჯუმადიემ მითხრა ხირგული მომიტაიო“ (პ.); „ჯუმადიაი ჩუენაც ვიცით“ (ხ.ფ.).

ჯუმართესი (cumartesi) შაბათი. „ჯუმართეს და სალიგუნი დავეთსავთ ყანას, ბოსტან“ (ინ.).

ჯუმბუში-ი (სპ.cimbinç) გართობა, მხიარულობა. „დეგუნზე ჯუმბუში იციან“ (სტ.).

ჯუმბუშობენ მრ. რ. მხიარულობენ, ერთობიან. „ჯუმბუშობენ იმ დღესა“ (ხ.ფ.).

ჯუმერდი-ი (სპ. còmerl) ხელგამოშლილი, უხვი, ქველი. „შენი ბაბოი ჯუმერდი კაცია, გერქე ქე გურჯი“ (ინ.). შდრ. საბა (ჯომარდი — სხვათა ენაა, ქველსა ჰქვიან). იხ. ჯომარდი.

ჯუმლე (არ. cümle) ნინადაღება. „ეს

სიტყვა მიერო ჯუმლემი სხვათერეფ იქ-
ნება“ (სტ.).

ჯუმურბაშკანი (არ. cumur baskani)
რესპუბლიკის პრეზიდენტი. „გურჯისტანმა
თქუენი ჯუმურბაშკანი მეყუანონთნა თავ-
ზე“ (სტ.).

ჯუმჰურიეთი (არ. cumhuriyet) „გურჯი-
სტანი მისათ ჯუმჰურიეთი რომე დადგება,
ჩუენაც აქ იმფო გეგზდებით“ (სტ.).

ჯუნჯურაი ფოჩევიანი, ხუჭუჭი, ხე-
ული. „იმფერი ლამაზი ჯუნჯურაი თმები
გაქ, რომე ერთი ქალის ფასი მარტო თმები
გამუა“ (სტ.).

ჯურდანა-ი ტანდაბალი, სუსტი ადა-
მიანის მეტსახელი. „პანაი, ჯურდანაი სიძე
ყოლია“ (ინ.).

ჯურჭა ბალახი. იხ. ჯირჭა. „აქეერი
მოლის ერთი სახელია ჯურჭა“ (ბ.).

ჯუსაყარაი, ჯურრუჟი ქათმების მო-
სახმობი შეძახილი. „ჯუსაყარაი, ჯურრუჟი!
მოით, თქუენ ქორის დაღენკილებო, მო-
ით!“ (მ.).

ჯულაბი (არ. cevap) პასუხი. „მეგ ჯუ-
ლაბ ვერ მომკემს“ (ინ.); „ჯულაბი გამო-
მიგზავნოს“ (იმ.).

ჯუჯი (cülce) ლილიპუტი, ქონდრის

კაცი, პატარა. „ჯუჯი ხელები გაქ“ (ინ.).

ჯუჯულიაი ქათამი ბავშვის ენაზე.
„ჭრელი ჯუჯულიაი მუა და გიკებნს,
ნაყურდი თოვრა!“ (ად.).

ჯუჯუხეთი ჯოჯოხეთი. „იმათი ეერი
ჯუჯუხეთი, ჯეპენემია, ცეცხლია“ (ინ.).
გად. მნ. მუცელი, კუჭი. „ლობიაი გუდუ-
შუმა მეგე ჯუჯუხეთში“ (ინ.).

ჯღარკი I. ძველი ქალამანი, ტყავი.
„თავკაპი საქონლის ტყავიდან გაკეთდება,
ჯღარკიდან“ (ინ.). გად. მნ. დაბერებული
ადამიანი. „ჯღარკი ბერი, ამდგარა ფეხზე
და ქალ ეძუეს!“ (ინ.).

ჯღობა ტკიპა, მკებნარი. „ამ ბერნი
შვილსა ჯღობაი დახოვია“ (ად.). შდრ. საბა
(ჯღობა — ტკიპივით ტილი).

ჯღიკინი I. საქემში ხელის შემლა,
დაბრკოლების შექმნა; 2. ქილიკი, აბუჩად
აგდება. „ახლა ჩუენ ეზოს ბალეგებ დუუნყო
ჯღიკინი“ (ინ.).

ჯღინკი დაბალი ტანისა, ზომაზე
პატარა. „სინარისკან დამრჩალა ჯღინკი,
აღარ ნამონეველა!“ (ინ.).

ჯღინკი-ჯღუნკაი პატარა-პატარა. ჩუ-
ენ ჯღინკი-ჯღუნკაი დაერჩით“ (ინ.).

ჭ

ჭა¹ (ha) 1. შორს. აბა! „ჰა, გორეიმსენი
კარქა შეხედე!“ (ინ.). 2. კითხვითი ნან.
„ჭა?! რა იყო!“ (ინ.). 3. მტკიცებითი ნან.
„ნამოხვალთ?! — ჰა და ნაშაულო!“ (სტ.).
ჭა² სად (ჰად). „ჰა მიხვალთ?“ (ინ.);
„ჰა იყავით ამდონ ხან?“ (სტ.).

ჭაბი (არ. hap) ტაბლუტი, აბი. „ეჯზა-
ნედან ჰაბები მომიტანეს“ (ინ.).

ჭაგრე მოგებითი ნან. ჰო, დიხ; ჰო,
კარგი! „ამელამ ჩემი მოსაფირინა გახდე!
— ჰაგრე, იყოს შენი ნათქვამი!“ (ინ.).

ჭადაც სადაც. „ჭადაც არი, ჩვენ ბალ-
ეებმაც აღარ იციან ჩვენებურა“ (ად.).

ჭადაცდა სადაც უნდა. „ნავალ, ჰადა-
ცდა იქ ვისაქმებ“ (ინ.); „ჭადაცდა იქ

დაწყევი“ (თ.ქ.).

ჭადნა სად უნდა. „ჭადნა მოენახო ამ
კუკუნეთა ლამეში?“ (ბახ.). „ჭადნა დეიკა-
რქოს, იარს, იარს და მუა“ (ინ.).

ჭადისი (არ. xadis) თქმულება, ლეგენ-
და მუსხამედ მოციქულზე. „ჭადისის კითხვა,
იმაზე დაყურება არნა მოგენყინოს“ (ინ.).

ჭავე (hava) ჰაერი, ატმოსფერო, ამინ-
დი, კლიმატი. „აქა ჰავე ეწეული თიბილია“
(ინ.).

ჭავე ანა-ი (Havva) ბიბლიური ევა
(დედა ევა), ადამის მეუღლე. „ყველაი ჰავე
ანადან მოსული ვართ“ (თ.ქ.) იხ. ანაი.

ჭავეადლი (არ. სმ. havadar) მაღალი
და გაშლილი ადგილი, სადაც ჰაერი

კარგად მოძრაობს. „ჩვენი სოფელი ზოგელი პავადალი ეგრა“ (მეზ.).

ჰავამეჯდანი-ი (havameydan) აეროდრომი, აეროპორტი. „იმ ეგრზე ჰავამეჯდანი არი ახლა“ (სტ.).

ჰავალი-ი (havali) სუფთა პაერინი, განაივებული, კარგი კლიმატის მქონე. „ბახჩაყადა ჰავალი ეგრა“ (ინ.).

ჰავანი-ი (სპ. havan) თამბაქოს საჭრელი დაზგა. „თუთენი ჰავანზე დაჭრა“ (ინ.).

ჰავაჩალდუნ-ი ავადმყოფობა (ციება). „თუთის ზმარი ჰავაჩალდუნისთენი კაია“ (იმ.).

ჰავთა (არ. hafta) კვირა; მთელი კვირა. „ერთ ჰავთას იტირება“ (ინ.).

ჰავლი-ი (არ. havlu) ოთახებს შორის გამჭორი დერეფანი. „მურგები ჰავლში მქონდა დაწყობილი“ (თ.ქ.); დიდი ჰავლი შამოძერნილი ქონდენ ხალებით“ (ინ.); „დოუკეთებთან ჰავლები ოდიები შუაში“ (იმ.).

ჰავუზი-ი (არ. havuz) აუზი, ბასეინი, ტბორი. „სოფლი თაეში დიდი ჰავუზი გვაქ, წყალი იმაში იმტრევა“ (მ.).

ჰავუჯი-ი (havuç) სტაფილო. „ბოსტანში მაქ ჰავუჯი“ (ჰ.).

ჰაზირი-ი (არ. hazir) მზა, მომზადებული. „ანჯახ ჭრიან ჰაზირსა“ (იმ.); „ყველაი აქ ჰაზირ ვჭამთ“ (ინ.); „ჰაზირ დღლ მოქცემს თენექით“ (ჰ.).

ჰაზირობ-ენ ემზადებიან. „ბენვის ხი-დზე ჰაზირობენ“ (ჰ.).

ჰაზრეთი-ი (არ. hazret) 1. წინასწარმეტყველი, მოციქული, წმინდანი; 2. პატივცემული. „ჰაზრეთი ალი ასე ბზანობს“ (პილ.); „ჩვენი დიდი ფედაამბერი ჰაზრეთი მუხამედია“ (ინ.).

ჰათა (არ. hata) შეცდომა, უზუსტობა. „ამჯელიი ჰათა იქნა“ (ინ.).

ჰათირა (არ. hatıra) სახსოვარი, მოსაგონარი, მოგონება. „ესაც ჩემი დამ ჰათირა იყოს“ (იმ.).

ჰათდა (არ. hatta) კიდევ, კიდევაც, ყოველ შემთხვევაში, დამატებით. „ჰათდა კდარებზე მისლამდინ, იმათ კარგობითენა ისაქმოს“ (ინ.).

ჰაით (არ. hayıt) დაე, ბოლოსდაბოლოს, იყოს ასე. „აღარ დიგიშლი წეიყვია, ჰაით!“ (ინ.).

ჰაირ (hayir) არა (უარყოფითი ნან.). „ისტამბულ იყავ? — ჰაირ, ეგრემ არ წავსულვარ“ (ად.).

ჰაიქი თითქოს, ვითომც. „ჰაიქი მოვსულვარ, იმსოდნა ჩიმითვალო“ (ად.).

ჰაქიქი-ი (არ. hakiki) ნამდვილი, რეალური, ხალასი. „ესა ჰაქიქი დერია, ხასი“ (სტ.).

ჰალი-ი¹ (არ. hal) ძალა, ღონე, შეძლება. „შენ რომ დიგინახავ, დაჰა ჰალი მომივა“ (ინ.); „ჰალი, ვახტი გონჯი არ გვაქ“ (თ.ქ.); „ჩემი ჰალი რანა იქნასო“ (ტ.).

ჰალი-ი² (არ. hal) უსიამოვნება, გასაჭირი, ძმიძე მდგომარეობაში ყოფნა. „ბაბოი რა ჰალშია იცი?“ (თ.ქ.); „იმფერი პატარაი გზები იყო, რომ ხარი არაბაით რა ჰალით გევიარდით“ (ინ.).

ჰალ იჯუბა ირჯება, წვალობს; „ახლა-დელეტი ბევრ ჰალ იჯუბიან“ (თ.ქ.).

ჰალა¹ (არ. hala) ჯერ, ჯერ კიდევ. „ჰალა იშტაპი მაქ“ (თ.ქ.); „ჰალა მცხენინა ჩემ თავიდან“ (ინ.); „მერჩის ჰალა მუხლი“ (მ.); „ჰალა ტირიან“ (ჰ.).

ჰალა² (არ. hala) ვითომ, ნეტავი. „ჰალა მოვლენ?“ (ინ.); „ჰალა გააკეთებენ?“ (ბახ.); „ჰალანა გააკეთონ? (იმ.).

ჰალაბეგუმ (hala bu gün) დღემდე, ჯერ კიდევ. „ჰალაბეგუმ მენვის ჩემი ძალი“ (თ.ქ.); „ჰალაბეგუმ მიყვარს“ (თ.ქ.).

ჰალბუქი (halbuki) კავშ. მაგრამ, მაშინ როცა, ვითომც. „ჰალბუქი სხვა ზულფეთასთინ იყო“ (იმ.); „ჰალბუქი ყველა დელი გვით“ (ინ.); „ჰალბუქი ბევრია ცხვარის ძე“ (ინ.).

ჰალადვენ ჯერ კიდევ, დღემდე. „ჩვენი დიდენები მემლექეთზე რომე იტირებდენ, ჰალადვენ მახსოვს“ (სტ.); „ქილისე რომე ყოფილა, ჰალადვენ ეტყუება“ (იმ.); „ის ქვა ჰალადვენ იქ არი“ (ტ.).

ჰალალი-ი (არ. helal) შარიათით ნებადართული, კანონიერი, პატიოსანი შრომით შექმნილი, მართალი. „სახალში მოიდა ჰალალი საქონელი“ (ინ.); „ჩემი კაცი

ჰალალი, ჰარამ არ შამეიტანს" (ინ.).

ჰალალის ქნა მიტეება, პატიება, შენობა. „ჰალალი მიყავ, ბარსამი ეზიათი მოგეც" (ინ.); „ანას ჰალალინა ვაქნევიო" (სტ.); „შენ ჰალალ არ გიზამ" (ტ.).

ჰალალოლუსუნ! (helal olsun) მშვიდობაში! სიკეთეში მოიხმაროს! „ახალი მანტო იგილია, ჰალალოლუსუნ!" (თ.ქ.).

ჰალალიხოშოლუსუნ! (helali hoş olsun) დაე, სასარგებლოდ გამოადგეს! სიკეთეში მოიხმაროს! „ძალი დიგინიშნავს, ჰალალიხოშოლუსუნ!" (ინ.).

ჰალვა (არ. helva) ხალვა. „ჰალვას თაფლის შერბეთით ვაკეთებ" (ინ.).

ჰალვის დანვა ჰალვის მომზადება. მუსლიმანური სარწმუნოების მიხედვით, ყოველ პარასკეე ღამეს (ხუთშაბათ საღამოს) ოჯახში უნდა მომზადდეს ხალვა გარდაცვალებულთა სულის მოსახსენებლად. ხალვა უნდა მომზადდეს აგრეთვე ყოველ დღესასწაულზე (ბაჟრაშზე), როგორც სტუმრის მისართქევად, ისე საფლავებზე გასატანად.

ჰალიბელი-ი (halli — გარკვეული მდგომარეობა, belli — ნათელი, ცხადი, აშკარა) როგორც ჩანს, ალბათ, ცხადია. „ორთემენი ჰალიბელი მიხდა" (ინ.).

ჰამა (არ. ama) კავშ. მაგრამ. „ჰამა ტბა კიდენ ჩანსა" (მ.); „გეიგონა ჩემი ხმა, ჰამა უკან აღარ მუუხედა" (ინ.).

ჰამამი-ი (არ. hamam) აბანო. „ჰამამი დავანთო, დეიბან?" (ინ.); „ჰამამი ცხელია, მუასტარ დაბანვა" (ინ.).

ჰამამბოჯელი-ი (hamamböceği) შავი ტარაკანი (აბანოს ტარაკანი). „ჰამამბოჯელიც იცის აქა" (ინ.).

ჰამან (სპ. hemen) მაშინვე, იმ წუთას, უყოყმანოდ, მყის. „ჰამან გვედგე მემლექეთში, ჩემ სახლ მივაგნებ" (თ.ქ.); „ჰამან ჩემი საფერია" (ინ.).

ჰამანქი (სპ. hemenki) თითქმის, დაახლოებით. „გურჯიჯა გენჯებმა ჰამანქი აღარ იცინა" (იმ.); „აბაზები ჰამანქი გურჯები არიან" (თ.ქ.).

ჰამან-ჰამან (სპ. heman—hemen) თითქმის. „გადავარდა ჰამან-ჰამან ეს ადეთი"

(იმ.).

ჰამაილი-ი (hamaylı) თილისმა, ჯადო. „ის ხოჯა ჰამაილებსაც წერდა" (ად.).

ჰამიეთი (არ. hamiyet) მოქალაქეობრივი ვალი, პატრიოტიზმი. „ჩემ ძმამ მისი პამიეთი მეიხდა, შეიდი გახდა" (ბახ.).

ჰამნადაბირ ზოჯჯურ, იშვიათად, ხანდახან. „ჰამნადაბირ მოწყდება წყალი" (თ.ქ.); „ჰამნადაბირ კითხავს შეილი ანასა!" (სტ.).

ჰანე (სპ. hane) სახლი, კომლი, მოსახლე. „სოფელში სამოცი პანვა" (იმ.).

ჰანგი (hangi) რომელი; რანაირი. „ჰანგი რენგის ყუმუზია?" (ინ.).

ჰადათი-ი (არ. hayal) სიცოცხლე, ცხოვრება, არსებობა. „ტყვილ დუნის პაიათი გერმელა" (ინ.).

ჰადათა (არ. hayal ia) სიცოცხლეში, ცხოვრებაში. „ჰაიათა დანახული არ ვარ და ნიშანლი გახდი" (თ.ქ.).

ჰადარი-ი (არ. haydar — 1. ლომი; 2. მამაცი ადამიანი) მამაკაცის სახელი. „ჰაიდარ-ბეი პარლამენტო გამხდარა" (სტ.).

ჰადე (haydi) აბა, დაე; კარგი! აბა: გაეხსნით! ენახით! „ჰადე, ბახლომ, თაზე" (იმ.); „მოგეც ცხვარი, წეიყვი და ჰადე!" (ად.). „ჰადენით წეედეთ, წამოით. ჰადენით ლელეში, რაფერი სიცხეა!" (გულ.).

ჰადვანი-ი (არ. hayvan) მხეცი, ცხოველი. გად. მწ. ჩლუნგი, ბრიყვი, გაუნათლებელი. „ინსანოლი ინსანი ხომ არ არი, პაივანია მეგა" (სტ.).

ჰაიკიდი (haygidi) ეი, შენ ფრთხილად, ქუთი იყავი! „ჰაიკიდი, ბაღვო, ხელში თუ გიგდე?" (ინ.).

ჰადქითომს|ჰადეციკომ ვითომ, თითქოსდა. „ჩემ დასთან რომე ჩახვალ, აღაპარიყე თეფეი და ჰადეციკომ მე და ის ვლაპარაკობ" (მეზ.).

ჰადქუმ ვითომ, თითქოსდა. „ჰაიქუმ არ უთქოშია" (ინ.); „ჰადქუმ ჩვენ შვაში აფერი არ არი-მეთქი" (ინ.).

ჰადჰუე (სპ. hayhuy) ხმაური, მოუსვენრობა. გაუთავებელი ფუსფუსი „აღარ უნდა მაგდენი ჰადჰუე" (თ.ქ.).

ჰარამი (არ. haram) არამი, შარიათით აკრძალული, უსამართლო გზით მოპოვებული. „ჰარამი არნა აჭამო ქალ-ბაღვსა, თვარამ დედემ ტყემალი ჭამა, ბადიშსა კიბილი მოკვეთაო, ასე იტყვიან“ (ინ.); „ბაღვო, დიმიჯერე, თვარამ ჩემ ძეს ჰარამ გიზამ“ (ინ.).

ჰარამოდა (არ. harem — მეუღლე, oda — ოთახი) ცოლ-ქმრის ოთახი. „სახლსა აქ ჰარამოდა“ (ინ.).

ჰარამჯი (haramci) არამის მოყვარე, არამის მეტებელი. „გვეჯრება ყიამი ჰარამჯის სული“ (იმ.).

ჰარბი (არ. harp) ომი, ბრძოლა. „თორმეტ წელნად ჰარბი იქნა“ (მეზ.); „ჰარბი იყო ინგლიზებთან“ (ინ.).

ჰარეკეთი (არ. hareket) მოძრაობა, მოქმედება. „ამდონ ჰარეკეთ რაფერ უთევს?“ (ად.).

ჰარეკეთლი (harekeli) მოძრავე, აქტიური. „ესა სხვასოდ ჰარეკეთლი ბაღვია“ (სტ.).

ჰარიანიზი ხალხური სიმღერა. „ჰარიანიზი სამაც არი და სიმღერაც“ (პ.).

ჰარითა (harita) რუკა. „გულზე ვიკრი გურჯისტანის ჰარითას“ (ფათ.).

ჰარმონი (harmoni) ჰარმონია. „ჰარმონის სულ ვერ ხტომილოფს, ჯაპილია, ტყემი გამზდარი“ (სტ.).

ჰარლი (ark) სარწყავი არხი; არხი. „წყალ ჰარლიდამ გამეყვან“ (მ.); „იქ გამეიარდა ჰარლი“ (იმ.); „ჯილღის განეწელი ხაზები ჰარლია“ (პ.).

ჰასტაჰანე (hastahane) საავადმყოფო. „ისენი ჰასტაჰანეში ავასხი“ (იმ.).

ჰასილი (არ. hasil — სამრეწველო საქონელი) დამუშავებული, რაფინირებული, გამოყვანილი. „ზოვლი ჰასილი საქონელი იგილია“ (ინ.).

ჰასუთა (არ. hasuta) ერბოთი, სიმინდის ფქვილითა და თაფლით მომზადებული კერძის სახელი. „ჰასუთას ახლა აღარ წონილობენ“ (ინ.). „ზაათი ქორნილეფში ჰასუთაზე მისლაზმი გავაკეთებდით“ (ინ.); „ჰასუთა აქაც ვიციით“ (მ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

ჰაფთა (სპ. hafta) კვირა (მთელი კვირა). „შეიკრებიან ერთ ჰაფთას“ (იმ.); „ერთი ჰაფთაც მეყოფიან“ (ბ.); „მე ჰაფთაში ორი დღე მაქ საქმე“ (ინ.). იხ. ჰაფთა.

ჰაფიზი (არ. hafiz) ყურანის ზეპირად მცოდნე. „ჰაფიზ აჰმედა ძიას ქალ თხვე“ (ინ.); „დედეი ჰაფიზი მყადა“ (ინ.).

ჰაფიფი (არ. hafif) მსუბუქი, წყნარი, ჰაეროვანი. „ჰაფიფი ციციი ქყოლია“ (სტ.).

ჰაფიფჯე (hafifce) ფრთხილად, სათუთად. „ჰაფიფჯე შუღუხეი იარა“ (ინ.).

ჰაფსი (არ. hapis) დაპატიმრება, ციხე, პატიმარი. „აჰმედას კაცი უცემია და ჰაფსი გამზდარა“ (სტ.).

ჰაფსიხანა (hapishane) ციხე, საპატიმრო. „ჰაფსიხანაში ხრისა სამი წელიწადი“ (ინ.).

ჰაქიმი¹ (არ. hakim) მცოდნე, განსწავლული, ფილოსოფოსი, ექიმი. „ავათ რომ განდებიან, ჰაქიმთან წადიან“ (იმ.).

ჰაქიმი² (არ. hakim) ხელისუფალი, მოსამართლე. „ორი შვილი ჰაქიმი ყავს, ერთი ჰეკიმი“ (ბახ.).

ჰალა საღაღა. „ახლა ჰალა არი ბუხარი?“ (ინ.); „ლექსები ჰალა მახსოვს“ (ად.).

ჰალილი (ağil) ფარეხი, ღობით შემოკავებული ადგილი, ზაფხულობით პირუტყვის სადგომად. „იმდენი ჩომა ჰალილიში ყავს შეყრილი“ (თ. ქ.).

ჰაშარი (არ. haşari) თავისნათქვამა, თავნება, განებებერებული. „ერთი ჰაშარი ქალი ყოფილა, თავანველი“ (ად.).

ჰაშიმი (haşim — დიდებული, დიადი, მდიდრული) მამაკაცის სახელი. „ჰაშიმი-დედეი ჩემ ანასი ბაბოი იყო“ (სტ.).

ჰაჩან (haçan) კავშ. როდის, როდესაც, რადგანაც, რაკი. „ჰაჩან ვედავარ, რაცხიები ვქსვო“ (ინ.); „ჰაჩან ლაპარიკობენ, ილაპარიკონ“ (ინ.).

ჰაჩანქი (haçanki) კავშ. რადგანაც, ვინაიდან. „ჰაჩანქი დეინეე კეთება, ბარელამ დააჩქარე“ (თ.ქ.); „ჰაჩანქი მიხულა, ბაბოსანთანაც შეიარე“ (სტ.).

ჰაცხა სადაც. „ჰაცხა რომ დიგვილამ-დება, იქ ჩიგიდგამ ფაცხასაო“ (ჰილ.); „ჰაცხა იქნებით, მუალ, აქნეე, ჩემ შინ

მოგიყვან“ (სტ.).

ჰახი (არ. hak) 1. კანონით კუთვნილი; 2. შრომის საფასური, ამაგის შესაბამისი, გასამრჯელო, ქირა; 3. სამართლიანობა, სიმართლე; მართალი. „მე ჩემი ჰახი მინდა,“ (ინ.); „ჰახ არვის შეაჭმევდა, არავის ჰახ არ შეჭამდა“ (იმ.); „ჰახი პეღალი მიყავითო“ (ინ.); „შეჭამე სხვისი ჰახი?“ (პ.).

ჰახლი (hakli) უფლების მქონე, მართალი. „ის კაცი ჰახლია“ (ედ.); „ციცაი ჰახლია, ანა-ბაბომ დამართეს ასე“ (ინ.).

ჰახი-მახი შრომის გასამრჯელო, ამაგის საფასური.... „ჰახი-მახი არ ვიცი“ (იმ.). იხ. ჰახი.

ჰაჯი (არ. hac) მექქის, ქაბის მონახულება, იქ სალოცავად წასვლა ზილჰიდჯის თევში. „ონდან სორა ჰაჯ ნედა“ (იმ.); „წრეღლაი ჰაჯ მივალ, ინშალაჰ!“ (ინ.).

ჰაჯი (არ. hacı) მექამი სალოცავად ნამყოფი მუსლიმანი. „ჰაჯი-უსეინაი მეხუთეჯელ მივა წრეღლაი ჰაჯ“ (სტ.); „ჩეენი დეეი წრეღლაი ჰაჯი გახდა“ (ინ.).

ჰაჯიფიშმანაი (არ. hacı — ქაბაში ნამყოფი მუსლიმანი, სპ. pişman — სინანული, დაფიქრება) მერყევი; გამოიყენება ისეთი პიროვნების აღსანიშნავად, ვინც ბევს ყოყმანობს, მერყეობს რაიმე გადანყევტილების მიღებისას. „ჰაჯიფიშმანაი კაცია, მაგისას ვეფერ მიხტები, დღეს ამას გეტყვის, ხვალ — იმას!“ (ინ.).

ჰაჯეთი (არ. hacet) სამუშაო იარაღი; საქიროება, აუცილებლობა. „ერთ კაც დუღუქა მისი თავი: — ჰაჯეთი არ მაქ, თვარქა თიარეს გადავაკეთებდი“ (ინ.).

ჰაჯერი (არ. hacar — ძვირფასი ქვა) ქალის სახელი. „ჩეენი ჰაჯერი ზოელი გამწარდა, გენჯი შვილი მუჟდა“ (ინ.).

ჰეგბა (heğbe) აბგა, ხურჯინი. „ნინინ ჰეგბესსაც ვესოვდით ჭრელ-ჭრელსა ქილიმივით“ (ინ.); „ჩადვა პურები ჰეგბამი“ (სტ.); „ცხენზე გუდუღუქიდავს ჰეგბით ალთუნი“ (ინ.).

ჰედიიშეღია (არ. hediye) საჩუქარი, ძღვენი. „ბაჯალსაც ჰედიე ექნება“ (იმ.); „ფადიშმაჰა ჰედიე მიცა დედესა, გუმისის ყილიჯი“ (სტ.);

ჰევესი (არ. heves) მისწრაფება, ხალისი, სურვილი, ინტერესი. „იმისი ჰევესი ქონია“ (ინ.); „დურსუნ ემომ წასლა თუ ჰევესი ქნა, იმასნა წაუყვე გურჯისტანში“ (იმ.); „იმისი ჰევესი დამჩა ჰალადვენ“ (თ. ქ.).

ჰევესობს ისწრაფვის, სურვილი აქვს, სწავლია, ნატრობს, აპირებს. „გურჯები მითათვინაი განყობას ჰევესობენო, გერჩეია?“! (სტ.). იხ. ჰევესი.

ჰევესლი (hevesli) მისწრაფების, წადილის მქონე, ხალისიანი, რაიმე საქმის მოყვარული. „გენჯები ჰევესლი არიან“ (იმ.).

ჰელალი (არ. helal) ალალი, სამართლიანად მოპოვებული, კანონიერი. იხ. ჰალალი. „მუღამ ჰელალ რომ არ ექვე, შენ რატომ არ გეშინია“ (პ.). „ჯერ ჰელალის შესაბია“ (პ.).

ჰელაქ-იიშელექი (არ. helak) დაქანცული, ძლიერ დაღლილი. „ჰელაქი ვიყავით გამბღარი ყანაში“ (ხ.ფ.); „შელექი გახდი, იმდენი სწერე“ (იმ.).

ჰელბეთ (არ. elbette) უეჭველად, უსათუოდ, რასაკვირველია, რა თქმა უნდა. „ცოდვა ისაქმეთ ჰელბეთ“ (პ.); „თუალი გაქ ჰელბეთ“ (ხ. ფ.); „დენინახედა ჰელბეთ“ (იმ.).

ჰელე (helc) 1. ჯერ, უკვე, როგორც იქნა, ბოლოს და ბოლოს; 2. აი, შეხედე შენ! მაცალე! „გელინი ნახე ჰელე?!“ (ინ.); „კიბილი გეჯანება? ჰელე, მანახე აბა!“ (ინ.); „ჰელე, მოი აქ, რაცნა გითხრა“ (ინ.).

ჰელები (არ. alabi) ადლი (ზომის ერთეული). „მაშინ ენა გიგიხდება სამოზდაათი ჰელები!“ (პ.); „მოქსოვდენ ოზდაათი ჰელებისა“ (იმ.); „კვირისთაზე ჰელებიო, ფაციაე შენი ჰელებიო, მომიქსუე წინდებიო, შენთან ჩამოფერინდებიო!“ (სტ.).

ჰელვა (არ. helva) იხ. ჰალვა. „კაი ჰელვა გიგიკეთებია, ღმერთმა ყაბული გიგიხადოს!“ (ინ.).

ჰელვაჯი (helvacı) ჰალვის მკეთებელი (გამყიდველი). „ჰელვაჯისთან გიარე და ეილე პანაი ჰელვა“ (ინ.).

ჰემ (სპ. hem) თან, აგრეთვე, კიდევ.

„ყავალი ჰემ სუბუქია, ჰემ მუხი ადვილათ დეჭეუდება“ (ინ.); „ჰემ მიკითხვედა, ჰემ მიბერედა“ (ინ.); „ბათუმ ნასლა გინდა? — ჰემ რაფრათ?“ (ბ.).

ჰემაც თანაც, კიდეაც. „მოსულან მალარაში და ჰემაც მოჰედარან“ (ინ.); „ჰემაც სამობდენ, ჰემაც ღმერობდენ“ (ინ.). **ჰემდა** თანაც. „ჰემდა ჩემი ცხენი ყოფილა“ (ინ.); „ჰემ თოფი გამოგვიგზავნევით, ჰემდა საქმელიც გამოგვიგზავნევით“ (სტ.).

ჰემენ (სპ. hemen) ამ ნუთას, ახლაც, დაუყოვნებლივ, მაშინვე. „იმ დედეს ლათინჯა ცოდნია, ჰემენ სკოლა გუუხსნია სოფელში“ (მაჭ.); „ჰემენ მიცეს“ (იმ.); „ჰემენ გუარს, ჰემენ“ (ხ.ფ.).

ჰემენ-ჰემენ თითქმის, ნელ-ნელა, თანდათანობით. „ძველი გვარები ჰემენ-ჰემენ დეივიწყეს“ (მაჭ.). იხ. ჰემენ.

ჰემ შახა, ჰემ გერჩეჟ ფიგ. გამ. თან ხუმრობა, თან სიმართლე. ხუმრობით ნათქვამი სიმართლე. „ყველგზვერი მიახტინა, გააგნებია, უთხრა ჰემ შახა, ჰემ გერჩეჟ“ (სტ.). იხ. შახა, გერჩეჟ.

ჰემშილი — გამუსლიმანებული სომეხი. „ჰემშილები ზიან ზედა სოფელში“ (მ.).

ჰემშირე (სპ. hemsire) ექთანი, ექიმის თანამგმნე. „ჰემშირე კარქა ემსახურებოდა“ (ინ.).

ჰენგამი — (სპ. hengame) ბრძოლა, ხმაური, ჩხუბი. „ბაღვებმა ატხეს ჰენგამი“ (ინ.).

ჰენგამეჯი (hengamici) მოჩხუბარი, ჩხუბის თავი. „ჰენგამეჯი კაცი ყოლია ზავალსა, ერთი დღე არ დღუნახავს იმის ხელში“ (ინ.).

ჰეჯა (არ. heyula) უზარმაზარი, საშიშვლი. „ჰეჯა ყუფ გეიხსენე“ (მ.).

ჰეიქელი (არ. heykel) სკულპტურა, ქანდაკება, ძეგლი. „ესა ათათურქის ჰეიქელია, თურქიეს ფეხზე დამყენებლის“ (ან.).

ჰერალდა (heralde) შეიძლება, ალბათ, როგორც ჩანს, უსათუოდ. „ვინცხას გევემახსრე ჰერალდა“ (თ.ქ.); „ჰერალდა მემლექეთიდან არი გადმოტანილი“ (ინ.); „ჰერალდა დიდი იყო, ქი ბაჯის უძახდა“ (იმ.);

„ჩემ ჩიჩეგებ შეცივდენ ჰერალდა“ (სტ.); „ასე იმითვინ ქვია ჰერალდა“ (ტ.).

ჰერგუნი (hergün) ყოველდღე, ყოველთვის. „თეშბელისთვინ ჰერგუნ ბაჯრამია, არ საქმობს“ (მ.).

ჰერემოდა (არ. harem — ცოლი; oda — ოთახი) „ჰერემოდა გელინის ოდა არი, გენჯები ნეებიან“ (თ.ქ.). იხ. ჰარამოდა.

ჰერისა დანაყილი ხორბალი, ბურღული, „ჰერისას გენდმადამ ვიჯებთ“ (მ.); „ჰერისა ჩავყარავთ ქუაბში, ზეიდან შერბეთი და ფალი, მუურტყი კოვზი და ჭამე“ (მ.).

ჰერსი (არ. hars) ბრაზი, რისხვა, გააფთრება, მრისხანება. „მუუარა დედაბერ ჰერსი“ (მეზ.).

ჰერსდება — ბრაზდება, ჯავრდება. „მეგემ ეს დედაბერი ჰერსდება“ (ინ.). იხ. ჰერსი.

ჰერსიანი — ბრაზიანი, მრისხანე. „ჩვენი დედეი ჰერსიანია, მოფთხილება უნდა“ (ბახ.).

ჰერქესი (სპ. herkes) ყოველი, ყველა. „ჩილეგი ჰერქესი ჩიჩეგში შესულა“ (ინ.).

ჰერჰალი (herhal) უთუოდ, ყოველ შემთხვევაში, როგორმე. „ილოცე ჰერჰალი, თუ გაქ გეჩმიში“ (იმ.).

ჰესაბი (არ. hesap) ანგარიში, გამოთვლა, გეგმა, აზრი, ფიქრი, განზრახვა. „მემედი გააკეთებს ჰესაბსა“ (ინ.); „შენი ნალოცი ჰესაბზე მუა“ (იმ.); „ომისი ემეგი ჰესაბზე არ მუა“ (თ.ქ.).

ჰესაბლი (hesaplı) მოფიქრებული, გამომანგარიშებული, გეგმავალი. „ჰესაბლი საქმე თუ არ დეიკავე, დეიფუჭვი“ (ინ.); „ჰესაბლი ინსანი გაზენგილდება“ (თ.ქ.).

ჰესაბში — ნახშიში, სახე, ფიგურა, რომელიც წინასწარ გამოთვლილი თვლების რაოდენობის დაცვით გამოიყვანება ნაქარგზე ან ნაქსოვზე. „ჰესაბშიში ქრელია ერისოღ“ (მ.); „ჰესაბში გააკეთებთ უყენეწოთ“ (ინ.).

ჰესაბსიზ (hesapsız) უანგარიშოდ, უგემოდ, მოუფიქრებლად. „ხანე ჰესაბსიზ რავარ იქს იდარეს?“ (თ.ქ.).

ჰესაბჯა (hesapca) ანგარიშით, გეგმით, მოფიქრებით. „ყველაზეფერი ჰესაბჯანა მუ-აყოლო, რომე არ დღეფუჭო“ (ინ.).

ჰეფსი (hepsi) ყველა. „ჩვენი თახუმი ჰეფსი აქეთ წამოსულან, მემლექეთში არ-ვინ აღარ დარჩენილა“ (ინ.).

ჰელბეთ (არ. elbette) რასაკვირველია, ცხადია, რა თქმა უნდა, უსათუოდ. „ძველი პეიები ჰელბეთ გიმიგონია“ (ინ.).

ჰეჟია (არ. hikaye) მოთხრობა, ზღაპარი, ლეგენდა. „ახლა ერთი ეს პეჟია მეფთავით“ (სტ.); „ჰეჟია, მეჟია, კატამ კუდი გეიქენია“ (ინ.). იხ. ნ. მარი, იმერს.

ჰეჟიაჯი (hikayeci) ზღაპრის მოთხრობელი, ნოველისტი, მოთხრობის შემქმნელი. „ახლა პეჟიაჯებმა სირაზე შევდეთ“ (ედ.).

ჰეჟიმი-ი (არ. hekim) ექიმი. „პაცხა პეჟიმი ყოფილა, იქ წუყყვანილა“ (სტ.).

ჰეჩ (სპ. hic) უარყოფითი ნან. სრულე-ბით, საესებით, აბსოლუტურად. „აქამდინ პეჩ არ მოხუელ!“ (იმ.); „პეჩ არ დააყენეფს ჯმას“ (იმ.); „პეჩ არ ამეილო ერთი ლუქმა“ (იმ.); „ეს ბალი არ ისხემდა პეჩ და მოგჭართ“ (ინ.).

ჰეჯილი-ი (არ. hacil) შემკრთალი, დარცხენილი, შეცბუნებული. „დედაბრის ნათქვამებზე ხალხი პეჯილი გახდენ“ (სტ.).

ჰიდავრი-ი სადაური. „არც ქეთხვენ, ჰიდავრი ხარო“ (ინ.); „ჰიდავრი ყუმამია?“ (მაჭ.).

ჰიდან საიდან. „ჩანერელი ჰიდან იყო?“ (ინ.); „სირცხვილი ჰიდანანა ქონდეს?“ (ინ.).

ჰიზმეთი (არ. hizmet) სამსახური, მომსახურება. „ბევრი ჰიზმეთი უნდა ძლის მოყვანასა“ (ინ.).

ჰიზმეთჯი (hizmetci) მსახური, მოსამსახურე, დამლაგებელი. „იმიის მოსამსახურე გაეხდები, ჰიზმეთჯი — თურქულა, არაბულა — ქოლო“ (პილა).

ჰიზმეთჯობა (hizmetci) მომსახურება, სამსახური. „რუსის ჰიზმეთჯობა რაში გამოადგება გურჯისტანსა?“ (მაჭ.).

ჰილე (არ. hile) ეშმაკობა, მატყუარობა, გაიძვერობა, სიყალბე. „ჰილე არნა უზამო ვინმეს“ (სტ.); „სხუას ჰილეს

რომ უზამ, ლმერთი შენ გიზამს ჰილესა“ (ინ.).

ჰილე² (არ. hile) გად. მნ. ტყვილი, შერყეული ჯანმრთელობა. „პალა კიდო ამ კლავიდამ ჰილე აქ ვანი, დათვმა დაამტრია ქი, იმი ბარობაი“ (იმ.).

ჰილეჯი (hileci) მატყუარა, ეშმაკი, გაიძვერა. „ჰილეჯი ინსანი დიდ ლმერთ არ უყვარს“ (ინ.).

ჰილეჯობა (hileci) ეშმაკობა, გაიძვერობა, ლალატი, ფალსიფიცირება. „მაგაც თუ ჰილეჯობას მიხედა, არ მეგონა“ (თ.ქ.).

ჰილალი-ი (არ. hilal) 1. ნახევარმთვარე; 2. ფრჩხილზე თეთრი ნიშანი; 3. ჯოხი, რომელსაც ხმარობდნენ მედრესეში დამწყები მოსწავლეები ყურანის კითხვისას სტრიქონების გამოსაყოფად; 4. სადგისი, რომელსაც იყენებენ სიმინდის ტაროს ნაქურჩალების მოსაცილებლად. „დედეს ჰილალი გუუყუთებია და არჩევს სიმინდ“ (ინ.); „ფრჩხილზე ჰილალი გაქ, რაცხანდა შეიკეო“ (გულ.).

ჰინძანი-ი სანძახელი. „ყურძენ დაკრიბა, პინძაში ჩაპყრი, კარქა გამონურავ“ (ტ.).

ჰიქაე (არ. hikaye) მოთხრობა, თქმულება, ზღაპარი, იხ. პეჟია. „ამღერებდენ პიქაებსა ანილები“ (იმ.).

ჰიქაეჯი (hikayeci) მოთხრობელი, მებლაპრე. „ჩემი დედი ფენა პიქაეჯი იყო“ (იმ.).

ჰიქმეთი (არ. hikmet) ბრძენი, ფილოსოფოსი, მცოდნე, დაფარული აზრის მატარებელი, მოულოდნელი, უჩვეულო. „რაფერ ყველა თერფილდამ ხებერი გაქ, პიქმეთი ხარ, ჯანუში“ (ად.).

ჰიჯრეთი (არ. hicret) ჰიჯრა, მუსლიმანური წელთაღრიცხვის დასაწყისი (რომელიც იწყება მუხამედ მოციქულის მექიდან მედინაში გადასვლის დღიდან). „ათა-დან, ბაბადან ასე ვიცით, ჰიჯრეთიდან მოყოლებული“ (სტ.).

ჰიჩ (სპ. hic) უარყოფითი ნან. მთლიანად, სრულიად, სრულეობით, აბსოლუტურად, საესებით. „აქნობამდი ჰიჩ თუ

მეიკითხე?" (ინ.); „ამათ ჰირ არ იჯერის“ (ინ.); „ჰირ უდღუნახველი მივეცი ციკაი“ (ინ.); „ჰირ რამე არ მტკივა“ (მ.). იხ. ჰერ. **ჰოლანდა** ჰოლანდიური. „ჩვენ სოფელში ჰოლანდა ძროხაც არი“ (ინ.).

ჰოქუმდარი-ი (არ. სპ. hükümdar) უფლებამოსილი, გავლენიანი, მბრძანებელი, მთავარი. „დედევი ამ მემლექეთში ძალიან ჰოქუმდარი კაცი იყო, სიტყვა გუუდოდა“ (ბახ.).

ჰომ ბულდუქ! (hoş bulduk!) (მაჰსინძლის მისალმების პასუხად ნათქვამი), მოხარული ვარ თქვენი ჯანმრთელად ნახვისა! „ჰომ გელდინიზ! — ჰომ ბულდუქ! — გიმიხარდა თქვენი დანახვა“ (ინ.). იხ. ხომ ბულდუქ.

ჰომ გელდინიზ (hoş geldiniz!) (მაჰსინძელი მიაგებებს სტუმარს მისალმებას) კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება, მიხარია თქვენი ნახვა! „ჰომ გელდინიზ! ჯემალ ძიავ, რა კაი ქენ, ჩამოხუელ, გვენატრებოდი. — ჰომ, ბულდუქ! — მეც მომენატრეთ, გიმიხარდა თქვენთან მოსლა“ (ინ.). იხ. ხომგელდინიზ.

ჰუდუდი (არ. hudut) საზღვარი. „ჰუდუდიდამ შორ არი“ (ბ.); „ჰუდუდი ბარობაი დამწყრეველი ვართ საქონელივით“ (იმ.); „ავდივართ ქი ჰუდუდებზე, ვმერაყოფთ, აჯაბა რაგორ არიან ჩვენი ახრახებიო“ (იმ.).

ჰულფა (არ. hulya — ოცნება, ფიქრი) ქალის საკუთარი სახელი. „ჩემ დას ჰულფა ქვია“ (სტ.).

ჰულფე (არ. hulya) ოცნება, წარმოდგენა, ფიქრი, აზრი. „მევიარ ვათანსა ჰულფეში“ (თ. ქ.); „ჰულფეშიც ყანათ ნულარ მაქნევიფე, ჯანუმ!“

ჰულფაჯი (hulyacı) მეოცნებე. „ფენა ჰულიაჯი ხარ, ჯანუმ!“ (იმ.).

ჰუნერაი (სპ. hünér — შესაძლებლობა, უნარი) ქალის საკუთარი სახელი. „ჰუნერა — გელინი ყასაბაში ვნახე“ (ინ.).

ჰუნერი-ი (სპ. hünér) შესაძლებლობა, ოსტატობა, საქმის ცოდნა. „დაებერდი და ჰუნერიც დაებერდა, ველარ გიმიჩურენია“ (ად.).

ჰუნერლი (hünérli) შემძლე, უნარიანი, მცოდნე. „გენჯობაში ზოვლი ჰუნერლი ვიყავ“ (ად.).

ჰუპა (ბავშვის ენაზე) — ხელში აყვანა, ახიდავა. „მოი, ჰუპა გაქნევიო!“ (ინ.).

ჰური (არ. huri) 1. სამოთხის ფერია; 2. მზეთუნახავი, საყვარელი, „იქ ჯენეთის ჰურია“ (სტ.). „ერთ კაც ეყოლვის შვიდასი ჰური“ (იმ.); „ჰურის ურუბა იმ დუნდას მივდა“ (იმ.).

ჰურიეთაბიდე (არ. hurriyet — თავისუფლება, დამოუკიდებლობა, არ. abide — ძეგლი, მონუმენტი) თავისუფლების მონუმენტი. „ამერიკას ჰურიეთაბიდე გამოჩენილა“ (ინ.).

ჰურიეთაი (არ. hurriyet — თავისუფლება, დამოუკიდებლობა) ქალის საკუთარი სახელი. „ჩვენ დიდ ნენეს, ჰურიეთახანუმს, ასე მუუნადინებია“ (ინ.).

ჰუსეინი (არ. hüseyin — ძველი მუსიკალური ინსტრუმენტის სახელი) მამაკაცის საკუთარი სახელი. „ჰუსეინ-ხოჯა მუფთი გამხდარა“ (სტ.).

ჰუქუმდარი-ი (არ. სპ. hükümdar) მონარქი, მბრძანებელი, მთავარი. „იმ შეჰურში ერთი ჰუქუმდარი ყოფილა“ (ინ.).

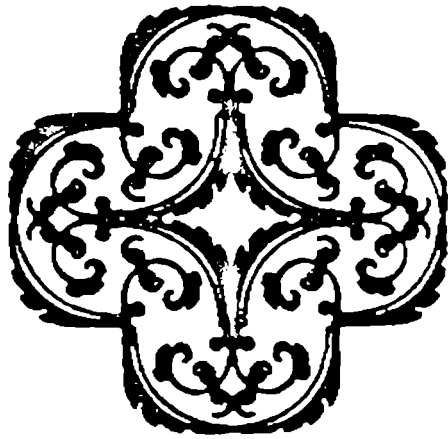
ჰუქუმეთი-ი | **ჰუქუმათი**-ი (არ. hükümet) ხელისუფლება, მთავრობა. „თქვენა მეგემ ჰუქუმეთის იზნი ქჭირიან ყველამფერზე და ეს ჩეთინია“ (ედ.); „თქვენ ჰუქუმეთსა ჰანი აკითხვის“ (იმ.); „ჰუქუმათ არ მიაქვან?“ (ბ.); „მე ჩავალ ასე ბერ-ბერი გარგნითვენ ქი, შევალ იქა, ჰუქუმათში“ (იმ.).

ჰუჯუდი (არ. vücut) სხეული. „მე ჰუჯუდი აღარ მომდევს, დაებერდი“ (თ. ქ.).

სადიებლები

თემატური საძიებელი

1. რიტუალები, ტრადიციები:

- ა) ახოთობა 230, 389
- ბ) აშურა 58, 386
- გ) ბაირობობა 38, 61, 86, 392, 624
- დ) ბუხური 34, 405
- ე) ღატირება 351
- ვ) კიქენხევი დღე 177
- ზ) ზიარეთზე წასვლა 236, 289, 458
- თ) კვირკობა/კვირიკობა 34, 463
- ი) ლაზარობა 80, 490
- კ) მარიობა/მარამობა 227, 290, 499
- ლ) მქმხლიანობა 199, 269, 339, 504
- მ) მიკედრის გაპატიონება 22, 261, 431, 465
- ნ) ნაეროზობა 345, 522
- ო) ქაშატობა 88, 600
- პ) ქორწინება 93, 178, 208, 248, 256, 317, 321, 322, 335
- ჟ) ყანოხი/კანუხი 88, 363, 482
- რ) შუამთობა/შუანთობა 57, 60, 124, 212, 242, 243, 261, 275, 287, 290, 336, 631
- ს) ჩხოკობა 199, 232, 246, 648
- ტ) ჩალხური ადათ-წესები 22, 32, 34, 35, 40, 49, 58, 78, 79, 80, 82, 87, 89, 98, 108, 115, 120, 132, 139, 146, 152, 200, 208, 209, 211, 231, 243, 244, 245, 266, 268, 276, 285, 290, 291, 345, 369, 518, 602, 614, 662, 690
- უ) ხალხური თამაშობანი 36, 376, 378, 453, 656
- ფ) ხიდრელეზი/ხიდრელეზი/სიხიდრელეზი/სიხირელაისი 34, 35, 115, 344, 345, 674
- 2. სამეურნეო საქმიანობა 45, 46, 201, 204, 237, 239, 242, 274, 245, 247, 254, 282, 286, 282, 293, 301, 304, 323, 324, 331, 334, 340, 344, 364
- ა) მიწის დამუშავება 28, 203, 276, 334, 343, 363, 364
- ბ) მშენებლობა 92, 197, 203, 290, 291, 322
- გ) ნადირობა 89, 112, 336
- დ) რძის ნაწარმის დამუშავება 38, 179,

243, 247, 297

- ე) სანის მოღვლევა 99
- ვ) ქალთა ზელსაქმე 58, 88, 179, 203, 205, 206, 209, 219, 254, 261
- ზ) ყაერის გახლა 22, 185, 196, 256, 189, 201

თ) წონის ერთეულები (საწყო) 97, 583

3. ტომონიები (გეოგრაფიული სახე-
ლები) 92, 124, 129, 134, 162, 169, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 192, 195, 199, 207, 212, 223, 227, 228, 229, 230, 235, 241, 249, 252, 253, 256, 257, 266, 279, 282, 283, 284, 285, 287, 289, 295, 298, 301, 302, 304, 306, 310, 315, 317, 320, 323, 331, 332, 335, 336, 337, 338, 340, 343, 363

4. გეოგრაფიული სახელები 195, 205, 229, 230, 254, 257, 261, 279, 289, 306, 337

5. ადამიანთა საყოთარი სახელები 34, 143, 181, 207, 219, 260, 306, 484

6. ცხოველებისა და ფრინველების სახე-
ლები 22, 50, 89, 224, 225, 276, 305, 652, 679

7. საგმელ-სასმელი 21, 27, 28, 33, 34, 36, 37, 38, 59, 76, 80, 83, 84, 90, 93, 117, 118, 119, 121, 124, 129, 133, 146, 180, 206, 207, 208, 214, 238, 243, 244, 245, 246, 248, 255, 260, 268, 276, 287, 290, 297, 302, 303, 306, 320, 342, 343, 344, 562

8. ჩასაცმელ-დასახურავი 92, 202, 214, 243, 255, 256, 286, 298

9. ჭურჭელი 204, 214, 215, 238, 246, 517

10. თევების სახელები 269, 336, 469

11. ხეხილი 21, 124, 126, 130, 133, 171, 173, 179, 180, 238, 243, 246, 253, 269, 278, 288, 289, 293, 303, 310, 312, 330, 331, 366, 392, 455, 516, 604, 625, 657, 662, 664

12. მატერიალური კულტურის ძეგლები 165, 166, 167, 178, 183, 186, 187, 188, 189, 192, 264, 279, 281, 283, 287, 289, 298, 299, 301, 303, 319, 339

13. ხალხური ლექს-სიმღერები 31, 34, 36, 37, 38, 49, 51, 54, 56, 66, 67, 76, 89, 95,

97, 98, 103, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 143, 144, 159, 160, 161, 195, 199, 213, 220, 221, 222, 223, 226, 279, 281, 288, 299, 300, 302, 313, 314, 316, 336, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 363, 366, 368, 569

14. საცეკვაო მელოდიები 55, 113, 133, 195, 213, 226, 227, 252, 288, 289, 345, 614

15. აშუღობა 235

16. მცენარეთა სახელები:

ა) ბალახების სახელები 33, 80, 82, 200, 237, 256, 260, 262, 269, 301, 394

ბ) ტყის მცენარეები 22, 200, 205, 270, 292, 333, 577

გ) ღობიოს ჯიშები 37, 58, 496

დ) სიმინდის ჯიშები 313, 363, 566

ე) ყვავილთა სახელები 81, 501, 645

ვ) სოკოს სახელები 270, 499

17. ანდაზები 22, 30, 37, 39, 40, 42, 45, 49, 51, 76, 77, 81, 82, 100, 102, 108, 109, 112, 119, 123, 130, 132, 135, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 178, 199, 207, 213, 215, 223, 228, 235, 242, 246, 265, 266, 285, 331, 339, 363

18. ზღაპრები 25, 26, 29, 47, 48, 113, 114, 136, 137, 138, 139, 158, 174, 175, 257, 258, 267

19. ანექლოტები 22, 32, 34, 39, 49, 50, 51, 52, 65, 66, 81, 94, 96, 112, 113, 121, 130, 136, 139, 140, 231, 232, 233, 234, 242, 264, 265, 266, 268, 369

ა) რას ამბობენ აფხაზებზე 49, 60, 64, 91, 94, 100, 101, 107, 127

ბ) რას ამბობენ აჭარლებზე 39, 40, 50, 64, 65, 93, 94, 232, 233, 257, 269, 271, 281, 362, 367, 370

გ) რას ამბობენ ბოშნაკებზე (ბოსნიელე-

ბზე) 95

დ) რას ამბობენ ლაზებზე 32, 33, 41, 75, 94, 233

20. თქმულებები 29, 49, 59, 60, 66, 71, 72, 83, 84, 99, 130, 145, 158, 282, 285, 298, 319

ა) თქმულებები თამარ მეფეზე 49, 154, 172, 173, 174, 176, 242, 264, 279, 281, 282, 302

ბ) თქმულებები გიორგი სააკაძეზე 149, 154, 155

21. ლეგენდები 29, 129, 138, 139, 282, 288, 298

22. ნამღვილი ამბავი 24, 25, 30, 33, 39, 41, 42, 43, 47, 53, 60, 78, 80, 85, 86, 87, 96, 97, 99, 100, 107, 113, 114, 122, 127, 129, 132, 134, 135, 139, 140, 156, 158, 211, 212, 217, 218, 223, 224, 225, 232, 236, 241, 249, 252, 258, 263, 264, 307, 314, 318, 325, 326, 327, 338, 358, 360, 365, 366, 368, 369

23. ფრაზეოლოგიზმები 23, 30, 80, 82, 84, 109, 110, 124, 135, 138, 156

24. გამოცანები 147, 164, 374, 377

25. მკურნალობის ხალხური საშუალებები 23, 33, 43, 44, 50, 91, 99, 102, 109, 118, 130, 140, 141, 202, 213, 236, 237, 245, 260, 268, 284, 325

26. შელოცვები 36, 140, 141, 145, 236, 360, 460, 469, 491, 572, 601, 672

27. ქართული (გურჯული) გაიზი (ყურანის ქადაგება) 67–75, 271–275, 354–358, 365

28. სიზმარში გაცხადებული საქართველო 85, 107, 149, 218, 261

29. ქართველებით დასახლებული პუნქტები 18, 63, 79, 81, 109, 120

პირთა საძიებელი

- აბაშიძე 340
აბაშიძე ასლან 8, 366, 367
აბაშიძე მემედ-ბეგ 10, 15, 20, 44, 45,
366, 367
აბაშიძე ხუსეინ-ბეგ 10
აბაზა მეჰმედ-ფაშა 156
აბაზ ჰილმი-ფაშა 146
აბდულა ჩაუში 126
აბდულ-ბეგი 280
აბრამიძე 189
აბულაძე მერიემ 147
აგათიძე 190
აგარელი ფერუზე 217
აეჯი მუჰამედ (კოტალიძე) 333
ათაბაგი 163
ათაბაგი თეფფი-ბეგ 10
ათაბაგი ქაიხოსრო მეროე 164
ათაბეგები 164, 186
ათაიურჯი ქემალ-ფაშა 90, 106, 152,
210, 252, 264
ათახერთი მურად 313
ათახერთი მუსტაფა (სერთოლი) 313
აიდანი ალი (დოლაბერიძე) 316
აიდანი ერდოღან 316
აიდანი იდრის (გივიეთი) 340
აიდანი მეველუდ (ღალანიძე) 7, 257, 278,
280, 282, 283
აიდანი მეჰმედ 238
აიდანი ჰუსეინ (იაყდგირიძე) 76
აიდოღანი რაფეა (ბასილაძე) 7, 360,
362
აიდოღანი საფეთ (ბასილაძე) 363
აიდოღანი სევიმ (ბასილაძე-გორაძე)
363
აითეჟინი მეჯიდ (იბიოლი-ქამადაძე)
123
აიობაშვილი ჰაელე 148, 149
ალექსანდრე მეროე (იმპერატორი) 150
ალთუნელი ალაატინ (დარბაზიძე)
267
ალთუნელი მერიემ 249
ალიკოშვილი 50, 92, 151
ალიკოშვილი ომერ 95
ალიკოშვილები 64
ალი ჩაუში (მაჭისხელი) 251
ალფონათ თემელ 313
ამონა 188
ამირანაშვილი შალვა 168, 188, 191
ანზაველი უსეინ-ბეგ (ხიმშიაშვილი)
164
ანტიოქ დიდი 163
ანჩელი იოანე 189
ართვინელი 133
არიქი ჯემალ (ცეცხლაძე) 7, 32, 132
არიქი სანიე (ცეცხლაძე) 132
არსლა ბილაღ 271
არსლა ქამილ (ბურკაძე) 130
არტაქსი 162
არმენაძე ლომან 126
არმენაძე ოსმან (იაუზ) 130
არმენოლები 126
ასიქი ქემალ 352
ასანოლები 123
აქელი იაქუფ 316
აქლემირ სულთან (კოსოლიძე) 271
აქლემინ ჰაეა (დარბაზიძე) 271
აქფუნარ სულეიმან (ზაქარიძე) 278
აღანიძე 189
აღანიძე საიდე 189
აშოტ დიდი 164, 186, 187
აშოტ კურაპალატი 189
აშოტ კუხი 189
აშოტ პირველი 189
აშულ-ქამილი 190
აშულ-აიქეჩალი 235
აჭაროლი (დევიძე) 172
ახველდიანი აზიზ 8, 20, 165, 394
ახველდიანი ხარიტონ 20
ახისხალოლი ზეჟერია (გოჩიტბე)
20, 66
ახისხალოლი ოსმან (გოჩიტბე) 7,
22, 23, 43, 67, 194
ახალციხელები 147
ახმედ-ფაშა აჭარელი (ხიმშიაშვილი)

აჯარი თურგუმ 184
 ბაბელიძე ბაითარი 285
 ბაგრატი მესამე 164, 186
 ბაგრატიონები 185
 ბადიშიენთი 284
 ბადიშიენთი ოსმან 284
 ბათალოღლი 333
 ბათიენთი 230
 ბაიხტაროღლი 142
 ბაიკოზოღლი 87, 93, 102
 ბაიკოზოღლი ეზიზალა 102
 ბაიკოზოღლი ნურეთინი 24
 ბაირამოღლუ (ფუტკარაძე) 146, 330
 ბაირამოღლუ ალი (ფუტკარაძე) 330
 ბაირამოღლუ ალი-იაშარ (ფუტკარაძე)
 309, 330
 ბაირამოღლუ მეჰმედ (ფუტკარაძე) 7,
 331
 ბაირამოღლუ მეჰმედ-ხალით (ფუტკარა-
 რაძე) 330
 ბაირამოღლუ სადიყ-ალა (ფუტკარაძე)
 331
 ბაირამოღლუ სეკრეთ (ფუტკარაძე) 331
 ბაირამოღლუ ფათმა (ფუტკარაძე) 331
 ბაირამოღლუ ფათოზ (ფუტკარაძე) 331
 ბაირამოღლუ ქაზიმ (ფუტკარაძე) 331
 ბაირამოღლუ ყედირ-ალა (ფუტკარაძე)
 331
 ბაირამოღლუ ხეირიე (ფუტკარაძე) 331
 ბაირამოღლუ ხასან (ფუტკარაძე) 329
 ბაირახტაროღლი ემრულ-ალა 244, 295
 ბაირახტარი ნეზამეთინ (ფუტკარაძე)
 7, 57, 62
 ბაირახტარი ხატიჯე (თავდგირიძე-ფუ-
 ტკარაძე) 62
 ბაკუელიები (ბაკოელები) 146
 ბასილაძე რაფეთ (აიდოლანი) 7, 360,
 362
 ბასილაძე საფეთ (აიდოლანი) 362
 ბასილაძე სევიმ (გორაძე-აიდოლანი)
 362
 ბასილ ზარზმელი 186
 ბასონიძე იუსუფ 190
 ბატონიშვილი ვახუშტი 161, 168, 169,
 186, 189, 191
 ბაქრაძე დიმიტრი 169, 170, 188, 191

ბაშოურქი აჰმედ (უხტაისმეილოღლი-
 ვახტანგიძე) 135
 ბაშოურქი ასიე (უხტაისმეილოღლი-ვა-
 ხტანგიძე) 63, 78
 ბაშოურქი მერიემ (თავდგირიძე-ვახტა-
 ნგიძისა) 30
 ბაშოურქი მეჰმედ (უხტაისმეილოღლი-
 ვახტანგიძე) 7, 134
 ბაშოურქი ნური (უხტაისმეილოღლი-
 ვახტანგიძე) 7, 134
 ბაშოურქი საბეთტინ (უხტაისმეილო-
 ღლი-ვახტანგიძე) 7, 10, 38, 47, 134
 ბაშოურქი ქემალ (უხტაისმეილოღლი-
 ვახტანგიძე) 131
 ბაშოურქი შემსო (უხტაისმეილოღლი-
 ვახტანგიძე) 93
 ბაშოურქი ხენიყე (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ვახტანგიძე) 35
 ბაშოურქი ჰურიე (უხტაისმეილოღლი
 ვახტანგიძე) 38
 ბაძგაროღლი 123
 ბაძგაროღლი ილიასა 123
 ბერიძე აჰმედ-ხოჯა 124
 ბერიძე დემურალ 32, 285
 ბერიძე შაქირ 32
 ბერიძე ნური 10
 ბექიენთი 289
 ბზათას ფაიყ-დგე 199
 ბიბინაშვილი 314
 ბილირი მერიემ 307
 ბილირი რიჯეთ 296
 ბილირი ფათმა 306
 ბილირი ქემალ 306
 ბოლქვაძე 310, 331
 ბოლქვაძე ინუს 159
 ბოზ გულჯან 181
 ბურიძე 190
 ბურკაძე ქამილ (არსლანი) 131
 ბურკოღლი 130
 ბურკოღლი სულეიმან 130
 ბუტბე 279
 გაბრიელ პატარა 165
 გაგალიძე სეფერა 189
 გათამიძე 189
 გამსახურდია ზვიად 339
 განიეროღლი მეჰმედ (ყაია-ფუტკარაძე)

განიეროვლი ჰაყიფ-ფაშა (ყაია-ფუტკა-
 რაქე) 62, 63, 64, 375
 გელოვლი 101
 გენჯალოვლი 64
 გენჯალოვლი ისმაილ 334
 გეკრდაძე ჰასან 9
 გეიანიძე 338
 გიგინაშვილი ოთურაი (ოთარ გიგინე-
 იშვილი) 151
 გიგინაშვილი ოთარ (ოთარ გიგინეშ-
 ვილი) 153
 გივიეთი 338
 გივიეთი იღრის (აიღინი) 340
 გიორგი ბრწყინვალე 164, 166
 გილის ფრანკ 19, 352
 გობელოვლი 320
 გოგინიძე 346
 გოგიტიძე 25, 101
 გოგიტიძე ანზორ 56
 გოგიტიძე დურსუნ (ოზღილი) 7, 19, 25,
 27, 33
 გოგიტიძე ლევან 56
 გოგიტიძე ზასან (ჩიბუქი) 56
 გოლდ პეტერ 19, 352
 გოგოანი 177
 გორაძე 346, 362
 გორაძე სეიმ (აიღოლანი) 362
 გორბაჩოვი მიხეილ 90, 244, 249
 გორგაძე 211, 252, 257
 გორგაძე ნეჯიბ (ოზთურქი) 194, 243
 გორგეიეთი 287
 გორგილაძე 280
 გორგოშაძე სელემ (ოზგანი) 312
 გორგოშიძე 315
 გოჩიენთი 254, 292
 გოჩიენთი აიშე (დურსუნ) 294
 გოჩიენთი შაქირ (დურსუნ) 293
 გოჩიოვლი 55, 84
 გოჩიოვლი მერჯან (ნაარინი-ფუტკა-
 რაქე) 55
 გრიგოლ ოშკელი 165
 გრიგოლ ზანძთელი 7, 163, 166, 185,
 186
 გუგუცური 316
 გულბაიხტაროვლი (გოგიტიძე) 85
 გულბაიხტაროვლი ალია (გოგიტიძე)
 47

გულბაიხტაროვლი მემედ-ფეხენდი
 (გოგიტიძე) 47, 55
 გულუბელი ისკენდერ-ალა 211
 გუნემ ალი 144
 გუნემ მემი 144
 გუნემ რუსთუმ 144
 გუნემ ჰასან-ფეჰმი 144
 გურგენ ერისთავთ-ერისთავი 188
 გურგენიძე 346
 გურიელი გრიგოლ 11
 გურჯუ აჰმედ მუხთარ-ფაშა 151
 გურჯუ გააზი ოსმან-ფაშა 151
 გურჯუ ენკერ-ფაშა 156
 გურჯუ მამედ-ფაშა 156
 გურჯუ მეჰმედ-ფაშა 154
 გურჯუ ფერთეენიალ სულთანი 152
 დაბელიენთი 283
 დაბელიძე მუსტაფა 283
 დადულიანი 174
 დავით აღმაშენებელი 153, 163
 დავითაძე ემენ 266
 დავითაძე სური (უნუერ) 41
 დავითაძე სულთანი (უნუერ) 78
 დავითაძე ჰაზიმ (უჩარი) 17, 55
 დავლაძე 224
 დალეჯიო დალესიო ევგენი 10, 20
 დარბაზიენთი 257
 დარბაზიძე 267
 დარბაზიძე ალაათტინ (ალთუნელი) 267
 დარგიძე 190
 დედუღაღა მერიხელი 294
 დედუშვილები 39
 დევიძე (აჭაროვლი) 170
 დევერიშანი 174
 დელიასანოვლი ჯაფერ (ჩხუტუნეთე-
 ლი) 248
 დელიასანოვლი მენსხურ (ჩხუტუნე-
 თელი) 248
 დელიაღა აჰმედ (თავდგირიძე) 29, 41,
 79, 86, 91, 97, 103, 109, 133, 134
 დელიაღიშვილი ნანო (თავდგირიძე-
 უსტაისმეილოვლისა) 132
 დელიჯა 283
 დელიჯა იბრაჰიმ 138
 დემირელი სულეიმან 78
 დემირი ნურეთტინ (ზიოხელი) 289
 დემურჯოვლი 257

დიდჯამიელები 115, 119
 დამიტრი მეფე 164
 დიობნელები 233
 დიობნელი სელიმოღლი 238
 დოდნაძე 229
 დოლაბიძე 316
 დოლაბერიძე 316
 დოლაბერიძე ალი (აიღინი) 317
 დოლიძე 347
 დუაძე 119
 დუღენთი (ონგულ) 254, 292
 დუზგენი ასიმ (ჯივანისძე) 253
 დუმან ჰუსეინ (კელულიენთი) 289
 დუმბაძე 151, 339
 დურმაზ აიშო 181
 დურსუნ აიშე (გოჩიენთი) 294
 დურსუნ დურალა (საღრიძე) 295
 დურსუნ შაქირ (გოჩიენთი) 293
 დურმუშოღლუ ნურეთტინ 313
 დღიკანელები 22, 27, 51, 84, 132
 ერთხელიშვილი 363
 294
 ემრულ-აღა ბაირახტაროღლი 249, 250,
 ემრულოღლი 31, 91
 ეპიფანე კვიპრელი 189
 ერალფ ათილა 313
 ერგენი ნური 343
 ერგენი ჰუსეინ 343
 ერისთავი ნიკო 20
 ეროლ ბაიაზ (ლომინაძე) 220
 ეროლ დურსუნ (მესხაძე) 207
 ეროლ ოსმან (ხევრაძე) 7, 198
 ეროლ შაქირ (მესხაძე) 218
 ეროლ ჰაქაეთ (ლომინაძე) 220
 ეროღლუ მეჰმედ (ფარტენაძე) 360
 ერსოი იდრის (თავდგირიძე) 76
 ექეთამე ათონელი 165
 ექინჯი ასან 317
 ეუბ სულთან 236
 ვაჟა-ფშაველა 13
 ვარდიეთი 284
 ვარდიძე მუკლუდ 304
 ვარდიძე სელმინაზ 287
 ვარდიძე შალვა 448
 ვასაძე 316
 ვასაძე მურთოზ (ქაია) 370
 ვარშანიძე მამია 20

ვახტანგ გორგასალი 186, 189
 ვახტანგიძე ასოე (უხტაისმეილოღლი-
 ბაშოურქი) 64, 77
 ვახტანგიძე აჰმედ (უხტაისმეილოღლი-
 ბაშოურქი) 134
 ვახტანგიძე მეჰმედ (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ბაშოურქი) 7, 134
 ვახტანგიძე ნური (უხტაისმეილოღლი-
 ბაშოურქი) 7, 135
 ვახტანგიძე საბაეთტინ (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ბაშოურქი) 7, 10, 38, 47
 ვახტანგიძე შუმსო (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ბაშოურქი) 93
 ვახტანგიძე ხენიფე (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ბაშოურქი) 35
 ვახტანგიძე ქემაღ (უხტაისმეილოღ-
 ლი-ბაშოურქი) 131
 ველიამცილი 226
 ველიამცილი რიზა 226
 ველიოღლი 22, 41, 91
 ველიოღლი ალი-აღა 294
 ველიოღლი დურსუნ 294
 ველიოღლი ზეირაღ 78
 ველიოღლი ქერემა 78
 ვოდელიოღლი 134
 ვოდელიოღლი შირინი 190, 294
 ზაზაძე ჰაველე 147, 149
 ზაზაძე სიმონ 7, 148
 ზანღარები 254
 ზანღარენთი 292
 ზარაღარი 164
 ზეგნელი 64, 145
 ზედა აჭარლები 40, 64
 ზედგინიძე შ. 353
 ზენგინოღლი 320
 ზიადიძე 190
 ზობიენთი 283
 ზოიძე ოსმან 313
 ზოიძე ქაზიმ 313
 ზურაბიძე 294
 ზურაბიძე სულეიმან 283
 თავადიძე 348
 თავდგირიძე 36
 თავდგირიძე ალია 102
 თავდგირიძე დელიაღა აჰმედ 29, 41, 79,
 86, 91, 97, 102, 108, 109, 133, 134
 თავდგირიძე დურსუნ-ბეგ 10

- თავდგირიბე ზაბითაღა 98, 102, 107
 თავდგირიბე ზულფიე 98, 102
 თავდგირიბე ლომან 133
 თავდგირიბე მუნთაპა 107
 თავდგირიბე მემედ 7, 19, 89
 თავდგირიბე ნური-ეფენდი 100, 191
 თავდგირიბე ულყეთ 143
 თავდგირიბე ხასან-ფაშა 133
 თავდგირიბე ჯეგაირა 97
 თავდგირიბე ჰაჯი-უხუფი 133
 თავდგირიბე ჰუსეინ (აიდინი) 75
 თათაროღლი 23, 57
 თათაროღლი აღი-ეფენდი 24
 თათაროღლი აღი-ბეგი 314
 თათაროღლი დურსუნ (ოზღილი) 7, 27, 33, 43
 თათუენთი 230
 თამარ დედოფალი 49, 85, 164, 240, 302
 თანთოღლი თუფან 251
 თანთოღლი სულღო 249
 დურსუნ თანთარ (თანთოღლი)-ცკარი-ბე 252
 თაყაიშეილი ექვთიმე 7, 8, 13, 20, 162, 163, 164, 167, 169, 178, 191
 თეგზაბე ვაჟა 165
 თეკითბე აღი-ბეგ (იაგუზი) 367
 თემურენთი 292
 თემურ მუსტაფა (ქურდიკიბე) 255
 თემურ სელაგინაზ (ქურდიკიბე) 255
 თერქი ისმაილ 320
 თორნიკე ერისთავი 165
 თოფაღოღლები (მამისიანი) 297
 თოფაღ რეჯებ-ფაშა 157
 თოფღიანი 178
 თოყუზოღლები 283
 თულაბე 190
 თუნჯი ჰუსეინ (შარაშიბე) 7, 134, 158
 თუმანიშეილი დ. 168
 თურმანიბე 190, 226, 229
 თურმანიბე თამაზ 165
 თურჰან სულთან 35
 იაგუზ აღიოსმან 83
 იაგუზ ბასრი (ფუტკარაბე) 7, 147
 იაგუზ ოსმან (არძენაბე) 129
 იაგუზ საბრი (ფუტკარაბე) 145
 იაგუზ სულთან (შაკარაბე) 145
 იაგუზ ჯემილუ 77
 იაზარ ნური (ჯიჯანიბე) 238
 იაიოღლი 12, 123
 იაჰიანი 178
 იაჰიქოღლი 280
 იაკობაშეილი 148
 იაღჯიოღლი 279
 იბიოღლი 123
 იბიოღლი მერჯან 122
 იბიოღლი მეჯიდ (აითეჰინი-ქამადაბე) 124
 იბიოღლი სეფერ 122
 იბიოღლი უსეინ 122
 იბიშეინთი 287
 იღრისოღლი 134
 იღრისეფენდოღლი 296
 იეგანოღლი 40
 იენიდუნია მუსტაფა (დევრიშინი-ბე-რიბე) 167, 179
 იენილმაზ აიშე (ხეერაბე) 220
 იენილმაზ ბეაზ 208, 225
 იენილმაზ გონული (ხეერაბე) 220
 იენილმაზ დურსუნ (ხეერაბე) 7, 194, 207, 217, 225
 იენილმაზ ისკო (ლომიენთი) 216
 იენილმაზ მერიემ 217
 იენილმაზ სეფიე 220
 იენილმაზ ოსმან (ხეერაბე) 210, 213
 იენილმაზ ფათმა (ხეერაბე) 217
 იენილმაზ ფეჰმი (ხეერაბე) 198
 იენილმაზ შაჰირ (ლომინაბე) 216
 იენილმაზ ჰეჟა 220
 იენჩარები 284
 იღარიონ წყაროსთაველი 187
 იღღირამ აღი (მსქელაბე) 230
 იღღირამი ფათმა (ოზღენი) 323
 იღია მეროე 149
 იღიასა გოგითელი 277
 იღმაზი მემედ 254
 იმამოღლი 117, 317
 ინგოროევა ჰაველ 188, 191
 ინონი ისმეთ 313, 318
 ინჯილოღლები 283
 იოანე ბერა 165, 188
 იოანე შავთელი 187
 იოანე ჰომიქმელი 164
 იოსელიანი პეტრე 187
 ირემაბე 338

ირემეძე 190
ირემი ილჰან 147
ისუფ-ალა ხელგაჩაურელი 268
იუნუზიანი 173
იფშიროღლები 279
იშვილი ნურეთინ 179
ისტაროღლები 124
ისტრიენთი 253
ისტრიენთი ჰარნა-ალა 253
კაკალოღლი ნიაზ (კაკალაძე) 121
კაკულიანი 173
კაკალოღლი 44, 50, 86, 89, 99, 113
კარაპეტელი ხატო-ნენე 105
კატაროღლები 161
კახაბერიძე 143
კახიძე ისმაილ 368
კახიძე ნოდარ 191
კახიძე შერაფ (ოხთურქი) 332
კახიძე ხალილ 368
კეკელიძე კორნელი 161, 169, 187, 191
კენჭოღლი რეჯებაღლი (კენჭოშვილი)
121
კვაშტელები 146
კვიახიძეები 64
კვიტაღიძე 316
კვიტაშვილი მეველუდ 227
კირკიტაძე 340, 346
კირნათელნი 340
კირნათელი სელიმ (ცინცაძე) 340
კისერეძე 189
კირჩხელოღლი 91
კობალთელი 50, 132
კობალთელი ჰაჯი-უსუფი (თავდგირი-
ძე) 133
კობაძე 190
კოკიეთი 287
კოკაოღლები 63
კოლოფოღლი 92
კომაროვი 12
კომახიძე თეიმურაზ 165
კოპიოღლები 63
კოპიოღლი არიფი 110
კორდისძე 109
კორტანაძე 338
კორტიძე 336
კორტოზიენთი 288
კოსოლიძე 267

კოსოლიძე ნეშე (აქღემირ) 271
კოსოლიძე ნიაზ (აქღემირ) 267
კოსოლიძე ოზღემ (აქღემირ) 271
კოსოლიძე სეეინჩ (აქღემირ) 271
კოსოლიძე სულთან (აქღემირ) 271
კოსოლიძე ფეზაირ (აქღემირ) 271
კოტალიძე მუხამედ (ავეჯი) 333
კოტოზოღლი 313
კოტოზოღლი დაუთა 335
კოჩინები 283
კოჩინიძე მეველუდ 283
კოზი კარლ 167
კულუღიენთი 289
კუნტოღლი 320
კუნჭულები 254
კუნჭულოღლები 254
კუტრუანოღლები 63
კუტუსიენთი 283
ლანსოღლები 123
ლასურბიძე 190
ლენინი 90
ლერწამიძე 190
ლექურაშვილი 346
ლივანელი ზულფი 147
ლისოვსკი ვასილ 167, 191
ლომანავრელი 64, 133
ლომანაშვილები 127
ლომთათიძე ქეთევან 7
მაგნარელა პაულ 18
მაგროვ ჰანი 153
მაიროღლი ალი-ბეგ 340
მაკარაძე 138, 143
მაკარაძე იზეთ 143
მაკარაძე მერჯან 284, 211
მაკარაძე მეჰმედ-ემინი 7, 150, 157
მაკარაძე ოსმან 147
მალაყმაძე 338, 340, 346
მალაყმაძე ვახტანგ (ჰაირი ჰაირიოღ-
ლუ) 7, 157, 159, 358, 360
მალაყმეხთი 182
მამა თევდორე 187
მამისიანი (თოფალოღლები) 297
მანაყები 100
მანატბელი ზულია (ზულო) 258, 267,
271
მარი ნიკო 7, 184, 188, 189, 190, 191
მარადიდლები 141

- მარგაძე 284
 მარგაძე სელმინაზ (სუთჩი) 221, 223
 მარგაძე სულთან 277
 მარგაძე ჰაკა 287
 მასკულიძე 190
 მაფიხერი რასიმ (ხალვაში) 151
 მაჩხატეური დესტანჯი სულო 232
 მაწკვალოთელი 86, 94, 97, 146
 მახალაკეთელი ჰამზო 212
 მახარაძეები 313
 მახარაძე ქაზიმ (იენილმაზ) 266
 მახინჯაურელები 116, 119, 344
 მაჭახლელები (მაჭიხლელები) 40, 112, 117, 228, 234
 მეგრელი 229
 მეგრელიძე შამშე 20
 მეღენი ისკენდერ 237
 მეჩიდლები 65
 მეთაფლინთ 283
 მეიღან ჯენგიზ (დვერიშოლი-გორგაძე) 289
 მეკეიძეები 31, 36
 მელაშვილი აჰმედ (ოზქანი) 236, 352, 353
 მელეგოლი აჰმედ 323
 მელეგოლი უსეინ (შოთაძე) 325
 მელეგოლი მუხამედ 306
 მემედაღიშვილები 93
 მემიშოდღი 362
 მენდერესი 319
 მენშუროლი ჰასან 325
 მერქეზოდღი (ჩოლაქოდღი-ჩოლოყაშვილი) 301
 მერჩულე გიორგი 108, 169, 191
 მესხი სერგეი 7, 12
 მესხაძე 253, 257
 მესხაძე ქეძაღ 223
 მესხაძე შაქირ (ეროლ) 217
 მესხიეთ ხატო-ნენე 243
 მეფე ბახილი 163
 მეფე მირდატი 186
 მეფისაშვილი ნიკო 11, 169
 მეღმინთი 284
 მეხროლი 320
 მილახელნი 340
 მიმინაძე 332, 346
 მისიროლლები 346
 მისიროლი აჰმედ 346
 მისიროლი ოსმან-ალა 295
 მისიროლოლები 279
 მიქელაძე 160, 230
 მიქელ მოდრეკილი 164, 187
 მიქელყმაძე 229
 მიღმაძე 257
 მიღმაძე ალია (სარაჩი) 257
 მიღმაძე ეუბ (სარაჩი) 258
 მიღმაძე ომერ (სარაჩი) 266
 მიღმაძე შაქირ (სარაჩი) 266
 მიღმინთი 287
 მიძნადორელი 187
 მოლლა შაჰია წყალსიმერელი 235
 მოლლა იბრაჰიმ შერიფ-ჩაუშ-ოღლი 190
 მოლლა მუსტაფა მაწკვალოთელი 97
 მოლოგნიძე 143
 მოლოღლი ინუს-ეფენდი 161
 მოლოღლი ჯეშენ 161
 მორთულაძე 190
 მოფრინაძე 336
 მოფრინაძე მამუდ 335
 მოსიძე 190, 229, 279
 მოსიძე აიშე 287
 მოსიძე ალი-ჩაუშ 188
 მოსინთი 284
 მუთიოღლები 116, 124
 მურადოღლები 323
 მურვან ყრუ 163, 189
 მურღულელები 173
 მუსა ფეილაძბერი 139
 მუსხელიშვილი ლევან 191
 მუფთიშვილი 313
 მუხამედ ფეილაძბერი 130
 მტბეკარი იოანე 187
 მტბეკარი სტეფანე 187
 მღვდლისშვილები 369
 ნაარინი მერჯან (ფუტკარაძე) 56
 ნათოშვილი 228
 ნათოშვილი ალი 229
 ნახყიდაძე 296, 299, 300
 ნენეველი 65, 77, 122
 ნები ჩაუშ 177
 ნემესიოს ვმესელი 188
 ნენე ჰათუნი (ყარა ფათმა-მესხი ქალი)

- ნერსე ეპისკოპოსი 166
 ნეჯო 147
 ნიზამოდლი ასლანი 268
 ნიზამოდლი იბრაჰიმ 268
 ნიზამოდლი ინუს 268
 ნიზამოდლი ყადირ 268
 ნიკოლა (ნიკოლოზ მეორე) 201, 249,
 268, 294, 369
 ნიკოლაძე ნიკო 11, 12
 ნიქებეძე 190
 ნუნუენთი 253
 ნულოშვილი ალი 228
 ოლობაშოდლი 23, 122, 124
 ოზანაშვილი მეთინ 226
 ოზბეგი აჰმედ (თავდგირიძე) 7, 131
 ოზბეგი მემედ (თავდგირიძე) 7, 19, 44,
 89
 ოზბეგი ილქნორ (თავდგირიძე) 32
 ოზბეგი მერიემ (თავდგირიძე) 93, 126
 ოზბეგი მუნთაჰა (თავდგირიძე) 108
 ოზბეგი მუსემა (თავდგირიძე) 93
 ოზბეგი ნურან 32
 ოზბეგი ნურჯან 32
 ოზბეგი სეკიმ (თავდგირიძე) 28, 86
 ოზბეგი ულუფთ (თავდგირიძე) 98
 ოზბეგი უმიან (თავდგირიძე) 110
 ოზბეგი ფატყუმ (თავდგირიძე) 126
 ოზბეგი შაბან (თავდგირიძე) 93
 ოზბეგი შემსედინ 7, 41, 110
 ოზბეგი ჰაეა (თავდგირიძე) 28, 84, 86
 ოზბეგი ჰესრეთ 37
 ოზდილი დურსუნ (გოგიტიძე) 7, 19, 25,
 27, 33
 ოზდილი ფატყუმ (გოგიტიძე) 27, 28,
 35, 37, 43, 81
 ოზდილი ხენიფე (გოგიტიძე) 77
 ოზთურქი ნეჯიბ (გორგაძე) 194, 243
 ოზთურქი შერიფ (კახიძე) 332
 ოზნიშლი გაჰალი 221
 ოზნიშლი ბინნიე 211, 221
 ოზქანი აჰმედ (მელაშვილი) 238, 352
 ოზქანი სელიმ (გორგოშაძე) 312
 ოზქანი გუმშიმ 288
 ოლადავრელი იაჰიაი 212
 ონბაშოდლი აშო (ფუტკარაძე) 24
 ონბაშოდლი შუქრი (ფუტკარაძე) 24
 ონბაშოდლი შერიფ (ფუტკარაძე) 143
 ონბაშოდლები 227
 ოპიზარი ბექა 188, 189
 ოპიზარი ბემქენ 188
 ორბელიანი გრიგოლ 11
 ოსკორჯოდლი 159
 ოსმანოდლი 160
 ოცხელი 150
 ოკელინოვი ა. 188, 191
 პაპიენთი 254, 292
 პაპილები 289
 პაპულაშვილი ჯანო 290
 პაწა ალი 271
 პაპოშვილები 92, 109
 პაპოშნიკელი შუქრი 60
 პეტრანი 174
 პროსკურაიაკოვი 167, 191
 ყვაეირეკიები 63
 რაქეთელი 119
 რეჯებოდლი 313
 რიზმანოდლები 124
 რიზმანოდლი აჰმედი 117
 საბა იშხნელი 166
 სააკაძე გიორგი 18, 151, 153, 154, 156
 საბანჯელი 141
 სათიხები 284
 საიდი ჰაჯიე 294
 სალფუიანი 174
 სალოდლები 123
 სარაჩი ეზინე (მიღმაძე) 263
 სარაჩი ეუბ (მიღმაძე) 258
 სარაჩი შაქირ (მიღმაძე) 263, 266
 სარაჩი ხატაყე (მიღმაძე) 168, 194,
 231, 263
 საფიენთი 284
 საღრიძე 190, 257, 279, 284, 294
 საღრიძე დურალა (დურსუნ) 295
 სახოკია თედო 11
 სეზერი სულთან (ტაკიძე) 146
 სეიფულა ნაჩელიკი 250
 სეკუნდუსი პლინუს 163
 სელამოდლი დიობნელი 238
 სელიმოდლი ყეიდი-ბეგი (ჩხუტუნეთე-
 ლი) 251
 სენიჰა სულთანი 156
 სერაჰიონ ზარზმელი 186
 სერთი სელიმ (სერთოდლი) 340
 სერთოდლი მუსტაფა 314

სეჩქინი ოპერ 134, 284
 სეატოპოლსკ-მირსკი 11
 სიკალიძე 346
 სინარიძეები 129
 სინარულიძე იური 191
 სოლყაძე 257
 სომეხეთი 230
 სოფი უსეინ-ყუყენდი 160
 სოფიოილი 92
 სტალინი იოსებ 369
 სტეფანოვი 12
 სტრაბონი 163
 სუბუქიძე 190, 279
 სუბუქიძე ისუფი 268
 სუთჩი სელმინაზ (მარაკაძე) 221, 223
 სულთან აბდულ-აზიზი 156
 სულთან აბდულ-ჰამიდი 151
 სულთან მურად მეოთხე 154, 157
 სულთან ხელეიმან დიდი 164
 სუმბატ დავითის ძე 167
 სუმბატ პირველი 189
 სუმბაშვილი ალი-ალა 133
 სურმანიძე 119
 სურმანიძე (ოსკორჯოლი) 159
 სურმანიძე (მელექოლი) 159
 სურმანიძე მეგლუდ (ოსკორჯოლი) 159
 სურმანიძე მემედ 159
 სურმანიძე შარაფეთტინ (ოსკორჯოლი) 159
 სუქუთოღლები 160
 ტაკიძე 141
 ტაკიძე სულთან (სეზერი) 145
 ტაოსკარელი ღურსუნ-ბეგი (ხმშიაშვილი) 163
 ტაოსკარელი გუზან 163
 ტაოხები 162
 ტბეთელი 65, 119
 ტუფუკი ხასანა (ხათიბოღლო) 65
 ტურაშვილი 316
 უეაროვა პრასკოვია 7, 188, 191
 უზუნბილალა მანატბელი 271
 უზუნანოღლები (შუბნის) 160
 ულფანიენთი 292
 ულფანოღლი (ქიზინიძე) 159
 უმიკაშვილი პეტრე 20
 უნეერ სური (დავითაძე) 41

უნეერ სულთან (დავითაძე) 78
 უსტაისმეილოღლი 29
 უსტაისმეილოღლი ასიე (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 41
 უსტაისმეილოღლი აჰმედ (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 135
 უსტაისმეილოღლი მეჰმედ (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 135
 უსტაისმეილოღლი ნანო (თაეღვირიძე-ბაშთურქისა) 29, 132, 135
 უსტაისმეილოღლი ნური (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 7, 135
 უსტაისმეილოღლი საბაეთტინ (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 7, 38, 47, 135
 უსტაისმეილოღლი ქეჰმალ (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 131
 უსტაისმეილოღლი შემსო (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 93
 უსტაისმეილოღლი ხენიყე (ვახტანგიძე-ბაშთურქი) 35
 უსტაისმეილოღლი ჰურიე (თაეღვირიძე-ვახტანგიძისა) 38
 უსეინ-ალა (მერისელი) 294
 უსტიოღლი 331
 უსტიოღლი 331
 უჩამყელი 64
 უჩარი ქაზიმ (დავითაძე) 17, 54
 უჩაშინი 174
 უჩიტღლები 287, 254, 292
 ფადიშაჰი მეჰმედ მესამე 153
 ფადიშაჰი ოსმან მეორე 153
 ფათოჰ სულთანი 129
 ფათოჰ სულთან-მეჰმედი 362
 ფათმა სულთანი 155
 ფანჩიძე 190, 229
 ფანჩიძე მეჰმედ 236
 ფანჩიძე ოსმან-უსტა 242
 ფანასკერტელი ზაქარია 164
 ფარნავაზ მეფე 186
 ფარტენაძე მეჰმედ (ეროდლეუ) 360
 ფარხელი კუკულაი 212
 ფებრონია 190
 ფეილაშბერი 267
 ფერთეგნია სულთანი 156
 ფესტილოღლი (ჩირაძე) 171, 172
 ფეტვაძე 190
 ფეჰლეგანიშვილი 362

- ფეხლიკანი ასლან 33
 ფირაპაძე 190
 ფოთუენთი 257
 ფორთოქალი ალი (ფუტკარაძე) 41, 110
 ფორთოქალი სეფეთტინ (ფუტკარაძე)
- 96
 ფოცხოველი 81, 85
 ფრენკელი 20
 ფურტიკელები 123
 ფუტკარა 331
 ფუტკარა ომერი 331
 ფუტკარაძე 143, 152, 310, 331, 338
 ფუტკარაძე აკაკი 57
 ფუტკარაძე აღი-აღა (ბაირამოღლი)
- 331
 ფუტკარაძე ალი იაშარ (ბაირამოღლი)
 309, 331
 ფუტკარაძე ბაირამ (ბაირამოღლი) 331
 ფუტკარაძე ბასრი (იაეუზ) 147
 ფუტკარაძე ბინალი 57
 ფუტკარაძე ღურსუნ-აღა (ბაირამოღ-
 ლი) 331
 ფუტკარაძე თენგიზ 57
 ფუტკარაძე ლევან 57
 ფუტკარაძე მემედ-აღა (ბაირამოღლი)
- 331
 ფუტკარაძე მეღელ-აღა (ბაირამოღ-
 ლი) 331
 ფუტკარაძე მემიშ-აღა (ბაირამოღლი)
- 331
 ფუტკარაძე მერჯან (ნაარინი) 56
 ფუტკარაძე მუჰმედ (ბაირამოღლი) 7,
 331, 332
 ფუტკარაძე მუჰმედ (ყაია-განიეროღლი)
- 61
 ფუტკარაძე მუჰმედ-ხალით (ბაირამოღ-
 ლი) 331
 ფუტკარაძე მურად (ჩაქეღლოღლი) 159
 ფუტკარაძე ნადია 57
 ფუტკარაძე ნუზამეთტინ (ბაირახტარი)
 7, 57, 62
 ფუტკარაძე ნესიბე 57
 ფუტკარაძე ოთარ 20, 113, 319
 ფუტკარაძე ომერ (ჩაქეღლოღლი) 159
 ფუტკარაძე ომერ (ჩეთინი) 159
 ფუტკარაძე საბრი (იაეუზ) 145
 ფუტკარაძე საღიფ-აღა (ბაირამოღლი)
- 333
 ფუტკარაძე ფათმა (ბაირამოღლი) 311
 ფუტკარაძე ფათოშ (ბაირამოღლი) 331
 ფუტკარაძე ქახიმ (ბაირამოღლი) 331
 ფუტკარაძე ღიღიშო 57
 ფუტკარაძე ყეღირ-აღა (ბაირამოღლი)
- 331
 ფუტკარაძე ყურბან 160
 ფუტკარაძე შალვა 22
 ფუტკარაძე შაჰია 160
 ფუტკარაძე შორენა 300, 685
 ფუტკარაძე შუშანა 20
 ფუტკარაძე ჰახან (ბაირამოღლი) 7,
 330, 331
 ფუტკარაძე ჰაყიფ-ფაშა (განიეროღლი)
 62, 63, 64
 ფუტკარაძე 190, 229, 257
 ფუტკარაძე ათან (ბალჯი) 317
 ფუტკარაძე ხიზირ (ბალჯი) 317, 320
 ქაღაგიძე 190, 257
 ქაღაგიძე სეღვი 277
 ქეთარაძე 333, 337
 ქეთარაძე ივანე 7
 ქათამაძე 338
 ქაია მუჰმედ-ალი (ფუტკარაძე) 7
 ქაია მემედ-ემინ (მაკარაძე) 7, 150, 157
 ქაია მურთეზ (ვასაძე) 370
 ქაია ჰაჯერ (ფუტკარაძე) 81
 ქამარ ღოღოფალი 55
 ქამაშიძე 252
 ქაია ისმაიღ (შაეიშეიღი) 7, 194, 238,
 241, 242, 263, 314
 ქარცივაძე მემედ-ეფენდი 212, 217
 ქარცივაძე ლეგან 284
 ქარცივაძე კოღო 200, 217
 ქარცივაძე ლომან-ეფენდი 10, 11, 200
 ქარცივაძე სერაჰიონ 286
 ქარცივაძე შადიმან 194
 ქეღელი 65
 ქეზიენთი 284
 ქემალ ფაშა 97
 ქესეუნოღლი 134
 ქეშიშოღლი 370
 ქეჩიჯი რამაზან 7, 168, 172
 ქიბაროღლი აჰმედ 116
 ქიზინიძე 159
 ქიზინიძე (უღფანიოღლი) 159

- კიზინიძეები 39
 ქომიელთი 292
 ქომუენთი 254, 284
 ქოროღლი 64, 229
 ქოროღლი უსეინ 64
 ქოსე ულფან (მოფონინაძე) 337
 ქოსიოღლები 124
 ქოქლიძე 278
 ქოქოღაძე 340, 347
 ქოფითუროღლები 279
 ქოფითუროღლი ულფან-აღა 294
 ქსენოფონტე 162
 ქუეღაი აჭარლები 64
 ქურდიკეთი 230
 ქურდიკიძე ზექერია 241
 ქურდიკიძე მუსტაფა 255
 ქურდიკიძე ოსმან 240, 241
 ქურდიკიძე ოსმან-ეფენდი 238, 278
 ქურდიკიძე სელვინაზ 256
 ქურთოღლი 143
 ქურთოღლი თაჰსიმ 143
 ქუშტაროღლი 159
 ღამბაროღლი მუთია 110
 ღაღანიძე 257, 279
 ღაღანიძე მეგულუ (აიღინი) 7, 257, 278, 280, 282, 283
 ღორჯუმელი 77, 131
 ღლონტი ალექსანდრე 7
 ყადიოღლი 63, 77
 ყადიოღლი გულფაშა 252
 ყადიოღლი ყელემ-აღა ბაზგირეთელი 252
 ყავეჯოღლები 36
 ყაიაბაიახტაროღლი იუსუფი 27
 ყაზბეგი გიორგი 7, 161, 164, 168, 169, 183, 185, 188, 191
 ყარააჰმედიანი 174
 ყარააჰმეღოღლები 283
 ყარააჰმეღოღლი სულეიმანი 283
 ყარა ისმაილ (შავიშვილი – ქარა) 168, 231, 238
 ყარაღა მაჰირა (ცინცაძე-კირნათელი) 340
 ყარაჰმეღოღლები 297
 ყარმუსქე 190
 ყარსელი 65
 ყარსიღოღლები 145
 ყაუზნიშვილი სიმონ 169, 191
 ყაჯიოღლი 159
 ყოჩიოღლი უსეინი 78
 ყუღამყაროღლი ოსმან 65
 ყურბენაძე ალი (იღღირიმ) 226
 შავიშვილი ისმაილ (ყარაიქარა) 7, 52, 162, 165, 168, 169, 183, 185, 191, 231
 შავროვი 191
 შალიკოშვილები (შალიკოღლები) 318
 შაკექთოღენთი 266
 შაკექთოღიძე შუქრი 261, 271
 შაკეშეთელი 83, 112
 შაკეშეთელი აბდი-ბეგი (ხიმშიაშვილი) 164
 შარაძე 190, 237, 279
 შარაძე გურამ 8, 20, 165, 169, 191, 360
 შარაძე ოსმან 294
 შაჰ-აბასი 157
 შაჰინი აღნან (მესხაძე) 223
 შაჰინი გულსენ (მესხაძე) 216
 შაჰინი თურან 312
 შაჰინი მერიემ (მესხაძე) 208, 223
 შაჰინი სევიმ (მესხაძე) 208
 შაჰინი ქემალ 7, 208, 223
 შაჰინ-ხოჯა შაკეშეთელი 284
 შეგარდნაძე ეღუარდ 143, 152, 153, 362, 414
 შეიღაღოღლები 124
 შეიხიანი 178
 შეიხოღლი აჰმედ 310
 შეიხოღლი ჰაფიზი 296
 შერვაშიძე გულიკო 165
 შერვაშიძე თუფან-ბეგ 10
 შერიფაღაღოღლები 296
 შერიფაღაღოღლუ ნაჯიე (ნასყიღაძე) 299
 შერიფაღაღოღლუ ნეზათ (ნასყიღაძე) 300
 შერიფაღაღოღლუ ჰანიფე (ნასყიღაძე) 300
 შინიკები 92
 შირინალიშვილები 38
 შოთაძე 323
 შოღლაძე 284
 შუახეველები 145
 შუახევეღოღლი უსეინ მანყეღათელი 212

- შუბნელი ბეშეთი 211
 შუბნელი მოღლა ზაბითა 259
 შუბლაძე 253
 შუგუროვი ნ. 167
 ჩავდაროლი 159
 ჩავდაროლუ შერიფ (ბერიძე) 114
 ჩანჩხალველი 113
 ჩაფხუნები 283
 ჩაფხუნოდლები 283
 ჩაქელები 112, 116, 119, 344
 ჩაქელოლი (ფუტკარაძე) 159
 ჩახლოლი 23
 ჩახმახჩი 257
 ჩელები ევლია 191
 ჩელებოლი 92
 ჩელიქი სადიქ 229
 ჩიბუქი ემინე (გოგიტიძე) 57
 ჩიბუქი მუქქერემ (გოგიტიძე) 51, 57, 87
 ჩიბუქი ხასან (გოგიტიძე) 55
 ჩილინგაროვი 150
 ჩიფლაძე ზულელი 109
 ჩიქობავა არნ. 7
 ჩიქუნარი 340
 ჩოღაღიშვილი 341
 ჩოლოყაშვილები 227
 ჩორკიძე 190
 ჩუბინაშვილი გიორგი 167, 169
 ჩხაკოდლები 146
 ჩხუტუნარი 340
 ცეცხლაძე ჯემალ 7, 32, 132
 ცვარიძე ღურსუნ (თანიარ-თანთოლ-
 ლო) 252
 ციალიძე 190
 ციენარიძე 336
 ციმნარიძე 338
 ცინცაძე მაპირა (ყარაღა-კირნათელი)
 340
 ცხიკატიენთი 283
 წეთილეთელი ალთუნა 217
 წეთილეთელი ნურია 213
 წერეთელი აკაკი 360
 წერეთელი გიორგი 11
 წითელაძე 227
 წოწოლღურსუნაი ქუთაერელი 212
 წყაველოლი 142
 წყაველოლი ზექერია 142
 წყაველოლი თუფან 142
 წყაველოლი მეჯინურა 142
 ჭაკაჭაკაძე ილია 11, 12, 13, 14, 20, 359
 ჭედლისანი 160
 ჭედლისანი მუსტაფა (დემირჯები) 160
 ჭიციეთი 287
 ჭიჭინაძე ზაქარია 7, 9, 20
 ჭუანელბი|ჭუანელები 51, 84
 ჭურკეცხიძე 279
 ხათბოლი 40, 64
 ხალაძე 190
 ხალვაში ახმედ 10
 ხალიფაშვილი ახმედ 10
 ხარიჭიანთი პეტრე (ხარისჭარანთი)
 150
 ხევრაზე აიშე (იენილმაზ) 221
 ხევრაძე ბეაზ (იენილმაზ) 209, 226
 ხევრაძე გონული (იენილმაზ) 221
 ხევრაძე ღურსუნ (იენილმაზ) 7, 194,
 197, 202, 207, 212, 217, 226
 ხევრაძე ნეფთე (იენილმაზ) 197
 ხევრაძე ოსმან (იენილმაზ) 208, 211,
 213
 ხევრაძე ფათმა 217
 ხევრაძე ფეჰმი (იენილმაზ) 198
 ხელოენთი 289
 ხეთები 343
 ხელმინცი 167
 ხემშიოლი მეგულდ 160
 ხვალეენთი 230
 ხითარიშვილი ალფონსი 150
 ხიმშიაშვილები 103, 158
 ხიმშიაშვილი აბდი-ბეგი 187
 ხიმშიაშვილი ბექირ-ბეგი 122
 ხიმშიაშვილი დევრიშ-ბეგი 162
 ხიმშიაშვილი ღურსუნ-ბეგ ტაოსკარე-
 ლი 164
 ხიმშიაშვილი ზია-ბეგი 194
 ხიმშიაშვილი თემურ-ბეგი 117, 256
 ხიმშიაშვილი თოფან-ბეგი 37
 ხიმშიაშვილი ილდიზ (ჩეთინკაია) 161
 ხიმშიაშვილი მენან-ბეგი 108, 122, 250
 ხიმშიაშვილი ნეჭეთ-ბეგი 256
 ხიმშიაშვილი ფიქრი-ბეგი 229
 ხიმშიაშვილი ნური-ბეგი 10, 13, 187,
 190, 193, 250, 256
 ხიმშიაშვილი შერიფ-ბეგი 10, 122, 123
 ხიმშიაშვილი ჯეათ-ბეგი 122

- სიმშაპეილი ჯემალ-ბეგი 103
 სიმშაპეილი 160
 სინეკლები 119, 145
 სინეკლოლი 160
 სინეკლოლი შემედი 160
 სინეკლოლი შეიხი 160
 სინეკლაძე 340, 346, 352
 სინეკლაძე გულნარა 352
 სოჯიენალები 292
 სულელები 77, 93
 ჯაბნიძე რესულ 160
 ჯაბნიძეები 64
 ჯაბახიშვილი ივანე 161, 162, 169, 190,
 191
 ჯამბაზოლი 320
 ჯაფარიძე 254, 257, 279
 ჯაყელი 164, 186
 ჯენიგელი ბაჰადი 221
 ჯენიგელი ბინნიე 221
 ჯიგანიძე ასიმ (დუზგენი) 253
 ჯინჯარა 340
 ჯინჯარაძე 340
 ჯიჯანიძე 266
 ჯიჯანიძე ნიაზ 240, 275
 ჯიჯანიძე ნური 238
 ჯორბენაძე ბესარიონ 7
 ჯორჯაძე 190
 ჯუანშერი 162, 189
 ჯუანშერელი 316
 ჯუმუშაყელი შეიდალა 212
 ჰაზრეთი ალი 130
 ჰაირი ჰაირიოდლე (ვახტანგ მალაყმა-
 ძე) 7, 346, 347, 358, 360
 ჰარუნოლი ასან-ალა 160
 ჰაჯიოდლი 63, 279, 329
 ჰაჯიშვილები 85, 86, 92
 ჰეზრეთი ალი 267
 ჰუსეინ-ავნი-ფაშა 151

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

- ადაგული 183
ადანა 18, 61, 63, 81, 119
ადლაფაზარი 10, 18, 30, 63, 79, 81, 110, 260
- 158
ადუნა 183
აგარა 123, 185, 191, 284, 336
აგანა 188
აგჭალა 163
ათმეიღანი 120
აიანჯული 120
აიღინი 109
აკრია 191, 332
ალავერდი 166
ალამბარი 9
ალაჩაირი 112
ალმანია 31
ალმაჩაირი 84
აღმე 92, 101, 127
ამასია 19, 63, 81
ამერიკა 319
ანაკერტი 184
ანხავი 163
ანთაღია 108
ანკარა 18, 61, 91, 131
ანკლია 184
ანჩა 166, 184, 187, 189
არაბისტანი 133
არდოლა 184
არდაჰანი 65, 256
არდიასწმინდა 185
ართეინი 20, 184, 187, 192
არმენხევი 162
არსენაული 9
არსიანი 256
არტანი 9, 186
არტანუჯი 186, 189
არტაშენი 331
არხვა 183, 191, 302
არჯევანი 169
არჰავეთი 162, 183
აყხაზეთი 11
აქიაზი 141
- აღჯაქესი 119
აჭარა 9, 11, 55, 64, 129, 182, 187, 258, 260
აჭარის აღმართი 331
ახალდაბა 183, 184, 256
ახალთი 162
ახალშენი 365
ახალციხე 147, 149
ახიზა 184, 186
ახისხა 55
აჯარა 258, 337
აჰმედოე 18, 146, 158
ბაგა 188
ბაგინისი|ბაგენი 183, 320
ბაღელა 337
ბაზარალანი 59
ბაზგიროთი 185, 191, 241, 246
ბათახლი 63
ბათუმი 9, 10, 11, 57, 96, 129, 149, 155, 187, 314
ბათუმელუ 109
ბაიბურთი 162
ბაკო 63
ბაღევანა 184
ბალიქესირი 18, 63, 79, 81, 120
ბალკანეთი 156
ბალზიბარი 162
ბანა 163, 166
ბანაკანა 183
ბართაული 32
ბარები 185
ბარეკანი 249
ბაღდადი 155
ბაშქოი 183, 191, 369
ბაცა 184
ბახჩაყაია 18, 59, 63, 97, 112, 118, 133
ბერთა 184, 187, 188, 189
ბერთხევი 162
ბერლინი 9, 187
ბელღევანი 182
ბეშაელი 183
ბუათა 185

- ბინათი 163, 169
 ბიჩხიდერე 112
 ბოლუ 18, 22, 43
 ბორჩხა 63, 183, 191
 ბოსტალი 120
 ბოლაზ-ქოი 110
 ბოწმინდა 162
 ბრილ-აგარა 185
 ბურსა 10, 18, 59, 61, 82
 ბუჯური 182, 191, 307
 გაკხარამანი|გაკხარამანი 18, 112, 143, 146
 გამეშუთი 185
 გარყილობი 181
 გეკლი 183
 გემლიქი 18, 64, 82
 გერმანია 45
 გიაურდალლარი 192
 გირეხუნსი|გიორახუნსი 18, 40, 63, 78, 331
 გიერდაბაღები 184
 გოგაქეები 24, 62, 133
 გოგიეთი 185
 გოგლიეთი 183
 გოცინაურსი|გოცინაური 22, 24, 48, 50, 55, 85, 101, 102, 266
 გოდლეკარი 162
 გოლა (კოლა) 249, 294
 გოლქოი 120
 გოლჯუქი 63, 81, 120
 გომთა 185
 გონენი 18, 63, 79, 81
 გოჯექი 179
 გუგუნაეი 309
 გუდასხევი 162
 გუელბაში 18, 63
 გულბახჩა 63, 130
 გუმბალი 163
 გუნექისტანა 18, 60, 63, 85, 134
 გურბინი 183, 191, 312
 გურნათელი 184, 187
 გურჯი ბოლაზი 162
 გურჯისტანი 17, 19, 85, 126, 135, 146, 147, 148, 151, 153, 156
 დაბა 185, 186, 187
 დაბაკეთილი 184
 დაბაწკრილი 184, 190
 დაელათი 185
 დავითეთი 185
 დამფალი 183
 დანდალო 63, 187
 დასამობი 185, 187, 191, 226
 დანიეთი 109, 155, 159, 266, 285
 დანიძიები 159, 212
 დეკთისა 162
 დეკსქელი 183
 დერეჩეთი 63, 112
 დიალეტი 183
 დიარბექირი 109, 143
 დიდხევი 162
 დიდმერე 185
 დიდნახი 185
 დიდლევი 162
 დიობანი 134, 185, 191, 281, 283
 დოლეკარი 162
 დოლისყანა 184, 187, 189
 დომანიჩი 117
 დოშამა 120
 დუაეი 120
 დუბეხევი 337
 დუდუბეთი 185
 დუზჯე 18, 63, 135
 დურჩა 183
 დღვანი 22, 24, 25, 63, 103, 124, 134, 143, 152
 ებრიკა 183
 ეზრუმი|ეზრუმი 162, 331
 ელმაჩაირი 27, 63, 112
 ელიასხევი 162
 ერეგუნა 9, 183
 ერიფანი 156
 ერთახიდი 184
 ესენქოი 63
 ესკიმეპერი|ესქესიშეპირი 42, 63
 ესქიორდი 120
 ეფრატე 182, 191, 333
 გაზრია 183
 გალაშენი 143, 333
 ვანთა 183
 ვანიხხევი 162
 ვარდოსანი 338
 ვარხანა 338
 ვაჩქარი 162
 ველი 183
 ველითაეი 162

ვეფანკეთი 162
ვერხვინალი 184
ვინტაგლი 183
ზაეო 120
ზაქიეთი 185, 235
ზელა მაჭახელი 334, 364
ზელაკე 182, 333, 363
ზელუბანი 183, 191, 313
ზელიეთი 183
ზემოქურა 296
ზენდაბა 184
ზიოსი 289
ზონგულდაქი 18, 63
ზუბიეთი 191
თახთაბაში 120
თახნალითაჰნალი 119, 120
თეთრაკეთი 185, 191, 227
თენარა 134
თიფლისი 57, 156
თოლგომი 184
თორთომი 163
თოფიძე 184
თოფკაფი 155
თოქათი 9, 18, 63, 154, 230
თურმანიძე 184
თურუზხევი 336
თურქელი 120
თუფეკჩიონაქი 18, 59, 63, 88, 112, 142
თუხარისი 186
თხილაზოილთხილაზორი 183, 191, 317,
328
იაკობაერი 159
იალოკა 18, 63
იაფრალლი 120
იეთი 162
იემიშქანიიიემიშანი 119, 120
იენიჯა 63, 116
იენირაბათი 187
იენიქოი 63
იეკეთი 185, 191, 282
იზმითი 10, 23, 63, 81
იზმირი 18, 61, 108, 132
იზნიქი 18, 63, 82
იმერხევი 182, 185, 191
ინდიანა 18
ინგეოლი 18, 21, 24, 55, 63, 81
ინტკორი 162

ირემეთი 182
ისკებოისკება 183, 184
ისპირი 162
ისტამბოლიისისტამბული 41, 57, 61,
108, 110, 119
იუსუყელი 164, 179
იფხრეკელი 185, 187, 191, 278, 294
იშადლე 112
იშხანი 162, 163, 166, 339
იჩხალა 182
კაბარჯეთი 183
კაკასორი 192
კაისერი 109
კაჰადლოკა 109
კაჰანდები 268
კაჰარი 184
კარაკათი 184
კარაქეტი 122, 123, 207, 266
კარისათი 256
კარნავაზი 163
კარჩხალი 212
კასიმეთი 183
კატაფხია 183
კახაბერი 97, 103
კვარჩხანი 183
კვეტია 119
კვესავრი 159, 217
კვიახეთიიკვიახეთი 24, 55, 194, 266,
278, 279
კვიახიძიებიიკვიახიძიები 40, 55
კვირიკე 9
კიაზი 163
კილიკა 10
კილიონი 162
კინცხურეთი 183
კირნათი 183, 314, 323
კირსა 183
კლაეკარი 162
კლარჯეთი 8, 9, 163, 182, 184
კობალთა 159, 160, 211
კოთხევი 184
კოზანი 64
კოკვერეთი 185
კოლა 9
კოლღანი 119, 120
კონია 18, 63, 109

კონსტანტინეპოლი 10, 20
 კონწოლი 162
 კორიდეთის|კორდეთი 167, 183
 კორძული 184
 კოსორი 163
 კოწახური 163
 კრეკლათი 162
 კუნდანი 119, 120
 კუპრი 120
 კუპრეთი 162
 კუტიტყე 337
 კუჭკენი 184
 კუჭქულა 333
 ლალა 63
 ლიბანი 185
 ლივანა 9, 192
 ლომანაური|ლომანაერი 36, 41, 44, 53,
 63, 64, 75, 91, 102, 108
 ლომაშენი 183
 ლომიკეთი 183
 მაღაყმეთი 337
 მამანათი 331
 მამანელი 183
 მამაწმინდა 183
 მანატბა 185, 191, 266
 მარადიდი 109, 183, 191, 311
 მარმარა 9
 მახისი 177
 მაშუყიე 120
 მარხატეთი 185, 191, 257
 მაწყვალთა|მაწყუალთა 63, 85, 92, 104,
 105, 207, 271
 მაჭარული 217, 243
 მაჭახელი|მაჭახელი 9, 63, 182, 187,
 191, 246, 265, 285, 365
 მახათეთი 162
 მახალაკეთი 96, 102, 106, 143, 160, 195,
 212, 266
 მახალაკიძიები 217
 მეზითი 18, 59, 121, 125
 მეზიფორი 18, 63, 81
 მემღვექეთი 76, 77, 78, 85, 129
 მერე 186
 მერისი 9
 მესხეთი 9
 მეჯიდიე 111, 146
 მინდიეთი 182, 191, 334
 მირვეთი 183
 მიქელეთი 183, 230
 მიძნაძორი 187
 მოგეტა 184
 მოზვერთა 184
 მოროზოზი 184
 მორღელი 184
 მოსკოვა 63
 მოზობანი 184
 მურკივეთი 184
 მურღული 9, 191
 მულლა 42
 მუში 109
 მცხეთა 166
 ნავარევი 162
 ნათხილაევი 110
 ნაქალაქევი 337
 ნეშეშვირი 109
 ნენია 22, 39, 65, 122, 124, 126
 ნეძვი 183
 ნიგაზველი 160
 ნიგალისხვევი 182
 ნიგია 183
 ნიკოლოვი 162
 ობლექარი 162
 ოზმალი 163
 ოთკლდე 185
 ოთხთა ეკლესია 163, 164
 ოლაღური|ოლაღავრი 64, 93, 100,
 101, 151, 194, 217, 266, 285
 ოლთისი 162, 164
 ოლორი 163
 ორდი|ორღე 18, 63, 81, 331
 ორთისი 163
 ორთული 163
 ორმანლი 63
 ორჯი 183
 ომანა 183
 უნია 18
 ოპიზა 184, 186, 188
 ოსმალეთი 10, 11
 ოფუჯა 183
 ოქრობაგეთი 184
 ოღღემი 162
 ოშკი 163, 164, 165
 ოზორჯი 183

პალუღლი 134
პარიხევი 162
პარიხტი ყალუ 278
პარხალი 164, 165
პეტრული 183
რაბათი 184
რაქვთა 119
რიოღეთი 185
რუშტე 30
საბავრი 183
საბანჯე 143
სადგიყანა 162
საზყიშლა 120
საზჯიღარი 120
სათღელი 184, 190, 250
საკაკასიძო 162
საღიხლი 120
სამოთხევი 336
სამსუნი 10, 18, 63, 81
სარგოლი 162, 339
სარიჩაირი 212, 217
სარფი 20, 150, 213, 309
საფარანთე 162
საფუტკრეთი 331, 337
საქართველო 26, 121, 130, 150, 153,
154, 156
საღჯაქესა 120
სეერიღალი 163
სეღეთტიზი 110
სეირეყანი 185, 187, 254
სიბირია 122
სიყა 109
სინღავრი 100
სინკოთი 183, 185
სინოპი 18, 63, 81
სოლომონისი 163
სოროხევი 162
სოფორო 184
სპარხეთი 20
სტამბულიისტამბულიისტამბოლი 9,
20, 136
სუღერე 119, 120
სურმენე 331
სხალთა 119, 122, 161, 211
სხლობანი 184
ტაეშანლი 61
ტანზოთი 184

ტაო 7, 9, 162, 187⁺
ტაოსკარიისთაეუსკერი 179
ტბეთიისტიბეთი 24, 25, 38, 39, 65, 166,
184, 187, 188, 256, 263
ტომეშეთი 96, 102, 161, 217
ტრაპენი 183, 191, 309, 325, 331
ტრაპიზონი 10, 18, 33, 63
უბე 185, 187, 191, 287
უღე 149, 150
უზუმა 183
უზუნღერე 164
უღუბეი 120
უკანშერე 183
უნეი 120
ურეყი 212
უსტაპისი 184, 191, 228
უტაეი 162
უშუში 163
უჩამთა 63, 65, 122
ფაზარღანისიზაზარღანი 18, 63, 84,
112
ფანასკერტი 163
ფასანჯული 120
ფაფართი 182, 282, 338
ფათსაიფაცა 18, 52, 63, 81, 118
ფარიხევი 162
ფარნაქი 163
ფარნუხი 185
ფაჩხა 122, 211
ფეღექლი 159
ფერასხევი 184
ფერშემბე 120
ფისირტაეი 119, 120
ფიქალთაეი 162
ფიჩხეთი 162
ფორთა 184, 186, 188
ფოროხეთი 183
ფოცხოეი 126, 256
ფრინჯღული 184
ფუნღული 40, 51, 59, 63
ფურტი 63
ფუშრეყაეი 119
ქაბატალი 120
ქაეთარეთი 334, 337
ქამიღეთი 183
ქარაფნარი 110

ქარგა ფაზარ დაღლარი 162
ქართლასკარტლა 183, 191, 316, 323
ქელა 11, 65
ქემალ ფაშა 110
ქვაბითაიქუქაბითაი 182, 191, 313,
362
ქვამჩირეთი 183
ქვემო ქურა 304
ქისბორეთი 162
ქიუნჯეკი 18, 141, 146
ქლასკური 183, 189, 311, 320
ქობეკეთი 183
ქობულეთი 11, 12, 63, 110, 183
ქონობანი 162
ქორთა 163, 170
ქორთუკეთი 183
ქორიეთი 162
ქოსერტაში 120
ქოქლიეთი 185
ქუბაქიქუაბაგი 162, 339
ქუთაერი 160
ქუთაია 18
ქუთაისი 150, 164, 166, 191, 314
ქუმურჯუ ქადე 110
ქურა 183, 191
ღვია 183
ღორჯომიღორჯუმი 63, 101, 106,
140, 263, 279
ყაერიეთი 183
ყახახორა 179
ყარააჩი 40
ყარაყადი 63
ყარაჯაბეი 110
ყარაჯაყაია 63
ყარსი 11, 123, 187, 250, 256
ყეზელი 11, 18, 50, 60, 63, 86, 112
ყირიმი 11, 120
ყველი 337
ყვირალა 184
ყუბანი 11
ყურშუმლი 116
ყურშუმჩალი 120
შავთა 184
შავშეთი 9, 11, 54, 63, 65, 102, 182, 187,
253, 256
შავშეთ-კლარჯეთი 9, 187

შამბაღეთი 100
შარაბული 185
შატბერდი 187, 188
შერეფი 112
შერთული 182, 185
შინდობანი 186, 250
შიშლი 237
შიშნიაერი 39
შოლტხევი 185, 191, 230, 337
შუაი ბათუმი 150
შუბანი 22, 152, 153, 159, 160, 211, 263
შუახევიშუახევი 56, 134, 183
შურმახი 184
ჩათალხეითუნი 120
ჩანაქალე 48, 132
ჩანჩხალო 63, 152
ჩარბიეთი 182
ჩართულეთი 184
ჩაქეი 9, 63, 150
ჩაქველთა 185
ჩევერელი 179
ჩერქეზტალი 119, 120
ჩიდილი 184
ჩიეთახანები 184
ჩიეთლიქიჩიეთლიგი 112, 184
ჩილდირი 186
ჩირუხი 96, 256
ჩიქუნეთი 336, 340
ჩისეგა 185
ჩიხისხევი 185
ჩიხორი 185, 191, 226
ჩორუმი 18
ჩუმრა 18, 63
ჩურუქსუ 110
ჩხაკათი 184
ჩხალა 331
ჩხალეთი 183, 300
ჩხუტუნეთი 364, 365
ცერეკარი 162
ციხისძირი 184, 284
ცრია 163
ცხემლა 368
ცხმორისი 138, 143
ცხიკური 184
ძანცული 183
წაბლანა 142
წაწუმფარა 337

წეთილეთი 185, 191, 253, 290
წეფთა 184
წეწლაური 184
წევეიბარი 162
წითვეთი 184
წითლეკარი 162
წინსათიბი 337
წორწელი 184
წურმალი 337
წურწყაბი 337
წყაეროკა 9
წყალთეთრა 184
წყალოქრო 184
წყალსიმიერი 185, 191
წყალყა 183
წყაროსთავე 187, 188
ჭაპრანი 120
ჭარნალი 337
ჭედლიანკარი 162
ჭერი 211
ჭვანა 32, 63
ჭილაერი 183, 191, 216
ჭილათი 162
ჭიბჭიბი 163
ჭინკური 183
ჭოლიტი 337
ჭოროხი 122, 123
ხაიფეთი 184
ხამლული 120
ხანთუშეთი 184
ხანძთა 187
ხახანფაშა 18, 63, 112
ხატილა 182

ხახული 163, 164, 166
ხახური 163
ხება 183, 314
ხეკა 162
ხეკეთი 337
ხევენგი 162
ხევძული 162
ხევწერილი 185, 191, 229
ხეირიე 34
ხერთვისი 182
ხინწვანა 183
ხოზაბირი 184
ხოთი 163
ხოძხალი 163, 170
ხოხროლი 183
ხოხლევი 180, 194
ხულა 41, 47, 75, 91, 119, 263, 279
ხუცუბანი 9
ხუცეკარი 162
ჯარათი 184
ჯარისხევი 337
ჯვარები 185
ჯვარისხევი 185
ჯინალი 184, 256
ჯინჭროფი 337
ჯმერკი|ჯიმიერკი 184, 187
ჯუანი 183, 191, 301
ჯუმუშაერი 96, 100, 101, 103, 107, 266
პაირიე 18, 59, 63, 112, 340
პალეპი 10
პილიმიე 18, 39, 55, 60, 63, 81, 126
პილილი 120

SONSÖZ

"Çveneburebi'nin Gürcücesi" (Birinci kitap) Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan gürcü kökenli ahalisinin konuşma dilinin örneklerinden, sözlük ve giriş makalesinden ibarettir.

"Çveneburebi" (Türkiyede yaşayan gürcü kökenli vatandaşlar kendilerine böyle diyorlar) - ki Türkçe'de "Bizimkiler" anlamına geliyor. Türkiye'nin bir çok bölgelerinde, özellikle Bursa ve Artvin illerinde, Adapazarı, İzmir, Samsun, Sinop, İstanbul ve Ankara'nın mahalle ve yakın köylerinde oturmaktadırlar.

Çveneburebi'nin gürcüce konuşmalarının araştırması için bir kaç kez Türkiye Cumhuriyetini gezdim, bir çok şehir ve köylerde Çveneburebi'yle görüştüm. Folklor, tarih ve etnografik konuları içeren diyalektoloji niteliğindeki metinleri kayıda geçirken teyip ve video bantlarından da yararlandım. Konuşma özelliklerini, vurguları, nüansları tizce muhafaza etmeye gayret gösterişim bu metinlerin dilbilimsel değerini epeyce artırdı sanırım. Oradakilerin konuşmalarında gürcü dilinin eski söyleniş biçimleri muhafaza edildiğinden dolayı elde edilen veriler gürcü dilinin aştığı basamaklarını açıkça sergilemektedir. Araştırma sonucunda elde edilen metinler, diller arasındaki temaların, özellikle Gürcü ve Türk dillerinin asırlar boyunca ilişkiler neticesinde meydana gelen konuların bilimsel araştırması için zengin bir zemin yaratmaktadır.

Kitapta konuşmaları sergileyen metinlerin yanısıra masallar, fıkralar, şiir ve türküler, efsaneler, Kraliçe Tamara, Laşa Giorgi, Giorgi Saakadze (Magrov Han) ve diğer şahıslar hakkında menkibelere yer verilmiştir. Metinlerin bir kısmında halk tedavi vasıtaları, her günkü yaşayış tarzları, örf ve adete ilgili merasimleri (dügün, ölüye ağlayış, aşure günü, bayramlar, Kaşaloba, Lazaroba, Hidir İlyas, Nevruz, Kvirikoba, Şuamtoba, Memhlianoba, Meriamoba, Halk oyunları vs.) anlatılmıştır.

Gürcü diliyle verilen vaiz örnekleri ilgi çekicidir.

Kitaba coğrafi isimler, kişiler ve tematik fihrist eklenmiştir.

Kitabımda Çveneburebi'nin manevi ve maddi yaşantısının çeşitli manzaraları gözlerimizin önüne serilmektedir. Tarih, etnografya, folklor ve dilbilim konularına ilgi gösteren okurların yararlanacağı kanısındayım.

Eski bir Gürcü Atasözü diyor ki: "Kapı komşusun gözümün nurusun". Türkiye ve Gürcistan kapı komşularıdır. Asırlar boyunca yanyana yaşamaları siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkiler kurması ülkelerimizi birbirine çok yakınlaştırdı. Özellikle muhacirler döneminde gerçekleştirilen nüfus göçü sonucunda Gürcistan ve Türkiye halkları arasında akrabalık bağları oluşturuldu. Bugün Türkiye'nin yüz binlerce gürcü asıllı vatandaşının Gürcistan'da çok yakın akrabaları vardır. Bu iyi komşuluk ve akrabalık ilişkileri Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla daha da yoğunlaştı. Böyle ilişkilerini gerçekten göz nuru gibi korumalıyız; ülkelerimiz arasında siyasi, iktisadi ve kültürel olanakları yeniden yaşatmalıyız.

Çveneburebi'nin gürcücesi eski gürcü atasözününün hikmetini izlemekte ve Türkiye'yle Gürcistan arasında gerçek dostluğun daha da pekiştirilmesini amaçlıyor. Bu eser, kitaptaki sözü geçen yörelerin ve üzerinde yaşayan insanların samimi sevgisiyle yazılmıştır. Sevgi ise bilindiği gibi her şeyin üstesinden gelir.

Bu kitabın yazılması için Çveneburebi'nin oturdukları köy ve şehirleri gezmeye ve onlarla araştırma çalışmalarına izin veren, yardım ve güven gösteren Türkiye Cumhuriyeti hükümetiyle yörel yönetim temsilcilerine içten teşekkürlerimi sunarım.

Çveneburebi'nin konuşma örneklerinin derlemesinde karşılıksız yardım gösteren Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olan aşağıdaki akrabalarım ve yakınlarım Mehmet, Şemsettin, Ahmet Özbekler (Tavdgirdizeler), Aşal Arık (Tsetshladze), Dursun Özdi (Gogitidze), Nizamettin Bayraktar (Putkaradze), Osman Hırsalıoğlu (Gogitidze), Mehmet - Emin Kaya (Makaradze), Sabahattin, Mehmet, Nuri Baştürkler (Vahtangidzeler), Ahmet Şen (Abuladze), Hüseyin Tunç (Şaradze), Hüseyin Aydın (Tavdgirdize), Simon Zaza (Zazadze), Basri Yavuz (Putkaradze), Mehmet Ali Kaya (Putkaradze), Kemal Şahin (Meshadze), Dursun Yenilmez (Hevradze), Osman Erol (Hevradze), İsmail Kara (Şavişvili), Rafet Aydoğan (Basiladze), Şakir Dursun (Goçient), Mevlud Aydın (Gaganidze), Ramazan Keseci, Mustafa Yenidünya, Nurettin Işık, Sinan Durmaz, Hasan ve Mehmet Bayramoğullar ve diğerlerine candan teşekkür ederim.

İşte bu kitabın amacına ulaşacağından ve okurların kalbinde kendi yerini bulacağından eminim.

AFTERWORD

"The Georgian Language of 'Chveneburebi' in Turkey" comprises the speech patterns, vocabulary and introductory articles of 'Chveneburebi' ("Gurjebi") - the Georgian people living in the Turkish Republic.

Chveneburebi are settled in various regions, namely: in the provinces of Bursa and Artvin, in Adapazari, Izmir, Samsun, Sinop, Istanbul and Ankara regions and nearby villages.

I have travelled in the Turkish Republic for several times on the purpose of studying the Georgian speech of 'Chveneburebi'. I have met them in many villages and towns and have recorded folk, historic and ethnographic material which are, first of all, the dialectological texts. While recording (which had been made in handwriting as well as on audio- and video_ cassettes) all the speech nuances and shades were perfectly preserved, on account of which these materials are of great linguistic value. In these speech patterns the archaic state of the Georgian language is preserved. In the process of studying this speech there appeared a possibility of solving the scientific problems concerning language contacts, namely the problems arisen during the century-old relationships between the Georgian and Turkish languages.

Besides the conversational speech-texts, tales, anecdotes, song-poems, legends and stories about Queen Tamar, Lasha-Giorgi, Giorgi Saakadze (Magrov Khan) and others are also represented in the book. A part of recordings describes folk remedies, everyday relationships (meals, garments...) economic activity, ritual rites (wedding, funeral, Ashura, Bayram, Kashatoba, Lazaroba, Hidireliasi, Navrozoba, Kvirkoba, Shuamtoba, Memkhlidze, Mariamoba, folks games). The popular (folk) variants of Koran - the samples of so called "Georgian (Gurjuli) Vaizi" is of great interest as well.

The book is supplied with the index of Geographical names, as well as the personal and thematic indexes.

The book represents the vast picture of Chveneburebi's spiritual and material lives. It will undoubtedly attract all the readers interested in Georgian History, ethnography, folk-lore and linguistics.

With sincere appreciation I take the opportunity to acknowledge some of the many kind people - citizens of the Turkish Republic - who contributed to the collecting and compiling the patterns of the speech of the Georgians in Turkey, to my relations and friends: Mehmed, Shemsedin, Ahmed Ozbek (Tavdgiridze), Jemal Arik (Tsetsckhadze), Dursun Ozdil (Gogitidze), Nezametin Bayrakhtar (Putkaradze), Osman Asiskhal-oglu (Gochitidze), Mehmed-Emin Kaya (Makaradze), Sabaetin, Mehmed and Nuri Bashturk (Vakhtangadze), Ahmed Shen (Abuladze), Husein Tunj (Sharashidze), Simon Zazadze, Basri Javuz (Putkaradze), Mehmed-Ali Kaya (Putkaradze), Kemal Shahin (Meskhadze), Dursun Tenilmez (Khevradze), Osman Erol (Khevradze), Ismail Kara (Shavishvili), Raphet Aidogan (Basiladze), Shakir Dursun (Gochient), Khasan and Mehmed Bayram-oglu (Putkaradze), Ramazan Kechiji, Mevlud Aidin (Gaganidze), Vakhtang and Ergun Malakmadze and others.

I express my gratitude to the Turkish Government, to the representatives of local governments, whose support and confidence gave us opportunity to visit the towns and villages settled by our people - Chveneburebi (Georgians) in Turkey and carry out the scientific research in this area.

An old Georgian proverb says: "Next-door neighbour, you are the apple of my eye". Turkey and Georgia are neighbouring countries.

Having been living in neighbourhood for centuries these two countries were closely

connected to each other on the basis of political, economic and cultural relationships. To this the migration of the population has been added, especially, during 'Muhajiri' period, which pulled the threads of kinship between the peoples of the two countries. Nowadays thousands of Turkish citizens, Georgians by birth, have their blood relatives in Georgia. The friendly relationships have been revived after opening the Sarpi gate. And indeed, the friendly and neighbourly relationship between them is as indispensable as the eye-sight. "The Georgian language of 'Chveneburebi' in Turkey" follows the wisdom of this proverb. It serves to the strengthening of true friendship between Georgia and Turkey.

The book is written with great love and affection towards people and area represented in it. And love, as we know is all-mighty. We hope this book will achieve its aim and win the hearts of the readers.

ПОСЛЕСЛОВИЕ

"Грузинская речь "чвенебуреби" ("своих") в Турции" (Книга I) включает в себя образцы речи жителей Турецкой Республики грузинского происхождения, а также словарь и вступительные статьи.

"Чвенебуреби" "свои" (так называют себя грузины, граждане Турецкой Республики) проживают во многих регионах Турции, в частности: в Бурском и Артвинском вилайетах, в близлежащих селах и районах городов Измира, Адапазары, Самсуна, Синопа, Стамбула, Анкары и др.

С целью изучения грузинской речи "чвенебуреби" ("своих") мы несколько раз побывали в Турецкой Республике. Встречались с ними во многих городах и селах, записали фольклорный, исторический и этнографический материал, который, в первую очередь, представляет собой диалектологический текст. Во время записи (запись производилась вручную, а также на магнито- и видеокассеты) с большой точностью были воспроизведены все нюансы грузинской речи. Поэтому, думаем, что собранный материал представляет особую ценность с точки зрения языкознания.

Речь грузинского населения Турции отражает архаическое состояние грузинского языка, поэтому представленный материал является живой иллюстрацией уже пройденных ступеней языка. Вместе с тем его углубленный анализ поможет в научном исследовании вопросов, возникших в результате многовековых контактов грузинского и турецкого языков.

Кроме текстов бесед, в книге представлены сказки, анекдоты, стихотворения, песни, легенды, сказания о царице Тамаре, Георгии Лаша, Георгии Саакадзе и др. Одна часть записей отражает средства народного врачевания, каждодневные бытовые взаимоотношения (питание, одежда и т. д.), хозяйственную деятельность, обряды и ритуалы (свадьба, похороны, различные празднества, народные игры и т. д.). Вызывают интерес народные варианты корана так называемые образцы "грузинского ваиза".

К сборнику прилагаются списки географических названий, личных имен и тематические указатели.

Книга раскроет перед нами картину многообразной духовной и материальной жизни жителей Турции грузинского происхождения ("чвенебуреби"). Она сослужит определенную службу читателю, заинтересованному вопросами грузинской истории, этнографии, фольклора и языкознания.

За бескорыстную помощь в трудном деле сбора образцов речи "чвенебуреби" выражаем сердечную благодарность гражданам Турецкой Республики, моим родственникам и близким - Мехмеду, Шемсуддину, Ахмеду Озбегам (Тавдгиридзе), Джемалу Арику (Цецхладзе), Дурсуну Оздилу (Гогитидзе), Незамеддину Баирахтару (Путкарадзе), Осману Ахисхалоглу (Гочитидзе), Мехмед-Эмину Каию (Макарадзе), Сабаяддину, Мехмеду, Нури Баштуркам (Вахтангидзе), Ахмеду Шену (Абуладзе), Хусейну Тунджу (Шарашидзе), Симону Зазадзе, Басри Явузу (Путкарадзе), Мехмеду-Али Каию (Путкарадзе), Кемалю Шахину (Месхадзе), Дурсуну Енильазу (Хеврадзе), Осману Эролу (Хеврадзе), Исмаилу Кару (Шавишвили), Рафету Аидогану (Басиладзе), Шакиру Дурсуну (Гочиенту), Хасану и Мехмеду Байрамоглу (Путкарадзе), Рамазану Кечиджу, Мевлюду Айдину (Гаганидзе), Вахтангу и Эргуну Малакмадзе и др.

Мы очень признательны представителям правительства Турецкой Республики, а также представителям местных властей, благодаря поддержке и доверию которых стало возможным посещение городов и сел, населенных грузинами "чвенебуреби", и проведение с ними исследовательской работы.

Старая грузинская поговорка гласит: "Сосед мой близкий, ты свет очей моих". Турция и Грузия - хорошие соседи, более того, существуют и родственные отношения между народами этих стран. И действительно, как свет очей, необходимы добрососедские отношения между ними. Грузинская речь "чвенебуреби" следует мудрости этой народной поговорки, она служит укреплению истинной дружбы между Турцией и Грузией.

"Грузинская речь "чвенебуреби" в Турции" написана с любовью к людям и местам, описанным в книге. Любовь же всеильна. Мы уверены, что она достигнет своей цели, завоюет сердца читателей.

შემოკლებანი

ად. ადაფაჩარი (ქალაქი)
ან. ანკარა (ქალაქი)
არ. არაბული
აჭ. აჭარული
ბ. ბორჯხა (დაბა)
ბალ. ბალახი
ბახ. ბახჩაყაია (სოფელი)
გად. გადატანითი
გრ. გრამატიკა
გულ. გულბახჩა (სოფელი)
ღიალ. ღიალექტური
ელ. ელგები (სოფელი)
ეთნ. ეთნოგრაფიული
ეულგ. ეულგარული
ზმნიზ. ზმნიზელა
თ. თურქული
თანდ. თანდებული
თეთრ. თეთრნაკეთი (სოფელი)
თურქ. თურქული
თ. ქ. თუფექჩი ქონაქი (სოფელი)
იმ. იმერხეული
იმერხ. იმერხეული
ინ. ინგოლი
ირონ. ირონიული
იხ. იხილე
კავშ. კავშირი
მ. მურღული (დაბა)
მას. მასალა
მაჭ. მაჭახლური
მეზ. მეზითი (სოფელი)
მით. მითოლოგიური
მნ. მნიშვნელობით
მოფ. მოყვრებით — სააღერსო
მუსლ. მუსლიმანური
მც. მცენარე

ნ. ნახე
ნაწ. ნაწილაკი
ნიფ. ნიშარაძე შოთა (იგულისხმება შ. ნიჭარაძის „აჭარული დიალექტი“, ბათ. 1975)
ნოლ. ნოლიდელი ჯემალ (იგულისხმება ჯ. ნოლიდელის „აჭარა დიალექტოლოგიურად“, ბათ. 1936)
ჟარ. ჟარგონი
რელ. რელიგიური
რიტ. რიტუალი
რუს. რუსული
სალანძ. სალანძღავი
სიტ. სიტყვა
სიტყვ. სიტყვა
სპ. სპარსული
სტ. სტამბოლი (ქალაქი)
ტ. ტაო (მხარე)
უარე. უარყოფითი
ფათ. ფათსაიფაცა (ქალაქი)
ფიგ. ფიგურალური
შამ. შამილაძე ვახტანგ (იგულისხმება ვ. შამილაძის „აღბური მესაქონლეობა საქართველოში“, თბ. 1969)
შდრ. შედარე
შორის. შორისდებული
ჩიხ. ჩიხორი (სოფელი)
ქე. ქველი
ჭან. ჭანური
ხუმ. ხუმრობით
ხ.ფ. ხასან ფაშა (სოფელი)
პ. პაირიე (სოფელი)
პილ. პილძიე (სოფელი)

სარჩევი

წინათქმა	7
მუპაჯირი ქართველები	9
მუპაჯირი ქართველების შთამომავალთა მეტყველების ნიმუშები	21
ბურსის ვილაეთი, ქ. ინეგოლი	21
ინეგოლის რაიონის სოფლები:	
თუფექჩი ქონაქი	89
ედებეი	110
ხასანფაშა	113
მეზითი	121
ჰილმიე	126
გულბახჩა	130
ბახჩაყაია	132
ქ. ფაცა (ფათსა)	118
ქ. ანკარა	131
ქ. სტამბოლი	135
ადაფაზარი. სოფ. აჰმედეი	158
იშხნელებისა და ოშკელების სამშობლოში	162
ტაოს ქართულის ნიმუშები	170
იუსუფელიდან პარხლამდე	170
ქობაგი (ქუაბაგი)	172
იუსუფელი	179
ჩეგრელი	179
„ნაშთი ძველი დიდებისა“ მტბეეარებისა და ოპიზარების ნაკვალევზე	182
იმერხეული მეტყველების ნიმუშები	192
ართვინიდან ივეთამდე	192
იმერხევის სოფლები:	
კოკლევი	194
დასამობი	226
ჩიხორი	226
თეთრაკეთი	227
უსტამისი	228
კეეწრული	229
შოლტიხევი	230
ბაზგირეთი	246
წეთილეთი	253; 290
მარხატეთი	257
მანატბა	266
ბზათა	275
ჩიხვტა	277
წყალსიმერი	278
იფხრეული	278; 294

ივეთი	282
დიობანი	283
აგარა	284
უბე	287
ზიოსი	289
ლივანური მეტყველების ნიმუშები	296
ბორჩხისა და მურღულის რაიონების სოფლები:	
ჭილაერი	296
ზემო ქურა	296
ჩხალეთი	300
ჯუანი ჯვანი	301
არხვა	303
ქემო ქურა	305
ბუჯური	306
ბაშქოი	308
ტრაპენი	309; 324
ბორჩხა	309
ქლასკური	310; 319
მარადიდი	310
გურბინი	311
ზედუბანი	312
ხება	314
ქართლა	315; 322
თხილაზო	316
ვალაშენი	331
მაჭახლური მეტყველების ნიმუშები	333
ზედა მაჭახლის მაჭიხლის სოფლები:	
აკრია	333
მინდიეთი	337
ქუაბითავი	363; 364
ზედვაკე	353
ეფრატე	367
პაირე (ეს სოფელი მდებარეობს შიდა თურქეთში, ბურსის ვილაიეთის ინეგოლის რაიონში. დასახლებუ- ლია მაჭახლიდან წასული მუჰაჯირებით)	340
ლექსიკონი	371
საძიებლები	695
თემატური საძიებელი	697
პირთა საძიებელი	699
გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი	712
ბოლოსიტყვაობა თურქულ ენაზე	719
ბოლოსიტყვაობა ინგლისურ ენაზე	720
ბოლოსიტყვაობა რუსულ ენაზე	722
შემოკლებანი	724

ნიგნზე მუშაობლენ:

ალექსანდრე სამსონია, ზაზა ფალავანდიშვილი, ათანდილ ვადაძეორია, ასლან ვარშანიძე, ზური კილაძე, ამირან კაცაძე, ლუიზა ლომაძე, ნინო ბერიძე, ია კვერნაძე, ნათო ორაბველიძე, ლილი ღლონტი, ლილი გასვიანი, დალი ინაიშვილი, მანანა ტაიძე, ასათ მორჩილაძე.

ავტორი მადლობას მოახსენებს კოლექტივს თანადგომისათვის.

წიგნი აიწყო კომპიუტერზე გაზეთ „აჭარის“ რედაქციაში. ქ. ბათუმი.
დაიბეჭდა რესპუბლიკური სამრეწველო გაერთიანება „პოლიგრაფინიგას“
სათავო საწარმოში. უკრაინის რესპუბლიკა, ქ. კიევი.

ფასი — სახელშეკრულებო.

ფ 47021702000 — 005 გამოცხადების ვარეშე
621(08)93

© აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამოცემლობა

Подписано в печать 20.ХІІ.93. Формат 70х100/16 Бумага офсетная №1.
Печать офсетная. Условных печатных листов
Условных кр.-отг. Уч.-изд. л. 100. Заклз
Цена договорная.

Ответственный за выпуск АВТАНДИЛ ГОГИТИДЗЕ

© ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО АДЖАРИИ
384500, г. Батуми, проспект Мемеда Абашидзе №38.

Книга набрана на компьютере в редакции газеты
«АДЖАРА».
384500, Республика Грузия, г. Батуми, проспект Мемеда
Абашидзе, 38.

Отпечатано с оригинал-макета Акционерным обществом
«Книга».
254655, ГСП, Киев-53, ул. Артема, 25.

Подписано в печать 20.12.93. Формат 70×100/16. Бумага
офсетная № 1. Печать офсетная. Условных печ. листов
62,4. Условных кр.-отг. 62,57. Уч.-изд. л. 100. Заказ 4-158.
Цена договорная.